Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Caj.n 43

DIVI

IRENAEI,

LVGDVNENSIS EPISCOPI, ET MARTYRIS,

Aduersus Valentini, & similium Gnosticorum Hæreses, Libri quinque:

IAM secundò diligenti editorum codicum collatione, vetustissimi etiam, magnæq; fidei manuscripti Codicis, atque alterius Vaticani, ab innumeris mendis repurgati, & aliquot capitibus aucti: Præterea, omnibus, quæ apud veteres exstant, fragmentis Græcis ac Latinis, item, quibusdam S. POLYCARPI, Episcopi Smyrnensis, & Martyris, scriptis, numquam antea editis, denique, vniuersis aliorum eiusdem D. Irenæi operum, quæ reperîre licuit, partibus locupletati.

ADDITAE sunt, ad singula capita variæ Annotationes, quibus emendationum ratio redditur, obscura multa illustrantur, & quicquid ad antiquitatem Ecclesiasticam, ac tam veterum quàm recentium hæreseon confutationem pertinet, quod ex his libris erui potuit, copiosè traditur.

ACCESSIT QVOQ. ARNOBII CATHOLICI, ET SERAPIONIS AEGYPTII CONFLICTVS, de Deo trino & vno, & duabus in Christo naturis, numquam typis excusus.

Ad Illustriss. Principem & Reuerendiss. Cardinalem CAROLVM *Lotharingum, &c.*

Omnia studio & opera F. FRANCISCI FEV-ARDENTII, Ordinis F. Minorum, in S. Facultate Parisiensi Doctoris Theologi.

Accesit index Scripturarum & rerum magis memorabilium.

Reliqua vide, Lector, magis speciatim, pagina sequente.

COLONIAE AGRIPPINAE,
In Officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Mylij.
ANNO cIↃ. IↃ. XCVI.
Cum gratia & priuilegio Sac. Cæs. Maiestatis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Huic ſecundæ editioni iam acceſſere:

1 Omnia Græca fragmenta, quæ ex Irenæo quondam in ſcriptis ſuis citârunt, Iuſtinus Martyr, Baſilius Magnus, Epiphanius, Euſebius, Theodoretus, Anaſtaſius Nicenus, Meliſſa, Demetrius Diacopus, Damaſcenus, Nicetas.

2 Eadem Latinè reddita, ab Ioachimo Perionio, Iacobo Billio, Ioanne Chriſtophorſono, alijſque viris æquè pijs ac eruditis.

3 Scholia Iacobi Billij, & Notæ Frontonis Ducæi, Societatis Ieſu Theologi, in octo decim primi libri capita.

4 Annotationes R.P.F. Franciſci Feu-ardentij, ſingulis omnium librorum capitibus maiori ex parte auctæ ac locupletatæ.

5 Fragmenta omnium aliorum B.Irenæi librorum, quæ hactenus inueniri potuerunt, additis eiuſdem F.Franciſci Feu-ardentij annotationibus.

6 Fragmenta quinque ex ſcriptis B.Polycarpi, nunquam antea impreſſa.

7 B.Irenæi encomia ex alijs Patribus collecta.

8 Additus eſt Conflictus Arnobij & Serapionis de Deo trino & vno, deque duabus in Chriſto naturis in vno ſuppoſito, numquam hactenus etiam editus.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, AC REVERENDISSIMO CARDINALI, CAROLO LOTHARINGO, METENSI ET ARGENTINENSI EPISCOPO, AC S. D. N. A LATERE LEGATO, F. FRANCISCVS FEVARDENTIVS, D. THEOL. S. P.

PRAECLARE certè de republica merentur, Illuſtriſsime Princeps, & Cardinalis ampliſsime, illi magno & excellenti ingenio viri, qui nouis quidem, ſed oleum lucernamque reſipientibus ſcriptis, vel ſacrorum Bibliorum libros explicant; vel exorientes hæreſes ſolidè refellunt; vel denique alijs rationibus pietatem ac philoſophiam Chriſtianam exornant: ſed hi quoque rem non minus vtilem ac neceſſariam ab æquis æſtimatoribus præſtare iudicantur, qui veterum præſertim Theologorum ſanctiſsima doctiſsimaque monumenta vel ex obliuionis ſepulcro in hanc lucem reuocant; vel à mendis & deprauationibus, quas temporum partim iniuria, exſcribentium partim incuria contraxerunt, repurgata, priſtino nitori ac ſplendori ſuo pro viribus reſtituũt. Illi etenim, quod à communi omnium ſpiritualium chariſmatum largitore Chriſto, ingeniorum, ſtudiorum, & meditationum vnum aut alterum talentum acceperunt, ad ſalutis proximorum religioſam committunt vſuram, dant familiæ Diuinæ in tempore tritici menſuram, feliciterq; negotiantur, dum ille à cunctis rationem exacturus aduenerit. Hi verò multò ampliora: quæ veteribus illis ac primitias Spiritus habentibus viris conceſſa, & ſcriptis ad poſterorum memoriam commiſſa fuerunt, è ſitu ſqualoreque vindicantes, efficiunt, vt quod illi dudum ab Apoſtolis & Apoſtolicis viris didicerunt, ſuis nobiſcum verbis adhuc loquantur; tantò præſtantioribus, quantò potioribus eiuſdem Spiritus ſancti donis ac virtutibus huius ætatis homines antecelluerunt, & ipſum veritatis Solem fontemq; Chriſtum propius attigerunt. Veneranda ſunt enim, vt magnus inquit Baſilius, vetuſta dogmata, quòd ob antiquitatem, ceu canitiem quandam, habeant quiddam reuerendum. Quibus adde, præſertim Martyrum, qui Apoſtolici pectoris generoſam & maſculam quandam vim retinentes, & tam diſerta quàm fortia loquentes, ipſam doctrinam ſuam illuſtriſsimo pro gloria Dei functi certamine, proprio cruore confirmauerunt: inſuper, eoſdem Apoſtolos, vel horum diſcipulos, proximoſque ſucceſſores ſuæ pietatis ac doctrinæ habuerunt præceptores. Quiſquis ergo primitiuæ Eccleſiæ formam ac ſpeculum intueri; veras ac germanas Apoſtolorum traditiones, à ſuppoſititijs diſcernere; ſacrorũ vtriuſque Teſtamenti

Matt. 25. Luc. 12.

Rom. 8.

Lib. de Spiritu S. c. 29.

stamenti voluminum syncera certaque intelligentia, motis de religione controuersijs finem imponere eam denique doctrinam ac fidem complecti, quæ ab initio Christianismi toto orbe seminata, rigata, & plantata fuit, ex animo volet; hos consulat, hos audiat, hos imitetur necesse est. Hi namq; (exactissimo Diui Augustini iudicio) fuerunt Catholicæ fidei strenui defensores ac rectores; ciuitatis Dei fulgentissima luminaria; viri doctrina insignes, & clara præditi sanctitate; miraculis

Lib. de moribus Cathol. Eccles. cap. 1.

cæteris què donis Spiritus sancti illustres; beati Ecclesiæ Dei Patres, Filij, Sacerdotes, Doctores, & Antistites: sacrarum disputationum peritissimi cognitores, & iudices æquissimi; quippe qui ab omni studio partium liberrimi. Hi post Domini discipulos, omnium per orbem Ecclesiarum plantatores, rigatores, & cultores sedulj; gregis Dominici Pastores peruigiles, ministri Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.

Lib. 1. & 2. cont. Iul. Pelag.

Luc. 12.

Hi serui boni & fideles, quos constituit Dominus super familiam suã.

Isaiæ 62.

Hi super muros spiritalis Ierosolymæ custodes à Deo constituti, qui nec diebus tranquillitatis, nec acerbissimarum persequutionum tenebrosis noctibus cessauerunt laudare nomen Domini; & ad idem similiter præstandum, verbo, opere, exemplo, vita, morteque alijs præluxerunt. Aliquot eorum, atque in primis B. Irenæi nostri, testimonijs & iudicijs Iulianum Pelagianum premens, idem Aurelius Augustinus subijcit: Horum sententijs credere & assentiri debet, si vllus in eo Dei timor, vel hominum pudor superest, cùm ab omni partium studio alienos iudices eos esse nullus nesciat.

EORVNDEM sanctorum ac veterum Scriptorum amore succensi Basilius & Nazianzenus, duo præclara Orientis lumina, annos tredecim in quoddam monasterium seipsos abdiderunt, & sanctarum Scripturarum sensum ex illorum scriptis solicitè perquirentes, eundem incredibili totius Ecclesiæ vtilitate sunt consequuti. Multum quoque temporis & laboris in eorundem Theologorum, de quibus disserimus, scriptis euoluendis, consultandis, ac meditandis Augustinum, Hieronymum & Ambrosium, tres Ecclesiæ Latinæ firmissimas columnas, impendisse oportet, quando ille viginti & quatuor vno simul loco Pelagianis constanter opponit; iste centum viginti duorum tam Græcorum quàm Latinorum opera quæ perlegerat, enumerat in Catalogo; hic aduersus hæreticos in aciem illos educit; scriptaq; eorum appositissimè vocat librum signatum à Confessoribus, Martyrum sanguine consecratum, Patrumque hæreditatem nulla temeritate violandam. Eximius sanctissimæ Trinitatis propugnator Athanasius, eorundem doctrinam & fidem, vt murum ahaneum Arianorum opposuit furoribus, summum asseuerans nefas esse; tot Sanctorum authoritatem repudiare, & interpretationes aspernari, vt neotericorum & vilissimorum apostatarum inuenta eis præferantur.

Ruff. lib. 11. hist. Eccl. c. 9

SED

SED quid in singulis sigillatim commemorandis immoror? Constat enim antiquissimas totius Ecclesiæ Christianæ, etiam à nouissimis hæresiarchis admissas probatasque Synodos, de summis Religionis nostræ capitibus aduersus hostes illius, potius ex veterum Patrum sibi mirabiliter consentientium interpretationibus & dogmatibus pronunciasse & definiuisse, quàm expressis Scripturarum testificationibus. Nicæna namque Filium Dei CONSVBSTANTIALEM *esse Patri, etsi nusquam in Biblijs extet, sanctorum Patrum traditionibus inhærens, credendum & profitendum esse sanciuit. Constantinopolitana, ex ijsdem, Spiritum sanctum Diuinam ac æternã* PERSONAM, PATRI ET FILIO CONSVBSTANTIALEM, COADORANDVM, ET CONGLORIFICANDVM *esse, aduersus Macedonianos decreuit. Ephesina, beatissimam Mariam Virginem*, DEIPARAM *censendam & prædicandam esse aduersus Nestorianos iudicauit; quòd hanc fidem diuini tradiderant discipuli, & ita à Patribus edocti essent. Chalcedonensis* IMPERMIXTAS DEI ET HOMINIS SVBSTANTIAS IN VNA CHRISTI PERSONA, *iuxta sanctorum ac veterum Patrum placita, contra Eutychianos credendum esse docuit. Atque hæc sunt Synodorum, quas libenter amplecti reuereriquè fatentur hæretici, de veterum Scriptorum libris iudicia, hæc testimonia.*

AT quis fidem dextramque non porriget, cùm ipsummet Spiritum sanctum audierit, nos etiam sacrarum Scripturarum claris vocibus ac præceptis ad illorum subsellia remittentem? Quid ni verò, cùm illi sint Episcopi, quos posuit regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo? *Quorumque vocibus & calamis Ecclesiæ suggerit omnia, quæ olim Christus de illa statuit;* docetq; *omnem veritatem?* Interroga generationem pristinã, *inquit,* & diligenter inuestiga patrum memoriam, & ipsi docebunt te: loquentur tibi, & de corde suo proferent eloquia. In antiquis enim est sapientia, & in multo tempore prudentia. *Et ne diuinissimi huius mandati aliquando nobis excideret memoria, iterum iubet:* State super vias, & videte: & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona: ambulate in ea, & inuenietis requiem animabus vestris. *Atque in horum communi sensu & doctrina omnino acquiescendum, & omni tempore permanendum idem rursus præcipit, dicens:* Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui. *Enimuerò ex his coaluit, constitit, viguit, simulq; floruit priscorum sæculorum vna & vera Ecclesia, quã Christus sub æternæ perditionis interminatione audire amplectiq; præcepit. Nemo itaq;, nisi reclamante, intusq; surdo verbere flagellante conscientia;*

Act. 20.

Ioan. 14.

Iob. 8.

Iob. 12.

Ierem. 6.

Prouer. 22.

Luc. 10. Matth. 18.

scientia; nemo, nisi profligata ac perdita mentis nebulo; nemo deniq; nisi à Satana omnino excæcatus & possessus, poterit tam præstantium Dei seruorum doctrinam, fidem, atque consensum aspernari ac reijcere.

VERVM à thesi ad hypothesim, id est ab vniuersorũ, ad huius vnius B. IRENÆI Episcopi Lugdunensis, & Martyris libros, à nobis iã secundò recognitos, emendatos, & locupletatos, atq; Illustriss. & Reuerendiss. C. T. nunc commendatos & oblatos descendamus. Authorem sine vlla controuersia, habuerunt antiquissimũ, doctissimũ, & sanctissimum: quibus quid præstantius aut sublimius in Scriptore Ecclesiastico desiderari possit, non video. Non enim solùm beatiss. Polycarpum, sancti IOANNIS Apostoli ac Euãgelistæ auditorem, habuit præceptorẽ; verùm & cũ alijs plurimis Presbyteris Apostolorum discipulis & successoribus familiariter conuersatus, quicquid de Domino, & Apostolorum eius doctrina, moribus, vita, morte differebant, auido perspicaciq; ingenio iuuenis concepit, tenacissimæ commisit memoriæ, et quantum oportuit ac decuit alijs patefecit. His vixit ac floruit tempori bus, quibus & Christi recens effusus pijs feruebat circum præcordia sanguis; & præstantissima externa, internaq; illa Spiritus S. dona prophetiæ, linguarum, interpretationis sermonum, & omne genus edendorum miraculorum adhuc in Ecclesia florebant; & in omni terra sonus Apostolorum, & verba eorum propemodũ adhuc personabant & audiebantur, vt sibi testis est amplissimus. Multos in Ecclesia fratres ipsi audiui mus, inquit, qui & dona prophetiæ habẽt, & varijs linguis per Spiritus S. gratiam loquuntur, & occulta hominum in apertum proferunt, & mysteria Dei perspicuè & euidẽter aperiunt. Alij eos qui grauibus morbis afflictantur, per manuum impositionem curant. Iã & mortui suscitati sunt, & multos annos postea apud nos commorati. Hæc ille: quibus in eiusmodi viri amorem simul & admirationem, ac veneratione

Lib 5. cap. 6. Li 2. cap 56. & 57. Euseb. lib. 5. hist. cap. 7.

nemo, opinor, tã ferus, aut immanis est, qui non raperetur: nemo, qui nõ libenter & attentè de sacris rebus differentem audiret: nemo, qui nõ assurgeret, & Catholica dogmata confirmanti planè assentiretur: nemo, qui hæreses reprobanti atque damnanti non consentiret. His verò germanis operibus ac Scriptis suis, tametsi corpore defunctus, adhuc nobiscum tamen disserit & loquitur, adhuc traditiones & sententias Apostolicas explicat, adhuc veteres ac nouos errores refellit.

Heb. 11.

SVMMAM porrò viri tam in diuinis, quàm in humanis rebus eruditionem ac peritiã, quis non miretur? Siquidem sacras literas, vt alter Timotheus, doctore Polycarpo, ab infantia didicit, hisq; copiosè & grauiter tribus præsertim posterioribus libris, omnes hæreses sapienter coarguit & labefactat: dogmata verò Catholica mirandum in modum confirmat. Apostolicas traditiones recenti memoria cõplectens, & præcipuarum per orbem Ecclesiarum successiones, doctrinæ formas, ritus,

ritus, mores in promptu habens, ex his desumit argumenta & rationes, quibus suppressis damnatisq; vniuersis erroribus, ad vnius, Sãctæ, Catholicæ, Apostolicæ, & Romanæ Ecclesiæ fidem ac obedientiam amplexandam omnes tam sanctè quàm grauiter adhortatur ac impellit. Nec præcedentium Patrũ diuinæ scriptiones, ac de rebus Theologicis dissertationes eum latuerunt, quandoquidem Clementis, Ignatij, Polycarpi, Papiæ, Pastoris, Iustini martyris, & similium quorundam aliorum Anonymorũ scripta traditaq; singulari ingenij felicitate legit, expendit, libris suis inseruit, ac hostibus fidei nostræ constanter obiecit: quin etiam vir omnium disciplinarum, vt de eo testificatur Tertullian. curiosissimus explorator, nec ab hæreticorum commentariorum lectione & perquisitione abstinendum esse sibi persuasit, vt horum agnitos errores ex ipsorummet principijs, placitis, antilogijs conuelleret: quod toto præsertim libro 2. mirum in modum perfecit & præstitit. Quã etiã diligentem ac strenuam vniuersis Græcorum Philosophis ac Poëtis nauarit operam, palàm ostendunt & frequenter & appositè ab eo laudata horum testimonia: & Gnosticorum errores ad illa velut ad suos fontes, reuocati. Hæreses quoq; planè portentosæ, & ab authoribus incredibili studio velatæ & absconsæ, in apertum velut feræ è lustris suis, eductæ; insuper, & firmissimis argumentis refutatæ atque conuulsæ, satis manifestant quantum in arte disserendi valuerit.

Lib 3 cap. 3.

Lib adu Valentin.

QVIS ergo cum ratione ambigere potest inde factum esse, vt huius tanti viri scripta, etiam ab antiquis Patribus, certatim sint expetita, transcripta, perlecta, & pro confirmandis dogmatibus nostris aduersus illorum hostes citata? Nam magno illorum desiderio, cùm per horrendas Tyrannorum persequutiones, & hæreticorum fraudes diu latuissent, & Romanos & Gallos Pontifices flagrasse, satis indicat beatus Papa Gregorius, ad Ætherium Viennæ in Gallia Episcopum ita scribens; Scripta beati Irenæi iam diu est quod solicitè quæsiuimus: sed hactenus ex eis inueniri aliquid non valuit. Damascenus, Melissa, Anastasius Nicæus, Oecumenius, Euthymius, Arethas & Andreas Cappadoces, IRENÆI sententijs, velut vermiculatis emblematibus, ac fulgentissimis stellis scripta sua libenter exornant. Theodoretus tribus aduersus diuersas hæreses Dialogis, decem & octo locis IRENÆVM, vt Apostolicorum temporum insignem ac omnibus verendum Theologum, citat. Augustinus eundem vt firmissimum aggerem Pelagianicis fluctibus semel & iterum opponit. Epiphanius tanto huius viri studio tenebatur, vt non modò verba & sententias eius frequenter vsurpet: verùm & continua oratione decem & octo libri eius primi capita ad verbum ex eo transcribat, & libris suis aduersus hæreses inserat. Hieronymus præter Catalogũ, etiã Commentarijs suis in Prophetas,

illius non rarò meminit. Basilius magnus ductis semel & iterum ab IRENÆO testimonijs, Spiritus sancti diuinitatem aduersus impugnatores illius comprobat. Cyrillus Ierosolymitanus catecheses suas eius exornat eloquijs. Eusebius Irenæi pietatem, eruditionem, assumptos pro religione Christiana labores, scripta, fortissimum denique martyrium, nunquam satis sibi laudasse videtur in historia ecclesiastica. Patres Ægyptij, & Alexandrini concilij, cui magnus Athanasius præfuit, Christum non solùm humanam carnem, sed & animam assumpsisse contra Arianos decernunt, quòd veteres Doctores, in primis verò Clemens, Irenæus, Apollinarius, & Serapion scriptis suis id tradiderant. Quid præterea? Tertullianus eorum cum laude meminit. Iustinus Martyr & Philosophus insignis, quæstionum sibi ab Orthodoxis factarum, responsionem & dissolutionem ab huius IRENÆI nostri scriptis quærendam & accipiendam esse respondet.

VITÆ porrò illius sanctitatem, ac eximias virtutes, cùm etiam sanctissimi Galliarum martyres, data ad Eleutherium beatissimum quoque Romanum Pontificem & martyrem Epistola, vt in eius vita paulo post recitabimus, multis laudibus exornent ac prædicent: duplex quoq; martyrii videlicet ac doctoris ab eo reportata & adepta nunc in cælis aureola coram Deo & angelis eius testificetur: non est quod in eius descriptione diutius inhæreamus.

PRÆSTAT ergo vt his quoque nunc respondeamus, qui veterum Gnosticorum institutam his libris ab IRENÆO descriptionem ac refutationem, aut nihil, aut parum admodum, ad ista tempora nostra iudicant pertinere: ac iccirco illorum editionem ac lectionẽ non magnopere necessariam esse. Allucinantur profectò boni viri, & plurimum falluntur, putantes non minus absurda, portentosa, aduersa, peruersa, & diuersa esse, quæ nũc à plurimis Sectariis, vtpotè Anabaptistis, Suuenckfeldianis, Arianis, Samosatenianis, Tritheistis, & Antitrinitariis per Europam inuehuntur, illis quæ olim à Valentinianis & consimilibus conficta & prædicata fuerunt.

QVID quod etiam Lutherani & Caluiniani à Simone mago, velut à parente accepta impietatum suarum hæreditate, ab eo didicerunt Diuum Petrum horrendis probris lacerare, eidem in successore Romano Præsule sese opponere, hominem libero spoliare arbitrio, soli fidei iustitiam tribuere, ac operibus iustis nullum repositum esse in cælis præmium? An non etiam horum sacrilegijs, quibus Bythi, Propatoris, ac Pleromatis Æonum fictionibus, plures deos comminiscebantur, se se nunc quoque inuoluunt & contaminant Beza, Essentiam diuinam in tres realiter distinguens; Musculus, Trinitatis personas gradu, forma, & specie inter seipsas diuidens; Caluinus, cupiens harum nomina omni-

omnino sepulta esse? Insuper, & Poloni, publica Synodo suis ministris prohibentes eas à cætero in concionibus appellare? Hugnostici etiam Galli, continentes eas esse tres spiritus, tres causas, triaque rerum principia? Ebionem profectò dicentem, omnino impossibile Deo esse, vt Virgo eius ope conciperet, & inuiolata pareret, multis Parasangis præcedunt ac superant Sacramentarij, palàm prædicantes, & eam in partu necessariò violatam fuisse: & quindecim (quæ alibi notauimus,) à se conficta capita Deo prorsus esse impossibilia. Sic & Marcionis Deum furti, belliqúe authorem asserentis, ac veteris Testamenti sanctos viros inferis mancipantis improbitates antecedunt, vociferantes omnia tam hominum quàm dæmonum peccata Dei voluntate, decreto, impulsu, opereqúe fieri; & quotquot hactenus Caluiniana dogmata non sunt amplexi, velut idololatræ, Antichristique mancipia periisse. Gnostici Christum literas sub quodam humano præceptore didicisse commenti sunt: Hugnostici vniuersæ hominum ignorantiæ illum subijcientes, aiunt, eum pro concionibus impropriè & absurdè loquutum, nec solidè sua probasse, nec appositè respondisse, nec satis rectè argumentando collegisse. Illi in tantam illum aliquando ἀπορίαν incidisse nugabantur, vt exclamauerit, Deus meus, vt quid me dereliquisti: isti distento gutture blasphemant eum de salute sua dubitasse, tram Patris sensisse, omnia damnatorum supplicia subijsse, ac tandem in voces desperatione plenas erupisse. Illi non alios esse præter huius mundi calamitates, inferos dixerunt: isti, quicquid de horum receptaculis hactenus à Theologis definitum est, meras fabulas reputant; & inferorum frequentes in Biblijs voces semper ad sepulcra, quibus conduntur mortuorum corpora, impiè simul ac imperitè referunt: Illi Martyres spernebant, ac etiam Apostolos calumniabantur, velut imperfectos, & qui imperfectè docuissent: isti, eosdem etiam post acceptam Spiritus sancti plenitudinem, censent epicuream vitam duxisse, insuper & Dei contemptores, apostatas, idololatras, superstitiosos, stolido zelo plenos, Euangelij deformatores, gratiæ Christi ac libertatis Christianæ oppressores, non erubescunt nec formidant appellare. Illi quædam Euangelia reiiciebant, alia mutilabant: istis, vltimum caput Marci, historia de Christi sudore sanguineo per Lucam descripta, & vndecim primi versus capitis octaui Ioannis, fide laborant; & Matthæus prophetarum testimonia contra eorum proprium sensum detorquet: omnes autem impropriè loquuntur, solœcismos committunt, & ex abrupto sine contextu multa referunt: quædam denique superstitiosa narrant, quæ Christus hominum superstitiosorum ruditati se accommodans tolerat & probat. Quidam Gnostici promiscuos peragebant & docebant concubitus: Hugnostici incestos laudant, polygamiam docent ac exercent, continentiam

omnino

omnino impoßibilem dictitant: horumq; proles Anabaptista in vagam se effundunt libidinem; & quicquid libet, licere putant; eò quod semel regeneratos deinceps peccare, aut Spiritum sanctum semel acceptum nunquam postea amittere se posse impudenter iactitant. Alii, formam & materiam quorundam Sacramentorum adulterabant: isti, verborum à Christi relictorum vsum, magiam appellant, materiam vel mutant vel tollunt, ipsa nuda tantùm & inefficacia signa esse iudicant: denique, nulla prorsus, præter vnum Christum, & fidem in eum Christianis superesse scribunt. Alii, carni veram resurrectionem & salutem suffurabantur: hanc Farellistæ, Caluino teste, incredibilem putant; & Anabaptista palàm confiteri recusant.

NIMIVS essem si singula doctrinæ fideiq; Christianæ capita à prioribus Gnosticis temerata, & à posterioribus istis vel conuulsa, vel penitus labefactata hoc loco & ordine persequerer. Satis ergo sit superioribus euicisse, huius aui sectarios nullis impietatibus & portentosis hæresibus, Valentinianis & consimilibus, quos B. IRENÆVS his libris expugnat, cedere: imò istos illorum malorum coruorũ mala oua, impurorum parentum prolem esse vitiosiorem demonstrasse. Ita enim semper sibi similis est Satanas pater mendacij, & Christianæ religionis hostis infestißimus in pseudoprophetis, pseudoapostolis, ac hæresiarchis omnibus longa serie succedentibus sibi sæculis subornandis, & suis artibus communiendis; qui veritatem impugnent, & priscam antiquatamq; tyrannidem suam, profligato sublatoq; Christi regno, quod est Ecclesia catholica; super miserum genus humanum huiusmodi fanaticis erroribus instaurent. Denique istæc B. IRENÆI, & consimilium veterum Theologorum, qui aduersus hæc monstra non minus fortiter quàm feliciter decertarunt, sanctißima & eruditißima Scripta, non modò commoda, sed & perneccssaria nobis esse.

COGITANTI porrò cuius auspicijs illa à nobis emendata, locupletata, & singulis capitibus annotata, rursum in lucem prodirẽt, statim celeberrimus nominis tui, CARDINALIS Ampliß. & Princeps Illustriß. splendor occurrit: quippe qui ex imperiali quondam ac regio illius Caroli verè magni, qui Occidenti imperauit, Orientem terruit, Septentrionem domuit, Africam suis se continere finibus coegit, totumque orbem singularis pietatis, doctrinæ, ac fortitudinis suæ fulgoribus in sui amorem simul & admirationem conuertit: deinde Godefredi Lotharingiæ & Bullonij Ducis Asiam, Syriam, adeoq; ipsius Christi Domini & Saluatoris nostri natiuitate, conuersatione, miraculis, doctrina, morte, resurrectione, & ascensione sanctificatam prouinciam, fortißimis prælijs Christianorum possessioni restituentis, sanguine cretus, ipsorum virtutibus, ac pro Christi nomine laboribus assumendis nequaquam tibi cedendum existimes. Et ne singulo-

gulorum Lotharingiæ Ducum C. T. progenitorum præclara pro pietate facinora, simulq; nomina, percurram, adhuc in auribus & linguis omnium versantur ANTONII cognomento Boni Ducis, de rusticorum Lutheranorum seditiosißima simul & exitiosißima colluuie amplißima trophæa. Habet etiam plurima in optimo & illustrißimo Parente, quæ miretur & imitetur: quippe qui alienis (quibus sua cingitur & commiscetur ditio) prouincijs ac regnis plusquam ciuilibus in mutuam perniciem ac ruinam multis iam annis incumbentibus cruentißimis bellis, eandem non modò sartam tectamq; mirabili prudentia seruauit, sed auxit: hæreseonq; tempestati cedentibus alijs, Lotharingiam suam in vnius & solius veræ fidei Catholicæ professione, sanctæq; Sedis Apostolicæ reuerentia & obedientia hactenus constanter retinuit. Nec minor eiusdem in bello fortitudo, quàm in pace prudentia, quando collectum ex Germanis, Heluetijs, Anglis, perfugisq; Gallis, hæreticum immanemque exercitum; & ad id quod superest auitæ in Francia pietatis exterminium incredibili furore anhelantem & properantem, paucis, sed fortißimis viribus suis sic attriuit, vt & à Ditionibus suis inuadendis coegerit abstinere, & cognatis semifractum occidione propemodum occidendum & proterendum reliquerit. Alterum quadriennio post, à cunctis ferè Germaniæ hæreticis Principibus ac prouincijs coactum, & duce Anhaltino principe, ad perdendos in Lotharingia & Francia Catholicæ religionis professores immissum, Diuinis auspicijs sic vtriusque finibus prohibuit, et dissipauit, vt nulla re memorabili gesta, in finibus Palatinatus Rheni, qui superfuerunt morti signa sua lacerare, & confusione ignominiaque pleni manipulatim ad sua redire sint coacti. Tametsi verò huiusmodi à parentibus accepta virtutum ornamenta, velut aliena censeantur, non propria; plurimum tamen ad virtutes eorum vel æquandas, vel clarioribus adhuc facinoribus superandas conferre posteris nemo dubitabit. Age ergo, de his q̃ propria sunt, quãdo vniuersa recensendo numerare non sit nostrarũ viriũ, quadã strictim perpendamus. 1587. 1591. & 1592.

MAXIMAM esse inter Christianos sanctæ Romanæ Ecclesiæ D. CARDINALIVM antiquitatem, præstantiam, & authoritatem, quam pro eximijs in rempublicam meritis cõsequutus es, nemo nescit. In actis namq; secundi Concilij Romani, ante mille trecentos & septuaginta annos collecti, septem Cardinales eidem adfuisse leguntur. Nam præter commune cum alijs Ecclesiæ præsulibus officium, his solis nunc cõmissa est summorum in Ecclesia Pontificum electio, & vt ipsi, velut collaterales (ait S. Bernard.) coadiutores, sedulo ac intimi, in rebus grauibus sint à consilijs; horũ speciali industria tollantur scandala de regno Dei; surgentes succidantur spinæ; sedentur querelæ; soluantur finianturq; de fide, doctrina, & disciplina emergentes quæstiones; & tan- Cap. 6. & 7. Li. 4. de consideratione Epist. 188.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& tanquam in cardinibus suis stent, moueantur & regãtur vniuersi *orbis Ecclesiæ. In hanc igitur toto orbe præcellentissimam dignitatẽ C. T. ob singulares corporis & animi dotes, eximiam castimoniã, in Catholica religione seruanda & ornanda indefessum studium, & singularem in Deum pietatem, iamdudum assumptã & cooptatã fuisse, propriarum est virtutum, nec modicæ apud mortales laudis & gloriæ: quæ omnia rursum non parum adauget ac exornat etiam* LEGATI *à latere creditum à B. Petri successore summum officium. Nec id tantũ, sed & vt Metensium, deinde etiã Argentinens. amplissimarum diœcesiũ curam susciperet, & afflictis rebus in illis opere & sermone consuleret; quæ perierat, requireret: quod abiectum, reduceret; quod confractum, alligaret; quod infirmum, solidaret; quod denique forte, custodiret; id est,*
Ezech. 34. *omnia veri Episcopi munera, tanquam Deo omnipotenti de cunctis illis exactam rationem redditura, subiret atq; præstaret. Præstantissima certè, si rectè administrentur, officia: sin minus, omniũ grauissima & periculosissima. His sanè præstandis viribus opus est, & pectore firmo. Quid igitur vt his faceret satis T. Celsitudo? Accinxit fortitudine lumbos suos, roborauit brachium suum, nullis pepercit impensis, nulla timuit etiam vitæ propriæ subire discrimina, vt Argentinenses præsertim, iam à multis annis partim Caluiniana, partim Lutherana hæresi laborantes, ad sanitatem reuocaret. Semel igitur ac iterũ missis ad eos literis, hos de sua in Episcopum eorum legitima electione, & summis Christianorum principibus Papa & Cæsare approbatione commonefecit; & vt direptas Ecclesiasticorum facultates restituerẽt; eosdem sedibus suis per summã iniuriã eiectos, reuocarent; iniustis bellis Diœcesanos non infestarent: sed vt Christianos decet, Potestatibus à Deo constitutis, sibiq; præfectis à cætero parerẽt, seriò est adhortata. Prima & secunda correptioni nõ obtẽperantibus illis, tertiò rursum illos admonuit, vt aliquot Canonicos apostatas, incestibus, rapinis, & sacrilegijs nobilitatos, veluti pestiferos homines, Ciuitate sua interdicerent; viris religiosis sua monasteria restituerent; & religionis Catholicæ in sũmo templo admitterent exercitium. At illi pastoris sui vocem nõ audientes, sed alienorũ: patriæ ac religioni bellũ inferũt, qp tamen hæretica vafritie suis auspicijs vel auxilijs geri negabãt, donec vi maiori captis eorũ centurionibus, machinis, & signis, publica fraudis & impostura sunt cõuicti. Nec sic tamen emendati: quinimò proficientes in peius, perduellionis suæ socios & auxiliares aduocant Brãdemburgenses, Luneburgenses, Mansfeldenses, Anhaltinos, Badenses, Palatinos, & Heluetios hæreticos, vt hæreticis viribus ac cõsilijs suis adessent: qp nec impigrè, nec segniter ab eis præstitum est, non paucis Diœcesis arcibus captis, & direptis. Quid ad hæc T. Celsitudo? Accepto ab optimo Parente, & Illust. fratrib. fortiore & valentiore exercitu, hæreticas copias semel*

semel & iterum egregiè profligat, cædit, fugat, obsessas quasdam ab illis arces liberat, captas alias è manibus hostium eripit, & perducto fortiter ac excurrente ad portas vsque hæreticæ perduellisque ciuitatis victorioso exercitu, iustis armis tandiu hostes atterit & conficit, donec fatigati fractique, in quasdam pacis & obedientiæ conditiones consenserint: nimirum, primaria litis causa sex Imperij principum, denique Cæsaris arbitrio definienda relicta, octo interea in Alsatia diœceseos satis munita amplaque oppida C. T. retineret; quadã verò vltra Rhenum Brandeburgico competitori cederent, vt dignum videlicet, patella daretur operculum.

MACTE itaque virtute, sic ad officium hæreticos cõpelli, Tertulliano authore, non inlici dignum est: horumque duritia vincenda est, non suadenda: ad instar idololatriæ, quæ ita vitanda præcipitur à Deo, vt loca exterminari, & idololatras ac Pseudoprophetas interfici iusserit. Sic enim & tria hominum apostatarum milia à Moyse & Leuitis cæsa sunt: & viginti tria milia ob idololatriam, domesticis obtruncata gladijs, diuinæ iræ litauerunt. Defuncto Iesu Naue, derelinquentes Deum patrum suorum, Dominus tradidit in manus diripientium, nec poterant subsistere à facie inimicorum suorum. Quis autem negabit hæresim esse secessionem à Deo patrum nostrorum; ac idololatriã saltem spiritalem, qua miseri homines proprij capitis figmenta Diuini verbi loco statuunt, ac venerantur? Nec ab hoc Christiano, & Lotharingico sanguine creto Principe, dignissimo ardentissimoque Zelo, à mollibus & politicis quibusdam proditoribus, dicam, an aulicis nescio, assentatoribus, vnquam se abduci T. C. patiatur. Cùm probauerint Samuelem, Eliã, Eliseum, Michæam eximios Dei seruos & Prophetas, pseudoprophetis & seductoribus pepercisse; aut Mathathiam, Iudam, Ionatham, Simonem summos veteris Sinagogæ Pontifices, fidei parentum suorum desertoribus indulsisse: aut denique, Petrum & Paulum præcipuos Domini nostri IESV CHRISTI Apostolos, cum Simone mago, Nicolao, Himenæo, Phileto, Ebione, similibusque hæreticis collusisse ac dissimulasse, tum eidem T. C. suadeant, vt seductores istos quietè agere, & subditorum suorum animas pro libidine fascinare perdereq; permittat. Interea Sapientis adhortatione, vsque ad mortem certet pro iustitia, & Deus expugnabit inimicos suos. Caroli magni Saxonum toties perfidorum & relapsorum, Pannonum, Dalmatarum, Slauonum, Longobardorum, Saracenorum aut infidelium aut hæreticorum domitoris, legitimam prolem, clarumq; nepotem rebus ipsis comprobare non cesset. Famam factis extendat: nec relinquat quod habet, ne alius coronam suam accipiat. Laboret vt bonus miles Christi IESV: & mercedem magnam in cælis tandem aliquando repositam sibi esse comperiet. Ad hoc autem B. IRENÆI, id est,

Li Scorp ad hæres. Gnostic. cap. 2. & 3.

Deut. 13. 12. & 13. Exod 32. Num. 25. 1. Cor. 10. Iudic. 2.

Eccli. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Epistola Dedicatoria.

eximij Lugdunensis Præsulis, Opera, egregio Metensi & Argentinensi Pontifici; Galliarum quondam Primatis, Illustrissimo in Gallijs, Lotharenis, & Germanijs Principi; & constantissimi Martyris aduersus omnes hæreses Scripta, fortissimo fidei nostræ propugnatori, & ad sanguinem, vt vestis purpurea commonefacit, pro eiusdem sanctitate profundendum paratissimo, dicata, sacrata, oblata, non parum prodesse poterunt.

Huc denique accedit, quod cùm miseranda Galliarum nostrarum calamitates, instantiaque meæ vocationis ac instituti professoribus discrimina, procul me à patria exegissent, C. T. ditione exceptus humanissimè, & in ipsa Lotharenorum augusta vrbe septem mensibus ad docendum admissus, multaq; tam Illustriss. Ducis, nobiliss. fratrum, religiosiss. heroidum, quàm in primis eiusdem C. T. attentione auditus, ad familiare frequensque colloquium vocatus, demumq; non illiberaliter dimissus, istud quantuluncunque sit, viri certè Theologi ac religiosi publicum meæ erga eandem C. T. testimonium, cum omni obsequio deferendum ac offerendum è re mea esse censui. Quod cùm facio, id consueta humanitate sua C. T. gratoque vultu suscipiat, & me in clientela sua seruare ac retinere pergat. Deus immortalis, Rex regum, & Dominus Dominantium eandem C. T. diutissimè felicissimeque seruet incolumem; ac finito huius vitæ curriculo, in beatum ac sempiternum regnum suum perducat. Coloniæ Agrippinæ, idibus August. anno Dom. M. D. XCV.

Illustrissimæ Celsitudinis Tuæ

Seruus obsequentissimus

Franciscus Feu-ardentius.

DE ISTA QVINQVE LIBRORVM D. IRENÆI EDITIONE AD LECTORES F. FRANCISCI FEV-ARDENTII COMMONITIO.

EN Beatissimi Patris & Martyris IRENAEI quinque Libros, denuò collatos, emendatos, & locupletatos noua editione, in publicam studiosorum vtilitatem emittimus. Quos, etsi quidam adhuc subdubitent, Græcè ab auctore elegantèr, idque ante mille & quadringentos annos, conscriptos, & in rem totius Ecclesiæ Catholicæ vulgatos fuisse, non dubitamus tamen id cunctis persuasum iri, qui tot longa egregiaque fragmenta, quæ ex Epiphanio, Eusebio, Theodoreto, & alijs Græcè ad verbum ex authore transcripta & scriptis suis quondam inserta, & à nobis opportunis locis recitata, ac velut postliminio eidem restituta, attentis animis expenderint. Accedit grauissimum D. Hieronymi testimonium, qui Græcis librorum inscriptionibus ab Authore editis, & à superioribus Patribus probatis Ελεγχὸς καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως βιβλία πέντε, Reprehensionis ac euersionis falsò nominatæ scientiæ Libri quinque, alijsque permotus rationibus eũ inter Scriptores Græcos annumerat, & Græcè scripsisse non ambigit. Accedunt phrasis planè Græca; innumeræ dictiones, formæq; loquendi Latinis non vsitatæ: Græci authores tam diuini quàm humani persæpe ad verbum citati, nunquam verò Latini: vt etiam à Græcis frequenter citetur, rarò à Latinis. Testentur denique nonnulli pij & docti viri, se Græcum exemplar in Venetiana bibliotheca legisse; alij quoque in Vaticana visum ferant: quæ tamen ibi postea frustra quæsita sint. Comm. in ca. 36. Ezech.

De primo horum Librorum interprete nondum satis mihi apparet quid pro certo statuam, cùm nullus ad hoc vsque tempus illum quod sciam, indicauerit. Si de re tam ancipite & obscura sententiam ferre licuerit, citra cuiusquam animi offensionem, lubens affirmem Authorem & Interpretem eundem esse: qui quod Græcè pereleganter & scienter primò scripserit; Latinè postea, non pari licet sermonis felicitate & lepore, Latinis, inter quos versabatur, impertiuerit. Quid ni, cùm & Tertullianus eidem ferè æqualis Græco Latioque sermone stylum exercuerit? Athanasius quoque, ac plurimi alij religionis nostræ proceres vtraque lingua, non pauca ediderint? Sic enim & horum Librorum authoritas nulla parte vacillabit; sed erit semper augustior & firmior: & quod de seipso ait, quod in barbara lingua (nam sola Græca ei natiua & propria erat) inter Celtas degens, plurimam operam collocaret, apertius euadet. Nec parum sententiam istam confirmant, duo citati per D. Augustinum ex hoc Authore loci, eadem ferè, quæ hactenus prodijt vetustissima certè tralatione. Aut profectò Presbyterum quendam ad manum IRENAEVS habuit, qui eius iussu de verbo ad verbum coram Latinæ orationis splendore artificio q; neglecto, transtulerit: aut, vt idem de scripto suo testatur, ἁπλῶς, καὶ ἀληθῶς, καὶ ἰδιωτικῶς, id est, simpliciter, & verè, ac vulgaritunc inter Latino sermone translatos separatim postea communicauerit, & mentem sensaq; authoris fideliter expresserit. Qui firmioribus coniecturis aut testimonijs certioribus productis, alium primumq; interpretem indicauerit, nos sibi magno beneficio gratos & deuinctos habebit. Atque hæc de sermonis genere, ac interprete dicta sint: nunc quid hac potissimum editione nouissima præstitum sit, accipe.

Libri primi decem & octo priora capita ab Epiphanio quondam ad verbum ex Irenæo Græcè transcripta; deinde ex Eusebio fragmenta viginti & duo; ex Theodoreto, quatuordecim: ex Basilio duo: ex Melissa totidẽ: vnum ex Anastasio Nicæno suis locis Græcè prout ab Irenæo primũ descripta, hinc ab his Patribus laudata fuerunt, typis euulganda curauimus. Deinde ad finem operis sex alia ex diuersis eiusdem Irenæi operibus fragmenta, ex authore quæst. & responsionũ ad Orthodoxos apud Iustinum Martyrem, Eusebio & Demetrio Diacopo collecta Græcè subiecimus: & tam illa, quàm ista maiori parte à laudatissimo viro Iacobo Billio, reliqua à doctiss. interpretibus Christophorsono, Herueto, Erasmo, Fabro Latinè reddita quàm decenti fieri potuit ordine collocauimus. Superiora decem & octo libri primi capita Græca idem Billius Scholijs, deinde R. P. Fronto Ducæus, Societatis IESV tam pius quàm doctus Theologus, suis Notis ad Epiphanij Græca exemplaria contulerunt, emendarunt, & illustrarunt. Nos quoque non solum ad illa, sed ad singula librorum capita & adiecta de nouo fragmenta Annotationes locupletissimas addidimus, quibus emendationum rationes reddimus, obscuriora & ambigua plurima loca, multas q; Græcas, et Latinis minus vsitatas phrases explicamus, & quicquid ad Ecclesiæ Catholicæ doctrinam, hierarchiã, ritus, fidem q; confirmandam, & antiquas nouas q; hæreses refellendas pertinere deprehẽdimus; denique quod expunctum vel immutatũ à nobis est, ne quid iniuria sublatum sibi quiritentur aliqui, retinemus & obseruamus. Accessit quoq; editioni, cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Præfatio ad Lectorem.

Vaticano manuscripto codice noua collatio, cuius, præsertim verò per illustrem ac eruditum D. Ioannem Sant-Andreanum Ecclesiæ Parisiensis Canonicum, nobis pridem commodati codicis veteris attentiore lectione & meditatione, adhuc supra sexcentos locos emendatiores reddidimus. Addita duabus clausulis, nonnunquam vnica & numero quodam signamus: variis adhuc quibusdam lectionibus asteriscis in margine notatis. Adhæc, beatissimi, & verè Apostolici viri Polycarpi, Episcopi Smyrnensis, & Martyris, quinque non aspernanda fragmenta ante mille & centum annos à Victore Capuano citata, & Latio donata, à nobis verò in vetustissimo codice reperta & transcripta conuenienti sede locauimus: Irenæi nostri ex sanctis Patribus collecta Enconia; & recentiũ hæreticorum impostoris, maledictis, & in hunc sanctissimum authorem nostrum conflictis criminationibus, post Authoris vitam à nobis tam ex scriptis eius, quàm ex aliis scriptis ac histor. eccles. fideliter collectã, operis initio præfiximus: sicut ad finẽ totius operis locupletissimos indices in Lectorum commodiorem vsum subiungendos curauimus. Denig. Leodij, in monasterio S. Iacobi memoriæ sacro, repertum à nobis ARNOBII Catholici cum SERAPIONE Aegyptio Conflictum, vtcunque per nos emendatum & annotatum, ac nunquam antea typis publicatum, communi studiosorum vtilitati iudicauimus esse communicandum. Multas fateor, dictiones & phrases minus Latinas, hiulcas adhuc sententias & periodos, adeo q̃, non paucos adhuc locos in vtroque Authore luxatos, imperfectos & obscuros à nobis relictos inuenire licebit: tum quod plurium ac emendatiorum codicum auxilio destituti fuimus, tum quòd tam veteribus ac sanctis Patribus manum temerè inferre religio fuit. Cæterùm, hæc solo natali, & quod longè molestius est, musæo ac nostra Bibliotheca exacti, solumq̃, nunc ab illis, mox ab istis commodato inter peregrinandum acceptis libris adiuti contexuimus, & inpublicam studiosorum vtilitatem emittimus: quæ cùm acceperint candidi Lectores, & his nostris qualibuscunque laboribus fruiti fuerint, studijs nostris bene fauere; ac præsertim nostram salutem suis precibus apud communem Saluatorem ac iudicem nostrum D. IESVM CHRISTVM commendare rogo & obsecro, non recusent.

VITA

VITA D. IRENAI, EPISCOPI ET MARTYRIS, EX ILLIVS, ET ALIORVM PATRVM SCRIPTIS COLLECTA, PER F. FRANCISCVM FEV-ARDENTIVM.

D. IRENAE I PATRIA.

De Irenæi Episcopi Lugdunensis ac Martyris patriam, parentes, natalem diem, & locum habitationis ætatis initio, conscribere, & pro certo ac explorato nunc exhibere, difficile sanè & operosum fuerit: præsertim cùm nulli antiquorum, quod sciam, ea literis prodiderint. Vitæ genus & mores, supremus dies indicat. Gallum quidem ipsum vocat Oecumenius, sed eum functionem Episcopi in Gallia respexisse potius, quàm natale solum, lubens admitterem: nam quantum coniectura consequi possum, Asianus, non Gallus; Græcus, non Latinus; & fortè Smyrnæus fuit, pijs & Christianis parentibus ortus. Qui enim à Gallijs Smyrnam Asiæ minoris opidum profectus, peragratis Cycladibus, totum mare Aegeum paruulus traiecisset, quò Polycarpum illic docentem audiret? Opinionem nostram videtur confirmare nomen Græcum εἰρηναῖος, pro more Catholico, in sacro fonte ei inditum; quod Latinè expressum, pacificum significat. Porrò ipsum scripsisse Græcè non solùm ex Iustini martyris, Demetrij, Eusebij, Basilij, Epiphanij, Hieronymi, Theodoreti, Melissæ, Anastasij & Damasceni scriptis colligere licet: verùm & illius quoque opera id manifestissimè testantur, sic vt nihil certius esse constet.

In ca. 3. epist. 2. B. Petri.

Optimis à pueritia philosophiæ disciplinis & artibus præclarè fuisse institutum & imbutum, ostendunt subtiles abstrusarum hæreseon inuestigationes, quibus res perobscuras & confusas summa perspicuitate & electione in lucem producit & repræsentat: acutæ item & acres disputationes idem probant, quibus eas refutat. Præterea ordo rerum tractandarum, quo singulis libris præfationes singulas præfigit; anacephalæoses etiam illæ superiorum, & subsequentium hypotheses; demùm, quòd quatuor postremis libris nunc hæreses easdem pugnantia inter se continere, nunc apertis rationibus atque traditionibus vniuersarum Ecclesiarum aduersari commõstrat: & partim à Prophetarum vaticinijs, partim Apostolorum & Euangelistarum testimonijs ductis argumentis, quas libro primo recensuit, tanquam machinis admotis expugnat, hominem dicendi ac disserendi arte peritum, planeq; philosophũ demonstrant. Omnem dubitationem huius rei tollit Cap. 19. libri secundi, in quo falsis argumentis exacto iudicio semel expulsis & reiectis, euincit errores omnes quos impugnat, ex veterum Philosophorum atque Poëtarum placitis & fabulis, immutatis tantùm nomenclaturis, petitos esse: quæ res omnibus satis pro testimonio esse debet, quàm accuratè diligenterque Thaletis, Anaximandri, Anaxagoræ, Democriti, Empedoclis, Platonis, Aristotelis, aliorumque veteris philosophiæ authorum libros euoluerit. Idem de Tragicis, Comicis, & Lyricis Poëtis intelligendum, quando illorum exclamationibus, prouerbijs, & exemplis sæpe & appositè vtatur: istorum versus hinc inde decerptos, in concinnos centones pro re nata cõsuat atque adaptet. Meritò igitur eas ob res, Tertullianus eum omnium doctrinarũ curiosissimum exploratorem appellat.

INSTITUTIO.

Lib. aduers. Valen. cap. 5.

Sed quia præclarum organum Ecclesiæ suæ Deus ex hoc puero formare decreuerat, huius mentem Spiritus sanctus flectit, pectus sancto amore inflãmat, vt sanctarum literarum desiderio ardeat, mireque earum studio delectetur. Polycarpi ergo venerandæ antiquitatis viri, qui non tantùm Ioannis Euangelistæ auditor, sed & alijs Apostolis & discipulis, qui Christum in carne viderant, familiariter vsus fuerat, ex quorum viua voce tanquam purissimo fonte, doctrinam pietatis nostræ hauserat, scholam quasi pulcherrimam omnium virtutum officinam petit, Polycarpoq; instituendum se tradit & penitus informandum. Iuuenis alacritate simul & pietate valde delectatum senem, toto pectore gratias Deo egisse mihi persuaserim, quòd Ecclesiæ suę instrumenta futura prepararet, & ad vsus vtilissimos & amplissimos deinceps idoneos magna solertia redderet. Polycarpo dein siue publicè scripturas mira ingenij dexteritate pertractanti, siue priuatim difficiliores quæstiones explicanti ac dissoluenti, Irenæus se beneuolum & attentum auditorem præbet; & incredibili discendi cupiditate annis, pietateque grauem ac obseruandum præceptorem audit, admiratur,

STUDIA SACRA SUB B. POLYCARPO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratur, ab huius ore omnino pendet, perinde atque si ab Apostoli, vel Christi cælestẽ doctrinam sibi dictitantis excipiat: dicta & facta tanti viri sic intimo pectori committit, atque adeò insculpit, vt nihil eorum per totam vitam prætermissum fuerit, quin expleuerit. Hæc ita se habere comprobant ea, quæ idem refert Irenæus Epistola ad Florinũ, quem in schola Polycarpi sociũ offenderat; sed iam ad hæreses delapsum. Locum, ait, in quo assidebat Polycarpus cùm dissereret, illius eò aduentum & introitum, formam & modum vitæ, corporis effigiẽ, disceptationes ac sermones quos apud multitudinem habebat, & vt necessitudinẽ ac vitę vsum cum Ioanne, & reliquis qui ipsum Dominum vidissent, se habuisse narraret, & quo pacto memoraret eorum sermones; quin etiam quęnã ab illis de Domino audiuisset: quomodo de miraculis eius ac virtutibus, & de doctrina deniq; sicut ab illis qui fuissent suis oculis Verbũ vitę conspicati, scripturis verè consentientia narraret, videar mihi posse ritè percensere. Hęc eo tempore per Dei misericordiam, quam erga me ostendebat, studiosè & attentè audiebam, atq; non chartæ & literis, sed interioris mentis cogitationi mandabã, & perpetuò Dei iuuante gratia, ingenuè & exquisitè recordatione renouo. Hactenus ille.

Euseb. lib. 5 hist. cap. 19.

Nec Polycarpi modò; sed & Papiæ Hieropolitani Episcopi, & Ioannis Ephesij, & Aristionis, & consimilium aliquot Apostolicorum virorum & cooperariorum discipulus fuit. Insuper, & si qui ex Apostolorum auditoribus alicubi aduentarent aut hærerent, qui donis illis singularibus, quibus ad eius vsque ætatẽ claruit Ecclesia, essent illustres, Apostolosque referrent, ijs omnibus præsertim se adiungebat: quo fidei & pietatis maiorem accessionem faceret, & confidentius postea contradicentibus sese opponeret. Quod ex animi sententia magno totius Ecclesiæ commodo cõtigisse sibi ipse his verbis locupletissimus testis est: Plurimũ abest vt hęretici possint mortuũ suscitare, sicut Dominus ipse, sicut eius Apostoli prędicationis subsidio aditi, sicut alij è fratribus complures suscitarunt. Sæpenumerò autẽ aliqua de causa necessaria illud ipsum postulante, spiritus mortui (propterea quod tota Ecclesia illius loci vbi eiusmodi res gerebatur, cum ieiunio & multa intercessione Deum orabat) in corpus redijt, & hominis vita sanctorum precibus donata est. Et rursus: Qui verè sunt Christi discipuli, in nomine illius per gratiam ab illo acceptam eiusmodi præstant, quo reliquis hominibus gratificentur, sicut quisque eorum ab eo donum acceperit. Quidam enim dęmones sic pro certo & verè eijciunt, vt non rarò ij qui malis & nequam spiritibus purgati fuerint, tum fidem recipiant, tum in Ecclesia & fidelium hominum societate constanter perseuerent. Nonnulli rerum futurarum præscientia, diuina visione & prędicatione prophetica imbuuntur: alij eos qui grauibus mortis, diuina visione & prędicatione prophetica imbuuntur: alij eos qui grauibus mortis afflictantur per manuum impositionem curant, & ad pristinam valetudinem restituunt. Iam verò, vt diximus, mortui suscitati sunt, & multos annos post apud nos commorati. Quid plura? Dona sanè nec dicendo quidem numerari poterunt, quæ Deus Ecclesiæ per vniuersum mundum diffusè donauit, quibusq; illa in nomine Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi, in dies singulos multa miracula ad Gentium vtilitatem efficit. Iterum alibi planius & apertius: Multos fratres in Ecclesia ipsi audiuimus, qui & dona prophetiæ habent, & varijs linguis per Spiritus sancti gratiam loquuntur, & occulta hominum in apertum proferunt ad aliorum commoditatem, & mysteria Dei perspicuè & euidenter aperiunt. Inde porrò factum est, vt idem ab Epiphanio, Hieronymo, & alijs vir Apostolicorum temporum, & Apostolorum successor, passim appelletur. Atque hæc de eius ortu, adolescentia, institutione partim ex Patribus certa, partim ex coniecturis dicta sunto: nunc functiones explicemus.

Lib. 2. ca 56. & 57. & apud Euseb. li 5. hist. c. 7.

Lib. 5. cap. 6. & apud Euseb. li. 5. hist. cap. 7.

Epiph. contr. hæres. 24. Hier. in cap. 36. Ezech.

Presbyter Lugdunensis.

In Gallias mittitur à D. Polycarpo.

Lib. 1. cap 9.

Lib. 1. ca. 29.

In Ecclesia Lugdunensi (quæ ciuitas est in Gallia celebris, cuius populus iam inde à tempore Apostolorum, pietatis Christianæ amantissimum, & aduersus hæreses ætate nostra propugnatorem acerrimum se præstitisse palam est) munus presbyterij gessit. Quod ipsemet subindicat proëmio Lib. 1. cùm dicat se inter Celtas commorari; & alibi, Rhodanensem regionem se incolere. In hanc Galliæ partem à beato Polycarpo legatum testis est Gregorius Turonensis. Vnde apparet vehementissimum ætatis illius pastorum studium, qui omnes Christi gloriæ & saluti hominum tantum incumberent: nostris contra omne ius & fas, Christo & salute gregis sui neglectis, multis sacerdotijs comparandis & coaceruandis, aulæque omnium improbitatum officinæ, etiam contentiosè inhiantibus ac incumbentibus. Quanta autem fide & sedulitate Presbyterij seu Sacerdotij sui partes omnes obierit, facilè est iudicare. Huius prima pars est Christi corpus sacro ore (verbis Hier. vtor) conficere: idemq; rationali ac incruẽto sacrificio Deo oblatũ, creditis sibi populis distribuere: id quod magna diligentia & religione se præstitisse hũc in modũ de Eucharistia disserens adfirmat: Oportet nos oblationẽ Deo facere, & in omnib⁹ gratos inueniri fabricatori Deo, in sententia

Hiero. epist. ad Heliod. Clemens Ro. lib. 6. Const. cap. 23. Lib. 4. c. 34.

tentia pura, & fide sine hypocrisi, in spe firma, in dilectione feruenti. Et postea: Offerimus enim ei quæ sunt eius, congruenter communicationẽ & vnitatẽ prædicãtes carnis & spiritus. Quemadmodũ enim qui est à terra panis, percipiens inuocationẽ Dei, (en consecratio) iã non cõmunis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena & cęlesti, sed gratias agentes dominationi eius &c. Et iterũ: Ipsum Verbum dedit populo pręceptũ faciendarum oblationũ, quamuis non indigeret eis, vt disceret Deo seruire: sic & ideo nos quoq; offerre vult (en oblatio) munus ad altare frequenter sine intermissione. Eadem repetit lib. 5. cap. 2. Quantum autem studij & diligentię adhibuerit ad prædicationem Euangelij, & conseruationem disciplinæ & pacis Ecclesiasticæ, quibus alias Sacerdotij partes complectimur, sub venerandæ pietatis & antiquitatis viro Photino, postea Martyre, ex veteribus nunc accipiendum.

Ab hoc itaque venerando sene in partẽ solicitudinis assumptus, vitæ ac doctrinæ tam admirabili virtute, ait Gregorius Turonensis, Lugduni enituit, vt in breui temporis spatio, prædicatione sua maximè ciuitatem Christianam vniuersam effecerit. Ar, tam prosperis successibus inuidens inimicus, duplici excitata calamitate fœlicitatem hanc interturbare studuit: quando & atroci immanię; Gentilium persequutione Viennensem ac Lugdunensem clarissimas Galliarum Ecclesias infestauit: & Asiæ Phrygiæq; ijsdẽ pia doctrinæ ac fidei cõsensione coniunctissimas, Montani, Alcibiadis, Theodoti, & Maximillæ confictis prophetijs, spurcissimis autẽ hæresibus cõmaculare & dissipare conatus est. Soliciti ergo de fratrũ salute Galli, amplissimas & de rebus, quæ apud se gerebantur Martyrum Epistolas; & priuatum iudicium suũ, idq; inquit Eusebius, prudens & rectum cum primis, de Montanistarum opinionib⁹ in Asiam transmittere constituerunt. Nec modò, verùm etiam Eleuthero Episcopo Romano (quem vehementer rogabant, vt pax & concordia in Ecclesijs constitueretur) literas exararunt, & ijsdem Epistolis fratribus in Asia & Phrygia destinatis adiecerunt. Quis verò tam sancta, graui, dupliciq; legatione dignius fungeretur, præter vnum IRENAEVM; quem ad omnem laborem, omneq; periculum pro Christo & eius Ecclesia subeundum promptissimum cognouerant? Hic itaque à Photino, alijsq; Ecclesiarum Gallię proceribus, & Martyribus adhuc in carcere constitutis, rogatus, ob quasdam Ecclesiæ quæstiones, ait Hieronymus, Legatus Romam missus, honorificas super nomine suo ad Eleutherum perfert literas, Põtificem de dubijs consulit, iudicium Gallorum de Montanistis ab eodem probandum & firmandum communicat: rebusq; sic ex animo Romæ compositis, in Asiam patriam suam alacris proficiscitur, afflictas & perturbatas illic Ecclesias sua simul præsentia & doctrina Occidentaliumque Sedis Apostolicæ sententia confirmato iudicio consolaturus, & in recepta semel fide Catholica, contra nouarum hæreseon figmenta firmaturus & assĕrturus. Quod nõ solùm vir totus Deo addictus magna cum laude, ac Ecclesiarũ Orientis vtilitate præstitit: verùm etiam his & alijs de rebus fidei congregato, in Cæsaræa Palæstinæ Concilio interfuit, vt ex priscorum monimentis Nauclerus, Vincentius Bellouacensis, & Hugo Floriacensis memoriæ tradiderunt.

Lib. 1. ca. 29. hist. Franc.

Euseb. lib. 5. hist. c. 1. 2. 3.

In Catalogo script. eccl.

Lib. 11. spec. hist. cap. 12. & In Chronic.

Ex quibus efficitur, non esse satis firmum ad præpediendam IRENAEI nostri ad Asianos legationem Baronij argumentum, quòd nulla penes Eusebium, Hieronymum, vel alium antiquorum quempiam huius mentio sit: cùm etiam Eusebius scribat, Martyres literas suas ad Eleutherũ, Epistolis ad Asianos adiectas eidẽ IRENAEO perferendas tradidisse, nulliusq; alterius Legati meminerit. Oportet ergo aut hunc Legatum in Asiam profectum fuisse; aut nullum, quod nemo dixerit. Non fuit igitur illa IRENAEI in Asiã profectio in contentionẽ reuocanda: aut FEVARDENTIVS ob eius assertionẽ notandus. Quantũ verò tẽporis in conficienda huiusmodi duplici Legatione cõsumpserit, aut quot annis antequam Lugdunum repeteret effluxerint, definitè distincteq; ex veteribus affirmare non possumus. Veruntamen constat eum cùm Photinus nonagenarius vnà cum alijs in Gallia Martyribus ex hac vita migrasset, à Legatione redeuntem Ecclesiæ Lugdunensis Episcopatum sumpsisse.

Li 5 hist. c. 4

Initium autem administrationis eius fuit graue, insedatum & turbulentum, quoniam aut partem Ecclesię persecutionis rabies vel longè dissiparat, vel absumpserat, vel certè deiecerat: hostes feri nimis & immanes adhuc vndique imminebant, quando Imperator homo Stoicus & à primis annis in Saliorum sacrificulorum collegio educatus, ob idque Christianis durior, quartæ persecutionis à Nerone edictæ necdũ penitus reuocarat. In tanto igitur Ecclesiæ naufragio colligendo, ac reficienda salute communi, ad pristinumque statum & auctiorem disciplina restituenda, omnia reperientur IRENAEI dicta, facta, consilia versata. Haudquaquam enim ex eorum numero erat, quos videmus in prælio ceruos, in pace leones. Nã orando, prædicãdo, instan-

instando opportunè & importunè hunc instituit & Deum docet, aliũ arguit, aliũ obsecrat, alium vrget & increpat in omni patientia & doctrina. Quod perierat ex grege, conquirit: quod amissum & abiectum, reducit: quod confractum, cogit & religat: quod infirmum, confirmat & corroborat: quod firmum & solidum, tale custodit. Tanta vitæ integritate ac synceritate doctrinæ collecto gregi is præsidet, vt ametur à suis, & ab exteris meritò suspiciatur. Rem Ecclesiasticam iam ferè proclinatam maximè iuuit tranquillitas illa, quæ obuenit vniuersis Christianis circa finem Imperij Marci Antonini Veri, qui apologijs Melitonis, Apollinarij, Athenagoræ, Iustini, & Dei misericordia fietuque Christianorum assiduo commotus, bello denique Marcomannico miraculosæ pluuiæ beneficio precibus militum Christianorum impetrato perfractus & victus, edictis publicatis Christianos cum omni fiducia & securitate conuentus suos facere, Concilia per prouincias habere, per totum imperium liberè peregrinari, & palam quemuis erudire passus est: idque graue accusatoribus indicto supplicio. Commodus Antonino succedens, quamuis alijs in rebus quas gessit, incommodus fuerit, nullam tamen in Christianos persecutionem mouit, sed à Patre pace concessa feliciter frui permisit.

Tertul. & Iustinus in Apolog.

Euseb. lib. 5. hist. cap. 5.

At saluti hominum infestissimus hostis, & zizaniorum ille sator, alijs artibus pacem Ecclesiæ perturbare & doctrinam labefactare conatus, Valentinianos & alios Gnosticos etiam in Gallias vsque introduxit, qui serpentum more paulatim irrepentes, hæreseon suarum veneno multos inficerent, præcipuè claras, illustres, necnon & opulentas matronas Rhodanenses (quemadmodum vsu venire solet, tritumque & familiare iam inde ab orbe condito cunctis hæreticis est, vt aut luxuriæ & auaritiæ ergò, aut vtriusque simul in quoduis hominum genus insidias semper intendant) cuiusdam Marci magi & scortatoris impurissimi opera, suis præstigijs fascinarent & corrumperent. Hic viribus opus fuit & pectore firmo. Peruigil igitur pastor IRENAEVS in hac quasi vniuersæ Galliæ specula positus, quantum potest animo excubat, vigilat pro omnibus, vix quietem capit, vnde prodeant, quò iter faciant hostes, in quos proruant, quibus armis & artibus instructi sint, quid moliantur deprehendat; vt signo dato, suas imprimis oues, dein alias, denique omnes, vti sibi diligenter caueant premoneat & cohortetur; sicq; à contagio pestilentissimo tum doctrinã, tum animas Christi sanguine redemptas fortiter excellenterque vindicet. Qua in re quos labores pertulerit, quamque formam quemuis eliciendi, docendi, & disciplinæ tradendæ sequutus sit, quosve ad meliorem frugem reuocarit, testantur eius opera, testantur publicæ resipiscentium exomologeses, testantur & martyrum greges, quos vnà cum eo pietatis gratia nulla interposita mora mortem oppetijsse statim audiemus.

Iren. lib. 1. ca. 8. & 9. Hier. epist. ad Theodoram viduã.

Præsidijs relictis satis firmis, locoque munito, fidei hostibus vel fugatis vel repressis, operepretium existimauit, aliarum Ecclesiarum pastoribus vigilijs & scriptis suis suppetias ferre. Et quoniam multiplices hæretici iamiam Romam confluxerant, nimirum Blastus, qui prætextu ritus Paschatis Iudaismum in Ecclesiam inducere cogitabat: Florinus, qui Deum mali authorem, cum Valentini fabulis prædicabat, alijq; complures ardeliones, qui non paucos ab Ecclesiæ complexu in suam sententiam paulatim pertrahebant, IRENAEVS idcirco coactus varias aduersus eos scripsit atque misit epistolas: vnam ad Blastum, quam inscripsit, De schismate: & librum de Ogdoade, quem egregium commentarium vocat Hieronymus. Florini autem doctrinam blasphemiæ & impietatis conuicit, libro de Monarchia, siue, Quod Deus non sit author malorum. Postulationibus deinde siue præceptis, vt ait, quorundam, siue mutua dilectione permotus, omnes in vniuersum hæreses detegere simul & refellere quinque doctissimis libris constituit: quod vt facilius aggrederetur, sibi primùm putauit illorum scripta contentioso studio peruoluenda; deinde, crebris disputationibus cum eis manus conserere, quò viribus cognitis & exploratis, nullo negotio postea pestifera scripta & dogmata aut propelleret aut perderet. Quod ei cum ingenti Ecclesiæ vtilitate ex animi sententia successit: Nam libro primo, omnes veluti pernicioſa monstra & crudeles feras (eius exempla & verba vsurpamus) è suis lustris educit, ab omnibus perimendas: detractis ouium pellibus, lupos graues aperit persequendos: vafras vulpeculas & canes impuros exuuijs regijs, id est aliquot scripturarum locis detortis absconditos, palam deridendos offert, & fuste quatiendos foras. Alijs deinceps quatuor, varijs & serijs congressionibus acutissimè & fusissimè refellit & damnat.

Tertul. lib. de Præscrip. Euseb. lib. 5. hist. ca. 19.

Hier. in Catalogo. Præfat. in l. 3. & 5. lib. 5.

Præfat. in li. 1. & ca. 1. & 35. lib. 1.

Tunc quoque notissimum illud dissidium de Paschatis die adeo recruduit, vt in manifestum schisma erumpere, ac inter Asiaticos & Europeos contentionis proiectum pomum esse videretur. Asiatici, quorum Primas erat Polycrates Ephesius, ex antiqua patrum suorum traditione pertinaciter censebant more Iudeorum decimo quarto die Lunæ, in quemcumque diem hebdomadæ incidisset, Pascha celebrãdum; quibus è regione se opponebat Victor Romanus Episcopus, docẽs ex principis Apostolorum traditione, & Concilij Romæ coacti determinatione, non nisi dominico die, quo Saluator à mortuis surrexerat, ieiunium soluendum, festumque illud celebrandum. Congregati ea de re in synodum Galliarum Episcopi, quibus præerat Irenæus, Victoris partes vno animo sequuntur: coacta etiam sunt nonnulla in Oriente, Asia, & Palæstina à sanctissimis Episcopis Concilia, in quibus Romanæ Ecclesiæ mos vt verè Apostolicus, imitandus comprobatur. Ecclesiæ Ponti, Palma viro Apostolico præside, atque Achaiæ præsidente Bachylo Corinthiorum præsule, B. Petri successorem sequendum omnes iudicant. Quibus permotus Victor huic liti finem semel (vt sibi videbatur) impositurus, plurimas minoris Asiæ Ecclesias cum alijs finitimis, tãquam alterius fidei, simul à communi vnitate Ecclesiæ amputare cogitat, & in eas grauiter per literas inuectus, omnes fratres eam incolentes regionem à communione prorsus secludendos edicit. At Irenæus noluit tam funesti belli spectator otiosus haberi. Nam nominis sui appellationi pulchrè respondens, concordiam inter Ecclesias omni studio amplexandam, retinendam, & propagandam ratus, nũc ad istos, mox ad alios pleroſque Episcopos literas dirigit, dissidia compescit, alienatos animos conciliat: & vt externi ritus diuersæ obseruationes vinculum pacis & dilectionis non dissoluant, hortatur, rogat, obsecrat. Hinc Episcopi Romani præceps consilium cæteris omnibus, & si cum eo de re controuersa sentirent, non placet, sed improbatur. Inter quos IRENAEVS grauissimis ad eum suo & fratrum, quibus præerat, nomine scriptis & directis literis, hominem grauiter & acerbè coarguit, Gallica sanctaq; libertate obiurgat, & magnopere adhortatur, vt pacis, concordiæ & charitatis erga proximos diligentiorem & circumspectiorem curam haberet: atque Aniceti & Polycarpi exemplo proposito, & multis ac grauibus alijs argumentis, ab abscindendis de corpore Christi tam illustribus ecclesijs virum omnino deterret ac reuocat: sicque post turbulentam tempestatem, quæ Christianas ecclesias iactauerat, magna tranquillitas & serenitas subsequuta est.

Euseb. lib. 5. hist. cap. 22. & 23.

Euseb lib. 5. cap. 22.

Euseb. lib. 5. hist. cap. 24.

Tum vir pijssimus toto conatu studens acquisitas iam Christo animas retinere; ne posthac omni vento doctrinæ circumferrentur, sed in ea quam Apostoli tradiderant, constanter perseuerarent, librum edidit, in quo Apostolicæ prædicationis modum & rationem exponit: eumque fratri cuidam Martiano dedicauit. Librum rursus alium de disciplina: Item librum Διαλέξεων διαφόρων, id est, de variarum rerum disquisitione: in quo tum Epistolæ ad Hebræos, tum libri Sapientiæ mentionem facit, certaq; testimonia ab eisdem deprompta citat, ad Ecclesiæ informationem. Nec satis illi fuit Lugduni magnum Christo gregem consecrasse & deouisse, verùm vt & Gentes finitimas multorum deorum erroribus adhuc implicatas, Euangelicæ gratiæ faceret participes, Ferreolum Presbyterum, & Ferrutionem Diaconum, à se prius salubribus præceptis & exemplis informatos & institutos sanctos viros, ad Vesontij ciuitatis populos Christo initiandos: deinde Felicem Presbyterum, Achilæum Diaconum, & Fortunatum ad Valentinam vrbem Deo vero prædicatione pietatis nostræ insinuandam delegauit. Et quo ad plures veri Dei agnitio citius penetraret, Librum edidit aduersus Gentium errores, quem de scientia inscripsit, breuem quidem illum, ait Eusebius, summè tamen necessarium. Huiusmodi sanctis laboribus aliquot annos perfuncto sub Antonino principe, toto deinde Commodi imperij tempore, aliquo denique sub Seuero, cùm iam satis longo cursu bonum certamen certasset, fidemque seruasset, supererat corona accipienda. Seuerus igitur Pertinax, in omnes sæuus, in Christianos sæuissimus, anno imperij nono, Christi ducentesimo sexto, quinta à Nerone persequutione Christianos vexans, plurimos per diuersas prouincias, martyrio coronauit. Lugduni verò omnium maximè sæuitum refert Turonensis, taliaque ibidem per Tyrannos diabolum bella exercuisse, tantamque multitudinem Christianorum ob confessionem Dominici nominis iugulatam, vt per plateas sanguinis Christiani flumina currerent, quorum nec numerus, nec nomina colligi potuerunt: sed Dominus eos in libro vitæ conscripsit. Tunc & B. Irenæum diuersis pœnis affectum, cum omni ferè ciuitatis suæ populo, Christo Domino per martyrium carnifex dedicauit, quod 4. Calen. Iulij contigisse scripto mandauit Trithemius: cùm iam natus annos circiter sexa-

Euseb. lib. 5. hist. cap. 25.

Vsuardus in Martyrolog. Surius to. 2. 23. Aprilis.

Euseb. lib. 5. hist. cap. 25.

Euseb. in Chronico.

Ado Viennensis etate 6. cap. 195.

Greg. Turon. lib. 1. cap. 29. Vsuardus.

sexagesimo, procurationem Euangelij Lugdunensis Episcopus creatus suscepisset, & ad nonagesimum ferè annum, vt aliqui ferunt, peruenisset. Quo autem à Christi natiuitate anno martyrio consummatus sit, tam varia est scriptorum sententia, vt id definire non valeam: hoc vno contentus, quod Christianam & Catholicam fidem, quam hic viuens verbo & scripto asseruerat, fortiter pro Christo moriens proprio sanguine subsignauit. Nam Sixtus Senensis lib. 4. Bibliothecæ refert martyrium eius ad annum 175. VVernerus in fasciculo, ad 184. Pamelius in vita Tertulliani, ad 203. Baronius Annalium tomo 2. ad 205. Bergomas in Supplemento Chronic. ad 210. Author Chronicorum mundi fol. CXVI. de illo peculiariter adijcit: quod positus inter duos colles IRENAEVS, cùm in vno crucem, in alio idolum Tyranni posuissent; vt vel mortem per crucem, vel vitam per idolum eligeret: cum populo suo ad crucē veniens, omnes martyrio consummati sunt.

Martyriū.

Sanctas porrò corporis eius reliquias studiosè collectas, magna religione eius vrbis ciues ad hanc ætatem vsque adseruarant: donec Hu-Gnosticorū furor omnium qui ab orbe condito geniti fuerunt, tyrannorum rabie efferatior & pernicioſior, Anno Domini 1562. depredatis fermè vniuersę Gallię templis, Lugdunum & alias varias vrbes occupat, depopulatur, diripit. Monasteria præcipuè & sacra loca Turcico more deuastat, imaginibus, bibliothecis, altaribus, sacramentis, sacris nullis parcit. Proh nefas! Cum vita functis cæloque regnantibus hæretici illi bellum gerunt, S. IRENAEI martyris ossa de requie sepulturæ tollunt, ab asylo mortis, in quo clarissimum Christi Iesu aduentum & resurrectionem gloriosam expectabant, auellunt, in ea iterum sæuiunt, iterum debacchantur, iterum quantum in eis situm fuit, ad martyrij certamen reposcunt. O tempus! O mores! Qui Gnosticos represserat, eius reliquiæ Hu-Gnosticorum cruentatas iam pridem sanguine bonorum ac barbaras manus effugere non potuerunt. Martyrum corporibus, capillis, thiaris septies accensæ fornaces pepercerunt: Vrsi, Pardi, Tygrides, Leones sæpenumerò quæ attingere formidarunt; nouum ac reformatum (si Deo placet) Euangelium ea vel flammis absumit, vel in flumen, sterquilinium, aut cloacam proijcit. Ad martyrum tumulos, vrnas, & ossa Dæmones in oraculis silent, in corporibus obsessorum distorquentur, rugiunt, confitentur, morborum omnia genera sanantur: at nihil veriti huius defectæ sectæ ac rebellionis antistites post thecarum aurum direptum, preciosarum reliquiarum B. Irenæi partem aliam in profluentem demergunt, aliam, capitis nempe cranium, pilæ more pedibus protrudunt, & per vicos plateasq; tota die contumelio sè deludunt. Quod tandem in riuulo derelictum Catholicus quidam Chirurgus clā suffuratum, domi abdidit, donec fermè post biennium Christianissimus & Catholicæ religionis vindex Carolus Rex nonus, vrbe recuperata, Archiepiscopo, Clero, Magistratui, populoque Catholico plenam libertatem reddidit. Qui omnes publica supplicatione indicta, ad domum, in qua latêre reliquias didicerant, cum magna religione properant, veneranda ossa colligunt, ad Ecclesiam nomini eius sacram reuerenter deferunt, & asseruanda collocant. Hæc autem vt maiorem apud posteros fidem haberent, curauerunt diligenter in Acta publica referri, à quibus nos hæc accepimus.

Dan 3.
Euseb. lib. 8. hist.

Augu. epist. 137 & li. 22. de Ciu. ca. 8.
Hiero. in Epit Paulæ et li. cōt. Vigil.

ANTI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANTIDOTA ADVERSVS PROBRA, ET IMPIAS CRIMINATIONES, QVIBVS ILLVSTRISSIMAM B. IRENAEI FAMAM LACERARE, AVTHORITATEMQVE VEL IMMINUere, vel labefactare conantur nouissimi huius temporis hæretici.

MVt vetus ac sempiternum illud odium, quo in omnes Sanctos flagrat Satanas plenius effundat, bellumq; aduersus eos ab initio susceptum vi maiore redintegret, nouissimis Gnosticis ministris ac satellitibus suis persuadet, in eos præsertim omnibus cōuitijs maledictisq; furere & bacchari, quos maximè nouerunt hæreticis opinionibus suis aduersari. Nec id sanè sine astuto, & fraudibus suis valde appositō cōsilio. Vt enim solent facinorosi pro sceleribus ad tribunalia pertracti, non solùm actores, sed & iudices ipsos confictis criminibus prægrauare, vt horum vel imminuant fidem, vel subterfugiant iudicia; sic & isti à veterum Patrum ac Doctorum scriptis, testimonijs, æquissimisq; decretis adeò timent ac toti perhorrescunt, vt nihil consultius ac magis è re sua fore putarint, quàm illos omni maledictorum genere lacessere, probrisq; vexare ac proscindere, vt eos imperitis, à seque prius seductis turbis aspernandos relinquant & respuendos. Horum sannas & conuicia multis locis retulimus. Verū, parum prosunt authoribus hæ fraudes atque fallaciæ, quando his artibus & causam suam pijs omnibus suspectam inuisamq; duntaxat reddunt; & filij perditionis bellum cum Sanctis gesturi, & eos qui habitant in cælo blasphematuri se prodromos, castrorumque metatores esse palam ostendunt. His deniq; accidit quod furiosis & amentibus illis, qui in cælos iaculantur vel conspuunt, contingere solet. Tantum abest enim vt eos vel lædant, vel commaculent, vt è contrario ipsi proprijs in eos recidentibus iaculis conficiantur, ac sputis inquinentur: sic & isti maledictis suis Sanctos Dei seruos nihil lædunt, pios autē è contrario omnes ad eorum celebrandas laudes prædicandasq; virtutes magis accendunt. Coniectas ergo ab hæreticis in beatissimum Ecclesię Doctorem, & fortissimum Christi Martyrem IRENAEVM contumelias & vituperationes depulsuri, à Caluinianis ducemus exordium.

CALVINIANORVM MALEDICTA.

HI non vulgari libro, sed quem fidei suæ CLYPEVM appellauerunt, & Gallico idiomate iam sexies typis publicauerunt, hæc ad verbum Latina facta de B. IRENAEO asseuerare non verentur. *Nunquam sacras perlegit Scripturas: nec symbolum Apostolorum intellexit. Multa protulit in Christum pestifera, nefaria, & ab omnibus reijcienda. Multa temerè commutauit, & à vera Apostolicaque doctrina deflexit:* quibus paucis, sed impudentissimis verbis quinque ei pro crimine obijciunt, quorum nec vnicum probant, nec vnquam probare poterunt. Nos contrà, etiam vniuersos Caluinianæ scholæ ministros ac professores, quibus aliquid adhuc sanæ mentis superest, ad lectionem IRENAEI prouocantes, audemus ab eis rectam aduersus hanc cōministri sui improbitatē & mendacium animaduersionem expectare. Tam enim densè appositeq; vtriusq; Testaméti sacris Scripturis, quatuor præsertim postremis libris hæreses refellit, & dogmata Christiana comprobat, vt nemini veterū Doctorum hac in re cedat, plerosq; exsuperet, palam ostendens se omni studio & attentione etiam ab infantia easdem perlegisse, expendisse, atque didicisse. *Dict. §.*

Quod de symbolo Apostolorum garrit Caluinianus minister, certè hominis est amentissimi, quiq; nihil vnquam in IRENAEI libris attentè perlegerit. Ille namq; ad finem primi cap. lib. 1. Symbolū istud appellat *Regulam veritatis immobilem, per Baptismum acceptam:* eo quod (vt est Clementis & aliorum veterum sententia) Catechumenis illud in primis discendum & profitendū traderetur, vt suo loco demonstrauimus. Hoc ipsum eiusdem libri c. 2. integrum refert, & cunctis hęresibus fidenter opponit, velut fidei Christianæ summam ab Apostolis vniuersæ per orbem Ecclesiæ traditam. Eiusdem rursum lib. cap. 19. illud *Regulam veritatis* iterum vocat: quod Tertull. Auguſt. Chrysost. ab illo didicerunt, & scriptis suis inseruerunt. Et non intellexisset? Isthęc fidei rudimenta tantus Doctor & Antistes animo & cogitatione non comprehendisset? Apagete tantam amentiam & insaniam. *Li. 7. constit. ca. 41. Ruff. in Symb. Hiero. epist. ad Pammac. Amb. Aug.*

Sed quæ sunt illa *& multa, & pestifera, & nefaria, & ab omnibus reŭcienda, quæ in Christum protulit,* pro cuius nomine & gloria tam sanctè constanterque vitam istam posuit? Vel vnum saltem, ex tam multis, Caluinianus minister prodere debuit. Christum certè IRENAEVS vbiq; prædicat: verū Deum & hominem esse, huius mundi redemptorem & iudicem, & cuncta quę de illo veteres annunciauerunt Prophetæ, toto orbe prædicauerunt Apostoli, scripserunt Euāgelistę, & hactenus credidit Ecclesia Catholica. Nū hæc pestifera & Caluinianis nefaria? Nū ab omnibus reijcienda, vt tum Syluano, Neusero, alijsque non paucis huius sectæ ministris, impietatibus Maometicis initientur? Absit tantum scelus, vel sola commemoratione horrendum atque detestabile.

Adijcit quarto loco, IRENAEVM *multa temerè commutasse.* Dic quibus in locis, quibus in dogmatis Apostolici capitibus, & eris mihi magnus Apollo. Hæc commutatio penitus silētur, vox de locis nulla mittitur, muta est de rebus accusatio, capita doctrinę mutatę nō attinguntur: quoniam reapse nulla fuerunt. Impia igitur est criminatio, vel ipso huius sectæ authore Caluino testante, nihil per quadringentos annos in doctrina Apostolica per omnes Ecclesias immutatum fuisse: sed eam vnanimi Patrum consensu synceram integramq; seruatam vsq; ad Augustini tempora, qui plus trecentis annis B. IRENAEO fuit posterior. *Lib. 1. Instit. cap. 11. & lib. 4. ca. 2.*

Scribit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæreticarum Criminationum

Scribit postremo loco molestus accusator, hunc Virum Apostolicum *à vera, Apostolicaque doctrina turpissimè defluxisse.* Si accusasse sufficit, quis innocens? Desluxerunt ab illa Simon, Nicolaus, Ebion, plurimique alij: sed mox à Patribus carbone notati, palamque reprehensi, damnati, sacrisque Christianis ideo summoti sunt. De B. IRENAEO autem quis vel per somnium quid vnquam huiusmodi cogitauit? quis in hæreticorum aut fidei desertorum numerum retulit? Quis priscorum Scriptorum, hanc ei turpissimam maculam præter hunc furiosum ac sordidum Caluinianæ maledicentiæ ministrum, inussit? Sed *hoc vltimum est*, inquit Hieronymus, *hæreticorum præsidium, vt cùm causam suam conspiciant damnatum iri, incipiant virus serpentina lingua diffundere: & cùm se victos cernunt, ad contumelias prosilire.*

LVTHERANORVM CRIMINATIONES.

CAluinianis succenturiantur Lutherani Rhapsodi Magdeburgenses, sed eò magis veteratoriè, quò suas calumnias quibusdam IRENAEI verbis incrustare ac operire nituntur: ac velut ex insidijs compositæ orationis erumpentes in sanctissimi viri iugulum multis modis inuadunt. Ac primò quidem vniuersum eiusdem cum illo temporis sanctorum Patrum chorum, quantum in ipsis est, lacerantes & conficientes, aiunt: *Etiamsi hæc ætas Apostolis admodum vicina fuit, tamen doctrina Christi & Apostolorum non parum obfuscari cœpit. Multæ enim monstrosæ & incommodæ opiniones passim à Doctoribus sparsæ reperiuntur.* Nimirum, quæ fanaticis hæresibus vestris aduersantur, vtpote quæ subijcitis de libero arbitrio, Eucharistiæ sacrificio, Ecclesiæ Romanæ primatu, Sanctorum inuocatione, ac consimilibus multis pietatis Christianæ capitibus, quæ penitus conuulsa esse cupitis. Dein, vt solus apostata Lutherus cum suo nocturno præceptore Satana, de quo toties gloriatur, doctrinam Christi & Apostolorum rectè intellexerit, prædicauerit, orbique nouus Euangelista tradiderit: ac sic omnium, quantumuis antiquorum, sanctorum, & probatorum Doctorum scriptis longum valere iussis, huius æui impurissimorum apostatarum insulsi pernicioside libelli terantur, atque priscorum temporum hæreses vniuersæ instaurentur.

Hinc eum accusant, *quod de Spiritu S. rarius loquitur.* Loquitur tamè aliquoties, & secundù Christi & Apostolorum doctrinam de illo loquitur, vt tacito consensu confitemini: quod pijs omnibus satis esse debet, vt à vestris hac in re maledictis liberetur. Loquitur, inquam, adeò rectè pieque de Spiritus sancti Diuinitate, vt Basilius Magnus aute mille & ducentos annos illius sententijs eam aduersus hostes studiosè libenterque comprobauerit, vt suis locis indicamus. Loquitur iterum, & sæpius, quando plus decem capitibus, illum ex diuinis operibus velut creationis, iustificationis, & salutis nostræ Deum verum ac omnipotentem esse demonstrat, vt passim, præsertim autem in caput 9. tertij libri signauimus. Sed fingamus vobiscum, quod de eo rarius loquutus sit. Quid tum inde? Rarius etiam loquitur de æterna hominum electione, prædestinatione, reprobatione: ergo in his errauit? Rarius de angelorum tam bonorum quàm malorum creatione, ordinibus, lapsu, & officijs loquitur: ergo propterea carpendus & vellicandus est? Rarius de Baptismo, forma, materia, ac effectibus eius loquitur: ergo propterea inter reos deferendus? Quis non videt ineptissimas simul & nequissimas esse huiusmodi vestras consequutiones?

Sed *in IRENAEO solo mirari hoc possis*, aiunt isti, *quod Spiritum sanctum nusquam quidem expressè videtur vocare Deum.* Demus ita esse. Nec id quoque tam expressè singulariterque faciunt Moyses, Dauid, Isaias, alijque Prophetæ; nec Paulus in plerisque Epistolis; nec Euangelistę, alijve Apostoli; quin Macedoniani æternam eius Diuinitatem abnegauerint. Ergo & illi, & cum illis IRENAEVS silentio suo in Spiritum sanctum peccauerunt? Aut eius oppugnatoribus ansam præbuerunt? Absit. Satis enim fuit sanctis illis hominibus, communi tribus personis DEI appellatione, Spiritum sanctum Deum toties vocare & significare, quoties indeterminatè illius meminerunt: nondum præsertim in orbem exortis, qui postea personalem eius diuinamque maiestatem in quæstionem adduxerunt. Verùm, nec facilè concesserim eis quod criminantur: quandoquidem ipso statim libri primi capite secundo, scribens IRENAEVS, Ecclesiam Catholicam ab Apostolis accepisse eam fidem, quæ est in vnum DEVM, PATREM nimirum omnipotentem; & in vnum IESVM CHRISTVM Filium eius; & in SPIRITVM SANCTVM, qui locutus est per Prophetas: DEI nomine æquè Spiritum ac Patrem & Filium comprehendit, appellat, profitetur. Deinde, cuncta Dei opera eidem, vt diximus, tribuens; cum primis autem incarnationis Verbi diuinissimum mysterium: satis dilucidè & constanter illum Deum esse agnoscit & prædicat.

Inde criminis loco ponùt IRENAEO: *Ita obscurè & perplexè non rarò vocabulo Verbi seu τῦ λόγυ vtitur, vt videatur non perspicuè inter Verbum substantiale, & verbum vocale seu oris distinguere.* Vobis videtur, quos excæcauit malitia, & maledicendi rabies egit in præceps. Puris autem animis contra, videtur Gnosticos nominatim coarguere, quod τῦ λόγυ, id est humanioris sermonis ac verbi internam conceptionem, quam suffocationem appellat, successiuamque prolationem, euanescentiam, aliasq; plurimas imperfectiones, τῷ λόγῳ, id est, Dei Verbo tribuerent: quod cùm sit Deus simplex, incompositus, & omnium accidentium expers, totus est mens, totus Logos, hoc idem cogitans quod loquitur, & loquens quod cogitat. Concludit autem: *Vos generationem* (verbi Diuini) *diuinantes, & verbi hominum per linguam factam prolationem, transferentes in Verbum Dei, iustè detegimini quod neque humana neque Diuina noueritis.* Et paulo pòst, quærentibus: *Quomodo Filius prolatus est à Patre?* sapienter respondet: *Generationem eius inenarrabilem existentem nemo nouit, non Valentinus, non Marcion, non Angeli, non Archangeli, nisi solus qui generauit Pater, & qui natus est Filius.* An non his satis explicatè distributeque Verbum, quod Deus est, & substantiale per se subsistit; à verbo oris humani prodeûte, statim-

Cent. 2. col. 53

Cent. 2 colũna 227.

Li. 5. c. 8. et 9.

Cẽt. 2. col. 40

Cent. 2. col. 227.

Lib. 2. c. 47. 48. 49.

In B. Irenæum Antidota.

statimq; in auras enanescente distinguit? Accedit, quod non rarò profitetur Verbũ quod Deus est, non esse creatum vel factum; sed semper Deo Patri coextitisse, ac cum eo cuncta condidisse: quibus Verbum substantiale, diuinũ, ac permanés, satis à fluxo caducoq; verbo nostro secernit. *Lib 1. cap. 19. lib 2 cap. 43. lib 3. ca. 6. & 9. li. 4. ca. 17. Cent. 2 col. 56.*

Iam ad parentem suũ, id est, spiritũ blasphemiæ accedentes, aiunt: *IRENAEVS sentit Diabolum tum demum cœpisse labi, cùm hominem seduxit. Sic enim sentire videtur lib. 4. c. 78.* Immò verò ex ipsiusmet IRENAEI verbis patet, vos verè διάβολυς, id est, calumniatores prauosq; delatores esse. Non enim ait, *tum demum cœpisse labi, cũ hominem seduxit*, vt vos falsò confingitis: sed *ex tunc Apostatam & inimicum factũ, ex quo zelauit plasma Dei.* Zelauit porrò & inuidit hominis à Deo plasmati & conditi fœlicitati priusquam eũ aggrederetur, & in ruinam eum suasionibus suis præcipitaret. Igitur IRENAEI sententia, Diabolus à Deo defecerat, & nequam damnatusq; spiritus erat, antequam in hominem inuadens, eum per fœminam seduceret.

At ille sensit, *tum etiam primum maledictum & abiectum esse, cùm scilicet post hominis lapsum diceret Deus: Semen mulieris conteret caput tuum. Item: Maledictus eris &c. Sic enim sentire videtur lib. 4. cap. 78.* Nec ista sensit aut docuit vnquam IRENAEVS, vt comminiscimini: sed voluit duntaxat, fraudes, scelera, consilia, ac proinde maledictionem damnationemque Diaboli tum primùm nobis verbo Dei manifestari, cùm refertur à Deo maledictus & proscriptus. Nihil enim de his ante hominis lapsum à Mose patefactum aut relatum fuerat. Quod adeò verum & certum est, vt & ipsi hæresiarchæ Com in Genesim, & alij passim in suis Locis communibus vltrò fateantur. *Cent. 2. col. 56.*

Subijciunt illicò: *Tale quiddam est, quod idem IRENAEVS lib. 5. ex traditione Iustini (quod & Eusebius lib. 4. c. 18. indicat) sentit Diabolum ante Christi aduentum, non fuisse ausum blasphemare Deum, quia nondum sciuerit damnationem suam.* Id nõ modò Iustinus ac IRENAEVS fortissimi duo martyres, sed & Clemens, & Origenes & Epiphanius, multoq; plures illustrissimi & antiquissimi Scriptores ecclesiastici senserunt & docuerunt, vt in lib. 1. c. 26. consignauimus: quorum sententiam cùm nondum (q. nunc meminerim) damnauerit Ecclesia Catholica, nec nos damnare debemus. Multa enim iudicia Diuina Dæmones latuerunt, destinataque sibi in inferorũ locis æterna supplicia supra quàm dici potest semper horruerunt, vt indicant isti eorũ clamores: *Quid venisti ante tempus torquere nos? Si eijcis nos, mitte nos in porcos. Rogabant illum ne imperaret illis vt in abyssum irent.* Et Petrus apertè dicit, *dæmones reseruari cruciandos.* Quis tam abdita iudicia perfectè penetrauit? Denique, plurima inter viros doctos adhuc inquiri, & variè disputari possunt de cacodæmonum peccatis, lapsu, scientia, ignorantia, & supplicijs: quæ cùm ad fidei Catholicæ iam definita capita non pertineant, dãnari non debent, qui aliter & aliter antea senserint. *Matth. 9. Luce 8.*

Accusationes sic persequuntur. *IRENAEVS non sine errore dixit, libr. 4. cap. 73. Hominem non esse conditum à Deo perfectum.* Et postea: *De homine videtur sentire, quasi non sit perfectus à Deo conditus.* Perfectionem omnem essentialem, quæ in corporis & animæ rationalis vnitione consistit, hominem à Deo initio habuisse IRENAEVS constanter prædicat: accidentariam verò tam verè pernegat, vt impium sit aliter sentire vel dicere. Probat enim apertis scripturis, exemplis, & rationibus non solum hominem, sed & omnem Creaturam, cùm per infinitum distet à Creatore, plurimis & maximis imperfectionibus etiam ab initio circundatam & implicitam esse. Et vt de homine solo dicamus, ex vilissimo terræ limo conditus est, potens tentari, vinci peccare, mori, damnari: quæ procul dubio maximæ sunt imperfectiones. Nec ista pugnant (vt fingitis) cum his creationis verbis: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona:* quoniam hæc de naturalibus, & gratuitis bonis dicta sunt, quibus homo in iustitia, innocentia, omnium rerum scientia conditus abundauit: non ipsius vitæ animalis imperfectiones, aut animi ad bonum & malum libertatem & flexibilem sortem tollunt, in qua constitutus fuit. Non errat ergo B. IRENAEVS cùm hoc sentit: sed vos per sceleratam maledicendi rabiem in tetris erroribus versamini, quando hæc & consimilia in sanctis Ecclesiæ Patribus in Consistorijs vestris roditis, in libellis vellicatis, vbique carpitis, vt soli rectè sapere videamini. *Cent. 2. col. 56. & 227.*

Aiunt rursum: *IRENAEVS sensit hominem non esse conditum ad imaginem Dei.* Magnum & impudens est mendacium, quandoquidem scribat: *Non effugit Adam manus Dei, ad quas Pater loquens dicit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Et iterum: *Et propter hoc in fine, non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex beneplacito Patris, manus eius viuum perfecerunt hominem, vt fiat Adam secundum imaginem & similitudinem Dei.* Et paulò post: *Christus restaurauit suo plasmati, quod dictum est, In principio factum hominem secundum imaginem & similitudinem Dei.* Tantum itaque docet alibi noster IRENAEVS imaginem Dei peccato plurimũ turpificatam & deformatam fuisse, gratia verò Christi reformatã: quod dogma planè Apostolicum est. *Col. 57. Lib. 5. ca. 1. 2. & 6.*

Pergunt insanire & calumniari dicentes: *De imagine Dei admodum periculosè IRENAEVS loquitur, cùm affirmat in lib. 5. illud dictum, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: pertinuisse ad Christum, qui certo tempore homo fieri, illamque imaginem repræsentare debuerit.* Et ne satis esset semel criminatos esse, rursum aiunt: *De homine videtur sentire, quod sententia de eo faciendo ad imaginem Dei, Christum significarit.* Ecquis hominum Christianorum nescit omnium potissimam & pulcherrimam imaginis Dei rationem in homine Christo relucere? Et propterea à Paulo per antonomasiam appellari, imaginem Dei inuisibilis? Item, Splendorem gloriæ, & characterem seu expressam imaginem substantiæ eius? Item, Christum esse imaginem, hominem verò imaginem Christi? Vult itaque vir Apostolicus hanc Dei ac Christi Filij eius perfectam imaginem, per aduentus Christi beneficia longè splendidiorem & illustriorem in nobis factam esse: omnium verò illustrissimam fore, quando eidem similes erimus in gloria. Quando item reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformabimur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu. Hoc ipsum manifestant ista de Christo eius verba: *Conformat nos,* *Col. 57.* *Coloss. 1.* *1 Cor. 4.* *Heb. 1.* *1. Ioan. 3.* *2. Cor. 3.*

* * *

Lib 5.c.16. Columna 56. *mat nos, & coaptat ad vitam, & adest plasmati suo, & perficit illud secundum imaginem & similitudinem Dei, &c.*

Et proficientes in peius adijciunt. *Fanaticum quiddam edit, quod asserit lib. 4.c. 30. Enoch hominem placentem Deo, legatione Dei ad angelos functum esse.* Immò vos homines cæci ac furentes, qui non attendatis illum Septuaginta sequutum, angelos appellasse filios Seth, ad quos amandatus Enoch, conciones habuit de futuro iudicio, & pœnis reproborum, vt eos à Cainitarum consortio, perfidia, sceleribus, quibus paulatim assuescebant & deprauabantur, ad Dei timorē & cultū reuocarent. Concionum eius illustrissimam planè & grauissimam partem Epistolæ suæ inseruit beatus Iudas Apostolus: quam nos Commentarijs exposuimus, simulque ita sensisse Pastorem, Clementem, Tertullianum, Origenem aliosque veteres ostendimus.

Col. 56. Progrediuntur vlterius dicentes: *Eodem spectat quod affirmat lib. 4.c. 70. homines temporibus Noah, Deo fruct. ssse, ac non potuisse: ideo quod angeli transgressores essent ijs commixti.* Quid autem hoc certius atq; verius? An non cum multiplici & grauissima emphasi de illis temporibus in Genesi dicitur, & iterum refertur, *Genes 6. et 7.* Multam fuisse hominum malitiam super terram: cunctam cogitationem humani cordis intentam fuisse ad malum: omnem carnem corrupisse viam suam: terram repletam fuisse iniquitate? Ecquis ambigere potest tot tantaq; flagitia trāsgressorum angelorum tentationibus & suationibus commissa fuisse: *Sed Diabolus* (inquiunt) *est hostis perpetuus hominum, semper excubans, ac circumiens vt leo rugiens, & insidias generi humano moliens.* Istud porrò quis negat? Non profectò IRENAEVS, qui eius astu primos parentes deceptos æquè constanter prædicat; ac eundē sub mundi finem Antichristo & ministris ac fatellitibus eius aduersus Ecclesiam Catholicam omni ope adfuturum scribit. *Lib.3.*

Lib.5. Insectantur illum, *quòd* suo iudicio, *non distinctè de potestate humanarum virium ratiocinatur: & in eā sententiam multa Prophetarum, Christi, & Pauli dicta detorquet, quemadmodum in toto cap. 72. lib. 4. videre est.* Non solùm ibi, sed & c. 29. 71. & alibi passim firmissimis Scripturarum testimonijs euincit, hominem libero arbitrio communitum esse, & ab omni coactione sic exemptū, vt non credat, non speret, non diligat Deum vel proximum nisi velit: non blasphemet, non à fide deficiat, non occidat, non mœchetur, non furetur, nisi velit: idq; sanctissimè comprobat aduersus Simonianos & Marcionitas, postea in Manichæis & Priscillianistis, deniq; in vobis Lutheranis, Caluinianis, & Libertinis hoc sæculo renascentes. Ad hæc huic humanæ liberæ voluntati tam necessarium esse Diuinæ gratiæ præsidium & auxilium contra futuros Pelagianos asseuerat, quàm terræ solis calor, ac cœlestis pluuia vt fructus suos edat: quandoquidem sine ea nihil boni possimus facere, *Ioan.15. 2.Cor.3. 1.Cor 3.* nec quidem efficaciter cogitare ac velle. Dei cooperatores sumus. Non est hæc sufficiens distributaque ratiocinatio?

Col. 58. & 59. Ioan. 6. Iniquo valde animo ferunt, *quod non tantùm in operibus: sed etiam in fide, liberum, & suæ potestatis arbitrium homini à Domino seruatū dicat.* Sed hoc ipsum probat ex his Filij Dei ad Apostolos verbis: *Numquid & vos vultis abire?* Nimirum cum incredulis Capernaitis, & quibusdam apostatis ab eo deficientibus: Palam ostendens, Credere, vel non Credere liberrimum esse. Deinde, confirmat & his eiusdem ad alios verbis: *Secundum fidē tuam fiat tibi: Fides tua te saluam fecit: Magna est fides tua:* quibus docemur, fidem & nostram esse, propter liberum voluntatis consensum; & nihilominus præclarum donum Dei eam per Spiritum suum mentibus nostris offerentis, largientis, & confirmātis. Isthæc duntaxat ex Augustino nunc adijcio: *Intrare Ecclesiam quisquam potest nolens: accedere potest ad altare nolens: accipere sacramenta potest nolens: credere non potest, nisi volens.* Cætera capitibus signatis obseruauimus.

Indignantur etiam plurimum, quod ait: *Prophetæ & Apostoli hortabantur homines iustitiam agere, bonum quoq; operari, quia in nobis hoc sit.* Situm est planè, præueniente & cooperante diuina gratia: sicut Paulus de se ipso asseuerat: *Omnia possum in eo qui me confortat. Plus omnibus laboraui. Non ego,* nimirum solus: *sed gratia Dei mecum.* Et alibi bona opera sua enumerans ait: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, &c.* Ad alios verò ait: *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Bonum facientes, non deficiamus.* &c. Profectò enim errauerunt Prophetæ dicentes, *Discite benefacere, subuenite oppresso, liberate viduam, &c.* errauerunt & Angeli inquientes, *Bona est oratio cum eleemosyna. Confitemini Deo cæli,* &c. errauit etiam Christus, præcipiens, *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus,* &c. errauit deniq; Deus benedictus in sæcula, tanta authoritate & grauitate iubens, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,* &c. *Honora Patrem tuum & matrem,* &c. si per errorem lapsus est IRENAEVS scribens Prophetas & Apostolos ad iustitiam & bona opera hortatos, quod id in nobis situm sit.

Fastidiosè rursum stomachantur, *eo quod ait,* inquiunt, *lib. 4. c. 30. Patres ante Legem promulgatam iustos fuisse lege naturæ.* Primò egregiè imponunt sanctissimo Patri. Non enim ait, *eos fuisse iustos lege naturæ:* sed *iustos virtute Decalogi, conscriptā habentes Legem in cordibus suis, diligentes Deū qui fecit eos, & abstinentes erga proximū ab iniustitia.* Quibus docet, illos fide gratiaq; Diuina instructos Dei mādata seruasse: istaq; obedientia magis magisq; iustos effectos: secundū illa Spiritus oracula; *Iustus iustificetur* *Apoc.22.* *adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. Non cesses in æternum iustificari. Augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ. Habenti dabitur, & abundabit,* &c. Secundò, admittamus Centuriatoribus IRENAEVM dixisse, Patres sanctificatos lege naturæ. Quid tum incommodi absurdive consequetur? Nonne eo loco expressi verbi diuini authoritate probat, Enoch ante legem Mosaicam placuisse Deo? Noe fuisse virum iustum atq; perfectum? Abraham amicum Dei appellatum? Isaac, Iacob, Ioseph, Iob, Deo viuenti charissimos seruos? Euangelio quoque Abelis iustitiam commendari? Sed sola fide, respondabunt viri improbi ac molesti, iusti fuerunt: non obseruatione legis naturæ. At solius fidei iustitiam nunquam probare poterunt expresso verbo Dei: nos autem solam fidem mortuam &

tuam & inefficacem esse ad iustitiam cōprobamus. Deinde, veterum testimonijs euincimus solius fidei constitutionem, crassissimum fuisse Simonis Magi, Valentinianorum, Eunomianorum, imò & Pseudoapostolorum errorem: à Petro, Ioāne, & Iacobo data opera in Epistolis suis damnatū. Postremò Legis naturæ obseruationi semper Dei omnipotentis gratiam præuenientem, comitantem, cooperantem, & opera bona coronantem, tam IRENAEVS, quàm reliqui deinceps adiunctam volunt Theologi: sicque nihil habent, de quo iustè conquerantur viri morosi. *Irenæus li. 1. Augusti lib. de fide & operibus.*

At, ne semper mentiri videantur, aliquid tandem verum, nec tamen omnino sine manifesta impostura subnectunt: *Christum ait baptizatum quidem esse anno 30. docuisse verò 40. & passum esse quinquagesimo.* Signant enim li. 2. cap. 34. in quo nihil huiusmodi prorsus habetur. Cap. porrò 39 eiusdem libri ait quidem IRENAEVS Christum ætatem magistri, id est, quadragesimum annum habentem docuisse: quod ibi & proximo capite quibusdam coniecturis stabilire nititur. Sed hoc sanctissimo Patri excidit, eo disputationis feruore, quo Gnosticos vnum tantùm prædicationis annum eidem Christo concedentes, refellens in contrariam sententiam longius abreptus est: quod doctissimis & prudentissimis etiam viris non rarò contigere solere ostendunt etiam beati Pauli hyperbolæ & hyperbata: Augustini quoque & Chrysostomi nonnullæ sententiæ. Mitto enim opinionem eius, qui putat istud IRENAEI Libris superadditum fuisse, quoniam & codices omnes consentiunt: & dicendi character, cum sequentibus adiectis probationibus, id eum ita sensisse palam ostendunt.

Fremunt porrò, ac extra se rapiuntur, quod de oblatione corporis & sanguinis Christi in Eucharistia sic propriè & disertè loquitur, veluti aduersus eorum hæreses sibi tum fuisset confligendum. *De oblatione* (inquiunt) *& IRENAEVS lib. 4. cap. 32. (si tamen locus sit aude ac mendo vacat) satis videtur loqui incommodè, cùm ait; Nouī Testamenti nouam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in vniuerso mundo offert Deo. Sed IRENAEVS sese in sequentibus, ac præcipue cap. 34. copiosè declarat, quod nequaquā intelligat oblationē consecrati panis, sed adhuc consecrandi in vsum cœnæ Domini, & alioquin in vsum sacerdotū & pauperum.* Hęc illi: in quibus cum primis per summam fraudem & malitiam fingūt locum corruptum esse, vt tantæ authoritatis pondus eleuent, ac suspectum reddant. At verò, omnes tā manuscripti, quàm editi; etiam ab hæreticis Lausanæ & Basilcæ magna diligentia recogniti codices sic habent: nulla ergo in hoc loco fraus est, nullum mendacium; sed germanus synceruśque B. IRENAEI contextus. Attende & alteram istorum ludificationem & calumniam. *Non intelligit oblationem consecrati panis,* inquiunt, *sed consecrandi in vsum, &c.* Et vnde hoc efficitis? Nihil enim tale apud IRENAEVM habetur: sed à vobis vafrè & impiè confingitur. Deinde, si de consecrandi in vsum cœnæ sacerdotum & pauperum intelligit, profectò in beatissimum Martyrem iniurioſi & contumelioſi estis, dicentes eum *de hac oblatione incommodè loqui.* Rursus, si de pane in vsum sacerdotum & pauperum oblato loquitur, quomodo nouam noui Testamenti oblationem vocaret illam, quæ in veteri tam vulgata & communis præcesserat? Quomodo etiam diceret illam offerri Deo, si pauperibus porrigebatur? Sic ex omni parte mentitur iniquitas sibi: & doli fraudesque in ceruices authorum suorum reuoluuntur. *Col. 63.*

Verè autem de incruento corporis & sanguinis Christi in Eucharistia sacrificio loquitur illic IRENAEVS, quod Iudaicis cunctis oblationibus, vt multis Prophetarum testimonijs ibidem ostendit, propriè succesſit: & à Christo noui Testamenti authore Apostolis commendatū, ab his per vniuersum orbem prædicatum, oblatum, & traditum est, vt copiosius illic obseruamus & probamus. Quod autem de pane iam consecrato, non adhuc consecrando loquatur, pro certo manifestant hæc illius verba: *Christus eum, qui ex natura panis est, accepit, & gratias egit dicens, Hoc est corpus meum. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, & noui Testamenti nouam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in vniuerso mundo offert Deo, &c.* Ecce oblationem Deo factam, non pauperibus: nouo Testamento specialem, non vtrique communem: ab Ecclesia, id est, sacerdotibus & pastoribus Ecclesiarum oblatam, non à cunctis promiscuè, velut porriguntur eleemosynæ: & oblationem corporis Christi & sanguinis, nó cruentam, qualis facta est in cruce: ergo incruentam, & sub speciebus panis & vini iam Christi omnipotentis Dei verbis consecrati: quæ omnia hæreticorum nugas & putidas cauillationes solidè refellunt & damnant. *L ib. 4.c.32.*

Quoniam verò imperitis fucum facere nituntur, dicentes IRENAEVM se in sequentibus, ac præcipuè cap. 34 copiosè declarare, & hunc malitiosum dolum retegamus. Ipso capitis 34. initio scribit: *Igitur Ecclesiæ oblatio, quam Dominus docuit offerri in vniuerso mundo, purum sacrificium reputatum est apud Deum, & acceptum est ei, &c.* An non hoc apertè Sacrificium Eucharistiæ confirmat, & hostes illius coarguit? Subijcit illicò: *In omni simplicitate & innocentia Dominus volens nos offerre, prædicauit dicens, Cum offers munus tuum ad altare, &c.* Quid ad hæc, sacrilega? & planè Turcica per Caluinianos, Anabaptistas, Lutheranos, & nouos Arianos passim facta sacrorum altarium demolitio? Sed ad IRENAEVM. *Oportet nos* (inquit ibidem) *oblationem Deo facere, & in omnibus gratos inueniri fabricatori Deo. Hanc oblationem Ecclesia sola purā offert fabricatori, offerens ei cum gratiarum actione ex creatura eius.* Deniq; cōcludit: *Nos quoq; Verbū offerre vult munus ad altare frequenter sine intermissione.* Hęc sanè egregia & clara IRENAEI interpretatio, Catholicā de sacrificio incruento doctrinā apertè roborat, nó infirmat: hæreses autē huic cōtrarias omnino cōfutat & reprobat. Cætera videat Lector locis suis.

Nec minus frendent ijdem Centuriatores aduersus IRENAEVM, quod inuocationem Sanctorū asserat, dicens: *Virginis Euæ Virginem Mariā factam esse aduocatā. Lib. 5.c.19.* Sed si reipsa Mater Dei facta est, quo in rebus creatis nihil præstātius aut excellentius fingi potest; cur non pro peccatoribus apud illum patrona, quod longe minus est? An nō intercedens pro conuiuantiū in nuptijs

penuria, illicò edito ad eius intercessionem miraculo exaudita est? Si iudicum mundi authoritatem Apostolis, & consimilibus sæculi contemptoribus Christus repromisit; an non aduocatæ patrocinium Matri suæ concessit? Quod si præcellentes Mediatorum, Saluatorum, Fratrum, & Amicorum tituli, hique nec vani nec inefficaces, quibusdam Sanctis à Deo communicati fuerunt, vt ex sacris literis peruium est: nefas profectò credendum, vt nec Aduocatæ nomen remq; propriæ Matri suæ reliquerit. De hoc copiosius Annotationibus in eum IRENAEI locum egimus.

Cent. 2. col. 64.

Rumpuntur rursum audientes eum Romanam Ecclesiam cunctis alijs vt matrem dignitate & authoritate præferre. *Nouitatem quandam illud respere quibusdam videri posset*, aiunt illi, *quod in exemplaribus* IRENAEI, *qualia nunc habemus, extat lib. 3. cap. 3. Ad hanc Ecclesiam, propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam: hoc est eos qui sunt vndiq; fideles: in qua semper ab his qui sunt vndiq; conseruata est ea quæ est ab Apostolis traditio. Sed hæc sententia tantùm de consensu in doctrina ab Apostolis tradita loquitur, sicut ex contextu* IRENAEI *manifestum est.* Audis nouam rursum fraudem & malitiã, qua sancti viri cuncta exemplaria in suspitionem & contemptum adducere conantur: quasi non & similia de libris vtriusque Testamenti non dixerint & sparserint Marcionitæ, Manichæi, alijq; veteres hæretici, vt omnem eis fidem detraherent. Verùm, si tantùm de consensu in doctrina ab Apostolis tradita loquatur IRENAEVS, cur id nouitatem appellatis? cur propterea exemplarium authoritatem eleuare nitimini? cur deniq; ab hoc consensu doctrinæ illius recedit is? Aut recedentes, minimè vos esse de numero fidelium non agnoscitis? Sed verba illa *propter potentiorem principalitatem*, manifestissimè demonstrant, non de solo doctrinæ consensu loqui IRENAEVM, verùm etiam de præcellenti quadam authoritate & iurisdictione, quam in reliquas totius vniuersi recepit Ecclesias, vt nos ibidem multis probauimus.

Col. 67.

Reprehendunt etiam illum, *quod lib. 2. c. 64. scribat, Vnamquamq; gentem dignam habitationem percipere ante iudicium.* Porrò si neq; cælis neq; inferis suscipiuntur animæ hinc emigrantes ante iudiciũ, aut profectò tertius ac medius locus est quo admittantur, à quo tamen magnopere abhorretis: aut certè interea nullibi sunt, atque sic neque sunt, quod atheismum planè resipit Superest ergo IRENAEVM verè ac piè dixisse, hinc commigrantes spiritus ante iudicium habitationibus congruis recipi: quod etiam manifestè & solidè probat ex Lazari & Diuitis spiritibus, quorum vnus cum Abraham loco consolatorio potitur, alter in inferno est cum tormentis. Lib. 2. c. 62. & 63. Cùm rursus animæ Latronis promisit Christus, *Hodie mecum eris in Paradiso*; moriens proprium spiritum in manus Patris commendauerit; Stephani denique animæ è corpore recedenti cælos aperuerit, non est dubium piorum animas ante iudicium dignam percipere habitationem. Contrà verò, quando constat Dathan, Core, Abyron descendisse in inferos, similesque sceleratos regnum Dei non possidere: nemo ambigere potest illos abripi in gehennam, &c.

De mille annis post resurrectionem corporum, in qua sententia Papiam & Iustinum Martyrem sequutus est, satis copiosè dicimus ad finem libri quinti. Iam tempus est, vt iustè conceptam aduersus maledicos homines istos animorum indignationem, sanctorum ac veterum Theologorum de IRENAEO scriptis Elogijs mitigemus, ac offensionem obliteremus.

ENCOMIA B. IRENÆI EX PRISCIS Patribus collecta.

TAque viginti & sex superioribus hæreticorum criminationibus, totidem nuncobijcimus veterum Theologorum certissima de insigni pietate, sapientia, & sanctitate DIVI IRENAEI testimonia, quibus eum condignis elogijs appellant & laudibus concelebrant: vt ex his nemo non videat quanti fieri debeant huius sanctissimi merita & opera.

1. In primis enim MARTYRES illi Galliarum, qui sub Marco Aurelio, circa annum Christi 170. id est, ante mille & quadringentos annos, Lugduni ac Viennæ pro pietate Christiana tenebantur in vinculis, B. IRENAEVM tunc adhuc Ecclesiæ Lugdunensis Presbyterum, literis suis ad B. Eleutherum Episcopum Romanum inscriptis plurimum commendant: permultaq; illi virtutis perhibent testimonia, sicut ipsa literarum verba declarant in hunc modum: *TE in Deo omnibus in rebus perpetuò, Pater Eleuthere, valere optamus. Has literas ad te perferre fratrem nostrum* IRENAEVM, *& ministerij consortem, rogauimus: teq; obsecramus, vt illum, vtpote* STVDIO INCREDIBILI ERGA TESTAMENTVM CHRISTI FLAGRANTEM, *gratia & beneuolentia cõplectaris. Quòd si locum & gradum Ecclesiastici ministerij vim & facultatem habere iustitiæ cuiquam impertiendæ animaduerteremus: hunc vt Presbyterum Ecclesiæ (hoc namq; munus obtinet) in primis tibi commendassemus.* Hucusque ex epistola MARTYRVM Eusebius, simul & Nicephorus.

Euseb. lib. 5. hist. c. 4.

2. Scribit & de illo AVTHOR responsionum ad quæstiones Orthodoxorum, apud Iustinum illustrem Philosophum & Martyrem, quæst. 115. *Consuetudo nos flectendi genua tempore Christi resurrectionis, ab Apostolorum temporibus cœpit, quemadmodum ait* BEATVS IRENAEVS MARTYR ET LVGDVNENSIS PONTIFEX, *in Libro de Pascha, &c.*

3 TERTVLLIANVS, lib. adu. Valẽtinianos, cap. 5. *Nec vndiq; dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot iam viri* SANCTITATE ET PRAESTANTIA INSIGNES, *nec solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales* INSTRVCTISSIMIS VOLVMINIBVS *& prodiderunt, &*

runt & retulerunt, vt Iustinus Philosophus & martyr, vt Miltiades Ecclesiarum sophista, vt IRENAEVS OMNIVM DOCTRINARVM CVRIOSISSIMVS EXPLORATOR.

4. & 5. EVSEBIVS, & eum imitatus NICEPHORVS, frequenter eum laudant, & nunquam sine honorifica præfatione, velut hæ sententiæ manifestant. *Quod in hæc vsque tempora (Traiani imp. nimirum) manserit Ioan. Apost. in vita duorum certorum & fidelium testium,* IRENAEVM *dico, & Clementem Alexandrinum sententia licet confirmare. Quibus quidem propter* VERAE RECTAEQVE OPINIONIS ECCLESIASTICAE PATROCINIVM, *merito fides adiungenda est.* Et alibi viri subtile demirantes & prædicantes ingeniũ, aiunt: *IRENAEVS Valentini de materia profundũ & immensum antrum errorus, qui erat in tam multiplices & tortuosas formas diuisus,* ACVTISSIMA MENTIS ACIE *tanquam effodiens, in lucemq́ue educens, occultam eius perniciem, & instar serpentis se inter latebras occultantis in intimis recessibus abditam denudauit.* Alibi rursum commemorantes eiusdem & labores scribunt: *IRENAEVS librum de Ogdoade scripsit: in quo satis apertè declarat,* SE APOSTOLORVM TEMPORIBVS PROXIME SVCCESSISSE.

Lib. 3 hist. cap. 17. Niceph. li. 3. cap. 4. Lib. 4 hist. cap. 10. Lib. 5. ca. 19.

6. EPIPHANIVS contra hæresim 24. quæ est Basilidianorum ait: *Porrò* B. IRENAEVS APOSTOLORVM SVCCESSOR, *de hoc subtiliter tractãs, improbitatẽ ac ineptiã huius redarguit.* Et posteà: *Reliquam ipsius (Valentini) nugacitatem non volui à meipso componere, cùm repererim apud* SANCTISSIMVM IRENAEVM *priscum illum,* &c. Et multò post: *Hactenus* IRENAEVS. *Et hæc quidem atque huiuscemodi prædictus vir senex* IRENAEVS, PER OMNIA EX SPIRITV SANCTO ORNATVS, VELVT GENEROSVS ATHLETA A DOMINO PROLATVS, ET CAELESTIBVS GRATIIS AC DONIS ILLITVS, SECVNDVM VERAM FIDEM AC SCIENTIAM LVCTATVS, *contra vniuersum ipsorum delirum argumentum decertauit, & ea quæ vanè ab ipsis proferuntur ad verbum recensuit.* Et rursum alibi: *Contentũ esse oportere duxi, his quæ à* BEATISSIMO AC SANCTISSIMO IRENAEO *contra ipsos* (Marcosios) *tractata sunt. Dicit enim de ipsis* IRENAEVS ILLE SANCTVS *declarando quæ ab ipsis dicuntur, &c.* Et post multa: *Hanc vniuersam & exactam perscrutationem* B. SENEX IRENAEVS *fecit,* &cæt.

Cont. hær. 31. Cont. hær. 34.

7 & 8. BASILIVS magnus, & ex eo repetit EVTHYMIVS, inter veteres ac beatos viros, quorum testimonijs probat Spiritum sanctum verè Deum esse, IRENAEVM recensens, ita scribit: IRENAEVS *autem* ILLE, QVI VICINVS FVIT APOSTOLORVM TEMPORIBVS, *quomodo mentionem Spiritus faciat, disputans aduersus hæreses, audiamus.* &c.

Lib. de Spiritu S. cap. 29. In Panopl.

9. CYRILLVS Ierosol. *Impijssimi omnium hæretici, etiam contra Spiritum sanctum acuerunt linguam, & ausi sunt dicere nefanda, quemadmodum* IRENAEVS *interpres in institutionibus contra hæreses scripsit.*

Catech. 16.

10. 11. 12. & 13. HIERONYMVS, & Græcus interpres eius SOPHRONIVS, in Catalogo, & post vtrunque TRITHEMIVS, & SIXTVS Senensis B. IRENAEI vitam & opera ita contexunt: IRENAEVS, *Pothini Episcopi, qui Lugdunensem in Gallia regebat ecclesiam, Presbyter, à Martyribus eiusdem loci ob quasdam Ecclesiæ quæstiones legatus Romam missus, honorificas super nomine suo ad Eleutherum Episcopum perfert litteras. Posteà, iam Pothino prope nonagenario, ob Christum martyrio coronato, in locum eius substituitur. Constat autem, Polycarpi sacerdotis & martyris, hunc fuisse discipulum. Scripsit quinque aduersus hæreses Libros: & contra Gentes, volumen breue: & de disciplina aliud: & ad Marcianum fratrem, de Apostolica prædicatione: & Librum variorum tractatuum: & ad Blastum, de Schismate: & ad Florinum, de Monarchia, siue, Quod Deus non sit conditor malorum: & περὶ τῶν ὀγδοάδος ὧν, egregium commentarium, in cuius fine significans se Apostolorum temporum vicinum fuisse, sic subscripsit: Adiuro te,* &c. *Feruntur eius & alia ad Victorem Episcopum Romanum, de quæstione Paschæ epistolæ, in quibus commonet eum, non facilè debere vnitatem collegij scindere. Siquidem Victor multos Asiæ, & Orientis Episcopos, qui à decima quarta luna, cum Iudæis, Pascha celebrabant, damnandos crediderat. In qua sententia ij, qui discrepabant ab illis, Victori non deerunt manus. Floruit maximè sub Commodo principe, qui M. Antonino Vero in imperium successerat.*

Vide frag. in fine oper.

Idem rursum HIERONYMVS de eodem sic alibi scribit: *De quibus* (Valentinianorum confictis Aeonibus) DILIGENTISSIME VIR APOSTOLICVS *scribit* IRENAEVS, EPISCOPVS LVGDVNENSIS ET MARTYR, *multarum origines explicans hæreseon:* &c. Et rursum alibi: *Refert* IRENAEVS VIR APOSTOLICORVM TEMPORVM, ET PAPIAE AVDITORIS EVANGELISTAE IOANNIS EPISCOPVS LVGDVNENSIS, *quod Marcus quidam primùm ad Gallias venerit, & eas partes, per quas Rhodanus & Garumna fluunt, sua doctrina maculauerit,* &cæt. *Hoc ille scripsit ante annos ferè trecentos. Et scripsit in his Libris, quos aduersus omnes hæreses* DOCTISSIMO ET ELOQVENTISSIMO SERMONE *composuit.*

In c. 64. Isa. Epi. ad Theodorã viduam

14. AVGVSTINVS eum cum alijs, Pelagianis obiecturus, ita præfatur: *Tu qui tam crebrò nobis Manichæorum nomen opponis,* QVOS ET QVALES VIROS, ET QVANTOS FIDEI CATHOLICAE DEFENSORES *tam execrabili criminatione appetere audeas, si euigilas intuere:* &cæt. IRENAEVS LVGDVNENSIS EPISCOPVS NON LONGE A TEMPORIBVS APOSTOLORVM *fuit. Iste ait, Non aliter saluari homines ab antiqua serpentis plaga* &c. *Vides ne* ANTIQVVM HOMINEM DEI, *quid de antiqua serpentis plaga sentiat?* Et post multa: *Si assertores eos flagitas, quorum aliquid etiam litterarum inueniri potest,* ILLVSTRISQVE DOCTRINA EST, *en adest assertorum* MEMORABILIS ET VENERABILIS CONSESSVS. SANCTVS IRENAEVS *dicit, Antiquam serpentis plagam fide Christi & cruce sanari, & quòd protoplasti peccato fuimus tanquam vinculis alligati.* &c.

Tom. 7. lib. 1. con. Iul. Pela.

15. GREGORIVS Papa libr. 9. Regist. cap. 50. ad Aetherium Viennensem Episcopum: *Gesta vel scripta B. IRENAEI iam diu est quod solicitè quæsiuimus, sed hactenus ex eis inueniri aliquid non valuit.*

16. THEODORETVS eum cum quibusdã alijs citaturus, sic præfatur: *Audi viros Apostolicã sonantes doctrinam, Nosti IRENAEVM, qui Polycarpi auditor & discipulus fuit, & præcipuum lumen Gallorum*

Dialog. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Occidentalium, & Hippolytum, & Methodium, Archiepiscopos & Martyres, & alios, quorum doctrinam coniungam. Et post multa sic concludit: *Successores diuorum Apostolorum fuerunt hi viri, quorum aliqui sanctam ipsorum vocem audiuerunt, & consuetudine eorundem, quam nihil melius, nihil optabilius cogitari potest, vsi sunt. Plurimi verò martyrij coronis ornati sunt. An non tibi piaculum videtur, contra hos blasphemam agitare linguam?*

17. & 18. ANDREAS Cappadox, referente ARETHA etiam Cappadoce, Comment. in cap. 4 Apocalypseos, ait: *Septem lampades, septem spiritus, id est, diuina Spiritus dona oportet intelligere, nempe, sapientiæ fortitudinis, consilij, & quæ sequuntur: aut sicut IRENAEVS & Clemens πρώτατους ministrantes & eminentes supra cæteros ordines.* Idem in cap. 6. *Per cælum sicut liber inuolutum intelligi admonemur, quod corpus cæli non sustineat perfectam abolitionem, quemadmodum ait IRENAEVS LVGDVNENSIS quinto redargutionis Libro aduersus electionem falsò dictæ sapientiæ.*

19. 20. 21. 22. 23. ANASTASIVS Nicænus Patriarcha Libro quæstionum & responsionum in sacram Scripturam, quæst. 88. DAMASCENVS in Parallelis: ANTONIVS Melissa in sermonibus: PROCOPIVS Gazæus Comment. in Genesim: NICETAS Choniates, in Thesauro orthodoxiæ, omnes Græci & antiqui Scriptores Ecclesiastici, semper cum eximiæ laudis & venerationis Præfatione illum citant.

24. OECVMENIVS quoque in caput secundum Epistolæ 2. Beati Petri, de veteribus Gnosticis disputans ait: *Quod si quispiam de his discere velit, sumpto in manus Libro, à B. VIRO IRENAEO GALLO COMPOSITO, quem aduersus falsò dictam sapientiam inscripsit, inueniet horum immunditias,* &c.

25. & 26. VSVARDVS in Martyrologio, & ADON Viennensis ætate sexta, de illustri martyrio eius tradunt: *Apud Lugdunum Galliæ,* SANCTI IRENAEI EPISCOPI ET MARTYRIS, QVEM CONSTAT B. POLYCARPI SACERDOTIS ET MARTYRIS FVISSE DISCIPVLVM, *vt scribit Hieronymus, & Apostolicorum temporum vicinum. Postea persecutione Seueri, cum omni ferè ciuitatis suæ populo,* GLORIOSO *coronatus est martyrio.*

Prætereo quæ cum omni laude & veneratione de eodem sanctissimo & Apostolico viro scriptis suis reliquerunt Simeon Metaphrastes, Gregorius Turonensis, venerabilis Beda, & alij, qui deinceps aut de Sanctorum vitis, aut de claris Scriptoribus, aut denique de Ecclesiasticis historijs monumenta reliquerunt: quorum ne vnus quidem de IRENAEI nostri præcellenti doctrina & pietate silendum sibi induxit in animum. Sed vniuersi eum Apostolicorum temporum virum, Apostolicæ pietatis & doctrinæ sedulum imitatorem & propagatorem, omnium hæreticorum expugnatorem, fortissimum martyrem, & beatissimum Episcopum appellant, spectant, mirantur: soli nouissimi Gnostici spiritu afflati blasphemiæ eum aspernantur & traducunt. Et de his hactenus.

(·.·)

INTER-

INTERPRETATIO LATINA
VOCABVLORVM GRAECORVM QVAE IN IRENAEO PASSIM OBVIA SVNT, PER F. F. F.

A.

Αἰὼν, *Aeon.* Sæculum, Aeuum, vita. *Hieronymus* in 26 Ezech. αἰὼν, inquit, id est, sæculum septuaginta annorum continet.

Αἶνος, *Aenos,* laus, gloria.

Ἀκαταλήπτος, *Acataleptus.* Cicero libr. 11. Academic. Quod comprehendi & percipi non potest.

Ἀκίνητος, *Acinetus.* Cic. lib. de vniuer. immobilis.

Ἀγάπη, *Agape.* Charitas, dilectio, beneuolentia.

Ἀγέννητος, *Agennetus.* Ingenitus, ortu carens, increatus, non natus, non factus, cui nulla est origo.

Ἀγήρατος, *Ageratus.* Cicer de vniuer. qui omni senio caret. Innascibilis, æternus, senij ignarus.

Ἀγόγιμον, *Agogimum.* Vectura, onus: adiect. vtile, operæpretium, præstabile.

Ἀεινόος, *Aimus.* Perpetuò fluens, vti Mens est, quę ab Aristot. appellatur Entelechia.

Ἀλήθεια, *Alethia.* Veritas.

Ἄνθρωπος, *Anthropus.* Homo.

Ἀνεννόητος, *Anennoetus.* Incogitabilis, Inexplicabilis, Indoctus, inexercitatus, apud Polyb.

Ἀνονόμαστος, *Anonomastus.* innominabilis.

Ἀόρατος, *Aoratus.* Cic. lib. de vniuer. oculorum effugiens obtutum. Qui cerni non potest. Cœcus, Occultus, Oculos fallens.

Ἀπάτωρ, *Apator.* Hebr. 7. Qui patris est ignoti. Carens patre. A patre alienus. Non paternus.

Ἀφθαρσία, *Aphtharsia.* Conditio immunis ab interitu, æternitas, perpetuitas, incorruptio, integritas.

Ἀποκατάστασις, *Apocatastasis.* Act. 2. finis sæculorum, restitutio in pristinum statum, rei turbulentæ & commotæ compositio, Polyb. lib. 4. histor.

Ἀπορία, *Aporia.* Consilij inopia, indigentia, difficultas, dubitatio, controuersia, periclitatio, Hæsitatio, Desperatio.

Ἀποτελεστός, *Apoteleſtus.* Absolutus, perfectus.

Ἀλλόφυλος, *Allophylus.* Hieron in ca. 2 Isaiæ Nomen commune pro proprio, significans hodie gentem Palestinorum. Alienigena, inusitatus, peregrinus.

Ἀρχή, *Arche.* Cic. 1. Tusc. Principium: libr de vniuer. causa, exordium. Item magistratus, imperium, principatus.

Ἀρχέγονος, *Archegonos.* Priscus, primigenius, prior natus, author generis.

Arotheas. Nomen fictum à Gnosticis ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. id est, à virtute, quamuis addita sit h.

Αὐτοφυής, *Autophyes.* Suapte natus, sponte, per se naturalis, non arte.

Αὐτογενής, *Autogenes.* Sponte natus, per se genitus, qualis Deus ab Orpheo & Sybillis dicitur, id est, ingenitus.

B.

Βυθός, *Bythus.* Profunditas, profundum, imus gurges.

C.

Κακία, *Cacia.* Cic. 4. Tusc. Vitiositas: & lib. de vniuer. fraus aut vitium. Item scelus & maleficium, culpa, dedecus.

Καλαμίσκος, *Calamiscus.* Parua harūdo, exiguus calamus.

Καρπιστής, *Carpistes.* Fructificator.

Κένωμα, *Cenoma.* Euacuatio, inanitas, exinanitio, purgatio, deiectio.

Κοσμοκράτωρ, *Cosmocrator.* Princeps mundi, rector, aut Dominus mundi.

Κωμῳδεῖν, *Comoedisare.* Reprehendere, obiurgare, mordere, suggillare.

Κυνικός, *Cynicus.* Caninus, mordax, inuerecundus.

Χάρις, *Charis.* Gratia, festiuitas, beneficium, studium, meritum, fauor, suauitas, &c.

Χοϊκός, *Choicus.* Terrenus.

D.

Δημιουργός, *Demiurgus.* Cic. libr. de vniuer. Artifex, effector & genitor. Conditor, fabricator mundi.

Δυάς, *Dyas.* Dualitas, binarius numerus.

Δυνάμις, *Dynamis.* Cic. lib de vniuer. vis. Orat. ad Quint. Frat. Potestas, Imperium, magistratus, vis, robur, exercitus.

Διάστημα, *Diastema.* Intercapedo, spatium, interuallum, dimensio.

E.

Ἐκκλησιαστικός, *Ecclesiasticus.* Ad concionem pertinens, concionalis, deliberatiuus.

Ἐλπίς, *Elpis.* Cic. 1. Tusc. Spes, fiducia, credulitas, metus, expectatio.

Ἔννοια, *Ennea.* Cic in Top. Notio. 3. de Finib. intelligentia, cogitatio, intētio, prudentia, intellectus, sensus.

Ἐνθύμησις, *Enthymesis.* Cogitatio, inuentio.

Ἐπιθυμία, *Epithymia.* Cic. 4. Tusc. libido vel cupiditas effrenata, Concupiscentia, auiditas, animus, affectio, voluntas, cupedia.

Ἐρινύς, *Erinnys.* Furia.

Ἐπίσημον, *Episemon.* Vmbilicus clypei, nota, signum, macula, insigne.

Ἑπτάμυχος, *Heptamychus.* Septem habens calyculos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G.

Γέννησις, *Geneſis.* Natiuitas generatio.

Γνῶσις, *Gnoſis.* Cognitio, familiaritas, conſilium, decretum, fama, iudicium, conſideratio, ſententia.

Γνωστικός, *Gnoſticus.* Peritus, vi cognoſcendi præditus. Gaza li. 4. γνωστικοί, Hæretici erant ſic dicti ob inſignem eruditionem, quam ſibi vendicabant, cùm nihil iſtis nec indoctius, nec ſtultius eſſet.

H.

Ἁγνή, *Hagne.* Caſta, pura.

Ἁρμογή, *Harmoge.* Coniunctio, commiſſura & coagmentatio commiſſurarum.

Ἡδονή, *Hedone.* Cic. 2. de Finib. voluptas: & 3. de Finib. Corporis & animi lætitia, quaſi geſti entis animi elatio voluptaria. Idem 4. Tuſc. lætitia geſtiens vel nimia, ſine ratione animi elatio.

Ἡδυσμός, *Hedyoſmus.* Gaza libr. 7. Mentaſtrum, dicitur autem ſic ab odoris gratia.

Ἕν, *Hen.* Vnum.

Ὁμοσύγκρασις, *Homoſyncraſis.* Contemperamentum.

Ἕνωσις, *Henoſis.* Vnitas, coniunctio, ſolitudo, ſingularitas, concurſus in vnum.

Ἑνότης, *Henotes.* Vnitas.

Ὁροθέτης, *Horothetes.* Finium poſitor, aut deſignator.

Ὅρος, *Horus.* Terminus, meta, limes, definita linea.

Ὑλικός, *Hylicus.* Materialis, materiam exhibens, carnalis, craſſus.

Ὑστέρα, *Hyſtera.* Vulua, vterus.

Ὑπερβατόν, *Hyperbaton.* Verborum & conſtructionis ordo turbatus.

Ὑποκριτής, *Hypocrita.* Mimus, ſimulator, actor, pronunciator, hiſtrio.

L.

Λητὼ, *Leto.* Latona, filia Cœi & Phœbes, huius hymnum habes apud Heſiod.

Λόγος, *Logos.* Verbum, ſermo, ratio.

Λόγιον, *Logion.* Oraculum, reſpóſum diuinum, vaticinium.

Λυτρωτής, *Lytrotes.* Redemptor.

M.

Μακαρία, *Macaria.* Beata, Cic. 2. de Fini. Beatus dies.

Μακαριότης, *Macariotes.* Beatitudo, fœlicitas.

Μεταγωγεύς, *Metagogeus.* Qui in vlteriora ducit, transferens, tranſmutans, deducens.

Μητρικός, *Metricus.* Maternus.

Μητροπάτωρ, *Metropator.* Auus maternus, aut ſimul pater & mater.

Μῖξις, *Mixis.* Mixtio, temperamentum, coitus.

Μονογενής, *Monogenes.* Vnigenitus, vnicus, genenere ſimplex.

Μονάς, *Monas.* Vnitas, Solitas, ſi permitteret Latinus ſermo.

Μονότης, *Monotes.* Singularitas, ſolitas.

N.

Νοητός, *Noetus* Cic. de vniuer. Sub intelligentiã cadens. Intelligibilis, mente perceptibilis.

Νῦς, *Nus.* Cic. de vniuer. Intelligentia: lib. de Se nect. Animus, Ingenium, aſtus, parsanimæ præcipua. 1. Cor. 14. affectus animi ſeu ſenſus.

O.

Ὀγδοάς, *Ogdoas.* Octonarius numerus.

Ὀφῖται, *Ophitæ.* Serpentini, à ſerpente quem colebant.

P.

Παράκλητος, *Paracletus.* Conſolator, patronus, Ioan. 14. accerſitus & rogatus.

Πάρεδρος, *Paredrus.* Aſſeſſor, cõſiliarius, cuſtos.

Πατρικός, *Patricus.* Paternus.

Πάρεργον, *Parergum.* Operis appendix, acceſſio, & quaſi auctarium quoddam. Quod oſcitanter & negligenter fit.

Πεντάς, *Pentas.* Numerus quinarius.

Πέπων, *Pepo.* & per tranſlationem, fractus, effœminatus, ignauus.

Πίστις, *Piſtis.* fides, certitudo, perſuaſio.

Πιθανολογία, *Pithanologia.* Sermo veriſimilis & perſuaſorius. Colloſſ. 2.

Πλάσμα, *Plaſma*, figmentum, ſimulachrum.

Πλήρωμα, *Pleroma.* Rom. 11. Supplementum, expletio, plenitudo, conſummatio.

Προαιωνόητος, *Proaenoetus.* Qui nulla præcogitatione comprehendi poteſt.

Προαρχή, *Proarche.* Ante principium.

Προανυπόστατος, *Proanypoſtatos.* Qui ante non ſubſtiterit.

Προκυλινδομένη, *Procylindomene.* Quæ prius adoratur.

Προβολή, *Probole.* Hîc ſignificat emiſſiones, proiectiones, productiones.

Προπάτωρ, *Propator.* Prior patre.

Προών, *Proon.* Qui prius fuit.

Πρόνικος, *Prunicus.* Velox, acer, terribilis.

Πρόγνωσις, *Prognoſis.* Præſcientia, prænotio.

Πρόβλημα, *Problema.* Obex, vallum, agger, quæſtio, propoſitio.

Φίλτρον, *Philtron.* Amatorium veneficium, res ad amorem inducens.

Φρόνησις, *Phroneſis.* Cic. li. de vniuer. Prudentia, ſapientia, intelligentia.

Ψυχικός, *Pſychicus.* Animalis, humanus, Epheſ. 1.

S.

Σιγή, *Sige.* Silentium.

Σοφία, *Sophia.* Sapientia.

Σωτήρ, *Soter.* Cic. 4. in Verrem, qui ſalutẽ dedit.

Σκαρίζω, *Scarizo.* Salto, palpito, turbor, bullio.

Σταῦρος, *Stauros.* Crux.

Συμφωνή, *Symphone.* Concentus.

Συνέσις, *Syneſis.* intelligentia.

Συζυγία, *Syzygia.* Coniugatio.

T.

Τέτρας, *Tetras.* Quaternio.

Τέλετός, *Teletus.* Perfectus.

Τριάς, *Trias.* Ternio.

Τύπος, *Typus.* Figura.

Θέλημα, *Thelema.* Voluntas.

Θέλησις, *Theleſis.* Voluntas.

Z.

Ζηλωτής, *Zelotes.* Aemulator.

Ζῆλος, *Zelus.* Aemulatio. Cic. 4. Tuſc.

Ζωή, *Zoe.* Vita.

Hebraicas dictiones ſingulas ſuis locis in Annotationibus explicauimus.

SANCTVM

SANCTVM IRENEVM RESTITVTVM ET ILLVSTRATVM

FRANCISCO FEV-ARDENTIO, GALLO, FRANCISCANAE
PIETATIS OBSERVANTISSIMO, PARISIIS SORBONAE
Theologo, Venerando Patri, Fratri Religioſiſſimo
gratulatur

GVILIELMVS SALSMANNVS

COLONIENSIS, ILLVSTRISS. ET REVERENDISS.
D. D. CORIOLANO, EPISCOPO AVSSERENSI, NVNCIO
APOSTOLICO COLONIAE RESIDENTI
A SACRIS.

SIC FRANCISCE viges OBSERVANTISSIMVS æqui,
AEmulus Aſsisij, ſub pietate, Patris.
Sic FRANCISCE venis FRANCORVM libera proles,
O GALLOS pugnax inter habende tuos.
SOLIS AVIS meritò patriæ cognomen & vnum;
Sole vocat lucem nam velut illa nouo;
Tu calore uocas lucem, CHRISTI QVE fluentem
Ambroſiam ſtillas, Doctor ô alme, pijs.
SOL ardet, Soliſq́, inſtar Deus vrit amantem
Te facibuſq́, nouis pectora cogit amans:
Diceris hinc etiam titulis ARDENTIVS aptis,
Sic vt in ardeſcat mens tibi tota Deo.
Ignis ineſt auibus, leuioraq́, corpora reddit;
Sic etiam GALLO plurimus ignis ineſt;
Criſtatas inter volucres rex imperat ille;
Sic doctos regnas inter, amice, viros.
SOLIS AVIS prior, eſt Gallorum ductor, & idem
Ipſe pater, nomen gentis & vſque tuæ.
Tu Gallo es ſimilis; facient te tempora longa
Viuacem; moriens viuere nam q́, potes.
Plus ſatis poterit diuina ſcientia, Doctor,
Perq́, illam fatis deinde ſuperſtes eris,
Altera SOLIS AVIS, ſemperq́, ARDENTIVS ales,
Temporis & PHOENIX huius & vſque virûm.
Cymana cum caſia ſacram proſternis in aram,
Atque adeò vines parturiente rogo.
Cymana ſunt monimenta tua redolentia famæ,
In quibus ingenium condis, opusq́, ſacrum:
In quibus ore ſacro cælum cum numine condis,
Atque adeò ſeclis debita ſcripta nouis.
Vidi ego, ſed vidit mecum Agrippina, coronans
Rhenum magnificis mœnibus, atque locis,
Quando ſacrorum medius, pulcherq́, Magiſtris,
Fatidico faceres verba, fideiq́, ſono.
Quo ſimul impietas tremuit, quo perfidus error;
Cui poſuit victum Gallica Lerna caput,
Neſcio de Gallis fuerit Sodomis ne coorta,
Tiſiphone partu vel rabioſa tuo:
CALVINVM dico Caluaſtrum, & nomine Caluo,
Et cui Cana fides, poſtea Calua fides.
Ecce triumphandum hunc ipſum tibi corripis hoſtem,
Fixiſti libris hunc adeoq́, tuis;
Qui dum Gallorum lingua loquerentur & ore,
Vidit eos Latijs cognita Muſa modis:
Corripit imperio cum te verbisq́, benigna:
De Gallo Latium quin facis autor opus?
Obſequium præſtas, ſiunt Latialia verba,
Celtarum primo, quæ dedit, ore lepos.
Hæc præloſubigit Mylius bene ciuis Agrippæ,
Artes innumeras extudit ille libris.
Poſtea, pauca licet quondam ſcribentis IVDAE
Verba, notis profers condecorata nouis.
Cum quo ijſdem veluti miles verſatus in armis,
Perfidiam carpis, barbariemq́, virûm.
Qui grege diuiſo ſacrum prædantur ouile,
Laniger as CHRISTI ſubijciuntq́, lupis.
Regia tunc HESTHER, ſceptris admiſſa, toroq́,
ASSVERI, libris quam dicat alma Fides,
Per te ſubiectis monimentis clarior exit;
Illuſtras magnum lumen & ipſe tuo.
Hîc verum vero ſocias, pia ſcripta reformat
Docta manus, HESTHER debet & ipſa tibi.
Iſta fuêre ſacri veluti noua claſſica belli,
Arma quod expediunt talia ſcripta pijs.
Faſtidimus Erim, tibi faſtiditur Enyo,
Irenen placuit voce vocare noua.
Hinc CALVINE procul, procul hinc crudelis AMANE,
Diſq́, niger pugnax, qui Michaelis eras.
IRENEVS adeſt victor cum pace ſerena,
Excipit & lauros mitis oliua feras.
Huic vigilaſſe ſuum dicat hic, cui caſtra dicauit,
Excubias agit at pacis & ante fores.
IRENEVS ei tribuit faſtigia palmæ,
Nam datus eſt operis huic nitor, atque decor.
Quod vetus eſt; primis Patribus quod cognitus illis,
Qui CHRISTI hauſerunt auribus ante ſonos.
IRENEVS ei placuit, ceu Gallicus autor,
LVGDVNVM cuius rexit habena ſacra,
Flumen vbi duplex, vrbs vna, ſed vna videri,
Vrbibus è multis condita poſſet ea.
Agmine præcipiti RHODANVS ſecum arripit illum,
Quem dicunt ARARIM tardius ire vadis.
Nunc quoque monſtratur collis ſacer, ordine tanto
Annorum, ſanguis nam rubefecit eum,
IRENEE tuus, cui mors cum ciuibus olim
Omnibus vna fuit, vnaq́, cauſa Fides.
Cum grege Paſtor obit, cum paſtor alibus armis,
Albis cum vittis candidus enſe cadit,
Pectore quantus, & ore Pater, quàm plenus olympi,
Eloquij diues, quàm pietate calens!
Scripta manent, etiam ſacer eſt poſt tempora vitæ,
Et ſunt æternum, quæ monimenta, dedit.
Heu durum potuêre nefas mandare furentes,
HVGONOTARVM nomine quotquot erant;

Corpus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Corpus enim Diui, de corpore vidimus ossa,
Eheu in cineres tum dedit hora nocens.
Ast dextræ labor vsq; manet, verbiq; fluentis
Ambrosia, & cedri denig; tempus habent.
Per scelus indignum haud soluetur littera dies,
Non in vulcanum mobile abibit opus.
Gentilem FRANCISCE tuum, gentisq; magistrum
Ergo tuæ, quamuis claruit ante, nouas.
Asseris à falso, ne truncet adultera dextra,
Addat ne vetitas res aliena manus.
Apponisq; nouam lucem, & noua sidera vero,
Interpres tanti dignior esse Patris.
Explorare tuos voluisti humeros q;, manuq;,
Euenta frueris prosperiore Pater.
Sumpsisti q; tuis, multorum haud viribus, aptum
Istud opus, vitam nunc quoq; fœtus habet.
Numinis, imperijq; sacri sub nomine viuet;
Laudatur, legitur, iam viget, atq; placet.
Te velut amisso gemui, cum limine nostro
Hinc procul, hacq; procul cum legis vrbe viam,
Perq; LOTHARIGENAS docta sublimis in vrbe,
Cum multa sedem laude docentis habes,
Ire tua vt nequeam modo per præcepta docendo,
Sacrorum studijs deditus, atq; tibi.
Vt memini docuisse tuum, argumentaq; docta,
Insluit in pectus mobile dulcis amor,
Tam solidus, tamq; argutus, tam callidus æstu
Maior, tam forti sub ratione pius.
Te meus ille, cui me, cui mea debeo, Præsul
AVSSARICAE gentis fouit amore pio.
Complexu toties, quoties excepit amico,
Communes secum iussit habere dapes,
CORIOLANVS hic Aeneadum qui missus ab vrbe,
Et PETRI claues vsq; gerente Patre,
Sacrorum causas agit, atque negocia summa
PONTIFICIS missu clarus vbiq; locum,
Quos ALEMANNVS habet, cum MOENO RHENVS,
& ALBIS,
MOSA, MOSELLA, petens SCALDIS & ipse fretũ.
Tantus, amore tuo & fama flagrabat, vt esses
Et mensæ, & lateris, colloquijq; comes.
Mirabar vos sæpe duos quæsita referre,
Quæsiti causas hic petit, ille docet;
Hic docet, ille petit, vicibus responsa feruntur,
Ex adyto numeris ceu noua verba sacris.

SACRARVM LITERARVM
studioso Lectori.

SVnt quorum in scriptis facundia plurima lucet,
Sed qui syncera nil pietatis habent.
Sunt etiam quorum pia scripta probantur: at ipsos
Horrida barbaries delituisse iubet.
Hos IRENAEVS longo anteit interuallo:
Siue placet grauitas, seu pietatis honos.
Monstrorum vindex superans Alcida triumphis,
Gnostica cui calamo victa Chimæra iacet.
Is lacer & mutilus fuerat qui corpore toto,
Comptus & ornatus nunc subit ora virûm.
Is labor artificis, retulit qui nomen ab IGNE
ARDENTI, nostræ flosq; decusq; togæ.
Miraris: sic vita placet, sic lingua probatur,
Monstret vt ardentes flamma sepulta rogos.

F. Gilb. Rondreux Franciscanus
Theol. Monlucensis.

Condimenta fuêre sacra quæ suauia mensæ;
Doctor & Antistes mutua verba serunt.
Sic GARZADORVS, genuit VINCENTIA clarum,
AVSSARICVS q; modo est, disserit, atq; docet,
Iunctior hoc etiam, docilis per Gallica quondam
Versatus multum quando Licea fuit,
Felsineamq; prius studijs florentibus vrbem,
Quæ studij mater dicitur esse Bona.
Postea PARHISIOS excelsa mente petiuit,
Gallicane desit laurea forte viro.
Hoc meminisse iuuat; tecum partitur amores
Musarum, Galli est sic lepor oris ei.
Credere SORBONAM potui constare duobus
Vobis, SORBONAE tu quoq; Doctor eras.
Aula mei Domini poterit SORBONA videri,
Namq; patet doctis, semper aperta pijs.
Præstudijs sacris Domino nil gratius vnquam,
Succedunt sacris hisce minora quoq;.
Temporis annales antiqui callet, & orbis
Mores, & populum iura, situsq; vagos.
Seq; gerit Græcum, radijs describit & orbem
Arte Syracusia, sidera mensus habet.
Harmoniam nouit numeris, & vocibus aptam,
Pierides sacræ quin comitantur eum.
Meq; etiam lucos Parnassi attollit in altos,
Et facit audentem greßibus ipse suis.
Doctus amat doctos: FRANCISCE ardentius ergo
Te numero cœpit doctus habere suo.
Quando Palæstinam profers HESTHERA, potitam
Sceptri dimidio, Persa, torisq; tui.
Artis opus, pietatis opus, memorabile cunctis,
Nunc argumento nobilitauq; tuo.
CORIOLANVS huic præluceat, nomen herile,
Et vindex operis fronte videndus adest;
Sacrasti huic etenim iam maior nuncius ornat
Te FRANCISCE, noui est famaq; magna libri.
En IRENEVS per te rediuiuus & auctus,
Par IRENEO sit tua fama precor.

S. FRANCISCVS ASSISIAS repræsentatus in FRANCISCO FEV-ARDENTIO.

SERAPHICO flagrans olim FRANCISCVS ab igne
Vmber, sidereo nunc velut igne micat:
Alter FRANCISCVS nunc est ARDENTIVS illi
Alite SERAPHICO flagrat & vsque Deo.

Εἰς Φρανγκι'σκον Πυραι'θωνα
τὸν Θεολόγον καὶ ἐκκλησιαστὴν εὐσεβέστατον
καὶ ὁπισημότατον.

Πῦρ μὲν ἄνω φέρεται καὶ οὐρανὸς ἄπτεται αὐτῆς.
Θεσπιδαὴς πανόλαος πῦρ θεὸς ἐμφάνετ.
Οὔνομα σὸν πυρόεν, καὶ σὴ κράσις αἰθαλόεσσα,
Σὸς δὲ νόος σελαγεῖ φωτὸς ἀπ' αἰθερίου.
Οἷσα θεοπνεύστοις ὁμφαῖς, πυρίλαμπτε μύθῳ,
Αἰθόμενον μέμακας, Ζωπυρὶς φθιμένους.
Καὶ μάκαρ Εἰρηναῖε σὺν αὐτῷ μικμασιν, αὐγὴν
Σὸν πυρὸς ἀθανέταν τῷ δὲ θεοφλεγέϊ.
Οἷος δ' ἦν ἔργῳ τε λόγῳ τε πυρίπνοος ἀνὴρ,
Πυρκαέων φλογόεις αἱρετικῶν ἐλάτηρ.
Τοῖος ἔφυς, νέος ὢν, νεορῷ πυρὶ πάντα καθαίρων.
Ἀ'σβεσον τόδε πῦρ πόσα καὶ εἶτα φανεῖ?

N. Γυλωνίυ. Αυρ. Γαμβ.

DOXO-

DOXOLOGIA SAPPHICA IN
BEATISS. MARTYREM IRENAEVM, HORVM librorum auctorem.

O Decus cœli, generose Doctor,
Solis obscurans radios nitore,
Quî satis dignas celebrare laudes
Carmine quibo?
Obstupent sensus, fugit omne robur,
Lingua mutescit, ratio laborat,
Cùm rei pondus, seriemq; verbis
Dicere tento.
Nam quis, ô Martyr, tua facta certet
Eloqui? quæ te satis ora tollant,
Et tuas laudes noua concinendo
Carmina fingant?
Hoc tamen supplex modulabor ipse,
Quod tua fretus pietate conor:
Tu foue dulci modò nos clientes
Nectare cœli.
Vnguibus Christum teneris amasti,
Tu fidem sacram tenuisti, & ipsis
Litteris pollens, cupiisti adire
Culmina cœli.
Tu Deo soli voluisti adesse,
Quæq; erant semper redamans honesta,
Vnicum semper studium, & voluptas,
Fidere Christo.
Abnuit lautè genium fouere,
Et simul fœdæ Veneri litare,
Abnuit pronæ quoque amœna carnis
Gaudia ferre.
Rectè opes largas, fragilesq; sprêsti,
Quæ suis obsunt dominis: relictæ
Non enim placare Deum valebunt
Tempore mortis.
Symbolum in primo rutilanti agone
Præbet insigne, egregiumq; honoris
Barbaros formans facili tyrannos
Dogmate Christi.
Rite subducto hic faciem rubore
Porrigens, toruis loquitur tyrannis
Prædicat Christum Dominum, Deumq;
Christicolarum.
Non minas horret, gladios, secures,
Vngulas, ignes, lapidesq; duros,
Barbarus tortor latus omne carpat,
Vincet Iesus.
Sufficit: quicquid faciant tyranni,
Sanguinem fundant, lacerentq; membra,
Tum suum virtus referet trophæum
Omine fausto.
Arte virtutis, fideiq; scuto
Tectus, horrendas didicit domare
Hæreses, castis domuitq; prauos
Ictibus hostes.
Qui Deum sanctè, reuerenter & qui
Ipsius perstant in amore firmi,
Hos bonus semper, placiduq; summo
Spectat olympo.
Inuidus toruo micat (ah) furore
Marcion, falsi pariter sodales,
Cùm vident tantum assiduò magistrum
Sancta docere.
Cedat hîc tetrum genus inuidorum
Dæmonum, cesset rabies nephanda,
Martyr hic noster siquidem sub omni
Grandine crescet.
Quid? boni ciues, populusq; Christi
Feruidus seruat cineres sepulchro,
Seruat amplectens tumulo beati
Martyris ossa.
Mortuum credunt, tamen is reuixit,
Hunc colunt docti, volitat per orbem
Acriter pseudo quatiens prophetas
Dogmate sancto.
Gratus es Christo siquidem benigno,
Quisq; tot laudum cumulos loquatur?
Quos tuos vltrà numeret triumphos?
Nemo profectò
Martyrum si quis placeat tonanti,
Et simul cœlum mereatur altum,
Dignus existis, fateor beatas
Scandere sedes.
Si sonent linguæ totidem, quot astra
Emicant, vel quot mare fert arenas,
Non erunt laudi, meritisq; tantis
Sufficientes.
Accipe ô tandem querulos precatus,
Et tuos spectas famulos ab alto,
Fac tuis pro tot meritis iuuemur
Omne per æuum.

F. Iacobus Alo
Francisc ponebat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IN LAVDEM REVEREND.mi ET SEREN.mi PRINCIPIS, AC DOMINI, D. Caroli à Lotharingia, Cardinalis amplißimi, S. D. N. P. Legati à latere, Metensis, & Argentinensis Episcopi Carmen:

AD R.dum PATREM, ET EXIMIVM Magistrum nostrum P. Franciscum Feu-ardentium, Sacræ Theologiæ Parrhisijs ante has tempestates Professorem.

VRges me calamo (Doctor) celebrare Lothringum
Nomen, & ingentis recludere Principis acta
Viribus inualidum: non hæc mea munera; docti
Mœonidæ fuerant, celebris vel cura Maronis;
Tanta viri virtus, & claris gloria factis:
Quid facerem? quando tua iussa capessere fas est,
Aggrediar: mentem vestro date more Sorores.
CAROLVS hic magni genus alto à sanguine CARLI,
Nobilitate potens, quid non pietate, quid armis
Non præstat? quid non antiquæ laudis in illo
Cernis, cui longè cedit superata vetustas?
In quo mirari nulli concessa priorum,
Seu Charitum spectes charissima munera, siue
Quicquid habet Phœbæa cohors, quod Martia bellis
Turba valet, ratione potest; O mira potestas
Consilij! nec enim taceo quid Marte furenti
Profuit Armatis, vt clarica castra Parentis,
Vt Fratrum generosa cohors, vt Guysia virtus
Millia multa darent letho, dum plurima multis
Iam constructa annis acies Theutonica diro
Milite compleret latè loca, strenuus omnes
Aduertendo virûm technas, & mente sagaci
Perpendens quid agendo breui superarier hostis,
Quiq; Dei nollet, iuga dira subire Charontis
Posset, & in Stygijs fastum deponeret vndis.
Ante aras humilis primùm prece numen adorat,
Inq; sacris, votisq; Deo versatur agendis,
Deuotumq; mouet populum deuotior ipse,
Sat memor atus opis diuinæ; postea castris
Vires adiungit monitis; audacior inde
Factus Miles adit Superis inuisa malorum
Castra virûm, vincit, fi angitq; fugatq; fugaces
Insequitur; pereunt immanis turba superbæ
Gentis; & immensum currit citò fama per orbem.
Sic tuus, ô Doctor, malè cautas cautior artes
Artibus eludens Heros melioribus, omnes
Hostibus eripuit validis, & pace beauit.
At quibus auspicijs tanto insignitus honore
Procedit populis multum mirandus? & vnde
Vel cur sunt ipsi tot credita munera? dicam.
Audierat Præsul summus facta inclyta magni
Præsulis, & formæ quantum decus esset in illo,
Quantaq; vis animi, laud auerat; ecce superno
Numine motus ait, quid adhuc tam clara Lothringi
Principis acta manent meritis priuata trophæis?
Dignus erat rebus multò melioribus; ergo
Huc veniat, nec enim voti non compos abibit.
Paruit Antistes, venitq; per ampla Sororis
Tecta (Ducem quam dues habet Florentia) Romam.
Hic loca sancta citò deuotè visitat, atque
Vt grates referunt grati, sic numina templis
Agnoscit, steterant rebus quæ semper in arctis.
Hinc ad Pontificem summum deflectit; at ille
Vt claros vidit vultus, nobis ades, inquit,
Pax tibi, paxq; tuis, ô ter charissime, nobis
Exoptatus ades; causas aduerte: tametsi
Cælestum vis magna; Deus, qui regnat olympo
Perpetuis annis, possit licet omnia solus,
Humanis vti voluit bonus ille Ministris.
Nitamur, quibus est cura prouincia, firmis
Præsidijs nostro prompti succurrere sæclo:
Viribus hîc opus est, animis, & pectore; cerno,
Heu cerno ruptis inter se legibus vrbes
Multas, & populos ad præliа magna moueri.
Lerna suos edit fœtus; decurre laborem
Incœptum, pereatq; tuis malè vipera telis;
Gratus eris Diuis; te cælo certa manebunt
Præmia; nos capiti meritum diadema decoro
Ponemus, dignumq; tibi dabit illud honorem.
Attamen istud erit non parui muneris, æquo
Partibus vt nostris animo fungare Lothringis
Finibus, & populos cogas ad iura rebelles;
Et quibus in Superos deuotio crescit, eosdem
Confirmes; doceas in religione manere,
Subueniasq; rati, quæ iam superantibus vndis
Cedit, victa nouis, quas cernis adesse, procellis.
Dixerat; attento fari sic incipit Heros:
Deficerent vires nobis (Pater alme) labores
Munus habet multos; at enim sperare licebit;
Omnipotens nil non poterit; nos illius imo
Pectore deposcemus opem; nos illius aris
Debita soluemus; nostri miserebitur, atq;
Perfringet laqueum, quo nititur hæreticorum
Gens inimica boni; nec me sententia fallet.
O vates! ô spes operum subnixa bonorum
Vi, certaq; fide; docet hic, docet exitus ingens
Multa Deum veris præstare fidelibus, istud
Nouit lethali serpentum sola veneno
Libera, sola vacans reptante Lothringia peste;
Metensis nouit firmis Ecclesia cœptis
Constans: nouit item varijs erroribus acta
Argentina, diu falso seducta priorum
Dogmate, quanta malis impendant fulmina, quantis
Inuoluat sese vesana libido periclis.
Gens etenim diuisa fuit, pars altera magnum
Leger at Heroem, pars altera fraude nefandi
Cœperat Hæretici varios renouare tumultus;
Horrida tentabant non cautè bella feroces
Heluetij, phaleris pubes Germana superbis
Incedebat agris, populisq; infesta; suasq;
Gallia quisquilias Caluo mittebat amicas.
At Princeps armis multò melioribus vsus,
Addidit imbelles, & pacis ad æqua coegit
Fœdera præcipites alti virtute Tonantis.
Nec mirum; siquidem vultu, facieq; decora
Pulchrior est animus conseruans corpora casta
Casta pudicitia, (quæ rara Potentibus;) inde
Spiritus ille Dei, quo ducitur; inde suorum
Cura virûm, pietas, lenitas, qua mente benigna
Syncerus faciles cunctis accommodat aures;
Hinc pax, atque salus; Nobis hic alter ab illo
Irenæus erit; cui tu modò sancta dicasti
Sancti scripta viri; durus qui malleus olim
Extitit Hæreseon: quem tu (Reuerende) loquentem
Græcis græca facis, pariterq; latina Latinis.
Hæc igitur (nec enim credo quin talia quodam
Ex diuis monumenta retexeris auspice:) tradis;
Vt populi tanto moueantur Principe, certo
Tramite synceræ fidei gradiantur, & alto
Fœlices possint æternum viuere cælo.

CLAVD. CHEV. Stainuill.

DIVI IRENÆI LVGDVNENSIS EPISCOPI CAPITA LIBRI PRIMI CONTRA HAERESES.

1 NArratio omnis argumenti discipulorum Valentini.
2 Expositio prædicationis veritatis, quam ab Apostolis Ecclesia *percipiens custodit.
3 Ostensio neq; plus, neque minus de ea quæ est fide, posse quosdam dicere.
4 Secundum quid fiat, putare alios quidem plus, alios verò minus agnitionis habere.
5 Quæ *est Valentini sententia, in qua discrepant aduersus eum discipuli eius.
6 Quæ sunt in quibus non consonant aduersus inuicem hi qui sunt à Valentino omnes.
7 Qualis conuersatio ipsorum, & quæ est figuratio vitæ.
8 Quæ * est Colarbaseorum & Marci doctrina.
9 Quæ est industria Marci, & quæ sunt quæ ab eo fiunt.
10 Quemadmodum quidam ex eis per numeros, et per syllabas, & per literas conantur constituere eam, quæ est secundum eos *argumentationem.
11 Quomodo soluunt parabolas.
12 Quemadmodum conuersationẽ secundum figuram eius, * qui apud eos est Pleroma, exponunt *factum.
13 Quemadmodum ea quæ sunt in lege, in suum transferunt figmentum.
14 Quemadmodum incognitũ hominibus conantur inducere Patrem.
15 Quibus ex scripturis testimonijs vtuntur.
16 De redemptione sua quanta dicunt & faciunt.
17 Scripturas tam canonicas quàm apocryphas ad figmentorum suorum assertionem detorquebant.
18 Quot modi sunt apud eos regenerationis: & quemadmodum imbuant eos qui sibi credunt, & quibus sermonibus vtuntur.
19 Quod est propositum omnibus hæreticis, & quò tendunt.
20 Quæ Simonis Samaritæ magi doctrina.
21 Quæ est Menandri sententia, & quæ operationes ipsorum.
22 Relatio eius quæ est secundum Saturninum doctrinæ.
23 Quæ est Basilidis argumentatio.
24 Quæ est Carpocratis doctrina, & quæ operationes ipsorum qui ab eo sunt omnium.
25 Qualis est doctrina Cerinthi.
26 Quæ est Ebionitarum doctrina.
27 Quæ sunt Nicolaitarum opera.
28 Quæ est Cerdonis sententia.
29 Quæ sunt quæ Marcion docuerit.
30 Quæ est Continentium auersatio.
31 Qualis Tatiani doctrina.
32 Vnde hi, qui differentias induxerunt, acceperunt occasionem.
33 Quibus temporibus fuerint omnes qui prædicti sunt, & à quibus initia & doctrinas acceperunt.
34 Quæ genera Gnosticorum, & quæ secundum eos sententiæ.
35 Quæ est Ophitarum & Caianorum irreligiositas & impudentia, & vnde conscripta ipsorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIVI IRENAEI EPISCOPI LVGDVNENSIS ADVERSVS HAERESES LIbri primi Capita, quæ reperiri potuerunt.

Ex Epiphanio hæres. 31.

Hactenus pauca hæc percurri, quæ sequuntur ex ijs, quæ scripsit vir ille, de quo loquuti sumus, seruus Dei, Irenæus inquam, ea integrè apponam. Sic autem habet.

NOVA INTERPRETATIO IACOBI BILLij, *Abbatis S. Michaelis in Eremo.*

QVONIAM nonnulli repudiata veritate, sermones & genealogias vanas inducunt, quæ quidem quæstiones potius, vt Apostolus ait, præstant, quã ædificationem Dei quæ in fide est, ac per probabilitatem subdolè comparatam, seducunt mentẽ imperitiorũ, eosq; depraua ndis oraculis diuinis, ijsq; quæ rectè dicta sunt, malè exponẽdis, captiuos trahunt, sei entiæq; prætextu multos euertũt, atq; ab eo qui vniuersitatẽ hanc condidit & exornauit, abducunt, perinde videlicet ac sublimius aliquid & præstantius ostendere possint, quàm Deus, qui cælum & terrã, & omnia, quæ eorum cõplexu continẽtur, effecit: scito quidem illi atq; ad persuadendum apposito verborum artificio eos quorum simplex ingenium est, ad quærendi modũ illicientes, cæterùm inscitè ac præposterè perniciem eis afferentes, hoc nimirum nomine, quòd cõtumeliosam & impiam eorum sententiã, in summum illum rerum omnium Conditorem efficiunt, vt qui falsum à vero discernere nequeant, (neque enim fraus & impostura seorsim ostenditur, ne alioquí velut detractis vestibus perspicuè se prodat: verùm illecebroso amictu callidè adornata, id assequitur, vt per externam speciẽ apud imperitiores verior quoq; veritate ipsa esse videatur: quemadmodũ de huiusmodi hominibus, à quodã me præstantiore dictum est, quòd smaragdo, præclaro alioqui lapidi, ingentisq; apud quosdam pretij, vitrum, artis industria ad eius similitudinẽ elaboratũ, dedecus infert, cùm haudquaquam præstò est, qui explorare, atque artis solertia, id quod versutè factum est, deprehendere queat. Cùm autem æs argento immixtũ fuerit, quis tandem erit, qui facilè atq; incorruptè id explorare possit?) Quocirca ne culpa nostra nonnulli, tanquam oues à lupis, abripiantur, eos nimirũ ob externum ouillæ pellis integumentum, haudquaquam agnoscentes (quos nobis vitandos esse Dominus præcepit) vt qui eadem quidem loquantur, sed non eadẽ sentiant necessarium duxi, cùm in Valentini discipulorum, vt ipsi aiunt, cõmentarios incidissem, atq; etiã cum nonnullis ipsorum pedem contulissem, quidq; sentirent percepissem, prodigiosa & profunda eorum mysteria, quæ non omnes capiunt, quia non omnes cerebrum expuerunt, tibi, vir mihi charissime, indicare: vt ea tu quoque, cùm ex me didiceris, omnibus ijs, qui tecum versantur, patefacias, eosq; moneas, vt ab amentiæ, blasphemiæq; in Christũ voragine sibi caueant. Et verò pro virili nostra, tum eorum, qui nunc perperã docẽt, hoc est Ptolemæi, sententiã, quæ Valentini scholæ velut flosculus est, breuiter ac dilucidè referemus, tũ pro facultatis nostræ mediocritate, ansam tibi ad eam euertendam porrigemus, absurda, atq; à veritate absona esse demonstrantes, ea quæ ab illis afferuntur. Nõ ꝙ scribendi vsu exerciti sumus, aut dicẽdi artem coluerimus: sed ꝙ nos charitas hortetur, vt tibi, omnibusq; qui tecũ sunt, doctrinas eas indicemus, quę cũ hactenus in abstruso

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΛΟΥΓΔΟΥΝΟΥ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΛΟΓΟΥ ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ.

Εκ τῦ Επιφανίυ αἱρέσ. λα.

Ως δὲ τῦτο τὰ ὀλίγα ταῦτα διεξελθὼν, τὰ ἑξῆς ἀπὸ τοῦ προειρημένυ ἀνδρὸς δῶρα Θεοῦ, Εἰρηναίυ φημὶ, τὸν παράδεισον ὁλοσχερῶς ποιήσομαι. Ἔχει δ' οὕτως.

A Ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν παραπεμπόμενοι λίνες, ἐπισάγυσι λόγους καὶ γενεαλογίας ματαίας, ἅτινες ζητήσεις μᾶλλον παρέχυσι, καθὼς ὁ ἀπόστολος φησίν, ἢ οἰκοδομὴν θεοῦ τὴν ἐν πίστει, διὰ τῆς πανούργως συγκεκροτημένης πιθανότητος παράγυσι τὴν τῶν ἀπειροτέρων, καὶ ἀχμαλωτίζυσιν αὐτοὺς, βαδιεργάζεσθαι τὰ λόγια κυρίυ, ἐξηγηταὶ κακοὶ τῶν καλῶς εἰρημένων γινόμενοι, καὶ πολλὴν ἀναζέουσιν ἀπάγοντες αὐτοὺς προφάσει γνώσεως, ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ θεῖν συκοφαντοῦντες καὶ κακοσμηθέντος, ὡς ὑψηλότερόν τι καὶ μᾶζον ἔχοντες δηθεν εἰπεῖν τοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς ποιήσαντος θεοῦ, πιθανῶς μὲν ἐπαγόμενοι διὰ λόγων τέχνης τοὺς ἀνεράστους εἰς τὸν τοῦ ζητεῖν τόπον, ἀπιθάνως δ' ἀπολλύντες αὐτοὺς ἐν βλασφημίᾳ καὶ ἀσεβείᾳ τὴν γνώμην αὐτῶν καὶ ἀσκευάζοντες εἰς τὴν δημιυργόν, * μὴ ὄντων διακρίνειν δυναμένων τὸ ψευδὲς ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς· ἡδὺ γὰρ πλάνη καθ' αὑτὴν μὲν κρίνειν οὐκ ἐπιδείκνυται, ἵνα μὴ γυμνωθεῖσα γένηται καὶ ἄφωρος πιθανῷ περιβλήματι πανούργως κοσμουμένη, καθ' αὑτῆς τῆς ἀληθείας ἀληθεστέραν ἑαυτὴν παρέχειν * φάσκουσα διὰ τὴν ἔξωθεν φαντασίας τῆς ἀπειροτέροις, καθὼς ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἡμῶν ἐρήται ἐπὶ τῶν τοιούτων, ὅλως ἰδὸν τὸ ἡμιον σμάραγδον ὄντα, καὶ πολυτιμότερον ὑπὸ τοῦ ἰσον ὕαλον ἐνυβρίζει διὰ τέχνης παρομοιούμενον, ὁπόταν μὴ παρῇ ὁ δόκιμος ἀναζητῶν καὶ τέχνην διελέγχων τὴν παράδοξον γενομένην. Ὅταν δ' ἔτι μηδὲ ὁ χαλκὸς εἰς τὸ ἀργυροῦν, τῆς εὐκόλως δυναμένης τοῦτον ἀκεραίως δοκιμάζειν, ἵνα δι' ὧν μὴ τὴν ἡμετέραν ἀπάτην σωφρονίζωνται τινες ὡς πρόβατα ὑπὸ λύκων, ἀγνοοῦντες αὐτοὺς διὰ τὴν ἔξωθεν τοῦ προβατείου δορᾶς * ἐπιβολήν, οὓς φυλάσσειν παρήγγειλεν ἡμῖν ὁ κύριος, ὅμοια τοῖς λαλοῦντας, ἀνόμοια δὲ φρονοῦντας· ἀναγκαῖον ἡγησάμην σὺν τυχὸν τοῖς ὑποφύμασι τῶν, ὡς αὐτὸ λέγουσιν, ὀυαλεντίνου μαθητῶν, C οἷοις δὴ αὐτῶν καὶ συμβαλὼν, καὶ καλαβόμενος τὴν γνώμην αὐτῶν, μιμούσασθαι ἀγαπήσε τὰ τερατώδη καὶ βαθέα μυστήρια, ἃ οὐ πᾶσιν χωρεῖσιν, ἐπεὶ μὴ πάντες τὸ ἐγκέφαλον ἐξεπτύκασιν, ὅπως καὶ σὺ μαθὼν αὐτὰ πᾶσι τοῖς μετὰ σοῦ φανερὰ ποιήσῃς, καὶ παραγγείλῃς αὐτοῖς φυλάξασθαι τὸν βυθὸν τῆς ἀνοίας, καὶ τῆς εἰς χριστὸν βλασφημίας. καθ' ὑμᾶς δύναμις ἡμῖν τὴν τε γνώμην αὐτῶν καὶ νῦν παραδιδασκόντων (λέγω δὴ τῶν περὶ Πτολεμαῖον, ἀπάνθισμα οὖσαν τὸ ὀυαλεντίνου σχολῆς) σωλόμως καὶ σαφῶς ἀπαγγελεῖν ὑμῖν, καὶ ἀφορμὰς δοῦναι καὶ τὴν ἡμετέραν μετριότητα, πρὸς τὸ ἀναζέσαι αὐτὴν, ἀλλόκοτα, καὶ ἀνάρμοστα τῇ ἀληθείᾳ ὑποδεικνύοντες τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα, μήτε συγγράφειν εἰθισμένοι, μήτε λόγων τεχνίαις ἠσκηκότες· ἀγάπης δὲ ἡμᾶς προσδεομένης, εἴτε καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ σοῦ μιμούσασθαι τὰ μέχρι μὲν νῦν κεκρυμμένα, ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον ἐν τῷ σκότει ὄντες, ἐν τῷ σκότει καὶ τὸν νοῦν ἔχωσιν· ἀλλὰ καὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπιγνόντες, ἐπιγνῶσι καὶ τὸν πατέρα τῶν ὅλων θεόν.

* Ἐπεὶ Ἰεύδεις

* μὴ δυναμένων

* φάσκουσα

* ἐπιβολήν.

DIVI IRENAEI EPISCOPI LVGDVNENSIS, ET MARTYRIS,

*CONTRA OMNES HAERESES LIBRI QVINQVE.

*ADVERSVS HAERESES VALENTINI SIMILIVMQVE,

Liber Primus.

PRÆFATIO.

A QVATENVS veritatem refutantes quidam inducunt verba falsa, & [3] genealogias infinitas, quæ quæstiones magis præstãt, quemadmodum Apostolus ait, quàm ædificationem DEI, quæ est in fide: & per eam quæ est subdolè [4] exercitata] verisimilitudo, transducunt sensum eorum, qui sunt inexpertiores, & in captiuitatem ducunt eos, falsantes [5] verba] Domini, [6] interpretatores mali eorum, quæ bene dicta sunt, effecti: & multos euertunt, attrahentes eos sub occasione agnitionis ab eo, qui hanc vniuersitatem constituit & ordinauit; quasi altius aliquid & maius habentes ostendere, quàm eum, qui cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, fecit; suadenter quidem illi illiciunt per [7] verborum artem] simpliciores ad requirendi modum, malè autem perdunt eos [8] in eo quod blasphemam] & impiam ipsorum sententiam faciant in Fabricatorem,

B non discernere valentium verum à falso. Error enim secundum semetipsum non ostenditur,] ne denudatus fiat comprehensibilis, suasorio autem cooperimento subdolè adornatus, & ipsa veritate (ridiculum est dicere) veriorem semetipsum * præstat, vt decipiat exteriori phantasmate rudiores: [9] quemadmodum à meliore nobis dictum est de huiusmodi. * Quomodo lapidem pretiosum smaragdum magni precij apud quosdam, vitreum in eius contumeliam per artem assimilatum, quoadusque non adest, qui potest probare, & artificium arguere, quod subdolè sit factum. Quum enim commixtum fuerit æramentum argento, quis facilè poterit, rudis cùm sit, hoc probare? Igitur ne fortè & [10] cum nostro delicto abripiantur quidam quasi oues à lupis, ignorantes eos propter exterius [11] ouilis pellis superindumentum, à quibus cauere denunciauit nobis Dominus, similia [12] quidem nobis loquentes, dissimilia verò sentientes: necessarium duxi, [13] cùm legerim Commentarios ipsorum, quem-

C admodum ipsi dicunt, Valentini discipulorum, quibusdam autem ipsorum & congressus, & apprehendens sententiam ipsorum, manifestare tibi, Dilectissime, portentuosissima & altissima mysteria eorum, quæ non omnes capiunt, quia non omnes cerebrum habent, vt & tu cognoscens ea omnibus his, qui sunt tecum, manifesta facias, & præcipias eis obseruare se à profundo insensationis, & eius quæ est in DEVM blasphemationis. Et quantum nobis virtutis adest, sententiam ipsorum, qui nunc aliud docent, dico autem eorum, [14] qui sunt circa Ptolemæum, qui est velut flosculus Valentini scholæ, compendiosè, & manifestè [15] ostendemus] [16] & alijs occasiones dabimus secundum nostram mediocritatem ad euertendum eam, non * constantia neque apta veritati ostendentes ea, quæ ab ijs dicuntur: [17] neque conscribere consueti, neque qui sermonum arti studuerimus: dilectione autem nos adhortante, & tibi & omnibus qui sunt tecum manifestare, quæ vsque adhuc erant absconsa, iam

1.Tim.1.4.

2.Tim.2.23.

Psal.145.6. Apoc.14.7.

*præfert.

*Quoniã.

Matt.7.15. Act.20.29.

Scopus Authoris & operis.

*stantia.

abstruso delituerint, nunc Dei beneficio in lucé venerunt. Nihil enim opertum est, quod nó reueletur, neq; absconditum, quod non sciatur. Nec verò facies, vt à nobis, qui inter Gallos degimus, atq; in barbara lingua vt plurimùm operam ponimus, verborum artificium, quod non didicimus, exposcas: nec vim conscriptoris, in qua cóparanda non elaborauimus: nec dictionum ornamentum, nec persuadendi facultatẽ, cuius expertes & ignari sumus. Verùm quæ simpliciter, & verè, ac vulgari sermone beneuolo tamen animo, ad te scripta sunt, tu quoq; pari animi beneuolentia accipies, eaq; ipse, vtpote nobis eruditior, quasi semina quædã, & initia à nobis accepta, apud te amplificabis, atq; in mentis tuæ latifundio, quæ breuiter à nobis dicta sunt, vberius efferes, quæque nos imbecillè narrauimus, ea tu ijs, quibuscũ tibi consuetudo est nõ sine robore declarabis. Et quemadmodum nos, flagitante te iampridẽ quænam ipsorum sentẽtia esset intelligere, studuimus, sedulò non modò eam tibi perspicuam reddere, sed ad ipsius falsitatem cõmonstrandã, facultates suppeditare: eodẽ modo tu quoq; pro ea gratia, quam à Domino consequutus es, promptè, atq; obnixo studio cæteris inseruies: vt homines non iam amplius eorum oratione ad persuadendum comparata distrahantur. Est autem ea huiusmodi:

A μένα, κἂν ᾖ κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ εἰς φανερὸν ἐληλυθότα διδάγματα. οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτὸν, ὃ οὐ γνωσθήσεται οὐκ ὀφείλοντες ἢ παρ' ἡμῶν τὸν * ἀδελφὸν διατρεβόντων, καὶ βάρβαρον διάλεκτον τὸ πλεῖστον ἀσχολουμένων λόγων τέχνῃ, ἣν οὐκ ἐμάθομεν, οὔτε δύναμιν συγγραφέως, ἣν οὐκ ἠσκήσαμεν, οὔτε κάλλος πομπὴν λέξεων, οὔτε πειθανότητα ἣν οὐκ οἴδαμεν· ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ ἀληθῶς καὶ ἰδιωτικῶς τὰ μὲν ἀγάπης εἰ γεγραφέντα μὲν ἀγάπης σὺ προσδέξῃ, καὶ αὐτὸς αὐξήσεις αὐτὰ παρὰ σεαυτῷ, ἅτε ἱκανότερος ἡμῶν τυγχάνων· οἷονεὶ σπέρματα καὶ ἀρχὰς λαβὼν παρ' ἡμῶν, καὶ ὧν ἐπὶ πλέον σὺ τὸν ἐπὶ πολὺ χαρτοφορήσεις· τὰ δὲ ὀλίγων ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, καὶ δυνατῶς παρασήσεις τοῖς μετὰ σοῦ τὰ * ἀδενῶς ὑφ' ἡμῶν ἀπηγγελμένα. καὶ ὡς ἡμεῖς φιλοτιμηθήκαμεν πάλαι ζητοῦντός σου μαθεῖν τὴν γνώμην αὐτῶν μὴ μόνον σοῦ ποιῆσαι φανερὰν, ἀλλὰ καὶ εὐρόδια δοῦναι πρὸς τὸ ὑποδεικνύειν αὐτὴν ψευδῆ· οὕτω δεκαὶ σὺ φιλοτίμως τοῖς λοιποῖς διακονήσεις, καλὰ τὴν χάριν τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰδεδομένην εἰς τὸ μηκέτι παρασύρεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τῆς ἐκείνων ταπανολογίας οὔσης ταύτης.

B

C

D

* κέλτως

* ἀδενῶς

SCHOLIA D. BILLII IN Procœmium Irenæi.

QVoniam nonnulli] *Græci exemplaris vitium, à Gallasio non animaduersum, densas ei nebulas offundit. Legendum enim est ἐπεὶ, non ἐπὶ, vt facilè perspiciet, qui propius animum attenderit. Longissima autem est hæc periodus, vtpotè in quam multa Irenæus inculcarit. Potuisset enim breuiter ita dicere: Quoniam nonnulli falsas doctrinas inuehunt, eas tibi indicandas duxi, vt eas ijs, qui tecum versantur, perspicuas facias, desq; operam ne quisquam in prodigiosos huiusmodi errores præceps ruat.*

Repudiata veritate] τὴν ἀλήθειαν παραπεμπόμενοι, *id est, vt Apostolus loquitur,* ἀποσφεόμενοι, *reijcientes, auersantes: non, vt ineptè vertit Gallasius, præter ius fasq; demissi.*

Falsos] *Addo* ψεύδεις *in Græco ex vet. interp.*

Deprauandis] ῥαδιουργεῖν τὰ θεῖα λόγια, *est oracula diuina malafide exponere. Verba sunt Apostoli 2. Tim. 2.*

Inscitè] ἀπιθάνως, *inscitè, frigidè, parum ad persuadẽdum appositè.*

Vt qui falsum] *In Græco pro* μηδὲ ὧν ὃ διαχρίνειν, *legendum* μὴ διαχρίνειν. *quemadmodum etiam habet vetus translatio, vt quidem nunc extat.*

Fraus & impostura] πλάνη *enim idem est quod* ἀπάτη.

Esse videatur] *in Græc. pro* φαίνεσθαι, *legendũ* φαίνεται.

Artis solertia] *vetus interpres legisse videtur* τέχνῃ *in Accusatiuo. Vertit enim artificium arguere, quod subdolè sit factum.*

Integumentum] ὑπόβολον *lego, non* ὑπόβλητον, *astipulante etiam veteri interprete, qui vertit superindumentum.*

Cerebrũ expuerunt] *id est, ingenij perspicacia præditi sunt. Vel etiam contrario modo, vt idem sit cerebrum expuisse, quod cerebro carere. Prior tamen sensus mihi simplicior ac rectior videtur. Existimo enim hoc velle Irenæum, idcirco non omnes capaces esse doctrinæ Valentinianæ, quòd multi saniore sint cerebro, quàm vt portentosa huiusmodi dogmata audire sustineant.*

Voraginem] βόθον. *alludit iam ad Bythum, de quo mox verba facturus est:* βύθος *enim profundum significat.*

Inter Gallos] *in Græ. pro* ἀδελφοῖς, κέλτοις *restituendũ est.*

Imbecilliter] *legendum in Græco* ἀδενῶς.

IN PRAEFATIONEM NOtæ ex aduersarijs Frontonis Ducei.

QVatenus veritatem] *Restitutus est hic locus ex emendatione V. C. tac Billij, reiecta Gallasij interpretatione, qui vertit,* Nonnulli in veritatem præter ius & fas emissi, introducunt fabulas. *At enim vt aliquo tibicine ruinosum parietem fulciret, vel potius vt se in ipso limine defecisse ostenderet, congessit exempla, vt verbum* παραπέμπεσθαι *doceret de ijs accipiendum, qui falso prætextu in veritatem ipsam emisse sunt, nullamq; missionem aut vocationem legitimam habent falsi Doctores, sed præter rationem & ordinem à Satana emissi sunt, quos & hic auctor dicit* παραδιδάσκειν, *vt à Demosthene* παραπρεσβεία, *falsa legatio appellatur. At qui eum vel ipsa vulgata Lexica docere potuerũt,* παραπέμπειν *idem esse quot spernere vel reijcere. Esther cap. 13. vers. 3.* παραπέμποντας διὰ παντὸς τὰ τῶν βασιλέων διατάγματα. *Clem. Alexan. 3. Pæd.* ἡδονῆς ἕνεκα λέξεσι παραπεμπέσθω. *Gregor. Nazian.* παραπεμπόμενα τὰς αὐτοῦ ἐκτηρίας. *Chrysost.* παραπεμπόμενα τὰς αὐτοῦ ἐκτηρίας. *Hæc ideò repetenda fuerunt, ne quis ei assentiatur, hoc tanquam ariete valido veteris interpretis auctoritatem primo impetu labefactanti: quem si consulere sapius grauatus non esset, tot nouis erroribus Cornarij interpretationem non deprauasset, neq; id nobis negotij exhibuisset, vt quàm plurima, quæ ab ipso fuerant immutata, vel ex collatione Basiliensis editionis Epiphanij M. D. X L IV. vel ex doctiss. Billij scholijs, vel ex nostra coniectura, duce veteri interprete, restituenda superessent. Porrò* veritatem refutantes, *dixit, quemodo & Cicero, refutetur ac reijciatur Philoctetæus ille clamor, & non modò non aspernari, ac refutare, sed complecti.*

Verba falsa] *Rectè monet Billius addendum esse* ψεύδεις *post* λόγους, *quod tamen in eius interpretatione*

sa, iam autem secundùm gratiam Dei, in manifestum venerunt doctrinæ ipsorum. Nihil enim est opertum, quod non manifestabitur; & nihil absconsum, quod non cognoscetur.[18] Non autem exquires à nobis,[19] qui apud Celtas commoramur, & in barbarum sermonem plerumque auocamur, orationis artem quam non didicimus, neq; vim conscriptoris, quam non affectauimus: neque ornamentum verborum, neq; suadelam quam nescimus: sed simpliciter & verè & [20] idioticè ea, quæ tibi cum dilectione scripta sunt, cum dilectione percipies, & ipse augeas ea penes te, vt magis idoneus quàm nos, quasi semen & initia accipiens à nobis: & in latitudine [21] sensus tui in multum fructificabis ea, quæ in paucis à nobis dicta sunt, * & potenter asseres ijs, qui tecum sunt ea, quæ inualidè à nobis relata sunt. Et quemadmodum nos elaborauimus olim, quærenti tibi discere sententiam eorum, non solùm facere tibi manifestam,[22] sed & subministrationem dare, vti ostenderemus eam falsam: sic & tu efficaciter reliquis ministrabis secundum gratiam, quæ tibi à Domino data est, vt iam non abstrahantur homines ab illorum suadela, quæ est talis.

Matt. 10 26. Luc. 8. 17. 1 Cor. 12. 21

* vt potenter asseras.

pretatione siue typographi, siue amanuensis eius culpa patermissum est vocabulum, in qua sic potes scribere, sermones falsos & genealogias vanas inducunt. *tametsi vetus interpres non ματαίας legisse videtur, sed ἀπεράντους, dũ vertit, infinitas: vt est apud Ambrosium 1. ad Timoth. 1. v. 4. Latina vulg. genealogijs interminatis: Tertull. de præscript. cum genealogias indeterminatas nominat. Valentinus agnoscitur. Cornarius etiã vocem* ψεύδους *videtur legisse: scribit enim,* sermones falsos, & genealogias vanas. Vitreũ in eius contumeliam] *Græce* ὕαλον, *vitrum, vt apud Hieronymum Epist. 8. in prouerbio, quod natum videtur ex hac consuetudine adulterandi gemmas: Tanti, vt dicitur, vitrum, quanti margaritum? Sed apud Tertullianum ad Martyras cap. 4. legimus: Tanti vitreum? quanti verum margaritum? ne in vsu tantum putetur hæc vox numero multitud. apud Plin. & Petron. vitrea fracta.*

Rudis cùm sit.] *Interpres legisse videtur* ἀτέραμον, *non* ἀτεράμονες, simplex cùm sit, nõ, incorruptè, syncrè: *ita paulo ante,* φάγεται τὰς ἀπροϊτέρους, vt decipiat rudiores.

Quæ est in Deum blasphemationis] *Græcus liber habet,* εἰς χριστὸν ἐλασφημίας, *vetus legisse videtur,* εἰς θεόν. *Paulo ante pro,* ἐπεὶ μὴ πάντες τὸ ἐγκέφαλον ἔχουσιν, reddidit, quia nõ omnes cerebrum habent, *quod priorem expositionem Billij confirmat, quasi idem sit expuisse cerebrum, quod ingenij perspicacia præditum esse, siue, vt monet Gallasius, ductum sit hoc genus loquendi à medicis, qui grauata humoribus capitatum errhinis, tum alijs remedijs pituitam & sputa educentibus repurgare solent: siue ab ijs, qui natura cerebrum non habent ijs humoribus impeditũ: ideò ergo hac conuincit, quia non omnes suo Marte illa deprehendere possunt. nam cùm addit.* vt & tu cognoscens ea, omnibus manifesta facias, *profectò videtur velle ea cognosci portenta, vt ipsorum absurditate perspecta vitentur, ac damnentur. Vt cùm quis, quod porrigitur pro gemma vitrũ, nouerit esse vitrum, reijcit protinus & contemnit. Irenæus lib. 1. ca. 35. aduersus eos victoria est, sententia eorum manifestatio. Hieron. ad Ctesiphontem. sententias vestras prodidisse, superasse est.*

B

C

ANNOTATIONES R. P. FR. Feu-ardentij.

* DIRENAEI] *Hanc vulgatam librorũ D. Irenæi inscriptionem initio mihi suspectam reddiderat, non solùm vetus codex manuscriptus, qui paulò diuersam habet, vt in margine signauimus; verùm etiam Eusebius, qui hos nominat* Ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆς ψευδωνύμου γνώσεως βιβλία πέντε, *Reprehensionis ac euersionis falsò nominatæ scientiæ libros quinque. Subscribunt ei Andreas Cæsarienſis & Arethas in cap. 16. Apocalypsis Oecumenius quoq;, Ioan. Hentenio interprete, eosdem appellat, Libros aduersus falsò dictam sapientiam. Item: Confutationem falsò dictæ scientiæ. Sed amplius me mouerat idem Irenæus, qui Præfatione in librum secundum ad hanc inscriptionẽ alludens, ait, se Arguere falsi nominis agnitionem. Et paulò post eandem ita confirmat: Quod sit detectio & euersio sententiæ ipsorum (hæreticorum,) operis huius conscriptione ita titulauimus. Rursumq; Præfatione in librum quartum idem ait: Hunc quartum librum transmittens tibi operis, quod est de detectione & euersione falsæ cognitionis. Et iterum, ad quarti libri finem scribit: Integrum tibi opus exprobrationis & euersionis falsò cognominatæ agnitionis, præstante Deo, prabebimus. Præfatione demq; in librum quintum ait: In hoc lib. 5. qui est de traductione operis vniuersi, & euersione falsò cognominatæ agnitionis & eat quibus assignata per Eusebium inscriptio dilucidè probatur. Constat præterea, Irenæum* Ἐλέγχον *ad librum primũ, in quo hæreticorum errores retegit tantum;* Ἀναζοπὴν *autem ad sequentes quatuor, in quibus plurimis grauissimisq; disputationibus eos reuincit, concinnè retulisse.*

Quia tamen pro eadem vulgata Latinaq; inscriptione facit, quod apud eundem Eusebium prius in eodem capite, ita citatur Græcè, vt fert vetus inscriptio: rursusq; libro quarto Historiæ, c. 10. idem dicit: ταῦτα ἔφησιν ἐν τῷ τῶν πρὸς αἱρέσεις· *& ca. 14.* οὗτος ἔγραψεν ἀπὸ τοῦ τῶν πρὸς αἱρέσεις. *Hæc dicit in tertio aduersus hæreses libro. Idemq; rursum Eusebius, interprete Rufino, eiusdem libri c. 17. 22. & 27. appellat libros contra hæreses: insuper, Cyrillus Ieros. Institutiones contra hæreses: Hieronymus quoq; in Catalogo, item Theodoreti & Procopij Gazæi interpretes, libros contra hæreses: Anastasius Nicenus, Sermones cõtra hæreses: idem postremò Irenæus scribat, Qui istas hæreses expugnarit, cæteras omnes facilè euersurum: hanc eandẽ vulgatam, antiquam inscriptionem etiam nunc cũ vetere interprete retinendam existimo: vt Græcis fragmentis altera prosequenda esset. Hæc enim eò videtur mihi elegantior, quòd allusionem habeat ad Gnosticorum appellationem, simulq; Apostoli Pauli conueniat verbis, quibus eos tandas* ἀνθιστὰς τῆς ψευδωνύμου γνώσεως grauiter sanctèq; *prænonet.*

Catech. 16. Dialog. 1. In c. 3. Gen. Question. in Scriptur.

1. Quatenus veritatem refutantes quidam] *Longum est huius principij hyperbatum, sed huic auctori familiare, librorum præsertim initijs: nec potest hic facilè deprehendi, atq; in Græco. Ego ibi tamdiu lectorem suspendi membrorum multitudine, longaq; illa parẽthesi, ex Patrum aliquo familiari sortasse, potius quàm scripto sermone arbitror, donec ad verbũ præcipuum* ἀναγκαῖον ἡγησάμην, *veniatur. Omnino autem* τοὺς

Universidad de Deusto
Biblioteca

legendum esse apparet, ἡδεμὰ Irenæo sunt παραπεμπόμενοι ἀλλήλαν, qui Paulo ad Titum 1. ἀποστρεφόμενοι. Fuisset igitur pura magis & facilis interpretatio si, Quoniam veritatem auersantes quidam dixissent interpres: *sed venerandam & retinendam veterem interpretationem vel eo sum arbitratus, quòd quæ Græca supersunt fragmenta, atq; etiam integrum opus, siquando Græcè in lucem prodeat, emendare, multùq; locis restituere possit.*

3. Genealogias infinitas.] *Inanibus Iudæorum fabulis, & Genealogijs interminatis, quibus attendere prohibet Apostolus, aptissimè comparat Gnosticorum deliramenta. Siquidem oracula Prophetarum Rabbini detorquebant ad impura somnia, quibus totum orbem longè lateq; iam peruaganti Apostolicæ prædicationi de Christo vero Messia, tetram caliginem offunderent. Archisynagogus Trypho apud Iustinum dicit, Messiam nullam potestatem habiturum, imò ne seipsum quidem agnoturum, donec veneret Helias, qui vnctione ipsum inauguret.* Primo homini affingebãt duas vxores (*ait Augustinus*) ex quibus genealogias infinitas texebant, & infructuosissimas quæstiones. *Vaniora verò & deteriora istis, audebant contra fidei nostræ præcipua capita Gnosticorũ antesignani. Simon omnium horum caput Selenen, alij vocant Helenam, quandam sibi è prostibulo assumptam mulierculam, Mineruam; se verò Iouem inter gentes; Deum patrem inter Samaritanos; & filium Dei apud Iudæos, autumabat; nec deerant, qui fidem dictis adhiberent. Testis est statua, quam nomini illius erexerunt Romani, cũ hac inscriptione, SIMONI DEO SANCTO. Testis & Nero Imperat. qui in eius gratiam Petrum Apost. neci tradidit. Nicolaitarum impuritates, Ophitarũ idolomaniæ, Carpocratis fœditates, Caineorum impietates, & Marcionis blasphemiæ, Iudaica commenta multis parasangis anteuertebant. Quid vtilitatis conferebant Basilidis, & Valentini coniugationes Æonum, Profundi, Silentij, Pleromatis, Syncraseos, Propatoris fabulæ, Ogdoadum, Decadum, & Duodecadum omnibus labyrintis inextricabiliores anfractus? Isthæc igitur, & cætera id genus portenta, meritò auersari docemur.*

Lib. 2. cont. aduers legis ca. 1.

Iustinus Apolog. 2. August. lib. de Hæres.

4. Exercitata] *Ita vetus codex: deleuimus autem*, exercita. *Vult verò artem persuadendi, qua in nassam suam multos pertrahebant Gnostici, veteratorie instructam, & non nisi ad fraudem ab illis comparatam fuisse.*

5. Verba Domini] *Deleuimus* verbũ, *authoritate veteris codicis, cui consentit lectio Græca apud Epipha τὰ λόγια habẽs.*

6. Interpretatores mali.] *Errores non ex sacrarum literarum fonte, sed peruersarum interpretationum lacunis hauriri ostendit: qua de re Vigilius Martyr lib. 2. contra Eutychen his verbis conqueritur:* Origo cunctarum impietatum hæc est, dum cælestium dictorum virtus, vitio malæ intelligentiæ temerata, non secundum qualitatem sui sensus perpenditur, sed in alias res pro arbitrio legentis, secus quàm veri ratio postulat, deriuatur. *Et post pauca:* Maximè dolendum hominem inde impium fieri, vnde alius pius existit: inde miserabiles captiuitatis sortiri cumulus, vnde libertas acquiritur. Nunquam igitur nos terreant, aut sibi blandiantur, *aut Hieronymus*, si de scripturarum capitulis, sibi videntur affirmare quod dicunt: cùm & Diabolus de scripturis aliqua sit locutus, & Scripturæ non in legendo consistant, sed in intelligendo.

Apolog. contra Lucif.

7. Per verborum artem.] *Expunximus*, per bonorum morem, *alias*, mortem, *quod suppositum erat Erasmus, qui si Epiphanium consuluisset, ab eo legendum esse didicisset, διὰ λόγων τέχνης: consentit Epiphanio vetus co. Porrò, loci huius optimus interpres erit Tertullianus scribens, illos errones importunè inculcasse illud,* Quærite & inuenietis; *quo anxia curiositate Catholicorum animos spreta Ecclesiæ doctrina, ad inuestigandum alium Deum, retroactis seculis ignotum concitarent, & sic eos in casses suas pertraherent.* At nobis, *inquit ille,* curiositate opus non est post Christum Iesum, nec inquisitione post Euangelium. Cæterùm, si quærere debemus, quando finis quærendi? Vbi statio credendi? Vbi expunctio inueniendi? Apud Marcionẽ? Sed & Valentinus proponit, Quærite & inuenietis. Apud Valẽtinum? Sed & Apelles hac me pronunciatione pulsauit. & Ebion & Simon, & omnes ex ordine non habent aliud quo se mihi insinuantes, me sibi adducant, &cæt. *Obseruandum, hæreticos sinuosi anguis illius halitum spirantes, variarum quæstionum machinis, simpliciorum mentes perpetuò pulsasse.* Quare, & Quomodo, *Iudaica vocabula continuè occinentes: quæ à fidei rebus procul releganda, ante Theophylactum, & Cyrillum Alex. multis seculis docuit Iustinus Martyr lib de Trinit.*

In 6. c. Ioan.

8. In eo quod blasphemam.] *Viginti tres has voces, veteris co. authoritate; & Græcorũ miro consensu restituimus: deleuimus autem*, iniqui, & impiam sententiam ipsorum factã non ostendunt.

9. Quemadmodum à meliore nobis.] *Obseruauit pridem Eusebius lib. 5. hist. Irenæum, cuiusdam Viri Apostolici, cuius nomen reticet, sermonum frequenter meminisse: quod ex cap. 11. libri huius; 19. & 35. tertij; & 45. quarti clarũ est. Quis autem ille sit, cum Eusebij acerrimum iudicium fugerit, non à me expectes. Id tantum ausim affirmare, nusquã illa quæ recitat, in publicatis libris eorum, quæ ætatem illius præcesserunt, inueniri. Perspicis interea, B. hunc Martyrem, non tantùm Scripta, sed & Tradita à Patribus, aduersus hæreses producere.*

Epist. ad Nouatianum.

Cæterùm, non solus Irenæus, sed & Tertullianus apertè notat Valentinianos non apertè aut candidè proposita sua prædicasse; sed multis strophis et ambagibus occultasse. Nihil magis curant, inquit, quàm occultare, quod prædicant, si tamen prædicant, qui occultant *Deinde, illa comparans cũ Eleusinijs gentilium sacris, quæ ob sui fœditatem occultabantur, subdit, istos sanctis nominibus, & titulis, & argumentis veræ religionis vanissima atq; turpissima figmenta sua consignasse, &c.*

L. aduer Valent. cap. 1.

10. Ne fortè & cum nostro delicto.] *Ecclesiarum pastores, Dominicæ illius cõminationis submonere videtur, qua sanguis pereuntium de manibus illorum repetescetur: cuius terrore querulosas, & vberioribus lacrymis interlitas voces has excussit Augustino, cùm in cõsortium Episcopatus vocaretur à Valerio:* Nihil apud Deum miserius, tristius, & dãnabilius, Episcopi, Presbyteri, aut Diaconi officio, si perfunctoriè res agatur. *Sacer Ignatius scribit, Episcopum non tam sui ipsius esse, quàm aliorum. Hinc eligendus Ambrosius fugam meditatur: Ammonius, aurem sibi amputat: Synesius, hoc ministerio multas præeligit mortes: se se occultat Basilius magnus: Chrysostomus, quantum potest onus detrectat: & quidam apud Bñ Hieronymum formidat, ne de dãnatorum numero esset, si Episcopus fuisset. Horrendum illud fulgur, nunc à multis mane spectrũ existimari videtur.*

Epist. 148.

Epist. 1. Paul. in vit. Ambros. Nicephl. li. 11. Epist. 11.

Chrysost. lib. de sacer. In reg Mons

11. Quilis pellis] *Nisi legas* ouillæ, *id est, ouinæ (est enim virumq; vsitatum) Solœcismus est: habet tamen* ouilis, *vetus co.*

Cæterùm, hunc Irenæi locum egregiè æmulatum ac interpretatum esse existimo Cyrillum Ieros. Catechesi quarta, his ex interprete verbis: quæ etiam sequentem illustrabunt notam. Imitatur vestitutem

tutem improbitas, & zizania contendit triticum videri: quod quidem specie quadam tritico assimilatur, gustu autem à sentientibus facilè discernitur. Et diabolus quoq; transformatur in Angelum lucis, vt homines cæcitatu caligine, & incredulitatu pestilentia irretiat. Multi lupi obambulant iis vestimentis ouium, & vestes quidem ouium nanciscuntur: sed non vngues aut dentes. Ac pelle quidem mansueta induti, specie probitatis decipiunt: pernicio sum verò venenum, ex dentibus emittunt. Opus est igitur diuina gratia, & sobria mente, & vigilantibus oculis, ne zizanijs pro tritico vescentes, imprudenter pereamus: neve lupum existimantes esse ouem, capiamur: neve perditorem nostrum diabolum, bonum esse Angelum putantes, deglutiamur. Ad id etiam spectat, quod Cyprianus martyr refert Nouatianos hæreticos, luporum more tenebrosam caliginem optasse, qua facilè possent ferina sua crudelitate, oues à pastoribus direptas, tenebrosis speluncis suis laniare. De hisque ac similibus Dominum prædixisse: Multos rapaces lupos esse venturos sub pellibus ouium. Et alibi scribit, huiusmodi animarum proditores, mentiri vt fallant, blandiri vt noceant, bona promittere vt malum tribuant, & vitam polliceri vt perimant. Epistola ad plebem, de quinque Presbyteris schismaticis. Legatur & Chrysostomus, tomo primo, Homilia de Ieiunijs & Geneseos lectione.

Epist. ad Cteophontem. Epist. ad Theophilum.

12. Similia quidem nobis loquentes.] *Et aliam fraudẽ Gnosticorum retegit, qua prima verborum specie, cum Orthodoxis facere videbantur; reipsa tamen simpliciorum oculos præstigiatorum instar, tantùm perstringebant, longè diuersa sentientes. Cauendum semper igitur ab hæreticis, ne incautis imponant*, quia quando vrgeri cœperint, aut scribendum illis fuerit, *ait Hieronymus*, miras strophas videas: sic verba temperant, sic ordinem vertunt, & ambigua quæque concinnant, vt & nostra, & aduersariorum confessionem teneant, vt aliter hæreticus, aliter Catholicus audiat. *Pelagianos huius fœduditas reos agit idem: Aliud audiunt cubiculorum secreta, aliud rostrorum populi, &c. Quàm strenuè hoc idem præstent, inter posteriorum Gnosticorum sectas Sacramentarij, nemo nescit. Vocibus quidem, Deum omnipotentem esse; veræ carnis Christi substantiam nobis offerri; Christum ad inferos descendisse; & alia permulta nobiscum credere se fingunt: interpretationibus verò pugnantibus & plane blasphemis, adiectis, vanissimos & perniciosissimos se ostendunt illusores.* Fides verò pura, *scribit idem Hieronymus*, non quærit strophas: quod simpliciter creditur, simpliciter confitendum est. *Et Tertullianus, contra Valentinianos:* Nihil veritas erubescit, nisi tantum abscondi.

L. Præscrip. Iren. Strom.

13. Cùm legerim commentarios ipsorum] *Non solum ergo Valentinus hæresiarcha quædam scripta euulgauit, velut Euangelium, Psalmos, & Sophiam vt est apud Tertullianum, Clementem Alexandr. ac Epiphan. verùm etiam discipulos habuit polygraphos, quorum Commentarios post Irenæum se legisse profitetur Tertullianus libro de carne Christi, cap. 15. 16. 17. & 20. An vero lectio librorum hæreticorum quibusuis permittenda sit, discutiemus postea.*

14. Qui sunt circa Ptolemæum] *De hoc plura refert idem Irenæus ad finem capitis libri primi: item libro secundo capite quarto et quadragesimo. Tertullianus sub calcem libri Præscribit eum cum Valentino per omnia sensisse, adiectis tantùm octo nouis Æonibus ad triginta, et negando Æonem 30 excessisse de Pleromate. Eiusdem rursum meminit libro adu. Valent. capit. quarto, octauo, & duodecimo. Nicetas Choniates libro quarto thesauri orthodoxiæ, cap. quinto, testatur hunc Bytho, quem Deum vocabat, duas assinxisse coniuges, Ennœam seu cogitationem, & Thelema seu voluntatem. Insuper, epistola ad Floram (quam transcripsit Epiphanius) in Mosis legem inuectum, solum Decalogum veluti à Deo datum hominibus, admittendum esse. Huius porrò errores post Irenæum, solidè refellunt Epiphanius, Euthymius, Nicetas, & Theodorus Scutariotes.*

15. Ostendemus.] *Quia Græca vox ἀπαγγελῶμεν, est futuri temporis, & ita legit vetus codex, loco deiecimus* ostendimus.

16. Et alijs occasiones dabimus.] *Cupit omnes alios qui scribendi & dicendi arte pollebant, suo exemplo aduersus hæreticos decertare, & nullo pacto in eorum sceleribus maximis conniuere. Gloriatur Hieronymus se nunquam hæreticis pepercisse. sed omnes egisse studio, vt hostes Ecclesiæ, sui quoque fierent, in Proœmio Dialo. contra Pelagian. Hortatur idem, Augustin. ad eum data epistola, pro signo maximæ gloriæ ducere, quòd eum omnes hæretici detestarentur, secumque pari odio prosequerentur, vt quos gladijs nequibant, votis saltem interficerent.*

17. Neque scribere consueti] *Non ineptè forsan quis ex hoc diuinare posset, hos quinque Libros primum esse fœtum Irenæi, quem sub annum Christi centesimum octogesimum, Pontificatus verò Eleutherij Papæ secundum, emiserit aduersus Valentinum: antequam in Florinum & Blastum eiusdem impietatis sectatores stylum acueret.*

18. Non autem exquires à nobis.] *Obserua, Patres veritati & simplicitati, magis quàm eloquentiæ studuisse. Hinc Cyprianus epist. ad Donatum:* In concione pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione iactetur: cùm autem de Deo vox est, vocis pura synceritas, non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. *Et Augustinus, quarto de Doctrin. Christian. cap. decimoquinto.* Agat, Doctor eccle. quantum potest vt intelligenter, vt libenter, vt obedienter audiatur: & hæc se posse, pietate magis orationum, quàm Oratorum facultate non dubitet, vt orando pro se, ac pro illis quos est allocuturus, sit orator, antequam doctor.

19. Qui apud Celtas] *Plinius libro quarto, cap. decimoseptimo scribit Galliæ comatæ tertiam partem Celticam et Lugdunensem vocari, eam nimirum quæ est inter Sequanam et Garumnam. De his infra libro primo, capite tertio, annot. 5. & apud Tertul. lib de anima ca. 57. item Strabonem, Pomponium, Cæsarem &c.*

20. Idioticè.] *Id est vulgari more, vel forsan rectius, priuatim: vt referatur ad pronomen* tibi.

21. Et in latitudine sensus tui.] *Apertius, Et pro ingenij tui fœcunditate, quæ paucis à nobis dicta sunt, vberiora longè facies.*

22. Subministrationem dare.] *Græcè* ὑποδία δοῦναι, *eleganter dicimus, viaticum præbere. Hic idem quod* ἀφορμὴν, *opitulationem, auxilium, aut subsidium significat.*

D. Irenæi
ADVMBRATIO QVÆDAM QVINDECIM COPVLATIONVM, SEV CONIVGATIONVM TRIGINTA AEONVM PLEROMATIS GNOSTICORVM, *quas primo capite describit Irenæus.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pleromatis vniuersi AEones 30. diuiduntur in

- Ογδοάδα, quam *Octonationem* vocat: in qua copulantur,
  - 1. Βῦθος καὶ Σιγὴ, id est, Profunditas & Silentium: quæ etiam Propatorem & Charin: Proarchen & Ennœam appellant.
  - 2. Νοῦς καὶ Ἀλήθεια, id est, Mens & Veritas.
  - 3. Λόγος καὶ ζωὴ, id est, Verbum & Vita.
  - 4. Ἄνθρωπος καὶ ἐκκλησία, id est, Homo & Ecclesia.
- Δεκάδα, id est, decēnarium numerum. Nam ex λόγῳ καὶ τῇ ζωῇ, id est, Verbo & Vita, ortum ducunt & copulantur adinuicem hi AEones decem:
  - Βύθιος καὶ Μίξις, id est, Profundum & Mixtura.
  - Ἀγήρατος καὶ ἕνωσις, id est, Qui omni senio caret & Vnio.
  - Ἀυτοφυὴς καὶ ἡδονὴ, id est, Ex se natus & Voluptas.
  - Ἀκίνητος καὶ Σύγκρασις, id est, Immobilis & Temperatura.
  - Μονογενὴς καὶ Μακαρία, id est, Vnigenitus & Beata.
- Δωδεκάδα, id est, duodenarium numerum. Nam ex Ἀνθρώπων καὶ τῆ ἐκκλησίᾳ, id est, Homine & Ecclesia prodeunt & coniũguntur duodecim AEones isti.
  - Παράκλητος καὶ Πίστις, id est, Cõsolator & Fides.
  - Πατρικὸς καὶ Ἐλπὶς, id est, Paternus, & Spes.
  - Μητρικὸς καὶ ἀγάπη, id est, Maternus & Charitas.
  - Αἶνος καὶ Σύνεσις, id est, Laus & Intelligentia.
  - Θελητὸς καὶ Σοφία, id est, Perfectus & Sapientia.
  - Ἐκκλεσιαστικὸς καὶ Μακαριότης, id est, Ecclesiasticus & Beatitudo.

De his verò figmentis quid statuendum sit, cùm alibi, tum maximè libro secundo, cap. 6. 7. 14. 15. 16. 18. 19. 20. 24. docet fusissimè Irenæus: & nos suis locis indicabimus.

VALEN.

VALENTINI PLEROMA TRICENARIAE DIVINITATIS, SIVE XXX. AEONVM, PER TRIA TABVLATA à Rhenano & Pamelio, iuxta Tertulliani mentem, dispositum.

TABVLATVM SVPERIVS.

- *Ogdoas AEonum.*
  - *Tetras prima:*
    - *Bythos & Syge*
    - *Nus & Veritas* — *Christus & Spiritus Sanctus.* — *Duo AEones posteriores.*
  - *Tetras secunda:*
    - *Sermo & Vita* — Decas:
      - *Bythios & Mixis*
      - *Ageratos & Henosis*
      - *Autophyes & Hedone*
      - *Acinetos & Syncrasis*
      - *Monogenes & Macaria.*
    - *Homo & Ecclesia* — Dodecas:
      - *Paracletus & Pistis*
      - *Patricos & Elpis*
      - *Metricos & Agape*
      - *Ainos & Synesis*
      - *Ecclesiasticus & Macariotes*
      - *Theletus & Sophia.*
- *AEon ex omnibus conflatus* — IESVS, qui & SOTER.

Horos custos Pleromatis ex solo Bythio productus.
Angeli satellites.

TABVLATVM MEDIVM, QVI ET LOCVS MEDIETATIS, ET VACVVM DICITVR EPICVRI.

- *Ex Sophia XXX. AEone*
  - *Achamoth*
    - *Materialis Substantia ex eius passione.*
    - *Animalis Substantia ex eius conuersione.*
    - *Spiritalis Substantia ex eius imaginatione.*

TABVLATVM INFIMVM, QVOD ET SABBATHVM, SIVE SOLIVM DEMIVRGI.

- *Ex Achamoth & animali Substantia.*
  - *Demiurgus cum Christo filio suo.*
  - *Cælum I.*
  - *Cælum II.*
  - *Cælum III.*
  - *Cælum IV. seu Paradisus.*
  - *Cælum V.*
  - *Cælum VI.*
  - *Cælum VII.*
- *Item*
  - *Ignis*
  - *Aer*
  - *Aqua*
  - *Terra*
  - *Mundus* — *Diabolus.* — *Homo.*

IMPIAE

IMPIAE VALENTINIANORVM fabulæ narratio. CAP. I.

Aiunt enim esse quendam in sublimitatibus illis, quę nec oculis cerni, nec nominari possunt, perfectum AEonem præexistentem, quem & Proarchem, & Propatorē, & Bythum vocāt. Eum autem, cùm incōprehensibilis & inuisibilis, sempiternus itē, & ingenitus esset, infinitis tēporum sæculis, in sūma quiete ac tranquillitate fuisse. Vnà etiā cum eo Ennœam extitisse, quā & Charin, & Sigen nuncupant. Hunc porrò Bythum in animum aliquādo induxisse rerū omniū initiū proferre, atq; hāc, quā in animū induxerat productionē, in Sigen, q̄ vnà cū eo erat, nō secus atq; in vuluā demisisse. Hāc verò susceptō hoc semine prægnantē effectā peperisse Nun, parenti suo parē & æqualē, atq; ita cōparatū, vt solus paternę magnitudinis capax esset. Atq; hūc Nun, & Monogenē, & Patrē, & Principiū omnium rerū appellant. Cū eo aūt Veritatē quoq; in ortū productā esse aiunt. Atq; hanc esse primā ac primigenā Pythagoricā quaternitatē, quam etiā rerum omnium stirpē ac radicē vocant. Est enim Bythus & Syge, ac deinde Nus & Veritas. Cumque Monogenes hic persensisset, quam ob causam productus fuisset, edidisse quoq; ipsum Sermonem & Vitam, patrem omnium qui post se futuri essent, ac principiū & formationē totius Pleromatis. Iam verò ex Sermone & Vita, per coniugationem ortos esse Hominem & Ecclesiā. Atq; hanc esse primigenam Ogdoadem, ex qua, tanquā ex radice ac parente, omnes extiterunt, quatuor nominibus apud ipsos appellatā, Bythum nimirùm & Nun, & Sermonem & Hominē. Esse quippe eorum quemlibet masculofœminem, ad hūc modum. Primùm enim Propatorem coniugij nexu cum sua Ennœa, quā & Charin, & Sigen vocant, copulatum fuisse: Monogenem deinde, hoc est Nun, cum Veritate: Sermonem cum Vita: ac deniq; Hominem cum Ecclesia. Hos autem AEonas ad parentis sui gloriam productos, quòd ipsi de suo quoq; paternam gloriam illustrare vellēt, fœtus coniugales edidisse, Sermonem nempè & Vitam: posteaquam Hominem & Ecclesiam produxissent, alios insuper decem AEonas in ortum protulisse, quorum nomina hæc esse dicunt, Bythius & Mixis, Ageratus & Henosis, Autophies & Hedone, Acinetus & Syncrasis, Monogenes & Macaria. Hi sunt decem AEones, quos ex Sermone & Vita ortos esse asserunt. Hominem autē etiam ipsum vnà cū Ecclesia decē AEonas produxisse, quibus hæc ab ipsis nomina tribuuntur, Paracletus & Pistis, Patricus & Elpis, Metricus & Agape, Ainus & Phronesis, Ecclesiasticus & Macariotes, Theletus & Sophia. Hi sunt errātiū hominū AEones triginta, qui silentio velut obuoluti sunt, nec à quoquā cognoscuntur: hoc inuisibile ac spiritale eorum Pleroma, trifariam diuisum, in Ogdoadem, Decadem, & Duodecadē. Atq; ob eā causam Saluatorem, (neq; enim eum Dominum appellare ipsis placet) 30 annis palam atq; in hominum luce nihil fecisse, vt videlicet AEonum horum mysterium ostenderet. Quin in ea quoq; parabola, quæ est de operarijs ad vineam missis, hos 30. AEonas apertissimè indicatos esse contendunt. Mittuntur enim partim circa horam primā, partim circa tertiam, partim circa sextam, partim circa nonam, partim circa vndecimam. Omnes porrò hæ horæ in vnum conflatæ, tricenarium numerum explent. Vna enim, & tres, & sex, & nouem, & vndecim tricenarium efficiunt. Per horas autem AEonas significari volunt: atq; hæc esse ingentia illa & admiranda, atq; in vulgus nō

A Λέγουσι γάρ τινα εἶναι ἐν ἀῤῥάτοις καὶ ἀκατονομάστοις ὑψώμασι τέλειον αἰῶνα προόντα, τοῦτον δὲ * καὶ προπάτορα καὶ βυθὸν καλοῦσιν. ὑπάρχοντα δὲ αὐτὸν ἀχώρητον καὶ ἀόρατον, ἀΐδιόν τε καὶ ἀγένητον, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἠρεμίᾳ πολλῇ γεγονέναι, ἐν ἀπείροις αἰῶσι χρόνων. συνυπάρχειν δὲ αὐτῷ καὶ ἔννοιαν, ἣν δὴ καὶ χάριν καὶ σιγὴν ὀνομάζουσι, καὶ ἐννοηθῆναί ποτε αὐτὸν ἐαυτοῦ προβαλέσθαι τὸν βυθὸν τοῦτον ἀρχὴν τῶν πάντων, καὶ καθάπερ σπέρμα τὴν προβολὴν ταύτην, ἣν προβαλέσθαι ἐνενόησε, καὶ καθέσθαι ὡς ἐν μήτρᾳ τῇ συνυπαρχούσῃ ἑαυτῷ σιγῇ. ταύτην δὲ ὑποδεξαμένην τὸ σπέρμα τοῦτο, καὶ ἐγκύμονα γενομένην ἀποκυῆσαι νοῦν ὅμοιόν τε καὶ ἴσον τῷ προβαλόντι, καὶ μόνον χωροῦντα τὸ μέγεθος τοῦ πατρός. τοῦτον δὲ μονογενῆ καλεῖσι, καὶ πατέρα καὶ ἀρχὴν τῶν πάντων. συμπροβεβλῆσθαι δὲ αὐτῷ ἀλήθειαν, καὶ εἶναι ταύτην πρῶτον καὶ ἀρχέγονον τετραγωνικὴν τετρακτύν, ἣν καὶ βίζαν τῶν πάντων καλοῦσιν. ἔστι γὰρ βυθὸς καὶ σιγή, ἔπειτα νοῦς καὶ ἀλήθεια. ἀφ' ὁμολογούντε τὸ μονογενὲς τοῦτον ἐρ' οἷς προεβλήθη προβαλεῖν καὶ αὐτὸν λόγον καὶ ζωὴν, πατέρα πάντων τοῦτο μέχρι αὐτὸν ἐμμένειν, καὶ ἀρχὴν, καὶ μόρφωσιν παντὸς τοῦ πληρώματος. ἐκ δὲ λόγου καὶ τῆς ζωῆς προβεβλῆσθαι καὶ ἀσυζυγίαν ἀνθρωπον καὶ ἐκκλησίαν, καὶ εἶναι ταύτην ἀρχέγονον ὀγδοάδα, βίζαν καὶ ὑπόστασιν τῶν πάντων, τέσσαρσιν ὀνόμασι παρ' αὐτοῖς * καλουμένων, βυθῷ καὶ νῷ καὶ λόγῳ καὶ ἀνθρώπῳ. εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον ἀῤῥενόθηλυ οὕτως· πρῶτον τὸν προπάτορα ἡνῶσθαι καὶ συζυγίαν τὴν ἑαυτοῦ ἔννοια. τὸν μονογενῆ, τουτέστι τὸν νοῦν, τῇ ἀληθείᾳ, τὸν λόγον τῇ ζωῇ, καὶ τὸν ἄνθρωπον τῇ ἐκκλησίᾳ. τούτους τοὺς αἰῶνας εἰς δόξαν τοῦ παῤῥὸς προβεβλημένους, βεβουλῆσθαι καὶ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἰδίου δοξάσαι τὸν πατέρα, προβαλεῖν * προβαλόντες συζυγίαν τὸν μὲν λόγον καὶ τὴν ζωὴν μετὰ τὸ προβαλέσθαι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἄλλους δέκα αἰῶνας, ὧν τὰ ὀνόματα λέγουσι ταῦτα βύθιος καὶ μῖξις, ἀγήρατος καὶ ἕνωσις, αὐτοφυὴς καὶ ἡδονή, ἀκίνητος καὶ σύγκρασις, μονογενὴς καὶ μακαρία. οὗτοι δέκα αἰῶνες οὓς καὶ φάσκουσιν ἐκ λόγου καὶ ζωῆς προβεβλῆσθαι. τὸν δὲ ἄνθρωπον καὶ αὐτὸν προβαλεῖν μετὰ τῆς ἐκκλησίας αἰῶνας δώδεκα, οἷς ταῦτα τὰ ὀνόματα χαρίζονται παράκλητος καὶ πίστις, πατρικὸς καὶ ἐλπὶς, μητρικὸς καὶ ἀγάπη, ἄινος καὶ σύνεσις, ἐκκλησιαστικὸς καὶ μακαριότης, θελητὸς καὶ Σοφία. οὗτοι δὲ οἱ τριάκοντα αἰῶνες τὴν πλάνης αὐτῶν, οἱ σεσιγημένοι καὶ μὴ γινωσκόμενοι, τοῦτο τὸ ἀόρατον καὶ πνευματικὸν κατ' αὐτοὺς πλήρωμα τετρχῆ διῃρημένον εἰς ὀγδοάδα, καὶ δεκάδα, καὶ δωδεκάδα. καὶ διὰ τοῦτο τὸν Σωτῆρα λέγουσιν (οὐδὲ γὰρ κύριον ὀνομάζειν αὐτὸν θέλουσι) τριάκοντα ἔτεσι κατὰ τὸ φανερὸν μηδὲν πεπραγμένα, δηλοῦν τὸ μυστήριον τοῦτων τῶν αἰώνων. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς παραβολῆς τῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα πεμπομένων ἐργατῶν φασὶ φανερώτατα τοὺς τριάκοντα τοὺς αἰῶνας μεμηνύσθαι. πέμπονται γὰρ οἱ μὲν περὶ πρώτην ὥραν, οἱ δὲ περὶ τρίτην, οἱ δὲ περὶ ἕκτην, οἱ δὲ περὶ ἐνάτην, ἄλλοι δὲ περὶ ἑνδεκάτην. συνιθέμενα δὲν ἀ προειρημένα ὥρα εἰς ἑαυτὰς, τὰ τριάκοντα ἀριθμὸν ἀναπληροῦσι. μία γὰρ καὶ τρεῖς καὶ ἕξ, καὶ ἑπτὰ καὶ ἕνδεκα, τριάκοντα γίνονται. διὰ δὲ τῶν ὡρῶν τοὺς αἰῶνας μεμηνύσθαι θέλουσι, καὶ ταῦτ' εἶναι τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ καὶ ἀπόῤῥητα

* καὶ προάρχων καὶ προπάτορα.

* καλουμένων.

* προβολὰς.

NARRATIO OMNIS ARGUMENTI Valentini discipulorum.

CAPVT I.

A [2]DICVNT esse quendam in inuisibilibus & inenarrabilibus altitudinibus perfectum AEonem, qui antè fuit. Hunc autem & Proarchen, & Propatora, & Bython vocant: esse autem illum inuisibilem, & quem nulla res capere possit. Cùm autem à nullo caperetur, & esset inuisibilis, sempiternus, & ingenitus, in silentio & in quiete multa fuisse, in [3] immensis AEonibus. Cùm ipso autem fuisse & Ennœan, quam etiam Charin, & Sigen vocant, & aliquando voluisse à semetipso emittere hunc Bythum initium omnium, & velut semen prolationem hanc, quam [3] præmitti voluit,]& eam deposuisse quasi in vulua eius, quæ cum eo erat Sige. Hanc autem suscepisse semen hoc, & prægnantem factam generasse Nun, similem & æqualem ei qui emiserat, [4] & solum capientem magnitudinem Patris. Nun autem hunc, Vnigenitum vocant, & Patrem, & Initium omnium. Vnà autem cum eo emissam Veritatem, [5] & hanc esse primam & primogenitam Pythagoricam quaternationem, quam & radicem omnium dicunt. Est enim Bythus & Sige, deinde Nus & Alethia, [6] Sentientem autem Vnigenitum hunc in quæ prolatus est, emisisse & ipsum Logon, & Zoen patrem omnium eorum, qui post se futuri essent, & initium & formationem vniuersi Pleromatis. [7] De Logo autem & Zoe emissam secundam coniugationem, Hominem & Ecclesiam, & esse hanc primogenitam Octonationem, radicem & substantiam omnium, quatuor nominibus apud eos nuncupatam, Bython & Nun, & Logon, & Anthropon. [8] Esse enim illorum vnumquemque masculofœminam. Sic initio Propatorem illum coisse secundum coniugationem suæ Ennœæ, id est, cogitationi, quam Gratiam & Silentium vocant, Vnigenitum autem, hoc est Nun, Alethiæ, id est, Veritati. Logon autem Zoæ, id est, vitæ, & Anthropon cum Ecclesia. Ogdoas.

Hos autem AEonas in gloriam Patris emissos, volentes & ipsos de suo clarificare Patrem, emisisse emissiones in coniugationem, Logon quidem & Zoen posteaquam emissus est Homo & Ecclesia, alteros decem AEonas, quorum nomina dicunt hæc: Bythius & Mixis, Ageratos & Henosis, Autophyes & Hedone, [9] Acinetos]& Syncrasis, Monogenes & Macaria. Hi decem AEones, quos dicunt ex Logo & Zoe emissos. Anthropō aūt & ipsum emisisse cum Ecclesia AEonas duodecim, quibus nomina hæc [10] donant] Paracletus & Pistis, Patricos & Elpis, Metricos & Agape, AEnos & Synesis, Ecclesiasticos & Macariotes, Theletos & Sophia. [11] Hi sunt triginta erroris eorū AEones, qui tacentur & non agnoscuntur. Hoc inuisibile & spiritale secundum eos Pleroma, tripartitè diuisum in octonationem & decada & duodecada: & propter hoc Saluatorem dicūt [12] (nec enim Dominum eum nominare volunt) per triginta annos in manifesto [13] nihil fecisse, ostendentem mysterium horum AEonum. Sed & in parabola eorum operariorum, qui in vineam mittuntur, dicunt manifestissimè triginta hos AEonas declaratos. Mittuntur enim alij quidem circa primam horā, alij circa tertiam, alij circa sextam, alij circa nonā, alij circa vndecimam. Composite igitur prædictæ horæ in semetipsas, triginta numerum adimplent. Vna enim, & tres, & sex, & nouem, & vndecim, triginta sunt. Per horas autem, AEonas manifestari volunt, & hæc esse magna & admirabilia & absconDecas.

C

Dodecas.

Insulsæ probationes 30. AEonum.

Matth. 20. 2.

SCHOLIA D. BILLII IN CAP. I.

D PRoarchen]*hanc vocem addo & ex vet. interp. & ex Tertul.*

Bythum]*parum congruenter hoc nomen à Valentinianis tributum esse scribit Tertul. lib. aduers. Valent. qui in sublimitatibus habitat. Bythus enim profundum significat. Bythium tamen dicit ille, non Bythum.*

Monogenem]*hunc item. Protogenem aptius vocandum fuisse ait Tertul. quàm Monogenem, cùm eum non Vnigenitum, sed Primogenitum fingant.*

Pythagoricam quaternitatem]*tetradem & quadrigam dicit Tertull. Pythagoricam autem eam vocat, quòd philosophus ille quaternarium numerum in tanto honore haberet, vt etiam hanc formulam iurandi discipulis suis præscriberet, οὐ μὰ τὸν ἡμετέρᾳ γενέᾳ παραδόντα τετρακτύν.*

Quam & Charin & Sigen vocant]*hæc verba in Græco exemplari desiderantur, quæ ex veteri interpr. adiecimus.*

Adducere cuperet]*vetus translatio habet, nollet: Tertullianus tamen Græcæ lectioni suffragatur.*

Deriuauit]*ita reddit Tertullianus hoc verbū ἀπέσκηψε, similitudinemque ducit à vitijs, quæ in corpore alibi enata, in aliud membrum perniciem suam efflant. ἀπέσκηψε, gal. se deschargea, ingruit, impetu desijt.*

Temeritate]*Non enim æmulabatur, solum de patre gaudentem. Tertull.*

Fœmina]*θήλεια. lego cum vet.*

Ne esse

efferenda mysteria, quę ipsi proferunt: & si quid vs-
quam est in literis sacris, quod eorum commento ac-
commodari atque comparari possit. Ac Propatorem
quidem suum Monogeni soli ex se orto, hoc est No,
cognitũ esse dicunt, à cæteris omnibus nec cerni, nec
compræhendi posse. Itaque Nus solus, de eorum sen-
tentia, Patrem contemplans in magna voluptate ver
sabatur, atq; immensam ipsius magnitudinem consi
derans exultabat, ac reliquis etiam AEonibus ampli
tudinem Patris exponere cogitabat, nempe quãtus,
quamq; ingẽs is esset, quodq; & principio careret, &
omnem mentis compræhensionem, atq; oculorum
obtutum fugeret. Verùm Sige de patris consilio eum
inhibuit, quòd omnes ipsos ad cogitationem, & desi
derium inuestigãdi prædicti sui Propatoris adduce-
re cuperet. Quocirca cæteri quidem omnes AEones,
taciti quodammodo seminis sui productorem intue
ri gestiebant, ac radicem illam principij experte cõ
templari: at vltimus ille AEon, minimusq; natu ex ea
duodecade, quæ ab Homine & Ecclesia orta fuerat,
hoc est Sophia, longè præstitit, passionemq; sine com
plexu coniugis sui Theleti contraxit: q̃ quidem cùm
initium cœpisset in ijs qui circa Nun, & Veritatem
erant, tandem in hunc deprauatum AEonem decu-
buit, prætextu quidem amoris, sed reuera temeritate
impulsũ, quòd videlicet perfecto patri minimè com
municasset, quemadmodum Nus Hæc autem passio
nihil aliud erat, quàm Patris inuestigatio. Perceptam
enim, vt dicunt, ipsius magnitudinem habere cupie-
bat. Quod cùm cõsequi nequiuisset, propterea quòd
rem impossibilem aggressus erat, cumq; in extrema
quadam anxietate versaretur, ac tum ob profundita
tis magnitudinem, imperuestigabilemq; patris natu
ram, tum ob singularem suam erga eum beneuolen-
tiam, ad vlteriora semper præ ipsius dulcedine sese
extẽderet, ad extremum absorptus, atq; in integram
essentiam redactus fuisset, nisi in vim eam & facultа-
tem, quæ omnia fulcit, atq; extra ineffabilem magni-
tudinem custodit, incidisset. Hanc autem vim Horũ
appellant, à quo repressum eum & suffultum esse di-
cunt, ac tandem aliquando ad sese redeuntem, sibiq;
patrem incompræhensibilem esse persuadentẽ, prio-
rem cogitationem simul cum ea passione, quæ ex stu
pendo illo miraculo orta erat, abiecisse. Nonnulli au
tem ipsorum hanc Sophiæ passionem & conuersio-
nem, ita quodãmodo fabulantur. Eam enim impos-
sibilem atq; incompræhensibilem rem aggressam, in
formem essentiam, qualemq; naturam fœmina pote-
rat, peperisse. Quam etiam posteaquam conspexisset,
primò quidem ob inchoatum fœtum mœstitia affe-
ctam fuisse, deinde autem extimuisse, ne ipsum etiam
esse, non plenè ac perfectè haberet: ac postea velut de
potestate exijsse, atq; in summa perplexitate hæsisse,
causam huiusce rei indagantem, & quonam modo id
quod acciderat occultaret. In ijs autem affectionibus
diu, multumq; versatam, tandem meliorem mentem
induisse, atq; ad Patrem ascendere tentasse. Sed quũ
aliquantisper conata esset, elanguisse, Patriq; supplі-
cem extitisse: ac cum ea quoq; reliquos AEones ob-
secrasse, ac Nun præsertim. Atq; hinc demũ materiæ
essentiam ortum traxisse narrant, nempe ex ignoran
tia, & mœrore, & metu, ac stupore. At verò pater Ho-
rum eum, de quo superius verba fecimus, per Monoge-
nẽ postea in imagine sua coniugis experte, ac mas-
culofœmina producit. Patrem etenim interdum cõ-
iugij vinculo cum Sige mancipatum esse volunt, in-
terdum supra marem ac fœminam esse. Porrò Horũ,
& Crucẽ, & Lytroten, & Carpistен, & Horotheté, &

A ῥητα μυστήρια, ἃ καρποφορῶσιν αὐτοί, καὶ ἃ πρὸ τ
τῶν ὁμοίως εἰρημένων ἐν ταῖς γραφαῖς δυνη-
θείη προσαρμόσαι καὶ ἑκάσαι τῷ πλάσματι αὐτῶν.
τὸν μὲν οὖν προπάτορα αὐτῶν γινώσκεσθαι μόνῳ
λέγουσι τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγονότι μονογενεῖ, τουτέστι τῷ
νῷ, τῶν δὲ λοιπῶν πᾶσιν ἀόρατον καὶ ἀκατάλη-
πτον ὑπάρχειν. μόνος δὲ ὁ νοῦς κατ' αὐτοὺς ἐτέρπε-
το θεωρῶν τὸν πατέρα, καὶ τὸ μέγεθος τὸ ἀμέτρη-
τον αὐτοῦ καλανοῶν, ἠγάλλετο, καὶ διενοεῖτο καὶ τοῖς
λοιποῖς ἀϊδίοις ἀνακοινώσασθαι τὸ μέγεθος τοῦ
πατρὸς, ἡλίκον τέ καὶ ὅσον ὑπῆρχε, καὶ ὡς ἦν ἀ-
ναρχός τε καὶ ἀχώρητος, καὶ οὐ καταλήπτος ἰδεῖν.
κατέσχε δὲ αὐτὸν ἡ σιγὴ ἐβούλησε τε πᾶσιν, διὰ τὸ
θέλειν πάντας αὐτοὺς εἰς ἔννοιαν καὶ πόθον ζητή-
σεως τοῦ προειρημένου προπάτορος αὐτῶν ἀγα-
γεῖν. καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως αὐτῶν ἡσυχῇ πως
ἐπεπόθουν τὸν προβολέα τοῦ σπέρματος αὐ-
τῶν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀναρχον ῥίζαν ἱστορῆσαι. προῆ-
λατο δὲ τοὐλοῦ ὁ τελευταῖος καὶ νεώτατος τῶν δώδε-
κάδος τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐκκλησίας προ-
βεβλημένος αἰῶν, τουτέστιν ἡ Σοφία. καὶ ἔπαθε πά
θος ἄνευ τῆς δικαιοσύνης τοῦ ζυγοῦ τοῦ δελητοῦ, ὃ ἐν
ἤρξατο μὲν ὀπτῆς περὶ τὸν πατέρα καὶ τὴν ἀλήθει-
αν, ἀπέσκηψε δὲ εἰς τοὔτοπον τὸν παραπαίοντα
παρόφασιν μὲν ἀγάπης, τόλμης δὲ διὰ τὸ μὴ κε-
κοινωνεῖσθαι ὡς παῤῥησίᾳ τελείου, καθὼς καὶ ὁ νοῦς.
τὸ δὲ πάθος ἦναι ζήτησιν τοῦ πατρός. ἠθέλησεν, ὡς λέγουσι, τὸ μέγεθος αὐτοῦ καταλαβεῖν, ἔπει-
τα μὴ δυνηθῆναι διὰ τὸ ἀδυνάτως ἐπιβαλεῖν πράγ-
ματι, καὶ ἐν πολλῷ πάνυ ἀγῶνι γενόμενον
διά τε τὸ μέγεθος τοῦ βάθους, καὶ τὸ ἀνεξιχνίαστον
τοῦ πατρός, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν σοργήν. ἐκτει-
νόμενον ἀεὶ ἐπὶ ὃ προὔδει ὑπὸ τῆς γλυκύτητος
αὐτοῦ, τελευταῖον ἀναλαπεπόδαι καὶ ἀναλελύ-
σθαι εἰς τὴν ὅλην οὐσίαν, εἰ μὴ τῇ περιῤῥύσῃ καὶ
ἐκτὸς τοῦ ἀῤῥήτου μεγέθους φυλαττούσῃ τὰ ὅλα συ-
νέτυχε δυνάμει. ταύτην δὲ τὴν δύναμιν καὶ ὅρον
καλοῦσιν, ὑφ' ἧς ἐπισχεθῆναι καὶ ἐκκρίσθαι, καὶ μό-
γις ἐπιστρέψαι εἰς ἑαυτόν, καὶ πεισθέντα ὅτι ἀ-
κατάληπτός ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀπασθέσθαι τὴν προ-
τέραν σὺν θυμῷ σὺν ᾗ ἐπιγινομένῳ πάθει ἐκ τοῦ
ἐκπλήκτου ἐκείνου θαύματος. ἔνιοι δὲ αὐτῶν πῶς τὸ
πάθος τῆς Σοφίας, καὶ τὴν ἐπιστροφὴν μυθολογοῦ-
σιν ἀδυνάτῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ πράγματι αὐτὴν
ἐπιχειρήσασαν τεκεῖν οὐσίαν ἄμορφον, οἵαν
φύσιν εἶχε * ὀλίγην τε κεῖν, ἣν καὶ κατανοήσα- * βλέπειν
σαν πρῶτον μὲν λυπηθῆναι διὰ τὸ ἀτελὲς
τῆς γενέσεως, ἔπειτα φοβηθῆναι * μὴ δὲ αὐτὸ * μὴ καὶ αὐτὸ
τὸ εἶναι τελείως ἔχειν, εἶτα ἐκπλαγῆναι καὶ ἀπορῆσαι τὸ εἶναι τε-
ζητοῦσαν τὴν αἰτίαν, καὶ ὅπνα τρόπον ἀπο- λοῦ ἔχειν
κρύψει τὸ γένος. ἐγκαταγενομένου δὲ τοῖς πά-
θεσι λαβεῖν ἐπιστροφὴν, καὶ ἐπὶ τὸν πατέρα
ἀναδραμεῖν πειραθῆναι, καὶ μεχρὶ ἐνὸς τολ-
μήσαι σαν ἅψασθαι, καὶ ἰκέτιν τοῦ παῖδος
γενέσθαι. σωθεὶς δὲ αὐτῇ καὶ τοῖς λοιποῖς
αἰῶσιν, μάλιστα δὲ τὸν νοῦν. ἐντεῦθεν λέ-
γουσι πρώτην ἀρχὴν ἐσχηκέναι τὴν οὐσίαν * ἐξ ὕλης ἐκ
ἐκ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς λύπης, καὶ τοῦ φόβου, τῆς
καὶ τῆς ἐκπλήξεως. ὁ δὲ πατὴρ τὸν προειρη-
μένον ὅρον ἐπὶ τούτοις διὰ τοῦ μονογενοῦς προ-
βάλλεται σὺν εἰκόνι ἰδίᾳ ἀσύζυγον ἀθήλυτον.
τὸν γὰρ * ποτὲ μὲν μετὰ συζυγίας τῆς σι- * πάλιν ποτε
γῆς, ποτὲ δὲ καὶ ὑπὲρ ἄῤῥεν καὶ ὑπὲρ θῆλυ εἶ-
ναι θέλουσι. τὸν δὲ ὅρον τοῦτον * καὶ συλ- * σταυρὸν καὶ
λυτρωτὴν καὶ καρπωστὴν καὶ ὁροθέτην, καὶ λυτρωτὴν
μετα-

A dita mysteria, quæ ipsi fructificant: & sicubi quid eorum quæ dicuntur in Scripturis po-
terunt adaptare & adsimilare figmento suo. Et Propatorem quidem eorum cognitum soli dicunt ei, qui ex eo natus est Monogeni, hoc est [No.] Reliquis verò [14]omnibus] in- Error de inani co-natu Filij.
uisibilem & incomprehensibilem esse. Solus autem Nus, secundum eos delectabatur videns Patrem, & magnitudinem immensam eius considerans exultabat, & excogita-
bat [15] reliquis quoque AEonibus communicare] magnitudinem Patris, quantus & quàm magnus existeret, & quemadmodum erat sine initio, & incapabilis, incõprehen-
sibilis ad videndum. Continuit autem eum Sige voluntate Patris, quoniam [16] vellet] o-
mnes hos in intellectum & desiderium exquisitionis Patris sui adducere. Et reliqui qui-
dem AEones omnes tacitè quodammodo desiderabant prolatorem seminis sui vide-
re, & eam quæ sine initio est radicem contemplari.

Præsilijt autem valdè vltimus & iunior de duodecade ea, quæ ab Anthropo & Ec- De Sapien-tia.
clesia emissa fuerat, AEon, hoc est, Sophia: & passa est passionem sine complexu
coniugis Theleti, quæ [17] exorsa] quidem fuerat in ijs quæ sunt erga] Nun & Alethiam.
Deriuauit autem in hunc AEonem, id est, Sophiam demutatam sub occasione qui-
dem * dilectionis; temeritatis autem, quoniam non communicauerat Patri perfe- *delecta-tionis.
B cto, quemadmodum & Nus. Passionem autem esse exquisitionem Patris: voluit enim,
vt dicunt, magnitudinem eius comprehendere. Dehinc quum non posset, quoniam
impossibilem rem aggrederetur, in magna agonia constitutum propter magnitudi-
nem altitudinis, & propter quod inuestigabile Patris est, & propter eam quæ erat erga
cum dilectionem, quum extenderetur semper in priora [18] à dulcedine] eius, nouissimè
*fortè absorptum fuisse & resolutum in vniuersam substantiam, nisi ei, quæ confir- *vertò.
mat extra inenarrabilem magnitudinem, & custodit omnia, occurrisset virtuti. Hanc
autem virtutem Horon vocant, à qua [19] abstentum] & confirmatum vix reuersum
in semetipsum & credentem iam, quoniam incomprehensibilis est [Pater], depo-
suisse pristinam intentionem cum ea quæ acciderat passione, ex illa stuporis admi-
ratione.

Quidam autem ipsorum huiusmodi passionem & reuersionem Sophiæ, velut fabu-
lam narrant, impossibilem & incomprehensibilem rem eam aggressam, [20] peperisse
substantiam informẽ, qualem naturam habebat fœmina parere: in quam cùm inten- De fœtu Sa-pientiæ.
disset, primò quidem contristatam, propter inconsummationẽ generationis, pòst dein
de timuisse ne hoc ipsum finem habeat, dehinc expauisse & aporiatã, id est, confusam,
C quærentem causam & quemadmodum [21] absconderet] id quod erat natum. In ijs autem
passionibus factam, accepisse regressionem, & in Patrem regredi conari. Et aliquandiu
ausam, tamen defecisse, & supplicem Patri factam. Vnà autẽ cum ea rogasse & reliquos
AEonas, maximè autem [Nun.] Hinc dicunt primum initium habuisse substantiam
materiæ, de ignorantia, & tædio, & timore, & stupore. Pater autem prædictũ Horon su- De initio materiæ.
per hæc per Monogenem præmittit in imagine sua, sine coniuge masculo fœmina. Pa-
trem [22] enim aliquando quidem cum coniuge Sige, modò verò & pro [masculo &] fœmi
na esse volunt. Horon verò hunc & Stauron, & Lytroten, & Carpistен, & Horothetẽ, &

Ne esse quoque ipsum finem haberet] *Græcus codex habet, μηδὲ αὐτὸ τὸ εἶναι τελείως ἔχειν. Sed apparet ex veteri interpret. legendum esse, μὴ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τέλος ἔχῃ. Quam etiam lectionem confirmat Tertullianus. Sic enim ait: & metuere postremò, ne finis quoque insisteret.*

Id quod acciderat] *Epiphanij codex habet* τὸ γένος. *Sed γέγονος malo cum vet. interpr. præ-*
D *sertim cùm ab hac sententia stet Tertull. qui ca-sum, non genus dicit.*

Materiæ essentiam] *τῆς ὕλης addo in Græco ex vet. interpr. & ex Tertull.*

Coniugis experte] *Sic vertendum esse ap-paret tum ex vet. interpr. tum ex Tertull. qui imaginem fœminam remarem dicit, ac denique ex his quæ sequuntur. Neque enim hæc ratio quam subijcit, satis quadraret, si ἀσύζυγος ἄῤῥενόθηλυς ad Horum referrentur.*

Patrem enim] *add. in Græco πατέρα.*

Et Crucem & Lytrotem] *in Græco corruptè legitur συλλυτρωτὴν: pro quo reponendum ex vet. interp & Tertull. σαυρὸν καὶ λυτρωτὴν.*

Cruci affixam esse] *pro ἀποσεσῆνα in Græco legen-dum ἀποσταυρωθῆναι. Crucifixam enim & vetus interpres, & Tertullianus habent, non priuatam.*

Id videlicet agentis] *hæc desunt in veteri translatione, sed ex Græco supplenda sunt & Tertull.*

Hoc est Christum & Spiritum sanctum] *meritò hanc coniugationem ridet Tertullianus, vt turpissimam, nempe duorum marium.*

Quodque in quibus] *hoc loco Tertulliano non conuenit cum veteri interprete: cuius ego vestigia sequutus, ita hæc verti, quasi in Græco sit, ἀγεννήτου καταλήψιν γινώσκοντας ἑαυ-τοὺς ἱκανοὺς εἶναι. Tertullianus inducere (id est docere) innati generationem, & idoneos efficere generandi in se agnitionem patris. Videtur legisse in Græco non ἀναγορεῦσαι, id est, prædica-re, sed ἀναγεννῆσαι.*

Nisi Monogenis beneficio] *ad verbum per Monoge-nem. In Græco expungendum est verbum, γινώσκεται.*

Cur ij omnes perpetui sint] *αἰώνιον διαμονὴν perpe-tuitatem vertit Tertullianus, videtque vecordiam Valentinia-norum, qui hanc perpetuitati AEonum causam asserant. Ex ea enim sequi, vt AEonibus præstiterit Patrem non comprehen-*

Metagogea vocant. Atq; huius Hori opera purgatã ac suffultam, coniugioq; restitutam fuisse Sophiam asserunt. Submota enim ab ea, & sublata Enthymesi vnà cum ea passione, in quam inciderat, ipsam quidem intra Pleroma esse, cęterùm ipsius Enthymesin vnà cum ea passione ab Horo secretam, crucique affixam fuisse, atq; extra Pleroma sitã esse quidem eã spiritualem essentiam, ac naturalem quendam AEonis impetum, verùm formæ ac figuræ expertem: qd' videlicet nihil comprehenderit. Eaq; ratione fructũ ipsius imbecillum, & fœmineum esse tradunt. Postea quam autem ipsa extra AEonum Pleroma relegata fuisset, materq; ipsius ad coniugium suũ, quasi post liminio redijsset, Monogenem rursus de Patris consilio ac prouidentia (id videlicet agentis, ne quisquã AEonum in eandem, quàm ipsa, calamitatem incideret) muniendi, fulciendiq; Pleromatis causa par alterum produxisse, hoc est, Christum, & Spiritum sanctũ, à quibus Aeones omnibus numeris absoluti sint. Christum enim coniugij naturã eos edocuisse, quod quę ij, quibus ingeniti comprehensio nota esset, sibi ipsis sufficerẽt: prædicasse quoq; apud eos Patris agnitionẽ, nempe quòd nec percipi, nec intelligi, nec deniq; cerni, aut audiri, nisi Monogenis beneficio, queat. Ac causam quidem, cur ij omnes perpetui atq; æterni sint, in eo quod de Patre comprehẽdi nequit, consistere: ortus autem eorum ac formationis, in eo quod de eo comprehendi potest, hoc est in Filio, sitã esse. Atque hæc quidem ille recens editus Christus in ipsis fabricatus est. Sanctus autem Spiritus eos omnes inter se exæquatos, gratias agere docuit, ac veram requiem induxit. Ad hunc scilicet modum, AEonas tum forma, tum voluntate, ac sententia pares constitutos fuisse commemorant, omnes nimirùm Noas, omnes Sermones, omnes Homines, omnes C deniq; Christos effectos: fœminasq; item omnes Veritates, omnes Vitas, omnes Spiritus, & Ecclesias. Atque hinc confirmata, & ad summam quietem adducta vniuersitate, eos non sine magna lætitia Propatorem laudibus extulisse dicunt, magna quoq; ipsum voluptate perfruẽtem: ac beneficij huiusce nomine, cœtum omnem AEonum cõmuni consilio ac sententia, consentientibus etiam Christo, & Spiritu sancto, atq; eorum quoq; Patre calculum suum adijciente, quicquid pulcherrimum ac præstantissimum quisq; in se habebat, in mediũ contulisse, atq; hæc aptè coniungentes, ac concinnè copulantes, ad honorẽ & gloriam Bythi, perfectissimam quandam pulchritudinem, & sidus Pleromatis, ac perfectum fructum produxisse, hoc est Iesum, quem etiam Saluatorem appellatum esse, & Christum, & patrito nomine Sermonẽ, ac deniq; Omnia, eò quòd ex omnibus ortus esset: ad eorumq; honorem satellites ipsi Angelos, quorum idem cũ eo genus esset, vnà editos fuisse. Atq; hæc est illa, quæ ab ijs commemoratur, intra Pleroma negotiatio, & affecti AEonis ac penè, vt in multa materia, extincti, propter inuestigationem Patris, nata calamitas: & Hori, & Crucis, & Lytrotæ, & Carpistæ, & Horotheti, & Metagogeos, & AEonum coagmentatio, & primi Christi, ac Spiritus sancti, ex Patris videlicet pœnitentia, AEonum ortu posterior natiuitas, & secundi Christi, quem etiam Saluatorem appellant, velut ex ære collatitio structura. Hęc autem non quidẽ perspicuè declarata esse, propterea quòd huiusmodi rerum cognitio, non in omnium captum caderet, verùm tectè ac mysticè à Saluatore ijs ostensa esse, qui intelligendi facultate prædicti sint, idque hoc modo. Triginta enim AEonas per eos triginta annos subinmęταγωγία καλεῖσι. διὰ δὲ τὸ ὅρυ τετε φασὶ κεκαθάρθαι καὶ ἐστηρίχθαι τὴν Σοφίαν, καὶ ἀποκατασταθῆναι τῇ συζυγίᾳ. χωρισθείσης γὰρ τῆς ἐνθυμήσεως, ἀπ' αὐτῆς σὺν ᾧ ἔπαγινομένῳ πάθει, αὐτὴν μὲν ἐντὸς πληρώματος εἶναι, τὴν δὲ ἐνθύμησιν αὐτῆς σὺν ᾧ πάθει ὑπὸ * ὅρυ ἐκτετάχθαι καὶ * ἀποτεταχθῆναι, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς γινομένην * ἀποτάσσεσθαι εἶναι μὲν πνευματικὴν οὐσίαν, φυσικὴν δὲ ἵνα ῥωσθῆναι αὐτῷ ὁρμὴν τυγχάνουσαν, ἀμορφον δὲ καὶ ἀνείδεον διὰ τὸ μηδὲν καταλαβεῖν. καὶ διὰ τοῦτο καρπὸν ἀδενῆ καὶ ἄθλιον αὐτὴν λέγουσι. μετὰ δὲ τὸ ἀφορισθῆναι τὰ ἴδια ἐκλεκτὸν ὅλον πληρώματος αἰῶνα, τήν τε μητέρα αὐτῆς ἀποκατασταθῆναι τῇ ἰδίᾳ συζυγίᾳ τ μονογενῆ πάλιν ἑτέραν προβαλέσθαι συζυγίαν, καὶ ἀπρομηθῆσαι δὲ τὰ τάξις, ἵνα μὴ ὁμοίως ταύτη πάθητις τ αἰώνων, χριστὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον εἰς πῆξιν καὶ στηριγμὸν τῶ πληρώματος, ὑφ' ὧν καταρτισθῆναι τοὺς αἰῶνας. τὸν μὲν γὰρ χριστὸν διδάξαι αὐτοὺς συζυγίας φύσιν, ἀγεννήτου καταλῆψιν * γινώσκοντας, ἱκανοὺς εἶναι, * γινώσκον ἀναγορεῦσαί τε ὃ αὐτῆς τὴν τῦ πατρὸς ἐπίγνωσιν, ὃτι τὰ ἀκατάληπτα ἐστὶν καὶ ἀνεξερεύνητος ἔστι καὶ ἀκατάληπτος, καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε ἰδεῖν οὔτε ἀκοῦσαι αὐτὸν, ἢ διὰ μόνου τῦ μονογενοῦς γινώσκεται. καὶ τὸ μὲν ἄπορον τ αἰωνίου διαμονῆς τῆς λοιπῆς τὸ πρῶτον ἀκατάληπτον ὑπάρχειν τῦ πατρὸς, τ δὲ γενέσεως αὐτοῦ καὶ μορφώσεως τὸ καταληπτὸν αὐτῦ, ὥ δὴ * ἴσος ἐστί. καὶ * ὅδηγός ταῦτα μὲν ὁ ἅρτι προβληθεὶς χριστὸς ὑπ' αὐτῆς ἐδημιούργησε, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξισωθέντας αὐτοὺς πάντας εὐχαριστεῖν ἐδίδαξε, καὶ τὴν ἀληθινὴν ἀνάπαυσιν ἠγάγετο. οὕτως τε μορφὴ καὶ γνώμη ἴσους κατασκευάζειν τοὺς αἰῶνας λέγουσι, πάντας γενομένους νόας καὶ πάντας λόγους καὶ πάντας ἀνθρώπους καὶ πάντας χριστοὺς, καὶ τὰς ὅλης ὁμοίως πάσας ἀληθείας καὶ πάσας ζωὰς καὶ πνεύματα καὶ ἐκκλησίας. στηριχθέντα δὲ ἐπὶ τούτῳ τὰ ὅλα, καὶ ἀναπαυσάμενα τελείως μετὰ μεγάλης χαρᾶς φησὶν ὑμνῆσαι τὸν προπάτορα πολλῆς εὐφρασίας μεταδόντα· καὶ ὑπὲρ τ εὐποιΐας ταύτης βουλὴ μία καὶ γνώμη τὸ πᾶν πλήρωμα τῶν αἰώνων, συνευδοκούντος τῦ χριστοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, τοῦ δὲ πατρὸς αὐτὰ σωθησομένου, ἵνα ἕκαστον τῶν αἰώνων, ὅπερ ἔσχεν ἐν ἑαυτῷ κάλλιστον καὶ ἀνθρώτατον συνευχαμένους καὶ ἐραυνᾶσθαι, καὶ ταῦτα ἁρμοδίως πλέξαντας καὶ ἐμμελῶς ἑνώσαι, προβαλέσθαι * προβλήματα εἰς τιμὴν * πρόβλημα καὶ δόξαν τῦ βυθῦ, τελειότατον κάλλος τε καὶ ἄγαλμα τῦ πληρώματος τέλειον καρπὸν τ ἰησῦν, ὃν καὶ σωτῆρα προσαγορευθῆναι καὶ χριστὸν καὶ λόγον πατρωνυμικῶς * καὶ κλῆσιν πάντα, διὰ τὸ ἀπὸ πάντων * καὶ πάντα εἶναι. δορυφόρους τε αὐτῦ εἰς πιὸν τὴν αὐτ ὁμογενεῖς ἀγγέλους συμπροβεβλῆσθαι. αὕτη μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἐκτὸς πληρώματος ὑπ' αὐτῶν λεγομένη πραγματεία, καὶ ἡ * πεπονθότος αἰῶνος, καὶ * μετὰ μικρὸν ἀπολωλότος, ὡς ἐν πολλῇ ὕλῃ διὰ βάτησιν δ' παθοῦς συμφορὰ, καὶ ἡ δ' ὕρυ καὶ σύνδεσις καὶ λυτρωσὶς καὶ καρπὸς καὶ ὁροθέτου καὶ μεταγωγέως * ἐξάγωνος σύμπηξις, καὶ ἡ δ' πρώτου χριστοῦ σὺν ᾧ πνεύματι, ᾧ ἄγιος ἐκ μεταβολῆς ὑπὸ δ' παθοῦς αὐτῦ μεταγενεστέρα τ αἰώνων γένεσις, καὶ ἡ δ' ἑτέρου χριστοῦ, ὃν καὶ σωτῆρα λέγουσιν ἐξ ἐράνου σύλλογος καὶ ἀσκευή. ταῦτα δὲ φανερὰς μὲν ἁρπάζ, διὰ τὸ μὴ πάντας χωρεῖν τὴν γνῶσιν, * μυστηριωδῶς δὲ ὑπὸ σωτῆρος διὰ παραβολῶν μεμηνύσθαι τοῖς συνιᾶν δυναμένοις οὕτως. τὰς ἓξ καὶ τριάκοντα τ αἰῶνας μεμηνύσθαι διὰ τ τριάκοντα ἐτῶν,

A Metagogea vocant. Per Horon autem hunc dicunt [23] mundatam] & confirmatam Sophiam, & restitutam coniugi. Separata enim intentione ab ea cum appendice passione, ipsam quidem infra Pleroma perseueraſſe. Concupiscentiam verò eius cum passione ab Horo separatam & crucifixam, & extra cum factam esse quandam spiritalem substantiam, & naturalem quendam AEonis impetum, informem verò & sine specie, quoniam nihil apprehendisset, & propter hoc fructum eius inualidum & fœmineum dicunt.

Postea verò quàm separata sit hæc extra Pleroma AEonum, & mater eius redintegrata suæ coniugationi, Monogenem iterum alteram emisisse coniugationem, secundum prouidentiam Patris, Christum & Spiritum sanctum, à quibus consummatos esse dicunt AEonas. Christum enim docuisse eos coniugationis naturam, innati comprehensionem [24] cognoscentes, sufficientes] sibi illos idoneos esse: declarasse quoque in eis Patris agnitionem, quoniam incapabilis est, & incomprehensibilis, & non est neque videre, neque audire eum nisi per solum Monogenem. Et causam quidem æternæ perseuerationis, ijs omnibus incomprehensibile Patris esse: De Christo & Spiritu sancto.

B generationis autem & formationis [25] comprehensibile] eius, quod quidem Filius est. Et hæc quidem [qui] nunc emissus erat Christus in eis operatus [est]: Spiritus verò sanctus adæquatos eos omnes gratias agere docuit, & veram requiem induxit, & sic forma & sententia similes factos AEonas, dicunt vniuersos factos Noas & Logos, & omnes Anthropos, & [26] omnes Christos; &] fœminas similiter omnes Alethias, & Zoas, & Spiritus, & Ecclesias. Confirmáta quoque in hoc omnia, & requiescentia ad perfectum cum magno gaudio dicunt [27] hymnizare Propatorem magnæ exultationis participantem, & propter hoc beneficium vna voluntate, & sententia vniuersum Pleroma AEonum consentiente Christo, & Spiritu, vnumquemque [28] AEonum,]quòd habebat in se optimum [&] florentissimum conferentes, collationem fecisse.

Et hæc aptè compingentes, & diligenter in vnum adaptãtes, emisisse problema & honorem, & [in] gloriam [29] Bythi] perfectissimum decorem quendam, & sidus Pleromatis perfectum fructum Iesum, quem & Saluatorem vocari, & Christum, & Logon, patronymicè, ac omnia, quoniam ab omnibus esset. [30] Satellites quoq; ei in honorem ipsorum eiusdem generis, Angelos cum eo prolatos. Hæc igitur est quæ intra Pleroma ipsorũ dicitur [31] negotiatio] & passi AEonis, & penè perditi, & quasi in multa materia, ppter inquisitionẽ Patris calamitas, & Hori, & Crucis ipsorum, & Redẽptoris, & *Carpistæ, & Horothetę, & Metagogei, & Aeonum compago, & primi Christi cum Spiritu sancto, de pœnitentia] à Patre ipsorum. Postrema AEonum geneſis, & secundi Christi, quem Soterẽ dicunt ex collatione composita fabricatio. Hæc autem manifestè quidem nõ esse dicta, quoniam non omnes capiant agnitionem ipsorum, mysterialiter autẽ à Saluatore per parabolas ostensa ijs, qui possunt intelligere: sic triginta AEonas significari per triginta De Iesu. De duplici Christo.

C *Carpistæ & Horotheti.

dissè, quàm si eum comprehendissent. Hinc enim perpetuitatem ipsis comparatam esse, cùm ex ipsius comprehensibilitate, hoc est ex Filio, formam tantum acceperint.

Ortus] dele in Græc. αὐτῦ.

Hoc est in Filio] in Græc. corruptè habetur ᾧ δὴ ἴσος ἐστὶ. Legendum enim est ὃ δὴ ὁ ὑὸς ἐστὶ, suffragante non modò veteri interprete, sed etiam Tertulliano, qui his verbis vtitur: Filium autem statuunt apprehensibilem Patris. Vbi tamen legendum apprehensibile, id est, τὸ καταλήπτον.

D *Omnes Noas, omnes sermones] Ouidius Metamorphoses suas deleuisset, si maiorem cognouisset. Tertull.*

Produxisse] Græc. προβαλέσθαι, προβλήματα. Legendum πρόβλημα. Neque enim hic aguur nisi de Iesu. Ridet autem hic quoque Tertullianus Valentinianorum amentiam, qui AEonas suos velut ex ære collatitio Iesum ornasse statuant, cum tamen eos vnum omnes effectos fuisse asserant. Si enim, inquit, omnes vnum erant ex suprædicta per æquationę, vacabat symbolæ ratio, quæ fermè ex varietatis gratia constat. Oportunequę hoc loco Pandoræ Hesiodi mentionem facit, quemadmodum & Irenæus lib. 2. cap. 19.

Ac denique omnia.] Legendum in Græc. καὶ πάντα, non καὶ κατὰ πάντα, astipulantibus vet. interp. & Tertull. Sicq; ead lin pro αὐτῶν reponendum αὐῶ.

Ac penè] existimo legendum in Græc. κατὰ, vel παρὰ, non μετὰ.

Et AEonum] sic lego cum veteri. In codice Epiphanij nõ est καὶ αἰώνων, sed ἑξάγωνος, id est, sexangula. Quòd si quis ita legere malit, referendum erit hoc vocabulum ad sex Hori nomina, quæ præcedunt.

Eorum] Addo αὐτῶν ex vet.

Duodecadis autem] Corrigendus est Græcus Theodoreti codex libro primo hæreticarum fabularum in hæresi Valentini, ac pro τὸν δύο καὶ τὸν δέκα, legendum τὸν δυοκαίδεκα. Duodenarium enim summo in pretio habebant Valentiniani.

Significari asserunt] Græca transposita sunt. Nam pro σημαίνεσι λέγεσθαι, reponendum est σημαίνεσθαι λέγουσι.

dicari, de quibus superius loquuti sumus: in quibus A nihil à Salnatore palàm, ac publicè actum esse dicũt: atq; item per operariorum vineæ parabolam. Quin Paulum quoq; sæpenumerò hos Aeonas apertissimè nominare asserunt, atq; insuper eorum ordinem seruasse, cùm his verbis vteretur: In omnes generationes sęculorũ sęculi. Atq; adeò nos quoq;, cùm in gratiarum actione dicimus, In sęcula sęculorũ, Aeonas illos significare. Deniq; vbi sęculi vel sęculorum vocabulum vsurpatur, id ad illos referri volunt. Iam verò Duodecadis Aeonum productionem ex eo indicari, quòd Dominus cùm duodecimum ætatis annũ ageret, cum Legis doctoribus disseruit: atq; item per Apostolorum electionem Duodecim enim Apostolos esse. Postremò reliquos duodeuiginti Aeonas hinc declarari, quòd eum, postquam à morte ad vitã redijsset, decem & octo menses cum discipulis versatum esse dicunt. Adhæc per duas primas nominis ipsius literas, hoc est ι & η, octodecim AEonas significanter indicari: eodemq; modo decem AEonas per literam ι, quæ in ipsius nomine principem locũ tenet, significari asserunt. Atq; huc spectasse Saluatorẽ, cùm diceret, Iota vnum, aut apex vnus non præteribit, donec omnia fiant. At verò calamitatẽ eam, quæ duodecimo AEoni accidit, per Iudæ, qui Apostolorum duodecimus erat, defectionẽ innui dicunt: atq; hinc etiam, quòd Christus duodecimo mense passus sit. Eum enim vnũ duntaxat à Baptismo annum prædicationis munus obijsse volunt. Insuper etiam hoc in muliere illa, quę sanguinis profluuio laborabat, apertissimè declarari. Hanc enim, cùm duodecim annis ægrotasset, Saluatoris aduentu ac præsentia curatam esse, contacta nimirùm ipsius fimbria. Atq; ob eam causam dixisse Saluatorem, Quis me tetigit? His scilicet verbis mysterium illud, quod inter AEonas contigerat, affectiq; AEonis curationem, Apostolis tradentem. Hanc enim quæ duodecim annis aduersa valetudine laborauerat, AEonis illius figuram extitisse, cuius essentia, quemadmodum ipsi aiunt, sese extendebat, atq; in infinitum fluebat, ac nisi vestem ipsius contigisset, hoc est primæ quaternitatis veritatem, quæ per fimbriam significatur, in totam ipsius essentiã resoluta fuisset. Verùm stetit: ac morbo conflictari desijt. Etenim egressa à Filio virtus (hanc autem Horum esse volunt) medicinam ei fecit, morbũque ab ea depulit. Quòd autem Saluator, qui ex omnibus ortus est, omnia sit, per hæc Scripturæ verba ostendi asserunt: Omne masculinum adaperiens vuluam Ipsum enim, quum omne sit, aperuisse vuluam Enthymesis AEonis illius affecti, atq; extra Pleroma eiecti, quam etiam secundam Ogdoadem appellant: de qua paulò pòst verba faciemus. Atq; eam ob causam disertè quoq; à Paulo dictum esse aiunt, Et ipse est omnia. Et iterùm, Omnia in eum, & ex ipso omnia. Ac rursus, In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis. Itemq; illud, Instaurare omnia in Christo per Deum. Ad hunc modum hæc, & si quæ alia huiusmodi sunt, interpretãtur. Postea de Horo suo, quem etiam pluribus nominibus appellant, verba facientes, duplici cum facultate præditum esse statuunt, altera fulciente, altera diuidẽte: & quatenus constabilit ac firmat, Crucem esse, qua autem ratione diuidit ac distinguit, Horum. Saluatorẽ porrò ipsius facultates, ita indicasse. Ac primò quidem eam qua fulcit & cõfirmat, in his verbis, Qui non tollit crucem suam & sequitur me, non potest meus esse discipulus. Et rursus, Tollens crucem, sequere me: deinde autem eam qua secernit ac dirimit, cùm his verbis vteretur, Nõ

ἐστῖν, ὡς προέφαμεν, ἐν οἷς οὐδὲν ἐν φανερῷ φάσκουσι πεποιηκέναι τὸν Σωτῆρα, καὶ διὰ τ παραβολῆς τοῦ ἐργατῶν τῦ ἀμπελῶνος· καὶ τὸν παῦλον φανερώτατα λέγουσι, τὰς ὑπ' αὐτῶν ὀνομαζομένας πολλάκις, ἃς καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν τετηρηκέναι, οὕτως εἰπόντα, εἰς πάσας τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων τῦ αἰῶνος. ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τ εὐχαριστίας λέγοντας, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἐκείνους τοὺς αἰῶνας σημαίνειν. καὶ ὅπου ἂν αἰῶν ἢ αἰῶνες ὀνομάζονται, τὴν ἀναφορὰν εἰς ἐκείνους εἶναι θέλουσι. τὴν δ' τ δωδεκάδ· τ' αἰώνων προβολὴν μεμυῆσθαι διὰ τῦ δωδεκαετῆ ὄντα τὸν κύριον διαλεχθῆναι τοῖς νομοδιδασκάλοις, καὶ διὰ τ τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. δώδεκα γὰρ ἀπόστολοι. καὶ τοὺς λοιποὺς δεκαοκτὼ αἰῶνας φανεροῦσθαι διὰ τῦ μὴ τὴν νεκρῶν ἀνάστασιν δεκαοκτὼ μησὶ λέγειν διατεταχέναι αὐτὸν σὺν τοῖς μαθηταῖς. ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν προηγουμένων τῦ ὀνόματ· αὐτῦ δύο γραμμάτων, τῦ τε ἰῶτα καὶ τῦ ἦτα, τοὺς δεκαοκτὼ αἰῶνας ὑσύμους μεμυῆσθαι. καὶ τοὺς δεκὰ αἰῶνας ὡσαύτως διὰ τῦ ἰῶτα γράμματ·, ὃ προηγεῖται τῦ ὀνόματ· αὐτῦ, σημαίνεσι λέγεσθαι. καὶ διὰ τοῦτ' εἰρηκέναι τὸν Σωτῆρα, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ, ἕως ἂν πάντα γένηται. τὸ δὲ περὶ τὸν δωδέκατον αἰῶνα γεγονὸς πάθ· σι σημαίνεσθαι λέγουσι τ ἀποστασίας διὰ τοῦτο ὑποσημαίνεσθαι, ὃς δωδέκατ· ἦν τῶν ἀποστόλων, γεμαίνεσθαι νομένης προδοσίας δείκνυσθαι λέγουσι. καὶ ὃ λέγεσι δωδεκάτῳ μῆνι ἐπαθεν. ὀναυτῷ γὰρ ἐνι βούλονται αὐτὸν μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ κεκτῆσθαι τὴν ἀμοιβοῦσαν Σοφίαν τοῦτο δηλοῦντα τοῦτο δηλῦσθαι. δώδεκα γὰρ ἔτη πάσχειν αὐτὴν ὑπὸ τ τοῦ Σωτῆρ· παρουσίας τεθεραπεῦσθαι, ἁψαμένης τοῦ κρασπέδου αὐτοῦ. καὶ διὰ τοῦτ' εἰρηκέναι τὸν Σωτῆρα, τίς μου ἥψατο; διδάσκοντα τοὺς μαθητὰς τὸ γεγονὸς σὺν τοῖς αἰῶσι μυστήριον, καὶ τὴν ἴασιν τοῦ πεπονθότ· αἰῶν·. ἡ γὰρ παθοῦσα δώδεκα ἔτη, ἐκείνη ἡ δύναμις ἐκλειπομένης αὐτῆς καὶ εἰς ἄπειρον ῥεούσης τ οὐσίας, ὡς λέγουσιν, * εἰ μὴ ἔψαυσε τοῦ φορήματ· αὐτοῦ, τυτέστι τ ἀληθείας τ πρώτης τετράδ·, ἥτις διὰ τ κρασπέδου μεμήνυται, ἀνελύθη ἂν εἰς τὴν οὐσίαν αὐτ, ἀλλὰ ἔστη καὶ ἐπαύσατο τ πάθους. ἡ γὰρ ἐξελθοῦσα δύναμις * τοῦτ', ὅτινα τ * ταύτης τ ὅρον θέλουσιν, ἐθεράπευσε αὐτὴν, καὶ τὸ πάθ· ἐχώρησεν ἀπ' αὐτ. τὸ δ', σωτῆρα τ ἐκ πάντων ὄντα τὸ πᾶν εἶναι διὰ τὸ λόγου τῦ, πᾶν ἄρρεν διανοῖγον μῆλαμ, δηλῦσθαι λέγουσιν. ὃς τὸ πᾶν ὢν διήνοιξε τὴν μήλαμ τ ὀνυμήσεως δ' πνευθότος * αἰῶνος, καὶ ἑξοριοθείσης ἐκτὸς δ' πληρώματ·, ἣν δὴ καὶ δευτέραν ὀγδοάδα καλοῦσι, περὶ ἧς μικρὸν ὕστερον ἐρῦμεν. καὶ ὑπὸ δ' παύλου φανερῶς διὰ τοῦτ' εἰρῆσθαι λέγουσι, καὶ αὐτὸς ὃς τὰ πάντα. καὶ πάλιν, πάντα εἰς αὐτ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα. καὶ πάλιν, ἐν αὐῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. καὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ χριστῷ διὰ τῦ θεῦ, ἑρμηνεύουσιν εἰρῆσθαι, καὶ εἴ τινα ἄλλα τοιαῦτα. ἔπειτα περὶ τῦ ὅρου αὐτῶν, ὃν δὴ καὶ πλείοσιν ὀνόμασι καλοῦσι, δύο ἐνεργείας ἔχειν αὐτὸν ἀποφαίνόμενοι, τὴν ἑδραστικὴν καὶ τὴν μεριστικήν. καὶ καθὸ μὲν ἑδράζει καὶ στηρίζει, σταυρὸν εἶναι· καὶ καθὸ μερίζει καὶ διορίζει, ὅρον. τ μὲν σταυρὸν οὕτως λέγουσι μεμηνυκέναι τὰς ἐνεργείας αὐτ. καὶ πρῶτον μὲν τὴν ἑδραστικὴν ἐν ᾧ εἰσὶν ὃς οὐ βαστάζει τ σταυρὸν αὐτ, καὶ ἀκολουθεῖ μοι, μαθητὴς ἐμὸς οὐ δύναται γενέσθαι· καὶ, ἄρας τ σταυρὸν αὐτ ἀκολουθείτω μοι. τὴν δὲ διοριστικὴν αὐτ ἐν ᾧ εἰσὶν, οὐκ ἔλθομ

A annos, sicut prædiximus, in quibus nihil in manifesto dicunt fecisse Saluatorem, & per parabolam operariorum vineæ. [33] Et Paulum manifestissimè dicunt AEonas nominare sæpissimè. Adhuc etiam & ordinem ipsorum seruare, sic dicentem, In vniuersas generationes sęculi sęculorum. Sed [34] & nos ipsos denique in gratiarum actionibus dicentes, AEonas AEonum, illos AEonas significare: & vbicunque AEon aut AEones nominantur, in illos id referri volunt. *Matt.20.2. 1.Cor.2.6. & 7. Ephe.3.21. Collo.1.26. Hebr.1.2.*

Duodecadis autem AEonum emissionem significatã per id quod duodecim annorum existens Dominus, disputauerit cum legis doctoribus: & per Apostolorum electionem: duodecim enim Apostolos elegit. Et reliquos octodecim AEonas manifestari per id, quod post resurrectionem à mortuis [35] octodecim mensibus dicant conuersatum eum cum discipulis. Sed & præcedentes nominis eius duas literas Iota & Eta, octodecim AEonas significanter manifestare. Et decem autem AEonas similiter per Iota literam quod præcedit, in nomine eius significari dicunt, & propter hoc dixisse Saluatorem, Iota vnum, aut vnus apex non * præteriet, quoadusque omnia fiant. *Luc.2.46. Ioan.6.67. Ἰῶτα. * præteribit.*

Hanc autem passionem quæ circa duodecimum AEonem facta est, significari dicunt per apostasiam Iudæ, qui duodecimus erat Apostolorum, & quoniam duodecimo B mense passus est. Vno [36] enim anno volunt eum post baptisma prædicasse. Adhuc etiã in ea quæ profluuium sanguinis patiebatur, manifestissimè hoc significari. Duodecim enim annis passam, eam per Domini aduentum esse sanatam, cùm tetigisset fimbriam vestimenti eius, & propter hoc dixisse Saluatorem: Quis me tetigit? docentem discipulos quod factum * est inter AEonas mysterium, & curationem passi AEonis. Per illam enim quæ passa est duodecim annis, illa virtus significatur, eò quòd extenderetur, & in immensum flueret eius substantia, quemadmodum dicunt. Et nisi tetigisset vestimentum, hoc est illius Filij, qui est veritas primæ tetradis, quæ per fimbriam manifestata est, aduenisse in omnem substãtiam suam. Sed stetit & quieuit à passione per egressam virtutem Filij. Esse autem hunc Horon volunt, qui curauit eam, & passionem separauit ab ea. *Matt.9.20. * esset.*

Quòd autem Saluatorem ex omnibus existentem, [37] omne] esse, per hoc responsum, Omne masculinum aperiens vuluam, manifestari dicunt. Qui cùm omnia sit, aperuit vuluam excogitationis passi AEonis, & separata ea extra Pleroma, [38] quam etiam secũdam Ogdoadem vocant, de qua paulò pòst dicemus. Et à Paulo autem manifestè propter hoc dictum dicunt, Et ipse est omnia. Et rursus, Omnia in ipsum, & ex ipso omnia. Et iterum, In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis. Et illud, Recapitulata esse omnia in Christo per Deum. Sic & interpretantur dicta, & quæcunque alia sunt talia. *De Saluatore. τὸ πᾶν. Exod.13.2. Luc.2.23. Rom.11.36. Collo.1.19. & 20.*

C Adhuc etiam de Horo suo (quem etiam plurimis nominibus vocant) duas operationes habere eum ostendunt, confirmatiuam & separatiuam, & secundùm id quidem, quod firmat & constabilit, Crucem esse: secundùm id quòd verò diuidit, Horon. Saluatorem autem sic manifestasse operationes eius. Et primò quidem confirmatiuam, in eo quod dicit, Qui non tollit crucem suam, & sequitur me, discipulus meus esse non potest. & item, Tollens crucem, sequere me. Separatiuam autem in eo quod dicit, Non *De Termino. Matt.10.38. Mar.8.34.*

D

Innui] *pro* ὑπερσημαίνεσθαι *legendum* ὑποσημαίνεσθαι. *& ead. lin. pro* τῆς ἀποσασίας τῦ ἰῶδα, διὰ ἰῶδαν *restituendum ex vet. int. & ita postulante sensu.*

Cuius] *pro* αὐτῆς *legendum* αὐτῦ, *& paulò pòst, ante* εἰ μὴ, *ponenda est particula copulatiua* καὶ *ex vet.*

Resoluta fuisset] *vet. interp. hic mihi lapsus esse videtur. Vertit enim, aduenisse in omnem essentiam suam: perinde ac si in Græco haberetur* ἀνελεύθει. *Sed verior est lectio* ἀνελύθη ἄν, *id est, redacta ac resoluta fuisset: quemadmodum patet ex his quæ superius dixit Irenæus, cùm de Sophiæ calamitate verba faceret.*

Egressa virtus à filio] *ex vet. interpret. pro* τοῦτ' *restituo,* τῦ ὑῖ. *Ibidem pro* ταύτης, *legendum* ταύτων.

Atque extra complementum] *Græc.* καὶ ἐξοριοθείσης ἐκτὸς τῦ πληρώματος, ἣν δὴ καὶ δευτέραν ὀγδοάδα καλοῦσι, περὶ ἧς μικρὸν ὕστερον ἐρῦμεν. *Quæ quidem verba, tametsi in veteri quoq; interpretatione extant, meo tamen iudicio delenda sunt. Nec enim quicquam ad rem faciunt, nec sententiam absolutam habent. Ac præterea falsum est Valentinianos Enthymesin secundam ogdoadem appellare.*

Saluatorem porrò] *In Græc. pro* τὸν μὲν ὅρον, *legendum* τὸν δὲ σωτῆρα.

Ventilabrum enim illud] ἐκεῖνο *lego cum vet.*

Nam cùm multæ] *Veterem interpretem hoc loco sequor, qui hæc verba* ἕτεροι δὲ *haud quaquam agnoscit; & certè redundant.*

Et vacuitatis loca] *in Græc. pro* σκηνώματος, *reponendum* κενώματος *ex Theod. libro 1. hæret. fab. vt etiam legit vetus interpres, & Tertul. consentit, qui Enthymesin in loca luminis alienа (hoc est σκίας) & in vacuum illud & inane Epicuri expl., infuisse ait.*

Superiorem] *addo* ἄνω, *ex veteri: quemadmodum & paulò pòst* αὐτὴν *post* καταλιπεῖν.

In se] *pro* αὐτὴν, *legendum* αὐτῇ ὑπὸ *ex vet interpr.*

Inuisibiliter] *lego* ἀοράτως *cum vet.*

Atque in omnium] *veterem hoc loco sequor, qui ita legit,* ἀγνοῦσα δὲ τὰ πάντα οὐ καταπερ *&c. Hæc enim lectio mihi simplicior videtur.*

Et omnem] καὶ *addo ex vet.*

veni mittere pacem, sed gladium. Ioannem etiã hoc A ipsum significasse, cùm diceret, Ventilabrum in manu eius & purgabit aream, & colliget triticum in horreum suum, paleam autẽ comburet igni inextinguibili. His enim verbis Hori vim ac facultatem declarasse. Ventilabrum enim hoc crucẽ esse interpretantur, quæ quidẽ ea omnia, quæ materia constant, absumat, non secus ac paleas ignis: purgat autem eos, qui salutem consequuntur, perinde ac ventilabro triticũ purgatur. Quin ipsum quoq; Paulum crucis huiusce mentionẽ facere dicunt, cùm in hæc verba loquitur: Verbum crucis pereuntibus quidẽ stultitia est, ijs autem, qui salui fiunt, hoc est nobis, virtus Dei. Ac rursus, Mihi aũt absit gloriari, nisi in Cruce Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ac talia quidem de Pleromate suo & commento cuncti dicunt, detorquẽtes videlicet ea, quæ rectè dicta sunt, ad ea, quæ improbè ac sceleratè ipsi cõfinxerunt. Nec verò ex Euangelicis tantùm, & Apostolicis libris, quos peruersè interpretantur, ac mala fide exponunt, hæc probare conantur, verùm etiã ex Lege ac Prophetis. Nã cùm multę in ijs parabolę & allegoriæ sint, quæ in varios sensus trahi queunt, ipsi sententiæ ambiguitatẽ callida & versuta interpretatione commento suo accommodantes, à veritate abstractos eos in captiuitatẽ abducunt, qui parum firmã in Deum Patrem omnipotentem, & in vnum Dominũ Iesum Christum, filium Dei, fidem tuentur. At verò quæ extra Pleroma ab ijs dicuntur, sunt huiusmodi. Enthymesin superioris illius Sophiæ, quam & Achamoth nuncupant, vnà cum passione à Pleromate submotam, in vmbras, & vacuitatis loca, necessariò velut æstu quodam, abreptam esse aiunt. Eam enim extra lucem & Pleroma extitisse, formæ ac figuræ expertem, non secus ac fœtum aliquem ab ortu egestum: eò quòd nihil comprehendisset. Superiorem autem Christum, ipsius calamitate commotum, ac per Crucem extensum, vi sua formam quidem ei indidisse: sed essentiæ duntaxat, non item scientiæ. Eoque negotio perfunctum, contracta virtute sua ad supera sese recepisse, eamque deseruisse: quò videlicet ea calamitatem suam persentiscens, vt quæ à Pleromate submota esset, præstantiorum desiderio inflammaretur, habens interim nonnullum incorruptibilitatis odorem à Christo & Spiritu sancto in se relictum. Qua etiam de causa duobus eam nominibus appellant, Sophiam nempe paterno nomine, (Pater enim ipsius Sophia nuncupatur) & Spiritum sanctum, ab eo scilicet Spiritu, quo Christus est præditus. Formatam autem eam ac mentis compotem effectam, moxq; Sermone eo, qui inuisibiliter cũ ipsa erat, hoc est Christo, spoliatã & orbatam, ad inuestigandum illud lumen, quod eam deseruerat sese cõtulisse: verùm obstitisse Horum quominus id cõsequi posset. Atq; hic etiam Horum coërcentẽ eam ne vltrius progrederetur, Iao inclamasse: hinc q; vocẽ hanc Iao originem duxisse tradũt. Cũ ergo ob eam, cui implicita erat, passionem, Horum prætergredi nequiuisset, solaque foris relicta esset, omni perturbationis generi succubuisse (multiplex enim hæc passio erat, ac complurib⁹ partibus constabat.) Nam & mœrore affectam fuisse, quod minimè comprehendisset: & metu, ne quemadmodum eam lux, ita etiam vita deficeret: ac deniq; animi anxietate Atq; in omni rerum ignoratione versantem, non matris ipsius primæ Sophiæ & AEonis instar varietatem in turbidis illis animi motibus, sed repugnantiam habuisse. Accidisse etiam ei alterum passionis genus, ni-

ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. καὶ τὸν ἰωάννην ᾗ λέγουσιν αὐτὸ τοῦτο μεμιλωυκέναι, εἰπόντα, τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα, καὶ συνάξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ. καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐνέργειαν τοῦ ὅρου μεμιλωυκέναι. πτύον γὰρ * ἐκεῖνον τὸν σαυρὸν ἑρμηνεύουσιν εἶναι, ὃν δὴ καὶ ἀναλίσκειν τὰ ὑλικὰ πάντα, ὡς ἄχυρα πῦρ· καθαίρειν δὲ τοὺς σῳζομένους, ὡς τὸ πτύον τὸν σῖτον. Παῦλον δὲ τὸν ἀπόστολον καὶ αὐτὸν ὑπομνήσκεσθαι τούτου τοῦ σταυροῦ λέγουσιν οὕτως· ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σῳζομένοις ἡμῖν δύναμις θεοῦ. καὶ πάλιν, ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυ Ἰυ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. τοιαῦτα μὲν οὖν περὶ B πληρώματος αὐτῶν, καὶ τοῦ πάσματος πάντες λέγουσιν, ἁρμόζειν βιαζόμενοι τὰ καλῶς εἰρημένα τοῖς κακῶς ὑπονοουμένοις ὑπ' αὐτῶν. καὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν πειρῶνται τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι, παραζέποντες τὰς ἑρμηνείας, καὶ ῥᾳδιουργοῦντες τὰς ὑπογραφάς, ἀλλὰ καὶ ἐκ νόμου καὶ προφητῶν, ἅτε πολλῶν παραβολῶν καὶ ἀλληγοριῶν εἰρημένων, καὶ εἰς πολλὰ ἕλκειν δυναμένων τὸ ἀμφίβολον διὰ τὸ * ὑπογήσεως· ἕτεροι δὲ δεινῶς ὧν πλάσματα αὐτῶν καὶ δολίως ἁρμόζοντες ἀχμαλωτίζουσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, τοὺς μὴ ἔχοντας τὴν πίστιν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ θεοῦ διαφυλάσσοντας. τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ πληρώματος λεγόμενα ὑπ' αὐτῶν ἐστὶ τοιαῦτα· τὴν ἐνθύμησιν τῆς ἀνωτέρω ἁμαρτίας, ἣν καὶ ἀχαμὼθ καλοῦσιν, ἀφορισθεῖσαν τοῦ πληρώματος σὺν ᾧ πάθει λέγουσιν ἐν σκιᾷς καὶ * σκιεδώματος τόποις ἐκβεβράδθαι κατὰ ἀνάγκην. ἔξω γὰρ φωτὸς ἐγένετο καὶ πληρώματος ἀμορφος καὶ ἀνείδεος, ὥσπερ ἔκτρωμα, διὰ τὸ μηδὲν κεκοινωνηκέναι, οἰκείρανταί τε αὐτὴν * τὸ χρεστὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκπεπτωκέναι τῆς ἰδίας * τὸ ἄνω δυνάμεως, μορφῶσαι μόρφωσιν τὴν κατ' οὐσίαν χρεστὸν μόνον, ἀλλ' οὐ τὴν κεκαλυγνῶσιν. καὶ πράξασα ὅτε ἀναδραμεῖν συνέλαβε διὰ τὴν δύναμιν, καὶ * κεκαλιπεῖν, ὅπως ἀθωμένη ὑπὸ περὶ αὐτὴν πάθους * κεκαλιδιὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πληρώματος ὑπεχθῆ διαφερόντων, ἔχουσα ἐν αὐτῇ ἑβδομὴν ἀφθαρσίας, ἐκκαλεκλειφθεῖσαν * αὐτὴν δὲ χριστὸν καὶ ὑὸν ἁγίου πνεύματος. διὸ καὶ αὐτὴν τῆς ἀμφοτέρους ὀνόμασι καλεῖσθαι, σοφίαν τε παζωνυμικῶς· ὁ γὰρ πατὴρ αὐτῆς σοφία κληῖζεται, καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀπὸ δὲ περὶ τὸν χριστὸν πνεύματος, ἱσορροθεῖσάν τε αὐτὴν καὶ ἐμφρονα γενηθεῖσαν. παραυτίκα δὲ κενεθεῖσαν τοῦ * * ἀορατου ἀοράτου αὐτῆς σύνδυος λόγου, τυτέστι δὲ χριστοῦ, ἐπιζήτησιν ὁρμῆσαι δὲ καλαπεσόντος αὐτὴν φωτὸς, καὶ μὴ δυνηθεῖναι καλαλαβεῖν αὐτὸ, διὰ τὸ κωλυθῆναι ὑπὸ δόρυ. καὶ σταυθὲν τὸ ὅρον καλοῦσι αὐτὴν τὸ εἰς τὸμπροσθεν ὁρμῆς ἐπεῖν ἰαώ. σθεν τὸ ἰαὼ ὄνομα γεγενῆσθαι φάσκουσι μὴ δυνηθεῖσαν διελθεῖν τὸν ὅρον, διὰ τὸ συμπεπλέχθαι πάθει, καὶ μόνῳ ἀπολελύσθαι ἔξω, πάντα μέρη δὲ πάθους ὑποπεσεῖν πολυμερῆ καὶ πολυποικίλα ὑπάρχοντα, καὶ παθεῖν, λύπην μὲν, ὅτι μὴ κατέλαβε φόβον δὲ, μὴ καθάπερ αὐτὴ τὸ φῶς, οὕτω καὶ τὸ ζῆν ὀπτάλιπη ἀπορίαν τε ἐπὶ τούτοις * ἐν ἀγνοίᾳ τὰ πάντα, καὶ οὐ καθάπερ ἡ μητὴρ αὐτῆς ἡ πρώτη σοφία καὶ ἄων, ἑτεροίως ἢ τὰ πάντα οὐ κατὰ τὰς πάθεσιν εἶχεν, ἀλλὰ ἐναντιότητα. ὑπισυμβεβηκέναι δὲ αὐτῇ καὶ ἕτεραν διάθεσιν τὴν τῆς ὀπτροφῆς

* ἐκεῖνο

* ἀορατου

* κενέμα-τος

* τὸ ἄνω

* ἀγνοῆσα

A veni mittere pacem, sed gladium. Et Ioannem dicunt hoc ipsum manifestasse, dicentem, Ventilabrum in manu eius, & emundabit aream, & colliget frumentum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili, & per hæc operationem Hori significasse. Ventilabrum enim illud crucem interpretantur esse, quæ scilicet consumit materialia omnia, quemadmodum paleas ignis: emundat autem eos qui saluantur, sicut ventilabrum triticum. Paulum autem Apostolum & ipsum reminisci huius crucis dicunt, sic, Verbum enim crucis ijs qui pereunt, stultitia est: ijs autem qui saluantur, virtus Dei. & iterum, Mihi autem non eueniat in vllo gloriari, nisi in Christi cruce, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Talia igitur de Pleromate ipsorum, & plasmate vniuersorum dicunt, adaptare cupientes ea quæ bene dicta sunt, ijs quæ malè adinuenta sunt ab ipsis. *Matt. 10.34* *Matt. 3.12.* *Luc. 3.16.* *1. Cor. 1.18.* *Galat. 6.14.*

[35] Non solùm autem ex Euangelicis & Apostolicis tentant ostensiones facere, conuertentes interpretationes, & adulterantes expositiones: sed etiam ex Lege & Prophetis, cùm multæ parabolæ & allegoriæ sint dictæ, & in multa trahi possint, ambiguum B per expositionem propensius ad figmentum suum & dolosè adaptantes, in captiuitatem ducunt à veritate eos, qui non firmam fidem in vnum Deum Patrem omnipotentem, & in vnum Iesum Christum Filium Dei conseruant. *Deprauant Scripturas.*

Ea verò quæ extra Pleroma dicuntur ab ijs, sunt talia: Enthymesin illius superioris Sophiæ, [40] quam & Achamoth vocant, separatam à superiore Pleromate cum passione dicunt in [41] vmbræ, & vacuitatis locis deferbuisse [per necessitatẽ: extra enim lumen facta est, [&] extra Pleroma, informis, & sine specie quasi abortus, ideo quia nihil apprehendit. Misertum] autem eius superiorem Christum, & per crucem extensum sua virtute formasse formam, quæ esset secundùm substantiam tantùm, sed non secundùm agnitionem: & hæc operatum recurrere subtrahentem suam virtutem, & reliquisse illam, vti sentiens passionem, quæ erga illam esset per separationem Pleromatis, concupiscat eorum quæ meliora essent, habens aliquam [42] odorationem] immortalitatis relictam in semetipsa à Christo & Spiritu sancto. Quapropter ipsam duobus nominibus vocari, Sophiam paternaliter (Pater enim eius Sophia vocatur) & Spiritum sanctum ab eo, qui est erga Christum Spiritus, formatam autem eam & sensatam factam. Statim autem euacuatam ab eo qui inuisibiliter cum ea erat Verbo, hoc est Christo, in exquisitionem egressam eius luminis, quod se dereliquisset; & non potuisse apprehendere C illud, quoniam coercebatur ab Horo. Et sic Horon coercentem eam ne anterius irrueret, dixisse [43 Iao] vnde & Iao nomen factum dicunt: & cùm non posset pertransire Horon, quoniam complexa fuerat passionem, & sola fuisset derelicta foris, [44] omni parti passionis succubuisse multifariæ & variæ existentis: & passam eam tristitiam quidem, quoniam non apprehendit, timorem autem [45] ne quemadmodum eam lumen, sic & vita relinqueret. Consternationem autem] super hoc. Ignorans autem omnia, non quemadmodum mater eius prima Sophia AEon, demutationem in passionibus habuit, sed contrarietatem. Super hæc autem euenisse ei & alteram adfectionem [46] *Cur extra Pleroma. Enthymesis.*

Enimuerò gestit animus] *habuit, inquit Tertull. & salsas & amaras & dulces & frigidas guttas, & bituminosas & ferruginantes & sulphurantes & venenatas &c.*

Ab ipsius sudoribus] *Græca hoc loco mendosa sunt. Legendum enim γένεσιν ἐσχκέναι ἀπὸ τῶν ἱδρώτων αὐτῆς, vt legit vetus interpr. & postulat sensus.*

D Quoniam autem] *lege* ἐπεὶ δὲ.

Ad eam] *legendum in Græco* πρὸς αὐτὴν *vel* αὐτῇ. *Rursus descendere apud Theod. loco supràcitato mendosè legitur* μεθελθεῖν *pro* καθελθεῖν.

Atque item AEonibus] *hic quoq; in Græco mendum irrepsit. Nam pro* δεόμοιος *legendum* δὲ ὁμοίως, *vt vetus interp.*

Sibi obduxit] *malo sibi legere, cum Tertulliano, vt ad ipsam Achamoth referatur, quàm ei, cum vet. interp.*

Scientiæ formam] *Apud Tertull. corruptè hoc loco habetur confirmauit. legendum est enim conformauit.*

Secretas eas] *corruptus est hic locus in Græco. pro* χωρήσασα τὰ *enim* χωρὶς *substituendũ est. Non enim hoc vult Irenæus has passiones minimè confusas fuisse, sed contra potius permixtas inter se atque confusas.*

In corpoream materiam] *in Græco pro* ἀσώματον *legendum* ἐν σώματον *ex vet. interp. & Tertul.*

Altera mala] *Tertul. de vitis pessima: de conuersione passionalis: Græcè* ἐμπαθῆς.

Achamoth autem] δὲ *legendum, quemadmodum sequitur.* σὺν αὐτῷ, *non* ἐν αὐτῷ. *ex vet. interp.*

Arripuisse] *Locus hic magnopere me torsit. Nam cùm* συλλαβεῖν *hoc loco idem esse existimarem quod concipere, non videbam quænam esset hæc contemplationis angelorum conceptio. Huc etiam accedebat, quod aliquanto inferius Achamoth non contemplationem peperisse, sed* κατὰ τὴν ἐκείνων θεωρίαν, *fœtum edidisse scribitur. Ne dicam quod si hic* συλλαβεῖν *idem esset quod concipere, conceptio congressum antecederet. Id quod vel cogitare absurdum est. Denique Tertullianus ipse eam angelicorum luminum contemplatione tantummodo concalefactam esse, ac velut ad Venerem exarsisse scribit, non autem contemplationem concepisse. Quare hoc loco* συλλαβεῖν τὴν θεωρίαν, *mihi mihi aliud significare videtur, quàm* θεωρεῖν.

Cumq; ipsis congressam] ἐγκυτσᾶν *hoc loco est ad Venerem admittere. Tertul. vertit subare.*

Ad similitudinem effectum] *legendum in Græco* γεγονός, *non* γεγονότων.

mirum Conuersionem ad eum, qui huic coagmentationi vitam impertiuerat: vnde materiæ essentiã, ex qua hic mundus conflatus est, ortam esse tradunt. Ex Conuersione enim, & mundi, & Demiurgi, & deniq; omnem aliam animam ortum accepisse: ex metu autem ac mœrore reliqua initium habuisse. Etenim ex ipsius lacrymis liquidam omnem essentiam extitisse, ex risu autem lucem, ex mœrore deniq; & stupore corporea mundi elementa. Nonnunquã enim flebat, & in mœrore versabatur, vt ipsi aiunt, ob id nempe quòd sola in tenebris & vacuo relicta esset: nonnunquam autem lumen illud quod eam deseruerat, secũ ipsa considerãs, lætitia diffundebatur, ac ridebat. Interdum rursus metuebat, interdum item perplexo & anxio animo erat, atq; etiam mentis errore afficiebatur. Atq; hic iam non leuis tragœdia, & imaginatio exiit, singulis nimirùm eorum alio atq; alio modo quonam ex affectu, & ex cuiusmodi elemento orta sit, non sine fastu & arrogãtia exponentibus. Quæ etiam ipsi non absre mihi videntur nolle omnibus palàm tradere, verùm ijs solis, qui ingẽtem pro talibus mysterijs mercedem pendere queant. Nec enim iam hæc ad ea accedunt, de quibus Dominus noster dixit, Gratis accepistis, gratis date: sed semota sunt, ac prodigiosa & profunda mysteria, quęq; non sine magno labore ab hominibus mentiendi studiosis comparentur. Ecquis enim facultates omnes suas non expẽdat, vt discat quemadmodum ex lacrymis Enthymesis calamitosi illius AEonis maria & flumina, atq; omnis aquarum substantia ortum acceperit: ex ipsius autem risu lux, ex stupore & anxietate corporea mũdi elementa? Enimuerò gestit animus ad eorum fructicationem aliquid etiam conferre. Quoniã enim aquas partim dulces, vt fontes, & fluuios, & imbres, cæteraqũe id generis, partim salsas, vt in mari, esse ꝑspicio, ita mecum reputo, non omnes eas ex ipsius lacrymis promanasse: quandoquidem lacryma qualitate sua salsa est. Perspicuum est itaq; salsas aquas eas esse, quę ex lacrymis ortæ sunt. At verò credibile est eam in magna anxietate, atq; consilij inopia constitutam, fudorem etiam emisisse. Atq; hinc iuxta ipsorũ figmentum existimare par est fontes & amnes, & si quæ aliæ aquę dulces sunt, ab ipsius sudoribus originẽ habuisse. Neq; n probabile est, cùm vna eademq; qualitate lacrymę prædite sint, ex ipsis tamen partim dulces, partim salsas aquas prodijsse. Illud autem ad similitudinem veri propius accedit, eas partim ex lacrymis, partim ex sudoribus fluxisse. Quoniam autem in mundo, & calidæ quædam, & acres aquæ sunt, tuum est cogitare, quonam modo, & quanam ex parte eas emiserit. Tales enim fructus eorum commentis conueniunt. Cùm ergo mater eorum per omne perturbationum genus grassata esset, ac tandem aliquando ex ijs emersisset, aiunt eam ad lumen illud, à quo deserta fuerat, hoc est ad Christum rogandum, & obsecrandum, sese cõuertisse. Hunc porrò cùm ad Pleroma iam reuersus esset, atq; vt probabile est, rursus descendere pigeret, Paracletum, hoc est Saluatorem, ad eam emisisse, patre ei potẽtiam omnem concedente, omniaq; ipsius imperio subijciente, atq; item AEonibus: vt in ipso omnia conderentur, tam quæ in aspectum cadunt, quàm quæ oculorum obtutum fugiũt, hoc est, throni, deitates, dominationes. Comites etiã ei adiuncti sunt Angeli, ipsius coætanei. At verò Achamoth, quemadmodum ipsi narrant, eum reuerita, primò quidẽ velum præ pudore sibi obduxit, posteaquam autẽ ipsum cum omnibus suis dotibus conspicata est, viribus ex ipsius præsentia collectis, ad eũ

A ς τροφῆς ἐπὶ τ ζωοποιῆσαι τα ταύτην σύστασιν, καὶ οὐσίαν τ ὕλης γεγενῆσθαι λέγουσιν, ἧς ὅδε ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ μὲν γὰρ τ ἐπιστροφῆς τὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ δημιουργοῦ * πᾶσαν ψυχὴν τὴν γενεσιν εἰληφέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου καὶ τ λύπης τὰ λοιπὰ τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι. ἀπὸ γὰρ τῶν δακρύων αὐτ γογονέναι πᾶσαν ὑγρὰν οὐσίαν, ἀπὸ δὲ τοῦ γέλωτος τὴν φωτεινὴν, ἀπὸ δὲ τ λύπης καὶ τῆς ἐκπλήξεως τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα. ποτὲ μὲν γὰρ ἔκλαιε καὶ ἐλυπεῖτο, ὡς λέγουσι, διὰ τὸ καταλελεῖφθαι μόνην· οὐ δὲ σκότει καὶ δι' κενάμαλ· πολλὴ δὲ εἰς ἔννοιαν ἦλθε καὶ τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτὸς, διαχεῖτο καὶ ἐγέλα. ποτὲ δὲ αὖ πάλιν ἐφοβεῖτο. ἄλλοτε δὲ διηπόρει, καὶ ἔξισατ'. καὶ τι γὰρ γαγγραία πολλὴ λοιπὸν ἦν σκιάδες, καὶ φαντασία ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν, ἄλλως καὶ ἄλλως σαφῶς ἐκδιηγουμένη ἐκ ποταπῆς πάθους, ἐκ ποίου στοιχείου ἡ οὐσία τὴν γένεσιν εἴληφεν, ἃ καὶ εἰκότως δοκοῦσί μοι μὴ ἅπαντας θέλειν σ φανερῶν διδάσκειν, ἀλλ' ἢ μόνοις ἐκείνοις τοῖς καὶ μεγάλοις μισθοῖς ὑπὲρ τηλικούτου μυσηρίου τελῶν δωσομένοις. οὐκεῖ γὰρ ταῦτα ὅμοια ἐκείνοις, περὶ ὧν ὁ κύριος ἡμῶν εἶρηκε, Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε· ἀλλὰ ἀνακεχωρηκότα καὶ τερατώδη καὶ βαθέα μυσήρια μετὰ πολλοῦ καμάτου περιγινόμενα τοῖς φιλοσεβέσι. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκδαπανήσει πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, ἵνα μάθῃ ὅλα ἀπὸ τῶν δακρύων τ ἐνθυμήσεως δ' πονηθέντος αἰῶνος θάλασσαν καὶ ποταμοὺς καὶ πᾶσα ἔνυδρος οὐσία τὴν γένεσιν εἴληφεν, ἐκ δὲ τοῦ γέλωτος αὖ τὸ φῶς, καὶ ἐκ τ ἐκπλήξεως καὶ τ ἀμηχανίας τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα; βούλομαι δὲ καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν ἰδίᾳ καρποφορίαν αὐτῶν. ἐπειδὴ γὰρ ὁρῶ τὰ μὲν γλυκέα ὕδατα ὄντα, οἷον πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ ὄμβρους καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ ἐν ταῖς θαλάσσαις ἁλμυρὰ, ἐπινοῶ μὴ πάντα ἀπὸ τῶν δακρύων αὐτ προβεβλῆσθαι, διόλου τὸ δάκρυον ἁλμυρὸν τῇ ποιότητι ὑπάρχειν. φανερὸν οὖν, ὅτι τὰ ἁλμυρὰ ὕδατα ταῦτά ἐστι τὰ ἀπὸ τῶν δακρύων. εἰκὸς δὲ αὐτὴν ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ καὶ ἀμηχανίᾳ γεγονυῖαν, καὶ ἱδρῶτα ἐν τιεῦθεν δὴ καὶ τὴν ὑπόθεσιν αὐτ ὑπολαμβάνειν δεῖν πηγὰς καὶ ποταμοὺς, καὶ εἶναι ἅλμα γλυκέα ὕδατα ὑπάρχειν, τὴν γένεσιν μὴ ἐσχηκέναι ἀπὸ τ * αὐτῆς. ἀπίθανον γὰρ μιᾶς ποιότητος οὔσης τῶν δακρύων, τὰ μὲν ἁλμυρὰ, τὰ δὲ γλυκέα ὕδατα ἐξ αὐτῶν προελθεῖν. τοῦτο δὲ πιθανώτερον, τὰ μὲν εἶναι ἀπὸ τῶν δακρύων, τὰ δὲ ἀπὸ τ ἱδρώτων. * ἐπειδὴ καὶ θερμὰ καὶ δριμέα ἐνὰ ὕδατά ἐστιν ἐν ᾧ κόσμῳ νοεῖν ὀφείλεις τὴν ποιότητα, καὶ ἐκ ποίᾳ μορίᾳ, προήκατο ταῦτα. ἁρμόζουσι γὰρ τοῖς καιροῖ τῇ ὑποθέσει αὐτῶν. διὸ δεῦτα σαν οὖν πᾶν πάθος τὴν μητέρα αὐτῶν, καὶ μόγις ὑπερκύψασαν ἐπὶ ἱκετείαν τραπῆναι τὸ καταλιπόντος αὐτὴν φωτὸς, τοῦτέστι τὸ χριστὸν, λέγουσιν. ὃς ἀνελθὼν μὲν εἰς τὸ πλήρωμα, αὐτὸς μὲν εἰκὸς, ὅπ ὠκνησεν ἐκ δευτέρου καταλθεῖν, τὸν παράκλητον δὲ ἐξέπεμψεν * αὐτὴν, τοῦτέστι πρὸς αὐτ σωληρα, σὺν δόντος αὐτῷ πᾶσαν τὴν δύναμιν τῶν παζος, καὶ πᾶν ὑπ' ἐξουσίαν παραδόντος, καὶ τῶν αἰώνων * δεσπόζοντος, ὅπως ἐν αὐτῷ τὰ πάντα * δι' ὁμολ κτισθῇ, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, θεότητες, κυριότητες. ἐκπέμπεται δὲ πρὸς αὐτὴν μετὰ τ ἠλικιωτ αὐτοῦ τ ἀγγέλων. τὴν δὲ ἀχαμὼθ ἐνζαπέσαν αὐτὸν λέγουσι, πρῶτον μὲν κάλυμμα ὑπὸ δεδ σθαι δι' αἰδῶ, εἶτα δὲ ἐξ ἐπιτα δεῦσαν αὐτ σὺν ὅλῃ τῇ καρποφορίᾳ αὐτ προσδραμεῖν αὐτῷ δύναμιν λαβοῦσαν ἐκ τ ἐπιφανείας αὐτ, καὶ ξ νον μορφῶσαι αὐτὴν

A conuersionis] ad eum qui viuificauit eam, collectionẽ & substantiam fuisse materię dicunt ex qua hic mundus constat. De conuersione enim mundi & Demiurgi omnem animam genesim accepisse. De timore autem & tristitia reliqua initium habuisse. A lacrymis enim eius factam vniuersam humidã substantiam, à risu autem lucidã, à tristitia autem & pauore corporalia mundi elementa. Aliquando enim plorabat & tristis erat, quomodo dicunt, quòd derelicta sola esset in tenebris & in vacuo. Aliquando autẽ in cogitationem veniens eius quòd dereliquerat eam lumen, diffundebatur & ridebat. Aliquando autem rursus timebat. Aliquando consternabatur, & ecstasin patiebatur. Et quidem enim tragœdia multa est iam hic, & phantasia vniuscuiusque illorum aliter & aliter grauiter exponentis, ex quali passione, & ex quali elemento substantia generationem accepit.[47] Quæ etiam conuenienter videntur mihi non omnes velle manifestò docere,[48] sed solos illos qui etiam grandes mercedes pro talibus mysterijs præstare possunt. Non enim iam dicunt similia illis, de quibus Dominus [noster] dixit: Gratis accepistis, gratis date: sed separata & portentuosa, & alta mysteria cum magno labore exquisita fallacibus. Quis enim non eroget omnia quæ sunt eius, vti discat quoniam à lacrymis Enthymeseos, quæ ex passione AEonis, maria & fontes, & flumina, & vniuersa humida materia generationem acceperunt? De risu autem eius lumen, de pauore autem & inconstabilitate corporalia mundi elementa? [49] Volo autem aliquid & ego conferre fructificationi eorum. Quoniam enim video dulces quidem quasdam aquas, & fontes, & flumina, & imbres, & alia, quæ autem sunt in mari salsas, adinuenio non omnia à lacrymis eius emissa, quoniam lacrymę salsæ sunt qualitate. Manifestum est igitur, quoniam salsæ aquæ hæ sunt à lacrymis. Opinor autem eam in agonia & in inconstantia] grandi constitutam & sudasse. Vnde etiam secũdùm argumentationem ipsorum suspicari oportet, fontes, & flumina, & si quæ sunt aliæ aquæ dulces generationem habuisse à sudoribus eius. Non est enim suadibile, cùm sint vnius qualitatis lacrymæ, alteras quidem salsas, alteras dulces aquas ex eis exisse. Hoc autem magis suadibile, alteras quidem esse à lacrymis, alteras verò à sudoribus. Quoniam autem & calidæ & austeræ quædam sunt aquæ in mundo, intelligere *debemus quid faciens, & ex quo membro emisit has. Apti sunt enim huiusmodi fructus argumento ipsorum.

*debes.

Cùm igitur peragrasset omnem passionem mater ipsorum, & vix cùm elata esset, ad obsecrationem conuersa est eius luminis, quod dereliquerat eam, hoc est, Christi, C dicunt: qui regressus in Pleroma, ipse quidem vt datur intelligi pigritatus est secundò descendere: Paracletum autem misit ad eam, hoc est, Saluatorem, præstãte ei virtutem omnem Patre, & omnia sub potestate tradente. Et AEonibus autem similiter, vti in eo omnia conderentur, visibilia & inuisibilia, throni, diuinitates, dominationes. Mittitur autem ad eam cum coætaneis suis Angelis.[50] Hanc autem Achamoth reueritam eum dicunt, primò quidem coopertionem imposuisse ei propter reuerentiã. Deinde aũt cùm vidisset eum cum vniuersa fructificatione sua accurrisse ei, virtute accepta de

Errores de ortu materiæ, mundi & animarum.

Matt. 10. 8.

Ironia.

Ita formasse] *μεμορφωκέναι. mendosè legitur apud Theod. ἰδιοποιῆσαι, pro εἰδοποιῆσαι.*

Ac nihil eiusmodi sentiens.] *Hæc verba addo ex Tertul. perspicuitatis causa. Illic tamen pro, â quo, reponendum, à qua.*

Quæ post eum] *lego μετὰ cum vet. interp.*

Hoc est Hylicorum] *apud Tertull. pro, materiam, legendum materialium. ex ipso procreatos, τοῦτο lego ex veteri interp. & Tertul.*

D Spirituales] *νοητούς, id est, qui intelligentia tantum comprehenduntur, non autem in aspectum cadunt. Delenda porrò hic in Græco est particula negatiua, vt apparet ex vet. interp. & Tertul. qui tamen νοερούς legit, non νοητούς. quod mihi magis placet.*

Huiusce opinionis] *δόκησεως enim habet Epiphanij codex. Tamen ποιήσεως legit vet. interp. Vertit enim operationis. Prior tamen lectio magis conuenire videtur cum his quæ antecedunt.*

Quia imbecillior] *Græcè, ἀτονώτερον αὐτὸν ὑπάρχοντα ; vet. interpr. ἀνώτερον αὐτὸν ὑπάρχοντα προγνώσκειν. Ita enim habet, superiorem ipsum existentem præscire. Sed hæc lectio parum congruit cum authoris sensu.*

Psychicum filium] *addo ψυχικὸν ex vet.*

Quia psychicus sit] *in Græco pro ψυχικὰ substituendum ψυχικὸν ex vet. interp.*

In subcælesti] *legendum est in Græco ὑποουράνιον, vt opponatur τῷ ὑπερουρανίῳ, in quo mater sedem habet.*

Cosmocratorem autem] *κοσμοκράτορα lego, nõ παντοκράτορα. Diabolum enim intelligit. Consentiunt vetus interp & Tertull.*

Terram nimirum] *γὴν lego, non τὴν, ex veter. & Tertullian.*

Metus motionem] *Delenda videntur hæc verba in Græco τῶν δακρύων. nec ea agnoscit vetus interp.*

Mœroris concretionem] *λύπης. Vetus legit ὕλης, sed malè.*

Insitum esse] *legendum ἐμπεφυκέναι, non ἐκπεφυκέναι. Ridet autem hoc loco Tertul. Valentinianos, qui vnde ignis exiterit, minimè prodant. Itaque ait, credibile esse Achamoth in tantis vexationibus febricitasse, ex eóque æstu ignem prodijsse.*

Et fusili] *addo καὶ ex vet.*

Vt quæ] *addo ἅτε ex vet.*

Perfecti sermonis] *addo λόγου ex vet. & Tertull.*

Spiritualis homo] *lego ἀνθρωπος ex vet & ead. lin. δυνάμεως.*

Atque

accurrit: ac tum ille scientiæ formam ei indidit, eamque perturbationibus liberauit. Nec tamen has ab ea rata secreuit, ac depulit, vt curam omnem earum abijceret. (Nec enim deleri poterant, quemadmodum prioris Sophiæ affectiones: quòd radices iam egissent, ac robur contraxissent), verũ secretas eas confudit, & cõdensauit, atq; ex incorporea affectione, in corpoream materiã immutauit, ac deinde eam illis aptitudinẽ, & naturã attulit, vt in concretiones, & corpora venirent, efficerenturq; duæ essentiæ, altera mala, quæ ex passionibus obnoxia, quæ ex conuersione orta esset. Quæ etiã ipsa causa est, cur Saluatorem potẽtiã fabricasse dicant. Achamoth autẽ affectu suo liberatam, præ lætitia contemplationem luminum eorũ, quæ cum ipso erãt, hoc est Angelorum, quos ipse comites habebat, arripuisse: cumq; ipsis congressam, fructus secundùm imaginem peperisse docent, partum videlicet spiritualem ad similitudinem effectum satellitum Saluatoris. Tribus igitur his de eorum sententia in ortum productis, vno nimirùm ex passione, quod erat materia, altero ex conuersione, quod erat animale, tertio, quòd ipsa in lucem ediderat, hoc est, spirituali, ad formam ipsis afferendam, postea se conuertisse. Verùm id quod spirituale erat, haudqua quam ab ipsa informari potuisse, quoniam eiusdem cum ea essentiæ erat. Itaq; ad animalis essentiæ, quæ de ipsius conuersione ortum habuerat, formationẽ se contulisse, ac disciplinas eas, quæ à Saluatore profectæ sunt, in lucem edidisse. Ac primùm ex animali substantia parentem, & Regem omnium, tam quæ eandem cum ipso essentiam habent, hoc est, Psychicorum, quæ etiam dextra appellant, quàm quæ ex passione & materia procreata sunt, quæ quidem sinistra vocant, informasse. Hunc enim omnia, quæ post eum extiterunt, ita formasse asserunt, vt occultè, ac nihil eiusmodi sentiens, à matre impelleretur. Quocirca & Metropatorem, & Apatorem, & Demiurgum, ac Patrem eum nuncupant, dextrorum quidem, hoc est, Psychicorum, Patrẽ eum dictitantes; sinistrorum autem, hoc est, Hylicorum opificem, omnium verò Regem. Hanc enim Enthymesin, ad AEonum honorem cuncta efficere cupientem, imagines eorum effecisse tradunt, vel potius Saluatorem operâ ipsius. Ab eo enim ipsam quidem in inuisibilis Patris imagine ita conseruatam esse, vt Demiurgo prorsus ignota esset. Hunc autem in Monogenis filij imagine, in reliquorum verò AEonum, Archangelos, & Angelos ex ipso procreatos. Itaque Patrem eum, ac Deum eorum, quæ extra Pleroma sunt, extitisse dicũt, vtpote omnium tam Psychicorũ quàm Hylicorum effectorem. Distinctis enim duabus illis essentijs ante cõfusis, atque ex incorporeis in corporeas immutatis, tam cælestia, quàm terrestria condidisse, & Hylicorum, & Psychicorum, & dextrorũ, & sinistrorum, & leuium, & grauium, & sursum tendentium, ac deorsum vergentium architectum extitisse. Septem enim cælos ab eo conditos fuisse, supra quos eum esse aiunt. Ob idque Hebdomadem eũ appellant: matrem autem illam Achamoth, Ogdoadem, seruantem videlicet numerum Primigenæ, ac Principis illius, quæ in Pleromate est, Ogdoadis. Septem porrò hos cælos spirituales esse aiunt, Angelosq; ipsos statuunt, atq; item Demiurgum ipsum Angelum Deo similẽ, quemadmodum & Paradisum, qui suprà tertium cælum situs est, potẽtia, quartũ Angelum esse astruunt: Adamumq; ab eo aliquid sumpsisse, cũ in eo versaretur. Atq; ita quidẽ Demiurgũ in

A ἀυτὴν μόρφωσιν τὴν κατὰ γνῶσιν, καὶ ἴασιν τῶν παθῶν ποιήσασθαι αὐτῆς. χωρίσαντα δὲ αὐτὰ αὐτῆς, μὴ ἀμελήσαντα ὧν αὐτῶν. οὐ γὰρ ἦν δυνατὰ ἀφανισθῆναι, ὡς τὰ τῆς προτέρας, διὰ τὸ ἐκτικὰ ἤδη καὶ δυνατὰ εἶναι, ἀλλ' ἀποκρίναντα * χωρὶς συγχεῖσθαι τῇ συγχύσει καὶ πῆξαι, καὶ δὲ ἀσωμάτου πάθους εἰς * ἀσώματον τὴν ὕλιν μεταβαλεῖν αὐτὰ, εἶθ' οὕτως ὀλιγοηδειότητα καὶ φύσιν ἐμποιηκέναι αὐτοῖς, ὥστε εἰς συγκρίματα καὶ σώματα ἐλθεῖν πρὸς τὸ γενέσθαι δύο οὐσίας, τὴν φαύλην τῶν παθῶν, ἥν τε τῆς ἐπιστροφῆς ἐμπαθῆ. καὶ διὰ τοῦτο δυνάμει τὴν σωτῆρα δεδημιουργηκέναι φάσκουσι, * τὴν δὲ τήν τε ἀχαμὼθ ἐκτὸς πάθους γενομένην, καὶ συλλαβοῦσαν τὴν χαρὰν τῶν * ὀφθέντων τὴν θεωρίαν, τουτέστι τῶν ἀγγέλων τῶν μετ' αὐτῆς, καὶ ἐκτικὴν οὖσαν αὐτοῖς, κεκτημένην καρπὸν κατὰ τὴν εἰκόνα διδάσκουσι, κύημα πνευματικὸν καθ' ὁμοίωσιν * γεγονότων τῶν δωρυφόρων τοῦ Σωτῆρος. πλεῖον οὖν ἤδη τούτων ὑποκειμένων κατ' αὐτούς, τῷ μὲν, ἐκ τοῦ πάθους, ὃ ἦν ὕλη· τῷ δὲ, ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς, ὃ ἦν τὸ ψυχικόν· τῷ δὲ, ὃ ἀπεκύησε, τουτέστι τὸ πνευματικόν, οὕτως ἐζήτησε τὴν μόρφωσιν αὐτῶν. ἀλλὰ τὸ μὲν πνευματικὸν μὴ δεδυνῆσθαι αὐτὴ μορφῶσαι, ἐπειδὴ ὁμοούσιον ὑπῆρχεν αὐτῇ. τεθάφθαι δὲ ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τὸ γενομένης ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς ψυχικῆς οὐσίας, προβαλεῖν τε τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος μαθήματα. καὶ πρῶτον μεμορφωκέναι αὐτὴν ἐκ τῆς ψυχικῆς οὐσίας λέγουσι τὸν πατέρα καθ' ὑπερβολὴν πάντων, τῶν τε δημιουσίων αὐτῷ, τουτέστι τῶν ψυχικῶν, ἃ δὴ δεξιὰ καλοῦσι, καὶ τῶν ἐκ τοῦ πάθους καὶ τῆς ὕλης, ἃ δὴ ἀριστερὰ καλοῦσι. πάντα γὰρ τὰ * κατ' αὐτὸν φάσκουσι μεμορφωκέναι λελῆθότως κινήμενον ὑπὸ τῆς μητρὸς, οἷον καὶ μητροπάτορα καὶ ἀπάτορα καὶ δημιουργὸν αὐτὸν καὶ πατέρα καλοῦσι. τῶν μὲν δεξιῶν πατέρα λέγοντες αὐτὸν, τουτέστι τῶν ψυχικῶν· τῶν δ' ἀριστερῶν, τουτέστι τῶν ὑλικῶν, δημιουργὸν, συμπάντων δὲ βασιλέα. τὴν γὰρ ἐνθύμησιν ταύτην βελτιῶσαν εἰς τιμὴν τῶν ἀμείνων τὰ πάντα ποιῆσαι, εἰκόνας λέγουσι πεποιηκέναι αὐτῶν, μᾶλλον δὲ * σωτῆρα δι' αὐτῆς. καὶ αὐτὴν μὲν, οὐ εἰκόνι τῇ ὁρατῇ τοῦ ἀοράτου πατρὸς τετυχηκέναι μὴ γινωσκομένῳ ὑπὸ τοῦ δημιούργου· τοῦτον δὲ, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ· τῶν δὲ λοιπῶν ἀμείνω τοὺς ὑπὸ * τούτων γεγονότας ἀρχαγγέλους τε καὶ ἀγγέλους. πατέρα οὖν καὶ θεὸν λέγουσιν αὐτὸν γεγονέναι τῶν ἐκτὸς τοῦ πληρώματος, ποιητὴν ὄντα πάντων ψυχικῶν τε καὶ ὑλικῶν. διακρίναντα γὰρ τὰς δύο οὐσίας συγκεχυμένας, καὶ εἰς ἀσωμάτων * σώματα ποιήσαντα, δεδημιουργηκέναι τά τε οὐράνια καὶ ποιήσασθαι τὰ γήϊνα, καὶ γεγονέναι ὑλικῶν καὶ ψυχικῶν, δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν δημιουργὸν, κούφων καὶ βαρέων, ἀνωφερῶν καὶ κατωφερῶν. ἐπειδὴ γὰρ οὐρανοὺς κατεσκευακέναι, ὧν ἐπάνω τὸν δημιουργὸν εἶναι λέγουσι. καὶ διὰ τοῦτο ἑβδομάδα καλοῦσιν αὐτὸν, τὴν δὲ μητέρα τὴν ἀχαμὼθ ὀγδοάδα, ἀποζώσασαν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἀρχεγόνου, καὶ πρώτης τοῦ πληρώματος ὀγδοάδος. τοὺς δὲ ἑπτὰ * οὐρανοὺς ὅλα εἶναι νοητοὺς φασιν, ἀγγέλους δὲ αὐτοὺς ὑποπίπτειν, καὶ τὸν δημιουργὸν δὲ καὶ αὐτὸν ἄγγελον θεῷ ἐοικότα, ὡς καὶ τὸν παράδεισον ὑπὲρ τρίτον οὐρανὸν ὄντα, τέταρτον ἀγγέλου λέγουσι δυνάμει ὑπάρχειν, καὶ ἀπὸ τούτου τὴν εἰληφέναι τὸν Ἀδὰμ διατετρῶσθαι δὲ αὐτῷ, ταῦτα δὲ τὸν δημιουργὸν φάσκουσι ἀφ' ἑαυτῷ

* χωρὶς συγχεῖσθαι
* σώματον
* τὴν δὲ
* σὺν αὐτῇ
* γεγονὸς
* μετ' αὐτὸν
* τούτῳ
* σώματα
* οὐρανοὺς εἶναι

A visu eius, & illum formasse eam formationem, quæ est secundum agnitionem, & curationem passionum feciſſe eius, separantem eas ab ea, & non eas neglexisse. Nec enim erat possibile eas exterminari quemadmodum [51] priores,] eo quòd iam habilia & possibilia essent. Sed segregantem separatim]commiscuisse & coagulasse, & de incorporali passione in corporalem materiam transtulisse eas, & sic aptabilitatem & naturã feciſſe in eis, vt in congregationes & corpora venirent, vti fierent duæ substantiæ, vna quidem mala ex passionibus, altera autem conuersionis passibilis, & propter hoc virtute Saluatorem fabricasse dicunt. Hanc autem Achamoth extra passionem factam concepisse, & de gratulatione eorum quæcunq; sunt luminum visionem, id est, Angelorum qui erant cum eo, & delectatam in conspectu eorum peperisse fructus, secundum illius imaginem docent, partum spiritalem secundum similitudinem factum satellitum Saluatoris. Error de ortu Saluatoris & Angelorum.

Tria igitur hæc cùm subsistant secundum eos, vnum quidem ex passione, quod erat materia; alterum verò de conuersione, quod erat animale; alterum verò quod enixa est, quod est spiritale, sic conuersa est in formationem ipsorum. Sed spiritale quidem non potuisse eam formare, quoniam eiusdem substantiæ ei erat. Conuersam autem in B formationem eius, quæ facta erat de conuersione eius animalis substantiæ, emisisse quoque à Saluatore doctrinas. Et primò quidem formasse eam de animali substantia dicunt, Deum Patrem & Saluatorem & Regem omnium [52] eiusdem] substantiæ ei, id est, animalium, quas dextra vocant; & eorum quæ ex passione & ex materia, quas sinistra dicunt. Ea enim quæ post eum sunt, eum dicunt formasse latenter motum à matre sua. Vnde [&] Metropatorem & Apatorem & Demiurgum eum & fratrem vocãt. Dextrorum quidem Patrem dicentes eum, id est, Psychicorum; Sinistrorum verò, id est, Hylicorum, Demiurgum; omnium autem Regem. Hanc enim Enthymesin volentem in AEonum honorem omnia facere, imagines dicunt feciſſe ipsorum, magis autem Saluatorem per ipsam. Et ipsam quidem in imagine inuisibilis Patris conseruasse incognitam à Demiurgo: [53] Hunc autem vnigeniti] Filij: reliquorum verò AEonum, eos qui ab hoc facti sunt Angeli & Archangeli. Patrem itaque & Deum dicunt factum eorum quæ sunt extra Pleroma, fabricatorem esse omnium Psychicorum & Hylicorum: separantem enim duas substantias confusas, & de incorporalibus corporalia facientem, fabricasse quæ sunt cælestia & terrena, & factum Hylicorum & Psychicorum, dextrorum & sinistrorum fabricatorem, leuium & grauium, sursum aduolantium, & deorsum [54] deuergentium:] septem quoque cælos feciſſe, super quos Demiurgum esse dicunt, & propter hoc Hebdomadam vocant eum. Matrem autem Achamoth Ogdoadam, seruantem numerum primogenitæ & primariæ Pleromatis Ogdoadis.

[55] Septem autem cælos, quos intellectuales esse dicunt. Angelos autem eos tradunt & Demiurgum, & ipsum angelum: Deo autem similem, quemadmodum & Paradisum supra tertium cælum existentem virtutem [Archangelum quartum] dicunt esse, & ab hoc aliquid accepisse Adam conuersatum in eo. Hæc autem Demiurgum dicunt De cælis & Paradiso.

C

D

Atque hunc esse] *Græca ex veter. interp ita corrigenda sunt, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ἐν αὐτοῖς ἄνθρωπον ἀξιοῦσιν.*

Corpus à terra, carnem à materia] *hæc duo pro vno accipienda sunt. Nam cùm paulò post tria genera inducit, hylicum duo hæc complectitur.*

Recipere queat] *in Græco veterem interpretem secutus ὑποδέξασθαι lego, non ὑποδείξασθαι.*

Sese inflexerit] *legendum in Græco τροπὴν κλίσιν, non τρόσκλησιν.*

Salem] *alludit ad hunc, vt opinor, locum, Vos estis sal terræ, quo Valentiniani abutebantur.*

Psychicum etenim] *in Græco pro τῷ ψυχικῷ, substituendum est τῷ ψυχικῶ. Sicque non modò vetus interpres habet, sed etiam Tertullianus: cuius hæc verba sunt, Indiguisse enim animalem etiam sensibilium disciplinarum.*

Ob eamq; causam] *Pro δι' ὧν, lego διὸ cum veter.*

Primitias] *ἀπαρχὰς. Tertul. prospicientias, parum commodè.*

A dispensatione] *οἰκονομίας. Tertul. administrationi vi.*

Vt & visibile] *in Græco lego καὶ ὁρατὸν, καὶ ψηλάφητον cum vet. interp. & Theod. & Tertul.*

Et ab Achamoth] *Græca hoc loco ita emendanda sunt ex vet. interp. καὶ ὑπὸ τῆς Ἀχαμὼθ μεμνημένους τὰ μυστήρια. ἑαυτοὺς δὲ τούτους ὑποτίθεντας.*

Quod ipsi esse volunt] *Sic enim lego cum vet. ὃ θέλουσιν αὐτοὶ: Græca enim hoc quoq; loco corrupta sunt.*

Potest]*post ἀδικῆσαι addo δυναμένῳ ex vet.*

Liberè ac sine] *legend. in Græc. ἀδιαφόρως.*

Indoctos] *ἰδιωτῶν vnica voce legendum.*

In vsu] *χρήσει. Opponitur autem τῇ κτήσει.*

Nobis adimatur] *his verbis alludit ad illud Euangelij, habenti dabitur, ei autem qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.*

Quisquis in mundo] *Degenerem nec legitimum veritatis aiunt, inquit Tertul. qui diuersatus in mundo, non amauerit fœminam, nec se ei iunxerit. Itaq, meritò eos de passuitate vitæ & diligentia delictorum generositatem suam vendicare ait. Quo loco, vt obiter id admoneam, passuitas non deducitur ab aduerbio passim, vt annotat Rhenanus, sed vocabulum est de Græco redditum. Quod enim ἐμπάθειαν Græci dicunt, id ille passuitatem transtulit. Porrò vt ad authoris nostri verba redeã,*

ea opinione versatũ fuisse, vt se hæc omnia, ex se ipso
constructa esse existimaret: cæterùm ea fecisse producente Achamoth. Cælum enim condidisse, cùm cælum ignoraret: & hominẽ effinxisse, cùm hominem nesciret: & terram patefecisse, cùm terram haud quaquam nosset, atq; eodẽ modo in omnibus rebus aiũt eum rerum earum, quas efficiebat, formas, atq; adeò ipsam quoq; matrẽ, ignorasse: atq; opinionis errore hoc sibi finxisse, se solum omnia esse. Causam aũt huiusce opinionis ipsi matrẽ extitisse ferunt, quòd eum ita producere voluisset, caput quidẽ & principium essentiæ suæ, dominum autẽ, & arbitrum totius negotij. Hanc porrò matrẽ, & Ogdoadẽ, & Sophiam, & Terram, & Hierusalẽ, & sanctum Spiritum, & masculino genere Dominum vocant. Versari autem in medietate, ac suprà Demiurgum quidẽ esse, infra autem aut extra Pleroma vsq; ad consummationẽ. Quoniã autẽ materialem essentiã ex tribus affectibus conflatã esse dicunt, nempè ex metu, & mœrore, & anxietate, hanc rationẽ ineunt, vt ex metu quidem & Conuersione ea omnia, quæ anima prædita sunt, coagmẽtata esse velint: Demiurgum nempè ex Cõuersione, ex metu autem quicquid reliquum est animalis substantiæ, vt animæ brutorum animantium, & ferarũ, & hominum. Ac propterea eum, quia imbecillior sit, quàm vt quę spiritualia sint cognoscere queat, se solum esse Deum existimasse, ac per Prophetas dixisse, Ego Deus, ac præter me nõ est alius. Ex mœstitia autem spirituales nequitias extitisse docẽt. Hinc enim & diabolum, quem & Cosmocratorẽ, id est, mundi principẽ vocant, & dæmonas, & angelos, ac spirituales omnem nequitiæ substantiã ortum duxisse. At verò Demiurgum quidẽ Psychicum matris suæ filiũ esse dicunt, Cosmocratorem aũt Demiurgi opus. Et quidem Cosmocratorem, quę suprà ipsum sunt perspecta habere, quia nequitiæ spiritus est: Demiurgũ autem ignorare, quia Psychicus sit. Porrò matrẽ eorum in supercęlęsti loco, hoc est in medietate, domicilium habere. Demiurgum autẽ in subcælesti, hoc est in Hebdomade: Cosmocratorem verò in nostro hoc mundo. Postremò, ex stupore & anxietate, velut ex ignobiliori stirpe, corporea, vti antè diximus, mũdi elementa, prodijsse: terrã nimirum secundum stuporis statum, aquã secundum metus motionẽ, aerem secundum mœroris concretionem, ignẽ deniq; omnibus ijs insitum esse mortiferum & exitiosum, quẽadmodum etiam ignorantiã hisce tribus perturbationibus abditã & occultatam esse tradunt. Condito autem mundo Hylicum etiã hominem effeciſſe, nõ illum quidem ex hac arida terra, sed ab inuisibili essentia, & fusili ac fluida materia sumptũ, atq; in eum postea Psychicum insufflasse statuunt. Huncq; eum esse, qui ad imaginem & similitudinẽ factus sit. Hylicum enim iuxta imaginẽ esse, Deo quidem persimilem, verùm non eiusdẽ cum eo essentiæ. Psychicum autem iuxta similitudinẽ, vnde etiam vitę spiritum, essentiam eius dictã esse, vt quæ ex spiritali defluuio existat. Postea autẽ intextam ipsi pelliceam tunicam fuisse aiunt, hoc est, corpus hoc quod in sensum cadit. At verò partum matris ipsius Achamoth, quẽ ex Angelorum eorũ, quibus Saluatoris latus cinctum erat, cõtemplatione protulit, quòd eiusdem cum matre essentię, ac spiritualis esset, ne ipsum quidem Demiurgum cognitum habuisse dicunt: sed furtim in eum nescientem depositum fuisse, vt per eum in animam ab eo conditã fusus, & in hoc materia constanti corpore, velut vtero gestatus, & amplificatus, ad perfecti sermonis susceptionẽ aptus redderetur. Er-

A ἑαυτοῦ μὲν ᾠήθαι κεκλασκευάζειν, πεποιηκέναι δὲ αὐτὰ τὴ ἀχαμὼθ προβαλλούσης· οὐρανὸν πεποιηκέναι μὴ εἰδότα τὸν οὐρανὸν, καὶ ἄνθρωπον πεπλακέναι μὴ εἰδότα τὸν ἄνθρωπον, γῆν τε δεδειχέναι μὴ ὁπτάμενον τὴν γῆν. καὶ ὅλως πάντων οὕτως λέγουσιν ἠγνοηκέναι· αὐ- *αὐτὴ τὸς τὴν τὰς ἰδίας ὧν ἐποίει, καὶ αὐτὴν τὴν μητέρα, αὐτὸν δὲ μόνον ᾠήθαι πάντα εἶναι. ἐπὶπαν δὲ αὐτῷ γεγονέναι τὴν μητέρα τῆς οὐσίας τάυτης φάσκουσιν, τὴν οὕτω βεβλημδεῖσαν προαγαγεῖν αὐτὸν, κεφαλὴν μὲν καὶ ἀρχὴν τῆς ἰδίας οὐσίας, κύριον δὲ τῆς ὅλης πραγματείας. τάυτὸν δὲ τὴν μητέρα καλοῦσι, καὶ Ὀγδοάδα καλοῦσι, καὶ Σοφίαν, καὶ γῆν, καὶ ἱερουσαλὴμ, καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ κύριον ἀρσενικῶς ἔχειν δὲ αὐτὴ μεσότητα δὲ τόπον αὐτὴν, καὶ εἶναι ὑπεράνω μὲν τοῦ δημιουργοῦ, ὑποκάτω δὲ ἐξω τοῦ πληρώματος μέχρι συντελείας. ἐπεὶ

B οὖν τὴν ὑλικὴν οὐσίαν ἐκ πολλῶν παθῶν συνῆναι λέγουσι, φόβου τε καὶ λύπης καὶ ἀπορίας, ἐκ μὲν τοῦ φόβου καὶ ἐπιστροφῆς τὰ ψυχικὰ τὴν σύστασιν εἰληφέναι, ἐκ μὲν ἐπιστροφῆς τὸν δημιουργὸν βουλόντων τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου τὴν λοιπὴν πᾶσαν ψυχικὴν ὑπόστασιν, ὡς ψυχοειδῆ λόγων ζώων, καὶ θηρίων καὶ ἀνθρώπων. διὰ τοῦτο ἀτονώτερον αὐτὸν ὑπάρχειν πρὸς τὸ γινώσκειν ἑνὰ πνευματικὸν, αὐτὸν νενομικέναι μόνον εἶναι θεὸν, καὶ διὰ τῶν προφητῶν εἰρηκέναι, ἐγὼ θεὸς, πλὴν ἐμοῦ οὐδείς. ἐκ δὲ λύπης τὰ πνευματικὰ τῆ πονηρίας διδάσκουσι γεγονέναι, ὅθεν τὸ διάβολον τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι, ὃν καὶ κοσμοκράτορα καλοῦσι, καὶ τὰ δαιμόνια, καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ πᾶσαν τὴν πνευματικὴν τῆς πονηρίας ὑπόστασιν. ἀλλὰ τὸ δημιουργὸν * ὃν τῆς μητρὸς * αὐτὸ λέγουσι, * ψυχικὸν δὲ κοσμοκράτορα γνῶσκειν τὰ ὑπὲρ αὐτὸ, ὅτι πνευ- * αὐτὸ μά ἐστι τῆς πονηρίας· τὸν δὲ δημιουργὸν ἀγνοεῖν, ἅτε * ψυχικὰ ὄντα. εἰκᾶν * τὴν μητέρα αὐτοῦ εἰς τὸ * ψυχικὸν ὑπερῳάνιον τόπον, τυτέστιν ἐν τῇ μεσότητι. τὸν δὲ * δὲ μιὰργὸν δὲ εἰς τὸ * ὑπερῳάνιον, τυτέστιν ἐν τῇ ἑβ- * ὑπερά δομάδι. τὸν δὲ * παλοκράτορα ἐν ᾧ καθ' ἡμᾶς νιον κόσμον. ἐκ δὲ τῆς ἐκπλήξεως καὶ τῆς ἐμηχανίας, ὡς * κοσμο ἐκ τοῦ ἀσημοτέρου, τὰ σωματικὰ, καθὼς προϊπα- κράτορα μὲν, τὸ κόσμου στοιχεῖα γεγονέναι. * τὴν μὲν καθὰ * γῆν μὲν τῆς ἐκπλήξεως φάσιν, ὕδωρ δὲ καθὰ τὴν τοῦ * φόβου * φόβου καὶ τὴν δακρύων κίνησιν, ἀέρα δὲ καθὰ τὴν λύπης σιν πῆξιν. τὸ δὲ πῦρ ἅπασιν αὐτοῖς * ἐκπεφυκέναι θά * ἐμπερι νάλον καὶ φθορὰν, ὡς καὶ τὴν ἄγνοιαν τοῖς πᾶσι πά- κέναι θεσιν ἐγκεκρύφθαι διδάσκουσι. δημιουργήσαντα δὲ τὸν κόσμον, πεποιηκέναι καὶ τὸν ἄνθρωπον τὸ χοϊκὸν, οὐκ ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς ἐκρᾶς γῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀοράτου οὐσίας, * ἀπὸ τοῦ κεχυμένου καὶ ῥευστοῦ * καὶ ἀπὸ τῆς ὕλης λαβόντα, καὶ εἰς τοῦτον ἐμφυσῆσαι τὸ ψυ-

D χικὸν διορίζονται, καὶ τοῦτον εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν γεγονότα· κατ' εἰκόνα μὲν τὸ ὑλικὸν ὑπάρχειν, παραπλήσιον μὲν, ἀλλ' οὐχ ὁμοούσιον δὲ θεῷ. καθ' ὁμοίωσιν δὲ τὸν ψυχικὸν, ὅθεν καὶ πνεῦμα ζωῆς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ εἰρῆσθαι, * ἐκ πνευματικῆς ἀπορροίας οὖσαν. ὕστερον δὲ πε- * ἅτε οἰκ ριτεθεῖσθαι λέγουσιν αὐτῷ τὸ δερμάτινον χιτῶνα, πνευμ. τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητὸν σαρκίον εἶναι λέγουσι. τὸ δὲ κύημα τῆς μητρὸς αὐτῆς τῆς ἀχαμὼθ, ὃ καθὰ τὴν θεωρίαν τῶν περὶ τὸ Σωτῆρα ἀγγέλων ἀπεκύησεν, ὁμοούσιον ὑπάρχον τῇ μητρὶ πνευματικὸν, καὶ αὐτὸ ἠγνοηκέναι τὸ δημιουργὸν λέγουσι, καὶ ἐλεηθέντας καλεσθῆσθαι εἰς αὐτὸν μὴ εἰδότ@ αὐτὸ, ἵνα δι αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπ' αὐτοῦ ψυχὴν απαρέν, καὶ εἰς τὸ ὑλικὸν δ' τε Σῶμα κυοφορηθὲν ἐν τάφοις καὶ ἀνέχ- * τελείωθ δὲν, ἕτοιμον γένητ εἰς ὑποδοχὴν δ' * τελείω. ἐλα- γ. ἐλαβεῖν

Δεμ οὖν,

A à semetipso quidem putasse in totum fabricasse; fecisse autem ea Achamoth. Cælum enim fecisse nescientem cælum, & hominem plasmasse ignorantem hominem, terram autem ostendisse non scientem terram, & in omnibus sic dicunt ignorasse eum figuras eorum quæ faciebat, & ipsam matrem, & semetipsum putasse omnia esse. Causam autem ei fuisse matrem eius talis operationis dicunt, quæ sic voluerit producere eum: caput quidem & initium suæ substantiæ, Dominum autem vniuersæ operationis. Hanc autem matrem & Ogdoadem vocant, & Sophiam, & Terram, & Hierusalem, & Spiritum sanctum, & Dominum masculiniter. Habere autem medietatis locum [56] eam,]& esse quidem super Demiurgum, subtus autem siue extra Pleroma vsque ad finem. Quoniam quidem materialem substantiam ex tribus passionibus constare dicũt, timore, & tristitia, & aporia. De timore quidem & de conuersione animalia subsistentiam accepisse. De conuersione quidem, Demiurgum volunt genesim habuisse. De timore autem reliquam omnem animalem substantiam mutorum animalium, & hominum: & propter hoc superiorem eum existentem præscire quæ sunt spiritalia, & se putasse solum Deum, & per prophetas dixisse: Ego Deus, & præter me nemo. *Error contra infinitã Dei sapientiam.* *Isaiæ 45. 6.*

De tristitia autem spiritalia malitiæ docent facta. Vnde & diabolum genesim habuisse, quem & [57] Cosmocratorem vocant, & dæmonia, & omnem spiritalem malitiæ substantiam. Sed Demiurgum quidem Psychicum filium matris suæ dicunt. Cosmocratorem verò [58] creaturam] Demiurgi: & Cosmocratorem quidem intelligere ea quæ sunt supra eum, quoniam sit spiritalis malitia; Demiurgum verò ignorare, cùm sit animalis. Habitare autem matrem quidem ipsorum in eo qui sit cælestis locus, hoc est in medietate: Demiurgum verò in eo qui sit in cælo locus, hoc est hebdomade: Cosmocratorem verò in eo qui sit secundum nos mundo. *De origine dæmonum.*

B

De expauescentia verò & aporia quasi de vesaniori, corporalia, quemadmodum præ- *De origine elementorum.* diximus, mundi elementa facta esse. Terram verò secundum expauescentiæ statum, aquam verò secundum timoris motum, aërem verò secundum materiæ fixionem, ignem verò omnibus ijs inesse mortem & corruptelam, quemadmodum & ignorantiam omnibus tribus passionibus inabsconsam docent.

[59] Cùm fabricasset igitur mundum, fecit & hominem Choicum, non autem ab hac *De hominis origine.*

C arida terra, sed ab inuisibili substantia, & ab effusibili & fluida materia accipientem: & in hunc insufflasse Psychicum definiunt, & hunc esse secundum imaginem & similitudinem factum: secundum imaginem quidem Hylicum esse, proximum quidem, sed non eiusdem substantiæ esse Deo. Secundum similitudinem verò Psychicum, vnde & spiritum vitæ substantiam eius dictam, cùm sit ex spiritali [60] defluxione.] Pòst deinde circundatam dicunt ei [61] dermatinam tunicam. Hanc autem sensibilem carnem esse volunt. Partum verò matris ipsorum, quæ est Achamoth, quem secundùm inspectationem eorum Angelorum qui sunt erga Saluatorem generauit, existentem eiusdem substantiæ [62] matri suæ spiritalem. Et ipsum enim ignorasse Demiurgum dicunt, & latenter depositum esse in eum nescientem eo, vti per eum in eam quæ ab [eo] esset animam seminatum, & in materiale hoc corpus, gestatum quoque velut in vtero in ijs & amplificatum, paratum fiat ad susceptionem perfectæ rationis.

hæc verba in mundo, & de mundo, à Valentinianis petita esse videntur ex c. 17. Ioan. vbi Christus discipulos suos in mundo, sed non de mundo, esse ait. Quæ quidem verba impurissimi homines falsò de se vsurpabant. Mulieri succubuit] *κρατηθῆναι hoc loco ita verto, vt dilucidior sit sensus. Aiebãt enim Valentiniani se ex Venereo cõgressu nihil spurciciei contrahere, quod spirituales essent: reliquos contra inquinari, ac per concupiscentiam à mulieribus, quibuscum rem haberent, victos ac velut cõstrictos teneri.* Nobis quidem] *legò cum vet.* ἡμῖν μὲν ἴδιους ψυχικοὺς ὀνομάζουσι, καὶ ἐκ κόσμε ἔναι λέγουσιν, ἀναγκαίαν τὴν &c. Per sponsũ & sponsam] *in ijs nimirum Euangelij verbis, Exite obuiam sponso & sponsæ.* Per cubiculũ nuptiale] *alludit, vt opinor, ad hunc locum, Nunquid possunt filij sponsi ieiunare etc. Illic enim in Græco est νυμφῶνος, quæ vox cubiculum nuptiale, siue thalamum significat. Hoc porrò vocabulo Pleroma suum significari Valentiniani contendebant.* Sed animalem] *delendum* καὶ *in Græc. & reponendũ post* ψυχικὸν. Atque hunc quidem] *supple, Salu-*

atorem, qui in colũbæ specie in eum descenderat. Sic enim Tertull. exponit, legendumq; est τοῦτον ex vet. Vtpote spirituale] *pro τὸ, repono* ἅτε ex vet. Per eum] *addẽda præpositio διὰ ex vet & delendum paulò pòst* ἕναι. Ab hoc semine] *vetus, de semine.* Complexionem deteriorum] *κεφόνων lego cum vet.* Perstitisse] *διατετλεκέναι. Quam lectionem probo. Nam διατετηρηκέναι, vt legisse videtur vet. int. parũ ad authoris sensum quadrat. Paulo pòst* Σωτῆρος *cũ eo lego, non* Κυρίε. In mundi administrandi munere] *Tertull. dispensationem mũdi exequitur.* Vt ex his etiã] *in Græco ante hæc verba* καὶ ἐκ τούτων, *ponenda hæc sunt,* ἵνα ὑπὸδιάξῃ, *ex vet.* Conquieturum] *ἀναπαύσεσθαι in futuro legit vet. inter.* Iustorum animis] *Hoc loco pro δικαίως vet. interp. legit διὸ καὶ, sed malè.* In sponsas] *Hæc eleganter irridentur à Tertu. Distribuentur, inquit, angelis Soteris. In filios putas? Nõ. Sed in apparatores? Ne istud quidem. Sed in imagines? Vtinã vel hoc. In quid ergo, si nõ pudet dicere? In sponsas. Tũc illi Sabinas raptas iure matrimonij plaudent.* Has ipsas animas] *pro* ψυχὰς *repono* ψυχὰς *ex vet. int.* Argutia] *σοφίᾳ. Vetus interp. legit* φαντάσματα. i. *spectra, quod vocabulum optimè quadrat in hos detortorum Scripturæ locorũ consarcinatores, qui non solidum quoddam vtile doctrinæ corpus efferunt, sed velut spectrum inane confingunt.*

C Inter-

go ineffabili, vt ipſi aiunt, virtute ac prouidẽtia factũ est, vt ſpiritualis homo inſciẽte Demiurgo, vnà cum ipſius inſufflatione à Sophia inſperſus ſit. Vt enim ille matrem ſuam, ita ipſius quoq; ſemen ignorauit: quod etiam ipſum Eccleſiam eſſe dicunt, ſupernæ illius Eccleſiæ imaginem. Atque hominem eum, quem fingunt, huiuſmodi eſſe volũt, vt animam à Demiurgo habeat, corpus à terra, carnem à materia, ac denique ſpiritualem hominẽ à matre Achamoth. Tria igitur cùm ſint, Hylicum quidẽ, quod etiã ſiniſtrum vocant, ea eſſe conditione, vt neceſſariò ipſi pereundum ſit, quippe quod nullum incorruptibilitatis afflatum recipere queat: Pſychicum autem, quod item dextrum appellant, velut inter ſpirituale & hylicum interiectum, eò abire, quocũque ſeſe inflexerit: ſpirituale denique ob eã cauſam emiſſum eſſe, vt hîc Pſychico coniunctum formetur, vnà videlicet cum eo eruditum in conuerſatione. Atque hoc ſalem eſſe dicunt & mundi lucem. Pſychicum etenim ſenſilibus diſciplinis opus habuiſſe. Ob eamq; cauſam & mundum fabricatum eſſe aiunt & Saluatorem ipſum ad hoc Pſychicum, vtpote arbitrij libertate præditum, veniſſe, vt ipſi ſaluti afferret. Quibus enim ſalutem allaturus erat, eorũ primitias ipſum aſſumpſiſſe tradunt: nimirũm ab Achamoth id quod ſpirituale eſt accepiſſe, à Demiurgo autem Pſychico Chriſto conueſtitum fuiſſe, à diſpenſatione verò impoſitum ei corpus fuiſſe, animali eſſentia præditum, atq; ineffabili arte ita conſtructũ, vt & oculis cerni, & tractari, ac deniq; pati poſſet. Neq; enim Hylicum quicquã, hoc eſt materiale, ab eo aſſumptum fuiſſe aiunt: quãdoquidem materia ſalutis neutiquam capax ſit. Conſummationem porrò tum demùm fore, cùm ſcientia informatum, atq; perfectum fuerit, quicquid ſpirituale eſt, hoc eſt ſpirituales homines, qui perfectam de Deo cognitionem habent, & ab Achamoth myſteria didicerunt. Hos autem ſe eſſe ſtatuunt. Animalibus autem diſciplinis imbuti ſunt animales homines, qui per opera, & nudam fidem confirmãtur, nec perfecta cognitione prẽditi ſunt. Quales nos, qui Eccleſiæ fidem profitemur, eſſe aiunt. Ex quo etiam nobis hoc neceſſe eſſe pronunciant, vt probas actiones adhibeamus: nec enim alioqui fieri poſſe, vt ſalutem conſequamur. At ſe non per actionem, ſed quòd naturâ ſpirituales ſint, omnino ac ſine vlla dubitatione ſaluos fore affirmant. Vt enim Hylicum nullo modo ſalutis particeps eſſe poſſe dicũt, quòd eius capax minimè ſit: ſic rurſus ſpirituale (quod ipſi ſe eſſe volunt) ea conditione eſſe, vt nullo prorſus modo interitũ atq; corruptionem recipere queat, quibuſcunq; tandem in flagitijs ſceleribuſq; verſetur. Quemadmodum enim aurũ in cœno poſitum, pulcritudinem ſuam haud proinde amittit, verùm naturam ſuam incolumem ſeruat, nec detrimenti quicquam ei à cœno afferri poteſt: eodem modo ſeſe quoque, quibuſlibet tandem in materialibus actionibus verſentur, nihil hinc lædi, nec ſpiritualis eſſentiæ iacturam facere. Quòd etiam ſit, vt eorum perfectiſsimi quique omnia ea quæ legis interdicto prohibentur, & de quibus affirmat Scriptura, quòd qui hęc faciunt regni Dei hęreditatem minimè conſequẽtur, ſine vllo metu perpetrent. Nam & ea quæ Idolis immolata ſunt, liberè ac ſine vllo diſcrimine edunt, nec ijs inquinari ſe arbitrantur: atq; ad omnia Gentilium feſta & oblectamenta, quæ ad idolorũ honorem, cultumq; celebrãtur, primi confluunt: adeò vt nonnulli eorũ, ne à ſanguinario quidẽ & funeſto, Deoq; & hominib⁹ inuiſo ſpectaculo, in quo cũ feris dimicatur, vel gladiatores

A διὰ οὖν, ὡς φασί, τὸν δημιουργὸν ὁ συγκαταπαρεὶς ἐμφυσήματι αὐτὸ ὑπὸ τῆς σοφίας πνευματικὸς * ἄνθρωπος ἀῤῥήτῳ * προνοίᾳ. ὡς γὰρ τὴν μητέρα ἠγνοηκέναι, οὕτω καὶ τὸ σπέρμα αὐτῆς, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ ἐκκλησίαν εἶναι λέγουσιν, ἀντίτυπον τῆς ἄνω ἐκκλησίας. * καὶ τὸ τε εἶναι τὸν ἐν αὐτῇ ἀξιοῦσιν, ὥστε ἔχειν αὐτοὺς τὴν μὲν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ, τὸ δὲ σῶμα ἀπὸ τοῦ χοός, καὶ τὸ σαρκικὸν ἀπὸ τῆς ὕλης, τὸν δὲ πνευματικὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς μήτρος τὸν ἀχαμώθ. πλὴν οὖν ὄντων τὸ μὲν ὑλικόν, ὃ καὶ ἀριστερὸν καλοῦσι, κατὰ ἀνάγκην ἀπολλυσθαι λέγουσιν, ἅτε μηδὲ μίαν * δύσασθαι ἀφθαρσίας δυνάμενον. τὸ δὲ ψυχικόν, ὃ καὶ δεξιὸν παρακαταθήκην φασίν, ἅτε μέσον τοῦ τε πνευματικοῦ καὶ ὑλικοῦ, ἐκεῖσε χωρῆσαι ὅπου ἂν καὶ τὴν * πρόσκλησιν ποιήσηται. τὸ δὲ B πνευματικὸν ἐκπεπέμφθαι, ὅπως ἐνθάδε ἐνδυσάμενον τὸ ψυχικὸν συζυγίαν μορφωθῇ, συμπαιδευθὲν καὶ συνεξομοιωθὲν τῇ ἀναστροφῇ. καὶ τοῦτ' εἶναι λέγουσι τὸ ἅλας, καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ἔδει γὰρ * τῷ ψυχικῷ καὶ ἀληθῶς παιδευμάτων, * δι' ὃν καὶ κόσμον κατεσκευάσθαι λέγουσι, καὶ τὸν σωτῆρα δὲ ἐπὶ τοῦτο παραγεγονέναι τὸ ψυχικόν, ἐπεὶ καὶ αὐτεξούσιόν ἐστιν, ὅπως αὐτὸ σῶσαι ὢν γὰρ ἤμελλε σώζειν, τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν ἐλήφθαι φάσκουσιν, ἀπὸ μὲν τῆς ἀχαμὼθ τὸ πνευματικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ δημιουργοῦ συνεδεῖσθαι τὸν ψυχικὸν χριστόν, ἀπὸ δὲ τῆς οἰκονομίας περιτεθεῖσθαι σῶμα ψυχικὴν ἔχον οὐσίαν, κατεσκευασμένον δὲ ἀῤῥήτῳ τέχνῃ τῶρες τὸ καὶ * ἀόρατον, καὶ ἀψηλάφητον καὶ ἀπαθητὸν γεγενῆσθαι. καὶ ὑλικὸν δὲ οὐδὲ ὁλοσχερῶς εἴληφέναι λέγουσιν αὐτόν. μηδὲ γὰρ εἶναι τὴν ὕλην δεκτικὴν Cσωτηρίας. τὸν δὲ σωτῆρα ἵνα σωθῇ, ὅταν μορφωθῇ, καὶ τελεωθῇ γνώσει πᾶν τὸ πνευματικὸν, τουτέστιν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, οἱ τὴν τελείαν γνῶσιν ἔχοντες περὶ θεοῦ * καὶ τὰ ἀχαμὼθ. μεμυημένους δὲ μυστήρια εἶναι τούτους ὑποπτεύουσιν. ἐπαιδεύθη γὰρ τὰ ψυχικὰ οἱ ψυχικοὶ ἄνθρωποι, οἱ δὲ ἔργων καὶ πίστεως φύσεις βεβαιοῦμενοι, καὶ μὴ τὴν τελείαν γνῶσιν ἔχοντες. εἶναι δὲ τούτους ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἡμᾶς λέγουσι· διὸ καὶ ἡμῖν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἀγαθὴν παῤῥησίαν ἀποφαίνονται. ἄλλως γὰρ ἀδύνατον σωθῆναι. αὐτοὺς δέ, μὴ διὰ πράξεως, ἀλλὰ διὰ τὸ φύσει πνευματικοὺς εἶναι, πάντη τε καὶ πάντως σωθήσεσθαι δογματίζουσιν. ὡς γὰρ τὸ χοϊκὸν ἀδύνατον σωτηρίας μετασχεῖν, (οὐ γὰρ εἶναι λέγουσιν αὐτὸ δεκτικὸν αὐτῆς) οὕτως πάλιν τὸ * πνευματικὸν θέλουσιν οἱ αὐτοὶ εἶναι * πνευμα- D ἀδύνατον φθορᾶς μεταδέξασθαι, κἂν ὁποίας ἰκόν, ᾖ συγκαταγένωνται παῤῥήσιν. ὃν γὰρ τρόπον λύσιν οὐ χρυσὸς ἐν βορβόρῳ καταπεθεὶς οὐκ ἀποβάλλει τοῦ εἶναι τὴν καλλονὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν φύσιν διαφυλάττει τοῦ βορβόρου μηδὲν ἀδικήσαν * τὸ * διωκμὸν χρυσὸν, οὕτω δὲ καὶ οὗτοι λέγουσι, κἂν ὁποίαις ὑλικαῖς παῤῥήσεσι καταγένωνται, μηδὲν αὐτοὺς παραβλάπτεσθαι, μηδὲ ἀπτεβάλλειν τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν. διὸ δὴ καὶ τὰ ἀπειρημένα πάντα ἀδεῶς οἱ τελειότατοι πράττουσιν αὐτῶν, περὶ ὧν αἱ γραφαὶ διαβεβαιοῦνται τοὺς ποιοῦντας αὐτὰ, βασιλείαν θεοῦ μὴ κληρονομήσειν. καὶ γὰρ εἰδωλόθυτα * διαφόρως ἐσθίουσι, μηδὲ μολύνεσθαι ὑπ' αὐτῶν * ἀδιαφθ- ἡγούμενοι· καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἑορτάσιμον ἡμῶν τέρ- ρως ψιν εἰς ὄμιλον τῶν εἰδώλων γινομένην, πρῶτοι συνίασιν, ὡς μηδὲν παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεμιγμένης τῆς τῶν δικριμάχων καὶ μονομαχίας ἀνδροφόνου

A Latuit igitur, quemadmodum dicunt, Demiurgum conſeminatus in ſubſtatione eius à Sophia ſpiritalis homo, inenarrabili virtute & prouidentia. Quemadmodum enim Matrem ſuam ignorauit, ſic & ſemen eius. Quod etiam ipſum Eccleſiam eſſe dicunt, exemplum ſuperioris Eccleſiæ: & hunc eſſe in ſemetipſis hominem volunt, vti habeant animam quidem à Demiurgo, corpus autem à limo, & carnem à materia: Spiritalem verò hominem à matre Achamoth.

Cùm ſint igitur tria, alterum materiale (quod etiam ſiniſtrum vocant) ex neceſſitate perire dicunt, quippe cùm nullam inſpirationem incorruptelæ recipere poſſit. Animale verò (quod etiam dextrum appellant) cùm ſit medium ſpiritalis & materialis, illud redigi quocunque declinauerit.[63] Spiritale] verò emiſſum eſſe vti hîc animali coniunctum formetur coeruditum ei in conuerſatione. Et hoc eſſe dicunt, ſalem, & lumen mundi. Opus erat enim animali ſenſibilibus diſciplinis. Ob quam cauſam & mundum fabricatum eſſe dicunt, & Saluatorem ad hoc veniſſe animalem; quia ſuę poteſtatis eſt, vt id ſaluet. Quæ enim ſaluaturus erat, eorum primitias eum ſuſcepiſſe dicunt. Ab Achamoth quidem ſpiritale, à Demiurgo autem indutum pſychicum, id eſt animalem Chriſtum, à diſpoſitione autem circundatum corpus, animalem habens ſubſtantiam. Paratum verò inenarrabili arte, vt & viſibile & palpabile & paſſibile fieret. Et Hylicum autem nihil omnino ſuſcepit. Non enim eſſe Hylicum capacem ſalutis.

Conſummationem verò futuram, cùm formatum & perfectum fuerit ſcientia omne ſpiritale, hoc eſt, homines qui perfectam agnitionem habent de Deo, & hi qui ab Achamoth initiati ſunt myſteria: eſſe autem hos, ſemetipſos dicunt. Erudiuntur autem Pſychica, id eſt animalia, Pſychici, id eſt animales homines, qui per operationem & fidem nudam firmantur, & non perfectam agnitionem habent. Eſſe autem hos, nos qui ſumus ab Eccleſia, dicunt.[64] Quapropter & nobis quidem neceſſariam eſſe bonam conuerſationem reſpondent: aliter enim impoſſibile eſſe ſaluari. Semetipſos autem non per operationem, ſed eo quòd ſunt naturaliter ſpiritales, omnino ſaluari dicunt. Quemadmodum enim Choicum impoſſibile eſt ſalutem percipere, non enim eſſe illũ capacem ſalutis dicunt: ſic iterum quod Spiritale, (quod ſemetipſos eſſe volunt) impoſſibile eſſe corruptelam percipere, licet in quibuſcunque fuerint factis.[65] Quemadmodum enim aurum in cœno depoſitum non amittit decorem ſuum, ſed ſuam naturam cuſtodit, cùm cœnum nihil nocere auro poſſit: ſic & ſemetipſos dicunt, licet in quibuſcunque materialibus operibus ſint, nihil ſemetipſos noceri, neque amittere ſpiritalem ſubſtantiam.

C Quapropter & intimoratè omnia quæ vetantur, hi qui ſunt ipſorum perfecti, operantur. De quibus Scripturę confirmant, quoniã qui faciunt ea, regnum Dei non hæreditabunt.[66] Etenim idolothyta indifferenter manducant, nihil inquinari ab ijs putantes;[67] & in omnem diem feſtum Ethnicorum pro voluntate in honore idolorum factum primi conueniunt; vt in nihilo quidem abſtineant, quod eſt apud Deum & apud

Error de triplici homine.

Hæretici gulæ ac libidini dediti. [67] Galat. 5. 21.

Interno Pleromatis cætui] *in Græco pro* ἐν τοῖς τῆς *legendum cum vet. int.* τοῖς ἐντὸς τοῦ.

Ipſorum Chriſtus] *lego* αὐτῶν *cum vet. quemadmodum & verſ. eod.* ὠὐτὴν *pro* ὠὐτῇ, *&* ὄυσης *pro* ὄυσης.

Renũciare his quæ in domo mea ſunt] ἀποτάξασθαι τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου. *Verti etiam poteſt, extremum ſalutare domeſticos meos.*

D Iam quod eorum] *in Græco pro* ὅτι ἰδὼν, *legendum* ὅτι δ' ὧν.

Si radix ſancta] *Gallasij oſcitantiam non queo non mirari, qui ne hîc quoq; mendum Græci codicis deprehenderit, ſed in apertiſſimo ſcripturæ loco tãquam in meridiana luce hallucinatus ſit. Vertit enim, & erãt primitiæ ſanctæ. In Græco autem pro* ἦν *legendum* ἦν, *quemadmodum cuiuis, niſi planè cæco, perſpicuum eſt.*

Atque in ſe contraxiſſe] συνεσταλκέναι. *Mendoſum hoc loco fuiſſe codicem vet. interp. ſuſpicor, qui erexiſſe vertit, quaſi in Græco eſſet* συνανεσκέναι.

Ad quem quæ] *Deeſt vocabulum* προσβατον *in Græco.*

Deo gratias egit] θεῷ *lego cum vet.* τῷ θεῷ.

Ipſas quoque] αὐτὰς *lego cum vet.*

Ioanni propoſitum] *legendum in dat.* Ιωάννῃ.

Et non tanto pòſt interuallo] *delenda ſunt in Græco hæc verba* τοσοῦτον δεικνὺς τῆς ὀγδοάδος ᾗ ὀὐκ ἀνωτά.

Aut ſi reliquorum] *legendum in Græco* ἢ τῶν.

Ac nominibus abutentes] *addenda eſt in Græc. copulatiua particula.*

inter se pugnant, abstinendũ sibi esse putẽt. Sunt etiã qui carnis voluptatibus ad satietatẽ vsq; obsequentes, carnalia carnalibus, & spiritualia spiritualib. persolui aiunt. Quinetiã ipsi partim occultè cũ mulierculis ijs, quas in doctrina sua erudiunt, stupri cõmerciũ habẽt, quemadmodũ ipsę sępè à quibusdam ipsorum circumuentæ, atq; in fraudem impulsæ, ac postea ad Dei Ecclesiam reuersæ, cum reliquo suo errore hoc quoque confessæ sunt: partim apertè, perfrictáque fronte quascunque adamarint mulieres, eas à viris auulsas matrimonio sibi copulant. Alij rursus cùm honestè primùm, velut cũ sororibus, habitare se finxissent, progrediente tempore deprehensa fraus est, grauida nimirùm à fratre facta sorore. Ac pleraque alia impia & execranda flagitia designantes, nos quidem, qui Dei metu cauemus, ne vel cogitatione tenus & sermone peccemus, vt indoctos ac prorsus ignaros insectantur: seipsos autem mirificè extollũt, ac perfectos appellant, & semina electionis. Nos enim in vsu tantummodò gratiam accipere dicunt, ob idque fore, vt ea nobis adimatur: se autem eam, ab ineffabili, & omni nomine præstantiori coniugatione cælitùs deuectam, propriè possidere, ob eamque causam fore, vt ipsis accrescat: proindeque sibi quouis modo faciendum esse, vt coniugij mysterium exerceant. Atq; vt hoc stolidis hominibus persuadeãt, his ipsis verbis vtuntur: Quisquis in mundo existens mulierem non amauit, ita vt ea potiatur, non est ex veritate, nec ad veritatem perueniet: quisquis autem de mundo existẽs cum muliere rem habuit, non perueniet ad veritatem, quoniam in concupiscentia mulieri succubuit. Propterea nobis quidem quos Psychicos vocant, ac de mundo esse statuunt, necessarium esse continentiæ ac bonarum actionum studium, vt per eas ad medietatis locum perueniamus: sibi autem, hoc est, vt ipsi se vocant, spiritualibus & perfectis, haud quaquam. Neque enim actionem aditum ad Pleroma munire; sed semen, quod pusillum quidem illinc emittitur, hìc autem adolescit ac perficitur. Cùm autem vniuersum semen perfectum fuerit, tum demùm Achamoth matrem ipsorum ex medietatis loco migraturam, atque in Pleroma ingressuram, ac sponsum suum, hoc est Saluatorem ex omnibus ortum, accepturam esse, vt coniugium existat Saluatoris, & Achamoth. Et hoc esse, quod per sponsum & sponsam significetur, quemadmodum & Pleroma per cubiculum nuptiale. At verò spirituales, animis exutos, ac spiritus intelligentes effectos, incõprehensibili & inuisibili modo in Pleroma ingressos, in sponsas assignatum iri Angelis ijs qui Saluatorem circumstant. Demiurgum porrò itidem ipsum ad matris Sophiæ locum, hoc est, ad medietatis locum transiturum esse, atque in eadem quoque regione animas eorum, qui iustitiam coluerint, in quiete futuras esse. Neque enim Psychici quicquam intra Pleroma admitti. Quæ cùm ad hunc modum contigerint, tum verò fore, vt ignis ille qui in mundo delitescit, effulgeat, & accendatur, consectaque vniuersa materia, simul quoque cum ea consumatur, atque in nihilum redigatur. Cæterùm, Demiurgum nihil horum exploratum habuisse asserunt, antequam Saluator aduenisset. Sunt etiam qui dicant eum Christum quoque filium suum produxisse, sed animalem: ac de hoc per Prophetas loquutum esse. Hũc autem eum esse, qui per Mariam transmearit, perinde atque aqua per tubum manat: atq; in ipsum, cùm Baptismi aqua tingeretur, Saluatorem illum, qui de Pleromate erat, atq; ex omnibus ortum traxerat, in

A διαφόρων θεᾶς ἀπέχεσθαι οἵτινες αὐτῶν. οἱ δὲ τῆς τῆς σαρκὸς ἡδονῆς ἀκολάστως δουλεύοντες, τὰ σαρκικὰ τοῖς σαρκικοῖς, καὶ τὰ πνευματικὰ τοῖς πνευματικοῖς ἀποδιδόναι λέγουσι. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν λάθρα τὰς διδασκομένας ὑπ' αὐτῶν τὴν διδαχὴν ταύτην γυναῖκας διαφθείρουσιν, ὡς πολλάκις ὑπ' ἐνίων αὐτῶν ἠπατῆσθαι, εἶτα ἐκπεφυκυίας γυναῖκας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, σὺν τῇ λοιπῇ πλάνῃ καὶ τοῦτο ὁμολογήσαντο. οἱ δὲ καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπερυθριάστως, ὅπου ἂν ἐρημίαι γυναικῶν, ταύτας ἀπ' ἀνδρῶν ἀποσπάσαντες, ἰδίας γαμετὰς ἠγήσαντο. ἄλλοι δέ πάλιν σεμνῶς καὶ' ἀρχάς, ὡς μετὰ ἀδελφῶν προσποιοῦμενοι σωφρονεῖν, προϊόντος τοῦ χρόνου ἐλέγχθησαν, ἐκύμονος τὴν ἀδελφὴν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ γενηθεῖσης. καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ μυσαρὰ καὶ ἄθεα πράσσοντες, ἡμᾶς μὲν διὰ τὸν φόβον τοῦ θεοῦ φυλασσομένους, καὶ μέχρις ἐννοίας καὶ λόγου ἁμαρτεῖν, κατατέχουσιν, ὡς *ἰδίων τῶν καὶ μηδὲν ὑπολαμβανόντων. ἑαυτοὺς δὲ ὑστερουμένους τελείους ἀποκαλοῦντες, καὶ σπέρματα ἐκλογῆς. ἡμᾶς γὰρ ὁμοίως χήσεται τὴν χάριν λαμβάνειν λέγουσι, διὸ καὶ ἀφαιρεθήσεσθαι αὐτήν· αὐτοὺς δὲ ἰδιόκλητον ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ἀῤῥήτου καὶ ἀνονομάστου συζυγίας συγκεκαλεκέναι ἔχειν τὴν χάριν, διὰ τοῦτο προστεθεῖσθαι αὐτοῖς. διὸ καὶ ἐκπαντὸς τρόπου δεῖν αὐτοὺς ἀεὶ πρὸ τῆς συζυγίας μελετᾶν μυστήριον, καὶ τοῦτο πείθουσι τοὺς ἀνοήτους αὐτῶν λέξεσιν λέγοντες οὕτως, Ὃς ἂν ἐν κόσμῳ γενόμενος γνωσικὸς σκεφθήτω, ὥστε αὐτὸν κρατηθῆναι, σὺν ἕξει δὲ ἀληθείας, καὶ οὐ χωρήσει εἰς ἀλήθειαν· ὁ δὲ ἀπὸ κόσμου γενόμενος, κρατηθεὶς γυναικί, οὐ χωρήσει εἰς ἀλήθειαν, διὰ τὸ ἐν ἐπιθυμίᾳ κρατηθῆναι γυναικός. διὰ τοῦτο οὖν

C *ἡμᾶς καλοὺς ψυχικοὺς ὀνομάζουσι, καὶ ἐκ κόσμου εἶναι λέγουσι, καὶ ἀναγκαῖαν ἡμῖν τὴν ἐγκράτειαν καὶ ἀγαθὴν πρᾶξιν, ἵνα δι' αὐτῆς ἐλθόντες εἰς τὸν τῆς μεσότητος τόπον, αὐτοῖς δὲ πνευματικοῖς τελείοις χαλυμένοις, μηδαμῶς. οὐ γὰρ πρᾶξις εἰς πλήρωμα εἰσάγει, ἀλλὰ τὸ σπέρμα τὸ ἐκεῖθεν νήπιον ἐκπεμπόμενον, εὐθὺς τελειοῦσθαι. ὅταν δὲ πᾶν τὸ σπέρμα τελειωθῇ, τὴν μὲν ἀχαμὼθ τὴν μητέρα αὐτῶν μεταβῆναι τὸ τῆς μεσότητος τόπου λέγουσι, καὶ ἐντὸς πληρώματος εἰσελθεῖν, καὶ ἀπολαβεῖν τὰ νυμφίον αὐτῆς σωτῆρα, τὰ ἐκ πάντων γεγονότα, ἵνα συζυγία γένηται τοῦ σωτῆρος καὶ Σοφίας τῆς ἀχαμώθ. καὶ τοῦτ' εἶναι νυμφίον καὶ νύμφιον, νυμφῶνα δὲ τὸ πᾶν πλήρωμα, τοὺς δὲ πνευματικοὺς ἀποδυσαμένους τὰς

D ψυχὰς, καὶ πνεύματα νοερὰ γενομένους, ἀκρατήτως καὶ ἀοράτως ἐντὸς πληρώματος εἰσελθόντας, νύμφας ἀποδοθήσεσθαι τοῖς περὶ Σωτῆρα ἀγγέλοις. τὸν δημιουργὸν μεταβῆναι καὶ αὐτὸν εἰς τὸν τοῦ μεσότητος τόπον, μήτε γὰρ ψυχικὸν εἶναι πλήρωματος χαρακτῆρα γενομένων οὕτως, ἵνα μὴ ἐμφωλεύσῃ τῷ κόσμῳ πῦρ ἐκλάμψαν καὶ ἅψαθὲν, καὶ συναναλωθῇ αὐτῇ, καὶ εἰς τὸ μηδὲν ἔννοιαν χαρήσεσθαι διδάσκουσι. τὸν δημιουργὸν μηδὲν τούτων ἐγνωκέναι ἀποφαίνοντες πρὸ τῆς σωτηρίου παρουσίας. εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες προβεβλῆσθαι αὐτὸν καὶ χριστὸν ὑὸν ἴδιον, ἀλλὰ καὶ ψυχικὸν, περὶ τοῦτο διὰ τῶν προφητῶν λελαληκέναι· εἶναι δὲ τοῦτον διὰ Μαρίας διοδεύσαντα, καθάπερ ὕδωρ διὰ σωλῆνος ὁ δεύς, καὶ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ βαπτίσματος καταβῆναι τὸν ἐκ πάντων σωτῆρα ἐν ἄδει περι-

* ἡμῖν οὖν ψυχικοὺς ὀνομάζουσι, καὶ ἐκ κόσμου εἶναι λέγουσιν, ἀναγκαίαν τὴν χάριν τῆν

* ἀλλὰ τὸ χωρὶς τοῦ περὶ

A homines odiosum muneris homicidiale spectaculum.[68] Quidam autem & carnis voluptatibus insatiabiliter inseruientes, carnalia carnalibus, spiritalia spiritalibus reddi dicunt. Et quidam quidem ex ipsis clàm eas mulieres quæ discunt ab eis doctrinam hanc, corrumpunt: quemadmodum multæ sæpe ab ijs suasæ, pòst conuersæ mulieres ad Ecclesiam Dei, cum reliquo errore & hoc confessæ sunt. Alij verò & manifestè, ne quidem erubescentes, quascunque adamauerint mulieres, has à viris suis abstrahentes, suas nuptas fecerunt. Alij verò valdè modestè initio, quasi cum sororibus fingentes habitare, procedente tempore manifestati sunt, grauida sorore à fratre facta, & alia multa odiosa & irreligiosa facientes. Nos quidem qui per timorem Dei timemus etiam vsq; in mentibus nostris, & sermonibus peccare, arguunt quasi idiotas, & nihil scientes; semetipsos extollunt, perfectos vocantes, & semina electionis. Nos enim in vsu gratiam accipere dicunt, quapropter & auferri à nobis: semetipsos autem propriè possidere, desursum ab inenarrabili & innominabili syzygia descendentem habere gratiam, & propterea * adijci eis.[69] Quapropter ex omni modo oportere eos semper syzygiæ meditari mysterium. Et hoc suadent insensibilibus; ijs, sermonibus dicentes sic: Quicunque in sæculo est, & vxorem non amat, vt ei coniungatur, non est de veritate, & non transiet in veritatem. Qui autem de sæculo est mixtus mulieri, non transit in veritatem: B quoniam in concupiscentia mixtus est mulieri. Quapropter nobis quidem, quos Psychicos vocant, & de sæculo esse dicunt, necessariam continentiam, & bonam operationem, vti per eam veniamus in medietatis locum. Sibi autem, spiritalibus, & perfectis vocatis, nullo modo. Non enim operatio in Pleroma inducit, sed semen quod est inde pusillum quidem emissum, hìc autem perfectum factum.

* adijci eis.

Cùm autem vniuersum semen perfectum fuerit, Achamoth quidem matrem ipsorum transire de medietatis loco dicunt, & intra Pleroma introire, & recipere sponsum suum Saluatorẽ, qui est ex omnibus factus vti syzygia fiat Saluatoris & Sophiæ, quæ est Achamoth, & hoc esse sponsum & sponsam:[70] Nymphonem] verò vniuersum Pleroma. Spiritales verò expoliatos, animas, & spiritus intellectuales factos inapprehensibiliter & inuisibiliter intra] Pleroma ingressos spõsas reddi, ijs qui circa Saluatorem sunt Angelis. Demiurgum verò transire & ipsum in matris suæ Sophiæ locum, hoc est, in medietatem. Iustorum quoque animas refrigerari & ipsas in medietatis loco. Nihil enim psychicum intra Pleroma transire. His autem factis ita, [is] qui latet in mũdo ignis exardescens, comprehendens vniuersam materiam consumit, & ipsum simul consumptum, abire in id, vt iam non sit. Demiurgum autem nihil horum cognouisse ostendunt ante Saluatoris aduentum. Sunt autem qui dicunt emisisse eum Christum filium suum, sed animalem, & de hoc per Prophetas locutum esse. Esse autem hunc qui per Mariam transierit,[71] quemadmodum aqua per tubum transit, & in hunc in baptismate descendisse illum qui esset de Pleromate ex omnibus Saluatorem in figura co-

Coniugia Saluatoris, Achamoth, & Angelorum.

C

Mentionem nullam] *hic quoq; negatiua particula μὴ in Græco addenda est.*

Qui ex omnibus ortus est] *lego cum veteri, ὁ ἐκ πάντων γεγονὼς, non, vt est apud Epiphanium, ὁ τῆς οἰκονομίας. Hũ enim verbum fictitium illum Valentinianorum Saluatorem intelligit, qui ex omnibus Æonibus ortum traxit, ac proinde sermone illo, qui primæ Æonum classis est, natu posterior est.*

Ille, inquam, vnius] *Vetus Irenæi interpres videtur legisse ἀπὸ τοῦ, non ὁ τοῦ: sed vtrumq; eodem ferè recidit.*

D Verba fecit] *in Græco pro ἐμπεποίηται, legendum πεποίηται. & seq. vers. pro λέγουσι δὲ, λέγουσι γὰρ.*

Princeps eorum] *addo γὰρ in Græc. ex vet.*

Quam falsò] *pro ψευδῶς videtur legisse vetus interpres ψευδονύμως. vertit enim, falsò nomine.*

Hæc ait atque alto] *Tota centonis huius, ex Homeri versibus consuti, gratia in interpretatione Latina perit. Sed multa in eodem genere apud Latinos extant, ac præcipuè apud Ausonium. Aptè autem Homerocentonibus hæreticos confert Irenæus, qui vt prodigiosæ doctrinæ suæ gratiam fidemque conciliarent, ex variis scripturæ locis, tanquam centonibus quibusdam eam consarcinabant.*

Comitantur euntem] *κίοντες legisse videtur vetus interp. Sed κίοντα mihi magis arridet, vt ad Herculem referatur.*

Versus quidem agnoscet] *in Græco post ἐπιγνώσεται, hæc ex Vet. addenda sunt: μὴν τὰ ἑπτὰ, τὴν δὲ ὑπόθεσιν οὐκ ἐπιγνώσεται.*

Libro suo] *βίβλῳ addo ex veter. quemadmodum & eod. vers post τὴν, παῤῥᾶσαν.*

Quoniam autem] *lego ἐπεὶ δὲ cum vet.*

Redemptio] *de Valentinianorum redemptione latè postea differet. Gallasius hìc toto cælo errat, quòd quid hæc redemptio sibi velit, non intelligat. Idq; cùm ipsemet hanc fabulam postea interpretetur. Quod sanè flagitiosa est oscitantia. Hinc què mihi sit verisimile eum versionem suam nunquam relegisse. Alioqui enim haud dubiè hunc locum ex 18. cap. huius lib. vbi redemptionis fabula exponitur, emendasset.*

Eorum Mimum emensus] *μηνύειν αὐτῶν lego cum veteri. Emetiri autem hoc loco Græc. περαιῶσαι, idem est quod transmeare, trajicere. Vetus interpres quid legerit, non queo cõjicere. Vertit enim explicans, quod longè à significatione verbi περαιῶσαι.*

Huiusce fabulæ] *μύθου lego cum vet. non δυσὶ, vt corruptè legitur in Epiphanij codice. Sensus enim perspicuè postulat vt μύθου legamus.*

Subnectat] *in Græco pro ἐπενεγκεῖν καλῶς ἔχειν ὑπερλάβομεν, reponendum est ἐπενέγκαι, καλῶς ἔχειν ὑπολάβομεν.*

columbæ forma descendisse. Quin spirituale quoq; illud semen, ab Achamoth acceptũ, in eo extitisse. Ac proinde Dominum nostrum primigenæ videlicet illius quaternitatis typum retinentem, ex quatuor hisce conflatum fuisse tradunt, nimirùm ex spirituali quod ab Achamoth erat: ex animali, quod à Demiurgo: ex dispensatione; quod ineffabili arte constructum erat: ac denique ex Saluatore, quod erat columba illa, quæ in eum descenderat. Atque hunc quidem ab omni perpessione immunem permansisse. Neque enim fieri poterat, vt is pateretur, qui comprehensionem omnem, & oculorum obtutum fugiebat. Ob eamq; causam sublatum fuisse Christi Spiritum, qui in eum conditus fuerat, cùm ad Pilatum adduceretur. Quin ne semen quidem illud, quod à matre profectũ fuerat, perpessum esse dicunt: etenim id quoq; omni perpessione præstantius esse, vtpote spirituale, ac ne in ipsius etiam Demiurgi aspectum cadens. Ita de ipsorum sententia Psychicus demùm Christus perpessus est, & is qui ex dispensatione mystico modo constructus fuerat: vt per eum mater superioris Illius Christi, in cruce extensi, quiq; essentię formam Achamothæ impresserat, typum exprimeret. Hæc enim omnia figuras illorũ esse tradunt. Animas porrò eas, quæ Achamothæ semen habuerunt, reliquis meliores ac præstantiores esse aiunt: eoq; nomine præcæteris adamatas esse à Demiurgo, qui rei huiusce causam haud quaquam perspectam habebat, verùm beneficio suo tales eas esse existimabat. Quocirca eas in Prophetas, vt ipsi inquiunt, & sacerdotes, & reges constituisse, ac multa de hoc semine, tanquam sublimiore naturâ prædito, verba à Prophetis habita fuisse interpretantur. Quin multa quoq; matrem de sublimioribus rebus loquutam esse, atque etiã per hunc, & per animas ab eo procreatas. Ac deinceps Prophetarum vaticinia scindunt, alia nempe à matre dicta esse volentes, alia à semine, alia à Demiurgo. Eodemque modo Iesum alia Saluatoris, alia matris, alia Demiurgi instinctu dixisse, quemadmodum nos altius progredientes ostendemus. Demiurgum autem, vtpote ea, quæ ipso superiora erant, ignorantem, commotum quidem esse ijs quæ dicebantur, cæterùm ea tãdem pro nihilo duxisse, aliàs nempe aliam causam existimantem, hoc est, vel spiritum vaticinantem, qui & ipse peculiarem motum habeat, vel hominem, vel denique complexionem deteriorum: atque ita tantisper in ignoratione perstitisse, quoad Saluator accessisset. Cùm enim ille venisset, ex eo ipsum cuncta didicisse, libentique animo sese ad eum cum omni sua potentia adiunxisse, eumque esse Centurionem illum, de quo in Euangelio fit mentio, his verbis ad Saluatorem vtentem: Nam & ego homo sub potestate mea habeo milites, & seruos, & quod eis impero, faciunt. Eum autem in mundi administrandi munere, quandiu par erit, versaturum: idque præsertim, vt Ecclesiæ commodis cura sua ac diligentia consulat, atque ob id etiam quòd quidnam sibi præmij paratum sit, perspectum & exploratum habeat, hoc est, vt ad matris regionem perueniat. Iam verò hominum tria genera constituunt, Spirituale, Hylicum, Psychicum, quemadmodum fuerunt Cain, Abel, & Seth: vt videlicet ex his etiam tres naturas, non iam sigillatim, sed in genere demonstrent. Atque Hylicum quidem ad interitum tendere: Psychicum autem, siquidem meliorum rerum studium amplectatur, in medietatis loco conquieturum, sin verò deteriora consectetur, ad similia quoque profecturum. At spiritualia quæ ab Achamoth fata

A περισεραᾶς. γεγονέναι δὲ ὧν αὐτῷ καὶ τὸ αὐτὸ τ' Ἀχαμὼθ σπέρμα πνευματικόν. τὸν δὲ ὧν κύριον ἡμῶν ἐκ τεσσάρων τούτων σύνδετον γεγενέναι φάσκουσιν, ἀπασῶζοντα τὸν τύπον τῆς ἀρχεγόνου καὶ πρώτης τετρακτύος, ἐκ τοῦ πνευματικοῦ, ὃ ἦν ἀπὸ τῆς Ἀχαμὼθ, καὶ ἐκ τοῦ ψυχικοῦ, ὃ ἦν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ, καὶ ἐκ τ' οἰκονομίας, ὃ ἦν κατεσκευασμένον ἀῤῥήτῳ τέχνῃ, καὶ ἐκ τοῦ σωτῆρος, ὃ ἦν κατελθὸν σὰρξ αὐτὸν περισεράν. καὶ τοῦτο μὲν ἀπαθὲς διαμεμενηκέναι. οὐ γὰρ *τοῦτον ὑπεδέχετο παθητὸν αὐτὸν, ἀκράτητον καὶ ἀόρατον ὑπάρχοντα. καὶ διὰ τοῦτο ῥᾳδίως προσαγομένῳ αὐτοῦ Πιλάτῳ, τὸ εἰς αὐτὸ κατατεθὲν πνεῦμα χρστοῦ. ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀπὸ τῆς μητρὸς σπέρμα πεπονθέναι λέγουσιν. ἀπαθὲς γάρ καὶ *αὐτὸ τὸ πνευματικὸν, καὶ ἀόρατον, καὶ αὐτῷ τῷ δημιουργῷ. ἐπαθε δὲ λοιπὸν κατ' αὐτοὺς ὁ ψυχικὸς χριστὸς, καὶ ὁ ἐκ τ' οἰκονομίας κατεσκευασμένος μυστικῶς, ἵν' ἐπιδείξῃ *αὐτὸ τῇ μητρὶ τ' τύπον τοῦ ἄνω χριστοῦ, ἐκείνου τοῦ ἐκταθέντος τῷ σταυρῷ, καὶ μορφώσαντος τὴν Ἀχαμὼθ μόρφωσιν τὴν κατ' οὐσίαν. πάντα γὰρ ταῦτα τύπους ἐκείνων εἶναι λέγουσι. τὰς δὲ ἐσχηκυίας τὸ σπέρμα τῆς Ἀχαμὼθ, ψυχὰς *ἀμείνους εἶναι λέγουσι γεγονέναι τ' ἄλλων λοιπῶν. διὸ καὶ πλεῖον λέγουσι τ' ἄλλων ἠγαπᾶσθαι ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ. μὴ εἰδότος τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ παρ' αὐτὸ λογιζομένου εἶναι τοιαύτας. διὸ καὶ εἰς προφήτας, φασὶν, ἔταξεν αὐτοὺς, καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς. καὶ πολλὰ ὑπὲρ τοῦ σπέρματος τούτου εἰρῆσθαι, διὰ τ' προφητῶν ἐκγονοῦναι, ἀτε ὑψηλοτέρας φύσεως *ὑπαρχούσας. *ὑπάρχον πολλὰ δὲ καὶ τὴν μητέρα περὶ τ' ἀνωτέρω εἰρηκέναι λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τούτου καὶ τ' ὑπὸ τούτου γενομένων ψυχῶν. καὶ λοιπὸν τέμνουσι τὰς προφητείας τὸ μὲν π ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰρῆσθαι θέλοντες, τὸ δὲ π ἀπὸ τοῦ σπέρματος, τὸ δὲ π ἀπὸ τ' δημιουργοῦ. ἀλλὰ καὶ τ' ἰησοῦ ὡσαύτως, τὸ μὲν τι ἀπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρηκέναι, τὸ δέ τι ἀπὸ τῆς μητρὸς, τὸ δέ τι ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ, καθὼς ἔλαθε εἰδὼς ἑαυτὸν προϊόντος ἡμῖν τοῦ λόγου, τὸν δὲ δημιουργὸν ἅτε ἀγνοοῦντα τὰ ὑπὲρ αὐτὸν, κινεῖσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, καταπεφρονηκέναι δὲ αὐτ', ἄλλοτε ἄλλῳ αἰτίαν νομίσαντα, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ προφητεῦον ἔχον, καὶ αὐτὸ ἰδίαν τινὰ κίνησιν, ἢ τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὴν προσπλοκὴν τ' *χειρῶν. καὶ οὕτως ἀγνοοῦντα διατετελεκέναι ἄχρι τῆς παρουσίας τοῦ *κυρίου. ἐλθόντος δὲ τοῦ σωτῆρος, μαθεῖν αὐτὸν παρ' αὐτοῦ πάντα λέγουσι, καὶ ἀπαθῆ αὐτῷ προσχωρήσαντα μετὰ πάσης τ' δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν ὦ τῷ εὐαγγελίῳ ἑκατόνταρχον, λέγοντα τῷ σωτῆρι, Καὶ γὰρ ἐγὼ ὑπὸ τὴν ἐμαυτοῦ ἐξουσίαν ἔχω στρατιώτας, καὶ δέλους, καὶ ὃ ἐὰν προστάξω ποιῶσι. τελέσαντα δὲ αὐτὸν τὴν κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίαν μέχρι τοῦ δέοντος χρόνου, μᾶλλον δὲ διὰ τὴν τ' ἐκκλησίας ἐπιμέλειαν· ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἑτοιμασθέντος ἀνθ' ἑαυτοῦ, ὅτι εἰς τὸν τῆς μητρὸς τόπον χωρήσει. ἀνθρώπων δὲ τρία γένη ὑρίσανται, πνευματικὸν, χοϊκὸν, ψυχικόν. καθὼς ἐγένοντο κάϊν, ἄβελ, σήθ· *καὶ ἐκ τούτων τὰς τρεῖς φύσεις, οὐκέτι καθ' ἓν, ἀλλὰ κατὰ γένος, διίστασθαι καὶ τὸ μὲν χοϊκὸν εἰς φθορὰν χωρεῖν, καὶ τὸ ψυχικὸν, ἐὰν τὰ βέλτιονα ἕλκηται, ὑπὸ τούτου γε τῶν θελημάτων τοῦ δημιουργοῦ, εἰς τὸν τῆς μεσότητος τόπον * ἀναπαύεσθαι· ἐὰν δὲ τὰ χείρω, χωρήσειν καὶ αὐτὸ πρὸς τὰ ὅμοια. τὰ δὲ πνευματικὰ, ἃ ἂν καταπείρᾳ ἡ ἀχαμὼθ, ἕκαστα ἕως τοῦ *ἵνα ἐπιτύχωσι τοῦ *ἀναπαύεσθαι

A lumbæ, fuisse autem in eo & illud quod est ab Achamoth semen spiritale.

Dominum igitur nostrum ex quatuor ijs compositum fuisse dicunt, seruantem typum primogenitæ & primæ quaternionis; de spiritali, quod erat ab Achamoth, & de animali quod erat de Demiurgo, & de dispositione, quod erat factũ inenarrabili arte, & de Saluatore, quod erat illa, quæ descendit in eum columba: & hunc quidem impassibilem perseueraſſe. Non enim possibile erat pati eum, cùm esset incomprehensibilis & inuisibilis, & propter hoc ablatum esse, cùm traheretur ad Pilatum, illum qui depositus erat in eum spiritus Christi. Sed ne id quidem quod à matre erat semen, passum esse dicunt. Impassibile enim & illud, quippe spirituale & inuisibile, etiam ipsi Demiurgo. Passus est autem, secundùm hos, animalis Christus, & ille qui ex dispositione fabricatus in mysterio, vt ostendat per eum mater typum superioris Christi, illius qui extensus est cruci, & formauit Achamoth formationem secundùm substantiam. Omnia enim hæc exempla illorum esse dicunt: eas verò quæ habuerunt semen id quod est ab Achamoth, animas meliores dicunt fuisse quàm reliquas. Quapropter & plus eas dilectas à Demiurgo non sciente causam, sed à semetipso putante esse tales. Quapropter & in prophetas, aiunt, distribuebat eas & sacerdotes, & reges, & multa de hoc semine dicta

B per prophetas exponunt: quippe cum altioris naturæ esse. Multa autem & matrem de superioribus dixisse dicunt. Sed & per hunc, & per eas, quæ ab hoc factæ sunt animæ.

Ac deinceps diuidunt prophetias, aliquid quidem à matre dictum docentes, aliquid à semine, aliquid autem ab ipso Demiurgo: & Iesum tantundem aliquid quidem Saluatorem dixisse, aliquid à matre, aliquid à Demiurgo, quemadmodum ostendemus procedente nobis sermone. Demiurgum autem, quippe ignorantem quæ essent super eum, moueri quidem in ijs quæ dicuntur: contempsisse verò ea, aliam atque aliam causam putantem, quàm spiritus qui prophetat, habens & ipse suam aliquam motionem, siue hominem, siue perplexionem peiorum, & sic ignorantem conseruasse vsque ad aduentum Saluatoris. Cùm venisset autem Saluator, didicisse eum ab eo omnia dicunt, & in gaudium ei cessisse cum omni virtute sua, & cum esse illum in Euangelio Centurionem dicentem Saluatori: Et ego enim sub potestate mea habeo milites & seruos, Matt. 8. 9. & quod iussero faciunt. Perfecturum autem eum eam quæ secundùm ipsum est mundi creationem, vsque ad id tempus quod oportet, maximè autem propter Ecclesiæ

C diligentiam atque curam, & propter agnitionem præparati præmij, quoniam in locum matris transibit. Hominum autem tria genera dicunt, Spiritalem, Psychicum, Choicum, quemadmodum fuit Cain, Abel, Seth; vt ostendant & ex his tres naturas, iam non secundùm vnumquemque, sed secundùm genus. Et Choicum quidem in corruptelam abire: Animalem verò, si meliora elegerit, in loco medietatis refrigeraturum: si verò peiora, trãsire & ipsum ad similia. Spiritalem verò inseminat Achamoth,

Error contra Christi conceptionem, natiuitatem, & passionem.

Error de prophetijs

De triplici hominum genere.

NOTAE EX ADVERSARIIS FRONTONIS Ducæi in Cap. I.

HVnc autem & Proarchen] *Vocem hãc etiam agnoscit Theodoretus lib. 1. Haretic. fabularum, de Valentino, vbi legendum forte,* Anteprincipium. *Tertullianus aduersus Valentin. capit. 8. & Græcam vocem retinuit* προαρχὴν, *&* Proarchen *scripsit c. 35.*

Esse autem illum inuisibilem, & quem nulla res capere possit.] *Hæc absunt à Græco: verùm Tertullianus simul ista profert:* Innatum, immensum, infinitum, inuisibilem, æternumq; desumunt.

D Et aliquando voluisse.] *In Græco delendum est illud* καὶ, *quod est ante* καθεύδειν, *vt consentiant Græca cum interpretatione Billij, in qua omissum est* καθάπερ σπέρμα, *ac tanquam semen, hanc quam in animum induxerat.*

Apud eos nuncupatam.] *Addidimus in margine,* καλουμένην, *pro* καλουμένων.

Masculofœminam.] ἀῤῥενόθηλυν, *Tertull. c. 34. Ne apud solos Lumenses Hermaphroditum existimet Fenestella.*

Emissiones in coniugationem.] *Græcè scripsimus* προβολὰς ἐν συζυγίᾳ, *ex quo legendũ esset hic,* in coniugatione.

Bythus & Mixis] *Græcè* Βύθιος, *non* Βύθος, *quo pacto & apud Tertullianum c. 8.* Bythius & Mixis, *& ita in manuscriptis omnibus legebatur, teste Pamelio, qui & hic, & lib. 2. ca. 19. Irenæi sic legendum censet; & Theodoretum, apud quem cũ reperissent interpres* Βύθου, *vertit* Profundum & Mixtionem: *hunc q; Bythium ad differentiam primi parẽtis Bythi sic dictum suspicatur.*

Ageratos.] *Cap. 19. lib. 2. redditur Latinè,* innascibilem, *vel, vt est in margine,* insensibilem, *forte,* insenescibilem, *vel,* insenilem: *apud interpretem Theodoreti lego,* senij expertem, vnionem & per se nascentem: *hoc vltimum est* Autophyes.

AEnos & Synesis.] *Scribendum hic, & apud Byllium,* Ainos & Synesis.

Theletos & Sophia.] *Non* Teletos: *nam sæpe* τῆς θελήσεως, *&* τῶ θελήματος *meminit in his mysterijs hæreticorum Irenæus: vt cap. 6. huius libri: etsi aliter Pamelio videtur, Billius certè semper Theleti scripsit, neq; mihi vnquam occurrit* τελητὸς, perfectus: θελητὸν *habes 1. Reg. 15. 22.* εἰ θελητὸν ᾧ κυρίῳ, *si volitum Domino: itaq; melius voluntate expetitum reddidissent interpretes, quàm vt Cornarius,* voluntatem, *& Alius,* voluntarium.

sunt, ex eo tempore, huc vsq; in iustorum hominum animis hîc erudita & educata, quòd videlicet pusilla adhuc & tenera emissa sint, post tandem, vbi omnes perfectionis numeros impleuerint, in sponsas Angelis Saluatoris attributũ iri tradunt, eorumq; animos in media regione vnà cũ Demiurgo, sempiterna quiete fruituros. Atq; has ipsas animas rursus distinguẽtes, aiunt, eas partim natura bonas esse, partim natura malas. Et bonas quidẽ eas esse, quæ seminis capaces effectæ sint, eas autẽ quæ natura malæ sunt, ita esse cõparatas, vt semen illud nunquam omninò recipiant. His ita ab eis positis, quemadmodum nec Prophetæ vnquam prædicarunt, nec Christus docuit, nec Apostoli tradiderunt, se præ cæteris mortalibus rerũ omnium scientiam perceptã habere gloriantur, quædã videlicet de ijs, quæ literarum sacrarũ monumentis haud quaquam prodita sunt, lectitantes: &, quod dici solet, funem ex arena nectere studentes, probabiliter interim, atq; ad faciendam fidẽ appositè, vel parabolas quasdã Dominicas, vel Propheticas voces, vel Apostolica verba, ijs quæ dicta sunt, accõmodare conantur, vt ne cõmentum suum nullius testimonij authoritate niti videatur: ita tamẽ vt Scripturarum ordinem, seriemq; transiliant, ac, quantum in ipsis est, veritatis membra dissoluant. Transferentes enim, ac refingentes, atq; aliud ex alio facientes, plerosq; per diuinorũ oraculorũ, quæ figmẽtis suis adaptant, prauè consarcinatã argutiam, in fraudẽ inducunt. Perinde scilicet, ac si quis Regis imagine ex insignibus gẽmis, ab industrio quodã artifice pulchrè & eleganter elaborata, subiectã hominis formã deleat, ac gẽmas illas trãsferat, atq; in diuersum accõmodet, caniscq; aut vulpis formã efficiat, & quidẽ malè constructã, ac deinde seriò affirmet, hanc esse pulchrã illã Regis imaginẽ, quã peritus ille artifex condiderat, (ostendẽs, nimirùm gẽmas illas, q̃à priori quidẽ artifice, ad Regis imaginẽ præclarè cõpositę fuerant, verũ à posteriore ad canis formã improbè translatæ:) atq; per lapillorũ speciẽ imperitiores homines, quicq; regiã formã haud quaquã norint, circũscribat, fidẽq; ipsis faciat, putidũ hoc vulpis simulachrum, pulchrã illã Regis imaginẽ esse. Ad eundẽ. n. isti quoq; modũ, anilibus quibusdã fabulis cõsutis, ac deinde verbis, & vocib. & parabolis hinc atq; hinc auulsis, oracula diuina fabulis suis accõmodare studẽt. Atq; ea quidẽ omnia, q̃ interno Pleromatis cętui adaptãt, iã cõmemorauimus: quæcunq; aũtijs etiã q̃à Pleromate remota sunt, ex Scripturis accõmodare nitũtur, sunt huiusmodi. Dominũ extremis mundi temporib. hac de causa ad subeũdos cruciatus veniſſe aiunt, vt passionẽ eã, quę postremò AEoni contigerat, indicaret, ac per ipsum finẽ quis negotij illius, quod AEonibus contigit, finis extiterit, declararet. Virginem autẽ illam, Archisynagogi filiam, annos duodecim natã, quam superueniens Dominus, à morte ad vitã reuocauit, figuram esse Achamoth aiunt, quã extensus ipsorum Christus informauit, luminisq;, quod eam deseruerat, sensum ei restituit. Quòd autẽ ipsi, cũ abortus cuiusdã instar esset, Saluator apparuerit, Paulũ in ea epistola, quã ad Corinthios scripsit, in hęc verba cõmemorasse. Postremò aũt omniũ, tanquã abortiuo visus est mihi. Quin Saluatoris quoq; vnà cũ æqualibus suis aduentum ad Achamoth, eodẽ modo ipsum in eadẽ epistola declarasse, his verbis vtentẽ: Mulierẽ oportet velamen habere in capite propter Angelos. Quòd aũt veniẽte ad eã Saluatore ipsa præ pudore velamẽ sibi obduxerit, perspicuum id fecisse Mosem cũ velamine vultum suum obtexisset. Quinetiã passiones, quas ipsa subijt,

A ἕως τῦ νῦν, δικαίας ψυχὰς παιδευθέντα ὀφθῆναι, καὶ ἐκζαφέντα διὰ τὸ νήπια ἐκπεπέμφθαι, ὕστερον τελειότητος ἀξιωθέντα, νύμφας ἀποδοθήσεσθαι τῖς τῦ Σωτῆρος ἀγγέλοις δογματίζουσι· τῶν ψυχῶν αὐτῶν οἱ μεσότηλε κατ' ἀνάγκην, οἱ μεσότηλε μετὰ τῦ δημιουργῦ ἀναπαυσόμενον εἰς τὸ ϖαντελές. καὶ αὐτὰς μὲν τὰς * ψυχικὰς * ψυχὰς πάλιν ὑϖομερίζοντες λέγουσιν, ἃς μὲν φύσει ἀγαθὰς, ἃς δὲ φύσει ϖονηράς. καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς ταύτας εἶναι, τὰς δεκτικὰς τῦ σπέρματος γινομένας. τὰς δὲ φύσει ϖονηρὰς μηδέϖοτε ἂν δύνασθαι δέξασθαι ἐκεῖνο τὸ σπέρμα. Τοιαύτης δὲ ὑϖοθέσεως αὐτοῖς οὔσης, ἣν οὔτε ϖροφῆται ἐκήρυξαν, οὔτε ὁ κύριος ἐδίδαξεν, οὔτε ἀπόστολοι ϖαρέδωκαν, ἣν ϖερὶ τῶν ἄλλων ψυχούσι ϖλέονται τῶν ἄλλων ἐγνωκέναι, ἢ ἀκριβῶς ἀναγινώσκοντες, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἢ ἄμμα σχοινία ϖλέκειν ὑϖηνδεύοντες, ἀξιοϖίστως ϖροσαρμόζειν ϖειρῶνται τῖς ἠρημένοις, ἤτοι ϖαραβολὰς κυριακὰς, ἢ ῥήσεις ϖροφητικὰς, ἢ λόγιες ἀποστολικὲς, ἵνα τὸ B ϖλάσμα αὐτῶν μὴ ἀμάρτυρον εἶναι δοκῇ, τὴν μὲν τάξιν καὶ τὸ εἱρμὸν τῶν γραφῶν ὑϖερβαίνοντες, καὶ ὅλον ἑαυτοῖς λύοντες τὰ μέλη τῆ ἀληθείας, μεταφέρουσι καὶ ϖαραπλάττουσι, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλε ϖοιοῦσιν ἁϖαλῶσι ϖολλὲς τῆ τῶν ἐφαρμοζομένων κυριακῶν λογίων καλοσυνθέτῳ σοφίᾳ. ὑϖὲρ ζόϖον εἴλες βασιλέως εἰκόνος καλῆς καλλισκευασμένης ἐκ ψηφίδων ὑϖσήμων ὑϖὸ σοφῦ τεχνίτε, λύσας τὴν ὑϖοκειμένην τῦ ἀνθρώϖε ἰδέαν, μετένεγκε τὰς ψηφίδας ἐκείνας καὶ μεθαρμόσει καὶ ϖοιήσει μορφὴν κυνὸς ἢ ἀλώϖεκος, καὶ ταύτην φαύλως καλλισκευασμένην, ἔϖειτα διορίζοιτο, καὶ λέγοι ταύτην εἶναι τὴν τῦ βασιλέως ἐκείνε εἰκόνα τὴν καλὴν, ἣν ὁ σοφὸς τεχνίτης καλλισκεύασε, δεικνὺς τὰς ψηφίδας τὰς καλῶς ὑϖὸ C τεχνίτε σοφῦ ϖρώτε εἰς τὴν τῦ βασιλέως εἰκόνα σωτεθεῖσας, καλῶς δὲ ὕστερον εἰς κυνὸς μορφὴν μετενεχθείσας, καὶ διὰ τῶν ψηφίδων φαντασίας μεθοδεύοι τοὺς ἀφροντίστερους τῶν καλὴν τε βασιλικῆς μορφῆς σὰκ ἐχόντας, καὶ ϖείθοι δὲ αὐτὴ σαφῆ τὸ ἀλώϖεκος ἰδέα εἰκόνα εἶναι τὴν σαφῆ τὸ βασιλέως εἰκόνα. τὸ αὐτὸ δὴ ζόϖον καὶ οὗτοι χρεῶν μύθυς συγκατῦσαι ἔϖειτα ῥήματα καὶ λέξεις καὶ ϖαραβολὰς ὅθεν καὶ ϖόθεν ἀϖοσπῶντες, ἐφαρμόζῃ βάλοι ταῖς μύθοις αὐτῶν τὰ λόγια τῦ θεῦ, καὶ ὅσα μὲν * ἐν τῖς τῦ ϖληρώματος ἐφαρμόζεσιν, εἰρήκαμεν· ὅσα δὲ καὶ τῖς ἐκτὸς τῦ ϖληρώματος αὐτὸν ϖροσικειοῦν ϖειρῶν ῥήματος ταῦτ' ἐκ τῶν γραφῶν, ἔστι ϖιεῖν τα. τὸν κύριον ἐν τῖς ἐσχάτις δὲ χρόνοις διὰ τῦτο ἐληλυθέναι ἐκὶ τὸ ϖάθος λέγουσιν ἵν' ὑϖοδείξῃ τὸ ϖερὶ τὸ ἔσχαλον τῶν ἀϖώνων γεγονὸς ϖάθος, καὶ δὶ αὐτὸ τῦτο τέλος D ἐμφήνῃ τὸ τέλος τὸ ϖερὶ τὰς αἰῶνας ϖραγματεύας· τὸν δὲ δωδεκαετῆ ϖαρθένον ἐκείνην τὴν δ' ἀρχισυναγάγε θυγάτερα, ἣν ἐγείρας ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν ἤγειρε, τύϖον εἶναι διαγγέλλει τὴ ἀχαμὼθ, ἣν ἐπεληλυθὼς ὁ χριστὸς * αὐτὸν ἐμόρφωσε, καὶ εἰς αἴ- * αὐτῆ σθησιν ἤγαγε δ' καλιλιϖόντος * αὐτὴ φωτός. δὲ * αὐτὴν δ' αὐτὴ ἐπέφανεν ὁ σωτὴρ ἐκλὸς * οὖσης δ' ϖληρώ- * οὖσῃ ματος, ἐνεκζώματος μοίρα τὴ ϖαύλου λέγουσιν εἰρηκέναι ἐν τῆ ϖρὸς κορινθίες· ἔσχαλον δ' ϖάντων ὡσϖερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί. τὴν τε μετὰ τὴ ἀναλήψιν δ' σωτῆρος ϖαρουσίαν ϖρὸς τὴν ἀχαμὼθ ὁμοίως ϖεφανερωκέναι αὐτὴ ἐν τῆ αὐτῆ ἐπιστολῆ εἰϖόντα· δεῖ τὴν γυναῖκα κάλυμμα ἔχειν ἐϖὶ τῆ κεφαλῆς, διὰ τῖς ἀγγέλυς· καὶ ὅλως κάλυμμα ϖερίθεσθαι ὁ ἀχαμὼθ, ϖρὸς αὐτὴν, δι' αὐτῶν κάλυμμα ϖερίθεσθαι ὁ ἀχαμὼθ, μωσέα ϖεποιηκέναι φανερὸν κάλυμμα βάλλοντα ἐϖὶ τὸ ϖρόσωϖον αὐτῦ. καὶ τὰ ϖάθη δὲ αὐτῆ, ἃ ἔϖαθεν, ἐϖιστρη-

A ex illo tempore vsque nunc, propter quod & animæ erudientur quidem hîc: & semina enutrita, quia pusilla emittantur, pòst deinde perfectione digna habita, sponsas reddi Saluatoris Angelis respondent, animabus eorum ex necessitate in medietate cum Demiurgo refrigeraturis in æternum. Et ipsas autem animas rursus subdiuidentes, dicunt quasdam quidem natura bonas, quasdam autem natura malas. Et bonas quidem has esse, quæ capaces seminis fiunt. Alias verò natura nequam, nunquam capere illud semen. De animabus.

[72] Cùm sit igitur tale illorum argumentum, quod neque Prophetæ prædicauerunt, neque Dominus docuit, neque Apostoli tradiderunt, quod abundantius gloriantur plus q̃ cæteri cognouisse, de ijs quæ non sunt scripta, legentes, & quod solet dici, [73] de arena rẽ sticulas nectere adfectantes, fide digna aptare conantur ijs quæ dicta sunt, vel parabolas dominicas, vel dictiones propheticas, aut sermones Apostolicos, vt figmentũ illorum nõ sine teste esse videatur. Ordinem quidẽ & textũ Scripturarũ supergradientes, & quantum in ipsis est, soluentes membra veritatis. Trãsferunt aũt & transfingunt, & alterum ex altero facientes, seducunt multos ex ijs quæ aptant ex dominicis eloquijs malè compositio phantasmati. [74] Quomodo si quis Regis imaginem bonam fabricatam diligenter ex gẽmis preciosis à sapiente artifice, soluens subiacentẽ hominis figuram, trãsferat gemmas illas, & reformans faciat ex ijs formam canis, vel vulpeculæ, & hanc malè dispositam, dehinc [75] confirmet & dicat hanc esse Regis illam imaginem bonam, quam sapiens artifex fabricauit, ostendens gemmas quæ bene quidem à primo artifice in Regis imagine compositæ erant, malè verò à posteriore in canis figuram trãslatæ sunt, & per gemmarum phantasiam decipiat idiotas, qui comprehensionem Regalis formæ non habeant, & suadet quoniã hæc turpis vulpeculę figura, illa est bona Regis imago. Eodem modo & hi anicularum fabulas assumentes, post deinde sermones, & dictiones, & parabolas hinc inde afferentes, vt aptare volunt fabulis suis eloquia Dei. Et quanta quidem ijs qui sunt intra Pleroma aptant, diximus. Quanta autem de ijs qui extra Pleroma sunt ipsorum, ad suos insinuare conantur ex Scripturis, sunt talia. Dominum in nouissimis mundi temporibus propter hoc venisse ad passionem dicunt, vt ostendat quæ circa nouissimum AEonum facta est, passionem, & per hunc finem manifestet finem eius quæ est circa AEonas dispositionis. Duodecim autem annorum virginem illam Archisynagogi filiam, quam insistens Dominus à mortuis liberauit, typũ esse narrant Achamoth, quem extensus Christus eorum figurauit, & ad sensibilitatem adduxit eius, quod dereliquerat eam, luminis. Quoniam autem ei manifestauit semetipsum [76] Saluator existenti extra Pleroma in abortionis partu, Paulum etiam dicunt dixisse in prima ad Corinthios epistola, Nouissimè autem tanquam abortiuo visus est & mihi: & illam quæ est cum cœtaneis Saluatoris aduentationem ad Achamoth, similiter manifestasse eum in [eadem] epistola [dicentem,] Oportere mulierem velamẽ habere in capite propter Angelos, quoniam & aduentante Saluatore ad eam, propter verecũdiam velamẽ imposuit Achamoth [in] faciem suam. Et passiones autem quas passa est, Figmenta sua probare non possunt. Luc. 8. 42. 1. Cor. 15. 9. 1. Cor. 11. 15.

C

D

Quid eorum quæ dicuntur in Scripturis] *Græcè, εἴπέ τι τῶν ἐν πλήθει εἰρημένων ἐν ταῖς γραφαῖς. Billius & Cornarius omiserunt illud ἐν πλήθει. Gallasius*: Eorum quæ multa dicuntur in scripturis. *Suspicari possumus hoc velle Irenæum, Si quid in Scripturis dictum esset, numero aliquo multitudinis expresso, vt post 30. annos baptizari, duodecim Apostolos deligi, triginta cubitis altum esse, id arreptum statim Gnosticos ad suos errores adumbrandos traduxisse. Vide ca. 15. sub finem.*

Sine complexu coniugis Theleti] *In Græco hic προζυγὸς legendum, ἄνευ τῆς συμπλοκῆς τῦ συζύγε*, sine complexu coniugis. *libr. 2. ca. 14.* sine permixtione coniugis. *Tertull.* sine coniugis Phileti societate. *L. Latinus illic frustra est, qui corrigit*: sine coniugis Phileti satietate.

Nouissimè fortè absorptum] *scribe*, Nouissimè fortè absorptus fuisse, *aut*, absorptus fuisset, *AEon scilicet. Pamelius in Tertull.* pro fortè, *aut quod hic est in margine*, verè, *legendum*, ferè: *potest tamen retineri*, fortè.

Τελευταῖον ἂν καταπιεῖσθαι] *Tertul.* Modico abfuit præ vi dulcedinis & laboris deuorari. *Refutatur hæc nænia lib. 2 cap. 24. & 28.*

Qualẽ naturã habebat fœmina.] *Græcè fuit* θήλειαν τεχνῶν: *Tert.* & procreat fœminam. *Ac Billius quidem legit ex veteri interp.* Θήλεια τεκεῖν, *itaq; Cornarius vertit*, qualem feminea natura parere poterat: *Sed cùm non solum marem, sed neq; fœminam sola posit parere fœmina, suspicari posset quis, ita distinctum fuisse, ὅταν φύσιν ἔσχε, θήλειαν τεκεῖν, qualem naturam habebat, fœminam peperisse; vt scilicet AEon illa natura fœminea, sic & illa substantia informis eadem fœminea natura prædita fuit. Atq; ita commodius deleretur prius illud τεκεῖν, quod redundare sua interpretatione innuit Billius.*

In imagine sua siue coniuge] *Retrahenda è margine vera lectio*, sua sine coniuge masculofœmina. *Tertull. ca. 10. Horon in hac promit in imagine sua fœminam amare. Billius*: in imagine sua coniugij experte, ac masculofœmina producit. *In Græc. ergo pro ἀζύγου ἀθήλυτον. corrigendum est, ἀζύγῳ ἀρρενοθήλεος τωματότητος. Cæterũ Metagogea Tert. exponit circumductorẽ.*

Et causam quidem] *Corrige*, Et causam quidem æternæ perseuerationis ijs omnibus incomprehensibile

à Saluatore in cruce ſignificatas eſſe dicunt. Et quidé in his verbis, Deus meus, quare me dereliquiſti? nihil aliud indicaſſe, q̃ q̃ Sophia à lumine deſerta fuiſſet, atq; ab Horo prohibita, quominus porrò progrederetur: meroré aũt ipſius, cùm dixit, Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortẽ: metũ verò, cũ his verbis eſt vſus; Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte: atq; item anxietatem animiq; perplexitatẽ, cùm dixit, Et quid dicam, ignoro. Iam triplex hominũ genus ita eũ demonſtraſſe docent: Hylicũ nempe, cùm ei qui dicebat, Sequar te, hoc reſponſi dedit, Non habet filius hominis vbi caput reclinet. Pſychicũ aũt, in eo quod ei qui dixerat, Sequar te, ſed permitte mihi prius renunciare his qui in domo mea ſunt, ad hunc modũ reſpondit, Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retrò aptus eſt ad regnũ cælorũ. Hunc enim mediæ claſſis eſſe aſſerunt, quemadmodum & illum, qui, cùm multas iuſtitiæ partes à ſe impletas eſſe profiteretur, poſtea tamẽ eum ſequi detrectauit, opibuſque victus eſt, & à perfectione retardatus. Nã & hunc de Pſychico genere fuiſſe illis placet. Denique ſpirituale in his verbis eũ indicaſſe, Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos: tu verò profectus, annuncia regnũ Dei. Et cùm Zachæo publicano dixit, Feſtinans deſcende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Hos namque ſpiritualis generis fuiſſe tradũt. Atque etiam parabola ea, in qua de fermento agitur, quod mulier in tribus farinæ ſatis abſcondiſſe dicitur, tria hæc genera declarari dicunt. Per mulierem enim Sophiam intelligendam eſſe docent, per farinæ ſata triplex hominum genus, Spirituale, Pſychicum, Hylicum: fermentum autem Saluatorem ipſum dictum eſſe. Paulum item Choicos, Pſychicos, & Spirituales dixiſſe. Exempli cauſa cùm dixit, Qualis terrenus, tales & terreni. Et rurſus, Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus. Et alio loco, Spiritualis omnia dijudicat. Illud autem, Animalis non percipit ea quę ſunt Spiritus, de Demiurgo vſurpatum eſſe aiũt, qui cùm animalis eſſet, nec matrem, quæ ſpiritualis erat, nec ipſius ſemen, nec deniq; Æonas, qui in Pleromate ſunt, cognouerit. Iam quòd eorũ, quibus ſalutem allaturus erat, primitias Saluator aſſumpſerit, Paulum his verbis teſtatum eſſe, Si radix ſancta, vtiq; & maſſa. Quo loco per primitias id quod ſpirituale eſt, ſignificari docent: per maſſam autem nos, hoc eſt Pſychicã Eccleſiam, cuius eum maſſam aſſumpſiſſe, atque in ſe contraxiſſe dicunt, quoniam ipſe fermẽtum erat. Quòd autem Achamoth extra Pleroma oberrauerit, atque à Chriſto formata, & à Saluatore quæſita ſit, indicare eum, cùm ſe ad ouem eam, quæ à grege aberrauerat, veniſſe ait. Etenim per ouem aberrantem, Matrem ſuam ſignificari aiunt, ex qua Eccleſiam hanc ſatam eſſe volunt. Per aberrationem aũt intelligi eius extra Pleroma in paſſionibus cõmorationem, ex quibus materiam ortam eſſe fingũt. Per eam item mulierem, quæ domum ſuam euerrit, & drachmam inuenit, ſuperiorem Sophiam intelligendam eſſe cenſent, quę quidem, perdita ſua enthymeſi, poſtea omnibus per Saluatoris aduentum perpurgatis, eam inuenit. Vnde etiam hanc de eorum ſententia Pleromati reſtitutam fuiſſe. Simeonem porrò qui in vlnas ſuas Chriſtũ accepit, ac Deo gratias egit, & dixit, Nunc dimittis ſeruum tuũ Domine, ſecundum verbum tuum in pace, Demiurgi figuram eſſe tradunt, qui veniente Saluatore, translationem ſui didicit, & Bytho gratias egit. Cõſimilem etiam in modum per Annam illam, quæ in Euangelio Prophetiſſa dicitur, ſeptemq; annis cum viro tranſ-

A πισεσημειῶσθαι τὸν κύριον φάσκουσιν ἐν τῷ σταυρῷ, ὃ ἐν μὲν ἐρεῖν, ὁ θεός μου, εἰς τί ἐγκατέλιπές με, μεμιωμένην αὐτὸν ὅλης ἀπολελύσθαι ἀπὸ τοῦ φωτὸς τὴν Σοφίαν, κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ ὅρου τοῦ εἰς τὸ παρελθεῖν ὁρμῆς· τὴν δὲ λύπην αὐτῆς ἐν ᾧ ἐρεῖν, περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου· τὸν δὲ φόβον, ἐν ᾧ ἐρεῖν, πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον. καὶ τὴν ἀπορίαν δὲ ὡσαύτως, ἐν ᾧ εἰρηκέναι, καὶ τί εἴπω οὐκ οἶδα. ζῶα δὲ γένη ἀνθρώπων οὕτως δεδιηχέναι διδάσκουσιν αὐτόν, τὸ μὲν ὑλικόν, ἐν ᾧ ἐρεῖν ᾧ ἐρωτήσαντι, ἀκολούθησόν μοι, οὐκ ἔχειν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι. τὸ δὲ ψυχικόν, ἐν ᾧ εἰρηκέναι ᾧ ἐπόνλε, ἀκολούθησόν μοι, ἐπιτρέψον δέ μοι πρῶτον ἀποτάξασθαι τοῖς ἐν ᾧ οἴκῳ μου· οὐδεὶς ἐπ' ἄροτρον τὴν χεῖρα βαλὼν, καὶ εἰς τὰ ὀπίσω βλέπων, εὔθετός ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· τὸν δὲ πνευματικὸν λέγουσι τὸν μηδὲν εἶναι. καὶ εἶναι δὲ ὡσαύτως τὰ πλεῖστα μέρη τῆς δικαιοσύνης ὁμολογήσαντα πεποιηκέναι, ἔπειτα μὴ θελήσαντα ἀκολουθῆσαι, ἀλλὰ ὑπὸ πλούτου ἡττηθέντα πρὸς τὸ μὴ τέλειον γενέσθαι, καὶ τοῦτο τῷ ψυχικῷ γένει γεγονέναι θέλουσι. τὸ δὲ πνευματικὸν, ὃν ᾧ εἶπεν, ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς, σὺ δὲ πορευθεὶς διάγγελλε τὴν βασιλείαν θεοῦ· καὶ ἐπὶ Ζακχαίου τελώνου εἰπὼν, σπεύσας καταβῆθι, δεῖ σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖναι μεῖναι. τούτους γὰρ πνευματικοὺς γένους καταγέλλουσι γεγονέναι. καὶ τὴν τοῦ ζύμης, παραβολὴν, ἣν ἡ γυνὴ ἐγκεκρυφέναι λέγεται εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, τὰ τρία γένη δηλοῦν λέγουσι. γυναῖκα γὰρ τὴν Σοφίαν λέγουσι διδάσκειν. ἀλεύρου σάτα, τὰ τρία γένη τῶν ἀνθρώπων, πνευματικὸν, ψυχικὸν, χοϊκὸν. ζύμωμα δὲ αὐτοῦ τὸ σωτῆρα ἐρῶσι διδάσκειν καὶ πάλιν εἰρηκέναι χοϊκοῖς, ψυχικοῖς, πνευματικοῖς. ὅπερ ἐστὶ, τοῖς ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί. ὅπερ δὲ, ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος. ὅπερ δὲ, πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα δὲ, ψυχικὸς οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος, ἐπὶ δὲ δημιουργοῦ φασιν εἰρῆσθαι, ὃν ψυχικὸν ὄντα μὴ ἐγνωκέναι μήτε τὴν μητέρα πνευματικὴν οὖσαν, μήτε τὸ σπέρμα αὐτῆς· μήτε τοὺς ἐν ᾧ πληρώματι αἰῶνας, ὅλως ἰδὼν ἤμελε σώζειν ὁ σωτὴρ τούτων τὰς ἀπαρχὰς ἀνέλαβε, τὸν παῦλον εἰρηκέναι. καὶ ἡν ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα, ἀπαρχὴν δὲ τὸ πνευματικὸν εἰρηκέναι διδάσκουσι, φύραμα δὲ ἡμᾶς, τουτέστιν ψυχικὴν ἐκκλησίαν, ἧς τὸ φύραμα ἀνεληφέναι λέγουσιν αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ συνεσταλκέναι, ἐν ᾗ δὴ καὶ αὐτὸς ζύμη. καὶ διὰ τοῦτο ἐπλανῆσθαι ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκτὸς δὲ πληρώματος, καὶ ἐμορφάσθαι ὑπὸ τοῦ χριστοῦ, καὶ ἀνεζητῆσθαι ὑπὸ δὲ σωτῆρος, μιλεύειν αὐτὴ λέγουσιν ἐν ᾧ εἰπεῖν αὐτὴ, ἐλαλυθέναι ἐπὶ τὸ πεπλανημένον. πρόβατον γὰρ πεπλανημένον τὴν μητέρα αὐτὴν ἐξηγοῦντες λέγουσι, ἐξ ἧς τὴν ὅλην θέλουσιν ἐσπάρθαι ἐκκλησίαν. πάντων δὲ τὴν ἐκλογὴν πληρώμαλος ἐν τοῖς πάθεσι διὰ γνῶσιν, ἐξ ὧν γεγονέναι τὴν ὕλην ὑποτίθενται. τὴν δὲ γυναῖκα τὴν σαφῶς αὐτὴν οἰκίαν, καὶ εὑρίσκουσαν τὴν δραχμὴν, τὴν ἄνω Σοφίαν διηγοῦντες λέγουσι, ἥτις ἀπολέσασα τὴν ἐνθύμησιν αὐτῆς, ὕστερον καθαριοθέντων πάντων διὰ τοῦ σωτῆρος παρουσίας, εὑρίσκειν αὐτὴν. διὸ καὶ ταύτην ἀποκαθίσασθαι κατ' αὐτοὺς ἐν τῷ πληρώματος. συμεῶνα δὲ εἰς τὰς ἀγκάλας λαβόντα τὸν χριστὸν καὶ εὐχαριστήσαντα * αὐτῷ, καὶ εἰπόντα· νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα, καὶ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ, τόπον εἶναι δημιουργοῦ λέγουσιν. * ὡς ἐλθόντος δὲ σωτῆρος ἐμαθητεῦσαι μὲν αὐτὸν, καὶ ὑχαριστῆσαι ᾧ εὐαγγελίου κηρυσσομένης προφήτιδος, ἑπτὰ ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ζησάσας, τὰ δὲ λοιπὸν

B

C

D

* πεπλανημένον πρόβατον πρῶτον θέλουσι

* ὅτι δὲ ὁ σωτὴρ

* καὶ ἡν

* ὃς ἐλθόντος δὲ σω

A ſignificaſſe Dominum dicunt: in hoc quidem, quòd derelicta eſt à lumine; in eo, cùm dicit in cruce: Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquiſti? manifeſtaſſe eum quoniam derelicta eſſet à lumine Sophia, & prohibita eſt ab Horo in priora impetum facere. Tædium autem eius in eo quod dixiſſet, Quàm triſtis eſt anima mea! Timorem autem in eo quod dixerit: Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.[77] Et aporiam autem, id eſt, conſternationem ſimiliter in eo quod dixerit: Et quid dicam neſcio.

Matt. 27.46

Matt. 26.38.

Tria autem genera hominum oſtendiſſe docent eum, Hylicum quidem in eo quod reſponderit dicenti, Sequar te, Non habet filius hominis vbi caput reclinet. Animale autem, in eo quod dixerit dicenti, Sequar te, permitte autem mihi ire & renunciare domeſticis: Nemo ſuper aratrum manum imponens, & in poſteriora reſpiciens, aptus eſt regno cælorum. Hunc autem dicunt de medijs eſſe: & illum autem ſimiliter, qui multas partes iuſtitiæ cõfitebatur ſe feciſſe: poſt deinde noluiſſe ſequi, ſed à diuitijs victum, vt ne fieret perfectus, & hunc de Pſychico genere fuiſſe volunt. Spiritale verò, in eo quod dicit, Remitte mortuos ſepelire mortuos ſuos, tu autem vade & annuncia regnũ Dei. Et Zachæo publicano, dicens, [Properans] deſcende, quoniam hodie in domo tua

Matt. 8.20.

Matth. 8.19.

Luc. 9.6.

Luc. 19.5.

B oportet me manere. Et in fermenti parabola quod mulier abſcondiſſe dicitur in farinæ ſata tria, tria genera manifeſtare dicunt: mulierem quidem Sophiã dici docent, farinæ verò ſata tria, tria genera hominum, ſpiritale, animale, choicum; fermentum verò ipſum Saluatorem dictum dicunt. Et Paulum aũt manifeſtè dixiſſe, choicos, animales, ſpiritales. [Alibi quidem,] Qualis choicus tales & choici. Alibi autem, animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus. Alibi autem, Spiritalis examinat omnia. Animalis autem non percipit quæ ſunt ſpiritus, de Demiurgo dictum dicunt, qui cùm Pſychicus ſit, non cognouerit neque matrem ſpiritalem exiſtentem, neq; ſemen eius, neque eos qui ſunt in Pleromate Æones.

Luc. 15.5.

Luc. 15.8.

C Quoniam autem eorum quos ſaluaturus erat Saluator[78] initia] accepit, Paulum dixiſſe: Et ſi delibatio ſancta, & maſſa. Delibationem quidem, quod eſt ſpiritale dictum docentes, conſperſionem] autem nos, id eſt Pſychicam Eccleſiam, cuius ſubſtãtiam aſſumpſiſſe dicunt eum, & cum ſemetipſo exiſſe, quoniam erat ipſe fermẽtum. Et quoniam errauit Achamoth extra Pleroma, & formata eſt à Chriſto, & quæſita eſt à Saluatore, manifeſtare eum dicunt, in eo quod dixit ſemetipſum veniſſe ad eam, quæ errauit ouem. Ouem enim errantem matrem ſuam referunt dici, ex qua eam quæ ſit hîc volunt eſſe ſeminatam Eccleſiam. Errorem autem, eam quæ eſt extra Pleroma in omnibus paſſionibus immorationem, ex quibus factam materiam tradunt. Mulierem autem illam quæ mundat domum, & inuenit drachmam, ſuperiorem Sophiam narrant dici. Quæ cùm perdidiſſet intentionem ſuam, pòſt deinde mundatis omnibus per Saluatoris aduentum [79] inuenit] eam: quoniam & [hæc] reſtituitur ſecundum eos, intra Pleroma. Simeon autem eum qui in manus ſuas accepit Chriſtum, & gratias egit Deo, & dixit, Nunc* dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum ſermonem tuum in pace, typum eſſe Demiurgi dicunt, qui veniente Saluatore didicit tranſpoſitionem ſuam, & gratias egit Bytho. Et per Annam quæ in Euangelio dicitur ſeptem annis cum viro vi-

Error de Eccleſiæ exordio.

Luc. 15.6.

*emittis.

Luc. 2.

Luc. 2.

bile patris eſſe. *Tertull. cap. 11. docebantur incõprehenſibile quidem patris cauſſam eſſe perpetuitatis ipſorum.*

Satellites quoque] *Lectionem ex ea quæ in margine, & quæ in contextu conflatam Græca expoſcunt:* Satellites quoque ei in honorem ipſorum eiuſdem generis Angelos. *Tertull. cap 12.* Satellites ei angelos proferunt. *Græc.* δορυφόρους τὸ αὐτῷ. *Theodoretus:* Vt eſſent eius ſatellites.

D

Et crucis ipſorum.] *Vox ipſorũ abeſt à Græco, in quo pro* ζύλε *ita ſcribendum:* καὶ τοῦ ὄρους καὶ σταυροῦ καὶ λυτρωτοῦ: *verior item lectio ex margine repetenda, de pœnitentia,* ἐκ μετανοίας.

In vniuerſas generationes.] *Græcè* τῶν αἰώνων τῶν αἰῶνος, *ſæculorum ſæculi. ac Epheſ. 3. v. 21. legimus,* τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, *vt habet vet. interpres. Paulò poſt in nomine* ἰησοῦς *iota intelligeve valere decem, η Eta autem octo, ſicq; ſiunt ex duabus prioribus literis octodecim.*

Qui eſt veritatis primæ] *Emenda,* Qui eſt veritas primæ tetradis, *vel,* hoc eſt veritatem primæ tetradis.

Tollens crucem ſequere] *Legendum in Græco* ἀκολούθει μοι. *Quæ verba leguntur in Græco Marci 10. v. 22.* καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι ἄρας τὸν σταυρόν. *Epiphanij interpres.* Tollens crucem ſuam, & ſequitur me; *minus rectè, quàm hic vetus;* Tollens crucem, ſequere me: *abeſt à vulgata illud* ἄρας τὸν σταυρόν: *Eraſmus quoq; non eſſe in veteribus codicibus ait, nec apud alios Euangeliſtas reperiri, vt illinc huc tranſcriptum videri poſſit. Legit tamen præter hunc Irenæum Theophylactus in Marcum:* Et ſequere me ſublata cruce, *hoc eſt præparato teipſum ad mortem pro me. & vt videtur Nicetæ Greg. Nazianzenus orat. in Paſcha 2.* σὺ δὲ ἀπορθὰσ καὶ τὰ δικαίως κτηθέντα προθύμως, ἵνα κέρδος τὸν σταυρὸν ἄρῃς, καὶ μυτήσῃς τὰ μὴ ὁρώμενα. Tu verò iuſtis etiam rationibus quæſitas opes excuties, vt leuiter crucem tollas, & diuitias quæ non cernuntur, aſſequaris.

Ventilabrum eius in manu] *lege,* & emundabit aream, & colliget: *miſi fortè Hellenismum eſſe voluit,* τῷ καθαίρειν ἕνεκα τὴν ἅλωνα.

Plaſmate vniuerſorum] πάντων *legit, non* πάντες, *vt habent Græca, ex quibus ſic ſcribendum eſſet,* & plaſmate vniuerſi *vel,* omnes, *dicunt: paulò poſt, expungenda eſt vox,* quãdo, *& legendum,* cùm multæ parabolæ.

In vmbratæ vanitatis] *Corrige ex Græc. et veſtigijs manu ſcripti*

actis, reliquum omne vitæ tempus in viduitate con- A
fecit, quousq; Saluatorem vidit, eumq; agnouit, atq;
apud omnes de eo verba faciebat, perspicuè Achamoth significari asserũt, quæ quidẽ cùm exiguo tempore Saluatorem, vnà cum ipsius æqualibus conspexisset, per omne reliquum tempus in medietate sedẽ figens, opperiebatur eum, ecquando rursus veniret, eamq; suo coniugio restitueret. Quin ipsius quoque nomen proditum fuisse à Saluatore, cùm diceret, Et iustificata est sapientia à filijs suis. Itemq; à Paulo in his verbis, Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sed & coniugia ea, quæ in Pleromate sunt, Paulum commemorasse, in vno ostendentem Nam cùm de vitæ huiusce coniugio scriberet, hunc in modum est loquutus Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & Ecclesia. Ioannẽ præterea Domini discipulum, primam Ogdoadem indicasse docent, hismet verbis vtentes. Ioannes Domini discipulus, rerum omnium ortum exponere cupiens, iuxta quem Pater omnia produxit, principium quoddam ponit, id nempe quod primò à Deo genitum est, quẽ & Nun, & vnigenitum Filiũ, ac Deum appellauit, in quo Pater omnia seminali ratione procreauit. Ab eo autem Sermonem productum esse, & in eo omnem Aeonum essentiam, quam postea Sermo ipse formauit. Quoniam igitur de primo rerum ortu verba facit, rectè à principio, hoc est à DEO, & & Sermone doctrinam suam instituit. Ad hunc porrò modum loquitur: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbũ. Hoc erat in principio apud Deum. In quibus verbis cùm primò hæc tria distinxisset, Deum, principiũ, & Verbum, rursus ea copulat: vt & horum vtriusque productionem ostendat, hoc est Filij. & Verbi, ac simul & horum inter se, & cum Patre coniunctionem In Patre enim, & ex Patre est principiũ: In principio autẽ, & ex principio Verbum Rectè itaque dixit, In principio erat Verbum, erat enim in Filio Et Verbum erat apud Deum (principiũ etenim) & Deus erat Verbum. Hoc enim consequitur: id quippe Deus est, quod de Deo genitum est. Hoc erat in principio apud Deum Productionis ordinem demõstrat. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Verbum etenim AEonibus omnibus, qui post se extiterũt, formæ atq; ortus author fuit. Quod factũ est in ipso, vita erat. Hic verò coniugium etiã indicauit. Omnia enim per ipsum facta esse dixit: vitam autem in ipso. Hæc quippe quæ in eo facta est, coniunctior ei est, quàm ea quæ per ipsum facta sunt. Cum eo nãque existit, ac per eum frugescit. Quandoquidẽ subdit. Et vita erat lux hominũ. Hominis nimirùm vocabulo, Ecclesiam quoque æquiuocè significauit: vt per vnam vocem, coniugij commercium declararet. Ex Verbo enim & Vita, Homo & Ecclesia orti sunt. Porrò hominum Lucem vitam appellauit, quòd ipsi ab ea illuminati sint, hoc est formati ac patefacti. Quod etiam Paulus his verbis ait: Omne autem id quod manifestatur, lux est. Quoniam itaque Vita & Hominẽ & Ecclesiã genuit ac patefecit, ipsorũ proinde lux dicta est. Perspicuè igitur per hæc verba Ioannes tum alia, tum secundam quaternitatẽ, hoc est Sermonem & Vitam, Hominem & Ecclesiam, declarauit. Quin prima quoq; ab eo quaternitas indicata est. Nam de Saluatore verba faciens, dicensq; omnia quæ extra Pleroma sunt, per eum formata fuisse, fructum eum esse ait totius Pleromatis. Etenim Lucẽ eũ appellauit in tenebris lucentem, nec ab ijs comprehensam: quandoquidem ipsis insciẽtibus omnia quæ

ἤλοιπὸν ἅπαντα χρόνον χήρας μόνωσης ἄχρις
οὗ τὸν σωτῆρα ἰδοῦσα ἐπέγνω αὐτόν, καὶ ἤλάλει περὶ
αὐτοῦ πᾶσι, φανερώτατα τὴν ἀχαμὼθ μεμνῆσθαι
διορίζουσα, ἥλις πρὸς ὀλίγον ἰδοῦσα τὸν σωτῆρα
μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν αὐτοῦ, ὃ λοιπὸν χρόνον παν-
τὶ * ἐμένουσα ἐν τῇ μεσότητι προσεδέχετο αὐτὴ, πότε πάλιν ἐλεύσεται καὶ ἀποκαλύψει αὐτὴν τῇ τῇ
αὐτῆς συζυγίᾳ. καὶ τὸ ὄνομα ἧ αὐτῆς μεμνῆσθαι
ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν ᾧ εἰρηκέναι, καὶ ἐδικαιώθη ἡ Σο-
φία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς· καὶ ὑπὸ παύλου ἧ οὕτως, Σοφίαν ἧ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις. καὶ τὰς συ
ζυγίας ἧ τὰς ἐντὸς πληρώματος τὸν παῦλον εἰ-
ρηκέναι φάσκουσιν ἐπὶ ἑνὸς δείξαντα. περὶ γὰρ τοῦ
περὶ τὸν βίον συζυγίας χάριν ἔφη· τὸ μυστήριον τοῦ
το μέγα ἐστίν, ἐγὼ ἧ λέγω εἰς χριστὸν καὶ τὴν ἐκ-
κλησίαν. ἓν τε ἰωάννου τὸ μαθητὴν τοῦ κυρίου δι-
δάσκουσιν πρώτην ὀγδοάδα μεμνυκέναι αὐ-
τῶς λέξεσι, λέγοντες οὕτως· ἰωάννης ὁ μαθητὴς τοῦ
κυρίου βουλόμενος εἰπεῖν τὴν τῶν ὅλων γένεσιν,
καθ' ἣν τὰ πάντα προέβαλεν ὁ πατὴρ, ἀρχὴν λα-
βὼν ὑποτίθεται τὸ πρῶτον γεννηθὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὃν
δὴ καὶ υἱὸν μονογενῆ καὶ θεὸν κέκληκεν. ἐν ᾧ τὰ πάν
τα ὁ πατὴρ προβαλὼν σπερματικῶς. ὑπὸ ἧ τούτου
φησὶ τὸν λόγον προβεβληθῆναι, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν ὅ-
λην τῶν αἰώνων οὐσίαν, ἣν αὐτὸς ὕστερον ἐμόρ-
φωσεν ὁ λόγος. ἐπεὶ οὖν περὶ πρώτης γενέσεως λέ
γει καλῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἵστησι θεὸν καὶ τὸν λόγον
τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται. λέγει ἧ οὕτως· ἐν ἀρ-
χῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς
ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. πρό-
τερον διασείλας τὰ ζῶα, θεὸν, καὶ ἀρχὴν, καὶ λόγον,
πάλιν αὖ λαβὼν ἐνοῖ, ἵνα καὶ τὴν προβολὴν ἐκλέξαμε-
νος τοῦ δείξῃ, τόν τε υἱὸν, καὶ τὸν λόγον, καὶ τὴν πρὸς ἀλ-
λήλους ἅμα, καὶ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἕνωσιν. ἐν γὰρ
τῷ πατρὶ, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἡ ἀρχὴ, * καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς ὁ * ἐν ἀρχῇ
λόγος. καλῶς οὖν εἶπεν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. ἦν ἧ ἐν τῷ
γὰρ ἐν ᾧ ὑῶ. καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ.
ἀρχὴ, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, ἀκολούθως· τὸ γὰρ ἐκ θεοῦ
γεννηθὲν, θεός ἐστιν. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θε-
όν. ἔδειξε τὴν τῆς προβολῆς τάξιν. πάντα δι' αὐτοῦ
ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο, οὐ ἧν ἓν πᾶσι γὰρ
τῆς μετ' αὐτὸν αἰῶσι μορφῆς καὶ γενέσεως αἴτιος ὁ
λόγος ἐγένετο. ἀλλὰ ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ, φησὶ,
ζωή ἐστιν, ἐνθάδε καὶ συζυγίαν ἐμήνυσε. τὰ μὲν γὰρ ὅ-
λα, ἔφη, δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, τὴν ἧ ζωὴν ἐν αὐτῷ.
αὕτη οὖν ἡ ἐν αὐτῷ γενομένη, οἰκειοτέρα ἐστὶν ἐν
αὐτῷ τοῦ δι' αὐτοῦ γενομένων. σύνεστι γὰρ αὐτῷ,
καὶ δι' αὐτοῦ καρποφορεῖ. ἐπεὶ δὲ γὰρ ὑπῆρξε, καὶ ζωὴ
ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. ἀνῶπον εἶπεν ἀρτι,
καὶ τὴν ἐκκλησίαν * ὁμωνύμως, ὥσ ἀνθρώπῳ ἐμή-
νυσεν, ὅπως διὰ τοῦ ἑνὸς ὀνόματος δηλώσῃ τὴν τῶν
συζυγίας κοινωνίαν. ἐκ γὰρ τοῦ λόγου καὶ τῆς ζωῆς ἐν-
θρωπος γίνεται καὶ ἐκκλησία. φῶς δὲ εἶπε τὸ ἀνθρώ-
πων τὴν ζωὴν, διὰ τὸ περιποιεῖσθαι αὐτοὺς ὑπ' αὐ-
τῆς, ὃ δὴ ἔστι μεμορφῶσθαι καὶ πεφανερῶσθαι. τοῦτο δὲ
καὶ ὁ παῦλος λέγει, Πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς
ἐστιν. ἐπεὶ τίνων ἐφανέρωσε καὶ ἐγέννησε τὸν τε ἀν-
θρωπον καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἡ ζωή, φῶς εἰρηκὼς αὐτῆ.
σαφῶς οὖν δεδήλωκεν ὁ ἰωάννης διὰ τοῦ λόγου τού-
των τὰ πάντα, καὶ τὴν τετράδα τὴν δευτέραν,
λόγον καὶ ζωὴν, ἀνθρωπον καὶ ἐκκλησίαν.
ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσε τετράδα.
διηγούμενος γὰρ περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ λέ-
γων πάντα τὰ ἐκτὸς τοῦ πληρώματος δι'
αὐτοῦ μεμορφῶσθαι, καρπὸν εἶναι φησὶν αὐ-
τὸν πάντος τοῦ πληρώματος. καὶ γὰρ φῶς εἰρηκεν
αὐτὸν τὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαινόμενον, καὶ μὴ κα- * πάντα
ταλαμβανόμενον ὑπ' αὐτῆς. ἐπεὶ δὲ * πάντα γενόμενα τὰ γενό
ἐκ τοῦ

A xisse, reliquum autem omne tempus vidua perseuerasse, donec vidisset Saluatorem, & agnouisset eum, & loqueretur de eo omnibus, manifestissimè Achamoth significari dicunt: quæ cùm ad modicum vidisset tunc Saluatorẽ, cum coætaneis suis postero omni tempore perseuerãs, in medietate sustinebat eum, quando iterũ veniat & reponat eam suæ coniugationi. Et nomen aũt eius significatũ à Saluatore, in eo quod dixerit, Iustificata est Sapientia à filijs eius: & à Paulo aũt sic, Sapientiam autem loquimur perfectis. *Matth.11.19. 1.Cor.2.6.*

Et coniugationes autem quæ sunt intra Pleroma Paulum dixisse dicunt, in vno ostẽdentẽ. De ea enim coniugatione, quæ est secundum hanc vitam scribens ait, Hoc enim mysterium magnum est, dico autem in Christo & Ecclesia. Adhuc autem Ioannem discipulum Domini docent primam Ogdoadem, & omniũ generationẽ significasse ipsis dictionibus. Itaq; principium quoddam subiecit, quod primum factum est à Deo: quod etiã Nun vocat & filium: & vnigenitum Domini vocat, in quo omnia Pater *dimisit seminaliter. *Ab hoc] aũt aiunt Verbum emissum, & in eo omnem] AEonum substantiam, quam ipsum postea formauit Verbum. Quoniã igitur de prima Genesi dicit, bene à principio, hoc est, à Filio & Verbo *doctrinam facit,] dicit aũt sic: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deũ, prius distinguens in tria, Deum, & Principium, & Verbum; iterum [ea] vniuit, vti & emissionem ipsorum vtrorumq; ostendat, id est, Filij, & Verbi, & eam quæ est ad inuicem simul & ad Patrem vnionem. In Patre enim & ex Patre principium, in principio autem & ex principio Verbum. Bene igitur dixit, In principio erat Verbũ, erat enim in Filio: & Verbum erat apud Deum, etenim *principium & Deus erat Verbum, consequenter. Quod enim ex Deo natum est, Deus est. Hic enim erat in principio apud Deum, ostẽdit emissionis ordinẽ. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Omnibus enim ijs qui post eum sunt Aeonibus, formationis & generationis causa Verbum factũ est. Sed quod factum est in eo, inquit, vita est. Hic enim syzygias manifestauit: omnia enim (ait) per ipsum facta sunt, vita aũt in ipso. Hæc ergo quæ in eo] facta est, proximior est quàm ea quæ per ipsum facta sunt: cum ipso est enim, & per ipsum fructificat. Quoniam infert, Et vita erat lux hominũ. Homines autem nunc & Ecclesiã simili nomine significauit, vt per vnũ nomen manifestet syzygiæ communionem. Ex Logo enim & Zoe homo generatur & Ecclesia. Lumen autem dixit hominum vitã, quoniam illumi nati sunt ab ea, quod est formatum & manifestatum. Hoc autẽ & Paulus dicit, Omne n. quod manifestatur lumen est. Quoniam igitur vita manifestauit & generauit Hominẽ & Ecclesiam, lumen dicta est eorum. Apertè igitur manifestauit Ioannes per sermones hos, & alia, & quaternationem secundam Logon & Zoen, Anthropon & Ecclesiã. Sed & primam significauit Tetradem. Narrans enim de Saluatore, & docẽs omnia quæ extra Pleroma sunt, per eum formata, fructum quoq; eum esse dicens intra Pleroma: etenim lumen dixit illum quod in tenebris lucet, & non cõprehenditur ab eis, quoniã omnia

Matth.11.19. 1.Cor.2.6.

Ephes.5.32.

Ioan.1.1.

Ioan.1.3.

Ioan.1.5.

Ephes.5.13.

Ioan.1.5.

*scripti. In vmbræ, & vacuitatis locis deserbuisse ita paulò post; quòd derelicta sola esset in tenebris & in vacuo: οὐ τῷ κενώματι: quod confirmat Billij correctionem et interpret. in vmbras & vacuitatis loca velut ęstu quodam abreptam sed illud ἐκεβράσθαι simplicius vertit Tert. c.14. Explosa est in loca luminis aliena. quasi nihil aliud velit, quàm expulsam & eiectam addit, in vacuum & inane illud Epicuri: cum quo vacuitatem hanc comparat etiam Iren. l 2 c 19. Vmbram autẽ & vacuum ipsorũ à Democrito & Epicuro sumentes. sed in Græc. fortè ex manuscr. σὺν σκιᾷς καὶ κενώματος: Theod. Et in vmbra quadã & inani degere.

Formatam ante] verius formatam autem. Statim autem euacuatam] legendum Gr. κενωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀόρατος αὐτῆ. Ne aduersarius] ne anterius irrueret. Porrò Tert. c.14. in Valent. legit, Iao, nõ Iaioth, in quem locum Pamelius admonet Iaioth hic legendũ non videri, quod ea vox fuerit potius Basilidianorũ, quàm Valentinianorũ. Certè manuscr. Iao habet. Omni parte passionis] omni parti passionis succub. in. & v. existẽtis. Tert. Omni genere passionis cœpit affligi. Mater eius prima Sophia] prima Sophia et Aeon, demutationẽ &c. Quis enim nõ eroget] pro, quæ ex passione Aeonis, Græc. ad verbũ, qui est passus Aeonis, τῆς ἐνδυμάτεως τοῦ πεπονθότος αἰῶνος. Tert. c 15. Nam ex lacrymis eius vniuersa aquarum natura manauit. Bill calamitosi illius Aeonis. Corn. afflicti sęculi. sed mallem passionis nomen exprimi, nam Tertul. & Iren omni genere passionis dixerũt affligi; παντὶ μορίῳ τοῦ πάθους. Gallas. à lacrymis AEonis cogitatione perturbati. Non vidi s. ἐνδύματος nomen esse Aeonis. Præstante ei virtute] Lego, præstante ei virtutem omnem Patre. Prater Græci textus patrocinium ita Tert. c.16 Largito ei patre vniuersorum Aeonum summam potestatem subiecit enim eis omnibus. Achamoth reuerita] Achamoth reueritam eum dicunt, primò qui dem coopertionem imposuisse ei propter reuerentiam In Græc deest vox αὐτῆ. κάλυμμα ἐπιτεθῆναι αὐτῆ, vel ἑαυτῇ, δ' ἀιδῶς. Tert. Protinus velamentum sibi obduxit, ex officio primo venerationis paulò post: separantẽ eas ab ea, & nõ eas neglexisse Habilia & possibilia essent.] ἐκτικὰ καὶ δυνατὰ. Bil. quod radices egissent, & robur contraxissent. Tert. exercitata & vsu viriosa. Corn. quod in habitum iam cessissent. Sed segregantem.] Lege, separatum commiscuisse & coagulasse. Quod Bill corrigit χωρὶς, cõfirmat Tert. defixit seorsum in materiæ corporalem paraturam. et Theodor. separauit, eaq; separata compegit.*

Altera autem conuersionis] *Scribe, τῶν conuersionis pasibilis: sic enim verti potest ἐμπαθῆ, neq, vocem Tertullian. vsurpare necesse est, vt vult Rhenanus. Vt duplex substantiarum conditio ordinaretur: de vitijs pessima: de conuersione passionalis. Hinc tamen discite melius potuisse verti, altera autem ex con-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex passione facta sunt, informauit. Ad hæc & Filium & veritatem & vitam eum dicit, & Verbum carnem effectum: cuius gloriam, inquit, perspeximus, & erat gloria ipsius quasi gloria vnigeniti, quæ à Patre ipsi concessa fuerat, plena gratia & veritate. Planè igitur & accuratè primam quoque quaternitatem ostēdit, cùm Patrem & Charim, Monogenem item & Veritatem dixit. Atq; ad hunc modum Ioannes de principe atq; omnium AEonum parente Ogdoade locutus est. Patrem enim & Charin dixit, Monogenem & Veritatem, Sermonem & Vitam, Hominem & Ecclesiam. Atque in hunc modum Ptolemæus. Cernis, vir charissime, qua illi vafricie vtentes sibimet ipsis imposturā faciunt, Scripturas nimirum vexantes, dum per eas, fidem commentis suis astruere conantur. Ob id enim ipsas quoque eorum voces apposui, vt ex ijs artificij versutiem atq; erroris improbitatem animaduertas. Primùm enim si hoc Ioanni propositū fuisset, vt supernam illam Ogdoadem declararet, productionis vtique ordinem seruasset, ac primam quaternitatem, vtpote augustissimam, velut ipsi dicunt, summeque venerandam, in primis nominibus collocasset, atque ita secundam adnexuisset, vt per nominum ordinem, & seriem Ogdoadis ordo demonstraretur: non autē tanto pòst interuallo velut obliuione captus, ac postea in memoriam rediens, vltimo loco quaternitatis primæ mentionem fecisset. Deinde si coniugia quoque indicare voluisset, profectò Ecclesiæ nomen haud quaquam ab eo præteritum fuisset: verùm aut in reliquis etiam coniugationibus masculos appellare satis habuisset, (quippe quum æquè illæ vnà subaudiri possent) vt hac ratione vnitatem prorsus seruaret: aut si reliquorum coniuges recensebat, Hominis quoque coniugem declarasset, nec nobis ipsius nomen ex coniectura & diuinatione capiendum reliquisset. Plana est itaque expositionis huiusce falsitas. Nam cùm Ioannes vnum Deum omnipotentem, & vnum Vnigenitum Iesum Christum, per quem omnia facta sunt, prædicet, hunc filiū Dei, hunc vnigenitum, hunc omnium rerum effectorem, hunc veram lucem illuminātem omnem hominem, hunc mundi conditorem, hunc qui ad sua venerit, & caro factus sit, & in nobis habitauerit: hi speciosæ orationis lenocinio expositionem detorquentes, aliū vnigenitum esse secundum productionem, quem etiam principium nuncupant, alium Saluatorem fuisse volunt, alium Sermonem Filium Monogenis, alium denique Christum ad Pleromatis instaurationem in lucem editum: atque vnumquodque eorum, quę dicta sunt, à veritate dimouentes ac nominibus abutentes, ad institutum suum transtulerunt: adeò vt de eorum sententia Ioannes in tot verbis Domini Iesu Christi mentionem nullam fecerit. Si enim Patrem dixit & gratiam, & Vnigenitū, & Veritatem, & Verbum, & Vitam, & Hominem, & Ecclesiam, iuxta illorum sententiam de prima Ogdoade hæc dixit, in qua necdum est Iesus, necdū Christus Ioannis præceptor. Quod autē Apostolus non de ipsorum coniugijs, sed de Domino nostro Iesu Christo, quem & Dei Verbum agnoscit, verba fecerit, ipsemet apertè declarauit. Sermonem enim de eo Verbo, de quo suprà in principio locutus fuerat, in summam redigens, exponens deinde subiungit: Et Verbum caro factū est, & habitauit in nobis. Atqui si verū est, quod ipsi ponunt, haud quaquā Verbum caro factum est, vtpote quod ne ex Pleromate quidē vnquam excesserit, sed Saluator ille, qui ex omnibus ortus est, natuque minor Sermone. Discite igitur, væcordes homines, Iesū,

A ἐκ δὲ πάθους * ἀρμόσας ἠγνοήθη ὑπ' αὐτ. καὶ ὁμοῦ δὲ, καὶ ἀληθείαν, καὶ ζωὴν λέγ. αὐτ, καὶ λόγον σάρκα γενόμενον, οὗ τὴν δόξαν ἐθεασάμεθα, φησὶ, καὶ ἦν ἡ δόξα αὐτ οἵα ἦν ἡ τ μονογενοῦς, ἡ ὑπὸ τ πατρὸς δοθεῖσα αὐτῷ, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. λέγει δ οὕτως. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ἀκριβῶς οὖν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσε τετρᾶδα, παλαιὰ εἰπὼν καὶ χάριν, καὶ τ μονογενῆ, καὶ ἀλήθειαν. οὕτως ὁ ἰωάννης περὶ τ πρώτης καὶ μέσης τ ὅλων ἀρχὴν ὀγδοάδος εἴρηκε. παλαιὰ γὰρ εἴρηκε, καὶ χάριν, καὶ μονογενῆ, καὶ ἀλήθειαν, καὶ λόγον, καὶ ζωὴν, καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἐκκλησίαν. ὁρᾷς ἀγαπητὲ τὴν μίθοδον, ἣ οἱ χρώμενοι, φρεναπαλῶσιν ἑαυτοῖς, ἐπηρεάζοντες τὰς γραφὰς, τὸ πλάσμα αὐτ ἐξ αὐτ συνιστάνειν πειρώμενοι. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ * αὖθις παρελθεῖν αὐτ τὰς λέξεις, ἵνα ἐξ αὐτ κἀλανοήσῃς τὴν πανουργίαν τ μεθοδείας, καὶ τὴν πονηρίαν τ πλάσης. πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ προὔκειτο * ἰωάννῃ τὴν ἄνω ὀγδοάδα μηνύσειν, τὴν τάξιν ἂν τελειρήκει τ προσβολῆς, καὶ τὴν πρώτιστον τετρᾶδα σεβασμιωτάτην οὖσαν, καθὼς λέγουσι, οἱ πρώτως ἂν τεθεικὼς τοῖς ὀνόμασι. καὶ οὕτως ἐπεζεύχθη τὴν δευτέραν, ἵνα διὰ τ τάξεως τ ὀνομάτων ἡ τάξις δειχθῇ τ ὀγδοάδος, καὶ οὐκ ἂν μᾶλλον τοσούτων δειχθῇ τ ὀγδοάδος, καὶ οὐκ ἂν μετὰ τοσοῦτον διάστημα ὡς ἐκλελοιπότος, ἔπειτα ἀναμνησθεὶς ἐπ' ἰσχάτῳ πρώτης ἐμέμνητο τετρᾶδος. ἔπειτα δὲ καὶ τὰς συζυγίας σημαίνειν θέλων, καὶ τὸ τ ἐκκλησίας οὐκ ἂν παρέλιπεν ὄνομα, ἀλλ' ἢ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἤρχετο τῇ τ ἀρρένων προσηγορίᾳ, ὁμοίως δυναμένην κἀκείνην συνυπακούεσθαι, ἵνα τὴν ἑνότητα διὰ πάντων ἢ περυλακώς. * εἰ τῶν λοιπῶν τὰς * συζύγως χαρίσαγε, καὶ τὸν τῷ ἀνδρὶ πᾶν μεμηνύκει σύζυγον, καὶ οὐκ ἂν ἀφῆκεν ἐκ μαντείας ἡμᾶς λαμβάνειν τοὔνομα αὐτ. φανερὰ οὖν ἡ τ ἐξηγήσεως παραποίησις. ὅτι γὰρ ἰωάννῃ ἵνα δεῖν παλοχράτορα, καὶ ἕνα μονογενῆ χριστὸν ἰησοῦν κηρύσσοντος, δι οὗ τὰ πάντα γεγονέναι λέγ, τοῦτον ὑὸν θεοῦ, τοῦτον μονογενῆ, τοῦτον πάντων ποιητὴν, τοῦτον φῶς ἀληθινὸν, φωτίζοντα πᾶν ἄνθρωπον, τοῦτον κόσμου ποιητὴν, τοῦτον εἰς τὰ ἴδια ἐλεύθερα, τοῦτον αὖθις σὰρξ γεγονότα καὶ ἐσκιωκότα ἐν ἡμῖν, οὗτοι παραβέτοιλες καὶ τὸ πᾶν ὀνόμασιν τὴν ἐξήγησιν, ἄλλον μὲν τ μονογενῆ θέλουσιν εἶναι καὶ τὴν προβολὴν, ὃν δὴ καὶ ἀρχὴν καλοῦσιν, ἄλλον δὲ τ σωτῆρα γεγονέναι βέλουσι, καὶ ἄλλον τ λόγον ὑὸν τοῦ μονογενοῦς, καὶ ἄλλον τὸν χριστὸν εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ πληρώματος προεβλημένον. καὶ ἓν ἕκαστον τοῦ εἰρημένων ἀφέλοντες ἀπὸ τ ἀληθείας, * καὶ αχρηστάμενοι τοῖς ὀνόμασιν εἰς τὴν ἰδίαν ὑποθεσιν μεμήνευκαν, ὥσε καὶ αὖθις ἐν τοῖς τοσούτοις τὸν ἰωάννην τοῦ κυρίου ἡμῶν χριστοῦ μνείαν οὐ ποιεῖσθαι. εἰ γὰρ πατέρα εἴρηκε, καὶ χάριν, καὶ μονογενῆ, καὶ ἀλήθειαν, καὶ λόγον, καὶ ζωὴν, καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἐκκλησίαν, καὶ τὰ τὴν ἐκείνων ὑποθεσιν περὶ τ πρώτης ὀγδοάδος εἴρηκεν, ἐν ᾗ οὐδέπει ἰησοῦς, οὐδέπω χριστὸς ὁ τοῦ ἰωάννου διδάσκαλος. ὅπ δ οὐ περὶ τ συζυγιῶν αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος εἴρηκε, ἀλλὰ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ὃν καὶ λόγον εἶδε τοῦ θεοῦ, αὐτὸς πεπείπκε φανερόν. ἀνακεφαλαιούμενος γὰρ περὶ τοῦ εἰρημένου ἄνω ἐν ἀρχῇ λόγος ἐπεζήτησε, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. καὶ ἓν τὴν ἐκείνων ὑποθεσιν, οὐχ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. ὃς γε οὐδὲ ἤλθε πω ἔξω τ πλη * ὃ ἐκ τοῦ ρώματος, ἀλλὰ * ὁ τῆς οἰκονομίας μυστηρίου τὸν λόγον σωτῆρ. μάθετε οὖν ἀνόητοι, ὅτι ἰησοῦς νοῦς μὲν ὁ πα-

*μορφώσας

*ἡμῖν

*συζυγ-

*ἐν ἡμῖν

A quæ facta sunt ex passione formans, ignoratus est ab eis: & Filium & *[81]Veritatem] & Vitam dicit eum, & Verbum carnem factum. Cuius gloriā vidimus, ait, & erat gloria eius quasi vnigeniti, quæ à Patre data est ei, plena gratia & veritate. Dicit aūt sic, Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plena gratia & veritate. Diligenter igitur ostendit primam quaternationem, Patrem dicens, & Gratiam, & Monogenem, & Veritatem. Sic Ioannes de prima & matre omnium Aeonum Ogdoade dixit: Patrem. n. dixit, & Gratiam, & Monogenem, & Veritatem, & Verbum, & Vitam, & Hominem, & Ecclesiam. Et Ptolemæus quidem ita. *Ioan. 1. 14.*

Vides igitur dilectissime adinuentionem, qua vtentes seducunt semetipsos, calumniantes scripturis, fictionē suam ex eis constare adnitentes. Propter hoc enim & ipsas eorum adposui astutias & dictiones, vt ex eis consideres malitiam inuētionis & nequitiam erroris. Primò enim si propositum esset Ioanni illā, quæ sursum est Octonationē ostēdere, ordinem custodisset vtiq; emissionis, & primam quaternationē, cùm sit venerabilior (quemadmodum dicunt) in primis vtiq; posuisset nominibus, & sic adiunxisset secundam, vt per ordinem nominum, ordo ostenderetur Octonationis. Et nō vtiq; *Oppugnat impias illorum interpretationes*

B post tantum interuallum quasi oblitus*[84]deinde] commemoratus in nouissimo, primę memoratus fuisset quaternationis. Deinde aūt & coniugationes significare volens, & Ecclesiæ non prætermisisset nomen, sed aut & in reliquis coniugationibus contentus fuisset masculorum appellatione, similiter cùm possent & illa simul subaudiri, vt vnitatē per omnia esset custodiens. Aut si reliquorum coniugationes enumerabat, & Anthropi, .i. Hominis, vtiq; manifestasset coniugem, & vtiq; non remisisset de diuinatione nos accipere nomen ipsius. Manifesta igitur expositionis eorum transfictio. Ioanne .n. vnum Deum exponente, & vnum Vnigenitum Christum Iesum adnunciante, per quem omnia facta esse dicit, hunc Verbum Dei, hunc vnigenitum, hunc factorem omnium, hunc lumen verum illuminans omnē hominem, hunc mundi fabricatorem, hunc in sua veniſſe, hunc eundē carnem factum, & habitasse in nobis:*[85] Hi transuertentes secundum verisimilem expositionem, alterum quidem Monogenem volunt esse, secundum emissionem, quam scilicet & Principium vocant: alterum autem Soterem, id est, Saluatorem fuisse volunt, & alterum Logō, id est, Verbum filium Monogenis, id est, vnigeniti, & alterum Christum, id est, ad emendationem Pleromatis emissum: & vnumquodque eorum quæ dicta sunt auferentes à veritate, & abutentes nominibus in *Ioan. 1.* *Errores cōtra vnicam Christi personam.*

C suam argumentationem transtulerunt: vt secundum eos in tantis Ioannes Domini Christi Iesu memoriam non fecerit. Si enim Patrem dixisset, & Charin, & Monogenē, & Alethian, & Logon, & Zoen, & Anthropon, & Ecclesiam, secundum illorum argumentationem de prima Ogdoade dixit, in qua nondum Iesus: nondum Christus Ioannis magister. Quia autem non de syzygijs ipsorum Apostolus dixit, sed de Domino nostro Iesu Christo, quē & Verbum scit esse Dei, idem ipse fecit manifestū. Recapitulans enim de eo Verbo quod ei in principio dictum est, insuper exponit, & Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Secundum autem illorum argumentationem, non Verbum caro factum est, quod quidem nēc venit vnquam extra Pleroma: sed qui ex omnibus factus est, & * sic posterior Verbo, Saluator. Discite igitur insensati, quoniam Iesus,

uersione passibilis, id est, obnoxia passioni.

Et propter hoc virtutē] Et propter hoc virtute Saluatorem, &, concepisse de gratulatione eorum, quæ cum ipso sunt, lumi num visionē *dele ex margine lectionem nihili,* conceptu. Sed spiritale quidē] *Græc. legendum est, μὴ δεδιωῆσθαι αὐτὸν μορφῶσαι, non potuisse eam formare. Tert c. 18* Sed spiritale quidem non ita potuit attingere. *Hellenismus porrò est,* eiusdem substantiæ ei erat, ὁμοούσιον *Tert.* consubstantiua *dixit. Paulò post lege,* Conuersam aūt in formationem eius. *denig, illud;* quas dextras vocant, *vertendū est* ἐν *Græco, qua dextra vocant, et, quæ sinistra dicunt: nisi intelligas substātias animales, vt loquitur Tert.* quas ad dexteram cōmendant, &, ad lævā delegant *apud Theod. mēdum est,* qui eandem cum ipso habent animā, *pro habēt substantiā.* Ea enim quę post eū] *Græc. Omnia enim, quæ post eum sunt. Demiurgum & fratrem] Demiurgum & patrem vocant.* Imaginem dicunt fecisse] *imagines dicunt f. Tertu. 19.* Achamoth in honorē Aeonū imagines commentatā. Et ipsam quidem in imagine] *Gr.* εἰκόνι. *Pamelius in c. 19. Tert* εἰκόνα *legi vult, & Latinè pro in imagine, imaginē inuisibilis patris conseruasse, corrigendūq; vtrunq; exēplar, & sequatur,* hunc aūt vnigeniti Filij (*sic enim legendum est*) τοῦτον δὲ τοῦ μονογενοῦς ὑὸν *supple* εἰκόνα, *imaginem, non, in imagine. Ait enim Irenæus Saluatorē fecisse Achamoth imaginem patris, et eundem Saluatorē fecisse hunc Demiurgū imaginem: Non vnigeniti, seu Monogenus filij Propatoris, Demiurgum verò fecisse angelos et Archangelos, qui sunt imagines reliquorū Aeonū. Indicat hoc Tert.* Qui (*soter*) per illā sit operatus vt ipsam quidem imaginē patris inuisibilis & incogniti daret. *Idem cōstare addit ex iren l. 2. c. 5 vbi hæc refutat.* Virtutē Archangelū quartum] *Gr sonant, virtute angelum quartū dicunt esse,* δυνάμει ἄγγελον. *Tertu. 20.* angelū quartum quoniam & hunc supra cælū tertiū pangunt *refutantur hæc l. 2. c. 5 5.* Hæc aūt Demiurgū] *Hæc manca & obscura sic restituenda sunt.* Hæc aūt Demiurgū dicunt à semetipso quidem & putasse fabricasse, fecisse autē ea Achamoth producente. *Paulò post in Græc. legendū est* ἐγνοηκέναι αὐτὸν τὰς ἰδέας. *vertit enim Vet.* ignorasse eum figuras. De timore autem] *Gr. omnē animalem substantiā, vt brutorum animalium et ferarū et hominum.* Et propter hoc superiorē] ἀνώτερον αὐτὸν ὑπάρχοντα. προγινώσκειν *legit, pro* ἀνωτέρου *etc. minus rectè, vt Bil. monet: melius*

qui noſtra cauſa paſſus eſt, atq; apud nos habitauit, A eum ipſum eſſe Dei Verbum. Etenim ſi alius quiſquā ex AEonibus pro ſalute noſtra carnem aſſumpſiſſet, probabile fuiſſet Apoſtolum de alio verba feciſſe. Cùm autem Verbum Patris, quod deſcēdit, idem ſit etiam, quod aſcendit, ille inquam vnius Dei vnigenitus Filius, benigna Patris volūtate hominum cauſa incarnatus, profectò non de quoquam alio, nec de Ogdoade, verba fecit: verùm de Domino Ieſu Chriſto. Neque enim, vt ipſi ſentiunt, Verbum caro factū eſt. Aiunt enim Saluatorem animale corpus induiſſe, ineffabili prouidentia ex diſpenſatione ad hoc fabricatum, vt & oculis cerni, & manibus tractari poſſet. Atqui caro eſt antiqua illa Adami è limo à Deo effictio, quam Dei Verbum verè factum eſſe Ioannes indicauit. Atque ita princeps eorum ac primigena Ogdoas deleta & extincta eſt. Ex eo enim quod & Verbum, & vnigenitus, & vita, & lux, & Saluator, & Chriſtus, & Filius *DEI*, iſque ipſe ſalutis noſtræ cauſa incarnatus, vnus & idem eſſe demonſtratur; B ruit Ogdoadis eorum compago. Hac porrò diruta, concidit omnis illorum hypotheſis, quam falsò velut ſomniantes, Scripturas exagitant, vt hypotheſim ſuam effingant: ac deinde voculas quaſdam & nomina, quæ varijs locis ſparſa ſunt, in vnum collecta ex genuino, vti iam diximus, ſenſu ad adulterinum traducunt, perinde vtique facientes, atque illi, qui argumenta quælibet ſibi proponunt, ac tum dant operā, vt Homeri verſibus ea contexant: adeo vt imperitiſſimi quique Homerum de illo recens elaborato argumento verſus huiuſmodi condidiſſe putent, ac multi perritè compactam verſuum ſeriem eò adducuntur, vt ambigant num Homerus ita hæc elucubrauerit. Quo in genere illud eſt, quod quidam Hercülem ab Euryſtheo ad Inferni canem miſſum Homericis verſibus deſcribens, ad hunc modum cecinit. Nec enim quicquam prohibet quominus exem- C pli gratia hæc commemoremus, cùm ſimilis idemq; ſit vtriſque conatus.

Hæc ait, at q; alto ſuſpiria corde trahentem
Armis egregium Alcidem Stheneleia proles
Conſeſtim ad Stygij deſcendere tecta tyranni
Iuſſit, vt inde canem ſuperas efferret ad oras.
Ergo ille intrepidus, furibundi more leonis,
Egreditur. Iuuenes illum, innuptæq; puellæ,
Grandæuiq; ſenes, mœſti lachrimiſq; madentes,
Exitium velut ad certum comitantur euntem.
At ducē abat eum Cyllenius, at q; Minerua:
Norat enim ærumnas fratris duroſq; labores.

Ecquis quæſo ex ijs, qui ſimplici ac minus vafro animo ſunt, hiſce verſibus non abripiatur, in eaque ſit opinione, vt Homerum in eiuſmodi argumento verſibus ita luſiſſe putet? At qui Homericæ poëſis argumētum callet, verſus quidem agnoſcet, materiam D autem haud quaquam agnoſcet, vtpote, qui compertum & exploratū habeat aliquid ex ijs de Vlyſſe, aliquid de ipſo Hercule, aliquid de Priamo, aliquid de Menelao & Agamemnone dictū eſſe. Quò fit, vt ſi ea dimouerit, ac ſuo quodq; libro reddiderit, præſentē materiam de medio ſublaturus ſit. Ad eundem modum, qui veritatis normam, quā per baptiſmum accepit, firmam in ſe atque conſtantem retinet, vocabula quidem è Scripturis petita, & dictiones & parabolas agnoſcet: at nefarium & impium argumentum haud agnoſcet. Nam etſi gemmas agniturus eſt, interim tamen vulpem pro regia imagine nō admittet: verùm vbi ſingula eorum, quæ dicta ſunt, in claſſem ſuam

ὁ παθὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ χαλασκιωῶσας ἐν ἡμῖν, οὗτος αὐτός ἐστιν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ ἄλλος τις τῶν ἀφ' ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν σαρκὸς ἐγένετο, εἰκὸς ἦν περὶ ἄλλου εἰρηκέναι τὸ ἀπόστολον. εἰ δὲ ὁ λόγος ὁ τοῦ παντὸς χαλαβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ἀναβάς, ὁ δὲ μόνου θεοῦ μονογενὴς υἱὸς χαλὰ τὴν εὐδοκίαν σαρκωθεὶς ὑπὲρ ἀνθρώπων, οὐ περὶ ἄλλου τινὸς, οὐδὲ περὶ ὀγδοάδος τὸν λόγον * ἐμπεποίηται, ἀλλ' ἢ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὐδὲ γὰρ ὁ λόγος καὶ αὐτὸς προηγουμένως σὰρξ γέγονε λέγουσι * δὲ τὸν σωτῆρα ἐνδύσασθαι σῶμα ψυχικὸν ἐκ τῆς οἰκονομίας χαλεσκευασμένον ἀῤῥήτῳ προνοίᾳ, πρὸς τὸ ὁρατὸν γενέσθαι καὶ ψηλαφητὸν. σὰρξ δέ ἐστιν ἡ ἀρχαία ἐκ τοῦ χοὸς χαλὰ τὴν ἀδὰμ ἡ γεγονυῖα πλάσις ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἣν ἀληθῶς γεγονέναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐμήνυσεν ὁ Ἰωάννης. καὶ λέλυται αὐτῶν ἡ πρώτη καὶ ἀρχέγονος ὀγδοάς. ἑνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ δεικνυμένου λόγου, καὶ μονογενοῦς, καὶ ζωῆς, καὶ φωτὸς, καὶ σωτῆρος, καὶ χριστοῦ, καὶ υἱοῦ θεοῦ, καὶ τούτου αὐτοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, B λέλυται καὶ ἡ ὀγδοὰς σκιωσπηγία. ταύτης δὲ λελυμμένης, διαπέπτωκεν αὐτῶν πᾶσα ἡ ὑπόθεσις, ἣν ψευδῶς ὀνειρώττοντες χαλαζέχυσι τῷ γραφῶν ἰδίαν ὑπόθεσιν ἀναπλατάμενοι. ἔπειτα λέξεις καὶ ὀνόματα σποράδην κείμενα συλλέγοντες, μεταφέρουσι καλῶς προειρήκαμεν ἐκ τοῦ χαλὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν, ὅμοια ποιοῦντες τοῖς ὑπὸ θέσεις τὰς τυχούσας αὐτοῖς προβαλλομένοις, ἔπειτα πειρωμένοις ἐκ τῶν ὁμήρου ποιημάτων μελετᾶν αὐτάς, ὥστε τοῖς ἀπειροτέροις δοκεῖν ἐπ' ἐκείνῃς τὰς ὑπογύου μεμελετημένης ὑποθέσεως ὅμηρον τὰ ἔπη πεποιηκέναι, καὶ πολλοῖς συναρπάζεσθαι διὰ τῆς τῶν ἐπῶν συνθέτου ἀκολουθίας, μὴ ἄρα ταῦτ' οὕτως ὅμηρος εἴη πεποιηκώς, ὡς ὁ τὸν ἡρακλέα ὑπὸ εὐρυθέως ὅπως τὸν κύνα πεμπόμενον διὰ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν γράφων οὕτως· (οὐδὲν γὰρ κωλύει παραδείγματος χάριν ὀνομακέναι καὶ τάτων, ὁμοίας καὶ τὰς αὐτὰς οὔσης ὀνηχειρήσεως τοῖς ἀμφοτέροις.)

Ὡς εἰπὼν, ἀπέπεμπε δόμων βαρέα στενάχοντα — Ο'δυσσ. ι.
φῶτ' ἡρακλῆα, μεγάλων ὀπίσω ἔργων, — Ο'δ.φ.
εὐρυθέος, Δενέλοιο παῖς περικλέος υἱός. — Ιλιαδ.ιτ.
ἧς ἐρέβεος ἄξοντα κύνα συναγερὸν αἴδαο. — Γ'λιαδ.δ.
βῆ ῥ' ἴμεν ὑψηλοῦ ἀπὸ τείχεος ὀρεσίδρομος· ἄλκὶ πεποιθώς, — Γ'λιαδ.μ
καρπαλίμως ἀνὰ ἄστυ. φίλοι δέ ἀνὰ πάντες ἔποντο, — Γ'λιαδ. ε.
νύμφαι τ' ἠΐθεοί τε, πολύτλητοί τε γέροντες, — Γ'λια. α.
οἰκτρῶ ὀλοφυρόμενοι, ὥστε θάνατον ἠκέοντα. — Ο'δ.λ.
ἑρμείας δέ ἀπέπεμπεν ἴδε γλαυκῶπις ἀθήνη· — Ο'δ.λ.
ἤδει γὰρ καὶ ἀμύμονα ἀδελφεὸν ὡς ἐπονεῖτο. — Γ'λιαδ.β.

Τίς οὖν ἂν τὰ ἀναπάργαμα σωσαπραγεῖν ὑπὸ τῶν ἐπῶν τούτων, καὶ νομίσειεν οὕτως αὐτὰ ὀλίγον ἐπὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως πεποιηκέναι; ὁ δὲ ἔμπειρος τῆς ὁμηρικῆς ὑποθέσεως * ἐπιγνώσεται, εἰδὼς ὅτι τὸ μὲν πρῶτον αὐτῶν ἔστι περὶ ὀδυσσέως εἰρημένον, τὸ δὲ περὶ αὐτοῦ δὴ ἡρακλέους, τὸ δὲ περὶ πριάμου, τὸ δὲ περὶ μενελάου καὶ ἀγαμέμνονος. ἅπερ δὲ αὐτὰ, καὶ ἓν ἕκαστον ἀποδοὺς τῇ * ἰδίᾳ, ἐκποδὼν ποιήσει * τὴν ὑπόθεσιν. οὕτω δὲ καὶ ὁ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας ἀκλινῆ ἐν ἑαυτῷ καλέχων, ἓν διὰ δ' βαπίσματος εἴληφε, τὰ ῥηθέντα γραφῶν ὀνόματα, καὶ τὰς λέξεις, καὶ τὰς παραβολὰς ἐπιγνώσεται, τὴν δὲ βλασφημον ὑποθεσιν ταύτην οὐκ ἐπιγνώσεται. οὐ γὰρ εἰ τὰς ψηφίδας γνωρίσει, ἀλλὰ τὴν ἀλήπεκα ἀπὸ τῆς βασιλικῆς εἰκόνος οὐ παραδέξεται. ἓν ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων ἀποδοὺς τῇ ἰδίᾳ

A qui paſſus eſt pro nobis, qui inhabitauit in nobis, idem ipſe eſt Verbum Dei. Si enim alius ex AEonibus pro noſtra ſalute caro factus eſt, æſtimandum erat de altero dixiſſe Apoſtolum. Si autem Verbum Patris qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit, ab vno Deo Vnigenitus Filius, ſecundum Patris placitum incarnatus pro [86] hominibus] non de alio aliquo, [neque] de ogdoade Ioannes ſermonem fecit, ſed de Domino Chriſto Ieſu. Neque enim Verbum ſecundum eos principaliter caro factum eſt. Dicunt enim Sotera induiſſe corpus animale, de diſpoſitione aptatum inenarrabili prouidentia, vt viſibile & palpabile fieret. Caro eſt autem illa vetus, de limo ſecundum Adā facta plaſmatio à Deo, quam verè factum Verbum Dei manifeſtauit Ioannes, & ſoluta eſt illorū prima & primogenita octonatio. Cùm enim vnus & idem oſtenditur Logos & Monogenes, & Zoe & Phos, & Soter & Chriſtus filius Dei, & hic idem incarnatus pro nobis, ſoluta eſt octonationis illorum compago. Hac autem ſoluta, decidit illorum omnis argumentatio, quam falſo nomine ſomniantes infamant Scripturas ad propriam argumentationem confingendam. Pòſt deinde dictiones & nomina diſperſim poſita colligentes transferunt, ſicut prædiximus, ex eo quod eſt ſecundum naturam, in id quod B eſt contra naturam: ſimilia façientes ijs, qui controuerſias ſibimetipſis quaſlibet proponunt, pòſt deinde conantur & Homericis verſibus meditari eas: ita vt idiotæ putent ex illa temporali declamata controuerſia, Homerum verſus feciſſe, & multi abducuntur per compoſitam conſequentiam verſuum, ne fortè hæc ſic Homerus fecerit, quemadmodum Herculem [87] ab Euryſtheo ad eum qui apud inferos eſt canem miſſum, ex Homericis verſibus ſcribens ita, (Nihil enim prohibet exempli gratia commemorari, & horum, cùm ſit ſimilis & eadem vtriſque argumentatio.)

[88] *Hæc vbi dicta dedit, emiſit limine flentem*
Herculem inuictum, magnarum non inſcium rerum,
Euryſtheus natus Sthenelo proſapia Perſei,
Ducturum ex Erebo canem aiti ditis ad auras.
Vadit at ille, velut leo nutritus montibus acer,
Vrbem per mediam: noti ſimul omnes abibant,
Et ſenes, & pueri, & nondum nuptæ puellæ,
Plorantes multùm, ac ſi mortem iret ad ipſam.]
Mercurius præmittit & cæſia Pallas euntem:
Fratrem etenim ſciebat quatenus dolor exagitaret.

C Quis non ex ſimplicibus abripiatur ab huiuſmodi verſibus, & putet ſic illos Homerum in hoc argumento feciſſe? Qui autem ſcit Homerica, cognoſcet quidē verſus, argumentum autem non cognoſcet, ſciens quoniam aliquid quidem eorum etiam de Vlyſſe dictū, aliud verò de Hercule, aliud verò de Priamo, aliud de Menelao & Agamēnone. Si aūt tulerit illos, & vnūquemq; ſuo libro reddiderit, auferet de medio preſens argumentum. Sic aūt & qui regulam veritatis immobilem apud ſe habet, quam per Baptiſmum accepit, hęc quidē quę ſunt ex Scripturis, nomina, & dictiones, & parabolas cognoſcet: blaſphemum autem illorum argumentū nō cognoſcet. Etenim ſi gemmas agnoſcet, ſed vulpem pro regali imagine non recipiet. Vnumquemq; aūt ſermonū reddens ſuo

enim conuenit ſenſui auctoris, vt propter hoc imbecilliorem eum exiſtentem ad ſciendum quæ ſunt ſpiritalia, ſe putaſſe ſolum Deum *Ideog; videndum an apud Tertull. cap 21. commodius legi poſſit*; Adeo rerum non erat cōpos, de animali ſcilicet cenſu, inualidus D ſpiritalia accedere, vt, ſe ſolum ratus, concionaretur, Ego Deus, & abſq; me non eſt. *qui locus eſt Iſaiæ 45. v. 6 ſic cap. 19.* animali cenſui inſcriptas, *idem Tertull dixit.*

Sed Demiurgum quidem.] *Delendum eſt alterum vocabulum*, Filium, *itaq; legendū*, Pſychicum, filium matris ſuæ dicunt, *& ita Bil. in Græco tamen eſt*, τῆς μητρὸς αὐτῶν: *vnde Cornarius*, matris ipſorū, *nō autē, vt in margine ſcriptum. ſequitur tamen*: Habitare aūt matrem quidē ipſorum in eo qui ſit cæleſtis locus: *vbi Græcè* ὑπερουράνιος, ſupercæleſtis. *Rurſus pro eo quod ſequitur*, in eo, qui ſit in cælo, locus; *Græc.* ὑπερουράνιον, *pro* ὑπερουράνιον *legit Bill.* in eo, qui ſit ſub cælo, locus. *Videndum tamen num editam lectionem tueatur quod ſequitur*, hoc eſt hebdomade, *qua voce 7. cæli deſignari videntur. Tert. c. 23* ſubeſt enim Demiurgus in Hebdomade ſua, magis diabolus in iſto nobiſcū communi mūdo. *hoc eſt, vt exponit Pamelius, magis diabolus ſubeſt in noſtro mūdo, qui cælu ſubeſt.* ſeptē quoq; cælos feciſſe, ſuper quos Demiurgū ipſi dicūt, & propter hoc hebdomadā vocant eum *& li. 2. c. 55.* S. Paulo reliquū fuiſſe quartum cęlum, vt appropinquaret Demiurgo. *Quod ſi quæras quod opponatur* ᾧ ὑπερουρανίῳ. *ſequitur locus Coſmocratoris, ſiue vt Tert. Munditenentis*, in eo qui ſecundū nos mundo. *Itaq; perperā mutauit locum Tertu. Pamelius c. 31. Et Demiurgus tūc de Hebdomade ſubcæleſti in ſuperiora mutabit. rectè legebatur antea*, de Hebdomade cæleſti. *lege igitur me auctore hic*, εἰς τὸν οὐράνιον, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ ἑβδομάδι. *Eſt & apud eundē Tert. locus c. 23. corrigendus ex ijs quæ hunc ſequuntur*, ex Sophiæ vtiliſſimis caſibus, *melius fortè*, viliſſimis caſibus, *Iren.* de veſaniori materia; ἐκ τῆς ἀσημοτέρας; *Billius*, velut ex ignobili ſtirpe. Angelorum qui ſunt terga] *Non dubiū quin error ſit librarij, pro*, circa Saluatorem, περὶ τὸν σωτῆρα. *Vt alibi eodem hoc capit.* ijs qui circa Saluatorem ſunt angelis *Tertull. ſatellites eius appellat*; *Iren.* δορυφόρους. Eiuſdē ſubſtantiæ matris ſuæ ſpiritalis,] *ſcribe* matri

retulerit, ac veritatis corpori accommodauerit, ita demum eorum figmentum deteget, ac tale esse ostendet, vt nullo modo subsistere queat. Quoniam autem in hac scena redemptio adhuc desideratur, vt quispiam eorum Mimum velut emensus, orationem mox subiungat, qua hunc euertat, operæpretium esse duximus, in quibus ipsi huiusce fabulæ patres, vtpote diuersis erroris spiritibus afflati, inter se dissentiant, prius demonstrare. Etenim hinc quoque certò perspicere licebit, nullisdum etiam allatis argumentis, & firmam esse eam, quæ ab Ecclesia prædicatur, veritatem, & falsos eorum atque adulterinos sermones.

τῇ ἰδίᾳ τάξει, ϗ προσαρμόσας τ̃ ἀληθείας σωματείῳ, γυμνώσει ϗ ἀνυπόστατον ἐπιδείξει τὸ πλάσμα αὐτ̃. * ἐπειδὴ τῇ σκιᾷ ταύτῃ λείπει ἡ * ἐπὶ τ̃ ἀπολύτωσις, ἵνα τὶς τ̃ μῖμον * αὐτ̃ περιῴσας τ̃ * αὐτῶν ἀνασκευάζοντα λόγον * ἐπιτετιγχέρ, καλῶς ἔχῃ * ἐπεντεῦθεν * ὑπερλάβομεν ἐπιδεῖξαι πρότερον ἐν οἷς οἱ πατέ * ὑπελάβετε αὐτὶ δεῖ * ὑμᾶς διαφέρονθαι πρὸς ἀλλήλους, μὴ ὡς ἐκ διαφόρων πνευμάτων τ̃ πλάνης ὄντες. καὶ ἐκ * μύθ τ̃τον γὰρ ἀκριβῶς συνιδεῖν ἔσαι, ϗ πρὸ τ̃ ἀποδείξεως βεβαίαν τὴν ὑπὸ τ̃ς ἐκκλησίας κηρυσσομένην ἀλήθειαν, καὶ τὴν ὑπὸ τούτων παραπεποιημένην ψευδηγορίαν.

suæ spiritalem. ὁμοούσιον τῇ μητρὶ πνευματικὴν; saltem ita solet interpres noster vertere similia verba, vt paulò ante οὐκ ὁμοούσιον τῷ θεῷ, non eiusdem substantiæ esse Deo.

Perfectæ rationis.] *legit interpres* τῆ θελείᾳ λόγ, *sed errauit, dum vertit, perfectæ rationis, si quidem illi potius quàm Tertulliano assentiendum non est, c. 25. aduers. Valent.* Idoneum inueniretur suscipiẽdo quandoq; sermoni perfecto. *Vnde & ex alijs eius modi colligere quis posset, auctorem huius Latinæ editionis nõ esse Irenæum. Billius certè, etsi eum in emendatione Græci codicis sequitur, nõ tamẽ in interpretatione.*

Et hunc esse in semetipsis] *Pamelius in 25. Tertul. hic legi vult, & hunc esse ex semetipsis h. v. vt habeat. Sed necesse nõ est, cùm non habeat Epiphanius, vt ipse vult ex figmento suo, & veterem sequatur Billius. Hic verò paulò post loco illorum,* primitias eum suscepisse dicunt, *admonet Tertullianũ scripsisse,* Prospicientias, *parũ commodè: sed animaduertit postea Latinius aut Petrus Ciaconius legendum esse,* proficias earum substantiarum induisse. *Glossarium, Proficiæ ἀπροδίνια. Item, Proficiæ οὐ τ̃ν θυμάτων ἀπαρχαί: vide Festum. Pamelio quoq; non assentior, qui paulo post, pro* à dispositione circundatũ, *legi vult,* à dispẽsatione. *Vtrog; enim modo vertipotest* οἰκονομίας. *& sæpius solet reddere hic noster,* dispositione, *vt alibi,* & de dispositione quod erat: ἐκ τ̃ οἰκονομίας.

In honore eorum] *Gr.* εἰς τιμὴν τ̃ν εἰδώλων; In honorem Idolorum. *vel certè Deorum.*

Apud homines odiosum muneris] *Græcas voces duas expressit* θηριομάχων ϗ μονομαχίαι, *bestiariorũ et gladiatorũ.*

Insensibilibus ijs sermonibus] *Insensiles cape homines, non sermones,* ἀνοήτους *stolidos homines appellat. Paulo post verior lectio in marg.* emissum.

Spiritales verò] *Interpungenda hæc sunt hoc pacto:* Spiritales verò expoliatos animas, & spirituales factos i. & i. intra Pleroma. *Tertul. c. 32.* despoliari est aũt deponere animas, quibus induti videbantur.

Refrigerare & ipsas] ἀναπαύσεσθαι. *non aliter solet futura vertere, vt paulò ante* προσεπήξεσθαι *adjici, pro,* in refrigerio fore. *Bill.* in quiete futuras esse.

His autem factis] *Non exprimitur ab interprete* τὸ ἐκλάμψαν, *redduntur q; futura præsentibus temporibus, quæ et ita restituenda essent.* His autem factis ita, is qui latet in mundo ignis effulgẽs, & exardescens, cõprehendens vniuersam materiã consumit, & ipse simul consumptus abit in id, vt iã non sit. *Tert. c. 32.* Túc credo ignis ille arcanus erũpet, & vniuersã substantiã depopulatus, ipse quoq; decineratis omnib in nihilũ finietur.

Primogenitæ & primæ quaternionis] *Primogeniti & primi; Gr.* τ̃ τετράδος, *nisi forte scripsit, quaternationis.*

Cùm traderetur] *melius, traheretur,* προσαγομένῃ.

Quapropter & in Prophetas] *In manuscripto legebatur eos, sicut & Græcè* ἀλλὰς, *sed probabilius sequutus est Bill.* Quocirca eas in Prophetas: *Itaq; in Græco scribendũ,* ἔτασεν ἀὐλὰς: *simile quid Apo. 5. 10. Tert. 29* Ex earũ ergo Laterculo & in Reges & in Sacerdotes allegere cõsueuerat.

Exponunt quippe eũ] *lege,* dicta per prophetas exponunt: quippe id altioris naturæ esse. *Semen scilicet; quanquam suspicari quis posset fuisse scriptum,* quippe eas altioris, *cũ sit Græcè* ἄτε ὑψηλοτέρας φύσεως ὑπαρχούσας; *vt referatur ad animas, quæ in Reges & Sacerdotes allegebantur, quod essent naturæ sublimioris, & quæ de semine adduntur, inserta sint per parenthesin. paulo post scribe,* & Iesum quidẽ aliquid à Saluatore dixisse, ἀπὸ δ σώτηρος, *Saluatoris instinctu.*

Quam spiritus qui prophetat] *Interpres male vertit* ἡ, *scribe, siue spiritũ, qui prophetat; & paulo post, cõseruasse, sic accipe quasi esset dictum,* persseuerasse.

Et in gaudiũ ei cessisse] *Gr.* ἄσμενον αὐ προσχωρήσαι. *vbi cõmodius fortasse legeretur* προσχωρῆσαι: *& Lat.* in gaudio ei accessisse, *vel,* cum gaudio ad eum accessisse *Tertul. c. 28.* propere & ouanter accurrit, cum omnibus viribus suis.

In loco medietatis refrigeraturũ] *Hoc est, in refrigerio futurum;* ἀναπαύσεσθαι. *vt postea refrigeraturis;* ἀναπαυσομένων, *requieturis.*

Spiritalia verò] *Hæc perturbata sunt, & imperfectè reddita siue à librario, siue ab Interprete; melius ita legẽtur:* Spiritalia verò, quæ seminarit Achamoth, *ex illo tempore vsq; nunc in animabus iustis erudita & enutrita, quia pusilla emittantur, post deinde perfectione & c. Tertul. ca. 29.* Id ergo granũ seminis spiritalis modicum & paruulum iactu, sed erudita huius fides augetur atq; mouebitur.

Fide digna] ἀξιοπίστως *fide dignè. paulo post,* ψηφίδας *lapillos siue calculos, aut testulas tales intelligere potes, quales ad museum opus siue musinum, vt appellat Plinius, conficiendum adhibebantur, cùm vermiculata pauimenta tesserulis aut emblemata pingebãtur, aut variegatis ad effigiem rerum & animalium crustis. Spartianus de Pescennio Nigro Imperatore, Hunc in Commodianis hortis in porticu curua pictum de musino inter Commodi amicissimos videmus sacra Isidis ferentem.*

Anicularum fabulas assumentes] *Gr.* συνκαπήλους μύθους, *fabulis cõsutis, videtur scripsisse, fabulas assuẽtes, et, hinc inde auferẽtes adaptare volunt. Iustinus ad Zenã* συναλλάγματα βίαια συνκαπήλους. In abortionis partu.] ἐν ἐκβόλ μαλος μοίρᾳ, *abortus cuiusdã instar, vetus scripserat* parte. Et passiones] *præcedunt ista quadã de Mose in Græco, quæ ex Billij interpretatione petiposunt. In his deficit vetus interpretatio, sed redundat in illis quæ sequũtur.* In hoc quidem quod derelicta est à lumine, *quæ absunt à Græco, & nullo sententiæ damno deleri possunt.*

Quàm tristis est anima] *A Græco abest illud,* Quàm,

ordini, & aptans veritatis corpusculo, denudabit, & [89] in substantiuũ ostendet figmentum ipsorum. Quoniam autem scenæ huic deest redemptio, vt quis Mimum ipsorum explicans, destructorem sermonem inferat, bene habere putauimus, ostendere primò in quibus ipsi patres huius fabulæ discrepant aduersus se inuicem, quasi qui sint ex varijs spiritibus erroris. Et ex hoc enim diligenter cognoscere est; & ex ostensione, eam firmam, quæ ab Ecclesia prædicatur veritatem, & ab ijs id quod fingitur falsiloquium.

Quàm, *& lúπη melius tristitia reddita esset, quã tædium.*

Dicenti, Sequar te, Non habet] *Græc.* ὃτ τῷ εἰπεῖν τῷ ἐρωτήσαντι ἀκολούθησόσοι; *Ei qui interrogauerat, Sequar te? dixerit, Non habet. Hoc doctiss. Billius vertit, vt est Matth. 8. v. 19. Sed perperam ista citare potuerunt hæretici, ex quorũ myrotheciis ista proferũtur. Rectè hoc conuerterat Cornarius, et eum sequutus Gallas. sed lacunã ipsius interpretationis male expleuit in altero Euangelij loco, permitte mihi, vt prius constituam de ijs, quæ sunt domi meæ, melius enim vertitur à veteribus Euangelij & Irenæi interpretibus, renuntiare domesticis, vel ijs qui domi sunt. nam altera lectio vulgata Lucæ 9 v. 61. hinc confirmatur, & illo Tertulliani 4. in Marcionem 23* prius suis valedicere parantem prohibet retro spectare. *Iustinus Dialog.* μετανοίας ϗ ἀποταγ̃ς πρὸς ἀδικίαν. *quid sit* ἀποστρέφεσθαι *& ἀποταγὴ discat Gallasius ex Isidoro Pelusiota, si quid nouum & insolens sibi velit cognoscere.*

De medijs esse.] *In Græco legas fortasse rectius* τ̃ν μέσων, *quam* μέσον, *vel certè* ἐκ τ̃ν μέσων. *Bill. hunc mediæ classis esse.*

Sata tria.] *Addenda in Græco vox τρία post σάτα. post pauca sic distinguenda sunt illa,* Spiritalis examinat omnia. Animalis autem non percipit, quæ sunt spiritus &c. *Græc.* τὸ δὲ ψυχικὸς οὐ δέχεται. *Illud autem,* Animalis non percipit.

Consperſiones autem] *verior lectio consperſionem,* φύραμα. *Cæterum in interpret. doctiss. Billij scribendum est,* testatum esse. Et si delibatio sancta, vtique & massa. *Quo loco per delibationem id quod spirituale est significari docent. vide Rom. 11. v. 16 planè enim* μνημονικὸν ἁμάρτημα *tanti viri esse censeo, vel amanuensis eius: non enim solet à vulgata verbis discedere; quæ sicut alibi,* ἀπαρχὴν *primitias & delibationem, ita* φύραμα *consperſionem vertit aut massam cum veteri interp. Irenæi.*

In Euangelio] *adde è Græco,* prophetissa dicitur septem annis &c.

Quod etiam Nun vocat.] *Græca sonant,* quem etiam Filium vnigenitum & Deum vocauit, in quo omnia Pater præmisit (*vel* emisit) seminaliter. *&,* in eo omnem Aeonum substantiam *Vocem Nun vel Mentem* ἢ ὃ reperio *apud Ioannem; nec illius postea fit mentio hoc loco, dum cætera Euangelij verba expenduntur.*

Quoniam igitur] *ita distingue,* Quoniam igitur de prima geneſi dicit, bene à principio, hoc est à Deo & Verbo doctrinã facit. *Billius quoq; hoc tantum habet,* à principio, hoc est à Deo & sermone doctrinam suam instituit. *delenda ergo vox,* Filio, *cùm absit à Græco.*

Quod est formatum & manifestatum] *Interpres fortasse scripsit, quod est formatum esse & manifestatum, pro, formati sunt & manifestati. sic legit postea* εἴρηται *pro* εἰρῆσθαι. *lumen dicta est. quaternionem secundam paulò post. & alibi dicit familiari solœcismo, nisi quaternationem malis ibi fuisse; vt in alijs locis.*

Dicit autem sic, & verbum] *Hæc verba vsq; ad* Diligenter igitur, *cùm & apud Epiphanium, & apud vet. interp. reperirentur, miror in Billij interpretatione omissa esse. Porrò illud* πλήρης, *cùm priori loco ita reddidisset Gallasius, vt referret ad gloriã, plena gratia & v. posteriore ita vertit vt Cornario sapientior videretur, & repudiata voce verbũ, nouã vsurparet,* Et Sermo factus est caro, & habitauit in nobis &c. & cõtẽplati vidimus gloriam vt vnigeniti à Patre, plenũ gratiæ & veritatis. *Vbi insigniter lapsus est: nam vt eum docere potuit Erasmus* πλήρης *referatur ad λόγος, vt sit sensus,* verbum factum est caro, & habitauit in nobis, plenum gratiæ & veritatis. *at q; ita vulgatæ auctor. Interpres autem Irenæi retulit ad gloriam, & vertit,* plena gratia, *posteriore loco, vbi tamen plenam debuit reddere ex eorum sententia, qui putant Theophylactum non* πλήρης *sed* πλήρη *legisse. Cyrillus quoq; in Ioan. lib. 1. cap. 17 sed si plena est gloria eius gratia, quomodo gratia profecisse apud Lucam scribitur? Nonnus verò* καὶ χάριτος πεπλῆσθε ϗ ἀζεκιὴς γενετ̃ρος.

Aut si reliquorum coniugationes.] *Græc.* συζύγους *coniuges, vt postea,* manifestasset coniugem. *sed corrigendus est Græcus liber,* συζυγίας; *nã & sic ait postea:* ὃλ δὲ οὐ περὶ τ̃ συζυγιῶν. *ita quoq; Billius vertit. non remisisset, hoc est, non permisisset.*

Et alterum Christum] *expungendum est illud,* id est, *vt alienum à sententia, videturq; superesse ex interpretatione vocis* χριστ̃ν, *fortè erat, Id est vnctum, vt ante dixit Monogenis, id est vnigeniti. Sequitur Hellenismus, memoriam non fecerit,* μνείαν οὐ ποιεῖσθαι, *mentionem non f. &, quod ei in principio dictum est,* τὸ εἰρημένον αὐτῷ ἄνωθεν ἐν ἀρχῇ λόγῳ, *hoc est, quod ab eo dictum est. verbum hæc paulò aliter fortasse vertenda sunt hoc modo. Recapitulans enim de eo, quod ab eo dictum est in principio fuisse verbum, insuper exponit. Quasi dicat, illud ipsum Verbum, quod statim antea initio dixerat fuisse in principio, factum esse carnem addidisse.*

Si autem verbũ Patris] *verte,* verbum Patris quod descendit.

Irent, at ipse] *vera lectio ex margine retrahenda in contextum, atq; ita conueniet cum Græco* κίονται *non* κίοντες, *ac si mortem iret ad ipsam.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. I.

*NArratio omnis argumenti Valentini discipulorum] *Quis vel qualis fuerit hic Valentinus, à quo Valentiniani, operæpretium dicendum. Epiphanius ex fama* Cont. hæres. refert hunc fuisse Phrebonitem (aliàs Phœbonitem, & Phibionitem) Aegypti maritimum, *in Alexandria verò instituta Græcorum literis. Vnde & imitatio Theogoniæ Hesiodi, deorum triginta apud ipsum Hesiodum relatorum. Et ipse fabulosa gentiũ Poësi in mente sua concepta, & ab his qui cum ipso & ante ipsum à veritate exciderunt, opinionem adeptus, etiam ipse velut Hesiodus, alijs nominibus in alia transmutatis, mundum decipere voluit. Nam & hic trigintà deos ac cælos adducere vult, quorum primum est Profundum, quomodo & Hesiodus Chaos*

Universidad de Navarra
Biblioteca

primum deorum dixit. Clarum est autem Chaos & Profundum eandem significationem habere. Tradit rursum illum initio prædicasse fidem Catholicam in Aegypto, itemq; in Ecclesia Romana; cui consentit Tertull. sed in Cyprum venientem, pabsum esse fidei naufragium. Quomodo autem sit lapsus in hæresim, Tertullianus his verbis recitat: Sperauerat Episcopatum Valentinus, quia & ingenio poterat & eloquio: sed alium ex Martyrij prærogatiua loci potitum indignatus, de Ecclesia authenticæ regulæ abrupit (vt solent animi pro priuatu exciti, præsumptione vltionis accendi) ad expugnandam conuersus veritatem, & cuiusdam veteris opinionis semini (non modò scilicet Basilidis, qui summum Deum Abraxax cum CCCLXV. æditionibus commentatus est; sed & Hesiodi Poëtæ ethnici Theogoniæ, vt docet Lactantius li. 1. c. 5.) actu colubroso viam deliniauit. Exortum autē volunt eum Ireneus lib. 2. c. 4. Eusebius in Chronico, & Theodoretus lib. 1. hæreticarum fabularum, circa annum Christi 145. Thelesphoro summo Ecclesiæ Pontifice, & Antonino Pio Romanis imperante. Diu porrò monstrum hoc Ecclesiæ negotium fecisse facilè colligitur ex Irenæo scribente, Valentinum Romam venisse sub Hygino Thelesphori proximo successore, increuisse sub Pio, & prorogasse tempus vsq; ad Anicetum. Quæ tempora incidere in ætatem Antonini primi Theodoretus lib. 1. Hæret. fab. obseruauit.

Tertul. l. præscrip. c. 30. L. aduers. Valent. c. 4.

Lib. 3. c. 4.

1. Dicunt esse quendam, &c. Obscurum & prolixū satis hoc caput, contractioribus & apertioribus verbis habes apud Tertull. libro contra Valent. & Theod. lib. 1 hæret. fab. Quod si ad amussim non intellexeris, non multum studijs tuis decedere puta. Nam & ipsi fabularum tantarum consarcinatores, ob præcedentia sua peccata, iusta cæcitate percussi, cæcutiebant in meridie, non intelligentes (vt ait Paulus) quæ loquebantur, nec de quibus affirmabant, sibi ipsis talis ignorantiæ authores & causæ existentes. His ita subscribit lib. de hæres. August. Illi, vt ita dixerim, fabulones, id est, qui fabulas vanas, easque longas & perplexas contexuerunt, tam multis falsis dogmatibus pleni sunt: vt ipsi quoque illa numerare non possint, aut difficillimè possint. Nec vlli alieno vlla hæresis facilè sic innotescit, vt suis.

2. In immensis AEonibus] *Id est, per infinita sæculorum tempora, vel infinitis retro ævis, vt scripsit Tertull. Deum scilicet ociosum, qualem voluit Epicurus fingentes. Sententia porrò Gnosticorum ac huius loci est huiusmodi.* Primus AEonū, qui & perfectus, & anteprincipium, & primus pater, & profundū dicitur, verè & solus est æternus inuisibilis, ingenitus, & incomprehensibilis. *Illis autem prodigiosis & fabulosis nominibus maluerunt Deum Patrem Domini nostri IESV CHRISTI designare, quàm cū Prophetis, Apostolis, & Christianis omnibus profiteri Deum Patrem omnipotentem creatorem cæli & terræ.* Adfuit etiam illi (*subijciunt*) Ennœa id est, intellectus, intētio, seu cogitatio, & gratia, & silentium. Volens autem Bythus rerum omnium initium per silentium emittere, genuit Intelligentiam sibi æqualem, quæ & Vnigenitus, & Pater, & Principium cunctorum dicitur: simulque Veritatem emisit, &c. *Non dubito autem fanaticos illos homines per huiusmodi fabulas & nugas ineffabilem æternamq; Filij à Patre generationem deformare; simulq; principium Euangelij B. Ioannis, quo sanctissimè, et quantum capere potest humana mens, describitur, diabolico planè æstu deprauare studuisse: quod in Transyluania, Lithuania, & Polonia scriptis Caluinianorum instructi noui Ariani, nunc incredibili conantur malitia.*

3. Præmitti voluit] *Deleuimus* volunt, *tum veteris codicis M S. tum Græcæ lectionis authoritate: verba enim facit de Bythi cogitatione ac intentione.*

4. Et solum capientem] *Sic deformabant, quod clarè in Euangelio dicitur,* Neq; Patrē quis nouit, nisi Filius, &cæ. *Quod Augustinus explicans ait:* Soli tibi integrè notaes

Matt. 11. 27.

A Trinitas sancta & omnipotens. *Soliloquiorum c. 31. & Medit. cap. 29.*

5. Et hanc esse primam] *Pythagorici omnia penè numeris tribuentes, Quaternarium ideò cæteris præferebant, quòd denaria perficeretur multitudine: denarius verò Quaternarij esset compositio.* Omnia quæ sunt, aiebant, Quaternariū colligasse, elementa, vētos principes, orbis fines, ætatum compagines. *Figuram quadratam aliis omnibus perfectiorem, quòd contineatur quatuor lineis æqualibus, totidemq; angulos æquales habeat. Corpus quadratū, vt est Cubus, perfectū habet enim sex superficies quadratas æquales, quarum vnaquæq; quatuor habeat lineas, & quatuor angulos, & quomodocunq; iaceat, semper est rectus. Hinc virum bonum Quadratum dixerunt & tetragonum. Quin & animam rationis compotem quadam Quaternitate constare, videlicet, mente, scientia, opinione atq; sensu docentes, ex eo iusiurandi sibi religionem fecerant, vnde illud:* Per Quaternitatem animæ nostrę tradentem perennis fontem naturæ. *Quid si agnouissent præcipuum nomen Dei omnium ferè gentium mirabili consensione, quatuor tantùm literis efferri? Nam qui à nobis dicitur DEVS, à Græcis Θεὸς, ab Hebræis יהוה, ab Arabibus, Turcis, & Maometanis ALLA, à Persis STRE, à Magis ORSI, appellatur. Sed infelices Gnostici his antiquorum mysterijs, vt & diuinis Scripturis ad suas deliberationes constituendas nequiter abutebantur.*

Plut. lib. 1. de plac. Philos. Diog. Laert. Rhodigin. li. 18. c. 14. & li. 22. ca. 9. Volat. lib. 30. Philolog. Paul. Grego. comment. in lib. 6. symaxis arith. admirab. c. 18.

6. Sentientem autem vnigenitum] *locum hunc ita refert Tertull.* Nus simul accepit prolationis suę officium, emittit & ipse ex semetipso, Sermonem & Vitam. *Miserrimi verò præsligiatores, qui Filium Dei vnigenitum alium constituebant à λόγῳ, id est, à Verbo & Vita: cùm apertè doceat Euangelista:* Deus erat Verbum. in ipso vita erat.

7. De logo autem] *Tertull.* Sed & hæ soboles ad initium vniuersitatis, & formati Pleromatis totius emissæ, facit fructum. Hominem & Ecclesiam procreat.

8. Esse enim illorum] *Quandam sed ineffabilem ac hominibus & Angelis incomprehensibilem, esse in Diuinis fœcunditatem patefaciunt Filij ac Spiritus sancti distincta emanationes. Confirmant & ista summorum Prophetarum oracula.* Qui alios parere facio, nunquid sterilis ero? Ego hodie genui: Ex vtero ante Luciferum genui te: Ante omnes colles genuit me Dominus, &c. *Cùm hanc ergo impuri Gnostici simpliciter credere nollent, aut capere nō possent, eam Hesiodi, Orphei, & aliorum prophanorum ethnicorumq; poëtarum more describendā, imò & deturpandam sumpserunt, diuersos sexus, coniugia, impuraſq; commixtiones in Diuinis cōfingentes. Vt post Lactantium lib. 4. cap. 8. diligenter obseruat Epiphanius, contra hæresim 31.*

9. Acinetos] *Sic pro* Agne *reposuimus, ex Theodor. Epiphan. Tertullian. & sequentibus Irenæi.*

10. Donant.] *Ita restituimus ex manuscript exemp. & Græca lec. quæ habet,* ταῦτα τὰ ὀνόματα χαριζόνται, *in plurali numero: Deleuimus verò* donauit.

11. Hi sunt triginta] *Ad hunc locū respiciens Cyrillus Ieros. contendit Valentinianos triginta Catech. 6. deorum*

deorum (nam Aeones instar deorum habebant) A *qúe lectione:* ὑπὸ τ̃ γλυκύτητος.
prædicatores, ethnicis, paucos tantùm confingentibus, longè deteriores fuisse. Athanasius quoq; Orat. 3. contra Arianos ait, ipsos pro veritate & rerum *fide, inania simulacra introduxisse.*

12 Nec enim Dominum, &c.] *Domini appellationem priscis Christianis non vulgari religione obseruatam fuisse indicat Tertullia. Apolog.* Augustus (*ait*) ne Dominum quidem dici volebat. Et hoc enim Dei est cognomen. Dicam planè & Imperatorem Dominum: sed more communi: sed quando non cogor vt vice Dei dicam. Dominus meus vnus est, omnipotens, Deus æternus, idem qui & ipsius. *Et lib. contra Hermog.* Deus nominatur ab initio, Dominus autem non nisi post condita omnia. *Proinde dum sine ad dito enuntiatur, solius Dei est, semperque ἐκ τ̃ πρός τι, et non nisi comparatione ad seruos dicitur, quibus creationis & prouidentiæ iure imperat. Quum igitur orbem ab alio conditum autumarēt:* quin & Christo Iesu seipsos similes, aliasque secundum aliquid, vt scribit Irenæus, etiam eos se fortiores mentirentur: iccirco non mirum, si Christo & Dei, & Domini, nomen inuiderent. *Obseruabis simul, hæreticos spreto veteri & Catholico more dicendi, sibi peregrinas & recentes formulas finxisse, prophanasque vocum nouitates, quas deuitare iubet Apostolus. In hunc errorem disputat, lib. 3. c. 6. Accedit quod proprium nomen Dei* יהוה *Græci vertentes per* Κύριος, Dominus; *quapropter sicut hi Christum verum ac æternum Deum esse negabant, sic & Dominum. Contra verò idem ille & Deus & Dominus appellatur, Psal. 44. & 109. Isaiæ 9. Ierem. 23. Ioan. 13. & 20. Rom. 8. Hebr. 3. Et in Symbolo Apostolorum profiteri iubemur:* Et in Iesum Christum Filium Dei vnicum Dominum nostrum.

Lib. 1. c. 24.

13 Nihil feciſſe] *Imò verò puerulus ad se Magos duce stella perduxit, circunciſus, & oblatus est in templum, fugit in Aegyptum, duodennis disseruit in templo cum doctoribus, singulis annis cum parentibus Ieroſolymam ad dies festos religioſiſſimè conscendit. Et reuersus in Galilæam, Iustini martyris, Basilij magni & aliquot aliorum primæ notæ auctorum sententia, cum Ioſepho fabrilem artem aliquando exercuit, tum vt mechanicas artes sanctificaret, tum maximè vt otium hoc exemplo fugiendum cunctos nos doceret.*

14 Reliquis verò omnibus] *Codices excusi,* hominibus: *sed vet. cod. cum Græca lectione* λοιποῖς πᾶσιν, *id est,* reliquis omnibus, *habet.*

15 Reliquis quoque AEonibus] *Codic. ex.* reliquos quoque Aeonas participare: *quæ propter exemplar manuscriptum, & lectionē Græcam immutauimus.*

16 Quoniam vellet] *Codices excusi,* nollet, *sed vetus codex & Græca lect.* διὰ τὸ θέλειν, vt *restituimus Tert.* Planè Nus quantum in ipso fuit, & voluerat & tentauerat, cæteris quoque, &c.

17 Quæ exorsa] *Codices excusi,* Exors. Deinde erga Nun, *restituimus pro* viterga: vtrunque *ex Græca lectione, & codice manuscripto.*

18 Dulcedine] *Codices excusi habebant,* ad vltionem; *restituimus verò ex manuscripto exemplari, consentientibus Epiph. & Tertull. Græca-*

19 Absentum] *Sic pro* absentem, *visum est reponere ex veteri codice. Absentus autem iuris peritis est, qui tutoris auctoritate ab adeunda hæreditate reuocatus est. Ea voce vtitur Beatus Cyprianus Epistola 18. ad Cornelium. & epistola 42. ad Stephanum. Absteńt verò à nostris dicuntur, qui à communione Ecclesiæ, & sacrorum perceptione moti reiectiq; sunt.*

20 Peperisse substantiam informem] *Grauissimo sarcasmo hoc ita repetit Tertullianus.* Dehinc ex illo mœrore, ex semetipsa sola, nulla opera coniugij: concepit, & procreat fœminam. Miraris hæc? Et gallina sortita est de suo parere. Sed & vultures fœminas tantùm parere aiunt, & tamen sine masculo mater.

21 Absconderent] *ita reposuimus, pro* absconderat, *ex vet. cod. & Græc.*

22 Patrem eum aliquando, &c.] *Prò pudor! fanatici tenebriones sexus varios, commixtiones salacissimas, partus, fœtus, & Hermaphroditos in diuinis rebus constituebant, vt ex hoc loco, & fine capitis quinti libri huius colligitur; qualia impuri Poëtæ de dijs gentium fabulantur. Trismegisto Hermeti hanc insaniam exprobrat Lactantius, libro quarto, capite decimooctauo: quam egregiè euertit, lib. primo. capite octauo. Hanc dementiam ridens Tertullian.* Pudiciores (*ait*) maluerūt, Bytho nullum sexum deputare; & fortasse, hoc Deū, non, hic Deus, neutro genere pronunciant. Alij contrà magis, & masculum & fœminam dicunt, ne apud solos Lunēses Hermaphroditū existimet Annalium commentator Feneſtella.

23 Mundatam] *deleuimus* mandatum, *quia vetus codex sic habebat: Tertullian.* repressam ab inlicitis, & purgatam à malis.

24 Cognoscentes sufficientes sibi, &c.] *codices ex.* cognoscentem: *restituimus autem ex vetere codice, et Græc. lectione.*

25 Comprehensibile] *sic legendum proponimus ex Tertulliano, Epiphanio, & veteri codice: quamquam* comprehēsibilia, *haberent excusi cod.*

26 Omnes Christos] *hæc adiecimus ex codice veteri, Epiphanioq;.*

27 Hymnizare Propatorem, &c.] *Græcismum hunc sic exprimit Tertull.* magno cum gaudij fructu hymnis patrem concinunt. Diffundebatur & ipse lætitia, vtique bene cantātibus filijs & nepotibus. Quidni diffunderetur omni iucunditate, Pleromate liberato?

28 Aeonum] *sic habet codex vetus, cum Epiphanio: excusi verò codices,* cò quòd, *habebant.*

29 Et in gloriam Bythi] *sic codex vetus, & Epiphan. deleuimus* gloriam Hori.

30 Satellites quoque ei in honorem ipsorum] *Veteris codicis authoritate, & R. P. Frontonis commonitione ita locum restituimus. Ex hoc autem Athanasius Orat. 2. contra Arrianos magnam Valentinianorum impudentiam coarguit, quòd Angelos per Christum conditos, omnia namq; per ipsum facta sunt, congeneres Christo pronunciarent.*

31 Negotiatio] *prius legebatur,* negatio: *Græc.* πραγματεία, *consentit vet. cod.*

32 De pœnitentia] *Ex veteri codice, & Græca lectione* ἐκ μετανοίας, *sic legimus. pro* dependentia.

33 Et Paulum manifestissimè] *Quanta quæso dementia, ex eo quod Paulus nomen Sæculi frequenter vsurpat, colligere triginta sæcula esse, eaque in numerum octonarium, denarium, & duodenarium esse distributa, eademq; partim masculapartim fœminina esse, aliaq; ex alijs genita? Sed hi sunt frequētes topici hæreticorum, argumentari nimirum (quod dicitur) à baculo ad angulum.*

34 Sed & nos ipsos in gratiarum actionibus, &c.] *Hæ sunt proculdubio gratiarum actiones, quas primùm omnium fieri*

Universidad de Deusto
Biblioteca

fieri obsecrat Apostolus 1. ad Thimoth. 2. quasq; vniuersa per orbem frequentat Ecclesia in celebratione Eucharistiæ, interpretibus Augustino Epist. 59. Ambrosio, Chrysostomo & Prospero lib. 1. de vocatione gentium, cap. 4. In ea verò Sacerdos preces, vota, supplicationesq; vniuersas, hac coronide absoluit, Per omnia sęcula sęculorum: quod Apostolorum traditioni acceptio ferendum, non tamtùm hoc loco Irenæus, sed & omnium patrum Liturgiæ luce clarius ostendunt. In ea enim, quæ est B. Iacobi, decem & octo, quæ Clementis tribus, quæ Basilij sexdecim, quæ verò Chrysostomi viginti tribus vicibus, ea verba repetita cõperies. Ex hoc autem suorum Æonum figmenta asserere conten debant, æqua impietate Valentiniani, qua insciția Sacramentarij corpus Christi arcere ab altari conantur ex his Præfationis nostræ verbis, Sursum corda, habemus ad Dominum, quæ tamen ab eisdem Apostolis accepta, constanter retinemus. Testes sunt omni exceptione maiores, Augusti. lib. de sancta Viduitate, c. 16. & lib. De bono perseu. c. 13. Chrysost. Homil. de encæniis & in Liturgia; Basilius in Liturgia; Clemens Romanus li. 8. constit. Apost. ca. 16. Iacob. in Liturgia; Cyprianus De orat. Dominica.

35. Octodecim mensibus.] *Hoc manifestissimè falsum esse docet B. Lucas Euangelista, scribens: Per dies quadraginta Christũ apparuisse Discipulis. Act. 1. Dies aũt 40 vnicum duntaxat mensem, cum aliquot diebus efficiunt, non octodecim.*

36. Vno enim anno, &c.] *Hanc Valentini opinionem firmissimis scripturis & rationibus Irenæus refutat lib. 2. cap. 38. & 39 quò sit, vt existimem clarissimos Patres Tertull. Clementem Alexandr. Iul. Africanum, Lactantium, Orosium, & Gaudentium Brixianum, feruore disputationis alterius distractos, hunc locum parùm animaduertisse, quum similem ferè sequantur opinionem. Verba Tertulliani sunt lib. Cont. Iudæos, quæ & Eusebius in Chronico ante nos obseruarat.* Quinto decimo anno Tiberij passus est Christus, annos habens quasi triginta. cùm pateretur. *Clementis verò lib. 1. Strom.* Quod anno solo oporteret Dominum prædicare, hoc quoque sic scriptum est; Annum acceptabilem Domini prædicatum misit me. Quinto decimo ergo anno Tiberij, & quinto decimo Augusti, sic implentur triginta anni, vsque ad tempus quo passus est, &c. Rectius porrò sentiunt, qui ętatis anno 33. passum Christum docent.

37. Omne esse] *Codices ex.* omnia esse, *at codex vetus, & Græc. habent vt restituimus. Tertullianus verò sic:* Iesum Soterem cognominant, & Christum, & Sermonem, de patruitis et omnia iam, vt ex omniũ defloratione constructum graculum Æsopi, Pandoram Hesiodi, Acci Patinam, Nestoris Cocetum, Miscellaneam Ptolemæi.

38. Quam etiam] *Authoritate veteris co. & lectionis Gr. deleuimus,* quod.

39. Non solùm autem ex Euang. &c.] *Adhibita similitudine aptissima in calce huius capitis, isthæc hæreticorum sacrilegia in sacras litteras fusius declarabit.*

40. Quam & Achamoth] *Tertull. lib. cont. Vale. Apud illos nomen ininterpretabile fuisse dicit. Epiphan. contra hæresim trigesimam primam, Saluatorem, & terminum, & crucem, sic eos vocasse asserit. Theodo. lib. 1. hæretic. fabularum fœtum informem, & sapientiæ cogitationem. hoc nomine appellasse putat. Vocis porrò huius etymon ab Hebr.* חכמת *deducitur, quod sapientiam significat: à radice* חכם *id est sapiens fuit, sapuit.*

41. In vmbræ, & vacuitatis locis deferbuisse] *Sic ex veteri codice, Græca litera, & R. P. Frontonis iudicio lectionem restituimus. Codices hactenus excusi,* in vmbratæ vanitatis locis deseruisse.

42. Odorationem] *sic restituimus ex Codice veteri, & Græ. lection Tertull.* Iteratur odor incorruptibilitatis, &c *Codices ex* Adorationem.

43. Omni parti passionis succubuisse multifariæ & variæ existentis] *Ita ex manuscripto codice locum restituimus, pro eo quod excusi habebant,* omni parte passionis succubuisse multifariæ & variæ existenti.

44. Dixisse Iao] *vetus Codex,* Ioath *habebat. Sed magno consensu Tertull. Epiphan. Theod.* Iao *legunt: at Tertullianus quid hoc velit, non alter explicat, quã si quis exclamaret:* Porrò Quirites, aut, fidem Cæsaris. *Epiphanius cõtra Hæres. vigesimam sextam, Principem in primo cælo ab illis collocatum scribit. Macrobius lib. 1. Satur. c. 18. inter plura alia, & hoc nomen à Paganis attributum fuisse Soli, probat hoc oraculo Apollinis Clarij:* φράζεω τὸ πάντων ὔπατον θεὸν ἔμμεν Ἰάω, *id est,* Intellige Iao esse omniũ summũ Deũ. *Diodorus Siculus lib. 5. Biblioth. cap. 5. ignorantia vocis* Iehouæ, *deceptus, somniat Mosem apud Iudæos, à Deo qui vocetur* Iao, *leges acceptas tulisse. Eusebius lib. 4. Demonstrationis Euang. ca. 29.* Iaho est salus, hoc est Dei salutare.

45. Ne quemadmodũ, &c.] *Ex Codice veteri, & Græc. lection decem voces adiecimus, quas omnes editiones veteres omiserant. Tertullianus habet:* ne sicut luce, ita & vita orbaretur conseruatione, tùm ignorantia.

46. Conuersionis] *Ex Cod. veter. Tertul. & Græc. lectione ita scripsimus: Codices excusi habebant,* conuersationis.

47. Quæ etiam conuenienter, &cæt.] *Quo pacto turpissima figmenta sua occuluerint Valentiniani, hu graphicè explicat Tertullianus.* Si bona fide quæras; concreto vultu, suspenso supercilio, Altum est, aiunt. Si subtiliter tentes; per ambiguitates bilingues, cõmunem fidem adfirmant. Si scire te ostendas; negant quicquid agnoscunt. Si cominus certes; tuam simplicitatem sua cæde dispergunt. Ne discipulis quidem proprijs, ante committunt, quàm suos fecerint, &c.

48. Sed solos illos, qui grandes mercedes, &c.] *Duæ sunt res, quæ maximè homines ad maleficia impellunt, luxuries & auaritia, quia nihil tam sanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod nõ expugnari; nihil tam purum, quod non fœdari, pecunia possit. Et quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames? Hæreticos autem vtroq; morbo omnibus sæculis laborasse, & sectarũ nostri sæculi cædes, rapinas, incendia, sacrilegiaq;; & veterũ authorum istorum lectio, indicant. Ignatius Epist. 3. eos vocat,* mulierum corruptores, alienorum appetitores, pecuniarum rapaces, & quasi vortices. *Post Optatum Mileuitanum, grauiter conqueritur Augustin. libr. 1. cont. literas Petil. cap. 64. & lib 3 contra Cresc. c. 42. de tirannicis rapinis, inuasionibus, furtis, et depræd ationibus Donatistarum, omnino similibus eis, quibus Caluinistæ Gallias nostras à triginta annis funestissimè deuastarunt.*

49. Volo autem & aliquid, &c.] *Ironia est, qua & Tertullianus Chymericas istiusmodi nugas his festiuè traducit.* Hic æstimandũ est, quem exitum duxerit, quantis lacrymarum generibus insudauerit. Habuit & salsas, habuit & amaras, & dulces, & calidas, & frigidas guttas, & bituminosas, & ferruginantes, & sulphurantes, vtique & venenatas, vt et Nonacris (*aquam mortiferã in Archa-*

in Archadia scripserunt esse, Vitruuius, Pausanias, & Seneca) sudauerit, quæ Alexandrum occidit; & Lyncestarum (*de his Liuius lib. 2. ca. 103.*) inde defluxerit, quæ ebrios efficit; & Salmacis; *lege Vitruuium libr. 2. Archi.* inde se soluerit, quæ masculos molle facit, Cælestes imbres pipiauit Achamotæ. *Cæterùm, Deum omnipotentem aquarum, vt & aliorum omnium, conditorem esse, passim explicant scripturæ, Genes. 1. Exod. 15. Iob 26. Psalm. 76. 103. 148.*

50 Hanc autem Achamoth] *Græca lectione, & R. P. Frontonis iudicio, reueritam eum, pro,* eam: *& coopertionem, pro,* cooperationem *substituimus. Et paulò post:* & non eas neglexisse, *pro, eum: item* separatim, *pro, separauit: &* passibilis, *pro passibile.*

51 Priores.] *Codices excusi* prioris, *sed mutauimus ex cod. veteri; & Græc. lectione. Epiphanij interpres:* Non enim possibile erat ipsas deleri, velut illas priores, propterea quòd in habitum iam cessissent, & validæ essent.

52 Eiusdem subst.] *Codices excusi,* eius substantiæ: *sed cod vetus,* eiusdem. *Illius nouus Irenæi interpres, aliq; apud Epiphanium lat. hæc paulò dilucidius explicant. Cæterùm,* quas dextra, *&* quas siniſtra, *videlicet animalia, dicunt, legendum proposuimus, pro,* dextras & siniſtras, *quod erat in cod. excusis.*

53 Hunc autem vnigeniti filij] *Sic restituimus ex codic. vet & lect. Græc. deleuimus verò:* Hanc autem vnigenitum. *Epiphanij interpr.* Illum verò in imagine vnigeniti filij Archangelos autem & Angelos ab his factos in imagine reliquorum sæculorum.

54 Deuergentium] demergentium *prius erat: sed cod. vet & lect. Græc.* κατωφερῶν, *cum Tertull. immutare fecerunt. Epiphanij interpres:* & eorum quæ sursum feruntur, & eorum quæ deorsum subsidunt.

55 Septem autem Cælos, &c.] *ex Tertull. Epiphan. & cod. ma. quædam restituimus, verba Tertull. sunt:* Cælos autem noeros (id est intellectuales) deputant, & interdum angelos faciunt, sicut & ipsum Demiurgum: sicut & Paradisum Archangelum quartũ: (Archangeli iiij *habebant cod. ex.*) quoniam & hunc supra cælum tertium pangunt, ex cuius virtute sumpserit Adam, diuersa tus illic inter nubeculas & arbusculas. *Porrò, Paradisum visibilem negare, hæresim Seuleucianorum & Hermianorum esse August. lib. de hæres. asserunt: & Origenem in Anchorato reprehendit Epiphanius, quòd in terris esse negasset. Placuit mihi valdè Beat. Theophil. Antiochen. de eodem sententia, lib. secundo, ad Autolycum.* Condito homini (*an*) Deus elegit regionem in locis orientalibus amœnitate eximiam, lumine coruscantem, & splendido aëre illustrem, plantis varijs fœcundam, & in hanc collocauit hominem, &c. *Et Hieronymus in Danielem, iubet eorum deliramenta conticescere, qui flumina & arbores, & Paradisum putant allegoriæ legibus subruere; Philonem, opinor, perstringens. Augustinus longè lateq; Geneſim explicans, nunquam illius situm, aut locum indicare voluit: quia vbi sit, ad quæstiones, quæ sunt præter fidem, pertinere iudicat. lib. 2. contra Pelag. & Cæleſt. ca. 23.*

56 Eam] *Deleuimus,* eum, *authoritate vet. cod. & lect. Græc. Epiphanij vetus interpres:* Habere verò ipsam medietatis locum, & esse quidem supra opificem, infrà verò aut extra complementum vsque ad consummationem.

57 Cosmocratorem, &c.] *Christus quidem Diabolum vocauit:* τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου: *Ioan. 12. & 14. & Paulus,* θεὸν τοῦ αἰῶνος τούτου *2 Corinth. 4. imò &* κοσμοκράτορα τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. *Ephes 6. Sed vt illius impotentem tyrannidem, quam in impios exercet; & superbiam, qua aduersus Deũ erigitur, indicarent. Isti verò tam augusto epitheto illum exornabant, honoris gratia; quia huic inferiori mundo illum præesse, Demiurgoq;, sapientiorem asserebant. Hinc scitè illos vellicat Tertul.* Diabolum opus Demiurgi affirmant, & mundo tenentem appellãt: & superiorum magis gnarum defendunt natura, vt spiritalem, quàm Demiurgum, vt animalem. Meretur ab illis prælationem, cui omnes hæreses procurantur. *Sed de dæmonum & hæreticorũ* κοινωνίᾳ *inferius dicetur.* *Lib. cont. Valent.*

58 Creaturam Demiurgi] *Licet cum excusis codicibus vetus noster cod.* Creatorem *haberet, tamen legendum* Creaturam *censuimus, quia Græcismus, & Tertull.* opus Demiurgi *habent.*

59 Cùm fabricasset] *Tertullianus suo more isthæc sic effert.* Quum talia de Deo, vel de deis, qualia de Homine figmenta? Molitus enim mundum Demiurgus, ad hominem manus confert, & substantiam ei capit nõ ex ista, inquiunt, arida: sed ex inuisibili corpore materiæ illius scilicet philosophicæ, de fluxili & fusili eius: quod vnde fuerit, haud queo æstimare, quia nusquam est. &c. *L. aduer. Valent. cap. 24.*

60 Defluxione] *ex Tertull. cod. veteri. & Græc. ex* τινευματικῆς ἀκροβολίας ὄυσαν, *ita legendum proposuimus: deleuimus verò* definitione. *Lib. cont. Valent.*

61 Dermatinam tunicam] *Cùm Græcè sit* δερματίνους, *& Tertullianus vertat pelliceam tunicam, de qua Moses scripsit:* Fecit Dominus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos, *Genes. 3. 21. nihil dubitauimus ita locum restituere, explosis Erasmi, Rhenani, & quorundam aliorum vanis coniecturis. Delirium porrò horum Gnosticorum est, hanc tunicam esse carnem humanam, quum non sine sensili carne & pelle homo initio conditus fuerit: vt docet Tertullianus lib. de resur. carnis. Hieronymus quoq; Ioannem Ierosolymitanum coarguat, quod per illas tunicas pelliceas, humana corpora intellexerit. Sed quia festiuè magis quàm grauiter à vulgo circumfertur; Deum inde primum fuisse pellionem: Vnde pelles illæ quibus protoparentum velata fuit nuditas, desumptæ fuerint, vide si lubeat, quæst. 49. Iust. mart. ad orthod. & Method. Tyri, apud Epiphan. Lib. 2. contra hæreses. Quid verò significauerint, tractat Aug. in Psal. 103.*

62 Matri suæ spiritalem] *sic docet legendũ R. P. Fronto. pro,* matris suæ spiritalis, *quod est in alijs excusis codicibus.*

63 Spiritale verò] *Græcus contextus vnà cum Latino vet. cod sic legendum docuit, pro,* in spiritalem. *Pamelius quoque nota 281. in libr. Tertull. aduersus Valent. docuit hic legendum esse* spirituale, *pro,* spiritualem: *&* salem, *pro* sole: *sicut & paulò supra,* Cùm sint igitur tria, *pro,* tres, *vt in hactenus excusis codicibus.*

64 Quapropter, & nobis quidem, &c.] *Ex hoc loco, & cap. 20. huius libri, liquet Valentini & Simonis magi impium dogma fuisse, opera bona ad salutem, beatamq; vitam necessaria non esse. Nostri autem sæculi proficientes in peius hæresiarchæ multis parasangis hac impietate superata, vociferantur,* opera ad salutem esse pernicioſa: iustum in omni opere quantumuis bono peccare: opera omnia hominũ, non nisi æternos ignes mereri. *Æterna igitur supplicia (vt proprio iudicio condemnentur) debet, & indubiè rependet illis*

Universidad de Deusto
Biblioteca

illis iustus iudex pro suis cœnis, cantiunculis, concionibus, & Catechismis dignam certè tantorum laborum mercedem. At verbum Dei docet, Reddendum vnicuique secundum opera sua: & vnumquemq; mercedem accepturum secundum proprium laborem: atque processuros, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, &c. Salubrius igitur multò, proposito præmio, ad omnegenis bonorum operum nos excitant Patres. Tertullia. lib. Scorp. Quomodo ait, multæ mansiones apud Patrem: si non pro varietate meritorum? Quomodo stella à stella differt in gloria, nisi pro diuersitate radiorum? Clemens Alexandr. 6 Stro. Proportione habita, sunt variæ mansiones pro dignitate & meritis eorum, qui crediderunt Et Augusti. sermo. 39. de verbis Domini. Declina à malo, & fac bonum, & cùm hoc feceris, securus expecta vitam: & tunc bona fronte dices Domino, feci quod iussisti, redde quod promisisti.

65. Quemadmodum aurum, &c. sic & semetipsos, &c.] Superbissimam hanc hæreticorum iactantiam, qua se natura spirituales & mundos esse, nullisq; quantumuis abominandis flagitijs maculari docebant, ab orco reuocasse mihi videntur Caluiniani, dum verbis, & scriptis mentiuntur se suosq; ab veteris matrum sanctissimarum; nullaq; crimina sibi imputari, modò fides in Christum adsit: nullis quantumuis execrandis sceleribus Spiritum à se recedere, &c.

66. Etenim idolothyta, &c.] Ingluuiei arguit illos, quodq; nullum seruarent, pro traditione Apostolica, ciborũ delectum. Quandiu stetit gentilissimus, tandiu Christianos ab idolothytis cauisse, testes sunt, Tertull. lib. de idolo. & de cibis Iudaicis; Origen. lib. 8 contra Celsum; & Cypri. de lapsis. Abstinentiam verò à certis ciborum speciebus, tempore ieiuniorum, non propter abominationem eorum, sed vt mens ad cultum pietatis (ait Canon 50 Apost.) reddatur exercitior: caroque contra Deum insurgens, inediæ tormentis atque supplicijs puniatur, inquit contra Psychicos Tertull. per vniuersas Ecclesias tum obseruatam fuisse contestatur Clemens Rom. libr. 5 constit. Apo. cap 19. Qui & solo pane, sale, atque oleribus vti concedit: à carnibus autem & vino abstinere, diebus ieiuniorum; & eiusdem libri cap 21. idem pluribus sacrarum literarum locis confirmat. Huius rei praxim in B. Petri conuersatione, lib 7. Recog adfert, qui laboriosis illis suis peregrinationibus, pane solo, cum oluis & rarò oleribus satisciens corpusculum reficiebat. Notæ sunt omnibus sortissimorum martyrum, Seuero imperante, istæ præclarè voces; Multum erratis, ô viri, putantes humanis visceribus vesci eos, qui ne mutorum quidem animalium carnibus vtuntur, Euseb. lib 5 hist. ca 1 Tum temporis quoq, scribens contra Psychicos Tertullianus, Xerophagias diebus ieiuniorum obseruatas fuisse asserit, siccato cibo ab omni carne & iurulenta; & lib. de cultu mulierum, quosdam creaturas Dei sibi interdicere, abstinentes vino & animalibus. Hieronymus dicit Paulum palmæ fructibus; & Hilarionem, paucis massæ caricis perpetuò victitasse Athanas & Basilius lib. de Virginitate. Leguminibus, pane, & oleo, paucis nonnunquam adhibitis oluisculis, ieiunijs carnem spiritui seruire cogentes, vti duntaxat volunt.

67. In omnem diem festum Ethnicorum] Arguit eos, quod dies, vel dijs, vel imperatoribus paganorum sacros cum illis celebrarent, vtique in eorum veneerationem: imò nec à spectaculis illis abstinerent, in quibus vel gladiatorio certamine occumbebant, vel ferarum dentibus laniabantur multi. In hoc verò, sese audacissimos piarum paternarumq; traditionum contemptores manifestabant, cùm omnes siue spectacula scenica, siue ludos Circenses, aut theatrales, studiose fugiendos monuerint, vt omniũ vitiorum fomenta, malarumq; cupiditatum irritamenta, ac (vt cum Chrysostomo dicam) ciuitatum pestes, malorum omnium fontes, pestilentiæ cathedram, incontinentiæ gymnasium, luxuriæ officinam, impudicitiæ orchestram, & fornacem Babylonicam. Turpia enim spectandi consuetudo etiam imitandi licentiã sumit, & vitia per oculorũ fenestras in animos nostros celerrimè conuolant, irritant, accendunt, & inflammant. Nihil est nobis dictu, visu, auditu (ait Tertullianus) cum infania Circi, cum impudicitia theatri, cũ atrocitate arenæ, cum Xisti vanitate. Et solennia Cæsarum irridens paulò superius. Grande, ait, videlicet officium focos & choros in publicum educere, vicatim epulari, ciuitatem tabernę habitu abolescere, vino lutum cogere, cateruatim cursitare, ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæcine solennes dies principum decent, quæ alios dies non decent? & cætera. Et eo paulò inferior Minutius Felix: Nos (inquit) qui moribus & pudore censemur, meritò pompis vestris & spectaculis abstinemus: quorum & de sacris originem nouimus, & noxia blãdimenta damnamus. Nam in ludis circurrulibus, quis non horreat populi in se rixantis insaniam? In gladiatorijs, homicidij disciplinam? In scenicis, etiam non minor furor, turpitudo prolixior? Nunc enim mimus vel exponit adulteria, vel monstrat: nunc eneruis histrio, amorem dum fingit, insligit. Idem deos vestros induendo, stupra, suspiria, odio dedecorat, &cęt. Effundit & eloquentiæ suæ flumen in theatris infectandis Lactantius lib. 6 cap. 20. Deterret & quantum grauiter potest Cyprianus, Epist. ad Donatum. Epiphanius, Ecclesiam Catholicam spectacula, vt equestria certamina damnare, scribit. Et B. Augustinus theatra vt caueas turpitudinum, & publicas flagitiorum professiones auersanda docet.

68. Quidam & carnis voluptatibus, &c.] Inferius quoque cap. 8. 9. 20. & 23. scortationum, adulteriorũ, & variarũ libidinum Gnosticos reos facit: quod adeò cunctis hæreticis commune fuit, vt scribat Hieron. in 9. cap. Oseæ. Difficilè hæreticum inueniri, qui diligat castitatẽ. Manifesta sunt omnibus Nicolaitarum lenocinia. Carpocratianos scribit Clemens Alexa. 3. Stro. ad cœnas conuenientes viros simul & mulieres, lumine amoto, commisceri quomodo, & cum quibus voluissent. Paria de Florianis ante Augustinum scriptis mandauerat Philastrius. Apellem desertorem continentiæ, & carne lapsum vocat in præscript. Tertullianus: vt & Marcionem propter stuprum virgini illatum, Ecclesia motum fuisse asserit. Hermogeni exprobrat, quod assiduè nuberet, & totus adulter esset, prædicatione & carne. Montanum describit apud Euseb. libr. 5. cap. 18. Apollonius, quas mulieres vt prophetissas circumducebat, à viris propriis, ad propriam libidinem abstraxisse. Cyprianus Epist. 18. quosdam sua tempestatis vocat stupratores virginum, & matrimoniorum corruptores, ac depopulatores. Parum ab istorum amorum suorum lubricis vestigijs defluxisse cernunt omnes huius sæculi nostri schismaticos, dum continẽtiam omninò impossibilem esse, cunctis inculcãt; sacramenti matrimonij vincula soluunt; & qui cœtibus eorum præsunt, omnes ferè deserto continentiæ voto, incestas nuptias amplexantur.

69. Qua-

Ho. 8. de pœnit. Hom. 62. ad popu.

Cap. 38. Apolog.

Lib. 1. de sensu Euang. cap. 53.

69 Quapropter ex omni modo] Hic rursum & ex ipsis Gnosticorum verbis & factis indicat Irenæus, quàm lasciui & impuri fuerint, qui omni tempore & loco de syzygia, id est, carnali cum fœminis copulatione sibi meditandum profiterẽtur. Lib. aduers. Valent. c. 30. Tertullianus Ireneo subscribit his verbis: Nam & honorandorum coniugiorum supernorum gratia, dicitur apud illos meditandũ atq; celebrandum semper sacramentum, comiti, id est, fœminæ adhærendo. Alioqui degenerem nec legitimum veritatis, qui diuersatus in mundo non amauerit fęminam, nec se ei iũxerit. Cæterùm, ex his post doctum Pamelium, obseruo Tertull. Latinè scribentem, coniugium Sacramentum appellare, quod Epiphanius, Irenæus, & Paulus Apost. Græcè vocant μυστήριον. Itaq, his veteribus Gnosticis nouis Hugnostici hac etiam in re deteriores sunt, quòd Matrimonium legitimum inter Christianos Sacramentum esse inficientur. Sed de hoc rursum postea. Ephes. 5.

70 Nymphonem] Codices ex. Symphonem: vetus, Nymphonem: Græc. νυμφῶνα, thalamum nuptialem: ex hoc igitur restituimus.

71 Quemadmodum aqua per tubum] Has blasphemias in Christi Domini incarnationẽ ex vtero B. Mariæ virginis, validissimè prosternit lib. 3. cap 18 31. & 32. Post eum verò Tertull. lib. de carne Christi acerrimè in illos pugnauit, & Vigilius martyr toto lib. 3. contra Eutychen, huic negotio incumbit.

72 Cùm sit igitur tale illorum arg. &c.] Illorum sententiam reijcit, primò, quòd neq; prophetici conciones, neq; Christi doctrina, aut Apostolica traditione niteretur. Iisdem telis Florini hæresim sic confecit lib. de Monarchia apud Euseb. li 5. hist. c. 19. Ista dogmata, Florine, sanè doctrinę & sententię non sunt. Ista dogmata sunt Ecclesię repugnãtia, vtpotè, quæ eos qui illis obsequuntur, in maximã impietatẽ deijciant. Ista dogmata, ne hæretici qui dẽ, qui erant ab Ecclesia exturbati, vnquã affirmare audebant. Ista dogmata Presbyteri qui ante nos fuerunt, quiq; erant ipsorum Apostolorum discipuli, minimè tibi tradiderũt. Vides quam graue Irenæo visum fuerit à traditione sumptum argumentum: sed de hoc in sequentibus commodior erit dicendi locus. Secundò verò, quòd suas Hypotheses ex ἐγχειρήσεσι, id est, nõ scriptis, scilicet legitimis, sed suppositijs, notibus, & à seipsis confictis stabilirẽt, quibus simplices inescatos in retia sua pertraherent, quod apertius infra cap. 17. indicat. Super hæc aũt (ait) inenarrabilem multitudinem apocryphorum, & perperam scripturarum, quas ipsi finxerunt, adferunt, ad stuporem insensatorum, &c. Et cap 35. Euangelium nomine Iudæ proditoris proponunt, &c. Addam et Epiphan. qui Marcionem, librum ex Euangeliorũ, & Apostoli mutilatis & deprauatis sententijs conscinnatum, quem Apostolicum nominabat; Sethianos, libros septem nomine Seth; librum vnum nomine Abrahæ; alios q; nomine Mosis; Encratitas, scripturas quæ dicebatur Andreæ, Ioannis, et Thomæ; Archonticos quoq, sibi ipsis libros confictos, quos Symphoniæ magnæ, & paruæ, nomenclatura ornabant, conscripsisse & circumtulisse in singulos scribens, testatur. De psalmis à Valentino magna impudentia confictis, conqueritur Tertullian. lib. de carne Christi. Augustinus quoque libr. de natura boni, contra Manichæos, cap. 44. indicat scripturam quandam blasphemijs refertam, cui Thesauri nomen dabant, eosdem legisse, audiuisse, credidisse: sicut & epistolam Manichæi, quam Fundamentum nominabant, libro, quo prolixè eam confutat. Idem etiam lib. 14. de ciuit. cap. 23. Multa sub nominibus Prophetarum, & Apostolorum, ab hæreticis prolata fuisse, quæ sub nomine apocryphorum, authoritate canonica, diligenti examine remota fuerint, testis est. Hoc quoque stratagema, nec sæculi nostri hæreticis defuit, qui quendam Bertramum contra Eucharistiam; Carolum magnum, contra imagines; & Huldricum, siue Vldaricum, Augustanum, aduersus cœlibatum, conspinxerunt, aut deprauarunt.

73 De arena resticulas nectere] Græca prouerbij verba sunt, Ἐξ ἄμμου σχοινία πλέκειν, in quibus mira apparet in explicanda Valentinianorum stoliditate proprietas, qui scripturarum vndique collecta ramenta, nullo pacto inter se cohærentia, ad sui erroris confirmationem nectere conarentur. Alio postea idem significante vsus est Synesius, epistola aduersus Andronicum, qui ciuilem virtutem cum Sacerdotio, quod ὀστ κλῶθειν τὰ ἀσύγκλωστα, id est, ea nere, quæ neri nequeunt, eleganter epistola quinquagesima septima esse dicit Synesius, coniungebat.

74 Quomodo si quis regis imaginem, &c.] Hac homœosi, omnium hæreticorum artem veteratoriam lepidè explicat, qua putres fabulas suas eloquijs diuinis operiunt, ac si quis simiam fœdum ac turpe animal purpura ornaret, asinum exuijs leonis indueret, & plumbeos enses (ait Nazianzenus ad Nicobulum) argenteis vaginis conderet & occultaret, aut (si ex sacris mauis) lupos rapaces vestimentis ouium; & Satanam in Angelum lucis transformaret. Valentinianos istos, scortis publicis similes asserit, stringẽs in illos calamum Tertullia. quæ vt illuto quotidie sibi fuco lasciuos irretiunt; sic & illi figmentis, quæ in dies comminiscebantur, incautos inescabant: pharmacopolas etiam referre, scribit Vincentius Lirinensis, qui noxia gramina salubribus titulis coronant.

75 Confirmet] Ita vet. cod. Græcè διορίζοντ: expunximus itaque conformet.

76 Saluator] Deleuimus, Saluatore.

77 Et Aporiam, id est consternationem, &c.] Desperationem post Cornarium, vertit Nicolaus Gallasius, vt suis opinor, antistibus & symmystis patrocinetur, quos non puduit ex ista impijs Valentinianorum fabulis, Christum spem nostram & salutem, dum sanguinis guttas sudore emitteret, & in cruce penderet, ingenti onere iræ diuinæ obrutum, flammis inferni addictum (coactus, & non nisi exhorrescens, verbis eorum vtor, ne impostorem vociferentur.) profundo inferni gurgite sepultum, demersum, pereuntemque, & desperantem facere. Imò eò nequiores Valentinianis sunt, quod illi verborum idem significantium ambiguitatem obscurant, dum Achamoth, Sophiam, & Christum pro eodem vsurpant: isti autem nihil circuitione vsi, etiam de conficta insigni in Christum contumelia gloriantur.

Verùm qui desperasset, qui pro alijs, eorum facinore excusato, tanta charitate orabat? Qui desperasse puandus est, qui regni consortium furi pollicebatur, spiritum commendabat in manus Patris, quem verbis nequaquam ambiguis obnixè precabatur? Spem abijcientes, aut manus sibi violẽtas adferunt, aut diuinam maiestatem cõtumelijs afficiunt, conuitijs q; & blasphemijs proscindunt, nec certè vnquam pias has voces, Deus meus, Deus meus, vsurpant. Ego plura, nisi properarem, aduersus ista blasphemiarum portenta attulissem: sed nunc primos earum authores, tanquam fontes digito indicasse sufficerit. Primùm, vt ingratus hæresiarcharum animus, vel eorum saltem pateat discipulis, qui per quos profecerint, & à quibus hauserint (ijsdem enim Scripturis nituntur) candidè non agnoscant. Deinde, vt nostros ad sanctorum Patrum assiduam lectionem adhorter, ex qua nihil ferè recentiores hæreticos (ne tantopere gloriẽtur)

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hęc petra ctauimus in dialogiano-fius.

aduersùm nos euomere, quod ex eorum graueolentis auerni lacubus, autore dissimulato, hausturn non sit facilè deprehendêt. Rursus de hoc infra lib. 2 c. 28.

78. Initia] *Deleuimus* initio, *authoritate vet. Cod. cui cõsentit Epiphanius his verbis,* horum quos volebat saluare Saluator primitias assumpsit.

79. Inuenit eam quoniam, &c.] *Expunximus duas voces* in & hoc, *authoritate veterũ Codicũ, cui conformis est lectio Graeca,* ἐυρίσκει αὐτὴν διὸ καὶ ταύτη, &c.

80 Ad hoc autem] *Deleuimus* adhuc, *quoniam Graecè est,* ὑπὲρ τούτου. *Deinde* omnem, *pro* communem, *tam ex cod. vet. quàm Graco reposuimus.*

81. Doctrinam facit] *Vetus Codex,* facti: *sed illud maluimus, quoniam Graecè est,* τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται.

82. Etenim principium] *Deleuimus,* in principio. *autho. vet. Cod. & lect. Graec.*

83. Et veritatem] *Ita vetus cod. Graecè quoq;* καὶ ἀληθείαν: *expunximus autem* verbum.

84. Deinde] *Expunximus* de re, *authoritate vet. Cod. Graecè quoq; legitur* ἔπειτα.

EXPOSITIO PRAEDICATIONIS VERITATIS, quam ab Apostolis Ecclesia perceptam custodit. CAP. II.

ETENIM Ecclesia, tametsi per vniuersum orbem vsque ad extremos terræ fines dispersa, fidem eam ab Apostolis eorumque discipulis acceptam, quæ est in vnum Deum Patrem omnipotẽtem, qui fecit cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & in vnũ Iesum Christum filiũ Dei nostrę salutis causa incarnatũ, & in Spiritum sanctum, qui per prophetas Dei dispẽsationes & aduẽtus prædicauit, & ortũ ex Virgine, & passionẽ & resurrectionẽ à mortuis, & cũ carne in cęlos ascensũ dilecti Domini nostri Iesu Christi, & è cælo in gloria Patris aduentum ipsius ad instauranda omnia, & à morte ad vitam reuocandã omnẽ mortalium omnium carnem, vt Christo Iesu Domino nostro & Deo & Saluatori & regi debenigna Patris inuisibilis volũtate omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & inferorum, & omnis lingua ei confiteatur, atque ipse iustam de omnibus sententiam ferat, spiritualia videlicet nequitiæ, & angelos transgressores, quique impiosque item homines & iniustos, & flagitiosos, & blasphemos in ignem æternum mittens, iustis contrà & pietate præditis, quique ipsius præcepta seruauerunt, atque in ipsius charitate, partim iam inde ab initio, partim ex pœnitentia, perstiterunt, vitam donet, atque incorruptibilitatem largiatur, gloriamque sempiternam afferat.

85. Hi transuertẽtes, &c.] *Obserua istos impietati Nestorij, et Gnaphæi, quos Ephesina & Constantino. synodi damnarunt, non tantũ semina dedisse, verùm & eam superasse, cùm in quatuor illi, isti autem tantùm in duas personas vnicum Dominum nostrum Iesum Christum distraxerint. Vt verò illos validissimis argumentis in sequentibus prosternit: sic posteriores apertissimè conuicerunt Cyrillus Alexand. Gelasius; Vigilius martyr, libris 5. contra Eutychen; & Theodorus Antiochenus Isagoge in Anastasium. Caterùm, in Nestoriano cœno volutari Lutherum, Zuinglium, & quotquot B. Virginem Deigenitricẽ vocari non sustinent, euincit dilucidè grauissimus scriptor Lindanus libr. 1 de trãquillitate anim, & Dialogo 2. dubitantij, quòd hic indicare placuit, vt vel hinc contra eorum venena pharmacum petas.*

86. Pro hominibus] *Deleuimus,* omnibus, *& mox reposuimus.* Neque de Ogdoade, *expungendo* atque, *authoritate vet. Cod. & Graca lectionis.*

Ἡ μὲν γὰρ ἐκκλησία, καίπερ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν παραλαβοῦσα τὴν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα τὸν πεποιηκότα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰς θαλάσσας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς πίστιν, καὶ εἰς ἕνα χριστὸν ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ σαρκωθέντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας· καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον τὸ διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυχὸς τὰς οἰκονομίας, καὶ τὰς ἐλεύσεις, καὶ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἔγερσιν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὴν ἐνσαρκον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ ἠγαπημένου χριστοῦ ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς παρουσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα, καὶ ἀναστῆσαι πᾶσαν σάρκα πάσης ἀνθρωπότητος, ἵνα χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, καὶ θεῷ καὶ σωτῆρι καὶ βασιλεῖ κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς τοῦ ἀοράτου, πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται αὐτῷ, καὶ κρίσιν δικαίαν ἐν τοῖς πᾶσι ποιήσῃ, τὰ μὲν πνευματικὰς τῆς πονηρίας, καὶ ἀγγέλους τοὺς παραβεβηκότας, καὶ ἐν ἀποστασίᾳ γεγονότας, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀδίκους, καὶ ἀνόμους, καὶ βλασφήμους τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψῃ, τοῖς δὲ δικαίοις καὶ ὁσίοις, καὶ τοὺς ἐντολὰς αὐτοῦ τετηρηκόσι, καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ διαμεμενηκόσι, τοῖς μὲν ἀπ' ἀρχῆς, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας ζωὴν χαρισάμενος, ἀφθαρσίαν δωρήσηται, καὶ δόξαν αἰωνίαν περιποιήσῃ.

Baptismum acceptam; *iterumq; initio sequentis 19 capitis; quamq; denominationem ab eo mutuati sunt Tertull. lib. præscript. De velandis virg. & contra Hermog. Augustin lib. 1. de Symbolo. & Chrysost Hom. 1. in Symbolum, ab ipsi Apostolis & Discipulis Christi editum, ac vniuersis terræ finibus traditũ esse. Audacter autẽ hi omnes illud opponũt hereticorũ placitis, eaq; ad huius amussim examinari volũt, quòd nullatenus dubitẽt Apostolos cõposuisse, prædicasse, & vniuersis per orbẽ Ecclesijs tradidisse. Vt verò ab omnib. explodatur, & exsibilẽtur illorũ impietas, q. huius authores Apostolos esse pernegant, aliorũ Patrũ testimonia priorib' adijcia. Clemẽs Romanus auratus et oculatus testis epist. 1. ad Iacobum, ait:* Christo resurgente, & ascendente in cælum, missso Sancto Spiritu, collata Apostolis scientia linguarum, adhuc in vno positi, Symbolum, quod nunc fideles tenet Ecclesia, vnusquisque quod sensit dicẽdo, condiderunt: vt discedentes ab inuicem, hanc regulam per omnes gentes prædicarent. *Adultos quoq; disertis verbis illud idem recitasse cùm sacro Lauacro tingerẽtur, præscripto proculdubio Apostolorum, idem ipse scribit libro septimo de constitut. Apostolor. capite 41. Subscribunt ei Ruffinus expo symboli; Hieronymus epistol. ad Pammachium; Ambrosius epistol. 81 & serm. 38. Augustinus serm. 115. & 181. de tempore; Leo magnus serm. & epistola 13. Isidorus libro secundo de Eccles. officijs capite 23. & Petrus Chrysologus passim. Quin & Apostolos eosdem illud ipsum decantasse dum sacrosancta Eucharistiæ mysteria celebrarent, facilè mihi persuaserim, & maximè cùm post verba B. Dionysij Areopag. capit. 3. Eccles. Hiera. & B. Iacobi Ierosol. Episcopi sententiam mecum considero huiusmodi:* Diaconus d. Sapienter attendamus. Sacerdos. Credo in vnum Deum, Patrẽ omnipotentem, Factorem cæli & terræ. Et in vnum Dominum Iesum Christum filium Dei, & cæt. *Hæc ibi. Quis non videt primam hanc traditionem ad Apostolos, & non vel ad Concilium Toletanum tertium, vel Constantinop. referendam esse?*

Nec ingratum curiosis lectoribus fore existimo, si etiam ex hæresiarcha Luthero, hæreticos huius Apostolici Symboli aduersarios retudero. Frequenter ille in suis Colloquijs, (quæ collegit & publicauit 1571. commẽsalis eius Petrus Rebenstock) ad suos aiebat: Symboli verba ab Apostolis constituta esse credo, qui in congregatione sua hoc Symbolum verbis tam breuissimis & consolatorijs confecerunt. Est opus Spiritus sancti rem tanta breuitate, tam efficacissimis & emphaticis verbis describere. Extra Spiritum sanctum & Apostolos non potuisset ita componi, etiam si millia sæcula illud componere conarentur. &c.

2 Quæ est in vnum Deum] *Valentinus Gentilis, aliique*

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. II.

ET mare] *Sic enim legendum in singulari. Est quippe Datidis versus.* Dispensationes] *addo* οἰκ *ex vet.*

Partim iam inde ab initio] *id est, qui de pietate ac iustitia curriculo nunquam deflexerunt. Quibus eos subijcit, qui cùm prius vitiorum lenocinijs, ac voluptatum illecebris sese dedissent, postea ad meliorem frugem se receperunt. hîc autem post τοῖς addo μὲν ex vet.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEVARDENTII IN CAP. II.

1. Ecclesia enim] *Hic duas veræ Ecclesiæ certissimas notas obseruo: primam, quòd sit Catholica, id est, per totum orbem diffusa: secundã, quòd Vna, in summis fidei ac doctrinæ capitibus: quæ nullis vnquã hæreticorum sectis acciderunt. Deinde, Symbolũ fidei, quod paulò supra nominabat* Regulam veritatis per

87 Ab Eurystheo] *Suidas scribit hunc fuisse Steneli Mycenarum regis filium, qui Iunonis instinctu imperabat Herculi, vt varia monstra superaret, adeoq; in ipsum Cerberum inferorum ianitorem inuaderet, quò posset perire. Vnde durus Eurystheus vocatur à Virgil. lib. 1. Georg. quòd nullis Herculis laboribus potuerit mitigari.*

88 Hæc vbi dicta dedit] *Hoc centone Homerico, in quo interpres spreta cum quantitate lege carminis, syllabarum tantũ numerum seruauit, palam facit, quàm ineptè & impudẽter syluas scripturarum cadant & comportent heretici, ad suas opiniones adstruendas. Porrò pari centone Medaã tragœdiam ex versibus Virgilij, Ouidium Getam; et ex eodem quoq; poëta, vicinum quendam suum Cebetis tabulam expressisse, author est Tertu. li de præscript. Hieron. ad Paulinum, se Virgiliocentonas, Homerocentonasq; legisse affirmat, sed authores non indicat. Proba Faltonia illustris fœmina, quæ sub Honorio & Theodosio iuniore vixisse putatur, nomine feruntur Centones ex Maronis versibus, quibus, vtriusq; testamenti varios locos describit. Legi etiam ex Homeri carminibus, mirabili iuduſtria consarcinatas plurimas sacrorum Bibliorum historias, Eudocię Theodosij iunioris vxoris nomine, conscriptas; etsi Zonaras Patricio cuidam opus tribuat. Caterùm,* iret ad ipsam, *restituimus, pro,* irent, at ipse.

89 Et in substantiuum] *Hæc dictione non semel vtitur, vt ex capite 10. libri huius liquet: sed diuersa significatione. Hic quum Græcè sit,* ἀνυπόστατον, *nihil aliud significare puto, quàm adeò imbecillum & inualidum esse Gnosticorum argumentum, vt stare nequeat.*

Vt quis Mimum ipsorum] *Mimus est qui dicta & facta aliorum verbis ac gesticulationibus exprimere conatur. Inde Pantomimi, omnium personarum imitatores: & Archimimi, pro histrionum principibus. Denig, Mimus prorsus ridiculo facto, & quasi fabula risu digna, translatè ponitur.*

Patres huius fabulæ] *Veteris codicis nostri, & Græca lectionis authoritate,* patres *reposuimus,* partes *autem deleuimus.*

*EXPOSITIO PRÆDICATIONIS Veritatis, quam ab Apostolis Ecclesia *percipiens custodit.*

*percipiens.

CAPVT II.

ECclesia enim per vniuersum orbem vsque ad fines terræ seminata, & ab Apostolis & à discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in vnum Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt; & in vnum Iesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute; & in Spiritum sanctum, qui per Prophetas prædicauit dispositiones Dei, & aduentum, & eam quæ est ex Virgine generationem, & passionem, & resurrectionem à mortuis, & in carne in cælos ascensionem dilecti Iesu Christi Domini nostri, & dè cælis in gloria Patris aduentum eius, ad recapitulanda vniuersa, & resuscitandam omnem carnem humani generis, vt Christo Iesu Domino nostro, & Deo, & Saluatori, & Regi, secundum placitum Patris inuisibilis omne genu curuetur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur ei, & iudicium iustum in omnibus faciat. Spiritalia quidem nequitiæ, & angelos transgressos, atque apostatas factos, & impios, & iniustos, & iniquos, & blasphemos homines in æternum ignem mittat. Iustis autem & æquis, & [3] præcepta eius seruantibus, & in dilectione eius perseuerantibus [4] quibusdam quidem ab initio, quibusdam autem ex pœnitentia, vitam donans, incorruptelam loco muneris conferat, & claritatem æternam circundet.

Psal. 145. 6. Actor 14. 15. Apoc. 14. 7.

Ephe. 1. 10.

Philip. 2. 10.

Tomo 2. pag. 106.

noui ex Polonia & Transyluania Trinitarij & Arriani, hinc perfidiæ suæ aduersus coæternam & consubstantialem Patri Deitatem CHRISTI præsidia sumere conantur; quasi mens Irenæi fuisset, solum Patrem DEVM & Creatorem mundi prædicare; non autem Filium ac Spiritum sanctum. Quàm verò nequiter ac flagitiosè istud colligant, vel inde patet, quod è contrario hic confirmet, vnam fidem habendam esse in vnum DEVM Patrem, Filium, ac Spiritum sanctum, tanquam videlicet in Deum trinum & vnum: infra persapè Filium appellet Deum ac Dominum: eidemq; ac Spiritui sancto cunctarum rerum creationem & gubernationem æquè atque Patri tribuat. Hic ergo Beatus martyr formam seruans Symboli Apostolici, vocem DEI in singulis personis sibi repetendam, in tanta præsertim breuitate, minus necessarium existimauit, contentus vnum esse DEVM creatorem nimirum Patrem, & Filium, & Spiritum profiteri. Sic enim & Iu-

stinus martyr ait: Vnus verè est Deus omnium, qui in Patre, Filio, Spirituq; sancto cognoscitur. *Lib. de ver. fid.*

3. Præcepta eius seruantibus, &cæt.] *Hæc dicta sunt in tetrum errorem Simonis Magi & Valentini, qui bona opera reijciebant. Proinde vides, quo pacto iustitiam veram coram Deo non sola fide, sed & spe, & charitate, & operibus bonis consistere docuerint huius sæculi Patres, quod vel ex vnius Irenæi colligere peramplius poteris libro secundo, capite quinquagesimo primo; & libro tertio, capite vigesimo; libro quarto, capite vigesimo septimo, trigesimo secundo, trigesimo quarto, & quadragesimo nono. Quod annotare libuit, vt omnibus innotesceret impudens mendacium eorũ,*

DE ECCLESIAE CHRISTIANAE VNANIMI CONsensu, in his quæ ad fidem & traditiones pertinent. CAP. III.

ACceptam inquam hanc prædicationẽ ac fidem, vti ante diximus, Ecclesia, tametsi per totum terrarum orbem sparsa, summo studio & cura, perinde atq; vnam domum incolens, conseruat, ac velut animã vnam atque vnum idemque cor habens, his æquè fidem accommodat, & miro consensu, quasi vno ore prædita, hæc prædicat, docet, ac tradit. Quanquam enim dispares inter se mũdi linguæ sunt, vna tamẽ & eadem est traditionis vis. Ac neq; hę, quæ in Germanijs sitæ sunt, Ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, nec quæ in Hispanijs, aut Gallijs, aut in Oriente, aut in AEgypto, aut in Africa, aut in mediterraneis orbis regionibus sedem habent. Verũ vt Sol hic à Deo conditus in vniuerso mundo vnus atq; idem est: ita etiam veritatis prædicatio passim lucet, omnesque homines, qui ad veritatis agnitionem venire cupiunt, illustrat. Nec verò aut is ex Ecclesiæ antistitibus, qui dicendi facultate pollet, ab his diuersa dicturus est (nemo enim supra magistrum assurgit:) aut is rursus, qui parum dicendo valet, traditioni detrimentũ afferet. Nam cùm vna atq; eadẽ fides sit, nec qui de ea vberrimã orationem habere potest, exuberat: nec qui pauca habet quæ dicat, eamimminuit.

B Τοῦτο τὸ κήρυγμα παραλαβοῦσα, καὶ ταύτην τὴν πίστιν, ὡς προείρηκαμεν, ἡ ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη ἕως ἐσχάτου μελῶς φυλάσσει, ὡς ἕνα οἶκον οἰκοῦσα· καὶ ὁμοίως πιστεύει τοῦτο, ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει καὶ διδάσκει καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἓν στόμα κεκτημένη. καὶ γὰρ αἱ μὲν κατὰ τὸν κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιαι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καὶ ἡ αὐτή. καὶ οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἱδρυμέναι ἐκκλησίαι ἄλλως πεπιστεύκασιν, ἢ ἄλλως παραδιδόασιν, οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, οὔτε ἐν Κελτοῖς, οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολὰς, οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε ἐν Λιβύῃ, οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἱδρυμέναι, ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος τὸ κτίσμα τοῦ Θεοῦ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἐστι, οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας παντα χοῦ φαίνει, καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώπους τοὺς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. καὶ οὔτε ὁ πάνυ δυνατὸς ἐν λόγῳ τῶν τῆς ἐκκλησίας προεστώτων, ἕτερα τῶν παραδεδομένων διδάξει· οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὔτε ὁ ἀδύνης ἐν τῷ λόγῳ ἐλαττώσει τὴν παράδοσιν. μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως οὔσης, οὔτε ὁ πολὺ περὶ αὐτῆς δυνάμενος εἰπεῖν, ἐπλεόνασεν, οὔτε ὁ τὸ ὀλίγον, ἠλαττόνησε.

C

Hoc caput cum præcedenti connecto. Nec dum enim absoluta est periodus.

Exuberat] *Alludit ad illud, quod de Manna scriptum est, Nec qui plus habuit, abundauit; nec qui minus, minorauit.*

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in Cap. III.

SIC & lumen prædicatio] *Abũdat in Lat. vox* lumen, *cùm absit à Græco. Porrò locus ille de Manna est 2. Corint. 8. ver. 15.* Qui multum nõ abundauit, & qui modicum non minorauit, *sed apertius redditur Exod. 16. v. 18.* Nec qui plus collegerat, habuit amplius; nec qui minus parauerat, reperit minus. *Ad hoc exemplum fortasse hic quoq; verba Irenæi Latinè reddenda fuerũt: nam verba Græca LXX. planè eadem sunt, quæ apud Epiphanium.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEVARDENTII IN CAP. III.

1. Hanc prædicationem, & cæt.] *Ecclesiarum omnium consensum vt inexpugnabilem aheneumq́ue murum meritò hæreticis omnibus opponit, quia si vsquam Christi promissio de iugi Spiritus præsentia, si infernalium portarum prostigatio. si Apostolicorum laborum fructus, si denique, quam tantis votis efflagitabat Dominus noster in postremo conuiuio, vnio, consensio, & pax vsquam apparet: omnium maximè erit, quum qui tam variorum idiomatum diuersitate, tantorum sæculorum lapsu, tanta terrarum, regnorum, prouinciarum, climatum diremptione; tantis vorticibus, fluminibus, & equoreis fluctibus separati patres, vt alium orbem incolere videantur; eadem de eisdem sentiunt, credunt, scribunt, docent: idq́ue tanta animi constantia, vt potius ignes, bestias, cruces, gladios, ac mille mortes sustineant, quàm vt vel latum vnguem ab eis aut ellantur. Hac proculdubio est vnitas Spiritus tantorum populorum vnici pædotriba & doctoris, in vinculo pacis, pro qua, vt sarta tecta ab omni incõmodo, & schismatica dissensione conseruetur, omnia potius subeunda tormenta, arbitratur præclarus ille Dionysius Alexandrinus epistola ad* Nouatum; *nec minus, sed multo plus commendationis habere martyriũ ea de re susceptum docet, q̃ illud quod suscipitur, ne idolis omnino immoletur. Hegesippum dum Romã pergeret, refert Eusebius libro quarto histo. capite vigesimo primo, & multis cum Episcopis Asiæ & Europæ sermonem conferret, vnam eandemq́; inuenisse doctrinæ formam & institutionem, virginem adhuc Ecclesiam exclamasse. Ista etiam consensione populorum & gentium, in gremio Ecclesiæ se iustissimè detentũ profitetur Augustinus libro contra epist. Manichæi, capite quarto. Eos verò qui tot tantasq́; per vniuersum orbem Ecclesias errasse putant, vel vnius Tertulliani grauissimi & antiquissimi scriptoris verbis attendere optarem.* Age (*inquit*) nunc omnes errauerint: deceptus sit Apostolus de testimonio reddendo quibusdam. Nullã respexerit Spiritus sanctus, vti eam in veritate deduceret, ad hoc missus à Christo; ad hoc postulatus de Patre, vt esset doctor veritatis; neglexerit officiũ Dei villicus, & cætera. Aliquos Marcionitas & Valentinianos liberanda veritas expectabat; interea perperam euangelizabatur, perperã credebatur, tot millia millium perperam tincta, tot opera fidei perperam ministrata, tot virtutes, tot charismata perperam operata, tot sacerdotia, tot ministeria perperam functa, tot deniq; martyria perperam & in vacuum. *Miratur Vincentius Lirinẽsis post hæc adhuc quosdam superesse, tanta muetera: a frontis duritia, tanta impudentia incude, tam adamantinæ pertinaciæ: qui tantis eloquiorum cælestium molibus non succũbant, tantis ponderibus non fatiscant, tantis malleis non conquassentur, tantis postremò fulminibus non conterantur.*

2. In vniuersum mundum disseminata] *Obserua quã longè lateq́; iam extenderetur Ecclesia, aduersus illos, qui instar cuiusdam ideæ Platonicæ, eam inaspectabilem faciunt; vel quibus voluerint angulis terrarum, vt repagulis coërcitam contendunt.* Ex quo cepit congregatio Christianorum, (*ante Irenæum scripsit Hegesippus*) in omne hominum penetrauit genus, nec vlla natio Romani orbis remansit, quæ cultus eius expers relinqueretur. *Dilucidius paulò post lib. contra Iudæos, Tertu. regni Christi multò ampliora pomeria esse cõuincit, quàm vnquam* Salomonis, Darij, Pharaonis, Alexandri, aut Cælaris; quippe suis limitibus conclusa: Christum autem credebant & audiebant Parthi, Medi, Elamitę, Mesopotamij, Armeni, Phryges, Cappadoces, & incolentes Pontum, Asiam, & Pamphiliam, immorantes AEgyptum, & regionem Aphricæ, quæ est trans Cyrenem, Romani, Hierosolymitæ, Getulorum varietates, Maurorum fines, Hispaniarũ omnes termini, Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & cæt. in quibus omnibus locis Christi nomen & regnum

A *qui centurias consarcinauerunt, quos scribere non puduit, hunc martyrem & reliquos eius sæculi Patres, salutem & iustitiam coram Deo, soli fidei sine operibus acceptam tribui debere docuisse.*

4 Quibusdam quidem ab initio] *Vel paucos intelligit, qui recens baptizati, nullo proprio interueniente delicto morientes, rectà cælum petunt, æterna claritate circundati: vel martyres, qui horrendis tormentis pro Christo excarnificati, gloriosissimo functi certamine, mox Christo capiti suo suprema beatitate iunguntur. Ex his autem duo obseruanda arbitror: primum beat. hunc martyrem leuius æquo, à quibusdam annumerari inter illos, qui sanctorum animas ante extremum diem iudicij, aperta Dei visione interdicunt, propter obscuriora quædam eius verba in calce libri quinti,*

B *quæ facilè alio sensu intelligi possunt: cùm hic aperte dicat, quosdam sine pœnitentia, ab initio q̃, donari vita & claritate æterna. Secundum, martyrij priuilegio, ante actæ vitæ admissa peccata adeo emundari & deleri, vt sine laboriosiore satisfactione hic vel alibi, mox itur in cælum, quod alijs post Baptismum peccantibus neutiquam conceditur. Illustrabitur autem hic locus adiectis Tertulliani, & B. Cypriani verbis, quæ non obscurè fauent doctrinæ Catholicæ de purgatorio. Ille libro de resurrectio. carnis sic habet:* Nemo peregrinatus à corpore, statim immoratur penes Dominum, nisi ex martyrij prærogatiua, scilicet paradiso non inferis diuersurus. *Iste epistola 58. ad Antonianum:* Aliud est ad gloriam peruenire: aliud missum in carcerem non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem. Aliud statim fidei & virtutis accipere mercedem: aliud pro peccatis longo dolore cruciatum, emundari, & purgari diu igne. Aliud peccata omnia passione purgasse.

OSTENSIO NEQVE PLVS, NEQVE minus de ea quæ est fide posse quosdam dicere.

CAPVT III.

HAnc prædicationem cùm acceperit, & hanc fidem, quemadmodum prædiximus, Ecclesia, & quidem [1] in vniuersum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi vnam domum inhabitans, & similiter credit ijs, videlicet quasi vnam animam habens & vnum cor, & consonanter hæc prædicat & *Actor. 4. 32.*
C docet & tradit, quasi vnum possidens os. Nam etsi in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis vna & eadem est. [3] Et neque hæ quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ, aliter credunt, aut aliter tradunt: [4] neque hæ quæ in Hiberis sunt, [5] neque hæ quæ in Celtis, [6] neque hæ quæ in Oriente, [7] neque hæ quæ in AEgypto, neque hę quę in Libya, [8] neque hæ quæ in medio mundi sunt constitutæ: [9] sed sicut sol [10] creatura] Dei in vniuerso mundo vnus & idem est, [11] sic & lumen, prædicatio veritatis, vbique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Et neque qui valdè præualet in sermone, ex ijs qui præsunt Ecclesijs, alia quàm hæc sunt, dicet. *2. Cor. 8. 15.* Nemo enim super magistrum est: neque infirmus in dicendo deminorabit traditionẽ. *Exod. 16. 18.* Cùm enim vna & eadem fides sit, neque is qui multum de ea potest dicere [12] ampliat,] neque is qui minus, deminorat.

D *Lib. Præscr.*

Lib. contra Prophanos.

E 3 porri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

portigitur, vbique creditur, ab omnibus colitur, vbiq; regnat, vbique adoratur. Hactenus ille.

3. Neque hæ quæ in Germania] *Succincta partium enumeratione, superiorem thesin confirmat. Porrò Apostolorum sæculo, Germanos iam Christo nomen dedisse, scribit Ioannes Auentinus antiquitatum non segnis inuestigator, dum Lucium illum Cyrenensem Pauli consobrinum in Vindelicia, & Rhetijs; Marcum Pauli eiusdem collegam in Norico; Crescentem Moguntiæ, & Clementem quendam Metis, Euangelium primò promulgasse testatur. Maternum, Eucherium, & Valerium à Beato Petro missos, vt Treueris & Colonie, Christum annunciarent, tradunt eorum archiua; illicque illustres Ecclesias fuisse sua ætate testantur Athanasius & Hilarius. Arnobius quoque inter varias nationes Christo deditas, Alemannos nominat, lib. 1. aduersus Gentes.*

4. Neque hæ, quæ in Hiberis] *Non illos, qui iuxta Pontum Caucasios montes incolunt populos, Irenæum arbitror commemorare, quum imperante Constantino, Christum amplexos narrent Russinus, Socrates, & Theodoritus: sed Hispanos, qui Ibero flumine alluuntur, à quo vniuersa regio Iberia, sicut ab Hespero Hesperia, & postremò ab Hispali vrbe ad fretum Atlanticũ sita (quæ nunc Seuilla est) Hispalia, & iam Hispania nominatur. Europæ partibus adnunciatum iri Euangelium, prædixerat Abdias ita scribens:* Transmigratio exercitus huius filiorum Israel, *id est, Ecclesia discipulorum ex Iudæa, omnia loca Chananæorum, vsque ad Zarpha, Franciam interpretantur omnes Hebræi: & transmigratio Ierusalem, id est, Apostolorum, quæ est in Seph*arad, *Chaldæus paraphrastes Hispaniam vertit, possidebunt ciuitates Austri, verbo scilicet & miraculis ad Christum adducendo. Beatum Iacobum fratrem Io Hispaniam, & sub occasum mundi partes luce prædicationis illustrasse scribit Isidorus: & Diuum illum Paulum assiduum Euangelij buccinatorem, cuius vnius ore vniuersus ferè terrarum orbis resonuit; à Neronis primo dimissum, in Gallias, Hispanias, altasque Occidentis regiones, vt antea se in votis habuisse ad Romanos cap. 15. significauerat, profectum; ipsas Christo vindicasse asserunt Athanasius ad Draconitium; Chrysostomus Homil. 7. de laudibus Pauli; Epiphanius; Addo Viennensis; & Sophronius. Celebres etiam Ecclesias in Hispania Tarraconensi, ad Legionem, Asturicæ, Cæsaraugustæ, & Emeritæ in Lusitania, commemorat Beatus Cyprianus Epist. 35. Granatam quoq; Christum agnouisse testatur Concilium Elibertinum.*

5. Neque hæ, quæ in Celtis] *Celtæ Pomponio, Appiano, & Plinio, populi sunt Galliæ comatæ inter Garumnam & Sequanam, quorum etiam meminerunt Manethon AEgyptius, et Berosus Chaldæus libro quinto Antiquit. Vix autem inuenire licebit, aliquam orbis partem, quæ tanta auiditate, tantoque ardore animi Euangelium amplexa sit, & quæ tot Apostolicos viros DEO largitore habuerit, atq; Gallia. Paulus enim Hispaniam petens, Trophimum Arelatæ; & Crescentem Viennæ Galliarum reliquit Apostolos, auctore Addone Viennensi. Massilienses, & Aquenses industria Lazari, Maximini, Marthæ, Magdalenæ, & Marcellæ, fidei Elementa mox ab Ascensione Domini susceperunt. Tholosanos, Burdegalenses, Cadurcenses, omnemque Aquitanorum, Vasconum & Gothorum gentem, totumq; tractum illum à Rhodano ad Oceanum vsque, Beat. Martiale ex septuaginta Discipulis institutore & Doctore, Christi nomine oppletum, tradit eiusdem discipulus Aurelianus. Lugdini ante Irenæum verbum DEI annunciauerat Photinus Martyr: illicq; & Viennæ illustres Ecclesias Christianorum fuisse ante Cypriani Epistolam quadragesimam secundam, declarant graues literæ illæ martyrum apud Eusebium libro 5. cap. 1. Histor. quæ ingentem martyrum multitudinem ex eis locis referunt. Bituriges, Nathanaelem; Cenomani, Simonem Leprosum, qui & Iulianus dicitur; Senonenses & Carnotenses, Saturnianum & Potentianum; Sixtum & Smicium, imperante Nerone, Suessionenses; adhucq; superstite Beato Petro; pietatis Christianæ doctores habuerunt. Dionysius Areopagita Beati Pauli Discipulus, vnà cum Eleutherio, Rustico, Luciano, & Regulo, Apostolorum auditoribus, Parisienses, Meldenses, Siluanectenses, & Bellouacos, veræ fidei Catholicæ articulos docuerunt. Superioribus quoq; beatus Clemens adiunxerat Nicæsium, Taurinum, & Exuperium; quos Rothomagenses, Ebroicenses, & Baiocenses, vt Apostolos & Pastores magna alacritate receperunt. Multo plures videre poteris apud Vincentium, Antoninum, Petrum de Natalibus, Fasciculum temporum, Sigebertum, Martyrologia, & Chartophylacia.*

6. Neque hæ, quæ in Oriente] *Christi adhuc in Palæstina agentis pietate, doctrina, & miraculis, perrarctos quosdam etiam Orientis Reges, clarũ est ex Eusebio, Damasceno, & Nicephoro; qui Edessæ Toparcham ex Mesopotamiæ finibus ad eum misisse narrant. Persarum quoque Satrapam potentissimum, vt illius salutem effigie potiretur missa pictori negotium commisisse, vnus refert Nicephorus lib. 2. cap. 7. Parthos, Medos, AElamitas, Mesopotamios, Cappadoces, Pontios, Asianos, &c. Ierosolymis interfuisse, cum Spiritus sanctus descendit in Apostolos, & suis linguis audisse eos loquentes magnalia Dei. Lucas recenset. B. Thomæ Parthiam in diuisione Apostolorum obtigisse scribit Eusebius lib. 3 cap primo. Astipulatur Hieronymus, dicens se traditione accepisse, illum Parthis, Medis, Persis, Hircanis, Bactris, & Magis prædicasse; imò & ad insulam Taprobanam penetrasse addit Nicephorus lib. 3. cap 1 In Scythiam concessisse B. Andream affirmat Eusebius lib. 3. ca. 1. cui Sogdianos & Sacos addit Sophronius; Nicephorus autem lib 2 cap 39. & lib. 3. cap 1 eum per Cappadociam, Galatiã, & Bithyniam, in Scytharum solitudines, ad virumque Pontum Euxinum accessisse; Nazianzenus etiam missum in Epirum indicat oratione contra Arrianos. Asiæ minoris Ecclesiæ Christianæ, ex Apocalypsi beati Ioannis notiores sunt, quàm hic recensere opus sit.*

7. Neque hæ, quæ in AEgypto, neq; hæ, quæ in Lybia] *In celeberrimis Africæ partibus Christianos conuentus frequentissimos habuisse abundè testatur Tertullianus, qui nec interioris Africæ incolas Getulos, nec Mauros, nec Carthaginenses, nec AEgyptios Euangelicæ lucis expertes fuisse sua tempestate scribit. Alexandriam à Beato Marco fidei nostræ sacris mysterijs initiatam, & recto inde ordine clarissimos pietatis Doctores Abilium, Iustum, Cerdonem, Anianum, Primum, Pantenum, Clementem, Heraclam, & cæt habuisse ex Histor. Ecclesiast. clarum est: illicque ex Thebaide, & tota AEgypto, innumeros fere martyrum greges, vt oues ad lanienam adductos, Epistola Beati Dionysij Alexandrini, ad Fabium Antiochenum aperte testatur. Illa siquidem à Ptolemæis, ad Christum vsque Philosophiæ, & omnium optimarum disciplinarum officina fuerat: à Christi verò Ascensione, vsque ad furores Mahumeticos, peritissimos & facundissimos Theologos habuit, qui politiore doctrina, & eloquentia mirè instructi, sacrarumque literarum studio, ait Eusebius libro quinto, capite decimo, probè exercitati, Ecclesiam ampliarunt & propagarunt; quales ex antiquorum monumentis fuisse colligimus Origenem, Pierium, Didymum, Ammonium, Petrum, Alexandrum, Athanasium,*

sium, Theophylum, Cyrillum. Va peccatis nostris, numinis iram concitantibus, quæ florentissimam hanc dudum Ecclesiam, immanissimarum belluarum iugo, id est, Turcico imperio tradiderunt. Sed & interior AEthiopia statim Christum agnouit, credidit, adorauit, Candacis illius Eunuchi concionibus, quem Philippus baptisauerat. Is siquidem post reditum in patriam, primùm vnius Dei cognitionem, & salutarem Seruatoris Iesu in humanum genus ingressum, prædicauit, *inquit Eusebius: & eo nomine,* AEthiopum Apostolum *eum nominat Hieronymus: illucque postea missum beatum Matthæum alacri excepisse animo scribit Abdias libro septimo: ac tandem glorioso pro nomine Christi martyrio, vitæ finem fecisse testis est Sophronius. Nominatim etiam Lybiæ Episcoporum meminit canon sextus Nicenæ Synodi; & ex eadem prouincia Episcopos, suo, id est Carthaginensi concilio interfuisse, testis est beatus martyr Cyprianus.*

Lib. 2. hist. cap. 1. Isa. cap. 53. Ieremiæ.

8 Neque hæ quæ in medio mundi] *Habitabilis terræ medium Hebræi magno consensu Iudæam constituunt, & eam ob rem cor maris, ac vmbilicum terræ, nonnunquàm à Prophetis nominari: quibus ante Vadianum & Lyranum, subscribunt Hieronymus & Gregorius. Ipsam quoque Ierusalem non vnius regionis Iudææ, sed & multarum gentium metropolim vocitat Philo, Legatione ad Caium: quibus fit, vt Ecclesias quæ in Iudæa & Palæstina tum extabant, hic commemorare beatum Irenæum existimem. Illic enim primùm illucescere debuit Euangelij splendor, & hinc radios suos spargere in omnes gentes, quia de Sion lege exitura, & verbum Domini de Ierusalem, prædixerat Isaias: & virgam virtutis, qua robur Euangelij designatur, emittendam ex Sion, Dauid præcinuerat. Ante excidiũ Solymorũ in omnibus finibus Iudææ, Samariæ et Galilææ insignes fuisse Christianorum Ecclesias constat ex Christi, Apostolorum & discipulorum eius conciombus & miraculis in Euangelijs, & Actis Apostolicis, quæ fi atrum, qui in Azoto, Lydda, Ioppe, Cæsareæ, Ptolemaide, Pella, Effrem, Damasco, Tyro, & Sidone erant, meminerunt. Sed & post horrendam illam vastationem Syriæ & euersionem Ierusalem, Iudæis partim extinctis, partim per orbem dispersis, regionem eam incolere, & conuentus Ecclesiasticos celebrare Christianos permiserunt Imperatores Romani. Vbi enim Iacobus martyrio sublatus est, Discipuli, qui adhuc lucis vsura fruebantur, vna cum ijs, quibus cum Domino secundum carnem intercedebat cognatio, conuenientes, Simeoni filio Cleophæ, Ecclesiæ illius clauum commiserunt: quem ad Traianum vsque feliciter rexit. Plurimos autem alios ex Hebræorum gente recto successionis ordine post illum huic quoq; præfuisse docet Eusebius libr. 3 Histor. cap decimo, vigesimo exto, trigesimo: & lib. 4. cap. 5.*

Matth. 28. Ioan. 17. Act. 1. Rom. 10. Ephes. 2. Coloss. 1. 1. Tim. 3. Hebr. 1. 1. Pet. 1. 1. Ioan. 1. Apoc. 1. Psal. 18. Esa. 28. 33. 49. 54. 60. Ier. 31. Mich. 4. Zach. 8. Luc. 24. Act. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. Rom. 1. 15. 16. Ephes. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Philip. 1. 2. 3. 4. Coloss. 1. 2. 3. 4. 1. Thess. 1. 2. 3. 4. 2. Thess. 1. 2. 3. 1. Tim. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 2. Tim. 1. 2. 3. 4. Tit. 1. 2. 3. Philem. Hebr. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 1. Pet. 1. 2. 3. 4. 5. 2. Pet. 1. 2. 3. 1. Ioan. 1. 2. 3. 4. 5. 2. Ioan. 1. 3. Ioan. 1. Iud. 1. Apoc. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.

9 Sed sicut sol] *Solis exemplo ob varias tribus, prouincias, & linguas, quibus profertur Ecclesia, vnitatem fidei & doctrinæ, nullo pacto dirimi posse appositè ostendit: quod pari schemate, sed vberiore facundia beatus martyr Cyprianus imitatus, his explicauit.* Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur: quomodo solis multi radij, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et cùm de fonte vno riui plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur, vnitas tamen seruatur in origine. Auelle radium solis à corpore, diuisionem lucis vnitas non capit. A fonte præcide riuum, præcisus arescet. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per orbem totum radios suos porrigit, vnũ tamen lumen est quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis separatur, &c. *Lib. de Vnit. Eccles.*

10 Creatura] *Deleuimus,* creaturæ, *authoritate veter. cod. & lectionis Græcè τὸ κτίσμα.*

11 Sic & lumen] *Religio fuit hanc vocem expungere, tametsi eam contextus Græcus non habeat. Quid autem si legamus:* sic & lumen, & prædicatio veritatis? &c. *Sic enim aptius quadrabit assumptæ similitudini de Sole: & his sequentibus verbis,* vbique lucet, & illuminat &cæt. *Cæterùm, his videmus eam vnitatem doctrinæ & consensionem eiusdem fidei, quam diximus vnam esse notam veræ Ecclesiæ, hic vehementer vrgeri ab Irenæo, & dissectis cunctorum hæreticorum sectis appositè obyci: quandoquidem hæ nunquam secum, aut cum veritate conueniant. Manifestum est enim (vt Gnosticos istos prætermittam) Arianos mox in quatuor, deinde in septem, præterea in decem partes diuisos fuisse: nec Donatistas, Manichæi, Pelagiani easdem defenderunt hypotheses. Quanta etiam nunc dissidia sunt inter Turcas, Persas, Tartaros, & Mauros de Maometico Alcorano ac errore? Hoc sæculo Lutheranismus vix exortus illicò distractus est in Carolstadianos, Zuinglianos, Caluinianos, Oecolampadianos, Schvvermeros, Anabaptistas, Suenckfeldianos, & alias plurimas classes. Omnibus modis, id est, Principum intercessionibus, literis, precibus, officijs, synodis, & colloquijs habitis VVittebergæ, Marpurgi, Suabachij, Smalcaldiæ, Ratisbonæ, Constantiæ, Tiguri, Arouiæ, Basileæ, VVormatiæ, Maulbrunæ, Altemburgi, Heidelbergæ, Frankentali, Mompelgarti & cæt. in concordiam redire sategerunt: sed infestioribus semper ex his discesserunt Ministri, quàm accesserunt. Non est igitur in horum cœtibus vera fides aut Ecclesia: sed spiritus omnis erroris, vertiginis ac perditionis.*

12 Ampliat] *Expunximus,* amplius, *docente vet. cod. & Græco verbo* ἐπλεόνασεν.

QVA RATIONE FIAT, QVOD QVIDAM PLVS, quidam minus cognitionis habere putentur. CAP. IIII.

QVOD autem quidam ingenio ac scientia præstare, aut inferiores esse dicantur, non eò fit, quod argumentum ipsum mutent, ac præter eum, qui huiusce vniuersitatis architectus & cõseruator est, (quasi non in eo nobis satis præsidij sit) alium quendam Deum, aut alium Christum, aut alium vnigenitum excogitent: verùm in eo demum consistit, vt quis ea omnia, quæ in parabolis dicta sunt, accuratius pertractet, fideique argumento accommodet, in eoque etiam, vt Dei molitionem ac dispensationem ob humani generis salutem factam exponat, quodq; diuturna animi lenitate tum angelorum, qui ab eo recesserunt, defectionem; tum hominum inobedientiam tulerit, explanet: quidque causæ sit cur alia caduca, & alia æterna, alia cælestia, & alia terrena, vnus & idem Deus procrearit, enarret: quaque de causa Deus, cũ inuisibilis esset, Prophetis tamen non in vna forma, sed aliter alijs atque alijs conspicandum se præbuerit, intelligat: qui etiam factum sit vt plura Testamẽta hominum generi contigerint, indicet, quisque cuiusque Testamenti character sit, edoceat: quid item causæ fuerit, quam ob rem Deus omnia in incredulitate concluserit, vt omnium misereatur, inuestiget: quam etiam ob causam Verbum Dei caro factum sit, cruciatusque subierit, grata oratione complectatur: cur prætereà extremis tẽporibus, hoc est in fine potius quàm in initio, aduentus filij Dei extiterit, commemoret: de fine quoque ipso & rebus futuris, quicquid in Scriptura situm est, explicet: tum etiam quãobrem Deus Gentiles, quorum salus deplorata erat, cohæredes & concorporeos, & participes sanctorum effecerit, non taceat: quoque pacto mortale hoc corpus immortalitate, & corruptibile hoc incorruptibilitate induendum sit, edisserat: denique qui populus factus sit, qui populus non erat; & dilecta, quæ dilecta non erat; & qui plures filij desertæ, quàm eius, quæ virum habebat, prædicet. In his enim alijsque id genus exclamauit Apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius! In hoc inquam doctorum industria posita est, non in eo, vt quispiam vltra Creatorem & opificem Enthymesin errantis AEonis, quæ ipsius parens sit, præterea comminiscatur, eoque blasphemiæ prorumpat: aut rursus in eo, quod ea sublimius sit, Pleromate; nunc triginta AEonas, nunc innumerabile AEonũ Examen confingat: quemadmodum aiunt isti diuinæ sapientiæ verè expertes magistri: cùm interim vera & vniuersa Ecclesia vnam & eãdem toto terrarum orbe fidem teneat, vt antè diximus.

Ὁ δὲ πλεῖον ἢ ἔλαττον καὶ τὸ σύνεσιν εἰδέναι τινὰς, οὐκ ἐν τῷ τὴν ὑπόθεσιν ἀλλάσσειν γίνεται, οὐδὲ ἄλλον θεὸν παρεπινοεῖν παρὰ τὸν δημιουργὸν, καὶ ποιητὴν, καὶ τροφέα τοῦτο τοῦ παντὸς ὡς μὴ ἀρχομένου τούτου, ἢ ἄλλον χριστὸν, ἢ ἄλλον μονογενῆ· ἀλλὰ ἐν τοῖς ὅσα ἐν παραβολαῖς εἴρηται προσεπεργάζεσθαι, καὶ οἰκεῖον τὴν τῆς πίστεως ὑποθέσει, καὶ ἐν ᾧ τήν τε πραγματείαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ τὴν ἐπὶ τῇ ἀνθρωπότητι * γινομένην ἐκδιηγεῖσθαι, καὶ διὰ μακροθύμησιν ὁ θεὸς ὅπως τε τὴν τῶν παραβεβηκότων ἀγγέλων ἀποσασίαν καὶ ὅπως τὴν παραβασιν τῶν ἀνθρώπων σαφηνίζειν. καὶ διὰ τί τὰ μὲν πρόσκαιρα, τὰ δὲ αἰώνια. καὶ τὰ μὲν οὐράνια, τὰ δὲ ἐπίγεια εἰς καὶ ὁ αὐτὸς θεὸς πεποίηκεν ἀπαγγέλλειν. καὶ διὰ τί ἀφανῶς τοῖς προφήταις ὁ θεὸς, οὐκ ἐν μιᾷ ἰδέᾳ, ἀλλὰ ἄλλως, ἄλλοις σωιεῖν. καὶ διὰ τί διαθήκαι πλείους γεγόνασι τῇ ἀνθρωπότητι μεμένυκεν, καὶ τίς ἑκάστης τῶν διαθηκῶν ὁ χαρακτὴρ δίδάσκειν. καὶ διὰ τί σωνέκλεισε πάντα εἰς ἀπείθειαν ὁ θεὸς, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ περεύνᾶν. καὶ διὰ τί ὁ λόγος τῷ θεῷ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἔπαθεν, εὐχαρισεῖν. καὶ διὰ τί ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦτέστιν ὅ ἐστι τέλει ἐφάνη * ἡ ἀρχὴ, ἀπαγγέλλειν. καὶ περὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μελόντων, ὅσα τε κεῖται ἐν τοῖς γραφαῖς ἀναπύσσειν, καὶ ἵνα τὰ ἀπεγνωσμένα ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα τῶν ἁγίων πεποίηκεν ὁ θεὸς, μὴ σιωπᾷν. καὶ πῶς τὸ δυνητὸν τοῦτο σαρκίον ἐνδύσεται ἀθανασίαν, καὶ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρσίαν, διαγγέλλειν. πῶς τε ἐρεῖ, ὁ οὐ λαὸς λαὸς, καὶ ἡ οὐκ ἠγαπημένη ἠγαπημένη. καὶ πῶς πλείονα τῆς ἐρήμου τὰ τέκνα μᾶλλον ἢ τὴν ἐχούσης τὸν ἄνδρα, κηρύσσειν. ἐπὶ τούτων γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἐπεβόησεν ὁ ἀπόστολος, Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. ἀλλὰ οὐκ ἐν τῷ ὑπὲρ τὸν κτίσαντα καὶ δημιουργὸν μητέρα * τούτων, καὶ αὐτὸν ἐνθυμήσει αἰῶνος πεπλανημένα παρεπινοεῖν, καὶ εἰς τοσοῦτον ἥκειν βλασφημίας, * οὐδὲ τὸν ὑπὲρ ταύτων πάλιν πλήρωμα, * τὸ μὲν ἕνα, νῦν δὲ ἀνηριθμὸν φῦλον αἰώνων ὀνειροπλαθεῖσθαι, καθὼς λέγουσιν οὗτοι οἱ ἀληθῶς ἕρμοι θείας σωνέσεως διδάσκαλοι, τῆς οὔσης ἐκκλησίας πάσης μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ἐχούσης εἰς πάντα τὸν κόσμον, καθὼς προέφαμεν.

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. IIII.

INgenio ac prudentia] *Habet hoc loco vetus interpres vocabulum vnum, quod in Græco deest, nempè intelligẽtiam, vt sit sensus, Quòd quidam pro ingenij acumine in Scripturarũ intelligentia plus videant &c.*

In eo nobis satis præsidij] *ad verb. quasi non ipse nobis sufficiat, in Græc. pro τοῦτος legendum τούτῳ, vel certè ἀρχόμενον τοῦτο: tametsi id minus probem. ἀρχέντος enim potius dixisset, si significationem actiuam exprimere voluisset.*

Salutem factam] *γενομένῳ lego cum vet.*

Quodque diuturna lenitate] *Ex his verbis sentire videtur Irenæus dæmonas ante extremum iudicij diem vindice illo igne minimè excruciari: id quod summæ Dei longanimitati tribuit. In qua sententia est Theodor. lib. 3. Polym. & nonnulli alij. Sed tamen contraria sententia, vt verior ab Ecclesia tenetur.*

Grata oratione complectatur] *Suspectũ est mihi hoc loco verbum εὐχαρισεῖν, quòd parũ aptis his verbis respondeat, διδάσκειν, μηνύειν, ἐξερευνᾶν, ἀπαγγέλλειν, &c. Itaq; sic verti, vt simul cum gratiarum actione, declarationis etiam cuiusdam significationem habeat.*

Potius quàm in initio] *in Græc. pro ἡ ἀρχὴ lego, ᾗ οὐκ ἐν ἀρχῇ cum vet. tametsi non negẽ commodè quoque legi posse ἡ ἀρχὴ, vt hic locus ita vertatur, hoc est, Principium in fine apparuerit.*

Populus factus] *Hoc verbũ ἐρεῖ non agnoscit vet. interp.*

Quæ ipsius parens sit] *vet. interp. legit in Græco, μητέρα τούτου καὶ αὐτῶν. ac τοῦτο quidem ego lubens lego. Insectatur enim Irenæus eos qui Demiurgo, hoc est summo illi rerum omnium opifici matrem Enthymesin assingunt. Sed αὐτῶν planè improbo. Ad quid enim referetur? ac ne αὐτοῦ quidem defendi potest: neq; enim AEonis illius inconsulti parens erat Enthymesis, sed ex eo potius orta, vt quidam ſt ultißimi nebulones singebant.*

Aut rursus in eo] *pro τὸν legendum est in Græc. εἰς τὸ.*

Nunc triginta] *in Græc. pro τὸ μὲν ἕνα, corrigo ex vet. τῶν μὲν τριάκοντα.*

NOTAE EX ADVERSARIIS Frontonis Ducæi in CAP. IV.

Nosse quosdam intelligentiam] *Vox, intelligentiam, redundat, vt è Græco apparet, sed substituenda est potius vox, φρόνησιν, pro* prudentiam: *nam intelligentiã nosse, phrasis est scripturæ, vt Isa 56. v. 11. οὐκ οἴδασιν σύνεσιν. Hier.* neſciẽtes intelligentiã. *Rursus,* sed in eo quod exquirere, *ἐξιχνίζει, pro,* sed in eo vt exquirat quis & adiungat veritatis argumento, *ἐν τῷ προσεπεργάζεσθαι, sicut vertit, ἐν τῷ ἐκδιηγεῖσθαι,* in eo vt factam enarret, & quoniam magnanimus extitit Deus &c. edisserat, & quare alia &c. fecit, annuntiet, *& cætera eodem modo vsq; ad,* præconiare.

Quasi non ipse sufficiat] *apud Epiphan. in Basilien. edit. legebatur, ὡς μὴ ἀρχομένου τούτου: Gallasius edidit, ὡς μὴ ἀρχομένῳ τούτου, & vertit,* quasi ipse nobis non sufficiat, *melius quàm Corn ita vt hoc non sis contentus, simplicius erit,* quasi non sufficiat iste, *hoc est, quasi non satis sit. sed alterius adiuuandus sit viribus. ἀρκεῖσθαι enim valet idem quod ἀρκεῖν, sufficere. satis esse*

Sed alijs aliter adesse] *Interpres σωιεῖν vertit adesse, cùm potius ita debuerit,* sed alijs aliter, intelligere, *vel,* intelligat, *hoc est, vt intelligat cur alijs aliter apparuerit. Paulò post,* passum est, *Verbum scilicet, quasi σωεῖναι.*

Neque in eo quod est super hanc] *Græcas voces immutarat pro arbitrio Gallasius, nos ea vt in Basilienſi edit. Epiphanij erant edidimus, & in margine Billij correctiones, vt & in alijs locis addidimus, in quibus fortasse pro τὸ μὲν ἕνα, scribendum τῶν μὲν λ: nota tricenarij.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. IV.

PLus autem] *Non est piorum ac sapientum virorum aliũ Deum, aut Christum comminisci; sed quæ obscurè scripta sunt exquirere: ac in primis Diuinam longanimitatem in peccatores, summam in iudicando æquitatem, in Verbi incarnatione ineffabilem gratiam, in Gentium vocatione beneuolentiam, similiaq; mysteria cum pietate atq; studio perquirere, alijs quæ manifestare.*

SECVNDVM QVID FIAT PVTARE alios quidem plus, alios verò minus habere agnitionis.

CAPVT IV.

PLus autem [aut] minus secundùm prudentiam nosse quosdam intelligentiam, non in eo quòd argumentum mutetur, efficitur; & alius Deus excogitetur præter fabricatorem, & factorem, & nutritorem huius vniuersitatis, quasi non ipse sufficiat nobis; aut alius Christus, aut alius Monogenes: sed in eo quòd omnia quæ in parabolis dicta sunt exquirere, & adiungere veritatis argumento, & in eo vt instrumentum & dispositionem Dei in genere humano factam enarret.[2] Et quoniam magnanimus extitit Deus, & in transgressorum Angelorum apostasia, & in inobaudiẽtia hominum, edisserere: & quare alia quidem temporalia, alia verò æterna, & quædam cælestia, quædam terrena vnus & idem fecit annunciare. Et quare cùm inuisibilis sit, adparuit Prophetis Dei, non in vna forma, sed alijs aliter adesse,[3] & quare Testamenta multa tradita humano generi, annunciare: & quis sit vniuscuiusque Testamentorum character, docere: & quare concluſit omnia in incredulitatem Deus, vt vniuersis misereatur, exquirere: & quare Verbum Dei caro factum est, & passus est, gratias agere: & quare in nouissimis tẽporibus aduentus Filij Dei, hoc est, in fine adparuerit, & nõ in initio, annũciare: & de fine, & de futuris quæcunq; posita sunt in Scripturis reuoluere:[4] & quare desperatas Gẽtes cohæredes & [concorporatas] & participes Sanctorum fecit Deus, nõ tacere: & quemadmodum mortalis hæc caro induet immortalitatem, & corruptibile incorruptelam, annunciare: & quemadmodũ factus est, qui non erat populus, lupopulus, & non dilecta, dilecta; & quẽadmodum plures filij eius quæ deserta est, magis quàm eius quæ habet virum,[5] præconiare. In talibus enim & in similibus eis exclamauit Apostolus, O altitudo diuitiarum sapientiæ & agnitionis Dei, quàm inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Sed non in eo, vt supra Creatorem & fabricatorem, [matrem eius] & illorum Enthymesin AEonis errantis adinuenires, & ad tantam peruenires blasphemiam: neque in eo quod est super hanc rursus Pleroma, aliquando quidem xxx. aliquãdo verò innumerabiles multitudines AEonum mentiri. Quemadmodum dicunt hi qui verè sunt deserti à diuina sententia magistri: cùm ea quę est Ecclesia vniuersa vnam & eandem fidem habeat in vniuerſo mundo, quemadmodum prædiximus.

Populus factus] *Hoc verbũ ἐρεῖ non agnoscit vet. interp.*

Quæ ipsius parens sit] *vet. interp. legit in Græco, μητέρα τούτου καὶ αὐτῶν. ac τοῦτο quidem ego lubens lego. Insectatur enim Irenæus eos qui Demiurgo, hoc est summo illi rerum omnium opifici matrem Enthymesin assingunt. Sed αὐτῶν* plane *improbo. Ad quid enim referetur? ac ne αὐτοῦ quidem defendi potest: neq; enim AEonis illius inconsulti parens erat Enthymesis, sed ex eo potius orta, vt quidam ſt ultißimi nebulones singebant.*

Aut rursus in eo] *pro τὸν legendum est in Græc. εἰς τὸ.*

Nunc triginta] *in Græc. pro τὸ μὲν ἕνα, corrigo ex vet. τῶν μὲν τριάκοντα.*

NOTAE EX ADVERSARIIS Frontonis Ducæi in CAP. IV.

Nosse quosdam intelligentiam] *Vox,* intelligentiam, *redundat, vt è Græco apparet, sed substituenda est potius vox, φρόνησιν, pro* prudentiam: *nam intelligentiã nosse, phrasis est scripturæ, vt Isa 56. v. 11. οὐκ οἴδασιν σύνεσιν. Hier.* neſciẽtes intelligentiã. *Rursus,* sed in eo quod exquirere, *ἐξιχνίζει, pro,* sed in eo vt exquirat quis & adiungat veritatis argumento, *ἐν τῷ προσεπεργάζεσθαι, sicut vertit, ἐν τῷ ἐκδιηγεῖσθαι,* in eo vt factam enarret, & quoniam magnanimus extitit Deus &c. edisserat, & quare alia &c. fecit, annuntiet, *& cætera eodem modo vsq; ad,* præconiare.

Quasi non ipse sufficiat] *apud Epiphan. in Basilien. edit. legebatur, ὡς μὴ ἀρχομένου τούτου: Gallasius edidit, ὡς μὴ ἀρχομένῳ τούτου, & vertit,* quasi ipse nobis non sufficiat, *melius quàm Corn ita vt hoc non sis contentus, simplicius erit,* quasi non sufficiat iste, *hoc est, quasi non satis sit. sed alterius adiuuandus sit viribus. ἀρκεῖσθαι enim valet idem quod ἀρκεῖν, sufficere. satis esse*

Sed alijs aliter adesse] *Interpres σωιεῖν vertit adesse, cùm potius ita debuerit,* sed alijs aliter, intelligere, *vel,* intelligat, *hoc est, vt intelligat cur alijs aliter apparuerit. Paulò post,* passum est, *Verbum scilicet, quasi σωεῖναι.*

Neque in eo quod est super hanc] *Græcas voces immutarat pro arbitrio Gallasius, nos ea vt in Basilienſi edit. Epiphanij erant edidimus, & in margine Billij correctiones, vt & in alijs locis addidimus, in quibus fortasse pro τὸ μὲν ἕνα, scribendum τῶν μὲν λ: nota tricenarij.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. IV.

PLus autem] *Non est piorum ac sapientum virorum aliũ Deum, aut Christum comminisci; sed quæ obscurè scripta sunt exquirere: ac in primis Diuinam longanimitatem in peccatores, summam in iudicando æquitatem, in Verbi incarnatione ineffabilem gratiam, in Gentium vocatione beneuolentiam, similiaq; mysteria cum pietate atq; studio perquirere, alijs quæ manifestare.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

2. Et quoniam magnanimus extitit Deus,] *Sic Græcissans vertit* μακροθύμησεν, *vetus interpres, pro magno animo, & multa patientia, tulit quorundam Angelorum defectionem, concessa illis ad resipiscendum si voluissent, aliquanta temporis mora: alludens ad Pauli verba, Roman. 9. cap.* Sustinuit Deus ἐν μακροθυμία, *id est*, in multa patientia & longanimitate, vasa iræ aptata in interitum, & cæt.

3. Et quare testamenta multa] *vetus Testamentum, quod cum typis suis obsoleuit; & recens Euangelio, miraculis, & vitæ oribus sacramentis sanctũ, longè diuersa esse fœdera hic & infra quoq; disserit, & probat li. 4. c. 21. 22 & 24: id quod & ante eum abundè cõuincerat B. Iustinus martyr & Philosophus toto ferè Dialogo cũ Triphone: & quæst. 97. & 101. ad Ortho. Isthæc autẽ obseruare placuit in eos, qui vt Iudaicorum sacramentorum vmbras, Euangelicis sacramentis pares faciant, & nihil amplius istis quàm illis, nobis præstari; ex duobus Testamentis vnicum esse vociferantur, contra apertissimas scripturas. Matth. 26. 2. Corint. 3. Heb. 7 8. 12. 13. Gal. 4.*

4. Et quare desperatas Gẽtes] *Vix inuenias mysterium abstrusius, quod & Iudæus & Apostolis ab initio maius negotium facesserit, quàm sit vocatio Gẽtiũ. Tantis enim promissionibus semini Abrahæ Messiam pollicitum cernebant, vt huic tantummodo destinatum putarent; quum ad plurimas eas & euidentissimas sponsiones Gentibus factas non attenderent. Hinc exorta sunt varia dissidia, quæ vix publico Concilij decreto postea compescuerunt Apostoli. Hinc & Iudaizantem vt plurimum Ecclesiã Ierosolymitanam sub Iacobo legimus. Ergo* desperatas Gentes, *vocat, quæ religionis Christianorum ineundæ, fideiq; excipiundæ in desperationem iam venerant: quarum salus ex cognitione Euangelij nulla in posterum sperari posse videbatur. Deinde deleumus,* corporatas, *& concorporatas, reposuimus.*

5 Præconiare] *Nimia religione exprimendi* κηρύσσειν, *quod est publicare, voci præconis subijcere, interpres vertit* præconiare, *pro annunciare, promulgare, & prædicare. Hic & passim animaduertas licet, interpretem curare verbum verbo reddere, vt loquitur Horatius, quo fidus appareat tum mentis, tum verborum Irenæi explanator, cùm verba de verbis expressa fidelissimè efferat, atque ea legenda & conferenda lectori prodat.*

QVAE SIT VALENTINI SENTENTIA: ET IN quibus ab eo discipuli eius discrepent. CAP. V.

VIdeamus nũc, cùm vix duo aut tres sint, quàm sit incõstans eorum sententia, vt qui de ijsdem nõ eadem dicant, verùm & rebus & verbis pugnantia inter se pronuncient. Siquidẽ Valentinus, qui primus ex ea secta, quæ Gnostica nuncupatur, veteres doctrinas ad characterem suum & institutum accommodauit, ad hũc modum docet. Statuit enim binarium quendam esse, qui nullo nomine exprimi possit: cuius altera pars Arretus vocetur, altera Sige. Posteà ex hoc binario alterum binariũ ortum esse, cuius partem alteram Patrem, alteram Veritatẽ appellat. Ex hoc porrò quaternario Sermonem & Vitam, Hominem & Ecclesiam editos esse. Atque hanc esse primam Ogdoadem. Et quidem ex Sermone & Vita decem virtutes profluxisse, quẽadmodum superius diximus: ex Homine autem & Ecclesia duodecim: è quibus vnam, cùm ab aliorum cœtu sese remouisset, reliquum negotium effecisse Horos insuper duos finxit, vnum inter Bythum & reliquum Pleroma interiectum, progenitos AEonas ab ingenito patre distinguentem: alterum autẽ illorum matrem à Pleromate dirimentẽ. Quin Christum etiã nõ ab ijs AEonibus, qui in Pleromate sedem habẽt, productum fuisse; verùm à matre illinc exclusa secundum meliorum recordationẽ, non sine quadam vmbra procreatũ. Atq; hunc quidem, vt qui masculus esset, excisa à se vmbra ad Pleroma recurrisse: matrem autẽ vnà cum vmbra relictam, ac spirituali substãtia orbatã, alterum filiũ extulisse atq; hunc esse Demiurgum quem etiã eorũ, quæ ipsi subiecta sunt Principem ac velut Imperatorem esse dicit. Cum eo porrò productum etiã fuisse sinistrum principẽ tradit: in quo nimirum ei cum illis cõuenit, qui Gnostici falsò nuncupãtur, de quibus posteà disseremus. At verò Iesum interdum quidẽ ex eo, qui ab eorum matre sese contraxit, & cum rebus vniuersis refudit, hoc est ex Theleto ortum fuisse ait: interdum autẽ ex eo, qui ad Pleroma sese retulerat, hoc est à Christo: nonnunquã rursus ab Homine & Ecclesia. Deniq; Spiritum sanctum ab Ecclesia productum fuisse, ad AEonum examinationẽ & fœcunditatem, vt qui inuisibili modo in eos ingrediatur, efficiatq; vt illi veritatis plantas proferant. Secũdus autem Ogdoadem ita distinguit, vt alter quaternarius sit dexter, alter sinister: traditq; illum lucẽ appellari, hunc tenebras. Virtutẽ autem illam quæ abscesserit, atque ab alijs sese remouit, non esse è numero triginta AEonum, sed post triginta AEonas.

Est quædam ante omnia Proarche cogitationem omnem & orationem ac nomenclaturam superans, quam ego Solitatem appello. Vna cum hac Solitate vis alia existit, quam item ipsam Vnitatẽ voco. Vnitas porrò hæc & Solitas, vnum cùm essent, nõ proferendo protulerunt initium omnium rerum intelle-

Προβολὴν οὖν καὶ τὴν τέτταρα ἄσαλον γνάμην, δύο πατέρας καὶ ζωὴν ὄντων, πῶς περὶ τ αὐτῶν οὐ τὰ αὐτὰ λέγουσιν, ἀλλὰ τῆς πράγματα καὶ τῆς ὀνόμασιν ἐναντία ἀποφαίνονται ὁ μὲν πρῶτος ἀπὸ τ λεγομένης γνωστικῆς αἱρέσεως, τὰς * ἀρχὰς εἰς ἴδιον χαρακτῆρα * διδασκαλεῖον μεθαρμόσας ὁ Οὐαλεντῖνος, οὕτως ὥρισε προφόρησεν, ὁρισάμενος εἶναι * δυάδα ἀνολίας νόμασον, ἧς τὸ μὲν ἕτερον καλεῖ ἄῤῥητον, τὸ δὲ σιγήν. * δυάδα ἔπειτα ἐκ ταύτης τ δυάδος δευτέραν δυάδα προβεβλῆσθαι, τὸ μὲν ἕτερον καλεῖ πατέρα ὀνομάζει, τὸ δὲ ἀλήθειαν. ἐκ δὲ τ τετράδος ταύτης καρποφορεῖσθαι λόγον καὶ ζωὴν, ἄνθρωπον καὶ ἐκκλησίαν, εἶναί τε ταύτην ἐν δυάδα πρώτην. καὶ ἀπὸ μὲν τ λόγου καὶ τ ζωῆς δέκα δυνάμεις λέγει προβεβλῆσθαι, καθὼς προφήκαμεν. ἀπὸ δὲ τ ἀνθρώπου καὶ τ ἐκκλησίας δώδεκα, ὧν μίαν ἀποσᾶσαν καὶ ὑστερήσασαν τὴν λοιπὴν πραγματείαν πεποιῆσθαι. ὅρους τε δύο ὑπεῖδεν, ἕνα μὲν ἀφ' ἑαυτῆς τὸν ὑπὲρ καὶ τὸν πλήρωμα ἀπὸ πάντων ἀφόνων προβεβλῆσθαι, ἀπὸ δὲ τὸν μέσον ἔξω γενεσθαι καὶ * τὴν γνάμην τ κρεῖττόνων ἀποκεκυῆσθαι μέσης σκιᾶς ἑνός. καὶ ὅτι μὲν ἄῤῥενα ὑπάρχοντα, ἀποκόψαι ἀφ' ἑαυτῆς τὴν σκιὰν, ἀναδραμεῖν εἰς τὸ πλήρωμα. τὴν δὲ μητέρα ὑπολειφθεῖσαν μετὰ τ σκιᾶς, κενεωμένην τε τ πνευματικῆς ὑποστάσεως ἕτερον μὲν προενέγκασθαι. καὶ ὅτι μὲν εἶναι τ δημιουργὸν, ὃν καὶ παντοκράτορα λέγει τ * ὑποχειμένων. συμπροβεβλῆσθαι δὲ αὐτῷ καὶ * ἀρίστερον ἄρχοντα καὶ αὐτὸν δοκιμάσαι με, ὁμοίως τῆς ῥηθησομένοις ὑπ' αὐτῆς * ἀρίστερα ψευδωνύμως γνωστικοῖς. καὶ τ ἰησοῦν πολεμῶσαι μὲν ἀπὸ τ συσταλέντος ἀπὸ τ μητρὸς αὐτῆ συναναχυθῆναι τοῖς ὅλοις προβεβλῆσθαι φησι, τοτὲ μὲν ἀπὸ τ θελητοῦ. τοτὲ δὲ ἀπὸ τ ἀναδραμόντος εἰς τὸ πλήρωμα, τοτὲ δὲ χριστοῦ. πολεμῶσαι δὲ ἀπὸ τ ἀνθρώπου καὶ τ ἐκκλησίας, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπὸ τῆς * ἐκκλησίας φησὶ * ἀληθείας προβεβλῆσθαι εἰς ἀνάκρισιν καὶ καρποφορίαν τ αἰώνων, ἀοράτως εἰς αὐτοὺς εἰσιόν, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας καρποφορεῖν τὰ φυτὰ τ ἀληθείας. Σεκοῦνδος τίνυν λέγει εἶναι τὴν πρώτην ὀγδοάδα τετράδα δεξιὰν καὶ τετράδα ἀριστεράν, δι' ὅλως παραδιδοὺς καλεῖσθαι τὴν μὲν μίαν φῶς, τὴν δὲ ἄλλην σκότος τὴν δὲ ἀποσᾶσάν τε καὶ ὑστερήσασαν δύναμιν μὴ εἶναι ἀπὸ τ δεξιοῦ ἀφώνων, ἀλλὰ μεταξὺ δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ, ὡς εἶναι ἀπὸ τ μεταξὺ τὴν ὀγδοάδα τὴν ἄλλην καὶ ἱερὸν γενομένων.

Φασὶ δὲ οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ ἀληθέστερον καὶ γνωσικώτερον ἐπικτεινόμενοι τὴν πρώτην τετράδα οὕτως, ὅτι ἦς πρὸ πάντων προαρχὴ προαιωνόβιος, ἄῤῥητός τε καὶ ἀνονόμαστος, ἣν ἐγὼ μονότητα ἀριθμῶ. ταύτῃ τῇ μονότητι συνυπάρχῃ δύναμις, ἣν καὶ αὐτὴν ὀνομάζω ἑνότητα. αὕτη ἡ ἑνότης ἢ τε μονότης τὸ ἐν οὖσα προόντα λο, μὴ προέμενα * ἀρχὴν ἐπὶ πάντων πάν-

QVÆ * EST VALENTINI SENTENTIA, *in quibus discrepant aduersus eum discipuli eius.*

CAPVT V.

VIdeamus nunc & eorum inconstantem sententiam, cùm sint duo vel tres, quemadmodum de eisdem non eadem dicunt: sed & nominibus, & rebus contraria respondent. Qui enim est primus ab ea quæ dicitur Gnostica hæresis, antiquas in suum characterem doctrinas transferens Valentinus, sic diffiniuit: [Dualitatem quandam] innominabilem, cuius quidem aliquid vocari inenarrabile, aliud autem Sigen. Pòst deinde, ex hac dualitate, secũdam dualitatem emissam, cuius aliud quidem Patrem [vocat, aliud] autem Aletheiam. Ex hac autem quaternatione fructificari Logon & Zoen, Anthropon & Ecclesiam. Esse autem hanc octonationem primam, & à Logo quidem & Zoe decem virtutes dicit emissas,] sicut prædiximus. Ab Anthropo autem & Ecclesia x11. ex quibus vnam discedentem & destitutam, reliquam dispositionem feciſſe. Terminos autẽ duos adhibet. Vnum quidem intam, reliquam dispositionem feciſſe. Terminos autẽ duos adhibet. Vnum quidem inter Bythum & Pleroma, determinantem natos AEones [ab] infecto patre. Alterum verò separantem illorum matrem] à Pleromate. Et Christum autem non ab his qui sunt in Pleromate AEonibus emissum, sed à matre foris facta secundùm memoriam meliorum enixam esse cum quadam vmbra. Et hunc quidem, quippe cùm esset masculus, abscidisse à semetipso vmbram, & regressum ad Pleroma. Matrem autem subrelictam sub vmbra, vacuatam autem spiritali substantia, alterum filium emisisse. Et hunc esse Demiurgum, quem & omnipotentem dicit eorum quæ ei subiacent. Coëmissum autem ei & sinistrum principem, similem ijs qui dicentur à nobis falsi nominis Gnostici. Et Iesum autem aliquando quidem ab eo qui separatus à matre eorum, & coadunatus est cum reliquis, emissum dicit, id est, à Theleto: aliquãdo autem ab eo qui recurrit sursum in Pleroma, hoc est à Christo: aliquando autem ab Anthropo & Ecclesia. Et Spiritum autem sanctũ à veritate dicit emissum, in examinationem & fructificationẽ AEonum, inuisibiliter in eos introeuntem, per quem AEones fructificarent folia veritatis. Hæc quidem ille.

Errores de Christi ac Spiritus sancti emissione.

* Secundus autem primam Ogdoadem sic tradit, dicens: Quaternationem esse dextram, & quaternationem sinistram, & lumen & tenebras, & discedentem autem destitutam virtutem, non à triginta AEonibus dicit fuisse, sed à fructibus eorum.

[5] Alius verò quidam, qui & clarus est magister ipsorum, in maius sublime, & quasi in maiorem agnitionem extensus, primam quaternationem, dixit sic: Est quidem ante omnes Proarche, Proannennoetos, & Inenarrabilis, & Innominabilis, quam ego Monotetem voco. Cum hac Monotete est virtus, quam & ipsam voco Henotetem. Henotes & Monotes cùm sint vnum, emiserunt, cùm nihil emiserint, principium omnium

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. V.

VEteres doctrinas] *pro* ἀρχὰς διδασκαλείᾳ, *repono* ἀρχαίας διδασκαλίας, *ex vet.*

Ad hunc modum docet] *Græc.* ἐξηροφόγησεν, *corruptè vt opinor. Vetus habet, sic definit, quasi legerit,* οὕτως ἔφη ὁρισάμενος.

Binarium quendam] *addo* τινὰ *ex vet.*

Illorum matrem] αὐτῶν *lego cum vet.*

Meliorem recordationem] μνήμην *lego cum veteri, non* γνώμην, *vt sit sensus, eam in recordatione beati illius status, quo non sine magno dolore carebat, eiusmodi factum edidisse.*

Ipsi subiectorum] *addo* αὐτῷ *ex vet.*

Sinistrum principem] ἀρίστερον *lego cum vet. nõ* ἄριστον.

Ei cum illis conuenit] *Vetus legit* ὅμοιον, *non* ὁμοίως: *sed malè, vt sensus apertè docet.*

A veritate] *malo cum veteri interpr. legere* ἀληθείας, *quàm* ἐκκλησίας, *quod id magis quadret cum eo quod post sequitur, vt veritatis plantas proferant. Vbi tamen illic quoque annotandum est veterem interpretem φύλλα legisse, non φυτὰ, quam*

tuale, ingenitum, & inuisibile: quod quidem initium monas appellatur. Cùm hac porrò Monade simul exisitit vis eiusdem cum ea essentię, quam & ipsam vnam voco. Hæ denique virtutes, hoc est Solitas & vnitas, Monas & vnum, reliquũ AEonum gregem produxerunt. *Sed & sacer Irenæus, deridens ipsos ob prædicta, tragicum illud in medium adduxit:*

Iu, iu, heu, heu. Tragicam enim exclamationem subdere sanè conuenit, ob tantam in fingendis nominibus audaciam: quemadmodum ille absterso omni pudore, nomina commento suo imposuit, in eo enim quod ait, Est quædam ante omnia Proarche cogitationem omnem excedens, quam ego Solitatem voco. & rursus, Cùm hac Solitate vis alia existit, quam & ipsam vnitatem nuncupo, manifestissimè se ea quæ dixit, commentitia esse confessus est, quandoquidem figmento suo eiusmodi nomina imposuit, quæ ante ab alio nemine imposita fuerant. Perspicuumque est eum esse, qui temeritate adductus hæc nomina condiderit: ita nisi ille in mundo extitisset, nominibus veritas careret. Nihil igitur impedit quin alius etiam quispiam in eodem argumento nomina statuat hoc pacto. *Tum deinceps hæc idem beatus Episcopus Irenæus, velut diximus, ridicula verba etiam ipse adiungit, aliamq; nomenclaturam ex seipso, velut dignam & conferendam nugacibus eorum deliramentis facetè apposuit: Peponum nimirum & cucumerum genera ac cucurbitarum veluti subiectis quibusdam affingens, sicut doctrinæ studiosis ex ijs quæ prius legerunt, clarum fuerit.*

Alij rursus ex ipsis primam ac primigeniam Ogdoadem his nominibus appellandam dixerunt. Primùm Proarchen, deinde Anennoetum, tertiam Arretum, quartam Aoratum. Atque ex prima Proarche ortam esse primo & quinto loco Archen: ex Anennoeto autem secundo & sexto loco Acataleptũ: ex Areto tertio & septimo loco Anonomastum: ex Aorato denique quarto & octauo loco Agennetum, primæ Ogdoadis complementum. Atque has virtutes Bytho etiam & Sige antiquiores esse volunt, quò videlicet perfectis perfectiores, & Gnosticis eruditiores esse videantur. Ad quos meritò quispiam hæc verba vsurpare queat: O Nugatores Sophistæ! Etenim de ipsomet Bytho multæ variæque apud eos sunt sententiæ. Alij enim coniugis expertem eum esse dicunt, ac nec marem nec fœminam, nec omnino quicquam esse. Alij autem marem simul ac fœminã, esse asserunt, Hermaphroditi videlicet naturam ipsi tribuentes. Alij rursus Sigen ei coniugem adiungũt, vt fiat prima coniugatio.

quam tamen lectionem minus probo.

Sed post triginta AEonas] *Vet à fructibus eorum. Tertullianus, à fructibus de substantia venientibus.*

Initium omnium] *delenda præpos. ἐπὶ apud Epiphanium.*

Quod quidem initium] *addendum in Græc. post ὁ λόγος, μονάδα ex vet. & Tertull.*

Nomina imposuit] *ὀνόματα lego ex Iren.*

Quam ego Solitatem voco] *μονότητα legendum in Græ. non μονάδα, quemadmodum ead. lin. μονότητι, non μονάδι, ex Iren. & Tertull.*

Quandoquidẽ figmento suo] *delendum καὶ in Græco.*

Nominibus veritas] *ὀνόματα lego cum vet.*

Primo & quinto loco] *addo τόπῳ ex vet. & Tertull.*

Ex Annenoeto] *deleo τῆς ἀρχῆς ex vet & Tertull.*

Ex Aorato deniq;] *post ἀοράτῳ in Græc. hæc verba addo ex vet. interp & Tertu. τετάρτῳ καὶ ὀγδόῳ. τόπῳ.* Hoc autem, ait Tertull. *quæ ratio disponat, vt singula & quidem tam intercisis locis nascantur, malo ignorare, quàm discere.*

O nugatores Sophistæ] *ὦ ληρολογοι Σοφισταί. Aliter tamen legisse videtur vet. interp. Vertit enim, O pepones Sophistæ vituperabiles. Quæ verba occasionem præbent suspicandi in Græco vel esse carmen illud Homericum; ὦ πεπονες κακ' ἐλέγχε' ἀχαιΐδες, οὐκ ἐτ' ἀχαιοί. Iliad. 2 vel certè paulum immutatum.*

Coniugis expertem] *Pudiciores hos vocat Tertull. qui honorem diuinitatis recordati, vt etiam vnius coniugis dedecus à Bytho auellerent, maluerunt nullum ei sexum deputare: & fortasse hoc Deum, non hic Deus pronunciant.*

Herma-

A πάντων νοητὴν ἀγεννητόντε καὶ ἄπρατον, ἣν ἀρχὴν ὁ λόγος * καλεῖ ταύτῃ τῇ μονάδι συνυπάρχει δύναμις ὁμοούσιος αὐτῇ, ἣν καὶ αὐτὴν ὀνομάζω τὸ ἕν. Ταύτας δὲ δυνάμεις, ἥτε μονότης καὶ ἑνότης, μονάς τε καὶ τὸ ἓν προάγαν τὰς λοιπὰς προβολὰς τῶν αἰώνων. * μονάδα καλῶ

ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερὸς Εἰρηναῖος καταγελῶν αὐτῶν τὸ ζαγικὸν ἐκεῖνο, ὃ ἐπὶ τῶν προειρημένων εἰς μέσον φέρων ἔφη ἰὺ ἰὺ, καὶ φεῦ φεῦ. τὸ ζαγικὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐπάξιόν ἐστιν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συμφορᾷ τῶν τὰ γελοιώδη ταῦτα συγγραφόντων καὶ τοιούτης ὀνοματοποιίας, καὶ τῇ τοσαύτῃ τόλμῃ, ὡς ἀπεριδριάσας ὧν ψεύσματα αὐτὸς * ὄνομα τέθεικεν. * ὀνόματα

ὧν γὰρ ἂν λέγειν, εἰ τις προαρχὴ πρὸ πάντων προαιωνόντων, * ἓν ἐγὼ μονάδα καλῶ. καὶ σὺν * ἣν ἐγὼ λιν, ταύτῃ τῇ * μονάδι συνυπάρχει δύναμις, μονότητα ἣν καὶ αὐτὴν ἑνότητα ὀνομάζω, σαφέστατα ὅτι τὲ * μονότητα πλάσμα αὐτοῦ ἐστὶ τὰ εἰρημένα ὁμολόγησε, * καὶ * ὃν αὐτὸς ὃν αὐτὸς ὀνόματα τέθεικε τῷ πλάσματι ὑπὸ μηδενὸς πρότερον ἄλλου τεθειμένα. καὶ σαφὴς ἐστὶν ὃν αὐτὸς τοῦτο τετόλμηκεν ὀνόμασε ποιῆσαι. καὶ μὲν παρ' ἣν βίῳ αὐτὸς, οὐκ ἂν ἡ ἀλήθεια εἶχεν * ὄνομα. οὐδὲν οὖν κωλύει καὶ ἄλλον ἕνα * ὀνόματα ἐπὶ τῷ αὐτῷ ὑποθέσεως οὕτως ὁρίσασθαι ὀνόματα. [ἕτα λοιπὸν ἐς ταῦτα αὖτος ὁ μακάριος ἐπίσκοπος Εἰρηναῖος, ὡς γε προεῖπαμεν, γελοιωδῶς ἅμα καὶ ἄλλως πρυάτερ, ἐπερωνυμίαν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὡς ἀληθείαν τῶν αὐτῶν ληρωδίας χαριεντιζόμενος, πεπόνων γένη, καὶ σικύων καὶ κολοκυνθῶν, ὡς ἐπὶ ὑποκειμένων ἐνίων ἐπιπλασάμενος, ὡς τῆς φιλολόγοις σαφὲς ἂν εἴη, ἀφ' ὧν προανέγνωσαν.]

ἄλλοι δὲ πάλιν αὖτ τὴν πρώτην καὶ ἀρχέγονον ὀγδοάδα τέτρις τῆς ὀνόμασι κεκλήκασι. πρῶτον προαρχὴν, ἔπειτα ἀνεννόητον τὴν δὲ τρίτον ἀρρητον, ἄλλοις δὲ πάλιν αὖτ καὶ τὴν τετάρτην ἀόρατον· καὶ ἐκ μὲν τ πρώτης προαρχῆς προβεβλῆσθαι πρώτῳ καὶ τεμπίῳ * ἀρχὴν, ἐκ δὲ τ ἀρχῆς * τόπῳ φησὶ τ ἀνεννοήτου δευτέρῳ καὶ ἕκτῳ τόπῳ ἀκαταλήπτον. * ἐκ δὲ τ ἀρρήτου τρίτῳ καὶ ἑβδόμῳ τόπῳ ἀνόνομαστον. ἐκ δὲ τ * ἀοράτου ἀγέννητον πλήρωμα τ γεννητῶν πρώτης ὀγδοάδος. ταύτας βάλονται τὰς δωδεκάμερις * ἀοράτου τὸν βυθὸν καὶ τ σιγήν, ἵνα τελέσῃ τετράγωνος τελειότερος φανῶσιν ὅλης καὶ γνωστικῶν γνωστικώτεροι, τῶν οὐκ δικαίως ἂν ὑπερωνήσειεν. πῶ ὦ ληρολογοι Σοφισταί. καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ τοῦ βυθοῦ πολλαὶ καὶ διάφοροι γνῶμαι παρ' αὐτοῖς. οἱ μὲν γὰρ αὐτ ἄζυγον λέγουσι, μήτε ἄῤῥενα, μήτε θῆλυν, μὴ θεὸς ὅλως ὅλα ἐ. ἄλλοι δὲ ἀρρενόθηλυν αὐτὸν λέγουσιν εἶναι, ἑρμαφρόδιτον φύσιν αὐτῷ περιάπτοντες. σιγὴν δὲ πάλιν ἄλλοι συνεύγουσιν αὐτῷ τροσαπτοῦσιν, ἵνα γένηται πρώτη συζυγία.

D

A noeton & agẽneton aoratũ, quam Archen sermo monada vocat. Cum hac monade est virtus eiusdem substantiæ ei, quam & eam voco Hen. Hæ autem virtutes, id est, Monotes, & Henotes, & Monas, & Hen, emiserunt reliquas emissiones Aeonum.[6] Iu iu! & Pheu, pheu! Tragicum verò dicere oportet, super hanc nominum fictionem [&] tantam audaciam quemadmodum sine rubore mẽdacio suo nomina posuit.[7] In eo enim quod dicit, est ante omnia Proarche, Proanennoetos, quam ego Monoteta voco: Et iterum; Cum hac Monotete est virtus, quam & ipsam voco Henotetem. Manifestum [est] quoniam figmenta sunt quæcunque ab eo dicta sunt: confessus est, quoniam ipse nomina posuit figmento, quę à nemine altero posita sunt: qui nisi hæc auderet, hodie veritas secundùm eum non habuisset nomina.[8] Nihil igitur prohibet & alterum quẽdam in tali argumento sic præfinire nomina. Est quædam Proarche regalis Proanennoetos, Proanypostatos virtus Proprocylindomene.[9] Cum illa autem est virtus, quam ego cucurbitam voco: cum hac cucurbita] autem est virtus, quam & ipsam voco perinane, hæc cucurbita, & perinane cùm sint vnum, emiserunt. Cùm non emisissent fructum, [in omnibus visibilem manducabilem & dulcem, quem fructum] sermo cucumerem vocat. Cum hoc cucumere est virtus eiusdem potestatis ei, quam & ipsam peponem voco. Hæ virtutes cucurbita, & perinane, & cucumis, & pepo emiserunt reliquam multitudinem Valentini delirioſorum peponum. Si enim eum sermonem qui de vniuersis sit, transfigurari in primam quaternationem oportet, & quemadmodum vult aliquis ipse ponere nomina, quis prohibet his nominibus, & multo credibilioribus, & in vsu positis, & ab * omnibus cognitis. *Hamiltonius.*

B

Alij autẽ rursus ipsorum primam & archegonon octonationem his nominibus nominauerunt. Primùm Proarchen, deinde Anennoeton, tertiam autem Arrheton, & quartam Aoraton. Et de prima quidem Proarche emissum esse primo & quinto loco Archen, ex Anennocto secundo & sexto loco Acatalepton, & de Arrheto autem tertio & septimo loco Anonomaston, de Aorato autẽ quarto & octauo loco Agẽneton. Pleroma hoc primæ Ogdoadis, has volunt virtutes fuisse ante Bythõ & Sigen, vt perfectorum perfectiores appareant, & Gnosticorum magis gnostici viri, ad quos iustè quis hoc dicat.[10] O pepones, sophistæ vituperabiles, & non viri. Ambitus Gnosticorũ

C

Etenim de ipso Bytho variæ sunt sententiæ apud eos. Quidam enim sine coniugatione dicunt eum neque masculum, neque fœminam, neque omnino aliquid esse. Alij autem & masculum & fœminam dicentes esse, hermaphroditi genesim ei donant. Sigen autem alij coniugem ei addunt, vt fiat prima coniugatio.

Hermaphroditi naturam] *Alij, inquit Tertull. masculum & fœminam eum dicunt, ne apud solos Lunenses Hermaphroditum existimet animalium commentator Fenestella.*

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in CAP. V.

Sed à matre] *lege, sed à matre foris facta* Secundum memoriam meliorum enixum esse cum quadam vmbra, *vel*, foris autem facta enixa est. *Christum scilicet dicit procreatum fuisse à matre foras exposa. Porrò vocem* τινὸς *restituimus ex Basilien.*

D

Similem ijs qui dicentur] *Int. legit ὅμοιον, non ὁμοίως, sed malè, vt Bill. monet: itaq; verti debuit, similiter ijs, vel, eo modo quo ij, qui dicetur.*

Fructificarent folia veritatis.] *Interpres legit τὰ φύλλα τῆς ἀληθείας: apud Epipha. erat: τὰ φυτὰ τῆς ἀληθείας, plantas veritatis: quod magis probat Billius. Atq; editio quidem Gallasij ex Epiphanio Græca Irenæi hactenus repræsentabatur in hac autem ex eodem in alijs locis eadem ab hoc vsque ad caput 9. subijcere placuit. licet enim non sit ipsa verba Irenæi proferre Epiphanius profiteatur, tamen eadem pæne verba vsurpat cum ijs, quæ interpres Irenæi conuertit è Græco: nam & Theodoretus, vt & ipse, ex eodem fonte ista hæresum narrationes hauserunt.*

Quaternionem esse dextram] *Scribe, dextrum, et sinistrum, item, & discedentem autem, ac desit utam virtutẽ non à triginta. Interpretat. Billij adde vocem vnam, primam Ogdoadem: Nam & hic vetus eam habet, & Epiphanius πρώτῳ, quem sequitur Billij interpretatio, non vet. interp. vt cum vertit, sed post 30. AEonas, cuius loco noster, sed à fructibus eorum.*

Illud, Eiusdẽ substantiæ ei, quam & eam voco Hen, *hoc sibi vult, ὁμοούσιον, siue consubstantiale esse Monadi illã virtutem, quæ dicitur vnum, sic enim in Bill. interp scribendum est.*

Iu iu. & Pheu] *vbi superioribus attexuit quædam Epipha. de Epiphane, de Clemente Alexandrino, redit ad hæc Irenæi, in quibus illud φεῦ vsurpat: de quo Suidas quidem notat esse σχετλιαστικὸν ἐπιῤῥῆμα, ἔστι δὲ καὶ θαυμαστικόν, sed admirantis notionem habet apud Tertull. adu. Valent. vbi scholastici φεῦ acclamant & laudant; hic verò dolentis, vt auctor ipse indicat apertius alio in loco, ὑπὲρ τὸ φεῦ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τραγικὴν ἐκφώνησιν καὶ σχετλιατισμόν ἐστι: vel potius σχετλιασμόν.*

Quam & ipsam] *lego*, quam & ipsam voco Henotetem; manifestè quoniã figmenta sunt quæcunq; ab eo dicta sunt, cõfessus est. Quoniã &c.] *Illud, est, quod aberat à prioribus editionibus non agnoscit Græcus liber, & σαφέστατα* manifestissimè *sonat.* Pleroma hoc primæ Ogdoadis] *addidimus in marg. primo loco vocẽ τόπῳ ex vet. int. apud quem interp. ita corrigenda est ex Græco, vt vicem expendat, & octauo loco agennetõ, Pleroma hoc primæ Ogdoadis. Has volunt fuisse, etsi hoc abest à Græc. Agenneton scribi iubet non modò Græcus, ἀγέννητον, sed & Tertull. qui omnia ista exagitat adu. Valent. cap. 35.*

ANNOTATIONES R. P. FR.
FEV-ARDENTII IN CAP. V.

1 Videamus nunc & eorũ inconstantẽ, &c.] *Ecclesiarum omnium concordiæ mirabili, quæ non nisi à Spiritu*

Universidad de Leiden Biblioteca

Lib. præscrip.

sanitio oriri potest, hæreticorum dissidia, pugnas, & quæ nunquam A cœpe possint, sententias subijcit, vt zizaniorum & bellorum satorem, horum authorem esse nullus nesciat. Etenim sicut ea, quæ germana est sponsa & columba Christi, vnica est: eaq; vnitate aduersus hostium cuiuslibet generis copias et impressiones inuicta permansit: sic hæreticorũ sectæ dissectæ, & quasi ciuili bello pugnãtia capita, mutuis vulneribus semper conciderunt. Falsitatũ et mendaciorum tesseram hãc certissimam esse, ex antiquissimis patribus ostendere magis libet, quàm quippiam proprio marte cudere. Mentior (*ait Tertull.*) si non etiam à regulis suis variant inter se, dum vnusquisq; proinde suo arbitrio modulatur, quæ accepit: quemadmodum de suo arbitrio ea composuit ille, qui tradidit. Agnoscit naturam suam, & originis suę morem, profectus rei. Idem licuit Valentinianis, quod Valentino; idem Marcionitis, quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innouare. *Et paulò superius.* Vnde extranei & inimici Apostolis hæretici, nisi ex diuersitate doctrinæ, quam vnusquisque de suo arbitrio aduersus Apostolos aut protulit, aut recepit? Illic igitur & Scripturarum & expositionum adulteratio deputanda est, vbi diuersitas B

Quæst. 4. ad Ortho.

inuenitur doctrinę. *Hæc ille. Iustinum martyrem adijciam:* Nunc cùm damnent (*ait*) hæretici alij alios, ob opinionum dissensiones; perspicuum est omnes eorum hæreses, occasionem habuisse ex ambitione, & mutua inuidia hæresiarcharum: propter quam causam, lupi graues ab Apostolo (Actor. 20) nominati sunt. Imò, fidem nostram, dum sibi aduersantur, affirmant, *vt scribit Hilarius libro septimo de Trinitate.* Inconsonæ persidorum sententię in vnum rectæ fidei modulum concinunt, trophæumq; nostræ victoriæ, eorum cassa certamina gignunt. Sabellij enim perfidia, Arij damnat errorem: rursus Ariani dogmatis error, Sabellij impietatem excludit, *ait Vigilius martyr.*

Lib. 2. contr. Eutychen.

Quod si aliquando certe contingat, id demum efficitur, quod Athanasius scribit orat. 2. contra Arianos: Instar Herodis & Pilati in blasphemias aduersus Christum illos consentire. C

Posciit autem hic locus vt de nouissimorum quoque Hugnosticorum mutuis pugnis, atque manifestis dissensionibus, præter ea, quæ paulò ante proposuimus, etiam aliquid adijciamus. Inflatis buccis nunc crepant Geneuenses, Heidelbergenses, Tigurini, & Angli Caluiniani placitè addicti, sese esse Augustanæ Confessionis Professores, & cum fratribus Lutheranis cõcordes: sed quàm mendaciter & impudenter id dicant, vel ex honorificis & fraternis titulis, quibus se se mutuò exornant, apertè colligitur. Caluinus namque lib. contra Heshusium, Lutheranos appellat, homines proteruos, improbos, rabiosos, mancipia Satanæ, quæ Diabolus horribili modo fascinauerit. *Item,* canes, nebulones, impuros spiritus, ebrios Saxones. *Et ne respondeant, à morte Caluini hæc dissidia sublata esse, audiant Bezam, in Creopagia his verbis aduersus eundem Heshusium succinentem:* Ignosce nobis, domine Doctor asine, cum reliquis tuæ speciei indiuiduis. *Exinde fraternitatis & pretensa concordiæ gratia, vocat eũ* Polyphemum, simiam, cothurnatum vegrandem & pileatum asinum. Canem in balneo, asinissimum sophistam, belluam, laruam, asinum bipedem & impurum, hominem histrionicum & monstrosum, mixtum ex simiarum & onagrorũ specie, animal carniuorũ, Cyclopem, asinũ sesquipedalem, & furentẽ, dignum qui ex tilia penderet. *Danæi quoq; iudicio, Lutherani sunt* hæretici, damnati, & excommunicati. *Iezlerus deniq; libro de duturnitate belli Eucharistici, pagina 93 recitat Lutheranos passim à suis Zuinglianis censeri* Antropophagos, hæmatopotas, thyestas, carnifices, Christicidas, artolatras, impanati Dei cultores, abnegatores redemptionis per Christum factæ, Eutychianos, Svvenckfeldianos, subuersores complurium articulorum fidei, &

Antiochiæ dro.

cęt. *Atque hoc Sacramẽtariorum de fratribus suis Lutheranis iudicium, hoc pacis & concordiæ confictæ argumentum, hæc, si superis placet, iactata harmonia.*

His autem excitati Lutherani, inquit ibidem Iezlerus, Zuinglianos vocarunt conuictos hæreticos, dæmoniacos, diaboli omni ex parte, ante, pone, supra, infra, intus, & extra obsessos, diaboli martyres, gladio potius Magistratus ciuilis quàm verbis refellendos, fugiendos ab omnibus bonis, annumerandos cum Anabaptistis, Nestorianis, Arianis, Turcis, omnium mortaliũ quos vnquam terra sustinuit, deterrimos &c. *Quæ igitur inter hos concordia? quis Euangelicorum, & reformatorum fratrum Hugnosticorum consensus? quod vnitatis, & Christianæ Apostolicæq; charitatis vinculum? &c.*

Lib. 4. hist. Basil. c. 2. 7.

2. Dualitatem quandam] *Deleuimus,* secundam, *authoritate vet. Cod. Et paulò post, pro,* vocant aliquid, *reposuimus* vocat aliud: *sicut* diffiniuit, *pro,* definit: *Et paulò post,* emissas, *pro,* demissas. *Præterea,* determinantem, *pro,* de termino autem: *&,* illorum matrẽ, *pro,* illum Nus à matre: *idq; tam authoritate veteris manuscripti codicis, quàm Græcæ lectionis, & Domini Billij commonitione instructi.*

3. Falsi nominis Gnostici] *Hoc nomen Valentinianos sibijpsis indidisse ex 24. ea huius libri patet, idq; ex omnium rerum amplissima notione, qua se praditos præ cunctis mortalibus iactabant, vt ait Clemens Alexand. lib. 1. pædag. cap. 6. Hoc autẽ, quasi hæreditario iure ab omni æuo possidẽt hæretici, vt speciosis tiuulis se suosq; cœtus adornẽt. Simon se* virtutẽ Dei magnã *affirmabat: Mõtanus,* Paracletum Ecclesiæ promissum: Noëtus in eam dementiam delatus est (*ait Epiphanius*) vt se Mosem diceret esse, & fratrem suum Aaronem. *Manichæis frequenter exprobrat Augustinus, quòd nomen* Manetis eorum Patriarchæ, *vt apud Græcos significatio insaniæ vitaretur, geminata litera* n, Mannichęum, *quasi manna fundentem appellauerunt.* Magna quoque impudentia Nouatiani sese Catharos, id est, mundos & puros vocabant, *ait in eos scribens Epiphanius. Nostro verò sæculo & hanc auorum suorum philautiam pedibus & manibus sequuntur hæretici, dũ suos hæresiarchas,* Prophetas, Apostolos, Paulos, & Helias, mundique huius Soles & luminaria: *& vicissim illi,* Euangelicos, reformatos, sanctificatos ex vtero, (*& quid non?*) *quos miserè dementant, vocare non erubescunt.* D

Contra Noetiã. Lib. de hæres. c. 40. & lib. 10. cont. Faustum c. 22.

4. Secundus autem] *Huius meminit Tertullianus libro Præscriptionum, dicitque paucis exceptis, cum Valentino consentire. Augustinus in hoc tantùm distare scribit, quod opera turpitudinis adderet: Epiphanius verò, quòd vocibus magis sonoris aures quidem suorum demulceret; sed omni ratione ex seminario diaboli erroris sui ornatum haberet omnium miserabilium miserrimus. Theodoretus libro primo hæreticarum fabularum, pauciora recitat quàm hic Irenæus.*

Lib. de hæres.

5. Alius verò quidam] *Epiphanem istum vocant Theodoretus ac Epiphanius. Sed quàm obscœnum monstrum fuerit, et subita morte perierit, audire præstat ex Clemente Alexand. lib. 3. strom.*

Hic

Hic autem Epiphanes (*ait*) filius erat Carpocratis, & matris Alexandriæ nomine; ex patre quidem Alexandrinus, ex matre verò Cephalenæus. Vixit autem solùm septemdecim annis, & Samæ, quæ vrbs est Cephalæniæ, vt Deus est honore affectus: quo in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, musæum, ædificatum est & consecratum: & cùm est noua luna, conuenientes Cephalenæi, natalem in deos relationem Epiphani sacrificant, libantq́ue & conuiuantur, & hymnos canũt. *Et paulò ante:* Qui à Carpocrate & Epiphane descendunt, censent oportere vxores esse communes, à quibus in nomen (*Christianum*) maximum emanauit probrum. *Id autem luculentius sic exprimit Eusebius:* Gentibus copiam & tanquam ansam B præbuerunt sacro Dei verbo petulanter, impieq́ue obtrectandi: eo planè consilio, vt fama de flagitiosa istorum vitæ ratione passim dissipata, turpem ignominiæ notam, vniuersæ Christianorum multitudini inureret. Vnde certè accidit, vti nefaria quædam opinio de nobis excitata per infidelium animos, longè lateq́ue peruaderet, quòd videlicet nefando concubitu matres & sorores violare, tum etiam scelerato quodam alimenti genere vti non vereremur.

6 Iu, iu! & Pheu, pheu!] *Istas esse indignantium & dolentium, imò & demirantium nonnumquam exclamationes, aliquando solas, aliquando duplicatas pro subiecta affectuum materia, Comicis simul & Tragicis Græcorum vsitatas notum est. In Aubus Aristophanis vtramque eadem ferè pagina reperias. In Sophoclis Aiace, vtramque etiam; C apud Euripidem ita frequens est, ἰοὺ, ἰοὺ præcipuè, vt notare superuacuum sit. Ideò autem de Tragicis assumere maluit Iren. vt Valentinianarum opinionum portenta tanto maiora ostenderet, quanto personarum & rerum grauitate Comœdiam Tragœdia superat. Nec erit alienum, hic Tertullianum appellare. Cogor, ait libro contra Valentin.* hîc quid ista nomina desiderent proferre de pari exemplo. In scholis Carthaginensibus fuit quidam rigidissimus Rhetor Latinus, Phosphorus nomine. Cùm virum fortem perorraret, Venio, inquit, ad vos, optimi ciues, de pręlio cum victoria mea, cum felicitate vestra ampliatus, gloriosus, fortunatus, maximus, triumphalis. Et Scholastici statim familiæ Phosphori, φεῦ, acclamant. Audisti fortunatam, & Hedonen, & Acinetum, & Teletum; acclama familiæ Ptolemæi φεῦ. Hoc erit Pleroma illud arcanum, diuinitatis tricenariæ plenitudo.

7 In eo enim] *expunximus* nemo.

8 Nihil igitur prohibet] *Ridicula & anilia somnia hæc, & verba hæreticorum irrisurus Beatus Martyr,* etiam à seipso (*ait Epiphanius*) aliam nomenclaturam apposuit, velut dignam ad conferendam ipsorum nugacibus deliramentis, nimirum, peponum, & cucumerorum, ac cucurbitarum generibus, &c. *Vrbanis quoque & facetis verbis, aliquando hæresim suggillare operæpretium iudicauit Tertullianus.* Si ridebitur alicui, *ait,* materijs ipsis satisfiet, multa sunt sic digna reuinci, ne grauitate adorentur. Vanitati propriè festiuitas cedit. Congruit & veritati ridere, quia lætans: de æmulis suis ludere, quia secura est. Vbicunque dignus risus, officium est.

Contra hæres. 12.

Libr. contra Valent.

9 Cum illa autem] *Duodecim has voces, vt & paulò post, alias octo, ex magnæ fidei veteri manu scripto exemplari adiecimus, quæ etiam literam dilucidiorem faciunt.*

10 O Pepones sophistæ] *Versus est ex secundo libr. Iliados Homeri, quem æquo iure in eos vsurpat, quo beatus Paulus Epimenidu, Menandri, & Arati verbis aliquando vsus est.* Pepo, *cucumeris genus est Plinio, magnitudine cætera excedens, concoctu difficile, sed maximè refrigerans & aluum emolliens.* Πέπων *translatitiè Græci dicunt hominem fractum, effœminatum, dissolutum, & mollem, vt in supra scripto versu Homeri. Et alius,* μαλθακώτερα πέπονος & οὐκὲ μοι γυναῖς, *id est, mollior mihi* 9 *euasisti fico matura. Hi siquidem Gnostici tam fœdis libidinibus seipsos conspurcabant, vt hominis detracto nomine, atrocioribus, dignis tamen, nomenclaturis impositis, Patres eorum institutum detestentur. Hinc beati Ioannis auditor Polycarpus, Marcionem sibi obuium vocauit* Primogenitum Satanæ. *Iren. in sequentibus vocitat* apostatas veritatis, & serpentis aduocatos; Pandoræ Sophistas peruersissimos; non homines, sed muta animalia, hominum vmbras præferentes, *Clemens Alexand. 7. strom.* agrestes & inanes amygdalas, adulterantes veritatem; regulæ Ecclesiæ fures, principes ac duces mysteriorum impiorum, animalia immunda, quæ bisidas quidem habent vngulas, minimè autem ruminant. *Et his antiquior Ignatius,* vaniloquos, mentis seductores, Christum mercantes, verbi Euangelici caupones, sycophãtas, fructus mortiferos, progeniem maledictam, inimicos crucis Christi, ramos eorum, qui Dominum gloriæ occiderunt, prophetarum interfectores, malas herbas, feras homicidas, semẽtum diabuli nequam, inimici seminariũ, cippos & & sepulchra mortuorum, malos operarios, canes mutos, serpentes se contrahentes, draconculos squamosos, aspides, basiliscos, scorpiones, thoës astutos, & simias hominum imitatrices. *Et Clemens Roman.* non homines, sed feras crudeles in humana figura, lupos pernicioso, diaboli organa, & iræ filios. *Tam obscœnas siquidem & execrandas illorum impudentias fuisse refert Epiphan. libr. 1. contra hæres. 26. vt vix, ac ne vix quis legere valeat sine graui animi indignatione, & ob has tam monstruosa nomina meritò sortitos dicit, vt* Borboriani, Coddiani, Stratiotici, Phibionitæ, Barbelitæ, Barbeliotæ *vocarentur: cui facilè subscribit Theodoretus lib. 1. hæret. fabularum.*

Epi. ad Tral. & ad Philad. & ad Antioch.

Ireneus lib. 5. cap 3. & lib. 3. cap 39. & lib. 4 ca. 2. & 60.

Lib. 2. Const. cap. 24. & lib. 6. cap. 10.

QVÆ SVNT IN QVIBVS NON CONVENIAT inter Valentini discipulos. CAP. VI.

AT verò Ptolemæus, Bytho, quem illi pro Deo colunt, coniuges duas, quas etiam affectiones vocat, excogitauit, ac dono dedit, Cogitationem scilicet, ac Voluntatem. Primùm enim in animum induxit aliquid proferre, ac deinde Voluntas, vt ipse inquit, secuta est. Quare duabus hisce affectionibus, vel etiam virtutib (virtutes enim eas rursus appellat) hoc est Cogitatione & Voluntate velut inter se copulatis, Monogenis & Veritatis ortus ex coniugio extitit: quos quidem visibiles duarum inuisibilium Patris affectionum typos & imagines prodijsse ait, hoc est, Veritatem Volũtatis, & Nun Cogitationis. Ac propterea adueniente Voluntate masculus quidem ingenitę Cogitationis imago extitit, fœmina autem Voluntatis. Itaque Voluntas Cogitationis facultas effecta est. Cogitatio etenim productionem illa quidem sibi proponebat: cęterũ per se ipsa producere nequiebat, quę cogitabat. Cùm autem Volũtatis facultas accessit, tum demùm, quod cogitabat, in ortum produxit

Et heu vanam stulti deliram nugacitatem! Hoc enim neque de homine aliquis sana mente præditus acceperit, nedum de DEO. *Videtur autem mihi prudentior ipso esse Homerus, in eo, quod Iouem curam secum in animo voluentem describit sollicitum & egreferentem, & per totam noctem sine somno perseuerantem, quo Achiuis insidias strueret, quum Thetis ipsum rogasset, vt pœnas darent Græcorum Principes, atque ipsi Græci, propter contumeliam ac iniuriam Achilli illatam.*

Potius enim Homericam sententiam de Ioue & Achiuis meritò dixerit, qui tantam suam audaciam euomuit, quàm de vniuersorum Domino, qui simul vt cogitat, etiam perficit hoc, quod voluit: & simul vt vult, etiam hoc cogitat, quod voluit: tum cogitans cùm vult, & tum volens cùm cogitat: cùm totus sit cogitatus, totus mens, totus lux, totus oculus, totus auditus, totus fons omnium bonorum.

Ait Colorbasus primam Aeonum Ogdoadem nõ gradatim ita productã esse, vt alius ex alio fluxerit: verùm simul & cõfertim omnes AEonas à Propatore & Cogitatione sua procreatos esse non minus certò asseuerat, quã si ipse obstetricis munere functus fuisset. Ac iam non ex Sermone & Vita Hominem & Ecclesiam, nec ex Homine & Ecclesia, vt alijs placet, Sermonem & Vitam procreatos esse ipse cum suis ait: verùm alio modo id ita refert. Quod Propator emittere cogitauit, hoc Patris nomen accepit. Quoniam autem id quod produxit, verum erat, hoc Veritas appellatum est. Porrò cùm seipsum ostendere voluit, hoc Homo dictum est Deniq; postquam eos quos antè cogitauerat, protulit, hoc Ecclesia nuncupatum est. Locutus est Homo Sermonem: hic est primogenitus filius. Sermonem vita consecuta est. Ita Ogdoas prima confecta & absoluta est.

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. VI.

ET affectiones] *apud Epiph. legendum* διαθέσεις, *non* διαθέσεσι. *atque hic quædam sunt in Græco, quæ non habentur in veteri translatione, nempè,* καὶ τὴν μὲν ἔννοιαν ἀεὶ συνυπάρξασαν ὡς αὐτῷ συνουμένην ἀεὶ τὸ προβάλλεσθαι, τὸ δὲ θέλημα ὡς αὐτῷ ὁπτηγινόμενον *i. ac cogitationem quidem semper vnà cum ipso extitisse, cogitantem aliquid proferre. Voluntatem verò ipsi aduentitiam fuisse.*

Ἔστι τοίνυν Πτολεμαῖος, ὁ οἱ σὺν αὐτῷ, ἓξ ἐμπειρότερος ἡμῶν τοῦ ἑαυτῶν διασκάλου προελήλυθε, τῇ ἐκείνου ὑφηγήσει προσδοκήσας ἑνὸς ὑπερβολὰς εὑρεῖν. δύο γὰρ οὗτος συζύγους ὡς θεοὺς παρ' αὐτοῖς βυθὸν καλουμένῳ ἐπενόησέ τε καὶ ἐχαρίσατο. ταύτας δὲ διαθέσεσιν ἐκάλεσεν, ἔννοιάν τε καὶ θέλημα· καὶ τὴν μὲν ἔννοιαν ἀεὶ συνυπάρξασαν αὐτῷ ἐννοεῖν ἀεὶ τὸ προβάλλεσθαι, τὸ δὲ θέλημα ἐπιγινόμενον. πρῶτον γὰρ ἐνενοήθη προβαλεῖν, εἶτα φησὶν ἠθέλησε διὸ καὶ τὰ δύο διαθέσεσιν τούτων, ἃ καὶ δυνάμεων, δυνάμεις γὰρ αὐτὰς πάλιν καλῶ, τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ θελήσειν, ὥστε συγκραθέντων εἰς ἄλλήλας τῇ προβολῇ ὡς μονογενοῦς καὶ τῆς ἀληθείας, κατὰ συζυγίαν ἐγένετο, οὓς νῦν τύπους καὶ εἰκόνας τῶν δύο διαθέσεων ὡς παῖδας προσλαβὼν τὰ ἀόρατα ἔρατὰς, ὡς θελήματος καὶ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἔννοιαν τὸν νοῦν. καὶ διὰ τοῦτο θελήματος ὁμοῦ ἄρρεν εἰκὼν τῆς ἀγεννήτου οὐσίας γέγονεν, ὃ ἦν ἕλυσις τοῦ θελήματος. τὸ θέλημα τίνων δύναμις ἐγένετο τῆς ἐννοίας. ἐννοεῖ μὲν γὰρ ἡ ἔννοια τὴν προβολήν, οὐκ ἦν πρὸ ἐβούλετο δὲ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἡδύνατο δὲ ἐννοεῖ ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὑπεδέξατο αὐτὸν, ὅτε ἄνθρωπος ἐλέχθη. οὓς ὁ προελογίσατο ὅτε προβάλλε, ὅτε ἐκκλησία ὠνομάσθη, καὶ ὁ ἄνθρωπος τοῦ λόγου, οὗτός ἐστιν ὁ πρωτότοκος υἱὸς. ἐπακολουθεῖ δὲ λόγῳ καὶ ζωὴ. καὶ οὕτως πρώτη ὀγδοὰς συνετελέσθη.

Veritatis ortus] *pro* τῇ προβολῇ, *lego* ἡ προβολὴ *ex vet. interp.*

Prodijsse] προελθεῖν. Nun cogitationis] *Idem hoc loco est* νοῦς, *qui Monogenes.*

Ac propterea adueniente voluntate] *pro* διὰ τοῦτο, *lego cum vet.* διὰ τοῦτο. *addo autem* ὀπτηγινομένου *(quo verbo superius quoq; vtitur author) quia vetus interp. habet aduentitia.*

Ingenitæ cogitationis] *pro* οὐσίας *apud Epiph. reponendum est* ἐννοίας, *vt perspicuè sensus postulat.*

Nõ gradatim] *Quanto meliores, inquit Tertull. qui totum hoc tadium amoliti, nullum AEonẽ voluerunt alium ex alio per gradus veuera Gemonios structum, sed mappa, quod aiunt, missa, semel octoiugem istam ex Patre, & Ennœa eius exclusam.*

Seipsum ostendere] ἑαυτὸν *lego cum vet. Tertullianus autem, Quum semetipsum voluit probare.*

Locutus est homo sermonem] *addo* ἐλάλησε *in Græc. ex vet. int. at g, etiam ex ipso Tertul. qui tamẽ videtur legisse* ἤχησε. *Vertit enim, sonuit.*

NOTAE EX ADVERSARIIS Frontonis Ducæi in CAP. VI.

ENnœan & Thelesin] *Apud Epiphanium in hæres. 33. videmus has voces,* θέλημα *&* θέλησιν *vsurpari* ἀδιαφόρως. *Tertull.* Cogitationẽ & voluntatem *Latinè dixit cap. 33. adu. Valen.*

Qui autem prudentiores] *Hæc Epiph. hæresi 35. Colorbaso cuidam attribuit, & eum sequutus Theodoretus libro primo hæreticarum fabularum, Colorbasijs: & Tertull. capite trigesimo sexto aduers. Valent.* Quanto meliores qui semel octoiugem istam ex patre & Ennœa eius exclusam voluerunt. *Colarbasum idem nominat de Præscription. capite quinquagesimo cum nostro interprete Iren. cap. 10. libr. 1. Multa hic sunt ἅνα κόλεθα. si ad Græcorum sententiam examinentur, quam eleganter expressit Billius; ad verbum dicendum fuisset, emissionem AEonum simul emissam esse, vel procreatam.*

Non videntur tibi hi] *Hæc ex eodem Epiphanio deprompta sunt, in quibus licet ipsa verba non proferat Irenæi, tamen ab eius sententia non multum discedit. Correximus autem in Cornarij interpretatione quæ videbantur corrigenda ex vet. interp. ex quo & pro τοῦτο & ὁ legendum τότε & ὅτε. vnde constat etiam rectè à doctissimo Feu-ardentio quatuor illas voculas ex veteri codice adiectas esse. nec expunximus illud φῶς, tametsi abest à veteri, lux, quo modo scripsit Cornarius, non, lex.*

Porrò non video cur hic Billius vertat omnes AEonas, pro, sex AEonas. sic enim Græcè Epiphanius, τὴν τῶν ἓξ αἰώνων προβολήν. *licet enim Tertullianus octoiugem nominet, tamen id fit, quia parentes numerat cum liberis. Certè Græca Epiphanij sequutus est hoc loco Billius, cùm tamen iudicio quidem nostro, ex veteri interprete Græca fuerint emendanda. Planè enim opponi videntur hi Colorbasij Valentinianis: nam illi quidem, vt leges libro primo, capite primo, de Logo & Zoe emissam secundam coniugationem volebant, Hominem scilicet & Ecclesiam: at isti contra inuerso ordine ex Anthropo & Ecclesia Logon & Zoen: id adeò quæ sequuntur docent,* locutus est Anthropos Logon, hic est primogenitus filius, *subsequitur*

QVÆ SVNT IN QVIBVS NON *consonant aduersus inuicem hi, qui sunt à Valentino omnes.*

CAPVT VI.

PI verò qui sunt circa Ptolemæum scientiores, duas coniuges habere Bythõ dicunt, quas & dispositiones vocant, Ennœam & Thelesin. Primò enim mente concepit quid emittere, (sicut dicunt) pòst deinde voluit. Quapropter duobus his affectibus & virtutibus, id est, Ennœæ & Theleseos, velut commixtis inuicem, emissio Monogenis & Aletheiæ secundùm coniugationem facta est. Quos typos & imagines duorum affectuum Patris egressas esse inuisibilium visibiles, Thelematis quidem Nun, Ennœas autem Aletheian: & propter hoc aduentitiæ volũtatis masculus est imago, innatæ verò Ennœæ fœmininus, quoniam voluntas velut virtus facta est Ennœæ. Cogitabat enim [2] Ennœa]semper emissionem, non tamen & emittere ipsa per semetipsam poterat quæ cogitabat. Cùm autem voluntatis virtus aduenit, tunc quod cogitabat, emisit.

Non videntur tibi hi, ô dilectissime, [3] Homerici Iouis, propter solicitudinẽ non dormientis, sed curæ habentis quando poterit honorare Achillem, & multos perdere Græcorum, apprehensionem habuisse, magis quàm eius qui est vniuersorum Deus? Qui simul vt cogitauit, perficit id quod cogitauit: & simul ac voluit, & cogitat hoc quod voluit: [4] tunc cogitans cùm vult,] & tunc volens cùm cogitat: cùm sit totus cogitatus, & totus sensus, & totus oculus, & totus auditus, & totus fons omnium bonorum.

Qui autem prudentiores putantur illorum esse, primam octonationem non gradatim, alterum ab altero *AEonem emissum dicunt, sed simul & in vnum AEonum emissionem à Propatore, & Ennœa eius, cumque crearentur, ipsi se obstetricasse affirmant. Et iam non ex Logo & Zoë Anthropõ & Ecclesiam, sed ex Anthropo & Ecclesia Logon & Zoën dicunt generatos in hunc [5] modum] dicentes, Quando aliquid emittere voluit Propator, hoc Pater vocatus est; at vbi quæ emisit, vera fuerunt, hoc Aletheia vocatum est. Cùm autẽ voluit semetipsum ostendere, hoc Anthropos dictus est. Quos autem præcogitauerat posteaquam emisit, hoc Ecclesia vocata est. Locutus est Anthropos Logon, hic est primogenitus Filius, subsequitur autem Logon, Zoë, & sic prima octonatio completa est.

Gnosticorũ Deus Poëticus.

*acuone.
*λόγον δὲ
*λόγον δὲ
[5] λέγοντα
[4] ὅτε δὲ ἠθέλησεν
[3] ὁμηρικὸς
[2] ἐννοεῖ μὲν γὰρ
*διαθέσεις
*ἡ προβολὴ
*διὰ τοῦτο
*ἐννοίας
*ὀπτηγινομένου
*ἑαυτὸν
*λόγον δὲ
*λόγον δὲ
λέγοντα
ἤχησε
ἑαυτὸν
ἐλάλησε
τότε
ὅτε
ἐννοεῖ μὲν γὰρ
διαθέσεις
ἐννοίας
ὀπτηγινομένου

Universidad de Deusto Biblioteca

Logon Zoe. Ac Pamelius quidem in Tertull. corrigendum esse A *vult Epiphanium, ita vt legatur, sed velut alij volunt, pro, aut velut alij volunt: sic enim verterat Cornarius* καὶ ἓξ ἀνδρώπου ὡς οἱ ἄλλοι: *nobis tamen videtur illud* ὡς οἱ ἄλλοι: *scribendũ post* καὶ ἐκκλησίαν, *vt Valentiniani designẽtur, ac deinde* ἀλλ' ἓξ ἀνθρώπου.

Vera fuerunt] *In Græco legendum* ἃ προεθέλετο ἀληθῆ ἦν. *Tertul. quoq;: Quũ protulit, quia vera protulit, hic veritas appellata est.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEVARDENTII IN CAP. VI.

1. Hi verò] *Persequens mutuas pugnas & contradictiones Gnosticorum, docet illos Deum verum in poëticum (qui variis coniugiorum, affectuũ, & mutationum passionibus subijciatur) transmutare: cum tamen Deus verus ineffabili sapientia cuncta nouerit, & voluntate immutabili omnia posita atq; perficiat. Ad hunc certè locum respexit Cyrillus Ierosol. cùm scripsit:* Deus non ex parte videns est, ex parte autem visione priuatus: sed totus oculus, totus auditus: & totus mens, &c. *Cateches. 6.*

2. Ennœa] *deleuimus*, Ennœæ *authoritate vet. Codicis.*

3. Homerici Iouis] *locus est apud Homerum Iliad. 2.*

Ἀλλοι μὲν ῥα θεοί τε, καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταὶ
Εὗδον παννύχιοι. Διὰ δὲ σὺκ ἔχεν ὕδυμος ὕπνος,
Ἀλλ' ὄγε μερμήριζε κατὰ φρένα, ὡς Ἀχιλῆα
Τιμήσῃ, ὀλέσῃ τε πολέας ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν.

Sic nos vtcunque carmine reddidimus.

Iamq; alij placida diuiq; hominesq; quiete
Gaudebant: sed enim vigilans tum iupiter vnus,
Mente volutabat clarum qui reddat Achillem,
Et cadat ad classem Græcorum multa virũm vis.

Ideò autem vltimum versum ambiguè extulimus, quòd consultus Eustathius ista moneat, ὅρα ἢ τὸ πολέας σχῆμα γὰρ ἀμφιβολίας ποιεῖ ἄδηλον γὰρ εἴτε πολλοὺς τῶν Ἀχαιῶν ὀλέσῃ, ὧν ὀλυμένων ἐλάμβανε Ἀχιλλεὺς, εἴτε πολλοὺς τρῶας τε καὶ Ἕλληνας, ἐπὶ ταῖς ναυσὶ Ἀχαιῶν, ὅπερ κάλλιον. *id est, Aduerte autem ad* πολέας, *quod* multa virũm vis *reddidimus; habet enim figuram amphibologiæ: quia incertum multosne Græcorum, quorum nece honorabatur Achilles, an multos Troianorum simul & Græcorum, ad Græcorum naues (quod melius est) perditurus sit. Beatus*

ΠΟΛΛΗ ΔΗ ΜΑΧΗ ΠΑΡ' ΑΥΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ. οἱ ΜΕΝ ΓΑΡ ΑΥΤΟ ἐκ πάντων γεγονέναι λέγουσι διὸ καὶ ἐυδοκηθὸν καλεῖσθαι, ὅτι ΠΑΝ ΤΟ ΠΛΗΡΩΜΑ ἠυδόκησεν. * οἱ ΔΕ ἐκ μόνων τῶν δέκα αἰώνων * διὰ τοῦτο ΤΟΥ ἀπὸ λόγου καὶ ζωῆς προβεβλῆσθαι αὐτὸν δοξάζουσι λέγοντες * τὰ προγονικὰ ὀνόματα τὰ διασώζοντα. οἱ ΔΕ ἐκ ΤΟΥ δεκαδύο αἰώνων ΤΟΥ ἐν τῷ ἀνθρώπου δὲ καὶ * ζωῆς γενομένων. καὶ διὰ τοῦτο ὑὸν ἀνθρώπου * καὶ διὰ τοῦτο * ὁμολογεῖ, ὡσὰν εἰ ἀπόγονον ἀνθρώπου. οἱ ΔΕ τὸ λόγον ὑπὸ τοῦ χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος * εἰς ΤΟ ζωικὸν σήριγμα τοῦ ΠΛΗΡΩΜΑΤΟΣ γεγονέναι λέγουσιν ὑὸν ἀνθρώπου. καὶ διὰ τοῦτο χριστὸν λέγεσθαι αὐτὸν τὴν * πατρικὴν τοῦ πατρὸς, ἀφ' οὗ προβλήθη διασώζοντα προσηγορίαν. ἄλλοι ΔΕ ὡς εἰπεῖν τινες ΤΗΣ ἄνω ΔΥΝΑΜΕΩΣ * ἐκλελοιπυίας ψεῦδος τὸν προπάτορα τῶν ὅλων, καὶ προάρχειν, καὶ προαιωνόητον ἀνθρωπον λέγουσι καλεῖσθαι. καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ μέγα καὶ ἀπόκρυφον * εἰς μυστήριον, ὅτι ἡ ὑπὲρ τὰ ὅλα δύναμις καὶ ἐμπεριεκτικὴ ΤΩΝ πάντων ἀνθρωπος καλεῖται, καὶ διὰ τοῦτο ὑὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγειν τὸν Σωτῆρα.

Multa quidem pugna apud eos & de Saluatore nostro. Nam quidam ex omnibus ortum esse dicunt: eaque etiam ratione Eudocetum ipsum nuncupant, quòd videlicet vniuerso Pleromati Patris gloriam per eum illustrare placuerit. Sunt item, qui eum ex solis ijs decem Aeonibus, quos Sermo & Vita in lucem extulerunt, productum fuisse tradant: ob eamque causam Sermonem & Vitam ipsum appellari, auita videlicet nomina retinentem. Alij rursus eum ex duodecim illis Aeonibus, qui ex Homine & Ecclesia exti terunt, ortum esse malunt: hincq; fieri vt ipsemet sese Filium hominis confiteatur, tanquam Hominis nepotem. Alij præterea eum CHRISTI & Spiritus sancti, qui fulciendi Pleromatis causa producti sunt, sobolem esse malunt: obidq; CHRISTVM eum dici, parentis nimirum illius, ex quo productus est, nomen seruantem. Non etiam desunt, qui omnium propatorem & proarchen, & proanennœton Hominem vocari asserant: & hoc esse magnum illud & abstrusum sacramentum, nempè quòd vis illa, quæ omnia superat, complexuq; suo continet, Homo appellatur: eamq; esse causam cur Saluator filium Hominis se dicat.

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. VII.

Patris gloriam] *addo in Græc. hæc verba ex vet.* διὰ τοῦτο δοξάζειν τὸν πατέρα.

Ob eamq; causam] *hic quoq; add. ex vet. hæc verba,* καὶ διὰ τοῦτο λόγον, καὶ ζωὴν λέγεσθαι αὐτὸν.

Auita nomina] προγονικὰ. *delẽdus est in Græco articulus* τὰ.

Ex Homine & Ecclesia] *apud Epiphaniũ pro* ζωῆς, *legendum* ἐκκλησίας.

Sese] *addendum* ἑαυτὸν *in Græco.*

Hominis nepotem.] ἀπόγονον.

Qui fulciendi Pleromatis] *corrigenda sunt Græca apud Epiphanium ex vet interpret. ac sic legendum,* ΤΗΣ ἄνω ΔΥΝΑΜΕΩΣ σήριγμα τοῦ πληρώματος προβεβλημένον.

NOTAE EX ADVERSARIIS Frontonis Ducæi in CAP. VII.

Quapropter beneplacitum] *Græc.* εὐδοκηθὸν καλεῖσθαι: *vnde apud Theodoretum corrigendum est illud Sydochiteon, hoc est, complacendum, & scribendum, Eudocetum* εὐδοκητὸν, *hoc est, beneplacitum, vel, cõplacitum. Sed ibidem legimus, vt apud Epiphanium, Seruatorem factũ ad Pleromatis stabilimentum, hoc tamen apud vtrumque emendandum est, vt ex Tertulliano constat c. 39.* Alij à Christo & Spiritu sancto cõstabiliẽdæ vniuersitati prouisis confictũ. *sic cap. 1. sub finem* τὸν χριστὸν εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ πληρώματος προβεβλημένον. *denique in Græco videtur legendum* ἑαυτὸν ὁμολογῶν, *cùm vetus habeat, se confiteri.* D

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. VII.

1. Multa autem pugna apud eos] *Diuersas illorum sententias de Saluatoris nostri aterna*

Irenæus eum sensum sequutus est, qui vel Eustathio ipsi melior videtur, nisi dicas post perdere *de esse* ad naues, *vt apud eundem etiam Homerica seruetur ambiguitas: quod subtilius forsan quàm verius excogitatum putem, cùm id non doceat Vetus codex, & ad Homeri locum allusisse potius; quã eius verba vsurpasse videatur. Epiphanius aduersus Ptolemaitas, Irenæi sententiam pluribus verbis & apertioribus explicat.*

4 Tunc cogitans cùm vult] *Quatuor has voculas ex veteri codice adiecimus. Concinnè autem quatuor axiomatibus quæ de infinita Dei omnipotentia didicerat à Polycarpo, & alijs Apostolorum auditoribus, explicat, aduersus Gnosticorum impia figmenta, quibus illam certis limitibus* B *coërcebant, admittentes Deum quidem omnipotentem esse, sed eorum, quæ ei subiacebant: multa eundem subterfugere putantes, vt ex superiori capite colligitur. Sagaciter enim animaduertebat hic B. Martyr, Deum Patribus ne ad promissa eius & iussa capessenda trepidarent, omnipotentiam suam proposuisse; Apostolos quoq; prætermissu boni, iusti, misericordis, & varijs alijs, hoc vnum Dei Patris epithetum credendum initio Symboli affixisse: demumque huius immensæ virtutis fidem, totius religionis Christianæ basim esse, quæ si aliquatenus vacillet, totum corruere Euangelium necesse sit. Iudicent igitur quorum dogmata amplexentur, nostri sæculi Sacramentarij, qui vt suas opiniones tueantur de absentia corporis Christi; summa cũ Diuinæ maiestatis blasphemia, plurima eum posse facere pernegant. Quin & eo furore agitantur, vt reclamantibus omnibus Scripturis, miraculis, & operibus diuinis, Deum ipsum præter eius quam creauit naturæ leges, quicquam operari posse inficientur. An non hoc est Gnosticum & Valentinianum, vel potius Atheismum buccis inflatis personare? Salubriùs multò Virginem percunctantem quanam arte viro non agnito pareret, Angelus iussit attendere, non esse impossibile apud Deũ omne verbum. Huc pertinent & istæ Scripturarum voces: Nunquid manus Domini inualida est? Subest tibi cùm volueris posse: Non est abbreuiata manus Domini: sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea. Nunquid supra naturæ leges, limum in carnem; carnem in statuam conuertit? Aridam virgam florere, solem cursum sistere, brutum humana verba vsurpare, flammas alijs parcere, alios deuorare iussit?*

5 Modum] *ita vetus codex; Excusi habebant* mundum.

QVALIS CONVERSATIO IPSORVM, & quæ est figuratio vita.

CAPVT VII.

MVlta autem pugna apud eos, etiam de Saluatore. Quidam enim eum ex omnibus generatum dicunt, quapropter beneplacitum vocari, quoniam vniuersum Pleroma bene sensit per eum glorificare Patrem. Alij autem ex so- C lis [decem] AEonibus, qui sunt à Logo & Zoë emissi, & [2] propter hoc Logon & Zoen dici eum, parentum nomina custodientem. Alij autem ex duodecim AEonibus [3] his [qui sunt ab Anthropo & Ecclesia facti: & [4] propter hoc Filium hominis se cõfiteri, velut postgenitum Anthropi. Alij à Christo & Spiritu sancto ijs] qui ad firmamentum Pleromatis emissi sunt, factum eum dicunt, [5] & propter hoc Christum vocari,]Patris sui à quo emissus est, custodiẽtem appellationem. Alij autem sunt qui ipsum Propatorem omnium & Proarchen, & Proanennoeton, Anthropon dicunt vocari, & hoc esse magnum & absconditum mysterium, quoniam quæ est super omnia virtus, & cõtinet omnia, Anthropos vocatur, & ideo hoc Filium hominis [se] dicere Saluatorẽ.

Diuersis quinq; sententijs super vnico Saluatore nostro pugnabant.

Tertul. lib. 2. de cam. Græc. essen. & ser. Ide Proni.

aterna generatione, quam silentio potius adorare, quam curiosius inuestigare debuissent, paucis enumerat. Obserua quàm verè dixerint, multifidas falsitatis semitas esse, vbi semel à veritatis regula recesseris: ac eorum qui blasphemijs gaudent, varios cuneos. & diuersa multum blasphemiarum iacula. Mendacium enim multiplex & varium: sed veritatis gratia simplex est. Talis est vecordia, ait ad Cledonium Nazianzenus, vt secum ipsa, & cum veritate pugnet.

2 Et propter hoc Logon, &c.] *Christum Dominum ea tantùm ratione Logon dicebãt, quod à decem illis sæculis, quæ Logi & Zoës tertia illa coniugatio genuerat, emissus esset: personam diuinam æternamq; vnà cum Patre fuisse, vt initio Euangelij docet B. Ioannes, vel inficiari, vel obscurare satagentes. In hoc autem vt Iudæorum impietatem sectabantur Gnostici, sic Arianorum & Mahumetu blasphemijs seminaria præbuerũt. Nostra porrò ætate, quæ ab Orco omnium priorum sæculorum sordes reuocare conatur Satanas, Seruetus Geneuæ; Stancarus in Polonia; et Matthias Flacius Illyricus in Germania, idẽ virus spargere conati sunt. Hic siquidem Filium Dei per quandam metaphoram λόγον vocari, simili Hebraismo quo Baptista, Vox nominatur asseruit: & nunquam in scripturis sacris Diuinæ Trinitatis hypostasim significare, vt ante aliquot annos ex Melanchthonis epistola ad M. Vuarnerum eruit Fridericus Staphylus, parte 2. Epitomes sectæ Lutheranæ; & post eundẽ abundantiùs ex Georgij Maioris scriptis; Academiæ Vvittebergensis censura; et Mãsfeldensi confessione, grauissimus et catholicus scriptor Lindanus, Dialogo 2. dubitantij; & lib. 1 de Tranquillitate animi.*

In dialog. & quæst. 66. ad orthodoxos.

3 His] *expunximus* ij.

4 Propter hoc Filium hominis se confiteri] *Quorum sententias tertio & quinto ordine recitat, circa temporalem Domini ex B. Virgine conceptionem, et natalem fusius describit & confutat lib 3 c. 18. 26. 27. 28 32. &c. ostendens eũ ea ratione Filium hominis, se fateri, quòd iuxta Prophetarum oracula, veram carnem ex Maria Deipara Spiritu sancto cooperante assumpserit. Iustini etiam martyris verba super hoc nomine addere libet,* Filiũ hominis, *inquit, seipsum dicebat, vel quia natus de Virgine oriunda à Dauide, Iacobo, Isaaco, Abrahamoque: vel quia ipse Abraham etiam reliquorum deinceps pater est, ex quibus Mariæ stirps exinde deducitur. Scimus enim patres filiarum, etiã liberorum patres esse, quos illæ pariunt. Cur homo Christus, aut Tertu. & Filius hominis, si nihil hominis, & nihil ex homine? Nisi si aut aliud est homo quàm caro:*

Lib. de carne christi.

caro: aut aliundè caro hominis quàm ex homine, aut aliud est Maria quàm homo.

Cæterùm à doctis viris Pamelio ac Frontone moniti, sequenti linea, ijs qui ad firmamẽtum Pleromatis, *substituimus, pro,* eorum qui, &c.

5. Et propter hoc Christum vocari eum dicunt] *Septem has voces ex manuscripto Veteri Codice meritò adiecimus. Cæterùm de Christi appellatione varia istorũ somnia, infra describit cap. decimo Tertullianus, id nominis non ex natura, sed ex dispositione venire: nec proprium esse, sed appellationem, qua vnctus dicitur vt vestitus: ipsumq; ad humanam naturam pertinere scribit.* Hinc Christus, *vt idẽ alibi ait.* Dicitur à chrismate, quod est vnctio, quæ

QVAE EST MARCI DOCTRINA. CAP. VIII.

IAM verò Marcus quidam, non paucos vtriusque generis homines in errorem abductos, ad se illexit: quippe, qui miserum illum eorum, de quibus antè verba fecimus, impostorum emendatorem esse ducerent, cùm magicarum præstigiarum peritissimus esset. His itaque, quos in fraudem induxerat, persuasit, vt totos sese ad eum conuerterent, velut ad hominem singulari quadam scientia præditum, vimque maximam ab ijs locis, qui nec oculis cerni, nec vllo nomine exprimi possunt, consecutum: vereque præcursorem Antichristi se præstitit. Anaxilai eum ludicra, cum Magorum (sic enim appellantur) versutia coniungens, mirifica quædam edere censetur.

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. VIII.

HOC *Caput apud Epiphanium paulò aliter habetur, quã apud Irenæum.*

Persuasit] *in Græc. pro* προσέχειν αὐτῷ, *desideratur aliquod verbum forte* ἐποίησε, *vel* ἔπεισε.

NOTAE EX ADVERSARIIS Frontonis Ducæi in Cap. VIII.

AD se conuertit] *Cùm sit Græcè* προσέχειν αὐτῷ, *legendum hic videtur,* ad se conuerti velut ad scientissimum, *& cæt.* locis habentem fecit, *& Græc.* προσέχειν αὐτῷ ἐποίησε, *ad se conuerti fecit. Porrò vocem,* perfectissimum, *si è Græco vertit, nõ de suo addidit interp. legendum est,* ὡς γνωστικωτάτῳ καὶ τελειοτάτῳ. *Ita dixit ante cap. 5.* ἵνα τελείῳ τελειότεροι φανῶσιν ὄντες καὶ γνωστικῷ γνωστικώτεροι, *vet. interpr. vt perfectorum perfectiores, Hellenismo, pro, perfectis perfectiores. Cæterùm hæc ad verbum reddita habes apud interpretem Epiphanij sub initium hær. 34.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. VIII.

1. Alius verò quidam] *Huius Marci meminerunt Tertullianus lib. Præscript. & Theodo. lib. 1. Hæret. fab. paucis omnes illius præstigias complectentes: fusiùsmè autem omnium Epipha. lib. 1. tom. 3. hæres. 34. sectam Marcosiorum ab eo eductam, & eum præter Valentinum, Secundum, Ptolemæum & Epiphanem multa mala in Creatorem euomuisse.*

2. Et ab inenarrabilibus locis] *Deleuimus* Logis, *& has quatuor voces ex veteri Codice adiecimus, hu verbis subscribente Epiphanio lib. 1. hæres. 34.* Vt stupore attonitos rudiores ad sese suspiciendum, tanquam cælitus delapsum Doctorem conuerteret, virtutem maximam ab inuisis, cælestibus, & innominatis locis se recepisse,

Μαρκὸς δὲ ἷς ἀπὸ τούτων ὁρμώμενος καὶ ἕτερα παρὰ τούτοις τολμήσας, κακὰ ξ κόσμῳ ἤμεσε. γύναια γὰρ καὶ ἄνδρας ὑπ' αὐτῶ πεπλανημένα τε καὶ πεπλανημένους ἐπηγάγετο, ὑπολαμβὰς ὁ ἕλεινὸς διορθωτὴς εἶναι τ προειρημένων ἀπαλεώνων, μαγικῆς ὑπάρχων κυβείας ἐμπρόσθατος. ἀπατήσας τ τοὺς προ ειρημένους πάντας καὶ τὰς προφρμένας, προσέχειν αὐτῷ ἐπ αὐτῶ ὡς γνωσικωτάτω καὶ δύναμιν τὴν μεγίστην ἀπὸ τ ἀοράτων καὶ ἀκαλονομάστων τόπων ἐχούσῃ, ὡς πρόδρομος ὢν ἀληθῶς τ ἀντιχρίστου ἀποδέδειχται. τὰ γὰρ ἀναξίλαϊ παίγνια τὴν τ λεγομένων μάγων παιδιὰν συμμίξας, δι' αὐτῶν φαντάζων τὲ καὶ μαγεύων, εἰς ἔκπληξιν τοὺς ὁρῶντάς τε καὶ πειθομένους αὐτῷ περιέβαλεν. ὡς καὶ οἱ ὑπ' αὐτῶ ἕλκεσθαι εἰς δεῦρο τοῦτο δυνάμενοι ἐνίοις ὧν χερσὶν αὐτῶ ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τ παρ' αὐτοῖς ταῦτα ποιούντων. τὸ γὰρ νῦν καὶ αὐτοὶ ἀπολέσαντες οὐκ ὀρθῶσι μὴ γινώσκοντες δοκιμάσαι ὅτι ἀπὸ μαγείας ἡ σύστασις τ παρ' αὐτῶ παιγνίου, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐπιτελῆται.

sceleratus impostor iactabat. *Simili vesania non tantùm virtutem, sed & librum è cælis delapsum se habere & circumferre prædicauerunt Origenis tempestate Helcæsaitæ: quem qui legissent et credidissent, aliam longè remissionem peccatorum acciperet ab ea, qua Christus peccata remisit.* *Euseb. lib. 6. Hist. ca. 38.*

3. Præcursor quasi verè existens Antichristi] *Hoc encomio non tantũ Irenæus suos Gnosticos frequenter & iure exornat, sed & quotquot contra hæresiarchas manibus conseruerunt. Sicut enim varia sæculorum reuolutione, varij Prophetæ verbis, scriptis & rebus gestis verum Christum annunciabant, ideóque nuncij & anteambulones illius vocantur: sic filio perditionis viam parant quotquot contra Christum & Ecclesiam eius eriguntur, & ab Apostolo etiam* Antichristi *nuncupantur, 1. Ioan. 2. & 4. Constantium Imperatorem, quòd hæresi Arianæ faueret impensius, Arianisque Ecclesias tradi iussisset, apertis verbis* Antichristum *vocant Athanasius Epistola ad solitariam vitam agentes; & Hilarius, tribus ad illum libris. Pari constantia eundem illum paucis pagellis plus decies* Antichristi præcursorem, vmbram, ceruum, satellitem, spiritum & simulachrum appellitat *Lucifer Calaritanus lib. de non parcendo in Deum delinquentibus. Ambrosio quoque* Antichristus *fuerunt Arius, Sabellius, & omnes qui praua interpretatione simpliciores seducunt, quod & aliquot ante eum sæculis scripserat Origenes homil. trigesima in Matthæum.* *Hieron. in cap. Mat.* *Commen. 21. cap. Luc.*

4 Anaxilai ludicra] *Quis hic fuerit Anaxilaus affirment alij, ego tantùm coniecturam meam adiiciam. Epiphanius de eodem loquens, ex Irenæo arbitror, Græcè* παίγνια *eius nominat; quæ interpres* ludicra *transtulit. Quæ vox lata signifi-*

Domino nomen accommodauit, facta spiritalis, quia vnctus est à Deo Patre oleo lętitiæ præ participibus suis. Esaiæ 61. Luc. 4. Psal. 44. Heb. 1. Act. 4. Vnctus est autẽ non vt Deus, sed vt homo, *scribit Theodoretus,* & post incarnationem Christus nominatus est: *Cui penitus consona habet Vigilius martyr, li. 4. contr. Eutychen. Hoc autem nomen commune Regibus, Prophetis, & Sacerdotibus fuisse, idem testatur. Cùm igitur Saluator noster horum omnium partes susceperit, et ad has obeundas cælestis Patris virtute vberrima, scilicet Spiritus sancti gratia, in animam eius effusa delibutus fuerit, meritò Christus dicitur, non à Pleromate, vel quibusdam Aeonibus, vt isti fanatici perperam somniant.*

Vsitat

QVÆ EST COLARBASEORVM & Marci doctrina.*

CAPVT VIII.

B ANIus verò quidam ex ijs qui sunt apud eos, magistri emendatorem se esse gloriãs, Marcus est autem illi nomen, magicæ impostura peritissimus, per quam & viros multos, & non paucas fœminas seducens, ad se conuertit, velut, ad scientissimum & perfectissimum, & virtutem maximam ab inuisibilibus[2] & ab inenarrabilibus locis] habentem fecit,[3] præcursor quasi verè existens Antichristi.[4] Anaxilai enim ludicra, cum nequitia eorum qui dicũtur magi commiscens, per hæc[5] virtutes perficere putatur apud eos, qui sensum non habent, & à mente sua excesserunt.

significationis, nihil hìc tamen aliud, quàm ea quibus nostris oculis illudunt præstigiatores. si ad Irenæi & Epiphanij verbã attendas, significare videtur. Eũ ergo ipsum esse suspicor, de quo ita Plinius: Lusit & Anaxilaus eo (sulphure, de quo ibi sermo est) candens in calice nouo, prunaq; subdita circũferens, exardescentis repercussu, palloremdirum velut defunctorum, effundente conuiuijs, (vel vt alia lectio habet) effundente cõuiuis. Ludendi verbum vnde ludicra, *vt à παίζειν παίγνια deducas, Plinius vsurpauit. Deinde Anaxilaum poculo vsum, sicut & Marcum hæreticum præstigiarũ Anaxilai imitatorem, idem Plinius & proximo cap. Irenæus apertè docent.*

5. Virtutes perficere putatur] *Miracula vera & hìc impostores istos edere pernegat: sed & multò euidentioribus verbis infra lib. 2. cap. 57. Hisdem ferè verbis Clemens Ro. Impios in doctrina falsæ confirmationem, miracula facere posse inficiatus fuerat, nisi quatenus Antichristo subfinem mundi, permissum iri putat. Quod si omnino aliqua vera in conuenticulis hæreticorum peracta vel fuisse, vel fieri posse quis contendat: errorem tamen eorum per illa nihilò magis confirmari. argutè docet Iustinus martyr,* quàm si impietatem Gentium, ideo quod sol oritur in eos, roreque cælesti aspergantur, Deo aliquis gratam putet.

Auguſt. quoq; pernegans hæreticos edere miracula, illa quæ falso tribuebantur Donatistis scribit meras esse fabulas. Ista de his B. Ignatij obseruanda est Apostolico digna spiritu præcautio. Quisquis dixerit præter illa quæ statuta sunt, etiam si fide dignus sit, etiam si ieiunet, etiam si virginitatem seruet, etiam si signa faciat, etiam si prophetet: tibi lupus censeatur sub ouis pelle ouium corruptionem moliens *His ergo satis constat sectas hæreticorum semper veris destitutas esse miraculis: ac proinde Authorum ac minist rorum extraordinariam, quam & ipsi profitentur, missionem, non esse à Deo. Currit, & Dominus non mittit illos. Atq; hæc de nullis, vel falsis hæreticorum miraculis. Contrà verò, nullum esse in Ecclesia Catholica doctrinæ vel fidei caput, Sacramentum, ritum, quem Deus de cælis per sanctos suos euidentissimis peractis miraculis non probauerit & asseruerit, omni exceptione maioribus testibus ac scriptoribus efficere facillimum est. Nam huius fidei primi assertores eam prædicauerunt vbique,* Domino cooperante, & sermonem confirmãte sequentibus signis. *Notũ est ex Eccl. hist. sanctissimorum concil. Niceni et Chalcedonensis decreta, in quibus Symbolum fidei nostræ primùm locum obtinet, apertis miraculis comprobata fuisse. Baptismi sanctitatem & virtutem signis confirmatam fuisse docet historia Constantini; & quædam recitat Aug. lib. 22. ciu. ca. 8. Confirmationis præstantiam prædicat B. Lucas in Actis c. 8. 10. & 19. & miraculũ in ampulla, qua seruabatur sanctũ Chrisma, describitur ab Optato Mileuitano lib. 2. con. Parm. Eucharistiæ adhibitione seruatos fuisse Cæsarium & Gorgoniam referunt Ambros. & Nazian. aliaque miracula virtute eiusdem patrata recitant Chrysosto. Amphilochius, Optatus, Eusebius, Prosper, & alij plurimi. &c.*

Act. 15. 14 16.

Marc. 16.

Ad ritus accedo: Crucis Dominicæ pia consignatione cacodæmones è corporibus & locis fidelium profligatos fuisse testificantur Ignatius, Iustinus, Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, veteres omnes. Aquæ lustralis vim eosdem nullibi ferre potuisse, ex Clem. Rom. Alex. Pontif. Epiphanij, Theodoreti, Palladij, Nicephori scriptis constanter asseritur. Exorcismis Catholicis etiam nũc frequenter illos abigi, notius est quàm quis possit ire inficias. Montem è loco suo motum, vt hunc Ecclesiæ ædificandæ cederet, idq; Gregorij Thaumaturgi precibus, testes sunt Gregorius Nissenus, Rufinus, Nicephor. Oleo sacrarum lampadarum infirmos curatos & mortuos suscitatos esse scriptis mandauerunt Theodoretus, & Auguſt. li. 22. ciu. ca. 8. Vsum sacræ & benedictæ cereæ, agni figura compactæ, Deum multis signis comprobasse docent Paulinus & Greg. Turonens. & disserit integro libro Vincentius Bonardus. Ad sepulcra, vestes, ossa & alias reliquias Sanctorum innumera beneficia mortalibus cõcessa fuisse prædicant Hieron. Ambros. Auguſt. Chrysostom. Theodoret. Damascenus, &c.

Hist. sanct. cap. 21.

Hæc autem & multo plura in Ecclesia Catholica facta esse adeò certum est, vt etiam præcipui hæreticorum ministri, qui iã tredecim Centurias amorum à Christo ad nos vsque historiæ in modum concinnauerunt, in singulis ætatibus hæc contigisse signatis Authoribus collegerint, scripserint, vulgauerint. Superest ergo, vt contemptis omnium sectariorum erroribus & blasphemijs, in ea fide & Ecclesia cum Augustino nos contineamus, quæ tot tantisq; miraculis à Deo omnipotente coadiuuata, & hactenus ostensa & probata fuit. Lib. de vtil. creden. c. 17. & li. contra epist. Manich. ca. 4.

DE

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE PRODIGIOSIS MARCI ERRORIBVS. CAPVT IX.

Ocula vino mixta fingens se consecrare, atq; inuocationis verba in longius protendens, efficit vt purpurea & rubicũda appareant, existimeturque gratia ab ijs, quæ supra omnia sunt, sanguinem suum per ipsius inuocationem in poculum illud stillare, gestiantq; ij, qui adsunt, ex ea potione gustare, vt etiam in ipsos gratia ea, quę per hunc magum prædicatur, influat. Rursus mulieribus pocula mixta porrigens, ipsas adstante se consecrari iubet. Quod cùm factum fuerit, ipse aliud poculum lógè maius eo, quod à muliercula seducta consecratum est, proferens, atque ex minore illo, à muliere consecrato, in id quod à se allatum est transfundens, ac simul hæc verba subiungẽs, Gratia ea, quæ supra omnia est, cogitationemq; omnem & sermonem excedit, interiorem tuum hominẽ impleat, atque in sperso in terram bonam sinapis grano, cognitionem suam in te amplificet, aliaq; nonnulla huiusmodi verba pronuncians, quibus miseram illam velut cæstro quodam pungit, tum demum præstigiatoris hominis specimen edit, magno videlicet poculo ex paruo vsq; adeò impleto, vt etiam redundet. Atq; alia quædã consimilia faciens permultos fefellit, ac post se abduxit. Quin illud quoq; à vero nõ abhorret, habere eum dæmonẽ quendã assessorem, cuius opera tum ipse vaticinia edere videtur, tum etiã efficit vt eæ omnes, quas dignas censet quibus gratiã suam impertiat, vaticinẽtur: potissimum enim circa mulieres studiũ suum & operã impendit, easq; præsertim, quæ eleganter cultę sunt ac purpuratę, maximisque opibus præditæ: quas persæpe ad se allicere studens, assentabundè ita alloquitur: Libet tibi gratiam meam impertire, quandoquidẽ vniuersorum pater angelũ tuum perpetuò cernit ante faciem suã. Locus autẽ tuę magnitudinis in nobis situs est. Oportet nos vnum effici. Accipe primum ex me, & per me, gratiã. Adorna teipsam, vt sponsa sponsum suum expectãs: vt sis, quod ego, & ego vicissim quod tu. Luminis semen in thalamo tuo colloca. Sponsum à me sume, & capax ipsius esto, atque in ipso facito vt capiaris. En gratia in te descẽdit: aperi os tuum, & vaticinare. Respondente autem muliere, Nunquã vates fui, nec vaticinandi artem calleo, rursus ille innocationes quasdam faciens, vt seductam illam in admirationem ac stuporem trahat, his eam verbis affatur. Aperi os tuum: loquere quicquid libet, & prophetabis. His igitur verbis illa stultè elata ac tumida, atque ob vaticinandi spem & expectationem, in qua versatur animo incalescens, corde plus quàm par sit subsultante, audacia effertur, ac meras nugas, & quicquid temerè occurrerit inaniter & impudenter, vtpotè inani spiritu concalefacta (quemadmodum quidam nobis præstãtior de huiusmodi mulieribus ait, Audax & impudens res est anima inani aere concalefacta:) ac deinceps Prophetissam sese arbitratur, gratiasque Marco agit, qui gratiæ suæ participem eam fecerit, eumque non modò facultatum suarum largitione, vnde ille ingentem pecuniæ vim cogit, sed etiam corporis sui communicatione remunerari conatur, per omnia nimirum ei copulari studens, vt cum eo in vnum veniat. Enimuerò mulieres quædam fideliores, ac timore Dei præditæ, nec ab eo in fraudem inductæ, (quas æquè ac reliquas seducere instituerat, iubens eas prophetare,) exufflantes eum,

φόβου θεοῦ, καὶ μὴ ἁπατηθείσων, ἃς ὁμοίως τοῖς λοιποῖς ἐπετήδευσε παραπείθειν, κελεύων αὐτὰς προφητεύειν, καὶ κατα-

A *Ex Epiphan. hæres. 34.*

Ποτήρια οἴνῳ κεκραμένα προσαιτεῖ μόνον εὐχαριστεῖν, καὶ ἐπὶ πλεῖον ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως, πορφύρεα καὶ ἐρυθρὰ ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ, ὡς δοκεῖν τὴν ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὰ ὅλα χάριν τὸ αἷμα τοῦτο ἑαυτῆς στάζειν ἐπ' ἐκεῖνο ποτήριον διὰ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ, καὶ ὑπερεμπίπλασθαι τοὺς παρόντας τῆς ἐκείνου γεύσασθαι δι' ἐμοῦ, ἵνα καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπομβρήσῃ ἡ διὰ τοῦ μάγου τούτου κληζομένη χάρις. πάλιν δὲ γυναιξὶν ἐπιδοὺς ἐκπώματα κεκραμένα, αὐτὰς εὐχαριστεῖν ἐγκελεύεται, παρεστῶτος αὐτοῦ. καὶ τέτου γενομένου αὐτὸς ἄλλο ποτήριον πολλῷ μεῖζον ἐκείνου, οὗ ἡ ἐκπατηθεῖσα εὐχαρίστησε, προσεισενεγκὼν, καὶ μεγαλυνόμενος ἀπὸ τοῦ μικροτέρου ὃ ὑπὸ τῆς γυναικὸς εὐχαριστηθέντος, εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ κεκοσμημένον ἐπιπλέγων ἅμα οὕτως, Ἡ πρὸ τῶν ὅλων, ἡ μένουσα ἀνεννόητος καὶ ἄῤῥητος χάρις πληρώσαι σου τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ πληθύναι σου τὴν γνῶσιν αὐτῆς, ἐγκαταστείρωσα τὸ κόκκον τοῦ σινάπεως εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν. καὶ ταῦτά σοι ἐνεπίμπρα, καὶ ἠσυχάσας τὴν ἀλαίπωρον, δαίμονα τοιοῦτον ἀνιφάντῃ τῷ μεγάλῳ πληρωθέντα καὶ τοῦ μεγάλου πολιήτου, ὡς καὶ ὑπερεκχεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ. καὶ ἄλλα ἀνατούτοις παραπλήσια ποιῶν ἐξηπάτησε πολλούς, καὶ ἀπηγόχειρ ὀπίσω αὐτοῦ. εἰκὸς δὲ αὐτὸν καὶ δαίμονά τινα παρεδρον ἔχειν, δι' οὗ αὐτός τε προφητεύειν δοκεῖ, καθ' ὅσας ἀξίας ἡγεῖται μιχόχους τῆς χάριτος αὐτοῦ, προφητεύειν ποιεῖ μᾶλλον γὰρ περὶ γυναῖκας ἀσχολεῖται καὶ τούτων τὰς εὐπαιδεύτους, καὶ περιπορφύρους, καὶ πλουσιωτάτας, ἃς πολλάκις ὑπάγεσθαι πειρώμενος κολακεύειν φησὶν αὐτάς. Μεταδέναί σοι δίδωμι τῆς ἐμῆς κοινωνίας χάριτος, ἐπειδὴ ὁ πατὴρ τῶν ὅλων τὸν ἄγγελόν σου διαπαντὸς βλέπει πρὸ προσώπου αὐτοῦ. ὁ δὲ τόπος τοῦ μεγέθους σου ἐν ἡμῖν ἐστι, δεῖ ἡμᾶς ἐν σοὶ καταυγάσαι. Λάμβανε πρῶτον ἀπ' ἐμοῦ καὶ δι' ἐμοῦ τὴν χάριν. ἐυπρέπισαι εἰς συζυγίαν ὡς νύμφη ἐκδεχομένη τὸν νυμφίον σου, ἵνα ἦσθα ὅ ἐγὼ, καὶ ἐγὼ ὅ σύ. κατάβαλε ἐν τῷ νυμφῶνί σου τὸ σπέρμα τοῦ φωτός. λάβε παρ' ἐμοῦ τὸν νυμφίον, καὶ χώρησον αὐτὸν, καὶ χωρήθητι ἐν αὐτῷ. ἰδοὺ ἡ χάρις καταβέβηκεν ἐπὶ σέ· ἄνοιξον τὸ στόμα σου, καὶ προφήτευσον. τῆς γυναικὸς ἀποκριναμένης, Οὐ προεφήτευσα πώποτε, καὶ οὐκ οἶδα προφητεύειν, δοκιμάσεις ἴνας ποιούμενος ἐκ δευτέρου εἰς κατάπληξιν τῆς ἀπατωμένης, φησὶν αὐτῇ, Ἄνοιξον τὸ στόμα σου, λάλησον ὅ τι ἂν θέλῃς, καὶ προφητεύσεις. ἡ δὲ χαυνωθεῖσα καὶ κεφρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ προειρημένου, διαθερμανθεῖσα τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς προσδοκίας τοῦ μέλλειν αὐτὴν προφητεύειν, τῆς καρδίας πλέον τοῦ δέοντος παλλούσης, ἀποτολμᾷ λαλεῖν ληρώδη καὶ τὰ τυχόντα πάντα κενῶς καὶ τολμηρῶς, ἅτε ὑπὸ κενοῦ πεθερμασμένη πνεύματος, (καθὼς ὁ χρείσσων ἡμῶν ἔφη περὶ τοιούτων, ὅτι τολμηρὸν καὶ ἀναιδές, ψυχὴ κενῷ ἐφιθερμαμένη) καὶ ἀπὸ τούτου λοιπὸν προφήτιδα ἑαυτὴν μεγαλαμβάνει, καὶ εὐχαριστεῖ μάρτυρι δὲ ὑπεδίδου τῆς ἰδίας χάριτος αὐτῇ, καὶ ἀμείβεσθαι αὐτὸν πειρᾶται, οὐ μόνον κατὰ τὴν τῶν ὑπαρχόντων δόσιν, ὅθεν καὶ χρημάτων πλῆθος πολὺ συνεφόρησεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τοῦ σώματος κοινωνίαν κατὰ πάντα ἐνδιδοὺς αὐτῷ προθυμουμένη, ἵνα σὺν αὐτῷ κατέλθῃ εἰς τὸ ἓν. λέγει δὲ ἡ προτέρων τινὲς γίνεσθαι αὐτῶν τὴν ἐχουσῶν

B

C

D

*πρέσβυτέρων

*κεκοσμημένον

*μικρὸν

*κολακεύειν

*ὑπολαμβάνει

*πιστοτέρων

A

QVÆ EST INDVSTRIA MARCI, ET quæ sunt, quæ ab eo fiunt.

CAPVT IX.

PRo calice enim vino mixto fingens se gratias agere, & in multum extendens sermonem inuocationis, purpureum & rubicundum apparere facit poculũ, vt putetur ea gratia ab ijs quæ sunt super omnia, suum sanguinẽ stillare in illius calicem, per inuocationem eius, & valde concupiscere præsentes ex illo gustare poculo, vt & in eos stillet quæ per magum hunc vocatur gratia. Rursus [2] mulieribus dans calices mixtos, ipsas gratias agere iubet, præsente se: & vbi hoc factum est, ipse alium calicem multo maiorem quàm est ille in quo illa seducta Eucharistiam facit, proferens, & transfundens à minori qui est à muliere Eucharistia factus, in illum qui est ab eo allatus multo maiorem, statim dicens ita. Illa

B quæ est ante omnia inexcogitabilis & inenarrabilis gratia, adimpleat tuum intus hominem, & multiplicet in te agnitionem suam, inseminans granum sinapis in bonam terram. Et talia quædam dicens, & in insaniam mittens illam infelicem, admirabilia faciens apparuit, quando maior calix adimpletus est de minori calice, vt & superefunderet ex eo. Et alia quædam [3] his similia] faciens, exterminauit multos, & abstraxit post se.

Datur autem intelligi eum & dæmonem quendam paredrum habere, per quem ipse quoq; prophetare videtur. Et quotquot dignas putat fieri participes suę gratię, prophetare facit. Maximè enim circa mulieres vacat, & hoc circa eas quæ sunt honestæ, & circum purpuratę, & ditissimę, quas sæpe adducere tentans, dicit blandiens eis. Participare te volo ex mea gratia, quoniam Pater [4] omnium [5] angelum tuum semper videt ante faciem suam: locus autem tuæ magnitudinis in nobis est, oportet nos in vnum conuenire. Sume primùm à me, & per [me] gratiam, adapta te vt sponsa sustinens sponsum suũ, vt sis quod ego, & ego quod tu. Constitue in thalamo tuo semen luminis. Sume à me sponsum, & cape eum, & capere in eo. Ecce gratia descendit in te, aperi os tuum, & propheta. Cùm autem mulier responderit, Nunquam prophetaui, & nescio prophetare: inuocationes quasdam faciens denuò ad stuporem eius quæ seducitur, dicit ei. Aperi

C os tuum, & loquere quæcunque, & prophetabis. Illa autẽ seducta & elata ab ijs quæ prædicta sunt, concalefaciens animam à suspicione quòd incipiat prophetare, cùm cor eius multò plus quàm oporteat palpitet, audet, & loquitur delirioſa, & quæcunq; euenerint, omnia vacuè & audaciter, quippe calefacta spiritu, [6] sicut melior nobis de talibus prophetis exequitur, quòd audax & inuerecunda est] anima, quasi è vacuo aëre excalefacta est, & exinde Prophetidẽ semetipsam putat, & gratias agit Marco ei, qui participauit ei suam gratiam: & remunerare eum gestit, non solùm secundùm substantiæ suæ dationem, vnde diuitiarum copiam magnam collegit, sed & secundùm corporis copulationem, & secundùm omnia vniri ei cupit, vt cum eo descendat in vnum. Iam verò quædam ex fidelissimis mulieribus, quæ habent timorem Dei, & non sunt seducibiles, quas similiter vt reliquas affectauit seducere, iubens eas prophetare, exufflantes &

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. IX.

D

FIngens se consecrare] *Græca vox* εὐχαριστεῖν *hoc loco consecrandi significationem habet, non gratiarum actionis. Id quod vel stupidè ignorauit Gallasius, vel malitiosè dissimulauit.*

Inuocationis verba] ἐπικλήσεως, *scilicet Spiritus sancti. Quorsum autem spectet hæc Spiritus sancti inuocatio ex liturgijs Græcis perspicuè liquet: in quibus inuocatur Spiritus sanctus, vt panem & vinum in Christi corpus & sanguinem vertat. Id quod rursus vel veteratoriè, imò impiè dissimulat Gallasius, vel turpiter ignorat. apud Epiphanium corruptè hoc loco legitur* ἐπικλύσεως, *quemadmodum & eodem versu,* ποιεῖν, *pro* ποιεῖ.

Proferens] *in Græc. pro* προσενέγκων, *legendum est* προσενεγκὼν *ex vet. interp.*

Quod à se allatũ est] *Epiph. codicem emendo ex vet. ac pro* κεκοσμημένον, *lego* κεκομισμένον.

Ex paruo] μικρὸν *legendum, non* μεγάλου.

Assentabundè] κολακεύων *legendum.*

Tuæ magnitudinis] *addo* σοῦ *ex vet.*

Oportet nos] *legendum* δεῖ ἡμᾶς ἐν καταυγάσαι. *Videtur tamen vetus interp. legisse* εἰς ἓν καταυγάσαι.

Ac meras nugas] *addo* καὶ *ex vet.*

Sese arbitratur] ὑπολαμβάνει *lego, non* μεταλαμβάνει.

Quædam fideliores] *pro* πρότερον *lego* πιστότερον *cum vet.*

Huiusmodi choro] βάσει. *videtur tamen vet. interp. legisse* δατώτῳ.

Quod autem Marcus] *Vet. legit* ἅτε, *sed malè.*

Confiteri non destitit] ἐξομολογουμένη, *quæ tamen vox Synecdochicè ἀντὶ τοῦ* μετανοοῦσα *hoc loco vsurpatur, quemadmodum & multis alijs locis apud authores Ecclesiasticos.*

O quæ Deo assides] *Sic vertere placuit, vt perspicuum sit ad quem hæc referantur. Non enim ad iudicem dirigũntur, vt prima fronte videri queat, sed ad fictitiam quandam matrem,*

ac diris omnibus deuouentes ab huiusmodi choro
sese abstraxerunt, vt quibus hoc exploratum esset, va-
ticinandi munus non Marci beneficio hominibus
contingere, verùm eos demum, quibus Deus gra-
tiam suam supernè immiserit, diuinitus datam pro-
phetiam habere, ac tum vbi, & quando Deus volue-
rit, loqui, non autem cùm Marcus iusserit. Etenim is
qui iubet, eo cui imperatur maior est, atque authori-
tate præstantior: quippe cùm ille prælit, hic subsit.
Quocirca si Marcus aut alius quispiam est qui iubet,
vt consueuerunt isti in cœnis illis quas sortibus ineunt, semper ludere, atque alij alijs vt prophetent im-
perare, consentaneaque cupiditatibus suis vaticinia
sibijpsis edere, nimirum is qui iubet, homo cùm sit,
maiore authoritate præditus erit, quàm Spiritus san-
ctus: quod quidem fieri non potest. Verùm huiusmo
di spiritus, quibus illi imperant, quiq; ad eorum nu-
tum arbitriumque loquuntur, infirmi illi quidem &
imbecilles sunt, cæterùm audaces & impudétes, à Sa-
tana missi ad eos in fraudem & exitium impellẽdos,
qui fidem eam, quam ab Ecclesia primùm acceperũt,
firmam ac vegetam haudquaquam tuentur. Quòd
autem Marcus amatoria quædam & illectantia phar-
maca (quò videlicet earum quoque corporibus pro-
brum & contumeliam inferat) si nõ omnibus, at cer-
tè nonnullis adhibere soleat, ipsæmet sæpe, cùm
ad Dei Ecclesiam redijssent, confessæ sunt, secq; corpore ab eo contaminatas fuisse, miroque ipsius amore exarsisse: adeo vt Asianus etiam quidam ex nostris diaconus, cùm eum hospitio excepisset, in hanc calamitatem inciderit. Ipsius enim vxor, singulari pulchritudine fœmina, tum animo tum corpore ab hoc mago corrupta est, eumque cùm perdiu secuta esset, postea non sine magno labore à fratribus conuersa, per omne reliquum vitæ tempus admissum scelus confiteri non destitit, labem eam, quæ ei à mago acciderat, lugens ac lacrymis prosequẽs. Quin ipsius etiam discipuli, in ijsdem studijs versantes, mulierculas multas in fraudem impulsas corruperunt: perfectos interim se appellantes, atque ea scientiæ magnitudine præditos, vt nemo ad eam aspirare posset, etiamsi Paulum dixeris, etiam si Petrum, aut aliũ quenquam Apostolorum: verùm se scientia mortales omnes antecellere, solosque ingentem illam ineffabilis potentiæ magnitudinem ebibisse, ac supra omnem virtutem in summo fastigio collocatos esse: ob idq; etiã liberè quiduis perpetrare, nullo rei vllius metu affectos. Redemptionis enim beneficio effici, vt à iudice nec prehendi nec conspici possint. Quod si etiã ille manum ipsis iniiciat, ad stãtes ei vnà cum redemptione his ad eum verbis vtentur. O quæ Deo assides, & mysticæ ante AEonas Sigæ, quam magnitudines patris faciem semper intuentes, duce te ac perductore vtentes, sursum formas suas abstrahunt, quas illa magnopere audax animo informans, ob Propatoris bonum nos earum imagines produxit, cùm tunc superarum rerum cogitationẽ insomnij cuiusdã instar haberet: en iudex imminet, ac præco causam dicere me iubet. Tu verò, vt res vtriusque notas & exploratas habens, pro vtroque nostram rationem, vt quæ vna sit, iudici exhibe. Protinus autem vt mater hæc verba acceperit, Homericam Orci galeam illis imponit, vt prospectum eorum iudici eripiat, statimq; ipsos sursum tractos in thalamum inducit, sponsisq; suis attribuit. His verbis & actionibus multas quoq; in Rhodanẽsi nostra regione mulieres in fraudẽ impulerunt: quæ quidẽ velut cauterio quodã inusta conscientiã habentes, partim publicè pœnitentiã ege-

A λαφυπόσασζ, ϗ κχλαβεμαπίσασαι αὐτ, ἐχαρίσω
σαντ̃ῳ τιάτ̃ῳ δειάτ̃ῳ, ἀκριβῶς εὐῦαι ὅλ προφη-
τεύφν οὐχ ὑπὸ μάρκ̃ῳ μάγ̃ῳ ἐγγίνεται τῖς ἀν-
θρώποις, ἀλλ' οἷς ἂν ὁ θεὸς ἀνωθεμ ὲπιπέμψῃ τὴμ
χάριν αὐτ, οὕτ τιθεόδολον ἐχυσιτὴν προφητείαν,
ϗ τότε λαλ̃σιν ἔνδα ϗ ὁπότε θεὸς βόλεται, ἀλλ'
οὐχ ὅτε μάρκ̃ῳ κελεύει. τὸ γ̃ρ κελεῦον δ̃ κελευο-
μέν̃ῳ μεῖζόν τε ϗ κυριώτερον, ἐπεὶ τὸ μ̃ προηγεῖτζ
τὸ ὑποτέτακται. εἰ οὖν μάρκος βλ κελεύει, ἢ ἄλλος
τις, ὡς εἰώθασιν ἐπὶ τῖς δείπνοις τοῦ κλήρ̃ου οὕτι
πάντοτε παίζειν, ϗ ἀλλήλοις ἐγκελεύεσθαι τὸ προ
φητεύφν, ϗ πρὸς τὰς ἰδίας ὲπιθυμίας ἑαυτ̃ῖς μαν
τεύεσθζ, ἓν γὰ ὁ κελεύων μεῖζόν τε ϗ κυριώτερ̃ῳ δ̃
προφητικ̃ῷ πνεύματ̃ς, ἄνθρωπος ὤν, ὅπερ ἀδύνα
τον. ἀλλὰ τιαῦτα κελευόμενα ὑπ' αὐτῶν πνεύ-
ματα, ϗ λαλ̃ντα ὁπότε βόλονται αὐτοί, ἐπίσα-
θρα καὶ ἀδρανῆ ὄντ, τολμηρὰ δ̃ καὶ ἀταθῆ ὑπὸ τ̃ῦ
σατανᾶ ἐκπεμπόμενα πρὸς ἀπάτκησιν καὶ ἀ-
πώλειαν τῶμ ἑαυτόνομ τὴμ πίστιμ, ἣμ ἀπ' ἀρ-
χ̃ῆς διὰ τ̃ῆς ἐκκλησίας παρέλαβομ, φυλασσόν-
των· ὅλ̃ῃ φίλζα καὶ ἀγώγιμα πρὸς τὸ ϗ τῖς σώ
μασιν αὐτῶμ συβρίζειμ ἐμποιεῖ οὕτ̃ῳ ὁ μάρ-
κ̃ῳ σύνιμς τῶμ γυμακ̃ῶν, αἳ ϗ μὴ πάσας, αὐ-
τὰ πολλάκις βλπιρεψασαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τ̃ῷ
θεῷ, ἐξομολογήσαντο, ϗ κατὰ τὸ σῶμα ἠχρεῖ-
ωθαι ὑπ' αὐτ̃ῦ, καὶ ἐρωϊκ̃ῶς πάνυ αὐτόμ περιέ-
κειναι, ὥστε καὶ διάκονόμ τινα τῶμ ἐν τ̃ῇ ἀσίᾳ τ̃ῶμ
ἡμετέρωμ ὑποδεξάμενομ αὐτὸμ εἰς τὸμ οἶκομ
αὐτ̃ῦ, περιπεσεῖμ ταύτ̃ῃ τ̃ῇ συμφορᾷ τ̃ῆς γυ-
ναικὸς αὐτοῦ ἐνείδυς ὑπαρχ̃ούσης, καὶ τὴμ γυ-
μαῖκα, καὶ τὸ σῶμα διαφθαρείσ̃ης ὑπὸ τ̃ῦ μάγου
τ̃ῦτ̃ῳ, καὶ ϗκολουθησάσ̃ης αὐτ̃ῷ πολλῷ χρό-
νῳ, ἔπειτα μ̃ὰ πολλοῦ κόπου τῶμ ἀδελφῶμ ἐ-
πιστρεφάντωμ, αὐτὴ τὸμ ἅπαμτα χρόνομ ἐξο-
μολογουμένη διετέλεσε πενθοῦσα καὶ θρηνοῦσα
ἐφ' ᾗ ἔπαθεμ ὑπὸ τ̃ῦ μάγου διαφθορᾶ. ϗ μαθηταὶ
δ̃ αὐτ̃ῦ ἔνιες περιπολίζοντες ἐν τ̃ῖς κατὰ
τῶντες γυναικάρια πολλὰ διεφθειραν, ἑλεύθερας ἑαυ-
τοὺς ἀναγορεύοντες, ὡς μηδενὸς δυναμένου ἔτι σω
σ̃ῆναι ϗ μεγέθει τ̃ῆς γνώσεως αὐτ̃ῶμ, μηδ' ἂν παῦ-
λομ, μηδ' ἂμ πέτρομ ἄπᾳς, μηδ' ἄλλομ τιμὰ τ̃ῶμ
ἀποστόλων, ἀλλὰ πλεῖω πάντωμ ἐγνωκέναι, ϗ τὸ
μέγεθ̃ος τ̃ῆς γνώσεως τ̃ῆ ἀῤῥήτ̃ῳ δυνάμει μόνης
χαλαπερωκέναι, ἓν ᾗ τε αὐτοὺς σὺν ὕψει ὑπὲρ πᾶ-
σαν δύναμιν, διὸ ϗ ἐλευθέρως πάντα πράσσειμ μη-
δένα σὺν μηδενὶ φόβον ἔχοντας. διὸ γ̃ρ τὴμ ἀπο-
λύτ̃ρωσιν ἀκρατήτους καὶ ἀοράτους γίνεσθαι δ̃ κρι-
τ̃ῆ. εἰ δ̃ ϗ ὁπτλάβοιτο αὐτῶν, παρασάντες αὐτ̃ῷ
μ̃ὰ τ̃ῆς ἀπολυτρώσεως τάδε ἔποιεν, Ω πάτερ τῆς
θείας ϗ μυστικ̃ῆς πρὸ* αἰῶνος σιγ̃ῆς, ἡ πᾶλαι μεγέθη διά * αἰῶνομ
παῦλος βλέπουσα τὸ πρόσωπον τ̃ῦ πατρὸς, ὁδηγῷ
σι ϗ προσαγωγ̃ῇ *χρώματα, ἀναπαῦσιν ἀνωθ̃ῖς * χρώμα-
αὐτ̃ῦ μορφὰς, ἃς ἡμεγαλότολμος ἐκείνη φαῦλασια γα
θ̃ῆσα διὰ τὸ ἀγαθὸν δ̃ πρωπάτορος προσβάλειν
ἡμᾶς τὰς εἰκόνας, τότε ὁμοίωμ τῶμ ἄνω ὡς
ὑπνίωμ ἔχουσα ἰδοὺ ὁ κριτὴς ἐγγύς, καὶ ὁ κή-
ρυξ μ̃ κελεύει ἀπολογ̃εῖσθαι, σὺ δ̃ ὡς ὲπιτεμένη
τὰ ἀμφοτέρωμ, τὸμ ὑπὲρ ἀμφοτέρωμ ἡμ̃ῶμ λό-
γομ, ὡς ἕνα ὄντα τῶ κριτ̃ῆ παράστηςομ. ἢ δ̃ μὴ πρ
ταχέως ἀκούσασα τούτωμ τὴμ ὁμοιότητα ἀπ̃ῷ
κωεῖωμ αὐτοῖς περιθ̃ῆκε, πρὸς τὸ ἀοράτως ἐκπο-
γ̃ῆν τὸμ κριτ̃ήμ. καὶ παραχρ̃ῆμα ἀνασπάσασα
αὐτοὺς, εἰς τὸμ νυμφ̃ῶνα εἰσ̃ήγαγε, καὶ ἀπέδωκε
τοῖς ἑαυτοῦ νυμφίοις. Τοιαῦτα δὲ λέγοντες ϗ
πράττοντες, καθ' ὃν τοῖς καθ' ἡμᾶς κλίμασι
τ̃ῆς ῥοδανουσίας, πολλὰς ἠπατ̃ήκασι γυ-
ναῖκας, οἵ ἔνιες κεκαυτηριασμένην τὴμ συνεί-
δησιν, αἱ μὲμ καθ' εἰς φανερὸμ ὁμολογοῦν-
ται, αἱ

A anathematizantes eum, separauerunt se ab huiusmodi insano, qui se diuinum spirare simulabat, pro certo scientes, quoniam prophetare non à Marco mago inditur hominibus, sed quibuscunque Deus desuper immiserit gratiam suam, hi à Deo traditam habent prophetiam, & tunc loquuntur [vbi, &] quando Deus vult: sed non quando Marcus iubet. Quod enim iubet, eo quod iubetur maius est & dominantius, quoniam illud quidem principatur, illud autem subiectum est. Si ergo Marcus quidem iubet, vel alius quis, sicut solent in cœnis sortibus hi omnes ludere, & sibimetipsis inuicem imperare vt prophetent, & secundùm suas concupiscẽtias eos sibi prophetare, erit ille qui iubet & maior & dominantior prophetico spiritu, cùm sit homo: quod est impossibile. Sed tales quidem qui iubentur ab ipsis spiritus & loquuntur quando volunt ipsi, terreni & infirmi sunt, audaces autem & impudentes à satana immissi ad seductionem & perditionem eorum, qui non firmam fidem, quam ab initio per Ecclesiam acceperunt, custodiunt.

Philtris vtebantur.

B [7] Adhuc etiam [&] amatoria & adlectantia efficit, vt & corporibus ipsarum contumeliam inroget hic idem Marcus quibusdam mulieribus, etsi non vniuersis. Hæ sæpissimè conuersæ ad Ecclesiam Dei, confessæ sunt, & secũdùm corpus exterminatas se ab eo velut cupidine, & inflammatas valdè illum se dilexisse, [8] vt & Diaconus quidam eorum qui sunt in Asia, susscipiens eum in domum suam, inciderit in huiusmodi calamitatem. Nam cùm esset vxor eius speciosa, & sententia & corpore corrupta esset à mago isto, & secuta eum esset multo tempore, post deinde cum magno labore fratres eã conuertissent, [9] omne tempus in exhomologesi consummauit, plangens & lamentans ob hanc quam passa est ab hoc mago corruptelam. Et discipuli autem eius quidem [10] circumobuersati] in ijsdem, seducentes mulierculas multas corruperunt, perfectos semetipsos vocantes, quasi nemo possit exequari magnitudini agnitionis ipsorum, nec si Paulum aut Petrum dicas, vel alterum quendam Apostolorum: sed plus omnibus se cognouisse, & magnitudinem agnitionis illius, quæ est inenarrabilis virtutis, solos ebibisse. Esse autem se in altitudine super omnem virtutem. Quapropter & liberè omnia agere, nullum in nullo timorem habentes: propter enim redemptionem & incõprehensibiles & inuisibiles fieri iudici. Si autem & apprehenderit eos, assistentes ei cum redemptione hæc dicent: O assessor Dei & mysticæ illius pro AEonon Siges, quam magnitudines semper videntes faciẽ [11] Patris, te viæ duce] & adductore vtentes, abstrahunt

C sursum sues formas, quas valdè audax illa ducta phantasmate propter bonum Propatoris emisit nos imagines illorum, tunc intentionem illorum quæ sunt sursum, quasi somnium habens. Ecce, iudex in proximo, & præco me iubet meæ defensioni adesse, tu autem quasi quæ scias vtrorumque nostrorum rationem, tanquam vnum existentem, iudici assiste. Mater autem citò audiens hæc, [12] Homericam inferorum galeam eis superimposuit, vt inuisibiliter effugerent iudicem, & statim eripiens eos in thalamum duxit, & reddidit suis sponsis. Talia autem dicentes, & operantes, & in ijs quoque, quæ secundùm nos regiones Rhodanenses, multas seduxerunt mulieres, [13] quæ cauteriatas conscientias habentes, quædam quidem [14] etiam] in manifesto exhomologesin

trem, cuius nondum superius facta est mentio.

Anteæuum] *vet. interp. ἀμένεμ legit in plu. Versu seq. apud Epiph. χρώμενα legendum, non χρώμεθα.*

Orci galeã] *Vide Erasmum in prou. Orci galea.*

De vita Dei desperarent] *verba sunt Apost.*

D

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in CAP. IX.

EVcharistiam facit] *Contextus Græcus exigit vt legatur,* Eucharistiam fecit.

Audet, & loquitur delirioſa] *Billius vult addi* ϗ *quod non aliter fieri potest, quàm si ita efferantur ista,* ἀποστολμᾶ ϗ λαλεῖ ληρώδη, *pro* ἀποτολμᾶ λαλεῖν. *Sic ad Rom. 10. 20.* ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾶ ϗ λέγει. *fortasse interpres imitari voluit phrasim scripturæ: sed in interpretatione Billij deest verbum,* inaniter & impudenter effutit, *vel,* loquitur.

In cœnis sortibus] *Hæ cœnæ, in quibus sortibus vtebantur, in memoriam nobis reuocant, illa apud Horatium;* Nec regna vini sortiẽre talis, &, quem Venus arbitrum dicet bibendi? *cùm Moderatores talorum iactu deligerent.*

Pro AEonon Siges] *Græc.* παρὸ αἰῶνος σιγῆς. *Billius tamen veterem sequutus est interpretem; vt & Epiphanij interpres,* mystici ante Sęcula silentij.

Nos imagines illorum.] *In Græco immutatam à Gallasio restituimus lectionem Epiphanij, quam tuetur vetus interpr. suadetq; addamus* αὐτ̃ῷ *post* εἰκόνας: *Billius quoq; vertit,* nos imagines earum produxit. *Sed retulit ad formas vel magnitudines, vetus autem ad AEones, ideoq; fortè scripsit,* illorum.

Quæ secundum nos regiones,] *Tractum intelligit ad Rhodanum, siue Rhodanensem; non, vt vertit Gallas in regionibus Rhodanusiæ, quod ita reperisset à Cornario versum apud Epiphanium. Rodanusia fortasse dicta regio, vt & Lugdunensia, Lugdunensis Gallia. Atqui Hieronym. in 64. c. Isa. Gnosticos, ait, per Marcum AEgyptium Galliarum primùm circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles fœminas decepisse, miscentes fabulis voluptatem, & imperitiæ suæ nomen scientiæ venditantes.*

Quædam autem] *In Græco verbum addendum est,* ἡσυχῆ ἑαυτὰς χαρίζεσιν, ἀπηλλοτριωμένας. *Locus Apostoli, ad quem alludit, non alius videtur esse, quàm ille ad Ephes. 4. 18.* alienati à vita Dei.

G ANNO-

runt, partim cùm id facere præ pudore non sustinerent, ac tacitè quodammodo de vita Dei desperarẽt, vel prorsus à fide desciuerunt: vel certè in vtramque partem propendent, quodque prouerbio dici solet, nec foris nec intus sunt, hunc videlicet ex scientiæ filiorum semine fructum percipientes.

ANNOTATIONES R. P. FR. FEVARDENTII IN CAP. IX.

1. Pro calice enim vino mixto] *Ne Marcum hunc, magicæ impostura peritiß. num iniuria superiori capite dixisse videretur, tria præstigiarum illius exempla subnectit. Primum apertius his narrat post Epiphanium Nicetas Choniates lib. 4. thesauri cap. 6* Ille, vt Diuus Irenæus author est, vitrea quædam albi coloris pocula præparabat: deinde, carmine nescio quo vsus, confestim eorum aliud in rubrum, aliud in purpureũ, aliud deniq; in cæruleum conuertebat. *Postea confutans istas præstigias, addit.* Præsentium oculos fascinabat, efficiebatque vt ea, quæ conspicerentur, contra se habere viderentur quàm eorum natura ferret. Nec enim pellucida vasorum vitreorum corpora in varios mutare colores potuisset, &c.

Secundum autem erat, dum ex minore poculo, quod seductis mulierculis porrexerat, multo maius, quod ipse tenebat, adeò expleb atur, vt etiam ex ipso superessundi putarent.

Postremum, quando deliria quæ palpitantes, & stupentes effutiebant, vaticinia esse sibi persuadebant. Hinc autem primũ obserua quantæ, qualésue sint hæreſiarcharum artes, & Cacodæmonis vires in erroribus propagandis: quippe qui Apostolos, Prophetas & Martyres Catholicum dogma innumeris miraculis confirmabilisse cernentes, illisq; hominum mentes facilè commouerit: hoc charismate se omninò destituisse imiquissimo animo ferunt, & tanto liuore tabescunt, vt Sanctorum miracula, quàm maximè possint, detrahant. Vt autem vel illos æquare saltem videantur, ad diabolicas magorum fraudes sese conuertunt, quibus incautis imponant, auaritiã suam expleant, & gloriæ inseruiant. Nec deest furoris sui satellitibus, technarumq; ministris mendaciorum parens, qui cùm exigentibus hominum delictis permiserit æquissimus & supremus iudex, nihil non potest. Hinc

Contra Hieroclem. *stupendæ impostura Apollonij Tianei, quibus (apud Eusebium) Hierocles illum conatur Christo adæquare. Inde oracula illa Delphica, Pythica, Claria, Dodonea, quæ saluberrimo Christi*

Lib. 4. de præparat. c. 1. & 2. & lib. 5 cap. 1. 2. 3. 4. *aduentu periisse scribit idem Eusebius. Ex eadem officina prodierunt insignes Simonis Magi illusiones, quas fusißimè describunt Clemens, Abdias, Iustinus, & hic noster Irenæus. Similibus artibus grassabatur filius ille perditionis, cuius aduentus erit*

Lib. 6. de cõstit. Apost. ca. 9 & lib. 2. recog. *in signis & prodigijs mendacibus. Postremò, & hic obseruare licet, impios illos priores Gnosticos, relicto Catholicorum ritu, quem Christus per Apostolos omnibus Ecclesijs tradiderat, celebrandæ Eucharistiæ, recentes formulas cuiusdam Cœnæ finxisse, quod & posteriores nostro hoc æuo sedulò imitati sunt.*

2. Mulieribus dans calices mixtos] *augustißimi sacrificij Eucharistiæ ceremonias illos mutasse, vel hinc clarum est, quòd consecrandi, offerendi, & integrum Sacerdotij munus, suis etiam meretriculis concederent: quod Quintiliani, Pepusiani, & Phrygæ postmodum imitati, eam obrem, vt putrida membra, ab Ecclesia Christi resecti, inter Satanæ manus à Dama-*

Contra hæres. 40. *sceno, Augustino, & Epiphanio traduntur.* Non permittitur mulieri in Ecclesia loqui, *ait ex Paulo Tertullianus*, sed nec docere, nec tingere, nec offerre, nec vllius virilis muneris, nedum Sacerdotalis officij sortem sibi vendicare *Hoc institutum à Christo & Apostolis promanasse his*

Lib. de veland. virginibus.

Lib. 3. consti. Apost. *testatur B. Clemens:* Non permittimus *(verba Apostolorum recitat)* mulieres in Ecclesia docere, sed tantùm orare, & magistros audire. Nam Magister ipse & Dominus IESVS CHRISTVS cùm nos duodecim ad docendum Gentes misisset, nusquam mulieres misit ad prædicationem, quamquam non deerant. Erat enim nobiscum Mater Domini, & sorores eius, præterea Magdalena, Maria Iacobi, & Martha, & Maria, sorores Lazari, & Salomæ, & quædam aliæ. Si enim caput mulieris vir est, non est æquum reliquum corpus capiti imperet. *Et hanc quoque veterum Gnosticorum impietatem recentes imitantur, adeò verum est prouerbium,* Patrẽ *sequitur suа proles: cùm Sacerdotium nullum superesse asserunt, quod non etiam ad mulieres porrigatur; easdemq; publicis suis cœtibus, quos Ecclesias putant, non tantùm interesse, de sacris differre, sed & cantitare iubent, licet Apostolus illas tacere magna cautione iubeat. 1. Corinth. 14. 1. ad Timot. 2. & 5. cap.*

3. His similia] *Ita vetus Codex; Græcè quoque* τὰ τοιαῦτα παραπλήσια: *ideò deleuimus,* dissimilia.

4. Datur autem intelligi Dæmonem quendam] *Vt pijs Ecclesiæ DEI pastoribus nunquam non adest Spiritus sanctus, qui eos doceat, dirigat, & seruet: sic Pseudoprophetis Satanam operas suas non denegare, cùm hoc loco, tum libro secundo capite quinquagesimo septimo, euidentißimè comprobat, vnam & eandem esse hæreticis cum Dæmonijs conuersationem asserens. Atque vt priscorum scilicet Iudæ, Simonis, Manetis, Apellis, Nestorij, Montani, Nouati, & Berengarij historias præteream, aliquot nostri sæculi hæresiarcharum obsessiones attingam. Quisquis sedato animo Martini Lutheri arrogantiam, iactantiam, maledicentiam, frequentes vertigines, paroxismos, consternationes, furorem animi, obscœna verba, furiosa conuitia in omnes ordines, & Satanicam superbiam, qua se mille Augustinos, mille Cyprianos, mille Concilia Martyrum, doctorumq; priscorum myriadas, si contra se starent, non curare dicit: & aduersus dicta Patrum, Hominum, Angelorumque (verba illius sunt) dogma suum constituere: quisquis (inquam) hæc cum eis, quæ satis scripta reliquit, comparare voluerit, illum à diabolo corpore & animo agitatum fuisse non dubitabit. Scribit enim Lib. pro sobolis erigendis.* Aliqui gloriantur de spiritu: sed spiritus huc, spiritus illuc, ego quoque fui in spiritu, atque etiam ego vidi spiritus, fortè pluscquã illi ipsi adhuc intra annum videbunt. *Et longè apertius libello de Missa angulari, ait: (Tomo septimo VVitebergæ impress. per Thomam Klug. pagina 228.)* Diabolũ & se inter sese mutuum familiariter nosse, & quod plus vno salis modio simul comederint, illumque dulci alloquio se frequenter conuenisse, & nocte excitasse, atque stimulasse, vt contra Missam scriberet, & ad eam rem argumenta suppeditasse.

Quinetiam de hac ipsa familiaritate cum Satana

Tom. 2 colloq. mens. Lutheri pag. 52. *à se inita, gloriari solitum fuisse, ex his eius ad commensales verbis à discipulo eius Henrico Petro Rebenstock collectis & publicatis, apertè colligitur:* Vndiquaque (*inquiebat*) me Satan vexat, non simpliciter, sed compositè: multis enim modis mihi præ cæteris fauet. &cæt. *Quis verò ipsi Luthero de se inter amicos hæc affirmanti non crederet?*

Zuinglius Sacramentariorum coryphæus, lib. de supplemento Eucharistiæ narrat, anxiè cogitanti sibi, quomodo verba institutionis sacramenti corporis Christi in alienum sensum detorqueret, intempesta 13. Aprilis nocte spiritum monitorem adfuisse, & albúsne, an ater fuerit, ambigit. Qui autem mentis compos est, nocturnum illud negotium perambulans in tenebris, aliquem ex potestatibus tenebrarum extitisse non dubitabit. Quin & Lutherus li. de abroganda Missa, Oecolampadium Zuinglij cooperarium, aliosque Sacramentarios ignitis Satanæ telis in subitaneam mortem impulsos affirmat. Erasmus Alberus Basilienſis Ecclesiastes Cacodæmonem Carolstadio concionanti procerioris staturæ hominis specie apparuisse scribit, triduo antequam ad tartara abriperetur.

Quid Caluinum moror? Ipse epistola ad Bucerum monentem, vt maledictis & conuicijs abstineret, respondit: Non sui esse ingenij morbum, sed sui Genij. *Nũ hoc sit à spiritu Domini malo, qui ab eo qui pacis est, & Christianæ modestiæ toto cælo differt, exagitari, & duci, indicent prudentiores.*

5 Pater omnium] *Ita vetus cod. Græcè quoque* πατὴρ τῶν ὅλων: *expunximus igitur* omnẽ.

6 Sicut melior nobis, &c.] *Licet,* melior*a, haberent veteres omnes editiones cum codice manu scripto, visum est tamen immutare; cùm apertißimum mendum esset: quod ex Græca lectione sic restituimus: sicut & paulò post subsistituimus,* quòd audax & inuerecunda est anima, *pro eo quod erat,* eo quod audax & verecunda anima. *Et post aliquot lineas,* hi à Deo, *pro,* hi ab eo, *reposuimus. Cuius autem Scriptoris verba sint, si quæris, meminerit supertus nos ex Eusebio annotasse, hunc martyrem priscorum verba frequenter adducere, tecto nomine: difficile verò ac penè* ἀδύνατον *est, ex tam exiguis reliquijs Scriptorum illius sæculi, quæ supersunt, colligere.*

7 Adhuc etiam & amatoria] Pocula, *vel deesse, vel subaudiendum non dubito. Philtris autẽ, id est poculis ad illecebras amoris ciendas arte compositis, impuros homines istos vsos fuisse: sed et Carpocratis sectatores ijsdem artibus pudicitiæ mulierum insidiatos cap. 20. huius libri narrat. Verùm ab eorum vsu etiam profanos abhorruisse his ostendit Ouidius.*

Nec data profuerint pallentia philtra puellis:
Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Attende igitur quàm vagis & fœdis libidinibus conspurcata erat horum conuersatio, quamq; propter

faciunt, quædam autem [15] reuerentes hoc ipsum, in silentio sensim semetipsas retrahunt, desperantes à vita Dei; quædam quidem in totum abscesserunt; quædam autem [inter] vtrunque dubitantes, [&] quod est prouerbij, passæ sunt, [16] neque intus, neque foris existentes, hunc fructum habentes seminis filiorum agnitionis.

flagitiosos quosdam nebulones, malè audiret nomen Christianum, interq; gentes blasphemaretur.

8 Vt & Diaconus quidã] *Attende mercedem, qua hospites suos compensare solent falaces hæreseon ministri & prædicantes. Ceterùm non sine fraude atque nequitia conatur Petrus Vermilius libro contra cælibatum & vota religiosa, ex hoc Irenæi loco suadere matrimonium cunctis Diaconis, Sacerdotibus, & Monachis licitum esse, propterea quod iste scribatur vxorem habuisse. At verò, Asiaticus & Græcus fuit, quibus post sacros ordines fœminas, quas ante duxerũt, domi retinere semper fuit permissum. Adhæc, vel ex hoc quod tam facilè Marco illa consenserit, verisimillimum efficitur Diaconum susceptis semel sacris ordinibus, ab eadem continuisse: vt & Petrus vocatus ad Apostolatum, omnia (& in his, ait Hieronymus, vxoris vsum) pro Christo reliquerat.*

Sed quàm malè misereque cedat nouis istis apostatis contra diuinas ecclesiasticasque leges inire matrimonia, seu potius incestas sacrilegasque nuptias, ex vno eorum omnium authore Martino Luthero demonstro. Is matrimonij sui miserias & calamitates referens (vt est apud discipulum eius Henricum Petrum Rebenstock) aiebat: Habeo vxorem, & sex liberos. *Tom. 2 colloq. pagin. 18.* Anno 1525. in seditione rusticorum (*cùm omnia plangore & lamentis alibi resonarent*) 12. Iunij vxorem duxi. *Deinde expostulans cum ea d.* Tu mihi persuades quicquid vis. Totum habes dominium. Vos mulieres estis in culpa, quæ astu & technis inescatis viros, quod ego quoque experior &c. *Et postea:* Habui meam vxorem suspectam superbia, vt est &c. Omnes fœminæ didicerunt hanc artem, quia suis lacrymis, mendacijs, interlocutionibus virum capere, & verba mutare possunt &c. *Et alibi zelotypia laborans ait:* Nulla ego *Pag. 125.* bona de vxore mea, atque Philippo Melanthone spero, & c. *Reliqua lubens prætermittã, quibus apparet iustißima vltione fieri, vt infelices isti continentiæ desertores miserrimis modis à scortis suis accipiantur.*

9 Omne tempus in exhomologesi consummauit] *Magno consensu Græci & Latini Patres, confessionem illam, qua quis post baptismum se multorum peccatorum reum ingenuè agnoscit, non solum coram Deo, aut generali facta Confessione; sed & coram eis qui Ecclesiæ præsunt, & quæ apertam distinctamque continet delictorum enumerationem, Exhomologesin vocarunt. Hanc verò Christi præscripto, Apostolorum vsu, & vniuersarum per orbem Ecclesiarum consensu, ad eluenda peccata necessarium remedium esse, & secundam à naufragio tabulam ex hoc capite apertum est. Qui autem ex sacris literis hoc comprobari postulauerit; Augustinum audiat:* Nemo sibi dicat, *ait,* occultè ago, apud Deum ago, nouit Deus qui mihi ignoscit, quia in corde ago. *Lib. 50. hom. 49.* Ergo sine causa dictum est: Quæ solueritis in terra, soluta erunt in cælo? Ergo sine causa sunt claues datæ Ecclesiæ Dei? Frustramus Euangelium Dei? Frustramus verba Christi? *Non solùm apertis illis Iesu Christi vocibus, quibus dicendi iuris in delinquentes, pastoribus confertur potestas: sed & Ioannis Baptistæ & Apostolorum praxi hanc euidentißimè confirmari, ante multa sæcula existimauit magnus ille Basilius in Regulis breuioribus:* Necessariò, *quit,* his peccata aperiri debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei. Siquidem rationem hanc in pœnitentia etiam veteres illos cernimus sequutos fuisse, quando & in Euangelio scriptum est, quod Ioanni confitebantur peccata sua: & in Actis

Matth. 3. 6. Ioan. 20. 23. Matt. 18 18. Interrog. 288.

Actor. 19. 5. Lib. de Pœni. Apostolicis, ipsis à quibus etiam baptizabantur cuncti. *Veri Apostolici Tertulliani, addam suffragium:* Tantum, *ait,* releuat Confessio delictum, quantum dissimulatio exaggerat. Cõfessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio cõtumaciæ. Actus pœnitẽtiæ, qui magis Græco vocabulo exprimitur & frequentatur, exhomologesis est, qua delictum Domino cõfitemur, non quidem vt ignaro: sed quatenus Satisfactio Confessione disponitur, Confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exhomologesis prosternendi & humilificãdi hominis disciplina est, &cæt. *Et paulò post:* Ieiunijs preces alere, ingemiscere, lacrymari, & mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, Presbyteris aduolui, & caris Dei adgeniculari, &cæt. *Tantum Præceptorem sequatur non inferior discipulus Cyprianus:* Videt Deus, *ait,* corda & pectora singulorũ, & iudicaturus est, nõ tantùm de factis, sed & de verbis, & de cogitationibus nostris, omnium mentes, volũtatesq; cõceptas in ipsis adhuc clausi pectoris latebris intuetur. Denique quanto & fide maiores, & timore meliores sunt, qui quamuis nullo sacrificij aut libelli facinore constricti: quoniam tamẽ de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei doléter & simpliciter confitentes, exhomologe- *Lib. de lapsis.* A sim conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam paruis licet & modicis vulneribus exquirũt, scientes scriptum esse; Deus non deridetur. *Græcas etiam per Orientem Ecclesias, hos docuisse & seruasse ritus, euidentissimum est ex D. Clementis Epistola prima ad Iacobum: Dionysio ad Demophilum: Origene in Psalm. 32. Eusebio libro quinto Histor. capit. 27. & libro sexto, capit. vigesimo septimo, quorum sententias breuitati consulens non adfero.* *Galat. 6.*

10. Circumobuersati] *Ita veter. Cod. deleuimus autem,* circumobseruati.

11. Patris, te viæ duce] *Sic restituendum tam ex vet. cod. quàm ex Græc. textu visum est, pro eo quod antea erat,* matris sui à te.

12. Homericã inferorum galeã] *Prouerbio isto innuit non maioris momẽti esse istorũ somnia, quàm poetarum figmẽta. Desumptum est autẽ ex Homero Ilia. 5. qui finxit Palladẽ se galea Orci cõtexisse, ne à Marte cõspiceretur. Idẽ postea vsurpat Nazian. 1. orat. in Iulian. qui rabiẽ ac furorem in Christianos, externæ cuiusdã philosoph. mãsuetudinis simulacro operire volebat.* Nulla ratione, *aut*

QVEMADMODVM MARCVS PER NVMEROS, ET *syllabas, & per literas hypothesim suam constituere conatur.*

CAPVT X.

HIC Marcus Colorbasicæ Siges vuluam & conceptaculum se vnum fuisse dicés, vt qui Vnigenitus ipsi esset, defectus semen in se conditũ ad hunc ferè modum peperit. Ipsam enim sublimissimam quaternitatẽ ex ijs locis quæ nec in aspectũ cadũt, nec vllo nomine appellari possunt, muliebri forma ad eum C descendisse (neq; enim masculã eius vim mundus ferre poterat) atque & quænam esset, indicasse, & rerum omniũ ortum, quẽ nemini vnquã nec Deorum, nec hominũ declarauerat, ei soli in hæc verba exposuisse. Quãdo primum is qui Patris expers est, quiq; nec in cogitationem cadit, nec substãtia vlla prẽditus est, nec mas denique, nec fœmina est, id quod in eo inenarrabile est, gigni; & quod inuisibile est, informari voluit. os aperuit, ac sermonẽ sibi similem emisit: qui adstans hoc quod ipse erat ei ostendit, vtpote qui eius quod oculorum sensum fugiebat, forma extitisset. Nominis porrò pronuntiatio talis fuit. Primum nominis ipsius sermonem protulit: qui quidẽ erat ἀρχὴ. Ac syllaba illius quatuor elementis constabat. Secundam adiũxit, quæ & ipsa quatuor elementa continebat. Deinceps & tertiam addidit, quæ etiã ipsa decem elementa complectebatur. Denique & quartam pro- D loquutus est, quę & ipsa duodecim elementorum erat: Itaq; totius nominis enunciatio triginta literarum extitit ac quatuor syllabarum. Singula autẽ elementa peculiares literas, ac notas, peculiaremq; pronunciationẽ, & figuras atq; imagines habent, nec eorum quicquam est, quod illius, cuius elementum est, formam perspiciat. Quin ne ipsum quidem cognoscit, imò nec vlla ex ijs elementi vicini enunciationẽ nouit: verùm id quod enunciat, perinde esse arbitratur ac si totum enunciaret. Nam cùm horum quodlibet vniuersi pars sit, sonum suum integrum sonum esse censet, nec tinnire desinit, quousque ad extremã extremi elementi literam singulariter tinniens peruenerit. Tunc autem rerum omnium in integrum restitutio existit, cùm omnia in vnam literam delabẽtia vnum & eundẽ enunciationis sonum ediderint.

* Οὕτως μάρκος μίζαν καὶ σκοτ- * οὗτος
χεῖον τῆς χολορβάσου * εἰσηγήσατο, * σιγὴς
ἑαυτὸν μονώταλον γεγονέναι λέγων, ἐκεῖθεν μὲν
ἄπερ μονογενὴς ὑπάρχων αὐτῷ, τὸ νόητον
τοῦ ὑστερήματος * καὶ λατεῖν εἰς αὐτὸν, ὡδέπως * ἐπέχειν
ἀπεκύησεν. αὐτὴν τὴν παυσπερμίαν ἀπὸ τῶν * ταύτην
ὁρατῶν καὶ ἀγλονομάτων * τούτων τεσσάρα * τόπων
καὶ ἐληλυθέναι σχήματα * γυναικεῖα πρὸς αὐ- * γυναικείῳ
τόν. ἐπειδὴ (φησὶ) τὸ ἄῤῥεν αὐτῆς ὁ κόσμος φέ- * κείῳ
ρειν οὐκ ἠδύνατο, καὶ μιλυῦσαν * αὐτὴν τὴν ἦν, * ἑαυτὴν
καὶ τὴν τῶν πάντων γένεσιν, ἣν οὐδενὶ πώποτε
οὐδὲ θεῶν οὐδὲ ἀνθρώπων ἀπεκάλυψε, τότε μο-
νωτάτῳ διηγήσασθαι, οὕτως εἰποῦσαν, Ὅ τε τοῦ
πρῶτον * ὁ πατὴρ ὤδινεν, ὁ ἀνεννόητος καὶ ἀνού- * ὃ πατὴρ
σιος, ὁ μήτε ἄῤῥεν, μήτε θῆλυ, ἠθέλησεν αὐτῷ τὸ ὁ πάτερ,
ἄῤῥητον γεννηθῆναι, καὶ τὸ ἀόρατον μορφωθῆναι, ὁ ἀνεπτύ-
ἤνοιξε τὸ στόμα, καὶ προήκατο λόγον ὅμοιον αὑτῷ. τοῦ
ὃς παραστὰς ὑπέδειξεν αὐτῷ ὃ ἦν, αὐτὸς τῷ ἀο-
ράτου μορφὴ φανείς. ἦν δὲ ἐκφώνησις τοῦ ὀνόμα-
τος ἐγένετο τοιαύτη. ἐλάλησε λόγον τὸν πρῶτον
τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἥτις ἦν ἀρχή. καὶ ἦν ἡ συλ-
λαβὴ αὕτη στοιχείων τεσσάρων. δεύτερον ἐπλήρω-
σε τὸν δεύ-
τερον, καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων τεσσάρων. ἐξῆς ἐλά-
λησε τὴν ζῆτην, καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων δέκα. καὶ
τὴν μετὰ ταῦτα ἐλάλησε, καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχεί-
ων δεκαδύο. ἐγένετο οὖν ἡ ἐκφώνησις τοῦ ὅλου
ὀνόματος στοιχείων μὲν τεσσάκοντα, συλλαβῶν
δὲ τεσσάρων, ἕκαστον δὲ στοιχείων ἴδια χράμματα
καὶ ἴδιον χαρακτῆρα, καὶ ἰδίαν ἐκφώνησιν,
καὶ σχήματα καὶ εἰκόνας ἔχειν, καὶ μηδὲν αὐτῶν
εἶναι ὃ τὴν ἐκείνου χαρακτῆρα μορφὴν, οὗπερ αὐτὸς
στοιχεῖόν ἐστιν· ἀλλὰ οὐδὲ γινώσκει αὐτὸν, οὐδεμίαν τὴν τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἕκαστον ἐκφώνησιν
* πολιορκῶν, ἀλλὰ ὁ αὐτὸς ἐκφωνῶν, ὡς τὸ πᾶν ἐκ- * γινώσκων
φωνοῦντα, τὸ ὅλον ἠχεῖν ὀνομάζων. ἕκαστον γὰρ
αὐτῶν μέρος· ὃν δὲ ὅλως, τὸ ἴδιον ἦχον ὡς τὸ πᾶν ὀνο-
μάζειν, καὶ μὴ παύσασθαι ἠχοῦντα, μέχρις ὅτου ἐπὶ τὸ * ἐσχατον
ἔσχατον γράμμα ἔλθῃ * ἑκάστου στοιχείου μονογλωσσὶ στοιχείου μα-
σανίος καλασῆρος. τότε δὲ καὶ τὴν ἀποκάλασιν τοῦ νοητοῦ
ὅλων ἐγγενέσθαι, ὅταν τὰ πάντα καλεληθότα εἰς τὸ σεσιγηκὸς
ἓν γράμμα, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκφώνησιν ἠχήσῃ, ἰσάζουσαν
καὶ ἐκφω-

A *Theologus,* vnquam seipsum occultabit, ne si in omnem quidem partem se vertet, atque in omnes formas consiliorum calliditate atque artificio mutet, atque Orci galeam, vt dici solet, induat, aut Gygis annulo & Palæ conuersione sese suffuretur. *Visus est & eodem Orig. lib. 1. contra Celsum, magis conuenisse declarans, vt Christus in Aegyptum fugiens, subduceret sese Herodis insaniæ, quàm si Plutonis galea latitans, eundem fefellisset.*

1 Cor. 4. v. 1. 13 Cauteriatas] *alludit ad hanc Pauli sententiam:* In nouissimis tẽporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis Dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, cauteriatã habentium suam conscientiam: *qua, ducta metaphora à seruis maleficis, & bestijs quæ cauterio, vt dignosci queant, notantur: futurorum hæreticorum mendacia, hypocrises, & impostura, quibus noctes dies q; reclamante conscientia, orbi imponunt, & tanta obstinatione quasi tradudo cauterio indurescunt, vt citius frangas quàm corrigas.*

14 Etiã in manifesto exhomologesim faciunt] *Publicam pœnitentiam in prisca Eccle-* B *sia vsitatam fuisse vel ex hoc loco omnibus liquet, cuius hic modus erat: Facta coram legitimo Pastore peccatorum tum occultorũ, tum publicorum, si quæ erant, enumeratione: cùm Ecclesiæ ædificationi expediret, Sacerdotis authoritate, & pœnitentium consensu, mulctas, satisfactiones, seu mauis, pœnitentiæ fructus palam agere iubebantur. Ritus latissimè describit Concilium Agathense, distinct. 20. c. In capite. Hoc ita se habere, & Theodosij Imperatoris exemplum indicat: & disertis verbis testantur Origenes hom. 2. in psal. 32. Cypri. lib. de lapsis: Tert. libr. de pœnit.*

15 Reuerentes] *Ita legendum, pro,* reuertentes, *cùm Græcè legatur,* οἱ δὲ δυσωπῆ μένοι, *id est, leuitatis, defectionis, aliorumq; vitiorum, quibus deprauatæ impostorum fallacia fuerant, pudore affectæ, & in seipsis erubescentes.*

16 Neque intus, neque foris] *Græcum prouerbium est;* μήτε ἔξω, μήτε ἔσω, *eleganter hu mulierculæ accommodatum, quæ cùm apertè viderent se à Gnosticis delusas, & corruptas mente & corpore fuisse, nec ipsis vltra adhærebant, nec Ecclesiæ per exhomologesim reconciliari satagebant. Simile est huic.* Media agina ferri, *quo Tertullianus vtitur in eos, qui inter bonum & malum, vt inter sacrum & saxum suo arbitrio agitati, in neutram partem feruntur. Ego nostri temporis mediatores, quos* politicos *vulgo appellamus. rectè* ἀμφοτερίζοντας, *& ἀμφιβίους mulierculæ hisce non absimiles nominari posse crediderim.* *Lib contra Hermogen.*

*QVEMADMODVM QVIDAM EX EIS PER numeros, & syllabas, & per literas conantur constituere eam, qua est secundùm eos * argumentationem.* ** positionẽ.*

CAPVT X.

C HIc igitur Marcus vuluam & susceptorium [2] Colarbasi silentij semet solum fuisse dicens, quippe vnigenitus existens defectus] semen, quod depositum est in eum, sic enixus est. Illam quæ est à summis, & ab inuisibilibus, [& innominabilibus] locis quaternationem descendisse figura muliebri ad eum. Quoniam, inquit, eius masculinum mundus ferre non poterat, & ostendisse quoque semetipsam quæ esset, & vniuersorum genesim, quam nemini vnquam neq; deorum neque hominum reuelauit, huic solo enarrasse, ita dicentem. Quando primùm Pater, cuius Pater nemo est, qui est incogitabilis & [3] insubstantiuus, qui neque masculus neque fœmina est, voluit suum inenarrabilem, narrabilem fieri, & quod inuisibile sibi est, formari; aperuit os, & protulit Verbum simile sibi, quod adsistens ostendit ei quod erat ipse cùm inuisibilis forma apparuisset. Enunciatio autem nominis facta est talis: Loquutus est Verbum: verbum primũ nominis eius fuit ἀρχὴ, & syllabæ eius literarum quatuor. Coniunxit & secundam, & fuit hæc literarũ quatuor. Post loquutus est & tertiam, & fuit hæc literarum x. Et eam quæ est post hæc locutus est, & fuit ipsa literarum xii. Facta est ergo enunciatio vniuersi nominis, literarum xxx. syllabarum autem quatuor. Vnumquodque autem elementorum suas literas, & suum characterem, & D suam enunciationem, & figurationes, & imagines habere: & nihil eorum esse, quod illius videat formam, [4] cuius] elementum est. Sed ne cognoscere eum, sed ne quidem proximi eius vnumquodque enunciationem scire, sed quod ipse enunciat, ita omne quod enunciat, illud quod est totum nominet. Vnumquemque enim ipsorum, pars existens totius, suum sonum quasi omne [nominare:] & non cessare sonantia, quoadusque ad nouissimam literam nouissimi elementi singulariter enunciata deueniant. *Error de nomine tetragrammato.*

[5] Tunc autem [&] redintegrationem vniuersorum dicit futuram, cùm [6] omnia deuenientia in vnam litteram,] vnam & eandem consonationem sonent, cuius exemplum postulante. *De restitutione omnium.*

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. X.

HIc Marcus] ὗτος *leg. cum vet.*

Siges] *hoc loco in Græc. pro* εἰσηγήσατο, σιγὴς, *lego cum vet.* σιγῆς ἑαυτὸν, *sensu etiam*

Defectus semen] *hic ex vet. interp. addo in Græc.* σπέρμα.

Ex ijs locis] *pro* τούτων, *repono* τόπων *ex vet. & vers. seq.* γυναικείῳ *pro* γυναικεῖα.

Et quænam esset] ἑαυτὴν *lego cum vet.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cuius quidem enunciationis imaginem esse Amen illud, quod nos vnà dicimus, esse fingebat. Sonos autem eos esse, qui AEonem illum substantiæ expertem atque ingenitum informant. Atque has demum eas formas esse (quas Dominus angelos appellauit) quę Patris faciem perpetuò vident. Cõmunia porrò & enarrabilia elementorũ nomina AEonas, & Sermones, & radices, & semina, & Pleromata, & fructus nũcupauit. Singularia autẽ & cuiusq; propria in Ecclesiæ nomine contineri atque intelligi ait. Quorum elementorum extrema vltimi litera vocẽ suam emisit, cuius vox ad elementorum imaginem egressa, peculiaria elementa procreauit, ex quibus cùm hæc infera descripta, atque exornata, tum ea, quæ hæc antecesserũt, orta fuisse tradit. Et quidem literam ipsam, cuius sonus sonum infrà sequebatur, à syllaba sua ad Vniuersi complementum sursum receptam esse: cæterùm sonum velut foras electum infra remansisse. At verò elementum ipsum à quo litera vnà cum sua pronunciatione infra descendit, triginta literarum esse asserit, quarum etiam quælibet alias rursus literas continet, quibus literæ nomen exprimitur. Ac rursus aliam atque aliam per alias atque alias literas appellari, ita vt literæ in infinitum quendam numerum excrescant. Ad hunc autem modum apertius id quod dico intelliges. Elementum Delta quinque literas complectitur, nimirum δ, & ε, & λ, & τ, & α: rursusque hæ literæ alijs literis perscribuntur, aliæque item alijs. Si ergo tota elementi Delta coagmentatio in infinitum cadit, alijs nimirum alia gignentibus, atque inter se succedentibus, quanto tandem elemento illo maius vastiusque tantum literarum pelagus erit? Et si vna litera vsque adeò infinita est, animaduertas velim, quæ in toto nomine sit literarum profunditas, ex quibus Marci Sige Propatorem constare docuit. Qua etiam de causa Propatorem, quòd se comprehẽdi non posse perspectum haberet, hoc singulis elementis, quibus etiam AEonum nomen imponit, dedisse, vt propriam enunciationem ederent, quando quidem singula vniuerso pronunciãdo impares erant. Hæc autem Quaternitatem planius ipsi his verbis declarasse. Lubet ipsam quoque veritatem tibi spectandam proponere. Ex superis quippe ædibus eam deuexi, vt nudam eam conspicias, eiusque pulchritudinem intelligas, atque adeò loquentem audias, eiusque prudentiam admireris. Vide igitur caput eius sursum Α & Ω, collum Β & Ψ, humeros vnà cum manibus Γ & Χ, pectus Δ & Φ, diaphragma Ε & Υ, dorsũ Ζ & Τ, ventrẽ Η & Σ, fœmora Θ & Ρ, genua Ι & Π, tibias Κ & Ο, crura Λ & Ξ, pedes Μ & Ν. Hoc nimirũ est de magi sententia corpus veritatis, hæc elemẽti figura, hic literæ character. Atq; hoc elementũ hominẽ vocat, essęq; illud ait fontẽ omnis sermonis, atq; initiũ omnis vocis, & omnis inenarrabilis narrationẽ, & tacitæ Siges os. Hoc inquã est veritatis corpus. Tu verò in altũ sublata mẽtis intelligẽtia suijpsius genitorẽ ac Patris largitorẽ Sermonẽ ex ore veritatis audi. Hãc orationẽ cũ illa habuisset, Veritatem cõiectis in eũ oculis, apertoq; ore sermonẽ edidisse ait, ac sermonẽ hũc nomen factũ esse, hoc inquã nomen quod scimus ac loquimur, Christũ Iesũ: quod cũ protulisset, statim cõticuisse. Cũ autẽ Marcus ab ea longiorẽ aliquã orationem expectaret, Quaternitas rursus in mediũ progressa, his verbis vsa est. Vilẽ & contemnendum sermonem eum esse arbitratus es, quem ex ore veritatis accepisti. Atqui non hoc quod nosti, tenere te censes, antiquum nomen est. Vocem enim ipsius duntaxat habes: vim autẽ ignoras. Iesus etenim

A ἐκφωνήσεως εἰκόνα τὸ ἀμὴν ὑμῖν λεγόμενον ἡμῶν ὑπάρχειν, τοὺς δὲ φθόγγους ὑπάρχειν, τοὺς μορφώτας τ ἀνάρχου καὶ ἀγεννήτου αἰῶνος. καὶ ἀναπτύσσειν μορφὰς, ἃς ὁ κύριος ἀγγέλους εἴρηκε, λέγων διὰ τοῦτο βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός. τὰ δὲ ὀνόματα τῶν στοιχείων τὰ ῥητὰ καὶ κοινὰ, αἰῶνας καὶ λόγους, καὶ ῥίζας, καὶ σπέρματα, καὶ πληρώματα, καὶ καρπούς φησὶν ὀνομάσαι, τὰ δὲ καθ' ἕνα αὐτῶν καὶ ἑκάστου ἴδια ἐν τῷ ὀνόματι τῆς ἐκκλησίας ἐμπεριεχόμενα, νοεῖσθαι φησι. * ὡς στοιχεῖον τὸ ὕστερον γράμμα φωνὴν προϊὸν * ὧν τοῦτο καλοῦσι τὸν αὐτὸν, οὗ ἦχος ἐξελθὼν κατ' εἰκόνα τῶν στοιχείων, στοιχεῖα ἴδια ἐγέννησεν, ἐξ ὧν τά τε ὁρατὰ σχήματα καὶ κοσμικὰ πάντα φησὶ, καὶ τὰ πρὸ τούτων γεγενῆσθαι. τὸ μὲν γὰρ γράμμα αὐτὸ τὸ ἦχος ὃ ἔσχε, οὗ * τὰ ἔχος ἦν σωσπαχολευθῶν ᾧ ἔσχε, καὶ τὸ ὑπὸ τὸ * συλ * γράμμα λαβὸν τὴν ἑαυτοῦ ἀνελίχθη ἄνω * λέγειν εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὅλου, μεμιγμένην δὲ εἰς τὰ κάτω τὸν ἦν σωσπάχορον, ὥσπερ ἔξω ῥιφέντα. τὸ δὲ στοιχεῖον αὐτὸ δ' παντὸς οὗ τὸ γράμμα σὺν τῇ ἐκφωνήσει τῇ ἑαυτοῦ συγκαταβὰν ὡς ἔσχε τὴν ὕλην * κάτω, ὃ γραμμάτων φησὶ τριάκοντα, κάτω, ὧν καὶ ἓν ἕκαστον τῶν τριάκοντα γραμμάτων, σὺν ἑαυτοῦ τῆς ἔχειν ἑτέρα γράμματα, * δι' οὗ τὸ ὄνομα ἕν γράμμα * λέγειν τοῦ * ὀνομάζεσθαι· καὶ αὖ πάλιν τὰ ἕτερα δι' ἄλλων ὁ * καὶ νομάζεσθαι γραμμάτων, καὶ τὰ ἄλλα δὲ ἄλλων, ὡς γραμμάτων εἰς ἄπειρον ἐκπίπειν τὸ πλῆθος τῶν γραμμάτων. τοῦτο δ' ἂν σαφέστερον μάθοις τὸ λεγόμενον. τὸ δὲλ * δέλτα στοιχεῖον γράμματα σύ ἐστι πέντε· * αὐτὸ * αὐτὸ τὸ δέλτα, καὶ τὸ Ε, καὶ τὸ Λάμβδα, καὶ τὸ Ταῦ, καὶ τὸ Δέλτα Ἄλφα, καὶ ταῦτα πάλιν τὰ γράμματα δι' ἄλλων γραφεῖσι γραμμάτων, καὶ τὰ ἄλλα δι' ἄλλων. οὕτω δὲ ἡ πᾶσα ὑπόστασις τοῦ Δέλτα εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει, ἀεὶ ἄλλων ἄλλα γεννώντων, καὶ διαδεχομένων ἀλλήλα, πόσῳ μᾶλλον ἐκεῖνό δ' στοιχεῖα μεῖζον εἶναι τὸ πέλαγος τῶν γραμμάτων; καὶ τὸ ἓν γράμμα οὕτως ἄπειρον, ὅρα ὅλου τοῦ ὀνόματος τ βυθὸν τῶν γραμμάτων, ἐξ ὧν τ προπάτορα ἡ μάρκου σιγὴ συνεστάναι ἐδογμάτισε. διὸ καὶ τ πατέρα ἐπισάμενον τὸ ἀχώρητον αὐτοῦ, διὸ κεῖναι τοῖς στοιχείοις, καὶ αἰῶνας καλεῖ, ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὴν ἰδίαν ἐκφώνησιν ἐκβοᾶν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἕνα τὸ ὅλον ἐκφωνῆσαι. ταῦτα δὲ σαφηνίσασαν, αὐδὴ τὴν τέταρτα λίην εἰπεῖν, καὶ θέαν δή σι καὶ αὐλὴν δεῖξαι τὴν ἀλήθειαν. καλὴ γὰρ αὐλὴν ἐκ τ ὑπερθεν δομάτων, ἵν' ἐσίδῃς αὐλὴν γυμνὴν, καὶ καλὰ μάθοις τὸ κάλλος αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀκούσῃς αὐτῆς λαλούσης, καὶ θαυμάσῃς τὸ φρόνημα αὐτῆς. ὅρα οὖν κεφαλὴν ἄνω, τὸ Α' ἄλφα καὶ τὸ Ω, ζάχλον δὲ Β καὶ Ψ, ὦμους ἅμα χεῖρι Γ καὶ Χ, στῆθος Δ καὶ Φ, διάφραγμα Ε καὶ Υ, νῶτον Ζ καὶ Τ, κοιλίαν Η καὶ Σ, μήρους Θ καὶ Ρ, γόνατα Ι καὶ Π, κνήμας Κ καὶ Ο, σφυρὰ Λ καὶ Ξ, πόδας Μ καὶ Ν. ὃ τοίνυν τὸ σῶμα τ χαλᾶ τ μάγον ἀληθείας, ἔστι τὸ σχῆμα δ στοιχείου, οὗτος ὁ χαρακτὴρ δ' γράμματος. καὶ καλῶ τὸ στοιχεῖον ὅτι ἄνθρωπον, εἶναί τε πηγὴν φησὶν αὐλὸ πάντος λόγου, καὶ ἀρχὴν πάσης φωνῆς, καὶ παντὸς ἀῤῥήτου ῥήσεως, καὶ τ σιωπωμένης σιγῆς σῶμα. καὶ ὅτι τὸ σῶμα αὐτ. σὸ ᾧ μέγαρσιον ἐγείρας διανοίας νόημα τ * αὐτ γεννήτορα καὶ πατρόθεον λόγον, ἀπὸ τ σωμάτων ἀληθείας ἄκου. ταῦτα δὲ ταύτης ἐπόστης προσβλέψασαν αὐδὴ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀνοίξασαν τὸ στόμα λαλῆσαι λόγον· τ δὲ λόγον ὄνομα γενέσθαι, καὶ τὸ ὄνομα γενέσθαι ὅτι, ὃ γινώσκομεν καὶ λαλοῦμεν χριστὸν Ἰησοῦν, ὃ καὶ ὄνομάσασαν αὐλὴν παρ' αὐτῆς πᾶσι καὶ σιοπὴν. προσδοκεῖν δὲ ᾧ μάρκε πλῆθος μελῶν ἀπὸ τοσούτων λέγειν αὐλὴν λέγειν, πάλιν δὲ τὰ ζαλὸς παρελθόντα εἰς τὸ μέσον, φησὶν, Ὡς ἐυκαλα ῥόνημα τ μήσω τ λόγον, ὃν ἀπὸ σωμάτων τ ἀληθείας ἤκουσας. οὐ δ' ὃ περὶ δὰς καὶ * δοκεῖς, πάλαιόν ἐστιν ὄνομα· φωνὴν γὰρ χωρὶς μόνον ἔχει σαυδ', ἣν δ' δυνάμιν ἀγνοεῖς ἰησοῦς ἐστὶ γὰρ λαμβ ὅστις

A clamationis imaginem esse, Amen, simul dicentibus nobis tradidit[7] esse. Sonos autem eos esse qui formãt insubstantiuum & ingenitum AEona, & esse has formas, quas Dominus Angelos dixit, quæ sine intermissione vident faciem Patris. Nomina autem elementorum communia & enarrabilia AEonas & verba & radices & semina & pleni tudines & fructus vocauit, singula autem ipsorum & vniuscuiusque propria in nomine Ecclesiæ contineri, & intelligi ait. Quorum elementorum nouissimi elementi vltima litera vocem emisit suam, cuius sonus exiens secundùm imaginem elementorum elementa[8] propria] generauit, ex quibus & quæ sunt hîc, dispositа dicit, & ea quæ sunt ante hæc generata: ipsam quidem literam, cuius sonus erat consequens sonum deorsum à syllaba sua sursum receptam dicit, ad impletionem vniuersi. Remansisse autem deorsum sonum quasi foras proiectum, elementum autem ipsum ex quo litera cum enunciatione sua descendit deorsum, literarum ait esse xxx.[9] & vnamquamque ex his xxx. literis in semetipsa habere alias literas, per quas nomen literæ nominatur. Et rursus alias per alias nominari literas, & alias per alias, ita vt in immensum decidat multitudo literarum.

De Angelis.

De elementis.

B Sic autem planiùs discès quod dicitur. Delta elementum litteras habet in se quinque, ipsum Δ, & Ε, Λ, & Τ, & Α, & hæ rursus literæ per alias scribuntur literas, & aliæ per alias. Si ergo vniuersa substantia deltæ in immensum decidit, alijs alias literas generantibus & succedentibus alterutrum, quanto magis illius elementi maius esse pelagus literarum? Et si vna litera sic immensa est, vide totius nominis profundum literarum, ex quibus Proparora Marci silentium constare docuit. Quapropter & Patrem scientem incapabile suum, dedisse elementis, quæ & AEonas vocat vnicuique eorum suam enunciationem exclamare, eo quòd non possit, vnum[10] illud] quod est totum enunciare. Hæc itaque exponentem ei quaternationem [dixisse.] Volo autem tibi & ipsam ostendere veritatem. Deposui enim illam de superioribus ædificijs, vt circunspicias eam nudam, & intuearis formositatem eius. Sed & audias eam loquẽtem, & admireris sapientiam eius. Vide quid igitur caput eius sursum primùm Α & Ω. Collum autem Β & Ψ. Humeros cum manibus Γ & Χ. Pectus Δ & Φ. Cinctum Ε & Υ. Ventrem Χ & Τ. Verenda Η & Σ. Femora Θ & Ρ. Genua Ι & Π. Tibias Κ & Ο. Crura Λ & Ξ. Pedes Μ & Ν. Hoc est corpus eius, quæ est secundùm Magum, Veritatis; hæc" figura] elementi, hic character literæ, [&] vocat elementum hoc, Hominem. Esse autem fontem ait, cum omnis verbi, & initium vniuersæ vocis, & omnis inenarrabilis enarrationem, & taciti silentij os, & hoc quidem corpus eius.

Deliratio de veritatis forma per literas Græcas.

C Tu autem sublimius alleuans sensus intelligentiã, Autogenitora & Patrodotora, verbum ab ore Veritatis audi. Hæc aũt cùm dixisset illa, attendentem ad eum Veritatẽ, & aperientem os, locuta est Verbum: Verbum aũt nomen factum, & nomen esse hoc quod scimus & loquimur Christum Iesum, quod cùm nominasset, statim tacuit. Cùm autẽ putaret Marcus plus aliquid eã dicturã, rursus Quaternatio veniens in mediũ ait, Tanquã contemptibile putasti esse Verbũ quod ab ore Veritatis audisti, non hoc φ scis & putas habere, olim est nomen. Vocem. n. tantũ habes eius, virtutẽ autem ignoras. Iesus aũt

Qui Patris expers est] *addo ex vet.* ὁ ἀπάτωρ, *& deleo hoc verbum* ἄδειον.

Gigni] τὸ ἄῤῥητον γεννηθῆναι. *Vetus legisse videtur* τὸ ἄῤῥητον ῥητὸν γεννηθῆναι. *Sed malo hoc loco Græca sequi, quod* γεννηθῆναι *aptius quadret cum* μορφοθῆναι *quod sequitur.*

Ac syllaba illius] συλλαβὴ. *Complexionem primò verteram quòd syllaba, vt apud Grammaticos vsurpatur, hic quatuor literis non cõstaret. Sed pro pius animũ aduertenti, aliter postea visum est. Insanus enim Marcus omnia hic pro libidine sua fingit.*

Cuius elementum est] *vetus interpres legisse videtur,* οὗδὲ αὐτὸς ὑπὲρ, *sed malè.*

Enunciationem nouit] γινώσκει *lego cum vet. non* πολιορκεῖ: *tametsi hæc quoq; lectio prorsus improbanda non sit.*

Extremi elementi] *pro* ἑκάστῳ *lego* ἑκάτῳ *cum vet. Ibidem pro* μονογλωσσήσαντος καταπαῦσαι, *lego* μονογλωσσήσαντα καταπαῦναι, *cũ vet.*

Quorum elementorum] *in Græc. pro* ὧς στοιχεῖα τὸ ὕστερον *lego cum vet.* ὧν στοιχείων τὸ τῶ ἐσχάτου ὕστατον. *Paulò post pro* τ αὐτ, *lego* τὰ.

Cuius sonus] *Græca hoc loco ita emendanda sunt,* οὗ τὸ ἦχος ἦν σωσπαχολευθῶν τῷ ἔχει κάτω ὑπὸ *& cæt. Versus seq. pro* λέγειν, *substituo* λέγει.

Triginta literarum] *dele in Græc.* ὃ *ex vet. linea seq pro* δὶ ὃν, *lege* δὶ ὧν.

Quaternitatem] *inducitur hic quaternitas ea, quæ à Sige obscurius dicta erant, explanans.*

Libet] *in Græc. pro* θέαν *legendum* θέλω *cum vet.*

Dorsum] *Vetus interpres pro dorso hic ventrem habet, ac postea pro ventre, pudenda: sed in literis error obrepsit.*

Suijpsius genitorem] *in Græco* ἑαυτῶ γεννήτορα, *vel vnico verbo* αὐτογεννήτορα *lego cum vet. quemadmodum & eodem vers.* πατροδότορα, *& σώματος.*

Statim conticuisse] *in Græc. pro* παῦ αὐτῆ καὶ σιωπὴν, *legendum* παυσαμένης σιωπὴν, *vel* σιωπήσασα *lin. seq. rursus legendum* σώματος, *non* σωμάτων.

Te tenere censes] *post* δοκεῖς, *addo ex vet.* ἔχειν.

Sex literis constans] *pro* ἓξ ὧν *lege* ἓξ ἔχων.

Qui ipsum cognatione] αὐτῶ *vel* αὐτῷ, *addo ex vet. & lin. seq. pro* αὐτοῦ *repono* αὐτῷ.

Inferiorum elationem] *legendum in Græc.* ὑπὸ αὐτὰ, *aut aliquid simile.* ἀναφορὰν *opponit* ἀποῤῥοία.

Habent igitur] *addo* ὀὺν *ex vet.*

Quoniam autem non satis] ἐπειδὴ τῶ ὑστερήσαντος

Universidad de Deusto
Biblioteca

insigne nomen est, sex literis constans, omnibus, qui A vocati sunt, notum ac perspectum. At illud quod est apud Pleromatis AEonas, cùm multis partibus constet, alterius formæ ac figuræ est, his demum cognitum & exploratum, qui cognatione ipsum attingunt, quorumque magnitudines apud eum semper sunt. Quocirca ita habeto: has vigintiquatuor literas, quæ apud vos sunt, velut riuos quosdam esse, tres eas virtutes, quibus vniuersus superorum elementorum numerus continetur, adumbrantes. Sic enim existima, nouem mutas literas, Patris & Veritatis esse, quòd videlicet muti ipsi sint, hoc est eiusmodi qui nullis verbis exprimi possint. Semiuocales autẽ, quæ octo sunt, Sermonis & Vitæ, quòd inter vocales & consonantes velut mediæ interiectæ sint, atque vt à superioribus defluant, ita vicissim inferiora ad eas referãtur. Vocales porrò, quę ipsæ quoque septem sunt, Hominis & Ecclesiæ: quandoquidem vox per hominem progressa omnia informauit. Vocis etenim sonus formam ipsis indidit. Habent igitur Sermo & Vita octo, Homo & Ecclesia septem, Pater & Veritas nouem. Quoniam autem non satis constabat numerus, is qui in Patre insidebat, descendit, ad eum videlicet à quo seiunctus fuerat idcirco missus, vt ea quę facta erant, emendarentur, ac Pleromatum vnitas æqualitate prędita vnam in omnibus, quæ ex omnibus manat, virtutem proferret. Atq; ita septenarius numerus octonarij vim accepit: factique sunt tres loci numeris cõsimiles, cùm sint Ogdoades: qui quidem tres in se ducti quatuor & viginti efficiunt.

Et quidem tria elementa, (quæ ipse coniugij nexu cum tribus virtutibus deuincta esse ait, ac proinde sex sunt, è quibus viginti quatuor literæ profluxerunt) per sermone omni præstantioris quaternitatis rationem quadruplicata eundem cum ipsis numerũ pariunt: quæ quidem illius esse ait, qui appellationẽ omnem excedit. Ea porrò ad inuisibilis similitudinẽ à tribus virtutibus ferri. Atq; horum elementorũ imagines imaginũ eas esse literas dicit, quas duplices appellamus: quæ quidem si viginti quatuor literis adiungantur, analogiæ vi tricenarium numerum edunt. Huius rationis & administrationis fructum in imaginis similitudine extitisse ait eum, qui post sex dies quartus in montem ascendit, ac sextus factus est: qui descendit, atq; in hebdomade detentus est, cùm insignis Ogdoas esset, atque omnem elementorum numerum in se contineret: quem, cùm ad baptismũ accessisset, columbæ descensus perspicuè ostendit, quæ quidé est ω & α. Huius enim numerus est vnum & octingenta. Ob eamq; causam dixisse Mosem sexto die conditum hominem fuisse: iuxta administrationem autem sexto die, quæ est parasceue, vltimum hominem ad primi hominis regenerationem apparuisse. Cuius quidem administrationis principium ac finem extitisse sextam illam horam, in qua ligno affixus est. Perfectum enim Nun, cùm senarium numerum procreandi ac regenerandi facultate præditum esse perspectum haberet, regenerationẽ eam, quę per eum, qui insignis apparuit, in hunc numerum contigit, filijs lucis declarasse. Vnde etiam duplices literas insignem numerum habere ait. Etenim insignis numerus vigintiquatuor elementis adiunctus nomen triginta literarum conficit. Ministra porrò, quemadmodum ait Marci Sige, septem numerorum magnitudine vsus est, vt voluntarij cõsilij fructus eluceret. Iam verò insignem hunc numerũ, inquit, nunc eum intellige, qui ab insigni formatus est, quique velut

A ἔστιν ἐπίσημον ὄνομα,* ἐξ ὧν γράμματα ὑπὸ πάν- * ἐξ ἔχων
των τῶν τὴ κλήσεως γινωσκόμενον, τοῦ παρὰ
τοῖς αὐτοῖς δὲ πληρώματος πολυμερὲς τυγχάνον,
ἄλλης ἐστὶ μορφῆς καὶ ἑτέρου τύπου, γινωσκόμενον
ὑπ' ἐκείνων τῶν συγγενῶν, ὧν τὰ μεγέθη παρ' * συγγε-
αὐτοῦ ἐστὶ διαπαντός. ταῦτ' οὖν τὰ παρ' ὑμῖν εἰ- νῶν αὐτῆ
κοσιτέσσαρα γράμματα ἀποῤῥοίας ὑπάρχειν γί-
νωσκε τῶν μὲν ὄντων δυνάμεων εἰκονικὰς τὴ περιεχουσῶν * αὐτῷ
τὸν ὅλον τὴ ἀνωτοιχειώμενον τὸν ἀριθμόν. τὰ δὲ ὑγρὰ φω-
να γράμματα σύνεα νόμιζε εἶναι, τὸ παθος
καὶ τὴ ἀληθείας, διὰ τὸ ἀφώνους αὐτὰς εἶναι, τοῦτ' ἔστιν
ἀῤῥήτους καὶ ἀνεκλαλήτους. τὰ δὲ ἡμίφωνα, ὁλίγω, ὁν-
τα τοῦ λόγου καὶ τὴ ζωῆς, διὰ τὸ μέσα ὥσπερ ὑπάρ-
χειν τὴ τε ἀφώνου καὶ τὴ φωνηέντων, καὶ ἀναδέχεσθαι
τὴ μὲν ὑπεροχὴν τὴν ἀπόῤῥοιαν, * τὴ δὲ ὑπ' αὐτὴν τὴν * τὴ δὲ ὑπὸ
ἀναφοράν. τὰ δὲ φωνήεντα, καὶ αὐτὰ ἐπτὰ ὄντα, ὅ ἀν- αὐτὰ
θρώπου καὶ τὴ ἐκκλησίας ἐπεὶ διὰ τοῦ ἀνθρώπου φωνὴ
προελθοῦσα, ἐμόρφωσε τὰ ὅλα. ὑπηρέτησε τὴ φω-
νῆς μορφὴν αὐλοῖς περιποίησεν. * ἔστι δὲ λόγος * ἔστιν οὖν
B ἔχων, καὶ ζωὴ τὰ ὀκτώ. ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ ἐκκλησία, ἑπτά
τὰ ἑπτά, ὁ δὲ πατὴρ καὶ ἀλήθεια τὰ ἐννέα. * ἐπειδὴ * ὃς δὲ
δ' ὑστέρησεν λόγου ἀφεθεὶς οὗ πάσχει καὶ ὑστέρη-
τῆλθε, πεμφθεὶς ἐπὶ τὸ ἀφ' οὗ ἐχωρίσθη ἐπὶ διορθώ-
σει τὴ παραχθέντων, ἵνα αὐξηθὲν πληρωμάτων ἐνότης ἰ-
σότιμα ἔχουσα καρποφορῇ μίαν σὺν πᾶσι τὴν ἐκ
πάντων δύναμιν. καὶ οὗτος ὁ τὸ ἑπτὰ τὴν τῶν ὀκτὼ
ἐκμισθὸν δύναμιν, καὶ ἐγένοντο οἱ * τόποι δυσὶ * οἱ δὲ τοῖς
ἴσοις ἀριθμοῖς ὀγδοάδες δύο, οἵτινες ζῶσι φ' ἑαυτοὺς ποι
ἐλθόντες, τὴ τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀνέδειξαν ἀριθμόν.
τὰ μὲν τρία στοιχεῖα * ἀρχὴν αὐτὸς τὴ ζωῆς ὢν * ἀρχὴν
συζυγίαι δυνάμεων ὑπάρχειν, ἃ ἐστιν ἐξ, ἀφ' ὧν ἀπερ
ῥύη τὰ εἰκοσιτέσσαρα στοιχεῖα τετραπλασιασθέντα
ὧν τὴς ἀῤῥήτου τετράδος λόγῳ, τὸν αὐτὸν
αὐτῆς ἀριθμὸν ποιεῖ ἅπερ φησὶ τὸ ἀνονομάστου
ὑπάρχειν, φορεῖσθαι δὲ ἀλλὰ ὑπὸ τὴ πνεῦμα δυνά-
μεως, εἰς ὁμοιότητα τοῦ ἀῤῥήτου, ὃν τοιχείων εἰ-
κόνες εἰκόνων τὰ παρ' ἡμῖν διπλᾶ γράμματα ὑ-
πάρχειν, ἃ συναριθμούμενα τῆς εἰκοσιτεσσα-
σι στοιχείοις * δυνάμει τῶν καλὰ ἀναλογίαν τὴ * δυνάμεων
τριάκοντα ποιεῖ ἀριθμόν. τοῦτο τοῦ λόγου καὶ τὴ οἰ-
κονομίας ταύτης καρπὸν φησὶν ὁμοιώματα
εἰκόνος * περυκέναι, ἐκεῖνον τὸν μετὰ τὰς ἓξ ἡ- * προηγ-
μέρας, τέταρτον ἀναβάντα εἰς τὸ ὄρος, καὶ γε- ναι
νόμενον ἕκλον, * τὸν κρατηθέντα, καὶ καθαβάν- * τὴ ξύλῳ
τα σὺν τὴ ἑβδομάδι, ἐπίσημον ὀγδοάδα ὑπάρ- βάντα καὶ
χοντα, καὶ ἔχοντα σὺν ἑαυτῷ τὸν ἅπαντα τοῦ στοιχείου
χείων ἀριθμόν, * ἐφανέρωσεν ἑλθόντος αὐτοῦ ἐ- ὃν ἐφανε-
πὶ τὸ βάπτισμα, ἡ τὴ περιστερᾶς κάθοδος, ἥτις ἐ- ρώθη
στὶν Ω καὶ Α. ὁ γὰρ ἀριθμὸς αὐτῆ μία καὶ ὀκτακόσιοι.
καὶ διὰ τοῦτο μωσέα φησὶν τὴ ἕκτη τῶν ἡμερῶν εἰρηκέ-
ναι τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι * καὶ τὴν οἰκονομίαν * καὶ τῶν
D ὃ σὺν τὴ ἕκτη τοῦ ἡμερῶν, ἥτις ἔστι παρασκευὴ, τὸ
ἔσχατον ἄνθρωπον εἰς ἀναγέννησιν τοῦ πρώτου ἀν-
θρώπου πεφηνέναι· ἧς οἰκονομίας ἀρχὴν καὶ τέλος
καὶ τὴν ἕκτην ὥραν, σὺν ᾗ προσηλώθη τῷ ξύλῳ.
τὸν γὰρ τέλειον νοῦν ὑπισάριθμον τὸν τῶν ὅλων
ἀριθμὸν δύναμιν ποιήσεως καὶ ἀναγεννήσεως ἔ-
χοντα, φανερῶσαι τοῖς ὑοῖς τοῦ φωτὸς τὴν δι' αὐτοῦ
φανέντες ὑπισάριθμοι εἰς αὐτὸν * δι' αὐτοῦ γενομέ- * αὐτὸν δὲ
νην ἀναγέννησιν. ἔνθεν καὶ τὰ διπλᾶ γράμματα ῥιθμοὺς γε-
τὸν ἀριθμὸν ἐπίσημον ἔχειν φησίν. ὁ γὰρ ἐπι- νομένων
σημος συγκεραθεὶς τοῖς εἰκοσιτέσσα-
σι στοιχείοις, τὸ τριάκοντα γραμμάτων ὄνομα
ἀπετέλεσε. κέχρηται δὲ διακόνῳ τῶν ἑπτὰ ἀ-
ριθμῶν μεγέθει, ὡς φησὶν ὁ μάρκου σιγή, ἵνα τῆς
αὐτοβουλήτου βουλῆς φανερωθῇ ὁ καρπός. τὸν μέν-
τοι ἐπίσημον τοῦτον ἀριθμὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος * τὸν δὲ ἐπὶ τοῦ
φησὶ τὸ * ἐπὶ τοῦ ἐπισήμου μαρφωθέντα, νόησον τὸν ἐπίσημον.

ὥσπερ

A est insigne nomen, sex habens literas, ab omnibus qui sunt vocationis cognitum. Illud autem quod est apud AEonas Pleromatis, cùm sit multifarium existens, alterius est formæ, & alterius typi. Quod intelligitur ab ipsis qui sunt cognati eius, quorum magnitudines apud eum sunt semper. Has igitur, quæ apud nos sunt viginti quatuor literæ, emanationes esse intellige trium virtutum imaginales eorum, quæ continent vniuersum, quæ sunt sursum elementorum, numerum. Mutas enim literas nouem puta esse, Patris & Veritatis, quoniam sine voce sint, hoc est, & inenarrabiles & ineloquibiles. [Semiuocales] autem cùm sint octo, Logi esse & Zoes, quoniam quasi mediæ sint inter mutas & vocales, & recipere eorum quidem quæ supersint, emanationem, eorũ verò quæ subsint eleuationem. Vocales autem & ipsas septem esse, Anthropi & Ecclesiæ: quoniam per Anthropum vox progrediens formauit omnia. Sonus enim vocis, formam eis] circumdedit. Est igitur Logos habens & Zoe VIII. Anthropos autem & Ecclesia VII. Pater autem & Alethia IX. Ex minori autem computatione, qui] erat apud Patrem descendit emissus illuc vnde fuerat separatus ad emendationem factorum, vt Pleromatum vnitas æqualitem habens, fructificet vnam in omnibus quę est ex omni- *Septenarij.
B bus virtus: & sic is qui est numeri * VII, eorum qui sunt octo accepit virtutem, & facta sunt tria loca similia numeris, cùm sint octonationes [quæ ter] in se venientia vigintiquatuor ostenderunt numerum: & tria quidem elementa, quæ dicit ipse trium in coniugatione virtutum existere, quæ fiunt VI. ex quibus emanauerunt vigintiquatuor literæ, quadripertita inenarrabilis Quaternationis ratione eundem numerum faciunt, quæ quidem dicit illius qui est [innominabilis] existere. Indui autem eas à tribus virtutibus, in similitudinem illius qui est inuisibilis. Quorum elementorum imagines imaginum esse eas quæ sunt apud nos duplices literæ, quas cum XXIIII. literis adnumerantes, virtute quæ est secundùm analogiam, XXX. faciunt numerum. Huius rationis & dispositionis fructum dicit in similitudinem imaginis apparuisse, & illum qui post VI. dies quartus ascendit in montem, & factus est VI. qui descendit & detentus est [in] hebdomade cùm esset insignis octonatio, & [12] haberet in se omnem elementorum numerum, quem manifestauit, cùm ipse venisset ad baptismum, columbæ descensio, quæ est Ω & A. Numerus enim ipsius vnum & Decc. & propter hoc Moſen in sexta die dixisse [hominem factum, dispositionem autem in sexta die] [13] quæ est in cœna pura: nouissimum hominem in regenerationem primi hominis apparuisse. Cuius dispositionis
C initium & finem sextam horam, in qua affixus est ligno: perfectum enim sensum scientem eum numerum qui est sex, [14] virtutem] fabricationis & regenerationis habentem, manifestasse filijs luminis eam generationẽ quæ facta est per eum, qui manifestatus est insignis in eum numerũ. [15] Hinc] etiam & duplices literas numerum insignẽ habere ait. Insignis enim numerus commixtus viginti quatuor elementis, XXX. literarum nomen explicuit. [16] Vsus] est autem Diacono VIII. numerorũ magnitudine,] quemadmodũ dicit Marci Sige, vt ab se cogitatæ cogitationis manifestetur fructus: & insignem quidem hunc numerũ in præsenti, [17] ait] eum qui ab insigni figuratus est, intelligi eum qui quasi

ΙΗΣΟΥΣ

Matt. 17.1.

Matth. 3.16
Gen. 1.26.

λόγος. *Malo tamen* ἔχ δὲ *cum veteri. Neq; enim quadrat* ἐπειδὴ *cum his quæ præcedunt. Sensus autem horum verborum hic est: Quoniam Pater & Veritas nouem literas continebant, Homo autem & Ecclesia septem dunt taxat, Sermo verò & Vita octo, corrigende huiusce numerorum inæqualitatis causa factum est, vt litera vna qua Pater abundabat, ad Hominem & Ecclesiam descenderit: ac sic
D tuique ex his coniugationibus suus literarum octernio constitit.* Tres loci] ζῆς *addo ex vet.*

Deuincta esse ait] *pro* ἀφῆσι, *lego* ἄφησι *cum vet.*

Analogiæ vi] *legendum in Græco* δυνάμει τὴ κατὰ ἀναλογίαν, *ex vet. interp. & lin. seq.* πεφωνέναι, *non* πεφυκέναι.

Qui descendit] *legendum in Grac.* τὸν καταβάντα. καὶ κρατηθέντα.

Quem cum] *addo ὃν in Grac. ex vet. interp.*

Iuxta administrationem] *hoc loco pro* καὶ, *lego* κατὰ, *ob verbum* πεφωνέναι, *quod in actiua significatione nunquam in vllo authore legisse me memini, sed tantùm in neutra.*

In hũc numerum] *in Grac. pro vlt.* δι' αὐτοῦ.

Bis enim habetur] *lego* ἀριθμὸν *cum vet.*

Insignem numerum] ἐπίσημον, *id est, senarium. Nota autem senarij apud Græcos est* ϛ. *Proinde cum tres sint duplices literæ, senario æquipollent.*

Numerorum magnitudine] ἀριθμῶν μεγέθει.

Qui ab insigni] ἀπὸ *lego cum vet.*

Alia autem] ἄλλα *addo ex vet.*

Rerum inimitabilium] ἀμιμήτων. *Imitabilium habet vetus translatio. sed malè, vt existimo.*

Et quartum à medio] μέσου *lego cum vet. non* μέρους.

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in CAP. X.

ET syllabæ eius] *Græca sonant, & syllaba eius litera* rum quatuor.

Vnigenitum AEonem] *Græcè reposuimus* ἀγέννητον, *quod immutarat Gallasius in* ἀγένητον.

Ipsam quidem literam] *in Græco dele* αὐτὸ τὸ ἦχος τῶ ἔχει, *& lege, vt in margine scripsimus,* τὸ μέν τοι γράμμα, ὃν τὸ ἦχος ἦν συνεπακολουθῶν. Ventrem X & T] *Ad exemplar Græ. scribendũ esset, Circlum* E *&* T. *Dorsum* Z *&* T. *Ventrem* H *&* Σ. *Femora* Θ *&* P. *Paulò post in Grac. pro* τὸν αὐτὸν γεννήτορα καὶ παζωδόρα. *fortasse legendũ,* τὸν αὐτογεννήτορα καὶ παζωώτορα: *vt postea* αὐτοβουλήτου, ab se cogitatæ, *verti tur.* Ex minori autem] λόγος *hic cõputatio vel ratio verti potest, non autem sermo, quod scripserat Gallasius: paulò post:*

qui

diuisus ac bifariam sectus est, foriſq; manſit ac vi & A prudentia ſua per productionem, quæ ex eo extitit, ad virtutis Hebdomadis imitationem huic mundo ſeptem virtutibus conſtanti vitam dedit, eumque ita comparauit, vt rerum omnium, quæ in aſpectum cadunt, anima eſſet. Atque hic quidem hoc opere vtitur, vt ſponte ac libera voluntate à ſe confecto: alia autem, vt quæ rerum inimitabilium imitamenta ſint, matris cogitationem ſubminiſtrant. Ac primũ quidem cælum α proloquitur proximum ε, tertium η, quartum ac medium vim vocalis ι enunciat, quintum ο, ſextum υ, ſeptimum & quartum à medio ω exprimit, quemadmodum Marci Sige, quę multa quidem blaterat, cæterùm nihil veri dicit, affirmat. Atque hæ virtutes, inquit, omnes ſimul inter ſe connexæ tinniunt, ac laudibus eum, à quo productæ ſunt, efferunt. Gloria autem huius ſoni ad Propatorem tranſmittitur. Huius porrò laudationis ſonum in terram delatum, eorum, quæ in terra ſunt, effectoré ac parentem eſſe ait.

ὥσπερ μεριζόμενα, ἢ δεχόμενα, καὶ ἐξω μένοντα, ὃς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τὸ μὲν φρονήσει, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ προβολῆς τοῦτον τὸν ἑπτὰ δυνάμεων ἐψύχωσε κόσμον, καὶ ψυχὴν εἶναι δ' ὁρωμένῳ παντὸς. κέχρηται μὲν οὖν καὶ αὐτὸς οὗτος τοῖσδε τοῖς ἔργοις, ὡς αὐθαιρέτως ὑπ' αὐτοῦ γενομένῳ * τὰ δὲ διὰ τοῦ μιμήματα τῶν ἀμιμήτων τὴν εὐθύμησιν τὴν μιγὸς. καὶ ὁ μὲν πρῶτος οὐρανὸς φθέγγεται τὸ Α, ὁ δὲ μετὰ τοῦτον τὸ Ε, ὁ δὲ τρίτος Η, τέταρτος δὲ καὶ μέσος τῶν ἑπτὰ τὴν τοῦ Ι δύναμιν ἐκφωνεῖ. ὁ δὲ πέμπτος τὸ Ο, ἕκτος δὲ τὸ Υ, ἕβδομος καὶ τέταρτος * ἀπὸ μέσης τὸ Ω στοιχεῖον ἐκλεκτόν, καθὼς ἡ μάρκου σιγὴ πολλὰ μὲν φλυαρήσασα, οὐδὲν δὲ ἀληθὲς λέγουσα, διαβεβαιοῦται, αἰνίττεσθαι δυνάμεις ὁμοῦ φησὶ πᾶσαι εἰς ἀλλήλας συμπλακεῖσαι, ἠχοῦσι δοξάζουσιν ἑαυτὸν, ὑφ' οὗ προεβλήθησαν. ἡ δὲ δόξα τῆς ἠχῆς ἀναπέμπεται εἰς τὸν προπάτορα. ταύτης μέν τοι τῆς δοξολογίας τὴν ἦχον εἰς τὴν γῆν φερόμενον φησὶ πλάσαι γενέσθαι καὶ γεννήτορα αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς.

B

qui eſt numeri *VII. intellige, qui eſt numeri ſeptenarij, virtutem ipſorum octo accepit ſiue octonarij, ſic enim ſolet interpres vertere articulos Græcos τοὺς ὀκτώ*, eorum qui ſunt octo.

Quorum elementorum.] *lego in Græco εἰκόνας εἰκόνων, & in Latina interpretat. verto*, duplices literæ; quas cum XXIIII. literis adnumeraueris, virtute, q. e s analogiam, vel, quæ adnumeratæ faciunt numerum.

Quæ eſt in cœna pura.] *Græc. ἡ ἐν τῇ καθ' παρασκευή. Hic veteris interpretis locus Ioſeph. Scaligeri obſeruationem confirmat in Feſtum voce Penem, Cœna pura eſt, qua fungebantur, cùm in caſto eſſent. Gloſſarium: Cœna pura προσάββατον, imitatione Gentilium παρασκευὴν Iudæorum ita vocat. Porrò in Græcis, qui nihil hîc immutandum cenſebit, verbo medio* C *actiui datam ſignificationem contendet. nam φαίνειν in actiua ſæpe ſumitur pro in lucem edere, vel exhibere, aut proferre, vt apud Philonem, τὴν εὐσέβειαν ἀπέφηνε. Quod ſi placeat legere, κατ' οἰκονομίαν δὲ, hic vertes, ſecundum diſpoſitionem autem.*

Vſus eſt Diacono] *Apud Græcos nota ſenarij eſt ϛ, quæ & ipſa duabus literis στ æquiualet; ἐπίσημον appellant: Alij ἐπίγιμον, ſed minus rectè, quomodo & apud Hieronymum legebatur in Pſal. 77. in illo loco citato à Sixto Senen li 6. Bibliot. annot. 131. Scriptum eſt in Matthæo, quod Dominus noſter hora ſexta crucifixus ſit. Rurſum ſcriptum eſt in Marco, quia hora 3. crucifixus ſit. Error ſcriptorum fuit: & in Marco hora 6 fuit: ſed multi epiſemum Græcum ϛ, putauerunt eſſe γ. ſic enim habet editio Victorij correctior.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEVARDENTII IN CAP. X.

1. Hic igitur Marcus] *Impuriſſimus nebulo Vnigenitũ Dei ſe mentiebatur, & Quaternationem quandam de cælis deſcendentem forma muliebri, arcana plurima ſibi reuelaſſe, quæ ſyllabis & literis Græcis adumbrarẽtur. In textu porrò reposuimus voces, defectus, & ſic: expunximus verò lumen: tam Græca lectionis authoritate, quàm Reuerend. P. Frontonis commonitione.*

2. Colarbaſi ſilentij] *Colarbaſi huius meminit Tertullianus, quem ita cum Marco iungit, vt eadem cum illo ſenſerit, videlicet, alterum Deum eſſe à Creatore; Chriſtum in carnis ſubſtantia non fuiſſe; Corporum nullam fore reſurrectionem; & Græcorum Alphabeti literis, ſic veritatẽ omnem affixiſſe, vt ineptum, vanum, otioſum, imò & periculoſum putet, illorum vanitates omnes adferre. At Auguſtinus, Theodoretus, & Damaſcenus ſectam ei ſeparatim tribuunt. Epiphanius veluti nodum diſſoluens, primùm quidem Marci opinionem illum ſequutum, tunc què ſectam ipſorum inſtar bicipitis ſerpentis fuiſſe affirmat: ſed poſtea velut maius quid præter ſocios nouiſſet, de ſuo quoque nomine vocatos cœtus habuiſſe. Nicetas in Orthodoxia ſcribit Colobarſum (ceu Colabarſum) quaſdam Ptolemæi, Marci, & Valentini ſententias refixiſſe, atque horum Quaternitatem ad Octonarium numerum perduxiſſe, ſcalas perditionis, tam ſibi quàm factionis ſuæ ſectatoribus compingendo: quos errores ibidem refellit.*

3. Inſubſtantiuus] *Græcè eſt ἀνούσιος, id eſt, ſubſtantiæ expers. Si ſubſtantiam, quatenus accidentibus ſubſternitur, vel etiam limitibus coerceri poteſt, Deo haudquaquam quadrare ſenſerint: tantùm abeſt eos erraſſe, vt etiam ſuffragantes ſibi Patres plurimos habeant. Auguſtinus manifeſtum eſſe dicit, Deum abuſiuè vocari ſubſtantiam. Dionyſius frequenter ſubſtantiam. ſed ineffabilem, ſuperſubſtantialem. & omnibus ſubſtantijs ſupereminentem, Deitatem vocat. Damaſcenus libr. 1. ca. 8. τῶν ὅλων οὐσίας ἐπεκτείνασαν, καὶ πάσης οὐσίας ἐξηρημένην, id eſt, vniuerſis ſubſtantijs ſupereminentem vltra omnia, & ab omni ſubſtantia exceptam.*

4. Cuius elementum eſt] *Ita legendum docent codices Græci, quibus conformis eſt vet cod.*

5. Tunc & redintegrationem vniuerſorum] *Non procul recedere videntur à magno illo anno Platonis, quem bonaſide dolet Tertull. omnium hæreticorum factum eſſe condimentariũ. Quod verò exclamatione Eccleſiaſtica, AMEN, commenta ſua confirmari putabant, eiuſdem impudentiæ eſt cum eo, quod Eonum ſuorum labyrinthos hac coronide, PER OMNIA SAECVLA SAECVLORVM, probari volebant. Cæterum,* poſtquam Patri omnium per nomen Filij & Spiritus ſãcti oblata fuerat Euchariſtia corporis & ſãguinis Chriſti, AMEN, quod Hebraica lingua, fiat, ſignificat, totum cœtum Chriſtianorum ceciniſſe, *ſcripſit* ante Irenæum Iuſtinus martyr. *Putat verò Auguſtinus, ex ijs nominibus eſſe, quæ propter ſanctionem authoritatem in aliam linguam tranſ ſa nõ fuerunt. Huiuſque, vt Hallelu-ia, ſacroſanctum vſum eſſe aſſirmat epiſt. 178.*

6. Omnia deuenientia] *Quinq; has voces ex vet. cod. adiecimus, conſentiente Græca lectione, ὅταν τὰ πάντα καταλθόντα εἰς τὸ ἓν γράμμα.*

7. Eſſe. Sonos] *Ita legendum docent codices Græci, quibus conformis eſt vet cod.*

8. Propria] *Deleuimus*, progenia, *authoritate ve. cod. & Græca lectionis.*

9. Et vnamquamque ex his xxx. literis in ſemetipſa habere &c. *Sic hunc locum P. Frontonis conſilio correximus. Excuſi codices habebant*: & vnaquæque ex his xxx. literis in ſemetipſo habere alias literas.

10. Illud] *Deleuimus* illam: *& mox pro* dediſſe, *reposuimus* dixiſſe, *authoritate vet. cod. & Græca lect.*

11. Figura] *Expunximus*, factura.

12. Haberet] *erasimus*, habet: *& mox ſeptem dictiones addidimus, authoritate vet. cod. & lectionis Græcæ.*

13. Quæ eſt cœna pura] *Ita & lib. 5. c. 23. ſextam diem, qua Dominus cruci conſixus eſt, appellant cœnam puram: cuius nominis meminerunt etiam Tertull lib. 5. adu. Mar. cap. 4. Auguſtinus Tractatu 120. in Ioan. & Beda in cap. 19. Ioan. Sic autem eam diem appellant, quòd iuxta Legis præſcriptum puros veſtimentis, cibis, corporibus, & animis eos eſſe decebat, qui ſacrum Paſcha eſſent celebraturi. Vnde & Iudæorum principes non intrauerunt prætorium Pilati, vt non contaminarentur (ait Euangeliſta) ſed puri videlicet, manducarent Paſcha.*

14. Virtutem] *Ita vetus cod. Græcè etiam δύναμιν legitur; prius erat* virtutum.

15. Hinc etiam] *Prius legebatur*: Hic etiam.

16. Vſus eſt] *Cod. excuſi*, viſus eſt.

17. Ait] *Expunximus*, vt.

18. Imitationem] *Deleuimus*, micationem.

19. Facto, reliqua verò] *Ita vet. cod & litera Græca; deleuimus* ab eo fœtore aliqua.

20. Exclamat] *Expunximus* exdant, *authoritate ve. co. & Græca lectionis.*

A in partes diuiſus eſt, aut præciſus & foris perſeuerauit, qui ſua virtute & prudentia per eam quæ eſt ab eo emiſſionem, hunc qui ſeptem virtutum ſecundùm[18] imitationem] hebdomadis virtutis animauit mundum, & animam poſuit eſſe huius vniuerſi quod videtur. Vtitur autem & ipſe hic hoc opere quaſi ſponteneè ab ipſo] facto: reliqua verò] miniſtrant, cùm ſint imitationes imitabilium, enthymeſin matris. Et primum quidem cælum ſonat A, quod autem eſt poſt illum E, tertium autem H, quartum verò & medium numeri VII. Iota virtutem enarrat, quintum verò O, ſextum autem Y, ſeptimum autem & III. à medio Ω elementum[20] exclamat] quemadmodum Marci Sige, quæ multa quidem loquacius exequitur, nihil autem verum loquitur,] affirmat. Quæ virtutes, ait, omnes ſimul in inuicem complexæ ſonant & glorificant illum à quo emiſſæ ſunt, gloria autem ſoni mittitur in Propatorem. Huius autem glorificationis ſonum in terram delatum ait plaſmatorem factum, & generatorem eorum quæ ſunt in terra.

B

Lib. de cele. Miſter. cap. 4. & li. de Diuin. cap. 1. & 5.

Lib. de anima.

Lib. Prafat.

C

Apolog. 2. Lib. 5. de do. Chriſt. cap. 11.

Lib. de Virg. cap. 1.

Lib. 2. Aduerſ. Valentin. cap. 4.

Lib. de Præſcript. cap. 33.

Lib. 2. Aduerſ. Marcion. cap. 22.

Lib. 1. Aduerſ. Hæreſes fabul. Contradict. vet. 55.

D

QVOMODO SOLVVNT PARABOLAS.

CAPVT XI.

OStenſionem autem affert ab ijs qui nunc naſcuntur infantibus, quorum anima, ſimul vt de vulua progreſſa eſt, exclamat vniuſcuiuſque elementi hunc ſonum. Sicut ergo ſeptem virtutes (inquit) glorificant Verbum, ſic & anima in infantibus plorans & plangens Marcum, glorificat eum. Propter hoc autem & Dauid dixiſſe, Ex ore infantium & lactantium perfeciſti laudem: & iterum, Cæli enarrant gloriam Dei. Et propter hoc quando in doloribus & calamita- *Pſal. 8. 1. Pſal. 18. 1.*

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. XI.

CAeli enarrant] *in Græc. delendum τοῦ οὐρανοῦ.*

Recreandi ſui cauſa] *εἰς διυλισμόν. Vetus ad reuelationem. διυλισμὸς proprie percolationem ſignificat.*

membris conſtat] *poſt διῶν ἐχομένων, pone ὄντος ex vet. & poſt γραμμάτων, ἑκάστῳ.*

Elocuta eſt] *Sic lego in Græco cum vet. ἠν προσομίλησα μὴ προσομιλήσασα.*

Reſolutione] *ἀναλύσεως lego cum vet.*

ANNO.

boribus & ærumnis versatur, recreandi sui causa in laudationis signum ω inclamet: quò nimirum superior anima quod sibi cognatum est, agnoscens, opem ei mittat. Ac de toto quidem nomine quod triginta literarum est, & de Bytho qui ex huius literis incrementũ capit, ac præterea de veritatis corpore, quod duodecim membris cõstat, ac singula membra duabus literis, ad hæc de ipsa voce, quã elocuta est, cùm non elocuta sit, & de nominis illius quod nullis verbis expressum est, resolutione, ac denique de mundi hominisque anima, quemadmodum dispẽsationem eam habent, quæ est iuxta imaginem, hoc pacto deliravit. Sequitur iam vt quonam modo Quaternitas parem ex nominibus vim ac facultatem ipsi demonstrauit, referamus: vt ne quid eorum, quę ab ipsis tradi accepimus, te fugiat, quemadmodum sæpenumerò à nobis postulasti.

ANNOTATIONES R. P. FR. FEVARDENTII IN CAP. XI.

1. Ostensionem autem] *Quanta cacitate, & stoliditate laborarent præstigiatores, vel inde apparet, quòd à vagitu, & eiulatu recens editorum paruulorum, suorum placitorum demonstrationes peterent, & gloriolam sibi venarentur. At longè aliud lacrymas illas protendere monet Tertull.* Vitam nempè vagitu salutant, & de prospectu lacrymabilis vitæ, augurem incommodorum vocem illam flebilem quidam interpretantur, (*ait*) *Platonem, vt opinor, in Axio-*

Lib. de anima.

QVO PACTO MARCVS AD PRODIGIOSVM DOgma suum constituendum literis ac numeris abutatur. CAP. XII.

AD hunc itaque modum, illa vndique sapientissima Sige, viginti & quatuor elementorum ortum ipsi exponit. Cum Solitate enim Vnitatem simul existere: ex quibus duæ, vti superius diximus, productiones extiterunt, Monas nimirũ & Vnum: quæ quidem inter se iuncta quatuor efficiunt. Bis enim duo sunt quatuor. Ac rursus duo, & quatuor in vnũ iuncta senarium numerũ declararunt. Senarius porrò quater in se ductus viginti quatuor formas procreauit. Ac primę quidem quaternitatis nomina, quę sancta sanctorũ intelligũtur, nec vllis verbis exprimi possunt, à solo filio cognoscũtur, quæ pater scit quænam sint. At verò augusta ac veneranda nomina, quę que non sine fide vsurpantur, apud eum hæc sunt, ἄῤῥητος, σιγὴ, πατὴρ, ἀλήθεια. Huius porrò quaternarij numerus totus est quatuor & viginti literarum. Nomen enim ἄῤῥητος septem literas in se complectitur, σιγὴ quinque, πατὴρ totidem, ἀλήθεια septem, quæ quidem, hoc est bis quinque & bis septem, in vnum coacta, quartum & vicenarium numerum cõficiunt. Eodem etiam modo secunda Quaternitas, λόγος & ζωὴ, ἄνθρωπος & ἐκκλησία parem elementorum numerum ostendunt. Quin Saluatoris quoque nomen id, quod in sermonem cadit, hoc est ἰησοῦς sex literarum est: illud autem quod omnem sermonis facultatem superat, viginti quatuor literarum. Eodem modo Christus septem literarum est: quod autem in Christo eiusmodi est, vt omnem vim sermonis excedat, literarum triginta. Atque hac ratione ipse se dicit α & ω, vt περιστερὰν, id est, columbam indicet: hũc enim numerum habet hæc auis. At verò Iesus, ait ille, inenarrabilem ortum hunc habet. etenim ex prima illa rerũ omnium parente Quaternitate secunda, Quaternitas filiæ instar processit, atque Ogdoas effecta est. Ex ea

A πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις ψυχὴ γενομένη ἐξδιδάσκει μὲν αὐτὴν ὑπομιμνήσκειν τὸ Ω, εἰς σημεῖον αἰνέσεως, ἵνα γνωρίσασα ἡ ἄνω ψυχὴ τὸ συγγενὲς αὐτῆς, βοηθὸν αὐτῇ χρλαπέμψῃ. καὶ περὶ μὲν τοῦ παντὸς ὀνόματος τριάκοντα ὄντος γραμμάτων τούτων, καὶ τοῦ βυθοῦ τοῦ αὐξοντος ἐκ τῶν τούτου γραμμάτων, ἓξ τε καὶ ἀληθείας σώματος δωδεκαμελοῦς * ἐκ δύο γραμμάτων συνεστῶτος, καὶ τῆς φωνῆς αὐτῆς, * ἣν προσομιλήσασα, καὶ περὶ τῆς * ἁπλότητος τοῦ μὴ λαληθέντος ὀνόματος, καὶ περὶ τοῦ κόσμου ψυχῆς καὶ ἀνθρώπου, καθ' ἃ ἐχρσιτήν κατ' εἰκόνα οἰκονομίαν οὕτως ἐλήρησεν. ἑξῆς δ' ὡς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἰσαρίθμου δυνάμιν ἐπέδειξεν ἡ τεσσαρὶς ὡσπαραγελοῦμεν, ἵνα μηδὲν λάθῃ σε τῶν εἰς ἡμᾶς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἐλληνιστὶ, ἀγαπητὲ, κλῦε, πολλάκις ἀπήτησας παρ' ἡμῶν.

* ὄντος. δύο γραμμάτων. * ἣν προσομιλήσασα. * ἀναλύσεως

B cho, si Platonis est; Lucretium; aut fortasse Plinium subindicãs. Is enim Naturam potius nouercæ cuiusdeliorisnomine, quàm melioris parentis appellandam censet, quod hominem tantùm nudum, & in nuda humo, natali die abijcit ad vagitus statim & ploratum, vt vitam à supplicijs auspicetur. Aliaratio vagitus puerorum atque hic recitata est, etiam adferri potest, quam ex verbis Martialis Campani Medici Burdegalensis, latronum vinculis & cade diuinitus liberati, libenter subiungam. Vagitus puerorum, inquit, conuenienter naturæ prodeuntiũ

Lib. 7 Histor.

Οὕτως οὖν ἀπαγγελλὴ πάνσοφος αὐτὸς σιγὴ τὴν γένεσιν τῶν εἰκοσιτεσσάρων τοιχείων, τὴν μονότητι συνυπάρχειν * ἐνότητα ὧν δύο προβολαὶ, καθ' ἃ προείρηται, μονὰς τε καὶ δύο οὖσαι, τέσσαρα ἐγένοντο. δὶς γὰρ δύο, τέσσαρες· καὶ πάλιν αἱ δύο καὶ τέσσαρες, εἰς τὸ αὐτὸ συνταθεῖσαι, τὸν τῆς ἐξ ἑνὸς ἀρίθμον. οὗτοι δὲ οἱ ἐξ τεσσαπλασιασθέντες, τὰς εἰκοσιτέσσαρας ἀπεκύησαν μορφάς. καὶ τὰ μὲν τῆς πρώτης τετράδος ὀνόματα, ἅγια ἁγίων νοήματα, καὶ μὴ δυνάμενα λεχθῆναι, γινώσκεσθαι ὑπὸ μόνου τοῦ υἱοῦ, ὃ ὁ πατὴρ οἶδε πίνακα ἔχει· τὰ δὲ σεμνὰ, καὶ μεγὰ πίστεως ὀνόματα παρ' αὐτῷ, ἔστι ταῦτα· ἄῤῥητος καὶ σιγὴ, πατὴρ τε καὶ ἀλήθεια. τὰ δεύτερα δὲ τετράδος ὁ σύμπας ἀριθμὸς, ἔστ τοιχείων εἰκοσιτεσσάρων. ὁ γὰρ ἄῤῥητος ὄνομα, γράμματα ἔχει ἐν ἑαυτῷ ἑπτὰ, ἡ δὲ σιγὴ, πέντε, καθ' ὁ πατὴρ * καθ' ἡ ἀλήθεια ἑπτὰ, ἃ σωτηθέντα ἔστι τὸ αὐτὸ, τὰ δὶς ἡ πέντε, καὶ δὶς ἑπτὰ, τὸν τῆς εἰκοσιτεσσάρων ἀριθμὸν ἀνεπλήρωσεν. ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ δευτέρα τετράς, λόγος καὶ ζωὴ, ἄνθρωπος καὶ ἐκκλησία, τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν τοιχείων ἀνέδειξεν· καὶ τὸ τοῦ σωτῆρος δὲ ῥητὸν ὄνομα * ἰκλὸ καὶ δέκα γραμμάτων ὑπάρχειν ἓξ, τὸν δὲ ἄῤῥητον αὐτοῦ, γραμμάτων εἴκοσι τεσσάρων. * ὑὸς χριστὸς, γραμμάτων δώδεκα, τὸ δὲ χριστὸ ἄῤῥητον, γραμμάτων τριάκοντα. καὶ διὰ τοῦτό φησιν αὐτὸν Α καὶ Ω, ἵνα τὴν περιστερὰν μιμούσῃ τοῦτον ἔχοντος τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τὸν ὀρνέα. ὁ δὲ ἰησοῦς ταύτην ἔχει (φησὶ) τὴν ἄῤῥητον γένεσιν. ἀπὸ γὰρ τῆς μιᾶς τῶν ὅλων τῆς πρώτης τετράδος ἐν δυνατὸς τρόπῳ προῆλθεν ἡ δευτέρα τετρὰς, καὶ ἐγένετο ὀγδοὰς, ἐξ ἧς προῆλθε δεκάς.

* ἐνότητα. * ἰησοῦς. * χριστὸς. γράμματα τριάκοντα

A tibus anima fuerit, in releuationem suam dicit Ω, in signum laudationis, vt cognoscens illa quæ sursum est anima, quod est cognatum suum, adiutorium ei deorsum mittat. Et de omni quidem nomine quod est xxx. literarum, & de Bytho, qui augmentum accepit ex huius literis, adhuc etiam de Veritatis corpore, quod est duodecim membrorum, vnoquoque membro ex duabus literis constante, & de voce eius quam locuta est non locura, & de resolutione eius nominis, quod non est enarratum: & de mundi anima, & hominis secundùm quæ habent illam quæ est ad imaginem, dispositionem sic delirauit. Dehinc autem quemadmodum ex nominibus æquiparatam virtutem ostendit eorum Quaternatio, referemus, vt nihil lateat te Dilectissime, eorum quæ ad nos peruenerunt ex ijs, quæ ab ijs, dicuntur, quemadmodum sæpe postulasti à nobis.

* ὄντος. δύο γραμμάτων. * ἣν προσομιλήσασα. * ἀναλύσεως

in lucem ex vtero matrum, magno conatu impetuque facultatis expulricu, ea causa dari potest: quo mam in eo diu inclusi nouam tandem & repenti-
B *nam loci mutationem facere coguntur. Exclusi expulsiq; foras, post qualecunq; fuerit aëris temperamentum, vt ratione reliquorũ diuersè semper affecti, confestim excipiunt, simul & induunt. Quòfit, prout corpora, & ambientis temperies ea circundantis exstiterint, vagitus vel edantur frequentes, vel nulli aut rariſiant. Exoriuntur in summa, propter loci tepidi; & plerumque temperati exitum, & propter aëris ambitum intemperie sua cutim puerorum ex tempore vellicantem, & acriter mordentem, at que sic vim prorsus alienam calori natiuo insinuantem. Natura puerorum iam enatorũ rei nouitate perterrita, iniuriam quamuis etiam per se ægrè ferens quernur: & modò gemitus, modò lacrymas, modò vtrunque statim exprimit: at contrà, quum nihil mali experitur, tunc quiescit, nec vagit læta sua sorte.*

QVEMADMODVM CONVERSATIONEM *secundum figuram eius* qui apud eos est, Pleroma exponunt* factum.*

* aquæ

* factam.

CAPVT XII.

C SIC autem annunciat perquàm sapiens eorum Sige, generationem xxiiii. elementorum cum solitate esse[2] vnitatem] ex quibus duæ sunt emissiones, sicut prædictũ est, monas & hen, quæ duplicatæ, iiii. factę sunt: bis enim duo quatuor, & rursus duo & quatuor in idipsum compositæ, sex manifestauerunt numerum. Hi autem] quadruplicati] viginti quatuor generauerũt figuras. Et quidem quæ sunt primæ quaternationis nomina sancta sanctorum intelliguntur, quę non [possunt] enarrari, intelliguntur autem à solo Filio, quæ Pater scit quænam sunt. Alia verò quæ cum grauitate, & honore, & fide nominantur apud eum sunt hæc, ἄῤῥητος & σιγὴ, πατὴρ & ἀλήθεια. Huius autem quaternationis vniuersus numerus est literarũ viginti quatuor: ἄῤῥητος enim nomen literas habet in se septem, [3]σιγὴ quinq;, πατὴρ quinq;, ἀλήθεια vii. quæ composita in se bis quinque, & bis septem, xxiiii. numerum adimpleuerunt. Similiter & secunda quaternatio Logos & Zoe, Anthropos & Ecclesia [4] eundem numerum elementorum ostenderunt] & Saluatoris quoque narrabile nomen ιησοῦς, literarum est sex: [5] inenarrabile autem eius, literarum xxx. Et propter hoc ait eum A & Ω. vt [7] περιστερὰν manifestet,]cùm hunc numerum habeat hæc auis. IESVS autẽ hanc habet (inquit) inenarrabilem genesim. A matre enim vniuersorum, id est primæ quaternationis, in filiæ locum processit secunda quaternatio, & facta est octonatio, ex qua

D SCHOLIA D. BILLII IN Cap. XII.

VNitatem simul existere] ἑνότητα legendum.

Σιγὴ quinque] atqui hac vox quatuor tantùm literis constat. *Sed furiosus Marcus, vt in reliquis alijs, sic in subducendis numeris de veritate parum laborat.*

Si literarum numerum] *Ne hic quidem numeri ratio constat, nec multis alijs locis.*

Πατὴρ totidem] *addo in Graco πέντε ex vet.*

Nomen id quod in sermonem cadit] *hoc loco in Graco pro ὀκτὼ καὶ δέκα legendum ιησοῦς cum vet. & pro τον, τὸ.*

Eodem modo Christus] *Hic quoq; in Græco pro ὑὸς χριστὸς γραμμάτων δώδεκα, lego cum vet. καὶ χριστὸς γραμμάτων ἑπτα.*

Hæc auis] *Ne hic quidem video quo pacto vox περιστερὰ (quæ columbam significat) numero his literis α & ω respondeat.*

Filiæ instar] *ὁ δὲ υἱὸς τόπῳ filiæ in modum. Vetus interp legisse videtur τόπῳ, non τόπῳ, sed malè.*

Octo & octoginta emergunt] *delendum in Græc. καὶ ω, & pro δεκαοκτὼ reponendum ιησοῦς ex vet. interpr. lin. seq. pro ιησοῦ legendum ιησοῦς, & delendum ω, & pro ἔχει substituendum ἔχεις.*

Supercælestis] *ὑπερουράνιον malo, vt est in Græco, quàm ὑπερουράνιε, vt vetus interp. Verum ibidem pro καὶ τὸ σ, legendum ex vet. τὸ ιησοῦ.*

Octingentorũ octoginta] *hic in Græ. dele ἑπταex ve.*

Hoc est] Iesum] *in Græc. pro τὸ ιη, repone ex veteri, τὸν ιησοῦν. lin. seq pro τῷ lege τοῦτο.*

Decas prodijt, ſicq; decas & ogdoas extitit. Decas porrò cum ogdoade iuncta, eamq; decuplans, octogenarium numerum peperit: rurſuſque octogenarium in decem ducens, octingenteſimum numerũ procreauit. Ita cùm vniuerſus literarum numerus ab octonario ad denarium progreſſus eſt, octo & octoginta emergũt: quod quidẽ eſt ιησοῦς. Hoc enim nomen, ſi literarum numerum ineas, octo & octoginta efficit. Habes perſpicuè quinam de eorum ſententia ſuperceleſtis quoque Ieſu ortus ſit. Vnde etiam Græcorum alphabetum vnitates octo, decurias octo, totidemque centurias cõtinere, quæ octingentorũ octoginta octo numerum edant, hoc eſt Ieſum ex omnibus numeris conſtantem, ob idque α & ω eum nuncupari, vt ipſius ex omnibus ortus ſignificetur. Ac rurſus ad hunc modum id exponunt. Prima quaternitate iuxta numeri progreſſionẽ in ſeſe compoſita, exijt denarius. Vna enim & duæ & tres & quatuor in vnum conflatæ decem efficiunt, quod eſt Iota: idq; Ieſum eſſe volunt. Quinetiam Chriſtum, inquit, qui literarum octo eſt, primam ogdoadem ſignificat: quæ quidem cum decade copulata octogenarium numerum peperit. Dicitur autem & filiꝰ Chriſtus, hoc eſt duodecas. Etenim nomen hoc υἱός literarum eſt quatuor, χριστὸς autem octo: quæ quidẽ ſimul iuncta duodecadis magnitudinẽ oſtenderunt. Enimuerò priusquam huiuſce nominis inſigne filius appareret, hoc eſt, ιησοῦς, in magna ignoratione & errore homines verſabantur. At poſtea quã nomen ſex literarum conſpicuum factum eſt (carnẽ videlicet induens, vt ad hominis ſenſum laberetur, habens in ſe ipſo ſex & viginti quatuor) tum demũ eo cognito, huiuſmodi ignoratione liberati ſunt, atq; à morte ad vitã aſcenderũt, vtpote quibus hoc nomen ad veritatis patrem ducis munus obierit. Placuiſſe enim rerũ vniuerſarum parenti ignorationem depellere, ac mortem delere. Ignorationis porrò depulſio ipſiꝰ cognitio extitit. Ob eamq; cauſam de ipſius voluntate electũ eum hominem fuiſſe, qui ad ſupernæ virtutis imaginem diſpenſatus eſt. Ex Quaternitate ſiquidẽ AEones profluxerunt. Etenim in quaternitate erãt Homo & Eccleſia, Sermo & Vita. Ab his igitur, inquit, emanantes virtutes Ieſum eum, qui in terra apparuit, produxerunt. Et quidem Sermonis locum ſuppleuiſſe Angelũ Gabrielem; Vitæ, Spiritum ſanctum; Hominis, Altiſſimi virtutem; Eccleſiæ denique locum, Virginem indicaſſe. Sic nimirum apud eum is homo, qui ex diſpenſatione extitit, per Mariam in ortum editus eſt, quem rerum omnium parens per vuluam tranſmeantem Sermonis opera ad ſui cognitionem elegit. Cùm autem ad aquam ſeſe contuliſſet, in ipſum columbæ inſtar deſcendiſſe illum ait, qui ad ſupera ſeſe receperat, ac duodecimum numerum expleuerat, in quo inerat ſemen eorum qui vnà cum eo ſati fuerant, ſimulque & deſcenderant, & aſcenderant. Hanc porrò virtutem, quę deſcendit, Patris ſemen eſſe, Patrẽ & Filium in ſe habens, eãq; quæ per eos agnoſcitur, nec vlla ſermonis facultate exprimi poteſt, Siges virtutem, cunctoſque AEonas. Atque hunc eſſe Spiritum illum, qui per os Ieſu verba fecit, ſeq; hominis filium confeſſus eſt, & Patrem patefecit: quique in Ieſum deſcẽdit, ipſiq; copulatus eſt. Ac mortem, inquit, de medio ſuſtulit ille ex diſpẽſatione Saluator: Patrẽ autẽ Chriſtũ Ieſum eſſe cognouit, proinde Ieſum nomẽ eſſe illius, qui ex diſpenſatione extitit, docet, impoſitũ autem fuiſſe ad exprimendã hominis illius, qui in eum deſcẽſurus erat, ſimilitudinẽ ac formationem. Hunc porrò cùm excepiſſet, ſimul & ipſum hominem, &

A δεκὰς· οὕτως ἐγένετο δεκὰς καὶ ὀγδοάς· ἃ οὖν δεκὰς ἐπισωρεύθεισα τῇ ὀγδοάδι, καὶ δεκαπλασίονα αὐτὴν ποιήσασα τῇ τῶν ἑβδομήκοντα προσθέσεσι ἀριθμόν, καὶ τὰ ὀγδοήκοντα πάλιν δεκαπλασιάσασα, τὸ τῶν ὀκτακοσίων ἀριθμὸν ἐτέκνωσεν, ὥστε ἔννεα τὸν ἅπαντα τῶν γραμμάτων ἀριθμὸν ἀπὸ ὀγδοάδος εἰς δεκάδα προελθόντα, * Η καὶ Π καὶ Ω, * Η καὶ Π ὃ ἔχει δεκαοκτώ. τὸ γὰρ ἰησοῦ ὄνομα κατὰ τὸν ἐν ἑκάστοις τῶν γραμμάτων ἀριθμὸν Ω, ἔστιν ὀγδοήκοντα ὀκτώ. τὸ γὰρ * ἔχ σαφῶς καὶ τὴν ὑπερὸ ὰνω τοῦ Η καὶ τοῦ Σ κατ' * ἔχεις σαφῶς ἐλλοὺς γένεσιν. διὸ καὶ ἐν ἀφαιρέσει τοῦ ἑλλήνων ἔχ φως μονάδας ὀκτὼ, καὶ δεκάδας ὀκτὼ, καὶ ἑκατοντάδας ὀκτὼ, τὴν τῶν ὀκτακοσίων ὀγδοήκοντα ὀκτὼ * ὑπόρρητον, ὃ κατὰ πάντα δακτύλους, * τουτέστι τὸ Ε, Ι, Η, τὸν ἐκ πάντων σωιεζόμενα τὸν ἀριθμὸν, καὶ διὰ * τοῦ Α καὶ Ω ὀνομαζόμενα αὐτὸν τὸν ἐκ πάντων γένεσιν σημαίνοντα. καὶ πάλιν οὕτως τῆς πρώτης τετράδος κατὰ * προσβασιν ἀριθμοῦ εἰς αὐτὴν συμπεριλημβανούσης, ὁ τῶν δέκα ἀριθμὸς εἷς ἐστι τὸ αὐτὸ σωιεύθεισα, δέκα γίνονται. καὶ τότ' ἄναγε θέλουσιν * ἰησοῦν. ἀλλὰ καὶ ὁ χριστὸς φησὶ, γραμμάτων ὀκτὼ τὸ ὢν, τὴν πρώτην ὀγδοάδα σημαίνει, ἥτις ἔχ δέκα συμπλακεῖσα τὸν ἰησοῦν ἀπεκύησε. λέγεται δὲ (φησὶ) καὶ υἱὸς χριστὸς, τουτέστιν υἱὸς δωδεκάς. τὸ γὰρ υἱὸς ὄνομα γραμμάτων ἐστὶ τεσσάρων, τὸ δὲ χριστὸς, ὀκτώ. ἅτινα σωιτεθέντα. τὸ τῆς δωδεκάδος ἐπιδείκνυται μέγεθος. περὶ μὲν οὖν (φησὶ) τούτου τοῦ ὀνόματος τὸ ἐπίσημον φανήνεγ. τοῦτ' ἔστιν τὸν ἰησοῦν τῆς υἱὸς, ὃν ἀγνοία πολλὴ ὑπῆρχον οἱ ἄνθρωποι καὶ πλάνη, ὅτε δὲ ἐφανερώθη τὸ ἑξαγράμματον ὄνομα, ὃς σάρκα περιεβάλλετο, ἵνα εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀνθρώπου καταλθῃ, ἔχων ἐν ἑαυτῷ αὐτὰ τὰ ἓξ καὶ τὰ εἰκοσιτέσσαρα, τότε γέγονεν αὐτὸν, ἐπαύσαντο τῆς ἀγνοίας, ἐκ θανάτου δὲ εἰς ζωὴν ἀνῆλθον τοῦ ὀνόματος αὐτῆς * ἑδεῦ γεγηθότος πρὸς πατέρα τῆς ἀληθείας. τελειοκένεμ γὰρ τὸν πατέρα τῆς ὅλων, λῦσαι τὴν ἄγνοιαν, καὶ καθελεῖν τὸν θάνατον. ἀγνοίας δὲ λύσις, ἡ ἐπίγνωσις αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ διὰ τοῦτο ἐλεχθῆναι τὸν καλὸν τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ' εἰκόνα τῆς ἐκείνου δυνάμεως οἰκονομηθέντα ἄνθρωπον. ἀπὸ τετράδος γὰρ προῆλθον οἱ αἰῶνες. ἵν δὲ αὖ τῇ τετράδι ἄνθρωπος καὶ ἐκκλησία, λόγος καὶ ζωή. ἀπὸ τούτων οὖν συνεμιξ (φησὶν) ἀπορρυῆσαι ἐπανεπέμφθησαν τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα ἰησοῦν. καὶ τὸ μὲν λόγου ἀναπεπληρωκέναι τὸν τόπον τὸν ἀγγέλου Γαβριήλ, τῆς δὲ ζωῆς τὸ ἄγιον πνεῦμα, τοῦ ἀνθρώπου τὴν δύναμιν * τοῦ ὑψ. τὸν δὲ τῆς ἐκκλησίας τόπον ἡ παρθένος ἐπιδεξαμένη, τοῦτος τὸ κατ' οἰκονομίαν διὰ τῆς μαρίας γενόμενον ἐγγεῖται παρ' αὐτῷ ἄνθρωπος, ὃν ὁ πατὴρ τῶν ὅλων διελθόντα διὰ μέσης ἐξελέξατο διὰ λόγε εἰς ἐπίγνωσιν αὐτε. ἐλθόντος δὲ αὐτε εἰς τὸ ὕδωρ, κατελθεῖν εἰς αὐτὸν ὡς περιστεράν, τὸν ἀναδραμόντα ἄνω, καὶ πληρώσαντα τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν, ὃ ὑπάρχ τὸ σπέρμα τῶν ἑλέων τοῦ συσπαρέντων αὐτῷ, καὶ συγκαταβάντων καὶ συναναβάντων. αὐτὸν ἡ τὴν δύναμιν κατελθοῦσαν, σπέρμα φησὶν εἶναι τοῦ πατρὸς, ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ ὢν, ἐν δὲ διὰ τούτων γινωσκομένην ἀνομάσθαι δύναμιν τῆς συγῆς καὶ τοὺς ἅπαντας αἰῶνας. καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ πεπεῦμα τὸ λαλῆσαι * διὰ τοῦ ἰησοῦ, ὁ δὲ ὁμολεγῆσαι ἑαυτὸν ὢν ἄνθρωπον, καὶ φανερῶσαι τὸν πατέρα, κατελθὸν μὲν εἰς τὸν ἰησοῦν, ἡνῶσθαι δ' ἀυτῷ. καὶ βούλεσθαι μὲν τὸν θάνατον (φησὶν) ἐκ τῆς οἰκονομίας σωτὴρ, ἐγνώρισε δὲ τὸν πατέρα χρισόμενον εἶναι οὖν τὸν ἰησοῦν ὄνομα μὲν τοῦ ἐκ τῆ οἰκονομίας ἀνθρώπου λέγει, τεθεῖσθαι εἰς ἐξομοίωσιν καὶ μόρφωσιν τοῦ μέλλοντος εἰς αὐτὸν κατέρχεσθαι ἀνθρώπε, τῆ χαρήσαμένου ἀυτὸν ἐσχκέναι ἢ αὐτὸν τεκέναι ἢ ἀγ- τὸν τὸ

A proceſſa eſt decas, ſic factum decimo octauo decas: itaque adiuncta octonationi & decuplum eam faciens [Lxxx. fecit numerum, & rurſus] octuagies decies octingentorum numerum fecit, vt ſit vniuerſus literarum numerus ab octonatione in decadem progrediens octo & octuaginta ˢ & Dccc.] quod eſt IESVS. Ieſus enim nomen ſecundùm Græcarum literarum computum dat ſummam Lxxxviii. habens manifeſtè & ſupercæleſtis IESV ſecundùm eos geneſim. Quapropter [&] A B Græcorum habere monadas octo, & decadas viii. hecatondas viii. ᵍDccc] Lxxxviii. numerum oſtendentia, hoc eſt, Ieſum qui eſt ex omnibus conſtans numeris, & propter hoc A & Ω nominari eum, cùm ſignificet ex omnibus eius generationem. Et iterum ita primæ [quaternationis] ſecundùm proceſſionem numeri [in] ſemetipſam compoſitæ x. apparuit numerus. A enim & B [&] ᵍ & α in ſemetipſo compoſita x. faciunt, quod eſt I, & hoc eſſe volunt Ieſum.

Sed & Chriſtus (inquit) literarum eſt viii. ex quibus primam octonationem ſignificari, quæ cum Iota applicata [Decc.] Lxxxviii. numerum genera uit. Dicitur autem (ait) & filius CHRISTVS, hoc eſt, duodecas: υἱός enim nomen literarum quatuor eſt, χριστὸς autem octo, quæ compoſita duodecadis oſtenderunt magnitudinem. Prius autem, inquit, quàm huius nominis inſigne appareret, hoc eſt, Ieſus filius, in ignorantia magna fuerunt homines & errore. [Cùm autem manifeſtatum] eſt vi. literarum nomen, hoc quod eſt, ſecundùm carnem amictum eſt, vt ad ſenſibilitatem hominis deſcenderet, habens in ſemetipſo ipſum quoq; [vi.] & vigintiquatuor, tunc cognoſcẽtes eum, ceſſauerunt ab ignoratione, & à morte in vitam aſcenderũt, nomine eis facto ducatore ad Patrem veritatis. Voluiſſe enim Patrem vniuerſorũ ſoluere ignorantiã, & deſtruere mortem. Ignorantiæ aũt ſolutio, agnitio eius fiebat, & propter hoc dictum ſecundũ voluntatem eius, eum qui eſt ſecundum imaginem eius, quæ ſurſum eſt virtus, diſpoſitũ hominem: à quaternatione enim progreſſi ſunt Aeones. Erat autem in quaternatione Anthropos & Eccleſia, Logos & Zoe. Ab ijs igitur virtutes, ait, emanatę generauerunt eum qui in terra manifeſtatus eſt, Ieſum: & Logi quidẽ locum adimpleſſe Angelũ Gabriel, Zoes autem Spiritum ſanctum, Anthropi autem Altiſſimi virtutem, Eccleſiæ autẽ locum Virgo oſtendit, & ſic ille qui eſt ſecundùm diſpoſitionem, per Mariam generatur apud eum homo, quem Pater omnium tranſeuntem per vuluam elegit per Verbũ ad agnitionẽ ſuam. Cùm aũt veniſſet ipſe ad aquam, deſcendiſſe in eum quaſi columbam
C eum qui recurrit ſurſum, & impleuit xii. numerũ, in quo inerat ſemen eorum qui conſeminati ſunt cum eo, & condeſcenderunt & coaſcenderunt. Ipſam aũt virtutem quæ deſcendit, ſemen dicit eſſe Patris, habens in ſe & Patrem & Filium, & eam quæ per eos cognoſcitur innominabilis virtus Siges, & omnes Aeonas: & hunc eſſe Spiritum qui locutus eſt per os Ieſu, qui ſe confeſſus eſt Filium hominis, & manifeſtauit Patrem, deſcendens quidem in Ieſum, vnitus eſt, & deſtruxit quidẽ mortem (ait) qui fuit ex diſpoſitione Saluator Ieſus. Agnouit aũt Patrem Chriſtum Ieſum eſſe. Ergo Ieſum nomen quidẽ eius, qui [eſt] ex diſpoſitione homo dicit, poſitum autem eſſe in [aſſimilationem] & figurationem eius, qui incipit in eum deſcendere hominis, quem capientẽ habere & ipſum

Luc. 3. 22. Ioan. 1. 32

Iuxta numeri progreſſionem] προβασιν lego cum ve. non πρόσβασιν. lin. ſeq. poſt ζῆς, addo καὶ τέσσαρες in Græc. ex vet. Hoc enim perſpicuè ſenſus poſtulat.

Quod eſt Iota] addo in Græc. ὃ ἐστὶν ex vet.

Octogenarium] in Græco corruptè legitur τὸν ἰησοῦν. Vetus tranſlatio habet Lxxxviii. numerum ſed mendum hic eſſe cenſeo. Neq; enim ex octonario & denario inter ſe ductus hic numerus emergit.

Filijs appareret] in vet. interp. corruptè legitur filius. pro filijs. Græc. τοῖς υἱοῖς.

Sex & viginti quatuor] ἑαυτὰ vetus interp. non agnoſcit.

Ducis munus] pro δεῦ, ὁδηγῶ lego cum veteri.

Electum eum] Vetus interp. λεχθῆναι legit, non ἐκλεχθῆναι.

Altiſſimi virtutem] in Græco non ὑοῦ, ſed ὑψίστε lego cum vet.

Per os Ieſu] addo in Græco τόματος ex vet.

Proinde Ieſum] in Græ. hæc inuerſa ſunt. Nã pro οὖν τὸν, legendum τὸν οὖν.

Hunc porrò cùm excepiſſet] pro τὸν, lego ὃν, cum vet. & verſ. ſeq. deleo δὲ.

Et Iu & Heu] in Græco pro ἰησοῦ lego ἰοὺ cum vet. interp. Eſt autem ἰοὺ apud Græcos interiectio dolentis. lin. ſeq. pro φώνησιν, ἐκφώνησιν lubens legerim.

Cùm iam à principio] ſenſus rationem potius habui, quàm verborum. Hic enim nec Græca mihi ſatisfaciunt, nec vetus tranſlatio.

Longas adieciſſe] μακρὰ lego cum vet. non μικρὰ. Et lin. ſeq. poſt οὖν, addo καὶ.

Tu enim ſolus] pro μόνου vet. legit μόνος εἰς.

Os aperuiſſe] αὐτὸν legendum, non αὐτο cum vet.

Patremque qui omnia capit] in Græco pro αὐτὸ γεγονότα πάντα. legendum exiſtimo καὶ αὐτὸν τὸν.

Exponentem] ἐκδιηγούμενόν lego, non ἐνδιηγούμενον.

Ipſiusque cogitationi] pro τῆ ὑῆ legendum τῆτε. ita poſtulante ſenſu. Ac ſic etiam legit vet. interp. Ead. lin. lege ὑπερυθρόμους.

Marce idolorum architecte] hæc metrica forma exprimuntur, etiamſi pedum ratio non habeatur.

Apoſtatice] ἀποσατικῆς lego cum vet. non ἀποστολικῆς.

Sermonem, & Patrem, & Arreton, & Sigen, & Veritatem, & Ecclesiâ habuisse. Hæc verò iam & Iu, & Heu, & tragicam omnẽ exclamationem ac querelam superãt. Quis enim non in tantorum mendaciorũ artificẽ & consarcinatorem odio commoueatur, veritatem perspiciens à Marco idolum effectam, atq; Alphabeti literis recens, &, vt prouerbio dicitur, heri ac nudiustertius, quasi notis quibusdam compuncta, cùm iã inde à principio sit? Græci etenim se à Cadmo primùm sex & decem literas accepisse cõfitentur: ac postea temporis progressu nunc Aspiratas, nunc Duplices inuenisse: Postremùm verò omnium Palamedem Longas adiecisse tradunt. Quid igitur? antequam apud Græcos hæ literæ extarent, nõ erat veritas? Etenim de tua sententia, Marce, ipsius corpus Cadmo, ijsque qui Cadmi ætate anteceſserunt, posterius est: ijsq; itẽ, qui reliquas literas addiderũt, atq; adeo te quoq; ipso posterius. Tu enim solus eam, quam tu veritatẽ vocas, in idolum redegisti. Quisnam autem tuã istam tot nugas effundentem Sigen feret, quæ & omni nomine sublimiorem nominat, & omni sermone superiorem exponit, & imperuestigabilẽ explicat: eumque quem tu corporis ac figuræ expertem esse ais, os aperuisse, ac Sermonem, tanquam vnum aliquod ex compositis animãtibus produxisse dicit: ipsiusq; Sermonẽ parenti suo similem, atq; inuisibilis formam referentẽ, triginta elemẽta & quatuor syllabas continere? Ex quo sequi necesse erit, vt de tua sententia ille rerum omnium parens, perinde ac Sermo, triginta elementis & quatuor syllabis constet. Ecquis rursus te feret in figuras & numeros, nunc triginta, nunc viginti quatuor, nunc sex duntaxat, rerum omnium cõditorem & artificem & effectorem Dei Sermonem concludentem, eumque in quatuor syllabas & triginta elementa dissecantem? ac rerum omnium Dominum, qui cœlos firmauit, ad octingẽtesimum octuagesimum octauum numerum, æquè atque Alphabetum, deuehentem, Patremque, qui omnia capit, cùm à nullo ipse capiatur, in quaternitatem & ogdoadem, & decadẽ & duodecadem subdiuidentem, ac per huiusmodi multiplicationes id quod in Patre ineffabile est, omniq; cogitatione, vt ipse inquis, præstantius, exponentem? Et quem, tum corporis, tum substantiæ experte appellas, eius naturam ac substantiã ex multis literis, quarum aliæ ex alijs gignantur, extruis ipse, falsum Dædalum, ac nefarium supremæ virtutis fabrum te præbens: quamq; ab omni diuisione remotam esse ais, in mutos & vocales ac semiuocales sonos distribuens, idque quod in ipsis mutum est, rerum omnium parenti ipsiusque Cogitationi falsò attribuens, in summam blasphemiam grauissimamque impietatem eos omnes, qui tibi fidem adhibent, coniecisti. Quocirca etiam optimo iure, atque ad tantam temeritatem tuam perappositè Diuinus senex ac veritatis præco versibus ita in te exclamauit: Marce idolorum architecte, & portentorum obseruator, Astrologicæ ac magicæ artis perite, per quas falsis & cum errore coniunctis doctrinis robur conciliias, his qui à te seducuntur, apostaticæ virtutis facinora pro miraculis ostendens, quorum edendorũ facultatem per angelicam virtutem Azazelis pater tuus Satanas tibi suppeditat, vt qui te nefariæ atq; impiæ versutiæ præcursorem nactus sit. Atq; hæc quidem verba in te torsit pius senex. Nos verò reliqua eorum mysteria, quæ longa sunt, breui oratione complecti, & quæ diuturno tempore occultata sunt, in lucem proferre conabimur. Sic enim facilè ab omnibus refelli poterunt.

A τὸν ἄνθρωπον, αὐτόν τε † λόγον, καὶ † πατέρα, καὶ † ἄῤῥητον, καὶ τὴν σιγὴν, καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐκκλησίαν, καὶ ζωήν· ταύτην δὲ ὑπὲρ τὸ * ἰησοῦ φεῦ, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶσαν τραγικὴν * φώνησιν καὶ σχετλιατισμόν ἐστι. τίς γὰρ οὐκ ἂν μισήσειε τῶν τηλικούτων ψευσμάτων κακοσύνθετον ποιητὴν, τὴν μὲν ἀλήθειαν ὁρῶν εἴδωλον ὑπὸ μάρκου γεγονυῖαν, καὶ τοῖς τοῦ ἀλφαβήτου γράμμασι κατεστιγμένην καὶ πρὸ τοῦ ἀπ' ἀρχῆς, τὸ δὲ λεγόμενον χθὲς καὶ πρώην. Ἕλληνες ὁμολογοῦσιν ἀπὸ κάδμου πρῶτον ἓξ καὶ δέκα παρειληφέναι, εἶτα μετέπειτα προβαινόντων τῶν χρόνων αὐτοὶ ἐξευρηκέναι, τοῖς μὲν τὰ δασέα, ποτὲ δὲ τὰ διπλᾶ. ἔσχατον δὲ πάντων παλαμήδην φασὶ τὰ * μακρὰ τούτοις προστεθεικέναι. πρὸ τοῦ * μακρὰ οὖν Ἕλληνι ταῦτα γενέσθαι, οὐκ ἦν ἀλήθεια· τὸ γὰρ * σὸν σῶμα αὐτῆς κατὰ σὲ μάρκε, μεταγενέστερον μὲν Ἕλλησι κάδμου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ, μεταγενέστερον δὲ τοῦ τὰ λοιπὰ προσεθηκότων στοιχεῖα, μεταγενέστερον δὲ καὶ σαυτοῦ. σὺ γὰρ * μόνον εἴδωλον κατήγαγες * μόνος εἰ

B τὴν ὑπὸ σοῦ λεγομένην ἀλήθειαν. τίς δ' ἀνέξεται εἴδωλον σὺ τὴν τοσαύτα φλυαροῦσαν σιγὴν, ἢ τὸν ἀνώνυμον ὀνομάζει, καὶ τὸν ἄῤῥητον ἐξηγεῖται, καὶ τὸν ἀνεξιχνίαστον ἐξιχνεῖ. καὶ ἀνοιχθέντα τὸ στόμα φησὶν, * αὐτὸ δὲ ἀσώματον καὶ ἀνοίδεον λέγεις, καὶ προ * ἀστον ἐνέγκασθαι λόγον, ὡς ἔν τι τοῦ σωθέντων ζώων, τόν τε λόγον αὐτὸ ὅμοιον ὄντα τῷ προβαλόντι, καὶ μορφὴν τὴν ἀοράτου γεγονότα, στοιχεῖα μὲν ἔχοντα ζ ἀκόντα, συλλαβὰς δὲ τεσσάρων. ἔχει οὖν καὶ τὰ τῆς ὁμοιότητα τοῦ λόγου, ὁ πατὴρ τοῦ πάντων, ὡς σὺ φῂς, στοιχεῖα μὲν ζ ἀκόντα, συλλαβῶν δὲ τεσσάρων. ἢ πάλιν τίς ἀνέξεται σὲ εἰς σχήματα καὶ ἀριθμοὺς, ποτὲ μὲν ζ ἀκόντα, ποτὲ δὲ εἰκοσιτέσσαρα, ποτὲ δὲ ἓξ μόνον συγκλείοντος τὸν τοῦ πάντων κτίσιν καὶ δημιουργὸν καὶ ποιητὴν λόγον ὑπὸ σοῦ πλανωμένοις * ἀποστολικῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα, ἃ σοὶ * χαρηγεῖς ὡς παλαιὸς σατανᾶ, * οἷς δὲ ἀγγελικῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα ἀζαζὴλ ποιεῖν ἔχων σὰ πρόδρομον * ἀντὶ θεοῦ πανηργίας. καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεοφιλὴς πρεσβύτης ἡμεῖς δὲ τὰ λοιπὰ τῆς μυσταγωγίας αὐτῶν μακρὰ ὄντα, πειρασόμεθα βραχέως διεξελθεῖν, καὶ τὰ πολλῷ χρόνῳ κεκρυμμένα εἰς φανερὸν ἀγαγεῖν. οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο εὐέλεγκτα πᾶσι.

hominem, & ipsum Logon, & Patrem, & Arrheton, & [Sigen,] & Alethian, & Ecclesiam, & Zoen.

Hæc iam supra iu iu, & super pheu, & super vniuersam tragicam exclamationem & doloris vociferationem sunt. Quis enim non oderit eum, qui tantorum mendaciorũ malus compositor est poëta, cùm videat veritatem idolum à Marco factam, & hoc Alphabeti literis stigmatam nuper, sicut quod est ab initio, quod dici solet, [10]Heri & antè? Græci confitentur à Cadmo se [primùm] sedecim accepisse. Pòst deinde procedentibus temporibus semetipsos adinuenisse, aliquando quidem adspiratas, aliquando autem duplices. Nouissimè autem omnium Palamedem aiunt longas eis adposuisse. Prius igitur quàm apud Græcos hæc fierent, non erat veritas? Corpus enim eius secundùm te, Marce, posterius est tempore quàm Cadmos, & [11] ij] qui ante eum sunt; posterius autem his, qui reliqua elementa addiderunt; posterius autem tempore, quàm & tu ipse. Tu autem solus in idolum deposuisti eam, quæ à te prædicatur Veritas. Quis autem sustinebit tuam illam, quæ tantùm verbosa est Sigen, quæ innominabilem nominat AEonem, inenarrabilem exponit, & eum qui inuestigabilis est enũciat, & aperuisse os dicit eum quem incorporalem & infiguratum dicis, & emisisse verbum quasi vnum ex his quæ composita sunt animalia? Verbum quoque eius [simile] esse ei qui eum emisit, & formam inuisibilis factum] elementorum quidem esse triginta, syllabarum autem quatuor. Erit ergo secundùm similitudinem verbi Pater omnium, sicut [12] tu ais] elementorum quidem triginta, syllabarum autem quatuor. Aut iterum quis sustinebit te, in schemata & numeros, aliquando quidem triginta, aliquando autem vigintiquatuor, aliquando sextantùm, concludentem vniuersorum conditorem, & Demiurgum, & factorem Verbum Dei, & minuentem eum in syllabas quidem quatuor, elementa autem triginta: & omnium Dominũ qui firmauit cælos, in Dccc. Lxxxviii. deducẽtem numeros similiter atque Alphabetum? Et ipsum qui omnia capit Patrem, à nullo autem capitur, in quaternationem & octonationem & duodecadem subpartientem, & per huiusmodi multiplicationes illud quod est inenarrabile & incognoscibile, quemadmodum tu dicis, Patris enarrantem? Et quem incorporalem & insubstantiuũ nominas, huius materiam & subſtantiam ex multis literis alijs ex alijs generatis fabricas, [13]ipse Dædalus fictor [&] faber malus factus sublimissimæ virtutis: & quem indiuisibilem dicis subſtantiam, in mutas, & vocales, & semiuocales sonos subdiuidens, id quod est mutum. In his omnium Patri & huius intentioni mentiens, in summam blasphemiam & magnam impietatem immisisti omnes qui tibi credunt. Quapropter & iustè & aptè tali temeritati tuæ diuinæ adspirationis Senior & præco veritatis versibus] inuectus est in te dicens sic. [14] Idolorum fabricator Marce, & portentorum inspector, astrologiæ cognitor & magicæ artis, per quæ confirmas erroris doctrinas, signa ostendens his qui à te seducuntur, apostaticæ virtutis operationes, quæ tibi præstat tuus pater Satanas per Angelicam virtutem [15] Azazel facere, habens te præcursorem contrariæ aduersus Deum nequitiæ. Et hæc quidem amator Dei Senior. Nos autem reliqua mysteria eorum, quæ sunt longa, conabimur breuiter expedire, & ea quæ multo tempore sunt occultata, in manifestum producere. Sic enim fit vt facilè argui & conuinci possint ab omnibus.

Ead. lin. pro χαρηγεῖς ὡς, *lego cum vet.* χορηγεῖ σὸς. *Ibidem deleo hanc particulam ei: & lin. seq.* ἐγχειρήματα, *idq; adstipulante vet. & pro* ἀντὶ θεοῦ, *vnico vocabulo repono* ἀντιθέου.

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in CAP. XII.

Σιγὴ quinque] *Rationem numeri non constare vidit Billius, nisi huic voci dentur quinq; literæ, & reperiri tamen in ea quatuor tantùm, verùm furiosùm Marcum de veritate parum laborare; quod confirmari potest exemplo vocis* χρισὸς, *in qua literas ait esse octo, neque enim, licet* τ *diuidas in* σ *& in* τ, *plures quàm septem reperies: alij alia comminiscuntur; Cornarius apud Epiphanium scripsit,* σιγὴ verò quinque: *sed an ex auctoritate manuscripti, an ex coniectura, non monuit. Tantum hoc addam ex Catechesi 6.* τοῦ φωτιζομ. *Cyrilli Hierosolymit.* τέκνον μου ἐστὶ τοῦ βόθου ἐλέγετο ἡ Σιωπὴ: proles enim Profundi dicebatur Silentium. *Ita si diceretur ille* Σιγὴ *AEon* σιωπὴ, *quinque literas haberet, verùm sæpius ab eodem Cyrillo, Epiphanio, & alijs Sige dicitur, quamobrem ad illud prius reuoluamur necesse est, vt cum illo Terentiano monitore dicamus:* Quæ res in se neq; consilium, neque modum habet vllum, eam consilio regere non potes. Quid enim, *inquit Tertullianus,* recti habent, quæ tam peruersè proferuntur?

Cùm hunc numerum habeat hæc auis.] *Quo pacto* ὄνος περιστερὰ, *quæ columbã significat, numero his literis* α *&* ω *respondeat, se non videre, ait vir doctissimus: verùm id ostendere perfacile est:* τ *valet* 80. ε 5. ϱ 100. ι 10. σ 200. τ 300. ε 5. ϱ 100. α 1. *quæ omnia collecta efficiunt vnum & octingenta: & hunc numerum notæ Græcorum designant* α *&* ω. α *enim vnum,* ω *valet octingenta. Tertull. de Præscript. cap.* 50. *& hic noster cap.* 10. Quem manifestauit cùm ipse venisset ad baptismum, columbæ descensio, quæ est Ω & A. Numerus enim ipsius vnum & Dccc.

Et Dccc. quod est Iesus] *Non assentior Billio delenti* καὶ Ω, *sed Feu-ardentio potius restituenti ex manuscripto,* & Dccc.

Universidad de Deusto Biblioteca

nam quod tanto illi viro numeri ratio constare non visa sit, in causa fuit auctoritas interpretis veteris, aut quod Græcorũ notas nimis anxiè noluerit excutere: sic enim ara summæ possunt explicari: efficit decem, η octo, ϟ 200. ο 70. υ 400. ϟ 200. ergò collectæ hæ notæ ι, η, ϟ, ο, υ, ς, reddunt 888. atque hoc est, quod posteà dicit; Iesus enim nomen secundum Græcarum literarum computum dat summam DCCC. LXXXVIII. *Habes manifestè: sic enim restituendum est è Græco,* τὸ γὰρ ἰησοῦ ὄνομα κατὰ τὸν τῆς γράμμασιν ἀριθμὸν ὀκτὼ ὀγδοὰς ἔχει ὀκτώ. Testis laudari potest Sibylla Cumana li. 1. ὀκτὼ γὰρ μονάδας, τόσας δεκάδας ἐπὶ τέτοις, ἠδ' ἑκατοντάδας ὁλοὰς, ἀπεσκόροις ἀνδράσιν οὔνομα δηλόσει Namq; octo Monades, totidem decades super ista, Atq; hecatontadæ octo infidis significabit Humanis nomen.

Quapropter & A B Græcorum] *Græc.* τὸν vel τὸ ἀλφάβητον, Quapropter & Alphabetum Græcorum habere monadas octo, & decadas octo, & hecatontadas octo, DCCC. LXXXVIII. numerum ostendentia, vel ostendentes. *Ostendi verò hæc singula sic possunt: Ab α usque ad ι sunt monades octo, nam Senarij nota ascisciture: ab ι usque ad ϙ sunt decades octo, nonam enim exprimit nota alia ϟ: à ϙ usque ad ω hecatontades octo, nonam hæc postrema refert* ϡ, *millenarium verò α subscripta virgula.*

A enim & B & Γ] *Græc.* μία γὰρ καὶ δύο καὶ τρεῖς, *A enim & B & Γ & Δ in semetipso composita X faciunt, vel remotis notis numerorum, vnum enim, & duo & tria, & quatuor in semetipso, vel, in vnum composita.*

Quæ cum iota applicata] *Billius in Græco esse corruptè* τὸ ἰησοῦν ἀναπόκτισε, *in veteri verò translatione, LXXXVIII. numerũ generauit. porrò ibi mendũ esse censet, quod ex octonario & denario inter se ductis hic numerus non emergat. At postquã hæc scripsit ille, restituit ex manuscripto legitimã lectionẽ Feuardentius* DCCC. LXXXVIII. *numerum generauit. Sic igitur intelligendũ est applicatam esse ogdoadem cũ iota sine decade, vt ante expositum est, primium enim adiunctã decadem dixit octonationi, & decuplam eam facientem LXXX. feciſſe numerum, & rursus applicatam octuagies decies octingentorum numerum feciſſe; nam decies octoginta sunt 800. ac tum demum repetitur ogdoas tertio vt 888. efficiat. Sanè id fuisse in causſa, vt hic Græcè scriptum sit* τὸν ἰησοῦν, *pro* DCCC. LXXXVIII. *quod literæ vocis* ἰησοῦς *notæ sint numeri illius.*

ὁὺς enim nomen] *Literarum est quatuor, si intelligamus impropriam diphthongum* υ *duas complecti* υ & ι. *inde illa lectio manuscripti Irenæi,* ψ ο ς, *pro* υ ι ο ς.

per Mariam generatus] *generatur,* γενασθέγωτα.

Et super vniuersam] *In Græco dele,* τὸ, *& lege* ὑπὲρ πᾶσαν: *& paulò post in Latino interp.* & hoc Alphabeti literis stigmatam nuper, sicut quod est ab initio, quod dici solet heri & ante. Græci confitentur à Cadmo se primùm sedecim accepisse: *videtur legisse,* ὥσπερ τὸ ἀπ' ἀρχῆς, *non* πρὸς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, *hoc opinor sensu, quod heri & nudiustertius vel admodum nuper actum est, perinde venditant, ac si ab orbe condito cœpisset esse. Cornarius apud Epiphanium vertet,* ad hoc quod ab initio est heri ac nudiustertius, quod dici solet. *Gallasius sic immutauit,* ad id quod initio dictum est, Heri ac nudiustertius. *atque ita indicauit se illa,* τὸ δὴ λεγόμενον, *non intellexisse notam esse prouerbij: vt ex his aliisq; eiusmodi colligi posſit eam propriam illius esse laudem, vt quæ non omninò malè à Cornario reddita erant, deteriora reddidisse videatur.*

Tempore quam Cadmos] *scribendum,* tempore quã Cadmus, & ij, qui ante eum sunt, posterius autem his qui reliqua elementa addiderunt, posterius autem tempore, quàm & tu ipse. quę tantũ verbosa est Sigé.

Innominabilem nominat Aeonem] *vox* AEonem *abest à Græco: itaq; cogitandum est, an addenda sit ex veteri, hoc modo.* ὀνομάζει αἰῶνα.

Et formam inuisibilis factam,] *scribe,* factum, *verbum scilicet,* γεγονότα λόγον.

inuectus est in te dicẽs] *Interpres vetus omisit aduerbium* ἐμμένως, *quod Epiphanij interpres Cornarius ita redderat,* ac veritatis præco concinnus acclamauit. *Gallasius eum sequutus, edidit* κήρυξ τῆς ἀληθείας ἐμμένως, *nos antiquam lectionem restituimus, quam sequitur Billius, ideoq; hic scribi potest.* præco veritatis verſibus inuectus est: *vt apud Platonẽ,* ἐπέρχεταί μοι ἐμμένως εἰπεῖν: *Et Plutarchus,* μὴ χρῶμαι ἐμμένως τὴν Πυθίαν, *de oratione numeris astricta: nam hos esse octo senarios iambicos non omninò malos, & excepto sexto, cui sextus pes deest, integros animaduertet, qui expendere volet, quæ primas voces notabo.* 1. Ἐὐαλοποιὸς, 2. Ἀστρολογικὸς, 3. Δίων κρατύνης, 4. Σημεῖα, 5. Ἀποσκλήπτης, 6. Ἀγοραγεῖ, 7. Δι' ἀγγελικῆς, 8. Ἐχωμ σε πρόδρομον.

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. XII.

1. Sicautem] *Confingit Marcus Silentium sibi plurima narrasse de vnitate, senario, quaternione, nomine* IESV CHRISTI, *Spiritu sancto, & columba: quæ omnia velut impia & idololatrica figmenta coarguuntur. Hunc locum ita citat Nicetas libro quarto thesauri: Prolixam fabulam, eam, vt Irenæus ait, Sigen seu silentium vocabat. Nomine sanè, quod neutiquam fabulæ conueniret.*

2. Vnitatem] *Ita vet. Cod. cui conformis est Græc. lect. excusi habebant,* vnitam.

3. σιγὴ quinque] *Manifestus error Marci est: nisi aut literam vltimam* η, *velut compositam ex duplici, pro duabus cõputet: aut articulum adiecerit,* ἡ σιγή: *aut in quodam obliquo* σιγεῖ, *aut* σιγῶν: *aut denique, vt velle visum est, imerpres Epiphanij,* σεγὴ *scribendum censuerit.*

4. Eundem numerum] *Ita restituimus ex vet. cod. indicio. Cæterùm, hæ de nominis* IESV *literis deliriationes refellũtur etiam lib. 2. c. 41.*

5. Inenarrabile autem eius] *Hæc Marcis figmẽta sibi non constant, quando vix interiecta linea, contrà scribit illud ipsum nomen esse literarum triginta. Quod autem sit nomen illud ineffabile, constans 24. aut 30. literis non satis intelligo: quando nec* ΙΗΣΟΥΣ, *nec* χριστὸς tot continẽt: *nec ineffabilia censentur nomina. Nomen quidẽ* IEHOVA, *à quo fortaſse iudicauit nomen* IESV *deductum, prisci dixerunt esse* ἀνεκφώνητον, *id est, ineffabile: non quod effari non posſet: sed quod magnæ reuerentia ab eo effando abstinerent.*

6. Et χριστὸς literarum septem] *Hoc quidem verum: sed posteà secũ pugnans hæreticus ait, esse literarum octo, ex quibus prima octonatio significetur: adeò immemores sunt hi mendaciorum consarcinatores.*

7. Vt περισερὰν manifestet] *Antiqua omnia exemplaria, Perista manifestè, habebant, mendum tamẽ facilè indicat Tertul in calce libri de præscript.* Denique Iesum Christum, aiebant hæretici, descendisse, id est, columbã in Iesum venisse, quæ Græco nomine cùm περιστερὰ pronuntietur, habere secundum numerum Dccc. *Accedit & Epiphanij Græca lectio,* ἵνα τὴν περιστερὰν μηνύσῃ: Vt peristeram, id est, columbam manifestet.

8. Et Dccc.] *Hunc numerũ apposuimus ex vet. cod. consentiente Græc. lect. deleuimus verò* Dat. 9. Dccc.]

9. Dccc.] *Hunc numerum adiecimus cùm ex Græco, tum* P. Frontonis *iudicio.*

10. Heri & ante Græci confitentur ab æstimatione] *Quas firmas putabant demonstrationes ex literis Græcorũ, quasi æternæ fuissent, ineptas & futiles esse ostendit: cùm heri & antè; id est, adeò recentem & temporaneam esse illarum inuentionem ingenuè profiteantur Græci, quod earum authores, & inuentores facilè designent. Cæterùm à* CADMO PRIMVM, *non ab æstimatione, legendum, certissimum est: Hunc enim è Phœnicia in Græciam primium sexdecim literas attulisse ferunt:* α, β, γ, δ, ε, ι, κ, λ, μ, ν, ο, π, ϱ, σ, τ, υ, *idq; paulò ante Xerxis tempora, euincit ex antiquitatibus Iosephi Eusebius li. 10. de prepara. euan. cap. 2. Simonidem Liricum poetam posteà quatuor istas* ζ, η, ψ, *& ω addidisse scribit Plinius lib. 8 cap 58. Palamedem verò tempore belli Trotani* θ, ξ, χ, φ, *quæ supererant inuenisse.*

11 Et ij qui ante sunt] *A P. Frontone moniti deleuimus eos: & paulò post,* tẽporis quàm Palamedes; *cùm etiam absint à Græco contextu. Sicut & in sequentibus,* verbosa, *pro,* verbo sata: & factum, *pro* factam *subsltituimus.*

12. Tu ais] *Deleuimus* tuus, *autho. vet. cod. & lect. Græc.*

13. Ipse Dædalus fictor] *Rectè comparat eum Senior cum Dædalo Athenẽsi fabro, qui quod sororis filium interemisset, iudicij metu fugit in Cretam, vbi Labyrinthũ, opus portentosissimum fabricasse dicitur: sic & hic animorũ proditor & perditor inextricabilium errorum labyrinthos extruebat.*

14. Idolorum fabricator Marce] *Non solùm Idololatriæ interioris, qua somnia sua pro Dei vero verbo constituere satagebant, hæreticos reos facit; sed etiam quod Dei naturam, & proprietates impuris mendacijs immutarent, aliumq;, imò & plures deos alienos fingerent, frequenter conuincit infra lib. 1. ca. 19. lib. 2. c. 9. & 47 & lib. 3. c. 40. Subscribit Tert. dicens,* Hæreses ab Idolatria non distare, cũ & authoris & operis eiusdẽ sint, cuius & Idololatria. Deum enim aut fingunt alium &c. *Idem.* Sicut nationes manibus; ita & hæretici verbis idola fabricantur, id est, alium Deum, & alium Christum. *Sic Athanasius et Lucifer Calar. Arianorum hæresim idololatriam reputant: Cyrillus Nestorianam; Augustinus Manichæam; Hieronymus denique, in ca. 8. Ezech. in cap. 3. Danielis, in cap. 2. Oseæ, quæcunq; à prophetis aduersus idola dicuntur, ad hæreses transferens, docet omnem hæresim spiritalem idololatriam esse. Qui & rursus scribit:* Hæreticorũ vnusquisq; fingit quod voluerit, & adorat figmentum suum, vt Marcion Deum otiosum, Valentinus ἀϊῶνας triginta, Basilides deum Abraxas, &c. *Ita subscribit Aug.* Quisquis talẽ cogitat Deũ, qualis non est Deus, alienum & falsum deũ in corde suo portat. *De seipso verò, cùm adhuc Manichæorum hæresi detineretur, ait:* Vanum phantasma & error meus, erat Deus meus.

Sed propius aduertamus an pari turpitudine ac infamia nunc laborent Lutherani & Sacramentarij præcipui huius tempestatis hæretici. Id profectò si mutuis eorum de se inuicem testimonijs credendum, iam confectum & probatum est. Lutherus namq; Sacramentarios appellat, canes, sacramentiperdas, idololatras, qui Christum & Deum Patrem in verbis suis obtruncant, & diabolũ loco Dei proponunt. *Iezlerus verò Zuingliocaluinianus testatur suos Sacramentarios censere,* Lutheranos esse Antropophagos, Christicidas, artolatras, & impanati Dei cultores. *Ecquis negabit hoc mutuũ tam Euangelicorũ, et ab omni Pontificio errore defecatorum ministrorum, de seipsis testimonium verum esse? Cùm præsertim & Anglicani in sua Apologia, & Geneuani in Præfat. Harmoniæ confessionum, & Polonici in consensu Sendomirienſi palam contestentur,* Lutheranos & Zuinglianos fratres, amicos, & coniunctissimos verbi ministros esse: ac proinde iniquissimè eis discordiam & ataxiam obijci?

Thesi 27. cont. thes. 31. Louan. anno 1545. Libr. de diuturnit. belli Eucharist. pag 93.

Verùm firmioribus argumentis quod propositũ est efficiamus. Lutherus in c. 47. Gen. Chemnitius, Schlusselburgius, & asseclæ Lutherani ex hac parte; Caluinus, Vermilius, Bucerus, Sacramẽtarij ex altera, sponte admittunt, Christum in perceptione Eucharistiæ, ex fide adorandum esse. *At verò, hi alibi protestantur, eundem Christũ tam à pane Cœnæ abesse, quàm summus cælorum vertex abest à centro terræ: illi verò iam nullum legitimum Sacerdotem, qui reuera consecrare posſit, ministrum habent: sed meros laicos ac prophanos homines. Igitur Eucharistiam seu Cœnæ suæ panem adorantes, reipsa sunt idololatræ.*

Instit. lib 4. cap 17 § 37. Defens vet. Doct de Cœna Domini.

Deinde, manifestũ est Lutheranos, opiniones quas Satanas contra Missæ sacrificiũ Luthero suggesſit, verbi Dei loco admittere & credere: Zuinglianos & Sacramentarios sententiam illam velut Euangelium diuinum colere, quam spiritus perambulans in tenebris nocturnis Zuinglio reuelauit. Nec has modò, sed & vniuersas quas vel recenter adinuenerunt, vel ex veteribus hæresiarchis instaurauerunt hæreses & fanaticas opiniones pro Dei verbo venerari. Nemo igitur negabit, hos omnes verè idololatras & dici & esse.

Præterea, Deum confingentes authorem malorum, id est, omnium tam in dæmonibus quàm in hominibus scelerum effectorem; quique homines destinatò creet vt perdat; ad quodlibet audendi & agendi (sublata omni arbitrij libertate) necessariò compellat; qui nulla prauorum hominum cura tangatur; qui denique nec intelligere, nec velle, nec efficere valeat vt vnũ corpus simul sit in multis locis: an non nouum & falsum deum commiscumur & adorant? Huiusmodi enim Deum nec Prophetæ nec Apostoli prædicauerunt, nec vniuersus mundus Christianus hactenus cognouit.

Adhæc, Christum proponentes communi more de matre sua natum; ignorantem; impropriè docentẽ, & absurdè ratiocinantem; qui iudicio Dei oppositus nec mereri, nec satisfacere pro nobis potuerit; qui mollitie animi oblitus sit se esse Redemptorem mundi; qui officio suo fungi detrectauerit; vota inconsiderata, castiganda, reuocãda, & vocationi suæ contraria emiserit; res impossibiles à Patre sibi concedi postulauerit; qui denique omnium mundi peccatorum reus, diuinæ maledictioni ac iræ subditus, voces desperationis plenas moriens emiserit: Christum planè nouum, id est, abominandum idolum à suis adorandum & colendũ erigunt atq; constituunt. Etenim talem Christũ non annunciauerunt Apostoli, non prædicauerũt Discipuli, non crediderunt Martyres, non inuocauerunt Confessores, non timuerunt Virgines, non coluit hactenus tota Christianorum Ecclesia. &c. Aperiat itaq; Spiritus S. oculos cæcorum istorum, vt perspecta & relicta idolorum suorum fœda abominatione, ad vnius veri Dei & Christi eius cultum in Ecclesia Catholica hactenus seruatum tandem aliquando redire posſint.

Lib. de orcult. Philos.

15. Azazel] *Nomen vnius Dæmoniorum, qui elementis præsunt, operasq; Magis impendunt, ex Cabala Hebræorum putat esse Agrippa, et meridiei regem esse,* Amaymonque aliàs vocari nugatur, eundem quoq; in exercitu Satanæ latissimè imperare scribit Reuchlinus *lib. 3. de arte Cabalistica.*

DE QVIS ERRORE ATQVE INVENTIONE FA- A
ctitia expositio: vnà cum pia authoris admonitione. CAP. XIII.

QVORVM igitur AEonum suorum, ouisque aberrationem & inuentionem in vnum coniungentes, mystico quodam & altiore sensu exponere nituntur isti, qui omnia ad numeros detorquent. Ex vnitate enim & binario omnia coagmentata esse inquiunt: atq; ab vnitate vsq; ad quaternarium numerantes, ad hunc modũ decadẽ gignunt. Vnum etenim, & duo, & tria, & quatuor, in vnum cõflata, decem AEonum numerum procrearunt. Rursus autem binarius ab ea progressus vsq; ad senariũ, hoc est duo, & quatuor, & sex, duodecadem effecerũt. Ac rursus si à binario ad denarium vsque numeremus, existit tricenarius, in quo octo, & decem, & duodecim continentur. Itaq; duodecadem, quòd asseclam senarium habuerit, senarij ratione passionem vocant. Ob eamq; causam, quia circa duodenarium numerũ error contractus sit, quem absc[illegible]sisse atque aberrasse: quandoquidem defectionem à duodecade factam esse contendunt. Eodemq; modo à duodecade etiam virtutẽ vnã absc[illegible]dentẽ perijsse vaticinantur: eamq; per mulierẽ eam significari, quæ cũ drachmã amisisset, accensa lucerna eã inuenit. Sic igitur & numeros qui supererant, nempe in drachma nouẽ, in oue vndecim, inter se cõiunctos nonagenarium nonum numerum procreare, nouies quippe vndecim nonaginta nouẽ efficere. Vnde etiam ἀμὴν hunc numerum habere aiunt. Nec verò tibi aliam quoque eorum expositionem referre grauabor, vt vndecũq; eorum fructum animaduertas. Literam enim η addita senarij nota Ogdoadem esse volũt, vtpote à prima litera octauo loco sitam: ac rursus postea absque senarij nota literarum ipsarum numerum subducentes, easq; vsque ad C
η copulantes, tricenarium edunt. Etenim qui ab α auspicatus in η desierit, per literarum numerũ, dempta senarij nota, atq; coniunctis literarum incrementis, tricenarium numerum reperiet. Etenim vsque ad elemẽtum ι quindecim fiunt. Quibus si septenarium adiunxeris, duo & viginti emergent. Ad quæ cùm insuper accesserit η, qui est octonarius, mirificus ille tricenarius expletur. Atque hinc adducti, Ogdoadẽ triginta AEonum matrem esse probant. Quoniam igitur tricenarius numerus ex tribus virtutibus compactus est, ter in se ductus nonaginta efficit. Ter enim triginta nonaginta sunt. Atq; itẽ ternarius in seipso compositus nonarium procreauit. Et quoniam duodecimus AEon absc[illegible]dens vndecim alios sursum reliquit, aiunt literarum formã in λόγε. i. sermonis figura aptè & cõgruenter sitam esse. Vndecimã enim literarum esse λ, qui tricenarius est numerus, atq; ad D
supernæ dispensationis imaginẽ collocatã esse: quandoquidẽ ab α, si senarij notã exceperis, literarum numerus vsq; ad λ compositus, iuxta earum incrementum adiuncta λ nonum ac nonagenarium numerum efficit. Quòd autem λ, quæ ordine vndecima est, ad æqualis suæ inuestigationem descenderit, vt duodenarium numerum absoluerit, eoq; inuento expleta sit, perspicuũ esse ex ipsa figura literæ M, quæ ex duabus λ composita est. Ex quo etiam effici, vt ipsi nonagenarij noni locum, hoc est defectum, sinistræ manus typum per cognitionem fugiant, vnum autem consectentur, quod quidem si ad nonaginta nouẽ accesserit, ad dextram eos manum transfert. Equidẽ non dubito, vir charissime, quin tu, cùm hæc leges, huiusmodi figmenta ridenda esse iudices, & deridere quidem ea, quæ ab illis dicuntur, non autem ea, quæ à veritate sunt, & ex ipsis scripturis ostenduntur, & ea quæ ab apostolis traduntur, & ab ecclesia, & ab omnibus prophetis testificantur, & à Domino confirmantur, & ab ipsis reuelationibus, & à prophetia, & à doctrina, & à salute, quæ nobis per creationem mundi data est, & per quam omnia quæ facta sunt, gubernantur & continentur, & ordinantur, & dispensantur, & quæ futura sunt, & quæ præterierunt, & quæ præsentia sunt

modi ipsorũ falsa sapientiæ opinione sese venditantem stultitiam effusè risurus sis. AEquum est autem eos lugere, qui talẽ Dei cultum, vereq; ineffabilis potentiæ magnitudinem, totque ac tantas Dei administrationes per Alpha & Beta, ac per numeros adeò frigidè & contortè lacerant. Ii autem omnes, qui ab Ecclesia abscedunt, atque anilibus hisce fabulis fidem arrogant, verè ipsimet à se condemnati sunt: quos Paulus nobis post vnam atque alteram admonitionem vitandos esse præcipit. Ioannes verò Domini discipulus condemnationem eorum auxit, vt qui ne ipsis quidem salutem à nobis dici velit. Qui enim, inquit, dicit eis, Aue, communicat operibus eorum malis. Idque haud sanè absre. Non enim est salus impijs dicit Dominus. Impij enim, imò omni impietate sceleratiores isti sunt, qui cæli ac terræ conditorem, solum Deum omnipotentem, præter quem Deus alius nullus est, ex defectu, eoque ex alio defectu orto, productum esse dicunt: ita vt de eorum mente ac sententia à tertio defectu ortum traxerit. Quam quidem sentẽtiam profectò exufflare & execrari debemus, procul que ab eis fugere: quoque asseuerantius loquuntur, atque inuentis suis impensius oblectantur, eò magis persuasum habere eos à malorum spirituum Ogdoade vehementius afflari. Quemadmodum enim ij, qui in phrenesim inciderunt, quò effusius rident, ac valere se existimant, atque vt sani omnia faciunt, nonnulla etiam supra quàm sani, eò grauius ac periculosius ægrotãt: ad eundem modum hi quoque, quò magis insigni quadam sapientia polere sibi videntur, seq; ipsos eneruant, dum arcu immodicè contento iaculantur, tanto magis desipiunt. Egressus enim immundus ignorantiæ spiritus, ac postea eos non Deo, sed mundanis quæstionibus occupatos nactus, assumptis septem alijs spiritibus nequioribus se, eorumq; animo, quasi quæ supra Deum sint cogitatione comprehendere queant, intumefacto, atq; aptè ad susc ipiendam fraudem comparato, malorum ignorantiæ spirituum Ogdoadem in eos immisit.

A οἶδα, ὅτι γελάσεις πολλὰ τὴν ἑαυτῶν αὐτῶν εἰκῆ φρόνημα. ἄξιοι γὰρ πένθους οἱ τηλικαύτην θεοσέβειαν, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀληθείας ἀῤῥήτῳ δυνάμει, καὶ τὰς τοσαύτας οἰκονομίας τοῦ θεοῦ, διὰ δὲ ἄλφα καὶ τοῦ βήτα, καὶ δι' ἀριθμῶν οὕτως ψυχρῶς καὶ ἐβιασμένως διασύροντες. ὅθεν ὁ ἀφίστασθε τῆς ἐκκλησίας, καὶ τέτταρσι τισὶ χαμαίδεσι μύθοις πείθοντες, ἀληθῶς αὐτοχειριάζετε, οὓς ὁ παῦλος ἐγκελεύεται ἡμῖν, μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτεῖσθαι. ἰωάννης ὁ τοῦ κυρίου μαθητὴς ἐπέτεινε τὴν καταδίκην αὐτῶν, μηδὲ χαίρειν αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν λέγεσθαι ἐκελευσεν. ὁ γὰρ λέγων αὐτοῖς, φησὶ, χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτῶν τοῖς πονηροῖς. καὶ εἰκότως οὐκ ἔστι γὰρ χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος· ἀσεβεῖς ὑπὲρ πᾶσαν ἀσέβειαν οὗτοι, οἱ τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, μόνον θεὸν παντοκράτορα, ὑπὲρ ὃν ἄλλος θεὸς οὐκ ἔστιν, ἐξ ὑστερήματος, καὶ αὐτοῦ ἐξ ἄλλου ὑστερήματος γεγονότος, προβεβλῆσθαι λέγοντες, ὥστε κατ' αὐτοὺς εἶναι αὐτὸν προβολὴν τριτου ὑστερήματος. ἠγνωμονηκότως καὶ ἀφυσικῶς, καὶ καταθεματίσαντας, θεὸν τοῦτο τὸ μακρὰν φυγεῖν ἀπ' αὐτῶν· καὶ ἧττον διὰ τοῦτο ζητεῖν τὸν πλάστην αὐτῶν, ταῦτη μᾶλλον εἰδέναι πλέον αὐτοὺς ἐν γεῖσθαι ὑπὸ τῆς ὀγδοάδος τῶν πονηρῶν πνευμάτων. καθάπερ οἱ εἰς φρενῖτιδα διάθεσιν ἐμπεσόντες, ἧττον γελῶσι, καὶ ἰσχύειν δοκοῦσιν, καὶ ὡς ὑγιαίνοντες πάντα πράττουσι, ἕνεκα τοῦ μὴ ὑπὲρ τὸ ὑγιαίνειν, ταύτη μᾶλλον κακῶς ἔχουσιν· ὁμοίως δὴ καὶ οὗτοι μᾶλλον ὑπερφρονεῖν δοκοῦσι, καὶ ἐνευρίζουσιν ἑαυτοὺς ὑπέρτονα τοξεύοντες, ταύτῃ μᾶλλον οὐ σωφρονοῦσιν. ἄξιον γὰρ τὸ ἀκαθαρτον πνεῦμα τῆς ἀγνοίας, ἑπτὰ σχολάζοντας αὐτοὺς οὐ θεῷ, ἀλλὰ κοσμικαῖς ζητήσεσιν εὑρὸν, προσπαραλαβὸν ἕτερα ἑπτὰ πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ χαιρῶν ἐπὶ τῇ τῶν γνώμῃ ὡς δυναμένων τὰ ὑπὲρ τὸν θεὸν σοφὸν καὶ ἁπλοῦν εἰς ὑπερέκχυσιν, καὶ παρασκευάζειν τὴν ὀγδοάδα τῆς ἀνοίας τῶν πονηρῶν πνευμάτων εἰς αὐτοὺς ἐνεβίβασε.

* ἁπλοῦν
* ὑπερεκχυσιν
* ἀγνοίας

Epiphanij codex: sed τριῶν malo cum vet. Intelligit enim meo iudicio Ogdoadem, decadem & duodecadem.

Nonum & nonagenarium] ἐννενήκοντα addo ex vet.

Sursum reliquit] *pro* τοὺς ἄνω leg. *cum vet.* ἄνω τοὺς, *& sad. lin* καταλλήλως.

In figura sermonis] *deest* ὁ *apud Epiph. Nolui autem hic repugnante non modò Græco Codice, sed etiam veteri interprete quicquam immutare. Tantùm admonebo lectorem pro* λόγῳ *legendum mihi videri* λ. *Neque enim hic* λόγῳ *quicquam ad rem facit.*

Figura literæ M] *addendum M in Græco ex vet.*

Typum fugiant] *leg. cum vet. quemadmodum & seq. lin.* τοὺς

Vereque ineffabilis] *lego, non* ἀληθεῖας.

Non est salus] *id est salutatio, Græc.* χαίρειν.

Ad susc ipiendam fraudem ὑπερεκχυσιν (*sic enim legendum, non* ὑπερέκχυσιν) *ita verto, vt idem significet quod* παράκρουσιν.

Ignorantiæ spirituum] *lego cum vet. postulante ita sensu, non* ἀνοίας, *vt in Epiph.*

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in CAP. XIII.

VNum enim & duo] *Vt consentiant hæc cum Græcis & inter se, ita corrigenda sunt.* vna enim & duæ & tres & quatuor in vnum compositæ decem.

In oue verò vndecies IX.] *Falsam esse supputationem*

ait vir doctiss nam si legamus vndecim, vt habet Epiphanij Codex falsum erit, quod hic dicitur in oue superesse vndecim, cùm supersint 99. Existimauit quippe hic alludi ad centenarium ouium numerum, Matth. 18. 12. ex quibus vna perdita, supererant 99. sed aduertendum est Irenæum initio capitis huius dixisse, cùm circa duodecim numerũ labes facta esset, ouem luxuriatam aberrasse, atq; ita reliqua esse vndecim, vt apud Epiphanium legimus: vtiq; hic legendum est; In oue verò vndecim perplexos sibimetipsis XCVIIII. numerum generare: quoniam nouies vndecim XCVIIII. fiant. Quapropter & Amen hunc habere dicunt numerum.

Ter idem factus] *Græca dilucidiora sunt & vberiora, sed ita corrigenda:* τὶς αὐτὸς γενόμενος τ. ε. ε. τὶς γὰρ τριάκοντα. ter idem factus XC fecit. Ter enim triginta nonaginta sunt. Et ipsa autem.

Quoniam ab Alpha sine episemo] *Restitue, quoniam ab Alpha sine episemo ipsarum literarum numerus vsque ad* λ *cõpositus secundum augmẽtum literarum cum ipso* λ, XC. *& IX. facit numerũ. Quoniam autem* λ, *quæ est vndecimo loco, ad similis sui descendit inquisitionem, vt &cæt.*

Qua-

tantam illorum in tumore sapientem stultitiam.[9] Sunt autem digni planctu qui tantum Dei religionem & magnitudinem verè inenarrabilis virtutis, & tantas dispositiones Dei per A & B, & per numeros tam frigidos, & sic[vi]extortos enunciant. Quotquot autem absistunt ab Ecclesia, & ijs anilibus fabulis assentiũntur, verè à semetipsis sunt damnati. Quos Paulus iubet nobis post primam & secundam correptionem deuitare. [10] Ioannes enim Domini discipulus superextendit damnationem in eos, neque Aue [à] nobis eis dici volens. Qui enim dicit, inquit, eis Aue, communicat operibus ipsorum nequissimis: & meritò. [11] Non est enim gaudere impijs, dicit Dominus Impij autem super omnem impietatem hi sunt, qui factorem cæli & terræ, vnum Deum omnipotentem, super quem alius Deus non est, ex Labe, & ipsa ex altera Labe facta emissum dicunt: & sic iam secundùm eos esse eum emissionem tertiæ Labis. Quam sententiam dignè [12] exufflantes & catathematizantes, oportet porrò alicubi & longè fugere ab eis: & quanto plus hæc affirmant & gaudent in ijs adinuentionibus suis, tanto magis sciamus plus eos agitari ab Ogdoadis nequissimis spiritalibus, quemadmodum hi qui in phreneticam passionem inciderunt, aut plus rident & valere se putant, & quasi sani omnia agunt, quædam autem & quasi plus quàm sani sunt, tanto magis malè habent: similiter autem & hi quo magis plus sapere putantur, eneruantes semetipsos [13] super tonum sagittantes, tanto magis non sapiunt. Exiens enim immundus spiritus ignorantiæ, dein vacantes eos non Deo, sed mundialibus quæstionibus inueniens, assumens alios spiritus septem nequiores semetipso, & infatuans illorum sententiam, quasi possint quæ sunt super Deum adinuenire, & aptabiliter in exclusionem compositam Ogdoadem ignorantiæ nequissimorum spirituum in eos deposuit.

Quapropter & fugere.] Hic locus in Græco est corrigendus: τὴν τῶν μὴ χώραν, *pro,* τὴν τοῦ Εθ χώραν, *vel, vt in Epiphanij editione Basilien si erat,* τὴν τῶν ει̃, *facili mutatione τῆ̃ μ, qua nota est nonagenarij, in* ε. *Hu lucem afferent, quæ docet Beda in libello de loquela per gestum digitorum: nam sinistræ digitis vtebantur veteres, vt eorum gestibus vsque ad 99. numerarent. centum verò & reliquas centurias dextera gestibus exprimebant, vnguem scilicet indicis in medio figentes, arti pollicis centum dabant.*

Iuuenalis Sat. 10.

Atque suos iam dextera computat annos.

Non est enim gaudere] *Locus est Isaiæ 48. v. 22. apud LXX.* οὐκ ἔστι χαίρειν, λέγει κύριος, τοῖς ἀσεβέσιν. *quæ cum nostro vertit Augustin. de ciuit 14. 8. vulgata Lat.* Non est pax impijs. *Atque vt Hebræi cùm salutarent se inuicem, dicebant* שָׁלוֹם לָךְ *Pax tibi, sic & Græci initio Epistolarum scribebant* χαίρειν: *& dum se salutabant,* χαῖρε: *ergo allusio in Græcis apertior est,* δ λέγων αὐτοῖς χαίρειν. Qui dicit illis gaudere.

Et: Non est gaudere impijs.

Ab Ogdoadis nequissimis spiritalibus] *Græca sonant,* ab Ogdoade nequissimorum spirituum.

Aut plus rident, & valere] *interpres legisse videtur* λ *pro* δ, quanto plus rident. & valere se putant & *cæt.* tanto magis malè habent.

Super tonum sagittantes.] ὑπέρτονα τοξεύειν, *numero multitudinis, vt in prouerbio trito,* ἄτοκα τοκεύειν. ὑπέρτονον *autem non modò dicitur* νεῦρον, *chorda, quæ intenditur, sed & quiduis grande, vehemens, aut immodicum: vt apud Aristophanem,* ἐοάσομαι τὸν ὑπέρτονον ἐοάν. *Suidas,* μεγάλην, ὑψηλὴν, ὑπερέχουσαν. *& Clemens Alexand. 2. Strom.* ὑπέρτονον ἄδειν: *& 3. Strom.* ὑπέρτονον φθέγγεσθαι. *Porrò videant docti, num paulò post legendum sit,* τὸ πνεῦμα τῆς ἀνοίας, Spiritus insipientiæ: *vt sub finem capitis* τὴν ὀγδοάδα τῆς ἀνοίας: *si vtrobique interpretes*, ignorantiæ, *vertunt: dixit enim eos non sapere, quanto plus sapere putantur. & Apostolus, 2. Timoth 3. 9* Insipientia eorum manifesta erit. *denique auctor ipse cap. 1* φυλάξασθαι τὸν βυθὸν τῆς ἀνοίας: obseruare se à Fundo insensationis.

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. XIII.

1. Generationem] *figmenta Marcosiorum de oue perdita, numero binario & senario, drachma perdita, litera episemo, lambda figura & virtute, non tam irrisione, quàm deploratione digna sunt: authoresq; eorum cauendi.*

2. Adunantes] *Ita legendum docuit ve. cod. Græca lect. habet* ἐνώσαντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ: *deleuimus itaque* adunantis.

3. Duodecadem] *Expunximus,* Vnde eadem, *authoritate ve. cod. & lectionis Græcæ.*

4. In oue verò vndecim perplexos sibimetipsis] *Sic legendum Billij ac Frontonis iudicio proponimus. Codices excusi,* vndecies nouem perplexos sibimetipsos: *vt proxima linea,* & Amen, *pro* tamen *restituimus.*

5. Cum episemo] *Id est, cum numero senario.*

6. Appositus] *Ita reponendum, pro* appositis: *vt paulò post* sursum, *pro,* rursum, *docuit vet. cod. consentiente Græca lect.*

7. Vsque ad λ compositus] *Ita pro,* compositum: *& linea proxima,* facit numerum, *pro* faciunt: *deinde,* quę est vndecimo loco: *&,* sui, *pro* suorum: *item paulò postea* eos, *pro* eius, *Frontonis substituimus iudicio.*

8. Et fugere] *Deleuimus,* figuræ, *veteris cod. & Græc. lect. authoritate: vt & paulò post pro,* eos, *reposuimus* eius.

9. Sunt autem digni planctu] *Amentiam eorum pia miseratione deflendã existimat pijssimus hic Martyr, quòd Prophetarum & Apostolorum scriptis tanta impudentia luxatis, spreta quoque omnium per orbem Ecclesiarum Apostolica traditione; Christianæ fidei adoranda mysteria per Pythagoricos numeros, & aniles Cabalistarum fabulas, violenter distorquebant, & Gentibus irridenda exponebant. Itaque hoc grauissimi Martyris dicto reuocamur, ne prolixiorib. scholys in numeris illis supputandis, colligendis, & explicandis, oleum & operam perdamus. Qui prophana fitiunt, habent, vnde sitim expleant. Ego tantum præter ea, quæ ad veram Theologiam spectant, editiones priores cum veteri codice fideliter conferendi, partes suscepi.*

10. Ioan-

Universidad de Deusto Biblioteca

11. Non est gaudere impijs] οὐκ ἔστιν χαίρειν, *Græcismus est, & similibus singulis fere capitibus abundat, vt semper annotare immensum & tædiosum fuerit.*

12. Exufflantes & catathematizantes] *Alludit ad sacros illos ritus, quibus in Baptismo adulti conuersi ad occidentem manibus impingebant, & expuendo exufflabant & execrabantur Dæmonem: quod & non minus cautè obseruabant, hæreticorum blasphemas sententias posthmodum auersantes. Porrò, baptisandus antea edocebatur abrenunciare diabolo, vt pluribus in locis testatur Clemens Rom. & Christo se aggregare. In ipso autem Baptismi articulo his profitebantur:* Abrenuncio Satanæ, & operibus eius, pompis, cultui, angelis, & machinationibus eius, & omnibus quæ sub ipso sunt.

Lib. 3. Const. apost. ca. 18. & lib. 7 cap. 40. & 41.

QVAS AEONVM SVORVM FIGVRAS AFFERANT. CAPVT XIV.

EIBET etiam, quo pacto creationem ipsam ad inuisibiliũ imaginem à Demiurgo, velut ignorante eo, per matrem fabricatam esse aiunt, tibi exponere. Primùm igitur quatuor elementa, ignem, aquam, terram, aerem, ad supernę quaternitatis imaginem producta fuisse tradunt: eorum autem actiones, hoc est caliditatem, frigiditatem, siccitatem, & humiditatem in eundem numerum adiunctas, Ogdoadis imaginem planè referre: deinde virtutes decem ad hũc modum recensent. Primùm septem corpora globosa orbicularí forma prædita, quæ etiam cælos appellant. Tum orbem eũ, cuius cõplexu illa continentur, quem item octauum cælum nominant. Postremò Solem & Lunam. Hæc, quæ decé numero sunt, inuisibilis illius decadis, quæ à Sermone & Vita prodijt, imagines esse contendunt. At verò duodecadem per eum orbem, qui signifer appellatur, indicari. Per duodecim enim signa duodecadem illam ex Homine & Ecclesia natam perspicuè adumbrari dicunt. Et quoniã Vniuersitatis conuersioni, cuius summa est celeritas, Saturnus sublimiorem locum tenens, è contrario adiunctus est, qui ad cauitatem ipsam grauat, reliquorumque orbium celeritatem tarditate sua compensat: adeo vt ipse trigesimo quoque anno conuersionem suam à centro ad centrum conficiat. Qua etiam de causa Hori, qui ipsorum matrem triginta nominibus prędítam continet, figurã eum esse aiũt. Lunã rursus cælum suum triginta diebus peragrantem, per hos dies numerum triginta AEonum expressisse. Quin Solem quoque duodecim mensibus orbem suum obeuntem circularemque suam in integrum, vt ita dicam, restitutionẽ terminantem, per duodecim menses Duodecadem apertè demonstrare. Dies item, qui duodecim horarum spatio definiuntur, illustris Duodecadis figuram gerere. Horam item quæ duodecima diei pars est, triginta gradibus ad exprimendam Tricenarij figuram ornatam esse. Atque ipsius etiam Signiferi orbis ambitum esse trecentorum sexaginta graduum: quodlibet enim signum triginta gradus habere. Eodemq; modo per circulum, coniunctionis illius, quę inter duodecim & triginta existit, imaginem seruatã esse astruunt. Quin ipsam quoq; terram (quã in duodecim climata diuisam esse, ac singularem in singulis quibusque climatibus virtutem cælitus ad perpẽdiculum suscipere, fœtusq; virtuti illi, quæ influxionem suam traijcit, similes procreare aiunt) Duodecadis, eiusque filiorum apertissimum typum esse affirmant. Adhæc Demiurgum aiunt, cùm in animo habuisset supernæ Ogdoadis infinitatem, æternitatem, interminatamq; ac temporis expertem naturã imitari, nec, quia ex defectu ortus erat, ipsius constantiam

His adhuc apertiora alius etiam Apostolorum discipulus Dionysius Areopag. habet. Discinctum & ministrorum manibus exutum baptisandum, occidentem versus statuens Episcopus, intendentem, manusque impingentem, ad eandem regionem conuersus, insufflare, ἐμφυσῆσαι τῷ σατανᾷ, & conspuere illum ter Satanam iubet, ac præterea ter abrenunciationem profiteri. *Non solum enim immunda quæque cum flatu expuere consueuisse Christianos ex Tertulliano constat, verùm & aquam baptismi adituros prius sub Antistitis manu contestatos esse, se diabolo renunciare &*

Lib. de Eccles. Hierar. cap. 2.

Lib. 2. ad Uxorem lib. de Coron. mil. Lib. ad Cæcil.

Βούλομαι δέ σοι καὶ ὡς αὐτὴν τὴν κλίσιν κατ' εἰκόνα τῶν ὁραμάτων ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ὡς ἀγνοοῦντος αὐτὸ, κατεσκευάσθαι διὰ τὴν μητρὸς λέγουσι διηγήσασθαι. πρῶτον μὲν τὰ τέσσαρα στοιχεῖα φασὶ πῦρ, ὕδωρ, γῆν, ἀέρα, εἰκόνα προβεβλῆσθαι τὴν ἄνω πρώτης τετράδος. τὰς τε ἐνεργείας αὐτῶν συναριθμουμένας, οἷον θερμότητα καὶ ψυχρότητα, ξηρόν τε καὶ ὑγρόν, ἀκριβῶς ἐξεικονίσειν τὴν ὀγδοάδα. ἔχεις δέκα. δυνάμεις οὕτως καταριθμοῦσιν, ἑπτὰ μὲν σωματικὰ κυκλοειδῆ, ἃ καὶ οὐρανοὺς καλοῦσιν, ἔπειτα τὸ περιεκτικὸν αὐτῶν κύκλον, ὃν καὶ ὄγδοον οὐρανὸν ὀνομάζουσι. πρὸς δὲ τούτοις ἥλιόν τε καὶ σελήνην. ταῦτα δέκα. ὄντα τὸν ἀριθμὸν, εἰκόνας λέγουσιν εἶναι τῆς ὁραθείσης δεκάδος τῆς ἀπὸ λόγου καὶ ζωῆς προελθούσης, τὴν δὲ δωδεκάδα μιμεῖσθαι διὰ τοῦ * ζώδιον τοῦ καλουμένου κύκλου· τὰ γὰρ δώδεκα ζώδια φανερώτατα τὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐκκλησίας δυγατέρα δωδεκάδα σκιαγραφῆν λέγουσι· καὶ ἐπὶ αὐτὸ τετεζεύχθη, φασὶ τὴν τῶν ὅλων φορὰν ὠκυτάτην ὑπάρξασαν, * ὑπερ ὁ χρόνος, ὁ πρὸς αὐτῷ τῶν κύτει βαρύνων, καὶ ἀντιταλαντεύων τὴν ἐκείνων ὠκύτητα τῇ ἑαυτοῦ βραδυτῆτι, ὥστε αὐτὸν οἰ ζιάκοντα ἔτεσι τὴν περίοδον ἀπὸ σημείου ἐπὶ σημεῖον ποιεῖσθαι, ἐπόμενα λέγουσιν αὐτὸν τῷ ὅρου τοῦ τὴν ζιακοντάμυον μητέρα αὐτῶν περιέχοντος. τὴν σελήνην τε πάλιν ἑαυτῆς οὐρανὸν * ἐμπεριεχομένην ζιάκοντα ἡμέραις διὰ τῶν ἡμερῶν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ζιάκοντα μοιρῶν * ἐκτυποῦσι. καὶ τὸν ἥλιον δὲ ὁδὸν καθ' ὅλου μησὶ περιέχοντα, καὶ τερματίζοντα τὴν κυκλικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν, διὰ τῶν δώδεκα μηνῶν τὴν δωδεκάτλων φανερὰν ποιεῖν. τὰς δὲ ἡμέρας δεκαδύο ὡρῶν τὸ μέγεθος ἐχούσας, τύπον τῆς φαινῆς δωδεκάδος εἶναι. ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν ὥραν φασὶ τὸ δωδέκατον τῆς ἡμέρας ἐκ ζιάκοντα μοιρῶν κεκοσμεῖσθαι διὰ τὴν εἰκόνα τῆς ζιακοντάδος. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ζωδιακοῦ κύκλου τὴν περίμετρον εἶναι μοιρῶν ζιακοσίων ἑξήκοντα. ἕκαστον γὰρ ζῴδιον μοίρας ἔχει ζιάκοντα. οὕτως δὲ καὶ διὰ τοῦ κύκλου τὴν εἰκόνα τῆς σωτηρίας τῶν δώδεκα πρὸς τὰ τριάκοντα τετρῆσθαι λέγουσιν. ἔτι μὴν καὶ τὴν γῆν εἰς δώδεκα κλίματα διῃρῆσθαι φάσκοντες, καθ' ἕκαστον κλίμα * δύναμιν ἓν τῶν οὐρανῶν * κατακλίνετον ὑποδεχομένην, ἐοικότα τίκτεσθαι τέκνα τῇ κατὰ πεμπούσῃ τὴν ἀπόῤῥοιαν * δύναμιν, τύπον εἶναι τῆς δωδεκάδος τῶν τέκνων αὐτῆς σαφέστατον διαβεβαιοῦνται. πρὸς δὲ τούτοις θελήσαντα φασὶ τὸ δημιουργὸν τῆς ἄνω ὀγδοάδος τὸ ἀπέραντον καὶ ἀιώνιον, καὶ ἀόριστον καὶ ἄχρονον μιμήσασθαι, καὶ μὴ δυνηθέντα τὸ μόνιμον

Lib. de Eccles. Hierar. cap. 2.

ζωδίου

σώματα

ἑκάστου δύναμιν κατακλίνετον

δύναμιν

pompa, & angelis eius; atq; etiam quotidianis exorcismis eundem traduxisse, expulisse, reuicisse, & respuisse. Cùm autem paruulos sacro fonte abluerent, qui ætatis imbecillitate exufflare, & expuere nõ poterant, Ecclesiæ ministros et susceptores, illorum vice isthæc peregisse, ex Augustini scriptis apertum est: libro de eccl. dog. capite trigesimo primo; libro de nuptijs & concup. capit. decimoseptimo, decimo octauo, vigesimo nono; & libro quinto Hypogno. Hæc ex occasione scribere libuit in eos, qui Christianos illos ritus tantopere criminantur.

13. Super tonum sagittantes.] *Ostendit ridiculos planè & inanes esse Gnosticorum conatus, sumpta metaphora à sagittarijs, qui plus quàm par sit, arcum extendere nituntur. Iis enim accidit, vt quò longius se iaculaturos putent, eo magis fallantur, atq; deridendos se præbeant, dum aut frangitur arcus, aut eorum vires eneruantur. Putarim verò ὑπέρτονα τοξεύειν, vehementius quàm oporteat in tendendo arcu eniti, significare. Interpres vetus forsan legit non ὑπέρτονα, sed ὑπέρτονον, vel vno, vel duobus vocabulis, eodem quidem sensu; nisi quod distinctè vix reperias: sed magis placet ὑπέρτονα.*

QVEMADMODVM INCOGNITVM omnibus conantur inducere Patrem.

CAPVT XIV.

VOlo autem tibi referre quemadmodum[2] & ipsam conditionem secundùm imaginem inuisibilium à Demiurgo quasi ignorante eo, fabricatam per Matrem dicunt. Primò quidem quatuor elementa dicunt, ignem, aquam, terram & aerem, imaginem emissam esse superioris quaternationis, & operationes eorum cum eis annumeratas, id est, calidum & frigidũ, humectum & aridum, diligenter[3] imaginare Ogdoadem, ex qua decem virtutes sic enumerant. Septem quidem corpora circundata, quæ etiam cælos vocant. Pòst deinde continentem eos circulum, quem octauum cælum vocant, pòst deinde solem & lunam. Hæc cùm sint decem numero, imagines dicunt esse inuisibilis decadis eius, quæ à Logo & Zoe progressa sit. Quodecada autem ostendi per eum,[4] qui Zodiacus vocatur circulus. xii. enim signa, manifestissimè Hominis & Ecclesiæ filiam duodecadem, quasi per quandam vmbram pinxisse dicunt:[5] & è contrario superiunctum, inquiunt, vniuersorum oneri cùm sit velocissimum quod superpositum est cælum, * qui ad ipsam concauationem adgraC uat, & ex contrarietate moderatur illorum velocitatem sua tarditate, ita vt in xxx. annis circuitum à signo in signum faciat, imaginem dicunt eum Hori eius, qui trigesimam nominis illorum matrem circumcontinet. Lunam quoque rursus suum cælum circumeuntem xxx. diebus, per dies numerum xxx. AEonum significare. Et solem autem in duodecim mensibus circumeuntem & perficientem circularem suam apocatastasin, per duodecim menses duodecadem manifestare. Et ipsos autem dies duodecim horarum [mensuram] habentes, typum non apparentis duodecadis esse: sed & horam dicunt, quod est duodecimum diei, ex triginta partibus adornatam propter imaginem triacontadis: & ipsius autem Zodiaci circuli circumcommensurationem esse partium CCCLX. quodque enim signorum partes habere xxx. Sic quoque per circulum imaginem copulationis eorum quæ sunt duodecim ad xxx. custoditam dicunt. [6] Adhuc etiam & terram in xii. climata diuisam dicentes, & in vnoquoque climate vnamquamque virtutem ex cælis secundùm [demissionem] susCipientem, & similes generantem filios ei virtuti quæ [demiserit distillationem,] typum esse duodecadis & filiorum eius manifestissimum asseuerant. Adhæc autem volentem D (aiunt) Demiurgum superioris Ogdoadis interminabile, & æternum, & infinitum, & intemporale imitari, & cùm non potuisset perseuerabile eius & perpetuum

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. XIV.

DEinde virtutes] *pro ἑξῆς vetus legit ἐξ ἧς. Sed prior lectio mihi magis arridet. ἑξῆς enim respondet τῷ πρῶτον.*

Corpora] *σώματα legendum, non σωμάτικα.*

Qui signifer] *ζωδιακοῦ legendum, non ζῴου.*

Saturnus sublimiorem locum tenens] *Corruptus est hic locus apud Epiphanium, οὗπερ ὁ χρόνος. Vetus habet, quod superpositum est cælũ, quasi in Græco legerit ὑπερῶον. legendum est autem ὁ ὑπερῷον, vel ὑπερκείμενον χρόνον. de Saturno enim Irenæum loqui perspicuum est.*

Peragrantem] *pro ἐμπεριεχομένην, legendum ἐμπεριεχομένην. Nam & vetus transtulit circumeuntem.*

Expressisse] *ἐκτυπῶσαι legendum, non ἐκτυποῦσι.*

Illustris duodecadis] *τοῦ φαινῆς legit vet. interp. id est, inuisibilis & occultæ.*

Ac singularem] *ante δυνάμιν, ἑκάστῳ, pono ex vet. lin. seq. κατὰ κάθετον duobus verbis legi debet.*

Virtuti illi] *legendum in Græco δυνάμει.*

& æternitatem exprimere potuisset, hanc rationem inisse vt æternitatem ipsius in tempora & temporũ articulos, ingentésque annorum numeros deponeret: quòd videlicet numerosa temporum copia infinitatem eam sese imitãdo consequi existimaret. Hic porrò, cùm veritas ei velut de manibus elapsa esset, subsecutum fuisse mendacium dicunt: ob eamq; causam expletis temporibus fore, vt opus ipsius intereat.

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in CAP. XIV.

Corpora circundata] *scripsit fortasse circulata, vel circularia, Σώματα κυκλοειδῆ, orbiculari forma.*

Qui ad ipsam concauationem] *paulò antè legisse videtur, ὁ ὑπερῳ οὐρανός, dum vertit,* quod superpositum est cælum: *idcirco retulit ad vocem Græcam,* qui ad ipsam, *pro,* quod ad ipsam concauitatem. *Billius legit vt apud Epiphanium,* qui superpositus est Saturnus, qui ad cauitatem ipsam grauat. *Cornarius autem vertit,* qui suo corpore grauat, & vicissim ponderat illorum velocitatem sua tarditate. *Certè κύτ@ Hesychio est etiam Σῶμα, δγκ@, corpus, & moles. itaque suspicabamur ita posse verti,* qui præter ipsam molem adgrauat, & ex contrarie-

QVOMODO AD FIGMENTA SVA CONSTITVENda Scripturam detorqueant. CAP. XV.

Atque huiusmodi sunt, quæ de rerum ortu afferunt, gignentes quotidie singuli pro virili sua aliquid noui. Neq; enim perfecti viri apud eos existimatione floret, nisi qui ingentia mendacia produxerit. De Propheticis autẽ scriptis, quæcunq; ad institutum suum detorquẽdo accommodant, ostendere primùm, ac deinde ea refellere operæpretium est. Moses enim, inquiunt, creationis opus exordiens, statim in ipso limine matrem omnium rerum ostendit, cũ dixit: In principio creauit Deus cælum & terrã. Quatuor etenim hæc nominans, Deum, principium, cælum, & terram, quaternitatẽ ipsorum, vt quidem ipsi aiunt, expressit. Quin id quoq;, quod in ea obtutum oculorũ fugit, tectumque arq; abstrusum est, his verbis indicauit: Terra autẽ erat inuisibilis & incondita. At secundam quaternitaté, primæ quaternitatis sobolem, ita ipsum extulisse volunt, cũ abyssum & tenebras, aquam & spiritum, qui super aquas ferebatur, nominauit. Moxque Decadis mentionem haud obscurè facientem, diem & noctem, & firmamentum & vesperam, & id quod vocatur mane, aridam item & mare, & herbam, ac decimo loco lignum dixisse: sicq; per decem hæc vocabula decem Æonas indicasse. Duodecadis porrò virtutem ad hunc modum apud eum abumbrari. Solem enim, & lunam, & stellas, & tempora, & annos, & cete, & pisces, & reptilia, & volatilia, & quadrupedia, & feras, & post hæc omnia duodecimo loco hominem dicere. Ad hunc scilicet modum à Spiritu tricenarium illum per Mosem commemoratũ esse tradunt. Quin hominem quoq; ad supernæ virtutis imaginem effectum, vim eam in se habere, quæ ab vno fonte promanat. Hanc autem in cerebri regione insidere, ex eaque vires quatuor ad supernæ quaternitatis imaginem profluere, quarum vna visus, altera auditus, tertia odoratus, quarta gustatus nuncupatur. At verò Ogdoadem per hominem ita indicari: quòd nimirum aures duas habeat, totidemq; oculos, duas item nares, duplicemq; gustum, amari nẽpe & dulcis. Totum verò hominem totam tricenarij illius imaginem ita referre docẽt. In manibus enim eũ

A μόνιμον αὐτ@ κ) ἀΐδιον σκτυπῶσαι, διὰ τὸ καρ πὸν ἕνεκα ὑστερήμαι@ εἰς χρόνους, καὶ καιρούς, ἀριθμούς τε πολυετεῖς, τὸ ὁμόιον αὐτ@ καλεῖσθαι, οἰόμενον ὃν ἐπιθεῖ χρόνων μιμήσασθαι αὐτ@ τὸ ἀπέραντον. οὕτω δὲ ταῦτά τε λέγουσιν ἐκφυγόντες τὸν τῆς ἀληθείας ἐπακολουθοῦντα τὸ ψεῦδ@, καὶ διὰ τοῦτ καλύπτουσιν πληρωθέντων τῶν χρόνων λαβεῖν αὐτῶ τὸ ἔργον.

tate moderatur illor. veloc. sua tarditate. *quasi innuat non modò suo pondere ac mole cælum retardare cui incumbit, sed etiam ingenita sibi motus tarditate.*

A signo in signum] *fortasse, à puncto ad punctum intelligit, nisi malis ad 12. signa referre, de quibus paulò ante.*

Circumeuntem & perficientem.] *legendum in Græco* περιερχόμενον, *vt paulò ante de Luna,* ἐμπεριερχομένων: *nam & hic interpres circũeuntem vertit.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. XIV.

1. Volo autem] *Recitantur figmenta de qua-*

Καὶ περὶ τῆ κτίσεως τοιαῦτα λέγοντες, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὀπτανείας ἕκαστος αὐτ@ καθὼς δύναται * χειρότερον. τέλος γὰρ οὐδεὶς ὁ μὴ μεγάλα ψεύσματα παρ' αὐτοῖς καρποφορήσας, ἐκ τῆ προφητικῶν ὅτα * μεταμορφόζουσιν, ἀναγκαῖον μηνύσαι τ ἔλεγχον αὐτοῖς ἐπάγειν. ὁ γὰρ μωϋσῆς, φασὶν, ἀρχόμενος τ καὶ τὴν κτίσιν πραγματείας, εὐθὺς ἐν ἀρχῆ τὴν μητέρα τ ὅλων ἐπέδειξεν, εἰπών, Ἐν ἀρχῆ ἐποίησεν ὁ θεὸς τ οὐρανὸν κ) τὴν γῆν. τέσσαρα οὖν ταῦτα ὀνόματα, θεὸν κ) ἀρχὴν, οὐρανὸν κ) γῆν, τὴν τεσσαρικὴν αὐλῶν, ὡς αὐτοί λέγουσι, διατύπωσε. * κ) τ ἀόρατον ϑ * κ) τ ἀπόκρυφον αὐτ@ μηνύοντα εἰπεῖν, ἦ γῆ ἦν ἀόρατος κ) ἀκατασκεύαστος. * τὴν δευτέραν τετράδα γέννημα πρώτης τετράδος, οὕτως αὐτ@ ἑρμηνεύεσθαι λέγουσιν, ἄβυσσον ὀνομάζοντα κ) σκότος * ἐνσφίσιν αὐτοῖς κ) ὕδωρ, κ) τὸ ἐπιφερόμενον ἐφ' ὕδατι πνεῦμα, μεθ' ἣν τ δεκάδος μνημονεύοντα σαφῶς λέγειν κ) ἡμέραν κ) νύκτα, στερέωμά τε κ) ἑτέραν, κ) ὁ καλεῖται πρωΐ, ξηράν τε κ) θάλασσαν, εἶτα τὸ βοτάνην, κ) δεκάτῳ τόπῳ ξύλον. οὕτω δὲ διὰ τ δέκα ὀνομάτων τοὺς δέκα αἰῶνας μεμιμῆσθαι τ δὲ δυοδεκάδ@ οὕτως ἐκφαίνουσι παρ' αὐτ@ τὴν δύναμιν. ἥλιον γὰρ λέγειν κ) σελήνην, ἀστέρας τε κ) χειμῶνας, ὀπωρῶν τε κ) κήτη, ἰχθύας κ) ἑρπετὰ, πετεινά κ) τετράποδα, θηρία τε κ) * πετεινὰ πᾶσι τοῖς δυοδέκα τὸν ἄνθρωπον. δύτας ὑπὸ δ πνεύματος τὴν * διάνοιαν διὰ μωϋσέως ἐρηθῆναι διδάσκουσιν. ἀλλὰ μὴν κ) τ πλατὺν ἄνθρωπον καθ' εἰκόνα τ ἄνω δυνάμεως ἔχειν οὐ αὐτῶν τὴν ἀπὸ τ * μιᾶς πηγήν. ἰδρῦσθαι δὲ * ταῦτα ἐν δεξιᾷ τ ἐγκεφάλου τόπῳ, ἀφ' ἧς ἀπορρέειν δυνάμεις τέσσαρας κατ' εἰκόνα τ ἄνω τετράδ@ καλυμένας, τὴν μὲν ὅρασιν, τὴν δὲ ἀκοὴν, τὴν δὲ ῥῖνῶν ὀσφρησιν, καὶ τὴν τετάρτην γεῦσιν. τὴν δὲ ὀγδοάδα φασὶ μίωσθαι διὰ τοῦ ἀνθρώπου οὕτως. ἀκοὰς μὲν δύο * ἔχοντα, καὶ τοσαύτας ὁράσεις, εἶν τε ὀσφρήσεις δύο καὶ διπλῆν γεῦσιν, πικροῦ τε καὶ γλυκέ@. ὅλον δὲ τὸν ἄνθρωπον τὰ ζῶν τὴν εἰκόνα τῆς πεντηκοντάδ@ οὕτως ἔχειν διδάσκουσιν, ἐν μὲν ταῖς χερσὶ διὰ τῶν δακτύλων τὴν

tuor elementorum origine, de Zodiaco, Sole, Luna, cælorum rotatione, climatibus terræ, atq; mendacij origine, à mendacissimis Marcosijs inuecta.

2. Et ipsam conditionem] *Sic etiam Tertullianus Latinè scribens, Creaturam et huius mundi Creationem frequenter appellat. Li. de resur. carnis, & de corona militis.*

3. Diligenter imaginare] *Sic* ἐξεικονίζειν *reddidit, Græcam dictionem nimia religione sequutus, pro eo quod alius dixisset,* Imaginem exprimere.

B 4. Qui zodiacus] *Sic vocatur circulus inter secans æquatorem sphæræ, à figuris animaliũ, quæ in eo imaginantur, vt sunt aries, taurus, leo, cancer, &c.*

5. Et è contrario superiunctum] *Apud Epiphanium hæc paulò apertius redduntur.*

6. Adhuc etiam & terram in XII. climata] *Climata vocantur terræ partes secundum latitudinem ab austro septentrionem versus per sensibilem maximorum dierum variationẽ differentes. Primi climatis quod dicitur Diameroes, spatium dicunt esse 465. milliarum Italicorum: secundi Diasienes, 420. tertij Dialexandrias, 370. quarti Diarhodes, 320. quinti Diaromis, 270. sexti Diaboristenes, 225. septimi Diariphaos, 185. Vlteriora climata per Astrologos constituta nõ inuenio. Paulò post ex codice manu scripto, & Frontonis iudicio reposuimus* demissionem, *pro,* dimissione, *&,* demiserit distillationem, *pro,* demiserit destellationem: *itemque* deformare, *id est, exprimere, pro,* deformari.

A deformare,] ideo quòd fructus sit Labis; in temporum spatia, & tempora, & numeros multorum annorum, æternitatem eius deposuisse, existimantem in multitudine temporum imitari eius interminatum. Hic dicunt, cùm effugisset eum veritas, subsequutum mendacium: & propter hoc destructionem adimpletis temporibus accipere eius opus.

QVIBVS EX SCRIPTVRIS TESTImonijs vtantur.

CAPVT XV.

Et de conditione quidem talia dicentes, quotidie adinuenit vnusquisque eorum quemadmodum potest, aliquid noui. [1] Perfectus enim nemo, nisi qui maxima mendacia apud eos fructificauerit. De propheticis autem quecunque transformantes coaptant, necessarium [2] est] manifestantes arguitionem his inferre. Moyses enim, inquiũt, incipiens id quod est secundùm conditionẽ opus, statim in principio matrem omnium ostendit, dicens: In principio fecit Deus cælum & terram. Quatuor hæc nominans, Deum & principium, cælum & terrã, quaternationem ipsorum, quemadmodum ipsi dicũt, figurauit. Et inuisibile autem & abconditum eius manifestantem dicere. Terra autem erat inuisibilis & incompositа. Secundam autem quaternationem progeniem primæ quaternationis, sic eum dixisse volunt, Abyssum nominantem & tenebras, in quibus sunt & aquæ, & qui ferebatur super aquas, Spiritus. Post quam decadis cõmemorantem lumen dicere, & diem, & noctem, & firmamentum, & vesperam, & quod vocatur mane, & aridam, & mare, adhuc etiam & herbam, & decimo loco lignum: sic quoque per decem nomina, x. Æonas manifestasse. *Genes 1.1.* *Probationes Quaternationis.*

Duodecadis autem sic formatam apud eos virtutem. Solem enim dicere, & Lunam, stellas, & tempora, & annos, & cetos, adhuc etiam pisces, & serpentia, & volatilia, & quadrupedia, feras quoq;, & super hæc omnia duodecimũ hominem: sic ab Spiritu triacontadem per Moysen dictam docent. Necnon & formatum hominem secundùm imaginem superioris virtutis, habere in se eam quæ sit ab vno fonte, virtutem. Constitutam autem eam esse in eo, qui sit in cerebro loco, ex qua] defluant virtutes quatuor secundùm imaginem supernæ tetradis, quę vocatur vna quidem visio, altera autem auditus, tertia odoratus, & quarta gustatio. *Duodecadis*

D Octonationem autem dicunt significari per hominem, sic: Aures quidem duas habentem, & totidem visus, adhuc etiam odorationes duas, & duplicem gustationẽ, amari & dulcis. Totum autem hominem omnem imaginem triacontadis sic habere docent. In manibus quidem per digitos decadem baiulare: in toto [autem] corpore, cùm *Octonationis.*

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. XV.

Aliquid noui] *addo τὰ in Græc. ex vet. Et eadem linea pro τέλος, lego τέλειος.*

Detorquendo accommodant] *in Græc. pro* μεταμορφόζουσι, *legendum* μεθαρμόζουσι.

In principio creauit Deus cælum & terram] *hæc verba in Græco desiderantur.*

Id quoque quod in ea] *in Græco bis pro* τὸν *legendum* τὸ *Et seq. lin. post* τὴν, *ponendum* δὲ.

A quâ & spiritum] *in Græc. pro* ὠσφίσιν αὐτῖς *legisse videtur*

decadem per digitos gestare: in toto item corpore, quod duodecim membris cõstat, duodecadem. Illud enim perinde partiuntur, ac veritatis corpus apud ipsos diuiditur: de quo superius à nobis dictũ est. Ogdoadem deniq;, vt quæ nec verbis exponi, nec oculis cerni possit, in visceribus abstrusam intelligi. Rursus ingens illud luminare, hoc est Solem, ob Quaternitatis numerum quarto demum die idcirco conditum esse asserunt. Eodemq; modo tabernaculi illius à Mose constructi atria, ex byssо & hyacintho, & purpura & coccino elaborata, eandé apud ipsos imaginé ostẽdunt: poderq; item sacerdotis quatuor ingentis pretij lapillorum ordinibus adornatus, de eorum sententia quaternitatẽ designat. Et si quę alia huiusmodi in Scripturis sita sunt, quæ ad quaternarium numerum reuocari queant, quaternitatis suæ causa facta ea esse contendũt. Ogdoadẽ rursus ita demonstrari. Octauo die hominẽ effictum esse aiunt. Quandoq; enim eum sexto die, quandoq; rursus octauo cõditum esse ipsis placet. Nisi fortasse hoc dicturi sunt Choicũ quidem sexto die cõditum fuisse, carnalem autẽ octauo. Hęc enim apud eos distincta sunt. Quidam autẽ alium esse volunt hermaphroditũ eum hominẽ, qui ad Dei imaginem ac similitudinẽ extiterit, quem etiã Spiritualem esse aiunt: aliũ, qui ex terra effictus sit. Quin dispensationẽ quoq; illã arcę in diluuio, in qua octo homines exitio erepti sunt, perspicuam salutaris Ogdoadis indicem esse aiunt. Idemq́ue ipsum ex eo significari, quod Dauid inter fratres suos natu octauus sit. Itidemq́; per circũcisionem eã, quę octauo die adhibebatur, supernæ Ogdoadis circumcisionem declarari. In summa, quicquid in Scripturis inuenitur, quod ad octonariũ numerũ referri queat, id Ogdoadis mysteriũ explere asserunt. Cõsimilem etiã in modum decadẽ per eas gentes significari aiunt, quas Deus se Abrahę in possessionẽ daturum receperat: atque item per id, quod Sara exactis decẽ annis ancillã suam Agar ei concessit, vt ex ea liberos gigneret, idem ostendi. Quin ille quoq; Abrahæ seruus ad Rebeccã missus, eiq; in puteo armillas decem aureorum dono offerens, & ipsius fratres decem dies eam retinentes: Hieroboam item decem sceptra accipiens, & decem tabernaculi atria, & columnæ decem cubitorum magnitudinis, & decẽ filij Iacob ad emercandũ frumentum in AEgyptum primò missi, & decem Apostoli, quibus absente Thoma Dominus apparuit, inuisibilem apud eos decadem exprimebant. Iam verò Duodecadem, circa quam passionis defectus mysterium contigit, ex qua passione ea omnia, quę in oculorum obtutum cadunt, constructa esse volunt, insigniter ac perspicuè quibusuis Scripturæ locis posità & consignatam esse aiunt. Nam & duodecim filios Iacob, ex quibus duodecim etiam tribus manarũt, & rationale illud variegatum, duodecim lapillos habens, & duodecim tintinnabula, & duodecim lapides infra montem à Mose collocatos, eosq́ue item, qui à Iosue in flumine, totidemq́ue alij trans flumen siti sunt, & & eos, qui fœderis arcam gestabant, & lapides eos, qui ab Elia in vituli holocausto fixi sunt, & Apostolorum numerum, ac denique omnia, quæ duodenarium numerum continent, Duodecadem suam exprimere dicunt. horum porrò omnium coniunctionem, quem tricenarium appellant, per arcam Noe, cuius altitudo triginta cubitorum erat: & per Samuelem, qui Saulẽ inter eos, quos ad epulas inuitauerat, primo loco collocauit: & per Dauidẽ, qui triginta tos dies in agro delituit, & per eos, qui cũ ipso in speluncam ingressi sunt: ac per id, quod sacrosanctum

τὴν δεκάδα. ἑαρὰζῆν, οὐ ὅλως ἢ ὅ σώματι εἰς δεκαδύο μέλη διαιρεθέντα τὴν δωδεκάδα. διαιρεῖσι ἢ αὐτὸ καθάπερ τὸ τ ἀληθείας δίκρηκα * παρ αὐτῆς τοῖς σώμασι, περὶ οὗ προειρήκαμεν. ἴδιν τε οὖν ὀγδοάδα, ἀῤῥηλόν τε ἢ ἀόρατον οὖσαν, ἐν τοῖς σωλάγχνοις κρυβομένην νοεῖσθαι ἥλιον ἢ πάλιν τ μέγαν φωτῆρα οὐ τῇ τετάρτῃ τ ἡμερῶν γεγονέναι διὰ τ τ τεσσάδος ἀριθμὸν φάσκουσι. τ τε σκηνῆς τ ὑπὸ μωϋσέως κατασκευασθείσης αἰ αὐλαὶ, ἐκ βύσσου ἢ ὑακίνθου ἢ πορφύρας ἢ κοκκίνου γεγοῦσαι, τὴν αὐτὴν παρ' αὐτοῖς ἐπιδεῖξαι εἰκόνα. λόγου τε τῶν ἱερέως ποδήρη, τέσσαρσι * στοιχείοις λίθων πολυτελῶν κεκοσμημένον, τὴν τεσσάδα σημαίνειν διορίζοντες. ἢ εἰ ἄνα τοιαῦτα κεῖται οὐ ταῖς γραφαῖς εἰς τ τεσσάρων δυναμένα ἀγεσθαι ἀριθμόν, διὰ τὴν τεσσαρικὸν αὐτ φασι γεγονέναι. τὴν ἢ ὀγδοάδα πάλιν δείκνυσθαι. οὕτως οὐ τῇ ὀγδόῃ τ ἡμερῶν πεπλάσθαι λέγουσιν τ ἄνθρωπον. πῶς ἢ ἐξ ὕδατος καὶ γῆς ἐξ ἧς ἐβλάστησε γεγονέναι, ποτὲ ἢ τῇ ὀγδόῃ, εἰμὴ τ μὴ χοϊκὸν οὐ τῇ ἕκτῃ τ ἡμερῶν ἔργοις πεπλάσθαι ἢ σαρκικὸν οὐ τῇ ὀγδόῃ. διέσαλται γὰρ ταῦτα παρ' αὐτοῖς. ἔνιοι ἢ ἄλλον θέλουσι τ καθ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονότα ἀρσενόθηλυν ἄνθρωπον, καὶ τοῦτον εἶναι τ πνευματικόν. ἄλλον ἢ, τ ἐκ τ γῆς πλασθέντα. καὶ τὴν τῆς κιβωτοῦ ἢ * οἶκον μίαν οὐ φασὶ ταχλυσμῷ, οὐ ἢ ὀλίγῳ ἄνθρωποι διεσώθησαν, φανεφάταλα φασὶ τὸν σωτήριον ὀγδοάδα μίνυθμ. τὸ αὐτὸ ἢ καὶ τ δαβὶδ ὄγδοον ὄντα τῇ γενεᾷ τ ἀδελφῶν αὐτ σημαίνειν. ἓν μὲν καὶ τὴν περιτομὴν ὀλαὶ μέρον γινομένην, τὸ περίτμημα τ ἀνὰ ὀγδοάδος δηλοῦν. καὶ ἁπλῶς ὅτα εὑρίσκεται οὐ ταῖς γραφαῖς ὑπαγόμενα εἰς τ ἀριθμὸν τ ὀλίγα, τὸ μυστήριον τ ὀγδοάδος ἐκπληροῦν λέγουσιν. ἀλλὰ καὶ τὴν δεκάδα σημαίνειν, διὰ τ δέκα ἐθνῶν, ὧν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς ᾧ ἀβραὰμ εἰς κληρονομίαν, * ὡς μετὰ τὴν * περὶ σάῤῥαν ἢ οἰκονομίαν, τὴν δέκα δίδωσιν αὐῇ τὴν ἑαυτ δούλην ἄγαρ, ἵνα ἐξ αὐτ τεκνοποιήσηται, τὸ αὐτὸ δηλοῦν. καὶ ὁ δὲ λος ἢ ἀβραὰμ πεμφθεὶς ἐπὶ ῥεβέκκαν καὶ ἐπὶ τοῦφρὰ τὰ αὖ, δίδωσι αὐτῇ χλία χρυσοῦν δέκα, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτ καὶ ἐκοῦσες αὐτὴν ἐπὶ δέκα ἡμέρας. εἶτα * ῥοβοὰμ ὁ τὰ δέκα σκῆπτρα λαμβάνων, καὶ τ σκη * ἱερουνῆς αἱ δέκα αὐλαὶ, καὶ οἱ στῦλοι οἱ δέκα πήχεε, καὶ οἱ δέκα ζυγοὶ ἰακὼβ ἐπὶ τὴν ὠνὴν τοῦ σίτου τὸ πρῶτον εἰς αἴγυπτον πεμφθέντες, καὶ οἱ δέκα ἀπόστολοι, οἷς φανερὸς ἦν μετὰ τὴν ἔγερσιν ὁ κύριος, τοῦτο μὲν παρόντος, τὴν ἀόρατον διετύπουν καὶ αὐτοὺς δεκάδα. τὴν δυοδεκάδα δὲ, περὶ ἣν καὶ τὸ μυστήριον τοῦ πάθους τοῦ ὑσερήματος γεγονέναι, ὅτε οἱ πάθους τὰ βλεπόμενα κατεσκευάσθη θέλουσιν ὁπωσήμως καὶ φανερῶς παντα κεῖσθαι λέγουσιν. ὡς τοὺς δώδεκα υἱοὺς ἰακὼβ, ἐξ ὧν καὶ δεκαδύο φυλαί, καὶ τὸ λόγιον τὸ ποικίλον δώδεκα λίθους ἔχον, καὶ τοὺς δώδεκα κώδωνας. καὶ τοὺς ὑπὸ μουσέως τεθέντας ὑπὸ τὸ ὄρος δώδεκα λιθίνους. ὡσαύτως ἢ ὁποίησεν ἐν ᾧ ποταμῷ, καὶ ἄλλους εἰς τὸ πέραν, καὶ τοὺς βαστάζοντας τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, καὶ τοὺς ὑπὸ ἠλίᾳ τεθαμένους ἐν τῇ ὁλοκαυτώσει τοῦ μόσχου, καὶ τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀποστόλων, καὶ πάντα ἁπλῶς ὅσα τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν διασώζει, τὴν δωδεκάδα αὐτῶν χαρακτηρίζειν λέγουσι. τὴν δὲ τούτων πάντων ἕνωσιν, ὀνομαζομένην ἑξηκοντάδα, διὰ τῆς τεσσάκοντα πηχῶν τοῦ ὕψους ἐπὶ τῶν κιβωτοῦ, καὶ διὰ σαμψὰλ κατακλίναντος τ σαοὺλ ἐν τοῖς ζ ἑκατὸν κληθοῖς πρώτην, καὶ διὰ δαβὶδ, ὅτε ἐπὶ τεσσάκοντα ἡμέρας ἐκρύβετο ἐν ᾧ ἄχεῖ, καὶ διὰ τ σωφσελθόντων αὐτῷ οἷς τὸ * πᾶν ἥλιομον ἰσραὴλ καὶ διὰ τοῦτο τὸ μὴν γίνεσθαι

in XII. membra diuidatur, duodecadem. Diuidunt autem illud, quemadmodum Veritatis apud eos diuisum est corpus, de quo prædiximus. Ogdoadem autem & inenarrabilem & inuisibilem, in visceribus absconditam intelligi. Solem quoque iterum, qui sit magnum luminare, in quarta dierum fieri, propter quaternationis numerum dicunt. [3] Tabernaculi quoque quod à Moyse compositum est, atria de byssо, & hyacintho, & purpura, & coccino facta, eandem apud eos * ostendere imaginem: Sacerdotis quoque poderem quatuor ordinibus lapidum pretiosorum adornatum, quaternionem significare præfiniunt. Et si qua omnino talia sunt posita in scripturis, quæ quatuor possunt numerum designare: propter quaternationem ipsorum dicunt factum.

Octonationem rursus ostendi sic. In octauo dierũ formatum dicunt hominem. Aliquando enim [4] volunt eum sexto die factum, aliquãdo autem octauo, nisi fortè choïcum quidem in[sexto]dierũ dicũt formatũ, carnalem autem in octauo: distincti sunt enim hæc apud eos. Quidam autẽ & alterum esse volunt qui secundũ imaginem & similitudinem Dei factus est homo masculofœmineus, & hunc esse spiritalem: alterũ autem qui ex terra plasmatus sit. [5] Sed & arcæ] dispositionẽ in cataclysmo, in qua octo homines liberati sunt, manifestissimè dicunt ogdoadẽ ostendere. Hoc autẽ idem & Dauid, cùm octauus esset genitus inter fratres suos, significare. Adhuc etiam & circuncisionẽ quæ octauo die fit, circũcisionem superioris ogdoadis manifestare, & omnino quæcunque inueniuntur in Scripturis adduci posse ad numerũ octauum, mysterium ogdoadis adimplere dicunt.

Sed & decadem significari per decem gentes, quas promisit Deus Abrahæ in possessionem dare, dicunt. Et dispositio autem quæ est secundùm Saram, quomodo post decem annos dat ei ancillam suam Agar, vt ex ea filium faciat, idem significare. Et seruus autem Abraham missus ad Rebeccam, & super puteum dans ei armillas aureorũ decem, & fratres eius tenẽtes eam * diebus decem. Adhuc etiam Ieroboam, qui decem sceptra accepit, & tabernaculi decem atria, & columnæ decem cubitorum: & decem filij Iacob ad emptionem tritici prima vice in AEgyptum missi: & decem Apostoli, quibus Dominus, cùm Thomas non esset præsens, inuisibilem defigurabant, secundùm eos, decadem.

Duodecadem autem, erga quam & mysterium passionis Labis fuisse, ex qua passione visibilia fabricata esse volunt, signanter & manifestissimè positam vbique dicunt: vt] duodecim filios Iacob, ex quibus duodecim quoque tribus, & Logium varium duodecim habens lapides, [6] & duodecim tintinnabula, & eos qui à Moyse positi sunt sub mõte duodecim lapides. Similiter autem & eos qui à Iesu in flumine positi sunt, & alteros qui transpositi sunt, & portantes arcam testamenti, & eos qui ab Helia positi sunt in holocausto vituli. Et numerus quoque Apostolorum, & omnia omnino quęcunque duodecim numerum custodiunt, duodecadem ipsorum significare volunt. Horum autem vnitatem omnium, quæ vocatur triacontas, per arcam, cuius triginta cubitis altitudo fuit sub Noe, [7] & per Samuelem declinantem Saul, qui triginta diebus abscondebatur in agro, & per eos qui cum eo intrauerunt in speluncam, & propter id quod longitudo fuerit sancti tabernaculi triginta cubitorum. Et quæcunque alia

Cap. 10.

Exod. 26.

Exod. 28. 8.

Decadis.

Genes. 16. 3. Genes. 24. 15.

3. Reg. 11. 31. 32.

Ioan. 20. 26.

Duodecadis.

Exod. 28. 10. 18. & 33.

Iosue 4. 3. 3. Reg. 18. 31.

1. Reg. 9. 22. 2. Reg. 20. 5. 2. Reg. 23. 13.

videtur vetus interp. ἐν οἷς εἰσι, ac rectè.

Post hæc omnia] *in Græco pro* πεπεισμένα πᾶσι τοῖς, *lego cum vet.* ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις. *lin. seq. pro* ζ ἑκατὸν, *legendum rursus cum vet.* ζ ἑβδομήκοντα δύο.

Quæ ab vno fonte] *pro* πηγῆς, *lego cum vet.* πηγῆς δωδεκαμήρ. *& ea lin.* ταύτην, *pro* ταῦτα.

Duas aures habeat] ἔχοντος *legendum in Græc.*

Veritatis corpus] *addo* σῶμα *ex vet. & ead. lin. deleo* τοῖς σώμασι.

Ordinibus] στοίχοις *legendum videtur.*

Dispensationem quoque] οἰκονομίαν *legendum in Græco, non* ὄικον μίαν, *vt Gallasius, cuius hîc quoque tanta non dicam oscitantia, sed vecordia extitit, vt ne illud quidem animaduerterit, μίαν cum substantiuo masculini generis minimè iungi. Præstitisset profectò quiescere, quàm tam inconsideratè scribere.*

Per id quod Sara] *in Græc. post* τὴν, *addo* κατὰ, *ex vet. & pro* ὡς, *lego* πῶς.

Hieroboam item] *Vel ex hoc vno loco quàm præcipitater ac nullo cum iudicio in hac versione se gesserit Gallasius, liquidò perspici potest: vbi, dum veterem interpretem consulere grauatur, eiusmodi errorem admisit, qui nõ dicam sacræ Theologiæ professori, qualem se esse vult, sed ne ei quidem, qui literas sacras vel à limine salutarit, condonandus sit. Quæ enim est hæc metamorphosis, vt de Hieroboam Roboam faciat, quem certum est non decem, sed duas tantùm tribus imperio suo ac ditioni subiectas habuisse? In Græco ergo pro* ῥοβοὰμ, *repono* ἱεροβοὰμ.

In speluncam] *Delendum in Græco* ἰσραὴλ. *Et ead. lin. pro* τοῦτο, *legendum* τῷ.

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in CAP. XV.

QVæcunque transformantes coaptant.] *Rectè correxit Billius,* μεθαρμόζουσιν, *quo verbo sæpius vtitur alibi: vt cap. sequenti,* εἰρηκέναι μεθαρμόζουσι: *& cap. 17.* εἰς τοῦτον χαρακτῆρα μεθαρμόζουσιν: *& ca. 1.* καὶ μεθαρμόσοι, ᾧ ποιήσοι μορφὴν κυνός.

Postquam decadis.] *In Græco emenda* μνημονεύοντα φῶς λέγειν, *pro* σαφῶς λέγειν: *quod neg. Cornarius vidit, qui*

tabernaculum triginta altitudinis cubitos habebat, ac si quæ alia eiusdem numeri reperiunt, tricenarium suum per ea confirmare ac demonstrare contendunt.

vertit apud Epiphanium, ac clarè dicere; *neq; Gallasius, qui*, dum apertè dicit; *neq; ipse demum Billius, apud quem ita scribi potest*; Moxque decadis mentionem facientem, lumen, & diem, & noctem. *Sanè haud aliter constare potest ratio: neq; enim decimo erit loco lignum, si numerare incipias à die. At qui Geneſi 1. v. 3. post illa*: Et Spiritus Domini ferebatur super aquas: *sequitur*: dixitque Deus, Fiat lux. *Rursus apud vet. interp. illud*, decadis commemorantem, ἑλληνίζει, *pro, mentionem facientem. Ita* μνηδήσονται *vertitur Psal. 21. apud Augustinum*, commemorabuntur, & conuertentur ad Dominum: *pro, recordabuntur.*

Luminare magnum] μέγαν φαῦλα *scripsimus, pro,* μέγα.

Quaternationem ipsorum] *Græca exigunt*, ipsorum dicunt facta, τετάρτα γεγονέναι, talia esse facta. *paulo post ita distingue in Græco*: πάλιν δεικνύειν ὅτι τὴν. *Quod sequitur de Ieroboam apud Epiphanij interpretem Cornarium etiam corrigendum est, qui nimirum auctor idoneus visus est Gallasio, à quo magnam partè interpretationis mancipio acciperet.*

Et Samuelem declnantem] *1. Reg. 9. 22.* Assumens Samuel Saulem & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati. erant enim quasi triginta viri. *At in Græco LXX.* καὶ ἔθετο αὐτοῖς ἐκεῖ τόπον ἐν πρώτοις τῶν κεκλημένων ὡσεὶ ἑξήκοντα ἀνδρῶν, in primis vocatorum circiter LXX. virorum *Hoc notandum est, vt hinc colligamus Irenæum, vel hæreticos illos aliam Græcam editionem habuisse, in qua ex Hebræo, vt in vulgata Latina legebatur. Porrò*, declinare, *potest etiam retineri bona cum venia Latinorum profanorum, apud quos, & somnus declinat ocellos, & agmen duces declinant, si si reclinantem aptius fuisset, vt Lucæ 2. 7.* reclinauit, ἀνέκλινεν. *& 9. v. 4.* κατακλίνατε, facite discumbere. *Sic autem explendus est hic locus è Græco*, Collocanté Sau-

C

QVOMODO EX SCRIPTVRIS FOEDE DETORTis, Bythum nemini cognitum fuisse probent. CAPVT XVI.

NEcessarium autem esse censui his ea adiungere, quæ ipsi quoque de Propatore suo, qui cunctis ante Christi aduentum ignotus erat, ex Scripturis hinc atq; hinc excerptis persuadere conãtur, vt Dominum nostrum ostendant alium Patrem annunciare præter vniuersitatis huiusce conditorem, quem, vti superius diximus, impij homines ex defectu ortum esse volunt. Itaque hæc Esaiæ prophetæ verba, Israel autem me non cognouit, & populus me non intellexit, ad inuisibilis Bythi ignorationẽ detorquent. Idque ꝙ per Oseã dictũ est, non est in eis veritas, nec Dei agnitio, eodẽ pertinere contendunt. Illud item, Non est qui intelligat, aut requirat Deum, Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, de Bythi ignoratione dictum esse statuunt. Eodemq; modo id quod per Mosem dictũ est, Nemo videbit Deum, & viuet, ad eum referendum esse monent. Conditorẽ enim illi à Prophetis conspectum fuisse falsò asserũt. Illud autem, Nemo videbit Deũ & viuet, de inuisibili omnibusq; ignota magnitudine dictum esse volunt. Et quidẽ de inuisibili Patre rerumq; omniũ conditore hæc verba vsurpata esse, Nemo videbit Deũ & viuet, cuiuis nostrum perspicuũ est: quòd autem nõ de eo, quem ipsi comminiscuntur, Bytho, sed de rerum omnium effectore, qui ipse inuisibilis Deus est, inferius à nobis ostendetur. Quin Danielem etiam idem

D

γίνεσθαι τῆς ἁγίας σκιωῆς ἑβδομήκοντα πηχῶν, καὶ εἴ τινα ἄλλα ἰσάριθμα τούτοις εὑρίσκουσιν ἑβδομήκοντα αὐτῷ διὰ τοιούτων ἐπιδεικνύναι φιλοτιμοῦμαι.

lem inter triginta vocatos primum, & per Dauidem, qui triginta diebus. &c.

Qui triginta diebus.] *Explendus est locus ex Græcis*: declinantem Saul, & per Dauidẽ, qui triginta diebus abscondebatur. *Atqui Dauid 1. Reg. 20. v. 5. dicit*: vt abscondar in agro vsque ad vesperam diei tertiæ. *& apud LXX.* vsque ad vesperam tantùm, κρυβήσομαι ἐν τῷ πεδίῳ ἕως ἑσπέρας. *vbi ergo 30. dies? Planè fugit hic ratio istos Arithmeticos nouos, nisi quẽ alium scripturæ locum fortè spectabant. At 2. Reg. 23. v. 13.* nec non & ante descenderant tres, qui erant principes inter triginta, & venerant ad Dauid in speluncam Odollam.

B *LXX.* καὶ κατέβησαν τρεῖς ἀπὸ τῶν τριάκοντα πρὸς Δαυὶδ, εἰς τὸ σπήλαιον ὀδολλάμ. *Atq; ita fortasse legendum est apud Irenæum*, τὸ σπήλαιον ὀδολλάμ. καὶ διὰ τοῦτο, *pro* ἰσραήλ. *sed in alijs exẽplaribus LXX.* τρεῖς ἀπὸ τριάκοντα ἀρχόντες legimus, quæ cum Lat. vulgata cõueniunt, vt omnia tres illos viros dicant, non triginta, vt hæretici: etsi aliorum triginta septem meminit illud ipsum cap 2. Reg.

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. XV.

1. Perfectus enim nemo, &c] *Magisterij summum gradum, & perfectionis suæ apicem in aggerandis mendaciorum, & recentium nugarum plaustris constituisse, & erroribus prioribus peiores sic addere contendisse, vt de impietatis palma contendere viderentur, post Irenæum hu grauiter affirmat Nazianzenus.* Certi homines ascensiones in corde suo ponunt, non cõfessionis, *Orat. 2. de Pace.*

Ἀναγκαῖον * ἡγησάμην προσθεῖναι τούτοις ἃ διήγηται ὅσα περὶ ἑαυτοῦ προπάτορος αὐτῶν, ὃς ἄγνωστος ἦν τοῖς πᾶσι πρὸ τῆς τοῦ χριστοῦ παρουσίας, ἐκλέγοντες ἐκ τῶν γραφῶν πείθειν ὑποχύρωσιν, ἵνα ὑποδείξωσι τὸν κύριον ἡμῶν καὶ ἄγγελον τὸν πατέρα παρὰ τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός, ὃν (καθὼς προέφαμεν) ἀσεβοῦντες, ὑστερήματος χάριν εἶναι λέγουσι. τὸν γὰρ προφήτην ἡσαΐαν εἰπόντα, Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου οὐ συνῆκε, τὴν τοῦ ἀοράτου βυθοῦ ἀγνωσίαν εἰρηκέναι μεθαρμόζουσι. καὶ διὰ ὠσηὲ τὸ εἰρημένον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀλήθεια, οὐδὲ ἐπίγνωσις θεοῦ, εἰς τὸ αὐτὸ συμπλέκειν βιάζονται. καὶ, οὐκ ἔστιν ὁ συνιὼν ἢ ἐκζητῶν τὸν θεόν· πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, ἐπὶ τῆς τοῦδε ἀγνωσίας τάττουσι. καὶ τὸ διὰ μωϋσέως δὲ εἰρημένον, οὐδεὶς ὄψεται τὸν θεὸν, καὶ ζήσεται, εἰς ἐκεῖνον ἔχειν πείθουσι τὴν ἀναφοράν. τὸν μὲν γὰρ ποιητὴν ὑπὸ ψευδομένου, ὑπὸ τῶν προφητῶν ἐμφαίνεσθαι λέγουσι. τὸ δὲ, οὐδεὶς ὄψεται τὸν θεὸν, καὶ ζήσεται, περὶ τοῦ ἀοράτου μεγέθους καὶ ἀγνώστου τοῖς πᾶσιν εἰρῆσθαι θέλουσι. καὶ ὅτι μὲν περὶ τοῦ ἀοράτου παντὸς καὶ ποιητοῦ τῶν ὅλων εἴρηται τὸ, οὐδεὶς ὄψεται τὸν θεὸν, πᾶσιν ἡμῖν φανερόν ἐστιν· ὃς * δὲ οὐδὲ περὶ δημιουργοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἀόρατος θεὸς, δεικνύμενος δὲ λόγῳ προϊόντος. καὶ τὸν δανιὴλ ὁμοίως τοῦτο

* δὲ ἔγραψα

* δὲ οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἀοράτου

Aduersus Hæreses Lib. I. 103

A æqualia numeris his inueniuntur, triacontadem ipsorum per huiusmodi ostendun adseuerationes.

sed abiurationis; nec Theologiæ, sed blasphemiæ. Etenim de liberalitate ac munificentia in profundendis impietatis opibus, inter se certant, perinde atque non id metuant, ne impijs erroribus sese constringant: sed ne hac in re leuius tolerabiliusque peccent, quàm cæteri.

2. Necessarium est] *Deleuimus* esse, *authoritate vet. cod. & Græ lect.* Et arguitionem, *id est, confutationem, pro*, argutionem, *reposuimus.*

3. Tabernaculi quoque] *Qui frigidas Gnosticorum allegorias, vt decet, contempserit, &*
B *horum rituum Mosaicorum, Christo, Ecclesiæ, & Sacramentis concinnè accommodatas expositiones solidiores desiderauerit, ex doctissimis Ruperti, Bedæ, & Rabani commentarijs; Origenisq; homilijs in Pentateuchum; Clementis Alex. Strom. 5. & Philonis Iudæi libris allegoriarũ, abundè illi satisfactum iri puto.*

4. Volunteum sexto] *Deleuimus*, dicunt eum septimo: *& mox, pro* septimo, *reposuimus*, sexto, *aut. vet. cod. & Græca lect.*

5. Sed & arcæ] *Sic omnino legendum poscit & sensus, & Græca editio.*

6. Duodecim tintinnabula] *Horum tintinnabulorum pias quorundam Patrum allegoricas explicationes, paucis perstringere, & Gnosticis deliriis opponere placuit.* Duodecim Apostolos significabant, *ait Iustinus martyr*, pendentes à potentia Christi æterni sacerdotis, per quorum vocem, gloria, ac gratia
C eius mundus repletus est. *Tertullianus*: Cur duodecim *Apostolos elegit, & non alium quemlibet numerum?* Næ & ex hoc, meum Christum interpretari possem, non tantùm vocibus Prophetarum, sed & argumentis rerum prædicatum. Huius enim numeri figuras apud Creatorem, deprehendo: duodecim fontes Elim; & duodecim gemmas in tunica sacerdotali Aaron: & duodecim lapides ab Iesu de Iordane electos, & in arcam testamenti conditos, totidem enim Apostoli portendebantur, & cæt. *Clemens Alexand.* Trecenta autem sexaginta sex tintinnabula, quæ pendẽt à veste talari, est tempus annuum: annus, inquam, Domini acceptus, prædicans & resonans maximum aduentum Seruatoris. Veste sacerdotali, *scribit Augustinus*, vtique significatur Ecclesia: per hæc autem tintinnabula, vt nota sit conuersatio sacerdotis, sicut dicit Apostolus, Teipsum præbe exemplum bonorum operum. Mosi præcipitur, *ait Gregorius*, vt tabernaculum sacerdos ingrediens tintinnabulis ambiatur, vt videlicet voces prædicationis habeat, ne superni spectatoris iudicium ex silentio offendat. Vestimentis autem tintinnabula inhærent, vt vitæ viam cum linguæ sonitu ipsa quoque bona opera clament sacerdotis. *Beda*: Si Iosephi verbis intendere voluerimus, quibus dicit in tunica pontificis mala septuaginta duo fuisse, & eiusdem numeri tintinnabula, congruit hoc figuris mysteriorum, vt sicut in humero ac pectore Apostolicum ferre numerum iussus est: ita etiam Discipulorum septuaginta duorum, qui & ipsi ad prædicandum missi sunt, circa pedes numerum adsignatum haberet.

Lib. 5. Stroma.

Quæst. 119. in Exod.

Lib. 1. regidis cap. 24.

In 28. cap. Exodi.

7. Et per Samuelem] *Hic aliqua deesse in omnibus nostris exemplaribus Latinis ostendit tum lectio Græca, tum Bibliorum contextus. Sic ergo legatur*: per Samuelem, qui primum discumbere fecit Saul inter triginta vocatos: & per Dauid, qui triginta diebus abscondebatur in agro, *&c. Itaque suspectum est vocabulum*, declinantem, *à Græco κατακλίναντες, quod re vera de eo dicitur, qui communi loco certis discumbere facit.*

DE REDEMPTIONE SVA QVANTA dicunt & faciunt.

CAPVT XVI.

NEcessarium autem duxi addere ijs, & quanta de Propatore ipsorum, qui incognitus erat omnibus ante aduentum Christi, eligentes de Scripturis suadere contendunt, vt ostendant Dominum[1] nostrum] alterum annunciare Patrem præter fabricatorem huius vniuersitatis, quem (sicut prædiximus) impiè blasphemantes, Labis fructum esse dicunt. Prophetam igitur Esaiam dicentem,
D Israel me autem non cognouit, & populus me nõ intellexit, inuisibilis Bythi ignorantiam dixisse coaptant: & in Osee, quod dictum est, Non est in eis veritas, neque agnitio Dei, in hoc idem tendere conantur: &, Non est intelligens aut requirens Deum: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, in Bythi ignorantia apponunt. Et per Moysen autẽ dictum, Nemo videbit Deum, & viuet, in illũ habere suadent relationẽ.[2] Et fabricatorẽ quidem à prophetis visum dicũt, illud autem quod scriptum est, Nemo videbit Deum & vivet, de inuisibili magnitudine & incognita omnibus dictum volũt. Et quoniã quidẽ de inuisibili Patre factore omniũ dictũ est, Nemo videbit Deum, omnib[o] nobis manifestũ est: quoniam autẽ non de hoc qui ab ijs adinuẽtus est Bythus, sed [de] Demiurgo, & ipse est inuisibilis Deus, ostẽditur, ꝓcedẽte sermone. Et Danielem autem hoc

Isaiæ 1. 3. Oseæ 4. 1. Psalm. 13 3.

Exod. 33. 20.

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. XVI.

NEcessarium autem] *dẽ addo ex vet.*

Quod autem non] *pro* οὐδὲ *in Græc. legendum* οὐ, *& ead lin. pro* ἐπὶ, ὑπὸ, *vel* παρὰ.

Cùm parabolarum] *in Græco delendum* ἑτέρω.

istud significare aiunt, cùm parabolarum solutiones tanquam ei minimè notas & exploratas ex angelo scisciatur: angelũ item ipsum ingens Bythi mysterium ipsi occultantem his ad eum verbis vsum esse: Abi quàm celerrimè Daniel, hi enim sermones obsepti sunt, quousque intelligãt, qui intelligunt, & qui albi sunt, dealbentur. Seipsos porrò albos illos ac perspicacis ingenij homines esse gloriantur.

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in CAP. XVI.

OStenditur procedente] *Græc.* δεικνύσεται, ostendetur; *locus Danielis sic habet in edit. noua Romana:* δεῦρο Δανιὴλ ὅτι ἐμπεφραγμένοι καὶ ἐσφραγισμένοι οἱ λόγοι, ἕως κ. τ. ἑ. καὶ ἐκλευκανθῶσι, *& cætera, non diuersa ab ijs quæ lat. vulgata Danielis duodecimo, ver. 9. & 10.* Vade Daniel, quia clausi sunt, signatiq; sermones. *at nõ legimus, vt citant hæretici,* καὶ οἱ λευκοὶ λευκανθῶσι. *Nonnihil diuersa sunt à Propheta autographo, quæ citat ex hoc loco Cyprianus*

QVOMODO SCRIPTVRAS AD INSTITVTVM suum detorqueant. CAP. XVII.

INsuper, apocryphorũ librorũ, & adulterinarum scripturarũ, quas ipsi confinxerunt, infinitã multitudinem afferunt, vt stultos ac væsanos homines, veritatisque literarum ignaros in stuporem trahant. Commentum etiam illud assumũt, quòd cùm Dominus puerili ætate esset, atque elemẽta discere, ac ludimagister, vt mos est, ei dixisset, Age, dic Alpha, respondit, Alpha. Cumq; rursus præceptor Beta dicere iussisset, respõdit Dominus, Tu mihi prius expone quid sit Alpha, tumque quid Beta sit, ex me audies. Idq; ita interpretantur, quasi solus ipse id, ꝙ cognitionem superat, norit, quod quidem in figura ipsius Alpha declarauit. Quin nonnulla quoq; eorũ, quæ in Euangelio extant, ad hunc characterem detorquent, velut id quod anno ætatis duodecimo matri respondit, Nescitis quoniam in his quę Patris mei sunt, oportet me esse? Quibus verbis, inquiunt, eum, quem non norant, Patrem eis annunciabat. Atq; hac de causa Discipulos ad duodecim tribus misit, vt ignotum ipsis Deum prædicarent. Atque etiam ei qui eum his verbis alloquutus erat, Magister bone, eum qui verè bonus erat his verbis ei ingenuè confessus est: Quid me dicis bonum? Vnus est bonus, Pater qui in cælis est. Cælos enim hoc loco AEonas appellatos esse aiunt. Per id præterea quòd his, qui ex eo scisciscitabantur, in qua potestate hæc faceret, non responderit, sed mutua interrogatione eos perculserit, per id inquam quod dicere recusauit, Patris ineffabilitatem ab eo ostensam esse interpretantur. Itidemq; in eo quod dixit, Sæpe vnum ex his sermonibus audire concupiui, nec præsto habui, qui diceret, per vnum, eum qui verè vnus est Deus, quẽ ipsi nõ cognouerint, ab eo declaratum esse inquiunt. In eo præterea, quòd cùm Hierosolymis appropinquasset, super eam fleuerit, ac dixerit, Si cognouisses & tu hodie quę ad pacem, absconditа sunt autem à te, absscondendi vocabulo, quòd abditus abstrususq; sit Bythus, planũ fecisse. Et rursus in his verbis, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos: discite à me &c. in his inquam verbis Patrem veritatis annunciasse. Quod enim ignorabãt, inquiũt, hoc se eos edocturum promittebat. At verò pro summa huiusce commenti sui confirmatione ac velut coronide hæc afferunt: Confiteor tibi Domine cæli & terræ, quo-

τοῦτο σημαίνειν * ὁ τῷ ἑτέρῳ ἐπερωτᾶν τὸν ἄγγελον τὰς ἁπλώσεις τοῦ παραβολῶν, ὡς μὴ εἰδότα. ἀλλὰ καὶ τὸ ἄγγελον ἀποκρυπτόμενον ἀπ' αὐτοῦ, τὸ μέγα μυστήριον τοῦ βυθοῦ εἶπεν αὐτῷ, Ἀπόζεχε δανιὴλ, ὅτι οἱ λόγοι ἐμπεφραγμένοι εἰσὶν, ἕως οἱ σωιζόντες σωιῶσι, καὶ οἱ λευκοὶ λευκανθῶσι. καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς λευκοὺς, καὶ ἑαυτοὺς ἀνέχεσι.

* ὁ ῥητὸν.

contra Iudæos, quæ tamen cõueniunt cum ijs, quæ apud hunc ipsum Irenæum lib. 4. c. 43.

ANNOTATIONES R. P. FR.
FEV-ARDENTII IN CAP. XVI.

1. Dominum nostrum] *Ita legendum proponimus ex vet. cod. & Græca lect. prius erat,* Dominum non alterum, &c.

2. Et fabricatorem quidem] *Duplici ratione mendacij illos arguit, vna, quòd Creatorem*

Πρὸς δὲ τούτοις ἀμύθητον πλῆθος ἀποκρύφων καὶ νόθων γραφῶν ἀεὶ αὐτοὶ ἐπλασαν, παρεισφέρουσιν εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων καὶ τὰ τῆ ἀληθείας μὴ ὑπαρχόντων γράμματα. πρὸς παραλαμβάνουσι δὲ εἰς τοῦτο κἀκεῖνο τὸ ῥᾳδιούργημα, ὡς τοῦ κυρίου * τὰ διὰ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν φήσαντος, καθὼς ἔθος ἐστὶν, Εἰπὲ ἄλφα, ἀποκρίναδαι τὸ ἄλφα. πάλιν τε τὸ βῆτα τοῦ διδασκάλου κελεύσαντος εἰπεῖν, ἀποκρίναδαι τὸν κύριον, Σύ μοι πρότερον εἰπὲ τί ἐστι τὸ ἄλφα, καὶ τότε σὺ ἐρῶ τί ἐστι τὸ βῆτα. καὶ τοῦτο ἐξηγοῦνται, ὡς αὐτοῦ μόνου τὸ ἄγνωστον ὑπάρχοντος, ὃ φανέρωσεν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ἄλφα. ἕνια δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ ἐυαγγελίῳ κειμένων εἰς τοῦτον τὸ χαρακτῆρα μεταρμόζουσιν. ὡς τὴν πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ δωδεκαετοῦς ὄντος ἀπόκρισιν, οὐκ ᾔδατε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ με εἶναι; ὃν οὐκ ἤδεισαν (φησὶ) πατέρα κατηγγελέρ αὐτοῖς. καὶ διὰ τοῦτο ἐκπέμψαι τοὺς μαθητὰς εἰς τὰς δώδεκα φυλὰς, κηρύσσοντας τὸν ἄγνωστον αὐτοῖς θεόν, καὶ ᾧ ἐπόν τι αὐῷ, Διδάσκαλε ἀγαθὲ τὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν θεὸν ὁμολογήκέναι, εἰπόντα μὲ λέγῃς ἀγαθόν; εἷς ἐστιν ἀγαθὸς, ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐρανοὺς δὲ νῦν τοὺς αἰῶνας εἰρῆσθαι λέγουσι. καὶ διὰ τὸ μὴ ἀποκρίθηναι τοῖς ἐπιοῦσιν αὐτῷ, ὁ τοίας δυνάμει τοῦτο ποιεῖς· ἀλλὰ τῇ ἀμετρητήσει ἀπορήσαι αὐτοὺς, τὸ ἄῤῥητον τοῦ παιδὸς * ὁ τῷ εἰπεῖν, δεδεῖχέναι αὐτὸ ἐξηγοῦνται. ἀλλὰ καὶ ὁ τῷ εἰρηκέναι, πολλάκις ἐπεθύμησα ἀκοῦσαι ἕνα τῶν λόγων τούτων, καὶ οὐκ ἔσχον τὸν ἐροῦντα, ἐμφαντικώτερον φασὶν εἶναι διὰ τοῦ ἑνὸς τὸν ἀληθῶς ἕνα θεὸν, ὃν οὐκ ἐγνώκεσαν. ἔτι ὁ τῷ προσχόντα αὐτὸν τῇ ἱερουσαλὴμ, δακρύσαι ἐπ' αὐτὴν, καὶ εἰπεῖν, Εἰ ἔγνως καὶ σὺ σήμερον τὰ πρὸς εἰρήνην, ἐκρύβη * ᾗ σοῦ· διὰ τοῦ ἐκρύβη ῥήματος τὸ ἀποκρυφον τοῦ βυθοῦ δεδηλωκέναι. καὶ πάλιν εἰπόντα, Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, τὸν τῆς ἀληθείας πατέρα κατηγγελκέναι. ὃ γὰρ οὐκ ᾔδεισαν, φησὶ, τοῦτο αὐτοῖς * ὑπέσχετο· διδάξειν δὲ τὴν ἀνατάτω, καὶ οἱονεὶ κορωνίδα τῆς ὑποθέσεως αὐτῶν φέρουσι ταῦτα. ἐξομολογήσομαί σοι πάτερ κύριε τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς, ὅτι

* παῖδος ᾗ τοῦ γράμματα μαθητοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου.

* δὲ ἀπὸ σοῦ.

* ὑπέστην. διδάξειν. ἀποδεῖξειν δὲ τὴν

significarunt. Idipsum quoq; multis Scripturæ sententijs, et Ambrosij, Hieronymi, Athanasij, & Nazianzeni testimonijs confirmat amplissimè Epistola III.

Lib. de Trinitate cap. 15. et cap. 3. cap. 10.

mundi alium à summo & inuisibili Deo facerent; altera, quod illum in essentia visum esse à Prophetis, idque oculis ipsis carnalibus putarent. At rectius docet Augustinus, omnes visiones Mosi, & alijs Prophetis factas, per subiectam creaturã exhibitas fuisse ad significandum Deum inuisibilem: nec Mosem ipsum apertè vnquam Deum vidisse. Varijs autem modis creaturam assumi ad Deum nostris sensibus significandum, argutè idem postea persequitur. Aliquando videlicet in Angelo; aliquando in specie per Angelum disposita; aliquando verò & ipsi Prophetæ verbis & factis personã Dei

3. Recurre Daniel] *Hunc Danielis locum ita legit Cyprianus:* Muni sermones, & signa librum vsque ad tempus consummationis, quod addiscant multi, & impleatur agnitio, quoniam cùm fiet dispersio, cognoscent omnia hæc. *Non autem de Deo aliquo ignoto, vt hi perperam putant: sed de cæcitate Iudæorum, qui scripturas sanctas intellecturi non essent, donec Christus in nouissimis temporibus venisset, qui discipulus verbo, & opere explicaret, rectè interpretatur.* *Lib. 1. contra Iudæos ca. 4.*

Aduersus hæreses Lib. I. 105

A idem significare, in eo quod interrogat Angelum [absolutiones] parabolarum, quasi non scientem, sed & Angelum absscondentem ab eo magnum mysterium Bythi dicere ei,[3] Recurre Daniel. Hi enim sermones obstructi sunt quoadusque intellectores intelligant, & albi inalbentur: & seipsos esse albos & intellectores gloriantur.

[1]SCRIPTVRAS TAM CANONICAS QVAM *apocryphas ad figmentorum suorum assertionem detorquebant.*

CAPVT XVII.

SVper hæc autem inenarrabilem[2] multitudinem apocryphorum & perperum scripturarum, quas ipsi finxerunt, adferunt ad stuporem insensatorum, & quæ sunt veritatis non scientiũ literas. Assumunt autem in hoc & illam falsationem, quasi Dominus cùm puer esset,[3] & disceret literas, cùm dixisset magister eius, quemadmodum in consuetudine est, dic A, respondit A. Rursum cùm magister iussisset dicere eum B, respondisse Dominum, tu prior dic mihi quid est A, tunc ego dicam tibi quid est B. Et hoc exponunt quasi ipse solus [4] incognitum] scie-
C rit, quod manifestauit in typum A. Quædam autem eorum quæ in Euangelio posita sunt in hunc characterem transfigurant. Sicut illud quod ad matrem suam, duodecim annorum existens, respondit dicens: Non scitis quoniam in his quæ Patris mei sunt oportet me esse? Hunc quem non sciebant,* dicunt, Patrem annunciabat eis: & propter hoc emisisse Discipulos in duodecim tribus annuntiantes ignotum eis Deum. Et ei qui dixisset illi, Magister bone, eum qui verè bonus esset Deus confessum esse respondentem, Quid me dicis [bonum?] vnus est bonus, Pater in cælis. Cælos autem nunc AEonas [dictos] dicunt. Et propter hoc non respondisse eis, qui ei dixerunt, In qua virtute hoc facis? sed è contrario interrogatione sua consternasse eos: inenarrabile Patris in eo quod non dixerit, ostendisse eum interpretantur.[5] Sed & in eo quod dixerit, Sæpius concupiui audire vnum ex sermonibus istis, & non habui qui diceret mihi, * manifestantius dicunt esse per hoc vnum eum, qui sit verè vnus Deus, quem non cognouerint. In eo quod appropinquauit ad Hierusalem, plorauit super eam, & dixit: Si cognouisses & tu, hodie quæ sunt ad pacem, absscondita autem sunt à te, per eum sermonem qui est absconditus[6] apocryphon Bythi] manifestasse. Et iterum dicentem, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, discite à me, Veritatis Patrem] annunciasse. Quod enim nesciebant, inquiunt, hoc eis promisit se] docturum. Ostensionem autem superiorũ, &
D velut finem regulæ suæ adferunt hæc, Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ, quo-

Luc. 2. 49.

Luc. 9. 1. et 2. Matt. 19. 17.

Matt. 21. 23.

Luc. 19. 42.

Matt. 11. 28.

Luc. 10. 21.

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. XVII.

PVerili ætate esset] *in Græco pro* τὰ διὰ, *legendum cum vet.* παιδὸς ὄντος καὶ τὰ γράμματα μανθάνοντος, καὶ τῷ δῶ.

Per id præterea quòd] *pro* διὰ τὸ, *vet. legit,* διὰ τοῦτο: *sed malè, vt sensus ostendit.*

Dicere recusauit] *in Græc. ante* εἰπεῖν, *ponendum* μὴ, *vel* οὐκ.

Absscondita sunt à te] *addo* ἀπὸ *in Græc.*

Se eos edocturum] *Corruptus est hic locus apud Epiph. ita restituendus ex vet. interp.* ὑπέστην διδάξειν. ἀπόδειξιν δὲ τὴν ἀνατάτω, *&c.*

Absscondisti hæc] *addo* ταῦτα *in Græc.*

Sic tibi complacuit] *delendum* μοι.

NOTAE EX ADVERSARIIS
Frontonis Ducæi in CAP. XVII.

APocryphorum & perperum] ἀποκρύφων καὶ νόθων γραφῶν, *melius fortè, apocryphorum et perperarum scripturarum.*

Et propter hoc non respondisse] *Interpres fortasse legit* διὰ τὸ, *sed Hellenismum exprimere voluit, sic enim solet articulos reddere.*

Per eum sermonem qui est] *nimis incommodè* ῥῆμα *vertit*

niam abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita Pater mi, quoniam sic tibi complacuit. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, & nemo nouit Patrem nisi Filius, & Filium nisi Pater, & cui Filius reuelauerit. In his enim verbis ab eo id liquidò demonstratum esse aiunt, quod eum veritatis patrem, quem ipsi confinxerunt, nemo ante eius aduentum vnquam cognouerit: idque perinde astruere conantur, tanquam creator & opifex omnibus semper cognitus fuerit: hæc autem Dominus de cunctis ignoto patre, quem ipsi annunciant, dixerit.

vertit sermonem, quod Grammatici verbum: sic ergo planius erit, per verbum, abscondita sunt, apocryphon Bythi manifestasse. hoc est, dum vsus est verbo ἐκφῦναι, designasse occultationem siue obscuritatem Bythi.

Confiteor tibi Pater] *Cùm id suadeat vetus interpres, legendum est, vt Lucæ 10. v. 21.* ἐξομολογοῦμαί σοι, *in Græco: tametsi videri potest auctor immutare nonnunquam verba scripturæ, vt cùm* ὑφανὲς, *pro* ὑφαντὸν *dicit, nisi & hoc vitium librarij est. Illud quidem certè in initio capitis sequentis à librario est:* διὰ τὸ ἕν ἕκαστον, *nam* ἕνα ἕκαστον *non putauit rectè iungi posse cum τὸ, quod diuersi generis sit. tu intellige διὰ τὸ παραδιδόναι ἕν ἕκαστον αὐτῶν αὐτὸν. reposuimus enim ex Epiph. cod.* παραδιδόναι *pro* διδόναι, *quod erat in edit. Gallasij.*

QVOT APVD EOS REDEMPTIONIS modi sint. CAP. XVIII.

PRORRO redemptionis traditionem inuisibilem ipsis atque incõprehensibilem esse contigit, vt quæ eorum parens sit, quæ nec comprehendi nec oculis conspici queũt. Ac proinde, cùm incerta & instabilis sit, fieri non potest vt vno ac simplici sermone à me exponatur: quando quidem vnusquisque eorum pro libitu suo eam tradit. Quot enim sunt huius sententiæ doctores, tot etiam sunt redemptiones. Et quidem quòd ad baptismi illius, per quem ad Deum regeneramur, inficiationem, totiusque adeo fidei abiectionem, hoc genus à Satana suggestum sit, cùm ad eorum dogmata refellenda ventum erit, suo loco referemus. Aiunt autem hanc ijs, qui perfectam cognitionem consecuti sunt, necessariam esse, vt in eam virtutẽ, quæ supra anima eminet, regenerentur. Aliter enim fieri non posse, vt cuiquã aditus ad Pleroma pateat: quippe cùm ea sit, quæ vsq; ad intimum Bythi sinum eos detrudat. Etenim per conspicui quidem Iesu baptismum peccata remitti: per Christi autẽ, qui in eum descenderit, redemptionem, perfectionem cõparari. Illum item animalem, hanc spiritualem esse statuunt. Ac baptismum quidem à Ioanne ad pœnitentiam annunciatũ: redemptionem verò à Iesu consequendæ perfectionis causa allatam. Eoque spectare, id quod ait, Baptismo alio habeo baptisari: & ad eum magnopere festino. Quinetiam Zebedæi filijs, cùm mater eorum ab ipso contenderet, vt eos secũ in regno, alterum à dextris, alterum à sinistris collocaret, Dominum hanc Redemptionem adiunxisse, cùm dixit, Potestis baptismo eo baptisari, quo ego baptisandus sum? Paulũ etiam expresso vocabulo eam quę in Christo Iesu est redemptionẽ persæpe indicasse, hancq; eam esse, quæ ab ipsis variè dissentienterq; traditur. Nõnulli enim ipsorum nuptiale cubiculũ extruunt, ac mysticũ munus cum prophanorũ quorundã verborum pronunciatione obeunt ijs quos initiãt, spirituales q; nuptias id quod agunt appellant, ad supernorum coniugio-

ὅτι ἀπέκρυψας ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ταῦτα ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ναὶ ὁ πατήρ μου, ὅτι οὕτως εὐδοκία ἐμπροσθέν σου ἐγένετο. πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ οὐδεὶς ἔγνω τίς ἐστιν ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τίς ἐστιν εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς κατ' ἰδίαν εἶπεν· μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε καὶ οὐκ εἶδαν, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε καὶ οὐκ ἤκουσαν.

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. XVII.

1. Scripturas] *Hunc nouum titulum apposuimus, quod magis conuenire nemo non iudicabit: veterem autem in proximi capitis initium, ad quod etiam quatuor posteriores lineas istius retecimus, vt sit illius principium.*

2. Multitudinem apocryphorum] Apocryphum *illud est B. Augustino, cuius occulta origo Patribus non claruit* κρύπτω *enim, à quo* ἀπόκρυφον, *est condo siue recondo. Porrò Gnosticos non tantùm libros, quorum origo ignota erat, sed & blasphemias spirantes habuisse, & superius dictũ est, et hoc capite plus satis liquescit; cùm Chri*

Lib. 2. de ciuit. cap. 3.

Τὰ δὲ τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτῆς παράδοσιν συμβέβηκεν ἀόρατον ἔναι καὶ ἀκατάληπτον, ἅτε τῶν ἀκρατήτων καὶ ἀοράτων μητέρα ὑπάρχουσαν. καὶ διὰ τοῦτο ἄσατον δυσαγκώνητον ὂν πλῶς οὐδὲ ἐνὶ λόγῳ ἀπαγγεῖλαι ἔστι, διὰ τὸ ἕν ἕκαστον αὐτῶν, καθὼς αὐτοὶ βέλονται, παραδιδόναι αὐτήν. Ὅσοι γὰρ εἰσὶ λαὶ τῆς γνώμης μυθογράφοι, τοσαῦται καὶ ἀπολυτρώσεις. καὶ ὅπου μὲν εἰς ἐξάρνησιν τοῦ βαπτίσματος τῆς εἰς θεὸν ἀναγεννήσεως, καὶ πάσης τῆς πίστεως ἀποβίαται ὑποβέβληκεν τὸ εἶδος τοῦτο ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, ἐλέγχοντες αὐτοὺς ἀπαγγελοῦμεν ἀναγκαῖον εἶναι τοῖς τὴν τελείαν γνῶσιν εἰληφόσιν, ἵνα εἰς τὴν ὑπὲρ πάντα δύναμιν ὦσιν ἀναγεννημένοι. ἄλλως γὰρ ἀδύνατόν ἐστιν πληρώματος εἰσελθεῖν· ἐπεὶ δὴ αὕτη ἐστὶν ἡ εἰς τὸ βάθος κατάγουσα αὐτούς. τὸ μὲν γὰρ βάπτισμα τοῦ φανερωθέντος εἰς τοῦτο ἠκούσθη ἄφεσις ἁμαρτιῶν, τὴν δὲ ἀπολύτρωσιν τοῦ ἐν αὐτῷ χριστοῦ κατελθόντος, εἰς τελείωσιν. καὶ τὸ μὲν ψυχικόν, τὴν δὲ, πνευματικὴν εἶναι ὑρίσαντας. καὶ τὸ μὲν βάπτισμα ὑπὸ Ἰωάννου κατηγγέλθαι εἰς μετάνοιαν, τὴν δὲ ἀπολύτρωσιν ὑπὸ Ἰησοῦ χοκομίζειν εἰς τελείωσιν· καὶ τοῦτ' εἶναι περί οὗ λέγει, καὶ ἄλλο βάπτισμα ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πάνυ ἐπείγομαι εἰς αὐτό. ἀλλὰ καὶ τοῖς υἱοῖς Ζεβεδαίου τῆς μητρὸς αὐτῶν αἰτησάσης τὸ καθίσαι αὐτοὺς ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν μετ' αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν, ταύτην προσθεῖναι τὴν ἀπολύτρωσιν τὸν κύριον λέγουσιν, εἰπόντα, δύνασθε τὸ βάπτισμα βαπτισθῆναι, ὃ ἐγὼ μέλλω βαπτίζεσθαι; καὶ τὸν παῦλον ῥητῶς φάσκουσι τὴν ἐν χριστῷ Ἰησοῦ ἀπολύτρωσιν πολλάκις μεμυκέναι. καὶ εἶναι ταύτην τὴν ὑπ' αὐτῶν ποικίλως καὶ ἀσυμφώνως παραδιδομένην. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν νυμφῶνα κατασκευάζουσι, καὶ μυσταγωγίαν ὁπτελοῦσι μετ' ὀνομάτων τινῶν ἱερῶν τελουμένοις. καὶ πνευματικὸν γάμον φάσκουσιν εἶναι τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον καλὰ τὴν ὁμοίωσιν τῆς ἄνω

Aduersus hæreses Lib. I. 107

niam abscondisti [ea] à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater meus, quoniam in conspectu tuo placitum factum est. Omnia mihi tradita sunt à Patre, & nemo cognouit Patrem nisi Filius; & Filium nisi Pater, & cuicunq; Filius reuelauerit. [In his] enim manifestissimè (aiunt) ostendisse eum, quod ante aduentum eius nemo manifestè cognouerit Patrem veritatis;[7] & aptare] volunt, quod quasi fabricator & conditor semper ab omnibus cognitus sit, & hæc Dominum dixisse[8] de incognito] omnibus Patre, quem ipsi annunciant.

stum ignorantem, & sub cuiusdam pedagogi ferula quasi Alphabetum edi scentem, ex illis ridiculè fingunt. Tunc enim à Simone, & Cleobio pestilentes sub nomine Christi, & Apostolorum compositos libros fuisse testatur B. Clemens, quos insi audem simplicium Christianorum circumferebant hæretici. Quod etiam superioribus temporibus factitatum asserit, videlicet nomine Mosis, Enoc, Adæ, Isaiæ, Dauidis, Heliæ, & trium Patriarcharum pernicioſa, & veritati infesta scripta euulgata fuisse. Multos quoque Priscillianorum corruptissimos codices, qui canonici titulati erant, se inuenisse scribit Leo magnus. Quomodo enim decipere simplices possent, nisi venenata pocula quodam melle prælinirent, ne vsquequaque sentirentur insuauia, quæ essent futura mortifera?

Lib. 1. de haer. fab. cap. 20. Lib. 1. de haer. cap. 10. Epiph. haer. 30. Aug. haer. 45.

3. Et discereat literas] *Hunc veterum Gnosticorum Christo communem ignorantiam nostrã adscribentium, æquè impiè ac pernicioſiter recentes instaurare nituntur. quãdo Caluino authore, aiunt eum permulta ignorasse: & Gallasio assipulatore, oportuit eum discere ac erudiri more hominum. Nos has impietates copiosè refutauimus Dialogo 4. aduersus eorum errores: infra quoque iterum de his dicetur.*

4. Incognitum] *Ita vet. cod. Græcè etiam τὸ ἄγνωστον: expunximus itaq; cognitum.*

5. Sed & in eo] *Sic legendum docuerunt cod. vet. & lectio Græca. Quod verò Christum aixisse referunt, cùm in nullo Euangeliorum extet, confinxerant.*

6. Apocryphum Bythi] *Sic legendum, pro,* apocryphum Bythum: *& postea,* veritatis Patrem, *pro,* veritatem Patris: *itemque,* promisit se, *pro,* promisisse *docuit cum veteri codice, textus Græcus: sicut & superius,* ostendisse eum, *pro,* non ostendisse.

7. Et aptare] *Deleumus* à patre, *autho. vet. cod. & Græca lect.*

8. De incognito] *Expunximus* de cognito, *autho. vet. cod. & Græc. lect.*

QVOT MODI APVD EOS SVNT REGENERATIONIS: & quemadmodum imbuunt eos qui sibi credunt, & quibus sermonibus vtuntur.

CAPVT XVIII.

REdemptionis autem ipsorum traditionem euenit inuisibilem esse & [incomprehensibilem: videlicet cùm sit] incomprehensibilium & inuisibiliũ mater, & propter hoc cùm sit instabilis, non simpliciter, neque vno sermone referendum est: quoniam vnusquisq; illorum quemadmodum ipsi volunt, tradunt eam. [1] Quanti enim sunt huiusmodi sententiæ mystici Antistites, tot sunt & redemptiones, & [quia] ad negationem Baptismatis, eius quæ est in Deum [regenerationis] & vniuersæ fidei [destructionem remissa] est species hæc à Satana, arguentes eos referemus aptiori loco. Dicunt autem eam necessariam esse ijs qui perfectam agnitionem acceperunt, vt in eam quæ est super omnia virtutem, sint regenerati. Aliter enim nobis impossibile esse intra] Pleroma introire, quoniã hæc est quæ in profundum Bythi deducit eos. Et Baptisma quidem apparentis Iesu in remissionem esse peccatorum, redemptionem autem esse eius qui in eo descenderit Christus ad perfectionem: & illud quidem animale, [2] illam autem spiritalem] esse repromittunt. [3] Et Baptisma quidem à Ioanne adnunciatum in pœnitentia, redemptionem autem eius qui in eo est Christi, positam esse ad perfectionem: & hoc esse de quo dicit. Aliud baptisma habeo baptizari, & valdè propero ad illud. Sed & filijs Zebedæi, matre ipsorum postulante vt sedere faceret eos à dextris & à sinistris cum eo in regno, hanc adposuisse redemptionem Dominum dicunt, dicentem: Potestis baptismo baptizari, quo ego *debeo baptizari? Et Paulum manifestè dicunt eam, quæ sit in Christo Iesu redemptionem sæpissimè ostendisse: & esse hanc eam quæ ab ipsis variè & inconsonanter traditur.

Matth. 3. 15. Luc. 12. 50. Matt. 20. 22.

[4] Quidam enim ex ipsis sponsale cubiculum quoddam adaptantes, & quasi mysticum conficiunt cum quibusdam profanis dictionibus ijs qui sacrantur, & spiritales nuptias dicunt esse, id quod ab ipsis fit secundùm similitudinem supernarum coniu-

rum similitudinẽ. Alij ad aquam eos ducunt, atq; inter baptisandum his verbis vtũtur: In nomine ignoti Patris vniuersorum, in veritate matre omnium, in eo qui in Iesum descendit, in vnione & redemptione & communione virtutũ. Alij rursus Hebraica quædam vocabula, quo magis eos, quos initiant, in stupo rem trahãt, ad hunc modum effantur: Basema, Chamasi, Bæanaora, Mystadia, Ruada, Cusia, Babephor, Calathi. Quorum verborum hæc est interpretatio: Id quod virtutem omnem exuperat, inuoco, quod lux, & Spiritus bonus, & vita nominatur: quia in corpore regnasti. Sunt rursus qui redemptionẽ his verbis efferant: Nomen quod absconditum est ab omni deitate & dominatione & veritate, quod induit Iesus Nazarenus in vitis luminis Christi Domini viuentis per Spiritum sanctum in redemptionem angelicam: nomen restitutionis in integrum, Messia Vphareg, Namamsæman, Chaldæam, Mosomedæa, Acphranæ, Psana, Iesu Nazaria. Quorũ itẽ verborum huiusmodi est interpretatio: Nõ diuido spiritum, nec ..or, nec superceleſtẽ virtutẽ, quę misericordia prędita est: Vtinam fruar nomine tuo Saluator veritatis. Atque hæc quidem profantur qui initiant: qui autẽ initiatus est, respondet: Confirmatus & redemptus sum, ac redimo animam meam ab hoc sęculo, & omnium quæ ab eo sunt, in nomine Iao, qui redemit animam suam in redemptionem in Christo viuente. Ac postea ij qui adsunt his verbis vtuntur: Pax omnibus super quos hoc nomen requiescit. Tum autem eum qui initiatus est, opobalsamo inungunt. Hoc enim vnguentũ fragrantiæ illius, quæ omnia exuperat, typũ esse aiunt. Sunt etiã ex ipsis qui eos quidẽ ad aquã adducere superuacaneum esse dicãt, oleo autem & aqua vnà permixtis, cum vocibus quibusdã ijs, quæ antè à nobis cõmemoratæ sunt, haud disimilibus, in eorum quos initiant, caput injiciunt: idq; redemptionem esse volunt. Atq; ipsi quoq; balsamum adhibent. Alij verò hæc omnia improbantes ac repudiãtes, ineffabilis & inuisibilis virtutis mysteriũ per creaturas in aspectũ cadẽtes, interituicq; obnoxias, & eorum quæ in cogitationem nõ cadunt, corporisq; expertia sunt, per ea quæ sensilia & corporea sunt, peragendũ esse negant: perfectamq; redemptionem in ineffabilis magnitudinis agnitione positã esse censent. Nam cùm & defectus & passio ex ignoratione profluxerint, quicquid ex ignoratione coagmentatum fuerit, per cognitionem deleri, ac proinde nihil aliud esse cognitionem, quàm interni hominis redemptionem. Nec verò corporalem hanc esse, cùm corpus interitui sit obnoxium, nec animalem, cùm anima ex defectu orta sit, sitque tanquã spiritus domicilium. Quocirca spiritualem esse redemptionem oportere. Per cognitionem enim internumac spiritualem hominem redimi aiunt, seq; rerum vniuersarum cognitionẽ adeptos, nihil præterea requirere: atq; hanc verã redemptionem esse.

Sunt alij, qui iam iamque ex hac vita excessuros redimant, oleum aquæ immixtum in eorum capita injicientes, vnà cum ijs invocationibus, quas superius commemorauimus. Quod quidẽ eò faciunt, vt à superioribus principatibus & potestatibus apprehendi & teneri nequeant, atque vt internus eorum homo inuisibili modo vlterius ascendat: Perinde nimirum ac corpora eorum inter res conditas relinquantur. Iubent autem eos, cùm ad principatus ac potestates venerint, his verbis vti: Ego filius à Patre, Patre inquam præexistente, filius autem in eo qui præexistit. Veni vt tam mea, quàm alie-

A ἄνω συζυγιῶν. οἱ δὲ ἀγνωσίαν ἐφ' ὕδωρ. καὶ βαπτίζοντες οὕτως ἐπιλέγουσιν, Εἰς ὄνομα ἀγνώστου παντὸς τοῦ ὅλων, εἰς ἀλήθειαν μητέρα πάντων, εἰς τὸν καταβάντα εἰς ἰησοῦν, εἰς ἕνωσιν καὶ ἀπολύτρωσιν καὶ κοινωνίαν τῶν δυνάμεων. ἄλλοι δὲ ἑβραϊκὰ ἵνα ὀνόματα ἐπιλέγωσι, πρὸς τὸ μᾶλλον καταπλῆξαι τοὺς τελουμένους οὕτως, Βασεμά, Χαμασῶν, Βαιαναορά, μυσταδία ῥουδά, κυσά, βαβορφόρ. καλαχθεί. τοῦτο δή ἐστιν ἐρμηνεία ἧς τοιαύτη. Ὑπὲρ πᾶσαν δύναμιν τὸ παντὸς ἐπικαλοῦμαι φῶς ὀνομαζόμενον, καὶ πνεῦμα ἀγαθόν, καὶ ζωή, ἐπὶ σώματι βασιλεύσας. ἄλλοι δὲ πάλιν τὴν λύτρωσιν ἐπιλέγουσιν οὕτως, Τὸ ὄνομα τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ πάσης θεότητος καὶ κυριότητος καὶ ἀληθείας, ὃ ἐνεδύσατο ἰησοῦς ὁ ναζαρηνὸς ἐν τοῖς ζωοῖς τοῦ φωτὸς τοῦ χριστοῦ ζῶντος διὰ πνεύματος ἁγίου εἰς λύτρωσιν ἀγγελικήν, ὄνομα τὸ ἀποκατάστασεως μοσία, οὐφαρὶν, ναμεμφαμὰν, χαλδαΐαν, μοσμηδαΐα, ἀκφρανά, ψαθὰ ἰησοῦ ναζαρία. καὶ τοῦτο δή ἐστιν ἑρμηνεία ἧς τοιαύτη, Οὐ διαιρῶ τὸ πνεῦμα, τὴν καρδίαν, καὶ τὴν ὑπερβάσιον δύναμιν, τὴν οἰκτίρμονα. ἐπαμείβω τοῦ ὀνόματός σου σωτὴρ ἀληθείας. καὶ ταῦτα μὲν βαπτίζουσιν οἱ αὐτοὶ τελοῦντες. ὁ δὲ τετελεσμένος ἀποκρίνεται, Ἐπίγνωμαι, καὶ λελύτρωμαι, καὶ λυτροῦμαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ δὲ ὠνῶνος τούτου, καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτοῦ ἐν ᾧ ὀνόμαται δὲ ἰαὼ, ἐν ᾧ ἐλυτρώσατο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ἀπολύτρωσιν ἐν ᾧ χριστῷ ζῶντι. εἶτ' ἐπιλέγουσιν οἱ παρόντες, Εἰρήνη πᾶσιν ἐφ' οὓς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπαναπαύεται. ἔπειτα μυρίζουσι τὸν τελεσθέντα ὦ ὀπῷ ὦ ἀπὸ βαλσάμου. τὸ γὰρ μύρον τοῦτο τύπον τῆς ὑπὲρ τὰ ὅλα εὐωδίας εἶναι λέγουσιν. ἐνίοις δὲ αὐτῶν καὶ εἰς ὕδωρ ἐπιχέουσι τὸ ἔλαιον περιστερὰν εἶναι φάσκοντι. μίξαντες δὲ ἔλαιον καὶ ὕδωρ ἐπὶ τὸ αὐτὸ

C μετὰ ἐπῳδῶν ὁμοιοτρόπων, οἷς προσφωνήσαμεν, ἐπιβάλλουσι τῇ κεφαλῇ τοῦ τελουμένου, καὶ οὕτω τὴν ἀπολύτρωσιν θέλουσι· μυρίζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ ᾧ βαλσάμῳ. ἄλλοι δὲ ταῦτα πάντα παραλήσμονοι, φάσκουσι μὴ δεῖν τὸ ἀῤῥήτου καὶ ἀοράτου δυνάμεως μυστήριον δι' ὁρατῆς φθαρτῆς ἐπιτελεῖσθαι κλισμάτων, καὶ τῶν ἀνοήτων καὶ ἀσωμάτων δι' αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν. εἶναι δὲ τὴν τελείαν ἀπολύτρωσιν, ἀυτὴν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀῤῥήτου μεγέθους. ὑπ' ἀγνοίας γὰρ ὑστερήματος καὶ πάθους γεγονότων, διὰ γνώσεως καθαλύεσθαι πᾶσαν τὴν ἐκ τῆς ἀγνοίας σύστασιν. ὥστε εἶναι τὴν γνῶσιν, ἀπολύτρωσιν δὲ ἔνδον ἄνθρωπον, καὶ μήτε σωματικὴν ὑπάρχειν αὐτήν. φθαρτὸν γὰρ τὸ σῶμα, μήτε ψυχικὴν, ἐπεὶ καὶ ἡ ψυχὴ δὲ ὑστέρημάτος, καὶ ἔστιν παντὸς ὥσπερ οἰκητήριον· πνευματικὴν οὖν δεῖ καὶ τὴν λύτρωσιν ὑπάρχειν. λυτροῦσθαι γὰρ διὰ γνώσεως τὸν ἔσω ἄνθρωπον τὸν πνευματικὸν, καὶ ἀρκεῖσθαι αὐτοὺς τῇ τῶν ὅλων ἐπιγνώσει, καὶ τοιαύτην εἶναι λύτρωσιν ἀληθῆ.

Ποτὲ γάρ τινες ἐξ αὐτῶν ἔλαιον ὕδατι μίξαντες ἐπιβάλλουσι τῇ κεφαλῇ τοῦ τελουμένου οἱ δὲ μύρον τὸ λεγόμενον ὀποβάλσαμον καὶ ὕδωρ, τὴν μέν τινι ἐπίκλησιν κοινὴν ἔχοντες, ἵνα ὅθεν οἱ λαμβάνοντες ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ταύτας τὰς ἐπικλήσεις ἀκράτητοι γένωνται, καὶ ἀόρατοι ταῖς ἄνω ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, εἰς τὸ ὑπερβῆναι ἀοράτως τὸ ἔσω αὐτῶν ἄνθρωπον ὡς τῷ σωμάτων τούτων ἐν τῇ κλίσει καταλιμπανομένων. τὸ δὲ ψυχῆς αὐτῶν περισωμένης δημιουργῷ ἄνω ᾧ ἐν ὑστερήματι γεγονότι, ὥστε καὶ ἐκάστου κατὰ μέρος παρ' αὐτοῖς ἐκτελευόντων τὰς οὕτω παρ' αὐτοῖς ἐμπεπαγμένους, ὅτι φησίν, ἐὰν ἔλθῃ ἐπὶ τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, ἔχετε ἐν μνήμῃ τάδε εἰπεῖν μετὰ τὸν ἐκτεύθεν τελευτὴν. Ἐγὼ υἱὸς ἀπὸ πατρὸς, πατρὸς προόντος, ὑὸς δὲ ἐν τῷ παρόντι, ἦλθον πάντα ἰδεῖν τὰ ἀλλότρια

A coniugationum. Alij autem adducunt ad aquam, & baptizantes ita dicunt: [5] In nomine ignoti Patris omnium, in Veritate matre] omnium, & in nomine descendentis in Iesu ad vnitionem & redemptionem & communionem virtutum. Alij autem & Hebraica nomina superfantur, vt stupori sint, vel perterreant eos qui sacrantur, sic: [6] Basyma eacabasa eanaa, irrauristа dyarbada caëotaba fobor camelanthi.

Eusebius lib. 4. hist. cap. 10. hæc citat.

Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν νυμφῶνα κατασκευάζουσι, καὶ μυσταγωγίαν ἐπιτελοῦσι μεθ' ἑτερρήσεων ἰδίων τοῖς τελουμένοις. καὶ πνευματικὸν γάμον φάσκουσιν εἶναι τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον, κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἄνω συζυγιῶν. οἱ δὲ, ἄγουσιν εἰς ὕδωρ, καὶ βαπτίζοντες, οὕτως ἐπιλέγουσιν. εἰς ὄνομα ἀγνώστου πατρὸς τοῦ ὅλων, εἰς ἀλήθειαν μητέρα τοῦ πάντων, εἰς τὸν καταβάντα εἰς τὸν ἰησοῦν. ἄλλοι δὲ ἑβραϊκὰ ὀνόματα ἐπιλέγουσι πρὸς τὸ μᾶλλον καταπλῆξαι τοὺς τελουμένους.

B

Interprete Ioanne Christophorsono.

Nonnulli ex his genialem thalamum apparant, & inuocationibus quibusdam nefandis abdita mysteria in eos exequuntur, quos ad suum errorem admittunt: & illud quod ab illis fit, spiritales esse nuptias ad similitudinem connubiorum, quæ in cælis contrahuntur, prædicant. Alij autem eos deducunt ad aquas, & inter baptizandum ita fari solent. In nomine ignoti rerum vniuersarum Parentis, & Veritatis omnium procreatricis, & illius qui è cælo in Iesum delapsus est. Alij verò nomina proferunt Hebraica, quo initiatos maiore admiratione afficiant.

Horum autem interpretatio est talis: Hoc quod est super omnem virtutem [Patris] inuoco, quod vocatur lumen, & spiritus, & vita, quoniam in corpore [7] regnasti.]

Alij autem rursus redemptionem profantur sic: Nomen quod absconditum est ab vniuersa deitate, & dominatione, & veritate, quod induit Iesus Nazarenus in zonis luminis, Christus Dominus viuentis per Spiritum sanctum in redemptionem angelicã. Nomen quod est restaurationis, messiau farmagno in seenchaldia mosomeda eaacha faronepseha Iesu Nazarene. Et horum interpretatio est talis: Christi non diuido spiritum, cor & supercælestem virtutem misericordem, fruar nomine tuo Saluator veritatis. Et hæc quidem profantur ipsi qui sacrant. Qui autem sacratur [respondet:] Confirmatus sum, & redemptus sum, & redimo animam meam ab AEone hoc, & omnibus quæ sunt ab eo in nomine Iao, qui redemit animam eius in redemptionem in Christo viuente. Dehinc superfantur qui astãt: Pax omnibus in quibus hoc nomen requiescit.

C [8] Post deinde vngunt sacratum opobalsamo. Vnguentum enim hoc typum esse dicunt eius suauitatis, quæ sit super vniuersa.

[9] Quidam autem eorum adducere quidem ad aquam superuacuum esse dicunt, admiscentes autem oleum & aquam in vnum, cum quibusdam prophanis dictionibus, similibus quæ supra prædiximus, mittunt super eorum caput qui sacrantur: & hoc esse redemptionem volunt: vngunt autem & ipsi opobalsamo. [10] Alij autem hæc omnia recusantes, dicunt non oportere inenarrabilis & inuisibilis virtutis mysterium, per visibiles & corruptibiles perfici creaturas: & ea quæ mente concipi non possunt, & incorporalia, & insensibilia, per sensibilia & corporalia. Esse autem perfectam redemptionẽ, ipsam agnitionem inenarrabilis magnitudinis: ea enim quæ sunt de ignorantia Labis & passione facta, per agnitionem dissolui vniuersam ignorantiæ statum, vti sit agnitio interioris hominis: & neque corporalem esse eam, corruptibile enim est corpus: neque animalem, quoniam anima de Labe est spiritus velut habitaculum: spiritalem ergo oportere & redemptionem esse. Redimi enim per agnitionem interiorem hominem spiritualem, & sufficere eis vniuersorum agnitionem: & hanc esse redemptionem veram. [11] Alij sunt qui mortuos redimunt ad finem defunctionis, mittentes eorum capitibus oleum & aquam, siue prædictum vnguẽtum cum aqua, & cum supradictis inuocationibus, vt incõprehensibiles & inuisibiles principibus & potestatibus fiant, & vt [12] superascendat super inuisibilia interior ipsorum homo, quasi corpus quidem] ipsorũ in creatura mundi relinquatur, anima verò proijciatur Demiurgo: & præcipiunt eis veniẽtibus ad potestates hæc dicere, posteaquam mortui fuerint. Ego filius à Patre, Patre] qui antè fuit, filius autem in eo qui antè fuit. Veni autem videre omnia quę sunt mea &

D

SCHOLIA D. BILLII IN Cap. XVIII.

AD fidei abiectionem] *Græc.* ἀποβέστιμ. *in Græc. pro* εἴδος τοῦ, *legendum* εἶδος τοῦτο.

Intimum Bythi sinũ] *addo in Græc.* τοῦ βύθου *ex vet.*

Prophanorum quorundam] *addo* βεβήλων *ex vet.*

In eo qui in Iesum descendit] εἰς τὸν καταβάντα εἰς ἰησοῦν. *Vetus editio, in nomine descendentis Iesu. In codice tamen manuscripto, ex quo infinita loca correcta sunt, non Iesu, sed Spiritus legitur. Quæ quidem lectio eundem sensum habet cum codice Græco.*

Filius autem in eo qui præexistit] *Græcus Epiphanij codex habet* ἐν τῷ παρόντι. *id est in præsenti. Sed apparet veterem interpretem legisse* προόντι. *Vertit enim qui ante fuit.*

na cernerem: quanquam non etiam prorsus aliena, A sed Achamoth, quæ fœmina est, atque hæc in vsum suum effecit. Genus autem duco à præexistente: ac rursus ad mea me confero, vnde veni. Atq; hac oratione habita, eũ Potestates effugere aiunt: ac deinde ad Demiurgum proficisci, eumque his verbis conuenire. Vas sum præstantius quàm fœmina ea, quæ vas procreauit. Si mater vestra radicem suam ignorat, ego meipsum noui, ac exploratum habeo vnde venerim: atque incorruptibilis sapientiæ opem imploro, quæ est in patre, materque vestræ parentis, quæ patris est expers, ac ne coniugẽ quidem masculum habet, verùm fœmina ex fœmina orta vos effecit, matrem etiam suam ignorans, seque solam esse existimans. Ego verò ipsius matrem imploro atque obtestor. Hoc autẽ cùm Demiurgus audierit, magnopere perturbari, radicemque suam & matris genus incusare Ipsum autem ad sua proficisci, proiecto suo vinculo & angelo, hoc est anima.

Et de redemptione quidem hæc sunt, quæ ad nos deuenerunt. Cumq; vnusquisq; ipsorum alia ab alio sancit prout vult; & cùm vsq; in hunc diem gignantur apud ipsos & adnascantur, qui quotidie inueniunt quid noui, quod dicant, & illectos seducant, difficilè est omnia ipsorum studia inquirere aut proferre.

Veni vt]ἦλθον. *In Græco autem codice aliquantò pòst, pro* ἐκτίσθη, *legendum* τόμ.

Quæ patris expers] *Sensus hoc loco perspicuè postulat, vt cum veteri interp. legamus,* πατέρα, *non, vt corruptè apud Epiphanium,* μητέρα.

Hoc autem]τοῦτ' *legendum in Græc. cum vet.*

FINIS SCHOLIORVM D. BILLII.

NOTAE EX ADVERSARIIS Frontonis Ducæi in CAP. XVIII.

REdemptionem autem] *Interpres legisse videtur,* τὴν δὲ ἀπολύτωσιν τοῦ αὐτῶ χριστοῦ κεκομίδαι, *non vt habet Epiphanij Codex, qui tamen sequendus est: non enim in Ioanne, sed in Iesu Christum esse blaterabant Gnostici, neq; hic Christum à Iesu, vt ante, sed Ioannem à Iesu distinguit, sic ergo corrigere potes,* redemptionem autem Iesu positam esse ad perfectionem, *tametsi hoc est* κεῖσθαι, *non vt Græcus,* κεκομίδαι, allatam esse.

Cum quibusdam prophanis] *apud Eusebium lib. 4. c. 10. hist. legitur* μεθ' ὑπαλλαγέων λυων τῆς τελεμένοις, & εἰς ὕδωρ. & μητέρα τ πάντων, & εἰς τὸν ἰησοῦν, & καθαπλύζασθαι τοὶς τελεμένοις, *cætera vt apud Epiphanium. In vtroque ergo Græco libro omittitur vox* βεβήλων, *quam tamen exprimit Irenæi interpres, & Rufinus, dum vertit:* Etenim quidam eorum thalamum construunt, & nefarium quoddam initiandi celebrant genus, tanquam secretis quibusdam carminibus ac verbis, non tam sacris quàm execrabilibus eum, qui introducitur consecrantes. *Christophorsonus etiam:* Et inuocationibus quibusdam nefandis abdita mysteria in eos exequuntur. *Potest tamen hoc interpres noster addidisse de suo, vt postea:* cum quibusdam prophanis dictionibus similibus. *Græcè tantùm est,* μεθ' ὑπερφώνων ὁμοιοζόπων. *Vbi vox,* prophanis, *omissa est à Billio.*

In nomine ignoti] *Licet Græcè legatur,* εἰς ὄνομα ἀγνώστ, *rectius tamen vetus interpres & Billius:* In nomine ignoti: *quàm Cornar. & Gallas.* In nomen ignoti: *nam & ita Rufinus vertet,* In nomine ignoti patris omniũ, & in veritate omnium matre, & in eo, qui descendit in Iesu, & ad exemplum videtur hoc redditum sacrorũ

A aliena, non autem aliena in totum, sed sunt Achamoth, quæ est fœmina, & hæc sibi fecit: deduco]enim genus ex eo qui ante fuit, & eo rursus in mea vnde veni: & hæc dicentem euadere & effugere potestates dicunt. Venire quoque ad eos qui sunt circa Demiurgum, & dicere eis. Vas ego sum preciosum, magis quàm fœmina quæ effecit]vos. Si mater vestra ignorat radicem suam, ego autem noui meipsum, & scio vnde sim, & inuoco incorruptibilem Sophiam, quæ est in Patre. Mater autem est matris vestræ, quę non habet patrem, neq; coniugem masculum, fœmina autem à fęmina[nata]effecit vos, ignorans & matrem suam, & putans seipsam esse solam, ego autem inuoco eius matrem. Hęc autem eos qui circa Demiurgum sunt audientes, valdè conturbari, & reprehendere suã radicem, & genus matris, ipsum[autem abire]in sua, proijciens nodum]ipsorum, id est animam. Et de redemptione quidem ipsorum, hæc sunt quæ quidem in nos venerunt. Cùm autem discrepant adinuicem & doctrina, & traditione, & qui recentiores eorum agnoscuntur, affectãt per singulos dies nouum aliquid adinuenire, & fructificare quod nunquam quisquam excogitauit, durum est omnium describere sententias.

B Anima verò eorũ proijciatur] *Hæc omissa sunt in interpret. at. Billij, etsi apud Epiphanium Græcè reperiũtur, quæ ita Cornarius:* Anima verò ipsorum Opifici adstet supernè in defectu constituto, vt & illic maneant apud ipsum, *sic apud Tertull. ex eisdem fabulis Valentin. cap. 32.* easq; Demiurgo suo reddent. *de his ipsis nanq; plura Theodoretus lib. 1. hæretic. fab. vbi de Asclepiade, hær. 15.*

FINIS NOTARVM D. FRONTONIS Ducæi.

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAP. XVIII.

C 1. Quanti enim] *Dissidia feralia etiam de præcipuis doctrinæ suæ capitibus, inter hæreticorum antesignanos emersisse, & hic rursus commemorat: vt spiritui vertiginis, qui etiam secum ipse pugnat, eorum opiniones accepto ferendas esse nullus nesciat.* Lib. 7 de Trin. Ista inconstantia, *ait Hilar.* ostendunt omnia incerta, & vana esse apud se. Quomodo enim salutis cupidi, *scribit in simili argumento Iustinus,* possent tuto religione vera illis credere, inter quos parum conuenit, diffidẽtes in suis opinionibus? *Tantis autem dissensionibus funestissimum ouili Christi exitium, & fidei Christianæ propudiosam abnegationem moliri callidissimum Satanam, nec ipse Irenæus dissimulat. Caterùm, quod ad lectionem attinet, obscurus est huius primæ clausulæ sensus, partim interpretiu nimia religione, partim malorum codicum vitio. Ergo vt facilior euadat, puta* Quanti *pro* Quot *poni, quod non ausi sumus immutare, quia id agnoscit vet. cod.* Deinde *secunda linea* Quia nihil aliud quàm Quod *significat* Præterea Destructionem, *quod habet vet. pro* Rectitutionem, *atq; adeò* Restitutionẽ, *quæ fuerat Erasmi cõiectura, reposuimus. Rursus* Repromissionẽ, *nescio qua via in hunc locum irrepserit, sed sensum turbare manifestũ est, eã igitur expunximus cõtra veteris libri authoritatẽ. Denique pro* Inremisse, *quanquam* Remissa *habeat vet. cum Græc.* ὑπολέλειπται *non respondeat,* Immissa *potius legendum censuerim; aut si malis,* submissa.

2. Illam aũt spiritalem] *Sic legendum docet cum vet. Græca lectio: deleuimus autem,* illa autem spiritalia.

3. Et Baptisma quidem à Ioanne] *Et si plurimis teterrimiq; hi veteres Gnostici scaterent hæresibus, nihil omnino hac in re Catholicam sententiam retinebãt, quòd non Baptismate Ioannis cõferretur remissio peccatorum, sed solo Baptismo Domini nostri Iesu Christi. Illis ergo longè deteriores sunt recentes Hugnostici, qui vt omnem gratiæ conferendæ virtutem per Christum institutu, Baptismati nefariè detrahant, illud ipsum Præcursoris sui lauacro æquare non verentur.*

4. Quidam ex ipsis sponsale cubiculum] *Quia hæc ad verbum transcripsit Eusebius, verba eius ex recenti eaq́ue emendatissima translatione superius addidimus. Obserua autem sacrilegos istorum ausus, quibus sacrum Baptisma prophanabant: ob eamq; rem plerosq; antiquorum illud meritò damnasse.* Lib. 4. hist. cap. 10.

5. In nomine ignoti Patris] *Lectionem hanc omnium veterum editionum, data opera noluimus immutare, attamen Eusebij, Epiphanij & Theodoreti Græca lectio; & ea, quæ habentur superius cap. 12. & initio huius cap. sic legendum indicant:* In nomen ignoti Patris omnium, In veritatem matrem omnium, & in descendentem in Iesum, ad vnitionem, & redẽptionem, & communicationem virtutum. *Omnium autem ad textum Irenæi accommodatius sic legitur apud Nicetam Choniatem:* In nomine ignoti Patris omnium, & Veritatis matris omniũ, & eius qui descendit in Iesu, ad coniunctionẽ, & redẽptionem, & communicationem virtutum, &c. *Tria verò hic apponunt, Primum,* Patrem, *quem putant omnibus retroactis sæculis ignotum, aliumq; à mundi opifice. Secundum,* Alethiam, *id est, veritatem illam matrem omnium, cuius idolum vigintiquatuor literarum figuris fictum recensuit cap. 10. Tertium,* Christum *initio aliũ à Iesu, quem Christum fingebant in specie columbæ, in Iesum descendisse, dum à Ioanne baptisaretur, tuncq; coadunatum eidẽ fuisse ad perficiendũ miracula, quæ scripta sunt in Euangelio; ipsum quoq; annunciandũ vsq; ad tempus passionis, quo recepit ad superna, vnde euolauerat, solum autem relictum Iesum passionem subisse.* Lib. 4. hist. Eccl. cap. 10. Contra Secundum Thianos & Cerint.

Caterùm, manifestum est horum nebulonum in corrumpenda sacramenti Baptismi forma sacrilegium optimo iure hic ab Irenæo coargui atq; damnari. Etenim cùm ab æterno Dei Filio complete & absolutè institutum fuerit, vt conferatur aspersione vel immersione aquæ, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, nullius hominis est propria authoritate in hu quicquam detrahere vel immutare. Lex namq; tinguendi, *inquit Tertullian. lib. de Bapt.* imposita est, & forma præscripta. Ite, docete nationes, tinguentes eas in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti. *Et lib. Præscrip. cap 20.* Iussit (*Apostolos*) ire, & docere nationes, tinguendas in Patrem & in Filium & in Spiritum sanctum. *Cyprianus quoque Epistola vigesima tertia scribit:* Dominus dixit, In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti gentes tingui, & in Baptismo præterita peccata dimitti. *Rursumque Epistola septuagesima tertia:* Post resurrectionem Apostoli ad gentes mittuntur, & in nomine Patris & Filij & Cap. 13.

Spiritus ſancti baptizare gentiles iubentur. *Didymus quoq; lib. 2 de Spiritu ſancto ait*: Qui vnum de præceptis nominibus prætermittit, neq; ſacramenti perfectionem attingit, nec à peccatis hominem liberat. *Auguſtinus denig; ſcribit* Certa ſunt verba Euangelica, ſine quibus non poteſt conſecrari Baptiſmus &c.

Lib. 6. de Baptiſ. ca 25.

6. Baſima eacabaſa] *Nicetas in Orthodoxia hæc verba paulò aliter refert, ſcribens*: Quo maiorem ei, qui baptizatur ſtuporem inijciant, hęc Hebraica nomina ſuperaddunt, Camoſi, baë, anoora, myſtadia, rhuda, cuſtaba phogor, calathi. Quorum interpretatio hæc eſt. O qui es ſuper omnẽ virtutem Patris, te inuocamus, qui lumẽ, & Spiritus bonus, & vita nominaris: quoniam in corpore regnaſti. *Difficillimum eſt verborum iſtorum fontes indicare, accipe tamen, quid de his nobis verisimilius videtur. Impoſtores iſtos magicis artibus delectatos, vſdẽq; multa prodigioſa & portentoſa effeciſſe ex Iuſtino, Irenæo, Tertull. Epiph. Theod. & Auguſt. certiſſimum eſt. Magos porrò monſtroſa, ipſoq; ſtridore pronunciationis etiam horrenda vocabula, & carmina ope cacodæmonũ inueniſſe, & ſuſurraſſe, quibus ad præſtigias ſuas mirabilem energiam ineſſe aſſerebant, ex ſacris prophanisq; ſcriptoribus cunctis eſt in confeſſo. Apuleius enim magico ſuſurramine amnes reuerti, mare colligari, ventos expirari, ſolem inhiberi, lunã deſpumari, ſtellas euelli, diem tolli, noctemq; teneri poſſe putat. Virgilius etiam ait:*

Carmina vel cælo poſſunt deducere lunam.
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſis.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Tibullus de quadam incantatrice:

Hæc, cantu finditq́ue ſolum maneſq; ſepulcris
Elicit, & tepido deuocat oſſa rogo.

Et alia apud Ouidium iactat ſe,

Vipereas rumpo verbis & carmine fauces,
Viuaq; ſaxa ſua conuulſaq; robore terra,
Et ſyluas moueo, iubeoq; tremiſcere montes,
Et mugire ſolum, maneſq; exire ſepulcris.

Vide Horatiũ. ſi velis, libro 1. Ser. Satyra 8. Homerum in Odyſſ. Theocritum & alios.

Nugatur etiam Serenus Samonicus de nomine Abracadabra, *vt & alij de* Aratitha, *&c. Vero igitur ſimile eſt, aſtutos iſtos præſtigiatores iſthæc magica & barbara magis portenta quam nomina finxiſſe, & magno ſupercilio inculcaſſe ad concitandos ſimplicium animos, vt cùm magno ſtupore auguſtiora putarent, quæ non intelligerẽt; & Dæmones ictis pactis adſiſtentes ad horum vocabulorum pronunciationes, quæ poſtulabant magi præſtarent, vt ſuperius de Marci cœna habes cap. 9. Quod ſi quæ hic habes, Hebræa vocari ab Irenæo vrgeas, Reſpondeo nõ ex ſuo, ſed Valentinianorum ſenſu eſſe intelligendum; cũ id vnum conſidenter & verè poſſim affirmare, ea nempè nec à Græca, nec ab Hebræa, Chaldaica, Syra, aut Arabica lingua petita eſſe.*

7. Regnaſti] *Ita legit vetus cod. Græcè eſt* ἐβασίλευσας; *deleuimus itaq; renaſci.*

8. Vngunt ſacratum opobalſamo] *Gradus quoſdam eſſe ad impietatem, nullumq; repentè peßimum fieri, vel in his Gnoſticis appæret. Licet enim multa de ſacris literis everrumperent, infanda perpetrarent, horrendaq; in Deum euomerent: nihilominus proteſtationes & illinitiones in baptiſando Catholicis vſitatas obſeruabant; adeò rituum illorum traditio per vniuerſum orbem Apoſtolis tradentibus inualuerat. Nec eo nomine hoc loco, vel in ſequentibus, illos damnat Irenæus, id certè non ſegniter facturus, ſi in hoc ab Apoſtolica traditione declinaſſent.*

Qui autem ritum hunc è medio tollendum contendunt, eo nomine, quòd ab hæreticis iniquo etiam fine vſurparetur, præpoſterè & impiè iudicant, cùm & aquam, & commmunium nobiſcum verborum partem, reliquaſq; Euangeliorum particulas, quibus vtebãtur, eadem opera auferrent. Non enim eſt deteſtanda Sanctimonialiũ virginitas, *ait Auguſtinus*, quia & Veſtales virgines fuerunt; nec reprehendenda ſacrificia Patrum, quia & ſacrificia gentium fuerunt: quia etſi vſus quarundã rerũ ſimilis eſſe videtur nobis cum Gentibus, *addo, & hæreticis*, vt cibi, potus, tectorum, veſtimentorum, lauacrorum; longè tamen aliter his vtitur, qui ad alium finem earũ vſum refert: & aliter, qui ex his Deo gratias agit, de quo falſa nnõ credit.

Lib. 20. contra Fauſtũ ca. 21.

Cæterum, ſacris olei & chriſmatis vnctionibus in Baptiſmo ab Apoſtolicis reperibus triplicitèr vſam eſſe Eccleſiam colligimus. Primò, circa aquas, quas Pontifex, *authore Dionyſio Areopa.* ſancta prece ac inuocatione ſanctificabat, ἵνα τὸ παναγὲς πνεῦμα ταῦτα ποιήσῃ καὶ χύσει τελεώσας αὐτὰ. i. ter in eas ad crucis effigiẽ ſanctiſſimũ fundens vnguentũ, illas hoc ritu perficit. *Secũdò, poſt abrenunciationes & exorciſmos, cũ vel toto corpore, vt eſt apud Dionyſiũ, & Cyr. illũ Ieroſolymit. vel pectore tantùm & ſcapulis baptiſandum myſtes vngebant oleo, quod inde Catechumenorum vocatur. Poſtremò, chriſmate, ex oleo & ſucco balſami compoſito, ad regia, & ſacerdotalis gloria vnitatem exprimendam, ait Cyprianus, in vertice ſignabantur baptiſati. Ab Apoſtolis Seruata per Spiritu ſancto doctore, vniuerſas per orbem Eccleſias, in ſtirpe Chriſti hunc vſq; diẽ hos ritus acceptos cõſtanter retinuiſſe, et ad Spiritus ſancti dona ſignificãda his vſus fuiſſe teſtes ſunt, qui primo ſæculo ab Apoſtolis, vel cũ eiſdem vixerunt Clemens Ro. lib. 3 de conſtit. apo. ca. 15. 16. 17. & lib. 7. ca. 23. 28. 41. 42 44. & lib. 3. Recog. & Epiſt. 3. Dionyſ. Areopa. lib. de Eccle. Hierar. c. 2 & 7. Author quæſt. apud Iuſtinũ Martyrem quæſt. 137. Theophilus Antiochenus lib. 1. ad Autolycum; & qui poſteà vixerunt in Oriente, Origen. lib. 5. in epiſt. ad Ro. Chryſoſt. Hom. 12. in 1. ad Corint. & Homil 6. ad Colloſ. Baſilius lib. de Spiritu ſancto c. 27. Nazianzenus oratione in ſanctum baptiſma. Addã & Latinæ Eccleſiæ Patres, Tertullia. lib. de carnis reſurrectione, lib. 1. contra Marc. & lib. de Baptiſ. Cyprianum epiſt. 72. ad Ianuariũ; Arnobium commentarijs in Pſal. 4. 22. 82. 90. 132. & 134. Optatum Mileuitanum libr. 2. 3. & 7. contra Parmenianum; Auguſtinum 15. de Trinit. ca. 16. & lib. 4. de Symbolo c. 1. & Tractatu 44. in Ioannem; Ambroſium lib. 1. de ſacramentis cap. 1. & 7. Hieronymum Dialo. contra Lucifer. Hæc paulò fuſius annotare libuit, vt omnibus innoteſcat, quanta pietate & ſinceritate ducantur Rhapſodi illi Magdeburgenſes, qui iſtos vngendi ſacros ritus Hæreticorum tantum, & non Catholicorum & Apoſtolicorum virorum fuiſſe audent aſſerere.*

Lib. de Eccleſiaſt. dogmat.

9. Quidam autem eorum] *Ergo primum ſanctiſſimumq; Regenerationis noſtræ myſterium, quod eſt Baptiſma, per iſtos Gnoſticos Satanas omni ex parte labefactare conabatur; quãdo illi verba illius formæ à Chriſto traditæ corrumpebant; iſti verò & proximè ſequentes ipſam materiam, id eſt, aquam omninò negligendam eſſe cenſebant. Hoc idem diabolicum planè ſtratagema etiam nunc per poſteriores Hugnoſticos reparare nititur, quando per Brentiũ, Bezã, et ſimiles ſuadet, vti certa verborũ forma, Magicũ eſſe; et nullũ aliud eſſe verbũ Sacramentorũ, quàm quod à Miniſtro pro ſuggeſtu exponitur. Per Caluinũ aũt traditi, aquã non eſſe penitus nec eſſariã: nec*

nec Chriſtum de illa dixiſſe, Niſi quis renatus fuerit ex aqua &c. Hoc autem didicit à Luthero, qui à ſuis interrogatus, Si liceret baptizare cereuiſia aut lacte, tandem reſpõdit. Quicquid balneum dici poteſt, ad Baptiſmum conueniens eſt. Si non adſit aqua, cùm ſit cereuiſia, vel lac in neceſſitate, vel quicquid habueris: nihil in hoc ſitum eſt. *Habes ergo veterum Gnoſticorum impietates renatas in nouiſſimis: adeò ſemper ſibi ſimilis eſt Satanas omnium mendaciorum parens.*

Vita. colloq. Pag. 250. & 351.

10. Alij hæc omnia recuſantes] *Seductores homines proficere in peius, & qui in ſordibus volutantur, in dies multo magis ſordeſcere apertè indicat hæc claſsis Gnoſticorum, quæ ceremonias, aquam, & verba ſacri Baptiſmi eadem opera reijcit vt indigna, quæ myſteria eorũ inuiſibilia ſignificarent. Illi porrò ſunt, quos Epiphanius vocat Archonticos, Theodoretus & Nicetas Aſcodrugos & Aſcodrupitas, quibus Euthymius addit Paulicianos. Hi etenim diuina myſteria & dona ſpiritalia, rebus viſibilibus; & incorporea, ſenſilibus & corporeis ſignanda & commemoranda eſſe negabant: proinde nec Baptiſmatis, nec aliorum ſpectabilium Sacramentorum vſum admittebant. In hos acerrimè diſputant Nicetas et Euthymius. Recentiores Gnoſticos ne à tantis Patribus degenerarẽt, eadem fœcunditate errorem ex errore ſerere ingemiſcit noſtrum ſæculum. Poſt quam enim ſacrum oleum cum ſale, ſaliua, aquæ conſecrationem, Symboli profeßionem, abrenunciationes, & exorciſmos, quibus arcetur Satanas, è medio ſuſtulerunt: iam paruulis fidelium ſine Baptiſmate ſalutem pollicentur.*

Contr. hæreſ. 30.

11. Alij ſunt qui mortuos] *Huius loci ſenſum explicat, & emendationem ex vet. eo agnoſcit Epiphanius. Theodoretus etiam huius rei meminit in Aſcodrytos; ſed poſt mortem, Epiphanius verò ante, feciſſe indicat. Ego autem vtrumq; rectè, verèq; dicere puto, cùm duplici vnctione Chriſtianos olim vſos reperiam. Priore, ante mortem, de qua B Iacobus concionatur*: Infirmus inducat Presbyteros Eccleſiæ, qui orent ſuper eum, vngentes oleo in nomine Domini &c. *Eadem, Chriſto procul dubio authore, Apoſtoli frequenter vnxerant, & ſanauerant infirmos, Marc. 6. Atq; hanc olei delibutionem, Sacramenti integram rationem habere ſtupendosq;, & mirabiles effectus, aſſerunt Clemens Rom. lib 8. de conſtit. Apo cap. 35. Hieronymus in vita Hilarionis; Auguſtinus lib. 2. de viſit infir. cap. 4 & ſer. 215 de tempore; Innocentius primus Epiſtola ad Decentium Eugubinum; & Bernardus in vita S Malachiæ. Poſteriori, poſt mortẽ, quando corpora ſanctorum antequam darentur ſepulturæ, inſpem, opinor, reſurrectionis, oleo perungebantur; idque luſta mortuis fieri ſolita vocat Clemens Alexa. Tertullian. Sabæos teſtatur ſcire, pluris & charioris ſuas merces Chriſtianis ſepeliendis proſligari, quàm paganis dijs ſuis fumigandis. His omnibus antiquior idemq; Apoſtolorum auditor Dionyſius Areopag. illius vnctionis formam & finem explicat:* Vbi, *ait*, cuncti conſalutaue runt, *allatum ſcilicet defuncti corpus*, ἐπιχέει τῷ κεκοιμημένῳ τὸ ἔλαιον ὁ ἱεράρχης: ſuper defuncto fundit oleum Pontifex. *Et poſt aliquot.* Olei vnctio baptizandum quondam euocabat ad ſacra certamina Nunc autem in fuſum oleum, ſignat eum qui defunctus eſt, eadem ſacra exegiſſe certamina, ſicq; fuiſſe conſummatum.

Iacob. 5.

Sed quid? probandi ne ſunt Gnoſtici, quòd vel altera, vel vtraq; harum vnctionũ vtebantur? Si pari cum Catholicis fide, & animi intẽtione id fecißent: hac in re nec Iren. nec quiſquam eos damnaſſet. At impium ſinẽ ſibi proponebãt, vt apud Irenæum habes; nec quibus decebat, verbis vtebantur; ideoq; magis ſimiarũ more, vt de Nouatianis ſcribit Cyprian. quæ cùm homines non ſint, humana tamẽ imitan-

Baſil. ad Amphil.

A *tur: ſic cùm hi in Eccleſia non eſſent, imò cõtra Eccleſiam; Eccleſiæ Catholicæ tamen veritatem, & ritus ſibi vendicare volebant. Pariſtratagemate diuinorum Sacramentorum res, in idolorum myſterijs Diabolum quondam æmulatum fuiſſe arguẽs animaduertit Tertullianus, vt veritatem interuerteret.* Tingit & ipſe quoſdam, *ſubiungit*, vtique credentes & fideles ſuos: expiationem delictorum de lauachro repromittit, & ſic adhuc initiat Mithræ: ſignat illic in frontibus milites ſuos: celebrat & panis oblationem: & imaginem reſurrectionis indicit: & ſub gladio redimit coronam. Quid quod & ſummum Pontificem in vnius nuptijs ſtatuit? Habet & virgines, habet & continentes. *&c. Et libr. 1. ad vxorem*, Sacerdotium viduitatis, & celebratum eſt apud nationes, pro diaboli ſcilicet æmulatione. Regẽ ſæculi Pontificem maximum, rurſus nubere ne fas eſt. Quantum Deo ſanctitas placet, cùm illam etiam inimicus adfectat, non vtique vt alicuius boni adfinis, ſed vt Dei Domini placita cum contumelia affectans? *Omittam, & quæ in hãc rem ſcripſit in calce libri de corona militis; vt pauca, ſed grauiſſima, ex Iuſtino martyre attexam.* Fabulæ poëtarum, *inquit*, à malis genijs inuectæ ſunt, ad decipiendos ſeducendosq; homines. Docti enim oraculis Prophetarum de Chriſto venturo, curarunt ſpargi quædam de pluribus Iouis filijs, ſperantes fore, vt qui hæc nugarum portenta audiant, de Chriſto quoque non plus crederẽt, quàm figmentis poëticis. *Et poſtea.* Dæmones nõ ignari prædictionum propheticarum, eas parũ intellectas conati ſunt per errorẽ à noſtro Chriſto, ad ſua figmenta detorquere, *&c. Plura quæ ſequuntur, licet elegantiſſima, ne paginas onerarem, indicare magis, quàm addere libuit, quæ tamen non ſine magna voluptate & fructu nemo Chriſtianus legerit.*

Li. Præſc.

Apolog. 2.

B

C

12. Superaſcendat] *Nouem has voces, ex vet. cod. reſtituimus: quatuor verò expunximus, videlicet*, ſuperaſcendant, ſuper viſibilia interiorum.

Ex his porrò, & ſequentibus plurimis locis conſtat B. Irenæum ſeptem Sacramentorum Eccleſiæ Catholicæ cõſtantiſſimum fuiſſe propugnatorem. Tametſi enim de illis ex profeſſo diſputationem non inſtituat in his libris, ſed Gnoſticorum duntaxat hæreſes refellat: illorum tamen omnium vel obiter meminit, docetq; ea per Chriſtum ad hominum iuſtitiam & ſalutem inſtituta, & ab Apoſtolis toto orbe tradita, religioſè ſeruata & miniſtrata, vt ex ſubiectis locis luculenter apparet.

BAPTISMVM in primis cum ſua forma, materia, ritibus, ac effectis hoc loco ab hæreticorum corruptelis egregiè vindicat. Hunc à Prophetis prædictum, à Chriſto conſtitutum, Apoſtolisq; mandatum vt baptizarent omnes gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, omninoq; ad ſalutem neceſſarium affirmat libro tertio cap. decimonono. Hoc autem conferri remißionem peccatorũ, cum Chriſto vnitionem, & incorruptionem, tum eodem, tum præſenti confirmat. Circuncißionem ſpiritualem appellat, libr. 4. cap. 30. Paruulis etiam conferendum aſſerit lib. 2 cap. 39. Catechiſmi & exorciſmi conſuetos ritus probat lib. 1. cap. 1. 9. 13. & 19.

Iren. ad Flor. lib. 3. Apol. Lib. de Eccl. num. cap. 7.

D

CONFIRMATIONEM agnoſcit, quando non per artes magicas, vt ſceleſtus Simon magus exiſtimabat, ſed per impoſitionem manuum Apoſtolicarum pijs dari Spiritum ſanctum docet libro 1. cap. 20. & libr. 4. cap 75. Præterea, inſulſos Gnoſticorum diſcipulos arguens, quòd illorum oleo aqua permixto, prophanisq; verbis imitatos, confirmatosq; ſeipſos reputarent, dicentes, Confirmatus ſum, & redemptus ſum *&c. quandoquidem non*

Universidad de Deusto
Biblioteca

viris profanis, quales erant Gnostici; nec verbis istis: In nomine ignoti Patris, &c. adhibetur Confirmationis Sacramentum: sed ab Apostolorum successoribus, & verbis constanti perpetuaq; traditione illorum susceptis.

EVCHARISTIAE panem, & calicem commixtum, per inuocationis verba corpus & sanguinem Christi verè fieri; & virumq; per Christi ordinationē toto mundo, velut noui Testamenti sacrificium, idque super altare per manus Sacerdotum offerri, constanter frequenterque prædicat, & Prophetarum, Apostolorumq; disertis verbis confirmat, lib. 4. c. 32. 33. 34. 41. & Lib. 5. c. 2. Eandem seruari solitam docet Epistola ad Victorem, quando ad Polycarpum missa est ab Aniceto. Rationes institutionis eius, & fructus mirabiles explicat lib. 4. c. 34. & lib. 5. c. 2. simulq; Præfationis canonis verba, & aliquas preces non reticet libro 1. ca. 1. & 9. & lib. 4. ca. 34.

POENITENTIAE partes, id est, contritionem, confessionē, et satisfactionē, cōprobat, cùm primū de Exhomologesi, id est, Confessione tā priuata quā publica frequenter disserit lib. 1. c. 9. & lib. 3. c. 4. solutionem Lazari à vinculis symbolū fuisse hominis peccatoris per Pastores Ecclesiasticos à peccatis soluēdi, li. 5. c. 13. Contritionē & satisfactionem asserit clarissimis exemplis Adami & Euæ, præ admissi peccati confusione exfugientium ad latebras, indignos se iudicantium conspectu Dei, mordentibus & compungentibus siculneis folijs corpora sua castigantium, deniq; inflictas à Deo laborum, tædiorum, tristitiarum & gemituum, pœnas sponte subeuntium, lib. 3. ca. 35. 36. & 37. Pœnitentia quibusdam vitam impetrari scribit, lib. 1. c. 2. Demum, per pœnitentiam nos posse ex grauissimis peccatoribus filios Dei fieri, ac hæreditatē incorruptelæ consequi. lib. 4. c. 80.

ORDINATIONEM sacrorum hominum tuetur, scribens, Omnes iustos (nam non nisi pij & probati prius viri, tum ad sacras functiones assumebantur) Sacerdotalem ordinem habere: Apostolos fuisse Sacerdotes Domini, cui semper in altari seruierunt: & inaltari persæpe sacrificandum, libro quarto, capite vigesimo. Rursum, Sacrificia in Ecclesia à liberis hominibus offerri: quod offert Ecclesia (nimirum per Sacerdotes, & alios in altari ministrantes) purum sacrificium apud Deum deputari, libro quarto, capite trigesimosecundo, trigesimotertio, trigesimo quarto. Mixtum calicem, & panem percipere verbum Dei (Sacerdotum videlicet ore ac ministerio) vt fiant Eucharistia corporis & sanguinis Christi, lib. 5. cap. 2.

MATRIMONIVM, Græcus author semel & iterum appellans Mysterium, (proculdubio Christi & Ecclesiæ, vt loquitur Apostolus) quod Latini Sacramentum appellamus, euidenter affirmat, libro primo, capite primo: ad humani generis propagationem à Deo institutum prædicat libro quarto, capite vigesimoquarto: & libro quinto, capite secundo: indissolubilem porrò viri & fœminæ consuetudinem habere satis propugnat, quando Gnosticorum promiscuas & vagas libidines, tam seuerè quā sanctè redarguit, libro primo, capite 1. 9. 20. 22. 24. 27. & 31.

VNCTIONIS denique infirmorum vsum Catholicum satis adfirmat, quando eum hoc capite vindicat ab hæreticorum variis corruptelis. Arguit enim aliquos, quòd defunctorum cadaueribus adhibendum censerent: cùm tamen Apostoli infirmorum tantùm, non mortuorum proprium esse perhibeant, Marci sexto. Iacobi quinto. Alios & si infirmos vngerent, increpandos tamen esse iudicat, quòd impia & à se conficta verborum forma, non autem Ecclesiæ tradita vterentur: alios denique eiusdem vnctionis fines ac effectus, ab his quos Apostoli tradiderunt, impiè comminiscerentur, vt ex hoc capite facilè deprehenditur. Ac de his hactenus.

QVOD EST PROPOSITVM OMNIbus hæreticis, & quò tendant.

CAPVT XIX.

CVM teneamus autem nos regulam veritatis, id est, quia sit vnus Deus omnipotens, qui omnia condidit per Verbum suum, & aptauit, & fecit ex eo, quod non erat, ad hoc vt sint omnia, quemadmodum Scriptura dicit, Verbo enim Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorū. *Psalm. 32. 6.* Et iterum: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Ex omnibus autem nihil subtractum est, sed omnia per ipsum fecit Pater; siue visibilia, siue inuisibilia, siue sensibilia, siue intelligibilia; siue temporalia, propter quandam dispositionem; siue sempiterna: & ea omnia, non per Angelos, neque per virtutes aliquas abscissas ab eius sententia: nihil enim indiget omnium Deus, [2] sed per Verbum & Spiritum suum omnia faciens, & disponens, & gubernans, & omnibus esse præstans. Hic qui [3] D mundum] fecit, etenim mundus ex omnibus: hic qui hominem plasmauit, * hic qui Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, super quem alius Deus non est, neque initium, neque virtus, neque pleroma. Hic Pater Domini nostri Iesu Christi, quemadmodum ostendemus. Hanc ergo tenentes regulam, licet valdè varia & multa dicant, facilè eos deuiasse à veritate arguimus. *Ioan. 1. 3.* *Colo. 1. 16.*

Omnes enim ferè quotquot sunt hæreses, Deum quidem vnum dicunt, [5] sed per sententiam malam immutant, ingrati existentes ei, qui fecit eos, quemadmodum [& gentes] per idololatriam. *Plasmata autem Dei contemnunt, contradicentes suæ saluti, ipsi sui accusatores amarissimi, & falsi testes existentes. Qui quidem resurgent in carne, licet nolint, vti agnoscant virtutem suscitantis eos à mortuis: cum iustis autem non adnumerabuntur, propter incredulitatem suam. Cùm sit igitur aduersus omnes hæreticos detectio atque conuictio varia & multifaria, & nobis propositum est omnibus ijs secundùm ipsorum characterem contradicere; necessarium arbitrati sumus prius referre

A referre fontem & radicem eorum, vti * sublimissimum ipsorum Bythum cognoscens, intelligas arborem, de qua defluxerunt tales fructus. *Valentinianorum.*

ANNOTATIONES R. P. FR. FEV-ARDENTII IN CAPVT XIX.

1. Cùm teneamus] *Prioribus & sequentibus hæresibus, partes potiores Symboli, quod* Regulam fidei *appellat, constanter opponit, præcipuè de Dei vnitate, eius omnipotentia, ac rerum omnium creatione: eadem opera Verbum, & Spiritum sanctum, Patri coniungens in mundi productione & administratione, vt eorum vnica sit & inseparabilis operatio, quorum vnicam credimus voluntatem, ait Augustinus.* Lib. 1 de Tri. cap. 4. & 15. & lib. 2. cap. 5.

2. Sed per Verbum, & Spiritum suum] *Opus creationis & gubernationis huius mundi æquè tribuens Spiritui sancto atque Patri & Filio, satis docet eum cum his vnius esse voluntatis, potestatis, atque Deitatis: ac idcirco impiæ sycophantiæ in hunc B. Martyrem conuincuntur Magdeburgenses Centuriatores, cùm in fauorem Arianorum, Macedonianorum, et Eunomianorum scribūt, Irenæum de Spiritus sancti Diuinitate nunquam loquutum esse.*

3. Hic qui mundum] *Authoritate vet. cod. deleuimus,* vnum.

4. Hic qui Deus Abraham] *Non solùm ineptus, sed & palam impius fuit Valentinus Gentilis, qui ex hoc loco concludere voluit solum Patrem esse verum Deum Israelis, quem Patriarchæ cognouerunt & coluerunt, non autem Filium ac Spiritum: quoniam his tribus, vt dicebamus, totius mundi creationem & administrationem tanquam vni Deo vero hic tribuit: figmenta verò Gnosticorum de Propatore, Bytho, Syge. & Aeonibus solummodo à Deitate excluduntur, non Filius aut Spiritus sanctus.*

5. Sed per sententiam malam immutant.] *Sic & Beatus Hieronymus comment. in 3. cap. Danielis: in 8 Ezechielis: & in 3. Oseæ, docet omnem hæresim esse idololatriam, olim designatam per idola, quæ seu Iudæi seu Gentiles coluerunt: quoniam hæretici errorum suorum figmentis verum Deum in simulacrum transmutant, veluti hoc tempore Caluiniani Deum sibi fingunt Auihorem peccatorum, quique maiorem hominum partem destinatò creat vt damnet, non posit constituere duo corpora in eodem loco, aut vnum eodem tempore in duobus etc. Certè nec Prophetæ, nec Apostoli, nec Martyres, nec sancti Patres talem Deum agnouerunt vel docuerunt. De his supra Cap. 12. nota 14.*

QVÆ EST SIMONIS SAMAritæ magi doctrina.

CAPVT XX.

SImon enim Samarites, magus ille, de quo discipulus & sectator Apostolorū Lucas ait, Vir quidam autem nomine Simon, qui antè erat in ciuitate [1] magicam exercens [artem] & seducens gentem Samaritanorum, dicens se esse aliquem magnum, quem auscultabant à pusillo vsque ad magnū, dicentes, Hic est vere virtus Dei, quæ vocatur magna. Intuebantur autem eum propter quòd multo tempore magicis suis dementasset eos. Hic igitur Simon qui fidem simulauit, putans Apostolos & ipsas sanitates per magiam, & non virtute Dei perficere, & per impositionem manuum Spiritu sancto adimplere credentes Deo per eum, qui ab ipsis euangelizatur Christus Iesus; per maiorem quandam magicam scientiam & hoc suspicans fieri, & offerens pecunias Apostolis, vt acciperet & ipse hanc potestatem quibuscunque velit dandi Spiritum sanctum, audiuit à Petro, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri: non est tibi pars, neque sors in sermone hoc: cor enim tuum non est rectum coram Deo. In felle enim amaritudinis, & obligatione iniustitiæ video te esse. Et cùm adhuc [2] magis non credidisset Deo, & [3] cupidius intendit cōtendere aduersus Apostolos, vti & ipse gloriosus videretur esse, & [4] vniuersam magiam adhuc ampliùs inscrutans, ita vt in stuporem cogeret multos hominum: quippe cùm esset sub [5] Claudio Cæsare, à quo etiam statua honoratus esse dicitur propter magiam. Hic igitur à multis quasi Deus glorificatus est, & docuit semetipsum esse qui inter Iudæos quidem quasi Filius aduenerit, in Samaria autem quasi Pater descenderit, & in reliquis verò gentibus quasi Spiritus sanctus aduētauerit. Esse autem se sublimissimam virtutem, hoc est, eum qui sit super omnia Pater, & sustinere vocari se quodcunq; eum vocant homines. Simon autem Samaritanus, ex quo vniuersæ hæreses subsititerunt, habet huiusmodi sectæ materiam. * Hic * Selenen quandam, quam ipse à Tyro ciuitate Phœnices quæstuariam cùm redemisset, secum circunducebat, dicens hāc esse primam mentis eius Conceptionem, matrē omnium, per quam initio mente concepit Angelos facere & Archangelos. Hanc enim Ennoiam exilientem ex eo, cognoscentem quæ vult pater eius degredi ad inferiora, & generare Angelos & potestates, à quibus & mundum hunc factum dixit. Postea quàm autem generauit eos, hęc detenta est ab ipsis propter inuidiam,

Actor. 8. 9. *Actor. 8. 20.*

[1] magus. [2] cupidus. [3] Helenam.

utidiam, quoniam nollent progenies alterius cuiusdam putari esse. Ipsum enim se in to A
tum ignoratum ab ipsis. Ennoiam autem eius detentam ab ijs, quæ ab ea emissæ essent potestates, & Angeli; & omnem contumeliã ab ijs passam, vti non recurreret sursum ad suum patrem, vsque adeò vt & in corpore humano includeretur, & per sæcula veluti de vase in vas transmigraret in altera muliebria corpora. Fuisse autem eam & in illa Helena, propter quam Troianum contractum est bellum: quapropter & [5] Stesichorum per carmina maledicentem eam, orbatum oculis: pòst deinde pœnitentem & scribentem eas, quæ vocantur palinodias, & in quibus hymnizauit eam, rursus vidisse. Transmigrantem autem eam de corpore in corpus, ex eo vt semper contumeliam sustinentem, in nouissimis etiam in fornice prostitisse: & hanc esse perditam ouem, quapropter & ipsum venisse, vti [6] eam assumeret primam]& liberaret eam à vinculis, hominibus autẽ salutem præstaret per suam agnitionẽ. Cùm enim malè moderarentur Angeli mundũ, quoniam vnusquisque eorum concupiscceret principatum, ad emendationem venisse rerum, & descendisse eum transfiguratum, & assimilatum Virtutibus, & Potestatibus, & Angelis, vt & in hominibus homo appareret ipse, cùm non esset homo; & passum autem in Iudæa putatum, cùm non esset passus.

Prophetas autem à mundi fabricatoribus Angelis inspiratos dixisse prophetias: qua- B
propter nec vlterius curarent eos, hi qui in eum & in * Selenen eius spem habeant, & vt * Helenam
liberos agere quæ velint: secundùm enim ipsius gratiam saluari homines, [7] sed non secundùm operas iustas. Nec enim esse naturaliter operationes iustas, sed ex accidenti, quemadmodum posuerunt qui mundum fecerunt Angeli, per huiusmodi præcepta in seruitutem deducentes homines. Quapropter & solui mundum, & liberari eos, qui sunt eius, ab imperio eorum, qui mundum fecerunt, repromisit. Igitur horum mystici sacerdotes libidinosè quidem viuunt, magias autem perficiunt, quemadmodum potest vnusquisque ipsorum. [8] Exorcismis & incantionibus vtuntur. [9] Amatoria quoq; & agogima, & qui dictũur paredri, & oniropompi, & quæcunq; sunt alia parerga apud eos studiosè exercentur. [10] Imaginem quoq; Simonis habẽt factam ad figuram Iouis, & Selenæ in figuram Mineruæ, & has adorant: habent quoque & [11] vocabulum à Principe impiissimæ sententiæ Simone, dicti Simoniani, à quibus falsi nominis scientia accepit initia, sicut ex ipsis assertionibus eorum adest * dicere. * dicere

ANNOTATIONES.

1. Magicam exercens artem] *Sic propriè reddidit ex τῇ πόλει μαγεύων, in ciuitate exercens artem magicam: vetus editio,* in ciuitate magus.

2. Vniuersam magiam] *Mira sunt & horrenda relatu, quæ de isto scripserunt Clemens Rom. & Abdias, quòd videlicet, per aëra volaret, igni commisceretur, statuas loco moueri, animare exanima, lapides q; panem faceret.* Possum facere, *aiebat*, vt volentibus me comprehendere non appearem, rursus volens videri palam sim, si fugere velim montem perforem, & saxa quasi lutum pertranseam, vinctus meipsum soluam, & eos, qui vincula iniecerint vinctos reddam, nouas arbores subitò oriri faciam, repentina virgulta producam, in ignem meipsum injciam, vt non ardeam, vultum meum commuto, vt cognoscar, sed & duas facies habere me possum hominibus ostendere, vt ouis aut capra efficiar, in aere volando inuehar, aurum plurimum ostendam, reges faciam, adorabor vt Dominus publicè, Diuinis donabor honoribus, *&c. at. Ad hæc nefanda, insana mentis ambitione agitabatur,* vt gloriosus, *ait Irenæus, id est, quasi ob præclara facinora eximius,* ab omnibus haberetur: *deinde turpis lucri gratia, cui addictissimum fuisse illum scribit Epiphanius. Hinc obseruandum, quàm rectè Augustinus hæreticum definiat, eum esse,* qui alicuius temporalis commodi, & maximè gloriæ, principatusq; gratia, falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur.

3. Sub Claudio Cæsare] *Ante Irenæum, B. Iustinus fusius hoc ita descripserat:* Simon Samarita ortus è Gitta oppido, sub Claudio Cæsare, subnixus ope dæmonum, & fretus magicis artibus, in C
hac vrbe regia Deus est habitus, & quasi Deus honoratus: statua posita in Tiberi inter duos pontes, cũ hoc Latino titulo, *SIMONI DEO SANCTO*, quem fermè omnes Samaritæ, & aliquot etiam in alijs nationibus tanquam primarium Deum adorant vnà cum Helena quadam, quam tunc circumducebat, anteà publicè prostitutam, quam ipsi appellant primam intelligentiam. *His subscribunt Tertullianus cap 13. apolog. Euseb libro 2. histor. cap. 12. Cyrill. 1. contra Iulian. Theodoret. libro primo hæret. fabul. Obserua autem vilissimorum hæreticorum satanicam planè superbiam, qua instar Diaboli pro dijs haberi & coli velint. Manichæis exprobrat Augustinus, quod Paschati ac passioni Christi solenniter consecratos dies reijcerẽt, vt diem mortis Manichæi celebrarent, atque per dominum suum Manichæum iurarent. An non hoc est impurissimo mancipio potius seruire, quàm supremo omnium Domino & Creatori?* D

4. Hic Selenen] *Sic post Irenæum Augustinus, et Cyrillus illam appellant: sed Iustinus, Tertullianus, Eusebius, Epiphanius, Theodoret. Damascen* Helenam *vocant; quod semel indicasse sufficiat.* Hanc eadem pecunia, quam Apostolis obtulerat, *ait Tertullian.* de loco libidinis publicæ redemit, dignam certè pro Spiritu sancto mercedem: *ipsam verò circumduxisse, & cùm natura lasciuus esset, in absconditò eidem permiscerisolitum scribit Epiphanius.*

Hic tantum addenda videntur, quæ scribit Nicetas 21. lib. 4. Orthodoxiæ, c. 1. Simon meretrici cuidam Tyriæ genere, Helenæque nomine, quam secum circun-

A circũducabat, primę Notionis appellationem indiderat. Et quemadmodum se Deum Patrẽ, ita & illam aliorum (*Iren.* omnium) esse matrẽ dicebat. In huius gratiam cælo se descendisse subiungebat, vt eam à vinculis quibus detinebatur, assereret: hominibusq; in seipsum credentibus salutis autor esset. *&c. In quibus perspicimus quàm scelestissimum lasciuiæ, gloriæq; mancipium fuerit Simon omnium hæreticorum parens.*

5. Stesichorum] *Lyricus poeta fuit natus 37 Olympiade, qui fertur scripsisse Helenæ vituperationem, indeq; exoculatum fuisse, rursusque ob palinodiam Castoris & Pollucis opera, visum recepisse. Huius rei meminit & Tertullian. dicens,* Helenam vt Priamo, sic oculis Stesichori exitiosissimã, quem & excæcauit ob conB
uitium carminis, dehinc reluminauit ob satisfactionem laudis. *Ex prophanis hanc fabulam tangunt Horatius ode 17. Epod. Lucianus libro secundo verarum histor. & Philostratus libro sexto de vita Apollonij.*

6. Vti eam assumeret primam] *Sic legendum proponimus ex vet. cod. ita indicante etiam Tertulliano:* hanc esse ouem perditam, ad quam descenderit pater summus, Simon scilicet, & primùm recuperata ea, & reuecta nescio humeris an fœminibus, exinde ad hominum respexerit salutem. *Deleuimus verò* pœnam.

7. Sed non secundùm operas iustas.] *Notauimus ad cap. 1. huius libri Simonianos & Valentinianos in hac fuisse hæresi, non bonis operibus, sed sola fide hominem saluari. Adijcimus Eunomianos, imò & pseudoapostolos, de quibus tam frequenter & grauiter conqueritur Apostolus, eodem errore imbutos fuisse, vt docet B. Augustinus lib de hæres. cap. 54. & lib. de fide & operibus, cap. 14. vt vel inde considerent secum Lutherani et Caluiniani, quos* C
habeant priores dogmatum suorum assertores.

8. Exorcismis & incantationibus vtuntur] *Exorcismis, id est, adiurationibus et imprecationibus, quæ religionis metu obstringunt, etiam Magos & à Christo alienos, vsos esse ex sacris liquidum est. Apostolos quendam inuenisse eijcientem dæmonia, qui ad eorum consortium non pertinebat; multosque impios supremo iudici diCyp. Athan. cturos,* In nomine tuo dæmonia eiecimus; *imò & laruatum illum pontificem, Dominum validissimo exorcismo adiurasse, referunt Euangelia. Quin & ipsum Diabolum, Christo dixisse, ὁρκίζω σε,* adiuro te per Deum, ne me torqueas. *Quid ergo mirum, si mancipium eius, ad tetras impostoras, adiurationibus dæmones euocaret?*

9. Amatoria quoq;] *Nonnihil de his annotauimus in cap. 9. Reliqua quæ ad hunc locum pertinent ita explicat Theodo.* Qui sectæ Simonis erant, se audaLib. 1. hæres. fab.
cter omni libidini & intemperantiæ dedebant, & omni incantationũ & præstigiarũ genere vtebantur, amatoria quædã & pellicentia machinantes, &c.

Caterùm, Agogima *superius vertit*, adlectantia, *videlicet, pocula. Ἀγωγίοι quoq; vocantur lenocinia, oblectamenta. Πάρεδροι propriè sunt assessores, consiliarij, & auxiliarij. Astabant etenim his impostoribus spiritus immundi, qui eis ad quiduis contra pietatem audendum & aggrediendum auxiliabantur. Πάρεγον autem, & si nõ vnum significet, hoc tamen loco, res supervacaneas, indicare puto* Oniropompi, *composita vox ἀπὸ τοῦ ὀνείρου, quod est somnus & somnium, & πομπεύω, pompam agito, ostento glorior: siquidem de insomnijs suis tanquam de diuinis oraculis gloriabantur atque triumphabant.*

10. Imaginem quoque] *Disputationem de imaginibus referemus in caput 24. huius libri.*

11. Habent quoque vocabulum] *Deleuimus* vocabula. *Caterùm, nec Catholicos, nec Christianos quidem appellandos esse hæreticos; sed à principe sectæ cognominandos, non solus hic cẽset Irenæus. sed & Iustin. martyr his verbis:* Sunt distincti cognominibus, denominati à quibusdam vt quisq; fuit auctor alicuius nouæ doctrinæ. Ex his alij vocãtur Marcionitæ, alij Valẽtiniani, alij Basilidiani, alij Saturniani, alij alio vocabulo, quisq; à primo inuentore sui dogmatis. *De ijsdem & Lactan. scribit:* Li. 4. cap 30.
Illi dæmoniacis fraudibus irretiti, diuinũ nomẽ & cultum per imprudentiam perdiderũt. Cùm enim Phryges, aut Nouatiani aut Valentiniani, aut Marcitæ, aut Anthropiani, seu quilibet alij nominantur, Christiani esse desierũt, qui Christi nomine amisso, humana, & externa vocabula induerunt. *Antea quoq; Tert.* Quid hæreticis *(inLib. Præscr. cap. 7. & 28. Lib. de vnit. Eccles. Ser. 2. cont. Arrian. Hom. 33. in Acta.*
quit) & Christianis? Si hæretici sũt, Christiani esse non possunt. *Isthæc quoq; persequitur & confirmat Cypr. Athanas. Chrysost. aliiq; deinceps Patres, adeò vt etiam legibus suis Imperatores prohibuerint hæreticis nomen Christianum vsurpare. C. Lege 6. de hæresibus. Vide. rint illi qui hos & fratres suos appellant, & religionis reformatæ speciosum titulum eis tribuunt, quo pacto possunt verè esse ipsi Catholici.*

QVÆ EST MENANDRI SENTENTIA, & quæ operationes ipsorum.

CAPVT XXI.

D

HVius successor fuit Menander, Samarites genere, qui & ipse ad summum magiæ peruenit. Qui primã quidem virtutem incognitam ait omnibus; se autẽ eum esse, q missus sit ab inuisibilibus saluatorem pro salute hominũ. Mundũ autem factũ ab Angelis; quos & ipse similiter vt Simon, ab Ennoia emissos dicit. Dare quoq; per eam quæ à se doceatur magiam scientiã addidit, vt & ipsos qui mũdũ fecerunt, vincat Angelos. Resurrectionẽ enim per id quod est in eũ baptisma accipere eius discipulos, [2] & vltra nõ posse mori, sed perseuerare non senescẽtes & immortales.

ANNOTATIONES.

1. Huius successor] *Quia huius hæresiarchæ originẽ, dogmata, et perditos mores eleganter describit Euseb. verba eius addere libuit.* Menander, *ait*, qui Simoni mago successit, seipsum propter sceleratam morum suorum improbitatem, secundum Diabolicæ molitionis propugnaculum, illo priore nihilo planè imbecillioré præstitit. Erat iste etiã Samaritanus: qui vbi ad summum præstigiarũ fastigium, vt facilè cum magistro contenderet, peruenerat, maioribus portentis se nobilitauit: & Seruatorẽ ad hominum conseruationẽ ac salutẽ cælitus è sæculis inuisibilibus demissum, se prædicauit: docuitq; neminem aliter ex angelorum dominatu qui mũdum fabricassent, se possi-

Universidad de Deusto Biblioteca

se eripere, quàm vt prius experientia magica ab ipso tradita instructᵃ esset, & Baptismate, quod ille impertire solebat, ablutus. Quo quidé qui essent dignati, eos perpetuam in hac vita immortalitatem adepturos: & non amplius subituros mortem, sed eodem in loco in ꝛternum commorantes, nulli senio nulliúe internecioni aliquando obnoxios fore. Ista certè ex Irenæi scriptis facilè licet perspicere. *Huc vsque Eusebius, qui & Antiochiæ potissimum plurimos illum seduxisse ex tuſtinis Apol. 2 subijcit Lib. 3 hist. cap. 20.*

Lib. de anima.

2. Et vltra non posse mori] *Tertull. impudentem hanc pollicitationem digna vellicatione excipiens, è contra* mortem omnium quæstionum finem, & totius humani generis sententia, naturæ debitum pronunciat. Hoc stipulata est vox Dei, hoc spopódit omne, quod nascitur, vt iam hinc nó Epicuri stupor suffundatur, negãtis debitũ istud ad nos pertinere: sed hæretici magi Menãdri Samaritani furor cõspuatur, dicẽtis mortẽ ad suos nó modò nó pertinere, verũ nec peruenire, in hoc scilicet, se à superna & arcana potestate legatũ, vt immortales, & incorruptibiles & statim resurrectionis cõpotes fiãt, qui baptisma eiº induerint.

A

RELATIO EIVS QVÆ EST SECVNDVM Saturninum doctrina.

CAPVT XXII.

EX ijs Saturninus qui fuit ab Antiochæa, quæ est apud Daphnen, & Basilides, occasiones accipientes, distantes doctrinas ostenderunt, alter quidem in Syria, alter verò in Alexandria. Saturninus quidem similiter vt Menander, vnum Patrem incognitũ omnibus ostendit, qui fecit Angelos, Archangelos, Virtutes, Potestates.[2] A septem autem quibusdam Angelis mundum factum, & omnia quæ in eo. Hominem autem Angelorum esse facturam, desursum à summa potestate lucida imagine apparente, quam cùm * continere non potuissent, inquit,[3] eo quod statim recurrerit sursum, adhortati sunt semetipsos, dicentes: Faciamus hominem ad imaginem &[4] similitudinem nostram: qui cùm factus esset, & non potuisset erigi plasma per imbecillitatem Angelorum, sed[5] quasi vermiculus scarizaret, miserantem eius desuper Virtutem, quoniam in similitudinem eius esset factus, emisisse scintillam vitæ, quæ erexit hominem, & articulauit, & viuere fecit. Hanc igitur scintillã vitæ, post defunctionẽ, recurrere ad ea, quæ sunt eiusdem generis, dicit. Et reliqua ex quibus facta sunt illa resoluí.[6] Saluatorem autem innatum]demõstrauit, & incorporalem, & sine figura, putatiuè autem visum hominem. Et Iudæorum Deum vnum ex Angelis esse dixit, & propter hoc quòd dissoluere voluerint Patrem eius omnes principes, aduenisse Christum ad destructionem Iudæorum Dei, & ad salutem credentium ei; esse autem hos, qui habent scintillam vitę eius. Duo enim genera (hic primus) hominum plasmata esse ab Angelis dixit, alterum quidem nequam, alterum autem bonum. Et quoniã dæmones, pessimos adiuuabãt, venisse Saluatorem ad dissolutionem malorum hominum & dæmonum, ad salutem autem bonorum.[7] Nubere autem & generare, à Satana dicunt esse. Multi autem ex ijs, qui sunt ab eo, &[8] ab animalibus abstinent,[9] per fictam huiusmodi continentiam]seducentes multos. Prophetias autem quasdam quidam ab ijs Angelis, qui mundum fabricauerint dictas; quasdam autem à Satana, quem & ipsum Angelum aduersarium mundi fabricatoribus ostendit, maximè autem Iudæorum Deo.

B

C

Genes. 1.

* τενειν

ANNOTATIONES.

Contra hæres. 23. Lib. 1. haret. fab.

1. Ex ijs Saturninus] *Hunc* Saturnilium vocant *Epiphanius, & Theodoretus. Porrò cùm eum ab Antiochæa, quæ est ad Daphnen, ortum dicit Ireneus, ab alijs eiusdem nominis vrbibus, quas duodecim fuisse narrat Stephanus, fecernit: vt ibi suæ impietatis organa Diabolum præcipuè direxisse indicet, vbi maiore animi alacritate apostolorum prædicatio excepta fuerat. Illic enim ministerio Pauli, Barnabæ, & celebrium aliquot aliorum virorum tanta incrementa Ecclesia fecerat, vt ibi primũ vocarentur Christiani. Septem annis Ecclesiæ illi præfuerat Petrus; postea Euodius; debinc præclarus ille ignatius* per magni Petri dexteram, *ait Theodoretus*, Pontificatus gratiam suscepit.

Dialog. 1.

2. A septem autem] *Libri huius c. 20. hunc errorem tribuit etiam Simoni: cap. 21 Menandro: quibus consentiunt Tertull. Epiphan. Augustt. Theodoret. & Philastrius. In eundem autem disputatur infrà libr. 2. cap. 2. 3. 11. 12. &c.*

3. Eo quòd statim] *expunximus* eo statu qui.

4. Et similitudinem nostram] *Vox* nostram *hoc loco suspecta est, propterea quòd Epiphanius scribat, eam à fictitijs Angelis Saturnini omissam fuisse: quo videlicet error verisimilitudinem haberet, tanquam alij quidam fecissent hominem, imago verò alterius fuisset.*

5. Quasi vermiculus scarizaret] σκαριζειν *saltare significat, sed apertius Theodoretus*: Cũ autem figmentum non posset erigi, sed instar vermis serperet, miserta, inquit, diuina potentia vitæ scintillam immisit. *Epiphanius*: Cũ factus fuisset homo, & propter impotentiam suam non possent ipsum perficere, iacuisse ipsum, & se volutasse in terra situm instar vermis reptilis, *&cat. Tertull.* super terram iacuisse reptantem, &c.

Lib. 3 hæres. fab. D

6. Saluatorem autem innatum.] *Deleuimus* ignotum, *docente vetere codice, & consentientibus Tertull. ac Epiphanio, quod hic impostor Christum verè natum & hominem factum negaret: sed solo phantasmate genitum & passum: seu, vt hic additur, putatiuè visum hominem.*

Contra hæres.

7. Nubere autem & generare] *Mirum est Gnosticos fermè omnes matrimonium honestum nõ tantum damnasse, sed & ipsum execrando, Satanæ opus vocitasse, cùm promiscuos concubitus & nefarias libidines palam profiterentur.* Sed bellum, *ait Theodoretus*, aduersus

Epist. Synod. decret.

A aduersus Creatorem huius vniuersitatis gerebant, ideò ne per matrimonium opificium eius augeretur, formidabant. *Aduersus hunc errorem acerrimè disputat toto lib. 3. strom. Clemens Alex. & Tertullianus lib. 1. contra Marcionem; atq; lib. 5. contra eundem, in cuius sectione 38. etiam quinquies vocat nuptias Sacramentum, vt Augustinus libr. 1. de nuptijs & concupiscentia, sexies: & libro vnico de bono coniugali contra Iouinianum, decies. Videant ergo recentiores Gnostici quò pergant, quos q; dogmatum suorum parentes habeãt, cum Matrimonium sacramentum esse à Deo institutum negant, vt inter prophanos contractus, quos leuiori negotio soluunt, reponant.*

Contra hæres.

8. A animalibus abstinent] *Hunc locum simulque additam ex vetere codice emẽdationem ita illustrat Epiphanius*: Matrimonium contrahere & generare, idem scurra ex Satana esse dicit. Vnde etiam plures ex ipsis ab animatis abstinent, quo per simulatam suam vitam aliquos ad suam fraudem

B

illiciant.] *Hos & procul dubio significat B. Clemens Ro.* d. Quidam nuptias respuunt, carnem item & vinum in rebus abominandis ponunt: item nubere, & liberis operam dare prohibent, ac quosdam cibos capere, scilicet vt hac continentia suæ sententiæ prauitatem facilius probare possint. Quidam verò ex ijs docent abstinendum carnibus, non quod parcant animantibus ratione carentibus, sed quòd ea animam rationis participem habere existimant, eosque pœnas cædis daturos, qui ea occidere audent. *Hanc verò doctrinam dæmoniorum, cum Apostolo perpetuò damnauit Ecclesia, quæ nihil naturâ immundum esse, nihil à Satana, sed omnia à Deo creata, benedicta, & valde bona esse credit. Obserua autem quam simulata pietate in Christi gregem graues lupi isti grassarentur, & Ecclesiã Dei, aut Clemens Ro.* veluti vulpeculæ vineam, labefactarẽt.

Lib. 6. const. Apost. ca. 10.

Lib. 6. const.

9. Per fictam huiusmodi continentiam] *Ita vet. cap. 17. co. deleuimus verò* perfecta huiusmodi continẽtia.

QVÆ EST BASILIDIS ARGVMENTATIO.

CAPVT XXIII.

BAsilides autem, vt altius aliquid & verisimilius adinuenisse videatur, in immensum extendit sententiam doctrinæ suæ, ostendens Nun primò ab innato natum Patre, ab hoc autem natum Logon,[2] deinde à Logo, Phronesin, à Phronesi autem Sophiam & Dynamin, à Dynami autem & Sophia virtutes, & principes, & Angelos, quos & primos vocat, & ab ijs primum cælum factum. Dehinc ab horum deriuatione alios item factos, aliud cælum simile priori fecisse, & simili modo ex eorum deriuatione [cùm] alij facti essent,[3] antitypi] eis [qui] super eos essent, aliud tertium deformasse cælum, & à tertio deorsum descendentium quartum, & deinceps, secundùm eum modum alteros & alteros principes & angelos factos esse dicunt, & cælos C C C L X V. quapropter & tot dies habere annum secundùm numerum cęlorum. Eos autem qui posterius continent cælum angelos,[4] quod etiam à nobis videtur,] constituisse ea quę sunt in mundo omnia, & partes sibi fecisse terræ, & earum quæ super eam sunt gentium. Esse autem principem ipsorum eum, qui Iudæorum putatur esse Deus. Et quoniam hic suis hominibus, id est Iudæis, voluit * subigere reliquas gentes, reliquos omnes principes contrastetisse ei & contraegisse. Quapropter &[5] reliquæ resiluerunt]gentes eius genti.[6] Innatum autem & innominatum Patrẽ videntem perditionem ipsorum, misisse primogenitum Nun suum, & hunc esse qui dicitur Christus, in libertatem credentium ei, à potestate eorum qui mundum fabricauerunt. In gentibus ipsorum autem apparuisse eum in terra hominem, & virtutes perfecisse.[7] Quapropter neque passum eum, sed Simonem quendam Cyrenæum angariatum portasse crucem eius pro eo: & hunc secundùm ignorantiam & errorem crucifixũ transfiguratum ab eo, vti putaretur ipse esse Iesus: & ipsum autem Iesum Simonis accepisse formam, & stantem irrisisse eos. Quoniam enim virtus incorporalis erat * æterna innati Patris, transfiguratum quemadmodum vellet, & sic ascendisse ad eum qui [8] misit eum, deridentem eos, cùm teneri non posset, & inuisibilis esset omnibus. Et liberatos igitur eos qui hæc sciant à mundi fabricatoribus principibus, & non oportere confiteri eum qui sit crucifixus, sed eum qui in hominis forma venerit, & putatus sit crucifixus, & vocatus sit Iesus, & missus à Patre vti per dispositionem hanc, opera mundi fabricatorum dissolueret. Si quis igitur (ait) confitetur crucifixum, adhuc hic seruus est, & sub potestate eorum qui corpora fecerunt: qui autem negauerit, liberatus est quidem ab ijs, cognoscit autem dispositionem innati Patris.[8] Animæ autem soli esse salutem: corpus enim natura corruptibile existit.[9] Prophetias autem & ipsas à mũdi fabricatoribus fuisse ait principibus, propriè autem legẽ à principe [ipsorum, eum] qui eduxerit populum de terra AEgypti. Contemnere aũt & idolothyta & nihil arbitrari, sed sine aliqua trepidatione vti eis.[10] Habere aũt & reliquarum operationum vsum indifferentẽ, & vniuersæ libidinis.[11] Vtuntur autem [& hi magia,] & incantationibus, & inuocationibus, & reliqua vniuersa parerga: nomina quoq; quædam affingentes quasi Angelorum annunciant, hos quidem esse in primó cælo, hos autem in secundo, & deinceps nitũtur C C C L X V. mentitorum cælorum & nomina, & principia, & angelos, & virtutes exponere. Quemadmodum & mundus nomen esse in quo dicunt descendisse & ascendisse

C

D

* ex Hæ. 24. adijcere

* ex Hæ. 24. indifferat

[12] Salua-

Universidad de Deusto
Biblioteca

[12] Saluatorem, esse Caulaucau. Igitur qui hæc didicerit, & Angelos omnes cognouerit, & causas eorum, inuisibilem & incomprehensibilem eum [angelis &] potestatibus vniuersis fieri, quemadmodum & Caulaucau fuisse. Et sicut filium [13] incognitum] omnibus esse, sic & ipsos à nemine oportere] cognosci, sed cùm sciant ipsi omnes, & per omnes transeant, ipsos omnibus inuisibiles & incognitos esse. Tu enim (aiunt) omnes cognosce, te autem nemo cognoscat. [14] Quapropter & parati sunt ad negationem, qui sunt tales, imò & magis ne pati quidem propter nomen possunt, cùm sint omnibus similes. [15] Non autem multos scire posse hęc, sed vnum à mille, & duo à myriadibus. [16] Et Iudæos quidem iam non esse dicunt, Christianos autem nondum: & non oportere omninò ipsorum mysteria effari, sed in abscondito continere per silentium. [17] Trecentorum] autem sexaginta quinque cælorum locales positiones distribuunt similiter vt Mathematici. Illorum enim theoremata accipientes, in suum characterem doctrinæ transtulerunt: esse autem principem illorum *ἀβράξας, & propter hoc CCCLXV. numerum habere in se. * Abraxas

ANNOTATIONES.

1. Basilides] *Hunc Alexandria ortum, in Aegypto autem errorum suorum scholas instituisse Adriano imperante, tradit Eusebius: simulq; Castorem Agrippam scriptorem præstantissimum, valentissima refutatione subtile captionum illius viri acumen apertissimè detexisse. Cæterùm, polygraphum fuisse, vt qui viginti quatuor commentariorum libros in Euangelium scripserit, post Clementem Alex. monet idem Eusebius. Tertullianus paulò apertioribus verbis huius hæreses ita extulit:* Basilides dicit summũ Deum nomine Abraxam; quo mẽtem creatã, quam Greci νοῦν appellãt. Inde Verbum, ex illo Prouidentiã, Virtutẽ, & Sapientiã. Ex ipsis inde Principatus, & Potestates, & Angelos factos. Deinde, infinitas Angelorum æditiones & probolas. Ab ipsis Angelis trecentos sexaginta quinq; cælos institutos: & mundum in honore Abraxæ, cuius nomen hunc in se habeat numerum computatum. *Sic quoq; Epiphanius, Theodoretus, & Nicetas.*

Lib. 4. hist. cap. 7.

Li. 4 strom.

2. Deinde à logo] *His delirijs plures deos constituere, imò & ex diabolis deos effingere Basilidem, scribit Clemens Alexand lib. 4 & 5. strom.*

3. Antitypi] *Deleuimus* tanti typi, *authoritate vet. codicis. Est autem ἀντίτυπος idem quod similis & eiusdem formæ.*

4. Quod etiam à nobis videtur] *Deleuimus*, qui à nobis videntur, *authoritate vet. codic. emendationem probantibus Theodoreto atque Niceta. Ille enim habet*, hoc cælum vltimum, quod à nobis videtur. *Iste verò*, quod aspectabile nobis est.

5. Reliquæ resiluerunt gentes] *Expunximus* residuæ ruerunt, *autho. vet. co. locum verò illustrat Epiphanius:* Hanc gentem, etiam aliæ gentes bello impetiuerunt, & multa mala ipsi intulerũt, propter aliorum angelorum æmulationẽ, quoniam propulsati velut contempti ab ipso, etiam ipsi proprias gentes, contra gentem Israel commouerunt. *Theodoretus:* Iudæorum administrationẽ sortito, volenti autem suis gentibus omnes gentes subijcere, alios principes restitisse. *Tertullian.* In vltimis quidem angelis, & qui hunc fecerũt mundum, nouissimum ponit Basilides Iudæorum Deum: id est, Deum legis & Prophetarum, quem Deum negat, sed angelum dicit. Huic sortitò cõtigisse semen Abrahæ, atq; ideò hunc de terra Ægypti, filios Israel in terram Chanaan transtulisse. Hunc turbulentiorem præ cæteris angelis, atque ideò & seditiones frequenter & bella concutere, sed & humanum sanguinem fundere.

Contra hæres. 34.

Lib. 1. hæret. fab.

Li. de præsc.

6. Innatum autem] *Theodoretus:* Ingenitũ autem hęc videntem, primogenitam mentem suã misisse, quam etiam Christum appellauit, vt seruaret eos, qui vellent credere. *Subscribit Nicetas.*

Lib. 1. hæret. fab.

7. Quapropter neque passum] *Tertullianus:* Hunc passum apud Iudæos non esse, sed vice ipsius Simonẽ crucifixum esse; vnde nec in eum credendum esse, qui sit crucifixus, ne quis constituatur in Simonem credidisse. *Sed eo longè apertius Epiphanius:* Confingit nobis aliũ fabulæ ac dramatis actum, non Iesum passum esse asserẽs: sed Simonem Cyrenęum. Nam quoniam dum Dominus è Hierosolymis exturbaretur, vt Euangelij series habet, coegerunt quendam Simonẽ ad portandam crucem: hinc reperit vt nequitiei suę tragœdiam cõfingeret. Et illum, inquit, in eo, quod portabat crucem, transformauit in suam speciem, & seipsum in Simonem, & pro seipso tradidit Simonem, vt crucifigeretur. Cùm autem ille crucifigeretur, stabat ex opposito inuisibilis Iesus, deridens eos, qui Simonem crucifigebant. Ipse verò discessit ad cælestia, tradito Simone ad crucifigendum & illæsus processit ad cælum. Verùm ipse Simon crucifixus est, & non Christus, &c. *Nicetas verò sic impietatem istam refellit:* Si Cyrenensis ille passus est, quis alter ille fuit, qui surrexit à mortuis? Vulnera quæ in cruce acceperat ostendit Apostolis? Deniq; cum corpore in cælos ascendit?

Li. de præsc.

8. Animæ autem soli] *Tertull.* Carnis resurrectionem grauiter impugnat, negans salutem corporibus repromissam.

9. Prophetias autem] *Theodor.* Prophetias quoq; dixit ab angelis esse factas: legem autem fuisse latam à Principe Iudæorum.

Lib. hæret. fab.

10. Habere autem] *Epiphanius:* Sed & hinc omni immundicia profectum capiente, quę à Simone Mago initium accepit, omne studium malitiei ac petulãtiæ discipulos suos perficere præcepit hic erro, & viros ipsi fidem habentes, cum mulieribus multiplicem quandam mixturam praui propositi docet. Quare dicit Apostolus propter hos & similes ipsis, reuelari iram Dei & iustum iudiciũ, super eos, qui veritatem in iniustitia detinent. Propter hanc enim causam, voluptatis scilicet, multi in hæresim delabũtur, cũ reperiant locum licenter perficiendi voluptatem suam in turpibus operationibus.

Contra hæres. 34.

Rom. 1.

11. Vtuntur autem & hi magia] *Locum hunc cum*

Lib. 1. hæret. fab. *cum emendatione ex vetere codice sic explicat Theodoretus:* Porrò autem hi quoque, sicut qui Menandri & Simonis sectam sequuntur, incantationibus & præstigijs, & omnis generis imposturis vtuntur. *Epiphanius verò*, Quin & magicis artibus accuriosi tatibus impostor ille addictus esse non desijt. *Itaque pro* imaginibus *reposuimus* magia.

Cont. hæres. 24.

Lib. 1. hæret. fab.

Lib. de hæres.

12. Saluatorem esse Caulaucau] *Theodoretus:* Seruatorem autem & Dominum Caulacuam nominant. *Damascenus de Nicolao Antiochen. d.* Hic in mundum inuexit quædam barbara nomina, vt Caulacauchus & Protonicus, aliaque permulta. *Epiphanius*, Alij χαυλαυχαυχ glorificant, principem quendam hunc sic appellantes, decipere conãtes imperitos per nominum terriculamenta, & confictã barbaram nominis appellationem. *Et post pauca:* Sed & de Caulaucauch, quis legentium, non riserit? quod dictiones Hebraicè probè dictas, & Græcè rectè expositas, & nunc apud eos qui Græcè norunt manifestas, & nihil obliqui habentes: ipsi in idolorum effictiones, & in formas, & in subsantiuos principatus, &, vt ita dicam, statuarum figmenta efformant, apud simplices per imaginationem errorem dispergentes, ad turpis & fabulosæ artis ipsorum conseminationem. Caulaucauch enim in Isaia scriptum est, & est quædam dictio in duodecima visione, vbi dicit ϑλίψιν ἐπὶ ϑλίψιν, ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδα, ἔλα μικρὸν ἔλα μικρὸν προσδέχου. *Id est*, afflictionem ad afflictionem, spem ad spem, adhuc parum adhuc parum assume. *Sic enim Septuaginta, quos imitatur, Græcè reddiderunt verba ista Hebraica,* צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שם *Quæ sic de verbo ad verbum vertit Sanctes,* Præceptum post præceptum, præceptum post præceptum: Linea post lineam, linea post lineam: parum ibi, parum ibi. *Communis translatio:* Manda remanda, manda remanda: expecta reexpecta, expecta reexpecta: modicum ibi, modicum ibi. *Porrò verbis illis Isaias Iudæorum impietatem describit, qua Prophetarum voces, & comminationes cum dicterijs excipiebant, & mimesi quadam imitabantur cum contemptu & irrisione. Vel, vt alijs placet, socordiam & ignorantiam populi arguit, qui velut pueri, pedetentim docendus erat, singulis diebus singula præcepta diuina tradenda, vt solent instituti infantes, quorum captus est admodum exiguus. At impostores isti, ignota sibi, aut saltem rudioribus verba, velut grandia mysteria continerent, populo inculcabant.*

Cap. 28.

13. Incognitum] *Deleuimus* cognitum, *authoritate veter. Codic. &* oportere, *pro*, oportet *legimus.*

14. Quapropter & parati] *Tertullianus:* Martyria negat esse facienda. *Epiphanius:* Rursus autem asserit non oportere martyrium subire. Qui enim Martyrium subit, mercedis exors reperietur, cùm Martyrium sustineat, pro eo, qui hominem fecit. Sustinet enim martyrium pro crucifixo Simone, &c.

Li. de præsc.

15. Et Iudæos quidem] *Epiphanius:* Quod si ipse & sodales eius interrogentur, Iudæos quidem seipsos non amplius esse dicunt: Christianos autem nondum factos esse, sed negare semper habere autem in seipso tacitè fidem & nemini ostendere, &c.

Contra hæres. 24.

16. Non autem multos] *Epiphanius:* Iubet autem solùm de Patre & suo mysterio, nemini reuelare, sed silentio in seipsis continere. Vni verò de mille reuelare, & duobus de decem millibus. *Theodoretus:* Hæc autem dicunt esse ineffabilia, & nec ab omnibus capi aut comprehendi posse, præterquam ab vno ex mille.

17. Trecentorum autem] *Hunc locum ita imitatus est Theodoretus:* Dicit autem Principem ipsorum esse Abraxax; nominis enim suppu- tatio trecentorum sexaginta quinq; numerum significat. *Eadem habet & Damasce. Augustin. verò in partium supputatione, diutius immoratur ita scribens.* Basilides trecentos sexaginta quinq; cælos esse dicebat, quo numero dierum annus includitur. Vnde etiam quasi sanctum nomen commendabat, quod est ἀβράξας: cuius nominis literæ secundum Græcam supputationem, eundem numerum complent. Sunt enim septem, α, & β, & ρ, & α, & ξ, & α, & ς: id est, vnum & duo, & centum & vnum, & sexaginta & vnum, & ducenta, quæ fiunt in summa, trecenta sexaginta quinque. *Epiphanij prolixior tractatio, in qua etiam Irenæum nominatim appellat, in idem redit. Porrò, Beatus Hieronymus asserit* Mithram, *sub eodem numero aliarum literarum, Ethnicis esse, quam Basilides portentoso nomine vocat* Abraxan.

Li. 1. hæret. fab.

Contra hæres. 24.

Lib. de hæres.

Lib. 1. com. in Amos.

Caterùm, Baronius vir doctissimus & lectissimus Appendice ad secundum Tomum Annalium, ex inscriptionibus cuiusdam gemmæ è ruderibus eruta, contendit legendum potius ABRACAZ, *seu* ABRASAX, *quàm* ABRAXAS: *& eundem Basilidi loco fuisse summi Dei, cuius & imagines amuleti loco suis exhiberet planè monstrosas, vt ex ea, quæ gemma contineatur apparet; ac proinde summo iure damnatas fuisse ab Ireneo. Legit enim ille in hoc Irenæi capite:* Vtuntur autem imaginibus: *emendationemq; tam veteris codicis, quàm Epiphanij ac Theodoreti non sequitur: sed propriam sententiam.*

QVÆ EST CARPOCRATIS DOCTRINA, & quæ operationes eorum, qui ab eo sunt.

CAPVT XXIV.

CArpocrates autem & qui ab eo, mundum quidem, & ea, quæ in eo sunt, ab Angelis multo inferioribus ingenito Patre, factum esse dicunt. Iesum autem è Ioseph natum, & qui similis reliquis hominibus fuerit; distasse à reliquis secundùm id, quod anima eius firma & munda cùm esset, commemorata fuerit

ta fuerit quæ visa essent sibi in ea [† circumlatione,] quæ fuisset in ingenito DEO: & propter hoc *ab eo missam esse ei virtutem, [vti mundi fabricatores] effugere posset, & per omnes transgressa, & in omnibus liberata, ascenderet *ad Deum,[2] & ea, quæ similia ei *amplecteretur similiter.[3] Iesu autem dicunt animam in Iudæorum consuetudine nutritam contempsisse eos, & propter hoc virtutes accepisse, per quas euacuauit, quæ fuerunt in [pœnis] passiones quæ [inerant] hominibus. Ea igitur, quæ similiter atque illa Iesu anima, potest cõtemnere mundi fabricatores archontas, similiter accipere virtutes ad operandum similia. Quapropter & ad tantum elationis prouecti sunt, vt quidam quidem similes *se esse dicant Iesu: quidam autem adhuc [&] secundùm aliquid illo fortiores, qui sunt distantes ampliùs quàm illius discipuli, vt puta quàm Petrus & Paulus, & reliqui Apostoli. Hos autem in nullo deminorari à Iesu. Animas enim ipsorum ex eadem circumlatione deuenientes, & ideò similiter contemnentes mundi fabricatores, eadem * dignas habitas] esse virtute, & rursus in idem abire. Si quis autẽ plus quàm ille contempserit ea, quæ sunt hic, posse meliorem quàm illum esse.[5] Artes enim magicas operantur & ipsi, & incãtationes, philtra quoq; & charitesia, & paredros [&] oniropompos, & reliquas malignationes, dicentes se potestatem habere ad dominandũ iam principibus & fabricatoribus mundi huius. Non solùm autem, sed & his omnibus, quæ in eo sunt facta.

[6] Qui, & ipsi ad *detrectationem diuini nominis & Ecclesiæ, quemadmodum & gentes à Satana præmissi sunt, vti secundùm alium [& alium] modum, quæ sunt illorum audientes homines, & putantes omnes nos tales esse, auertant aures suas à præconio veritatis. Aut vt videntes quæ sunt illorum, omnes nos blasphement, in nullo eis communicantes, neq; in doctrina, neque in moribus, neque in quotidiana conuersatione. Sed vitam quidem luxuriosam, sentẽtiam autem impiam ad velamen malitiæ ipsorum nomine *abutuntur, quorum iudicium iustum est, recipientium dignam suis operibus à Deo retributionem: & in *tantum insania effrænati sunt, vti & omnia quæcunq; sunt, irreligiosa & impia potestatem habere operandi se dicant. Sola enim humana opinione negocia mala & bona dicunt. Et vtique secũdùm transmigrationes in corpora oportere in omni vita, & in omni actu fieri animas,[7] si non præoccupans quis in vno aduentu omnia agat semel ac pariter: quæ non tantùm dicere & audire non est fas nobis, sed ne quidem in [mentis] conceptionem venire, nec credere si apud homines conuersantes in his[8] quæ sunt secundùm [nos ciuitates, tale aliquid agitatur, vti secundùm quod] scripta eorum, dicunt in omni vsu vitæ factæ animæ ipsorum, exeuntes in nihilo adhuc minus habeant. Ad operandum autem in eo ne fortè[9] propter eam, quod deest libertati *aliqua re cogantur iterum mitti in corpus, propter hoc dicunt Iesum hanc dixisse parabolam:[10] Cùm es cum aduersario tuo in via, da operam vt libereris ab eo, ne fortè te det iudici, & iudex ministro, & minister mittat te in carcerem. Amen dico tibi non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem. Et aduersarium dicunt vnum ex Angelis, qui sunt in mundo, quem diabolum vocant, dicentes factum eum ad id vt ducat eas, quæ perierunt animas [in] mundo, ad principem. Et hunc dicũt esse primum ex mundi fabricatoribus, & illum altero angelo, qui ministrat ei, tradere tales animas, vti in alia corpora includat. Corpus enim dicunt esse carcerem. Et id quod ait, Non exies inde quoad nouissimum quadrantem reddas, interpretantur, quasi non exeat quis à potestate Angelorum eorum, qui mundũ fabricauerunt;[11] sed sit] transcorporatum semper quoadusque in omni omnino operatione, quæ in mundo est, fiat: & quum nihil defuerit ei, tum liberatam eius animam eleuari ad illum Deum, qui est supra angelos mũdi fabricatores. Sic quoque saluari & omnes animas, siue ipsæ præoccupantes in vno aduentu in omnibus misceantur operationibus, siue de corpore in corpus transmigrãtes, vel immissæ in vnaquaque specie vitæ adimplentes et reddentes debita, liberari: vti iam non fiant in corpore.

[12] Et, si quidem fiant hæc apud eos, quæ sunt irreligiosa, et iniusta, et vetita, ego nequaquam * credo. In conscriptionibus autem illorum sic cõscriptum est, et ipsi ita exponunt, Iesum dicentes in mysterio discipulis suis et Apostolis seorsum locutum, et illos expostulasse, vt dignis et assentientibus, seorsum hæc traderent, per fidem enim et charitatem saluari. Reliqua verò indifferentia cùm sint, secundum opinionem hominum quædam quidem bona, quædam autem mala vocari, cùm nihil natura malum sit.

[13] Alij verò ex ipsis signant, cauteriantes suos discipulos in posterioribus partibus extantiæ dextræ auris.[14] Vnde et Marcellina, quæ Romam sub Aniceto venit, cũ esset huius doctrinę, multos exterminauit. Gnosticos se autẽ vocant,[15] * etiam imagines quasdã quidem depictas, quasdam autẽ et de reliqua materia fabricatas habent, dicentes formã Christi factã à Pilato, illo in tempore quo fuit Iesus cum hominibus, et has coronant, et proponunt

A proponunt eas cum imaginibus mundi philosophorum, videlicet cum imagine Pythagoræ, & Platonis, & Aristotelis, & reliquorum; & reliquam obseruationem circa eas similiter vt Gentes faciunt.

ANNOTATIONES.

Lib. 1 hæret. fab. Lib. de anim.

1. Carpocrates] *Hunc genere Alexandrinum fuisse tradit Theodoretus; magum autem & impurum fornicarium Tertullianus; alios verò omnes hæreticos morũ improbitate eundem superasse: quippe qui ex Simonis, Menandri, Saturnili, Basilidis & Nicolai sentina, sordes hauserit, & sectam inde constituerit, quam Gnosticorum nominauit, testis est Epiphanius.*

Contra hæres. 27.

† Circumlatione] *Theodoretus*: Dominum Iesum ex Ioseph & Maria natum esse dicebat, sicut & alij homines; virtute autem fuisse insignem, B vt qui puram habebat animam & memorem suæ cum ingenito cõsuetudinis. *Epiphanius quoq; correctiones ex vetere codice adhibitas agnoscens*: quando quidem, *ait*, validam præ cæteris hominibus habebat animam, & memoria tenebat ea, quæ visa erant ab ipsa supernè, quando & in circumferentia ignoti illius patris erat, demissæ sunt (inquiebat Carpocras) ab eodem patre in animam ipsius virtutes, quo visorum ab ipsa recordata & potentia corroborata, angelos mundi fabricatores effugeret, *&cæt. Pro* circulatione, circumlatione *reposuimus: vt mox pro*, vt in mundi fabricatoribus, vti mundi fabricatores.

2. Et ea quæ] *Epiphanius*: Quin & similes ipsi animas; æqualia ipsi amplexas, eodem modo liberatas, sursum volasse ad ignotum patrem, *& cæt. Damascenus*: Quod si quis similia, quæ *IESVS* gereret; eum illius similem esse di- C cebat.

3. Iesu autem dicunt animam] *Hunc locum ad mediam vsque partem capitis huius, bisdem verbis transcripsit Epiphanius contra hæres. 27. quæ ne pagínas oneremus, adducere non libet. Eius verò authoritate, & veteris codicis consensu, pro* peius, *reposuimus* pęnis, *& pro* erant, inerant hominibus.

4. Dignas habitas] *Ita legit vetus codex: Epiphanij interpres*, eadem virtute dignæ factæ. *Itaque deleuimus* dignos habitos.

Lib. 1 histor. cap. 17.

5. Artes enim magicas] *Hanc sententiam sic exprimit Eusebius*: Isti magicas Simonis præstigias non ex occulto quidem, vt ille, sed iam in apertum iure proferendas censuerunt: & non modò philtris amatorijs curiosè ab illis elaboratis, & quibusdam dæmonibus, qui eorum animis nefaria iniecêre somnia, quiq́ue illis assessores extitêre, verùm etiam alijs non dispari- D bus ineptijs, se iam tanquam rebus maximi ferè momenti & ponderis nobilitarunt.

Contra hæres. 27.

6. Qui & ipsi ad detrectationẽ] *Epiphanius*: Sunt autem à Satana subornati ac producti, in opprobrium ac scandalum Ecclesiæ Dei. Indiderunt enim sibijpsis cognomen Christianorum, ad hoc vt Gentes per ipsos offendantur, & sanctæ Ecclesiæ Dei vtilitatem & veram præ dicationem, propter illorum nefaria facta & incomparabilem improbitatem auersentur, & vt gentes ipsorum assiduò nefaria opera considerantes, putent etiam sanctas Dei Ecclesias tales esse, & auertant, velut dixi, aures à Dei & veritatis doctrina, & cæt. *De ijsdem quoque conqueritur Eusebius libro quarto histor. capite septimo, & longè ante hos, Iustin. mart. in colloquio cum Tryphone o-mnium grauissimè.*

7. Si non præoccupans] *Ista hæc explicatius narrat Theodoretus.* Cùm Pythagoricas à corporibus in corpora traiectiones admisissent, quod ei cõnexum à Pythagora dicebatur, non admiserunt. Pythagoras enim dicebat animas quæ peccarant, mitti in corpora, vt & pœnas darent, & ritè expiarentur. Dicunt enim animas mitti in corpora, vt omne genus libidinis & petulantiæ peragant, eas ergo, quæ in vno descensu impleuerint, non egere alia missione: quæ autem parum peccarunt, & bis mitti, & ter, & sæpius, donec omnia vitiorum genera impleuerint. *Lib. 1. hæret. fab.*

8. Quæ sunt secundùm nos ciuitates] *Septem vocabula, quæ ex vetere cod. adiecimus, agnoscit Epiphanius, & sententiam longe apertius explicat.* Ita habent ipsorum libri, *inquit*, vt si quis prudentia præditus legat, admiretur, ac stupeat, & non credat, quod hæc sic ab hominibus fiant, non solùm his, qui ciuitatem nobiscum inhabitant; sed etiam his, qui cum bestijs & similibus bestijs ac pecoribus, fermè dixerim, quæ canes ac sues faciunt, facere audent. Aiunt enim oportere his omnibus penitus vti, vt ne egressæ animæ aliquo opere relicto, ea de causa reuertãtur in corpus rursus ad faciendum ea, quæ non fecerunt. *Contra hæres. 27.*

9. Propter eam] *vetus codex subindicat legendũ*, propterea quòd deest libertati aliqua res.

10. Cùm es cum aduersario] *Hunc Euangelij locum & fusissimè & præclarè discutit Tertullianus libro de anima, contra huius Carpocratis opinionem.*

11. Sed sit] *Expunximus* sic, *authoritate veteris codicis, probante id quoque Epiphanio.*

12. Et si quidem fiant hæc] *Cum laudis digna præfatione hæc ex Irenæo transcripsit Theodoretus vsq; ad illud*, alij verò ex ipsis signant. *Lib. 1. hæret. fab.*

13. Alij verò ex ipsis] *Epiph.* Caterùm, signaculum per cauterium, aut nouaculam, aut fibulam immittunt ac incutiunt Carpocratiani in dexteram inferiorem auriculam ijs, qui ab ipsis decepti sunt. *Symbolis insuetionibusq; istis externis, opinor, vtebantur, vt primo occursu eiusdem secum factionis affectas agnoscerent, consilia communicarent, & promiscuis concubitibus miscerentur. In his verò nec à variarum Gentium moribus recedebant, quarum meminit Tertull. lib. de velandis virginibus*, Garamantes pennis, strobulis Barbaros, cicadis Athenienses, cirris Germanos, & stigmatibus Britones, *insignitos fuisse narrans. Signum quoq; inter Gnosticos Epiphanius tradit extitisse virorum ad fœminas, & fœminarum ad viros: in extendendo manum ad saltationem, videlicet subter palmam contrectationem quandam titillationis, per hoc se inducere ostendentes, quòd eiusdem religionis esset, qui accesit. Hinc igitur mutua cognitione accepta, statim ad epulationem conuertuntur. Vbi compotarunt, et venas impleuerunt, ad œstrum se conuertunt. Et vir quidẽ concedens vxorem alteri, ad ipsam dicit*, Surge, fac dilectionem cum fratre & cæt. *Postremò, stigmata illa, obedientiæ & seruitutis perpetuæ signa erant, quibus secta illi quasi sacramento nomina dabant, à qua deficere nunquam liceret. Sic dudum seruo Hebræo, qui anni* Contra hæres. 26.

Exod 21. Deut. 15.

Apoc. 13.

septimi beneficio noluisset liber exire, seruitutem libertati anteponens, subula aurem ad ostium perforare lex iubebat. Cæterùm, præcursores certè Antichristi agebant Gnostici, quem suos in dextera & fronte signaturum prædixit sacra Ioannis reuelatio. An verò recentiores, veteribus illis meliores sint, iudicent qui mores eorum melius explorarunt.

14. Vnde & Marcellina] *vt Apostoli piarum mulierum operâ vsi sunt ad ciborum præparationem, & mulierum infidelium contubernia priuatim erudienda, semota omni turpitudinis suspicione, aliisq; pijs officijs, atq; ideò Presbyteras & Diaconissas illos instituisse constat: sic & Pseudoprophetæ isti latius virus suum dispergebant, & vtrumq; sexum corrumpebant impudicarum mulierũ ministerio. Marcellinæ autem huius meminerunt etiam Epiphan. & Augustin. Hieron. id genus bestiarum catalogum contexuit, quem hic addere libet:* Simon Magus hæresim condidit Helenæ meretricis adiutus auxilio; Nicolaus Antiochenus omnium immundiciarum repertor, choros duxit fœminarum; Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet; Apelles Philomenen comitem suarum habuit doctrinarum; Montanus immundi spiritus prædicator, multas Ecclesias per Priscam & Maximillam nobiles & opulentas fœminas, primùm auro corrupit, deinde hæresi polluit. Arius vt orbem deciperet, sororem principis prius decepit. Donatus per Africam, vt infelices quosque fœtentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adiutus est. In Hispania Agape Elpidiũ, mulier virum, cæcum cæca duxit in foueam, successoremque sui Priscillianum habuit, cui iuncta Galla, alterius & vicinæ hæreseos reliquit hęredem.

Clemens Ro. lib. 2. const. Apo. ca. 32. & lib. 3. ca. 15.

Epist. ad Ctesiph.

Optatus lib. 1. contra Parm.

15. Et imagines quasdam] *Augustinus:* Sectæ Simonis fuisse traditur socia quædam Marcellina, quæ colebat imagines Iesu, & Pauli, & Homeri, & Pythagoræ adorando incensumq; ponendo. *Theodoretus:* Qui sectæ Simonis erant, cũ statuam eius in Iouis figuram construxissent, Helenæ autem in Mineruæ speciem, eis thura adolebant, ac libabant, & tanquam deos adorabant. *Epiphanius:* Habent imagines per colorẽ depictas, quidam etiam ex auro, & argento ac reliqua materia, quas sanè imagines Iesu esse dicunt, & sub Pilato factas esse: habent autem eas occultè. Insuperque Philosophorum quorundam Pythagoræ, Platonis, Aristotelis, & aliorum, cum quibus etiam alias imagines Iesu collocant, collocatasque adorant, & Gentium mysteria perficiunt. Qui verò sunt Gentium mores alij, quàm sacrificium atque alia?

Lib. de hæres. fab.

Lib. 1 hæret. fab.

Contra hæres. 27.

Plurimas igitur ex Patribus & iustissimas rationes audis, quibus permotus Irenæus Gnosticorum imagines reprobat: siquidem more gentium thure & sacrificijs eis libabant, & tanquam viuentes deos, supremo cultu adorabant, creaturæ seruientes potius quàm Creatori. Deinde prophanorum & impiorum simulacra illas miscebant, Christo Deo Saluatori nostro illos æquantes. Postremò, dum occultè illas adseruabant, cùm per Ethnicos palam liceret, facilè quisq; sibi persuadebit monstrosas, & propudiosas fuisse; maximè cùm talem Christum illis figuris exprimerent, qualem portentosis animi opinionibus eum esse confingebant.

Magdeburgenses itaq; & Gallasius, qui ex hoc Irenæi loco contendunt, tunc temporis nullum imaginum Christi & Apostolorum vsum in Ecclesia fuisse, nec veterum testimonijs, aut exemplis cõprobari posse: vel crassissima ignorantia laborant, vel certè impudentissimo mẽdacio omnibus studeant imponere.

Non dissimili impietate ac insciția in publico Mompelgartensi colloquio palam Beza clamauit: Ecclesiam veterem picturis caruisse. *Insuper,* Ecclesiam primitiuam trecentis annis vsum imaginum non habuisse. *Prorupit rursum in istas, etiam Lutheranis adstantibus horrendas & execrandas voces:* fateor me ex animo Crucifixi imaginem detestari, ideò eam non possum ferre, &c.

Ego autem contra, apertissimis & validissimis assertionibus, quod primum asserunt, falsum esse, & Christi, Apostolorumque seculo, pium & publicum vsum venerandarum imaginum inter Christianos fuisse euincam.

1. Nicodemum illum, qui noctu primũ tesum conuenit, & eusdẽ postea corpus passionis cruciatibus laniatum, de cruce deposuit, proprijs manibus crucifixi imaginem sibi efformasse, *eamq; ante mortem Gamalieli tradidisse asseruandam, & hunc Iacobo; Iacobum Simeoni; istumque sibi succedenti Zacheo; sicque deinceps conseruatam, quoadusque Iudæi in Berytho Syriæ vrbe, omnia passionis Dominicæ probra in eandem renouarunt, plurib' inde cõsequutis miraculis; elegãtissimo libro ante annos 1260. docuit magnus ille Athanasius: quem perlectum ante annos octingentos, omnium Patrum suffragijs excepit vniuersalis Nicena Synodus.*

Lib. de Rege Abagaro, alias Augaro, qui fama curationum Christi permotus, consequendæ sanitatis ergò, Ananiam cursorem expeditum ad eum misit. Sed cùm pro votis res minimè succederet Regi, vt desiderio quo flagrabat, vel ex parte faceret satis, pictorem eximium misit, qui CHRISTI faciem effictam accuratè, afferret. At cùm pictor ob splendorem vultus, opus non posset absoluere; Saluator textum lineum petijt, in eoq; expressam faciei imaginem ad Regem misit. Hãc adhuc sua ætate, non sine populi veneratione Edessæ conspexisse, Leo Constantinopolitanus lector coram vniuersali synodo Nicena confirmauit.

Euagr. lib. 4. hist. c. 27. Nicep. lib. 14. hist. c. 44. Lib. 6. cap. 10. Lib. 14. cap. 2.

2. Superstes adhuc cum Apostolis peregrinabatur Christus, cùm mulier illa, quam à profluuio sanguinis curauerat, in Cæsarea Palestinæ in monumentum accepti beneficij illius, imaginem æream palam erexit, *quam Eusebius illic adhuc stantem conspexit, simulque alias Petri & Pauli à christianis religiosè conseruari. Imò testantur Historia Eusebium proximè sequutæ, illas Christi & Hemorrhoissæ statuas, ad nostra tempora vsque Iuliani Apostatæ permansisse; qui, vt Iconoclastarum auum decebat, sicut Christianæ fidei, ita Christi & sanctorum imaginibus bellum indixerat.*

Lib. 7. hist. c. 14. Euseb. lib. 7. hist. c. 18. Sozomenus lib. 5. hist. cap. 21.

3. Accidit Apostolorum ipsorum constitutio in Synodo Antiochena, cuius summa talis est: περὶ τῶ μὴ πλανᾶσθαι τοὺς σωζομένους εἰς τὰ εἴδωλα· ἀλλὰ ἀντεικονίζειν τὴν θεοειδεστάτην ἀχραντον χειροποίητον εἰκόνα τῆς ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ τῶν ἁγίων θεραπόντων ἀνέκαθεν τῶν εἰδώλων τῶν Ἰουδαίων, *& cæt. Id est,* Non debere seruatos circa idola errare; sed pro eis incontaminatam veri Dei simul & hominis, Saluatorisque nostri IESV CHRISTI, & seruorum ipsius, manibus efformatam imaginem, contra idola & ludæos erigere, &cæt. *Tria verò hic diserte notata habes. Primum, Christi Domini, & seruorum eius manibus efformandas esse imagines: deinde, idolorum districtam prohibitionem; postremò, Gentium idolomanie, & Iudæorum superstitioni opponendas esse Christi, & Sanctorum imagines. Hunc autem Apostolicum canonem, germanum esse, non recens vnus, & alter mangulo affirmant; sed propè innumerabiles, qui in publico totius orbis theatro ante octingentos annos conuenerunt Patres, synodo Nicena posteriore. Hoc quoque canone innixus Basilius magnus, ante 1270. asserut,* imaginũ vsum ab Apostolis emanasse; *simulq; eo adhuc antiquior Eusebius,* à maioribus prodijsse confirmans; *& Pamphilus martyr vtroq; superior, hanc Apostolorum constitutionẽ, cum pluribus aliis se in Origenis bibliotheca reperisse testatur.*

Epist. ad Dardan. Lib. 7. epist. 89. Lib. 1. de virg. cap. 11. Tarrhæus lib. 1. de vit. Origen. apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 36. Basilius in Reuerendum. Sozomenus lib. 5. hist. cap. 21.

4. Subiungam Damascenj, Euagrij, & Nicephori ex archiuis Edessæ ciuitatis depromtam narrationem, de orthodoxi

Lib. 4. hist. c. 26. Lib. 4. hist. c. 27.

tanda cælestis animæ occurreret effigies. *Misit præterea ad eundem hos versus, quos imagini Crucifixi eo loci erecta adscribi curaret.*

Cerne coronatã Domini super atria Christi
Stare crucem, duro spondentem celsa labori
Præmia: tolle crucem, qui vis auferre coronam.

Et ad alias crucis imagines in ingressu basilicæ:

Ardua floriferæ crux cingitur orbe coronæ,
Et Domini fuso tincta cruore rubet:
Quęq; super signum residentcęleste colũbę,
Simplicibus produnt regna patere Dei.

Damasus etiam ea ætate res gestas superiorum Pontificum colligens, Ioannis Baptistæ confessionem, ex argento auream. Item, & crucis imaginem, Hilarium, qui longè eum præcesserat, fecisse narrat.

De vitis Pontificum.

Hieronymus quoq; Paulam magno pietatis ardore montem Caluariæ conscendisse narrat, & prostratam ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorasse.

In epitaphio Paulæ.

Veluti malum in naui, crucem erectam in Ecclesia esse, qua inter sæculi naufragia seruatur incolumis, *concionabatur Ambrosius.* Ser. 55.

Eximium poëtam Christianum Prudentium præterire non possum; qui certamina martyrum exprimentes imagines in templis collocatas versibus cecinit, cùm genibus ad Sãcti Cassiani martyris tumulum aduolueretur.

Erexi ad cælum faciem, stetit obuia contra
Fusis colorum picta imago martyris.
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus
Ruptam minutis præferens punctis cutẽ.
Innumeri circum pueri, miserabile visu,
Confossa paruis membra figebant stilis.
Aedituus consultus ait, quod prospicis hospes,
Non est inanis aut anilis fabula,
Historiam pictura refert, quæ tradita libris,
Veram vetusti tẽporis monstrat fidẽ: &c.

Carmine de passione B. Cassiani martyris.

His omnibus superior Lactantius, his lectissimis versibus (quos & Gyraldus, & antiqua exemplaria probant esse germana) docet qua pietate Christi de cruce pendentis imago, in templis publicè erecta sit contemplanda, quando Christum ita loquentem inducit:

Quisquis ades, medijq; subis in limina tẽpli,
Sisse parũ, insontẽq; tuo pro crimine passũ
Respice me, me conde animo, me in pectore serua &c.

Carm. de pass. Christi.

Et paulò post medium.

Cerne manus clauis fixas, tractosq; lacertos,
Atq; ingens lateri vulnus, cerne inde fluorẽ
Sanguineum, fossosq; pedes, artusq; cruẽtos,
Flecte genu, lignúq; crucis venerabile adora
Flebilis, innocuo terramq; cruore madentẽ
Ore patens humili, lacrymis suffunde suborris, &c.

Tertullianus denique, vir Apostolicorum tẽporum, iam tunc publicum & in sacris conuentibus fuisse imaginum vsum ostendit manifestè scribens, etiam in ipsis sanctis calicibus insculptas fuisse Christi instar boni pastoris ouẽ aberrantem in humeros referentis effigies.

Lib. de Pudicitia, cap. 7. & 10.

Huc vsq; Latinos Patres, impudens mendaciũ Caluini retegentes audiuimus; addamus iam, si placet, vt omni ex parte communicatur, eiusdem ætatis & Græcos. Imperante Theodosio, B. Theodoretus Cyri Episcopus, Simeonem Stylitem tanta sanctitatis fama nobilitatum scripsit, vt Romani in omnibus etiam officinarum vestibulis, & porticibus eius imagines collocarẽt, securitatem & custodiam quandam rebus suis præstare arbitrati.

In vita Simeonis.

Universidad de Deusto Biblioteca

At ille ipse est Simeon, qui ante Theodoreti tempora, epistola ad Iustinum Imperatorē, grauissimè fuerat conquæstus de Samaritis, qui in Christi Domini nostri imaginem, eiusque Matris, infando facinore grassari fuerant.

Lib 5. Apol. pro Christ.

Addam pulcherrimum Leontij Neapolis Episcopi suffragium. Sicut Iacob *inquit,* accipiens à filijs vestē Ioseph sanguine conspersam, cum lacrymis eā osculatus est, per eam arbitratus se Ioseph osculari, & in manibus habere: sic & omnes imaginē Christi, aut Apostoli, aut Martyris tenentes, ipsum Christum, aut Martyrem videmur nobis animo complecti.

Epist. ad Iul. in Actis Concil. Niceni.

Basilium magnum aute hos omnes, historias imaginum sanctorum Prophetarum, Apostolorū, & Martyrum in omnibus per Orientem Ecclesijs erectas sese suscepisse, & palam honorasse, vt ab Apostolis traditum fuerat, *idem sibi ipse testis est.*

Se. de patriarcha Abraham in conc. Nic.

Eius frater Gregorius Nissenus, non infrequenter passionis Christi figuram cum lacrymis intuebatur, *adeò efficaciter ob oculos historiam pictura ponebat.*

In eutomio Meletij.

Istic non inferior Chrysostomus, B. Meletij imaginem in annulis, poculis, phialis, thalami parietibus, & alijs locis, multos effinxisse, vt corporis sanctissimi viri formam vbique conspicerent, *& narrat & laudat. Quin & se* ex cera confictam imaginem, pietate plenam amasse *non dissimulat.*

Brat quod vete. & non Test. vnus sit legislator. Orat. 4. contra Arria.

Athanasius omnem imaginibus exhibitum honorem ad prototypum referri docet.

Denique his omnibus superior Eusebius, imperatorem Constantinum tanto diuini amoris ardore incensum refert, vt etiam in medio foro vrbis Constantinopol. Danielem cum leonibus in ære incisum, auriqué laminis splendescentem; simulque in ipso palatij introitu, in maxima tabula, salutaris Christi passionis insigne ex lapillis pretiosis cu

Lib. 3 de vita Constan. cap. 48.

iusque modi auroque multo politè elaboratis, confectum, figendum curauerit. *Euicimus ergo ex Latinæ & Græcæ Ecclesiæ præstantissimis plurimisq; Patribus, non longius à Christi ascensione, quàm quadringentis annis recedentibus,* sub quibus sincerior Dei cultus, *vel consitentibus aduersarijs,* adhuc viguit, *vsum imaginum, Christi & Apostolorum tempore, atq; deinceps, et sacrum, & publicum inter Christianos fuisse. Qui illum igitur oppugnant, Manichæi, Iuliani apostatæ, impiissimi Maometis, Turcarum tyrannidis, & Iudæorum propugnatores potius, quàm pietatis & veritatis Christianæ assertores haberi debent.*

Sed vt etiam proprio iudicio Caluiniani & Bezani maneant condemnati, coronidis vice isthæc adijciam. Beza, vt in Actu colloquij Monpelgartensis refertur, pagin. 393. & 400. Vsum picturæ & sculpturæ in historijs sacris (inter quas, & Christi passionem commemorandam nemo Christianus negabit) repræsentandis, per se & διάφορον esse, concessit. Deinde, Paulinum Nolanum Episcopum morem pingendorum parietum inuexisse simplicitatis zelo: & eundem tam bono consilio instituisse imagines (id verò vt paulò ante ex eodem audiuimus, in locis sacris) vt nemo studium eius reprobare aut reprehendere posset. Præterea, nos, *(inquit idem Beza)* non modò picturas, sed etiam sculpturas nunquam improbauimus: quarum magnus est vsus non solùm in sacris historijs repræsentandis, sed etiam in rebus ciuilibus. Quod verò ad imagines siue pictas siue sculptas attinet, earum vsum nō reijcimus *Et postea* (*pag. 421.*) Descriptio Dei in Daniele & Isaia proposita, si pingatur, ego διάφορον esse cōcedo. *Deniq;, se suosq; sectatores iconomachos damnans, Librū euulgauit, in quo plurimorū hæreticorum imagines apprimè depictas repræsentat; & cum his, velut adhuc viuentibus loquitur, ingentemque consolationem animi inde capere se profitetur. Igitur, idem saltem fieri posse ex Christi patientiæ imagine, ex Apostolorum, Martyrū, aliorumq; Sanctorum iconibus nemo sensus communis & rationis compos negabit.*

Pœnit. in Isaiā.

QVALIS EST DOCTRINA CERINTHI.

CAPVT XXV.

[1] Cerinthus autem quidam in Asia, non à primo Deo factum esse mundum docuit, sed à virtute quadam valde separata, & distante ab ea principalitate, quæ est super vniuersa, [2] & ignorante [eum] qui est super omnia [Deum.] Iesum autem subiecit, non ex Virgine natum, ([3] impossibile enim hoc ei visum est.) [4] Fuisse autem eum Ioseph & Mariæ filium similiter, vt reliqui omnes homines, & plus potuisse iustitia, & prudentia, & sapientia * præ omnibus; [5] & post baptismum descendisse in eum, Christum, ab ea principalitate, quæ est super omnia, figura columbæ; & tunc annunciasse incognitum Patrem, & virtutes perfeciſſe; in fine autem reuolasse iterum Christum de Iesu, & Iesum passum esse, & resurrexisse: Christum autem impassibilem perseuerasse, existentem spiritalem.

* ab homine.

ANNOTATIONES.

Lib. 2. hæret. fab.

1. Cerinthus autem] *Hunc primùm in Ægypto Philosophiæ diuinæ operam dedisse, author est Theodoretus, deinde Ierosolymis, Cæsareæ, Antiochiæque frequenter Apostolis ipsis restitisse; atque demùm in Asia longè lateque impietatem suam propagasse scribit Epiphanius.*

Cōtra hæres. 28.

Cyrillus Ierosolymitan. Cerinthum vastatorem Ecclesiæ nominat. Eusebius refert eum iactasse reuelationes, quasi per Angelos sibi dictata fuissent, quæ proferebat. Philastrius addit, illum asseruisse Christum à mortuis nondum resurrexisse. Augustin. obseruationem legis Mosaicæ festorum, victimarum, et sacrificiorum Iudaicorum necessariam esse.

Dionysius Alexand. lib. 2. de promissionibus, hunc quoque regnum Christi terrestre futurum somniase docet, quippe qui inuitamentis corporis & carnis cum primis obsequeretur illecebris, & quarum rerū cupiditate ducebatur, in eisdem beatam vitam fore asseruit, vt in ventris & earū partium, quæ ad venerem spectant, expletione.

Euseb. lib. 3. cap. 28. Hieron. in Catalogo. Epiphan. hæres. 28.

2. Et ignorante eum] *Emendatione ex vet. cod.*

agnoscit, & sententiam huius loci sic exprimit Theodoretus: Docuit esse quidem vnum vniuersorum Deum, eum autem non esse mundi creatorem, sed separatas quasdam potestates, & eum omnino nescientes. *Itaque* eum, *pro eo reposuimus, vt mox* Deum, *pro* Deo.

Lib. 2. hæret. fab.

3. Impossibile enim] *In simili cœno volutatum Marcionem, argutissimo hoc dilemmate premit Tertull. rationem desiderans, qua non putauerit Filiū Dei ex Virgine natum esse:* Necesse est, *inquit,* vt aut impossibilem, aut inconuenientem Deo existimaueris nativitatem. Sed Deo nihil impossibile, nisi quod non vult. An ergo voluerit nasci (quia si voluit, potuit, & natus est) consideremus. *Et post pauca.* Sceleratissimè hominum, qui interemptores excusas Dei. Quodcunque Deo indignum est, mihi expedit. Saluus sum, si nō confundar de Domino meo. Qui me (inquit) confusus fuerit, confundar & ego eius. Alias non inuenio materias confusionis, quæ me per contemptum ruboris probent bene impudentem & feliciter stultum. Natus est Dei Filius: prorsus credibile est, quia ineptum est. Et sepultus resurrexit: certum est, quia impossibile est. *Obserua autem hæreticos tutissimum asylum semper putasse, id clamitare Deo impossibile, quod credere renuunt.*

Lib. de carne Christi.

Tert. præscr.

4. Fuisse autem eum Ioseph &c.] *Tertullianus huius quoque erroris illum coarguit:* Cerinthus, *inquit,* Christum hominem tantummodò fuisse, planè Prophetis aliquo gloriosiorem, vt ita in nonnullis angelum fuisse dicatur. *Epiphanius:* Primùm qui dem Ebion, Christum ex semine viri, hoc est ipsius Ioseph, esse decreuit. &c. *Euseb.* Eum simplicem, vulgarem & solum hominē censuerunt, & ex concubitu coniunctioneq; Ioseph viri cū Maria vxore sua in hanc lucem editum: verùm propter progressionem, quam in virtute fecisset, hominem iustum censuerunt, at solum hominem tamen. *Adam postea rursum, Ebionem prædicasse Christum esse filium quidem Dauidis, sed non Dei: operibus autem suis iustificatum fuisse. Quosdam etiam eiusdem secta (vt nusquam sibi consentiunt hæreticorum ministri.) admisisse Christum natum ex Virgine de Spiritu sancto: sed non extitisse prius quàm homo fieret. Hanc impietatem postea suscitarunt Samosatenians & Photiniani, vt tradit Augustinus libro de hæres capite quadragesimo quarto. Et hoc sæculo in eandem impegerunt Seruetiani ac sequaces: cuius erroris Caluinianos dicunt se habere consortes & patronos. In hanc hæresim disputat Irenæus libro tertio capite trigesimo, & trigesimo primo.*

Lib. 3 hist. cap. 27. Cont. hær. 30.

5. Et post Baptismum] *Apertius Epiphanius:* Ex supernis autem, ex supremo Deo, postquam adultus factus fuit Iesus ex semine Ioseph & Maria genitus, descendisse Christum in ipsum, hoc est, Spiritum sanctum in specie columbæ in Iordane, & reuelasse ipsi, & per ipsum posteris, ignotum Patrem. Et propterea postquam venit virtus in ipsum ex supernis, virtutes perpetrasse: & vbi ipse passus est, id quod ex supernis venerat, à Iesu sursum volasse.

Hinc autem manifestum est, hæc vetera monstra Christum in diuersas lacerasse personas, quarum vna cœlestis & impatibilis esset, altera patibilis & terrena: quod Nestoriani postea imuehere sunt conati. Hoc & præsenti sæculo pro viribus instaurat Beza, scribens in Christo duas esse vniones hypostaticas: Caluinus quoque adfirmans, Verbum, mediatoris suscepisse personam. Has hæreses refellit Irenæus libro 3. cap. 18. 19 20. 21. & nos in Dialogo tertio.

Epiphanius addit superioribus, Cerinthianos vsos esse Euangelio secundum Matthæum ex parte, non ex toto. Paulum verò reprobasse propterea quod nō obedierit Circuncisioni. Atq; hos esse, qui ab eodē Paulo dicti sunt Pseudoapostoli, operatores dolosi, qui se transformant in Apostolos Christi.

QVÆ EST EBIONITARVM DOCTRINA.

CAPVT XXVI.

[1] Qui autem dicuntur Ebionæi, consentiunt quidem mundum à Deo factum: [2] ea autem quæ sunt erga Dominum, non similiter vt Cerinthus & Carpocrates opinantur. Solo autem eo quod est secundùm Matthæum Euangelio vtuntur, & Apostolum Paulum recusant, apostatam eum legis dicentes. Quę autem sunt prophetica, curiosiùs exponere nituntur, [3] & circuncidūtur ac perseuerant in his consuetudinibus, quæ sunt secundùm legem, & Iudaico charactere vitæ vti, & Hierosolymam adorant, quasi domus sit Dei.

ANNOTATIONES.

Lib. 3 hist. cap. 27. Cont. hær. 30. Lib. 2 hær. fab.

1. Qui autem dicuntur Ebionæi] *Quantum ad nomen huius Ebionis attinet, Eusebius, Epipha. & Theod. illud lingua Hebraica, inopem & mendicum significare* rectè putarunt; *quandoquidem* אֶבְיוֹן *pauperem, & pauperrimū, Hebræis significat. Hunc* ⁝ ⁝ *verò non solùm Romæ, & in Asia prædicasse, radicesq; spinosarum propaginum, à Nabathæa, Paneade, Moabitide, & Cocaborum regione in Basanitide terra, sed & in Cypro egisse, testis est Epiphanius; simulq; ex Samaritanorum abominatione, Iudæorum improbitate, Osseorum & Nazoreorum opinione, Cerinthianorum forma, Carpocratianorum impietate, sub Christianorum appellatione: horrendum & pernicioſum dogmatis sui monstrum composuisse.*

Lib. de carne Christi.

2. Ea autem quæ sunt] *Tertull.* Ebion nudum hominem, & tantum ex semine Dauid, id est, non & Dei filium constituit Iesum? planè Prophetis aliquo gloriosiorem, vt ita in nonnullis angelum fuisse dicatur. *Epiphanius:* Primùm qui dem Ebion, Christum ex semine viri, hoc est ipsius Ioseph, esse decreuit. &c. *Euseb.* Eum simplicem, vulgarem & solum hominē censuerunt, & ex concubitu coniunctioneq; Ioseph viri cū Maria vxore sua in hanc lucem editum: verùm propter progressionem, quam in virtute fecisset, hominem iustum censuerunt, at solum hominem tamen. *Adam postea rursum, Ebionem prædicasse Christum esse filium quidem Dauidis, sed non Dei: operibus autem suis iustificatum fuisse. Quosdam etiam eiusdem secta (vt nusquam sibi consentiunt hæreticorum ministri.) admisisse Christum natum ex Virgine de Spiritu sancto: sed non extitisse prius quàm homo fieret. Hanc impietatem postea suscitarunt Samosatenians & Photiniani, vt tradit Augustinus libro de hæres capite quadragesimo quarto. Et hoc sæculo in eandem impegerunt Seruetiani ac sequaces: cuius erroris Caluinianos dicunt se habere consortes & patronos. In hanc hæresim disputat Irenæus libro tertio capite trigesimo, & trigesimo primo.*

Lib. 3 hist. cap. 27.

3. Circuncidūntur] *Qui tunc temporis se Iudæum circuncisione, & reliquis cæremonijs profitebatur, imprimis à gemina persecutione immunis erat. Priore, Romanorum, quia Imperatores patrio ritu Iudæos viuere concesserant. Posteriore, Iudæorum qui in eos vt assecias eiusdem obseruationis, non insurgebant. Qui autem in Chri-*

stum credebant, deserto Iudaismo, vtrorumq; tyrannide adeò vexabantur, vt permulti Iesum esse Christum fateri dubitarent, ne insectationem ferrent eorum qui furijs spiritus impostoris agitati, confessores illius **nominis enecare & persequi non** A desinebant, *vt eleganter scripsit Iustinus martyr in Dialogo. Ebionæos autem, ex prima istorum classe fuisse euidentissimum est.*

QVÆ SINT NICOLAITARVM opera.

CAPVT XXVII.

NIcolaitæ autem magistrum quidem habent [1]Nicolaum, vnum ex VII. qui primi ad Diaconium ab Apostolis ordinati sunt, qui indiscretè viuunt. Plenissimè autem per Ioannis Apocalypsin manifestantur qui sint, nullam differentiam esse docentes in mœchando, & idolothyton edere: quapropter dixit & de ijs sermo, sed hoc habes quòd odisti opera Nicolaitarũ, [2]quæ & ego odi.] B

Apoc. 2. 6. & 15.

ANNOTATIONES.

1. Nicolaum] *Hunc Nicolaum Antiochenum genere, proselytum autem professione, atq; è septem illis Diaconis electũ ab Apostolis in ministerium quotidianum, vxorem zelotypia, illam in medium adduxisse, & cui vellet nubere permisisse: sed exinde illum continenter & pudicè vixisse; filias q; eius virgines, & filium incorruptum consenuisse volunt. Alij porrò promiscuos mulierum amplexus, imò & permixtiones obscœnas, execrabilesq; tum peregisse, tum docuisse scribũt; quod et Irenæus innuit, dicens sectatores eius indiscretè viuere. Philastrius & Augustinus Nicolaitis tribuunt, quod post Deum plures virtutes finxerint, prodigiosisq; luserint nominibus, sicut postea Gnostici. Nicetas lib. 1. thesauri orthodoxiæ scribit eos, Fœminam quandam nomine Prunicum coluisse: & quosdam eorum Caulaucam esse veneratos.* Sunt autem hæc (*inquit*) effœminatam mollitiem significantia nomina. Quandoquidem πρόνικος, coitum significat. Græci enim si de virginum defloratoribus loquantur, his verbis vti solent, ἐπρόνικευσε μου τὴν δέ. Ad Caulaucam quod attinet, honestè quidem ab Hebræis effertur: à Gnosticis verò ad turpitudinem detortum est. *Eusebius porrò testatur hanc sectam parum duravisse: Tertullianus verò in Cataiana hæresim demutatam dicit.*

Lib. 3 strom. Lib. 3. hæret. fab.

Epiph. contra hæres. 25. Tertull. lib. de Præscript.

2. Quæ & ego odi] *Authoritate vet. co. consentiẽte quoq; vulgata Bibliorum tralatione, deleuimus odio.* C

QVÆ EST CERDONIS SENTENTIA.

CAPVT XXVIII.

ET Cerdon autem quidem ab ijs qui sunt erga Simonem occasionem accipiens, cùm venisset Romam sub Hygino, qui nonum locum Episcopatus per successionem ab Apostolis habuit, docuit eum qui à Lege & Prophetis annunciatus sit Deus, non esse Patrem Domini nostri Christi Iesu. Hunc enim cognosci, illum autem ignorari: & alterum quidem iustum, alterum autem bonum esse.

Eusebius libr. 4. histor. cap. 10. hæc citat.

Κέρδων δέ τις ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Σίμωνα τὰς ἀφορμὰς λαβὼν, καὶ ὑποδεξάμενος ἐν τῇ ῥώμῃ ἤδη ὑγίνου ἔνατον κλῆρον τῆς ἐπισκοπῆς διαδοχῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἔχοντος, ἐδίδαξε τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ προφητῶν κεκηρυγμένον θεὸν, μὴ εἶναι πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χρίστου. τὸν μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι, τὸν δὲ, ἀγνῶτα εἶναι. καὶ τὸν μὲν, δίκαιον· τὸν δὲ, ἀγαθὸν ὑπάρχειν. διαδεξάμενος δὲ αὐτὸν Μαρκίων ὁ Ποντικὸς, ἠύξησε τὸ διδασκαλεῖον ἀπηυθρισμένως βλασφημῶν.

Interprete Iacobo Billio.

Quidam autem Cerdon nomine, cùm à Simone ansam arripuisset, ac Romani Hyginij tẽpore, qui nonum Episcopatus locũ ab Apostolis per successionẽ acceptũ tenebat, perrexisset, Deum eum, qui à Lege & Prophetis prædicatus est, Domini nostri IESV CHRISTI Patrem haud quaquam esse docuit. Hunc autem notum, illum ignotum; hunc iustum, illum bonum esse. Ei autem succedens Marcion, natione Põticus, perfricta scilicet fronte, impia ac nefaria dogmata euomens. D

ANNOTATIONES.

Lib. 4. hist. cap. 10.

1. Et Cerdon] *Integrum hoc caput, vt Eusebius ex Irenæo transcripsit, Græcum, & noua tralatione Latinum factum addendum curauimus. Longè porrò prolixiorem catalogum blasphemiarum illius recenset Tertul. scilicet, quod legem & Prophetas repudiarit, Deo creatori renunciauerit, Christum in substantia carnis non venisse, sed solophantasmate: nec omnino passum, sed quasi passum: nec ex Virgine natum fuisse dixerit. Sed & resurrectionem corporum negauit, solumq; Lucæ Euangelium, nec tamen totum, receperit. Apostoli Pauli neq; omnes, neque totas epistolas admisit, Acta Apostolorum & Apocalypsim Ioannis, quasi falsa, reiecit. Eius porrò inconstantiam notans Irenæus lib. 2. ca. 4 ait, eum sæpè in Ecclesiam venisse, & exhomologesim faciendo, modò quidem latenter docendo, modò verò traductus in his quæ docebat male, do nec tandem à communione Christianorum submouerẽtur. Illum verò venena sua non solum à Simone mago, sed & à Saturnino accepisse: eademq; Marcioni discipulo, vt vipera aspidi, imperitiuisse, docet Epiphanius contra hæresim 41.*

Li. de Præsc.

QVAE

QVÆ SVNT QVÆ MARCION docuerit.

CAPVT XXIX.

SVccedens autem ei Marcion Ponticus, [adampliauit] doctrinam, impudoratè blasphemans eum qui à Lege & Prophetis annunciatus est Deus, malorum factorem, & bellorum concupiscentem, & inconstantem quoque sententia, & contrarium sibi ipsum dicens. [Iesum autẽ ab eo Patre qui est] super mundi fabricatorem Deum, venientem in Iudæam temporibus Pontij Pilati præsidis, qui fuit procurator Tiberij Cæsaris, in hominis forma manifestatũ, his qui in Iudæa erant, [2]dissoluentem Prophetas, & Legem, & omnia opera eius Dei, qui mundum fecit, B quem & Cosmocratorem dicit. Et super hæc, id quod est secũdùm Lucam Euangelium circuncidens, & omnia quæ sunt de generatione Domini conscripta auferens, & de doctrina sermonum Domini multa auferens, in quibus manifestissimè Conditorem huius vniuersitatis suum Patrem confitens Dominus, conscriptus est: semetipsum esse veraciorem, quàm sunt hi qui Euangelium tradiderũt Apostoli, suasit discipulis suis; non Euangelium, sed particulam Euangelij tradens eis. Similiter autem & Apostoli Pauli epistolas abscidit, [3]auferens quæcunque manifestè dicta sunt ab Apostolo de eo Deo,] qui mundum fecit, quoniam hic Pater Domini nostri Iesu Christi, & quæcunque ex propheticis memorans Apostolus docuit prænunciantibus aduentum Dei. Salutem autem solùm animarum esse futuram, earum, quæ eius doctrinam *didicissent. Corpus autem videlicet, quoniam à terra sit sumptum, impossibile esse participare salutem. Super blasphemiam autem quæ est in Deum, adiecit & hoc, *verè Diaboli os accipiens, & omnia contraria dicens veritati. Cain, & eos qui similes sunt ei, & Sodomitas, & AEgyptios, & similes eis, & omnes omnino gẽtes, quæ in omni permixtione malignitatis ambulauerunt, saluatas esse à Domino, cùm descendisset ad inferos, & accurrissent ei, & in suum assumpsisse regnum. Abel autẽ & Enoch, & Noe, & reliquos iustos, & eos qui sunt erga Abrahã *Patriarchas, cũ omnibus Prophetis, & his qui placuerunt Deo, non participasse salutem, qui in Marcione fuit serpens præconiauit. Quoniam enim sciebant, inquit, Deum suum semper tentantem eos, & tunc tentare *eum suspicati, non accurrerunt Iesu, neque crediderunt annunciationi eius: & propterea remansisse animas eorum apud inferos dixit. Sed huic quidem quoniam & solus manifestè ausus est circunci dere Scripturas, & impudoratè super omnes obtrectare Deum; [5]seorsum cõtradicemus, ex eius scriptis arguentes eum, & ex ijs sermonibus qui apud eum obseruati sunt Domini & Apostoli, quibus ipse vtitur, euersionem eius faciemus, præstante Deo.

Marcionitæ.

Marcionitæ.

ANNOTATIONES.

Lib. 4. hist. cap. 10.

1. Succedens autem ei Marcion] *Primæ huius sententiæ emendationes ex vete. cod. agnoscit Eusebius. Philastrius, hunc Ephesum venisse scribit, vbique à Ioannis discipulis conuictum, atque inde pulsum Romam confugisse: vbique nostèr Irenæus Policarpo obuium factum, & ab eo primogenitum Satanæ vocatum fuisse testatur. Sed & adhuc vixisse, cùm aduersus illum calamum stringeret Iustinus martyr indicat ipse Apologia 2. Caterum, cum aliquot sæculis ante Epiphanium, quinque libris ortum, patriam, lapsum, superbiam, luxuriam, hypocrisim, mortemq; eius graphicè depinxerit Tertullianus, in hu vl tertius recensendis non immorabimur. Origenem solitum ad ijciam, lib. 1. Dialog. contra Marc. testificantem, eum tres deos confinxisse, videlicet Deum Iudæorum, Deum Christianorum, Deum Gentilium. Insuper, & duos Christos, quorum alter apparuerit tempore Tiberij, alter à Creatore promittatur: cùm alioqui non nisi duos se Deos ponere profiteretur, bonorum auctorem vnum, malorum alterum.*

Lib. 3. cap. 3.

2. Dissoluentem Prophetas & Legem] *Hoc illi commune fuit cum Simonianis, Basilidianis, & Saturnianis, vt ex superioribus liquet. Idem Epiphanius & Augustinus tribuunt Manichæis: Euthymius & Nicetas Bogomilis, Audæanis, & Euchytis seu Sataneanis: Antoninus, Albingensibus: Lindanus & Prateolus hodiernis Anabaptistis. Hanc verò hæresim refellit Irenæus libro quarto, capite vigesimo, vicesimo primo, vicesimo secundo, vicesimo quarto vicesimo septimo, tricesimo, tricesimo primo, & alibi passim: & post hunc, Epiphanius contra hæresim sexagesimam sextam. Augustinus denique duobus libris contra aduersarium legis: & 33. contra Faustum. Tantum addit Epiphanius, fraudes illius adeò inualuisse, vt sua adhuc ætate Romæ, & in Italia, in AEgyptoque, & Palestina, & in Arabia, ac Syria, in Cypro, atque Thebaide, quin & in Perside, & alijs pluribus locis sectatores haberet. Porrò authoritate Eusebij, & veteris nostri codicis pro* adimpleuit, *restituimus* adampliauit: *& pro* impuratè blasphematus, impudoratè blasphemans: *& mox pro* Iesum autem qui est à Deo Patre, *reposuimus* Iesum autem ab eo Patre qui est.

3. Auferens quæcunque] *Sacrilegam hanc audaciam frequenter arguit Tertullianus, vt libro de carne Christi: His consilijs tot originalia instrumenta Christi delere Marcion ausus est, ne caro eius vera probaretur. Ex qua, oro te, authoritate? Si propheta es, prænuncia aliquid: Si Apostolus, prædica publicè: si Apostolicus, cum Apostolis senti-*

senti: si tantùm Christianus es, crede quod traditum est, &c. *Et lib. de Præscrip.* Marcion exertè & palam machæra non stylo vsus est: quoniâ ad materiam suam cædem scripturarum confecit. *Idem etiam exprobrat lib 2 4. & 5. quos in eius hæreses scripsit. Hinc Cyrillus Ierosol.* Marcion ab his quæ de lege veteri in nouo testamento redargutus, ausus est ea exscindere testimonia, & sine testimonijs relinquere eum qui annunciabatur fidei sermonem: *quod & repetit Catech. 16.*

Catech.6

4. Verè Diaboli os accipiens] *Non maledicendi libidine, sed ob execrandas, quas euomebat, blasphemias in cælum, & totum Sanctorum ordinem, digno hoc epitheto Marcionem exornat Irenæus, eodem iure, quo Paulus Elymam magum* Filium Diaboli, & omnis iustitiæ inimicum *vocauerat. Verè enim Diaboli & serpentis quem Apocalypsis describit bellum facere in cælum, & habitantes in eo, organum erat. Sanctos siquidem Patriarchas, Prophetas, & iustos omnes, quos Christus pio cruore redemit, damnare: impios verò quoslibet seruare, an non est terram cælo, vel potius Paradisum inferno miscere?*

5. Seorsum contradicemus] *Ex hoc loco Eusebius collegit Irenæum libro quodam separatim edito, è Marcionis scriptis, Marcionem ipsum refutasse. Porrò errores de duobus dijs confutat infra libro 2. capite tertio & decimo, & toto ferè libro tertio. Mundi opus indignè esse Deo, refellit libro secundo, capite tertio. Abrahamum saluatum esse probat libro quarto capite decimo octauo. Quod legu dissolutionem Christum introduxisse cauillabatur, infringit lib. 4. cap. 27. & Clemens Alexan. 2. strom. Clarissimos alios Ecclesiæ Proceres, Iustinum martyrem, Dionysium Corinthium, Theophilum Antiochenum, Philippum Gortynensem, Modestum, Melitonem, Apolinarium, aduersus immanem hãc belluam summa industria scripta depugnasse, testatur Eusebius libro quarto histor. capite decimo septimo, vicesimo secundo, vicesimo tertio, vicesimo quarto, vicesimo quinto, vicesimo sexto, vicesimo septimo. Patet etiam ex Clementis 2. strom. Marcionitas docuisse, Timorem Dei ex Lege ortũ, malum esse: ex Tertulliano Deum esse peccatorum authorem; & in homine post lapsum, non esse relictum liberum voluntatis arbitrium: quæ tres hæreses hoc tempore à Calumnijs improbè reparantur.*

Lib. 5. hist. cap. 3.

A

B

C

D

QVÆ EST CONTINENTIVM auersatio.

CAPVT XXX.

NVnc autem necessariò meminimus eius, vt scires quoniam omnes qui quoquo modo adulterant veritatem, & præconium Ecclesiæ lædunt, Simonis Samaritani magi discipuli & successores sunt. Quanuis non confiteantur nomen magistri sui ad seductionem reliquorum, attamen illius sententiam docent, Christi quidem Iesu nomen tanquam irritamentum* præferentes, Simonis aũt impietatem variè introducentes mortificant multos, per nomen bonum, sententiam suam malè disperdẽtes, & per dulcedinem & decorem nominis, amarum & malignum principis apostasiæ serpentis venenum porrigentes eis.

Ab his autem qui prædicti sunt, iam multæ propagines multarum hæresum factæ sunt, eo quòd multi ex ipsis, imò omnes [velint] doctores esse, & abscedere quidem ab hęresi in qua fuerunt. Aliud autem dogma ab alia sententia, & deinceps alteram ab altera componentes, noua docere insistunt, semetipsos adinuentores sententiæ quamcunque compegerint, enarrantes.[2] Vt exempli gratia dicamus, à Saturnino & Marcione,[3] qui vocantur Continentes, abstinentiam à nuptijs annunciauerunt, frustrantes antiquam plasmationem Dei, & obliquè accusantes eum qui & masculum & fœminam ad generationem hominum fecit: & eorum quæ dicuntur apud eos animalia abstinentiam induxerunt, ingrati existentes ei qui omnia fecit Deo. Contradicunt quoque eius saluti, quip ri mus plasmatus erat, & hoc nunc adinuentum est apud eos.

Eusebius libro 4. hist. cap. 27. hæc citat.

Ἀπὸ σατορνίλου καὶ Μαρκίωνος οἱ καλούμενοι ἐγκρατεῖς ἀγαμίαν ἐκήρυξαν, ἀθετοῦντες τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τοῦ θεοῦ. καὶ ῥέμα κατηγοροῦντες τοῦ ἄρρεν καὶ θήλυς γενέσιν ἀνθρώπων πεποιηκότος. καὶ τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῖς ἐμψύχων ἀποχὴν εἰσηγήσαντο, ἀχαριστοῦντες τῷ τὰ πάντα πεποιηκότι θεῷ. ἀντιλέγουσί τε τῇ τοῦ πρωτοπλάστου σωτηρίᾳ. καὶ τοῦτο νῦν ἐξευρέθη παρ' αὐτοῖς.

Interprete Iacobo Billio.

A Saturnino & Marcione orti illi, qui Encratitæ nuncupantur, cælibatũ prædicarunt, veterẽ scilicet illam Dei effictionẽ abrogantes, eumq; qui marẽ & fœminam ad hominum procreationem condidit, tacitè condẽnantes. Abstinentiã etiam ab ijs, quæ apud ipsos animata vocantur, inuexerũt: qua in re ingrati in eum, qui omnia effecit, animi vitio laborarũt. Quin primi quoque parentis saluti aduersantur: idq; recens eorum commentum est.

ANNOTATIONES.

1. Nunc autem & necessariò] *Ordo sensusq; satis indicant. hoc caput non fuisse à superiori seiungendum. Cæterum, non solus Irenæus hic docet, omnes hæreticos Simonis magi discipulos esse, licet id non fateantur; sed et Clemens vterq;, Cyrillus, Epiphanius, Philastrius, Augustinus, & alij passim.*

2. Vt exempli gratia] *Quia hac vsq; ad calcem transcripsit Eusebius, verba eius Græca, Latina facta hic adiecimus.* Lib. 4. hist. cap. 27.

3. Qui vocantur Continentes] *Hi sunt qui ex Græcis nominibus appellantur Encratitæ, quòd à coniugijs, vino, & carnibus tanquã rebus naturæ malis, omnino abstinendũ censerent: item Hydroparastæ, quod in consicienda Eucharistia aqua solùm vtendum iudicarent: ijdẽ et Tatiani, de quibus sequitur caput, quod huic fuissent continuò iungendum: ni confusionem quandã Lectoribus ex tot permutationibus capitum adferre timuissem. Cæterùm Epiphanius contra hæres. 61. quæ est Apostolicorum, scribit hos cum Encratitis, Marcionitis, & Saturninis sensisse, nõ posse saluari eos, qui non cælibes viuerent: quod Ignatius Epist. ad Philipp. Clemens 3. strom. Augu. lib. de bono coniugali, alijq; Catholici Patres passim refellunt.*

A

QVALIS EST TATIANI DOCTRINA.

CAPVT XXXI.

TAtiano quodam primo hanc introducente blasphemiam, qui cùm esset Iustini auditor, in quantum quidem apud eum erat, nihil enarrauit tale: post verò illius martyrium absistens ab Ecclesia, & præsumptione magisterij elatus & inflatus, quasi præ cæteris esset, proprium characterem doctrinæ constituit. AEonas quosdam inuisibiles similiter atq; hi qui à Valentino sunt, velut fabulam enarrans: nuptias autem corruptelas & fornicationes similiter vt Marcion & Saturninus dicens,[2] Adæ autem saluti ex se contradictionem faciens.

B

Eusebius libro 4. capite 27. hæc citat.

Τατιανοῦ τινὸς πρώτως ταύτην εἰσενέγκαντος τὴν βλασφημίαν, ὃς ἰουστίνου ἀκροατὴς γεγονὼς, ἐφόσον μὲν συνῆν ἐκείνῳ, οὐδὲν ἐξέφηνε τοιοῦτον. μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου μαρτυρίαν ἀποστὰς τῆς ἐκκλησίας, οἰήματι διδασκαλίου ἐπαρθεὶς καὶ τυφωθεὶς ὡς διαφέρων τῶν λοιπῶν, ἴδιον χαρακτῆρα διδασκαλείας συνεστήσατο, αἰῶνάς τινας ἀοράτους ὁμοίως τοῖς ἀπὸ οὐαλεντίνου μυθολογήτας. γάμον τε, φθορὰν καὶ πορνείαν παραπλησίως Μαρκίωνι καὶ Σατορνίλῳ ἀναγορεύσας. τὴν δὲ τῶν ἁλώσιμα σωτηρίαν παρ' ἑαυτοῦ τὴν ἀντιλογίαν ποιησάμενος.

Interprete Iacobo Billio.

Tatianus enim quidã impium hoc dogma primũ induxit, qui cùm Iustini auditor extitisset, quandiu cum eo versabatur, nihil eiusmodi extulit. Postquã autem ille martyrium obijt, tum demum ipse ab Ecclesia discedens, magisterij fastu elatus ac turgidus, tanquam reliquis omnibus præstantior, peculiarẽ doctrinæ formã condidit. Nam & inuisibiles quosdã Aeones instar Valentini confinxit, & Matrimonium labem ac fornicationem esse, perinde ac Marcion & Saturninus, prædicauit, ac præterea Adami saluti ex se repugnauit.

ANNOTATIONES.

C

1. Tatiano quodã] *Integrum hoc caput consequenter transcribit Eusebius, cuius verba etiam emendationes ex vetere codice amplectuntur.* Lib. 4. hist. cap. 27.

Quæ autẽ alij scriptores Ecclesiastici de hoc Tatiano tradiderit, non inutile fuerit addidisse. Primò, ex Syria ortũ asserit Clemens Alexand. 3. stromat. Dein non paruam sibi gloriam ex arte Rhetorica comparasse, testis est Hieronymus. At de se loquentem Tatianum, cùm se prius idolorum mysteriorum participem fuisse confessus esset, audiamus: Cùm viderem, *ait*, omnes vbique deorum cultus per effœminatos & androgynos constitui experimento nouissem; item apud Romanos Latialem Iouem humano cruore, & sangui ne per homicidia fuso placari; Dianã verò non procul Megalopoli similibus gaudere, & alium alibi dæmonem malorum authorem facinorũ deprehenderem: in me descendens, quomodo tandem veritate potirer inquirebam. Et cùm diligenter circumspicerem, in libros quosdam barbaros incidere mihi contigit, antiquiores multo quàm Græcorum philosophia, si spectes ætatem: & augustiores, si illorum errores. His ego fidem adhibui, quòd stylus non esset phalaratus, nec vlla scriptorum affectatio, & sermo nusquam obscurus: futurorum item euẽtuum prænotione, & magnitudine promissionum, & quòd vnum vniuersorum Monarcham statuerent impulsus. *Hactenus ille. Romã autem commigrasse, & B. Iustini sectatorem effectum, in Ecclesia effulsisse, quandiu à latere eius non discesserit, sed ad fidem propagandam, & contra Crescentis Cynici latratus, Ethnicorumq; sycophantias tutandam egregiè, diuq; nauasse operam cõueniunt omnes. Quin & Eusebius addit eundem διὰ τεσσάρων quatuor Euãgeliorum, & magnum librorum numerum, posteris reliquisse, inter quos ille apud multos quasi pleno ore celebratur, quẽ contra Gentiles edidit. *Sed nihil ex omni parte beatum.* Cum enim Iustinus martyrio functus esset, quasi cæcus ductore destitutus, *inquit Epiphanius*, per præcipitia lapsus est, Romaque digressus ad Orientem sese cõtulit, vbi varias sparsit hæreses. Mysterijs autẽ similiter vsus est ad imitationem sanctæ Ecclesiæ, hoc vno dempto quod solam aquam adhibebat, indeque Hydroparastarum superstitionem ortam asserit Theodoretus. *Deleuimus autem* doctrina constituta, *non* quasdam inuisibiles, *& reposuimus*, doctrinę constituit. Aeonas quosdam inuisibiles.

Lib. 4. hist. cap. 27.

Lib. de scrip. eccl.

Hær. contra Græcos.

Cont. hær. 46.

Lib. 1. hæret. fab.

2. Adæ autem saluti] *Libellum de Adæ pœnitentia licet reijciat Gelasius, ipsum tamen pœnitentiam egisse de peccatis, cum saluus sit, necesse est.* Castigatione etiam non vulgari plexus est, *ait Epiphanius*, & è regione paradisi in exilium actus, quo memor esset, bonæ vitæ per pœnitentiam in memoriam reuocatæ. *In hanc autem hæresim disputant Tertullianus in calce libri de Præscript. Epiph. contra hær. 46. & amplissimè hic noster Irenæus lib. 3. cap. 34. 35. 37. & 39. his argumentis eum saluum esse confirmans. Primò, quia Tatianorum sententia contraria, esset inaudita & noua: secundò, quoniam Deus noluit maledicere Adamo vel Euæ, sed tantùm terræ ac serpenti: tertiò, quia fructibus pœnitentiæ seipsos mox addixerunt: quartò, quod decuerit Christum pastorem optimum hanc primam ouem suam aberrantem quærere & saluare: postremò, ne diabolus aduersus Deum gloriaretur, quod adhuc inuictus cum primis spolijs suis remaneret.*

Dist. 15.

Cont. hær. 46.

Cæte-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Caterùm, Tatiani damnantes Nuptias, negabant Matrimonium esse Sacramentum à Deo institutum & probatum: quod & Hugnostici nunc faciunt. Insuper, illi dicebant Eucharistiam posse sola aqua confici: quod & Beza probat, scribens in Epistolis, Cœnam cum sola sicera, aut cereuisia, aut aqua denique ministrandam esse, vbi vinum deesset.

VNDE II, QVI DIFFERENTIAS INDVXERVNT, acceperunt occasiones.

CAPVT XXXII.

ALij autem rursus à Basilidè & Carpocrate occasiones accipientes, indifferentes coitus, &c[1] multas nuptias induxerunt: & negligentiam ipsorum quę sunt idolothyta ad manducandum, non valde[2] hæc curare] dicentes Deum. Et quid? Etenim non est numerum dicere eorum, qui secundum alterum & alterum modum exciderunt à veritate.

ANNOTATIONES.

1. Multas nuptias] *Vt insanæ libidinis suæ furores affatim explerent, & voluptatum amatores, huius licentiæ inescarent illecebris, hanc vxorum varietatem inducebant. Paris impudentiæ Ebionæos quoque reos agit Epiphanius, quod videlicet, si quis vellet prioribus nuptijs disiunctis, alteru copulari, vsque ad secundas & tertias nuptias Hermogenem etiam arguit Tertullianus,* quod assiduè nuberet. *Istiusmodi priscorum Gnosticorum impuritatem, vt ne latum vnguem à patribus discederet proles, magno animi ardore imitantur recentiores. Lutherum enim vt ab ipso capite exordiar, impudicissimum hominem fuisse, plus satis indicant hæc eius verba, per discipulum & commensalem eius Henricum Petrum Rebenstock, Eschersheymensem ministrum in libris Colloquiorum illius euulgata:* Cælebs olim hoc apud me concluseram, vt si mihi insperatò moriendum fuisset, vel etiam in lecto mortis, mihi puella desponsanda adhiberetur: cui in testimonium duos cyphos (argenteos) dicassem. *Impuritatem suam rursus indicans aiebat:* Mallem me lenonem fuisse, quàm Christum 15. annis Missis sacrificasse. *Alios quoque ad omnem lasciuiam inuitans dicebat:* Quisquis Satanicas cogitationes, alijs cogitationibus, vt de puella pulchra, pellere potest, huic suadeo. *Nec tantū priuatis colloquijs, sed & publicis concionibus ac scriptis alios ad omnem intemperantiam & proprio exemplo, et his verbis accendebat:* Vt nō est in meis viribus situm, vt vir non sim, tam non est etiam mei iuris, vt absque muliere sim. Rursum vt in tua manu non est vt fœmina non sis, sic nec in te est vt absque viro degas. Nec enim libera est electio, aut consilium; sed res natura necessaria, vt marem fœminæ, fœminam mari sociari oporteat. Tam necessarium hoc est, quàm edere, bibere, purgare, mucum emungere, somno & excubijs intētum esse. *Obsecro, quis Nicolaita, quis Carpocratianus, quis ganeo, quis adulter, quis corruptor iuuentutis, isto turpior & pestilentior oriri posset? An non etiam cum Basilidianis multas simul induxit nuptias, quando (vt in prædictis Colloquijs scribitur) Landgrauij Hassiæ, & aliorū principum* concubinatus *censet esse* matrimonia? *VValtzerrimam Friderici Saxoniæ Ducis* pellicem, coniugem occultam *appellat? Anglorum Regi Henrico ducit potius permittendum fuisse,* alteram Reginam quoque ducere, quàm priorem repudiare: & exemplo ludæorum (*adde & Turcarum*) duas simul vxores habere? *Rursumque in Sermone de Matrimonio, habito VVitebergæ 1522. ibidemque in tomo septimo operum eiusdem excuso 1557. de marito paululum morosam vxorem habente ait:* Hîc oportunum est vt maritus dicat: Si tu nolueris, alia volet. Si domina nolit, veniat ancilla. Si tum renuat, repudia eam: & in vicem Vasthi, Esther surroga, Assueri Regis exemplo. *An non est hoc ethnicam planè polygamiam restituere, & veterum Gnosticorum impuritates ab orco reuocare?*

Tom. 2. pag. 160.

Pag. 119.

Pag. 125.

Tom. 5. operū VViteberg. 1557. editorū folio 119.

Quanta verò ex his Lutheri concionibus & scriptis sequuta sit in Germania, & vbicunque admissum fuit hoc (si placet inferis) repurgatum Euangelium, lasciuia, & bonorum morum depranatio, plus satis manifestum fecerunt Melanthon, scribens in quadam epistola, fas esse viro duas saltem vxores simul ducere: *Bucerus ex monacho, tertiò maritus: Ochinus & Beza Polygamiam publicis scriptis asserentes: Hetzerus Anabaptista tredecim eodem tempore retinens: & Bucoldius eiusdem farinæ quindecim assumens: Geneuenses denique Turcico more Matrimonij vinculum multis leuioribusque de causis ita, totiesque soluentes, vt viuente prima vxore, liceat secundam, tertiam, sextam, duodecimam, vigesimamque (si fors tulerit) superducere. Renatos igitur veteres Gnosticos in istis nouis, quis negabit? Calixtinianorum lasciuos mores & sermones Commentarijs nostris in epistolam B. Iudæ Apostoli oportuno loco retulimus.*

Pag. 119.

Pag. 125.

Tom. 5. operū VViteberg. 1557. editorū folio 119.

2. Hæc curare] *Ita vetus codex: expunximus verò,* hoc comparare.

QVIBVS

QVIBVS TEMPORIBVS FVERVNT omnes qui prædicti sunt, & à quibus initia & doctrinas acceperunt.

CAPVT XXXIII.

SVper hos autem ex his qui prædicti sunt Simoniani, multitudo Gnosticorum Barbelo exurrexit,[2] & velut à terra fungi manifestati sunt, quorum principales apud eos sententias enarramus.[3] Quidam enim eorum AEonem quendam nunquam senescentem in virginali spiritu subijciunt, quem Barbelon nominant. Vbi esse patrem quendam innominabilem dicunt: voluisse autem hunc manifestare se ipsi Barbeloni: Ennœam autem hanc progressam stetisse in conspectu eius, & postulasse Prognosin. Cùm prodijsset autem & Prognosis, his rursum petentibus prodijt Incorruptela: pòst deinde Vita æterna: in quibus gloriantem Barbelon, & prospicientem in magnitudine & conceptu] delectatam in hanc generasse simile ei lumen. Hanc initium & luminationis, & generationis omnium dicunt: & videntem Patrem lumen hoc, vnxisse illud sua benignitate, vt perfectum fieret. Hunc autem dicunt esse Christum, qui rursus postulat, quemadmodum dicunt, adiutorium sibi dari Nun, & progressus est Nus. Super[4] hæc autem emittit pater Logon. Coniugationes autem sient Ennoiæ & Logi, & Aphtharsias & Christi, & AEonia autem Zoe, Thelemati coniuncta est; & Nus Prognosi,[4] & magnificabant hi] magnum lumen & Barbelon. Pòst deinde & de Ennoia, & de Logo Autogenem emissum dicunt ad representationem magni luminis, & valde honorificatum dicunt, & omnia huic subiecta. Coemissam autē ei Alethiam, & esse coniugationem Autogenis & Alethiæ. De lumine autem, quod est Christus, & de incorruptela, quatuor emissa luminaria ad circunstantiam Autogeni dicunt, & de Thelemate rursus & Aeonia Zoe quatuor [5]emissiones factas ad subministrationem, quatuor luminaribus] quas nominant, Charin, Thelesin, Synesin, Phronesin. Et Charin quidem magno & primo luminario adiunctam, hunc autem esse Sotera volunt, & vocant eum Harmogen. Thelesin autem secundo, quem & nominant Raguel. Synesin autem tertio luminario, quem vocant Dauid. Phronesin autem quarto, quem nominant Elelet.

Confirmatis igitur sic omnibus,[6] super hæc emittit Autogenes hominē perfectum & verum, quem [&] Adamantem vocant: quoniam neque ipse domatus est, neque ij ex quibus erat, qui & remotus est [cum] primo lumine ab Harmoge. Emissam autem cum homine ab Autogene agnitionem perfectam & coniunctam ei, vnde & hunc agnouisse eum qui est super omnia, virtutem quoque ei * inuictam datam à virginali spiritu, & refrigerant in hoc omnia hymnizare magnum AEona.[7] Hinc autem dicunt] manifestatam Matrem, Patrem, Filium. Ex Anthropo autem & Gnosi natum lignum, quod & ipsum Gnosin vocant. Deinde ex primo angelo qui astat Monogeni, emissum dicunt Spiritum sanctum, quem & Sophiam & * Pronicum vocant. Hunc igitur videntem reliqua omnia coniugationem habentia, se autē sine coniugatione, quæ sisse cui adunaretur: & cùm non inueniret, assecurabat, & extendebatur, & prospiciebat ad inferiores partes, putans hîc inuenire coniugem: & non inueniens, exilijt tædiata quoque, quoniam sine bona voluntate patris impetum fecerat. Pòst deinde simplicitate & benignitate acta, generauit opus, in quo [erat] ignorantia & audacia. Hoc autē opus eius esse Proarchontem dicūt, fabricatorem conditionis huius: virtutem autem magnam * abstulisse eum à matre narrant, & abstulisse ab ea in inferiora, & fecisse firmamentum cæli, in quo & habitare dicunt eum. Et cùm sit ignorantia, fecisse eas, quæ sunt sub eo potesta tes, & angelos, & firmamenta, & terrena omnia. Deinde dicunt adunitum eum Atabadiæ generasse Kakian, Zelon, & Phthonum, & Erinnyn, & Epithymiam. Generatis autem his, mater Sophia contristata refugit, & in altiora secessit, & fit deorsum numerantibus octonatio. Illa igitur secedente, se solum opinatum esse, & propter hoc dixisse: Ego sum Deus zelotes, & præter me nemo est. Et hi quidem talia mentiuntur.

ANNOTATIONES.

1. Super hos autē] *Omnibus modis confusas Gnosticorum sectas, inter sese dissectas iam subijcit: & deliraciones eorum de Barbelone, Patre innominato, Ennœa, Autogene, Harmoge, Ligno, alijsq; portentis magis quàm nominibus recenset. Ad hunc autem locum attendens Hieronymus Epistola ad Theodoram, laudat insignem Lucini viri eius pietatē; quòd vastantibus Hispanias Basilidis hæresibus, nequaquam susceperit Armagil, Barbelon, Abraxas, Balsamum, & ridiculum Leusiboram, cæteraq; magis portenta quàm nomina: quæ ad imperitorum & mulier-*

M *cularum*

culorum animos concitandos, quasi de Hebræis fontibus haustæ, essent impudenter iactabant. Idem rursum Com. in cap. 3. Amos, hæc subnotans ait: Et Iberæ ineptiæ in Balsamo, Barbeloque mirantur.

2. Velut à terra fungi] *Locum hunc explicans Epiphanius, nominatim sic Irenæi meminit:* Gnosticorũ quidem differentiæ sunt decem, in vna plaga somnij ipsorum, & coniugationibus, & octonarijs & masculorum ac fœminarum sæculis vicissim æqualiter percusis. In vno enim tempore, hi omnes velut fungi è terra eruperunt, & velut abominabilium ac graueolentium herbarum germina, & gramen spinosum, & velut latebra multorum scorpionum ex vno omnes tẽpore in vitam excreuerunt. Et sicut antea dixi, instar fungorum sua deformitate sub vnũ contactum apparuerunt, velut etiam à sancto Irenæo iam de ipsis dictum est: contemporanei enim hi fuerunt. *Fungorum autem Plinio multa sunt genera, quorum origo à terra & pituita arborum, quos & annumerat inter ea, quæ periculosè manduntur, propter magnam cum venenis cognationem. De quorum veneno inter alios vide Nicandrum in Alexiphar. His verò rectè comparantur tot hæreticorum examina, quandoquidem instar fungorum temerè repenteq; prosiliunt, & aut nullum, aut inutilem, vel pernicios issimum fructum proferunt.*

Cont. hær. 31.

Lib. 22. c. 25.

3. Quidam eorum AEonem] *Hæc ferè ad verbum transcribit Theodoretus:* Ex Valentini seminib. *inquit,* Barbeliotarum, seu Borborianorum, vel Naasinorum, vel Stratioticorum, vel Phemonitarum qui vocantur, execranda secta pullulauit. Ponebant enim AEonem quendam ab interitu alienum, degere in spiritu virginali, quem nominant Barbeloth: Barbeloth autem ab eo petijsse præscientiam. Cùm ea autem processisset, deinde rursus petiuisset, processit incorruptibilitas, deinde vita æterna. Lætantem autem Barbeloth concepisse, & lucem peperisse. Eam dicunt inunctam spiritus perfectione, Christum fuisse nominatam, &c.

Contra Barbeliotas. Epiph. contr. hær. 25. et 26

4. Et magnificabant hi] *Ita vet. cod. deleuimus &* glorificabitur ei.

5. Emissiones factas] *Authoritate vet. cod. sex has voces addidimus: expunximus* luminaria.

6. Super hæc emittit Autogenes] *Theodoretus;* Per se genitum autem dicunt produxisse hominem perfectum & verum, quem etiam Adamantem appellant. Vnà autem cum eo productam esse coniugem, perfectam cognitionem; hinc rursus ostensam esse Matrem, Patrem & Filium; ex homine autem & cognitione, lignum germinasse. Cognitionem autem hoc quoque nominant. Iam verò ex primo Angelo productum esse dicunt Spiritum sanctum, quem etiã sapientiam & pronycon appellarunt. Hanc autem dicunt coniugem apperentem, peperisse opus in quo erat ignorantia & arrogantia. Hoc autem opus Protarchonta, hoc est, primũ principem appellant, & eum esse dicunt creaturarum opificem. Ipsum autem cum arrogantia congressum, genuisse vitium & partes eius. Hęc ergo summatim exposui, figmenti prolixitatẽ prætermittens. Eorum autem mysteria, quis est adeò infelix, vt vel lingua proferat? Omnem enim improbam ratiocinationem, omnem denique execrabilem cogitationem superant, quę ab illis tanquam diuina peraguntur. Borboriani ea de causa cognominati sunt.

7. Hinc autem dicunt] *Ita restituimus ex ver. cod. prius erat,* hinc enim dicitur.

*QVÆ SINT GNOSTICORVM GENERA, & qua secundùm eos * sententia.*

* sententia

CAPVT XXXIIII.

ALij autem rursus portentuosa loquuntur, esse quoddam primum lumen in virtute Bythi, beatum, & incorruptibile, & interminatum. Esse autem [&] hoc Patrem omnium, & [1]vocari] primum hominem. Ennœam autem eius progredientem filium, dicunt emittentis, & esse [2]hunc] Filium hominis, secundùm hominem. Sub his aũt Spiritum sanctum esse, & sub [superiori] spiritu, segregata elementa aquam, tenebras, abyssum, chaos, super quæ ferri Spiritum dicunt, primam fœminam [eum] vocantes. Postea dicunt exultante primo homine cum filio suo, super formositate spiritus, hoc est fœminæ; & [3]illuminante] eã generauit ex ea lumen incorruptibile tertium masculum, quem Christum vocant, Filium primi & secundi hominis, & Spiritus sancti primæ fœminæ. Cõcumbentibus autem patre & filio fœminæ, quam & matrem viuentium dicunt, [4]cùm autem non potuisset portare nec capere magnitudinem luminum, superrepletam & superebullientẽ secundùm sinisteriores partes dicunt, & sic quidem filium eorũ solum Christum, quasi dextrũ, & in superiora alleuatitium, arreptũ statim cum matre in incorruptibilẽ AEonem. Esse autem hanc & veram & sanctam Ecclesiam, quæ fuerit appellatio, & conuentio, & adunatio Patris omnium primi hominis, & Filij secundi hominis, & Christi filij eorum, & prædictæ fœminæ. [5]Virtutem autem quæ [6]superebullijt] ex fœmina * habẽte humectationem luminis, à patribus decidisse deorsum docent, sua autem voluntate habentem humectationẽ luminis, quem & Sinistram, & Pronicon, & Sophiã masculofœminam vocant, & [7]descendentẽ] simpliciter in [aquas,] cùm essent immobiles, & ne mouisse quoque eas petulanter agentem vsque ad abyssos, & assumpsisse ex eis corpus. [8]Humectationi] enim luminis eius omnia accurrisse & adhæsisse dicunt, & circumuenisse eam, quam nisi habuisset, tota absorpta fortasse fuisset & demersa à materia.

Delitia de Christo, Spiritu sancto, Ecclesia, & Sophia.

* habentem

Deliga-

A Deligatam igitur hanc à corpore, quod erat à materia, & valdè grauatam repsisse aliquando, & conatam esse fugere aquas, & ascendere ad matrem. Nõ potuisse autem, propter grauedinem circumpositi corporis. Valdè autem malè se habentem machinatam esse abscondere illud quod erat desuper lumen, timentem ne & ipsum læderetur ab inferioribus elementis, quemadmodum & ipsa: & cùm virtutem accepisset ab humectatione eius quod erat secundùm eam lumen, [9]resilijt & in sublimitatem elata est, & facta in alto dilatauit, & cooperuit, & fecit cælum hoc, quod apparet à corpore eius, & remansit sub cælo quod fecit, adhuc habens aquatilis corporis typum, cùm accepisset concupiscentiam superioris luminis, & virtutem sumpsisset per omnia deposuisset corpus & liberatam ab eo. Corpus autem hoc exuisse dicunt eam, fœminam à fœmina nominãt, & filium autem eius dicunt habuisse & ipsum aspirationem quandam in se * incorruptelæ à matre relictam ei, per quam operatur, & potens factus emisit & ipse, vt dicunt, ab aquis filium sine matre. Neque enim cognouisse matrem eum volunt, & filium eius secundùm patris imitationem, alterum emisisse filium.

* incorrupte

* apparentes

B [10]Hic quoque tertius quartũ generauit, & quartus ipse generauit filium, de quinto sextum filium generatum dicunt, & sextus septimum generauit: sic quoque hebdomada perfecta est apud eos, octauum matre habente locum: & quemadmodum generationibus, sic & dignitatibus, & virtutibus præcedere eos ab inuicem: [11] & nomina autem mẽdacio suo talia posuerunt. Eum enim qui à matre primus sit, Ialdaboth vocari; eum autem qui sit ab eo, Iao; & qui ab eo, Sabaoth magnum: quartum autem Adoneũ, & quintum Eloeum, & sextum Oreum, septimum autem & nouissimum omnium Astapheũ. Hos autem cælos, & arotheas, & virtutes, & Angelos, & conditores subijciunt per ordinem sedentes in cælo secundùm generationem ipsorum * apparentes regere quoq; cælestia & terrestria, primo ipsorum Ialdaboth contemnente matrem in eo quod filios & nepotes sine vllius permissu fecerit, adhuc etiam Angelos, [& Archangelos,] & virtutes, & potestates, & dominationes: [12] quibus factis ad litem & iurgium aduersus eum conuersos esse filios eius de principatu: propter quæ contristatum Ialdaboth & desperatum conspexisse in subiacentem [fecem] materiæ, & consolidasse concupiscentiam suã in eam, vnde natum filium dicunt. [13]Hũc [autem ipsum] esse Nun in figura serpentis cõtortum, dehinc & spiritum, & animam, & omnia mundialia: indegeneratam omnem obliuionem, & malitiam, & zelum, & inuidiam, & mortem. Hunc autem serpentiformem & contortum Nun, eorum adhuc magis euertisse patrem dicũt tortuositate, cùm esset cum Patre ipsorum in cælo & in paradiso. [14]* Vnde exultantem Ialdaboth in omnibus his quæ sub eo essent gloriatum & dixisse: Ego & Pater, & Deus, & super me nemo. Audientem autem matrem, clamasse aduersus eum, Noli mentiri Ialdaboth: est enim super te pater omnium primus Anthropus, & Anthropus filius Anthropi. Cõturbatis autem omnibus ad nouam vocem, & inopinabili nuncupatione, & quærentibus vnde clamor, & ad vocandos eos, & [15] ad seducendum] dixisse Ialdaboth dicunt: Venite faciamus hominem ad imaginem nostram.

De hebdomade filiorum, horũq; nominibus.

* apparentes

De Nu serpentiformi.

[16]Sex autem virtutes audientes hæc, matre dãte illis excogitationem hominis, vti per eum euacuet eos à principali virtute, conuenientes formauerunt hominem immensum latitudine & longitudine scarizante autem eo tãtùm adduxerunt eum patri suo] & hoc Sophia operante, vti & illũ euacuet ab humectatione luminis, vti non posset eri gi aduersus eum qui sursum est, habens virtutem. Illo autem insufflante in hominem spiritum vitæ, latenter euacuatum eum à virtute dicunt: hominem autẽ inde habuisse Nun, & Enthymesin, & hæc esse quæ saluantur, vt dicunt: & statim gratias agere eum primo homini, relictis fabricatoribus. Zelantem autem Ialdaboth, voluisse excogitare euacuare hominem per fœminam, & de sua Enthymesi eduxisse fœminam, quam illa Prunicos susciens inuisibiliter euacuauit à virtute. Reliquos aũt venientes & mirantes formositatẽ eius, vocasse eam Euam, & concupiscentes eam hãc, generasse ex ea sibi filios, quos angelos esse dicunt. [17]Mater aũt ipsorum argumentata est per serpentem seducere Euam & Adã, supergredi præceptum Ialdaboth. Eua autẽ quasi à Filio Dei hoc audiens, facilè credidit, & Adam suasit manducare de arbore, de qua dixerat Deus, non manducare. [18]Manducantes autem eos cognouisse eam quæ est super omnia virtutem, dicunt, & abscessisse ab his qui fecerant eos.] Prunicum autem videntem, quoniã & per * suam blasphemiã victi sunt valde, valde gratulatum, & rursum exclamasse, quoniam cùm esset Pater incorruptibilis, olim hic semetipsum vocans Patrẽ, mentitus est: & cũ homo olim esset & prima fœmina, & hæc adulterans peccauit. Ialdaboth autẽ propter eam quæ circa eum erat obliuionem, ne quidem intendentem ad hęc, proiecisse Adã & Euam de paradiso, quoniam transgressi erant præceptũ eius. Voluisse enim filios ei ex Eua generari, & non adeptum esse, quoniã mater in omnibus contrairet ei, & latenter

De formatione hominis & Euæ, eorumque lapsu.

Matth. 9. 34.

* suam

euacuans Adam & Euam ab humectatione[luminis,vti neque] maledictionem partici
paret,neque opprobrium, is qui esset à principalitate spiritus. Sic quoq; vacuos à diui
na substantia factos,maledictos esse ab eo,& deiectos à cælo in hunc mundum docent.

De serpente, angelis,& septem dæmonibus,corporibus & animabus hominum.

[19]Sed & serpentem aduersus patrem operantem deiectum ab eo in deorsum mundum:
in potestatem autem suam redigentem angelos qui hic sunt,& ipsum sex filios generas
se,septimo ipso extante ad imitationem eius,quæ circa Patrem est hebdomadis. Et hos
septem dæmonas mundiales esse dicunt, aduersantes & resistentes semper generi hu
mano,quoniam propter eos pater illorum proiectus est deorsum. Adam autē & Euam
prius quidem habuisse leuia & clara,& velut spiritualia corpora, quemadmodū & plas
mati sunt; venientes autē huc,demutasse in obscurius,pinguius,& pigrius. Sed & animā
dissolutam & languidam, quippe à factore tantūmodo insufflationem mundialem ha
bentes, quoadusque iterum Prunicos miserata eorum, reddidit eis odorem suauitatis
humectationis luminis, per quam in commemorationem venerunt suam ipsorum,
& cognouerunt seipsos nudos, & corporis materiam, & cognouerunt quoniam mor
tem baiulant,&magnanimes extiterunt,cognoscentes quoniam ad tempus corpus cir
cundatum est eis: & escas quoque inuenisse eos,præeunte eos Sophia, & satiatos coisse

De Gain, Abel Seth, Norea, & sancta hebdomada

inuicem carnaliter,& generasse Cain,quem & deiectibilis serpens cum filijs[suis]statim
suscipiens euertit,& adimpleuit mundiali obliuione,stultitiam & audaciā]immittens,
ita vt & dum fratrem suum Abel occideret,primus zelum & mortē ostēderit. Post quos
secundùm prouidentiam Prunici dicunt generatum Seth,pòst Noream,ex quibus reli
quam multitudinem hominum generatam dicūt, & ab inferiori hebdomade in omnē
malitiam immissam,& apostasiam * superiori sanctæ hebdomadæ,& idololatriam vni
uersam cōtemtionem, cùm contraria eis esset semper mater inuisibiliter, & proprium
saluaret, hoc est, humectationem luminis. Sanctam autem hebdomadam, septem
stellas quas dicunt planetas,esse volunt,& proiectibilem serpentem duo habere nomi
na,[20] Michael & * Samuel, dicunt.

De diluuio, Noe, Abraham, Mose, ac Iudæis.

Iratum autem Ialdaboth hominibus,quoniā eum non colebant, neque honorifica
bant,quasi patrem & deum, diluuium eis immisisse, vt omnes simul perderet. Contra
stante autem & hîc Sophia saluatos eos esse qui circa Noe erant in arca, propter hu
mectationem illius luminis quod ab[ea]erat,per quam iterum adimpletum esse mun
dum hominibus: ex quibus quēdam[21] Abraham elegisse ipsum Ialdaboth,& testamentū
posuisse ad eum,si perseuerauerit semen eius seruiens ei, dare ei hereditatem terræ. Pòst,
per Moysen eduxisse eos ex AEgypto qui ab Abraham essent,& dedisse eis Legem, & fe
cisse eos Iudæos, ex quibus elegisse septem dies, quos & sanctam hebdomadam vocant,
& vnusquisque eorum suum præconem * ad semet gloriandum, & Deum annuncian
dū, vti & reliqui audientes glorias,seruirent & ipsi his qui à prophetis annūciantur dij.

De Prophetis, Christo, & Ioanne.

Sic aūt prophetas distribuūt: huius quidem Ialdaboth Moysen fuisse, & Iesum Naue,
& Amos,& Abacuc. Illius autem Iao, Samuel,& Nathan,& Ionā,& Michęā: illius autem
Sabaoth Heliam,& Ioel,& Zachariam. Illius autem Adonai,* Esaiam,& Ezechiel,& Ie
remiam,& Daniel. Illius autem Eloi, Tobiam,& Aggęum. Illius autem Orei, Michæam
& Nahum. Illius autem Astāfei, Hesdrā & Sophoniam. Horum igitur vnusquisque glo
rificans suum patrem & Deum, Sophiam & ipsam per eos multa loquutam esse, de pri
mo homine & incorruptibili AEone,& de illo Christo,qui sit sursū dicunt præmonen
tem,& rememorantē homines in incorruptibile lumen, &, in primū hominē,& in des
censione Christi: in quibus cōterritis principibus, & admirantibus nouitatē, in his quæ
à prophetis annunciabantur,operatā esse Prunicum per Ialdaboth nescientem quid fa
ciat, duorum hominū factas esse emissiones. Alterū quidem de sterili Elizabeth, alterum
autem ex Maria Virgine. Et quoniam non haberet eadem ipsa requiem, neque in cælo,
neque in terra, contristatam inuocasse in adiutorium matrē. Mater autem eius * prior
fœmina miserata est super pœnitentia filiæ,& postulauit à primo homine adiutorium
ei mitti Christum: qui &descendit emissus ad sororem suam, & ad humectationem lu
minis. Cognoscentem autem eā,quæ deorsum est Sophiam descendere ad fratrem eius,
& annunciasse eius aduentum per Ioannem, & præparasse Baptismum pœnitentiæ, &
antè adaptasse Iesum, vti descendens Christus inueniat yas mundum, & vti per filium
los, assimilatum filijs eorum dicunt, & sensim [eorum]euacuasse virtutem. Ad ipsum e
nim vniuersam humectationem luminis concurrisse dicunt, & descendentem Chri
stum in hunc mundum, induisse primùm sororem suam Sophiam, & exultasse vtroſq;
refrigerantes super inuicem,& hoc esse sponsùm & sponsam definiunt.[22] Iesum] autem
quippe ex Virgine per operationem Dei generatum, sapientiorem, & mundiorem, & iu
stiorem hominibus omnibus fuisse in Christum perplexum Sophiæ descendisse, & sic
factum esse Iesum Christum. Multos igitur ex discipulis eius non cognouisse Christi

descen-

descensionem in eum dicunt: descendente autem Christo in Iesum, tunc* cœpisse
virtutes perficere,& curare, & annunciare incognitum patrem,& se manifestè filiū pri
mi hominis confiteri.

De passione, resurrectione, & ascensione Christi.

In quibus irascentes principes & Patrem Iesu operatos ad occidendum eum: & in eo
cùm adduceretur, ipsum quidem [Christum] cum Sophia abstitisse in incorruptibilem
AEonem dicunt. Iesum autem crucifixum, non autem oblitum suum Christum, sed
misisse desuper virtutem quandam in eum, quæ excitauit eum in corpore, quod & cor
pus animale & spirituale vocant: mundialia enim remisisse eum in mundo. Videntes
autem discipuli resurrexisse eum, non eum cognouerunt, sed ne ipsum quidem Iesum,
cuius gratia à mortuis resurrexit.[23] Et hunc maximum errorem inter discipulos[eius]
fuisse dicunt, quoniam putarent eum in corpore mundiali resurrexisse, ignorātes quo
niam caro & sanguis regnum Dei non apprehendunt. Confirmare autem volunt des
censionem Christi & ascensionem, ex eo quòd neque post Baptismum, neque post re
surrectionem à mortuis, aliquid magni feciſſe Iesum dicant, discipuli ignorantes adu
nitum esse Iesum Christo,& incorruptibilem AEonem hebdomadi, & mundiale cor
pus animale dicunt. Remoratum autem eum post resurrectionem x VIII. mensibus,&
* sensibilitatem in eum descendentem didicisse, quod liquidum est, & paucos ex disci
pulis suis, quos sciebat capaces tantorum mysteriorum docuit hæc,& sic receptus est in
cælum, Christo sedente ad dexteram Patris Ialdaboth, vti animas eorum qui cogno
uerunt eos,[24] pòst[depositionem] mundialis carnis recipiat in se, ditans semetipsum pa
tre eius ignorante, sed ne videntes quidem eum, vti in quantum Iesus semetipsum ditat
in sanctis animabus, in tantum Pater eius in detrimentis factus deminoretur, euacua
tus à virtute sua per animas. Iam enim non habiturum eum animas sanctas, vt rursus
demittat eas in sæculum, sed tantùm eas quæ sunt ex substantia eius, id est, quæ sunt ex
insufflatione.

De consummatione.

Consummationem autem futuram quando tota humectatio spiritus lumi
nis colligatur,& abripiatur in AEonem incorruptibilitatis. Tales quidem secundum
eos sententiæ sunt,à quibus[25] velut Lernęa hydra multiplex capitibus fera, de Valenti
ni schola generata est.[26] Quidam etiam ipsam Sophiam serpentem factam dicunt, qua
propter & contrariam extitisse factori Adæ,& agnitionē hominibus immisisse, & pro
pter hoc, dictum serpentem omnium sapientiorem. Sed & propter positionem intesti
norum nostrorum per quas esca infertur, eo quòd talem figuram habeant, ostenden
tem absonsam generatricem serpentis figuræ substantiam in nobis. Genes. 3.2.

ANNOTATIONES.

1. Vocare primum hominem] Inuocari *vet. cod. vnde suspicor* vocari *faciendum, cùm & Theodoretus id videatur indicare contra Sethianos, vbi paucis, sed apertioribus, totum hoc caput emulatur.* Sethiani, *inquit*, quos vel Ophianos, vel Ophitas quidam nominant, hominem vocant omnium Deum, lucem ipsum rursus cognominantes: eius autem mentis comprehensionem, filium hominis, & secundum hominem appellant. Post eum autem esse Spiritum sanctum; infra eos autem quatuor elementa, aquam, tenebras, abyssum, chaos, fœminatum autem spiritum vocat, & eum super elementa ferri dicunt, amasse autem primum & secundum hominem, formam Spiritus, & progenuisse lucem, quam Christū vocant.

2. Et esse hunc] *Deleuimus* hanc: *vt mox quoque pro* superiori, *reposuimus* superiora: *& eum, pro* eam.

3. Illuminantem] *Putauimus legendum* Illuminante, *sicut paulò antè*, exultante.

4. Cùm autem non potuisset] *Theodor.* Cùm non posset autem mulier ferre lucis magnitudinē, scaturijsse, & Christum quidem vnà cum matre attractum esse in Aeonem, à corruptione & interitu alienum, quem etiam veram Ecclesiam appellant.

5. Virtutem autem] *Theodor.* Rorem autem, qui è luce scaturijt, deorsum cecidisse dicunt, & appellatum esse sapientiam, & Pronycon, & masculofœminam.

6. Quæ supercbullijt] *Expunximus* supercbullit, *autho. vet. cod.*

7. Et descendentem] *Deleuimus* descendentes, *autho. vet. cod. cui consentit his verbis Theodoretus.* In aquis autem, corpus quidem ex ipsis accepisse, & ne submergeretur in periculum venisse, sed tamen emersisse. Ex corpore autem quo contectus fuit, cælum esse constitutum. Deinde cùm reliquum abiecisset, ad matrem euolasse: *Epiph.* Hāc autem Prunicum dicunt descendisse in aquas, & ipsis permixtam fuisse, & non potuisse ad superna procedere, eo quòd grauitati materiæ permixta esset. *Hæc quoque perstringit Tertull. in calce libri de Præscript.* Contra Sethianos. *Cont. hær. 37.*

8. Humectationi] *Expunximus*, Humectationem, *autho. vet. cod.*

9. Resilijt & in sublimitatem &c.] *Epipha.* Leuauit autem seipsam per vim ad superiora, & seipsam extendit, atque sic facta est superius cælum, & sic stabilita, inuenta est non amplius potens neque sursum ascendere, neque infra descendere, sed in medio fixa ac extenta permansit. *Tertull.* Cùm in superiora voluisset eniti, grauitate materiæ permixta sibi, non potuisse ad superna peruenire, & in medietate relictum, extendisse totum, effecisse sic cælum.

10. Hic quoque tertius] *Theod.* Prunici filius,

Universidad de Deusto Biblioteca

Cor.ber.26.

rursus alium filium produxit, & ex illo dicunt A alium esse constitutum, & vsque ad septenarium numerum processisse productiones. Ab vnoquoque autem eorum, vnum cælum fuisse fabricatum, & vnumquemq; proprium habitasse. *Hæc etiam attingit Tertull. lib. de Præscript.*

11. Et nomina autem] *Epipha.* Cæterùm maiorum principum hæc nomina esse dicunt. In primo quidem cælo esse Iao principem. In secundo verò Saclam principem scortationis. In tertio Seth principem. In quarto verò dicunt esse Daden. In quinto Eloæum, qui & Adoneus appellatur. In sexto verò alij Ialdabaoth esse dicunt, alij Elilæum. Alij etiam septimum cælum constituunt, in quo constituunt esse Sabaoth. Alij, hoc negant, & Ialdabaoth in septimo esse pronunciant. In octauo verò eam, quæ Barbelo appellatur. Tradunt autem Sabaoth, alij formam asini habere, alij porci, &c. *Theodoretus.* Prædictis autem filijs nomina imposuerunt vsi lingua Hebraica, quorum meminisse duxi superuacaneum. *Quia verò his abutebantur ad commouendum imperitum vulgus, quasi maiora sanctitatis sacramenta continerent, illorum originem & interpretationem præterire non libuit. Ialdabaoth compositum est à* ילד *Ialad, id est parere, parturire, generare & nasci, & plurali nomine* אבות *Aboth, id est Patres, inde Ialdabaoth, id est, qui genera uit patres: vel* ילד חבות *id est, à patribus genitus, filius patrum. Iao ex praua intelligentia nominis Dei Iehoua, addita tantùm litera, o, ad* יה *efficitur Iaho, de quo & superius annotauimus. Adoneus ab* אדון *Adõ, id est, Dominus. Eloæus ab* אלוה *Alah, à quo* אלוהי *Eloha, id est Dij, aut Deus, Iudex, Angelus. Sabaoth à radice* צבא *Saba, id est, exitus, finis, tempus determinatũ, vnde plurale fœmininum* צבאות *est exercitus. Oreus deducitur ab* אור *, quod & nomen & verbum potest esse significatq; lucem & lucere, inde Oreus, id est, lucidus. Astapheus à verbo* שטף *Schataph, id est lauare, mundare, vnde nomen Scheteph, id est inundatio.*

12. Quibus factis] *Theodo.* Dicũt autem alios, cum primo seditionẽ agitasse, qui horum quidem erat auus, illorum verò abauus, aliorum tritauus: eum verò animi anxium in materiæ fecem cogitationem defixisse, & genuisse ex ipsa filium Ophiomorphon, seu serpentiformem. *Tertull.* Rursum Ialdabaoth istum in indignationem conuersum ex semetipso edidisse virtutem & similitudinem serpentis &c. *Itaq; vet. cod. auth. & Theodoreti, pro* faciem materiæ, fecem *repo sumus.*

13. Hunc autem ipsum esse Nun] *Hæc fuit propria Ophitarum hæresis, de qua scripserunt abundantius Tertull. ad finem Libri Præscr. Clemens Alex. 7. strо. Epiphanius contra hæres. 27. Philastrius, Augustt. Theodoret. Damascenus.*

14. Vnde exultantem] *Theodo.* Deinde gloriantẽ Ophiomorphi patrem, dixisse, Ego Deus & Pater, & nullus est me superior, matrem autẽ ægrè tulisse, & acclamasse: Ne mentire, est enim te superior pater omnium, primus homo, filius hominis. Hæc autem verba cùm audisset serpẽtis pater, inquit: Agite, faciamus hominem ad imaginem nostram. Quinetiam multa alia adijciunt, quæ & impietate plena sunt, & nihil habent iucunditatis. *Hunc etiam locum tangit Epipha. contra hæres. 25.*

15. Ad seducendum] *Ita vet. cod. delenimus autem* ad esse se ducendum. *Lib. Regũ*

16. Sex autem virtutes] *Tertull.* Virtutes illas, & angelos inferiores, hominem fecisse dicunt, & quia ab infirmioribus & mediocribus virtutibus institutus esset, quasi vermem iacuisse reptantem Illum verò Aeonem, ex quo Ialdabaoth processisset, inuidia commotum, scintillam quandam iacenti homini immisisse, qua excitatus, per prudentiam saperet & intelligere posset superiora *Epiphan.* Septem ab eo geniti *Conf. hæres.* filij, siue sæcula, siue dei, siue angeli (diuersis enim nominibus apud ipsos appellantur) iuxta formam patris sui Ialdabaoth, formauerunt hominem, &c.

17. Mater autem ipsorum] *Tertu.* Ialdabaoth aiunt, in indignationem commotum, conuersum, ex semetipso addidisse virtutem & similitudinem serpentis: & hanc fuisse virtutem in B paradiso, id est, istum fuisse serpentem, cui Eua quasi filio Dei crediderat Decerpsit, inquiunt, de fructu arboris, atque ideò generi humano scientiam bonorum & malorum contribuit.

18. Manducantes autem] *Decem & octo has voces ex vet. cod. restituimus, id quoque approbantibus Epiphanio & Theodo.*

19. Sed & serpentẽ] *Epiph.* Ialdabaoth verò aiunt, non voluit commemorare supernam matrem, neque supernum patrem hominibus Postea autem serpens & cognitionem intulit, & hominem ac mulierem, omnem supernorum mysteriorum cognitionem docuit. Quapropter pater, id est Ialdabaoth iratus, deiecit ipsum de cælo, & hinc regem de cælo serpentẽ dicunt: qui portionem serpentis, & nihil aliud possi- C dent.

20. Michael & Samuel] *Theodor.* Ophiomorphum autem illum vocant Michaelem & Samana. *Vetus cod. habet* Samael, *quod fortasse retinendum, non iniuria quis ideo putet: quod Magiæ seduli cultores isti, magicis spirituum nominibus abuterentur, inter quæ non sunt postrema isthæc duo nomina. Illi siquidem ab antiquis Hebræorum patribus accepisse dicunt, septem planetis, totidem præesse angelos, ex quibus Michael Mercurio, vel secundũ alios Soli, & vento orientali præsit: Marti verò Camael, alias Zamael, qui forte cum hoc Samaele idem est, dominatur. In malis etiam spiritibus, quatuor reges potentissimos, iuxta quatuor orbis partes constituunt, primumq; illorum Vrieum, & ab Hebræis Samaelẽ vocatum, atq; in oriente regnare putant. Illi rursum incẽmumbus per Synagogas precibus (Genebrardo interpre- D te) sic orant:* Accusationis Samuelis ne recorderis: memento autem defensionem Michaelis: *quibus indicant se hunc Samuelem, quem Michaeli opponunt, malignũ Angelũ loco reputare.* *Tribonius ad Mar. Cal. Scandalis Cadalis*

Quod etiam supra de Noria, quasi Adæ filia scribunt, obscurum est. Epiphanius quidem contra hæresim 26. aliquatradit de Noria, quam alij dixerunt fuisse vxorem Noe, & non Seth. Cæterùm, Vincentius in Speculo, Antoninus in summa, Nauclerus in genera. Bergomas in Supplemento, & VVernerus in fasciculo scribunt, cum Caino genitam fuisse Calmanam, cum Abele Delboram, quæ post necem eius nupserit Seth. Comestor in hist. Scholast. affirmat Methodium martyrem, id ipsum reuelatione accepisse, & tradidisse.

21. Abrahã elegisse] *Epiph.* Et hic Ialdabaoth, inquiunt, est Deus Iudæorum: sed non est ita, absit: sed iudicaturus est eos Deus omnipotẽs, qui Deus est & Iudæorum, & Christianorum, & om-

A & omnium, & non Ialdabaoth quispiam est, iuxta delirum ipsorum fabulamentum. *Theodor.* Prophetas etiam diuidunt, & septem filijs, vt volunt, attribuunt.

22. Iesum autem] *Ita codex vetus, excusi verò habebant.* Omnia autem.

Ita habent. Sab. 23. Et hunc maximum errorem] *Theodo.* Iesum autem dicunt esse alium præter Christũ: & eum quidem, qui Deus est, ex Virgine esse natum, Christum autem è cælis ad ipsum descendisse Dicunt autem Apostolos quoque errasse, ratos Saluatoris carnem resurrexisse.

24. Post depositionem] *Sic legendum indicauit vetus codex: excusi habebant,* post de passione.

25. Velut Lernæa hydra] *Hydram serpentem ferunt in Lerna palude prope Argos extitisse, quam alij centum capitum, alij verò tantum octo dicunt, è quibus vnum immortale esset. Cum hoc autem monstro multum diuq; conflictatum Herculem fingunt, eo quòd vno inciso capite, plura renascerentur. De qua vide Hesiodum in* Θεογ. *& Platonem in Sophista. Athanasius Arianos, vt Irenæus Gnosticos, cum hoc monstro comparans: Hæreticus, ait, vt res ipsa docet, prauum omninò & vn-* B *num immortale esset. Cum hoc autem monstro multum diuq; conflictatum Herculem fingunt, eo quòd vno inciso capite, plura renascerentur. De qua vide Hesiodum in* Θεογ. *& Platonem in Sophista. Athanasius Arianos, vt Irenæus Gnosticos, cum hoc monstro comparans: Hæreticus, ait, vt res ipsa docet, prauum omninò & vndi quaq; corruptum animum ad impietatẽ habet. Ecce enim vbiq; refutati Ariani, erubescere tamen nequaquam possunt, sed quemadmodum in fabulis Ethnicorum celebrata Hydra, sublatis prioribus serpentibus, alijsq; pullulantibus peruicaciter contendebat nouo semper obiectu anguium contra eum, qui ipsi suos serpentes tollebat: Ita quoq; isti execrabiles homines, Ethnico animo deiecti ab illis, quæ obijciebant, alias reperiunt, Iudaicas & stultas controuersias comminiscuntur, vt ita se magis Christi perduelles & oppugnatores declarent. *Eiusdem etiam fabulæ elegantem accommodationem habet Basilius magnus, in calce libri de vera virginitate.* *Ser. 4. contra Arianos.*

26. Quidam etiam ipsam] *Theod.* Nonnulli dicunt ipsum serpentem cum sapientia consuetudinem habere, & tanquam cum Deo aduersario, cum creatore bellum gerentem Adam decepisse, & cognitionem dedisse & propterea dictum esse serpentem prudentissimum omnium esse; flexuosam quoq; intestinorum nostrorum positionem, corpus serpentis imitari *Hoc attigit & Epiphanius contra hanc resim 37.*

QVÆ EST CAIANORVM INRELIGIOSITAS, etiam impudentia: & vnde conscripta ipsorum.

CAPVT XXXV.

De Caĩn, Esau, Core, Sodomitis, Iuda & Hysteris.

[1] Lij autem rursus Cain à superiore principalitate dicunt, & Esau, & Core, & Sodomitas, & omnes tales cognatos suos confitentur, & propter hoc à factore impugnatos neminem ex eis malè acceptos. Sophia enim illud quod proprium ex ea erat, abripiebat ex eis ad semetipsam: & hæc Iudam proditorem diligenter cognouisse dicunt, & solum præ cæteris cognoscentem veritatem perfecisse proditionis mysterium, per quem & terrena & cæC lestia omnia dissoluta dicunt, & confinctionem afferunt huiusmodi, Iudæ Euangeliũ illud vocantes. [2] Iam autem &[collegi]eorum conscriptiones, in quibus dissoluere opera hysteræ adhortantur. Hysteram autem fabricatorem cæli & terræ vocant: nec enim aliter saluari eos nisi per omnia eant, quemadmodum & Carpocrates dixit, & in vnoquoque peccatorum & turpium operationum angelum assistere, & operantẽ accidere audaciam, & immunditiam inferre, id quod inest ei operationi [3] angeli nomine dicere:] [4] O tu angele, abutor] operetuo; O tu] potestas, perficio tuam operationem: & hoc esse scientiam perfectam, sine tremore in tales abire operationes, quas ne nominare quidem fas est.

Cur hæc Irenæus dixerit.

A talibus matribus & patribus & proauis eos qui à Valẽtino sint, sicut ipsæ sententiæ & regulæ ostendũt eos, necessarium fuit manifestè arguere, & in mediũ afferre dogmata ipsorum, si qui fortè ex ijs pœnitentiã agentes, & cõuertentes ad vnum solũ conditorẽ & Deum factorem vniuersitatis, saluari possint: reliqui autem non iam abstrahantur à praua, quasi verisimili suasione eorum, putantes maius & aliquid altius ab ijs scituros D se mysterium. Sed à nobis bene discentes [5] quæ] ab illis malè docentur, derideant quidem doctrinam eorum, illorum autem misereantur,] qui adhuc [in his] tam miserrimis & instabilibus fabulis, tantam elationem assumpserunt, vt meliores semetipsos reliquis propter talem agnitionem,] imò ignorantiam arbitrẽtur. [6] Delectatio autem eorum hæc est; siue aduersus eos victoria, est sententiæ eorũ manifestatio. Quapropter conati sumus vniuersum malè compositum vulpeculæ huius corpusculum in medium producere, & apertum facere manifestum. Iam enim non multis opus erit sermonib. ad euertẽdum doctrinam eorum, manifestam omnibus factam. Quemadmodũ bestiæ alicuius in sylua absconditę, & inde impetũ facientis, & multos vastãtis, qui segregat & denudat syluã, & ad visionẽ adduxit ipsam ferã, [7] iam non elaborauit ad capiendam, videntes quoniã ea fera fera est: ipsis enim adest videre & cauere impetus ei[9], & iaculari vndiq; & vulnerare, & interficere vastatricem illã bestiã. Sic & nobis cùm in manifestũ redegerimus eorum abscondita, & apud se tacita mysteria, iam nõ erit necessarium multis destruere eorum sententiam. Adest enim & tibi, & omnibus qui tecum sunt, ad hæc quæ prædicta sunt exerceri, & * excutere nequam ipsorum doctrinas inconditas, & apta veritati ostendere dogmata. Cùm igitur hæc sic se habeant, quatenus promisi, secundùm

euertere.

nostram virtutem inferemus euersionem ipsorum, omnibus eis contradicentes in se- A quenti libro. Enarratio enim in longum pergit, vt vides: & viatica quoque dabimus ad euersionem ipsorum, occurrentes omnibus sententijs secundùm narrationis ordinem, vt simus non tantùm ostendentes, sed & vulnerantes vndique bestiam.

ANNOTATIONES.

1. Alij autem] *Theodo.* Alij autem, quos Carnos nominant, dicunt etiam Cain à superna authoritate fuisse liberatum, Esau autem, Core, & Sodomitas, & omnes alios eiusmodi, suos esse cognatos confitentur, & eos odio quidem esse habitos à creatore, sed nihil ab eo noxiæ accepisse, sapientia enim ab eis eripuit, quod in eis habebat Quinetiam Iudam proditorem solum ex omnibus Apostolis dicunt hanc cognitionẽ habuisse, & ideò effecisse proditionis mysteriũ. Eius autem Euangelium proferunt, quod illi composuerunt. *His consona sunt ea, quæ scribit Epiphanius contra hæresim 38. ideò repetere necesse nõ duximus. Ad tantam Gnosticorum istorum dementiã, non possum non obstupescere, quod animis hominum, qui Christo nomen semel dederint, tantas errorum caligines offuderit pater ille mendacij, vt cælum terræ misceant, dum sceleratos iustificant, reprobatos saluant: Abel, Enoch, Noe, Abraham, & reliquum beatorum cœtum inferis mancipant: eos verò, qui Deo, Angelis, & hominibus exosi sunt, suspiciunt, mirantur, adorant.*

Pari cæcitate laborare mihi videtur recentiores Gnostici, vt ouo prognati eodem, cùm Aerium, Vigilantium, Nouatum, Donatum, Eunomium, Iouinianum, Berengarium, Felicianos, Albigenses, VValdenses, & Hussitas totius orbis sententia damnatos, in cælos ferunt, beatos, verosq; Dei seruos prædicant.

Contrà verò, sanctissimos & antiquissimos quosq; Apostolorum discipulos ac successores multis probris vexant, lacerant, reprobant. Luthero enim magnus ac diuiniloquus Dionysius Areopagita, Pauli discipulus, & Galliarum Apostolus, multa garrit de nominibus diuinis, de cælesti & Eccl. Hierarchia: sed sunt mera commenta. *Sanctissimus & doctissimus Hieronymus, eidem apostatæ,* Totus nihil est. Nihil boni scripsit, inter Doctores Ecclesiæ non est numerandus, quia fuit hæreticus. Nihil de Christo tractat, nisi quod nomine vtitur. Neque de fide, spe, & charitate, neque operibus fidei loquitur. *Subdit denique, indicans quàm verè Camico & Carpocratico animo affectus esset erga tam pium virum:* Nullum inter Scriptores ita odi vt ipsum: tantùm de ieiunijs, cibis, & virginitate scripsit. *Facundissimi & pijssimi Chrysostomi libri Gnostico planè Lutheri iudicio,* sunt tantùm chaos & sacci verborum, sine re. Author est seditiosus & garrulus. *Gregorius Nazianzenus, cognomento Theologus eiusdem censura,* In sua poësi versatus, nihil syncerè de Deo scripsit. *Nec patri suo subtilissimo & Philosopho & Theologo Augustino hic degener filius pepercit dicens:* Multi libri Augustini nihil sunt. *Hæc & multa grauiora pluraque conuitia in selectissimos Dei seruos, sanctosq; Ecclesiæ Christi proceres euomere non horruerunt noui Gnostici.*

To 1. Colloq. pag. 187.

Tom. 2. pag. 24.

Pag. 137.

Tom. 2. Coll. pag. 135.

Pag. 183.

Pag. 24.

Quin & eò amentiæ peruenerunt, vt è calendario Christianorum, nominibus SS. Apostolorum, Martyrum, Angelorum, Virginis Mariæ, imò Epiphanias, Resurrectionis, & Ascensionis Iesu Christi, & sacrosanctæ Trinitatis deletis, in eorum locum & ordinem Antiochos, Cæsares, Holofernes, Pharaones, & eos, qui passim ob blasphemias, errores, & concitatos tumultus, magistratus sententia iustissimè necati traditi sunt ardeliones, substituerint & B suppoſuerint. Sed de his alibi.

2. Iam autem & collegi] *Epiphan.* Sed & alia Contra hæs. quædam scripta eodem modo confingunt contra verum, quem Hysteram vocant, eamque Hysteram creatorem vniuersæ huius molis cæli ac terræ appellant. Et non posse, aiunt, alios saluari, nisi per omnia processerint, velut etiam Carpocrates dicit. Vnusquisque enim ipsorum ob hanc nimirum causam, nefaria faciens, & turpes actiones perficiens, & quæcunq; peccata faciens, vniuscuiusq; nomen angeli inuocat, tum eorum, qui sunt angeli, tum eorum qui fictè ab ipsis angeli dicuntur, & vnicuiq; eorum attribuit nefarium quoddam peccatorum in terra opus, propriam actionem ad nomen angeli cuius vult referens. *Expunximus ab excusis co.* colligi. C

3. Angeli nomine dicere] *Authoritate vet. cod. deleuimus,* Angeli nomen edicere.

4. O tu Angele.] *Sic omninò legendum colligitur tam ex Epiphanio, quàm Nicetæ Orthodoxia. Quod si iure sint isti exsecrandi, quòd obscœnitates suas purissimis Angelis velut authoribus tribuerent; quantomagis Calvinani & Bezani, qui Deum Opt. Maxim. tam adulterij Dauidis, incæstus Absalom, & proditionis Iudæ authorem eße scribunt & prædicant; quàm conuersionis Pauli, & confeßionis Petri?*

5. Quæ ab illis] *Prius erat,* quoniam ab illis. *Rationem porrò designat, cur hæc portentosa planè figmenta tam studiosè laboriosèq; inuestigarit & scripserit.*

6. Delectatio autem eorum] *Id est, his nugis, imò execrandis & detestandis blasphemijs gloriantur & triumphant, quarum oporteret penitus erubescere ac pudefieri. Nisi contra fidem omnium codicum, legere malue rus,* Detectio autem eorum, &c *quam lectionem non temere forsitan quis constabiliret ex eo, quod supra, c. 19. legitur.* Cùm sit aduersus omnes hæreticos detectio &c. *& mox Præfatione in libr. secundum,* Quod sit detectio & euersio sententiæ ipsorum: *iterùm, Præfatione in librum 4.* De detectione & euersione falsæ cognitionis. D

7. Iam non elaborauit] *Quid si legeremus, iam non elaborant, vt conueniat cum his,* videntes quoniam fera est?

EXplicit liber Irenæi Primus.

INCIPIT SECVNDVS.

CAPITA

CAPITA LIBRI SECVNDI.

A *Hæc insunt in secundo libro redargutionis et euersionis falsò cognominis agnitionis.*

1. Ostensio quòd neq; extra pleroma sit vniuersorum Deus, neque extra plenitudinẽ eius esse aliquid, neq; quidem duos esse deos immenso interuallo abinuicem distantes, neq; virtutem aliquam mundi fa-

B *bricatricem [in] immensum separatam à Patre ignorante eam.*

* vterum *2. Neque * interim in ijs, quæ continentur à Patre, alium quendam fabricasse hunc mundum, neq; Patrem per alia adminicula eam, quæ secundùm nos est, fecisse conditionem, sed tantùm per Verbum suũ, esse autem conditorem eum, qui est*

C *super omnia Deus, & ipsum Patrem esse Domini nostri Iesu Christi.*

*3. Quoniam inuisibilis quidem est Pater, sed non incognitus; neque ignorare eum quidem poterant angeli, licet plurimùm deorsum * dejecti essent ab eo.*

* subiecti

4. Quoniam [instabile] est Pleroma Valentini discipulorum.

5. Ostensio nõ esse eam, quæ est se-

D *cũdùm nos creaturam, imaginem Pleromatis eorum, neq; Demiurgum vnigeniti.*

* in immensum *6. Quomodo * immensus excidit de imaginibus eorum sermo.*

7. Quoniam non est verisimile ea quæ sunt hîc, vmbram Pleromatis eorum esse.

8. Quam falsa vmbra & vacua eorum ostenditur.

9. Ostensio quoniam est & subsistit mũdi Fabricator Deus, non cõstat autem, qui super hunc adinuenitur pater.

10. De quæstionibus et parabolis, quomodo oporteat soluere ea, quæ quæruntur.

11. Quoniam substantiã materiæ Labi adiungere non constat, voluntate autem & virtute Dei cõstat, & fidem habet.

12. Contradictiones his, qui sunt à Valentino.

13. Quomodo is sermo, qui est de triacontade illorum concidit in vtroque, & secundùm id quod plus est, & secundùm id, quod minus.

14. Quoniam impossibile est separatas esse abinuicem, quæ infra plenitudinem dicuntur coniugationes: adunitis autem ijs, impossibile est Sophiam sine coniuge assumpsisse Labem, aut etiam generasse aliquid.

15. Quoniam in eodem Pleromate non poterat verbum & silentiũ esse.

*16. Quoniam nullius momenti ostenditur primus ordo * emissio-* * emissionis
num ipsorum.

*17. Quoniam sensus non potuisset emitti, * quia ipse emittebat reli-* * quoniam
qua.

18. Quid est emissio, & quoniam hæ, quæ ab his dicuntur emissiones, hominibus congruunt magis quàm Deo.

19. De quæstionibus, quomodo & hinc ethnici verisimilius de vniuersorum generatione respondẽrũt

& gratius:

& gratius: & quomodo ab ipsis* A quæ sunt à Valentino initia sumpserunt, eiusq; sunt secundùm eos regulæ.

20. Quæstio de omni specie emissionis, & de Pleromatis inconsequentia.

21. Quoniam quæ nobis, qui sumus ab Ecclesia, imputant ij, qui sunt à Valentino, illis rursum imputant hi, qui sunt à Basilide, et illis iterum alij. B

22. Quoniam si quis transmotus fuerit à Demiurgo, in multos deos, & ininfinitos mundos excidere eum necesse est.

23. Ostensio quoniam Logos in diminutione non est prolatus.

24. Quoniam secundùm hæreticos, voluntas Patris inuenitur fecisse ignorantiam & Labem.

25. Quoniam Sophia nunquã in ignorantia & in deminoratione C est.

* quoniam 26. Ostensio * quomodo neque enthymesis sine Æone propriam habuerit substantiam, neq; passio sine enthymesi.

27. Quoniam neque dissolui neq; pati Æon poterat, cùm esset spiritalis, & in his, quæ similia erant conuersans.

28. Quoniam patris exquisitio et D inuestigatio magnitudinis eius, ne

* statum perfectionis. que passionem, neque Labem, sed * tantùm perfectiones faciebat in Æone.

29. Quoniam non capit Æonem infra Pleroma, desiderium passionis percepisse.

30. Quomodo de semine ipsorum sermo vniuersus instabilis ostenditur.

31. Quoniam non ignorauit Demiurgus in eũ seminis depositionẽ.

32. Et quoniam si in eum depositũ fuisset semen, non potuisset ignorare ea, quæ sunt super eum.

33. Quomodo contraria de matre & labe eius consilia decreuerunt.

34. Ostensio quòd neq; conceptio, neque generatio seminis fuerit.

35. Quoniam ex solutione parabolarum impropriam & inconuenientem fictionem suam faciunt.

36. Quomodo omnis numerus constare potest ex Scripturis, & typus dicti omnis argumenti.

37. Quomodo * destruetur, qui * destruitur. est de numeris ipsorum, & nominibus sermo.

38. Quoniam secundùm Legẽ neque imagines, neq; figuræ existunt plenitudinis ipsorum: sed neq; figuræ esse possunt.

39. Ostensio, quod non vno anno præconiauerit Dominus post Baptismum, sed omnem habuisse eum ætatem.

40. De diebus & horis, & mensibus, & vocabulis, & syllabis: de amen, & de nonagintanouem outibus, ex quibus vna perijt, & inuẽta est.

41. Ostensio quoniam neq; secundùm formam Pleromatis eorum facta * sint, quæ facta sunt, neque * sunt. rursus vanè & prout euenit.

42. Quoniam non possit constare per numeros veritas.

43. Quæ sunt, quæ à nobis possunt exolui, & quæ sunt, quæ remittuntur Deo fabricatori.

44. Ostensio quoniã Demiurgus nõ sit supergressibilis mẽte, neq; super eum alteram diuinitatem esse.

45. Quid

45. Quid sit, quod à Paulo dictũ A est, Scientia inflat, dilectio autem ædificat.

46. Quomodo oportet parabolas exolui.

47. Quoniã omnem agnitionem non possumus habere in hac vita.

48. Quomodo de emissionibus eorum sermo, compositum ostendit Patrem, & non simplicem, nec vniformem. B

49. Quoniam non est verisimile Verbum Dei tertiam habere à Patre emissionem.

50. Ostensio quoniam Nus [Logos,] & Logos Nus, & Nus ipse est Pater omnium.

51. Quomodo Dominus quædam concedit Patri, & quæ causa est propter quam diem et horam à nemine altero cognosci ait, nisi à solo Patre.

52. De natura animæ, quoniam se C cundùm illorum sermonem, cùm animæ seruentur, necesse est & corpora participare salutem.

53. Quoniam in nullo potest interior illorum homo supergredi Demiurgum.

54. Quoniam non est verisimile hos quidem spiritales esse, Demiurgum autem animalem.

55. Ostensio, quòd non sit animalis D Demiurgus.

56. De assumptione Apostoli vsq; ad tertium cælum, & cur dixit, Siue in corpore, siue extra corpus.

57. Quomodo ea, quæ aduersus Valentinum dicuntur, omnem euertunt hæresim.

58. * Conuersio hæreticorum om- * Euersio. nium in his, quibus non communicant cum Valentino.

59. Ostensio quòd non transeant animæ in alia corpora.

60. Ostensio quòd nõ bibant secundùm Platonem obliuionis poculũ.

61. Ostensio quoniam corpus nõ est obliuio.

62. Quoniam in corporis * com- * communione. munionem amittit suas * vires a- * virtutes. nima.

63. Ostensio, quòd vnusquisq; nostrum suam habeat animam, sicut & suum corpus.

64. Quomodo perseuerant animæ corporis habentes figuram.

65. Quomodo animæ cùm sint [generabiles] in futurum incorruptibiles perseuerant.

66. Euersio Basilidis cælorum fabricationis.

67. Ostensio quoniam prophetæ nõ à varijs dijs fecerint prophetationes, sed ab vno & eodem.

68. Expositio [Hebraicorum] nominum eorum, quæ in Prophetis posita sunt.

PRÆFATIO SECVNDI LIBRI.

IN primo quidem libro, qui ante hunc est, arguentes falsi nominis agnitionem, ostendimus tibi dilectissime, omne ab his, [2] qui sunt à Valentino, per multos & contrarios modos adinuentum esse falsiloquium, & sententias exposuimus eorum, qui priores extiterunt, discrepantes eos sibimetipsis ostendentes, multo autem prius ipsi veritati. Et Marci quoque magi sententiã, cùm sit ex his, cũ operibus eius omni diligentia exposuimus, & quanta ex Scripturis eligentes, adaptare conantur fictioni suæ, diligenter retulimus: ijdem quonammodo per numeros, & per viginti quatuor elementa alphabeti veritatẽ affirmare conantur & audent,

ἀνακεφαλαίωσις eorum, quę lib. 1 habentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

audent,[3] minutatim perexiuimus. Et quemadmodũ conditionem secundùm imaginẽ A
inuisibilis apud eos Pleromatis factã dicunt, & quanta de Demiurgo sentiunt ac docent renunciauimus, & progenitoris ipsorum doctrinam Simonis magi Samaritani, & omnium eorum, qui successerunt ei, manifestauimus. Diximus quoque multitudinẽ eorũ qui sunt ab eo Gnostici, & differentias ipsorum, & doctrinas, & successiones adnotauimus, quæque ab eis hæreses institutæ sunt, omnes exposuimus. Et quoniam omnes à Simone hæretici initia sumentes, impia & inreligiosa dogmata induxerunt in hanc vitam, ostendimus, & redemptionem ipsorum, & quomodo initiant eos, qui perficiuntur, & * factiones eorum & mysteria manifestauimus: & quia vnus DEVS conditor, * additio
& quia non postremitatis fructus, & quia neque super illum, neque post eum est ali- nes.
quid.

In hoc autem libro instruemus, quæ nobis apta sunt, & quæ permittit tempus, et euertemus per magna capitula omnem ipsorum regulam: quapropter [5] quòd sit detectio & euersio sententiæ ipsorum, operis huius conscriptionem ita titulauimus. Oportet enim absconditas ipsorum coniugationes, per manifestarũ coniugationum indiciũ & euersionem Bythum dissoluere, & quoniam neque fuerit aliquando, neque sit accipere ostensionem.

Propositio sequentis libri.

ANNOTATIONES. B

1. Prefatio secundi libri] *Magno studio cauisse hunc sanctissimum Martyrem, ne libri isti assuetis hæreticorum artibus deprauarentur, neúe argumentorum, aut titulorum adiectione eius opus foret, euidentissimum est, tum ex obtestatione ad scribas initio operis præfixa; tum ex præfationibus singulis librorum principijs appositis: quibus ea, quæ in superiore proposuit, & quæ in proximo dicturus est, paucis complectitur. Porrò secundi libri huius capita siue sectiones, dissimiles & plures sunt in veteri nostro exemplari, quàm in excusis omnibus, quæ interdum magis conueniunt, interdum etiam minus, quare lectorem hic monere potius quàm quicquam mutare visum fuit, vt & suis locis pro re nata iudicabimus. Cæterum, postquàm superiore libro portentosas Gnosticorum opiniones, quasi perniciosa monstra, è suis lustris in apertum campum eduxisset; hoc secũdo singula acerrimè persequitur: quæ & proprijs illorum placitis, quasi suopte mucrone iugulat, simul & indicat quid quisque illorum ex Philosophorum lacunis hauserit: vnde veteris Philosophiæ, atque adeò Gnosticorum deliriorum, quæ magna ex parte aboleuit diuina prouidentia, parum gnaris, paulò obscurior liber fortasse videbitur. Nos tamen dabimus operam, vt non sine fructu aliquo, æquo & beneuolo lectori, idem & simile semper hæreticorum ingenium fraudesq; Satanæ retegantur & omnibus pateſcant.*

2. Qui sunt à Valentino] *Id est, Valentini sectatoribus atque discipulis: sicut & alibi frequenter, qui sunt à Simone, qui sunt à Marcione &c. pro Simoniani & Marcionitæ: quod semel notasse sufficiat.*

3. Minutatim perexiuimus] *Iacobus Billius vir Græcè & Latinè doctissimus, ac Gregorij Nazianzeni, Damasceni, Isidori Peluſiotæ, primorumq; decem & octo libri primi Irenæi capitum interpres fidissimus & lectissimus; tres libros conscripsit, qui post eius obitum, nomine Sacrarum obseruationum in lucem prodierunt. In his plurimos huius sanctissimi Martyris librorum locos sollerter expendit, feliciter explicauit, ac magna fide correxit. Huius itaque diligentia & studio (quod semel dictum sufficiat) suffulti, eosdem & alios multoplures pro viribus emendabimus, ab hoc quem nos signauimus incipientes. Perexire (inquit) nouo, ac Latinis prorsus inusitato more dixit, quod Græci διεξελθεῖν, id est, commemorare dicunt.*

4. Et quia non postremitatis] *Capite primo libri primi, retulit eos Demiurgum, id est, huius mundi Creatorem censere nunc Labis, nunc cuiusdam Extremitatis fructum.* C

5. Quòd sit detectio] *Ex hoc loco, & primis in quartum librum Præfationis verbis; eiusdemq; libri vltima clausula; libri deinde quinti principio, verisimam esse apparet horum librorum inscriptionem, quàm libro quinto histo. cap. septimo. ponit Eusebius his verbis: τὰ γε κὰ ἀναζοπὴς ἡ ψευδωνύμε γνώσεως βιβλία πέντε, id est, ne à veteri interprete discedamus, detectionis & euersionis falsi nominis scientiæ, libri quinque. Et certè videtur vir Apostolicus eam sumpsisse ex Apostoli 1. ad Timoth. verbis, quibus euitandas ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμε γνώσεως monet. Præterea, ad eam respexisse putarim etiam Eusebium prima statim præfatione Hist. Eccles. vbi eadem fere verba, quæ hoc titulo habentur, retinet, dum se de his, qui Christi nomine passi sunt, & qui falsas opiniones scriptis suis euerterunt, dicturum proponit. De his quædam annotauimus initio huius operis.*

OSTENSIO QVOD NEQVE EXTRA PLERO- D
ma sit vniuersorum Deus, neque extra plenitudinem eius esse aliquid, neque quidem duos esse deos immenso interuallo abinuicem distantes, neque virtutem aliquam mundi fabricatricem [in] immensum separatam à Patre ignorante eam.

CAPVT I.

Psal. 145. 6. Apoc. 14. 7.

BENE igitur habet à primo & maximo] capitulo inchoare nos à Demiurgo Deo, qui fecit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, quem ij blasphemãtes extremitatis fructum dicunt: & ostendere, quod neque super eum, neque post eum est aliquid: neque ab aliquo motus, sed sua sententia & * liberè fe- * libere
cit om-

A cit omnia,[2] cùm sit solus Deus, & solus dominus, & solus conditor, & solus pater, [3] & solus continens omnia, & omnibus vt sint, ipse præstans. [4] Quemadmodum enim poterit super hunc alia plenitudo, aut initium, aut potestas, aut alius Deus esse: cùm oporteat Deum horum omnium pleroma in immenso omnia circumcontinere, & circumcontineri à nemine? Si autem extra illum [est] aliquid, iam non omnium est pleroma, neque continet omnia. Deerit enim pleromati, aut ei qui sit super omnia Deo, hoc quod extra eum dicunt. Quod autem deest, & delibatum est ab aliquo, [hoc] non est omnium pleroma: & terminum autem, & medietatem, & finem habebit, adeos qui sunt extra eum. Si autem finis est in ea quæ sunt deorsum, initium est [& in] ea quæ sunt sursum. Similiter autem & ex reliquis partibus [5] necessitas est omnis id ipsum experiri, & ab eis qui foris sunt contineri, & determinari, & includi. Is enim qui est deorsum finis, necessariò omni modo circunscribit & circundat eum qui firmatur in eum. Et iterum secundùm eos, Pater omnium, quem videlicet & Proonta, & Proarchen vocant, * inclusus. cum pleromate ipsorum. [6] Et Marcionis bonus Deus in aliquo conditus, & * reclusus, & à foris circundatus ab altera principalitate, quam necesse est maiorem esse: quoniam id quod continet, eo quod continetur, maius est: quod autem maius est, id & firmius B est, & magis Dominus: & quod maius est, & firmius, & magis Dominus, hoc erit Deus. Cùm enim sit secundùm eos & aliud quid, quod quidem extra pleroma esse dicunt, [7] in quod &] superiorem erraticam virtutem descendisse opinantur, necesse est omni modo & continere id quod extra est, contineri autem pleroma: alioquin non erit extra pleroma. Si enim extra pleroma est aliquid, intra hoc ipsum quod extra pleroma dicunt, [erit] pleroma, & continebitur pleroma ab eo quod est extra.

* hoc. [8] Cum pleromate autem subaudiatur & primus Deus, aut rursus in immensum distare & separata esse ab inuicem, id est & pleroma, & quod est extra illud. Si autem * hæc dixerint, tertium quid erit, quod in immensum separat pleroma, & hoc quod est extra illud, & hoc tertium circum definit & [9] continebit vtraque] & erit maius tertium hoc pleromate, & eo quod [est] extra illud, sicut in suo sinu continens vtraque: & in infinitum de his quæ continentur, & de his quæ continent incidet sermo. Si [enim] tertium hoc initium habebit in superiora, & finem in inferiora, omnino necessitas est, & à lateribus definiri illud, vel inchoans, vel desinens ad alia quædam, & illa rursus, & alia quæ sunt sursum & quæ deorsum ad alia quædam habebunt initia, & hoc vs- C que in infinitum, vt nunquam stet eorum cogitatio in vno Deo; sed per occasionem plusquam est quærendi, in id quod non sit, excidat & absistat à vero Deo. Similiter autem hæc & aduersus eos qui sunt à Marcione, aptata sunt. [10] Continebuntur enim & circunfinientur] & duo Dei [eius,] ab immenso interuallo quod separat eos ab inuicem. Si autem id excogitandi est necessitas, secundùm omnem partem multos deos immensa separatione distantes, ab inuicem quidem inchoantes, ad inuicem autem finientes, & illa ratione qua nituntur docere super fabricatorem cæli & terræ esse aliquod pleroma aut Deum, eadem ratione vtens quisque astruet super pleroma, alterum esse pleroma, & super illud rursus aliud, & super Bythum aliud pelagus Dei. Et à lateribus autem similiter eadem esse, & sic in immensum [excidente] sententia, & semper necessitas erit excogitare altera pleromata, & alteros Bythos, & nunquam [aliquando] consistere, semper quærentes alios præter dictos. Et erit autem incertum vtrumnam hæc sint deorsum, quæ sunt secundùm nos, an hæc ipsa superiora sint; & quæ dicuntur ab eis sursum, vtrumnam sursum aut deorsum sint: & nullus status, neque firmitas continebit sensum nostrum, sed in immensos mundos, & indeterminatos deos excedere D necessitas erit.

[11] Et cùm hæc sic se habeant,] vnusquisque Deus suis contentus erit, & non curiosè aget de alienis: si quo minus, iniustus erit, & auarus, & cessans esse quod Deus est. Et vnaquæque conditio suum fabricatorem glorificabit, & ipso sufficiens erit, & alterum non cognoscet: si quo minus, apostata iustissimè ab omnibus iudicatus, dignissimam concipiet pœnam. Oportet enim aut vnum esse qui omnia continet, & in suis aget de alienis: si quo minus, iniustus erit, & auarus, & cessans esse quod Deus est. Et vnaquæque conditio suum fabricatorem glorificabit, & ipso sufficiens erit, & alterum non cognoscet: si quo minus, apostata iustissimè ab omnibus iudicatus, dignissimam concipiet pœnam. Oportet enim aut vnum esse qui omnia continet, & in suis

* ab altero quodam maiore * velut

fecit vnumquodque eorum quæ facta sunt, quemadmodum ipse voluit: aut multos rursus & indeterminatos factores & deos, ab inuicem quidem incipientes, ad inuicem autem desinentes per omnem partem: & alios omnes à foris * ab alterutro quodammodo recontineri, & * vel incluſos & manentes in suis vnumquenque eorum confiteri necessitas erit, neminem autem horum omnium esse Deum. Deerit enim vnicuique eorum partem minimam habenti, ad comparationem omnium reliquorum, & soluetur Omnipotentis appellatio, & necessitas erit in impietatem cadere talem sensum.

[12] Qui autem ab Angelis mundum dicunt fabricatum, vel ab alio quodam mun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dificatore, præter sententiam eius, qui super omnia Pater est, primò quidem ex hoc ipso peccant, præter voluntatem primi Dei talem & tantam conditionem Angelos fecisse dicentes: quasi efficaciores sint Angeli quàm Deus, aut rursus quasi ille negligens sit, aut minor existens, aut nullam curam habens eorum quæ in proprijs ipsius fiant, vtrumnam malè an bene fiant, vt illud quidem dissiperet & prohibeat, alterum autem laudet & gaudeat: hoc autem ne homini quidem solerti applicet quis,[13] quanto magis Deo?[14] Pòst deinde dicant nobis, Vtrumnam in his quæ ab illo continentur, & in proprijs eius, fabricata sunt hæc, an in alienis & extra eum positis? Sed si quidem dicant extra eum, similiter omnia prædicta inconuenientia occurrent eis, & includetur primus Deus ab eo qui extra eum est, in quo & desinere eum necesse erit.

ANNOTATIONES.

1. A primo & maximo] *Primum & maximum caput appellat, quod est in hac disputatione summum, nempe Deum esse vnicum; quod hoc capite concluditur, quibusdam de eius immensitate præmissis. Siquidem tot deos constituebant fanatici isti homines, quot Aeonas, & angelos, quorũ affectiones, & passiones ipsis inesse somniabant, vt acutè deprehendit Clemens Alex. lib. 5. Stro. quod amplius ex sequentibus patebit.*

2. Cùm sit solus Deus] *Dictio exclusiua* solus, *etiam quinquies hic repetita, non seiungit Filium aut Spiritum sanctum à Patre conditore omnium, vt blaterant noui Ariani; quandoquidem trium sit vnica voluntas, potestas, atque Deitas, vt infra plenius dicetur: sed tantùm excludit fictitios AEones, Bythos, Patricos, Matricos, & Angelos, à quibus omnia facta fuisse hi nebulones fabulabantur. Hoc idem argumentum de immensitate diuina pertractant Dionysius lib. de diuinis nom. cap. 9. Athanasius contra gregales Sabellij: Nazianzenus Apologia prima: Augustinus libro primo Confessionum, capite quinto, libro meditationum capite vigesimo nono, & trigesimo: Damascenus libro primo, capite octauo & cæt.*

3. Et solus continens omnia] *Vult Deum eminenter ac excellenter omnes omnium creatarum rerum perfectiones in seipso comprehendere: quod & ante eum docuit his verbis Dionysius:* Cuncta continet Deus secundùm super expansam & simplicem infinitatem suam. *Subscribit Augustinus, libro quarto de Trinitate capite primo, & Tractatu primo in Ioannem.*

Lib. de diuinom. cap. 5.

4. Quemadmodum] *Primum est argumentum huius capitis sumptum ab infinitate Diuinæ naturæ, quæ sua immensitate omnia permeat, omnibus vbique adest, nullis limitibus definiri potest; sed ipsa continet omnia & ambit. Nihil igitur extra Deum, nec Deus ipse extra quidpiam esse potest. Non multum absimili argumento Tertull. vtitur lib. 1. in Marcionem:* Sicut enim, *ait,* Creator, ex hoc & Deus, & indubitatus Deus, quia omnia ipsius, nihil extraneum illi: ita & alius idcirco non Deus, quia omnia non eius, ideoque & extranea. Deniq;, vniuersitas Creatoris est, iam nec locum video dei alterius. Plena & occupata sunt omnia suo authore. Si vacat aliquid spatij alicuius diuinitati in creaturis, planè falsè vacabit, &c. *De hac porrò Dei vnitate ante Irenæum grauissimè differunt Ignatius Epi. Ad Philip. & Philadelph. Clemens in Recogmt. Iustinus martyr libro de Monarchia, & Oratione ad Græcos; Athenagoras in Legatione: post eum verò Clemens Alex. in Paraenetico, Arnobius aduers. gentes, Cyprianus lib. quod idola non sunt dij: in primis autem Lactantius libr. 1. cap. 3. 4. 5. 6. 7. Hæc tantum subijcio quæ in hanc rem scripsit lib. de ira Dei cap. 11.* Non possunt in hoc mundo multi esse rectores, nec in vna domo multi domini, nec in naui vna multi gubernatores, nec in arm ero aut grege duces multi, nec in vno examine multi reges: sed nec in cælo multi soles esse poterunt, B
ficut nec animæ plures in vno corpore. & cæt *Caterum illud* Quemadmodum, *vsin patur hic & infra non rarò interrogatiuè, pro* quomodo, *quod semel monuisse sufficiet.*

5. Necessitas est omnis] *Græcissimus, vt & infra,* Necessitas ergo erit. Necessitas est omnino. ἀνάγκη *subaudito verbo* ἐστι, necessitas est, *pro,* necesse est. *Vt apud Platonem* ἀνάγκη τὰς αἰτίας πρώτας μεταδιώκειν; *quæ Tullius vertit,* Necesse est primas causas conquirere. *Et* πᾶσα ἀνάγκη, omnis necessitas, *pro,* omnino necesse est.

6. Et Marcionis bonus Deus] *Libro primo cap. 29. recensuit Marcionem duos longè diuersos deos constituisse, vnum huius vniuersi, & omnium malorum factorem; alterum autem totius bonitatis fontem, Patremque Domini nostri Iesu Christi. De his & Tertullianus:* Ponticus duos deos affert tanquam duas simplegadas naufragij sui: quem negare non potuit, id est, Creatorem, id est nostrum: & quẽ probare non poterit, id est suum. *Et infra:* Marcion dispares deos constituit, alterum iudicem, ferum, bellipotentem: alterum mitem, placidum, & tantummodo bonum atque optimum. C

7. In quod &] *Sic legendũ existimauimus cum veteri codice, consentientibus quæ leguntur libro 1. cap. 1. & 13. de Achamoth matre, quam ouem extra Pleroma peregrinatam fingunt. Expunximus* id quod est.

8. Cum pleromate] *Aliud est argumentum, quo probat vel duos nusquam esse Deos, vel infinitum numerum & Deorum, & Mundorum necessario constituendum esse: quod omni fide caret. Simile argumentum, sed vi maiore torquet in Marcionem Tertullianus:* Veritas Christiana, *inquit,* districtè pronunciat, Deus si non vnus est, non est: quia dignius credimus non esse quodcunque non ita fuerit, vt esse debebit. Deum autem, vt scias vnum esse debere, quære quid sit Deus, & non aliter inuenies. *Et paulò infra:* Ineluctabilis iste complexus, in hoc sententiam constringit, aut negandum Deum esse summum magnum, quod nemo patietur sapiens: aut nulli alij communicandum. Aut quæ ratio duo summa magna compoluit? Primò enim exigam, cur non plura, si duo, quando locupletiorem oporteret credi substantiam Diuinitatis, si competeret ei numerus? Honestior & liberalior Valentinus, qui simul ausus est duos concipere Byrhum, & Sigen, cum vsq; ad 30. Aeonum fœtus, tanquã Aeonię scro-

phæ exa-

Aphæ examen diuinitatis effudit. *Neque valde dissimilia, pro Dei vnitate leguntur apud Philonem, Athenagoram, Lactantium, & Damascenum, quæ scitè collegisse videtur Thomas Aquinas libr. 1. contra Gentes cap. 43.*

8. Continebit vtraque] *Authoritate vet. cod. deleuimus,* continebitur aqua.

9. Continebuntur] *Expunximus,* Continebantur enim & circumfiniebantur: *paulopost quoque pro* excitante, *reposuimus* excidente, *& pro* aliquantos, aliquando, *eiusdem ve. cod. authoritate.*

10. Et cùm hæc sic se habeant] *Tertium est argumentum, quo ab vnico mundo, eiusq; per prouidentiam administratione, vnicum Deum esse ostendit. Idem, sed prolixius, & apertius post Philonem persequitur Lactantius lib. 1. cap. 3. euidentibus etiam adhibitis exemplis, de vnico in exercitu Imperatore, & vnica in corpore anima. Cyprianus tractatu contra idola, monarchiam diuinam probat ex apum rege, & gregis duce.*

11. Qui autem ab angelis] *Caput 2. signat hic vetus codex. Ostendit verò nec mundum creatum fuisse ab angelis, vt Simon, Menander, Saturninus, Basilides, & Carpocrates dicebant, lib. 1. cap. 20. 21. 22. 23. 24. Nec ab alia quadam virtute, separata valde, & distante à supremo Deo, vt Marcionem, & Cerinthum voluisse scripsit lib. 1. cap. 25. 29. Varias autem Philosophorum sententias de ortu mundi recensет, & refellit Lactantius lib. de ira Dei c. 10.*

12. Quanto magis Deo?] *Pro, quanto minus, Græcorum more.*

13. Pòst deinde] *Dilemma est vehementer eos premens, cuius alterum cornu habes initio capitis secundi, ideoq; sectionem veteris codicis conuenire magis existimo: sed mutare nolui, ne his sectionibus assuetis negotium facerem.*

B

NEQVE ITERVM IN IIS QVÆ CONTINENTVR à Patre, alium quendam fabricasse hunc mundum, neque Patrem per alia adminicula eam, quæ secundùm nos est fecisse conditionem: sed tantùm per Verbum suum: esse autem Conditorem, eum qui est super omnia Deus, & ipsum Patrem esse Domini nostri Iesu Christi.

CAPVT II.

C SI autem [in illius,] valde vanum erit præter sententiam eius, in eius proprijs, ab Angelis, & ipsis qui sunt potestatis eius, aut ab alio quodam dicere fabricatum esse mundum, aut quasi non omnia respiciat ipse, quæ sint in suis, aut non sciat quæ ab Angelis futura sunt. Si autem non præter voluntatem eius, sed volente & sciente, quemadmodum quidam opinantur, [iam] non Angeli, vel mundi fabricator causæ [erunt] fabricationis istius; sed voluntas Dei. Si enim mundi fabricator est, Angelos ipse fecit, aut etiam causa creationis eorum ipse fuit; & mundum ipse videbitur fecisse, qui causas fabricationis eius præparauit: licet per longam successionem deorsum Angelos dicant factos, vel mundi [2] fabricatorem à primo Patre, quemadmodum Basilides ait, nihilominus id quod est causa eorum quæ facta sunt, in illum qui prolator fuit talis successionis, recurret: [3] quemadmodum in Regem correctio belli refertur, qui præparauit ea quæ sunt causa victoriæ: & Conditio huius ciuitatis, aut huius operis, in eum, qui præparauit causas ad perfectionem
Incidere. eorum, quæ deorsum facta sunt. Quapropter non iam securim dicimus* incidere ligna, vel serram secare, sed hominem concidere & secare rectissimè quis dicat eum, qui ipsam securim & serram ad hoc fecit, & multo prius armamenta omnia, per quæ fabricata sunt securis & serra. [4] Sic igitur iustè secundùm illorum rationem, Pater omnium dicetur fabricator huius mundi, & non Angeli, neq; alius quis mũdi fabricator, præter
D illum qui fuit prolator, & prius causa factionis huiusmodi præparationis existens.

Sit fortasse hic sermo suasorius siue seductorius apud eos, qui ignorant Deum, & [qui [5] hominibus] assimilant eum inopibus,] & his qui non possunt statim aliquid ex parato fabricare, sed indigentibus multis organis ad eorum fabricationem: non autem verisimilis in totum apud eos, qui sciunt quoniam nullus indigens omnium Deus, Verbo condidit omnia, & fecit, neq; Angelis indigens adiutoribus ad ea, quę fiunt: ne- *Io. 1.*
que virtute aliqua valdè inferiori ab illo, & ignorante patrem. Neq; aliqua labe, neque ignorantia, vt is qui inciperet eum cognoscere homo fieret: sed ipse in semetipso, secundùm id quod est inenarrabile & inexcogitabile nobis, omnia prædestinans fecit quemadmodum voluit, omnibus consonantiam, & ordinem suum, & initium creationis donans; spiritalibus quidem spiritalem & inuisibilem, & supercælestibus cælestem, & angelis angelicam, & animalibus animalem, & natantibus aquatilem, & terrigenis terrigenam, omnibus aptam [6] qualitatis] substantiam: omnia autem quæ facta sunt, infatigabili Verbo fecit. [7] Proprium est enim hoc Dei supereminentiæ, non indigere alijs organis ad conditionem eorum, quæ fiunt, & idoneus est & sufficiens ad formationem omnium proprium eius Verbum, quemadmodum & Ioannes Domini discipulus

Ioan.1.3. cipulus ait de eo. Omnia per ipsum facta sunt, [3] & sine ipso factum est nihil. In omnibus autem est & hic,[9] qui est secundùm nos mundus. Et hic ergo à Verbo eius factus est, sicut scriptura Geneseos dicit, Omnia quæ sunt secundùm nos, fecisse Deum per Verbum suum. Similiter autem & Dauid exequitur. Quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Cui igitur magis credemus de mundi fabricatione, hisne qui prædicti sunt hæreticis, sic fatua & inconstantia garrientibus; an Discipulis Domini, & fideli famulo Dei Moysi & prophetæ? Qui [&] primò genesim mundi narrauit, dicens. In principio fecit Deus cælum & terram, & deinceps reliqua omnia: sed non, dij, neque Angeli.

Psalm. 32.9 Psal. 148.5.

Genes.1.1.

ANNOTATIONES.

1. **Si autem in illius**] *Est alterum cornu superioris Dilemmatis, quo à plurimis absurdis vndequaque sequentibus probat Mundum ab alio fabricari nec debuisse, nec potuisse, quàm ab vnico & vero Deo: quod etiam domesticis exemplis confirmat.*

2. **Fabricatorem**] *Veteris codic. authoritate deleuimus* **fabricatores**: *& paulo ante* **erunt**, *pro* **erant** *posuimus.*

3. **Quemadmodum in Regem**] *Confirmat mundum à Deo creatum, desumpto exemplo à Rege, in cuius laudem aut vituperium omnis exercitus ac belli cui præest, successus refertur. Proxima linea,* Conditio huius ciuitatis, *sumitur pro, Omni creatione, re creata, hoc vniuerso. Sic namq; in his libris frequenter vsurpatur, vt cap. 6.* **Ignis in conditione numeratur**, *id est, inter res conditas: & cap. 56.* **Sunt in cælis spiritales conditiones**, *id est, creaturæ.*

4. **Sic igitur**] *Concludit solum Deum mundi esse conditorem, non angelos, vt Gnostici contendebant: quod, vt & reliquas hæreses, ex Philosophorum lacunis hauserant. Siquidem angelos creatores esse corporum nostrorum, & animalium, sententia fuerat Platonis & Porphyrij, quos ea de re acerrimè oppugnat Augustinus 12. de ciuit. c. 16. Idem etiam ex Philastrio, recitat Proclianitas cum Seleutianis sensisse creatores animarum esse angelos. Sed quæstione 21. lib. 2. quæst. in Exod. asserit angelos dici non posse animalium creatores, sicut nec agricolæ segetum vel arborum, vel quorumcunque interragignentium. Isthæc etiam fusius excutit lib. 3. de Trinit. cap. 8. & 9. noster quoque Irenæus lib. 4. cap. 37.*

5. **Hominibus assimilant**] *Diuinam potentiam, vires quascunque creatas superare, nec morem artificum in operibus imitari asserit: quippe quæ nullis organis, nullo coadiuuante, nulla denique subiecta materia egeat ad quorumcunque productionem. De his & Iustinus martyr ita in Aristotelem disserit:* Naturæ artique à Deo præscriptum terminum esse nouimus; quod si Deus præscriptioni non subest, sed è quolibet facit quidlibet, nullo termino impediente quominus faciat, quæ vult: an non exemptus est à necessitate è subiectis creandi? *Athenagoras quoque putat eos pessimè in Deum contumelioſos esse,* qui vires humanas & diuinas, artifices & Deum, inter sese comparant. *Theophilus Antiochenus hinc Dei potestatem immotescere credit,* quod ex his, quæ non sunt, facit, vt libitum est, quæ vult. Quæ enim apud homines sunt impossibilia, apud Deum possibilia habentur, *&c. Caterum vet. cod. authoritate* qui *transposuimus, &* inopibus *pro* in operibus *legendum proposuimus.*

In Confut. dogma Arist. Orat. de resur. mort. Lib. 3. ad Autolyc.

6. **Qualitatis substantiam**] *Sic legendum docuit vetus codex, pro, æqualitatis: vt & paulò supra, &* ignorante Patrem, *pro, patre.*

7. **Proprium enim hoc Dei supereminentiæ.**] *Argumentum est sumptum à diuina excellentia & omni sufficientia. Qui suapte natura sufficientissimus est ad omnia, non indiget cuiuscunque alterius ope aut industria ad condendum quodcunque voluerit. Deus autem Pater, Filius, ac Spiritus sanctus est istiusmodi, dicentibus scripturis:* Bonorum meorum non eges: Meus est orbis terræ: Deus manibus humanis non colitur indigens aliquo. *Igitur &c. vel sic: Deus coæterno & consubstantiali Verbo atque Spiritu suo potuit satis ad omnia condenda, vt voces Prophetarum & Apostolorum personant, Gen. 1. Psal. 32. & 138. Ioa. 1. Heb. 1. Nullius itaque alterius à seipso indiguit.*

8. **Et sine ipso factum est nihil**] *Ita huic sententiæ finem imponit etiam lib. 3. cap. 8. & 11. alibiq; non rarò: quod & Tertullianus libris adu. Hermogenem, Praxean, de resurrectione carnis, & quinto adu. Marcionem; Cyprianus lib. 2. adu. Iudæos, cap. 3. Augustinus, Hieronymus, & vulgata editio: ex Græcis quoque Origenes[1], Nazianzenus, Cyrillus Alexand. non illibenter seruant; tametsi aliter videatur locus interpungendus Chrysostomo & Theophilacto, quibus nec Irenæus noster vtrumque admittens lectionem, lib. 3. cap. 11. contradicit.*

9. **qui est secundùm nos mundus**] *Græca Phrasis, qualis Act. 17.* κατ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι, quidam vestrorum poëtarum dixerũt. *Et apud Nazianzenum,* ἡ κατ' ἡμᾶς ἐκτισμένη, nostra terra habitabilis. *Sic & proximè dicitur,* Omnia quæ sunt secundùm nos, *id est, hæc terrena & visibilia.*

QVONIAM INVISIBILIS QVIDEM EST Pater, sed non incognitus; neque ignorare eum quidem poterant Angeli, licet plurimùm deorsum **deiecti essent ab eo.*

CAPVT III.

Rom. 9.5. [1] VOniam autem hic Deus, est Pater Domini nostri Iesu Christi: & *de hoc Paulus Apostolus dixit, Vnus Deus Pater, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis; iam quidem ostendimus vnum esse Deum: ex ipsis autem Apostolis, & ex Domini sermonibus adhuc ostendemus. Quale enim est, Prophetarum, & Domini, & Apostolorum relinquentes nos voces; attendere his, nihil sani dicentibus? [2] Instabilis igitur qui est secundum eos Bythus, & id quod est huius pleroma, & Marcionis Deus. Siquidem (quemadmodum dicũt) extra se habet

A habet subiacens aliquid, quod vacuum & vmbram vocant: & vacuum hoc magis Pleromate ipsorum ostenditur instabile. Est autem & hoc dicere, infra se omnia continente eo, ab altero quodam fabricatam esse conditionem. Oportet enim illos necessariò vacuum aliquid & informe confiteri, in quo fabricatum est hoc quod est vniuersum, infra spiritale Pleroma, & informe hoc, vtrum sciente Propatore, quæ in eo futura erant ex studio sic reliquisse, an ignorante? Et si quidem ignorante, iam non omnium erit præscius Deus. Sed nec quidem [3] causam reddere habebunt, propter quam rem locum hunc temporibus tantis otiosum sic reliquit. [4] Si autem præscius est, & mente contemplatus est eam conditionem, quæ in eo loco futura esset, ipse fecit eam, qui
*etiam *& præformauit eam in semetipso. Quiescant igitur dicere ab alio factũ esse mundum: simul enim ac mente cepit Deus, & factum est hoc, quod mente conceperat. Nec enim possibile erat alium quidem mente concipere, alium verò facere, quæ ab illo mente concepta fuerant. [5] Sed aut æternum mundum mente concepit secundùm eos hæreticos Deus, aut temporalem: quæ vtraque incredibilia. Sed, si quidem æternum eum mente concepit, & spiritalem, & visibilem; talis & factus fuisset. Si autem talis qualis est; & ipse fecit eum talem, qui talem quidem mente conceperat, aut in præsentia patris voluit esse eum secundùm mentis conceptionem talem, & compositum, & mutabilem, & transeuntem. Cùm autem sit talis, qualem Pater deformauerat apud semetipsum, [6] dignum esse Patris fabricatione. Quod autem à Patre vniuersorum mente cõceptum est & præformatum, sic quemadmodum & factum est, Labis esse dicere fructum, & Ignorantiæ prolationem, magnæ blasphemiæ est. Erit enim secundùm illos, Pater omnium secundùm suam mentis conceptionem in pectore suo Labis? [emissiones] & ignorantiæ fructus generans: quæ enim mente conceperat, hæc facta sunt.

B

ANNOTATIONES.

C 1. **Quoniam autem hic Deus**] *Concludit ex superioribus, nouoq; Pauli testimonio, Deum mundi creatorem esse Patrem Domini nostri IESV CHRISTI: & confictas ab eis fabulas de Bytho, Pleromate, Aeonibus, & multis dijs omnino stare non posse. Caterum, impurus canis Seruetus, & qui ex eo prodierunt Gentiliani, noui Ariani, & Samosateniani volunt latratu suo suadere, Irenæum hoc loco, & alijs aliquot similibus, Filium Dei omni Diuinitate spoliare, & solum Patrem verum Deum esse profiteri. Sed non attendunt ter quaterq; miseri tenebriones, præcipuum beati Patris scopum esse, vt confictos à Valentinianis Aeones, Bythos, Propatores, & mundi Labes, à quibus Christum ortum ac missum commiscebantur, omnino refellat: probet autem è contrario illum verum esse Filium eius Patris, qui dicitur & est Deus Israelis, distinctus quidem ab eo secundum personæ rationem, sed vnus cum eo naturæ atque domin.*

2. **Instabilis igitur**] *Vetus codex tertium caput ab hoc loco exordiτur, & commodius forsan, cum huic sectiom magis conueniant argumenta capitibus præfixa. Concludit autem, Bythum illum, de quo tanta fabulatos fuisse scripsit lib. 1. cap. 2. 5. & 19. vnà cum Pleromate meram somnia esse. Deinde, pluribus affirmat, nec Deo ignorante aliquos condidisse hunc mundum, cùm omnia præsciat, & mente complectatur: nec sine blasphemia poße illum Labis, & Ignorantiæ fructum existimari. Instabilem porrò vocat Bythum, id est, figmentum adeo infirmum, & somnium tam vanum, vt nullo modo stare, nullis argumentis stabiliri valeat.*

D 3. **Nec quidem causam reddere habebunt**] *Hellenismus.* αἰτίαν οὐκ ἔξουσιν ἀποδοῦναι, *non poterunt causam assignare ac donare: vt* ἔχω εἰπεῖν, *posßum dicere.*

4. **Si autem præscius**] *Aserit eundem Deum hunc mundum tandem aliquando perfecisse, qui eum præscientia mentis ab æterno conceperat.*

5. **Sed aut æternum**] *Docet hoc dilemmate, siue æternum, siue temporalem dixerint esse mundum, semper falsum esse quod dicebant, ab vno quidem mente conceptum, ab alio verò conditum esse; duos deos inde, & mundi fabricatores diuersos constituentes.*

6. **Dignum esse**] *Marcionitarum quoque blasphemia erat, mundi opus Deo indignum esse.* Narem enim contrahentes, *ait Tertullian.* conuertuntur ad destructionem Creatoris. Nimirum, inquiunt, grande opus & Deo dignum mundus! At cùm & animalia rides minutiora, quæ maximus artifex de industria ingenijs aut viribus ampliauit, sic magnitudinem in mediocritate probari docens, quemadmodum virtutem in infirmitate imitare, si potes, apis ædificia, formicæ stabula, araneæ retia, bombycis stamina: sustine, si potes, ipsas lectuli & tegetis tuæ bestias, cantharidis venena, muscæ ipicula, culicis & tubam & lanceam. Qualia erunt maiora, cùm tam modicis, aut iuuaris, aut læderis, vt nec in modicis despicias Creatorem? *&c. Hanc hæresim post Irenæum & Tertullianum, passim carpit Clemens Alexandrinus lib. 3. & 4. Strom. Origenes quoque homil. 2. in diuersos; & Rufinus author expositionis symboli apud Cyprianum, inter Manichæorum insanias adnumerant, quòd Deum mundi creatorem negarint, vt ad Diabolum eius conditionem referrent.*

7. **Emissiones**] *Expunximus* emissionis, *auth. veteris codicis.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVONIAM 'INSTABILE] EST PLEROMA Valentini discipulorum.

CAPVT IV.

[2] Causa igitur quærenda est huiusmodi dispositionis Dei, sed non fabricatio mundi [alteri] ascribenda: & ante præparata omnia dicenda sunt à Deo vt fierent, quemadmodum & facta sunt. Sed non vmbra & vacuitas [3] confingenda est. Cæterùm, vnde vacuitas] quæretur, vtrum ab omnium Patre & prolatore, secundùm eos & ipsum prolatum, & est æqualis honore & cognatũ reliquis Aeonibus, fortè autem & antiquius ipsis. Si autẽ ab eodem emissum est, simile est ei qui emisit, & his cũ quibus emissum est.* Necessitas ergo erit omni modo, & Bythum ipsorum cum Sige vacuo similem esse, hoc est vacuum esse: & reliquos AEonas, cùm sint vacui fratres, vacuam & substantiam habere. Si autem non est emissum, à se natum est, & à se generatum est, & æquiparans in tempore ei qui est secundùm eos Bytho omnium patri; & sic eiusdem naturæ, & eiusdem honoris erit vacuum ei qui est secundùm eos, omnium patri. Oportet enim illum [aut] emissum esse ab aliquo; aut à se generatum, & à se natum esse. Sed si quidem emissum est vacuum, vacuus & prolator est Valentinus, vacui & sectatores eius. Si autem non prolatum est, sed à se generatum est, & simile est, & fraternum, & eiusdem honoris id quod est vacuum, ei patri qui prædictus est à Valentino: [5] antiquius autem & multo antè existens, & honorificentius reliquis AEonibus ipsius [6] Ptolemæi & Heracleonis, & reliquis omnibus qui eadem opinantur.

Dilemma.

Si autem & aporiati in his confiteantur continere omnia Patrem omnium, & extra Pleroma esse nihil: ([7] nam necessitas est omni modo definiri eũ, & circumscribi ab aliquo maiore, & id quod extra, & quod intus, dicere eos secundùm agnitionem & ignorantiam, sed non secundùm localem * sententiam: in pleromate autem vel in his quæ continentur à patre facta à Demiurgo, aut ab angelis quæcunque & facta scimus, contineri ab inenarrabili magnitudine, velut in circulo centrum, aut velut in tunica maculam:) primò quidem qualis Bythus erit [8] sustinens] in sinu suo maculam fieri; & permittens in suis, alterum quendam condere vel proferre, præter suam mentem? Quod quidem imbecillitatem vniuerso Pleromati afferre inciperet, cùm posset ab initio abscindere labem, & eas quæ ab eo initium accepetunt emissiones, neque in ignorantia, neque in passione, neque in labe constitutionem creationis permittere accipere. Qui enim postea emendat labem, [9] & velut maculam emundat labem,] multo prius poterat obseruare ne quidem initio in suis fieri talem maculam. Vel si initio quidem cõcesit, quoniam aliter fieri non poterant, quæ facta sunt; oportet & semper sic fieri illa. Quæ enim initio non possunt emendationem [percipere,] quemadmodum hanc postea percipient? Aut quemadmodum homines aduocari [10] ad perfectum dicunt, cùm illa ipsa quæ sunt] causæ ex quibus facti sunt homines, vel ipse Demiurgus, vel Angeli, in labe dicantur esse? Si ideo quòd benignus sit, in nouissimis temporibus misertus est hominum, & perfectum eis dat; illorum primò misereri debuit, qui fuerunt hominis factores, & dare eis perfectum. Sic vtique & homines miserationem percepissent, de [perfectis] perfecti facti. Si enim operis ipsorum misertus est, multo prius illorum misereri debuit, & non sinere in tantum cæcitatis venire eos.

Dilemma.

[11] Soluetur autem eorum & ille qui est de vmbra & vacuo sermo, in quibus eam quæ est secundùm nos factam dicunt conditionem, si in his quæ continentur à Patre facta sunt hæc. Si enim paternum illorum lumen tale opinantur, vt omnia adimplere possit quæ intra eum sunt, & omnia illuminare; quemadmodum vacuum * & vmbra in his quæ à Pleromate & à paterno lumine continentur poterat esse? Oportet enim eos & locum ostendere intra Proparatorem, aut intra Pleroma non illuminatum, nec retentum ab aliquo; in quo aut Angeli, aut Demiurgus fecit quæcunque voluit. Nec enim modicus locus est, in quo tanta & talis conditio facta est. Necessitas erit itaque vniuersa, intra Pleroma, aut intra Patrem ipsorum localiter vacuum aliquid & informe & tenebrosum fieri, in quo fabricata sunt, quæ fabricata sunt. Incusationem quoque recipiet paternum ipsorum lumen, quasi non possit ea quæ intra ipsum sunt illuminare, & implere. Adhuc autem [&] Labis fructus] dicentes ea, & erroris operam, Labem, & errorem * adducent intra Pleroma, & in sinum Patris.

ANNOTATIONES.

1. Instabile] Subbilis *legebant omnes excusi codices, & cum his Vaticanus manu scriptus. At, cùm vix diceret posset, quid sibi vellet hæc dictio, putarunt quidam vocem* ὑπόχολος *ad verbum reddidisse interpretem. Alij legen-*

dum put. arunt, Solubile est Pleroma. *Cùm verò vetus codex haberet inter summas capitum initio libri positas,* inuisibilis est Pleroma, *hic autem* instabilis, *legendum putauit* instabile. *Accedit, quod cap. 3. lib. huius habet,* instabilis igitur qui est secundùm eos Bythus, & id, quod est huius Pleroma: *& Præfatione in hunc lib. vocat* inuisibile Pleroma: *& infra cap. 5.* Pleroma vacuum, indispositum, & tenebrosum.

2. Causa igitur] *Concludit mundi opificium soli Deo ascribendum esse: Pleroma, Bythum, Sigen, & Vacuũ, quæ Valentinianos confinxisse lib. 1. cap. 1. & 5. docuerat, vnà cum professoribus vana esse & inania. Porrò hasce fabulas sumpserant ab Orpheo & Hesiodo, qui, vt est apud Theophilum & Lactantium, tradiderunt omnium rerum principium, Chaos, quod isti Bythum, Profundum, Aeona, Proarchen, & Propatora appellant. Augustinus autem li. de Genesi contra Manich. non negat mundum ex ea rudi materia factum, quam Græci* χαὸς *vocant: sed hoc ipsum à Deo ex nihilo conditum his verbis Mosis intelligit:* Terra autem erat informis, &c.

3. Confingenda est. Cæterùm vnde vacuitas] *Quinque has voculas ex vet. cod. inseruimus, quibus longè euidentius efficitur Dilemma, quo probat Vacuum quod commiscebantur, siue à patre emissum dicant, siue à semetipso generatum, omnino inane & fictitium esse.*

4. Necessitas ergo erit] *De hoc Græcismo, & multis similibus dictum est superius.*

5. Antiquius autem] *Vet. co. hic quarti capitis initium facit, sed meo iudicio incommodius.*

6. Ptolemæi & Heracleonis] *Ptolemæum hunc Præfatione in primum librum vocat* flosculum scholæ Valentini; *et sub calcem primi capitis, eius adhuc meminit; vt & capite 4o. huius secundi. Epiphanius illius epistolam prolixam satis, sed venenis hæreseos suæ scatentem transcripsit contra Ptolemaitas. Heracleonem verò paria cum Valentino sensisse scribit Tertullian. at nouitate quadam pronunciationis, alia sentire videri voluisse; eundem plura subinde scripsisse asserit Clemens Alex. 4. Strom. Epiphanius hæreses istius 3o. loco annumerat, & propria disputatione in eas agit.* Lib. Præs.

7. Nam necessitas est] *Deleuimus tria puncta absoluta, vt has quinq; lineas includeremus parenthesi, quòd id sensus omnino postulare videretur: & sententiam interrogatione clausimus.*

8. Sustinens] *Deleuimus* subsistens, *autho. ve. cod.*

9. Et velut maculam] *Expunximus* vel maculam: *mox quoque* percipere *pro* perficere *reposuimus.*

10. Ad perfectum] *Octo voces adiecimus: deleuimus autem quatuor,* aut quem factum dicunt.

11. Soluetur autem] *Dissoluit figmenta illorum de Vacuo, & vmbra Pleromatis, ex eo quod intra Patrem et conditorem huius mundi nihil potest inane, informe, erroneum, aut tenebrosum esse: cum vel ipsis etiam sentientibus, lumen sit clarissimum.*

OSTENSIO NON ESSE EAM QVÆ EST secundùm nos creaturam, imaginem Pleromatis eorum, neque Demiurgum Vnigeniti.

CAPVT V.

[1] Aduersus eos igitur qui dicunt extra Pleroma, vel subbono Deo hunc mundum factum, ea quæ paulò ante dicta sunt à nobis apta sunt; & concludentur tales cum patre suo, ab eo [2] qui [est extra Pleroma,] in quo etiã & desinere eos necesse est. Aduersus eos autem qui dicunt in his quæ continentur à Patre, ab alijs quibusdam factum hunc mundum, omnia quæ nunc dicta sunt absurda & inconuenientia occurrent; & cogentur aut omnia lucida, & plena, & operosa, ea quæ sunt intra Patrem confiteri: aut paternum lumen accusare, quasi qui non possit omnia luminare: aut sicut pars, sic & vniuersum Pleroma ipsorum vacuum, & indispositum, & tenebrosum confitendum. [3] Et reliqua omnia quæcunque sunt conditionis accusant, quasi temporalia sint, & æterna choica, aut * inaccusabilia esse oportet, cùm sint intra Pleroma & in sinu patris: aut etiam in vniuersum Pleroma similiter venient incusationes; & causa ignorantiæ * inuenietur Christus eorum. [4] Sic enim dicunt, [cùm formasset] secundùm substantiam, Matrem ipsorum foras proiecit extra Pleroma, id est separauit ab agnitione. Ipse igitur in ea ignorantiam fecit, qui separauit eam ab agnitione. Quomodo igitur idem ipse reliquis quidem AEonibus ijs, qui eo anteriores erant, præstare agnitionem poterat; Matri autem eius causa esse ignorantiæ? Extra agnitionem enim fecit eam, extra Pleroma eam proijciens.

Adhuc quoque si secundùm agnitionem & ignorantiam, intra Pleroma & extra Pleroma dicent, sicut quidam ex ipsis dicunt, quoniam qui * ignorantiæ est intra, id est quod agnoscit [ipsum] Saluatorem (quem, omnia esse dicunt) in ignorantia fuisse consentire eos necesse est. Dicunt enim eum cùm foras extra Pleroma venisset, formasse Matrem ipsorum. Si] igitur id quod est extra ignorantiã dicunt vniuersorum; exijt autem Saluator ad formationem Matris ipsorum; extra agnitionem vniuersorum factus est, hoc est in ignorantia. Quomodo igitur illi agnitionem præstare poterat, cùm & ipsa extra agnitionem esset? Et nos enim extra agnitionẽ cùm simus ipsorum, extra Pleroma esse dicunt. [5] Et iterum. Si igitur Saluator exiuit extra Pleroma ad inuestigationẽ perditæ ouis, Pleroma autem est agnitio, extra agnitionem factus est, quod est ignorantia. Aut enim localiter quod est extra Pleroma consentire eos necesse est: & omnia quę

Universidad de Deusto
Biblioteca

predicta sunt contraria occurrent eis. Vel si secundùm agnitionem dicunt quod est intus, & ignorantiam quod est extra; Saluator illorum, & multo ante Christus [in] ignorantia facti erunt extra Pleroma, egressi ad formationem matris ipsorum, quod est extra agnitionem. A

Hæc autem aduersus omnes qui quolibet modo vel ab Angelis, vel ab alio quodam præter * Verbum Dei mundum factum esse dicunt, similiter adaptabuntur. [6] Quam enim incusationem faciunt de Demiurgo, & de his, quæ facta sunt materialia & temporalia, recurreret in Patrem. Si quidem quemadmodum in vētre Pleromatis facta sunt, quæ inciperent mox demum dissolui secundùm concessionem & ad placitū Patris. Iam igitur non est fabricator causa huius operationis, valde bene putans semetipsum fabricare, sed qui in suis concedit & probat Labis [prolationes] & erroris opera fieri, & in æternis temporalia, & in incorruptibilibus corruptilia, & in his quæ veritatis sunt, ea quæ sunt erroris. Si autem non concedente neque approbante Patre vniuersorum facta sunt hęc; potētior, & fortior, & dominatior is qui fecit in ijs, quę propria illius sunt, quæcunque ille non concessit. Si autem non approbans concessit Pater ipsorum, quēadmodum quidam dicunt; aut potens prohibere concessit* per necessitatem quandam, aut non potens. Sed si quidem non poterat, inualidus & infirmus est: si autem potens; seductor, & hypocrita, & necessitatis seruus: non consentiens quidem, cōcedens autem quasi non consentiat] & initio concedens sistere errorem & crescere illum, [7] in posterioribus temporibus soluere illum] conatur, quando iam multi malè perierunt per labem. [8] Non decet autem eum qui super omnia sit Deus, cùm sit liber & suæ potestatis, necessitati seruisse dicere, vt sit aliquid secundùm concessionem præter sententiā eius. Alioquin necessitatem maiorem & * dominatiorem facient quàm Deum, quando id quod magis potest, antiquius sit omnibus. Et statim in principio causas abscidere necessitatis debuit, & non concludere semetipsum ad habendam necessitatem, concedendo aliquid præterquam deceat eum. Multo enim melius, & consequentius, & magis dei ficum erat, vt in principio initium [9] excideret] huiusmodi necessitatis, quam postea quasi de pnitentia, conaretur [tantam] fructificationem necessitatis eradicare. Et si necessitati seruiens erit [Pater] vniuersorum, & sub fatum cadet modestè ferens in his quę fiunt, præter necessitatem autem & fatum nihil agere possit: similiter atque [10] Homericus Iupiter, qui per necessitatem dicit, Et ego enim tibi dedi velut volens, nolente animo: secundùm igitur hanc rationem necessitatis & fati inuenietur seruus, Bythus ipsorum. C

Dilemma.

* Verum Deum.

* propter

* Aduersus eos.

[11] Quomodo autem & ignorabant vel Angeli, aut mundi fabricator primum Deum, quando in [eius] proprijs essent, & creaturæ existerent eius, & continerentur ab ipso? [12] Inuisibilis quidem poterat eis esse propter eminentiam, [13] ignotus autem nequaquam propter prouidentiam. Etenim licet valde per descensionem multùm separati essent ab eo, [14] quo modo [dicunt,] sed tamen dominio in omnes extenso, oportuit cognosce re dominantem ipsorum; & hoc ipsum scire, quoniam qui creauit eos, est Dominus omnium. Inuisibile enim eius cùm sit potens, magnam mentis intuitionem & sensibilitatem omnibus præstat potentissimæ & omnipotētis eminentiæ. Vnde etiam si nemo cognoscit Patrem nisi Filius; neque Filium, nisi Pater; & quibus Filius reuelauerit; tamē hoc ipsum omnia cognoscunt, quando ratio mentibus infixa moueat ea & reueleat eis, quoniam est vnus Deus omnium Dominus, & propter hoc Altissimi & Omnipotentis appellationi omnia subiecta sunt; & huius inuocatione, etiam ante aduentum Domini nostri [15] saluabantur homines, & à spiritibus nequissimis & à dæmonijs vniuersis, & ab vniuersa apostasia. Non quasi vidissent eum terreni spiritus aut dæmones, sed cùm scirent quoniam est, [qui est] super omnia Deus, cuius & inuocationem tremebant, & tremit vniuersa creatura, & principatus, & potentia, & omnis subiecta virtus. Aut nunquid hi qui sub Romanorum imperio sunt, quamuis nūquam viderint Imperatorem; sed valde & per terram, & per mare separati ab eo, cognoscent propter dominium, eū, qui maximam potestatem habet principatus? Qui autem super nos erant Angeli, vel ille quem mundi fabricatorem dicunt, non cognoscent omnipotentem? quando iam & muta animalia tremant & cedant tali inuocationi? Et vtique non viderunt eum, tamen Domini nostri nomini subiecta sunt omnia: sic & * vnus qui omnia fecit & condidit vocabulo, cùm alter non sit, quàm ipse qui mundum fecit. Et propter hoc [16] Iudæi vsque nunc, hac ipsa aduocatione dæmonas effugant, * quando omnia timeant inuocationem eius qui fecit ea. Si itaque mutis animalibus irrationabiliores [17] noluerint] angelos esse, inuenient quoniam oportebat, licet non vidissent hi eum qui super omnia Deus est, vti cognoscerent potentatum & dominium eius.

Luc 10.22. Matth.11.26.

Psalm.8.8. Iudæorum exorcistæ.

* vnctio.

* quando

Ridiculum enim verè adparebit, si se quidem, qui super terram sunt, cognoscere dicunt

A cunt eum qui super omnia est Deus, quem nunquam viderunt; ei autem qui eos fecit, & vniuersum mundum secundùm eos, non permittant, cùm sit in summis & super cælos, cognoscere ea, quæ ipsi quum sint in humilibus sciunt: nisi si fortè sub terra in tartaro esse Bythum suum dicunt. Quapropter & primos se cognouisse eum, quàm hi qui in altitudine* habitant Angeli; in tantam amentiam venientes, vti dementem pronūcient mundi fabricatorem: quorum verè quidem est misereri, cùm in tanta dementia dicant neque Matrem agnouisse eum, neque semen eius, neque Pleroma Aeonum, neque Propatorem, neque quid essent quæ fabricauit.

Altitudines

Ironia.

ANNOTATIONES.

1. Aduersus eos igitur] *Deum planè poeticum et ridiculum sibi fingere Valentinianos toto hoc capite ostendit, ob portentosas absurditates in Deum Patrem, quem seruum necessitatis, & Christum Iesum, quem ignorantem dicebant: simul & beatos Angelos, quos brutis etiam ipsis deteriores esse, ex illorum propositis sequebatur.*

B

2. Qui est extra Pleroma] *Adiecimus duas voces* est Pleroma, *autho. vet. cod.*

3. Et reliqua omnia] *Nouo Dilemmate compellit eos, aut fateri æterna cælestiaq;, temporalia & terrena esse, quod secum manifestè pugnat: aut reprobandum esse Pleroma, Christusq; ipsorum ignorantiæ causa, & in magna fuisse ignorantia dicendus.*

4. Sic enim dicunt, &c.] *Videlicet vt sub principiū capitis primi lib. 1. recitauit. addidimus autem* cùm formasset, *& deleuimus* eum formasse, *author. vet cod.*

5. Et iterum] *Caput sextum hic inchoat vetus cod. & minus commodè.*

6. Quam enim incusationem] *Ostendit omnes illas accusationes, quas nominatim aduersus Demiurgum instituerunt, & contra Deum huius vniuersi parentem vnicum recurrere.*

C

7. In posterioribus] *Quinque has voces ex vetere codice adiecimus.*

8. Non decet autem] *Et hic initium capitis 7. constituit vetus, non satis appositè. Concludit porrò Ironeus Gnosticos suis deliriationibus Deum totius libertatis fontem, turpissimè necessitati ac seruituti, vt Ethnici Iouem suum subijcere. Quam impietatem Hugnostici nunc conantur reparare, post Caluinum & Bez. amgarrientes, Deum necessitatis sibi loco esse, nec posse vlla decreta sua reuocare: nec alia multa præstare, de quibus in Dialo. nostris disseruimus. Cæterùm, quod superiori lineæ dicitur,* concedens sistere errorē, *Billius iudicat positum, pro,* consistere & emergere. *Græc. συνίσταναι: & posteà,* De pœnitentia eradicare, *idem esse, quod mutare sententiam: ἐκ μεταβολῆς.*

9. Excideret] *Deleuimus* excederet: *& mox* tantam *pro* tantum: *ac* pater *pro* mater, *autho. vet. cod. reposuimus.*

D

10. Homericus Iupiter] *Locus est Iliados primo, quo poeta suum Iouem necessitati & fato seruire non dissimulat.* Ast nullo modo, *ait noster Augustinus,* violat corruptio Deum nostrum, nulla voluntate, nulla necessitate, nullo improuiso casu, quoniam ipse est Deus, & quod sibi vult, bonum est, & ipse est idem bonum. Nec cogeris ad aliquid, quia voluntas tua non est maior potentia.

Lib. confes. cap. 4.

11. Quomodo autem & ignorabant] *Arguit errorem quo dicebant Angelos fabricatores mundi Deū omnipotentem penitus ignorasse: tametsi enim posset non videri propter infinitam eminentiam & incomprehensibilem maiestatem: ignorari tamen nequit propter omnipotentiæ ac prouidentiæ cunctis manifestissimos effectus.*

12. Inuisibilis quidem] *Corporeis luminibus Dei maiestatem conspici non posse magno consensu docuerunt Patres, tum qui præcesserunt, tum qui sequuti sunt ætatem huius præclari Martyris.* Si quis dixerit, *ait Dionysius Areopag.* absque vllo medio, quibusdam sanctorum diuinas apparitiones contigisse, intelligat vt secretum ipsum Dei, quodcunque tandem illud est, nemo vnquam vidit, neque videbit. Cæterùm diuinæ illæ apparitiones sanctis viris per signa Deo conuenientissima, sacris quibusdam atque intuentium modo ac viribus accommodatis, visionibus contigēre. *Habet simili a idem Epist. ad Caium monachum. Quin et Mosem Deū vidisse, idē pernegat lib. de Mystica Theologia c. 1. Subscribit Dionys. Iustin. in dial. frequenter affirmans Patrem vniuersorum, neminī vnquam visum. Reliquos omitto.*

Li. de cælesti Hiera. cap. 2.

13. Ignotus autem] *Deum ex operibus suis naturā omnibus notum esse, & ab imperatore Romano sumpto exemplo, paulò post confirmat. Idem post alia non minus ad rem accommodata, paulò ante Ireneum vsurpat et Theophilus Antiochenus:* Vt anima, *inquit,* in humano corpore non videtur, inuisibilis existens, verùm ex corporis motu cognoscitur: sic nec Deus humanis & corporeis oculis videri potest: cæterùm ex prouidentia, qua singula ordinat, suisque operibus aspicitur, & apprehenditur. Quemadmodum si quis cernat nauem suis armamentis instructam mare sulcare, & in portum appellere, certè credit aliquem, à quo gubernetur in ea esse gubernatorem: sic certè nemo sit adeò abiecti animi, quin credat Deum gubernatorem esse omnium, quamuis oculis carnalibus eum non assequamur. *Et paulò post:* Imperator terrestris esse præsumitur, quamuis non ab omnibus videatur, oculos vertenti in leges & imperij administrationē. Præterea esse cognoscitur, si quis oculos in potentatus & potestates nec non imagines eius conijciat, & Deū ex potentia & operibus suis cognoscere cunctaris? *Et qui vtrung, præcesserit Dionysius Areo. Creaturarū ordinatissimam dispositionem, vt ab ipso productam, imagines quasdam ac similitudines diuinorum exemplarium præse ferre, vt pro viribus ad Deū festinaremus, & seorsim ab omnibus, et in omnibus agnoscere mus, recte affirmauit. Hinc autem concludit Iustinus martyr in Apolo. 2. Socratem, Heraclitum, et alios quosdam, qui cum ratione inter Græcos vixerunt, Deum vnum & verum ita duce natura cognouisse, vt propemodum Christiani dici possint. Tertul. quoq, scribit:* Neminē negare, quia nemo ignorat quod vltro natura suggerit, Deum esse vniuersitatis conditorem. *In Apologet. autem, & lib. de testimonio animæ, Animam rationalem vocat naturaliter Christianam. In hanc rem disserunt Lactantius lib. 1. cap. 3. & August. lib. de spirit. & lit. cap. 12. Tract. 106. in Ioannem: lib. 8. de ciuit. cap. 6. & Serm. 55. de verb. Domini.*

Lib. de spectaculis.

14. Quo modo dicunt] *Cod. excu. habebant* quo quomodo autem.

15. Sal-

Universidad de Deusto
Biblioteca

16. Saluabantur homines] *His non vult B. Martyr, Patres à condito orbe ad Christi aduentum, rectà in Cœlum euolasse, quòd aperta Dei visione fruerentur: cùm in fra doce at Christi animam ad inferna descendisse, & tribus diebus conuersatam cum animabus defunctorum, quæ erant in medio vmbræ mortis. Superest ergo, vt de ea salutis specie, quæ consistit in remissione peccatorum, profligatione Satanæ, & spe in Christum venturũ, loquatur: quod apertius explicat lib. 4. cap. 30. Hic quoque non obscurè, cùm ait:* Saluabantur & à spiritibus nequissimis, &c. *Rectè namq; Augustinus non vno loco contendit, priscos Patres, qui ante aduentum Christi vixerunt, non solùm in filijs Israel, sed etiam in Gentibus, quales fuerunt Iob & Melchisedec, per fidem cultumq; vnius Dei & futuri Mediatoris, à peccatis potuisse mundari atq; iustificari. Lib. 2. de gratia Christi contra Pelag. cap. 24. & lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 28. & 29.*

17. Iudæi vsque nunc] *Christianos siue ex Gentibus, siue ex Iudæis, Irenæi sæculo Dæmonas corporibus hominum exorcismis frequenter eiecisse, amplissimis testibus Tertulliano, Iustino, Theophilo & Cypriano, cuiuis facilè apparet: Iudæos verò mordicus adhuc Mosi addictos, & Christum Messiam respuentes, non ita forsan omnibus. At non modò hic Irenæũ, sed et plerosq; grauissimos authores id asserere comperio. Iustinus enim Archisynagogum Tryphonem cum comitiua sic alloquitur:* Si dæmonia adiuretis per omnia nomina vestrorum regũ, prophetarum, patriarcharum, iustorumque, nullum non erit contumax: at si quis vestrum, adiuret ea per Deum Abraham, Isaac & Iacob, fortassis obsequerentur. Vtuntur tamen vestri Exorcistæ, arte hac, sicut & gentes, adhibendo suffitus & adligamenta. *Hæc ille. Accedit Iosephus, qui Iudæum quendam nomine Eleazarum præsente Vespasiano Imperat. eius filijs, tribunis, & vniuerso simul exercitu Romano, curasse eos, qui à Dæmonijs vexabantur, confirmat, exorcismorum formulis, quas Rex Salomon quondam ediderat: ad quas etiam Christum Dominum respexisse putat Hieronymus, cùm Iudæis diceret:* Si in Beel-zebub eijcio dæmonia, filij vestri in quo eijciunt? *Sed omnem nodum dissoluit Euangelium, quo apertè scribitur, Apostolos quendã inuenisse, qui ad Christianum contubernium nihil attineret, qui nihilominus in nomine Christi eijciebat Dæmonia. His mihi credibilius efficitur, quod ex Talmud Ierosolymitano refert frater Petrus Galatinus: in nomine Iesu Nazareni, quendam Iudæum, qui mortiferum quid deglutierat, ab alio mox sanatum fuisse, lib. 8. de arcanis fidei cap. 5.*

18. Noluerint] *Expunximus* voluerint, *autho vet. cod.*

QVOMODO IMMENSVS EXCIDIT DE *imaginibus eorum sermo.*

CAPVT VI.

[2] Sse autem imagines eorum quæ intra Pleroma sunt, latenter Saluatore operato sic fieri in honorem eorum qui sursum sunt, * ignorante*que* Demiurgo vniuersa Saluatorem dicunt honorasse Pleroma * in conditione per Matrem, similitudines & imagines eorum quæ sursum sunt emittentem. Sed quoniam quidem impossibile erat extra Pleroma esse aliquid, in quo imagines dicunt factas esse eorum qui sunt intra Pleroma, vel ab alio quodam præter [3] primum] Deum fabricari hunc mundum ostendimus.* Si autem suaue est vndiq; euertere eos, sum sunt, facta sunt hæc secundùm illorum imaginem à Saluatore, semper ea oportet perseuerare, vti & semper sint in honore quę sunt [5] honorata.] Si autem transeunt, quę vtilitas huius breuissimi temporis honoris, qui aliquando quidem non fuit, rursus autem non erit? Vanæ igitur gloriæ appetitor magis erit Saluator, quàm honorans quæ sunt sursum, argultur à nobis. Quis enim honor est æternorum eorum quæ semper sunt, ea quæ sunt temporalia; eorum quæ stant, ea quæ prætereunt; incorruptibilium, corruptibilia? Quandoquidem & apud homines qui sunt temporales, nulla gratia est eius honoris, qui celeriter prẽterit: sed eius qui plurimum quantum potest perseuerat. Quæ autem statim vt facta sunt exterminantur, in contumeliam magis eorum qui putantur honorari, facta esse iustè dicentur: & cõtumeliosè tractari id quod est ęternum, corrupta eius & soluta imagine. Quid autem non plorasset, [& risisset,] & aporiata esset mater ipsorum, non habuisse Saluator per quæ honoraret plenitudinem extremæ confusionis, non habentis propriam substantiam, per quam honoraret] Propatorem? O vanæ gloriæ honor, qui statim prætereit, & iam nõ apparet! Erit aliquis AEon, in quo in totũ talis honor fuisse non reputabitur, & inhonorata erunt tunc quæ sunt sursum: aut aliam iterum necesse erit Matrem emittere plorantem, & aporiatam, in honorem Pleromatis. O indissimilis, simul autẽ & blasphemæ imaginis? Imaginem mihi dicitis emissam à mundi fabricatore Vnigeniti, quẽ & Nun vultis esse Patris vniuersorum, & imaginem hanc ignorare quidem semetipsam, ignorare autem & conditionem, ignorare autem & Matrem, & omne quodcunque est ipsorum quæ sunt, & eorum quæ ab eo facta sunt: & non erubescitis aduersus vos ipsos ignorantiam inducentes vsque ad ipsum Monogenen? Si enim secundùm similitudinem eorum quæ sunt sursum, à Saluatore facta sunt hæc, ignorante eo [tanta] qui secundùm similitudinem factus est: necesse est & circa eum, & secundùm eum, ad cuius similitudinem factus est is, qui ignorat hu-

rat huiusmodi ignorantiam, non extiterit spiritaliter. Non enim possibile est cùm sint vtrique spiritaliter emissi, neque plasmati, neque compositi, in quibusdam quidem similitudinem seruasse, in quibusdam verò deprauasse [4] imaginem similitudinis, quæ in hoc sit emissa, vt sit secundùm similitudinem eius, quæ sursum est emissio nis]. Quòd si non est [6] simile,] Saluatoris erit incusatio, qui dissimilem emisit imaginem, quasi reprobabilis artifex. Nec enim dicere possunt, quasi non haberet potestatem emissionis Saluator, quem Omnia esse dicũt. Si igitur dissimilis est imago, malus est artifex, & [est] culpa Saluatoris secundùm eos. Si autem similis est, eadem ignorantia inuenietur circa Nun Propatoris ipsorum, hoc est, Monogenen: & ignoratuit] quidem semetipsum Nus Patris, ignorauit autem & Patrem, ignorauit autem & ea quæ ab eo facta sunt. Si autem cognoscit ille & eum qui ad similitudinem eius factus est à Saluatore, necesse est cognoscere quæ sunt similia, & soluta est ipsorum, secundùm suam regulam maxima blasphemia.

[7] Et sine hoc autem, quónam modo ea quæ sunt creaturæ, sic varia, & multa, & innumerabilia, eorum AEonum qui sunt intra pleroma x x x. imagines esse possũt, quorum & nomina, quæ sunt secundũ quod dicunt, in eo qui est ante hũc libro posuimus? Et nõ tantùm vniuersæ creaturæ varietatem, sed ne quidem patris alicuius aut cælestiũ, aut superterrestrium, aut aquatiliũ poterunt adaptare pleromatis ipsorum paruitati. Quoniam enim Pleroma ipsorum x x x. AEones sunt, ipsi testantur: quoniam autem in vna parte ipsorum quæ dicta sunt non xxx. sed multa milia specierum esse adnumerant, eos ostendere omnis quicunq; confitebitur. Quomodo igitur ea, quæ tam multa sunt cõditionis & contrarijs subsistentia, & repugnantia inuicem, & interficientia alia, imagines & similitudines esse possunt x x x. AEonum Pleromati; si quidem vnius naturæ, quemadmodum dicunt, ex æquali & simili existant, & nullam habeant differentiam? Oportebat autem, si hæc illorum imagines sunt, quemadmodum natura nequam homines dicunt quosdam, & natura rursus bonos; & AEonum ipsorum ostendere tales differentias, & quosdam quidem ex ipsis natura bonos dicere emissos, quosdam autem & natura malos, vt imaginis illorum adinuentio congruens esset AEonibus. Adhuc autem quoniam in mundo altera quidem sunt mansueta, altera verò fera; & quædam quidem [non nocentia, quædam nocentia, & reliquorũ corrumpentia; [8] & quædam quidem superterrestria,] quædam aquatilia; quædam volatilia, quædam cælestia, similiter [&] AEonas ostendere debent tales habere affectiones, si quidem hæc illorum imagines sunt.

[9] Et ignis autem æternus, quem præparauit Bater Diabolo & angelis eius, cui [9] eorum qui sunt sursum AEones imago sit, interpretari debent: & ipse enim in conditione numeratur. Si autem excogitationis eius qui passus est AEonis dicent imagines hæc esse, primùm quidem impiè agent aduersus Matrem suam, malorum & corruptibiliũ imaginem initiatricem esse eam dicentes. Deinde autem ea quæ sunt multa & dissimilia, & contraria natura, * quo iam modo vnius & eiusdem imaginis erunt? Et si Pleromatis angelos multos esse dicent, & horum, illa quæ sunt multa imagines esse; nec sic [eis] constat ratio. [10] Primò enim differentias Pleromatis angelorum contrarias inuicẽ debent ostendere, quemadmodum & subiacentes imagines contrariæ naturæ inuicem sunt. Deinde autem cùm sint multi & innumerabiles circa factorem angeli, quemadmodum omnes confitentur prophetæ, dena milia denum milium assistere ei, & multa milia milium ministrare ei; & secundùm eos, Pleromatis angeli angelos factoris imagines habebunt, & manet conditio integra in imagine Pleromatis, iam non consequẽtibus x x x. AEonis in multiformem conditionis varietatem. Adhuc etiam, si secundùm similitudinem hæc illorum facta sunt, illa rursus, ad * quorum similitudinem * erant facta? Si enim mundi fabricator non à semetipso fecit hæc, sed quemadmodum nullius momenti artifex, & quasi primùm discens puer, de alienis archetypis transtulit Bythus ipsorum: vnde habuit speciem eius, quam primùm emisit dispositionis? Consequens est igitur illum ab altero quodam, qui super eum est, exemplum accepisse: & illũ rursus ab altero. Et nihilominus in immensum excidet de imaginibus sermo: quemadmodum & de his, si non fixerimus sensum in vnum artificem, vt in vnum Deum, qui à semetipso fecit ea quæ facta sunt. Aut de hominibus quidem, aliquis permittit à semetipsis vtile aliquid ad vitam adinuenisse: ei autem Deo qui mundum consummauit, non permittit à semetipso feciſſe speciem eorum quæ facta sunt, & adinuentionem ornatæ dispositionis? Vnde autem & hæ illorum imagines, cùm sint illis contrariæ, & in nullo possint eis communicare? [11] Quæ [enim sunt] contraria, eorum quorum sunt contraria, esse quidem possunt exitiosa; imagines verò nullo modo, quemadmodum aqua igni, & rursus lumen tenebris, & alia tanta nequaquam erunt inuicem imagines.

Sic nec

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sic nec ea quæ sunt corruptibilia, & terrena, & composita, & prætereuntia, eorum quæ secundùm eos sunt spiritalium imagines erunt: nisi si & ipsa cõposita, & in circunscriptione, & in figuratione confiteantur esse, & non iam spiritalia, & effusa, & locupletia, & incomprehensibilia. Necesse est enim ea in figuratione esse, & circunscriptione, vt sint imagines veræ: & absolutum est ea non esse spiritalia. Si autem illa spiritalia, & effusa, & incomprehensibilia dicunt; quomodo possunt, quæ sunt in figura & [in] circunscriptione, imagines illorum esse, quæ sunt sine figuratione & incomprehẽsibilia? Si autem secundùm figurationem, nec secundùm formationem, sed secundùm numerum & ordinem emissionis imagines ea dicent esse: primò quidem non sunt imagines dicenda hæc & similitudines eorum, qui sursum sunt AEonum. Quæ enim nec habitum, nec figuram illorum habent, quemadmodum imagines sunt ipsorum? Pòst deinde & numeros, & emissiones superiorum AEonum eosdem & similes ad eos qui sunt conditionis adaptent. Nunc autem triginta ostendentes AEones, & tantam multitudinem eorum, quæ sunt in conditione, imagines eorum *quæ sunt triginta dicentes, iustè vt insensati arguentur à nobis. *qui

ANNOTATIONES.

1. Quomodo imm̃esus] *Ista hæc portentosa figmenta de Aeonum ideis, seu imaginibus, Pleromate, Nu, & Monogene, quæ Gnosticos magna impudentia inculcare lib. 1. cap. 1. scripserat; toto hoc capite refellit: vnicum euincens esse rerum omnium opificem, qui sine vllius alterius Virtutis adminiculo, mundum hunc disposuerit. Hæc autẽ deliria, è Platonicis ideis fabricata fuisse infra cap. 19. luculenter asserit: quibus subscribit Tertullianus lib. de anima:* In ideis Platonicis Gnosticorum, hæretica semina relucere, quæ hæreticarum idearum sacramenta *nuncupat. Iustinus quoque vtroque superior,* Ora. ad Græ. 505. *postquam secum pugnare Platone ostendit, subijcit:* Scripta Mosis nactus Plato, postquam non pensitauit ita vt debuit *(negationem, interpres Gelenius omisit)* existimauit esse quandam antiquiorem speciem separatam ab ista, quæ sensu percipitur, illam etiam rerum exemplar nominare solitus. *Et paulò post.* Ad eundem modum de terra, cælo, homine, in errorem lapsus videtur, nam & horum ideas esse putat. *Nec solis tribus his antiquissimis Patribus, sed & Ambrosio lib. 4. de fide cap. 3. & libr. 1. Hexæm. cap. 1. & 2. Nazianzeno Orat. 2. de Theologia: Augustl. lib. 83. quæst. q. 46. & Cyrillo lib. 2. in Iulianum, minus gratam fuisse idearum constitutionem liquet, ne solum Luciani Icaromenippum illas insectari nostri putent. Quanta verò de eis fuerit digladiatio inter summos Philosophos Platonem & Aristotelem, & qui deinceps illarum assertores & inficiatores, quibusq; rationibus innitantur illi et isti; non paucis referunt earumdem acerrimi propugnatores Io. Franciscus Picus libro 6. examinis vanitatis gentium & veritatis Christianæ ca. 15. & F. Franciscus Venetus, minor, lib. de Harmonia mũdi, cantici secundi, quinque capitibus.*

2. Esse autem imagines] *Probat merum delirium esse quod cum tanto supercilio tradebant, nimirum Saluatorem per quasdam ideas & similitudines Pleroma voluisse, etiam Patre id ignorante: quoniam repugnat aliquid consistere extra perfectam plenitudinem (quam appellant Pleroma): vel si quidpiam fuerit, tam subitò perisse. Insuper, blasphemum esse Vnigenito Deo ignorantiam tribuere docet.*

3. Primum Deum] *Deleuimus* primam.

4. Si autem suaue est] *Initium est capitis octaui in vet. cod. cui & præfixa est ea summa, quæ ibidem infra habetur.*

5. Honorata] *Codices excusi habebant* inhonorata.

6. Simile] *Expunximus* similis, *aut. vet. cod.*

7. Et sine hoc autem] *Probat non esse verisimile tot tamq; varias creaturas, idcas esse paucorum atque factitiorum Aeonum: cum & Aeones dicerent æquales & concordes esse: inferiora verò ista sibi plerunq; aduersentur, & mutuam necem inferant. Rursum, oportere quosdam Aeones naturam malos, feros, terrestres, & reprobos esse: ac è contrario: cùm tales homines in terris degere non differentur.*

8. Et quædam quidem] *Vndecim dictiones ex veteri codice restituimus: deleuimus vnicam* innocentia.

9. Et ignis æternus] *Cùm ignis æternus, adeoque ipsa gehenna nullius AEonum idea sit: falsa est ratio idearum ab eis constituta. Nec Angelorum Pleromatis ideæ sunt, cùm sint specie diuersi ac innumerabiles; AEones verò tantùm triginta, ac eiusdem sortis & formæ. Denique, cùm idearum progressio euadat in infinitum: in vnico & vero Deo creatore consistendum & quiescendum est.*

10. Primò enim] *Vetus codex hac sententia exordiritur caput nonum: cui addit idem argumentum quod infra habetur.*

11. Quæ enim sunt] *Cod. excusi habebant,* Quæ cùm sint.

QVO-

QVOMODO NON EST VERISIMILE ea quæ sunt hic, vmbram Pleromatis eorum esse.

CAPVT VII.

SI autem hæc illorum vmbram dicent esse, quemadmodum quidam ipsorũ audent dicere, aut secundùm hoc imagines esse, necesse erit & corpora ipsos ea quæ sunt sursum confiteri. Ea enim quæ sursum sunt corpora, vmbram faciunt, non autem iam spiritalia, quandoquidem *nulli obscurare possunt. Si autem & demus illis, [hoc] quod quidem est impossibile, eorum quæ sunt spiritalia & lucida vmbram esse, in quam Matrem suam descendisse dicunt: tamen cùm illa sint æterna, & ea quæ ex ipsis efficitur Vmbra sempiterna perseuerat, & non iam transeunt
B perseuerat & vmbra adscent hæc, sed perseuerant] cum his, quæ se adumbrant. Si autem hæc transeunt, & illa necesse est, quorum hæc sunt vmbræ, transire: illis autem perseuerantibus, * perseuerant & vmbræ ipsorum. Si autem non secundùm id quod obumbretur * dicentes eam vmbram esse, sed secundùm id quod multo ab illis separata sunt, paterni luminis ipsorum pusillitatem & infirmitatem accusabunt, quasi non attingat vsque ad hæc, sed deficiat adimplere id quod est vacuum, & dissoluere vmbram, & hoc quando nemo sit impedimento: in caliginem enim conuertetur secundùm eos, & obcęcabitur paternum lumen eorum, & deficiet in his quæ sunt vacuitatis locis, cùm minimè possit adimplere omnia. Non igitur iam dicant Pleroma esse omnium Bythum ipsorum.

Idem * Si quidem] id quod est vacuum & vmbra, neque adimpleuit, neq; illuminauit, [aut] iterum Vmbram & Vacuum [prætermittant:] siquidem adimplet omnia paternum ipsorum lumen. Neque igitur extra primum Patrem, * id est, qui super omnia est Deus, aut Pleroma aliquid esse potest, in quod Enthymesin passi AEonis descendisse dicunt, vt non definiatur & [circumscribatur] ab eo, qui est extra, & contineatur ipsum Pleroma, vel primus Deus: neque Vacuum esse, † aut Vmbram capiet, cùm iam ante sit Pater, vti nè deficiat lumen eius, & definiatur in Vacuum. Irrationale est autem & impium
C adinuenire locum in quo cessat, & finem habet, qui est secundùm eos Propator & Proarche, & omnium Pater, & huius Pleromatis. Nec rursus in Patris sinu, alterum quendam dicere tantam fabricasse conditionem fas est, vel consentiente, vel non consentiente [eo,] propter prędictas causas. Impium est enim similiter & demens, dicere tantam cõditionem ab Angelis, aut ab emissione quadam ignorante verum Deum, in his quæ sunt ipsius, fabricasse; neque infra Pleroma ipsorum, cùm sit vniuersum spiritale, ea quæ sunt terrena & choica possibile facta esse: sed ne quidem secundùm illorum imaginem, cùm diciturpauci & similis formationis & vnum esse, possibile est, & quæ [sunt] multæ conditionis, & contraria inuicem facta esse.

ANNOTATIONES.

1. Si autem hæc] *Ostendit inferiora ista, supernarum verum vmbras non esse, cùm illa corporea sint, continuoq; transeant, hæc verò spiritalia & sempiterna: sed
D nec ea, quæ sunt sursum, adumbrare quæ deorsum visuntur. Fictitium quoq; Bythum illorum, non esse omnium Pleroma; neque extra Deum Patrem vllum Pleroma existere. Hæc verò somnia ex Democriti & Epicuri insanis opinionibus mutuatos esse Gnosticos, pari vanitate cum illis ineptientes, immutatis tantùm nomenclaturis, apertè conuincit infra, c. 19. Quod enim illi ἄτομος, & κενὸν, hoc isti Pleroma & Vacuum, siue (vt Irenæo placet) ea quæ sunt, & id quod non est, nominarunt. Qui de his pluraq; cupit, consulat Plutarchum lib. 1. cap. 5. & lib. 2. cap. 1. de placitis Philo. Laertium in Epicuro; Lucretium Vellei*um Ciceronianum; *& ex nostris Augustinum epistol. 6. Primum autem eius argumentum est. Vmbræ non sunt nisi verum corpore earum & opacarum: Aeones iuxta horum sententiam, sunt spiritales: igitur hic nec vmbras nec ideas habent. Deinde, Aeones sunt æterni: vmbra res fugacissima, &c.*

2. Nulli obscurare possunt] *Græca locutio, pro,* nulli caliginem offundere, τὰ πνευματικὰ μηδενὶ ἐπισκοτεῖν δύνασθαι.

3. Et non iam transeunt] *Septem has voces ex vet. cod. addimus.*

4. Si quidem] *Deleuimus* qui, *vt mox pro* vt *posuimus* aut: *deinde* prætermittant, *pro* permittant: *&* circumscribatur, *pro* circumscriptura. *Probat autem hoc loco, extra Deum Patrem omnium, nullum Pleroma, nulla sæcula, nullosve Angelos esse posse.*

5. Aut vmbram capiet] *Id est, neque fieri poterit, vt Vacuum, aut Vmbra sit. Sic cap. 16. Et hæc quidem in hominibus capit dicere. Græc.* χωρεῖ.

O QVAM

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVAM FALSA VMBRA ET vacua eorum ostenditur.

CAPVT VIII.

[1]Falsus autem apparuit,& qui est de vmbra Cenomatis,id est Vacui,ipsorum sermo,secundùm omnia. Itaque vacuum ostensum est figmentum eorum, & inconstans doctrina: [2] Vacui autem & hi qui attendunt eis, verè in profundum perditionis descendentes. [3] Quandoquidem est mundi fabricator Deus,constat* & ipsis,qui multis modis contradicunt ei, & confitentur eum, fabricatorem eum vocantes,& Angelum dicentes: vt non dicamus quoniam omnes clamant Scripturæ,[4] & Dominus hunc Patrem qui est in cælis docet,& non alium; quemadmodum ostendemus procedente sermone. *vet

ANNOTATIONES.

1. Falsus autem] *Quod huius lib. cap. 3. & 4. Vacuum,& eius vmbram vana commenta dixerat,& hic rursus confirmat; & infra lib. 4. cap. 38. apud Deum nihil vacuum esse asseuerans. Ista autem eos confinxisse putarem, vt Mosis verba hæc deprauarent:* Terra erat inanis & vacua, *quibus dum taxat terræ molem adhuc inanem, inaspectabilem, & informem tum fuisse docet, cùm illum ornatum, quem postea recepit, necdum haberet.*

2. Vacui autem & hi] *Ludit in ambiguitate vocabuli* Κενὸν, *quod initio capitis vacuum significat, hic autem stultum & inane.*

3. Quandoquidem] *Initium est capitis 10. in vet. codic. cui præfigitur idem argumentum, quod ibidem infra.*

4. Et Dominus hunc Patrem] *Nimirum Matt. ca. 5. v. 16.* Glorificent Patrem vestrum qui in cælis est *v. 45.* Vt sitis filij Patris vestri qui in cælis est. *Matt. cap. 6. v. 9.* Pater noster qui es in cælis, &c.

OSTENSIO QVONIAM EST, ET SVBSISTIT mundi fabricator Deus, non constat autem [esse] qui super hunc adinuenitur pater.

CAPVT IX.

[1]Nunc autem sufficit id quod est ab eis,qui contraria nobis dicunt[2] testimonium,omnibus]hominibus ad hoc demum[consentientibus,] veteribus quidem,& in primis [3] à Primoplasti traditione hanc suadelam custodientibus,& vnum Deum fabricatorem cæli & terræ* hymnizantibus: Reliquis autem post eos à prophetis Dei, huius rei commemorationem accipientibus: Ethnicis verò ab ipsa conditione discentibus.[5] Ipsa enim conditio ostendit eum qui condidit eam;& ipsa factura suggerit eum,qui eam fecit;& mundus manifestat eum qui se[6] disposuit.]Ecclesia autem omnis per vniuersum orbem, hanc accepit ab Apostolis traditionem. Constante igitur hoc Deo, quemadmodum diximus, & testimonium ab *omnibus accipiente,quoniam est ille sine dubio: qui secundùm eos adinuenitur pater,inconstans & sine teste est, Simone mago primò dicente semetipsum esse super omnia Deum,& mũdum ab Angelis eius factum: pòst deinde his qui successerunt ei,secundùm quod ostendimus in primo libro,varijs sententijs impias & irreligiosas aduersus fabricatorem circunducentibus doctrinas,quorum discipuli cùm sint hi,[7] Ethnicis peiores efficiunt eos,qui assentiunt eis. Illi enim creaturæ potiùs quã Creatori seruientes,& his qui non sunt dij;verumtamen primum Deitatis locum attribuunt fabricatori huius vniuersitatis Deo. Hi autem, hunc quidem Labis fructum dicentes,& animalẽ eum vocantes, & non cognoscentem eam quæ super eum est virtutem, dicentem quoque, Ego sum[Deus,]& præter me non est alius Deus,mentiri eum dicentes,ipsi mentientes,omnem malitiam copulãtes ei;eum qui non est super hunc, quod sit fingentes, secundùm sententiam suam deteguntur, eum quidem qui est Deus blasphemantes,eum autem qui non est,Deum fingentes, in suam ipsorum condemnationem. *Rom. 1. 20.* *Rom. 1. 25. Isa. 45. 5.* *hoc

ANNOTATIONES.

1. Nunc autem sufficit] *In quatuor classes distributis hominibus,horum omnium consentione & fide, probat vnicum & solum verum Deum esse,vniuersorum opificem. Primam, quam ad Mosem vsque porrigi puto, asserit Adami traditione & doctrina, vnicum Creatorem celebrasse. Etenim vt crassam illam & immanem idolatriam, non nisi à diluuio quarta decima videlicet hominum generatione, incepisse affirmant Clemens, Cyrillus, Epiphanius: sic primum hominem fide in promissum mulieris semen,& Deum verum, veram religionem verbis &*

Eusebius l. 1. Chron. *bis & exemplis posteros docuisse, Deo cruentis mactatis hostijs, constanter assirmant Hebræi. Astipulatur non semel Athanasius magnus,cùm Abelem, prout à patre didicerat, de primogenitis Deo obtulisse confirmat, Epistola,* Quod Nicena synodus, &c. *& in,* Omnia mihi tradita sunt,&c. *Secunda classe eos complectitur Irenæus,qui legis pædagogia & prophetarum oraculis à Mose ad Christum vsque,Deum verum agnouerunt & adorauerunt,vt fusius explicat cap. vltimo huius; & vndecimo libri 3. Tertia,Ethnicos cõmemorat,qui ex ipsa mundi dispositione,vnicum Numen agnouerunt, de quibus ca. 1. & 5. huius dictum est. Postrema Ecclesiæ iam per totum orbem expansæ vnanimi voce,omnium euidentissimè propositam thesin asseuerat.*

2. Testimonium] *Deleuimus* testimonia, *& adiecimus* omnibus *author. vet. cod. atque mox pro* sentientibus, *reposuimus* consentientibus.

3. A Primoplasti traditione] *Et paulò pòst:* Hãc accepit ab Apostolis traditionem. *Ex quibus perspicitur quanta sit authoritas vsq; sanctarum Traditionum,quam hic constanter opponit cũctis hæreticis, etiam in summorum capitum totius Christianæ religionis adsertionem. Sed de his copiosè differemus in cap. 3. libri 3.*

4. Hymnizantibus]*Sic ferè semper reddit verbũ Græcum* ὑμνέιν *&* ὑμνολογεῖν, *pro,hymnis celebrant, laudant.*

5. Ipsa enim conditio] *Non dubito Irenæum alludere ad ista Pauli:* Inuisibilia enim Dei,à creatura (*Irenæus suo more,* conditionem *appellat*) mundi, per ea quæ facta sunt intellecta,conspiciuntur: sempiterna quoque virtus & Diuinitas, *&c. Nã, vt & Sapiens quoque ait:* A magnitudine & specie creaturæ potest Creator videri. *Hinc Augustinus eleganter scribit:* Si quis audiat, dicunt hęc omnia: Non ipsa nos fecimus, sed fecit nos qui manet in æternum. Cælum,terra, & omnia quæ in eis sunt,vndique mihi dicunt,vt te amem: nec cessant dicere omnibus, vt sint inexcusabiles. Interrogaui terram, & quæcunque in ea sunt: interrogaui mare, abyssos, & reptilia: & responderunt. Non sumus Deus tuus: quęre super nos. Interrogaui auras flabiles &c. Interrogaui cælum,solem,lunam,& stellas &c. responderunt, & clamauerunt voce grandi: Non sumus Deus tuus: sed quæ fecit Deus tuus. Interrogaui mũdi molẽ; Dic mihi si tu es Deus meus,an non? Non sum,inquit,ego: sed per ipsum sum ego. Supra me quære eum,qui fecit & regit me. Interrogatio creaturarum,est profunda consideratio ipsarum, quoniam omnia clamant, Deus nos fecit *&c. Nec prætermittere possum,quæ in hanc rẽ fertur magnus Antonius respondisse cuidam suadenti illi,vt libris vacaret:* Meus liber *(inquit)* est natura rerũ à Deo conditarum: quæ quotiescunq; animo lubitũ fit meo,libros ipsius Dei ad legendum suppedi tat. *Ergo appositè dicitur hic ab Irenæo,* Creatura ostendere Creatorem,factura factorem,& mundus conditorem atque rectorem suum. Lib. 9. Confess. cap. 10. & 11. cap. 29. lib. Soliloq. c. 31. Epistola 178.

6. Disposuit] *Excusi codices legebant* deposuit.

7. Ethnicis peiores]*Non solum dicit,sed & probat hæreticorum ministros Ethnicis deteriores reddere suos auditores: quod & de his qui hac tempestate per Europam surrexerunt hæreticis, euidenter & solidè me verissimum esse probantem, æquis animis ferant Lectores benenoli.*

Ne quis ergo addubitet hoc ipsum quod hìc contendit Vir Apostolicus etiam nouissimi huius ævi Gnosticis, id est, Lutheranis & Caluinianis contigisse, ministrorum de se *mutuis testimonijs sic ostendo. Caluini namq; iudicio, Vltima admonit. ad Vvestphalum,* Lutherani sunt bruti homines, qui ne guttam quidem ingenui pudoris retinent, nec Dei, nec Angelorum iudicium magnopere curant, pleni furioso impetu, nugatoria leuitate, cæca temulentia, canina improbitate, diabolica superbia, feroces, omni humanitate spoliati, vertiginosi, Cycopes, superba factio Gigantũ, latratores, frenetici, proterui, bestiæ. *Idem lib. contra Heshusium, Lutheranos appellat* homines improbos, rabiosos, mancipia Satanę, quæ diabol° horribili modo fascinauerit. *Item,* canes, nebulones, & impuros spiritus. *Bezæ Heshusius minister Lutheranus cum suis* est Polyphemus, simia, cothurnatus, vegrãdis & pileatus asinus, canis in balneo, asinissimus sophista, impudens nebulo, impudens sycophanta, bellua, larua, asinus bipes, histrio, monstrum mixtum ex Simiarum & Onagrorũ specie, animal carniuorum, Cyclops, furens, & dignus qui ex tilia pendeat. *Bullingerus Repetitione de Eucharistia, Brentiũ Lutheri discipulum vocat* Aprum Calydonium, qui vineã Domini euertit. *Sturmius Palinodia ad Lucam Osiãdrum, illum habet pro* Caio Caligula, & Vlyssis nepote *Ioannes Lascus expertũ se queritur* Lutheranos Balticos, Turcis longè crudeliores & inhumaniores. *Erasmus in Defensione Diatribæ, scribit* Luthe rum nulla maledicẽtia fuisse saturabilem, Oreste insaniorem, odio lymphatum, philautia temulentum. *Schlusselburgius ex scriptis Caluini aliorũ refert hos doctrinam Lutheranam vocare,* Commentũ hominum, crassum delirium à diabolo suggestum, absurdum & portentosum dogma, Satanæ excremẽtum, cuius & ipsum Satanã pudeat. Lutheranos verò clamant esse hæreticos, asinos, Diaboli incantatione excæcatos, à Satanæ spiritu motos, & Diabolos *Iezlerus Sacramentarius lib. de diuturnitate belli Eucharistici, pag. 93. fatetur sectæ suæ propugnatores passim Lutheranos nominare,* Antropophagos, hæmatopotas, thyestas, Christicidas, artolatras, impanati Dei cultores, abnegatores redemptionis per Christum factæ, *&c. An non ergo Ethnicis longè deteriores?* Lib. 2. art. 1. Theol. Cal.

Sed quales Caluiniani & Sacramentarij Lutheri & asseclarum suorum censura sint habendi, idem Iezlerus dicat: Cùm hæc *(inquit)* ad aures Lutheranorum peruenerunt, longè duriora verba in aduersarios emiserunt: asserendo quòd sint mendaces, falsarij, Sacramentiperdæ, corruptores Testamenti Christi, dæmoniaci: à Diabolis omni ex parte, ante, ponè, supra, infra, intus, & extra obsessi, Diaboli Martyres: annumerandi cum Nestorianis, Arianis, Turcis, & omnium mortalium, quos vnquam terra sustinuit, deterrimi. *Lutherus ipse Disput. de Eucharistia, eosdem Sacramentarios nuncupat,* Sues, canes, idololatras, irrationales asinos, tenebriones, laruas Diaboli, miseros Svvermeros, insanos atque freneticos moriones, progeniem viperarum, an micidas, hostes Filij Dei, latrones corporum & animarum, lupos rapaces, infernales molossos, Germanicos Turcas, ipsis etiam Turcis deteriores, diabolicos atque infernales lupos, à Satana missos & obsessos, Diabolum loco Dei proponentes, Christum minus facientes quàm Arius atque Mahomet, quosque Diabolus contra Christũ moderatur, & additis calcaribus agitat. *Bezæ alter horum Antistes, apud Schlusselburgium vocatur* atheus, Lib. 2. art. 1.

Universidad de Deusto Biblioteca

atheus, bestia, nugator, impudens fabula, Diabolus incarnatus, Beelzebub. *Ab Heshusio,* prostitutum scortum. *A Daniele Hoffmanno,* Præstigiator, calumniator, conscientiæ nullius, blasphemus cauillator, peruersus ac detestandus Verbi Diuini violator. *Schlusselburgius rursum affirmat,* spiritum Caluinisticum esse spiritum tenebrarum, Satanam per Caluinistas vt per organa sua loqui, Bezam suam Creophagiam dictante Diabolo concinnasse; Caluinismum denique Arianismum, & Maometismum esse fratres, sorores, & tres caligas eiusdem panni. *Georgio Richen Rostochiensi ministro,* Sacramentarij sunt Diaboli ad æternam gehennam damnati. *Zarnouius censet eosdem esse* Antichristos, illusores mundi, qui Dominum gloriæ histrionem faciunt, inimicos Filij Dei, delusos à Satana, Balaami filios, & Mahometanos. *Ioannes Schuts Præfatione in lib. causarū ait:* Sacramentarismus camarina est quædam, in quam multæ hæreses confluunt, vltima Satanæ ira, quam furijs agitatus cōtra Christum, eiusque Ecclesiam exercet. Qui Sacramentariorum partes sequitur *(subijcit ille,)* is manifestus atque eiuratus est hostis Dei, & fidei quam in Baptismate Christo dedit, oblitus *&c. Manifestum est igitur Lutheranorū ministrorū multiplici iudicio, Sacramentarios omnem Ethnicorū impietatem penitus superare.*

Lib. 3 tit. S. Io Schutz li: causar. ca. 30.

Lib. 2. Dial.

Quid etiam quod quisq; istorum hæresiarcharum, suos auditores, discipulos, & populares, ex quo nouum hoc euangelium susceperunt, cunctis Paganis & Turcis deteriores euasisse palam contestatur? Lutherus profectò quātum ex suo euangelio VVitebergenses paucis annis profecisse nt, his satis indicat. Ex euāgelio *Lutheranos* scilicet, adeò effrenes facti sunt homines, vt quicquid illis libeat, liceat. Non terrentur inferno, &c.

To. 1. Colloq. pag. 37.

Pag. 49.

Sub Papa māsit nomē christi: sed nostra ingratitudo & securitas merebitur, quod Christus nō nominabitur: & implebitur illud verbum, Filius hominis cùm veniet, putas inueniet fidē?

Pag. 94.

In tota Parochia VVitébergensi tantùm vnus habetur Rusticus, qui suam familiam ad verbū Dei & catechismum hortetur. Cæteri omnes rectè ad Diabolum ire pergunt. *Item in Colloquijs collectis à conuiua eius Aurifabro, conqueritur,* Discipulos suos magna ex parte esse Epicureos; & hoc quærere in concionibus, vt bonos dies habeant: vocari reformatos, cùm reipsa potius incarnati dæmones esse videantur: vix inter Paganos, Iudæos, Turcas, aut alios infideles homines, adeò contumaces reperiri, apud quos omnis honestas, & quicquid est virtutū penitus interierit, neq; vllius peccati ratio habeatur *&c. Quis autem Luthero de suis discipulis & auditoribus non crederet? Spangembergius & ipse Luthero familiaris, testatur suos Lutheranos* esse homines tam feros, vt iam nolint Deum agnoscere, nec vllā illius rationem habere: sed facere quicquid Diabolus & caro suaserit *His porrò de se suisque tam constanter testificantibus, quis fidem non haberet?*

Fol. 244.

Lib. Narrationes.

Sed Caluinus fortasse, doctrinæ suæ professores & discipulos aliquanto meliores esse confirmat. Imò verò cū ipsis in inferno damnatis & cacodæmonibus comparat, præscribens eis vt Cœnam susceperi serio profiteantur, Se ad nullū bonum aptos; sed in omne malum propensos, & Diuinorū præceptorū perpetuos infractores & contemptores esse: *quod sanè diabolorum & perditorum proprium est. Præterea, de se suisq; cōministris, satellitibus, senioribus, & diaconibus, scribit:* Christum non aspicimus nisi carneis oculis, vn de fit vt nihil in ipso magnificum appareat. Vitioso nostro sensu, quicquid in ipso est, eiusq; doctrina, peruertimus. Multa falsa arripimus, quæ Euāgelij contemptum pariunt. *Et rursum.* Experiētia ipsa docet, nos esse à Deo penitus auersos, eius odio plenos & infectos, & lucē Euāgelij nostris peruersis inuētionibus obscurare. *Iterūq, vt & ipse Propheta reputaretur, de sectatorum suorum corruptissimis moribus, barbarie & atheismi ita vaticinatus est in Præf. Catechismi sui, ad ministros suos in orientali Frisia.* De posteritate sic ego anxius sū, vt vix cogitare audeā. Nisi n. mirabiliter Deus è cælo succurrerit, videre mihi videor extremā barbariem impendere orbi. Atq; vtinam non paulò post sentiant filij nostri fuisse hoc verū potius vaticinium, quàm coniecturam *&c. quæ nimis vera esse omnibus modis per Caluinianos procul dubio iam in Gallijs, Heluetia, Germania, Anglia, Scotia, Hibernia, & Belgio religio Catholica palam testatur.*

In Catech.

Tom. 6. lib. 7. 41.

Tom. 6. lib. 7. 14. & 15

Eiusmodi ergo ex non suspectis aut dubijs testibus; sed de ministrorū, scriptorū, fructibus certissimis nō solū priores Gnosticos, quod S. Martyr Iren. adfirmat: sed etiā postremos istos, Ethnicis peiores esse, ac Discipulos suos efficere.

DE QVÆSTIONIBVS ET PARABOLIS, QVOmodo oporteat soluere ea quæ quæruntur.

CAPVT X.

ET qui dicunt semetipsos perfectos, & vniuersorum habere agnitionem, Ethnicis peiores, & magis blasphemi sensu etiam aduersum suum factorem inueniuntur. Perquā itaq; irrationale est, prætermittentes eum qui verè est Deus, & qui ab omnibus habet testimonium; quærere si est super eum is qui non est, & qui à nemine vnquam adnunciatus est. Quoniam enim [2] manifestè nihil] dictum est de eo, & ipsi testimonium perhibent. [3] Quia autem [parabolas,] quæ quæruntur & ipsæ quomodo dictæ sint, malè ad eum qui adinuentus est ab ipsis transfigurātes, alium nunc qui ante nunquam quæsitus est, generant, manifestum est. Per hoc enim qp velint ambiguas exoluere Scripturas, ambiguas autem non quasi ad alterum Deum, sed quasi ad dispositiones Dei, alterum Deum *prædicauerunt, (quemadmodum præ-

Lib. 1 c. 1. Vide Annot.

** fabricauerunt.*

diximus) de arena resticulas nectentes, & quæstioni minori quæstionem maiorem adgenerantes. [4] Omnis autem quæstio, nō per aliud quod quæritur habebit resolutionē, nec ambiguitas per aliam ambiguitatem soluetur, apud eos qui sensum habent, aut ænigmata per aliud [maius] ænigma: sed ea quæ sunt talia, ex manifestis, & consonantibus, & claris accipiunt absolutiones. [5] Hi autē bis quærentes exoluere Scripturas & parabolas, alteram maiorem & impiam quæstionem introducunt, siquidem super mundi fabricatorem Deum, quòd alius sit Deus, non exoluentes quæstiones, (vnde enim?) sed

A ** infidelitas.* sed minori quæstioni magnam quæstionem adnectentes, & nodum insolubilem * inserentes. Vt enim sciant hoc ipsum scire, quòd vtique triginta annorum Dominus venit ad Baptismum veritatis, hoc non discentes, ipsum Deum fabricatorem, qui misit eum ad salutem hominum, impiè contemnunt: & vt putentur posse enarrare vnde substantia materiæ, non credentes quoniam Deus ex his quæ non erant, quemadmodum voluit, ea quæ facta sunt vt essent omnia, fecit [6] sua voluntate & virtute substantia vsus, sermones * varios collegerunt, verè ostendentes suam * infirmitatem. Quoniā quidem his quæ sunt, non credunt: in id quod non est, ceciderunt.

Luc. 3. 23.

** vacui à fidelitate.*

[7] Quod enim dicunt ex lacrymis Achamoth, humectam prodisse substantiam, à risu autem lucidam, à tristitia autem solidam, & à timore mobilem, & in his altrum sapere, & inflatum esse, quomodo hæc non digna irrisione,] & verè ridicula? qui non credunt quidem, quoniam ipsam materiam, cùm sit potens & diues in omnibus Deus, creauit: nescientes quantum potest spiritalis & diuina substantia, credentes autem quoniam Mater ipsorum, quam fœminam à fœmina vocant, à prædictis passionibus emisit tantam conditionis materiam: * exquirentes quidem vnde suppeditauit fabricatori conditionis substantia; non quærentes autem vnde matri ipsorum, quam Enthymesin & impetum Aeonis errantis dicunt, lacrymas tantas aut sudores, aut tristitias, aut reliqua materiæ emissio.

Lib. 1. cap. 1.

** aliquarentes.*

B

ANNOTATIONES.

1. Et qui dicunt semetipsos] *Rectè colligit ex superioribus opiniones istorum, sua absurditate & impietate Ethnicorum paradoxa superare, quantumuis omnia se nosse venditarent: quoniam supra verum Deum, alius quærendus non est, nec eius opera alium ostendunt: quicquid de Achamoth somniarent.*

2. Manifestè nihil] *Deleuimus* Manifestum est: *vt mox* parabolas, *pro* parabolæ: *& paulò infra* magis *pro* magis *repositum.*

3. Quia autem parabolas] *Vult probationes Gnosticorum sumptas à parabolis de oue errante, operarijs, drachma perdita, fermento abscondito, & alijs parabolis euangelicis, de quibus libr. 1. cap. 1. 13. 15. & 17. nullius esse ponderis, cùm posint in multos & contrarios sensus torqueri: ac ideo in contentionibus non debeant adduci, quādoquidem non sint certa veritatis regulæ, vt cap. 46. huius libri apertius dicitur. Plurimum igitur abest, vt ex his efficere possint, supra Creatorem alium deum quærendum esse.*

C

4. Omnis autem quæstio] *Id retundit quod importunè vrgebant,* Quærite, & inuenietis: *vt alium Deum à vero & Creatore inuestigandum suaderent: de quo dicetur cap. 18. huius libri.*

5. Hi autem] *Initium est capitis 11. in vet. cod. in quo aduersum* bis *desideratur, præfixam epigraphen eandē habet, quæ paulò post.*

6. Sua voluntate & virtute substantia vsus] *Græcè, τῇ οἰκείᾳ εὐλόγει οὐσιώσει χρησάμενον, id est, sola sua voluntate ac potentia procreatis omnibus rebus.*

7. Quod enim dicunt] *Cōtendit figmenta eorum de Achamoth matre, & productione materiæ, potius subsannanda & exsibilanda esse, quàm grauiori disputatione refellenda: quando constat cuncta ab vno & vero Deo condita esse.*

QVONIAM SVBSTANTIAM MATERIÆ Labi adiungere non constat; voluntate autem & virtute Dei constat, & fidem habet.

CAPVT XI.

D ** adiceretur.*

ATtribuere enim substantiam eorum quæ facta sunt, virtuti & voluntati eius qui est omnium Deus, & credibile, & acceptabile, & constās, & in hoc bene * diceretur: quoniam quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. [2] Quoniam homines quidem de nihilo non possunt aliquid facere, sed de materia subiacenti: Deus autem, quàm homines [hoc primò] melior, eo quòd materiam fabricationis suæ cùm antè non esset, ipse adinuenit. Dicere autem de Enthymesi AEonis errantis prolatam materiam, & longè quidem AEonē ab Enthymesi eius separatam, & huius rursus passionē & affectionem extra ipsam quidem eius esse materiam; & incredibile, & fatuum, & impossibile, & incōstans: & non credentes quidem quoniam hic qui est super omnia Deus, in his quæ sunt eius, varia & dissimilia verbo fabricauit, quemadmodum ipse voluit, cùm sit omnium fabricator, vt sapiens architectus, & maximus rex.

Matt. 19. 26.

ANNOTATIONES.

1. Attribuere enim] *Materiam illam ex qua cuncta effermata fuerunt, Deum etiam creasse contendit contra eos, qui vel ex Achamoth prodijsse putabant, vt Gnostici, vel Deo coæternam, vt Hermogenes: quem vnico libro post Ireneum, mirè exagitauit & protriuit Tertullianus. Idem Marcioni quoque acerrimum bellum indixit,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

dixit, quòd vnà cum Valentinianis, materiam nunquam natam opinaretur, libr. Præscript. & lib. 5. contra Mar. Eundem errorem postmodum ab orco reuocasse Seleucianos, & Hermianos Augustinus testis est lib. de hæres.

2. Quoniam homines] Lactantius lib. 2. cap. 9. refutat Ciceronem & alios dicentes Deum nihil efficere posse, nisi ex subiecta & parata materia: insuper, non esse probabile, materiam rerum à Deo factam: eo quod sic omnipotentem Deum ad imbecillitatem hominum redigerent, nihil aliud quàm opificium ei concedentes. Iureque damnat hanc eorum comparationem: Vt faber cùm quid A
ædificaturus est, nõ ipse facit materiam, sed vtitur ea quæ sit parata, fictor quóque item cera: &c. Imò verò (respondet Lactantius) non oportuit. Erit enim Deus minoris potestatis, si ex parato facit quod est hominis &c. Cæterùm, materiã primam & informem ex qua cætera postea condita sunt, etiã Deum ab initio rerum creasse, post Ireneum testificantur Athanas. lib. de incarnatione Verbi, & Serm. 3. contra Arian. Eusebius lib. 7. de præpar. at. Euang. cap. 8. Ambrosius lib. 1. Hexæm. Nyssenus lib. de opificio hominis, ca. 23. Aug. li. de Genesi ad lit. cap. 14. lib. 20. contra Faustum, cap. 14. & libr. 12. Confes. c. 4.

CONTRADICTIONES HIS QVI *sunt à Valentino.*

CAPVT XII.

B

[1] Credentes autem quoniam Angeli, aut virtus aliqua separata à Deo & ignorans eum, fecit hanc vniuersitatem. Sic igitur & veritari non credentes, in mendacio autem [2] volutantes] perdiderunt panem vitæ veræ, in vacuum & in profundum vmbræ incidentes, [3] similes Aesopi cani, ei qui panem quidem reliquit; in vmbram autem eius impetum fecit, & perdidit escam. Et ex ipsius autem Domini verbis facilè est ostendere, confitentis vnum Patrem & * factorem mundi, & plasmatorem hominis, qui à lege & prophetis annunciatus sit, & alterum nescientis, & hunc esse super omnia Deum: * docentis autem & per se eam, quæ est ad Patrem adoptio filiorum, quæ est æterna vita omnibus iustis attribuentis. [4] Sed quoniam amant incusare & ea quæ sunt sine calumnia, [5] vt] calumniosi * concutiunt, multitudinem parabolarum & quæstionum inferentes nobis, [6] bene hæc arbitrati sumus primò interrogare eos è contrario de suis dogmatibus, & quod non est verisimile ipsorum ostendere, & temeritatem ipsorum excidere. Post deinde Domini sermones * inserere, vt non sint tantùm ad proponendum * vacãtes: sed propter hoc quòd non possint ad ea quæ interrogantur ratione respondere, dissolutam suam videntes argumentationem, aut reuertentes ad veritatem, & semetipsos humiliantes, & cessantes à multifaria sua phantasia, placantes [Deum] de his quæ aduersus eũ blasphemauerũt, C
saluentur: aut si perseuerarint in ea quæ præoccupauit animum ipsorum vana gloria, argumentationem suam immutent.

a fabricem
b vocantes autem
c accessum
d inferni
e vocantes

ANNOTATIONES.

1. Credentes autem] *Hic Carpocratem & sectatores præsertim refellit, qui, vt signauit lib. 1. cap. 24. mundum & cuncta quæ in eo sunt, ab Angelis facta dicebant. Cæterum, tametsi Epiphanius contra hæresim Samosateni disputans, fateatur Scripturam nusquam tempus indicare quo creati sint Angeli: omnino tamen constat ex eadem creatos esse, non creatores: quoniã & Iob, & Dauid, & socij Danielis eos inter res creatas connumerant, & ad celebrandum Creatorem suum inuitant. Hinc & Lactantius scribit:* Deus multos genuit, operum suorum ministros, quos Græci Ἀγγέλους nominant, *&c. Libr. 2. cap. 9. Athanas. Serm. 3. contra Arianos de his quoque disserit.*

2. Volutantes] *Deleuimus* voluntatis, *auth. vet. cod. etsi sic cum excusis habeat codex Vaticanus.*

3. Similes Aesopi cani] *Hoc eodem apologo vtitur Epiphanius contra Cerdonianos:* Contigit (inquit) his canis prouerbiũ, qui vmbræ intentus non continuit quod habebat in ore, & in aquam intuẽs, & maiorem vmbram aquæ esse putans, quàm cibum quem in ore ferebat, aperto ore etiam eum quem habebat amisit. Sic & hi, quum viam repererint, & vmbram assequi velint in suspitione eorum obortam, non solum cibũm, qui in ore ipsorum, vt ita dicam, erat ex Deo donatus, amiserunt: sed etiam perniciem sibi ipsis attraxerunt. *Nos aduersus huius temporis Gnosticos illo etiã vti iure optimo possumus, qui vmbris, & metonymijs inhiantes, veri corporis Christi vsu excidunt. Nec iniuria Lutherus de huiusmodi Sacramentarijs scripsit:* Satanas in mundo haud dubiè author est eis huius Sacramenti Eucharistiæ labefactandi ac euertendi: contendens planè, epoto ouo, nobis tantùm relinquere putamina. Hoc est, Christi corpus & sanguinem è pane & vino tollere, vt præter simplicem panem à pistore confectum, nihil reliquum remaneat. *Tomo 7. Serm. de Euchar.* D

4. Sed quoniam] *Principium est cap. 12. in vet. cod. cum argumento ibidem signato.*

5. Vt calumniosi] *Prius erat & calumniosi. Vaticanus codex:* & quæstionem inferentes, *&c. paulò post legit.*

6. Bene hæc arbitrati sumus] *Duobus argumentorum generibus illos vrgere constituit. Priore, crebris & acutis de ratione figmentorũ interrogationibus: quas cùm non poterint soluere, ad metam redargutionis cogantur; quod egregiè præstat sequentibus vsque ad 36. capitibus. Posteriore, apertissimis firmissimisq; Scripturarum testimonijs, quibus postea pugnat.*

QVO-

A

QVOMODO ȝS SERMO QVI EST DE TRIAcontade illorum concidit in vtroque, & secundùm id quod plus est, & secundùm id quod minus.

CAPVT XIII.

Quid decidere quam.

[1] Primò quidem de Triacõtade ipsorum sic dicamus, vniuersam eam vtrinque * concidere, & secundùm id quod minus habet, & secundùm id quod plus, propter * quod dicunt [2] triginta annorum Dominum ad Baptismum venisse. Hæc autem dicentes manifesta erit vniuersæ argumentationis ipsorum euersio: & secundùm deminorationem quidem sic. Primò quidem quoniam annumerant reliquis AEonibus Propatorem. Pater enim omnium * annumerari nõ debet cum reliqua emissione: qui nõ est emissus, cum ea quæ emissa est: & innatus, cum ea quę nata est: & quem nemo capit, cum ea quæ ab eo capitur, & propter hoc incapabilis: qui figuratus non est, cum ea quæ figurata est: secundùm enim id quod melior quàm reliqui, non debet cum eis annumerari; & hoc cum AEone passibili, & in errore constituto, qui est impassibilis, & non errans.

annumerare.

B

ANNOTATIONES.

1. Primo quidem] *Consentit cod. vet. in numero capitis huius & argumento. Porrò, ostendit triginta annos ætatis Domini nullo modo patrocinari fictioni illorum de Triacontade, id est, triginta Aeonibus, quam descripsit libr. 1. cap. 1. & 14. Superstitiosam hanc numerorum applicationem ex Pythagoricis excerptam tradit infra cap. 19. Tertullianus ista deliramenta ita suo more irridet.* Hoc erit Pleroma illud AEonum diuinitatis tricenariæ plenitudo. Interim in tricenario fœcunditas tota deficit; castrata est vis, & potestas, & libido genitalis AEonum, quasi non & numerorum tanta adhuc coagula superessent, & nulla alia de pædagogio nomina. Quare enim non & quinquaginta, & centum procreantur? &c.

Lib. contra Valent.

2. Triginta annorum] *Hoc argumentum Gnosticorum ita conuellit Cyrillus Ieros. Aspice nugas & deliria commentorum. Vnde habes probationem triginta sæculorum? Cùm, inquit Valent. scriptum sit, quòd* IESVS *baptizatus sit tanquam annorum triginta. Et qualis est hæc demonstratio? Nunquid igitur, quia quinque panes diuisit in quinque millia, quinque sunt dij? Quia duodecim habuit discipulos, duodecim debent esse dij? &c. Catechesi 6.*

C

QVONIAM IMPOSSIBILE EST SEPARATAS *esse ab inuicem eas quæ infra plenitudinem dicuntur coniugationes: adunatis autem ijs, impossibile est Sophiam sine coniuge assumpsisse Labem, aut etiam generasse aliquid.*

CAPVT XIV.

[1] Quoniam enim à Bytho inchoantes, triacontada enumerant vsque ad Sophiam, quam AEonem errantem dicunt, ostendimus in eo libro qui est ante hunc librum, & quæ dicũt nomina ipsorum posuimus: [2] hoc autem non annumerato, iam non sunt x x x. secundùm eos emissiones AEonum, [3] sed x x. &[nouẽ] fiunt. Post deinde primam emissionem Ennoiam, quam Sigen D vocantes, [4] ex qua rursum [Nun] & Alethiam emissos dicũt: [5] in [vtrisque exorbitant.] Impossibile est enim Ennœan alicuius, aut Silentium separatim intelligi, & extra eum emissum propriam habere figurationem. Si autem non dicent esse emissam illam extra, sed adunatam Propatori; vt quid cum reliquis AEonibus annumerant eam his qui non sunt adunati, & propter hoc ignorant magnitudinem eius? Si autem & vnita est, non sunt adunati, & propter hoc ignorant magnitudinem eius: Si autem & vnita est, considcremus & hoc: necessitas est omnis ab vnita] cõiugatione, & inseparabili, & vna existente, indiscretam, & vnitam eam quæ ex ea est emissionem fieri, vt non dissimilis sit ab eo qui emisit.

Libr. 1. cap. 1.

[6] Hoc autem se sic habente, vnum & idem fiet, quemadmodum Bythus & Sige, sic & Nus, & Alethia semper adhærentes inuicem, & quòd non possit alterum sine altero intelligi: quemadmodum neque aqua sine humectatione, neque ignis sine calore, neque lapis sine duritia: vnita sunt enim inuicem hæc: [&] alterum ab altero separari non potest, sed semper coexistere ei. Sic & Bythum cum Ennœa adunitum esse oportet, & Nun cum Alethia, eodem modo rursus & Logos & Zoe ab vnitis emissi, vnitos esse, & vnum

& vnum esse debent. Secundùm hæc autẽ, & Homo & Ecclesia, & vniuersa reliquorum AEonum coniugationis emissio, vnita esse debet, & semper coexistere alterum ab altero. Fœminam enim AEonum pariter esse oportet cum masculo secundùm eos, cùm sit velut affectio eius. Et hæc cùm ita se habeant,[7] & cùm hæc dicantur ab ipsis, [rursus] impudoratè audent docere iuniorem duodecadis AEonem, quem & Sophiam appellant, sine permixtione coniugis, quem Teletum vocant, passam esse passionem, & separatim sine eo fructum generasse, quem & fœminam à fœmina nominant, in tantùm dementiæ progressi, ita vt manifestissimè duas contrarias de eodem sententias censeant. Si enim Bythus adunitus est cum Sige, [&] Nus cum Alethia, & Logos cum Zoe, & reliqui deinceps, quemadmodum poterat Sophia sine coniugis perplexione pati aliquid, vel generare? Si autem hæc sine [illo] passa; necesse est & reliquas coniugationes absces̃ionem & separationem à semetipsis accipere: quod est impossibile, sicut prædiximus. Impossibile est ergo & Sophiam passam esse sine Teleto: & soluta est ipsorum rursus omnis argumentatio.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam enim] *Hoc & proximo capite dissoluit fabulas de triacontade, coniugationibus, & Sophia, quas libro 1. capit. 1. recitauerat. Insuper & nugas de Emmæa, siue Siges emissione; quod perinde impossibile sit cogitationem, & silentium per se consistere, atque sine humectatione aquam, aut duritia lapidem.*

2. Hoc autem non enumerato] *Sophiæ vigesimum locum tribuunt in ea AEonum enumeratione, quæ capite 1. adumbratur. Postea dicunt eam aberrasse ab illa Plenitudine, quæ Pleroma vocatur: aut igitur incompletum est Pleroma tricenarium, aut Sophia non aberrauit.*

3. Sed xx & nouem] *Codices excusi habebant,* xx & viij.

4 Ex qua rursum Nun & Alethiam] *Nun nostro iudicio adijcimus, quandoquidem sic confecta est ab illis secunda coniugatio; & paulò post Irenæus vtrumque copulat. Hanc autem emissionem probat impossibilem, ex eo quod Siges, id est, silentij nulla sit actio: mentis autem operationes sint immanentes. Paulò post legimus,* ab vnita, *pro,* adunita. *authoritate veter. codic.*

5. Vtrisque exorbitant] *Deleuimus* vtriusque exorbitent.

6. Hoc autem sic se habente] *Probat emissiones AEonum indiscretas esse, quandoquidem duos AEones sibi perpetuò assirment cohærere.*

7. Et cùm hæc dicantur] *Capitis decimi quarti initium est in veteri codice cum epigraphe ea, quæ paulò ante habetur, & aliquanto meo iudicio commodius.*

QVONIAM IN EODEM PLEROmate non poterat Verbum & Silentium esse.

CAPVT XV.

[1] E passione enim quam sine complexione coniugis passam eam dicunt, [2] iterum [reliquam] vniuersam velut tragœdiæ compositionem affinxerunt. Si autem impudoratè & reliquas coniugationes disiunctas ab inuicem dixerint esse separatas propter nouissimam coniugationem, vti non soluatur illorum vaniloquium: primò quidem impossibili insistunt rei. Quemadmodum enim separabunt Propatorem ab Ennœa eius, aut Nun ab Alethia, aut Logon à Zoe, & reliquos similiter? Quemadmodum autem & ipsi ad vnitatem recurrere dicunt, & omnes vnum esse; siquidem hæ quæ sunt intra Pleroma coniugationes, vnitatem non custodiunt, sed distantes sunt ab inuicem, in tantum vti & patiantur, & generent sine alterius complexu [3] quemadmodum gallinæ sine caponibus.

[4] Post demùm & sic soluetur illorum rursum prima archegonos Ogdoas. Erunt enim specialiter in eodem Pleromate Bythus & Sige, Nus & Alethia, Logos & Zoe, Anthropos & Ecclesia. Impossibile est autem Logo præsente Sigen esse, aut iterum Sige præsente Logon ostendi. Hæc enim consumptibilia sunt inuicem, quemadmodum lumen & tenebræ in eodem nequaquam erunt, sed si quidem lumen sit, non sunt tenebræ: vbi autem tenebræ sunt, non erit lumen: veniente enim lumine, solutæ sunt tenebræ. Sic vbi est Sige, non erit Logos; & vbi Logos, non vtique est Sige. [5] Si autem Endiatheton Logon dixerint, Endiathetos erit & Sige; & nihilominus soluetur ab Endiatheto Logo. Quoniam autem non est Endiathetos, ipsa hæc ordinatio ipsorum [6] emissiones] significat. Iam igitur non dicant primam & principalem Ogdoaden ex Logo & Sige constare, sed aut Sigen aut Logon refutent, & soluta est illorum [prima & principalis] Ogdoas. Si enim vnitas coniugationes dixerint, soluta est eorum vniuersa argumentatio. Quomodo enim vnitis eis, Sophia sine coniuge Labem genera[uit]? Si autem sicut in

sicut in emissione vnumquemque ex AEonibus propriam substantiam habere dicent; quemadmodum in eodem ostendi potest Sige & Logos? Et hæc quidem secundùm diminutionem.

[7] Secundùm autem id quod plus est, rursus soluitur triacontas ipsorum sic. [8] Emissum enim à Monogene dicunt sicut & reliquos AEonas, Horon, quem plurimis nominibus vocant, sicut prædiximus in eo qui ante hunc est liber. Hunc autem Horon quidam quidem à Monogene emissum dicunt, alij verò ab ipso Propatore in similitudine sua: adhuc etiam emissionem dicunt factam à Monogene Christo, & Spiritu sancto: & hos non annumerant ad numerum Pleromatis; sed neq; Saluatorem, quem etiam totum esse dicunt. [9] Hoc enim manifestum est & cæco, quoniam non solùm triginta emissiones secundùm illos emissæ sunt, sed quatuor cum istis x x x. Ipsum enim Propatorem annumerant in Pleroma, & eos qui ex successione ab inuicem emissi sunt, quod isti non annumerabuntur illis in eodem Pleromate existentes, qui adepti sunt eandem emissionem. Quam enim & dicere possunt iustam causam, ob quam non annumerant cum reliquis AEonibus, neque CHRISTVM, quem volente patre à Monogene dicunt esse emissum, neque Spiritum sanctum, neque Horon, quem & Sotera dicunt; sed neque ipsum Saluatorem qui venit ad auxilium, & formationem matris ipsorum? Vtrum quasi sint isti * infimiores illorum, & ideo indignos esse Aeonum appellatione & numero: aut quasi meliores sint & differentes? Sed infimi quidem quomodo fient; qui etiam in fixionem & emendationem reliquorum emissi sunt? Meliores autem rursus prima & principali tetrade esse non possunt, à qua & emissi sunt: & illa enim annumerantur in prædictum numerũ. Oportuerat autem & istos annumerari in Pleromate AEonum: aut & illorum AEonum honorem huiusmodi appellationis auferri. Cùm ergo [sit] soluta illorum triacontas, sicut ostendimus, & secundùm id quod minus est, & secundùm id quod plus est: in tali enim numero [10] si plus] fuerit, aut minus, reprobabilem faciet numerum, quanto magis tanta? Instabilis igitur ea quæ [est] de Ogdoade ipsorum, & de duodecade fabula. Instabilis autem & vniuersa illorum regula, ipso firmamento ipsorum dissipato; & in Bythum, hoc est, in id quod non est, dissoluto. [11] Quærant igitur iam amodò alias causas ostendere, quare x x x. annorum Dominus ad Baptismum venerit; & duodecadis Apostolorum; & eius quæ est sanguinis profluuium passa; & reliquorum quæcunque vanè laborantes delirant.

ANNOTATIONES.

1. De passione enim] *Probat coniugationes illas triginta AEonum disiunctas non esse, quia seiungi non potest Cogitatio à Propatore, nec Mens à Veritate, nec Verbum à Vita. Primigeniam octonationem, & Duodecadem, & Triacontadem rursus expugnat.*

2. Iterum reliquam] *Expunximus* derelinquam.

3. Quemadmodum gallinę] *Tertullianus istiusmodi aniles fabulas irrisione pari excipit:* Sophia, *inquit, in mœrore ex semetipsa sola, nulla opera coniugij concepit, & procreat fœminam. Miraris hæc? & gallina fortita est de suo parere, sed & vultures fœminas tantùm parere aiunt, & tamen sine masculo mater. Addere potuisset equas vento concipere in Cappadocia, vt tradit Augustinus: & in Hispania ad Tagum amnem, si vera scribunt Homerus, Varro, Columella, Plinius, & Iustinus. Reposuimus autem* Gallinæ, *pro* gallina.

4. Post demum] *Ostendit incompossibiles ac incompatibiles prorsus esse AEones Octonarij in eodem Pleromate: quoniam Sermo & Silentium simul stare non possunt: sicut lumen & tenebræ simul esse nequeunt.*

5. Si autẽ Endiatheton Logon] *Billius Græcè:* ἐν δὲ ἐνδιαθέτῳ λόγον εἴπωσιν. *i.* Si autẽ intus conditum Sermonem dixerint. Ενδιαθετῳ λογῳ *Græci opponunt* προφορικῷ, *hoc est, vt cap. 16. vertit interpres,* emissibile verbum; *vel vt capit. 49.* emissionis verbum: *vel denique, vt capit. 16.* Prolatiuum. *& cæt. vult ergo Irenæus etiam Sigen internam esse, si Logos sit interior: & ea propter neutrum posse dici emissum.*

6. Emissiones] *Expunximus* emissionis.

7. Secundum autem id] *Ostendit plures quàm triginta Aeones numerandos esse, si veræ sunt ab eis ordinatæ coniugationes. Etenim si Monogenes emisit Horum: postea quoque Christus & Spiritus sanctus & Sother prodierunt; iam sunt 34. AEones in Pleromate, non 30. solùm.*

8. Emissum enim] *Initium est cap. 15. in vet. cod. cum argumento suprapositio: quæ autem hic refellit, habentur lib. 1. cap. 1.*

9. Hoc enim manifestum] *Prouerbialis hyperbole, sacris & prophanis scriptoribus frequentissima, qua rem apertissimam & omnibus euidentissimam significant. Eusebius contra Hieroclem,* ἀλλὰ γάρ καὶ τυφλῷ φασὶ δῆλον. *Sed etiam vel cæco perspicuum aiunt esse. Vtuntur quoque eadem Plato in Sophista, Homerus Odyss. oct aua. Quintil. libro duodecimo, Erasm. in Chiliad.*

10. Si plus fuerit] *Codices excusi habebant,* ipsius fuerit.

11. Quærant igitur] *Caput 16. hic signatur in veter. codic. cum proximo argumento, sed minus commodè.*

QVO-

QVOMODO NVLLIVS MOMENTI OSTENDITUR PRIMUS ORDO EMISSIONIS IPSORUM.

CAPVT XVI.

[1] Et ipsum quidem primum ordinem emissionis ipsorum reprobabilem esse sic ostendimus. Emissum enim dicunt de Bytho & huius Ennœa, Nun & Alethian, quod quidem contrarium ostenditur. [2] Nus enim est ipsum quod est principale, & summum, & velut principium, [3] & fons vniuersi sensus.] Ennoia autem quæ ab hoc est, qualislibet & de quolibet facta motio. [4] Non capit igitur ex Bytho & Ennoia emissum esse Nun: verisimilius enim erat dicere eos, de Propatore, & de hoc Nu emissam esse filiam Ennoiam. Non enim Ennoia mater est Noos, sicut dicunt: [sed] Nus pater fit Ennoiæ. Quemadmodum autem & emissus est Nus à Propatore, qui principalem, & primum eius, quæ est intus absconditæ & inuisibilis affectionis locum continet, à qua sensus generatur, & Ennoia, & Enthymesis, & alia quæ non alia sunt præter Nun; sed illius ipsius, quemadmodum prædiximus, de aliquo [5] in cogitatu] dispositæ qualislibet motionis secundùm perseuerationem & augmentum, non secundùm immutationem vocabula accipientis, & in cognitionem conterminatæ, & in verbum coemissæ [sensu manente] intus & condente, & administrante, & gubernante liberè, & ex sua potestate, quemadmodum & vult, quæ prædicta sunt. [6] Prima enim motio eius de aliquo, Ennoia appellatur; perseuerans autem & aucta, & vniuersam apprehendens animam, Enthymesis vocatur.

[7] Hæc autem Enthymesis multum temporis faciens in eodem, & velut probata [sensatio] nominatur. Hæc autem sensatio in multum dilatata, consilium facta est; augmentum autem & motus in multum dilatatus, consilij, cogitationis examinatio, quæ etiam in mente perseuerans, verbum rectissimè appellabitur; ex quo emissibile emittitur verbum. Vnum autem & idem est omnia quæ prædicta sunt, à Noque initium accipientia, & secum augmentum assumentia appellationis. Quemadmodum & corpus hominis aliquando quidem nouellum, aliquando quidem virile, aliquando autem senile, secundùm augmentum & perseuerantiam accepit appellationes: sed non secundùm substantiæ demutationem, non secundùm corporis amissionem: sic & illa. De quo enim quis contemplatur, de eo [&] cogitat: & de quo cogitat, de hoc & sapit: [de quo autem & sapit,] de hoc & consiliatur: & quod consiliatur, hoc & animo tractat: & quod animo tractat, hoc & loquitur. Hæc autem omnia quemadmodum diximus, Nus gubernat, cùm sit ipse inuisibilis, & à semetipso, per ea quæ prædicta sunt, sicut per radium emittens verbum, sed non ipse ab alio emittitur.

[8] Et hæc quidem in hominibus capit dici [cùm sint] compositi natura, & ex corpore & anima [subsistentes:] qui autem dicunt ex Deo emissam esse Ennœam, & ex Ennœa Nun, deinceps ex ijs Logon, primò quidem arguendi sunt impropriè emissionibus vsij pòst deinde hominum affectiones, & passiones, & intentiones mentis describentes: [9] Deum] autem ignorantes, [qui] quidem ea quæ obueniunt hominibus ad loquendum ei, applicant omnium [Patri,] quem etiam ignotum omnibus dicunt, negantes quidem ipsum mundum fecisse, vt ne quidem pusillus putetur: hominum autem affectiones & passiones donantes.

[10] Si autem Scripturas cognouissent, & à veritate docti essent, scirent vtiq; quoniam non * sit Deus, quemadmodum homines; & non sic cogitationes eius, quomodo cogitationes hominum. Multùm enim distat omnium Pater ab his quæ proueniunt hominibus affectionibus & passionibus: [11] & simplex, & non compositus, & similimembrius, & totus ipse sibimetipsi similis, & æqualis est totus, [12] cùm sit sensus & totus spiritus, & totus sensu habilitas, & totus Ennœa, & totus ratio, & totus auditus, & totus oculus, & totus lumen, & totus fons omnium bonorum, quemadmodum adest religiosis ac pijs dicere de Deo. Est autem & super hæc, & propter hæc inenarrabilis. Sensus enim capax omnium bene & rectè dicetur, sed non similis hominum sensui: & lumen rectissimè dicetur, sed [in his] nihil simile ei, quod est secundùm nos lumini. [13] Si autem [&] in reliquis [omnibus] nulli similis erit omnium Pater hominum pusillitati: & dicitur quidem secundùm hęc propter dilectionem, sentitur autem super hæc secũdùm magnitudinem. Si igitur & in hominibus ipse quidem sensus non emittitur, neq; separatur [14] à viuo is] qui emittit reliqua, [motiones] autem eius & affectus perueniunt ad manifestum; multò magis Dei, qui totus sensus est, ipse à semetipso nequaquam separabitur, neque quasi ab alio aliud emittitur.

Isaiæ 58.8. *Quid pijs de Deo sentiendum.*

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Et ipsum quidem] *Euincit vanam commentationem esse, quod Profundum & Cogitatio Mentem produxerint: cùm ipsa cogitatio quantumuis latens & abdita, potius à mente emittatur: sicut & Enthymesis, quam Intentionem alibi & Consilium vocat, aliaque animi affectiones. Impium deinde ostendit, hominum affectus, motus & perturbationes Deo adscribere. Idem facit Lactantius lib. de Ira Dei, cap. 15. & 16. quod & antea præstiterat author Responsionum ad quæstiones Orthodoxorum, apud Iustinum martyrem, quæst. trigesima sexta, & quinquagesima prima.*

2. Nus enim est ipsum] *Tertullianus libro de anima, Cap. Non separari animus & animum, de Nu seu Mente, ait:* Nũs *apud Græcos, non aliud quid intelligimus, quàm suggestum animæ ingenitum & insitum & natiuitùs, proprium quo agit, quo sapit, &c.*

3. Et fons vniuersi sensus] *Codices excusi, & fons vniuersis.*

4. Non capit igitur] *Græca phrasis, qua non rarò vtitur, vt paulò post: Et hæc quidem in hominibus capit dici. Crebrò quoq; qui extra controuersiam Latine scripsit Tertullianus, verbum* ἐνδέχεται, *sic imitatur, vt lib. de Resurrectione car. lib. 1. 3. & 5. contra Marcionem: Corpus animale capit dici, id est, recipit hanc nomenclaturam, dignum est hoc nomine.*

5. Incogitatu] *Deleuimus* incogitatè, *vt mox* sensu manente, *pro* sensum à mente, *reposuimus.*

6. Prima enim motio] *Initium est cap. 17. in veteri cod. cum epigraphe sequenti.*

7. Hæc est autem Enthymesis] *Docet porrò Enthymesin seu Cogitationem ac intentionem, cum penè eadem sit cum Ennœa, id est, sensatione & consilio; & à Nu, id est, mente producatur, extra plenitudinem non emitti. Igitur stare non possunt tam varia Aeonum emissiones.*

8. Et hæc quidem] *Variæ animorum affectiones, prolationesque successiuæ & alternantes rectè & verè affirmantur de hominibus: Deum his obnoxium confingere, nefas.*

9. Deum autem] *Codices excusi,* Deinde autem, *& paulò post* patrem *deleuimus, & patri reposuimus.*

10. Si autem Scripturas] *Locus insignis, quo docet passiones humanas in Deum non cadere: ac proinde Gnosticos turpiter hallucinari cùm his eum subijciunt. In hanc rem legatur Cyrillus Ierosol. Cateches. 8.*

11. Et simplex] *affirmat Deum esse omnino simplicem, id est, omni compositione, siue ex materia & forma, siue ex genere & differentia, siue ex ente modis & passionibus eius, siue ex subiecto & accidente: hoc est, tam physica quàm metaphysica carere: quod post Irenæum latius confirmant Clemens Alexand. lib. 1. pædagogi, cap. 8. Origenes lib. 7. contra Celsum: Augustin. lib. 6. de Trinit. at. cap. 6. & 7. & Scholastici omnes. Porrò* Ομοιόχωλον similimembrium *reddit pari translatione, qua Paulus dicitur,* seminiuerbius: *Deus enim membra alterius à seipso rationis & formæ non habet.*

12. Cùm sit sensus] *Hanc sententiam frequenter inculcat, infrà cap. 18. & 47. huius libri: & lib. 3. cap. 8. & lib. 4. cap. 6. Indicat verò ea quæ enumerat, non esse facultates, aut ab eisdem productas affectiones quasdam à natura Dei alienas, quemadmodum in creatis rebus. Rectè igitur post Irenæum, 8. de Ciuit. at. Dei Augustinus:* Deo non aliud est esse, aliud viuere: nec aliud illi est viuere, aliud intelligere: nec aliud intelligere, aliud beatum esse: sed quod est illi viuere, intelligere, beatũ esse: hoc est illi esse. *Et lib. 11.* Deus Pater qui genuit simplex est: & Filius qui genitus est, pariter simplex est: & hoc est illud de quo genitus est: sed ideò simplex dicitur, quoniam quod habet, hoc est. *Cap. 6.* *Cap. 10.*

13. Si autem & in reliquis omnibus] *Ita vet. cod. deleuimus itaque. Et* hominibus.

14. A viuo is] *Expunximus* animus: *& mox* motiones *pro* animationes *restituimus.*

QVONIAM SENSVS NON POTVISSET EMITTI, QUIA IPSE EMITTEBAT RELIQUA.

CAPVT XVII.

[1] Si enim sensum emisit, ipse qui emisit sensum secundùm eos compositus & corporalis intelligitur, vt sit separatim quidem qui emisit, Deus: separatim autem qui emissus est, sensus. Si autem de sensu sensum dicant emissum, præcidunt sensum Dei & partiuntur. Quo autem, & vnde emissus est? Quod enim ab aliquo emittitur, in aliquod subiectum emittitur. Quid autem subiacebat [antiquius,] quàm sensus Dei, in quo emissum dicunt eum? Quantus autem & erat locus, vt susciperet & caperet Dei sensum? Si autem, quemadmodum à Sole radium dicunt, sic subiacet aër hic susceptor; & antiquior erit, quàm ipse radius, & illic ostendant subiacens aliquid in quo emissus est sensus Dei, capabile eius & antiquius: pòst oportebit, quemadmodum Solem minorem esse quem omnia videmus longè à semetipso [2] emittentem] radios, sic & Propatorem dicere extra [&] longè à semetipso emisisse radiũ. Quidnam autem extra aut longè sentiri à Deo potest, in quod radium emisit?

[3] Si autem non emissum extra Patrem illum [dicant,] sed in ipso Patre; primò quidem supersluum erit etiam dicere emissum esse eum. Quemadmodum enim [emissus est, si intra Patrem erat? Emissio enim] est eius, quod emittitur, extra emittentem manifestatio. Post deinde hæc emissio, & is qui ab eo Logos erit intra Patrem, similiter autem & reliquæ Logi emissiones [dicuntur.] * Iam igitur non ignorabunt] Patrem, cùm intra eum sint; nec secundùm descensionem emissionum quis cognoscet eum, vndique omnes [à] Patre æqualiter circundati: sed & impassibiles omnes similiter perseuerabunt,

Emissio quid.

ſeuerabunt, cùm ſint in paternis viſceribus, & in] deminoratione nemo ipſorum erit. A Non enim eſt deminoratio Pater, niſi fortè, velut in circulo magno minor continetur circulus, & intra hunc rurſus alter minor: aut velut ſpheræ ſimilitudine,] aut tetragoni Patrem dicant intra ſe vndique continere ſpheræ ſimilitudinem, vel quadratam reliquam AEonum emiſſionem, vnoquoque illorum circundato, ab eo qui eſt ſuper eum maior; & circundante eum, qui poſt ſe eſt minorem; & propter hoc minorem & vltimum omnium in medio conſtitutum, & multum à Patre ſeparatum, ignoraſſe Propatorem. Si autem hæc dixerint, in figura & circunſcriptione concludent Bythum ipſorum, & circundantem, & circundatum: cogentur enim & extra illum confiteri eſſe aliquid, quod circundet eum. Et nihilominus in immenſum, de his qui continent & continentur incidet] ſermo: & corpora incluſa eſſe, & omnes manifeſtè apparebunt: adhuc etiam aut vacuum eſſe eum confitebũtur; aut omne quod eſt intra eum, omnes ſimiliter participabunt de Patre.

ANNOTATIONES.

1. Si enim ſenſum] προβολὰς iſtas, *id eſt, emiſſiones, proiectiones, vel productiones, quas recenſuerat initio capitis libri primi, Deo neutiquam conuenire oſtendit, cùm partitionibus non ſubiaceat: nec Logon ſeu Verbum emittat, quod à ſe diuulſione quadam naturæ ſeparetur. Sic & antea de Filio Dei docuerant ſanctiſſimi alij martyres. Ignatius:* ὃς, ἐστὶν αὐτοῦ λόγος, οὐ ῥητὸς, ἀλλ' οὐσιώδης, οὐ γάρ ἐστι λαλιᾶς ἐν ἄρθρου φώνημα, ἀλλ' ἐνεργείας θεικῆς οὐσία γεννητικὴ *id eſt,* Ille eſt ipſius *(Patris)* Verbum, non prolatum, ſed ſubſtantiale: nõ enim locutionis articulatę vox eſt, ſed diuinæ efficaciæ ſubſtantia genita. *Iuſtinus:* Intelligimus Filium è Patre prognatum, ſicut lumen è lumine promicans. Nam hac imagine refertur & coeternitas, & eſſentiæ identitas, & paſſionis expers natiuitas. *Et paulò poſt,* Non enim deciſione, aut defluxu, aut diuiſione eluceſcit, ſed ex ipſa eſſentia ſine vlla paſſione procedit. *Et Tatianus eiuſdem non malus aliquando auditor.* Verbũ à Patre genitum profitetur, οὐ κατὰ ἀποκοπὴν, non per auulſionem, cùm genitorem nunquam relinquat. *Accedit Tertullianus contra Praxean:* Protulit Deus Sermonem, ſicut radix fructum, & fons fluuium, & ſol radium: nec frutex à radice, nec fluuius à fonte, nec radius à ſole diſcernitur, ſicut nec à Deo Sermo. *Origenem cum Valentianis idem ſenſiſſe hac in re, quidam dudum voluerunt: at eos falſos eſſe multis eius allatis ſcriptis, dilucidè euincit Pamphilus martyr, aut potius Euſebius, in Apologia pro eodem. Innumera iſtiuſmodi Patrum teſtimonia, quibus cum Gnoſticis, recentiores Ariani coniunguntur, conſultò prætermisimus.*

Ad Magneſ.

Lib. de Trin.

Orat. contra Græcos.

2. Emittentem radios] *Deleuimus* emittente: *& paulò poſt* dicant *pro* dicent, *legendum propoſuimus ex vet. cod.*

3. Si autem non emiſſum] *Demonſtrat Logon non eſſe extra Patrem emiſſum, à definitione emiſſionis ſumpta ratiocinatione. Deinde, ſi intra Patrem emiſſus eſt, nec Patrem ignorare potuit, nec diminutionum paſſionibus ſubiacere: quod tamen ab illis aſſirmabatur. Porrò autem,* quemadmodum, *pro,* Quomodo, *vt alias frequentiſſimè vſurpat.*

4. Iam igitur] *Exordium eſt cap. 18. in veteri codice, quod commodius oſtendit argumentum aſſixum ſequenti capiti, cuius priores ſententiæ ab hoc ſeiungi non deberent, niſi duobus punctis. Cæterùm,* ignorabunt, *pro,* ignorabant: *& poſtea,* ſimilitudine, *pro,* ſimilitudinem: *denique,* incidet, *pro,* incidit, *vet. codic. authoritate legimus.*

QVID EST EMISSIO, ET QVONIAM ha, quæ ab ijs dicuntur emiſſiones, hominibus congruunt magis quàm Deo.

CAPVT XVIII.

QVemadmodum in aqua circulos ſi quis faciat; vel rotundas vel quadratas figuras, omnia hæc ſimiliter participabunt de aqua. Quemadmodum & quæ in aëre fabricabũtur, neceſſe eſt participare de aëre; & quæ in lumine, de lumine. Sic & qui ſunt intra eũ, omnes ſimiliter participabunt de Patre, ignorantia apud eos locum non habente. Vbi enim participatio Patris adimplentis? Si autem adimpleuit; illic & ignorantia non erit. Soluetur igitur ipſorum deminorationis opera, & matèriæ emiſſio, & reliqua mundi fabricatio; quæ ex paſſione, & ignorantia volunt ſubſtantiam habuiſſe. Si autem vacuum illum confitebuntur, in maximam incidentes blaſphemiam, denegabunt id quod eſt ſpiritale eius. Quemadmodum enim eſt ſpiritalis is, qui ne quidem ea quæ intra eum ſunt, adimplere poteſt? Hæc autem, quę dicta ſunt de [2]ſenſus emiſſione,] ſimiliter & aduerſus eos, qui à Baſilide ſunt, aptata ſunt: & aduerſus reliquos Gnoſticos, à quibus [&] hi initia emiſſionum accipientes, [conuicti ſunt in primo libro.]

[3] Sed quoniam quidem reprobabilis & impoſſibilis prima Noos, id eſt ſenſus ipſorum emiſſio eſt, manifeſtè oſtendimus. Videamus autem & de reliquis. Ab hoc enim Logon

A Logon & Zoen fabricatores huius Pleromatis dicunt emiſſos, & Logi, id eſt Verbi, quidem emiſſionem ab hominum affectione accipientes, & addiuinantes aduerſus Deum, quaſi aliquid magnum adinuenientes in eo quòd dicunt à Nu eſſe emiſſum Logon; quod quidem omnes videlicet ſciunt, quoniam in hominibus quidem conſequenter dicatur: in eo autem qui ſit ſuper omnes Deus, totus Nus, & totus Logos cùm ſit, quemadmodum prædiximus, & nec aliud antiquius nec poſterius, aut aliud anterius habente in ſe; ſed toto æquali & ſimili & vno perſeuerante, iam non talis huius ordinationis ſequetur emiſſio. Quemadmodum qui dicit eum totum viſionem, & totum auditum; [in] quo autem videt, in ipſo & audit; & in quo audit, in ipſo & videt, nõ peccat: ſic & qui ait, totum illum ſenſum, & totum verbum, & in quo ſenſus eſt, in hoc & verbum eſſe, & verbum eſſe eius hunc Nun, minus quidem adhuc de Patre omnium ſentiet: decentiora autem magis quàm hi, qui lationem prolatiui hominum verbi transferunt in Dei æternum Verbum, & prolationis initium donantes & geneſin, quẽ admodum & * [ſuo verbo.] Et in quo diſtabit Dei Verbum, imò magis ipſe Deus, cùm ſit Verbum, à verbo hominum, ſi eandem habuerit ordinationem & emiſſionem generationis?

B [5] Peccauerunt autem & circa Zoen, dicentes eam ſexto loco emiſſam, quam oportebat omnibus [præponere,] quoniam Deus vita eſt, & incorruptela, & veritas: & non ſecundùm deſcenſionem, & quæ ſunt alia acceperunt emiſſiones; ſed earum virtutum quæ ſemper ſunt cum Deo appellationes ſunt, quemadmodum poſſibile eſt & dignum hominibus audire & dicere de Deo. Appellatione enim Dei eo obaudient ſenſus, & verbum, & vita, & incorruptela, & veritas, & ſapientia, & bonitas, & omnia talia. Et neque ſenſum vita antiquiorem aliquis poteſt dicere, ipſe enim ſenſus vita eſt, nec vitam poſteriorem à ſenſu, vti non fiat aliquando ſine vita is qui eſt omnium ſenſus, id eſt Deus. Si autem dixerint in Patre quidẽ fuiſſe vitam, ſexto autẽ loco prolatam, vt viuat Verbum: multò antè [eam] quidem oportebat quarto loco emitti, [vt viuat Nus. Et adhuc etiam ante hunc cum Bytho] vt viuat Bythus ipſorum: cum Propatore [enim] ipſorum adnumerare quidem Sigen, & hanc coniugem ei donare; non connumerare autem Zoen, quomodo non ſuper omnem eſt inſipientiam?

Pugnant Valentiniani.

Emiſſioni les

C *Motiones*

Progalia

[6] De ea autem quæ eſt ex his ſecunda emiſſione Hominis & Eccleſiæ, ipſi patres eorum falsò cognominati Gnoſtici, *[7] impugnant aduerſus inuicem ſua propria * indicantes; & malos fures ſemetipſos conuincentes, aptabiles eſſe magis * emiſſiones dicentes vti veriſimile ex homine verbum: ſed non ex verbo hominem emiſſum, & eſſe hominem verbo anteriorem, & hunc eſſe qui eſt ſuper omnia Deus. Et vſq; hoc quidem, quemadmodum prædiximus, omnes hominum affectiones, & * monitiones mentis, & * [generationes intentionum, & emiſſiones] verborum conijcientes veriſimiliter, non veriſimiliter mentiti ſunt aduerſus Deum. Ea enim quæ accidunt hominibus, & quæcunque patientes ipſi recognoſcunt, ad diuinam rationem adducentes, apta dicere videntur apud eos qui ignorant Deum, & per humanas has paſſiones tranſducentes eorum paſſiones, ſenſum, geneſin, & probolen quinto loco Verbo Dei enarrãtes mirabilia myſteria & inenarrabilia, & alta, à nullo alio * cogitata dicunt ſe docere, de quibus & dixerit Dominus: Quærite & inuenietis, vt querant ſcilicet, qui de Bytho, & Sige, & Nu, & Alethia proceſſerunt: ſi ſunt ex eis rurſus & Logos, & Zoe; dehinc ex Logo & Zoe, Anthropos & Eccleſia.

Matth. 7. 7.

ANNOTATIONES.

D 1. Quemadmodum] *Paſſiones, ignorantiam, vacuum, & emiſſiones, in Deum Patrem non cadere rurſus confirmat, quòd hæc mortalium propria ſint: Verbi verò diuini generatio à prolatione verborum hominum omnino recedat. Vitam quoque Dei, aliam non eſſe à Mente & Eſſentia eius. Infert poſtremò pugnas, quibus inter ſe more omnium hæreticorum digladiabantur, & quaſi mutuis cædibus corruebant.*

2. Senſus emiſſione] *Expunximus* ſenſu emiſſionis: *& paulò poſt, pro,* coniuncti ſunt in primo, *reſtituimus* conuicti ſunt in primo libro.

3. Sed quoniam] *Refutata prima Aeonum coniugatione ac emiſſione, qua nugabantur Bythum & Sigen emiſſiſſe Nun & Alethiam: nunc ſecundam coarguit, oſtendens paſſiones ab illis confictas non cadere in Deum, ſed hominibus tantùm conuenire: & Logon non ſic emiſſum à Nu, vt blaterabant. Initium porrò capitis decimi noni hic conſtituit codex manuſc. cum inſrà poſito argum.*

4. Et ſuo verbo] *Codices excuſi,* & ſuum verbum: *paulò poſt quoque* præponere *pro* præparare *reposuimus.*

5. Peccauerunt autem] *Aſſerit Zoen, id eſt, vitam Dei non eſſe ſexto loco conſtituendam in plenitudine, ſed potius primo: nec fingendum extra Deum emiſſam fuiſſe, cùm ipſe ſit vita ſua. Deinde, ſub nomine Dei omnes eius perfectiones, quales ſunt incorruptio, veritas, ſapientia, bonitas &c. cùm reuera ſint ipſe Deus, omnino ſignificari & comprehendi. Denique inſipientiſſimorum hominum eſſe putare, aut mentem, aut veritatem, aut Verbum Dei aliquo tempore vita caruiſſe.*

6. De ea autem] *Initium ſequentis capitis vigeſimi, cum ſua epigraphe hic conſtituit vetus codex. His autem euertit & eam emiſſionem, qua dicebant, per coniu-*

gationem Hominis & Ecclesiæ duodecim AEones prodidisse. Idque facit ex mutuis pugnis & dissidijs Gnosticorum ministrorum, nec in hac re secum, nec cum ipsa veritate conuenientium.

Hoc idem & in huius aui Gnosticis obseruandum esse non semel supra notauimus. Hic solùm adijcio Tigurinos in Præfatione apologetica ad Ecclesias Germaniæ reformatas, Lutheranis exprobrare, quòd inter se nequaquam conueniant de peccato originali, de iustificatione, de libero arbitrio, de Euangelio, de lege, de Christi ad inferos descensu, de ipsius persona, de ceremonijs, de filiorum Dei electione ad vitam æternam, & multis alijs fidei Christianæ articulis. Nec iniuria exprobrant, quandoquidem sint inter illos, Lutherani alij Molles, vt sunt Ienenses, Lipsenses, & VVittembergenses; alij Rigidi, vt Mansfeldenses, Tubingenses, Illyricani. Deinde, sunt inter illos Antinomi, Osiandrini, Maioristæ, Flacciani, Substantiarij, Accidentarij, Vbiquitarij: qui nullis hactenus Colloquijs, nullis Principum suorum edictis, nullis exulijs, nullis denique scriptis potuerunt in concordiam coalescere. Illi ijdem Tigurini, in fine Orthodoxi consensus, triginta sententias ex operibus Lutheri citant, de sola Eucharistia: quibus probant eum turpiter dissentire ab ijs, quæ ipsemet alibi scripsit ac docuit. Et ne suspectum sit horum tanquam aduersariorum testimonium, aliud Osiandri Lutherani, in Confutatione cuiusdam scripti Melanthonis, sponte confitentis, viginti discrepantes esse sententias apud solos Confessionistas, de vnico Iustificationis articulo.

Ac ne sibi blandiantur Calumniæ, quasi secum bellè conuenirent, initio Dialogorum vestrorum, eiicimus Anglicanos à Geneuanis quindecim ad minus religionis capitibus palam dissidere: deinde, Calumnum & Bezam plusquam centum locis secum apertè pugnare. Manifestum est omnibus, de vnica ista CHRISTI sententia, Hoc est corpus meum, octoginta esse inter illos diuersas interpretationes: nec vnquam inficias ire poterunt, Vermilium à Beza in Colloquio Pissiacensi dissensisse. Certè de baptizandis pueris adulterinis, vsurpandisque nominibus Trinitatis ac personarum consubstantialium, contraria & pugnantia decernunt Poloni & Geneuani. De omnipotentia Dei aliter sentiunt Heidelbergenses & Sabaudi. De descensu Christi ad inferos, de veterum patrum limbo, voce substantialiter admittenda, & alijs multis Tigurini & Geneuani nõ conueniunt. Et quorsum tot diuersæ fidei Confessiones, vt Tigurina, Geneuana, Bezana, Gallica, Belgica, Anglicana dies cuduntur & recuduntur, si vnica est inter eos fides ac religio? Quot, quibusque probris sese onerant & traducunt in Anglia Puritani & Pseudoepiscopi? & cæt. Qui plura de his desiderat, consulere potest Staphylum, Lindani tabulas, Iurgiewicium libro de bello quinto Euangelij, & collectam à Rescio Ministromachiam. Nos his paucis contenti sumus patefecisse, Hugnosticos nunc non minus inter se pugnare atque digladiari in paradoxis suis affirmandis, quàm olim parentes eorum Gnostici mutuò dissenserunt.

7. Pugnant aduersus inuicem.] *Mutuas hæreticorum pugnas, trophæa Ecclesiæ Catholicæ vltrò parare, alias annotauimus, fidemque rectam illustrare & confirmari illorum confligentibus. Nam cùm hæreses pleraque, ex incauta alterius hæreseos euitatione & insectatione oboriantur, vt de Ario apparet, qui Sabellij personas confundentis odio, in naturæ distractionem incidit; & Eutyche, qui Nestorij errorem fugiens, in naturarum confusionem incurrit. Hinc fit, vt cùm ingenio, eloquentia, & linguarum peritia aliquando valeant: in ea parte qua aduersam hæresim impugnant, & orthodoxam fidem sequuntur, optimam & vtilissimam operam nauent Ecclesiæ. Hæc abundè explicat Vigilius martyr libro secundo & quarto contra Eutychen; & non rarò noster Irenæus.*

8. Generationes intentionum.] *Quatuor hæc voces ex veter. codic. addidimus, expunximus* generationis.

DE QVÆSTIONIBVS, QVOMODO ET HINC *Ethnici verisimilius de vniuersorum generatione responderunt & gratius: & quomodo ab ipsis, quæ sunt à Valentino initia sumpserunt, eiusq; sunt secundùm eos regulæ.*

CAPVT XIX.

[1]Vltò verisimilius & gratius de vniuersorum genesi dixit vnus de veteribus comicis [2] Antiphanes in Theogonia. Ille enim de nocte & silentio Chaos emissum dicit, dehinc de Chao & nocte Cupidinem, & ex hoc lumen, dehinc reliquam secundùm eum primam [deorum] genesin. Post quos] rursus secundam deorum generationem induxit, & mundi fabricationem: dehinc de secundis dijs narrat hominum plasmationem: vnde ipsi assumentes sibi fabulam, quasi naturali disputatione commenti sunt, solummodò demutãtes eorum nomina, idipsum autem vniuersorum generationis initium & emissionem ostendentes, pro nocte & silentio, Bythum & Sigen nominantes; pro Chao autem, Nun; & pro Cupidine, (per quem, ait Comicus, reliqua omnia disposita) hi Verbum attraxerũt; & pro primis ac maximis dijs, Aeonas formauerunt; & pro secundis dijs, eam quæ est extra [3] Pleroma matris] ipsorum enarrant dispositionem, secundam Ogdoadẽ vocantes eam; ex qua mundi fabricationem, & plasmationem hominum similiter atque illi annunciant, inenarrabilia, & incognita mysteria solos se dicentes scire, quę vbiq; in theatris ab hypocritis [&] splendidissimis vocibus comœdisantur, transferentes in suum argumentum, imò verò [hisdem] argumentis docentes, tantùm immutantes nomina.

Et non

A Et non solùm quę apud Comicos posita sunt, arguuntur, quasi propria proferentes; sed etiam quæ apud omnes, qui Deum ignorãt, & qui dicuntur Philosophi, sunt dicta, hæc congregant, & quasi centonem ex multis & pessimis panniculis consarcientes superficiem subtili eloquio sibijpsis præparauerunt, nouam quidem introducentes doctrinã, propterea quòd [ad] nunc noua arte substituta sit: veterẽ autem & inutilem, quo niam quidem de veteribus dogmatibus ignorantiam & irreligiositatem olentibus, hæc eadẽ subsecuti sunt. [4] Thales quidem Milesius vniuersorum generationem & initium aquã dixisse. Idem autem est dicere aquam & Bythum. [5] Homerus autem poëta Oceanum deorum genesin, & matrem Thetin dogmatizauit: quæ quidem hi in Bythum & Sigen transtulerunt. [6] Anaximander autem hoc quod immensum est, omnium initium subiecit seminaliter habens in semetipso omnium genesin, [ex] quo immensos mundos constare ait: & hoc autẽ in Bythum & in Aeonas ipsorum transfigurauerunt. [7] Anaxagoras autem, qui & Atheus cognominatus est, dogmatizauit facta animalia, decidentibus è cælo in terram seminibus: quod & hi ipsi in Matris suæ transtulerunt semina, & esse hoc semen seipsos statim confitentes apud eos, qui sensum habent, & ipsos esse quę
B sunt Anaxagoræ irreligiosi semina. [8] Vmbram autem & vacuum ipsorum à Democrito & Epicuro sumentes sibimetipsis aptauerunt, cùm illi primum multum sermonem fecerint de vacuo, & [de] atomis, quorum alterum quidem quid esset, vocauerũt: alterum verò, hoc quod non est, appellauerunt: quemadmodum & hi esse quidem illa, quæ sunt intra Pleroma vocant, quemadmodum illi Atomos; non esse autem hæc, quę sunt extra Pleroma, quemadmodum illi Vacuum. Semetipsos ergo in hoc mundo, cùm sint extra Pleroma, in locum qui non est, deputauerunt.

Quod autem dicunt imagines esse hæc eorum quæ sunt, rursus manifestissimè Democriti & Platonis sententiam edisserunt. Democritus enim primus ait, multas & varias ab vniuersitate figuras expressas descendisse in hunc mundum. Plato verò rursus materiam dicit, & exemplum, & Deum: quos isti sequentes, figuras illius & exemplum imagines eorum, quæ sunt sursum vocauerunt, per demutationem nominis semetipsos inuentores & factores huiusmodi imaginariæ fictionis gloriantes. [9] Hoc autem quod ex subiecta materia dicunt fabricatorem fecisse mundum, & Anaxagoras, & Empedocles, & Plato primi ante hos dixerunt; vt videlicet datur intelligi, & ipsi [à] Matre
C sua inspirati. Quod autem ex necessitate vnumquodque in illa secedit, ex quibus & factum esse dicunt, & huius necessitatis seruum esse Deum, ita vt non possit mortali immortalitatem addere, vel corruptibili incorruptelam donare: sed secedere vnũquemq; in similem naturæ suæ substantiam; & [10] hi qui ex porticu Stoici appellantur, & vniuersi quotquot Deum ignorant Poëtæ & conscriptores affirmant: qui eandem habentes infidelitatem, spiritalibus quidem suam regionem attribuerunt, eam quæ est intra Pleroma: animalibus autem [medietatis: corporalibus autem, quod] Choicum: & præter hæc, nihil posse Deum, sed vnumquemque prædictorum ad ea, quæ sunt eiusdem substantiæ secedere affirmant.

Quod autem Saluatorem ex omnibus factum esse AEonibus dicant, omnibus in eum deponentibus velut florem suum, [11] non extra Hesiodi Pandoram nouum aliquid afferunt. Quæ enim ille ait de illa, hæc hi de Saluatore insinuant, [12] Pandoron] introducentes eum, quasi vnusquisq; Aeonum, quod haberet optimum, donauerit ei. Ipsam autem eduliorum & reliquarum operationum indifferentem sententiam, & quod pu-
quodcunque tent à nemine in totum posse coinquinari propter generositatem, licet quodq; manducent vel operentur; [13] à Cynicis possederunt, cùm sint cum eis eiusdem testamenti.
[14] Et minutiloquium autem, & sublimitatem circa quęstiones, cùm sit Aristotelicum,
D inferre fidei conantur. Quod autem velint in numeros transferre vniuersum hoc, [15] à Pythagoricis acceperunt. Primùm enim hi initium omniũ numeros substituerunt, & initio ipsorum parẽ & imparem, ex quibus & ea quæ sensibilia & insensata sunt, subiecerunt. Et altera quidem substitutionis initia esse: altera autem sensationis & substantiæ, ex quibus prima omnia perfecta dicunt, quemadmodum statuam de æramento & de formatione. Hoc autem ij, his qui sunt extra Pleroma aptauerũt: sensationis autem initia dixerunt, in quem sensus intelligens est eius quod primùm assumptum est, quærit quoadusq; defatigata ad vnum & indiuisibile concurrat: & esse omnium initium, & substantiam vniuersæ generationis Hen, id est vnum: ex hoc autem Dyadem, & Tetradem, & Pentadem, & reliquorum multifariam generationem. Hæc hi ad verbum, de
*patrem plenitudine suorum & Bytho dicunt, vnde etiam & eas, quæ sunt de vno coniugationes adnituntur introducere, quæ Marcus velut sua iactans, velut nouius aliquid visus est præter reliquos adinueniisse, Pythagoræ quaternationem, velut genesin & * patrem omnium enarrans.

[16] Dicemus

Idearum origo.

[16] Dicemus autem aduersus eos, vtrumne hi omnes prædicti, cum quibus eadem dicentes arguimini, cognouerunt veritatem, aut non cognouerunt? Et si quidem cognouerunt, superflua est Saluatoris in hunc mundum descensio. Vt quid enim descendebat? Nunquid vt eam quæ cognoscebatur veritas, in agnitionem adduceret his, qui cognoscunt eam in omnibus hominibus? Si autem non cognouerunt; quemadmodum eadem cum his, qui veritatem non cognoscebant, dicentes, solos vosmetipsos eam quæ est super omnia [17] cognitio habere gloriamini, quam etiam, qui ignorant Deum habent? Secundùm antiphrasin ergo, veritatis ignorantiam, agnitionem vocant: & bene Paulus ait, vocum nouitates falsæ agnitionis. Verè enim falsa agnitio ipsorum inuenta est. Si autem impudenter agentes super hæc dicent, homines quidem non cognouisse veritatem, Matrem autem ipsorum semẽ paternale per tales homines, quemadmodum & per Prophetas, enunciasse mysteria veritatis, ignorante Demiurgo: primò quidem non talia enarrant, quæ sunt prædicta, vt non & à quolibet intelligantur. Etenim ipsi homines sciebant, quæ dicebant, & discipuli ipsorum, & horum successores.

Dilemma validissimum.

1. Tim. 6.

Pòst deinde, vel Mater, vel semen * sic cognoscebant, & enarrabant ea quæ erant veritatis: veritas autem pater. Saluator ergo secundùm eos erit mentitus dicens, Nemo cognouit Patrem nisi Filius. Si enim cognitus est vel à matre, vel à semine eius; solutum est illud, quod nemo cognouit Patrem nisi Filius, nisi si semen ipsorum, vel matrem neminem esse dicunt, & vsque hoc quidem per humanas affectiones, & per id quod similia dicãt multis ignorantibus Deum, verisimiliter visi sunt abstrahere quosdam, attrahentes per ea quæ assueti sunt, in eum qui est de omnibus sermonem Verbi Dei genesin exponentes & veritatis & vitæ, adhuc etiam sensus & Dei emissiones obstetricantes. Quæ autem ex his non verisimiliter & sine ostensione, omnia ex omnibus mentiti sunt. Quemadmodum qui assuetas escas, & vt illiciant præmittunt, vti capiant aliquod animal, sensim blandientes eis per assueta pabula, quousque accipiant; sumentes autem ea captiua, alligant amarissimè, & ducunt per vim abstrahentes quocunque ipsi voluerint. Sic autem & hi paulatim mansueti dissuadentes [18] per pithanologiam assumere prædictam emissionem, inferunt neque congruentia, neque opinatas [19] reliquarum]emissionum species, ex Logo quidem & Zoe dicentes AEonas emissos, de Anthropo autem & Ecclesia, duodecim, & horum nec ostensionem, nec testimonia, nec verisimilitudinẽ, nec in totum aliquid talium habentes, [20] fruſtrà autem, & prout cuenit, credi volunt, ex Logo & Zoe AEonis existentibus emissum esse Bythum & Mixin, [insenescibilem]& vnitionem naturalem, & delectamentum, immobilem & contemperamentum, & Monogenem & Macariam. De Anthropo autem & Ecclesia similiter AEonis existentibus emissum esse Paracletum & Pistin, Patricon & Elpida, Metricon & Agapen, Ainon]& Synesin, Ecclesiasticum & Macarioteta, Teleton & Sophiam.

Elegans simile.

Huius autem Sophiæ * passionẽ & errorem, [21] & quemadmodum periclitata est perire propter inquisitionem patris, quemadmodum dicunt, & extra Pleroma operositatem, & ex * qua Labe mundi fabricatorem emissum docent, in eo qui est ante hunc libro, * sententias hæreticorum * enarratas, cum omni diligentia exposuimus. Christum autem, quem pòst genitum his omnibus emissum esse dicunt, & Sotera autem ex his qui in Labe facti sunt AEonibus habuisse substantiam. Necessariè autem nunc nominum istorum meminimus, vt ex istis sit manifestum absurdum eorum mendacium, & confusio fictæ nominationis. Ipsi autem detrahunt AEonibus suis huiusmodi appellationibus multis, Ethnicis verisimilia & credibilia adponentibus nomina his qui vocantur [22] duodecim dij ipsorum, quos & ipsos imagines duodecim AEonibus esse volunt, imaginibus multò decentiora, & magis potentia, per etymologiam ad intentionem diuinitatis adducere nomina habentibus.

*passionem
*quali
*enarratas
*si

ANNOTATIONES.

1. Multò verisimilius] *Quia malos fures superiori capite Gnosticos vocarat, furtà illorum à tredecim Philosophorum scriptis, isto fusissimè retegit: in quibus nihilominus multo plura rectius tradita esse, quàm in hæreticorum libris, pronunciat. Vtrumque frequenter & Tertullianus libro contra Hermogenem, dum* Philosophos hæreticorum patriarchas *appellat. Et libro Præscriptionum:* Hæreses à Philosophia subornantur, inde Aeones, & formæ nescio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum: Platonicus fuerat. Inde Marcionis Deus de tranquillitate: à Stoicis venerat. Et vti anima interire videatur: ab Epicureis obseruatur. Et vt carnis restitutio negetur: de vna omnium Philosophorum schola sumitur. Et vbi materia cum Deo æquatur: Zenonis disciplina est. Et vbi de igneo Deo allegatur: Heraclitus interuenit. Eædem materiæ apud hæreticos & Philosophos volutantur, ijdem retractatus implicantur. *Et paulò pòst idem vetustissimus Theologus ità scribit:* Quid

Quid Athenis & Hierosolymis? quid Academiæ & Ecclesiæ? quid hæreticis & Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est, & cæt. *Idem rursus alibi:* Discede ab Ethnico, hæretice: Redde illi suos sensus, quia nec ille de tuis instruitur. Quid cæco duci inniteris, si vides? quid vestiris à nudo, si Christum induisti? quid alieno vteris clypeo, si ab Apostolo armatus es? &c.

li. de resur.

Nequaquam tamen putandum vel Irenæum, vel alios quosuis sanctos ac veteres Theologos studia prohibere aut damnare philosophica; cùm & ipsi peritissimi & acutissimi fuerint philosophi, probeque nouerint disciplinas liberales ad cæterarum disquisitionem & tractationem necessarias & cõmodissimas esse: sed hoc inuisis coarguunt & vituperant, quod artibus illis abuterentur ad subuertendam & opprimendam veritatem, quibus eam tutari & propagare debuissent. Sic & Paulus eos seuerè increpat, qui veritatẽ Dei in iniustitia detinent: & cùm cognouerunt Deum, non sicut Deum glorificauerunt, &c. Studia porrò Philosophica & humaniora impensè commendant Clemens in Strom. Basilius Epistola ad nepotes, Hieronymus Epistola ad Magnum.

Rom. 1.

2. Antiphanes] *Eius nominis varios refert Suidas, sed nulli eorum Theogoniæ descriptionem tribuit. Oportet igitur vel Antiphanem hunc Poëtam illum esse, cuius epigrammata extant in florilegio Planudis, & frequentes sententiæ apud Athenæum & Stobæum: quique natus olympiade 93. comœdias 365. aut (vt alij volunt) 290. scripsisse, ter decies viciſſe, atque in Chio obiisse fertur, annos natus 74. Vel certè pro Antiphane, contra omnium codicum fidem, legendum esset,* Hesiodus, *quod Epiphanius indicare videtur de Valentino ita locutus:* Imitator Hesiodi Theogoniæ, qui vt fabulosa Gentium poesi mundo illusit: sic & Valentinus alijs nominibus in alia transmutatis, mundum decipere voluit, Hesiodum habens opinionis suæ fundatorem. *Hesiodum certè pòst Orpheum asseruisse Chaos omnium esse rerum principium, ex eiusdem verbis copiosè satis probat Eugubinus libr. 1. c. apit. 10. de perenni Philosoph. Lactantius scribit:* Homerus nil nobis dare potuit, quod pertineat ad veritatem. Potuit Hesiodus, sed tamen nil dedit: non à Deo cõditore sumens exordium, sed à Chao: cùm explanare ante debuerit, Chaos ipse vnde, quando, quomodo esse cœpisset. &c.

Libr. 1. cap. 5.

3. Pleroma matris] *Codices excusi,* pleromatis.

4. Thales] *Vnus fuit ex sapientibus illis septem, qui eodem tempore in Græcia floruerunt, id est, anno mundi 3366. si Hebræorum supputationi credimus: sin Theophili Alexand. 5035. olympiade 43. quo tempore in Babylonem Iudæi captiui, euersa Ierosolyma, abducebantur. Id verò docuisse de rerum principijs, quæ hic habet Irenæus, magno consensu scripserunt Iustinus, Eusebius, Lactantius lib. 1. cap. 5. Augustin. 8. de ciuitat. cap. 2. Thalem coniecturas adfert Plutarchus in Placitis, quod semen omnium animantium humidum sit, nec alimentum sine humido constet, quin & astra ipsa putabat humoribus Oceani vegetari. Putarem ego vel traditione quadam, vel lectione librorum Mosis; aut certè oraculis Sybillinis, quædam de rerum creatione, illos tenuisse, quæ dicitur:* Spiritus ferebatur super aquas. *Et:* Producant aquæ reptile.

5. Homerus] *A cæcitate id nomen consequutus est, cùm prius Melesigetes diceretur. Patriam illius indicare operosum est, cùm septem Græciæ vrbes, eum sibi certatim vendicent. Colophonij ciuem fuisse dicunt, Chij sibi vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnenses suum esse confirmant. Extat ea de re distichon hoc apud Gellium.*

Επτὰ πόλεις διαφέρονται περὶ μίζαν Ομήρου
Σμύρνα, ῥόδος, Κολοφὼν, Σαλαμὶν, Χίος, Αργος, Αθῆναι. *id est,*

Septem vrbes certant, de stirpe insignis Homeri,
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Chius, Argos, Athenæ.

Multo minus de ætate eius conueniunt, cùm nouem ea de re pugnantes referat sententias Clemens Alexand. primo Stromatum. Sententiam porrò eius de Oceano mari, præter superiores authores referunt etiam Theophilus Antio. li. 2. ad Autolycum, & Athenagoras apologia pro Christianis; vbi & Orpheum hac in re sequens, non amplius quàm 400. annis ante se illum vixisse affirmat.

6. Anaximander] *Thaletis auditor, & eiusdem patriæ fuit, quo sublato, vt nomine proprio sectam constitueret, multò absurdiora est commẽtatus; videlicet ipsum infinitum causam esse generationis & corruptionis omnium. Ex ipso namque, ait, cælos segregatos, cæterosque mundos infinitos, & alia plura, quæ fusius descripserunt Plutarchus & Laërtius: ex sacris Eusebius & Iustinus martyr oratione ad Græcos, Augustin. 8. de ciuit. cap. 2. Thaletis auditor, & eiusdem patriæ fuit, quo sublato, vt nomine proprio sectam constitueret, multò absurdiora est commẽtatus; videlicet ipsum infinitum causam esse generationis & corruptionis omnium. Ex ipso namque, ait, cælos segregatos, cæterosque mundos infinitos, & alia plura, quæ fusius descripserunt Plutarchus & Laërtius: ex sacris Eusebius & Iustinus martyr oratione ad Græcos, Augustin. 8. de ciuit. cap. 2.*

Li. 1. de præp. & lib. 14. cap. 5.

7. Anaxagoras] *Clazomenius fuit, Anaximenis auditor, Socratis & Euripidis præceptor, olympiade 70. cùm Xerxes in Græciam traiecit, genere, diuitijs, & philosophia clarissimus. Docebat autem Solem candens ferrum esse, Peloponeso maiorem. Hoc vniuersum ita ex paruis similium partium corporibus compositum, vt aurũ ex minutissimis ramentis constat. Animantes q; primò ex humore, calore, terráque manasse, postea ex inuicem natas esse, mares à dextris, fœminas à sinistris, vt scribit Laërtius, cui pòst Aristotelem etiam astipulatur Iustinus martyr Orat. ad Græcos. Cur verò ἄθεος & irreligiosus nominaretur ab Irenæo aliquantulum hæsi, quòd non consentiret vet. cod. quodque Mentem diuinam omnia composuisse docuisset, quod atheus non dixisset. At quæ subijcit Laërtius, nodum soluunt, videlicet, ipsum à Cleone impietatis accusatum, quòd Solem laminam candentẽ: vel, vt (Augustino placet) lapidem ardentem, non Deum esse diceret: ideóque* quia non solem, sed Creatorem solis venerabatur *(addit Eusebius)* parũ abfuit, quin sit ab Athenien sibus lapidibus obrutus. *His accedit Plutarchus, qui Euripidem deos gentium Areopagitarum formidine, inficiari per se non audentem, Syſiphum & Anaxagoram id præstantes recensere fecit. Luciani etiã Timon, Iouem fulmina in Anaxagoræ caput eiaculatum dicit, quòd familiaribus suis fassisset, nullo pacto esse illos, qui dij vocarentur. His adde Velleium apud Ciceronem de natura deorum, sententiam Anaxagoræ istis verbis referentem:* Anaxagoras primus omnium rerum descriptionem, & mundum Mentis infinitæ vi ac ratione designari & confici dicit. *Platonem denique in Cratylo, tustum & pium iudicantem, quod Anaxagoras Mentem ex se omnipotentem cuncta condidisse docuerit. & cæt. Ergo non Irenæi, sed quorundam Ethnicorum æmulorum iudicio Anaxagoras ἄθεος nuncupatur.*

Libr. 18. de ciuitate cap. 41.

Libr. 14. de præp. cap. 5.

8. Vmbram autem] *Epicurum anno tertio centesimæ nonæ olympiadis, septem annis ab obitu Platonis, natum scribit Laërtius: & lectis Democriti libris, postmodũ Philosophiæ operam dedisse, libros que de Atomis edidisse.* Scripsit etiam, *subijcit Laertius,* infinita volumina, adeò vt illorum multitudine cunctos superarit; inter quæ optima ea putat, quæ sunt de

Universidad de Deusto Biblioteca

Atomis,& Vacuo. *Laërtio subscribunt Iustinus orat. ad Græcos;& Aug.8.de Ciuit.cap. 5. Democritus, quem Irenæus subiungit,Principia, Atomos, & Inane opinatus est,infinitos q3 mundos generationi & corruptioni obnoxios. Atomos quoque magnitudine & numero infinitos ferri in toto,ac rotari,atq3 ita concretiones omnes gignere.Laertius.Eadem ante Democritum, Leucippum asseruisse tradunt Aristoteles, 1.de Gener.Tullius 1.de natura Deorum;Lactantius,lib.de Ira Dei. De imaginibus,id est Ideis Platonicis, superius annotauimus.*

9. Hoc autem]*Gnosticos arguit Irenæus,quia post Philosophos mundi fabricatorem, mũdum ipsum ex subiecta materia fecisse dicerent:quod & ante eum fecerant Theophilus Antio.eo nomine Platonicos damnans; simul & Iustinus, Platonem nominatim reum agens,quod Deũ non ποιητὴν, id est factorem, sed Δημιϊργὸν, id est conditorem, qui condendi facultatem à materia habuisset, asserebat.Hos sequutus Tertullianus,toto orationis impetu,eãdem sententiam amplexãtem Hermogenem obruit, materiam illam affirmans ignotam esse Prophetis, Apostolis,imò & ipsi Christo.His accedit & Eusebius,adductis sententijs Dionysij Alex.Origenis, & Maximi,illos absq3 scelere non esse pronuncians,qui materiam primam ad fictionem totius,Deo subijciunt.*

Libr.2.ad Autolycum Orat.ad Græcos.

Libr.7.de præp cap. 8.

Contrà verò nihil frequentius nunc audiunt Theologorum schola, quàm Deum ex materia informi,corporea omnia condidisse: in eamq3 sententiam pedibus & manibus feruntur,Dionysius Areop.Tatianus, Lactantius, Augustinus,Theodoretus.

Conciliabuntur autem facilè, si materiam illam Deo non esse coæternam, nec ingenitam, vt cum Philosophis Hermogenes volebat:nec ex Achamoth æonis errantis commentatione ortam,cum Gnosticis dixeris: sed à Deo Opt.Max. ex nihilo aliquando creatam, indeq3 formarum adiectione, omnia ab eodem condita fuisse cum Patribus senseris: quod non obscurè indicat Irenæus cap.10. & 11.huius libri.

10. Hi qui ex porticu] *Zeno horum princeps nomen Zenonioru principio secta dederat;at cum in porticũ,quæ Græcis στοὰ dicitur,frequentius ad differendum conuenirent,Stoica secta nuncupata est: quam etiam ad tempora B.Pauli duravisse, ex Actorum libro certum est, quando concionem illius de Resurrectione, Athenis sese opposuerunt.Inter horum paradoxa refert Laërtius, quòd vnum Deum docerent,ipsumq3 Mentem, & Fatum, & Iouem,variis quoque alijs nominibus appellarent.Partes quoq3 omnia penetrantes haberet,ob idq3 Græcis Δία vocari,quod in æthere distentum sit imperium eius:Ἥραν verò,quòd in aëre:Ἥφαιστον,quod in artificiali igne:Ποσειδῶνα,quod in humore:Δήμητρα, quòd in terra. Laertio subscribit Euseb.lib.14.de præpar.cap.6.& lib.15.cap.14. Aduersus horum fatalem necessitatem, cui etiam Deum subiectum volebant,disserit Epiphan.cõtra hæresim quintam; & eo longè antiquior Iustinus martyr Apol.1.& infrà non semel Irenæus.*

Lib.7.

11. Non extra Hesiodi]*Hesiodus libro qui inscribitur,* Opera & dies, *Pandoram fingit omnium primã mulierem,Vulcani artificio,Iouis autem iussione fabricatam;quam singuli Dij donis suis ornauerunt,Pallas sapientiæ,Venus formæ, Apollo musices, Mercurius eloquentiæ, indeq3 Pandoram dictam, quasi omnium donum, vel ab omnibus donatam, vel omnium rerum genere doratam. Huius fabulæ commentationem eleganter accommodat Nazianzenus aduersus mulieres sese ambitiosius excolentes. Perstringit & Fulgentius libro secundo Mythologiarum.*

12. Pandoron]*Ita ex vet.cod.reposuimus:* Pandoram *expunximus.*

13. A Cynicis] *Antisthenis sectatores hoc nomine vocati fuerunt, siue à Cynosarge gymnasio, siue à canina mordacitate,quanec Dijs,nec hominibus parcebant: aut, vt alij volunt,ab eo, quòd canum more in propatulo coire non dubitarent, sicut de Crate & Hiparchia tradit Laërtius;qui & Diogenem mulieres communes esse oportere,nihilq3 iniquum quoduis gustare animal,nec inuisum humanis vesci carnibus asseruisse scribit. Perstringit & Nazianzenus Diogenis helluationes,& Cratetis de matrimoniorum communitate sententiam. Immunditia impudentiæ sue,quam naturali verecundiæ eluctabantur,Cynicos nuncupatos affirmat quoque Augustl.lib.de nupt.& concup.cap.22.quos & patronos libidinis vocat lib.4.cõtra Iulianum Pelag.Gnosticorum porrò immunditias retulit Irenæus,lib.1.cap.1.8.9.20.23.24.& 32.*

Lib.6.

Orat.in laudem Basilii.

14. Et minutiloquium] Multiloquium & subtilitatem *habet cod. vet. Aristotelem suis assertionibus, ob subtilitatem,fidem ab omnibus haberi voluisse,& suæ eloquentiæ plus æquo confisum, omnibus alijs Philosophis bellum indixisse, ante Irenæum Iustinus quoque notauerat.* καὶ περὶ τούτων (*ait Orat. ad Græcos*) πιστεύσαι ἑαυτὸν, διὰ δοκιμότητα φράσεως ἀξιώσαι. *Queritur & Nazianzenus,* quod artium Aristotelis prauum artificium, & Platonicæ eloquentiæ præstigiæ,vt AEgyptiacæ plagæ,in Ecclesiam irrepserint. *Orat. de moderatione in disputationibus seruanda. Damnat quoque Theodorus presbyter, Seuerum hæreticum, quòd* eum solum agnosceret præstantissimum Theologum, qui scitè se exercuisset in Aristotelicis Categorijs, & reliqua suppellectile externorum à Christo Philosophorum.

Isagoges Porphyrij Arabice versæ.

15. A Pythagoricis]*Ante Irenæum Iustinus:* Pythagoras Samius *(ait)* Mnesarchi filius, arbitratur principium, numeros, & mensuras, & horũ concinnitates, elementaque ex vtrisq3 composita:præterea vnitatem,& infinitam Dyada. *De his & Laërtius fusissimè.*

Orat. ad Græcos.

16. Dicemus autem] *Initium est capitis 22.in vet.cod.cum argumento infra ibidem posito.*

17. Cognitio habere]*Vet.cod.* habere gloriam iniquam:Cognitionem habere, *legendum censerem, etsi nulli consentiant codices.*

18. Per pithanologiam]*Id est,suadelam vimque quandam alliciendi,suadendiq3.*

19. Reliquarum emissionum]*expunximus* reliquorum *auth. vet. cod.*

20. Frustrà autem,& pro vt euenit]*Illius obseruat hanc loquendi formam huic authori frequentem esse, cui hæc Græca respondent,* ἀλλὰ δὲ καὶ ὡς ἔτυχε. *Paulò post, eiusdem iudicio* Ainon *reposuimus, pro,* AEonon.

21. Et quemadmodum periclitata est perire]*Similis locutio Ionæ 1.4.* & nauis periclitabatur conteri, καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευεν τοῦ συντρίβεσθαι. *Heb. nauis cogitabat conteri. Id est, periculum erat ne conteretur. Ita & Quintilianus,* periclitatur rumpi.

22. Duodecim dij ipsorum] *De his strictim Lactantius lib.1.cap.15.& eum sequutus Augustinus in Ciuitate Dei,ex Varrone. Dij maiorum gentium vocantur à Cicerone,qui ad imitationem reipublicæ Romanæ (cui duodecim patres Romulus præfecerat) Consentes appellantur.Ennius illos versibus istis enumerat:*

Iuno, Vesta,Minerua,Ceres, Diana, Venus, Mars.
Mercurius,Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Coniunxe-

Coniunxerunt etiam illos per conficta matrimonia, sicut & postea Gnostici suos Aeones,vt hoc modo conuenirent: Iupiter & Iuno,Mars & Venus, Mercurius & Minerua &c. Finxerunt enim alios plurimos esse deos ministros & populares, vt tradit Lactantius lib. 1. capite tertio, & quinto.

QVÆSTIO DE OMNI SPECIE EMISSIONIS,& de Pleromatis inconsequentia.

CAPVT XX.

RE'uertamur autem nos ad prædictam emissionum quæstionem. Et primò quidem dicant nobis causam huiusmodi emissionis AEonum,vt nihil tangant eorum quæ sunt conditionis. Non enim [illa] propter conditionem dicunt facta, sed conditionem propter illa: & non illam eorum imagines, sed hæc illorum esse dicunt. Quemadmodum igitur imaginum causam reddunt dicẽtes,mensem quidem triginta habere dies propter triginta AEonas;[2] & diem duodecim horas,& annum duodecim menses,propter duodecim AEonas] quæ sunt intra Pleroma,& quæcunque talia delirant? Nunc dicant nobis causam istam AEonum emissionis,quid quia facta est talis, propter quid autem[3] prima & Archegonos omnium octonatio emissa est, & non quinio, vel trinitas, aut septenatio,aut aliquid eorum, quæ in alterum numerum confiniuntur? Et quid[quia ex] Logo & Zoe decem emissi sunt Aones,& non plures aut minus:& rursus ex Anthropo & Ecclesia duodecim,cùm possent & hæc aut plura,aut minus fieri? Vniuersum quoque Pleroma,[quid] vtique tripartitum est in octonationem,& decadem,& duodecadem:& non alterum quendam præter hos,numerum? Et diuisio autem ipsa[quid] vtique in tres,& non in quatuor, vel quinque,vel sex,vel in alterum quendam facta est numerum,nihil tangentes eorum numerorum,[4] qui sunt conditionis? Antiquiora enim illa his habere dicunt,& oportet cum ea propriam habere rationem, eam quæ est ante constitutionem, sed non eam quæ est secundùm constitutionem consentientes ad consonationem, quam quidem nos de conditione enuntiantes aptabilia dicimus.[5] Apta est enim hæc rhythmizatio his quæ facta sunt,huic rhythmizationi.Illos autẽ propriã causam de his quæ anteriora sunt, & à semetipsis perfecta,non habentes enunciare,in summam aporiam incidere necesse est.Quæ enim nos de constitutione velut ignorantes interrogant, ipsi de Pleromate è contrario interrogati,vel humanas affectiones[6] enarrabunt]vel in eum descendent] sermonem, quiest extra consonantiam quæ est in creatura, impropriè respondentes de secundis,& non secundùm eos de primis.Non enim de ea quæ est secundùm creaturam consonantia,nec de humanis affectionibus interrogamus eos;sed quia vtique Pleroma ipsorum,cuius imaginem creaturam esse dicunt,octiforme,& deciforme,& duodeciforme est,vanè & im prouidè Pleroma eiusmodi figuræ]effecisse patrem ipsorum fatebuntur:& deformitatem circundabunt patri,si irrationabiliter aliquid fecit. Aut rursus si secundùm prouidentiam patris dicent sic emissum Pleroma, propter creaturam vti bene rhythmizati ipsam essentiam, iam non propter se factum erit Pleroma, sed propter eam quæ secundùm similitudinẽ ipsius futura esset imago. Quemadmodũ quæ de luto est, non propter semetipsam figuratur statua; sed propter eam quæ ex æramento,vel auro,vel argento habet fieri:& honoratior creatura erit quàm Pleroma, si propter illud illa emissa est.

ANNOTATIONES.

1. Reuertamur]*Initium est cap.23.in veteri codice cum argumento infra posito. Vrget autem crebris percontationibus Gnosticos,vt rationem reddant de Aeonum emissionibus,numeris,imaginibus,& partitionibus: vt vel huius penuriæ confusi, conticescant: vel absurdiora commiscentes exsibilentur.*

2. Et diem duodecim horas]*Vndecim has voces ex vet.cod.adiecimus.*

3. Prima & Archegonos] *Quærit quamobrem octo tantum Aeones in principali Pleromatis coniugatione ac emissione constituerint,nec plures, nec pauciores: cum & numerus ternarius,quinarius, & septenarius suis mysterijs non careant? Deinde,cur non etiam ex coniugatione Logi & Zoes, nec plures nec pauciores quàm decem prodierint? Denique,qui fit,vt Anthropos & Ecclesia duodecim tantummodo pepererint? Horum rationes, aut solidas probationes cum adferre non possent, concludit planè anilia esse deliramenta.*

4. Qui sunt conditionis] *Hoc nomine hîc, & in sequentibus frequentissimè, omnes species infernè creatas,& visibiles intelligit.Ita & Tertull.libr.de Resur.car.* Impij ipsam conditionẽ colunt aduersus Creatorem.

5. Apta est rhytmisatio] *Plura de hoc nomine differit August. libr. 3. & 5. Musicæ: Sed hic tantùm voce ea Illam superstitiosam Aeonum, & emissionum enumeratione Irenæum velle significare puto.*

6. Enarrabunt, vel in eum descendent] *Ita legimus ex veter. cod. Deleuimus autem* enarrarent, & descenderent. *Et paulò post,* eiusmodi figuræ, *pro,* figura.

QVONIAM QVÆ NOBIS QVI SVMVS ab Ecclesia, imputant ij qui sunt à Valentino, illis rursus imputant hi qui sunt à Basilide, & illis item alij.

CAPVT XXI.

SI autem nulli eorum assentire voluerint, quoniam conuincentur à nobis, non habentes reddere causam talis emissionis Pleromatis ipsorum, cogentur concludi, vti confiteantur super Pleroma, alteram quandam esse dispositionem magis spiritalem, & magis dominantem, secundùm quam deformatum est Pleroma ipsorum. [Si] enim Demiurgus non à semetipso figurationem creaturæ fabricauit talem, sed secundùm illorum quæ sursum erant figuram: Bythus ipsorum, qui vtique huiusmodi figurationis [2] perfecit esse] Pleroma, vel à quo figuram eorum quæ ante ipsum facta sunt accepit? Oportet enim vel in eo Deo qui fecerit mundũ, perseuerare sententiam; quoniam sua potestate, & à semetipso accepit exemplum mundi fabricationis: vel si motus quis ab hoc fuerit, semper quærendi necessitas erit, vnde ei qui super eum est, figuratio eorum quæ facta sunt, quis & numerus emissionum, & substantia ipsius exemplj. Si autem licuit Bytho à semetipso talem figurationem Pleromatis perficere: [quid] vtique Demiurgo non licuit à semetipso mundum fecisse? Rursum igitur si illorum imago conditio est, quid prohibet illa eorum quæ super ea sunt imagines esse dicere; & quæ super ea sunt, rursus aliorum; & in immensas imagines imaginum * excedere? [3] Sicut passus est Basilides, cùm minimè attigisset veritatem, & putans per immensam successionem eorum quæ ex inuicem facta sunt, effugere talem aporiam. * Quoniam CCCLXV. cælos per successionem, & similitudinem ab inuicem factos enunciauit, & horum ostensionem esse numerum anni dicrum, quemadmodum prædiximus; & * horum virtutem, quam & innominabilem vocant, & huius dispositionem, & nec sic quidem effugit talem aporiam. Interrogatus enim vnde cælo ei qui est super omnes, ex quo reliquos per successionem factos vult, figurationis imago? Ab ea dispositione, dicet quæ est secundùm innominabilem. Et aut innominabilem à semetipso fecisse dicet eam; vel alteram quandam super hanc potestatem esse consentire necesse habebit, ex qua accepit innominabilis eius tantam eorum quæ sunt secundùm eum figurationem. Quanto igitur tutius & diligentius, quod est verum statim initio confiteri, quoniam fabricator Deus hic qui mundum fecit, solus est Deus, & non est alius [Deus] præter eum; ipsèa semetipso exemplum & figurationem eorum quæ facta sunt, accipiens: quàm post tantam irreligiositatem & circuitum defessos, cogi aliquando [5] in aliquo vno statuere sensum, & ex eo * figuratione factorem confiteri?

Basilidis de tentia.

Isaiæ 22.

ANNOTATIONES.

1. *Si autem nulli*] *Tam frequens Gnosticorum Pleroma, ex propria ipsorum dispositione euertit, ad immensas Idearum ideas illos adigens: simul Basilidis de cælis CCCLXV. mataeologias & commenta, quæ lib. 1. ca. 22. & 23. enarrauerat, quasi per transemnam confutat, piè tandem colligens longè tutius & salubrius esse, in vnius & solius Dei confessione permanere; quàm tanta impietatum examina confingere.*

2. Perfecit esse] *Codices excusi,* perficisse.

3. Sicut passus est Basilides] *Id est, quod Basilidi accidit.*

4. Quoniam] *Quantus sit numerus spherarum cælestium, parum inter se conueniunt Philosophi & Theologi. Vnicam vult Chrysostomus: duas Origenes: de tribus non ambigit Damascenus: quosdam quatuor, alios septem, multos octo constituisse testis est Augustinus, 12. de Genesi, ca. 30. nonam addere Ptolemæo & Alphragano visum est: Alphonsus, Lignerius, & Regiomontanus experientia & ratione moti, decimam adjiciunt: magna nunc confidentia Theologi his vndecimam connectunt; quam à lucis fulgore, Empyreum cælum appellant. Gnosticis propior accedit Aristoteles, qui 12. Metaphysices, 47. aut 55. cælestes orbes esse per se motos, totidemq; motores admisit. Nos interea dum conciliabitur, Augustino obsequuti, illuc potius satagemus peruenire.*

5. In aliquo vno] *Græcè,* ἐχειδειμ τὸν νοῦν, *id est, mentem statuere ac figere.*

QVONIAM SIQVIS TRANSMOTVS fuerit à Demiurgo, in multos Deos & infinitos mundos excidere eum necesse est.

CAPVT XXII.

[1] TEnim hoc quod] imputant nobis qui sunt à Valentino, in ea quæ est deorsum hebdomade dicentes nos remanere, quasi non attollentes in altum mentem, neque quæ sursum sunt sentientes, quoniam portentiloquium ipsorum non recipimus, hoc idem ipsum qui à Basilide sunt his imputant, quasi his adhuc circa ea quæ deorsum sunt volutantibus vsque ad primam & secundã octonationem, & post triginta AEonas indoctè putare eos statim inuenisse eum qui supra omnia est Patrem, non inuestigantes sensu in id quod est super CCCLXV. cælos Pleroma, quæ est supra quadraginta quinque ogdoades. Et illis iterum iustè quis imputabit, fingens quatuor milia & CCC. & LXXX. cælos vel AEonas: quoniam hi dies anni tantas horas habent. Si autem quis & noctium apponat duplicans prædictas horas, magnam multitudinem octonationum, & innumerabilem quandam AEonum operositatem putans adinuenisse, aduersus eum qui est super omnia Pater omnium semetipsum perfectiorem suspicans, eadem omnibus imputabit: quoniam non sufficiant in altitudinẽ eius quę ab ipso dicebatur multitudo cælorum vel AEonum: sed deficientes vel in ea quę sunt deorsum, vel in medietate [2] perseuerant. [Eius igitur] quæ [est] secundùm pleroma ipsorum dispositionis, & maximè eius quæ est secundùm primam ogdoadem, tantas contradictiones & aporias habentes; inspiciamus & reliqua propter illorum insensationem, & nos de his quæ non sunt quærentes, necessariè autem & hoc facientes: quoniam [3] huius [rei] credita est nobis procuratio, & qui * vellemus omnes homines ad agnitionem veritatis venire: * & quoniam tu ipse hoc postulaueris accipere à nobis multas & vniuersas euersionis eorum occasiones.

[5] Quæritur igitur quemadmodũ emissi sunt reliqui AEones? Vtrum] vniti ei qui emiserit, quẽadmodum à sole radij, an efficabiliter & [partiliter,] vti sit vnusquisq; eorum separatim & suam figurationem habens, quemadmodũ ab homine homo, & à pecude pecus? Aut secundùm germinationem, quemadmodum ab arbore rami? Et vtrum eiusdem substãtia substantiæ existebant his qui se emiserunt, an ex altera quadam substãtia substantiam habentes? Et vtrum in eodem emissi sunt, vt eiusdem temporis essent sibi: an secundùm ordinem quendam, ita vt antiquiores quidam ipsorum, alij verò iuniores essent? Et vtrum simplices quidam & vniformes, & vndique sibi æquales & similes, quemadmodum spiritus & lumina emissa sunt; an compositi & differentes dissimiles membris suis? Sed si quidem efficabiliter & secundùm suam genesin vnusquisque illorum emissus est secundùm hominum similitudinem; vel generationes Patris erunt eiusdem substantiæ ei & similes generatori, vel si dissimiles parebunt, ex altera quadam substantia confiteri eos esse necesse est. Etsi quidem patris generationes similes emissori, impassibilia perseuerabunt ea quæ emissa sunt, quemadmodum & is qui emisit illa: si autem ex altera quadam substantia, quæ est capax passionum, vnde hæc dissimilis substãtia intra illud quod est incorruptelæ Pleroma? Adhuc etiam secundùm hãc rationem, vnusquisque eorum separatim diuisus ab altero * intelligeretur, quemadmodum hominem, non admixtus, nec vnitus alter altero, sed in figuratione discreta & circumscriptione diffinita, & magnitudinis quantitate vnusquisque ipsorum deformatus, quæ propria corporis sunt, & non spiritus. [6] Iam igitur non spiritale Pleroma esse dicãt, nec semetipsos spiritales: siquidem velut homines, AEones ipsorum epulantes sedẽt apud patrem, & ipsum tali figuratione existentem, quemadmodum detegunt eum qui ab eo * missi sunt.

ANNOTATIONES.

1. Etenim hoc quod] *Sic legendum docet vetus codex: quapropter sustulimus,* hi qui *Initium porrò huius capitis est pars Dilemmatis præcedentis. Ideoq; à superiore diuimendum non fuisse, cum veter. codic. indicat & epigraphe suprà posita. Complectitur autem quid Valentiniani, Catholici; Basilidis sectatores, Valentinianis; & vtrisque vursus alij obijciebant. Inuestigat deinde, vniti, an diuisi; eiusdem substantiæ participes, an alterius; tempore eodem, an diuerso; eiusdem formæ, an differentes; simplices, an compositi emissi fuerint confícti illis AEones, responsionum partes omnes eadem opera refellens.*

2. Perseuerant. Eius igitur] *Codices excusi omnes habebant,* perseuerant eius. Igitur quę sunt secundum, &c.

3. Huius rei] *Indicat se pij alicuius hauddubiè, & Catholici pastoris precibus, & adhortatione hanc in Gnosticos scribendi prouinciam suscepisse: cuius rei quoque meminit*

Universidad de Deusto
Biblioteca

meminit Præfatione in librum primum; & apertius initio libri quinti.

4. Et quoniam] *Hic signatur caput 24. in veter. cod.*

5. Quæritur igitur] *Iam crebris & acutis interrogationibus Gnosticos vrget: quas cùm nequeant soluere, rectè concludit inania & exsibilanda esse figmenta, quæcunque de Bytho, Pleromate, & coniugationibus Aeonum fabulabantur. Cæterùm, vtrum, pro, verum: & partiliter, pro, pariter, aut. vet. cod. restituimus.*

6. Iam igitur] *Caput 25. cum sua epigraphe notat vet. cod.*

OSTENSIO QVONIAM LOGOS IN diminutione non est prolatus.

CAPVT XXIII.

SI autem velut à lumine lumina accensa sunt, Aeones à Logo, Logos autem à Nu, & Nus à Bytho; velut verbi gratia, à facula faculæ; generatione quidem & magnitudine fortasse distabunt ab inuicem, eiusdem autem substantiæ cùm sint cum principe emissionis ipsorum, aut omnes impassibiles perseuerant, aut & pater ipsorum participauit passiones. Neque enim quæ postea accensa est facula, alterum lumen habebit quàm illud quod ante eam fuit. Quapropter & lumina *abipso composita in vnum in principalem vnitionem recurrunt, cùm fiat vnum lumen quod fuit & à principio. Quod autem[2] iuuenius est & antiquius, neque in ipso lumine intelligi potest (vnum enim lumen est totum:) nec in ipsis quæ perceperunt lumẽ faculis. Etenim ipsæ secundùm substantiam materiæ id temporis habent, vna enim & eadem est facularum materia: sed tantùm secundùm * accensionem, quoniam altera quidem ante * tempus illud, altera autem nunc accensa est.

*ipsum

*accessionem

*tempus illud

ANNOTATIONES.

1. Si autem velut] *Ex ortu, successione, ætate, substantia, & passionibus Aeonum, colligit ficticios esse: proinde illis omissis ad vnum omnium rerum principium redeundum.*

2. Iuuenius] νεώτερον, *recentius, posterius. Comparatiuis istiusmodi non raro vtitur, vt supra, cap. 19.* Nouius aliquid. *Et proximo capite,* Iuuenior aliquis. *Et ca. 33.* Qui est decorior. *Homini Græco Latinè scribenti hæc facilè condonantur: quamquam etiam apud Columellam lib. 9. cap. 11. legatur,* Iuuenius examen.

QVOMODO SECVNDVM HÆRE-ticos voluntas Patris inuenitur feciſſe ignorantiam & labem.

CAPVT XXIV.

[1] Abes igitur eius quæ est secundùm ignorantiam passionis, aut vniuersos similiter Pleromati ipsorum proueniet, cùm sint eiusdem substantiæ, & erit in ignorãtię Labe, id est, semetipsum ignorans Propator: aut similiter omnia impassibilia perseuerabunt, ea quæ sunt intra Pleroma lumina. Vnde igitur circa iuniorem AEonem passio, si paternum lumẽ est ex quo omnia constituta sunt lumina, quod naturaliter impassibile est? Quomodo autem & iuuenior aliquis aut senior in ipsis, AEon dici potest, cùm sit vnũ lumen totius Pleromatis?[2] & si quis stellas dicat eos] eæ nihilominus eadem vniuersi apparebunt natura participantes. Etenim si stella à stella in claritate differt, sed non secundùm qualitatem, nec secundùm substantiam, secundùm quam passibile aliquid vel impassibile est: sed aut vniuersos ex lumine cùm sint paterno, naturaliter impassibiles & immutabiles esse oportet: aut vniuersi cum paterno lumine & passibiles, & commutationum corruptionis capaces sunt. Hæc autem eadem ratio sequetur, & si velut ab arbore ramos dicant à Logo natam esse emissionem AEonum, cùm Logos à patre ipsorum generationem habeat: eiusdem enim substantiæ omnes inueniuntur cum patre, tantùm secundùm magnitudinem, sed non secundùm naturam differentes ab inuicem, & magnitudinem complentes patris, quemadmodum digiti complent manum. Si igitur pater in passione & ignorantia, & ij vtique qui ex eo generati sunt, AEones. [3] Si autem impium est Patri omnium ignorantiam & passionem affingere, quomodo ab eo emissum dicunt AEonem passibilem, & hoc ipsi Sophiæ Dei eandem impietatem affingentes, semetipsos religiosos esse dicẽt? Si autem quomodo à sole radios, Aeonas ipsorum emissiones habuisse dicent, eiusdem substantiæ & de eodem omnes cùm sint, aut omnes capaces passionis erunt cum eo qui ipsos emisit, aut omnes impassibiles perseuerabunt.

2. Cor. 15. 41.

Non

Non enim iam quosdam impassibiles, quosdam autem passibiles possunt ex tali emissione confiteri. Si igitur omnes impassibiles dicunt, ipsi suum argumentum dissoluunt. Quomodo enim passus est minor AEon, * si omnes [erant] impassibiles? Si autem omnes dicunt participasse passioni huius, quemadmodum quidam audent dicere, quia à Logo quidem cœpit, deriuatio autem in Sophiam, in Logum huius Nun Propatoris passionem reuocantes arguẽtur, & Nun Propatoris & ipsum patrem in passione fuisse confitentes. Non enim vt compositum animal quiddam est omnium Pater, præter Nun, quemadmodum præostendimus, [5] sed Nus Pater, & Pater Nus. Necesse est itaque & eum qui ex eo est Logos, imò magis autem ipsum Nun, cùm sit Logos, perfectum & impassibilem esse; & eas quæ ex eo sunt emissiones, eiusdẽ substantiæ cùm sint, cuius & ipse, perfectas, & impassibiles, & semper similes cum eo perseuerare, qui eas emisit. [6] Non igitur iam Logos quasi tertium ordinem generationis habens ignorauit Patrẽ, quemadmodum docent hi: hoc enim in hominum quidem generatione fortasse putabitur verisimilius esse, eo quòd sæpe ignorant suos parentes; in Logo autem Patris omnimodo impossibile est. Si enim existens in Patre, cognoscit hunc in quo est, hoc est semetipsum, non ignorat & quæ ab hoc sunt emissiones, virtutes eius existentes, & semper ei assistentes, [non] ignorabunt eum qui se emisit, quemadmodum nec radij solem. [7] Non capit igitur Dei Sophiam eam [quæ] intra Pleroma est, [8] cùm sit [à tali] emissione, sub passione cecidisse, & talem ignorantiam concepisse. Possibile est autem eam quæ est Valentino sapientiam, cùm sit de Diaboli emissione, in omni passione fieri, & profundum ignorantiæ fructificare. Vbi enim ipsi testimonium perhibent de Matre sua, dicentes eam AEonis errantis generationem esse, iam non quærere oportet causam, propter quam filij huiusmodi Matris ignorantiæ semper natent in profundo.]

Sapientia hæreticorũ est à Diabolo.

[9] Præter has autem emissiones ego quidem iam non intelligo alteram posse eos dicere, sed ne ipsi quidem alteram quandam proprietatem emissam reddentes aliquando, cogniti sunt nobis, licet valde multam de huiusmodi speciebus quæstionem habuerimus cum eis: hoc autem solùm dicunt quoniam emissi sunt vnusquisque illorum, & illum tantùm cognouisse qui se emisit, ignorans autem eum qui ante illum est. Iam non autem cum ostensione progrediuntur, quemadmodum emissi sunt, aut quomodo capit tale quid [in] spiritalibus fieri. [10] Quacunque] enim progressi fuerint, obligabuntur; & à recta ratione cæcutientes circa veritatem, in tantum vti eum qui est à Nu Propator ipsorum emissus sermo in deminorationem eum emissum dicant. Nun enim perfectum à perfecto Bytho progeneratum, iam non potuisse eam quæ ex eo est emissionem facere perfectam, sed * obcæcatam circa agnitionem & magnitudinem Patris, & Saluatorem symbolum mysterij huius ostẽdisse in eo qui à natiuitate cæcus fuit, quoniam si cæcus emissus est à Monogene AEon, id est ignorantia, ignorantiã & cæcitatem commentientes Verbo Dei secundùm eos à Propatore emissionem habenti, admirabiles Sophistæ & altitudines inuestigantes incogniti Patris, & supercælestia sacramenta enarrantes, [11] in quem cupiunt angeli prospicere, vti discant quoniam à Nu eius Patris, qui super omnia est emissum Verbum, cęcum emissum, id est ignorans Patrem, qui se emisit.

*obcæcatis

Ioan. 9.

1. Petr. 1. 12.

[12] Et quemadmodum, ô vanissimi Sophistæ, Nus Patris, immò etiam ipse Pater cùm sit Nus & perfectus in omnibus, imperfectum & cæcum AEonem emisit suum Logon, cùm possit statim & agnitionem Patris cum eo emittere? Quemadmodum Christum posteà genitum quidem reliquis, perfectum autem dicitis emissum: multo magis igitur qui est eo ætate prouectior Logos, ab eodem Nu perfectus vtique * emitteretur, & non cæcus: nec ille rursus plus cæcus, quàm si AEonas emitteret, quoadusque Sophia vestra semper excæcata, tantam malorum enixa est substantiam? Et huius malitiæ causa est pater vester (magnitudinem enim & virtutem patris causas ignorantiæ esse dicitis) Bytho assimilantes eum, & nomen hoc ei adponentes innominabili Patri. Si autem ignorantia malum, omnia autem mala ex ea fluxisse definitis, huius autem causam magnitudinem & virtutem Patris dicentes, malorũ factorem eum ostẽditis. Id enim quod non potuerit contemplari magnitudinem eius, causam dicitis mali. Sed si quidem impossibile erat Patri notũ semetipsum ab initio, his quę ab [ea] facta sunt, facere, [13] inincusabilis erat, [qui non] poterat ignorantiam auferre eorum qui post se sunt. Si autẽ postea volens eam quę secundùm progressionem emissionem aucta fuerat ignorantiam, & inseminatam Aeonibus auferre, potuit multo magis prius eam quę nondum erat, ignorantiã volens non permittere fieri. Quoniam igitur quando voluit agnitus est, non tantũ Aeonibus, sed & his qui in nouissimis tẽporibus; non volens autem ab initio agnosci, ignoratus est, causa ignorantiæ secundũ vos est, voluntas Patris. Si n. præsciebat

hæc

hæc sic futura, quare vtique priusquam fieret, non abscidit ignorantiam ipsorum, quã A
postea, velut ex pœnitentia, curat [14] per emissionem] Christi? Qui enim per Christum agnitionem omnibus fecit, multò ante poterat facere per Logon, qui & primogenitus erat monogenus. Vel si præsciens voluit fieri hæc, semper perseuerant ignorantiæ opera, & nunquam prætereunt. Quæ enim ex voluntate Propatoris vestri facta sunt, perseuerare oportet cum voluntate eius qui voluit: vel si prætereunt hæc, cum his præteriet & voluntas eius qui substantiam eam habere voluit. Quid enim & discentes requieuerunt AEones, & perfectam agnitionem perceperunt, quoniam incapabilis est & incõprehensibilis Pater? Hanc autem agnitionem habere potuerunt priusquam in passionibus fierent: non enim deminorabatur magnitudo Patris ab initio, scientibus his quia incapabilis & incomprehensibilis est Pater. Si enim propter immensam magnitudinẽ ignorabatur, & propter immensam dilectionẽ impassibiles debebat conseruare eos qui ex se nati erant, quoniam nihil prohibebat, sed magis vtile erat ab initio cognouisse eos, quoniam incapabilis & incomprehensibilis est Pater.

ANNOTATIONES. B

1. Labes igitur eius] *Conuincit impia & insana esse deliramenta illa de Labe ignorantiæ producta à primo Patre, cùm in eum ignorantia non cadat: simulque de iacturis Aeonis ementita ab ipsis passione & aporia: quando eiusmodi passionum Deus sit expers, eiusque Verbum, & Sapientia, vt Deus est: quin potius ipsi vna cum fictitia Matre in profundum ignorationis demerguntur, & suis ipsi verbis blasphemare conuincuntur.*

2. Et si quis stellas dicat eos,] *Authoritate vete. cod. expunximus*, quas stellas dicant. *Sensus autem est. Etiamsi suos Aeones stellas esse dixerint, nihilominus eiusdem erunt genere substantiæ: ficq; omnes aut patibiles aut impatibiles, lucidi vel obscuri.*

3. Si autem impium] *Impietatis eos arguit, quòd Deum Patrem omnium, passionibus & molestijs subijcerent, quam blasphemiam instaurare conati sunt Patrispassiani: à quibus nostro sæculo non abhorruit Lutherus, dum lib. de Conciliis, refert sibi negotium fuisse cum quibusdam Nestorianis*, eò quòd Diuinitatem Christi (*quæ à Patre alia non est*) pati non posse, aduersus seipsum assererent. *Eam igitur pati posse Lutherus volebat, quod Gnosticam impietatem planè redolet.*

4. Si omnes erant.] *Expunximus*, erunt, *author. vet. cod.*

5. Sed Nus Pater] *Lactantius lib 1. cap. 5. Deum puram mentem & esse & dici etiam ab Ethnicis probat ex hoc loco Cic.* Nec Deus qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quędam, & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & mouens.

6. Non igitur iam Logos] *Errorem hunc, quo Filium Dei, Patrem ignorare contendebant, Origenem postea amplexum esse citatis eius verbis ait Epiphanius: quo tamen eum liberare conatur Pamphilus martyr seu Euse. in Apolog. vultq; à sycophantis virus istud in eius opera effusum, vt tanti hominis famam obscurarent, vel hæreses suas latius spargerent.*

7. Non capit igitur] οὐκ ὀδύνατοι, *id est fieri nõ potest. Vt & cap. 7. huius libri*, aut vmbram capiet. *Et cap. 16.* In hominibus capit dici. *Et alibi non raro.*

8. Cùm sit à tali] *Deleuimus*, at illi, *aut. vet. cod.*

9. Præter has autem] *Initium est capitis 26. in ve. cod. cum suo argumento.*

10. Quacunque] *Expunximus*, Quandocunq;.

11. In quem cupiunt] *Vetus codex*, in quæ: *cui & Græcus B. Petri contextus concordat*, εἰς &: *ficq; legunt Oecumenius & alij Græci omnes. Vtramque lectionem com. nostris in primam D. Petri epist. vnde hoc testimonium sumptum est, amplectimur & explicamus.* C

12. Et quemadmodum] *Perpetuò fere pro*, quomodo. *Docet autem verè deliram & stolidam esse eam probationem ignorantiæ Aeonum, quam à cæci nati petebant historia. Insuper, eos omnino peruersos et excæcatos esse, qui causam mali ac supinæ hominum ignorantiæ, Diuinæ tribuerent voluntati.*

13. Inincusabilis erat qui non poterat] *Ita vetus codex: Excusi habebant*, inexcusabilis erat quoniam.

14. Per emisionem] *Codices excusi*, permisionem.

QVONIAM SOPHIA NVNQVAM IN IGNORANTIA & in deminoratione est. D

CAPVT XXV.

[1] Vomodo autem non vanum est, quod etiam Sophiam eius dicunt in ignorantia, & in deminoratione, & in passione fuisse? Hæc enim aliena sunt à Sophia & contraria, sed nec affectiones eius sunt. Vbi enim est improuidẽtia, & ignorantia vtilitatis, ibi Sophia non est. Non iam igitur [2] Sophiam [passum] AEonem vocent; sed aut vocabulum eius, aut passiones prætermittant. Et plenitudinem autem vniuersam non dicant spiritalem, si intra ipsam Aeon hîc, cùm esset in passionibus tantis, conuersatus est. Hæc enim ne anima quidem fortis, non dicam spiritalis substantia, percipiet.

[3] Quomodo autem rursus Enthymesis eius cum passione procedens separatim poterat fieri? Enthymesis enim esse intelligitur [erga] aliquem, ipsa]autem seorsum nunquam fiet. Exterminatur enim & absorbetur mala, à bona Enthymesi, quemadmodũ ægrimo-

A ægrimoniũ ab incolumitate. Quæ enim erat prior Enthymesis passionis exquirere Patrem, & magnitudinem eius considerare? Quid autem suasa est postea, & conualuit, quoniam incomprehensibilis, & qui inueniri non possit, est Pater? Non igitur bonum erat quòd vellet cognoscere Patrem, & propter hoc [4] esset] passibile; sed quando suasa est quoniam inuestigabilis esset Pater & conualescens? Sed ille ipse Nus [qui] quærebat Patrem, cessauit secundùm eos adhuc quærere, [discens] quoniam incomprehensibilis est Pater.

ANNOTATIONES.

1. Quomodo autem] *Ostendit diuinam Sapientiã nec ignorantiæ, nec deminutionibus, nec passionibus vllo pacto expositam esse, cùm hæc inter se pugnent; nec Ἐνθυμήσεν eius, quam* excogitationem *vocat Tertullian. vel* intentionem, *vt habet Irenæi interpres, ab ea separari posse. De hac Enthymesi habes supra, lib. 1. cap. 1. & lib. 2. cap. 10. & 11. infra quoque frequenter.* B

2. Sophiam passum Aeonem] *Ita vet. cod. excusi*, Sophiam passam Aeonem.

3. Quomodo autem] *Caput 28. signatur in ve. co. cum summa quæ infra ascribitur. Docet verò bonam intentionem, seu, vt Tertull. loquitur*, excogitationem, *cum sceleratam in eodem animo, & ad idem obiectum simul stare non posse. Item, non posse seorsim ab intellectu consistere. Igitur prorsus delirum & impossibile esse, illud omne quod de Enthymesi sunt nugati. Restituimus verò*, ipsa autem, *pro*, ipsum autem: *quoniam de Enthymesi disseritur, quæ cùm sit accidens, non potest actu esse nisi in subiecto.*

4. Esset passibile] *Codices excusi*, est & passibile: *& paulò post pro* dictus, discens *reposuimus, vet. co. authoritate.*

OSTENSIO QVOMODO NEQVE ENTHYmesis sine Æone propriam habuerit substantiam, neq; passio sine Enthymesi est.

CAPVT XXVI.

C [1] Vemadmodum igitur Enthymesis poterat separata concipere passiones, quæ & ipsæ affectiones eius erant? Affectio enim erga aliquem fit, [ipsa] autẽ seorsum non potest esse, nec constare: non solùm autem instabile hoc est, sed etiam contrarium ei, quod est à Domino nostro dictum: Quærite, & inuenietis. Dominus enim quærendo & inueniendo Patrẽ, perfectos consummat discipulos. Is autem qui sursum est Christus ipsorum, per id quod præcepit Aeonibus, non quærere Patrem suadens, quoniam & si multũ laborauerint [non eum inuenient,] perfectos eos consummauit. Et si quidẽ perfectos aiunt in eo quòd dicant inuenisse Bythũ ipsorum, AEonas autem in eo [2] quòd [suasi sint] quoniam inuestigabilis est qui ab eis inquirebatur. Cùm igitur ipsa Enthymesis non posset sine Aeone separatim consistere, adhuc maius inferunt mendacium, de passione eius separatim, rursus diuidentes eam, & hanc esse substantiam dicentes materiæ. Quasi non esset lumen Deus, nec adesset sermo qui posset eos arguere, & euertere nequitiam ipsorum: vtique enim quodcunq; sentiebat Aeon, hoc & patiebatur. Et quod sentiebatur, hoc & sentiebat, & non aliud erat apud eos Enthymesis eius, nisi passio, incomprehensibilẽ comprehẽdere excogitantis, & passio Enthymesis: impossibilia enim sentiebat. [3] Quemadmodum itaque poterat affectio & passio ab Enthymesi seorsum separari, & substantia tãtę materiæ fieri; quando D & ipsa Enthymesis passio erat, & passio Enthymesis? Nec igitur Enthymesis sine Aeone, nec affectiones sine Enthymesi separatim habere possunt substantiam; & soluta est & hîc rursus regula ipsorum. Quemadmodum autẽ & soluebatur & patiebatur Aeon? Siquidem eiusdem substantiæ cuius & Pleroma erat, Pleroma autem vniuersum ex Patre. Quod enim simile est [in] simili non dissoluetur in nihilum; nec perire periclitabitur, sed magis perseuerabit & augescet. Matth. 7. 7.

ANNOTATIONES.

1. Quemadmodum igitur] *Probat Enthymesin, id est, Cogitationem vel intentionem separatam τὰ τοῦδε non recipere. Deinde disserit cur Christus dixerit Apostolis:* Quærite, & inuenietis, *de quo superius, infra quoque abundantius cap. 28. & 53.*

2. Quod suasi sint] *Ita vetus cod. excusi*, eo quod ipsa sint.

3. Quemadmodum] *Ter hoc capite, & aliàs frequenter, vocabulum istud pro*, Quomodo, *vel* quo pacto *vsurpat.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVONIAM NEQVE DISSOLVI NEQVE PATI Æon poterat, cùm esset spiritalis, & in his quæ similia erant conuersans.

CAPVT XXVII.

QVemadmodum ignis in igne, & spiritus in spiritu, & aqua in aqua: quæ autem sunt contraria à contrarijs patiuntur, & vertuntur, & exterminantur. Sic & si fuisset luminis emissio, non pateretur, nec periclitaretur in simili lumine, sed magis effulgesceret & augesceret, quemadmodum dies à sole: etenim Bythum imaginem patris sui esse dicunt. Quæcunque sunt peregrina, & sibi extranea animalia atque contraria natura periclitantur & corrumpuntur: quæ autem sibi [2] assueta] sunt & cognata, nullum patiuntur periculum in ea conuersantia, sed & salutem & vitam ex eo acquirunt. Si igitur eiusdem substantiæ, cuius & vniuersum Pleroma ex eo [emissus] fuisset hic AEon, nunquam demutationem perciperet, cùm esset in similibus & assuetis conuersans, spiritalis in spiritalibus. Timor enim & expauescentia, & passio, & dissolutio, & *alia in his quidem quæ sunt secundum nos & corporalibus fortassis fiant à contrarijs: in spiritalibus autem & diffusum habentibus lumen, iam non tales consequuntur calamitates. Sed mihi videntur eius passionem, qui est [3] apud Comicum Menandrum valdeamans & odibilis, AEoni suo circundedisse. Magis enim infeliciter amantis cuiusdam hominis apprehensionem, & mentis conceptionem habuerunt, qui hæc finxerunt; quàm spiritalis & diuinæ substantiæ.

* vulg.

ANNOTATIONES.

1. Quemadmodum] *Verba ista iungenda esse superioribus contextus ipse, cum veter. co. qui vocem* enim, *non habet, non obscurè indicat. Contendit iumorem illum AEonem pati non potuisse, quæ fingebant, si spiritalis esset substantiæ: quod non nisi inter similes fuerit diuersatus.*

2. Assueta] *Deleuimus* assumpta *authoritate veter. cod. vt paulò post,* emissus, *pro* emissum *restituimus.*

3. Apud Comicum Menandrũ] *Hunc à Theophrasto Comicum institutum fuisse Olympiade 114. author est Laertius: mente autem acutum, sed strabum, & insani in mulieres amoris addit Suidas; octoginta fabulas, comœdias centum & quinque eum edidisse tradit Apollodorus: Antiquorum autem poetarum furem insignẽ vocant Eusebius, & Porphyrius; cuius veigratia ab Aristophane admonitus fuit. Multa ex illius scriptis Iustinus & Clemens Alexandr. suis inserunt.*

QVONIAM PATRIS EXQVISITIO, ET inuestigatio magnitudinis eius, neq; passionem, neque labem, sed *tantùm perfectiones faciebat in Æone.

* al. tantis perfectionis

CAPVT XXVIII.

SVper hæc quoque & cogitare de quærendo perfectum Patrem, & velle intra eum fieri, & habere eius comprehensionem, non ignorantiam, nec passionẽ poterat inficere, & hoc AEoni spiritali, sed magis perfectionem & impassibilitatem & veritatem. Nec enim ipsi cùm sint homines, excogitantes de eo qui ante ipsos est, & velut iam comprehendẽtes perfectum, & intra eius constituti agnitionem, dicunt semetipsos in passione consternationis esse, sed magis in agnitione & apprehensione veritatis. Etenim saluatorem, [2] Quærite, & inuenietis, discipulis *propter hoc dixisse dicunt, vt eum qui ab ipsis per excogitationẽ factus est, super fabricatorem omnium inenarrabilem, Bythum quærant: & semetipsos perfectos esse volunt, quoniam inquirentes inuenerunt perfectum, cùm adhuc sint in terra: eum autem qui intra Pleroma sit AEonem totum spiritalem quærentem Propatorem, & intra magnitudinem eius conantem fieri, & comprehensionem paternæ veritatis concupiscentem habere, [3] in passionem dicunt recidisse: & passionem talem, vt nisi ei occurrisset virtuti, quæ omnia firmat, dissolutus fuisset, [&] in vniuersam substantiam exterminatus.

* propterea

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Super hæc quoque] *Probat Aeonis fictitiam esse ac impossibilem passionem: cùm & ipsi super Patrem omnium tam impiè quàm inaniter inquirentes, perfici se, non pati fateantur.*

2. Quærite & inuenietis] *Locum hunc ambitiosius iactitabant hæretici, indeq; Apostolis & Ecclesiæ, non omnia, quæ ad salutarem doctrinam spectabant, aperta esse contendebant: vt quod vnusquisq; eorum postea somniasset, se iuxta Dominicum præscriptum inuestigasse, & comperisse venditaret. De hoc annotauimus in primum cap. lib. 1.*

3. In passionem recidisse] *Per AEonem istum, quem capite primo libr. 1. Gnostici dixerunt in tantas angustias & consternationes conjectum fuisse, vt à superno lumine derelictus, & ἀπορίᾳ, id est, desperatione fractus exclamauerit:* Tristis est anima mea vsque ad mortem. *Et:* Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? *Christum Dominum procul dubio intelligebant. Id luculenter indicant ab illis ea de re adductæ scripturæ, quas nullus vnquam, nisi Christo conuenire ausus est dicere: indicant, & quæ tradita sunt capite vicesimo quinto libri huius; vbi AEonem illum Mentem Patris, & Sophiam, & Monogenem vocant. Rectè igitur antea annotauimus recentiores Gnosticos à superioribus istis mutuatos horrendas illas voces, quibus Christum aliquando flammas inferni, supplicia quæ desperantium, & damnatorum hominum, perpessum esse blasphemant.*

QVONIAM NON CAPIT ÆONEM infra Pleroma desiderium passionis percepisse.

CAPVT XXIX.

VEsana] est hæc præsumptio, & verè destitutorum à veritate sensus hominum. Quoniam enim AEon hic melior est quàm ipsi, & vetustior, ipsi quoque confitentur secundùm suam regulam, [2] dicentes se esse conceptum Enthymeseos eius AEonis qui passus est, ita vt sit hic AEon Matris ipsorum pater, id est auus ipsorum, & posterioribus quidem nepotibus exquisitio Patris veritatem & perfectionem & confirmationem, & eliquationem à fluxibili materia facit, sicut dicunt, & reconciliationem ad patrem: auo autem ipsorum hæc eadem inquisitio ignorantiam, & passionem, & expauescentiam, & timorem, [3] & consternationem infecit, ex quibus & substantiam materiæ factam dicunt. Exquirere ergo & inuestigare perfectum Patrem, & concupiscentiam communionis cum eo & vnitatis, sibi quidem salutare fieri; Aeoni autem, à quo & genus habent, dissolutionis & perditionis causam fuisse dicentes, quomodo non per omnia incongruum, & fatuum, & irrationabile? Et hi qui assentiunt [his] verè cæci, cæcis ducatoribus vtentes, iustè & corruunt in subiacentem ignorantiæ profundum?

ANNOTATIONES.

1. Vesana] *Codices excusi,* Vesania.

2. Dicentes se esse conceptum] *Satanica planè hæc est ambitio, qua stemma suum cælestibus illis AEonibus acceptum ferebant. Nec mirum aut hæreticis insuetum, cùm eorum parens Simon, sese Dei nomine; & Montanus, Spiritus sancti, venditarint. Manichæus se Apostolum Christi: Nouatus sectatores suos Puros vocitabat. Paris fastu, nostræ tempestatis Gnostici ambitiosis titulis se, & hæresiarchas suos ostentant: Alios Elias secundos, Baptistas & Præcursores Domini, Quintos Euangelistas: alteros Paulos, Gedeones, Prophetas, Reformatores, Spiritus sancti delitias dictitant. Nam Ioannes Aurifaber libro Colloquiorum mensalium Lutheri præceptoris sui, eundem appellat,* Virum Dei, Prophetam Germaniæ, tertium Heliam, doctorem Ecclesiæ omnium maximum, solum θεολογῶν θεολογώτατον, scripturæ verissimum & diuinissimum interpretem, sanctum Lutherum, potentem in dictis & factis, Ecclesiæ iam olim à Deo per os Pauli & Hussi promissum. *Idem rursus furiosum apostatam ac incestuosum hæresiarcham illum, non modò cunctis sanctis Patribus, Martyribus, Euangelistis, duodecim Apostolis, sed & Angelis impudentia planè diabolica præferens, duobus his versibus extollit:*

Christus habet primas, habeas tibi, Paule, secundas.

Ast, loca post illos proxima Luther habet.

Alius quoque Colloquiorum Lutheri collector Henricus Petrus Rebenstock, refert eundem Lutherum sæpe de ipso dixisse: Ego Isaias, Philippus Melanchthon Ieremias. *Quinetiam de postrema cæcitate & amentia suorum sequacium prædixisse:* Nos patimur paroxismum; oppriment nos nostri vsque ad exhalationem animæ. Deinde adorabunt nostra stercora. *&c. Verè nunc stercora, imò omni stercore spurciora & fœdiora mendacia, & damnabiles hæreses Lutheri venerantur et adorant Germani, Daci, Suedi, Hungari. &c.* Tom. 2. Pag. 28. & 199. To. 2. pa. 149.

3. Et consternationem infecit] *Id est, intulit, vel, incussit. Gr.* ἀπορίαν ἐνετύλιξεν. *Loquitur enim de affectionibus, in quas Aeon ille miser incidit.*

QVOMODO DE SEMINE IPSORVM sermo vniuersus instabilis ostenditur.

CAPVT XXX.

[1]Valis est autem & de semine ipsorum sermo, conceptum quidem illum secundùm figurationem eorum [2] qui sunt [erga] Saluatorem Angelorum à Matre informem, & sine specie, & imperfectum, depositum autem in Demiurgum nesciente eo, vt per eum in eam animam quæ erat ab eo seminatum, perfectionem & formationem percipiat. Primùm quidem est dicere, quoniam imperfecti, & [in]figurati, & informes hi sunt angeli, qui sunt erga Saluatorem ipsorum. Si quidem secundùm illorum speciem conceptum tale quid generatum [est.] Pòst deinde quòd dicant [3] ignorasse Fabricatorem eam quæ fuit seminis in eum demissio, & iterum [eam] quæ facta est per eum in hominem seminatio, futile verbum & vanum, quod nullo modo ostendi possit. Quemadmodum enim ignorauit illud, si substantiam aliquam & qualitatem propriam habuisset ipsum semen? Si autem sine substantia, & sine qualitate, & nihil erat, consequenter * ignorabat illud. Quæ enim propriam quandam * notionem, & qualitatem, vel caliditatis vel velocitatis vel dulcedinis habent, vel claritatis cuiusdam differentiam; nec homines quidem lateant cùm sint cum hominibus: in tantum abest vt fabricatorem huius vniuersitatis Deum, apud quem iustè non est agnitum semen ipsorum, [4] cùm [sit] sine qualitate vniuersæ vtilitatis, & sine substantia omnis actionis, & in totum nihil [existens.] Et propter hoc mihi videtur etiam Dominus dixisse: Omnis sermo otiosus, quem locuti fuerint homines, reddēt pro eo rationē in die iudicij; Omnes enim qui cunq; tales sunt, otiosos sermones in aures hominū immittentes, assistent in iudicio, rationem reddituri de his quæ vanè coniecerūt, & mentiti sunt aduersus Deum, in tantum vt semetipsos dicant propter seminis substantiam agnoscere spiritale Pleroma, eo homine qui est intus demonstrante eis verum Patrem. Opus enim esse animali sensibilibus erudimentis.

Matt. 12. 36.

ANNOTATIONES.

1. Qualis est] *Vanissima esse ostendit quæcunque fabulabantur de semine tam fœto, quàm Angelorū, quoniam beatis Angelis sunt iniuriosa, & Deo creatori contumeliosa, denique nulla probatione confirmari possunt.*

2. Qui sunt erga Saluatorem] *Ita vet. cod. excusi verò, qui sunt. Ergo Saluatorem, &c.*

3. Ignorasse Fabricatorem] *Diuinam vnitatem Marcion laceranit; Hypostaseōn trinitatem Sabellius confudit; Simplicitatem labefactarunt Antropomorphitæ; Omnipotentiæ post Abailardum, detrahunt Sacramentarij; misericordiæ Nouatiani; Ariani & Eunomiani æqualitati; at diuinæ maiestatis oculos aliquid subterfugere, ignorantiaque Deum laborare, præter istos, nescio, si quis deperditæ adeò mentis vnquam fuerit, vt id cogitarit. A tanto sacrilegio Ethnicos etiam abhorruisse, ex præclaris versibus Philemonis, Menandri, & Euripidis, quos in librum suum de Monarchia inserit Iustinus martyr, clarum est. In hanc impietatem videtur Dionysius Areopag. integro capite septimo, libri de Diuinis nominibus disputare. Varia quoque ad hanc rem Philosophorum, Comicorum, & Tragicorum testimonia congerit Theophilus Antiochenus libro secundo ad Autolycum; eandem persequitur acerrimè & Irenæus capitibus proximis.*

4. Cùm sit] *Deleuimus* sint: *& mox* existens, *pro* existentes *posuimus autho. vet. cod.*

QVONIAM NON IGNORAVIT Demiurgus in eum seminis depositionem.

CAPVT XXXI.

[1]Demiurgum autem vniuersum semen hoc Matre deponente, suscipientem in semetipsum, omnia omnino ignorasse, & nullum sensum eorum quæ erga Pleroma sunt, habuisse: & se quidem spiritales esse, quoniam particula quædam vniuersitatis Patris in anima ipsorum deposita est: [2] cùm ex eadem substantia habeant animas, ex qua & Demiurgus, sicut dicunt. Hunc autem semel vniuersum susceptientem semen à Matre, & habentem in se, animalem perseuerasse, & nihil in totum sensisse eorum quæ sunt superiora, quæ hi semetipsos intelligere dum adhuc sunt in terra, gloriantur: quomodo hoc non super omnem irrationabilitatem est? Etenim idipsum semen horum quidem [3] animabus] agnitionem attribuisse & perfectionem; ei autem qui eos fecit [Deo,] ignorantiam attribuisse putare, verè vesanorū est, & in totum mente destitutorum. [4] Adhuc etiam vanissimum est quod dicunt, in hac

hac depositione figurari illud & augescere, & paratum fieri ad susceptionem perfectæ rationis. Erit enim ei materiæ admixtio, quam ex [5] ignorantia &] Labe volunt habuisse substantiam, aptior & vtilior, quàm fuit paternum lumen ipsorum: siquidem secundùm illius depositionem natum informe & infiguratum fuit: ex hac autem [formationem, &] speciem, & augmentum, & perfectionem assumpsit.

ANNOTATIONES.

1. Demiurgum autem] *Contra omnem rationem affirmabant Demiurgum, id est, Deum huius vniuersi effectorem, quæd am ignorasse; quorum ipsi scientiam profitebantur, sibiipsis longè potiora tribuentes, quàm Deo omnipotenti.*

2. Cùm ex eadem substantia] *Animam eiusdem esse substantiæ cum Deo mundi fabricatore, hæresis fuit Manichæorum & Priscilianistarum, vt colligitur ex anathematismis concilij Bracarensis; quam ex Gnosticorum istorum sentina vides hausta fuisse. Licet enim disputationibus grauissimis aliquando dissenserint Patres de origine animæ, vt ex Tertulliani, Apollinaris, Arnobij, Luciferi, Tatiani, Origenis, & Augustini scriptis, omnibus in confesso est: eorum tamen nullus Gnosticorum sententiæ subscripsit.*

3. Animabus] *Expunximus* animæ: *& mox* Deo *pro* Deus *restituimus aut. vet. cod.*

4. Adhuc etiam] *Initium est capitis vigesimi noni in vet. cod.*

5. Ex ignorantia & Labe] *Deleuimus* ignorantię: *& paulò post* formationem *pro* formatione *reposuimus.*

ET QVONIAM SI IN EVM DEPOsitum fuisset semen, non potuisset ignorare ea quæ sunt super eum.

CAPVT XXXII.

[1]Si enim quod est à Pleromate lumen, causa fuit spiritali, vt nec formam, nec speciem, nec magnitudinem haberet propriam, quæ autem huc est descensio, hæc vniuersa addidit ei, & ad perfectionem deduxit, multo optabilior & vtilior videbitur quæ est hic conuersatio, quam & tenebras dicunt, quā fuit paternum lumen ipsorum. Quomodo autem non [est] ridiculum, Matrem quidem ipsorum in materiam periclitatam dicere, vti penè suffocaretur, & paulominus corrumperetur, nisi vix tunc superextendisset & exilisset ex semetipsa adiumentum percipiens à Patre: semen autem eius in hac eadem materia augescere & formari, & aptum ad susceptionem perfecti * sermones expediri: & hoc in dissimilibus, & in insuetis ebulliens (sicut ipsi dicunt) cōtrarium esse terrenū spiritali, & spiritale terreno? Quomodo igitur in contrarijs & in insuetis paruum emissum, (quemadmodum dicunt,) & augescere, & formari, & ad perfectionem peruenire potuit?

Matrimonis

ANNOTATIONES.

1. Si enim] *Ex propositis Gnosticorum sequitur, tenebras vtiliores esse lumine: & filijs perfectionis ac vtilitatis fuisse id, quod matri periculosum fuerat, quod valde est ridiculum. Quæ porrò hic refutantur, latè descripsit & recitauit lib. 1. cap. 1.*

QVOMODO CONTRARIA DE MATRE & Labe eius consilia decreuerunt.

CAPVT XXXIII.

[1]Adhuc etiam & ad hæc quæ dicta sunt requiretur, Vtrúmne semel enixa sit Mater illorum semen, vt vidit Angelos, an particulatim? Sed si quidē simul & semel, quod exinde conceptum, nunc iam non erit infantile: superflua est igitur in eos qui nunc sunt, homines descensio eius. Si autem particulatim, iam non secundùm figuram eorum, quos vidit Angelos fecit conceptionem: simul enim eos & semel videns & concipiens, semel enixionem debebat fecisse, quorum * de semine conceperat figuras. Quid autem quòd Angelos cum Saluatore simul videns, illorum quidem imagines concepit, Saluatoris autem non, qui est decorior super illos? An nunquid non placuit ei hic, & propter hoc non concepit eum? Quomodo autem Demiurgus quem Psychicum vocant, propriam secundùm eos magnitudinem & figuram habens, emissus est; si secundùm suam substantiam perfectus: Quod autem spirituale est, quod etiam [2] operosius oportet esse quàm animale, imperfectum emissum est, &

Matrimonio

Universidad de Deusto
Biblioteca

opus ei fuit vti in animam descenderet, vt in ea formaretur, & ita perfectum existens, paratum fiat ad susciendum perfectum verbum. Si igitur in terrenis hominibus, & animalibus * formaretur, iam non secundùm Angelorum similitudinem est, quos dicunt lumina, sed secundùm eorum qui sunt hîc homines. Non enim Angelorũ habebit similitudinem & speciem, sed animarum, in quibus & formatur. Quomodo aqua in vas missa, ipsius vasis habebit formam, etiamsi gelauerit in eo,]speciem habebit vasculi, in quo gelauit, quando ipsæ animæ corporis * habebant figuram, ipsi enim adaptatæ sunt vasi, quemadmodum prædiximus. Si igitur & illud semen hîc coagulatur & formatur, hominis figura erit, sed non Angelorum formam habens. Quomodo igitur ad imagines Angelorum illud semen est, quòd secundùm similitudinem hominũ figuratur? Quid autem cùm spiritale esset, opus ei fuit vt in carnem descenderet? Caro enim eget spiritali, si tamen incipiet saluari, vt in eo sanctificetur, & clarificetur, & absorbeatur mortale ab * immortali: spiritali autem in totum non est opus eorum, quæ sunt hîc. Non enim nos illud, sed illud nos meliores facit.

1. Cor. 15. 2. Cor. 5.

* formatus

* habebant

* immortali

ANNOTATIONES.

1. Adhuc etiam] *Quatuor propositis quæstionibus, adiectisq; iuxta eorum mentem totidem responsis, falsa conuincit esse, quæ commiscebantur de matre sua, & eius imagine: de angelorum imaginibus, Demiurgi, & spiritalis imperfecti emissione; atque ex his consequi docet, semen illud non angelorum, sed animarum figuras, debere præseferre.*

2. Operosius] *id est, ad res gerendas efficacius & aptius.*

3. In eo.] *Itavet. cod. excusi verò eam: De charactere & figura animarum postea disputabitur, videlicet, cap. 63.*

OSTENSIO QVOD NEQVE CONCEPTIO, neq; generatio seminis fuerit.

CAPVT XXXIV.

ADhuc autem manifestius qui est de semine ipsorum sermo, arguitur falsus, & à quolibet perspici potest, in eo quòd dicant eas animas quæ habuerint à Matre semen, meliores reliquis fieri. Quapropter & honoratas à Demiurgo, & principes, & reges, & sacerdotes * ordinatos esse. Si enim erat hoc verum, primus vtique Caiphas summus sacerdos, & Annas, & reliqui summi sacerdotes & legis doctores, & principes populi credidissent Domino, in eam cognationem concurrentes; & ante hos etiam Herodes rex. Quoniam autem nec hic, nec summi sacerdotes, nec qui præerant, neque clari de populo accurrerunt ei: sed è contrario [2] qui erant in vijs mendici sedentes, surdi, & cæci, & à reliquis conculcabantur & contemnebantur, quemadmodum & Paulus ait: Videte enim vocationem vestram fratres, quoniam [3] nõ multi sapientes apud vos, nec nobiles, neque fortes; sed quæ fuerunt contemptibilia mundi, elegit Deus. Non itaque erant meliores tales animæ propter seminis depositionem, neque propter hoc honorificabantur à Demiurgo. Et de eo quidem, quod sit regula ipsorum infirma & instabilis; adhuc etiam & vana, * sufficiant quæ dicta sunt. [4] Nec enim oportet, quod solet dici, vniuersum cibere mare, eum qui velit discere, quoniam aqua eius salsa est.

1. Cor. 1. 26.

* ordinatos

* sufficiant

ANNOTATIONES.

1. Adhuc autem] *Initium est capitis 30. in vet. cod. cum eiusdem argumento. Damnat fabulas illas de semine & conceptione, quas circa medium capitis primi lib. 1. retulerat.*

2. Qui erant in vijs mendici] *Huic simile est illud Tertull.* Maior pars credentium, simplices, imprudentes & idiotę *Item Minutij Felicis in Octauio:* Pars vestrum & maior & melior, egetis, algetis, opere, fame, laboratis, & Deus patitur, &c.

Lib. cont. Prax.

3. Non multi sapientes apud vos] *Verba sunt Apostoli, 1. Cor. 1. quæ paulò aliter citat, quàm habeat aut vulgata editio, aut contextus Græcus, ὃτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σαρκὰ, atq; sic ex Græcis legunt Chrysostomus & Theodor. & ex Latinis Ambrosius & Primasius: sed sensum reddidit Irenæus.*

4. Nec enim oportet] *Elegans planè prouerbium eodem ferè sensu vsurpatũ, quo illud est apud Virgilium:* Et crimine ab vno, disce omnes.

QVO-

QVONIAM EX SOLVTIONE PARAbolarum impropriam & inconuenientem fictionem suam faciunt.

CAPVT XXXV.

SED quemadmodum statua de luto facta, colorata autem superficie, vt putetur aurea esse, quæ sit lutea, & quicunq; accipiet ex ea particulam qualemcunq;, & * exhauriens ostenderit lutum, liberauit eos qui veritatem quærunt à falsa opinione: eodem modo & nos non modicam partẽ, sed ea quæ sunt maxima continentia regulæ ipsorum resoluentes capitula, omnibus quotquot non seduci scientes volunt, quod est nequam, & dolosum, & seductorium, & pernicioſum, de schola eorum qui sunt à Valentino, & à reliquis hæreticorum, quotquot Demiurgum, id est, fabricatorem & factorem huius vniuersitatis, solum existentem Deum malè tractant, ostendimus, dissolubilem eorum viam manifestantes. Quis enim sensum habens, & veritatis vel modicum attingens, sustinebit dicentes super Demiurgum Deum esse alterum Patrem: & alterum quidem esse Monogenem, alterum autem Verbum Dei, quem & in deminoratione emissum dicunt? Alterum autem Christum, quem & posteriorem reliquis AEonibus cum Spiritu sancto factum esse dicunt: & alterum Saluatorem, quem ne à Patre quidem vniuersorum, sed ab his qui in deminoratione facti sunt AEonibus collatum & congestum dicunt, & necessariè propter deminorationem emissum, vt nisi in ignorantia & deminoratione fuissent AEones secundùm eos, nec Christus emissus fuisset, nec Spiritus sanctus, nec Horos, nec Soter, nec Angeli, aut Mater ipsorum, nec semen eius, nec reliqua mundi fabricatio, sed fuissent omnia deserta ac destituta tot bonis. Non solùm itaque in fabricatorem tantùm irreligiosi sunt, Labis eũ dicentes fructum; sed & in Christũ, & in Spiritum sanctum, propter Labem dicentes [eos] emissos; & Saluatorem autem * finaliter post Labem. Quis enim sustinebit reliquum eorum vaniloquium, quòd astutè parabolis adaptare conantes, & se, & eos qui sibi credunt in maximam conuertunt impietatem? Quoniam & parabolas, & actus Domini impropriè & inconsequenter inferunt figmento suo, ita ostendimus.

superficies

similiter

* finaliter

ANNOTATIONES.

1. Sed quemadmodum] *Hanc sententiam resumsam à fine capitis XXXIV. initium XXXV. constituimus. Asserit verò nec alterum Deum supra Fabricatorem huius vniuersi constituere; nec vnicum in persona Christum in plures distrahere licitum esse: quod ipsos tentare supra dixerat, libr. 1. capit. 1. Billius porrò de huius capitis initio scribit:* Mihi dubium non est, quin pro, maxima, substituendum sit, maximè. Nam quod in Græco erat σωκτικώτατα, id verborum tenacissimus Interpres reddidit, maximè continentia: ego, præcipua ac maximi ponderis. Sic enim clarior est sensus *Acutiorum iudicio hæc ego discutienda relinquo.*

Bill. discr. Hieron.

QVOMODO OMNIS NVMERVS CONstare potest ex Scripturis, & typus dici omnis argumenti.

CAPVT XXXVI.

ITlam enim, quam erga duodecimũ Aeonem dicunt accidisse passionem, conantur ostendere, quòd Saluatoris passio à duodecimo Apostolorum facta sit, & in duodecimo mense. [2] Vno enim anno volũt eum post Baptismum prędicasse. Sed in illa quę profluuium sanguinis patiebatur, manifestè dicunt ostensum: duodecim enim annis passa est mulier, & tangẽs fimbriam Saluatoris, consequuta est sanitatem ab illa virtute, quæ egressa est à Saluatore, quam præesse dicunt. Illa enim quæ passa est virtus extensa & in immensum effluens, ita vt periclitaretur in omnem substantiam dissolui, cùm tetigisset primam quaternationem, quæ per fimbriam significatur, stetit, & à passione cessauit. Hoc ergo quod dicunt duodecimi Aeonis passionem per Iudam demonstrari; quomodo potest in similitudinem comparari Iudæ, qui eiectus est de numero duodecimo, nec restitutus est in locum suum? AEon enim, cuius typum Iudam dicunt esse, separata eius Enthymesi restituta est, siue reuocata: Iudas autem abdicatus [est,] & eiectus, & in locum eius

Matth. 9. 20.

Matthias ordinatus est,secundùm quod scriptum est. Et Episcopatum eius accipiat alius.Debuerunt itaque dicere, duodecimum AEonem eiectum esse de Pleromate, & in locum eius alium prolatum siue emissum; si tamen in Iuda ostenditur. Adhuc autem ipse quidem AEon quòd sit passus dicunt,Iudas autem quòd sit proditor. Patiens autem Christus venit ad passionem, & non Iudas,& ipsi confitentur. Quomodo igitur Iudas traditor eius,qui pro nostra salute pati habuit, typus & imago esse poterat [passi] AEonis? [3] Sed neque] Christi passio similis est passioni AEonis,[neque in similibus] facta. AEon enim passus est passionem dissolutionis & perditionis,[ita] vt periclitaretur ipse qui patiebatur,& corrumpi: [4] Dominus autem noster Christus passus est passionem validam, & quæ non cederet,non solùm ipse non periclitatus corrumpi,sed & corruptum hominem firmauit robore suo, & [in] incorruptionem reuocauit. Et AEon quidem passus est passionem ipse requirens Patrem,& non prævalens inuenire. Dominus autem passus est, vt eos qui errauerunt à Patre,ad agnitionem, & iuxta eum adduceret. Et illi quidem inquisitio magnitudinis Patris fiebat passio perditionis, nobis autem Dominus passus, agnitionem Patris conferens,salutē donauit. Et illius quidem passio fructificauit fructū fœmineum,sicut dicunt,inualidum,& infirmum,& informem, & inefficacem: istius autē passio fructificauit fortitudinē & virtutem. Ascendens enim in altitudinem Dominus per passionem, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus,& contulit credentibus in se super serpentes & scorpiones calcare,& super omnem virtutem inimici,id est,principis apostasiæ. Et Dominus quidem per passionem,mortem destruxit; & soluit errorem, corruptionemque exterminauit, & ignorantiam destruxit; vitam autem manifestauit, [&]ostendit veritatem, & incorruptionem donauit.

Act.1.17. Psal.105.8.

Passionis Christifructus.

Psal.67.19. Ephes.4.8. Marc.16.18. Matth.10.1.

ANNOTATIONES.

1. Illam enim] *Caput 32. inchoatur in vet.codic. cum sua epigraphe. Demonstrat autem vanas & futiles esse probationes, quibus Aeonis duodecimi passiones & angustias asseuerabant,nec per Iudæ apostasiam ac defectionem ipsius posse confirmari. Demum, variis antithesibus ostendit,passionem Domini nostri,nihil commune aut affine habere,cum ficta AEonis passione. Quæ autem hic refelluntur,habes lib.1.cap.1.paulò post initium: & lib.2. cap.25.26.27.28.*

2. Vno enim anno] *In hac quoque videtur fuisse sententia Tertullian.lib.aduers.Iudæos,cap.8. & lib.1. aduers.Marcionem cap.15. quod etiam notat Eusebius in Chron.Eandem opinionem amplexantur Lactantius lib. 4.cap.10. Iulius Africanus lib.de temp.apud Hieronymum Comment.in Danielem: Clemens Alexand.lib.1.Strom. Paulus Orosius lib.7 capite decimo, quibus accedere videtur Augustinus lib.18.de ciuit.cap.54. & lib.22.cap. 15.tametsi contrarium tueatur lib. 2. de doctrina Christiana,capite vigesimo octauo. At verò hunc Gnosticorum errorem tam acriter capit. 38. & 39. huius libri refellit Ireneus, vt in alium inclinare videatur. De hac re ante me scripserunt viri doctissimi & diligentissimi Pamelius in Paradoxis Tertulliani, & Benedictus Pererius Comm. in caput vndecimum Danielis. Hos studiosus lector consulat.*

3. Sed neque] *Expunximus* quæ: & postea neque in similibus, *pro* ei quæ in inuisibilibus, *aut. vet.cod. reposuimus.*

4. Dominus autem noster passus est passionem validam] *Id est, non modò sponte & confidenter ad passionem accessit, Iudaisque capiendum, ligandum, conspuendum, denique crucifigendum semetipsum obtulit: verum etiam illa toti mundo inaudita dolorum tolerantia, homini assumpto omnem gloriam & exaltationem; & generi humano iustitiam & salutem æternam promeruit. Cyprianus martyr hos fructus passionis Christi post Ireneum sic attingit.* Christus Filius hominis esse voluit, vt nos filios Dei faceret: vulneratus est, vt vulnera nostra sanaret: seruiuit, vt ad libertatem seruientes extraheret: mori sustinuit, vt immortalitatem mortalibus exhiberet. *Serm. de lapsis tem.*

QVOMODO * DESTRVETVR QVI EST DE numeris ipsorum & nominibus sermo.

CAPVT XXXVII.

ILlorum autem AEon cùm fuisset perpessus ignorantiam * subſtituit, substantiam informem peperit,ex qua omnia materialia opera prolata sunt secundùm eos, mors, corruptio, error, & his similia. Non ergo Iudas duodecimus discipulus typus erat passi AEonis, sed neque Domini nostri passio: per omnia enim dissimile,& inconueniens inuicem sibi ostensum est, non solùm in his quæ prædiximus,sed secundùm ipsum numerum. Proditor enim Iudas, quòd sit duodecimus denominatus Apostolus in Euangelio [apud omnes consonat,] hic autem AEon non duodecimus, sed trigesimus est: non enim duodecim tantùm AEones voluntate patris prolati sunt, secundùm hæc, nec duodecimus ordine emissus est, in trigesimo loco annumerantes eum emissum. Quomodo ergo duodecimus ordine

* subſtituit

Matth.10.3. & 4. Marc.3.17. & 18. Luc.6.24. & 25.

ordine Iudas, eius qui in trigesimo ordine est AEon, potest esse typus & imago? si autem Iudam pereuntem,imaginem Enthymeseos eius esse dicunt; nec sic imago similis erit eius quæ secundùm eum est veritatis. Enthymesis enim separata ab AEone ipsa propterea formata à Christo, dehinc prudens facta à Saluatore, & omnia quæ sunt extra Pleroma operata, secundùm imaginem eorum qui sunt in Pleromate, in nouissimo in Pleroma recepta dicitur ab his, & secundùm coniugationes vnita Saluatori ei] qui ex omnibus factus est. Iudas autem semel eiectus, nunquam reuertitur in discipulorum numerum: alioquin nunquam alius in locum eius annumeraretur. Et Dominus autem dixit de eo, Væ homini per quem Filius hominis tradetur. Et, Melius erat ei si non natus fuisset: & filius perditionis dictus est ab eo. Si autem non separatæ ab AEone Enthymeseos dicunt Iudam esse typum,sed perplexæ ei passionis,nec sic numerus duodecimus numero trium possunt esse typus. Hic enim Iudas eiectus est,& Matthias pro eo ordinatus: illic autem AEon periclitatus dissolui, & perisse dicitur, & Enthymesis & passio: separatim enim Enthymesin quoque [à] passione secernunt, & faciunt AEonem quidem restitui, Enthymesin autem formari, passionem verò ab his separatam esse materiam. Tribus itaque existentibus his, AEone,& Enthymesi, & passione, Iudas & Matthias duo existentes, non possunt typus esse. Si autem duodecim Apostolos dicunt typum esse illius solius duodecim AEonum prolationis, quam Homo cum Ecclesia protulit; & reliquorum decem AEonum, qui, vt dicunt, à Verbo & Vita prolati sunt, dent typum alios decem Apostolos. [2] Irrationabile] est enim iuniores quidem AEones,& propter hoc minores, ostendi à Saluatore per electionem Apostolorum: seniores autem horum,& ob hoc meliores, non iam præostendi, cùm possit Saluator, si tamen Apostolos ideo elegit, vt per eos ostendat Aeonas, qui sunt in Pleromate,& alios decem Apostolos eligere: & ante hos quoque alios octo, vt illam principalem & primam ostendat Ogdoadem, per Apostolorum numerum typum factum possit ostendere, neque secunda decade: post enim duodecim Apostolos L X X. alios Dominus noster ante se misisse inuenirur, septuaginta autem nec octonario numero, neque denario, nec trigenario typus esse possunt. Quæ igitur causa est iuniores quidem, sicut prædixi, AEones per Apostolos ostendi; meliores autem, ex quibus & hi facti sunt, non iam præfigurari? Et duodecim autem Apostoli, si propter hoc electi sunt, vt per eos numerus duodecim AEonum significetur; & septuaginta in typum AEonum septuaginta electi esse debuerunt, non iam triginta numero AEonas, sed octoginta & & duos factos dicant. Qui enim secundùm typum eorum qui in Pleromate sunt AEonum, electionem facit Apostolorum, nunquam aliorum quidem faceret, aliorum verò non faceret: sed per omnes Apostolos tentasset seruare imaginem, & ostendere typum eorum qui sunt in Pleromate AEonum.

Math.26.24. Luc.22.22. Act. Luc.10.1.9. Matth.10.7.

[3] Sed neque de Paulo quidem tacendum est, sed exigendum ab his in cuius AEonis typum Apostolus nobis traditus est: nisi fortè in Saluatoris compositi eorum qui & ex omnium collatione] subsistit, quem & Omnia nuncupant, eo quod sit ex omnibus: de quo & Hesiodus poëta splendidè significauit, Pandoram, id est Omnium munus, nominans eum, ob hoc quòd ex omnibus optimum munus in eo sit collatum. In quibus ratio hæc est. [4] Hermes (sicut Græco sermone exprimitur) Αἱμυλίους τὶ λόγους καὶ ἐπίκλοπον ἤθος ἐς ἀυτοὺς κάτθετο: Vt hoc ipso Latino sermone dicamus, Fraudulentiæ, siue seductionis verba,& subinuolantes mores indidit eorum sensibus, ad seducendū stultos hominum, vt credant figmentis eorum. [5] Mater enim, hoc est Leto, occultè commouit eos, vnde & Leto nuncupata est secundùm Græci sermonis significantiam, [eo] quòd occultè homines commoueret, nesciente Demiurgo, enunciare profunda & inenarrabilia mysteria prurientibus aures. Et non solùm per Hesiodum hoc operata est Mater eorum mysterium dici, sed & Pindari lyrici sapienter valdè, vt cælet Demiurgo in [6] Pelope, cuius caro in partes à patre diuisa est, & ab omnibus dijs collecta, & allata, & compacta, Pandoram hoc modo significauit, [7] ex qua & isti compuncti eadem secundùm eos dicentes, eiusdem generis & spritus sunt cum illis.

ANNOTATIONES.

1. Illorum autem] *Persequitur institutam confutationem fictitiæ AEonis passionis, docens Iudam illius typum non fuisse, cùm duodecimus Apostolorum fuerit, AEonem verò trigesimo loco constituerent: sed neque illius Enthymeseos, cùm in Pleroma redierit, hic verò nusquam postea cum Apostolis numeratus sit. Tantundem deinceps facit de duodecim Apostolis, septuaginta discipulis, & B. Paulo, ob nullas AEonum emissiones figuratos electos fuisse à Christo Domino ostendens. Postremò figmentum de Saluatore, quem τὸ πᾶν nominabant, dissoluit, nihil aliud quàm poëticum mendacium esse confirmans.*

2. Irrationabile] *Caput 33. signat vet.co. cum argumento supra scripto. Expunximus,* Inenarrabile.

3. Sed neq; de Paulo] *vet.cod. hic 34. caput exorditur. Deleuimus,* omnium collatio.

4. Her-

Universidad de Deusto
Biblioteca

4. Hermes] Hic philosophus in AEgypto post Mosem claruit, & τρισμέγιστος, id est, ter maximus vocatus fuit: quin & Mosem ipsum Hermetem esse, qui propter literarum inuentionem id nomen apud AEgyptios consequutus sit, apud Eusebium lib. 1. de prapara. Euang. cap. 6. putat Eupolemus. Ab ipso conscripta feruntur Pymander, Asclepius, & Iatromathematica. Plura de eodem habet Augustinus 8. de ciuit. cap. 23. 24. 26. Notādum autem Hesiodum poëtam in Operibus, totum istud carmen ad verbum, transcripsisse: quo loco Mercurij donum in Pādoram proponit his verbis:

Εν δὶ ἄρα οἱ στήθεσσι διάκ]ορος ἀργιφόντης,
Ψεύδεά τε ἀμυλίους τὲ λόγους καὶ ἐπίκλοπον ἦθος
Τεῦξε.

5. Mater enim, hoc est Leto] Græcis λητὼ, Latona dicitur Cœi filia; à Ioue dilecta pariter & oppressa est, ex quo geminam concepit prolem, Apollinem & Dianam.

6. Pelope] Pelops Tantali Phrygiæ regis filius fuit, cuius pater, cùm deos in terris vagantes hospitio & cōuiuio excepisset, vt certo aliquo argumento diuinitatem eorum experiretur, Pelopem filium membratim dissectum illis epulādum apposuit; à cuius esu cùm cæteri dij abhorrerent, sola Ceres humerum dextrum absumpsit: Iupter verò misertus, vt quę deitatis suæ specimen præberet, collectis partibus omnibus fingitur ad vitam illum reuocasse. Post Pindarum, huius rei meminit Orosius libro primo, capite duodecimo, & Tatianus oratione contra Græcos.

7. Ex qua & isti compuncti] Billius. Græcè κεκαυτηριασμένοι, id est, quasi cauterio inusti: Paulina vox 1. Tim. 4. 2.

*QVONIAM SECVNDVM LEGEM NEque imagines, neque figuræ existunt Plenitudinis ipsorum, sed nec figuræ esse possunt.

CAPVT XXXVIII.

QVIA autem & trigenarius numerus eorum omnes excedit, secundùm eos, aliquando quidem pauçis, aliquando autem plurimis AEonibus statim in Pleromate inuentis, ostendimus. Non ergo triginta AEones sunt, nec ob hoc Saluator triginta annorum existens venit ad Baptismum, vt ostenderet tacitos AEones eorum triginta: alioquin ipsum primum erunt discernentes & eijcientes de Pleromate omnium. Duodecimo autem mense dicunt eum passum, vt sit anno vno post Baptismum prædicans, & ex *propheta tentant hoc ipsum confirmare: scriptum est enim, [2] Vocare]annum Domini acceptum, & diem retributionis: verè cæcutientes, qui profunda Bythi adinuenisse se dicunt, & non intelligentes ab Esaia dictum annum Domino acceptabilem, & diem retributionis. Neque enim de die quæ duodecim horarum habet spatium dictum est in propheta; nec de anno duodecim mensium habente mensuram. Quia enim prophetæ in parabolis & allegorijs, & non secundùm sonum ipsarum dictionum [3] plurima] dixerunt, & ipsi confitentur. Dies ergo retributionis dictus est, in qua retribuet Dominus vnicuique secundùm opera sua, hoc est, iudicium. Annus autem Domini acceptabilis, tempus hoc, in quo vocantur ab eo hi qui credunt ei, & acceptabiles fiunt Deo: hoc est, omne ab aduentu eius tempus, vsque ad consummationem, in quo vt fructus eos qui saluantur, acquirit. Sequitur enim secundùm dictionem prophetæ annum dies retributionis, & erit mentitus propheta, si anno tantummodo Dominus prædicauit, & de eo dicit. Vbi est enim dies retributionis? transiuit enim annus, & nondum dies retributionis est, sed adhuc solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Et persecutionem quidem patiuntur iusti, & affliguntur, & occiduntur; in abundantia autem sunt peccatores, & [cum] cithara & psalterio bibunt, opera autem Domini non intendunt: debent autem secundùm dictionem copulari, & sequens esse anno dies retributionis. Dictum est enim, vocare]annum Domini acceptum, & diem retributionis. Bene itaque intelligitur tempus hoc in quo vocantur & saluantur Domino, annus Domino acceptus: quem subsequitur dies retributionis, id est, iudicium: & non solùm autem annus tempus hoc dicitur; sed & dies nominatur, & à Propheta, & à Paulo: in quibus & Apostolus memor scripturæ, in Epistola [quæ est] ad Romanos ait, Sicut scriptum est, Propter te morte afficimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis. Nunc autem tota die pro omni hoc tempore dictum est, in quo persecutionem patimur, & vt oues occidimur. Sicut ergo dies hæc non illam quæ in XII. horis substitit, significat, sed [4] omne[tempus] in quo patiuntur & interficiuntur propter Christum credentes ei; ita & illic annus nō qui[est]ex duodecim mensibus dicitur, sed omne fidei tempus, in quo audientes prædicationem credunt hominibus, & acceptabiles Domino fiunt, qui se ei copulant.

Isa. 61. 2. 4. Luc. 4. 19.

Locus Isaiæ explicatur.

Annus acceptabilis.

ANNOTA-

ANNOTATIONES.

1. Quia autem] Trigesimum quintum caput notat vet. cod. cum affixa ibidem epigraphe. Probat Ireneus, nec triginta AEones illos, quorum de inuentione tantopere sibi placebant, alicubi consistere, nec per annum trigesimum, quo Christus adyt baptisma Ioannis, eos representari. Locum autem Isaiæ, quo per eam probare nitebantur, Dominum mense duodecimo à baptismate passum, religiosè explicat de tempore legis Euangelicæ & gratiæ, dieque extremi iudicij, quem posteà Hieronymus, & Cyrillus in Esaiæ caput sexagesimum primū, sunt imitati. Quæ hic refelluntur, enarrauit libro primo, capite primo, vbi & aliquid de Tertulliano, & Clemente Alex. annotauimus.

2. Vocare annum] Cùm septuaginta scripserint καλέσαι, & vetus codex noster Vocare contineat: hoc ipsum pro Vocate substituimus. Atque ita legit Cyprianus lib. 2. aduers. Iudæos, cap. 10.

3. Plurima] Expunximus Pleroma.

4. Omne tempus] Codices excusi, omne temporis.

OSTENSIO QVOD VNO ANNO NON præconiauerit Dominus post Baptismum: sed omnem habuisse ætatem.

CAPVT XXXIX.

EST autem valde admirari, quonam modo profunda Dei adinuenisse se dicentes, nō scrutati sunt in Euangelijs, quoties secundùm tēpus paschale Dominus post Baptisma ascenderit in Hierusalem, secundùm quod moris erat Iudæis ex omni regione, omni anno, tempore hoc conuenire Hierusalem, & illic diem festum Paschæ celebrare. Et primùm quidem vt fecit vinum ex aqua in Cana Galilææ, ascendit in diem festum paschæ. Quoniam & scriptum est: Quia multi crediderunt in eum, videntes signa quæ faciebat, sicut Ioānes Domini discipulus meminit. Dehinc iterum subtrahens se, inuenitur in Samaria, quando & cum Samaritana disputabat: & filium Centurionis absens verbo curauit, dicens: Vade, filius tuus viuit. Et post hæc iterum secunda vice ascendit in diem festum paschæ in Hierusalem, quando paralyticum, qui iuxta natatoriā iacebat XXXVIII. annos, curauit, iubens vt surgeret & auferret grabbatum suum, & iret: & iterum] inde secedens trans mare Tyberiadis, vbi & cùm multa turba eum fuisset secuta, de quinque panibus satiauit omnem illam multitudinem, & superauerunt duodecim cophini fragmentorum. Deinde cùm Lazarum suscitasset ex mortuis, & insidiæ fierent à Pharisæis, secedit in Effrem ciuitatem: & inde ante sex dies paschæ veniens in Bethaniam scribitur, & de Bethania ascendens in Hierosolymam, & manducans pascha, & sequenti die passus. Quoniam autem tria hæc paschatis tempora, non sunt vnus annus, omnis quilibet confitebitur. Et ipsum autem mensem in quo pascha celebratur, in quo & passus est Dominus, non duodecimum, sed primum esse, qui omnia se scire iactant, si nescIunt, à Moyse possunt discere. Falsa ergo ostensa est & anni & duodecimi mensis absolutio dierum, & debent aut absolutionem suam, aut Euangelium reprobare: alioquin quomodo vno anno tantùm Dominus prædicauit, triginta quidem annorum existens cùm veniret ad Baptismum, deinde magistri ætatem perfectam habens, venit Hierusalem, ita vt ab omnibus iustè audiretur magister: non enim aliud videbatur & aliud erat, sicut inquiunt qui putatiuum introducunt; sed quod erat, hoc & videbatur. Magister ergo existens magistri quoque habebat ætatem, non reprobans nec supergrediens hominem, neque solens suam legē in se humani generis, sed omnem ætatem sanctificans per illam quę ad ipsam erat similitudinem. Omnes enim venit per semetipsum saluare: omnes inquā, qui per eum renascuntur in Deum, infantes, & paruulos, & pueros, & iuuenes, & seniores. Ideo per omnem venit ætatem, & infantibus infans factus, sanctificans infantes, in paruulis paruulus, sanctificans hanc ipsam habentes ætatem, simul & exemplum illis pietatis effectus, & iustitiæ & subiectionis: [in] iuuenibus iuuenis, exemplum iuuenibus fiens, & sanctificans Domino. Sic & senior in senioribus, vt sit perfectus magister in omnibus, non solùm secundùm expositionem veritatis, sed secundùm ætatem sanctificans simul & seniores, exemplum ipsis quoq; fiens: deinde & vsq; ad mortem peruenit, vt sit primogenitus ex mortuis, ipse primatum tenens in omnibus, princeps vitę, prior omnium, & præcedens omnes. Illi autem vt figmentum suum, de eo quod est scriptum, vocare annum Domini acceptum, affirment, dicunt vno anno eum prædicasse, & duodecimo mense passum, contra semetipsos obliti sunt, soluentes eius omne negocium, & magis necessariam, & magis honorabilem ætatem eius auferentes, illam, inquam, prouectiorem, in qua edocens præerat vniuersis. Quomodo enim habuit discipulos, si non docebat? Quomodo autem docebat, magistri ætatem non habens? Ad

Ioan. 2. 12.
Ioan. 4. 7. Luc. 7. 6.
Ioan. 5. 5.
Ioan. 6.
Io. 11. 11. &c.
Exod. 12. 2.
Luc. 3. 23.
Coloss. 1. 18.

Baptismum

Baptismum enim venit nondum qui triginta annos suppleuerat, sed qui inciperet esse tanquam triginta annorum. Ita enim, qui eius annos significauit Lucas, posuit. IESVS autem erat quasi incipiens triginta annorum, cùm veniret ad Baptismum, & à Baptismate vno tantùm anno prædicauit, complens trigesimum annum, passus est, adhuc iuuenis existens, qui necdum prouectiorem haberet ætatem. [4] Quia autem triginta annorum ætas* primæ indolis est iuuenis, & extenditur vsque ad quadragesimum annum, omnis quilibet confitebitur, à quadragesimo aut quinquagesimo anno declinat iam in ætatem seniorem,[5] quam habens Dominus noster docebat, sicut Euangelium & omnes seniores testantur, qui in Asia apud Ioannem discipulum Domini conuenerunt, idipsum tradidisse eis Ioannem. Permansit autem cum eis vsque ad Traiani tempora. Quidam autem eorum non solum Ioannem, sed & alios Apostolos viderunt, & hæc eadem ab ipsis audierunt, & testantur de huiusmodi relatione.

Luc.3.23.

Næuus de ætate Christi.

ANNOTATIONES.

1. Ostensio] *Hanc inscriptionem ex capit. 36. transposuimus, huic è diuerso assixa ibidem reposita.*

2. Est autem valde] *Trigesimum sextum caput signat vet. cod. cum suo argumento, quod hic certè melius conueniret, cùm apertis testimonijs comprobet, Christum plus vno & duobus annis docuisse. Porrò,* est valde admirari, *locutio est hus similis,* videre est, licet videre.

3. Qui per eum renascuntur in Deum, infantes] *Renascentiæ nomine Dominica & Apostolica phrasi Baptismum intelligit, apertè confirmans Apostolorum traditionem de Baptismo infantium paruulorum, aduersus Anabaptistarum impietatem. Illam verò ante Irenæum asseruerant Dionysius Areopagita capite vltimo Eccles. Hier. Clemens libro sexto const. capite decimo quinto; Author quæstion. ad orthodox. apud Iustinum martyrem, quæstion. 56. post Irenæum, Origenes in cap. 6. ad Rom. Cyprianus Epist. ad Fidum: Cyrillus Ierosolym. Cateches. mystag. 1. Nazianzenus Orat. in sanctum lauacrum: Basilius Exhort. ad Baptismum: Chrysostom. homil. ad Neophytos: Hieronymus Epist. ad Letam. Augustinus, Theodoretus, &c.*

Ioan.3.5. Tit.3.5.

4. Quia autem] *Paulò aliter ex Hypocrate hominis ætates enumerat Philo:* In hominis natura, *ait,* septem sunt tempora, quas ætates vocant: Infans, puer, adolescens, & reliquæ. Infans est donec intra septennium dentes amittat: puer vsque genituræ excretionem ad geminatum septennium: adolescens, vsque ad barbæ hirsutiem, ad annum ter septimum: virvsq; ad vndequinquagesimum, ad septies septimum. Quicquid verò deinceps sequitur, ad senium pertinet. *Ei subscribit Macrobius lib. 1. in Somnium Scipionis cap. 6.*

Lib. de mundi opific.

5. Quam habens Dominus] *Disertis verbis affirmat Christum vltra quadragesimum, aut etiam quinquagesimum annum docuisse; idque Scripturis & rationibus, sed imbecillis, confirmare nititur: quod communi Ecclesiæ iudicio non est receptum. Candidè autem de beatissimo Martyre sentiendum, quod impetu ipso refellèdi Gnosticos, qui annum trigesimum primum illum non excessisse dicebant, in partem contrariam delatus est. Sanctissimis enim & doctissimis hoc non rarò contigisse, ipsa luce manifestius est. Itaque hinc apparet, Authorem Methodi ad facilem historiarum cognitionẽ, quantumuis variæ lectionis famam sectetur, Irenæum nunquã legisse: qui eum ad vnum & triginta annos tantùm vixisse Christum asserentem facit; quod tam apertè & pertinaciter aduersus Gnosticos oppugnat. Præstitisset hominem eo libro (ne dicam catera) vel sanctis Patribus saltem peperciss e. At Epiphanius contra hæresim 51. diligenter annorum per Consules supputatione, rectissimè colligit passum Christum anno ætatis trigesimo tertio. Quod etiam Ignatius Ioannis auditor, testis omni exceptione maior, diligenter notauerat in epistola ad Trallianos:* Annos agens triginta, *ait,* Dominus baptizatus est à Ioanne verè ac non opinione, & tribus annis prædicato Euangelio, ac factis signis & prodigijs, tandem à pseudoiudæis, & Pilato præside iudicatus est, mortuus & sepultus. *Quod verò à Seniorib us, qui Ioannem Apostolum audierant, profert argumentum, tanti viri bona venia dixerim, nec Ignatius, nec Polycarpus, nec Euodius, nec Clemens, nec Dionysius Ioannis, Pauli, Petriq; auditores istud affirmant: quinimò ex horum scriptis contrarium facilè colligitur. Potuit ergo istud audiuisse à Papia, Aristionis & Ioannis presbyteri discipulo, qui (authore Eusebio) homo fuit perexigui ingenij, & res quasdam ab Apostolis subobscurè & per parabolicè dictas, non satis intellexit. Cæterum, Augustinus libro secundo de doctrina Christiana, capite vigesimo octauo vtrumque forsitan, id est, tam Papiam quam Irenæum, intelligens, refert quosdam dixisse, Christum quadraginta & sex annos vixisse: sed ignorantia historiæ lapsos esse affirmat.*

DE DIEBVS, ET HORIS, ET MENSIBVS, ET vocabulis, & syllabis, de Amen, & de nonagintanouem ouibus, ex quibus vna periit, & inuenta est.

CAPVT XL.

QVibus magis oportet credi? [1] Vtrum ne his]talibus, an Ptolemæo, qui Apostolos nunquam vidit, vestigium autem Apostoli [2] ne in somnijs quidem assequutus est? Sed & ipsi autem qui tunc disputabant cum Domino Iesu Christo Iudæi

Iudæi apertissimè hoc ipsum significauerunt. Quando enim eis dixit Dominus, Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum, & vidit & gauisus est, respondentes ei: [3] Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Hoc autem consequenter dicitur ei, qui iam XL. annos excessit, quinquagesimum autem annum nondum attigit, non tamen multum à quinquagesimo anno* abstitit. Ei autem qui sit XXX. annorum diceretur vtique, Quadraginta annorum nondum es. Qui [enim] volebant eum mendacem ostendere, non vtique in multum extenderent annos vltra ætatem, quam eum habere conspiciebant: sed proxima ætatis dicebant, siue rescientes ex conscriptione census, siue conijcientes secundùm ætatem, quam videbant habere eum super quadraginta; sed vt non qui esset triginta annorum. [4] Irrationabile est enim omnino viginti annos mentiri eos, volentes eum iuniorem ostendere temporibus Abrahæ. Quod autem videbant, hoc & loquebantur: qui autem videbatur, non erat putatiuus, sed veritas. Non ergo multum aberãt à quinquaginta annis: & ideo dicebant ei, Quinquaginta annorum nondum es, & Abraham vidisti? Non ergo anno vno prædicauit, nec duodecimo mense anni passus est. Tempus enim à trigesimo [anno] vsque [ad] quinquagesimum, nunquam erit vnus annus, nisi si apud AEones eorum tam magni anni sunt deputati his, qui apud Bythum in Pleromate ex ordine resident, de quibus & [5] Homerus poëta dixit, & ipse inspiratus à Matre eorum erroris, Οἱ δὲ θεοὶ πὰρ Ζῆνι καθήμενοι ἠγορόωντο Χρυσέῃ ἐν δαπέδῳ. Quod Latinè interpretabimur, Dij autem apud Iouem consedentes tractabant in aureo loco.

Ioan.8.56. & 57.

[6] Sed & de illa muliere, quæ profluuio sanguinis laborans, tetigit fimbriam vestimenti Domini, & sanata est, aperta est eorum ignorantia. Dicunt enim per eam ostendi passam illam duodecimam virtutem, & in infinitum defluxam, id est, duodecimum AEonem. Primùm quidem quia secundùm sectam eorum, duodecimus non est iste AEon, sicut ostendimus. Vt autem ex superfluo eis & hoc detur, duodecim AEonibus existentibus, vndecim quidem impassibiles perseuerasse dicuntur, duodecimus autem passus: mulier autem è contrario duodecimo anno sanata, manifestum est quoniam [7] vndecim] quidem annis habuit perseuerantem passionem, duodecimo autem sanata est. Siquidem vndecim AEones in passione insanabili fuisse dicerentur, sanatus autem duodecimus, suasorium erat dicere typum eorum esse mulierem. Quia autem hæc vndecim quidem annis passa est, & non est sanata, duodecimo autem anno sanata est, quomodo potest esse typus duodecimi AEonis, ex quibus vndecim omnino nihil passi sunt, solus autem duodecimus participatus est passionem? Typus enim & imago secundùm materiam, & secundùm substantiam aliquoties à veritate diuersus est; secundùm autem habitum & lineamentum debet seruare similitudinem, & similiter ostendere per præsentia illa quæ non sunt præsentia. Et non solùm in hac muliere anni infirmitatis descripti sunt, quos coaptari dicunt figmento suo: sed ecce & alia mulier similiter XVIII. annis infirmata, sanata est, de qua Dominus ait: Hanc autem filiam Abrahę, quã alligauit [8] Satanas] decẽ & octo annis, non oportebat solui in die sabbati? Si ergo illa typus erat duodecimi AEonis passi, & hęc typus esse decimi octaui AEonis passi debet. Sed non habent ostendere: alioquin prima & principalis eorum Ogdoas connumerabitur compassis AEonibus. Sed & alius autem quidam sanatur à Domino XXXVIII. annos habens in sua passione: & trigesimum & octauum passum AEonem dicant. Si enim quæ à Domino facta sunt, typos esse dicunt eorum quæ sunt in Pleromate, typus in omnibus debet seruari. Sed neque eam quæ post XVIII. annos curata est, nec eum qui post XXXVIII. annos curatus est, possunt adaptare suo figmento. Insulsum autem & inconueniens est omnino dicere in quibusdam quidem seruasse typum Saluatorem, in quibusdam autem non seruasse. Dissimilis ergo & mulieris typus, [9] negotio eorum] ostenditur.

Luc.13.16.

Ioan.5.6.

Nulla est eorum ab hemorroissa probatio. Matth.9.

Adhuc autem & falsum demonstrat commentum eorum, & instabile figmentum eorum, etiam hoc ipsum quod per numeros aliquando quidem, & per syllabas nominum; aliquando autem & per syllabarum literas, aliquando verò & per numeros, qui secundùm Græcos in literis continentur, tentant inferre probationes, apertissimè consternationem, siue confusionem, & instabilitatem scientię eorum & extortum* demonstrant. [10] IESVS enim nomen alterius linguæ existens, ad Græcorum numerum transferentes, aliquando quidem episemon esse dicunt, sex habens literas: aliquando autem plenitudinem Ogdoada [11] DCCCLXXVIII.] numerum habens. Græcum autem nomen eius, quod est Soter, id est Saluator, quia non conuenit figmento eorum, nec secundùm numerum, nec secundùm literas, tacuerunt. Et quidem si ex prouidentia Patris dominica nomina accepissent, per numerum, & per literas significantia numerum in Pleromate, Soter nomen Græcum existens, secundùm Græcitatem,

Vana est probatio quæ fit per literas, syllabas, & numeros.

* Adhuc.

tatem,& per has literas,& per numeros Pleromatis debuit ostendere mysterium: sed non ita habet,quia quidem quinque inest literarũ numerus,aut ex quadringentis octo. A

ANNOTATIONES.

1. Vtrumne his] *Expunximus* hisne *author. veter.cod.*

2. Ne in somnijs quidem]*Prouerbium est sacris & prophanis omnibus frequentissimum.Theocritus in Bucolisco:* μηδ' ἐν ὀνείροις,*neq; in somnijs. Plutarchus libello aduersus Stoicos:* οὐδ' ὀνείρατα,*nec per somnia.Chrysostomus aduersus Iudæos.* οὐδ' ὡς ὄναρ. *Indicat autem Irenæus Ptolemæum hæreticum nulla ratione Apostolicam doctrinam attigisse.*

3. Quinquaginta annos] *Chrysostomus legit, Quadraginta annos.Theophylactus autem tribuit Iudæorum insaniæ, quod hominem triginta tres annos fermè natum,quinquagenario compararint. Ex quibus satis patet Irenæi argumentum ex hoc loco sumptum, valde imbecillum esse.*

4. Irrationabile est enim] *Imò verò, quod cum sanctissimi Martyris indulgentia dictum sit, Iudæi longè atrociora mentiti sunt in eum: vtpotè quod esset vorator, potator vini,seductor, blasphemus, & in virtute Beelzebub ejiceret dæmonia, &c. Indeq; patet Irenæum ex hoc loco nihil probare.*

5. Homerus poeta]*Locus est Iliados Δ. vbi post singulare certamen Menelai & Paridis, deos concilia agitasse,& ordine consedisse fingit.*

6. Sed & de illa muliere] *Caput 37. hic signat vet.cod.*

7. Vndecim]*Deleuimus* xii. *auth. vet. cod.*

8. Satanas]*Expunximus* sanatas.

9. Negotio eorum]*Ita vet.codex:excusi,*negatio AEonum.

10. IESVS enim nomen] *Namplanè Hebraicum est,non Græcum significans, Epiphanio authore, medicum,curatorem,& Saluatorem.Ideo & Cyrillus Ierosolymitanus scribit:* IESVS apud Hebræos significat saluatorem : in lingua verò Græca medicum sonat:quandoquidem &corporum medicus est,& animarũ curator. *De numero autem qui ex literis eius nominis consurgit,ait ven.Beda.* Huius sacrosancti nominis IESV non tantùm etymologia,sed & ipse, qui literis comprehenditur, numerus perpetuæ salutis, nostræ mysteria redolet.Sex quippe literis apud Græcos scribitur Ιησους,quarũ numeri sunt X & VIII & CC. & LXX & CCCC & CC. qui fiũt simul DCCC. LXXXVIII. qui profectò numerus figuram resurrectionis adauget. Octauus enim numerus in sacris literis resurrectionis glorię conuenit: quia Dominus octaua die, hoc est, post septimam sabbati resurrexit. Et ipsi post sex sæculi ætates,& septimam sabbati animarum,quę nũc interim in alia vita geritur, quasi octauo tempore surgemus *Ferunt etiam Sibyllam Cumanam huius nominis literarum & numeri meminisse. Quinetiam Constantinus Magnus in Oratione,quam Eusebius libris de vita eius adiunxit, deinde Augustinus lib.18. de ciuit. cap.23. referunt oraculum Sibyllæ Erythreæ de Christo, acrostichis versibus ita concinnatum, vt initijs literarum initialium legantur hæc verba :* ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΕΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ. *IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SALVATOR. De numeris autem & potestate elementorum eiusmodi nominum dictum est supra.* B

11. DCCC.LXXXVIII.] *Ita vetus codex manuscriptus: excusi* Dat.XXXVIII. C

Con. hær. 29.

OSTENSIO QVOD NEC SECVNDVM FORMAM Pleromatis eorum facta sint quæ facta sunt, neq; rursus variè & prout euenit.

CAPVT XLI.

[1]Hæc autem in nullo communicant Pleromati eorum, non ergo vera est illa quæ ab eis in Pleromate dicitur negotiatio. Iesus autem nomen secũdùm propriam Hebræorum linguam,literarum est duarum & dimidiæ, sicut periti eorum dicunt, significans Dominum eum qui continet cælum & terram,quia Iesus secundùm antiquam Hebraicam linguam cælum est,terra autem iterum sura * vsser dicitur.Verbum ergo quod cælum & terra habet, ipse est Iesus. Falsa est ergo & [2] episemi eorum redditio, & numerus eorum euersus est manifestè. Secundùm * autem propriam eorum linguam,quinque literarum est Græco vocabulo Soter:Iesus autem iterum secundùm Hebraicam linguam duas & [3] dimidiam habet literas [4] Sion. [5] Ruit ergo numerus calculi,qui est Iudaicè LXXXVIII.Per omnia autem Hebræorũ literæ non conueniunt numero Græcorum,quæ maximè deberent [6] antiquiores & firmiores existentes,saluare supputationem nominum.Ipsæ enim antiquæ & primæ Hebræorum literæ & sacerdotales nuncupatæ,[7] decem quidem sunt numero, scribuntur autem quæq; per quindecim,nouissima litera copulata primæ. Et ideo quidem quædã [8] secundùm subsequentiam scribunt, sicuti & nos: quædam autem retrorsum à dextra parte in sinistram partem retorquentes literas. Christus autẽ supputationem nominis conuenientem AEonis Pleromatis eorum habere debuit,qui ad stabilitatem & correctionem Pleromatis eorum prolatus est,secundùm quod dicunt. Et Pater autem similiter[& per]literas,& per numerum,continere debuit numerum eorum, qui ab eo prolati sunt Aeonum; sed & Bythus similiter:nihilominus autẽ & vnigenitus, & maximè autem super omne nomen quod dicitur Deus, quod & ipsum Hebraicè [9] Barneth dicitur,& duas & dimidiam habet literas. Ex hoc ergo quod firmiora nomina secundùm Hebrai- D

A Hebraicam & Græcitatis linguam,nec secundùm numerum literarum, nec secundùm supputationem conueniunt figmento eorum: manifesta est de reliquis impudenter extorta supputatio.

[10] Etenim ex lege eligentes quæcunque concurrunt sectæ eorum numero , tentant violenter probationes facere. Si autem erat propositum Matri eorum, siue Saluatori, per Demiurgum typos eorum quæ sunt in Pleromate ostẽdere,in verioribus & sanctioribus fieri typos fuissent operati: & maximè autem [in] ipsa Arca testamenti,per quam & omne tabernaculum testimonij compositũ est. Facta est autem hæc,longitudo quidem eius cubitis duobus & dimidio,latitudo autem eius vno cubito & dimidio, [11] & altitudo cubito vno & dimidio,] numerus autem iste cubitorum in nullo conuenit figmento eorum,per quem maximè typus ostendi debuit. Et Propitiatorium autem similiter in nullo conuenit expositionibus eorum. Adhuc autem & Mensa propositionis duobus cubitis longitudo,& vnius [cubiti] latitudo,altitudo [autem]eius vnius cubiti & dimidij.[12] Hæc ante]sancta sanctorum,per quæ ne vna quidem quantitas numeri[significantiam]quaternationis,siue octonationis, aut [reliqui] Pleromatis eorum continet.Quid autem Candelabrum septem quidem habens [13] calamiscos, lucernas autem septem: etsi quidem secundùm typum factum fuisset, calamiscos octo totidemque lucernas habere debuit,ad typum primæ octonationis,quæ præfulget in AEonibus, & illuminat omnem plenitudinem. Atria autem decem existentia diligenter numerauerunt , typum ea dicentes decem AEonum : pelles autem iam non numerauerunt secundùm numerum vndecim factas,sed neq; ipsorum atriorum magnitudinem mensi sunt viginti & octo cubitorum longitudinem vnumquodque atrium habens. Et columnarum longitudinem factam decem cubitorum exponunt propter decadem Aeonum.Latitudo autem vnius & dimidij cubiti erat vniuscuiusque columnæ, non iam exponunt,neque numerum omnium columnarum,neque serarum earum, quoniam non communicat argumento eorum.Quid autem oleum vnctionis , quod omne tabernaculum sanctificauit ? Fortasse latuit Saluatorem, aut* dormiente Matre eorum, Demiurgus à semetipso * dependere præcepit , vnde & dissonat ad Pleroma eorum, [14] smyrnæ quidem habens siclos quingentos, [15] ireos D. [16] cinamomi CCL. [17] calamisci CCL. & super hæc oleum,ita vt ex quinque commixtionibus subsistat. Et incensum autem similiter de [18] stacte,[19] & vngula, [20] & galbano,[21] & hedyosmo,[22] & thure, quæ in nullo communicare possunt neque commixtionibus,neque pondere,argumento eorum.Irrationabile est ergo & omnino rusticanum in sublimibus quidem & elegantioribus legis non seruatos esse typos; in cæteris autem, sicubi aliquis numerus concurrit cum his quæ ipsi dicunt,typum esse asseuerare eorum quæ sunt in Pleromate , cùm omnis numerus multifariè scripturis sit positus: ita vt possit qui velit non solùm octonationem,& decadem,& duodecada,sed quemlibet ex scripturis cõstituere numerum, & hunc typum esse commentati à se erroris.

Ex typis Mosaicis non probantur illorum nugæ.

Exod. 25.10.

Exod. 25.17.

Exod. 25.23.

Exod. 25.31.

Exod. 30.6.

Adimicendum à deponere

ANNOTATIONES.

1. Hæc autem in nullo communicant] *Scopus Irenæi in hoc capite est,vt ostendat Gnosticos turpiter hallucinari , & alijs impudenter imponere , quum ex nominis Græci* ιησους *syllabis,literis,& numeris ipsis respondentibus confirmare figmenta sua nitebantur : propterea quod nomen illud Hebræum sit,cuius literæ Hebraicæ non conueniunt cum literis Græcis,neque cum earumdem numero: atq; hoc vnum præcipuè considerandum & discendum hoc capite existimo.*

Cæterum,quæ de nominis Iesu *Hebraicis literis, origine,& significatione scribit,ipsum videlicet esse duarum literarum & dimidiæ,cælumq; significare ; non satis assequor. Etenim certissimum est* Iesu *Hebræum esse,deductum à* ישע Iascha,*quod est , saluauit : & sic scribi* ישוע *quatuor literis,quæ numerum 386.faciunt . Nam ratione arithmetica , iod continet 10.* ש *schin 300.* ו *vau 6.* ע *ain 70.* ιησους *autem Græcorum supputatione 886. reddit;quandoquidem ι.9.η.7.σ,200.ο,70.υ,400.σ,200. continet.Vt verò significet Dominũ cæli & terræ, oportet illud more veterum per tres literas scribere* יהו *& per Notaricon,id est,ex singulis literis integras dictiones sic colligere, vt Iod,quæ prima litera est* τοῦ τετραγραμματου יהוה *quod Dominũ siue* Κύριον *reddunt LXX. Dominum nobis exprimat.Deinde* ש *prima sit litera vocis* שמים *quæ cælum significat.Postremò ,* ו *sit initium* וארץ, *quod est, & terra: adeò tres literæ illius nominis Iod, Schin, Vau,simul per Notaricon reductæ, indicent Dominum cæli & terræ.*

Sed non satis video,quo pacto nomen Sion *in nomine* Iesu *comprehendatur. Nullo etiam idiomate* Sura Vsser, *siue* Vser *dicitur terra. Oportet igitur vel ab aliqua Cabala mihi adhuc ignota,hæc desumpsisse Irenæum: vel quod magis mihi probatur , à quibusdam Iudæorum Rabbinis,quos consuluerit,deceptum fuisse , veluti initio capitis subindicare videtur , dum scribit :* sicut periti eorum dicunt. *Pro suo enim odio in Christum,& nos, qui eius censemur nomine, solent impuri verpi illi multa confingere,& audacter obtrudere, quibus fidem nostram obscurent; quod facilè colligas ex locis Isaiæ,Ieremiæ,Danielis,Esdræ audaci sacrilegio obtruncatis & mutilatis ab illis,vti probat & convincit Iustinus martyr in Dialogo.*

Superior porrò ex singulis literis integra nomina colligendi ratio, quam Cabalæ auctores sequuntur , reperitur etiam in oraculis Sibyllinis,lib.2.

Nimirum Deus is finxit tetragrammaton
ADAM

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui primus fuit, & qui nomine complet Ortus, Occasus, Austrum, Boream quę rigentem.

Istud clarius explicatur apud Cyprianum Tractatu de montibus Sina & Sion, & Augustinum Tractat. 9. & 10. in Ioan. Oriens Græcis vocatur Ανατολή, *Occidens* Δύσις, *Septentrio* Αρκτος, *Meridies* Μεσημβρία: *harum dictionum si literas inutiles simul iunxeris, efficies nomen* Α Δ Α Μ. *Rationem huius æsignat Cyprianus, quod Dominus ex quatuor cardinibus orbis terrarum pugno comprehendit terram, & finxit hominem ex omni limo terræ: sed de hac re non disputo.*

2. Episemi eorum] *Σήσημον propriè significat vmbilicum clypei, notam, signum, maculam: sed his in locis accipitur pro nota numerali, quæ sex indicat.*

3. Et dimidiam] *Dimidiam literam appellat* ו Iod, *quòd cæteris breuior sit ac minor: atque ex illa reliquas omnes factas esse plerique Hebræorum opinantur.*

4. Sion] *Dictionem istam ignorat penitus vetus codex; nec facilè apparet quid sibi hoc loco velit.*

5. Ruit ergo] *Veteris codicis aliquantum diuersa est lectio hoc pacto:* Corruit ergo numerus calculi, quem M. DCCC. LXXXVIII. & per omnia, &c.

6. Antiquiores] *Hebraicas literas reliquas omnes inuentione & vsu præcessisse, variis coniecturis permotus post Irenæum asserit Eusebius. Suidas illarum sicuti aliarum omnium artium inuentores facit Adamum, Sethumque filium ipsius. Sethi filios verum cœlestium disciplinas in columnis scripsisse testatur Iosephus. Enoch deinde quasdam Prophetias literis commendasse non ambigunt Augustinus, Origenes, Tertullianus. Libros de maleficijs & necromanticis artibus Chamo filio Noë tribuunt Comestor, & Io. Cassianus collationis octauæ cap. 21. Sybillæ Erythreæ adscripta oracula in fidei suæ confirmationem recitauit Constantinus Magnus Orat. ad sanctorum cœtum. Hos autem omnes Cadmi, Phœnicum regnum, Palamedis, Simonidis, & Carpentæ, quos aliarum literarum repertores volunt, ætate multis sæculis superare nullus nescit.*

Libr. 10. de præpa. euã. cap. 2.
Lib. 1. antiq. cap. 2.
Libr. 1. de ciuit. cap. 23.
Homil. 28. in Numer.
Lib. de habitu mul.

7. Decem quidem] *Illæ decem sunt ab* א *Aleph vsque ad* י *Iod; quæ ideo primæ & præcipuæ dicuntur, quod cæteræ ex illis, aut ad illarum similitudinem efformatæ sint: & numeri digiti ex ipsis conficiantur.*

8. Secundùm subsequentiam] *Id est, à sinistra in dexteram more Græcorum & Latinorum. Eo autem modo scribunt Hebræi, dum alienis characteribus suas voces exprimunt: vel alij ab ipsis Hebraicè quidpiam exarantes, vt de Pilato fertur, qui cùm titulum Crucis Christi componeret, Hebraicas literas Latino more collocauerit.*

9. Barneth] *Vetus codex* Baruch, *quod Philoni, Hieronymo & Pagnino benedictum significat:* Barneth *Chaldaica vox est eiusdem significationis. In codice Vaticano deest aduerbium* Hebraicè.

10. Etenim ex lege] *Initium est capitis 39. in vet. cod. cum argumento quod eidem superius affixum est, & multò commodius meo iudicio.*

11. Et altitudo] *Sex has voces hactenus desiderarant omnes excusi codices.*

12. Hæc ante] *Codices ex.* Hæc autem: *deinde* significatiuam *pro* significantiam; *& paulò post* reliqui *pro* reliquis *restituimus.*

13. Calamiscos] *Καλαμίσκους significat præterea, paruulam arundinem & fistulam: & quia harum formam habebant tres cannæ illæ ex candelabri Mosaici medio stipite prodeuntes, hic Græca voce καλαμίσκους eas appellat.*

14. Smirnæ] *Σμύρνα arbuscula est Arabiæ, cuius cortice inciso liquor quidam pinguis effluit, qui Stacte medicis appellatur. Vide Dioscoridem lib. 1. c. 78. Theophr. lib. 4. de hist. plant. Plinium lib. 12. cap. 15. & 16.*

15. Ireos D.] *Iris multa significat: sed hic herba suauiter olens & aromatica est; de qua Dioscor. lib. 1. Theophrast. de hist. plant. Plinius lib. 21. cap. 7.*

16. Cinamomi CCL.] *Nomen Cinamomi, aut Cinnamomi in multa scinditur, quæ legendo notes licet. Hic species fruticis odori esse videtur, de quo Plin. li. 12. ca. 19. Theophrast. lib. 19. cap. 47. Dioscor. lib. 1. Dicitur autem Cinamomum, quia in modum cannæ subtiles & replicatos habet calamos, cinerei vel nigri coloris, qui fracti visibile spirametum reddunt; & subtile quidem earum grossum verò vile & despectum.*

17. Calamisci CCL.] *Exodi 30. Septuaginta legunt* καὶ κιναμώμου ἰσοῦδυς. *i. calami odoriferi: Calamus igitur, à quo Calamiscus, hic frutex est in Arabia, India, & Syria iuxta Libanum montem prouenies, aspectu similis arundini, casiæ sapore, tactu mollis, & cùm frangitur locum suauissimo replet odore. Vide Plinium libr. 12. cap. 20. & alios.*

18. De stacte] *Σταχτὴ Græcis vocatur succus quidam siue lacryma emanans inciso cortice myrrhæ, de qua supra. Consule Plinium lib. 12. cap. 6. & 14. Dioscor. lib. 1. cap. 75. & 78. De illa Rabbi Dauid in lib. radicum ita scribit.* Dicunt quod Nataph sit Zari, hoc est, gutta siue stacte sic appellata, quod stillet ex arboribus Ketaph, sicut dixerunt Rabbini nostri (benedictæ memoriæ) Zari nihil aliud est nisi succus qui stillat ex arboribus Ketaph, & vulgo balsamum dicitur. *De balsami ortu, irrigationibus, et interitu si plura desideras, consule Petrum martyrem lib. 3. de legatione Babylonica.*

19. Et vngula] *Rabbi Solomo in 30. cap. Exodi Pato Fagio interprete, putat radicem esse cadentem, tersam ac puram in morem vnguis. Rabbi Dauidi eodem loco, est aroma quod in Mischnach (sic vocant textum Thalmudicum) Zipporen, id est, onix, siue vnguis vocatur, & est lene & lucens vt vnguis. Propertius:*

Et cronico nares murrheus vngat onix.

Mihi verisimilius, & huic loco conuenientius id esse videtur, quod de onycha seu vngula habet Dioscorides libr. 2. cap. 10. ὄνυξ ἐστί, *inquit,* κῶμα κογχυλίου, ὅμοιον τῷ τῆς πορφύρας ἐυρισκόμενον ἐν τῇ Ινδίᾳ ἐν ταῖς ναρδοφόροις λίμναις. Διὸ καὶ ἀρωματίζει νεμομένων κογχυλίων τὸν νάρδον. *id est. Vnguis conchylij tegmen est, haud ei absimile quo purpura contegitur, quod in Indiæ nardiferis lacubus reperitur. Proin etiam odorum spirat, quoniam conchylia nardum pascantur. Vide etiam Plinium lib. 32. cap. 10.*

20. Et galbano] *Galbanum inter alia, liquor est cuiusdam plantæ, similis ferulæ, nascentis in Syria, medicis frequens. Dioscor. lib. 1. cap. 7. Theophr. lib. 9. de hist. plantarum cap. 1. & 7. Plin. lib. 12. cap. 25. & 48. lib. 24. cap. 5. & 13. De hoc Virgilius:*

Hinc iam Galbaneos suadebo incendere honores.

Et Lucanus:

Hîc ebulum stridet, peregrinaque Galbana sudant.

De illo item Rabbi Kimhi in 30. c. Exod. ait: Galbanum aroma est, cuius odor grauis est, & est succus arboris, quę inuenitur in vrbibus Græciæ, estque vt mel nigrũ, & lingua Arabica dicitur Miah.

21. Et Hedyosmo] ἡδύοσμον, *suauis odor mentha nominatur; de qua Luc. 11.* ἀποδεκατεῦτε τὸ ἡδύοσμον, *i. soluitis & datis decimas ex mentha. Dioscorides vocat*

ἡδύοσμον ἄγριον *mentha stum herbam. Vide Plinium lib. 19. cap. 8. & alios.*

22. Et thure] *Thus, aut tus nomen tritum, sacris suffimentis succensis ignibus maximè conueniens, & iampridem vsitatum. Ouidius. 14. Metam.*

Templa tibi statuam: soluam tibi thuris honores.

Et Tibullus lib. 1. Eleg. 3.

Redderet antiquo menstrua thura Lari.

Porrò vt thuris, siue incensi suffumigationes, in sacris Hebræorum Diuina iussione frequentes erant; sic eiusdem benedictio & vsus in sacris Christianorum, ex Apostolorum traditione, summaque Græcarum & Latinarum Ecclesiarum consensione religiosè obseruatur, vt videre est ex Ruperto, lib. 1. de diuinis offic. cap. 29. & 36. & lib. 6. cap. 31. & 32. Stephano Eduensi lib. de Sacramento altar. cap. 12. Germano Constantinop. in rerum Ecclesiast. conf. Augustino sermon. 98. de tempore: Tertulliano lib. de coron. Dionysio Areopa. lib. Eccl. hier. ca. 3. Iacobo fratre Domini in Liturgia: Canone 3. seu 4. Apostolorum. Si prater hos authores, alios adhuc desideras; ritumq; hunc accuratè & diligenter comprobratum, consule librum quem aduersus Anatomen Missæ edidit, vir in euoluendis sacris authoribus paucis comparandus D. Iacobus Faber doctor Theologus, præceptor mihi perpetuò obseruãdus, hinc tibi abundè satisfactum iri puto. Cæterùm, quum Gnostici horum omnium suffimentorum species, quantitates, cõmixtiones q; ad confirmationem suorum placitorum detorquere non possent, quod vel maximè necessum fuisset; argutè concludit Irenæus illos, quosdam alios legis veteris ritus insulsè & stolidè adduxisse, vt his sua deliria asseuerarent. Fol. 7. n

QVONIAM NON POSSIT CONSTARE *per numeros veritas.*

CAPVT XLII.

QVIA autem hoc verum est, numerus iste qui quinque dicitur, in nullo communicans argumento eorum, nec concurrens figmento eorum, nec conueniens eis ad typicam eorum quæ sunt in Pleromate demonstrata, demonstrationem ex scripturis, sic suscipiet probationem. Soter nomen quinque literarum, & pater autem habet quinque literas, sed & Agape nomen sunt literæ quinque, & Dominus noster panes quinque benedicens, satiauit hominum quinque millia, sapientes virgines à Domino sunt quinque dictæ, & stultæ similiter quinque. Iterum quinque viri cum Domino fuisse dicuntur quando testimonio Patris occurrit, scilicet Petrus, & Iacobus, & Ioannes, & Moyses, & Helias: quintus autem ingressus Dominus ad mortuam puellam suscitauit eam. Nullum enim, inquit, permisit intrare, nisi Petrum, & Iacobum, & patrem & matrem puellæ. Ille diues apud inferos habere se quinque fratres dixit, ad quos vnum ire rogat ex mortuis resurgentem. Natatoria piscina quinque habebat porticus, vnde Dominus Paralyticum sanum in suam domum ire præcepit. [2] Ipse habitus Crucis fines & summitates habet quinque, duos in longitudine, & duos in latitudine, & vnum in medio, * vbi requiescit qui clauis affigitur. Vnaquæque manus nostra digitos quinque habet; sed & sensus habemus quinque: & quæ in nostris sunt visceribus, in quinque possunt numerari, cor, & hepar, pulmones, splen, & renes. Adhuc etiam totus homo in hunc numerum potest diuidi, caput, pectus, venter, femora, pedes. Quinque ætates transit humanum genus, primùm infans, deinde puer, deinde paruulus, & posthæc iuuenis, sic deinde senior. In quinque libris legem populo Moyses tradidit. [3] Vnaquæque tabula quam accepit à Deo, præcepta habebat quinque. Velamen sanctum sanctorum cooperiens, columnas habebat quinque. Et holocausti altare, altitudo eius erat quinque cubitorum. Sacerdotes in eremo electi sunt quinque, scilicet Aaron, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar. Talaris, & logium, & reliqua sacerdotalis compositio de quinque contexta sunt: habebat enim aurum, & hyacinthum, & purpuram, & coccinum, & byssum. Et quinque reges Amorrhæorum in speluncis concludens Iesus Naue, capita eorum inculcari dedit populo, & alia quoque multa milia huiusmodi, & in hoc numero, & in quo quis voluerit, siue ex Scripturis, siue ex subiacentibus naturæ operibus colligere potest, & non iam ob hoc quinque AEonas esse dicimus super Demiurgum, nec quinionem quasi vt diuinam rem aliquam consecramus, nec instabilia, nec deliramenta] per vanum istum laborem confirmare tentamus, neq; creaturam bene aptatam à Deo cogimus malè in typos non existentium transferri, & impia & nefaria dogmata introducere, cùm detectio & euersio ab omnibus sensum habentibus possit existere.

Quinarius numerus frequens in Scripturis.

Ioan. 5. 2.
Matth. 25. 1.
Matt. 17. 38.
Luc. 8. 51.
Luc. 16. 28.
Ioan. 5. 2.
Crucis figuratio.

[4] Quis enim concedat eis CCCLXV. tantùm dies habere annum, vt sint duodecim menses è triginta diebus in typum duodecim AEonum dissimili & typo existente? Illic enim vnusquisque Aconum trigesima pars est vniuersi Pleromatis, mensis autem duodecima pars anni ab ipsis esse dicitur. Si quidem annus in triginta diuideretur, & mensis in duodecim, conueniens putaretur typus esse mendacio eorum. Nunc autem in contrarium est. Pleroma quidem eorum in triginta diuiditur, pars autem eius aliqua in duodecim: hîc autem omnis quidem annus in duas diuiditur partes, pars autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius aliqua in triginta. Insulsè itaque Saluator mensem quidem vniuersi Pleromatis typum fecit fieri, annum autem eius quæ in Pleromate est duodecadis: magis enim conueniebat annum quidem in triginta diuidere, sicut & totum Pleroma: mensem autem in duodecim, sicut & sunt in Pleromate eorum AEones. Et illi quidem omne Pleroma in tres diuidunt, id est, [in] octonationem, [&] decadem, & duodecadem. Hic autem annus in quatuor diuiditur, id est, vernum, æstatem, autumnum, & hyemem. Sed neque menses, quos dicunt typum esse trigenarij, [5] præfinitiuè] triginta habent dies, sed alij quidem plures, alij autem minus, eo quòd quinque dies superponantur eis. Et dies autem non semper præfinitas duodecim habet horas, sed à nona vsque ad quindecimam ascendit, & iterum à quindecima in nouem descendit. Non iam propter triginta AEonas facti sunt menses triginta dierum: alioquin haberent præfinitas trigenarias dies. Neque iterum dies horum, vt duodecim AEones per duodecim horas figurarent: haberent ipsi enim præfiguratas [semper] duodecim horas.

[6] Adhuc autem materialia Sinistra vocantes: & ex necessitate quæ sunt Sinistræ, in corruptionem cedere dicentes, & Saluatorem venisse ad ouem perditam, vt eam transferat ad dextra, id est ad illas quæ sunt saluæ nonaginta & nouem oues, quæ non perierunt, sed in ouili permanserunt: sinistræ manus existentes leuamen, non esse salutis consentire eos necesse est. Et hoc quòd non similiter eundem numerum habet, cogentur sinistræ, id est, corruptionis confiteri, & hoc nomen quod Græcè dicitur Agape, secundùm Græcorum literas, per quas apud eos supputatio signatur, nonaginta & tres numerum habens, similiter Sinistræ manus leuamen est, & Alethia quoque similiter secundùm supradictam rationem sexaginta quatuor numerum habens, in parte materialium subsistit, & omnia omnino quæcunq; sanctorum nomina non adimplent numerum centum, sed Sinistræ tantùm habent numeros, corruptibilia & materialia esse confiteri cogentur.

ANNOTATIONES.

1. Quia autem] *Caput 40. hic signat ver. cod. Contendit Gnosticos nihil somniorum suorum asserere posse ex numero quinario, quantumuis frequenter in sacris occurrat.*

2. Ipse habitus crucis] *Piam adhodum habes figuræ crucis, adeoq; imaginis eidem affixæ speculationem, quam & sæpe, & libenter imitatur Augustinus, verba ista Apostoli: Vt possitis comprehendere quæ sit longitudo & latitudo, & sublimitas & profundum, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ad sacramentum crucis referens, vt in latitudine accipiatur transuersum lignum, quo extenduntur manus, propter operũ signficationem: in longitudine ab ipso vsq; in terrã, vbi totum corpus crucifixum stare videtur, quod significat persistere: in altitudine ab ipso transuerso ligno sursum versus quod ad caput eminet, propter expectationem supernorum: in profundo autem, pars illa ligni quæ in terræ abdito defixa latet. Hæc Augustinus Epistolæ 112. cap. 12. Epistol. 119. cap. 21. & Epist. 120. cap. 26. quibus imaginis Crucifixi considerationem sanctissimis Patribus longè gratiorem fuisse perspicimus, quã neotericis Gnosticis.*

Obseruandum porrò quinque extremitates, seu fines Dominicæ Crucis hic apertè tribui: ac de quatuor omnibus constat, de quinta, vbi requieuerit dicitur affixi corpus, non ita. Non enim clarè dicitur, an pedibus tanquam subiecto scabellulo, quieseret: an verò media corporis parte quodammodo sederet. Verùm, Gregorius Turonensis disertis verbis de tabella, alij suppedaneum vocant, in qua & pedes immixi & fixi fuerint, hoc intelligendum tradit. In stipite erecto *(inquiens)* foramen factum manifestum est: super hanc verò tabulam tanquam stantis hominis sacræ affixæ sunt plantæ. *His ferè similia sensisse videntur Iustinus martyr in Dialogo: Tertullianus libro tertio aduers. Marc. capit. decimo octauo, & decimo nono: & venerabilis Beda in Collectaneis, affirmans eandem crucem ex quatuor diuersorum lignorum generibus compactam fuisse: quarto haud dubiè suppedaneum illud intelligens. Istud demiq; plurimum confirmant vetustissimæ Crucifixi Domini nostri in templis seruatæ imagines, quas etiam eodem anno quo hæc scribimus 1595. multis in locis conspeximus, cum dicto scabellulo, in quo pedes etiãnum distincti secretiq; duobus clauis affiguntur: nimirum Viridunii in maiori eademque vetustissima æde vnam: & monasterio, quod à Diuo Paulo nomen habet, alteram. Treueri eiusdem formæ vidimus in maiori templo, duas: in æde B. Virginis, tres: sancti Simeonis, duas: sancti Paulini, vnam: & S. Mariæ alteram. Confluentiæ in templis diuersis tres. Coloniæ Agrippinæ etiam eiusdem formæ imagines, id est, pedibus disiunctis, atque duobus clauis in subiecta tabella confixis plurimas conspeximus. In summo templo, tres; ad S. Seuerinum, tres; ad S. Cunibertum, tres; ad S. Gereonem, vnã; ad duodecim Apostolos, duas; ad S. Pantaleonem, vnam; ad S. Vrsulam, vnam; ad S. Mariam de Capitolio, vnam; in cæmeterio S. Georgij vnam; ad Indulgentias, vnam; ad S. Mauritium, vnam; ad Clarissas, vnam; in quodam Xenodochio, vnam: audiuimusq; in alijs sacris locis multas tales seruari: quibus superior nostra coniectura non mediocriter roboratur.*

Quatuor certè clauis confixum cruci Christum fuisse, non tantùm ex historica inuentionis sanctæ Crucis narratione satis apertè mihi colligi posse videtur: sed etiam ex certissimis Patrum testimonijs. Cyprianus namq; Serm. de passione, plurali numero dicit: Clauis sacros pedes terebrantibus. *Et supra laudatus Antistes Turonensis apertius scribit:* Clauorum Dominicorum quod quatuor fuerint, hæc est ratio: Duo sunt affixi in palmis, & duo in plantis. *Eadẽ quoq; est sententia lib. 1. cap. 10. S. Brigidæ reuelationum, quas etiam summi Pontifices probauerunt.*

3. Vnaquæque tabula] *Diuersa fuerunt sententiæ Hebræorum, Græcorum, & Latinorum, quot præcepta in quaq; tabella reponantur. Iosephus & Philo, quos hic imitatur Irenæus, quinq; in qualibet collocant. Ex Græcis Origenes, Procopius, & Hesychius ca. 20. Exodi enarrantes, & Clemens Alex. 6. stro. 4. in priore, sex in posteriore annumerant, quibus ex Latinis astipulatur Ambrosius. Latinis ferè omnibus valde probatur Augustini partitio, qua tria tantum in prima constituit, quibus Dei cultus explicatur: septem in alia, quibus proximi dilectio iubetur.*

4. Quis enim concedat] *Contendit nec dies, nec menses, nec annos præterlabentes confictos à se Pleromatis Aeones significare: ac idcirco desumpta ab his argumenta nihilominus concludere.*

5. Præfinitiuè] *Ita vetus cod. deleuimus præfinitione.*

6. Adhuc autem] *Caput 41. signatur in ve. co. cum hac epigraphe:* De Amen & nonaginta nouem ouibus, ex quibus vna perijt & inuenta est. *Caterùm,* Sinistra, *pro,* siniſtram *substituimus ex superioribus, quibus quadam Dextra, alia verò Sinistra ex Achamoth matre producta garriunt.*

QVÆ SVNT QVÆ A NOBIS POSSVNT EXOLVI, & quæ sunt quæ remittuntur Deo fabricatori.

CAPVT XLIII.

[1] Si quis autem ad hęc dixerit, Quid ergo? an vanum est, & vt prouenit, & * omnium positiones sunt, [2] &] Apostolorum electio, & Domini operatio, & eorum quæ facta sunt compositio? Dicemus eis, non quidem, sed magna sapiẽtia [& diligentia] ad liquidum apta & ornata, omnia à Deo facta sunt, & antiqua, & quæcunque in nouissimis] temporibus Verbum eius operatum est, & debent ea non numero xx. sed subiacenti copulare argumento, siue rationi: neque de Deo inquisitionem ex numeris, & syllabis, & literis accipere. Infirmum est enim hoc propter multifarium & varium eorum, & quòd possit esse argumentum hodie æquè commentatũ, ab aliquo contraria veritati ex ipsis sumere testimonia, eo quòd [in] multa transferri * possunt: sed ipsos numeros, & ea quæ facta sunt aptare debent subiacenti veritatis argumento. Non enim regula ex numeris, sed numeri ex regula: nec Deus ex factis, sed ea quæ facta sunt, ex Deo. Omnia enim ex vno & eodem Deo: [3] quia autem varia & multa sunt quæ facta sunt: & omnis quidem factura bene aptata, & bene consonans: quantum autem spectat ad vnumquodque eorum, sunt sibi inuicem contraria & non conuenientia, sicut citharæ sonus per vniuscuiusque distantiam consonantem vnam melodiam operatur, ex multis & contrarijs sonis subsistens. Debet ergo amator veri non traduci distantia vniuscuiusque soni, nec alium quidem huius, alium autem illius artificem suspicari & factorem: neque alium quidem acutiores, alium autem vastiores, alium verò * varietates aptasse: sed vnum & ipsum ad totius operis & sapientiæ demonstrationem, & iustitiæ, & bonitatis & numeris. Hi verò qui audiunt melodiam, debent laudare & glorificare artificem, & aliorum quidem extensionem mirari, aliorum autem laxamentum intendere, aliorum verò intra vtrunque temperamentum exaudire, aliorum autem typum considerare, & ad quid vnumquodque referat, & eorum causam inquirere, nusquam transferentes regulam, neque errantes ab artifice, neq; abijcientes fidem quę est in vnum Deum qui fecit omnia, neque blasphemantes nostrum Conditorem. Si autem & aliquis non inuenerit causam omnium quæ requiruntur, cogitet quia homo est in infinitum minor Deo, & qui [ex] parte acceperit gratiam, & qui nondum æqualis vel similis sit factori, & quia] omnium experientiam, & cogitationem habere non possit, vt Deus: sed in quantum minor est ab eo qui factus non est, & qui semper idẽ est, ille qui hodie factus est, & initium factura accepit: in tantùm secundùm scientiam & ad inuestigandum causas omnium minorem esse eo qui fecit. [4] Non enim infectus es, ô homo, neque semper coexistebas Deo, sicut [5] proprium] eius Verbum: sed propter eminentem bonitatem eius, nunc initium factura accipiens, sensim discis à Verbo dispositiones Dei, qui te fecit. Ordinem ergo serua tuæ scientiæ, & ne vt bonorum [ignarus] supertranscendas ipsum Deum.

Canon Ireuæi.

1. Cor. 13. 9. Pijs, in rebus obscuris quid cogitandum.

ANNOTATIONES.

1. Si quis autem] *Præoccupatione vsus dissoluit argumenta quæ poterant ab his obijci: docetque ex solis numeris, literis, & syllabis, non esse temerè de rebus diuinis pronunciandum; quandoquidem incertum & superstitiosum sit.*

2. Et Apostolorum] *Cod. excusi,* nec Apostolorum.

3. Quia autem varia] *Initium est cap. 42. in vet. cod.*

4. Non enim infectus] *Grauis sententia, qua hominem cum Filio Dei comparat, quod ille factus sit, id est, ex nihilo cùm prius non fuisset, productus: hic autem non factus cùm sit homoousios et coæternus Patri. Isthæc postmodum sancti alij Patres apertius concluserunt in Nicena synodo aduersus Arij blasphemias, vt ex symbolo liquet. Athanasius quoque d.* Filius à patre solo est, οὐ ποιητὸς, οὐκ ἀγένητος non factus, non creatus. *Fusius & accuratius oratione 2. & 3. contra Arianos, negotium persequitur: vt & Basilius lib. 2. contra Eunomium. Augustinus ser. 193.* Factum vel creatum Dei Verbum dici omnino non potest, per quod facta sunt omnia, &c.

5. Proprium] *Expunximus,* proximum: *& vltima lin.* ignarus, *pro* ignarum, *reposuimus aut. vet. cod.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

OSTENSIO QVONIAM DEMIVRGVS NON sit supergreßibilis mente, neque super eum alteram diuinitatem esse.

CAPVT XLIV.

[1]NOn enim transibilis est:]neque super Demiurgum requiras quid sit. Non enim inuenies. Indeterminabilis est enim artifex tuus: neque tanquam hunc totum mensus sis, & tanquam qui per omnem eius fabricam veneris, & omne quod est in eo profundum, & altitudinem, & longitudinem considerauerit, super ipsum alium excogites patrem. Non enim excogitabis, sed contra naturam sentiens, eris insipiens: etsi in hoc perseueraris, incides in insaniam, sublimiorem teipsum melioremque factore tuo existimans, & quod pertranseas regna eius.

ANNOTATIONES.

1. Non enim transibilis est] *Sic lego, pro,* transibilis es, *tum quia finis præcedentis capituli, tum inscriptio istius id apertè docet: & mox scribitur,* indeterminabilis est, *&c. Tradit porrò manifestam insaniam esse, supra Deum conditorem huius mundi mentem extollere, vt quid eo maius & superius exquiratur: cùm adeò immensus ac natura infinitus sit, vt nullo intellectu pro dignitate capi possit. Etenim* habitat lucem inaccessibilem. *1. Tim. 6.*

QVID SIT QVOD A PAVLO DICTVM est, Scientia inflat, dilectio autem ædificat.

CAPVT XLV.

[1]MElius ergo & vtilius idiotas & parum scientes existere, & per charitatem proximum fieri Deo, quàm putare multum scire, & multum expertos in suum Deum blasphemos inueniri, alterum Deum Patrem fabricantes, & ideo Paulus * clamabat: Scientia inflat, charitas autem ædificat. Non qui veram scientiam de Deo culparet: alioquin seipsum primùm accusaret: sed quia sciebat quosdam sub occasione scientiæ elatos excidere à dilectione Dei, & ob hoc opinari seipsos esse perfectos, imperfectum autem Demiurgum introducentes, abscidens eorum huiusmodi scientiæ supercilium, ait: Scientia inflat, charitas autem ædificat. Maior autem hac non est alia inflatio, quàm vt opinetur quis se meliorem & perfectiorem esse eo qui fecerit & plasmauerit, & spiramen vitæ dederit, & hoc ipsum esse præstiterit.][2] Melius itaque est, sicuti prædixi, nihil omnino scientem quempiam, ne quidem vnam causam cuiuslibet eorum quę facta sunt, cur factum[sit]credere Deo, & perseuerare in eius dilectione,[3]quę hominem viuificat; nec aliud inquirere ad scientiam, nisi Iesum Christum Filium Dei, qui pro nobis crucifixus est: quàm per quæstionum subtilitates & multiloquium in impietatem cadere.

[4]Quid enim si[super]hos conatus paululum quis elatus, eo quòd Dominus dixerit, Quia & capilli capitis vestri omnes numerati sunt, curiosè inquirere voluerit, [&]numerum vniuscuiusque capitis capillorum, & causam exquirere, per quam hic quidem tantos, [ille autem tantos]capillos habeat, non omnibus ex æquo habentibus; sed multis milibus super milia alijs atque alijs numeris inuentis, eo quòd alij quidem maiora, alij autem minora habeant capita; & alij quidem spissos capillos semper, alij autem raros, alij verò & omnino paucos capillos habeant? Et hi qui putant se numerum inuenisse capillorum, tentent referre ad testimonium suæ sectæ, quam excogitauerunt? Aut iterum si quis]etiam ob hoc quod dictum sit in Euangelio: Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex his non cadet super terram sine Patris vestri voluntate; enumerare voluerit captos vbique quotidie passeres[siue]in vnaquaque regione, & causam requirere ob quam heri quidem tantos, ac pridem tantos, hodie autem iterum tanti sint[qui capti sunt;]& adnectat passerum numerum ad suum argumentum; nónne seipsum seducit omnino? Et eos qui[5]ei acquieścũt, in magnam insaniam cogit, semper promptis hominibus vt in talibus amplius quid quàm magistri eorum putentur inuenisse? Quid autem si quis interroget nos, si omnis numerus omnium quę sunt facta, & quæ fiant[sic]tur]à Deo, & si secundùm illius prouidentiam vnusquisq; eorum eam quæ secundùm se est,

1. Cor. 8. 1. — Inflatio maxima. — Matt. 10. 30. — Matt. 10 29.

se est, accepit quantitatem: nobisque consentientibus & confitentibus,[5]quia nihil omnino horum quæ facta sunt, & quæ fiunt, & fient, * Deum fugit, sed per illius prouidentiam vnumquodque eorum & habitum, & ordinem, & numerum, & quantitatem accipere & accepisse propriam, & nihil omnino neque vanè, nec vt prouenit factum aut fieri, sed cum magna aptatione & consonantia sublimi, & esse admirabilem rationem, & verè diuinam quæ possit huiusmodi & discernere, & causas proprias enunciare: accipiens à nobis huiusmodi testimonium & consensum, pergat adhuc[6] vt arenam enumeret, & calculos terræ, sed & fluctus maris, & stellas cæli, & causas excogitare numeri qui putatur inuentus? Nonne in vanum laborans, & delirus hic talis, & irrationabilis ab omnibus qui sensum habent, iustè dicetur? Et quò magis præter * hos in huiusmodi quæstionibus occupatur, & quò plus alijs adinuenire se existimat, reliquos imperitos, & idiotas, & animales vocans, eo quòd non suscipiant eius tam vanum laborem, hoc magis est insanus & stupidus, tanquã[7] fulmine percussus, in nullo cedens Deo, sed per scientiam, quam inuenisse se putat, ipsum mutat Deum, & iaculatur sententiam suam super magnitudinem factoris.

ANNOTATIONES.

1. Melius ergo] *Non ignauiæ imperitorum patrocinatur, sed iactantiæ et supercilio Gnosticorum occurrit; qui vana persuasione encyclopædiæ omnium disciplinarũ inflati, simplicibus petulanter insultabant. Non dissimilia scribit Augustinus serm. 20. de Verbis Apostol.* Melior est fidelis ignorantia, quàm temeraria scientia. *Et Hieron.* Melius est aliquid nescire, quàm cum periculo discere. *Ignauus esse maluit Nazianzenus, quã plus æquo curiosus: ac nimis timidus, quàm nimis audax. Corruptos quorundam mores, qui se humanarum disciplinarum apices conscendisse putabant, post Tullium & Senecam grauiter persequitur Lactantius, libr. tertio, capite 15.*

2. Melius itaque est] *Memorabiles istiusmodi sunt apud Augustinum & plures sententiæ, vt libr. 5. Confess. ca. 4.* Infelix homo qui scit omnia, te autem nescit. Beatus autem qui te scit, etiã si illa nesciat. *Et lib. Medit. ca. 5.* Abs te sapere est desipere: te verò nosse, est perfectè scire. *Ad finem porrò præcedentis sententiæ legimus* præstiterit *ex vet. cod. sublato* pręceperit.

3. Quæ hominem viuificat] *Rectè vitam spiritalem, id est, hominis iustificationem tribuit charitati: non soli fidei, quemadmodum imponunt ei Centuriatores.*

4. Quid enim] *Cap. 43. signat vet. cod. cum epigraphe, quæ huic cap. 45. ascripta est. Legendum autem proponimus ex vet. cod.* Quid enim si super hos, *expuncto* per: *& paulò post,* Aut iterum si quis, *pro,* Cur.

5. Quia nihil omnino horum] *Doctè ac piè cuncta Dei prouidentia & consilio gubernari aduersus Gnosticam ac Epicuream perfidiam defendit; nihilq; aut eius scientiam fugere, aut præter eius voluntatem in orbe fieri:* quandoquidem attingat à fine vsque ad finem fortiter, & disponat omnia suauiter. *Hoc & Iustinus martyr ex eo confirmat, quod non frustra pro rebus humanis diu noctuq; Deum precamur. Et beatus Areopagita scribit:* Deitas prospicit cuncta prouidentia bonitateque mirabili. *Lib. de diuinis nom. cap. 12. Cætera videre licet apud Theophylum Ant. Lactantium, Augustinum, &c.* — *Sap. 6.* — *Dialog.*

6. Vt arenam enumeret] *Quatuor his paræmijs eleganter ostendit, manes non minus & ridiculos esse horum conatus, quam si cyatho mare exhaurire, pondus montium scrutari, flatum venti mensurare, ignem ponderare, & diem, quæ præterijt, reuocare molirentur. Similes enim superioribus sunt hæ, à quibus sacræ litteræ non abhorrent.*

7. Fulmine percussus] *Videtur exprimere Græcũ verbum ἐμβρόντητος, simili quoq; prouerbiali voce posteà vtitur cap. 53.*

QVOMODO OPORTET PARAbolas exolui.

CAPVT XLVI.

[1]ENsus autem sanus, & qui sine periculo est, & religiosus, & amans verum, quæ quidem dedit in hominum potestatem Deus, & subdidit nostræ scientiæ, hæc promptè meditabitur, & in ipsis proficiet diuturno studio, facilem sententiam eorum efficiens. [2]Sunt autem hæc, quæ ante oculos nostros occurrunt, & quæcunque apertè, & sine ambiguo ipsis dictionibus[3]posita]sunt in Scripturis, & ideo parabolæ debent[non]ambiguis adaptari. Sic enim & qui absoluit,[4]sine periculo absoluit, & parabolæ ab omnibus similiter absolutionem accipient, & à veritate corpus integrum, & simili aptatione membrorum, & sine concussione perseuerat. Sed quæ non apertè dicta sunt, neque ante oculos posita, copulare absolutionibus parabolarum, quas vnusquisque prout vult adinuenit: Sic enim apud nullum erit regula veritatis, sed quanti fuerint qui absoluent parabolas, tantæ videbuntur & veritates[5]oppugnantes se inuicem, & contraria sibimet dogmata statuentes, sicut & Gentilium Philosophorum quæstiones.[6] Itaque, secundùm hanc rationem, homo quidem semper

Universidad de Deusto
Biblioteca

semper inquiret, nunquam autem inueniet, eò quòd ipsam inuentionis abiecerit disciplinam. Et cùm venerit Sponsus, is qui imparatam habet lampadem [7] nulla] manifesti luminis claritate fulgentem, recurrit ad eos qui absolutiones parabolarum in tenebris distrahunt, relinquens eum qui per manifestam prædicationem gratis donat, [ad eum] petit ingressum, & excluditur à thalamo eius. [8] Cùm itaque vniuersæ Scripturæ, & Propheticæ, & Euangelicæ in aperto, & sine ambiguitate, & similiter ab omnibus audiri possint, etsi non omnes credunt vnum, & solum Deum, ad excludendos alios, prædicent omnia fecisse per Verbum suum, siue visibilia, siue inuisibilia, siue cælestia, siue terrena, siue aquatilia, siue subterranea, sicut demonstrauimus ex ipsis Scripturarũ dictionibus: [& ipsa] autem creatura in qua sumus, per ea quæ in conspectum veniunt, hoc ipsum testante, vnum esse qui eam fecerit & regat: valdè hebetes apparebunt, qui ad tam lucidam adapertionem cæcutiunt oculos, & nolunt videre lumen prædicationis: sed constringunt semetipsos, & per tenebrosas parabolarum absolutiones, vnusquisque eorum proprium putat inuenisse Deum. [9] Quia enim de * cogitatione eorum qui contraria opinantur de Patre, nihil apertè, neque [10] ipsa dictione, neque sine controuersia in nulla omnino dictum sit Scriptura, & ipsi testantur dicentes, in absconso hæc eadem Saluatorem docuisse non omnes, sed aliquos discipulorum, qui possunt capere, & per argumenta, & ænigmata, & parabolas ab eo significata intelligẽtibus. Veniunt autem ad hoc, vt dicant, alium quidem esse qui prædicatur Deus, & alium Patrẽ, qui per parabolas & ænigmata significatur Pater. Quia autem parabolæ possunt multas recipere absolutiones, ex ipsis de inquisitione Dei affirmare, derelinquentes quod certum, & indubitatum, & verum est; valdè præcipitantium se in periculum, & irrationabilium esse, quis non amantium veritatem confitebitur? Et nunquid hoc est non in petra firma, & valida, & in aperto posita ædificare suam domum: sed in incertum effusæ arenæ, vnde & facilis est euersio huiusmodi ædificationis?

Matth. 25.

Rom. 1. 20.

Matth. 7. 25.

ANNOTATIONES.

1. Sensus autem] *Commodius præcedenti capiti hæc prima sententia iungeretur, vt cum argumento indicat vetus cod.*

2. Sunt autem] *Caput 44. in vet. cod. cum epigraphe ea, quæ capiti 43. supra affixa est. Obseruandum quã honorificè de sacris literis sentiat, quas attentè legit, ad eas alios ablegat, vt fontem, quo pietatem hauriant vniuersam. Harum studio & energia Iustinus martyr, et Tatianus permoti, sectis omnibus Philosophorum eodem seculo vale dixerunt, vt Christi placitis sese consecrarent. Earundem oracula consulere Autolycum hortatur Theophilus, si pœnas euadere, & bona perpetua consequi voluerit. Ea denique omnium scriptorum antiquissima & verissima esse non semel postea confirmat lib. 2. & 3. ad eundem Autolycum.*

3. Posita sunt] *Ita vet. cod. deleuimus* positæ, *& mox negationem* non *præposuimus* ambiguis.

4. Sine periculo absoluit] *Absoluere parabolas, Græcè ὑπολύειν, dissoluere, explicare.*

5. Oppugnantes se] *Vet. cod.* Tantæ videbuntur veritates pugnantes semetinuicem.

6. Itaque, secundùm hanc rationem] *Iterum docet non esse petendam à parabolis certam constantemq; regulam fidei nostræ: sed in apertis Scripturis, quæ non nisi repugnanter possint in varios diuersosque sensus torqueri.*

7. Nulla] *Expunximus* nulli: *posteà* ad eum, *pro* ab eo, *vet. cod. aut. reposuimus.*

8. Cùm itaque] *Non vult omnes Scripturas adeò apertas & cuiuis obuias esse, vt nulla sit in eis obscuritas, cùm hoc alibi frequenter adfirmet: sed eas adeò perspicuè tradat & constanter vnum & solum Deum mundi creatorem et omnium rectorem prædicare, vt nemo qui his attenderit, ignorare possit. Quid enim apertius, quàm istud:* Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est? *Et:* Non habebis deos alienos coram me? *Et sexcentæ aliæ?*

9. Quia enim] *Cap. 45. signat vet. cod. cum summa quæ suprà tribuitur capiti 44.*

10. Ipsa dictione, neque] *Tres has voculas desiderat vet. cod. quæ verò hic refellit, partim cap. 1. lib. 1. partim cap. 16. 17. & 23. recensuit.*

QVONIAM OMNEM AGNITIONEM NON possumus habere in hac vita.

CAPVT XLVII.

HAbentes itaque regulam ipsam veritatem, & in apertum positum de Deo testimonium, non debemus per quæstionum declinantes, in alias atq; alias absolutiones eijcere firmam & veram de Deo scientiam: magis autem absolutionem quæstionum in hunc characterem dirigentes, exerceri] quidem conuenit per inquisitionem mysterij, & dispositionis existentis Dei: augeri autem in charitate eius, qui tanta propter nos facit & fecit, nunquam autem excidere ab ea suasione [2] qua] manifestissimè prædicatur: quia hic solus verè sit Deus & Pater, qui & hunc mundum fecit, & hominem plasmauit, & in sua creatura donauit incrementum; & deminoribus suis, ad maiora, quæ apud ipsum sunt vocãs, sicut infantem quidem in vulua conceptũ educit in lumen solis: & triticum, posteaquã in stipula corroborauerit, cõdit in horreum. Vnus autem & idem Demiurgus, qui & vuluam plasmauit, & solẽ creauit. Et vnus idem Dominus, qui & stipulam eduxit, & triticum augens multiplicauit, & horreum præparauit. [3] Si autem omnium quæ in Scripturis requiruntur absolutiones non possumus inuenire, alterum tamen Deum, præter eum qui est, non requiramus. Impietas enim hæc maxima est. * Credere autẽ hæc talia debemus Deo, qui & nos fecit, rectissimè scientes, quia Scripturæ quidem perfectæ sunt, [4] quippe à Verbo Dei & Spiritu eius dictæ; nos autem secundùm quod minores sumus, & nouissimi à Verbo Dei, & Spiritu eius, secundùm hoc & scientia mysteriorum eius indigemus, & non est mirum si in spiritalibus, [&] cælestibus, [&] in his quæ habent reuelari, hoc patimur nos: quandoquidem etiam eorum quæ ante pedes sunt (dico autem quæ sunt in hac creatura, quæ & * conteruntur à nobis, & videntur, & sunt nobiscum) multa fugerunt nostram scientiam, & Deo hæc ipsa committimus. Oportet enim eum præ omnibus præcellere. [5] Quid enim si tentemus exponere causam ascensionis Nili? Multa quidem dicimus, & fortassis suasoria, fortassis autem non suasoria: quod autem verum est, & certum, & firmum, adiacet Deo. [6] Sed & * volantium animalium habitatio, eorum quæ veris tempore adueniunt ad nos, autumni autem tempore statim recedunt, cùm in hoc mũdo hoc ipsum fiat, fugit nostram scientiam. [7] Quid autem possumus exponere de Oceani accessu & recessu, cùm constet esse certam causam? Quid ve de his quæ vltra eum sunt enunciare, qualia sint? Vel quid dicere possumus, quomodo pluuiæ] & coruscationes, & tonitrua, & collectiones nubium, & nebulæ, & ventorum emissiones, & similia his, efficiuntur; annunciare quoque & thesauros niuium, & grandinis, & eorum quæ his proxima sunt: quæ hæc autem nubium præparatio, aut qui status nebulæ, quæ autem causa est per quam crescit Luna, & decrescit, aut quæ causa aquarum distantiæ, [&] metallorum, & lapidum, & his similium: in his omnibus nos quidem loquaces erimus, requirentes causas eorum: qui autem ea facit, solus Deus veridicus est.

Deus vnus.

Quæstiones obscuræ Deo commendandæ.

[8] Si ergo & in rebus creaturæ quædam quidem eorum adiacent Deo, quædam autem & in nostram venerunt scientiam, quid mali est, si & eorum quæ in Scripturis requirũtur, vniuersis Scripturis spiritalibus existentibus, quædam quidem * absoluamus secundùm gratiam Dei, quædam autem * commendemus Deo; & non solùm in hoc sæculo, sed & in futuro: vt semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat quæ sunt à Deo? Sicut & Apostolus dixit: Reliquis partibus destructis, hæc tunc perseuerare, quæ sunt fides, spes, & charitas. [9] Semper enim fides, quæ est ad magistrum nostrum permanet firma, asseuerans nobis quoniam solus verè Deus, & vt diligamus Deum verè semper: quoniã ipse solus Pater; & speremus subinde plus aliquid accipere, & discere à Deo, quia bonus est, & diuitias habens indeterminabiles, & regnum sine fine, & disciplinam immensam. [10] Si ergo secundùm hunc modum quem diximus, quædam quidem quæstionum Deo commiserimus: & fidem nostram seruabimus, [11] & sine periculo perseuerabimus:]& omnis Scriptura à Deo nobis data consonans nobis inuenietur, & parabolæ his quæ manifestè dicta sunt, consonabunt, & manifestè dicta absoluent parabolas: & per dictionum multas voces, vnam consonantem melodiã in nobis sentiet, laudantem hymnis Deum, qui fecit omnia. Vt puta, si quis interroget, [12] Antequam mundum faceret Deus, quid agebat? Dicimus quòniam ista responsio subiacet Deo. Quoniam [au]tem] mundus hic factus est [13] apoteleſtos à Deo, temporale initium accipiens, Scripturę nos docent: quid autem ante hoc Deus sit operatus, nulla Scriptura manifestat: subiacet ergo hæc respõsio Deo, & non ita stultas, & sine disciplina blasphemas adinuenire velle prolationes; & per hoc quod putes te inuenisse materię prolationem, ipsum Deũ qui fecit omnia reprobare. [14] Cogitate enim, ô omnes qui talia adinuenitis, cũ ipse solus Pater Deus dicatur, qui & verè est, quem vos Demiurgum dicitis; sed & cùm Scripturæ hunc solum * sciunt Deum, sed & cùm Dominus hunc solum confitetur proprium Patrem, & alterũ nesciat, sicut ex ipsis eius verbis ostendimus, quoniam hũc ipsum Labis dicitis fructum, & ignorantiæ prolationem, & nescientem qui sit super eum, & quæcunq; alia dicitis de eo; considerate magnitudinẽ blasphemiæ in eũ, qui verè est Deus. Grauiter quidẽ & honestè videmini dicere, vos in Deũ credere; dehinc] alterũ Deũ, cũ minimè possitis ostendere, hunc ipsum in quẽ credere vos dicitis, [15] Labis fructũ, [&] ignorãtiæ prolationẽ pronunciatis. Hęc aũt cæcitas, & stultiloquiũ inde prouenit vobis, quòd nihil Deo reseruetis, sed & ipsius Dei, & Ennęæ eius, & Verbi, & Vitę, & Christi naiuitates, & prolationes annunciare vultis: & has non aliunde accipiẽtes, sed ex affectione hominum: & non intelligitis, quia in homine quidẽ, qui est compositum animal, capit huiusmodi dicere, sicut prædiximus, sensum hominis, & Ennęã hominis. Et quia ex sensu

1. Cor. 13. 13.

Gen 1. 1. Psalm. 32. 6. Actor. 14. 15. & 17. 24. Ezech. 8. 1.

sensu Ennœa, de Ennœa autem Enthymesis, de Enthymesi autem Logos, quem autem Logon?[16] Aliud enim est secundùm Græcos Logos, quod est principale quod] excogitat; aliud organum, per quod emittitur Logos: & aliquando quidem quiescere & tacere hominem, aliquando autem loqui & operari. Deus autem cùm sit totus mens, totus ratio, & totus spiritus operans, & totus lux, & semper idem, & similiter existens, sicut & vtile est nobis sapere de Deo, & sicut ex Scripturis discimus, non iam huiusmodi affectus & diuisiones decenter erga eum subsequentur. Velocitati enim sensus hominum, propter] spiritale eius non sufficit lingua deseruire, quippe carnalis existens: vnde & intus suffocatur verbum nostrum, & profertur[17] non de semel, sicut conceptum est à sensu; sed per partes, secundùm quod lingua subministrare prævalet.

ANNOTATIONES.

1. Habentes itaque regulam] *Docet quæstionibus vanis & curiosis de Bytho, Propatore, ac AEonibus nō esse incumbendum, cùm Scriptura perfectè constanterq; adfirmet, vnum esse verum Deum, qui omnia fecit & administrat. Porrò* exerceri, *pro,* exercere, *ex veter. cod. legimus.*

2. Qua manifestissimè] *Ita vet. cod. excusi,* quæ manifestissimè.

3. Si autem omnium] *Sacra scripta vt à Verbo Dei, & Spiritu eius profecta, omnibus numeris perfecta esse, ideoq; magna religione ipsis adhærendum rectissimè asserit: sed nec minus piè euincit ea tantis mysterijs abundare, vt ad eorum intelligentiam reuelatione opus sit, cùm tota sit animi nostri caligo, vt ad ea, quæ ante pedes sunt, crebrò cæcutiamus, sicut exemplis propositis confirmat. Errant igitur toto cælo, qui sacras literas adeò claras, apertas, & omnibus peruias clamitant, vt quibusuis liceat illotis pedibus, & manibus ad eas tractādas accedere.* Ratio diuina, *ait Tertullianus,* in medulla est, non in superficie. & plerumque æmula manifestis: nec hæreses esse possent, si non & perperam Scriptu ræ intelligi possent. Multis etiam in locis obscuras Scripturas prouisum esse *non dubitat Augustin.* ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata plerumque vilescunt. *lib. 2. de doct. Chr. cap. 6. Et lib. contra Adimantum:* Aliquando apertè ponitur in Scripturis ipsa diuina authoritas, aliquando autem occultatur, vt & manifestis lector instruatur, & exerceatur obscuris, *cap. 17. Non possum hoc loco non monere, rem istam sussus à Procopio Gaz. eo. præfa. in Isa. elegātissimè & grauissimè tractari, quam Latinam factam percurrendā mihi aliquando dedit Ioannes Curterius, cuius anima pace fruatur, q. totum Commentarium iam edidit in Ecclesiæ vtilitatem.*

Lib. de resurrect. carn.

4. Quippe à Verbo Dei, & Spiritu] *Quando Spiritum sanctum simul cum Filio Dei sacrarum Scripturarum authorem asserit, planè eum esse naturā Deum omni sciū & omnipotentem agnoscit. Quod paulo post sequitur:* Non est mirum si in spiritalibus & cælestibus, & his quæ habēt reuelari, hoc patimur nos &c. *duplicem continet Hellenismum. Priorem,* habent reuelari, *pro,* reuelatione opus habent: *vel,* suo tempore reuelabūtur: *posteriorem,* hoc patimur nos, *pro,* hoc nobis vsu venit.

5. Quid enim] *De Nili incrementis, & eluuionibus, septem diuersas Philosophorum opiniones recitat Plutarchus lib. 4. de Plac. Philosoph. easdem examinat Plin. li. 5. cap. 9. Diodorus octo etiam numerum refert, quarum postremā solummodo probat, lib. 1. cap. 4. Suas coniecturas proponit Herodotus in Euterpe, quem in his garrire putat Strabo in 17. Nec vnde crescere incipiat Nilus, nec incrementi eius causas inueniri omnium meo iudicio, rectissimè scripsit Senec. lib. 4. natur. quæst.*

6. Sed & volantium] *De hirundinum recessu intelligit, quas vicinora loca petere, & apricos montium sequi recessus putat Plin. vbi nudas & deplumes sic quenter inuentas fuisse asserit lib. 10. ca. 24. Exprobrat Dominus Hebræis stupiditatem, qua iudicia sua non aduertebant proposito Ciconijs, Turturibus, Gruibus & Hirundinibus, quæ stata tempora recessus sui sagaciter nota, nec anteuertunt, nec prætereunt, Hierem. 8.*

7. Quid autem possumus] *Plutarchus quinq; diuersas sententias de Oceani fluxu & resluxu refert, quas satis innuit, quàm frigidè rei nodum soluerint Philosophi. Illos Soli & Lunæ tribuit Plin. lib. 2. cap. 97. quod & Aristoteli placuerat libr. 2. Meteo. Sacræ literæ ista hæc omnia diuinæ prouidentiæ ascribunt: quæ mirabiles elationes maris excitat, turbatq; profundum, & sonum fluctuum eius. Reliqua quæ subijciuntur exempla, ex Iob ca. 38. desumpta videntur.*

8. Si ergo & in rebus] *Cap. 46. signat vet. cod. Collegit autem non solum sacrarum Scripturarū verba, dilectos, phrases, et dicendi varias figuras obscuras esse, verùm etiā res quæ in his continentur et significantur: quod & post Irenæum etiam adprobant Orige. li. 7. contra Celsum, Ambrosius epistola 44. Hieronymus epistola ad Paulinum, Augustinus lib. 3. Confessionum cap. 5. libr. 11. cap. 2. ac epistola 3. & 119. Hoc ipsum quoque hæresiarcharum ministris tot Commentarijs secum dissidentibus, aduersus propriam de perspicuitate vtriusq; Testamenti iactantiam, contestantibus.*

9. Semper enim fides] *Fidem etiam in futuro seculo permanere non solus hic Irenæus affirmat, sed & Tertullia. his verbis:* Exhauriuntur linguæ, scientiæ, prophetiæ, permanent fides, spes, dilectio, &c. *Memineris fidem duo inuoluere, primò eam obscuriorem tempq; nam Patres scholastici vocarūt Latentiam obiectis; secundò inconcussam eam certitudinem, quæ omnem dubitationem procul repellit: hanc conditionem posteriorem in beatis spiritibus permanere rectè volunt hi authores: priorem verò minimè. Vel remanet quo ad habitum & ornatum: non quo ad actus & exercitium.*

10. Si ergo secundùm] *Cap. 47. signat. vet. cod.*

11. Et sine periculo] *Quatuor has voces habebat vet. cod. excusi omnes desiderabant.*

12. Antequam] *Origenes lib. 3. de principijs, testatur Ethnicos hac quæstione Christianos exercuisse: Si cœpit mundus ex tempore, quid faciebat Deus antequam mundus fieret? Otiosam enim dicere naturam Dei, otiosū simul est & absurdum, vel putare quod bonitas aliquando nihil fecerit, & Omnipotentia aliquando non egerit potentatum, &c. Postea verò concludit, Etiam, alios fecisse innumerabiles mundos antequam hunc visibilem conderet: quod Iudæorū fabulas Thalmudicas omnino resipit. Scribunt enim illic, Deum exercuisse se in exstruendis variis mundis: quos vbi condiderat, illicò destruebat, atque iterum instaurabat, quò ad hunc, quem nunc habemus mundum*

Thalmud. in Alphabet.

dum facere didicisset. Augustinus rectius censet, quæstionem velut responsione indignam, potius eludendam, vt quidam illam proponenti respondit: Alta scrutantibus gehennam parabat. *Seriò tamen dici potest: Dei summam bonitatem & potestatem nunquam obtorpuisse cessando. Semper enim Diuinitas extra omnem locum, in seipsa manens, sui contemplatione perpetuò beata, æterna, immutabiliq; intellectus ac voluntatis actione operabatur: & mundum quem mente concipiebat conspiciens, intelligentia pertractans, & voluntate deliberans, eum ipsum in tempore oportuno condere decernebat, atq; condidit cùm voluit. &c.*

13. Apoteles tos] *Id est, omnibus numeris absolutus atq; perfectus, quantum videlicet, ad species (quæ duntaxat de essentia eius sunt) attinet. Inde autem voluerunt Aristot. & Plin. κόσμον à Græcis appellari, id est, ornatū.*

14. Cogitate] *Cap. 48. habet ve. co.* Hæc autem] *Caput 49. vet. cod.* Deus autem] *Caput est 50. in ve. co.*

15. Labis fructum] *Billius Græcè:* ὑσερήματος

16. Aliud enim est] *Existimo eum velle, quoddam esse verbum internum, quod solo animo concipitur & retinetur: aliud externum quod ore profertur ac emittitur. Hinc enim Lactantius scribit li. 4. c. 9.* Melius Græci λόγον dicunt, quàm nos Verbum. λόγος enim & sermonem significat, & rationem. *Et Hieronymus ait,* λόγον *Græcis significare verbum, orationem, sermonem, rationem, modum, supputationem: nonnunquam & pro libro vsurpari à verbo* λέγω, *quod est, dico, siue colligo. Paulò post* quod excogitat, *pro,* eo excogitat; *demq;* propter spiritale, *loco,* per spiritale, *ex vet. cod. substituimus.*

17. Non de semel, sed per partes] *Græcè,* οὐκ εἰς ἅπαξ, καθάπαξ, *vel* ἀφ' ἅπαξ, *videtur legisse, id est, non vna vice, non cuncta simul. Gallicè,* Tout en vn coup.

QVOMODO DE EMISSIONIBVS EORVM *sermo compositus ostendit Patrem compositum, & non simplicem, nec vniformem.*

CAPVT XLVIII.

C DEus autem totus existens Mens, & totus existens Logos, quod cogitat, hoc & loquitur; & quod loquitur, hoc & cogitat. Cogitatio enim eius Logos, & Logos mens, & omnia concludens mens, ipse est Pater. [2] Qui ergo dicit mē tem Dei, & prolationem propriam menti donat, compositum cum pronunciat, tanquam aliud quiddam sit Deus, aliud autem principalis mens existens. Similiter autem rursus & de Logo tertiam prolationem ei à Patre donans, vnde & ignorat magnitudinem eius: porrò & longè Logon à Deo separauit, & Propheta quidē ait de eo, [3] Generationem eius quis enarrabit?] Vos autem generationem eius ex Patre diuinantes, & verbi hominum] per linguam factam prolationem transferentes in Verbum Dei, iustè detegimini à nobis] ipsis, quòd neque humana, nec diuina noueritis. [4] Irrationabiliter autem inflati, audaciter inenarrabilia Dei mysteria scire vos dicitis. Quandoquidem & Dominus ipse Filius Dei, ipsum iudicij diem & horam concessit scire solum Patrem, manifestè dicens, [5] De die autem illa, & hora nemo scit, neq; Filius, nisi Pater solus. Si igitur scientiam diei illius, Filius non erubuit referre ad Patrem, sed dixit quod verum est: neque nos erubescimus quæ sunt in quæstionibus maiora secundùm nos, reseruare Deo. Nemo enim super magistrum est. [6] Si quis itaque nobis dixerit, Quomodo ergo Filius prolatus à Patre est? Dicimus ei, quia prolationem istam, sine generationem, siue nuncupationem, siue adpertionem, aut quomodolibet quis nomine vocauerit, generationem eius inenarrabilem existentem nemo nouit, non Valentinus, non Marcion, neque Saturninus, neque Basilides, neque Angeli, neq; Archangeli, nec Principes, neq; Potestates, nisi solus qui generauit Pater, & qui natus est Filius. Inenarrabilis itaque generatio eius cùm sit, quicunque nituntur generationes & prolationes enarrare, non sunt compotes sui, ea quæ inenarrabilia sunt enarrare promittentes. Quoniam enim ex cogitatione & sensu verbum emittitur, hoc vtique omnes sciunt homines.

Isaiæ 53. 8.

Marc. 13. 32.

ANNOTATIONES.

1. Deus autem] *Hanc sententiam non semel repetit. Vult autem hoc capite, Deum cùm sit spiritalis, infinitū, & supercælestis substantia, omnino simplicem nullaque ratione compositum esse, quod & supra notatum est. Eos verò qui Ennœam, Nun, & Logon, id est, mentem cogitationem & Verbum eius nunc secernebant ab eo, mox cōfingebant, hisque diuersas emissiones ascribebant, compositioni illum subijcere, quod impium & insanum est.*

2. Qui ergo dicit] *Caput 51. signat vetus codex cum hoc argumento:* Ostensio quoniam Nus Logos, & Logos Nus: & Nus ipse est pater omnium.

3. Generationem eius] *Ex vetere codice,* enarrabit, *pro,* enarrauit: hominum, *pro,* hominis: & nobisipsis, *pro,* vobisipsis, *restituimus. Hoc porrò Isaiæ testimonium Athanasius ad Epictetum, Alexander*

Alex. ad Alexandrum Constantinop. et alij multò plures, ad æternam ineffabilemque Christi generationem referunt: alij ad temporalem, qua sine viro ex sanctiss. Virgine natus est. Hieronymus sapientissimè ad vtramque his verbis. Aut enim de Diuinitate intelligendum est, quòd impossibile sit Diuinæ natiuitatis nosse mysteria. Aut de partu Virginis, quòd difficulter possit exponi. *Plurimain hanc rem tradunt Eusebius libro quinto demonstrationis, cap. 1. Efrem lib. aduer. eos qui naturam Filij Dei scrutari volunt: Nazianzenus Orat. 3. de Theologia: Basilius orat. de Martyre Mamante: Hilarius libro secundo de Trinitate. Ambrosius denique libro de fide ad Gratianum ait:* Mihi impossibile est huius generationis scire secretum. Mens deficit, vox silet, non mea tantùm, sed & Angelorum. Licet scire quod Filius natus sit: non licet discutere quomodo natus sit. Illud negare mihi non licet, hoc quærere metus est.

4. Irrationabiliter] *Caput 52. signat codex vetus, cum hac epigraphe:* Quomodo Dominus quædam concedit Patri, & quæ causa est propter quam dicit horam à nemine altero cognosci, nisi à solo Patre.

5. De die autem illa] *De hoc dicemus proximo capite.*

6. Si quis itaque] *Gnosticorum impudentem temeritatem in scrutanda Verbi eterna generatione, quàto potest rationum & sententiarum pondere reprimit, quibus & ij absterreri deberent, qui de eadem non scripturis, sed Aristotelicis ratiocinationibus mixi audacter differunt, colligunt, definiunt, quæ Christiano silentio adorare præstaret. Longè maiore religione sacrum hunc mœrorem attigerunt antiquioris et sincerioris Theol. antistites.* De supersubstantiali secretissimaq; deitate, *ait Dionys. Areopag.* neque dicere quicquam, neque cogitare præsumendum est, aliter quàm sacra eloquia piè, admodumque castè nobis tradiderunt. *Et expositor Symboli apud Cyprianum:* Quomodo Pater genuerit Filium, nolo discutias, nec te curiosius inseras in profundi huius arcanum: ne fortè dum inaccessæ lucis fulgorem pertinacius perscrutaris, exiguumque ipsum, qui mortalibus diuino munere concessus est, perdas aspectum *Ac vt paucis multa contraham, Clemens epist. 1. ad Iacobum; Iustinus in Dial. Chrysosto. hom. 4. in Matthæum; Cyrillus libr. 1. thesauri cap. 5. Venantius in Symbolum post hunc nostrum Irenæum, Angelicis etiam mentibus inaspectabile, & incomprehensibile mysterium ipsum omnes constanter affirmant: quod plumbei, & verè σαρκινοι homunciones quidam, explorasse se, & explicasse sibi videntur.*

QVONIAM NON EST VERISIMILE *Verbum Dei tertiam habere à Patre emissionem.*

CAPVT XLIX.

[1]On ergo magnum quid inuenerunt, qui emissiones excogitauerunt: neque absconditum mysterium, si id quod ab [omnibus] hominibus intelligitur, transtulerunt in vnigenitum Dei Verbum: & quem inenarrabilem, & innominabilem vocant, [2]hunc quasi [ipsi] obstetricauerint, [primæ generationis] eius prolationem & generationem enunciant, adsimilantes eum hominum verbo emissionis. Hoc autem idem & de substantiæ materia dicentes, non peccauimus, quoniam Deus eam protulit. Didicimus enim ex Scripturis, principatum tenere super omnia Deum. Vnde autem, vel quemadmodum emisit eam, neque Scriptura aliqua exposuit, neque nos [3]fantasmari] oportet, [ex opinionibus] proprijs infinita coniicientes de Deo; sed agnitionem hanc concedendam esse Deo. Similiter autem, & causam propter quam cùm omnia à Deo facta sint, quædam quidem transgressa [sunt,] & absscesserunt à Dei subiectione; quædam autem, imò plurima, perseuerauerunt & perseuerant in subiectione eius qui fecit: & cuius naturæ sunt, quæ transgressa sunt, cuius autem naturæ quæ perseuerant, * credere oportet Deo & Verbo eius, cui & soli] dixit, *Psal. 109. 2.* Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos [4]suppedaneum pedum tuorum. Nos autem adhuc in terra conuersantes, nondum adsidentes throno eius. Et si- *1. Cor. 2. 10.* nim Spiritus Saluatoris, qui in eo est, scrutatur omnia, & altitudines Dei, sed quantum ad nos diuisiones gratiarum sunt, & diuisiones ministeriorum, & [5]diuisiones] operationum, & nos super terram: quemadmodum & Paulus ait, Ex parte quidem cognoscimus, & ex parte prophetamus. Sicut igitur ex parte cognoscimus, sic & de vniuersis quæstionibus concedere oportet ei, qui ex parte nobis præstat gratiam. Quoniam quidem *Matt. 25. 24.* transgressoribus, ignis æternus præparatus est, & Dominus manifestè dixit, & reliquæ demonstrant Scripturæ. Et quoniam præscijt Deus hoc futurũ, similiter demonstrant Scripturæ, quemadmodum & ignem æternum his qui transgressuri sunt, præparauit ab initio: ipsam autem causam naturæ transgredientium, neque Scriptura aliqua retulit, nec Apostolus dixit, nec Dominus docuit. Dimittere [itaque] oportet agnitionem hanc Deo, quemadmodum & Dominus horæ & diei, nec in tãtum periclitari, vti Deo quidem concedamus nihil, & ex parte accipientes gratiam: in eo autem conquirimus quæ sunt super nos, & in quæ attingere nobis non est, nec in tantam audaciam venire vti

A vti *pendamus Deum, & quæ nondum inuenta sunt, quasi iam inuenerimus per emissionum vaniloquium, ipsum omnium factorem Deum, & de defectione, & ignorantia asserere substantiam habuisse, & sic impium aduersus Deum fingere argumentum.

[6]Post deinde nullum habent testimonium eius figmenti, quod recens ab eis adinuentum est, aliquãdo quidem per numeros quoslibet, aliquando autem per syllabas, nonnunquam autem & per nomina: est autem quando, & per eas quæ in literis sunt literas, aliquando autem & per parabolas non rectè exolutas, vel per suspiciones quasdam cõsistere conari eam fabulosam enarrationem quæ sit ab eis effictícia.]7 Etenim si quis exquirat causam, propter quam in omnibus Pater communicans Filio, solus scire & horam, & diem [à] Domino manifestatus est, neque aptabilem magis, neque decentiorẽ, nec sine periculo alteram, quàm hanc inueniat in præsenti, quoniam * cùm solus verax magister est Dominus, vt discamus per ipsum, super omnia esse Patrem. Etenim Pater, ait, maior me est, & secundùm agnitionem itaque præpositus esse Pater annunciatus est à Domino nostro, ad hoc vt & nos, in quantum in figura huius mundi sumus, B perfectam scientiam, & tales quæstiones concedamus Deo: & ne fortè quærentes altitudinem Patris inuestigare, in tantum periculum incidamus, vti queramus, an super Deũ alter sit Deus. Si autem quis amans contentionem, contradictor fuerit his quæ à nobis dicta sunt, & his quæ ab Apostolo relata sunt, quoniam ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus, putet se non ex parte, sed vniuersaliter vniuersam cœpisse eorum quę sunt agnitionem, Valentinus aliquis existens, aut Ptolemæus, aut Basilides, vel aliquis eorum qui altitudines Dei exquisisse se dicunt; non in ea quæ inuisibilia sunt, vel quæ ostendi non possunt, cum inani iactantia decorans semetipsum, plus quàm reliquos se agnouisse glorietur: sed causas eorũ quæ in hoc sunt mundo, quas nos non noscimus, vtputa numerum capillorum capitis sui, & de his [qui] quotidie capiuntur passeres, & de reliquis non prouisis à nobis, diligenter exquirens, & à Patre discens annuntiet nobis, vt ei de maioribus quoque credamus. Si autem [ea] quæ in manibus sunt, & ante pedes, & in oculis, & terrenis, & præcipuè dispositionem capillorum capitis sui, nondum sciunt ij qui sunt perfecti: quemadmodum eis de his spiritalibus, & supercælestibus, & de his quæ sunt * ad Deum vana persuasione confirmant, credemus? Et tãtùm quidem, C & de numeris, & de nominibus, & de syllabis, & quæstionibus eorum quæ sunt super nos, & de eo quod impropriè exponunt parabolas, à nobis sit dictum, quandoquidem à te plura dici possint.

ANNOTATIONES.

1. Non ergo magnum] *Colligit nec ingenij, nec reconditi mysterij esse humanas emissiones Deo tribuere: materiam omnium à Deo conditam: multaque Diuinæ sapientiæ commendanda esse. Multa porrò ex vet. cod. restituimus, quæ (vt alibi ferè semper) virgulis inclusimus. Cæterum hoc loco prætermittere nec potui nec debui, Philippum Melanthonem à Schlusselburgio aliisque Lutheranis summistis traduci, quod Basilidis, Marcionis, & reliquorum veterum hæreticorum, quos Irenæus superioribus duobus cap. atque præsenti coarguit, stultissima aduersus æternam Filij Dei generationem somnia reparare nisi fuerit, scribens in Misnico corpore doctrinæ, pag. 310. Illum esse natum cogitatione Patris. Non potest Ecclesia, inquiunt, hanc opinionem pro articulo fidei tolerare. 1. Quia nullum manifestum Scripturæ testimonium pro ea re habetur. 2. Quia est somnium non tantum stultæ rationis ac philosophiæ, sed etiam veterum hæreticorum. 3. Quia in primitiua Ecclesia hic error est grauissimè damnatus, vt ex Irenæo apparet. 4. Qui a non procul discedit à Samosateni & Serueti impia speculatione, qui dixerunt, Verbum Patris esse cogitationem euanescentem. 5. Ex hoc sequuntur multa impia. Nam si cogitatio Patris, est ὑποστασις separata, cur non & Filij & Spiritus sancti? 6. Si separes à Patris persona eius substantiales cogitationes, quid in persona remanebit, nisi inane nomen? 7. Humana ratio non potest certò statuere, quomodo ex aut pulex generetur: quæ est ergo temeritas, de æterno Dei Filio sic statuere? Hactenus illi, nec admodum malè. Atque vtinam sic tam Lutheri sui, quàm eiusdem Philippi reliquos omnes errores ad sanctissimæ antiquitatis regulam, & primitiuæ Ecclesiæ trutinam diligenter & fideliter examinarent: ita enim & seipsos, & innumeros alios à fœdissimis hæresibus eluerent, et ab æternis supplicijs, quæ pro certo cunctis hæreticis & schismaticis parata sunt, liberarent.* Iren. Theol. lib. 2. cap. 6.

2. Hunc quasi ipsi] *Ita vetus cod. excusi habebant,* hunc quasi ipsum obstetricauerint primi, & generationis eius, &c.

3. Fantasmari] *Locus iste hactenus plurimos torsit, alijs* fastos mori, *alijs* factos morti, *legendum suspicantibus: restituam nunc puto ex vet. cod. germanam lectionem,* Neque nos fantasmari oportet ex opinionibus proprijs, *sic enim vetus interpres Græcum φαντάζεσθαι reddere studuit. Expunximus* fastos mori, exponi omnibus.

4. Suppedaneum] *Sic legit etiam Cyprianus libro secundo aduersus Iudæos, capite vigesimo sexto, Græcè* ὑποπόδιον.

5. Et diuisiones] *Expunximus* diuisio nos.

6. Post deinde] *Quæ hic refellit de numeris, literis, & syllabis recitauit libro primo, capite decimo & vndecimo. Docet autem nullum extare in Scripturis testimonium, quo possint affirmare figmenta sua per literas, syllabas, vel numeros ex his deductos. Paulò post,* est autem quando *etc. dicitur Græca phrasi, pro,* interdum autem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

7. Etenim si quis exquirat] *Existimarunt nonnulli his verbis beatum Irenæum Christo Domino ignorantiam simpliciter tribuere, qui certè lapsus esset, magis condonandus ei qui ardore retundendæ impietatis Gnosticorum, qua supra Patres, Apostolos, Prophetas, imò & Christum ipsum sapere sese iactabant, hoc minus cautè dixisset, quàm procaciter & odiosè exagitandus. At mihi longè aliud videtur. Qui enim fieret vt Christo nunc ignorantiam assingeret, qui toties in superioribus Gnosticos impietatis reos egit, quòd Sophiam & Monogenem Patris, ignorantiæ passionibus subjicerent? Aut quomodo hic ignorationis tenebris inuolueret eum, quem tanto feruore Deum deorum, & Dominum omnium; Patri omnino æqualem & coæternum; plusquàm Solomonem & Ionam; viuorum & mortuorum iudicem passim inculcat?*

Ergo tantùm vult Christum dici postremi notitiam, qua de agitur, ad Patrem referre: sicut opera, vt iam, imò & Deitatem ipsam ab eodem æterna generatione accepisse palam profitetur; vt sapere nos doceat ad sobrietatem, neque erubescamus difficilium quæstionum labyrinthos Deo reseruare. Hanc Irenæi mentem esse mecum, arbitror, iudicabit, quisquis piè, accuratè, & nullis errorum passionibus in transuersum actio animo, superiora eius scripta cum præsentibus expenderit.

Caterùm, sententiam eam qua videtur Marcus horam & diem iudicij Christum æque ac Angelos latere voluisse, Ariani olim torquebant, vt ipsum creaturam esse, & neutiquam Patri homoousion asserrent, quemadmodum Athanasius & Hilarius referunt. Photinus quoque apud Vigilium martyrem, Christum pernegat Deum esse, quòd diem iudicij se ignorare fateretur. Ignotas quosdam hæreticos inde nominatos tradit Isidorus, quòd Christo diei iudicij ignorantiam impingerent. Ne verò a superioribus Gnosticis latum vnguem discederent posteriores, Caluinianos eò impietatis progressos legit ætas nostra, vt Christo Iesu, Deo, & homini, Saluatori nostro, ignorantiam rerum multarum tribuant. Ipsum enim vt corpore, sic & animo adoleuisse *vult Brentius*. Fabrum idiotam *Osiander vocat*. Communi hominum ignorantiæ *subjecit Rodolphus Gualtherus*. Non habuisse omnem scientiam ab initio (vt somniant Papistæ) sed per gradus, *blatterat Molinæus*. Ita ignorasse, vt disceret ipse atque erudiretur more hominum, *non erubuit scribere Gallasius Annotationibus in hunc Irenæi locum.*

An non hoc est παιδάριον *illud, id est, fallax & suppositum commentum Gnosticorum, quo somniabant Christum sub ferula præceptoris Alphabetum didicisse, vt lib. 1. cap. 17. Irenæus retulit? Sed præstat hæc viperarum gemmina telis ijs conficere, quibus olim Arianos Hilarius:* An credibile, *ait*, vt aliquid ex omnibus nesciat, qui omnibus ad id quod sunt, atq; erunt autor est? Si omnia per Christum, & in Christo, & ita per ipsum, vt omnia in ipso sint, id quod neque extra eum, neque non per eum est, quomodo non etiam in scientia eius sit? Cogitationes humanas, non tantùm præsenti motu incitatas, sed etiam instinctu futurę volùtatis agitandas Christus non ignorat, Euangelista testante: Sciebat Iesus ab initio qui essent non credentes, & qui esset traditurus eum. De eo scriptum meminerimus: Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes. Et illud: Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & omnia in ipso reconciliari. Christus ad decrit, & aduentus sui diem ignorat? Dies suus est. Secundùm Apostolum, & ignoratione eius detineri intelligendus est: Humanę naturæ quod agere dissiniunt, præsciunt, & sequitur gerendorum conditio, voluntatem agendi: Deus verò natus, quod in se, & per se est, nescit? Non patitur in nobis doctor gentium Paulus, hanc impij erroris professionem, vt ignorasse aliquid vnigenitus Deus existimetur, ait enim: in eo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi.

His Hilarij verbis, addo grauissimum Augustini iudicium: Ignorantiam, *inquit*, nullo modo crediderim fuisse in infante illo, in quo Verbum caro factum est, vt inhabitaret in nobis: nec illam ipsius animi infirmitatem in Christo paruulo fuerim suspicatus, quam videmus in paruulis.

Latinis duobus totidem Græci ætate superiores, nec pietate aut doctrina inferiores, accedant. Iustinus martyr ἀπροσδιόριστον τῷ Χριστῷ ἄγνοιαν, ἀειμάθειαν, Christo ignorantiam tribuere, impium esse. Et Clemens Alexand. Christus hodie regeneratus, iamne est perfectus, an, quod est absurdissimum, ei aliquid deest? Sed si ita est: vt aliquid discesset opus fuit. Sed eum cùm Deus esset, nihil didicisse fuit consentaneum. *libr. 1. padag. cap. 6. & 11.*

Superest igitur vt cum beato Petro, apud Clementis recog. credamus, Christum ideo se diem & horam nescire professum, vt totum reuocaret ad Patrem. Aut cum Hilario, eo sensu quo vt clamorem Sodomæ & Gomorrhæ resciret descendisse dudum dixerat. Aut cum Augustino & Basilio intelligamus, quia hoc vtiliter occultabat discipulis, nescientem se dixit, quia non conferret hominibus tunc iudicij tempus audire, quos nescientes occultando faciebat. Hieronymus particulam, neque filius, *in quibusdam exemplaribus Latinis additam fuisse, eamque Græca, maximè Pierij & Adamantij ascripta non habere testatur, commentar. in 24. Matth. quæ ne ab Arianis adiecta fuerit, multis non leuem suspicionem fortè injiciat. Lutheranis porrò hunc errorem propugnantibus ipsum Lutherum oppono, M. Stifel de hoc percunctanti respondentem:* Christum etiam secundùm humanitatem bene nouisse tempus iudicij. Nescire autem debere ad aperiendum hominibus, quoniam non ideo missus erat. *Hæc refert Rebenstock tom. 1. colloquiorum pagina 50. Caluinianis secum repugnantem obiecti Caluinum, Dialogo 4.*

Ter. 4. contra Arian. Lib. 9. de Trin.

Hom. 19. in Luc. Coniectura 4. de fine mundi. Hom. 112. in Marc. In Harmon.

Lib. 9. de Trin.

DE NA-

DE NATVRA ANIMÆ, QVONIAM SECVNDÙM illorum sermonem, cùm animæ seruentur, necesse est & corpora participare salutem.

CAPVT L.

[1] Reuertamur autem nos ad reliqua quæ sunt eorum argumentationis. In cõsummationem enim dicentes ipsorum Matrẽ intra Pleroma regredi, & recipere sponsum suum Saluatorem: se autem quoniam spiritales esse dicunt, exspoliatas animas, & spiritus intellectuales *factas sponsos futuros spiritalium Angelorum. Demiurgum autem,* quoniam animalem dicunt, in Matris locũ cessurum. [2] Iustorum autem animas requiescere in medietatis loco, psychicè dicentes similia ad similia cõgregari, spiritalia ad spiritalia, materialia [autem] in materialibus perseuerare, contraria sibi diffiniunt, animas iam non propter substantiam, in medietatem ad similia dicentes succedere, sed propter operationem, iustorum quidem dicentes illuc succedere, impiorum autem remanere in igne. Si enim propter substantiam omnes succedunt animæ in refrigerium, & in medietate sunt omnes, secundùm quod sunt animæ, cùm sint eiusdem substantiæ, & superfluum est credere, [3] superflua autem & discessio Saluatoris. Si autem propter iustitiam, iam nõ propter id quod sint animæ, sed quoniam sunt iustæ. Si autem animæ quæ perituræ essent inciperent, nisi iustæ fuissent, iustitia potens est saluare & corpora, quæ vtiq; non saluabit, quæ & ipsi participauerunt iustitiæ. Si enim natura & substantia saluat, omnes saluabuntur animæ: si autẽ iustitia & fides, quare non saluet ea quæ similiter cum animabus in corruptelam *incidere incipiunt corpora? Aut enim impotens, aut iniusta apparebit [in] huiusmodi iustitia, si quædam quidem *saluat propter suam participationem, quædam autem non.

Vetus Codex

videre

saluari

ANNOTATIONES.

1. Reuertamur] *Vetus Codex hîc signat caput 53. cum hoc argumento:* De natura animæ. *Quæ verò refellit; recensuit libro primo, non longè à medio capitis primi. Tradit autem mera figmenta esse, quæ de Matre in Pleroma redeunte, & animali Demiurgo nugabantur.*

2. Iustorum autem animas] *Docet animas iustorum non saluari propter ea quod sunt spirituales substantiæ, pari etenim iure omnes seruarentur, nullæque æternis ignibus adiudicarentur. Saluabuntur autem propter fidem, iustitiam, & operas iustas: quæ quoniam cum corporibus & per corpora sua ijs incubuerunt, & ipsa quoque seruari necesse est, dicente Filio Dei:* Qui bona fecerunt procedent in resurrectionem vitæ. *Errat itaque, vt piè docet Augustinus, qui putat quando ad iudicium Dominus venerit, non iudicari hominem secundum opera sua, qui iam per ætatem vti potuit libero voluntatis arbitrio. Ait enim Scriptura:* Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum: gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum. Referet vnusquisque propria corporis sui prout gessit, siue bonum siue malum, &c. *Hæc rogo, diligenter obseruent solius fidei assertores.*

Rom. 5.

Apoc. 17.

Rom. 2.

1. Cor. 5.

3. Superflua autem & discessio] *Billius:* Hoc loco excuti mihi non potest, quin pro, discessio, reponendum sit, descensio, κάθοδος. *Hoc enim vult Irenæus, Si non ob virtutem, sed ob substantiam salus animis humanis comparetur, mihil esse necesse, quamobrẽ quispiam fidem suscipiat: imò etiam nullam causam fuisse, cur Christus in terram descenderet: cùm & citra fidem, & citra Christi descensum, salutem omnes animæ cõsequuturæ sint, cùm sint vnius eiusdemq; substantiæ omnes. &c. Infra multa sunt ita ægra, vt nisi melioris exemplaris adiumento sanari vix possint.*

DE OSTENSIO QVOD ANIMÆ EORVM SECVNDÙM suas regulas, siue argumentum, non possunt participare salutem.

CAPVT LI.

[1] Via enim in corporibus perficiuntur ea quæ sunt iustitiæ, manifestum est. Aut vniuersæ itaque animæ necessariè succedent in medietatis locum, & iudicium nusquam: aut & corpora quæ participauerunt iustitiæ cum animabus, quę similiter participauerunt, obtinebunt refrigerij locum. Siquidẽ potens est iustitia, illuc transducere ea quę participauerũt [ei,] & vērus, & firmus [2] emerget de resurrectione corporum sermo; quem quidem credimus nos: quoniam & mortalia corpora nostra custodientia iustitiam resuscitans Deus, incorrupta & immortalia faciet. Deus enim melior est quàm natura, habens apud semetipsum velle, quoniam faciet. Deus enim melior est quàm natura, habens apud semetipsum velle, quoniam bonus est: & posse, quoniam potens est: & perficere, quoniam diues & perfectus est.

ANNOTATIONES.

1. Quia enim] *Corpora Sanctorum eundem cum animis locum refrigerij participatura ostendit, eò quod iustitiæ operibus, & ipsa participarint. Idem argumentum sequitur Tertullianus, vt fusiore sic vehementiore stylo:* Lib. de resu. eius. Dum caro nostra, *inquit*, ministra & famula animæ deputatur, consors & cohæres inuenitur; si temporalium, cur non & æternorum? &c. *Vsum porrò huius loci aperit his verbis Cyrillus Ieros. Catech. 4.* Modestè vt tractes corpus hoc te moneo: & cognosce, quod cum corpore resurges ad iudicium.

2. Emerget] *Ita vetus cod. excusi* & integer, *quod expunximus.*

QVONIAM IN NVLLO POTEST INTERIOR illorum homo supergredi Demiurgum.

CAPVT LII.

[1]I autem quoniam omnia contraria sibi dicunt, non omnes animas in medietatem succedere definientes, [sed] solas quæ sint iustorum: naturaliter enim & secundùm substantiam emissa esse tria genera dicunt à Matre. [Primum quod] quidem sit de aporia, & tædio, & timore, quod est materia: alterum autem de impetu, quod est animale: quod autem enixa est secundùm visionem eorum qui circa Christum sunt Angeli, quod est spiritale. Si igitur illa quæ enixa est omni modo intra Pleroma ingrediuntur, quoniam spiritale est: quod est autem materiale, residet deorsum: quoniam est materiale, & exardescente eo qui inest ei igne, consumetur in totum, animale quare non totum in medietatis locum cedet, in quem & Demiurgum mittunt? [2] Quid autem est illud quod cedet eorum intra Pleroma? Animas enim in medietatem perseuerare dicunt; corpora autem, quoniam materialem habet substantiam, in materiam resoluta ardere ab eo qui in ea est ignis. Corpore autem ipsorum corrupto, & anima remanente in medietate, nihil iam relinquetur ex homine quod intra Pleroma cadat. Sensus enim [hominis] mens, & cogitatio, & intentio mentis, & ea quæ sunt huiusmodi, non aliud quid præter animã sunt: sed ipsius animæ motus, & operationes, nullam sine anima habentes substantiam. [3] Quid ergo adhuc erit eorum quod succedit in Pleroma? Et ipsi enim in quantum quidem * anima sunt, remanent in medietate, in quantum autem corpus, cum reliqua materia ardebunt: & his sic se habentibus, super Demiurgum se ascendere dicunt insensati: & secundùm hoc quidem, se meliores pronuncient illo Deo qui cælos, & terram, & maria, & omnia quæ in eis sunt fecit, & ornauit. Et semet quidem spiritales esse volunt inhonoratè, cùm sint carnales propter tantam suam impietatem. Qui autem fecit Angelos suos spiritus, & induitur lumine quemadmodum pallium, & velut in manu tenet gyrum terræ, [4] ad quem] inhabitantes eam, velut locustæ sunt deputati.

Animæ facultates nõ sentaliud ab illa.

Psal. 103. 5. Isai. 40. 22.

ANNOTATIONES.

1. Hi autem] *Caput 54. habet vet. cod. cum hac epigraphe:* Quoniam secũdum illorum sermonem, cùm animæ seruentur, necesse est corpora participare salutem. *Quæ verò hoc capite arguit, habentur lib. 1. cap. 1.*

2. Quid autem est] *Caput est 55. in vet. cod. cum argumento cap. 51.*

3. Quid ergo adhuc] *Capitis 56. initium est in vet. cod. cum argumento cap. 52.*

4. Ad quem] *Deleuimus*, atque *auth. vet. cod. consentiente Bibliorum contextu: vt circa initium capitis pro* quando, *reposuimus*, Primùm quod.

*QVONIAM NON EST VERISIMILE hos quidem spiritales esse, Demiurgum autem animalem.

CAPVT LIII.

[1]ET vniuersæ spiritalis substantiæ Demiurgum & * Dominum animalem esse dicentes, indubitatè & verè suam ostendunt insaniam: & velut verè de tonitruo percussi, [2] super eos qui fabulis referuntur Gigantes, extollentes * sententiam aduersus Deum, præsumptione [3] vana] & instabili gloria tumidi, quibus vniuersæ terræ * elleborum non sufficit ad * expurgandum, vti euomant tantam suam stultitiam. [3] Meliorem] enim ex operibus oportet ostendi. Vnde igitur semetipsos ostendunt Demiurgo meliores, (vti & nos ad impietatem, propter necessitatẽ sermonis

* Deum

* sententiam

* expurgandum

* vomendo

A sermonis deuergamus, Dei & insanorum hominum comparationem facientes, & in argumentationem eorum descendentes, sæpè per propria ipsorum dogmata arguentes eos: sed nobis quidem propitius sit Deus: non enim [illis] cum comparantes, sed arguentes, & euertentes illorum insaniam, dicimus hæc) ad quos stupescunt multi insensatorum, quasi plus aliquid ipsa veritate ab eis possent discere? Et illud quod scriptum est, Quærite, & inuenietis, ad hoc dictum esse interpretantur, vti super Demiurgum semetipsos adinueniant maiores, & meliores * vocant esse semetipsos quàm Deũ, & semetipsos spiritales, Demiurgum autem animalem: & propter hoc, superascendere eos super Deum: & se quidem intra] Pleroma cedere, Deum autem in medietatis loco. [6] Ab operibus itaque ostendant semetipsos Demiurgo meliores. Non enim in eo quod dicitur, sed in eo quod est, melior ostendi debet. Quod igitur opus monstrabunt per semetipsos à Saluatore, siue à Matre ipsorum factum, aut maius, aut splendidius, aut rationabilius his quæ facta sunt ab hoc qui hæc omnia disposuit? Quos cælos firmauerunt? quam terram solidauerunt? quas emiserunt stellas? vel quæ luminaria lucidauerunt? quibus autem circulis infrænauerunt ea? vel quas pluuias, vel frigora, vel niues, secundùm tempus, & secundùm vnamquamque regionem aptabilia adduxerunt terræ? Quem autem calorem & siccitatem è contrario apposuerunt eis? aut quæ flumina abundare fecerunt? quos autem [7] eduxerunt] fontes? quibus autem floribus & arboribus adornauerunt eam quæ est sub cælo? vel quam multitudinem animalium formauerunt, partim quidem rationabilium, partim autem irrationabilium vniuersorum forma ornatorum? & reliqua omnia quæ per virtutem Dei sunt constituta, & sapientia eius gubernantur, quis poterit] per singula enumerare, vel inuestigare magnitudinem sapientiæ eius qui fecit Dei? Quid autem illa quæ super cælum, & quæ non prætereunt, quanta sunt, Angeli, [Archangeli,] Throni, Dominationes, Potestates innumerabiles? Aduersus quod igitur vnum opus ex his semetipsos è contrario constituunt? Quid tale ostendere habent per semetipsos, vel à semetipsis factum, quando & ipsi huius factura & plasmatio sunt? Siue enim Saluator, siue Mater ipsorum (vt propria ipsorum dicamus, per suа ipsorum propria mendaces eos arguentes) vsa est hoc] vt dicunt, ad faciendum imaginem eorum quæ intra Pleroma sunt, & contemplationis vniuersæ quam vidit circa Saluatorem, tanquam meliori hoc, & aptabiliori ad faciendam voluntatem suam per eum vsa est: tantorum enim imagines nequaquam per inferiorem, sed per meliorem deformauit.

* Deum

B

C

D

ANNOTATIONES.

1. Et vniuersæ] *Colo tantùm dirimenda à calce superioris capitis, mihi videtur prior hæc sententia.*

2. Super eos qui fabulis referuntur Gigantes] *Gigantes quidem fuisse conuenit inter sacros & prophanos vniuersos authores: sed quia de illorum ortu & proceritate magna est dissensio, paulò altius repetita hæc annotare libuit. Fabulatur Hesiodi Theogonia, illos è terra Vrani sanguine respersa natos, cùm ei Saturnus filius verenda abscidisset; cui assentit Diodor. libro quarto. Homines patres, eosdem non habuisse tradere librum nomine Enoch eunlgatum, ob idq; suppositititium rectè à prudentibus iudicatum fuisse, 15. de Ciuit. Dei, cap. 23. docet Augustin.* Igitur secundùm Scripturas canonicas, *subiicit idem,* Hebræas atque Christianas, multos Gigantes ante diluuium fuisse, terrigenę societatis hominum ciues, dubium non est. Nec mirandum quod de filijs Seth nasci potuerint, cũ hinc ostendere vellet Creator, non solùm pulchritudines, sed & magnitudines corporum, non magni pendendas esse sapienti. *Et quæst. 4. in Genes. facilè credituri scribit, grandes & fortes ex mulieribus nasci potuisse*, quia & post diluuium quidem tales reperti fuerint, & quod quædam corpora virorum & fœminarum, ad incredibilem modum ingentia sæculo suo extiterint. *His adijcit Cyrillus, deformitate illa vultus, & vastitate monstrosa corporis, iram diuinam sceleribus hominum vindicasse. Theodoretus audiens Scripturam diuinam dicentem de Enach, quòd à Gigantibus oriundus erat; & Og ferreum cubile nouem cubitorum longitudinem, & latitudinem quatuor habere; exploratores item narrantes instar locustarum se fuisse in conspectu illorum; & dicentem Dominum: Tradiderunt Amorrhæum, cuius altitudo erat tanquam cedri, & robustus, vt quercus: optimo iure opinatur fuisse quosdam prægrandes homines. Nec puto aberrare Iosephum, cùm propter corporum magnitudines atque formas, in nullo alijs hominibus proximas, cæteris vltra modum admirabiles illos extitisse scribit, libro quinto, Antiq. Hebræi alij eos* Nephilim, *id est, cadentes dictos putant, quòd homines illorum conspectu timore oppressi, caderent; vel quia in diluuio (quod propter eorum execrabiles & nefarias libidines immissum rectè asserit Berosus) ceciderunt, vt de illis dicat Iob cap. 26. Gigantes gemunt sub aquis; vel quod ruina magna caderent obstaturæ proceritatem. Atque hæc de ortu & proceritate eorum.*

Cæterùm, conatus illorum narrant prophani scriptores, fuisse, vt tres maximos montes Olympum, Ossam, Pelion aggererent, sperantes se hoc modo facilè sibi viam munituros, qua ad ætheream sublimitatem euaderent, superis bellum inferrent, Iouemque cælo deturbarent: sed misso fulmine ipsos periisse. Inde natum prouerbium: γιγάντων ἀπόνοια, *Gigantum arrogantia, in eos qui temerè res non tentandas, vt aduersus Deum, pietatem, ius, & æquum moliuntur, quod inauspicato semper illis recidit. His igitur admodum appositè, Gnosticos similes dicit Iren. ac deinceps hæreticos omnes qui Deo rebelles gaudent errore suo, & tunc gloriantur, quando Ecclesiæ contumeliam fecerint, Origen. homil. 7. in Num. & Hieronym. in 24. Isaiæ.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

3. Vana] *Ita pro* vani *suppoſuimus author. veter. codic.*

Lib. 2. c. 3. Lib. 4. 4. Elleborum] *Ellebori duo genera faciunt Plin. & Dioſco. candidum, quo vomitiones ciuntur, ſtomachus & ſuperior venter purgantur: & nigrum, quo aluus inferior diluitur. Vtrumque autem aduerſus melancholiam remedium efficax habere, capitis mentiſque leuare vitia antiquis perſuaſum fuit, indeque inſanientes, mentéque parum conſtantes,* ἐλλεβόρους δέκα, *id eſt, elleboro opus habere dicti ſunt.*

5. Meliorem enim] *Cap. 57. ſignat cod. vetus, cuius authoritate* melior *deleuimus.*

6. Ab operibus itaque] *Iure optimo non tantùm Demiurgo inferiores, ſed ne digni quidem qui Apoſtolicorum calceorum corrigiam ſoluerent eos eſſe coarguit, cùm nec vitæ puritate, nec operatione miraculorum vllo modo eorum dogma fulciretur. Eodem pacto*

Lib. Præſcript. *conficit illos poſtea Tertullian.* Probent ſe, *ait,* nouos Apoſtolos, eadem ſigna edant Volo igitur & virtutes eorum proferre, niſi quod agnoſcam & maximam virtutem illorum, qua in peruerſum Apoſtolos æmulantur. Illi enim de mortuis viuos faciebant; iſti de viuis mortuos faciunt. *Hoc pacto & Auguſtin. Manichæos alioquitur:* Si nec Scripturarum authoritatis antiquitas, nec miraculorum poteſtas, nec morum ſanitas, nec rationis veritas, vos aſſerit: abite confuſi, & redite confeſſi, &c. *De miraculis poſteriorum Gnoſticorum, id tantùm adijcere viſum eſt, quod anno Domini 1526. ſcripſit Eraſm. Roter. in Diatriba de lib. arb.* Apoſtoli, *ait,* quoniam excutiebant viperas, ſanabant ægrotos, excitabant mortuos, impoſita manu dabant dona linguarum: ita demum creditum eſt, & vix creditum eſt illis paradoxa docentibus. Nunc cùm iuxta communem opinionem adferant penè Paradoxotera, nullus illorum adhuc extitit, qui vel equum claudum ſanare potuerit *De his rurſus cap. 56.*

Lib. 2. c. 3. mal. cap. 6.

7. Eduxerunt] *Expunximus* adduxerunt, *auth. vet. cod.*

OSTENSIO QVOD NON SIT ANIMALIS Demiurgus.

CAPVT LIV.

ERant enim & ipſi tunc, ſicut [ipſi] dicunt, exiſtentes conceptio ſpiritalis ſecundùm contemplationem eorum qui erga Pandoram ſunt ſatellites diſpoſiti. Et [ſiquidem] vacui perſeuerabant, nihil per eos perficiẽte Matre, vel per Saluatorem, inutilis conceptio, & ad nihilum apta: nihil enim per eos apparet factum. Qui autem emiſſus eſt, ſecundùm eos Deus, inferior ipſis exiſtens, ſecũdùm argumentationem eorum (animalem enim eum eſſe volunt) in omnia operator, & efficax, & aptabilis fuit, vti per eum omnium imagines fierent: & non tantùm quæ videntur hæc, ſed [&] inuiſibilia, Angeli, Archangeli, Dominationes, Poteſtates, & Virtutes, per hunc omnia facta ſunt, videlicet velut per meliorem, & qui poſſit voluntati deſeruire. Nihil autem per hos Matrem apparet feciſſe, quemadmodum & ipſi confitẽtur, vti iuſtè quis æſtimet eos abortum fuiſſe malè parientis Matris ipſorum. Nonenim obſtetrices eam obſtetricauerunt, & propterea velut abortiuum proiecti ſunt, in nihilum vtiles, ad nullum opus facti [2] Matri.] Et ſemet meliores vocant eo per quem tanta & talia facta [ſunt,] & diſpoſita, quando & per ſuam argumentationem per quam inferiores multum inueniuntur. Ac velut duo ferramenta operaria, vel organa duo cùm ſint, ex quibus alterum quidem ſemper in manibus, & in vſu artifex habeat, & per illud faciat quanta [velit,] & oſtendat artem, & ſapientiam ſuam: alterum autem vacuũ atque otioſum perſeueret, & ſine operatione, per quod nihil omnino apparet faciens artifex, & in nullam actionem eo vtens: deinde dicat quis inutile hoc & vacuum atque otioſum melius eſſe, & pluris illo quo vtitur in opere per quod & glorificatur ipſe artifex: hic igitur hebes eſſe iuſtè arbitrabitur, qui ſit talis, & mentis ſuæ non compos. [3] [Sic] autem & hi ſemet ſpiritales, & meliores dicentes, & Demiurgum animalem, & propter hoc ſuperaſcendere, & intra Pleroma penetrare ad viros ſuos, ſunt. n. fœminæ,] quẽadmodum ipſi confitentur: Deum autem inferiorem, & propter hoc manere in mediterate, & huius nullam oſtenſionem afferentes. Qui enim melior eſt, ex operibus oſtenditur. Omnia enim opera à Demiurgo facta ſunt: per ſemetipſos autem nihil dignum ratione factum oſtendere habentes, inſani ſunt ſumma & inſanabili inſania. [4] Si autem contenderint dicere quoniam quæcunque ſunt quidem materialia, vt puta cælum, & vniuerſus qui infra [illud] continetur mundus, à Demiurgo facta ſunt. Quotquot autem ſpiritaliora his illa quæ ſunt ſuper cælum, vtputa Principia, Poteſtates, Angeli, Archangeli, Dominationes, & Virtutes per ſpiritalem enixionẽ, quod ſemetipſos eſſe dicunt, facta ſunt. Primò quidem ex dominicis Scripturis oſtendimus, omnia quæ prædicta ſunt viſibilia & inuiſibilia ab vno Deo facta. Non enim [ſunt] magis idonei hi, quàm Scripturæ, nec relinquentes nos eloquia Domini, & Moyſem, & reliquos Prophetas, qui veritatem præconiauerunt, his credere oportet, ſanum quidem nihil dicẽtibus, inſtabilia autem delirantibus. Poſt deinde, etiamſi per ipſos ea quæ ſunt ſuper cælos facta ſunt, dicant nobis quę ſit inuiſibilium natura, enarrent numerum Angelorũ, & ordi-

A & ordinem Archangelorum, demonſtrent Thronorum ſacramenta, & doceant diuerſitates Dominationũ, Principatuum, Poteſtatum atque Virtutum. Sed non habent dicere. Non ergo per eos facta ſunt. Si autem à Demiurgo facta ſunt hęc, ſicut & facta ſunt, & ſunt ſpiritalia & ſancta: non eſt ergo animalis hic qui ſpiritalia perficit, & ſoluta eſt illorum magna blaſphemia.

ANNOTATIONES.

1. Erant enim] *Caput 58. habet cod. vetus; quæ verò hic refellit, recenſuerat lib. 1. cap. 1. Salsè autem eos ridet, quod iactarent ſe conceptionem ſpiritalem eſſe illorum Æonum, qui ad Pandoræ formationem ſuã contulerant, ſupra cap. 37. cùm potius eſſent abortiui proiecti, ad nihil prorſus vtiles aut commodi.*

2. Matri] *Deleuimus* matris, *& infrà pro* Si, *reB poſuimus* Sic, *auth. vet. cod.*

3. Sic autem & hi] *Subſannat eos eo quod dicerent ſe fœminas eſſe, quæ ſupra Demiurgum, id eſt huius mundi creatorem Deũ aſcendere poſſent ad Angelos viros ſuos.*

4. Si autem contenderint] *Dilemmate probat, Bythum nihil prorſus terrenorum aut cæleſtium condidiſſe: ſed ſolum Deum omnipotentem. Interim, tam hic, quã paulò ſuperius enumerantur ſeptem ordines Angelorum: quibus ſi addas Cherubim & Seraphim, nouem cõperies.*

DE ASSVMPTIONE APOSTOLI VSQVE AD tertium cælum, & cur dixit, Siue in corpore, ſiue extra corpus.

CAPVT LV.

QVoniam] enim ſunt in cælis [ſpiritales conditiones] vniuerſæ clamant Scripturæ, & Paulus autem teſtimonium perhibet, quoniam ſunt ſpiritalia, vſque ad tertium cælum raptum ſe eſſe ſignificans. Et rurſum delatum eſſe in paradiſum, & audiſſe verba inenarrabilia, quæ non licet homini loqui. Et quid illi prodeſt, aut in paradiſum introitus, aut vſque in tertium cælum aſſumptio, cùm ſint omnia [illa] ſub poteſtate Demiurgi, ſi eorum quæ ſuper DemiurC gum dicuntur myſteriorum ſpeculator, & auditor inciperet fieri, quemadmodum audent quidam dicere? Si enim vti eam quę eſt ſuper Demiurgum diſceret diſpoſitionem, nequaquam in his quæ ſunt Demiurgi remanſiſſet, ne ipſa quidem vniuerſa perſpeculatus. Reſtabat enim ei adhuc ſecundùm illorum ſermonem, quartum cælum, vti ad propinquaret Demiurgo, & ſubiectam ſeptenationem videret: ſed reciperetur fortaſſe, vel vſque ad medietatem, id eſt ad Matrem, vti ab ea diſceret quæ ſunt intra Pleroma. Poterat enim qui eſt intus homo eius, qui & loquebatur in eo inuiſibilis exiſtens, quẽadmodum dicunt, non tantùm vſq; ad tertium cælum, ſed vſque ad Matrem illorum peruenire. Si enim ſe, hoc eſt ipſorũ hominem, ſtatim ſupergredi dicũt Demiurgum, & abire ad Matrẽ, multò magis vtiq; Apoſtoli homini hoc euenifſet: nec enim prohibuiſſet illum Demiurgus, [2] iam & ipſe ſubiectus Saluatori, vt dicunt.] Si autem prohibuiſſet, [&] nihil profeciſſet. Non enim poſſibile eſt eum Patris prouidentia fortiorem eſſe, [3] & hæc cùm interior homo inuiſibilis etiam à Demiurgo eſſe dicatur. Quoniam autem ille velut magnum aliquid & præclarum, eam quæ fuit vſque ad tertium cælum aſſumptionem enarrauit, non vtique iſti ſuper ſeptimum cælum aſcendunt, non enim ſunt meliores Apoſtolo. Si ſeipſos dicant differentiores: ex operibus arguentur: nihil enim ab illis tale [4] iactatum eſt. Et propter hoc adiecit, Siue in corpore, ſiue extra corpus, Deus ſcit: vti [neque] corpus particeps putaretur eſſe viſionis eius: quippe quaſi [&] ipſum participaturum eorum quæ vidiſſet, & audiſſet: nec rurſus propter pondus corporis dicat quis eum amplius non eſſe aſſumptum, ſed ideò vſque illuc permittatur etiam ſine corpore ſacramenta perſpicere ſpiritalia, quæ ſunt Dei operationes, qui fecit cælos & terram, & plaſmauit hominem, & poſuit in paradiſo, ſpeculatores fieri eos, qui ſimiliter, vt Apoſtolus, valde ſunt perfecti in dilectione Dei. Et ſpiritalia itaque hic fecit, quorum vſq; ad tertium cælum ſpeculator factus eſt Apoſtolus, & inenarrabiles ſermones, quos non licet homini loqui, quoniam ſint ſpiritales, & ipſe hic præſtat dignis, quemadmodum vult: huius enim eſt paradiſus.

D Matrimonium

2. Cor. 12.

4 Et verè eſt ſpiritus Dei, ſed non animalis Demiurgus, alioquin nunquam ſpiritalia perfeciſſet. [5] Si autem animalis hic: per quem facta ſunt ſpiritalia, referant nobis. Sed neque [per] enixionem Matris ſuæ, quod ſemetipſos dicũt, factum eſſe quid oſtendere habent. Hi enim non tantùm aliquid de ſpiritalibus, ſed ne quidem muſcam, aut culicẽ, aut tale aliquid ex his quæ ſunt cõtemptibilia animalia puſilla perficere poſſunt, præter eam rationem quæ ab initio à Deo per ſeminum demiſſionem, in his quæ ſunt

eiuſdem

eiusdem generis, naturaliter facta sunt, atque fiunt animalia. Sed ne quidem à sola Matre factum aliquid dicunt emissum hunc Demiurgum, & Dominum vniuersæ operationis: Et eum quidem, qui sit vniuersæ operationis Demiurgus & Dominus, animalē esse dicunt, se autem spiritales,[6] qui nullius operationis fabricatores sunt aut domini, non solùm eorum, quæ sunt extra eos, sed ne quidem corporum suorum. Multa denique sæpè secundùm corpus patiuntur nolentes, vocātes se spiritales, & meliores Demiurgo. Iustè igitur à nobis arguentur porrò & longè diuertisse à veritate. Si enim per hunc, quæ facta sunt, fecit Saluator; non inferior ipsis, sed melior esse ostenditur, quando & horum ipsorum inuenitur factor: nam & ipsi sunt ex his, quæ facta sunt. Quomodo itaque consequens est hos quidem spiritales esse, hunc autem ipsum per quem & facti sunt, animalem? Siue, quod & solum est verū, quod & per plurima ostendimus, vt ut liquidissimis ostensionibus, ipse à semetipso fecit liberè, & ex sua potestate, & disposuit, & perfecit omnia, & est substantia omnium voluntas eius: solus hic Deus inuenitur, qui omnia fecit, solus omnipotens, & solus Pater condens, & faciens omnia, & visibilia, & inuisibilia, & sensibilia, & insensata, & cælestia, & terrena, Verbo virtutis suæ: & omnia aptauit, & disposuit sapientia sua, & omnia capiens, solus autem à nemine capi potest: ipse fabricator, ipse conditor, ipse inuentor, ipse factor, ipse Dominus omnium: & neq; præter ipsum, neq; super ipsum, neq; Mater quam illi admentiuntur, nec Deus alter quem Marcion affinxit: nec Pleroma xxx. AEonū, quod vanum ostensum est: neque Bythus, nec Proarche, neque cæli, nec lumen virginale, nec AEon innominabilis, nec in totum quicquam eorum, quæ ab his, & ab omnibus hæreticis delirantur. Sed solus vnus Deus fabricator,[7] hic est, qui super omnem principalitatem, & dominationē, & virtutem, hic Pater, hic Deus, hic conditor, hic factor, hic fabricator, qui fecit ea per semetipsum, hoc est per Verbum & per Sapientiam suam, cælum & terram, & maria, & omnia quæ in eis sunt. Hic iustus, hic bonus, hic est qui formauit hominem, qui plantauit paradisum, qui fabricauit mundum, qui diluuium induxit, qui Noe saluauit. Hic Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus viuorum, quem & lex annūciat,[8] quem Prophetæ præconiant, quem * Spiritus reuelat, quem Apostoli tradunt, quem Ecclesia credidit: hic Pater Domini nostri Iesu Christi, per Verbum suum, qui est Filius eius, per eum reuelatur & manifestatur omnibus, quibus reuelatur. Cognoscunt enim eum hi, quibus reuelauerit Filius, semper autem coexistens Filius Patri, olim & ab initio semper reuelat Patrem, & Angelis, & Archangelis, & Potestatibus, & Virtutibus, & omnibus] hominibus, quibus vult reuelare Deus.

Hebr. 1. 3. Hebr. 11. 3.

Gen. 1. 2. 7. 15. 22. &c.

Exod. 3. & 32.

Matt. 11. 28.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam enim] *Caput 59. signat vetus cod. cum epigraphe hic affixa. Expunximus autem tres dictiones,* Quoniam *pro* Qui; spiritales conditiones *pro* spiritalis conditionis *reponentes, autho. vet. cod. & significat* Quoniam, *idem quod ὁτι apud Græcos.*

Tradit autem spiritales creaturas, vtpote nouem Angelorum ordines, innumeros q̄, alios beatos spiritus (Apoc. 7.) in cælis esse; Paulumq̄, in raptu audiuisse arcana cælestia: vniuersa porrò illa subesse Creatori, seu Demiurgo. Itaque non esse super eum quærendam aliam rerum spiritalium dispositionem vel plenitudinem. Aut si esset aliqua, Paulus proculdubio ad eius contemplationē raptus & admissus fuisset.

2. Iam & ipse subiectus Saluatori, vt dicūt] *Sic legimus cum veteri codice. Expunximus verò,* subiectis saluationi dicunt.

3. Et hæc cùm interior homo] *Græco ritu dicitur, &* hæc, *pro,* idque.

4. Et verè est] *Confirmat nec Demiurgū esse animalem, qui cælestes spiritus, cælestiaq̄, corpora perfecerit: nec Gnosticos esse spirituales, alys vi maiore præditos, quippe qui nec quidem muscam aut culicem possent efformare.*

5. Si autem animalis] *Caput 60. habet cod. vet.*

6. Qui nullius operationis] *Id est,* in eorum potestate non est quicquam operari. Græcè οὐδενὸς ἐργου κύριοί εἰσι, *Sic etiam infra.* Et est substantia hominum voluntas eius: *pro,* Sola ipsius voluntate homines in ortum producti sunt. *Billius.*

7. Hic est qui] *Vetus cod.* Hic qui est.

8. Quem Prophetę pręconiant] κηρύττουσι, prædicant *Sic enim κήρυξ, id est, præco, deducitur à verbo* κηρύττω, *prædico, præcono. Cæterum, veteribus Gnosticis longè se deteriorem & nequiorem præbuit Valentinus Gentilis, quando ex hoc Irenæi loco missus est Filio Deo coæternam vnicamq̄, cum Patre Diuinitatem suffurari. Hic enim tantum asseritur vnicum esse Deum creatorem omnium, vtriusque testamenti authorem, qui per Christum cunctis innotuit. Tantum abest verò, vt Filij Diuinitas infirmetur; vt è contrario euidenter & constanter cōfirmetur, quando omnia per ipsum facta & aptata esse, vt per virtutem & Sapientiam Patris, ex Paulo probatur; & semper coextitisse eidem Patri verbis clarissimis prædicatur: quibus efficitur Filium esse eundem naturæ cum Patre Deum æternum & consubstantialem. Virtus namque & Sapientia Patris nō est ei accidens, quod cum tempore contigerit: Sed Deus ipse, cui iuxta August. non est aliud sapere, posse, & intelligere, quam esse. Vox autem* solus, *aliquoties repetita, excludit fictitios AEones, Bythos, Achamotas, &c. non Filium aut Spiritum sanctum, vt curius legenti perunum est.*

QVO-

QVOMODO EA QVÆ ADVERSVS VALENtinum dicuntur, omnem euertunt hæresin.

CAPVT LVI.

DEstructis itaque his qui à Valentino sunt, omnis hæreticorum euersa est multitudo. Quæ enim & quantum aduersus Pleroma ipsorum, & ad ea quæ extrà sunt, diximus, ostendentes quoniam concludetur & circumscribetur Pater vniuersorum ab eo quod extra eum est: (si tamen extra eum aliquid sit) & quoniam necesse est multos quidem patres, multa autem Pleromata, & multas mundorum fabricationes, ab alijs quidem cœptas, ad alteras autem deficientes esse, secundùm omnem partem, & vniuersos perseuerantes in suis proprijs, non curiosè agere de alijs, in quibus neque participatio, neque communio aliqua est eis, & nullum alium omnium esse Deum, sed solam]esse omnipotentis appellationem: & aduersus eos qui sunt à Marcione, & Simone, & Menandro, vel quicunque alij sunt, qui similiter diuidunt eam, quæ secundum * nos est conditionem à Patre, similiter erit ad eos adaptatum. Quanta autem rursus diximus aduersus eos, qui dicunt omnia quidem comprehendere Patrem vniuersorum: eam autem quæ sit secundum nos conditionē non ab eo esse factam, sed à Virtute quadam altera, vel ab Angelis* ignorantibus Propatorē in immensa magnitudine vniuersitatis circumscriptum centri vice, velut maculam in pallio; ostendentes quoniā non est verisimile alium quendam eam quæ secundùm nos est conditionem fecisse, quàm Patrem vniuersorum: & aduersus eos qui sunt à Saturnino, & à Basilide, & Carpocrate, & reliquos Gnosticorum, qui eadem similiter dicunt, idem dicetur. Quæ autem de prolationibus dicta sunt, & AEonibus, & deminorationibus, & quemadmodum instabilis Mater ipsorum; similiter euertit Basilidem, & omnes qui falsò cognominantur Agnitores, alijs nominibus eadē similiter dicentes: magis autem quàm hi, qui ea quæ sunt extra veritatem transferentes ad characterem suæ doctrinæ. Et quæcunque sunt quę de numeris diximus, aduersus omnes, qui in huiusmodi speciem deducunt quæ sunt veritatis, dicetur. Et quæcunque dicta sunt de Demiurgo, ostendentia quod hic solus [est] Deus & Pater vniuersorum; & quæcunque adhuc dicentur in sequentibus libris, aduersus omnes dico hæreticos, eos quidem qui sunt mitiores eorum & humaniores[2] auertes & confundes,]vt non blasphement suum conditorem, & factorem, & nutritorem, & Dominum, neque de labe & ignorantia geneſim eius affingere: feroces autem & horribiles & irrationabiles effugabis à te longè, ne amplius sustineas verbositates eorum.

ignorantes

Hæretici nō possunt edere vera miracula: edunt autem Catholici.

Super hæc arguentur qui sunt à Simone, & Carpocrate, & si qui alij virtutes operari dicuntur, non in virtute Dei, neque in veritate, neque in beneficijs hominibus facientes ea quæ faciunt: sed in perniciem & errorem per magicas elusiones & vniuersa fraude, plus lædentes quàm vtilitatem præstantes his, qui credunt eis, in eo quòd seducant. [3] Nec enim cęcis possunt donare visum, neque surdis auditum, neque omnes dæmones effugare, præter eos qui ab ipsis immittuntur, si tamen & hoc faciunt; neq; debiles, aut claudos, aut paralyticos curare, vel alia quadam parte corporis vexatos: quemadmodum sæpe euenit fieri secundùm corporalem infirmitatem, vel earum quæ à foris accidunt, infirmitatum]bonas valetudines restaurare:[4] tantum absunt ab eo vt mortuum excitent: quemadmodum Dominus excitauit, & Apostoli per orationem, & in fraternitate sępissimè propter aliquid necessariū ea quæ est in quoquo loco Ecclesia vniuersa postulante per ieiunium & supplicationem multam, reuersus est spiritus [mortui,] & donatus est homo orationibus sanctorum, vt ne quidem credant hoc in totum posse fieri,[5] esse autem resurrectionem à mortuis, agnitionē eius quæ ab eis dicitur veritatis.

Eusebius libr. 5. histor. caput. 7. hæc citat.

Τοσοῦτον δὲ ἀποδέουσι τὸν νεκρὸν ἐγεῖραι καθὼς ὁ Κύριος ἤγειρε καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ προσευχῆς, καὶ ὅτε τῇ ἀδελφοδεήλῃ πολλοὶ πολλάκις διὰ τὸ ἀναγκαῖον τῆς κατὰ τόπον ἐκκλησίας πάσης ἀτηταμένης μετὰ νηστείας πολλῆς καὶ ἀγνείας, ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα τὸ τετελευτηκότος καὶ ἐχαρίσθη ὁ ἄνθρωπος ταῖς τοῦ ἁγίου εὐχαῖς τῶν ἁγίων.

Interp. Ioan. Christophorsono.

Plurimum abest vt possint mortuum suscitare, sicut Dominus ipse, sicut eius Apostoli, precationis subsidio adiuti, sicut alij è fratribus complures suscitauerūt. Sępenumerò autem aliqua de caussa necessaria illud ipsum postulante, spiritus mortui (propterea quod tota Ecclesia illius loci, vbi eiusmodi res gerebatur, cum ieiunio & multa intercessione Deū orabat) in corpus redijt, & hominis vita Sanctorū precibus donata est.

Quando igitur apud eos quidem error & seductio & magica phantasia in speculatu hominum impiè fiat; in Ecclesia autem miseratio, & misericordia, & fraternitas, & veritas ad opitulationem hominum, non solùm sine mercede & gratis impertiatur, sed &

sed & nobis ipsis, quæ sunt nostra erogantibus pro salute hominum, & ea quibus hi, A
qui curantur indigent, sæpissimè non habentes, à nobis accipiunt: verè, & per hanc speciem arguuntur à diuina substantia & benignitate Dei & virtute spiritali in totum extranei: fraude autem vniuersa & ab inspiratione apostatica, & operatione dæmoniaca, & phantasmate idololatrię per omnia repleti, præcursores verè Draconis eius, qui [per] huiusmodi phantasiam abscedere faciet in cauda tertiam partem stellarum, & deijciet eos in terram: quos similiter atque illum deuitare oportet: & quanto maiore phantasmate operari dicuntur, tanto magis obseruare eos, quasi maiorem nequitiæ spiritum perceperint.

Hæreticorum tituli. *Apoc.12.4. Tit.3.10.*

Hæretici conuersantur cum Dæmonibus.

6 Quapropter etiamsi obseruauerit quis eorum diurnam conuersationis operationem, inueniet vnam & eandem esse eis cum dæmonijs conuersationem; & hæc autem quæ est erga operationes impia ipsorum sententia, quæ dicit, oportere eos in omnibus operibus, etiam quibuslibet malis fieri, ex Domini doctrina dissoluetur: apud quem non solùm qui mœchatur expellitur, sed & qui mœchari vult: & non solũ qui occidit, reus erit occisionis ad damnationem, sed & qui irascitur sine causa fratri suo: qui & non solùm non odire homines, sed & inimicos diligere iussit: & non solùm non * periurare, sed nec iurare præcepit: & non solùm malè loqui de proximis, sed ne quidem Racha & fatuum dicere aliquem; si quo minus, reos esse huiusmodi in ignem gehennæ: & non tantùm non percutere, sed & ipsos percussos etiam alteram præstare maxillam: & non solùm non abnegare quæ sunt aliena, sed etiam si sua auferantur, illis non expostulare: & non solùm non lædere proximos, neque facere quid eis malum, sed & eos qui malè tractantur,] magnanimes esse, & benignitatem exercere erga eos, & orare pro eis, vti pœnitentiam agentes saluari possint; in nullo imitantes nos reliquorum contumeliam, & libidinem, & superbiam. Quando igitur ille, quem isti magistrum & gloriantur, & eum multo meliorem & fortiorem reliquis animam habuisse dicunt; cum magna diligentia quædam quidem iussit fieri quasi bona & egregia, quibusdam autem abstinere non solùm operibus, sed etiam his cogitationibus quæ ad opera ducunt, quasi malis & nociuis & nequam: quemadmodum Magistrum dicentes talem fortiorem & meliorem reliquis, deinde quæ sunt contraria eius doctrinæ manifestè præcipientes, non confunduntur? Etsi quidem 7 nihil esset] mali, aut rursus boni; [opinione] autem sola humana, quædam quidem iniusta, quædam autem iusta putarentur, non vtique dixisset dogmatizans, id est docens, Iusti autem fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum: iniustos autem & qui non faciunt opera iustitiæ, mittet] in ignem æternum, vbi vermis ipsorum non morietur, & ignis non extinguetur. C

Matth.5. * peierare

Sap.3.7. Danie.12.3. Matt.13.43. Marc.9.44. Isa.66.24.

ANNOTATIONES.

1. Destructis itaque] *Cap. 61. signat vetus cod. Porrò elegantissima ἀναχεφαλαίωσει ea fere omnia perstringit, quæ hactenus toto hoc secundo libro effusè disseruit, nominatim cõtra Valentinianos; eadem in reliquos etiam hæreticos dici posse confirmans.*

2. Auertes & confundes] *Expunximus, auertens & confundens, auth. vet. cod.*

3. Nec enim cæcis] *Non leuis est disputatio inter Theologos, an hæretici aliquando vera miracula edere possint, quod hic disertè negat Irenæus. Author quæstionum apud Iustinum, Quæstione 100. apertè negat, per hæreticos viuos aut mortuos, gratiam diuinam domi illis fungi. Simoni mago præstigias ostentanti sic respondentem Petrum Apo. facit Clemens Rom. lib. 3. Recog.* Vt Magi Pharaonem dementabant arte dæmonum, Mosi resistentes: ita & tu mihi. Sed vera miracula semper hominibus prosunt, vt dum curantur infirmi: falsa verò tantùm ostentui sunt, vt canes æneos latratus edere. Malignus autem miracula, quæ hominibus prosunt, facere non potest, nisi in fine mundi tantùm. *Mantchais exprobrat Augustinus:* Miracula non facitis, quæ si faceretis, etiam ipsa in vobis caueremus, per instruentem nos Dominum & dicentem: Exurgent multi pseudochristi, & facient signa & prodigia.

Exod.7. 2.Tim.3.8. Lib.13.cõtr. Faust.cap.5. Matth.24

Ferunt quosdam conatos esse miracula edere, vt his errores suos comprobarent: sed Deo impietatem eorum reprobante & patefaciente illorum consilia in confusionem & perniciem authorum conuersa sunt; sicuti Ministrorum Baalis, & Magorum Pharaonis, & filijs Sceuæ, vt in sacris refertur. Simon magus enitens in cælos volando conscendere, sic in terram allisus est, vt fractis cruribus iam ambulare non posset. Polychronius coram Constantinop. synodo in Trullo coacta, recipiens se mortuum cum suscitaturum, cùm multis horis id frustra tentasset, à cunctis explosus est. Manes pollicitus se Regis Persarum filium lethali morbo correptum sanitati restituere posse, eodem extincto, graues, dignas tamen, pœnas exoluit. Ariani filium Imperatoris Valentis infirmitate graui decumbentem, releuare non potuerunt. Cirola pseudo-episcopus eorundem Arianorum, hominem 50. aureis inescatum, vt cæcum simularet, & publicè ab eo sanari poscret, cùm id facere tentauit, magno sui & aliorum Arianorum dedecore penitus excæcauit. Simile facinus, pariq; fraude, tentauit & alius Arianus Episcopus Regis Leuuildi inductus imperio; sed eodem prorsus euentu hæreticis ignominioso, pijs verò ridiculo.

Veteribus exemplis hæc noua iungamus, vt idem diuinum iudicium, aduersus easdem fraudes diaboli atque ministrorum eius obseruemus. Scribunt Lindanus & Surius, Lutherum in Albi flumine submersum quendã VVilhelmum Nesenum ad vitam reuocare voluisse: sed omnino frustrà. Refert Fredericus Staphylus se eidem Luthero tum adfuisse, 1545. cùm dæmoniacam puellam è Mysnia VVittebergam sibi ad curandum perductam, exorcismis à se con-

A *se conflictus sanare tentauit. Dæmon autem cedere nolens, Lutherum in eas redegit angustias, vt via vi eidem patefacienda fuerit, vt è sacrario seipsum cum asseclis fugiendo seruaret. Testatur etiam Bredembachius cum Surio, Lutheranæ doctrinæ ministros Augustæ Vindelicorum, anno 1563. tentasse dæmonium è corpore cuiusdam puellæ, Michaelis Rossimanni ciuis Augustani filiæ, in confirmationem verbi sui expellere; sed pari cum præceptore suo dedecore ac infelicitate. Et vt Lutheranis Caluinianos subijciamus, Hieronymus Bolsecus in vita Caluini scribit, eundem Caluinum non aspernanda pecuniæ summa Burlæo cuidam Ostunensi persuasisse, vt mortuum se simularet, vt ex composito per Caluinum suscitaretur: sed diuina vltione, cùm id tentaretur, extinctus est, & hæreticha spe sua delusus. Turrianus per doctus sanè & gratis author est, quid simile accidisse in Polonia cuidam Matthæo egenti, qui spe lucri à Ministro inductus in eandem simulationem, in ipso conatu infelicem exhalauit animam. Genebrardus denique refert alium Ministrum in oppido Picardiæ Chalnico (Gallicè, Chaugny) hominẽ à dæmone possessum, sacco inclusum, in Isaræ fluuium abiecisse, ac demersisse, cùm malignum spiritum ab eadem abigere nequiuisset: quod in perpetuam Caluinianorum ignominiam cesserit. Patet igitur hæreticos nec mortuos suscitare, nec cæcos illuminare, nec dæmones è corporibus obsessorum, præter eos forsan, qui (vt ait Irenæus) ab ipsis immitterentur, expellere, nec alia vera miracula persicere posse. Et de hac parte negante, quæ mihi certè magis probatur, hactenus.*

Lib.3.Collat. Lib. de reb. per vbem fact.

Lib. de dog. Manich.

B *Lib.4.Chron. Mon. anno 1560.*

Qui partem oppositam defendunt, secum sentire Tertullianum lib. 3. contra Marcionem, volunt: vbi solam speciem per documenta virtutum Christo ad testimonium competisse negat, quam & ipse postmodum exautorarit:

C Siquidem, *ait ille, edicens multos venturos & signa facturos, & virtutes magnas edituros, temerariam signorum & virtutum fidem ostendit, vt etiam apud pseudochristos facillimarum. Nec parum causæ suæ patrocinari putant, quæ historijs suis prodiderunt, Sozomenus lib. 1. cap. 14. & Socrates lib. 7. cap. 17. & 18. de miraculis quorundam Nouatianorum. Neque absurdus arbitrantur hæreticos, qui tantùm aliquot articulis à nobis dissident, vera miracula edere posse, quàm Iudæos, quos ex Iosephi libr. 8. antiq. cap. 2. & Irenæi lib. 2. cap. 5. constat vexatos à dæmonibus curasse. A se quoque stare Augustinum, libr. 2. de serm. Domini in monte, cap. 40. & fusissimè omnium libro 83. quæst. q. 79. non leuiter contendunt. Quibus verò magis adhærendum sit, pronunciet Ecclesia. Vide annot. in cap. 8. Libri primi.*

Acta Synod. Epist. Synod. Basil. ad Iouian.

4. Tantùm absunt] *Locum istum ab Eusebio citatum supra Græcè & Latinè adiecimus.*

5. Esse autem resurrectionem] *Explicatius Tertullianus:* Resurrectionem mortuorum manifestè annunciatam, in imaginariam significationem distorquent, asseuerantes mortem etiam ipsam spiritaliter intelligendam. Non enim hanc esse dissidium corporis & animi, sed ignorantiam Dei, per quam homo mortuus Deo non minus in errore iacuerit, quàm in sepulchro. Itaque & resurrectionem eam vindicandam, qua quis adita veritate redanimatus & reuiuificatus Deo, ignorantiæ morte discussa, velut de sepulchro veteris hominis eruperit. Hoc denique ingenio, etiam in colloquijs sæpe nostros decipere consueuerunt, quasi & ipsi resurrectionem admittant, Væ, inquiunt, qui in hac carne non resurrexerit. Tacitè autem sentiunt, Vę qui nondum in hac carne est, cognouerit arcana hæretica, hoc est enim apud illos resurrectio.

Libr. de resurrect.

6. Quapropter etiam si obseruauerit quis] *Magnam esse κοινονίαν inter hæreticos & cacodæmonas annotauimus in caput primum libri primi: hic tantùm addere libet quæ Tertullianus habet:* Notata sunt etiam commercia hæreticorum cũ magis quam pluribus, cum circulatoribus, cum Astrologis, cum philosophis curiositati deditis. Adeo & de genere conuersationis, qualitas fidei æstimari potest: doctrina index disciplinæ est, &cæt.

Libr. Præscript.

7. Nihil esset] *Expunximus esse: & mox* opinione, *pro* opinioni *restituimus, auth. vet. cod.*

EVERSIO HÆRETICORVM OMNIVM *in ijs quibus non communicant cum Valentino.*

CAPVT LVII.

D ADhuc etiam dicentes oportere eos in omni opere, & in omni conuersatione fieri, vt si fieri possit in vna vitæ aduentatione omnia perficientes, ad perfectum transgrediantur: eorum quidem quæ sunt ad virtutem pertinentia & laboriosa & gloriosa & artificialia, quæ etiam ab hominibus bona adprobantur, nequaquam inueniuntur conati facere. Si enim oportet per omne opus, & per vniuersam ire operationem; primò quidem oportebat omnes se discere artes, quæcunque illæ siue in sermonum rationibus, siue in operibus consumantur, siue per continentiam edocentur, & per laborem & meditationem & perseuerantiam percipiuntur: vt puta omnem speciem Musicæ, & Computationis, & Geometriæ, & Astronomiæ, & vniuersa quæ in sermonum rationibus occupantur: adhuc etiam Medicinam vniuersam, & herbarum scientiam, & eas quæ ad salutem humanam sunt elaboratæ; & picturam, & statuarum fabricationem, & ararariam artem, & marmorariam, & similes his. Ab his autem omnem speciem rusticationis, & veterinariæ, & pastoralis, & opificum artes quæ dicuntur: pertransire vniuersas artes, & eas quæ erga mare [2] vacant,] & corpori student, & venatorias, & militares, & regales, & quotquot sunt, quarum nec decimam [nec] millesimam partem in tota vita sua elaborantes edisce possunt.

sunt. Et horum quidem nihil conantur addiscere, qui in omni dicant semetipsos oportere fieri opere: ad voluptates autem & libidines, & turpia facta deuergentes, & à semetipsis iudicati cùm sint secundùm doctrinam suam. Quoniam enim desunt eis, quæ prædicta sunt omnia, ad correptionem ignis adibunt. Qui quidē Epicuri philosophiā, & Cynicorum indifferentiam æmulantes,[3] non Iesum magistrum [gloriantur,] qui nō solùm à malis operibus auertit suos discipulos, sed etiam à sermonibus & cogitationibus, quemadmodum ostendimus.

[4] Dicentes autem se ex eadem *circulatione cum Iesu habere animas, & similes [ei] esse, aliquando autem & meliores, ad opera producti quæ ille ad vtilitatem hominum & firmitatem fecit, nihil tale nec simile, neque secundùm aliquid in comparationem quod venire possit, perficere inueniuntur. Sed [&] si aliquid faciunt, per magicam (quēadmodum diximus operari) fraudulenter seducere nituntur insensatos, fructum quidem & vtilitatem nullam præstantes, in quos virtutes perficere se dicunt. Adducentes autem pueros inuestes, & oculos deludētes, & phantasmata ostendentes statim cessantia, & ne quidem stillicidio temporis perseuerantia, non IESV Domino nostro, [5] sed Simoni mago similes ostenduntur. Et ex hoc autem quòd Dominus surrexit à mortuis in tertia die, firmum est, & discipulis se manifestauit, & videtibus eis receptus est in cælum; quòd ipsi morientes, & non resurgentes, neque manifestati [quibusdam,] arguūtur in nullo similes habentes Iesu animas.[6] Si autē & Dominum per phantasmata huiusmodi fecisse dicunt, ad prophetica reducentes eos, ex ipsis demonstrabimus, omnia sic [de eo] & prædicta esse, & facta firmissimè, & ipsum solum esse Filium Dei: quapropter & in illius nomine, qui verè illius sunt discipuli ab ipso accipientes gratiā, [7] perficiunt ad beneficia reliquorum hominum, quemadmodum vnusquisque accepit donum ab eo. Alij enim dæmones excludunt firmissimè & verè, vt etiam sæpissimè credant ipsi [qui] emundati sunt à nequissimis spiritibus, & sint in Ecclesia: alij autem & præscientiam habent futurorum, & visiones, & dictiones propheticas. Alij autem laborantes aliqua infirmitate, per manus impositionem curant & sanos restituunt. Iam etiam, quemadmodum diximus, & mortui resurrexerunt, & perseuerauerunt nobiscum annis multis. Et quid autem? [8] Non est numerum dicere gratiarum, quas per vniuersum mundum Ecclesia à Deo accipiens in nomine Christi Iesu crucifixi sub Pōtio Pilato per singulos dies in opitulationem gentium perficit, neq; seducens aliquem, nec pecuniam ei auferens. Quemadmodū enim gratis accepit à Deo, gratis & ministrat.*

1 Cor. 12.

Miracula in Ecclesia Catholica.

Matt. 10. 8.

Eusebius libr. 5. histor. capit. 7. hæc citat.

Εἰ δὲ καὶ τὸν κύριον φαντασιωδῶς τὰ τοιαῦτα πεποιηκέναι φήσουσιν, ἐπὶ τὰ προφητικὰ ἀνάγοντες αὐτοὺς, ἐξ αὐτῶν ἐπιδείξομεν πάντας οὕτως περὶ αὐτοῦ καὶ προειρῆσθαι καὶ γεγονέναι βεβαίως, καὶ αὐτὸν μονὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. διὸ καὶ ἐν τῷ ἐκείνου ὀνόματι οἱ ἀληθῶς αὐτοῦ μαθηταὶ, παρ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν χάριν ἐπιτελοῦσιν, ἑκάστοις τῇ ἐνεργείᾳ τῇ τοῦ λοιπῶν ἀνθρώπων, καθὼς ἕκαστον αὐτῶν τὴν δωρεὰν ἔλαφε παρ' αὐτοῦ. οἱ μὲν γὰρ δαίμονας ἐλαύνουσι βεβαίως καὶ ἀληθῶς, ὥστε πολλάκις καὶ πιστεύειν αὐτοὺς ἐκείνους καθαιρεθέντας ἀπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, καὶ εἶναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. οἱ δὲ, καὶ πρόγνωσιν ἔχουσι τῶν μελλόντων, καὶ ὀπτασίας καὶ ῥήσεις προφητικάς. ἄλλοι δὲ τοὺς κάμνοντας διὰ τῆς τοῦ χειρῶν ἐπιθέσεως ἰῶνται, καὶ ὑγιεῖς ἀποκαθιστᾶσιν. ἤδη δὲ, καθὼς ἔφαμεν, καὶ νεκροὶ ἠγέρθησαν, καὶ παρέμειναν ἡμῖν ἐνιαυσοῖς ἔτεσι. καὶ τί γὰρ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸν εἰπεῖν τῶν χαρισμάτων, ὧν κατὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἡ ἐκκλησία παρὰ θεοῦ λαβοῦσα, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἑκάστης ἡμέρας ἐπ' ἐνεργείᾳ τῇ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελεῖ; μήτε ἀπατῶσα τινὰς, μήτε ἀργυρίζομένη· ὡς γὰρ δωρεὰν ἔλαφε παρὰ θεοῦ, δωρεὰν καὶ διακονεῖ.

Interp. Ioan. Christophorsono.

Quod si Dominum non reuera quidem, sed oculos hominum quasi visis perstringendo, ista edidisse dixerint, illos ad Prophetarum libros deducemus, ex illisque ostendemus perspicuè, omnia de illo ad eum modum & prædicta esse, & verè post euenisse, & eum solum Dei Filiū esse. Quapropter qui verè sunt eius discipuli, in nomine illius per gratiam ab illo acceptam eiusmodi præstant, quo reliquis hominibus gratificentur, sicut quisque eorum ab eo donum acceperit. Quidam enim dæmones sic pro certo & verè eijciunt, vt non rarò hi, qui malis & nequam spiritibus purgati fuerint, tum fidem recipiant, tum in Ecclesia & fidelium hominum societate constanter perseuerent. Nonnulli futurarum rerum præscientia, diuina visione & prædictione prophetica imbuuntur. Alij eos qui grauibus morbis afflictantur, per manuum impositionem curant, & ad pristinam valetudinem restituunt. Iam verò, vt dixi mus, mortui suscitati sunt, & multos annos post apud nos commorati. Quid plura? Dona sanè ne dicendo quidem numerari poterunt, quę Deus Ecclesiæ per vniuersum mundum diffusæ donauerit, quibus illa in nomine IESV CHRISTI sub Pontio Pilato crucifixi, in dies singulos multa miracula ad Gentium vtilitatem efficit, & neque quemquam dolo aut facilijs deludit: neque hæc agit pecuniæ cupiditate, aut quæstu ducta. Nam sicut à Deo accepit gratuitò, sic cuique gratis subministrat.

[9] Nec inuocationibus angelicis faciat aliquid, nec incantationibus, nec aliqua praua curiositate, sed mundè & purè & manifestè orationes dirigētes ad Dominū, qui omnia fecit, &

A fecit, & nomen Domini nostri Iesu Christi [inuocans, virtutes] secundùm vtilitates hominum, sed non ad seductionem perfecit. Si itaque & nunc nomen Domini nostri Iesu Christi beneficia præstat & curat, firmissimè & verè omnes vbique credentes in eum, sed non Simonis, neque Menandri, neque Carpocratis, nec alterius cuiuscunque; manifestum est quoniam homo factus, conuersatus est cum suo plasmate, verè omnia fecit ex virtute Dei, secundùm placitum Patris vniuersorum, quomodo prophetæ prædixerunt. Quæ autem erant hæc, in his quæ sunt ex propheticis ostensionibus narrabuntur.

ANNOTATIONES.

1. Euersio] *Expunximus*, Conuersio *vet. cod. authoritate. Quæ verò hoc capite refelluntur, recitauerat lib. 1. cap. 24. de Carpocratis sectatoribus loquens: simul & cap. 35. de Ophitis, & Cainæis. Ostendit autem veteres Gnosticos enixissimè laborasse, vt omni specie libidinis se commacularent: at, bonis artibus seu liberalibus seu mechanicis, aut etiam virtutibus nullam operam collocasse.*

2. Vacant] *Deleuimus* vocant *author. vet. codicis.*

3. Non Iesum] *Vetus codex caret negatione, sed affirmatiuè legit:* Iesum magistrum gloriantur; *docet enim B. Martyr, sub nomine beato, tam infelicia monstra latere.*

4. Dicentes autem se] *Collatione operum illorum cum operibus D. N. IESV CHRISTI, retundit peruersam eorum iactantiam: euincitq; illos magis similes esse Simoni mago nebuloni perditissimo, quàm Domino, cui tamen se præferebant.*

5. Sed Simoni mago] *Huius præstigias attigit lib. 1. cap. 20. sed eas fusius antea descripserunt Abdias lib. 1. histor. Apost. & Clemens Rom. lib. 3. recog. vt isthæc ex illis videatur Irenæus desumpsisse.*

6. Si autem & Dominum] *Etiam locum hunc transcripsit Eusebius, vsque ad illud infra:* Nec inuocationibus angelicis, &c. *Porrò quatuor Spiritus sancti charismata enumerat, quibus tum temporis floruit Ecclesia; de his quoque multa & ea præclara leguntur in illius sæculi & sequentis scriptoribus, quæ paucis perstringere non erit inutile. De dæmonum eiectione Iustinus scribit:* Vim Christi nominis timent dæmonia tre- *In Dialog.*
mentia, & hodie adiurata per nomen crucifixi Iesu Christi sub Pontio Pilato Iudææ præside, imperata faciunt. *Idem rursus priore Apolo.* Multos arrepticios per totum orbem, & in hac ipsa ciuitate, *Romana*, multi ex nostris Christianis, adiuratos per nomen Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi, sanarunt: quos nec adiuratores alij, nec incantatores, expiatoresue sanare potuerant. *Pulchrè hæc de re habet & Tertullianus capit. 23. Apo. quæ consultò omittimus.*

Donum autem prophetiæ maximum illum Quadratum Athe. habuisse, testis est Eusebius lib. 4. histor. Reuelationes & visiones de futuris rebus, frequenter factas Polycarpo & Cypriano, ipsi sibi idonei testes sunt. Sed & B. Carpo visionem planè mirabilem contigisse scribit Dionysius Areopag. Epistol. 8. Mortuum eo sæculo suscitatum fuisse, Papiæ testimonio confirmat Eusebius libr. 3. histor. cap. 39. *Ser. de mort.*

7. Perficiunt] *Virtutes videlicet curationum, de quibus scribit Apostolus, 1. Cor. 12. 10.*

8. Non est numerum dicere] *Hellenismus, pro, gratiarum numerus inirinequit.*

9. Nec inuocationibus angelicis] *Malignorum videlicet spirituum, quos Simoniani, Marcitæ, Carpocratiani, alijq;, malefici ad suas præstigias exercendas in opem euocabant. Bonos porrò angelos vt coram Deo patronos piè inuocandos esse plurimis ostendimus, Appendice contra hæreses, titulo Angelus; & Com. in libr. Esther, Digress. de oratione art. 6.*

OSTENSIO QVOD NON TRANSEANT *animæ in alia corpora.*

CAPVT LVIII.

D 'E corpore autem in corpus transmigrationem ipsorum subuertamus ex eo, quòd nihil omnino eorum quę ante fuerint, meminerint animæ. Si enim ob hoc emittebantur, vti in omni [2 fierent] operatione; oportebat eas meminisse eorum quæ antè facta sunt, [vti] ea quæ deerant adimplerent: & non circa eadem semper volutantes continuatim, miserabiliter laborarent.] Non enim poterat corporis admixtio in totum vniuersam ipsorum quæ antè habita erant, extinguere memoriam & contemplationem; & maximè ad hoc venientes. Quomodo enim nunc soporato & requiescente corpore, quæcunque anima ipsa apud se vider, & in phantasmate agit, & horum plura reminiscens communicat cum corpore; & est quando & post plurimum temporis, quæcunq; per somnium quis vidit, vigilans annunciat: sic vtique se reminisceretur, & illorum quæ antequam in hoc corpus veniret egit. Si enim hoc quod in breuissimo tempore visum est, vel in phantasmate conceptū est, & ab ea sola per somnium, postquam commixta sit corpori & vniuersum mēbrum dispersa, commemoratur: multo magis illorum reminisceretur, in quibus temporibus tantis, & vniuersa præteritæ vitæ sæcula immorata est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

1. De corpore] *Caput 62. signat vet. cod. Cæterum, quam hîc refellit metempsichosin, asseruerunt Simon magus, Carpocrates, horumque sectatores, vt scripsit libro primo capite vigesimo & vigesimo quarto.*

Xi. 3. cap. 18. *Hanc porrò animarum transmigrationem Lactantius acceptam fert Pythagoricis & Stoicis. Qui cùm timerent argumentum illud Epicureorum, quo concludebant, necesse esse vt occiderent animæ cum corporibus, quia cum corporibus nascuntur: dixerunt, non nasci animas, sed insinuari potius in corpora, & de his in alia & alia migrare. Lactantio subscribit Nicetas libro primo thesauri orthodoxiæ, capite quarto. Est quoque in Phedone Platonis manifesta huius assertio. Iustinus martyr in Dialogo, tradit Iudæos in hunc tandem errorem incidisse. Nec iniuria sanè, nam in Thalmud, ordine quarto, tractatu secundo, affirmant animam Abelis migrasse in Seth, & hanc postea in Moysem. Hieronymus*

Com. in Mat. *quoque sentit, Iudæos illos qui opinabantur CHRISTVM esse aut Ieremiam, aut Heliam &c. Eodem fuisse errore detentos: adeoque ipsum Herodem existimantem illum esse Ioannem, quem decollauerat, & cæt. Illa verò multis exploditur etiam à Luciano aliquot in locis, præsertim in Gallo. Ab Ecclesiasticis verò scriptoribus post Irenæum, coarguitur à Tertulliano in Apolog. & libro de anima: Tatiano Orat. aduer. Gentes: Clemente Alexandrino libro quarto Strom. Origene libro primo contra Celsum: Lactantio libro tertio, capite decimo octauo, & libro septimo capite vigesimo tertio: Hieronymo aduersus Rufinum: Augustino libro decimo de ciuitate capito trigesimo: Cyrillo Alexandrino libro septimo, contra Iulianum. &c.* A

2. Fierent] *Expunximus* erunt: *& statim* vti, *pro* vt in *reposuimus auth. vet. cod.* B

OSTENSIO QVOD NON BIBANT, secundùm Platonem, obliuionis poculum.

CAPVT LIX.

[A]Dhæc Plato vetus ille Athenienſis,] is qui & primus ſententiam hanc introduxit, cùm excuſare non poſſet, obliuionis induxit poculum, putans ſe per hoc aporiam huiuſmodi effugere; oſtenſionem quidem nullam faciens, dogmaticè autem reſpondens, quoniam introeuntes animæ in hanc vitam, ab eo qui eſt ſuper introitum dæmone, priuſquam in corpora intrent, C
[2]potantur obliuione. [3] Et latuit ſemetipſum in alteram maiorem incidens *aporiam. [4] Si enim obliuionis poculum potata eſt, poſteaquam ebibitum eſt, omnium factorum obliterare memoriam, hoc ipſum vnde ſcis ô Plato, cùm ſit nunc in corpore anima tua: quoniam priuſquam in corpus introeat à dæmone potata eſt obliuionis medicamentum? Si enim dæmonem & poculum & introitum reminiſceris, & reliqua oportet cognoſcas: ſi autem illa ignoras, neque dæmon verus, neque artificiosè compoſitum obliuionis poculum.

ANNOTATIONES.

1. Adhæc] *Caput ſexageſimum tertiũ notat vet. cod. Quod verò aſſerit Platonem primùm induxiſſe* μετεμψύχωσιν, *parum conuenit cum Epiphanio, & Lactantio, qui Pythagoram ante Platonem eandem aſſeruiſſe ſcribunt. Plutarchus hanc etiam Empedocli tribuit Tract. ſecundo de eſu carnium: Mercurium Triſmegiſtum emigrationes huiuſmodi, poëtico ritu deſcripſiſſe: quin & Zoroaſtrum omnibus his antiquiorem, in libro cui titulus eſt: Μαγικὰ λόγια τοῦ ἀπὸ Ζωροάστρου μάγου, illam ipſam docuiſſe, teſtis eſt Rhodiginus libro nono, capite vigeſimo primo. Ergo vel apud Athenienſes, vel recens excogitatis rationibus, Platonem primùm eandem inuexiſſe, intellige. Athenienſis pro* aduenies *reſtituimus author. vet. cod.*

Contra hæreſ. 7.

2. Potantur obliuione] *Platonicum hoc ſomnium acerrimè poſt Irenæum impugnant Tertullian. libro de anima capit. Aduerſus Platonis* μαθήσεις καὶ ἀναμνήσεις: *Auguſtinus libro duodecimo de Trinitate, capite decimo quinto: & libro primo Retractation. capite quarto, & libro ſeptimo de Geneſi ad lit. capite nono, decimo, vndecimo, & libro decimo capite quarto: Demque & Lactantius libro ſeptimo, capite vigeſimo ſecundo. Letheum porrò fluuium vocant, quòd ἀλήθη obliuionem ſignificet. Eſt enim, vt idem Plato cenſuit, τῆς ἀνθρωπίνης ἕξεως. De eodem flumine canit Virgilius in 6. Aeneidos: explicat verò eiuſdem mythologiam Macrobius libr. 1. de ſomnio Scipionis.* D

3. Et latuit ſemetipſum] *Græciſmus, pro,* Imprudens in alteram maiorem difficultatem incidit.

4. Si enim obliuionis poculum potata eſt] *Alius rurſum Græciſmus, pro,* obliuionis poculo potata eſt.

(***)

OSTEN-

A

OSTENSIO QVONIAM CORPVS non eſt obliuio.

CAPVT LX.

[A]Duerſus autem eos qui dicunt ipſum corpus eſſe obliuionis medicamentum, occurret hoc. Quomodo igitur quodcunque per ſemetipſam anima videt, & in ſomnijs, & ſecundùm cogitationem, mentis intentionem corpore quieſcente ipſa reminiſcitur, & renunciat proximis? Sed ne quidem ea quæ olim agnita ſunt, aut per oculos, aut per auditum, meminiſſet anima in corpore exiſtens, ſi eſſet corpus obliuio: [2] ſed ſimul atque ab inſpectis abeſſet oculus, auferretur vtique ea quæ eſſet de his memoria. In ipſa enim obliuione exiſtens anima, nihil aliud cognoſcere poterat, niſi ſolùm illud quod in præſenti videbat. Quomodo autem & diuina *ſciret, & meminiſſet ipſorum, exiſtens in corpore, quando ſit (vt aiunt) ipſum corpus obliuio? Sed & Prophetæ ipſi cùm eſſent in terra, quæcunque ſpiritaliter ſecundùm viſiones cæleſtium vident vel audiunt, ipſi quoq; meminerunt in hominem conuerſi, & reliquis annunciant: & non corpus obliuionem efficit animæ eorum, quæ ſpiritaliter viſa ſunt, ſed anima docet corpus, & participat de ſpiritali [ei] facta viſione.

ANNOTATIONES.

1. Aduerſus autem eos] *Refellit eorum ſententiam, qui volebant ipſum corpus humanum cauſam obliuionis eſſe: cùm è contrario eiuſdem organis ac miniſterijs memoria ſenſilis potius naſcatur & foueatur, prout etiam ſomniarum præteritarum, quas oculorum vel aurium beneficijs nouimus, recordatio ſatis arguit. Demique, Prophetæ cùm verè in corpore verſarentur, cæleſtium viſionum memores, alijs quoque patefecerunt. Non eſt ergo corpus noſtrum præciſa rerum obliuio. Qui prolixam de memoria humana diſputationem requirit, conſulat Auguſtin. libr. 10. confeſſ. à capite octauo vſque ad vigeſimum.*

2. Sed ſimul] *Duas has voces* Oculis auferretur, *quæ nihil ad rem faciebant, veteris cod. authoritate deleuimus, vt ſit apertior & planior lectio.*

C

*QVONIAM IN CORPORIS COMMVnione non amittit ſuas * vires anima.*

CAPVT LXI.

[N]ON enim eſt fortius corpus quàm anima, quod quidem ab illa ſpiratur, & viuificatur, & augetur, & articulatur; ſed anima poſſidet & principatur corpori. Tantum autem impeditur à ſua velocitate, quantũ corpus participat de eius motione, ſed non amittit ſuam ſcientiam. [2] Corpus enim organo ſimile eſt, anima autem artificis rationem obtinet. Quemadmodum itaq; artifex velociter quidem operationem ſecundùm ſe adinuenit, in organo autem tardius illam perficit, propter rei ſubiectæ immobilitatem, & illius mentis velocitas admixta tarditati organi temperatam perficit operationem: ſic & anima participans ſuo corpori, modicum quidem impeditur, admixta velocitate eius in corporis tarditate; D
non amittit autem in totum ſuas virtutes: ſed quaſi vitam participans corpori,] ipſa viuere non ceſſat: ſic & de reliquis ei communicans, neque ſcientiam ipſorum perdit, neque memoriam inſpectorum.

ANNOTATIONES.

1. Non enim eſt fortius] *Probat ab effectis animæ, ipſam corpori dominari, habere quòd rationem artificis: ipſum autem organi. Hinc verò Cyrillus Ieroſolymitanus animam ſic deſcribit:* Cognoſce animam eſſe ſui iuris ſeu voluntatis liberæ, opus Dei pulcherrimum, ſecundùm factoris imaginem immortale. *Et facta corporis altera deſcriptione ſubijcit:* Cùm ergo non peccat per ſe corpus, ſed per illud anima peccat, inſtrumentum quoddam eſt animæ corpus, & tanquam veſtis & ſtola animæ, &c. *Catech. 4.*

2. Corpus enim] *Initium eſt cap. 65. in vet. cod. Locum verò hunc illuſtrat ſimilis Cypriani:* Corpore ſic vtitur anima, ſicut faber malleo, vel incude, in qua format omnium turpitudinum idola, & fabricantur quælibet quarumcunq; voluptatum ſimulachra. *De hoc abundantius habes apud Auguſtinum 14. de Ciuit. cap. 3.* Epiſt. 100.

Universidad de Deusto
Biblioteca

OSTENSIO QVOD VNVSQVISQVE *noſtrum ſuam habeat animam, ſicut & ſuum corpus.*

CAPVT LXII.

SI itaque nullius præteritorum meminit, ſed exiſtentium ſcientiam hîc percipit; non igitur in alijs corporibus fuit aliquando, neque egit, quæ ne quidem agnoſcit; neque nouit, quæ quidem neque vidit: ſed quemadmodum vnuſquiſque noſtrum ſuum corpus per artem Dei ſumit, ſic & ſuam habet animam. Neque enim ſic pauper, neq; indigens Deus, vt non vnicuique corpori propriam donaret animam, quemadmodum & proprium characterem. Et ideo adimpleto numero, quem ipſe apud ſe antè definijt, omnes quicunque ſunt deſcripti in vitam, reſurgent, ſua corpora & ſuas habentes animas, & ſuos ſpiritus, in quibus placuerunt Deo. Qui autem pœna ſunt digni, abibunt in eam, & ipſi ſuas habentes animas, & ſua corpora, in quibus abſtiterunt à Dei bonitate: ceſſabunt vtrique iam generare, & generari, & ducere vxorem, & nubere, vt commenſurata multitudo antè præfinita [à] Deo generis humani perfectorum compago ſiue aptatio conſeruet Patris. Pleniſſimè autē Dominus docuit, non ſolùm perſeuerare, non de corpore in corpus tranſgredientes animas, ſed & characterem corporis, in quo etiam adaptantur, cuſtodire eundem: & meminiſſe eas operum quæ egerunt hîc, & à quibus ceſſauerunt, in [ea] * enarratione quę ſcribitur de Diuite & de Lazaro eo, qui refrigerabatur in ſinu Abrahę: in qua ait, Diuitem cognoſcere Lazarum poſt mortem, & Abraham autem ſimiliter, & manere in ſuo ordine vnumquemq; ipſorum, & poſtulare mitti ei ad opem ferendam Lazarum, cui ne quidem de menſæ ſuæ micis communicabat: & de Abrahæ reſponſo, qui non tantùm ea quæ ſecundùm ſe, ſed & quæ ſecundùm Diuitem eſſent, ſciebat; & præcipiebat Moyſi aſſentire & Prophetis eos, qui non vellent peruenire in illum locum pœnæ, & recipientes præconium eius qui * reſurgeret à mortuis.

Matt. 22. 30.

Luc. 16. 20.

* enarratione

* reſurgeret

ANNOTATIONES.

1. Si itaque] *Cap. 66. notat vet. cod. Tranſmigrationes porrò animarum rurſus euertit ex eo quod quemadmodum vnuſquiſque proprio corpore donatus eſt, ſic & propria anima: ac in vtroque reſurgent omnes, vt recipiant prout geſſerunt ſiue bonum, ſiue malum.*

2. Pleniſſimè autem] *Caput ſexageſimum ſeptimum habet vet. cod. Quæ verò hîc, & proximè ſequenti cap. tradit, de charactere & figura animarum, quæ iam corpora poſuerunt, referenda ſunt ad inclinationem eam quæ prona ſunt ad ea olim reſumenda: niſi id ſenſiſſe quis voluerit, quod poſtea Tertullianus apertius dixit: Animam ſcilicet non omnino materiæ & corporeæ compoſitionis expertem eſſe, ideoque effigiem humanam, eius corporis quod vnaquæque circumtulit, ſeruare lineas corporales, coloremque aërium & lucidum: libro de Anima, capite de effigie animæ. Quod autem ex narratione de Lazaro & Diuite, aſſerit ſpiritus hinc diſcedentes, eorum meminiſſe quæ hîc egerunt, & à quibus receſſerunt, conſtās eſt Patrum ſententia. Cyprianus tradit, magnum nos charorum numerum in cælis expectare, parentum, fratrum, filiorum, copioſam turbam nos deſiderare, de ſua incolumitate ſecuram, de noſtra adhuc ſollicitam. Auguſtinus virum Italicam conſolaturus, in cælo conuigem ſuum notiſſimum ei fore audet polliceri. Hieronymus, hoc ſolatio aduerſus mortis duritiem, & crudeliſſimam neceſſitatem, nos erigi piè exiſtimat, quòd breui viſuri ſimus eos, quos dolemus abſentes, Epiſt. ad Theodoram.*

Semmoth

Epiſt. 6.

QVOMODO PERSEVERANT ANIMÆ *corporis habentes * figuras.*

CAPVT LXIII.

PERHÆC enim manifeſtiſſimè declaratum eſt & perſeuerare animas, & non de corpore in corpus tranſire, & habere hominis figuram, vt etiam cognoſcantur, & meminerint eorum quæ ſint hîc, & propheticum quoque adeſſe Abrahæ, & dignam habitationem vnamquamque gentem percipere, etiam ante iudicium.

* vigentes

ANNOTATIONES.

1. Per hæc enim] *Breuiſſimum hoc caput plurima obſeruatione dignißimæ ex ſuperiori Lazari ac epulonis Euangelica relatione comprehendit. Primum, animas de corporum humanorum ergaſtulis emigrantes non euaneſcere*

neſcere: ſed in altero ſæculo immortales perſeuerare, vt Abrahæ, Lazari, ac epulonis, qui iam hîc viuere deſierant, certißimis exemplis demonſtratur. Idem comprobat Iuſtinus martyr in Dial. ex anima Samuelis, quæ poſt ſuā è corpore migrationem, cum Saule rege collocuta eſt. His addere potuiſſent Moſis ac Heliæ ſpiritus in transfiguratione Domini; inſuper, Ieremiæ ac Oniæ animas à Iuda ſummo Iudæorum pontifice ac duce conſpectas: innumeraq; Sanctis poſtea viris factas ſpirituum poſt quam hinc diſceſſerant, apparitiones ab Euſebio, Nyſſeno, Baſilio, Metaphraſte, Nicephoro, Theodoreto, Ambroſio, Oroſio, Hieronymo, Gregorio, Auguſtino, aliisq; ſummis viris relatas: quibus animarum noſtrarum immortalitas aduerſus veteres nouosq; Sadducæos, Epicureos, & Sataniços animicidas conſtanter aſſeritur.

B

Nouos appello Sadducæos plurimos Lutheranos, qui cum in Lutheri commentarijs legāt, Mortuos ſic dormire, vt nihil prorſus ſciant, nihil ſentiant; vel Brentio illius cōmilitone teſte, tam inter pocula, quā ſobrij in familiaribus colloquijs dicunt, Animam hominis ſimul cum corpore interire. Nouos appello Epicureos magnum Caluinianorum turbam, quæ à Caluino et nouis ſuis miniſtris quotidie audiens, beatos omnes ſpiritus eſſe mortuos, laruas, & vmbras, quibuſcum nobis nulla eſt cōmunio: Palam exclamant, etiam referente Caluino, Dicamus animam cum corpore extingui, & ſtatim ſublatum erit Purgatorium, cum Miſſa, & Romano Pontifice. Nouos animicidas appello ex Lutheranis & Caluinianis tandem procreatos Anabaptiſtas, qui anno Domini 1568. theſes Cracouiæ impreſſas, per Poloniam vulgauerunt, quarum decima eſt. Negamus aliquam animam poſt mortem manere: ſed illud dicimus excogitatum ab Antichriſto, ad ſtabiliendam ſuam culinam per fictum Purgatorium & inuocationem Sanctorum. *Quorum quoq; vnus miniſter Domanovvski publica cum P. Societatis Polociæ habita diſputatione 1589. menſe Octobri, publicè aſſeruit,* Animam cum corpore interire. *Alter Budnæus nomine, de hac re interrogatus quid ſentiret, reſpondit:* Rē eſſe dubiam, & ſub iudice adhuc litem pendere. *Hæc de Polonia ſua refert Andreas Iurgieuuicius, vir æquè diligens ac eruditus, in libello, cui nomen dedit, Bellum quinti Euangelij, cap. 10. Hîc, hîc profectò iure omnium optimo exclamaret Polycarpus Irenæi noſtri præceptor:* O bone Deus, in quæ me tempora ſeruaſti, vt iſta patiar? *De his rurſum libr. 5. cap. 7. Sed ad notas meas redeo.*

Caluinus. Lutherani. Anabaptiſtæ.

Secundum, quod notatu dignum exiſtimo eſt, Animas hinc recedentes, non de corpore in corpus tranſire, ſeu hominum, ſeu brutorum, vt cum Pythagoricis & Platonicis ſenſerunt Simoniani, Carpocratiani, & alij, de quibus hîc differitur: & paulò ſuperius diximus.

Tertium, animas corporibus exutas hominum retinere figuram: hoc eſt (quantum piè iudico) inſtar hominum aliquando apparuiſſe; ſicq; deſcribi per Scripturas, vt in narratione Lazari ac Epulonis per antropopathiam cum oculis, lingua, & digitis figurantur, quamquam reipſa corporeis organis careant: tantumq; ſpiritalibus facultatibus ſuis ad videndum & audiendum, id eſt, intelligendum, vtantur.

Quartum, huiuſmodi animas in alio ſæculo ſe mutuò noſſe ac diſcernere, vt Epulonis anima eas nouit quæ fuerant Abrahæ & Lazari: & vicißim ab Abrahami ſpiritu cognita ſint. De hoc diximus ad finem ſuperioris capitis.

Quintū, eaſdem meminiſſe, atq; ſic probè noſſe, quæ hîc geruntur: atq; hoc ſatis indicaſſe ſpiritum Abrahæ, referentem Epulonem in ſuperiori vita recepiſſe bona, Lazarum verò mala, id eſt, aduerſa: inſuper, diuitis fratres habere Moyſen & prophetas: eundem præterea Epulonem fratrum ſuorum memorem, & quodam vel commodi vel naturæ affectu pro eis intercedentem, ne ſecum venirent in locum tormentorum: inſuper, propheticum donum ineſſe Abrahæ, aſſerenti, nec pios ad damnatorū ſortem, nec reprobos in locum conſolationis vnquam venturos.

Poſtremum, animas etiam ante poſtremum diem, dignam operibus ſuis aut felicitatis aut miſeriæ ſempiternæ habitationem percipere, quando ſemel hinc diſceſſerint. Quæ omnia certè hominis Chriſtiani, præſertim Theologi conſideratione digna eſſe nemo negabit.

QVOMODO ANIMÆ CVM SINT GENERABILES, *in futurum incorruptibiles perſeuerant.*

CAPVT LXIV.

D

SI qui autem hoc in loco dicant, non poſſe animas eas, quæ paulò ante eſſe cœperint, in multum temporis perſeuerare, ſed oportere eas aut innaſcibiles eſſe, vt ſint immortales: vel ſi generationis initium acceperint, cum ipſo corpore mori: diſcant quoniam ſine initio & ſine fine, verè & ſemper idem [& eodem modo ſe habens,] ſolus eſt Deus, qui eſt omniū Dominus. Quæ autem ſunt ab illo omnia, quæcunque facta ſunt, & fiunt, initium quidem ſuum accipiunt generationis, & per hoc inferiora ſunt ab eo qui ea fecit, quoniam non ſunt ingenita: perſeuerant autem & extenduntur in longitudinem ſæculorum, ſecundùm voluntatem factoris Dei, ita vt ſic initio fierent: & poſtea vt ſint eis donat. Quemadmodum enim cælum quod eſt ſuper nos firmamentum, & Sol, & Luna, & reliquæ ſtellæ, & omnia ornamenta ipſorum, cùm ante non eſſent, facta ſunt, & * multa tempora perſeuerant, ſecundùm voluntatem Dei: ſic & de animabus, & de ſpiritibus, & omnino de omnibus his quæ facta ſunt cogitans quis, minimè peccabit,] quando omnia quæ facta ſunt initium quidem factura ſuæ habeant, perſeuerant autem quoadusque ea Deus & eſſe & perſeuerare voluerit. Teſtatur pro his ſententijs etiam propheticus ſpiritus, dicens, Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt, ſtatuit ea in ſęculū, in

* annalia ea. poſt

pſal. 148. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psal.20.4. & in sæculum]sæculi. Et iterum de saluando homine, sic ait Vitam petijt à te, & tribuisti ei longitudinem dierum in seculum seculi: tanquam Patre omnium donante, & in
Immortalitas donum Dei est. sæculum sæculi[3] perseuerantiam his qui salui fiunt. Non enim ex nobis, neque ex nostra natura vita est; sed secundùm gratiam Dei datur. Et ideo qui seruauerit datum vitæ, & gratias egerit ei qui præstitit, accipiet & in sæculum sæculi longitudinem dierum.
Luc.16.20. Qui autem abiecerit eam, & ingratus extiterit factori, ob hoc quòd factus est, & non cognouerit eum qui præstat; ipse se priuat in sæculum sæculi perseuerantia. Et ideo Dominus dicebat ingratis existentibus in eum: Si in modico fideles non fuistis, quod magnum est quis dabit vobis? significans nobis, quoniam qui in modica temporali vita ingrati extiterunt ei qui eam præstitit, iustè non percipient ab eo in sæculum sæculi lõgitudinem dierum. Sicut autem corpus animale ipsum quidem non est anima, participatur autem anima, quoadusque Deus vult: sic & anima ipsa quidem non est vita,[4] par-
Gen 2.7. ticipatur]autem à Deo sibi præstitam vitam, vnde & propheticus sermo: Protoplastos (ait) factus est in animam viuam: docens nos quoniam secundùm participationem vitę viuens facta est anima, itavt separatim quidem anima intelligatur, separatim autem quæ erga eam est vita. Deo itaque & vitam, & perpetuam perseuerantiam donante, [capiunt animæ,]primùm non existentes, dehinc perseuerare, cùm eas Deus & esse & subsistere voluerit. Principari enim debet in * omnibus, & dominari volũtas Dei; reliqua autem omnia huic cedere & subdita esse, & in seruitium dedita. Et de factura quidem & perseuerantia animæ hucusque dictum sit.

* Omnibus

ANNOTATIONES.

1. Si qui autem]*Caput 68. notat cod. ve. Nihil verò absurdi habet, quod toto hoc capite contendit animam rationalem, beneficio Dei perdurare, vitamque ex sese non habere: quandoquidem vt eius essentia, sic & iugis immortalitas à diuina voluntate perpetuò dependet, quæ vt eam ex nihilo produxit, sic & in nihil redigere valeret, si opportunum videretur: Atque hoc sensu interpretãdas esse Tatiani, & Arnobij toto sexto libro aduersus Gentes, sparsas eade re sententias, existimo.*

Orat. contra Gentes.

2. Solus est Deus] *His primùm docet, Deum esse prorsus immutabilem: deinde, hoc adeò illi proprium esse, vt nulli omnino rei creatæ conueniat: quod & Augustinus comprobat ex eo, quod de Deo scribat Apostolus:* Qui solus habet immortalitatem, *id est, immutabilitatem. Lib. 1. de Trinit. cap. 1. & li. 3. contra Maximinum cap. 12.* 1.Tim.6.

3. Perseuerantiam] *Billius notat perseuerantiam hic accipi pro permanentia & perennitate: & non vt in illo Euangelij loco:* Qui perseuerauerit vsque in finem, *&c.* C

4. Participatur] *Expunximus* participauit: *deinde* capiunt animæ, *pro* capit & animas *reposuimus aut. vet. cod.*

EVERSIO BASILIDIS CÆLORVM fabricationis.

CAPVT LXV.

BAsilides autem & ipse super hæc quæ dicta sunt, cogetur dicere secundùm suam regulam, non solùm CCCLXV. secundùm successionem alios ab alijs factos, sed immensam quandam & innumerabilem multitudinem cælorum semper factam, & fieri, & futurum vt fiant, & nunquam deficere huiusmodi fabricam cælorum. Si enim ex defluxu prioris, secũdum factum [est] cælum ad illius speciem, & ad [secundi] tertium; & similiter omnes reliqui subsequentes: & de huius quod secundùm nos est, quod & nouissimum * vocant, necesse est ex defluxu aliud factum simile sibi, & ex illo iterum [aliud:]& nunquam deficere, neque defluxus eorum qui iam facti sunt, neque facturas * sæculorum; sed in immensum, & non in prefinitum numerum cælorum incidere.

D * vocant.

* cælorum

ANNOTATIONES.

1. Basilides]*Caput 79. notat vet. cod. Quæ verò hic refelluntur, describerat lib. 1. cap. 23. & lib. 2. cap. 21. Nimirum, ex defluxu primi cæli, nasci secundum: et secundi, tertium: & tertij, quartum: sicq; consequenter. Namita pergeretur in infinitum, quod manifestè absurdum & insanum est. Restituimus porrò ex vet. cod.* secundi, *pro,* secundum: *&* aliud, *pro,* illud. *De Basilidis impietatibus lege Eusebium lib. 4. hist. cap. 7. Clementem Alex. libr. 3. & 4. strom. Tertu. lib. Præs. Iren. lib. 1. cap. 23. Ignatium epist. ad Trallianos.*

OSTEN-

A OSTENSIO QVONIAM PROPHETÆ NON à varijs dijs fecerint prophetationes, sed ab vno & eodem, & expositio Hebraicorum nominum eorum quæ in prophetis posita sunt.

CAPVT LXVI.

SEd reliqui aũt qui falso nomine Gnostici dicũtur, qui Prophetas ex diuersis dijs prophetias feciſſe dicunt, facilè destruentur ex hoc quòd omnes prophetæ vnum Deum & Dominum * prædicauerunt, & ipsum factorem cæli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, & quòd aduentum Filij eius significauerint, secundùm quod ex ipsis[2] demonstrabimus]Scripturis in libris consequentibus.[3] Si autem quidam, secundùm Hebræam linguam diuersè dictiones positas in Scripturis opponant, quale est Sabaoth, & Eloæ, & Adonai, & alia quæcunque sunt talia, ex his ostendere laborantes diuersas virtutes atque deos: discant quoniam vnius & ipsius significationes & nuncupationes sunt omnia huiusmodi.[4] Quod enim dicitur Eloæ, secundùm Iudaicam vocem Deum significat,[5] & Eloæ Verum,[6] & Elloeuth secundùm Hebraicam linguam, Hoc quod continet omnia, significat.[7] Quod autem ait Adonai,] aliquando quidem nominabile & admirabile significat,[8] aliquando autem duplicata litera delta cum aspiratione, vtputa Addhonai, Præfinientem & separantem terram ab aqua,[9] ne [possit aqua]insurgere in eam. Similiter autem & [10] Saba ath] per a quidem [Græcam] in syllaba nouissima scribitur, Voluntarium significat: per O autem Græcã, [11] vtputa]Sabaoth [12] primum cælum manifestat.[13] Eodem modo & [Iaoth] extensa cũ aspiratione nouissima syllaba, mensuram præfinitam manifestat; cùm autem per O Græcam corripitur, vtputa Iaoth, cum qui dat fugam malorum significat; & cætera omnia vnius eiusdemque nuncupationis sunt: sicut secundùm Latinitatem Dominus virtutum, & Pater omnium, & Deus omnipotens, & Altissimus, & Dominus cælorum, & Creator, & Fabricator, & similia his, non alterius atque alterius [hæc]sunt, sed vnius eiusdemque * nuncupationes & pronomina, per quæ vnus Deus & Pater ostenditur, qui continet omnia, & omnibus vt sint præstans. Quoniam autem dictis nostris consonat prædicatio Apostolorum, & Domini magisterium, & prophetarum annunciatio, & Apostolorum dictatio, & legislationis ministratio, vnum eundemque omnium Deum Patrem laudantium; & non alium atque alium, neque ex diuersis dijs aut virtutibus substantiam habentem, sed ex vno & eodem Patre, omnia qui tamen apta secundùm * subiacentiam, naturam & dispositionem, & neque ab Angelis, neque ab alia quadam virtute, sed à solo Deo Patre visibilia atque inuisibilia, & omnia omnino quęcunque facta sunt, arbitror quidem sufficienter * ostensa, & per hæc tanta vno ostenso Deo Patre factore omnium. Sednc putemur fugere illam quæ ex Scripturis Dominicis est probationem, ipsis Scripturis multo manifestius & clarius hoc ipsum prædicantibus, historiam tamen qui non prauè intendunt eis, proprium librum qui sequitur has scripturas reddentes, ex Scripturis diuinis probationes apponemus in medio omnibus amantibus veritatem.

A

B

C

D

* Ostensa, & per hæc tanta vno ostenso Deo Patre factore omnium. Sednc putemur fugere illam quæ ex Scripturis Dominicis est probationem, ipsis Scripturis multo manifestius & clarius hoc ipsum prædicantibus, historiam tamen qui non prauè intendunt eis, proprium librum qui sequitur has scripturas reddentes, ex Scripturis diuinis probationes apponemus in medio omnibus amantibus veritatem.

ANNOTATIONES.

1. Et reliqui]*Vet. cod. cap. 70. habet: Confutat verò quæ recensuerat libro primo, capit. 22. 23. & 34. Ostendit autem veteres Prophetas ab vno eodemque Deo afflatos & missos fuisse: nec propter varia illius nomina seu Hebraica seu Græca sint, plures deos confingendos esse. Cæterum, quia Nicetas Choniates hoc Irenæi caput breuioribus & apertioribus verbis expressit, ea subijcio.* Quoniam vecordes illi nominum Diuinorum interpretationem ignorantes, Adonai, Eloi & Sabbaoth diuersos esse deos arbitrati sunt, operępretium mihi facturus video, si rudibus & ignaris aperiam quid hoc nominum vnumquodque Græcis & Latinis auribus sonet. ELOTH itaq; θεόν, Deum interpretãtur: ELOI aũt ὁ θεός μου, Deus meus: EL quoque si tenui spiritu proferatur, θεόν, Deũ: si aspero ἰσχυρόν fortẽ significat: ADONAI autem κύριον, Dominum. Cęterum, Dominum Sabbaoth, idem sonat quod κύριος δυνάμεων, Dominus virtutum: vel κύριος στρατιῶν, Dominus exercituum. Saddai porrò ἱκανὸν καὶ δυνατὸν, idoneum & potentem. A I A verò τὸν ὄντα, eum, qui est significat: quod nomen ineffabile quoque ab Hebræis censebatur.

2. Demonstrabimus] *Deleuimus,* demonstrauimus *aut. vet. cod.*

3. Si autem quidam]*Caput 71. Et vltimum signat ve. cod. Vaticanus cod. paulò post legit, diuersæ dictionis positas.*

4. Quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

4. Quod enim dicitur Eloæ secundùm Iudaicam vocem] *Iudaicam vocem hîc mihi accipere videtur Irenæus, progermana illa et incorrupta lingua, qua vetus testamentum scriptum fuit; quandoquidem ita vocatur Isaiæ 36. 4. Reg. 18. & Nehemiæ 13. eandem paulò supra, & non ita multum post Hebraicam linguam nominat, quando de Eloæ loquitur. Cæterùm* אלה *Eloah, siue Chaldaicè* אלהא *Elaha, inter decem Dei nomina, tertium ordine collocat D. Hieronymus, Deumque significat, & per metathesim literarum in Cabala idem est quod* אהל *Ohel, id est Tabernaculum: dicuntq́, secretiores nomen Eloha eodem modo se habere ad nomen tetragrammaton* יהוה *quod est nomen essentiæ, sicut se habet Luna ad Solem.*

5. Et Eloæ Verum] אלהין *Eloha idem quod Eloha. fieri autem potuit, vt nomen* Elohæ, *pro* Vero *sumpserit, quòd Deus sit verax, & tam seuerus veritatis vindex, vt Veritas frequenter in sacris nominetur. Aut certè ad vocem affirmantem* אולם *quæ profectò, omnino, significat, alludere voluit.*

6. Et Elloeuth] אלהות *Elohut, siue Elahut, Rabbinis & Chaldæis commune est, & significat propriè numen, seu diuinitatem. Vt autem habeat significationem, quæ hîc designatur, fortasse desumetur ex Arabico articulo Al, id est ὁ, & pronomine Lach, id est ei: quasi sit, ille cuius subaudi, sunt omnia.*

7. Quod autem ait Adonaï] אדוני *Adonai cui septimum locum inter diuina nomina tribuit D. Hieronymus, significat Dominos meos: à singulari* אדון *Adon, id est, dominus, herus. Asserit autem illud significare Nominabile. fortassis quòd ab Hebræis substituatur loco nominis Iehoua, quod non solent nominare: & Mirabile, quia angelus diuinam maiestatem referens dixerit: Cur quæris nomen meum quod est mirabile? Iudicum 13.*

8. Aliquando autem duplicata litera delta] *Addhonai, quo Præsientem significari dicit, forsan à* דון *Ddon, quod est iudicare, & lites iudicio dirimere; & nomine Dei componit: quòd ipse cunctis elementis & speciebus rerum creatarum locum, ordinemque præfinierit, constituerit & decreuerit.*

9. Ne possit aqua insurgere in eam] *Ita hunc locum emendauimus, id sensu postulante: expunximus autem,* nec postea quàm, *quod erat in omnibus tam impressis quàm manuscriptis, etiam Vaticanis codicibus. Sic & superiori linea pro* Perfinientem, Præfinientem *reposuimus.*

10. Sabaoth per ω] *Hoc quartum inter nomina Dei Hieronymus enumerat: intelligit autem Irenæus Vaucho-*

A *lem, per ω, quòd pronunciatio similis sit vtriusq;. Notum est verò, vel mediocriter in lingua sancta versatis, nomen* צבאות *Tshebaoth plurale esse, à singulari* צבא *quod exercitum, virtutem, militiam, cuneum militum significat. Deduxit autem Irenæus à radice* צבה *quæ maximè Syriacè, significat velle, desiderare; vnde verbale Hebraicum* צבי *desiderium, voluntas: quin & lingua Chaldaica, seu Syra* Zeua & Zouè *significant bene placere, & gratum esse.*

11. Vtputa] *Expunximus vtà, authoritate veter. codicis.*

12. Primum cælum manifestat] *Quia insignis ille & concinnus ordo planetarum, stellarum, & cælestium*
B *orbium per ordines suos dispositus, solisq́, instar Regis splendore illustratus, exercitus & militia dicitur in sacris literis, Deut. 17. 4. Reg. 17. Nehemiæ 9. Isa. 24. & 34. Hier. 19. Sopho. 1. ideo firmamentum, in quo præclarum illum ordinem maximè conspicimus, Sabaoth, id est exercitum vocare potuit. Nam Hebræi exercitus appellant stellas fixas; vnde Dominum exercituum exponunt vno sensu, Dominum stellarum.*

13. Eodem modo & Iaoth] *Vaticanus cod. Iacob. Cæterùm, Iaoth licet habeat terminationem Hebraicam pluralis numeri, venit nihilominus à radice Babylonica* יאי *Iaé, quæ pulchrum, speciosum, & elegantem*
C *significat: & impersonaliter* יאות *Iecth, conuenit, congruit, decet.* יאות *Iauth autem est pulcritudo, elegantia, decor; et aliquando aduerbialiter ponitur pro cõgruè, decenter, ornatè & bene. Vt autem iuxta Irenæum significet: Fugam malorum, oportet deduci à* יעה *id est, mundare & purgare; à quo* יעים *quod Hebræi prospis exponunt. Hoc autem est mala & noxia tollere, ac sordes procul ablegare. Hæc peritissimis viris communicauimus, quibus si meliora adferantur, mihi ac studiosis bene consultum fuerit. Interim satis erit id obseruare, quod vt diximus, admodum euincere nititur Irenæus, diuersitatem nominum siue Hebræorum, siue Græcorum, siue Latinorũ, quibus Deum nuncupamus, eius perfectiones, proprietates, & innumera circa nos beneficia; at nunquam plures*
D *Deos, designare. Hieronymus epist. ad Marcellam, decem nomina diuina explicat, sed plures deos pernegat. Dionysius Areopag. triginta duabus nomenclaturis Deo conuenientibus enumeratis, infert, & nominis priuationem, & omnia subsistentium nomina Deo vnico congruere. Augustinus postquam octoginta epitheta Deum interpellantia capit. 29. libr. Meditationum, subijcit:* Si totum mundum libri repleant, tua scientia inenarrabilis explicari non potest; quoniam verè indicibilis es, &c.

FINIS LIBRI SECVNDI.

CAPI.

CAPITA LIBRI TERTII.

A 1 Quibus, & quemadmodum Euangelium acceperit Ecclesia.
2 Ostensio quòd neque Scripturis, nec Traditioni obsequantur hæretici.
3 De Apostolorum Traditione, vel ab Apostolis in Ecclesiis Episcoporum successio.
B 4 Testificationes eorum qui Apostolos viderunt de prædicatione veritatis.
5 Ostensio quod & Dominus & Apostoli in veritate ediderint doctrinam, & non secundùm audientium opinionem.
6 Ostensio quod in Scripturis nemo alius Deus nominatur, nec Dominus nuncupatur nisi solus verus Deus Pater omniũ & Verbum eius.
C 7 Quid sit quod à Paulo dicitur, in aliquibus Deus mundi huius excæcauit mentes [infidelium]
8 Quid est mammona.
9 Quam habuerunt de Deo * scientiam Apostoli, qui nobis Euangelium tradiderunt.
10 Quæ sunt quæ à Magis Domino nostro oblata sunt munera.
D 11 Ostẽsio quòd neq; plura, nec minus quàm quatuor possunt esse Euangelia.
12 Quæ sit reliquorum Apostolorum doctrina.
13 Aduersus eos qui dicũt tantùm Paulũ ex Apostolis cognouisse veritatem.
14 De sequutore Apostolorũ Luca, [&] quæ sunt, quæ in Euangelio per solum Lucam cognouimus.
15 Aduersus eos qui frustrantur Paulum Apostolum.
16 Quæ sit Apostolorum sententia de Domino nostro Iesu Christo.
17 Ostensio quòd vnus & idẽ ipse Iesus Christus, Verbum sit Dei.
18 Aduersus eos qui dicunt illum putatiuè apparuisse.
19 De eo qui descendit in idipsum Spiritus.
20 Quæ causa fuit vt Verbũ Dei caro fieret.
21 Aduersus eos qui dicunt eum de Ioseph generatum.
22 Quid sit quare magnanimus Deus fuerit in [inobaudietia] hominis.
23 Ostensio quoniã pro eo qui saluatur in homine factũ est, vt proijceretur in hũc mundũ de paradiso.
24 Ostensio quoniã Verbum Dei homo factus est.
25 Quid est quod dictum est [ad] Dauid, De fructu ventris [tui] ponam super sedem tuam.
26 Quemadmodum interpretatæ sũt Scripturæ in Græcũ, & quãdo.
27 Ostensio, Quoniã ecce virgo in vtero habebit, & non [in] vulua, quemadmodum quidam scribunt.
28 Quid est illud apud Danielem, Lapis sine manibus excisus, implenit omnem terram.
29 Quare virga Moysi proiecta coluber facta est.
30 Ostensio quòd si Ioseph filius fuisset Dominus, non rex esse potuisset.
31 Ostensio quoniã per quæ proiectus est

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctus est homo de paradiso, per hæc iterum intrat in paradisum.
32 Aduersus eos qui dicũt nihil de Maria sumpsisse Dominum in [generatione.]
33 Quare Lucas à Domino inchoans genealogiam, in Adam retulit, & quot ab Adam vsque ad Deũ sunt generationes.
34 Ostẽsio quoniam Adam prior saluatur à Domino.
35 Quare de paradiso Adam proiecit Deus.
36 De Cain qui fratrem suum occidit.
37 Quare folia fici circuncinxit se Adam.
38 Quid est quòd à Propheta dictum est, Super aspidem & basiliscum ambulabis, &c.
39 Aduersus Tatiani doctrinam.
40 Aduersus eos qui ex quacunque causa schismata faciunt.
41 Ostensio quòd secundùm prouidentiã Patris regatur hic mundus.
42 Quoniam neque iustitia sine bonitate constare posit, neque bonitas sine iustitia.
43 Quoniam sapiens, idem iudex.
44 Ostensio quod verbum Dei iustum & bonum sit.
45 Quemadmodũ religiosior Plato quàm hæretici ostendatur.
46 Quemadmodum secundùm suam regulã, qui à Valentino sunt, extra veritatem ostenduntur.

PRÆFATIO IN TERTIVM LIBRVM D. IRENAEI EPISCOPI LVGDVNENsis, & Martyris aduersus Hæreses.

περιοχὴ precedentiũ librorum, & huius tertij.

VT quidem Dilectissime, præceperas nobis, vt eas, quæ à Valentino sunt sententias absconditas, vt ipsi putant, in manifestum proderem; & ostenderem varietatem ipsorum, & sermonem destruentẽ eos inferrem: aggressi sumus autem nos arguentes eos à Simone patre omnium hæreticorum, & doctrinas, & successiones manifestare, & omnibus eis contradicere: propter quod cùm sit vnius operis traductio eorum & destructio in multis, misimus tibi Libros, ex quibus primus quidem omniũ illorum sententias continet, & cõsuetudines, & characteres ostendit conuersationis eorũ. In secundo verò destructa & euersa sunt quę ab ipsis malè docẽtur, & nudata, & ostẽsa sunt talia qualia & sunt. In hoc autẽ tertio ex Scripturis inferemus ostensiones, vt nihil tibi ex his quæ præceperas, desit à nobis: sed &, præterquã opinabaris, ad arguendum & euertendũ eos qui quolibet modo malè docent, occasiones à nobis accipias. Quæ enim est in Deo charitas, diues & sine inuidia existẽs, plurado nat quam postulet quis ab ea. Memento igitur eorum quæ diximus in prioribus duobus libris, & hæc illis adiungens, plenissimam habebis à nobis aduersus omnes hæreticos contradictionem, & fiducialiter ac instantissimè resistes eis, pro sola vera ac viui fica fide, quam ab Apostolis Ecclesia percepit, & distribuit filijs suis. Etenim Dominus om nium dedit Apostolis suis potestatem Euangelij, per quos & veritatem, hoc est, Dei
Luc.10.16. Filij doctrinam cognouimus, quibus & dixit Dominus, Qui vos audit, me audit: & qui vos contemnit, me contemnit, & eum qui me misit.

ANNOTATIONES.

1. Pro sola vera] *Hæc verba impiè torquet quidam Hermãnus Hamelmannus lib. quem inscripsit:* De vnanimi consensu patrum de sola fide iustificante; *vt & alia verba quæ habentur infra lib. 3. cap. 22. & li. 4. cap. 13. quibus contendit Irenæum iis suffragari, qui nuda solaque fide, operibus omnibus seclusis, iustos coram Deo homines constituunt: non aduertens impostor, quàm grauiter hoc Simonis magi commentum beatus hic Martyr redarguat lib. 1. quámque frequenter doceat priorum operum necessitatem lib. 2. cap. 50. lib. 4. cap. 27. 32. & 49. ipsisque ingentem apud Deum mercedem esse repositam lib. 2. cap. 56. lib. 4. cap. 28. & 34. Quis namque non videt Irenæum hoc loco, non de iustificatione loqui, sed tantum hominem hortari, ne hæreticorum vnquam cedat conatibus, imò verò constanter eis reluctetur? Hoc annotandum fuit, vt sanctum martyrem hac iniuria liberaremus, & impiorum sycophantias pro viribus aperiremus.*

A QVIBVS

A QVIBVS ET QVEMADMODVM Euangelium acceperit Ecclesia.

CAPVT I.

NON enim per alios dispositionem salutis nostræ cognouimus, quàm per eos per quos Euangelium peruenit ad nos, quod quidem tunc præconiauerunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamẽtum & columnam fidei nostræ futurum. Nec enim fas est dicere, quoniam antè prædicauerũt, quàm perfectam haberent agnitionem, sicut quidam audent dicere, [2] gloriantes emendatores se esse Apostolorum. Postea enim quàm surrexit Dominus noster à mortuis, [3] & induti sunt superuenientis Spiritus sancti] virtutem ex alto, de omnibus adimpleti sunt, & habuerunt perfectam agnitionem, exierunt in fines terræ, ea quæ à Deo nobis bona sunt euangelizantes, & cælestem pacem hominib[9] annunciantes, qui quidem & omnes pariter & singuli eorum habentes Euangelium Dei. [4] Ita Matthæus in Hebræis ipsorum lingua Scripturam edidit Euangelij, cùm Petrus & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Ecclesiam. [5] Post verò horũ excessum, Marcus discipulus & interpres Petri, & ipse quæ [à Petro] annunciata erant [6] per scripta] nobis tradidit. [7] Et Lucas autem sectator Pauli, quod ab illo prædicabatur Euangelium, in libro condidit.] [8] Postea & Ioannes discipulus Domini, qui & supra pectus eius recumbebat, & ipse edidit euangelium Epheſi Asiæ commorans.

Ioan.14.17. Actor. 1.8. Luc.24.47. Psalm 18.5. Rom. 10.18. 2 Cor.8.9. Ioan.13.23.

Eusebius libr. 5. Histor. cap. 8: hæc citat.

Ὁ μὲν δὴ ματθαῖος ἐν τοῖς ἑβραίοις τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν, καὶ γραφὴν ἐξήνεγκεν εὐαγγελίου, τοῦ πέτρου καὶ τοῦ παύλου ἐν ῥώμῃ εὐαγγελιζομένων καὶ θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν. μετὰ δὲ τὴν τούτων ἔξοδον, μάρκος ὁ μαθητὴς καὶ ἑρμηνευτὴς πέτρου, καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ πέτρου κηρυσσόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παραδέδωκε. καὶ λουκᾶς δὲ ὁ ἀκόλουθος παύλου, τὸ ὑπ' ἐκείνου κηρυσσόμενον εὐαγγέλιον ἐν βιβλίῳ κατέθετο· ἔπειτα ἰωάννης ὁ μαθητὴς τοῦ κυρίου, ὁ καὶ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ ἀναπεσών, καὶ οὗτος ἐξέδωκε τὸ εὐαγγέλιον, ὄντα ἐφέσῳ τῆς ἀσίας διατρίβων.

Interprete Ioanne Christophorsono.

Matthæus dũ Petrus & Paulus Romæ Dei verbum prædicabant, & Ecclesiæ iaciebant fundamenta, Euangelium inter Hebræos proprio illorum sermone edidit. Quo quidem edito, Marcus discipulus & interpres Petri ea quæ ab ipso prædicata acceperat, scriptis mandauit. Lucas Pauli comes, Euangelium ab eo prædicatum, in librum congessit. Deinde, Ioãnes discipulus Domini, qui supra pectus eius recubuerat, dum Ephesi in Asia versabatur, Euangelium in lucem extulit.

Et omnes isti vnum Deum factorem cæli & terræ à Lege & Prophetis annunciatũ, & vnum Christum filium Dei tradiderunt nobis: quibus si quis nõ assentit, spernit quidem participes Domini, spernit autem & ipsum Christum Dominum, spernit verò & Patrem, & est à semetipso dãnatus, resistens & repugnans saluti suæ: quod faciunt omnes hæretici.

Luc.10.16. & 17. Tit.3.11.

ANNOTATIONES.

1. Non enim per alios] *Docet Apostolos sanctissimi Euangelij primos buccinatores, non nisi Spiritus sancti virtutibus ac donis instructos illud constanter prædicasse; deinde ad futuram posterorum memoriam illudipsum scriptis mandasse: ac proinde non nisi impiè ab hæreticis illos aut ignorantiæ accusari, aut Scripturas reijci. Præterea, illum Deum vnicum cæli ac terræ conditorem ab his toto orbe annuntiatum fuisse, qui à Lege & prophetis fuerat prædicatus.*

2. Gloriãtes emendatores se esse Apostolorum] *Marcionem & eius sectatores perstringit, quos lib. 1. cap. 29. recitauit Euangelium secundum Lucam circuncidisse, & omnia quæ de generatione Dominica conscripta fuerant abstulisse, semetipsos veraciores dicentes ijs, qui Euangelium nobis tradiderant. Eosdem de Euangelij contextu erasisse sententiam, qua Deus dicitur pluere super iustos & iniustos, author est Tertullianus, qui & multo plures mutilationes scriptis Apostolorum illatas ab eisdem, toto lib. 5. contra Marcionem describit: sed copiosiore manu Epiphanius contra hæres. 42.*

Lib. 5. contr. Marc.

3. Et induti sunt superuenientis Spiritus sancti] *Sic pro,* superueniente Spiritu sancto, *cũ ex vet. nostro co. tum maximè ex textu libri Actorũ,* Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, *legendum proponimus.*

Actor. 1.8.

4. Ita Matthæus] *Idipsum ante Irenæum scripserat quoque Papias, apud Eusebium lib. 3. Historiæ, cap. 33. & Pantenum in India illud literis Hebraicis scriptum reperisse, opera Bartholomæi illic relictum, & illud ipsum custoditum constare; idem Eusebius affirmat lib. 5. capite 10. Quod & in Cypro, in tumulo Barnabæ, & ipsius manu exaratum postmodum repertum fuisse Theodorus lector asserit. Idem quoque Hebraicum mansisse suo tempore in bibliotheca Cæsariensi, quam Pamphylus martyr*

Li. 2. collect.

Universidad de Deusto
Biblioteca

confecerat, author est Hieronymus; qui & describendi sibi factam potestatem à Nazaræis Berrhoensibus, qui eo vtebantur, literis tradidit. Prodijt hoc nostro sæculo opera Sebastiani Munsteri, quoddam Euangelium Hebraicum nomine Matthæi, cui quantum deferendum sit, pronunciet Ecclesia.

Cæterum, in his videmus huius antiquissimi Martyris, imò totius Ecclesiæ sententiam, quatuor duntaxat Euangelia etiam ab initio probata & recepta fuisse, vt & infra ca. 11. huius libri copiosius docebit. Igitur reliqua pseudoeuangelia, veluti Petri, Thomæ, Matthiæ, Bartholomæi, ac duodecim Apostolorum nominibus inscripta; deinde Hebræorum, Nazaræorum, Ebionitarum, Encratitarum, Aegyptiorum, & quorumcunque aliorum titulis circunlata & venditata, iure optimo reprobantur. Signat porrò Theophylactus tempus quo quisq; quatuor Euangelistarum scripserit, nimirum, Matthæum post octo annos assumpti in cælos Christi: Marcum post decem annos, id est, biennio post Matthæum: Lucam post quindecim annos: denique Ioannem post triginta duos annos.

Præfat. in Matth.

5. Post verò horum excessum] *Huic lectioni cõsentiunt omnes codices: Russinus quoq; sic Latinè loquentem Eusebium fecit:* Post quorum exitum, *&c. quibus subindicaret Irenæus, Marcum non nisi vel martyrio sublatis, vel alio Euangelij causa peregrinantibus sanctis Apostolis Petro et Paulo, manum calamo admouisse: quod certè apertè pugnat cum ijs, quæ ex Papia, & sexto ὑποτυπώσεων Clementis recitat Eusebius, nempe Beatum Petrum Spiritu sancto reuelante, vt intellexit Opus editum à Marco, authoritate sua ratum fecisse, quò in Ecclesijs passim prælegeretur; quibus clarum efficitur Petro adhuc superstite, Marcum Euangelium conscripsisse. Accedit quod hunc Irenæi locum transcribens Eusebius lib. quinto, capite octauo: nihil meminit exitus Apostolorum. Hæc potius indicare, quàm quicquam immutare visum est.*

6. Per scripta] *Aut. vet. cod. probante id quoq; Eusebio, expunximus* præscripta.

7. Et Lucas] *Sententiam hanc, quæ tredecim dictionibus absoluitur, ex vet. cod. adiecimus; quam etiam agnoscit Eusebius libr. 3. hist. cap. 8.*

8. Postea & Ioannes] *Eusebius lib. 5. cap. 8.* Deinde Ioannes discipulus Domini, qui supra pectus eius recubuerat, dum Ephesi in Asia versabatur, Euangelium in lucem extulit. *Id fecisse rogatum ab Episcopis Asiæ tradit Hieronymus, aduersus Ebionis, Cerinthi, & Gnosticorũ exorientes blasphemias; quod & Irenæus indicat cap. 11. huius lib.*

QVOD NEQVE SCRIPTVRIS, NEQVE *Traditionibus obsequantur hæretici.*

CAPVT II.

[1]VM enim ex Scripturis arguuntur, in accusationem conuertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non rectè habeant, neque sint ex authoritate, & quia variè * sint dictæ, & quia non possit ex his inueniri veritas ab his, qui nesciant Traditionem. [2] Non enim per literas traditam] illam, sed per viuam vocem: ob quam causam & Paulum dixisse, [3] Sapientiam autem loquimur inter perfectos: Sapientiam autem non mundi huius. Et hanc sapientiam vnusquisque eorum esse dicit, quam à semetipso * adinuenit, fictionem videlicet, vt di- gnè secundum eos sit veritas, aliquando quidem in Valentino, aliquando autem in Marcione, aliquando in Cerintho, deinde in Basilide: [4] fuit autem [&] in illo qui contra disputat, qui nihil salutare loqui potuit. Vnusquisque [enim] ipsorum omni modo peruersus semetipsum regulam veritatis deprauans, prædicare non confunditur. [5] Cùm autem ad eam iterum Traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ per successiones Presbyterorum in Ecclesijs custoditur, prouocamus eos: [6] aduersantur Traditioni, dicentes] se non solùm Presbyteris, sed etiam Apostolis existentes sapientiores, syceram inuenisse veritatem: Apostolos autem admiscuisse ea, quæ sunt legalia Saluatoris verbis: & non solùm Apostolos, [7] sed [etiam] ipsum Dominum modò quidem à Demiurgo, modò autem à medietate, interdum autem à summitate fecisse sermones: se verò indubitatè, & incontaminatè, & syncerè absconditum scire mysterium: quod quidem impudentissimè est blasphemare suum factorem. Euenit itaque neque Scripturis iam neque Traditioni consentire eos. Aduersus tales certamen nobis est, ô dilectissime, more serpentum lubrici vndique [8] effugere] conantes. Quapropter vndique resistendum est illis, si quos ex his retusione confundentes, ad conuersionem veritatis adducere possimus. Etenim si non facilè est ab errore apprehensam resipiscere animã; sed non omnimodo impossibile est errorem effugere apposita veritate.

1. Cor. 2. & 6.

Hebr. 6. &c.

ANNOTATIONES.

1. Cùm enim ex Scripturis arguuntur] *Valentinianorum & consimilium priorum Gnosticorũ, quos his libris impugnabat, incredibilem malitiam & peruicaciam exponit. Eninuerò apertis certisque tam Prophetarum quàm Apostolorum scriptis conuicti, ea volut apocrypha, vel deprauata, vel suspecta fidei præfractè*

fractè reijciebant, vt superius de Ebionitis, Cerinthianis, Carpocratianis, Marcionitis, alijsq; scriptum est. Cum verò Traditionibus Apostolorum premerẽtur, incredibili temeritate ac impudentia cunctis Apostolis & Patribus sapientiores se esse autumabant. Ecquis non videt huius sæculi Gnosticos eisdem cum illis gressibus incedere? Quanto cum supercilio Traditiones Apostolicas à sanctis Patribus ad nos vsq; acceptas & seruatas cauillentur & exsibilent, nemo nescit, & de his in cap. tertium dicemus: nunc de sacrilego diuinarum Scripturarum contemptu, quædã adijciamus.

Pari omnes impietate Lutherani & Caluiniani ex Diuinorum Librorum catalogo, velut apocryphos ac nullius fidei exsibilant Libros Tobiæ, Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici, Baruch, & vtrumq; Machabæorum. Non exigua fragmenta, nec pauca capita ex libro Esther et Danielis rescissa aulsaq; reijciunt. Quos etiam canonicos sese admittere singunt, sanris & lædorijs deformatos sectatoribus suis exsibilandos relinquunt. Lutheri namq; iudicio, vt de eo refert Ioannes Aurifaber commensalis, in Colloquijs eius, Apostoli Abrahami fidem non ita prædicarunt, & suis coloribus depinxerunt vt merebatur: & Moyses nimis simpliciter eius memi nit. *En paucis tam Mosis summi prophetarum, quàm omnium Apostolorum scripta in falsi suspicionem adducta.* Scribit de eodem Rebenstock, alter eius comitum, *quod aliquoties diceret:* Ecclesiastes liber non est plenus, multa habet abrepta, neque ocreis neque calcaribus indutus est: hoc est, nullam habet perfectam sententiam. Equitat in arũdine longa, sicuti & ego dum erã in monasterio. *Et secundum conspiciens Machabæorum libr. aiebat:* Ego hunc librum, & librum Esther odio prosequor, mallem eos non extare: multum enim imitantur ludæos ac Ethnicos. *Et libr. Paralippomenon suspectos ac dubios relinquens dicebat:* Libris Regum plus credendũ est, quàm Paralippomenon. *Paulinæ quoq; fidei detrahens, Iusto Ionæ dicenti se non credere his illius verbis,* Reposita est mihi corona iustitiæ &c. *respondebat:* Neque Paulum id firmiter credidisse. *Et suã in illum vetus odium aperiens, inquiebat:* Ego summo odio Paulum prosequebar, cùm legebam Rom. 1. Reuelatur in Euangelio iustitia Dei, &c. *Iobi historiam reputat* Fabulæ argumentum, quo moneamur de patientia. *Nec sacris Euangelijs pepercit, scribens,* Ioannis Euangelium esse vnicum pulchrum, verum, ac principale Euangelium: *quasi verò reliqua tria nec Euangelia, nec pulchra, nec vera essent.* Epistolam ad Hebræos, neq; Pauli esse, nec vllius Apostoli, *idem ille contendit. Epistola D. Iacobi eidem est,* planè straminea, & Apostolico indigna spiritu. *Epistola Iudæ,* non est Apostoli, sicq; contemnenda. De secunda Petri, & duabus Ioannis posterioribus non est anxiè curandum. Apocalypsim denique neque pro prophetico, neque pro Apostolico libro admittit.

Et hactenus de Lutheranicis sacrarum Scripturarum accusationibus & reprehensionibus: quibus manifestum euadit, hos eodem spiritu afflatos esse, quo veteres Gnostici fuerunt, vt testatur hoc loco Irenæus. Quid Caluiniani tam aduersus Euangelistas & Apostolos, quàm sacra eorum scripta moliantur, diximus ad finem Comm. in epist. ad Philemonem, & Dialogo septimo.

2. Non enim per literas traditam] *Quinq; has voces desiderat vet. cod. & vnico contextu legit:* Ab ijs, qui nesciant traditionem illam, sed per viuam vocem, *&c.*

A 3. Sapientiam autem loquimur] *Augustin. scribit etiam Manichæos hoc testimonio fuisse abusos, vt suaderent Apostolum plurima his quibus cum disserebat verbis aliter tradidisse, quàm scriberet in Epistolis.* Sed absit vt tãtus Christi Apostolus, vas à Deo electum, Spiritus sancti organum, alius docendo, alius scribendo; alius clam, alius palam fuerit. Factus est quidem omnibus omnia, non fallentis astu, sed compatientis affectu: diuersis animarũ morbis, diuersis misericordiarum affectibus subueniens: Dans scilicet paruulis parua, non falsa: perfectis verò grandiora mysteria, cuncta autem vera, consona, & diuina. *Lib. 2 cont. aduersarium legis & prophet. cap. 2.*

4. Fuit autẽ & in illo] *Marcionem denotat, quem lib. 1. cap. 20. nominauit* os diaboli.

5. Cùm autem ad eam traditionem] *Hic primùm obserua, quid propriè sit & dicatur Traditio Apostolica, nimirũ, doctrina seu ad fidem, seu ad ritus sacros, siue ad bonos mores pertinens, quæ non expressis Scripturis veteris aut noui Testamenti, sed viua voce aut exemplo praxi, à primis Ecclesiæ pastoribus, id est, Apostolis data, & à posteris ad nos vsq; in populo Dei seruata. De quibusdam istiusmodi disserens Tertullianus, ait:* Si legẽ postulas Scripturarum, nullam inuenies: traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix. *Videatur de ijsdem August. Epist. 118. & 119. & quod ad mitium proximi capitis annotauimus.* *Lib. de coron. milit.*

Obserua deinde fortissimos & antiquissimos istos religionis Christianæ athletas, ductis à Traditionibus Apostolorum argumentis, aduersus infestissimos illius hostes constanter decertasse: has illis vt firmissimos muros opposuisse, vt omnes illorum impetus non modò retardarent, sed molitiones funditus subuerterent. Nec illas tantum, sed & consensum omnium Ecclesiarum, Romanæ præsertim authoritatem, & successionem Apostolicam fidenter obiecisse: quinetiam veterum testimonijs eorundem errores solidè refutasse: vt hic & in sequentibus Irenæus, Clementu ad Corinthios epistolam, Polycarpi martyris scripta & gesta, Gnosticis opponit. Ex quibus apertissimum est Erasmum Roterod. toto cælo aberrasse, quum in epistola libru istis ad hunc vsque diem præfixa, scribit ipsum Irenæum solis scripturarum præsidijs aduersus hæreticorum cateruam pugnasse.

Ad hæc Iustini martyris scripta ab eodem Irenæo lib. 4. cap. 14. & lib. 5. citata, Erasmum falsa & temerè assertionis alligant: insuper Hermæ, siue Pastoris testimonium lib. 4. cap. 37. Ignatij etiam martyris lib. 5. & cuiusdam senioris Apostolorum discipuli verba in medium frequenter adducta Præfatione lib. 1. & eiusdem lib. cap. 12. lib. 3. cap. 19. & 35. lib. 4. cap. 45. 47. 49. 50. 52. & li. 5. ex quibus omnibus planum & conspicuum est, Irenæum non solis Scripturarum præsidijs, sed & Traditionibus, & Patrum sermonibus ac scriptis Gnosticos deuicisse.

6. Aduersantur Traditioni, dicentes] *Ita ex vet. cod. reposuimus: excusi* qui aduersantur Traditioni, dicent, *&c.*

7. Sed etiam ipsum Dominum] *Gnosticos Dominum nostrum IESVM CHRISTVM & ignorantiæ accusasse supra retulit; & ex hoc loco quorundam etiam errorum insimulasse manifestum est. Huiusmodi verò impietates Caluinianos nunc ab inferis reuocare & instaurare quis crederet? Verùm, huius sceleris nos in Dialogo 4. plurimis & apertissimis Caluini testimonijs illos esse reos euicimus.* *Lib. 1. ca. 17.*

8. Effugere] *Expunximus* fingere, *authoritate vet. cod.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE APOSTOLORVM TRADITIONE, vel ab Apostolis in Ecclesijs Episcoporum successione.

CAPVT III.

Successio Ecclesiarũ.

[1] Raditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam, in [omni] Ecclesia [2] adest perspicere omnibus qui vera velint * audire, & habemus annumerare eos qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesijs, & successores eorum vsque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neque cognouerunt quale ab his deliratur. Etenim si recondita mysteria scissent Apostoli, quæ seorsim & latenter ab reliquis perfectos docebant, his vel maximè traderent ea quibus etiam ipsas Ecclesias committebant. Valde enim perfectos & irreprehensibiles in omnibus eos volebant esse, quos & successores relinquebant suum ipsorum locum magisterij tradentes, [3] quibus emendatè agentibus fieret magna vtilitas, lapsis autem summa calamitas. [4] Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones, maximæ, & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, à gloriosissimis duobus Apostolis [5] Petro & Paulo Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis Traditionem, & annunciatam hominibus fidem, [6] per successiones Episcoporum peruenientem vsq; ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per * sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel * sibi per cæcitatem & malam sententiam, [7] præterquam oportet colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vndique fideles, in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea quæ est ab Apostolis Traditio. Fundantes igitur & instruentes beati Apostoli Ecclesiam, [8] Lino episcopatum administrandæ Ecclesiæ tradiderunt. Huius Lini

2 Tim. 4. 21. Paulus in his quæ sunt ad Timotheum epistolis meminit. [9] Succedit autem ei Anacletus, post eum tertio loco ab Apostolis episcopatum sortitur [10] Clemens, qui & viditipsos Apostolos, & contulit cum eis, cùm adhuc insonantem prædicationem Apostolorum, & Traditionem ante oculos haberet. Non solus enim, adhuc multi supererant tunc ab Apostolis docti.

B. Petri Romæ successores.

"Sub hoc igitur Clemente, dissensione non modica inter eos qui Corinthi essent fratres facta, scripsit quæ est Romæ Ecclesia [12] potentissimas literas Corinthijs, ad pacem eos congregans, & reparans fidem eorum, & annuntians quam in recenti ab Apostolis receperant Traditionem, annunciantem vnum Deum omnipotentem, factorem cæli & terræ, plasmatorem hominis, qui induxerit cataclysmum, & aduocauerit Abraham, qui eduxerit populum de terra AEgypti, qui colloquutus sit Moysi, qui legem disposuerit, & Prophetas miserit, qui ignem præparauerit diabolo & Angelis eius.

Genes. 2. Exod.

Eusebius libr. 5. histor. cap. 6. hæc citat.

Θεμελιώσαντες οὖν καὶ οἰκοδομήσαντες οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τὴν ἐκκλησίαν, λίνῳ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν. τούτου τοῦ Λίνου παῦλος ἐν ταῖς πρὸς τιμόθεον ἐπιστολαῖς μέμνηται. διαδέχεται δὲ αὐτὸν ἀνέγκλητος. μετὰ τοῦτον δὲ τρίτῳ τόπῳ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται κλήμης, ὃ καὶ ἑωρακὼς τοὺς μακαρίους ἀποστόλους, καὶ συμβεβληκὼς αὐτοῖς. καὶ ἔλι ἔναυλον τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων καὶ τὴν παράδοσιν προ ὀφθαλμῶν ἔχων οὐ μόνος. ἔλι γὰρ πολλοὶ ὑπελείποντο τότε ὑπὸ τῶν ἀποστόλων δεδιδαγμένοι. ἐπὶ τούτου οὖν τοῦ κλήμεντος στάσεως οὐκ ὀλίγης τοῖς ἐν κορίνθῳ γενομένης ἀδελφοῖς, ἐπέστειλεν ἡ ἐν ῥώμῃ ἐκκλησία ἱκανωτάτην γραφὴν τοῖς κορινθίοις, εἰς εἰρήνην συμβιβάζουσα αὐτοὺς, καὶ ἀνανεοῦσα τὴν πίστιν αὐτῶν, καὶ ἣν νεωστὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων παράδοσιν εἴληφεν.

(...)

Interprete Ioanne Christophorsono.

Beati Apostoli, vbi fundamenta Ecclesiæ præclarè posuerant, & eam prouidè sapienterq; ædificauerant, Lino pontificatus ministerium concrediderunt. Huius Lini meminit Paulus in epistolis ad Timotheum. Cui succedit Anacletus. Post cuius mortem, tertio loco ab Apostolis Clemens pontificatum sortitò capit: qui & Beatos Apostolos oculis viderat, & cum illis de fide communicauerat, & Apostolorũ adhuc prædicationẽ recenti tenebat memoria, eorumque Traditiones propè in conspectu, & ante oculos positas habebat. Neque ille solus. Namid temporis multi ab Apostolis eruditi, etiam superstites erant. Clemente pontificatum gerente, seditio non exigua illa quidem, inter fratres Corinthi excitata fuit: vnde Ecclesia Romana epistolam scriptam accuratissimè eò misit: qua illos cùm ad pacem cohortata est, tum priscinæ eorum fidei memoriam renouauit, tum deniq; Traditionem nuper ab Apostolis acceptam ante oculos proposuit.

Hunc

A Hunc Patrem Domini nostri Iesu Christi ab Ecclesijs annunciari, ex ipsa Scriptura qui velint, discere possunt; & Apostolicam Ecclesię Traditionem intelligere, cùm sit vetustior Epistola his qui nunc falsò docent, & alterum Deum super Demiurgum & factorem horum omnium quæ sunt commentiuntur. [13] Huic autem Clementi succedit Euaristus, & Euaristo Alexander, ac deinceps sextus ab Apostolis constitutus est Sixtus, & ab hoc Telesphorus, [14] qui etiam gloriosissimè martyrium fecit, ac deinceps Hyginus, pòst Pius, post quem Anicetus. Cùm autem successisset Aniceto Soter, nunc duodecimo loco Episcopatum ab Apostolis habet Eleutherius. Hac ordinatione & successione, ea quæ est ab Apostolis in Ecclesia Traditio, & veritatis pręconiatio peruenit vsque ad nos. Et est plenissima hæc ostensio, vnam & eandem viuificatricem fidem esse, quæ in Ecclesia ab Apostolis vsque nunc sit conseruata, & tradita in veritate.

Eusebius libr. 5. histor. cap. 6. hæc citat.

B Τὸν δὲ κλήμεντα τοῦτον διαδέχεται εὐάρεστος, καὶ τὸν εὐάρεστον ἀλέξανδρος. εἶθ' οὕτως ἕκτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων χαβίσταται ξύστος. μετὰ δὲ τοῦτον τελεσφόρος, ὃς καὶ ἐνδόξως ἐμαρτύρησεν. ἔπειτα ὑγῖνος, εἶτα πίος, μεθ' ὃν ἀνίκητος. διαδεξαμένου τὸν ἀνίκητον σωτὴρ, νῦν δωδεκάτῳ τόπῳ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατέχει κλῆρον ἐλεύθερος. τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ τὴν αὐτὴν διδαχὴν ἥτε ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ὁ τῆς ἐκκλησίας παράδοσις, ἰὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα κατήντηκεν εἰς ἡμᾶς.

Interprete Ioanne Christophorsono.

Clementi huic successit Euarestus, Euaresto Alexander: deinde Xistus pontifex ab Apostolorum temporibus sextus constituitur. Quo mortuo, Telesphorus delectus est, qui præclarè & generosè martyrium subijt. Tum Hyginus: deinde Pius: post Anicetus illo munere potiebatur: Soter Aniceto proximè succedit. Iam duodecimo loco ab Apostolis Eleutherus pontificatus ministerium obtinet. Vnde traditio in Ecclesia ab Apostolis gradatim deriuata, & syncera veritatis prędicatio eodem ordine, eadem Episcoporum successione in Ecclesia ad nostram vsq; ætatem continuata est.

[15] Et Polycarpus autem non solùm ab Apostolis edoctus, & conuersatus cum multis ex eis qui Dominum nostrum viderunt: sed etiam ab Apostolis in Asia, in ea quæ est Smyrnis Ecclesia constitutus Episcopus, quem & nos vidimus in prima nostra ætate: [16] multum enim * perseuerauerat, & valde senex glorioſissimè & nobilissimè martyrium faciens exiuit de hac vita. * Hic docuit semper quæ ab Apostolis didicerat, quæ & Ecclesiæ tradidit, & sola sunt vera. Et testimonium his perhibent quæ sunt in Asia Ecclesiæ omnes, & qui vsque adhuc successerunt Polycarpo: qui vir multo maioris authoritatis testis, [17] & fidelior veritatis est testis, quàm Valentinus & Marcion, & reliqui qui sunt peruersæ sententiæ. [18] Is enim est qui sub Aniceto cùm aduenisset in vrbem, multos ex his quos prædiximus, hæreticos conuertit in Ecclesiam Dei, vnam & solam hanc veritatem annuncians ab Apostolis percepisse se, quam & Ecclesiæ tradidit. [19] Et sunt qui audierunt eum dicentem, quoniam Ioannes Domini discipulus in Epheso iens lauari, cùm vidisset intus [20] Cerinthum, exilierit de balneo non lotus, dicens quod timeat ne balneum concidat, cùm intus esset Cerinthus inimicus veritatis. Et ipse autem Polycarpus Marcioni aliquando occurrenti sibi, & dicenti, Cognosce nos, respondit: Cognosco te primogenitum Satanæ. Tantum Apostoli, & horum discipuli habuerunt timorem, ne verbo tenus communicarent alicui eorum qui adulterauerant veritatem, quemadmodum & Paulus ait: Hæreticum autem hominem [21] post vnam correptionem deuita, sciens quoniam peruersus est qui est talis, & à semetipso damnatus. [22] Est autem & epistola Polycarpi ad Philippenses scripta perfectissima, ex qua & characterem fidei eius, & prædicationem veritatis, qui volunt & curam habent suæ salutis, possunt discere.

De Polycarpo.

Tit. 3. 10.

Polycarpi epistola.

Eusebius lib. 4. Hist. Græc. cap. 14. Lat. 13. hæc citat.

Καὶ πολύκαρπος δὲ οὐ μόνον ὑπὸ ἀποστόλων μαθητευθεὶς καὶ συναναστραφεὶς πολλοῖς τοῖς τὸν χριστὸν ἑωρακόσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀποστόλων καταστὰς εἰς τὴν ἀσίαν ἐν τῇ ὧν σμύρνῃ ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ὃν καὶ ἡμεῖς ἑωράκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμῶν ἡλικίᾳ. ἐπὶ πολὺ γὰρ παρέμεινε καὶ πάνυ γηραλέος ἦν, ἐνδόξως καὶ ἐπιφανέστατα μαρτυρήσας, ἐξ ἧλθε τοῦ βίου. ταῦτα διδάσκας, ἀεὶ, ἃ καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἐμαθεν, ἃ καὶ ἡ ἐκκλησία παραδίδωσιν, ἃ καὶ μόνα ἐστὶν ἀληθῆ, μαρτυροῦσιν αὐτῷ καὶ πᾶν τὴν ἀσίαν ἐκκλησίαι πᾶσαι, οἱ μέχρι νῦν διαδεδεγμένοι τὸ πολυκάρπου βρόνον, πολλῷ ἄξιόπιστότερον καὶ βεβαιότερον ἀληθείας μάρτυρα ὄντα πολύκαρ-

πορ, οὐαλεντίνου καὶ μαρκίωνος καὶ τῶν λοιπῶν κακογνωμόνων. Οἱ καὶ ἐπ' ἀνικήτου ἐπιδημήσαντες τῇ ῥώμῃ, πολλοὺς ἀπὸ τῶν προειρημένων αἱρετικῶν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀληθείαν κηρύξας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, παραληφθεῖσαν, τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας παραδεδομένην. καὶ εἰσὶν οἱ ἀκηκοότες αὐτοῦ, ὅτι Ἰωάννης ὁ τοῦ κυρίου μαθητὴς ὢν τῇ ἐφέσῳ πορευτεὶς λούσασθαι, καὶ ἰδὼν ἔσω κήρινθον, ἐξῆλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ' ἐκπιὼν, φύγωμεν μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπέσῃ ἔνδον ὄντος κηρίνθου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πολύκαρπος μαρκίωνι ποτὲ εἰς ὄψιν αὐτῷ ἐλθόντι καὶ φήσαντι ἐπιγίνωσκε ἡμᾶς, ἀπεκρίθη· ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τοῦ σατανᾶ. τοσαύτην οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον εὐλάβειαν, πρὸς τὸ μὴ δὲ μέχρι λόγου κοινωνεῖν τινὶ τῶν παραχαραττόντων τὴν ἀλήθειαν· ὡς καὶ παῦλος ἔφην, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος. ἔτι δὲ καὶ ἐπιστολὴ πολυκάρπου πρὸς φιλιππησίους γεγραμμένη ἱκανωτάτη, ἐξ ἧς καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς πίστεως αὐτοῦ, καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας, οἱ βουλόμενοι καὶ φρονπίζοντες τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας δύνανται μαθεῖν.

quàm Valentinum, & Marcionem, ac reliquos malè de religione sentientes. Qui etiam Aniceti tempestate Romam profectus, multos ex ijs, quos ante diximus, hæreticis ad Dei Ecclesiam conuertit, vnam videlicet ac solam veritatē statuens se ab Apostolis accepisse, quæ ab Ecclesia tradita est. Ac sunt qui hoc ipsum cōmemorantem audiuerint, Ioannem Domini discipulum, cùm Ephesi ad balneū ijsset, ac Cerinthū intus conspexisset, illotū balneo exilijsse, atq; his verbis vsum fuisse; Fugiamus, ne balneū ruat, quòd intus sit Cerinthus veritatis hostis. Quin ipse quoq; Polycarpus, cùm Marcion aliquando in ipsius conspectum venisset, ac dixisset, Agnosce nos, respōdit: Agnosco primogenitum Satanæ. Tanto studio Apostoli atq; ipsorum discipuli cauebant, ne cum quoquam eorum, qui veritatem adulterabant, vel sermonis commerciū inirent: quemadmodum etiam Paulus dixit, Hæreticum hominem post vnam & alteram admonitionem deuita, quia subuersus ille est, & peccat, cùm sit proprio iudicio condemnatus. Est autem etiam doctissima Polycarpi epistola, ad Philippenses scripta, ex qua omnibus ijs qui volu erint, quique salutis suæ studium charum habuerint, tum fidei ipsius characterem, tum veritatis prædicationem intelligere licet.

Sed & quæ est Ephesi Ecclesia à Paulo quidem fundata, Ioanne autem permanente apud eos vsque ad Traiani tempora, testis est verus Apostolorum Traditionis.

ANNOTATIONES.

1. **Traditionem itaque Apostolorum]** *Insignem locum hunc suis scriptis inserere, & vt ignitum telū in hæreticos contorquere iure optimo dignum duxerunt omnes ferè, qui nostro sæculo in eos calamum strinxerūt Orthodoxi. Vt ficut B. hic Martyr præcipuum fidei nostræ caput, videlicet vnum esse Deum cæli & terræ opificem, aduersus Gnosticorum impietates, Traditionis eius, quæ continua Episcoporum per vniuersas Ecclesias successione doctrina, & voce asseruabatur, munimento tutatur: sic de fide, sacramentis, & ritibus varijs cōtrouersos articulos, longè maiore sæculorum, Ecclesiarum, & Doctorum vnanimi consensu, ab Apostolis instituta, & à successoribus conseruata Traditione cōfirmarent & custodirent. Quin & omnibus retro sæculis quotquot Christiani & Catholici vnquam habiti sunt, quoties de dogmatibus Ecclesiæ exorta est disputatio, ad Patrum priscorum, & Apostolicarum Ecclesiarum Traditiones, vt ad sacram anchorā confugerunt: vt pro aliis innumeris locis, insa scripta testimonia patefacient.*

Doctrinam sacram, quæ Apostolicarum Constitutionū chartis traditur, gloriosis Saluatoris nostri vocibus æquiparandam, *ideoque ab omnibus amplectendam esse, eiusdem Saluatoris mandato, docet Clemens Rom.*

Celebriores totius Asiæ Ecclesias, inter varios hæresiū fluctus trepidantes, Traditionum Apostolicarum crebra repetitione, vt æneo muro confirmat Ignatius.

Pueros sacræ regenerationi initiandos, Diuinorum Præceptorum suorum, id est Apostolorum, sine scriptis traditæ doctrinæ innixus censet Dionysius Areopag.

Nutantes & dubios Philippenses, atque Marcionistarum, & Valentinianorum impostoris fascinatos plurimos, Romæ agens tum Polycarpus, à Traditionibus Apostolorum ducta demonstratione, primæ fidei restituit.

Non tam scriptis, quàm Apostolorum, vel Discipulorum sermonibus se fidei sacramenta didicisse narrat Paschasius, & viua præsentique voce, magis quàm lectione esse profecta ad eum.

Sæculi sui pæsim ingruentium hæreseon nimbos Traditionum Apostolicarum fulgore potenter dissipat Tertullianus. & Baptismi ritus omnes, Eucharistiæ pro vita functis oblationes, crucisq; ad omnem Christianorum conuersationem consignationes, sartas tectasq; manere contendit.

Hæreticis quantumuis scripturas canonicas proferentibus, nunquam credendum, vt à paterna doctrina, & Ecclesiastica Traditione exeamus, censet ille post Apostolos Ecclesiarum magister Origenes.

Duplicem in Ecclesia Dei agriculturam agnoscit Clemens Alex. vnam, quæ non scriptis; alteram, quæ scriptis continetur: idemque rerum multarum cognitionem, per successionem, ex Apostolis absq; scriptis ad posteros peruenisse docet.

Dominica traditione quem offerimus Eucharistiæ typum accalicem, aquæ temperandum didicit Cyprianus: simulque cibum nō minus ratum esse, quod dicit ante Spiritus. Apostoli ira docuerunt, quàm quod ipse Christus, cùm vtriusque partis fuisse Diuinitas.

Maxima sacratissimaq; Confessorum Christi corona insignis Synodus prima Nicæna, Filium Dei ὁμοούσιον, id est, cōsubstantialem esse Patri, etsi nusquam scriptum extaret, sanctorum Patrum Traditionibus inhærens, contra Arianos sanxit.

Constantinopolitana, Spiritus sancti diuinam naturam à Macedonianorum blasphemijs asseruit.

Ephesina, Beat. Mariam θεοτόκον, id est, Dei Matrem, etsi huius vocis nullam mentionem sacræ literæ faciant, quod hanc fidem diuini Tradiderant Discipuli, & à Patribus ita sentire edocti essent, summa fide prædicandam definiuit.

Chalce-

Chalcedonensis, impermixtas Dei & hominis substantias, in vnica CHRISTI hypostasi, iuxta Patrum placita, Eutychis spretis captionibus confirmauit.

Traditionem ea quæ per Traditionē habenda cē S. Augustī.

Adūcere libet, vt in seriis, adeoque summis fidei nostræ capitibus confirmandis, Aurelius Augustinus, quem vnicè mirari ac suspicere se fingunt Hæresiarchæ, ad

1. *Traditionum Ecclesiasticarum, tanquam ad asylum, confugerit. Euangelium secundum Matthæum, verè ab ipso conscriptum esse, contra Fausti Manich. inficiationem credit, Traditione nixus, quæ ab Apostolicis sedibus, vsque ad præsentes Episcopos certa successione peruenerat,*
2. *libro vigesimo octauo, contra Faustum cap. 2. Patrem ingenitum, Filiumq; eidem consubstantialem, etsi in sanctis paginis non inueniatur, fidei assertione defendendum dicit. Epist. 174. Integra side credendum Beat. Mariam Dei Christi matrem, & Virginem concepisse, & Virginem genuisse, & post partum Virginem permansisse, libr. De*
4. *Ecclesia. dogma. capit. 69. Baptisma ab hæreticis collatum, repetendum non esse, ex Apostolorum Traditione, etsi in eorum literis non inueniatur, libro secundo De*
5. *Bapt. capit. 7. & libr. 1. cap. 23. & libr. 4. cap. 6. Consuetudinem matris Ecclesiæ in baptisandis paruulis, vt Traditionem Apostolicam nequaquam spernendam, libro*
6. *decimo De Genesi capite vigesimo tertio. Domini passionem, resurrectionem, ascensionem in cælum, & aduentum Spiritus sancti de cælo, anniuersaria solennitate, non scripta, sed Tradita obseruatione celebrandam, Epist. 118.*
7. *cap. 1. Baptisatos esse Apostolos, etsi ne verbum quidem de*
8. *hoc scriptum habeat, non ambigendum, Epist. 108. Serie Traditionis quædam facta esse, & nunc in Baptismi ritibus faciendas, quæ in scripturis, gratia breuitatis tacentur,*
9. *lib. De Fide & operibus capite nono. Eucharistiam corporis & sanguinis Domini Apostolos non accepisse ieiunos; placuisse tamen Spiritui sancto, in honorem tanti sacra-*
10. *menti à ieiunis semper accipi; moremque hunc per vniuersum orbem seruari, Epist. 118. cap. 6. Antiquitus Tradito & retento firmo Ecclesiæ ritu, in Baptismate paruulos exorcisari, exsufflari, & renunciare Satanæ, vt apotestate tenebrarum, in regnum Christi transferantur, libro 1.*
11. *De nuptijs & concup. cap. 20. & lib. 6. contra Iul. cap. 2. Et quamuis denique, nusquam in scripturis veteribus legeretur oblatum pro mortuis sacrificium; non parum tamen vniuersa Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, auctoritatem esse, vbi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare fundūtur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum, lib. De cura pro mortuis agenda, cap. 1. & 4. & Sermone 34. de verbis Apostoli. Alijs locis innumeris, & authoribus sacris recensendis consultò supersedeo.*

2. **Adest perspicere]** *Billius, id est, licet, vel promptum est, Græcorum more dicitur. παρόντι enim illis idem sæpe est quod ἐξεστιν.*

3. **Quibus emendatè agentibus]** *Idem Græcè, ἐμπεριστατούντων, id est, quibus munere suo probè fungentibus.*

4. **Sed quoniam valde longum est]** *Multis ijsque grauissimis verbis hoc loco, totóque capite, docet Beat. Martyr Romanam Ecclesiam Caput esse & regulam omnium aliarum: proindeque illius dogmata vnicè suscipere & amplecti, ac successionis seriem omnium hæreseōn fluctibus, vt firmam & immobilem petram nos opponere debere, & ad illius traditiones, decreta, fidemque aduersus omnium eorum fraudes, qui in salutis publicæ & pietatis Christianæ perniciem nihil non machinantur, tanquam ad tutissimam arcem, & sacro-sanctam aram confugere: quod singillatim explicabimus.*

A *Primò igitur prætermissis totius Orientis & Meridiei, imò vniuersi Orbis clarissimarum Ecclesiarum, quas alij Apostoli, Discipulique Domini doctrina plantauerant, sanguine rigauerant, & stupendis miraculis confirmauerant, Episcoporum catalogis; huius vnius tanquam cæterarum præcellentissimæ, ab Apostolorum coryphæis ad suam ætatem vsque, continentem & nunquam intermissam successionem contexit.* 1.

Deinde eam vocat maximam, *vt quæ omnem sacrorum potestatem iure sibi vendicet, cæteras q; omnes sibi inferiores habeat, quas sua authoritate regat.* 2.

Posteà antiquissimam *appellat, non propter tempus, nisi de Latinis & Occidentalibus intelligas, cùm Ierosolymitana, Samaritana, Cæsariensis, & Antiochena, prius fidem Christi susceperint; sed propter dignitatem, & quòd alijs potior sit, ipsamque omnes vt matrem suspiciant.* 3.

B *Postmodum* omnibus cognitam *esse asserit, sicut ea, quæ inter omnes caput extolleret, & cuius Rectores velut in altissima Pharo, et clarissima specula collocati, aliarum naugationes inter tot naufragia dirigerent; obseruarentque, quemadmodum vnaquæque in retinenda religione se gereret: quippe quæ tyrannorum & hæreticorum procellis agitata, & mutantia corda fratrum, confirmandi præceptum simul & potestatem à Domino accepisset.* 4.

Subijcit, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo, *quorum nimirum præ cæteris tam sunt eximia charissimata, tam singulares dotes, tam magni in mystica hac nauis fabricanda labores: quorum, inquam, conuersatione, voce & institutis, velut sacris anchoris, inter tot fluctus & aliarum ruinas, tuta salua quæ hactenus permansit: quorum denique, miraculis, vinculis, sanguine & martyrio, clarius præ cæteris & dilucidius ipsa Roma fulget, quàm syderibus cælum.* 5.

Romæ *sequitur, quæ vt suis dictatoribus, consulibus, Imperatoribus, exercitibus, mortales omnes grauissima seruitute olim pressérat; contrà, Apostolicis nunc institutionibus, eosdem in libertatem filiorum Dei asserere debebat.* 6.

Romæ *deinde, vt illic præsidia defensionis Christianæ Reipublicæ collocaret, & regni sui metropolim construeret Christus, vbi idolomaniarum receptaculum, officinam turpitudinū, Sanctorum carnificinam, ipsissimamque Babylona, Satanas condiderat,* fundatam & constitutam Ecclesiam. 7.

Huius igitur, pergit Irenæus, tantæ Ecclesiæ Traditionem, *quā viua voce ab Apostolis Petro & Paulo, adhuc clauum eius regentibus accepit, acceptam conseruat, & annunciatā in vniuerso mundo* hominibus fidem *constanter* indicantes, *& palam prædicantes,* confundimus *& conuincimus nefariæ defectionis à Christi communione, & Apostolorum doctrina, eos omnes, qui philautia, gloriolaq; inutilis, vel primatus appetentia, animi cæcitate, vel quacunq; alia occasione ducti, contra ius, & Hierarchicum Ecclesiæ ordinem, cœtus & conuenticula* colligunt. 8.

Hanc esse Beatissimi Martyris sententiam, quam paraphrasticos explicamus, omni luce clarius indicant quæ sequuntur. 9.

Ad hanc, *subiungit,* Ecclesiam *Romanam videlicet, non ad vrbis amplitudinem, populorum frequentiam, Censorum grauitatem, Senatusue statuta; non ad fortissimos eius exercitus, gloriosos de toto orbe triumphos, imperij culmen; non denique ad Cæsarum maiestatem, vt inepta sceleratáque impudentia interpretatur*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Smidelinus: sed ad hanc Ecclesiam, *in qua sedit vertex Apostolorum, cuique successerunt* Linus, Anacletus, Clemens, Euaristus, Alexander, *& alij ordine omnes*; necesse est, *quia à Deo Opt. Max. constitutum; non tantum Europeam, Africanam, Alexandrinam, Ierosolymitanam, Antiochenam, Constantinopolitanam, Asiaticam & Orientalem Ecclesiam*; *sed* omnem, hoc est, eos, qui sunt vndique fideles, *vt membra cum capite* conuenire, *nec latum vnguem ab eius communione discedere.*

10. *Est verò id* necesse, *ait, duplici de causa: altera,* propter potentiorem principalitatem, *seu locum, gradúmq; principem in iurisdictione & authoritate, què præ cæteris omnibus obtinet. Altera, quia* in ea semper conseruata est ea, quæ est ab Apostolis *veræ fidei & pietatis synceræ* Traditio.

Confirmatio superiorum capitum.

Superest iam, vt quod tam grauiter, sed nimis generaliter scribit omnem Ecclesiam, hoc est, omnes qui sunt vndique fideles *vndequaque sint, ad Romanam,* necesse esse conuenire, *id breuissima ex selectioribus, & omni exceptione maioribus scriptoribus Christianis enumeratione, euidentissimum faciamus. Atque vt à nostris exordiar, Gallicas, Italicas, Hispanicas, Anglicas, Scoticas, Hibernicas, Germanicas, Gotticas, Sarmaticas, & vniuersas Occidentales Ecclesias, Romanæ vt capiti suo perpetuò adhæsisse; & vicissim Petri successorem, vt pastorem Oecumenicum decebat, eis inniti asse; apertè docent in primis beati Bernardi Epistol. 125. 126. 130. 131. 136. 137. 138. 183. 190; libriq; eiusdem 2. 3. 4. De consideratione; Gratiani dist. 19. 20. 21. 22; Anselmi liber 1. De incarnatione Verbi; Iuonis Carnotensis decreta; Lanfranci, Guitmundi, Algeri, Paschasij scripta contra Berengarium; Bedæ libr. 2. 3. 4. 5. De historia Anglorum, & Chronica de sex mundi ætatibus; Alcuini siue Albini liber De diuinis officijs; Isidori præfatio in opus Conciliorum; Paul: diaconi historiarum libri; Prosperi Chronica, & liber contra Collatorem; Aratoris Diaconi lib. 2. Maximi Taurinensis Homil. 2. de natali B. Laurentij; Vincentij Lirinensis libellus contra prophanas nouationes; Ambrosij Epistol. ad Syricium Papam, Epistol. ad Theophilum; Prudentij Hymni; & Hosij Cordubensis Epist. ad Constantium.*

Ab Europa.

Deinde, id quoque verum & longè euidentissimum efficiunt Concilia siue prouincialia siue generalia, quæ in totius Occidentis partibus coacta fuerunt: quæ omnia Episcopo Romano, quasi Beati Petri successori, obedire non detrectarunt.

Probat idem & Hieronymi Epistola ad Eustochium, qua totius Occidentis Ecclesias ob quasdam dissentiones Romam contractas & euocatas fuisse scribit.

Confirmat rursus Cypriani Epistola 42. *qua Stephanū Papam monet, vt plenissimis literis suis faciat, ne Galliarum Episc. Martianum Arelatensem in Nouatiana hæresi pertinacem, vltra ferant; seruet què grauitate, & authoritate sua beatorum antecessorum honorem gloriosum; & Martianus ille sententiam accipiat, aliusq; in locum eius substituatur.*

Et quia id nobis vltrò concedunt, videlicet τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, hoc est, primum honoris ac dignitatis gradum, *verbis eorum vtor,* Romanæ Ecclesiæ assignatum fuisse; ipsiusque Episcopum, *τὸν πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων,* primum omnium sacerdotum esse: atque Romanæ Ecclesiæ magnum honorem vbiq; veteres detulisse, & reuerenter de ea loquutos; tum quod inualuerat eam Petri ministerio fundatam & constitutam fuisse, tum quòd doctrina, peritia, & multarum rerum vsu præstantes viros haberet; simulque omnibus alijs sedatior, & doctrinæ semel traditę tenacior esset; prouideque in Occidente Sedes Apostolica vocata & habita sit, *Calui lib. 4. cap. 6. instit. sect. 16. & cap. 7. sect. 11. 12. 13. 14. 17. 18. 19. Bucerus in præparatorijs ad Concilium: Molineus, & eius hyperaspistes Franciscus Viluerius libello de statu primitiuæ Ecclesiæ, contra Russum; apertissimis hac de re decretis Concilij Nicæni cap. 6. Concilij Calchedo. & Constantinopol. Tertulliani præscript. & Beat. Irenæi luculentissimis in hoc capite verbis; atque summorum Monarcharum obedientia, & legibus, conuicti: in his occiduis & Europeis partibus non immorabimur diutius.*

Ad Austrum igitur conuersis, inter præcipuas vniuersæ Africæ Ecclesias Romanæ principatum agnoscentes, *imprimis occurrit celebris illa Carthaginensis, quæ Numidicis, & Mauritanicis inuigilabat; & qui huic tantæ cum* laude præfuit fortissimus martyr Cyprianus. Hic profitetur cathedram Petri, *super quem à Domino ædificata fuit* Ecclesia, principalem esse, vnde vnitas sacerdotalis exorta est; cuius fides Apostolo prædicante laudata est, & ad quā perfidia non posset habere accessum.

Ab Africa.

Et alibi: Deus vnus est, *inquit,* & Christus vnus, & vna Ecclesia, & cathedra vna super petram Domini voce fundata. Aliud altare constitui, aut sacerdotium nouum fieri, præter vnum altare & vnum sacerdotium non potest; quisque alibi collegerit, spargit.

Idem ex concilio plurimorum sacerdotum, Martianum Arelatensi & legatis, quos in Africam vsque miserat, optantibus ad communionem eius admitti, communionis omnis beneficium denegat; eo quòd Cornelio Papæ, in Catholica Ecclesia de Dei iudicio, & cleri ac plebis suffragio ordinato, prophanum altare erigere, & adulteram cathedram collocare, et contra verum sacerdotem sacrilega sacrificia offerre tentauisset.

Idem rursus singulos ex Africa Romam naugantes, ne cum scandalo vllo naugarent, hortabatur, vt Ecclesiæ Catholicæ matricem & radicem agnoscerent & tenerent; *curabatque vniuersos collegas suos, hoc est, Numidiæ & vtriusque Mauritaniæ Episcopos, Cornelij Papæ communionem, id est,* Catholicæ Ecclesiæ vnitatem pariter & charitatem probarent firmiter ac tenerēt.

Ne verò Cyprianum dun taxat nomine priuato ita decuisse *quispiam putet, ex vniuersa Lybia, Numidia & Mauritanijs in synodum Carthaginensem coeuntium Episcoporum nomine & sententia, ille ad Stephanum Papam maximè scribendum, & cum eius grauitate ac sapientia conferendum censuit; quòd hoc & ad sacerdotalem authoritatem pertineret, & ad Ecclesiæ Catholicæ vnitatem.*

Cypriano, Tertulliam eius magistri (sic enim eundem appellasse, dum eius exemplaria nocturna versaret manu & diurna, testis est Hieronymus) sententiam adijciamus. Si Italiæ adiaces, *inquit,* habes Romanam Ecclesiam, vnde nobis authoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, vbi Petrus passioni Dominicæ adæquatur, vbi Paulus Ioannis exitu coronatur, vbi Apostolus Ioannes, postquam in oleum igneum demersus nihil passus est, in insulam relegatur.

Verùm omissa Carthagine, nunc Hipponem, vbi Episcopū egit Augustinus profiscamur, qui maximam suam ergà beati Petri sedem, id est, Romanā Ecclesiam reuerentiam & obedientiam nos docebit. Libros quatuor, quos contra duas Epistolas Pelagianorum ediderat, ad Bonifacij Papæ sanctitatem potissimum dirigit examinandos & emen-

& emendandos: Apostolicæ sedis correctioni se, suaq; committens.

Melchiadem Papam Christianæ pacis filium, & Patrem Christianæ plebis vocat, Epist. 162.

Innocentium obnixè rogat Apostolicæ sedis authoritatem, Concilij Carthaginensis, & mediocritatis suæ decretis contra Pelagium, & Cælestium adhibere, Epistol. 90.

Venerabilis Papæ Zozimi iussione coactum, & Ecclesiastica necessitate ad Cæsaream in Mauritania se euocatum scribit, Epist. 157.

Cæcilianum Carthaginensem contemnere potuisse conspirantem multitudinem immicorum Donatistarum, cùm se Romanæ Ecclesiæ, in qua semper viguit Apostolicæ cathedræ principatus, per cōmunicatorias literas se videret esse coniunctū, ait epist. 162.

Stephanū Papam contra anabaptistarum ætate Cyprianum in Africa vsurpatum, scripsisse & præcepisse confirmat libro 5. de Baptismo capite vigesimo tertio.

Sanctum Innocentium Papam de synodi Palestinæ gestis iudicasse, quibus se Pelagius absolutum falsò gloriabatur, refert & probat lib. de peccato originali cap. 8.

Apostolatus Petri principatum, cuilibet Episcopatui præferendum *iudicat libro secundo de Baptismo, capite primo.*

Solius Ecclesiæ Romanæ successiones à beato Petro ad suam ætatem vsq;, vt ingentis virtutis molem schismati Donatistarum opponit Epist. 165.

Totius Numidiæ ad Mileuitanum Concilium coacti Episcopi, Innocentium summum Pontificem demissè precantur, vt magnis periculis membrorum Christi, pastoralem diligentiam adhibere dignetur, & hæreticos Cælestium in Asia: Pelagiū verò Ierosolymis constitutos, authoritate sanctitatis suæ, de sanctarum scripturarum authoritate deprompta, cohibeat; aliq; instanter & celeriter prouideat, authore eod. Augustin. Epist. 92.

Huius & paulò superius nominati Concilij Carthaginensis relationes, ad Apostolicæ sedis Antistitem missas, simulque ab eodem responsiones ad Afros directas, agnoscit probatq; idem Augustinus Epist. 106. & libr. 1. contra Iulianum Pelag. & libro secundo contra Pelagium & Cælestium cap. 7.

Ar, ne imre euidentissima sim effusior, relictis Fulgentij Ruspensis; Eugypij Abbatis; Eulalij; & Eugenij Carthag. Primarij; Optati; Lactantij; Arnobij Africanorum doctorum testimonijs, ad Alexandrinam sedem, quam in Aegyptum, Pentapolim, & Libyam, iuxta antiquam consuetudinem, τὴν ἐξουσίαν ἔχειν, id est, excellentiam summamque potestatem & dignitatem habere, sancta Synodus Nicena sanxit, oculos conuertamus. Hanc gloriari, quod Romanæ Ecclesiæ fidei, ore Apostolico laudatæ, sit particeps, scribit Hieronymus Epist. ad Theophilum.

Xisti Romani Episcopi consilium quærit, sententiamq; sanctiss. ille Dionysius Alexandrinus, veritus ne per errorem ipse laberetur. Idem, Stephanum Xisti antecessorem eadem de causa, prolixa satis Epistola totius Orientis Ecclesiarum commemoratione concordia, consuluerat, vt primum sine dubio pastorem Ecclesiæ, cuius sententiam audirent & attendere omnes deberent.

Dionysio antiquior Origenes, & ipse Alexandrinus Catechistes, Petro summam rerum de pascendis ouibus traditam, & super ipsum velut super terram, fundatam esse Ecclesiā docuerat, ipsumq; meruisse Ecclesiæ fieri fundamentum.

Et ad Zepherinum Romanum præsulem scribit, ideo se Romam iter suscepisse, quòd sibi admodum in optatis esset, Ecclesiam Romanam planè antiquissimam, videre.

Magnus Athanasius, & vnà cum eo totius AEgypti Episcopi, Marcum, sanctæ Romanæ Apostolicæ sedis atque vniuersalis Ecclesiæ Papam nominant: sanctamque eius sedem, matrem & caput omnium Ecclesiarum agnoscunt; cui cum omnibus sibi com missis, perpetuò se futuros obedientes pollicentur. *Epistol ad Marcum Papam.*

Alibi Athanasius idem Vrsatij, & Valentis Arrianorum antistitum sycophantijs grauiter succenset, quod ne Liberio quidem Romano Episcopo pepercerint, nullare uerentia ducti, cuius sedes, Apostolica erat, in qua nullius, nisi Dei metus resideret.

Idem rursus Alexandria Romam vsque se aliquando nauigasse scribit, vt seipsum suaque illi Ecclesiæ commendaret, *quemadmodum sibipsi testis est Apologia ad Constantium imperatorem: vel, vt etiam Calui placet, Romanæ sedis authoritate, tum hostium suorum rabiem reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Epist. ad Vitam solitariam agentes. Lib. 4. instit. cap. 7. sect. 5.*

Iam verò Orientem petentibus nobis, Syriæ vniuersæ, Palæstinæ, & Arabiæ celebres occurrunt Ecclesiæ, quibus Stephanum Papā & martyrem sua doctrina, consilio, & Epistolis semper magno adiumento fuisse congratulatur apud Eusebium libr. 7. capit. 4. histor. Dionysius ille Alexandrinus. A Syria.

In Ierosolymorum diœcesi degens Hieronymus, Epistola ad Damasum Papam, hac præsenti animo vocis erat: Cum successore piscatoris & discipulo crucis loquor. Ego nullum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, Cathedrę Petri communione consocior: super illam petram ædificatā Ecclesiam scio Quicunq; extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluuio Quicunq; tecum non colligit, spargit: hoc est qui Christi non est, Antichristi est.

Et sequenti ad eundem Epistola: Si quis cathedræ Petri iungitur, meus est. *Alibi etiam: Si quid parum cautè scripsisset, ab eodem Damaso emendari postulat,* vt ab eo qui Petri fidem & sedem teneret.

Idem rursus, totius Orientis & Occidentis Synodicas consultationes ad Episcopum Romanum deferri solitas docet, cùm ad eas se respondisse scribit, quando in chartis Ecclesiasticis Damasum iuuabat.

Et Epistola ad Principiam, se Romam cum sanctis Pontificibus Paulino & Epiphanio, quorum alter Antiochenam Syriæ, alter Salaminiam Cypri rexit Ecclesiam, necessitate Ecclesiastica tractum *memoriæ mandauit.*

Sed audiatur ipse clarissimus Ierosolymorum Antistes Cyrillus. Petrum Romanæ Eccles. præsulem, principem Apostolorum excellentissimum appellat, Catech. 2. clauium regni cælorum portitorem, Catech. 6. supremum Ecclesiæ præconem, Catech. 11. principem Apostolorum, & regni cælorum claugerum, Catech. 17.

Omitto Sophronium, Pachymerem, & Michaëlem Syngelum, qui post ea huic Ecclesiæ præfuerunt, vt alias percurram.

In Palæstina Cæsariensi doctissimus ille Episcopus Eusebius, Petrum Christianorum primum Pontificem vocat na. *in Chronicis; additq; illum Romæ viginti quinque annis perseuerasse; & quoties in historijs præcipuarum Ecclesiarum Episcoporum successiones recenset, toties Romano primum locum tribuit.* A Palæsti-

Orientis quasdam Ecclesias iam percurramus. Cæsa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

A Cappadocia. reæ Cappadociæ Ecclesia, Romani præsulis legatos Lucifer um & Eusebium, qui ad seditionem, quæ ibi orta fuerat, compescendam venerant, lubentissimè accepit & audiuit.

Nazianzen. in mono. B. Basilij. Basilius modis omnibus magnus optat petitq; Romanum Episcopum res Orientis considerare, iudicij sui decretum interponere, & sua authoritate vsum, Orientem visitare, diligenti illius examini semetipsum sistere paratus.

Epist. 52. In tres diuersas sententias de Spiritus sancti diuinitate distractæ Ecclesiæ Orientales, acceptis Episcopi Romani literis, quibus vt vnà cum Episcopis Occidentis Trinitatem & consubstantialem esse, & gloria æqualem suadebat, in vnitatem redierunt: singuli rebus ab Ecclesia Romana semel iudicatis acquiescentibus; *authore Sozomeno libro secundo, capite vigesimo secundo historiæ.*

Paulum Constantinopoleos, Aschlepam Gazæ, Lucium Adrianopolis, Marcellum Ancyræ Galatiæ minoris, Episcopos, ab improbis & hæreticis sedibus eiectos restituit Iulius Episcopus Romanus, literis ad Orientales liberius scriptis, eos à quibus temerè abdicati fuerant grauiter arguens, quoniam Ecclesia Romana (*ait Socrates*) priuilegium præter cæteras obtinet: atque

Lib. 2. histo. cap. 11.

Lib 3. cap. 7. (*adijcit Sozomenus*) propter sedis dignitatem, cura omnium ad ipsum Iulium spectabat.

Illi licet decreta sua insigniri grauiter ferrent, literis tamen suis ad eundum Iulium, Ecclesiam Romanam primas apud omnes ferre, vtpotè quæ Apostolorum schola, & pietatis metropolis iam ab initio fuisset, agnouerunt.

Chrysostomus, Theophili, Epiphanij, & multorum Orientis Episcoporum factionibus sede pulsus, & relegatus, Epistola ad Innocentium Papam ipsum obsecrat, vt

Palladius. Sozom. lib. 8. cap. 26. Theod. lib. 5. cap. 33. Socrates lib. 6. Georgius Alex. in vita Chrysostom. Nicephor. libr. 13. cap. 15 16. 18. 31. 32. 33. 34. authoritate sua, acta illorum robur nullum habere decernat; sed eos qui iniquè egerunt pœnarum Ecclesiasticarum legibus subijciat. C Innocentius autem Atticum Chrysostomi loco suffectum, supersedere iubet; & Proclum Cyzici Episcopum, Constantinopolitanam Ecclesiam tantisper pascere, donec causa perpenderetur. Idemque Arcadium Orientis imperatorem, Eudoxiamque imperatricem, quos relegationis tanti doctoris reos comperit, à communione Ecclesiæ & sacrorum submouit, ac pœnitentes postmodum absoluit.

Interea Anysius Thessalonicensis se Romanæ Ecclesiæ iudicium sequi fatebatur: Antiochenæ sedis presbyteri eiusdem disciplinam se agnoscere scribebant: Syriacus Apamæensis Bithiniæ, Palladius Helenopoleos, Demetrius Pisinuntis, totius Cariæ Episcopi, & Mesopotamiæ monasteria, nefariam Chrysostomi depositionem & relegationem execrantes, Romanæ sedis iudicio adhærebant.

Ab Antiochia. Aduersus Io. Hierosolym. *Verùm his omissis, Antiochenæ Ecclesiæ, quam totius Orientis Metropolim fuisse docent ex Latinis Hieronymus;* D *ex Græcis Theodoretus libro quinto capite secundo; & ex Hebræis Hegesippus libro tertio, capite quinto, reuerentiam obedientiamq; erga Petri successores consideremus.*

Socrat. lib. 3. Theod. lib. 3. Sozom lib. 5. Socrates, Theodoretus, Sozomenus vno consensu memoriæ prodiderunt Flauianum eiusdem sedis Antistitem, per legationem, precibus Chrysostomi & Theophili, Ecclesiæ Romanæ Episcopo, à quo ob violatum iusiurandum communione priuatus fuerat, reconciliatum fuisse & communioni restitutum.

Nazianze. in Monodia Basilij Hieronym. Epi. ad Principium. Eadem, Paulinum Patriarcham lubens amplexa est, quòd per Pontificis Romani legatum Luciferum nomine, sibi traditus & ordinatus esset: qui postea & ipse vnà cum Epiphanio & Hieronymo, de rebus Ecclesiasticis consulturus ad Romanum Pontificem profectus est.

A Synodis *Sed quid in singulis recensendis immoror? Præstat Sy-*

A *nodorum, in quibus omnes conuenerunt, de Ecclesiæ supremo post Petrum capite sententias colligere. Ex Occidente, & toto Oriente Episcopi supra sexcentos ad Calcedonensem, quæ solius sedis Romanæ, ait Gelasius, decreto coacta est, coierant; qui omnes ne vno quidem reclamante, Romanam Ecclesiam caput omnium dictitantem Pascasinum, Leonis Papæ legatum audiunt, eiusque mandata capessunt, Actione 1.* decretis.

Deinde Leo, vniuersalis Archiepiscopus, vniuersalis Ecclesiæ Papa, vniuersalis Ecclesiæ Episcopus, *omnium consensu appellatur Actione 3.*

Postea omnem primatum & honorem præcipuum secundum canones, antiquæ Romæ Archiepiscopo conseruari voluit, Actione 16.

Concilium hoc præcesserat aliud, quod Ephesi contra Nicephor. lib. 14. cap. 34. *Nestorium* iussu & authoritate, *aiunt Nicephorus, Euagrius, & Iustinus Imperator,* Cælestini Papæ indi- Tom. 1. Concil. pag. 1021. Euagrius lib. 1. histor. B *ctum fuit. In eo ex toto Oriente adunati ducenti Patres, impositâ sibi necessitate à canonibus, & sanctissimi Patris Cælestini Romanæ Ecclesiæ Episcopi Epistola, diu multumque lacrymantes se ad tristem anathematis contra Nestorium, ferendam sententiam adigi protestantur.*

Epistola quoque ad eundem Cælestinum, sanctitatis illius pietatem, zelum, & curam de recta fide cum omni admiratione suspiciunt: Episcopos Romanos in omnibus Tom. 1. Concil. pag. 690. *celebres esse, & eorum studia Ecclesiarum fulcra, constitutæ agnoscunt: & quoniam necessitas postulabat, vt quæ facta fuerant in sancta illa Synodo, omnia ad sanctitatis eius cognitionem referrêtur, eidem ipsi, scripto illo necessario, ea vniuersa se esse indicare scribunt.* 691. 692. 693.

Demum, Ioannis Antiocheni Patriarchæ, qui vt Synodum in gratiam Nestorij turbaret, Ephesiorum & Alexandrinorum Episcopos deposuerat, temeritatem plectendam differunt pietatis eiusdem Cælestini iudicio. Qui Tom. 1. Concil. pag. 1019. 1020. 1021. 1022. *verò multis antè annis ad secundam vniuersalem Synodum, quæ prima Constantinopolitana fuit, iuxta literas Damasi Papæ conuenerant 150. Episcopi, Epistola ad eundem Ecclesiæ Romanæ præsulem, membra eius propria se profitentur, simulque vt ordinationibus Nectarij, Flauiani, & Cyrilli, quibus Constantinop. Antiochenam, & Hierosoly. Ecclesias commiserant, suæ pietate & charitate spiritali acquiesceret, hortantur.*

Iam verò tanta confessorum corona, quæ ex Palæstina, Phœnicia, vtraque Syria, Arabia, Mesopotamia, Perside, Cilicia, Cappadocia, vtraque Armenia, & Ponto, Galatia, Asia, Lydia, Phrygia, Pisidia, Pamphilia, Isauria, & alijs Orientis partibus maiori ex parte contracta est, celebrem & omnibus obseruandam Nicenam Synodum primam consideremus. Hanc non tantùm Siluestri Episcopi Romani consensu coactam apud Damasum legimus, verùm & eiusdem vocatione regulariter conuocatam fuisse, docet Concilium Romanum, eadem tempestate celebratum: Vitumq; & Vincentium Siluestri Episcopi Romani Tom. 1. Concil. pag. 539. *nomine, illi præfuisse testantur ex Latinis Marianus, Regino, Platina; & ex Græcis Cedrenus in Compend. hist. & Photius Constantinop. Eadem iussit Asiaticos Paschatis obseruationem, quam ab Apostolicis viris Polycarpo, Polycrate, & alijs acceperant, missam facere. & Ecclesiæ Romanæ celebrandi tempus amplectí; quod vt præstarent, quum Constantinus Imperator esset adhortatus, faciuros se libenter receperunt. Hæc ipsa quoque Synodus, communi omnium Episcoporum nomine, Epistola ad eundem* Tom. 1. Concil. pag. 539. *Siluestrum, precatur, vt quidquid in tanto cœtu & consensu visum esset, oris illius consortio confirmaretur. Quid ergo euidentius, firmius, aut amplius ad confirmationem summæ in omnes Ecclesias potestatis, in Petri successore haberi potest? En totius Occidentis, Meridiei, & Orientis*

Ecclesiarum pastores, verbis, scriptis, operibus; et singuli, & in maximis Synodis congregati, Ecclesiam eam à Petro, cui præ cæteris Dominicas oues pascendi cura commissa est, fundatam esse docent; ipsi obedientiam reuerentiamque exhibent; extorres ab eius communione, propha nos, hæreticos, & Antichristos censent; in omni controuersia, iudicium eius expectant; decreta eius vt Christi voces audiunt, amplectuntur, exosculantur: præcipui Patriarcha ab illa confirmari expetunt: Concilijs suis calculum adijcere rogat; iniuria affecti eam appellant; & ad eam sedibus pulsi, vt ad tutissimum asylum confugiunt: quos in communionem receperit, Catholici; quos non admiserit, schismatici ab omnibus existimantur: & (vt hic Irenæi clausula finiam) quotquot sunt, *vndequaque sint* in toto orbe fideles, ob potentiorem principalitatem, & conseruatas Traditiones Apostolicas, ad eam conueniunt. *Atque de his satis.*

1. Petro & Paulo] *Huius libri c. 1. disertis verbis testatur Petrum & Paulum Romæ euangelizasse, & fundasse Ecclesiam: quod cùm & ipso superiores Egesippus, Caius, Linus, Clemens, Anacletus, Papias: & quotquot posteà fuere in Oriente, fuere in Occidente, fuere in Meridie, fuere in Septentrione sequuti sunt orthodoxi et clari scriptores, miro consensu confirment: non possum nō mirari Velenos, Illyrici, Funccij, Molinei, Gallasij, & quorundā aliorū Hugnosticorum prostigatā impudentiam, qua Petrum nunquam Romæ fuisse audeant blatterare. Præsertim cū etiam Lutherus, quemadmodum ex Colloquijs eius scribit Rebenstock, sponte fassus sit.* Omnes historias affirmare, Petrum fuisse primum Papam Romæ: & Caluinus profiteatur, Propter Scriptorum consensum se nolle pugnare, quin illic mortuus fuerit. *Lib. 4. Instit. c. 6. sect. 15.*

Obseruandum quoque hoc loco Petrum Paulo præmitti, quod ille Romanis longè prius annunciasset, quàm ipse ad eos vel scriberet, vel accederet. Etenim ipsemet Paulus ad Romanos, quos nōdum viderat, aut docuerat, scribens, testatur fidem illorū annunciari in vniuerso mūdo, seque ingenti desiderio eos visendi & in eadem fide confirmādi teneri. Ergo iā illic Petri laboribus coaluerat amplissima & florentissima Ecclesia Christianæ atq; Catholicæ facies: quod etiam alij ab Irenæo primæ notæ scriptores testificantur. Eusebius namque ait: Salutaris prædicationis verbo Petrus primus in vrbe Roma Euangelij sui clauibus ianuam regni cælestis aperuit. *Consentiunt Epiphanius cont. Hæres. 27. Chrysostomus in Ps. 48. Nicephorus lib. 2. & vt Græcis Latinos iungamus, Leo magnus ser. 1. de natali Apostolorum, Orosius libr. 1. cap. 6. Arnobius lib. 2. contra gentes, alijq; plurimi.*

6. Per successiones Episcoporum] *Continuam Episcoporum, præsertim Romanorum, quos posteà ad aetatem suam vsque numerat, per cunctas Ecclesias esse veram, manifestāmque Sponsæ Christi, ex qua Scripturarum interpretatio, legitima Sacramenta, veritasque fidei petenda sit, cum Irenæo senserunt, ac hæreticis vt firmissimum murum obiecerunt Tertu. lib. Præsc. Cyprianus lib. 2. epist. 6. Optatus lib. 2. contra Parmen. Epiph. contra hæres. 27. August. Tom. 7. Pſ. contra partem Donati, & alij deinceps omnes orthodoxi.*

At verò, ista tam perpetua successio in Romana sede certa aet perspicua est, vt nulli Lutherani, nulli Caluinistæ, nulli Anabaptistæ, nulli Ariani, Samosateniani, Trideitæ, aut Trinitary possint negare. contra verò, hi omni successione Episcoporum carent: nunquāe maiori ex parte Ministri eorum sunt Laici, ex prophanis turbis & negotijs sine vlla sacra initiatione in Ecclesias irrumpentes,

A *& aut veteres hæreses Simonis, Marcionis, Donati, Vigilantij, Berengarij &c. instaurantes: aut à nouis hæresiarchis inuentas seminantes, in totius orbis Christiani extremā perniciem. Sunt ergo, vt loquuntur orthodoxi, à seipsis ordinati, sine magistro discipuli, filij sine patre, sine capite membra, & prodigiosæ natæ creaturæ.* Cyprian. Optat.

7. Præterquam oportet colligunt] *Billius non dubitat, quin interpres Græcā vocem παρασυνάγειν reddere studuerit: quā tamen dilucidius vertisset, præter ius fasque conuentus agere. Vnde Socrates in hist. eccl. lib. 5. c. 21. (in Latina vers. 20.) Sabbatium Nouatianū, quando cum relictis suis, priuatos cōuentus agere cœpisset, παραπωώζαι eum dicit. Quid autem inter hæresim, schisma, & παρασυναγωγὴν vel παρασύναξιν intersit, vide Basilium in Canon. ad Amphilochium can. 1.*

8. Lino episcopatum] *Quod non conueniant omnes, quis primus beato Petro successerit in sede Romana, parum refert, cùm constet eam Ecclesiam nunquam pastore caruisse: sed à principe Apostolorum successionem suā manifestam iugemque retinere. Irenæus primum à Petro enumerat Linum, quod Hieronymo, Epiphanio, Chrysostomo, Dorotheo, Optato, & Augustino probatur. Asipulatur Eusebius libro tertio hist. cap. 2. & 4. lib. 5. cap. 6. in Chronico quoque sub anno Domini 70. Neronis decimo quarto post Petrum Romanam Ecclesiam rexisse Linum duodecim annis asserit. Contrà, Clemens se à beato Petro successorē constitutum scribit libro septimo consti. Apost. cap. 45. & epist. 1. ad Iacobum, quam ante mille, & ducētos ferè annos Latinam fecit Ruffinus; ei subscribunt Epiphanius, Damasus, Marianus, Sabellicus. Mihi perplacet Sanderi doctissimi Theologi conciliatio, Petrum quidem Clementem ordinasse, sed huic Linum & Cletum in catalogo Episcoporum Romanorum præponi, quòd eos Petrus sibi coadiutores asciuisset.*

Ergo, vt Epiphanius ex priscis etiam rectè colligit, primus à morte S. Petri Romanæ Ecclesiæ præfuit Linus, secundus Cletus, tertius Clemens: qui Christiana rara quæ moderatione sedem Petri capere recusauit, dum viueret Linus & Cletus summi Apostolorum Petri Romæ cooperatores, cùm hic vrgente proximorum salute in alias prouincias excurreret, tametsi fuisset ab eodem Petro designatus.

Cæterum, ex hac etiam Irenæi sententia notandum, Apostolorum & successorū eorū esse Episcopos legitimos Ecclesijs præficere; non Regum, magistratuum ciuilium, minus autem populorum. Quam ergo monstrosum ac propudiosum, Mulierem, cui nec in Ecclesia quidem loqui diuina iura permittunt, verbi Caluiniani ministros, Decanos, Episcopos, Archiepiscopos in Ecclesijs alicubi constituere? Purpura certè facit Imperatores, non Ambr. Epist. 31. Theodoret. lib. 5. histor. cap. 17. sacerdotes, *inquit Ambrosius. Idemq; ad Valentinianū:* Noli te grauare Imperator, vt putes te in ea quę D Diuina sunt, aliquod imperiale ius habere Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum.

9. Succedit autem ei Anacletus] *Hunc plerique post Clementem constituunt, & in Epistola eidem inscripta, Clementem suum prædecessorem vocat; sed & Epiphanius, Ruffinus, Damasus, Sabellicus Cletum: non Anacletum, Lino subiungunt: at huic Irenæi enumerationi, quæ Cletum nescit, nisi cum Anacleto eundem faciat, subscribit Eusebius libro tertio, capite decimo tertio hist.* Titi, *inquiens, altero imperij anno,* Linus Romanę Ecclesię ministerium, cum in eo duodecim annis prefuisset, Anacleto tradidit. *Similia habet lib. 5. cap. 6. ac demum in Chronico: Ignatius quoque epistola prima, Clementem scribit Anacleto successisse.*

10. Cle-

Universidad de Deusto
Biblioteca

10. Clemens,qui & vidit Apostolos] *Barnabæ concione primùm fidei elementa didicisse, & eius ministerio se ad Petrum Apostolum adductum fuisse ; ac deinceps variarum peregrinationum & certaminum comitem se adiunxisse,locupletissimus sibi ipse testis est , in libris Recognitionum. Hunc esse, cuius Paulus in quadam Epistola meminit, putam Clemens Alex. Eusebius, Epiphanius.*

11. Sub hoc igitur Clemente, dissensione non modica] *Si extaret Clementis Epistola,qua schisma hoc compescuit , & Corinthiorum nutantem fidem confirmauit; tantæ diuisionis occasiones facilè explicarentur:sed nec Eusebius, nec Nicephorus plura quàm hîc Irenæus tradiderunt.*

12. Potentissimas literas] *Hinc obserua Romanam Ecclesiam etiam ab initio,authoritatem suam interposuisse in mederandis quoque Græcorum Ecclesiis,quod adeò gratum fuit illarum Episcopis,vt hic commemoratam Epistolam,non tam Clementis quàm Romanæ Ecclesiæ nomine suaipsius memoria, plurimis in Ecclesiis publicè lectam scribat Eusebius lib. 2. capit.12. hist. Porrò fragmenta non contemnenda huius Epistolæ reperias apud Iustinum martyrem quæst.47.ad Orth. Clementem Alex.lib.1.Str.o. & lib.4. & lib.6.Basilium mag.lib.de Spiritu sancto capite 29.Athanasium in disput. contra Arij in synodo Nicena:Epiphanium contra hær.27. Eusebium l.3.hist.cap.16. & 37. Hieronymum lib.1.con.Iouini. & commentarijs in 1.& 4.cap.ad Ephes. quorum Lectorem tantùm admonere visum est.*

13. Huic autem Clementi succedit Euaristus] *Augustinus Epist.165. Optatus Mileuitanus libr.2. Euaristum Anacleto successisse scribunt , quos sequuti sunt Damasus & Platina: sed cum hîc reclamet Irenæus, eique subscribat Eusebius plurimis in locis , illi potius credendum.Totum hunc locum transcripsit Eusebius libr. 5. hist.cap.6.*

14. Qui etiam glorioſissimè] *Eusebius, Damasus,Metaphrastes,Nicephorus, Platina, aliiq; rerum Ecclesiasticarum scriptores,huic consentiunt: adeoque antiquissimus scriptor Tertullianus his versibus:*

Lib.3. Carm. aduerſ. Marcionem.

Post expleta sui qui lustri tempora tradit
Telesphoro; excellens hic erat, martyrque fidelis.

15. Et Polycarpus] *Etiam locum istum reperias apud Eusebium lib.4.histor. cap.13. Deinde constantissimum eiusdem Polycarpi martyrium graphicè depingit cap.15.Meminit & Polycarpi frequenter in Epistolis Ignatius,ad eumque nominatim vnam dirigit.Idem rursus ad Antiochenses suos,ex Philippis scribens,salutat eos Polycarpi nomine,cui tanquam fidissimo tutori, Ecclesiam Antiochenam ad martyrium proficiscens impensius commendat.Irenæus quoque in Epistola ad Florinum pietatem,doctrinam,formam Polycarpi, & cæteras animi & corporis dotes,apprimè commendat. Fragmentum habet Eusebius libro quinto capite 19.hist.*

16. Multum enim perseuerauit] *Eusebius in Chronico tradit Polycarpum coronam martyrij suscepisse circa annum Christi 169. imperij autem Antonini Veri septimo , insuper: illum instante morte dixisse Proconsuli, se iam octoginta sex annos Christo inseruiuisse: quibus eum reuera grandæuum fuisse , ac Ecclesiæ Smyrnensi multis annis præfuisse constat.*

17. Et fidelior veritatis est testis] *Eusebij authoritate,& Billij commonitione sic locũ restituimus, expuncto fidelioris,quod habebant omnes codices.*

18. Is enim est,qui sub Aniceto] *Peregrinationis huius rationes,ex Irenæi Epistola ad Victorem Papam abundantius refert Eusebius lib.5.hist.cap.24.Hinc verò obseruandum , quanti Romani Pontificis authoritatem fecerint totius Orientis Ecclesiæ,quarum primas, Apostolorum auditor,ab ipso Ioanne Euangelista Smyrnæ pastor constitutus Polycarpus,confecta iam ætate,Romam pergit, successorem Petri varijs de rebus consulit ; pacis communionem postulat,& assequitur.*

19. Et sunt qui audierunt eum] *Ista hactenus scripserunt ex Irenæo Eusebius lib.4. histor.cap.13. Epiphanius contra hæresim 30. Theodoret. libr. hæretic. Fab. Nicephorus li.2. Plurimos autem & sanctissimos præter Irenæum , discipulos & auditores Polycarpum habuisse in Ecclesiasticis libris refertur,qui tũ adhuc & in Asia & in Gallia supererant: inter quos numerant Andochium, Tyrsum, Felicem, & Benignum qui in Gallijs martyrio consummati sunt.*

20. Cerinthum] *Epiphanius contra hæresim 30. semel & iterum istud de Ebione,non de Cerintho,refert. Quid si verque , id est Cerinthus ac Ebion , vt eiusdem fermè impietatis professores,tum in balneum aut ex conuiuio, aut præter spem, simul conuenissent? Hieronymus aduers.Luciferianos adserit,post Ioannis recessum, balneis ruina Cerinthum cum assectis oppressum fuisse . Ac Eusebius quidem lib.4.hist.cap.22.Nicephorus lib.4.cap. 22.& Theodoretus lib.2.hæreticarum fabularum , Ioannis accessum & recessum cum Irenæo referunt.sed balneis ruinæ ac hæretici oppressionis non meminerunt.*

21. Post vnam correptionem] *Tertullian. lib.de Præscript.Cyprianus libr. 3. ad Quirinum cap.28. item Epist.55. Lucifer Calar.& Ambrosius com.in hunc Pauli locum,hanc Irenæi vet.cod.lectionem sequentes,sic habent:* Et alteram: *habent verò Athanas.orat.5.contra Arian.Orat.ad Max.Epistol.ad Serapionem:Leo magnus serm.contra hæresim Eutychetis:Hieronym.Theodoretus: Primasius.*

22. Est autem & Epistola Polycarpi] *Hanc agnoscunt Eusebius lib.5.histor.capite vigesimo:Hieronymus in catalogo:Nicephorus lib.2.cap. 39. Prodijt autem nostra ætate in lucem , vt multorum aliorum priscorum monumenta,quæ temporum iniuria diu latuerant.Quin etiam testis est Irenæus Epistola ad Florinum,cuius egregium fragmentum extat apud Eusebium libr. 5. histor. cap.18.& Nicephorum lib.4.cap.30.eundem beatissimum & Apostolicum virum, alias quoque Epistolas vel vicinis Ecclesijs confirmationis gratia,vel fratribus quibusdam, vt eos admoneret & hortaretur, scripsisse: ex quibus pueritas doctrinæ eius colligi potest. Harum porrò quinque non aspernanda fragmenta, à me superioris Quadragesimæ tempore,Virduni,in quodam vetustissimo charactere manu descripta super Quatuor Euangelistas Carthena,inuenta,vt à Victore Episcopo Capuano, ante mille & centum annos ibidem laudantur , hoc loco inserere operæpretium visum fuit. Hæc itaque ibidem leguntur:*

Victor Episcopus Capuæ ex Responsione capitulorum Sancti Polycarpi Smyrnensis Episcopi, discipuli Ioannis Euangelistæ.

DIVI

DIVI POLYCARPI SMYRNENSIS EPISCOPI, ET MARTYRIS, BEATI IOANNIS EVANGELISTAE QVONDAM DISCIPVLI, RESPONSIONVM FRAGMENTA.

MAtthæus Dominum dixisse testatur,quod Moyses scribit Adam loquutum fuisse hoc modo. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea : propter hoc relinquet homo patrem & matrem, &c. Sed concordant Domini verba cum Moysi sermonibus , qui Adam præbens officium inspiratione diuina prophetauit,ipse à Moyse hoc dixisse refertur. Deus verò qui per inspirationem diuinam in corde Adam ista verba formauit, ipse Pater à Domino rectè loquutus fuisse refertur.Nam & Adam hanc prophetiã protulit : & Pater qui eum inspirauit,rectè dicitur protulisse. *Matth.19.5. Genes.2.24.*

IDEM ad hæc verba Christi, Calicem meum bibetis, &c. *Matth.20.*

PEr huiusmodi potum , significat passionem. Et Iacobum quidem nouissimum martyrio consummandum,fratrem verò eius Ioannem transiturum absq; martyrio;quamuis & afflictiones plurimas,& exilia tolerarit:sed præparatam martyrio mentem Christus martyrem iudicauit. Nam Apostolus Paulus,quotidie (inquit) morior; dum impossibile sit quotidie mori hominem ea morte,qua semel vita hæc finitur.Sed quoniam pro Euangelio ad mortem iugiter erat præparatus , se mori quotidie sub ea significatione testatus est. Legitur & in dolio feruentis olei pro nomine Christi beatus Ioannes fuisse demersus. *Actor.12.2. 1.Cor.15.31. Ingestin.*

IDEM de initio Euangelij secundum Marcum.

RAtionabiliter Euangelistæ principijs diuersis vtuntur , quamuis vna eademque euangelizandi eorum probetur intentio.Matthæus vt Hebræis scribens , genealogiæ Christi ordinem texuit,vt ostenderet ab ea Christum descendisse progenie , de qua eum nasciturum vniuersi Prophetæ cecinerant. Ioannes autem ad Ephesum constitutus,qui legem tanquam ex Gentibus ignorabant, à causa nostræ redemptionis Euangelij sumpsit exordium:quæ causa ex eo apparet,quod Filium suum Deus pro nostra salute voluit incarnari.Lucas verò à Zachariæ sacerdotio incipit, vt eius Filij miraculo natiuitatis,& tanti prædicatoris officio,Diuinitatem Christi Gentibus declararet.Vnde & Marcus antiqua prophetici mysterij competentia aduentui Christi declarat:vt non noua,sed antiquitus prolata eius prædicatio probaretur. Aut per hoc Euangelistis curæ fuit,eo vti procœmio,quod vnusquisque iudicabat auditoribus expetere. Nihil ergo contrarium reperitur, vbi licet diuersis scriptis, ad eandem tamen patriam peruenitur.

IDEM in illud: Noli vocare amicos tuos, sed pauperes & debiles, *&c. Luc.14.12.*

PRæcepit non amicos,sed infirmos quosque vocandos ad prandium . Quod si claudus,aut quilibet eorum sit amicus,sine dubio talis pro amicitia minimè est roganda:vnde ipsa quasi videntur se impugnare mandata. Nam si non amici,sed claudi & cæci sunt inuitandi,ipsosq; quoque amicos esse contingat , nequaquam rogare debemus.Sed amicos,arbitror,intelligi hoc loco debemus illos,quos pro mundi huius terrena consideratione diligimus,non pro diuinæ contemplationis intuitu. Hi sunt igitur amici relinquendi . Denique , ideo debilium exempla proposuit, quos pro nullius possumus appetere necessitate negotij , nisi tantùm pro fructu retributionis æternæ.

IDEM in illud : Opus consummaui,quod dedisti mihi vt faciam. *Ioann.17.4.*

QVomodo opus salutis humanæ adimplesse commemorat , cùm necdum crucis vexillum conscenderat?sed definitione voluntatis,de qua cuncta venerandæ passionis insignia adire decreuerat, iure se opus perfecisse significat:&c.

Hæc Victor Capuanus vtr Græcè & Latinè doctus circa annum Dom.480. ex Græco Responsionum

sionum capitulorum P F ycarpi, quem nactus erat, codice, à se Latina facta recensuit: & in supra nominata Cathena manu scripta, quam penes me habeo, & cùm per Typographos licebit, studiosis communicabo, citantur: quæ in hunc locum inserere atque publicare visum est, quòd hactenus nondum euulgata fuisse nouerim.

TESTIFICATIO EORVM QVI APOstolos viderunt, de prædicatione veritatis.

CAPVT IV.

[1] Tantæ igitur [ostensionis] cùm sint hæc, non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facilè est ab Ecclesia sumere, cùm Apostoli, quasi in depositorium diues, plenissimè in eam] contulerint omnia quæ sint veritatis: vti omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus, omnes autem reliqui, fures sunt & latrones, propter quod oportet deuitare quidem illos: quæ autem sunt Ecclesiæ, cum summa] diligentia [2] diligere, & apprehendere veritatis Traditionem. Quid enim? Et si quibus de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nónne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere quod certum & re liquidum est? [3] Quid autem si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi Traditionis, quam tradiderunt ijs quibus committebant Ecclesias? Cui ordinationi assentiunt [4] multæ gentes Barbarorum, [5] quorum] qui in Christum credunt, sine charta & atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, & veterem Traditionem diligenter custodientes, in vnum Deum credentes fabricatorem cæli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, per Christum Iesum Dei Filium. Qui propter eminentissimam erga figmentum suum dilectionem, eam quæ esset ex Virgine generationem sustinuit, ipse per se hominem adunans Deo, & passus sub Pontio Pilato, & resurgens, & in claritate receptus in gloria, venturus Saluator eorum qui saluantur, & iudex eorum qui iudicantur, & mittens in ignem æternum transfiguratores veritatis, & contemptores Patris sui, & aduentus eius. Hanc fidem qui sine literis crediderunt, quantum ad sermonem nostrum, barbari sunt: quantum autem ad sententiam, & consuetudinem, & conuersationem, propter fidem, per quam sapientissimi sunt, & placent Deo, conuersantes in omni iustitia & castitate & sapientia. Quibus si aliquis annunciauerit ea quæ ab hæreticis adinuenta sunt, proprio sermone eorum colloquens, statim concludentes aures, longo longius fugient, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium. Sic per illam veterem Apostolorum Traditionem, ne in conceptionem quidem mentis admittunt, quodcunque eorum portentiloquium est: neque dum] enim congregatio fuit apud eos, neque doctrina instituta. [6] Ante Valentinum enim non fuerunt, qui sunt à Valentino; neque ante Marcionem erant, qui sunt à Marcione; neque omnino erant [reliqui] sensus maligni, quos supra enumerauimus, antequam initiatores & inuentores peruersitatis eorum fierent. [7] Valentinus enim venit Romam sub Hygino, increuit verò sub Pio, & prorogauit tempus vsque ad Anicetum. Cerdon autem qui ante Marcionem, & hic sub Hygino, qui fuit octauus Episcopus, sæpe in Ecclesiam veniens, & exhomologesin faciens, sic consummauit, [8] modò quidem latenter docens, modò verò exhomologesin faciens, modò verò ab aliquibus traductus, in his quæ docebat malè, & abstentus est [à] religiosorum hominum conuentu.

1. Tim. 6. 20. 2. Tim. 1. 14.

Ioan. 10. 8. Tit. 3. 10.

Ierem. 31. 33. Heb. 10. 16.

Eusebius libr. 4. Histor Græc. cap. 11. Latin. 10. hæc citat.

Οὐαλεντῖνος μὲν γὰρ ἦλθεν εἰς ῥώμην ἐπὶ ὑγίνου. ἤκμασε δ' ἐπὶ πίῳ, χὠ παρέμεινεν ἕως ἀνικήτου. κέρδων δ' ὁ πρὸ μαρκίωνος, καὶ αὐτὸς ἐπὶ ὑγίνου, ὃς ἦν ἔνατος ἐπίσκοπος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθὼν καὶ ἐξομολογούμενος, οὕτως διετέλεσε, ποτὲ μὲν λαθροδιδασκαλῶν, ποτὲ δὲ πάλιν ἐξομολογούμενος, ποτὲ δὲ ἐλεγχόμενος ὑπ' οἷς ἐδίδασκε κακῶς καὶ ἀφιστάμενος τῆς τῶν ἀδελφῶν συνοδίας.

Interp. Iac. Billio.

Valentinus Hygini tempore Romam se contulit, floruitq; sub Pio, atq; vsq; ad Anicetum tempus vitæ prorogauit. Cerdon autem, qui Marcionem antecessit, ipse quoq; Hygini item pore, qui nonus Episcopus erat, Romam profectus, ac persæpe pœnitentiam agens, ita perstitit, vt nonnunquam furtim suum dogma spargeret, nonnunquam rursus pœnitentiam ageret, nonnunquam deniq; conuictus atq; reprehensus, ob ea quę perniciosè docebat, à fratrum cœtu absisteret.

Marcion

A Marcion autem illi succedens inualuit sub Aniceto, decimũ locum episcopatus continente. Reliqui verò qui vocantur Gnostici, à Menandro Simonis discipulo, quemadmodum ostendimus, accipientes initia vnusquisque eorum, cuius participatus est sentẽtiæ, eius & pater, & antistes apparuit. Omnes autem hi, multo posterius, mediantibus iam Ecclesiæ temporibus, insurrexerunt in suam apostasiam.

ANNOTATIONES.

1. Tantæ igitur ostensionis cùm sint hæc] *Authoritate vet. cod. expunximus*, ostensiones: *atque ita colligit Ireneus, quæ supra dixit, de Scripturis, successionibus Episcoporum, maximè in Ecclesia Romana, & Traditionibus Apostolorum, vim habere manifestissimæ ac firmissimæ demonstrationis aduersus omnes hæreses. Infert autem, non esse veritatem fidei quærendam à tàm impuris & dissectis Gnosticorum sectis: sed à sola Ecclesia Catholica, cui vt sacrum ac cæleste pignus, seruanda ab Apostolis commissa est. Confirmatio prima est, ex eo quòd obortis nouis disceptationibus semper ad antiquiores Ecclesias, velut ad puriores fontes recurritur. Secunda, quòd si nullæ essent Scripturæ nobis relictæ, ad earum Ecclesiarum traditiones omnino confugiendum esset. Tertia, multas per orbem Gentes, viua solum voce traditam sibi veram fidem Christianam constanter tenere, & seruare. Quarta, Spiritum sanctum, vt à Prophetis prænunciatum fuit, in cordibus fidelium, potius quàm in chartis, veram & salutarem pietatem inserere ac infigere. Paulò post*, in eam, *pro*, in ea: *deinde*, cum summa diligentia, *pro*, cum magna, *docente vetere codice, substituimus.*

2. Diligere] *Billius* deligere *mallet*, *quàm* diligere, *ob verbum deuitare, quod antecedit.*

3. Quid autem si neque] *Vehemens certè telũ in eos, qui nihil credendum clamitant, quod non dilucidè et aperte scriptura dicat. Num ergo Deum vnum esse, vniuersaque suo Verbo condidisse credidissent, si Mosis ætatem præcessissent? Atheismumue professi fuissent, si vniuersa Biblia sacra Babylonicis flammis exuri vidissent? Neque igitur Domini nostri incarnationem, mortem, Resurrectionẽ, & vniuersam œconomiam peractam ab eo verè existimassent, antequam Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, hæc scriptis mandassent. Et quid ad hanc rationem Irenæi respondebunt, si tantùm & solùm apertis scriptis credunt, traditione omni abnegata?*

4. Multæ gentes Barbarorum] *Diuinis iussionibus, quibus Christus Apostolos & discipulos delegauit, vt euntes in vniuersum mundum, felix faustumque Euãgelij verbum profiterentur omni creaturæ, incipientes à Iudæa vsque ad vltimum terræ, tanto feruore paruerũt, vt omnem terrarum orbem intra 40. aut 50. annos peragrarint. Hoc planè Paulus indicat, Romanorũ fidem dicens annunciari in vniuerso mundo: & Apocalypsis, inter Eucharistias beatorũ referens eos dicere:* Redemisti nos ex omni tribu, lingua, populo & natione. *Non fuerunt autem scripta Apostolorum euulgata statim per tot linguas & prouincias; quæ tamen rectà in Deum fide, solo verbo Dei tradito, non autem scripto innixa credebant, vti docet Irenæus.*

5. Quorum qui in Christum credunt, sine charta & atramento] *Ita ex veteri codice restituimus: codices excusi*, eorum qui in Christum credunt, *sine charactere vel atramento.*

6. Ante Valentinum enim] *Eiusdem argumentis, ab origine scilicet recentiori tum hæresiarcharum, tum hæreseos, validissimè pugnat Tertullianus aduersus hoscè Gnosticos libr. Præscript. & libr. 1. contra Marcionem. Valet quoq; plurimum huiusmodi argumentum ad uersus huius ætatis Hugnosticos: quandoquidem constet Lutheranismum anno Domini 1517. ab excucullato apostata Luthero initium habuisse: Sacramentariam factionem circa annum 1524. Carolstadij & Zuinglij opera pullulasse: Anabaptistarum verò colluuiem 1522. per Nicolaum Storck, deinde Thomam Muntzerum prima furorum suorum fundamenta iecisse. Nam si omnes Ecclesiasticas historias percurramus, nullam prouinciam, nullamq; gentem comperiemus, quæ confessionem fidei Augustanæ, VVitembergicæ, Mansfeldicæ, Saxonicæ, Bohemicæ, VVandalicæ, Suedicæ, Anglicæ, Belgicæ, Francicæ, Helueticæ, aut Bezanicæ similem vnquam ediderit. Hoc in primis satis fatetur Bezа, quando in libro imaginũ scribit Cnoxum, Bucerum, Farellum, Caluinum, Zuinglium, ac Oecolampadiũ primos fuisse in Scotia, Anglia, Francia, Sabaudia, Heluetiaq, Apostolos ac Euangelistas. Item, Caluini in sacras literas monimentis* nihil iudiciosius, nihil enucleatius, nihil magnificentius, à quoquam verbi diuini interprete, adhuc scriptum fuisse. *Et in huius vita, vniuersos verecundiæ fides transiliens, tam impudenter quàm nequiter scribit:* Doctrinam de Cœna Dominica, à nullo post Apostolos, rectè intellectam & traditam hactenus fuisse, quàm à Caluino *Constat ergo etiam proprijs illorum testimonijs Caluinismum & Zuinglianismum recentissimum esse: nosque illis optimo iure obijcere posse, quod nuper in Colloquio Frankentalensi Anabaptistis nepotibus suis obiecerunt:* Si vos Ecclesia Dei estis, sequitur Deum sine populo & Ecclesia fuisse vsque ad annum 1524. in quo Carolstadius doctrinę vestrę fundamenta posuit. Nam si vel omnes historias perlegatis, nullum ab exordio mundi populum inuenietis, qui Confessionem fidei vestræ similem habuerit, &c.

Lutheranismum quoque recentissimum esse, & ipse Lutherus palam significat & contestatur his verbis: Audemus gloriari, Christum esse primò à nobis vulgatum. *Et in Colloquijs eius per Rebenstock collectis refertur, quod frequenter labores suos Apostolorum etiam laboribus præferens, diceret:* Tempore Pauli, Euangelium non publicè, sed priuatim propositum est. *Et Ioannes Aurifaber in alijs eiusdem Lutheri præceptoris sui Colloquijs, eo vsque effert illum super omnes Patres, Doctores, Martyres, Discipulos ac Euangelistas & Apostolos Christi, vt vix diuinissimum Paulum ei præferendum iudicet, ac secundum ab eodem Christo locũ omnino tribuat, vt superius ex versibus eius notauimus. VVigãdus demq;, libro de bonis & malis Germaniæ, adscribit eidẽ Luthero,* Articulorũ fidei illustrationem, qualis ab Apostolorum tẽporibus hucusq; in mundo non fuit cognita. *Et reipsa, ne vnum, ne vnum quidem ab Apostolorum temporibus ad hanc vsque ætatem nostram Doctorem ac Episcopum nominare possunt, aut poterunt vnquam, qui Lutheranam vel Melanthonianam doctrinam professus, aut Confessionem fidei Augustanæ similem amplexus fuerit. Sed neq; vllam prouinciam, vllam ciuitatem, vllum oppidum, vllum totius orbis angulum designare possunt, in quo vel Baptizatum vel Cœnatum, vel prædicatum sit recentium Hugnosticorum more. Est igitur horum doctrina*

Præfat. in corpus doctrinæ, editum Lypsiæ, 1561.

Tomo 2. pagin. 145.

Universidad de Deusto
Biblioteca

planè noua, & hactenus inter Christianos nec audita, nec recepta.

7. Valentinus enim venit Romam] *Hæc, vsque ad illud:* Marcion autem illi succedens, *transcripsit Eusebius lib. 4. hist. cap. 10. sectam quoque Valentinianorum ortam sub tempore Antonini pij, & Thelesphori Papæ, qui Hyginum præcesserat, memoriæ tradiderunt Theodoretus & Sabellicus.*

8. Modò quidem latenter docens] *Obseruandum quàm incerta, vacillante, & ad omnem flatum fluctuante, imò & repugnante, & perpetuo verbere flagellante eos misera conscientia, errores suos adinuenmant, retineant, & spargant tam veteres quàm noui hæresiarchæ. Ac de veteribus sufficiat præsens Irenæi testimonium: de nouis iuuat quidpiam adijcere. Lutherus de seipso certissimus testis, scribit* se initioper ignorantiam & imprudentiam, imò repugnante animo, in hanc causam detrusum esse. *Vnde & discipuli eius referunt eum in Colloquijs sæpè dixisse:* Ego si vidissem meum incœptum in tantum dilatari, os meum certè obturassem. *Et in alijs colloquijs ab Aurifabro communi sali collectis recitatur, eundem de seipso cum suspirijs aliquoties exclamasse:* O quàm magnam hominum multitudinem per doctrinam tuam seduxisti! Omnem hunc tumultum concitasti! *Et posteà:* Nunquam eas cogitationes ex animo dimitto, nimirum, quod optarem negotium hoc à me inceptum non esse. In hac tentatione sæpenumerò ad ipsum infernum demersus sum. Quiatamé causam hanc ingressus sum, videndum mihi nunc est, & dicendum, eam iustam esse. *Quinetiam remordentis, dies noctesq; flagellantis, tamultuantis, & reclamantis miserabilis animæ suæ stimulos & cruciatus cunctis manifestans scribit:* Quoties cor meum palpitauit, meque reprehendit & obiecit: Nunquid tu solus sapis? An verò credibile est, reliquos omnes errare, & tanto tempore erraſſe? Quid, si tu erres, & tot homines in errorem inducas, qui omnes in perpetuum damnentur? *Luthero tot procellis agitato, fluctuati, & de doctrina suæ veritate penitus incerto, commilitonem & Achatem eius iungamus Melanthonem, Confessionis Augustanæ, omniumque Lutheranorum, & nunc quoque Caluinianorum symboli & acropoleos conditorem.*

Is animi sui fluctus & consternationes satis in comitijs Augustanis patefecit, quando Episcopis Catholicis iurisdictionem, authoritatem, atque obedientiam, etiam inter Lutheranos restituendã esse concedebat. *Et in subsignandis articulis Smalcaldicis addendum volebat,* vt Romano pontifici iurisdictio in Episcopos Catholicos, & concionatores Lutheranos sarta tectaque relinqueretur. *Verùm, Lutheri furoribus cedere coactus est. Virum tamen adeo semper torsit & avsit tot errorum conscia mens, vt Ioanni Bartholomæo à Velberg, eum de Religione mutanda consulenti, responderit,* vt Catholicum communicandi & orandi ritum constanter retineret. *Additque:* Nullum habeo digitum in manu, cuius iactura non optarim, me nunquã ad scribẽdum de rebus Theologicis accessisse: sed vacasse philosophiæ, vt feci à principio. *Præterea, propriæ matri in extremis agenti, & eum per sacra omnia adiuranti, vt ei diceret,* quænam magis salutaris esset religio? *coram multis respondisse fertur,* Romanam Catholicam securiorem esse: Lutheranam carni faciliorem. *Ex quibus satis est manifestum quàm semper lubricus & inconstans fuerit: denique etiam reclamante intus conscientia, illum nunc partes Lutheranorum, nunc Catholicorum, postremo & Sacramentariorum propugnasse. De Pomerano, Amsdorfio, & alijs Lutheranæ factionis ducibus etiam dicerem, nisi me noui Sacramentarij, vt & suis anxietatibus & trepidationibus locum hic designem, vehementer incitarent.*

Andreas Carolstadius eorum antesignanus anno 1525. scripsit ad Lutherum, se tantùm exercitij gratia, dare Eucharistia contra eum disputasse: & non velle in ea sententia, quæ realem corporis Christi præsentiam non agnoscit, pertinaciter persistere. *Idem ad Tigurinos pergens dixit Cyringio:* Ab istis Helueticis Theologis mea fides & sententia de cœna Domini stabit & cadet. *Eadem inconstantia & trepidatione Caluinus paratus sententiam suam Sacramentariam mutare atque deserere scripsit:* Si Philippus Melanthon verbulo declaret, me à sua mente deflectere, protinus desistam. *Antè leuissimi prophetæ & inconstantissimi Apostoli, qui à nutu mendacium & mortalium hominum, in præcipuis fidei Christianæ capitibus stant & cadunt? Suorum dogmatum tabulas figere ac refigere sunt parati? Occolãpadius alter huius sectæ parens, per Ficinum cancellarium, admonitus à Landgravio Hassiæ 1529. ne verbis Christi neglectis, commentis hominum peregrinis & incertis adhæreret, his verbis respondit:* Vtinã Princeps illustriss. absciſsa mihi fuisset hæc dextera, cùm primùm inciperem de negotio Cœnæ Dominicæ scribere. *An non apertum & certum oppressæ, reprobatæ, damnataeq; conscientiæ testimonium? Zuinglius & ipse de suo dogmate anceps & dubius scripsit:* Confiteor ingenuè, quod ad hũc sensum verborum Christi, quem proferemus, *Hoc significat corpus meum, propensior sim, quàm ad alium quem hactenus tenuimus: quamuis nihil temerè adfirmem. Sed si quis clariora protulerit, cum gratiarum actione amplexurum polliceor. Rursumq; incertitudinem doctrinæ Sacramentariæ, & inconstantiam suam declarans ait:* Vereor multos errare in certamine περὶ τῆς εὐχαριστίας, nisi ego magis quàm omnes errem, &c. *Nec mirum profectò si trepident, tremant, totiq; tam impiam causam agentes perhorrescant; quando relictis aut depravatis clarissimis Christi verbis, vel Satanica somnia, vel glossemata ab impuris hominibus conficta & inuecta consectentur: quæ imbecilles atque timidas hominum mentes numquam possunt tranquillare. Ecquis huiusmodi Protheis ac Vertumnis salutem suam tutò committere posset? Sed de his pro occasione iam satis.*

OSTEN-

OSTENSIO QVOD ET DOMINVS ET APOstoli in veritate ediderint doctrinam, & non secundùm audientium opinionem.

CAPVT V.

[1] Traditione igitur quę est ab Apostolis, sic se habẽte in Ecclesia, & permanente apud nos, reuertamur ad eam, quæ est ex scripturis ostẽsionem, eorum qui & Euangelium conscripserunt Apostolorum, ex quibus conscripserunt de Deo sententiam, ostendentes quoniam Dominus noster Iesus Christus veritas est, & mendacium in eo non est. Quemadmodũ & Dauid [eam] quæ est ex Virgine generationẽ eius, & eam quæ est ex mortuis resurrectionem prophetans ait. [2] Veritas de terra orta est. Et Apostoli autem discipuli veritatis existentes, extra omne mendacium sunt: non enim communicat mendacium veritati, sicut non communicant tenebræ luci, sed præsentia alterius excludit alterum. Veritas ergo Dominus noster existens, non mentiebatur; & quem sciebat Labis esse fructum, non vtique Deum confiteretur, & Deum omnium, & summum Regem, & Patrem suum, perfectus imperfectum, spiritalis animalem, is qui in Pleromate esset, cum qui extra Pleroma. Neque discipuli eius alium quendam Deum nominarent, aut Dominum vocarent præter eum, qui verè [esset] Deus & Dominus omnium: quemadmodum dicunt hi, qui sunt vanissimi sophistæ, quoniam Apostoli cum hypocrisi fecerunt doctrinam, secundùm audientium capacitatem, & responsiones secundùm interrogantium suspiciones, cæcis cæca confabulantes, secundùm cæcitatem ipsorum, languentibus autem secundùm languores ipsorum, & errantibus secundùm errorem eorum, & putantibus Demiurgum solum esse Deum, hunc annunciasse. His verò qui innominabilem patrem capiunt, per parabolas & ænigmata inenarrabile fecisse mysterium, vti non quemadmodum habet ipsa veritas, sed & in hypocrisi, & quemadmodum capiebat vnusquisque, Dominum & Apostolos edidisse magisterium. Hoc autem non est sanantium, nec viuificantium; sed magis grauantium, & augentium ignorantiam ipsorũ: & multo verior [his] Lex * inuenitur, maledictum dicens omnem, qui in errorem mittat cæcum in via. Qui enim ad inuentionem missi erant errantium Apostoli, & ad visionem eorum qui non videbant, & ad medicinam languentium, vtique non secundùm præsentem opinionem colloquebantur eis, sed secundùm veritatis manifestationem. Nec enim quilibet homines rectè facient, si cæcos iamiamq; per præcipitium ferri incipientes, adhortentur insistere illi periculosissimæ viæ, quasi verè rectæ, & quasi bene peruenturi sint. Quis autem medicus volens curare ægrotum, faciet secundùm concupiscentias * ægrotantis, & nõ secundùm quod aptũ est medicinæ? Quoniam autem Dominus medicus venit eorum qui se malè habent, ipse testificatur dicens. Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã. Quomodo ergo qui malè habent confirmabuntur? & quomodo peccatores pœnitentiam agent? Vtrum perseuerantes in eisdem ipsis? An è contrario, magnam commutationem & transgressionem prioris conuersationis accipientes, per quam & egritudinem non modicam, & multa peccata sibimetipsis importauerunt? Ignorantia autem mater horum omnium per agnitionem vacuatur. Agnitionem verò faciebat Dominus suis discipulis, per quam & curabat laborantes, & peccatores à * peccato coercebat. Non igitur iam secundùm pristinam opinionem loquebatur eis, neque secundùm * suspicionem interrogantium respondebat eis: sed secundùm doctrinam salutarem, & sine hypocrisi, [3] & sine [personæ acceptione.] Quod etiam ex Domini sermonibus ostẽditur, qui quidem his qui erant ex circuncisione ostẽdebat Filium Dei eum, qui per Prophetas prædicatus fuerat Christum, hoc est, semetipsum manifestabat, qui libertatem hominibus restaurauerit, & attribuerit incorruptelæ hæreditatem. Gentes autem iterum docebant Apostoli, vt relinquerent vana lignа & lapides, quæ suspicabantur esse deos, & verum colerent Deum, qui constituisset & fecisset omne humanum genus, & per cõditionem suã aleret & ageret, & [constabiliret, &] eis esse præstaret, & vt expectarent filium eius Iesum Christũ, qui redemit nos de apostasia sanguine suo, ad hoc vt essemus & nos populus sanctificatus, de cælis [descenturum] in virtute Patris, qui & iudicium omnibus facturus est, & ea quæ à Deo sunt bona donaturus his, qui seruauerint præcepta eius. Hic in nouissimis temporibus apparens lapis summus angularis, in vnũ colligit, & vniuit eos qui longè, & eos qui propè, hoc est, circuncisionem & præputium, * dilatans Iapheth constituens eum in domo Sem.

Ioan. 14. 6. 1. Ioan. 2. 27. Psal. 84. 12. 2. Cor. 6. 14. Luc. 5. 31. 32. Deut. 27. 8. Act. 14. 15. Ephes. 2. 17. Genes. 9. 27.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

1. Traditione igitur] *Expleto argumento à Traditionibus, nunc ex apertis Scripturis aduersus Gnosticos disputationem instituit: hisq; vnicum Deum vniuersorum Creatorem, eundemq; Patrem Domini nostri IESV CHRISTI esse demonstrat.*

2. Veritas de terra] *Locum hunc post Irenæum, Arnobius sic interpretatur:* Veritas qui est Christus, de terra, id est, de Maria orta est. *Lactantius autem libro quarto capite duodecimo.* Veritas, *inquit*, de terra orta est, quia Deus in quo veritas est, terrenum corpus accepit, vt terrenis viam salutis aperiret. *Et Augustinus.* Veritas de terra orta est, Christus de fœmina natus, Filius Dei de carne Christi processit. *Nec ab hac interpretatione dissentiunt Hieronymus comment. in Psalm. Fulgentius lib. 3. ad Trasimundum; & lib. de incarnatione & gratia Domini nostri Iesu Christi cap. 6.*

3. Et sine personæ acceptione] *Vocem personæ addidimus, expunximusq; acceptatione: Deinde constabiliret, &, pro constabiliter: & non ita post, pro descensurus, descensurum, fuisse tuimus auctor. vet. cod.*

4. Dilatans Iaphet] *Alludit ad benedictionem eam, qua Noë Iaphet filium primogenitum honestauit ac decorauit. Locum hunc illustrabit amplior hæc Iustini interpretatio:* Prædixit Noë, posteros Semi occupaturos agros Chananæorum & habitacula, eijciendos mox à Iapheti progenie, quod ita factũ docebo. Vos enim (*Iudæos alloquitur*) qui à Semo ducitis originem, occupastis Dei iussu terram filiorũ Chanaam, deinde filij Iaphet æquè iusto Dei iudicio tenuerũt eam, & vos illinc profligauerunt, *Romanos intelligens.*

OSTENSIO QVOD IN SCRIPTVRIS nemo alius Deus nominatur, nec Dominus nuncupatur, nisi solus verus Deus Pater omnium, & Verbum eius.

CAPVT VI.

NEque igitur Dominus, neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum qui non esset Deus, definitiuè & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset * verus Deus: neque Dominum appellassent aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium Deum Patrem, & filium eius, qui dominium accipit à Patre suo omnis cõditionis, quemadmodum habet illud: Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.[2] Patrem enim Filio colloquutum ostendit: qui & dedit ei hæreditatem Gentium, & subiecit ei omnes inimicos. Verè igitur cùm Pater sit Dominus, & Filius verè sit Dominus, meritò Spiritus sanctus Domini appellatione signauit eos. Et iterũ in euersione Sodomitarum Scriptura ait,[3] Et pluit Dominus super Sodomam & Gomorrham ignem & sulfur à Domino de cælo. Filium enim hic significat, qui & Abrahæ conloquutus sit, & à Patre accepisse potestatem ad iudicandum Sodomitas, propter iniquitatem eorum. Similiter habet illud: Sedes tua Deus in æternum, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus. Vtrosque enim Dei appellatione significauit Spiritus, & eum qui vngitur Filium, & eum qui vngit, id est Patrem. Et iterum: Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem deos discernit: de Patre, & Filio,[4] & de his qui adoptionem perceperunt, dicit: hi autem sunt Ecclesia. Hæc enim est synagoga Dei, quam Deus, hoc est, Filius ipse per semetipsum collegit. De quo iterum dicit: Deus deorum Dominus loquutus est, & vocauit terram. Quis Deus de quo dixit, Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit: hoc est Filius, qui secundùm manifestationem hominibus aduenit, qui dicit: Palàm apparui his qui me non quærunt. Quorũ autem deorũ? quibus dicit, Ego dixi, Dij estis, & filij Altissimi omnes. His scilicet qui adoptionis gratiam adepti sunt, per quam clamamus: Abba Pater. Nemo igitur alius, quemadmodũ prædixi, Deus nominatur, aut Dominus appellatur, nisi qui est omnium Deus & Dominus, qui & Moysi dixit: Ego sum, qui sũ: & sic dices filijs Israël: Qui est, misit me ad vos: & huius Filius Iesus Christus Dominus noster, qui filios Dei facit credentes in nomen suum.[5] Et iterum, loquente Filio ad Moysen: Descendi, inquit, eripere populum hunc: ipse est enim qui descendit, & ascendit propter salutem hominum. Per Filiũ itaque, qui est in Patre, & habet in se Patrem, his quibus est manifestatus, Patre testimonium præbente Filio, & Filio annunciante Patrem. Quemadmodum & Esaias ait: Et ego, inquit, testis, dicit Dominus Deus, & puer quem elegi, vti cognoscatis, & credatis, & intelligatis, quoniam ego sum.

Cùm autem eos, qui non sunt dij nominat, non in totum, quemadmodum prædixi, Scriptura ostendit illos deos; sed cum aliquo additamento & significatione, per quam

Psal. 109. 1.
Psalm. 2. 2.
Genes. 19. 24
Ps. 44. 7. et 8.
Psalm. 81. 1.
Psalm. 49. 1.
Isaiæ 65. 1.
Rom 8. 15.
Exod. 3. 15.
Exod. 3. 8.
Ioan. 14. 10.
Isaiæ 42. 10.
Dij per additamentum idola gentium.

quam ostenduntur non esse dij. Quemadmodum apud Dauid, dij Gentium, idola dæmoniorum. Et: Deos alienos non sectabimini. Ex hoc enim quod dicit: dij Gentiũ, [6] Gentes autem [verum Deum] nesciunt. Et: alienos deos, nominans eos, abstulit [qui non sunt dij.] A sua autem persona quod est, dicit de ipsis: Sunt enim idola, inquit, dæmoniorum. Et Esaias: Confundantur omnes qui blasphemant Deum, & sculpunt inutilia, & ego testis, dicit Dominus: abstulit quòd sint dij: solo autem vtitur nomine, ad hoc, vt sciamus de quo dicit. Hoc autem ipsum & Ieremias, dij, inquit, qui non fecerũt cælum & terram, pereant de terra quæ est sub cælo. Ex eo enim quòd perditionem eorum adiecit, ostendit non esse deos eos. Et Helias autem conuocato vniuerso Israël in Carmelum montem, volens eos ab idololatria auertere, ait eis: Quousque claudicabitis vos [7] in ambabus suffraginibus? Si vnus est Dominus Deus, venite post eum. Et iterum super holocaustum sic ait idolorum sacerdotibus: Vos inuocabitis in nomine deorum vestrorũ, & ego inuocabo in nomine Domini Dei mei; & Deus qui exaudiet hodie, ipse est Deus. In eo enim quod hæc dicebat Propheta, qui quidem apud ipsos putabantur dij, arguit deos non esse. Conuertit autem eos ad eum Deum, qui & credebatur ab eo, & qui verè erat Deus, quem & inuocans clamabat: Domine Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, exaudi me hodie: & intelligat omnis populus hic, quoniam tu es Deus Israel.

[8] Et ego igitur inuoco te Domine Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob (qui est & Israël) Pater Domini nostri Iesu Christi, Deus qui per multitudinem misericordiæ tuæ [9] bene sensisti in nobis, vt te cognoscamus, [10] qui fecisti cælum & terram, [qui] dominaris omnium, qui es solus & verus Deus, super quem alius Deus non est; [per] Dominum nostrum Iesum Christum, [11] dominatione quoque dominaris Spiritus sancti: id est, tres simul diuinas hypostases comprehendi. Hinc emanauit ista non modò Augustini, sed & omnium veterũ Theologorum regula: Quoties in Scripturis Deus absolutè ac indefinitè nominatur: tres simul diuinas personas toties significari.

2. Patrem enim Filio colloquutum] *Hunc locum de Patre ac de seipso interpretatur Christus Matth. 22. v. 44. quod & Paulus constanter prædicat, 1. Cor. 15. 25. & Hebræor. 1. 13. hinc q; probant Patrem & Filium duas esse distinctas inter se personas, sed in vna prorsus q; eadem Diuinitate & coæterna maiestate venerandas. Ac idcirco Iustinus martyr in Dialogo Tryphonem & similes Iudæos iure optimo reprehendit, quòd hunc Psalmum non de Patre & Filio, sed de Ezechia rege intelligendum contenderent: quandoquidem nec iste ad dexteram Dei Patris sedet, nec est aut fuit vnquam Sacerdos secundum ordinem Melchisedec, nec denique ante lucifernm à Patre genitus. Subscribunt Iustino ac Irenæo Tertull. lib. aduer. Praxean, libr. 4. & 5. adu. Marcionem, Cyprianus libr. 2. adu. Iudæos, ca. 26. Athanasius Orat. contra Arianos &c.*

3. Et pluit Dominus super Sodomam] *Ex hoc loco, cum Irenæo grauissimi & antiquissimi authores, Iustinus in Dialog. Tertullianus contra Prax. Cyprianus libro tertio ad Quirinum: Cyrillus libro primo in Ioannem: Hieronymus in quadragesimum quintum Isaiæ: Hilarius libro de Synodis: Athanasius contra gregales Sabellij: & Epistol. de Synodis: Ambrosius libro primo*

Psal. 95. 5
Exod. 20. 3
Isa 42. 17.
Ierem. 10. 11
3. Reg. 18. 19.
3. Reg. 18. 36 & 37.
Galat. 4. 8.
2. Thess. 2. 4.
1. Cor. 8. 4.
Exod. 20. 4.
Exod. 4. 16. & 7. 1.
Heb. 3. 4.

de fide, capite 2. Chrysostomus homil. de sancta & consub. Trinitate, probant plures esse hypostases diuinas, aduersus peruicaciam Iudæorum: quos potius imitari, quàm sugillare deberent Caluinus & Gallasius, quasi Iehouæ repetitio mysterio vacaret, aut sine Filio Pater quicquam operaretur.

4 Et de his qui adoptionem perceperunt] *Tertull. lib. adu. Praxean cap. 13. hinc post Irenæum ostendit & Christum verè naturâq; Deum esse: simulq; pios omnes per ipsum effectos adoptione filios Dei.* Recordare *(inquit)* scriptum esse: Ego dixi dij estis, & filij altissimi. *Et:* Stetit Deus in Ecclesia deorum, *vt si homines per fidem filios Dei factos, deos Scriptura pronunciare non timuit, scias illam multo magis vero & vnico Dei Filio Dei nomen iure contulisse.*

5. Et iterum] *Sex hasce voculas ex veteri codice adiecimus, verbum* descendit, *in* descendi *mutantes; vt Filius ipse sit, qui loquatur ad Mosem, sicut legendum indicat textus Bibliorũ, Exo. 3. consentiente vet. nostro co.*

6. Gentes autem verum Deum nesciunt] *Ita vet. cod. excusi,* verbum Domini. *Et mox,* abstulit qui non sunt dij, *ex eodem vet. codic. legimus, pro eo quod excusi,* quòd sint dij.

7. In ambabus suffraginibus] *Locus est 3. Regum 18. vbi vet. translatio:* Vsquequò claudicatis in duas partes? *Sanctes ex Hebræo:* Vsquequò claudicatis in duas cogitationes? *Græci,* ἐπ' ἀμφοτέραις ἰγνύαις, *in duobus poplitibus: atq; poplites vertit interp. Theod. q. 55. in lib. Reg. Suffragines, finus curuaturarum dicuntur Rhodigino lib. 4. c. 11. Plinio lib. 8. c. 45.* Aues & quadrupedes alas in priora curuant, suffragines in posteriora. *Idem lib. 30. cap. 6.* Aquilæ pedes euellunt in aduersum à suffragine.

8. Et ego igitur inuocote] *Vt certè feruens ac memorabilis est hac beatissimi Martyris oratio, qua Lectoribus horum librorum in vera fide constantiam perpetuã bene precatur: sic impia simulquie execranda Valentini Gentilis sententia, qua ex hoc loco constituere voluit, solum Deum Patrem esse Deum Israelis, non autem simul Filium ac Spiritum sanctum. At, nõ videt homo nequam, sic se tres deos ethnico planè more confingere. Nec attendit Irenæum initio huius capitis asserentem vnum tantùm esse desinte & absolutè Deum ac Dominum omnium, mirum Patrem & Filium eius. Deinde paulò post inferentem, Patrem & Filium verè esse illum vnum Dominum: Filium Abrahæ conloquutum: à Dauide quoq; appellatum Deum, & Deum deorum: Filium esse Deum, qui Ecclesiam per semetipsum collegit: Filium Deum venturum ad iudicium: Filium loquutum esse ad Moysem: ex quibus manifestissimum & clarissimum euadit, hunc vnà cum Patre verè esse atque vocari Deum Israelis, Deumque Abrahæ Isaac & Iacob. De Spiritus sancti eadem & consubstantiali Diuinitate & superius diximus, & infra quoque opportunis locis dicetur.*

9. Bene sensisti in nobis] τὸ εὐδοκῆσαι vertit Interpres, bene sentire, *quod alibi reddit,* sibi complacere: *quasi dicat:* Nos gratos & acceptos habuisti.

10. Qui dominaris omnium] *Addidimus qui ex vetere codice: expuncta coniunctione, &: & proxima linea,* per Dominum, *vbi codices habebant,* præter Dominum.

11. Dominatione] *Vetus codex,* Dominationem quoque donas Spiritus sancti: *Fortasse, dicendum esset* donationem. *Cæterùm, siue hoc, siue illud legas, confirmatam semper habes Spiritus sancti æternam ac consubstantialem Patri ac Filio Diuinitatem, maiestatem, & dominationem, contra veteres ac nouos Arianos.*

12. Super omne] *Theophylactus hanc Irenæi sequitur interpretationem, illud* ἐπὶ πάντα, *(sic enim habent codices Græci) referens ad dæmones, & omnes homines, qui pro dijs habiti sunt:* τὰ ὁμοιώματα *verò ad simulachra, lucos, aut fana idolorum.*

QVID SIT, QVOD A PAVLO DICITUR, *in quibus Deus mundi huius excæcauit mentes infidelium.*

CAPVT VII.

2. Cor. 4. 4. QVod autem dicunt, apertè Paulum in secunda ad Corinthios dixisse: In quibus Deus sæculi huius excęcauit mentes infidelium: & alterum quidem deũ esse sæculi huius dicunt, alterum verò qui sit super omnem principatum, & initium, & potestatem: non sumus [nos] in causa, si hi qui, quæ super Deum sunt mysteria scire se dicunt, ne quidem legere Paulum sciunt. Si enim quæ secundùm Pauli cõsuetudinẽ, quemadmodũ ex multis, & alibi ostendimus, hyperbatis eum vtentem, sic legerit, in quibus Deus, deinde subdistinguens, & modicum diastematis faciens, simul & in vnum reliqua legerit, sæculi huius excæcauit mentes infidelium, inueniet verum, vt sit quod dicitur, Deus excæcauit mentes infidelium huius sæculi. Et hoc per subdistinctionem ostenditur. Non enim Deum huius sæculi dicit Paulus, quasi super illum alterum aliquem sciens; sed Deum quidem Deum confessus est: infideles autem sæculi huius dicit, quoniam venturum [2] incorruptelæ] non hæreditabunt sæculum. Quemadmodum autem Deus excæcat mentes infidelium, ex ipso Paulo [3] ostendemus, [proficiente nobis sermone,] [4] vt non nunc in multum auocemus] mentem nostram à proposito.

Galat. 3. 19. [5] Quoniam autem hyperbatis frequenter vtitur Apostolus, propter velocitatem sermonum suorum, & propter impetum qui in ipso est Spiritus, ex multis quidem alijs est inuenire. Sed [&] in ea quæ est ad Galatas, sic ait: Quid ergo? Lex factorum posita est vsquequò veniat semen cui promissum est, [6] dispositа per Angelos in manu Mediatoris. Ordinatio enim sic est. Quid ergo lex factorũ? dispositа per Angelos in manu Mediatoris posita est, vsquedũ veniat semen cui repromissum est: vt sit homo interrogans, & Spiritus respondens. Et iterum in secunda ad Thessalonicenses, de Antichristo dicẽs, ait: Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus Christus interficiet Spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui, illum cuius est aduentus secundùm operationem Satanæ, in omni virtute, & signis, & portentis mendacij. Etenim in his ordinatio dictorum sic est. Et tunc reuelabitur iniquus, cuius est aduentus secundùm operationem Satanę, in omni virtute, & signis, & portentis mendacij, quem Dominus Iesus interficiet Spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui. Non enim aduentum Domini secundùm operationem Satanæ fieri; sed aduentum iniqui, quem & Antichristũ dicimus. Si ergo non attendat aliquis lectioni, & per interualla aspirationis manifestet* quod dicitur, erunt non tantùm incongruentia, sed & blasphema legens, quasi Domini aduentus secundùm operationem fiat Satanæ. Sicut ergo in talibus oportet per lectionem hyperbaton ostendi, & consequentem Apostoli seruare sensum; sic & ibi non Deum sæculi huius legimus, sed Deum, quem verè Deum dicimus. Incredulos autem & excæcatos sæculi huius audiemus, quoniam venturum vitæ non hæreditabunt sæculum.

ANNOTATIONES.

1. Quod autem dicunt] *Vel ex vnico Pauli loco demonstrat hæreticos nec Paulum rectè legere, nec intelligere: quandoquidem propter impetum Spiritus S. in se loquentis aliquando hyperbatis vtatur, & obscurus sit. Cæterum, ex citata eiusdem Pauli sententia plurimum negotij exhibuerunt Patribus hæretici, vt post Irenæum indicat Tertullianus libr. 5. contra Marcio.* Distinguebat Marcion, *inquit ille,* Deus huius æui, vt suggereret Deum alterius æui: nos cõtra sic distinguendum dicimus, In quibus Deus, dehinc, æui huius excæcauit mentes infidelium. *Subindè admittit etiam alteram lectionem, vt dicere possimus huius æui deum, id est Diabolum. Priorem lectionem testatur Augustinus multis placuisse, & ijs præcipue, qui contra Manichæos vel Marcionitas rem habuerunt: at idem aliquãto post, negat absurdum videri debere, si Diabolus dicatur deus huius sæculi, id est, hominum impiorum; vt Paulo illud dictum est:* Quorum deus venter est. *Placet & ea prior lectio, per hyperbaton Chrysostomo, Theophylacto, & scholijs Græcis: posteriorem amplectuntur Cyrillus & Ambrosius.*

2. Incorruptelæ] *Ita vet. cod. excusi habebant,* incorruptibile.

3. Ostendemus] *Expunximus* ostendimus, *aut. vet. cod.*

4. Vt non nunc in multum auocemus mentem] *Sic vetus codex legendum docuit: excusi legebant,* & non nunc in multum mutemus, &c. *Et nos obiter dicimus ex multis Beati Augustini locis, Deum improbos excæcare, non immittendo cæcam malitiam: sed non impertiendo gratiam, cuius seipsos reddũt indignos. Augustin. Epist. 105. comment. in Psalm. 71. Lib. de Prædest. & gratia, cap. 4.*

5. Quoniam autem hyperbatis] *Hyperbaton describit Quintilianus, verbi transgressionem, quam frequenter ratio comparationis & decor poscit. Origenes explicans Epist. ad Rom. non semel conqueritur Græcam Pauli dictionem esse perplexam, hyperbatis obscuratam, & è Cilicum idiomate, quædam parum Græca peregrinitatem resentire* Lib. 8. cap. 6.

6. Dispositа] *Deleuimus* dispositum *author. vet. cod.*

QVID EST MAMMONA.

CAPVT VIII.

SOluta igitur & hac illorum calumnia, manifestè ostensum est, quoniam nunquam [neque] Prophetæ, neque Apostoli, alium Deum nominauerunt, vel Dominum appellauerunt, præter verum & solum Deum. Multò magis ipse Dominus, qui & Cæsari quidem, quę Cęsaris sũt reddi iubet, & quæ Dei sunt Deo: Cæsarem quidem Cæsarem nominans, Deum verò Deum confitens. Similiter & illud quod ait: Non potestis duobus dominis seruire, ipse interpretatur, dicens. Non potestis Deo seruire, & mammonæ, Deum quidem confitẽs Deum, mammonã autem nominans, hoc quod & est: non mammonam dominum vocat, dicens: Non potestis duobus dominis seruire; sed discipulos docet seruientes Deo non subijci Mammonæ, neque dominari ab eo. Qui [enim,] inquit, facit peccatũ, seruus est peccati. Quemadmodum igitur seruientes peccato, seruos peccati vocat, nõ tamen ipsum peccatum dominum appellat: sic & eos qui mammonæ seruiũt, seruos mammonæ appellat, [2] non Deum] appellans mammonam: [3] mammonas autem est secundùm Iudaïcam loquelam, qua & Samaritæ vtuntur, cupidus, & plus quàm oportet habere volens. Secundùm autem Hebraïcam, adiunctiuè dicitur Mam, vel significat gulosum, id est, qui non possit à gula se continere. Secundùm [4] hæc igitur quæ significantur, non possumus Deo seruire, & Mammonæ.

Matt. 22. 21. Matth. 6. 24. Ioan. 8. 34.

Sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sed & Diabolum cùm dixisset fortem, non in totum, sed velut in' comparatione A
Matt.12.29. nostra; semetipsum in omnia, & verè fortem ostendit Dominus, dicens: Non aliter aliquem posse diripere vasa fortis, si non prius ipsum alliget fortem, & tunc domum eius diripiet. Vasa autem eius & domus nos eramus, cùm essemus in apostasia: vtebatur enim nobis quemadmodū volebat, & spiritus immundus habitabat in nobis. Nō enim aduersus eum qui se alligabat, & domum eius diripiebat, fortis erat; sed aduersus eos
Ierem 31.11. qui in vsu eius erant homines, quoniam abscedere fecerat sententiam eorum à Deo, quos eripuit Dominus. Quemadmodū & Ieremias ait: Redemit Dominus Iacob, [&] eripuit eum [4] de manu [fortioris] eius. Si igitur non significasset eum qui alligat, & diripit eius vasa, hoc autem solùm eum fortem dixisset, esset fortis inuictus. [5] Sed [* & adiecit] obtinentem; tenet enim qui alligat, tenetur autem qui *alligatur, & hoc sine com- *Aligatur
parationē fecit, vt non comparetur Domino seruus apostata existens: non enim tantùm hîc; [6] sed nec [quicquam] ex his quæ constituta [sunt,] & in subiectione sunt, comparabitur Verbo Dei, per quem facta sunt omnia, qui est Dominus noster IESVS
CHRISTVS. Quoniam enim siue Angeli, siue Archangeli, siue Throni, siue Domi- B
nationes, ab eo qui super omnes est Deus, & constituta sunt, & facta per Verbum eius, Ioannes quidem sic significauit. Cùm enim dixisset de Verbo Dei, quoniam erat in Pa-
Ioan.1.3. tre, adiecit: Omnia per eum facta sunt, & sine eo factum est nihil. Dauid quoque cùm laudationes enumerasset, nominatim vniuersa quæcunque diximus, & cælos, & om-
Psal.148.5. nes virtutes eorum, adiecit: Quoniam ipse præcepit, & creata sunt: ipse dixit, & facta *Dixit
Psalm.32.9. sunt. Cui * ergo præcepit? Verbo scilicet: per quod, inquit, Cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quoniam autem ipse omnia fecit liberè, & quemadmo-
Psal.146.5. dum voluit, ait iterum Dauid; Deus autem noster in cælis sursum, & [in] terra, omnia quæcunque voluit, fecit. Altera autem sunt quæ constituta sunt, ab eo qui constituit; & quæ facta sunt, ab eo qui fecit. Ipse enim infectus, & sine initio, & sine fine, & nullius indigens, ipse sibi sufficiens, & adhuc reliquis omnibus, vt sint hoc ipsum præstans: quæ verò ab eo sunt facta, initium sumpserunt. Quæcunque autem initium sumpserunt, [7] & dissolutionem possunt] percipere, & subiecta sunt, & indigent eius qui se fecit: necesse est omnino vti differens vocabulum habeant apud eos, etiam qui vel modicū sensum in discernendo talia, *habeant. Ita vt is quidem qui omnia fecerit cum Verbo *Habeant C
suo, iustè dicatur Deus & Dominus solus; quæ autem facta sunt, non iam eiusdem vocabuli participabilia] esse, neque iustè id vocabulum sumere debere, quod est Creatoris.

ANNOTATIONES.

1. Soluta igitur] *Pergit porrò tam ex ipsius Christi, quàm Prophetarum & Apostolorum verbis comprobare, Deum verum solum absolutè & simpliciter Deum & appellari ac reuerea esse. Cæterum, negantem coniunctionem adiecimus ex veteri codice, etsi superflua videatur, quoniam prisci autores etsi Latinè scribunt, Græcorum tamen more, duplicem negationem connectunt, quò magis pernegent.*

2. Non Deum] *Ita vet. cod. excusi habebant* Dominum, *quod fortasse etiam retinendum esset.*

3. Mammonas autem] *Mammona vocem Hebraicam propriè non esse, sed Syriacam, in 6. cap. Matth. & Quæst. 6. ad Algasiam, affirmat Hieronymus, idemque significare, quod Græcis πλοῦτος, quem Poetæ Deum finxerunt. Consentit Tertull. lib. 4. contra Marcion. cui subscribit Origenes in calce Dialog. 1. contra Marcion. Cæterum, quod D. Irenæus dicit in hac dictione merè Syriaca, Mam esse adiectitium, illud vix linguæ vtriusq; Hebraicæ nempe & Syriacæ perito persuaderi potest. Notū est enim, vel mediocriter in Chaldæis versatis, ממונה Mammona, vocabulum esse primigenium, non deductū ab vllo themate Hebræo. Quòd si quis hoc in loco liberius vellet ludere, & vocabulum Syrum ex duobus integris Hebræis conflare, forsan non longius aberraret à scopo, deducendo,* ממונה *Mammona, à* מם *mam, vel mum, quod maculam sonat, &* הון *hon potentiam, siue diuitias; ita vt per syncopen pro* מם הון *mamhon, dicatur Mamon, resectā litera* ה. *Fortassis Irenæus metonymicōs accepit* Mammonam, *videlicet causam pro effectu, id est, pecunias & opes, pro earum desiderio.*

4. De manu fortioris] *Ita vet. cod. excusi de manu Pharaonis.* D

5. Sed & adiecit] *Expunximus* obiecit, *autho. vet. cod.*

6. Sed nec quicquam] *Deleuimus* quidem, *author. vet. cod. Probat autem tam ex Euangelio quàm ex Psalmis, omnia per Verbum condita esse, adeoq; cunctos ordines Angelorum: solū autem non factum, & sine vllo aut sine aut principio creante: quibus satis docet Patri coæternum & consubstantiale omnino credendum & confitendum esse.*

7. Et dissolutionem possunt] *Tres has dictiones desiderabant excusi codices.*

QVAM

QVAM HABVERVNT DE DEO SENtentiam Apostoli, qui nobis Euangelium tradiderunt.

CAPVT IX.

[1] Stenso hoc] igitur hîc planè, & adhuc [ostēdetur] manifestius neminem alterum Dominum vel Deum, neque Prophetas, neque Apostolos, neque Dominum Christum confessum esse ex sua persona, sed præcipuè Deum & Dominum, Prophetis quidem & Apostolis Patrem & Filium confitentibus; alterum autem neminem, neque Deum nominantib[9], neque Dominum confitentibus. Et ipso Domino Patrem tantùm Deum, & Dominum
B eum, qui solus est Deus, & dominator omnium, tradente discipulis, sequi nos oportet, si quidem illorum sumus discipuli, testimonia illorum ita se habentia. Matthæus e-
Gen.12.et 17. nim Apostolus, vnum & eundem sciens Deum, qui promissionem fecerit Abrahæ, fa-
cturum se semen eius, quasi stellas cæli, qui per Filium suum Christum Iesum à lapidū
ose e 1.10. cultura, in suam nos agnitionem vocauerit; vti fieret populus, qui nō populus; & non
Rom.9.12. dilecta, dilecta, ait Ioannem præparantem Christo viam, his qui in carnali quidem co-
gnatione gloriabantur, varium autem, & omni malitia completum sensum habebāt,
Matth.3.7. eam pœnitentiam quæ à malitia reuocaret, annuntiantem dixisse: Progenies viperarum, quis vobis monstrauit fugere ab ira ventura? Facite ergo [2] fructum dignum pœ-
Ibidem. nitentiæ: & nolite dicere in vobisipsis, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis,
quoniam potens est Deus, ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Pœnitentiam igi-
tur eis eam, quæ esset à malitia, præconabat; sed non alterum Deum annuntiabat, præ-
ter eum qui fecisset promissionem Abrahæ, ille præcursor Christi; de quo iterum ait
Luc.3. Matthæus, similiter autem & Lucas. Hic [enim] est qui dictus est à Domino per Prophe-
Isa.40.3. tam, Vox clamantis in deserto, parate viam *Domino, rectas facite semitas Dei nostri.
Malach.3.1. C Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt tortuosa in
directa, & aspera in vias planas, & videbit omnis caro salutare Dei nostri. Vnus igitur,
& idem Deus est, Pater Domini nostri, qui & Præcursorem per Prophetas missurum se
promisit: & salutare suum, id est Verbum suum visibile effecit omni fieri carni, incar-
natum & ipsum, vt in omnibus manifestus fieret rex eorum. Etenim ea quæ iudican-
tur, oportebat videre iudicem, & scire hunc à quo iudicantur: & ea quæ gloriam conse
quuntur, oportebat scire eum, qui munus gloriæ eis donat. Iterum autem de Angelo
Matth.2.13. dicens Matthæus, ait; Angelus Domini apparuit Ioseph in somnis. Cuius Domini? Ipse
Matth 2.15. interpretatur, Vti adimpleatur quod dictū est à Domino per Prophetam, Ex AEgypto
Isa.7.4. vocaui filium meum. Ecce Virgo in vtero accipiet, & pariet filium, [3] & vocabunt nomē
eius Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus. De hoc qui est ex Virgine
Psal.131.11. Emmanuel, dixit Dauid: Non auertas faciem Christi tui. Iurauit Dominus Dauid veri-
tatem, & [4] non dispernet eum, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Et ite-
Psalm.75.1. rum: Notus in Iudæa Deus, & factus est in pace locus eius, & habitaculum eius in Sion.
Vaticinio Vnus igitur, & idem Deus, qui à Prophetis prædicatus est, & ab* Angelo annunciatus,
D & huius Filius qui ex fructu ventris Dauid, id est ex Dauid Virgine, & Emmanuel: [5] cu-
ius & stellā Balaam quidem sic prophetauit: Orietur stella ex Iacob, & surget dux in Is-
Num.24.17. raël.

ANNOTATIONES.

1. Ostenso hoc igitur] *Authoritate vet. cod. expunximus,* Ostensio. *Et mox* ostendetur, *pro* ostendatur *substituimus. Docet autem Apostolos vnum eundemq; Deum atq; Dominum vniuersorū per orbem prædicasse: & eum ipsum quem veteres Prophetæ quondam celebrauerant: quos & nos imitari oporteat.*

Hic autem pios Lectores celare nolo, cùm hunc Librum & locum secundò recognoscerem, incidisse in manus meas libellum Geneuæ excusum, in officina Francisci Perrini, 1567. inscriptum, Valentini Gentilis &c. *in cuius pagmis 9. 10. 11. 12. & 13. ex scriptis eiusdem Valentini, referuntur decem Irenæi testimonia, quibus nequam ille conatur efficere, solum Patrem esse verum ac vnicum Deum ac Dominum Israelis: non autem vnà cum eo Filium atque Spiritum sanctum. Illicò certè exhorrui tantam hominis blasphemiam ac impudentiam, simulque accuratius cœpi Irenæi scripta quæ habebam in manibus excutere, & in his perquirere quid de re proposita sentiret.*

Comperi autem locos à Gentili pro sua impietate citatos, qualis est iste, in quem hæc annotamus, nihil minus quàm tam impia & blasphema respere. Vrget enim Irenæus & frequenter inculcat, vnum esse Deum verum, huius mundi conditorem, in Israele prædicatum à Prophetis, cognitum & inuocatum à Patriarchis, Legis veteris authorem, & eundem esse Patrem Domini nostri

IESV

Universidad de Deusto
Biblioteca

IESV CHRISTI. *Sed non negat, imò constanter* A *asseuerat eundem Christum, quatenus est Verbum, id est, Filius Dei, eidem Patri suo coæternum, coæqualem, consubstantialem, denique & cum illo eum vnicum verum Deum esse, qui & hunc mundum, & angelos, & cuncta creauerit, & Israeli notus fuerit: tantundem & de Spiritu sancto ex ipsius effectis ac operibus rectè pieq; colligens, vt nunc nunc patefaciemus.*

Exclusiuæ itaque particulæ solùm, tantùm, præterquam, nullus, alius, vnicus, solus, solummodò, &c. *quæ inscriptis Irenei occurrunt, & à Gentilianis & Seruetianis in peruersum sensum torquentur: illos tantummodo à Diuinitate secludunt Aeones Pleromatis, Bythos, Propatoras, Proarchontas, Aoratos, Anonomatos, Ageratos, Autophyes, Choicos, Carpistes, Ennoeas, Enthymeses, Achamoth, & cætera id genus monstra & portenta, quæ per octonarios, decades, duodecades, & triacontades distributa, vnius in Deitate, & trini in personis veri ac omnipotentis Dei loco substituere Gnostici conabantur. Nunquam verò à veri Dei Israelis nomine & ratione eximuntur Filius ac Spiritus sanctus, imò comprehenduntur & signantur: vt ex subiectis quinquagintaintegris & apertis locis, quos ex singulis libris eius colligimus, & decem à Gentili depravatis & mutilatis constanter opponimus, cunctis facilè innotescet.*

D. Irenæi testimonia de S. Trinitate, & Christi Deitate.

Primò itaque Irenæus lib. 1. cap. 1. *Valentinianos coarguit, quod* Christum nollent Dominum (*quo titulo passim in sacris vetus Deus Israelis, & mundi creator ac rector designatur*) appellare. 2. *Eiusdem libri 1. cap. 2. eundem Christum vocat,* Dominum, Deum, Saluatorem, & Regem nostrum, cui flectitur omne genu cælestium, terrestrium, & infernorum. *Insuper, eandem esse totius Ecclesiæ Catholicæ fidem in vnum Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: vt etiam ibidem obseruauimus.* 3. *Capite* C *4. carpit Gnosticos, quòd* alium Deum, alium Christum, & aliũ vnigenitum esse fingerẽt, *non vnum crederent. 4. Capite 19. profiteatur* eundem esse Creatorem cæli, terræ, rerumque omnium visibilium & inuisibilium; *quod verè pertinet ad Deum verum & sempiternum. 5. Capitibus 24. 25. & 26. damnat Carpocratianos, Cerinthianos, ac Ebionitas,* quod eundem Christum filium Ioseph esse conserent; & à Maria ortum habuisse *docerent: Patri verò coæternum consiteri nollent. 6. Capitibus 28. et 29. Cerdonem & Marcionem persequitur & confodit, propterea quòd negarent eundem Filium esse Dei, quæ à lege & Prophetis prædicabatur.*

7. *Libri secundi capitibus 1. 2. & 3. reprobans duos Marcionis deos, vnicum autem asserens,* qui cum Verbo suo, *id est, Christo filio* cuncta condiderit; *hunc & naturæ consubstantialem, & potentia coæqualem &* D *coæternum agnoscit. 8. Capite 41. adfirmat* nomen IESV eum significare Dominum, qui continet cælum & terram. *9. Capite 47. Verbum, id est, Filium Dei, sacras Prophetis & Apostolis dictasse Scripturas adfirmans, vnum esse cum Patre Deum comprobat. 10. Capitibus 48. & 49. scribit λόγον* esse Deum simplicem, nulla ex parte compositum, *à Patre ineffabili modo genitum, nulla ex parte ab eo diuersum. 11. Capite 56. & 57. ex miraculis per inuocationem nominis Christi per Apostolos & alios seruos eius factis, confirmat eum esse vnum cum Patre Deum omnipotentem, qui facit quæcunque vult in cælo, & in terra, & in omnibus abyssis.*

12. *Præfatione in lib. 3. adfirmans eum esse Dominum omnium ac Filium Dei, quem qui spernit, ipsum quoque Patrem aspernari: satis indicat vnam vtriusque esse maiestatem & Deitatem. 13. Eiusdem libri cap. 1. referens omnes Prophetas & Apostolos* annunciasse vnum Deum, & vnum Christum Filium Dei; *Patri æqualem eũ agnoscit. 14. Capitibus 4. et 5. eandem in Christum orbis saluatorem fidem habendam; quæ est in vnum & verum Deum suadens, & in ipsum vt verum Deum credit. 15. Capite 6.* Patrem & Filium eius in sacris literis definitè & absolutè Deũ nominari *probat. 16. Capite 8. eum qui omnia fecit* cum Verbo suo iustè Deum & Dominum vocari; *Verbum à principio, & in Patre, & sine initio, & sine fine extitisse: & Angelos omnes condidisse adfirmat. 17. Capite 9. Prophetas & Apostolos* Patrem & Filium confiteri, alterum autem neminem neque Deum nominare, neque Dominum profiteri *docens, vnum cum Patre esse probat. 18. Capite 10. Dominum IESVM* secũdum quod Deus est, remissam peccatorum de- B *disse, peccatoresque à vinculis soluisse, quod planè diuinum opus est, scribit. 19. Capite vndecimo, IESVM Filium Altissimi, Saluatorem,* Dominum Deum Israelis, Deum Saluatorem, æternumq; Regem *agnoscit. 20. Capite duodecimo, Apostolos* vnum Deũ Patrem & CHRISTVM IESVM æternum Dei Filium ac Regem, *& eam quæ est in eum fidem annunciasse. 21. Capite tertiodecimo, Petrum in Circumcisione, & Paulum in Gentibus,* vnum Patrem, & Dei Filium, qui est in Patre, vt & Pater in ipso. *22. Capite 16. Apostolos aliosq; veritatis præcones neminem alium Deum vocasse,* nisi solum verum Deum Patrem & Verbum eius. *23. Capite 18. Paulum vbique docere IESVM pro salute nostra incarnatum,* esse vnigenitum Filium Dei, & Deum super omnia benedictum in sæcula. *24. Capite vigesimo, Ioannem scribente, quod in principio Verbum exstiterit apud Deum, excludi omnis contradictio dicentium: Non erat ante* C *Christus, quàm ex Virgine natus sit. 25. Capite vigesimo primo,* Est Filius Dei viui, Deus & Dominus, Rex æternus, Dominus sanctus, Deus fortis, *super nubes venturus vniuersorum iudex. 26. Capite 22.* Potentissimus omnium Deus, *qui omnibus vt sint præstitit, in similitudine peccati factus est, vt assueseret homo portare Deum. 27. Capite 23. Christus non tantum homo, sed iuxta Esaiam,* Dominus saluans nos, Dominus sanctus Israelis: Filius Dei qui Deus est, *in Bethlehem natus, Deus homo factus. 28. Capite 26. De Christo dictum est, Non consentiet nequitiæ vt eligat bonum,* quod est proprium Dei. *29. Capite 29.* Digitus Dei, id est, Filius Dei viui *salutem operatus est populo suo, & non Iosephi filius. 30. Capitibus 30. & 31. Christus est rex æternus, per quem Adam formatus est, et idem cum Patre Deus ac Dominus.*

32. Libri quarti Præfatione, arguuntur qui alium Deum esse putant, præter Patrem omnium, & Filium eius. *Filius ergo vnus & idem numero Deus cum Patre. Firmum item & constans est, neminem alterum Deum & Dominum à Spiritu prædicatum,* nisi eum qui dominatur omniũ Deus, cum Verbo suo. *33. Capitibus 2. 3. & 4. Filius eius qui fecit cælum & terram Christus dedit verba sua Moysi,* & in eum Abraham & Prophetæ crediderunt. *34. Capite 5. Expurgans templum* vt domum suam & Patris, *seruum cum eo Deum Israelis manifestauit. 35. Capite 10. Esaias eius Dei qui est super omnia verba refert:* Ego testis, dicit Dominus Deus, & puer quem elegi. *36. Capite 11. Qui loquutus est Moysi in rubo, & à Prophetis adorabatur Deus viuus,* hic est viuorum Deus, & Verbum eius. *Ipse igitur Christus cum Patre viuorũ est Deus, qui & Patribus manifestatus est. 37. Capite 14. Christus*

Christus non tunc incepit esse, quando secundum carnem A *ad nos venit; ideo fidem nostram in eum dirigimus, sicut dilectionem in Patrem eius: & ille per legem & Prophetas semetipsum & Patrem prædicabat, & propter hoc omnes Christum Deum nominabant:* quoniam verè Deus à Patre, à Spiritu, ab Angelis, ab ipsa conditione, ab hominibus, & ab apostaticis spiritibus, & ab ipsa morte agnoscebatur. *Et ideo in omnibus & per omnia* vnus Deus Pater, & vnum Verbum, & vnus Filius, & vnus Spiritus, & vna fides & salus omnibus credentibus *in eum. 38. Capite 17. Qui loquutus est ad Moysem,* Videns vidi vexationem populi mei in Aegypto &c. *Hic est Filius, qui est Verbum Dei. Christus ergo verus & vnus cum Patre Deus & Dominus Israelis. 39. Capite vigesimo primo, Vtrunque testamentum vnus & idem paterfamilias produxit Verbum Dei Dominus noster Iesus Christus. 40. Capite 22. Christum Dei Filium expectamus, in quem credimus, de quo Esaias ait:* B Ecce Dominus Deus noster, in quem speramus. &c. *Reliquis huius Libri testimoniis supersedeo, vt aliqua ex Libro quinto subijciam.*

41. Eius enim mox primo & secundo capite, non solum Verbum Dei, sed & Deum in carne manifestatum *Christum* appellat, damnatq; aliter sentientes Valentinianos ac Ebionitas. *42. Capite 5. Christum agnoscit Filium Dei, omnipotentem, & Patris manum, (id est, consubstantialem et coæternum illi). 43. Capite 6. Christus et Spiritus sanctus vt manus Patris, (id est, et consubstantiales)* creant & sanctificant hominem: qui & dicitur templum Dei, id est, Filij & Spiritus sancti. *44. Capite 8. aquè in Patrem & Filium fidem & salutis nostræ anchoram faciendã esse docet. 45. Eodem capite, & proximo sequente tanta perspicuitate Spiritus sancti Diuinitatem ex operibus ac effectis eius comprobat, vt in eundem finem Basilius magnus ante 1000. & 200. annos* C *sententias eius semel & iterum laudauerit. 46. Capite 11.* iustitiæ atq; salutis humanæ auctorem docet esse Christum ac Spiritũ sanctum: *ergo vnus Deus sunt cum Patre. 47. Capite 12.* Spiritum sanctum esse propriè in Deo, & sempiternum; *Verbum quoque Dei cuncta fabricasse docens, vtrunq; verum ac æternum Deum prædicat. 48. Capite 13. Christum adfirmans datorem incorruptelæ,* & Spiritum S. vitæ æternæ largitorem, *vtrunq; ex effectis vnum Deum consitetur. 49. Capite 14. Christum Deum & hominem agnoscendum esse docet. 50. Capite 15. Dominus ostendit se, &* D *& Patrem discipulis,* nescilicet quærerent alterũ Deum. *Et qui plasmauit hominem ab initio, in nouissimis temporibus oculos nati cæciformauit, & perditos ex quisuit nos. Capite 17. Dominus remittens hominibus peccata, manifestè ostendit, quod sit idem cũ Patre Deus, Dei Patris Filius, & filius hominis factus. Capite 18. Vnus ostenditur Deus Pater, qui est super omnia: Verbum per omnia: & in omnibus Spiritus, qui est aqua viua. His testimonium perhibet Ioannes dicens:* In principio erat Verbum, *&c. Capite 20. Omnium qui sunt ab Ecclesia, vna & eadem est fides, omnibus vnum & eundem Deum Patrem recipientibus: & eandem dispositionem incarnationis Filij Dei credentibus: & eandem donationem Spiritus scientibus. &c.*

Quid his quæso, apertius, firmius, densius, pro confessione sanctiss. Trinitatis, id est, tribus distinctis in vna Deitate personis; adeoq; Christi atque Spiritus sancti vnà cum Patre coæterna sempiternaq; Diuinitate posset vel dici vel cogitari? Fuit igitur hic antiquissimus Pater, sanctissimus antistes, doctissimus scriptor, & fortissimus martyr beatissimæ Trinitatis ac vnitatis Dei religiosissimus cultor, prædicator, & assertor: Gentilis autem, Seruetus, ac eiusdem furfuris nebulones sceleratissimi sycophantæ, & leuissimorum hominum suis blasphemijs ac hæresibus profligatissimi proditores atque perditores.

2. Fructum dignum pœnitentiæ] *Vetus codex,* fructum dignæ pœnitentiæ. *Græci codic.* καρπὸς ἀξιος τῆς μετανοίας, *id est fructus dignos pœnitentiæ.*

3. Et vocabunt] κληθήσεται, *id est vocabunt, habet Græcus Matthæi contextus, vt hîc legit Irenæus; quem imitantur Origenes, Chrysostomus, Theophylactus. Vetus editio* vocabitur. *Deinde ex ve. cod.* Emmanuel *pro* Emanuel *restituimus: quod rectius esse ipsa vox Hebræa, habens Mem daghes affectam, aperte docet.*

4. Non dispernet] *Septuaginta,* οὐ μὴ ἀθετήσῃ, *id est, Non reprobabit, spernet, repellet, reijcet. Sanctes ex Hebræo,* Non auertetur ab ea. *Vetus noster co. vulgatam editionem sequutus,* frustrabitur *habebat.*

5. Cuius & stellam] *Hoc vaticinium de Christo, editum fuisse, cum Ireneo interpretantur Basilius homil. de humana Christi generatione; Author ser. de Stella, & Magis apud Cyprianum; Hieronymus commen. in 2. cap. Matth.*

Tertullianus porrò lib. 4. aduers. Marc. nihil cunctatur Balaam semel et iterum prophetam appellare, inquiens: Balaam prophetes in Arithmis, accersitus à Balac, spiritu implebatur, non ad quam venerat maledictionem: sed quam illi ipsa hora Spiritus suggerebat, benedictionem pronunciabat. *Et longè posteà, de Spiritu sancto disputans, subdit:* qui & Balæ quod non cogitauerat, suggessit: imò contra quàm cogitauerat, suggessit. *&c. De eodem quoq; ait Origenes Homil. 13. in Num. Si à Moyse prophetia Balaam sacris insertæ sunt voluminibus: quanto magis descriptæ sunt ab his qui habitabant Mesopotamiam, apud quos magnificus habebatur, quos q; artis eius constat fuisse discipulos? Ex illo denique fertur Magorum genus, & institutio in partibus Orientis vigere. Qui descripta apud se habentes omnia quæ prophetauerat Balaam, etiam hoc habuerunt scriptum,* quod orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israel, &c. *Hæc & ampliora ex Origene accepta, etiam videre licet apud Authorem operis imperfecti, in Operibus Chrysostomi ad cap. 2. Matthæi.*

QVÆ SVNT QVÆ A MAGIS DOmino nostro oblata sunt munera.

CAPVT X.

Matth.

MAtthæus autem Magos ab Oriente venientes ait dixisse. Vidimus enim stellam eius in Oriẽte, & venimus adorare eum: deductoq; à stella in domum Iacob, ad Emmanuel, per ea quæ obtulerunt munera, ostendisse * quid erat qui adorabatur. Myrrha quidem, quòd ipse erat, qui pro mortali humano genere moreretur & sepeliretur: Aurum verò, quoniam rex, cuius regni finis non Matth. 2. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psal.75.1. est. Thus verò,quoniam Deus,qui & notus in Iudæa factus est,& manifestus eis, qui nō A
Mat.3.16. quærebant eum. Adhuc ait in baptismate Matthæus: Aperti sunt ei cæli, & vidit Spiritum Dei,quasi columbam venientem super eum. Et ecce vox de cælo, dicens: Hic est Filius meus dilectus,inquo mihi bene complacui. [2] Non enim Christus tunc descendit in Iesum,neque alius quidem Christus,alius verò Iesus:sed Verbum Dei,qui est Salvator omnium,& dominator cæli & terræ,qui est Iesus,quemadmodum ante ostendimus:qui & assumpsit carnem,& vnctus est à Patre Spiritu,Iesus Christus factus est:sicut
Isa.11.1. [&]Esaias ait. Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum Spiritus Domini,spiritus sapientiæ & intellectus,spiritus consilij & fortitudinis,]spiritus scientiæ & pietatis,& implebit eum spiritus timoris Domini.] [3] Non se-
Isa.11.3. cundùm gloriam iudicabit, neq; secundùm loquelam arguet, sed iudicabit humili iudicium,& arguet glorioſos terræ.Et iterum ipse Esaias vnctionem eius,& propter quid
Isa.61.1. vnctus est,præsignificans ait:Spiritus Dei super me,quapropter vnxit me, euangelizare
Luc.4.18. humilibus misit me,curare comminutos corde, præconare captiuis remissionem, & cæcis visionem,vocare annum Domini acceptabilem,& diem retributionis,consolari omnes *lugentes. [4] Nam secundùm id quod Verbum Dei homo erat, ex radice Iesse, *lugentes B
& filius Abrahæ,secundùm hoc requiescebat Spiritus Dei super eum, & vngebatur ad euangelizandum humilibus.Secundùm autem quod Deus erat,non secundùm gloriam iudicabat,neque secundùm loquelam arguebat:non enim opus erat illi,vt quis re-
Ioan.2.25. stimonium diceret de homine,cùm ipse sciret quid esset in homine. Aduocabat autē omnes homines plangentes, & remissionem his, qui à peccatis in captiuitatem deducti erant donans,soluebat eos à vinculis,de quibus ait Salomon:Restibus autem pecca-
Prou.5.22. torum suorum vnusquisque constringitur.Spiritus ergo Dei descēdit in eum, eius qui eum per Prophetas promiserat vncturum se eum, vt de abundantia vnctionis eius, nos percipientes saluaremur.Et sic quidem Matthæus.

ANNOTATIONES.

1. Myrrha quidem] *Mirum in modum hæc mystica donorum intelligentia patribus vniuersis placuit, Iustino,Tertulliano,Cypriano,Origeni. Celebrat Hieronymus pulcherrimum Iuuenci presbyteri versiculum, quo munerum istorum sacramenta comprehendit his verbis:*

Thus,aurum,myrrham,regique,hominiq;,
Deoque.

Huic vnico,duos alios ex Sedulio adiungere non erit iucundum:

Aurea nascenti fuderunt munera Regi,
Thura dedere Deo, mirrham tribuēre sepulchro.

Hos autem omnes solita impudentia audet ridere impius Ecclesiæ desertor Caluinus,Com.in Matth.

2. Non enim Christus] *Probat aduersus fabulas Gnosticorum,quas recensuit li.1.non esse alium IESVM, & alium CHRISTVM:nec CHRISTVM descendisse in IESVM dum baptizaretur. Quod & Cyrillus Ieroſolym.his verbis attingit:* Multæ sunt Saluatoris
Catech.10. appellationes:& ne propterea multos putemus esse Filios,& propter errores hæreticorum dicentium alium esse CHRISTVM, alium IESVM,profitere bene:Credo in vnum Dominum IESVM CHRISTVM. Quamuis enim multæ sunt appellationes, sed vnum C
tamen subiectum.&c. *Paulò post, ex veteri nostro ordine restituimus,* qui est Saluator omnium, & dominator *&c. Item,* Spiritus consilij & fortitudinis,Spiritus timoris Domini:*quæ aliter & corruptè in excusis habebantur.*

3. Non secundùm gloriam] *Vulgata editio,* nō secundùm visionem oculorum,*quæ conformis est veritati Hebraicæ.Septuaginta, quos sequitur vt plurimum Irenæus:* Nō secundùm gloriam iudicabit, neque iuxta sermonem arguet.

4. Nam secundùm id] *Docet Christum non secundùm id quod Deus est, vnctum esse in tempore oleo spirituali,id est,omnis scientiæ & gratiæ plenitudine: verum secundùm id quod homo est.Vnde & Tertull. libr. de Baptismo:* Christus dicitur à chrismate quod est vnctio,quæ Domino nomen accommodauit, D
facta spiritalis, quia Spiritu vnctus est à Deo Patre, & cæter. *De hoc rursus infra, capite vigesimo.*

OSTENSIO QVOD NEQVE PLVRA, nec minus quàm quatuor possunt esse Euangelia.

CAPVT XI.

2.Cor.8.19. Luc.1.6. LVcas autem sectator,& discipulus Apostolorum,de Zacharia, & Elizabeth, ex quibus secundùm repromissionem Dei Ioannes natus est, referens ait. Erant aūt iusti ambo ante Deum,incedentes in omnibus mādatis, & iustitijs
Luc.1.8. Domini sine querela.Et iterum de Zacharia dicens. Factum est autem cùm sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ [1] ante Deum,] secundùm consuetudinem sacer-

A sacerdotij, sorte exiuit vt incensum poneret, & venit vti sacrificaret, intrans in templum Domini.Qui præest in conspectu Domini,simpliciter,& absolutè,& firmè Deū & Dominum confitens, ex sua persona eum qui elegerit Ierusalem, & legislationem sacerdotij fecerit,cuius est & Angelus Gabriel. Etenim alterum super hunc nesciebat: si enim intellectum perfectioris alicuius dei & domini præter hunc habuisset, non vtique hunc quem sciebat Labis esse fructum,absolutè,& in totum,Dominum & Deū confiteretur,sicut ante ostendimus. [2] Sed & de Ioanne sic ait:Erit enim magnus] in cō Ibidem 15.
spectu Domini,& multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet in conspectu eius,in spiritu & virtute Heliæ,præparare Domino plebem perfectam.Cui ergo populum præparauit, [3] & in cuius Domini conspectu]magnus fa-
Matth.11.11. ctus est ? Vtique eius qui dixit: Quoniam & plus quàm Propheta habuit aliquid Ioannes,& nemo in natis mulierum maior est Ioanne Baptista:qui & populum pręparabat ad aduentum Domini, conseruis prænuncians, & pœnitentiam ipsis præconans, vti remissionem à Domino præsente perciperent,conuersi ad Deum,à quo propter pecca-
B ta & transgressionem erāt abalienati.Quemadmodū & Dauid ait: Alienati sunt pecca- Psal.57.4.
tores ab vtero,errauerunt à ventre. Et propter hoc conuertens eos ad Dominum eorum,præparabat Domino populum perfectum,in spiritu & virtute Heliæ. Et iterum
Luc.1.30. de Angelo referens ait:In ipso autem tempore, missus est Angelus Gabriel à Deo,qui & dixit Virgini.Noli timere Maria,inuenisti enim gratiam apud Deum. Et de Domino dicit.Hic erit magnus,& filius Altissimi vocabitur,& dabit ei Dominus Deus thronum Dauid patris sui,& regnabit in domo Iacob [in æternum,]& regni eius non erit finis.Quis est autem alius qui regnat in domo Iacob, sine intermissione, in æternum: nisi Christus Iesus Dominus noster,Filius Dei Altissimi, qui per Legem, & Prophetas promisit salutare suum facturum se omni carni visibilem, vt fieret Filius hominis, Isa.62.
ad hoc,vt & homo fieret filius Dei ? Propter quod exultans Maria, clamabat *pro Ec- Luc.1.
clesia prophetans: Magnificat anima mea Dominum, Et exultauit Spiritus meus in Deo salutari meo. Assumpsit enim Israël puerum suum, reminiscens misericordiæ suæ. Quemadmodum loquutus est ad Patres nostros, Abrahæ,& semini eius in æternum.

C Per hæc igitur[&]tanta,monstrat Euangelium,quoniam qui loquutus est patribus Idem est Deus vtriusque Testamenti.
Deus,hic est qui per Moysem legisdationem fecit,per quam legisdationem cognouimus,quoniam patribus loquutus est hic idem Deus, secundùm magnam bonitatem Luc.1.78.
suam effudit misericordiam in nos,in qua misericordia conspexit[nos] Oriēs ex alto, Zach.3.9.
& apparuit his qui in tenebris,& vmbra mortis sedebant,& direxit pedes nostros in viā pacis.Quemadmodum & Zacharias desinens mutus esse, quod propter infidelitatem passus fuerat,nouello Spiritu adimpletus, [5] nouè benedicebat Deum.Omnia enim nouа aderant Verbo nouè disponente carnalem aduentum, vti eum hominem qui extra
Deum [abierat,] ascriberet Deo: propter quod & nouè Deum colere docebantur.Sed
Hæreticis non alium Deum,quoniam quidem vnus Deus,qui iustificat circuncisionem ex fide, Rom.3.30.
& præputium per fidem.* Propheta autem Zacharias dicebat, Benedictus Dominus Luc.1.68.
Deus Israël,quia visitauit,& fecit redemptionem [6] populo suo. Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui.Sicut loquutus est per os sanctorum Prophetarum suo
Marcionitæ rum,qui à sæculo sunt.Salutē ex inimicis nostris, & ex manu omniū qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, &* reminiscī testamēti sancti sui.
D Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, [7] vti det nobis sine timore ex manu inimicorum ereptis,seruire sibi in sanctitate & iustitia,in conspectu suo omnes dies nostros. Deinde ad Ioannē dicit:Et tu puer,Propheta Altissimi vocaberis:præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Ad dandum intellectum salutis populo eius,in remissionē peccatorum eorum. Hæc enim est salutis agnitio, quæ deerat eis, Ioan.1.29.
quæ est[Filij]Dei,quam sciebat Ioannes dicens,Ecce agnus Dei,qui [8] aufert [9] peccatum Ibidem 30.
mundi:hic erat de quo dicebam: Post me[venit] vir qui ante me factus est, quoniam prior me erat. Omnesque de plenitudine eius accepimus. Hæc itaque salutis agnitio: sed non alter Deus,nec alter Pater, neque Bythus, neque Pleroma triginta AEonum, nec Mater Ogdoados:sed agnitio salutis erat agnitio Filij Dei, qui & salus, & Saluator, & salutare verè,& dicitur,& est.Salus quidem,sicut:In salutem tuam sustinui te Domine.Saluator autem,iterum:Ecce Deus meus Saluator meus,fidens ero in eum. Saluta- Isaiæ 12.2.
re autem sic:Notum fecit Deus salutare suum in conspectu gentium. [10] Est]enim Salua- Psalm.97.2.
tor quidem,quoniam Filius,& Verbum Dei:salutare autem,quoniam Spiritus. Spiritus enim,inquit,faciei nostræ,Christus Dominus.Salus autem,quoniam [caro,] Ver- Thren.4.20.
bum [enim] caro factum est, & habitauit in nobis. Hanc igitur agnitionem salutis Ioan.1.14.
sciebat Ioannes,pœnitentiam agentibus,& credentibus in Agnum Dei,qui tollit pec-

catum mundi. Apparuit (inquit) & pastoribus Angelus Domini, annuncians gaudium A
Luc.2.10.11.12.13. eis, quoniam generatus est in domo Dauid Saluator, qui est Christus Dominus: deinde
Luc.2.14. multitudo exercitus cælestis laudantium Deum & dicentium, Gloria in excelsis Deo,
& in terra pax hominibus [11] bonæ voluntatis. Hos Angelos falsarij Gnostici dicunt ab
ogdoade venisse, & descensionem superioris Christi manifestasse: sed corruit iterum,
dicentes, eum qui sursum sit, Christum & Saluatorem non natum esse, sed & post Ba-
ptisma eius qui sit de dispositione Iesu, * Spiritum sicut columbam in eum descendisse. * vipion
Mentiuntur ergo Ogdoados Angeli secundùm eos dicentes, Quoniam generatus est
hodie nobis Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid. Neque enim Chri-
stus, neque Saluator, tunc natus est secundùm eos: sed ille qui est de dispositione Iesus,
qui est mundi fabricator, is in quem verè post Baptisma descendisse, hoc est, post trigin-
Luc.2.11. ta annos superni Saluatoris dicunt. [12] Quid autem in ciuitate Dauid adposuerunt, ni-
Psal.131.11. si vt eam pollicitationem quæ à Deo facta est Dauid, quoniam ex fructu ventris eius æ-
ternus erit Rex, [13] adimpletam [euangelizarent? Etenim fabricator totius vniuersitatis
Psal. 123.8. fecerat promissionem Dauid, quemadmodum ipse [Dauid] ait. Adiutorium nostrum B
à Domino, qui fecit cælum & terram.

Theodoretus Dialog. 1. hæc citat.

Εἰς τί δὲ καὶ τὸ ἐν πόλει Δαβὶδ προσέθηκαν, εἰ μὴ ἵνα τὴν ὑπὸ θεοῦ γενομένην τῷ Δαβὶδ ὑπόσχεσιν. δῆλα γὰρ πᾶσιν ἦν τοῖς ἐκ κοιλίας αὐτοῦ ἀμνιὸς ὅτι βασιλεὺς, πεπληρωμένην εὐαγγελίσεσθαι τῷ Δαβὶδ ὑπόσχεσιν. ἦν ὁ δημιουργὸς τοῦ δὲ τῶν πάντων ποιήτης ἐπαγγελίας;

Interprete Iacobo Billio.

Quid autem afferri potest, cur hæc verba, In ciuitate Dauid adiunxerint, nisi vt pollicitationem eam, quæ Dauidi à Deo facta erat (nimirũ fore vt ex ventris ipsius fructu sempiternus rex esset) expletam annunciarent, quam videlicet vniuersitatis huiusce Conditor Dauidi fecerat?

Psal. 94.4.5.6.7. Et iterum. In manu eius omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt. Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam manus eius formauerunt. Venite adoremus, & procidamus ante eum, ploremus in conspectu Domini qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster: manifestè pronuncians Spiritus sanctus per Dauid audientibus eum, quoniam erunt qui * contemnent eum qui plasmauit nos, qui & solus est * reiiciunt
Deus: propter quod & dicebat quæ prædicta sunt, significans, Quoniam ne [14] errauceritis,] præter hunc, aut super hunc, alius non est Deus, cui magis intendere oporteat religiosos nos & gratos, præparans in eum qui fecerit, & constituerit, & * enunciat. Quid * annuntiat
ergo erit his qui tantum blasphemiæ aduersus suum factorem adinuenerunt?

Luc.2.14. [15] Hoc idem autem & Angeli. In eo enim quod dicunt, Gloria in [altissimis] Deo, & in
terra pax, eum qui sit altissimorum, hoc est, supercælestium factor] & eorum quæ super
terram omnium conditor] his sermonibus glorificauerunt: qui suo plasmati, hoc est
Luc.2.20. hominibus, suam benignitatem salutis de cælo misit. Propter quod & Pastores (ait) re-
uertebantur, glorificantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant, quemadmo-
dum & narratum est ad eos. Non enim alterum Deum glorificabant Israëlitę pastores,
sed illum qui à Lege & Prophetis annunciatus est, factorem omnium, quem & [glori-
ficabant] Angeli. Si autem alterum quidem Angeli qui erant ab Ogdoade, glorificabãt;
alterum verò pastores; errorem eis & non veritatem detulerunt: [16] & hi iniqui ab Og-
Luc.2.22.23.24.25. doade erant Angeli. Adhuc ait Lucas de Domino. Cùm impleti essent dies purgatio-
Exod.13.2. nis, imposuerunt eum in Hierusalem, [17] astare eum Domino, quemadmodum scriptũ
Num.8.16. est in lege Domini: Quoniam omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Do- D
Leuit.12.8. mino vocabitur: & vt darent sacrificium, secundùm quod scriptum est in Lege Domi-
ni, par turturum, aut duos pullos * columbinos; ex sua persona manifestissime Deum * columbas
appellans eum qui legis dationem fecerit. Et Simeon autem (inquit) benedixit Deum,
Luc.2.29.30.&c. & ait: [18] Nunc dimittis seruum tuum Domine in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem
Ibidem 36. Gentium, & gloriam populi tui Israël. Et Anna autem Prophetissa (ait) similiter clarificabat Deum, videns Christum, & loquebatur de eo omnibus, qui expectabant redemptionem [19] Ierusalem. Per hæc autem omnia [20] vnus] Deus demonstratur, nullam libertatis dispositionem, per nouum aduentum Filij sui testamentum hominibus aperiens.

[21] Quapropter & Marcus interpres & sectator Petri, initium Euangelicæ conscriptio-
Marc.1.1. nis fecit sic. Initium Euangelij Iesu Christi Filij Dei, quemadmodum * dictum est [22] in * scriptum
Malach.3.1. Prophetis. Ecce, mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam.
Isa.40.3. Vox clamantis in deserto. Parate viam Domini, rectas facite semitas ante Deum nostrum. Manifestè initium Euãgelij esse dicens, sanctorum Prophetarum voces, & eum
quem ipsi Dominum & Deum confessi sunt, hunc Patrem Domini nostri IESV
CHRISTI

A CHRISTI præmonstrans, qui & promisit ei Angelum suum ante faciem eius missurum, qui erat Ioannes, in spiritu & virtute Heliæ clamans in eremo: Parate viam Do- Luc.1.17.
mini, rectas facite semitas ante Deum nostrum. Quoniam quidem non alium & aliũ
Prophetæ annunciabant Deum, sed vnum & eundem, varijs autem significationibus,
& multis appellationibus. Multis enim & diuersis, quemadmodum in eo libro qui an-
te hunc [est,] ostendimus, & ex ipsis autem Propheris procedente nobis sermone osten-
demus. In fine autem Euangelij ait Marcus. Et quidem Dominus Iesus, postquam lo- Marc.16.19.
quutus est eis, receptus est in cælos, & sedet ad dexteram Dei, confirmans quod à Pro-
pheta dictum est: Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, quoadusque po- Psal.109.1.
nam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum. [Sic quidem] vnus & idem Deus &
Pater est, qui à Prophetis quidem annũciatus, ab Euangelio verò traditus, quem Chri-
stiani colimus, & diligimus, & [ex] toto corde factorem cæli & terræ credimus, & om-
nium quæ in eis sunt.

[23] Hanc fidem annuncians Ioannes Domini discipulus, volens per Euangelij annũ-
ciationem auferre eum, [24] qui à Cerintho inseminatus erat hominibus errorẽ, & mul-
B tò prius ab his qui dicuntur Nicolaïtæ, qui sunt vulsio eius quæ falsò cognominatur
scientia, vt confunderet eos, & suaderet eos, quoniam vnus Deus qui omnia fecit per
Verbum suum; & non, quemadmodum illi dicunt, alterum quidem fabricatorem, a-
lium autem Patrem Domini; & alium quidem fabricatoris filium, alterum verò de
superioribus, Christum, quem & impassibilem perseuerasse, descendentem in Iesum
filium fabricatoris, & iterum reuolasse in suũ Pleroma: & initium quidem esse mono-
geni: Logon autem verum filium vnigeniti. Et eam conditionem quæ est secundùm
nos, non à primo Deo factam, sed à virtute aliqua valdè deorsum subiecta, & abscisſa
ab eorum communicatione, quæ sunt inuisibilia, & innominabilia. Omnia igitur ta-
lia circumscribere volens discipulus Domini, & regulam veritatis constituere in Ec-
clesia, quia est vnus Deus omnipotens, qui per Verbum suum omnia fecit, & visibilia,
& inuisibilia: significans quoque quoniam per Verbum, per quod Deus perfecit condi-
tionem, in hoc & salutem his qui in conditione sunt, præstitit hominibus: sic inchoa- Ioan.1.
uit in ea quæ est secundùm Euangelium doctrina. In principio erat Verbum, & Verbũ
C erat apud Deum, & Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per i-
psum facta sunt, & [25] sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat, & vita
erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cõprehenderunt. Om-
nia (inquit) per ipsum facta sunt. In omnibus ergo est & hæc quæ secundùm nos est, con
ditio: non enim concederetur eis omnia dici ea quæ sunt intra Pleroma ipsorum. Si e-
nim & hæc Pleroma ipsorum continet, non extra est tanta ista conditio, quemad-
modum ostendimus in eo libro qui ante hunc est: si autem extra Pleroma sunt hæc,
quod quidem impossibile visum est, non iam [est] omnia Pleroma ipsorum: non est
ergo extra hæc tanta conditio. Abstulit autem à nobis dissensiones omnes ipse Ioãnes Ioan.1.11.
dicens: In hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cogno-
uit. [26] In sua propria venit, & sui eum non receperunt. Secundùm autem Marcionem,
& eos qui similes sunt ei, neque mundus per eum factus est: neque in sua venit, sed in a-
liena. Secundùm autem quosdam Gnosticorum; ab Angelis factus est iste mundus, &
non Verbo Dei: secundùm autem eos qui [sunt] à Valentino, iterũ non per eum factus
est, sed per Demiurgum. Hic enim operabatur similitudines tales fieri, ad imitationem
eorum quæ sunt sursum, quemadmodum dicunt: Demiurgus autem perficiebat fabri-
D cationem conditionis. Emissum enim dicunt eum à matre Dominum & Demiurgum
eius dispositionis quæ est secundùm conditionem, per quem hunc mundum factum
volunt: cùm Euangelium manifestè dicat, quoniam per Verbum quod in principio e- Ioan.1.3.
rat apud Deum, omnia facta. Quod Verbum (inquit) caro factum est, & habitauit in no Ioan.1.14.
bis, secundùm autem illos, neque Verbum caro factum est, neq; Christus, neque qui ex
omnibus factus est, Saluator. Etenim Verbum & Christum nec aduenisse in hunc mũ-
dum volunt: Saluatorem verò non incarnatum, neq; passum: descendisse autem qua-
si columbam in eum Iesum qui factus est ex dispositione, & cùm adnunciasset incogni
tum patrem, iterum ascendisse in Pleroma. Incarnatum autem, & passum quidam qui-
dem eum qui ex dispositione sit, dicunt Iesum, quem per Mariam dicunt pertransisse,
quasi aquam per tubum. Alij verò Demiurgi filiũ, in quem descendisse eum Iesum qui
ex dispositione sit. Alij rursum Iesum, quidem ex Ioseph & Maria natum dicunt, & in
hunc descendisse Christum, qui de superioribus sit, sine carne, & impassibilem existen-
tem. Secundùm autem nullam sententiam hæreticorum, Verbum Dei caro factũ est.
Si enim quis regulas ipsorum omnium perscrutetur, inueniet quoniam sine carne, &
impassibilis ab omnibus illis inducitur Dei Verbũ, & qui est in superioribus Christus.

Alij enim putant manifestum eum, quemadmodum hominem transfiguratum, neq; autem natum, neque incarnatum dicunt illum. Alij verò neque figuram eum assumpsisse hominis, sed quemadmodum columbam descendisse in eum Iesum, qui natus Ioan.1.14. [est] ex Maria. Omnes igitur illos falsos testes ostendens discipulus Domini, ait: Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vt non inquiramus cuius Dei Verbum Ioan.1.6. caro factum est, ipse insuper docet, dicens. Fuit homo missus à Deo, erat ei nomen Ioannes: hic venit in testimonium, vt testaretur de lumine. Præcursor igitur Ioannes, Luc.1.17. Mal.4.6. qui testatur de lumine, à [quo] Deo missus est? Vtique ab eo [cuius] Gabriel est Angelus, qui etiam euangelizauit generationem eius, qui & per Prophetas promisit Angelum suum missurum ante faciem Filij sui, & præparaturum viam eius. hoc est, testificaturū de lumine, in spiritu & virtute Heliæ. Helias autem rursus cuius Dei seruus & Prophe- 3.Reg.17. ta fuit? eius qui fecit cælum & terram, quemadmodum & ipse confitetur. A conditore igitur, & fabricatore huius mundi missus Ioannes, quemadmodum poterat testificari * de testib. de eo lumine, quod ex his quæ sunt innominabilia & inuisibilia * descenderet? Omnes enim hæretici decreuerunt, Demiurgū ignorare eam quæ sit super eum virtutem, cu- Luc.7.26. ius testis & ostensor inuenitur Ioannes. Propter hoc Dominus plus quàm Prophetam B dixit eum habuisse. Reliqui enim omnes Prophetæ annunciauerunt aduentum paterni luminis: concupierunt autem digni esse videre eum quem prædicabant: Ioannes autem & prænunciauit similiter sicut alij, & aduentum vidit, & demonstrauit, & credere in eum suasit multis, ita vt ipse, & Prophetæ, & Apostoli locum habuerit. Hic est enim Matth.11.9 plus quàm Propheta, quoniam primò Apostoli, secundò Prophetæ, omnia autem ex vno, & eodem ipso Deo. Bonum enim & illud quod per conditionem à Deo in vinea factum est, & primò bibitum est vinū. Nemo enim illud vituperauit ex his qui biberunt, sed & Dominus accepit de eo: melius autem quod per Verbum compendialiter, ac sim- Ioan.2.9. pliciter ex aqua ad vsum eorū qui ad nuptias conuocati erant, factum est vinum. Quanuis enim possit Dominus ex nullo subiacente eorum quæ sunt conditionis, præbere epulantibus vinum, & esca complere esurientes, hoc quidem non fecit. Accipiens au- Ioan.6.11. tem eos qui à terra essent panes, & gratias agens, & iterum aquam faciens vinum, fatuit eos qui recumbebant, & potauit eos qui inuitati erant ad nuptias: ostendens quoniam Deus qui fecit terram, & iussit eam fructus * facere, & constituit aquas, & edidit * fecit. fontes, hic & benedictionem escæ, & gratiam potus in nouissimis temporibus per Filium suum donat humano generi, incomprehensibilis per comprehensibilem, & inui- C Ioan.1.18. sibilis per visibilem; cùm extra eum non sit, sed in sinu Patris existat. Deum enim, inquit, nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus Filius Dei, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Patrem enim inuisibilem existentem, ille qui in sinu eius est Filius, omnibus enarrat. Propter hoc cognoscunt eum hi quibus reuelauerit Filius, & iterum Pater per Filium, Filij sui dat agnitionem his qui diligūt eum. A quo & Nathanaël discens cog- Ioan.1.48. nouit, cui & testimonium reddidit Dominus, quoniam verus Israëlita est, in quo dolus non est.[27] Cognouit Israëlites suum regem, [in quo & ait ei. Rabbi, tu es Filius Dei, Matt.16.17. tu es rex Israel. A quo & Petrus edoctus, cognouit Christum Filium Dei viui dicentis: Matth.17.5. Ecce Filius meus dilectissimus, in quo bene sensi, ponam Spiritum meum super eum, Matt.12.20. & iudicium Gentibus annunciabit: non contendet, neque clamabit, neque quisquam Isaie 42.4. audiet vocem eius in plateis: calamum quassatum non confringet, & linum fumigans non extinguet, vsquequò emittat in contentionem iudicium, & in nomine eius Gentes sperabunt. Et hæc quidem sunt principia Euangelij, vnum Deum fabricatorē huius vniuersitatis, eum [&] per prophetas sit annūtiatus, & qui per Moysem legis dis- D positionem fecerit, Patrem Domini nostri Iesu Christi annuntiantia, & præter hunc alterum Deum nescientia, neque alterum Patrem.

Euangeliorū firmitas. Tanta est autem circa Euangelia hæc firmitas, vt & ipsi hæretici testimoniū reddant [ei,] & ex ipsis egrediens vnusquisque eorum, conetur suam confirmare doctrinam. Bonei etenim eo Euangelio quod est secundùm Matthæum solo vtentes, ex illo ipso conuincuntur, non rectè præsumentes de Domino. Marcion autem id quod est secundùm Lucam circumcidens, ex his quæ adhuc seruantur penes eum, blasphemus in solum existentem Deum ostenditur. Qui autem Iesum separant à Christo, & impassibilē perseuerasse Christum, passum verò Iesum dicunt, id quod secundùm Marcū est præferentes Euangeliū, cum amore veritatis legentes illud, corrigi possunt. Hi autem qui à Valentino sunt, [eo] quod est secundùm Ioannem pleniſſimè vtentes, ad ostēsionem coniugationum suarum, ex ipso detegentur nihil rectè dicentes, quemadmodum o- *Cap. stendimus in primo libro. *Quando ergo hi qui contradicunt, nobis testimonium perhibeant, & [vtantur] his, firma & vera est nostra de illis ostensio. Neq; autem plura numero quàm hæc sunt, neque rursus pauciora capit esse Euangelia.[28] Quoniam enim quatuor

A quatuor regiones mundi sunt in quo sumus, & quatuor principales spiritus, & dissemi nata est Ecclesia super omnem terram, columna autem & firmamentum Ecclesiæ est Euangelium, & spiritus vitæ; consequens est quatuor habere eam columnas, vndique flantes incorruptibilitatem, & viuificantes homines. Ex quibus manifestum est, quoniam qui est omnium artifex Verbum, qui sedit super Cherubim, & continet omnia, declaratus hominibus, dedit nobis quadriforme Euangelium, quod in vno spiritu cōtinetur. Quemadmodum & Dauid postulans eius aduentum ait: Qui sedes super Che- Psalm.79.E rubim [appare.] Etenim Cherubim quadriformia, & formæ ipsorum [29] imagines sunt dispositionis Filij Dei. Primum enim animal, inquit, simile Leoni, efficabile eius, & Ezech.1. principale, & regale significans. Secundum verò, simile Vitulo, sacrificalem & sacerdo Apoc.4. talem ordinationem significans. Tertium verò [animal] habens faciem quasi humanam, eum, qui est secundùm hominem aduentum, eis manifestè describens. Quàrtum verò, simile Aquilę volitantis, Spiritus in Ecclesiam aduolitantis gratiam manifestās. Et Euangelia his consonantia, in quibus insidet Dominus Iesus. Aliud enim illā quæ est à Patre principalem, & efficabilem, & gloriosam generationem eius enarrat, dicēs B sic: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Et: Ioan.1.1. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Propter hoc, & omni fiducia plenum est Euangelium istud, talis est enim persona eius. Id verò quod est secundùm Lucæ 1.5. Lucam, quoniam quidem sacerdotalis characteris est, Zacharia sacerdote sacrificante Deo inchoauit. Iam enim saginatus parabatur vitulus, qui pro inuentione minoris fi- Lucæ 15.23. lij [30] inciperet mactari. Matthæus verò eam quæ est secundùm hominem, generationem eius enarrat: Liber (dicens) generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Matth.1.1. Et iterùm, Christi autem generatio sic erat. Humanæ formæ igitur hoc Euangelium: propter hoc [& per totū Euangelium humiliter sentiens, & mitis homo separatus est. Marcus verò à Prophetico Spiritu ex alto adueniente hominibus initium fecit: Initi- Marc.1.1. um (dicens) Euangelij, quemadmodum scriptum est in Esaia Propheta. Volatilem [31] & pennatam] imaginem Euangelij monstrans, propter hoc & compendiosam, & præcurrentem annūciationem fecit. Propheticus enim character est hic. [Et] ipsum [autem] Verbum Dei, illis quidem qui ante Moysem fuerunt Patriarchis, secundùm diuinitatem & gloriam [32] colloquebatur:] his verò qui in Lege, sacerdotalem & ministerialem C actum [præbebat:] post deinde nobis homo factus, munus cælestis Spiritus in omnē misit terram, protegens nos alis suis. Qualis igitur dispositio Filij Dei, talis & animalium forma: & qualis animalium forma, talis & character Euangelij. Quadriformia autem animalia, & quadriforme Euangelium, & quadriformis dispositio Domini. Et propter hoc quatuor data sunt testamenta humano generi, vnum quidem ante cataclysmum sub Adam; secundum verò, post cataclysmum sub Noë; tertium verò, legislatio sub Moyse; quartum verò, quod renouat hominem, & recapitulat in se omnia, quod est per Euangelium, eleuans & pennigerans homines in cæleste regnum.

His igitur sic se habentibus, vani omnes, [33] & indocti, & insuper audaces, qui frustrantur speciem Euangelij, & vel plures quàm dictæ sunt, vel rursus pauciores inferunt personas Euangelij: quidam [34] vt plus] videantur, quàm est veritatis adinuenisse: quidam verò vt reprobent dispositiones Dei. Etenim Marcion totum reijciens Euan- Act.2. gelium: imò * verò seipsum abscindens ab Euangelio, [35] partem gloriatur se habere E- uangelij]. Alij verò vt donum Spiritus frustrentur, quod in nouissimis temporibus se- D cundùm placitum Patris effusum est in humanum genus, illam speciem non admit- Ioan.14. tunt, quæ est secundum [36] Ioannis] Euangelium, in qua Paracletum se missurum Dominus promisit, simul & Euangelium, & Propheticum repellunt Spiritum. Infelices Ioan.16. [verè,] qui Pseudoprophetæ quidem esse volunt, prophetiæ verò gratiam repellunt ab Ecclesia: similia patientes his, qui propter eos qui in hypocrisi veniunt, etiam à fratrum communicatione se abstinent. Datur autem intelligi, quòd huiusmodi neque Apostolum Paulum recipiant. In ea enim Epistola quæ est ad Corinthios, de prophe- 1.Cor.12. ticis charismatibus diligenter loquutus est, & scit viros, & mulieres in Ecclesia prophe- Matth.12. tantes. Per hæc igitur omnia peccantes in Spiritum Dei, in irremissibile incidunt peccatum. Hi verò qui sunt à Valentino, iterùm existentes extra omnem timorem, suas conscriptiones proferentes, plura habere gloriantur, quàm sint ipsa Euangelia. Siquidem in tantum processerunt audaciæ, vti quod ab his non olim conscriptum est, [37] veritatis Euangelium titulent, in nihilo conueniens Apostolorum Euangelijs, vt nec Euangelium quidem sit apud eos sine blasphemia. Si enim quod ab eis profertur, veritatis est Euangelium, dissimile est autem hoc illis, quæ ab Apostolis nobis tradita sunt, qui volunt, possunt discere, quemadmodum ex ipsis Scripturis ostenditur, iam non esse id quod ab Apostolis traditū est veritatis. Euāgelium. Quoniā autem sola [illa] vera

& firma, & non capit neque plura præterquam prædicta sunt, neque pauciora esse Euangelia, per tot & tanta ostendimus. Etenim cũ omnia cõposita & apta Deus fecerit, oportebat & speciem Euangelij bene compositam, & bene compaginatam esse. Examinata igitur sententia eorum, qui nobis tradiderunt [Euangelium] ex ipsis principijs ipsorum, veniamus & ad reliquos Apostolos: & perquiramus sententiam eorum de Deo: pòst deinde, ipsos Domini sermones audiamus.

ANNOTATIONES.

1. Ante Deum] *Ita vetus codex. Et Græca Luc.* ἐναντίον θεοῦ: *itaque expunximus* Dominum. *Scopus porrò totius huius loci est, B. Lucam affirmare vnicum & solum esse vtriusque Testamenti Deum ac Dominum, qui sit Pater Domini nostri* IESV CHRISTI: *sicut idem supra probatum est ex B. Matthæo.*

2. Sed & de Ioanne] *Nouem hæ voces, quæ apertissimè desiderabantur, ex vet. cod. restitutæ, mirè quadrant.*

3. Et in cuius] *Ita vetus codex: excusi habebant,* & cuius in conspectu Domini.

4. Pro Ecclesia prophetans] *Nihil insolens est, quod donũ simul ac exercitiũ prophetandi B. Deiparæ hoc loco tribuat Irenæus; cum omnibus modis sanctitate & donorum Dei copia superauerit Mariam Moysi sororem, Deboram, Iudith, Elizabetham, Annam, & Philippi quatuor filias: quibus in populo Dei prophetare datum fuit. Deinde, Angelus affirmans eam* gratia plenam, & inter omnes mulieres benedictam, *hoc quoque donum Dei haud quaquam ei defuisse satis indicat. Adde quod in sancta Pentecoste sacro cœtui intererat, in quem Spiritu sancto abunde effuso repleti sunt omnes diuinis illius charismatibus, vtpotè donis linguarum, interpretationis sermonum, sanitatum, prophetiæ, sapientiæ, fortitudinis: ac cæteris, quæ per Apostolum enumerantur. Postremò, idipsum quoq; tã ex hoc Isaiæ loco,* Accessi ad mulierem prophetissam; *quàm ex verbis illius Cãtici solidè comprobat Basilius magnus.* Si animum accõmodaueris vniuersis verbis eius, *inquit,* non contentiosè negaueris, eam fuisse prophetissam. *Cui subscribens Ambrosius, ait:* Quo maior persona, eo plenior prophetia. *Nec dubitant Hildephõsus & Rupertus illam, sancto Luca exscribente, dictasse canticum Magnificat: eumque ijsdem apicibus ac verbis, quo ipsam proprio ore loquentem audiuit, collegisse, ac Euangelio suo illud inseruisse. In hoc autem & difficillima & plurima veterum prophetarum loca clarius explicari; & hoc saltem versu,* Beatam me dicent omnes generationes, *illustrissimam prophetiam contineri etiam pugnacissimi quique fateri compelluntur.*

1. Cor. 12.

In cap. 8. Isaiæ.

5. Nouè benedicebat] *Deleuimus* nouum dicebat: *& paulò post* abierat, *pro* vbi erat *reposuimus auth. vet. cod.*

6. Populo suo] *Græca Lucæ* τῷ λαῷ αὐτοῦ *in dandi casu, id est, populo suo. Valla sic maluit, quòd populus, vniuersos ciuitatis ordines complectatur; plebs autem infima pars sit.*

7. Vti det nobis] *Græcam lectionem imitatur,* τοῦ δοῦναι ἡμῖν, ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας λατρεύειν αὐτῷ.

8. Aufert] *Annotat Chrysostomus dictum esse,* Tollit, *verbo præsentis temporis, non* tulit, *aut* tollet, *quod ab eo semper proficiscatur omnis ablutio criminum, itaque* aufert, *reposuimus, pro* auferet.

9. Peccatum] τὴν ἁμαρτίαν κόσμου, *id est, peccatum mundi, placet singulariter legendum esse post Irenæum Orig. ho. 10. in Numeros; Theoph. Augustino lib. 10. contra Faustum capit. 30. Cyprian. libr. de dup. Martyrio.*

10. Est enim] *Codices excusi* & enim.

11. Bonæ voluntatis] *Vt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, genitiuo casu post Irenæum cõstantissimè legũt: sic Epiphanius, Chrysostomus, Andreas Ierosolymitanus, Eusebius libr. 4. Demonst. Euang. cap. 10. & Theophylactus Graci autores,* οἷς ἀνθρώποις εὐδοκία, *in hominibus bonæ voluntas, rectè. Erasmus restitutum canticis huius à Theleſphoro adiectum putat, & pius habere verborum quàm sententiæ: sed eum ab omni veritate deflexisse & prorsus aberrasse constat, cùm ad verbum illud complectatur B. Iacobi Apostoli Liturgia; & Clemens Pauli collega Petriq; successor Constitut. Apo. libr. 7. cap. 47. & lib. 8. cap. 20. Authores igitur Apostolos habuit, ex quorum officina, nihil nisi pietatem & virtutem Spiritus sancti spirans, prodire potuit.*

12. Quid autem in ciuitate Dauid] *Theodoretus Dialog. 1. locum hunc nominatim ex Irenæo exprimit, vt suo loco posuimus.*

13. Adimpletam] *Expunximus* quod adimpleatur, *auth. vet. cod.*

14. Ne erraueritis] *Deleuimus* enarraueritis, *auth. vet. cod.*

15. Hocidem] *Quod hactenus ex verbis Zachariæ, Deiparæ, & Ioannis ostendit vnicum esse Legis ac Euangelij authorem & Deum, hoc idem nunc verbis Angelorum, Pastorum, Simeonis, & Annæ prophetissæ confirmat. Quod autem superius scripsit,* Gloria in excelsis Deo, *nunc verò ex vet. cod.* Gloria in altissimis: *vtramque lectionem probat. Paulò post,* factor & conditor, *reposuimus ex vet. cod. pro,* factorem & conditorem, *tametsi hac loquendi forma frequens sit huic authori.*

16. Et hi iniqui] *Vetus cod. sine inciso legit,* Hi qui erant ab Ogdoade Angeli: *priorem lectionem sequuntur omnes editiones.*

17. Astare] παραστῆναι, *ad Verbum reddidit; quod alij, vt exhiberent, siue sisterent dicunt.*

18. Nunc dimittis] ἀπολύεις, *in præsenti, non* ἀπολύσεις, *in futuro, habet Euangelium: Vetus cod. dimittit, inde suspicor* dimittis *Irenæi literam olim habuisse, cùm infra cap. 18. ita scribat: atque nunc sic constituimus.*

19. Ierusalem] *Latini codices habent* Israel: *sed Græci omnes cum Irenæo Ierusalem legunt, quod in annotationibus suis signauit Erasmus, hunc Irenæi locum adducens.*

20. Vnus Deus] *Codices excusi* visus Deus.

21. Quapropter & Marcus] *Aliquot ex Marci Euangelio sumptis testimonijs vnum Deum vtriusq; Testamenti comprobat, eumq; Patrem Domini nostri* IESV CHRISTI, *& à Prophetis nominibus ac titulis multis prædicatum. Vocat autem Marcum, comitem ac interpretem Petri, sequutus Papiam, cuius verba recitantur ab Eusebio, libr. 3. histor. capit. vltimo. Attingit & Hieronymus in Catalogo.*

22. In prophetis] *Sic Græci,* ἐν προφήταις: *vulgata lectio* Esaia propheta, *quam & in fine huius capitis agnoscit quoque Irenæus: vt videatur gratam habuisse vtramque lectionem.*

23. Hanc

23 Hanc fidem] *Iam per quartum Euangelistam, id est, diuum Ioannem, idem asserit quod ex alijs tribus paulò ante præstitit: nimirum, vnicum verumque Deum annunciari à Prophetis & Apostolis.*

24. Qui à Cerintho] *Nicolaum, Ebionem & Cerinthum vitijs ipsis Apostolis ab Ecclesia defecisse, eamq; nefandis erroribus perturbasse certum est. Ac de Nicolao referunt Acta, & Apocalypsis: de Ebione supra lib. 1. cap. 26. & lib. 3. cap. 3. dictum est. Cerinthum autẽ ex ijs fuisse æstimat Epiphanius, qui coram Apostolis turbationem operati sunt, quando Iacobus scripsit ad Antiochenam Ecclesiam:* Nouimus quosdam ex nobis ad vos venisse, & turbasse sermonibus, quos non narrauimus. *Ex eorum etiam numero eum facit, qui B. Petro restiterunt, quando rediit è domo Cornelij, Actor. 12. & 15. Hos Ioannes etiam in Epistolis atro carbone notare certum est, sicut prius Euangelio suo ineosdem dimicarat. Porrò eorũ falsas opiniones habes supra li. 1. c. 25. 26. 27.*

25. Sine ipso factum est nihil quod factum est] *Puncto istiusmodi sententiam hanc terminare, post Irenæum perplacet Chrysostomo & Theophylacto, vt sensus sit: nihil omnino creatum, quod non sit creatum à Patre per Filium. Consuetã verò distinctionem sequuntur ex Latinis Tertullianus aduersus Praxean; Hilarius; Augustinus; Hieronymus; quam Irenæus quoque paulò post conseruat. Ex Græcis Origenes, Cyrillus, & Nazianzenus Latinorum lectionem probant.*

26. In sua propria venit] *Pronomen* Sua *habent post Irenæum Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæ. c. 3. & de orat. Domin. Græc.* εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, *quod etiã Augustinus Tractatu 2. in Ioan. reddit,* In sua propria venit.

27. Cognouit Israelites] *Quatuor has dictiones desiderabant omnes excusi codices.*

28. Quoniam enim quatuor] *Pia admodũ & erudita est hæc speculatio, qua Euangelia quatuor adumbrari philosophatur per quatuor mundi plagas; quatuor principes Spiritus; Cherubin quadriformia; quatuorq; Testamenta; idq; aduersus Marcionitas: qui vnicum duntaxat Euangelistam volebant esse, vt indicat Origenis primus contra eosdem Dialogus. Irenæo astipulatur Hieronymus Epist. ad Paulinum; Matthæum, Marcum, Luc. & Ioan. vocans* quadrigam Domini, & verum Cherubim. Rursus, per illos quatuor, Ecclesiam instar paradisi quatuor flumina eructare: quatuorque angulos & annulos habere, per quos, quasi Arca testamenti & custos legis Domini, lignis immobilibus vehitur: insuper quatuor hęc Euangelia Ezechielis volumen, in quatuor animantibus, Apocalypsimque probare. *Hæc autem addenda censui, vt Gallasij maledicẽdi libidinem notarem, qui vt Marcionitis, & Manichæis auis suis obsequatur, hanc Irenæi theoriam vituperat. Sed quid mirum si martyribus insultet, cùm etiam probationes & refutationes, quibus Dominus & magister noster Iesus Christus in Iudæos vtitur, Caluinus Gallasij antistes & præceptor, imbecillas & parum solidas iudicet, eundemq; impropriè sæpè loquutum clamitet? In 6. & 12. cap. Matth.*

29. Imagines sunt] *Christi Domini mysterijs has quoque animalium formas eleganter accommodat Hieronymus Comment. in 1. cap. Ezechielis; de eisdem copiosè disserit & Dionysius Areopagita li. de Cælesti Hierar. ca. 1. 2. 13. 15. & lib. de Eccles. Hierarch. ca. 4. itemq; Andreas Cappadox in Apocal. Ad idem pertinent ij non meleganter Sedulij presbyteri versus; quibus Christum ita alloquitur.*

Hoc Matthæus agens, hominem generaliter implet,
Marcus vt alta fremit vox per deserta leonis,
Iura sacerdotij Lucas tenet ore iuuenci,
More volans aquilæ verbo petit astra Ioannes.
Quatuor hi proceres vna te voce canentes,
Tempora ceu totidem latum sparguntur in orbem.

30. Inciperet mactari] *Billius:* Inciperet mactari, *pro,* mactandus erat, *dictum est: quemadmodum cap. 17.* Inciperent dicere, *pro,* dicturi erant, *& cap. 20.* qui inciperet occidere peccatum, *pro,* qui peccatum occisurus erat: *& plerisq; alijs locis.*

31. Et pennatam] *Expunximus* pennatum.

32. Colloquebatur] *Ita pro* colloquebantur: *vt mox loco* præbebant, *substituimus* præbebat, *auth. vet. cod.*

33. Et indocti] *Indoctos rectè hic & alibi sapè censet omnes hæreticos, quantumlibet enim veræ Theologiæ, aut etiam Philosophiæ laudem venentur: reipsa tamen indocti manent & cortici literæ aucupioq; verborum tantum insistentes, ad veræ sapientiæ fundum nequaquàm perueniunt. Hinc Apostolus hæreticum describens ait:* Superbus est, nihil sciens; sed languens circa quæstiones & pugnas verborum. *Et ne de vno tantum vel altero id eum adseruisse putaremus, de omnibus ait:* Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. Sed vltra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit in omnibus. *Nam vt mali angeli cum bonis, & pseudoprophetæ ac seductores cum diuinis prophetis & Apostolis collati, planè rudes sunt ac cæci: ita etiam si omnium sæculorum hæresiarchas cum sanctis Ecclesiæ Patribus & Doctoribus comparaueris, illos non iniuria inertes, ignauos, & ventosos, impudentes tamen & audaces homines censebis. Quid enim Valentinus, Cerinthus, Basilides, Marcion, aut alius ex hoc furfure; præ Dionysio, Clemente, Ignatio, Polycarpo, Iustino, Ireneo, Tertulliano, Cypriano, aut huiusmodi Ecclesiæ Cathol. proceribus?*

1. Tim. 6.

2. Tim. 3.

Ac prætermissa de cũctis hæresiarchis prolixiore disquisitione, vnius tantum & alterius huius sæculi propudiosam, & plurimis scio incredibilem inscitiam patefaciamus. Scribit Petrus Rebenstock commensalis Lutheri, hũc aliquando ad se redeuntem, ac proprio seipsum metientem pede, sæpe dixisse: Ego neque Hebraicè, neque Græcè calleo: attamen Hebræo ac Græco mediocriter respondebo. *Quo etiam pacto plurima calluisset, qui rursus de se aiebat:* Ego non audeo integra latera folij sine intermissione legere, neque duas aut tres lineas in Psalmo, aut aliam rem diu intueri? Mox enim venit mihi tinnitus aurium, vt sæpius ad scamnum me demittere cogar. *Fontem verò huius mali sui aperiens scribit ad Electorem Saxoniæ:* Diabolus interdum per cerebrum meum ita permeat, vt nec scribere possum, nec legere.

Tom. 1. Colloq. pag. 187. & Tomo 2. pag. 22.

Tomo 5. Ienens. Germa. fol. 485.

Et ne Catholici solis odio incitati videamur sic de illo ex proprijs eius testimonijs decernere: accedat Tigurinorum Apostolus, & Sacramentariorum dux Zuinglius, hæc ad eundem Lutherum scribens: Facilè videmus, te vel imperitũ, vel nimis rudem esse Theologum, cùm de vtraq; in Christo natura disputãs, inter has distinguere nondum nouisti. Vel si illud non ignoras, interim verò hac cõfusa vtriusq; permixtione, simplices fallis & decipis, te seductorẽ, impostorẽ, & Christi negatorẽ, ipso Marcione deteriorẽ esse iudicamus. Sed ignorãtiam tuã in te potius agnosco, quàm vt nequitiam & impietatem hoc esse existimem. *Arg; hoc Helueticorũ ministrorum de Lutheri ignorantia iudicium. Qui fit ergo, vt tanta scripserit & vulgaueri? Respondeo,*

Epist. ad Lutherum, Anno 1526.

quicquid

quicquid in buccam occurreret, mox chartis mandabatur: atque hoc ab hominibus rerum nouarum cupidis auidè rapiebatur, ac Euangelij splendido titulo venditabatur. Cæterùm, libri eius sacci sunt verborum: ex quibus si scommata, calumnias, obscœna verba, inanes iactantias & gloriationes; denique Satanas, diabolos, quos passim efflat, detraxeris; longè pauciora quàm fortasse credideres, sunt in his remansura. Eant ergo nunc Germani, & cum suo Taburno, Lutherum clamitent virum mirabilem, diuinum, angelum volantem per medium cæli, habentem Euangelium æternum, summum postremi sæculi doctorem: ac etiamnum quod illis obijcit Sturmius, crepidas Lutheri adorandas putent. *Aut quod etiam longè turpissimum ac fœdissimum solo relatu, vt illos sibi aliquando Smalcaldiæ decumbenti fecisse gloriatur*, pudenda proprijs labijs exsugant: aut certè stercora venerentur, *tam fœdi ac reprobi Catholicæ fidei, professionisq; desertoris.*

Tomo 1. Collog fol. 54. & 149.

In vita Cal. & Iconibus.

Lutherо succedat Caluinus, Bezæ iudicio, summus ille maximusque Theologus, quo nemo docuit doctius; nemo iudiciosius, nemo enucleatius, nemo magnificentius hactenus scripsit. *Is quoque certè totius antiquitatis rudissimum, ac historiæ Ecclesiasticæ ignorantissimum se cunctis prodidit, quando scripsit*, Beatum Athanasium magno illi Concilio Nicæno primo præfuisse: *quandoquidem tum solummodo Diaconus erat, Episcopum suum ad id Concilium proficiscentem consequutus. Ad eandem quoque inscitiam pertinet*, quod iudicauit Arianos aliquanto tempore præcessisse Manichæorum hæresim: *cùm hi sub Aureliano imperatore, ad annum Christi 277. furere inceperint, illi verò tantum sub Constantino, circa annum Christi 322. habuerint initium. Præterea, innumeræ contradictiones, quibus seipsum implicat; sexcenta sacrorum Bibliorum loca ab eodem malè reddita & intellecta; frequentissimæ veterum Patrum nunc mutilatæ, mox perperam tortæ, & falsò denique eis impositæ sententiæ omnibus manifestant eum isthæc nec satis diligenter legisse, nec bene intellexisse. Ad hæc successor eiusdem Bezа & versiones, & interpretationes, & plerasque illius sententias erroneas scriptis publicis corrigens, eisdemque contradicens, aut profectò illius ignorantiam coram toto mundo coarguit, aut suam propriam manifestè prodit. Quando insuper, in grauissimis disputationibus statum controuersiæ quæstionis aut mutare aut fugere tam sæpe conatur, falsis principijs innititur, stupidè argutatur, cauillatur, extra chorum saltitat, probationum loco bacchatur & conuitiatur, similibus vtitur ineptissimis, metonymias confingit absurdissimas, ambiguis verbis ludit, principium petit, paralogissimis rem suam confici, & cæt. Veteris Dialecticæ, Philosophiæ, atque Theologiæ fundum se nunquam attigisse ac penetrasse demonstrat. Quicunque enim ad rectam in modo & forma disserendi rationem omnia illius argumenta reduxerit ac expenderit; comperiet tandem inanissima esse, quæ prima specie magnificentissima & valentissima videntur imperitis. Quoniam verò huius hominis technas, fraudes, versutias, ac ineptissimas disputationes in suis perdoctis Promptuarijs Catholicis, & Antidotis vir eruditissimus & clarissimus Doctor STAPLETONVS planissimè detexit: hoc æquissimo sanè Stancari de his hæresiarchis iudicio, huic obseruationi finem imponã: Plus valet vnus Augustinus, quàm centum Lutheri, ducenti Melanthones, trecenti Bullingeri, quadringenti Petri Martyres, & quingenti Caluini: qui si omnes in mortario contunderentur, non exprimeretur vna vncia verę Theologię *Libro de Trinitate & Mediatore.*

Lib. con. Valent. Gentil.

Institut.

34. Vt plus] *Codices excusi*, vt plures.

35. Partem gloriatur se habere Euangelij] *Ita vetus codex, cui consentit Erasmi coniectura: excusi cod. habebant* pariter gloriatur se habere Euangelium.

36. Ioannis] *Codices excusi* Ioannem.

37. Veritatis Euangelium titulent] *Vides perpetuum hæreticorum morem, vt hæreseon suarum fœditatem & turpitudinem speciosо Euangelij titulo adornent. Vt ergo veteres Gnostici suas delirationes Euangelium vocabant, Manichæi suos furores, Ariani suas blasphemias eodem fuco venditabant: ita & nunc Hugnostici quicquid Lutherus edidit, etiamsi: Non* esse bellandum contra Turcas, Ancillam pro vxore concubitum differente à viro sumendam, Omnino seruum esse hominis arbitrium, Solam fidem iustificare & saluare, Magistratum non debere impedire, quominus quilibet doceat & credat quicquid lubet, siue Euangelium, siue mendacium, *& quæuis similia, quantumuis absurda, inflatis buccis Euangelium concrepant. Caluiniani impijssimas Caluini & Bezæ hypotheses*, quod Deus sit author omnium peccatorum, potiorem hominum partem destinatò creauerit vt damnet, prædestinet ad peccandum: quod etiam Christus ignorans fuerit, quod in cruce desperauerit, quod omnia damnatorum supplicia senserit, & sanguis eius pro nobis effusus iamdudum in terra computruerit, *aliaque planè horrenda & blasphema proposita, Euangelium esse dictitant & prædicant. Anabaptistæ docentes promiscuos concubitus, Christum filium Ioseph non fuisse antequam ex Maria gigneretur, publicam verbi Dei prædicationem omnino tollendam, Magistratum politicum nullum esse ferendum, & cæt. omnium Euangelicorum Euangelicissimos se esse vociferantur. An non eadem impudentia Trinitarij, noui Ariani, Ebionitæ, & Samosateniani instructi & muniti nunc quoque prodeunt? Sic itaque teterrimus Satanas hoc omnium maximè sæculo transformat se in Angelum lucis, vt minus cautis imponat.*

Tom. 1. in Mat. fol. 310.

QVÆSIT RELIQVORVM APOSTOLORVM doctrina...

CAPVT XII.

Act. 1. 16.

PEtrus igitur Apostolus post resurrectionem Domini, & assumptionem in cælos, volens adimplere duodecim Apostolorum numerũ, & eligere prouidentia alterum qui electus esset à Deo, his qui aderant dixit: Viri fratres, oportebat impleri Scripturam hanc, quam prædixit Spiritus sanctus ore Dauid de Iuda, qui factus est dux his qui apprehenderunt Iesum, qui annumeratus fuit inter

inter nos: Fiat habitatio eius deserta, & non sit qui in habitet in ea, & Episcopatum eius accipiat alter. Adimpletionem eorum ex his quæ à Dauid dicta sunt, faciens. Rursus cùm Spiritus sanctus descendisset in discipulos, vti omnes prophetarent, & loquerentur linguis: & quidam irriderent eos quasi à musto ebrios, dixit Petrus. Non ebrios quidem [illos] esse, cùm sit hora tertia diei; esse autem hoc, quod dictum est per Prophetam: Erit in nouissimis diebus (dicit Dominus) effundam de Spiritu meo in omnem carnem, & prophetabunt. Deus igitur qui per Prophetam promisit missurum se Spiritum suum in humanum genus, ipse & misit ei, & ipse Deus à Petro annunciatur suam promissionem adimplesse. Viri enim (inquit Petrus) Israelitæ, audite sermones meos. Iesum Nazarenum virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus & prodigijs & signis quæ fecit per ipsum Deus in medio vestrum, quemadmodum ipsi scitis: hunc definito consilio & præscientia Dei, traditum per manus iniquorum affigentes interfecistis: quem Deus excitauit solutis doloribus inferorum: quoniam non erat possibile teneri eum ab eis. Dauid enim dicit in ipsum. Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris mei est* ne mouear. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neq; dabis sanctum tuum videre corruptionem. Dehinc rursum fiducialiter illis dicit de patriarcha Dauid, quoniam mortuus est, & sepultus, & sepulchrum eius sit apud eos, vsque in hunc diem. Propheta autem (inquit) cùm esset, & sciret quoniam iureiurando ei iurauit Deus, de fructu ventris eius sedere] in throno eius, prouidens locutus est de resurrectione Christi, quoniam neque derelictus est apud inferos, neque caro eius vidit corruptionem. Hunc Iesum (inquit) excitauit Deus, cuius nos omnes sumus testes: qui dextera Dei exaltatus, repromissionem Sancti Spiritus accipiens à Patre effudit donationẽ hanc, quã vos nunc videtis & auditis. Nõ enim Dauid ascendit* in [cęlos,] dicit autẽ ipse: Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dexteram meam, quoadusq; ponam inimicos tuos* suppedaneum pedum tuorum. Certissimè ergo sciat omnis domus Israel, quoniam & Dominũ eum, & Christũ Deus fecit hunc Iesum, quem vos crucifixistis. Cùm dixissent ergo turbæ, Quid ergo faciemus? Petrus ad eos ait: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Sic non alium Deum, nec aliam plenitudinem annuntiabant Apostoli; nec alterum quidem passum, & resurgentem Christum, alterum verò qui sursum volauerit, & impassibilis perseuerauerit: sed vnum & eundem Deum Patrem, & Christum Iesum qui à mortuis resurrexit, & eam quæ in eum [est] fidem annunciabant his, qui non credebant in filiũ Dei, & ex Prophetis cohortabantur eos, quoniam eum quem promisit se Deus missurum Christum, misit Iesum, quem ipsi crucifixerunt, quem Deus excitauit.

Psal. 64. *Psal. 107.* *Actor. 2. 4.* *Ioel. 2. 9.* *Isaiæ 44. 4.* *Psal. 15. 8.* *Psal. 131. 12.*

Rursus cùm Petrus simul cum Ioanne vidisset eũ qui à natiuitate claudus erat, ante portam templi quæ dicitur speciosa sedentẽ & petentẽ eleemosynã, dixit ei. Argentum & aurum nõ est mihi: quod autẽ habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Et statim ei* cõfirmati sunt gressus & plãtę, & ambulabat, & introiuit cũ ipsis in templũ, ambulans & * saliens & glorificans Deũ. Multitudine autem vniuersa collecta ad eos propter inopinatũ factum, Petrus dixit eis. Viri Israelitę, quid miramini in hoc, & nos quid intuemini, quasi nostra virtute fecerimus hũc ambulare? Deo Abrahã, Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrũ nostrorũ, glorificauit Filium suũ, quem vos quidẽ tradidistis in iudicium, & negastis ante faciẽ Pilati, cùm remittere eũ vellet. Vos autem sanctũ & iustũ aggrauastis, & petistis virum homicidã donari vobis, ducẽ autem vitæ occidistis: quẽ Deus excitauit à mortuis, cuius nos testes sumus, & in fide nominis eius, hũc quẽ videtis & scitis, confirmauit nomen eius, & fides quæ est per ipsum, dedit ei incolumitatem corã vobis omnibus. Et nunc fratres, scio quoniã secundùm ignorantiã feci stis nequam. Deus autẽ * quæ prædixit ore omniũ Prophetarũ pati Christum suũ, adimpleuit. Pęnitentiã igitur agite & conuertimini, vti deleantur peccata vestra, * & veniant vobis tempora refrigerij [à facie] Domini, & mittat præparatũ vobis Iesum Christũ, quẽ oportet quidẽ cęlũ susc ipere vsq; ad tempora dispositionis omniũ, quæ locutus est ei Deus per sanctos Prophetas suos. Moyses quidẽ dicit ad patres nostros: Quoniã Prophetã excitabit vobis Dominus * Deus [vester] ex fratribus [vestris,] quemadmodũ me, ipsum audietis in omnibus quęcũq; locutus fuerit ad vos. Erit autẽ omnis anima quæcunq; nõ audierit Prophetã illum, peribit de populo. Et omnes à Samuel & deinceps, & omnes quotquot locuti sunt, annũciauerũt dies istos. Vos estis filij Prophetarũ, & Testamenti quod Deus disposuit ad patres nostros, dicens ad Abraham: In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ. Vobis primùm Deus excitãs Filiũ suũ misit benedicentem vos, vt cõuertat se vnusquisq; à nequitijs suis. Manifestam ergo præ-

Act. 3. D. Petri miraculum, & concio ad Iudæos.

Matt. 27. 17. Marc. 15. 10. Luc. 23. 18. Ioan. 18. 40.

Gen. 12. 2. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ergo præconationem Petrus cum Ioanne præconauit eis, repromissionem quam fecit Deus patribus per Iesum adimpletam euangelizans. Non quidem alterum Deum annuntians, sed Filium Dei, qui & homo factus est, & passus, in agnitionem adducens Israël, & in Iesu resurrectionem quæ à mortuis annuncians, & significans quoniam omnia quæ Prophetæ annunciauerunt de passione Christi, hæc adimpleuit Deus.

D. Petri altera cõcio. Actor. 4. 9.

Propter quod rursus conuocatis principibus sacerdotum, fiducialiter Petrus dixit ad eos: Principes populi & seniores Israëlitæ, si nos hodie redarguimur à vobis in benefacto hominis infirmi, in quo hic *sanatus est, cognitũ sit omnibus vobis & omni populo Israel, quoniam in nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quẽ Deus excitauit à mortuis, in hoc hic astat in cõspectu vestro sanus. Hic est lapis preciosus * re probatus à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli. Et non est aliud nomen sub cælo, quod datum sit hominibus, in quo oporteat saluari nos. Sic Apostoli non Deum mutabant, sed Christum annũtiabant populo esse Iesum qui crucifixus est, quem Deus excitauit, qui Prophetas misit, idem Deus excitauit, & salutem in eo dedit hominibus. Confusi igitur & per curationem, (annorum enim, inquit Scriptura, plusquam XL. erat homo in quo factum est signum curationis) & per doctrinam Apostolorum & Prophetarum expositionem, cùm remisissent summi sacerdotes Petrum & Ioannem, & reuersi essent ad reliquos coapostolos & discipulos Domini, id est in Ecclesiam, & enarrassent quæ fuerant facta, & quemadmodum fiducialiter egissent in nomine Iesu. Audientes (inquit) tota Ecclesia, vnanimes extulerunt vocem ad Deum, & dixerunt: Domine, tu es Deus qui fecisti cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, qui per Spiritum sanctum ore Dauid patris nostri, pueri tui, dixisti:

Psal. 117. 22.

Actor. 4. 24. Psalm. 2. Quare fremuerũt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes congregati sunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus Christũ eius. Conuenerunt enim [verè] in hac ciuitate aduersus sanctum Filium tuum Iesum quẽ vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israel, facere quæcunque manus tua & voluntas tua prædestinauerat fieri. Hæ voces Ecclesiæ, ex qua habuit omnis Ecclesia initium. Hæ voces ciuitatis magnæ, noui testamenti ciuium. Hæ voces Apostolorum, hæ voces discipulorum Domini, eorum qui post assumptionem Domini per Spiritũ & perfecti extiterunt, & inuocauerunt Deum qui fecit cælum & terram, [& mare,] qui per Prophetas annuntiatus est, & eius Filius Iesus, quem vnxit Deus, & alterum autem nescientes. Non [enim] erat ibi tunc Valentinus, nec Marcion, nec reliqui sui, vel eorum qui assentiunt eis euersores. Propter quod [&] exaudiuit eos factor omnium Deus. Commotus est enim (inquit) locus, in quo erant collecti, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia, omni volenti credere. Virtute enim magna (inquit) reddebant testimonium Apostoli resurrectionis Domini Iesu, dicentes ad eos. Deus patrum nostrorum excitauit Iesum, quem vos apprehendistis, & interfecistis suspendentes in ligno: hunc Deus principem & Saluatorem exaltauit gloria sua, dare pœnitentiam Israël, & remissionem peccatorũ: & nos in eo testes sumus sermonum horum, & Spiritus sanctus quem dedit Deus credentibus ei. Omni quoque die (inquit) in templo, & in domo non cessabant docentes & euangelizantes Christum Iesum Filium Dei. Hæc enim erat salutis agnitio, quæ perfectos ad Deum efficit eos, qui cognoscunt Filij eius aduentum.

Actor. 4. 10.

[10] Quoniam autem * impudentes quidam eorum dicunt, apud Iudæos præconantes Apostoli, non poterant alterum eis Deum annuntiare prẽter eum, qui creditus fuerat ab ipsis: dicimus ad eos, quoniam si secundùm olim insitam opinionem hominibus loquebantur Apostoli, nemo ab his cognouit veritatem, multo autem prius à Domino, etenim ipsum sic loquutum dicunt. Nec hi ergo ipsi veritatem sciunt, sed *sententia eorum de Deo cùm esset talis, exceperant doctrinam quemadmodum audire poterant. Secundùm [hunc] igitur sermonem, apud neminem erit regula veritatis, sed omnes discipuli omnibus imputabunt, quoniam quemadmodum vnusquisq; sentiebat, & quemadmodum capiebat, sic sermo ad eum factus est. Superfluus autem & inutilis aduentus Domini parebit, si quidem venit permissurus & seruaturus vniuscuiusque olim insitam de Deo opinionem. Adhuc etiam & multo durius erat, [11] quem hominem] viderant Iudæi & cruci affixerant, annuntiari hunc esse Christum Filium Dei, æternum ipsorum regem. Non igitur iam secundùm pristinam eorum opinionem loquebantur ad eos. Qui enim in faciem interfectores eos esse Domini dicebant, multo magis fiducialiter eum Patrem, qui super Demiurgum est & [ipsi] annuntiarent, & non id quod [putabat] vnusquisque: & multo minus erat peccatum, siquidem superiorem Saluatorem, ad quem ascendere eos oporteret, quoniam esset impassibilis, non affixissent cruci. Quemadmodum enim Gentibus nõ secundùm sententiam

A tentiam illorum loquebantur, sed cum fiducia dicebant quoniam dij ipsorum non essent dij, sed idola dæmoniorum: simili modo & Iudęis annunciassent, si alterum maiorem & perfectiorem scissent Patrem, non annunciantes, neque augentes eorum non veram de Deo opinionem. Et hnicorum autem soluentes errorem, & auferentes [eos] à suis dijs, non vtiq; alterum eis inferebant errorem: sed auferentes eos qui non erant dij, eum qui solus erat Deus & verus Pater ostenderunt.

Ex verbis Petri igitur, quæ fecit in Cæsarea ad Cornelium Centurionem, & eos qui cum [eo] erãt Gentiles, quibus primò enarratus est sermo Dei, cognoscendum est [nobis] quæ annunciabant Apostoli, & qualis fuit prædicatio ipsorum, & quã habuerunt de Deo sententiam. Erat enim [inquit] Cornelius hic religiosus, & timens Deum cum tota domo sua, & faciens eleemosynas multas in populo, & orans Deum semper. Vidit ergo circa horam nonam diei, Angelum Dei intrantem ad se, & dicentem. Eleemosynæ tuæ ascenderunt in recommemorationem in conspectu Dei. Propter quod mitte ad Simonem, qui vocatur Petrus. Petrus autem cùm vidisset reuelationem, in qua respondit ad eum cælestis vox: Quod Deus emũdauit, tu ne commune dixeris, hoc ideo,

Act. 10. 1. Acta Petri in domo Cornelij.

B quoniam qui per legem inter munda & immunda distinxit Deus, hic emundauit Gentes per sanguinem Filij sui, quem & Cornelius colebat: ad quem Petrus veniens dixit. In veritate comperi, quoniam non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptabilis ei est. Manifestè significãs, quoniam quem antea Deum timebat Cornelius, quem per Legem & Prophetas audierat, propter quem & eleemosynas faciebat, hic in veritate est Deus. Deerat autem ei agnitio: propter quod adiecit. Vos scitis quod factum est verbum per omnem Iudæam. Incipiens enim à Galilæa post Baptisma [quod] prædicauit Ioannes Iesum à Nazareth, quemadmodum vnxit eum Deus Spiritu sancto & virtute: ipse circuiuit benefaciens & curans omnes qui oppressi erant à Diabolo, quoniam Deus erat cum eo. Et nos testes sumus omnium eorum quæ fecit in regione Iudæorũ, & in Hierusalem: quem & interfecerunt suspendentes in ligno. Hunc Deus excitauit tertia die, & dedit eum manifestũ

Actor 10. 23.

fieri, non omni populo, sed testibus nobis [12] prædestinatis [à Deo,] qui cũ eo & manducauimus & bibimus post resurrectionem à mortuis. Et præcepit nobis annunciare populo & testificari, quoniam ipse est prædestinatus à Deo iudex viuorum & mortuorũ.

C Huic omnes Prophetæ testimonium reddunt, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnem credentem in eum. Filium ergo Dei quem ignorabant homines, annuntiabant Apostoli, & aduentum eius, his qui ante instructi erant de Deo: sed non alterum Deum inferebant. Si enim tale aliquid sciret Petrus, liberè Gentibus prædicasset alterum quidem Iudæorum, alterum autem Christianorum esse Deum, qui quidẽ propter visionẽ Angeli conterriti omnes, * quæcunq; eis dixisset, credidissent. Ex verbis autem Petri manifestũ est, quoniam prænotum quidem eis Deum custodiuit, Filium autem Dei Iesum Christum esse testificatus est ipsis, iudicem viuorum & mortuorum, in quo baptizari eos iussit in remissionem peccatorum: & non tantùm hoc, sed & Iesum Christum esse Filium Dei testificatus est, qui & vnctus Spiritu sancto, Iesus Christus dicitur. Et est hic idem ex Maria natus, quemadmodum Petri cõtinet testificatio. An nunquid perfectam tunc cognitionem nondum habebat Petrus, quam postea adinuenerunt hi? [13] Imperfectus igitur secundùm hos Petrus, imperfecti autem & reliqui Apostoli: & oportebit eos reuiuiscentes, horum fieri discipulos, vt & ipsi perfecti fiant. Sed & hoc quidem ridiculum est. Arguuntur verò isti non quidem Apostolorum, sed

D suæ malæ sententiæ esse discipuli. Propter hoc autem & variæ sententiæ sunt vniuscuiusq; eorum recipientes errorem quemadmodũ capiebat. Ecclesia verò per vniuersum mũdum ab Apostolis firmum habens initium, in vna & eadem de Deo, & de Filio eius perseuerat sententia. [14] Philippus autem rursus Spadoni reginę AEthiopum reuertenti à Hierosolymis, & legenti Esaiam Prophetam, solus soli, quẽ annuntiauit? Nonne eũ de quo dixit Propheta: Tanquam ouis ad occisionem ductus est, quemadmodũ agnus ante tondentem se sine voce, sic non aperuit os suũ? Natiuitatem eius quis [enarrabit?] quoniam tolletur à terra vita eius: hunc esse Iesum, & impletam esse in eo Scripturam, quemadmodum ipse Eunuchus credens, & statim postulans baptizari dicebat: Credo Filiũ Dei esse Iesum. Qui & [15] missus est in regiones Aethiopiæ, prędicaturus hoc quod ipse crediderat, Deum quidem vnum per prophetas prædicatum, huius verò Filiũ fecisse secundùm hominem aduentum, & vt ouem ad victimam ductum, & reliqua quęcunq; Prophetæ dicunt de eo. Paulus quoq; & ipse posteaquam de cælo locutus est ad cum Dominus, & ostendit quoniam suum Dominum persequeretur, persequẽs discipulos eius, & misit Ananiam ad eum, vt iterum videret & baptizaretur: In synagogis (ait) in Damasco prædicabat cum omni fiducia Iesum, quoniam hic est Christus Filius

Acta Philippi cum Eunucho. Act. 8. 26. Isaiæ 53. 7.

Infra lib. 4. cap. 40.

Act. 9. 9. Pauli conuersio & prædicatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dei. Hoc est mysterium quod dicit per reuelationem manifestatum sibi, quoniam qui
passus est sub Pontio Pilato, hic Dominus est omnium, & rex [omnium,] & Deus, &
iudex, ab eo qui est omnium Deus, accipiens potestatem, quoniam subiectus factus est
vsq; ad mortem, mortē autem crucis. [Et] quoniā hoc verū est, Athenienſibus euange-
Philip. 2. 8. lizans in Ariopago, vbi Iudæis non assistentibus, licebat ei cum fiducia verum prædi-
Act. 17. 17. care Deum, dixit eis. Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ
Dominus existens, non in manufactis templis inhabitat, nec à manibus humanis tra-
ctatur, tanquam alicuius indigens, cùm ipse omnibus dederit vitā & spiritum, & om-
nia fecerit, qui fecit ex vno sanguine omne genus hominum inhabitare super faciem
totius terræ, prefiniens tempora secundùm determinationem inhabitationis eorum,
quærere illud, quod est diuinum, si quo modo, tractare possint illud aut inuenire,
quamuis etiam non longè sit ab vnoquoque nostrum: in ipso enim viuimus, moue-
mur, & sumus: & quemadmodum [16] quidam secundùm vos dixerunt, Huius enim &
genus sumus. Genus igitur cùm simus Dei, non oportet nos putare id quod est diuinū,
simile esse auro vel argento, vel lapidi per artem vel concupiscentiam hominis defor-
mato. Tempora ergo ignorantiæ despiciens Deus, nunc præcepit hominibus omni-
Actor. 17. 31. bus vbiq; [17] pœniteri in ipsum, quoniam constituit diem iudicari orbem terræ in iu-
Apoc. 11. 15. stitia, in viro Iesu, in quo statuit fidem, excitans eum à mortuis. Hoc autem in loco nō
solum factorem mundi Deum eis annunciat, non assistentibus Iudæis; sed & quoniam
vnum genus humanum fecit inhabitare super omnem terram. Quemadmodum &
Deut. 32. 8. Moyses ait. Quando diuisit Altissimus gentes, quemadmodum dispersit filios Adam,
statuit terminos gentium secundùm numerum [18] Angelorum Dei. Populum autē qui
* credit Deo, iam non esse sub Angelorum potestate, sed sub Domini. [Facta est enim
Actor. 14. portio Domini] populus eius, Iacob funiculum hæreditatis eius, Israel. Et iterum Ly-
stris Lyciæ cùm esset Paulus cum Barnaba, & à natiuitate claudum in nomine Domi-
ni nostri Iesu Christi ambulare fecisset, & cùm turba honorare eos vellet quemad-
modum deos, propter admirabile factum, ait eis. [Nos] similes vobis sumus homi-
nes, euangelizantes vobis, [19] vti ab eis vanis simulachris conuertamini ad] Deum vi-
Psalm. 145. 4 uum, qui fecit cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis tem-
Apoc. 14. poribus permisit omnes gentes abire vias suas, quanquam non sine testimonio se-
metipsum reliquit, benefaciens, de cælo dans [vobis] pluuias & tempora fructifera, ad-
implens cibo & hilaritate corda * nostra. Quoniam autem his annuntiationibus eius
omnes Epistolæ consonant, ex ipsis epistolis ostendimus apto in loco exponentes A-
postolum. Nobis autem conlaborantibus his ostensionibus quæ ex Scripturis sunt, &
quę multifariè dicta sunt, breuiter & compendiosè annuntiantibus, & tu cum magna-
nimitate intende eis, & non longiloquium puta; hoc intelligens quoniam ostensio-
nes quæ sunt in Scripturis, non possunt ostendi, nisi ex ipsis Scripturis.

Act. 7. Stephani de vno & vero Deo assertio. Gen. 12. 1. Stephanus autem iterum qui electus est ab Apostolis primus * diaconus: qui & pri-
mus ex omnibus hominibus sectatus est vestigia martyrij Domini, propter Christi
confessionem primus interfectus, fiducialiter loquens populo, & docens eos dicens:
Deus gloriæ visus est patri nostro Abrahæ, & dixit ad eum: Exi de terra tua & de cogna-
tione tua, & veni in terram quam demonstrabo tibi: & transtulit illum in terram hāc,
quam nunc & vos inhabitatis, & non dedit ei hæreditatem in ea nec gressum pedis,
sed promisit dare ei in possessionē eam, & semini eius post eum. Locutus est autem sic
Deus ad eum, Quoniam erit semen eius peregrinum in terra aliena, & in seruitutem
redigentur, & vexabuntur annis quadringentis, & gentem cui seruient, iudicabo ego,
dicit Dominus. Et postea exient & seruient mihi in isto loco, & dedit ei testamentum
circuncisionis, & sic generauit Isaac. Et reliqua autem verborum eius eundem Deum
annuntiant, qui fecit cum Ioseph, & cum patriarchis, qui & colloquutus est Moysi, &
omnem Apostolorum doctrinam vnum & eundem Deum annuntiasse, qui transtu-
lit Abraham, qui promissionem hæreditatis ei fecit, qui testamentum circuncisionis
apto tēpore dedit, qui ex Aegypto vocauit semen eius seruatum manifestè per circun-
cisionem. in signo enim dedit eam, vt non similes essent Aegyptijs. Hunc factorem o-
mnium, hunc Patrem Domini nostri Iesu Christi, hunc Deum claritatis ex ipsis ser
monibus, & Actibus Apostolorum volentes discere, possunt; & cōtemplari, quoniam
vnus hic Deus super quem alius non est. Si autem erat super hunc alius Deus, ex abun-
danti per comparationem diceremus, hic illo melior est. Melior enim ex operibus ap-
Lib. 2. ca. 53. paret, quemadmodum & prædiximus: & cùm illi nullū Patris sui opus habeant ostēn-
1. Tim. 6 4. dere, hic solus ostenditur Deus. Si quis autē ægrotans circa quæstiones, ea quæ ab Apo-
stolis de Deo dicta sunt allegorizāda existimat, prædictos sermones nostros discutiat,
in quibus vnum Deum conditorem & factorem omniū ostendimus, & ea quæ ab illis
dicuntur

dicuntur destruximus & denudauimus: & inueniet consonantes eos Apostolorum
doctrinæ, & sic habere quemadmodum docebant & persuadebantur, quoniam vnus
est fabricator omnium Deus: & cùm repulerit à sententia sua tantum errorem, & eam
quæ est aduersus Deum blasphemiam, & à semetipso inueniet rationem, cognoscens
& eam quæ est secundùm Moysem legem, & gratiam noui testamenti, [20] vtraque apta
temporibus, ad vtilitatem humani generis ab vno & eodem præstita Deo.

Legis Mosaicæ prætextu abertabāt Gnostici. Omnes enim qui sunt malæ sententiæ, moti ab ea legislatione, quæ secundùm Moy-
sem, dissimilem eam & contrariam Euangelij doctrinæ arbitrantes, iam non sunt con
uersi, vti differentiæ vtriusque Testamenti inquirerent causas. Deserti igitur cùm sint
à paterna dilectione, & inflati à Satana, conuersi in Simonis magi doctrinam, abstite-
runt sententijs ab eo qui est Deus, & putauerunt quod à semetipsis plus inuenissent
quàm Apostoli, alterum Deum adinuenientes. Et Apostolos quidem adhuc quæ sunt
Iudæorum sentientes, annunciasse Euangelium; se autem synceriores & prudentiores
Apostolis esse. Vnde & Marcion, & qui ab eo sunt, ad intercidendas conuersi sunt Scri-
B pturas, [21] quasdam quidem in totum non cognoscentes, secundùm Lucam autem E-
uangelium & Epistolas Pauli decurtātes, hæc sola legitima esse dicunt, quæ ipsi mino-
rauerunt. Nos autem etiam ex his quæ adhuc apud eos custodiuntur, arguemus eos
donante Deo, [22] in altera conscriptione. Reliqui verò omnes falsò scientiæ nomine
inflati, Scripturas quidem confitentur, interpretationes verò conuertunt, quemad-
modum ostendimus in primo libro. Et quidem hi qui à Marcione [sunt,] statim [23] blas-
Malorum. phemant fabricatorem, dicentes eum malorum * fabricatorem, propositum initij sui
intolerabiliorem habentes, duos naturaliter dicentes deos, distātes inuicem, alterum
quidem bonum, alterum autem malum. Hi autem qui sunt à Valentino nominibus
honestius vtentes, & Patrem, & Dominum, & Deum hunc qui est fabricator ostenden-
dentes, propositum siue sectam blasphemiorem habent, neque ab aliquo ex his quæ
sunt intra plenitudinem AEonibus dicentes eum emissum, sed ab ea Labe quæ ex-
tra Pleroma expulsa [est.] Hæc autem omnia contulit eis Scripturarum & dispositionis Dei ignorantia. Nos autem & causam differentiæ testamentorum, & rursum v-
nitatem & consonantiam ipsorum, in his quæ deinceps futura sunt, referemus.

C [24] Quoniam autem & Apostoli & [25] discentes ipsorum sic docebant, quemadmo-
dum Ecclesia prædicat, & sic docentes perfecti fuerunt, propter quod [&] euocabantur
ad perfectum. Stephanus hæc docens adhuc cùm super terram esset, vidit gloriam Dei,
& Iesum ad dexteram, & dixit: Ecce, video cælos apertos, & Filium hominis stantem à Act. 7.
[26] dexteris Dei. Et hæc dixit, & lapidatus est, & sic perfectam doctrinam adimpleuit, per
omnia martyrij magistrum imitans, & postulans pro eis qui se interficiebant, & di-
cens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Sic erant perfecti, qui vnum & eundem
Deum ab initio vsq; ad finem varijs dispositionibus assistentem humano generi scie-
bant, quemadmodū ait Osee Propheta: Ego visiones [27] impleui, & in manibus Prophe- Osee 12. 10.
tarum assimilatus sum. Qui ergo vsque ad mortem tradiderunt animas propter Euan
gelium Christi, quomodo poterant secundùm insitam opinionem hominibus lo-
qui: Quod ipsum si fecissent, non paterentur: sed quoniam contraria his qui non as-
sentiebant veritati prædicabant, ideo & passi sunt. Manifestum est ergo quoniam non
derelinquebant veritatem, sed cum omni fiducia Iudæis & Græcis prædicabant. Iudæis
quidem Iesum eum qui ab ipsis crucifixus est, esse Filium Dei, iudicem viuorum &
mortuorum, à Patre accepisse æternū regnum in Israel, quemadmodum ostendimus:
D Græcis verò vnum Deum qui omnia fecit, & huius Filum Iesum Christum annun-
ciantes. Manifestius autem hoc ostenditur ex Apostolorum Epistola, quam neque
Iudæis, neque Græcis; sed ipsis qui ex gentibus in Christum credebant, confirmantes
fidem ipsorum miserunt. Cùm enim descendissent quidam à Iudæa in Antiochiam,
in qua & primùm omnium discipuli Domini pro fide quam in Christo habebant,
vocati sunt Christiani, & suaderent eis qui crediderant in Dominum, circuncidi, &
reliqua secundùm legis obseruationem perficere: & ascendissent Paulus & Barnabas
Hierosolymam ad alteros Apostolos propter hanc quæstionem, & vniuersa Ecclesia
conuenisset in vnum, Petrus dixit eis; Viri fratres, vos scitis quoniam à diebus anti- Actor. 15.
quis in vobis Deus elegit, vt ex ore meo audirent gentes verbum Euangelij, & crede- Petri oratio in Synodo.
rent, & cordis inspector Deus testimonium perhibuit eis, dans eis Spiritum sanctum,
sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & ipsos, emundans per fidem corda illorum.
Nunc igitur quid tentatis [Deum,] imponere iugum super ceruicem discipulorum,
quod neque patres nostri, neque nos valuimus portare? Sed per gratiam Domini no-
stri Iesu Christi credimus nos posse saluari, quomodo & illi. Post quem Iacobus dixit. Iacobi oratio.
Viri fratres, Simon retulit quemadmodum Deus excogitauit accipere ex Gentibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

populum nomini suo, & sic conueniunt sermones Prophetarum, sicut scriptum est. A
Amos 9.38. Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & disturbata eius ædificabo, & erigam illud, vti requirant reliqui hominum Dominum, & omnes Gentes, in quibus inuocatum est nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hęc. Cognitum à sęculo est Deo opus eius, propterea ego secundùm me iudico, non molestari eos qui ex gentibus conuertuntur ad Deum, sed præcipiendum eis, vti abstineant
Epistola Synodalis. à vanitatibus idolorum, & à [21] fornicatione, & à sanguine: & quæcunq; nolunt sibi fieri, alijs ne faciant. Et cùm hæc dicta essent, & omnes consensissent, scripserunt eis sic. Apostoli & Presbyteri fratres, his qui sunt in Antiochia, & Syria, & Cilicia, fratribus ex Gentibus, salutem. Quoniam audiuimus, quia ex nobis quidam exeuntes turbauerunt vos sermonibus, destruentes animas vestras, quibus non præcepimus, dicentes, Circuncidimini & seruate Legem, placuit nobis conuenientibus in vnum, electos viros mittere ad vos cum dilectissimis nostris Barnaba & Paulo, hominibus qui tradederunt animam suam pro nomine Domini nostri Iesu Christi. Misimus igitur Iudã & Silam, & ipsos per sermonem annũciantes nostram sententiam. Placuit enim Sancto
B Spiritui, & nobis, nullum amplius vobis pondus imponere, quàm hæc quæ sunt necessaria, vt abstineatis ab Idolothytis, & sanguine, & fornicatione: & quæcunque non vultis fieri vobis, alijs ne faciatis: à quibus custodientes vos ipsos, bene [agetis,] ambulantes in Spiritu sancto. Manifestum est igitur ex his omnibus, quoniam non alterum Patrem esse docebant, sed libertatis nouum Testamentum dabant his, qui nouè in Deum per Spiritum sanctum credebant. Ipsi autem ex eo quod quærerent, An oporteret circuncidi adhuc discipulos necne? Manifestè ostenderunt nõ habuisse se alterius Dei contemplationem.

Cæterùm, non talem timorem circa primum habuissent Testamentum, vt nec
Actor. 10. [29] cum ipsis Ethnicis] quidem conuesci vellent. Nam & Petrus quanuis ad catechizandos eos missus esset, & tali visione conterritus fuisset, cum timore tamen multo locutus est ad eos dicens. Ipsi sciti[s] quoniam non est fas viro Iudæo* coniungi aut con- *vulgat.
uenire[30] cum allophylo: mihi autem Deus ostendit, neminem communem aut immundum dicere hominem: quapropter sine contradictione veni: his sermonibus significans quoniam non abisset ad eos, nisi * missus fuisset. Sic neque Baptisma [quidem] facilè dedisset, nisi Spiritu sancto requiescente super eos, prophetantes eos au-
C disset: & propter hoc dixit. Nun quis aquam vetare potest ad baptizandum hos, qui Spiritum sanctum acceperunt, quemadmodum & nos? suadens simul his qui secum erant, & significans quoniam nisi Spiritus sanctus super eos requieuisset, existeret qui eos prohiberet à Baptismate. [31] Hi autem qui circa Iacobum Apostoli, Gentibus quidem liberè agere permittebant, concedentes nos Spiritui Dei. Ipsi verò scientes eundem esse Deum, perseuerabant in pristinis obseruationibus, ita vt & Petrus quoque
Gal. 2. 12. timens ne culparetur ab ipsis, ante manducans cum Gentibus, propter visionem & propter Spiritum sanctum qui requieuerat super eos, cùm tamen aduenissent quidam ab Iacobo, separauit se, & non manducauit cum eis: hoc ipsum autem dixit Paulus, &
Actor. 1. 8. Barnabam fecisse. Sic Apostoli quos vniuersi actus, & vniuersæ doctrinæ Dominus testes fecit (vbique enim simul cum eo assistentes inueniuntur Petrus & Iacobus & Ioannes) religiosè agebant circa dispositionem Legis, quæ est secundùm Moysem, ab vno
& eodem significantes esse Deo. Quod quidem [32] non fecissent] secundùm quæ prædiximus, si præter eum qui Legis dispositionem fecit, alterum Patrem à Domino didicissent. D

ANNOTATIONES.

1. Petrus igitur Apostolus] *Decenti librorum noui Testamenti seruato ordine, nunc ex Actorum Apostol. libro persequitur institutam contrà Gnosticos, de Deo vno & vero mundi creatore, ac Patre Domini nostri IESV CHRISTI disputationem.*

2. Eligere] *Vet. codic.* allegere *vocabulum Iurisconsultis vsitatum, quo in cœtum adiungere, ascribere & quasi cooptare significant. Nam & legi dicebantur, qui in senatorum numerum ascribebantur. Suetonius:* Instanti fœpius vt ciuitate donatum in Decurias allegeretur, Tiberius negauit se allecturum. *Vlpianus de Decur. lege Generaliter:* Allegi est per electionem in ordinem assumi. *Vtitur eodem Lucifer Calaritanus, libro primo pro S. Athanasio.*

3. Oportebat] *Cùm Græcè sit ἔδει, melius redditur ab Irenæo,* oportebat, *vel* oportuit. *vt est in nostro veter. codic. quàm* oportet, *cum vulgari. Nam de re iam peracta loquitur Petrus.*

4. In cælos] *Hanc vet. cod. emendationem libentius sequuti sumus, quod Græcus Lucæ contextus εἰς τὸν οὐρανὸν habeat.*

5. Suppedaneum.] *Sic etiam libro secundo capite quadragesimo nono, reddidit ὑποπόδιον: & Tertullianus, Cyprianus, Augustinus Latini Patres non verò loquuntur.*

6. Saliens] *Cùm saltus factus fuit, semel exiliit, postea verò identidem salijt, illud Græcè dictum est ἅλλομενον, hoc autem ἁλλόμενον, quod rectè animaduertit Irenæus, vt etiam obseruat illic Erasmus.*

7. Aggra-

7. Aggrauastis] *Græcè ἐβαρύνατε, quod cum veteri interprete passim omnes conuertunt, negastis, repudiastis.*

8. Et veniant vobis] *Paulò aliter hunc locum exprimunt & litera Græca & editio vulgata: Tertullia. lib. de Resur. car.* Vt tempora vobis superueniant refrigerij ex persona Dei: *quæ non multum recedũt ab Irenæi lectione.*

9. Deus vester de fratribus vestris] *Expunximus* noster, *& nostris, docente Latina Græcaq; Actorum lectione, cùm vet. cod. Cæterùm, hoc Mosis testimonio Christum promissum fuisse, cum Apostolis & Irenæo docent Iustinus resp. ad quæst. 101. Orth. Tertull. lib. 4. aduers. Marc. cap. 22. Cyprianus lib. 1. aduers. Iudæos, cap. 18. Clemens Alex. lib. 1. Pædagogi, cap. 7. paulò diuersis licet tralationibus: ex quibus refellitur Caluinianorum Iudaica planè impietas, illud alibi detorquentium.*

10. Quoniam autem] *Refutat Gnosticorum sycophantiam & cauillationem, quam recensuit supra c. 5.* B

11. Quem hominem] *Deleuimus,* quemadmodum: *infra quoque pro* ipsis, ipsi: *pro* putabãt, putabat: *& pro,* vobis, nobis *reposuimus auth. vet. cod.*

12. Prædestinatis à Deo] *Substulimus,* ab eo, *docente vet. cod. & Græca lectione,* ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

13. Imperfectus igitur secundum hos Petrus] *Expende quo pacto paulò superius asseruit, Apostolos post ascensionem Domini, per aduentum Spiritus sancti perfectos factos fuisse: hic quoque tanquam absurdũ & impium Gnosticis obijciat, quod Petrum imperfectũ, & cæteros Apostolos censerent imperfectos. Quanto magis huius aui Hugnosticos damnasset, & verbis & scriptis eosdem incessantes & traducẽtes, velut schismaticos, apostatas & idololatras? Paulum accusantes temeritatis, contemptus Dei, ac Epicureismi? Petrum denique dicentes, gratiam Christi aboleuisse, Euangelium deformasse, & libertatem Christianam sepeliuisse.* C

14. Philippus autem] *Hunc volunt Diaconum fuisse, non Apostolum. Regimam verò Aethiopum, quæ nomine publico regni Eunuchum Ierosolymã miserat, proprio nomine, (nam Candaces Aethiopibus, vt Cæsares Romanis cõmune nomen fuit) Lacasan appellatam, Baazenæ regis filiam, quæ quatuor annis Christo superuixerit: & Christianam religionem istius Eunuchi opera publicè receperit: quæ ad hoc vsque tempus illic vtcumque perseueret, vt ex legationibus Regum AEthiopiæ ad summos Pontifices Clementem, Leonem, & Reges Portugalliæ, libríque Damiani à Goes, Osorij, Aluari, Iouij, & Massæi certissimum est.*

15. Missus est in Regiones AEthiopiæ] *Vt hunc locum ex Irenæo mutuati sunt postea Eusebius li. 2. Hist. c. 1. & Hieronymus com. in 53. Isa. sic videtur Irenæus eundem decerpsisse ex lib. 7. const. Apost. Clementis c. 47. omnes siquidem vno ore, ijsdemq; fermè verbis, hunc indigenis suis Christi Euangelium & Baptisma annũciasse, vt ei à Philippo traditum fuerat, adfirmant. Additq; Abdias, Matthæum Apostolum in Aethiopiam profectum, ibidem illum inuenisse: Sophronius autem tanto eum studio promulgandæ religionis Christianæ exarsisse testatur, vt in Arabia felici, & Taprobana insula euãgeliz-auerit, ac glorioso certamine Christi nomine obierit.* D

16. Quidam secundùm vos] *Vt hic omittit mentionem Poëtarum, quæ tamen in codice Græco Lucæ habetur, sic fecit postea & Augustinus, explicans aliquot quæstiones in Epistolam ad Romanos.*

17. Pœniteri in ipsum] Pro pœnitere, *dixit. Communis editio.* Vt omnes vbique pœnitentiam agant. *πανταχοῦ μετανοεῖν. pœniteri fortè dixit, vt* A *Græcè μεταμέλεσθαι forma passiui vel deponentis. Est enim locus Act. 17. 31. & Apocalypsis 11. 18. & ad vtrunque author respexit.*

18. Angelorum Dei.] *Versionem Septuaginta sequitur, vt Basilius li. 3. contra Euno. Chrysostomus hom. 60. in Matth. Cyrillus in 53. Isa. Ruffinus in Symbol. & plerique Græcorum & Latinorum. Hebraica sic ad verbum reddit Sanctes:* Statuit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel.

19. Vti ab eis vanis] *Septem has voces ex veteri cod. adiecimus, quas etiam agnoscit Lucæ contextus Act. 14. & linea superiore* Nos, *pro* Nomine *reposuimus.*

20. Vtraque apta temporibus] *Augustinus lib. 32. contra Faustũ ca. 14. & Epistol. 5. quæ est ad Marcell. idem explicat vetusta similitudine sumpta à medico, qui aliud cras, aliud hodie ægrotis obseruandum præcipit, quandoque etiam prohibens, quod ante præceperat. Origenes idẽ ante ea præstiterat, ducta similitudine à matre, quæ nunc mammis suauiter, postea solidiore cibo, liberos pascit, Dialogo 1. contra Marcio.*

21. Quasdam quidem] *Vtramque Epistolam ad Timotheum, & eam, quæ est ad Titum, Marcionem penitus reiecisse scribit lib. 5. in eundem Tertull. cæteras eius corruptiones vberrimè suppeditabit Epiphanius contra hæresim 42.*

22. In altera conscriptione] *Librum specialem aduersus Marcionem promittit: quem si ediderit, nunc tamen haudquaquam extare certum est.*

23. Blasphemant fabricatorem] *Blasphemiam adeo horrẽdam esse in verum Deum, existimauerunt Patres vniuersi, eum cuiusquam mali authorem censere; vt liquet ex hoc loco, & libro altero aduersus Florinum, cui titulum fecit:* Quod Deus non sit author malorũ, *vt nullum nisi sacrilegum, hæc dicere pronunciarint. Prophetarum autem verba ista:* Non est malum in ciui- *Lib. de duabus anima. cap. 6. & lib. contra Adimantum cap. 26. & 27.*
tate, quod non fecerit Dominus. *Et:* Ego Deus creans mala; *Augustinus interpretatur non de peccato, sed de pœna, Tertullianum sequutus, qui de malo supplicij, non autem delicti, intellexit.*

24. Quoniam autem] *Redit ad institutas ex Actis Apost. probationes, quod vnus sit Deus creator omnium & Pater Domini nostri Iesu Christi.*

25. Discentes] *Hanc vocem pro discipulis & auditoribus, non rarò vsurpat, vt infra cap. 16. & 20. quod & Tertull. frequenter fecit libr. de patientia: libr. de carne Christi: lib. Præscript. & lib. de pœnitentia.*

26. A dextris] *Vulgata editio addit,* Virtutis: *sed Græci codices, quos sequitur Irenæus, hanc vocem ignorant.*

27. Impleui] *Vulgata editio,* Multiplicaui: *cui & consentit Hebraica litera.*

28. A fornicatione] *Nec hîc, nec infra meminit* Suffocatorum, *quod tamen extat apud Græcos: sed & paulo ante addidit:* Super eos, & secundum me, *quibus penitus carent Græc. cod. & editio vulgata. Quæ sequuntur,* Et quæcunque nolunt, &c. *verbis Apostolorũ adijcit Irenæus, quorum à Græcis & Latinis nunc editis absunt: tametsi non desint qui testentur in quodam codice Græco vetustissimo, & duobus manuscriptis addi,* καὶ ὅσα μὴ θέλωσιν αὐτοῖς γενέσθαι, ἑτέροις μὴ ποιεῖν. *Vt & apud Cyprianum lib. 3. Testimoniorum, cap. 119.* Et quęcunque vobis fieri non vultis, alijs ne feceritis: *quæ etiam postea repetit Irenæus.*

29. Cum ipsis] *Vetus cod.* Ethnicis: *vtrumque legendum proposuimus.*

30. Cum allophylo] *Sic quoque Græcos & alienigenas omnes appellat Tertull. lib. adu. Iudæos, c. 6. & li. 4. adu. Marc. ca. 37. ex Septuaginta versione.*

31. Hi autem qui circa Iacobum] *Billius iudicat hic merum Græcanismum esse, pro, Iacobus Apostolus. Græci enim* οἱ περὶ τὸν Ἰάκωβον *dicunt, pro* ὁ Ἰάκωβος. *Intelligit autem hoc loco Irenæus concionem eã, quam Act. 15. post Petrum Iacobus habuit, in qua quibusdam exceptis,* διαφορεῖν, *quod hic vertitur, liberè agere, Gentibus permisit.* A

32. Non fecissent] *Cod. ex.* non fecisset, *habebãt.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT TANTVM Paulum ex Apostolis, cognouisse veritatem.

CAPVT XIII.

EOS autem qui dicunt solum Paulum veritatem cognouisse, cui per reuelationem manifestum est mysterium, ipse Paulus conuincat eos dicens. Vnũ & ipsum Deum operatum Petro in apostolatu circũcisionis, & sibi in Gentes. Ipsius ergo Dei Petrus erat Apostolus, cuius & Paulus. Et quem Petrus in circuncisione annunciabat Deum, & Dei Filiũ, hunc & Paulus in Gentes. Neq; enim vt solum Paulum saluaret venit Dominus noster, nec sic pauper Deus, vt vnum solum haberet Apostolum, qui dispositionem Filij sui cognosceret. Et Paulus autem dicens: Quàm speciosi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem, manifestum facit quoniam non vnus, sed plures erant qui veritatem euangelizabant. Et rursus in [ea]epistola quæ est ad Corinthios, cùm prædixisset omnes qui Deum post resurrectio nem viderunt, intulit. Siue autem ego, siue illi, sic annũciamus, & sic credidistis: vnam & eandem prædicationem confitens omnium eorum qui Deum viderunt post resurrectionem à mortuis. Et Dominus autem Philippo volenti Patrem videre, respondit. Tanto tempore vobiscum sum, & me nõ cognouistis? Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum. Quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem? Ego enim in Patre, & Pater in me est, & amodo cognouistis eum, & vidistis eum. Quibus ergo Dominus testimonium dixit, quoniam & cognouerunt in ipso, & viderunt Patrem, Pater autem veritas, [hos]dicere non cognouisse veritatem, est hominum[2] falsa testantium] & eorum qui alienati sunt à Christi doctrina. Ad quid enim mittebat Dominus duodecim Apostolos ad oues quę perierant domus Israel, si veritatem non cognouerunt? Quomodo autem & septuaginta prædicabant, nisi ipsi prius veritatem prædicationis cognouissent? Aut quomodo Petrus ignorare potuit, cui Dominus testimonium dedit, quoniam caro & sanguis non reuelauit ei, sed Pater qui in cælis est? Sicut ergo Paulus Apostolus non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum & Deum Patrem, Filio quidem adducente eos ad Patrem, Patre verò reuelante eis Filium. Quoniam autem his qui ad Apostolos vocauerunt eum, de quæstione acquieuit Paulus, & ascendit ad eos cum Barnaba in Hierosolymam, non sine causa, sed vt ab ipsis libertas Gentilium confirmaretur, ipse ait in ea quæ ad Galatas est Epistola. Deinde post XIV. annos ascendi in Hierosolymam cum Barnaba, assumens & Titum. Ascendi autem secundùm reuelationem, & contuli cum eis Euangelium quod prædico inter Gentes. Et iterum ait.[3] Ad horam cessimus subiectioni, vti veritas Euangelij perseueret apud vos. Si quis igitur diligenter ex Actibus Apostolorum scrutetur tempus, de quo scriptum est *ascendisse Hierosolymam propter prædictam quæstionem, inueniet eos qui prædicti sunt à Paulo annos concurrentes, * sicut est consonans & velut eadem tam Pauli annunciatio, *sic* quàm & Lucæ de Apostolis testificatio.

Galat. 1. & 2.
Rom. 10. 15. Isa. 52. 7.
1. Cor. 15. 11.
Ioan. 14. 9.
Matt. 15. 24. Matth. 10. 9
Matt. 16. 17. Galat. 1. 1.
Galat. 2. 1.
B
C

ANNOTATIONES.

1. Eos autem qui dicunt] *Ostendit non solum Paulum veritatem agnouisse, sed huius cognitionem ac professionem cunctis Apostolis fuisse communem: alias frustra in vniuersum mundum ad eam propagandam missi fuissent.*

2. Falsa testantium] *Ita vetus codex, cuius authoritate loco mouimus* falsum testimonium.

3. Ad horam cessimus] *Ita legunt omnes codices: nunc Pauli litera Græca, & editio vulg. cum negatione:* Neque ad horam cessimus; *sicque interpretantur Augustinus, Chrysostomus, Theodor. & Hieronym. in posterioribus comment. ad Galatas. At idem ipse in prioribus commentarijs, & postmodum Primasius, indicant quædã exemplaria non habere ὀυδὲ, quod & omittit Ambrosius. Tertullianus libro quinto aduers. Marc. cap. 4. velut nodum dissoluens, & vtramque probans lectionem, fatetur Paulum ad aliquod tempus cessisse, Timotheum circuncidendo, & ritus introducendo in templum, faciendo se Iudæis Iudæum, vt Iudæos lucrifaceret: non autem in perpetuum.* Act. 16. Act. 21. 1. Cor. 9.

D

DE

A

DE SECTATORE APOSTOLORVM LVCA, & quæ sunt quæ in Euangelio per solum Lucam cognouimus.

CAPVT XIV.

QVoniam autem is Lucas inseparabilis fuit à Paulo [&] cooperarius eius in Euangelio, ipse facit manifestum, non glorians, sed ab ipsa productus veritate. Separatis enim (inquit) à Paulo, Barnaba & Ioanne, qui vocabatur Marcus, & cùm nauigassent Cyprum, nos venimus in Troadem: & cùm vidisset Paulus per somnium virum Macedonem dicentem sibi: Veniens in Macedoniam opitulare nobis Paule; statim ait. Quæsiuimus proficisci in Macedoniam, intelligentes quoniam prouocauit nos Dominus euangelizare eis. Nauigantes igitur à Troade, direximus nauem in Samothracen: & deinceps reliquum omnem ipsorum vsque ad Philippos aduentum diligenter significat, & quemadmodum primum sermonem loquuti sunt. Sedentes enim [inquit,] loquuti sumus mulieribus quæ conuenerant, & quinã crediderunt, & quàm multi. Et iterum ait. Nos autem nauigauimus post dies azymorum à Philippis, & venimus Troadem, vbi & commorati sumus diebus septem. Et reliqua omnia ex ordine cum Paulo refert, omni diligentia demonstrans & loca, & ciuitates, & quantitatem dierum, quoadusq; Hierosolymam ascenderent, & quæ illic contigerint Paulo, quemadmodum vinctus Romam missus est, & nomen Cẽturionis qui susceperit eum, & Patarense nauigium, & quemadmodum naufragium fecerunt, & in qua liberati sunt insula, & quemadmodum humanitatem ibi perceperunt, Paulo curante Principem ipsius insulæ, & quemadmodum inde Puteolos nauigauerunt, & inde Romam peruenerunt, & quanto tempore Romæ commorati sunt. Omnibus his cũ adesset Lucas, diligenter conscripsit ea, vti neque mendax neque elatus deprehendi possit, eo quòd omnia hæc constarent; & seniorem eum esse omnibus qui nunc aliud docent, neque ignorare veritatem. Quoniam non solùm prosequutor, sed & cooperarius* fuit Apostolorum, maximè autem Pauli. Et ipse autem Paulus manifestauit in epistolis, dicens. Demas me dereliquit, & abijt Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam: Lucas est mecum solus. Vnde ostendit quòd semper iunctus ei & inseparabilis fuerit ab eo. Et iterum in epistola quæ est ad Colossenses ait. Salutat vos Lucas medicus dilectus. Si autem Lucas quidem, qui semper cum Paulo prædicauit, & dilectus ab eo est dictus, & cum eo euangelizauit, & creditus est referre nobis Euangelium, nihil aliud ab eo didicit, sicut ex verbis eius ostensum est: quemadmodũ hi qui nũquam Paulo adiuncti fuerunt, gloriantur abscondita & inenarrabilia didicisse sacramenta? Quoniam autem Paulus * simpliciter quæ sciebat, hæc & * docebat, non solùm eos qui cum eo erant, verùm omnes audiẽtes, se ipse facit manifestum. In Mileto enim conuocatis Episcopis & Presbyteris, qui erant ab Epheso, & à reliquis proximis ciuitatibus, quoniam ipse[2] festinaret] Hierosolymis Pentecosten agere, multa testificans eis, & dicens quæ oporteret ei Hierosolymis euenire, adiecit. Scio quoniam iam non videbitis faciem meam: testificor igitur vobis hac die, quoniam mundus sum à sanguine omnium. Non enim subtraxi vti non annunciarem vobis omnem sentẽtiam Dei. Attendite igitur & vobis, & omni gregi, in quo vos Spiritus præposuit Episcopos regere Ecclesiam Domini, quam sibi constituit per sanguinem suum. Deinde significans futuros malos doctores, dixit: Ego scio quoniam aduenient[3] post discessum [meum] lupi graues ad vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa, vti conuertant discipulos post se. Non subtraxi (inquit) vti non annunciarem omnem sententiam Dei vobis.[4] Sic Apostoli simpliciter & nemini inuidentes, quæ didicerant ipsi à Domino, hæc omnibus tradebant. Si igitur & Lucas nemini inuidens, ea quæ ab eis didicerat, tradidit nobis, sicut ipse testificatur dicens. Quemadmodum tradiderunt nobis qui ab initio[5] contemplatores & ministri fuerunt verbi.

2. Tim. 4. 10. & 11.
Coloss. 4. 14.
Act. 20.
B
C
D

[4] Si autem quis refutet & Lucam quasi non cognouerit veritatem, manifestus erit proficiens Euangelium, cuius non dignatur esse discipulus. Plurima enim & magis necessaria Euangelij per hunc cognouimus, sicut Ioannis generationem, & de Zacharia historiam, & aduentum Angeli ad Mariam, & exclamationem Elizabeth, & Angelorũ ad pastores descensum, & ea quę ab illis dicta sunt, & Annę & Simeonis de Christo testimonium, & quòd duodecim annorum in Hierusalẽ relictus sit, & Baptismum Ioannis, & quot annorum Dominus baptizatus sit, & quia in quintodecimo anno Tiberij Cæsaris, &

Luc. 1. Luc. 1. 15. Luc. 2. 25.

ris,& in magisterio illud quod ad diuites dictum est. Væ vobis diuites, quoniam *percipitis consolationem vestram. Et væ vobis qui satiati estis, quoniam esurietis: & qui ridetis nunc, quia plorabitis. Et væ vobis cùm benedixerint vos homines omnes. Secundùm hæc enim faciebant[7] & pseudoprophetis patres vestri. Et omnia huiusmodi per solum Lucam cognouimus, & plurimos actus Domini per hunc didicimus, quibus & omnes vtuntur. Et multitudinem piscium, quam concluserunt hi qui cum Petro erant, iubente Domino, vt mitterent retia. Et illa quæ per octodecim annos passa curata fuerat mulier die sabbathorum. Et de hydropico, quē curauit Dominus die sabbathorum, & quemadmodum disputauit quòd curauit in hac die. Et quemadmodum docuit discipulos primos discubitus non appetere. Et quoniam pauperes & debiles vocare oportet, qui non habent retribuere. Et qui pulsauit nocte sumere panes, & propter instantiam importunitatis sumit: & quomodo apud Pharisæum recumbente eo, peccatrix mulier osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat, & quæcunque propter eam dixit ad Simonem de duobus debitoribus: & de parabola diuitis illius qui recluſit quæ ei nata fuerant, cui & dictum est. In hac nocte [5]expostulabunt animam tuam à te: quæ autem præparasti, cuius erunt? Similiter autem & diuitis illius qui vestiebatur purpura, & iocundabatur nitidè, & egenum Lazarum: & eam quam ad discentes suos dixit responsionem, quando dixerunt ei: Adijce nobis fidem. Et eam quæ ad Zachæum publicanum facta est confabulationem. Et de Pharisæo & Publicano, qui simul adorabant in templo. Et de decem leprosis, quos simul emundauit in via. Et quoniam de vicis & plateis claudos & cæcos iussit colligi ad nuptias, & parabolam iudicis qui Deum non timebat, quem instantia viduæ fecit vt vindicaret eam. Et de arbore fici quæ erat in vinea, quæ non faciebat fructum. Et alia multa sunt quæ inueniri possunt à solo Luca dicta esse, quibus & Marcion & Valentinus vtuntur. Et super hæc omnia, post resurrectionem in via ad discipulos [suos] quæ loquutus est, [&] quemadmodum cognouerunt eum in fractione panis. Necesse est igitur & reliqua quæ ab eo dicta sunt, recipere eos, aut & his renunciare. Non enim conceditur eis ab his qui sensum habent, quędam quidem recipere ex his quæ à Luca dicta sunt, quasi sint veritatis, quædam verò refutare, quasi non cognouisset veritatem. Etsi quidem refutauerint, hi qui à Marcione sunt, non * habent Euangelium: hoc enim quod est secundùm Lucam (quemadmodum prædiximus) decurtantes, gloriantur se habere Euangelium. Hi verò qui à Valentino sunt, cessabunt à plurimo vaniloquio suo: ex hoc enim multas occasiones * subtilise- * subtilisi-
loquij sui acceperunt, interpretari audentes malè, quæ ab hoc bene sunt dicta: aut & reliqua susciperecogentur intendentes perfecto Euangelio, & Apostolorum doctrinæ, oportet eos pœnitentiam agere, vt saluari à periculo possint.

Luc. 6.24. Luc. 5.4. Luc. 14.2. Luc. 11. Luc. 7.37. Luc. 12.20. Luc. 16.1. Luc. 17.5. Luc. 18.1. Luc. 14. Luc. 19. Luc. 24.31. Dilemma.

ANNOTATIONES.

1. **Quoniam autem**] *Docet beatum Lucam Pauli comitem indiuiduum, & sedulum cooperatorem, Gnosticorum Aeonum aut Pleromatis nunquam meminisse, quandoquidem nec à Paulo de his quicquam audiuisset vel didicisset.*

2. **Festinaret**] *Sic habebat vet. cod. ideo eius authoritate deleuimus* festinauit.

3. **Post discessum meum**] *Ita vetus codex, & lectio Græca* μετὰ τὴν ἀφιξίν μου. *Itaq; deleuimus nostrum. Et continuò,* λύκοι ἅρπαγες, *recte Irenæus reddit* Lupi graues: *vulgata editio* rapaces.

4. **Sic Apostoli**] *In eos hæc dicuntur, qui Apostolos diuersa & pugnantia provarijs auditoribus annunciasse, aut minus instructos à Spiritu sancto præcones missos fuisse volebant: quos acerrimè refellit etiam Tertullianus libro de Præscriptionibus capite sexto & septimo.*

5. **Contemplatores**] *Græcè* ἀποπτῶτας τῷ λογῷ, *à pronomine* αὐτὸς *ipse, &* ὄπτομαι *video, qui ipsi viderant & contemplati fuerant.*

6. **Si quis autem refutet**] *Præoccupatione vsus, docet Lucam non ignorasse altissima diuinaque mysteria: quippe qui præcipuam tam Euangelio quàm Actorum libro memoriæ mandauerit, vt ex subiectis manifestum quoque facit.*

7. **Et pseudoprophetis**] *Nam Græcè legitur* ψευδοπροφήταις: *vulgata editio,* prophetis.

8. **Expostulabunt animam**] *Cyprianus in oratione Dominic.* Stulte, hac nocte expostulatur anima tua. *Tertullianus libro quarto, aduersus Marcion.* reposcent. *Græcè est* ἀπαιτοῦσι.

[1]*ADVER-*

[1]*ADVERSVS EOS QVI FRVSTRANTur Paulum Apostolum.*

CAPVT XV.

EAdem autem dicimus iterum & [2] his, qui Paulum Apostolum non cognoscunt, quoniam aut reliquis verbis Euangelij, quæ per solum Lucam in nostram venerunt agnitionem, renuntiare debent, & non vti eis: aut si illa recipiunt omnia, habent necessitatem recipere etiam eam testificationem, quæ est de Paulo, dicente ipso: primùm quidem Dominum ei de cælo locutum, Saule, Saule, quid me persequeris? Ego sum Iesus Christus, quem tu persequeris: deinde Ananiæ de eo dicente: Vade, quoniam vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum in Gentibus, & regibus, & filijs Israel. Ego enim demonstrabo ei ex ipso, quanta [oporteat] eum pati propter nomen meum. Qui igitur non recipiunt eum qui sit electus à Deo, ad hoc vt fiducialiter portet nomen eius, quod sit missus ad quas prædiximus gentes, electionem Domini contemnunt, & seipsos segregant ab Apostolorum conuentu. Neque enim contendere possunt Paulum non esse Apostolum, quando in hoc sit electus: neque Lucam mendacem esse, possunt ostendere, veritatem nobis cum omni diligentia annunciantem. Fortassis enim & propter hoc operatus est Deus plurima Euangelia ostendi per Lucam, quibus necesse est hærere omnes, vti sequenti testificationi eius, quam habet de Actibus & doctrina Apostolorum, omnes sequentes, & regulam veritatis inadulteratam habentes, saluari possint. Igitur testificatio eius vera, & doctrina Apostolorum manifesta & firma, & nihil subtrahens, neque alia quidem in abscondito, alia verò in manifesto docentium. [3] Hoc enim fictorum, & praue seducentium, & hypocritarum est molimen, quemadmodum faciũt hi qui à Valentino sunt. Hi enim ad multitudinem propter eos qui sunt ab Ecclesia, quos communes Ecclesiasticos ipsi dicunt, inferunt sermones, per quos capiunt simpliciores, * & illiciunt] eos, simulantes nostrum tractatum vt sæpius audiant: qui & queruntur de nobis, quòd cùm similia nobiscum sentiant, sine causa abstineamus nos à communicatione eorum, & cùm eadem dicant, & eandem habeant doctrinam, vocemus illos hæreticos: & cùm deiecerint aliquos à fide per quæstiones, quæ fiunt ab eis, [& non] contradicentes, auditores suos fecerint, his separatim inenarrabile plenitudinis suæ enarrant mysterium. Decipiuntur autem omnes, * quia quod est in verbis verisimile, [5] se putant posse [discernere] à veritate. Suasorius enim & verisimilis est, [&] exquirens fucos error: [6] sine fuco autem est veritas, & propter hoc pueris credita est. Et si aliquis quidem ex his qui audiunt eos, quærat solutiones, vel contradicat eis, hunc quasi non capientem veritatem, & non habentem de superioribus à matre sua semen affirmantes, in totum nihil dicunt ei, mediarum partium dicentes esse illum, hoc est Psychicorum. Si autem aliquis [7] quasi * paruum ouum deditum, semetipsum ipsis præbeat imitationi illorum, & redemptionem illorum consecutus est, inflatus est iste talis, [8] neque in cælo, neque in terra putat se esse, sed intra Pleroma introisse, & complexum iam Angelum suum, cum institorio, & supercilio incedit, [9] gallinacei elationem habens. [10] Sunt autem apud eos, qui dicunt oportere bonam conuersationem assequi eum hominem, qui sit desuper * veniens: propter hoc & fingunt quodam supercilio grauitatem. [11] Plurimi autem & contemptores facti, quasi iam perfecti, sine reuerentia & in contemptu viuentes, semetipsos spiritales vocant, & se nosse iam dicunt eum, qui sit intra Pleroma ipsorum refrigerij locum.

Gnosticorum φλαυρία.

ANNOTATIONES.

1. **Aduersus eos qui frustrantur Paulum Apostolum**] *Sic cap. 24. frustrari testimonia Prophetarum, id est, reijcere, minimeq; agnoscere. Et libr. 4. c. 22. quod Marcus c. 7. dicit* ἀτιθεῖν, *vertit* frustrari.

2. **His qui Paulum**] *Ebionæos intelligit, quos Paulum vt legis Apostatam recusasse recensuit, libr. 1. cap. 26. Persequitur autem alteram partem superioris dilemmatis. Si Gnostici vniuersum ac integrum B. Lucæ scriptum admiserint, iam ex eo discent Deum vnum & verum cũ B. Paulo loquutum, et hunc ab eodem electum & missum ad erudiendas Gentes de Christo vero Dei Filio. Propterea etenim multa ab alijs Euangelistis prætermissa nuntiauit, vt & ipsi de Pauli vocatione & laboribus testificanti fides haberetur.*

3. **Hoc enim fictorum**] *Quàm verè isthæc cũctis hæreticis conueniant, cum historijs Ecclesiasticis testantur Patrum omniũ monumenta. Marcionitas carnis resurrectionem imaginaria significatione distorquentes, hacq; specie Catholicos in colloqu. decipere solitos scripsit Tertull. quasi & ipsi resurrectionem admitterent. Nota est Arij scelerata vafricies, qui Imperatori Constantino fidei professionem, verbis quidem Catholicorum consarcinatam,* Lib. de Resur. car. Ruffinus lib. 10. hist. ca. 11.

natam, at sensu longè à mente eorum abhorrentem, exhibuit. Sed de his iam quædam in lib. 1. obseruauimus.

4. Et illiciunt eos, simulantes nostrum tractatum] Deleuimus in delitijs. Cæterùm, notanda est ista omnium quidem hæreticorum in peruersis & blasphemis erroribus suis fucandis, palliandis & incrustandis calliditas & malitia: Sacramentariorum autem omnium maximè. Nam Lutherani & Anabaptistæ magis ingenuè & apertè quod sentiunt, proferūt: illi verò in tam varias figuras instar Prothei sese vertunt, vt multis etiam magnis & sapientibus hominibus imponant, idq; mira & inenarrabili vafritie. Quemadmodum Hyena, vt ante me etiam obseruat ex Plinio Schlusselburgius, volens suam in aliquem exercere feritatem, solet sermonem humanum inter pastorum stabula assimulare, nomenque alicuius addiscere: quod cùm assequuta est, illum foras euocatum protinus lacerat, discerpit, deuorat. Ita Caluiniani volentes suos promouere errores, sermonem addiscunt diuinum, nomen veteris tam Græca quàm Latina sumunt Ecclesiæ. Confessionem fidei sua quantum possunt Catholica attemperant, in eos inuehuntur & scribunt qui vacua panis & vini signa esse dicunt, Christi carnem & sanguinem verè, realiter & substantialiter per Eucharistiæ sacramentum nobis offerri ac exhiberi ampulosis verbis profitentur. Sed reapse meræ sunt præstigiæ, illusiones & aucupia, quibus incautos capiant: imò & voragines horrendæ, verborum pergulis & cespitibus opertæ, quibus in simplicitate sua incedentes secum in æternam perditionis foueam abripiant: quandoquidem vera Christi hominis substantia ab illis tantum absit, vt & ipsi tandem affirmant, quantum distat cælum à terra.

5. Se putant posse discernere] *Linea superiore* & non, *pro* necnon, *ver. cod. authoritate legimus.* Hoc autem loco discernere, *pro*, discere, *Billij sequuti iudicium.* Vult enim Irenæus, ait ille, procliue nō esse τὸν ὦν λόγοις πιθανὸν ἀπὸ τῆς ἀληθείας διακρίνειν. Id est, hoc quod verborum tanquam lenocinijs quibusdam fucatū est, à vero internoscere.

6. Sine fuco autem] *Prouerbium simile ex Euripide citatur à Seneca Epist. 49.* Veritatis simplex est oratio, Impostorum est enim, verborum lenocinijs mendacia fucare: simplex autem veritas, ficus, ficus: ligonem, ligonem: appellat. *Basilius hom. de Mamante martyre:* Nuda est veritas, absque patrocinio ipsa seipsam declarans. *De hiu plura in Præfationem lib. 1.* A

7. Quasi paruum ouum] *Per parvum ouum, bonum ὠὸν, quod* vrinum ouum *aptius transferretur, interpretem reddidisse Billius existimat. Qui enim se hæreticorum commentis totos tradunt, hi subsentaneis & inutilibus ouis comparari non immeritò queunt.* Deditum autem seipsum prębere, *pro*, sese totum tradere ac mancipare, *ad Græcorum morem accedit, qui* δόσιν ποιεῖσθαι, *dicere consueuerunt.*

8. Neque in cælo] *Prouerbium est, cuius fermè simile legitur apud Lucianum in Pseudomante,* ὀκτώ μοι χρησμοὺς ἐπεμψεν, οὔτε γῆς, φασιν, οὔτε οὐρανοῦ ἅπτομένους. *id est:* Octo ad me misit oracula, sed quæ neque cælum, vt aiunt, neque terram attingerent, *Metaphora sumpta ab his, qui in aere pendent.* B

9. Gallinacei elationem habens] *Prouerbium hoc ex alio natū est:* Gallus in suo sterquilinio plurimum potest: *ita enim & isti, ob feces suarum quisquiliarum spiritus atque animos tollebant.*

10. Sunt autem apud eos] *Hos nunc referunt illi Anabaptistæ, qui Apostolici & separati vocantur. Iactāt enim se pressis vestigijs Apostolorum vestigia sequi, ac semore ipsorum omnino viuere. Austerum vultum præse ferunt, crebros dunt gemitus, gaudia auersantur, neque conuiuijs latioribus interesse volunt. Vestiuntur ad simplicitatem, nullum armorum genus portant, ad præscriptum tantùm edunt, dormiunt, incedunt, laborant, atque seueram vitam cunctis ducendam prædicant qui salui esse cupiunt.*

11. Plurimi autem] *Et hi parentes sunt horum Anabaptistarum, quos nouos Catharos appellant. Negāt quoddam esse peccatum originale, quo parvuli fidelium maculentur; ideoque illos sine Baptismo saluari: quod à Caluinianis didicerunt. Quin seipsos quoque à cunctis peccatis immunes & puros esse prædicant: particulam istam orationis Dominicæ,* Dimitte nobis debita nostra, *penitus intermittunt: Christianā libertatem in omnem carnis lasciuiam conuertunt, mulieribus communiter vtuntur: nec vllis delictis Spiritum sanctum (quem se mel se accepisse iactitant) à se recedere gloriantur: quod etiam Beza in colloquio Mompelgartēsi palam de se fuisse asserere non erubuit.* C

QVÆ SIT APOSTOLORVM SENTENTIA de Domino nostro Iesu Christo.

CAPVT XVI.

NOS autem reuertamur ad eundem tractatum. Cùm enim declaratum sit manifestè quoniam neminem alium Deum vocauerunt, vel Dominum nominauerunt, qui veritatis fuerunt prædicatores & Apostoli libertatis,[2] nisi solum verum Deum Patrem & Verbum eius, qui in omnibus principatum eius habet; manifestè erit ostensum, factorem cæli & terræ, & qui locutus sit cum Moyse, & legis dispositionem ei dederit, qui conuocauerit patres, Dominum Deum confiteri eos, & alterum neminem nosse. Manifesta igitur & Apostolorum,[3] & discentium eorum ex verbis ipsorum, de Deo facta est sententia. D Exod. 3. 15.

ANNOTATIONES.

1. Nos autem reuertamur] *Absoluta de Paulo ac cooperatore eius Luca disputatione, quæ velut obiter instituenda fuerat, redit ad præcipuum caput, nimirum, Apostolos vnicum Deum mundi creatorem toto orbe prædicasse, qui Moysi legem dederat, & populum Hebraicum in peculium sibi assumpserat: qua doctrina vniuersi Gnosticorum AEones cunctaque fabulæ euanescebant.*

2. Nisi

2. Nisi solum verum Deum Patrem & Verbum eius] *Primum ex hoc & sexcentis similibus locis obserua, Irenæum nunquam à Diuinitate secludere Filium aut Spiritum sanctum, quando de vno & solo vero Deo loquitur, cùm Pater Filius ac Spiritus sanctus sint ille vnus & solus verus Deus. Frustra ergo noui Ebionitæ, Samosateniani, & Ariani ab hoc Authore impietatum suarum patrocinium petunt.* Deinde, omnium rerum principatum & dominationem, vtpotè Creatori, Verbo, id est, eidem Filio Dei tribui, quemadmodum etiam Scriptura testificantur: Omnia mihi tradita sunt à Patre meo: Pater dedit ei omnia in manus: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: Est caput omnis principatus & dominationis, &c. *quibus sempiterna & vna cum Patre eius potestas eadem qúe maiestas significatur & asseritur.* Ioan. 13. Matth. 28. Coloss. 1.

3. Et discentium] *Id est, discipulorum & auditorum, cuiusmodi fuerunt Timotheus, Titus, Clemens, Polycarpus, Ignatius, Dionysius, &c. Sic enim discipulos appellat etiam Tertullianus libro de Patientia, capite tertio: & libro Præscript. capite tertio, vigesimo, & vigesimo secundo.*

OSTENSIO QVONIAM VNVS ET IDEM & ipse Deus Christus, Verbum sit Dei.

CAPVT XVII.

QVoniam sunt qui dicunt Iesum quidem receptaculum Christi fuisse, in quem desuper quasi columbam descendisse Christum, cùm indicasset innominabilem Patrem, incomprehēsibiliter & inuisibiliter intrasse in Pleroma. Non enim solùm ab hominibus, sed ne ab his quidem, qui in cælo sunt potestatibus & virtutibus apprehensum eum, & esse filium quidem Iesum, patrē verò [Christum,] & Christi patrem, Deum.[2] Alij verò putatiuè eum passum naturaliter impassibilem existentem. Qui autem à Valentino sunt, Iesum quidem qui sit ex dispositione, ipsum esse qui per Mariam transierit, in quem illum de superiori saluatorē descendisse, quem & Christum dici, quoniam omnium qui emisissent eum, haberet vocabula: participasse autem cum eo qui esset ex dispositione, de sua virtute & suo nomine, vt mors per hunc euacuaretur, cognosceretur autem Pater, per eum Saluatorem quidem qui desuper descendisset, quem & ipsum receptaculum Christi, & vniuersæ plenitudinis esse dicunt,[3] lingua quidem vnum Christum Iesum confitentes, diuisi verò sententia. Etenim hæc est ipsorum regula, quemadmodum prædiximus, vt alterum quidem Christum fuisse dicant, qui ab vnigenito ad *correctionem plenitudinis præmissus est. Alterum verò saluatorem esse *ad glorificationem patris missum. Alterum verò ex dispositione, quem & passum dicunt recurrentem in Pleroma saluatorē, qui Christum portabat. Necesse habemus vniuersam Apostolorum de Domino nostro Iesu Christo sententiam *adhibere,] & ostendere eos non solùm nihil tale sensisse de eo, verùm amplius & significasse per Spiritum sanctum, qui inciperent talia docere, summissi à Satana, vti quorundam fidem euerterent, & abstraherent eos à vita. Correctio. Gnostici à Satana summissi. 2. Tim. 2. 18.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam] *Cerinthum & asseclas eius intelligit, quorum delira lib. 1. cap. 25. & 34. tradidit. Affirmat autem Christum à Gnosticis velut in quatuor partes impiè distrahi: cùm verè vnicus sit Dei & hominis Filius, natus ex Maria Virgine; passusque pro nobis: & qui aliter sentiunt, excæcatos & summissos esse à Satana omniū mendaciorum parente.* B

2. Alij verò] *Basilidis sectatores, de quibus libr. 1. cap. 23. Hos acerrimè impugnauerat ante Irenæum Ignatius & ipse martyr, Epist. ad Trallia. Tarsen. Philip. Philadelp. Polycarp.* D

3. Lingua quidem] *Et hìc rursus obseruanda, imò, detestanda Gnosticorum fraus, qua verbis quidem aliquantisper rectè dicere videbantur, interpretatione verò impurè blasphemabant. Eandem impietatem Sacramentarij illorū progenies, pleno ore spirant, siue de Dei omnipotentia, siue de descensu Christi ad inferos, de multisq; alijs fidei capitibus, aduersus eos disputatio instituatur.*

4. Adhibere] *Expunximus* habere, *auth. vet. cod.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT ILLVM putatiue apparuisse.

CAPVT XVIII.

ET quoniam Ioannes vnum & eundem nouit Verbum Dei, & hunc esse vnigenitum, & hunc incarnatum esse pro salute nostra Iesum Christum Dominum nostrum, sufficienter ex ipsius Ioannis sermone demonstrauimus. Sed & Matthæus vnum & eundem Iesum Christum cognoscens, eam quæ est secundùm hominem generationem eius ex Virgine exponens, sicut promisit Deus Dauid,

Psal 131.10. Psal. 71.1. Gen.22.18. Matt.1.1. & 20.

Dauid,ex fructu vẽtris eius,& excitaturum se æternum * regnum,multo prius Abrahę eandem faciens promissionem,ait:Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Dehinc vt liberaret mentem nostram à suspicione, quæ est circa Ioseph, ait: Christi autem generatio sic erat.Cùm esset desponsata mater eius Ioseph, priusquam conuenirent,inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. Dehinc cùm Ioseph cogitaret dimittere Mariam,quoniam prægnans erat,assistentem ei Angelum Dei & dicentem: Ne timueris assumere Mariam coniugem tuam: quod enim habet in vtero, de Spiritu sancto est.Pariet autem Filium,& vocabis nomen eius Iesum. Hic enim saluabit populum suum à peccatis suis.Hoc autem factum est,vt adimpleretur quod dictum

Isa.7.14. est à Domino per Prophetam:Ecce,virgo * concipiet in vtero, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod interpretatum est, Nobiscum Deus: manifestè significans,& eam promissionem quæ fuerat ad patres impletam,ex Virgine natum Filium Dei,& hunc ipsum esse Saluatorem Christum, quem Prophetæ prædicauerunt: non sicut ipsi dicunt,Iesum quidem ipsum esse qui ex Maria sit natus,Christum verò, qui desuper descendit.Cęterùm,poterat dicere Matthęus, Iesu verò generatio sic erat, [2] sed [præuidens]Spiritus sanctus deprauatores, & præmuniens contra fraudulentiam

Ioan. 1.v.13. & 14. eorum, per Matthæum ait: Christi autem generatio sic erat; & quoniam hic est Emmanuel, ne fortè tantùm eum hominem putaremus. Non enim ex [3] voluntate carnis,neque ex voluntate viri,sed ex voluntate Dei,Verbum caro factum est:neque alium quidem Iesum,[4]alterum autem Christum suspicaremur]fuisse, sed vnum & eundem sciremus Deũ esse:hoc ipsum interpretatus est Paulus,scribens ad Romanos:Pau

Rom. 1.1. lus Apostolus Iesu Christi,[5] prædestinatus in Euangelium[Dei]q promisit per Prophetas suos,in Scripturis sanctis de Filio suo,qui factus est ei ex semine Dauid secũdùm carnem.Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute per Spiritum sanctificationis,ex resurrectione mortuorum IESV CHRISTI Domini nostri.Et iterum ad Romanos scri

Rom. 9.3. bens de Israel,dicit:Quorum patres,& ex quibus Christus secundùm carnem, [6] qui est Deus super omnes benedictus in sæcula. Et iterum in epistola quæ est ad Galatas,ait:

Gal.4.4. Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, [7]* natum ex mulie- *adultum re, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem percipiamus: manifestè significans vnum quidem Deum,qui per Prophetas promissionem de Filio feceris;vnum autẽ Iesum Christum Dominum nostrum,qui de semine Dauid, secundùm eam generationem quæ est ex Maria, hunc destinatum Filium Dei Iesum Christum in virtute secundùm Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum, vt sit primogenitus mortuorum,quemadmodum & primogenitus in omni conditione, Filius Dei, hominis filius factus,vt per eum adoptationẽ percipiamus, [8] portante ho-

Marc.1.1. mine,& capiente,& complectente Filiũ Dei.Propter hoc & Marcus ait: Initium Euangelij Iesu Christi Filij Dei,quemadmodum scriptum est in Prophetis: vnum & eundẽ

Psal.131.1. sciens Filium Dei Iesum,qui à Prophetis annunciatus est,qui ex fructu ventris Dauid,

Isa.9.7. Emmanuel,magni consilij Patris nuntius,per quem oriri fecit Deus domui Dauid O-

Luc.1.69. rientem & iustum,& erexit ei cornu salutis,& suscitauit testimonium in Iacob,quem-

Psalm.77.5. admodum Dauid causas generationis eius differens,ait.Et legem posuit in Israel,vt cognoscat generatio altera,filij qui nascentur ex his, & ipsi exurgentes enarrabunt filijs suis,vt ponant in Deum spẽ suam,& præcepta eius exquirant.Et rursus Angelus euan-

Luc.1.32. gelizans Mariæ ait.Hic erit magnus,& Filius Altissimi vocabitur, & dabit ei Dominus thronum Dauid patris sui.Eum qui sit Filius Altissimi,hunc eundem & Dauid filium confitens.Cuius & Dauid dispositionem aduentus per Spiritum sanctum cognoscens, per quam * Dominus est omnium viuorum & mortuorum, Dominum [eum] confe-

Psal. 109.1. sus est sedentem ad dexteram Patris Altissimi. Et Simeon autẽ ille, qui responsum[acceperat] à Spiritu sancto, non visurum eum mortem, nisi prius videret Christum Ie-

Luc.2.32. sum,hunc ex manibus accipiens Virginis,benedixit Deum, & dixit.Nunc dimittis seruum tuum Domine,secundùm verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum,quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationẽ gentium,& gloriam plebis tuæ Israel.Infantem quem in manibus portabat Iesum, natum ex Maria,ipsum confitens esse Christum Filium Dei,lumen omnium, & gloriã ipsius Israel,& pacem & refrigerium eorum,qui in dormitionem ierunt. Iam enim expoliabat homines,aufferens ignorantiam ipsorum,suam autem agnitionem eis donans, &

Isa.8.3. dispartitionem faciens eorum, qui cognoscebant eum,quemadmodum Esaias: Voca, inquit,nomen eius [9] Velociter spolia,[celeriter] dispartire.Hæc sunt autem opera Christi.Ipse igitur erat Christus, quem portans Simeon * benedixit Altissimum; quem Ioannes, cùm adhuc in ventre ma-

Luc.a 1.44. tris suæ esset,& ille in vulua Mariæ,Dominum cognoscens,exultans salutabat. Quem

Magi

A Magi videntes,& adorantes,& afferentes munera quæ prædiximus,& substernentes semetipsos æterno Regi,per alteram abierunt viam: non iam per Assyriorum reuertentes viam.Priusquam enim cognosceret puer vocare patrem aut matrem, accipiet vir- Isa.8.4.

Adiecta tutem Damasci, & spolia Samariæ,contra regem Assyriorum:occultè quidem,sed potenter omnia manifestans,quoniam *occulta manu expugnabat Dominus Amalech [10] propter hoc & pueros eripiebat, qui erant in domo Dauid, bene sortiti illo tempore nasci, vt eos præmitteret in suum regnum, ipse infans cùm esset, infantes hominũ martyres parans propter Christum,qui in Bethleem natus est Iudæ, in ciuitate Dauid interfectos secundùm Scripturas.Propter quod &Dominus discipulis post resurrectionem dicebat, O insensati, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ! Nónne hæc oportebat pati Christum,& [ita] introire claritatem suam? Et iterum ait eis: Hi sunt sermones quos locutus sum ad vos, cùm adhuc essem vobiscũ, quoniam oportet impleri omnia scripta in lege Moysi,& Propheris,& psalmis de me. Tunc aperuit eorum sensum, vt intelligerent Scripturas,& dixit ad eos: Quoniam sic scriptum est,[& sic oportebat]Christum pati,& resurgere à mortuis,& prædicari in no

B mine eius[pœnitentiam in]remissionem peccatorum in omnes gentes. Hic autem est, qui ex Maria natus est.Oportet enim (inquit)Filium hominis multa pati, & reprobari,& crucifigi,& die tertio resurgere. Non ergo alterum filium hominis nouit Euangelium, nisi hunc qui ex Maria,qui & passus est. Sed neque Christum auolantem ante passionem ab Iesu;sed hunc qui natus est Iesum Christum nouit Dei Filium, & eundem hunc passum resurrexisse, quemadmodum Ioannes Domini discipulus confirmat dicens.Hęc autem scripta sunt vt credatis quoniam Iesus est Christus Filius Dei,& vt credentes vitam æternam habeatis in nomine eius:prouidens has blasphemas regulas,quæ diuidunt Dominum, quantum ex ipsis attinet, ex altera & altera substantia, dicentes eum factum.Propter quod & in epistola sua sic testificatus est nobis. Filioli, nouissima hora est, & quemadmodum audistis quoniam Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt:vnde cognoscimus quoniam nouissima hora est. Ex nobis exierunt,sed non erant ex nobis:si enim fuissent ex nobis, permansissent vtiq; nobiscum:sed vt manifestarentur quoniam non sunt ex nobis. Cognoscite ergo quoniam omne mendacium extraneum est,& non est de veritate. Quis est mendax, nisi qui

C negat quoniam Iesus non est Christus?hic est Antichristus. Quia autem omnes qui prædicti sunt,etsi lingua quidem confitentur vnum Iesum Christum, semetipsos deridentes,aliud quidem sentientes,aliud verò dicentes. Etenim argumenta illorum varia quemadmodum ostendimus,alterum quidem passum & natum hunc esse Christum annunciant,& esse alterum eorum:* Demiurgi autem qui sit ex dispositione, vel eum qui sit ex Ioseph,quemque passibilem argumentantur:alterum verò eorum ab inuisibilibus & inenarrabilibus descendisse, quem & inuisibilem & incomprehensibilem, & impassibilem esse confirmant,errãtes à veritate, eo quod abstiat sentẽtia eorum ab eo,qui est verè Deus, nescientes quoniam huius Verbum vnitus,qui semper humano generi adest vnitus & consparsus suo plasmati secundùm placitum Patris, & caro factus:ipse est Iesus Christus Dominus noster,qui & passus est pro nobis, & surrexit propter nos:& rursus venturus est in gloria Patris, ad resuscitandam vniuersam carnem, & ad ostensionem salutis, & regulam iusti iudicij ostẽdere omnibus qui sub ipso facti sunt.Vnus igitur Deus Pater,quemadmodum ostendimus,& vnus Christus Iesus Do-

D minus noster veniens per vniuersam dispositionem, [11] & omnia in semetipso recapitulãs,in omnibus aũt est,& homo plasmatio Dei:& hominẽ ergo in semetipso recapitulatus est inuisibilis & visibilis factus,& incomprehensibilis factus comprehẽsibilis, & impassibilis passibilis,& Verbum homo, vniuersa in semetipsum recapitulans, vti sicut in supercœlestibus & spiritalibus, & inuisibilibus princeps est Verbum Dei:sic & in visibilibus & corporalibus principatum habeat,in semetipsum primatũ assumens, &apponens semetipsum caput Ecclesię,vniuersa attrahat ad semetipsum apto in tempore.Nihil enim incomptum atque intempestiuum[apud]eum,quomodo nec incongruens est apud Patrẽ.Præcognita sunt enim hæc omnia à Patre, perficiuntur autem à Filio,sicut congruum & consequens est apto tempore. Propter hoc properante Maria ad admirabile vini signum, & ante tempus volente participare compendij poculo, Dominus repellens eius [12] intempestiuam festinationem dixit. Quid mihi & tibi est Ioan.2.3.

Mutilat. mulier? nondum venit hora mea: expectans eam horam quæ est à Patre præcognita. Propter hoc cùm sæpe vellent eum homines apprehendere:Nemo (inquit)* misit ma- Ioan.7.30.

nus ei:nondum enim venerat hora apprehensionis eius, nec tempus passionis, quod præcognitum fuerat à Patre, quemadmodum & Abacuc propheta ait: In eo cùm ap- Abac.3.2.

propinquarint anni,cognoscẽris,in aduentu temporis ostendẽris, in eo quod turbe-

Galat. 4.4. tur anima mea in ira, misericordiæ tuę memoraberis. Sed & Paulus ait: Cùm aũt venit A
plenitudo temporis, misit Deus Filium suum. Per quod manifestum est quoniam om
nia quæ præcognita erant à Patre, ordine & tempore, & hora præcognita & apta perfe-
cit, Dominus noster, vnus quidem & idem existens, diues autem & multus. Diuiti e-
nim & multæ voluntati Patris deseruit, cùm sit ipse Saluator eorum qui & saluantur,
& Dominus eorũ qui sunt sub[dominio,]& Deus eorũ quę constituta sunt, vnigenitus
Patris, & Christus qui prædicatus est, & Verbum Dei incarnatus, cũ aduenisset plenitu
do temporis, in quo Filium hominis fieri oportebat Filium Dei. Igitur omnes extra dis
positionem sunt, qui sub obtẽtu agnitionis, alterum quidem Iesum intelligunt, alterũ
autem Christum, & alterum Vnigenitum. Ob hoc autem rursum esse Verbum, & alte-
rum Saluatorem, quem etiam eorum qui in[13] deminoratione]facti sunt Aeones, emisi-
sionem esse dicunt, hi qui sunt erroris discipuli: qui à foris quidem oues: per eam enim
Hæretici lupi sunt, ouium peillibus tecti. quam habent extrinsecus loquelam, similes nobis apparent, eandem nobiscũ loquen
tes; intrinsecus verò lupi. Sententia enim eorũ homicidialis,[14] Deos quidẽ plures con
fingens, & patres multos simulans, comminuens autem & per multa diuidens Filium B
Dei, quos & Dominus nobis cauere prædixit, & discipulus eius Ioannes in prędicta epi
Matth 7.15. 1.Ioan 4.1. 1.Ioan. 4.2. stola fugere eos præcepit [dicens:] Multi seductores exierunt in hunc mundum, qui
non confitentur Iesum Christum in carne venisse. Hic est seductor & Antichristus:
videte eos, ne perdatis q̃ operati estis. Et rursus in epistola ait: Multi pseudoprophetæ
exierunt de sęculo. In hoc cognoscite Spiritum Dei. Omnis spiritus qui confitetur Ie-
sum Christum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus, qui soluit Iesum Christũ
nõ est ex Deo, sed *ex Antichristo est. Hæc autem similia sunt illi, quod in Euangelio di-
Ioan. 1.14. ctum est, quoniam Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. [15] Propter quod rur-
sus in epistola clamat: Omnis qui credit quia Iesus est Christus, ex Deo natus est, vnum
& eundẽ sciẽs Iesum Christum, cui apertæ sunt portę cęli, propter carnalem eius assum
ptionem, qui etiam in eadem carne, in qua passus est, veniet gloriam reuelans Patris.

Theodoretus Dialogo 2. hæc citat.

Διὸ πάλιν φησὶν ἡ ἐπιστολή· Πᾶς ὁ πιστεύων ὅτι Ἰη-
σοῦς Χριστὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, ἴσμεν καὶ τὸν αὐτὸν
εἶδως Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃν ἐνοίχθησαν αἱ πύλαι τοῦ οὐρα-
νοῦ διὰ τὴν ἔνσαρκον ἀνάληψιν αὐτοῦ, ὃς καὶ
ἐν τῇ αὐτῇ σαρκὶ ἐν ᾗ καὶ ἔπαθεν ἐλεύ-
σεται, τὴν δόξαν ἀποκαλύπτων
τοῦ παιδός.

Interprete Iac. Billio.

Quamobrem in Epistola rursus ait: Omnis qui
credit quod IESVS est CHRISTVS, ex Deo C
natus est: vnum videlicet atque eundem IE-
SVM CHRISTVM esse agnoscens, cui ob car
nalem ipsius ascensionem cæli portæ patefactæ
sunt: quique in eadem carne, in qua mortem
pertulit, venturus est, Patriúque gloriam illu-
strabit.

Rom. 5.17. Et Paulus autem his consentiens, Romanos alloquens, ait: Multo magis [hi] qui abun-
dantiam gratiæ & iustitiæ accipiunt in vitam, regnabunt per vnum Iesum Christum.
Nescit ergo eum qui euolauit Christum ab Iesu; neque eum nouit Saluatorem, qui sus-
sum est, quem impassibilem dicunt. Si enim alter quidem passus est, alter autem im-
passibilis mansit; & alter quidem natus est, alter verò in eum qui natus est descendit, &
rursus reliquit eum; non vnus, sed duo monstrantur. Quoniam autem vnum eum, &
qui natus est, & qui passus est, Christum Iesum nouit Apostolus, in eadem epistola ite-
Rom. 6.3. rum dicit. An ignoratis *quia quotquot baptizati sumus in Christo Iesu, in morte eius *vel quòd
baptizati sumus? vt quemadmodum resurrexit [Christus] à mortuis, sic & nos in no-
uitate vitæ ambulemus. Rursus autem significans Christum passum, & ipsum esse Fi-
lium Dei, qui pro nobis mortuus, & sanguine suo redemit nos, in præfinito tempore, D
Rom. 5.8. ait. Vt quid enim Christus cùm adhuc essemus infirmi secundùm tempus, pro impijs
mortuus est? Commendat autem suam dilectionem Deus in nobis, quoniam cùm ad-
huc essemus peccatores, pro nobis Christus mortuus est: multo magis iustificati nunc
in sanguine eius salui erimus, per ipsum ab ira. Si enim cùm essemus inimici, reconci-
liati sumus Deo per mortem Filij eius, multo magis reconciliati, salui erimus in vita
eius. Hunc eundem qui apprehensus est, passus est, & effudit sanguinem suũ pro nobis,
hũc Christum, hunc Filium Dei manifestissimè annuntians, qui etiã surrexit, & assum-
ptus est in cælum, quemadmodum ipse ait. Simul autem Christus mortuus [est,]
Rom. 8.34. imò qui & resurrexit, qui est in dextera Dei. Et iterum. Scientes quoniam [Christus]
Rom. 6.9. resurgens à mortuis, iam non moritur. Præuidens enim & ipse per Spiritum sub-
diuisiones malorum magistrorum, & omnem ipsorum occasionem dissentio-
nis volens abscindere, ait quæ prædicta sunt. Si autem Spiritus eius qui suscitauit
Rom. 8.11. Iesum à mortuis, [16] habitat in nobis, qui suscitauit Christum à mortuis, viuifi-
cabit & mortalia corpora nostra. Vnum quod non exclamat ad eos qui volunt
audire [Deum:] Quoniam nolite errare, vnus & idẽ est Christus Iesus Filius Dei, qui per
passio-

A passionem reconciliauit nos Deo, & resurrexit à mortuis, qui est in dextera Patris, &
perfectus in omnibus: qui cùm vapularet, non repercutiebat; qui cùm pateretur, non 1.Pet.2.23.
est *minatus; & cùm tyrannidem pateretur, rogabat Patrẽ vt ignosceret his qui se cru- Luc.23.34.
cifixerant. Ipse enim verè saluauit. Ipse[est]enim Verbum Dei, ipse vnigenitus à Patre
Christus Iesus *Deus noster.

ANNOTATIONES.

1. Et quoniam Ioannes] *Toto præsertim huius libri capite 11. ex Ioannis Euangelio asseruit Christum esse æternum Dei Filium, eundemq; numero hominem factũ: & non alium esse IESVM, alium CHRISTVM; nec alium Filium Altissimi, alium verò filium Virginis.*

2. Sed præuidens] *Expunximus* prouidens. *Item tam in hoc capite, quàm omnibus alijs locis* Emmanuel *reposuimus*, pro Emanuel: *quod semel dixisse sufficit.*

B 3. Voluntates] *Ve.cod.* Voluptate: *sed quia infra cap.21. rursus habet* Voluntate, *nihil mutare libuit.*

4. Alterum autem] *Quatuor has voces ex ve. cod. adiecimus, & illius auth. deleuimus* suspicemur.

5. Prædestinatus] *Vulgata editio*, Segregatus, *& ita legunt Hieronymus, Ambros. Theodoretus, Augustinus. Primasius: Græcè est* ἀφορισμένον.

6. Qui est Deus super omnes] *Vulgata editio Latina*, super omnia: *Graci* ἐπὶ πάντων, *communiter ad vtramq; lectionem. Cæterùm, Erasmus non sine manifesta malitia & impietate in Christum, conatus est huius Apostolici loci,* quo Christi æterna Deitas & maiestas aduersus Arianam impietatem (*inquit Theophylactus*) apertè refellitur, *authoritatem eleuare. Primò scribens Cyprianum lib.2.adu.Iudæos, cap.6. Dei* mentionem omittere: *quod tamen codices à Morelio & Pamelio ex vet.manuscriptis emendati & vulgati: insuper & Tertullianus lib.aduers. Praxean cap.13.& 15.&* C *Nouatianus libr.de Trinit.cap.13.& 30.& hic Irenæus locus manifestæ imposturæ coarguunt. Deinde, coniectatur particulam illam* Deus, *additam fuisse ab Origenis interprete, aut alijs quibusdam: quod falsissimum esse conuincunt superiora Patrum testimonia, cunctorumq; Latinorum & Græcorum vetustissima monimenta. Stat igitur, stabitq; firmissimum & apertissimum pro Christi vera sempiternaq; Diuinitate, aduersus Arianos, horumq; fautores, hoc beati Apostoli testimonium.*

7. Natum ex muliere] *Græcè est* γενώμενον. *Augustlib.de Trinitate & vnitate Dei cap.3. Cyprianus lib. 2.aduersus Iudæos cap.8. constanter cum Irenæo* natum *interpretantur:* factum *legunt Tertull. lib. de velandis virg. & Ambrosius lib.1.de fide cap.6. & Epistola 32. Ser. 5. in Psalm.118.*

8. Portante] *His agnoscit ineffabilem eam vnitionem, qua duplex natura omni confusione semota, constat Domini nostri Iesu Christi vnica hypostasis; vt vnus sit* D *Filius Dei, & hominis filius.*

9. Velociter] *Vulgata editio, quæ & litera Hebraica conformis est:* Accelera spolia detrahere, festina prædari. *Non possum hoc loco silentio prætermittere Caluini impietatem, qua cæco furore in Patres sãctos debacchatur, dum Christianos omnes scriptores, nimis crasse hallucinatos esse scribit, qui vaticinium hoc ad Christum traxerunt. Siccine Iudaica cæcitati faues? hæccine omnium scripturarum ad fidei analogiam accommodatio? Sed velint nolint spurij synagogæ, hanc interpretationem patrum Iustini, Tertulliani, Hieronymi, Basilij, Cyrilli, huic Irenæi omnino conformem, ambabus vlnis excipiemus.*

10. Propter hoc & pueros] *Paruulos Innocentes intelligit, quorum quatuor decim millia, vt in Liturgia sibi à B. Matthæo relicta notant Aethiopes; & Graci obseruant in Calendario suo, nefanda Herodis immanitate, Christus & ipse puer martyres consecrauit. Hos nãque Cyprianus et Augustinus appellant* martyrum flores: *nec dissentitur Tyrannum plus eis profuisse odio, quã profuisset obsequio. Et Tertullianus ait: Eos testimonium Christo sanguine suo litasse.*

11. Et omnia in semetipso recapitulans] *Alludit ad hunc Pauli locum Ephes.1.10.* Instaurare omnia in Christo; *vbi Græcum verbum* ἀνακεφαλαιώσασθαι, *id est, vniuersam hominum et angelorum salutem, adeoq; cunctam omnium rerum cælestium & terrestrium summam ad vnum Christum reuocare, ac in eo vnico cõprehendere. Hieronymus com. in illum locum, verbum* recapitulare *post Irenæum vsurpans, miratur quamobrem in Latinis codicibus habeatur* Instaurare.

12. Intempestiuam festinationem] *Non est, quòd ex hoc loco putent Gnostici posteriores Irenæum B. Virginem Mariam alicuius vitij arguere; cuius integritatis, pietatis, & fidei tantus assertor & vindex esse apparet infra lib.3. ca.24.25.26.27.32.33. & lib.4.ca.40. & lib.5. Nec enim culpat illius humanitatem, qua egentibus subuentum cupiebat; nec matrem esse abnegat filius, cui subijci & parere non detrectauit:* Sed ille singulariter natus de Patre sine matre, de matre sine Patre: miraculum quod facturus erat, secundùm diuinitatem quam non genuerat mater, facturus erat, non secundùm infirmitatem: ideo operaturus facta diuina, *ait Augustinus,* non agnoscit viscera humana. *Et Iustinus martyr Responsione ad 136.quæst.orth.ait.* Illud, quid tibi & mihi est mulier? non ad obiurgationem dictum est matri à Seruatore, sed quasi hoc demonstrare vellet. Non nos ij sumus qui curam suscepimus vini quod in nuptijs consumitur: tamen præamore si vis ne deficiat eos vinum, dic ministris vt faciant quæ ego eis dixero, & videbis eis nõ deesse vinum: id quod etiam accidit. Non ergo verbis matrem obiurgauit, cùm eam factis honorarit. *Sunt itaq; Chrysostomi, Theophylacti, ac Euthymij in hunc locum commentaria, quibus intempestiuos affectus B. Mariæ tribuere videntur, prudenter legenda: cùm præsertim sancta synodus Tridentina eos anathemate percusserit, qui eandem in tota vita sua, omnia peccata, etiam venialia, ex speciali Dei priuilegio vitasse, non asseruerint.* Tract.8.in Ioan.

13. Deminoratione] *Author. vet. cod. deleuimus Demiurgi ratione.*

14. Deos quidem plures] *Irenæum imitatus Cyrillus Ierosol. Valentimum triginta* Deorum prædicatorem *vocat. Catech.6.*

15. Propter quod rursus] *Locum hunc è Theodoreto Græcè & Latinè suo loco inseruimus.*

16. Habitat in nobis] *Græca Pauli lectio,* ἐν ὑμῖν: *& vulgata Latina,* in vobis *Et postea,* corpora vestra. *Sed Irenæus seipsum alijs connumerans personam ad institutum suum inflexit.*

DE EO QVI DESCENDIT IN ipsum [Spiritu.]

CAPVT XIX.

A [1] Tenim potuerunt dicere Apostoli, Christum descendisse in Iesum: aut illum superiorem Saluatorem, in eum qui sit dispositionis: aut illum qui est ab inuisibilibus, in eum qui est Demiurgi. Sed nihil quidem tale neque scierunt, neque dixerunt: si enim scissent, dixissent vtique: quod autem erat, hoc & dixerunt, Spiritum Dei sicut columbam descendisse in eum, hunc Spiritum de quo ab Esaia dictum est: Et requiescet super [eum] Spiritus Dei, sicut prædiximus. Et iterum: Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me. Iste Spiritus, de quo ait Dominus. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur [in] vobis. Et iterum, potestatem regenerationis [in Deum] demandans discipulis, dicebat eis. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Hunc enim promisit per prophetas effundere in nouissimis temporibus super seruos & ancillas, vt prophetent: vnde & in Filium Dei, filium hominis factum descēdit, cum ipso assuescens habitare in genere humano, & requiescere in hominibus, & habitare in plasmate Dei, voluntatem Patris operans in ipsis, & renouans eos à vetustate in nouitatem Christi. Hunc Spiritum * petit Dauid humano generi dicens. Et Spiritu principali confirma me. Quem & descendisse Lucas ait post ascensum Domini super discipulos in Pentecoste, habentem potestatem omnium gentium ad introitum vitæ, & * apertionem noui Testamenti: vnde & omnibus linguis * consp iranter hymnum dicebant Deo, Spiritu ad vnitatem redigente distantes tribus, & primitias omnium gentium offerente Patri: vnde & Dominus pollicitus est mittere se Paracletum, qui nos aptaret Deo. Sicut enim de arido tritico massa vna fieri non potest sine humore, neque vnus panis: ita nec nos multi vnum fieri in Christo Iesu poteramus, sine aqua quæ de cælo est. [2] Et sicut arida terra, si non percipiat humorem, non fructificat: sic & nos, lignum aridum existentes primùm, nunquam fructificaremus vitam, sine superna voluntaria pluuia. [3] Corpora enim nostra per lauacrum illud quod est ad incorruptionem, vnitatem acceperunt: animæ autem per Spiritum. Vnde & vtraque necessaria, cùm vtraque proficiunt in vitam Dei, miserante Domino nostro Iesu Christo. Samaritanæ [illi] præuaricatrici, quæ in vno viro non mansit, [4] sed fornicata est in multis * impijs, & ostendente ei & pollicente aquam viuam, vt viterius non sitiret, neque occuparetur ad humectationem aquæ laboriosæ, habens in se potum salientem in vitam æternam: [5] quam Dominus accipiens munus à Patre, ipse quoq; his donauit, qui ex ipso participantur, in vniuersam terram mittens Spiritum sanctum.

Matth. 3 16. Isa. 11.1. Isaiæ 61.1. Matt. 10.20. Matt. 28.19. Ioel. 2.2. Psal. 50.11. Act. 2. Ioan. 14.16. Ioan. 16.7. Tit. 3.5. Ioan. 4.

[5] Hanc muneris gratiam præuidens Gedeon ille Israelita, quem elegit Deus, vt saluaret populum Israel de potentatu alienigenarum, demutauit petitionem [6] & super vellus lanæ] in quo tantùm primùm ros fuerat, quod erat typus populi, ariditatem futuram prophetans: hoc est, non iam habituros eos à Deo Spiritum sanctum, sicut Esaias ait. Et nubibus mandabo ne pluant super eam. In omni autem terra fieri ros, quod est Spiritus Dei, qui descendit in Dominum, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & virtutis, spiritus scientiæ & pietatis, spiritus timoris Dei: quem ipsum iterum dedit Ecclesiæ, in omnem terram mittens de cælis Paracletum, vbi & Diabolum, tanquā fulgur, proiectum ait Dominus. Quapropter necessarius nobis est ros Dei, vt non comburamur, neque infructuosi efficiamur: & vbi accusatorem habemus, illic habeamus & paracletum: commendante Domino Spiritui sancto suum hominem, qui inciderat in latrones, cui ipse misertus est, & ligauit vulnera eius, dans duo denaria regalia, [7] vt per Spiritum imaginem & inscriptionem Patris & Filij accipientes, fructificemus creditum nobis denarium, multiplicatum Domino annumerantes.

Iud. 6.47. Isa. 5.6. Isa. 11.2. Luc. 10.18. Luc. 10.30.

Theodoretus Dialogo 1. hæc citat.

ἐλήλυθεν τὴν προειρημένην. Τοῦ πνεύματος οὖν καταβάντος * διὰ τὴν προωρισμένην οἰκονομίαν. Καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ μονογενοῦς, ὃς καὶ λόγος ἐστὶ τοῦ παντὸς, ἐληλύθοντος τοῦ πληρώματος τοῦ χριστοῦ σαρκοδέντος τῷ ἀνθρώπῳ

Interprete Iacobo Billio.

Cū itaq; Spiritus præfinitæ dispēsationis causa descenderit, atq; vnigenitꝰ Dei Filius, q etiā Patris Verbū est, veniēte tēporis plenitudine hominis causa in homine incarnatꝰ sit, ac Dominꝰ noster *IESVS CHRISTVS*, qui vnus & idem est, huma-

A *ὃς πᾶσαν τὴν κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίαν ἐκπληρώσαντος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος μαρτυρεῖ, καὶ οἱ ἀπόστολοι ὁμολογοῦσι, καὶ οἱ προφῆται κηρύττουσι. Ψευδεῖς ἀποδείχθησαν πᾶσαι αἱ διδασκαλίαι τῶν τὰς ὀγδοάδας καὶ τεσσάδας καὶ δοκήσεις παρεξευρηκότων.*

humanam omnem administrationem expleuerit, quemadmodum & ipse Dominus testatur, & Apostoli confitentur, & Prophetæ prædicāt, falsas eorum doctrinas esse constat, qui ogdoades & quaternitates & opiniones commenti sunt.

[8] Spiritu itaque descendente super prædictam dispositionem, & Filio Dei vnigenito, qui & Verbum est Patris, veniente plenitudine temporis incarnato, in hominem, propter hominem, & omnem secundùm hominem dispositionem implente Iesu Christo Domino nostro, vno & eodem existente, sicut & ipse Dominus testatur, & Apostoli confitentur, & Prophetæ annunciant; mendaces ostensæ sunt vniuersæ doctrinæ eorum, qui octonationes & quaternationes putatiuas adinuenerunt, & subdiuisiones excogitauerunt: qui Spiritum quidem interimunt, alium autem Christum, & alium Iesum intelligunt, & non vnum Christum, sed plures fuisse docent. Et si vnitos eos dixerint, iterum ostendunt eum quidem participasse passionem, hūc autem impassibilem perseueransse; & hunc quidem ascendisse in Pleroma, hunc autem in medietate remansisse; & hunc quidem in inuisibilibus & innominabilibus epulari & oblectari, hunc autem assidere Demiurgo euacuantem eum virtute. Vnde [9] & oportebit] & te, & omnes qui intendunt huic scripturæ, & soliciti sunt pro sua salute, non quum audiunt forinsecus eorum sermones, spontè succumbere. Similia enim loquentes fidelibus, sicut prædiximus, non solùm dissimilia sapiunt, sed & contraria, & per omnia plena blasphemijs, per quæ interficiunt eos, qui per similitudinem verborum dissimile [affectionis] eorum in se attrahunt venenum. Sicut quis aquæ mixtum gypsum dans pro lacte, seducat per similitudinem coloris, sicut quidam dixit superior nobis, de omnibus qui quolibet modo deprauant quæ sunt Dei, & adulterant veritatem Dei, [10] Lacte gypsum malè miscetur.

Galat. 3.25.

B

C

D

ANNOTATIONES.

1. Etenim potuerunt] *Apostoli nihil vnquam de duplici, triplici, aut etiam quadruplici Christo saluatore tradiderunt, quale Gnostici commiscebantur: sed diserte verbis referunt Spiritum sanctum in specie columbæ super eum descendisse, & permansisse velut à Prophetis prædictum fuerat. Eundem quoq; & Apostolis, & Ecclesiæ, & sacramento Baptismi efficaciter adfuisse, quemadmodum ijdem Propheta, & postea Christus ipse promiserat. Paulo post,* requiescet super eum, *pro,* requiescet super me, *restituimus ex vet. cod. & Isaiæ contextu.*

2. Et sicut arida] *Aptissima similitudine necessarium esse gratiæ diuinæ auxilium libero hominum arbitrio ostendit, quam sequutus est alicubi Chrysostomus.*

3. Corpora enim nostra] *Caput hoc diligenter excutienti & perpendenti, inter cætera multa, occurrūt tria quæ de Baptismi sacramento Irenæus adfirmat. Primum, formam eius omnino per Christum demandatam esse Discipulis, dicentem eis:* Baptizate in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. *Ergo in Christum plane blasphemi sunt Hugnostici affirmantes, magicum esse Sacramentorum administrationem certis verbis alligare: verbumq; sacramentorum non esse aliud à verbo prædicationis ministri ex suggestu.*

Secundum, hoc Sacramentum tantæ necessitatis esse, vt sine eo nec Christo adhærescere, nec in vitam æternam peruenire valeamus: quod hic aliquod similibus, exemplis, ac figuris comprobat Irenæus. Cui subscribens Tertullianus ait: Lex tinguendi proposita est, & forma præscripta: Ite, docete nationes, tinguentes eas &c. *D. Augustinus verò scribit:* Dominus Christus apertissimè dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum. *Ioan. 3. Exempla Cornelij, discipulorū Ioannis Baptistæ, & aliorum ante susceptum hoc lauacrum sanctificatorum, necessitatem eius comprobant. Hinc rursum Augustinus:* Noli credere, noli dicere, noli docere, infantes antequam baptizentur, *gine anima* morte præuentos, peruenire posse ad originalium indulgentiam peccatorum, si vis esse Catholicus. *Turpissimè rursum ergo fallunt & falluntur Hugnostici sectatorum suorum paruulis sine Baptismo decedentibus pro certo salutem repromittentes.*

Lib. 3. de ori. cap. 9.

Tertium, quod constanter asserit Irenæus, est huius Sacramenti multiplex virtus ac efficientia. Est enim in eo potestas regenerationis & renouationis humanæ, vnum efficit cum Christo, eo vt cælesti pluuiæ rigamur & fœcundamur, facitq; salire in vitam æternam. &c. Itaq; etiam atque etiam fœdè hallucinantur ijdem Hugnostici, omnem ab eo efficaciam subtrahentes, ac ita suffurantes, vt euanidum tantum symbolum prius acceptæ gratiæ remaneat.

4. Sed fornicata est] *Non secundas vel tertias damnat nuptias: sed multorum adulteriorum ream Samaritidem intelligit, licet Athanasius Quæst. 59. ad Antioch. quinque priores maritos legitimos putet.*

5. Hanc muneris] *Concinna est hac allusio oris illius, ad gratiam cælestem & charitatem, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in corda credentium, alias plus satis arida & sterilia. Id autem præuisum & præsignatum olim à Patribus, nullus inficiabitur, qui Paulo crediderit, affirmanti omnia in figuram antiquis contigisse: legemq; vmbram fuisse futurorum bonorum. Quod verò ad hanc Gedeonis velleris piam accommodationem attinet, Irenæum imitatur Augustinus Quæst. 49. in lib. Iudicum. Lib. 12. contra Faustum ca. 32. lib. de vnitate Eccles. cap. 5. Comment. in Psal. 45. & 71. ser. 2. de verbis Apostoli: & ser. 108. de tempore. Ambros. prologo in librum 1. de Spiritu sancto: Hieronymus epist. ad Paulinum, de instit. Monachi: Et ex Græcis Theodoretus Quæst. 14. In Iudic. Origenes hom. 1. in Iudic. Hac annotare visum est in Gallasij maleuolentiam, qui vt perpetuò Patrū authoritati*

Universidad de Deusto
Biblioteca

detrahat, hîc leuitatis accusare non veretur beatum hûc Martyrem.

6. Et super vellus lanæ] Ita vet. cod. excusi habebant, è superiori vellus lanam.

7. Vt per Spiritum imaginem & inscriptionẽ &c.] Quid si nomine imaginis & inscriptionis in Baptismo susceptæ, hoc loco, signum illud spirituale ac perpetuum animis Christianis impressum Irenæus intelligat, quod alij Characterem appellant? Libenter enim ad illum etiam refero, quod eiusdem seculi scriptor Tertullianus dicit: Caro (in Baptismo sacro chrismatis & crucis signo) signatur, vt anima muniatur. Sed nullam mihi cauillationem admittere posse videntur hæc Cyrilli Ierosolym. de eodem Charactere verba: Accede ad Baptismum, non tantùm vultum istum visibilem baptizantium respiciens: sed memineris Spiritus sancti. Hic enim paratus adest obsignare animam tuam, & dare tibi signaculum, quod dæmones tremunt, cæleste quoddam & diuinum, sicut scriptum est: In quo etiam credentes signati estis Spiritu sancto promissionis, &c.

Li. de resur. carnis cap. 8.

Catech. 17.

8. Spiritu itaque descendente] Isthæc, vsq; ad illud, & subdiuisiones excogitauerunt, transcripsit Theodoretus dialogo 1. quæ & nos apponi curauimus.

9. Et oportebit] Expunximus oportebat: & aliquanto post affectionis deleuimus, & affectionis reposuimus auth. vet. cod.

10. Lacte gypsum miscetur] Prouerbium est, non huic dissimile: Lethale mulsum: id omne significans, quod boni specie, perniciem adfert. Gypsum enim præsens venenum habere docet Plinius libro trigesimo sexto, capite vigesimo quarto: quod cum lacte mixtum fuerit, fallit.

QVÆ CAVSA FVIT VT VERBVM Dei caro fieret.

CAPVT XX.

Ioan. 1.

[1]Stenso] manifestè quòd in principio Verbum existens apud Deum, per quẽ omnia facta sunt, q & semper aderat generi humano, hûc [in]nouissimis temporibus secũdùm præfinitum tempus à Patre, vnitum suo plasmati passibilem hominem factum: exclusa est omnis contradictio dicentium: Si ergo tunc natus est, non erat ante Christus. Ostendimus enim, quia non tunc cœpit Filius Dei existens semper apud Patrem; sed quando incarnatus [est,] & homo factus, longam hominum expositionem in seipso recapitulauit, in compendio nobis salutem præstans,[2] vt quod perdideramus in Adam, id est, secundùm imaginem & similitudinem esse Dei, hoc in Christo Iesu reciperemus.[3] Quia enim nõ erat [possibile,] eum hominem qui semel victus fuerat & elisus [per inobedientiam,] rursus plasmare, & obtinere brauium victoriæ: iterum autem impossibile erat, vt salutẽ perciperet, qui sub peccato ceciderat: vtraque operatus est Filius Verbum Dei existens, à Patre descendens,* [& incarnatus, & vsque ad mortem descendens, &] dispensationem consummans salutis nostræ, cui credere nos indubitatè adhortans, [iterum] dicit. Ne

Rom. 10. 6. dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? hoc, est Christum deducere. Aut,

Ibidem 9. quis descendit in abyssum? hoc, est Christum à mortuis eliberare. Deinde infert: Quoniam si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quoniam Deus illum excitauit à mortuis, saluus eris. Et rationem reddidit propter quam causam hæc

Rom. 14. 9. fecit Verbum Dei, dicens. In hoc enim Christus & vixit, & mortuus est, & resurrexit, vt

1. Cor. 1. 23. viuorum & mortuorum dominetur. Et iterum ad Corinthios scribens ait. Nos autem

1. Cor. 10. 16. annunciamus Christum Iesum crucifixum. Et infert: Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio sanguinis est Christi? Quis est autẽ qui* communicat nobis de escis? Vtrum is qui ab illis[5] affingitur] sursum Christus, superextensus Horo, id est, fini, & formauit eorum matrem: an verò qui ex virgine est Emmanuel, qui bu-

Isa. 7. 15. tyrum & mel manducauit: de quo ait Propheta: Et homo est, & quis* cognoscit eum?

1. Cor. 15. 3. Hic idem à Paulo annuntiabatur. Tradidi enim (inquit) vobis in primis, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundùm Scripturas, & quoniam sepultus est, & resurrexit tertia die secundùm Scripturas.[6] Manifestum est igitur quoniam Paulus alterum Christum nescit, nisi hunc solum, qui & passus est, & sepultus est, & resurrexit: qui & natus est, quem & hominem dixit. Cùm enim dixisset: Si autem Christus annunciatur quoniam à mortuis resurrexit, intulit rationem reddens incarnationis

1. Cor. 15. 21. eius. Quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: & vbique in passione Domini nostri, & humanitate, & mortificatione eius, Christi vsus

Rom. 14. 15. est nomine, quemadmodum illo. Noli esca tua perdere illum, pro quo Christus

Ephes. 2. 13. Galat. 3. 13. mortuus est. Et iterum. Nunc autem in Christo, vos qui aliquando fuistis longè, facti estis proximi in sanguine Christi. Et iterum. Christus nos redemit de maledicto

Deut. 21. 23. Legis: factus pro nobis maledictum: quoniam scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno.

Theodo-

A

Theodoretus Dialogo tertio hæc citat.

Φανερὸν οὖν ὅτι Παῦλος ἄλλον Χριστὸν οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ὃν τὸν καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ γεννηθέντα, ὃν, καὶ ἄνθρωπον λέγει. ἀπὸν γὰρ, εἰ ὁ Χριστὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, ὑπῆρξεν, τὴν αἰτίαν ἀποδιδοὺς τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις ὁ νεκρῶν. καὶ πάντα κοῦ ἐπὶ τῷ πάθους τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ τῆς ἀνθρωποτητος αὐτοῦ, καὶ τῆς νεκρώσεως, φησὶ Χριστὸν κέχρηται ὀνόματι, ὡς ἐπὶ τοῦ, μὴ ἐν βρώματι σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ, οὗ Χριστὸς ἀπέθανε. καὶ πάλιν, νῦν δὲ ἐν Χριστῷ. ὅποτε ὑμεῖς ὄντες μακρὰν, ἐγενήθητε ἐγγὺς, τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. καὶ πάλιν, Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ὑμῶν κατάρα. γέγραπται γὰρ ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου.

B

Interp. Iacob. Billio.

Perspicuum igitur est Paulum haud alium Christum agnoscere, quàm hunc, qui & passus & sepultus est, & resurrexit: qui & natus est, & homo ab eo dicitur. Cùm enim his verbis vsus esset, Quod si de Christo hoc prædicat, quod à mortuis resurrexerit, causam mox reddens cur carnem assumpserit, hæc verba subiungit: Quoniam enim per hominem mors, per hominem quoq; resurrectio à mortuis. Ac passim cùm de Domini nostri passione atque ipsius humanitate ac morte verba facit, Christi nomen vsurpat. Vt cùm ait, Noli cibo tuo eum perdere, pro quo Christus mortuus est. Et rursus: Nunc autem in Christo vos qui quondam eratis longè, facti estis prope per sanguinem Christi. Et rursus: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui pendet in ligno.

Et iterum: Et[7] periet] infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mor- 1. Cor. 8. 11.
tuus est, significans quoniam non Christus impassibilis descendit in Iesum; sed ipse Iesus Christus cùm esset, passus est pro nobis, qui [decubuit] & resurrexit, qui descendit, & ascendit Filius Dei, filius hominis factus: quemadmodum & ipsum nomen significat.[8] In Christi enim nomine subauditur, qui vnxit, & ipse qui vnctus est, & ipsa vnctio in qua vnctus est. Et vnxit quidem Pater, vnctus est verò Filius, in Spiritu, qui est vnctio; quemadmodum per Esaiam ait sermo: Spiritus Dei super me, propter Isa. 61. 1. Luc. 4. 18.
quod vnxit me, significans & vngentem Patrem, & vnctum Filium, & vnctionem qui est Spiritus. Et ipse autem Dominus manifestum* fecit eum qui est passus. Cùm enim
C interrogasset discipulos, Quem me homines dicunt esse filium hominis? Petrus cùm Matth. 16. 13. Marc. 8. 27.
respondit, Tu es Christus Filius Dei viui, & cùm laudatus esset ab eo, Quoniam caro & sanguis non reuelauit ei, sed Pater qui est in cælis, manifestum fecit quoniam filius hominis, hic est Christus Filius Dei viui. Ex eo enim (inquit) cœpit demonstrare discentibus, quoniam oportet illum Hierosolymam ire, & multa pati à sacerdotibus, & re- Luc. 9. 18.
probrari, & crucifigi, & tertia die resurgere. Ipse qui agnitus est à Petro Christus, qui Matt. 16. 17.
eum beatum dixit, quoniam Pater ei reuelauit Filium Dei viui, dixit semetipsum oportere multa pati & crucifigi. Et tunc Petrum increpauit secundùm opinionem hominum putantium eum esse Christum, & passionem eius auersantium: & dixit discipulis. Si quis vult post me venire, abneget se, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui Matt. 16. 24.
enim voluerit animam suam saluam facere, perdet illam: & qui eam perdiderit propter me, inueniet eam. Hęc enim Christus manifestè dicebat, ipse existens Saluator eorum, qui propter suam confessionem in mortem traderentur, & perderent animas suas. Si autem ipse non erat passurus, sed auolaret à Iesu, quid & adhortabatur discipulos tollere crucem, & sequi se, quam ipse non tollebat secundùm ipsos, sed relinquebat dispositionem passionis? Quoniam enim non de agnitione superioris crucis dicit hoc,
D quemadmodum quidam audent exponere: sed de passione, quam oportebat illum pati, & ipsis discipulis eius futurum erat vt paterentur, intulit: Quicunque enim[9] saluaue- Matt. 10. 38.
rit] animam suam, perdet eam: & qui perdiderit, inueniet eam. Et quoniam passuri erãt discipuli eius, propterea dicebat Iudæis. Ecce, mitto ad vos Prophetas, & sapiẽtes, & do- Matt. 23. 34.
ctores, & ex his interficietis & crucifigetis. Et discipulis dicebat. Ante duces & reges sta- Matt. 10. 16.
bitis propter me, & ex vobis flagellabũt & interficient, & persequentur à ciuitate in ciuitatẽ. Sciebat igitur & eos qui persecutionem passuri* erant; sciebat & eos,[10] qui flagellari & occidi haberent propter eum: & non altera [de cruce, sed] passione quã passurus esset ipse prior, pòst deinde discipuli eius. Erat ergo sermo eius adhortantis etiam illos: Ibidem 26.
Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: [time- Ibidem 32.
te] autem magis eum qui habet potestatem & corpus & animam mittere in gehennam, & seruare eas quæ essent ad eum confessiones. Etenim ipse confessurum se promittebat coram Patre suo eos qui confiterentur nomen suum coram hominibus; negaturum autem eos qui negarent eum, & confusurum[11] qui confunderentur contra confessionem eius.

Et cùm hæc ita se habeant, ad tantam temeritatem progressi sunt quidam,[12] vt etiã

Universidad de Deusto
Biblioteca

Martyres ſpernant,& vituperent eos qui propter Domini confeſſionem occiduntur, [13] & ſubſtent omnia à Domino prædicta, & ſecundùhoc conantur veſtigia*ſequi paſſionis Domini*paſſibiles Martyres facti,quos & concedimus ipſis martyribus.Cũ enim inquiretur ſanguis eorũ, & gloriam conſequentur,tunc à Chriſto confundentur oẽs qui inhonorauerunt eorũ martyrium.Et ex hoc autem quòd Dominus in cruce dixerit:Pater dimitte eis,nõ enim ſciũt quid faciunt,longanimitas & patiẽtia & miſericordia & bonitas Chriſti oſtẽditur,vt ipſe & pateretur,& ipſe excuſaret eos qui ſe malè tractaſſent.Verbum enim Dei quod nobis dixit,Diligite inimicos veſtros,& orate pro eis qui vos oderunt,ipſe hoc fecit in cruce,in tantũ diligens humanũ genus,vt etiam pro his qui ſe interficerent,poſtularet.Si quis autem quaſi duorum exiſtentium iudicium de his faciat,inuenietur multo melior,& patientior, & verè bonus, qui in vulneribus ipſis & plagis, & reliquis quæ in eum commiſerunt, beneficus eſt, nec memor eſt in ſe commiſſæ malitiæ; eo qui auolabit, nec vllam iniuriam, neque opprobrium paſſus eſt.

A

*paſſibilis

Luc.23.34.

Matth.5.44.

Hoc autem[idem]& illis occurrit,qui dicunt eũ putatiuè paſſum.[14] Si enim non verè paſſus eſt,nulla gratia ei, cùm nulla fuerit paſſio:& nos cũ [incipiemus]verè pati,ſeducens videbitur,adhortãs nos vapulare,& alterã prębere maxillã,ſi ipſe illud non prior in veritate paſſus eſt:& quemadmodũ illos ſeduxit,vt videretur eis ipſe hoc quod non erat; & nos ſeducit,adhortans perferre ea, quæ ipſe non pertulit. Erimus autem & ſuper magiſtrum,dum patimur & ſuſtinemus,quæ neque paſſus eſt, neque ſuſtinuit magiſter: ſed quoniam ſolus verè magiſter Dominus noſter, & bonus verè Filius Dei, & patiens Verbum Dei Patris,Filius hominis factus.Luctatus eſt enim,& vicit:erat enim homo pro patribus certans,& per*obaudientiam inobaudientiam perſoluens: alligauit enim fortem,& ſoluit infirmos,& ſalutem donauit plaſmati ſuo, deſtruens peccatum.Eſt enim pijſſimus & miſericors Dominus, & amans humanum genus. [15] Hærere itaq; fecit & aduniuit(quemadmodũ prædiximus)hominem Deo.Si enim homo non viciſſet inimicum hominis,non iuſtè victus [16] eſſet]inimicus.Rurſus autem niſi Deus donaſſet ſalutem,non firmiter haberemus eam: & niſi homo coniunctus fuiſſet Deo noſtro,non potuiſſet particeps fieri incorruptibilitatis. Oportuerat enim Mediatorem Dei & hominum,per ſuam ad vtroſque domeſticitatem , &*ad amicitiã & concordiam vtroſque reducere,& facere vt [&] Deus aſſumeret hominem, & homo ſe dederet Deo.

B

Christus verè paſſus eſt.

Matth 5 39.

Matt.10.24.

Luc.11.22.

*obedientiam

1.Tim.2.5.

C

Theodoretus Dialogo ſecundo hæc citat.

Ηνωσεν οὖν καθὼς προεφαμεν τὸν ἀνθρωπον τῷ Θεῷ. Ει γὰρ μὴ ἀνθρωπῳ ὠνικησεν τὸν ἀντιπαλον τῆ ἀνθρώπου, οὐκ ἂν δικαίως ἐνικήθη ὁ ἐχθρός. Πάλιν τε, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο τὴν σωτηρίαν, οὐκ ἂν βεβαίως ἴσχομεν αὐτὴν καὶ εἰ μὴ συνηνώθη ὁ ἀνθρωπος τῷ θεῷ, οὐκ ἂν ἠδυνήθη μετασχεῖν τῆς ἀφθαρσίας. Εδει γὰρ τὸ μεσίτευν Θεῷ τε, καὶ ἀνθρώποις διὰ τῆς ἰδίας πρὸς ἑκατέρους οἰκειότητος εἰς φιλίαν, καὶ ὁμόνοιαν τοὺς ἀμφοτέρους συναγαγεῖν: καὶ Θεῷ μὲν παραστῆσαι, τὸν ἀνθρωπον, ἀνθρώποις δὲ γνωρίσαι τὸν Θεόν.

Interp. Iacob. Billio.

Quocirca hominem , vt ante à nobis dictum eſt, cum Deo copulauit. Etenim niſi hominis hoſtem homo ſuperaſſet, haud æquè victus eſſet inimicus. Rurſus, niſi Deus ſalutem donaſſet,haud quaquam firmam ac ſtabilem eam haberemus. Ad hæc, niſi homo cũ Deo copulatus fuiſſet,incorruptibilitatis particeps fieri minimè potuiſſet. Neceſſe quippe erat,vt Dei & hominum mediator per ſuam cum vtroque cognationem ac neceſſitudinem ambos amicitiæ fœdere inter ſe conciliaret , ac Deo quidem hominem ſiſteret , hominibus autem Deum patefaceret.

D

Qua enim ratione filiorum adoptionis eius participes eſſe poſſemus,niſi per Filium eam quæ eſt ad ipſum,recepiſſemus ab eo communionem , niſi verbum eius communicaſſet nobis, caro factum? Quapropter & per omnem venit ætatem , omnibus reſtituens eam quæ eſt ad Deum communionem . Igitur qui dicunt eum putatiuè manifeſtatum , neque [17] [in carne natum,] neque verè hominem factum,adhuc ſub veteri damnatione,aduocationem præbentes peccato,non deuicta ſecundùm eos morte,quæ regnauit ab Adam vſque ad Moyſem , etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem tranſgreſſionis Adæ. Veniens autem lex, quæ data eſt per Moyſem, & teſtificans de peccato,quoniam peccator eſt,regnum quidem eius abſtulit , latronem & non regem eum detegens,& homicidam eum oſtendit. Onerauit autem hominem qui habebat peccatum in ſe, reum mortis oſtendens eum . Spiritalis enim cùm lex eſſet,manifeſtauit tantummodo peccatum,non autem interemit;[18] non enim Spiritui] dominabatur peccatum,ſed homini. Oportebat enim eum [19] qui inciperet occidere peccatum,& mortis reum redimere hominem , idipſum fieri quod erat ille , id eſt hominem.

Rom.5.14.

A minem.Qui à peccato quidem in ſeruitium tractus fuerat , à morte verò tenebatur, vt peccatũ ab homine interficeretur, & homo exiret à morte. Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis,qui primus de terra rudi plaſmatus eſt, peccatores facti ſunt multi,& amiſerunt vitam:ita oportuit & per obedientiam vnius hominis, qui primus de Virgine natus eſt,iuſtificari multos,& percipere ſalutem. Rom.5.12.

Theodoretus Dialogo primo hæc citat.

Πατὴρ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τὸ ἑνὸς ἀνθρώπου τὸ πρώτως ἐκ γῆς ἀνεργάστου πεπλασμένου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ καὶ ἀπέβαλον τὴν ζωὴν, οὕτως ἔδει καὶ δι' ὑπακοῆς, ἑνὸς ἀνθρώπου, τὸ πρώτως ἐκ παρθένου γεγενημένου, δικαιωθῆναι πολλοὺς καὶ ἀπολαβεῖν τὴν σωτηρίαν.

Interp. Iacob. Billio.

Quemadmodum per vnius hominis primùm ex rudi terra ficti inobedientiam peccatores multi conſtituti ſunt, ac vitam amiſerunt: ita etiam conueniebat, vt per vnius hominis primùm ex Virgine procreati obedientiam multi iuſtitiam conſequerentur, ac ſalutem recuperarent.

[20] Sic]igitur Verbum Dei homo factus eſt,quemadmodum & Moyſes ait: Deus ve- Deut.32.4.
B ra opera eius.Si autem non factus caro, parebat quaſi caro; non erat verum opus eius. Quod autem parebat,hoc & erat;Deus hominis [21] antiquam]plaſmationẽ in ſe recapitulans,vt occideret quidem peccatum,euacuaret autem mortem,& viuificaret hominem: & propter hoc vera opera eius.

ANNOTATIONES.

1. Oſtenſo]*Sic ex veteri cod.reſtituimus , vt ſit anacephaleoſis eorum,quæ ſuperioribus dixerat.Expunximus itaque oſtenſio. Scribit autem Filium Dei nequaquam tunc incepiſſe eſſe,cùm carnem noſtram aſſumpſit: ſed Patri ſemper coëxtitiſſe : hominem verò factum eſſe,vt id repararetur, quod in Adam amiſſum erat.Item vnum ac eũdem eſſe Filium Dei & hominis ſalutis noſtræ authorem: verè paſſum pro nobis,vt & Apoſtoli verè paſſi ſunt pro nomine ipſius.*

2. vt quod perdideramus in Adam] *videtur aſſerere peccato Adæ perditam eſſe in eo ac poſteris*
C *eius imaginem Dei: quod & Origenes dicitur poſtea ſenſiſſe,ſcribens tomo 3.in Geneſ.*Homo imaginem Dei ad quam conditus fuerat, peccando amiſit.*Auguſtinus quoque,lib.6.de Geneſi ad literam cap.27.& 28. ſcribit:*Adam per peccatum perdidit imaginem Dei in ſpiritu mentis impreſſam, ſecundùm quam creatus eſt. *Hoc ipſum ante illos tradere videtur Philo Iudæus, lib. de opificio ſex dierum.*

Sed bene habet, quod Epiphanius ante mille & trecentos annos iſtam Origenis opinionem inter errores eius recenſuit, & Auguſtinus libro ſecundo] *Retractatio. cap.*
D *24.priorem ſententiam illam emolliens & mitigans ſcribat, eam non ſic accipiendam eſſe, tanquam nulla remaneat imago:ſed quod tam deformis & obſcura facta ſit, vt reformatione opus habeat . Perditam ergo illam ſcribit Irenæus,quantum ad gratiæ iuſtitiæ & pietatis infuſa initio clariſſima ornamenta , quibus Deum referre debuit:non quantum ad ſubſtantiam ipſumque fundamentum imaginis, vt ex libri quinti capite ſexto promptum eſt colligere.Hoc velut explicans & comprobans ait Auguſtinus:*recipimus iuſtitiam , ex qua per peccatum lapſus eſt homo.*Et rurſum:* Hanc imaginẽ in ſpiritu mentis impreſſam amiſit Adam per peccatũ,quam recipimus per gratiam iuſtitiæ.

Rom.5.12. Matth.22.

3. Quia enim non erat poſſibile]*Duas voces* impoſſibile *&* obedientiam , *authoritate veteris codicis remouere nõ dubitauimus,oppoſitáſq;* poſſibile & inobedientiã *ſubſtituere, vt ſenſus ſit.Neceſſarium fuiſſe hominibus Chriſtum redemptorem,cùm tanto muneri facere ſatis nequiuiſſet vllus alius ab eo:atque hanc eſſe Irenæi mentem manifeſtiſſimè indicant ea,quæ in calce huius capitis habentur . Irenæo ſubſcribit Athanaſius erat . 3. contra Arianos,& initio libri de incarnatione Verbi: ſed accuratè diſputationem hanc pertractat Anſelmus duobus libris quibus nomen dedit:*Cur Deus homo. *D.Petrus apud Clementem lib.1.Recogn. aſſerit* impoſſibile fuiſſe mortalium mala purgari per alium. *Conſentit his verbis Auguſtinus:*Neceſſe erat illum hominem eſſe,qui occidi poſſet;& Deum, qui mori nequiret. *Lib.13.de Trinit.cap.14.*

4 Et incarnatus]*Octo has voces ex veteri cod.reſtituimus.*

5. Affingitur]*Expunximus* affigitur: *& mox* Horo, id eſt,fini *repoſuimus,pro* loro,id eſt,funi, *autho.vet.cod.*

6. Manifeſtum eſt igitur] *Hæc Theodoretus in dialogo 3. ex Irenæo nominatim tranſcribit,vſque ad illud:*& iterum, & periet infirmus, &c. *vt ſuo loco poſuimus.*

7. Et periet]*Vete.cod.authoritate,ſic pro* pereat *non dubitauimus reponere, cùm & Græcè ſit* καὶ ἀπολεῖται, *& huiuſmodi verborum formas priſci ſcriptores Eccleſiaſtici frequenter vſurparint. Arnobius comment. in pſal.* 20. Fructus eorum qui increduli perſeuerant, à terra periẽt. *Et in pſal.71.in tribus lineis,quater,floriet,vſurpat.Lucifer Calaris.lib. 1.pro Athanaſio:* Memoria impiorum periet.*Conqueritur Auguſtinus,quod de ore cantantiũ ſua diœceſeos populorũ,auferre non potuerit:*Super ipſum autem floriet ſanctificatio mea,*adeò huic voci aſſueuerant.Paulò poſt etiã* decubuit, *loco* diſcubuit *ſubſtituimus,ex ve.cod.*

8. In Chriſti nomine] *Eadem ferè ad verbum docet Ambroſius lib.1.de Spiritu ſancto cap.3.*

9. Saluauerit]*Deleuimus* ſaluabit: *& infrà* time, *pro* timentes *vet.cod.auth.ſubſtituimus.*

10. qui flagellari & occidi haberent.] *Id eſt, flagellandi & occidendi erant.Sic & infra,* & nos cùm incipiemus verè pati, *incipere pati, eſt paſſurum eſſe,vt Ioan.4.47.*ἤμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν, incipiebat enim mori. *Et Lucæ 7. 2.* δοῦλος ἤμελλε τελευτᾶν, ſeruus erat moriturus.

11. Qui confunderentur] *Vetus cod.ſimpliciter habet,*Confunderent confeſſionem eius. *atq; ita ferè legit Tertullianus :* Saluus ſum , *ait,* ſi non confundar de Domino meo. Qui me *(inquit)* confuſus fuerit,confundar & ego eius, &c. *libr. de carne Chriſti.*

12. Vt etiam Martyres ſpernant] *Obſerua quàm grauiter priorum Gnoſticorum temeritatem damnet,qui*

Universidad de Deusto
Biblioteca

net, qui præ se nihilo faciebant beatissimos martyres, qui Christianæ pietatis ergò tot labores subierant. Quid ergo dixisset, si posteriorum Gnosticorum censuras, cachinnos, sacrilegia, & sauitias vidisset; quibus illorum scripta dânant, pietatem exsibilant, memorias diruunt, & venerandas reliquias, effossis sepulcris, ignibus, cloacis, vel feris, tradunt: pientissima scripta, aut damnant, aut lacerant, aut corrumpunt: miracula dæmonum præstigijs tribuunt: studiosa exercitia, periculosas superstitiones vocant: exempla, disciplinam, & doctrinam, idololatriæ seminaria, & Antichristi notas appellant: nec non damnatos esse omnes, si ab istis ante supremam horam non resipuerint, non verentur vociferari & scribere?

Et ne videar hæc illis gratis affingere, ecce ab aliquot discipulis Lutheri, notissimorum Gnosticorum parentis, collecta & publicata tâ diuersa, quâ aduersa, & peruersa illius de cunctis ferè Patribus, Martyribus, & antiquis Ecclesiæ Catholicæ Doctoribus iudicia. Dionysius multa garrit de nominibus diuinis, de cælesti & Ecclesiastico hierarchia. Ita eum appellauerunt Diuiniloquum: sed sunt mera somnia, nec fuit Pauli discipulus, nec Martyr. Tertullianus horridus, ferus, sine ingenio, sine doctrina, sine sensu communi. Cyprianus est infirmus Theologus. Cypriani & Tertulliani ætate cepit de generare Ecclesia. Origenem iampridem excommunicaui. In toto Origene non est vnum verbum de Christo. In Athanasio nihil singulare fuit. Basilius nihil planè valet. Totus est monachus. Illum ne pili quidem facio. Nazianzenus in sua poesi versatus, nihil syncerè de Deo scripsit. Hieronymus inter Ecclesiæ Doctores censeri non debet: fuit enim hæreticus. Homo fuit nullius iudicij aut diligentiæ. Multa impiè scribit. Ea fuit oscitantia & hebetudo eius in scripturis intelligendis, more suo Iudaicas cæcitates pro historico sensu, deinde suas inepties pro allegoria obtrudit. De fide, veraque religione & doctrina, ne verbum quidẽ in ipsius scriptis extat. Nullum inter Patres scio, cui ita sim inimicus, atq; Hieronymo. Nihil enim scribit nisi de ieiunio, de delectu ciborum, & de virginitate. Multi libri Augustini nihil sunt. Chrysostomum nullo loco habeo, nihil est nisi loquaculus. Nihil propè scribit, quod purum sit. Libri eius nihil aliud sunt, quàm chaos, & saccus plenus verborum, vbi nihil est

Pet. Rebenstock li. Colloq. Aurifaber l. coll. mensalib. Lutheri.

in recessu. Gregorij conciones ne teruncium quidem valent. Diabolus eum in Dialogo suo crassè decepit, &c. *Obsecro, quis tam patiens ac mitis, cui tam diabolica maledicta & infernalia probra in sanctos Dei seruos iacta, stomachum non moueret? Quis tantas calumnias, tetrasque iniurias in sanctissima sanctissimi Spiritus Dei organa, viuaq; instrumenta, æquo animo ferret? Quis non ab ipsomet Satana, quem sibi frequenter loquutum esse Lutherus gloriatur & scribit, in pectore oreq; Lutheri immissas pro certo sibi persuadebit? O si adhuc hic nobiscum versaretur B. Martyr Irenæus, quàm iure, quàm meritò Lutherum cum Marcione, appellaret OS DIABOLI? Quoties, si hæc nobiscum sanctissimus Polycarpus audiret, cum gemitibus suum illud ingeminaret: O DEVS BONE, in quænam seruasti me tempora, vt isthæc blasphema sustinerem? Sed aderit proculdubio, aderit breui tempore Christus iudex viuorum & mortuorum, qui & sanctorum seruorum suorum gloriam vindicabit, & hæresiarcharum ora blasphema sempiternis ignibus obturabit.*

13. Et subsțent omnia] *Billius legendum putat, subsțant: quod verbum quidem barbarum est, sed de Græco ὑφίστημι, id est, sustinent, expressum. Quæ autem sequuntur, Quos & concedimus ipsis martyribus, mendum planè olere: sed quod citra melioris exemplaris opem deleri nequeat.*

14. Si enim non verè passus] *Hunc errorem ante Irenæum refellit passim in Epistolis Ignatius: postea omnium acerrimè Tertullianus toto libro de carne Christi: & in calce libri 4. contra Marcionem.*

15. Hærere itaque fecit] *Adorandum mysterium de duabus in Christo coniunctis naturis, illiusq; causas, hoc loco eruditè describit: quod & Iustinus martyr non minus eleganter, quàm acutè præstiterat lib. de confessione fidei & Trinit. Isthæc nominatim ex Irenæo desumsit Theodoretus dialogo 2. vsque ad illud: qua enim ratione filiorum adoptionis, &c.*

16. Esset] *Deleuimus esse.*

17. In carne natum] *Expunximus incarnatum.*

18. Non enim Spiritu] *Tres has voces adiecimus.*

19. Qui inciperet occidere] *Id est, qui peccatum occisurus & omnino deleturus erat.*

20. Sic igitur] *Excusi codices, Si igitur.*

21. Antiquam] *Ita pro antequam, veteris dicis auth. restituimus.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT EVM de Ioseph generatum.

CAPVT XXI.

RVrsus autem qui nudè tantùm hominem eum dicunt ex Ioseph generatum, perseuerantes in seruitute pristinæ inobedientiæ moriuntur, non-dum [*] commixtum Verbum Dei Patris, neque per Filium [percipientes] *Verbo* libertatem, quemadmodum ipse ait, Si Filius vos manumiserit, verè liberi eritis. Ignorantes autem eum qui ex Virgine est Emmanuel, priuantur munere eius, quod est vita æterna: non recipientes autem Verbum incorruptionis, perseuerant in carne mortali: & sunt debitores mortis, antidotum vitę non accipientes. Ad quos Verbum Patris ait, suum munus gratiæ narrans: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes: vos autem sicut homines moriemini. Ad eos indubitatè dicit, qui non *recipiunt munus adoptionis, sed contemnunt incarnationem puræ generationis [Verbi] Dei, fraudantes hominem ab ea ascensione quæ est ad Dominum, & ingrati existentes Verbo Dei, quod incarnatum est propter ipsos. Propter hoc enim Verbum Dei homo; & qui Filius

Ioan. 8. 36.

Psal. 81. 6.

**recipiunt*

A Filius Dei est, filius hominis factus est,[5] commixtus Verbo Dei,[6] vt adoptionem percipiens fiat filius Dei.

Theodoretus Dialogo 1. hæc citat.

Ἐγὼ εἶπα θεοί ὑμεῖς ἐστὲ πάντες καὶ υἱοὶ ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε. Ταῦτα λέγει, πρὸς τοὺς μὴ δεξαμένους τὴν δωρεὰν τῆς υἱοθεσίας, ἀλλ' ἀλλοτριοῦντας τὴν σάρκωσιν τοῦ χαριζομένου γεννᾶσθαι τὸν ἄνθρωπον. Εἰς θεὸν ἀνόδους, καὶ ἀχαριστοῦντας ὧν ὑπὲρ αὐτῶν σαρκωθέντι λόγῳ τοῦ θεοῦ. Εἰς τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἄνθρωπος, ἵνα ὁ ἄνθρωπος χαρήσας τὸν λόγον, καὶ τὴν υἱοθεσίαν λαβὼν υἱὸς γένηται θεοῦ.

Interp. Iac. Billio.

Ego dixi dij estis, & filij Excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini. His verbis ad eos vtitur, qui adoptionis munus minimè acceperunt: verùm puræ Verbi Dei generationis incarnationem aspernantur, hominemque ita mulctant, vt ei ascẽsum ad Deum eripiant: ac Dei Verbo ipsorum causa incarnato ingratos se præbent. Ob eam enim causam Verbum hominem induit, & Filius Dei filius hominis factus est, vt homo Verbi capax effectus, atq; adoptionem consequutus, filius Dei efficiatur.

B *Percipere* Non enim poteramus aliter incorruptelã & immortalitatẽ * accipere, nisi aduniti fuissemus incorruptelæ & immortalitati. Quemadmodũ aũt adunari[7] possemus incorruptelæ & immortalitati, nisi prius] incorruptela & immortalitas facta fuisset id quod [& nos, vt absorberetur quod erat corruptibile ab incorruptela; & quod erat mortale, ab immortalitate, vt filiorum adoptionem perciperemus?[8] Propter hoc,] Generationem eius quis enarrabit? quoniam homo est, &, Quis agnoscet eum? Cognoscit autem illum is cui Pater qui est in cælis reuelauit, vt intelligat quoniam is qui non [ex] voluntate carnis, neque ex voluntate viri natus est filius hominis, hic est Christus Filius Dei viui. Quoniam enim nemo in totum ex filijs Adæ, Deus appellatur secundùm eum, [aut] Dominus nominatur [vt] ex Scripturis demonstrauimus: quoniam [autem] ipse propriè præter omnes qui fuerunt tunc homines, Deus, & Dominus, & Rex æternus, & vnigenitus, & Verbum incarnatum, prędicatum & à Prophetis [omnibus,] & Apostolis, & ab ipso Spiritu, adest videre omnibus qui vel modicum de veritate attigerint. Hæc autem non testificarẽtur Scripturæ de eo, si similiter vt omnes, homo tantùm fuisset. Sed quoniam præclaram præter omnes habuit in se eam quæ est ab Altissimo Patre genituram, præclara autem functus est & ea quæ est ex Virgine generatione; vtraq; Scripturæ diuinæ de eo testificãtur, & quoniam homo indecorus & passibilis, & super pullum asinæ ascendens, aceto & felle potatur, & spernebatur in populo, & vsque ad mortem descendit, & quoniam Dominus sanctus & mirabilis consiliarius, & decorus specie, & Deus fortis super nubes veniens vniuersorũ iudex. Omnia de eo Scripturæ prophetabant.[9] Sicut enim homo erat vt tentaretur, sic & Verbum vt glorificaretur,[10] requiescente quidem Verbo, vt posset tentari, & inhonorari, & crucifigi, & mori: absorpto autem homine in eo quòd vincit, & sustinet, & resurgit, & assumitur.

Isa. 53. 8.

Matt. 11. 27. Ioan. 1. 13. Matt. 16. 16.

Lib. 3. cap. 6. 7. 8 9. 11. 12. Psalm. 2. & 109.

Isa. 7 & 53. Zach. 9. 10. Isa. 9. 6. Psalm. 44. Daniel. 7.

Theodoretus Dialogo 3. hæc citat.

Ὥσπερ γὰρ ἵνα ἄνθρωπος, ἵνα πειρασθῇ, οὕτω καὶ λόγος, ἵνα δοξασθῇ, ὑπυχαίζοντος μὲν τοῦ λόγου ἐν τῷ πάσχειν καὶ σταυροῦσθαι, καὶ ἀποθνήσκειν, συγγνωμόνως δὲ ἄνθρώπου ἐν τῷ νικᾶν καὶ ὑπομένειν, καὶ χρηστεύεσθαι, καὶ ἀνίστασθαι, καὶ ἀναλαμβάνεσθαι.

Interp. Iac. Billio.

Quemadmodum enim homo erat vt tentaretur, ita etiam Verbum vt gloria afficeretur: sic nimirum, vt Verbum quidem quiesceret, dum tentaretur, atque in crucem ageretur, ac mortem appeteret: homo autem vnà versaretur, cũ vinceret & sustineret, & benignitate vteretur, & à morte ad vitam rediret, atque in cælum reciperetur.

D Hic igitur Filius Dei Dominus noster existens Verbum Patris, & filius hominis, quoniam ex Maria, quæ ex hominibus habebat genus, quę & ipsa erat homo, habuit secundùm hominem generationem, factus est Filius hominis. Propter hoc & ipse Dominus dedit nobis signum in profundum, in altitudinem sursum, quod non postulauit homo, quia nec sperauit Virginem prægnãtem fieri posse quæ erat Virgo, & parere filium, & hunc partũ Deum esse nobiscum, & descendere in ea, quæ sunt deorsum terræ, quærentem ouem quæ pericrat, quod quidem erat proprium ipsius plasma, & ascendere in altitudinem, offerentem & commendantem Patri eum hominem, qui fuerat inuentus, primitias resurrectionis hominis in semetipso faciens. Vt quemadmodum caput resurrexit à mortuis, sic & reliquum corpus omnis hominis qui inuenitur in vita, impleto tempore condemnationis eius, quæ erat propter inobedientiam, resurgat, per compagines & coniunctiones coalescens & confirmatum augmentum Dei, vnoquoque membrorum habente propriam & aptam in corpore positionem. Multæ enim mansiones apud Patrem, quoniam & multa membra in corpore.

Luc. 15. 7.

Ioan. 14. 2.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

1. Rursus autem] *Carpocratem & assecl as oppugnat hoc loco; vberius autem infra cap. 27.28. 29. 30. 31. quorum hæreses descripserat lib.1. ca.24. Aduersus hanc hæresim nominatim consligit Iustinus martyr in dialogo, & postea Tertull. Epiph. Theodoretus.*

Contendit autem hoc capite Irenæus, illos nec peccatorum remissionem, nec adoptionem filiorum Dei, imò nec ius beatæ resurrectionis assequi, qui Christum filium Ioseph constituunt. Duplex igitur in eo agnoscenda & profitenda est natiuitas, duplex natura & substantia in vnitate personæ.

Obseruandum quoq; non modò Irenæi, sed & omnium Theologorum sententiam esse, purum nudumq; hominem non potuisse Redemptionis humanæ officium adimplere: sed necesse fuisse, vt id Deus simul & homo perficeret.

L. de incar. & grat. c. 4. Nullatenus, *inquit Fulgentius*, humana natura ad auferendum peccatum mundi sufficiens atque idonea fieret, nisi vnione Verbi Dei. *Et August. cap.108. Enchir.* Neq; per ipsum liberaremur mediatorem hominum Christum, nisi esset Deus. *Ambrosius quoque in caput 9. ad Hebræos ait.* Tantum fuit peccatum nostrum, vt saluari non possemus aliquando, nisi vnigenitus Filius Dei moreretur pro nobis. *Et Basilius in Ps. 48.* Non homo nudus, sed homo Deus Iesus Christus nos redemit: quia nullus alius poterat condignum afferre pretium. *Plura istiusmodi testimonia comperiet studiosus lector apud Chrysostomum Hom.10. in Ioan. Cyrillum Alexan. lib.5. thesauri ca.7. & lib.1. de fide ad Reginas. Cyrillum Ierosoly. Catechesi 13. Damascenum lib. 3. de fide cap.15. & 19. Leonem Papam Epist.13.81. & 95. Serm.1.4. & 10. de Natiuitate. Serm.7. & 8. de Epiphania: & Serm.1. & 12. de Passione Domini. Anselmum denique duobus libris Cur Deus homo.*

2. Commixtum Verbum] *Id est ex Virgine reipsa incarnatum: aut* commixti Verbo, *si ver. cod. lectio placet, id est, fide, spe & charitate, nec dum Christo adhærentes. Mox* percipientes, *pro* perficientes *restituimus, auth. vet. cod.*

3. Manumiserit] ἐλευθερώσῃ, *id est, soluto miserrimæ omnium captiuitatis iugo, in libertatem filiorum Dei asseruerit. Vt enim mancipium dicitur Augustino, qui manu captus, belli iure occidi poterat; sic manumissus, cui libertatis copia fiebat, certis ritibus & verbis istis:* Hunc hominem liberum esse volo.

Libr. 19. de ciuit. Dei. cap.15.

4. Ego dixi dij estis] *Hæc Theodoretus dialogo 1. ex Irenæo citat vsq; ad illud.* Non enim poteramus, *&c. Eius porrò authoritate, & veteris cod. consensu mox pro* Verbum Dei, Verbi Dei *reposuimus.*

5. Cõmixtus Verbo Dei] *Tres has voces Theodoretus desiderat, indeq; forsan alicui viderentur aliundè inuectæ, nisi codices omnes constanter illas seruarent, & non rarò infra ijsdem verbis vteretur lib.4. ca.37. His autem perfectam illam vnitionem diuinæ & humanæ naturæ in Christo, tanto studio docere & explicare studet, vt verbis aduniendi, adhærendi, coniungendi, couniendi, assumendi, & communicandi, quibus superiori capite vsus est, non contentus: nunc & commixtionis vocem vsurpet, sed ad superiorum significationem. Ne quis verò hac phrasi offendatur, quasi confusionem quandam naturarum in Domino nostro Irenæus induceret, animaduertat & bene sentientes alios Patres ab eanõ abhorruisse: Dionysius Areopag.* Iesus simplex ex carne humilitatis nostræ ineffabiliter compositus est. *Tertullianus lib.2. contra Marcionem:* Miscentem in seipso hominem & Deum: *Et cap.12. apologet.* Nascitur homo, Deo mixtus. *Cyprianus, tract. de vanitate idolorum:* Deus cum homine miscetur. *Vigilius martyr lib.1. contra Eutychen,* Filius Dei ostendere voluit nostri generis naturam per commixtionis indiuiduam vnitatem. *Augustinus 4. de Trinit. cap. 20.* Verbo Dei, ad vnitatem personæ quodammodo commixtus est homo. *Alios multo plures prætereo, quos legendo notes licet.*

6. Vt adoptionem percipiens] *Erasmus Præfatione in hos libros, existimauit hunc locum prudenter legendum, propterea quod Christum iuxta cõditionem humanã adoptiuum esse Filium Dei videatur asserere Iren. Et certè hanc sententiã in Elipando Toletanæ sedis Episcopo, aliquot postea sæculis damnauerunt Paulus Aquilegiensis, Adrianus Papa, & Synodus Francofordiensis; ad quam, imperante Carolo Magno, ex Gallia, Germania, Italia Episcopi circiter trecenti conuenerant. Elipandus cum assẽclis, libello edito volebat Hilariũ, Hieronymum, Augustinum, deinde Eugenium, Hildefonsum, & Iulianum Toletanos olim Antistites, à suis partibus stetisse: verum, Patrum illorum sententias partim deprauasse, partim fictitias suppositasse conuictus fuit: & eius error, sanctarum scripturarum, & grauissimorum Theologorum Athanasij, Nazianzeni, Cyrilli, Hilarij, Hieronymi, Augustini, Ambrosij, Isidori, Paschasij, ibidem adductis sententijs, quibus pernegant Christum vllo pacto adoptatum filium dicendum esse, penitus oppressus.*

Superest ergo vt hic aut voce adoptionis, quam vsurpat Irenæus, eam gratiam, donum, beneficiumve intelligamus; quibus in vnitatem personæ, sine vllis suis precedentibus meritis, humanam nostram naturam ex Virgine Filius Dei assumpsit. Hoc fusius tibi explicabũt post August. lib. contr. Secundinum ca.5. Petrus Lombardus lib.3 sent. dist.10. & quotquot Quæstionibus suis eum locũ illustrarunt patres Scholastici. Aut, quod acutis & doctis viris longè rectius videtur, illa Irenæi verba nõ ad ipsum Christum; sed ad cœtum piorum hominũ referenda sunt, quos passionis, sanguinis et mortis suæ beneficio atq; efficacitate in adoptionem filiorum Dei misericorditer assumpserit. Istud enim confirmant hæc Irenæi verba: Filius Dei factus est homo, vt homo percipiẽs adoptionem, fiat Filius Dei. Et paulò superius: Ad eos dicit, qui non recipiunt munus adoptionis. *Spectans igitur B. Martyr hæc Apostolorum verba:* Dedit potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: Accepistis spiritũ adoptionis filiorum Dei: *de nostra in Christo & per Christum adoptione loquitur.*

Ioan.1.

Roman.8.

7. Possemus] *Sex voces has inseruimus, erasmus verò* possumus, nisi; *veteris cod. auth.*

8. Propter hoc] *Expunximus* quod per hoc: *& non ita multum post,* aut *pro* vt *reposuimus auth. vet. cod.*

9. Sicut enim homo erat] *Theodoretus dialog. 3. hæc ex Irenæo transcribit vsque ad illud:* Hic igitur filius Dei, &c. *quæ supra Græcè & Latinè adiecimus.*

10. Requiescente quidem Verbo] *Apertissimè docet Diuinæ naturæ nihil doloris in illa Dominica perpessione illatum, quippe quæ mutationum vniuersarum expers, his subijci non potest. Hoc idem multis scripturis confirmat Concilium Hispalense, Actione 13. et clarissimis exemplis illustrat Euseb. lib.4. Demonst. Euang. cap.13.*

QVARE

QVARE MAGNANIMVS FVIT Deus [in] inobedientia hominis.

CAPVT XXII.

MAgnanimus igitur fuit Deus deficiente homine, eamque per Verbum esse victoriam reddendam ei præuidens. Cùm enim perficiebatur virtus in infirmitate, benignitatem Dei, & magnificentissimam ostendebat virtutem. Sicut enim patienter subsstinuit absorberi Ionam à Ceto, non vt absorberetur, & in totũ periret, sed vt euomitus magis subigeretur Deo, & plus glorificaret [1] Deum, qui inseparabilem salutem ei donasset, & firmam pœnitentiam faceret [2] [Ninuitis,] vt conuerterentur ad Dominum, qui eos liberaret à morte, [3] conterritos ab eo signo, quod factum erat circa Ionam, quemadmodum Scriptura de his dicit: Et reuersi sunt vnusquisque à via sua mala, & iniustitia, quæ erat in manibus eorum, dicentes. Quis scit si conuertatur Deus, & auertat iram suam à nobis, & non peribimus? Sic [&] ab initio fuit patiens Deus hominem absorberi à magno Ceto, qui fuit author præuaricationis, non vt absorptus in totum periret, sed præstruens, & præparans adinuentionem salutis, quæ facta est à Verbo per signum Ionæ, his qui eandem cum Iona de [4] Deo sententiam habuerunt, & confessi fuerunt, & dixerunt. Seruus Domini ego sum, & Dominum Deum cæli ego colo, qui fecit mare & aridam: [4] vt [inseparabilem] homo à Deo percipiens salutem, resurgat à mortuis, & clarificet Deum, & eam quæ à Iona * Propheta est, dicat vocem. Clamaui ad Dominum meum in tribulatione mea, & exaudiuit me de ventre inferni: & semper permaneat glorificans Deum, & sine intermissione gratias referens, pro ea salute, quam consequutus est ab eo, vt nõ glorietur in conspectu Domini omnis caro, nec vnquam de Deo contrarium sensum accipiat homo, propriam naturaliter arbitrans eam, quæ circa se esset incorruptelam, & non tenẽs veritatem, inani supercilio iactaretur, quasi naturaliter similis esset Deo. [5] Ingratus enim magis eum hoc ei qui eum fecerat percipiens, & dilectionem quam habebat Deus in homine, obfuscabat, & excæcabat sensum suum ad non sentiendum, quod sit de Deo dignum, comparans, & æqualem se iudicans Deo. Hæc ergo fuit magnanimitas Dei, vt per omnia pertransiens homo, & morum agnitionem percipiens, dehinc veniens ad resurrectionem, quæ est à mortuis, & experimento discens vnde liberatus est, semper gratus existat Domino, munus incorruptelæ consecutus ab eo, vt plus diligeret eum. Cui enim plus dimittitur, plus diligit. [6] Cognoscat] autem semetipsum, quoniam mortalis & infirmus est, intelligat autem & * Dominum, quoniam in tantum immortalis & potens est, vti & mortali immortalitatem, & temporali æternitatem donet. Intelligat autem & reliquas virtutes Dei omnes in semetipsum ostensas, per quas edoctus sentiat de Deo, quantus est Deus. Gloria enim hominis, Deus; operationes verò Dei, & omnis sapientiæ eius, & virtutis receptaculum, homo. Quemadmodum medicus in his qui ægrotant, probatur; sic & Deus in hominibus manifestatur. Qua propter & Paulus ait: Conclusit autem Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur: non de spiritalibus Aeonibus dicens * hæc, sed de homine qui fuit inobediens Deo, & proiectus de immortalitate, dehinc misericordiam consequutus est, per Filium Dei, eam quæ est per ipsum percipiens adoptionem. * Hic enim tenens sine inflatione & iactantia veram gloriam, de his quæ facta sunt, & de eo qui fecit, qui est potentissimus omnium Deus, quique omnibus vt sint præstitit, & manens in dilectione eius, & subiectione, & gratiarum actione, maiorem ab eo gloriam accipiet prouectus, dum consimilis fiat eius qui pro eo mortuus est, quoniam & ipse in * similitudine carnis peccati factus est, vti condemnaret peccatum, & iam quasi condemnatum proiceret illud extra carnem: prouocaret autem in similitudinem suam hominem, imitatorem eum assignans Deo, & in paternam imponens regulam, ad videndum Deum, & *capere Patrem, donans Verbum Dei quod habitauit in homine, & Filius hominis [7] factus est, vt assueseceret hominem percipere Deum, & assueseceret Deum habitare in homine, secundùm placitum Patris. Propter hoc ergo signum salutis nostræ, eum qui ex Virgine Emmanuel est ipse Dominus, quoniam ipse Dominus erat, qui saluabat eos, quia per semetipsos [8] non habebant saluari: & propter hoc Paulus infirmitatẽ hominis annuntians, ait. Scio enim quoniam non habitat in carne mea bonum, significans quoniam non à nobis, sed à Deo est bonum salutis nostræ. Et iterum: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Deinde infert liberatorẽ, Gratia Iesu Christi Domini nostri. Hoc autem idem & Esaias: Confortamini (inquit) manus resolutæ,

2. Cor.12.9.

Ion.2.2.

Ionæ 3.8.

Genes.3.

Ionæ 1.9.

Ionæ 3.3.

1. Cor.1.29.

Philip. 2.9. Rom.8.3.

Ioan.1.14.

Isaiæ 7.14.

Rom 7.18.

Ibidem 24.

Isaiæ 35.3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

solutæ,& genua debilia,adhortamini pusillanimes sensu: confortamini, ne timeatis: A ecce,Deus noster iudicium retribuit,&retributurus est:ipse veniet,& saluabit nos.Hoc quoniam non à nobis,sed à Dei adiumento habuimus saluari.

ANNOTATIONES.

1. Magnanimus]*Vet.cod.* magnanimis, *sic vocem Græcã* μακρόθυμον, *puto reddidisse interpretem, quam alij patientem & longanimem redderent: Irenæũ porrò imitantur Tertullianus libr.de Pat entia. Cypr.de Oratione dominica,eadem voce vtentes.*

Ostendit autem hoc capite Irenæus, Deum ex lapsu hominis huic mundo patefeciſſe, quàm ſit patiens, benignus,miſericors,& potens ad ſaluãdum.Hoc ipſum etiam Ionæ exemplo comprobat: atq; idcirco grauiſſimam eſſe hominum ingratitudinem,ſi tantum beneficium pro dignitate non agnouerint & ſuſpexerint.ætc.Verbum autem ferè ſemper maſculino genere effert, attendens Græcam vocem λόγον, *quæ maſculina eſt.*

2. Niniuitis]*Ita vet.cod.excuſi* inimicis.

3. Conterritos ab eo ſigno]*Indicat Ionam prædicaſſe Niniuitis mira,quæ ſibi in mari,in ceto, & in terra contigerant: quod etiam quibuſdam Hebræorum interpretibus placet, vti noſtris in eam prophetiam Commentarijs ſignauimus.*

4. Vt inſperabilem]*Ita & capitis initio,* glorificaret Deum, qui inſperabilem ſalutem ei donaſſet *Expunximus ergo* inſeparabilem.

5. Ingratus enim] *Vet. cod.* Ingratum enim magis eum hoc,&c.& dilectionem quam habebat Deus in hominẽ offuſcabat ſenſum ſuum, &c.

6. Cognoſcat autem] *Deleuimus* cognoſcant, *auth.vet.cod.*

7. Factus eſt]*Vertendũ erat,* factum eſt, *propter antecedens* Verbum, *niſi* λόγῳ *maſculinam vocem reſpexiſſet interpres: quod & alibi frequenter facit. Paulò poſt,* aſſueſceret, *ponitur pro,* aſſueſaceret. B

8. Non habebant ſaluari]*Græcè* οὐκ ἔσχον σωθῆναι, *non poterant ſaluari: vt* ἔχω λέγειν, *poſſum dicere.*

OSTENSIO QVONIAM VERBVM *Domini caro factum eſt.*

CAPVT XXIII.

RVrſus,quoniam neque homo tantùm erit,qui *ſaluabit nos, neque ſine *Vulgati carne: ſine carne enim Angeli ſunt.Prædicauit enim, dicens: [2] Neque ſenior,neq; Angelus,ſed ipſe Dominus ſaluabit eos, quoniam diligit eos, C & parcet eis,ipſe [liberabit] eos. Et quoniam hic ipſe homo verus viſibilis incipiet eſſe,quum ſit Verbum ſalutare,rurſus Eſaias ait.Ecce,Sion ciuitas,ſalutare noſtrum oculi videbunt. Et quoniam non ſolùm homo erat,qui moriebatur pro nobis,* Eſaias ait: Et commemoratus eſt Dominus ſanctus Iſraël mortuorum ſuorum[qui]dormierant in terra ſepultionis:& deſcendit ad eos euangelizare ſalutem,quæ eſt ab eo,vt ſaluaret eos.Hoc autem idem & Amos Propheta [air,] Ipſe conuertetur,& miſerebitur noſtri:diſſoluet iniuſtitias noſtras, & proijciet in altitudinem maris peccata noſtra.Et rurſus ſignificans locum aduentus eius,ait.Dominus ex Sion loquutus eſt,& ex Hieruſalem dedit vocem ſuam.Et quoniam ex ea parte,quæ eſt ſecũdùm Africum hæreditatis Iudæ,veniet filius Dei, qui Deus eſt, * exquirat & Bethleem vbi natus eſt Dominus,in omnem terram emittet [5] laudationes eius,ſicut ait Habacuc Propheta,[5] Deus[ab]Africo veniet,& ſanctus de monte Effrem. [6] Cooperuit cælũ virtus eius,& laudatione eius plena eſt terra. Ante faciem eius præibit Verbum,& progredientur in campis pedes eius. Manifeſtè ſignificans quoniã Deus,& quoniam in Bethleem aduentus eius,& ex monte Effrem,qui eſt ſecundùm Africũ hæreditatis, & quoniam homo.Progredientur enim (inquit) in campis pedes eius: hoc autem ſignum prium hominis.[7] Deus igitur homo factus eſt,& ipſe Dominus ſaluabit nos, ipſe dans Virginis ſignum.

Iſaiæ 63.
Iſaiæ 52.
Mich. 7.19.
Amos 1.2.
Habac.3.3.
**& quoniam laudatio eius*
D

ANNOTATIONES.

1. Rurſus, quoniam neque homo]*Oportuit Saluatorem mundi eſſe verum hominem,qui pro nobis pateretur & moreretur: item & Deum,qui peccata remitteret atq; ſaluaret à morte.*

2. Sine carne]*Angelis corpora propria tribuunt multi antiquorum, vt ex Iuſtino, Tatiano, Tertulliano, Cypriano,Origene,& plerisq; alijs apertum eſt: Alij verò vt Dioryſius,Cyrillus,Theodoretus, Damaſcenus, volũt illos omnino incorporeos,& non materiatos eſſe; quibus accedere videtur hoc loco Irenæus,licet cap.70. libr.4.aliud indicare videatur. Ignatius item epiſt. ad Trallianos,vocat Angelos* incorporeas creaturas. *Baſ.hom. quod Deus non eſt auctor malorum, Cæſarienſis naturam ait eſſe incorpoream. Nazianz.en. orat. 2.de Theologia,de Angelorum natura ſcribit: Ne hanc quidem tametſi corporis expertem, incorporeo modo cernere poſſumus Grego. Nyſſenus libr. de vita Moſis,cenſet Angelos natura incorporeos. Epiphanius contra hæreſ. 26. appellat Dæmonem ſpiritum incorporeum. Chryſoſtomus homil. 22. in Geneſ. affirmat impoſſibile eſſe incorpoream Angelorum naturam concupiſcentia carnis teneri. Hieronymus denique, epiſt.*

A *epiſt. ad Auitum,in erroribus ponit Origenis, quod dixerit,Dæmones ob delictã ſua aerijs corporibus veſtiri.*

3. Neque ſenior] *Sententia eſt Iſa. 63. iuxta tralationem Septuaginta: quæ ijſdem ferè verbis citatur quoque à Cypriano lib.2.aduerſus Iudæos,cap.7.*

4. Eſaias ait: Et commemoratus eſt] *Non dubito nomen Iſaiæ, pro nomine Ieremiæ in hunc locum irrepſiſſe,quoniam dixiſſet vt paulò antea,* Et Iſaias rurſus: *inſuper, lib.4.cap. 39. hunc eundem locum adſcribit Ieremiæ: libr. item 5.cap.31. eundem locum, paulò licet aliter citans, Iſaiæ non meminit. Sed & Iuſtinus martyr in Dialogo, velut ex Ieremia locum allegat. Scribit porrò Iudæos odio Chriſtianorum ſententiam iſtam, pluresque alias è ſacris Bibljs ſuſtuliſſe. Et reuera hic locus nec apud LXX. nec apud vulgatam lectionem Latinam nunc occurrit.*

B 5. Deus ab Africo veniet] *Sic cum Irenæo legit Nouatianus libr.de Trin.ca.12.apud Tertull.idq; ex editione Theodotionis, quem teſtatur Hieronymus vertiſſe,* Deus ab Auſtro veniet,& Sãctus de monte Pharan, *vt nunc legit editio Latina vulgata. Docet idem Hieronymus Pharan locum eſſe vicinũ monti Sina, & Bethlehem ſitam eſſe ad Auſtrum, in qua natus eſt Saluator. Montes autem Ephraim ſiue Effrem vrbi Ieruſalem, non ſunt ad Auſtrum, ſed ad Septentrionem. Ideo hic melius legi videretur,* de monte Pharan *quàm,* Effrem. *Nouatianus habet,* de monte vmbroſo.

6. Cooperuit cælũ] *Hæc noua eſt lectio ex varijs tranſlationibus concinnata, & fermè ei ſimilis, quam in ijſdem ſententijs vſurpat Cyprian.lib.3.adu.Iudæos,cap. 21. quod prudenter animaduertit diligentiſſimus & doctiſſimus eius ſcholiaſtes Pamelius.*

7. Deus igitur homo factus eſt] *Euſeb.li.5.hiſt. cap. 8.hæc nominatim ex Irenæo tranſcribit: quæ Græcè & Latinè inſequenti capite adijcientur.*

OSTENSIO, QVIA ECCE VIRGO IN VTERO *accipiet, ſed non, Ecce, adoleſcentula, ſicut quidam interpretantur.*

CAPVT XXIV.

NOn ergo vera eſt quorundã interpretatio, qui ita audent interpretari Scripturam, Ecce, adoleſcentula in ventre habebit, & pariet filium: quemadmodum [2] Theodotion Epheſius eſt interpretatus, & [3] Aquila Ponticus, vtrique Iudæi proſelyti, quos ſectati Ebionei, ex Ioſeph generatum eum dicũt, [4] tantam diſpoſitionem Dei diſſoluentes, quantum ad ipſos eſt, fruſtrantes Prophetarum teſtimonium, quod operatus eſt Deus. *Iſaiæ 7.14.*

C

Euſebius lib. 5. Hiſtor. cap. 8. hæc citat.

Οὗτος οὖν ἄνθρωπος ἐγένετο. καὶ αὐτὸς κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, δοὺς τὸ τῆς παρθένου σημεῖον.

Ἀλλ' οὐχ' ὡς ἔνιοι φασὶ τῶν νῦν τολμώντων μετερμηνεύειν τὴν γραφήν, ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, ὡς Θεοδοτίων ἡρμήνευσεν ὁ ἐφέσιος, καὶ Ἀκύλας ὁ ποντικός, ἀμφότεροι ἰουδαῖοι προσήλυτοι, οἷς κατακολουθήσαντες οἱ ἐβιωναῖοι, ἐξ Ἰωσὴφ αὐτὸν γεγενῆσθαι φάσκουσι.

Interp.Ioanne Chriſtophorſono.

Deus homo factus eſt, & ipſe Dominus nos ſaluos fecit, ſigno Virginis regi Achaz dato.

At non, vt quidam aiunt, qui ſcripturas audẽt interpretatione deprauare, hoc pacto: Ecce adoleſcentula concipiet, & pariet filiũ, ſicut interpretatus eſt Theodotion Epheſius, & Aquila Ponticus, vterque Iudæus proſelytus. Quos Ebionei ſequuti, ex Ioſeph Chriſtum prognatum ferunt.

Prophetatum eſt quidem priuſquam in Babylonem fieret populi trãſmigratio, id eſt, antequam Medi & Perſæ acciperent principatum: interpretatum verò in Græco ab ipſis Iudæis multum ante tempora aduentus Domini noſtri, vt nulla relinquatur ſuſpicio, ne fortè morẽ nobis gerentes Iudæi, hęc ita ſint interpretati. Qui quidem ſi cognouiſſent nos futuros, & vſuros his teſtimonijs quæ ſunt ex Scripturis, nunquam dubitaſſent * ipſi[ſuas]comburere Scripturas, quæ & [5] reliquas omnes gentes] manifeſtant participare vitæ, & eos qui gloriantur domum ſe eſſe Iacob, & populum Iſrael, * exhæreditari oſtendunt à gratia Dei. D *Vulgati.*

ANNOTATIONES.

1. Non ergo vera eſt quorundam interpretatio]*Iudæos huius prauæ interpretationis authores, vnà cum Ebionitis, Theodotione & Aquila intelligit: quibus Typphonem & Carpocratem Iuſtinus adiungit; Symmachum ex Samaritano proſelytum, & circumciſum, Euſebius & Epiphanius. Et de illis quidem nihil mirum, cum vel Chriſtum nunquam ſuſceperint, vel ſuſceptum ſemel penitus poſtea abnegarint. At, noſtra tempeſtate in ipſo Chriſtianarum regionum meditullio, quoſdam, qui ſe gloriabantur extitiſſe, qui Iudaicam & Gnoſticam hanc impietatem, tanto Martyrum ſanguine extinctam, ab Ore renouocarent, apud poſteros fidem vix inueniet, Caluinũ intelligo, qui Iudæis de nomine* יהוה Haalmah *concedit, quod poſtulant, videlicet de adoleſcentula viro cognita intelligendum: & Oecolampadium Iudaicè & Gnoſticè transferentem:* Ecce adoleſcentula illa prægnans, & pariens filium: *atq; impurum Caſtalionem communi voce ad corruptam & incorruptam interpretantem:* Ecce puella prægnans filium pariet: *quos omnes ſequentibus rationibus coarguemus.*

1. *Tribus diuerſis vocabulis Hebræi eandem ferè rem* ſigni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

significant, נערה Naarah adolescentulam, sed tam virginem quàm corruptam: בתולה Bethulah, virginem duntaxat designant, siue annis decrepita, siue adolescentula fuerit: העלמה Haalmah, quo matrem Messiæ hoc loco vocat Propheta, solummodo adolescentulam virginem, eamq; cum bonitate magis tactam, hominibus absconditam, & occultam, vt ipsum etymon indicat.

2. Deinde tribus tantum locis in sacris Hebræorum literis, העלמה Haalmah, cum litera seu articulo ה he, inuenitur: Genes. 24. cùm de Rebecca dicitur: Ecce ego iuxta fontem aquæ, & erit Haalmah, id est, virgo egrediens ad hauriendum, &c. Secundò, Exod. 2. cum de Maria sorore Mosis scribitur: Et perrexit Haalmah, id est, virgo, & vocauit matrem infantis. Tertiò demùm apud Isaiam hoc in loco: Ecce Haalmah. Si igitur duæ priores hoc nomine vocantur, quòd ignotæ, absconditæ, & viris non cognitæ essent, proculdubio & tertia hæc, qua de agitur.

3. Accedit, quòd Septuaginta seniores illi genere & conuersatione Hebræi, Hebraicæ & Græcæ linguæ peritia clari imprimis, pro Haalmah (vt cum Irenæo Iustinus Martyr, Hieronymusque prudenter obseruant) hoc loco transtulerunt ἡ παρθένος, quod omnibus citra controuersiam, virginem significat: & non ἡ νεᾶνις, quod adolescentulam, nec παιδίσκη, quod puellam simpliciter denotat.

4. Nec parum partes nostras confirmat Ionathan Vzielis filius, paraphrastes Chaldæus, vir inter Hebræos summi nominis & authoritatis, qui locum hunc reddidit, Ecce virgo. Consentit etiam Euangelium Matthæi Syriaca lingua, id est, Hebraica dialecto vulgari primò scriptum, Isaiæ locum ita reddens: Ecce enim virgo. Lingua quoque Punica (quæ profectò Arabica est) Haalmah propriè virgo appellatur. vt non sine mysterio, totius mundo Redemptoris genitricis integritas, omnium linguis celebretur.

5. Demùm, vt quod tanquam inexpugnabile munimentum in hac re æstimarunt cum Ireneo, Iustino, Tertullianus, Basilius, Cyrillus, Chrysostomus, Hieronymus nõ omittam, insigne prodigium, miraculum retrò actis seculis inauditum, signumq; non vulgare; sed Deo dignum, ac (vt Tertulliani verbis vtar) monstruosam aliquam nouitatem, diuinus vates Iudæis pollicebatur: cuius nullam prorsus rationem habet iuuencula desponsatæ quotidianus prægnatus & partus. Caterùm partem huius capitis in suam historiã transtulit Euseb. lib. 5. cap. 8. vt supra adiecimus.

2. Theodotion] Hunc circa secundi Commodi imperium agnitum Epiphanius scribit: Nauclerus, Bergomas, Sabellicus & Platina sectatorem Tatiani, antequam in hæresim incideret, initiò constituunt. Marcionis furores deinde insequutum tradit Epiphanius, sed postremò infensum & ipsum illius hæresi, ad Iudæos declinasse, detractoq; præputio eorum linguæ, deinde & priuatæ Bibliorum interpretationi dedisse operam. Ebionæi appellat eundem Eusebius libr. 3. hist. cap. 8. Quem sequutus Hieronymus inter hæreticos Iudaizantes annumerat, illumq; multa mysteria Saluatoris subdola interpretatione celasse prodit. Refert in catalogum hæreticorum Augustinus; quòd Christum solummodò hominem dixerit.

2. Aquila.] Hic duodecimo Hadriani anno ab Ecclesia proscriptus fuit, quòd author Epiphanio, astrologicis impensius quàm Christianis deditus esset, addictus esset. Ignominiam hanc impotenti animo ferens, abnegato Christo, factus q; proselytus, circuncidi se passus est, atq; inde contentioso studio, linguam Hebræam didicit, & primus post Septuaginta, qui ante eum quadringentis & triginta annis apud Ptolemæum regem sacra Biblia traduxerant, interpretari & ipse tentauit, et in Christianorum odium ex receptalectione multa peruertit et corrupit; quale est hoc, quod adducit Irenæus. Idem exemplum ex Irenæo nominatim recitat Euseb. lib. 5. hist. ca. 8. additq; hanc interpretationẽ ansam sui erroris præbuisse Ebionitis. Hùc Aquilam diligentem & curiosum interpretem alicubi vocat Hieronymus, alibi verò contentiosum appellat, nec verba solum, sed etymologias quoq; verborum transferre conatum, atq; ita iure reiciendum. Comm. in 2. c. Osee. & Epist. ad Pammachium.

4. Suas ipsi combureresscripturas] Tanto odio Christiani nominis Iudæos flagrasse scribit Iustinus martyr, vt ex sacris Bibliis plurima deleuerint, quibus Christum crucifixum, Deum verum & hominem esse, vnumq; orbis redemptorem, & Messiam promissum, adeò disserit docebatur, vt ea nullis glossematibus possent aliò detorquere: qualia sunt quæ ibidem subnectit de Esdra, Hieremia, & Psalm. 95. è cuius versu decimo deleuerunt A ligno, cùm prius esset, Dicite in Gentibus, quia Dominus regnauit à ligno.

5. Reliquas omnes gentes] Tres has voces ex vet. cod. adiecimus, expungendo reliquos omnes.

QVEMADMODVM SCRIPTVRÆ INTERPRETATÆ sunt in Græcam linguam, & quando.

CAPVT XXV.

PRius enim quàm Romani possiderent regnum suũ, adhuc Macedonibus Asiam possidentibus, Ptolemæus Lagi filius cupiens eam bibliothecam quæ à se fabricata esset in Alexandria, omnium hominum dignis conscriptionibus [ornare,] petijt à [Hierosolymitis] in Græcum sermonem interpretatas habere Scripturas eorum. Illi verò, [obediebant enim] tunc adhuc Macedonibus, eos quos habebant perfectiores Scripturarum intellectores, & vtriusq; loquelæ Septuaginta seniores miserunt Ptolemæo, [facturos] hoc quod ipse voluisset. Ille autem experimentum eorum sumere volens, & metuens ne fortè consentientes eam veritatem quæ esset in Scripturis, absconderent per interpretationem, separans eos ab inuicem, iussit omnes eandem interpretari Scripturam, & hoc in omnibus libris scripsit. Conuenientibus autem ipsis in vnum apud Ptolemæum, & comparantibus suas interpretationes, Deus glorificatus est, & Scripturæ verè diuinæ creditæ sunt, omnibus eandem, & eisdem verbis, & eisdem nominibus recitantibus ab initio vsque ad finem, vti & præsentes Gentes cognoscerent, quoniam per aspirationem Dei interpretatæ sunt Scripturæ, & non esse mirabile Deum hoc in eis operatum, quando in ea captiuitate populi, quæ facta est à Nabuchodonosor, corruptis Scripturis, & post septuaginta annos Iudæis descendentibus in regionem suam, & post deinde temporibus Artaxerxis Persarum regis, inspirauit Hesdræ sacerdoti tribus Leui, [præteritorum] Prophetarum omnes rememorare sermones, & restituere populo eam legem, quæ data esset per Moysem.

4. Reg. 25. Ieremi. 39. & 52. 1. Esdr. 1. 3. Esdr. 2.

Eusebius libro 5. Histor. cap. 8. hæc citat.

Πρὸ γὰρ τῆς ῥωμαίους κρατύναι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, ἐλέτων μακεδόνων τὴν ἀσίαν κατεχόντων, πολεμῶν ὁλάγου φιλομήτωρ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσαν βιβλιοθήκην σὺν ἀλεξανδρείᾳ κοσμῆσαι τοῖς πάντων ἀνθρώπων συγγράμμασιν, ὅσα γε σπουδῆς ὑπῆρχεν, ἠτήσατο παρὰ τῶν ἱεροσολυμιτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον σχεῖν αὐτῶν μεταβεβλημένας τὰς γραφάς. οἱ δὲ ὑπήκουον γὰρ ἔτι τοῖς μακεδόσι τότε, τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐμπειροτάτους τῆς γραφῶν καὶ ἀμφοτέρων τῆς διαλέκτων, ἑβδομήκοντα πρεσβυτέρους ἐπεμψαν πτολεμαίῳ, ποιήσαι τῷ θεοῦ ὅπερ ἐβούλετο. ὁ δὲ, ἵνα πεῖραν αὐτῶν λάβῃ συλλαβὼν τε μιᾷ ἕρᾳ σωβέμβῃ, ἀποκρύψασι τὴν ἑκάτας γραφὰς διὰ τῆς ἑρμηνείας ἀλλήλων χρείσασι, αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων ἐκέλευσε τοὺς πάντας τὴν αὐτὴν ἑρμηνείαν γράφειν. καὶ τοῦτ' ἐπὶ πάντων τῶν βιβλίων ἐποίησε. συνελθόντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ παρὰ τῷ πτολεμαίῳ, καὶ συναλλόντων ἑκάστου τὴν ἑαυτοῦ ἑρμηνείαν, ὁ μὲν θεὸς ἐδοξάσθη, αἱ δὲ γραφαὶ ὄντως θεῖαι ἐγνωσθησαν, τῶν πάντων τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς λέξεσιν καὶ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασιν ἀναγορευσάντων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὡς τε καὶ τὰ παρόντα ἔθνη γνῶναι, ὅτι κατ' ἐπίνοιαν τοῦ θεοῦ εἰσὶν ἠρμηνευμέναι αἱ γραφαὶ καὶ οὐδέν γε θαυμαστὸν τόδε θεὸν τοῦτο ἐνηργηκέναι, ὅς γε καὶ ἐπὶ τῆς Ναβουχοδονόσορ ἀχμαλωσίας τοῦ λαοῦ, διαφθαρεισῶν τῶν γραφῶν, καὶ μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη τῶν ἰουδαίων ἀνελθόντων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. ἔπειτα ἐν τοῖς χρόνοις ἀρταξέρξου τοῦ περσῶν βασιλέως, ἐνέπνευσεν ἔσδρα τῷ ἱερεῖ ἐκ τῆς φυλῆς λευΐ, τοὺς τῶν προγεγονότων προφητῶν πάντας ἀνατάξασθαι λόγους, καὶ ἀποκαταστῆσαι τῷ λαῷ τὴν διὰ μωσέως νομοθεσίαν.

Interprete Ioanne Christophorsono.

Antequam Romani summum totius orbis obtinerent imperium, Asia adhuc Macedonũ ditioni subiecta, Ptolemæus, Lagi filius, magno studio incensus, bibliothecæ, quam Alexandriæ exstruxerat, omnium scriptorum libris, qui erant accuratè elaborati, exornandæ, postulauit à Hierosolymitanis, vt ipsorum scripturas ab Hebraico sermone in Græcum conuersas haberet posset. Illi verò (adhuc enim Macedonum paruerunt imperio) Septuaginta seniores, cùm sacrarum literarum, tum vtriusque linguæ inter ipsos facilè peritissimos, ad Ptolemæũ, quò illud quod ab eo erat postulatũ, plenè exequerentur, miserunt. Ille autem separatim de illis periculum facere cupiens, cautione quidem adhibita, ne fortè in vno loco constituti, communi consensu veritatem scripturarum sua interpretatione occultarent, eos ab ipsis mutuo semouit, mandauitque vt singuli eundem scripturæ librum interpretarentur. Atque idem ipsum in omnibus libris præstitit. Tandem verò cùm coram Ptolemæo in vnum cõuenissent, & suam quisq; cum alijs conferret interpretationem, ibi & Dei gloria magnopere erat illustrata, & illæ scripturæ verè diuinæ propterea cognitæ, quòd singuli interpretes eas non solùm ijsdem sententijs, sed ijsdem omnino verbis à principio ad finẽ vsq; expressissent: adeò vt Gẽtes, q̃ præsto aderãt, illas scripturas instinctu diuino explicatas faterẽtur. Nec mirum sanè est, Deum illud effecisse, qui etiam, cùm scripturę, dum populi Israelitici captiui sub Nabuchodonozor tenebantur, penitus interijssent, & Iudęi post annos 70. in patriã redijssent, deinceps tempore Artaxerxis, Esdram sacerdotem ex tribu Leui diuino Spiritus sui afflatu incitauit, vt cùm libros omniũ Prophetarũ, qui antegressi fuissent, de integro conscriberet, tũ legẽ à Moyse promulgatã populo de integro restitueret.

Cùm tanta igitur veritate & gratia Dei interpretatæ sint Scripturæ, ex quibus præparauit, & reformauit Deus fidem nostram, quæ in Filium eius est, & seruauit nobis simplices Scripturas in AEgypto, in qua adoleuit & domus Iacob, effugiens famem, quę fuit in Chanaan: in qua & Dominus noster seruatus est, effugiens eam persequutionem, quæ erat [ab] Herode: & hæc earum Scripturarum interpretatio, priusquam Dominus noster descenderet facta sit, & antequam Christiani ostenderentur, interpretata sit. Natus est [enim] Dominus noster, circa primum & quadragesimum annum Augusti imperij, multò autem vetustior fuit Ptolemæus, sub quo interpretatæ sunt Scripturæ: verè impudorati & audaces ostenduntur, qui nunc volunt aliter interpretationes facere, quando ex ipsis Scripturis [arguuntur] à nobis, & in fidem aduentus Filij Dei concludãtur. Firma est autem, & non ficta, & sola vera, quæ secundùm nos est fides, manifestam ostensionem habens ex his scripturis, quæ interpretatæ sunt illo modo quo prædiximus, & Ecclesiæ annunciatio sine interpolatione. Etenim Apostoli cùm sint his omnibus vetustiores, consonant prædictæ interpretationi, & interpreta-

Gen. 46. Actor. 7. Matth. 2. 13.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tio consonat Apostolorum traditioni. Etenim Petrus, & Ioannes, [9] & Matthæus, & Paulus, & reliqui deinceps, & horum sectatores, Prophetica omnia ita annuntiauerunt, quemadmodum seniorum interpretatio continet. Vnus enim & idem Spiritus Dei, qui in Prophetis quidem præconauit quis, & qualis esset aduentus Domini, in Senioribus autem interpretatus est bene, *quæ bene prophetata* fuerant: ipse & in Apostolis annunciauit plenitudinem temporum adoptionis venisse, & proximasse regnũ cælorum, & inhabitare intra homines credentes in eum, qui ex Virgine natus est Emmanuel.

aquila ad Aemon

ANNOTATIONES.

1. Priusquàm Romani] *Ab hoc Ptolemæo vsq; ad obsidionem primam Hierosolymorum ab exercitu Romano, duce Pompeio, Olympiadas 54. quæ annos 136. efficiunt, numerat Euseb. in Chronico.*

2. Regnum suum] *Ve.co.* Regnum Dei, *id est, terram toties beatorum Patriarcharum posteritati promissam. Eusebius habet:* Antequam Romani summum totius orbis obtinerent imperium, &c. *vsque ad illud:* Cum tanta igitur veritate, *& cæt. Eius porrò authoritate, & consensu vet. cod.* ornare, *pro* compleri; Hierosolymitis, *pro* Hierosolymis; obediebant enim, *pro* qui obaudiebant; *restituimus & immutauimus.*

Lib. 5. hist.

Apol. ca. 18.

3. Ptolemæus Lagi filius.] *Tertullian. hunc Philadelphum cognominat, simulq; appellat Ptolemæorum eruditissimum. Epiphanius notat hoc factum fuisse anno regni eius decimoseptimo: etenim Nicephorus Constantinop. eum XXXVIII. annis imperasse scribit, in Chronologia.*

4. Omnium hominum] *Iosephus 50000. voluminum eam bibliothecam habuisse scribit, 12. Antiq. cap. 2. vbi & totam historiam accuratè persequitur. Aristæas apud Eusebium lib. 8. de Præparatione euangelica, cap. 1. refert Demetrium Phalereum bibliothecæ præfectum regium interrogatum à Rege, quot iam libri in bibliotheca essent, respondisse;* Plures quàm ducenta millia, sed breui tempore non fore pauciores quingentis millibus.

5. Septuaginta seniores] *Non defuerunt qui litem mouerint de horum numero, dicentes tantùm LXX. fuisse, non LXXII. propterea quod ita recenseantur tum ab Irenæo, tum à plurimis alijs authoribus. Verùm, attendant velim illud breuitatis causa fieri, quemadmodum LXXII. discipuli præter Apostolos à Christo missi, communiùs LXX. dicuntur: cùm tamen ex Euangelio, Augustini & Bedæ interpretatione, ac Epiphanio hos nominatim recensente, Clementis denique, qui horum partem vidit, Constitutionum Apost. lib. 2. cap. 59. verè Septuaginta & duo fuisse extra omnem dubitationem sit. Adhæc, cùm Eleazarus tum summus Ierosolymorum Pontifex, ex qualibet gentis suæ tribu sex viros ad hoc elegerit ac miserit, senarius autem numerus duodecies multiplicatus, LXXII. conficiat, certus est septuaginta et duorum interpretum numerus. Aristæas denique eiusdem Ptolemæi à secretis, tot se vidisse, admisisse, fouisse scriptis testatur: quinetiam singulorum nomina per tribus suas ita perscribit. Ex tribu Iuda, inquit, Ioseph, Ezechias, Zacharias, Ioannes, Ezechias, Eliseus. Ex tribu Ruben, Iudas, Simõ, Samuel, Adeus, Mathias, Eschemias. Ex tribu Gad, Nehemias, Ioseph, Theodosius, Baseas, Ormias, Datis. Ex tribu Aser, Ionathas, Auxeas, Eliseus, Ananias, Chabrias, Sachus. Ex tribu Nephtalim, Isaac, Iacob, Iesus, Gabareus, Simon, Leui. Ex tribu Manasse, Iudas, Ioseph, Simon, Zacharias, Ioannes, Ionathas. Ex tribu Simeon, Sabatheus, Iason, Iesus, Theodorus, Ionas, Ionathan. Ex tribu Leui, Theodosius, Iason, Iesus, Theodorus, Ionas, Ionathas. Ex tribu Isachar, Theophilus, Abraham, Arsamis, Endemias, Daniel, Some. Ex tribu Zabulon, Ieremias, Eleazar, Zacharias, Baneas, Eliseus, Datheus. Ex tribu Ephraim, Samuel, Iosephus, Iudas, Ioathes, Chabel, Dositheus. Ex tribu Beniamin, Israel, Ioannes, Theodosius, Arsamenes, Abietas, Ezecel. Et de his hactenus.*

Sunt quoq; etiam hoc sæculo, qui contendunt eos tantummodo Legem, id est, quinque libros Mosis, ex Hebræis Græcos fecisse: istudque sensisse putant Aristæam, Iosephum, & quosdam Talmudicos. Falluntur porrò, quoniam hi nomine Legis vniuersam veteris Testamenti Scripturam intelligunt, sicut & Christus Dominus noster de ea loquitur, Ioannis 10. 34. & 15. 25. Præterea, Philo ac Epiphanius huius rei diligentissimi indagatores, diserte testantur vniuersum vetus Testamentum, quod apud Iudæos 22. sacris libris seruabatur, ab his in linguam Græcam translatum esse. Neque est verisimile Regem omnium librorum tam auidum & curiosum, tot reliquorum clarissimorum Prophetarum libros neglexisse, solis quinque vnius Mosis contentum. Postremò, cùm nulli ab his LXXII. reperiantur veteris Testamenti interpretes, vsque ad Aquilam, qui sub Adriano Imperatore vixit; & ante hunc Apostoli alíque Apostolici viri alios à Mose Prophetas, tanquam ex Græca traditione citent frequentissimè: non est profectò dubitandum vniuersum vetus Testamentum ab illis LXXII. Græco sermone donatum esse.

Neque prætermittendum, tantam olim fuisse huius translationis LXXII. etiam inter Iudæos authoritatem, vt, Philone teste, plurimi eorum singulis annis in insulam Pharum trajicerent, & celebri solemnitate locum honorarent, in quo primùm edita esset tam mirabilis Legis diuinæ interpretatio. Ideo & in horum calendario, die octauo mensis Tebet, id est, Decembris, signatur ieiunium, quòd illo die Lex in Græcum versa sit tempore Ptolemæi regis, & tenebræ, vt aiunt, triduo totum mundum occupauerint.

Denique, prisci Ecclesiæ Doctores Iustinus, Tertull. Epiphanius, Augustinus, vnà cum Irenæo nihil dubitarunt affirmare hos LXXII. seniores Spiritu prophetico hac in re instructos atque munitos fuisse, quando tam stupendo miraculo omnes in easdem dictiones, periodos, & sententias conuenerint, oracula obscuriora de Christo tam aperte expresserint, & ab Apostolis, tota demum prisca Ecclesia Christiana admissi probatique fuerint. Tametsi non diffiteamur tam vetustate, quàm exscribentium plurimorum ossitantia vel ignorantia multis in locis illorum interpretationem postea vitiatam esse, adeò vt à Luciano, Hesychio, Origene, deinde beato Hieronymo eximendè emendanda fuerit. Diuina tandem prouidentia, & doctissimorum virorum nunquam satis laudandis laboribus, nouissimè correctam, authoritateque Ecclesiæ Romanæ probatam, & excusam, in lucem gratulantur pij omnes hoc tempore exiisse. Atque hæc pro loco sufficeant.

6. Separans eos ab inuicem] *Iustinus Martyr scribit septuaginta cellularum vestigia, in quibus separatim transtulerunt, Alexandriæ sese conspexisse, à quo non dissentiunt Cyrillus Ierosol. Catechesi 4. Tertullianus cap. 19. Apolog. Eusebius lib. 8. de Præparat. Euangel. ca. 1. Hylarius: Chrysostomus: Theodoretus: Augustinus 2. de Doctrina Christ. cap. 15. & libr. 18. de ciuitate cap. 42. Quin & prophetico, id est, diuino spiritu præditos fuisse hos interpretes, non dubitat idem Augustinus 15. de Ciuitate capite decimoquarto, & lib. 18. capite quadragesimo tertio: licet interdum Hebraicæ veritatis amore, sit illis infestior Hieronymus.*

In Dialogo, & Apol. 2.

7. Restituere populo eam legem] *Magno consensu antiquissimi Scriptores hanc sententiam suis calculis probant, velut Basilius epistol. ad Chilonem, Clemens lib. 1. Strom. Hieronymus lib. adu. Heluidium, Isidorus li. 6. Etymol. Sed vnius Tertulliani verba hic annotasse sufficiet. Hierosolymis (ait)* Babylonica expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ literaturæ per Esdram constat restauratum, *lib. de habitu muliebri, ca. 3.*

8. Circa primum] *Subscribit Tertull. libr. contra Iudæos; Euseb. in histor. & Chronico, anno 42. quem sequitur Epiph. contra hæres. 78. Ptolemæus ergo trecentis plus minus annis hoc tempus præcesserat.*

9. Et Matthæus] *Hieronymus veritati Hebraicæ impensè deuotus, submonet Matthæum aliquando non sequi Septuaginta translatorum authoritatem, sed Hebraicam, vt illa duo:* Ex Aegypto vocaui filium meũ. & Nazaræus vocabitur, *indicant. libro de viris illustribus, & Comment. in 2. cap. Matth.*

OSTENSIO QVONIAM VIRGO IN vtero accipiet, & non adolescentula.

CAPVT XXVI.

QVemadmodum ipsi testificantur, quoniam priusquam conuenissent Ioseph cum Maria, manente igitur in ea virginitate, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto, & quoniam dixit ei Gabriel Angelus, Spiritus sanctus aduenit in te, & virtus Altissimi obumbrabit te, quapropter quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei: & quoniam Angelus in somnis dixit ad Ioseph: Hoc autem factum est, vt adimpleretur quod dictum est ab Esaia Propheta. Ecce, Virgo [2] in vtero concipiet. Seniores autem sic interpretati sunt dixisse Esaiam. Et adiecit Dominus loqui ad Achas. Pete tibi signum à Domino Deo tuo [3] in profundum inferni, aut in excelsum supra. Et dixit Achas: *Non petam, & non tentabo Dominum. Et dixit. *Num pusillum vobis agonem præbere hominibus, & quemadmodũ Dominus præstat agonem? Propter hoc Dominus ipse donabit vobis signum. Ecce, Virgo in ventre accipiet, & pariet filium, & *vocabis nomen eius Emmanuel: butyrum & mel *manducabit, priusquã cognoscat, aut eligat mala, [5] communicabit bonum, quoniã priusquam cognoscat infans] bonum vel malum, non consentiet nequitiæ, vt eligat bonũ. Diligẽter igitur significauit Spiritus sanctus, per ea quæ dicta sunt, generationem eius quæ ex Virgine, & substantiam, quoniam Deus. [6] Emmanuel enim nomen hoc significat: & manifestat, quoniam homo, in eo quod dicit, Butyrum & mel manducabit, & in eo quod infantem nominat eum, & priusquam cognoscat bonum & malum: hæc enim omnia [signa] sunt hominis infantis. Quod autem non consentiet nequitiæ, vt eligat bonum, proprium hoc est Dei, vti non per hoc quod manducat butyrum & mel, nudè solummodò eum hominem intelligeremus, neque rursus per nomen Emmanuel, sine carne eum Deum suspicaremur.

Matth. 1. 18. Luc. 1. 35.

Isaiæ 7. 11.

Vrge posita discipe

manducabit Emmanuel

ANNOTATIONES.

1. Quemadmodum & ipsi] *Non fuisset hoc initium capitis nisi colo dirimendum à superiore: quod tamen ne Lectoribus, præcedentibus sectionibus assuetis molestum esset, maluimus indicare, quàm transponere. Confirmat autem oraculum Isaiæ de Virgine Emmanuelem parturra, in beatissima Maria Christum nostrum enixa completum esse. Miraculum porrò repromissum, nullum fuisset, nisi plane virgo integra inuiolataque peperisset. Cæterum, Heluidij nefarium errorem, ex huius Euangelij loco perperam intellecto, natum, doctè & acriter refellunt Hieronymus, Chrysostomus, & Hildephonsus Toletanus.*

2. In vtero] *Hoc ex vet. cod. addidimus, cùm idem aperte habeat Euangelium Matth. 1. cap.*

3. In profundum inferni] *Vet. cod.* In profundum deorsum, aut in altitudinem sursum. *Quã putarim germanam esse Irenæi lectionem, cùm ita habeat Septuaginta, indicet Hieronymus; quorum lectionem hanc cum Irenæo amplexantur veteres, Iustinus in Dial. Cyprianus lib. 2. adu. Iudæos cap. 9. Basilius, & Cyrillus in hunc Isaiæ locum, & Ambrosius sermone 8. in Psalm. 118.*

4. Num pusillũ vobis] *Quia sic habebant omnes codices, nihil immutauimus. Sanctes ex Hebræo:* Nunquid parum est vobis labore afficere homines, quia labore afficitis & Deum meum? *Tertull. lib. contra Iudæos:* Non pusillum vobis certamen cũ hominibus, quoniam Deus præstat certamen? *Cyprianus libro secundo aduersus Iudæos, capite nono,* Num pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus præstat agonem? *Eadem etiam habet epistol. ad Martyres & Confessores de Mappalico.*

5. Communicabit bonum] *Sex has voces ex veteri codice restituimus: deleuimus vnicam,* commutauit. *Iustinus Martyr ita habet:* Butyrum & mel edet,

In Dialogo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

edet, priusquam dignoscat malum, eliget bonum: quia priusquàm dignoscat malum à bono, reijciet malum vt bonum eligat. *Præclara est huius loci alioqui satis obscuri, periphrasis apud Hieronymum commentarijs in 7. Esaiæ, qua monet infantiam humani corporis, diuinæ Christi scientiæ non præiudicasse.*

6. Emmanuel enim nomen] *Hebraicũ nomen est compositum ex* עִמָּנוּ *Himmanu, id est, nobiscum, &* אֵל *El, Deus: vnde constat Christum Deum esse in carne manifestatum. Quo pacto autem Christo Iesu hoc nomen conueniat, & quid Iudæis ea de re obstrepentibus respondendum sit, differunt Iustinus Martyr Quæst. 135. ad Orthod. & Tert. lib. contra Iudæos.* A

QVID EST QVOD DICTVM EST A Dauid, De fructu ventris tui ponam in throno meo.

CAPVT XXVII.

Esaie 7. 14. Psal. 131. 11.

ET in eo quod dicit, Audite domus Dauid, significantis erat, quoniam quem promisit Deus Dauid, de fructu ventris eius æternum suscitaturum se regem, hic est qui ex Virgine, quæ fuit de genere Dauid, generatus est. B

Theodoretus Dialogo 1. hæc citat.

Καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν ἀκούσατε δὴ οἶκος Δαβὶδ, σημαίνοντος ἦν, ὅτι ὃν ἐπηγγείλατο τῷ Δαβὶδ ὁ θεὸς, ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ, αἰώνιον ἀναστήσειν βασιλέα. Οὗτός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς Δαβὶδ παρθένου γενόμενος.

Interprete Iacobo Billio.

Quin etiã cùm his verbis vteretur, Audite domus Dauid, hoc significabat, quod sempiternus ille rex, quem Deus Dauidi de ventris ipsius fructu excitaturum se receperat, hic ipse est, qui ex Virgine, quę à Dauide ortum traxit, natus est.

Propter hoc enim & de fructu ventris eius regem promisit, quod erat proprium Virginis prægnantis, & non de fructu lumborum eius, nec de fructu renum eius, quod est proprium viri generantis, & mulieris ex viro conceptionem facientis. Circumscripsit igitur genitalia viri in promissione Scriptura: imò verò nec commemoratur, quoniã C
nõ ex * voluntate viri erat, qui nascebatur. Statuit aũt & confirmauit fructum ventris, vt generationem eius, qui erat futurus ex Virgine pronunciaret, quemadmodũ Elizabeth impleta Spiritu sancto testificata [est] dicens ad Mariam: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui, significante Spiritu sancto audire volentibus, repromissionem quam repromisit Deus, de fructu ventris eius suscitare regem, impletam esse [in] Virginis, hoc est in Mariæ, partu. Qui igitur transmutant id quod apud Esaiam: Ecce, adolescentula in ventre concipiet, & Ioseph filium eum volunt esse: illud transmutent, quod est repromissionis, quod apud Dauid positum est, vbi promisit illi Deus, de fructu ventris suscitare cornu Christi * regis. Sed non intellexerunt. Cæterùm etiam hoc quoque ausi fuissent demutare. Quòd autem dixerit Esaias: In profundum deorsum, vel in altitudinem sursum, significantis fuit, quoniam qui descendebat, ipse erat & qui ascendebat. In eo autem quòd dixerit: Ipse Dominus [2] dabit [signum], id quod erat inopinatum generationis eius * significabat, quòd nec factum esset aliter, nisi Deus Dominus omnium Deus ipse dedisset signum in domo Dauid. [3] Quid enim magnum, aut quod signum fieret in eo quòd adolescentula concipiens ex viro peperisset, quod cuenit omnibus quæ pariũt mulieribus? Sed quoniam inopinata salus hominibus inciperet fieri, Deo adiuuante, inopinatus & partus Virginis fiebat, Deo dante signum hoc, sed non homine operante illud.

Luc. 1. — * voluntate — Esaie 7. 11. — * regis. — Ephes. 4. 10. — * significabat — D

ANNOTATIONES.

1. Et in eo quod dicit] *Hic locus ex Irenæo habetur apud Theodor. Dialog. 1. Demonstrat autem facta Dauidi de Christo promissa in Virgine Maria completa esse: & Christum per eam verum esse filium Dauid; Ebionitarum labefactata impia interpretatione.*

2. Dabit signum] *Expunximus* dedit *aut. ve. co.*

3. Quid enim magnum] *Rabbinorum quidam de rege Ezechia hoc Esaiæ vaticinium exponunt: sed iã tunc annos circiter quindecim natus erat. Alij fingunt obscuro cuipiam filiorum Achaz; alij verò eiusdem Prophetæ filio illud conuenire: sed nullus eorum fuit Himmanuel, nec terram vniuersam suo imperio subiectam habuit, sicuti puer ille, quem paulò post idem Propheta constituit terra Dominum. Laudat igitur Propheta insigne & insuetum Dei miraculum, quod de vulgari mulierum concepto (vt acutè vidit Irenæus) ne quaquam faceret. Eadem ratione Tryphonem cum asseclis vrget Iustinus: Si vulgari more primogenitorũ (ait) nasciturus erat ex coitu cur tanquam prodigiũ pollicetur, quod commune est primogenitis omnibus? Eodem modo Tertull. lib. contra Iudæos. Basil. hom. de Natali Domini. Cyrillus Ierosol. Catech. 12.* in fidem

QVID

QVID EST APVD DANIELEM LAPIS sine manibus excisus.

CAPVT XXVIII.

Daniel. 2. 34.

PROpter hoc [autem] & Daniel prævidens eius aduentum, lapidem sine manibus abscissum aduenisse in hunc mundum: [1] hoc est enim quod sine manibus significabat, quod non operãtibus humanis manibus, hoc est, virorum illorum qui solent lapides cædere, in hunc mundum eius aduentus erat, id est, non operante in eum Ioseph, sed sola Maria cooperante * dispositione. Hic enim lapis à terra, & ex virtute & arte constat Dei. Propter hoc autem & Esaias ait. Sic dicit Dominus: Ecce, ego mitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum, angularem, honorificum: vti non ex voluntate viri, sed ex voluntate Dei, aduentum eius, qui secundùm hominem est, intelligamus. B

Esaiæ 28. 16.

* dispositione.

ANNOTATIONES.

1. Hoc est enim quod sine manibus] *Ita Danielis admirabile vaticinium, ante Irenæum Iustinus in Dialogo; & post vtrumque Tertullianus lib. adu. Iudæos: & lib. 3. & 4. aduersus Marcion. Hieronymus in 2. caput Danielis; Augustinus tract. 7. & 9. in Ioannem; & ex Græcis Origenes, & Basilius ad Christi Domini ex intacta Virgine natiuitatem, non minus piè quàm eleganter accommodarunt. Quibus fit, vt satis nequeam mirari detestarique, Caluini Iudaicam planè impietatem, scribentis, hæc verba prorsus absurdè de Filij Dei natiuitate ex Maria Virgine intelligi.*

QVARE VIRGA MOYSI PROIECTA, * coluber facta est.

CAPVT XXIX.

Exod. 7. 11.

PROpter hoc autem & Moyses ostendens typum, proiecit virgam in terram, vt ea incarnata omnem AEgyptiorum præuaricationem, quæ insurgebat aduersus Dei dispositionem, argueret & absorberet: & vt ipsi AEgyptij testificarentur, quoniam digitus est Dei, qui salutem operatur populo, & non Ioseph filius. Si enim Ioseph filius esset, [2] quemadmodum plus poterat quàm Salomon, aut plus quàm Iona habere: aut plus esse Dauid, cùm esset ex eadem seminatione generatus, & proles existens ipsorum? Vt quid autem & beatum dicebat Petrum, quòd eum cognosceret esse Filium Dei viui? [3] Super hęc] autem nec rex esse posset, si quidem Ioseph filius fuisset, nec hæres, secundùm Hieremiam. C D

Matth. 12. 41. & 42.

Matt. 16. 17.

* coluber facta est.

ANNOTATIONES.

1. Propter hoc autem] *Virgæ Mosaicæ transformationem, aduentum Filij Dei in carnem præsignificasse cum Irenæo sentiunt etiam plerique antiquorum; quorum verba, hunc locum explicabunt. Isidorus:* Virga in serpente, Christus in morte: expauit & fugit Moses, mortuus est Christus, & expauerunt discipuli, & fugerunt. *Ambrosius lib. de Salomone.* Moses virgam proiecit in terram, quæ & ipsa imago erat corporis Domini, ideo omnium AEgyptiorum potestatem absorbuit. *Pluribus verbis adhuc isthæc persequitur in Psal. 118. & lib. 3. Offic. cap. 14. Subscribunt ei Augustin. serm. 86. de tempore; Gregor. Nisse. lib. de vita Moſis; Gregorius Roma. Prosper Aquitanicus; Beda, Rupertus.*

2. Quemadmodum] *Hunc locum ita videtur æmulari Tertull.* Non competebat ex semine humano Dei filium nasci, nisi totus esset filius hominis, non esset & Dei filius, nihilque haberet amplius Salomone, & amplius Iona, & de Ebionis opinione credendus erat. *Lib. de carne Christi.*

3. Super hæc autem] *Hoc est, præterea, adhæc.* πρὸς τούτοις.

OSTEN-

Universidad de Deusto
Biblioteca

OSTENSIO QVOD SI IOSEPH FILIVS fuisset Dominus, non rex esse potuisset.

CAPVT XXX.

IOseph enim Ioacim & Iechoniæ filius ostenditur, quemadmodum & Matthæus generationem eius exponit. [1] Iechonias autem, & qui ab eo omnes, abdicati sunt à regno, Hieremia dicente sic, Viuo ego, dicit Dominus, si factus fuerit Iechonias filius Ioacim, rex Iuda, signaculum in manu dextera mea, inde abstraham eum, & tradam eum in manu quærentium animam eius. Et iterum, Inhonoratus est Iechonias, quemadmodum vas quod non est opus, quoniam proiectus est in terram, quam non sciebat. Terra audi sermonem Domini, scribe virum hunc abdicatum hominem, quoniam non augebit de semine eius sedens super thronum Dauid, princeps in Iuda. Et iterum, Deus ait super Ioacim patre eius. Propter hoc, sic dicit Dominus super Ioacim patrem eius[2] regem Iudææ. Non enim erit ex eo sedens super thronum Dauid, &[3] mortificatum [eius] erit proiectum in æstu diei, & in glacie noctis, & respiciam super eum, & super filios eius, & inferam super eos, & super inhabitantes] Hierusalem, super terram Iuda, omnia mala, quæ loquutus sum super eos. Qui ergo eum dicunt ex Ioseph generatũ, & in eo habere spem, abdicatos se faciunt à regno, sub maledictione & increpatione decidentes, quæ erga Iechoniam, & in semen eius est. Propter hoc enim dicta sunt hæc de Iechonia, Spiritu præsciente ea quæ à malis doctoribus dicuntur, vti discant quoniam ex semine eius, id est, ex Ioseph, non erit natus, sed secundùm repromissionem Dei, de ventre Dauid suscitatur rex æternus, qui recapitulat omnia in se.

Matth. 1. 12.
Iere. 22. 24.
Ierem. 22. 28 & 29.
Ierem. 36. 30
Psalm. 131. 11

ANNOTATIONES.

1. Iechonias autem] *Sixtus Senensis vir perdoctus & accuratus, scribit, Anabaptistas, hoc tã Ieremiæ quàm Irenæi testimonio abuti, vt probent Matthæum Euangelistam aberrasse in recensenda Christi genealogia, quasi à regibus Iudæ & Dauide ortus esset per Iechoniam, Salathielem, & Zorobabelem: quando ex superioribus Ieremiæ ac Irenæi locis constet Iechoniam, qui & Ioacim, in captiuitate Babylonica sine liberis mortuum; in eodemq; extinctam omnem stirpem regiam. Respondet verò illos tantummodo loqui de abdicatione à regno, seu orbitate imperij: non de omnimoda sterilitate seu orbitate prolis, quod ex eiusdem Ieremiæ verbis istis clarum euadit:* Scribe hũc virum abdicatum hominem, quoniam non augebit de semine eius sedẽs super thronum Dauid, princeps in Iuda. *Quod autem in Babylone genuerit Salathielem, vnde natus sit Zorobabel, præter quod ex libr. 1. Esdræ cap. 3. versic. 2. & Matthæi cap. 1. 12. constanter asseritur, Philo in secundo Chronographiæ testatur, Euilmerodach eduxisse Ioacim cognomento Iechoniam de carcere, & in honorem habuisse. Datum autem ei filium Mesezebeel, cognomento Salathiel, qui anno decimoseptimo post solutam captiuitatem dux fuit populi, à quo & Zorobabel.*

2. Regem Iudæę] *Id est, tribus Iudæ & Beniamin, non totius Israelis.*

3. Mortificatum eius] *Cadauer ipsius Ioacim, de quo Ierem. 22.* Sepultura asini sepelietur, & putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem. *Vult autem Irenæus, quia prædictum erat neminem ex semine Ioacim, ex quo Ioseph sponsus beatæ Mariæ oriundus erat, sessurum super solium Dauidis, Iesum Christum si ab illo genitus fuisset, non potuisse in eo sedere, iuxta verbum Angeli, Luc. 1. Paulò post* inhabitantes *posuimus, pro* inhabitantem, *auth. vet. cod.*

OSTENSIO QVONIAM PER QVÆ proiectus est homo de Paradiso, per hæc iterum intrat in paradisum.

CAPVT XXXI.

[1] ET antiquam plasmationem in se recapitulatus est. Quia quemadmodum per inobedientiam vnius hominis, introitum peccatum habuit, & per peccatum mors obtinuit: sic & per obedientiam vnius hominis iustitia introducta vitam fructificet his, qui olim mortui erant hominibus.[2] Et quemadmodum protoplastus ille Adam de rudi terra, &[de] adhuc virgine: nondum enim pluerat Deus, & homo non erat operatus terram, habuit substantiam, & plasmatus est manu Dei, id est, Verbo Dei: omnia enim per ipsum facta sunt: & sumpsit Dominus limum à terra, & plasmauit hominem. Ita recapitulans in se Adam ipse, Verbum existens ex Maria, quæ adhuc erat Virgo, rectè accipiebat generationem Adæ recapitulationis.[3] Si igitur primus Adam habuit patrem hominem, & ex semine viri natus

Rom. 5. 19.
Gen. 2. vers. 6. & 7.
Ioan. 1. 3.
Genes. 2.

natus est; meritò dicerent, & secundum Adam ex Ioseph esse generatum. Si autem ille de terra quidem sumptus est, & Verbo Dei plasmatus est, oportebat idipsum Verbum recapitulationem Adæ in semetipsum faciens, eiusdem generationis habere similitudinem. Quare igitur non iterum sumpsit limum Deus, sed ex Maria operatus est plasmationem fieri? Vt non alia plasmatio fieret, neque alia esset plasmatio quæ saluaretur, sed eadem ipsa recapitularetur seruata similitudine.

Theodoretus Dialogo 1. hæc citat.

Εἰ τοίνυν ὁ πρῶτος Ἀδὰμ ἔσχε πατέρα ἄνθρωπον, καὶ ἐκ ἀνδρὸς σπέρματος ἐγεννήθη, εἰκὸς ἦν καὶ τὸν δεύτερον ἀδὰμ λέγειν αὐτὸν ὃς Ἰωσὴφ γεγένηται, εἰ δὲ ἐκεῖνος ἐκ γῆς ἐπλάσθη, πλάστης ἦν αὐτοῦ ὁ Θεός, ἔδει καὶ τὸν ἀνακεφαλαιούμενον εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεπλασμένον ἄνθρωπον, τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τῆς γεννήσεως ἔχειν ὁμοιότητα. Εἰς τί οὖν πάλιν οὐκ ἔλαβε χοῦν ὁ Θεός, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἐνήργησε τὴν πλάσιν γενέσθαι; ἵνα μὴ ἄλλη πλάσις γένηται, μὴ δὲ ἄλλο τὸ σωζόμενον, ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνακεφαλαιωθῇ τηρουμένης τῆς ὁμοιότητος.

Α' γαν οὖν πάθουσι καὶ οἱ λέγοντες αὐτὸν μηδὲν εἰληφέναι ἐκ τῆς παρθένου, ἵν' ἐκβάλωσι τὴν τῆς σαρκὸς κληρονομίαν, καὶ ἀποβάλωνται τὴν ὁμοιότητα.

Interprete Iacobo Billio.

Proinde si primus Adamus patrem hominẽ habuisset, atq; ex viri semine procreatus fuisset, non absre dicere quis posset secundum quoq; Adamũ ex Ioseph ortum esse. At verò cùm ille ex terra sumptus, atq; à Deo effictus sit; oportebat vtiq; eum, qui hominem à Deo effictum in seipso instauraret, eandem cum illo generationis similitudinem habere. Quid igitur causæ est, quamobrem Deus limũ rursus non sumpserit, verùm operam dederit, vt effictio ex Maria fieret? Nimirũ ne alia effictio existeret, aut aliud esset cui salus afferretur: sed ille ipsemet instauraretur, seruata similitudine.

Valdè igitur errant, qui dicunt ipsum nihil assumpsisse ex Virgine, vt reijciant carnis hæreditatem, & similitudinem eijciant.

ANNOTATIONES.

1. Et antiquam plasmationem] *Docet oportuisse Christum redemptorem ex Virgine nasci, quoniam Adam prænaricator ex terra virgine formatus fuerat: quod paulò apertius & fusius docet his aduersus Iudæos verbis Cyrillus Ierosol.* Ex corporibus corpora gigni, possibile: sed puluerem terræ hominem fieri hoc multo mirabilius. Lutum confusum, oculorum tunicas & splendores, mouere, ædificare, loqui, docere, parere, regnare, hoc admirandum. Itaque ô indoctissimi Iudæi, vnde Adam factus est? Nonne Deus accepit puluerem de terra, & creauit creaturam hanc admirandã? Quid igitur? Lutum in oculũ mutatur, & Virgo non generabit? Quod apud homines est impossibile, Deus præstare non poterit? &c.

2. Et quemadmodum] *Sententiam hanc ferè ad verbum videtur Tertullianus transcripsisse lib. de carne Christi:* Virgo adhuc erat terra, nondum opere compressa, nondum sementi subacta, ex eâ hominem factum accepimus à Deo in animam viuam. Igitur si primus Adam ita traditur, meritò sequens, &c. *Mellistus B. Bernardi verba huic loco accommoda præterire non potui:* Deum *(ait ille hom. 2. super Missus est)* huiusmodi decebat natiuitas, qua non nisi de Virgine nasceretur: talis congruebat & Virgini partus, vt non pareret nisi Deũ. Voluit esse Virginem, de qua immaculata immaculatus procederet, omnium maculas purgaturus, &c.

3. Si igitur primus Adam] *Totus hic locus exprimitur à Theodoreto, dialog. 1. vsq; ad illud proximi capitis.* Si enim ille quidem de terra, &c.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT EVM NIHIL de Maria accepisse.

CAPVT XXXII.

ERrant igitur qui dicunt eum nihil ex Virgine accepisse, vt abijciant carnis hæreditatem, abijciant autem & similitudinem. Si enim ille quidem de terra, & manu, & artificio Dei plasmationem, & substantiam habuit; hic autẽ non manu & artificio Dei; iam non seruauit similitudinem hominis, qui factus est secundùm imaginem ipsius, & similitudinem, & inconstans artificium videbitur, non habens circa quod ostendat sapientiam suam. Hoc autem dicere est, & putatiuè apparuisse eum, & tanquam hominem, cùm non esset homo: & factum eum hominem, nihil assumentem de homine. Si enim non accepit ab homine substantiam carnis, neq; homo factus est, neq; filius hominis: & si hoc non factus est, q̃ nos eramus, neq; homo factus est, & [sustinuit.] Nos autem quoniam corpus sumus de terra acceptũ, & anima accipiens à Deo spiritum, omnis quicunq; cõfitebitur.

Hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hoc itaque factum est Verbum Dei, suum plasma in semetipsum recapitulans, & propter hoc [2] filium hominis se confitetur: & beatificat mites, quoniam ipsi hæreditabũt terram. Et Apostolus autem Paulus in epistola quæ est ad Galatas, manifestè ait. Misit Deus Filium suũ factum de muliere. Et rursus in ea quæ est ad Romanos. De Filio autem (inquit) eius, qui factus est ex semine Dauid secundùm carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundùm Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri. [3] Cæterùm, superuacua est in Mariam descensio eius. Quid enim in eam descendebat, [4] si nihil incipiebat sumere ab ea? [5] Aut si nihil sumpsisset ex Maria, nunquam eas quæ à terra erant percepisset escas, per quas id quod à terra sumptum est, [6] nutritur] corpus: nec quadraginta diebus, quemadmodum Moyses & Helias ieiunans, esurisset corpus eius suam quærens escam: sed nec Ioannes discipulus eius de eo scribens dixisset. Iesus autem fatigatus in itinere sedebat. Nec Dauid præclamasset in eum. Et super dolorem vulnerum meorum apposuerunt: nec lacrymas fudisset super Lazarum: nec sudasset globos sanguinis: nec dixisset. Tristis est anima mea: nec percusso latere exisset sanguis & aqua. Hæc enim omnia signa carnis, quæ à terra sumpta est, quam in se recapitulatus est suum plasma saluans.

Matth. 16. 13. Matth. 5. 4. Galat. 4. 4. Rom. 1. 3.

Signa vera carnis.

Matth. 4.

Ioan 4. 6. & 7. Psal. 68. 32. Ioan. 11. 32. Matt. 26. 38. Ioan. 19. 35.

Theodoretus Dialogo 1. hæc citat.

Ἐπεὶ περιοτὴ καὶ ἡ εἰς τὴν Μαρίαν αὐτῷ κάθοδος. Τί γὰρ καὶ εἰς αὐτὴν χατῆει, εἰ μηδὲν ἔμελλε λήψεσθαι παρ' αὐτῆς; Εἰ τε εἰ μηδὲν εἴληφεν παρὰ τῆς Μαρίας, οὐκ ἂν τὰς ἀπὸ γῆς εἰλημμένας προσίετο τροφάς, δι' ὧν τὸ ἀπὸ γῆς ληφθὲν ξέφεται σῶμα. Οὐδ' ἂν εἰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ὁμοίως ὥσπερ Μωυσῆς, καὶ Ἠλίας νηστεύσας ἐπείνησε, τῷ σώματος ἐδεήθη τὸν ἴδιον τροφήν. οὐδ' ἂν Ἰωάννης ὁ μαθητὴς αὐτοῦ περὶ αὐτοῦ γράφων εἰρήκει, δὲ Ἰησοῦς κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ἐκαθέζετο. οὐδ' ἂν ὁ Δαβὶδ προσανεφωνήκει περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. οὐδ' ἂν ἐδάκρυσεν ἐπὶ τῷ Λαζάρου, οὐδ' ἂν ἱδρωσε θρόμβους αἵματος, οὐδ' ἂν εἰρήκει, ὅτι περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου. οὐδ' ἂν νυγείσης αὐτοῦ τῆς πλευρᾶς, ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Ταῦτα γὰρ πάντα σύμβολα σαρκὸς τῆς ἀπὸ γῆς εἰλημμένης, ἣν εἰς αὐτὸν ἀνακεφαλαιώσατο, τὸ ἴδιον πλάσμα σώζων.

Interprete Iacobo Billio.

Quandoquidem ipsius quoque in Mariam descensus superuacaneus fuit. Ecquid enim in eã descendebat, si nihil ab ea sumpturus erat? Ad hæc si nihil à Maria sumpsisset, non vtiq; cibos eos, qui è terra sumpti sunt, & quibus corpus è terra sumptum alitur, admisisset: nec, cùm quadraginta dies, æquè ac Moses & Elias, ieiunasset, in famem incidisset, corpore videlicet alimentum suum exposcente: nec præterea Ioannes ipsius discipulus, de ipso scribens, ad hunc modũ loquutus fuisset, Iesvs autem fatigatus ex itinere, sedebat: nec item Dauid de eo prædixisset, Et super dolorem vulnerum meorũ addiderunt. Nec Lazari causa lacrymas fudisset, nec sãguinis guttas sudoris instar emisisset: nec dixisset, Tristis est anima mea: nec deniq; ictο ipsius latere sanguis vnà cum aqua exijsset. Hæc enim cuncta carnis è terra sumptæ argumenta sunt, quam in se instaurauit, vt figmento suo salutem afferret.

ANNOTATIONES.

1. Errant igitur] *Simonis Magi, Saturnini, Valentini, Cerdonis & Marcionis sectatores intelligit; qui omnes diuersis licet errorum anfractibus, eandem tamen in blasphemiam delapsi sunt, Christum aut non veram carnem, aut non ex Virgine conceptam & natam cepisse. In his refellendis pugnacissimus est Tertu. lib. de carne Christi, lib. 3. & 4. contra Marcionem. Probat verò Irenæus carnem nostram verè conceptam, natam, crucifixam, passam, & resuscitatam esse in Christo, ex eo quod homo, & filius hominis dicitur: insuper, verè esurierit, comederit, fatigatus & vulneratus fuerit, doluerit, lacrymarit, sudarit, denum crucifixus & mortuus sit. Infra,* sustinuit *collocauimus, pro,* suscitauit, *docente vet. cod.*

2. Filium hominis, se confitetur] *Tertull.* Cur homo Christus, & filius hominis, si nihil hominis, & nihil ex homine? Nisi si aut aliud est homo quàm caro: aut aliunde caro hominis, quã ex homine, aut aliud est Maria, quã homo. *Libr. de carne Christi, & lib. 4. contra Marcionem.*

Hinc autem apparet concilium Ephesinum rectè ex Patribus aduersus Nestorii collegisse & statuisse D. Virginem Mariam censendam esse Deiparam, non tantum Christiparam, quandoquidem constat illum quem vtero concepit, fouit, genuit simul Deum & hominem extitisse: quod postea quoque sexta & septima synodus confirmarunt. Hoc tantum Nazianzeni proloquium subnectam. Si quis sanctam Mariam Deiparam non credit, extra diuinitatem est.

3. Cæterùm superuacua est] *Isthæc omnia ad finem vsq; capitis huius transcripsit Theodoret. Dial. 1.*

4. Si nihil incipiebat sumere] *Hoc est, si nihil sumpturus erat:* ἔμελλε λαμβάνει.

5. Aut si nihil sumpsisset] *Tertull. Marcionem eodem etiam pacto alloquitur:* Quid dicis cælestem carnem, quam vnde cælestem intelligas nõ habes? Quid terrenam negas, quam vnde terrenã agnoscas habes? Esurijt sub Diabolo, sitijt sub Samaritide, lacrymatur super Lazarũ, trepidat ad mortem. Caro (inquit) infirma. Sanguinem fudit postremò hæc sunt, opinor, signa cælestia. *Lib. de carne Christi.*

6. Nutritur] *Expunximus* nutriretur *aut. vet. cod. probante quoque Theodoreto.*

* QVARE

A Qualiter

* QVARE LVCAS A DOMINO INCHOANS genealogiam in Adam retulit: & quot sint ab Adam vsque ad Dominum generationes.

CAPVT XXXIII.

PROpter hoc Lucas genealogiam, quæ est à generatione Domini nostri, vsque ad Adam, septuaginta duas generationes habere ostendit, finem coniungens initio, & significans, quoniam ipse [est] qui omnes gentes exinde ab Adam dispersas, & vniuersas linguas, & generationem hominum cum ipso Adam in semetipso recapitulatus est. Vnde [&] à Paulo typus futuri dictus est ipse Adam: quoniam futuram circa Filium Dei humani generis
B dispositionem, in semetipsum fabricator omnium Verbum præformauerat, prædestinante Deo primùm animalem hominem, videlicet, vt à spiritali saluaretur. Cùm præexisteret Saluans, oportebat & quod saluaretur fieri, vti non vacuum sit saluans. Consequenter autem & Maria virgo obaudiẽs inuenitur dicens. Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum. Eua verò inobediens: non obaudiuit enim adhuc cùm esset Virgo, quemadmodum illa virum quidem habens Adam, virgo tamen adhuc existens: erant enim vtrique nudi in Paradiso, & non confundebantur, quoniam [2] paulò ante] facti, non intellectum habebant filiorum generationis. Oportebat enim illos primò adolescere, dehinc sic multiplicari. Sicut Eua inobaudiẽs facta, [3] & sibi & vniuerso generi humano causa facta est mortis: sic & Maria habens prædestinatum virum, tamen virgo obaudiens, & sibi & vniuerso generi humano causa facta est salutis. Et propter hoc, Lex eã quæ desponsata erat viro, licet virgo sit adhuc, vxorem eius qui despõsauerat vocat, eam * quæ est à] Maria in Euã recirculationem significans: quia non aliter quod conligatum est solueretur, nisi ipsæ compagines [5] alligationis reflectantur retrorsus, vt primę * coniugationes soluantur per secundas, secundæ rursus [liberent] primas. Et euenit primam quidem compaginẽ à secunda * coniugatione soluere, secundam verò coniugationem, [primæ] solutionis habere locum. Et propter hoc Dominus dicebat, primos quidem nouissimos futuros, & nouissimos primos. Et Propheta autem hoc idem significat, dicens.
C Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Primogenitus enim mortuorum natus Dominus, & in sinum suum recipiens pristinos patres, regenerauit eos in vitam Dei. Ipse initium viuentium factus, quoniam Adam initium morientium factus est. Propter hoc & Lucas initium generationis [à Domino] inchoans, in Adam retulit, significans, quoniam non illi hunc; sed hic illos in Euangelium vitæ regenerauit. [6] Sic autem & Euæ inobedientiæ nodus solutionem accepit per obedientiam Mariæ. Quod enim alligauit virgo Eua per incredulitatem, hoc Virgo Maria soluit per fidem. Necesse ergo fuit Dominum ad perditam ouem venientem, & tantæ dispositionis recapitulationem facientem, & suum plasma requirentem, illum ipsum hominem saluare, qui factus fuerat secundùm imaginem, & similitudinem eius, id est, Adam, implentem tempora eius condemnationis, quæ facta fuerat propter inobedientiam, quæ Pater posuit in sua potestate: quoniam & omnis dispositio salutis, quæ circa hominem fuit, secundùm placitum fiebat Patris, vti non vinceretur Deus, neque infirmaretur ars eius. Si enim qui factus fuerat à Deo homo, vt viueret, hic amittens vitam, læsus à Serpente qui deprauauerat [eum,] iam non reuerteretur ad vitam, sed in
D totum proiectus esset morti; victus esset Deus, & superasset Serpentis nequitia voluntatem Dei. Sed quoniam Deus inuictus, & * magnanimus est, magnanimem quidem se exhibuit ad * correctionem hominis, & probationem omnium, quemadmodum prædiximus. Per secundum autem hominem alligauit fortem, & diripuit eius vasa, & euacuauit mortem, viuificans eum hominem, qui fuerat mortificatus. Primùm enim possessionis eius vas Adam factus est, quem & tenebat sub sua potestate, hoc est præuaricationem iniquè inferens ei, & per occasionem immortalitatis, mortificationem faciens in eum. Etenim promittens futuros eos tanquam deos, quod ei non est omnino possibile, mortem fecit in eis: vnde & iustè à Deo recaptiuatus, qui hominem captiuum duxerat: [7] solutus est autem condemnationis vinculis, qui captiuus ductus fuerat homo.

Luc. 3.

Rom. 5. 14.

Luc. 1. 38.

Genes. 2. 16.

Genes. 2. 25. Genes. 3. v. 8. 17. 20. & 21. Leuit. 21. 13.

Matt. 16. 20.

Psal. 44. 18. Coloss. 1. 16. 1. Cor. 15. 21.

Luc. 3.

Luc. 15. 4.

Actor. 1. 7.

Genes. 3.

Matt. 21, 29.

Genes. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

1. Propter hoc Lucas] *Ex genealogia Christi ostendit eum verè hominem, & vniuersorum hominum redemptorem, eundemque ex B. Virgine Maria conceptum & natum: vt sicut Virgo Eua sibi & nobis causa mortis facta est, sic B. Maria vitæ & salutis per Filium suum nobis esset.*

2. Paulò ante] *Deleuimus*, Paulo attestante, *author. vet. cod.*

3. Maria & sibi, & vniuerso generi humano causa facta est salutis] *Hoc capite, & infra non raro, multis elogijs laudes, & virtutes beatissimæ Dei genitricis prædicat Ireneus, quod illi cum omnibus qui Christianam pietatem excoluerunt, adeò commune est, vt nullum inuenias ex Catholicis scriptoribus, qui non vel singulari opere in eum finem edito, vel sparsim hinc inde, in eius recensendis encomijs libenter exspatietur. Hæc autem malè habent Gnosticos posteriores, qui, opinor, vt ei strenuè viam parent, qui postremum funestissimumque bellum illaturus est sanctis omnibus, vniuersos neruos intendunt, vt laudes eius eleuent, vel ipsam grauioribus criminibus onerent. Aliquando enim importunitatis eam accusant*, qua

Caluin. & Muscul. in 12. caput Matth.

præposterè cursum doctrinæ Christi abrumpere tentarit. *Alias*, Dominum ne matrem quidem illam agnouisse, sed apud se intercedentem reiecisse. *Quidam* salutationem Angelicam quasi magicum exorcismum æstimant: sanctamque Virginem non minus malignè restrinxisse Dei potentiam, quàm antea Zacharias. Votum quoque perpetuæ virginitatis, ab ea emissum, absurdum, ridiculum, imò perfidiam graui reprehensione dignam *non verentur appellare. Alij* maximam ei inferri iniuriam *dicunt, cùm appellatur* Regina cæli, &

Gualter in 3. Marc.

Caluin. & Marlor. in 1. cap. Luc.

Brent. in 1. Lucæ.

domina mundi. *Quidam rursus* omni dignitate abdicatam, vilis & abiectæ conditionis mulierculam, ingloriam, pannosam, pauperculam, & omnium ludibrio expositam *appellant. Alij* naturali ratione ipsam Dominum peperisse volunt. *Quidam rursum illam* per incogitantiam eò delapsam garriunt, vt se Deo aliquando præferret. *Alij* grauiter eam peccasse in Filij triduana amissione fingentes, peccatum illud comparant cum delicto Euæ, quo salutem hominum initiò euertit. *Eandem denique impij Magdeburgenses*, ita cum Iosepho fuisse affectam (*vtor eorum omnium verbis*) *non erubuerunt scribere*, vt statuto tempore, more aliorum coniugum, voluerit liberos procreare. *Bezæ vesanias, & Vireti virulentam in eam contitia, quòd adhuc impudentiora sint, consultò prætereo.*

Bucer. & Molin in 2. Lucæ.

Caluin. in 2. Lucæ.

Cent. 1. cap. 10.

At his magno animo opponenda sunt elegantissimæ Patriarcharum figuræ, aperta Prophetarum vaticinia, & Euangelistarum scripta: quibus copiosissimos gratia Dei prouentus, immensa beneficia, & stupenda opera in ea edita fuisse, omnibus obuium est. Opponenda & Patrum Græcorum & Latinorum erudita scripta; quibus summis & amplissimis honorum titulis meritò exornatur. Ac vt Anselmum, Rupertum, Bernardum, Andream Ierosolymitanum, Fulgentium, aliosque plures beatæ Virginis summos laudatores, qui abhinc mille annis vixerunt, taceam: Petrum Chrysologum, qui sub Martiano Imperatore, id est anno Domini 450. floruit, primo loco proferam. Quantus sit Deus, *ait ille*, satis ignorat ille, qui huius Virginis mentem non stupet, animum non miratur: pauet cælum, tremunt Angeli, creatura non sustinet, natura non sufficit: & vna puella sic Deũ in sui pectoris capit, recipit, oblectat hospitio, vt pacem terris, cælis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cælestibus parentelam, ipsius Dei cum carne commercium, pro ipsa domus exigat pensione. *Et iterum.* Ipse Angelus miratur, aut fœminam tantùm, aut omnes homines vitam meruisse per fœminam: stupet Angelus totum Deum venire intra Virginalis vteri angustias, cui tota simul angusta est creatura. *Et alibi.* Aue gratia plena, Hæc est gratia, quæ dedit cælis gloriam, terris Deum, fidem Gentibus, finem vitijs, vitæ ordinem, moribus disciplinam. Hanc gratiam detulit Angelus, accepit Virgo, salutem sæculis redditura. *Et post pauca:* Verè benedicta Virgo, quæ & virginitatis possidet decus, & matris dignitatem. Verè benedicta, quæ & superni conceptus meruit gratiam, & sustulit integritatis coronam. Verè benedicta, quæ & diuini germinis suscepit gloriam, & regina extitit totius castitatis. Verè benedicta, quæ fuit maior cælo, fortior terra, orbe latior: nam Deum quem mundus non capit, sola cœpit, &c.

Sermo. 140.

Sermo. 141.

Sermo. 142.

Sermo. 143.

Augustinus cum de peccatis agit, nullam protestatur de beata Maria habere velle quæstionem: scit enim, quod plus ei gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum. Idem alibi: Videamus, *ait*, quæ est illa Virgo tam sancta, ad quam Spiritus sanctus venire dignatus est: quæ tam speciosa, quam Dominus elegit sponsam: quæ tam copiosa, cuius generationem totus orbis excipiat: quæ tam casta, vt possit Virgo esse post partum. Hæc est immaculata concubitu, fœcunda partu, Virgo & casta perpetuò. Hæc concipit, non viro, sed Spiritu: hæc parit, non dolore, sed gaudio. Hæc est sponsa Christi, & Gentium magistra, quæ se plenam miratur, & fœtam lætatur. *Idem rursus:* Dicat Maria, Porta facta sum cæli, ianua facta sum Filio Dei. Illa porta facta clausa, quam Ezechiel vidit. *Et iterum idem:* Facta est Maria scala cælestis, quia per ipsam Deus descendit ad terras, vt per ipsam homines ascendere mereantur ad cælos. *Rursum idem:* Et si omnium nostrûm membra verterentur in linguas, eam laudare sufficeret nullus. Altior cælo est, abysso profundior, cuius laudes dicere conamur. Hæc est enim, quæ sola meruit mater & sponsa vocari. Hæc primæ matris dãna resoluit, hæc homini perdito salutẽ adduxit, &c. *Et post pauca:* Sed quid dicam pauper ingenio, cùm de te quicquid dixero, minor laus est, quàm dignitas tua meretur? Si cælum te vocem, altior es. Si matrem Gentium dicam, pręcedis. Si formam Dei appellem, digna existis. Si dominam Angelorum vocitem, per omnia te esse probaris, &cæt. *Et iterum:* O verè beata Mariæ

Sermo. 141.

Sermo. 143.

Sermo. 6. de tempor.

Sermo. 141.

Sermo. 5. de Sanctis.

Mariæ humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus dedit, cælos innouauit, mundum purificauit, paradisum aperuit, & hominum animas ab inferis liberauit. O nũquam verè glorioſa Mariæ humilitas, quæ porta paradisi efficitur, scala cæli constituitur. Facta est certè humilitas Mariæ, scala cælestis, per quã descendit Deus ad terras. Quia respexit (inquit) humilitatem ancillæ suæ, &cæt.

Luc. 1. 48.

Patiatur quæso, Christianus & pius lector, dum eam, quam ex recitatis impiorum Gnosticorum conuitijs, iustam animi indignationem iam contraxit, lenire studeo, piorum & priscorum Patrum nostrorum aliquot adhuc, sed contractiora scripta me adducere. Ambrosius: Sit nobis tanquam in imagine descripta virginitas, vitaque beatæ Mariæ, de qua velut speculo refulget species castitatis, & forma virtutis. Quid nobilius Dei matre? Quid splendidius Dei matre? Quid splendidius ea, quam splẽdor elegit? Quid castius ea, quę corpus sine corporis contagione generauit? Virgo erat non solùm corpore, sed etiam mente, corde humilis, verbis grauis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior, intenta operi, verecunda sermone: arbitrium mentis, solita non hominem, sed Deum quærere. Nullum lędere, bene velle omnibus, assurgere maioribus natu, æqualibus non inuidere, fugere iactantiam, rationem sequi, amare virtutem. Quando ista vel vultu læsit parentes? quando dissensit propinquis? quando fastidiuit humilem? quando derisit debilem? quando vitauit inopem? Nihil torum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum, non gestus fractior, non incessus stultior, non vox petulantior: vt ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis. *Et aliquanto post:* Hæc est imago virginitatis: talis enim fuit Maria, vt eius vnius vita, omnium disciplina sit.

Ambr. de Virg.

Prodeat in medium acerrimus integritatis eius assertor contra Heluidium Hieronymus: Propone tibi, *ait Epistolam ad Eustochium*, beatam Mariam, quæ tantæ extitit puritatis, vt mater Domini esse mereretur. *Et rursus ibidem:* Postquam Virgo concepit in vtero, soluta maledictio est. Mors per Euam, vita per Mariam. *Et ad Principiam:* Sancta Maria, quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat pleniter gratia salutatur. *Et libro contra Iouinianum:* Hortus conclusus, soror mea sponsa: hortus conclusus, fons signatus. Quod clausum est atque signatum, similitudinem habet matris Domini, matris, & Virginis. *Et libr. contra Heluidium:* Ioseph, qui miracula tanta cognouerat in Beata Virgine, Dei templum, Spiritus sancti sedem, Domini sui matrem, audebat attingere? *Et in Apologia pro libris aduersus Iouinianum:* ipsam vocat matrem, & virginem perpetuam, hortum conclusum, fontem signatum, portam Orientalem semper clausam.

Sermo. 5. de Sanctis.

Cyprianí, quem ob eloquentiam, & fortissimum martyrium, meritò omnes celebramus, aliquot sententias adijciam: Maria genitrix est & obstetrix, *inquit Serm. de Nat. Christi ad Corn.* & deuotam dilectæ soboli exhibet clientelam, attrectat, amplectitur, iungit oscula, porrigit mammam, totum negotium plenum gaudio, nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio. Nihil in hac re potuit vltio, nec præcedens delectatio aliquam expetijt pœnarum vsuram. Spiritu sancto obumbrante incendium originale extinctum est: ideoque innoxiam affligi non decuit, nec sustinebat iustitia, vt illud vas electionis cõmunibus lassaretur iniurijs, quoniam plurimum à cæteris differens, natura communicabat non culpa. Eratq; ei propriũ priuilegium, quod nulla mulierum nec ante, nec deinceps meruit obtinere, quod erat simul mater & Virgo, singulis titulis insignita. Vnde & matri plenitudo gratiæ debebatur, & Virgini abundantior gloria, quæ carnis & mentis integritate insignis, spiritali & corporali intus & extra Christi præsentia fruebatur, &c.

Maria non communicauit homini in culpa: nec cõmunibus lassata est iniurijs.

Idiota pij & docti viri, quem volunt anno Dom. 850. vixisse, præclara aliquot verba præmittere nec debui, nec potui. Trahe me post te (*scribit Virginem alloquens, lib. contempl. de Virgine Maria, cap. 1.*) ô benedicta Virgo Maria, benedicta ante ortum, in ortu, & post ortũ: ante sęculum, in sæculo, & post sæculum, *&c. & cap. 2.* Tota pulchra es in anima, per virtutum & charismatum omnium perfectam pulchritudinẽ: tota pulchra es in tua conceptione, ad hoc solùm effecta, vt templum esses Dei altissimi. *Et aliquanto post.* Tota pulchra es non in parte, sed in toto: & macula peccati siue mortalis, siue venialis, siue originalis, non est in te, nec vnquam fuit, nec erit. *Et capite sexto:* Inuenisti Virgo Maria gratiam cælestem, quia fuerunt in te ab originis labe præseruatio, angelica salutatio, Spiritus sancti superuentio, &c.

Sedulius presbyter ante annos 1140. si Trithemio credimus, B. Virginem à peccato communi intactam his versibus cecinit, Lib. 2.

Et velut in spinis mollis rosa surgit acutis,
Nil quod lædat habens, matremque obscurat honore:
Sic Euæ de stirpe sacra veniente Maria,
Virginis antiquę facinus noua virgo piaret.

Et paulò post.

Hæc ventura senes postquam dixêre Prophetæ,
Angelus intactæ cecinit properata Mariæ.

Et qui anno 540. à Christo nato vixisse dicitur Arator Diaconus, Lib. 1. in Acta Apost.

— qua tunc statione sedebat,
Porta Maria Dei genitrix intacta creantis,
A nato formata suo: mala criminis Euæ
Virgo secunda fugat: nulla est iniuria sexus.

Claudat porrò hunc Latinorum Patrum ordinem B. Hildephonsus Toletanus Præsul, ac Hispaniarum ante nongentos annos dignissimus Primas. Beata Virgo Maria, *inquit*, nisi in vtero matris sanctificata fuisset, minimè eius Natiuitas colenda esset. Nunc autem quia authoritate totius Ecclesię dignè veneratur: constat eam ab omni peccato originali fuisse immunem, per quam non solùm maledictio Euæ matris soluta est, verùm etiam benedictio omnibus condonata. Nullis ergo quãdo nata est, delictis subiacuit, nec originale peccatum in vtero sanctificata,

Lib. contra eos, qui disputãt de virginitate & parturitione B. Virginis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

contraxit. Hæc ille, quæ cùm ante viginti circiter annos, Lutetiæ, cuidam Hispano, per docto sanè viro, sed immaculatæ Conceptionis B. Deiparæ hosti acerrimo, obiecissem: aliud respondere non potuit, quàm suppositititium, & à me confictum esse hoc testimonium: quod probrum, mox prolatus à me Hildephonsi vetustissimus & manuscriptus codex; deinde, alius à Petro Comestore ante 400. annos conscriptus, quo hæc ad verbum citantur, diluentes; ille penitus obmutuit.

Latinis aliquot Græci accedant: Chrysostomus in Liturgia non rarò hæc verba usurpat: Sanctissimæ, incontaminatæ, super omnes benedictę, gloriosæ Dominæ nostræ Deiparæ & semper Virginis Mariæ, cum omnibus sanctis memoriam agentes, omnem vitam nostram Christo Deo nostro commendemus. *Et posteà:* Verè dignum & iustum est glorificare te Deiparam & semper beatissimam, & penitus incontaminatam matrem Dei nostri, &c.

Maria Virgo semper beata, & penitus incõtaminata.

Nazianzenus sub finem Tragœdiæ, Virginem sic alloquitur:

Veneranda ô Virgo, casta, felicissima,
Quando beata nunc beatorum in polo,
Exuta quicquid fecis humanæ sedes
AEternitatis pallio ornata, vt Dea
Habita, senectæ expers, supremo ex æthere
Benigna adesto vocibus meis, preces
Admitte Virgo, &c.
——ô puella, gratia
AEquanda nullis, mater & Virgo supra
Omnes decora Virgines, & maxima,
Quæ vincis omnes cælitum ordines,
Regina, Domina, generis humani bonum,
Amica semper esto tu mortalibus,
Maxima quæ quouis in loco mihi salus.

Maria vincit omnes cælitum ordines pu-ritate,

Basilius medius omnibus magnus quinquies in Liturgia his verbis vtitur: Sanctissimæ & intemeratæ, dominatricis nostrę, Dei genitricis, & semper Virginis Mariæ, cum omnibus sanctis memorantes, nos ipsos & ad inuicem, atque omnem vitam nostram Christo Deo commendemus. *Omittam ea quæ tradit Homilia de humanæ Christi generatione.*

Nulla ex parte inferiorem superioribus Athanasium magnum audiamus: Epist. ad Epictetum, B. Mariam vocat Virginem impollutam, in qua nouum huiusmodi conditum fuit, quale in nulla alia fœmina. *Et serm. in Euangel. de sanctissima nostra Deipara:* Quandoquidem ipse Rex est, qui natus est ex Virgine, idemq; & Dominus, & Deus: ea propter & mater quæ eum genuit, & Regina, & Domina, & Deipara propriè & verè censetur. *Et posteà:* Ad te clamamus, recordare nostri sanctissima Virgo, quæ etiam à partu Virgo permansisti, & retribue nobis pro istis eloquijs, magna dona ex diuitijs tantarum gratiarum, &c.

Maria impolluta est.

Scientes & prudentes omittimus, quæ habent Damascenus, Isychius, Andreas Cretensis. Metaphrastes; quæ etiam B. Ephrem Basilij discipulus, in orat. de laudibus Sanctiss. Deiparæ: Orig. ho. 1. in diuersos: Clemens Alex. 7. stro. Tertul. lib. de carne Christi, numer. 3. 14. 15. & 18. Iustinus martyr passim in dial. lib. de Trinitate: Quæst. 66. & 136. ad ortho. Dionysius cap. 3. de diuinis no. Et Epist. 4. Ignatius epist. ad Trallianos: ad Philip. & ad Ephesios: Martialis epist. ad Tholosanos: Iacobus in liturgia, in hanc rem disserunt.

A *Vnum tantùm superest, de quo pios Lectores hîc commonitos velim, nimirum, quod cùm hæc in prima Irenæi nostri editione 1575. scriberemus, Lutetiæ, per quendam (cuius nomini parco) minus prudenter magnum fuisset aduersus immaculatam Conceptionem beatiss. Virginis Deiparæ excitatum dissidium, nos tametsi continuis publicis, scholæ Sorbonicæ tunc occupati ac distracti exercitijs, quot potuimus raptim nancisci pro sempiterna Virginis tuenda laude ac innocentia, veterum Theologorum huc congessimus testimonia. Inter hæc vnum velut ex Cyrillo Alexand. lib. 6. in Ioan. cap. 15. addidimus: quod vix excusso per Typographos folio, deprehendimus verè non esse Cyrilli: sed Iodoci Clicthouei, qui quatuor commentariorum suorum libros Cyrillinis commentarijs interseruit. Huius mendæ cùm tunc præstantius remedium non daretur, ad finem libri congestis, vt fieri solet, erratorum emendationibus, Lectoris officio, tantisper dum huius secundæ editionis tempus accederet. Exactis porrò decem & octo annis, exierunt in lucem ex officina Iuntarum Lugduni 1594.* Disputationes Francisci Suarez in tertiam partem Diui Thomæ Aquinatis, *in quibus acerbiore censura nos hac de causa perstringens, & insraudis quantum in ipso est, suspicionem adducens scripsit, pagina 28. col. 1.* Notauit quidem hunc locum Feu-ardentius, in lib. 3 Irenæi cap. 23. ne quem quam tamen minus doctum deciperet, adnotare debuisset, illum librum non esse Cyrilli, sed Clicthouei.

At, hoc ipsum etiam viginti annis antequam hanc tuam castigationem, mi Francisce, legissem, à me præstitum fuit: quod ex Correctionibus erratorum potuisses animaduertere: atq; sic impostura crimen conferuo, consacerdoti, & confratri tuo, tam malè quàm mâlignè non impingere. Cæterùm, dum scripta illa tua quatuor diebus, quibus tantùm à tuæ Societatis patribus, (quos ex animo colo ac veneror) voluenda mihi commodata fuerunt, obiter percurrerem, aliquot obuiam facta sunt errata, quæ vt vel in tertia illorum saltem editione corrigas, te candidè admonendum censui. Prætermitto quod vnà mecum Clicthouei Commentarios ascribas Cyrillo pag. 511. col. 2. quod q; Iustino martyri ad finem Apologiæ 2. aliquid tribuas, cuius nunquam meminit, pagin. 256. col. 1. vt de meo duntaxat Irenæo loquar. Fallerin primis, quando vt me coarguas, caput 23. citas, pro capite 33. sed hoc calcographorum oscitantiæ deputetur. Verùm, vbi te quæso, inuenisti apud Irenæum, in Expositione fidei d. (ita enim citas pag. 130. editionis M. D. XCII. col. 2.) Vos qui ad Baptismum aspiratis, quivt tollatis duas naturas, &c.? Quo libro, & capite comperisti eundem censuisse, Melchisedech fuisse hominem Gentilẽ, ex Cananais ortũ; vt ei adscribis, pag. 607. columna prima? Adhæc, scribis, pag. 256. col. 1. apud Irenæum lib. 1. cap. 5. Gnosticos tribuere Christo corpus cæleste: sed de hoc ibi me gry quidem. Pari quoq; lapsu ais pag. 4. col. 2. illum li. 3. c. 3. dicere, Quod Eua alligauit per incredulitatem, &c. *& pag. 47. col. 1. eundem libro 3. cap. 1. exponere hæc verba,* Nondum venit hora mea. *Denique, pagina 407. col. 2.* Irenæum libro 4. cap. 32. contra negantes veritatem carnis Christi, illud incommodum inferre, quod globos sanguinis non sudasset, &c. *de quibus in illis locis ne verbũ quidem & c. Nequaquã verò pius ac prudens eguisset vt minus doctos decipereres isthæc te cõsinxisse ac notasse existimem; tamq; temerariè ac peruersè de proximo iudicarem. Verùm, mortales sumus, qui non bene sapimus omnibus*

A *omnibus horis. Immortalium verò tantùm est* [1]*omnium & semper reminisci. Alter ergo alterius onera portemus, & sic adimplebimus legem Christi.* τὸ λειπὸν οὖν, ἀγαπητὲ σωτρατιώτη καὶ σύνεργε, ἔκλαβε πρῶτον τὸν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

4. Quæ est à Maria in Euam] *Sic vetus codex: excusi,* quæ & Maria in Eua.

5. Alligationis] *Ita pro* alligationi *restituimus, sicuti paulò post; primæ pro* primum *substituimus vet. cod. auth.*

6. Sic autem & Euæ inobedientiæ nodus] *Pie huic comparationi Mariæ cum Eua, tanto consensu subscribunt Patres omnes orthodoxi, vt Gallasius alio celo natus videatur, qui nesciat; vel frontem impudentiamq; meretricis indutus, qui audeat contradicere & damnare. Sed obganniat licet os impudens, quantum*

B *volet: nos pietati & doctrinæ Patrum pressis vestigijs nihilo secius semper inhærebimus. Hieronymus epistol. ad Eustoch.* Mors per Euam, vita per Mariam *Bernardus homil. 2. de laudibus Virg.* Curre Eua ad Mariam, curre mater ad filiam, filia pro matre respondeat, ipsa opprobrium matris auferat, ipsa patri pro matre satisfaciat: quia ecce si vir cecidit per fœminam, iam non erigitur nisi per fœminam. *Innocentius 3. ser. 2. de assump.* Oportebat vt sicut per fœminam mors intrauit in orbem; ita per fœminam vita rediret in orbem; & ideò quod damnauit Eua, saluauit Maria, vt vnde mors oriebatur, inde vita resurgeret, &c

7. Solutus est autem] *Vetus codex,* Solutum est autem condemnationis vinculum, quo captiuus ductus fuerat homo.

OSTENSIO QVONIAM ADAM PRIOR saluatur à Domino.

CAPVT XXXIV.

Genes. 1. 26.

HIC est autem Adam, si oportet verum dicere, primiformis ille homo, de quo Scriptura ait dixisse Dominum, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: nos autem omnes ex ipso; [& quoniam sumus ex ipso,] propterea quoque ipsius hæreditatem accepimus appellationem. [2] Cùm autem saluatur homo, oportet saluari eum qui prior formatus est homo. Quoniam nimis inrationabile est, illum quidem, qui vehementer ab inimico læsus

vet. * erat, & prior captiuitatem passus est, dicere non eripi ab eo, qui vicerit inimicum, ereptos verò filios eius, quos in eadem captiuitate generauit: nec victus quidem adhuc [3] parebit] inimicus, ipsis veteribus spoliis manentibus apud eum. Quemadmodum si hostes expugnauerint quosdam, &* victos duxerint captiuos, & multo tempore in seruitute possederint eos, ita vt generent apud eos, & aliquis dolens pro his

C qui serui facti sunt, eosdem hostes expugnet, non tamen iustè faciet, si filios quidem eorum qui captiui ducti sunt, liberet de potestate eorum, qui in seruitutem deduxerant patres eorum, ipsos verò qui captiuitatem sustinuerunt, subiectos relinquat inimicis, propter quos & * vltionem fecit consecutis libertatem filijs, ex causa paternæ vindicationis. [4] Sed non relictis ipsis patribus, qui ipsam captiuitatem substinuerunt. Neque enim infirmus est Deus, neque iniustus, qui opitulatus est homini, & in suam libertatem restaurauit eum.

ANNOTATIONES.

1. Hic est autem Adam] *Ratione & exemplo contendit aduersus Tatiani errorem, Diuinæ æquitati ac misericordiæ conuenientissimum fuisse, vt primus parens præunctis liberis eius saluaretur: quod alij posteà Theologi pluribus asseruerunt. Ac de pœnitentia eius capite trigesimo septimo dicetur. Vide etiam cap. 31. libri primi.*

2. Cùm autem saluatur homo] *Contendit quantis potest argumentis, Adamum saluatum esse, quod & posteà Augustinus persequitur epist. 99. quia Sapientiæ 10. scriptum est:* Illum, qui primus factus est Pater orbis terrarum, Sapientia custodiuit, & eduxit illum à delicto suo. *Deinde, quòd constans sit Ecclesiæ hæc sententia. Quin & ipsum Adam post tam varios casus, & tot discrimina rerum, tandem in Golgatha seu Caluariæ montem peruenisse, ibique vita functum sepultum fuisse, vbi Dominus & Saluator noster cruci affixus est, magno consensu, & ex antiqua patrum traditione docent Origenes tract. 35. in Matth. Cyprianus Serm. de Resur. Domini: Athanasius libr. de passione Dominic. Basil. in 5. cap. Isaiæ: Chrysostom. homil. 84. in Ioan. Epiphanius contra hæres. 46. August. Ser. 71. de tempore: Moses Bar-cepha lib. de paradiso. Hãc sententiam Hieronym. in 29. Matth. non probat, in 5. cap. ad Ephes. damnare non audet; sed Epist. ad Marcellam, eam amplectitur.*

3. Parebit] *Expunximus* parebat *veteris cod. authoritate.*

4. Sed non relictis] *Omnia hæc paucis attigit Tertull. lib. Præscript.* Tatianus doctrinæ Valentini adiecit, Adam nec salutem consequi posse, quasi si non rami salui fiunt, & radix salua fit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVARE DE PARADISO ADAM protecit Deus.

CAPVT XXXV.

Gen 3.17. [1]Propter hoc & [in] initio transgressionis Adæ, sicut enarrat Scriptura, non ipsum maledixit Adam, sed terram in operibus eius, quemadmodum ex veteribus quidam ait; Quoniam quidem transtulit Deus maledictum in terram, vt non perseueraret in homine. Condemnationem autem transgressionis accepit homo tædia & terrenum laborem, & manducare panem in sudore vultus sui, & conuerti in terram, ex qua assumptus est. [2] Similiter autem & mulier tædia, & labores, & gemitus, & tristitias partus, & seruitium; id est, vt seruiret viro suo, vt neque maledicti à Deo in totum perirent, neque sine increpatione perseuerantes Deum contemnerent. Omnis autem maledictio decurrit in serpentem, qui seduxerat eos. Et dixit (inquit) Deus serpenti: Quoniam fecisti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnibus bestijs terræ. Hoc idem autem & Dominus in Euangelio, his qui à sinistris inueniuntur ait, Abite maledicti in ignem æternum; quem præparauit Pater meus Diabolo & angelis eius: significans quoniam non homini principaliter præparatus est æternus ignis, sed ei qui seduxit & offendere fecit hominem, inquam, qui princeps apostasię est principi abscessionis, & his angelis qui apostatæ facti sunt cum eo: quem quidem iustè percipient etiam hi qui similiter [vt illi] sine pœnitentia & sine regressu in malitiæ perseuerant operibus.

Gen 3.16.

Genes 3 15.

Matth 25.41. & 42.

ANNOTATIONES.

1. Propter hoc & in initio] *Ostendit maledictionem diuinam non proprie in homines latam fuisse, sed in terram & serpentem: quapropter nec ignem æternum illis præsertim paratum esse, sed diabolo principe omnis defectionis. Ista hæc sapienter expendens Rupertus ait:* Neque mulieri, maledicta es; neque viro, maledictus es dixit Dominus: sed tantùm hoc, Maledicta terra in opere tuo: cuius videlicet terræ maledictio, non aliud est quã multimoda & frequens afflictio, qua per varios euentus terræ ex eo corruptæ & deterioratę affligitur homo. Soli verò serpenti dixit, Maledictus eris quo videlicet dicto, firma & immutabilis intelligenda est sententia æternę damnationis. *Tertullianus libro 2. aduersus Marc. hunc Irenæi locum his paucis contrahit:* Deus ideo nõ maledixit ipsum Adam & Euam, vt restitutionis candidatos, vt cõfessione reuelatos, sicut maledixit serpenti, cuius salus omnino deplorata erat, &c.

Lib 5 Rupert. de Trin. cap 23

2. Similiter autem & mulier] *Triplici pœna punita est mulier, quia triplo maius fuit peccatũ eius quã Adami. Primò, quia credendo serpenti plusquam Deo, seducta est. Secundò, quia ligni vetiti pulchritudinem cõcupiuit. Tertiò, quia & virum ad transgressionem induxit. Meritò igitur triplex vindicta ei reddita est præter communem sibi cum viro mortem. Nam mortuorum matrem esse meruit. Omnes enim conceptus eius anima & corpore in peccato moriuntur: & nemo eorum viuificetur per Christum. Et quia intempestiuum arboris expetiuit, redditur veteri dolor, dicente Domino:* In dolore paries. *Tertiò, quia virum importunitate muliebri ad comedendum illexit, idcirco sub viri potestate redacta est.*

DE CAIN, QVI FRATREM suum occidit.

CAPVT XXXVI.

Genes 4 6. [1]Vemadmodum Cain, cùm accepisset consilium à Domino, [2] vti quiesceret in eo, quod non rectè diuisisset eam, quæ erga fratrem erat communicationem; sed cum zelo & malitia suspicatus est posse dominari ei, non solùm non acquieuit: sed & adiecit peccatum super peccatum, manifestans sententiam suam per operationem suam. Quod enim cogitauit, hoc & operatus est, dominatus [est,] & interfecit eum, subijciente Deo iustum iniusto, vt ille quidem per ea quæ passus est, iustus ostendatur; hic verò per ea quæ commisit, deregeretur iniustus. Et ne sic quidem mitigatus est, nec quieuit super factum malum; sed interrogatus vbi esset Abel frater eius? Nescio, ait: nunquid custos fratris mei sum ego? [3] Extendens & multiplicans malum per responsionem. Etenim

nim [si] malum est occidere fratrem, multo peius sic audacter & inreuerenter respondere omnia scienti Deo, quasi possit frustrari eum. [4] Propter hoc & ipse maledictionem portauit, quoniam ad se peccatum attulit, non reueritus Deum, neque confusus in fratricidio.

ANNOTATIONES.

1. Quemadmodum Cain] *Cain ob neglectum Dei consilium, inuidentiam, cædem fraternam, & maximam in Deum irreuerentiam, iustè maledictus & reprobatus est.*

2. Vti quiesceret in eo] *Chrysostomus, Cyrillus, Græci omnes, ita hunc locum reddunt, LXX. versionem istam sequuti:* οὐκ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς ἥμαρες, ἡσύχασον, *hoc est,* An nõ si rectè obtuleris, rectè autem non distribueris, peccasti? Sic *ij volunt Cain his verbis admonitum à Deo, vt rectè diuideret in fratrem dilectionis officia: non autem felicitati inuideret. Hieron. in Quæst. Heb. testatur illa verba in fonte Hebraico nõ haberi: Eugubinus verò copiosè docet vnde processerint.*

3. Extendens & multiplicans malum] *Irenæo consentit Chrysostomus his verbis:* Quid ad hæc ingratus & impudẽs? Debebat cogitare quod Deus non ignarus rei rogaret, sed ab ipso confessionem criminis exigeret, &c. Verùm, ille iterum auget vulnus, & vlcus increscere facit, & dicit: Haud scio. Vide responsi impudentiam, &c. *Hom. 19. in Genes.*

4. Propter hoc & ipse] *Vrget Cain graue peccatum, maledictionem, & perditionem æternam, vt vel obiter Caianorum, quorum meminit lib. 1. cap. 35. amentiam furoremq; refellat. Hi enim Cainum, Core, Sodomitas, in primis autem Iudam proditorem, tanquam ex superiori quadam virtute progenitos, sanctis omnibus præferebant, vt ex Tertull. lib. Præscript. Epiphanio contra hær. 38. & Theodoreto, in primo libro indicauimus.*

QVARE FOLIA FICI CIRCVNcinxit Adam.

CAPVT XXXVII.

[1]Irca Adam autem nihil tale factum est, sed omnia in contrarium. Ab altero enim seductus sub occasione immortalitatis, statim timore corripitur, & absconditur, non quasi possit effugere Deum, sed confusus quoniam transgressus præceptum eius, indignus est venire in conspectum & colloquium Dei. Timor autem Domini initium intelligentiæ, intellectus verò transgressionis fecit pœnitentiam: pœnitentibus autem largitur benignitatem suam Deus. Etenim per succinctorium in facto ostendit suam pœnitentiam, folijs ficulneis semetipsum contegens, existentibus & alijs folijs multis, [3] quæ minus corpus eius vexare potuissent, condignum tamen inobedientiæ amictum fecit, conterritus timore Dei, & retundens petulantem carnis impetum: quoniam indolem & puerilem amiserat sensum, & in cogitationem *peiorem venerat, frænum continentiæ sibi & vxori suæ circundedit, timens Deum, & aduentum eius expectãs, & velut tale quid significans: [4] *Quoniam (inquit) eam quam habui à Spiritu sanctitatis stolam, amisi per inobedientiam, [5] & nunc] cognosco quoniam sim dignus tali tegumento, quod delectationem quidem nullam præstat, mordet autem & pungit corpus. Et hoc videlicet semper habuisset indumentum, humilians semetipsum, nisi Dominus qui est misericors, tunicas pelliceas pro folijs ficulneis induisset eos. Propter hoc autem & interrogat eos, vti ad mulierem veniret accusatio; & illam rursus interrogat, vti ad serpentem transmitteret *causam. Dixit enim quod fuerat factum, Serpens, ait, seduxit me, & manducaui. Serpentem verò non interrogauit: sciebat enim eum principem transgressionis factum, sed maledictum primò immisit in eũ, vti secunda increpatione veniret in hominem. Eum enim odiuit Deus, qui seduxit hominem; ei verò, qui seductus est, sensim paulatimque misertus est: quapropter & eiecit eum de Paradiso, & à ligno vitæ longè transtulit: non inuidens ei lignum vitæ, [6] quemadmodum *quidam dicunt, sed miserans eius, vt non perseueraret semper transgressor; neque immortale esset quod esset circa eum [peccatum,] & malum interminabile [7] & insanabile.] Prohibuit autem eius transgressionem, interponens mortem, & cessare faciens peccatum, finem inferens ei per carnis resolutionem, quæ fieret in terra; vti cessans aliquando homo viuere peccato, & moriens ei, inciperet viuere Deo.

Genes 3.7.

Genes 3.14.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

1. Quare folia fici] *Procopius Gazæus commentarijs in tertium caput Gene. hunc Irenæi locum citans, notat Caput esse quinquagesimũ nonum, quò fit vt alias apud Græcos fuisse horum librorum sectiones, à nostris putem.*

2. Circa Adam autem] *Iure quidem maledictus est Cain: quoniam verò Adam statim post admissum peccatum timore perculsus, fugit, seq; Diuina præsentia iudicauit indignum, atque pœnitere se ficulneo cinctorio manifestauit, tandem seruatus est. Seductus porrò fuit Adam, non à serpente, sed ab vxore: putans item peccatum suum tantùm veniale futurum, nec ob id se moriturum. Ideo & Ignatius ep. ad Trallianos scribit:* Diabolus per mulierem seduxit Adam patrem generis nostri. *Epiphanius quoque contra hæres. 38.* Diabolus per mendacium decepit Adã & Euam. *Ambrosius denique lib. de paradiso cap. 4.* Mulier primò decepta est, & virum ipsa decepit. *Hinc Theodoretus hæc Apostoli verba,* Adam non est seductus, *intelligit, pro eo quod est. Non primus, nec immediatè à serpente.* 1.Tim.2.

3. Quæ minus corpus] *Plinius libr. 2. capit. 5. quasdam ficus adeo ramis & foliis diffundi scribit, vt vmbrabina stadia operiant, & quasi fornicato ambitu pastoribus decorã opacamq; sepem præstare. Rhodiginus, fici folium ex scabritie dici à Græcis ξῦον docet: quod Plut. archo probari asserit Erasinus in Chiliad. indeq; prouerbium emanasse, τῷ θριῷ τὴν ἔγχελυν, id est, folio ficulneo anguillam tenes, eo quòd scabrum sit & asperum, ob idq; ad retinendam anguillam naturali lubricam, maximè idoneum. Ad id pertinet & istud Alciat. emblema.*

Iamdudum quacunque fugis te prosequor, at nunc
Cassibus in nostris denique captus ades.
Amplius haud poteris vires eludere nostras,
Ficulno anguillam strinximus in folio.

Horum foliorum occasione permoti doctissimi & grauissimi authores, æstimarunt arborem ex cuius fructu deliquerunt primi parentes, ficum fuisse, eamq; antiquam dixerunt traditionem, atque ea de re Christum ficulneæ aliquando maledixisse. Theodoretus quæst. 28. in Genes. eos qui aliam arborem opinantur, censet errare nimia simplicitate. Athanasius quæst. 58. ad Antioch. Isidorus Pelusiota apud Lippomanum in 3. cap. Genes. Moses Bar-cephalibr. de parad. Oleaster Lusitanus in 3. cap. Genes.

Notandum porrò hunc locum manifestè solideque probare, pœnas corporeas hic à pœnitentibus vel sponte susceptas, vel iniunctas, inflictasúe æquo animo perferendas esse, vt illis cum Christi passionibus coniunctis, voluptatem ex peccatis conceptam compensent: satisq; faciat supplicijs ac mulctis illis, quæ vt fructus digni pœnitentiæ, à solutis culpis & pœnæ æternæ reatu condonato, vel in hoc mundo, vel in orebo expiatorio sunt aliàs ad extremum vsq; quadrantem exsoluendæ. Adam etenim abiecta omni molitie, indumentum asperrimum induit, petulantis carnis impetum retundit, frenum continentiæ sibi circundat, & quàm demissè potest, coram Deo iudice semetipsum abijcit & humiliat. An non hæc manifesta de peccatis admissis satisfactio? Hinc Tertullianus ait: Ipse stirpis humanæ & offensę in Dominum princeps Adam, exhomologesi restitutus in paradisum suum, non tacet. *Qui & ante hæc verba scripserat,* Habes cui satisfacias: confessio satisfactionis contilium est: satisfactio confessione disponitur: Domino offenso satisfacere, &c *Lib. de pœnitentia, cap. 7. 8. 9. & 10. Et Cyprianus eos reprehendens, qui hanc pœnitentiæ partem negligebant, scribit.* Datur opera, ne satisfactionibus, & lamentationibus iustis delicta redimantur, ne vulnera lacrymis abluantur. *Et serm. de lapsis:* Dominus orandus est, & nostra satisfactione placandus, *&c. Augustin. ad eandem satisfactionem cunctos hortatur, & densis argumentis perurget Enchiridij cap. 65. 70. & 71. Epistola ad Macedonium. Libro 50. homiliarum, hom. 50. Commentarijs in Psalm. 50. & lib. de Eccles. dogm. cap. 53. Confundantur ergo & conuertantur hæretici, qui Satisfactionis nomen & opera, id est, hanc sacramenti pœnitentiæ tertiam partem, cum incredibili animarum iactura, conantur è medio tollere.* Lib. de pœnit. cap. 12.

4. Quoniam, inquit, eam] *Hac parabola significatur, Adamum & iustitiam originalem, & gratiam gratum facientem, seu charitatem, quam immisso acceperat peccato suo perdidisse: qua de re & supra dictum est, cap. 20.* Nos autem in Christo recuperasse, quod in Adam perdidimus. *Quod & Cyprianus postea docuit, scribens, illum acceptam diuinitus gratiam non custodisse. Serm. de bono patientiæ. Ambrosius quoque ait:* Angelos tenebrarum velut latrones, indumentis gratiæ salutaris hominem spoliasse, cùm in eos incidit. *Turpiter igitur aberrant, qui aut iustitiam originalem donum supernaturale fuisse negant, aut gratiam diuinam per mortale peccatum amitti peruicaciter inficiantur.* Iacob. 10. Luc. 10.

5. Et nunc] *Sic vetus codex. excusi & tunc.*

6. Quemadmodum quidam] *His consona scribit Theophilus Antioch. lib. 2. ad Autolycum:* Non inuidens, vt quidam sentiunt, Deus Adamo eũ ab arbore cognitionis abstinere iussit: sed hominem probare volebat, an dicto audiens esse vellet, &c. *Marcionem ac eiusdem disciplinæ cõprobatores designari mihi persuaserim: quoniam Theodoretus scribit eos docuisse serpentem meliorem esse & præstantiorem Creatore, quòd hic quidem arboris cognitionis participes esse vetuerit, & ille permiserit. Gregorius Nyssen. putat ideò arborem illam prohibitam, quod vim haberet generandi in animo rerum malarum scientiam, quam habere hominem non expediebat. Veteres alij, vt Theophilus, August. 14. de ciuit. cap. 12. & 8. de Genesi cap. 106. Chrysost. hom. 16. in Genes. Theodoret. quæst. 26. in materiam obedienti & exercendæ vetitam volunt.*

7. Et insanabile] *Deleuimus* insensibile *aut. vet. cod.*

QVID

QVID EST QVOD A PROPHETA DICTVM est, Super aspidem & basiliscum ambulabis, &c.

CAPVT XXXVIII.

SIc propter inimicitiam posuit inter serpentem & mulierem, & semen eius, obseruantes inuicem: illo quidem cui mordetur planta, & potente calcare caput inimici; altero verò mordente, & occidente, & interpediente ingressus hominis, quoadusque venit semen prædestinatum calcare caput eius, quod fuit partus Mariæ, de quo ait Propheta. [2] Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem: significans quia illud quod erigeretur & dilataretur aduersus hominem peccatum, quod frigidum reddebat eum, euacuaretur cum regnante morte, & cõculcaretur ab eo in nouissimis temporibus insiliens humano generi leo, hoc est, Antichristus; & draconem illum serpentem vetustum alligans & subijciens potestati hominis, qui fuerat victus, ad calcandam omnem eius virtutem. Victus autem erat Adam ablata ab eo [omni] vita: & propter hoc, victo rursus inimico recepit vitam Adam: nouissima autem inimica euacuatur mors, quæ primum possederat hominem. Quapropter liberato homine, fiet quod scriptũ est, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? quod non poterat iustè dici, si non ille liberatus fuit, cui primùm dominata est mors. Illius enim salus, euacuatio est mortis. Domino igitur viuificante hominem, id est Adam, euacuata est mors. Genes. 3. 15. Psalm. 90. 13 Luc. 10. 19. 1. Cor. 15. 54.

ANNOTATIONES.

1. Quapropter inimicitiam] *τὴν ἔχθραν, quæ dicitur ira tempus vlciscendi obseruans. Differitur autem de Christo, semine mulieris promisso, vt Serpentis caput, id est, mortem, Antichristum, diabolũ, peccatum, infernumq;, homine saluo superaret. Atq; ita illum Geneseos locum intelligendum ac explicandum esse docent quæ sequitur Gen. 12. 3. & 18. 18. & 22. 18. & 26. 4. vt & Paulus indicat Gal. 3. 8. Adeo quoque manifestum est illius promissi sacri Seminis nomine, CHRISTVM significatum esse; nomine autem Serpentis, Diabolum, ex Isaia cap. 7. & 9. Ioannis 3. Rom. 1. 6. 16. Hebr. 2. 1. Petri 5. Apocalyps. 12. & 13. & sanctorum patrum vnanimi consensu, vt nunquam satis mirari possim Caluini & Marlorati plusquam Iudaicam impietatem, qua locum illum non de Christi ac Satanæ dissidio; sed de communi odio vulgari, horrore quo naturæ sensu vniuersi à cunctis serpentibus abhorremus, malunt interpretari.*

2. Super aspidem] *Augustinus & Cassiod. hunc quoque locum de Christi & seruorum eius è diabolo victoria interpretantur. Diabolus (inquiunt) est aspis, dum occultè percutit: basiliscus, cùm palam venena disseminat: leo, dum violenter persequitur innocentes: draco, cùm negligentes impia voracitate deglutit. Vel, draco, dum occultè insidiatur per hæreticos: & leo, dum apertè seuit per tyrannos: quæ omnia per aduentum Domini, pedibus eius, id est, à sanctis prostrata iacuerunt.*

ADVERSVS TATIANI DOctrinam.

CAPVT XXXIX.

MEntiuntur ergo omnes qui contradicunt eius saluti, semper seipsos excludentes à vita, [in] eo quòd non credant inuentam ouem quæ perierat. Si autem illa non est inuenta, adhuc possidetur in perditione omnis hominis generatio: mendax ergo is qui prior hanc sententiam, imò hanc ignorantiam & cæcitatem induxit, Tatianus. Connexio quidem factus omnium hæreticorum, quemadmodum ostendimus; hoc autem à semetipso adinuenit, vti nouum aliquid præter reliquos inferens, vacuum loquens, vacuos à fide auditores sibi præpararet, affectans magister haberi, tentans & subinde vti huiusmodi à Paulo assiduè dictis: Quoniam in Adam omnes morimur, ignorans autem, quoniã vbi abundauit peccatũ, superabundauit gratia. Ostenso ergo hoc manifestè, erubescant omnes qui ab eo sunt, [2] & concertant de] Adam, quasi magnum aliquid lucrentur, si ille non saluetur, * quanto magis nihil proficiant, quemadmodum & serpens nihil [profecit] suadens homini, [nisi] illud quod eum transgressorem ostendit, initium & materiam apostasiæ suæ habens hominem, Deum autem non vicit. Sic & hi qui contradicunt saluti Adę, nihil proficiunt: nisi hoc, quod semetipsos hęreticos & apostatas faciunt veritatis, & aduocatos se serpentis & mortis ostendunt. Luc. 15. 7. Rom. 5. 15. Secundo

ANNO-

1. Mentiuntur ergo] *Eandem quam hic confutat Tatiani & Encratitarum hæresim, repetiuit lib. 1. cap. 31. vbi & multa, quæ hunc locum expediunt, ex alijs authoribus collegimus. Cæterùm, Nicodemus Christi discipulus in historia, quæ fertur nomine eius, de passione & resurrectione Domini, refert Dominum Iesum, cùm secundùm animam descendisset ad inferos, manum Adami tenuisse, & dixisse:* Pax tibi cum omnibus filijs tuis iustis meis. *Ipsum autem Adam Christi genibus aduolutum lacrymabiliter deprecatum eum voce magna his verbis:* Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me: Domine Deus meus, clamaui ad te, & sanasti me. Eduxisti ab inferis animam meam, saluasti me à descendentibus in lacum, &c.

2. Et concertant de] *Expunximus* concertante: *& paulò post* profecit *loco* proficit *substituimus, author. vet. codic.*

ADVERSVS EOS QVI EX QVACVNQVE causa schisma faciunt.

CAPVT XL.

[1] Raductis igitur omnibus, qui nefandas inferunt sententias de factore & plasmatore nostro, qui & hunc mundum fabricatus est, super quem alius Deus non est; & ipsis ostensionibus euersis his, qui de substantia Domini nostri, & de dispositione quam fecit propter hominem suum, falsa docent: prædicationem verò Ecclesiæ vndique constantem, & æqualiter perseuerantem, [&] testimonium habentem à Prophetis & ab Apostolis, & ab omnibus discipulis, quemadmodum ostendimus per initia, & medietates, & finem, & per vniuersam Dei dispositionem, & eam quæ secundùm salutem hominis est, solidam operationem, quæ est in fide nostra; quam perceptam ab Ecclesia custodimus, & quæ semper à Spiritu Dei, quasi in vase bono eximium quoddam depositum iuuenescens, & iuuenescere faciens ipsum vas [in quo est. Hoc] enim Ecclesiæ creditum est Dei munus, quemadmodum [2] aspiratio plasmationi, ad hoc vt omnia membra percipientia viuificentur: [3] & in eo disposita] est communicatio CHRISTI, id est Spiritus sanctus, arrha incorruptelæ & confirmatio fidei nostræ, & scala ascensionis ad Deũ. C

Ephes. 4. 11. In Ecclesia enim (inquit) posuit Deus Apostolos, Propheras, doctores, & vniuersam reliquam operationem Spiritus, [4] cuius non sunt participes omnes, qui non *currunt concurrunt ad Ecclesiam: sed semetipsos fraudant à vita, per sententiam malam, & operationem pessimam. Vbi enim Ecclesia, ibi & Spiritus Dei;] & vbi Spiritus Dei, illic Ecclesia, & omnis gratia: Spiritus autem veritas. Quapropter qui non participant eum, neque à mammillis matris nutriuntur in vitam, neque percipiunt de corpore CHRISTI procedentem nitidissimum fontem: sed effodiunt sibi lacus detritos de

Ierem 2. 13. fossis terrenis, & de cœno * putridam bibunt aquam, effugientes fidem Ecclesiæ, ne *putridam traducantur, reijcientes verò Spiritum vt non erudiantur. Alienati verò à veritate, dignè in omni volutantur errore, fluctuati ab eo, aliter atque aliter per tempora de eisdem sentientes, & nunquam * scientiam stabilem habentes, sophistæ verborum *scientiam stabilitam

Matth. 7. 25. magis volentes esse quàm discipuli veritatis. Non enim sunt fundati super * vitã petram, sed [5] super arenam habentem in seipsa lapides multos: propter hoc [&] multos deos fingunt, & quærere quidem semper in excusatione habẽt, (cæcutiunt enim,) inuenire verò nunquam possunt. Blasphemãt enim fabricatorem, hoc est eum qui est verè Deus, qui & præstat inuenire, putãtes se super Deum alterũ inuenisse Deum, vel alteram plenitudinẽ, vel alteram dispositionẽ. Quapropter & lumẽ, quod est à Deo, D

1. Pet. 2. nõ lucet eis, quoniam in honorauerunt & spreuerunt Deum, minimum arbitrantes eũ: quoniam propter dilectionem suam, & immensam benignitatem in agnitionem venit * hominis: agnitionem autem non secundùm magnitudinem, nec secũdùm *hominis substantiam: (nemo enim mensus est eam, nec palpauit) sed secundùm illud vt sciremus quoniam qui fecit & plasmauit, & insufflationem vitæ insufflauit [in eis, & per conditionem nutrit nos verbo suo confirmans, & sapientia compingens omnia, hic est qui est solus * verè Deus: cum verò qui non est, somniantes super hunc, vt magnum Deum putentur adinuenisse, quem nemo possit cognoscere humano *veras generi communicantem, nec terrena administrantem: [6] Epicuri videlicet inuenientes Deum, neque sibi, neque alijs aliquid præstantem, id est, nullius prouidentiam habentem.

ANNO-

1. Traductis igitur omnibus] *Breui recapitulatione concludit, quæ hactenus aduersus varias Gnosticorum impietates disseruit: nimirũ de vno Deo, Christi œconomia, & mundi creatione: deinde, illorum sectis opponit Ecclesiæ Catholicæ vbique constantem consonamq; prædicationem, Spiritum sanctum in ea perpetuò residentem: ac idcirco summoperè ab omnibus expetendam eius communionem, ne ad omnem ventum doctrinæ fluctuemus.*

2. Aspiratio] *Vet. cod.* Ab inspiratione plasmationi, *vt alias fortè fuerit*, ab inspiratione, *id est, diuina reuelatione*, plasmatio, *id est hominis primi creatio, innotuerit: aut si excusa lectio placet, per aspirationem animam rationis capacem, quæ diuino afflatu corpori infusa est, intelligit.*

3. Et in eo disposita] *Sic ex vet. cod. reposuimus, vt intelligatur in eo munere prædicationis & fidei, quod Ecclesiæ creditum est, communicationem Christi dispositam esse: nisi fortè alias fuerit*, deposito, *cuius loco subrepsisset* disposito, *quod excusi codices habebant.*

4. Cuius non sunt participes] *Idem canit vulgata ore omnium, nec ideò tamen minus grauis Beatissimi martyris Cypriani sententia:* Habere iam non potest Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. *Hæc digna quæ frequenter suis scriptis insereretur, visa est Augustino tomo septimo, libro de vnitate Ecclesiæ, & libro secundo contra literas Petiliani cap. 38. & tomo 9. tract. 118. in Io. & tomo 2. epist. 50.*

5. Super arenam] *Alludit ad Christi verba Matt. 7. Per arenam varias, pugnantes, & inconstantes hæresiarcharum sententias, quibus nitebantur, intelligens. Relatum est autem inter adagia:* In arena ædificas, *in eos qui negotium inutile futurum aggrediuntur. Similis parœmia est:* Arenæ semina mandas: *quæ non tantùm inania opera, sed quæ simul iacturam quandam grauem adiunctam habent, significat.*

6. Epicuri Deum] *Id est otiosum, & qui curam nullam habeat rerum creatarum. Talem enim Deum finxisse Epicurum testes sunt Clemens, Theophilus, Iustinus, Lactantius, Lacrtius, Plutarchus, & M. Tullius. Deum qualem fingebat Marcion, Tertullianus quoque vocat* Deum Epicuri, *libro quarto: & libro primo* Epicurum Marcionis consiliarium *appellat.*

OSTENSIO QVONIAM * PROVIDENTIA Dei regatur hic mundus.

CAPVT XLI.

[1] Prouidentiam autem habet Deus omnium, propter hoc & consilium dat: consilium autem dans adest his, qui morum prouidentiam habent. Necesse est igitur ea quæ prouidentur & gubernantur, cognoscere suum *rectorem: quæ quidem non sunt irrationabilia, neque vana, sed habent sensibilitatem perceptam de prouidentia Dei. Et propter hoc [2] Ethnicorum quidam, qui minus illecebris ac voluptatibus seruierunt, & non in tantum superstitione idolorum abducti sunt; prouidentia eius moti, licet tenuiter, tamen conuersi sunt, vt dicerent fabricatorem huius vniuersitatis Patrem omnium prouidentem, & disponentem secundùm nos mundum.

ANNOTATIONES.

1. Prouidentiam habet Deus] *Mundum diuina prouidentia, id est, paterna Dei solicitudine & ratione gubernari, etiam Ethnicorum testimonio confirmat, aduersus Epicureos Gnosticorum tum errores, tum mores. Huius extant præclara apud Tullium testimonia.* In mundo Deus est aliquis (*ait lib. 1. de Nat. deor.*) qui regit, qui gubernat, qui cursus astrorum, qui mutationes temporum, rerum vicissitudines ordinesque conseruat, terras & mare contemplans; hominum commoda, vitasque tuetur, *&c.* Vt hominum membra nulla contentione, mente ipsa & voluntate mouentur; sic numine deorum omnia fingun-

tur, mouentur, atque mutantur. *Et Oratione pro Roscio.* Commoda quibus vtimur, lucem qua fruimur, spatium quod ducimus, à Deo nobis dari & impartiri videmus, &c.

2. Ethnicorum quidam] *Inter hos, Aratum, Simonidem, Euripidem, Menandrum, Thestium, & Dionysium numerat Theophilus Antiochenus libro secundo, ad Autolycum: quibus libro tertio, Aristotelem adiungit. Iustinus libro de Monarchia, quamplurimos alios enumerat. Augustinus de Seneca scribit libro sexto de Ciuit. capite decimo.* Colebat, quod reprehendebat: agebat, quod arguebat: quod culpabat, adorabat. *Tertullianus capite quadragesimo quinto Apol. Platonicos Deum intra mundum constituisse refert, qui gubernatoris exemplo, intra illud sedeat, quod regat.*

QVO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVONIAM NEQVE IVSTITIA SINE bonitate constare potest, neque bonitas sine iustitia.

CAPVT XLII.

[1]VRsus vt increpatiuum auferrent à Patre & iudiciale,[2] indignum id Deo] putantes, & sine iracundia, & bonum arbitrantes se adinuenisse Deum, alterum quidem iudicare, & alterum quidem saluare dixerunt, nescientes vtrorunque auferentes sensum & iustitiam. Si enim iudicialis non & bonus sit, ad *dandum quidem his quibus debet, & [ad] exprobrandum his quibus oportet, neque iustus neque sapiens videbitur iudex. Rursus bonus, si hoc tantùm sit bonus, non & probator, in quos* emittat bonitatem; extra iustitiam erit & bonitatem, & infirma bonitas eius videbitur, non omnes saluans, si non cum iudicio fiat.

*donandum

*immittat

ANNOTATIONES.

1. Rursus vt increpatiuum] *Hoc capite paucis absoluit, quæ copiosè & ornatè disputauit postea Lactantius libro integro de ira Dei; & Tertullian. passim lib. 1. cõtra Marcionem: Origenes q3, in calce Dialogi primi, & initio secundi contra Marcionitas. Probat autem Irenæus fortissimo dilemmate, non esse alium Deum mũdi Iudicem, alium verò Saluatorem constituendum: quandoquidem vnicus sit, infinita simul præditus iustitia vt malos plectat; atque bonitate, vt pijs benefaciat & salutem impertiatur. Vocat autem increpatiuum & iudiciale, quod Græcis est τὸ ἐλεγκτικὸν καὶ κριτικόν, id est, potestatem seu vim redarguendi & iudicandi. Vel τὸ ἐπιτιμητικὸν, id est, vis puniendi.*

2. Indignum id Deo] *Sic vet. cod. excusi ideo.*

QVONIAM SAPIENS, IDEM & iudex.

CAPVT XLIII.

[1]MArcion igitur ipse diuidens Deum in Duo, alterum quidem bonum, & alterum iudicialem dicens, ex vtrisque interimit Deum. Hic enim qui iudicialis, si non & bonus sit, non est Deus, [2] quia Deus non est, cui bonitas desit: & ille rursus qui bonus, si non & iudicialis, idem quod hic patietur, vt auferatur ei ne sit Deus. Quemadmodum autem & sapientem dicunt Patrem omnium, si non [&] iudiciale ei assignent? Si enim sapi s, & probator est; probatori autem subest iudiciale, iudiciale autẽ assequitur iustitiam; vt iustè probet iustitiam, prouocat iudicium: iudicium autem cùm sit, cũ iustitia transmittet ad sapientiam. Sapientia igitur præcellet Pater super omnem humanam & angelicam sapientiam, quoniam Dominus & iudex [&] iustus, & dominator super omnes. Est enim & bonus, & misericors, & patiens, & saluat quos oporter: neque bonum ei deficit iusti effectum, neque sapientia deminoratur: saluat enim quos debet saluare, & iudicat dignos iudicio: neque iustum immite ostenditur, præeunte licet & præcedente bonitate.

ANNOTATIONES.

1. Marcion igitur] *De hoc libro primo, capite vigesimo nono. Ostenditur porrò vnicum esse Deum, summè bonum, summè iustum, summè sapientem, summè patientem & longanimum, qui denique reddet vnicuique iuxta opera sua, iudicans orbem in æquitate.*

2. Quia Deus non est cui bonitas desit] *Argumentis huiusmodi ad absurda & inopinabilia ducentibus eundem Marcionem sæpe vrget Tertullianus libro primo.* Deus, si non vnus est, non est: quia dignius credimus non esse quodcunque non ita fuerit, vt esse debebit. *Etrursus:* Ex hoc quoq; negabimus Deum, in quo non omnia quæ Deo digna sint, consent, &c.

OSTEN-

OSTENSIO QVOD VERBVM DOMINI & iustum & bonum sit.

CAPVT XLIIII.

[1]QVI igitur Solem suum oriri facit omnibus benignè Deus, & pluit super iustos & iniustos, iudicabit eos, qui ex æquo benignitatem eius percipientes, non similiter secundùm dignationem munerationis eius conuersati sunt: sed in delitijs & luxurijs versati sunt aduersus benevolentiam eius, adhuc & blasphemantes eum, qui tanta beneficia in eos fecerit.

ANNOTATIONES.

1. Qui igitur Solem.] *Ex effectis cælestibus docet prouidentiam & beneficentiam Dei, in omnes nunc extendi: futurum autem graue iudicium in ingratos et blasphemos, cuiusmodi erant Marcionitæ & Gnostici.*

QVEMADMODVM RELIGIOSIOR PLATO, quàm hæretici *ostendatur.

*ostendi-tur.

CAPVT XLV.

[1]QVibus religiosior Plato ostenditur, qui eundem Deum & iustum & bonum confessus est, habentem potestatem omnium, ipsum facientem iudicium, sic dicens. [2] Et Deus quidem, quemadmodum & vetus sermo est, initium, & finem, & medietates omnium quæ sunt habens, rectè perficit, secùndum naturam circumiens: hunc autem [semper] consequitur iustitia vltrix in eos qui deficiunt à Lege diuina.

ANNOTATIONES.

1. Quibus religiosior Plato ostenditur] *Platonis Philosophiam, à vera Christianorum religione, nõ ita multum abhorrere, quantis potest testimonijs ex illius scriptis adductis, & cum præcipuis fidei nostræ capitibus collatis, ostendit Eusebius posterioribus sex lib. de præpara. Euang. Augustinus cùm decem capitibus libri octaui de ciuit. Dei, multa præclara de Platone disseruisset, vndecimo inuestigat, vnde, à quibúsue didicerit tanta, quæ religioni nostræ congruunt. Eorum reijcit sententiam, qui opinantur Platonem in sua apud Aegyptios peregrinatione Ieremiam prophetam audiuisse, & cum eo congressum: quam tamen Lib. 2. de doctrin. Christ. cap. 28. vt sui in Christo patris (ita enim de eo loquitur, à quo sacro fonte lotus fuerat) B. Ambrosij ex animo probauerat. Contendit postea Platonem sacras scripturas legere nõ potuisse, quippe quæ in Græcam linguam necdum translatæ essent: quod de 70. tralatione verum quidem ostendit chronologia. At, aliam fuisse antè Alexandri, imò & Persarum imperia: vnde quicquid veri & recti docuerunt, hauserint Philosophi, contendit Eusebius lib. 9. de præparat. cap. 3. & lib. 13. cap. 7. Libenter autem admittit Augustinus, Platonem acerrimi iudicij virum, sicut Aegyptias, sic & Hebraas literas perinterpretem didicisse.*

2. Et Deus quidem] *Locus hic Platonis extat Dialogo quarto de legibus; in quo, pro rectè perficit, quod hic habetur, Ficinus* recta peragit; *ego forsan melius, dixerim* recta pergit, *cum Græcè legatur ἰοῦσαν περαίνει. Deinde, quod Plato veterem de Deo sermonem vsurpat, respexisse arbitror ad veteris Orphæi carmina, quæ apud Proclum leguntur,*

Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀργικέραυνος,
Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσα. Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται. Id est.
Iupiter primus est, Iupiter vltimus fulminator,
Iupiter caput, Iupiter medium. Ab Ioue autem omnia facta sunt.

QVEMADMODVM SECVNDVM SVAM REgulam, qui à Valentino sunt, extra veritatem *ostendantur.

*ostendi-tur.

CAPVT XLVI.

[1]ITerum, factorem & fabricatorem huius vniuersitatis bonum ostendit. Bono autem (inquit) nulla vnquam de quoquam nascitur inuidia: hoc initium & causam fabricationis mundi constituens bonitatem Dei; sed non ignorantiam, nec Aeonem qui errauit, [2] nec labis] fructum, nec matrem plorantem & lamentantem, nec alterum Deum vel patrem. Iustè autem eos mater planget, talium excogitatores & adinuentores: [3] digna enim [commentari,

Universidad de Deusto
Biblioteca

&]commentiti sunt in capita sua, quoniam mater ipsorum extra plenitudinem est, A
id est, extra Dei agnitionem, & collectio eorum abortio facta est informis, & sine specie: nihil enim de veritate apprehendit, in vacuum & in vmbram decidit. Vacua enim doctrina ipsorum & intenebrata, & Horus eam non permisit introire in pleroma: non enim * recepit] eos spiritus in refrigerium. Pater enim ipsorum ignorantiam *regenerans, mortis* passionem in eis operatus est. Hæc non nos diffamamus, *generans, *patiens
sed ipsi confirmant, ipsi docent, gloriantur in ipsis, altùm sentiunt de matre, quam sine patre dicunt genitam, hoc est sine Deo fœminam à fœmina, quod est ex erranti a corruptelam. [5] Nos autem precamur non perseuerare eos in fouea, quam ipsi foderunt, sed segregari ab huiusmodi matre, & exire à Bytho, & *abstinere à vacuo, & *abstinere
vmbram derelinquere. & legitimè eos generari, conuersos ad Ecclesiam Dei, & formari Christum in eis, & cognoscere eos fabricatorem & factorem huius vniuersitatis, solum verum Deum, & Dominum omnium. Hæc precamur de illis, vtilius eos
diligentes, quàm ipsi semetipsos putant diligere. Quæ enim est à nobis dilectio, cùm sit vera, salutaris est eis, si quidem eam recipiant. Est enim austero medicamini simi- *impro-
lis, absumens* improbiorem ac superfluam vulneris carnem. Elationem enim illo- probiorem
rum & inflationem euacuat. Quapropter tentantes omni virtute manum porrigere B
eis non tædebit nos. [6] Prorogauimus autem super hæc quæ dicta sunt, in sequenti libro Domini sermones inferre, si quos ex his per ipsam Christi doctrinam omnino incentes, suadere possimus cessare ab eiusmodi errore, & absistere ab ea blasphemia, quæ est in fabricatorem ipsorum, qui & solus est Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi.

ANNOTATIONES.

1. Et iterum] *Rursum ex Platone docet, Mundum istum non ex ignorantia, labe, aut Aeonis aberrantis virtute conditum esse: sed Diuina cælestiq; virtute atq; bonitate: quod etiam Cicero eundem Platonem asseruisse testatur lib. 1. de natura Deor. & libro de vniuerso.*

2. Neclabis fructum] *Sic ex vet. cod. restituimus: excusi* nec de his. *Paucis autem ea Gnosticorum figmenta constringit, quæ latius lib. 1. cap. 1. descripserat.*

3. Digna enim commentati & commentiti sunt.] *Duas voculas ex vet. cod. addidimus, quæ mirè conueniunt. Alludere porrò videtur ad hæc verba Daonielis ad alterum impiorum Susannæ iudicum:* Recte & tu mentitus es in caput tuum. *Daniel. 13. etenim vt illi suis adulteriis eius castitatem contaminare, sic hæretici Ecclesiæ sponsæ Christi fidem doctrinamque temerare nituntur.*

4. Recepit] *Deleuimus* recipit *autho. vet. cod.*

5. Nos autem precamur] *Magna patrum pietas, qui nec pro infestissimis Ecclesiæ hostibus orare desinebant. Sic Ignatius Smyrnenses hortatur pro hæreticis orare, si quouis modo eos pœniteat.*

6. Prorogauimus autem] *Id est, distulimus, opportuniore loco: sic legendum ex vet. cod. proponimus, cuius authoritate expunximus,* prærogauimus.

FINIS LIBRI TERTII.

CAPITA LIBRI QVARTI.

A

Hæ sunt exprobrationes & euersiones falsæ agnitionis.

1 Ostensio quoniam Dominus vnum Deum solum, & Patrem cognoscebat.

2 Quæstio de eo quid sit, Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ.

3 Ostensio quòd per Moysem legislatio sermones sint Christi.

4 Expositio parabolæ diuitis & pauperis Lazari.

5 Ostensio quoniam cælum [quidem] & terra *transient, Dominus autem qui condidit, & manet in æternum, ipse est Pater Domini nostri. *manebit

6 Quæ causa est, quod cælum & terra transiet.

7 Quare relicta est Hierosolyma.

C 8 Ostensio q̃ tẽporalis lex data est.

9 Quoniam Christus est, qui superinducit diem velut clibanum ardentem.

10 Ostensio eundem Deum & præsentia & æterna fecisse.

11 Quemadmodum Dominus eũ qui de rubo locutus est ad Moysem, cõfitetur esse* Deũ viuentiũ. *Dominum

12 Quoniã Abrahã vidit Christũ.

D 13 Quoniam vna & eadem Abrahæ fides, & nostra.

14 Quid est, quòd nemo cognoscit Patrem nisi Filius, & per quot occasiones reuelat Filius Patrem.

15 Quemadmodum Abraham à verbo doctus est.

16 Quemadmodum promissionẽ, quam promisit Deus Abrahæ, Christus perfecit.

17 Quare Iudæi abcesserũt à Deo.

18 Ostensio quoniam Abraham* hæreditatem possidebit regnum cælorum. *hæreditate

19 Quoniã Dominus sabbatis curans, secundùm legem faciebat.

20 Quoniam non contra Legẽ faciebant discipuli Domini sabbatis spicas legentes [& quoniam Leuitæ omnes discipuli Domini.]

21 Ostensio vnius & eiusdem substantiæ esse, quæ secundùm Legem sunt, & ea quæ secundùm Euangelium, & quẽadmodum nouũ testamentum, p̃dictum est à Prophetis. *prædicatũ

22 Quid est, Plusquam templum, & plusquam Salomon.

23 Quẽadmodum Moyses aduentum Christi significauit, & tẽpus passionis, & locũ in quo passus est.

24 Quoniam Prophetæ & iusti ante aduentum Domini, cognouerunt aduentum eius.

25 Quemadmodum seniorum traditio contraria erat Legi, quæ data est per Moysem.

26 De Pharisaica Lege, q̃ sunt particularia p̃cepta, & q̃ Catholica.

27 Quemadmodum Dominus, quæ de Lege comprehendebantur, superextendit discipulis, non dissoluit, & secundùm quid plus abundat iustitia nostra, quàm Scribarum & Pharisæorum.

28 Quare fecit hominem Deus, & patres elegit, & nos vocauit, & quid præstat ea quæ est ad* Dominum seruitus, & quare talis Lex populo data est. *Deum

29 Quemadmodũ in populo priore, & in Ecclesia quædam præce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pta propter duritiam & indicto audientiam hominum data sunt.
30 Quare circuncisio data est populo, & obseruatio sabbathorum, & quã habent recapitulationem.
31 In quo differt Decalogus à reliquis præceptis.
32 Ostensio quoniam non propter se, nec indigens Deus* de seruitio eorum, Leuiticam præcepit Legem. quid enim requirit Deus ab homine nullius indigens?
33 Quemadmodum nomen Domini nostri Iesu Christi proprũ Patris ostenditur.
34 De sacrificijs & oblationibus, et qui sunt q̃ in veritate offerunt.
35 Quorum typum accipiebat populus, [&] quemadmodum per actus prophetæ ꝓphetabãt futura.
36 Quemadmodum inuestigabilis & incomprehensibilis ostenditur is, qui hanc, quæ secundum nos est, condidit creaturam.
37 Secundum quid notus Deus, et q̃ ipse Pater cõditor omnium per suas manus formauit hominem.
38 Quemadmodum in Abraham præfigurabatur fides nostra, & quæ est expositio eorum, quæ facta sunt à patribus.
39 Quare laut pedes discipulorum [suorum] Dominus, & quare discumbentibus, & quod ipse similiter ante omnes Deus ostenditur.
40 De eo quod ait, Non vos laborastis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.
41 Quare Paulus dicit se plus quàm omnes laborasse.
42 Quemadmodum in circuncisione & præputio, & fide vnus Pater ostenditur.
43 Quid est, thesaurus absconditus in agro, & quòd sola Ecclesia rectè legat scripturas.
44 De presbyteris iniustis.
45 Quibus doctoribus vtendum est: de his peccatis, quæ ab antiquis gesta sunt.
46 De transgressione populi.
47 Ostensio quòd vnum & idipsum sit Verbum Dei dispositor veterum & nouorum.
48 Secundùm q̃d indurauit Deus cor Pharaonis et ministrorũ eius.
49 Quare secundùm iussum Dei vasa ab Ægyptijs sumpsit populus in Exodo, & ex ipsis tabernaculum in eremo fabricauit.
50 Quemadmodum vna et eadem populi profectio ex Ægypto, & Ecclesiæ ex gentibus ostenditur.
51 Ostensio generationis Loth ex filiabus suis.
52 Ostensio vnum & eundem esse [Deum] Patrem & non illorum.
53 Quis est spiritalis discipulus? qui iudicat quidem omnes, ipse autem à nemine * iudicatur: & qui sunt, qui iudicantur.
54 Quemadmodum iudicabuntur gentes. (Iudæi
55 Quemadmodum iudicabũtur
56 Ostensio quoniã duos aduẽtus Christi Prophetæ annũciauerũt.
57 Quemadmodum iudicabuntur, qui à Marcione sunt.
58 Quemadmodũ iudicabuntur q̃ sũt à Valẽtino, et reliqui Gnostici.
59 Quemadmodum iudicabuntur Ebionitæ.
60 Quẽadmodũ iudicabuntur, qui putatiuè dicũt Deũ manifestatũ.
61 Quemadmodum iudicabũtur pseudoprophetæ.
62 Quemadmodum iudicabũtur qui schismata operantur, & omnes, qui se segregant ab Ecclesia.
63 Quemadmodum omnia consistunt ei, qui est Ecclesiasticus.
64 Ostensio quòd Ecclesia non tantùm perfectam habeat dilectionem, sed quoniam & spiritus Dei super eã requiescit, & quod ab vno & eodem Deo [Prophetæ, & Christus.]
65 Quomodo Prophetæ omnia prædixerunt, quæcunq; Christus operatus.
66 Quomodo Prophetæ membra Christi sunt, & quemadmodum vnusquisque eorum, secundùm quod erat membrum, secundùm hoc & prophetauit, & quoniam omnia quæ Prophetæ prædixerunt, Christus adimpleuit.
67 Aduersus eos qui dicũt, Quid nouum veniens attulit Christus?
68 Aduersus eos qui dicunt quadam à summitate dixisse Prophetas, quædam verò à mundi fabricatore.
69 Quemadmodum de [eisdem] ipsis dictis, discrepant à semetipsis, qui sunt à Valentino.
70 Ostensio de Domini sermonibus cõfitentis se à Deo Patre missum, à quo & Prophetæ venerũt, & patres electi sunt.
71 Ostensio quod homo liber sit, & suæ potestatis, ad hoc, vt ab se eligere posit meliora & contraria.
72 Ostensio q̃ non natura quidã boni sunt, quidam verò mali, & q̃ in hominis electione sit bonum.
73 Quæ causa fuerit quod non ab initio perfectus factus est homo.
74 Et secundùm quid omnia quæ facta sunt indigent perfecto, & vnde est indigentia.
75 Quid est quod à Paulo dictũ est, Lac vobis potũ dedi, non escã.
76 Quæ est agnitio boni & mali, & quemadmodũ homo cùm indicto audiens fuisset, inualuit Deus per * dicti audientiam meliorem fieri hominem.
77 Quid est quod ad Prophetam dictum est, Ego Deus Zelans & faciens pacem, & condens * malum.
78 Ostensio quoniam non alius est qui requiem dat pater, alius autem qui ignẽ præparauit, Deus: [sed vnus & idem.]
79 Quare angeli, diaboli & filij nequitiæ dicti sunt.
80 Qui illi & ob quam causam [progenies] viperarum, * quod nõ obediunt Euangelio.

*de seruitione

*iudicatur

*mala

*qui

PRÆFATIO QVARTI LIBRI.

HÆ SVNT EXPROBRATIONES ET euersiones falsæ agnitionis.

IN quartum librum Dilectissime, transmittens tibi, operis quod est de detectione & euersione falsæ cognitionis, quemadmodum promisimus, per Domini sermones, ea quæ prædiximus confirmauimus, vti & tu, sicut postulasti, vndiq; à nobis accipias occasiones ad cõfutandos omnes hæreticos, & eos * omnino retusos non longius sinas in erroris procedere profundum, neque ignorantiæ præfocari pelago, sed conuertens eos in veritatis portum, facias

Lib. 3. c. 46.

Universidad de Deusto
Biblioteca

facias suam percipere salutem. [1] Eum autem qui velit eos conuertere, oportet diligenter scire regulas siue argumenta ipsorum: nec enim possibile est alicui curare quosdam malè habentes, qui ignorat passionem eorum qui malè valent. Quapropter hi qui ante nos fuerunt, & quidem multo nobis meliores, non tamen satis potuerunt contradicere his qui sunt à Valentino, quia ignorabant regulam ipsorum, quam nos cum omni diligentia in primo libro tibi tradidimus; in quo & ostendimus doctrinam eorum recapitulationem esse omnium hæreticorum. Quapropter [&] in secundo tanquam speculum habuimus eos totius euersionis, qui enim his cõtradicunt secundùm quod oportet, contradicunt omnibus qui sunt malæ sententiæ: & qui hos *euertunt, euertunt omnem hæresim: super omnes est enim blasphema regula ipsorum, quandoquidem factorem & fabricatorem, qui est vnus Deus, secundùm quod ostendimus, de Labe siue defectione eum emissum dicunt. Blasphemant autem & in Dominum [nostrum,] abscindentes & diuidentes IESVM à CHRISTO, & Christum à Saluatore, & Saluatorem rursum à Verbo, & Verbum ab Vnigenito. Et quemadmodum fabricatorem ex Labe siue defectione emissum dicunt, [sic] & Christum & Spiritum sanctum propter Labem emissum docuerunt, & Saluatorem ab his Aeonibus qui à Labe emissi sunt, fructificationem esse; vt nil sit apud eos sine blasphemia. In eo igitur qui ante hunc est [libro,] ostensa est de his omnibus sententia Apostolorum. Quoniam non solùm nihil tale senserunt qui ab initio speculatores, & ministri fuerunt verbi veritatis: sed & prædicauerunt nobis fugere huiusmodi sententias, Spiritu prouidentes eos qui seducturi erant simpliciores. [2] Quemadmodum enim serpens Euam seduxit, promittens ei quod non habebat ipse: sic & hi prætendentes maiorem agnitionem, & mysteria inenarrabilia, & promittentes eam quam dicunt intra Pleroma esse receptionem, in mortem demergunt sibi credentes, apostatas eos constituentes ab eo qui eos fecit. [3] Et tunc quidem] apostata Angelus per serpentem inobedientiam hominum operatus, existimauit latere se Dominũ: quapropter eandem ei formam & appellationem tribuit Deus. Nunc autem quoniam nouissima sunt tempora, extenditur malum in homines, [4] non solùm apostatas eos faciens, sed & blasphemos in plasmatorem instituit multis machinationibus, id est, per omnes hæreticos qui prædicti sunt. Hi enim omnes, quanuis ex differentibus locis egrediantur, & differentia doceant, in idem tamen blasphemiæ concurrunt positum, letaliter vulnerantes, docendo in Dominum fabricatorem blasphemiam & nutritorem nostrum, & [5] derogando] salutem hominis. Homo est autem temperatio animæ & carnis, qui secundùm similitudinẽ Dei formatus est, & per manus eius plasmatus est, hoc est, per Filium & Spiritum, quibus & dixit, Faciamus hominem. Hoc ergo propositum est eius qui vitæ nostræ inuidet, incredulos suæ salutis efficere homines, & blasphemos in plasmatorem Deum. Quæcunque enim cum grauitate summa dixerint omnes hæretici, in vltimum ad hoc deueniunt, vt blasphement fabricatorem, & contradicant saluti *plasmatis Dei, quod quidem est caro: propter quã omnem dispositionem fecisse Filium Dei multis modis ostendimus, & manifestauimus neminem alium Deum appellari à Scripturis, nisi Patrem omnium, & Filium, & eos qui adoptionem habent.

*euertunt.

Summæ secundi & tertij libri.

Genes. 3. 6.

1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1.

*plasmatis tionis

Gen. 1. 26. Coloss. 3. 10.

ANNOTATIONES.

1. Eum autem qui velit eos conuertere] *Tum ex hoc loco, tum ex alijs non obscurè colligitur Irenæum non verbis solùm in hæreticos fideliter decertasse, verùm & illorum tractatus contentioso studio peruoluisse, quò fundamentis eorum quasi ab imo detectis, vniuersam hæreseon structuram melius posteà demoliretur ac subuerteret. Nec leuioribus coniecturis ductus arbitror, magna quondam prudentia grauiq; consilio proceres Ecclesiæ, cùm eius pacem turbare & doctrinam labefactare hinc inde emissis libellis suis studerent Hæresiarchæ, prudentes, simeros, & argutos quosdam ex suo cœtu viros delegisse, qui istiusmodi codices perlegerent; & præcipua capita fortioribus argumentis refellerent, absurdas impietates, quas coram euomere non audebant tenebriones, pij illi erutas & patefactas è medio tollerent & extinguerent. Alij verò, quibus hoc negotium demandatum non esset, vt tanquam à nescijs robus, libellis illis abstinerent, aut Constantini magni exemplo, flammis absumendos traderent. Huic coniecturæ fidem facere puto, quæ tradit initio libri quinti, se nempe diluere his quinq; libris impias sententias, quas suis in scriptis hæretici reliquerunt: quatenus postulationibus & præcepto eius, ad quẽ hos suos libros conferat, morem gerendo, eidem plurimum fulsidium præstet, quibus neophitorum sensum confirmet, errantes reducat, & validis rationibus reprimat, melioresq; efficiat peruicaces. Accedit frequens illa scriptorum Valentini apud Clementem Alex. commemoratio: & ad Dionysij demissa è cælo vox apud Eusebiũ; Lege omnia quæcunque in manus tuas venerint, quia probare cuncta & quæque, & singula discernere potes. Epiphanium, Marcionis; Augustinum, Fausti, Maximini, Crescõnij, Gaudentij, Parmeniani, Petiliani, Celestij, Iuliani; Hieronymum, Iouiniani, Heluidij, Vigilantij; Basilium magnum, Eunomij; Cyrillum Ieroso. Manichæorum; & Gregorium & Cyrillum, Iuliani apostatæ, Primasium, Tico-*

Sozom. l. 1. hist. c. 20.

Tyconij Donatistæ; Ambrosium & Prudentium, Symmachi impia scripta ea de causa perlegisse planum atq; manifestum omnibus est.

2. Quemadmodum enim serpens] *Conueniens certe & obseruatione digna est hæc hæreticorum cum serpente collatio, quam rursus vsurpat lib. 5. Eadẽ, sed fusius explicata, vtitur Augustinus lib. 2. de Genesi contra Manichæ. cap. 25. 26. 27. & Athanasius magnus Orat. 2. contra Arianos: imò & Apostolus 2. Cor. 11. 3.*

3. Et tunc quidem] *Ita vetus codex: excusi & tunc quid in Apostata.*

4. Non solùm Apostatas eos faciens] *Sic & Tertullianus lib. Præscript.* Persecutio (*ait*) martyres facit, hæresis apostatas tantùm. *Et Augustinus, hæreticos de Lethargicis phreneticos planè facere scribit, lib. de vtilitate credendi. cap. 18. Cæterùm, Apostatæ nomen vsurpant prophani scriptores pro eo, qui à proprio duce ad hostes deficit: sacri verò pro eo, qui à Christiana & catholica religione ad Ethnicos, Iudæos, vel hæreticos. Ita Iustinus martyr in dialogo: Anacletus epist. 1. Hermas lib. 3. Cyprianus epist. 17. & 58. Paulus quoq; insignem eam defectionem, quæ Antichristi aduẽtum præcedet, ἀποστασίαν nuncupat. 2. Thessa. 2.*

5. Derogando salutem] *Id est, aliquid de ea diminuendo & detrahendo. Cicero pro Fonteio: Quorum rebus gestis fidem & authoritatem in testimonio inimicitiarum suspitio derogauit. Expunximus* de rogendo, *vet. cod. authoritate.*

OSTENSIO QVONIAM DOMINVS VNVM *Solum Deum & Patrem cognoscebat.*

CAPVT I.

CVM sit igitur hoc firmum & constans, neminem alterum Deum & Dominum à Spiritu prædicatum, nisi eum qui dominatur omnium Deus, [1] cum Verbo suo, & eos qui adoptionis Spiritum accipiunt, hoc est, eos qui credunt in vnum & verum Deum, & Christum Iesum Filium Dei; similiter & Apostolos neminem alium à semetipsis Deum appellasse, aut Dominum *cognouisse; multo autem magis Dominum [nostrum,] qui & nobis præcepit neminem Patrem confiteri, nisi eum qui est in cælis, qui est vnus Deus, & vnus Pater: manifestè falsa ostenduntur ea quæ dicunt circumuentores & peruersissimi sophistæ, dicentes naturaliter & deum & patrem esse, quem ipsi adinuenerunt: Demiurgum verò, naturaliter neque Deum, neque Patrem esse, sed verbotenus dici, eo quòd dominetur conditioni, sicut dicunt peruersi grammatici, excogitantes in Deum, & doctrinam quidem Christi prætermittentes, à semetipsis autem falsa diuinantes aduersus vniuersam Dei dispositionem argumentantur. Etenim Aeonas suos, & deos, & patres, & dominos, adhuc etiam & cælos vocari dicunt cum Matre sua, [3] quam & terram, & Ierusalem appellant, multisque alijs vocabulis eam cognominantes. Cui autem non sit manifestum, quoniam si Dominus multos patres scisset & deos, non præcepisset discipulis suis vnum scire Deum, & hunc eundem solum *vocari Patrem: *sed potius distinxit eos] qui sunt verbotenus dij, ab eo qui sit [verè Deus,] vt non errent secundùm doctrinam eius, neque alterum pro altero audiant: Si autem nobis quidem præcepit vnum vocare Patrem & Deum, ipse autem interdum alteros confitetur patres, & deos eodem modo, alia quidem præcipiens vidiebitur discipulis, alia verò ipse faciens. Non est autem hoc magistri boni, sed seductoris & inuidi. Apostoli autem [secundùm eos] transgressores ostenduntur præcepti, Demiurgum Deum, & Dominum, & Patrem confitentes, quemadmodum ostendimus, si non hic solus est Deus & Pater. Iesus ergo transgressionis autor & magister erit eis, qui præcepit vnum vocari Patrem, imponens eis necessitatem Demiurgum confiteri suum Patrem, quemadmodum ostensum est.

Psal. 81. v. 1. & 6. Ioan. 10. 35.

Matth. 23. 9.

ANNOTATIONES.

1. Cum Verbo suo] *Hæc sententia & alijs compluribus euidentissimum est Irenæum piè & orthodoxè de filij æternitate, deitate, &, vt ita dicam, consubstantialitate sensisse & docuisse: proindeq; Seruetum & quosdam fanaticos alios, vel summa improbitate, vel pudenda insciti a laborare, qui prosè illum facere nugantur, quum Dei nomen, ita propriè ad Patrem restringunt, vt Filio vel penitus detrahant, vel non nisi, diminutè & quasi precariò permittant. Etenim quantum ad cœternitatem eius attinet, libr. 2. cap. 43. Filium infectum esse, patrig; semper coexistisse adstruat: Et libro quarto, capit. trigesimo septimo. Verbum, id est, Filius, ait, semper cum Patre erat: & lib. eodem capite quadragesimo octauo. Generationem ipsius, etiam angelicis mentibus inenarrabilem & ignotam omnino probat. Et ipsum Patri esse ὁμοούσιον, & verè naturaq; Deum apertè docet lib. 3. cap. 6. 12. 16. 18. 21. 23. & vt innumeros alios locos prætream, ad extremum Præfationis in hunc librum, Patrem & Filium Dei nomine in scripturis appellari, se manifestasse tradit.*

Multiplici autem testimonio concludit, vnicum & solum verum Deum atque rerum omnium conditorem ac Dominum esse. Primò, Spiritus Sancti

eterna prædicatione: secundò, omnium verè docentium & credentium sententiæ: tertiò, Apostolorum constanti doctrina & consensione: quartò, ipsiusmet Christi Dei ac Domini nostri præcipientis eum inuocare Deum & Patrem qui in cælis est, grauissima authoritate. Ex quibus infert Gnosticos impostores esse peruersissimos, qui alium Deum supra Creatorem confingerent.

2. Et eos qui adoptionis spiritum accipiunt] *Quo pacto Dei appellatio ad eos transeat, quos Pater per Filium adoptauit, explicat idem Irenæus cap. 79. libri huius, nempe quòd à Deo conditi sint, simulq; doctrinæ eius fidem adhibeant, & ad illius nutum seipsos componant. Hoc iterum exponit, libro tertio, capite sexto.*

3. Quam & terram & Ierusalem appellant] *Inde arbitror Ebionæos damnasse lib. 1. c. 26. quòd Ierusalem adorarent.*

4. Sed potius distinxit eos] *Sic vetus codex legendum docuit: excusi, sed potius distinxisset qui sunt verbo tenus dij ab eo, qui sit verus.*

*QVAESTIO DE EO QVID SIT, CONFITEOR TIBI PATER DOMINE CAELI & TERRA.

CAPVT II.

MOyses igitur[1] recapitulationem vniuersæ legis, quam acceperat à Demiurgo, in Deuteronomio faciens, sic ait,[2] Attende cælum, & loquar: & audiat terra verba ex ore meo. Rursum Dauid adiutorium suum dicens à Domino fieri, Adiutorium (inquit) meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Et Esaias confitetur à* Domino, qui fecit cælum & terram, & dominatur eorum, fieri sermones. Audi (inquit) cælum, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est. Et iterum sic ait: Dominus Deus qui fecit cælum, & affixit illud; qui confirmauit terram, & quæ in ea [sunt,] & qui dat afflatũ populo, qui est super eam, & spiritum his qui calcant illam. Rursum Dominus noster Iesus Christus eundem hunc Patrem suum confitetur in eo quod dicit. Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ: Quem patrem volunt nos audire, hi qui sunt[3] Pandoræ peruersissimi sophistæ? Vtrúmne Bythum, quem à semetipsis finxerunt;[4] an matrem eorum; an vnigenitum? An quem Marcionitæ, vel cæteri[5] adinuenerunt] deum? Quem quidem non esse deum, per multa demonstrauimus. An (quod est verum) fabricatorem cæli & terræ, quem & Prophetæ prædicauerunt,[6] quem & Christus suum Patrem confitetur, quem & Lex annunciat dicens: Audi Israel, Dominus Deus tuus, vnus est?

Deut. 32. 1. Psalm. 123. 7. * Deo Isa. 1. 2. Isa. 42. 5. Luc. 10. 21. Matth. 11. 25. Deut. 6. 4.

ANNOTATIONES.

1. Recapitulationem] *Hieronymus Epist. ad Paulinum, vocat Deuteronomium secundam Legem, & legis euangelicæ præfigurationem. Theodoretus:* Deuteronomium continet recapitulationem eorum, quæ lege cauta sunt, & gesta in libris Exodi, Leuitici, & Numerorum, *&c. Quæst. 1. in Deutero. Docet autem Mosis, Dauidis, Isaiæ clarissimorum Prophetarum apertis testimonijs, eum & vnum & solum Deum esse mundi conditorem, quem Christus in Euangelio Patrem suum multoties appellat.*

2. Attende cælum] *Ita singulari numero legunt Septuaginta: Vulgata editio, & Sanctes:* Auribus percipite cæli, *&c.*

3. Pandoræ] *Libro 2. ca. 54. vocat Gnosticos,* Satellites circa Pandoram dispositos. *At de Pandora annotauimus in cap. 19. lib. secundi.*

4. Matrem eorum] *Cum ita habeant vniuersi codices, temeritatis fuit Gallasio contra omnium fidem aliud substituere.*

5. Adinuenerunt] *Deleuimus* adiunxerunt *Aut. vet. cod.*

6. Quem & Christus.] *Quod Christus hic affirmare dicitur, ad Patrem conuenire oraculum istud,* Audi Israel, Dominus Deus tuus, vnus est; *non id facit, vt significet hoc ipsum sibi quoque ac Spiritui Sancto non competere, quemadmodum impiè nugantur Serueti & Gentilis sectatores noui Ariani: quandoquidem vt de vnaquaq; diuina persona sigillatim dicitur (ait August.) Pater Deus vnus est, Filius Deus vnus est, Spiritus Sanctus Deus vnus est: ita et de tribus cõunctim Trin. cap. 4. Pater & Filius & Spiritus Sanctus, Deus vnus est. Et Lib. 5. contra rursum: Vnus est Deus Pater & Filius & Spiritus Sanctus, hoc est, ipsa Trinitas vnus est Deus, de quo dictum est: quia nullus est Deus, nisi vnus, qui dixit:* Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. *Maximin. cap. 10.*

OSTEN-

OSTENSIO QVOD PER MOYSEM LEGISdatio, sermones sint Christi.

CAPVT III.

QVoniam autẽ Moysi literæ, verba sint Christi, ipse ait ad Iudeos, quemadmodum Ioannes in Euangelio commemoratus est. Si credidissetis Moysi, credidissetis & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, neque meis sermonibus[2] credetis.] Manifestissimè significans Moysi literas, suos esse sermones. Ergo Moysi, & reliquorum sine dubio Prophetarum sermones ipsius sunt, quemadmodum demonstrauimus. Et iterum ipse Dominus ostendit Abraham dixisse diuiti, de his omnibus, qui adhuc erant in vita. Si Moysi & Prophetis non obediunt, nec si quis à mortuis resurgens ad illos eat, credent ei.

Ioan. 5. 46. Luc. 16. 31.

ANNOTATIONES.

1. De me enim ille scripsit] *Christum Mosis & aliorum Prophetarum, ac vniuersæ legis finem vnicum esse, atq; propè animam, probant tot ab Euangelistis, Apostolis, potissimùm quæ à Paulo contra Iudaicam cæcitatem & pertinaciam adducta ex lege testimonia; in hoc quoque tota versatur Stephani protomartyris concio Act. 7.*

2. Credetis] *Ita vetus codex, Græcè etiam πιστεύσετε; erasmus* creditis.

EXPOSITIO PARABOLÆ DIVITIS & pauperis Lazari.

CAPVT IIII.

NOn autem fabulam retulit nobis pauperis & diuitis: sed primùm quidem docuit neminem oportere delitijs vti, neque in sæcularibus oblectamentis & multis epulis degentes, seruire suis voluptatibus, & obliuisci Deum. Erat enim (inquit) dives, qui vestiebatur purpura & byssо, & delectabatur epulis splendidis. De talibus autem & per Esaiam dixit Spiritus. Cum citharis, & tympanis, & psalterijs, & tibijs vinum bibunt: opera autem Dei non intuentur, & opera manuum eius non considerant. Ne ergo[2] in eandem pœnam cum his veniamus, finem eorum ostendit Dominus; simul significans, quòd obedientes Moysi & Prophetis, crederent in eum, quem ipsi prædicassent Dei Filium, qui resurrexit à mortuis, & vitam nobis donat, & demonstrat ex vna substantia esse omnia, id est Abrahã & Moysem, & prophetas, etiam ipsum Dominum qui resurrexit à mortuis, in quem credunt[3] & multi qui sunt à circuncisione, qui & Moysem & Prophetas audiunt prædicantes aduentum Filij Dei. Qui autem dispernunt, & ab altera substantia eos esse dicunt, neq; primogenitum mortuorum sciunt, separatim Christum intelligentes, tanquam impassibilem * perseuerantem:] & separatim eum, qui passus est, Iesum. Non enim à Patre accipiunt cognoscere Filium, nec à Filio discunt Patrem, manifestè & sine parabolis eum Deum, qui est verè docentem.

Luc. 16. 31. Isa. 5. 12. Coloss. 1. 18. * Matth. 11. 29.

ANNOTATIONES.

1. Expositio parabolæ] *Isthac argumenta non esse Irenæi censuerunt, opinor, viri docti inter Germanos, quando in nouissima Basileensi editione, his sublatis, (rectè ne nunc non disputo) alia substituerunt. Nullus ergo eorum calculo, ex adductis verbis tanquam Irenæi authoritate, narrationem hanc de Diuite & Lazaro, parabolam tantùm, vel figuratam esse locutionem confirmaret. Verùm, licet illa esse Irenæi concesserimus, non tamen statim sequetur totam narrationem parabolicen & confictam esse: sed tantùm aliqua ex parte, vbi præsertim de digitis, de oculis, de siti, & articulatis vocibus animorum sermo est: cùm hic subiungat Irenæus,* Non autem fabulam retulit nobis, *&c. & lib. 2. cap. 62. & 63. inde probauerit animas nec mori, nec à corpore in corpus transire; id nunquam alioqui facturus ex parabola, quando ea de re Gnosticos frequenter damnauerit. Historiam igitur & rei olim gestæ exemplum, ac narrationem, nobis vltrò id concedentibus Luthero, Bucero, Brentio, & Caluino, non iniuria vocabimus. Ad hoc vel repugnantes vrgent Tertulliani argumenta, vbi ait:* Dolet apud inferos anima cuiusdam, & punitur in flamma, & cruciatur in lingua, & de digito animæ felicioris implorat roris solatium. Imaginem existimas: exitum illum pauperis lætantis, & diuitis mœrentis? Et quid illic Lazari nomen, si non in veritate res est? *Alibi quoque: Animas adhuc carnis exules, torqueri vel foueri apud inferos, hoc exemplo probat. Rursus, Mosem & Prophetas vnicum Deum creatorem & Patrem Christi prædicantes, hinc Marcionem audire iubet: quod ex figurata locutione acutissimus & acerri-*

Lib. de anima. Lib. de resurrect. c. 17. Lib. 4. cont. Marc.

Universidad de Deusto
Biblioteca

acerrimus disputator sanè non fecisset. His accedit Græcorum & Latinorum Patrum mutuus consensus: Origen. dialo. 2. in Marcionitas, & in Psal. 16. Cypria. Epist. 18. Basil. hom. de Laudibus ieiunij, & in Regulis fusius disputatis interrogat. 55. Hila. in Psal. 122. Hieron. Epist. ad Marcellam, & Epist. ad Paulam: Methodij ser. de resurr. apud Epiph. to. 1. lib. 2. August. in Psal. 145. & 147. Euthymius denique ex traditionibus Hebræorum, rem verè gestam fuisse docet, diuitemq; illum Nynensem vocatum affirmat: cuius domus vestigia etiamnum ostenduntur ab incolis Ierosolymam peregrinantibus, vt Episcopus Soarez sibi eam ab illis demonstratam profitetur, Com. in Lucam.

2. In eandem pœnam] *Expunximus* in eadem pœna *autho. vet. cod.*

3. Multi qui sunt à circuncisione] *Quindecim ordine succedentes Episcopos Hierosolymis ex Hebræorum gente, refert Eusebius lib. 4. Hist. cap. 5. qui omnes fidem & religionem Domini nostri Iesu Christi amplexati sunt, & apud alios magna diligentia propagare studuerunt. Multa etiam millia Iudæorum in Christum credidisse docent Acta Apostolica.*

4. Perseuerantem] *Sic pro* perseuerantes *substituimus auth. vet. cod.*

OSTENSIO QVONIAM CÆLVM QVIDEM & terra transient: Dominus autem, qui fecit ea, manet in æternum, & ipse est Pater Domini nostri.

CAPVT V.

Matth 5.35. Isaiæ 66.1. [1]NE (inquit) iuraueritis in totum, neque in cælum; quoniam thronus est Dei: neque in terram; quoniam scabellum [est] pedum eius: neq; per Hierusalem; quoniam ciuitas est magni regis. Hæc enim in fabricatorem manifestè dicta sunt, quemadmodum & Esaias ait; Cælum mihi sedes est, terra [2] subpedaneum pedum meorum, & præter hunc alius non est Deus. Cæterùm, à Domino neque Deus, neque magnus rex diceretur: huiusmodi enim nec comparationem, nec vllam recipit superlationem. [3] Qui enim super se habet aliquē superiorem, & sub alterius potestate est, hic neque Deus, neque magnus rex dici potest. Sed nec per ironiam quidem hæc dicta esse, poterunt dicere, cùm conuincantur ab ipsis dictis, quoniam in veritate dicta sunt. Etenim veritas erat ipse qui loquebatur, & verè vindicabat suam domum, proijciens ex ea numularios, qui & emebant & vendebant, dicens eis; Scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eā speluncam latronum. Et quam ob causam habuit hoc facere & dicere, & domum suam vindicare, si alterum Deum annuntiabat? Sed vt ostenderet transgressores paternæ Legis. Neque enim domum incusabat, neque Legem reprehendebat, quam venerat adimplere: sed eos, qui non bene vtebantur domo, & eos, qui Legem transgrediebantur, arguebat. Et ideo Scribæ & Pharisæi, [4] qui cœperant] à temporibus legis contemnere Deum, nec Verbum eius receperunt, id est, non credidерunt Christo, de quibus Esaias ait. Principes tui [5] indictoaudientes sunt, socij furum, diligentes munera, sectantes retributionem, pupillis non iudicantes, & iudicium viduarum non attendentes. Et Hieremias [autem] similiter. Qui præsunt (inquit) populo meo, me nesciebant, filij enim insensati & imprudentes sunt, sapientes sunt [ad male faciendū] malefaciendo, bene autem facere non cognouerunt. Quotquot autem timebant [Deum] & soliciti erant circa Legem eius, ipsi accurrerunt Christo, & saluati sunt omnes. Ite enim (inquit discipulis) ad oues quæ perierunt domus Israel. Et Samaritæ autem (inquit) cùm mansisset Dominus apud eos biduo, multo plures crediderunt propter sermones eius: & mulieri dicebant. Iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi [enim] audiuimus, & scimus quoniam hic est verè Saluator mundi. Et Paulus autem ait. Et sic omnis Israel saluabitur. Sed & Legem Pædagogum nostrum Iesum Christum dixit. Non ergo quorundam infidelitatem Legi ascribant: non enim prohibebat eos credere in Filiū Dei, sed adhortabatur dicens, [6] non aliter saluari homines ab antiqua serpentis plaga, nisi credant in eum, qui secundùm similitudinem carnis peccati, in ligno martyrij exaltatur à terra, & omnia trahit ad se, & viuificat mortuos.

Matth. 10. 6 Ioā. 4. 39. 40. Rom. 11. 26. Galat. 4. 24 Ioan. 5. 15. Ioan. 12. 32.

ANNOTATIONES.

1. Ne (inquit) iuraueritis *Testimonijs Prophetarum ac Euangelistarum demonstrat vnicum esse Deum fabricatorem cæli & terræ, quo non potest esse maior, cuius Filium se confitetur Christus saluans credentes & sperantes in se.*

2. Terra subpedaneum] *Septuaginta,* ὑποπόδιον τῶν ποδῶν. *Cyprianus lib. 2. aduersus Iudæos cap. 4. suppedaneum quoq; legit.*

3. Qui enim super se] *Huic similis est Tertulliani ratiocinatio, qua probat Deum vnicum esse, quia Summum magnum est, quo nihil superius & æquale excogitari possit. lib. 1. contra Marcionem. Hinc etiam Prudentij antiquissimi & grauissimi Poëtæ Versus in Hamartigenia:*

Aut vnus Deus est, rerum cui summa potestas,
Aut quia iam duo sunt, minuuntur dispare summo.
Porrò nihil, summū, nisi plenis viribus vnū:
Distantes quoniam proprium dum quisque reuulso
Vindicat imperio, nec summa, nec omnia possunt.

4. Qui cœperant.] *Deleuimus* cœperunt *autho. vet. cod.*

5. Indictoaudientes.] *Septuaginta,* ἀκροᾶσθαι, *id est, non obedientes: Sanctes,* Principes tui declinantes: *Communis editio,* infideles.

6. Non aliter saluari.] *Augustinus pro assertione peccati originalis aduersus Iulianum Pelagianum decertans, inter vndecim Patrum antiquorum sententias, quas Pelagianis opponit, huius loci ita meminit:* Irenæus Lugdunensis Episcopus, non longè à temporibus Apostolorum fuit. Iste ait, non aliter saluari homines ab antiqua serpentis plaga, nisi credant in eum, qui secundùm similitudinem carnis peccati in ligno martyrij exaltatus à terra, & omnia traxit ad se, & viuificauit mortuos. *Ex quibus patet impudentissimum mendacium Lutheri d. in Colloq. pag. 98. & 99.* Nullū Patrum ante Augustinum, originalis peccati fecisse mentionem. *Lib. 3. cap. 2.*

QVÆ CAVSA EST QVOD CÆLVM & terra transient.

CAPVT VI.

Matth. 5 36. Matth. 24. 35. 1. Cor 7. 31. Psal. 101. 27. 28. 29. Isaiæ 51. 6. [1]QVoniam malignantes dicunt, si enim cælum thronus Dei est, [&] terra subpedaneum eius, dictum est autem præterire cælum & terram, hisq; præcreuntibus [2] oportet etiam hunc Deum qui supersedeat, præterire: & ideo non hunc esse Deum qui sit super omnia. Primò quidem nesciunt quid sit cælum, thronus, terra, & subpedaneum. Nec enim sciunt quid sit Deus, sed putant eū more hominis sedere, & contineri, non autem continere: [3] sed & præteritionem cæli & terræ ignorant. Paulus autem non ignorauit dicens: Præterit enim figura huius mundi. Deinde quæstionem ipsorum soluit Dauid, Figura enim huius mundi præterеunte, non solùm Deum ait perseuerare; sed & seruos eius, [4] in centesimoprimo psalmo dicens ita, Initio terram tu fundasti Domine, & opera manuum tuarū sunt cæli. Ipsi peribunt: tu autem perseuerabis, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut [5] cooperimentum mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Filij seruorum tuorum habitabunt, & semen eorum in [6] æternum dirigetur. Manifestè ostendens quæ sint [7] quæ præterеunt:] & quis est qui semper perseuerat Deus cum seruis suis. Et Esaias autem similiter: Alleuate (inquit) oculos vestros in cælum, & attendite in terram deorsum, quoniam cælum sicut fumus confirmatum est, terra autem sicut vestimentum veterascet, qui autem inhabitant in eis, quemadmodum hæc morientur. Salutare autem meum in æternum erit, iustitia autem mea non deficiet.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam malignantes.] *Respondet figmentis Gnosticorum: non idcirco Deum verum mutari, aut desinere esse, quòd cælum sedes eius mutetur.*

2. Sed & præteritionem] *Huic quæstioni dissoluendæ etiam veteres Theologi incubuerunt. Chrysostomus quidem ex his locis,* Vanitati subiecta est omnis creatura, *Rom. 8. &* Ipsi peribunt, *Psal. 101.* item, Cælum vt fumus deficiet, *Isaiæ 51. existimat cælestia corpora & elementa ob peccatum primi parentis facta esse senectuti, corruptioni, atque interitus obnoxia: in eius verò resurrectione, & ipsa immortalitate donanda. Accedit Ambrosius refellens eos, qui vt perpetuitatem cælorum stellarumque asserерent, ipsa quinimum quoddam corpus athereum esse finxerunt: contrà dicente de his Dauide:* Ipsi cæli peribunt: & Domino in Euangelio affirmante, Cælum & terra pertransibunt, *Lucæ 21. & cæt. His, omnes ferè Græci patres consentiunt, docentes cælum natura sua corruptibile esse: prouidentia verò sola Dei nunquam corrumpendum. Certè Iustinus martyr paucis quidem, sed firmissimis refellit Aristotelem dicentem, libro secundo de cælo, ipsum cælum nec ortum esse, nec corrumpi aliquando posse: sed vnum ac sempiternum. Confutatione dogm. Arist. item quæst. 93. 94. 95. ortho. dox. Nouissimus autem idemque acerrimus huius sententiæ vindex est August. Eugubinus. Expendens enim hæc B. Petri verba:* Aduenіet dies Domini, in quo cæli magno impetu transient, elementa verò calore soluentur, *&c. indicat nimis coactam esse Scholasticorum expositionem, dicentium Cælos nihil passuros, sed solùm cessaturos à motu. Quod verò de cælis sydereis B. Petrus loquatur, & non de aere, patere putat ex eo quod adijcit:* Elemēta calore soluētur. *Idem rursum Com. in epist. ad Heb. c. 1. sententiam suam confirmat ex his aliis B. Petri verbis:* Expectantes aduentum diei Domini, per quem cæli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Nouos verò cælos, & nouam terrā iuxta promissum

Com in 2. ep. B. Petri, c. 3. 2. Pet. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

missum ipsius expectamus. *Ad hæc, Ioānes in Apoc.* Vidi cælum nouum, & terram nouā. *Et in Isaia:* Ecce ego creo cælos nouos, & terram nouam. *Ex his scripturarum testimonijs, inquit, nisi prorsus velimus verbis vim afferre, cogimur fateri futuram verè aliquam magnam cælorum alterationem per ignem, & non tantum solius motus cessationem: per quam alterationem noui quodammodo fundentur cæli, & longè fient pulchriores. Hæc ille. Hanc sententiam videntur etiam comprobasse Clem. Rom. lib. 3. recognit. Eusebius lib. 15. præpar. Euang. Nyssenus lib. de creatione hominis, Philastrius in Catalogo, Theodoretus in Com. Hieronymus lib. 14. Com. in Isaiam, Oecumenius in 2. B. Petri, & alij multi.* Apoc. 21. Isa. 65.

Cui tamen nunc reclamant omnes tam Philosophorum, quàm Theologorum scholæ: fortissimisq; argumentis contendunt, corpora cælestia prorsus esse incorruptibilia, & in sempiternum manſura. Habent namque substantiam ab elementorum natura longè diuersam: & formam quæ cunctas impressiones peregrinas, secumq; pugnantes qualitates longè longius ab his propulset. Præterea, iam tot tantisq; sæculorum curriculis ita permanserunt incorruptibilia, vt nullum vnquam aut senectæ aut corruptelæ præbuerint argumentum: nihil de horum amplitudine imminutum, nihil de ornatu ac specie detractum sit; quod eos sic in perpetuum manſuros satis ostendit. Hæc denique sententia præter omnes, vt A diximus, Scholasticos, assertorem habet magnum Antistitem Augustinum, affirmantem sydereos cælos nec postremo incendio purgandos, nec quidem ab igne constagrationis, qui faciem postremi Iudicis præcedet, attingendos esse: sed æreos tantum, id est, elementa, quæ in sacris literis non semel cælorum nomine designantur. Lib. 20. de ciuit. cap. 24.

Acrius verò instanti in alteram sententiam educta argumenta de cælis sydereis intelligenda esse, cum B. Hieronymo respondendum, illud senescere, atteri, liquescere, dissolui, transire, atque perire, quod de illis dicitur, non omnimodam perditionem vel abolitionem significare: sed mirabilem in meliorem & splendidiorem statum designare commutationem, de qua Isaias ait: Luna fulgebit vt Sol, & Sol septuplum lumen accipiet. Paulumq; rectè dixisse, Præterire figuram mundi: sed non substantiam. Denique Petrum & Ioannem non repromittere alios cælos, aut aliam terram: sed veteres iam renouatos & commutatos. Lib. 18. in Isaiam. B

3. In centesimo primo] *Quia Helvidi psalmum nonum in duos partiuntur, is qui nunc ab Ireneo adducitur, apud eos centesimus secundus est, Græcis verò centesimus primus.*

4. Quæ prætereunt] *Ita cod. vet. excusi quæ præterierunt.*

QVARE [DERELICTA] EST HIEROsolyma.

CAPVT VII.

Psalm. 47. 3. ADhuc & de Hierusalem, & de Domino audent dicere, quoniam si esset magni Regis ciuitas, non derelinqueretur. Simile autem est dicere, si quis diceret, quoniam si esset stipula conditio Dei, nunquam à frumento derelinqueretur: & sarmenta vineæ, si à Deo facta* sunt, nunquam à botris deciderentur. Quemadmodum autem hæc non propter se principaliter facta sunt, sed propter crescentem in eis fructum, quo maturo facto & ablato, derelinquuntur, & è medio auferuntur, quæ iam non sunt vtilia ad fructificationem: sic & Hierosolyma, quæ iugum in se seruitutis portauerat, in quo domitus est homo, qui antea non subijciebatur Deo, cùm mors regnabat, & domitus habilis factus est ad libertatem, aduenientefructu libertatis, & aucto, & demesso, & in horreum [recepto, &] apportatis ab ea his qui fructificare possunt, & in omni mundo dissemina- Isa. 27. 6. tis? quemadmodum Esaias ait, Filij Iacob germinabunt, & florebit Israel, & fructu ventris eius adimplebitur vniuersa terra. In vniuersa enim terra fructu dissemi- Rom. 9. 5. naro, meritò derelicta est, & de medio ablata est, quę aliquando quidem fructificauerat bene: ex ipsa enim secundùm carnem Christus fructificatus est, & Apostoli; nunc autem iam non vtilis ad fructificationem. Quæcumque enim temporale initium habent, necesse est ea & finem habere temporalem. C D

Theodoretus Dialogo 2. hæc citat.

Καθὼς Ησαΐας φησὶ, τέκνα Ιάκωβ βλαστήσει, καὶ ἀνθήσει Ισραὴλ, καὶ πλησθήσεται ὁ οἰκεμένη τοῦ καρποῦ αὐτοῦ: εἰς ὅλην οὖν τὴν οἰκεμένην τοῦ καρποῦ αὐτοῦ διασπαρέντος, εἰκότως ἐγκαταλείφθη, καὶ ἐκ μέσου ἐγένετο, τὰ ποτὲ μὲν καρποφορήσαντα καλῶς. Ἐξ αὐτῶν γὰρ τὸ κατὰ σάρκα ὁ Χριστὸς ἐκαρποφορήθη, καὶ οἱ ἀπόστολοι. Νῦν δὲ μηκέτι ἔυθετα ὑπάρχοντα πρὸς καρποφορίαν.

Interp. Iac. Billio.

Quemadmodum ait Esaias; Filij Iacob germinabunt, & florebit Israel, ac terrarum orbis ipsius fructu implebitur. Proinde ipsius fructu per vniuersum orbem dissemināto, non immeritò relicta ac de medio sublata sūt, quæ tametsi quandoque præclaros fructus ediderant (ex ijs enim & Christus secundùm carnē, & Apostoli orti sunt) nunc tamen minus iam adferendos fructus apta sunt.

ANNOTATIONES.

1. Quare derelicta.] *Authoritate vet. cod. expunximus, relicta; & quod non satis Irenæi mentem exprimeret, quippe qui hoc capite confirmet, nihil diuinæ amplitudini ac maiestati decessisse, ex eo quod Ierusalē subuertenda Romanis, aliisq; Gentibus derelicta sit, prius absolutis in ea humanæ redēptionis per Christū mysterijs.*

2. Adhuc

A 2. Adhuc & de Hierusalem] *Ierosolymam quasi domum Dei Ebionitas adorasse retulit lib. 1. ca. 26. sed in Marcionitas eum hoc capite disputare puto, qui vel ipsam in perpetuum staturam esse, vel veri Dei domum nunquam fuisse volebant; quorum vtrumq; absurdum est. Nam horribili clade euersa est sub Tito, rursusq; sub Adriano, transmutato etiam veteri nomine: vt extaret exemplum completarum vniuersarum prophetiarum, & Christi exhibiti, punitique Deicidij, & regnum Dei ad Gentes translatum esse, compareret. Hæc amplissimè tractat Tertullianus duobus capitulis libr. aduersus Iudæos. Veri autem Dei ciuitatem sanctam, hæreditatem, & quasi peculium fuisse, propter legem, sacerdotium & promissiones de Messia, ex scripturis exploratum ac certum est.*

3. Quemadmodum Esaias ait] *Hæc ad verbum transcripsit Theodoretus dialogo 2. vsque ad id: quæcunque enim temporale initium habent, &c æt.*

OSTENSIO QVOD TEMPORALIS lex data sit.

CAPVT VIII.

B QVoniam igitur à Moyse lex inchoauit, consequenter' in Ioanne desiuit, ad implet ionem eius aduenerat Christus, & propter hoc Lex & Prophetæ apud eos vsque ad Ioannem: & Hierusalem itaque² inchoans à Dauid, & adimplens tempora sua;³ legisdationem] finem oportuit habere, manifestato nouo Testamento. ⁴Omnia enim mensura & ordine Deus facit, & nihil non mensum apud eum, quoniam nec incompositum. Et bene, qui dixit ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum. Mensura enim Patris Filius, quoniam & capit eū. Quoniam autem temporalis erat illorum administratio, Esaias ait. Derelinquetur filia Sion sicut casa in vinea,⁵ & velut custodiarium in cucumerario. Quando autem hæc derelinquentur? Nónne cùm fructus auferetur, & derelinquentur folia sola quæ iam fructificare non possunt? Et quid de Hierusalem dicimus,⁶ quandoquidem & figuram mundi vniuersi oporteat præterire, adueniente tempore præteritionis ipsius, vt fructus quidem in horreum colligatur, paleæ autem derelictæ comburantur? Dies C enim Domini quasi clibanus ardens, & erunt stipula omnes peccatores, qui faciunt iniusta, & comburet eos dies veniens. Luc. 16. 16. Matth. 11. 13. Sap. 11. 21. Isa. 1. 8. et. 9. 1. Cor 7 31. Malach. 4. 1. Matt. 13. 30. Luc. 3. 9.

ANNOTATIONES.

1. In Ioanne desiuit] *Accommodato Epitheto Tertullianus vocat* Ioannem Limitem constitutum inter vetera & noua, ad quem desineret Iudaismus, & à quo inciperet Christianismus. *lib. 4. contra Marcionem.*

2. Inchoans à Dauid] *Primus Dauid Iebusæis expulsis hanc vrbem Ierosolymam nuncupauit:* Nam sub Abrahamo parente nostro (*ait Iosephus 7. antiquit. cap. 3.*) Solyma vocabatur. Illam verò quondam Chananæorum quidam potens cōdiderat, *scribit Hegesippus*, qui patrio sermone Melchisedec, *id est*, rex iustus vocabatur. *Hieronymus tradit eam vrbem quatuor nominibus vocatam fuisse: primò quidem Iebus; deinde Salem; postea Ierosolyma; & sua ætate ab Helio Hadriano, Heliam. Epist. ad Marcellam: Ad Eustoch. ad Dardanum: Et lib. de locis Hebraicis.* Gen. 14. 18. Psalm. 9.

3. Legisdationem] *Deleuimus* legisdationis *auth. vet. cod.*

4. Omnia enim mensura] *Damascenus lib. primo Parallelorum, cap. 2. hæc nominatim ex Irenæo citat: quæ (quoniam non potuimus Græca consequi) Latina ex interprete sic apponimus:* Deus certo modo atque ordine cuncta efficit: nunquam apud eum quicquam mensura caret: quandoquidē nec quicquam numeri expers est.

5. Et velut custodiarium] *Græci habent ὀπωροφυλάκιον, id est pomorum custodia: Cyprianus libro primo aduersus Iudæos capite sexto cum Irenæo legit, sicut casa in vinea, & sicut custodiarium in cucumerario.*

6. Quandoquidem & figuram mundi] *Eodem ac ferè pari exemplo vtitur B. Petrus apud Clementem, contendens pariter mundi figuram aliquando dissoluendam.* Necesse est (*ait*) testam ouorum, quamuis pulchrè & diligenter formata videatur, frangi, vt inde pullus procedat: ita & huius mundi necesse est transire statum, vt status ille sublimior regni cælestis effulgeat. *lib. 3. recog.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

OSTENSIO QVONIAM CHRISTVS est, qui superinducit diem, velut clibanum ardentem.

CAPVT IX.

Luc.3.13. QVis autem hic Dominus, qui talem importat diem, 'Ioannes baptizator significat, dicens de CHRISTO. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni, palam habens in manu eius ad emundandam aream suam, & fructum cõgregabit in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Non ergo alius est, qui frumentum fecit, & alius qui paleas: sed vnus & idem, & iudicans ea, id est separans. Sed frumentum quidem & paleæ, [2] & animalia irrationabilia existentia, naturaliter talia facta sunt. Homo verò rationabilis, & secundũ hoc similis Deo, [3] liber in arbitrio factus & suæ potestatis, ipse sibi causa est, vt aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat. Quapropter & iustè condemnabitur, quoniam rationabilis factus amisit veram rationem, & irrationabiliter viuens, aduersatus est iustitiæ Dei, tradens se omni terreno spiritui, & omnibus seruiens voluptatibus. Quẽ-
Psal.48.21. admodum Propheta ait: Homo cùm in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

ANNOTATIONES.

1. Ioannes baptizator] *Sic eundem frequenter nominat Tertullianus lib. de Anima, & lib. contra Iud.*

2. Et animalia irrationabilia] *Vet. co.* in animalia & irrationabilia, *q tantũ indicare visum est.*

3. Liber in arbitrio factus] *Referre hæc ad hominem duntaxat ante lapsum, impudentiæ est, quam largè coarguunt quæ inferius habentur libri huius cap. 29. 70. 71. & 72. Ad actiones externas & politicas modo dirigere, impudentissimum; cum de his præcipuè loquatur, quæ coram Deo aut frumentum aut paleam, id est, regno Dei vel gehennæ nos dignos constituunt. In his autem hominem liberum esse, adeò concors & vnanimis est Patrum cum scripturis vtriusque Instrumenti sententia, aduersus Simonis Magi, Marcionis, & Manichæi furores, vt magnum appareat mendacium Lutheri, dicentis in Colloq. pa. 42.* Nomen liberi arbitrij odiosissimum fuisse omnibus Patribus. *Contra quod discipuli eius Centuriatores Magdeb. fateri coguntur, non tantùm primi sæculi; verùm & sequentium omnium Doctores orthodoxos hanc doctrinam amplexatos esse: à quorum tamen religione, non sine horribili cæcitate & grauissimo Dei iudicio deficere non verentur, vt in castra impiorum trans eant.*

Sed Irenæi Catholicam hanc sententiam explicent confirmentq, similes aliquot Patrum sententiæ. Tertullian: primum verba hæc sunt: Liberum, & sui arbitrij, & suæ potestatis, inuenio hominem à Deo
Ti. 2. contra Marc. institutum, nullam magis imaginem & similitudinẽ Dei in illo animaduertens, quàm eiusmodi status formam. *Et paulò post:* Oportebat imaginem & similitudinem Dei, liberi arbitrij & suę potestatis institui, in qua hoc ipsum imago & similitudo Dei deputaretur, arbitrij scilicet libertas & potestas. *Et iterum:* Nec boni nec mali merces iustè pẽsatur ei, qui aut bonus aut malus necessitate fuisset inuentus, non voluntate.

In prima editione, hic signauerannus eundem Tertullianum arbitrij nostri libertatem rursum confirmare in Apologetico, lib. ad Scapulam, lib. de exhortatione ad castitatem, lib. de monogamia, lib. de Patientia, et lib. de carne Christi &c. at verò hos locos se non potuisse inuenire scribit Pamelius, nota 32. in secundum libr. Tertull. adu. Marc. hanc nostram citationem, quantum iudico, subnotans. Sed cum Tertull. Apolog. cap. 23. apertè scribit etiam in Cacodæmonibus potestatẽ de suo arbitrio inesse: *& cap. 28.* iniquum esse liberos homines inuitos vrgeri ad sacrificandum: *aquirerum æstimatores facilè mecum iudicabũt libertatem arbitrij ab illo constitui. Cùm etiam Libri de testimonio animæ ca. 2.* animam rationalem *compellit*, palam & tota libertate quæ sentit pronunciare: *& libri ad Scapulã ca. 1. profitetur Christianos* vltrò prorumpere ad martyria: *& cap. 2.* naturalis potestatis dicit esse vnicuique quod putauerit, colere; religionemq; sponte suscipi debere, nó vi: *homines libera mente præditos esse manifestè predicat. Quid verò apertius & firmius pro assertione libertatis nostræ, quàm quod ait Lib. de exhortatione ad castitatem, cap. 2.* aliquid esse in nobis ipsis: nobis scilicet esse voluntatem eligendi, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonũ & malum &c & quod in nostro positum est arbitrio, nos referre nó debere in Deo volũtatem? *An non quoq; hoc ipsum comprobat lib. de Monogamia, cap. 5. loquens de libertate ciborum gentibus ab Apostolis concessa: & ca. 10.* in viro ac vxori animi sui licentiam à Deo datã *affirmans? Et li. de Patientia, ca. 7. docens terrena liberaliter amittenda? ca. 8.* sponte *largiendum? ca. 10.* arbitrium *defensionis nobis non esse arrogandum? Cæteros locos prætermitto, eo quod etiã ab ipsomet Pamelio collecti sint, loco superius designato. Mihi in præsentiarum satis est, manifestis Tertulliani testimonijs euicisse, me recte illum in testem liberi arbitrij appellasse.*

Nunc illi adijcio Clementẽ Alex. Veltrũ est (inquit) regnum cęlorum, si velitis, qui liberam animi voluntatem ad Deum direxeritis: veltrũ est si tãtum volueritis credere. *Et in Pædag. Legatione Mosis ad Pharaonem hæc duo apertè ostensa colligit, & Deum præscisse futurum, & eius benignitatem libero animi Pharaonis arbitrio largitũ esse occasionem pœnitentiæ. Idem rursus lib. 1. Strõ.* Nec laudes (ait) nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatẽ & appetẽdi & aggrediẽdi *Et iterũ:* Dicit Prophe-
Isaiæ ta Si velitis & me audieritis, bona terrę comedetis:

A detis: in nobis situm esse arguens & eligere & declinare. Voluntaria enim est electio, & delectus voluntatis. *Et lib. 2.* Incredulus fundamentum salutis nõ habet, fidem voluntariam: nos autem qui libera & absoluta potestate eligere
Deut 30. Iosue 15. & vitare à Domino datum esse hominibus à scripturis accepimus, iudicio quod transmoueri non potest, fidei acquiescamus. *Et rursum:* Defectio, & recessus, & inobedientia, sunt in nostra potestate, sicut etiam est in nostra potestate obedientia. Quocirca iudicantur, quæ sunt voluntaria: non iudicatur autem, quod
B est inuoluntarium. *Et paulò post:* Peccatum est voluntaria iniustitia: iniustitia autem est vitium voluntarium. Non imputantur, quæ non constant & instituto & libera electione: *Et lib. 3.* Quemadmodum is est laudandus qui libertate vsus est ad viuendum ex virtute: ita multomagis, qui dedit nobis liberam & nostri iuris potestatem, & concessit nobis viuere vt velemus, est venerandus & adorandus, vt qui nõ permiserit vt nostra electio & vitatio seruiret necessariò. *Prætermittam cõsultò quæ in eandem sententiam scribit idem, fol. 110. 111. 113. 121. 140. 145. 149. 153. in libris Basileæ excusis 1556. Locos tamen copiosè signamus, vt crassissimi mendacij & sycophantiæ conuincantur Magdeburgenses, qui hũc Clementem cum alijs Patribus, sibi hæc in re non constare, sed secum pugnare, scribere non erubuerunt, Centur. 2. pag. 59.*

Basilius. *Accedat Iustinus martyr. Is Deo visum esse profitetur, angelos & homines, quos obsequentes habere volebat, liber æ potestatis ad bene agendum condere, vt iuxta*
C *ipsius leges iudicarentur, si quid à recto deflecterent. Idem in priore apologia.* Nulla laude (*scribit*) quicquid esset dignum, nisi esset ad vtrumlibet flexibile. *In posteriore verò.* Nisi homines possent suo arbitratu turpia fugere, & honesta sectari extra culpã fore quicquid agerent, *rectè colligit.*

Sed hanc disputationem claudant grauissimæ Petri Apostoli aduersus Simonem magũ ratiocinationes, quas scriptis mandauit, qui aderat Clemens Ro. Quomodo Deus iudicat secundùm veritatem vnumquemq; pro actibus suis (*dicebat Apostolus,*) si alius quid agere in potestate non habuit? Hoc si teneatur, conuulsa sunt omnia, frustra erit studium sectãdi meliora, sed & iudices sęculi frustra legibus præsunt, & puniunt eos, qui malè agunt: non enim in sua potestate habuerunt, vt non peccarent. Vana erunt & iura populorum quæ malis actibus pœnas statuunt; miseri erunt & ij, qui cum labore seruãt iustitiam, beati verò illi, qui in delitijs positi, cum luxuria & scelere viuentes tyrannidem tenent. Secundùm hæc ergo, nec iustitia erit, nec bonitas, nec vlla virtus, &, vt vis, nec Deus.

Omittam quæ hic penitus consimilia leguntur, apud Dionysium Areop. Ignatium, Martialem, Clementem, Hegesippum, Theophilum Antiochenum, et reliquos primi sæculi Patres. Tantùm, per eum, qui venturus est iudicare viuos & mortuos, obtestor Gnosticos posteriores, attendere quos suarum opinionum parentes, & quos auctores probabiles siue improbabiles sectentur: neque vereantur ad meliorem mentem & frugem redire, & manum vltrò sibi oblatæ veritati tradere.

OSTENSIO EVNDEM DEVM ET PRÆsentia & æterna fecisse.

CAPVT X.

VNus igitur & idem Deus, qui plicat cælum quemadmodum librum, & renouat faciem terræ, qui temporalia fecit propter hominem, vt maturescens in eis fructificet immortalitatem: & qui æterna superducit propter suam benignitatem, vt ostendat sæculis superuenientibus inenarrabiles
Ephes. 2.7. diuitias benignitatis suæ: qui à Lege & Prophetis annunciatus est, quem Christus suũ Patrem confessus est, ipse est autem fabricator, & ipse [est] quia super omnia est Deus, quemadmodum Esaias ait. [1] Ego testis, dicit Dominus Deus, & puer quẽm elegi, vt co-
D gnoscatis, [& credatis, & intelligatis] qui ego sum, & ante me non fuit alius Deus, & post me non erit. [2] Ego sum Deus, [3] & ante me non est Saluator, annunciaui, & saluaui, & me ipse audiui. Et iterum. [3] Ego sum Deus primus, & super ventura ego sum. Neq; enim variè, neque elatè, neque glorians dicit hæc, [4] sed quoniam impossibile erat sine Deo discere Deum, per Verbum suum docet homines scire Deum. His igitur qui nesciunt hæc, & propter hoc alterum aduenisse putant patrẽ, iustè quis dicit. Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.

Isaiæ 34.15. Psal. 103.30. Isaiæ 43.10. Isaiæ 48.12. Matt 22.29.

ANNOTATIONES.

1. Ego testis] *Græcam Septuaginta lectionem sequitur, quæ hic ab Hebraica veritate, & communi editione nonnihil deflectit.*

2. Ego sum Deus] *Vet. cod. cum Græcis verbum, sum, desiderat.*

3. Ego sum Deus primus] *Septuaginta,* ἐγὼ εἰμὶ ὁ πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰμὶ εἰς τὸ ἐπέκεινα, *atque ita legit Cyrillus.*

4. Sed quoniam impossibile erat] *Fidem, quæ reuelationi diuinæ admittitur, necessariam esse his verbis luculenter ostendit; nec sola duce naturâ hominem ad ea omnia, quæ saluti suæ conducunt, per se noscere posse. Id comprobat rursus infra cap. 14. confirmant idem Clemens lib. 1. recog. epist. 1. ad Iaco. & lib. 8. const. ca. 1. Dionysius cap. 7. de Diuin. nom. Iustinus lib. de Trin. Hermas lib. 2. mand. a. 9. Theophylus Antioc. libr. 1. ad Autolycum: Clemens Alexan. in protreptico. 2. 5. 7. & 8. stromat. n: & Cyrillus Ierosol. tota catechesi quinta. Nazianzenus or. at. 2. de pace: Ruffinus expos. in Symbolum &c.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVEMADMODVM DOMINVS EVM, QVI de rubo locutus est ad Moysem, confitetur esse Deum viuentium.

CAPVT XI.

DOminus enim noster & magister in ea responsione, quam habuit ad Saducæos, qui dicunt resurrectionem non esse, [&] propter hoc inhonorantes Deum, atque Legi detrahentes; & resurrectionem ostendit, & Deum manifestauit, dicens eis. Erratis nescientes Scripturas, neq; virtutem Dei. Matt. 22. 35. De resurrectione enim (inquit) mortuorum non legistis quid dictum est à Deo dicente: Exod. 3. 16. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob? & adiecit. Non est Deus mortuorum, sed viuentium: omnes enim * ei viuunt. Per hæc * itaque manifestum fecit, quoniam is, qui de rubo locutus est Moysi, & manifestauit se esse Deum patrum, hic est viuentium Deus. Quis enim est viuorum Deus, nisi qui est super omnia Deus, & Dan. 14. 4. super quem alius non est Deus? Quem & Daniel Propheta (cùm dixisset ei Cyrus rex Persarum, [2] quare non adoras Bel?) annuntiauit, dicens. Quoniã nõ colo idola manufacta, sed viuum Deum, qui constituit cælum & terrã, & habet omnis carnis dominationem. Iterum dixit. Dominum Deũ meum adorabo, quoniam hic est Deus viuus. Qui igitur à Prophetis adorabatur Deus viuus, hic est viuorũ Deus, & Verbum eius, Exod. 3. qui & locutus est Moysi, qui & Sadducæos redarguit, qui & resurrectionem [3] donauit: vtraque his qui cæcutiunt ostendens, id est, resurrectionem, & Deum.] Si enim Deus mortuorum non est, sed viuorum, hic autem dormientium patrum Deus dictus est, indubitatè viuunt Deo, & non perierunt, cùm sint filij resurrectionis: resurrectio autem ipse Dominus [noster] est, quemadmodum ipse ait. Ego sum resurrectio & vita. Ioan. 11. 25. Psal. 44. 17. Patres autem eius filij dictum est [enim] à propheta. Pro patribus tuis * facti sunt tibi filij tui. [4] Ipse igitur Christus cum Patre viuorum est Deus, qui & locutus est Moysi, qui & patribus manifestatus est.

ANNOTATIONES.

1. Dominus enim noster] *Mosis, Stephani, Danielisque verbis ostendit, eundem esse Dominum Deum, qui Patribus olim loquutus est sub veteri testamento, & Christum misit, et resurrectionem mortuorum omnium est pollicitus.*

2. Quare non adoras Bel?] *Hæc habentur c. 14. Danielis, quod magna consensione Græci & Latini, sæpenumerò vsurparunt: Tertu. libr. adu. Psychicos, & lib. de idololatria: Cyprianus epist. 63. & lib. de laude martyrij: Hilarius lib. 10. de Trinitate: Prudentius lib. Cathemerinon, hymno post cibum: Ambrosius lib. 2. offic. cap. 4. & lib. de Iacob. patri. ca. 9. Basilius hom. in diuites auaros. Susannæ & Belis historias, reijcere non audet è sacro canone Bibliorum Africanus epistola ad Origenem, Eusebio referente lib. 6. hist. cap. 24.*

3. Donauit: vtraque his qui] *Vndecim hæc voces ex vet. cod. restituimus: deleuimus & Dominus ostendit.*

4. Ipse igitur Christus] *Apertè constanterque Christum profitetur vnum esse cum Patre Deum viuorum, qui cum Patribus & Mose loquutus sit: quod tam ex v. veterum quàm nouorum Ebionitarum, Cerinthianorũ, Samosatenianorum & Arianorum hæresès planè refellit. Is enim qui loquutus est Mosi seipsum appellat IEHOVA, quo nomine Iudæi simul & hæretici consitentur æternam Dei essentiam & maiestatem significari. Christus autem cum Patre ille Deus est. Igitur natura & gloria cum eo vnus Deus est, licet personali proprietate distinctus.*

QVONIAM ABRAHAM vidit Christum.

CAPVT XII.

ET hoc ipsum docens dicebat Iudæis. Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est. Quid enim? Credidit Abraham Deo, & deputatum est ei ad iustitiam. [1] Primùm quidem, quoniam ipse est factor cæli & terræ solus Deus. Deinde autem, quoniam faciet semen eius quasi stellas cæli: hoc est quod à Paulo dicitur, quemadmodũ luminaria in mundo. Iustè igitur derelinquens terrenam cognationem omnem, sequebatur verbum Dei, cum Verbo peregrinans, vt cum Verbo moraretur.

Ioan. 8. 56. Rom. 4. 3. Genes. 15. 6. Philip. 2. 15.

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Primùm quidem] *Iosephus 1. antiq. ca. 15. Primus Abraham præsumpsit pronunciare Deum creatorem vnum esse cunctorum: reliqua verò ad felicitatem tendentia, per præceptum prædentis singula quæque dari, & non propria virtute consistere confessus est. Et paulo post: Propterea que Chaldæis & alijs Mesopotamitis in eum consurgentibus, migrationem eligens sequi per volũtatem & adiutorium Dei, terram Chananæam latè possedit.*

Tradunt quoque alij Hebræi natum eum esse in Vr vrbe Chaldæorum: qua postea discessit Carras Mesopotamiæ fugiens cultũ IGNIS, quem Dei loco tyrannus Nemrod vrgebat. Hinc iubente Deo, venit in terram Chanaan, vbi primum Deo vero altare constituxit inter Hai & Bethel, secundum prope Sichem, tertium prope Hebron, quartum in Bersabee, quintum in monte Moria: & cœmeterium vxori, sibi, & posteris comparauit in spelunca duplici: filium denique incredibili fide ac obedientia Deo immolare voluit. Idcirco etiam à Spiritu sancto nominatur seruus Dei, amicus Dei, dilectus Dei, pater fidei nostræ, atque omnium credentium.

QVONIAM VNA EST ET EADEM Abrahæ fides, & nostra.

CAPVT XIII.

ITaque & Apostoli, ex Abraham genus habentes, derelinquentes naiuiculam & patrem, sequebantur Verbum Dei. Iustè autem & nos eandem fidem accipientes, quam habuit Abraham, tollentes crucem, quemadmodum ligna Isaac, sequimur eum. In Abraham enim prædidicerat & assuetus fuerat homo sequi Verbum Dei. Etenim Abraham [2] secundùm fidem suam secutus præceptum verbi Dei,] prono animo vnigenitum & dilectum filium suum concessit sacrificium Deo: vt & Deus beneplacitum habeat, pro vniuerso semine eius dilectum & vnigenitum Filium suum præstare sacrificium in nostram redemptionem. Propheta ergo cùm esset Abraham, & videret in Spiritu diem aduentus Domini, & passionis [dispositionem,] per quem ipse quoque & omnes qui similiter, vt ipse credidit, credunt Deo, saluari * inciperent, exultauit vehementer. Non incognitus igitur erat Dominus Abrahæ, cuius diem concupiuit videre: sed neque Pater Domini: didicerat enim à Verbo Domini, & credidit ei. Quapropter & deputatum est ei ad iustitiam à Domino. [3] Fides [enim] quæ est ad Deum [altissimum] iustificat hominem, & propter hoc dicebat: Extendam manum meam ad Deum altissimum, qui constituit cælum & terram. Hęc autem omnia conantur euertere illi, qui sunt malæ sententię, ob vnum dictum, quod quidem apud [eos] non bene intellectum est.

Matth. 4. Matt. 10. & 16. Luc. 9. et 14. Gen. 22. 6. Ioan. 8. 56. Iacob. 2. 23. Rom. 4. 3. Gen. 15. 6.

ANNOTATIONES.

1. Iustè autem] *Docet exemplo Abrahæ Deum sequentis Apostolos Filiũ Dei sequutos esse: nosq; pro Christo crucem ferre debere, vt Isaac ligna tulit, quibus erat immolandus: qui & spontanea oblatione sua Christi oblationem significauit.*

2. Secũdum fidem suam] *Septem has voces, quæ aptissimè conueniunt, ex vet. cod. adiecimus.*

3. Fides enim] *Vetus cod. quatuordecim dictiones ex hac sententia desiderat, atque ita habet: Fides enim ad Deum altissimum qui constituit cælum & terram, nihil delere, sed tantùm ex vet. cod. duas voces, enim & altissimum inserere visum est. Cæterùm vnã nobiscum fidem Patres omnes veteres habuisse docent cum Irenæo Eusebius lib. 1. hist. cap. 1. Epiphanius initio libri contra hæres. Augustinus tract. at. 45. in Ioan. libro secundo contra literas Petil. capite trigesimo septimo, libro decimonono contra Faustum cap. 13. 16. 17. & in Psalm. 73. & 77. Item contra Pelag. & Celest. libro secundo, capite 25.*

Ne verò solius fidei assertores existiment Irenæum suæ impietati hoc loco fauere, cogitent eum loqui de fide quæ per charitatem operatur, vt sequenti mox apparebit capite. Item, eundem plurimis alijs locis, vt passim obseruamus, etiam charitati, obedientiæ, ac bonis alijs operibus iustificationem nostram adscribere. Denique Apostolum Iacobum disertè constanter que prædicare, Abraham ex operibus iustificatũ esse offerendo Isaac filium suum &c. & non ex fide tantùm. Quo pacto verò hæc inter se conueniant Paulus & Iacobus, doctè & prudenter docet Augustinus lib. 83. quæst. q. 7. & 76.

Iacob. 2.

QVID EST QVOD NEMO COGNOSCIT Patrem nisi Filius, & per quot occasiones reuelat Filius Patrem.

CAPVT XIV.

[1]Dominus enim ostendens semetipsum discipulis, quoniam ipse est Verbũ, qui agnitionem Patris facit, & exprobrans Iudæis putantibus se habere Deum, cùm & frustrentur Verbum eius, per quem cognoscitur Deus, dicebat. Nemo cognoscit Filium nisi Pater, neque Patrem quis cognoscit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Sic & Matthæus posuit, & Lucas similiter, & Marcus secundùm idem ipsum: Ioannes enim præterit locum hunc. Hi autem qui peritiores Apostolis volunt esse,[2] sic describunt.] Nemo cognouit Patrem nisi Filius, nec Filium nisi Pater, & cui voluerit Filius reuelare; & interpretantur, quasi à nullo cognitus sit verus Deus ante Domini [nostri] aduentum: & eum Deũ, qui à Prophetis sit annuntiatus, dicunt non esse Patrem Christi.[3] Si autem Christus tunc inchoauit esse, quando & secundùm hominem aduentum suum egit, & à temporibus Tiberij Cæsaris cõmemoratus est Pater prouidere hominibus, & non semper Verbum eius vnà cum plasmate fuisse ostendebatur; nec tunc quidem oportuit alterum deum annũciari, sed causas tantæ incuriç & negligentiç eius inquiri. Nullam enim oportet quæstionem talem esse; & tantum inualescere, vt & Deum quidem mutet: & eam, quæ est erga fabricatorẽ (qui nos alit [per] suam conditionem) fidem nostram euacuet. Sicut enim in Filium fidem nostram dirigimus, sic & in Patrem dilectionem firmam, & immobilem habere debemus.* Et bene Iustinus in eo libro qui est ad Marcionem ait: Quoniam ipsi quoq; Domino non [credidissem] alterum Deum annuncianti, præter fabricatorem & factorem [&] nutritorem nostrum.

Luc. 10. 22.

Matth. 11. 28.

Luc. 3.

Eusebius libro 4. Histor. cap. 17. hæc citat.

Καὶ καλῶς Ἰουστῖνος ἐν τῷ πρὸς Μαρκίωνα συντάγματι φησίν. εἰ μὲν αὐτὸς τῷ κυρίῳ οὐδὲ ἂν ἐπείσθημεν, ἄλλον θεὸν καταγγέλλοντι παρὰ τὸν δημιουργόν.

Interprete Ioanne Christophorsono.

Præclarè dixit Iustinus in libro, quem scripsit contra Marcionem, ne ipsi quidem Domino se fidem adhibituros, si alium Deum præter ipsum mundi fabricatorem ei denunciaret.

Sed quoniam ab vno Deo, qui & hunc mundum fecit, & nos plasmauit, & omnia continet, & administrat, vnigenitus Filius venit ad nos, suum plasma in semetipsum recapitulans, firma est mea ad * eum fides, & immobilis erga Patrem dilectio, vtraque Deo nobis præbente: neque enim Patrem cognoscere quis potest, nisi Verbo Dei, id est, nisi Filio reuelante, neque Filium, nisi Patris beneplacito. Bonum autem placitum Patris Filius perficit: mittit enim Pater, mittitur autem, & venit Filius: & Patrem quidem inuisibilem & interminabilem, quantum ad nos est: cognoscit suum ipsius Verbum, & cùm sit inenarrabilis, ipse enarrat eum nobis. Rursum autem Verbum suum solus cognoscit Pater: vtraque autem hæc sic se habere manifestauit Dominus, & propter hoc Filius reuelat agnitionem Patris per suam manifestationem. Agnitio enim Patris est, Filij manifestatio. Omnia [enim] per Verbum manifestantur. Vt ergo cognoscceremus quoniam qui aduenit Filius, ipse est qui agnitionem Patris facit credentibus sibi, dicebat discipulis. Nemo cognoscit Patrem nisi Filius, neque Filium nisi Pater, & quibuscunque Filius reuelauerit: docens semetipsum & Patrem, sicut est, vt alterum non recipiamus Patrem, nisi eum qui à Filio reuelatur. Hic autem est fabricator cæli & terræ, quemadmodum ex sermonibus eius ostenditur: & non is qui à Marcione, vel à Valentino, aut, [à] Basilide, aut [à] Carpocrate, aut Simone, aut reliquis falso * cognomine Gnosticis adinuentus est falsus pater. Nemo enim illorum Filius [fuit] Dei, sed Christus Iesus Dominus noster, aduersus quem & contrariam exercent disciplinam, gnitum Deum audentes annunciare.

Matth. 11. 28. Luc. 10. 22.

Nemo ignotum sibi Deum annunciare potest.

Debent autem in semetipsos audire. Quemadmodum enim ignotus, qui ab ipsis cognoscitur? Quodcunque enim vel à paucis cognoscitur, non est incognitum. Dominus

A nus autem non in totum [non] posse cognosci & Patrem & Filium dixit. Cæterùm supernacuus fuisset aduentus eius. Quid enim huc veniebat? an vt diceret nobis: Nolite quærere Deum: incognitus est enim; & nõ inuenietis eum, quemadmodum & CHRISTVM Aeonibus eorum dixisse mentiuntur hi qui sunt à Valentino? Sed hoc quidem vanum est. Edocuit autem Dominus quoniam Deum scire nemo * possit, nisi Deo docente, hoc est, sine Deo non cognosci Deum. Hoc ipsum autem cognosci eum, voluntatem esse Patris. Cognoscunt enim eum quibuscunque reuelauerit Filius, & ad hoc * Filius reuelauit Patrem, vt per eum omnibus manifestetur, & eos quidem qui credũt ei, iusti in incorruptelam & [in] æternum refrigerium recipiat. [6] Credere autem ei, est facere eius voluntatem. Eos autem qui non credunt, & propter hoc fugiunt lumen eius, in tenebris quas ipsi sibi * elegerunt, iustè recludet. Omnibus igitur reuelauit se Pater, omnibus Verbum suum visibile faciens: & rursus, Verbum omnibus ostendebat Patrem & Filium, cùm ab omnibus videretur. Et ideo iustum iudicium Dei super[om nes] eos qui similiter quidem viderunt, non autem similiter crediderunt. [7] Etenim per

B ipsam conditionem reuelat Verbum conditorem Deum, & per mundum fabricatorem mundi Dominum & per plasma eum qui plasmauerit artificem, & per Filium eũ Patrem qui generauit Filium: & hæc omnes similiter quidem colloquuntur, non autem similiter credunt, sed per Legem & Prophetas similiter Verbum & semetipsum & Patrem prædicabat. Et audiuit quidem vniuersus populus similiter: non similiter autẽ omnes crediderunt, & per ipsum Verbum visibilem & palpabilem factum, Pater ostendebatur, etiamsi non omnes similiter credebant ei: sed omnes viderunt in Filio Patrẽ: inuisibile etenim Filij Pater, visibile autem Patris Filius. Et propter hoc omnes Christum loquebantur præsente eo, & Deum nominabant. Sed & dæmones videntes Filiũ dicebant: Scimus te qui es, sanctus Dei. Et tentans Diabolus videns eum dicebat: Si tu es filius Dei: omnibus quidem videntibus & loquentibus Filium & Patrem, non autem omnibus credentibus.

Marc. 1. 25. Luc. 4. 34. Matth. 4. 3.

C [8] Oportebat enim veritatem ab omnibus accipere testimonium, & esse iudicium in salutem quidem credentium, in condemnationem autem non credentium, vt omnes iustè iudicentur, & ea quæ est in Patrem & Filium fides, ab omnibus comprobetur, id est, ab omnibus confirmetur, ab omnibus accipiens testimonium, & à domesticis, quoniam & amici: [9] & ab extraneis, quoniam & inimici. Illa est enim vera & sine contradictione probatio, quæ etiam ab aduersarijs ipsis singula testificationis profert, in ipsa quidem manifesta sua visione conuictis de præsenti negotio, & testificantibus & significantibus, postea verò ad inimicitiam erumpẽtibus, & accusantibus, & volentibus non esse verum suum testimonium. Non ergo alius erat qui cognoscebatur, & alius qui dicebat: Nemo cognoscit Patrem: sed vnus & idem, omnia subijciente ei Patre, & ab omnibus accipiẽs testimonium, quoniam verè homo, & quoniam verè Deus, à Patre, à Spiritu, & ab Angelis, ab ipsa conditione, ab hominibus, [10] & ab apostaticis spiritibus, & ab * erroneis, & ab inimico, & nouissimè ab ipsa morte: Omnia autem Filius administrans Patri, perficit ab initio vsque ad finem, & sine illo, nemo potest cognoscere Deum. Agnitio enim Patris, Filius: agnitio autem Filij in Patre, & per Filium reuelata; & propter hoc Dominus dicebat. Nemo cognoscit Filium, nisi Pater: neque Patrem, nisi Filius, & quibuscunque Filius reuelauerit. Reuelauerit enim, non solùm in futurum dictum est, quasi tunc inciperet Verbum manifestare Patrem, cùm de Maria natus, sed communiter per totum tempus positum est. Ab initio enim assistens Filius suo plasmati, reuelat omnibus Patrem, quibus vult, & quando vult, & quemadmodum vult Pater: & propter hoc in omnibus, & per omnia vnus Deus Pater, & vnum Verbum, & vnus Filius, [11] & vnus Spiritus, & vna fides, & salus omnibus credentibus in eum.

D

ANNOTATIONES.

1. Dominus enim] *Contendit ex Scripturis & Filium ab æterno Patrem nouisse, & alijs manifestasse: viciſſimque Patrem Filium suum hominibus reuelasse. Deinde, Filium nec tunc incœpisse esse, cùm homo factus est: nec alium à Deo Patre suo, mundiq; Conditore Deum annunciasse.*

2. Sic describunt] *Expunximus* dicebant, *auth. vet. cod.*

3. Si autem Christus] *Hæresis Ebionitarum ista fuit, de quibus supra libro primo, capite 26. libro 3. capite 24. & infra cap. 59. libri huius: & apud Eusebium libro tertio histor. capite vigesimo septimo. Eandem impietatem sequuti sunt Cerinthus, Carpocrates, Artemon, Theodotus.*

4. Et bene Iustinus in eo libro] *Eusebius lib. 4. histor. capit. 17. vitam operaque Iustini describens, huius loci meminit. Cæterùm, insignis constantiæ in retinenda semel accepta vera religione verba sunt: quibus non*

Lib.1. recog. dissimilia pronunciauit Clemens Rom. cùm beatus Petrus nollet eum adesse concertationi aduersus Simonem Magum suscepta. *Reposui* credidissem *pro* credidisset, *quod subindicat error in vet. codice, qui* credidissent *habet: quoniam ita legendum ostenduit Iustini verba Græca apud Euseb.* οὐδὲ ἀντέσθην.

5. Noster, aduersus quam & cõtrariam] *Huic loco & sensum, & lucem restituimus, octo vocibus partim immutatis, partim adiectis ex vet. codi. Deleuimus* non aduersus quem & contrarium exercẽt discipuli. Nam &c.

6. Credere autem ei] *Hinc perpende, quo sensu dixerit superiori capite, fidem iustificare hominem, eam nempe quæ per charitatem operatur. Galat. 5.*

7. Etenim per ipsam conditionem] *Insignis certè locus de cognitione Dei ab operibus eius desumenda.* Conditio, *inquit, id est creatura opificium, reuelat Deum creatorem: mundus fabricatorem suum demonstrat: opus manifestat opificem: Filius, Patrem suum. In eundem sensum ait Sapiens:* A magnitudine enim speciei & creaturę cognoscibiliter poterit creator videri. *Et Apostolus:* Inuisibilia enim Dei *&c. Rom. 1. 20. Et de his in superioribus iam dictum est.*

Sap. 13. 5.

8. Oportebat enim veritatem] *Quantum valeant ad confirmationem veritatis exterorum testimonia, docet Augustin. libr. 18. de Ciu. cap. 47. Caterum Nouatianus li. de Trin. bis Irenæo subscribit:* Firmũ est genus probationis, q; etiã ab aduersarijs sumitur, vt veritas, ab ipsis veritatis inimicis probetur.

9. Et ab extraneis] *Extraneum à professione Christianorum Iosephum fuisse testatur Hegesippus libro 2. capite 12. qui tamen de Christo Domino ita scribit:* Fuit Iesus sapiens vir, si tamen virum nominare eum fas est, mirabilium operum effector, & doctor eorum hominum qui libenter quæ vera sunt audiunt: Christus hic erat. *Pilatum Tiberio Cæsari miracula, mortemq; & resurrectionem Christi nunciasse tradit Tertull. cap. 21. Apologetici: Pilati autem epistolam transcribit in Anacephalæosi librorum suorum, de excidio Ierosolymorum, Hegesippus. Asipulatur istis Nicodemus in sine historiæ de passione & resurrectione Domini, asseuerans Pilatum in sui prætorij codices publicos retulisse omnia, quæ inter Christum & Iudæos gesta sunt; Annam & Caiphan Pontifices adiurasse, eosdemque de Iesu Deitate optimè respondisse. Abgarus Edessenorum principis epistolam ad Christum, & Christi responsum habet Euseb. lib. 1. cap. 13. Plura ex Porphyrio, nefario Christianæ pietatis desertore & hoste testimonia, citat idem Eusebius lib. 5. de præpar. euang. cap. 1. & 8.*

Li. 18. antiq. cap. 6.

10. Et ab Apostaticis spiritibus] *Consultum duplici hecatombe dæmonium in theca Apollinis latens, imperatori Romanorũ hæc respondisse author est Niceph.* Me puer Hebræus, diuos Deus ipse gubernans, Cedere sede iubet, tristemq; redire sub Orcum: Aris ergo dehinc tacitus abscedito nostris.

Lib. 1. cap.

Eusebius non ambigit de Christo Domino intelligenda esse ea, quæ narrat Plutarch. nimirum, spiritus quosdam temporibus Tiberij Cæsaris iussisse nautas nũciare, magnum Pana Deum mortuum esse, lib. 5. de præpar. cap. 9. Augu. lib. de consensu euang. cap. 15. ex Porphyrio recitat quosdam philosophos, deos suos consuluisse, quid de Christo censerent; illósque testimonium de ipso rectum perhibuisse. De his rursus multa lib. 19. de Ciuit. cap. 23.

11. Et vnus Spiritus, & vna salus omnibus credentibus in eum] *Ita vet. cod. Caterum, cùm Spiritum sanctum nulla in re separet à Deo Patre, & Filio, eius diuinitatem hic aperte agnouit: sed vberius adiuuat & apertius infra cap. 22. & 37. libri huius. & passim libr. 5. ex quibus sententijs non dubitauit Basilius magnus de iisdem Spiritus sancti deitatem confirmare, lib. de Spiritu sancto, cap. 29. Apparet itaque Magdeburgenses magna maledicendi libidine scribere, hunc sanctum martyrem Spiritus sancti diuinitatem inisquam asserere. Centuriæ 2. pag. 40.*

QVEMADMODVM ABRAHAM à Verbo doctus est.

CAPVT XV.

Genes. 18. ET Abraham ergo à Verbo cognoscens Patrem, qui fecit cælum & terram, hunc Deum confitebatur:[1] & doctus repræsentatione, quòd inter homines homo futurus esset Filius Dei, per cuius aductum semen eius erat futurum quasi stellæ cæli, concupiuit eam diem videre, vti & ipse compleretur Christum: & per Spiritum prophetiæ eam videns exultauit. Propter quod & Simeon[2] ex semine] eius re implebat gratulationẽ Patriarchæ, & dicebat. [3] Nunc remittis seruum tuum Domine, in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum, quod * parasti ante faciem omnium populorum: lumen * in reuelatione oculorum, & gloriam populi Israël. Et Angeli autem gratulationem magnam, vigilantibus nocte pastoribus enunciauerunt. Sed & Maria ait. Magnificat anima mea Dominum, & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo: descendente quidem exultatione Abrahæ in eos qui erant ex semine eius, euigilantes & videntes Christum, & credentes ei: reciproca autem rursus[5] & regrediente] exultatione à filijs [in] Abraham, qui & concupierat diem aduentus Christi videre. Bene igitur Dominus noster testimonium reddebat ei dicens; Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, [&] vidit, & gauisus est.

Ioan. 8. 56.

Ioan. 8. 56.

Luc. 2. 29.

Luc. 1. 46.

Ioan. 8. 56.

ANNOTATIONES.

1. Et doctus repræsentatione] *De trium illorum apparitione loquitur, quorum vnũ Filium Dei fuisse, quem adorarit, & Dominum Deum suum vocarit, magna concordia docent Iustinus in Dialogo; Tertull. libr. de carne Christi. & lib. 3. contra Marcionem. Eusebius lib. 1. hist. c. ap. 1. Athanasius sermon. 3. contra Arianos. Hilarius*

Hilarius libr. 4. de Trinitate. Cyrill. Ierosoly. Catechesi 11. & 12. Ambrosius lib. 2. de Abraham, cap. 5. August. lib. 2. de Trin. cap. 10. & 11.

2. Ex semine eius] *Ita restituere ex vet. co. pro* ex sermone, *visum est. Porrò non vulgarem & infimæ conditionis Abrahæ filium, Simeonem hunc fuisse traditum Hebræi. Si quidem Talmudistæ magni Hillelis auditorem, Gamalielis autem præceptorem eum faciunt; atque vnum ex his, qui ad collegium Sanhedrin, quod sceptrum Iuda putauerunt, pertinuerit. Rursus q; miracula in templo non defuisse quadraginta annis, quibus ipse Domino ministrauit. Nicodem. in hist. pass. & resur. summum sacerdotem semel, & iterum illum appellat. Niceph. lib. 1. ca. 12. Illum dignitate, virtute, vitæ q; sanctitate inter Iudæos excelluisse docet: quæ annotare placuit aduersus Magdeburgenses, Brentij, & Caluini præpostera iudicia, quibus hunc priuatum homuncionem, semen delirum, obscuræ famæ, nullo q; dignitatis aut officij nomine clarum faciunt.*

3. Nunc remittis] *Græcè est* ἀπολύεις, *id est, decedendi ex hac vita potestatem facis, vt patribus meis adiungar.*

4. In reuelatione oculorum] *Græcè* εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, *Vetus codex, & vulgata editio ad verbum:* ad reuelationem gentium. *Alij quidam:* Lumen reuelandum gentibus, *vt sit alluſio ad vaticinia Isaiæ cap. 9. 42. & 49.*

5. Et regrediente] *Deleuimus* egrediente, *veteris cod. auth.*

QVEMADMODVM PROMISSIONEM, quam promisit Deus Abrahæ, Christus perfecit.

CAPVT XVI.

Cur Deum. NON enim tantùm propter Abrahã * hoc dixit; sed vt ostenderet quoniã omnes qui ab initio cognitum habuerunt * Dominum, & aduentũ Christi prophetauerunt, reuelationem acceperunt ab ipso Filio, qui & [in] nouissimis temporibus visibilis & passibilis factus est, & cum humano genere loquutus est, vti ex lapidibus excitaret filios Abrahæ, & adimpleret repromissionem, quam promiserat illi Deus, vt faceret semen eius tanquam stellas cæli, quemadmodum ait Ioannes Baptista: Potens est enim Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.[2] Hoc autem fecit Iesus, à lapidum religione extrahens nos,[3] & à nostris] duris, & infructuosis cogitationibus transferens nos, & similem Abrahæ fidem in nobis constituens. Quemadmodum & Paulus testificatur, dicens, Nos esse filios Abrahæ secundùm similitudinem fidei, & repromissionem hæreditatis. Vnus igitur & idem Deus, qui aduocauit Abraham, & repromissionem ei dedit. Hic est enim fabricator, qui & per Christum præparat luminaria in mundo, eos qui ex Gentibus credunt. Vos autem (inquit) estis lumen mundi, hoc est, quasi stellæ cæli. Hunc ergo rectè ostendimus à nemine cognosci, nisi à Filio, & quibuscunque Filius reuelauerit. Reuelat * enim omnibus Filius, quibus velit agnosci Pater, & neque sine bona voluntate Patris, neque sine administratione Filij cognoscet quisquam Deum. Et propter hoc dicebat discipulis Dominus. Ego sum via, veritas, & vita. Et nemo venit ad Patrem, nisi per me.[4] Si cognouissetis] me, & Patrem meum [cognouissetis,] & amodò cognouistis eum, & vidistis [eum.] Ex quibus manifestum est, quoniam per Filium, id est per Verbum, cognoscitur.

Hebr. 11. Matth. 3. 10. Genes. 22. 17. Luc. 3. 8. Rom 9. 8. Matth. 5. 15. & 11. Ioan. 14. 6.

ANNOTATIONES.

1. Non enim tantùm] *Promissiones factæ Abrahæ, eiusdemq; exultatio de futuri Messiæ prænotione, etiam ad posteros eius, & Gentes creduras pertinent. Ipse verò Messias cùm venit, tum per se, tum per legatos suos, vnum Deum huic mundo nunciauit.*

2. Hoc autem fecit Iesus] *Locum hunc eodem sensu, & iisdem ferè verbis interpretatur Clemens Alex. Deum ex lapidibus filios Abrahæ suscitasse, cùm iustitiam & cordis duritiem eorum, qui lapidibus duriores euaserant aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempe Gentibus, quæ crediderunt lapidibus. Ora. ad Græcos. Eodem pacto & Gaudentius Brixianus Tractat. 2. in Euang.*

3. Et à nostris duris] Nostris *addidimus ex vet. cod. &* duris, *ex omnibus excusis retinuimus, quamquam id nesciat vet. cod.*

4. Si cognouissetis me, & Patrem meum cognouissetis] *Ita vet. co. excusi,* Si cognouistis me, & Patrem meum cognouistis, *vet. cod. consentit editio vulgata, cum litera Græca Euang.*

QVARE

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVARE IVDÆI ABSCESSERVNT à Deo.

CAPVT XVII.

PRopter hoc Iudæi excesserunt à Deo, Verbum *Dei non recipientes, sed putantes per seipsum Patrem sine Verbo, id est sine Filio, posse cognoscere Deum, nescientes eum qui in figura loquutus est humana[2] ad Abrahã & Aaron, &[iterum]ad Moysem dicentem. Videns vidi vexationem populi mei in AEgypto, & descendi liberare eos.[3] Hic enim Filius, qui est] Verbum Dei, ab initio *præstruebat, non indigente Patre Angelis, vti faceret conditionem, & formaret hominem, propter quem & conditio fiebat: neque rursus indigente ministerio ad fabricationem eorum *quæ facta sunt, ad dispositionem eorum]negotiorum, quæ secundùm hominem erant, sed habente copiosum & inenarrabile ministeriũ. [5] Ministrat enim ei ad omnia[6] sua progenies & figuratio sua, id est Filius, & Spiritus sanctus, Verbum & Sapientia: quibus seruiunt, & subiecti sunt omnes Angeli. Vanigitur sunt, qui propter hoc quod dictum sit, Nemo cognoscit Patrem, nisi Filius, alterum introducunt incognitum patrem.

Genes. 22. Exod. 3. 7. Hebr. 1. 3. Matth. 11. 28.

ANNOTATIONES.

1. Propter hoc Iudæi] *Iudæi à Deo Patre simul defecerunt, vt Verbum Dei, id est, Filium eius, Prophetis sensim sese manifestantem, & cum Patre ac Spiritu sancto cuncta condentem ac regentem, perfidè repulerunt.*

2. Ad Abraham, & Aaron] *Tertull. lib. de carne Christi:* Christus cum Angelis apud Abrahã in veritate carnis apparuit, sed nondum natæ, quia nondum morituræ. *Hoc idem copiosè discutit August. lib. 3. contra Maximin. cap. 26. Vetus cod. non habet* & Aaron.

3. Hic enim] *Vetus cod.* Hæc enim Filius qui est Verbũ Dei, ab initio perstruebat. Præstruebat *retineo, quòd familiare sit Tertulliano, & non rarum apud Irenæum.*

4. Quæ facta sunt] *Sex has voces desiderabant cod. excusi.*

5. Ministrat enim ei] *Contendit præcipuè Deum Patrem ministerio Angelorum non eguisse ad condendas res vniuersas, vt post Simonem Magum, & Basilidem, somniarunt quidam Iudæorum Rabbini: cùm per Verbum, vti per sapientiam & virtutem, & Spiritum sanctum, vti per bonitatem suam, sat superque sufficiens sit seipso quæcunque voluerit, efficere. Eodem sensu intelligenda existimo multa Patrum eius sæculi testimonia: vt Tertulliam, dum lib. contra Marcion. Vocat Filium,* ministrum Patris: *& lib. contra Praxeam,* Vicarium Patris diuini: *Iustini quoque Martyris in Dialogo, quando Filium Patri* ministrantem, & sententiarum eius executorem *appellat. Duris enim alioqui his formulis loquendi, haudquaquam Filium Dei à Patris natura alienum, aut potestate inferiorem esse volunt: sed vel ordinem emissionum, vel seriem distinctionis hypostaseon innuunt. Aut denique Deitatem ipsam simulq; omnipotentiam, sapientiam, omnem perfectionem, & virtutem, quam Pater à seipso habet, Filium ipsum non à se, sed à Patre accipere, ad eumq; hæc vniuersa referre, vt ad authorem, docent: prout copiosè explicat Nouatianus sub finem libri de Trin.*

Enimuerò Filium vnam & eandem esse cum Patre & Spiritu sancto causam primam effectricem et seruatricem totius mundi, non autem velut inane ex se instrumentum Patris, (vt post Arianos garrit Lutherus, & vociferant Caluiniani) non solùm in præcedentibus ac sequentibus frequenter grauiterque docet Irenæus: verùm etiam sacrorum Bibliorum firmissimis testimonijs palam efficitur. Ait enim ille: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. *Et in Prouerbijs genita Sapientia dicit:* Quando præparabat cælos aderam, cum ipso cuncta componens. *Igitur vel cùm Scripturis asseritur,* Omnia per ipsũ facta esse: Per eum facta esse sæcula: Omnia in ipso, & per ipsum condita; *vel à Patribus dicitur, Filium in mundi creatione moderatione que Patri ministrare; hoc non est intelligendum, tanquam esset organum, instrumentumve ab agente natura vel potestate distinctũ: sed duntaxat velut suppositum ab ipso Patre productũ, & proprietate sua distinctum, cui ab æterno vnà cum diuina maiestate ac essentia sua, omnem quidquid secum agendi ac perficiendi potestatem ac virtutem cõtulerit. Hinc idem Irenæus huius libri cap. 8. scripsit:* Is qui omnia fecit cum Verbo suo, iustè dicitur Deus & Dominus. *Et ante hunc Iustinus martyr:* Vnus re uera est vniuersitatis huius Deus, qui in Patre, Filio, & Spiritu sancto cognoscitur. *Et rursum:* Verbũ cum Patre ante creaturas existens & nascens, per eum primitus cuncta condidit & ornauit.

6. Sua progenies & configuratio] *Allusio est ad Pauli verba,* qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius &cæt. *item ad hæc Sapientis:* Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis. *Nec est quod ex hoc loco veteres aut noui Ariani aliquod impietatis suæ patrocinium petant: quandoquidem, vt post Gregorium Nyssenum, Theophylactus obseruat, per* Splendorem ostenditur *Essentiæ vnitas, qua Filius coæternus & consubstantialis est Patri, non secus ac luci splendor: per* Figuram verò *natura æqualitas.*

OSTENSIO QVONIAM ABRAHAM [hæreditate] percipit regnum cælorum.

CAPVT XVIII.

VAnus autem & Marcion, & qui ab eo, expellentes ab hæreditate Abraham, cui Spiritus per multos, iam autem & per Paulum testimonium reddidit: Quoniam credidit Deo, & deputatum est ei ad iustitiam: & Dominus primùm quidem de lapidibus excitans filios ei, & faciens semen eius quasi stellas cæli, dicens. Quoniam venient ab Oriente, & ab Occidente, ab Aquilone, & Austro, & recumbent cum Abraham, [&] Isaac, & Iacob, in regno cælorum. Iterum dicens Iudæis: Cùm videritis Abraham, & Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno *Dei: vos autem proijci foras. Manifestum [est] ergo, quoniam qui contradicunt saluti eius, & alterum præter eum, qui promissionem fecerit Abrahæ, formant Deum, extra regnum Dei sunt, & exhæredes sunt *incorruptelæ, frustrantes & blasphemantes Deum, qui in regnum cælorum introducit Abraham, & semen eius quod est Ecclesia, per Christum Iesum, cui & adoptio redditur, & hæreditas quæ Abrahæ promissa est.

Rom. 4. 3. Matth. 8. 11. Luc. 13. 29.

ANNOTATIONES.

1. Vanus autem & Marcion] *Non modò Marcionitæ & Caimitæ, Abraham, aliosque veteres Patriarchas damnantes; & Cain Gigantes, Sodomitas & similes reprobos cælo donantes, iustè hoc loco coarguit: verum, ex præclaris dd eo per Christum, Spiritum sanctum, Mosem, Isaiam Ieremiam, & Danielem redditis testimonijs, beato sempiternoque in cælis æuo eumdem perfruì constanter ac euidenter probat. Hanc hæresim ampliore disputatione refutauimus lib. 1. Appendicis aduersus hæreses.*

QVONIAM DOMINVS SABBATIS curans, secundùm Legem faciebat.

CAPVT XIX.

VIndicabat enim semen eius Dominus, soluens à vinculis, & aduocans ad salutem, quemadmodum fecit in muliere, quæ ab eo curata est, manifestè dicens his qui non similem Abrahę habebant fidem. Hypocritę, vnusquisque vestrũm die sabbatorum bouem suum, vel asinum non soluit, & ducit, & adaquat? Hanc autem, cùm sit filia Abrahæ, quam alligauerat Satanas decẽ & octo annis, non oportuerat [solui] ab hoc vinculo in die sabbatorum? Manifestum est igitur quoniam eos, qui similiter vt Abraham credebant ei, soluit, & viuificat, nihil extra Legem faciens, curans in die sabbatorum. Non enim prohibebat Lex *curare homines sabbatis, quæ & circuncidebat eos in hac die, & pro populo iubebat ministeria sacerdotibus perficere, sed & mutorum animalium curationem non prohibebat: & Siloa etiam sæpe sabbatis curauit, & propter hoc assidebant ei multi die sabbatorum. [2] Continere se enim iubebat [eos] Lex ab omni opere seruili, id est ab omni auaritia, quæ per negotiationem, & reliquo terreno actu agitatur: animæ autem opera quæ fiunt per sententiam, & sermones bonos in auxilium eorũ, qui proximi sunt, adhortabatur fieri: & propter hoc [Dominus] arguebat eos, qui iniustè exprobrabant ei, quia sabbatis curabat. Non enim soluebat, sed adimplebat Legem, summi sacerdotis operam faciens, propitians pro hominibus Deum, & emundãs leprosos, infirmos curans; & ipse moriens, [3] vti exiliatus homo exiret de condemnatione, & reuerteretur intrepidè ad suam hæreditatem.

Luc. 13. 15. Ioan 9. 14. Sabbatismus. Exo. 20. 8. 9 10.

ANNOTATIONES.

1. Vindicabat enim &c] *Christus vindex & saluator omnium, maximè autem fidelium, qui quadam excellentia dicuntur semen Abrahæ, illos etiam diebus Sabbatorum curans, non soluit Legem: sed adimpleuit: cum etiam illis diebus & paruulos circuncidere, & pecorum curam habere Iudæi non prohiberentur.*

2. Continere enim se &c] *Otiari, non erat simpliciter scopus Sabbati, quãdo etiam Sacerdotes eodem die ministerijs suis in templo & synagogis vacabant: sed à peccatis, quæ verè seruilia opera censentur, penitus absti-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

abstinere, & bonis erga Deum & proximum operibus vacare.

3. Vti exiliatus homo] *Alludit ad Hebræorum legem, quæ mortuo summo Pontifice, exules domum redire permittebat: et qui hîc exiliatus homo dicitur, exul tantum significatur, Græcè forsan non malè φυγὰς δοῦλος nominaretur.*

QVOMODO NON CONTRA LEGEM faciebant discipuli Domini sabbatis spicas legentes, & quoniam Leuita omnes discipuli Domini.

CAPVT XX.

Matth.12.3. ¹ED & esurientes accipere sabbatis *esca ex his quæ adiacebant, non vetabat Lex: metere autem & colligere in horreum vetabat. Et ideo Dominus his qui incusabant discipulos eius, quoniã vellentes spicas manducabant, dixit: Non hoc legistis, quod fecit Dauid cùm esurisset, quemadmodum introiuit in domum Dei, & panes propositionis manducauit, & dedit eis qui cum eo erant, quos non licebat mãducare, nisi solis sacerdotibus? Per Legis verba suos discipulos excusans, & significans licere sacerdotibus liberè agere. ² Sacerdos autem scitus fuerat Dauid apud eum, quamuis Saul persequutionem faceret ei. ³ Omnes [enim] iusti sacerdotalem habent ordinem. Sacerdotes autem sunt omnes Domini Apostoli, qui neque agros, neque domos hæreditant hîc, ⁴ sed semper altari & Deo seruiunt. De quibus & Moyses in Deuteronomio, in benedictione

Deut. 33.9. Leui ait: Qui dicit patri suo, & matri suæ, Non noui te, & fratres suos non agnouit, & filios suos abdicauit: custodiuit præcepta tua, & testamentum tuum seruauit. Qui autem sunt qui dereliquerunt patrem & matrem, & omnibus proximis renuntiauerunt propter verbum Dei, & testamentum eius, nisi discipuli Domini? De

Num.18.20. Deut.18.2. Deut.10. quibus iterum Moyses. Hæreditas autem (inquit) non erit eis. Dominus enim ipse hę reditas ipsorum. Et iterum. Non erit sacerdotibus Leuitis in tota tribu Leui pars, neque substantia cum Israël: fructificationes Domini substantia eorum, manducabũt

Philip.4.17. eas. Propter hoc & Paulus. Non inquiro (inquit) datum: sed inquiro ⁵ fructũ] discipulis, inquit * Dominus, Leuiticam substantiam habentibus, licebat eis esurientibus à

Lucæ 10.7. seminibus accipere escam. Dignus enim operarius esca sua. Et sacerdotes in templo sabbatum prophanabant, & rei non erant. ⁶ Quare ergo rei non erant?] Quia cùm essent in templo, non secularia, sed dominica perficiebant ministeria, [Legem] adimplentes, non autem prætereuntes Legem; quemadmodum is, qui à semetipso aridà li-

Num. 15.32. Matth. 3.10. 1. Cor. 3.17. gna attulit in castra Dei, iustè lapidatus est. Omnis enim arbor quę non facit fructum bonum, abscindetur, & in ignem mittetur: &, Quicunque templum Dei violauerit, violabit illum Deus.

ANNOTATIONES.

1. Sed & esurientes] *Expurgat Christus discipulos à calumnijs Phariſæorum, quoniam Lex Sabbati nõ vetabat vti cibis appositis, quod ex sacris etiam panibus vrgente necessitate fecit Dauid. Adde quod veteres Sacerdotes ac Leuitæ, qui sacris operabantur, Apostolos, & pios omnes sacrorum Christianorum ministros apertè designarunt.*

2. Sacerdos autem scitus fuerat Dauid] *Eodem sensu Dauid sacerdos hic dicitur, quo filij eius, 2. Regum 8. sacerdotes; id est, viri principes & primates: sic enim כוהן pro quo Septuaginta ἱερεῖς habent, vertit Sanctes: Aut certè in hoc particulari facto, Dauid sacerdotibus æquatus est, quòd panes sacros vrgente necessitate comederit. Demum, potest Dauid etiam sacerdos appellari, quod sacerdotibus Leuiticis sacros hymnos concinendos & proposuerit, & vnà cum ipsis sit modulatus: simulq; laudis, orationis, & cordis contriti hostias spirituales magnâ religione obtulerit.*

3. Omnes enim iusti] *Sententiam hanc ex Irenæo nominatim, sed paulò aliter transcripsit Meliſſa, Sermon. 1. partis 2. πᾶς βασιλεὺς δίκαιος ἱεραρχικὸν ἔχει τάγμα, id est. Omnis rex iustus sacerdotalem habet ordinem. Vult autem Irenæus pios omnes regali iuncta atque sacerdotali munere fungi, dum carnis lasciuientis impetus lege spiritus coërcent, atque hostiam viuentem, sanctam & beneplacentem Deo, secundùm Apostolicam institutionem, seipsos exhibent: eleemosynas etiã, & labiorum vitulos Deo optimo maximo offerunt. Augustinus hæc acutè explicat lib. 20. de Ciuit. ca. 10. Sicut omnes Christianos, inquit, dicimus propter mysticum chrisma; sic omnes sacerdotes, quoniã sunt membra vnius sacerdotis. De quibus Apostolus Petrus, 2. Petr. 2. Plebs sancta, regale sacerdotium. Porrò nullum esse sacerdotium externum, quod non ex æquo quibuslibet conueniat viris, mulieribus, cerdonibus, agricolis, lanionibus, agasonibus, & abiectissimis quibusq;, execranda fuit hæresis Gnosticorum priorum, vt in Marco mago iam monstratum est, lib. 1. cap. 9. & apud Tertullian. in Præscript. Quam nostra ætate ab inferis euocarunt Lutherus, Caluinus, & reli-*

reliqua Gnosticorum recentiorum colluuies. Hanc impietatem copiosè & eruditè refellunt Alphonsus à Castro, lib. 13. contra hæreses: & Ioannes Roffensis libr. de sacerdotio.

4. Sed semper altari &c.] *Vel hinc profectò facilè est videre, Christianos à temporibus Christi, Apostolorum, Martyrum, & deinceps, suas in templis altaria fernasse, quibus Deo sacrificium incruentum corporis & sanguinis Christi in perpetuam mortis eius recordationem offerrent: quod etiam huius libri cap. 34. confirmat noster Irenæus his Christi verbis: Cùm offers munus tuum ad altare &c. Denique, Deum velle nos offerre munus ad altare frequenter &c. Hunc porrò locum aduersus hæreticos ex scripturis & Patribus fusissimè tractauimus libro primo Appendicis, in titulo Altare.*

5. Fructum] *Expunximus factum, authorit. vet. cod.*

6. Quare ergo] *Quinque has dictiones ex vet. cod. restituimus: vt mox* lẽgem, *pro* legis.

OSTENSIO VNIVS ET EIVSDEM SVBstantiæ esse [ea,] quæ secundùm Legem sunt, & ea, quæ secundùm Euangelium: & quemadmodum nouum Testamentum * prædictum est à Prophetis.

CAPVT XXI.

¹VNius igitur & eiusdem substantiæ sunt omnia, hoc est ab vno & eodem Deo, quemadmodum [&] Dominus ait discipulis: ² Propterea omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamiliâs, Luc.6.45. Matth.13.52. qui profert de thesauro suo noua & vetera. Non alterum quidem vetera, alterum quidem proferentem noua docuit: sed vnum & eũdem. Paterfamiliâs enim Dominus est, q vniuersæ domui paternę dominatur, [&] seruis quidem, & adhuc in disciplinatis condignam tradens Legem, liberis autem & fide iustificatis congruentia dans præcepta, filijs adaperiens suam hæreditatem. ³ Scribas autẽ & doctores regni cælorum, suos dicebat discipulos, de quibus alibi ait Iudæis: Ecce, Matt 23. 34. mitto ad vos sapientes, & scribas, & doctores, & ex eis occidetis, & effugabitis à ciuitate in ciuitatem. Ea autem quæ de thesauro * proferunt noua & vetera, sine contradictione duo testamenta dicit. Vetus quidem quod ante fuerat legisdatio: * noua autem quæ secundùm Euangelium est conuersatio ostendit, de qua Dauid ait; Cantate Do- Psalm.95.1. mino canticum nouum. Et Esaias: Cantate Domino hymnum nouum. Initiũ eius Isaiæ 42.10. glorificatur, [&] nomen eius à summo terræ, virtutes eius in insulis annuntiant. Et Hieremias ait. Ecce disponam (inquit) Testamẽtum nouum, non quemadmodum Ierem. 31. 8. disposui pàtribus vestris in monte Oreb. Vtraque autem testamenta vnus & idem paterfamiliâs produxit, Verbum Dei Dominus noster Iesus Christus, qui & Abrahæ & Heb.8.8. Moysi * loquutus est, [qui] nobis in nouitate restituit libertatem: & multiplicauit eã, quæ ab ipso est, gratiam.

ANNOTATIONES.

1. Vnius igitur & eiusdem] *Vtriusque Testamenti docet vnum esse authorem, ac finem scopumque præcipuum. Nam in veteri nouum promittitur. De hoc sine Augustinus Præfat. in Psal. 140. ait:* Quicquid de qualibet diuina pagina exsculpitur, non habet finem, nisi charitatem. *Et Bernardus:* Ille tenet quicquid latet, quicquid patet in diuinis sermonibus, qui charitatem seruat in moribus.

2. Propterea omnis scriba] *Ita hunc locum post Irenæum interpretatur Origenes, vt per noua, Euangeliorum & Apostolorum oracula: per vetera autem, legis & Prophetarum illis omnino consentanea significentur. Sequuntur hanc expositionem Chrysostomus, Theophylactus, & ex Latinis Hilarius, Hieronymus, Augustinus 20. de Ciuitate, & in quæst. super nouum testamentum. Gaudentius Brixianus Tract. at. 7. Impudens ergo Gallasius, qui Beati Irenæi sententiam ridens, mauult apostatæ & furciferi Marlorati rapsodias, quàm tam doctorum & piorum patrum sententiam sequi.*

3. Scribas autem] *Qui fit, vt hic Apostoli scribæ, & doctores vocentur, in Actis verò idiotæ, explicat Origenes in 13. cap. Matthæi.*

4. Noua autem] *Aut retinet genus Græcæ vocis* νέα διαθήκη, *nouum testamentum: aut certè nouam conuersationem secundùm Euangelium, nouum vocat testamentum.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVID EST, PLVSQVAM TEMPLVM, & plusquàm Salomon hic.

CAPVT XXII.

Matth. 12 6. [1]Plus est enim (inquit) templo hic. Plus autem & minus nō in his dicitur, quæ inter sē communionem non habent, & sunt contrariæ naturæ, & pugnant aduersus se; sed in his quæ eiusdem sunt substantię, & communicant secum, solum autem * altitudine & magnitudine differunt: quemadmodum aqua ab aqua, & lumē à lumine, & gratia à gratia. Maior est igitur legisdatio quæ in libertatem, quàm quæ data est in seruitutem: & ideo non in vnam gentem, sed in totum mundum diffusa est. Vnus autem & idem Dominus, qui plusquàm templum est, & plusquàm Salomon, & plusquàm Ionas donat hominibus, id est suam præsentiam & resurrectionem à mortuis: sed non Deum immutans, nec alium prædicans Patrem, sed eundem ipsum, qui semper habet plura metiri domesticis, & proficiente eorum erga Deum dilectione, plura & maiora donans, quemadmodum & Dominus discipulis dicebat. Quoniam & maiora horum videbitis. Et Paulus ait: Non quòd iam acceperim, aut [quòd] iustificatus sim, aut iam perfectus sim: ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus. Cùm autem venerit quod perfectum est, quæ sunt ex parte destruentur. Sicut igitur adueniente perfecto, non alterum Patrem videbimus: sed hunc quem nunc videre concupimus. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: Neq; alium Christum, & Dei Filium expectabimus, sed hunc qui ex Maria [Virgine] qui & passus est, in quem [&] credimus, quem & diligimus. Quemadmodum Esaias ait. Et dicent in illa die. Ecce, Dominus Deus noster in quem speranimus, & exultauimus in salute nostra. Et Petrus ait in Epistola sua: Quem non videntes diligitis, (inquit) in quem nunc non videntes credidistis, gaudebitis gaudio inenarrabili. Neque alium Spiritum sanctum [2] percipimus, nisi hūc, qui est nobiscum, & qui clamat, Abba pater: & in ijsdem ipsis [3] augmentum] habebimus, & proficiemus, vt iam non per speculum, & per ænigmata, sed facie ad faciem fruamur muneribus Dei: sic & nunc plus templo, & plus Salomone percipientes, quod est aduentus Filij Dei: non alterum didicimus Deum, præter fabricatorem [& factorem] omnium, qui ab initio nobis demōstratus est; neque alterum Christum Dei Filium, præter eum qui à Prophetis prædicatus est.

Galat. 4.26. Matt. 28.19. Marc. 16.15. Matt. 12.43. Ioan. 1.50. Philip. 3.12. 1. Cor. 13. 9. Matth. 5.8. Isaiæ 25.9. 1. Pet. 1.8. Rom. 8.15. 1. Cor. 13 12.

[4] Nouo enim testamento cognito, & prædicato per Prophetas, & ille qui illud dispositurus erat secundùm placitū Patris, prædicabatur, manifestatus hominibus, quemadmodum voluit Deus, vt possint semper proficere credentes in eum, & per testamēta matureſcere [per effectum perfectum] salutis. Vna enim salus est, [&] vnus Deus, qui formauit hominem: præcepta autem multa, & non pauci gradus, qui * adducunt hominem ad Deum. [6] Terreno quidem & temporali Regi, cùm sit homo, licet aliquoties maiores profectus attribuere his qui sunt subiecti. Deo autem non licebit, cùm sit idem, & semper maiorem gratiam * præstat humano generi, & pluribus muneribus assiduè honorare eos, qui placent ei? Si autem hoc est proficere, alterum adinuenire patrem præter eum qui ab initio annuntiatus est; & rursum, præter eum qui putatur secundò inuentus esse, alterum tertium adinuenire; & eiusdem erit profectus & à tertio [in] quartum; [7] & adhuc ab hoc] rursum alterum, & alterum: & sic semper putans proficere, talis sensus nunquā in vno stabit Deo. Expulsus enim ab eo qui est, & reuersus retrorsum quæret quidē semper, inueniet autem nunquam Deum: sed semper incomprehensibilitatis profundo natabit, nisi per pœnitentiā conuersus, vnde & abiectus erat, reuertatur, [vnum] Deum Patrem Demiurgum confitens & credens, qui à Lege & Prophetis annunciatus est: qui à Christo testificatus est, quemadmodum ipse ait ad eos qui accusabant eius discipulos, quasi non seruarent traditionem seniorū.

Matth. 15.3. Quare vos fruſtramini præceptum [Domini] propter traditionem vestram? [Deus] enim dixit. Honora patrem & matrem: &, Qui maledixerit patri [aut] matri, morte moriatur. Et iterum secundò ait [eis.] Et fruſtrati estis sermonem Dei propter traditionē vestram: manifestissimè Dominum, & [Deum] Patrem confitens Christus eum qui in Lege dixit: Honora patrem & matrem, vt tibi bene sit. Verbum enim Dei confessus est Legis præceptum verax Deus, & neminem alterum Deum appellauit, quàm suum Patrem.

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Plus est enim] *Videtur præoccupatio, qua dissoluit argumenta, quibus Marcionitæ aliiq́ Gnostici ex detortis aliquot Scripturæ locis abutebantur ad diuersos deos cōfingendum. Ac primò quidem concedit nouum testamentum veteri longè præstantius esse, vt lumen maius minori, aqua copiosior minus abundanti, & potior gratia superat exiguam: hoc tamen non efficere, vt alius & alius sit Deus vtriusq; conditor.*

2. Percipimus] *Vet. cod.* percepimus: *putarem legendum* percipiemus, *vt mox posteà habebimus, proficiemus, videbimus, expectabimus.*

3. Augmentum] *Deleuimus* cognomentum, *auth. vet. cod.*

4. Nouo enim Testamēto] *Docet veteres Prophetas ea prænouisse & annunciasse, quæ in nouo Testamento futura erant: hoc ipsum autem Christum & Apostolos toties comprobare, quoties illorum vtitur figuris aut testimonijs, vt doctrinam Euangelicam stabiliant. Inde verò concludit, eum verè Christum mundo prædicatum esse, quem Pater sub Lege promiserat; atque sic vnicum esse Deum, qui pro diuersis temporibus diuersa quidem, sed non contraria tulit præcepta. Quod si vnum & alterum Deum comminiscaris, & tertium, & quartum, ac innumeros fingere licebit.*

5. Per effectum] *Vet. cod.* perfectum, *vtrumq; retinuimus.*

6. Terreno quidem] *Vetus cod.* Ante terrenum quidem & temporalem regem, &cæt *Si placuerit excusa lectio interrogationem assertione plenam ex comparatione Regis cum Deo esse existimarem.*

7. Et adhuc] *Vet. cod.* ab hoc: *vtrumq; seruare visum est. Cæterùm, loco huic nonnihil vois adferent Prudentij versus grauissimi, quibus Marcionitas ita exagitat:*

In Hamartigenia.

Si duo sunt igitur, cur non sunt multa deorum
Millia? cur numero Deitas contenta gemello est?
An non in populos dispersa in numina diuūm,
Fundere erat melius, mundumq; implere capacem,
Semideis passim nullo discrimine monstris?

QVEMADMODVM MOYSES aduentum Christi significauit, & tempus passionis, & locum in quo passus est.

CAPVT XXIII.

Ioan. 5.39. [1]Bene igitur & Ioannes meminit dicentem [Dominū] Iudæis: Scrutamini Scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere: illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, & non vultis venire ad me, vt vitā habeatis. Quomodo igitur testabantur de eo Scripturæ, nisi ab vno & eodem essent Patre, [præinstruentes] homines de aduentu Filij eius, & prænunciantes salutē, quæ est ab eo? Si enim crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit, scilicet quòd inseminatus est vbique in Scripturis eius Filius Dei, [2] aliquando quidem cum Abraham loquens, cum eodem comesurus. [Aliquando cum Noë, dans ei mensuras: aliquando autem quærens Adam: aliquando autem Sodomitis inducens iudicium: & rursus cùm * videtur, & in viam dirigit Iacob: & de rubo loquitur cum Moyse. [3] Et non est numerum dicere in quibus à Moyse ostenditur Filius Dei, cuius & diem passionis non ignorauit: sed figuratim prænuntiauit eū, [4] Pascha nominans, & in eadem ipsa, quæ ante tantùm temporis à Moyse prædicata est, passus est Dominus adimplens pascha. Non solùm autem diem descripsit, sed & locum [5] & extremitatem] temporum, & signum [occasus] Solis, dicens: Non poteris immolare pascha in vlla alia ciuitatū tuarum, * quam Dominus Deus tuus dat tibi, nisi in eo loco, quem delegerit Dominus Deus tuus inuocari nomen suum ibi. Immolabis pascha vespere ad occasum Solis. Iam autem & manifestauerat eius aduentum, dicens: [6] Non deerit princeps in Iuda, neque dux ex femoribus eius, quoadusque veniat cui * repositum est; & ipse est spes Gentium, alligans ad vitem pullum suum, [7] & ad ilicem pullum asinæ: [8] lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum: lætificabuntur oculi eius à vino, & candidi dentes eius tanquam lac. Inquirant enim hi qui omnia scrutari dicuntur, id tempus in quo defecit princeps & dux ex Iuda, & qui est Gentium spes, & qui vitis, & qui pullus eius, & quod indumentum, & qui oculi, & qui dentes, & quod vinum, & vnumquodque ex * occultis exquirant; & inuenient non alium, nisi Dominum nostrum Iesum Christum annuntiatum. Quapropter Moyses increpans populum, quod ingratus existeret, ait. Sic populus fatuus, & non sapiens, hæc Domino retribuistis? Et rursus significans quoniā qui ab ini-

Deut. 32.28.

ab initio condidit,& fecit eos Verbum, & in nouissimis temporibus redimens nos,& A
viuificans ostenditur pendens in ligno, & non credent ei. Ait enim :[9] Et erit vita tua
Deu.28.66. Deut.32. pendens ante oculos tuos,& non credes vitæ tuæ. Et iterum: Nónne hic idem Pater
tuus[10] possedit]te,& fecit te,& creauit te?

ANNOTATIONES.

1. Beneigitur & Ioannes] *Quod nuper dixit Prophetas nouum Testamentum prænouisse & prædicasse, nunc Christi testimonio manifestum facit; ex quo sequitur eos ab eius Patre afflatos fuisse: Mosem præsertim, qui & aduentum, & passionis diem & locum clarè prædixit. Ex vet. porrò codice subsituimus,* Dominum, *pro,* Deum: *deinde,* præinstruentes, *loco* prę struentes.

2. Aliquando quidem] *Vet. codex hîc quædam addit, quædam desiderat. Germanam lectionem decem adiectis ex illo vocibus, et vnica sublata, restituimus. Tertullianus locum hunc imitatus est, contendens non Patrem, sed Filium quæsisse Adam in horto: arcam post introitum Noë clausisse: apud Abraham sub quercu refrigeratum: Mosem de rubo vocasse: ac orbem totum aquarum violentia puniuisse, lib. contra Praxean, numero 11. & 12.*

3. Et non est numerum dicere] *Hellenismus, pro,* vix, *ac ne vix quidem referri potest, quoties à Mose. &c.*

4. Pascha nominans] *Non quod ipso die solennissimo Paschatis, id est, magno die Sabbati, Christus passus sit, vt satis colligi potest ex cap. 19. Ioannis: nec quod illa ipsa hora qua comedebatur agnus: sed eo ipso tempore, quod inter esum agni & sabbatum magnum interfluxit: quod tempus more Iudæorum vocantur dies Paschæ.*

Ex hoc quoque loco existimatur Irenæus iudicasse, vocem Paschatis deductã esse à Græco verbo πάσχειν, quod pati significat: quod certè illi commune fuerit cum Tertulliano lib. contra Iudæos ca. 10. Nazianzeno Ora. 2. de Paschate: Lactantio lib. 4. cap. 26. Arnobio Rom. in Conflictu cum Serapione, & aliquot alijs: cùm tamen verè Hebraica, vel potius Chaldaica sit, & transitum significet, vel Angeli percutientis Aegyptios, iuxta Hieronymum; vel populi Israelitici ex Aegypto per medium mare transeuntis in desertum, vt est Nazianzeni & Augustini sententia. Sed veteres illi dicentes Pascha à πάσχειν deduci, non tam ipsius vocis etymon, quàm mysterij rationem habuerunt.

Cõ. in Mich. & Matth.

5. Et extremitatem temporum, & signum occasus solis] *Sic ex vet. cod. restituimus: excusi,* ex extremitate temporum, & signum occasum Solis.

6. Non deerit princeps in Iuda] *Non mirum est recentiores Iudæorũ Rabbinos pro innata sibi aduersus Christianam religionem rabie, pernegare hunc locum intelligendum esse de Christo IESV; quando & Caluinus & Marloratus planè Iudaizantes, euulgatis inter Christianos blasphemis commentarijs suis, idipsũ quoque inficientur scribentes;* Illos subsannandi ansam præbere Iudæis, qui nimis præcisè hæc verba de IESV CHRISTO exponant: cùm nondum Spiritus sancti consilium *(inquiunt)* quomodo illa promissio sit intelligenda, satis animaduersum, nondumque satis distinctè expositum fuerit. *An non ergo iure Caluiniani exprobrant Lutherani, quòd Iudaizent & Turcizent; imò, quod sub falso Christianorum ac euangelicorum nomine ipsis Iudæis ac Turcis longè sint deteriores? Nã quotquot fuerunt à Christo ad hanc vsque ætatem, siue Græci, siue Latini Patres, qui de illo textu differuerunt, vno* B
sensu & animo de Christo Domino illum sunt interpretati. Quinetiã Paraphrastes Chaldæus, & veteres Rabbini Iudæorum, quos citat noster Petrus Galatinus, idipsum præstiterunt: quod pijs quibuscunque, quorum animum Diabolus à vera fide IESV CHRISTI *nondum abstraxerit, satis esse debet.* Lib. 4. ca. 6.

7. Et ad ilicẽ] *Ilex species est arboris glandiferæ, quæ hîc nequit conuenire, cùm Gen. 49. versio Latina vitem, & Hebræa litera Sorec, & Septuaginta τὴν ἄμπελον habeant: itaque* Helicem *legerim cum Cypriano li. 1. aduersus Iudæos, cap. 21. secundum correctionem Morelij, & Pamelij. Ambros. lib. de benedictionibus Patriarcharum, cap. 4. habet,* cicilium: *Sanctes,* ramum vertit: *Origenis interpres,* ad palmitem.

8. Lauabit in vino] *Hunc locum scripturæ Iustini martyris illustrabit interpretatio:* Significabat *Moses, at,* abluendos Messiæ sanguine, quotquot in eum crederent. Nam *Spiritus sanctus* stolam vocat eos, qui per ipsum remissionem peccatorum accipiunt. Cæterùm sanguis vuæ significat habere quidem Christum sanguinem, non tamẽ ex humano semine, sed ex Dei potentia, sicut vitis sanguinem, non homo, sed Deus genuit. *In eandem sententiam descendunt Tertull. 4. contra Marc. Orig. hom. 17. in Genes. Clemens Alex. lib. 1. pædagogi: Athanasius quæst. 105. ad Antiochũ: Chrysostom. hom. 67. in Genes. Theodoretus quæst. 109. in Genes. Ambros. libr. de benedictionibus Patriarcharum cap. 4. & Augustinus 12. contra Faustum, cap. 42. quos omnes Iudaico planè supercilio audet Caluinus in commentis suis hac de causa carpere & notare.* In Dialog. C

9. Et erit vita tua pendens] *Hunc locum de cruce mysterio, post Irenæum interpretantur Cyprianus li. 2. aduersus Iudæos, capit. 20. Ruffinus in expositi. Symbo. Tertullianus lib. contra Iudæos: Athanasius lib. de incarnatione Verbi: Augustinus lib. 12. contra Faustum, ca. 8. Nouat. lib. de Trinit. & Lactantius lib. 4. ca. 18. quorum interpretationes sequi oportet, contemptis Caluinianorum Iudaicis irrisionibus.* D

10. Possedit] *Expunximus* possidet, *authoritate veter. codic. & consensu vulgatæ editionis Bibliorum.*

QVO-

QVONIAM ET PROPHETÆ, ET IVSTI, *ante aduentum Domini, cognouerunt aduentum eius.*

CAPVT XXIV.

QVoniam autem non solùm Prophetæ, & iusti multi præscientes per Spiritum aduentum eius, orauerunt in illud tempus venire, in quo facie ad faciem viderent Dominum suum, & sermones audirent eius, Dominus fecit manifestum, dicens discipulis. Multi Prophetæ & iusti cupierunt vi- Matt. 13.16. Luc. 10.24.
dere quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Quemadmodum igitur concupierunt & audire, & videre, nisi præscissent futurum eius aduentum? Quomodo autem præscire potuerunt, [1] nisi ab ipso præscientiam ante accepissent? Quomodo autem Scripturæ testificantur de eo, nisi ab vno & eodem Deo omnia semper per Verbum reuelata, & ostensa fuissent credentibus; aliquando quidem colloquente eo cum suo plasmate, aliquando autem dante legem, aliquando verò exprobrante, aliquando verò exhortante, ac deinceps liberante seruum suum, & adoptante in filium, & apto tempore * incorruptibilem hæreditatem præstante, ad perfectionem hominis? Plasmauit enim eum in augmentum & incrementum, quemadmodum & Scriptura dicit. Crescite, & multiplicamini. Et hoc Deus ab ho- Genes. 1.28.
mine differt, quoniam Deus quidem facit, homo autem fit: & quidem qui facit, semper idem est: quod autem fit, & initium, & medietatem, & adiectionem, & augmentum accipere debet. Et Deus quidem bene facit, bene autem fit homini. Deus quidem perfectus in omnibus, ipsi sibi æqualis & similis, totus cùm sit lumen, & totus mens, [2] & totus substantia, & fons omnium bonorum, homo verò profectum percipiens, & augmentum à Deo. Quemadmodum enim Deus semper idem est, sic & ho- Psal. 101.28.
mo in Deo intentus, semper proficiet ad Deum. Neque enim Deus cessat aliquando in benefaciendo, & locupletando hominem: neque homo cessat beneficium accipere, & ditari à Deo. Exceptorium enim bonitatis, & organum clarificationis eius homo, gratus ei qui se fecit: & iterum exceptorium iusti iudicij eius homo ingratus, & spernens plasmatorem, & non subiectus verbo eius, qui plurimum semper fructificantibus, & plus habentibus Dominicum argentum daturum se pollicitus est. Euge Matt. 25.21.
(inquit) serue bone, & fidelis, quia in modico fidelis fuisti, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Ipse Dominus [3] plurimum non promittens. Sicut ergo nunc fructificantibus, plurimum daturum se pollicitus est, secundùm munerationem * gratiæ suæ, sed non secundùm commutationem] agnitionis. Ipse enim Dominus perseuerat, & idem Pater reuelatur. Sic ergo & posterioribus maiorem quàm quæ fuit in veteri testamento, munerationem gratiæ attribuit, vnus & idem Dominus per suum aduentum. Et illi [enim] qui per famulos audiebant venturum Regem, mediocriter gaudebant, secundùm quod sperabant venturum eum: qui autem præsentem viderunt, & libertatem adepti, & potiti sunt eius muneratione, maiorem gratiam, & abundantiorem exultationem habent gaudentes de Regis aduentu, quemadmodum & Dauid dicit. Anima mea exultabit in Domino, iucunda- Psalm. 12.6.
bitur in salutari eius. Et propter hoc Hierosolymam [4] introeunte eo, omnes qui erant in via Dauid, in dolore animæ cognouerunt suum Regem, & substrauerunt ei vestimenta, & ramis viridibus adornauerunt viam, cum magna lætitia & exultatione clamantes, & dicentes. Osanna fili Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis. Zelantibus autem malis dispensatoribus, qui circumuenie- Matt. 21.8.
bant inferiores, & dominabantur eorum, quibus ratio non constabat, & propter hoc nolentibus credere veniſſe Regem, & dicentibus ei; Audis quid isti dicunt? ait Dominus. Nunquam legistis, Ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem? Id quod Psalm. 8.3.
à Dauid in Filium Dei dictum erat, in se factum ostendens, & significans illos quidẽ nescire virtutem Scripturæ, & dispositionem Dei: se autem esse qui à Prophetis annuntiatus est Christus, cuius nomen in omni terra laudatur, ex ore infantium & lactentium laudem * perficientis suo Patri: quapropter & elevata est magnificentia eius super cælos. Si ergo idem ipse adest, qui prædicatus est à Prophetis, * Dominus noster Iesus Christus, & aduentus eius pleniorem gratiam, & maiorem munerationem attribuit his, qui susceperunt eum; manifestum quoniam & Pater idem [ipse]

Universidad de Deusto
Biblioteca

est,qui à Prophetis annuntiatus est,& non alterius patris agnitionem fecit veniens Filius,sed eiusdem qui ab initio prædicatus est, à quo[&] libertatem detulit his qui legitimè,& prono animo,& toto corde deseruiunt ei:contemptoribus autem, & nõ subiectis Deo,sed in gloria hominum exteriores * res mundi huius sectantibus,quæ in figuram futurorum traditæ erant, velut vmbræ cuiusdam descriptionem facientе Lege,atque deliniante, de temporalibus æterna, de terrenis cælestia, fingentibus plusquam quæ dicta sunt sese obseruare,tanquam diligentiam suam etiam ipsi Deo præferentibus,intus autem plenis hypocrisi, & cupiditate,& omni malitia,* sempiternam attulit perditionem,abscindens eos à vita.

Hebr. 10.1.

Matth.23.

* mundi-tias

* in sempiternum

ANNOTATIONES.

1. Quoniam autem] *Veteres Prophetæ & nouerunt,& videre peroptarunt Christum in carne, ipso per Spiritum sanctum in Scripturis seipsum multis modis reuelante:& sine sui mutatione plurima beneficia mortalibus donante: & gratos quidem abundantius muneratne,ingratos autem seuere puniente.*

2. Et totus substantia] *Septem dictiones istas desiderabant omnes excusi codices.*

3. Plurimum non promittés] *Vetus codex negationem non habet,sed affirmando legit,* Ipse Dominus plurimum præmittens. *suspicor locum esse corruptum, nec nisi alterius exemplaris ope posse restitui.*

4. Gratiæ suæ] *Ex vet. co.sex istas dictiones restituimus.*

5. Introeunte eo] *Vet.cod.*introeunte,eum omnes qui erant,&c.

QVEMADMODVM SENIORVM TRADITIO contraria erat Legi, quæ data est per Moysem.

CAPVT XXV.

Isaiæ 1.22.

Matth.15.2.

Rom.10.3.

Matt.22.37.

Luc.10.27.

Rom.13.10.

1.Cor.13.13.

2.Cor.13.8.

1 Seniorum enim ipsorum traditio, quam ex Lege obseruare fingebant, contraria erat Legi,quæ data est per Moysem. Propter hoc & Esaias ait. 2 Caupones tui miscent vinum aqua; 2 ostendens quòd austero Dei præcepto miscerent seniores aquatam traditionem, id est, aggredientes adulteram legem,& contrariam Legi, sicut & Dominus fecit manifestũ, dicens eis. Quare vos transgredimini præceptum Dei propter traditionem vestram? Non solùm autem per pręuaricationem frustrati sunt Legem Dei,miscentes vinum aqua; sed & suam legem è contrario statuerunt, quæ vsque adhuc Pharisaica vocatur.In qua quædam quidem auferunt,quædam verò addunt,3 quædam autem]quemadmodum volunt, interpretantur; quibus vtuntur singulariter magistri eorum, quas traditiones volentes [vendicare,] Legi Dei instituenti eos aduentum Christi non subiecti esse voluerunt:sed & Dominum arguebant in sabbatis curantem:quod quidem,sicut prędiximus,Lex non prohibebat.Etenim ipsi secundùm aliquid curabant,circuncidentes hominem in sabbato,se autem ipsos non redarguebant, per traditionem prædictam,& Pharisaicam legem,transgredientes præceptum Dei, & præceptum Legis non habentes,id est dilectionem, quæ est circa Deum. Quoniam autem hoc primum & maximum præceptum est;sequens autem circa proximum, Dominus docuit,totam Legem & Prophetas pendere dicens ex ipsis præceptis. Et ipse autem aliud maius hoc præcepto non detulit:sed hoc ipsum renouauit suis discipulis iubens eis,Deum diligere ex toto corde,& cæteros quemadmodum se.Si autem ab alio descendisset Patre, nunquam ex Lege primo & summo vsus esset præcepto, sed vtique omnimodo eniteretur * maius] hoc à perfecto patre deferre, & non eo vti, quod à Deo Legis fuisset datum.Et Paulus autem: Adimpletio(inquit) Legis dilectio: & omnibus cæteris euacuatis, manere fidem,spem, dilectionem:maiorem autem esse omnium dilectionem.4 Et]neque agnitionem sine dilectione, quæ est erga Deum præstare aliquid,neque mysteriorum comprehensionem, neque fidem, neque Prophetiam,sed omnia vacua & * frustrata esse sine dilectione: dilectionem verò perficere perfectum hominem; & eum qui diligit Deum, esse perfectum, & in hoc æuo, & in futuro.Nunquam enim desinimus diligentes Deum;sed quanto plus eum intuiti fuerimus,tanto plus eum diligimus.

* frustra

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Seniorum enim ipsorum] *Vel hinc Christus seipsum demonstrat eius Dei, qui Legem Moſi dederat, Filium, quòd traditiones Pharisæorum eidem contrarias reprehendit & damnauit:& primum maximumq; illius præceptum,quod est de dilectione, explicauit atq; confirmauit.*

Caterum,qui grauis est hodie concertatio,cuiusmodi Traditiones istæ fuerint,quas Christus in citato Euangelij capite reprobauerit,eiusdemque discussio ac simitio nonnihil lucis adferet his duobus Irenæi capitulis, de illis paulò vberius disseramus. Has Hebræi appellabant GHEZEROT AZZEKENIM, *Constitutiones seniorum:Christus primò singulari numero* τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, *Traditionem seniorum,eam scilicet quæ erat de laudandis manibus: secundò verò plurali numero* διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων, *Doctrinas & præcepta hominum.*

Quæ verò fuerint, non est vna interpretum sententia. Manichæi namque,vt est apud Epiphanium, harum traditionum nomine,voluerunt intelligendas esse omnes Scripturas veteris Testamenti:Sadducæi ,scripta aliorum Prophetarum à Moyse: Ptolemaitæ, tertiam tantùm illarum partem. At hæ impietates stare non possunt, quoniam Christus & Moſis & reliquorum Prophetarũ scripta grauissimè probauit & commendauit,d. Scrutamini scripturas. Oportet impleri quæ scripta sunt in Lege,Prophetis,& Psalmis. Moysem habent & Prophetas,audiant illos Paulus quoque ex omnibus libris vet. Test. sua dogmata corroborans; & laudans Timotheum quòd ab infantia illas sacras literas didicisset,diuinas esse cognouit. Clarum est igitur nullam veteris Testamenti partem vel à Christo, vel à Paulo sub nomine Traditionum reprobatam esse.

Qui nomina Lutheranæ aut Caluinianæ sectæ dederunt,dissento gutture vociferantur,Traditionum voce, omnes constitutiones acritus in Scripturis canonicis nõ expressos penitus damnari & reprobari. Sed impudenter mentiuntur iniquitas sibi,quoniã illæ duntaxat coarguuntur, quæ Diuinis mãdatis aduersantur,sicut erat ea q̃ de parentibus fouendis erat opposita. Alias verò,q̃ vel ad Scripturarum explicationem, vel Dei cultum promouendum & exornandum, vel denig; bonos mores instituendos attinebant,nec vnquã in Iudaismo,nec in Christianismo Christus vel Apostoli reprehenderunt: sed è contrario religiosissimè seruari verbo & exemplo suo docuerunt. Adistas pertinent Hebraicæ quæstiones,quas Hieronymus laudat: & constitutiones à Dauide, Salomone, Esdra, Mardochæo, Machabæisque de festis quibusdã, & ritibus ordinatæ. Hinc Christus,non modò Scripturam audire,sed & Ecclesiam: cuius pastoribus ait: Qui vos audit,me audit. Et de senioribus Synagogæ; Omnia quæcunque dixerint vobis, seruate & facite. Paulus denique de ijsdem ait:State,& tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam. De his quoque fusè suprà diximus in caput tertium libri tertij.

Quas ergo traditiones seniorum Christus in citato Euangelij loco reprobat? Plurimas sanè, & omnes diuinis legibus aduersas. Ac primo loco,illas quas diuersæ sectæ(in quas misera Synagoga tum fœdè lacerata & dissipata erat)inter suos inuexerãt. Nam Pharisæi veram coram Deo iustitiam in externis vestium phylacteriorum,ablutionum, & sacrificiorum ceremonijs constituebant.Sadducæi,animas cum corporibus extingui, nullos angelos,nullam corporum resurrectionem,nullum iudicium,nullum bonorum aut malorum præmium in altero sæculo repositum esse tradebant.Galilæi,à Iuda quodam seditioso Galilæo accepta origine, solum Deum sic pro Domino, rege, ac principe tenendum volebant, vt nulli mortalium parendum esse censerent.Herodiani, nullum alium ab ipso Herode rege, Messiam ac redemptorem Israelis expectandum vel credendum vrgebant. Essem seu Essei,nec in templo Ieros∫acrificandum, nec vllaratione iurandum,nec coniugio ãdam operam, nec quicquam in particulari possidendum esse, autumabant. Atq; hæc mandata hominum,& traditiones seniorum,id est, sectarum tum vigentium, quas Christus iure omnium optimo in primis reprehendit.

Secundò,coarguit eas διατεράσεις, *id est,constitutiones Iudaicas,quas paulò ante aduentum suum(ait Hieron.)R. R. SAMMAI & HILLEL primi adinuenerant;propugnandas verò suscepit R. AKIBAS, Aquilæ proselyti præceptor: & post eum R. MATR,cui successit R. IOANNAM, & post eum R. ELIEZER. Postea DELPHON,hinc R. IOSEPH, inde R. IOSVE, vsque ad vltimum sanctæ ciuitatis per Romanos excidium. Coman cap.3.Isaiæ,Com.in epist.ad Titum,& Quæst.ad Algasiam.* Lib.1.adu. hæres.

Tertiò, Epiphanius his addit quatuor Diuinæ legis interpretationes à magistris Hebræorum R. AKIBA, R.IBA, R.MOSE & aliquot alijs excogitatas,& magna importunitate inuectas,superstitionibus, vanitatibus,& prauis interpretationibus plenas;quas tamen iubebant pari cum veræ legis Dei mandatis obligatione seruari. Com in epist. ad Timoth.

Quartò,superioribus connumerat B.Thomas illã ingentem traditionũ farraginem,q̃ in Talmude & Misna Iudæi post Christi aduentum coacernarunt. In his enim plurima continentur tam in Deum Patrem, quàm in Dominum nostrum IESVM CHRISTVM tam blasphema; & Moſi,Prophetis, charitatiq́ue contraria, vt vix credi possit. Horũ partem Sixtus Senensis in doctissimæ Bibliothecæ suæ lib.2.collegit & euulgauit: ex quo qui nosse cupit,percipere potest.Nobis hæc de traditionibus Pharisaicis & doctrinis hominum à Christo damnatis,præsenti loco sufficiant.

2. Ostendens quòd austero] *Hieronymi interpretatio huic omnino similis est:* Lex Dei pura atq; sincera *scribit ille,* violata est traditionibus Pharisæorum: quod Dominus in Euangelio planius docet: Omisisse eos legem Dei, & sequi mandata hominum.Omnisque doctor,qui auferitatem scripturarum vertit ad gratiam; & ita loquitur, vt non corrigat, sed delectet audientes,vinum sanctarum scripturarum violat,atque corrumpit sensu suo.

3. Quædam autem] *Duas voces istas ex vet.cod. addidimus,& paulò post* vindicare *pro* iudicare *restituimus.*

4. Maius hoc] *Ita vet.cod.excusi* in alium.

5. Et neque agnitionem sine dilectione] *Vides quantum recedat à Gnosticorum placitis,quibus totum salutis nostræ negotium soli fidei inniti volunt:dilectionis operibus,nihil omnino deferentes. Sed de hoc alibi.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE PHARISAICA LEGE, QVÆ SVNT particularia præcepta, & quæ Catholica.

CAPVT XXVI.

Matt. 10. 37. Luc. 10. 27.

IN Lege igitur & in Euangelio, cùm sit primum & maximum præceptum, diligere Dominum Deum ex toto corde: dehinc simile illi; Diligere proximum sicut * teipsum, vnus & idem ostenditur Legis & Euangelij conditor. Consummatæ enim vitæ præcepta in vtroque Testamento cùm sint eadem, eundem ostenderunt Deum, qui particularia quidem præcepta apta[2] vtrisque præcepit: sed eminentiora & summa, sine quibus saluari non potest, in vtroque eadem suasit. Quem autem non confundat Dominus, ostendens non ab altero Deo esse Legem, sic dicens eis qui à sedocebantur, turbæ & discipulis; Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia itaque[3] [quæcunque] dixerint vobis, custodite, & facite: secundùm autem opera eorum nolite facere, dicunt enim & non faciunt? Alligant enim sarcinas graues, & imponunt super humeros hominum, ipsi autem nec digito quidem volunt eas mouere. Non ergo eam Legem, quæ est per Moysem data, incusabat, * quam adhuc saluis] Hierosolymis suadebat fieri: sed illos redarguebat, quòd verba quidem Legis enuntiarent, essent autem sine dilectione, & propter hoc iniusti in Deum, & in proximos extiterunt. Quemadmodum ait Esaias. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Fruſtra autem colunt me, docentes doctrinas & præcepta hominum. Non per Moysem datam Legem dicens præcepta hominum, sed traditiones presbyterorum ipsorum, quas finxerant, quas vindicãtes fruſtrabantur Legem Dei, & propter hoc nec verbo eius subiecti sunt. Hoc enim est quod [&] à Paulo dicitur de istis. Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam [iustitiam] volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Finis enim Legis Christus ad iustitiam omni credenti. Et quomodo finis Legis Christus, si non [&] initium eius esset? Qui enim finem intulit, hic & initium operatus est. Ipse est qui dicit Moysi. Videns vidi vexationem populi mei qui est in Aegypto, & descendi vt eruam eos: ab initio assuetus Verbum Dei ascendere & descendere, propter salutem eorum qui malè haberent.

Matth. 23. 2. Esaiæ 29. 13. Rom. 10. 3. & 4. Exod. 3. 8.

Lex docuit Christum sequendũ esse. Matt. 19. 17.

Quoniam autem Lex prædocuit hominem sequi oportere Christum, ipse facit manifestum ei qui interrogauit eum: Quid faciens vitam æternam hæreditaret, sic respondens. Si vis [in] vitam introire, custodi præcepta. Illo autem interrogante, Quæ? Rursus Dominus. Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium reddes, honora patrem, & matrem, & diliges proximum tanquam teipsum, velut gradus proponens præcepta Legis introitus[5] in vitam, volentibus sequi eum] quæ vni tum dicens, omnibus dicebat. Ille autem cùm dixisset: Omnia feci: [6] & fortè non fecerat: nam vtique non diceretur ei, Custodi præcepta, arguens Dominus cupiditatem eius, dixit ei. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & diuide pauperibus, & veni, & sequere me. Apostolorum partem promittens eis, qui fecerint; & non alterum Deum Patrem annuntiabat eis qui sequebantur eum, præter eum qui ab initio à Lege annunciatus est; nec alium Filium, nec matrem Enthymesim AEonis, qui fuit in passione, & in defectione; nec triginta AEonum plenitudinem, quæ vacua & inconstans ostensa est, nec eam fabulam quæ à reliquis hæreticis ficta est: sed docebat vt facerent præcepta quæ ab initio præcepit Deus, & vt veterem cupiditatem per opera bona soluerent, & sequerentur Christum.[7] Quoniam autem ea quæ possidentur, pauperibus diuisa, solutionem faciunt præteritæ cupiditatis,

Eleemosyna. Luc. 19. 8.

Zachæus * facit manifestum, Ecce, dicens, Dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si cuius quid defraudaui, reddo quadruplum.

ANNOTATIONES.

1. In Lege igitur] *Persequitur probationem eius, quod Legis ac Euangelij idem sit author, idemque sit in eis summum præceptum de Dei & proximi dilectione, idemq; Decalogus. Item Christum nunquam Legem damnasse, sed tantùm Phariſæorum corruptos mores. Vocat porrò particularia præcepta, quæ Iudæos tantùm obligabant, veluti ceremonialia & iudicialia: vniuersalia verò, quæ vtrique Legi communia sunt, sicut de Dei & proximi dilectione.*

2. Vtrisque præcepit] *Deleuimus præceptis, vet.*

A *vet. cod. author.*

3. Quæcunque] *Hoc addimus ex contextu euang. & vet. cod. expungimus verò,* quæ.

4. Quam adhuc saluis] *Codices excusi* Saulus.

5. In vitam] *Quinque has voces desiderabant omnes cod. excusi.*

6. Et fortè non fecerat] *Augustin. epist. 89. arrogantius multò quàm verius inuenem hæc dixisse putat. Hieronymus mentitum illum apertè pronuntiat.*

7. Quoniam autem ea quæ possidentur] *Hæc ad eleemosynarum encomia, & præmia pertinent, quæ eodem pacto Cyprian. Serm. de operibus & eleemo. describit:* Sicut lauacro aquæ salutaris, *ait,* gehennæ ignis extinguitur, ita eleemosynis atque operibus iustis delictorum flamma sopitur.

Attinent etiam ista ad satisfactionem eam, quã Theologi constituunt tertiam Pœnitentiæ partem. Etenim precibus, ieiunijs, & eleemosynis ista perficitur, de quibus in Daniele scriptum est: Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum. *In Prouerbijs quoque cap. 16. dicitur:* Misericordia & veritate redimitur iniquitas. *In Euangelio denique:* Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. *De hac aliquanto fusius diximus in librum 3. cap. 37.*

Dan. 4.

Luc. 11.

* QVEMADMODVM DOMINVS, QVÆ DE Lege comprehendebantur, superextendit discipulis, & non dissoluit: & secundùm quid plus * abundauit iustitia nostra, quàm Scribarum & Phariſæorum.

CAPVT XXVII.

ET quia Dominus naturalia Legis, per quæ homo iustificatur, [quæ] etiam * à legisdatione custodiebant, qui fide iustificabantur, & placebant Deo, non dissoluit, sed extendit, sed & impleuit, ex sermonibus eius ostenditur. Dictum est enim (inquit) antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quoniam omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et iterum dictum est, Non occides. Ego autem dico vobis, Omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Et dictum est, Non periurabis. Ego autem dico vobis, * non iurare in totum. Sit autem vobis sermo, etiam etiam, &, non non. Et quæcunque sunt talia. Omnia enim hæc non contrarietatem, & dissolutionem præteritorum continent, sicut qui à Marcione sunt, vociferantur: sed plenitudinem & extensionem, sicut ipse ait. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Quid autem erat plus? Primò quidem non tantùm in Patrem, sed & in Filium eius iam manifestatum credere: hic est enim, qui in communionem [3] & vnitatẽ Dei] hominem ducit. Post deinde non solùm dicere, sed & facere. Illi enim dicebant, sed non faciebant. Et non tantùm abstinere à malis operibus, sed etiam à concupiscentijs eorum. Hæc autem non quasi contraria Legi docebat: sed adimplens Legem, & infigens iustificationes Legis in nobis. Illud autem fuisset Legi contrarium, si quodcunque Lex verasset fieri, idipsum discipulis suis iussisset facere. Et hoc autem quod præcepit, non solùm vetitis à Lege, sed etiam à concupiscentijs eorum abstinere, non contrarium est, quemadmodum prædiximus, neque soluentis Legem; sed adimplentis, & extendentis, & dilatantis. Etenim Lex, quippe seruis posita, per ea quæ foris erant corporalia, animam erudiebat, velut per vinculum attrahens eam ad obedientiam præceptorum, vti disceret homo * adseruire] Deo. Verbum autem liberans animam, & per ipsam corpus voluntariè emundari docuit: quo facto necesse fuit * auferre quidẽ vincula seruitutis, quibus iã [5] homo assueuerat] & sine vinculis [6] sequi Deum,] superextendi verò decreta libertatis, & augeri subiectionem quæ est ad Regem, vt non retrorsùs quis * renitens indignus appareat ei qui se liberauit. Eam verò pietatem & obedientiam, quæ est erga patrem familias, esse quidem eandem & seruis, & liberis: maiorem autem fiduciam habere liberos, quoniam sit maior & gloriosior operatio libertatis, quàm ea quæ est in * seruitutẽ obsequentia. Et propter hoc Dominus pro eo quod est, Non mœchaberis, nec concupiscere præcepit: & pro eo quod est, Non occides, neque irasci quidem: & pro eo quod est decimare, omnia quæ sunt pauperibus diuidere; & non tantùm proximos, sed etiam inimicos diligere: & non tantùm bonos datores & communicatores esse, sed etiam aduersus eos, qui tollunt nostra, gratuitò donatores. Tollẽti enim tibi tunicam [ait,] remitte ei & palliũ: & ab eo qui tollit tua, non reposcas: & quemadmodũ vultis vt faciant vobis homines, facite eis: vt non quasi nolentes fraudari * contristemur, sed quasi volẽtes donauerimus,

Matth. 5. 28.

Matth. 23. 3.

Matth. 5.

Matth. 5.

gaudea-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gaudeamus,gratiam magis præstantes in proximos,quàm necessitati seruientes.Et si quis te(inquit)angariauerit mille passus, vade cum eo alia duo, vti non quasi seruus sequaris,sed quasi liber præcedas,aptum te[in]omnibus & vtilem proximo præstans, non illorum malitiam intuens:sed tuam bonitatem perficiens, configurans temetipsum Patri,qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos,Hæc autem omnia,quemadmodum prædiximus,non dissoluentis erant Legem,sed adimplentis & extendentis,& dilatantis in nobis. Tanquam si aliquis dicat, maiorem libertatis operationem,& pleniorem erga[7] liberatorem nostrum]infixam nobis subiectionem & affectionem.Non enim propter hoc [8] liberauit nos]vt ab eo abscedamus:nec enim potest quisquam extra dominica constitutus bona, sibimetipsi acquirere salutis alimenta:sed vt plus gratiam eius adepti, plus eum diligamus. [9]Quanto autem plus eum dilexerimus,[10] hoc maiorem ab eo]gloriam accipiemus, cùm simus semper in conspectu Patris. Quia igitur naturalia omnia præcepta communia sunt nobis & illis,in illis quidem initium & ortum habuerunt, in nobis augmentum & adimpletionem perceperunt.Assentire enim Deo, & sequi eius Verbum, & super omnia diligere eum,& proximum sicut seipsum,(homo autem homini proximus)& abstinere ab omni mala operatione, & quæcunque talia communia vtrisque sunt,vnum & eundem ostendunt Deum.

Luc.10.

[11]Hic est]autem Dominus noster Verbum Dei, qui primò quidem seruos attraxit Deo,postea autem liberauit eos qui subiecti[sunt]ei, quemadmodum ipse ait discipulis.Iam non *dico vos seruos:quia seruus nescit quid eius dominus faciat. Vos autem dixi amicos,*quia omnia quæ audiui à Patre meo,*nota feci vobis. In eo enim quod dicit:Iam nõ dico vos seruos,manifestissimè significauit se esse, qui primò quidem eam seruitutem quę est erga Deum,hominibus per Legem constituerit,post deinde libertatem eis donauerit.Et in eo quod dicit:Quoniam seruus nescit quid faciat Dominus eius,ignorantiam seruilis populi manifestat per suum aduentum.In eo autem quod amicos Dei dicit suos discipulos, manifestè ostendit se esse Verbum Dei, quem & Abraham voluntariè & sine vinculis propter generositatem fidei sequens, amicus factus est*Dei. Sed neque Abrahæ amicitiam propter indigẽtiam assumpsit, Dei Verbum existens ab initio perfectus: antequam enim Abraham esset, ego sum, (inquit:)[12] sed vt ipsi]Abrahæ donaret æternam vitam existens bonus,quoniam amicitia Dei immortalitatis est condonatrix,his,qui aggrediuntur eam.

Ioan.15.15.

Gen.12.1. Actor.7.3. Rom.4. Ioan.8.58.

ANNOTATIONES.

1. Et quia Dominus naturalia Legis]*Præcepta Legis moralia,quæ hic naturalia vocantur,Christus non abrogauit,sed exposuit,vt patet Matth.5.& 6.docens iustitiam Christianorum oportere multis modis potiorem esse debere iustitia Phariseorum:atque ideirco Apostolos,non seruos,sed amicos & fratres suos appellauit.*

*Cæterùm,si cum vet. cod. legas,vt in margine apposuimus,*ante Legisdationem, *huius loci interpres optimus erit Tertullianus,lib.contra Iudæos.* Ante legẽ Moysi *(inquit)* scriptam in tabulis lapideis, legem contendo fuisse non scriptam,quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus custodiebatur. Nam vnde Noe iustus inuentus, si non illum naturalis legis iustitia præcedebat? Vnde Abraham amicus Dei deputatus, si non de æquitate & iustitia legis naturalis? Vnde Melchisedec sacerdos summi Dei nuncupatus, si non ante Leuiticæ legis sacerdotium,fuerunt qui sacrificia Deo offerebant? *Iustinus quoque in Dialogo ijsdem argumentis vult Patres sub Lege naturæ iustificatos.Non est igitur quòd Magdeburgenses hac de causa Irenæum,vt de singulari næuo traducant.*

Quod si exemplarium codicum lectionem retinueris, à legisdatione:*rectus quoque sensus.Cùm lex præcepta illa naturæ conformia,non abrogarit,sed magis explicarit & confirmarit,horum obseruatione cum fide in venturum Messiam, Prophetas Patresqúe veram iustitiam consequuti sunt.Obseruandum, quòd non soli fidei, vini iustificandi tribuat,vt mentiuntur Magdeburg.*

2. Primò quidem non tantùm in Patrem] *Duabus his partibus,quibus iustitiam nostram super Pharisæorum abundare docet; tertiam hanc addit Clemens Rom. libr.2.constit.cap.39.Si de sacerdotibus, orphanis, & viduis,maiorem curam susciperent Christiani.*

3. Et vnitatem Dei]*Sic ex vet.cod.locum restituimus:alij omnes habebant,* vnitatem Deo hominem Domino ducit.

4. Adseruire Deo]*Sic vet.cod.excusi* ad seruiendum.

5. Homo assueuerat] *Expunximus* assueti erant,*vet.cod.auth.*

6. Sequi Deum] *Deleuimus* esse quidem, *vet. cod. auth.*

7. Erga liberatorem nostrum] *Codic. excusi,* libertatem nostram.

8. Liberauit nos] *Ita restituimus ex vet.cod.excusi cod.* liberabimur.

9. Quanto autem plus dilexerimus]*Meliori bus operibus sanctorum,maiorem apud Deum repositam esse mercedem,hic apertè docet: & eo euidentius adhuc Tertullianus lib.Scorp.aduersus hosce Gnosticos,* Quomodo *scribit,* multæ mansiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum? Quomodo stella à stella distabit in gloria, nisi pro diuersitate radiorum? *Et Dionysius Areopag.* pro

pro meritis,lucis suæ Deus participes facit,*li. de cœlesti hier.cap.3 & vnusquisq;* Ipsa lucis participatio,pro susceptientium meritis varia est.*cap.9. eiusdem libri.*

10. Hoc maiorem]*Prius erat,* eo magis

11. Hic est autem]*Codices excusi,*est autem.

12. Sed vt ipsi Abrahæ]*Sic vet. cod. legendum docuit:excusi* ipse.

QVARE FECIT DEVS HOMINEM, ET Patres elegit, & nos vocauit, & quid præstat ea quæ est ad Deum seruitus, & quare talis lex populo data est.

CAPVT XXVIII.

IGitur initio non quasi indigens Deus [1] hominis,]plasmauit Adam, [2] sed vt haberet in quem collocaret sua beneficia. [3]Non[enim]solùm ante Adam, sed & ante omnem conditionem glorificabat Verbum Patrem suum manens in eo, & ipse à Patre *glorificabatur. Quemadmodum ipse ait. Pater, clarifica me claritate quam habui apud te priusquam mundus fieret. Nec nostro ministerio indigens iussit vt eum sequeremur,sed vt nobis ipsis attribueret salutem.Sequi enim Saluatorem,participare est salutem:& sequi lumen,*participare est lumen:qui autem in lumine sunt,non*ipsi lumen illuminant,sed illuminantur & illustrantur ab eo.Ipsi quidem ei nihil præstãt, beneficium autem percipientes illuminantur à lumine. Sic & seruitus erga Deum, Deo quidem nihil præstat,nec opus est Deo humano obsequio:ipse autem sequentibus & seruientibus ei,vitam,& incorruptelam,& gloriam æternam attribuit,beneficiũ præstans seruientibus sibi ob id quòd seruiunt,& sequentibus ob id quòd sequuntur;*sed non beneficium ipso ab eis percipiente.Est enim diues,perfectus,& sine indigentiã. Propter hoc autem exquirit[Deus]ab hominibus seruitutem, vt quoniam est bonus& misericors,benefaciat eis qui perseuerant in seruitute eius.[5]In quantum] enim Deus nullius indiget,in tantum homo indiget Dei communione. Hæc enim gloria hominis, perseuerare ac[permanere]in Dei seruitute, & propter hoc dicebat discipulis Dominus.Non vos me elegistis,sed ego elegi vos, significans quoniam nõ ipsi glorificabant eum sequentes eum;sed in eo quòd sequerentur Filium Dei,glorificabantur ab eo. Et iterum: Volo vt vbi ego sum,ibi & hi sint, vt videant claritatem meam:non vanè glorians super hoc, sed gloriam suam*participare volens discipulis suis,de quibus Esaias ait.Ab oriente attraham semen tuum, & ab occasu colligam te,& dicam Aquiloni,[Adduc:]& Austro,Noli prohibere:attrahe filios meos de longinquo,& filias meas à summitatibus terræ.[6]Omnes enim quotquot vocati*estis in nomine meo:in gloria enim mea præparaui,& formaui,& feci eum.[7]Hæc ideo, quoniam vbicunque est cadauer, illic congregabuntur & aquilæ, participantes gloriæ Domini:qui & formauit,& ad hoc præparauit nos,vt dum sumus cum eo, participemus gloriæ eius. Sic & Deus ab initio hominem quidem plasmauit propter suam munificentiã,Patriarchas verò elegit propter illorum salutem, populum verò*formabat,docens indocibilem sequi Deum.Prophetas verò præstruebat in terra,assuescens hominem portare eius spiritum, & communionem habere cum Deo,ipse quidem nullius indigens,his verò*qui indigentes]sunt eius,suam præbens communionem:& his qui ei complacebant,fabricationem salutis vt architectus delinians,&nõ videntibus in AEgypto à semetipso[9] dans ducationem. Et his qui inquieti erant, in eremo dans aptissimam Legem;& his qui in bonam terram introierunt,dignam prębens hæreditatem;& his qui conuertuntur ad Patrem,saginatum occidens vitulum, & primam stolam donans,multis modis componens humanum genus ad consonãtiam salutis; & propter hoc Ioannes in Apocalypsi ait. Et vox eius quasi vox aquarũ multarum.Verè[enim]aquæ multæ Spiritus Dei:[4] quoniam diues & quoniam magnus est Pater, & per omnes illos transiens Verbum sine inuidia vtilitatem præstabat eis qui subiecti sibi erant, omni conditioni congruentem & aptam Legem conscribens.Sic autem & populo tabernaculi factionem,& ædificationem templi,& Leuitarum electionem,sacrificia quoque & oblationes,& monitiones,& reliquam omnem Legis statuebat deseruitionem.Ipse quidem nullius horum est indigẽs:est enim semper plenus omnibus bonis,omnemq; odorẽ suauitatis, & omnes suaueolentiũ vapores habens in se etiã antequã Moyses esset: facilem autẽ ad idola reuerti populũ erudie-

Ioan.17.5.

Ioan.15.16.

Ioan.17.21.

Isaie 43 6.

Matt.24 28.

Luc.15 23.

Apoc.14.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

erudiebat per multas aduocationes, præstruens eos perseuerare, & seruire Deo, per ea quæ erant secunda ad prima * aduocans; hoc est, per typica, ad vera; & per temporalia, ad æterna; & per carnalia, ad spiritalia; & per terrena, ad cælestia. Quemadmodum dictum est Moysi. Quoniam facies omnia iuxta typum eorum quæ vidisti in monte. Exod.25.40
Quadraginta enim diebus discebat tenere sermones Dei, & characteres cælestes, & imagines spiritales, & præfigurationes futurorum, quemadmodum & Paulus ait. Bibebant enim de[10] spirituali sequenti]petra: petra autem erat Christus.* Rursum prædictis his quæ in Lege sunt, intulit: Omnia autem hæc in figura veniebant illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos finis sæculorum deuenit. Per typos ergo discebant timere Deum, & perseuerare in obsequijs eius.* Itaque Lex, & disciplina erat illis, & prophetia futurorum. Nam Deus primò quidem per naturalia præcepta, quæ ab initio infixa dedit hominibus, admonens eos, id est, per Decalogum: (quæ si quis non fecerit, non * habeat salutem) & nihil plus ab eis exquisiuit. Quemadmodũ Moyses in Deuteronomio ait. Hi sermones omnes, quos loquutus est Dominus ad omnem synagogam filiorum Israël in monte, & adiecit, & scripsit ea in duabus tabulis lapideis: & dedit mihi; propter hoc vt custodirẽt præcepta, hi qui velint sequi eũ. Deut.5.21.

*proueniẽs

*Et mox

*In quod

*habet

A

B

C

D

ANNOTATIONES.

1. Hominis] *Expunximus* hominem *auth. vet. cod.*

2. Sed vt haberet in quem collocaret sua beneficia] *Eandem totius orbis efficiendi rationem tradit Dionysius cap. 4. Cælestis hier.* Est enim omnium causæ excellentisque bonitatis id proprium, (*ait*) vt ad consortium sui, quæ sunt inuitet & attrahat omnia, &c. *Nec minus piè quàm eleganter Lombardus scribit, fecisse Deum rationalem creaturã, quæ summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, & amando possideret, ac possidendo frueretur. li. 2. Sent. dist. 1.*

3. Non enim solum ante Adam] *Coæternitatem filij cum Patre astruit hoc loco, & alibi frequenter: quapropter impurum Sycophantam oportet fuisse Seruetum, qui putauerit eam pernegando, hunc martyrem sibi fauere.*

4. Sed non beneficium] *Vet. cod.* sed non beneficium ab eis percipiens.

5. In quantum] *Cod. excusi* Quantum: *Paulò post* permanere *pro* manere: *deinde* adduc *pro* adhuc *vet. cod. auth. reposuimus.*

6. Omnes enim] *Paulò aliter effertur hic Isaiæ locus in vulgata editione Latina sic:* Et omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum, formaui eum, & feci eum.

7. Hæc ideo, quoniam &c.] *Hic nouam periodum incœpimus, contra omnium codicum excus. fidem.*

8. Qui indigentes] *Vetus codex* indigent: *excusi*, indigetes: *nos ex vtroque*, indigentes, *non malè. Sic paulò superius*, homo indiget Dei communione. *&c.*

9. Dans ducationem] *Græcè* δδηγησιν, *manu deducens, viam monstrans: vt sit allusio ad hæc Psalmi hæc verba:* Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi & Aaron *Psal. 75. 21.*

10. Spirituli] *Vet. codex*, sequenti habet: *vtrumque legendum docet Pauli litera:* ἐπνευματικῆς ἀκολουτούσης πέτρας, *id est, bibebant enim: Vulgata, autem, ex spirituali sequenti petra; atque ita legunt Ambrosius in comment. & Augustinus libro duodecimo contra Faustum, capite vigesimo nono.*

QVEMADMODVM IN POPVLO PRIORE, & in Ecclesia quædam præcepta propter duritiam & inobedientiam hominum data sunt.

CAPVT XXIX.

Exod.32.5. Psal.77.

[1] T vbi conuersi sunt in vituli factionem, & reuersi sunt animis suis in AEgyptum, serui pro liberis cupientes esse, aptam concupiscentiæ suæ acceperunt reliquam seruitutem, à Deo quidem non abscindentem, in seruitutis autem iugo dominantem eis. Quemadmodum & Ezechiel Propheta causas talis Legis datæ reddens, ait. Et post Ezec.20.25.
concupiscentiam cordis sui erant oculi eorum,[2] & ego dedi eis præcepta nõ bona, & Actor.7.39.
iustificationes, in quibus nõ viuent in eis. Et Lucas autem Stephanum, qui primus in diaconiũ ab Apostolis electus est: & primus occisus est propter Christi martyriũ, sic dixisse de Moyse scripsit: Ille quidẽ accepit præcepta Dei viui dare vobis cui noluerũt obedire patres vestri, [sed] abiecerunt & conuersi sunt corde suo in AEgyptum, dicentes ad Aaron, Fac nobis deos qui nos antecedant. Moyses enim qui eduxit nos de terra AEgypti, quid ei contigerit ignoramus: & vitulum fecerunt in diebus illis, [3] & obtulerunt] sacrificia idolo, & lætabantur in factis manuum suarum. Conuertit autem Exod.32.1.
Deus,

A Deus, & tradidit eos seruire exercitibus cæli, quemadmodum scriptum est in libro Prophetarum. Nunquid sacrificia & oblationes obtulistis mihi annis quadraginta in eremo domus Israel, & accepistis tabernaculum * Moloch & [5] stellam Dei Rempham, figuras quas fecistis adorare eas? Manifestè significans, quoniam non ab altero Deo talis illis data Lex est, sed ab eodem ipso apta illorum seruituti. Quapropter & in Exodo ad Moysem dicit. Emittam ante te Angelum meum: non enim ascendam tecum quoniam populus duræ ceruicis est. Et non solùm autem hoc, sed & præcepta quædam à Moyse posita eis propter duritiam illorum, & quòd nollent esse subiecti, manifestauit Dominus cùm [6] dixissent ei.] Quare ergo Moyses præcepit dare libellum repudij, & remittere vxorem? dicens eis. Hæc vobis propter duritiam cordis vestri permisit, ab initio autem non ita factum est. Moysem quidem excusans, quasi fidelem seruum, vnum autem, qui ab initio masculum & fœminam fecit Deũ confitens: illos autem arguens tanquam duros, & non subiectos: [7] & propter hoc aptum duritiæ eorum repudij præceptum, à Moyse acceperunt. Et quid dicimus de veteri testamento hæc? Quandoquidem & in nouo, Apostoli hoc idem facientes inueniuntur propter prædictam causam, statim dicente Paulo. Hoc autem ego dico, non Dominus. Et iterum. Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm præceptum. Et iterum: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Domino, vt fidelis * essem. Sed & alio loco ait. Ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Si igitur & in nouo Testamento, quædam præcepta secundùm ignoscentiam Apostoli concedentes inueniuntur, propter quorundam incontinentiam, vt non obdurati tales, in totum desperantes salutem suam, apostatæ fiant à Deo: non oportet mirari, si & in veteri testamento idem Deus tale aliquid voluit fieri pro vtilitate populi, illiciens eos per prædictas obseruationes, vt per eas salutem [8] decalogi obseruantes [sint,] munera dent ei, & [detenti] ab eo, [9] non reuerterentur ad idololatriam, nec apostatæ fierent à Deo: sed toto corde discerent diligere eum. Si autem quidam propter inobedientes Israelitas & perditos, infirmum dicunt Legis doctorem, inuenient in ea vocatione quæ est secundùm nos, multos quidem vocatos, paucos verò electos: & intrinsecus lupos, foris verò indutos pelles ouium: [10] & id quod erat semper liberum & suæ potestatis in homine, semper seruasse Deum, & suam exhortationem: vt iustè * damnentur qui non obediunt " ei, quoniam non obedierunt:] & qui obedierunt & [credi]derunt] ei, honorentur incorruptibilitate.

1. Cor.7.5.
Ibid.
1. Cor.4.5.
Matt.20.17. Matth.7.13. & 14.
Liberum arbitrium.

ANNOTATIONES.

1. At vbi conuersi sunt.] *Hebræi sua libertate abutentes, Legis seruitute coërcentur, acceptis ceremonijs, quarum virtute non iustificabantur: sed ab idolorum cultu reuocabantur, quinetiam ad duritiam cordis quædam susceperunt.*

2. Præcepta non bona] *Id est, præcepta de ritibus, neomenijs, sacrificijs, & festiuitatibus, quæ (vt in scholis loquimur) ex opere operato, propria virtute nec iustificabant, nec ad perfectum adducebant obseruantes: sed vmbræ erant futurorum bonorum.*

3. Et obtulerunt] *Ita ve. co. excusi* & tulerũt.

4. Moloch] *Hieronymus Quæst. Hebraicis in lib. Paralip. & in 32. cap. Hiere. Moloch dicit fuisse idolum Ammonitarum, ipsumq; Hebræorum lingua Regem significare, quod adijcit in 16. cap. Isaiæ, & 5. Amos. Aquilam & Septuaginta Græcè μέλχομ reddidisse. Huic Salomonem templum in Iudæa extruxisse refert historia regum: Eum opinarer generationi filiorum præfuisse, eo quod in illius honorem infantes igne lustrare, aliquos etiã comburere, parricidali superstitione solerent.*

5. Stellam Dei Rempham] *Vocem* Dei, *desiderat vet. cod. habent tamen illam 70. & vulgata editio: Veritas Hebraica*, deorum vestrorum. *Septuaginta* ἑαφφὰν: *Theodotio* ἀμαύρωσιν, *i. obscuritatẽ vertunt.*

6. Dixissent ei] *Ita vetus codex: deleuimus*, dixisset eis.

7. Et propter hoc aptum] *Non vult Mosem simpliciter præceptum dedisse, de vxore repudianda: nã istud primæ matrimonij institutioni penitus repugnat, nec vnquam aut à Deo, aut à Mose iussum fuit, vt Augustinus copiosè disputat, l. 1. de Sermone Domini in monte: lib. 1. retract. c. 19. & lib. 19. contra Faustum, c. 26. Nõ inquam, præceptum fuit, verùm, duntaxat ad euitandum maius malum, vtpotè vxoricidium, permissum. Et volenti omnino dimittere vxorem, præceptum fuit, vt libellum seu chartulam repudij, à Scribis multis ritibus conscriptam daret vxori.*

8. Decalogi obseruantes] *Vetus co.* decalogi obseruantes sint, & detenti ab eo, *ex omnibus codicibus restituimus, vt modò habet littera.*

9. Non reuerterentur ad idololatriam] *Hanc non esse postremam rationem datæ legis, & institutionum Mosaicarum, multi & præclari viri cum Ireneo docuerunt, Clemens Ro. lib. 6. Constit. cap. 20. Iustinus in Dialogo: Tertulliani verba sunt:* In institutione sacrificiorum, patet ea Dei industria, qua populum pronum in idololatriam & transgressionem, eiusmodi officijs, religioni suæ voluit astringere, quibus superstitio sæculi agebatur, vt ab ea auocaret illos, sibi iubens fieri, quasi desideranti, ne simulachris faciendis delinqueret. *Lib. 2. contra Marcionem.*

10. Et id quod erat semper liberum] *Rursus libertatem voluntatis humanæ non omnino per peccatũ sublatam fuisse clarissimè ostendit, aduersus priorum & posteriorum Gnosticorum impietates, qui vt Deum malorum authorem faciant, scribere non verentur, omnia de necessitate absoluta euenire, vt Poëta vo-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

luit: Certa ſtant omnia lege *Verba ſunt Lutheri articulo 36. inter eos quos dãnauit Leo decimus; quoſque copioſiſſimè & acerrimè confutauit doctrina, pietate, & martyrio inſignis vir Ioannes Roffenſis Epiſcopus.*

Gallaſius iterum hoc loco in Irenæum & totam Catholicam Eccleſiam inſurgit, Pelagianiſmiq; accuſat, quòd arbitrium liberum ſaluum manere poſt peccatum doceat, atq; gratiæ Dei cooperari, ita vt aliqua ex parte ſuæ ſalutis cauſa ſit; ignorans, aut certè diſſimulans miſer, verba Pauli eſſe, Dei adiutores ſumus: *Et Petri,* Cum timore & tremore ſalutem veſtram operantes.

Sed bene habet, quod etiam nunc in extrema ſenecta incipiat rectius ſapere, & ſymmiſtis ſuis hac in re contradicere Bez.a. Nam in lib. 1. Quæſtionum & Reſponſ. quem Ioachimo Camerario nuncupat, aſſerit hominem gratiæ primæ προενεργείαν, & addit, negantem id, primæ gratiæ efficacitatem negare. *Idem quoq; VVittebergici miniſtri ex veterum ſententijs aptiſſimè defendunt: ac ibidem concludunt,* in iuſtificatione hominis tria ſimul concurrere, nimirum, Verbum Dei, Spiritum S. & voluntatem hominis aſſentientem eidem verbo Dei: *Sicq; etiam à comminiſtris impudentia Gallaſij refellitur & damnatur. Verum, ſicut ſupra, ea quæ ad Catholicam doctrinam atq; fidem ea de re pertinebant, ex primi ſæculi Apoſtolicis patribus attigimus ca. 9. libri huius; ita & nunc alia ex ſecundæ ætatis Chriſtianis ſcriptoribus ſubiungenda videntur. Cyprianus epiſt. 18. docet Chriſtũ ſeruaſſe legem, qua homo libertatis ſuæ relictus, & in arbitrio proprio conſtitutus, ſibiipſi vel mortẽ appetit, vel ſalutem, quando quibuſdam diſcipulis retrò abeuntibus non ſuccenſuit: ſed potius ad Apoſtolos dixit. Nunquid & vos vultis ire? Et libro de vnitate Eccle. Hereſes inde proficiſci ait, cùm Dominus permittit & patitur, manente in hominibus propriæ libertatis arbitrio. Rurſus lib. 3. ad Quirinum cap. 52. Credendi vel non credendi libertatem in arbitrio poſitam eſſe probat, quia in Deutero. ſcribitur,* Ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum; eligetibi vitam vt viuas. *Item apud Iſaiam.* Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. *Miſſa Iſaiæ facio, quæ hac de re apud eundem ſcribit Author Ser. de Natiuitate Chriſti; & lib. de ſingularitate Clericorũ.*

Cyprianum ſequatur Origenes. Is hom. 9. in Numeros ait. Senſus noſter poteſt bona eligere, vt fiat vas in honorem: aut mala & terrena, vt fiat vas in contumeliam. *Et hom. 12. in eoſdem.* Iſrael, quid Dominus Deus poſcit à te, quàm vt timeas eum? Erubeſcant illi hæc verba, qui negant in homine liberum arbitrium. Quomodo poſceret Deus, niſi haberet homo in ſua poteſtate, quod Deo poſcenti deberet offerre? *Idem hom. 20.* Sui namque arbitrij eſſe animum, & in quam voluerit partem eſt ei liberum declinare, & ideo iuſtum Dei iudicium eſt, quia ſponte ſua ſiue bonis, ſiue peſſimis monitoribus paret. *Non recenſebo quomodo ſibi planè conſentiat, hom. 6. in Iudicum; lib. 2. in Iob; Proœmio in lib. περὶ ἀρχῶν: & lib. 2. cap. 9. & lib. 3. cap. 1. de principijs; & commentarijs in 3. & 7. cap. ad Rom.*

Neq; adſcribam quæ tradunt Minutius Felix in Octauio; Arnobius lib. 2. contra Gentes; Idemq; Commentarijs in Pſal. 58. 63. 77. 90. 106. 108. 117. 118. 146. nec quæ Methodius Epitome de Reſurrectione. Tantum dicam Magdeburgenſes impudentiſſimo mendacio ſcripſiſſe Centuria ſecundæ pag. 59. & Centuria tertia pag. 77. Patres hac in re, de qua diſputatur, contraria ſibiipſis dixiſſe, & voluntatis libertatem aliàs affirmaſſe, aliàs negaſſe: quod falſiſſimum oſtendunt hæc, quæ in medium notanda protulimus.

11. Ei, quoniam] *Quatuor voces iſtas adiecimus; & mox* crediderunt, *pro* credunt *poſſumus ex veteris cod. authoritate.*

QVARE CIRCVMCISIO DATA EST populo, & obſeruatio ſabbatorum, & quam habent recapitulationem.

CAPVT XXX.

QVoniam autem & circunciſionem non quaſi conſummatricem iuſtitiæ, ſed in ſigno eam dedit Deus, vt cognoſcibile perſeueret genus Abrahæ, ex ipſa Scriptura diſcimus. Dixit enim (inquit) Deus ad Abraham, Circuncidetur omne maſculinum veſtrum, & circuncidetis carnem præputij veſtri, & erit in ſignum teſtamenti inter me & vos. Hoc idem de ſabbatis Ezechiel Propheta ait, Et ſabbata mea dedi eis, vt ſint in ſigno inter me & ipſos, vt ſciant quoniam ego ſum Dominus qui ſanctifico vos. Et in Exodo Deus ait ad Moyſem, Et ſabbata mea obſeruabitis: erit in ſignum apud me vobis in generationes veſtras. In ſigno ergo data ſunt hæc, non autem ſine ſymbolo erant ſigna, id eſt, ſine argumento, neque ociosa, tanquam quæ à ſapiente artifice darentur: [2]ſed ſecundùm carnem circunciſio, [r]circunciſionem]præfigurabat ſpiritalem. Et enim nos (ait Apoſtolus) circunciſi ſumus circunciſione nõ manu facta. Et propheta ait, Circuncidite duritiam cordis veſtri. Sabbata autem, perſeuerantiam totius diei erga Deum deſeruitionis edocebant. Aeſtimati enim ſumus (ait Apoſtolus Paulus) tota die vrones occiſionis, ſcilicet & conſecrati, & miniſtrantes omni tempore fidei noſtræ, & perſeuerantes ei, & abſtinentes ab omni auaritia, non acquirentes nec poſſidentes theſauros in terra. [3]Manifeſtabatur autem & tanquam de ea quæ facta ſunt, requiescens homo ille qui perſeuerauerit Deo aſſiſtere, participabit de menſa Dei. [4]Et quia nõ per hæc iuſtificabatur homo, ſed in ſigno data ſunt populo, oſtendit quòd ipſe Abrahã ſine circunciſione, & ſine obſeruatione ſabbatorum

batorum credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, & amicus Dei vocatus eſt. Sed & Loth ſine circunciſione eductus eſt de Sodomis, percipiens ſalutem à Deo. Item Deo placens Noe cùm eſſet incircunciſus, accepit menſuras mundi* ſecundùm generationes. Sed & Enoch ſine circunciſione placens Deo, cùm eſſet homo, [5]Dei legatione ad angelos fungebatur, [6]& tranſlatus eſt, & conſeruatur vſq; nunc teſtis iuſti iudicij Dei: quoniã Angeli [quidem] tranſgreſſi deciderunt in iudicium, homo autem placens, tranſlatus eſt in ſalutẽ. Sed & reliqua autem omnis multitudo eorum, qui ante Abraham fuerunt, iuſti, & eorum patriarcharum, qui ante Moyſem fuerunt, ſine his quæ prædicta ſunt, & ſine Lege Moyſi iuſtificabantur. Quemadmodum & ipſe Moyſes in Deuteronomio ait ad populum. Dominus Deus tuus teſtamentum diſpoſuit in* Oreb; & non patribus veſtris diſpoſuit Dominus Teſtamentum hoc, ſed ad vos. Quare igitur patribus non diſpoſuit [Dominus] teſtamentum? Quia Lex non eſt poſita iuſtis, iuſti autem patres [virtute] decalogi conſcriptam habentes in cordibus & animabus ſuis [legem,] diligentes ſcilicet Deum qui fecit eos, & abſtinentes erga proximum ab iniuſtitia, propter quod non fuit neceſſe* admonere eos correptorijs literis, quia habebant in ſemetipſis iuſtitiam Legis. Cùm autem hęc iuſtitia & dilectio quæ erat erga Deum, ceſſiſſet in obliuionem, [7]& extincta eſſet in Aegypto, neceſſariò Deus propter multam ſuam erga homines benevolentiam ſemetipſum oſtendebat per vocem, & eduxit de Aegypto populum in virtute, vti rurſus fieret homo diſcipulus & ſectator Dei, & ſubaſtligebat indicto audientes, vt non contemnerent eum, qui ſe fecit, & mãna cibauit* eos, vti rationalem acciperent eſcam: quemadmodum & Moyſes in Deuteronomio ait. *Et cibauit]te manna, quod non ſciebant patres tui: vti cognoſcas quoniam non in pane ſolo [viuit] homo: ſed & in omni Verbo Dei quod procedit de ore eius, viuit homo.

Rom. 4. Gen. 19. Gen. 6 & 7. Heb. 11. Gen. 5. Ecclc. 44. Deut. 5. 5. 1. Timot. 1. 9. Exod. 3. 14. & 15. Exod. 16. Deut. 8. 3. Matth. 4.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam autem & circunciſionem.] *Nec circunciſionis, nec aliarum legalium ceremoniarum virtute Iudæis collata eſt perfecta iuſtitia, cùm multi ante harum inſtitutionem coram Deo iuſti & acceptiſuerint: ſed ſigna fuerunt rerum ſpiritalium, quæ per Euangelium exhibentur.*

Interea, vi omnem ad internam hominis iuſtificationem Circunciſioni videtur Irenæus adimere, dicens eam non fuiſſe conſummatricem iuſtitiæ, *ſed in ſignum datam. Deinde,* per hæc, *videlicet ceremonialia & legalia,* non iuſtificabatur homo. *Iſtudq; confirmat exemplis plurimorum Patrum, qui ſine his aliarumve ceremoniarũ obſeruatione iuſtificati fuerunt. Hoc ipſum vrget etiam Iuſtinus martyr in Dialogo, propterea quod fœminæ ad illam non tenentur: quicquid autem ad iuſtitiam & ſalutem pertinebat, vtrique ſexui commune eſſe oportuit. Tertullianus quoque ſic argumentatur.* Cur Deus Adam non circuncidit poſteaquam deliquit, ſi purgat circunciſio? *Et poſtea:* Hæc Dei prouidentia fuit dandi circunciſionem Iſrael in ſignum vnde dinoſci poſſet. *Huic ſententiæ ſubſcribens Chryſoſtomus ait:* Circunciſio nihil ad animæ virtutem conducit: ſed ſit ſigni tantùm gratia. Illa enim ſunt verè bona animæ, quæ ex electione fiunt: in carne verò ſignum accipere, quale bonum opus fuerit? *Idemque poſtea:* Nulla alia ex circunciſione fuit vtilitas, quàm hæc ſola, quod ex hoc ſigno eſſent cognoſcibiles, & ab alijs gentibus ſequeſtrarentur Iudæi. *Denique homilia 7. in Epiſt. ad Rom. diſertè contendit illam, nec in vita optima vim vllam habuiſſe. Alijs citandis authoribus ſuperſedeo.*

Verum, huic ſententiæ reſragari videntur vniuerſa Patrum Scholaſticorum ſcholæ, cum ſuo principe B. Thoma contendentes, Circunciſionem ea omnia (ſolo in regnum cælorum ingreſſu dempto) accedente in Chriſtum venturum fide ac ſpe, tunc paruulis Hebræorum contuliſſe, quæ nunc paruulis Chriſtianorum præſtat Baptiſmus. Nec deſunt eis ad huius aſſertionis confirmationem plurimæ & fortiſſimæ rationes, quæ ex eorum ſcriptis peti poſſunt. Quorundam tantum veterum ſuffragia, Eccleſiæque Catholicæ decreta ſubijcio. Bernardus imprimis Baptiſmum Circunciſioni conferens, ac velut Chryſoſtomi rationem diſſoluens ait: Sicut nunc Baptiſmus abſque vllo voluntatis vſu infantibus confert ſalutem, ita tunc Circunciſio ſine vlla arbitrij electione ſalutem infantibus attulit. *Et qui hunc aliquot ſæculis præceſſit venerabilis Beda, ſcripſit in cap. 2. Lucæ.* Salutiferæ curationis auxilium Circunciſio in lege contra Originalis peccati vulnus agebat, quod Baptiſmus agere reuelatæ gratiæ tempore conſueuit, excepto quod regni cælestis ianuam nondum intrare poterant *Accedit ſummus Eccleſiæ pontifex Gregorius adſirmans, myſterium Circunciſionis pro ijs qui ex Abrahæ ſtirpe prodierunt, hoc egiſſe, quod apud nos valet aqua Baptiſmi. Cunctis autem his ſuperior Auguſtinus apertè docet,* Circuncuſionem, *ex quo inſtituta fuit in populo Dei, valuiſſe ad purgationem originalis veteriſque peccati, ſicut Baptiſmus ex illo valere cœpit ad innouationem hominis, ex quo inſtitutus eſt. Quid his clarius & firmius pro Circuncuſionis virtute ac efficacia? An non ergo ſignum fuit planè validum & practicum?*

Addamus porrò hæc duo Gregorij & Auguſtini teſtimonia, inter Eccleſiæ Catholicæ decreta iamdudum relata: & nouiſſimè à Gregorio XIII. probata cum his inſcriptionibus Romæ excuſis, & inde euulgatis: Sicut nunc in Baptiſmate, ita olim in Circunciſione remittebantur peccata *Item:* Originale peccatum nunc in Baptiſmate, olim in Circunciſione remittebatur *Refert denique in Decretalibus Gregorius nonus, Innocentium tertium decreto ſuo*

Gen. 17. 11. Ezec. 20. 10. Exod. 31. 13. Coloſſ. 2. 11. Deut. 10. 16. Num. 8. 36. Matth. 6. 19. In proœm. q. 92. art. 6. Num. 29. in fine. Num. 49. in fine. L. adu. Iudæi. L. 4. Moral. c. 2. L. 2. de nuptijs & concupiſcentia, cap. 11. De conſecr. d. 4 can. quod autem can. ex quo. E. 3. tit. 42. c. Maiores.

Universidad de Deusto
Biblioteca

saxisse, quod & si originalis culpa remittebatur per Circuncisionis mysterium, & damnationis periculum vitabatur: non tamen peruemiebatur ad regnum cælorum. Quibus vim non detrahit, sed potius eximiam efficacitatẽ tribuit Circuncisioni; tametsi minorem quàm Baptismo.

His itaque sic constitutis & probatis, superest, vt aduersæ sententiæ argumentis satisfaciamus. Irenæus in primis seipsum explicat, dicens, Circuncisionem non fuisse consummatricem iustitiæ, cùm videlicet rectà in cælos non perduceret, redemptionis humanæ pretio nondum per Christi mortem exsoluto. Subdit porrò eam non fuisse signum otiosum, tanquam quæ à sapiente artifice data esset. Igitur fuit signum efficax & operatorium. Patres qui Abraham præcesserunt, non fuerunt per eam iustificati, quoniam nondum institutа fuerat. Imò nec ipse Abraham per eam iustus effectus est, quòd longè prius fide & obedientia sua Deo gratus & acceptus esset. Nec admodum vrget B. Iustini ratio, quandoquidem salutis fœminarum aliam rationem Deus habuit, cùm expresse solum masculinum sexum huic legi deuinxerit. Chrysostomo per D. Bernardum factum est satis.

2. Sed secundùm carnem] Easdem Circuncisionis & Sabbatorũ rationes videre licet apud Iustinum martyrem in Dialogo, & Tertullianum lib. adu. Iudæos. Philo Iudæus lib. de circuncisione tradit eam institutam esse à Deo, ob sex causas, quarum quatuor adfert physicas, & duas mysticas. Lactantius lib. 4. c. 17. hanc cum cæteris reddit, quod signaret nudandum esse pectus, id est, aperto & simplici corde oportere nos viuere: quoniam pars illa corporis quæ circunciditur, quandam cordis similitudinem habeat.

Addens porrò Irenæus, hanc secundùm carnem Circuncisionem, spiritalem Circuncisionem præfigurasse, Catabaptistarum quorundam refellit errorem, quo volunt Circuncisioni veterum nequaquam successisse Baptismum, vt & hunc tandem aliquando tollant de medio. At verò, Apostoli verba quæ adducuntur, illud omnino exprimunt. Coloss. 2. v. 11. & 12. Circuncili estis (inquit) circuncisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, in circuncisione Christi, consepulti ei in Baptismo. Ergo Baptismus vocatur circuncisio Christi, & circuncisio spiritalis, quòd veteri & carnali circuncisioni tanquam veritas vmbræ successerit. Sic & Iustinus in Dialogo, Baptismum affirmat spiritalem esse Circuncisionem, cuius externa illa typus fuerit. In illud, Omnia mihi tradita sunt. Athanasius quoque scribit: Circuncisio figura erat exuuiarum, quæ per Baptismum deponuntur. Et paulò post: Abraham circuncisionem accepit pro nota insignibusque eius regenerationis, quæ per Baptismum conficitur. Epiphanius Cerinthum impugnans, adfirmat Circuncisionem carnis tempori inseruisse, donec maior circuncisio, id est, Lauacrum regenerationis accesserit. Augustinus denique profitetur Circuncisionem & Baptismum esse eiusdem naturæ. Insuper, Christum in Ecclesia sua pro Circuncisione veteri Baptismum instituisse. Constat ergo tam ex Apostolo, quàm ex veterum consensu Baptismum diuina ordinatione in Circuncisionis locum ac ordinem substitutum esse.

3. Manifestabatur autem.] Docet Sabbatum vetus duo significasse. Primum, nos omni tempore debere Deo vacare: secundum, felicissimam & beatissimam illam requiem, quam post huius vitæ miserias & certamina in cælis expectamus. Atque hoc est intelligibile Sabbatum, inquit Hesychius, de quo ait Paulus: Hæc. 23. Leuit.

A Ergo relinquitur sabbatismus populo Dei, quem significat dies septima, in qua requieuit Deus. De hoc vide Augustin. ad finem vltimi libri de ciuitate.

4. Et quia non per hæc.] Isthæc ijsdem ferè verbis habet Tertullianus lib. contra Iudæos, vt hinc videantur desumpta.

5. Dei legatione ad angelos fungebatur] Vetus cognomen Dei, non habet. Cæterùm, difficilis & obscurus erit hic locus, nisi Angelorum nomine vel posteros sancti viri Seth, vel certè Gigantes seu principes homines intellexeris, quorũ nefarias libidines sub nomine filiorum Dei, Moses describit Genes. 6. ad quos monendos, nuncius & præco amandatus fuerit Enoch: atqui ita & rectè, meo iudicio, interpretantur Theodoretus, Cyrillus, & Lyranus. Suidas filios Dei Enos, Enoch, & alios posteros Seth filij Adæ, putat non incongruè appellari, cùm Seth Dei cognomen inter eos, quitum vixerunt homines, ob inuentas litteras Hebraicas, stellarumque appellationes, & insignem pietatem obtinuerit. Ex illis igitur multos lasciuia victos scribit, cum filiabus Cain congressos fuisse. Si verò de immundis Spiritibus, quos Iustinus, Clemens Alex. Tertullianus, Athenagoras, Cyprianus, Methodius, & plerique alij classici authores mulierum forma allectos fœdis voluptatibus carnis operam dedisse opinantur, aliquis locum hunc intelligendum contenderit: singularis est opinio, potius dissimulanda, quàm amplexanda, aut procaciter exagitanda; quã ex libris Enoch nomine euulgatis dimanasse putarunt Tertullianus, Origenes, Augustinus, lib. de habitu mulieb: Hom. 28. in Numeros: lib. 15. de ciuit. c. 23.

6. Et translatus est, & conseruatur] In eum Paradisum quo positus fuerat Adam, cum eodem quo vixerat corpore seruari ex traditione Presbyterorum, qui Apostolos audierant, se accepisse scribit post a lib. 5. Huic sententiæ tot suffragantur, vt ab ea discedere mihi religio sit, præcipuè cùm apertè dicat in Ecclesiastico cap. 44. Syracides Latinus (Græca enim variant) Enoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum: & Apost. in epist. ad Heb. Fide Enoch translatus ne videret mortem, & nõ inueniebatur, quia transtulit eum Deus. Consentit & Thargum Babylonicum, interprete Fagio; Ambulauit Hanoch in timore Domini & non ipse, quia non mori fecit eum Dominus. Philo Iudæus lib. de vita Sapientis, rectè iudicat, Deum illum transtulisse, non per mortem: sed per separationem à consortio & frequentia improborum hominum, ad ignotum vulgo virtutis secessum.

Errant igitur hi Hebræi, & qui illos sequuntur quidã Latini, cùm raptum hunc, mortem eius præmaturam interpretantur. Et si enim libenter admitto vitam eius in terris fuisse tantum 365. annorum, nec ad dimidium ætatis maiorum suorum, aut nepotum, eum peruenisse; sed è medio vitæ huius cursu repentè & insitato exemplo assumptum ex hominum conspectu, vt de Helia legimus: non ita tamen vt morte interposita, corpore ẽs instar aliorum, in cineres redactus sit.

Quò verò translatus sit, & vbi agat, quibusve cibis alatur, aut veste induatur, superuacaneum requirere existimat Chrysostomus. Inter quæstiones, quæ ad fidem nõ pertinent iudicat Augustinus. Quò translatus sit, nouit Deus, pronunciauit Cyprianus, seu quiuis alius author Tractatus de montibus Sina & Sion apud eum. Potius venerandum, quàm inquirendum censet Theodoretus quæst. 45. in Gene. Irenæi sententiæ assentiunt quæ sertur, Nicodemi Historia de morte & resurrectione Domini: Hom. 21. in Genesim, & lib. 2. de Paradiso, c. 3. Hieronymus ad Hebidiam. quæst. 2. Lib. 2. de peccatorum meritis & remiss. cap. 6.

mini: Tertullianus lib. de Anima: Methodius in reuelationibus: Epiphanius Hæres. 64. Augustinus lib. 9. de Genesi ad lit. cap. 6. lib. 1. de peccatorum meritis & re. cap. 3. Tractatu de Antichristo, & recentiores fere omnes orthodoxi scriptores. In cœlum raptum, id est, per æthera, & assumptum docent Ambrosius lib. de Paradiso c. 3. & Gregorius hom. 29. in Euangelia: venturum autẽ & pugnaturum aduersus Antichristum, volunt omnes.

7. Et extincta esset in Aegypto.] R. Moses ac Elias Leuites, vt ex scriptis eorum colligit doctissimus Genebrardus in Chron. tradunt Israëlitas in captiuitate Aegyptiaca constantissimè quidem linguam Hebraicam, suæ gentis habitum, & auita nomina retinuisse: verùm sanctissimam Patriarcharum fidem ac religionem flagitiosè deseruisse, sola stirpe Leui excepta: quæ in ea perseuerando sacerdotij dignitatem sibi promeruit.

8. Et cibauit.] Expunximus cibaui: & continuò viuit pro viuet reposuimus authoritate vet. cod.

IN QVO DIFFERT DECALOGVS à reliquis præceptis.

CAPVT XXXI.

B ET erga] Deum dilectionem [præcipiebat,] & eam quę ad proximum est iustitiam [2] insinuabat,] vt nec iniustus, nec indignus sit Deo præstruente hominem per decalogum in suam amicitiam, & eam quæ circa proximum est concordiam. Quæ quidem ipsi proderant homini, nihil tamen [3] indigente] Deo ab homine, & propter hoc Scriptura ait. Hos sermones locutus est Dominus ad omnem synagogam filiorum Israel in monte, & nihil adiecit. Nihil enim, quemadmodum prædiximus, indigebat ab eis. Et iterum Moyses ait. Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus postulat à te, nisi timere Dominum Deum tuum, ambulare in omnibus vijs eius, & diligere eum, & seruire Domino Deo tuo [4] ex toto corde tuo, &] ex tota anima tua? Hæc autem] quidem gloriosum faciebant hominem, id quod deerat ei implentia, id est amicitiam Dei: Deo autem [5] præstabant] nihil: nec enim indigebat Deus dilectione hominis. Decrat autem homini gloria Dei, quã nullo modo poterat percipere, nisi per eam obsequentiam, quæ est erga Deum. Et propter hoc iterum Moyses ait [eis.] Elige vitam, vt viuas tu & semen tuũ. Diligere Dominum Deum tuum, [6] & audire vocem eius, & apprehendere eum: quoniam hæc est vita tua, & longitudo dierum tuorum. In quam vitam præstruens hominem, decalogi quidem verba ipse per semetipsum omnibus similiter Dominus locutus est. Et ideo similiter permanent apud nos, extensionem & augmentum, sed non dissolutionem accipientia per carnalem eius aduentum. Seruitutis autem præcepta separatim per Moysem præcepit populo, apta illorum eruditioni, siue castigationi. Quemadmodum ipse Moyses ait. Et mihi præcepit Dominus in tempore illo dicere vobis iustificationes & iudicia. Hæc ergo quæ in seruitutem, & in signum data sunt illis, * circumcinxit nouo libertatis testamento. Quæ autem naturalia, & liberalia, & communia omnium auxit & dilatauit, sine inuidia [6] largiter] donans hominibus per adoptionem, Patrem scire Deum, & diligere eum ex toto corde, & sine auersatione sequi eius verbum, non tantùm abstinentes à malis operationibus, sed etiam à concupiscentijs earum. Auxit autem * & timorem: filios enim plus timere oportet quàm seruos, &, maiorem dilectionem habere in patrem. Et propter hoc ait Dominus. Omnem sermonem otiosum quem locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die iudicij. Et qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eã in corde suo: & qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio: vt sciamus, quoniam non solùm factorum [7] reddemus] rationem Deo, vt serui; sed etiam sermonum & cogitationum, tanquam [8] qui & libertatis potestatem acceperimus: in qua magis probatur homo, si reuereatur, [&] timeat & diligat [9] Deum. Et propter hoc Petrus ait. Non velamentum malitiæ habere nos libertatem, [9] sed ad approbationem] & manifestationem fidei.

Deut. 5. 22.
Deut. 10. 20.
Deut. 30. a.
Matth. 12. 36.
Matth. 5. 28.
1. Pet. 2. 16.

ANNOTATIONES.

1. Et erga Deum dilectionem præcipiebat] Ita codex vetus legendum docuit: excusi Erga Deum dilectionem præsciebat. Videtur initium istud colorandum tantùm dirimendum fuisse à superiori capite. Ostendit porrò Deum optimo iure sui ac proximorum dilectionem per obseruantiam Decalogi in primis exegisse, cùm non sibi, sed nobis prodesse perspueret. Et ideo Christum aduentu suo illum non abrogasse, sed exposuisse & amplificasse: præceptis verò cæremoniarum & iudiciorum nos exsoluisse.

2. Insinuabat] Codices excusi insinuabatur, quod & erasimus.

3. Indigente] Ita vetus codex: excusi indigentiæ.

4. Ex toto corde tuo, &] Quinq, has voces ex vet. cod. addidimus.

5. Præstabant] *Sic pro* præstabat *substituere docuit vet.cod.*

6. Largiter donans] *Expunximus* largitur.

7. Reddemus rationem] *Deleuimus* reddimus *auth. vet.cod.*

8. Qui & libertatis] *Rursus libertatem voluntatis humanæ, etiam post admissum peccatum, permanere, confirmat. Vide supra cap. 9. & 29. & infra cap. 71. 72. 75. & 76. libri huius quarti.*

9. Sed ad approbationem] *Codices excusi, sed ad propiciationem.*

OSTENSIO QVONIAM NON PROPTER SE, NEC INDIGENS DEUS DE SERVITIO EORUM, LEVITICAM PRÆCEPIT LEGEM: QUID ETIAM REQUIRIT DEUS AB HOMINE NULLIUS INDIGENS.

CAPVT XXXII.

QVoniam autem non indigens Deus seruitute eorum, sed propter ipsos quasdam obseruantias in Lege *præcepit, plenissimè Prophetæ indicant.[2] Et rursus quoniam non indiget Deus oblatione hominum, sed propter ipsum qui offerat hominem, manifestè Dominus docuit, quemadmodum ostendimus. Si quando enim negligentes eos iustitiam, & abstinentes à dilectione Dei videbat, per sacrificia autem, & reliquas typicas obseruantias putantes propitiari *Dominum, dicebat eis Samuel quidem sic. Non vult Deus holocausta & sacrificia, sed vult exaudiri vocem suam. [Et,] Ecce,[3] auditus bonus super sacrificium, & auditus super adipem arietum. Dauid autem ait. Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi: holocausta autem pro delicto non postulasti. Docens eos quoniam obauditionem mauult Deus, quæ seruat eos, quàm sacrificia & holocaustomata: quæ nihil eis prosunt ad iustitiam: & nouum simul prophetans Testamentum. Manifestius autem adhuc in quinquagesimo psalmo de his ait. Quoniam si voluisses sacrificium, [4] dedissem vtique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Quoniam ergo nihil indiget Deus, in eo qui est ante hunc psalmo ait. Non accipiam de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes bestiæ terræ, iumenta in montibus & boues, cognoui omnia volatilia cæli, & species agri mecum est. Si esuriero non dicam tibi: meus est orbis terræ, & plenitudo eius. Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Deinde ne quis putet, propterea quod irasceretur eum recusare hæc, infert consilium ei dans: Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua, & inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me. Illa quidem per quæ putabant peccantes propitiari Deum abnuens, & ostendens quòd ipse nullius rei indiget: his autem per quæ iustificatur homo, & appropinquat Deo, hortatur & admonet. Hoc quidem autem & Esaias ait. Quò mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus? Plenus sum. Et cùm abnuisset holocaustomata, & sacrificium, & oblationes, & adhuc etiam & neomenias, & sabbata, & ferias, & reliquam vniuersam consequentem his obseruationem, intulit, suadens eis quæ salutaria sunt. Lauami ni, mundi estote, auferte nequitias à cordibus vestris [5] ab]oculis meis, desinite à malitijs vestris, discite bonum facere, exquirite iudicium, eruite eũ qui iniuriam patitur, iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus. Non enim sicut mutus homo, vt multi audent dicere, diuertit eorum *sacrificium: sed misse*sacrificia* rans eorum cæcitati, & verum sacrificium insinuans, quod offerentes propitiabuntur Deum, vt ab eo vitam percipiant. Quemadmodum alibi ait: Sacrificium Deo contribulatum; odor suauitatis Deo, cor clarificans eum qui plasmauit. Si enim irascens abnueret[6] hæc eorum]sacrificia, tanquam qui indigni essent consequi misericordiam eius, non vtiq; eisdem ipsis suaderet, per quæ *saluari possent. Sed quoniam *salui esse* Deus misericors est, non abscidit eos à bono consilio. Nam per Hieremiam cùm diceret, Quò mihi thus de Saba affertis, & cinnamomum de terra longinqua? holocaustomata & sacrificia vestra non delectauerunt me: intulit. Audite sermonem Domini omnis luda. Hæc dicit Dominus Deus Israel. Dirigite vias vestras & studia vestra, & constituam vos in loco isto, nec confisi fueritis vobismet in sermonibus mendacibus: quoniam in totum non proderunt vobis dicentes; Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Et iterum significans, quoniam non propter hoc eduxit eos de Aegypto, vt sacrificia ei *offerrent, sed vt obliti idololatriæ Aegyptiorum, audire vocem Domini possent, quæ erat eis salus & gloria: sic per eundem Hiere-* *offerenda

Hieremiam ait. Hęc dicit Dominus. Holocaustomata vestra colligite cum sacrificijs vestris, & manducate carnes. Quoniam non sum locutus ad patres vestros, nec de holocaustomatibus & sacrificijs præcepi eis, qua die eduxi eos de Aegypto, sed sermonẽ hunc præcepi eis, dicens. Audite vocem meam, & ero Deus vester, & vos eritis populus meus, & ambulate in omnibus vijs meis [7] quaſcunque] præcepero vobis, vt bene sit vobis. Et non obaudierunt, nec intenderunt: sed ambulauerunt in cogitationibus cordis malitiæ suæ, & facti sunt* retrorsus, & non ad priora. Et iterum per eundem ipsum dicens. Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, intelligere & scire quoniam ego sum Dominus, qui facio misericordiam & iustitiam & iudicium in terra, intulit: Quoniam in his voluntas mea est, dicit Dominus: sed nec in sacrificijs, nec in holocaustomatibus, nec in oblationibus. Non enim principaliter hæc, sed secundùm cõsequentiam, & propter prædictam causam habuit populus, sicut iterum Esaias ait. Non obruliſti mihi [8] oues holocaustomatis tui, nec in sacrificijs tuis clarificasti me, non seruisti mihi in sacrificijs, nec aliquid laboriosè fecisti in thure, nec mercatus es mihi argento incensum, nec adipem sacrificiorum tuorum concupiui; sed in peccatis tuis, & in iniquitatibus tuis ante me stetisti. Super quem igitur (ait) aspiciã, nisi *in humilem & quietum & trementem sermones meos? Non enim adipes & carnes pingues auferent à te iniustitias tuas. Hoc est enim ieiunium quod ego elegi, dicit Dominus. Solue omnem nodum iniustitiæ, dissolue connexus violentorum commerciorum, dimitte quassatos in requiem, & omnem conscriptionem iniustam cõscinde. Frange esurienti panem tuum ex animo, & peregrinum sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, cooperi eum, & domesticos seminis tui *ne despicias. Tunc erumpet matutinum lumen tuum, & sanitates tibi *citò orientur, & præcedet ante te iustitia, & gloria [9] Dei circundabit te: & adhuc te loquente dicam, Ecce adsum. Et Zacharias autem in duodecim prophetis, significans eis voluntatem Dei, ait. Hęc dicit Dominus omnipotens. Iudicium iustum iudicate, pietatem & misericordiam facite vnusquisq; ad fratrem suum. Viduam & orphanum & proselytum, & pauperẽ nolite opprimere, & vnusquisq; malitiæ frãtris sui non reminiscatur in corde suo. Et iterum, Hi sunt (inquit) sermones quos facietis. Loquimini veritatem vnusquisq; ad proximum suum, & iudicium pacificum iudicate in portis vestris, & vnusquisq; malitiam fratris sui nõ recogitet in corde suo, & iurationem falsam [8] ne dilexeritis.] Quoniam hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens: Et Dauid autem similiter. Quis est (inquit) homo qui vult vitam, & amat videre dies bonos? Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Declina à malo, & fac bonum: inquire pacem, & sequere eam. Ex quibus omnibus manifestum est, quia non sacrificia & holocaustomata quærebat ab eis Deus; sed fidem, & obedientiam, & iustitiam, propter illorum salutem. Sicut in Osee Propheta docens [eos] Deus suam voluntatem, dicebat, Misericordiam volo [plus] quàm sacrificium, & agnitionem Dei super holocaustomata. Sed & Dominus noster eadem monebat eos, dicens. Si enim cognouissetis quid est, [9] Misericordiam volo, & non]sacrificium, nunquam [condemnassetis innocentes:] testimonium quidem reddens Prophetis, quoniam veritatem prædicabant: illos autem arguens sua culpa insipientes. [10] Sed & suis discipulis dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis, [11] non quasi indigenti, [12] sed vt ipsi nec infructuosi, [13] nec ingrati sint, [14] eum qui ex creatura panis est, accepit, & gratias egit dicens: [15] Hoc est corpus meum. [16] Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundùm nos, suum sanguinem confessus est, & [17] noui Testamenti nouam docuit oblationem, [18] quam Ecclesia ab Apostolis accipiens [19] in vniuerso mundo offert Deo, ei qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum in nouo Testamento, de quo in duodecim prophetis [20] *Malachias sic præsignificauit. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, & sacrificium non accipiam de manibus vestris. Quoniam ab ortu solis vsq; ad occasum, nomen meum *glorificatur inter gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum. Quoniam magnum est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus omnipotens: manifestissimè significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessauit offerre Deo: omni autem loco sacrificium offertur *Deo, & hoc purum, nomen autem eius glorificatur in gentibus.

ANNOTATIONES.

1. Quoniam autẽ] *Probat ex Samuele, Dauide, Isaia, Ieremia, & alijs, Deũ non indigere sacrificijs; prompt am potius cordis obeditionem, contritionem, laudem, inuocationem, mentis puritatẽ, fidem, misericordiã, benefi-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

beneficentiam, similiaque spiritalia exigere sacrificia, quibus magis propriè honoratur & colitur. Iccirco Iudaicas oblationes repulit, corporis autem ac sanguinis sui nouam noui Testamenti oblationem instituit & tradidit toto orbe & per omnes Gentes offerendam.

2. Et rursus] *Hæc eadem ijsdem scripturis & rationibus inuixus amplissimè discutit Augustinus libr. 10. de Ciuit. Dei cap. 5.*

3. Auditus bonus] *Hellenismus sic in vulgata editione Latina explicatus.* Melior est obedientia, quàm victimæ. & auscultare, magis quàm offerre adipem arietum. 1. *Reg. 15. 22.*

4. Dedissem vtiq;:] *Et Græcus Psalmorum contextus ita legendum docet: & ante mille annos sic Arnobium iuniorem legisse ex eius Com. seu paraphrasi manifestum est.*

5. Ab oculis meis] *Sic vet. co. excusi* coram oculis.

6. Hæc eorum sacrificia.] *Expunximus* cæcorum *auth. vet. cod.*

7. Quascunque] *Deleuimus* quæcunque.

8. Ne dilexeritis] *Ita vetus codex: excusi* ne dixeritis.

9. Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes] *Ita legendum vetus cod. docuit: excusi:* Misericordiam volo quàm sacrificium; nunquam condemnaretis immerentes.

10. Sed & suis discipulis] *Hunc reuera insignem & apertum locum pro sacrificij Eucharistiæ firmamento, aut scelerata impietate detorquere, aut insigni fraude corrumpere, aut denig; Satanica audacia conantur & audent negare Gnostici posteriores. Gallasius in tanta luce verborum affirmare non erubescit, priscos illos Christianos in Eucharistia celebratione, corporis Christi sacrificium ignorasse. Magdeburgenses autem non verentur scribere, Patres huius et subsequentis seculi, nulla alia habuisse sacrificia, aut aliud quicquam Deo obtulisse, quàm inuocationem & gratiarũ actionem. Mox verò sui ipsorum immemores, aut proprio iudicio damnati, fatentur Ignatium ad Smyrnenses, oblationes & sacrificij immolationem docere; Ireneum quoq; hoc in loco, si tamen fraude aut mendo vacat, (sic enim aiunt boni viri, vt sententiæ huius grauitatem eleuent) satis incommodè loqui de oblatione, vel inuiti confitentur. Demum, non de panis consecrati oblatione, sed adhuc consecrandi, in vsum cœnæ Domini, hæc intelligenda esse autumant.*

Nos germanam loci lectionem, & intelligentiam proponemus, omnesq; qui huius, & superioris seculi curriculo vixerunt, cum Irenæo verè carnis Christi in Eucharistia veram oblationem, ex eiusdem Domini reuelatione, institutione, iussione, credidisse, agnouisse & peregisse ostendemus. Consentiunt imprimis codices omnes siue Basileæ, siue Lausanæ, siue Lutetiæ excusi; veteris nostri codicis lectio est, Sed vti ipsi nec infructuosi, neque ingrati sint, eum qui est ex creatura panis, accepit, & gratias egit, dicens: Hoc est meum corpus. Et calicem similiter, qui est ex creatura, quæ est secundùm nos suum sanguinem confessus est *reliqua consentiunt.*

Quinq; hîc tradit Irenæus.

His autem quinque docet, tanta euidentia, vt tenebrionum & impiorum sit, aut non videre, aut dissimulare. Primùm, Christum panem & vinum verbis certis, corpus suum & sanguinem esse confiteri, quod apertius adhuc explicat infra cap. 34. & lib. 5. idem Irenæus. Deinde, discipulis non tantum consilium dedisse offerendi 1. 2.

A *Deo, primitias ex creaturis, sed & noui Testamenti nouam docuisse oblationem, cùm de pane dixit, Hoc est corpus meum, & calicem confessus est suum esse sanguinem. Posteà, hac oblatione Deum quidem nullatenus, sed homines egere, vt maximo creatori, & redemptori optimo quantas poterunt gratias rependant pro beneficijs, & fructus vberiores inortis nempe dominicæ, hac incruenta oblatione sibi accersant. Deinceps, istiusmodi oblationem corporis & sanguinis Christi, Ecclesiam per vniuersum orbem offerre, vt ab Apostolis accepit, & ipsi à Christo. Postremò, Malachiam ex duodecim prophetis minoribus vnum, hac de oblatione, quæ fit in Eucharistia, vaticinatum fuisse.* 3. 4. 5.

Vt autem eam fuisse Patrum omnium illius seculi doctrinam fidemq; contra Gallasij, & Magdeburgensium inficiationem ostendam, ad superiores ascensurus à Cypriano exordiar. Quando (inquit) in sacrificijs precem cum pluribus facimus, coronis & laudibus vestris, plenam Domini fauentiam postulamus, *Epistola 4. quæ est ad Mosem & Maximum presbyteros cæteroſq; confessores. Schismaticum porrò illum censet, & altaris hostem, & aduersus sacrificium Christi rebellem, qui derelictis Episcopis & Dei sacerdotibus constituere aliud audet altare, Epist. 7. Sacrificio & manu sacerdotis conscientias purgari docet, Epist. 14. Sacerdotes sacrificia Dei quotidie celebrare, hostiasq; & victimas Deo præparare, Epist. 17. Episcopos antecessores suos religiosè tampridem cen suisse, ne pro eo, qui ad tutelam vel curam clericum nominasset, offeretur ad altare Dei; nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur, refert & probat, Epist. 27. Sacrificia pro defunctis semper se obtulisse, clerum & plebem suæ diœceseos optat recordari, Epist. 62. Arguit illos qui in calice Dominico sanctificando, & plebi ministrando non hoc faciebant, quod Iesus Christus Dominus noster* sacrificij huius author & doctor fecerat *& docuerat, aquam nimirum vino prius admisceri, Epist. 68. Eadem persequitur, Dominum nostrum panem & vinum,* suum scilicet corpus & sanguinẽ obtulisse inter cœnandum, vt Melchisedec typum adimpleret; vtque sanguinem Christi propinatum possemus bibere, priorem ipsum bibisse: *Sacerdotem quoq; in altari, vice Christi fungi, & sacrificium verum & plenum Deo Patri, in passionis Vnigeniti sui recordationem offerre. Idem rursus manũ ad sacrificium dominicum admissam, diaboli laqueis vltra implicari prohibet, Epist. 97. Martyribus & Confessoribus ad metalla damnatis, offerendi & sacrificia diuina celebrandi, denegatam à tyrannis facultatem conqueritur, Epist. 99.* 6.

B Epistolæ citantur ex codice Mareilij.

Cyprianum sequatur Tertullianus, cuius ille scriptis tantopere delectabatur. Oblationes pro defunctis, pro natalitijs, annua die feciſſe Christianos tradit, libro de Corona militis. Pœnitentes aris Dei (*in quibus procul dubio sacrificabant*) adgeniculari solitos, *li. de Pœnitentia. Sacerdotum officia tria hæc esse recenset, docere, tingere, & offerre, lib. de Velandis virg. Mulieres in publicum procedere vetat, nisi cùm aut imbecillis frater visitandus est,* aut sacrificium offertur, *aut Dei verbum administratur. Lib de cultu fœminarum. Matrimonium inter Christianos illud felix existimat, quod Ecclesia conciliat,* & confirmat oblatio, *Libr. 2. ad vxorem. Vbi Ecclesiastici ordinis maior non est consessus,* tingendi & offerendi ius *sacerdotem habere agnoscit; virumque oblationes annuas pro spiritu vxoris reddere suadet, Lib. de exhor. ad castitatem. Viduam similiter pro anima defuncti viri offerre annuis dielus dormitionis eius hortatur lib. de Monog.*

C

His accedit Clemens Alexandrinus, qui Hydroparastarum hæreses damnat, quòd pane & vino in oblatione non vterentur iuxta regulam Ecclesiæ. Idem alibi docet Melchisedec sacerdotem Dei altissimi panem & vinum dedisse in typum Eucharistiæ: nos quoque ablutos, mundos & splendidos ad sacrificia & preces pergere iubet.

Iustinus martyr in Dialogo, Nunc sacrificium similæ, quod pro mundatis à lepra iubet Leuiticus offerre, figuraſſe ait Eucharistiã, quam in memoriam passionis suæ, & vt gratias agamus Deo tum pro creatione, tum pro redemptione, Iesus Christus Dominus noster posteris tradidit: mox illud idem apertè Malachiam Cap. 1. prædixisse: nunc Iesu Christi traditione apud Christianos per totum orbem Eucharistiæ panis & poculi sacrificia fieri grata Deo Patri. Item in Apologia priore, eiusdem sacrificij ritus & formam, paucis quidem, sed grauissimis sententijs explicat.

His quatuor non ita multò post ab Apostolis natis, totidem eorum æquales & auditores connectantur. Clemens Rom. vult Diaconos oblationi Eucharistiæ esse intentos, ministrantes corpori Domini cum timore; *& populum astantem orare secretò, dum sacrificium peragitur, lib. 2. Const. Apost. c. 61. Episcopum in aliena diœcesi peregrinum, posse Eucharistiam offerre, si voluerit, lib. eiusdem cap. 62. Quemlibet fidelem, die dominico sacros cœtus frequentare iubet, quandoquidem lectio prophetarum, euangelij prædicatio, sacrificij oblatio, atque sacri cibi dispensatio die ipso haberetur, cap. 63. & libri sexti cap. 31. Idem post ieiunia Paraseues, & pernoctationem magni Sabbati Christianos hortatur* ad illud offerendum sacrificiũ, de quo præcepit Dominus dicens: Hoc facite in meam commemorationem, die resurrectionis Dominicæ, *lib. 5. cap. 20. In Ecclesijs & cœmeterijs, antitypum regalis corporis Christi, acceptabilemq; Eucharistiam offerre monet eosdem lib. 6. cap. 30. Oblationem illam vocat,* mundam & incruentam hostiam, mysteriumq; noui Testamenti, *quod Christus instituit, lib. 8. cap. 3. Præteribo, quæ in eandem sententiam subiungit cap. 17. 18. 19. 24. 34. & 52. eiusdem libri octaui. Missa faciam insuper ea, quæ Epist. 2. ad Iacobum fratrem Domini: & Epist. 3. quæ est de officio sacerdotis & clericorum: rursus in Cano. 3. 4. 18. quos ex Apostolis in vnum corpus congessit: & ex immeritis quosdam à Dionysio illo, quem sacris vndis perfudit, simulq; Christianis legibus instruxit Beatus Paulus, adiucam.*

D

Is cap. 3. Ecclesiast. Hierar. Eucharistiam, salutaris Hostiæ oblationem, excellentius sacrificium, diuinorum altissimam et maximè venerandam celebrationem, mysteria sacrosancta, omniq; digna veneratione suscipienda, sacramentorum omnium summam, diuinum augustissimumq; sacramentum, magna religione appellat: & pontificem post diuinorum operum laudes, (quas nos Præfationem vocamus) quòd Hostiam salutarem sacrificet, seipsum excusantem, atq; his ad Deum exclamantem facit. Tu dixisti: Hoc facite in meam commemorationem, &c.

Fortissimus Martyr & dignissimus qui Petro in Antiochena sede tertius succederet Ignatius, Epist. ad Smyrnenses docet non licere sine Episcopo neq; baptizare, neque offerre, neque sacrificium immolare, ὅυτε δοχὴν ποιεῖν ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου, quod Perionius cum veteri interprete reddidit, neq; Missam celebrare. Idem Epist. ad Ephe. Lu-

A *pum sub ouis pelle latitantem vocat illum, qui ab Episcopo seiunctus est, nec conuenit in cœtu sacrificiorum & Ecclesia.*

Martialis, qui Christum miracula facientem sese vidisse, & in cælum ascendentem adoraſſe testatur, Sacrificium, *inquit,* Deo creatori offertur in ara, non homini neq; angelo: nec solùm in ara sanctificata, sed vbiq; offertur Deo munda, sicut testatus est: cuius corpus & sanguinem in vitã offerimus, *&c. Et paulo post:* Quod Iudæi per inuidiam immolauerunt, putantes se nomen eius à terra abolere, nos causſa salutis nostræ in ara sanctificata proponimus, scientes hoc solo remedio nobis vitam præstandam & mortem effugandam: hoc enim ipse Dominus noster iussit nos agere in sui commemoratio- Epist. ad Burdeca 3.

B nem.

Nullis igitur execrationibus ac diris satis detestari, nullis flagris & dignis satis supplicijs quis pro merito castigare posset Gnosticorum posteriorum prodigiosum simul & perniciosum illud mendacium, quo primorum sæculorum Ecclesiasticos patres, corporis Domini in Eucharistia oblationem non agnouisse impudenter garriunt: cùm etiam sempiterna, eademq; grauissima quæque gehennæ supplicia commereantur.

Nec hoc loco prætermittere possum aut debeo, Satanam omnium hæreseon parentem, ac veritatis hostem infestissimum, huius sanctissimi sacramenti atq; sacrificij incruenti primis aduersarijs & oppugnatoribus authorem fuisse, vt illud cunctis viribus impugnarent, blasphemarent, & penitus abolerent. Non est enim ambigendum, quin Capernaita primi huius Sacramenti, Ioan. 6.
C *dum à Christo pro concione promitteretur, contemptores ac derisores, ab illa cacodæmonum legione, quæ horum fines incolebat, ad illam impietatem fuerint incitati atque permoti. Et Iudas proditor, cuius occasione ad finem concionis Christus dixit duodecim Apostolis,* Marc. 5. Luc. 8.
Sunt quidam ex vobis qui non credunt, *procul dubio à quodã dæmone excæcatus fuit, ne verũ aut possibile esse crederet, quod Christus pro certo promiserat,* Ioan. 6.
Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. *Hoc Euangelistæ subnotantes, referunt eundem Christum eisdem duodecim dixisse:* Vnus vestrum diabolus est, *Iudam intelligens. Deinde, in eundem proditorem cum hac perfidia communicantem, ipsummet* Satanam intrasse, *nec deseruisse donec ad sempiternum interitum secum illum pertraxisset. Atque hæc cum sanctissima Eucharistia inimicitiarum & contradictionum origo à prin-*

D *cipe tenebrarum.*

Cumque his per Christum oppressis hostibus, vniuersa per orbem Christianorum Ecclesia in vera fide & doctrina de Eucharistiæ sacramento sacrificioque tranquilla plus mille annos permansisset, tandem in Gallijs Satanas idoneum suorum mendaciorum ministrum & satellitem reperit, per quem bellum aduersus vtrunque redintegraret. Berengarium dico, qui verum Christi corpus & sanguinem per Eucharistiam reipsa nobis ad offerendum & edendum primus negauit. Nec id, vt attigimus, nisi Satanæ consilio & opera. Scriptum enim reliquit vir antiquitatis mirus explorator Vincentius Bellouacensis in speculo hist. horribilem ac ingentem Dæmonem, inter ipsum Berengarium Lib 25. c. 30.
& auditores eius, frequenter apparuisse, dum ille de sua aduersus Eucharistiam hæresi dissereret. Refe-

rum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lanfrancus. Guitmundus. Algerus. Antoninus. Sabellicus.

runt etiam alij beatum Fulbertum Carnotensem Episc. in extremis agentem iussisse vt Berengarius è cubiculo abigeretur, quòd teterrimum dæmonem illi semper præsto esse conspiceret. Hæc de Sacramentariorum & missolitorum parente.

Pag. 127. Pag. 217 & 218.

Scribunt porrò de Luthero præceptore suo Alberus, Amsdorffius, & alij, quod omnium primus, huius nimirum sæculi, de Transubstantiatione, & sacrificio incrudito Eucharistiæ doctrinam pontificiam oppugnauerit: quod eis non inuitè concedimus. Sed quo authore & consultore id fecerit, secum, rogo & obsecro, pij omnes attentè considerent. Certè non dubitant hinc Gesnerus & Tigurini; inde Daniel Tossanus in libello consolatorio, & Neostadiani Sacramentarij in Pandora sua, coram mortalibus vniuersis testificari, illum maligni spiritus instinctu hanc controuersiam mouisse. Quinetiam, vt scriptis mandauit Schlusselburgius,

Lib 2. Theo. Caluinist. art. 12.

Beza ex basi VVitebergensium infernali, Lutherum ingenio istis controuersijs de re Sacramentaria attrito sæpenumerò errasse scripsit

Lib. 2. art. 1.

libro 1. epist. folio 275. Idem rursus Caluini verba ex VItima ad VVestphalum admonitione citat, quibus Lutheranorum de Cœna doctrinam, Commentum à diabolo suggestum appellat. Item: eosdem esse mancipia Satanæ, quæ diabolus horribili modo fascinauerit. Rursumq; Bezam, in Creophagia folio 23. illos à Satanæ spiritu, non Christi moueri. Quibus patet Sacramentarijs persuasissimum fuisse, ac etiamnum adhuc hodie esse, Lutherum inre Eucharistica maligni spiritus afflatui omnino obsequutum fuisse.

In editione Ienensi tom. 6. fol. 228.

Verùm, istorum velut hostium suorum peruersa iudicia falsaq; testimonia, Lutherani vel eleuabunt, vel vt omnino falsa & sycophantica reprobabunt. Sed quid, si ipsissimet Lutheri verbis & scriptis, etiam ab eisdem Lutheranis impressis, & per orbem euulgatis, idem cõprobemus? Non poterunt ea profectò vel mendacij, vel impostura eæ coarguere. En igitur propria eius primò contra Missam, quam vocat, priuatam scribentis verba, l. de Missa priuata, & vnctione sacerdotum, VVitebergæ 1557. impressa, per Thomam Kclug, tomo 7. operum Lutheri, pagina 228. Contigit me semel sub mediam noctem subitò expergefieri. Ibi me Satan mecum cœpit eiusmodi disputationem. Audi Luthere, doctor perdocte, nosti etiam te quindecim annis celebrasse Missas priuatas penè quotidie. Quid si tales horrenda essent idololatria? Quid si ibi non adfuisset corpus & sanguis Christi? &c. Tum ordine, prolixeq; recitat quinque Satanæ argumenta, quæ attentissime ex huius patris mendaciorum ore audiuit, vera esse credidit: sicq; à dæmone magistro doctus & persuasus, non modò à Missa sacrificio deinceps abstinuit: sed quàm potuit execrandis blasphemijs traduxit, lacerauit, labefactauit. Et non pudet Hugnosticos tam maledicti, abominati, & damnati doctrinæ suæ præceptoris? Non horrent id verbum Dei purum, reuelatam veritatem, Euangelium appellare, quod ipsemet Satan ex infernali pectore suo in aures Lutheri sui insusurrauit ac euomuit? Non tinent teterrimo huic fidei & salutis nostræ aduersario, suas aduersus Christi doctrinam & Ecclesiam eius operas collocare? Ac ne quis dubitet Lutherum cum hoc monstro arctissimam habuisse consuetudinem, dextramque ad istud sacerdotium sacrificiumq; Christianorum oppugnandum dedisse, audiat rursum eundem de hac sua familiaritate cum Satana pronunciantem. Crede mihi, inquit, bene, imò valde bene noui diabolũ.

A Mecum in dormitorio nonnunquam deambulat. Quando cum hominibus sum, non nocet mihi: cùm verò me solum deprehendit, tum docet me mores. Et rursum addit magis horrenda: Diabolus frequentius & propius mihi condormit, quàm mea Catharina. Et alio loco iactitans se aduersariorum argumenta non timere, rationem hanc reddit: Quia ipsorum argumẽta per otium à Diabolo audiui, & grauiora quidem. Et non parum se in cacodæmonum schola proficere indicans, subdit: Habeo vnum & alterum mirabilem Diabolum, à quibus diligenter, & admodum intentè obseruor. Sunt enim non vulgares, sed magni dæmones, imò inter Diabolos magni doctores in Theologia. Et in literis ad Electorem Saxoniæ scribit: Diabolus interdum per meum cerebrum ita commeat, vt nec scribere possim, nec legere. Quis ergo dubitare potest, illum ab his omnia illa didicisse & accepisse, quæ aduersus sanctissimam Eucharistiam tam impotenti ac furioso animo deblaterat? Quantum verò sibi placeret etiam per hunc familiarem herum suum hanc vitam finire, vt eam per illũ ducebat, his verbis manifestat: Malo per Diabolum, quàm per Cæsarem interire: siquidem per magnum dominum interirem. Vel, vt alius commensalis & discipulus eius collegit & vulgauit. Magis cupio per diabolum, quàm per Cæsarem mori: morior enim per magnanimum atque potentem Dominum. Atque hæc sunt, viri Germani, non quæ Pontificij per sycophantiam de vobis commenti sunt: sed quæ vel Lutherus vester de seipso retulit, ac inter vos typis excudi & vulgari curauerunt, ac inter vos passim leguntur.

C Hæc dogmatis vestri prima initia, fulcra, fundamenta, ab ipso Diabolo inuenta, erecta & constabilita. Et adhuc his inimici atque superstruere vos non puder? Adhuc meliora sapere piget? Imò deteriora (eheu!) sequi delectat, quando pars vestrum (quemadmodum vir Apostolicorum temporum de vestris dixit abauis) media feruida Agina, pars, vt ipsi videtis & ingemiscitis, proficitur in peius, de calcaria pergens in carbonariam: id est, à Lutheranismo deficit ad Caluinismum, Arianismum, Mahometismum, & Atheismum.

Nec enim porrò inter vos in quæstionem vertitur, nec inter nos vllo modo dubitatur Caluinismum, Zuinglianismum, seu Sacramentarismum huius sæculi, ortum etiam habuisse à Satana, & ipsum cacodæmonem præcipuis authoribus eius omni ope & consilio adfuisse, ad verba Christi, quibus ipsa sacratur Eucharistia, deprauanda & corrumpenda. Enimuerò de illis verè scripsit

D Lutherus: Satanas in mundo haud dubiè author est Sacramentarijs huius Sacramenti labefactandi & euertendi gratia, contendens planè, ouo epoto, nobis relinquere putamina: hoc est, Christi corpus & sanguinem è sacramento tollere, vt præter simplicem panem nihil reliquum nobis remaneat. Ac vt quodã ordine in his etiam proceda-

Carolstadius primus huius tragœdiæ author, frequenter & publicè iactauit, vti Lutherus & Chemnitius, cum quibus diutissimè vixit, scriptis tradiderunt, quod vir quidam ad eum uenisset, qui demonstrauit ei, quomodo verba cœnæ, in primis verò vocem ῥῆτ, Hoc, detorquere valeret: nec dubitant Diabolum fuisse, qui eum postea totum occupauit ac possedit. Alberus Basilien sis minister libro

libro contra Carlostadianos, disertè scribit, Diabolum corporaliter in eo habitasse: imò multis illum obsessum fuisse legionibus Dæmonum. Ipse quoque Lutherus non aliter tractans hominem in Colloquijs, quàm si cum obsesso ageret, suis commensalibus dicebat: Quod diabolum eum nomino, nemo miretur. Nam ad Carolstadium non respicio: sed ad eum à quo obsessus est, & qui per eum etiam loquitur: Satanam intelligens. Denique Basileenses ministri in quadam Epistola memoriæ posterorum reliquerunt, virum humana forma grandiorem (diabolum pro certo adfirmant) Carolstadio concionante in templo visum, ac protinus egressum, ædes illius intrasse, ac filio spurio (mœstas enim nuptias contraxerat) imperasse, vt patri diceret, se post triduum è viuis auferendum esse. Euentus acta probauit, horribili

B morte tum sublato Carolstadio. Atque hi omnium nouissimorum Hugnosticorum patriarchæ, ex cineribus Berengarij ignes sacramentarios quærentis & accendentis progressus, errores, miserabiles exitus.

Succenturiantis illis in Sacramentario errore Zuinglij inuenta propositaque non à Spiritu Sancto, non à verbo Dei, non à perpetuo consensu totius Ecclesiæ Catholicæ, non denique à sanctorum Patrum doctrina prodierunt: sed à spiritu nequam per ambulante intenebris, vt idem ipse his verbis profitetur: Cùm tredecima Aprilis lux appeteret, (vera narro, adeoque vera, vt celare volentem conscientia cogat effundere) visus sum mihi in somno multo cum tædio contendere cum aduersario Scriba, sicque obmutuisse, vt proloqui non possem. Ibi ἀπὸ μηχανῆς visus est monitor adesse (ater fuerit an albus, nihil memini) qui diceret: Quin ignaue, respondes ei, quod Exodi 12. scribitur: Est enim Phase, hoc est, transitus Domini. Protinus vt hoc phasma visum est, simul expergefio, & è lecto exilio, &c. Hæc ille, quæ Schlusselburgius Superintendens Megapolensium ita excipit. Ex hac Cinglij, secundi Sacramentariorum nostri sæculi antesignani narratione, ipsa meridiana luce apertius est, Caluinistas ipsam sacram scripturam non magnifacere. Nam Cinglius ne verbis Christi luce dissimis fidem haberet, maluit isti atro angelo, in somno apparenti, quàm ipsi Christo credere. Certissimum enim est, non album, sed atrum spiritum, id est, nõ bonum, sed malum angelum fuisse monitorem istum, qui Cinglio dogmatis Sacramẽtarij incrustationem reuelauit. Hoc consequenter probat 1. ex

D eo, quod boni spiritus semper ea forma se conspicientes in apparitionibus præbeant, vt verè cognosci antur, non diaboli, sed boni esse angeli. 2. Nunquam atra, sed alba forma semper appareant. 3. Nihil vnquam cogitent, dicant, faciant, nisi quod cum Dei voluntate & verbo per omnia congruere norunt. Cinglij autem monitor verba Filij Dei, significat, pro, est, supponendo, falsare docuit. 4. Fructus Sacramentariorum, quos passim asserunt, sole clarius ostendunt, non Deũ verũ, sed ipsissimum Diabolũ Cinglio per somnium suam hæresim sacramentariam inspirasse. Hactenus iste, qui & in Præfatione apologetica rursum scribit: Diabolum Cinglio hæresim sacramentariam inspirasse, insusurrando illi, vt, est, per, significat, exponeret: hinc q; in Libro de vera & falsa religione, in recitatione verborum Cœnæ ex Euangelista Luca, pro, est, substituisse, significat: quod

A proculdubio famosi ac impostoris illius serpentis, qui primos parentes decepit, certum ac manifestum est argumentum. Concludit porrò, huius discipulos non nisi à Satana instigatos, funestum, hoc aduersus Eucharistiam certamen in Ecclesia Dei excitasse furijsq; infernalibus actos idem bellum continuare; nec desituros esse, prius quàm vel seipsos euerterint, vel Christus illustri suo aduentu eos compescuerit, & commeritis pœnis affecerit. Proœmij pagina 2. Et hactenus de factione Zuinglij, qui Lutheri iudicio, tanquã latro & seditiosus mortuus, damnatus est, volens alios armorum vi ad suum errorem adigere. Colloq. Latin tom. 2. fol. 36.

De Caluinistica verò nunc multiplici ac fera turba quid dicemus? Nomen & illius antesignani atque primipili ducis Satana, contra sanctissimam Eucharistiam infestis animis armisque insurrexerunt? Certè cum prima cohortis dux Caluinus fatetur se à quodam ge- Epist. ad Bucerum.

B nio ad conuicia, probra, & maledicta, quibus scriptiones eius scatent & redundant, concitari; prudentibus profectò atque sagacibus cunctis æstimandum reliquit, huiusmodi genium spiritum esse blasphemiæ, & contentionis, non mansuetudinis & gratiæ. Sed quid apertius, quod res est, pronunciare dissimulamus? Manifestum & indubitatum est, cum cum vniuersis manipularibus, eiusdem atri spiritus furoribus agitari, qui in somnis apparuit Zumglio antecessori, cuius aduersus realem Christi in Eucharistia præsentiam, & incruentam oblationem, hæreses amplectuntur. Non enim possent tot illorum aduersus Christum, & expressum verbum eius horrendæ blasphemiæ, nisi à diabolo prouenire. Si nobis non creditur, hac saltem in re Lutheranis, quos symmistas & commilitones suos in Harmonia, & Consensu orthodox. reputant, fides habeatur. Lutherum in primis nuper audiuimus, asserentem Satanam Sacramentarijs hoc Sacramentum labefactandi authorem esse. Alibi recensuimus eum quoque censere cunctos Sacramentarios esse dæmoniacos, diabolis omni ex parte, ante, ponè, supra, infra, intus & extra obsessos. Diabolum eosdem admotis calcaribus agitare, & linguam calamumque eorum contra Christum moderari. Ergo si verè dixit Beza, In iconibus. Lutherum fuisse virum ore toto diuinitus afflatum. Caluiniam pro certo toti à spiritu immundo afflati sunt. Sed quid de his Lutheri discipuli ac successores? Schlusselburgius contestatur, quod somnijs Proœmio l. à nigro dæmone instillatis, testamentum Fi- Calu. theol.

C lij Dei labefactare, euertereque nitantur. Idem libro primo Theologiæ Calu. art. 20. non dubitat opinionem eorum de Cœna, à quodam spectro, id est, ab ipso spiritu tenebrarum suppeditatam esse. Et libro secundo, articulo primo, Bezam Dialogum, quem Creophagiam nominauit, haud dubiè dictante diabolo, contra Filij Dei testamentum concinnasse. Et articulo 12. Ipsum cacodæmonem esse magistrum omnium Caluinistarum. Denique libro tertio, articulo octauo omnino contendit, spiritum Caluinisticum esse spiritum tenebrarum: & Satanam per Caluinistas organa sua loqui. Ioannes Schutz. Præfatione in libr. 50. causarum constanter adfirmat, Sacram entarismum, in Caluinianis nunc potissimum vigentem, Camarinam esse, in quam multæ hæreses confluunt, vltimamque Satanæ iram, quam furijs agitatus, contra Christum, eiusque Ecclesiam exercet. Nimis prolixum & forte tadiosum esset VVestphali, Heshusij, Chemnitij, Morli-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Morlini, VVigandi, Chytræi, Coruini, Puchenij, & reliquorum Lutheranorum Superintendentium ac ministrorum similia de Caluinianis iudicia referre, quibus vno velut animo indicant, & ore pronunciant, illos pro certo Spiritu vertigims & diabolico agitari, vt Christum in Eucharistia reuera Ecclesiæ suæ præsentem, velut de solio suo deturbent ac propellant: ipseq; Satanas tandem aliquando tyrannidi suæ operæ eorum restitutus, rerum potiatur. Et de his hactenus. Ad Irenæum verè piè & Apostolicè de Eucharistiæ sacramento & sacrificio differentem reuertamur.

11. Non quasi indigenti.] *Quia partim cum audacissimis simulq; callidissimis hæreticis, qui rectissima quæque ad impia figmenta sua torquebant; partim verò cum simplicissimis et adhuc neophytis Christianis, quibus imponere facilè erat, negotium habebat Irenæus; hic & in sequentibus frequenter inculcat, Deum nullis rebus hominum egere.*

12. Sed vti neque infructuosi] *Varios multiplicesq; fructus communionis & oblationis corporis Christi, paucis istis verbis comprehendit; quos apertius enumerat capite trigesimo quarto huius libri, & initio quinti.*

13. Nec ingrati] *Alia ratio est institutæ oblationis Eucharistiæ, nimirum, vt gratias agamus Dominationi eius, veluti clarius demonstrat c. 34. & discamus Deo seruire. Inde grauiter & eruditè admodum docet Augustinus, cultum hunc, qui per sacrificium exhibetur, nulli vnquam exhibendum, nisi vero & soli Deo lib. 8. de ciuit. cap. 27. & lib. 10. cap. 4. & 7. & epist. ad Deogratias, quæst. 3.*

14. Eum qui est ex creatura panis.] *Ambrosius,* Panis est ante verba sacramentorum: vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. *Et paulo post:* Antequam consecretur panis est, vbi autem verba Christi accesserunt, corpus est Christi. Denique audi dicentem: Accipite & edite ex eò omnes: Hoc est corpus meum. Et ante verba Christi, calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. *Lib. 4. de sacra. cap. 4. & 5. Cyprianus martyr Serm. de Cœna Dom.* Panis iste communis in carnem & sanguinem mutatus, procurat vitam & incrementum corporibus. *Et non ita multò postea:* Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro.

15. Hoc est meum corpus] *Ita legit vetus codex: & Paulus 1. Corint. 11.* τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, *hancque lectionem retinet Iacobi Liturgia Græca. Verba verò hæc de pane dici, ijsdemq; effici corpus Christi, apertius postea docet cap. 34. dicens:* Panis percipiens inuocationem Dei: iàm non communis panis est, sed Eucharistia, *&c. Et lib. 5.* Quando mixtus calix, & fractus (*siue factus*) panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis & sanguinis Christi, *&c.*

16. Et Calicem] *Christus profectò tam studiosè accipiens Calicem; & Paulus vocans eum* Calicé benedictionis, *&* Calicem Domini. *Satis docuerunt, non in vasis prophanis & communibus tam augustum mysterium exercendum esse, vt prophani volunt hæretici. Constat enim etiam à temporibus illis ad nos vsq; hæc sacra vasa propter consortium corporis & sanguinis Domini sanctificata, cùctis Christianis honori fuisse ac veneration.* Nam & ipse calix certè argenteus, in quo Dominus consecrauit, adhuc quingentis posteà annis, Ierosolymis in scrinnolo reconditus religiosè seruabatur, & per operculi foramen tangi & osculari peregrinantibus concedebatur, vt testis est venerabilis Beda, *lib. de locis sacris, c. 2.* Iustinus martyr ad finem Apolog. 1. refert Calicem allatum præsuli ad sacrandum. Tertullianus testatur suo tempore Calices imaginibus Christi, instar pastoris ouem aberrantem referentis, depictos ornatosq; fuisse. Cyprianus epist. ad Cæcilium, de sacramento Dominici calicis, & serm. de lapsis, sacri huius poculi non semel meminit. Etiam aureos & argenteos Calices Ecclesiam Africanam habuisse temporibus Diocletiani; satis declarant acta Cirtensia, ab Augustino relata in Breuiculo collat. cum Donatist. die 3. c. 13. Athanasius deinde ex actis synodi Alexandrinæ, decet eum impium esse, qui mysticum poculum, nisi apud legitimos Ecclesiæ præsides inuentum, sponte fregerit, quia sanguini Christi ex eo propinato contumeliam facit. Optatus Donatistis exprobrat, Calices Christi sanguinis portitores fregistis, eorum species reuocastis in massas, *&c.* Nazianzenus orat. 1. in Iulianum, Theodoretus lib. 3. hist. c. 12. & 13. tantundem vitio vertunt Iuliani apostatæ officinarijs & agnatis Felici ac Eluidio, *&c.* Cæteris ne longior sim, supersedeo.

17. Noui Testamenti nouam docuit oblationem] *His declarat Christum verbo suo instituisse et docuisse sacrificium corporis sui, iussisseq; Apostolos noui Testamenti sacerdotes & episcopos itidem facere, & Ecclesijs tradere, cùm primus ipse iuxta ordinem Melchisedec obtulerit: deinde, vt explicat B. Clemens, præcepit dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Neque verò sine insigni impudentia possunt hæc Irenæi verba ad sacrificia spiritualia torqueri; cùm ea noua non sint in nouo Testamento. Multo adhuc minus ad eleemosynas, in gratiam egenorum & Ecclesiæ ministrorum à fidelibus collatas & oblatas; aut ad panem communem, necdum consecratum referri, vt nugantur cum Magdeburgensibus, Maior, & Gallasius: sed de ipsis iam verbo Dei consecratis pane & calice sunt accipienda & intelligenda. Nam apertissimè scribit Irenæus, Christum tunc consilium dedisse offerendi, cùm panem accepit dicens, Hoc est meum corpus; similiter & calicem suum sanguinem esse confitebatur, nouiq; Testamenti nouam docuisse & tradidisse oblationem.*

18. Quam Ecclesia ab Apostolis accipiens] *Non tantum sacrificij Missæ actionem ipsam & substantiam, (vt loquuntur) quæ consecrationem, oblationem, & communicationem veluti præcipuas partes complectitur, Apostolos vnà cum Euangelio, Baptismo, & alijs sacramentis tradidisse Ecclesijs, ausim post Irenæum affirmare: verùm & singulos ritus & ceremonias, siue vestes, luminaria, incensum, orationes, laudes, gratiarum actiones, lectiones, ablutiones manuum, salutationes & acclamationes ad populum, pro vsus & desuetudine temporum additas, & per successiones Episcoporum traditas precationes, & benedictiones si spectauerimus: quemadmodum ex liturgijs B. Iacobi, B. Dionysij, & B. Clementis attentis & pijs lectoribus liquidum est.*

19. In vniuerso mundo offert Deo.] *Iacobum aliosq; Apostolos Ierosolymis sacrificasse monstrat, cum illius Liturgia, Actorum Apostolorum liber cap. 2. & sexta vniuersalis Synodus. Paulum Corinthijs ritus Eucharistiæ prius opere, deinde scripto tradidisse ipse testis est: eundem quoq; in Ecclesia Antiochena cum Barnaba & alijs Christianæ pietatis Antistitibus ieiunasse, & Domino rem sacram fecisse,* λειτουργούντων αὐτῶν

Act. 13. Μαθητεῦσαι τοὺς ἔθνη, *docet peregrinationum eius comes Lucas Euangelista. Ibidem etiam Missarum solemnia B. Petrum celebrasse, scribunt Gregorius magnus, & Isidorus, Epist. ad 10. Syracusanum; & lib. 1. de officijs. Matthæum in Aethiopia iuxta altare in quo celebrauerat, Martyrium obiisse testatur Abdias. Quotidie se immaculati agni carnem & sanguinem sacrificasse, & populis distribuisse profitetur, qui Schytiam, Moscouiam, Germaniam, Graciam, & Achaiam euangelij gratia lustrauerat B. Andreas; vt testatur Epist. ecclesiarum Achaiæ ad vniuersas per orbem ecclesias; cuius meminerunt Cyprianus lib. de Duplici martyrio; Algerus & Bernardus. Thomam, Philippum & Bartholomæum in Persida, India & vniuerso Oriente tanti sacramenti formam & doctrinam magna diligentia comprobasse non est ambigendum. Marcum Alexandriæ, Ioannem q; Ephesi Christiani sacerdotij munere functos esse clarum est. Romæ Petrum & Clementem huic oblationi operam dedisse: Gallijs demum nostris Martialem, Aurelianum, Dionysium Areopagitam, prout ab Apostolis edocti fuerant, & altaria erexisse. Missarum q; solemnia celebrasse, & posteris ad hæc vsq; tempora tradidisse, scripta eorum loquuntur. Iure igitur optimo affirmat Irenæus Ecclesiam toto orbe dispersam, Eucharistiæ oblationem, vt ab Apostolis accepit, Deo omnipotenti offerre, iuxta Malachiæ vaticinium, & Domini nostri præscriptum.*

20. Malachias sic præsignificauit] *Hunc cũ vecod. Augustinus Malachielem vocat, quem & Angelum nuncupatum, & Esdram sacerdotem fuisse, cum Hebræis, Ionatham Chaldæo, & Hieronymo, opinatur lib. 20. de Ciuitate Dei cap. 25.* Dorotheus martyr in Synopsi, tradit Angelum Domini illi apparuisse eo ipso secundo die, quo aliquid prophetasset. Clemens Alex. vbicunque eius meminit, Angelum tantum vocat. Epiphanius scribit illum ob formam oppidò quàm præstantem, mansuetudinem & insignem pietatem, id nomen consequutum esse.

Porrò locum hunc prophetæ, de sacrificio corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, ante Irenæum interpretati sunt Clemens Rom. lib. 7. Constitu. Apost. c. 31. Martialis Epist. ad Burdegal. cap. 3. Iustinus martyr in dialogo: Posteà verò Tertullianus lib. 3. contra Marcio. Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos cap. 16. Chrysostomus in Psal. 95. Augustinus 18. de Ciuit. Dei cap. 35. & li. 19. ca. 23. & lib. 1. contra aduersarium legis cap. 20. Eusebius li. 1. de Demonst. Euan. cap. vltimo: Damascenus lib. 4. c. 14. Petrus cognomento venerabilis lib. 1. contra Petrobrusianos; & lib. 2. contra Iudæos cap. 3. Immò & qui Christo nomen non dederat, Rabbi Samuel Parastasi veri Messiæ ad Rabbi Isaac magistrum synagogæ Subiulmetæ in regno Morochiano, cap. 20. & 23. vt impietas sit plusquam Iudaica, huic interpretationi repugnare.

QVEMADMODVM NOMEN DOMINI nostri Iesu Christi proprium patris ostenditur.

CAPVT XXXIII.

QVod est autem [aliud] nomen, quod in Gentibus glorificatur, quã quod est Domini [nostri,] per quem glorificatur Pater, & glorificatur homo? Et quoniam proprij Filij eius est, & ab eo factus est homo, suum illud vocat. Quemadmodum si quis rex ipse filij sui pingat imaginem, iustè suam illam dicit imaginem secundùm vtrumque, quoniam & filij eius est, & quoniam ipse fecit eam: sic & Iesu Christi nomen, quod per vniuersum mundum glorificatur in Ecclesia, suum esse confitetur Pater, & quoniam Filij eius est, & quoniam ipse scribens id, ad salutem dedit hominum. Quoniam ergo nomen Filij, proprium Patris est, & in Deo omnipotente, per Iesum Christum offert Ecclesia, bene ait secundùm vtraque, Et in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium purum: Incensa autem Ioannes in Apocalypsi, orationes esse ait sanctorum. Apoc. 5. 8.

ANNOTATIONES.

1. Quod est autem aliud nomen] *Nomen Domini IESV, etiam ad Patrem, qui genuit & misit eum, pertinet: & per illud vbique glorificatur inter Gentes, dum Ecclesia offert per ipsum preces & sacrificium purum. Impij igitur sunt in Filium & Patrẽ Calumniani idem nomen IESV nulla omnino reuerentia dignum existimantes, vt in Dialogo tertio superiore anno demonstrauimus.*

2. Per Iesum Christum offert Ecclesia] *Locum hunc illustrant & confirmant aliquot non absimiles patrum sententiæ subiectæ. Cypria. Epistola 68.* Sacerdos in altari vice Christi fungitur. & sacrificium verum & plenum Deo Patri in passionis vnigeniti sui offert recordationem: *August. 10. de Ciuitate Dei cap. 20.* Christus sacerdos est, ipse offerens, ipse & oblatio: cuius rei sacramentum quotidianũ esse voluit Ecclesiæ sacrificium: cùm ipsius ipse sit caput, & ipsius capitis ipse sit corpus, tam ipsa per ipsum, quàm ipse per ipsam suetus offerri. *Chrysost. hom 83. in Matth.* Qui tunc ista in illa cœna confecit, ipse nunc quoque operatur, ipse perficit. ministrorum nos ordinem tenemus: qui verò hæc sanctificat & transmutat, ipse est. *Ambros. in Psalmum 38.* Etsi nunc Christus non videatur offerre, ipse tamen offertur in terris, quando corpus Christi offertur. Imò ipse offerre manifestatur in nobis, cuius sermo sanctificat sacrificium, quod offertur, &cæt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE SACRIFICIIS ET OBLATIONIBVS, & qui sunt qui in veritate offerunt.

CAPVT XXXIIII.

GItur Ecclesiæ oblatio, [1]quam Dominus docuit offerri in vniuerso mundo, purum sacrificium reputatum est apud Deum, & acceptum est ei: non quòd indigeat à nobis sacrificium, sed quoniam is qui offert, glorificatur ipse in eo quod offert, si acceptetur munus eius. Per munus enim erga Regem, & honos & affectio ostenditur: quod in omni simplicitate & innocentia Dominus volens nos offerre, prædicauit

Matth.5.24. & 25. dicens: [2]Cùm igitur offers munus tuum ad altare, & recordatus fueris, quoniam frater tuus habet aliquid aduersum te, dimitte munus tuum ante altare, & vade primũ reconciliari fratri tuo, & tunc reuersus [offeres] munus tuum. [3]Offerre igitur opor-

Deut.16.26. tet Deo primitias eius creaturæ, sicut & Moyses ait. Non apparebis vacuus ante conspectum Domini Dei tui: vt in quibus gratus extitit homo, in his gratus *ei deputetur, eum qui est ab eo percipiat honorem. [4] Et [non] genus oblationum reprobatum est, oblationes enim & illic, oblationes autem & hic: sacrificia in populo, sacrificia & in Ecclesia: sed species immutata est tantùm, quippè cùm iam non à seruis, sed à liberis offeratur. Vnus enim & idem Dominus, proprium autem character seruilis oblationis: & proprium liberorum, vti & per oblationes ostendatur indicium libertatis. Nihil enim ociosum, nec sine signo, [5]neque sine argumento] apud eum. Et

Exod.22. Leuit.27. Deut.14. & 23. Luc.21.1. propter hoc illi quidem decimas suorum habebant consecratas: qui autem percepe- runt libertatem, omnia quæ sunt ipsorum ad dominicos decernunt vsus, hilariter & liberè dantes ea, non quæ sunt minora, vtpote *maiorem spem habentes, vidua il- la & [paupere] hic totum victum suum* mittente gazophilacium Dei. [6] Ab initio e-

Heb.11.4. nim respexit Deus ad munera Abel, quoniam cum simplicitate & iustitia offerebat: super sacrificium autem Cain non respexit, quoniam cum zelo & malitia, quæ erat aduersus fratrem, diuisionẽ habebat in corde, quemadmodum occulta eius arguens

Gen.4.7. Deus ait. [7]Nónne si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti? quiesce: quoniam non sacrificio placatur Deus. Si enim quis solummodo secundùm quod videtur, mundè & rectè & legitimè offerre tentauerit; secundùm [autem] suam animam non rectè diuidat eam, quæ est ad proximum communionem, neque timorem habeat Dei, non per id quod rectè foris oblatum est sacrificium, [8]seducit] Deum, intus habens peccatum: nec oblatio talis proderit ei aliquid, sed cessatio mali, quod est intus conceptum, ne per *assimulatam operationem, magis autem peccatum ipsum sibi

Matth.23.27. homicidam faciat hominem. Propter quod & dicebat Dominus. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam similes estis monumentis dealbatis. A foris enim sepulchrum apparet formosum, intus autem plenum est ossibus mortuorum, & vniuersa immunditia: sic & vos à foris quidẽ apparetis hominibus quasi iusti, intus autem pleni estis malitia & hypocrisi. Cùm à foris enim rectè offerre [9] putarentur, similẽ zelum Cain habebant in semetipsis: propter quod [&] occiderunt iustum, prætermittentes consilium verbi, quemadmodum & Cain. Illi enim ait. Quiesce, & non

Gen.4.7. iuxta 70. assensit. Quiescere autem quid est aliud, quàm desinere à proposito *impetus? Et his

Matt.23.26. similia dicens: Pharisæe (inquit) cæce, emunda quod est intus calicis, vt fiat & quod foris est, mundum. Et non audierunt. Ecce enim (ait Hieremias) non sunt oculi tui,

Iere.22.17. nec cor tuum bonum; sed in cupiditate tua, & ad sanguinem iustum vt effundas eũ, & ad iniustitiam, & ad homicidium, vt facias. Et iterum Esaias. Fecistis (inquit) [10]

Isaiæ 30.1. cõsilium, non per me, & testamenta, non per spiritum meum. Vt igitur interiorem eorum voluntas & cogitatio ad manifestum producta, sine culpa & malum non ope-

Gen.4.7. rantem *ostendat esse Deum, eum qui absconsa manifestat, [11] sed non] qui malum o-

Ioan.19.10. peretur: [12] cùm minimè acquieuerit Cain, ait ei. Ad te conuersio eius, & tu domina- beris eius. Pilato quoq; similiter dicebat. Nullam haberes potestatem in me, nisi *data tibi fuisset desuper, concedente Deo [13]semper iustum, vt hic quidem ex his quæ passus est & sustinuit, probatus recipiatur: qui autem malignatus est, ex his quæ egit adiudicatus, expellatur.

[14]Igitur non sacrificia sanctificant hominem: nõ enim indiget sacrificio Deus, sed

Isaiæ 66.3. conscientia eius qui offert, sanctificat sacrificium, pura existens, & præstat acceptare Deum quasi ab amico. [15]Peccatori] autem inquit: Qui occidit mihi vitulum, quasi occidat canem. Quoniam igitur cum simplicitate Ecclesia offert, iustè munus eius purum sa-

rum sacrificium apud Deum deputatum est. Quemadmodum & Paulus Philippensibus ait. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ à vobis missa sunt, odorẽ suauitatis, hostiam acceptabilem, placentem Deo. Oportet enim nos oblationem Deo facere, & in omnibus gratos inueniri fabricatori Deo, [16] in sententia pura, & fide sine hypocrisi, in spe firma, in dilectione feruenti, primitias earum [17] quæ sunt eius] creaturarum offerentes: & hanc oblationem Ecclesia sola *puram offert fabricatori, offerens ei cum gratiarum actione ex creatura eius. Iudæi autem iam non offerunt: manus enim eorum sanguine plenæ sunt: [18] non enim receperunt Verbum, per quod offertur Deo. [19] Sed neque omnes hæreticorum synagogæ. Alij enim alterum præter fabricatorem dicentes patrem, ideo *quæ secundùm nos creaturæ sunt offerentes ei, cupidum alieni ostendunt eum, & aliena concupiscentem. Qui verò ex defectione, & ignorantia, & passione dicunt facta ea quæ sunt secundùm nos, & ignorantiæ & passionis & defectionis fructus offerentes, peccant in patrem suum, contumeliam facientes magis ei, quàm gratias agentes.

Philip 4.18.

Isaie 1.15.

[20] Quomodo autem constabit eis, [21] eum panem in quo gratiæ actæ sint, corpus esse Domini sui, & calicem sanguinis eius; si non ipsum fabricatoris mundi Filium dicant, id est, Verbum eius, per quod lignum fructificat, & *defluunt fontes: & [terra] dat primùm quidem fœnum, pòst deinde spicam, deinde plenum triticum in spica? [22] Quomodo autem rursus dicunt carnem in corruptionem deuenire, & non percipere vitam, quæ à corpore Domini & sanguine alitur? [23] Ergo aut sententiam mutent, aut abstineant offerendo quæ prædicta sunt. [24] Nostra autem consonans est sententia Eucharistiæ, & Eucharistia rursus confirmat sententiam nostram. [25] Offerimus enim ei quæ sunt eius, congruenter communicationem & vnitatem prædicantes carnis & Spiritus. Quemadmodum enim qui est à terra panis [26] percipiens inuocationẽ] Dei, [27] iam non communis panis est, sed Eucharistia, ex duabus rebus constans, terrena & cælesti: [28] sic & corpora nostra percipientia Eucharistiam, iam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia. Offerimus autem ei, non quasi indigenti, [29] sed gratias agentes donationi eius, & sanctificantes creaturam. Quemadmodum enim Deus non indiget eorum quæ à nobis sunt, sic nos indigemus offerre aliquid Deo. Sicut Salomon ait. Qui miseretur pauperi, fœneratur Deo. Qui enim nullius indigens est Deus, in se assumit bonas operationes nostras, [30] ad hoc vt præstet nobis retributionem bonorum suorum. Sicut Dominus noster ait. Venite benedicti Patris mei, percipite præparatum vobis regnum. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare; sitiui, & potastis me: hospes fui, & collegistis me: nudus, & cooperuistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere, & venistis ad me. Sicut igitur non his indigens, attamen à nobis propter nos fieri vult, ne simus infructuosi: [31] ita idipsum] Verbum dedit populo præceptum faciendarum oblationum, quamuis non indigerent eis, vt *discceret Deo seruire. Sic & ideo nos quoq; offerre vult munus ad altare frequenter sine intermissione. [32] Est ergo altare in cælis. Illuc enim preces nostræ, & oblationes nostræ diriguntur: & ad templum, quemadmodum Ioannes in Apocalypsi ait. Et apertum est templum Dei, & tabernaculum. Ecce enim (inquit) tabernaculũ Dei, in quo habitabit cum hominibus.

Matt.25.34.

Apoc.11. & 21.

ANNOTATIONES.

1. Quam Dominus docuit offerri] *Obserua quàm frequenter, grauiter, & nominatim repetat Christum Dominum authorem & institutorem esse sacrificij Eucharistiæ.*

2. Cùm igitur offers] *Hunc Euangelij locum de Eucharistiæ oblatione cum Irenæo interpretantur B. Clemens Rom. lib. 2. Constit. Apost. c. 58. Optatus Mileui. lib. 6. contra Parmenianum: Cyrillus Hierof. 5. Catechesi mystagogica.*

3. Offerre igitur oportet Deo primitias] *Quia sæpe oblationis primitiarum meminit, de illis quædam disserere operæpretium visum est.*

Primitias vocabant Hebræi primos fructus frugum, vinearum, olearum, &c. quos ex agris quotannis percipiebant: Deoq; offerre lege tenebantur, Exod. 22. 23. 25. 34. Deutero. 12. 18. 26. Nume. 15. 18. 31. Leui. 23. 25. Ab initio autem, arbitrio offerentium relictum fuit quantum quisq; offerre vellet: verum ob ingratum animum populi, & sacerdotum auaritiam, Magistrorum deinde arbitrio effectum esse tradit Hieronymus, vt qui plurimum, quadragesimam partem daret; qui minimũ, sexagesimam: inter quadragesimam & sexagesimam licebat offerri quæcumq; collibuisset.

Primò autẽ offerebant gratias agentes Deo authori et largitori omnium bonorũ, eiq; vt summo omnium imperatori tributo persoluto, se famulitium perpetuum præstaturos recipiebant.

Secundò, Sacerdotes & Leuitæ, quibus nulla terræ portio certa fuerat, quiq; continuò sacris operabantur, his oblationibus honestè alebantur, atq; ob eam rẽ Deus eorum agris vbertatem pollicebatur.

Tertiò, viduarum, pupillorum, peregrinorum & pauperum necessitatibus consulebatur.

Postremò, hoc genere oblationum, vt reliquis sacrificijs & ceremonijs legalibus, venturum Messiam; et per eiusdem perfectam oblationem peccatorum expiationem, perfectamq; cum Deo reconciliatione se credere & expectare significabant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christiani autem cùm legis ceremonijs per Christũ soluti sint, postremaq; ratio ad eas spectet, nunquam ea conditione primitias offerre licet. Quæ verò aliæ rationes ad moralia pertinent, quæ Christus non abrogauit, sed explicauit & confirmauit, iudicauerunt Apostoli, horumq; successores, Christianos adhuc decimarum & oblationum offerendi munere teneri. Id docet B. Clemens Romanus his verbis: Quamquam Dominus liberauit vos à seruitute adiectorum vinculorum, non amplius sinens vos sacrificare animalia bruta pro peccatis: non tamen vos oblationibus liberauit, quas Sacerdotibus debetis; & beneficentijs, erga eos, qui egent. Ait enim Dominus in Euangelio. Nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Ita ergo abundabit, si de sacerdotibus, orphanis, viduis maiorem curam suscipietis. *lib.2.Const.Apost.cap.39. Rursus cap. 29. docet quantum debeant Episcopi ex primitijs & decimis capere, & reliquis communicare, prohibens ne soli obligurient ac dilapident, aliàs eis exprobrabitur;* Lac comedebatis, & lanis vestiebamini, *&c. Iterum, quomodo ex omnibus prorsus bonis & possessionibus dari debeant, scribit lib.7.cap. 30. quibus distribui, lib.8.cap.36. & 37. quibusq; verbis Episcopus eas suscipiens benediceret, lib.8.cap. 46. Iubet quoq; nouas spicas, uuas, Oleum ad luminaria, & tempore quo sancta celebratur oblatio, thimiama ad altare offerri, Canon 4. Apostolorum: omnium verò aliorum primitias, mitti debere ad domum Episcoporum & presbyterorum, nequaquam super altare, Cano. 5. eorundem.*

Qui præter hos Clementis & Irenæi locos, de illis amplior a desiderat, consulat Vrbani Papæ & martyris Epistolam ad omnes Episcopos: Origenem hom.11.in Numeros, & 10. in Iosue: Epiphanium hæresi 80. Hieronymum in cap. 44. Ezech. Gratianum causſa 16. Quæstione 7. demùm Thomam Aquinatem 2.2.q.87. Artic.4.

4. Et non genus oblationum] *Sic cum negatione legendum, cum veteri cod. indicat sensus, qui nullus alias existeret; & me ante veteris exemplaris fidem, mirè distorsit. Docet sacerdotium & sacrificia per Christum non esse sublata, sed translata: non abrogata, sed consummata; id est, in alia multò augustiora mutata: quod & Paulus scribit:* Translato sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat. *Translatum ait, seu commutatum, non quassatum, prohibitum, aut (vt cum Irenæo loquamur) reprobatum; quia oblationes illic, id est apud Iudæos; oblationes & hic, apud Christianos: sacrificia in populo, id est synagoga Hebræorum; sacrificia & in Ecclesia Christianorum. Illa enim tantum figuræ erant & vmbræ futurorum bonorum, hæc verò veritatem ipsam, quam significant, & cõplectuntur, & exhibent.* Heb.7 12.

Clemens Romanus ante Irenæum hoc ita dilucidè & acutè explicauit. Tabernaculum testimonij per omnia figuram Ecclesiæ referebat, *&c.* Vos igitur hodie ô Episcopi, estis populo vestro sacerdotes & leuitæ, qui ministrant sacro tabernaculo sanctæ & Catholicæ Ecclesiæ; atq; assistentes ad altare Domini & Dei nostri, & adducentes ei, καὶ προσάγοντες αὐτῷ τὰς λογικὰς καὶ ἀναιμάκτους θυσίας, rationales & incruentas hostias, per Iesum magnum pontificem. *Et lib. 6.cap. 23.* Baptismum, sacrificium, sacerdotiũ, localem: dorationem mutauit: pro quotidiano baptismo, vnum solum: pro sacrificio cruento, rationale & incruentum ac mysticum sacrificium instituit, quod in mortem Domini per symbola corporis & sanguinis sui celebratur. *Hæc ille in lib.de Const. Apost. quos germanos & verè illius esse tam vnanimi sententia Patres omnes veteris Ecclesiæ confirmant, vt flagitiosa impudentiæ sit dubitare aut negare. Eadem pertractat Augustinus lib.17.de Ciuitate Dei cap.17.& 20.* Lib.2 Const. Apost.cap. 29.

Obseruandum quoq; Irenæum non loqui de sacrificijs illis spiritalibus cordis contriti, orationis, laudis, gratiarum actionis, & beneficentiæ; quæ omni ætati & legi communia fuerunt; sed de noua noui testamenti externaq; oblatione, quam legalibus externis opponit. Id enim sacrificium omnibus sacrificijs veteris Testamenti successisse, ex apertis scripturis ostendit Augustinus 17. de Ciuit. cap.20.

5. Neque sine] *Ita vetus codex: excusi sine.*

6. Ab initio enim respexit.] *Hebræi per hunc Deũ respectum, cælestem oblatæ rei combustionem intelligunt, qualis postea contigit sub Manue, Aarone, Salomone, Elia, & Machabæis.*

7. Nonne si rectè offeras.] *Septuaginta interpretum lectionem sequitur, vt post eum Ambrosius lib. de Incarnationis do. sacra. cap. primo. Sermone 9. libr. de Cain & Abel cap.6. Cyrillus Alex. lib.2. in Gene. Prosper Aquitanicus lib.2. de vocat. gen. cap. 13. Chrysostomus Hom.18. in Genesim. Et de hoc iam superius dictũ est.*

8. Seducit.] *Sic vetus codex: excusi,* ad se ducit.

9. Putarentur.] *Expunximus* putantur *auth. vet. codicis.*

10. Consilium] *Ita cum veteri codice habet sacrorum Bibliorum litera: ideo* concilium *deleuimus.*

11. Sed non] *Ita vetus codex: excusi,* sed eum.

12. Cùm minimè acquiesceret.] *Vetus cod.* Cùm minimè quiesceret.

13. Semper iustum] *super iustum, lubens legerem, & si nullus codicum hoc docet.*

14. Igitur non sacrificia] *Nulla sacrificia externa per se sanctificant hominem cum impia mente, ac odio proximorum offerentem, vt supra de Cain ostendit; consequenter quoq; probat ex Isaia: sed conscientia pura & simplex, quemadmodum Ecclesia offert Deo, sanctos efficit.*

15. Peccatori] *Deleuimus* Peccator *auth. vet. cu.*

16. In sententia pura.] *Fallunt turpissimè, & falluntur Magdeburgenses, qui his verbis contendunt species sacrificiorum enumerari, vt oblationem corporis Christi Irenæo inde ignotam probent. Non enim sacrificia enumerat; sed quibus virtutibus, modis, & præcedentibus animi præparationibus homines Deo grati, gratam ei oblationem offerant & percipiant, docet. Huc pertinet illa Diaconi ante oblationem & communionem proclamatio apud Clementem, Basilium, Cyrillum Ierosolymitanum, & Chrysostomum;* Ne quis infidelis: Ne quis in hypocrisi: Ne quis dolosè vt Iudas: Ne quis contra aliquem: Nullus Catechumenus: Nullus hæreticus: Sancta sanctis. Li2.const. cap.61. & lib.8 c.15. In Liturg.

Ad hæc quoque pertinuisse symbolicam manuum ablutionem profitentur Dionysius Areopagita lib.de Eccle. Hie.cap.3.& Cyrillus Ieroso. Cate. Mystagogica 5. Nec aurea, quæ sequuntur, oris verè aurei verba prætermittere possum. Qua re mundiorem esse non oportet (ait) eum, qui hoc sacrificio participaturus est? Quos radios solares non debet excedere manus illa, quæ hanc carnem pertractat, os quod igne impletur spirituali, lingua quæ cruentatur hoc admirabili sanguine? *In eam rẽ præclara & multa reperies apud Isichium in cap. 20. Leuitici: Augustinum Epist. ad Iulianum comitem: Hieronymum comment. in Epist. ad Titum: Gregorium Nyssenum lib.de vita Mosis: Cyprianum Ser.5. de lapsis: & Clementem Alex.4.Stro.* Chrysost. hom. 83 in Matth.

17. Quæ sunt eius.] *Ita legendum docuit vetus cod. excusi,* quæ sunt eis.

18. Nó enim.] *Vet. co. duas voculas* per, *&* Deo, *nescit; Ideoq; longè apertius pro sacrificijs corporis Christi comprobatione legit,* non enim receperunt Verbum, quod offertur. *Hoc indicare magis, quàm immutare placuit.*

19 Sed neq; hæreticorum Synagogæ] *Hæreticos æquè ac Iudæos pernegat veram synceramq; Eucharistiæ consecrationem & oblationem habere, quandoquidem alij diuersos Deos sibi fingentes, in creatione rerum vniuersarum, persona, dispensationeq; Domini nostri turpissimè aberrabant. Alij vt in Baptismi, sic & Eucharistiæ doctrina & ministerio hallucinati, nunc aqua sola vtebantur, vt est apud Clementem Alex. 1.Stro. nunc magico murmure verborum, vinum album tanquam rubicundum & purpureum apparere facientes; id etiam conari iam insanas à se redditas mulierculas iubebant; vt cap.9. lib. primi idem demonstrauit Irenæus. Quidam ipsam consecratam Eucharistiam carnem veram Domini Iesu esse inficiabantur, vt est apud Ignatium, referente etiam Theodoreto. Alij execrandis & non dicendis pollutionibus Panem contaminabant. Alij serpentis cuiusdam lambitu confici suspicabantur, vti referunt Epiphanius & Theodoretus. Meritò igitur illorum omnes Synagogas vero & salubri dominico sacrificio carere docet. Omnium autem nequissimos posteriores nostri temporis Gnosticos vel inde esse constat, qui non modò non offerunt, sed ab alijs oblatum, sanctis aris auellunt & conculcant.* Epiphan. ad Heref. Ebionæ 3.

20. Quomodo autem constabit eis.] *Duo præcipua confessionis Christianæ capita, Christum nempè Dei Filium esse, qui mundum condidit; & Vniuersæ carnis resurrectionem, confirmat ex eo, quòd Christus panem & vinum benedictione, & inuocatione, corpus & sanguinem suum esse prædicauerit & fecerit; eademq; offerre instituerit, & edenda distribuerit in commemorationem propriæ mortis: atq; arrhabonem, & pignus nostræ resurrectionis.*

Quoniam verò hæc Irenei verba, quamuis clarissima, conatus est impius Ecclesiæ desertor & sacramentariorum alter in Heluetia coryphæus Oecolampadius, magna orationis arte peruertere, & in alienum sensum detorquere; operæpretium duxi huc ea sigillatim adscribere, quæ aduersus illum pro Irenæo scripsit pridem pijssimus & doctissimus Episcopus, nunc autem beatissimus pro Christo martyr Ioannes Fiscerus Roffensis Episcopus, lib.4.de Eucharistia cap. 21.& 22. Ipsis primis verbis (ait) velut rem certam, affirmat constare panem & vinum esse corpus & sanguinem Domini; id quod apparet ipsos hæreticos, aduersus quos contendebat, ceu confessum admisisse; & istud, de quo sibi cum aduersarijs conuenit, ceu basim facit argumentationis suæ. Sic enim ratiocinatur. Vos asseritis panẽ illum in quo gratiæ sunt actæ, corpus esse Domini vestri; & calicem illum, calicem sanguinis eius. Et quomodo istud constabit, si negaueritis Dominum vestrum esse Filium conditoris omnium creaturarũ? hoc est, ipsum Verbum quo vitis fructificat, & parit vuas, terra quoque primùm herbam, deinde spicam, postremò plenum triticum producit? Nam si Conditorem harum rerum Christus pro sibi

A aduersario (sicut vos putatis) haberet, nunquam panem & vinum, quæ ex illis creaturis fiunt, delegisset, vnde corpus pariter & sanguinem conficeret.

21. Eum panem, in quo gratiæ actæ sunt] *Ista ex Iustini martyris Apologia posteriore desumpta videntur: quoniam illic panem Eucharistiæ vocat ἄρτον εὐχαριστηθέντα, rursumq; τροφὴν εὐχαριστηθεῖσαν. Cyprianus quoque,* panem cælesti benedictione consecratum. *Ita enim quondam benedixit terram, & germinauit: benedixit panes & pisces, & illicò mirabiliter multiplicati sunt, &c. Ex his autem euidentissimè patet, Irenæum non solùm constanter credidisse & docuisse, panem vi consecrationis reipsa effici verum corpus Christi, non figura, metonymia, vel significatione: verùm etiam ex hoc tanquam firmissimo, & ab ipsis etiam hereticis admisso principio, aduersus alias illorum hæreses argumenta duxisse.* Serm de cœna Dominj.

B 22. Quomodo ergo rursus dicunt carnẽ] *Ex hoc Irenæi loco Catholici scriptores tria hæc argumenta pro reali corporis Christi præsentia in Eucharistia, consiciunt. Primum, Corpora nostra redduntur immortalia per hoc quod aluntur corpore Christi iam immortali. Ergo corpus Christi non solùm animis in cælo concipitur, vt blaterant Caluiniani, sed reipsa in Eucharistiæ communione ore corporis nostri percipitur & sumitur. Secundum,* panis perci piens inuocationem Dei, *id est, verba per Christum Deum prolata & instituta, non est amplius panis communis, sed sacramentum constans re terrena, id est, accidentibus remanentibus; & re cælesti, id est, corpore immortali, glorioso, & iam cælestis Patris consortio gaudente: igitur in Eucharistia idem numero corpus adest, offertur, & ore corporis percipitur, quod in dextera Patris residet in cælis.*

C *Tertium, panis Eucharistiæ percepta inuocatione, ita mutatur ab esse terreno in cæleste, sicut corpora nostra per eiusdem participationem ex mortalibus & corruptibilibus efficientur immortalia & incorruptibilia. Sed corpora nostra non figura vel significatione quadã, sed reipsa proprieq; erunt immortalia & incorruptibilia. Igitur panis terrestris Eucharistiæ, non metonymicè & imaginariè, sed substantiali realiq; transmutatione fit ipsum corpus Domini nostri Iesu Christi.*

Beatus Episcopus & martyr Roffensis ita hunc Irenæi locum interpretatur: Perinde est ac si dixisset: Quoniam caro Christi viuificati est, & eadem resurrexit ad vitam incorruptibilem; inde fit, vt qui carnem illam dignè comederunt, si nulla posthac sua culpa virtutem illam quam acceperunt, amittant, eorum corpora proculdubio resurgent ad immortalitatem.

D *Huic sententiæ subscribit Cyrillus Alex. in 6. cap. Io. diserte non minus quàm diffusè ostendens carnẽ Christi ideò viuificatricem esse, quia ineffabiliter coniuncta est Filio Dei; à quo vniuersa viuificantur, quiq; per naturam vita est. Cùm ex viuo Patre genitus sit: proindeq; corpora nostra quantumuis corrumpenda, arrham, tuę, vimq; gloriosæ immortalitatis, ex illius naturali participatione & reali coniunctione percipere, quod his argumentis probat. Caro saluatoris Verbo quod natura liter vita est, coniuncta, viuifica est: hacq; de causa in excitandis mortuis, non solùm vt Deus, verbo atque Imperio vtebatur; verùm etiam carnis suæ contrectationem adhibebat, vt ostenderet corpus suum viuificare posse. Igitur quando eam carnem comedimus, tunc vitam habemus in nobis; quæ committet & inferet omnino immortalitati, participes sui.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deinde, his exemplis rem illustrat. Aqua ex natura frigida, aduentu ignis frigiditatis suæ oblita, æstuat. Quando mors in primogenitos AEgyptiorum seuiebat, carnes agni manducantes Hebræi, eiusq; sanguine superliminaria perungentes, mortem effugerũt. Mulier apud Matthæum fermentum abscondit in farinæ satis tribus, & parum fermenti totam massam fermentat: sic parvula benedictio, totum hominem in se atrahit, & sua gratia replet: & hoc modo in nobis Christus manet, & nos in Christo. Propterea dicit, Resuscitabo eum in nouissimo die. Ego enim dixit, (id est, corpus meum, quod comedetur) resuscitabo eum. Non enim alius ipse est quàm caro sua.

Et iterum: Non poterat aliter corruptibilis hæc natura corporis, ad incorruptibilitatem ac vitam traduci, nisi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur. Non credis mihi hæc dicenti? Christo, te obsecro, fidem præbe. B *Amen amen, inquit, dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & suscitabo eum in nouissimo die. Hucusque Cyrilli verba vsurpaui. Præterea quæ ad huius articuli confirmationem adducere possem ex Chrysostomo in Io. & Matthæum: Hilario 8. de Trinitate: Tertulliano lib. de Resurrectione carnis: Iustino quæst. 44. ad ortho. & Ignatio Epist. ad Ephesios, & ad Rom.*

Ioan. 6.

23. Ergo aut sententiam mutent] *Roffensis*, Monet hæreticos, cùm hæc ita se habeant, nempè quòd ex ipsis creaturis pane & vino, Christus corpus & sanguinem suum instituit conficienda, vt deinceps aut Christum credant fabricatoris mundi Filium, & Verbum esse, quo mundus, & quæ in eo sunt, omnia fuêre condita: aut ab eiusmodi sacrificio abstineant. *Philippus Melanthon bonafide pollicitus Friderico Myconio, libello eo nomine conscripto, se recitaturum veterum scriptorum sententias de Eucharistia, has quidem adfert, quæ realem præsentiam carnis Christi asserunt: sed singulari fraude tres istas reticet, quæ eiusdem oblationem adstruunt. Quod obseruare libuit, vt nullus commoueatur, aut eis confidat, qui patrum testimonia tanto dolo soleant vsurpare.*

24. Nostra autem consonans est sententia.] *Roffensis.* Pergit adhuc Irenæus, insinuans Ecclesiæ dogmata, tum sibi mutuo, tum ipsi veritati conuenire: sicut hæreticorum ediuerso, tam cum ipsa veritate, quàm secum etiam pugnant. Nam quod ipse mundi fabricator Christi Pater sit, cum isto consonat, quod ipse Christus creaturis ab illo conditis vtatur, ex quibus & suum ipsius corpus & sanguinem confecit. Et hoc scilicet rursus confirmat, Christum (qui talibus creaturis tam potenter vtitur) non alterius, quàm ipsius omnium conditoris esse Filium. Quamobrem & fides, qua Christus creditur esse Dei Filius, Eucharistiæ consonat; & eadem ab Eucharistia confirmatur.

25. Offerimus enim ei] *Roffensis.* Per communicationem corporis & sanguinis Christi, efficimur vna caro, vnusque cum eo spiritus: quam etiam vnitatem Paulus sæpe testatur in Epistolis. Vnum corpus (inquit) multi sumus, omnes qui de vno pane participamus. Et rursum: Qui adhæret Deo, vnus est spiritus. Nec potest certè quisquam Deo coniunctius adhærere, quàm qui cum pierate carnẽ Christi vescitur, & eiusdem sanguine potatur. Per cibum enim istum incorporamur Christo, & vnum cum ipso corpus efficimur. Asserit enim ipse Irenæus, nos per sacramentum corporis, veræ carni Christi: & per sanguinem eius, verè spiritui communicare.

1. Cor. 10.
2. Cor. 6.

A

C

26. Percipiens inuocationem Dei] vocationem, *habebant omnes excusi codices: at inuocationis vox, quam ex vet. cod. restituimus, apertè desiderabatur. Docet autem, non fide, aut apprehensione humana, vt delirant Caluiniani, sed verborum illorum, quæ Christus protulit, & proferre iussit virtute atque efficientia, carnem & sanguinem Domini adesse, cum panis substantia, natura, & communis conditio desinit, & in carnem sanguinemq; Christi transmutatur: conseruatis nihilominus quantitate, qualitate, sapore, reliquisq;, quæ externis sensibus ex accidenti conueniunt. Eo igitur sensu panem communem manere negat, sed Eucharistiam fieri dicit, quæ terrena panis & vini specie, simulq; cælesti, & gloriosa Domini carne constat. Vel carne Christi, quæ terreno virginis vtero prodyt; & anima, quæ Deo superne creante, corpori eius infusa & communicata est.*

Hanc porrò esse omnium sanctorum Græcorum & Latinorum fidem, ex innumeris selectiorum scriptorum testimonijs confirmabo. Iustinus martyr scribit, interprete Gelenio. Non vt vulgarem panem & vulgare poculum, hæc sumimus: sed quemadmodum per verbum Dei caro factus Iesus Christus seruator noster, carnem & sanguinem pro salute nostra habuit, sic etiam δι' εὐχῆς λόγου, per verbum precationis & gratiarum actionis, sacratam ab ipso alimoniam, quæ mutata nutrit nostras carnes & sanguinem, illius incarnati Iesu carnem & sanguinem esse didicimus.

Origenes, panes oblatos per obsecrationes effici corpus sanctum, sanctificans eos, qui sana mente vtantur, lib. 8. contra Celsum, confirmat.

Hesychius lib. 6. In Leuiticum cap. 22. Per Christi virtutem & prolatum ab eo verbum; quæ in altari videntur, sanctæ reddi docet.

Cyrillus Alex. ad Calosirium Episcopum, τῆς εὐλογίας δυνάμει, Id est, benedictionis virtute, sanctum corpus Christi adesse sacramento, & extra vsum permanere credit.

Gregorius Nyssenus, Panem in corpus statim commutari: οὐ διὰ βρώσεως, ἀλλὰ τῷ λόγῳ, non per esum, sed per verbum Dei scribit. Ser. cateche. ca. 37.

D

Cyrillus sacrorum Ierosolymorum ante mille & trecentos plus minus annos Patriarcha, Panem Eucharistiæ post Spiritus S. inuocationem, non amplius esse panem communem, sed corpus Christi, ad oues cui æ sue commissas concionabatur. His quoque addebat: Cùm Christus ipse affirmet & dicat de pane, Hoc est corpus meum: quis deinceps audeat dubitare? Ac eodem quoque confirmante & dicente, Hic est sanguis meus, quis dubitet, & dicat, non esse illius sanguinem? Aquam aliquando mutauit in vinum, & non erit dignus cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutet? &c.

Cyrill. Catech. 4.

Atq; hactenus Græcos: iam Latinos audiamus. Tertullianus lib. 4. contra Mar. Christum acceptum panem, suum corpus effeciſſe declarat, dicendo, Hoc est corpus meum.

Cypria-

Cyprianus, panem quem discipulis Dominus porrigebat, non effigie, sed natura mutatum, verbiq; omnipotentia carnem factum esse docet, Sermone de cœna.

Hieronymus de his clericis aliquid sinistri loqui cauet, qui Christi corpus sacro ore conficiunt, id est, vt idem ipse alibi exponit, ad quorum preces, Christi corpus sanguisq; conficitur, Epistola ad Heliodorum, & Epistola ad Euagrium.

Augustinus illud tantùm corpus Christi dicit, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum, ritè sumitur ad salutem libro 3. de Trinitate cap. 4. Idemq; Sermone 28. de verbis Domini, Dixi vobis (inquit) quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur: vbi verò verba Christi deprompta fuerunt, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur.

Multis ex vtroq; testamento productis exemplis, inuit Ambrosius non id esse in Eucharistiæ pane, quod natura formauit; sed quod benedictio consecrauit: cùm maior sit vis benedictionis, qua natura ipsa mutatur, quàm naturæ ipsius: Sermonemq; Christi, quo vtitur sacerdos, adeo efficacem & valentem esse, vt quæ prius erant, in aliud cõmutet, lib. de ijs, qui mysterijs initiantur cap. 9. & lib. 4. de Sacramentis cap. 4. & 5. de reliquis supersedeo.

B

Quàm verò propudiosæ, quàm diuersæ, quamque aduersæ & peruersæ sint è contrario huius cæi Sacramentariorum de eisdem verbis Christi Eucharistiam instituentis interpretationes, pugnæ, contradictiones: quam denique inconstantes, dubiæ, & incertæ sententiæ, quadam ex parte dicemus infra super Cap. 69.

27. Iam non communis panis est.] *Inuisibili Spiritus sancti operatione, virtuteq; consecrationis, euenire docet, vt ea desinat communis ipsa natura & substantia panis, quæ antea sub suis accidentibus latebat, transeatq; in immortalem, cælestem & Deo iunctam Christi carnem; cuius participatione, corporibus nostris ex prioris Adami noxa morti & corruptioni subiectis, ius, arrha, virtus, certaq; expectatio vitæ immortalis conferatur; quod ex vulgari pane nunquam accideret. Hanc esse germanam huius loci intelligentiam, idem ipse Irenæus postea conspicuum facit lib. 5.* Quando mixtus calix (*scribit*) & fractus panis, percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur, & consistit carnis nostræ substantia. Quomodo carnem negant (*hæretici*) capacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ corpore & sanguine Christi nutritur, & membrum eius efficitur?

C

28. Sic & corpora nostra] *Roffensis.* Quamquam granum tritici iactum in terram corrumpatur, ea tamen corruptio propter abditam in ipso grano virtutem, via est ad alterius vitæ maius incrementum: ad eundem modũ necesse est, vt corpora nostra tandem per corporalem mortem redeant in cineres Sed quia nonnihil virtutis, quam ex esu carnis Christi contraximus, in ipsis adhuc cineribus manere visum est tam Irenæo, quàm cæteris priscis; ipsa nostræ carnis incineratio (si tamen ante pasta sit hoc cibo) rectissima callis est, ad immortalitatem.

29. Sed gratias agentes donationi.] *Ita habent codices omnes Basileæ, Lausanæ, & Lutetiæ excusi: vetus codex, & rectius, meo iudicio,* dominationi, *atque ita legit Oecolampadius apud Roffensem lib. 4. cap. 21. Cæterum, alludit procul dubio Irenæus ad eas laudes & gratiarum actiones, quas in Præfatione (Ita post Cyprianum vocamus) ante consecrationem decantat Sacerdos, cuius initium est,* SVRSVM CORDA, *R.* HABEMVS AD DOMINVM. GRATIAS AGAMVS DOMINO DEO NOSTRO, *R.* DIGNVM ET IVSTVM EST. VERE DIGNVM, ET IVSTVM EST, *&c. Hæc enim ad verbum concinunt Liturgiæ B. Iacobi, & Clementis lib. 8. Const. cap. 16. quibus passim vtebantur in Oriente & Occidente seculo Irenæi.*

Eadem sua quoque ætate inter Græcos conseruata fuisse ostendunt Liturgiæ Chrysostomi & Basilij, & Chrysostomus hom. 18. in secundam ad Cor; hom. 22. in Genes; hom. 16. ad populum Antij; hom. de Encenijs; & Cyrillus Hiero. 5. Cate. Myst. agogica.

D

Idem obseruasse Latinos docet Augustinus Epistola 57. quæst. 1; Epist. 59; Epist. 120. cap. 19; lib. de sanctæ viduitate cap. 16; lib. 2. de bono perseuerantiæ cap. 13; lib. de spiritu & litera cap. 11. Sermone 44. de tempore: Cyprianus de oratione Dom. Cæsarius Arelatensis hom. 5. Rabbanus lib. 1. cap. 33.

30. Ad hoc vt præstet nobis.] *His operum bonorum necessitatem & mercedem apud Deum repositam esse docet: licet soli fidei & nullis operibus, salutem & iustitiam coram Deo illum cæteros, eiusdem sæculi Patres, acceptam referre mentiantur Magdeburgenses, Cent. 2. pag. 46. Vnius tantum Clementis Alex. verba ad eos conuincendos hic subijcere libet.* Vreciosissimam salutem emere proprio thesauro, charitate & fide vitæ, vt iusto quod libenter Deus acceptat pretio, *quoslibet hortatur. Idem 5. Stroma.* Gratia seruamur, sed non absque bonis operibus. *Et lib. 6.* Quando audierimus, fides tua te saluam fecit, non accipiamus absolutè eos saluos futuros, qui quomodocunque crediderint; nisi facta quoque fuerint consequuta. *Et post pauca,* Sunt variæ mansiones pro dignitate & meritis eorum, qui crediderunt. *Rursus lib. 7.* Quomodo medicus præbet sanitatem ijs, qui opem illi ferunt; ita etiam Deus æternam salutis ijs, qui opem illi ferunt, & cum eo cooperantur ad cognitionem & ad bonas actiones.

In Protreptico.

31. Ita idipsum.] *Sic vet. cod. excusi,* ita adipsum.

32. Est ergo altare in cælis.] *Hæc imperitissimè ac nequissimè nobis obijciunt Sacramentarij, ac si Irenæus ijs negare vellet, aut altare, aut sacrificium aliquod à nobis Christo traditum esse ac relictum in terris: cũ è contrario præcedenti linea, doceat eundem* Christum velle vt frequenter offeramus munus ad altare. *Paulog; supra tam sanctè & grauiter dixerit, illum noui Testamenti nouam docuisse oblationem: alibiq; altarium vsum in hanc rem nobis relictum fuisse, vt suis locis diximus.*

Hic tantum adijcio, Altarium commemorationem ac inter Christianos vsum Paulum apertè comprobare, 1. Cor. 9. Qui altario deseruit, &c. *1. Cor. 10.* Non potestis esse participes mensæ Domini, & mensæ dæmoniorum. *Quæ porrò mensa dæmoniorum, præter altaria, in quibus idolis Gentiles immolabant? Ergo mensæ Dominicæ, altaria Christianorum. Heb. 13.* Habemus altare, de quo edere potestatem non habent qui tabernaculo deseruent, &c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Patres non solùm illa religiosè seruarunt, adornarunt, & propter Christum, qui in his adoratur, coluerunt: sed & horum effractores ac euersores Diuinæ maiestatis reos ac hostes esse censuerunt. Nam Chrysostomus euersores altarium, vt blasphemos lapidibus petendos & obruendos esse docet. Idem Hom. 20. in 2. ad Cor. & Nyssenus ser. de Baptismo, adfirmant, Altare esse admirabile propter sacrificium, quod super illud ponitur. Lapis quidem natura est, sed sanctus est, quoniam Christi corpus accipit. Nazianzenus Arianis exprobrat: Sancta profanis pedibus à vobis conculcata, altaria conspurcata sunt. *Et Iuliano apostatæ:* Destruxisti altaria, &cæt. *Optatus furiosis Donatistis:* Altaria, in quibus obtulerunt olim Cyprianus, Lucianus, & cæteri martyres confregistis. *Et lib. 3.* Quo tempore altaria solenniter aptarentur, &c *Et libris quinto & sexto:* Quid est altare, nisi sedes Domini nostri? Quid iniquius quàm altare frangere, Eucharistiam animalibus proijcere? *Sed finis hic esto: alibi namque id fusissimè tractauimus.*

A *Lib 2. contra Parm.*

QVORVM TYPVM ACCIPIEBAT POpulus, [&] quemadmodum [per actus] prophetabant prophetæ futura.

B

CAPVT XXXV.

1. Cor. 10. 11. MVnera autem & oblationes, & sacrificia omnia in typo populus accepit. Quemadmodum ostensum est Moysi in monte Sinai ab vno & eodem Deo, cuius & nunc in Ecclesia glorificatur nomen in omnibus Gentibus. Sed terrena quidem, quæ sunt erga nos disposita, congruit typos esse eorum quæ sunt cælestia, ab eodem tamen Deo facta. [2] Nec enim aliter poterat assimilari spiritalium imaginum. Quæ autem supercælestia & spiritalia sunt, & quantum ad nos spectat, inuisibilia & inenarrabilia, typos rursus alterorum cælestium dicerè, & alterius pleromatis; & Deum alterius patris imaginem esse; & errantium est à veritate, [3] & omnino stultorum & hebetum. Cogentur enim hi tales, [4] quemadmodum sæpenumerò ostendimus, semper typos typorum, & imagines imaginum adinuenire, & nunquam figere animum suum in vno & vero Deo. Supra enim Deum factæ sunt cogitationes ipsorum, supergressi cordibus suis ipsum magistrum, suspicione quidem superelati & supergressi, veritate autem declinantes à vero Deo.

C

ANNOTATIONES.

1. Munera autem.] *Et si ea quæ in hoc mundo condita sunt, ideæ ac typi rerum cælestium dicantur; non inde sequitur ipsa cælestia aliarum desuper & incognitarum rerum rursum typos esse; aut Deum nobis notum, alterius ignoti typum ac figuram esse: aliàs in infinitum pergeret huiusmodi Gnosticorum delratio.*

2. Nec enim.] *Vetus co.* Nec enim aliter poterat assimilare spiritalium imaginem.

3. Et omnino stultorum.] *Vet.cod.* & omnimodo.

4. Quemadmodum sæpenumerò ostendimus.] *Hæc præcipuè discussit libro secundo capite quadragesimo.*

D

QVEMADMODVM INVESTIGABIlis & incomprehensibilis ostenditur is, qui hanc quæ secundùm nos est, condidit creaturam.

CAPVT XXXVI.

Isaie 40 12. Eccli. 1. 2. AD quos iustè quis dicat, quemadmodum ipse sermo suggeretur. Quatenus super Deum extollitis cogitationes vestras, inconsideratè elatiæ? Audistis mensos esse cælos in palmo? Dicite mihi mensuram, & enarrare multitudinem [2] cubitorum] cælorum innumerabilem, & exponite mihi plenitudinem, latitudinem, & longitudinem, & altitudinem, circummensurationis

A *intelligit comprehendit perspicit intelligit,* rationis initium & finem, quæ non [1] intelliget cor hominis, & non [2] comprehendet ea. Verè enim magna sunt thesaurophylacia cælestia, [3] immensurabilis est in corde Deus, & incomprehensibilis in animo, qui comprehendit terram pugillo. Quis [5] perspiciat mensurã, [4] & dextræ eius digitum, quis cognoscet? Aut manum eius, quis [1] intelliget, eam quæ mensurat immensa, eam quæ tendit mensura sua mensuram cælorũ, & constringit pugillo terram cum abyssis, quę in se continet latitudinem, & longitudinẽ, & profundũ deorsum, & altitudinem supernam vniuersæ conditionis? Quæ videtur, quæ auditur & intelligitur, & quæ inuisibilis est: & propter hoc super omne initiũ & potestatem, & dominationem, & omnẽ nomen quod nominatur, omnium quæ facta & condita sunt existens Deus. Ipse est qui cælos implet, & perspicit abyssos, qui est etiam cum vnoquoq; nostrum. Deus enim (inquit) appropinquans ego sum, & non Deus de longinquo. Si absconditur homo in absconsis, & ego eum non videbo? Manus enim eius apprehendit omnia: & ipsa est quæ cælos quidem illuminat, [illuminat] etiam quæ sub cælo sunt, & scrutatur renes & corda, & in absconsis inest & in secretis nostris, & in manifesto alit & conseruat nos. Si autem plenitudinem & magnitudinem manus eius nõ comprehendit homo, quemadmodum poterit quis intelligere aut cognoscere in corde tã magnum Deum? Quem quasi mensi sint & perspexerint, & vniuersum eum decurrerint; super eum esse aliud pleroma Aeonum confingunt, & alterum patrem: ad cælestia quidem non suspicientes, [5] verè autem in profundum Bythum dementiæ descendentes: patrem quidem dicentes suum finiri, & [4] fecit, & adornauit, & continet omnia: in omnibus autem & nos, & hunc mundũ, qui est secundùm nos. Et nos igitur cum his quæ continentur ab eo, facti sumus. Et hic est de quo Scriptura ait, Et plasmauit Deus hominem [ad imaginem,] limum terræ accipiens, & insufflauit in faciem eius flatum vitæ. Non [ergo] Angeli fecerũt nos, nec nos plasmauerunt, nec Angeli potuerunt imaginem facere Dei, nec alius quis, præter Verbum Domini, nec virtus longè absistens à Patre vniuersorum. Nec enim indigebat horum Deus ad faciendum quæ ipse apud se præfinierat fieri, quasi ipse suas non haberet manus. Adest enim ei semper Verbum & Sapientia Filius, & Spiritus, per quos, & in quibus omnia liberè & sponte fecit, [2] ad quos & loquitur, dicens. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ipse à semetipso substantiam

B

C

ANNOTATIONES.

1. Ad quos iustè.] *Extrema dementiæ ac insaniæ indicat esse, aut supra, aut extra verum Deum aliũ comminisci ac inuestigare: quoniam si cælorum dimensiones nec metiri nec comprehendere valemus, multo minus Diuinam assequi immensitatem poterimus.*

2. Cæterùm.] *Licet pro hac dictione Vetus codex* cubitorum, *habeat: tamen vtrumq; non incõgruè legendum videtur.*

3. Immensurabilis,] *Similis huic est ista Cypriani sententia.* Deus nec videri potest, visu clarior est: nec comprehendi, tactu purior est: nec æstimari, sensu maior est: & ideo sic eum dignè æstimamus, dum inestimabilem dicimus.

4. Et dextræ.] *Vet.cod. & desiderat, legitq;* mensuram dexteræ.

5. Verè autem in profundum.] *Cyrillus Ieros. de hoc Valentiniani figmento differens, allusisse videtur ad hunc locum, cùm ait:* Docet enim eũ, qui profunditas erat malitię, à profunditate suam auspicari doctrinam. *Catech. 6.*

SECVNDVM QVID NOTVS DEVS, ET quod ipse Pater conditor omnium per suas manus formauit hominem.

CAPVT XXXVII.

SIc igitur secundùm magnitudinem non est cognoscere Deum: impossibile est enim mensurari Patrem: secundùm autem dilectionem eius. Hæc est enim quæ nos per Verbum eius ducit ad Deum obaudientes ei, semper discimus quoniam est tantus Deus, & ipse est qui per semetipsum constituit, Gene. 2. 1. 2. Genes. 1. 27. & 2. 7. Genes. 1. 26.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtantiam creaturarum, & exemplum factorum, & figuram in mundo ornamentorũ accipiens. [3] Bene ergo pronunciauit] Scriptura [quæ] dicit. Primò omnium crede quoniam vnus eſt Deus, qui omnia conſtituit & conſummauit, & fecit ex eo quod non erat, vt eſſent omnia, omnium capax, & qui à nemine capiatur.

Euſebius lib. 5. hiſt. c. 8. hæc ex Ireneo citat.

Καλῶς οὖν εἶπεν ἡ γραφὴ λέγουσα, Πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ τὰ ἐξῆς.

Interp. Io. Chriſtophorſono.

Præclarè loquitur Liber (cùm librum Paſtoris intelligit) qui ſic loquitur. Primùm omniũ vnum Deum eſſe credito, qui omnia cõdidit, omnia coagmentauit: & quæ ſequuntur.

Malac. 2.10. Bene autem & in Prophetis* Malachias ait. Nónne vnus Deus qui conſtituit nos? *Malachias

Epheſ. 4. 6. Nónne Pater vnus eſt omnium noſtrum? Conſequenter autem & Apoſtolus ait. Vnus Deus (inquit) Pater, qui ſuper omnes, & in omnibus nobis. Similiter aũt & Domi-

Matt. 11.27. nus. Omnia mihi (inquit) tradita ſunt à Patre meo: manifeſtè ab eo qui omnia fecit. Nõ enim aliena, ſed ſua tradidit ei. In omnibus autẽ nihil ſubtractũ eſt, & propter hoc

Apoc. 3.7. idem eſt Iudex viuentium & mortuorum, habens clauem Dauid: aperit, & nemo clau-

Apoc. 5 3. dit: claudit, & nemo aperit. Nemo enim alius poterat nec in cœlo, nec in terra, nec ſub terra aperire paternum librum, nec videre eum, niſi agnus qui occiſus eſt, [&] ſan- B

Ioan. 1.14. guine ſuo redemit nos: ab eodem qui omnia Verbo fecit, & ſapientia adornauit, acci-

1. Pet. 2.22. piens omnium poteſtatem, quando Verbum caro factum eſt, vt quemadmodum

Coloſſ. 1.18. in cœlis principatum habuit Verbum Dei, ſic & in terra haberet principatum: quoniã

Philip. 2 8. homo iuſtus, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Principatum autem habeat eorum quæ ſunt ſub terra, ipſe primogenitus mortuorum factus: & vt viderent omnia quemadmodum prædiximus, ſuum regem: & vt in* carnem Domi- *carne

ni occurrat paterna lux, & à carne eius rutila veniat in nos, & ſic homo deueniat in incorruptelam, circundatus paterno lumine: & quoniam Verbum, id eſt Filius ſemper cum Patre erat, per multa demonſtrauimus.

Prou. 3.16. [4] Quoniam [autem] & ſapientia, quæ eſt Spiritus, erat apud Deum ante omnem conſtitutionem, per Salomonem ait. Deus ſapientia fundauit terram, parauit autẽ

Prou. 3.22. cælum prudentia. Senſu eius abyſſi eruperunt, nubes autem manauerunt ros. Et rurſus: [5] Dominus creauit me principium viarum ſuarum, in opera ſua ante* ſæculum *ſæcula

fundauit me in initio antequam terram faceret, & priuſquam procederent fontes a- C

quarum, antequam montes confirmarentur. Ante omnes autem colles genuit me. Et iterum. Cùm pararet cælum, eram cum illo, & cùm firmos faceret fontes abyſſi, quando fortia faciebat fundamenta terræ, eram apud eum aptans. Ego eram cui adgaudebat, quotidie autem delectabar ante faciem eius in omni tempore, cùm lętaretur orbe perfecto, & iocundaretur in filijs hominum. Vnus igitur Deus, qui Verbo & ſapientia fecit & adaptauit omnia, hic eſt autem Demiurgus, qui & mundum hunc attribuit humano generi, qui ſecundùm magnitudinem quidem ignotus eſt omnibus his qui ab eo facti ſunt. Nemo enim inueſtigauit altitudinem eius, [6] nec veterum, qui quieuerunt,] nec eorum qui nunc ſunt. Secundùm autem dilectionem, cognoſcitur ſemper, per eum per quem conſtituit omnia. Eſt autem hic Verbum eius Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui in nouiſſimis temporibus homo in hominibus factus eſt, vt finem cõiungeret principio, id eſt hominẽ Deo. Et propterea prophetæ ab eodem Verbo propheticũ accipientes chariſma, prædicauerunt eius ſecundùm carnem aduentum, per quem commixtio & communio Dei & hominis ſecundùm placitum Patris facta eſt, ab initio prænunciante Verbo Dei, quoniã videbitur Deus ab D

hominibus, & conuerſabitur cum eis ſuper terram, [7] & cùm loqueretur & adfuturus eſſet ſuo [plaſmati,] ſaluans illud, & [perceptibilis] ab eo, & liberans nos de manibus

Luc. 1.71. omnium odientium nos, [hoc eſt ab vniuerſo] tranſgreſſionis ſpiritu: & faciens nos ſeruire ſibi in ſanctitate & iuſtitia omnes dies noſtros, vti complexus homo Spiritũ Dei, in gloriam cedat Patris. Hæc propheticè ſignificabant prophetæ, ſed non quemadmodum quidam dicunt, inuiſibili Patre omnium exiſtente, alterum eſſe eum, qui à Prophetis videretur. Hoc autem dicunt, qui in totum quid ſit prophetia neſciunt.

[8] Nam prophetia eſt prædicatio futurorum, id eſt, eorum quæ poſt erunt, præſignificatio. Præſignificabant enim Prophetæ quoniam videbitur Deus ab hominibus: quemadmodum & Dominus ait. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbũt.

Matth. 5 8. Exo. 33 20. Matt. 19. 27. Sed ſecundùm magnitudinem quidem eius, & mirabilẽ gloriam, nemo videbit Deũ, & viuet. Incapabilis enim Pater: ſecundùm autem dilectionem & humanitatem, & quod omnia poſſit, etiam hoc cõcedit ijs qui ſe diligunt, id eſt, videre Deum, quod & prophetabãt Prophetæ. Quoniam quæ impoſſibilia [apud homines,] poſſibilia apud Deum. Homo etenim à ſe non* videt Deum. Ille aũt volens* videtur ab hominib⁹, à *videbit *videbitur quibus

A quibus vult [& quando vult,] & quemadmodum vult. Potens eſt enim in omnibus Deus, viſus quidem tunc per Spiritum prophetię, viſus eſt autem & per Filium adoptiuè, videbitur autem & in regno cælorum paternaliter, ſpiritu quidem præparãte hominem in* Filium Dei, Filio autem adducente ad Patrem, Patre autem incorruptelam donante in æternam vitam, quæ vnicuique euenit ex eo quòd videat Deum. [9] Quemadmodum enim videntes lumen intra lumen ſunt, & claritatem eius [percipiunt:] ſic & qui vident Deum, intra Deum ſunt, percipientes eius claritatem. *Filio

ANTONIVS Meliſſa Serm. 1. qui eſt de fide, hæc citat.

Ὥσπερ οἱ βλέποντες τὸ φῶς, ἐντός εἰσι τοῦ φωτὸς, καὶ τῆς λαμπρότητος αὐτοῦ μετέχουσιν· οὕτως οἱ βλέποντες τὸν θεὸν ἐντὸς γίνονται τοῦ θεοῦ, μετέχοντες αὐτοῦ τῆς λαμπρότητος. ζωῆς δὴ μεθέξουσιν οἱ ὁρῶντες θεόν.

Interp. C. G.

Quemadmodum qui lumen intuentur, intra lumen ſunt, ac eius ſplendore fruũtur: ſic qui Deum vident, intra Deum exiſtunt, ſplendoris ipſius participes. Vitæ ergo participes erunt, qui Deum vident.

B Viuificat autem eos claritas: percipiunt ergo vitam qui vident Deũ. Et propter hoc incapabilis [& incomprehenſibilis,] viſibilem ſe & comprehenſibilem, & capacem hominibus præſtat, vt viuificet percipientes & videntes ſe. Quemadmodum enim magnitudo eius inueſtigabilis eſt, ſic & benignitas eius inenarrabilis: per quam vitã præſtat ijs qui vident eum. Quoniam viuere ſine vita, impoſſibile eſt: ſubſiſtentia vitæ autem, de [Dei] participatione euenit: participatio autem Dei, eſt videre Deum, & frui benignitate eius. Homines igitur videbunt Deum, & viuent per viſionem, immortales facti & pertingentes vſque in Deum. Rom. 11. 33. 1. Cor. 15. 12.

Quod, ſicut prædixi, per prophetas figuraliter manifeſtabatur, quoniam videbitur Deus ab hominibus qui portant Spiritum eius, & ſemper aduentum Chriſti ſuſtinent. Quemadmodum & in Deuter. Moyſes ait. In die iſta videbimus, quoniam loquetur Deus ad hominem, & viuet. Quidam enim eorum videbant Spiritum propheticum, & operationes eius in omnia genera chariſmatum effuſa: alij verò aduentum Domini, & eam quæ eſt ab initio adminiſtrationem, [10] per quem [fecit] voluntaC Genuini. tem Patris quæ eſt in cælis, & quæ eſt in terris: alij verò & glorias paternas temporibus aptas, & ipſis qui videbant, & qui tũc audiebant, & *omnibus qui deinceps auditu ſi erant. Sic igitur manifeſtabatur Deus: per omnia enim hæc Deus Pater oſtenditur, Spiritu quidem operante, Filio verò adminiſtrante, Patre verò comprobante, homine verò conſummante ad ſalutem. Quemadmodum & per Prophetam Oſee, ait. Ego (inquit) viſiones multiplicaui, & in manibus Prophetarum aſſimulatus ſum. Apoſtolus autem idipſum expoſuit dicens. Diuiſiones autem chariſmatum ſunt, idem autem Spiritus: & diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem autem Dominus: & diuiſiones operationum ſunt, idem autẽ Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; autem datur manifeſtatio Spiritus ad vtilitatẽ. Sed quoniã qui omnia in omnibus operatur, Deus eſt; qualis eſt & quãtus eſt, inuiſibilis, & inenarrabilis eſt omnibus, quæ ab eo facta ſunt, incognitus autem nequaquam: omnia enim per Verbũ eius diſcunt, qui eſt vnus Deus Pater qui continet omnia, & omnibus eſſe præſtat, quemadmodum in Euangelio ſcriptum eſt. Deum nemo vidit vnquam; vnigenitus Filius, Oſee 12.10. 1. Cor. 12.4. Ioan. 1. 18.

D qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. Enarrat ergo Filius ab initio Patris, quippe qui ab initio eſt cum Patre, qui & viſiones propheticas, & diuiſiones chariſmatum, & miniſteria ſua, & Patris glorificationem conſequenter & compoſitè oſtenderit humano generi, apto tempore ad vtilitatẽ. Vbi eſt enim conſequentia, illic & conſtãtia: & vbi eſt conſtantia, illic & pro tẽpore: & vbi pro tẽpore, illic & vtilitas, & propterea [11] Verbũ diſpenſator] paternæ gratiæ factus eſt ad vtiliratem hominum, propter quos fecit tantas diſpoſitiones, hominibus quidem oſtendens Deum, Deum autem exhibens hominem, & inuiſibilitatem quidem Patris cuſtodiens, ne quando homo fieret cõtemptor Dei, & vt ſemper haberet ad quod proficeret. Viſibilem autem rurſus homi nibus per multas diſpoſitiones oſtendens Deũ, ne in totum deficiens [à Deo] homo, ceſſaret eſſe. Gloria enim Dei viuens homo, vita autẽ hominis viſio Dei. Si enim quę eſt per conditionem oſtenſio Dei vitam præſtat hominibus in terra viuentibus, multò magis ea, quæ eſt per Verbum manifeſtatio Patris, vitã præſtat his qui vident Deũ.

Quoniam ergo Spiritus Dei per prophetas futura ſignificauit, præformans nos, & præaptans ad id vt ſubditi Deo ſimus: futurum autem erat, vt homo per ſancti Spiritus beneplacitum videret, neceſſariò oportebat eos, per quos futura prædicabantur, videre Deum, quem ipſi hominibus videndum intimabant: vti non ſolùm dicatur propheticè Deus, & Dei Filius, & Filius, & Pater, ſed vt videatur omnibus membris

ſancti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sanctificatis & edoctis ea quæ sunt Dei, vt præformaretur & præmeditaretur homo
applicari in eam gloriam quæ post reuelabitur his qui diligunt Deum. [12] Non enim *solo
*solùm sermone prophetabant prophetæ; sed & visione, & conuersatione, & actibus
quos faciebant, secundùm id quod suggerebat Spiritus: secundùm hanc igitur ratio-
Isaiæ 6.5. nem inuisibilem videbant Deum. Quemadmodum & Esaias ait: Regem Dominum
sabaoth vidi oculis meis: significans quoniam videbit oculis Deum homo, & vocē
eius audiet. Secundùm hanc igitur rationem, & Filium Dei hominem videbant con
uersatum cum hominibus, id quod futurum erat prophetantes eum qui nondum
aderat, adesse dicentes, & impassibilem passibilem annuntiantes, & eum qui tunc in
cælis, in limum mortis descendisse, dicentes. [13] Et reliquas autem eius recapitulatio-
nis dispositiones, quasdam quidem per visiones videbant, quasdam per verbum an-
nunciabant, quasdam verò per operationem typicè significabant, quæ quidem vi-
denda erant, videntes; quæ verò audienda erant, sermone præconantes; quæ verò a-
genda erant, operatione perficientes; vniuersa verò propheticè annuntiantes. Pro-
Exod.24.17. pterea & Moyses transgressori quidem Legis populo igneum Deum esse dicebat, ig-
neum à Deo diem superduci[eis]minitans. His verò qui erga *Dominum timorem *Deum
Deut.4.24. habebant, Dominus Deus, dicebat, misericors, pius, & magnanimus, & magnæ mise-
Exo.34.6.7. rationis, & verax, & iustitiam seruans, & misericordiam in milia, auferens iniusti-
tias, & nequitias, & peccata. [14] Et Verbum quidem loquebatur Moysi apparens in cō-
Num.12.8. spectu, quemadmodum si quis loquatur ad amicum suum: Moyses verò cupiuit ma-
Exod.33.22. 23. nifestè videre eum qui secum loquebatur, & dictum est ei: Sta in loco alto petræ, [15] &
[manu mea] contegam super te. Quando verò transierit *claritas mea, tunc videbis *gloria
Ibid.20. quæ sunt posteriora mea, facies autē mea non videbitur tibi: non enim videt homo
faciem meam, & viuet: vtraq; significans, quoniam & impossibile est homini videre
Deum, & quoniam per sapientiā Dei in nouissimis *temporibus videbit Deū homo, *diebus
in altitudine petræ, hoc est, in eo qui est secundùm hominem eius *aduentus: [16] & pro- *aduentus
Matth.17.3. pter hoc facie ad faciē confabulatus est cum eo in altitudine montis, assistente etiam
Helia, quemadmodum Euangelium retulit, restituens in fine pristinam repromis-
sionem. [17] Non igitur manifestè [ipsam] faciem Dei videbant prophetę: sed dispositio-
nes & mysteria, [per] quæ inciperet homo videre Deum. Quemadmodum & Heliæ C
3.Reg.19.11. dicebatur. Exies cras, & stabis in conspectu Domini, & ecce, Dominus transiet, & ec-
ce spiritus magnus, & fortis qui dissoluet montes, & conteret petras in conspectu
Domini, & non in spiritu Dominus: & post spiritum terræmotus, & non in terræ-
motu Dominus: & post terræmotum ignis, & non in igne Dominus: & post ignem
vox auræ tenuis. Per hæc enim & per prophetas valde indignans, propter trāsgressio-
nem populi & propter interfectionem prophetarum, docebantur mitius agere, & se-
cundùm hominem aduentus Domini significabatur futurus, post illam Legem quę
data est per Moysem, mitis & tranquillus, in quo nec calamum quassatum confre-
Isaiæ 42.3. git, nec linum fumigans extinxit. Ostendebatur autem & regni eius mitis & pacifica
requietio. Post enim spiritum qui conterit montes, & post terræmotum, & post ig-
nem, tranquilla & pacifica regni eius aduentiunt tempora, in quibus cum omni trā-
quillitate Spiritus Dei viuificat, & auget hominem. Manifestius autem adhuc [&]
per Ezechielem factum est, quoniam ex parte dispositiones Dei, sed non ipsum vide-
Ezech.1.16. bant [18] prophetæ propriè] Deum. Hic enim Dei cùm vidisset visionem, & Cherubim
& rotas eorum, & vniuersæ progressionis eius mysterium cùm retulisset, [19] & simili- *figuram
tudinem throni cùm vidisset super eos, & super thronum] similitudinem quasi *fi- D
guram hominis, & illa quidem quæ erant super lumbos eius quasi figuram electri,
quæ autem deorsum, quasi visionem ignis, & reliquam vniuersam thronorum vi-
sionem manifestans; ne quis putaret fortè eum in his propriè vidisse Deum, intulit.
Hæc visio similitudinis gloriæ Domini. [20] Igitur si neque Moyses vidit Deum, nec
Helias, nec Ezechiel, qui multa de cælestibus viderunt, quæ autem ab his videban-
tur, erant similitudines claritatis Domini, & prophetiæ futurorum, manifestum est
quoniam Pater quidem inuisibilis, de quo & Dominus dixit. Deum nemo vidit vn-
quam. Verbum autem eius, quemadmodum volebat ipse, & ad vtilitatem viden-
tium claritatem monstrabat Patris, & dispositiones exponebat. Quemadmodum &
Ioan.1.18. Dominus dixit. Vnigenitus Deus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.
Filius Dei diuersis modis se vi sendum præbuit.

Et ipse autem interpretatur Patris Verbum, vtpote diues, & multus existens, non
in vna figura, nec in vno charactere videbatur videntibus eum, sed secundùm di-
spensationum eius causas siue efficaciam, sicut in Daniele scriptum est. [21] Aliquan-
Dan.3.92. do enim cum his qui erant circa Ananiam, Azariam, Misaēlem videbatur, assistens
eis in

A eis in fornace ignis, & in camino, & liberans eos de igne. Et visio (inquit) quarti simi-
lis Filio Dei. [22] Aliquando autem lapis à monte abscissus sine manibus, & percutiens Dan.2.34.
temporalia regna, & ventilans ea, & ipse replens vniuersam terram. Rursum hic idē
[videtur] quasi Filius hominis in nubibus cæli veniens, & appropinquans ad veterē
dierum, & sumens ab eo vniuersam potestatem, & gloriam, & regnum. Et potestas Dan.7.13.
(inquit) eius potestas æterna, & regnum eius non interibit. [23] Sed & Ioannes Domini
discipulus in Apocalypsi, sacerdotalem & gloriosum regni eius videns aduentum,
Conuersus sum (inquit) videre vocem quæ loquebatur mecum, & conuersus vidi se- Apocal.1.12.
ptem candelabra aurea, & inter candelabra similem Filio hominis indutum pode- 13.
re, & accinctum ad mammas zonam auream. Caput autem eius & capilli [albi] quē-
admodum lana alba, quomodo nix, & oculi eius vt flamma ignis, & pedes eius simi-
les chalcolibano, quemadmodum in camino succensus est. [Et vox] eius quasi vox a-
quarum, & habet stellas septem in manu dextera sua, & de ore eius romphæa ex vtra
que parte acuta exibat, & facies eius quemadmodum Sol fulgens in virtute sua. In his
enim aliquid à Patre clarum eius significat, vt caput: aliquid verò sacerdotale, vt *po- *Poderem:
B derem: & propter hoc Moyses secundùm [hunc] typum vestiuit pontificem: aliquid Exod,28.
verò ad finem, quemadmodum chalcolibanum in camino succensum, quod est for Leuit.8.
titudo fidei, [24] & perseuerabile orationum, propter adueniens in fine temporum suc-
censionis incendium. Ioanne verò non sustinente visionem, Et cecidi enim (inquit) Apoc.1.17.
ad pedes eius quasi mortuus, (vt fieret quod scriptum est, Nemo videt Deum, & viuet) Exod 33.20.
& viuificans eum Verbum & admonens quoniam ipse est in cuius pectore recumbe-
bat ad cœnam, interrogans quis esset [25] qui inciperet eum tradere. Et dicebat. Ego sum Ioan.13.25.
primus & nouissimus, & qui viuo, & fui mortuus, & ecce viuo in sæcula sæculorum, & 26.
& habeo claues mortis & inferorum. Et post hæc in secunda visione eundem Domi-
num videns. Vidi enim (inquit) in medio throni & quatuor animalium, & in medio Apoc.5.6.7.
presbyterorum agnum stantem quasi occisum, habentem cornua septem, & oculos
septem, qui sunt septem spiritus Dei, dimissi in vniuersam terram. Et rursum de eo-
dem ipso agno, ait. Et ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis & Apoc.19.11.
verus, & per iustitiam iudicat & pugnat, & oculi eius sicut flamma ignis, & in capite 12.
C eius diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo scit nisi ipse: & circum-
amictus vestimentum aspersum sanguine, & vocatur nomen eius Verbum Dei, & ex
ercitus cæli sequebatur eum in equis albis, vestiti byssinum album mundum, & de o-
re eius procedit romphæa acuta, vt in ea percutiat gentes, & ipse pascet eos in virga Psal.2.9.
ferrea, & ipse calcat lacum vini furoris iræ Dei omnipotentis, & habet super vestitū,
& super femur suum nomen scriptum, REX REGVM, ET DOMINVS DOMINANTIVM. Sic
semper Verbum Dei velut lineamenta rerum futurarum habet, & velut species dis-
positionum Patris hominibus ostendebat, docens nos quæ sunt Dei.

Non solùm autem per visiones quæ videbantur, & [per] sermones qui præconabā- Nuptiæ O-
tur, sed & in operationibus visus est Prophetis, vt per eos præfiguraret, & prædemon- see quid si-
straret futura. Propter quod & Osee Propheta accepit vxorem fornicationis, per ope gnificarūt.
rationem prophetans, quoniam fornicando fornicabitur terra à Domino: hoc est, Osee 2.23.
qui super terram sunt homines, & de huiusmodi hominibus beneplacitum habebit
Deus assumere Ecclesiam sanctificandam communicatione Filij eius: sicut & illa
sanctificata est communicatione Prophetæ. Et propter hoc Paulus sanctificatam ait 1.Cor 7.14.
D infidelem mulierem in viro fideli. Adhuc etiam filios suos nominauit propheta, Nō Osee 2.23.
misericordiam consecuta, & non populus: vt, quemadmodū Apostolus ait, Fiat qui Rom.9.25.
non populus, populus: & [ea quæ non est] misericordiam consecuta, misericordiam
consecuta: [26] & in loco eliberata, in quo [vocabatur] non populus, ibi vocabuntur fi-
lij Dei viui. Id quod à Propheta typicè per operationem factum est, ostendit Apostō-
lus verè factum in Ecclesia *& Christo. [27] Sic autem & Moyses Aethiopissam accipie- *Ecclesiam
bat vxorem, quam ipse Israelitidem fecit, præsignificans quoniam oleaster inseritur
in oliuam, & participans pinguedinis eius [erit.] Quoniam enim his qui secundū car- Rom. 11.24.
nem natus est Christus, à populo quidem habebat inquiri vt occideretur, liberari ve- Matth.2.13.
rō in Aegypto, id est in Gentibus, & sanctificare eos qui ibi essent infantes, vnde & Ec-
clesiam sibi perfecit. AEgyptus enim ab initio gentilis, quemadmodum * AEthiopis- *Aethiopi-
sa: propter hoc per nuptias Moysi, nuptiæ Verbi ostendebantur; & per AEthiopissam sam
coniugem, ea quæ ex Gentibus est Ecclesia manifestabatur; cui qui detrahunt, &
incusant & derident eam, non erunt mundi. Leprosi enim erunt, & abijcientur à iu- Num.12.21.
storum castris. Sic autem & Raab fornicaria semetipsam quidem condemnans, quo- Ios 6.23.
niam esset gentilis omnium peccatorum rea, [28] susceptit autem speculatores, qui spe- Heb.11.31.

Universidad de Deusto
Biblioteca

culabantur vniuersam terram,& apud se abscondit Patrẽ scilicet & Filium &* Spiritum sanctum. Et cùm vniuersa ciuitas in qua habitabat,concidisset in ruinam, canentibus septem tubicinis,in vltimis Raab fornicaria conseruata est, cum vniuersa domo sua, fide signi coccini: sicut & Dominus dicebat his,qui aduentum eius non excipiebant, Pharisæi scilicet:& coccini signum [29] nullificant, quod erat pascha, redemptio & exodus populi ex AEgypto,dicens. Publicani & meretrices [præcedunt] vos in regno cælorum. Matt.21.31.

A *cum Spiritu sancto.

ANNOTATIONES.

1. Igitur secundùm magnitudinem] *Deus natura quidem incomprehensibilis, operibus tamen ostendit se vnicum esse huius mundi Deum ac Dominum: quippe qui illum non mediantibus Angelis, sed per vnigenitum Filium suum atque Spiritum sanctum condiderit.*

2. Ad quos & loquitur dicens, faciamus] *Hunc locum post Irenæum sic intelligendum censuerunt Tertullianus lib.de Trinitate; Athanasius epist.de Synodis; libr.1.de Vnita Deitate Trinitatis; Serm.4.contra Arianos; Hilarius libr.4.de Trinitate; Basilius homil.9. In Hexameron; Gregorius Nyssenus orat.In ea verba: faciamus hominem,&c. Cyrillus Ieroso.Catech.10. Cyrillus Alex.lib.2.cap.2.in Ioan.libr.4.dialog.de Trinitate;lib.1.4.& 8.contra Iulianum; Epiphanius hæres. 69.Ambrosius lib.1.de Fide cap.7.& libr.6.Hexam.cap. 7.August.lib.12.de Trinit. cap.6.libro contra sermonem Arianorum.Theodoret. Quæst.19. In Genesim. Iudæos, Sabellianos, & Arianos huic interpretationi contradicentes, rationibus, alijs scripturis iam conuictos horrendis anathematibus & diris omnibus prosequendos deserunt.*

3. Bene ergo pronuntiauit Scriptura.] *Hũc locum Irenæi transcripsit Eusebius libr.5. hist.cap.8.Ex quo germanam lectionem restituimus, duobus dictionibus adiectis* pronunciauit, *& quæ Magdeburgenses,etsi sexdecim vtros Lynceos planè & Argos tactitant suis rhapsodijs diu noctuque incumbere, hic tamen fœdissimo mendacio lapsi sunt, scribentes hoc ipsum Irenæi iudicium de Pastoris scripto, quod Eusebius recitat, non reperiri in ijs, quæ hodie exstant Irenæi operibus. Hanc porrò sententiam Origenes Irenæum imitatus ex Pastoris libro,in cap.3.libri primi Periarchon inseruit: eandem Arianos adamasse, & citasse, refert Athanasius Epistol.Quod Nicæna Synodus,&c.Caterùm quanti hinc æstimanda sint Hermetis seu Pastoris scripta;pronuntiabit Ecclesia:grauissimorum ego authorum diuersa proponam iudicia. Hermam siue Hermetem eum esse,quem in fine Epistolæ ad Roman.salutat Paulus,quosdam æstimasse scribit Eusebius libr. 3.capit.3.historiæ. Pij Papæ,qui anno vigesimo Antonini Imperatoris martyrium perpessus est,fratrem eum vocat Damasus: Platina non fratrem,sed familiarem fuisse magna intercedente inter eos consuetudine,scribit. Hunc idem Pius pontifex & martyr appellat Doctorem fidei & scripturarum,qui sua ætate effulserit, cuiquie Angelus Domini in habitu Pastoris apparuerit. Irenæum huius scriptum nouisse & probasse eò indicat Eusebius, quòd præcedenti ab illo sumpta sententia vtitur ad hæresim reuincendam,fideique præcipuum dogma confirmandum. Angelum Pastoris habitu et colloquutum, citatis verbis eius semel & iterum lib.1. & 2.Stromatum; semel libr.4.bis quoque lib. 6.docet Clemens Alex. Quosdam orantium ritus ex Hermæ scriptis disputat & probat Tertullian. Ad librorum ipsius lectionem hortatur Origen.hom.13. in Ezech. Athanasius libro de incarnatione Verbi, sententiæ suprà scriptæ partem adducens, vtilissimum appellat Pastoris librum. Russinus in expositione Symboli, illum adscribit libris, quos maiores Ecclesiasticos vocarunt.Hieronymus inter primos Ecclesiasticos scriptores eum enumerans, librum illius publicè apud quasdam Græcie Ecclesias prælegi, testatur: eumque re vera vtilem censet, & multos veterum ex eodem testimonia vsurpasse cognoscit.Sedulius in ca.16.ad Rom.scripturam libelli Pastoris valdè sibi vtilem & diuinitus inspiratam videri,scriptum reliquit. Hæc obseruare libuit in Magdeb. qui præcipuè hunc autorem sibi uolis & ieiunis conjectionibus immixi, miseris modis exceptum laceram & damnant.* In Catalog. B

4. Quoniam autem & Sapientia] *Spiritus sancti diuinitatem et coæternitatem cum Patre et Filio, hic videre est: eaque ratione Magdeburgenses oppositum illi adscribere per sycophantiam non debuerunt.*

5. Dominus creauit me] *De huius loci sensu grauiter olim inter Catholicos & Arianos certatum fuit:his inde volentibus Filium Dei propriè & verè creatum esse,illis constanter negantibus, vtpotè qui semper cum Patre fuisset, quemadmodum hoc capite tradit Irenæus, id est, eandem cum Patre haberet æternitatem, immensitatem,& diuinam maiestatem,professionibus in Symbolo:* Aeternus Pater,æternus Filius,æternus Spiritus sanctus. Non tamen tres æterni, nec tres immensi:sed vnus æternus & vnus immensus. *Hunc porrò nodum paucis dissoluunt Epiphanius & Hieronymus,docentes in fonte Hebræo verbum* esse CANANI, *quod possidere & acquirere:non autem* BARA, *quod creare significat. Ac ideirco Aquilam rectius vertisse,κύριος ἐκτήσατο με,* Dominus possedit me:*quàm Septuagintà κύριος ἔκτισε με,* Dominus creauit me.*Possessio enim significat, quod semper Filius in Patre,& Pater in illo fuerit: Creatio autem eius qui prius non erat,conditionis exordium: quod de Filio Dei vel cogitare impium ac nefastum.* C In Anchor. Epi. ad Cypr.

6. Nec veterum] *Vet.cod.pro his duabus vocibus habebat* qui quieuerunt: *vtrumq; legi potest.*

7. Et cùm loqueretur] *Hoc loco quædam deleuimus, alia adiecimus vet.cod.auth.Nam excusi legebant,* & colloqueretur,& adfuturus esset, id est, ab vniuerso suo plasmate saluans illud,& parcibilis ab eo,&c. D

8. Nã prophetia] *Parem huic descriptionem habet Basil.*Propheta est,qui per Spiritus sancti reuelationẽ,quod futurum est prænũciat. *Et pro copius Gaz.a in 1.c.Isaiæ, prout Latinum factum mihi ostendit eius interpr.* Ioãnes Curterius, Prophetæ est, qui res futuras,vel præsẽtes occultas prædicit. In 4.ca. Ose.

9. Quẽadmodum n.videntes lumen] *Sententiã hanc vsq; ad id,& propter hoc incapabilis, visibilẽ se,&c.transcripsit nominatim ex Iren. Melissa, pa.2.in ea aũt* percipiũt *pro* recipiũt *substituimus.*

10. Per quem fecit] *Sic vet.co.excusi,* per quẽ perfecti.

11. Verbum dispensator] *Expunximus* dispensatum *vet.cod. auth.*

12. Non enim solo sermone] *Elegans est Aug. ea de re sententia hæc,* Patrum illorum non tantũ lingua,verùm etiam vita,prophetica fuit,*li.4. cont.Fau.c.2.et li.22.c.23.Tert.etiam,* sicut vocibus, ita

ita & rebus prophetatum est, *libr. de resurrect. carn.*

13. Et reliquas autem eius] *Tria hæc genera visionum, quibus Prophetis Deus seipsum, suaq; iudicia manifestasse fecit,copiosè persequitur Augustinus,lib.contra Adimantum cap. 28.*

14. Et Verbum quidẽ loquebatur Moysi] *Constans est hæc omnium ferè antiquorum sententia,vt sæpe adnotauimus. Hunc locum illustrabunt clarissima ista hæc B.Clementis verba:* Hunc Filium Dei incarnandum, olim apparentem vidit Iacob vti hominem,& dixit, Vidi Dominum facie ad faciem: hunc Abraham hospitio recepit, hunc Moses in rubo vidit, hunc Iesus Naue dux exercitus Domini armatum,pugnantem: hunc Daniel, filium hominis venientem ad patrem,&c. *Vide & Cyrillum Ieroſoly. Catechesi 10. & 11.* Lib.5.Const. cap.21. B

15. Et manu mea] *Sic vetus cod.Græcè* σκεπάσω τῇ χειρί μου. *Vulgata:* Protegam dextera mea. *Sustulimus,* manum meã. *Et postea,* ipsam, *pro* ipsi, *reposuimus.*

16. Et propter hoc facie ad faciem] *Eadem sic quoque exprimit Tertullianus libr. 4.contra Marc.* Cùm desiderasset conspectum Domini Moses,dicens: Si inueni gratiam coram te, manifestate mihi, vt cognoscenter videam te: eum conspectum desiderans,in quo hominem esset æturus,quod Propheta sciebat,&c. In nouissimo, inquit Dominus, videbis posteriora mea,non lumbos,nec suras, sed quam desiderauerat gloriam in posterioribus temporibus reuelandam, in qua facie ad faciem visibilem sei repromiserat, &cæt. *Eadem continet libro contra Praxeam.Item Cyrillus Ieroſolymitan. Catech. 10.* C

17. Non igitur manifestè] *Hæc desumpta videntur ex Dionys.Areopag.lib.de cælest.hier.c.4.& epi. 2.ad Caium monachum.*

18. Prophetæ propriè] *Ita vetus cod. excusi,* priores.

19. Et similitudinem] *Decem has voces ex vet.cod.restituimus.*

20. Igitur si neque Moyses] *Disputarunt olim, atque etiam nunc inquirunt multi, An Moyses & Paulus,cùm adhuc hic peregrinarentur,viderint Deum more beatorum, id est, facie ad faciem sicuti est: quod hic disertè negat Ireneus. Ego paucis, quod ab eximio doctore Augustino didici subijcio. Is alicubi scribit eos* Deum vidisse non aliqua corporalis naturæ similitudine vel imagine: *sed in ea subiecti natura & essentia, qua Deus est, quantum eam capere potest homo seuocatus ab omni sensu corporis. Idem rursum confirmat Epistola ad Paulinam, de videndo Deum,cap.12. & 13. Sed hoc ipsum lib.2.de Trinit.cap.17.& 18.exponit,affirmans illos solo mentis oculo Deum ad tempus vidisse, quantum fas est homini: non autem corporeis oculis. Cõtendit etenim lib.22.de ciu. neque etiam beatos post iudicium, Deum corporeis oculis, quantumuis glorificatis, aspecturos esse:* In Genes. ad lit. lib.12.c.27.28. D

observans beatum Iob dixisse quidem, In carne mea videbo Deum: *sed non per carnem.*

Nec solus Ireneus iudicat Moysem vel Paulum hic degentes Deum instar beatarum mentium minimè vidisse: verùm idem quoque sentiunt Dionysius lib. cælest. hier. cap. 4.ac Epistola ad Caium: Origenes homil. 1. in Isaiam: Nazianz.enus orat. 2.de Theologia: Chrysostomus hom.14.in Ioannem: Cyrillus Alex.lib.1.in Ioan. ca. 22.& ex Latinis Hieronym.Dialog.3.adu.Pelagianos: Gregorius libr.18. Moral. cap.36.& 37.aliiq, permulti. Ad scripturas autem quæ contra sentientes obiciunt, respondent, illas de speciali quadam & illustriori visione intelligendas esse:non de beatifica, qua nunc cum Angelis in cælo potiuntur.

21. Aliquando enim] *Tertull.*Hic erat visus Babylonio regi in fornace cum martyribus suis quartus, tanquam filius hominis, &c. *Lib.contra Marc. & lib.contra Praxeam. Consentiunt Hieronymus & Theodoretus comment.in 3.Daniel.* B

22. Aliquando autem lapis à monte] *Per montem, vel Hebræorum genus, vel B.Mariã Virginem: per lapidem verò Christum, superueniente solius Spiritus sancti virtute,ex ea conceptum & natum, cum Irenæo intelligendum arbitrantur Iustin.in dialog.Tertull. libr.3.contra Marc. Augustinus concione ad Catechum. cap.12.Reposuimus autem* videtur, *pro,* videbitur.

23. Sed & Ioannes] *Sacram Apocalypsin discrètè Ioanni Apostolo & Euangelistæ adscribit: verùm de hoc infrà copiosius dicetur.*

24. Et perseuerabile orationum] *Id est,per seuerantiam, quæ frequenter pernoctabat in precibus.* C

25. Qui inciperet eum tradere] ἤμελλε παραδιδόναι, *qui traditurus esset.*

26. Et in loco eliberata] *Græcè* καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ οὗ, & in loco erit, in quo vocabatur &c.

27. Sic autem & Moyses] *Theodoreto quæst.4. in Exod.Hieronymo in 1.cap.Soph. & Augustino Serm. 86.placet quoque hæc intelligentia.*

Sed quæritur à multis,quomodo vxor Mosis dicatur Aethiopissa, cùm fuerit filia Iethronis sacerdotis Madian,in quam prouinciam fugisse dicitur,non in Aethiopiam? Respondeo, Madian solo breui maris rubri tractu ab Aethiopia distare: eandemque persæpe vocari in sacris literis terram Chuz ac Aethiopiam: ideo Sephoram inde natam & educatam rectè Aethiopissam appellatam esse. Est tamen memorabile, quod non solum Epiphanius,sed etiam R.Mose Maimonin obseruat, nimirum, Mosen prophetæ suscepto munere, ab eadem vxore sua deinceps abstinuisse, vt tam sanctæ ac spiritali vocationi puriorem daret operam. Cont.hær.78.

28. Suscepit autem speculatores] *Vetus cod. adijcit,* tres speculatores, *quod comparationi de tribus diuinis hypostasibus concinnè quadraret, si bibliorum contextus,duos,non tres fuisse repeteret. Caterùm non multum discedit ab hac Irenæi allegoria, Iustinus Martyr in Dialogo.*

29. Nullificant] *Id est, aspernantur & contemnunt.Proxima linea,* præcedunt, *pro,* præcedent; *legimus,quòd in Euangelio legatur,* προάγουσιν.

Xib.de Orat.

QVEMADMODVM IN ABRAHAM PRÆfigurabatur fides nostra, & quæ est expositio eorum quæ facta sunt à Patribus.

CAPVT XXXVIII.

Rom.4. QVoniam autem & in Abraham præfigurabatur fides nostra, & quoniam Patriarcha nostræ fidei, [&] velut Propheta fuit, plenissimè Apostolus docuit
Gal.3.5. in [ea] epistola [quæ est] ad Galatas, dicens. Qui ergo tribuit vobis Spiritum,
Galat.3.8. & operatur virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex auditu fidei? Sicut Abraham credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Cognoscite itaque quoniam qui sunt ex fide, hi filij sunt Abrahæ. Prouidens autem Scriptura quoniam ex fide iustificat B
Genes.12.& 18.18.& 22.18. Gentes Deus, prænuntiauit Abrahæ quoniam benedicentur in eo omnes Gentes. Itaque qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. Ob quæ non solùm Prophetam eum dixit fidei, sed & patrem eorum qui ex Gentibus credunt in Christum Iesum, eo quòd vna & eadem illius, & nostra sit fides; illo quidem credente futuris quasi iam factis propter repromissionem Dei: nobis quoque similiter per fidem speculantibus eam quæ est in regno hæreditatem, propter repromissionem Dei. Et ea autem quæ circa Isaac non sine significatione sunt. In ea enim epistola quæ est ad Ro-
Rom.9.10. manos, ait Apostolus. Sed & Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri, à
Genes.25.22. Verbo responsum accepit, vt secundùm electionem propositum Dei permaneat, nõ ex operibus, sed ex vocante, dictum est ei. Duo populi in vtero tuo, & duæ Gentes in ventre tuo, & populus populum superabit, & maior seruiet minori. Ex quibus manifestum est, non solùm prophetationes Patriarcharum, [2] sed & partum Rebeccæ prophetiam fuisse duorum populorum, & vnum quidem esse maiorem, alterum verò minorem, & alterum quidem sub seruitio, alterum autem liberum. Vnius autem & eiusdem patris, vnus & idem Deus noster & illorum: [3] qui est absconsorum cognitor, C
Deut.32.42. Rom.9.13. qui scit omnia antequam fiant; & propter hoc [dixit.] Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Siquis autem & actus qui sunt Iacob addiscat, inueniet eos non inanes, sed plenos
Gen.25.26. dispositionum: & in primis in natiuitate eius, [4] quemadmodum appræhendit calcaneum fratris, & Iacob vocatus est, id est, supplantator, tenens, sed qui non tenetur; ligans pedes, sed qui non ligatur; luctans & vincens; tenens in manu calcaneum aduersarij, id est, victoriam. Ad hoc enim nascebatur Dominus, cuius typum generationis monstrabat, de quo & Ioannes in Apocalypsi ait. Et exiuit vincẽs, vt vinceret.
Apoc.6.2. Gen.25.32. Deinde autem primogenita accipiens, quando vituperauit ea frater eius: quemadmodum & iunior populus eum primogenitum Christum accepit, cùm eum repulit
Ioan.19.15. populus ætate prouectior, dicens. Non habemus regem, nisi Cæsarem. In Christo autem vniuersa benedictio, & propter hoc benedictiones prioris populi à Patre subripuit posterior populus, quemadmodum Iacob abstulit benedictionem huius Esau. Ob quam causam fratris patiebatur insidias, & persecutiones frater suus, sicut & Ecclesia hoc idem à Iudæis [patitur.] Peregrè nascebantur XII. tribus genus Israël, quo- D
niam & Christus peregrè incipiebat [5] duodecastylum] firmamentum Ecclesiæ gene-
Gen.30.37. rare. Variæ oues quæ fiebant hinc Iacob merces: & Christi merces, [quia] ex varijs & differentibus Gentibus in vnam cohortem fidei conuenientes fiunt homines, quem
Psalm.2.8. admodum Pater promisit ei; Postula, dicens, à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et quoniam multitudines filiorum Do-
Gen.29.28. mini Prophetæ fiebant Iacob, necessitas omnis fuit [6] ex duabus sororibus eum filios facere: Quemadmodum Christus ex duabus Legibus vnius, & eiusdem Patris. Similiter autem, & ex ancillis, significans quoniam secundùm carnem ex liberis, & ex seruis Christus statuet filios Dei, similiter omnibus dans munus Spiritus viuificantis
Gen.30.3. nos. Omnia autem ille faciebat propter illam iuniorem, bonos oculos habentẽ Rachel: [7] quæ præfigurabat Ecclesiam, propter quam sustinuit Christus: qui tunc quidẽ [per] Patriarchas suos, & Prophetas præfigurans & prænuntians futura, præexercens suam partem dispositionibus Dei, & assuescens hæreditatem suam obedire Deo, & peregrinari in sæculo, & sequi verbum eius, & * præfigurare futura. Nihil enim va- * præfigura-
cuum, neque sine signo apud eum. ficare

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Quoniam autem & in Abraham] *Non solùm in Abraham præsignata est fides & vocatio Gentiũ ad Christum; verum etiam in Rebecca parturitione, rebus gestis per Iacob; ideo facilè apparet eandem Patriarcharum fidem cum nostra in vnum Deum fuisse. &c.*

2. Sed & partum Rebeccæ] *Huic interpretationi subscribunt Iustin. in Dialogo. Tertul. initio libri contra Iudæos. Orige. hom. 11. in Genes. Ambros. in cap. 9. ad Rom. Augustin. Serm. 68. de temp. Prosper Aquit. li. 1. de prom. cap. 20.*

3. Qui est absconsorum cognitor] *Verba sunt Susannæ, sumpta ex cap. 13. Danielis: ex quibus, & alijs quæ supra, cap. 11. & infra cap. 44. referuntur, apparet manifestè illa duo postrema Danielis capita, quæ nunc ab Hugnosticis velut apocrypha reijciuntur, sacrosanctæ veritatis & authoritatis fuisse antiquissimis Ecclesiæ proceribus & martyribus.* B

4. Quemadmodum apprehendit calcaneum] *Eucherius Lugdunensis, Rupertus, Glosa interl. Maioris plantam tenuit, quia mysticè maior minorem superaturus erat. Planta enim Esau, nouissimũ præsignabat Israelitici populi tempus, in quo Dominus noster aduenire dignatus est, vt eis conferret salutem, &c.*

5. Duodecastylum] *Sic legendum docet vet. cod. id est, duodecim columnarum, quarum nomine duodecim Apostolos intelligit adumbratos per duodecim Patriarchas: qui vt Iudæorum, sic isti Christianorum propagines fuere. Iustin. addit, eosdem significatos fuisse per duodecim tintinabula dependentia è stola Pontificis. Tertull. per duodecim fontes in Elim, duodecim gemmas in tunica sacerdotis, duodecim lapides in Iordane electos, & in Arca testamenti conditos, lib. 4. cont. Mar. Deleuimus* decastylum, *& paulò ante* patitur *pro* patiebatur *auth. vet. cod. reposuimus.*

6. Ex duabus sororibus] *Hoc pro ingenti crimine, quod tamen diligenter diluit, Manichæos beato Patriarchæ obiecisse tradit August. qui & Allegoricõs totam historiam eleganter explicat, lib. 22. contr. Faust. Manic. à cap. 52. vsque ad 60. itemq; Serm. 10. de Temp.*

7. Quæ præfigurabat] *Sic Iust. in Dial. scribit:* Duæ vxores Iacob, duos populos adumbrabant, Lea Synagogam, Rachel Ecclesiã. Leę debiles erant oculi, sic Iudæi animæ oculos hebẽtes habent. Rachel furata est deos Labã, Ecclesiæ Christianę etiã perierũt dij fabrefacti, &c.

QVARE LAVIT PEDES DISCIPVLORVM suorum, & quare discumbentibus, & quòd ipse similiter ante omnes Deus ostenditur.

CAPVT XXXIX.

C IN nouissimis autem temporibus, cùm venit plenitudo temporis libertatis, ipsum Verbum per seipsum sordes abluit filiarum Sion, [1] manibus suis
Isaie 4.4. lauans pedes discipulorum. Hic est enim finis humani generis [2] hæredificantis] Deum, vti quemadmodum in initio per primos, omnes in seruitutem redacti sumus debito mortis, sic in vltimo per nouissima omnes, qui ab initio
Ioan.13.5. discipuli, emundati, & abluti quæ sunt mortis, in vitam veniant Dei. Qui enim pedes lauit discipulorum, totum sanctificauit corpus, & [in] emundationem adduxit. Quapropter & recumbentibus eis ministrabat escam, significans eos, qui in terra recum-
Matth.26. bebant, quibus venit ministrare vitam. Sicut Hieremias ait: Recommemoratus est Dominus sanctus Israel mortuorum suorum, qui prædormierunt in terra defossionis, & descendit ad eos, vti euangelizaret eis salutare suum, ad saluandum eos. Prop-
Luc.22.49. Marc.14.37. Matt.26.43. ter hoc autem, & discipulorum oculi erant grauati veniente Christo ad passionem, & inueniens eos dormientes [Dominus,] primò quidem dimisit, significans patientiam Dei in dormitione hominum. Secundò verò, veniens excitauit eos, & erexit, si- D
gnificans quoniam passio eius expergefactio est dormientium discipulorum, propter quos & descendit in inferiora terræ, id quod erat inoperatum conditionis visurus
Ephes.4.9. Matt.13.17. oculis, de quibus & dicebat discipulis. Multi Prophetæ, & iusti cupierunt videre & audire, quæ vos videtis & auditis. [3] Non enim propter eos solos, qui temporibus Tiberij Cæsaris crediderunt ei, venit CHRISTVS; nec propter eos solos, qui nunc sunt homines, prouidentiam fecit Pater: * sed propter omnes omnino homines, qui ab ini- * Deus
tio * secundùm virtutem suam in sua generatione, & timuerunt & dilexerunt Deũ, & iustè & piè conuersati sunt erga proximos, & concupierunt videre Christum & audire vocem eius. Quapropter omnes huiusmodi in secundo aduentu, primò de som-
Rom.3.30. no excitabit, & eriget eos, quàm reliquos, qui iudicabuntur, & constituet in regnum suum. Quoniam quidem vnus Deus, qui Patriarchas quidem direxit in dispositiones suas, * iustificat autem Circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Quẽ- * Deus
admodum enim in primis nos præfigurabamur, & prænuntiabamur; sic rursus in nobis illi deformantur, hoc est, in Ecclesia, & recipiunt mercedem pro his quæ laborauerunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

1. Manibus suis lauans] *Vult eam pedum ablutionem, quam in cœna Christus peregit, significasse alteram eam, qua quotidiana peccatorum remissione animorum nostrorum sordes abluuntur; quod ampliori oratione explicat Cyprianus, seu quiuis alius author Sermonis, de Ablutione pedum, cui subscribunt Cyrillus & Augustinus in Ioannem.*

2. Hæredificantis] *Expunximus* reædificantis, *auth. vet. cod.*

3. Non enim propter eos solos] *Eleganter scribit Lactantius ideo crucis supplicium præ cæteris omnibus summum Patrem elegisse, quo Filium affici sineret, vt cunctis gentibus eius passio innotesceret. Nam qui patibulo suspenditur, & conspicuus est omnibus, & cæteris altior. Quapropter Dominus noster in passione extendit manus suas, orbemq; dimensus est; vt iam tunc ostenderet ab ortu solis vsq; ad occasum, magnum populũ ex omnibus linguis, & tribubus congregatum, sub alas suas esse venturum, signumq; illud maximum atq; sublime, frontibus suis suscepturum. lib. 4. cap. 26.*

4. Sed propter omnes omnino] *Caluiniani pro sua impietate, toti generi humano per Christum partum & oblatum redemptionis beneficium ad minimam illius partem contrahentes & restringentes, non verentur cum Bucero dicere,* Eum morte sua Electorũ tantùm peccata expiasse. *cum Musculo,* Tantùm pro credentibus satisfeciſſe: *cum Caluino,* Nec pro impijs crucifixum, nec sanguinem eius pro expiandis horum peccatis effusum: *cum Beza in Colloquio Mompelgartensi. pa. 544. &c.* Promissiones vniuersales de Christo redemptore omnium, non secundùm literam de omnibus hominibus, sed de quibusdam tantùm accipi debere: *quæ hîc à viro Apostolico Irenæo summo iure coarguuntur. Ecquid aliud vir sanctus præstitisset, docente præsertim B. Ioanne Apostolo, Polycarpi præceptoris sui præceptore ac doctore,* Christum propitiationem esse, non pro nostris (*id est electorum*) peccatis tantùm, sed & totius mundi? *Præcurſore quoque personante, illum esse agnum Dei, qui tollit peccata mundi? Pauloque attestante,* Christum mortuum esse pro omnibus, Deum in Christo mundum sibi reconciliasse? Et Christum dedisse semetipsum redemptionem pro omnibus? Mortem degustasse pro omnibus? *Sed de hoc alibi.*

A

QVOD AIT, NON VOS LABORASTIS: ALII laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.

CAPVT XL.

Luc. 4. 35. C

PRopter hoc dicebat Dominus discipulis. Ecce dico vobis: Attollite oculos vestros, videte regiones, quoniam albæ sunt ad messem. Nam messor mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam: vti & qui seminat, & qui metit, simul gaudeat. In hoc [enim] est sermo verus, quoniã alius est qui seminat, & alius qui metit. Et: Ego enim præmisi vos metere, quod vos non laborastis: alij laborauerunt, & vos in laborem eorum introistis. Qui ergo sunt qui laborauerunt, qui dispositionibus Dei deseruierunt? Manifestum est quia Patriarchæ, & Prophetæ, qui etiam præfigurauerunt nostram fidem, & disseminauerunt in terra aduentum Filij Dei, quis & qualis erit: vti qui posteriores erant futuri homines, habentes timorem Dei, facilè susciperent aduentum Christi, instructi à Prophetis. Et propter hoc Ioseph, cùm cognouisset quòd prægnans esset Maria, & [cogitaret]

Matth. 1. 20. absconsè dimittere eam, Angelus in somnis dixit ad eum. Ne timeas assumere Mariam coniugem tuam, quod enim habet in ventre, ex Spiritu sancto est. Pariet autem Filium, & vocabis nomen eius IESVM: ipse enim saluabit populum suum à peccatis eorum. Et adiecit suadens ei. Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod D

Isaiæ 7. 14. dictum est à Domino, per Prophetam dicentẽ. Ecce, virgo in vtero accipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, per sermones Prophetæ suadens ei, & excusans Mariam: hanc eandem esse ostendens, quæ ab Esaia esset prænuntiata Virgo, [1] quæ generaret] Emmanuel. Quapropter sine dubitatione suasus Ioseph, & Mariã

Matth. 2. 13. Matth. 2. 22. & 23. Luc. 3. 23. accepit, [4] & in reliqua vniuersa educatione CHRISTI gaudens, obsequium præstitit, vsque in AEgyptum suscipiens profectionem, & inde regressum, & in Nazareth transmigrationem. Denique qui ignorabãt Scripturas, & repromissionem Dei, & dispositionem Christi, patrem eum * putabant pueri. Propter hoc autem, & ipse Dominus in Capharnaum Esaiæ Prophetias legebat: Spiritus Domini super me, quapropter vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, curare contribulatos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visionem. Semetipsum quoq; ostendens prænuntiatum per * Prophetas, dicebat eis. Hodie impleta est Scriptura hęc in auribus vestris.

*vocabat

*Prophetas

Luc. 4. 21. Actor. 8. 32. Propter hoc Philippus, cùm inuenisset eunuchum reginæ AEthiopum legentem ea quæ scripta sunt; Quemadmodum ouis ad victimam ductus est, quemadmodum agnus in conspectu tondentis sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius ablatum est: & reliqua quæcunque de passione eius, & de carnali aduentu, & quemadmodum inhonoratus est à non credentibus ei, pertransiuit Propheta: facilè sinasit ei credere eum esse Christum Iesum, qui sub Pontio Pilato crucifixus est, & passus est quæcunque prædixit Propheta, eumque esse Filium Dei, qui æternam vitam hominibus dat. Et statim vt baptizauit eum, abscessit ab eo. Nihil enim aliud derat ei qui à Prophetis fuerat præcatechizatus, non Deum Patrem, non conuersationis dispositionem, sed solùm aduentum ignorabat Filij Dei, quem cùm breuiter cognouisset, agebat iter gaudens, [5] præco futurus in AEthiopia Christi aduentus. Quapropter non multum laborauit circa eum Philippus, qui erat in timore Dei præaptatus à Prophetis. Propter hoc autem & Apostoli oues colligentes, quæ perierant domus Israel, de Scripturis alloquentes eos, ostendebant Iesum crucifixum, hunc esse CHRISTVM Filium Dei viui, & magnam multitudinem suadebant, quæ tamen

Isaiæ 50. 6. Matth. 15. 23. Actor. 2. 41. Actor. 4. 4.

*habebant * habebat timorem ad Deum, & vna die baptizati sunt hominum tria millia, & quatuor, & quinque.

B

ANNOTATIONES.

1. Propter hoc dicebat] *Vocationem Gentiũ ad fidem præsignauerunt Patriarchæ & Prophetæ, & aduentum Christi prædixerunt, vt facilius susciperetur: quod & Angelus beato Ioseph reuelauit, vt alacrius Filio, Matriq; eius subseruiret.*

2. Deseruierunt] *Ita vet. cod. Alij* deseruiũt, deinde cogitaret, *pro* cogitabat *substituimus vet. co. auth.*

3. Quæ generaret] *Codices excusi* generat.

4. Et in reliqua eius educatione] *Docet beatum Ioseph non tantùm patris Christi vulgo nomen habuisse: sed & officia verè paterna erga eum præstitisse, dum sanctissimæ Matri eius fideliter & gnauiter in cunctis adfuit: Filium tulit in templum, in Aegyptum, in Iudæam, in Galilæam, &cat. assiduisque laboribus ac vigilijs vtrique de huius vitæ necessarijs prouidit. Hæc quippe attendens Bernardus, appellat eum Seruum fidelem & prudentem, quem constituit Dominus suæ matris solatium, suæ verò carnis nutritium. Hom. 3. super Missus est.*

5. Præco futurus] *Ad hunc locum alludit Euseb. lib. 2. historiæ, capite 1. quæ ad eius illustrationem pertinent, annotauimus, cap. 3. libri primi, & cap. 12. libri tertij.*

QVARE PAVLVS DICIT SE PLVS quàm omnes laborasse.

C

CAPVT XLI.

DRopter hoc, & Paulus Gentium Apostolus cùm esset, Plus eis (inquit) omnibus laboraui. Illis enim facilis catechizatio fuit, videlicet cùm ex Scripturis haberent ostensiones, & qui Moysem & Prophetas audiebant, & facilè recipiebant primogenitum mortuorum, & principem vitæ Dei, eũ qui per extensionem manuum dissoluebat Amalech, & viuificabat hominem de serpentis plaga, per fidem quæ erat in eum. Gentes quidem primò catechizabat Apostolus, quemadmodum in eo libro, qui ante hunc est, ostendimus, discedere ab idolorum superstitione, & vnum Deum colere, factorem cæli & terræ, & vniuersæ conditionis fabricatorem. Esse autem huius Filium Verbum eius, per quem constituit omnia, & hunc in * nouissimis temporibus hominem, & in hominibus factum reformasse quidem humanum genus, destruxisse autem, & vicisse inimicum hominis, & donasse suo plasmati aduersus reluctantem victoriam. Adhuc autem & si non faciebant, qui erant ex Circuncisione, sermones Dei, quod essent contemptores, sed erant præinstructi. Non mœchari, [nec fornicari,] non furari, non fraudare, & quæcunque in exterminium proximorum fiunt mala esse, & odiri à Deo. Quapropter & facilè assentiebant ab his abstinere, quoniam hæc didicerunt. Gentiles verò & hoc ipsum discere oportebat, quoniam huiusmodi operationes malæ & exterminatoriæ, & inutiles sunt, & damnosæ his qui operantur eas. Quapropter plus laborabat, qui in Gentes Apostolatum acceperat, quàm qui in Circuncisione præconabant Filium Dei. Illos enim adiuuabant Scripturæ, quas confirmauit Dominus, & adimpleuit, talis veniẽs, qualis & prædicabatur: hic verò peregrina quædam eruditio, & noua doctrina, deos Gentium, non solùm non esse deos, sed [&] idola esse dæmoniorum. Esse autem vnũ Deum, [2] qui est super [omnem principatum, & dominationem, & potestatem] & omne nomen quod nominatur, & huius Verbum naturaliter quidem inuisibile; visibilem, palpabilem in hominibus factum, & vsq; ad mortem descendisse, mortem autẽ crucis. Et eos qui in eum credunt incorruptibiles, & impassibiles futuros, & percipere regnum cælorum, & hæc [sermone] prædicabantur Gentibus, sine Scripturis.

1. Cor. 15. 12. Exo. 17. 10. 13 Num. 21. Ephes. 1. Philip. 2. 8.

Universidad de Deusto Biblioteca

Quapropter & plus laborabant, qui in Gentes prædicabant. Generosior autem rursus fides Gentium ostenditur, sermonē Dei assequentium, sine instructione * Scripturarum. *literarū. A

ANNOTATIONES.

1. Propter hoc & Paulus] *Quos hoc capite cōmemorat Pauli præ cæteris labores, omnibus eloquentiæ suæ neruis, velut effusis totius ingenij fontibus, postea prosecutus est Chrysost. homilijs octo de laudibus Pauli, quibus pauca hæc ex Hierony. addere non erit iniucundum.* Vbi est electionis vas, tuba Euangelij, rugitus leonis nostri, tonitruus gentium, flumen eloquentiæ Christianæ? *&c. Idemque iterum:* Quotiescunque Paulum Apostolum lego, videor mihi non verba audire, sed tonitrua. Videntur quædam eius verba simplicia, & quasi innocentis hominis & rusticani, & qui nec facere, nec declinare nouit insidias: sed quocunque respexeris, fulmina sunt. Hæret in causa, capit omne quod tetigerit, tergū vertit vt superet, fugam simulat, vt occidat, &c. *Aduersus errores Ioannis Ierosolym. & in Apolog. pro lib. aduersus Iouinianum. Eusebius non solum labore, sed etiam eruditione, & sententiarum pondere æquales Apostolos ipsum super asse, literis mandat libr. 3. hist. cap. 42.*

2. Qui est super omnem] *Codices excusi, omnes habebant, quod deleuimus, vt sex alias voces ex vet. cod. inserere mus.* B

QVEMADMODVM IN CIRCVNCISIONE, & præputio, & fide vnus Pater ostenditur.

CAPVT XLII.

Luc. 3.8. SIC enim oportuerat filios Abrahæ, quos illi de lapidibus excitauit Deus, & fecit assistere ei principi, & prænunciatori facto nostræ fidei: qui & accepit testamentum Circuncisionis, post eam iustificationē quæ fuerat in præputio fidei, vt præfigurarentur in eo vtraque testamenta: vt fieret pater omnium qui sequuntur verbum Dei, & peregrinationem in hoc sæculo sustinent; id est, eorū qui ex Circuncisione, & eorum qui ex præputio fideles sunt: sicut & Christus lapis summus angularis omnia sustinens, & in vnam fidem Abrahæ colligens eos, qui ex vtroque testamento apti sunt in ædificationem Dei. Sed [&] hæc quidem quæ est in præputio fides, vtpote finem coniūgens principio, ex prima nouissima facta est. Etenim ante circuncisionem erat [in] Abraham, & in reliquis iustis, qui placuerunt Deo: sicut & demonstrauimus: & rursus in nouissimis temporibus, orta est in humano genere per Domini aduentum. Circuncisio verò & Lex operationum, media obtinuerunt tempora. Hæc & per alia quidem multa, [2] iam verò & per Thamar Iudæ nurum typicè ostenditur. Cùm enim concepisset geminos, alter eorum prior protulit manum suam: & cùm obstetrix putaret eum primogenitum esse, coccinum alligauit signum in manu eius. Cùm hoc autem factum esset, & abstraxisset manum suam, prior exiuit frater eius Phares, sic deinde secundus ille, in quo erat coccinum, Zara: clarè manifestante Scriptura, eum quidem populum qui habebat coccinum signum, id est eam fidem quæ est in præputio, præostensam quidem primùm in Patriarchis, post deinde subtractam, vti nasceretur frater eius: deinde sic eum qui prior esset, secundo loco natum, qui est cognitus per signum coccinum, quod erat in eo quod est passio iusti, ab initio [3] præfigurata in Abel, & descripta à Prophetis, perfecta verò in nouissimis temporibus in Filio Dei. Oportebat enim quædam quidem prænūtiari paternaliter à pātribus, quædam autem præfigurari legaliter à Prophetis, quædam verò deformari secundùm deformationem Christi, ab his qui adoptionem perceperunt: omnia verò in vno Deo ostenduntur. Cùm enim vnus esset Abrahā, in semetipso [4] præfigurabat duo testamenta, in quibus alij quidem seminauerunt, [5] alij verò messi sunt. In hoc enim (inquit) sermo est verus, quoniam alter quidē est qui seminat populus, alter qui metet: vnus autem Deus præstans vtrisque quæ sunt apta, semen quidem seminanti, panem verò ad edendum metenti. Quemadmodum alter quidem est qui plantat, & alter qui adaquat, vnus autem qui dat incrementum, Deus. Disseminauerunt enim sermonem de Christo Patriarchæ & Prophetæ: demessa est autem Ecclesia, hoc est fructum percepit. Propter hoc & ipsi orant habere tabernaculum in ea, Hieremia dicente. Quis dabit mihi in deserto habitationē nouissimam? Vti & qui seminat, & qui metit simul gaudeant in Christi regno, qui omnibus adest, de quibus ab initio bene sensit Deus, attribuens adesse eis Verbum suum. Si quis igitur intentus legat Scripturas, inueniet in ijsdem de Christo sermonem, & nouæ vocationis præfigurationem.

Gen. 17.11.12. Rom. 4.12. Psal. 117.21. Matt. 21.42. C

Sup. cap 30.

Gen. 38.28.

Gen. 4.2. D

Galat. 4.24. Ioan. 4.38.

1. Cor. 3.7.

Ierem 9.2.

ANNO-

A

ANNOTATIONES.

1. Sic enim oportuerat] *Vtrumque Testamentum in Abrahamo figuratum fuit: nouum, quando incircuncisus credidit ad iustitiam: vetus, quando circuncisus est. Thamaris quoque partus duorum populorum typus fuit: vnus verò vtriusque Testamenti atque populi Dei.*

2. Iam verò & per Thamar] *Theodoretus quæstio. 95. in Genesim. Augustinus 22. contra Faustum, cap. 83. 84. 85. 86. Hanc allegoriam vberiore calamo describunt, Patriarchamque Iudam, & nurum eius Thamar, quantum possunt à calumnijs Manichæorum vindicant.*

Quinetiam ad eius excusationem Chrysost. hom. 62. in Genes. rationem hanc adjcit, quod furari voluerit socĕri concubitum, et filios ex eo procreare, non libidinem explere concupiscens, sed dispensationem. Nullus (inquit) hæc audiens condemnet Thamar. Nam dispensationem ministrauit, & propterea neque vllam reprehensionem meretur. Duo filij eius duorum populorum figura fuerunt: & prædictio vitæ Iudaicæ, & spiritualis. *Totus quoque in hanc sententiam est Ambrosius lib. 3. in Lucā. Imò & R. Simeon filius Iochai com. in Pentateuch. quos* ZOAR *appellauit, liberat eandem à crimine, quòd non explendæ libidinis gratia id egerit: sed pio quodam* B *instinctu, nempe, vt ex Iuda expectatum* [1] *Messiam conciperet. Sed de peccatis veterum sanctorum copiosius dicet Irenæus infra cap. 45. & 46.*

3. Præfigurata in Abel] *Augustini verba lucem huic loco adferent:* Occiditur, *inquit*, Abel, minor natu, à fratre maiore natu: occiditur Christus caput populi minoris natu, à populo Iudæorum maiore natu: ille in campo, iste in Caluariæ loco. *Ex lib. 12. contra Faustum, cap. 9. & 10.* *Sedulius,*

Frater iniquus erat, iustum qui perculit olim:
Damnator Christi, frater iniquus erat.

4. Præfigurabat duo testamenta] *Hæc sunt Apostoli ad Galat. 4. Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Hæc autem sunt duo testamenta, &c. Quam sententiam sequitur Augustin. 15. de Ciuit. cap. 2. & 3. & libr. 16. capit. 25. Sara & Agar cum prole duas ciuitates significasse, vnam in Deo liberam, aliam terrenam. Idem sed copiosius disputat lib. 2. contra aduersarium legis, cap. 9. & libr. 22. contra Faustum, cap. 30. 31. 32.*

5. Alij verò messi sunt] *Sic loquitur, pro,* messuerunt: *& postea,* demessa est Ecclesia, *pro,* fructum percepit.

QVID EST THESAVRVS ABSCONDITVS in agro, & quòd sola Ecclesia rectè legat Scripturas. C

CAPVT XLIII.

SIC est enim thesaurus absconsus in agro, id est, in isto mundo. Ager enim mundus [est,] absconsus verò in Scripturis [thesaurus, Christus,] quoniam per typos & parabolas significabatur. Vnde poterat hoc quod secundùm hominem est, intelligi, priusquàm consummatio eorū quæ consummata sunt, veniret, quę est aduētus Christi. Et propter hoc [2] Danieli Prophetę] dicebatur. Muni sermones, & signa librum, vsque ad tempus consummationis, quoadusque discant multi, & adimpleatur agnitio. In eo enim cùm perficietur dispersio, cognoscēt omnia hæc. Sed & Hieremias ait. In nouissimis diebus intelligent ea. Omnis enim Prophetia [3] priusquàm habeat effectum, ænigmata & [ambiguitates] sunt hominibus. Cùm autem venerit tempus, & euenerit quod prophetatum est, tunc Prophetiæ habent liquidam & certam expositionem. Et propter hoc quidem Iudæis cùm legitur Lex, in hoc nunc tempore fabulæ similis est. Non enim habent expositionē omnium rerum pertinentem ad aduentū Filij Dei, qui est secundùm hominem: [à] Christianis verò cùm legitur, thesaurus est absconsus in agro, cruce verò Christi reuelatus est, & explanatus, & ditans [4] sensum hominum, & ostendēs sapientiam Dei, & eas, quæ sunt erga hominē dispositiones eius manifestans, & Christi regnum præformans, & hæreditatem sanctæ Hierusalem præeuangelizans & præ- nuntians, quoniam in tantū homo diligens Deum proficiet, vt etiam videat Deū, & audiat sermonem eius, & ex auditu loquelæ eius in tantùm glorificari, vti reliqui nō possint intendere in faciem gloriæ eius, quemadmodum dictum est à Daniele. Quoniam intelligentes fulgebunt, quemadmodum claritas firmamenti, & à multis iustis sicut stellæ in sæcula. Et adhuc quemadmodum igitur ostendimus, si quis legat Scripturas. Etenim Dominus sic disseruit discipulis post resurrectionē suam à mortuis, & ex ipsis Scripturis ostendens eis, quoniam oportebat pati Christum, & intrare [in] gloriā suam, & in nomine eius remissionē peccatorum prædicari in toto mundo. Et erit consūmatus discipulus, & similis patrifamiliās, q. de thesauro suo profert noua & vetera. Quapropter eis qui in Ecclesia sunt presbyteris obaudire oportet, his qui successionem habent ab Apostolis, sicut ostendimus, [4] qui cum episcopatus successione, charis-

Matt. 13 44. Dan. 12. 4. Ierem. 23. 20. D Dan. 12. 3. Luc. 24. 26. Matt. 13. 52. Lib. 3. cap. 3. & 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

charisma veritatis certum, secundùm placitum Patris acceperunt. Reliquos verò qui A
absistunt à principali successione, & quocunque loco * colliguntur, suspectos habe- *se colli-
re, vel quasi hæreticos & malæ sententiæ; vel quasi scindentes, & elatos, & sibi placen- gunt.
tes; aut rursus vt hypocritas, quæstus gratia, & vanæ gloriæ hoc operantes. Omnes au-
tem decidunt à veritate. Et hæretici quidem alienum ignem afferentes ad altare Dei, Leuit. 10. 1.
id est, alienas doctrinas, à cælesti igne comburentur, quemadmodum Nadab & Abiu.
Qui verò exurgunt contra veritatem, & alteros adhortantur aduersus Ecclesiã Dei, Num. 16. 33.
remanent apud inferos, voragine terræ absorpti, quemadmodum qui circa Chore,
Dathan, & Abiron. Qui autem scindunt & separant vnitatem Ecclesiæ, eandẽ quam
3. Reg. 14. 10. &c. Hieroboam pœnam percipiunt à Deo.

ANNOTATIONES.

1. Hic est enim thesaurus] *Christus thesaurus est absconditus in veteris Testamenti atque Prophetarũ typis, qui planè reuelati ac manifestati fuerunt per eius aduentum: ac idcirco vt Christianis apertisunt, sic Iudæis adhuc obscuri.*

2. Danieli Prophetæ] *Ita vet. cod. Alij omnes* in Daniele.

3. Priusquam habeat effectum] *Sic vet. cod. legit. Alij verò*, efficaciam & ambiguitas.

4. Qui cùm episcopatus] *Successioni vult veritatem doctrinæ iunctam esse: alias nec audiendi, nec pro Apostolorum successoribus agnoscendi sunt, qui illorum doctrinæ & traditionibus aduersantur, quamuis sedes eorum occupent: id tamen ex animo faciendum, etiamsi pietatem & sanctos mores eorum, quibus succedunt, non imitarentur. Ex his porrò & illis, quæ supra scripsit libr. 3. cap. 2. 3. 25. 40. infra etiam cap. 45. 63. & 70. ex aliisque eius sæculi, & deinceps doctissimis, antiquissimis, & sanctissimis pastoribus, & scriptoribus, manifestum est legitimam Episcoporum successionem Ecclesiæ catholicæ notam certam esse, qua discernitur ab omnium infidelium, hæreticorum, & schismaticorum congregationibus: ad hanc vt sacram anchoram veteres confugisse, huic soli promissum Spiritum veritatis in æternum sibi persuasisse, hanc denique vt murum abeneũ vniuersis infidelium machinis & arietibus opposuisse.*

Lib. Præscr. *Hoc telo omnes priorum Gnosticorum copias confodit Tertullianus.* Si audent interserere se ætati Apostolicæ, *inquit*, vt ideo videantur ab Apostolis traditæ, possumus dicere: Edant origines suarum Ecclesiarum: euoluant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseuerauerit, habuerit authorem & antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt, sicut Smyrneorum Ecclesia habens Polycarpum ab Ioanne collocatum, refert, sicut Romana Clementem à Petro ordinatum, id vtique & cæteræ exhibent. Confingant aliquid tale hæretici. Quid enim illis post blasphemiam inlicitum est? *Et paulò post:* Ad eos me ritò dicendum est: Qui estis? Quando, & vnde venistis? Quid in meo agitis, non mei? Quo denique, Marcion, iure syluam meam cædis? Qua licentia, Valentine, fontes meos transfuertis? Qua potestate, Apelles, limites meos commoues? Mea est possessio, olim possideo: prior possideo, habeo origines firmas ab ipsis autoribus quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut cauerunt testamento suo, sicut fidei commiserunt, sicut adiurauerunt, ita teneo. Vos certè exhæredauerunt semper, & abdicauerunt, vt extraneos, vt inimicos, &c. Huiusmodi argumento Nouatianos coegerunt Cyprianus li. 1. epist. 6. *In hoc asylum se recepit Hieronymus aduersus tot Orientis sectas dissectas, vt indicat ipse epist. ad Pammasium, & Dial. cont. Luciferianos. Parmenianum & Donatistas hoc laqueo præfocat Optatus Milenitanus, lib. 2. Iliius successionis consideratione, quasi arctissimis vinculis retentum. & fortissimis repagulis conseruatum se in gremio catholicæ Ecclesiæ affirmat frequenter Augustinus, lib. contra epist. Manich. cap. 4. Psalmo contra partem Donati: Epistola 163. & 165. lib. de vtilitate credendi, capit. 17. & 49. libr. quæstionum veteris & noui testamenti, quæst. 110. lib. 2. contra literas Petiliani, cap. 51.*

5. Qui circa Core] *Hellenismus, οἱ περὶ Χορέ, id est, ipsi Core, Dathan, & Abiron.*

DE PRESBYTERIS INIVSTIS.

CAPVT XLIV.

QVI verò crediti sunt quidem à multis esse presbyteri, seruiunt autem suis voluptatibus, & non præponunt timorem Dei in cordibus suis, sed contumelijs agunt reliquos, & principalis confessionis tumore elati sunt, & in absconsis agunt mala, & dicunt; Nemo nos videt, redarguentur à Verbo, Isaiæ 11. 3. [2] qui non secundùm gloriam iudicat, neque faciem attendit, sed in cor. Et audient [eas] quæ sunt à Daniele Propheta voces; Semen Chanaan, & non Iuda, species seduxit te, & concupiscentia euertit cor tuum. Inueterate dierum malorum, nunc aduenerunt peccata tua quæ faciebas antea, iudicans iudicia iniusta: & innocentes quidem damnabas, dimittebas verò nocentes, dicente Domino; Innocentem & iustum non occides. De quibus dixit [&] Dominus; Si autem dixerit malus seruus in corde suo, Tardat Dominus meus, & incipiat cedere seruos & ancillas, & manducare, & bibere,

A bere, & inebriari, veniet Dominus serui illius in die qua nescit, & hora qua non sperat, & diuidet eum, & partem eius cum infidelibus ponet. [3] Ab omnibus igitur talibus absistere oportet: adhærere verò his qui & Apostolorum, sicut prædiximus, doctrinam custodiunt, & cum presbyterij ordine sermonem sanum, & conuersationem sine offensa præstant ad * informationem & correctionem reliquorum. Quemad- *firma tionem & exercitationem
modum Moyses, cui tantus ducatus est creditus, bona conscientia fretus, purgabat se apud * Dominum, dicens. Non concupiscens alicuius illorum quid accepi, neque Num. 16. 15.
malè feci alicui eorum. Quemadmodum Samuel tot annis iudicans populum, & sine vlla elatione ducatum gerens super Israël, in fine purgabat se, dicens. Ego conuer- 1. Reg. 12. 3.
satus sum in conspectu vestro à prima ætate mea, vsque nunc, respondete mihi in conspectu Dei, & in conspectu Christi eius, cuius vestrum vitulum accepi, aut asinum, aut super quem * potentatus sum, aut quem oppressi, aut si de alicuius manu accepi propitiationem, vel calciamentum, dicite aduersus me, & reddam vobis. Cùm dixisset autem [populus] ad eum. Neque potentatus es, neque [oppressisti] nos, neque accepisti de manu cuiusquam aliquid: testificatus est Dominum dicens. Testis B
est Dominus, & testis Christus eius in die hac, quoniam [5] non inuenistis in manu mea nihil. Et dixerunt ei. Testis. Quemadmodum [&] Paulus Apostolus cùm 2. Cor. 2. 17.
esset bonæ conscientiæ, dicebat ad Corinthios. Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur: [6] nemini] nocuimus, neminem corrupimus, neminem circumuenimus. Tales
presbyteros nutrit Ecclesia: de quibus & Propheta ait. [7] Et dabo principes tuos in pa- Isa 60. 17.
ce, & episcopos tuos in iustitia. De quibus & Dominus dicebat. Quis igitur erit fidelis Matt. 24. 45.
actor, bonus & sapiens, quem præponit Dominus super familiam suam, ad danda eis cibaria in tempore? Beatus ille seruus, quem * veniens Dominus inuenerit sic fa- *inuenerit
cientem.

ANNOTATIONES.

1. Qui verò crediti] *Nicolaum ex septem diaconis vnum; Cerinthum qui Petro à domo Cornelij redeunti, & Ioanni in Asia, aliquando negotium facesseret; Ebionem, & id genus hæresiarchas, hic atro carbone notari existimo. Ætate enim Apostolos æquarunt, Ireneumque præcesserunt, atque ob id elati, Ecclesiæ vnitatem hæresibus dissipabant, & insanis fœdisque libidinibus labefactabant, vt non rarò conquestus est lib. 1. Nec absurdè illos comparat cum duobus illis, horum more, libidine prurientibus, qui Susannã accusarunt, quandoquidem* sicut illi, (*ait Cyprianus epist. 25.*) Susannam pudicam corrumpere & violare conati sunt: sic & hi adulterinis doctrinis Ecclesiæ pudicitiam corrumpere, & veritatem euangelicam violare conantur.

D *Obseruandum interim, Susannæ historiam ex ca. 13. Danielis petitam, Irenæum imitatos veteres frequenter laudasse, Tertullianum lib. de Corona militis. Cyprianum epist. 25. Item libr. de bono pudicitiæ. Item libr. de Singul. clericorum. Ambrosium libro tertio de Spiritu sancto, capit. 7. Epistol. 7. & 64. Libr. 1. Officiorum capit. 3. & 18. Lib. 3. cap. 14. Lib. de fuga sæculi, cap. 9. Sermon. 49. & Enarratione in Psalm. 37. Augustinum tractatu 36. in Ioannem. & Ser. 242. de tempore. Alcimum Viennensem li. 6. Græcos similiter Ignatium epist. ad Magnesianos. Clementem lib. 2. Constitut. cap. 55. & 53. Dionysium capit. 7. de Diuinis nominibus. Athanasium orat. contra Arrianos. Epist. ad Marcellinum. Lib. de Natura & communione inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Epistol. ad Serapionem. Cyrillum Alexandrinum lib. 1. in Leuiticum. Chrysost. hom. de Sancta Susanna, & immumeros alios: quod notare iustum fuit, ne os, qui adeò temerè ea postrema capita Danielis, è sacro canone Christianorum librorum secant, vel potius obliterant.*

2. Qui non secundùm gloriam iudicat] *Isaiæ verba citat secundum LXX. vt etiam Cyrillus, & alij permulti. Vulgata Latina,* Non secundùm visionem oculorum.

3. Ab omnibus igitur talibus] *Docet longè recedendum à cunctis schismaticis, hæreticis, & istiusmodi pestiferis hominibus: constanter verò adhærendum pijs ac fidis Ecclesiarum pastoribus, cuiusmodi fuerunt olim Moyses, Samuel, Paulus, &c.*

4. Potentatus sum] *Eadem phrasi, qui Latinè scripsit, Lucifer Calaritanus vtitur, initio lib. 2. ad Constantium, d.* Non potentabitis sanguinem innocentis *Significant,* Potentari *verbo, vi, tyrannide quæ aliquos opprimere. Sic & Iacobi 2. vers. 6.*

5. Non inuenistis] *Vetus codex negationem desiderat, sed delere noluimus, quòd Græcorum more ad maiorem inficiationem, negantem dictionem sæpè geminet.*

6. Nemini nocuimus] *Ita vet. cod. excusi* neminem.

7. Et dabo principes tuos] *Locus Isaiæ secundũ LXX.* καὶ δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ. Et dabo principes tuos in pace, & Episcopos tuos in iustitia: καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. Atque hinc manifestum est, antiquissimam esse vocis Episcopi mentionem: vt etiam ex Psal. 108. 8. & ex Prophetis per Apostolos traducta sit ad Ecclesiæ præfectos ac principes.

QVI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVIBVS DOCTORIBVS VTENDVM EST: & de his peccatis, quæ ab antiquis gesta sunt.

CAPVT XLV.

Ephes.4.11. VBI igitur tales inueniat aliquis, Paulus docens ait. Posuit Deus primò in Ecclesia Apostolos, secundò [1]prophetas, tertiò doctores. [2]Vbi igitur charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatẽ, apud quos est ea quæ est ab Apostolis Ecclesiæ successio, & id quod est sanum & irreprobabile [3]conuersationis, & inadulteratum & incorruptibile] sermonis constat. Hi enim & eam quæ est in vnum Deum qui omnia fecit, fidem nostrã custodiunt: & eam quæ est in Filium Dei dilectionem adaugent, qui tantas dispositiones propter nos fecit: & Scripturas sine periculo nobis exponunt, neq; Deũ blasphemantes, neque Patriarchas exhonorantes, neque Prophetas contemnentes. Quemadmodum audiui [4]à quodam Presbytero, qui audierat ab his qui Apostolos viderant, & ab his qui didicerant: sufficere veteribus de his q̃ sine consilio Spiritus egerũt, eam quæ ex Scripturis esset correptionem. Cùm enim non sit personarum acceptor Deus, quæ sunt non secundùm eius placitum facta, his inferebat congruam correptionem. Quemadmodum sub Dauid, quando persequutionem quidem patiebatur à Saul [5]propter iustitiam: & Regem Saul fugiebat, & inimicum non vlciscebatur, & Christi aduentum psallebat, & [6]sapientia] instruebat [gentes,] & omnia secundùm consilium faciebat Spiritus, [&]placebat Deo. Quando autem propter concupiscentiã ipse sibi accepit Bersabee Vriæ [vxorem,] dixit Scriptura de eo. Nequam aũt visus est sermo quem fecit Dauid in oculis Domini: & [7]mittitur]ad eum Nathan Prophe-
Acto. 10.34.
1.Reg.
2.Reg.12.1. 2.&6.
ta, ostendens ei peccatum eius, vt ipse dans sententiam de semetipso, & semetipsum adiudicans, misericordiã consequeretur, & remissionẽ à Christo. Misit enim Dominus Nathan ad Dauid, & dixit ei. Duo viri fuerunt in ciuitate vna, vnus diues, & vnus pauper: diuiti erant greges ouium & boum multi valdè, & pauperi nihil aliud nisi ouicula vna, quam habebat, & nutriebat, & * fuerat cum eo, & cum filijs eius pariter, & de pane suo manducabat, & * calicem bibebat, & erat quasi filia. Et venit hospes homini diuiti, & pepercit accipere de grege ouicularum suarum, & de gregibus boum suorum, & facere hospiti conuiuium, & accepit ouiculam viri pauperis, & apposuit viro qui venerat ad eum. Iratus est autem Dauid super hominem illum valdè, & dixit ad Nathan. Viuit Dominus, quoniam filius mortis est homo ille qui fecit hoc: &
* fouerat
* de calice
C
Exod.22.2. ouiculam reddet quadruplum pro eo quòd fecit factum hoc, & pro eo quòd non pepercit pauperi. Et ait ad eum Nathan. Tu es vir qui fecisti hoc: & deinceps reliqua exequitur, exprobrans eum, & enumerãs in eum Dei beneficia, & quoniam exacerbauit Dominum cùm fecisset hoc. Non enim placere Deo huiusmodi operationes, sed iram magnam imminere domui eius. Compunctus est autem Dauid ad hæc, & ait,
Psalm.50. Peccaui Domino: [8]& Psalmum exhomologesεως psallebat, aduentum Domini sustinens, qui abluit, & * emundauit eum hominem qui peccato fuerat obstrictus.
* emundas
* iudicare
* narrare
Salomonis gesta.
Similiter autem & de Salomone, cùm perseueraret, * cùm iudicaret rectè, & sapientiam * enarraret, &
3.Reg.4.32. [9]typum veri templi templum ædificabat, & glorias exponebat Dei, & aduenturam pacem gentibus annuntiabat, & Christi regnum præfigurabat, & loquebatur tria millia parabolarum in aduentum Domini, & [10]quinque millia canticorum, hymnum dicens [Deo.] Et eam quæ est in conditione sapientiam Dei exponebat physiologicè [ex omni ligno, &] de omni herba, & de volatilibus omnibus, & de quadrupedibus, & de piscibus: & dicebat. Si verè Deus, quem cæli non capiunt, super terram habitabit cum hominibus? & placebat Deo. Et omnes eum admirabãtur, & omnes reges terræ quærebant faciem eius, vt audirent sapientiam eius quam
3.Reg.10.1. dederat illi Deus. [11]Et regina Austri à finibus terræ veniebat ad eum, sapientiam quæ
Matt.12.42. in eo erat scitura, quam & Dominus ait in iudicio resurrecturam, cum eorum natione qui audiunt sermones eius, & non credunt in eum, & adiudicaturam eos: quoniã illa quidem subiecta est annuntiatæ sapientiæ per seruum Dei, hi verò eam quæ à Filio Dei dabatur, contempserunt sapientiam. Salomon enim seruus erat, Christus verò Filius Dei, & Dominus Salomonis. Cũ igitur sine offensa seruiret Deo, & ministraret dispositionibus eius, tunc glorificabatur: cũ aũt vxores accipiebat ab vniuersis gen-
3.Reg.11.4. tibus, & permittebat eis erigere idola in Israël, dixit Scriptura de eo. Et rex Salomõ erat amator mulierũ, & accepit sibi mulieres alienigenas: & factũ est in tẽpore senectutis Sa-

tis Salomonis, non erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo. Et diuerterunt mulieres alienigenæ cor eius post Deos alienos. [12]Et fecit Salomon malignum in conspectu Domini: non enim abijt post Dominum, quemadmodum Dauid pater eius. Et iratus est Dominus in Salomonem: non enim erat cor eius perfectum in Domino, secundùm cor Dauid patris eius. Sufficienter increpauit eum Scriptura, sicut dixit presbyter, vt non glorietur vniuersa caro in conspectu Domini.

remissio. peccato. cuiusten.

[13]Ea propter Dominum in ea quæ sunt sub terra descendisse, euangelizantem & illis aduentum suum, * remissam peccatorum existentem his qui credunt in eũ. Crediderunt autem in eum omnes qui sperabant in eum, id est, qui aduentum eius prænuntiauerunt, & dispositionibus eius seruierunt, iusti, & Prophetæ, & Patriarchæ: quibus similiter vt nobis remisit peccata, quæ non oportet nos imputare his, si quominus contemnimus gratiam Dei. Quemadmodum enim illi non imputant nobis incontinentias nostras, quas operati sumus priusquàm Christus in nobis manifestaretur, sic & nos non est iustum imputare ante aduentum Christi his qui peccauerunt. Omnes enim homines egent gloria Dei, iustificantur autem non à semetipsis, sed à Domini aduentu, qui intendunt lumen eius. [14]In nostram autem correptionẽ conscriptos esse actus eorum, vt sciremus primùm quidem, quoniam vnus est Deus noster, & illorum, cui non placeant peccata, etiam si à claris fiant; deinde, vt abstineamus à malis. Si enim hi qui præcesserunt nos in charismatibus veteres, propter quos nondum Filius Dei passus erat, delinquentes in aliquo, & concupiscentiæ carnis seruientes, tali affecti sunt ignominia, quid passuri sunt qui nunc sunt, qui contempserunt aduentum Domini, & deseruierunt voluptatibus suis? Et illis quidem curatio, & remissio peccatorum, mors Domini fuit. Propter eos verò qui nunc peccant, Christus non iam morietur, iam enim mors non dominabitur eius: sed veniet Filius in gloria Patris, exquirens ab actoribus & dispensatoribus suis, pecuniam quam eis credidit, [15]cum vsuris: & quibus plurimum dedit,]plurimum ab eis exiget. Non debemus ergo (inquit ille senior) superbi esse, neque reprehendere veteres: sed ipsi timere, ne fortè post agnitionem Christi, agentes aliquid quod non placeat Deo, remissionem vltrà non habeamus delictorum, sed excludamur à regno eius. Et ideo Paulum dixisse; Si enim naturalibus ramis nõ pepercit, ne fortè nec tibi parcat, qui cùm esses oleaster, insertus es in pinguedinem oliuæ, & socius factus es pinguedinis eius. Similiter & plebis præuaricationes videns descriptas esse, non propter illos qui tunc transgrediebantur, sed in correptionem nostram, & vt sciremus vnum & eundem Deum, in quem illi delinquebant, & in quem nunc delinquunt quidam ex his qui credidisse dicuntur. Et hoc autem Apostolum in epistola quæ est ad Corinthios, manifestissimè ostendisse, dicentem. Non enim volo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt: bibebant * enim de spirituali consequente [eos] petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum bene sensit Deus; prostrati sunt enim in deserto. Hæc in figuram nostri fuerunt, vt non simus concupiscentes malorum, quemadmodum & illi concupiuerunt. Neque idololatræ sitis, quemadmodum quidam eorum. [Sicut] scriptum est; Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut quidam ex illis fornicati sunt, & corruerunt vna die viginti tria millia. Nec tentemus Christum, quemadmodum quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Neque murmuraueritis, sicuti quidã eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura fiebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos finis sæculorum deuenit. Quapropter qui putat se stare, videat ne cadat.

* remissam

1.Pet.4.6.
1.Cor.10.11. Rom.3.23.
Rom.6.9. Matt.25.20. Luc.19.15.
Rom.11.21.
1.Cor.10.2.
Exod.32.6.
1.Cor.10.12.

ANNOTATIONES.

1. Vbi igitur.] *Veri legitimiq; pastores sunt tantùm in Ecclesia Cath. non in conuenticulis hæreticorum aut schismaticorum: & ab illis, non ab istis, vera germanaq; diuina Scripturæ interpretatio est quærenda, quoniam inter illos sunt dona Spiritus S. & legitima Episcoporum successio. Sic autè & Augustinus lib. contra epist. fundam. c. 4. ex legitima Episcoporum successione veritatem deprehendens & retinens ait:* Tenet me in Ecclesiæ gremio ab ipsa sede Petri, cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum, Sacerdotum successio. *Iam verò nullam hoc tempore Anabaptistarum, Caluinianorum, aut Lutheranorum ministri possunt continuam Pastorum ab Apostolis successionem ostendere, per quam noua dogmata sua suscepérint.* Sunt igitur, *(vt ait de Donatistis Optatus)* sine patribus filij, sine magistris discipuli, atque prodigioso planè modo tanquam

Lib.2.cont. Parm.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam de seipsis orti & nati: *quapropter nec Scriptura sincera interpretatio, nec veritas, nec religio diuina ab his petenda est: sed à successoribus Apostolorum, cum quibus certo perpetuoq; vinculo est colligata.*

2. Vbi igitur charismata Domini sunt.] *Rursus in medium profert successionem legitimam esse signum certum veræ Ecclesiæ, in qua sola Spiritus veritatis residet: vide sup. cap. 43. libri huius: & 3. 4. 5. libri tertij.*

3. Conuersationis.] *Quinque has voces ex vet. cod. addidimus. Immit autem Ecclesiam nunquam errare in doctrina, & moribus: quoniam semper in ea constitit doctrinæ incorruptibilitas, et morũ integra norma.*

4. A quodam presbytero.] *Monuimus lib. 1. Irenæum frequenter aliquem citare, qui ab Apostolorum auditoribus in religione Christiana edoctus fuerat, sed suppresso eius nomine, quod & hoc loco facit. Quis ille fuerit, Eusebius se nescire scripsit. Ego lubens Clementem Rom. iudicarem, nisi obstaret, quòd illum ab Apostolorum auditoribus eruditum testatur; hunc verò Apostolos ipsos præceptores habuisse, omnibus est in confesso. Ideò Clementem opinarer, quia similia ijs, quæ ab Irenæo adducuntur apud illum extent lib. 2. de constit. Apo. cap. 21. Aut forsan Papiam intelligit, Hierapolitanum Episcopum, qui se studiosè inuestigasse à senioribus, qui Apostolos viderant, & audierant, quid Apostoli docerent & traderent Ecclesijs, declarat in proœmio librorum suorum, cuius fragmentum extat apud Euseb. lib. 3. hist. cap. 39. Sed & hunc idem Eusebius post Irenæum facit Ioannis Apostoli auditorem, Polycarpi sodalem, eodẽ loco historiæ. Itaq; fateor me nõ posse certò dijudicare, quis ille fuerit, ostendat alius acrioris iudicij.*

5. Propter iustitiam.] *Quinque has voces ex vet. cod. adiecimus.*

6. Sapientia.] *Expunximus* sapientiam, & Gentes *adiecimus auth. vet. cod.*

7. Et mittitur.] *Codices excusi,* & mittit.

8. Et Psalmum exhomologesεως.] *Hunc esse quinquagesimum etiam fatentur Hebræi, huiusmodi titulum eidem assigentes:* Psalmus Dauid, quando venit ad eum Nathan Propheta, quando intrauit ad Bethsabee.

9. Typum veri templi.] *Ita vetus codex, excusi* veritatis. *Cæterùm Salomonis templum typum fuisse Christi Domini liquet, Ioan. 2.* Soluite templũ hoc, &c. *quod eleganter explicat Athanasius oratione 5. contra Arianos.*

10. Quinq; millia canticorum.] *Hæc in scripturis Hebraicis nusquam reperiri, scribit Athanasius in Synopsi. Pro* Domini, *reposuimus* Deo, *veteris codicis authoritate. Iosephus porrò lib. 8. antiq. ait Salomonem parabolarum atq; similitudinum fecisse libros tria millia. Hos Rabbini tradunt in deuastatione vrbis vnà cum libris Legis cõbustos esse per Nabuzardan militiæ Chaldæorum præfectum, nec postea reparatos esse. Scripsit item* HASCIRIM, *hoc est, Canticorum vel carminum quinq; millia: siue, vt Iosephus exponit, Carminum libros quinq; millia, ex quibus vnus tantùm, qui* Canticum Canticorum *inscribitur, remansit: cæteris incendio Ierosolymorum absumptis. Disputauit quoq;, vt ex lib. 3. Regum c. 4. colligit Hieronymus, de viribus, naturis, & moribus iumentorum, volucrium, reptilium, & piscium: quod eodem cum alijs incendio deflagrauit.*

11. Et regina Austri.] *Franciscus Aluares, ac historia Aethiopica vocant illam Makedam, & Nicaulam, quæ sedem imperij constituerit in Saba insula Nili, quam postea Cambyses Meroë appellauit. Aiunt etiã fœminam illam nupsisse Salomoni, & ex eo filium suscepisse, quem nominauit Melich & Dauid. Rursum, in Aethiopiam secum abduxisse duodecim Iudæorum millia, mille videlicet ex singulis tribubus, quibus ibidem magno numero propagatis, nobiles Aethiopum è semine Israelis etiam hodie prognatos se esse gloriantur. Stat etiam hodie latissimum magni Negus, seu Pretiosi Ioannis illic imperium, in quo religio Christiana primùm ab Eunucho, deinde à Beato Matthæo propagata & confirmata vtcunq; seruatur. Qui de his copiosiora cupit, consulat scripta eiusdem Aluari, Damiani à Goes, Osorij, & Maffæi.*

12. Et fecit Salomon malignum.] *Idolis Gentium non tantum delubra, aras q; erexit, verùm & ipsis sacrificauit, vt Tryphoni obycit & exprobrat Iustinus. Tertullianus lib. 5. contra Marcionem.* Salomon per mulierẽ in idololatriã vsq; pertractus est.

13. Ea propter Dominum.] *De vero Christi descensu ad inferos, vt inde animas Patrum abduceret, sic conspicua sunt hæc; vt sensu communi egeant, qui aliò deriuare conantur: de quo articulo lata gius in extremo libri sequentis. Tantùm hic indicabo Clementem Alexandrinum mira scribere de hoc descensu, Christi prædicatione, & multorum conuersione apud inferos, lib. 2. & 6. Stromatum, quæ ex Hermetis, seu Pastoris reuelationibus confirmat.*

14. In nostram autem correptionem.] *Similia & Iustinus martyr:* Prodest scire conuersationes à ratione alienas, ne quis improuiso studio in eas incidat *Epist. ad Zenam & Serenum. Vide Chrysostom. in Psalm. 50.*

15. Cum vsuris.] *Sex has voces, ex vet. cod. consentiente textu euangelico, restituimus.*

DE TRANSGRESSIONE POPVLI.

CAPVT XLVI.

SIne dubitatione igitur, & sine contradictione ostendente Apostolo, vnum & eundem esse Deum, qui & illa iudicauit, & ea quæ nunc sunt exquirit, & causam descriptionis eorum demonstrante, indocti, & audaces, adhuc *autẽ & imprudentes inueniuntur omnes, qui propter transgressionem eorum qui olim fuerunt, & propter plurimorum indictoaudientiam, alterum quidem aiunt illorum fuisse Deum, & hunc esse mundi fabricatorẽ, & esse in diminutione: alterum verò à Christo traditum Patrem, & hunc esse qui sit ab vnoquoq; eorum mente conceptus. Non intelligentes quoniam quemadmodum ibi in plurimis eorum qui peccauerunt, [2] nõ bene sensit Deus: sic & hic sunt vocati multi, pauci verò electi. Et quemadmodum ibi iniusti, & idololatræ, & fornicatores vitam perdiderunt: sic & hic. Et Domino quidem prædicante in ignem æternum

Matt. 20. 16
1. Cor. 10. 5.

num mitti tales. Et Apostolo dicente; An ignoratis, quoniam iniusti regnum [Dei] non hæreditabunt? Nolite seduci, quia neque fornicatores, neq; idololatræ, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neq; maledici, neq; raptores, regnum Dei* hæreditabunt. Et quoniam non ad eos, qui extra sunt, [hoc] dicit, sed ad nos, ne proijciamur extra regnum Dei, tale aliquid operantes, intulit. Et hæc quidam fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Et quemadmodum illic condemnabantur, & proijciebantur hi, qui malè operabantur, & reliquos exterminabant: similiter [&] hîc, oculus quoq; effoditur scandalizans, & pes, & manus, ne reliquum corpus pariter pereat. Et habemus præceptum, Si quis frater nominatur fornicator, aut auarus, aut idololâtra, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere. Et iterùm ait Apostolus. Nemo vos seducat inanibus verbis, propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo fieri participes eorum. Et quemadmodum ibi peccantium damnatio participabat & reliquos, quoniam placebant eis, & vnà cum eis conuersabantur: sic & [hîc] modicum fermentum totam massam corrumpit. Et quemadmodum ibi aduersus iniustos ira descendebat Dei, & hic similiter Apostolus ait: Reuelabitur enim ira Dei de cœlo, super omnem impietatem & iniustitiam eorum hominum, qui veritatem in iniustitia detinent. Et quemadmodum ibi in Aegyptios, qui iniustè puniebant Israel, vindicta à Deo fiebat, sic & hîc quidem, Domino dicente; Deus autem non faciet vindictam electorum suorum, quicunq; clamant ad eum die & nocte? Etiã dico vobis, faciet vindictam eorum citò. Et Apostolo in ea quæ est ad Thessalonicenses [epistola,] ista prædicante; Siquidem iustum est apud Deum retribuere retributionem his qui tribulãt vos, & vobis qui tribulamini, refrigerium nobiscum, in reuelatione Domini nostri Iesu Christi de cælo, cum Angelis virtutis eius, & in flamma ignis dare vindictam in eos, qui non nouerunt Deum, & in eos, [3] qui [non obediũt Euangelio] Domini nostri Iesu Christi. Qui etiam pœnas pendent interitus æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius, cũ venerit magnificari in sanctis suis, & admirabilis esse omnibus, qui crediderunt in eum. Cùm ergo hic & illic eadem sit in vindicando Deo iustitia Dei, & illic quidem typicè,* & temporaliter, & mediocrius; hic verò verè, & semper, & austeriùs. Ignis enim æternus & quæ à cælo reuelãbitur ira Dei à facie Domini [nostri:] quemadmodum & Dauid ait. Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam ipsorum; maiorem [pœnam] præstat ijs qui incidunt in eam.

Matt. 25. 41
1. Cor. 6. 9.
Ibidem 11.
Matt. 18. 8. 9.
1. Cor. 5. 11.
Ephes. 5. 6.
1. Cor. 5. 6.
Rom. 1. 18.
Exod. 13. 14. 15.
Luc 18. 7.
2. Thess. 1. 6.
Psal. 34. 17.

ANNOTATIONES.

1. Sine dubitatione igitur.] *Transgressiones & vltiones veteris populi non arguunt alium Deum esse ab eo, quem Christus in Euangelio prædicauit: quandoquidem is qui olim in Israelitas animaduertit, hodie quoq; peccata suorum vlciscitur.*

2. Non bene sensit.] οὐκ εὐδόκησεν, *id est, non gratos & acceptos habuit vniuersos Hebræos: sicut & capite superiori, Nõ in pluribus eorum bene sensit Deus, quòd alij reddiderũt, plures illorũ nõ approbauit Deus.*

3. Qui non obediunt Euangelio.] *Ita vetus codex, vulgata editio, & textus Græcus,* μὴ ὑπακούσασι τῷ εὐαγγελίῳ; *expunximus,* audiunt Euangelium.

4. Et temporaliter.] *Augustinus pereuntium illarum ciuitatum paruulos saltem & infantes, qui criminibus parentũ rei non erant, à gehennæ æternis supplicijs liberatos esse sibi persuadet in Quæst. ex ve. test. q. 13*

OSTENSIO QVOD VNVM ET IDIPSVM SIT *Verbum Dei, dispositor veterum & nouorum.*

CAPVT XLVII.

VIdè insensatos* ostendebat Presbyter eos, qui ex his quæ acciderunt his qui olim Deo non obtemperabant, tentant alterum patrem introducere, è contrario opponentes quanta * Deus ad saluãdos eos qui receperunt eum, veniens fecisset miserans eorum: tacentes autem de iudicio eius, & quæcunq; proueniunt his qui audierunt sermones eius, & non fecerunt. Et quoniam expediebat eis, si non essent nati. Et quoniam tolerabilius Sodomis & Gomorræ erit in iudicio, quàm ciuitati illi quæ non * recipit sermonem discipulorum eius. Quemadmodum enim in nouo Testamento, ea quæ est ad Deum fides hominum aucta est, additamentum accipiens Filium Dei, vt & homo fieret particeps Dei: ita & diligentia conuersationis adaucta est, cùm non solùm à malis operibus abstinere iubemur, sed etiam ab ipsis malis cogitationibus, & otiosis dictionibus, & sermonibus vacuis, & verbis scurrilibus: [2] sic & pœna eorum qui non credunt Verbo Dei, & contemnunt eius aduentum, & conuertuntur retrorsum; adampliata est; non solùm temporalis,

Matt. 26. 24
Matt. 10. 15.

sed [&] æterna facta. Quibuscunq; enim dixerit Dominus, Discedite à me maledicti A
Matt.25.34. in ignem perpetuum,[3] isti erunt semper damnati. Et quibuscunq; dixerit, Venite benedicti Patris mei, percipite hæreditatem regni, quod præparatum est vobis in sempiternum; hi [semper] percipiunt regnum, & in eo proficiunt semper. Cùm *sit vnus *sint
& idem Deus Pater, & Verbum eius semper assistens humano generi, varijs quidem dispositionibus, & multa operans, & saluans ab initio eos qui saluantur, (sunt enim [hi] qui diligunt Deum, & secundùm [suum] genus sequuntur Verbum Dei,) & adiudicans eos qui adiudicantur, id est, eos qui obliuiscuntur Deum, & sunt blasphemi & transgressores eius verbi. Etenim hi ipsi qui à nobis prædicti sunt hæretici, exciderũt sibi, accusantes Dominum, in quem dicunt se credere. Quæ enim denotant in Deo, [4]qui [tunc] temporaliter adiudicauerit incredulos, & percusserit Aegyptios, [saluauit] autem obaudientes: eadem nihilominus recurrent in Deum, in sempiternũ quidem adiudicantem quos adiudicat, & in sempiternum dimittentem eos quos dimittit: & inuenietur secundùm illorum verba maximi peccati causa factus his qui in
Apoc.1.7. eum miserunt manus, & pupugerunt eum. Si enim non ita venisset, vtiq; illi Domini sui interfectores facti non fuissent: & si non misisset Prophetas ad eos, non vtique B
occidissent eos, & Apostolos quoq; similiter. His igitur qui imputant nobis, & dicũt, si non Aegyptij plagati fuissent, & persequentes Israel præfocati essent in mari, non *Occurrit
poterat Deus saluare populum suum? *Occurret illud, Nisi igitur Iudæi interfectores Domini facti fuissent, (quod quidem abstulit ab eis æternam vitam) & Apostolos interficientes, & persequentes Ecclesiam in iracundiæ incidissent profundum, nos saluari non poteramus? Quemadmodum enim illi per Aegyptiorum, sic & nos per Iudæorum cæcitatem, accepimus salutem. Siquidem mors Domini, eorum quidem qui
2.Cor.2.1. cruci eum fixerunt, & non crediderunt eius aduentum, damnatio est, saluatio verò eorum qui credunt in eũ. Nam & Apostolus ait [in epistola] secunda ad Corinthios. Quoniam Christi suauis odor sumus Deo in his qui saluantur: & in his qui pereunt, quibusdam quidem odor mortis in mortem, quibusdam odor vitæ in vitam. Quibus ergo est odor mortis in mortem, nisi his qui non credunt, neq; subiecti sunt C
Verbo Dei? Qui sunt autem qui & tunc semetipsos morti tradiderunt? Hi scilicet qui *subiecti
non credunt, neque *subiecti sunt Deo. Rursum autem qui saluati sunt, & acceperunt untur.
hæreditatem? Hi scilicet qui credunt Deo, & eam quæ est erga illum dilectionem
Num.14.24 & 32. custodierunt, quemadmodum Chaleb Iessone, & Iesus Naue, & pueri innocentes, qui neque malitiæ sensum habuerunt. Qui sunt autem qui hic saluantur & accipiũt vitam [æternam?] Nónne hi qui diligunt Deum, & qui pollicitationibus eius credunt, & malitia paruuli effecti sunt?

ANNOTATIONES.

1. Valde insensatos] *Insensati sunt & furiosi, qui alterum Deum à Creatore nituntur introducere, propterea quod auctior sit fides et gratia noui Testamẽti, maiorq; à nobis obedientia & iustitiae requiratur. Vnus namq; & idem Deus varijs genus hominũ disponit, & mors Christi fidelibus est salus, infidelibus perditio.*

2. Sic & pœna] *Hoc argumentũ ex c.10. ad Heb. sumptum est.* Irritã quis faciens legẽ Moysi, &c.

3. Illi erunt semper.] *Euertit Platonica supplicia, & vicissitudines, quas posteà plus æquo misericors excogitauit Origenes: sed copiosè in eas dem disserit Augustinus 21. de Ciuitate à cap. 12. vsq; ad 20.*

4. Qui tunc temporaliter.] *Vet. cod. auth. tunc pro nunc: vt mox saluauit pro saluabit reposuimus.*

SECVNDVM QVID INDVRAVIT D
Deus cor Pharaonis & ministrorum eius.

CAPVT XLVIII.

Exod. 4.21. SED & indurauit (inquiunt illi) Deus cor Pharaonis, & famulorum eius. Qui *legunt
ergo hæc imputant, non *intelligunt in Euangelio, vbi discipulis dicentibus
Matt.13.10. Mar.4.2. Luc. 8.10. Ioan.12.40. Isaiæ 6.10 Matt.13.10. Domino, Quare in parabolis loqueris eis? Respondit Dominus: Quoniam *noscc
vobis est datum *cognoscere mysterium regni cælorum, illis autem in parabolis loquor, vt videntes non videant, & [audientes non audiant,] intelligentes non intelligant, vt adimpleretur apud eos prophetia Esaię dicens, Incrassa cor populi huius, & aures eorum obtura, & oculos eorum obcæca. Vestri autem beati oculi, qui vident quæ vos videtis, & aures vestræ, quæ audiunt quæ auditis. Vnus enim & idem Deus, his quidem qui non credunt, [3] sed nullificant eum, infert cæcitatem. Quemadmodum sol, qui est creatura eius, his qui propter aliquam infirmitatem oculorum non possunt contemplari lumen eius: his autem qui credunt [ei,] & sequuntur eum, plenio-

A pleniorem & maiorem illuminationem mentis præstat. Secundùm hunc igitur sermonem & Apostolus ait in secunda ad Corinthios. In quibus Deus, sæculi huius, ex- 2.Cor.4.4.
cæcauit mentes infidelium, vti non fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Christi. Et iterum in ea quæ est ad Romanos. Et quemadmodum non probauerunt Deum Rom. 1. 21.
habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, facere quæ non conueniunt. In secunda autem ad Thessalonicenses, manifestè ait de Antichristo dicens.[4] 2.Thess.2.11.
Et ideo [mittet] Deus [operationem] erroris, vti credant mendacio, [vti] iudicentur 12.
omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.[5] Si igitur & nunc, quotquot scit non credituros Deus, cùm sit omnium præcognitor, tradidit eos infidelitati eorum, & auertit faciem ab huiusmodi, relinquens eos in tenebris, quas ipsi sibi elegerunt: quid mirum si & tunc nunquam crediturum Pharaonem, cum his qui cum eo erant, tradidit eos suæ infidelitati? Quemadmodum Verbum ait de rubo ad Moysen. Ego autem scio quoniam non dimittet vos Pharao rex Aegypti abire, Exod.4.21.
nisi cum manu valida. Et qua ratione Dominus in parabolis loquebatur, & cæcitatem faciebat Israel, vt videntes, non viderent, sciens incredulitatem eorum: eadẽ Matth.13.13.
B ratione & cor Pharaonis indurabat, vt videns quoniam digitus Dei est, qui educit populum, non crederet, [6] sed in [infidelitatis] præcipitaretur [pelagus,] per magicam operationem opinatus fieri exitum eorum, & rubrum mare non ex virtute Dei trãsitum præstitisse populo, sed naturaliter sic se habere.

ANNOTATIONES.

1. Sed indurauit.] *Dissoluit argumentum Marcionitarum, quo Deum malorum authorem facere nitebantur, quia dicitur excæcasse Pharaonem. Hoc autem vult intelligi ea phrasi dictum, qua in Euangelio & Apostolo, Deus tunc excæcare, indurare, & tradere in reprobum sensum, dicitur, cùm faciem auertit, gratiæ subsidium subtrahit, & in tenebris illos manere permittit, qui sponte eas sibi elegerunt; quod exemplo desumpto à Sole eleganter declarat. Eodem pacto isthæc interpretantur Tertullianus lib. 2. cont. Marcionem, Archelaus Mesopotamiæ Episcopus apud Cyrillũ Hieros. Catechesi 6. & omnium vberrimè & acutissimè Augustinus lib. de prædestinatione & gratia cap. 15. lib. de prædestinatione sanctorum cap. 8. & lib. de gratia & libero arb. cap. 21. 22. 23.*

2. Incrassa cor populi.] *Vetus cod.* Incrassatum est, *atq; ita legit Tertull. lib. 3. cont. Marcionem.*

3. Sed nullificant eum.] *Sic etiam Tertullianus loquitur lib. 4. adu. Marc. cap. 14.* Ne metueritis ignominiam ab hominibus, & nullificatione (*1. contemptu & dessicatione*) eorum ne minuamini. *Et alibi non semel* nullificamen, *pro contemptu, idem vsurpat.*

4. Et ideò mittet Deus operationem.] *Sic ex vet. cod. & contextu Græco Apostoli restituimus: excusi cod.* mittit operationes.

5. Si igitur & nunc.] *Non negat Dei pietatem & gratiam effusam esse in vniuersum genus hominum; aut Deum pro diuersis meritis diuersa illis reddere præmia: sed id prædicat & explicat quod dicit Apostolus, Deum quosdam tradere in reprobum sensum, & tenebras quas vltrò elegerunt incidere; illis ipsis, non Deo, tribuens propriæ reprobationis & perditionis causam.*

6. Sed in infidelitatis præcipitaretur pelà gus.] *Ita ve. codex: excusi verò,* infidelitate præcipitaretur pelago.

*QVARE SECVNDVM IVSSVM DEI VAsa ab Ægyptijs sumpsit populus in *exodo, & ex ipsis tabernaculum in eremo fabricauit.*

CAPVT XLIX.

D QVI verò exprobrant & imputant, quòd profecturus populus iussu Dei, Exod.11.2.
vascula omnis generis & vestimenta acceperit ab Aegyptijs, & sic abierit, ex quibus tabernaculum factum est in eremo, ignorantes iustificationes Dei & dispositiones eius, semetipsos arguunt, sicut & presbyter dicebat. [2] Si enim non] typica profectione [hoc consensisset Deus, hodie in vera nostra professione] id est, in fide in qua sumus constituti, per quam de numero gentilium exempti sumus, nemo *poterit saluari. Omnes enim nos aut modica aut grandis sequitur possessio, quam ex mammona iniquitatis acquisiuimus. Vnde enim domus in Luc.16.9.
quibus habitamus, & vestimenta quibus induimur, & vasa quibus vtimur, & reliqua omnis ad diurnam vitam nostram [3] [ministratio,] nisi ex his quæ, cùm Ethnici essemus, de auaritia acquisiuimus: vel ab Ethnicis parentibus, aut cognatis, aut amicis, de iniustitia acquirentibus percepimus? Vt non dicamus, quia & nunc in fide existentes acquirimus. Quis enim vendit, & non lucrari vult ab eo *qui emit? Quis autem emit, & non vult vtiliter secum agi, ab eo qui vendit?] Quis autem negotians, non propterea negotiatur, vt inde alatur? Quid autem & hi [4] qui in regali aula sunt fideles,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nónne ex eis quæ Cæsaris sunt habent vtensilia, & his qui non habent, vnusquisque eorum secundùm suam virtutem præstat? Aegyptij enim populi erant debitores non solùm rerum, sed & vitę suæ propter Patriarchæ Ioseph præcedentem benignitatem: nobis autem secũdùm quid debitores sunt Ethnici, à quibus & lucra & vtilitates percipimus, quæcunque illi cum labore comparant, his nos, in fide cùm simus, sine labore vtimur.* Adhuc populus pessimam seruitutem seruiebat Aegyptijs, quemadmodum Scriptura ait. Et cum vi potestatem exercębant Aegyptij in filios Israël, & in odium eis adducebant vitam in operibus duris luto & latere, & omnibus operibus quæ* fiebant in campis, per omnia opera quibus eos deprimebant cum vi.[6] Et ædificauerunt eis ciuitates munitas multum laborantes, & augentes eorum substantias annis multis, & per omnem modum seruitutis, cùm illi non solùm ingrati essent aduersus eos, verùm & vniuersos eos perdere vellent.[7] Quid igitur iniustè gestum est, si ex multis pauca sumpserunt, & qui potuerunt multas substantias suas habere, si nõ seruissent eis, & diuites abire, paucissimam mercedem pro magna seruitute accipientes, inopes abierunt? Quemadmodum si quis liber abductus ab aliquo per vim, & seruiens ei annis multis, & augens substantiam eius, pòst inde aliquod admiculum consecutus, putetur quidem modica quædam eius habere, re vera autem ex multis laboribus suis, & ex acquisitione magna, pauca percipiens discedat, & ex hoc ab aliquo imputetur ei, quasi non rectè fecerit: ipse magis iniustus iudex apparebit ei qui per vim in seruitium fuerit deductus. Sic ergo sunt huiusmodi qui imputant populo* pauca de multis laboribus accipienti sibi; & ipsis non imputant, qui nullam gratiam ex merito parentum debitam reddiderunt, imò & in grauissimam seruitutem redigentes, maximam ab eis consecuti sunt vtilitatem: & illos quidem non signatum aurum & argẽtum in paucis vasculis, de suis laboribus, quemadmodum prędiximus, accipientes, iniustè fecisse dicunt: semetipsos autem (dicetur enim quod verum est, licet ridiculum quibusdam esse videatur) ex alienis laboribus insigne aurũ, & argentum, & æramentum cum inscriptione & imagine Cęsaris in zonis suis ferentes, iustè se facere dicunt.

Si autem comparatio fiat nostra & illorum, qui iustius apparebunt accepisse, vtrùm ne populus ab Aegyptijs, qui erant per omnia debitores, an nos à Romanis, & reliquis gentibus, & à quibus nihil tale nobis debeatur? Sed & mundus pacem habet [per eos,] sine timore in vijs ambulamus & nauigamus quocunque voluerimus. Aduersus igitur huiusmodi aptus erit sermo Domini, Hypocrita, (dicẽs) exime prius trabem de oculo tuo, & tunc perspicies auferre festucam de oculo fratris tui. Etenim si is qui tibi hæc imputat, & gloriatur in sua scientia, separatus est à gentilium cœtu, & nihil est alienorum apud eum, sed & simpliciter nudus, & nudis pedibus, & sine domo in montibus conuersatur, quemadmodum aliquod ex his animalibus quæ herbis vescuntur; veniam merebitur, ideo quod ignoret* necessitatis nostræ conuersationem. Si autem ab hominibus quæ dicuntur aliena esse, participatur, & arguit typum eorum, semetipsum iniustissimum ostendit, retorquens in se eiusmodi accusationem.* Inuenitur enim aliena circunferens, & ea quæ eius non sunt, concupiscẽs. Et propter hoc dixisse Dominũ. Nolite iudicare, ne iudicemini: in quo enim iudicio iudicabitis, iudicabitur de vobis. Non vtiq; vt peccantes non corripiamus, nec vt his quæ malefiunt consentiamus: sed vt Dei dispositiones non iudicemus iniustè, cùm ille omnia iustè profutura prouiderit. Quoniam enim sciebat nos de nostra substantia, quam ab alio accipientes haberemus, bene acturos. Qui enim habet (inquit) duas tunicas, det ei qui non habet: & qui habet escam, similiter faciat. Et, Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: & nudus fui, & vestistis me. Et, Cùm* facis eleemosynam, non sciat sinistra tua quid faciat dextra tua.[8] Et reliqua quæcunq; benefacientes iusti ficamur, velut de alienis nostra redimentes. De alienis autem ita dico, non quasi mundus alienus sit à Deo; sed quoniam huiusmodi dationes ab alijs accipientes habemus, similiter velut illi ab Aegyptijs qui non sciebant Deum: & per hæc ipsa erigimus in nobismetipsis tabernaculum Dei. Cum bene enim faciẽtibus habitat Deus, quemadmodum Dominus ait: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt hi, quando fugati fueritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Quæcunque enim, cùm essemus Ethnici, de iniustitia acquisiuimus, hæc cùm crediderimus, in dominicas vtilitates* conuertentes, iustificamur. Necessariè igitur hæc in typo præmeditabatur, & tabernaculum Dei ex his fabricatur, illis quidem iustè accipientibus, quemadmodum ostẽdimus, nobis autem præostensis in ipsis qui inceperimus per aliena Deo seruire.

ANNO-

Genes. 41.

Exod. 5. 14.

*Adhoc

*faciebant

Romanorum imperium.

Matt. 7. 5.

*necessitates nostræ

*conuersationis.

Matt. 7. 1.

Luc. 3. 11. Matth. 25. 35.

Matth. 6. 2.

*facitis misericordiã,

Luce 16. 9.

*conuertentes

*sanctos,

ANNOTATIONES.

1. Qui verò exprobrant.] *Marcionitas intelligit, quos fi audem illam Hebræorum in Aegyptios, Creatori maximè obiecisse author est Tertullianus lib. 2. contra Marcionem. Augustinus quæst. 39. super Exodum, Hebræos omni suspitione furti liberat, quia enim, ait, hoc Deus iussit, qui nouerat quid quemque pati oporteret, hi furtum non fecerunt: sed Deo iubenti ministerium præbuerunt. D. Alcimi episcopi Viennensis, vir: per antiqui versus non inelegantes subnectere non erit inucundum.*

—Portantur auari
Sic Pharaonis opes, quem tunc mercede soluta,
Seruitij longum credas taxasse laborem.

Gregorius id allegoricè explicat 28. mora. cap. 17.

2. Si enim non typica.] *Codices excusi omnes,* Sic enim nos in typica. *Addidimus deinde octo voces virgulis conclusas ex veteri codice.*

3. Ministratio.] *Prius erat,* miseratio.

4. qui emit. Quis autem.] *Quindecim has voces desiderabant omnes excusi codices; quas ex veteri restituimus.*

5. Qui in regali aula.] *Fidem Christi ad illustres vsq; imperij Rom. ordines & principes, hoc sæculo penetrasse, ex his manifestum est. Processum & Martinianum non infimæ sortis milites, pro Christo sub Nerone martyrium passos esse narrant Vincentius, Petrus de natalibus & Bergomensis. Alexandri epi. Ro. opera Hermetem vrbis præfectum, cum vxore & liberis; nobiles deinde viros Trebellium, Pertinacem, Zenonem patricium, Eustachium fortissimum Ducem, Achaicum principem, Heliadem Ducem, Theodorum magistrum militum, & Carcerium alterum exercitus Ducem, pietatis Christianæ ergò, Hadriano imperante, martyria subijsse scripserunt posteriores. Sub Antonino pio, M. Antonino Vero, & Commodo Imp. stipendia meruisse non tantum gregarios milites, sed rei militaris præstantissimos etiam copiarum Romanarum & legionum Ductores, qui Christo nomen dederant, ex Apologijs & legationibus Iustini, Melitonis, Athenagoræ, Tertulliani, scriptisq; M. Aurelij Antonini ad S. P. Q. R facilè colligitur.*

6. Et ędificauerũt eis ciuitates.] *Iosephus addit, AEgyptios adegisse Hebræos ad substructiones illarum pyramidum, quæ inter septem mundi miracula numerantur, lib. 2. antiq.*

7. Quid igitur iniustè gestum est.] *Hebræi longum tempus in Aegypto, in lateribus, muris, vrbibus faciendis consumpserunt. Dominus igitur mercedem aliquam laboris sui eos percipere voluit, ideoq; illos hac calliditate vti. Nam & AEgyptij regi suo operam suam nauarant ait Theodor. Quæst. 23. in Exodum. Tertullianus verò,* Non ad fraudem *inquit, sunt instincti Israelitæ, sed ad mercedis compensationem, quam aliàs à dominatoribus exigere non poterant. lib. 4. cont. Marc.*

8. Et reliqua quæcunque benefacientes iustificamur. *Et paulò post.* Hæc in dominicas vtilitates conuertentes, iustificamur.] *Non posset quidpiam clarius & certius dici pro necessitate bonorum operum, cum ad iustificationem, tũ ad salutem, contra Simonianos, Pseudoapostolos, Eunomianos, Lutheranos & Caluinianos solius fidei assertores.*

QVEMADMODVM VNA ET EADEM *populi profectio ex Ægypto, & Ecclesiæ ex gentibus ostenditur.*

CAPVT L.

VNiuersa enim quæ ex AEgypto profectio fiebat populi, à Deo,[1] typus & imago[2] fuit] profectionis Ecclesiæ, quæ erat futura ex gentibus: propter hoc & in* finem educens [eam] hinc in suam hæreditatem; quam non Moyses quidem famulus Dei, sed Iesus Filius Dei in hæreditatem dabit. Si quis autem diligentius intendat his quæ à Prophetis dicuntur de fine, & quæcunque[3] Ioannes discipulus Domini vidit in Apocalypsi, inueniet easdem plagas vniuersaliter accipere gentes, quas tunc particulatim accepit AEgyptus. Talia quædam enarrans de antiquis presbyter, reficiebat nos, & dicebat. De his quidem delictis, de quibus ipsæ scripturæ increpãt Patriarchas & Prophetas, nos non* oportere exprobrare eis,[3] neque fieri similes Cham, qui irrisit turpitudinem patris sui, & in maledictionem decidit: sed gratias agere pro illis Deo, quoniam in aduentu Domini nostri remissa sunt eis peccata: etenim illos dicebat gratias agere, & gloriari in nostra salute. De quibus autem Scripturæ non increpant, sed simpliciter sunt positæ, nos non debere fieri accusatores: non enim sumus diligentiores Deo, neque super magistrum possumus esse: sed typum quærere. Nihil enim ociosum est eorum quæcunque inaccusabilia posita sunt in Scripturis.

Exodus populi, cuius rei typus fuit.

Luc. 6. 40.

ANNOTATIONES.

1. Typus & imago fuit] *Authoritate vet. cod. deleuimus* fiebat; *& paulò post* eam *pro* eum *substituimus. Cæterum, vt figuræ istius partes singulas copiosa oratione tractarunt Origenes, Isidorus, Rabanus & Rupertus: sic excultis versibus suis cecinerunt Sedulius presbyter & Alcimus Viennensis Allius sunt.*

Peruia diuisi patuerunt cærula ponti
In geminũ reuoluta latus, nudataq; tellus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cognatis spoliatur aquis, ac turba pedestris
Intrat in absentis pelagi mare, perque profundum
Sicca peregrinas stupuerat marmora plantas.
Mutauit natura viã, mediumq; per æquor
Ingrediens populus, rude iam baptisma gerebat:
Cui dux Christus erat, clamat nam lectio, multas
Vox Domini super extat aquas, vox denique Verbum est:
Verbum Christus adest, geminæ qui consona legis,
Testamenta regés, veterem patefecit abyssum,
Vt doctrina sequens planis incederet aruis.

Istius, id est, Alcimi libro quinto carminum ad finem libri comperies.

2. Ioannes discipulus Domini in Apocalypsi] *Hic & multis alijs locis adeò manifestè & constanter authorem Apocalypseos docet fuisse B. Io. Euangelistam, vt crassæ impietatis sit ea de re amplius ambigere. Quoniam autem duobus libris accuratè & eruditè hoc negotiũ pertractauit vir æquè pius ac doctus F. Franciscus Titelmanus ordinis minorum, aduersus Erasmi censuras & annotata, in confutandis Caluini & Bodini dubitationibus super eadem re, non immorabimur.*

3. Neque fieri similes Cham.] *Cham impudentem patris irrisorem typum hæreticorũ gessisse, post Irenæum his docet Augustinus 16. de Ciuit. ca. 2.* Cham porrò, qui interpretatur callidus, quid significat nisi hæreticorum genus callidum, non spiritu sapientiæ, sed spiritu versipellis astutiæ; quòd solent hæreticorum feruere præcordia, & pacem perturbare sanctorum? *Eadem Augustini verba transcripsit Eucherius Lugdunensis lib. 2. in Genes. cap. 2.*

OSTENSIO GENERATIONIS LOT ex filiabus suis.

CAPVT LI.

QVemadmodum & Lot, qui eduxit de Sodomis filias suas, quæ conceperunt de patre suo, qui reliquit in confinio vxorem suam statuam salis vsque in hodiernum diem.[1] Etenim Lot non ex sua voluntate, neque ex sua concupiscentia carnali, neque sensum neque cogitationem huiusmodi operationis accipiens,[2] sed consummauit typum. Quemadmodum Scriptura dicit. Et intrauit maior nata, & dormiuit cum patre suo nocte illa: & non sciuit Lot cùm dormiret nocte illa, & cùm surgeret. Et in minore autem hoc idem. Et non sciuit (inquit) cùm dormisset secum, nec cùm surrexisset. Nesciente igitur homine, neque libidini seruiente, dispensatio perficiebatur,[3] per quam duæ filiæ, id est, duæ synagogæ, ab vno & eodem patre in sobolem adoptatæ, significabantur sine carnis libidine. Nec enim alter erat aliquis qui semen vitale, & filiorum [fructus] posset dare eis, quemadmodũ scriptum est. Dixit autem maior ad minorem. Pater noster senior est, & nemo est super terram qui intret ad nos, vt oportet omni terræ:[4] veni potionemus patrẽ nostrum vino, & dormiamus cum eo [vt] fuscitemus de patre nostro semen. Illę quidem filiæ secundùm simplicitatem & innocentiam putantes vniuersos homines perisse, quemadmodũ Sodomitas, & vniuersam terram iracundiam Dei superuenisse, dicebant hæc.[5] Quapropter & ipsæ excusabiles sunt, arbitrãtes se solas relictas cum patre suo ad [6] conseruationem] generis humani, & propter hoc circumueniebant patrem. Per verba autem earum significabatur neminem esse alterum qui possit filiorum generationem maiori & minori synagogæ præstare, quàm Patrem nostrum. Pater autem generis humani, Verbum Dei est. Quemadmodum Moyses ostẽdit dicens. Nónne hic ipse Pater tuus possedit te, & [fecit] te, & creauit te? Quando igitur hic, vitale semẽ, id est, Spiritum remissionis peccatorum, per quem viuificamur, effudit in humanũ genus, nónne tunc * conuersabatur cum hominibus, & bibebat vinum in terra? venit (inquit) filius hominis manducãs & bibens: & cùm recubuisset obdormiuit, & somnum cœpit. Quemadmodum ipse in Dauid * dicebat. Ego obdormiui & somnum cœpi. Et quoniam in nostra communicatione & vita hoc * agebatur, iterum ait. Et somnus meus suauis mihi factus est. Totum autem [significabatur] per Lot, quoniã semen patris omnium, id est, Spiritus Dei, per quem facta sunt omnia, [7] commixtus & vnitus est [cărni, hoc est,] plasmati suo: per quam commixtionem [& vnitatem] duæ synagogæ, [8] id est, duæ congregationes fructificantes ex patre [suo] filios viuos viuo Deo. Et cùm hæc fierent, vxor * remãserat in Sodomis, iam non caro corruptibilis,[9] sed statua salis semper manens, & per naturalia ea quæ sunt cõsuetudinis hominis ostendens, quoniam & Ecclesia, quæ est sal terræ, subrelicta est in confinio terræ, patiens quæ sunt humana: & dum sæpè auferuntur ab ea membra integra, perseuerat statua salis, quod est firmamentum fidei, firmans & præmittens filios ad Patrem ipsorum.

Gen. 19. 33.

Genes. 19. 34.

Deut. 32. 6.

Matth. 11. 19.

Psal. 3. 5.

* conuersa

* dicit.

* agebatur

* remansit

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Etenim Lot non ex sua voluntate.] *Concubitus ille, quo Lot ambas filias virgines constuprasse legitur, Gnosticis istis & Manichæis, vt ex Augustino colligitur, horrendum & omnibus supplicijs dignum facinus visum est: quibus nostro auo assentiuntur Lutherus, Musculus, Caluinus, & reliqua Gnosticorum progenies. Apostolico autem seniori, cuius superiori capite meminit Irenæus, & Catholicis omnibus Græcis & Latinis, grauissimis de causis, à peccato vel penitus, vel maiori ex parte, ipsum liberare placuit.* Non enim inuenio eum, *scribit Origenes*, insidiatum esse, aut violenter eripuisse pudicitiam filiarum, sed magis insidias passum, & arte circumscriptũ. Nullus igitur audeat (*infert Chrysostomus*) aut iustũ, aut iusti filias condẽnare. Quomodo non esset extremę dementiæ eos quos scriptura liberat ab omni crimine, nos peccatis plenos damnare? *Et Theodoretus*: His qui per ignorantiam peccant, homines quoque ignoscere solent. Nemo igitur iure ac meritò Lot succensere potest: quod enim fiebat, ignorauit. Culpandus est quidem (*aiunt Augustinus & Eucherius*) non tamen quantum ille incestus, sed quantum illa meretur ebrietas. Proinde illud factum, cùm in sacra scriptura narratur, prophetia est: cũ verò in illorum vita consideratur, flagitium. Nec rursus tanta reprehensione atque accusatione res digna est, quantam in eam Faustus inimicus & cæcus euomuit. *Ambrosius lib. 2. de Abraham, cap. 2.* Inebriatus vino, quid gereret nesciebat.

Gen. cap. 19.

Cap. 19. Gene. 30.

2. Sed consummauit typum.] *Vet. cod.* sed *desiderat.*

3. Per quam duæ filiæ.] *Non multum huic dissimiles allegorias fusius persequuntur Augustinus. 22. contra Faustum cap. 41. 42. 43. 44. 45. & Origenes ho. 5. in Gene.*

4. Veni potionemus patrem nostrum vino.] *Ab ebrietatis delicto immunem Lot facere non potest Origenes.* Subiacet enim culpæ, *ait*, quod decipi potuit, quod vino indulsit: & hoc non semel, sed iterum fecit. Ebrietas decipit, quem Sodoma non decepit. Vritur ille flammis mulierum, quem sulphurea flamma non vsit. *Chrysostomus & Theodoretus facilè veniam mereri docent, quod ad leuandum animi mœrorem, ex charissima coniugis metamorphosi, & clarissimarum vrbium horrendo excidio contractum, liberiorem vini vsum, filiarum manibus porrectum admiserit.*

5. Quapropter & ipsæ excusabiles sunt.] *Si non à toto, saltem à tanto (vt in Scholis loquimur:) post Irenæum easdem excusat Origenes his verbis.* Audierant in fine sæculi terram & omnia elementa, ignis ardore decoquenda. Videbant ignem, videbant sulphureas flammas, videbant cuncta vastari, matrem quoque suam videbant non esse saluatam. Suspicatæ sunt tale aliquid factum, quale in temporibus audierant Noe, & ob reparandam mortalium posteritatem solas se esse cum parente seruatas. Recuperandi igitur humani generis desiderium sumunt. Et quamuis graue eis videretur crimen, furari concubitum patris: grauior tamen videbatur impietas, si humanæ posteritatis spem, seruata castitate delerent. Patris mœstitiam vel rigorem vino molliunt & soluunt: singulis ingressæ noctibus, singulæ suscipiunt ab ignorante conceptum. Vltra non repetunt, non requirunt. Vbi hìc libidinis culpa? vbi incesti crimen arguitur? quomodo dabitur vitio, quod non iteratur in facto? *Ab hac Origenis sententia non recedunt Chrysostomus, Theodoretus, & Ambrosius lib. 2. de Abra.*

6. Conseruationem.] *Authoritate veteris cod. expunximus* conuersationem, *& paulò supra* fructus *pro* fructum: vt *pro &: inferius quoque* fecit *pro* refecit *posuimus.*

7. Commixtus & vnitus est.] *Voce commiscendi vnitionem illam, quam hypostaticam vocarunt, duntaxat intelligit, vt suprà annotauimus.*

8. Id est, duæ filiæ.] *Vetus codex:* id est, duæ congregationes iustificatæ à patre suo.

9. Sed statua salis.] *Origenes aliam meditatus allegoriam, Lot rationabilis sensus & animi virilis, quo semper ad salutem tendimus: vxorem eius, carnis imaginem tenere putat, quæ semper retrorsum, id est ad vitia respicit, & voluptates requirit. Sedulij versus factum istud concinnè explicantes sunt:*

Lot Sodomæ fugiente Chaos dum respicit vxor
In statuam mutata salis stupefacta remãsit,
Ad pœnam conuersa suam: quia nemo retrorsum
Noxia contempti vitans discrimina mundi,
Respiciens saluandus erit, nec debet arator
Dignum opus exercens, vultum in sua terga referre.

OSTENSIO VNVM ET EVNDEM ESSE Deum Patrem nostrum & illorum.

CAPVT LII.

HIusmodi quoq; de duobus testamentis, senior Apostolorum discipulus disputabat, ab vno quidem & eodem Deo vtraq; ostendens. Nec enim esse alterum Deum [præter vnum] eum, qui fecit & plasmauit nos, nec firmitatem habere sermonem eorum qui dicunt, aut per Angelos aut per aliam quamlibet virtutem, aut ab alio deo factum esse hunc mundum qui est secundùm nos. Si enim semel quis transmoueatur à factore omnium,[3] & concedat ab aliquo altero, aut per alium] factam conditionem, quæ [est] secundùm nos, multam incongruentiam, & plurimas cõtradictiones necesse est incidat huiusmodi: ad quas nullas dabit rationes, neq; secundùm verisimile, neq; secũndùm veritatẽ. Et propter hoc,

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc,hi qui alias doctrinas inferunt,*abscondunt à nobis quam [habent] ipsi de Deo sententiam,scientes casum & ruinam doctrinæ suæ,& timentes ne victi,saluari periclitentur.Si autem credat quis vnum Deum, & qui verbo omnia fecit, quemadmodum ipse Moyses ait:Dixit Deus.[Fiat] lux:& facta est lux. Et in Euangelio legimus: Omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil.Et Apostolus Paulus similiter.Vnus Dominus,vna fides,vnum baptisma,vnus Deus,& Pater[omnium,]qui est super omnes & per omnia,& in omnibus nobis.Hic primò erit tenens caput,ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam submin istrationis in mensura vniuscuiusque partis,incrementum corporis facit,in ædificationem sui in charitate.Pòst deinde,& omnis sermo ei constabit, si & Scripturam diligenter legerit apud eos, qui in Ecclesia sunt presbyteri, apud quos est Apostolica doctrina, quemadmodum demonstrauimus. Apostoli enim omnes duo quidem Testamenta in duobus populis fuisse docuerunt: vnum autem & eundem esse Deum, qui disposuerit vtraq; ad vtilitatem hominum, secundùm [quod] testamenta dabantur, qui incipiebant credere Deo,ex ipsa demonstrauimus Apostolorum doctrina in tertio libro. Et quoniam non ociosè,nec frustrà,[aut]vt obuenit,datum est prius testamentum:sed illos quidem quibus dabatur in seruitutem Dei, concurrens ad vtilitatem eorum:non enim indiget Deus ab hominibus seruitutem: typum autem cælestium ostendens,quoniam nondum poterat homo per proprium visum videre quæ sunt Dei:& imagines eorum quæ sunt in Ecclesia præfigurans,vt firma ea quæ secundùm nos est,fiat fides:& prophetiam futurorum continens, vt disceret homo præscium esse omnium Deum.

Genes.1.3. Ioan.1.3. Ephes.4.4. Ibidem 16.

A

B Vetustis.

C

D

ANNOTATIONES.

1. Huiusmodi quoque]*Vtriusque Testamenti vnicus est author, Deus nimirum, qui hunc mundum condidit:hæretici aliter sentientes impia dogmata sua dissimulabant, ne deprehensi à Doctoribus Catholicis confunderentur.*

2. Præter vnum eum]*Vetus cod.* eum *desiderabat,&* vnum, *habebat:vtrumque lectionem retinui.*

3. Et concedat ab aliquo altero.] *Sic restituimus ex vet.cod.Alij omnes habebant*, & eum concedat ab aliquo altero , aut per aliam factam conditionem, quæ sit secundùm nos, *&c.*

4. Abscondunt à nobis]*Simili modo de Arianis conqueritur Athanasius,Orat.1. Quod veluti anguillæ in sinus meandros q; lubricarent,& se se occultare studerent,ideoq; aptissimo epitheto, post Tertullianum,vocat illos,* Bestias lucifugas. *Authoritate veteris cod.*

Orat. ad Epicte.

5. Apud eos qui in Ecclesia sunt presbyteri.]*Scripturam sacram,eiusq; sinceram intelligentiam, à sola Ecclesia Catholica petendam contendit: quod satis diffusè post ipsum ostendit Clemens Alex. sub finem libri septimi stromatum.*

6. Vt disceret homo]Cicero vt confirmaret liberum arbitrium (*ait Augustinus 5. de Ciuitate cap.9.*)negauit Deum præscium esse futurorũ,atq; ita dum vult facere liberos facit sacrilegos.Religiosus autẽ animus vtrumq; eligit,vtrumq; confitetur,& fide pietatis vtrũq; confirmat *Et cap.10.* Nullo modo cogimur aut retenta præscientia Dei,tollere voluntatis arbitrium:aut retento voluntatis arbitrio, Deũ (quod nefas est)negare præscium futurorum.

QVIS EST SPIRITALIS DISCIPVLVS, QVI iudicat quidem omnes, ipse autem à nemine iudicatur, & qui sunt qui iudicantur.

CAPVT LIII.

SPIritalis discipulus verè spiritalis recipiens Spiritum Dei, [1] qui ab initio in vniuersis dispositionibus Dei affuit hominibus, & futura annuntiauit, & præsentia ostendit,& præterita enarrat,[2] iudicat quidem omnes,ipse autem à nemine iudicatur.

1.Cor.2.11.

ANNOTATIONES.

1. Qui ab initio in vniuersis dispositionibus]*Cùm tanta & planè diuina opera tribuat Spiritui sancto,ambigendum non est ipsum piè & orthodoxè de illius deitate ac coæternitate sensisse,quicquid blatterent Magdeburgenses. Fulgentius sub finem libri tertij ad Trasimundum, & tota epistola ad Donatum, ex ijsdem & similibus operibus, quæ vnà cum Patre & Filio communia habet, concludit aduersus Arianos & alios hæreticos,ipsum natura Deum esse.*

2. Iudicat quidem omnes.]*Alludit nimirum ad verba Apostoli 1.Cor.2.Spiritalis iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur,vbi Theodoretus:* Qui gratia Spiritus Sancti dignus est habitus, ipse quidem ad alios docendos sufficit, aliorum verò doctrina non indiget.

QVEM-

A

QVEMADMODVM [IVDICABVNtur] gentes.

CAPVT LIIII.

NAm iudicat Gentes, creaturæ magis quàm Creatori seruientes: & reprobabili mente vniuersam suam operationem in vanum consumentes. Rom.1.25.

ANNOTATIONES.

1. Nã iudicat Gentes.] *Non de legis Mosaicæ præuaricatione, quoniam eis data non fuit: & qui sine hac lege peccauerunt, sine lege peribunt. Nec de contempta lege Euangelica,si nunquam eis sufficienter promulgata fit:sed de lege naturæ mentibus eorum descripta & insculpta,quam grauiter & multipliciter sunt præuaricati,vt copiosè grauiterq; Paulus disserit magna capitis primi ad Rom.parte:& hic Irenæus insinuat. Etenim cùm hac duce vnum Deum cognouerunt,& non sicut Deum coluerunt: sed innumeros sibi confinxerunt deos deasq;,imò & ipsis impurissimis dæmonijs immolauerunt filios & filias suas,vt exprobrat Psalmista; ea dere, & plurimis , ijsdemq; grauissimis sceleribus aduersus legem naturæ commissis rectè iudicabuntur & damnabuntur. Quod accuratius notandum operæpretiũ visum fuit , vt Zuinglianorum fœdissimum errorem, quo huiusmodi impuros Gentiles ac idololatras cælis donare non erubescunt,coargueremus.*

Zuinglius namq; Expositione fidei,quam paulò antequam gladio caderet , Francisco primo Regi Galliarum Christianissimo dicauit, de vita æterna his verbis eum alloquitur: Hîc (in æterna vita) visurus es Herculem,Theseum , Socratem , Aristidem, Antigonum.Numam,Camillum,Catones,Scipiones,&c. Tigurini Germanica confessione sua anno 1545.edita, sui Zuinglij sententiam probant.Bullingerus hanc appellat Cygneam Zuinglij vocem:*Thalmannus , Gualtherus , Lauatherus , Hardembergius, Tossanus,eandem sibi propugnandam sumpserunt;supe-*

rius nominatis à Zuinglio connumerantes Platonem, & alios honestiores Ethnicos ; quos & ipsi volunt inter Electos referendos esse : In eodem quoq; errore volutatus Erasmus, eisdem connexuit Ciceronem , Maronem,Horatium,&c. Colloq. in conuiuio Religioso:& Epist. præfixa q. Tusculan.

*Sed bene habet, quod eandem sententiam non solùm Oecolampadius in cap. 10. Iob: & Bez.a libro de pœna Hæreticorum;id est, Zuingliani Sacramentarismi commilitones ; sed etiam VVigandus , VVinshemius , & Schlusselburgius Lutheranæ, Theologiæ professores ,illam opinionem velut impiam,ac planè ethnicam publicis scriptis coarguerunt . Ac certè condolere eis qui pereunt,miserationis est humanæ: sed aduersus æquissima decreta Dei insurgere , nimiæ temeritatis & insaniæ. Extant autem iudicij diuini aduersus cunctos infideles & idololatras(quales superius nominati fuerunt) publica & immutabilia decreta.*Qui non credit,iam iudicatus est. Qui incredulus est Filio Dei, non videbit vitam: sed ira Dei manet super eum.Qui talia agunt (opera carnis,luxuriam, idolorum seruitutem, &c.) regnum Dei non consequentur. Qui immolat dijs occidetur, præterquam Domino soli,&c. *Et certè valde peregrinum est , & ab omni ratione prorsus alienum, Zuinglianos inferis mancipare omnes suos nostrosq; prædecessores,qui in fide Romana , id est, Catholica, in Christo piè decesserunt: ethnicos autem omnis fidei, spei,& charitatis expertes,cælo collocare.Sed de his alibi copiosius dicemus.* Toan.3. Gal.5. Exod.22.

QVEMADMODVM [IVDICAbuntur] Iudæi.

CAPVT LV.

IVdicat autem etiam Iudæos, non percipientes Verbum libertatis: [1] neque volentes abire liberos,cùm habeant præsentem liberatorem: (sed intempestiuè extra legem seruire simulantes, nihil[indigenti]Deo,)& Christi aduentum,quem propter salutem hominum fecit.

ANNOTATIONES.

1. Neque volentes.]*Coniunctionem.&,expunximus authoritate vet.cod.Et paulo post,* Nihil indigenti Deo,*pro* indigente, *reposuimus: in argumentis* iudicabuntur , *pro* iudicantur. *In illis etiam,* Quemadmodum, *pro* Quomodo, *vsurpat suo more.*

*OSTENSIO * QVONIAM DVOS ADVENtus Christi Prophetæ annuntiauerunt.*

CAPVT LVI.

NOn cognoscentes neque intelligere volentes, quoniam duos aduentus eius omnes annuntiauerunt Prophetæ: vnum quidem, in quo homo in plaga factus est,scies ferre imbecillitatẽ, [&]in pullo asini sedens,& reprobatus

Universidad de Deusto
Biblioteca

batus lapis ædificantibus, & sicut ouis ad victimam adductus, & per extensionem manuum [2] dissoluens quidem Amalech, congregans autem dispersos filios à terminis terræ, in ouile Patris, & recommemoratus mortuorum suorum qui antè dormierant, & descendens ad eos, vti eruereteos & saluaret eos. Secundum autem, in quo super nubes veniet, superducens diem quæ est sicut clibanus ardens, & percutiens terram Verbo oris sui, & Spiritu per labia sua interficiens impios, & ventilabrum in manu habens, & emundans aream suam, & triticum quidem in horreum colligens, comburens autem paleas in igne inextinguibili.

Isaiæ 53. 4. & 5. Zacha 9. 9. Psal 117. 22. Hier. 11. 19. Exod. 17. 8. Isa. 11. 12. Daniel 7. 13. Gen. 15. 17. 2. Thess 2. 8. Matth. 3. 12. Luc. 3. 18.

ANNOTATIONES.

1. Non cognoscentes] *Mira scripturarum connexione demonstrat duos eosdemq; plurimum à se dissitos aduentus Christi: primum in abiectione, secundum in maiestate futurum.*

2. Dissoluens quidem Amalech.] *Iustinus, Tertull. Cyprianus, eam historiam, quæ refert Mosem in formam crucis extendisse brachia, mouisse ac protraxisse preces ad Deum, tantisper dum Iesus Naue vinceret atque deleret Amalechitas, scitè ac conuenienter cum Irenæo accommodant ad mysterium passionis & mortis Domini Iesu Christi, qui in ligno crucis affixus, suis precibus, lacrymis & vibicibus; de morte, peccatis, inferis & diabolo, magnos triumphos & ampla spolia sibi & nobis reportauit.*

A

B

QVEMADMODVM IVDICABVNTVR qui à Marcione * sunt. *ceruic.

CAPVT LVII.

EXaminabit autem & doctrinam Marcionis, quomodo accipiat duos deos esse infinita distantia separatos ab inuicem. Vel quemadmodum bonus erit, qui alienos homines abstrahit ab eo qui fecit, & ad suum adducat regnum; & quare bonitas eius *defecit, non omnes saluans, & quare circa homines quidem bonus videtur, in ipsum autem qui fecit hominem, iniustissimus, auferens ab eo quæ sunt eius. Quomodo autem iustè Dominus, si alterius patris existit, huius conditionis, quæ est secundùm nos, accipiens panem, [1] suum corpus [esse] confitebatur, [2] & temperamentum calicis [suum] sanguinem cõfirmauit? Et quare se Filium hominis confitebatur, si non eam quæ ex homine est, generationem sustinuisset? Quemadmodum autem & peccata nobis dimittere poterat, quæ nos nostro debeamus factori & Deo? [3] Quomodo autem & cùm caro non esset, sed cùm parêret quasi homo, crucifixus est, & [è] latere eius puncto, sanguis exiit & aqua? Quod autem corpus sepelierunt sepultores, & quid illud erat quod surrexit à mortuis?

Matth 26. Luc. 22. Mar. 14. Ioan. 19. 34.

*defecit

C

ANNOTATIONES.

1. Suum corpus esse confitebatur] *De hac re pro virili diximus in cap. 32. 33. & 34. libri huius.*

2. Temperamentum calicis.] *Libro quinto vocat Mixtum calicem: quibus liquet perantiquam atque adeo Apostolicam esse traditionem, vt aqua vino commisceatur in calice consecrandæ Eucharistiæ. Quapropter sicut Encratitas & Hydroparastas solam aquam pro Eucharistia offerentes, priscis temporibus damnauit Ecclesia, vti docent Clemens Alex. Cyprianus, Epiphanius, Augustinus: sic nostri huius sæculi Gnosticos omnes eodem anathemate prosequitur, propterea quod solo vino vtantur; & commixtionem hanc in Catholica Ecclesia solitam, papisticum, recens q; institutum nuncupent & damnent. Porrò vsum hunc, vti à Christo, Apostolisq; profectum amplexantur seruandumq; docent Augustinus lib. 4. de doctrina Christiana cap. 21. lib. de Eccles. dog. cap. 75. & Serm. 119. de tempore. Ambrosius lib. 5. de Sacra. cap. 1. Hieronymus com. in cap. 14. Marci: & Quæst. Heb. in lib. Paralip. Cyprianus epist. ad Cæcilianum fratrem. Alexander martyr epist. 1. Et qui Græce scripserunt ante multa sæcula. Theophylactus in cap. 19. Io. Damascenus lib. 4. cap. 14. Iustinus martyr ad finem prioris Apologiæ, & Clemens Rom. Apostolorum comes lib. 8. Constit. cap. 17. Iacobus in Liturgia per concilium 6. vniuers. ante 900. annos probata, Basilius quoque & Chrysostomus in Liturgijs, Theodoretus Dialogo primo, & Concilium tertium Carthaginense, cui adfuit Augustinus, canone 24. idipsum quoque confirmant & probant. Caterùm, verbum esse addidimus & paulò post suum pro sui reposuimus auth. vet. cod.*

3. Quomodo autem] *Iisdem argumentis, sed fusius explicatis, Marcionem vrget Tertullianus lib. de Carne Christi. Iam hîc respondè, inquit, interfector veritatis, Nonne verè crucifixus est Deus? Nõne verè mortuus & verè crucifixus? Nonne verè resuscitatus? Vt verè scilicet mortuus, falsò statuit inter nos scire Paulus tantùm crucifixum. Falsò sepultum ingessit. Falsò resuscitatum inculcauit. Falsa est igitur & fides nostra, & fantasma est totum quod speramus à Christo. Scelestissime hominum, qui interemptores excusas Dei. Nihil enim ab eis passus est Christus, si nihil verè est passus. Parce spei totius orbis, qui destruis necessariũ decus fidei. Idem lib. 4. contra Marcionem: Si caro Christi fantasma, nihil ergo remansit in ligno. Nihil pependit etiam post expirationem. Nihil de Pilato postulatum. Nihil de patibulo detractum Nihil sindone inuolutum. Nihil sepulchro nouo conditum. At qui non nihil, &c.*

[QVOMO-

A

[QVOMODO] IVDICABVNTVR QVI SVNT à Valentino, & reliqui Gnostici.

CAPVT LVIII.

[1] IVdicabit autem & eos qui sunt à Valentino omnes, quia lingua quidem confitentur vnum Deum Patrem, & ex hoc omnia, ipsum autem qui *fecerit omnia, defectionis siue Labis fructum esse dicunt: & vnum Dominum Iesum Christum Filium Dei similiter lingua confitentes, [2] propriam quidem emissionem sententia sua Vnigenito donantes, propriam verò [Verbo,] & alteram Christo, alteram verò Saluatori: ita vt secundùm eos dicantur quidem omnia esse quasi vnum, vnumquemque autem ipsorum separatim intelligi, & propriam habere emissionem, secundùm suam coniugationem. Linguas itaque eorum, videlicet solas, in vnitatem cessisse, sententiam verò eorum & sensum, quæ profunda sunt scrutari, decidentem ab vnitate, incidere in multiforme Dei iudicium, cùm de his quæ sibimetipsi adinuenerunt interrogabuntur à Christo: quem & postea natum quàm Pleroma AEonum dicunt, & emissionem eius post diminutionem siue defectionem, & propter eam passionem quæ facta est in Sophia, semetipsos obstetricatos esse affirmant. Accusabit autem eos Homerus proprius ipsorum * poëta, à quo eruditi talia inuenerunt, ipso dicente hæc, [3] inimicus est enim ille mihi similiter atque fores inferorum, qui aliud quidem abscondit in corde suo, aliud autem enarrat.

B

*fecit

*sophueta,

ANNOTATIONES.

1. Iudicabit autem & eos] *Etiam Valentinianorum reprobabuntur impietates, quibus vnitatem Dei reipsa lacerant, tametsi aliud simulent: simulq; Christum vnicum Dominum nostrum in multas partes plusquam ethnica fraude distrahunt.*

2. Propriam quidem emissionem] *Libro 1. pluribus in locis dixit, Gnosticos vnicum Christum Dominum nostrum in quatuor distrahere, in Monogenem, Verbum, Christum, & Saluatorem, & horum vnicuiq; probolas seu productiones & emissiones assignare: quod hic rursus commemorat.*

3. Inimicus est enim illi mihi] *Verba sunt quibus Achillem, Vlyssi multa ex Agamẽnonis parte pollicenti, si in eius gratiam rediret, & bellum pro Græcis aduersus Troianos reintegraret, respondentem facit Homerus, Iliados nono:*

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθει ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ βάζει.

C

QVEMADMODVM IVDICAbuntur Ebionitæ.

CAPVT LIX.

D

EVdicabit autem & vaniloquia prauorum Gnosticorum, Simonis eos magi discipulos ostendens. Iudicabit autem & Ebionitas. [1] Quomodo possunt saluari, nisi Deus est qui salutem illorũ super terram operatus est? Et quemadmodum homo transiet in Deum, si non Deus in hominem?

Theodoretus Dialogo 2. hac citat.

Ἀναχρίνει δὲ καὶ τοὺς ἐβιωναίους. Πῶς δύναται σωθῆναι, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἦν, ὁ τὴν σωτηρίαν αὐτῷ ἐπὶ γῆς ἐργασάμενος; Ἢ πῶς ἄνθρωπος χωρήσει εἰς Θεὸν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς ἐχωρήθη εἰς ἄνθρωπον.

Interp. Iac. Billio.

Percontabitur etiã ex Ebionitis, qua ratione salutem adipisci queant, si Deus is nõ sit, qui salutis ipsis afferendę munere in terra perfunctus non sit: aut quopacto homo in Deum migrare queat, si Deus in hominem haudquaquam immigrauit.

Quemadmodum autem relinquet mortis generationem, si non in nouam generationem mirè & inopinatè à Deo, in signum autem salutis datã, quæ est ex Virgine per fidem regenerationem? [2] Vel quam] adoptionem accipient à Deo, permanentes in hac genesi, quæ est secundùm hominem in hoc mundo? Quomodo autem plusquam Salomon, aut plusquam Iona habebat, & Dominus erat Dauid, qui eiusdem cum ipsis fuit substantiæ? [3] Quomodo autem eum qui aduersus homines fortis erat, qui non solùm vicit hominem, sed & detinebat eum sub sua potestate, deuicit, &

Isa. 7. 11. Matth. 12. Psalm. 109. 1. Matt. 22. 43. Luc. 11. 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eum quidem qui vicerat vicit, eum verò qui victus fuerat, hominem dimisit, nisi superior fuisset eo homine qui fuerat victus? Melior autem eo homine, qui secundùm similitudinem Dei factus est, & *præcellentior, quisnam sit alius nisi Filius Dei, + ad cuius similitudinem factus est homo? Et propter hoc in finem ipse ostendit similitudinem, Filius Dei factus est homo, antiquam plasmationem in semetipsum suscipiens, quemadmodum *diximus in eo libro qui est [hoc] superior. A *excellentior, *ostendimus

ANNOTATIONES.

1. Quomodo possunt saluari] *Locum hunc nominatim citat Theodoretus Dialogo 2. Fulgentij sequentia verba aliquid lucis adferent.* Nullatenus namque humana natura, ad auferendum peccatum mundi sufficiens atque idonea fieret, nisi vnione Verbi Dei, non naturali confusione, sed solùm personali vnitate transiret. *Lib. de incarn. & gratia Domini nostri, cap. 4.*

2. Vel quam] *Ita vetus codex: excusi,* quemadmodum.

3. Quomodo autem eum] *Veteris cod. lectio nonnihil variat; eam malui signare, quàm quid immutare: habet ergo:* Quomodo autem aduersus hominem fortis erat, qui non solùm vicit hominem, sed & detinebat, quem sub sua deuicit? Et eum quidem qui vicerat, vicit, &c.

4. Ad cuius similitudinem Dei factus est homo] *Vocem* Dei, *expunximus author. veteris cod. Porrò quod hic obscurè innuit, id clarè libro quinto explicat: nempe ad imaginem Verbi Dei humanam naturam olim assumpturi, Deum, ab initio efformasse hominem, cùm dixit, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Sic & Tertullianus sensit libr. de Resurrectione carnis.* Quodcunque, inquit, huius hominis exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus. *Consentit & Origenes hom. 1. in Genesim his verbis,* Quæ ergo est alia imago Dei, ad cuius imaginis similitudinem factus est homo, nisi Saluator noster, qui est primogenitus omnis creaturæ? &c. B

QVEMADMODVM IVDICABVNTVR QVI putatiuè dicunt * Deum manifestatum.

*Dominũ apparuisse.

CAPVT LX.

[1] Vdicabit autem & eos, qui putatiuum inducunt. Quemadmodum enim ipsi verè se putant disputare, quando magister eorum putatiuus fuit? Aut quemadmodum firmum quid possunt habere ab eo, si putatiuus, & non veritas erat? Quomodo autem ipsi salutem verè participare possunt, si ille, in quem credere se dicunt, semetipsum putatiuum ostendebat? [2] Putatiuum est igitur, & non veritas [3] omnia apud eos: & nunc iam quæretur, ne fortè cùm & ipsi homines non sint, sed muta animalia, hominum vmbras apud plurimos *proferant. C. *efferant.

ANNOTATIONES.

1. Quemadmodum enim] *Pro* Quomodo, *suo more. Cæterùm Marcionitas intelligit, de quibus lib. 1. cap. 29. & libro isto cap. 14. & 57.*

2. Putatiuum est igitur] *Tertullianus lib. contra Val.* Omnia in imagine vrgent, planè & ipsi imaginari Christiani. *Et Ignatius,* Omnes eiusmodi hæretici, cippi sunt & sepulchra mortuorum, in quibus duntaxat mortuorũ hominum nomina inscripta sunt. *Epist. ad Philadelphienses.*

Cæterùm, prioribus hisce Gnosticis, posteriores meliores nec haberi nec dici posse, Lutherus & Caluinus, qui illos à teneris vnguiculis educârunt, quos q; intus & in cute norunt, palam & affirmatè asseuerant: quibus hac in re non consentire non possum. Ille Postilla Dom. 1. Aduentus, Saxones & VVitembergenses suos, multò quàm dum sub Rom. Pont. agerent, deteriores atque ad omne sceleris genus procliuiores, rursus, & Sodomitis flagitiosiores factos testatur. Iste, hæresi suæ addictos, omnium mortalium sceleratissimos & facinorosissimos esse conuincit: deinde cùm verba illorum sceleribus satis congrua inuenire non potest, tetra monstra, & malos genios humanam formam indutos appellat, Concione 10. ad Ephes. gallicè script.

3. Omnia apud eos] *Expunximus* omne *authoritate vet. cod.*

QVEMADMODVM IVDICABVNTVR pseudoprophetæ.

CAPVT LXI.

[1] Vdicabit autem & pseudoprophetas, qui non accepta à Deo prophetica gratia, nec Deum timentes, sed aut propter vanã gloriam, aut ad quẽstum aliquem, aut aliter secundùm operationem mali spiritus, fingunt se prophetare, mentientes aduersus Deum.

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Iudicabit autem & pseudoprophetas] *Marcionitas præcipuè intelligit, quos Spiritũ prophetic. ab Ecclesia arcere, vt cœtibus suis arrogarent, dixit lib. 3. cap. 11. Marcum etiam Valentini sectatorem perstringit, cuius impostoras habes supra libro primo cap. 8. & 9. Horum autem omnium insolentiam & arrogantiam pedibus & manibus sequuntur inter Gnosticos posteriores Anabaptistæ, quorum dux Mumzerus, se sibique adhærentes cælestes prophetas vocabat: id quod à Luthero didicisse eos arbitrarer, quem Heliæ & Ioannis Baptistæ summorum prophetarum spolijs exornatum esse à suis conqueritur Caluinus. Quinetiam Rebenstock commensalis Lutheri refert eum frequenter dicere solitum:* Dauid, Daniel, Isaias excellentissimi fuerunt Prophetæ. Ego sum Isaias, Philippus Melanth. Ieremias. *Et alibi:* Ego Isaiam, Philippus Ieremiam præ se fert. *Et ne Luthero Caluinus haberetur inferior, etiam prophetæ gloriosum nomen non solùm simius eius Bez. a illi tribuit: verum etiam Hier. Bolsecus illius frequens auditor sæpè eũdem Caluinum in hæc verba prosuggesto prorumpentem se audiuisse testatur:* Ego propheta sum, Ego errare non possum. Ego à Deo missus sum. *Nec de huius fide ambigendum, quando in concionibus in Danielem Rupellæ 1563. editis, legitur, quod propheta titulo se se exornaret: & in eos qui hoc ægrè ferrent furenter debaccharetur. Vide quid alienatio mentis valeat! At non effugient districtum iudicium Dei istiusmodi ventosi pseudoprophetas.* Tom. 2. Col. Aug. pag. 28 & 101. B

QVEMADMODVM IVDICABVNTVR qui schismata operantur, & omnes qui [se] segregant ab Ecclesia.

CAPVT LXII.

[1] Iudicabit autem & eos qui schismata operantur, qui sunt * immanes, nõ habentes Dei dilectionem, suamq; vtilitatem potius considerantes, quàm vnitatem Ecclesiæ, [&] propter modicas & quaslibet causas magnum & gloriosum corpus Christi conscindunt & diuidunt, & quantum in ipsis est interficiunt, pacem loquentes, & bellum operantes, vere liquantes culicem, & camelum transglutientes. [2] Nulla enim ab eis tanta potest fieri correptio, quanta est schismatis pernicies. Iudicabit autem & omnes eos qui sunt extra veritatem, id est, [qui sunt] [3] extra Ecclesiam: ipse autem à nemine [4] iudicabitur.] Omnia enim ei constant, & in vnum Deum omnipotentem, ex quo omnia, fides integra, & in Filium Dei Christum Iesum Dominum nostrum, per quem omnia, [5] & dispositionis eius, per quem factus est homo filius Dei, sententia firma, quæ [est] in Spiritu Dei, qui præstat agnitionem veritatis, qui dispositiones Patris & Filij exposuit, secundùm quas aderat generi humano, quemadmodum vult Pater. C. *Matt. 23. 24.

ANNOTATIONES.

1. Iudicabit autem & eos] *Grauiter & seuerè inquiret Dominus in eos, qui Ecclesiæ magnum & illustre Christi corpus ob modicas causas schismatibus suis diuellunt, peccato omnium grauissimo semetipsos inuoluentes: sicut & in omnes qui extra illius communionem & vnitatem muenti fuerint.*

2. Nulla enim ab eis] *Schismatis crimen, quo sancta Ecclesiæ vnitas laceratur variis hæreseon sectis, adeo graue & horrendum æstimauerunt Patres, vt nullis tormentis satis expiari posse crederent: quod & hic apertè indicat Irenæus. Aliorum omnium grauissimum esse post Clementem Roman. libr. 6. Constitut. cap. 1 ideo colligunt Optatus Mileuitanus, & Augustinus, quod sit atricidij, incendiarijs, adulteris, idololatris, pœnitentiæ locum Deus reliquerit, vel suppliciis lenioribus in ipsos animaduerterit: schismaticos verò, subducto respiscendi tempore, vel cælestibus ignibus absumpserit, vel hiatu terræ, viuentes, corpore & animo, ad tartara breui momento præcipitauerit. Quis iam dubitauerit, hoc esse sceleratius commissum, quod est grauius vindicatum? Libro primo contra Parmenianum. libro 2. de baptismo contra Do. capit. 6. Disserit quoque hac de re Dionysius Alexandrin. apud Eusebium libr. 6. hist. cap. 37. contendens omnia potius incommoda subeunda esse, quàm Ecclesiæ Dei discindere concordiam: illudq; martyrium, quod quis perpetitur, ne dirimatur Ecclesiæ consensio, multò plus habere commendationis, quàm illud quod suscipitur, ne idolis omnino immoletur: quæ vtinam accuratius multi huius ætatis attenderent.* D

3. Extra Ecclesiam] *Ex his manifestum est hæreticos & schismaticos non esse vera membra Ecclesiæ Catholicæ: id est, non oues, sed hircos: non palmites vitis, sed aridas secunditq; sarmenta: non filij sponsi ac sponsæ, sed nothi & spurij ex patre diabolo & meretrice hæresi prognati. Hinc Tertull.* Si hæretici sunt, Christiani esse non possunt. Cùm exierunt ex nobis, desierunt esse ex nobis. *Et Lactantius libr. 4. cap. 30.* Cùm Marcionitæ aut Ariani nominantur, Christiani esse desierunt. *Huic sententiæ astipulantur Cyprianus li. de Vnitate Ecclesiæ. Hieronymus Dialog. contra Luciferianos. Quinetiam Theodosius & Valentinianus publicis legibus prohibuerunt hæreticis Christianorum sibi nomen vsurpare, sed Auctorum errovis quos sequerentur.* Lib. Pr. sc. cap. 37.

4. Iudicabitur] *Deleuimus* iudicatur *authoritate veteris cod.*

5. Et dispositionis eius] *Vetus co.* & dispositiones eius, per quas factus est homo filius Dei, &c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVEMADMODVM OMNIA CONstantzei, qui est Ecclesiasticus.

CAPVT LXIII.

AGnitio vera est Apostolorum doctrina, & antiquus Ecclesiæ status, in vniuerso mundo, [2] & character] corporis Christi, secundùm successiones Episcoporum, quibus illi eam, quæ in vnoquoque loco est Ecclesiam tradiderunt, quæ peruenit vsque ad nos, [3] custodita sine fictione Scripturarum tractatione plenissima, neque [additamentum neque]ablationem recipiens, [&]lectio sine falsatione, & secundùm Scripturas expositio legitima & diligens, & sine periculo, & sine blasphemia, & præcipuum dilectionis munus, [4] quod est preciosius quàm agnitio, gloriosius autem quàm propheria, omnibus autem reliquis charismatibus [5] supereminentius.]

1.Cor.13.8. & 12.

ANNOTATIONES.

1. Constant] *Sic vetus codex: excusi omnes* consistunt. *Docet autem agnitionem veritatis, & Scripturarum synceram germanamq; interpretationem à veteri Ecclesiæ statu & ordine petendam esse, vbi charitas cunctarum virtutum maxima viget & valet. Sic & Augustinus Donatistas ad Ecclesiæ subsellia remittens scribit:* Quisquis falli metuit, alicuius obscuritate quæstionis, Ecclesiam de illa consulat, quam sine vlla ambiguitate Scriptura sancta demonstrat. *Libro secundo contra Cresc. cap.33.*

2. Et character corporis Christi] *Ita pro* Charactere, *ex vet.cod restituimus. Vult autem signum & notam veræ Ecclesiæ, qua eam ab infidelium, hæreticorum, & schismaticorum conciliabulis internoscamus, esse successiones Episcoporum per vniuersos illius sedes. Quæ verò ad hunc locum illustrandum pertinerent, diximus ad initium libri tertij, & libro 4. cap.43.*

3. Custodita] *Vetus cod.* Custoditione. sine fictione scripturarum tractatio plenissima.

4. Quod est preciosius] *Charitatem primum locum inter virtutes, & omnia Spiritus sancti charismata obtinere docet, quod Apostolus 1. Corint.13. eleganter persequutus est.*

5. Supereminentius] *Expunximus* supereminens *veteris codicis authoritate.*

OSTENSIO QVOD ECCLESIA NON TAN-tùm perfectam habeat dilectionem, sed quoniam & Spiritus Dei super eam requieścit, quod ab vno & eodem Deo Prophetæ & Christus.

CAPVT LXIV.

QVapropter Ecclesia omni in loco ob eam, quam habet erga Deum dilectionem, multitudinem martyrum in omni tempore præmittit ad Patrem: [2] reliquis autem omnibus non tantùm non habentibus hanc rem ostendere apud se, [3] sed neque quidem necessarium [esse] dicentibus tale martyrium esse eorum, martyrium verum secundùm sententiam eorum: nisi si vnus aut duo aliquando, per omne tempus, ex quo Dominus apparuit in tertis, [4] cum martyribus nostris, quasi & ipse misericordiam consecutus, opprobrium simul baiulauit nominis, & cum eis ductus est velut adiectio quædam donara
Matth.5.10. eis. Opprobrium enim eorum, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, & omnes pœnas sustinent, & mortificantur propter eam quæ est erga Deum dilectionem, & confessionem Filij eius, sola Ecclesia purè sustinet, [5] sæpe debilitata, & statim
Genes.19.26. augens membra, & integra fiens. Quemadmodum & typus eius, quæ fuit illius Lot salis figmentum: similiter vt veteres Prophetæ sustinentes persecutionem, quemad-
Matt.5.12. modum Dominus ait. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui ante vos fuerunt, quoniam nouè quidem, sed idem Spiritus requiescens super eam, ab his qui non recipiunt Verbum Dei, persecutionem patitur.

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Quapropter Ecclesia] *Martyrum copiosus ac illustris exercitus, qui in sola Ecclesia Catho. esse potest, palam testatur de eius in Deum dilectione: ac eandem multo magis augeri, cùm per Tyrannos imminui & debilitari putatur. Tantùm verò abest, vt hæreticorum sectæ martyres habeant, vt etiam martyrium pro Christo subeundum esse negent.*

2. Reliquis autem omnibus] *Basilidem professum fidem persequutionis tempore fidenter etiã perituro negandam, nec subeundum pro Christo martyrium esse, memoriæ post Irenæum mandauerunt Tertull. Eusebius, Epiphan. Theodor. & Philaster. Et quia martyrium Dei donum est, quod extra charitatem & vnitatem Ecclesiæ nemini conceditur: ideo negat Gnosticos extra eam aberrantes, veros martyres habere, quos in testimonium veræ pietatis, & Apostolicæ doctrinæ ostentare posint. Idem tradit Clemens Alexand. lib.4. Stromaton. Hæc longè atque latè persequuntur Augustinus lib.1. contra Epistol. Parmeniani cap.7. lib. 2. cont. lit. Petiliani: lib 3. cont. Cresconium cap.48. Libr. 2. contra secundam Gaudentij Epist. cap.19. & 20. Lib. 2. de Baptismo cap.10. & lib.3. cap.16. & Cyprianus epist. ad Antonianum; & libro elegantissimo de vnitate Ecclesiæ: ex quibus omnibus tantùm Augustinum audi. Hæretici faciunt opera latronum & dæmonum, & gloriam sibi vendicant martyrum. Viuunt Latrones, & volunt gloriari martyres.*

Constat porrò huius ævi hæreticos per legitimum magistratum sublatos de medio, non esse pro martyribus censendos, quantumuis tales videri conentur, & à consortibus prædicentur: quandoquidem extra Ecclesiam & vnitatem occumbant, idque etiam non propter fidem Cathol. sed quòd eam abnegauerint, & impias, scelerataS, seditiosasque hæreses amplexi, in easdem alios pertrahere conati sint. Quid, quod etiam de semetipsis hoc ipsum palam agnoscant & fateantur? Lutherus namque de primo duce ac Pseudomartyre Zuinglio in bello pereunte interrogatus, num damnatus esset, respondit: Zuinglius tanquam latro mortuus est, quia voluit alios adigere ad suum errorem, & propter hanc causam in bellum profectus & interfectus est. Deus est iustus iudex, eiusque iudicium rectum, qui blasphemos & contemptores verbi sui non sinit impunitos, sed miserè pereunt. *Rebenstock Tom.2. Colloq. Lutheri, pagina 36. Scribit etiam Ioan. Iez. Lerus Sacramentarius lib. de diuturnitate bell: Eucharistici, pag.57. VVesphalum lib. contra Laskum Polonum,* Caluinianos Anglos atque Gallos, pro hæresibus suis afflictos, Diaboli martyres *nominare. Et pagina 93.* Lutherani asserunt nostros esse mendaces, falsarios, sacramenti perdas, corruptores testamẽti Christi, ruere in tartara, Diaboli martyres, gladio potius magistratus quàm verbis refellendos, &c. *Idem autem è contrario de Lutheranis, quos non nisi antropophagorum, Christicidarum, & artolatrarum habent loco, vt idem Iez. Lerus, pagina 93. testis est,* Caluinianorum esse iudicium: & Anabaptistarum de vtrisque, vt & ipsi vtrosque damnant, apertius est quàm vt prolixioribus verbis demonstrem.

3. Sed neque quidem] *Hic aliqua adhuc desiderantur, quæ ex vet. cod. restituere non potuimus. Habet verò:* Sed neque quidem necessarium esse dicentibus tale martyrium. Esse enim martyrium verum secundùm sententiam eorum, & cæt.

4. Cum martyribus nostris] *Eusebius lib. 5. histor. cap.15. elegans fragmentum ex libris Apolinarij Hierapolitani Episcopi contra Montanum transcribit, quo docet Marcionitas, & Montanistas aduersus Catholicos exactitasse martyres sese plurimos habuisse, hocque certum esse argumentum virtutis & potentiæ in prophetico eorum spiritu abditæ solebant. Istud autem omnino à veritate alienissimum pronuntiat Apolinarius: quandoquidem Catholici martyres temporibus persecutionis, si fortè quosdam ex hæreticis secum trahi conspicarentur, & in fidei confessione, & supplicijs cum illis communicare detrectabant.*

Hic quoque addere libet, quæ Conradus Schlusselburgius Lutheranus superintendens, *cuidam tenebrioni Sacramentario, martyres sectæ suæ prædicanti, respondet:* Vsitatum est Sacramentarijs, Anabaptistis, Manichæis, & alijs id genus profugis prædicatoribus sua martyria prædicare. Sed verbum Dei testatur, etiam falsos prophetas interdum in hoc mundo horribiliter diuinitus puniri, sicut Paulus ait: Falsorum doctorum finem esse perditionem. Ita Ieremias scribit, Achabum & Zedechiam falsos doctores, igne assatos esse. Ita etiam Donatistæ olim conquesti sunt de grauissimis persecutionibus & martyrijs, quæ sustinuerunt. Sed Augustinus respondit illis: Etiam Diabolos in toto orbe terrarum perpessos esse persequutiones graues. Item: Non pœnam, sed causam facere martyrem.

Lib.3. Theo. Calu.art.6.
Philip.3.
Ierem.29.

5. Sæpe debilitata, & statim augens membra] *Iustinus in Dialogo.* Quod nos nemo terrere aut domare valeat, apparet quotidiè, cùm enim obtruncemur, crucifigamur, objiciamur bestijs, ignibus alijsque tormentis tradamur, tamen à confessione nõ discedimus. Sed quanto magis in nos sæuitur: tanto plures pietatem, fidemque per nomen Iesu profitemur: haud secus quàm si quis vitem putatione prouocet ad vbertatem fructuum *Et Tertull. lib. ad Scapulam.* Non deficiet hæc secta, quam tunc magis ædificari scias, cùm cædi videtur. *Et ad finem Apologetici,* Plures efficimur, quoties metimur à vobis. Semen est sanguis Christianorum. *Hieronymus, fundendo sanguinem, & patiendo magis quàm faciendo contumelias fundatam esse Ecclesiam docet, eamq; persequutionibus creuisse, & martyrijs coronatam scribit, Epistol. ad Theophilum. Verba hæc B. Augustini omittere nolui:* Ciuitas Christi quamuis haberet tam magnorum agmina populorum, nunquam aduersus persequutores suos pro temporali salute pugnauit, sed potius vt obtineret æternam non repugnauit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, vrebantur, laniabantur, trucidabantur; & multiplicabantur. *Lib. 22. de ciuit. cap.6.*

*QVOMODO PROPHETÆ OMNIA prædixerunt quæcunque Christus operatus est.

CAPVT LXV.

QVOD quidem, Prophetæ cum reliquis quæ prophetabant, & hoc prophetauerint, quoniam super quoscunq; requieuerit Spiritus Dei, & obediuerint verbo Patris, & secùdùm virtutem seruierint ei, persecutionem patientur, & lapidabuntur, & occidentur. In semetipsis enim hæc omnia Matt.23.34. præfigurabant Prophetæ, propter dilectionem Dei, & propter Verbum eius.

ANNOTATIONES.

1. Quodquidem] *Superius capit. 42. scripsit Abelis passionem Christi mortem adumbrasse; & capite 36. tertij libri iustum Abelem iniusto Cain Dominum subiecisse, vt patientia cunctis exemplum ederetur: quibus indicat in eodem imitata esse seruorum Dei futura martyria. Eadem postea confirmata fuerunt Noë, Lot, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Mose, Dauide, Achimelecho, Helia, Ieremia, Isaia, Daniele, ac cæteris Patribus & Prophetis plurima & grauissima ab impijs, propietate ferentibus: ad quæ hoc capite Irenæum respexisse non est dubitandum.* Hebr.11.35. 34.37. etc.

*QVOMODO PROPHETÆ MEMBRA CHRISTI *adimpleuit. *fuerint, & quemadmodum vnusquisque eorum, secundùm quod erat membrum, secundùm hoc & prophetauit: & quoniam omnia quæ Prophetæ prædixerunt, Christus* impleuit.

CAPVT LXVI.

QVM enim & ipsi membra essent Christi, vnusquisque eorum secundùm [quod] erat membrum, secundùm hoc & prophetationem manifestabat, omnes & multi vnum præformantes, & ea quæ sunt vnius annunciantes. Quomodo enim per nostra membra operatio quidem vniuersi corporis ostenditur, figura autem totius hominis per vnũ membrum non ostenditur, sed per omnia: sic & prophetæ omnes quidem vnum prefigurabant, vnusquisque autem eorum secundùm quod erat membrum, secundùm hoc & dispositionem adimplebat, & eam quæ secundùm illud membrum erat operationem Christi prophe-
Psalm.109.1 tabat. Quidam enim in gloria videntes eum, glorioſam eius apud Patrem à dextris
Daniel.7.13. & 14. conuersationem videbant; alij super nubes quemadmodum Filium hominis venientem, & dicentes de eo, Videbunt in quem compunxerunt, aduentum eius significa-
Matt.24.30. Zach.12.10. cabant, de quo ipse ait. Putas, cùm Filius hominis venerit, inueniet fidem super
Luc.18.8. terram? De quo & Paulus ait: Si tamen iustum est apud Deum, [2] retribuere eis qui
2.Thess.1.6. tribulant nos, tribulationem; & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in reuelatione Domini Iesu de cælo cum Angelis [3] virtutis eius,] & in flamma ignis. Alij verò iudicem dicentes eum, & diem Domini tanquam clibanum ardentem, qui colli-
Matth.3.12. Matth.13. git triticum in horrea, paleas autem comburet igni inextinguibili: comminabantur eis, qui increduli erant, de quibus & ipse Dominus ait. Abite [à me] maledicti in ignem æternum, quem præparauit Pater meus Diabolo & Angelis eius. Et Apoſto-
Matth.25.41 2.Thess.1.9. lus similiter ait. Qui pœnas dabunt interitus æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius, cùm venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri his qui credunt in eum.

Psal.44.2. Regnum eius. Et qui dicunt, Specioſus forma præ filijs hominum, &, Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis, &, Accingere gladium tuum, potentissime, circa femur tuum, &, Specie tua & pulchritudine tua, intende prosperè, procede, & regna, propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam: & quæcunque alia talia [dicta] sunt de eo, cam quæ est in regno speciem eius & decorem, & exultationem superco-
*supereminentem ruscantem, & * supereminentem omnibus qui regenerantur sub ipso, significabant, vt qui audiunt, concupiscerent ibi inueniri, placentia facientes Deo. Qui iterum dicentes:

A Quoniam dicentes: Homo est, & quis cognoscet eum? & [4] * Veni ad prophetam, & peperit filium, & vocatur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis. Isa.9.6. Isaiæ 8.3.

Theodoretus Dialogo secundo hæc citat.	*Interp. Gentiano Herueto.*
Οἱ τὸν ἐκ παρθένου Ἐμμανουὴλ κηρύττοντες, τὴν ἕνωσιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ πλάσμα αὐτοῦ ἐδήλουν.	Qui ex Virgine natum Emmanuel prædicabant, vnionem Dei Verbi cum sua creatura declarabant.

[Et] qui eum ex Virgine Emmanuel prædicabant: adunitionem Verbi Dei ad plas- Isaiæ 9.6.6.
ma eius manifestabant, quoniam [Verbum] caro erit, & Filius Dei, filius hominis, [5] purus [purè] puram aperiens vuluam eam, quæ regenerat homines in Deum, quam ipse puram fecit, & hoc factus, quod [&] nos, Deus fortis, & inenarrabile habet genus. Et qui dicunt, Dominus in Sion locutus est, & de Hierusalem dedit vocem suam, &, Notus in Iudæa Deus, qui in Iudæa aduentum eius significabant. Qui autem rursus Psalm.75.1. Abac.3.
dicunt ab Africo venire Deum, & de monte vmbroso & condenso, aduentum eius, B
qui est ex Bethlehem, dicebant: quemadmodum ostendimus in eo libro, qui est ante hunc. Vnde [&] is qui præest, & pascit populum Patris sui, venit. Hebr.11.35.

Qui autem dicunt aduentum eius, quemadmodum ceruus claudus saliet, & plana erit lingua mutorum, & aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient, & Isaiæ 35.6.
*resolutæ manus * resolutæ, & genua debilia firmabuntur, & resurgent qui in monumentis Isaiæ.53.5.
mortui sunt, &, ipse infirmitates nostras accipiet, & languores portabit: eas quæ ab Zach.9.9.
eo curationes fiebant annuntiauerunt. Quidam autem hominem infirmum & in- Isaiæ 53.7.
glorioſum, & scientem ferre infirmitatem, & sedentem super pullum asini, ventu- Psalm.68.18.
rum Hierosolymam, & dorsum suum ponentem ad flagella, & maxillas suas ad palmas, & quemadmodum ouem adduci ad victimam, & aceto & felle potari, & ab amicis, [& ab his] qui proximi sunt derelinqui, & extendentem manus per totam diem,
*adimplenerunt & ab eis qui eum intuebantur, subsannari & maledici, & partiri vestimenta eius, & Psalm.21.19.
super vestimentum eius mitti sortem, & in * limen mortis deductum, & omnia talia: eum qui secundùm hominem est aduentum eius, sicut intrauit Hierosolymam, in qua & passus, & crucifixus sustinuit omnia quæcunque sunt prædicta, prophetabant.
C Alij autem dicentes, [6] Rememoratus [est] Dominus sanctus mortuorum suorum,
*prædormierunt qui * prædormierunt in terra limi, & descendit ad eos vt erigeret, ad saluandum illos: causam reddiderunt, propter quam passus est hęc omnia. Qui autem dixerunt: In illa
die dicit Dominus: [7] Occidet] sol meridie, & erunt tenebræ super terram in die lucis, Amos 8.9.
& conuertam dies festos vestros in luctũ, & vniuersa cantica vestra in lamentationẽ: eum occasum solis, qui crucifixo eo fuit ab hora sexta, manifestè annunciauerũt. & Matth.27.45
quia posteaquam hoc factum est, hi qui secundùm Legem erant dies festi eorum & cantica, in luctũ & lamentationem eorũ conuerterentur, cùm inciperent tradi gentibus. Adhuc etiã manifestius hoc idem & Hieremias ostendit, sic dicens de Hierusalẽ. Exinanita est quæ parit, tæduit anima eus, occidit sol ei, cũ adhuc medius dies es- Ierem.15.9.
set, confusa est, & improperiũ passa est, reliquos eorum in gladium dabo in cõspectu
*accepit inimicorum eorum. Qui autem dixerunt eum dormisse, & somnũ cepisse, & resurre- Psalm.3.5.
xisse, quoniã Dominus * suscepit eum, & precipientes principibus cælorũ aperire æ- Psalm.23.7.
ternas portas, vt introeat rex glorię, resurrectionem eius, quę [est] ex mortuis per Patrem, [8] & receptionẽ in cęlos præconauerunt. In eo aũt quod dixerunt, A summo cæ- Psalm.18.9.
lo egressio eius, & occursus eius vsq; ad summũ cæli, & non est qui se abscondat à ca- D
lore eius, quoniam illuc assumptus est, vnde & descendit, & non est qui iustum iudi- Psalm.98.2.
cium eius effugiat. Idipsum annuntiabãt & dicebant, Dominus regnauit, irascantur populi, qui sedes super Cherubim, cõmoueatur terra. Partim quidem eã, quę post assumptionem eius facta est super eos, qui in eum crediderunt iram ab omnibus populis, & motum vniuersæ terræ aduersus Ecclesiã prophetabant: partim autem veniente eo de cęlis cum Angelis virtutis eius, commoueri vniuersam terrã, quemadmodũ ipse ait. Erit terrę motus magnus, qualis non est factus ab initio. Et rursus in eo cũ di- Matt.24.21.
cit. Quisquis iudicatur, ex aduerso adstet; & quisquis iustificatur, appropinquet puero Psal.101.27.
Dei. Et: Væ vobis, quoniam omnes veterascetis sicut vestimentum, & tinea comedet Isaiæ 51.6.
vos, & humiliabitur omnis caro, & exaltabitur Dominus solus in altissimis: significatur quoniam post passionem & assumptionem, omnes qui contra cũ fuerunt, sub pedib. eius subijciet Deus, & ipse super omnes exaltabitur, & nemo [erit] qui iustificetur, aut comparetur ad eum. Et qui dicũt dispositurũ Deum Testamentũ nouum ho- Ierem.31.32.
minibus, non quemadmodũ disposuit patribus in monte Choreb, & cor nouũ & spi- Ezech.36.26
ritum

Universidad de Deusto Biblioteca

Isaiæ 43. 19. ritum nouum dare hominibus: & rursus. Antiqua nolite reputare: ecce facio nouâ, A
quę nunc orientur, & scietis: & faciã in deserto viam, & in terra inaquosa, flumina ad
potandum genus electum populum meum quem acquisiui, vt virtutes meas enar-
ret, quæ est noui Testamenti libertas, hanc manifestè annuntiabant, & nouum vi-
Matth. 9. 17. num, quod in nouos vtres mittitur per fidem quæ est in Christo, quam annunciauit
ortam in eremo viam iustitiæ, & in terra inaquosa flumina Spiritus sancti, adaquare
genus electum Dei, quod acquisiuit, vt virtutes eius enarrentur; sed nõ vt blasphema-
rent eum, qui hæc fecit Deus. & reliqua omnia quæcunque per tantam seriem Scri-
pturæ demonstrauimus Prophetas dixisse, spiritalis verè qui est, interpretabitur v-
numquodque eorum, quæ dicta sunt, in quem dictum sit characterem dispositionis
Domini, & integrum corpus operis Filij Dei ostendens, semper eundem Deum sciẽs:
& semper eundem Verbum Dei cognoscens, etiamsi nunc nobis manifestatus est; &
semper eundem Spiritum Dei cognoscens, etiamsi in nouissimis temporibus nouè
effusus est in nos, & à conditione mundi vsque ad finem in ipsum humanum genus,
ex quo qui credunt Deo, & sequuntur verbum eius, percipiunt eam quę est ab eo salu-
tẽ. Qui verò abscedunt ab eo, & contemnunt præcepta eius, & per opera sua inhono- B
rant eum qui se fecit, & sententia sua blasphemant eum qui se alit, iustissimum ad-
uersus se coaceruant iudicium.

Hic igitur examinat omnes, ipse verò à nemine examinatur, neque Patrem suum
blasphemans, neque dispositiones eius frustrans, neque Patres accusans, neque Pro-
phetas exhonorans, aut ab alio Deo dicens eos, aut iterum ex alia & alia substantia
fuisse prophetias. Dicemus autem aduersus omnes hæreticos, & primò quidem ad-
uersus eos qui sunt à Marcione, & aduersus eos qui sunt similes illis, ab altero Deo
dicentes esse Prophetas. Legite diligentius id quod ab Apostolis est Euangelium no-
bis datum, & legite diligentius Prophetas, & inuenietis vniuersam actionem, & om- *prædicta
nem doctrinam, & omnem passionem Domini nostri *prædicatam in ipsis.

ANNOTATIONES.

1. Cùm enim & ipsi] *Ostendit veteres Prophetas velut ver a viuaq, mẽbra Christi, Spiritu sancto prophetasse de regni eius gloria, de incarnatione, de loco natiuitatis, de passione, descensu ad inferos, de resurrectione, ascensione, reditu ad postremum iudicium, noui testamenti libertate. Item docuisse Patrem Filium & Spiritum sanctum vnicum & verum Deum.* C

2. Retribuere eis qui tribulant nos tribulationem] *Græca Pauli sequitur,* ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλῖψιν. *Ambrosius reddidit:* Retribuere eis qui vos deprimunt, præsuram: *Hieronymus & Primasius cum Irenæo* tribulationem, *legunt, vulgata editio,* retributionem.

3. Virtutis eius] *Ita vetus codex, excusi* Dei.

4. Veni ad Prophetam] *In fœmineo genere vsurpat:* Prophetissam *habet vulgata Bibliorum editio. Hieronymus, Sanctam Mariam interpretatur, quam prophetasse credit, cùm in Euangelio loquitur, Ecce enim ex hoc beatam me dicent, &c. Cæterum, Cyrillus Alexand. probat lectionem veteris nostri cod.* venit, *habet enim* προσῆλθε.

5. Purus purè] Puram aperiens vuluam] *Aduerbium* purè *ex veteri cod. addidimus; quo, ni fallor, vult indolentiam, munditiamq, omnis generis beatissimi & castissimi B. Mariæ vteri in partu Christi prorsum extitisse, ac longè secus quàm alys puerperis contigisse; quæ pariendo doloribus communiter differuntur, vita periclitantur, & nonnullæ pereũt. Ita Tertullianus;* Libr 5. cont. Marc. Christus nouus homo, nouè natus est ex Virgine, Dei Spiritu *Et lib. de velandis Virg. Christum eundem ex integra Virgine natum, piè docet; quibus mitigare ac mollire mihi videtur dura alioqui verba, quæ lib. de carne Christi vsurparat. Ad hæc, Ignatius Epist. ad Heronem scribit:* Decebat opificem non vsitata vti natiuitate, sed admirabili, & noua, ac inaudita, vt creatorem. *Quod verò miraculum, quæ rei nouitas, si more commun, ac sordibus & impuritatibus nostris contaminatus intacta matris vterum aperuisset? Pro rei istius assertione præclara inuenies apud Hieronymum, Apologia pro libr. contr. Iouinian. Epistol. ad Pammachium: & Augustinum Epist. 3. At apertam fuisse vuluam, vrgebis, disertè scribit Irenæus. Respondeo: Phrasis est scripturæ, qua simpliciter primogenitus significatur, quoquomodo natus sit. Deinde, Christum verè incarnatum, natum, & editum fuisse contendunt Patres, aduersus phantasma Marcionis.* C

6. Rememoratus est] *Supra annotauimus hanc sententiam sacrilegio Iudæorum, deletam fuisse ex Ieremia propheta, sicuti illis exprobrat Iustinus martyr, in dialogo.* D

7. Occidet] *Sic vetus codex, cui conformis est vulgata ed. & Hieronymus: codices excusi* occidit.

8. Receptionem in cælos] *Ante Irenæum Dionysius Areopag. in Cal. Hierarchia, & Iustinus in dialogo. postea Ambrosius lib. de instit. Virg. cap. 5. versus illos Psalmi 23. Dialogum inter Christum ascendentem in cælum, & Angelos, continere docuerunt.*

AD-

A

ADVERSVS EOS QVI DICVNT, QVID noui veniens attulit Christus?

CAPVT LXVII.

SI autem subit vos huiusmodi sensus vt dicatis: Quid igitur nouí Dominus attulit veniens? Cognoscite quoniam omnem nouitatem attulit, semetipsum afferens, qui fuerat annuntiatus. Hoc enim ipsum prædicabatur, quoniam nouitas veniet innouatura & viuificatura hominem. Regis enim aduentus ab his quidem, qui mittuntur seruis, prænuntiatur propter apparatum, & expeditionem eorum qui incipient susciperе suum Dominum. Cùm autem venit rex, & illi prænuntiato gaudio adimpleti sunt, qui
visione sunt subiecti, & perceperunt eam, quæ est ab eo libertatem, & participant* visionem eius, & audierunt sermones eius, & [fruiti] sunt muneribus ab eo; non iam requiretur, quid noui attulit rex super eos, qui annuntiauerunt aduentum eius, apud eos vi-
B delicet qui sensum habent. Semetipsum enim attulit, & ea quæ prædicta sunt bona, in quæ concupiscebant Angeli intendere, & donauit hominibus. Tunc autem fuis- 1. Pet. 1. 12.
sent serui mendaces, & non à Domino missi, si non Christus aduenies talis, qualis & prædicabatur, adimplesset eorum sermones. Quapropter dicebat: Ne putetis quo- Matth. 5. 17.
niam veni [2] soluere Legem aut Prophetas. Non veni soluere, sed adimplere. Amen enim dico vobis, [3] donec pertranseat] cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non transiet à Lege & Prophetis, quoadusque omnia fiant. Omnia enim ipse adimpleuit veniens, & adhuc implet in Ecclesia vsque consummationem à Lege prædictum nouum Testamentum. Quemadmodum & Paulus Apostolus eius ait in ea quæ est ad Romanos. Nunc autem sine Lege iustitia Dei manifestata est, testificata à Lege & Rom. 1. 17.
Prophetis. Iustus enim ex fide [4] viuet? Hoc autem quoniam iustus ex fide viuet, per Abac. 2. 4.
prophetas prædictum fuerat.

Vnde autem poterant prædicere Prophetæ regis aduentum, & eam libertatem
sermonẽ operatio nem prædicare, C quæ ab eo dabatur, præeuangelizare, & omnia quæ à Christo facta sunt & à sermone & operatione, & passionem eius prænuntiare, & nouum Testamentum * prædicare, si ab altero Deo Propheticam inspirationem acceperunt, ignorantes inenarrabilem patrem secundùm vos, & regnũ eius, & dispositiones eius, quas Filius Dei [5] veniens in terris impleuit,] præstabit in nouissimo dierum? Casu quodam hæc euenisse non potestis dicere, tanquam à Prophetis quidem de altero quodam dicta, similiter autem [euenerunt] Domino. Omnes enim Prophetæ hæc eadem prophetauerunt: sed neque alicui ex veteribus euenerunt. Si enim euenissent alicui ex veteribus ista, non vtique qui postea fuerunt, prophetassent in nouissimis temporibus affutura hęc. Adhuc etiam nemo est neque Patrum, neque Prophetarum, neque antiquorum Regum, circa quem propriè ac specialiter factũ sit aliquid horum. Nam omnes quidem Christi passiones prophetauerunt, ipsi autem ad patiendum similiter vt ipsa prædicta sunt, [6] longè erant. Et argumenta autem quæ prædicta sunt] Dominicę passionis, [7] in nullo altero facta sunt. Neque enim sol medio die occidit aliquo de veteribus Matth. 27.
mortuo, neq; scissum est velum templi, neq; terra mota est, neq; petræ disruptæ sunt, neque mortui surrexerunt, neque in tertia die quis illorum surrexit, neque receptus Marc. 16.
est in cælum, neque cùm assumeretur, aperti sunt cæli, neque in nomen alicuius alterius crediderunt gentes, neque quis ex eis mortuus & resurgens aperuit nouum li-
Aduertunt D bertatis Testamentum. Non igitur de altero, sed de Domino, in quem * concurrerunt omnia prædicta signa, dicebant Prophetæ.

Si autem aliquis Iudæis aduocationem præstans, [per] erectionem templi, quæ posteaquam in Babylonem transmigrauerunt, facta est sub Zorobabel, & discessionem 1. Esdræ 3.
populi, quæ facta est post septuaginta annos, dicat hoc esse nouum Testamentũ, cognoscat quoniam lapideum quidẽ templum restitutum est tũc: (adhuc enim illa quæ in lapideis tabulis facta fuerat, Lex seruabatur) nouum autem Testamentum datum est, nullum, sed ea Lege quę per Moysem data est, vtebantur vsq; ad aduentum Domini: à Domini autem aduentu nouum Testamentum ad pacem reconcilians, & viui-
Prædict ficatrix Lex in vniuersam exiuit terram, quemadmodum dixerũt Prophetæ. Ex Sion Isa. 2. 2.
enim * procedet Lex, & verbum Domini de Hierusalem, & arguet populum multũ, & cõcident gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & iam non discent pugnare. Si igitur alia Lex, & verbum exiens ab Hierusalem, tantam pacem fecit apud eas gentes, quæ eum receperunt, & per eas arguit imprudentiæ multum populum, videtur

conse-

Universidad de Deusto
Biblioteca

consequens de altero dixisse Prophetas. Si autem libertatis Lex, id est, verbum Dei, ab Apostolis, qui ab Hierusalem exierunt, annunciatum [est] vniuersam terram in tantam transmutationem fecit, quòd gladios & lanceas bellatorias in aratra fabricauerunt ipsi, & in falces quæ donauit ad metendum frumentum, in organa pacifica demutauerunt, & iam nesciunt pugnare, sed percussi & alteram præbent maxillam; non de [aliquo] alio Prophetæ dixerunt hæc, sed de eo qui fecit ea. Hic autem est Dominus noster, & in hoc est sermo verus, quoniam ipse est qui aratrum fecit, & falcem intulit, hoc est, hominis primam seminationem, quæ fuit secundùm Adam plasmatio, & in nouissimis temporibus per Verbum collectam fructificationem: & propter hoc quod initium fini coniungebat, vtrorumque Dominus existens, in fine quidem aratrum ostēdit lignum copulatum ferro, & sic eius expurgauit terram, quoniā firmum Verbum adunitum carni, & habitu tali confixus, emundauit syluestrem terram. Initio autem falcem figurabat per Abel, [2] significās] iusti generis humanam collectionem. Vide enim (inquit) [quomodo] iustus perit, & nemo intuetur, & viri iusti tolluntur, & nemo [excipit] corde. Hæc autem in Abel quidem præmeditabantur, in Prophetis verò præconabantur, in Domino autem perficiebantur, & in nobis autem idipsum est, consequente corpore suum caput.

Actor. 1.8.
Isaiæ 2.4. Matth. 5.39.
Isaiæ 57.1.

ANNOTATIONES.

1. Si autem subit vos] *Christus mirabili ac planè nouo aduentu suo cuncta renouauit: & veteres prophetias, quæ non nisi à Patre suo prodierant, nouis mysterijs & operibus adimpleuit: ipsum denique nouum Testamentum constituit, & morte sua confirmauit.*

2. Soluere] Dissoluere, *& rectè meo iudicio, habet vet. cod. quoniam Græcè est καταλύσαι, quod magis propriè significat destruere, demoliri, & abrogare, quàm simpliciter soluere.*

3. Donec pertranseat] *Expunximus* pertransiet *auth. vet. cod.*

4. Viuet] *Ita in futuro legendum indicant Abacuc, & Pauli contextus Græcus Rom. 1. Hebr. 10. Galat. 3. Vetus codex etiam secundò* viuit, *præsenti tempore legit.*

5. Præstabit in nouissimo dierum?] *Quatuor has voces desiderat vetus codex, qui & proximè sequentem sententiam ita legit.* Neq; enim calu quodam hæc euenisse potestis dicere, &c.

6. Longè erant] *Octo voces istas desiderabant omnes codices excusi: eas ex veteri restituimus.*

7. In nullo altero] *Eisdem argumentis vtuntur Iustinus martyr in dialogo, Tertullianus libro aduersus Iudæos, & Athanasius libro de incarnatione Verbi.*

8. Significans] *Deleuimus* significabat: *quæ pro* quemadmodum, quomodo; *& excipit pro* excipiet *reposuimus, veteris codic. authorit. Cæterùm, falcis nomine, crucem Domini intelligit, vtpotè ex ligno ferroq; clauorum compactam: quam Abelis iusti ab iniusto fratre mors illata significauit, vt superius dictum fuit.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT QVÆDAM à summitate dixisse Prophetas, quædam verò à mundi fabricatore.

CAPVT LXVIII.

ET aduersus eos quidem, qui ab alio Deo Prophetas dicunt, [1] ab altero autem [Patre] Dominum nostrum, talia sunt apta, si quo modo tandem quiescant à tanta irrationabilitate. Propter hoc enim & laboramus eas, quæ sunt ex Scripturis adhibere ostensiones, vt ipsis sermonibus confutantes eos, quantum in nobis est, cohibeamus eos à grandi blasphemia, & à multorum deorum dementi fabricatione.

ANNOTATIONES.

1. Ab altero autem Patre] *Ita restituimus ex vet. cod. excusi omnes,* ab altero autem Dominum Patrem nostrum. *Colligit ex his quæ prius dicta sunt, insaniam illorum coargui posse, qui duos aut plures deos confingunt: simulque narrat prophetias omnes ab vno Patre Domini nostri Iesu Christi promanasse:*

QVEM-

A eisdem

QVEMADMODVM DE * HIS IPSIS DICTIS discrepant à semetipsis, qui sunt à Valentino.

CAPVT LXIX.

AT Duersus eos rursus qui sunt à Valentino, & reliquos falsi nominis Gnosticos, qui aliquando quidem à summitate quædā eorum, quæ sunt in Scripturis posita, dicta dicunt, propter semen quod est inde: aliquando verò à medietate propter matrem prunicā audacem: multa etiam à mundi fabricatore, à quo & missi sunt Prophetæ, dicimus valde irrationabile esse in tantùm inopię deducere Patrem vniuersorum, quasi non habuerit sua instrumenta, per quæ purè ea quæ sunt in Pleromate, annunciarentur. Quem enim timebat, vt non liberè & sine commixtione eius spiritus, qui est in diminutione & ignorantia factus, propriè ac seperatim significaret voluntatem suam? An timebat ne plurimi saluarētur, cùm plures purè audissent ea, quę sunt veritatis? An rursus impotens erat ipse sibi præparare eos qui aduentum Saluatoris prænuntiarent? Si autem cùm huc venisset Saluator, suos Apostolos misit in mundum, purè aduentum eius annuntiantes, & voluntatem Patris docentes, in nullo communicantes neque gentium, neq; Iudæorum doctrinæ, multo magis [2] in Pleromate existens,] prædicatores proprios destinasset, annunciantes in hunc mundum futurum aduentum eius, in nullo communicantes ijs Prophetis, qui sunt à Demiurgo. Si autem, cùm esset intra pleroma, vsus est ijs Prophetis, qui erant secundùm Legem, & per eos ostendit, quę sunt sua, multo magis cùm huc venisset, his ipsis vsus fuisset magistris, & per eos annunciasset nobis Euangelium. Iam igitur non Petrum & Paulum, & reliquos Apostolos dicat annunciasse veritatem, sed Scribas & Pharisęos, & reliquos per quos Lex annunciabatur. Si autem suos in suo aduentu proprios Apostolos emisit [in] spiritu veritatis, & non [in] spiritu erroris, [3] hoc [idem ipsum in Prophetis fecit. Semper enim idipsum] Verbum Dei: & si quidem de principalitate Spiritus fuit, secundùm regulam ipsorum, Spiritus lucis, & Spiritus veritatis, & Spiritus perfectionis, & Spiritus agnitionis: is verò qui à Demiurgo fuit Spiritus ignorantiæ, & diminutionis, & erroris, & vmbræ progenies. Quemadmodum in vno & codē potuit esse perfectio, & diminutio, [agnitio] & ignorantia, error & veritas, lux & tenebræ? Si autem in Prophetis impossibile erat * hoc ita esse, sed ab vno Deo Verbum Domini præconabant, & aduentum Filij eius annuntiabant, multo magis Dominus ipse nunquam modò quidem de principali, modò verò de subiecta deminoratione fecisset sermones, & agnitionis & ignorantiæ simul factus magister. Nec vnquam modò quidem mundi fabricatorem: modò autem eum, qui super hunc [est,] glorificaret Patrem, quemadmodum ipse ait: Nemo immittit commissuram vestimenti noui in vestimentum vetus, nec mittunt vinum nouum in vtres veteres. Igitur aut omni modo & ipsi abstineant se à Prophetis, tanquam à veteribus; & non dicant eos ab ea nouitate, quæ secundùm principalitatem est quædam dixisse, præmissos à Demiurgo: aut rursus arguentur à Domino dicente, nouum vinum non mitti in vtres veteres.

B

C

D

Matth. 28. Marc. 16. Actor. 1.

Matth. 9. 16.

Vndè autem semen matris ipsorum poterat cognoscere ea, quæ erant intra Pleroma sacramenta, & de his eloqui? Si quidem extra Pleroma existēs mater, peperit hoc ipsum semen, quod [autem] extra Pleroma [est,] & extra agnitionem esse dicūt, quod est ignorantia. Quomodo igitur id, quod erat ignorantia semen conceptum, agnitionem annunciare poterat? Aut quemadmodum ipsa mater, ea quæ erant [4] Pleromatis] cognoscebat sacramenta, informis & infigurata: quasi abortiuum proiecta foras, & ibi aptata & formata, & ab Horo prohibita interius ingredi, & vsque ad consummationem extra Pleroma perseuerans, id est extra agnitionem? Rursus autem passionem Domini typum esse dicētes extensionis Christi superioris, quam extensus [Horon] formauit eorum matrem, in reliquis arguuntur, iam nō habentes similitudinem, typum ostendere. Vbi enim [sursum] Christus aceto & felle potatus est? aut vbi diuisa sunt vestimenta eius, aut vbi punctus est, & exiuit sanguis & aqua? aut vbi guttas sanguinis sudauit? Et reliqua quæcunque Domino acciderunt, de quibus dixerunt Prophetæ. Vnde ergo de ijs quæ tunc quidem nondum venerant, incipiebant autem euenire, aut mater aut semen eius diuinauit?

Ioan. 19. 30. Psal. 68. 22. Psalm. 21.

Adhuc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secum pugnat Gnostici.

Adhuc etiam super hæc dicunt quidem à principalitate quædam dicta, confutati ab ijs, quæ in Scripturis de Christi aduentu referuntur. Quæ autem sint hæc, non iam vnum sentiunt, sed alij alia de his ipsis respondent. Siquis enim experimentum eorum volens accipere, separatim interroget[5] de aliquo] sermone eos, qui excellentes sint apud eos, inueniet alium quidem dicentem de Propatore, id est, de Bytho esse id, quod interrogetur. Alium verò de initio omnium, id est de Vnigenito. Alterum verò de Patre omnium, hoc est, [de Verbo.] Alter rursus dicet, de vno AEone eorum, qui sunt in Pleromate Aeones dici. Alij autem de Christo, & alius de Saluatore. Qui autem illorum peritior est, postea quàm multum taceris [protraxerit,] de Horo, ait, dictum esse. Alius verò eam quæ est intra plenitudinem, Sophiam significari. Alius verò illam quæ extra plenitudinem est, Matrem annuntiari. Et alius mundi fabricatorem Deum dicet.[6] Tãtæ sunt de vno inter eos diuersitates de ijsdem Scripturis varias habentes sentẽtias: & vno eodemq; sermone lecto, vniuersi obductis supercilijs gitantes capita, valde quidem altissimè se habere sermonem dicunt, non autem omnes capere magnitudine[illegible]us intellectus, qui ibidem continetur, & propter hoc silentium maximam r[illegible] apud sapientes. * Oportet enim eam quæ sit sursum, Sigen, per id quod est apud eos silentium, deformari. Sic autem abeunt omnes, quotquot sunt, tantas de vno gestantes sententias, in absconditо ferentes secũ sua acumina. Cùm igitur inter eos conuenerit de ijs, quæ in Scripturis sunt prædicta, tunc & à nobis confutabuntur. Non enim bene sentiẽtes, interim tamẽ semetipsos arguunt, de ijsdem verbis non consentientes. Nos autem vnum & solum verum Deum doctorem sequentes, & regulam veritatis habentes eius sermones, de ijsdem semper eadem dicimus, omnes vnum Deum scientes, factorem huius vniuersitatis, qui Prophetas misit, qui eduxit populum de terra AEgypti, qui in nouissimis temporibus Filium suum manifestauit, vti confunderet incredulos, & exquireret iustitiæ fructum.

A

B

* Oportet

ANNOTATIONES.

1. Aduersus eos] *Euincit vana & insana esse, quæ Valentiniani de Scripturarum sanctarum veritate cõminiscebantur; simulq; eos non parum contumelioſos esse in Deum, qui per has seipsum manifestat. Insuper, Christum verè fidei, non ignorantiæ magistrum, pro nostra salute passũ: cuius discipuli & serui vnanimes sint in fide: cùm interea ipsi propudiosè inter seipsos dissideant.*

2. In Pleromate existens] *Ita vet. cod. excusi* mittens: *quod deleuimus.*

3. Hoc idem ipse] *Octo voces ex vet. cod. adiecimus, expunximus eiusdem authoritate,* item Spiritu.

4. Pleromatis] *Expunximus* Pleromatibus: *& paulò post* Horon *pro* hora: sursum *pro* rursum *reposuimus.*

5. De aliquo] *Deleuimus* quo: *& aliquantò posteà* de Verbo, *pro* vero: protraxerit, *loco* protexerit *supposuimus veteris codicis auth.*

6. Tantæ sunt de vno inter eos diuersitates] *Commemorat rursum dissidia, quibus primus Gnosticorum exercitus secum dimicauit: ijsq; vnanimem perpetuumq; Ecclesiæ Catholicæ in doctrina fidei consensum opponit: inde iure optimo colligens, nihil veritatis aut Spiritus diuini inter eos residere, sed in sola Ecclesia Catholica, cuius Pastores & oues semper eadem de eisdem fidei articulis docuerunt, senserunt, crediderunt. Similes quoque Arianorum, Eunomianorum, Macedonianorum, Donatistarum, & aliorum quasi mediæ ætatis Gnosticorum pugnas satis effusè describunt Theodoretus, Sozomenus, Socrates, Euagrius, & Nicephorus in historijs Ecclesiasticis. De postremorum huius æui Gnosticorum, id est, Lutheranorum & Caluinianorum mutuis, acerrimisq; certaminib⁹, nõ semel in superioribus diximus. Hic tãtùm, vt Irenæi vestigijs inhæreamus, duntaxat ex parte dicemus, quantæ sunt de vno Eucharistiæ Sacramento inter ipsos etiam Sacramentarios diuersitates: vt vel ipsi conspicientes, quàm diuersa, quàm aduersa, quàm peruersa de vnicare scripserint huius sectæ duces, ab eis abhorreant: vel saltem ab eorum conuentibus & hæresibus procul fugientes Catholici viri magis ac magis in sua veraq; religione, confirmentur ac proficiant.*

C

1. *Ab ipsa Dei nostri Omnipotentia exordior, quæ fieri nunquam posse blasphemant Zuinglius, contra Lutheri confessionem, & Responsione prima contra Eckium; Petrus Vermilius, Dialogo contra Brentium; Beza, libellis contra Selneccerum, Iacobum Andream, & Pappum; itemq; Creophagiæ folio 152. Danæus, in Elencho hæreticorum; Erastus, contra Schegkium; Libertinus, in Syntagmate; & alij passim; vt idem corpus Christi in multis simul locis constituatur, vereq; consistat, & exhibeatur. Contrà verò, Zuinglius ac Oecolampadius in Colloquio Marpurgensi, concesserunt Luthero,* Deum id omnino posse, modò velit. *Heidelbergenses in Colloquio Maulbrunensi, professi sunt, se nolle in quæstionem reuocare hac in re Omnipotentiam Dei. Boquinus scripsit,* Vertiginosi Spiritus esse, vllo modo de Omnipotentia Dei litigare. *Volanus libro contra Scargam ait:* Christũ posse facere, vt caro eius tam in cælo quàm in terra sit præsens. *Beza vocat eos Fallaces sophistas, qui negant fieri posse vt quis simul victitet in locis duobus. Caluinus profitetur, hoc loco nullum esse certamen de omnipotentia Dei Caluiniani denique omnes fremunt ac furunt contra nos, cùm obijcimus illis, quod Diuinæ omnipotentiæ detrahant.*

D

2. *Oecolampadius libro de verbis Domini 1525. nisus est probare, nihil esse in hoc Sacramento, quod miraculum dici queat, vel captum hominum excedat. Idem censet Zuinglius in Exegesi. Caluinus Catholicos & Lutheranos sarcasmis irridet, quod auditis verbis Christi,* Hoc est corpus meum, *miraculum à Christi mente remotissimum imaginentur, & in abyssum Omnipotentiæ seipsos demergant. Subscribit Beza in Creophagia, & cont. Pappum. Consentiunt Lauatherus hist. sacram. Aretius Serm. 3. de Cœna, Germanus Bauarus in Examine, & Sacramentarij vniuersi. Contra verò, Caluinus in Instit.* affirmat Christum, modo miraculoso, & imperuestigabili, dare nobis corpus & sanguinem suum. *Et in Optima ineundæ cõcordiæ ratione, pagina 97. concludit:* Sacramentum hoc à Paulo magnum mysterium vocari: & se in eo miraculum agnoscere, quod & naturæ fines, & sensus nostri modum exuperat. *Beza quoque Creophagiæ folio 66. hoc incomprehensibile mysterium appellat: & Diallacti pagina 82. fatetur* sanctos Patres ingens miraculum illud rectè nominasse.

Defensione

3. *Caluinus ait, substantialem corporis Christi in hoc Sacramento præsentiam se semper repudiasse. Christi corpus ibi exhiberi secundum virtutem, non secundum substantiam. Carnis substantiam ore non sumi. Zuinglius libro de vera & falsa religione, pagina ducentesima septuagesima octaua et 292: & in Expossid. pag. 36. pari errore tuetur, nullam Christi carnem aut corpoream substantiam illic aut esse aut recipi. Consentiunt Oecolampadius, lib. de verbis Dom. pag. 2: Bullingerus, in 5. Decade, & in caput 11. primæ ad Cor. Vermilius, Dialogo contra Brentium: Beza, Creophagiæ pagina 18. Contra verò, Caluiniani omnes, qui in Rupellanam synodũ conuenerunt, eos omnes suis calculis damnauerunt,* qui noluerint vti vocibus substantiæ & substantialiter in negotio Cœnæ. *Heidelbergenses in Colloquio Maulbrunensi rogarunt Lutheranos,* ne accusarent eos, quasi docerẽt, in Cœna Dom. corporis & sanguinis Christi homines non fieri participes. *Caluinus denique scribit:* Ex substantia corporis Christi vitam credentibus inspirari. Et substantialem Christi communicationem credentibus (*Euangelio Caluinico scilicet*) per Cœnam exhiberi.

Contra Hesh. Vsum.

4. *Zuinglius lib. de vera & falsa relig. pag. 278. & 292. scribit, Christi carnem nec spiritualem in Cœna esse, nec spiritualiter accipi, quandoquidem in Scripturis nullum reperias corpus Christi spirituale. Idem Epistola ad Estingenses, negat nos vel spiritualiter, vel spirituali modo, corpore & sanguine Christi participare. Idem canunt Gualtherus, & plerique Tigurini. Contrà verò Caluinus in Heshusium, Cœnam affirmat esse carnis Christi spiritualem communicationem. Vermilius in Disputatione Oxoniesi tradit,* Christum ibidem spiritualiter à nobis manducari: *Idemque prædicat Bullingerus in Antitheſi. Bucerus in c. 26. Matth. Lasciki contra VVestph. alum, Lauatherus in hist. Sacram. Similerus contra Iac. Andream. Imò idẽ Zuinglius Epistola ad Principes Germaniæ, seipsum coarguens,* affirmat spirituali nos Christi corpore vesci.

In Epigram. ad Tractata Instit. lib. 4.

5. *Beza in confessione Caluin. & lib. contra Heshus. & contra Brent. tanto interuallo separat corpus & sanguinem Christi à cœna Dominica, quanto distat cælum à terra. Idem palam affirmauit in colloquio Pissiaceno. Tigurini & Geneuenses pari errore scribunt, Formulæ consensionis, pag. 23. & 24. Necesse est corpus Christi tanto locorum interuallo distare, quanto cælum abest à terra. Idem sentit Danæus lib. contra Chemnitium.*

A *Contra verò, Caluinus vlt. admonit.* Falsum & calumnioſum esse, suos verum & naturale corpus Christi à cœna Dominica penitus remouere. *Danæus contra Chemnitium profitetur* se non negare Christum corpore & sanguine suo adesse in cœna sua. *Musculus in Locis prædicat,* panem Cœnæ esse verum pro nobis crucifixum ac mortuum Christi corpus. *Beza denique sui oblitus, ait:* Testamur nos illud ipsũ corpus, quod traditum est pro nobis; illum ipsum sanguinem pro nobis fusum; ipsissimũ deniq; Christum, mediatorem nostrum, rem esse, siue materiam, & substantiam Sacramenti. Fol. 117. 1. volu. Theolog. pa. 605. 621.

6. *Bucerus in Ioannem nuda & vacua signa constituit panem & vinum in Cœna, sicut statua Cæsaris dicitur Cæsar; & verbum, Deus per hominem prolatum,* B *significat Deum. Oecolampadius & Zuinglius, De verbis Cœnæ, in eadem sunt sententia. Vermilius palam testatur, se omnem realem Christi corporis præsentiam ab Eucharistia remouere. Danæus ait, Sacramentum signũ esse rei ab his terris absentis: quod & Caluinus contra VVestph. tradiderat. Zuinglius Epist. ad Alberum idem sentiens, ait, hoc sacramentum, esse tantum symbolum rerum longè absentium. Contrà verò, VVolph. Musculus in Matth. scribit.* Dicat Christianus Domini sui verba sequutus: Non panem accipio, non vinum bibo, sed corpus Christi sumo, & sanguine Christi recreor. Christus corpus suum dedit, non panem: sanguinem dedit, non vinum. Alium cibum, alium potum in Cœna Domini non agnosco. *Caluinus quoque lib. de Cœna, ait:* Substantiam corporis Christi nobis in ea dari. *Et contra VVestph.* Illud est mihi extra controuersiam, *inquit,* veritatem hîc cum suo signo coniunctam esse. *Denique in cap. 11. primæ ad Cor. concludit,* realiter & verè nobis in Cœna dari Christi verum corpus & sanguinem. Fol. 138. Tract. de Euch.

7. *Ioachimus Cureus in Exegesi, asserit præsentiam substantialem corporis Christi in Cœna esse inutilem. Danæus consentit, scribens contra Chemnitium, ex illa nullam veram & solidam consolationem conscientijs nostris asseri posse. Vtenhouius, non modò inutilem, sed & impossibilem, & cum Scripturis pugnantem esse blasphemat. Idemque sentiunt Zuinglius Epist. ad Alberum, Gualtherus & Bullingerus in cap. 11. primæ ad Cor. Oecolampadius in Actis colloq. Marpurgensis. Contrà verò, Vermilius Tractatu de Cœna, Bucerus in Retractationibus super Matthæum, Musculus in 26. cap. eiusdem,* clarissimè affirmant, cum Cœna Domini dari remissionem peccatorũ *Caluinus,* nõ nisi à carne, & per carnem Christi vitam nobis à Deo exhiberi. *Vermilius iterum ait:* Continent Sacramenta suo modo præcipua & summa bona quæ habemus: offertur in eis nobis Christus, peccatorum condonatio, & promissio vitæ æternæ. Fol. 123. In cap 10. prim. ad Cor.

C

8. *Gualtherus Comment. in 1. Epist. ad Cor. dicit eos errare, qui ex Cœna viaticum quoddam fingunt. Musculus in Locis, Bullingerus Decade quinta, Beza contra VVestph. idem affirmant. Caluinus defens. 2. cont. eũdem VVestph. damnat eos, qui ægrotis domi dari permittit. Aretius 2. parte Probl. negat Sacramentum ad ægrotos esse deferendum: & Serm. 3. de Cœna, hoc damnat, tanquam corruptum Ecclesiæ morem. Contrà verò, Oecolampadius in 1. Epistol. Ioan. scribit:* Hoc cibo & potu dum vegetamur, in itinere deficere non possumus. In morte denique securi, fide hoD

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum mysteriorum tutari nos poterimus. Cureus in Exegesi laudat consuetudinem, qua etiam priuatim Sacramentum ad ægrotos defertur. *Vermilius in cap. 10. primæ Corinth.* concedit ægrotis dandum esse. *Hemmingius in Syntagmate scribit*, rectè fieri, cùm singulis ægrotantibus & petentibus porrigitur, vt morituris vita æterna in Christo promissa, obsignetur. *Caluinus denique seipsum suosque damnans, in Epistolis, fol. 626. 627. concludit*, propter multas & grauissimas causas, illud Sacramentum nulla ratione debere, aut posse ægrotis denegari.

9. Idem rursum Gualtherus in 1. Epistolam ad Cor. pagina 170. & in Lucam, pagina 511. scribit eos errare, qui corpora nostra hoc Sacramento ad resurrectionem pasci docent. Zuingliani & Caluiniani vbique in Germania, Heluetia, & Gallia ægrotos ac morituros fraterculos suos sine vlla Sacramenti consolatione miserrimas animas exhalare sinunt. Contra verò, in Anglia etiam ad contagiosis morbis laborantes deferre præceptum est *Et Caluinus tam Gualtherum, quàm suos assecias damnans, scribit in libro epist.* Ab vsu sacramentorum ritè probatur carnis resurrectio. Cœnæ participatio ad cælestis vitæ fiduciam nos inuitans, ad sensus etiam corporales dirigitur *Hemmingius denique in Epist. Pauli. fol. 219. asserit*, illud rectè vocari viaticum, propterea quod admoneat nos ante mortem ipsum sumentes, quod Christus sit nobis via ad perpetuam fruitionem Dei: hocque morituris inculcandum esse, quod virtute corporis Christi resuscitemur à mortuis, ad vitam æternam.

10. Melanthon, Beza, aliique passim Sacramentarij, Christi in Eucharistia præsentis religiosum adorationem blasphemo ore vocant ἀρτολατρείαν: *Danæus contra Chemnitium impudentissimè & nequissimè clamat*, eos Dei ore maledictos esse, qui carnem Christi, etiam Deitati personaliter conunctam adorauerit. Nihil frequentius est in ore Caluinianorum, quàm in Missa horrendam committi idololatriam. Contra verò, author Diallacti apud Bez. am, probat ex August. lib. 3. de doctr. Christ. cap. 9. Comment. in Psal. 21. & 98. item ex Emisseno, Chrysostomo, Ambrosio, & Theodoreto, veteres non prius carnem Domini manducasse, nisi prius adorassent: illosque grauiter peccare qui non adorant. *Vermilius quoque ait:* Quemadmodum audita recitatione quorundam sacrorum verborum adoramus Deum, quamuis verba ipsa non adoremus: ita in sacra communione adoramus quidem Christum, & si symbola illa externa non adoremus. *Sed & Caluinus se suosque impietatis coarguens, adorationem Christi in Eucharistia his verbis concedit:* Si in Christo hoc fieret, dicerem adorationem eam demum esse legitimam, quæ in signo residet, sed ad Christum in cælo sedentem dirigitur. *Bucerus denique ad Episcopum Abrincensem, eandem piè & religiosè fieri confitetur.*

Defens. vet. doct. de cœna Domini.

Instit. lib. 4. cap. 17. §. 37.

11. Varia & multiplicia corpora Christo affingentes, Christi tandem veram humanitatem negant, ne iuxta expressum eius verbum eandem nobis in Eucharistia præsentem exhiberi confiteri cogantur. Cùm enim explicitè & asseueranter dixerit, se nobis dare hoc corpus quod tradebatur, & hunc sanguinem qui effundebatur: manifestè consequitur eum non verum & humanum corpus assumpsisse, si non verum & humanum nobis dederit: quod est Marcionitarum, Valentinianorum, & Manichæorum vetus delirium. Zuinglius namque in Subsidio ait, Corpus Christi semel intelligi naturale, natum ex Maria Virgine; secundò, à mortuis excitatum, & nostris morbis defecatum: tertiò, mysticum. *Et in Instit.* Duplex est caro Christi, *inquit*, altera quæ in mortem tradita, & sublata in cælos: altera quam in memoriam veræ illius carnis manducamus. *Subscribit illi Bullingerus super cap. 11. primæ ad Corinth. Christo confingens corpus duplex*, vnum naturale manens in cælo: alterum spiritale, quod in Cœna porrigatur. *Idem Decade quinta, duo rursum corpora eidem tribuit*, primum, verum, proprium, & humanum: secundum, sacramentale, quod Discipulis dederit. *Author Diallacti apud Bezam, multis quoque contendit* Christum alterum corpus habere organicum, naturale, verum, suis membris distinctum: alterum improprium, cæleste, diuinum, symbolicum, inuisibile, impalbabile, informe, nec de Maria virgine assumptum *Hieronymus Zanchius lib. 2. de natura Dei, capit. 6. non modò bicorporem, sed etiam tricorporem Christum his verbis commiscetur.* Primò, *inquit*, est quoddam corpus Christi verum & viuum, quod in cælo perpetuò hæret. Secundò, est corpus mortuum, quod in cœna offertur exangue & inanimum. Tertiò, est nouum quoddam Christi corpus Paulo exhibitum (Actor. 9. 1. Cor. 15) in hoc formatum scilicet, ne verum Christi corpus à cælo vnquam discedat.

12. Obsecro, quamonstra, quæ portenta verborum! Vereor dicere. Miseri & excæcati tenebriones non solùm sanctissima Christi Filij Dei mysteria, sed & ipsissimum Christum mundi redemptorem & iudicem, in fictitium Geryonem, Cerberum, & Briareum transformant. O summa Dei in hos ter quaterq; blasphemos Sacramentarios patientiam! Sed tarditatem supplicij huiusmodi impietatibus debiti, tandem aliquando grauitate compensabit. Non referam ergo quibus verbis Caluinus lib. contra Heshusium, superioribus suorum sententijs contradicat: Bullingerus quoque Decade quinta, & secum, & cum illis pugnet, vt his Sacramentariorum mutuis de vnico Eucharistiæ sacramento contradictionibus & dissensionibus citius finem imponam. Vniuersas enim referre non est huius loci.

13. In hoc quidem vnum conueniunt aduersus Dominum & aduersus Christum eius, vt in verbis Christi, Hoc est corpus meum, *sit aliquis tropus, & figura constituenda: sed cuius speciei ac formæ; deinde, quibus verbis adhibenda, plusquam feraliter dissident, ac sese mutuò lacerant & conficiunt, quando vnusquisque aliam, & aliam commiscitur & statuit. Scribit enim Caluinus contra VVestphalum:* Quidam nostrum Synecdochen, alij Metaphoram, alij Metonymiam esse tradunt. *Et contra Heshusium:* Panis est corporis signum, vel figura, vel symbolum: vel panis significat corpus, vel Metaphorica, vel Metonymica, vel Synecdochica est appellatio. *An non hæc præ errorum & tenebrarum ægritudine, incerti atq; perturbati animi manifestissima sunt argumenta? Bullingerus comment. in Matth. scribit*, se nemini vel Metaphoræ, vel Metonymiæ, vel alterius Tropi nomine, velle in hac controuersia molestum esse: *omnia æquo animo laturus, modò Christus è sacramento suo exturbetur. Aretius asseuerat, illum sermonem Christi esse vel Metaphoricum, vel improprium, vel catachristicum, vel metonymicum, vel symbolicum, vel mysticum: qui explicatione debeat illustrari. Quid his magis tortuosum, inconstans, & varium? Sed perganus confusas istas Babylonicæ turris ædificatorum linguas, despumantes suas confusiones audire. Ioachimus Cureus in Exegesi vocat Propositionem illam* vel Sacramentalem, vel Metonymicam, vel Synecdochicam, vel Antonomasticam. *Breui exurget, ni iam prodierit, ex horum grege, qui Ironicam, vt Christum velut illusorem naso suspendendum relinquant, adijciet.*

14. Nec minor quibus verbis adhibeatur, digladiatio. Carolstadius in pronomine Hoc, *constituendam censet. Zuinglius lib. de vera & falsa religione, hanc sententiam velut frigidam, ineptam, barbaram, & impiam condemnat: & in Verbo substantiuo* Est, *per significat, reddendum figit. Viretus in suo prolixo volumine Sacramentario scribit, verbum,* Est, *relinquendum esse verbum veritatis & existentiæ:* Corpus *verò pro corporis figura & significatione capiendum. Contra verò, Beza asserit tropum esse non in voce,* Corpus, *sed in verbo* Est: *Laski autem non in verbis, sed in tota actione cœnæ vult figuram esse ponendam. Zuinglius iterum nunc* Corpus *pro* Diuinitate *vult esse intelligendum: mox pro* Morte & Passione: *illicò pro* Fide in Christum: *demque pro* Commemoratione passionis & mortis Dominicæ: *quasi aliquid eorum traditum & fusum esset pro nobis, vel in ara crucis confixum pependisset. Germanus Bauarus in Examine, ait statum quæstionis consistere in verbo,* Accipite: *Cleinvvitzius contra Heshusium in verbo* Manducate: *Tossanus in suo Consolatorio, iurat* non esse certamẽ de Christi verbis, sed de verbis & additionibus hominum: *Beza verò authoritate sua concludit*, verba comedendi & bibendi in sacro cœnæ vsu, non propriè, sed figuratè, translatitiè, & tropicè intelligenda esse. *Pincierius deniq; in Antidoto*, vult Christum in cœna inopia vocabulorum panem dixisse corpus, sicq; impropriè & imperfectè loqui voluisse. *Atq; hic modũ finemq; ponimus, cunctos per Deum rogantes & obsecrantes, vt vel ex his perspiciat, nullam esse inter Sectarios istos in summis rebus concordiam, ac proinde nullam veritatem, nullam deniq; conscientiarum securitatem vel salutem: et ideò in vnitate fidei Catholicæ, quæ semper eadẽ fuit, vel constanter permaneant; vel ad illã citò redeant, si ali quando ab eadem aberrauerint. Quæ ad veram sententiam de Eucharistia pertinent, diximus in ca. 32. & 34. huius libri.*

Bezæ Colloq. Mompel. Heshus. Tract. de Cœn. Dominic. & Respõ ad quæst. amic. Westphal. Bullinger. Decad. 5. Sermon. 9. Caluin. Tract. de Cœn. Dominic. Laski. Tossan. Consolat. Cleinvvitz. Pincier. Summa doctr. de re Sacr.

OSTENSIO DE DOMINI SERMONIBVS, confitentis se [esse] à Deo Patre missum, à quo & Prophetæ venerunt, & patres electi sunt.

CAPVT LXX.

VEm enim non [confutat] Dominus, neque ab altero Deo dicere Prophetas, nisi à Patre eius, neque ab aliqua alia substantia, sed ab vno & eodem Patre, neque alium aliquem, ea, quæ sunt in hoc mundo fecisse, nisi suum Patrem docens sic, Homo erat quidam paterfamiliâs, & plantauit vineam, & sepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam colonis, & peregrè profectus est? Cùm autem appropinquasset tempus fructuum, misit seruos suos ad colonos, vt acciperent de fructibus suis. Et coloni apprehensis seruis, vnum quidem ceciderunt, alium autem lapidauerunt, alium verò occiderunt. Iterum misit alios seruos plures prioribus: & fecerunt eis similiter. Nouissimè autem misit eis Filium suum vnicum, dicens. Fortè verebuntur Filium meum. Coloni verò cùm vidissent Filium, dixerunt intra se. Hic est hæres, venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius: & apprehensum eum, eiecerunt extra vineam, & occiderunt [eum.] Cùm ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet colonis illis? Et dixerunt illi. Malos malè perdet, & vineam suam locabit alijs colonis, qui reddent ei fructus temporibus suis. Iterum dicit Dominus. Nunquam legistis, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Propter quod dico vobis, quoniam auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti * fructum eius. Per quæ ostendit manifestè discipulis suis, vnum quidem & eundem Patrem familiâs, hoc est, vnum Deum Patrem, qui per seipsum omnia fecit: varios verò agricolas, quosdam quidem contumeliosos, & superbos, & infructuosos, & Domini interfectores: quosdam verò cum omni obediẽtia reddentes fructus temporibus suis: & eundem hunc Patrem familiâs, aliquando quidem mittentem seruos, aliquãdo quidem Filium suum. A quo igitur Patre * missus est Filius ad eos colonos, qui interfecerunt eum, ab hoc & serui. Sed Filius quidẽ quasi à Patre veniens principali authoritate dicebat. Ego autem dico vobis. Serui autem quasi à Domino seruiliter, & propter hoc dicebant. Hæc dicit Dominus. Quẽ igitur illi Dominum præconabant incredulis, hunc Christus tradidit his qui obediunt

Matt. 21. 34. Luc. 20. 9. Psal. 117. 22. Matth. 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

diunt sibi: & qui priores, siue primùm per seruilem legisdationem vocauerat Deus: hic posteriores siue postea per adoptionem assumpsit. Plãtauit enim Deus vineam humani generis, primò quidem per plasmationem Adæ, & electionem patrum: tradidit autem colonis, per eam legisdationem, quæ est per Moysem. Sepem autem circundedit, id est circunterminauit eorum culturam; & turrim ædificauit, Hierusalem elegit: & torcular fodit, receptaculum Prophetici Spiritus præparauit; & sic Prophetas misit antequam esset in Babylonem transmigratio. Et post transmigrationem alios iterum plures quàm priores, expetentes fructus, dicentes illis: Hæc dicit Dominus omnipotens: Emundate vias vestras, & mores vestros, iudicium iustum iudicate, & misericordiam & miserationem facite vnusquisque ad fratrem suum: in viduã, & orphanum, & proselytum, & pauperem ne exercueritis potentatũ, & vnusquisque malitiæ fratris sui ne recordemini in cordibus vestris: iusiurandum falsum nolite diligere. Lauamini, mundi estote, auferte nequitias à cordibus vestris, discite benefacere, exquirite iudicium, defendite vim patientem, iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus. Et rursum: Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte à malo, & fac bonum; inquire pacem, & persequere eam.

Zach.7.9.

Isaiæ 1.16.

Psal.33.14.

A

B

Hæc præconantes Prophetæ, fructum petebant iustitiæ. Non credentibus autem illis, nouissimè Filium suum misit Dominum nostrum Iesum Christum, quem cùm occidissent mali coloni, proiecerunt extra vineam. Quapropter & tradidit eam Dominus Deus non iam circumuallatam, [2] sed expansam in vniuersum mundum alijs colonis, reddentibus fructus temporibus suis, turre electionis exaltata vbique & speciosa. Vbique enim præclara est Ecclesia, & vbique circumfossum torcular: vbique enim sunt qui suscipiunt Spiritum. Quoniam enim Filium Dei reprobauerunt, & eiecerunt eum, cùm eum occidissent extra vineam, iustè reprobauit eos Deus, & extra vineam existentibus gentibus dedit fructificationem culturæ. Quemadmodum & Hieremias Propheta ait. Reprobauit Dominus, & abiecit gentem facientem hæc: quoniam fecerunt filij Iuda malignum in conspectu meo, dicit Dominus. Similiter autem & Hieremias. Constitui super vos exploratores, dicentes; Audite vocem tubę: & dixerunt. Non audiemus: propter hoc audierunt gentes, & qui pascunt pecora in eis. Vnus ergo & idem Deus Pater, qui plãtauit vineam, qui populum eduxit, qui Prophetas misit, qui Filium suum misit, qui vineam dedit alijs colonis, his qui reddunt fructum in temporibus suis. Et propter hoc dicebat Dominus discipulis suis, bonos operarios nos præparans. Attendite vobis, & vigilate semper in omni tempore, ne quando grauentur corda vestra in crapula & ebrietate, & cogitationibus secularibus, & repẽtè adsistat super vos dies illa. Superueniet enim quasi laqueus super omnes sedentes super faciem terræ. Sint igitur lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs. Quomodo enim factum est in diebus Noe: manducabant & bibebant, emebant & vendebant, nubebant & nubebantur, & non scierunt, quoadusque intrauit Noe in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. Quemadmodum factum est in diebus Lot, manducabant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant & ædificabant, qua die exiuit Lot à Sodomis, pluit ignem de cælo, & perdidit omnes: sic erit & in aduentu Filij hominis. Vigilate igitur, quoniam nescitis qua die Dominus vester veniet. Vnum & eundem annuntians Dominum, qui in temporibus Noe propter inobedientiam hominum superinduxit diluuium, & temporibus Lot propter multitudinem peccatorum Sodomitarum pluit ignem à cælo: & in nouissimo tempore propter hanc eandem inobedientiam, & similia peccata, [3] [superducet diem iudicij: in quo ait, tolerabilius Sodomis & Gomorrhis futurum, quàm illi ciuitati & domui, quæ non receperit verbum Apostolorum eius. Et tu autem Capharnaum (dicebat) nunquid vsque ad cælum exaltaberis? Vsque ad inferos descendes. Quoniam si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, mansissent vsque in hodiernum diem. Veruntamen dico vobis, tolerabilius erit Sodomis in die iudicij quàm vobis. [4] Vnus & idem cùm semper sit Verbum Dei, credentibus quidem ei, fontem aquæ in vitam æternam dans, infructuosam verò fici arborem arefaciens, & statim. Et temporibus Noe iustè diluuium inducens, vti extingueret pessimum genus eorum, qui tunc erant hominum, qui iam fructificare Deo non poterant, [5] cùm Angeli transgressores commixti fuissent eis, & vt peccata eorum compesceret, seruare verò arcæ typum, Adæ plasmationem, & temporibus Lot, qui *pluerat super Sodomam & Gomorrham ignem & sulphur de cælo, exemplum iusti iudicij Dei, vt

Matt.11.23.

Ioan.4.14.
Matt.21.19.
Genes.6.2.

Genes.19.24.
Iudæ v.7.

*pluit

C

D

cogno-

A cognoscerent omnes, quoniam omnis arbor quæ non facit fructum [bonum,] excidetur, & in ignem mittetur, & in vniuersali iudicio tolerabilius Sodomis vtens, quã his qui viderunt eius virtutes quas faciebat, & non crediderunt in eum, neque receperunt eius doctrinam. Quemadmodum enim maiorem dedit gratiam per suum aduentum his qui crediderunt ei, & faciunt eius voluntatem, sic & maiorem in iudicio habere pœnam eos, qui non crediderunt ei, significauit, iustus existens super omnes æqualiter, & quibus plus dedit, plus ab eis exacturus. Plus autem, non quòd alterius Patris agnitionem ostendit, sicut per tot & tanta ostendimus: sed quia maiorem [6] donationem] paternæ gratiæ per suum aduentum effudit in humanum genus.

Luc.3.9.
Ioan.15.2.
Matt.11.23.

Si cui autem non sufficiunt quæ prædiximus, ad credendum ab vno & eodem Patre Prophetas missos esse, à quo [&] Dominus noster missus est, aperiens [autem] * aures cordis sui, & Christum Iesum Dominum magistrum * aduocans, audiat dicentem eum. Simile est regnum cælorum regi nuptias facienti filio suo, & mittenti seruos suos ad congregandum eos, qui vocati fuerunt ad nuptias: & illis nolentibus obedire, iterum ait. Et alios seruos misit, dicens: Dicite his qui sunt vocati, Venite prãdium meum paraui: tauri & omnia saginata occisa, & omnia parata sunt: venite ad nuptias. Illi autem abierunt negligentes eum, alij quidem in agrum suum, alij autem ad negociationem suam. Reliqui verò arripuerunt seruos eius, & alios quidem contumeliosè tractauerunt, alios verò occiderunt. Rex autem cùm audisset, iratus est, & mittens exercitus suos perdidit interfectores illos, & ciuitatem eorum succendit, & dixit seruis suis. Nuptiæ quidem paratæ sunt, vocati verò non fuerunt digni. Ite igitur ad exitus viarum, & quotquot inueneritis congregate ad nuptias. Et exeuntes serui eius, congregauerunt omnes quotquot inuenerunt bonos & malos, & impletæ sunt nuptiæ discumbentibus. Introiens autem rex videre recumbentes, vidit ibi hominem non vestitum * veste nuptiali, & dicit ei. Amice, quomodo venisti huc nõ habens indumentum nuptiarum? Illo autem obmutescente, dixit rex ministris. Tollite eum à pedibus & manibus, & mittite eum in tenebras, quæ sunt exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Manifestè enim per hæc verba sua ostendit Dominus omnia, & quoniam vnus rex & Dominus omnium Pater, de quo & antea dixit. Neque in Hierosolyma iures, quoniam ciuitas est magni regis. Et quoniam ab initio nuptias præparauit [Filio suo,] & propter immensam benignitatem per seruos suos vocabat priores ad conuiuium nuptiarum: & vbi illi noluerunt obedire, rursus alios seruos misit conuocans eos, neque sic obedierunt ei. Sed & eos qui vocationem annuntiabant, lapidauerunt & occiderunt. Illos quidem perdidit mittens exercitus suos, & * ciuitates illorum succendit: ex omnibus autem vijs, id est, ex vniuersis gentibus ad conuiuium nuptiarum Filij sui conuocauit, quemadmodum & per Hieremiam ait. Et misi ad vos seruos meos Prophetas dicere. Auertimini vnusquisque à via nequissima & meliora facite opera vestra. Et rursus per eundem. Et misi (inquit) [7] ad vos] omnes seruos meos prophetas inter diem & ante lucem, & non obedierunt mihi, neque intenderunt aures ipsorum: & [dices] eis hunc sermonem. Hoc genus, quod non obediuit [voci] Domini, neque recepit disciplinam, defecit fides ex ore ipsorum. Qui igitur nos per Apostolos vndique vocauit Dominus, hic per Prophetas vocabat eos qui olim fuerunt, quemadmodum ex sermonibus Domini ostenditur: & non ab alio [quidem Prophetæ, ab alio] autem Apostoli, etiamsi varijs gentibus præconabant: sed ab vno & eodem, alij quidem Dominum annuntiabant, alij autem Patrem euangelizabant: & alij quidem aduentum prænuntiabant Filij Dei, alij verò præsentem eum iam his qui longè erant præconabant.

Matt.22.4.
Luc.14.16.

*os inuocans,

B

*indumentum nuptiale

Matt.22.16.

C

*ciuitatem

Matt.5.35.
Matt.22.7.
Ierem.18.11.
Ierem.7.25.

Adhuc etiam manifestauit oportere eum [nos] vocatione & iustitiæ operibus adornari, vti requiescat [8] super nos] Spiritus Dei. Hoc est enim indumentum nuptiarum: de quo & Apostolus ait. Nolumus expoliari, sed superindui, vti absorbeatur mortale ab immortalitate. Qui autem vocati quidem sunt ad cœnam Dei, & propter malam suam conuersationem non perceperunt Spiritum sanctum, Proijcientur (inquit) in tenebras exteriores. Manifestè ostendens, quòd [idem] ipse rex, qui conuocauerit vndique fideles ad nuptias Filij sui, & incorruptibile conuiuium donauerit, iubeat mitti in tenebras exteriores eum, qui non * habeat indumentum nuptiarum, hoc est, contemptorem. Quemadmodum enim in priore testamento non in multis illorum bene sensit, sic & hic multi vocati, pauci verò electi. Non alius igitur qui iudicat Deus, & alius qui conuocat ad salutem, Pater. Nec alius quidem qui æternum lumen donat, alius verò qui iubet in exteriores mitti tenebras eos qui non ha-

2.Cor.5.4.

Matt.22.13.

*habeat

Matt.22.14.

D

Universidad de Deusto
Biblioteca

bent indumentum nuptiarum. Sed vnus & idem Deus Pater Domini nostri, à quo A
& Propheræ missi sunt, indignos quidem conuocans propter immensam benignitatem, eos verò qui conuocati sunt inspiciens, si conueniens habeant indumentum, & congruens nuptijs Filij sui. Quoniam nihil inconueniens, neque malum placet ei.
Dan.5.14. Quemadmodum Dominus dixit ei qui curatus fuerat, Ecce, sanus factus es: iam noli peccare, ne quid deterius tibi fiat. Qui enim est bonus, & iustus, & mundus, & immaculatus, neque malum aliquid, neque iniustum, neque abominandum in suo sponsali thalamo sustinebit. Est autem hic Pater Domini nostri, cuius prouidentia constant omnia, & iussu administrantur omnia: & gratuitò quidem donat in quos oportet, secundùm autem meritum dignissimè [9] distribuit aduersus] ingratos & non sentientes benignitatem eius, iustissimus retributor: & propterea ait. Mittens exercitus
Matt.22.7. suos perdidit interfectores illos, & ciuitatem illorum incendit. *Exercitus autem *Exercitus
Psal.23.1. eius (inquit) quia omnes homines Dei. Domini enim est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum,] & omnes qui habitãt in ea. Et propter hoc Paulus Apostolus in [ea] Epistola quæ est ad Romanos ait: Non enim est potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt,
Rom.13.1. à Deo ordinata sunt. Itaque, qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem B
resistunt, [ipsi] damnationem sibi acquirunt. Principes enim non sunt timori [10] boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex ea: Dei enim minister est tibi ad bonum. Si autem malè feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Ideoque subiecti estote, non tantùm propter iram, sed & propter conscientiam. Propter *annunhoc enim & tributa penditis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Sed & tiant
Dominus igitur & Apostoli vnum Deum Patrem *annuntiabant eum qui legisdationem fecit, qui misit Prophetas, qui omnia fecit, & propter hoc ait. Mittens exercitus suos. Quoniam omnis homo, secundùm quod est homo, plasma ipsius est, licet
Matth.5.45. ignoret Deum suum. Omnibus enim ipse vt sint præstat, qui solem suum oriri facit su per malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos.

Et non solùm per ea quæ prædicta sunt, sed & per parabolam duorum filiorum,
Luc.15.12. quorum iunior luxuriosè consumpsit substantiam, viuens cum fornicarijs, vnum & eundem docuit Patrem, maiori quidem filio ne hœdum quidem indulgentẽ: propter eum autem qui perierat minorem filium suum, iubentem occidi vitulum sagi- C
Matth.20.1. 2.3.4.5.6. natum, & primam ei stolam donantem. Et per parabolam autem eorum operariorum, qui varijs temporibus in vineam mittebantur, vnus & idem Dominus ostenditur: [11] vocans] alios quidem [statim] in initio mũdi fabricationis; alios verò post hos; & alios circa medietatem temporum; & alios progressis iam temporibus; item alios in fine, vt sint quidem multi operarij secundùm sua ipsorum tempora: vnus autem [est] qui conuocat eos, paterfamilias. Etenim vinea vna, quoniam & vna iustitia: & vnus dispẽsator, vnus enim Spiritus Dei, qui disponit omnia: [12] similiter autem & merces vna: omnes enim acceperunt singulos denarios, imaginem & [13] inscriptionem] regis, agnitionem Filij Dei quæ est incorruptela. Et propter hoc à nouissimis cœpit dare mercedem, quoniam in nouissimis temporibus manifestatus [est] Dominus, [&] omnibus semetipsum repræsentauit.

Luc.18.10. Et publicanus autem qui in oratione Pharisæum superauit, non quoniam alterũ Patrem adorabat, testimonium accepit à Domino, quòd sit magis iustificatus; sed quoniam cum magna humilitate, sine extollentia, & sine iactantia exomologesin eidem
Matt.21.28. Deo faciebat. Et duorum autem filiorum parabola, eorum qui in vineam mittuntur: quorum alter quidem contradixit patri, & postea [14] pœnitetur, quando nihil pro
Psal.117.2. fuit ei pœnitentia: alter autem pollicitus est abire statim, promittens Patri, non abijt
Rom 7.18. autem; quoniam omnis homo mendax: & velle quidem in promptu adiacet, non inuenit autem perficere, vnum & eundem ostendit Patrem. Sed & arboris fici parabo-
Matt.24.32. la, de qua Dominus ait: Ecce, iàm triennium venio, quærens fructum in hac arbore fici, & non inuenio, per Prophetas aduentum suum significans, per quos venit aliquotiens exquirens iustitiæ fructum ab eis, quem non inuenit, apertè manifestauit & quoniam excidetur arbor fici, propter prædictam causam. Et sine parabola autem
Luc.13.34. Matt.23.37. dicebat ad Hierusalem Dominus. Hierusalem, Hierusalem, quæ interficis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te. Quotiens volui colligere filios tuos sicut gallina pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce, relinquetur vobis domus vestra deserta. Quod enim per parabolam dictum fuerat, Ecce, triennium venio quærens fructum, & manifestè iterum: Quotiens volui colligere filios tuos, si non huius aduentum, qui per Prophetas est, intelligamus, erit mendacium. Siquidem semel, & tunc primùm venit

A venit ad eos. Sed quoniam & Patriarchas qui elegit, & nos, idem est Verbum Dei, & illos semper visitans per propheticum Spiritum, & nos qui vndique conuocati sumus,
Matt.8.11.12. per suum aduentum, super ea quæ dicta sunt verè hęc dicebat. Multi ab Oriente & Occasu venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum: filij autem regni ibunt in tenebras exteriores, * ibi erit fletus & stridor dentium. Si igitur hi, qui per præconium Apostolorum eius, ab Oriente & Occidente credentes in eum, cũ Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum recumbent, participantes cum eis epulationem, vnus & idem Deus ostenditur, qui elegit quidem Patriarchas, visitauit verò populum, gentes verò aduocauit.

ANNOTATIONES.

1. Quem enim non confutat] *Parabola de vinea palam demonstrat, eundem Deum huius mundi conditorem, Christum filium suum misisse, qui olim Prophetas ad populum Israelis destinârat: eundemque ad u*
B *dais & Gentibus fidei & pietatis fructus iure suo reposcere. Vet.cod.author.* confutat, *pro,* confitetur, *legimus. Vult enim Christum vel ea solùm parabola cunctas Valentinianorum delirationes disertè soluendo refellere.*

2. Sed expansam in vniuersum mundum] *Ecclesiam per vniuersas mundi plagas Irenæi temporibus iam dilatatam fuisse, variis exemplis, historijs, & authoribus citatis, annotauimus cap. 3. lib. 1. Hic tantùm obseruandum, eandem veræ Ecclesiæ notam Irenæo & cunctis Patribus fuisse, quæ nunc est Catholica: & ad vniuersa loca, tempora, hominum genera, ad nationes denique omnes & linguas pertinet: & instar solis fontis, & radicis, radios vibrat, riuos diffundit, & ramos suos vnica in fide confessione, sacramentorumq; perceptione ipsa manens, in omnes extendit. Hæc variis scripturarũ*
C *testimonijs & validissimis rationibus docet Augustinus, eadem via eumcens, nullis omnino hæreticorum sectis nomen Catholicum aptari posse. Epist. 48. 161. 170. Breuiculo collat. cum Donatistis, Collatione tertij Diei. libr. de agone Christiano cap. 29. lib. de Symbolo, cap. 10. libr. 3. contra Gaudentium cap. 1. & libr. de vnitate Ecclesiæ cap. 3. 6. 7. 8. & 9.*

3. Superducet] *Expunximus* superducit *vet. cod. auth.*

4. Vnus & idem cùm semper sit Verbum Dei] *Vetus cod.* vnum & idem, *quod magis Latinum est: verùm, cùm ferè semper Verbum Dei, pro Filio, in*
D *masculino genere dixerit, vocem λόγ☉ respiciens, immutare noluimus.*

5. Cùm angeli transgressores] *Vetus fuit multorum & grauissimorum authorum opinio, Angelos malos specie mulierum allectos, adsumptis hominum corporibus, cum ipsis rem habuisse, prolemq; suscepisse, quã in Gigantes, Faunos, Panas, Syluanos, Satyros, & id genus monstrorum partiti sunt. Enochum primũ ferunt huius opinionis authorem: Mosem deinde volunt rei huius meminisse Genes. 6. Iosephus 1. antiq. & plerique alij Hebræorum Rabbini, illam asserunt. Inter Græcos Orthodoxos his subscribunt, Iustinus martyr in priore Apol. Clemens Alex. lib. 3. Pædagogi cap. 2. & libr. 3. & 5. Strom. Athenagoras in Apol. pro Christianis; Methodius martyr Serm. de resur. Origenes tractatu de singul. clericorum apud Cyprianum, si illius sit author: Proclus & Pselus Philosophi Christiani. Ex Latinis scriptoribus eam amplexantur Tertull. lib. de Velandis virginibus, & lib. de Habitu mulierum; Cypr. tract. de vanitate idolor. Lactantius lib. 2. cap. 15. & Seuerus Sulpitius lib. 1. Hist. sacræ. Plurima hinc inde suo more versans Augustinus 15. de Ciuitate Dei cap. 23. & 24. de hac disputatione nihil temerè audet diffinire, &c.*

Verùm, ista Mosis sententia, Videntes filij Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores, *&c. cui innititur præcedens opinio, longè rectius redditur à Chaldæo interprete, & Patribus orthodoxis, sic vt per filios Dei non spiritus angelici significentur sed filij principum, ea phrasi qua Iudices, Magistratus, Principes, alijq; præstantes viri, & dij, & filij Dei in sacris persæpe appellantur. Aben-Esra quoq; per filios Dei, homines Deum agnoscentes intelligit, nimirum filios Seth, apud quos diuina religio ab initio & deinceps viguerat: qui tandem cum Cainitarum filiabus commixti, didicerunt opera earum, & in summã impietatem euaserunt, dempta Noe vnica familia. Atque hanc sententiam, vt aptiorem & saniorem amplexantur Hieronymus, Chrysostomus, alijq; plurimi. Augustinus denique quæstionibus in Genesim in eandem magis inclinans scribit: iustos homines posse etiam angelorum nomine nuncupari, sicut & Ioannes Baptista angelus in sacris nominatur, Malach. 3. Ioan. 1.*

6. Donationem] *Ita vet. cod. excusi* dominationem *habebant.*

7. Ad vos] *Expunximus* eos: *deinde* dices *pro* dicas: *&* voci *pro* vocem, *vet. cod auth. restituimus.*

8. Super nos] *Deleuimus* vos.

9. Distribuit aduersus] *Codices excusi* attribuit in: *& non multò post,* terrarum, *pro* terræ *supposuimus, auth. vet. cod.*

10. Boni operis] *Non inepta est veteris cod. lectio in Dandi casu,* bono operi, *sed malo, cùm quidam Græci cod. habeant* τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ, *& Chrysostomi interpres reddiderit, Principes bene agentibus terrori non sunt, sed malè.*

11. Vocans] *Codices excusi* vocat: *deinde* stantes *erasimus, &* statim *reposuimus veteris cod. auth.*

12. Similiter autem & merces vna] *Si æternitatem regni cælestis, immortalitatem corporum, ac ipsum Deum vnicum beatitatis obiectum spectauerimus, omnibus certè, æqualis est merces: aliàs non.*

13. Et inscriptionem] *Deleuimus* discretionem, *vet. cod. auth.*

14. Et pœnitetur] *Verbum impersonale vocis tantùm actiuæ, voce passiua vsurpat. Græca Euangelij habent* ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς, *vulgata edit. reddit,* Postea autem pœnitentia motus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

OSTENSIO QVOD HOMO LIBER SIT ET sua potestatis, ad hoc vt ab se eligere possit meliora & contraria.

CAPVT LXXI.

ALiud autem quod ait, Quotiens volui congregare filios tuos, & noluistis? [1] Veterem Legem libertatis hominis manifestauit, quia liberũ cum Deus fecit ab initio, habentem suam potestatem, sicut & suam animam, ad vtendum sententia Dei voluntariè, & non *coactum à Deo. [2] Vis enim à Deo non fit, sed bona sententia adest illi semper. Et propter hoc consilium quidem bonum dat omnibus. [3] Posuit autem in homine potestatem electionis, quemadmodum & in Angelis. [4] Etenim Angeli rationabiles, vti hi quidem qui obedissent, iustè bonum sint possidentes, datum quidem à Deo, seruatum verò ab ipsis. Qui autem nõ obedierunt, iustè *non inueniuntur cum bonis, & meritam pœnam percipiẽt. Quoniam Deus quidem dedit benignè bonum, ipsi verò non custodierunt diligenter illud, neque precio sum arbitrati sunt: sed supereminentiam bonitatis contempserũt. Abijcientes igitur bonum & quasi respuentes, meritò omnes iustum iudicium incident Dei, quemadmodum & Apostolus Paulus in [ea] epistola quæ est ad Romanos, testificatus est, dicens ita. An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam bonitas Dei *in pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibimetipsi iram in *diẽ iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Gloria autem & honor (inquit) omni operanti bonum. Dedit ergo Deus bonum, quemadmodum & Apostolus testificatur in eadem epistola, & qui operantur quidem illud, gloriam, & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cùm possint non operari illud: hi autem qui illud non operantur, iudicium iustum *recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum, cùm possint operari illud.

Matt. 23. 37. *noluistis

Rom. 2. 4. *sed

Ibidem 7. *die

*excipient

ANNOTATIONES.

1. Veterem legem libertatis] *In cap. 9. & 29. libri huius, multa adduximus ex Patribus, qui primo & secundo à Christo sæculo Ecclesiam direxerunt, quibus præsens Irenæi dogma de libero arbitrio in Angelis, & homine, ante & post lapsum seruato, tanquam Dei verbum amplexandum esse confirmauimus. Hìc ne in re apertissima simus prolixiores, aliquod tertiæ & quartæ ætatis Patrum testimonia adijciemus, reliquorum autem locos quasi digito signabimus, quibus idem firmatur: vt inde cuiuis pateat, perpetuam, perspicuamque, & nunquam confusam, (vt garriunt Magdeburgenses) Ecclesiæ catholicæ huiusmodi fuisse sententiam. Horum itaque primus audiatur Eusebius Cæsar.* Non dij boni, *ait,* sed pernicioſi dæmones sunt, qui libertatem nostram destruxerunt: & stellis non exteriora solùm, verùm etiam voluntates nostras cogi persuaserunt. Quod si esset, iaceret omnis philosophia, iaceret pietas, nulla esset laus virtutis, nullus fructus laborum, nec puniendi essent improbi, nec admirandi studiosi &c. *Fusius isthæc persequitur toto eo capite: & capitibus 6. & 7. confirmat rursus eadem dilucidis gentilium philosophorum rationibus. Capitibus 8. & 9. idem præstat rationibus & sententijs Bardesanis Syri episcopi, Origenis, demùm litteris sacris: Deinde etiam libr. 1. Demonstr. Euangelicæ capite 9. & libro 4. capite 1. 6. 9. & 10.*

Lib. 6. de præp. cap. 5.

Sequatur Lactantius, Quoniam clemens est (*ait*) & pius erga suos Deus, ad eos Filium misit, quos oderat, nec illis in perpetuum salutis vitam clauderet: sed daret his liberam facultatem sequendi Deum, vt & præmium vitæ adipiscerentur, si eum sequuti fuissent; & culpa sua in mortis pœnam incurrerent, si regem suum repudiassent.

Lib. 4. ca. 11.

Addatur Athanasius. Anima, *inquit,* ad eas quas *Ora cõtra Idol.* commenta est voluptates, viribus suis abutitur, ideo quod libera sit, & sui arbitrij. *Et alibi: Lib. de incarn. Verbi.* Animaduertens Deus arbitrium delectumque hominis vtroque vergere, maturè gratiã quam dederat, legis & loci præsidio communitam voluit.

In Psal. 2.

Hilarius. Vnicuique nostrum libertatem vitæ, sensumque Deus permisit.

Basilius ad illud Esaiæ 1. Si volueritis & audieritis me, &c. Hoc maximè loco, *inquit,* velut ob oculos exhibet libertatem arbitrij, humanæ naturæ indultam. *Item in cap. 14. Isaiæ.* Ex suo ipsius proposito & libera voluntate, vnusquisque esse potest semen sanctum, aut certè in diuersum abire. *Et,* Homo natura vtitur libera, vt ad vtrumlibet possit inclinari, ad electionem scilicet boni & peioris.

Lib. 3. contra Eunom.

Nazianzenus Apolog. 1. Singularis & eximiæ Dei bonitatis argumentum est, facere, vt nostra quoq; aliqua ex parte sit virtus, nec natura tantùm inseratur, sed voluntate etiam animiq; proposito excolatur, arbitrijq; libertate parem in vtramque partem motum habente. *Prætermitto quæ ad hoc dogma confirmandum idem author habet in explicatione illius:* Cùm consummasset Iesus sermones hos, *&c. Item Oratione in Christi*

Christi natiuitatem: vt reliquorum eius ætatis locos insigniores duntaxat designem.

Marcus eremita libro de Paradiso sub finem. Et libr. de lege spirituali, ca. 55. & 56. Ambrosius epist. 84. enarratione in Psalm. 40. Epiphanius libr. contra hæreses, 16. & 64. Gregorius Nyssenus libr. de hominis opificio, cap. 16. lib. de vita Mosis. Homilia 2. & 8. in Ecclesiasten. Oratione catechetica cap. 5. & 31. Oratione de mortuis, Prudentius in Hamartigenia. Theophilus Alexandr. libr. 3. Paschalis. Hieronymus epist. ad Demetriadem. epist. ad Ctesiphontem. Epistol. ad Damasum. Quæst. Heb. in Genes. & lib. 3. Comment. in Esaiam. Augustini locos magna diligentia collegit Hieronymus Torrensis, libr. 2. confessionis Augustinianæ, capit. 32. Cyrillus Ierosolymitanus catechesi 4. Alexandrinus Dialogo de adoratione Spiritus sancti, libr. 3. & 8. contra Iulianum. Prosper Aquitanicus libr. 1. de vocatione Gentium, capit. 3. 5. & 7. Hi omnes tum Græci, tum Latini, hominem natura liberum esse, boni, maliquè optionem, & electionem sibi datam & oblatam, ob idque vtrinque iustè iudicatum iri, partim ijsdem scripturis, & rationibus, quibus his capitulis Irenæus, partim alijs, manifestè docuerunt.

2. Vis enim à Deo non fit] *Hæc Irenæi verba citantur à Damasceno, libr. 1. Parallelorum, cap. 100. & in eumdem scopum, nimirum vt doceat vterque, peccatorum ac reprobationis improborum causam non esse in Deo, sed in ipsis reprobis. Nam vis ab illo non fit vt peccent, sed vnicuique proponit vitam & bonum, & e contrario mortem & malum, vt diligat Dominum & ambulet in vijs eius. Insuper, dat omnibus (inquit Irenæus) bonum consilium, videlicet per Prophetarum, Apostolorum, & his succedentium pastorum Ecclesiæ adhortationes; & tam publica quàm priuata commoda vel incommoda; occultas denique Spiritus sancti in conscientijs omnium hominum loquentis inspirationes: quas si pro relicta sibi libertate elegerint, serioque amplexati & prosequuti fuerint, procul dubio seruabuntur, aliàs æternæ perditioni iustè addicentur. Hinc & Hilarius:* Esse filios Dei, non necessitas est, sed potestas: quia vniuersis Dei munere, non natura gignentium affertur, sed voluntas præmium consequitur. *De his copiosè disserit Augustinus, lib. de spiritu & litera, capit. 33. Libr. 3. de libero arbitrio cap. 19. & libro de natura & gratia, capite sexagesimo septimo.*

3. Posuit autem in homine] *Huiusmodi electionis potestatem, etiam post lapsum primi hominis in eius posteris perseuerare adeò certum & manifestum est, vt nulli Simoniani, nulli Marcionitæ aut Manichæi, nulli Lutherani aut Caluinistæ, nulli Anabaptistæ aut Ariani hoc ipsum inficiari valeant, nisi pertinaciter dãnent, vel saltem misere torqueant istas Scripturas:* Elige vitam, vt & tu viuas, & semen tuum. Tu hodie elegisti Dominum Deum tuum Elegi abiectus esse in domo Dei mei. Maria optimam partem elegit, &c. *Deut. 26. & 30. Psal. 83. Luc. 10.*

4. Etenim Angeli rationabiles] *Angelorum exemplo confirmat, ad Dei insitam liberalitatem, æquitatemque pertinere, quod non modò Angelos, sed & ipsos homines animi libertate præditos condiderit, totoque vitæ curriculo eadem instructos vel præmijs cælestibus tandem coronet, vel sempiternis adiudicet supplicijs. Ac de his iam diximus in capite nono huius libri.*

OSTENSIO QVOD NON NATVRA QVIdam boni sunt, quidam verò mali, & quòd in hominis electione sit bonum.

CAPVT LXXII.

SIautem naturaliter quidam boni, quidam verò mali facti fuissent, neque [hi] laudabiles essent *quia boni sunt, tales enim *facti fuerant. Sed neque illi vituperabiles, & ipsi enim tales fuerant instituti. Sed quoniam omnes eiusdem sunt naturæ, & potentes retinere, & operari bonum, & potentes rursum amittere id, & non facere: [2] iustè etiam apud homines sensatos; quanto magis apud Deum? Alij quidem laudantur, & dignum percipiunt testimoniũ electionis bonæ & perseuerantiæ: alij verò accusantur, & dignũ percipiunt damnum, eo quòd iustum & bonum reprobauerint. Et ideo Prophetæ [quidem] hortabantur homines iustitiam agere, bonum quoque operari, sicut per multa ostendimus: quia in nobis sit hoc, & propter multam negligentiam in obliuionem inciderimus, & consilio egeamus bono, propter quod bonus præstabit bonum consilium [3] perfectis [per Prophetas.] Propter hoc autem & Dominus, Luceat lumen vestrum, dicebat, coram hominibus, vt videant bona facta vestra, & *glorificẽt *glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. Et: Attendite vobis, ne fortè grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & sollicitudinibus sæcularibus. Et: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes, & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs, vt cùm venerit, & pulsauerit, [4] aperiant ei.] Beatus seruus ille, quẽ cùm venerit Dominus eius, inuenerit ita facientem. Et iterum. Seruus qui scit voluntatem Domini sui, & non facit, vapulabit multis. Et: Quid mihi dicitis, Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Et iterum: Si aũt dicat seruus in corde suo, Tardat Dominus meus, & incipiat cædere conseruos, & mãducare, & bibere, & inebriari, veniet Dominus eius in die qua non sperat, & diuidet eum, & partem eius cum hypocritis ponet: & omnia talia quæ liberum, & suæ potestatis ostendunt hominem, & quia [consilio] instruat Deus, adhortans nos ad subie-

Matt. 5. 16. Luc. 21. 34. Luc. 12. 35. Ibid. 47. 48. Luc. 12. 47. Luc. 6. 46. Matt. 24. 48.

Universidad de Deusto
Biblioteca

subiectionem sibi,[&]uertens ab incredulitate, non tamen de violentia cogens. A

Ioan. 6. 67. Etenim ipsum Euangelium si noluerit quis sequi, licet quidem, non tamen expedit. Inobedientia enim Dei, & amissio boni est quidem in hominis potestate: læsionem autem,& damnum non quamlibet infert:& propter hoc Paulus ait. Omnia licent, sed non omnia expediunt, & libertatem referens hominis, quapropter & omnia licent, non cogente eum Deo, & id non expedit, ostendens vt non ad velamen

1. Cor. 6. 12.

Ephes. 4. 25. & 5. malitiæ abutamur libertate, non enim hoc expedit. Et iterum ait. Loquimini veritatem vnusquisq; cum proximo suo, &: Omnis sermo malus de ore vestro non exeat, *pertinet, aut turpitudo, aut vaniloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non* pertinent, sed magis gratiarum actio. Et: Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lumen in Domino, quasi filij lucis honestè ambulate, non in comessationibus, & ebrietatibus: nō

Rom 13. 13. 1. Cor. 6. 29. in cubilibus, & in libidinibus: non in ira, & zelo. [Et] hæc quidem [fuistis,] sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri. Si igitur non in nobis esset facere hæc, aut non facere, quam causam habebat Apostolus, & multò prius ipse Dominus consilium dare, quædam quidem facere, àquibusdam verò abstinere? Sed quoniam liberæ sententiæ ab initio est homo, & liberæ sententiæ est Deus, cuius ad similitudinem factus est, semper consilium datur ei, continere bonum, quod perficitur ex ea, quæ est ad Deum obedientia: & non tantùm in operibus, [5] sed etiam in fide liberū, & suæ potestatis arbitrium homini seruauit Dominus, dicens. Secundùm fidem tuā fiat tibi, propriam fidem hominis ostendens, quoniam propriam suam habet sententiam. Et iterum: Omnia possibilia [sunt] credenti: &, Vade, sicut credidisti, fiat tibi. Et omnia talia, suæ potestatis secundùm fidem ostendunt hominem. Et propter hoc, is

Matth. 8. 13. Marc. 9. 23. Ioan. 3. 36. qui credit ei, habet vitam æternam: qui autem non credit Filio, non habet vitam æternam: sed ira Dei manebit super ipsum. Secundùm hanc igitur rationem, & suum proprium [bonum] ostendens Dominus, & sui arbitrij, actuæ potestatis hominem

Matth. 23. 37. significans, dicebat ad Hierusalem. Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina pullos suos sub* alas, & noluisti? Quapropter relinquetur vobis domus vestra deserta. Qui autem hiscontraria dicunt, ipsi impotentem introducunt Dominum, scilicet quasi non potuerit perficere hoc, quod voluerit. [Aut] rursum ignorantem* naturam Choicos, (vtipsi dicunt) & eos, qui non possunt accipere eius incorruptelam. *natura C

Obiectio. Sed oportebat (inquit) eum, neque Angelos tales fecisse, vt possent transgredi, neque homines, qui statim ingrati existerent in eum, quoniam rationabiles, & examinatores, & [iudiciabiles] facti sunt; & non quemadmodum irrationabilia, siue inanimalia, quæ sua voluntate nihil possunt agere: sed cum necessitate, & vi ad bonum tra-

Responsio. huntur, in quibus vnus sensus, & vnus mos inflexibilis, & sine iudicio, qui nihil aliud esse possunt, præter quàm quod facti sunt. Sic autem nec suaue esset eis, quod est bonum, neque preciosa communicatio Dei, neque magnopere appetendum bonum, quod sine suo proprio motu, & cura, & studio prouenisset, sed vltro & otiosè insitum. Ita vt essent nullius momenti boni, eo quòd natura magis, quàm voluntate tales extiterint, & vltroneum haberent bonum, sed non secundùm electionem. Et propter hoc, nec hoc ipsum intelligentes, quoniam pulchrum sit quod bonum, neque fruentes eo. Quæ enim fruitio boni apud eos, qui ignorant? Quæ autem gloria his, qui non D

2. Tim. 2. 5. studuerint illud? Quæ autem corona his qui non eam, vt victores in certamine consequuti sunt? Et propter hoc Dominus violētum dixit regnum cælorum. Et qui vim

Matt. 11. 12. 1. Cor. 8. 25. 26. 27. faciunt (inquit) diripiunt illud. [6] Hoc est, qui cum vi & agone vigilantes instanter diripiunt illud.] Propter hoc autem & Paulus [Apostolus] ait ad Corinthios. Nō scitis, quoniam hi qui in stadio currunt, omnes quidem currūt, sed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehendatis. [7] Omnis autem qui agonizat, [8] in omnibus continēs

1. Cor. 9. 25. est, ille quidem vt corruptibilem accipiat coronam, [9] nos autem [incorruptibilem.] Ego autem sic curro, non in incertum: sic pugno, non quasi aerem cædens, sed liuidū facio corpus meum, [&] in seruitutem redigo: ne fortè alijs prædicans, ipse reprobus

2. Tim. 4. 7. efficiar. Bonus igitur agonista, ad incorruptelæ agonem adhortatur nos, vti coronemur; & preciosam arbitremur coronam, videlicet quæ per agonē nobis acquiritur, sed non vltrò coalitam. Et quanto per agonem nobis aduenit, tanto est preciosior: quanto autē preciosior, tanto eam semper diligamus. Sed neque similiter diliguntur

μᾶλλον πρὸς ἡμᾶς pecus non ea, quæ vltrò adueniunt, quā illa quæ cum multa sollicitudine adinueniuntur. Quoniam igitur pro nobis erat, [plus] diligere Deum, cum agone hoc nobis adinuenire, & Dominus docuit, & Apostolus tradidit. Et aliàs autem esset, videlicet nostrum insensatum bonum, quod esset inexercitatum. Sed & videre non tantùm nobis esset desi-

A desiderabile, nisi cognouissemus quantum esset malum non videre. Et bene valere autem, malè valentis experientia honorabilius efficit; & lucem, tenebrarum comparatio; & viram, mortis. Sic & cæleste regnum honorabilius est his qui cognouerunt terrenum. Quantò autem honorabilius, tanto magis diligimus illud: & si plus illud dilexerimus, [10] clariores erimus apud Deum. Pro nobis igitur omnia hæc sustinuit Dominus, vti per omnia eruditi in omnibus, in futurum simus cauti, & perseueremus in omni eius dilectione, rationabiliter edocti diligere Deum: Deo quidem magnanimitatem præstante in apostasia hominis, homine autem erudito per eam,

efficacia, quemadmodum & Propheta ait. Emendabit te abscessio tua: præsiniente Deo omnia ad hominis perfectionem, & ad* ædificationem, & manifestationem dispositionum; vti & bonitas ostendatur, & iustitia perficiatur, & Ecclesia ad figuram imaginis Filij eius coaptetur, & tandem aliquando maturus fiat homo, in tantis matures cens ad videndum, & capiendum Deum.

ANNOTATIONES.

B 1. Si autem naturaliter] *Homines plena libertate aut vel boni sunt vel mali, non natura, vt aperta Euangelistarum & Apostolorum testimonia comprobant. Qui verò libero arbitrio contradicunt, Deum imbecillitatis & iniustitiæ arguunt.*

2. Iustè apud homines sensatos] *Id est, qui non egent sensu cōmuni, sed sola naturali recta ratione de rebus iudicant, quales inter alios fuerunt Philosophi, Oratores, Poetæ prophani, quorum iudicijs, rationibus & scriptis, humani animi libertas comprobatur.*

3. Perfectis] *Vetus codex* per Prophetas, *vtrumque seruauimus.*

4. Aperiant ei] *Codices excusi* aperiatis.

5. Sed etiam in fide liberum] *Fidem duplicem constituunt Theologi, priorem, quæ lectione vel auditione verbi Dei acquiritur, hinc acquisitam vocant. Hanc Cyrillus Ierosolym. dogmaticam, Apostolus fidem ex auditu nominat: eam liberam sic docet Augustinus.*

C Intrare Ecclesiam quisquam potest nolens, accedere potest ad altare nolens, accipere potest sacramentum nolens: credere non potest nisi volens. *Posteriorem fidem quod à Deo penitus infundatur mentibus nostris, infusam appellant. Hanc donum Dei esse, compluribus scriptis ostendunt Augustinus & Cyrillus: verum & ipsam consensum liberum voluntatis nostræ requirere suis libris produnt. Lib. de præd. Sanctorum, cap. 11. Lib. 1. retract. cap. 23. Lib. de Spiritu & litera, capit. 31. & 32. & Catechesi 5. De vtraque igitur loquatur Irenæus, semper verè loquitur, non solum in operibus, sed etiam in fide, hominem liberum esse.*

6. Hoc est qui cum vi] *Duodecim has voces ex vet. cod. addidimus.*

7. Omnis autem qui agonizat] *Græcè est ὁ ἀγωνιζόμενος, qui certat. Cyprianus lib. de exhortatione Martyrum, cap. 8. & Epist. 9. ad Martyres & Confessores de Mappalico, habet vt Irenæus,* Omnis enim qui agonizat. *Pamelius vir multæ lectionis, illic animo tat omnes codices suos vno excepto, legisse:* Omnis qui agonizatur, *quod & hic habebat vetus noster codex: vtrumque rectè.*

8. In omnibus continens est] *Græcè πάντα ἐγκρατεύεται, in omnibus temperans est. Cyprianus locis superius signatis, vt & Irenæus,* in omnibus continens est. *Deinde plurali numero,* illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, *legit idem Cyprianus, quod & hic vetus codex noster.*

9. Nos autem incorruptibilem.] *Sic habet vetus codex, quod concinnè respondet verbis Græcis,* φθαρτόν, ἄφθαρτον, *id est, corruptibilem, & incorruptibilem: excusi* incorruptam, *non malè.*

10. Clariores erimus apud Deum] *Pro diuersis operibus, varios gloriæ & claritatis gradus apud Deum reponi, hic exploratum & certum habetur, vt vel cæcis omnibus innotescat. Proinde fremant licet bonorum operum osores, & solius fidei assertores.*

QVÆ CAVSA FVERIT, QVOD NON ab initio perfectus factus est homo.

D

CAPVT LXXIII.

Scholios 'I[hoc]autem dicat aliquis, Quid enim? Non poterat ab initio Deus perfectum fecisse hominem? Sciat quoniam Deus quidem, cùm semper sit idem, & *innatus, quantum ad ipsum est, omnia possibilia ei. Quæ aūt facta sunt ab eo, secundùm quod postea facturæ initium habuerunt, secundùm hoc & minora esse oportuit eo qui se fecerit. Nec enim poterāt infecta esse, quæ nuper facta sunt: propter quod autem non sunt infecta, propter hoc & ideo deficiunt à perfecto. Luc. 1. 37.

ANNO-

ANNOTATIONES.

1. Si hoc autem dicat aliquis] *Oportuit creaturam plurimum differre à suo Creatore: quoniam is æternus est, non factus ab aliquo, illa facta ex tempore, & imperfecta, vt sequenti capite exemplo paruuli declaratur. Ideoq; hominem sensim crescere ac perfici decuit.*

ET SECVNDVM QVID OMNIA QVÆ facta sunt indigent perfecto, & vnde est indigentia.

CAPVT LXXIIII.

SEcundùm enim quod sunt posteriora, secundùm hoc & infantilia, & secundùm quod infantilia, secundùm hoc & insueta, & inexercitata ad perfectam disciplinam. Quemadmodum enim mater potest [quidem] præstare perfectam escam infanti, ille autem adhuc non potest robustiorem se percipere escam: sic & Deus ipse quidem potens fuit homini præstare perfectionem ab initio, homo autem impotens percipere illam: infans enim fuit. Et propter hoc Dominus noster, in nouissimis temporibus recapitulans in seipso omnia, venit ad nos, non quomodo ipse poterat, sed quomodo illum nos videre poteramus. Ipse enim in sua inenarrabili gloria ad nos venire poterat, sed nos magnitudinem gloriæ [ipsius] portare non poteramus. Et propter hoc quasi infantibus ille qui erat [2] panis perfectus Patris, lac nobis semetipsum præstitit, quod erat secundùm hominem eius aduentus, vt quasi à mammilla carnis eius enutriti, & per talem lactationem assueti manducare & bibere verbum Dei, & eum, qui est immortalitatis panis, qui est Spiritus Patris, in nobis ipsis eum continere possimus.

Ioan. 6. 35. & 42.

ANNOTATIONES.

1. Infans enim fuit] *Quibus de causis primus homo cum infante comparetur, explicat Theophilus Antioch. libr. 2. ad Autolycum, nimirum quod simplex, & sincerus esset quasi puer.*

2. Panis perfectus Patris] *Vetus codex vocem Patris, ignorat: hãc si retinueris, sensus est, à Patre missus ac datus, vti scriptum est, Ioannis 6. Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Ego sum panis, qui de cælo descendit. Quod sequitur,* Lac nobis semetipsum præstitit, *explicatur egregiè à Clemente Alexandr. Verbum, inquit, est omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor. Comedite, ait, meam carnem, & bibite meum sanguinem. Hæc appositа & conuenientia alimenta nobis suppeditat Dominus, & carnem præbet, & effundit sanguinem, & ad incrementum nihil deest infantibus, & cæt. Libro 1. Pædagog. cap. 6.*

QVID EST QVOD A PAVLO DIctum est, Lac vobis potum dedi, non escam.

CAPVT LXXV.

1. Cor. 3. 2.

ET propter hoc Paulus ad Corinth. ait. Lac vobis potũ dedi, non escam: nondum enim poteratis escam percipere, id est, eum quidem aduẽtum Domini, quem secundùm hominem didicistis: nondum autem Patris Spiritus requieuit super vos, propter vestram infirmitatem. Vbi enim sunt zelus, & discordia (ait) in vobis, & dissentiones, nõne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis? Hoc est, quoniam nondum Spiritus Patris erat *in ipsis, propter imperfectionem eorum, & infirmitatem conuersationis. Quemadmodum igitur Apostolus quidem poterat dare escam: (quibuscunque enim imponebant Apostoli manum, accipiebant Spiritum sanctum, qui est esca vitæ) illi autem non poterant* *percipere illud, quoniam infirmum adhuc & inexercitabilem sensum erga Deum conuersationis habebant. Sic & initio Deus quidem potens fuit dare perfectionem homini, ille autem [2] nunc nuper factus, non poterat illud accipere, vel accipiens capere, vel capiens continere. Et propter hoc coinfantiatum est homini Verbum Dei, cùm esset perfectus, non propter se, sed propter hominis infantiam, sic capax effectus, quemadmodum homo illum capere potuit. Non igitur circa Deum

Actor. 8. 17.

*accipere

A Deum impossibile & indigens, [3] sed circa eum qui nunc nuper factus est homo, quoniam non * perfectus erat. Circa Deum autem virtus simul, & sapientia, & bonitas ostenditur. Virtus quidem & bonitas in eo quòd ea, quæ nondum erant, voluntariè constituerit, & fecerit: sapientia verò, in eo quòd apta & consonantia quæ sunt, fecerit. Quedam autem propter immensam eius benignitatem augmentum accipientia, & in multum temporis perseuerantia, infecti gloriam referunt Deo, sine inuidia donanti quod bonum est. Secundùm enim id quod facta sunt, non sunt infecta: secundùm id verò quod perseuerant longis AEonibus, virtutem infecti assument, Deo gratuito donante eis sempiternam perseuerationem. Et sic principalitatem quidem habebit in omnibus Deus. Quoniam & solus infectus, & prior omnium, & omnibus vt sint, ipse est causa: reliqua verò omnia in subiectione manent Dei. Subiectio autem Dei, incorruptelæ perseuerantia est: incorruptela autem gloria infecti. Per hanc igitur ordinationem, & huiusmodi conuenientiam, & talis factus, & plasmatus homo secundùm imaginem, & similitudinem constituitur infecti Dei, Patre quidem bene sentiente [& iubente;] + Filio verò ministrante, & formante; Spiritu verò nutriente, & augente; homine verò paulatim proficiente, & perueniente ad perfectum, id B est, proximum infecto fieri. Perfectus enim est infectus, hic autem est Deus. Oportuerat autem hominem primò fieri, & factum augeri, & auctum corroborari, & corroboratum multiplicari, & multiplicatum conualescere, cõualescentem verò glorificari, & glorificatum videre suum Dominum. Deus enim est, qui habet videri. [5] Visio autem Dei efficax est incorruptelæ: incorruptela verò proximum [facit] esse Deo. Irrationabiles igitur omni modo, qui non expectant tempus augmenti, & suæ naturę infirmitatem adscribunt Deo. Neq; enim Deum, neq; semetipsos scientes, insatiabiles & ingrati, nolentes primò esse hoc, quod & facti sunt, homines passionum capaces, sed supergredientes legem humani generis, & antequam fiant homines, iam volunt similes esse factori Deo, & nullam esse differentiam infecti Dei, & nunc facti hominis, qui plus irrationabiles sunt, quàm muta animalia. Hęc enim non imputant Deo, quoniam non homines fecit ea, sed vnumquodque eo quod factum est, quoniam est, gratias agit. Nos enim imputamus ei, quoniam non ab initio dij facti sumus, sed primò quidem homines, tunc demùm Dij: quamuis Deus secundùm simplicitatem bonitatis suæ hoc fecerit, ne quis eum putet inuidiosum, aut impræstantem. Ego (inquit) dixi, dij [estis,] & filij excelsi omnes. Nobis autem potestatem Diuinitatis baiulare non sustinentibus, Vos autem (inquit) sicut homines moriemini: vtraque referens, & illud quod est benignum suæ donationis, & infirmitatem nostram, & quod essemus nostræ potestatis. Secundùm enim benignitatem suam bene dedit bonum, & similes sibi suæ potestatis homines fecit: secundùm autem prouidentiam, sciuit hominum infirmitatem, & quæ ventura essent ex ea, secundùm autem dilectionem & virtutem, vinci factæ naturæ substantiam. Oportuerat autem primò naturam apparere, post deinde vinci & absorbi mortale ab immortalitate, & corruptibile ab incorruptibilitate, & fieri hominem secundùm imaginem, & similitudinem Dei, agnitione accepta boni & mali.

*infectus

C

Psalm. 81. 6.

Homo suæ potestatis factus est à Deo.

2. Cor. 5. 4.

1. Cor. 15. 53.

ANNOTATIONES.

1. Et propter hoc Paulus] *Docet hominis imperfectionem non alicui diuinæ infirmitati tribuendam esse, sed humanæ incapacitati. Nam Deus in hominis conditione maximam virtutem, sapientiam, ac bonitatem adeò manifestauit, vt rationis expertes sint, qui aliter sentiunt.*

D

2. Nunc nuper factus] *Pro his tribus vocibus, vetus codex habet* imperfectus.

3. Sed circa eum] *Vet. cod.* sed circa eum, qui nuper factus homo, quoniam non infectus erat.

4. Filio verò ministrante.] *Cùm hic, vel alibi dicitur Filius ministrasse Patri in rerum creatione, intelligendum, quòd omnipotentiam vimq́ue omnem vt & ipsam Deitatem, Filius à Patre habeat, non à seipso; & eadem cum Patre creat, regit, operatur: velut ait in Euangelio:* Pater meus vsq; modò operatur, & Ego operor. *Et posteà:* Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit, *&c. Ioan. 6. vers. 17. & 19. Ergo Pater per Filium omnia fecit, vt Ioannes & Paulus adfirmant, non tanquam per instrumentum, aut ministrum à natura & Deitate sua alienum, vt blasphemauit Arius: nec tanquam per causam secundariam vel minus principalem, vt Caluiniani, & nous Samosateniani Trinitarijq́ue impiè garriunt: sed vt per alteram à se personam, cui cum essentia sua, omnem vim cooperandi & concreandi ab æterno communicauit. Idem ergo cum Patre est rerum omnium creator & principium, licet de principio, nimirũ de Patre, sicut testatur, dicens:* Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens. Ego prin cipium, qui & loquor vobis. Ego sum α & ω, principium & finis. *Paulus denique, Psalmistæ verbis ita hunc alloquitur:* Tu in principio terram fun

Ioan. 1. Rom. 11.

Prouerb. 8. Ioan. 8.

Psalm. 101. Hebr. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dati,&opera manuum tuarum sunt cæli *Itaq; non sine graui in Filium Dei blasphemia scripsit Caluinus ad fratres Polonos*, Filij personam non nisi impropriè Creatorem cæli & terræ nominari.

5. Visio autem Dei] *Verba sunt ex libro Sapientiæ, tametsi paulò aliter reddantur quàm in vulgata editione. Ex quo tamen apparet, librum illum Irenæo fuisse authoritatis canonicæ: sicut & Tertulliano lib. Præscript. cap. 7. libro aduers. Valentin. cap. 2. & libro tertio adu. Marc. cap. 22. item Clemente Alexandrino, Cypriano, alijs q̃, primæ notæ authoribus, eundem librum cum alijs Diuinis annumerantibus. Augustinus de eodem ac Ecclesiastico scribit:* Illi duo libri quoniam in authoritatem recipi meruerunt, inter prophe-ticos numerandi sunt. *His accedunt Patres quotquot adfuerunt Concilio 3. Carthaginensi, Lateranо, Florentino, & Tridentino: quorum assertionibus sa-tis reuinci eos puto, qui nunc aliter sentiunt ac scribunt.* Libri ab doctr. Christ.

QVÆ EST AGNITIO BONI ET MALI, ET *quemadmodum homo cùm indicto audiens fuisset, inualuit Deus per dicti audientiam meliorem fieri hominem.*

CAPVT LXXVI.

AGnitionem autem accepit homo boni & mali. Bonum est autem obedire Deo, & credere ei, & custodire eius præceptum, & hoc est vita hominis: quemadmodum non obedire Deo, malum: & hoc est mors eius. Magnanimitatem igitur præstante Deo, cognouit homo & bonum obedientiæ, & malum inobedientiæ, vti oculo mentis vtrorumque accipiens experimentum, electionem meliorum cum iudicio faciat; & nunquam segnis, neque negligens præcepti fiat Dei, & id quod aufert ab eo vitam, id est, non obedire Deo, [2] experimento discens, quoniam malum est: neque tentet quidem illud vnquam. Quod autem conseruatorium vitæ eius est, obedire Deo,]sciens quoniam bonum est, vt cum omni intentione diligenter custodiat. Propter hoc etiam duplices habuit sensus, vtrorumque agnitionem habentes, vt electionem meliorum cum disciplina faciat. Disciplinam autem boni quemadmodum habere potuisset, ignorans quod est contrarium? Firmior est enim & indubitata subiacentium apprehensio, quàm ea quæ est ex suspicione coniectura. Quemadmodum enim lingua per gustum accipit experimentum dulcis & amari, & oculus per visionem discernit quod est nigrum ab albo, & auris per auditum differentias sonorum scit: sic & mens per vtrorumque experimentum disciplinam boni accipiens, firmior ad conseruationem eius efficitur, obediens Deo. Inobedientiam quidem primùm respuens per pœnitentiam, quoniam amarum & malum est: deinde ex comprehensione discens, quale sit quod contrarium est bono & dulcedini, ne tentet quidem vnquam inobedientiam gustare Dei. Si autem vtrorumque eorum cognitionem, & duplices sensus cognitionis quis defugiat, latenter semetipsum occidit hominem. Quemadmodum igitur erit Deus, qui nondum factus est homo? quomodo autem perfectus, nuper effectus? Quomodo autem immortalis, qui in natura mortali non obediuit factori? Oportet enim te quidem primò ordinem hominis custodire, tunc deinde participare gloriæ Dei. Non enim tu Deum facis, sed Deus te facit. Si ergo opera Dei es, manum artificis tui expecta, opportunè omnia facientem: opportunè autem, quantũ ad te attinet, qui [3] efficeris.] Præsta ei autem cor tuum molle & tractabile, & custodi figuram, qua te figurauit artifex, habens in [temetipso] humorem, ne induratus amittas vestigia digitorũ eius. Custodiens autem compagination em, ascendes ad perfectum: ab artificio enim Dei *abscondetur, quod est in te lutũ, fabricabit substantiam in te, manus eius liniet te ab intus, & à foris auro puro & argento, & in tantum ornabit te, vt & ipse rex concupiscat speciem tuã. Si verò statim obduratus respuas artem eius, & ingratus existas in eã, quoniam homo factus es, ingratus Deo factus; simul & artem eius, & vitã amisisti. Facere enim, proprium est benignitatis Dei: fieri autem, proprium est hominis naturę. Si igitur tradideris ei, quod est tuum, id est fidem in eum, & subiectionẽ; percipies eius artem, & eris perfectum opus Dei. Si autem non credideris ei, & fugeris manus eius; erit causa imperfectionis in te, qui non obedisti, sed nõ in illo, qui vocauit. Ille enim misit, qui vocarent ad nuptias, qui autem non obedierunt ei, semetipsos priuauerũt regia cœna. * Non igitur ars deficit Dei, potens est enim de lapidibus suscitare filios Abrahæ: sed] ille, qui non consequitur eam, sibimet suę imperfectionis est causa. Nec enim lumen deficit propter eos, qui semetipsos excæcauerunt: sed illo perseuerante quale &

Psal. 44. 13.

Matth. 22. 3. Luc 3. 8.

quale & est, excæcati per suam culpam, in caligine constituuntur, neque lumen cum magna necessitate subijciet sibi quemquam, neque Deus * cogit eum, qui * nolit continere eius artem. Qui igitur abstiterunt à paterno lumine, & transgressi sunt Legem libertatis, per suam abstiterunt culpam, liberi arbitrij, & suæ põtestatis facti. Deus autem omnia præsciens, vtrisq; aptas præparauit habitationes, eis quidem, qui inquirunt lumen incorruptibilitatis, & ad id recurrunt, benignè donans hoc quod concupiscunt lumen: alijs verò id contemnentibus, & auertentibus se ab eo, & id fugientibus, & quasi semetipsos excæcantibus, congruentes lumini aduersantibus præparauit tenebras, & his qui fugiunt ei esse subiecti, [4] conuenientem subdidit pœnam. Subiectio autem Dei requietio est æterna, vt hi qui fugiunt lumen, dignum fugæ suæ habeant locum: & qui fugiunt æternam requiem, congruentem fugæ suæ habeant habitationem. Cùm autem apud Deum omnia sint bona, qui ex sua sententia fugiunt Deum, semetipsos ab omnibus fraudant bonis. Fraudati autem omnibus erga Deum bonis, consequenter in Dei iustum iudicium incident. Qui enim fugiunt requiem, iustè in pœna conuersabuntur: & qui fugerunt lumen, iustè inhabitabunt tenebras. Quemadmodum autem in hoc temporali lumine, qui fugiũt illud, ipsos se tenebris mancipant: ita vt ipsi sibi causa fiant, quòd destituuntur à lumine, & inhabitant tenebras, & non lumen causa est [eis] huiusmodi conuersationis, quemadmodum prędiximus: sic æternum Dei qui fugiunt lumen, quod continet in se omnia bona, ipsi sibi causa sunt, vt æternas inhabitẽt tenebras, destituti omnibus bonis, [sibimetipsis] causa huiusmodi habitationis facti. Vnus igitur, & idem Deus Pater, qui quidem cõcupiscentibus eius communicationem, & perseuerantibus in subiectione eius, quæ sunt apud se [6] præparat] bona: principi autem abscessionis Diabolo, & qui cum eo abscesserunt Angelis, æternum ignem præparans: in quem * mittuntur (inquit Dominus) illi, qui in sinistra separati sunt.

Matth. 25. 14.

ANNOTATIONES.

1. Agnitionem autem] *Boni & mali discrimen in hominis mente permansit, vt vnum eligat & persequatur, aliud fugiat & deprecetur: Deo tractabilem se cum fide & obedientia sistat, vt ab eo perficiatur. Respondetur quoque eis qui in tempus aduentus Christi & reparationis humanæ curiosius quàm deceat, inquirunt. Hoc & Augustinus discutit Tractatu 31. in Ioannem: item lib. 83. quæstion. quæst. 43. & Epistola 49.*

2. Experimento discens] *Decem & octo has voces, quæ manifestè desiderabantur, ex veteri codice restituimus.*

3. Efficeris] *Ita pro* effeceris, *& mox* temetipso *pro* semetipso, *auth. vet. cod. restituimus.*

4. Non igitur ars deficit Dei] *Quatuor decim quoque dictiones istas ex vet. cod. adiecimus.*

5. Conuenientem subdidit pœnam] *Vetus codex,* conuenienti subdidit pœnæ, *inde iudicarim paulò supra legendum,* & eos qui fugiunt, ei, &c. *quamquam nulli (quod sciam) codices monstrent.*

6. Præparat] *Ita vet. cod. excusi* præparata.

QVID EST QVOD A PROPHETA DICTVM *est, Ego Deus zelans, faciens pacem, & condens mala.*

CAPVT LXXVII.

DEt hoc [est] quod à Propheta dictum est. Ego Deus zelans, faciens pacem, [1] & condens mala, in eos quidem, qui pœnitentiam agentes conuertuntur ad eum, faciens pacem & amicitiam, & vnitatem componens: super eos verò qui pœnitentiam non agunt, * sed fugiunt eius lumen, ignem æternum, & exteriores tenebras præparans, quæ quidem sunt mala his, qui incidunt in ea: sed bona ex iustitia Dei.

Isaiæ 45. 7.

Matth. 8. 12. & 22.

ANNOTATIONES.

1. Et condens mala] *Sole clarius ostendit Irenæus, hæc Prophetæ verba de afflictionibus, & tormentis, quæ mala pœna in scholis appellamus, intelligenda esse; non autem de peccati culpa q̃, de fectibus. Horũ enim authorem Deum facere, Simonis magi, Marcionis, & Manichæorũ blasphemia est, totius orbis consensu & authoritate damnata: quã nihilominus nostra tempestatis Gnostici in integrum restituere moliuntur. Hieronymus in 3. caput Lamentationũ, & 18. Hieremiæ, tropicam dicit esse istam Prophetæ loquutionem, qua mala dicitur Deus facere, dũ aduersa & flagella merentibus infligit: quæ non natura ipsa mala sunt, sed mala patientibus videantur. Irenæo & Hieronymo adstipulantur ex Latinis Augustinus lib. contra Adimantum Manich. cap. 27.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Contra epistolam Manich. cap. 38. lib. 1. contra aduersarium Legis, cap. 23. Ambrosius Sermon. 16. in Psalm. 118. Gregorius lib. 3. Moral. cap. 7. Euchertius Lugdunensis lib. 1. in Genes. cap. 7.

Ex Græcis Dionysius Areopagita, cap. 4. libri de Diuinis nominibus. Clemens Rom. libr. 5. & 10. Recognitionum. Iustinus martyr in Dialogo, & lib. de Monarchia. Basilius homil. Quòd Deus non sit author malorum. Cyrillus alexand. lib. 4. in Isaiam, cap. 45. & plerique, omnes orthodoxi scriptores.

In 10. cap. Isaiæ. Ita 1. Samuelis, cap 2. & in 2. cap. 16. Lib. 1. Instit. cap 18. & li. de æterna prædest. Lib. contra Sycophantam.

Eam obrem satis mirari nequeo Melãchthonis, Oecolampadij, Petri Martyris, Caluini, & Bezæ amentiam, qui huius sententiæ prophetica, à se præposterè intellectæ prætextu, Deum omnium bonorum fontem, non erubuerint facere instigatorem, impulsorem, imò operatorem, authoremq; adulterij & homicidij Dauidis, fratricidij filiorum Iacob, rapinarum, incendiorum, ac cædium impiorũ, qui in fortunas Iobi grassati sunt: Absalonicæ perduellionis, atque eiusdem incestus, quo patris concubinas polluit: Pharaonicæ obstinationis & crudelitatis; Herodis, Pilati, Iudæorumq; impietatis; Iudæ traditionis; omnium tandem turpitudinum, scelerum, & peccatorum, hominum, & diabolorum.

Quoniam verò ad hunc locum nobis ea maximè pertinere videntur, quæ scripsit Mart. Campanus medicus Burdegalensis, his de causis, nostris attexuntur. Quicunque Deum authorem mali commiscuntur, & credunt, eundem bonum negant: nec id solùm, sed omnino tollunt: sicq; mundum & ab eo prognata, æterna constituunt: bonaitem & mala, paria & æqualia, promiscuè ponunt ac comprobant. Quæ sanè falsa sunt omnia, vana, & à spurcissimis atheis ficta atq; inuenta. Deus enim author boni, pariter & mali esse non potest: propterea quòd hæc duo contraria planè inter sese existant, & sibi mutuò repugnent: effectorem suũ longè diuersum faciant & agnoscant. Nam cùm Deus sit ipsamet bonitas, nullum malitiæ primordium ab eo ducitur. Sed vti Sol tenebras, lucem tenebræ: frigus ignem, ignis frigus; siccitas humidum, siccitatem humidum; sanitas morbũ, sanitatẽ morbus, & id generis alia, sua potestate & vi, neq; procreare & emittere ijs quæ sunt, valent: ad eundem modum etiam Deo neq; datur, author vt sit malorum: quoniam totus natura bonus, aut secundùm Euripidem,

Εἰ θεοὶ τἀδρῶσιν αἰσχρὸν, οὐκ εἰσὶ θεοὶ,

Deus nequaquam est. Atqui Deum constat, proinde necessariò bonum: in quem nec minima quidem mali contemplatio cadit, tantum abest, vt eius author & suasor pro explorato & certo statui censerique debeat.

Homerus Odys. 1. Causam malorum, nequitiæ mortalium adscribit, & non Deo.

Αὐτὼ γὰρ, inquit, σφετέρῃσιν ἀτασθαλίῃσιν ὄλοντο

Νήπιοι,

sua nequitia stulti profectò perierunt, verba faciens de socijs Vlyssis. Et paulò post, Iupiter cœlicolas ea de re in vnum conuocatos alloquitur,

Ὤμοποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται.

Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ

Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

Pape, vti mortales Deos nimirũ incusant;

A Namq; ferunt mala exoriri à nobis: verùm & ipsi
Sua nequitia præter fatum, dolores angoresque perpetiuntur.

Plato perpetuus mentis Homericæ interpres & velut index, demonstrato passim in suis Dialogis Deo bonorum omnium authore, nunquam malorum, & hominibus semper, in extremo lib. 2. de Republ. post multa sic ait:

B χαλῶν δὲ αἴτιον φάναι θεόν τινι γίγνεσθαι, ἀγαθὸν ὄντα, διαμαχέσθω παντὶ τρόπῳ· μήτε τινὰ ταῦτα λέγειν ἐν πόλει, &c. *Causam malorum Deum cuipiam esse, qui bonus sit, omni ratione decertandum ac reijciendum est: neque patiquemquam hæc pronunciare in ciuitate conuenit.*

Menander initium malorum & caput hominibus trahi, eo pacto monstrat cuidam adolescentulo:

——ὅτι

Ὑπὸ τῆς ἰδίας ἕκαστα κακίας σάπεται

Καὶ πάντα τὰ λυμαινόμενα ἐστὶν ἐνδοθεν

Οἷον, ὁ μὲν ἰὸς, ἂν σκοπῇς, τὸν σίδηρον·

Τὸ δ' ἱμάτιον οἱ σῆτες· ἐκ δρυὸς τὸ ξύλον.

C Ὁ δὲ τὸ κάκιστον τῶν κακῶν πάντων φθόνος Φύσικὸν ἐποίησε, καὶ ποιήσει, καὶ ποιεῖ,

Ψυχῆς πονηρᾶς δυστυχὲς παράσιτος.

Quoniã à proprio vitio putrescunt singula,
Et omnia quæ corrumpunt, interna sunt,
Vt rubigo, si animaduertas, ferrum,
Vestimenta tineæ, & ligna teredo:
Malorum autem pessimum inuidia
Tabificum reddidit, & reddet, & reddit
Ob impios animi scelerati conceptus.

Mercurius ille Trismegistus, ijs nunc præteritis ex industria, quæ dispersè et sæpenumerò differuntur de Deo, tandem concludit, perturbationes animorum res procreatas subsequi, rubiginem ferrum, limum animata corpora. Ac quemadmodum faber ferrarius rubiginem ferro non introducit, nec generator cœnum & sordem animatis corporibus: sic item Deus author malorum hominibus neutiquam est. Hanc in sententiam complura licet excerpere, partim ex Demosthene in Olynthiac. Philippic. & pro Cherroneso; partim ex Sallust. de bello Catil. in orat. Catonis: plerique omnes demum, qui memoriam ex Deo prodiderunt, idem adsenserunt: mirandumq; sit, & simile monstro prorsus habeatur, Theologos rediuiuos purioris & sinceris fidei, & doctrinæ Christianæ restitutores scilicet, eò stupiditatis, ne dicam insaniæ, nostris temporibus peruenisse, palàm vt docuerint, atq; adeò turpiter & nequiter confirmarint, Deũ authorem impulsoremq; malorum esse: & quod vniuersam impudentiam & temeritatem exsuperat, libros ea de re publicarint, simul verò posteris tradiderint.

Illud ad extremum reseruatum iam demonstratis addam, Deũ vti nec actum agere, sic nec authorem mali, nec id cuiquam inferre posse: de cætero autem, supplicia & præmia cunctis peræquè certissima, & ea quidem iustissima semper expectanda: similiter prout quique promeruerint, ab eodem sempiternè subeunda & accipienda. Hactenus ille, & Christianè.

OSTEN-

A
OSTENSIO QVONIAM NON ALIVS EST, *qui requiem dat Pater, alius autem qui ignem præparauit Deus, [sed vnus & idem.]*

CAPVT LXXVIII.

SI autem alius quidem esset qui requiem donat Pater, & alius qui ignem præparauit Deus, fuissent æquè differentes, & [eis] filij; alius quidem in Patris regnum mittens, alius verò in æternum ignem. Sed quoniam vnus & idem Dominus, separari demonstrauit in iudicio omne genus humanũ, quemadmodum pastor segregat oues ab hœdis, & alijs quidem [dicet,] Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod paratum est vobis: alijs verò, Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem *parauit Pater meus Diabolo, & Angelis eius: vnus & idem Pater manifestissimè ostenditur, faciens pacem, & condens mala, præparans vtrisq; quæ sunt apta: quemadmodum & vnus iudex vtrosq; in aptum mittens locum, quemadmodũ & in zizaniorum, & [in] tritici parabola manifestauit Dominus, dicens. Quemadmodum colliguntur zizania, & * in ignem mittuntur, sic erit in consummatione sæculi. Mittet Filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos, qui faciũt iniquitatem, & mittent eos in clibanum ignis: illic erit fletus & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris ipsorum. Qui ergo regnum præparauit iustis Pater, in quod assumpsit Filius eius dignos, hic & caminũ ignis præparauit, in quem dignos] mittẽt ij, qui à Filio hominis missi sunt Angeli, secundùm iussum Dei. Hic enim in agro suo bonum semen seminauit. Ager autem (inquit) sæculum est. Cùm autem dormirent homines, venit inimicus, & superseminauit zizania inter frumentum, & abijt.[3] Ex tunc enim apostata est Angelus, hic & inimicus, ex quo zelauit plasma Dei, & inimicum illum Deo facere aggressus est. Quapropter & Deus eum quidem, qui à semetipso * zizaniam absconsè seminauit, id est trãsgressionem, quam ipse intulit, separauit à sua conuersatione. Eum autem qui negligenter quidem, sed malè accepit inobedientiam, hominem miseratus est, & retorsit inimicitiam, per quam inimicum Deo facere voluit, in ipsum inimicitiarum authorem, auferens quidem suam, quæ erat aduersus hominem inimicitiam, retorquens autem illam, & mittens illam in serpentem. Quemadmodum & Scriptura ait dixisse serpenti * Dominus; Et inimicitiam ponam inter te, & mulierem, & inter semen tuum, & inter semen mulieris.[4] Ipse tuum calcabit caput, & [tu] obseruabis calcaneum eius. Et inimicitiã hanc Dominus in semetipsum recapitulauit, de muliere factus homo, & calcans eius caput, quemadmodũ in eo qui ante hunc est libro, ostendimus. Quoniam Angelos quosdam dixit * Diabolos, quibus æternus ignis præparatus est. Et rursus in zizanijs ait. Zizania sunt filij maligni, necessarium est dicere, quoniam omnes, qui sunt absessionis, adscripsit illi, qui princeps est huius transgressionis: sed non ille quidem natura, aut Angelos, aut homines fecit. Nihil enim in totum Diabolus inuenitur fecisse, videlicet cùm & ipse creatura sit Dei, quẽadmodum [&] reliqui Angeli. Omnia enim fecit Deus, quemadmodum & Dauid ait de omnibus huiusmodi. Quoniã ipse dixit, & facta sunt; ipse præcepit, & creata sunt.

præpara

Ignis cõmittuntur. *Matth. 13. 30.*

Ibid. 41. 42.

Matth. 13. 38.

zizania

Deum; *Genes 3. 15.*

Diaboli,

Psalm. 32. 9. *Psalm. 148. 6.*

D
ANNOTATIONES.

1. Si autem alius] *Euincit ex scripturis eundem Deum pœnas infligere reprobis, ac electis præmia tribuere; atque his regnum, vt illis gehennam paratum esse: inde de malorum angelorum lapsu, improbitate, & imbecillitate differit.*

2. Hic & caminum] *Octo has voces ex veteri codice restituimus.*

3. Ex tunc enim apostata] *Cacodæmonum primum peccatum inuidiam fuisse docet: & eosdem tum lapsos & reprobatos à Deo, mirum, quantum ex Scripturis potest deprehendi, cùm hominem seduxerunt. Prioris partis assertores secum habet Tertullianum lib. de Patientia. Cyprianum Ser. de Zelo, De bono patientiæ, De tentatione Christi. Methodium Serm. de Resurrectione apud Epiphanium. Prudentium in Hamartigenia. Chrysologum Serm. 48. Posterioris verò, Iustinum martyrem in Dialogo:* Ruina magna, *ait iste,* Diabolus collapsus est, eò quod Euam in Serpente decepisset.

Alij autem permulti, nec ij contemnendi quidem certè authores Græci & Latini tradunt, fastu quodam & animi elatione lapsos etiam, antequam protoparentes circumuenissent. Cuius opinionis sunt Athanasius lib. de Virginitate, & in Quæstionibus sacræ Scripturæ, quæst. 6. Gregor. Nazianz. Orat. 1. de Pace. Chrysostomus hom. 15. in Ioannem, & hom. de Adã & Eua. Ambrosius Epist. 84. Hieronymus Epist. ad Antonium. Augustinus tractatu 49. in Ioannem. Leo magnus Serm. 4. de collectis eleemosynis. Prosper lib. 3. de Vita contemplatiua. cap. 2. Primasius & Sedulius in 1. cap. ad Romanos. Fulgentius li. 1. ad Monimum. Greg. Ro. in c. 2. & 7. primi libri Regum.

4. Ipse tuum calcabit caput] *Loci huius Genes-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

seos magis varia lectio, quã sensus est apud Patres. Chrysostomi interpres hom. 17. in Genesim. Augustinus 12. de Gen. cap. 36. & lib. 2. de Genesi, contra Manichæos, cap. 18. Gregorius Roman. lib. 1. Moralium, cap. 38. Ambrosius li. de Fuga seculi, cap. 7. Bernar. hom. 2. de Laudibus Virginis Mariæ. & Ser. 2. de verbis Apo. Signum magnum, &c. Eucherius lib. 2. in Genes. cap. 29. Beda & Rabanus legunt Ipsa, vt de beata Maria quatenus nobis concepit, & peperit Christum, intelligatur. Septuagintà reddiderunt αὐτὸς, id est, ipse, non αὐτὸ ne τὸ σπέρμα neutrius generis referat: sed τὸν σπέρμα, quod masculinũ est, & eiusdem significationis: Christus significetur filius Virginis, qui fortem armatum atrio deiecit, diaboli opera dissoluit, & Satanæ caput sub pedibus suorum conterit. A

Hanc lectionem Irenæus sequitur, & Cyprianus lib. 2. aduersus Iudæos, cap. 9. probat in quæstionibus Heb. Hieronym. imitatur Chrysologus Serm. 173. Hebræi habent הוּא, relativum masculinum, quod ad יֶלֶד aquè masculini generis nomen refertur: quæ Ionathan Chaldæus paraphrastes ita expressit, Paulo Fagio interprete, Inimicitiam ponam inter te, & inter mulierem; inter filium tuum, & inter filium illius: ipse memor erit istius, quod fecisti ei olim, &c. De hoc etiam supra diximus.

QVARE ANGELI, DIABOLI, ET FILII nequitiæ dicti sunt.

CAPVT LXXIX.

B

CVM igitur à Deo omnia facta sint, & Diabolus sibimetipsi, & reliquis factus est absceſſionis causa, iustè Scriptura eos q in absceſſione perseuerãt, semper filios Diaboli, & Angelos dixit maligni. Filius enim, quemadmodum & [2] quidam ante nos dixit, dupliciter intelligitur. Alius quidem secundùm naturam, eò quòd natus sit filius: alius autem secundùm id quòd *factum est, reputatur filius, [3] licet sit differentia inter natum, & factum. Quoniam ille quidem ex eo natus est, ille autem ab ipso factus est, siue secundùm conditionem, siue secundùm doctrinæ magisterium. Qui enim ab aliquo edoctus est verbo, filius docentis dicitur, & ille eius pater. Secundùm igitur naturam, quæ est secundùm conditionem, vt ita dicã, omnes filij Dei sumus, propter quod à Deo omnes facti sumus. *factus est.

Exod. 1.12.

Secundùm autem *dictoaudientiam, & doctrinam, non omnes filij Dei sunt, sed qui creduntⁱ ei,] & faciũt eius voluntatem. Qui autem nõ credunt, & nõ faciunt eius voluntatẽ, filij & Angeli, sunt Diaboli, secundùm id quod opera Diaboli faciunt. Quoniam autem ita se habet hoc, in Esaia dixit. Filios genui & exaltaui, ipsi autem me C spreuerunt. Et iterum quæ dicit filios alienos eos, ita: Filij alieni mentiri sunt mihi: secundùm [enim] naturam filij sunt, propter hoc quòd ab eo facti sunt: secundùm autem opera, non sunt filij. *dictiaudientiam.

Matt. 12. 50. Ioan 8. 44. Isaiæ 1. 4. Psal. 27. 46.

ANNOTATIONES.

1. Cùm igitur] *Diaboli, & impij omnes, qui eorum nuncij & filij sunt imitatione, non natura, sibimetipsis causa sunt discessionis à Deo, ac æternæ perditionis. Cæterùm, vt pij viri ratione officij aliquando in Scripturis Angelorũ nomina sortiuntur, Isa. 9. Malac. 2. Mat. 11. ita & impij, filij Belial, & angeli Satanæ rectè nuncupantur.*

2. Quidam ante nos dixit] *Mihi, fateor ingenuè non subit quis sit iste, cuius verba adducuntur, fortassis is est, cuius tam sæpè in superioribus meminit, quem sibi ignotum scripsit Eusebius. Sententia porrò illius, non valdè dissimilem habet beatus Ignatius Epist. ad Magnesianos. Nazianzenus in carmine de Virginitate, multis post Irenæum seculis, idem tradit, his verbis:*

Αὐτάρ ἐμοὶ τεκέες μὲν ὅσοι κατὰ μοῖραν ἐδίδαξαν, Παῖδες δ' ὅσους ἐδίδαξα. *id est: Sed mihi patres sunt, quotquot virtutem me docuerũt: filij autem mei quos ipse docui.*

3. Licet sit differentia inter natum & factũ] *Athanasius Serm. 3. contra Arrianos, Genitum, siue natum esse, nõ extraneum quiddã à natura gigũentis, qualia sunt opera, denotare docet, sed quiddam proprium, quod de substantia patris emergit: ideoq; Filium Dei natum seu genitum à Patre, vbiq; in sacris literis prædicari. Factum esse, seu fieri, & creari, illud dici, quod à natura facientis alienum est, & essendi exordiũ habet, quodque creatis omnibus, & solis rebus conuenit: & eam ob rem Scripturas dicere, In principio fecit Deus cælum & terram, non: In principio genuit. Neq;, Manus tuæ genuerunt me: sed, Manus tuæ fecerunt me, &c.* D

[QVI] FILII, ET OB QVAM CAVSAM PROGENIES viperarum, qui non obediunt Euangelio.

CAPVT LXXX.

QVemadmodum enim in hominibus indictoaudientes patribus filij abdicati, natura quidem filij eorũ sunt, lege verò alienati sunt: nõ enim hæredes fiunt naturalium parentum: eodem modo apud Deum, qui non obediunt ei, abdicati ab eo, desierũt filij eius esse: vnde nec hæreditatem eius percipere possunt: quemadmodum Dauid ait. Alienati sunt peccatores ab vtero, [2] ira [eis] secundùm similitudinem serpentis. Et propter hoc [Dominus] quos sciebat hominum esse progeniem, dixit sic [3] progeniem viperarum, secundùm similitudinem horum animalium, in

Psal. 57. 4. 5. Matth. 23. 33.

A lium, in varietate ambulantes, & lædentes reliquos. Attendite enim (inquit) à fermẽto Pharisæorum, & Sadducæorũ. Sed & de Herode dicens. Dicite (inquit) vulpi huic: nequam astutiam eius & dolum significans. Quapropter Dauid Propheta ait. Homo in honore positus, assimilatus est iumentis. Et iterum Hieremias ait: Equi furentes circa fœminas facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Et Esaias in Iudæa præconans, & cum Israël disputans, principes Sodomorum, & populum Gomorrhæ dicebat eos. [4] Similes enim Sodomitis transgressione, & eadem quæ illi fecerunt peccata, esse apud eos significans, propter similem operationem eodem vocabulo vocans eos; & quia nõ natura essent sic facti à Deo, sed qui possent & iustè agere. Idem dicebat, consilium eis dans [bonum:] Lauamini, mundi estote, auferte nequitias ab *animis vestris ante oculos meos, quiescite ab iniquitatibus vestris. Scilicet quoniam ijdem ipsi cùm transgrederentur & peccarẽt, eandem quam Sodomitæ perceperunt obiurgationem. Cùm enim conuerterentur, & pœnitentiam agerent, & quiescerent à malitia, filij poterant esse Dei, & hæreditatem cõsequi incorruptelæ, quæ ab eo præstatur. Secundùm hanc igitur rationẽ, Angelos Diaboli, & filios B dixit maligni, qui Diabolo credunt, & ea quæ sunt eius, agunt. Qui quidem ab initio omnes ab vno [& eodem] Deo facti sunt. Verùm quando credunt, & subiecti esse Deo perseuerant, & doctrinam eius custodiunt, filij sunt Dei: cùm autem abscesserunt, & transgressi fuerunt, Diabolo adscribũtur principi, [ei] qui primò sibi, tunc & reliquis causa absceſſionis factus est. *animabus

Matt. 16. 6. Luc. 13. 32. Psalm. 48. 3. Ierem. 5. 8. Isaiæ 1. 9. 10. Ibidem 16. Matt. 25. 41.

Quoniam autem multi quidem Domini sermones, vnum autem & eundem omnes annuntiant Patrem factorem mundi huius, oportebat & nos propter eos, qui in multis erroribus continentur, per multa confutare, si quo modo possent per multa confutari, ad veritatem conuerti, & saluari. Necessarium est autem, conscriptioni huic *consequenti, post Domini sermones, subiungere Pauli quoq; doctrinam, & examinare sententiam eius, & Apostolum exponere, & quæcunque ab hæreticis in totum non intelligentibus, quæ à Paulo dicta sunt, alias acceperunt interpretationes, explanare, & dementiam insensationis eorum ostẽdere. Et ab eodem Paulo, ex quo nobis quæstiones inferunt, manifestare illos quidem mendaces, Apostolũ verò prædi C catorem esse veritatis, & omnia cõsonantia veritatis præconio docuisse, vnum Deũ Patrem eum, qui loquutus sit ad Abraham, qui legisdationem fecerit, qui Prophetas præmiserit, qui nouissimis temporibus Filiũ suum miserit, [&] salutem suo plasmati *donans, quod est carnis substantia. Reliquos igitur sermones Domini, quos quidem non per parabolas, sed simpliciter ipsis dictionibus docuit de Patre, & expositionem Epistolarum Beati Pauli Apostoli, in alio libro disponentes, integrum tibi opus exprobrationis & euersionis falsò cognominatæ agnitionis præstante Deo, [5] præbebimus,] & nos ipsos, & te ad contradictionem omnium hæreticorum in quinque exercentes libris. *consequenti, *donans,

Conclusio libri. Li 5. ex Paulo hæreses cõfutabit.

ANNOTATIONES.

1. Quemadmodum enim] *Omnes quidem per naturæ conditionem filij Dei sunt, non autem per gratiam & obedientiam: quandoquidem plurimi etiam cum belluis, feris, & serpentibus propter varias prauitates iure comparantur.*

2. Ira eis] *Codices excusi*, eius, *quod expunximus author. vet. cod. Septuagintà* θυμὸς αὐτοῖς, *furor ipsis.*

3. Dixit progeniem viperarum] *Homines propter multiplices cupiditates, quibus à recta ratione transuersi agitur, belluarum nominibus passim designari, scripsit quoq; Clemens Alexand. in Protreptico, vt vo lucrum, eos qui sunt leues: serpentum, deceptores: leonum, qui cædes & minas continuò spirant: porcorũ, qui in voluptatum cœno volutãtur: & luporum, qui rapaces sunt. Cæterùm, de viperæ natura & affectibus, multa non iniucunda scripserunt, Plinius lib. 10. ca. 62. Athanasius quæst. 56. ad Antiochum. Ambrosius lib. 5. Hexameron cap. 7. quibus qui eguerit, inde petat, licet. Videat si velit Nicandrum, Galenum, & Dioscoridem.* D

4. Similes enim] *Vet. cod.* similem Sodomitis transgressionem, & eadem quæ illis fuerũt peccata.

5. Præbebimus] *Ita vetus codex, excusi* præueniemus.

FINIS LIBRI QVARTI.

CAPITA LIBRI QVINTI.

PRÆFATIO, continens anacephalæosin superiorum librorum, & quinti libri hypothesin.

1 Solus Christus diuina nos docere, ac redimere potuit: idemq; vt nos repararet, non opinione, sed reipsa, Spiritus sancti operatione ex Maria Virgine carnem assumpsit; aduersus Valentini ac Ebionis vanitates.

2 Christus non venit in aliena, cùm sua nos gratia visitauit, & carni nostræ contulit capacem esse salutis, verùm sanguinem suũ fundendo, veramque carnem suã nobis in Eucharistia exhibendo.

3 In infirmitate carnis humanæ elucet virtus & gloria Dei; qui corpus nostrum resurrectionis & immortalitatis particeps efficiet, quum illud ex limo terræ formauerit: ipsique æuo sempiterno frui concedet, cui exiguam & communem hanc vitam largitur.

4 Falluntur qui præter mundi fabricatorem, alterum Deum Patrem confingunt; quem infirmum & inutilem, aut malignum & inuidum esse necesse est, si corporibus nostris vitam æternam præstare vel non possit, vel nolit.

5 Priscorum vita longæua, Heliæ & Enoch cum proprijs corporibus translatio, vnà cum Iona, Ananiæ, Azariæ, & Misaelis è summis periculis conseruatione, euidenter ostendunt Deum excitare posse corpora nostra ad vitam æternam.

6 Integrum & integrum hominem, corpore & animo constantem & coniunctum, saluum faciet Deus, cùm eum Verbum assumpserit, & donis Spiritus sancti ornauerit, cuius corpora nostra templa sunt & dicuntur.

7 Quia Christus in carne nostra resurrexit, consequitur nos in eadem resurrecturos: quum etiam resurrectio nobis promissa ad spiritus naturaliter immortales referri non debeat, sed ad corpora ex se mortalia.

8 Dona Spiritus sancti, quæ recipimus, præparant nos ad incorruptelam, reddunt quę spirituales, & à carnalibus discernunt; qui mundis & immundis animalibus in lege significantur.

9 Quomodo intelligendus sit locus Apostoli, quo hæretici abutebantur, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt.

10 Superiora probat similitudine ducta ab oleastro, cuius qualitas tantùm, non natura, per insitionem mutatur: ostendit quoq; hominem sine Spiritu, nec fructus edere, nec regnum Dei possidere posse.

11 De carnalium & spiritualium operibus; ablutioneque spirituali non ad corporum substantiam, sed pristinæ vitæ conuersationem referenda.

12 De

12 De differentia mortis & vitæ, afflatus vitæ & spiritus viuificantis: & quomodo eadem substantia carnis, quæ mortua est, reuiuiscet.

13 Maximum specimen resurrectionis habemus in mortuis à Christo suscitatis: cordaque nostra capacia esse vitæ æternæ, eò ostenduntur quòd nunc Spiritum Dei recipiant.

14 Nisi caro saluanda esset, carnem eiusdem substantiæ cum nostra Verbum non assumpsisset: quapropter nec per ipsum essemus reconciliati.

15 Testimonijs Isaiæ & Ezechielis probat resurrectionem: eundemque Deum nos resuscitaturum esse qui creauit.

16 Cùm in terram corpora nostra reuertãtur, sequitur ea inde substantiam habere: Item Verbi aduentu clarius in nobis imago Dei apparuit.

17 Deus & Dominus, Pater & creator vniuersorum, vnicus & solus est, qui nos in Christo dilexit, præcepta dedit, & remisit nobis peccata: cuius Filium & Verbum sese Christus probauit, cùm peccata condonaret.

18 Creaturas vniuersas, quibus Deus Pater & eius Verbum vtuntur, sua propria virtute & sapientia condiderunt; non ex labe aut ignorantia: alias nũquam carnem assumpsisset Dei Filius, qui omnem à Patre potestatem accepit.

19 Cum Eua inobediente & præuaricatrice comparatur B. Virgo Maria, illius aduocata: referunturque variæ & dissidentes hæreses.

20 Audiendi sunt Pastores, quibus Apostoli commiserunt Ecclesias, vnam & eandem salutis doctrinam habẽtes: fugiendi autem hæretici; & in fidei mysterijs sobriè sapiendum.

21 Caput omnium, quæ prædicta sunt, Christus est: quem hominem assumere, à Patre vniuersorum creatore mitti, & à Satana tentari oportuit, vt promissiones adimpleret, & gloriosam consummatamq; victoriam reportaret.

22 Dominus verus & Deus vnus à lege declaratur, & in Euangelia per Christum eius Filium manifestatur: quem solum adorare, & ab illo omnia bona expectare oportet, non à Satana.

23 Diabolus assuetus est mendacijs, quibus seductus Adam sexto creationis die peccauit, quo tandem per Christum reparatus fuit.

24 De Diaboli perpetuo mendacio, Potestatibus, quibus nos parere oportet, atque quatenus imperijs terrenis, à Deo, non autem à diabolo constituantur.

25 Antichristi fraus, superbia, & tyrannicum regnum, pro vt à Daniele & Paulo descripta sunt.

26 Quia Ioannes & Daniel prædixerunt Imperij Romani dissolutionem, & desolationem, quem finem mundi & regnum Christi æternum præcedet: refelluntur alium à Demiurgo Patrem confingẽtes Gnostici Satanæ organa; quorum

quorum opera Deum nunc apertè blasphemat.

27 De futuro iudicio per Christum, communione & separatione diuina, atque infidelium pœnis aternis.

28 De piorum & impiorum discrimine, apostasia futura sub Antichristo, atque mundi consummatione.

29 Vniuersa ad vtilitatem hominum facta esse: & de Antichristi dolis, nequitia, vi apostatica, à diluuio, & deinceps in Ananiæ, Asariæ, & Misaelis persecutione præfigurata.

30 Certus quidem est numerus nominis Antichristi, sed de hoc nihil temerè affirmandum, cùm multis nominibus is aptari queat: & cur apertè à Spiritu sancto explicatum non fuerit nomen, ac de regno morteque illius.

31 Confirmatur resurrectio corporum nostrorum morte, resurrectione & ascensione Christi: animæ Sanctorum interea tempus illud expectant, vt perfectam consummatamque gloriam percipiant.

32 In ea carne, qua Sancti multas hîc ærumnas pertulerunt, laborum suorum fructus percipiet: maximè cùm id omnis creatura expectet, ac Deus Abrahæ & semini eius promittat.

33 Propositum confirmat promissionibus ijs, quibus Christus se de generatione vitis in regno Patris bibiturum esse recepit, simul & mercedem centuplam, & prandia promisit: quod & longè antea benedictio Iacob præsignarat, vti Papias, & seniores sunt interpretati.

34 Sententiam suam de temporali & terreno Sanctorum regno à resurrectione, claudit varijs Prophetarum testimonijs, & parabola vigilantium seruorum, quibus se ministraturum Dominus pollicetur.

35 Contendit superiora testimonia non posse per allegoriam de bonis tantum cælestibus intelligi, sed implenda esse post aduentum Antichristi, & resurrectionē generalem: in terrena Ierusalem; prioribusque prophetijs alias subiungit.

36 Homines verè suscitabuntur, mundusque non penitus exterminabitur: eruntque in cælis varia Sanctorum mansiones pro cuiusque dignitate, & omnia subijcientur Deo Patri, sicque erit omnia in omnibus.

PRAEFATIO IN LIBRVM QVINTVM DIVI IRENÆI EPISCOPI LVGDVNENSIS, ET MARTYRIS, ADVERSVS HAERESES.

TRADVCTIS diligentissimè omnibus hæreticis in quatuor libris, qui sunt tibi ante huncà nobis editi, & doctrinis ipsorum manifestatis, euersis quoque his, qui irreligiosas adinuenerunt sententias, aliquid quidem ex propria vniuscuiusque illorum doctrina, quam in suis conscriptis reliquerunt, aliquid autem [1] & ratione vniuersis ostensionibus procedente, & veritate ostensa, & manifestato præconio Ecclesiæ, quod Prophetæ quidem præconizauerunt, quemadmodum demonstrauimus, perfecit autem Christus, Apostoli verò tradiderunt. A quibus Ecclesia accipiens, per vniuersum mundum sola bene custodiens, tradidit filijs suis: quæstionibusque omnibus solutis, quæ ab hæreticis nobis* proponebantur, & Apostolorum doctrina explanata, & manifestatis pluribus, *quæ à Domino per parabolas, & dicta sunt, & facta: in hoc libro quinto (qui est, De traductione operis vniuersi, & euersione falsò cognominatæ agnitionis) & reliquis doctrinis Domini nostri, & ex Apostolicis Epistolis conabimur ostensiones facere, quemadmodum postulasti à nobis obedientibus tuo præcepto; [2] quoniam & in administratione sermonis positi sumus, & omni modo elaboramus secundùm nostram virtutem, plurima tibi quidem in subsidium præstare, aduersum contradictiones hæreticorum, errantes autem retrahere, & conuertere ad Ecclesiam Dei, neophytorum quoque sensum confirmare, vt stabilem custodiant fidem, quam bene custoditam, [3] ab Ecclesia acceperunt, vt nullo modo transuertantur ab his, qui malè docere eos, & abducere à veritate conantur. [4] Oportebit autem te, omnesque lecturos hanc scripturam, impensius legere ea, quæ à nobis prædicta sunt, vt & argumenta ipsa scias, aduersus quæ contradictiones facimus. Sic enim & legitimè eis contradices, & de præparato accipies aduersus eos contradictiones, illorum quidem sententias per cælestem fidem, velut stercora abijciens, solum autem, verum, & firmum magistrum sequens, Verbum Dei Iesum Christum Dominum nostrum, qui propter immensam suam dilectionem, factus est quod sumus nos, vti nos perficeret esse, quod est ipse.

Anacephalæosis superiorum.

Hypothesis huius libri quinti.

* proponebantur, quemadmodum

ANNOTATIONES.

Hunc librum quintum sine vlla sectione in capita hactenus reliquerunt ij, qui superiores primò distribuerunt. Vetus quoque codex noster, nec signata capita habuit, nec signandis argumenta suppeditauit. Quamobrem visum est, eum quoque instar superiorum diuidere in Præfationem, & Capita, hisque singulis singulas item summas affigere: id quod boni & æqui pij omnes, vti spero, consulent. Apparet profectò præfationem quandam esse initium huius libri, quod & ἀνακεφαλαίωσιν continet præcedentium, & sequentium ὑπόδειγμ.

1. Et ratione] *Vetus codex* ex ratione, *existimem Irenæum innuere velle, se hæreses istas euertisse, partim scripturis, partim rationibus ab ipsis hæresibus petitis, quando illas inter sese, & cum veritate prorsus pugnare, in superioribus libris centies ostendit.*

2. Quoniam & in administratione.] *Cùm Episcopus esset Galliarum primarius, & cerneret Gnosticos graues & perniciosos lupos ouibus suis imminere, officij sui putauit esse, illos erroris sui admonere & conuincere, antidotumque aduersus eos alijs submistrare: cuius diligentiam & sedulitatem vtinam imitarentur successores.*

3. Ab Ecclesia acceperunt] *Docet fidem niti verbo Dei, quod sola Ecclesia Catholica custodit, probat, & intelligit; ideoque à Paulo dicitur columna, & firmamentum veritatis. Consule cap. 4. lib. tertij, & 45. libr. 4.*

4. Oportebit autem] *Vetus codex*, Oportebit & te, & omnes lectores, &c.

SOLVS

Universidad de Deusto
Biblioteca

SOLVS CHRISTVS DIVINA NOS DOcere, ac redimere potuit: idemque vt nos repararet, non opinione, sed reipsa, Spiritus sancti operatione ex Maria Virgine carnem assumpsit; aduersus Valentini & Ebionis vanitates.

CAPVT I.

NON enim aliter nos discere poteramus quæ sunt Dei, nisi magister noster, Verbum existens, homo factus fuisset. Neque enim alius poterat enarrare nobis quæ sunt Patris, nisi proprium ipsius Verbum. Quis enim alius cognouit sensum Domini? Aut quis alius eius consiliarius factus est? Neque rursus nos aliter discere poteramus, nisi magistrum [nostrum] videntes, & per auditum nostrum vocem eius percipientes; vti imitatores quidem operum, factores autem sermonum eius facti, communionem habeamus cum ipso, à perfecto & eo qui est ante omnem conditionem, augmentum accipiētes, qui nunc nuper facti sumus à solo optimo & bono, & ab eo qui habet donationem incorruptibilitatis, in eam quę est ad eum similitudinē, facti. Prædestinati quidem vt essemus, qui nondum eramus, secundùm præscientiam Patris, facti autem initium facturæ, áccipiemus in præcognitis temporibus secundùm ministrationem Verbi, qui est perfectus in *omnibus, quoniam Verbum potens, & homo verus, sanguine suo rationabiliter redimens nos, redemptionem semetipsum dedit pro his, qui in captiuitatem ducti sunt. Et quoniam injustè dominabatur nobis apostasia, & cùm natura essemus Dei omnipotentis, alienauit nos cōtra naturam, suos proprios faciens discipulos, potens in omnibus Dei Verbum, & non deficiens in sua iustitia, iustè etiam aduersus ipsam conuersus est apostasiam, ea, quæ sunt sua, redimens ab eo: [2] non cum vi, quemadmodum illa initio dominabatur nostri, ea quæ non erant sua insatiabiliter rapiens; sed secundùm suadelam: quemadmodum decebat Deum suadentem, & non vim inferentem accipere quæ vellet, vt neque quod est iustum confringeretur, neque antiqua plasmatio Dei deperiret.

hominibus

Theodoretus Dialogo tertio hæc citat.

Τῷ ἰδίῳ οὖν αἵματι λυτρωσαμένου ἡμᾶς τοῦ κυρίου, καὶ δόντος τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ, ἀντὶ τῶν ἡμετέρων σαρκῶν.

Interp. Gentiano Herueto.

Cùm ergo proprio sanguine nos Christus redemerit, & animam suam pro nostris animis dederit, & carnem suam pro nostris carnibus, & cæt.

[3] Suo igitur sanguine redimente nos Domino, & dante animam suam pro nostra anima, & carnem suam pro nostris carnibus, & effundente Spiritum Patris in adunitionem & communionem Dei & hominum, ad homines quidem deponente Deum per Spiritum, ad Deum autem rursus imponente hominem per suam incarnationem, & firmè & verè in aduentu suo donante nobis incorruptelam, per communionem quæ est ad *Deum; perierunt omnes hæreticorum doctrinæ. [4] Vani enim sunt qui putatiuè dicunt eum apparuisse: non enim putatiuè hæc, sed in substantia veritatis fiebant. Si autem cùm homo non esset, apparebat homo, neque quod erat verè perfecerat Spiritus Dei: quoniam inuisibilis est Spiritus: neque veritas quædam erat in eo: non enim illud erat quod videbatur. Prædiximus autem quoniam [5] Abraham & reliqui Prophetæ, propheticè videbant eum, id quod futurum erat per visionem prophetantes. Si igitur & nunc talis apparuit, non existens quod videbatur, quædam prophetica visio facta est hominibus, & oportet alium expectare aduentum eius, in quo talis erit, qualis nunc visus est propheticè. Ostendimus autem quoniam idem est, putatiuè dicere eum visum, & nihil ex Maria accepisse. Neque enim esset verè sanguinem & carnem habens, per quam nos redemit, nisi antiquam plasmationem Adæ in semetipsum recapitulasset. Vani igitur qui à Valentino sunt, hoc dogmatizantes, vti excludant salutem carnis, & reprobent plasmationem Dei.

Theodo-

Matth. 20. 28. Ioan. 10. 11. & 15.

mundi

Ioan. 8.

Theodoretus Dialogo 2. hæc citat.

Οὐ γὰρ δοκήσει ταῦτα, ἀλλ' ὑποστάσει ἀληθείας ἐγίνετο, εἰ δὲ μὴ ὢν ἄνθρωπος ἐφαίνετο ἄνθρωπος, οὔτε ὢν ἦν ἐπ' ἀληθείας ἔμενε πνεῦμα Θεοῦ, ἐπεὶ ὁράτον τὸ πνεῦμα, οὔτε ἀληθὲς ἦν ἐν αὐτῷ. Οὐ γὰρ ἦν ἐκεῖνα ἅπερ ἐφαίνετο. Προεῖπε μὲν δὴ ὁ Ἀβραάμ, καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται, προφητικῶς αὐτὸν ἔβλεπον, τὸ μέλλον ἔσεσθαι δι' ὄψεως προφητεύοντες. Εἰ οὖν καὶ νῦν τοιοῦτος ἐφάνη μὲν ὅπερ ἐφαίνετο, προφητικὴ τις ὀπτασία γέγονε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ δεῖ καὶ ἄλλου ἐκδέχεσθαι παρουσίαν αὐτοῦ, ὃν ἦ τοιοῦτος ἔσται, οἷος νῦν ὁρᾶται προφητικῶς. Ἀποδείξαιμι δὲ, ὅτι τὸ αὐτὸ ἔστι δοκήσει: Λέγειν πεφύκαμεν, καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς Μαρίας εἰληφέναι. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἀληθῶς σὰρξ καὶ αἷμα ἐσχηκώς, δι' ὧν ἡμᾶς ἐξηγόρασατο, εἰ μὴ τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τοῦ Ἀδὰμ εἰς ἑαυτὸν ἀνακεφαλαιώσατο. Μαθητοὶ οὖν οἱ ἀπὸ Βαλεντίνου τοῦτο δογματίζοντες, ἵνα ἐκβάλωσι τὴν ζωὴν τῆς σαρκός.

Interprete Iacobo Billio.

Non enim hæc opinione duntaxat, sed reuerà contingebant. Alioqui, si hominis tantùm speciem præbebat, cùm homo non esset, sanè neq; id quod verè erat, hoc est, Dei Spiritus, remanebat: (Neq; enim Spiritus oculis cerni potest) neq; veritas vlla in eo erat: quandoquidem id non erat, quod cernebatur. Est aût superius à nobis dictum, Abrahamū, reliquosq; Prophetas, per prophetiam eum conspexisse, nimirū id quod futurum erat per visum prædicentes. Quocirca si nunc quoq; talis apparuit, cū non esset quod apparebat, profectò visum quoddam propheticum hominibus contigit, atq; alius ipsius aduentus expectandus est, in quo talis existet, qualis nūc prophetico modo cernitur. Demonstrauimus porrò nihil referre, opinione quispiā eum apparuisse dicat, an ex Maria nihil sumpsisse. Neq; enim carnē ac sanguinem, quibus nos redemit, vere habuisset, nisi veterem Adami fictionem in sese instauraſſet. Proinde vani ac stulti sunt Valentiniani, qui hoc tradunt, vt carnis vitam exturbēt.

Vani autem & Ebionæi, vnitionem Dei & hominis per fidem non recipientes in suā animam; sed in veteri generationis perseuerantes fermento, neque intelligere volentes quoniam Spiritus sanctus aduenit in Mariam, & virtus Altissimi obumbrauit eā: quapropter & quod generatum est, sanctum est, & filius Altissimi Dei Patris omniū: [6] qui operatus est incarnationem eius, & nouam ostendit generationem: vti quemadmodum per priorem generationem mortem hæreditauimus, sic per generationem hanc, hæreditaremus vitam. Reprobāt itaque hi commixtionem vini cælestis, & sola aqua sæcularis volunt esse, non recipientes Deum ad commixtionem suam: *perseuerant autem in eo qui victus est Adam, & proiectus est de paradiso, non contemplantes quoniam quemadmodum ab initio plasmationis nostræ in Adam, ea quæ fuit à Deo [7] inspiratio vitæ, vnita plasmati animauit hominē, & animal *rationabile ostendit: sic in fine Verbū Patris & Spiritus Dei, adunitus antiquę substantię plasmationis Adæ, viuentem & perfectum [8] effecit] hominem, capientem perfectum Patrem, vt quemadmodum in animali omnes mortui sumus, sic in spiritali omnes viuificemur: non enim effugit aliquando Adam manus Dei, ad quas Pater loquens, dicit. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et propter hoc in fine non ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex placito Patris manus eius viuum perfecerunt hominem, vti fiat Adam secundùm imaginem & similitudinem Dei.

Perfue-
rationale

Luc. 1. 35.

Matth. 1. 20.

Gen. 3. 23. Gen. 2. 7. 1. Cor. 15. 21. & 22. Rom 5. 15. Gen. 1. 26. Ioan. 1. 13.

ANNOTATIONES.

1. Non enim aliter] *Apparet hic nouum argumentum tractari, quæ causa fuit, vt inde Caput primū inciperemus, etiam repugnante rationis particula, enim. Certū est autem authorem superiores libros suos nequaquam partiuisse: itaque eandem mihi veniam hic dari postulo, quæ superioribus concessa est; qui dum primi saxum hoc voluerent, forsitan oneri succubuerunt.*

2. Nō cum vi] *His lucem adferent Augustini, & Leonis verba, illius 13. de Trinitat. ca. 13.* Placuit Deo propter eruendum hominem de Diaboli potestate, non potentia, sed iustitia Diabolus vinceretur: atque ita & homines imitantes Christum, Iustitia quærerent Diabolum vincere non potentia *Hic Serm. de Natiuit. Magna æquitate Dominum nostrum cum sæuissimo hoste nostro concertasse scribit, quod non in sua maiestate, sed in nostra humilitate congressus sit.*

3. Suo igitur sanguine] *Theodoretus Dialogo 3. hanc sententiam transcribit, vsque ad illud.* Et effundente Spiritum, *&c. Docens Christum iuxta Deitatem impatibilem & immutabilem perpetuò mansisse.*

4. Vani enim sunt] *Hunc quoque locum vsque ad id,* Et reprobent plasmationem Dei] *Idem Theodoretus habet Dialogo 2. quo docet Christum sine vlla naturarū confusione Deum simul & hominem esse.*

5. Abraham & reliqui Prophetæ] *His omnino similia sunt, quæ habet Eusebius li. 1. demonst. Euang. cap. 5. Deus enim Verbum, quem Christum appellare consueuimus, Abrahæ, Iacobo, Iobo & alijs Patriarchis, non minus cognitum fuisse quàm nobis, sacrarum literarum testimonijs contendit: eosdemque vitam ac mores suos composuisse ad eius pietatis normam, quam Christus per omnes gentes postea disseminauit; & ob id Christi appellationem illos nobiscum communem habere, iuxta id quod de illis in Psalmo dicitur:* Nolite tangere Christos meos. *Subscribit ei Origenes hom. 5. & 8. in Gen. omnesque ferè prisci scriptores Ecclesiastici, vt in superio-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

rioribus sæpe indicauimus.

6. Qui operatus est incarnationem eius] *Docet solum quidem Filium Dei incarnatum esse: sed hanc incarnationem effectam etiam à Patre & Spiritu: quod & Augustinus apertioribus verbis istis exprimit:* Natus est ex Virgine non nisi Filius: & vox de nube, Tu es Filius meus dilectus, ad solius personam pertinet Patris: & in specie corporali columbæ solus apparuit Spiritus sanctus: tamen & illam carnem solius Filij, & illam vocem solius Patris, & illam speciem solius Spiritus sancti, vniuersa Trinitas operata est. *Libro de Trinitate & vnitate Dei, cap. 9. Et idem rursum alibi:* Filius quidem, non Pater, natus est de Maria virgine: sed ipsam natiuitatem Filij, & Pater & Filius operatus est *Ser. 63. de verbis Dom. & lib. 50. homiliarum, hom. 32. & 43.*

7. Inspiratio vitæ] *Vetus cod.* aspiratio, *sic enim vocat animam rationalem, quam Deus in faciem corporis humani spirando creauit & infudit.*

8. Effecit hominem] *Expunximus* efficit *vet. cod. auth.*

CHRISTVS NON VENIT IN ALIENA, CVM SUA NOS GRATIA VISITAVIT, & CARNI NOSTRÆ CONTULIT CAPACEM ESSE SALUTIS, VERUM PRO NOBIS SANGUINEM FUNDENDO, VERAMQUE CARNEM SUAM NOBIS IN EUCHARISTIA EXHIBENDO.

CAPVT II.

VAni autem & qui in aliena dicunt Deum venisse, velut aliena concupiscentem, vti eum hominem qui ab altero factus esset, exhiberet ei Deo, qui neque fecisset neque condidisset, sed & qui desolatus esset ab initio à propria hominum fabricatione. Non ergo iustus aduentus eius, qui secundùm eos aduenit in aliena; neque verè redemit nos sanguine suo, si non verè homo factus * est restaurans suo plasmati, quod dictum est, In principio factum esse hominem secundùm imaginem & similitudinem Dei, non aliena in dolo diripiens, sed sua propria iustè & benignè assumens. Quantum attinet quidem ad apostasiam, iustè suo sanguine redimens nos ab ea: quantum autem ad nos, qui redempti sumus, benignè. [2] Nihil enim illi antè dedimus, neque desiderat aliquid à nobis, quasi indigens: Nos autem indigemus eius, quæ est ad eum communionis. Et propterea benignè effudit semetipsum vt nos colligeret [3] in sinum] Patris. Vani autem omnimodo, qui vniuersam dispositionem Dei contemnunt, & carnis salutẽ negant, & regenerationem eius spernunt, [4] dicentes non eam capacem esse incorruptibilitatis. [5] Sic autem secundùm hæc videlicet, nec Dominus sanguine suo redemit nos, neque calix Eucharistiæ communicatio sanguinis eius [est,] neque panis quem frangimus, communicatio corporis eius est. [6] Sanguis enim non est, nisi à venis & carnibus, & à reliqua quæ est secundùm hominem substantia, [7] qua verè factum verbum Dei, sanguine suo redemit nos. Quemadmodum & Apostolus eius ait. In quo habemus redemptionem, per sanguinem eius, & remissionem peccatorum. [8] Et quoniam membra eius sumus, & per creaturam nutrimur: creaturam autem ipse nobis præstat, solem suum oriri faciens, & pluens quemadmodum vult: eum calicem qui est creatura, suum [9] sanguinem qui effusus est, ex quo auget nostrum sanguinem: & eum panem qui est à creatura, suum] corpus confirmauit, ex quo nostra auget corpora. [10] Quando ergo & mixtus calix, & [11] fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, [12] ex quibus augetur & consistit carnis nostræ substantia; [13] quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ sanguine & [14] corpore Christi nutritur, & membrum eius? [15] Quemadmodum & [beatus] Apostolus ait, in ea quæ est ad Ephesios epistola: Quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius: non de spirituali aliquo, & inuisibili homine dicens hæc: (spiritus enim neque ossa, neque carnes habet) sed de ea dispositione, quæ est secundùm [verum] hominem, quæ ex carnibus, & neruis, & ossibus consistit, quæ de calice, qui est sanguis eius, nutritur; & de pane, qui est corpus eius, augetur. [16] Et quemadmodum lignum vitis [17] depositum in terra, suo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram, & dissolutum, multiplex surgit, per Spiritum Dei, qui continet omnia, quę deinde per sapientiam in vsum * hominibus veniunt, & [18] percipientia verbũ Dei, Eucharistia fiant, quod est corpus &] sanguis Christi: sic & nostra corpora ex ea nutrita & reposita in terram, & resoluta in ea, resurgent in suo tempore, Verbo Dei resurrectionem eis donante, in gloriam Dei Patris. Qui huic mortali immortalitatem circundat,

Gen. 2. 8.

1. Cor. 10. 16.

Coloss. 1. 14.
1. Cor. 6. 15.
Matt. 5. 45.

1. Cor. 10. 16.

Ephes. 5. 30.

Luc. 24.

Ioan. 11. 25. & 26.
1. Cor. 15. 53.

cundat, & corruptili incorruptelam gratuitò donat: quoniam virtus in infirmitate perficitur: vt non quasi ex nobis ipsis habentes vitam, inflemur aliquando & extollamur aduersus Deum, ingratam mentem accipientes; experimento autem discentes, quoniam ex illius magnitudine, & non ex nostra natura, habemus in æternum perseuerantiam: neque ab ea quæ est circa Deum gloria, sicuti est, frustremur aliquando; neque nostram naturam ignoremus: sed vt sciamus, & quid Deus potest, & quid homo beneficij * accipit, & non erremus aliquando à vera comprehensione eorum quæ sunt, & quemadmodum sunt, id est Dei & hominis. Et nunquid fortè (quemadmodum prædiximus) propter hoc passus est Deus fieri in nobis resolutionem, vt per omnia eruditi, in omnibus simus * diligentes, neque Deum, neque nosmetipsos ignorantes?

2. Cor. 12. 9.

* accepit,

* diligentes.

ANNOTATIONES.

1. Vani autem & qui in aliena] *Marcionitæ hunc mundum ab alio Deo, quàm à Patre Domini nostri Iesu Christi, factum dicebant: Valentiniani à Demiurgo: Alij verò Gnostici ab Angelis: proindeque Dominum nostrum non in sua, sed in aliena venisse. Hæc copiosius lib. 3. cap. 11.*

2. Nihil enim ante dedimus] *Vult nullis præcedentibus hominum meritis, sed sola gratuita Dei misericordia effectum esse, vt Filius Dei homo factus, corpus in ara crucis obtulerit, & sanguinem fuderit, pro expiatione peccatorum totius mundi. Idem apertè Paulus:* Quum adhuc inimici essemus, *ait,* reconciliati sumus Deo per Christum. *Et alibi, negat idẽ ex operibus Iustitiæ quæ fecimus nos, tantum beneficium contigisse. Zacharias quoque visceribus diuinæ misericordiæ imputat, quod nos visitarit Oriens ex alto. Acutè & diffusè hæc pertractat Augustinus lib. 13. de Trinitate cap. 16. & 19. & in Enchiridio cap. 36.*

3. In sinum] *Ita vetus codex: excusi* in sinu.

4. Dicentes nõ eam capacem esse incorruptibilitatis] *Variæ pridem sectæ in huius opinionis cœno volutatæ sunt: nam inter Iudæos Sadducæi negarunt carnis Resurrectionem. Illam iam factam fuisse, nec vltra expectandam, dixerunt Hymenæus & Philetus. Simoni mago, Valentino, Apelli, Cerdoni, Catanis, Seuerianis, Archonticis, & Proclianitis, hunc errorem Augustinus impingit: sicuti Basilidi, Marcioni, & Ophitis Tertull. Consentit ei de Marcione Irenæus li. 1. ca. 24. Si quem autem delectat præter hos Irenæi locos euidentissimis scripturis probatam legere fidem nostram de Resurrectione, Tertulliani consulat librum de Resurr. Athenagoram li. de Resurrectione, Ambrosium lib. de fide Resurrectionis.*

5. Sic autem secundùm hæc videlicet] *Vet. cod.* Si autem non saluetur hæc &c. *Quia totum hunc Irenæi locum ab Oecolampadianis corruptionibus vindicat, & dilucidè explicat doctus & sanctus vir Episcopus Rossensis li. 4. de Eucharistia ca. 23. 24. 25. verbaillius singulis sententijs addere commodum est.* Eos incessit Irenæus, *inquit ille,* qui resurrectionem futuram non credunt, quandoquidem sciunt & Christum suo sanguine nos redemisse, & eundem sanguinem in Eucharistia nobis communicasse, pariter & suum ipsius corpus: ex quibus apertissimum est nos aliquando resurrecturos, quemadmodum & ipse resurrexit. *Et aliquantò post:* Qui negant salutem carnis, hoc est resurrectionem carnis ad futuram incorruptibilitatem, & hi regenerationem eiusdem spernunt, vniuersam dispositionem Dei contemnunt. Et vani sunt omni modo: quoniam ita nec Dominus sanguine suo redemit, neque calix Eucharistiæ communicatio sanguinis eius est, neque panis quem frangimus communicatio corporis eius est. Quare cùm verus sit sanguis, quem pro nobis effundit, nos eodem vero sanguine, veraque carne sua pascat; consequitur, vt qui sic redempti sumus, regenitique & pasti, verè tandem simus ad immortalitatem resurrecturi. Hanc collectionem istis verbis facit Irenæus.

6. Sanguis enim] *Rossensis.* Docet non esse figuratum sanguinem, sed verum, qualis in ipsis venis (quæ & vasa sanguinis dicuntur) continetur.

7. Qua verè factum Verbum Dei] *Vetus cod.* qua verè factum est Verbum Dei.

8. Et quoniam membra sumus] *Rossensis.* Diligentius attende quæ dicat Irenæus. Quoniam, inquit, eius membra sumus, idcirco noluit sanguinis sui esse expertia: sed sicut Solem & pluuiam nobis impertit, ita verum ipsius sanguinem in calice, & verum corpus in specie panis se dedisse testatus est.

9. Suum sanguinem qui effusus est] *Decem & septem has voces, quas hactenus desiderauerant omnes excusi codices, ex veteri restituimus. Quia verò hic nihil omnino de signo, figura, metonymiáue carnis & sanguinis meminit Irenæus: idcirco cuiuis perspicuũ est, nullum tropum, nullam metonymiam in his illum agnoscere.*

Cæterùm, piè sanctèque dicit sanguinem nostrum ex Christi sanguine, & corpora nostra ex corpore Christi ad augeri, quoniã eius reali perceptione & cõmunicatione non solùm è sepulcris pulueribusque suscitabuntur: sed & præstantissimis immortalitatis, agilitatis, claritatis, subtilitatisque dotibus augebuntur: immortalis q. gloriæ tantam accessionem capient, vt in vitam plane cælestem & sempiternam cum Christo capite suo subleuentur. Oportet enim, *ait Apostolus,* mortale hoc induere immortalitatem, & corruptibile hoc induere incorruptibilitatem. *Et iterùm:* Christus reformabit corpus mortalitatis nostrę, configuratum corpori claritatis suæ *Quid ita? Respondet idem Christus:* Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Qui manducat hunc panẽ, viuet in æternum. Qui manducat me, viuet propter me. *Alium testem exoptas? En Augustinum ad suos & posteros testificantem,* Eos à quibus hic cibus sumitur, immortales & incorruptibiles facit in

1. Cor. 15. 53.

Philip. 3. 21.

Ioan. 6.

Tractat. 26. in Ioan.

Universidad de Deusto
Biblioteca

societate sanctorum, vbi pax erit, & vnitas plena atque perfecta.

Ex his insuper obseruandum relinquit Irenæus, illos malè semper de vera corporũ nostrorum resurrectione sensuros & creditu ros, qui veram viuificatricis carnis Christi in Eucharistia præsentiam & participationem abnegabunt & oppugnabunt: quod iam Farellius Genenæ apostasiæ primus autor, & Caluini in illa cathedra pestilentiæ antecessor plus satis ostendit, eandem Resurrectionem impossibilem esse, cum ethnicis, Simoniapis & Marcionitis clamitans. Hoc enim Calumus indicat, quando ad illum ita scribit: Quod restibi incredibilis videtur, huius carnis Resurrectio, nihil mirum. &c. *Ecce, quàm semper in peius mali homines proficiunt, & cæt. De his quoque scripsimus in caput 34. libri quarti, nota 22.*

10. Quando ergo & mixtus calix] *Roffen. ita Oecolampadium conuenit:* Finge, si potes, quibus verbis Irenæus potuit rem pro nobis aperuisse dilucidius. Quando, inquit, mixtus calix, & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis & sanguinis Christi: hoc est, prolatis super pane & vino Christi verbis, protinus fit ex eis corpus & sanguis Christi.

11. Fractus panis] *Ita legunt Roffensis & Oecolampadius lib. 4. de Eucharistia cap. 23. quos secuti sunt codices Lausan. & Basileæ 1571. excusi, apud Episcopios: alij omnes* factus panis, *quibus consentit noster vetus. Cæterùm, consecrationis verba, quæ super panem & calicem mixtum proferuntur, penitus necessaria esse ad Eucharistiæ perfectionem istis verbis Irenæus indequè sequitur; Cognitis posterioribus nullum omnino eius sacramenti vsum existere; quandoquidem solius prædicationis verbum, consecrationis conditionem nunquam admittant. De his copiosius disseruimus in 34. cap. lib. 4.*

12. Ex quibus augetur] *Roffensis.* Porrò, quod dicit ex his augeri corpora nostra, istuc opinor spectat, vt sicut tritici ranum post mortificationem eius auctius, & multiplcius ex terra surgit, ita & corpora nostra, postea quàm ad exinanitionem cinerum per mortem redacta sunt, virtute tamen carnis ipsius viuificatricis, qua pasti sumus, & vnum effecti cum illo capitali grano, tandem ad cumulatiorem resurgemus gloriam.

13. Quomodo carnem negant] *Tam constãs & grauis interrogatio plus maiestatis & ponderis habere videtur, quàm si absoluta & simplici affirmatione vsus esset. Docet autem carnem nostram ideo capacem esse vitæ cælestis ac æternæ, quod reuera corpore & sanguine Christi foueatur. Ergo Eucharistiæ perceptione, non tantum animi cogitatione, aut fidei illa de cælo apprehendentis ore, quemadmodum cõmiscuntur Calumiani; sed reipsa, & corporis ore subst antialiter præsentia suscipiuntur & comeduntur, iuxta Christi præcepta:* Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, *&c.* Accipite & comedite, Hoc est corpus meum. *Hoc ipsum quoque docet Tertull. scribens:* Caro nostra corpore & sanguine Christi vescitur, vt & anima de Deo saginetur. *Hinc Chrysostomus exclamat:* O miraculum! O Deo benignitatem! Qui cum Patre sursum sedet, in illo temporis articulo omnium manibus pertractatur. *Et rursum:* Hic plenus existens, & illic plenus: vnum corpus, *&c. Hom. 17. in epist. ad Heb*

Et Basilius magnus in Liturgia: Qui sursum Patri consides, & hîc nobis inuisibiliter coexistis. *Nyssenus denique Oratione de Paschate:* Innumerabilibus locis consecratur, & tamen vnum corpus est. *Videatur idem orat. catech. cap. 37. & Cyrillus Ierosolymitanus Catechesi 4. mystagogica, &c. Ex his aũt constat et eandem Christi carnẽ in Eucharistiare ipsa præsente adesse, tametsi in plurimis locis conficiatur & distribuatur; & corporis ore verè percipi & sumi; & huius participatione ius & arrham resurrectionis, adeoquè ipsam immortalitatem ex ipsa, & per ipsam corpora nostra verè sumere. Hinc pius doctusq; Roffensis:* Nos iam disquirimus an verè corpus & sanguis Christi sint in Eucharistia, quemadmodum omnes Orthodoxi sentiunt; an figuratè solũ, vt hæretica impietas arbitratur. *Quod sequitur in Irenæo, nostram sententiam apertissimè comprobat. Quomodo, inquit, hæretici negant carnem esse capacem donationis Dei, hoc est æternæ vitæ, quandoquidẽ Christi corpore sanguineque nutritur, & sit ipsius membrũ? Quid precor dilucidius pro nobis dici queat?*

14. Corpore Christi nutritur.] *Absurdam esse hanc Irenæi locutionem garrienti Oecolampadio, ita occurrit Roffensis lib. 4. cap. 20.* Alere multa dici possunt, quæ minimè tamen in carnem vertũtur, quam fouent. Aurum enim & Margaritæ gemmæque pretiosæ cùm in medicaminibus teruntur, multam afferuntur à medicis virtutem & fomentum præbere corpori, nec tamẽ ipsa vertuntur in substantiam corporis. Et pari modo, quid prohibet viuificatricẽ Christi carnem, illis à quibus piè sumitur potentissima quadam & ineffabili sua virtute præstare fomentum, & modo quodam alere?

15. Quemadmodum & beatus Apostolus ait] *Roffensis: Confirmat sententiam suã Irenæus verbis Apostoli. Non hic disputo quàm rectè sensum attingat Apostolicum: sed hoc interim affirmo, neminem apertius docere corpus & sanguinem Christi contineri in Eucharistia, quàm hic faciat Irenæus; vsq; adeò vt fateatur etiãnos qui Christi carne vescimur, & bibimus eius sanguinem, non hominis alicuius imaginarij & spiritualis carnem edere, sanguinemq; bibere: sed eius, qui verè naturã habet hominis carnibus neruisque consentis, propterea non imaginario sanguine, neque carne imaginaria, sed vero sanguine veráque carne Christi nos asserit nutriri.*

16. Et quemadmodum lignum vitis] *Roffensis.* Carnem Christi tantas vires nostræ carni præbere, vt postquam hæc incinerata fuerit, tandem reuiuiscat, hoc exemplo apertissimè demonstrat. Ecce lignum vitis, tametsi mortuum videatur, depositum nihilominus in terra, suo tempore fructificat. Similiter & grãũ tritici quamquã seminatum in terra mox corrumpitur, tamen postea cum ampliori fœnore resurgit: & hæc per naturam fieri conspicimus. Quid ergo mirum si corpora nostra carne & sanguine Christi nutrita, postquam redacta sunt in cineres; per huius tamen escæ vires & efficatiam, operante spiritu, verboq; Dei resurgant ad immortalitatis gloriam? *De reliquis doctissimis & pulcherrimis huius authoris verbis supersedeo: quæ quisquis accuratè expenderit, pièque vixerit, mirabor, si sibi non persuadeat meram & pu-*

A *& puram corporis & sanguinis veritatem in Eucharistia.*

17. Depositum in terra] *Vetus codex,* dispositum in terram: *nihil muto, quod sensus idem sit.*

18. Et percipientia verbum Dei] *Nouem has voces, quas manifestè desiderabant omnes excusi codices, ex veteri restituimus.*

IN INFIRMITATE CARNIS HVMANÆ elucet virtus & gloria Dei: qui corpus nostrum resurrectionis & immortalitatis particeps efficiet, quum illud ex limo terræ formauerit; ipsíque æuo sempiterno frui concedet, cui exiguam & communem hanc vitam largitur.

B

CAPVT III.

MAnifestissimè autem Apostolus ostendit, quoniam traditus est suæ infirmitati homo, ne elatus aliquãdo excideret à veritate, in secunda quæ est ad Corinthios dicẽs. Et vt sublimitate reuelationum non superextollat, datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, vti me colaphizet. Et super hoc ter Dominum rogaui, vt absistat à me, & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter ergo magis gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Quid ergo? (dicet enim aliquis) Voluit ergo Dominus Apostolum suum sic colaphizari, & talem sustinere infirmitatem? Etiam dicit verbum. Virtus enim in infirmitate perficitur, meliorem efficiens hunc, qui per suam infirmitatem cognoscit virtutem Dei. Quemadmodum enim didicisset homo quo niam ipse quidem infirmus, & natura mortalis; Deus autem immortalis & potens; nisi id quod est in vtroque didicisset experimento? Suam enim infirmitatem dicere per sustinentiam, nihil est malum: magis autem & bonum est nõ *oberrare in natura sua. Extolli autem aduersus Deum, & præsumptionem suæ gloriæ assumere, ingratum reddens hominem, multum mali inferebat ei, vt veritatem simul & dilectionẽ auferret ab eo, eam quæ est ad Deum qui fecit eum. Vtrorunque autem experientia veram quæ est de Deo & homine agnitionem indidit ei; & auxit eius erga Deum dilectionem. Vbi autem augmentum est dilectionis, ibi maior gloria Dei virtute perficitur his qui diligunt eum. Refutant igitur potentiam Dei, & non contemplantur quod est *verum, qui infirmitatem intuentur carnis, virtutem autem eius qui *suscitat eam à mortuis, non contemplantur. Si enim mortale nõ viuificat, & corruptibile non reuocat ad incorruptelam, iam non potens est Deus. Sed quoniam potens est in his omnibus, de initio nostro contemplari debemus. Quoniam sumpsit Deus limum de terra, & formauit hominẽ: & quidem multo difficilius & incredibilius est, ex non existentibus ossibus & neruis & venis & reliqua dispositione, quæ est secundùm hominem, facere ad hoc vt sit, & quidem animalem & rationabilem facere hominem; quàm quod factum est, & deinde *solutum est in terram, propter causas quas prædiximus, rursus redintegrare: licet in illa cesserit, vnde & initio nondum factus, factus est homo. Qui enim initio] eũ qui non erat, fecit vt esset, quando voluit: multo magis eos qui iam fuerunt, rursus restituet volens, in eam quæ ab eo datur vitã. Inuenietur autem perceptrix & capax caro virtutis Dei, quæ ab initio percepit artem Dei; & aliud quidem [factus] est oculus videns, aliud auris audiẽs, aliud manus palpans & operans, aliud nerui vndique condensi, & continentes mẽbra, aliud arteriæ & venæ, sanguinis & spiritus trãsitoria: aliud verò in viscera diuersa; aliud sanguis, copulatio animæ & corporis. Quid enim? Non est numerũ dicere vniuersæ fabricationis, quę est secundùm membra hominis, quæ nõ ex alia factã est, sed ex magnã sapiẽtia Dei.* Quæ autem sapientia participant Deum, participant & virtutem eius. Non igitur exors [est] caro sapientiæ & virtutis: Nam virtus eius quæ vitam prestat, in infirmitate perficitur, id est in carne. Dicant aũt nobis, qui dicunt nõ esse capacem carnem illius vitæ quæ datur à Deo; Vtrum viuentes nunc, & participantes vitam *dicant hæc; an in totum vitæ quidem habentes nihil, mortuos autem semetipsos in præsenti confitebuntur? Et si quidem mortui, quomodo & mouentur, & loquuntur, & reliquã faciunt, quæ non mortuorum; sed viuorum sunt opera? Si autem viuunt hunc; & totum

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum illorum corpus participat vitæ, quomodo audent dicere non esse carnem participatricem vitæ, confitentes habere se vitam in præsenti? Simile est quemadmodum siquis spongiam aquæ plenam tenens, vel faculam ignis; non posse participare aquæ dicat spongiam, neque faculam igni. Eo modo & hi viuere se dicentes, [& portare vitam dicentes,] & in suis membris exultantes, postea sibimetipsis contrarij existentes, dicunt non esse membra ipsorum percapabilia vitæ. Si autem hæc quæ est temporalis vita, cùm sit multo infirmior quàm illa æterna vita, tamen tantum potens est vt viuificet nostra membra mortalia; cur illa quæ est æterna vita, non viuificabit eam carnem [5] quæ iam meditata, & [assueta sit] portare vitam? [6] Quoniam autem participatrix vitæ sit caro, ad hoc quod viuet ostenditur: viuit enim inquantum Deus vult viuere. Quoniam autem & Deus potens est præstare vitam nobis qui viuimus, & Dominus itaque cùm sit potens viuificare plasma suum, & caro cùm possit viuificari; quid supereſt quod prohibeat eam percipere incorruptelam, quæ est longa & sine fine à Deo tributa vita?

ANNOTATIONES.

1. Vt veritatem simul] *Vetus codex*, vt nec veritatem simul & dilectionem auferret ab eo, & eam quæ est ad eum, qui fecit eum. Vtrorũq; enim experientia vera, &c. *quia meliorem excusorum codicum lectionem iudicauimus, hæc tantum indicamus.*

2. Quoniam sumpsit Deus] *Eodem pacto Tertullianus libr. de resurrect. car.* Idoneus est, *scribit*, reficere carnem qui fecit: quantò plus est fecisse, quàm refecisse: initium dedisse, quàm reddidisse. Ita restitutionem carnis faciliorem credas institutione. *Similia rursus idem tradit cap. 45. Apolog. quibus astipulatur Athenagoras libello de Resurrect. carnis. Ornatè & copiosè præ cæteris Clemens Roman. libr. 5. Constit. Apostol. cap. 8. & Cyrillus Ieros. Catechesi. 18.*

3 Nondum factus] *Octo istas dictiones ex veteri codice restituimus.*

4. Quæ autem sapientia] *Vetus cod.* quæ autem sapientiam participant Domini.

5. Quæ iam meditata & assueta sit.] *Id est, quæ se in eo exercuerit & assuefecerit. Nam μελέτησις est meditari & exercere, siue præparari ad aliquid: vnde μέλετα declamationes & exercitationes rhetorum appellant. Fortasse scripsit Irenæus μεμελετημένη & ἠσκημένη, exercitata et assuefacta. Expunximus assuefacit: & ex vet. cod. reposuimus* assueta sit.

6. Quoniam autem participatrix vitæ] *Quædã hoc loco adjecit ve. co. quæ textui inferere noluimus: quoniam plenum sensum non reddant, sed alia desiderare videantur, & ea sunt:* Quoniã autem participatrix vitæ sit caro, ex hoc quod iuuat ostenditur, rei vitam manifestum est. Illo enim præstante vitam nobis viuimus, &c.

FALLVNTVR QVI PRAETER MVNDI fabricatorem alterum Deum Patrem confingunt; quem infirmum & inutilem, aut malignum & inuidum esse necesse est, si corporibus nostris vitam aternam præstare vel non possit, vel nolit.

CAPVT IIII.

LAtent autem semetipsos, qui alterum affingunt patrem, [1] præter Demiurgum,] & bonum eum vocant; infirmum, & inutilem, & negligentem inferentes eum: vt non dicamus, quoniam liuidum & inuidum, in eo quòd dicant non viuificari ab eo nostra corpora. Cùm enim dicant ea quæ omnibus sunt manifesta, quoniam perseuerant immortalia, vtputa spiritus & anima, & quæ sunt alia, quoniam viuificantur à patre, *illud autem quod non aliàs viuificatur, nisi illi Deus præstet vitam; de reliquo aut impotentem & infirmum ostendit patrem ipsorum, aut inuidum & liuidum. Demiurgo enim & hîc viuificante mortalia corpora nostra, & resurrectionem eis [2] per Prophetas promittente, quemadmodum ostendimus; quis potentior, & fortior, & verè bonus ostenditur? Vtrum Demiurgus, qui totum viuificat hominem; an falsò cognominatus ipsorum pater? Qui equidem quæ sunt natura immortalia [3] [quibus à sua natura adest viuere, fingit se viuificare:] quibus autem opus est ab eo * adiutorio vt viuant, non viuificans [ille] benignè, [sed] relinquens illa negligẽter in mortem.

*aliud.

*adiutorium

mortem. Vtrum ergo & his vitam pater ipsorum, cùm non possit [præstare,] non præstat: an cùm possit? Siquidem cùm non possit, iam non potens est, neque perfectus super Demiurgum. Demiurgus enim præstat quemadmodum adest videre, quod ille non potest præstare. Si autem cùm possit præstare, non præstat; iam non bonus ostenditur, sed inuidus & malignus pater. Si autem & causam aliquam dixerint, per quam non viuificat corpora pater ipsorum, ipsam causam maiorem necesse est apparere quàm patrem obtinentem benignitatem eius, & infirmabitur benignitas eius propter causam eam quæ ab ipsis dicitur. Quoniam autem possunt corpora percipere vitam, omnibus videre est. Viuunt enim in quantum ea Deus vult viuere: & iam non possunt dicere quod minimè valeant vitam capere. Si igitur propter necessitatem & causam aliam quandam non viuificantur, *quæ possunt participare vitam, erit necessitati & causæ seruiens pater ipsorum, & non iam liber & suæ potestatis in sententia.

*qui

ANNOTATIONES.

1. Præter Demiurgum] *Tres has voces codices omnes excusi hactenus desiderarant. Porrò libro 1. cap. 1. 13. 16. 19. 25. 33. satis superq; illos dimumerauit, qui alium Deum à mundi conditore constituerunt.*

2. Per Prophetas] *Notissimæ & certissimæ sunt Prophetiæ de carnis resurrectione in libro Iob. cap. 19. v. 25. & 26: Item Ezechielis 37. v. 3. 4. & c. Danielis 12. 2. Isaiæ 26. 19: ex quibus Tertullianus, Ambrosius, Cyrillus, & alij post Irenæum futuram generalem q; nostrum omnium resurrectionem aduersus hostes eius confirmant.*

3. Quibus à sua] *Nouem has dictiones ex veteri cod. adiecimus, & non ita multò post, tres alias.*

PRISCORVM VITA LONGÆVA, ELIÆ ET Enoch cum proprijs corporibus translatio, vnà cum Ionæ, Ananiæ, Azariæ, & Misaelis in summis periculis conseruatione, euidenter ostendunt Deum excitare posse corpora nostra ad vitam æternam.

CAPVT V.

*perseuant

*Quando quidem

QVoniam autem multo tempore * perseuerabãt corpora in quantum placuit Deo bene habere, [1] legant Scripturas, & inueniẽt eos qui ante nos fuerũt, septingentos, & octingentos, & nongẽtos annos supergressos: & consequebantur corpora ipsorum longinquitatem dierum, & participabant vitam, in quantum ea Deus viuere volebat. Quid autem de illis dicemus? * Quoniam quidem [2] Enoch placens Deo in quo placuit corpore translatus est, translationem iustorum præmonstrans. Et Helias sicut erat in plasmatis substantia, assumptus est, assũptionẽ patrum prophetans: & nihil impedit eos corpus in translatione & assumptione eorum. Per illas enim manus, per quas in initio plasmati sunt, per ipsas & assumptionem & translationem acceperunt. Assuetæ enim erant in Adam manus Dei coaptare, & tenere, & baiulare suum plasma, & ferre & ponere vbi ipse vellent. Vbi ergo primus positus est homo, scilicet in paradiso, quemadmodum Scriptura dicit: Et plantauit Deus paradisum in Eden contra Orientem, & posuit ibi hominẽ quem plasmauit: & inde proiectus in hunc mundum non obediens. Quapropter dicunt Presbyteri, qui sunt Apostolorum discipuli, eos qui translati sunt, [3] illuc trãslatos esse. Iustis enim hominibus, & Spiritum habentibus præparatus est paradisus, in quem & Paulus Apostolus asportatus audiuit sermones inenarrabiles, quantum ad nos in præsenti: & ibi manere eos qui translati sunt vsq; ad consummationem [4] coauspicantes] incorruptelam. Si autem quis impossibile existemet tantis temporibus permanere homines, & Heliam in carne assumptum, consumptam autem carnem eius in igneo curru, intendat quoniam Ionas quidem in profundum proiectus est, & in ventrem ceti absorptus, saluus iterum exputus est terræ, iussu Dei. [5] Ananias etiam, & Azarias & Mizael missi in caminum ignis septuplum exardentem, neq; nociti sunt aliquid, neq; odor ignis inuen-

Gen. 5. & 9.

Gen 5 9.
Eccl. 44. 16.
Heb. 11 5.
4. Reg. 2. 11.

Gen. 2. & 3.

2. Cor. 12. 4.

4. Reg 2. 11.

Ionæ 1. & 2.
Dan. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

inuentus est in eis. Quæ igitur affuit illis manus Dei, & inopinata, & impossibilia naturæ *hominum in eis perficiens; quid mirum si in his qui translati sunt, effecit aliquid inopinatum, deseruiens voluntati Patris? [Hic] est aũt Filius Dei, quẽadmodum Scriptura ait dixisse Nabuchodonozor Regem. Nónne tres viros misimus in cami-Dan.3.92. num? ecce, ego video quatuor deambulantes in medio ignis, & quartus similis [est] Filio Dei. Neque igitur natura alicuius eorum quæ facta sunt, neque infirmitas carnis fortior erit super voluntatem Dei. Non enim Deus his, quæ facta sunt; [sed ea quæ facta sunt,] subiecta sunt Deo: & omnia seruiunt voluntati eius. Quapropter & Domi-Luc.18.27. nus ait: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Quẽadmodum igitur his qui nunc sunt hominibus ignorantibus dispositionem Dei, incredibile & impossibile [videtur] tantos annos aliquẽ hominem posse viuere, & vixerunt hi qui ante nos fuerunt, & viuũt qui translati sunt ad exemplum [futuræ] longitudinis dierum, & de ventre ceti, & de camino ignis saluos exisse, & tamen exierunt, educti velut manu Dei, ad ostensionem virtutis eius. Sic & nunc, quamuis quidam ignorantes virtutem & promissionem Dei, contradicant suæ saluti, impossibile existimantes posse Deum suscitantem corpora in sempiternum perseuerationem eis do-*euacuauit narc, non tamen incredulitas talium *euacuauit fidem Dei.

A

B

ANNOTATIONES.

1. Legant Scripturas] *Genesis 5. capite Adam 930. Seth 912. Enos 905. Cainan 910. Malaleel 895. Mathusala 969. annis vixisse referuntur. Augustinus 15. de Ciuitate ca. 12. nullo modo audiendos censet, qui putant aliter annos illos illis temporibus computatos. i. tanta breuitatis, vt vnus annus noster decem illorum habuisse credatur. Irenæus quoque idem pro certo habet, alias nullum inde traheret argumentum.*

Verùm, quia multi hoc tam breue viuere nostrũ secum reputantes, & Scripturæ auctoritatem conuellere non audentes, annos illos non solis circuitu, sed Lunæ semiconfici putarunt, vt pro annis menses habeantur: Varronem quoque Romanorum doctissimum, atque Plinium incertum fabulosum, aut id etiã impossibile existimasse, quod fertur de tanta priscorum viuacitate, totq; annorum sæculis, compertum habeam; iccirco rem istam paulò accuratius excutere non erit inucundum. Ac imprimis non video, cur primigeniorum hominum vitam tantopere miremur, cum nostra diuturnior sit, si lunæ mensiuus, & non solis periodo annos illorum metiamur; quandoquidem si qui nostrum ad 100. peruenit annum, tum ille 1200. lunares annos viuere certum est, quod nulli vnquam veterum datum fuit. Ad hæc, Iosephus lib. 1. Antiq. rationes non contemnendas reddit, cur illi in tot sæcula vitæ suæ tempora prorogare potuerint. Illi nimirum Deo amici, & ab ipso prorsus producti, & integriore vtentes alimẽto: præterea etiam virtutis gratia, vt & res posteris perutiles inuenirent & traderent, ob id non iniuria multis annorum chiliadibus vixisse putandi sunt.

At vt Ethnicis os obstruamus, qui hac in re scripturis diuinis fidem non habent; ex illorum authoribus producamus nonnullos, quos longissimam vitam vixisse negare nõ poterunt. Plinius ipse Valerio Coruino, & Metello C. annos tribuit; Terentiæ Ciceronis cxvij. Arganthonio Lib.7.ca.48. Valerius lib. 8.cap.14. Regi cl Cymræ clx Aegimio cc Pictoreo ccc. Dandoni D. alteri ex Xenophontis authoritate Dccc Lucianus libello, cui titulus est, περὶ μακρόβιων. i. De ijs qui ad lõgæuam ætatem peruenerunt, Tiresiam vatem ad sex vsq; ætates, Nestorem ad tres vitam produxisse scribit: Numam Pompilium, & Seruium Tullium octoginta, Tarquinium nonaginta; Agathoclem & Hieronem 92. Cyrum 100. Masinissam 69. Manomem 115. Democritum 104. Xenophilum 105. Solonem, Thalẽtẽ, Pittachum 100. Ctesibium 124. annos vel attigisse vel superasse, & quàm plurimos alios macrobios affeuerat, & dinumerat, Homero, Herodoto, Anacreonte, et multis alijs laudatis authoribus. Valerius Maximus Aethiopes, Indosque 130 annos transgredi, Epirotas quosdã 200. explere, & Litorium quendam trecentesimum cumulasse testis est. Quid igitur de nostris garriunt, quos è scripturis non gentos attigisse docemus? Concedant saltem homini, cui vni, vt scribit Plinius, immensa viuendi cupido, quod cor Lib.8.ca.16. nicibus & ceruis non denegant. Cornices nouem sæcula viuere posse concedunt Hesiodus, Virgilius, Ouidius, Martialis. Hesiodi versiculum de ceruis, Virgilius interpretatur:

C

Et quater egreditur cornicis sęcula ceruus.

Satyricus etiam Poëta:

Iam iuuenem torquet longa & ceruina senectus.

Sed de his pro occasione satis.

2. Enoch placens Deo] *Hunc Irenæi locum sic exprimit Tertullianus:* Quod hodie Enoch & Helias nondum resurrectione dispuncti, quia nec morte functi, qua tantùm de orbe translati, & hoc ipso iam æternitatis candidati ab omni vitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria & contumelia immunitatem carnis ediscunt: cuinam fidei testimonium signãt, nisi quia credi oportet, hæc futuræ integritatis esse documenta? *Epiphanius quoque in Anchorato, vocat Enochum & Heliam duos primogenitos nostræ resurrectionis: & illum quidem in præputio & contumelia, hunc autem in Circuncisione & virginitate, quibus subscribit Augustinus 15. de Ciuit. Dei, cap. 19. Clementis Romani verba sunt, lib. 5. Constit. cap. 8.* Si voluisset Deus homines immortales manere, quod hoc facere potuit, ostendit in Enoch, & Helia, quos mortem experiri non permisit. *Lib. de Resurrect. carn.*

D

3. Illuc translatos esse] *Disputationem de loco in quem Deus transtulerit, & hucusq; viuentes conseruauerit Enochum & Heliam, Augustinus iudicauit ad fidem non pertinere, libr. 2. de peccato originali, capit. 23. At cùm hic Irenæus doceat Apostolorum discipulos & auditores, illos in paradisum terrestrem, vbicunque ille sit, translatos fuisse, indeque qui aduersus Antichristum pralientur, venturos: cui sententiæ omnes ferè Græci, & Latini Patres adstipulantur, mihi parum*

A *parum tutum videtur aliter nunc sentire. Patrum nomina, locósque, in quibus id legimus, præter eos, quos in cap. 30. libri quarti adduximus, hic signare in gratiam studiosorum è re est Nicodemus histor. de Resurrectione Domini. Isidorus de vita & obitu sanctorum. Hypolitus martyr orat. de Antichristo. Ambrosius, in cap. 4. Roman. Athanasius lib. Quod Nicæna Synodus, &c. Gregorius in 18. cap. Iob. Et hom. 12. in Ezechiel. Hieronymus epist. ad Paimmachium aduersus errores Ioan. Hieros. Damascenus lib. 4. cap. 28. Iustinus martyr quæst. 85. ad Orthod. Arethas Cappadox in 11. cap. Apocal. Procopius Gaza in 4. Genes. Plures alios legendo notes licet.*

4. Coauspicantes] *Ita codex vetus: excusi* conspicantes.

Lib. de Resurr. car. B 5. Ananias etiam] *Eadem habet Tertullianus hisce verbis.* Corporum à resurrectione futuræ integritatis documenta fuerunt vestimenta & calciamenta filiorum Israelis indetrita quadraginta annis: & quod Babylonij ignes triũ fratrum nec Thiaras, nec Sarabara læserunt, quod Ionas incolumis expuitur. *Et Clemens Rom. lib. 5. Constit. cap. 8.* Qui Ionam post tertium diem, viuum incolumemq́ue de ventre ceti eduxit, & tres pueros Babylonico camino eripuit: is quoque nos poterit à morte excitare.

C 6. Et inopinata & impossibilia naturæ] *Admodum rectè sanctèque pronunciat de immensa & incomprehensibili Dei potentia, quæ res non solum omnẽ vim creatam exsuperantes, sed & humano iudicio incomprehensibiles & impossibiles nullo labore perficiat: vt camini Babylonici diligenter expensa historia palam manifestat. Nam idem ignis simul & semel summo ardore ferrea vincula sanctorum liquefecit, Chaldæos q; satellites absumpsit; Sanctos verò ipsos instar roris & venti suauiter flantis refrigerauit, nec vestiu aut capitis pilum leuissimum attigit. Potuisset addere ferrũ securis simul leuitate innatans, & ferri grauitatem retinens. Item, aquas maris rubri simul instar muri assurgentes & rigentes, cùm tamen simul natura graues essent & liquidæ. Sed ad alia properans, tantum subijcit: Deum eorum quæ fecit legibus non esse subiectum, sed è contrario, cunctas res conditas, vnà cum legibus suis subditas esse volũtati eius. Deniq; hoc manifestissimo & certissimo à Filio Dei nobis dato primo principio, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sũt apud Deum, contentus; propositam de resurrectione disputationem persequitur.*

Hanc autem viri Apostolici de Omnipotentia Dei *doctrinam obseruare visum est in Sacramentariorum Diabolicam planè blasphemiam, qua dicunt,* Deum nec intelligere, nec velle, nec vnquam efficere posse, vt idem numero corpus Christi Filij sui, simul sit in plurimis locis. *Et ne quærantur hoc illis perperam à nobis obijci, ecce Bezæ verba:* Quædam ita in rebus insita sunt, vt si mutentur, rerum ipsarum interitum necessariò secum trahant: quo fit, vt saluis rebus, Deus illa mutare nec velit, nec possit. *Et rursus in libro contra Selnecc erum, ait:* Concludimus ergo, Christum non modò nolle, verùm etiam non posse velle corpus suum multis simul in locis sistere. *Et ne solus Beza in tam tetro errore versari putetur, Carolstadius Dialogo de Cœna, Oecolampadius libro de verbis Domini, Zuinglius lib. contra Lutheri confessionem, Petrus Vermilius lib. contra Brentium, Simenius contra Schegkium, Abdias Liberinus in Syntagmate, Simlerus contra Iacobum Andream, Thalmannus in Assertionibus, Dænus libris contra Selneccerum & Chemnitium; & vt contrahamus, Sacramentarij omnes hac eadem aduersus infinitam Dei potestatem, impietate & blasphemia sunt commaculati. Hanc superiore anno refutauimus in Dialogis. Hic solum hæc sanctissima Augustini verba subijcio:* Sicut non fuit impossibile Deo, quas voluit instituere; sic ei non est impossibile, in quicquid voluerit, quas instituit, mutare naturas. *In Chreophag. gia, & tom. 1. oper. fo. 152. Lib. 21. de ciuitate Dei.*

INTEGRVM ET PERFECTVM HOMINEM, corpore & anima constantem & coniunctum, saluum faciet Deus, quum eum Verbum adsumpserit, & donis Spiritus sancti ornauerit, cuius corpora nostra templa sunt & dicuntur.

D

CAPVT VI.

GLorificabitur autem Deus in suo plasmate, cõforme illud & consequens *suo puero adaptans. Per manus enim Patris, id est per Filiũ & Spiritum, fit homo secundùm similitudinem Dei, sed non pars hominis. Anima autem & Spiritus pars hominis esse possunt, homo autem nequaquam: perfectus autem homo, commixtio & adunitio est animæ assumentis spiritum Patris, & admixta ei carnij quæ est plasmata secundùm imaginem Dei. Propter quod & Apostolus ait. Sapientiam loquimur inter perfectos. Perfectos dicens eos qui percepe-* Homo perfectus. 1. Cor. 2. 5. *runt Spiritum Dei, & omnibus linguis loquuntur per Spiritum Dei, quemadmodum & ipse loquebatur.* Quemadmodum & multos audiuimus fratres in Ecclesia, Prophetica habentes charismata, & per Spiritum vniuersis linguis loquentes, & abscondita hominum in manifestum producentes ad vtilitatem, & mysteria Dei enarrantes, quos & spirituales Apostolus vocat, secundùm participationem Spiritus existentes spirituales, sed non secundùm defraudationem & interceptionem carnis & nudè hoc ipsum solum. **τῶ πατρὶ δοθῆ.*

Eusebius

Eusebius Libro 5. Histor. cap. 7. hæc citat.

Καθὰς καὶ πολλῶν ἀκούομεν ἀδελφῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προφητικὰ χαρίσματα ἐχόντων, καὶ παντοδαπῶς λαλούντων διὰ τοῦ πνεύματος τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων εἰς φανερὸν ἀγόντων καὶ τὰ τοῦ συμφέροντος, καὶ τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ ἐκδηγουμένων.

Interpr. Ioanne Christophorsono.

Multos fratres in Ecclesia ipsi audiuimus, qui & dona prophetiæ habent, & varijs linguis per Spiritus sancti gratiam loquuntur, & occulta hominum in apertum proferunt ad aliorum commoditatem, & mysteria Dei perspicuè & euidenter aperiunt.

Si enim substantiam tollat aliquis carnis, id est plasmatis, & nudè idipsum solũ spiritum intelligat, iam non spiritualis homo est, quod est tale, sed spiritus hominis aut Spiritus Dei. Cùm autem spiritus hic commixtus animæ vnitur plasmati,[5] propter effusionem Spiritus, spiritualis & perfectus homo factus est:[6] & hic est qui secundùm imaginem & similitudinem factus est Dei. Si autem defuerit animæ Spiritus, animalis est verè, qui est talis, & carnalis derelictus imperfectus erit,[7] imaginem quidem habens in plasmate, similitudinem verò non assumens per Spiritum. Sicut autem hic imperfectus est, sic iterum si quis tollat imaginem, & spernat plasma, iam non hominem intelligere potest,[8] sed [aut] partem aliquam hominis, quemadmodum prædiximus; vel aliud aliquid præter hominem. Neque enim plasmatio carnis ipsa secundùm se homo perfectus est; sed corpus hominis & pars hominis. Neq; enim & anima ipsa secundũ se homo: sed anima hominis, & pars hominis. Neque spiritus homo: spiritus enim, & non homo vocatur.[9] Commixtio autem & vnitio horum omnium, perfectũ hominẽ efficit. Et propter hoc Apostolus seipsum exponens, explanauit perfectum & spiritualem salutem hominis, in prima [Epistola] ad Thessalonicenses dicẽs. Deus autem pacis sanctificet vos perfectos, vt integer vester spiritus, & anima, & corpus sine querela in aduentum Domini Iesu Christi seruetur. Et quam vtique causam habebat his tribus, id est, animæ, & corpori, & spiritui integram & perfectã perseuerationẽ precari in aduentu Domini, nisi reintegrationem & adunitionem trium, vnam & eandem ipsorum sciebat salutem? Propter quod & perfectos ait eos, qui tria sine querela exhibent Domino. Perfecti igitur, qui & Spiritum in se perseuerantem *habent Dei, & animas & corpora sine querela seruauerint, [Dei] id est, illam quæ ad Deum est fidem, seruantes: & eam quæ ad proximum est [iustitiam] custodientes. Vnde & templum Dei plasma esse ait. Nescitis, dicens, quoniam templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos: manifestè templum corpus dicens in quo habitat Spiritus. Quemadmodum & Dominus *de eo ait. Soluite hoc templum, & in tribus diebus *excitabo illud. Hoc autem (inquit) dicebat de corpore suo. Et non tãbo tùm templum, sed & templũ Christi scit corpora nostra, ad Corinth. dicens. Nescitis quoniã corpora vestra mẽbra Christi sunt? Tollens ergo mẽbra Christi, faciam membra meretricis? Non de alio quodam homine spirituali dicens hæc: non .n. ille complectitur meretricem, sed corpus nostrũ, id est, caro q̃ cum sanctimonia perseuerat & munditia, membra dixit esse Christi. Quando aũt complectitur meretricẽ, membra fieri meretricis: & propter hoc dixit. Si quis templũ Dei violauerit, disperdet illũ Deus.[10] Templũ igitur Dei, in quo spiritus inhabitat Patris, & membra Christi non participare salutem, sed in perditionem redigi dicere, quomodo non maximæ est blasphemiæ? *Quomodo autem corpora nostra, non ex sua substantia, sed ex Dei virtutẽ suscitantur, Corinthijs dicit. Corpus autem non fornicationi, sed Domino: & Dominus corpori. Deus autẽ qui & Dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutẽ suam.

1. Thes. 5, 23.

1. Cor. 6. 19.

Ioan. 2. 19.

1. Cor. 6. 15.

1. Cor 3. 17.

1. Cor. 6. 13.

ANNOTATIONES.

1. Id est, per Filium & Spiritum sanctum] *Quando sic Spiritum sanctum connectit Patri & Filio in hominis creatione: vti & paulo superius docuit ad illum quoq; pertinere hæc verba: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: clarũ & certum est, quod & ipsum natura Deum, Patri & Filio coæternum & consubstantialem profiteatur: vt & alibi aduersus Centuriatorum sycophantias signauimus.*

2. Admixta ei carni] *Ita vetus codex: excusi omnes,* admixtæ in carne.

3. Quæ est plasmata secũdùm imaginẽ Dei.] *Videtur imaginem Dei in carne constituere: Quod Augustinus improbat, Lib. 12. de Trinit. cap. 7. & lib. 6. de Gene. ad literam cap. 12. Idem rursus lib. de hæresibus, post Philastrium eam opinionem inter hæreses annumerat. Cassianus quoque Collatione 10. Antropomorphitas Deum ideo corporeũ dixisse scribit, quod iuxta corpus, hominem ad imaginem suam fecisset.*

Absit autem, vt hæc Irenæi verba vllum errorem continere dicamus: quandoquidẽ imaginis nomine formã in cælum erectam, vitam immortalem, aliaq; non non exigua

non exigua dona corpori ipsi à Deo collata intelligit; quibus animi facultates internæ indicabantur, & Creatoris potentia, sapientia, bonitasque referebantur: quæ etiam Augustinus ipse nunc similitudinem Dei, nunc vestigia nominat, libr. 1. de Genes. capit. 16. & libr. 6. capite 12.

4. Quemadmodum multos audiuimus fratres] *Hæc Irenæi verba recitat Eusebius, vsque ad illud,* quos & spirituales Apostolus vocat: *libr. 5. Historiæ cap. 7. Similia istis videre etiam licebit supra lib. 2. cap. 57. quo loco quædam annotauimus.*

5. Propter effusionem Spiritus] *His agnoscit primum hominem conditum fuisse cum excellenti & copiosa donorum Spiritus sancti effusione, vtpote, iustitia originali, rerum omnium scientia, summa animi rectitudine, posse non peccare, & non mori, aliisq; diuinis charismatibus & virtutibus, in quibus maxime consistebat illa similitudo Dei, quæ peccato amissa est. Non autem imago, quæ ad naturæ facultates attinet, quemadmodum contestantur Basilius hom. 10. Hexæm. Hieronymus in cap. 28. Ezechielis: Chrysostomus homilia 9. in Genes. Damnatur verò crassissimus Lutheri error in ca. 3. Gen. scribentis:* Iustitiam originalem non fuisse gratuitum ac cæleste donum; sed naturale, quale lumen oculis.

6. Et hic est qui secundùm] *Hic manifestè constituit eam esse agnoscit imaginem Dei in spiritu hominis, non in carne: quapropter ex ista sententia, illa prior quam obseruabamus emollienda & interpretanda est.*

7. Imaginem quidem habens] *Apertè distinguit inter imaginem & similitudinem Dei: quemadmodum & Scholastici rectè definiunt illam consistere in naturalibus, id est, tribus animæ facultatibus: istam verò in donis gratuitis & supernaturalibus. Origenes lib. 3. de principijs, sapienter imaginem Dei appellat,* dignitatem primæ conditionis: *similitudinem verò,* perfectionem & consummationem seruatam.

8. Sed aut partem] *Codices excusi,* sed & partem.

9. Commixtio autem & vnio] *Eodem pacto Iustinus martyr initio lib. de Trinitate, & Athenagoras libr. de Resurr. describunt hominem: sed apertiora sunt Tertulliani verba:* Vocabulum homo consertarum duarum substantiarum quodammodo fibula est, sub quo non possunt esse nisi cohærentes, *lib. de resurrect. carn.*

10. Templum igitur Dei] *Hæc Irenæi pro asserenda corporum nostrorum resurrectione argumenta, aliquanto fusius & clarius pertractat Cyrillus Ierosolymitanus Catechesi 4. vsumque illorum his verbis tandem ostendit:* Parce itaque corpori, tanquam tẽplo Spiritus sancti Non sœdes in fornicationibus carnem, ne polluas stolam pulcherrimam: quod si polluisti, ablue per pœnitentiam *&c.* Custodi corpus Domino mundũ, vt & Dominus respiciat corpus, *&c.* Modestè vt tractes corpus, hoc te moneo, & cognosce quod cum corpore resurges ad iudicium. *&c.*

C *QVIA CHRISTVS IN CARNE NOSTRA resurrexit, consequitur nos in eadem resurrecturos: quum etiam resurrectio nobis promissa, ad spiritus naturaliter immortales referri non debeat, sed ad corpora ex se mortalia.*

CAPVT VII.

Quomodo igitur Christus in carnis substantia surrexit, & ostendit discipulis *fixuram clauorum, & apertionem lateris, hæc autem sunt indicia carnis eius, quæ surrexit à mortuis; Sic & nos (inquit) suscitabit per virtutem suam. Et iterum ad Romanos ait. Si autem Spiritus eius qui suscitauit Iesum [2] à mortuis, habitat in vobis; qui suscitauit] Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora [vestra.] Quæ sunt ergo mortalia corpora? Nũquidnam animæ? [3] Sed incorruptibiles animæ, quantum ad comparationem mortalium corporum. Insufflauit enim in faciem hominis Deus flatum vitæ, & factus est in animam viuentem: flatus autem vitæ incorporalis est. Sed ne mortalem quidem possunt dicere hominem ipsum +flatum vitæ existentem. Et propter hoc Dauid ait: Et anima mea illi viuet, tanquam immortali substantia vna] eius existente. Sed neque spiritum possunt dicere mortale corpus. Quid igitur supereſt dicere mortale, corpus, nisi plasma, id est, [5] caro, de qua & sermo est ei, [quoniam] viuificabit eam Deus? Hæc enim est quæ moritur & soluitur: sed non anima, neque spiritus. Mori enim est vitalem amittere habilitatem, & sine spiramine in posterum, & inanimalem & *immobilem fieri, & deperire in illa, ex quibus & initium substantiæ habuit. Hoc autem neque animæ euenit: flatus est enim vitæ: neque spiritui: incompositus est enim & simplex spiritus, qui resolui non potest, & ipse vita est eorum qui percipiunt illum. [6] Supereſt igitur vt circa carnem mors ostendatur: quæ posteaquam exierit anima, sine spiratione & inanimale efficitur, & paulatim resoluitur in terram, ex qua sumpta est. Hæc igitur mortalis. Hæc autem est de qua etiam dicit: Viuificabit

Ioan. 20. 25.

1. Cor. 6. 14. Rom. 8. 11.

Gen. 2. 7.

Psal. 21. 30.

Rom.8.11. 1.Cor.15.42. ficabit & mortalia corpora noſtra. Et propter hoc ait de ea in prima ad Corinthios. A Sic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione. Etenim tu (ait) quod ſeminas non viuificatur, niſi prius moriatur. Quid eſt autem quod vt granum tritici ſeminatur, & putret in terra: niſi corpora quæ in terra ponuntur, in qua & ſemina iactantur? Et propter hoc dixit. Seminatur in ignobilitate, ſurgit in gloria. Quid enim ignobilius carne mortua? Vel quid iterum glorioſius ſurgente ea, & percipiente incorruptelam? Seminatur in infirmitate, ſurgit in virtute: in infirmitate [quidem] ſua, quoniam cùm ſit terra, in terrā vadit: virtute autem Dei, qui eam ſuſcitat à mortuis. Seminatur corpus animale, & *ſurgit corpus ſpirituale. Indubitatè docuit quoniam neque de anima, neque de ſpiritu ſermo eſt ei, ſed de mortificatis corporibus. Hęc ſunt enim corpora animalia, id eſt, participantia animæ: quam cùm amiſerint, mortificantur. Deinde per Spiritum ſurgentia fiunt corpora ſpiritualia, vti per Spiritum ſemper manentem habeant vitam. Nunc enim (inquit) ex parte [cognoſcimus, & ex parte] prophetamus: tunc autem facie ad faciem. Hoc eſt quod

1.Cor.13.9. 10.11.12. 1.Pet.1.8. & à Petro dictum eſt. Quem cùm non videritis [7] diligitis,] in quem nunc quoque non B videntes creditis,] credētes autem exultabitis gaudio inenarrabili. [8] Facies enim noſtra videbit faciem Dei viui, & gaudebit gaudio inenarrabili; videlicet, cùm ſuum videat gaudium.

ANNOTATIONES.

1. Quomodo igitur Chriſtus] *Iiſdem iſtis argumentis in eiuſdem rei confirmationem vtuntur, Ignatius in Epiſtolis paſſim, Tertullianus lib. de Reſurrect. carnis, Hieronymus aduerſus errores Ioan. Ieroſolymitani.*

2. A mortuis] *Septem has voces ex veteri codice reſtituimus.*

3. Sed incorruptibiles animæ] *Aliquot valentiſſimis argumentis confirmat animas humanas proſus immortales & incorruptibiles eſſe. Primò, quòd non ſunt ex terra formatæ, vt corpora: ſed Diuino flatu & inſpiratione conditæ & infuſæ. Secundò, quod ſint incorporales, corpora verò tantum morti ſubiiciuntur. Tertiò, quòd dicantur flatus vitæ, eamque impertiant corporibus mortalibus; maneant autem ipſæ immortales ſubſtantiæ. Propheta regio idipſum affirmante. Quartò, ſunt incompoſiti & ſimplices ſpiritus: igitur nulla morte reſolui, nullaque corruptione diſſolui poſſunt: Poſtremò, quæcunque literis ſacris prædicantur de vera morte, corruptione, & reſurrectione, ea ad corpora noſtra attinere: non ad animas. Igitur illæ nec ſunt mortales, nec in vltimo die de puluere terræ ſuſcitandæ. His porrò confirmandæ ſunt piorum animæ aduerſus veteres & nouos animicidas, & atheos, de quibus diximus in caput 63. libri ſecundi.*

4. Flatum vitæ exiſtentē] *Sexdecim iſtas dictiones ex vet. cod. adiecimus: vnicam deleuimus, nempe flatu.*

5. Caro, de qua] *Vetus cod. paululum ita deflectit.* Caro, de qua ſermo eſt, quoniam viuificauit eam Deus. C

6. Supereſt igitur] *Ita & Tertull. libr. de Reſurrect. carn.* Cùm audio reſurrectionem homini imminere, quæram neceſſe, quid eius cadere ſortitum ſit. Siquidem nihil reſurgere expectabit, niſi quod ante ſuccideriť, &c.

7. Diligitis] *Deleuimus* diligite *ex codicibus excuſis: & mox ex veteri codice addidimus*, creditis.

8. Facies noſtra videbit faciem Dei] *Quo pacto id fieri poterit, declarat Auguſtinus 22. de Ciuit. Dei cap. 29. prohibent imprimis, ne quis in Deo faciem aliquam corpoream imaginetur: aut nos per faciem corporis, vbi ſunt oculi corporales, Deum viſuros putet: quoniam ſicut Angeli vident, ita & nos Deum viſuri ſimus: quæ viſio nobis vt præmium fidei ſeruatur.* D

DONA SPIRITVS SANCTI QVÆ RECIPIMUS, præparant nos ad incorruptelam, ſpiritualesque reddunt, & à carnalibus diſcernunt; qui mundis & immundis animalibus in lege ſignificantur.

CAPVT VIII.

Ephes.1.14. [1] VNc autem partem aliquam *Spiritus eius ſumimus, ad perfectionem & præparationem incorruptelæ, paulatim aſſueſcentes capere, & portare Deum: [2] quod & pignus dixit Apoſtolus, hoc eſt, partem eius honoris qui à Deo nobis promiſſus eſt, in epiſtola quæ ad Epheſios eſt, dicens. In quo & vos audito verbo veritatis Euangelio ſalutis veſtræ, in quo credentes ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis veſtræ. Si ergo pignus hoc habitans in nobis, iam ſpirituales *effecit, & abſorbetur mortale ab immortalitate.

Rom.8.9. Vos enim (ait) non eſtis in carne, ſed in Spiritu, ſiquidem Spiritus Dei habitat in vobis.

*2 Spiritus

*efficit,

A bis. Hoc autem non ſecundùm iacturam carnis, ſed ſecundùm communionem Spiritus fit. Non enim erant ſine carne, quibus ſcribebat: ſed qui aſſumpſerant Spiritum Dei, in quo clamamus Abba, Pater. Si igitur nunc pignus habentes, clamamus Abba, Ibid. 15. Pater; quid fiet quando reſurgentes facie ad faciem videbimus eum? [3] Quando omnia membra affluenter exultationis hymnum protulerint, glorificantia eum, qui ſuſcitauerit ea ex mortuis, & æternam vitam donauerit? Si enim pignus complectens hominem in ſemetipſum, iam facit dicere, Abba, Pater, quid faciet vniuerſa Spiritus gratia, quę hominibus dabitur à Deo, [4] cùm ſimiles nos ei efficiet, & perficiet voluntate Patris? Efficiet enim hominem ſecundùm imaginem & ſimilitudinem 1.Ioan.3.2. Dei. Qui ergo pignus Spiritus habent, & non concupiſcentijs carnis ſeruiunt, ſed ſubijciunt ſemetipſos Spiritui, & rationabiliter cōuerſantur in omnibus, iuſtè Apoſtolus ſpirituales vocat, quoniam Spiritus Dei habitat in ipſis. Incorporales autem ſpiritus non erunt homines ſpirituales: ſed ſubſtantia noſtra, id eſt, animæ & carnis adunitio adſumens Spiritum Dei, ſpiritualem hominem perfecit. [5] Eos autem qui

B abijciunt quidem Spiritus conſilium, carnis autem voluptatibus ſeruiunt, & irrationabiliter viuunt, & effrænati deijciuntur in ſua deſideria, quippe nullam habentes 1.Cor.2.14. & 3. aſpirationem diuini ſpiritus, ſed porcorum & canum more viuunt; hos iuſtè Apoſtolus carnales vocat, quia nihil aliud, quàm carnalia ſentiunt.

Baſilius Magnus libro de Spiritu ſancto cap. 29. hæc citat.

Εἰρηναῖος δὲ ἐκεῖνος, ὁ ἐγγὺς τῶν ἀποστόλων γενόμενος, πῶς ἐμνημόνευε τοῦ πνεύματος ἐν τῷ πρὸς τὰς αἱρέσεις λόγῳ, ἀκούσωμεν. τοὺς δὲ ἀχαλιναγωγήτους φησὶ, καὶ χαιρεφορμένους εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας, μηδεμίαν ἔχοντας ἐπιθυμίαν θείου πνεύματος, δικαίως ὁ ἀπόστολος σαρκικοὺς καλεῖ.

Interp. Eraſmo Roterodamo.

Irenæus autem ille, qui vicinus fuit Apoſtolorum temporibus, quomodo mentionem Spiritus faciat, diſputans aduerſus hæreſes, audiamus. Eos verò, inquit, qui effrenes deferuntur ad ſuas concupiſcentias, nullum habentes diuini Spiritus deſiderium, meritò Apoſtolus carnales vocat.

Et Prophetæ autem propter hāc eandem cauſam, irrationabilibus animalibus aſſimilant eos, propter *irrationabilem conuerſationem ipſorum dicentes. Equi furentes ad fœminas facti ſunt, vnuſquiſque ipſorum hinniens ad vxorem proximi ſui. Et rurſus. Homo cùm in honore eſſet, aſſimilatus eſt iumentis: hoc quia ſecundùm ſuā cauſam aſſimilatus eſt iumentis, irrationabilem *æmulans vitā. Sed & nos in conſuetudine, huiuſmodi homines iumenta & pecora inrationabilia dicimus. Prædixit autem figuraliter omnia hæc Lex de animalibus delineans hominem, Leuit.11.3. quæcunque duplicem vngulam habent & ruminant, [6] munda] enuntians: quæcunque autem aut vtrumque vel alterum non habent, velut immunda ſegregans. Qui Deut.14.7. ſunt ergo mundi? Qui in Patrem & Filium per fidem [iter] firmiter faciunt, hæc eſt enim firmitas eorum, * quæ duplici ſunt vngula: & eloquia Dei meditantur die ac Pſalm.1.2. nocte, vti operibus bonis adornentur: hæc eſt enim ruminantium virtus. Immunda autem, quæ neque duplicem vngulam habent, neque ruminant, hoc eſt, qui neque in Deum fidem habent, neque eloquia eius meditantur. Hæc autem Ethnicorum eſt abominatio. Quę autem ruminant quidem, non habent autem vngulam duplicem, & ipſa immunda, hæc Iudæorum eſt imaginalis deſcriptio: qui quidem eloquia Dei in ore habent; ſtabilitatem autem radicis ſuæ non infigunt in Patre & in Filio. Propter hoc autem & lubricum eſt genus ipſorum. Etenim quæ ſunt vnius vngulæ animalia, facilè labuntur: firmiora autem ſunt quæ duplicem [quidem] vngulam

D habent, ſuccedentibus inuicem vngulis fiſſis ſecundùm iter, & altera vngula ſubbaiulat aliam. Immunda autem ſimiliter quæ duplicem vngulam habent, non autem ruminant; [7] hæc eſt autem omnium videlicet hæreticorum oſtenſio, & eorum qui non meditantur eloquia Dei, neque operibus iuſtitiæ adornantur: quibus & Matt.7.23. Dominus ait. Quid mihi dicitis Domine Domine, & non facitis quæ dico vobis? Qui enim ſunt tales, in Patrem quidem & Filium dicunt ſe credere, nunquam autem meditantur eloquia Dei, quemadmodum oportet, neque iuſtitiæ operibus ſunt adornati: ſed, quemadmodum prædiximus, porcorum & canum aſſumpſerunt vitā, immunditiæ, & gulæ, & reliquæ incuriæ ſemetipſos tradentes. Iuſtè igitur tales omnes, qui propter ſuam incredulitatem & luxuriam non adipiſcuntur diuinum Spiritum, & varijs characteribus eijciunt ſe [8]. viuificans verbum, & in ſuis concupiſcentijs inrationabiliter ambulant, Apoſtolus quidem carnales & animales vocauit: Prophetæ autem iumenta & feras dixerunt; conſuetudo autem pecora & irrationabiles interpretata eſt; Lex autem immundos enuntiauit.

ANNOTATIONES.

1. Nunc autem partem Spiritus sumimus] *Non de essentia illa Spiritus sancti, quæ ipsi cum Patre & Filio eadem est, loquitur Irenæus; sed de donis illis & charismatibus internis & externis, quæ initio nascentis Ecclesiæ passim conferebantur. Nam plerumq; Spiritus ponitur pro gratia spirituali, vt docet Ambros. lib.3.de Spiritu sancto cap.12.*

2. Quod & pignus] *Pignus est Hieronymo, id quod dari solet creditoribus, donec soluatur debita pecunia: ἀρραβῶνα, quod hic vsurpat Apostolus, signum & obligamentum futuræ possessionis, ac quasi pars & portio quædam, vt vult Irenæus.*

3. Quando omnia membra] *Censuerunt multi pij & docti viri, sanctos in suprema beatitudine resumptis corporibus suis, non solùm mente & animo, sed etiam lingua, arterijs, & vocibus articulatis Deo laudes decantaturos, quod hic non obscurè significat Irenæus. Et paulò post,* Caro viua, *inquit,* & incorrupta perseuerabit, hymnum dicens Deo. *Verba Augustini sunt lib.22.de Ciuit. Dei cap. 30.* Omnia membra & viscera corporis proficient in laudibus Dei. *Quod rursus confirmat Commentarijs in Psalmum 149 & homilia 17.in Apocalypsim, si eius tamen sit opus illud, non Ticonij. Consentiunt Cassiodorus & Liranus in Psal. 149. & ex Scholasticis Thomas in 2. Sententiarum dist. 2. & in 4. dist. 44. quæst. 2. Richardus, Bonauentura, Okam, F. Franciscus Venetus Tom. 8. Cantici 3. Harmoniæ mundi.*

4. Cùm similes] *Sex voces adiecimus, & periodum sententiæ immutatimus auth.vet.cod. sensu tamen eodem, sed clariore manente.*

5. Eos autem qui abijciunt] *Hanc Irenæi sententiam nominatim transcripsit Basilius magnus lib. de Spiritu sancto cap.29. & ex vtroque repetit Euthymius Panoplia suæ, parte secunda, capite 29. inter alias multorum superiorum Patrum, quibus constanter probat Spiritum sanctum Deum esse. Eant igitur Magdeburgenses & obganniant Irenæum nullibi Spiritum sanctũ Deum asserere.*

6. Munda enuntians] *Ita vetus codex: excusi verò* mundum nuntians.

7. Hæc est autem omnium] *Hanc allegoriam sequuntur & suis calculis comprobant Origenes Homilia 7. in Leuiticum, & Gregorius, expositione in 7. cap. Canticorum: vtrique, in excogitandis allegorijs viri mirabiles. Isychius presbyter in 11. cap. Leuitici, Rabanus, Beda, & alij.*

8. Viuificans verbum] *Vetus codex,* viuificantes verbum: *existimarem legendum* eijciunt à se viuificans verbum.

QVOMODO INTELLIGENDVS SIT LOCVS *Apostoli, quo hæretici abutebantur, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. 1. Corint. decimoquinto.*

CAPVT IX.

1.Cor.15.50. HOC autem est quod & in alijs ab Apostolo dicitur. Quoniam caro & sanguis regnum Dei [1] hæreditare non possunt. Id est, quod ab hominibus hęreticis profertur in amentiam suam, [2] ex quo & nos retardare, & ostendere] conantur non saluari plasmationem Dei, non conspicientes quia sunt tria ex quibus (quemadmodum ostendimus) perfectus homo constat, [3] caro, anima, & spiritus, & altero quidem saluante & figurante, qui est Spiritus, altero quod vnitur & formatur, quod est caro. Id verò quod inter hæc est duo, est anima, quæ aliquando quidem subsequens [spiritum] eleuatur ab eo; aliquando autem consentiēs carni, decidit in [terrenas] concupiscentias. Quotquot ergo id quod saluat & format in vitam non habent, hi consequenter erunt, & vocabuntur caro & sanguis: quippe qui non habent Spiritum Dei in se. Propter hoc autem & mortui tales dicti sunt à Domino. Sinite enim (inquit) mortuos sepelire mortuos suos: quoniam nō habent spiritum* viuificantem hominem. Quotquot autem timent Deum, & credunt in aduentum Filij eius, & per fidem constituunt in cordibus suis Spiritum Dei, hi tales iustè homines dicentur & mundi, & spirituales, & viuentes Deo, quia habent Spiritum Patris, qui emundat hominem, & subleuat in vitam Dei. Sicut enim caro infirma, sic & Spiritus promptus à Domino testimonium accepit. Hic est potens perficere quæcunque in promptu habet. Si igitur hoc quod est promptum Spiritus, admisceat aliquis velut stimulum infirmitati carnis, necesse est omnimodo, vt id quod est forte, superet infirmum, ita vt absorbeatur infirmitas carnis à fortitudine Spiritus: & esse eum qui sit talis, non iā carnalem, sed spiritualem, propter Spiritus communionem. Sic igitur Martyres testantur, & contemnunt mortem, non secundùm infirmitatem carnis, sed secundùm quod promptus est Spiritus. Infirmitas enim carnis absorpta, potentem ostendit Spiritum. Spiritus autem rursus absorbens infirmitatem, [4] hæreditate possidet] carnem in se, & ex vtrisque factus est viuens homo. Viuens quidem propter participationem Spiritus, homo autem propter substantiam carnis. Igitur caro sine Spiritu Dei mortua est, non habens vitam, regnum Dei possidere non potest, sanguis irrationalis, velut aqua effusa in terram. Et propter hoc ait. Qualis terrenus, tales & terreni. Vbi autem Spiritus Patris, ibi homo viuens, sanguis rationalis ad vltionem à Deo custoditus, caro à Spiritu possessa, oblita quidem sui, qualitatem autem Spiritus assumens, conformis facta est verbo Dei. Et propterea ait, Sicut portauimus imaginem eius qui de terra est, portemus & imaginem eius qui de cælo est. Quid est ergo terrenum? Plasma. Quid autem cæleste? Spiritus. Sicut igitur (ait) sine Spiritu cælesti cōuersati sumus aliquando in vetustate carnis, non obedientes Deo: sic nunc accipientes Spiritum, in nouitate vitæ ambulemus, obedientes Deo. Quoniam igitur sine Spiritu Dei saluari non possumus, adhortatur Apostolus nos per fidem & castam conuersationem [5] conseruare] Spiritum Dei, vt non sine participatione sancti Spiritus facti amittamus regnum cælorum. Et clamauit non posse carnem solam & sanguinem regnum Dei possidere.

1.Cor.15.48. 1.Cor.15.49. Rom.6.4.

Basilius Magnus libro de Spiritu sancto cap. 29. hæc citat.

ἵνα μὴ ἄμοιροι θεῖου πνεύματος γενόμενοι, ἀποδύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐπεβόησεν ὁ ἀπόστολος, μὴ δύνασθαι τὴν σάρκα βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομῆσαι.

D.Erasmo Roterodam.interprete.

Ne expertes facti diuini Spiritus, frustremur regno cælorum, inclamat Apostolus, quod caro non possit hæreditatem capere regni cælorum.

Si enim oportet verum dicere, non possidet, sed possidetur caro: sicut & Dominus ait. Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram: quasi hæreditate possideatur terra in regno. Vnde & substantia carnis nostræ est: & ideo mundum templum esse vult, vt delectetur Spiritus Dei in eo, quemadmodum spōsus ad sponsam. Sicut igitur sponsa assumere sponsum non potest, assumi autem à sponso potest, quum venerit & acceperit eam spōsus: sic & caro hęc, secundùm seipsam, id est sola, regnum Dei hæreditate possidere non potest. Hæreditate autem possideri in regno à spiritu potest: hæreditate enim possidet, qui viuificat ea quæ sunt mortua: & aliud quidem est hæreditate possidere, aliud autem hæreditate possideri. Ille enim dominatur & præest, & disponit ea quæ hæreditate possidet, quemadmodum ipse velit. Illa verò subiecta sunt & obediunt, & dominantur ab eo, & sub dominio sunt eius qui possidet. Quid igitur est quod viuit? Scilicet Spiritus Dei. [6] Quæ sunt autem quæ sunt mortua? scilicet membra hominis, quæ & corrumpuntur in terra. Hæc autem possidentur à Spiritu translata in regnum cælorum. Propter hoc autem & Christus mortuus est, vti testamentum Euangelij apertum, & vniuerso mundo lectum, primùm quidem liberos faceret seruos suos, post deinde hæredes eos constitueret eorum quæ essent eius, hæreditate possidente spiritu, quemadmodùm demonstrauimus. Hæreditate enim possidet ille qui viuit, hæreditate autem acquiritur caro: vt non amittentes eum qui nos possidet Spiritum, amittamus vitam, adhortans nos Apostolus ad Spiritus communicationem secūdùm rationem quæ prædicta sunt, dixit. Quoniam caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt: velut si dicat: Nolite errare: quoniam nisi Verbum Dei inhabitauerit, & Spiritus Patris fuerit in vobis, vanè autem, & pro vt euenit, conuersati fueritis, quasi [hoc] tantùm caro & sanguis existentes, regnum Dei possidere non poteritis.

1.Cor.15.

ANNOTATIONES.

1. Hæreditare] *Ad verbum Græcam dictionem* κληρονομῆσαι *reddidit vulgata editio* possidere.

2. Ex quo & nos retardare] *Septem hasce voces non habent codices omnes excusi, è quibus expunximus &* quæ. *Porrò sensum Apostoli hoc pacto exprimit Tertullianus lib.de Resur. carnis. Non carnis substantiam, sed opera volens arceri à regno Dei: vel carnem & sanguinem si sola, videlicet sine spiritu, vt hinc quoq; animorum salutem colligat.*

3. Carne, anima, & Spiritu] *Tria quasi diuersa ad hominis compositionem constituere videtur, Animam, Spiritum, & Corpus: in quam opinionem venisse Platonum & Apolinarium, qui in Patribus nomen magnum habuerunt, scriptis mandauit Nemesius Emesæ Episcopus lib.de natura hominis cap.1. Ac quid sint corpus & anima peruium est; quid verò spiritus nomine velint, non ita. Gregorius Spiritum hominis aliquando animam ipsam, aliquando effectum eius spiritalem, in sacris eloquijs significare probat. Augustinus reprehendit Didymum eo quod Spiritum, tertium quidpiam in hominis substantia esse vellet, cùm ipsa anima sit, eo nomine appellata, pro spiritali natura; vel pro eo quod spiret in corpore. Tertullianus ἡγεμονικὸν, id est principem aliquem & summum vitæ gradum in animâ quidem admittit: sed constanter negat animam & spiritum duo esse, quæ vel separari possint, vel etiam concreta existant. Hieronymus in 27. caput Matthæi, ex scripturis declarat spiritum cum anima eundem esse: atque eorum, qui contrà sentiunt, opinionem sibi non placere satis indicat, Quæst.12.ad Hædibiam; & commentarijs in 3.c. Danielis.* Lib.11. Mor. cap.3. Lib.de Eccle. dog.cap.20. Lib.de Anima.

Existimo igitur Irenæum hic Spiritus nomine nihil aliud velle intelligere, quàm eam vim animæ, quæ æterna spiritalia, bona meditatur, eaq; summoperè desiderat, & siti flagrat incredibili: quam in Scholis superiorem portionem nominamus.

4. Hæreditate possidet] *Veteris codicis authoritate deleuimus* possedit.

5. Conseruare Spiritum Dei] *Deleuimus* conuersari. *Porrò sententia ista Irenæi nominatim vtitur Basilius Magnus libro de Spiritu sancto, ad illius confirmandam Deitatem.*

6. Quæ sunt autem] *Vetus codex.* Qui sunt autem, qui sunt mortui? *Caterùm, Hieronymus in 5. caput Matthæi, & Author operis imperfecti apud Chrysostomum Homilia nona, pari expositione hanc B. Irenæi approbant, qua per terram, quam Dominus nosster mitibus possidendam pollicetur, corpus eorum intelligatur liberatum à corruptione, & configuratum corpori claritatis suæ. Chromatij Episcopi sententiam adijciam.* Hos mites *(scribit ille in 5. cap. Matth.)* Dominus beatos ostendit, qui lenitatem dominicæ mansuetudinis sequentes, beatæ illius terræ hæreditate perpetua possessione fruentur. Maximè tamen de terra corporis nostri loquitur, in qua sancti transfigurati in gloriam, secundùm Apostolum, æterna felicitate regnabunt.

SVPERIORA PROBAT SIMILITVDINE ducta ab oleastro, cuius qualitas tantùm, non natura, per insitionem mutatur: ostendit quoque hominem sine Spiritu, nec fructus edere, nec regnum Dei possidere posse.

CAPVT X.

Rom.11.24. HOC ideo vti non gratificantes carni, respuamus insertionem Spiritus. Tu autem oleaster, ait, cùm esses, insertus es in bonam oliuam, & socius pinguedinis oliuæ factus es. Quemadmodum igitur oleaster insertus, si per-
Matt.7.19. māserit in eo quod antè fuerit, oleaster, exciditur[1] & in ignem mittitur:] si autem tenuerit insertionem, & transmutetur in bonam oliuam, fit fructifera quasi in paradiso regis plantata. Sic & homines, si quidem per fidem profecerint in melius, & assumpserint Spiritũ Dei, & illius fructificationem germinauerint; erunt spirituales, tanquam in Paradiso Dei plantati: si autem respuerint Spiritum, & perseuerauerint in eo quod fuerãt antè, magis carnis esse volentes quàm Spiritus, iustissimè in eiusmodi dicitur, quoniam caro & sanguis regnum Dei non possident: tanquam si
2.Cor.15. quis dicat, quoniam oleaster non assumitur in Paradisum Dei. Mirabiliter igitur Apostolus naturam ostendit nostram, & vniuersam dispositionem Dei in eo sermone
Simile elegans. qui est de carne, & sanguine, & oleastro. Quemadmodum enim oliua neglecta, tempore quodam in desertum relicta, & syluestria fructificans, secundùm se oleaster fit: vel rursum oleaster diligentiam percipiens, & insertus, in pristinam naturæ recurrit fructificationem: sic & homines in negligentia constituti, & concupiscentias carnis tanquam syluestria fructificantes, secũdùm suam causam infructuosi iustitia constituuntur. In eo *autem quòd dormiant homines, inseminat inimicus materiam zi-
Matt. 13. 25. zaniæ: & propter hoc Dominus discipulis suis vigilare præcepit. Et rursus qui infru-
Matt.25.13. ctuosi sunt iustitia, & velut sentibus obuoluti homines, si diligentiam percipiant, & velut insertionem accipientes verbum Dei, in pristinam veniũt hominis naturam, eam qua secundùm imaginem & similitudinem factus est Dei. Sed quemadmodum oleaster insertus, substantiam quidem ligni non amittit, qualitatem autem fructus immutat, & aliud percipit vocabulum, iam non oleaster, sed fructifica oliua existẽs, & dicitur: Sic & homo per fidem insertus, & assumens Spiritum Dei, substantiã quidem carnis non amittit, qualitatem autem fructus operum immutat, & aliud accipit vocabulum, significans illam quæ in melius est transmutationem, iam non caro & sanguis, sed homo spiritalis existens, & dicitur. Quemadmodum autem rursus oleaMatth.7.19. ster, si non *participat insertionem, perseuerat inutilis suo Domino per suam syluestrem qualitatem, & quasi infructuosum lignum exciditur, & in ignem mittitur: sic & homo nõ assumens per fidem Spiritus insertionem, perseuerat hoc esse quod erat
1.Cor.15. antè, caro & sanguis[2] regnum Dei non possidens. Bene igitur Apostolus ait. Caro &
Rom.8 8. sanguis regnum Dei possidere not. possunt. Et, qui in carne sunt, Deo placere nõ possunt, non substantiam reijciẽs carnis, sed infusionem Spiritus attrahens. Et propter
1.Cor.15.53. hoc ait. Oportet mortale [istud] induere[3] immortalitatem; & corruptibile hoc in-
Rom.8.9. duere incorruptelam. Et iterùm ait. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem Spiritus Dei habitat in vobis. Manifestius autem illud adhuc ostendit, dicens. Corpus quidem mortuum propter peccatum,[4] Spiritus autem vita propter iustitiam. Si autem Spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. Et rursus in Epistola, quæ est ad Romanos, ait. Si enim secundùm carnem viuitis,[5] incipietis mori: non conuersationem quæ est in carne repellens ab eis; etenim ipse in carne cùm esset, scribebat eis: sed concupiscentias abscindens carnis, eas quæ mortificant hominem: & propter hoc intulit. Si autem spiritu opera carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim ducuntur Spiritu Dei, hi sunt filij Dei. Rom.8.10.11.

ANNOTATIONES.

1. Et in ignem mittitur] *Quatuor voces istas ex veter. cod. addidimus. Hic autem non obscurè docet opera à bona fide iungenda esse: eaq; tamen non nisi diuino Spiritus sancti auxilio perfici posse: Pelagianorum opinionem simul & Simonis Magi, ac posteriorum Gnosticorum errores euertens.*

2. Regnum Dei] *Vetus codex*, existens, regnum Dei hæreditate possidere non potest.

3. Immortalitatem] *Quinque istas voces, quas etiam habet Apostolus, ex veteri codice inseruimus.*

4. Spiritus autem vita] *Communis editio,* spiritus viuit: *at Græcam Pauli lectionem sequitur Irenæus. Habet enim Ζωὴ, & non Ζᾷ, atque ex Latinis sic legunt Augustinus in Psalm. 75. lib. 24. contra Faustum cap. 2. Ambrosius in commentarijs. Hilarius lib. 8 de Trinitate: ex Græcis Athanasius libr. ad Serapionem. Theophylactus in com. vt loquatur Apostolus de Spiritu sancto, qui per se se vita est, eamq; alijs elargitur.*

5. Incipietis mori] *Sic cum Irenæo legit Cyprianus libro de Zelo & liuore. Græcè est μέλλετε ἀποθνήσκειν, quod alij vertunt, futurum est, vt moriamini. Heruetus Theodoreti interpres:* Si secundùm carnem viuitis, secundùm carnem moriemini.

DE CARNALIVM ET SPIRITVALIVM OPEribus, ablutioneq; spirituali non ad corporum substantiam, sed pristinæ vitæ conuersationem referenda.

CAPVT XI.

ET ipsas autem operas manifestauit, quas dicit carnales, quæ sint, præuidens calumniam infidelium, & ipse semetipsum exponens, ne relinqueretur quæstio his, qui infideliter tractant de eo, in [ea] epistola, quæ est ad Galatas dicens. Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt, [1] Adulteria, fornicationes, immunditia, luxuria, idololatria, veneficia, inimicitiæ, contentiones, zeli, ira, æmulationes, animositates, irritationes, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, quemadmodum & prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Manifestius prædicans his qui audiunt, quid est Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt. Qui enim illa agunt, verè secundùm carnem ambulantes, viuere Deo non possunt. Et iterum spirituales actus intulit viuificantes hominem, id est, insertionem Spiritus dicens. Fructus autem Spiritus est, charitas, gaudium, pax, patientia, bonitas, benignitas, fides, lenitas, continentia, castitas: aduersus hæc non est lex. Sicut igitur qui in melius profecerit, & fructum operatus fuerit Spiritus, omni modo saluatur, propter Spiritus communionem: sic [&] is qui remanserit in prædictis carnis operationibus, carnalis verè deputatus, [eo] quod non assumat Spiritum Dei, regnum non poterit possidere cælorum. Quemadmodum rursus ipse Apostolus testificatur. An nescitis, dicens Corinthijs, quoniam iniusti regnum Dei non hæreditabunt? Nolite errare, (ait) neque fornicarij, neque idololatræ, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neque fures, neq; auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Et hæc (ait) quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis,[2] sed iustificati estis] in nomine Domini Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Manifestissimè ostendit, per quæ perit homo, si perseuerauerit secundùm carnem viuere: & per quæ rursus saluatur. Ea autem quæ saluant, ait esse nomen Domini nostri Iesu Christi,[3] & Spiritum Dei nostri. Quoniam igitur istic numerauit eas quæ sunt sine Spiritu, carnis operationes, quæ sunt mortiferæ: consequenter his quæ prædicta sunt ab eo, in fine Epistolæ ad summam exclamauit. Sicut portauimus imaginem Galat. 5 19. Opera carnis. 1.Cor 6. 9. 10. Galat. 5. 22. Fructus Spiritus. 1.Cor.15.49.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ginem * eius qui de limo est, ita portemus & imaginẽ eius qui de cælis est. Hoc enim dico fratres, quoniam caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt. Hoc autem quod ait, Sicut portauimus imaginem eius qui de limo est, simile illi dicto est: Et hęc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, [sed iustificati estis] in nomine Domini nostri IESV CHRISTI, & in Spiritu Dei nostri. Quando igitur portauimus imaginem eius qui est de limo? Scilicet quando hæ quæ prædictæ sunt carnis operationes, perficiebantur in nobis. Quando autem iterum imaginem cœlestis? Scilicet quando ait, Abluti estis credentes in nomine Domini, & accipientes eius Spiritum. Abluti autem sumus non substantiam corporis, neque imaginem plasmatis, sed pristinam vanitatis conuersationem. In quibus igitur periebamus membris, operantes ea quæ sunt corruptelæ, in ijsdem ipsis viuificamur, operantes ea quæ sunt Spiritus. Quemadmodum enim corruptelæ est capax caro, sic & incorruptelæ: & quemadmodum mortis, sic & vitæ.

1.Cor.6.11.

ANNOTATIONES.

1. Adulteria, fornicationes] *Quinque priores dictiones singulari numero legit vulgata editio, cui consentiunt Græci codices. Irenæo conformis est Cyprianus libro de Oratione Dominica.*

2. Sed iustificati estis] *Tres istas voces cum veteri nostro codice, agnoscit Pauli contextus, ideoq; eas inseruimus.*

3. Et Spiritu Dei nostri] *Quum Spiritui æquè ac Christo Domino efficientiam salutis nostræ tribuat, illius Diuinitatem agnoscit, credit, & adorat: contradicant licet Magdeburgenses. Subsignant Irenæo Basilius & Ambrosius libris de Spiritu sancto.*

4. Eius qui de limo est] *Ita periphrasticῶς reddit vocem χοϊκὸς: quem sequitur Cyprianus libr. de habitu Virg. libro de zelo & liu. Lib. 2. aduersus Iudæos capit. 10. & libro 3. capit. 11. Tertullianus libro de carne Christi, legit* de terræ limo, *aliàs frequenter vocem Græcam conseruat.*

DE DIFFERENTIA MORTIS ET VITÆ, afflatus vitæ & Spiritus viuificantis: & quomodo eadem substantia carnis, quæ mortua est, reuiuiscet.

CAPVT XII.

HAEC autem inuicem cedunt, & vtraque non permanent in idipsum, sed expellitur alterum ab altero: & præsente altero, interit alterum. Si igitur mors possidẽs hominem, expulit ab eo vitam, & mortuum ostendit; multo magis [1] vita possidens hominem expellit mortem, & viuentem hominem restituet Deo. Si enim mors mortificauit, quare vita adueniens non viuificat hominem? Quemadmodum Esaias ait. Deuorauit mors potens. Et rursus, Deus abstulit omnem lachrymam ab omni facie. * Expulsa est autem pristina vita, quoniam non per Spiritum, sed per afflatum fuerat data. Aliud enim est afflatus vitę, qui & animalem efficit hominem: & aliud Spiritus viuificans, qui & Spiritalem efficit eum. Et ideo Esaias ait. Sic dicit Dominus, qui fecit cælum & finxit illud; qui firmauit terram, & quæ in ea sunt; & dedit afflatum populo, qui super eam est; & Spiritum his qui calcant illam. Afflatum quidem communiter omni qui super terram est populo dicens datum: Spiritum autem propriè his, qui conculcant terrenas concupiscentias. Propter quod rursus ipse Esaias distinguens ea quæ prædicta sunt, ait: Spiritus enim à me exiet, & flatum omnem ego feci. Spiritum quidem propriè in Deo deputans, quem in nouissimis temporibus effudit per adoptionem filiorum in genus humanum: afflatum autem communiter in conditione & factura ostendens illum. Aliud autem est quod factum est, ab eo qui fecit. Afflatus igitur temporalis, [2] Spiritus autem sempiternus. Et afflatus quidem auctus ad modicum, & tempore aliquo manens, [3] deinde abijt] sine spiramento relinquẽs illud in quo fuit antè. Spiritus autem circundans intus & foris hominem, quippe semper perseuerans, nunquam relinquens eum. Sed non primò quidem [quod spiritale est, ait Apostolus, (hæc tanquam ad nos homines dicens) sed primò quidem animale est, deinde quod spiritale est, secũdùm rationem. Oportuerat * autem primò plasmari hominem, & plasmatũ accipere animã, deinde sic communionem Spiritus recipere. * Quapropter & primus Adam factus est à Domino in animam viuentem, secundus autem in spiritum viuificantem. Sicut igitur qui in animã viuentem factus est, diuertens in peius, perdidit vitã: sic rursus idem ipse in melius recurrens, assumens viuificantem spiritum, inueniet vitam. Non enim aliud est quod moritur, & aliud quo viuificatur. Quemadmodum

Isaiæ 25.8. *Explola

Isa. 42.5.

Isaiæ 57. 16. Ioel 2. 28. Actor. 2. 17.

1.Cor.15.46. *enim

1.Cor.15.45.

modum neque aliud quod perit, & aliud quod inuenitur: sed illam [ipsam] quæ perierat ouem inuenit Dominus exquirens. Quid ergo erat quod moriebatur? Vtique carnis substantia, quę amiserat afflatum vitæ, & sine spiramento mortua facta est. Hanc itaque Dominus venit viuificaturus, vti quemadmodum in Adam omnes morimur, quoniam animales, * in spiritu viuamus, quoniam spirituales: deponentes nõ plasma Dei, sed concupiscentias carnis, & assumentes Spiritum sanctum, sicut Apostolus in epistola [quæ est] ad Colossenses ait. Mortificate itaque membra vestra quæ sunt super terram. Quæ sunt autem hæc, ipse exposuit, fornicationem, immunditiam, passionem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est idololatria. Horum depositionem Apostolus præconatur, & eos qui talia * perpetrant, velut carnem & sanguinem tantùm existentes, non posse ait regnum cælorum possidere. Anima enim ipsorum declinans in peius, & in terrenas concupiscentias descendens, eiusdẽ, cuius & illa sunt, participauit appellationis: quæ deponere nos iubens, ait rursus in eadem epistola. Expoliantes vos veterem hominem cum operibus eius. Hoc autem dicebat, non * veterem amouens plasmationem: alioquin oportebat nosmetipsos interficientes, separari ab ea quæ est istic conuersatione. Sed & ipse Apostolus, ille existens qui in vulua plasmatus erat, & de vtero exierat, scribebat nobis, & viuere in carne fructus operis [esse] confessus est, in epistola quę est ad Philippẽses dicens, Fructus autem operis spiritus, est carnis salus. Quis enim alius apparens fructus eius est, qui non apparet Spiritus, quàm maturam efficere carnem & capacem incorruptelæ? Si igitur viuere in carne, hic mihi fructus operis est, non vtique substantiam contemnebat carnis, in eo quod * diceret, Spoliantes vos veterem hominem cum operibus eius: sed spoliationem pristinæ nostræ conuersationis manifestauit, eam quæ veterascit & corrumpitur: & propter hoc intulit. Et induentes nouum hominem, eum qui renouatur [3] in agnitionem secundùm imaginem eius qui creauit eum. In eo ergo quod ait. Qui renouatur in agnitionem, demonstrabat quoniam ipse ille qui ignorans erat antè homo, id est ignorans Deum, per eam quæ in eum est agnitionem renouatur. Agnitio enim Dei renouat hominem. Et in eo quòd dicat, secundùm imaginem cõditoris, recapitulationem manifestauit eius hominis, qui initio secũdùm imaginem factus est Dei. Quoniam autem idem ipse erat Apostolus, qui ex vtero generatus fuerat, hoc est, antiqua carnis substantia, ipse in [ea] epistola [quæ est] ad Galatas dixit. Cũ autẽ [4] placuit Deo, qui me ex vtero matris meæ segregauit, & vocauit per gratiam suam, reuelare Filium suum in me, vt euangelizarem eum in Gentibus. Non alius erat qui natus fuerat ex vtero, sicut prædiximus, & alius qui euangelizabat Filium Dei: sed idem ille qui antè ignorabat, & persequebatur Ecclesiam, reuelatione ei de cælo facta, colloquente cum eo Domino, quemadmodum in tertio libro ostendimus, euãgelizabat Filium Dei CHRISTVM IESVM, qui sub Pontio Pilato crucifixus est, præterita ignorantia exterminata à posteriore agnitione. [5] Quẽ admodum cæci, quos curauit Dominus, cæcitatem quidem amiserunt, perfectam autem * susceperunt substantiam oculorum, & ijsdem ipsis quibus antè non videbant oculis, recipiebant visionem, caligine à visione tantùm exterminata, seruata autem substantia oculorum, vt per quos non viderant oculos, per eos rursus videntes, gratias agerent ei, qui rursus visum eis redintegrauit. Et qui aridam curauit manum, & omnes omnino quos curauit, non ea quæ ab initio ex vtero edita fuerant membra mutauerunt; sed eadem ipsa salua recipiebant. Fabricator enim vniuersorum Dei Verbum, qui ab initio plasmauit hominẽ, à malitia inueniens labefactatũ suum plasma omnimodo curauit, hoc quidem & secundùm vnumquodque membrum, sicut & in suo plasmate est: hoc autem & semel totum sanum & integrum reintegrauit hominem, perfectum eum sibi præparans ad resurrectionem. Quam enim causam habebat carnis membra curare, & restituere in pristinum characterem, si non habebant saluari, quæ ab illo curata fuerant? Si enim temporalis erat ab eo vtilitas, nihil grande præstitit his qui ab eo curati sunt. Aut quomodo [dicunt] non esse capacem carnem vitæ, quæ est ab eo, quæ percipit curationem ab eo? Vita enim per curationem, incorruptela autem per vitam efficitur. Qui igitur curationem confert, hic & vitam: & qui vitam, hic & incorruptelam circundat plasmati suo.

Galat.1.15. Act.9. Ioan.9. Luc.6.6.

ANNOTATIONES.

1. Vita possidens animam] *Vetus codex*, vitam possidens homo.

2. Spiritus sempiternus] *Aeternum profitetur esse Spiritũ, quapropter verè Deũ Patri & Filio æqualem & consubstantialem.*

3. Deinde abijt] *Expunximus* obijt *auth. vet. cod.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

4. Quapropter & primus Adam] *Pauli editio Latina communis addit* homo: *quod hic non habet Irenæus. Ambrosius etiam in com. non videtur legisse: Stapulensis admonuit superesse: Erasmus putauit adiectum ab interprete quopiam, Hebraicæ vocis Adam interpretandi gratia.*

5. Inagnitionem] *Vulgata Pauli editio Latina addit* Dei: *sed illud cum Irenæo desiderant Ambrosius, & Græci codices.*

6. Placuit Deo] *Vulgata editio,* ei: *sed Irenæi litteræ consentiunt Græca exemplaria. Docet porrò eũdem Apostolum, qui veteris Adami, id est, communi hominum more in vtero conceptus, indeq; natus fuerat, ea prædicasse quæ ab hæreticis malè intellecta obijciebantur: qui tamen veræ resurrectionis eximius fuit assertor. Igitur verba ex illo allegata, contra eundem nequaquam militabant.*

7. Quemadmodum cæci] *Ex miraculis super cæcorum, aridorum, aliorumq; infirmorum corporibus à Domino factis, concludit ea Deo curæ esse, ac proinde olim resurrectura.*

MAXIMVM SPECIMEN RESVRRECTIONIS habemus in mortuis à Christo suscitatis, cordaque nostra capacia esse vitæ æternæ, eò ostenduntur, quòd nunc Spiritum Dei recipiant.

CAPVT XIII.

Matt 9 18. Luc 7.12. Ioan. 11.1. DIcant enim nobis hi qui contraria dicunt, id est, qui contradicunt suæ saluti, Summi sacerdotis mortua filia, & Viduæ filius qui circa portam mortuus efferebatur,[2] & Lazarus qui in monumento quartam habebat diem, in quibus resurrexerint corporibus? In ijsdem ipsis scilicet in quibus & mortui fuerant. Si enim non in ijsdem ipsis videlicet, nec ijdem ipsi qui mortui erant, resurrexerunt. Sed enim apprehendit (ait) Dominus manum mortui, & dixit ei. Iuuenis, tibi dico, surge: & sedit mortuus, & iussit ei dare manducare, & dedit eum matri suæ. Et Lazarum vocauit voce magna dicens. Lazare, veni foras: & exiuit (inquit) mortuus, colligatus pedes & manus institis: [3] hoc symbolum eius hominis, qui inligatus fuerat in peccatis. Et propter hoc ait Dominus. Soluite illum, & dimittite eum abire. Sicut igitur qui curati sunt, in his, quæ antè passa fuerunt membra, curati sunt: & mortui [in ijsdem surrexerunt corporibus, membris & corporibus ipsorum percipientibus curationem: & eam vitam quæ dabatur à Domino per temporalia, præformante æterna, & ostendente quoniam ipse est qui [& curationem plasmati suo, & vitam præstare potest,[4] vti eius] de resurrectione quoq; credatur sermo: sic & in fine in nouissima tuba clamante Domino, resurrecturi sunt mortui, quemadmodum ipse ait. Veniet horâ in qua omnes mortui, qui in monumentis sunt, audient vocem filij hominis, & exient qui bona fecerunt, in resurrectionem vitę: & qui mala operati sunt, in resurrectionem iudicij. Vani igitur & verè infelices, qui sic manifesta & clara[5] nolunt conspicere, sed fugiunt lumen veritatis, [6] secundùm tragicum Oedipodem] semetipsos excęcantes. Et quemadmodum in palestra insueti concertantes alijs vnam quamlibet partem corporis totis complectentes manibus,[7] per illud quod detinent, cadunt, & cadentes putant se vincere, eo quòd cõtentiosè teneant illud quod primũ apprehẽderunt membrum, super hoc autem quòd ceciderunt, & *derisui habentur. Sic autem & hæretici, Caro & sanguis regnum Dei possidere nõ possunt, duas dictiones tollentes à Paulo, neque sensum Apostoli perspexerunt, neque virtutem dictionum scrutati sunt: nudè autem ipsas dictiones tenentes, circa eas moriũtur, vniuersam dispositionem Dei, quantum in ipsis est, euertẽtes. Si enim propriè de carne hoc dictum dicent, & non de carnalibus operationibus, quemadmodum [demonstrauimus,] ipsum sibi contrarium Apostolũ dicentem ostendet. [8] Ait enim] statim in eadem Epistola demonstratiuè de carne sic [dicens:] Oportet enim corruptibile hoc, induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatẽ. Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatẽ, tunc fiet sermo qui scriptus est. Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors [9] aculeus tuus? Vbi est mors victoria tua? Hæc aũt iustè dicentur tunc, quãdo mortalis hęc & corruptibilis caro, circa quã & mors est, quę & quodã dominio mortis pressa est, in vitã conscendẽs, induerit incorruptelã & immortalitatẽ. Tunc enim verè erit victa mors, quãdo ea quæ cõtinetur ab ea caro, exierit de dominio eius. Et rursus ad Philippẽses ait. Nostra aũt cõuersatio in cælis est: vnde & Saluatorẽ expectamus Dominũ Iesũ, [10] qui [trãsfigurabit] corpus humilitatis nostræ cõforme corpori gloriæ suę, ita vt possit secundũ operationẽ virtutis suę. [Quod] igitur est humilitatis corpus, quod transfigurabit Dominus conformatũ corpori gloriæ suæ? Manifestum est quoniam corpus quod est caro, (quod & humiliatur cadens in terra) trãsfiguratio autem eius, quoniam cùm sit mortalis & corruptibilis, immortalis fit & incorruptibilis: non secundùm propriam substantiam, sed secundùm Domini operationem, qui potest mortali immortalitatem, & corruptibili circundare incorruptibilitatem. Et propter hoc ait in secũda ad Corinthios. Vt absorbeatur mortale à vita. Qui autem [11] perficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus: manifestissimè hoc de carne dicens. Nec enim anima immortalis neque spiritus absorbetur à mortali vita, quando & caro non mortua, sed viua & incorrupta perseuerauerit, [12] hymnum dicens Deo, qui in hoc ipsum perficit nos. Vt ergo in hoc perficiamur, bene Corinthijs ait. Glorificate Deum in corpore vestro. Deus incorruptibilitatis est effector. Quoniam autem non de alio quodam corpore, sed de corpore carnis dicit hoc, manifestè & indubitatè, & sine vlla ambiguitate Corinthijs ait. Semper mortificationem Iesu in corpore nostro [13] circumferentes, vt vita Iesu Christi in corpore nostro manifestetur.] Semper enim qui viuimus, in mortem tradimur per Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in carne mortali nostra. Et quoniam spiritus cõplectitur carnem, in eadem Epistola ait. Quoniam estis Epistola Christi, ministrata à nobis, inscripta non atramento, sed Spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Si ergo nũc corda carnalia capacia Spiritus fiunt, quid mirum si in resurrectione, eam quæ à Spiritu datur, capiunt vitam? De qua resurrectione Apostolus [in ea quæ est] ad Philippenses ait. Conformis morti eius, si quo modo occurrã ad resurrectionem, quæ est à mortuis. In qua igitur alia mortali carne intelligi potest vita manifestari, nisi in hac substãtia, quæ & mortificatur propter eã quæ est ad Deum confessionem? Quemadmodum ipse dixit. Si secundùm hominem [14] cũ bestijs Ephesi pugnaui, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Si enim mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra: inuenimur autẽ & falsi testes Dei, quoniam testificamur quòd suscitauit Christum, quem non suscitauit. Si enim mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est fides vestra: quoniam adhuc estis in peccatis vestris. Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in vita hac in Christo sperantes sumus tantùm, miserabiliores omnibus sumus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium: quoniam enim per hominẽ mors, & per hominem resurrectio mortuorum. In his igitur omnibus, quemadmodum prædiximus, aut contraria sentientem sibimetipsi Apostolum dicent, quantum ad illud, Caro & sanguis regnum Dei possidere nõ possunt: aut iterum malignas & extortas cogentur omnium dictorum facere expositiones, ad transuertendam & immutãdam sententiam dictorum. Quid enim dicere habebunt sanum, si conabuntur aliter interpretari hoc quod scribit: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelã, & mortale hoc induere immortalitatem? Et: Vt vita Iesu manifestetur in carne mortali nostra, & reliqua omnia, in quibus Apostolus manifestè & clarè resurrectionem & incorruptelam carnis prædicat? Cogentur itaq; hæc tanta malè interpretari, qui vnum nolunt bene intelligere.

Isai. 5. 52. 1.Cor 15 52. Osee 13.14. Philip. 3.20.

ANNOTATIONES.

1. Dicant enim nobis] *Tertullianus lib. de Resurr. car. hoc paucis ita perstringit:* Exempla mortuorum à Domino suscitatorum commendabant carnis & animæ resurrectionem, ne cui substantiæ negaretur hoc donum. *Hæc quoque Largiore manu Ambrosius lib. de fide resurrect.*

2. Et Lazarus] *Lazarum vocat Tertullianus præcipuum resurrectionis exemplum.*

3. Hoc symbolum] *Non solus hic Apostolicorũ temporum vir, sed & plurimi & doctissimi & sanctissimi postea Patres docuerunt istius Lazari symbolica, vera tamen alligatione & solutione, insinuatam fuisse eam peccatorum pœnitentium absolutionem, qua post delictorum confessionem ministerio Sacerdotum absoluuntur in Ecclesia Christiana: quemadmodũ ille sepulchralibus linteis inuolutus & ligatus, & manibus Apostolorum solutus & liber euasit.*

Perspiciens autem Caluinus per hoc diuinum planè ac clarissimum exemplar, paradoxa sua de sola fide iustificante, Sacramentorum inefficacitate, & clauium à Christo Ecclesiæ traditarum inanitate, planè damnari & conuelli; sauijt inops animi, totumque infensus per orbem, in huius interpretationis authores bacchatus est, appellans eos Papistas, ter ridiculos, qui confessionem auricularem hinc eliciunt: *insuper*, & mentiri eos, qui affirmant Dominum discipulis iussisse, vt Lazarum fascijs soluerent.

Sed attendamus, quos viros hic nouus Apostolus suis conuicijs & probris vexet: quos pro ministrali sua modestia, ter ridiculos & mendaces appellet. Hunc in primis antiquissimum Petri, Ioannis, & Pauli discipulorum auditarem, fortissimum CHRISTI *martyrem, & sapientissimum hæreseon expugnatorem; docentem Lazarum fuisse typum hominis colligati,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

& à Christo traditi alijs ad soluendum. Quibus autem tradidit, nisi discipulis, qui præsto circumstabant, ad omne præceptum & obsequium eius promptissimi?

Lib. 50. hom. hom. 27. Eximium deinde Antistitem & Theologum Augustinum, quem de his ita differentem subijcimus. Dominus clamauit, Lazare, veni foras. Cessit voci misericordiæ, moles sepulturæ: cessit mors, vitæ: cessit infernus, superno. Eleuatus est Lazarus, processit tumulo: & ligatus erat, sicut sunt homines in confessione peccati agentes pœnitentiam Iam processerunt à morte: nam non confiterentur nisi procederent. Ipsum confiteri, ab occulto & tenebroso procedere est. Sed quid Dominus Ecclesiæ suæ inquit? Quæ solueritis in terra, soluta erunt in cælo. *Auditis, viri Caluiniani, Lazarum symbolum fuisse hominis pœnitentiam agentis? Intelligitis Confessionem, proculdubio auricularem, processione è tenebroso sepulcro designari? Ecclesiæ denique pastoribus ab ipso Filio mandatum esse, vt peccatis ligatos soluant? Attendite cætera.* Cùm audis (inquit idem Augustinus) hominem pœnitere peccatorum, iam reuixit: cùm audis hominem confitendo proferre conscientiam, iam de sepulcro eductus est: sed nondum solutus est. Quando, & à quibus soluitur? Quæ solueritis in terra, inquit Christus, erunt soluta & in cælo.

Conc. 2. in Psalm. 101.

Lib. de vera & falsa pœn. cap. 10. *Non vos pigeat quæso, homines curiosos & sciendi auidos, eundem insignem magistrum iterum de hac re dicentem audire:* Dominus Lazarum de monumento iam suscitatum obtulit discipulis soluendum, per hoc ostendens potestatem soluendi concessam Sacerdotibus. Dixit enim: Quodcunque solueritis super terram, &cæt. *Et ne leuioris momenti existimetis hunc locum, alterum expendite, quo paucis contracta huius suscitati Lazari narratione, quemlibet pœnitentem sic idem beatus Dei seruus alloquitur:* Surge in corde tuo, procede de sepulcro tuo, id est, mala peccandi consuetudine qua grauaris, crede, & confitere. Qui enim credit, surrexit: qui confitetur, surrexit: quia antequam confiteretur, occultus erat. Et cùm confessus fuerit, quid dicetur ministris? Quod dictum est ad funus Lazari: Soluite illum, & sinite abire: quomodo dictũ est Apostolis, Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cælo.

Tract. 22. in Ioan.

Ne verò illudant vobis cæci duces vestri Prædicantes, garrientes vt solent, cùm omni solida responsione sunt destituti, Augustinum varium, in hac sententia non perstitisse: eundem si saluti vestræ bene consultum velitis, rursum eadem asseuerantem legite Tractatu quadragesimo nono, in Ioannem: Libro de vtilitate pœnitentiæ, capite tertio: Sermone octauo, & quadragesimo quarto de verbis Domini. Ac vt in ore duorum vel trium stet omne verbum, consulite sanctissimum Pontificem Gregorium Homilia 26. in Euangelia: & lib. vigesimo secundo Moralium, capite decimo tertio: item clarissimum Præsulem beatum Ambrosium libro secundo de pœnitentia, capite septimo: & Caluiniana impudentiæ ac maledicentiæ vos tandem pudeat atque pigeat.

4. Vti eius] *Ita vetus codex excusi,* vti ei.

5. Nolunt conspicere] *Codices excusi,* intelligere.

6. Secundùm tragicum Oedipodem] *Ita vetus codex excusi* secundùm tragicos: *vnde appareret eiusdem vet. codicis nostri fides. Tangit enim illa, vt reor, quæ leguntur apud Sophoclem Oedipode tyranno, his verbis:*

ἀποσπάσας γὰρ εἱμάτων χρυσηλάτους
περόνας ἀπ' αὐτῆς, αἴσιον ἔξεστέλλετο·
ἀράς ἔπαισεν ἀφθάτων αὐτῶν κύκλων, *& deinceps, id est:*

Nam cùm auulsisset à vestibus aureas
Fibulas, quibus illa induta erat;
Cœpit is arreptis oculorum orbes fodere.
Sic dicens, se non amplius intueri illam (matrem) posse,
Neque mala sua, nec scelera quæ perpetrasset:
Sed lumine orbatum posthac, neque quos fas non esset
Visurum esse, nec quibus indigeret agnituru.

Quibus & alijs multis locis apparet, pios istos Patres à lectione Poetarum non abhorruisse: sed in suam rem conuertisse: quod postea monuerunt Clemens Alexand. in Protreptico, & Basilius Oratione ad nepotes.

7. Per illud quod detinent cadunt] *Vetus codex,* per illud quod detinetur cadent.

8. Ait enim] *Duas has voces addit vetus codex: deinde* dicens *habet, non* dicentem, *vt excusi.*

9. Aculeus tuus] *Cyprianus libr. 3. aduersus Iudæos cap. 58. Hieronymus cõ. in Oseæ ca. 13.* aculeum *legunt cum Irenæo: vulgata editio* stimulus: *Græcè est* Τὸ κέντρον.

10. Qui transfigurabit] *Græcè est* μεταςχηματίσει, *& in communi editione,* transformabit *futuro tempore: expunximus* transfigurauit.

11. Perficit] *Ambrosius legit* perfecit. *Græcè est* κατεργασάμενος, *communis editio,* effecit.

12. Hymnum dicens Deo] *Quando caro & ipsa immortalis effecta gloriosaq; surrexerit, vna cũ anima sua beata hymnis sempiternis Deum celebrabit, iuxta quod à Dauide de Sanctis scriptum est:* Exultationes Dei in gutture eorum, &c.

13. Circumferentes] *Nouem has voces ex vet. co. adiecimus, quum eadem habeat etiam Pauli literal deleuimus* manifestemus.

14. Cum bestijs Ephesi pugnaui] *Pugnam hanc Theophylactus & Oecumenius referunt ad tumultum, ab aurifice Demetrio excitatum, ob Ephesiã Dianam: quibus ex Latinis astipulatur Anselmus, siue Hieronymus. Mihi verò est verisimilius, quod scribit Nicephorus libr. 2. hist. c. 15. Leonibus, vtpotè ferocissimis Hieronymo quodã præside iubente, Paulum obiectũ fuisse, qui ad pedes eius mites consederunt. Et ante Nicephorũ hoc attigerant Origenes lib. 1. Periarchon: Ambrosius & Theodoretus com. in 1. Cor. 15.*

NISI

NISI CARO SALVANDA ESSET, CARNEM eiusdem substantiæ cum nostra Verbum non adsumpsisset: quapropter nec per ipsum essemus reconciliati.

CAPVT XIV.

QVoniam autem non aduersus ipsam substantiam carnis & sanguinis dixit Apostolus, Non possidere regnum Dei, vbique idem Apostolus in Domino Iesu Christo vsus est carnis & sanguinis nomine, aliquid quidem, vti hominem eius statueret: (etenim semetipsum filium dicebat hominis) aliquid autem vti salutem carnis nostræ confirmaret. Si enim non haberet caro saluari, nequaquam Verbum Dei caro factum esset. Et si non haberet sanguis iustorum inquiri, nequaquam sanguinem habuisset Dominus. Sed quoniam ab initio vocalis est sanguis, Deus ad Cain dixit, cùm occidisset fratrem suum. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Et quoniam haberet exquiri sanguis ipsorum, dixit ad eos qui circa Noë erant. Etenim sanguinem animarum vestrarum, exquiram illum de manu omnium bestiarũ. Iterum. Qui effundet sanguinem hominis, sanguis pro sanguine eius effundetur. Similiter autem & Dominus his qui habebant eius sanguinem effundere, dicebat. Exquiretur omnis sanguis iustus, qui effunditur super terram, à sanguine Abel iusti, vsq; ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare: etiã dico vobis, venient omnia ista super generationem istam. Recapitulationem effusionis sanguinis ab initio omnium iustorum & Prophetarum in semetipsum futuram indicans, & exquisitionem sanguinis ipsorũ per semetipsum. Non autẽ exquireretur hoc, nisi & saluari haberet: nec * in semetipso recapitulatus esset hæc Dominus, nisi & ipse caro & sanguis, secundùm principalẽ plasmationem factus fuisset, saluans in semetipso in fine illud quod perierat in principio in Adam. Si autem ob alteram quandam dispositionem Dominus incarnatus est, & ex altera substantia carnem attulit, non ergo in semetipso recapitulatus est [se] hominem: adhuc etiam nec caro quidem dici potest. Caro enim verè primæ plasmationis[2] è limo facte, successio. Si autem ex alia substantia habere eũ oportuit materiã, ab initio ex altera substantiæ parte operatus fuisset fieri consperſionem eius. Nunc autem quod fuit qui perierat homo, hoc salutare factum est Verbũ, per semetipsum ea quę esset ad eum communionem, & exquisitionem salutis eius efficiens. Quod autem perierat, sanguinem & carnem habebat. Limum enim de terra accipiens Dominus, plasmauit hominem, & propter hunc omnis dispositio aduentus Domini. Habuit ergo & ipse carnem & sanguinem, non alteram quandam; sed illam principalẽ Patris plasmationem in se recapitulans, exquirens [id] quod perierat. Et propter hoc Apostolus in Epistola [quæ est] ad Colossenses ait. Et vos cùm essetis aliquando alienati,[3] & inimici cogitationis eius in operibus malis, nunc autẽ reconciliati in corpore carnis eius, per mortẽ eius, exhibere vos sanctos & [4] castos & sine crimine in conspectu eius. In corpore (ait) reconciliati carnis eius, * id est, quia iusta caro reconciliauit eam carnem, quæ in peccato detinebatur, & in amicitiã adduxit Deo. Si quis igitur secundùm hoc alteram dicit Domini carnem à nostra carne,[5] quoniam illa quidem non peccauit, neque inuentus est dolus in anima eius, nos autem peccatores, rectè dicit. Si autem alteram substantiam carnis Domino affingit, iam non constabit illi reconciliationis sermo. Reconciliatur enim illud quod fuit aliquando inimicitia. Si autem ex altera substantia carnem attulit Dominus, iam non illud reconciliatum est Deo, quod per transgressionem factum fuerat inimicum. Nunc autem per eam quæ est ad se communicationem, reconciliauit Dominus hominẽ Deo Patri, reconcilians nos sibi per corpus carnis suæ, & sanguine suo redimens nos, quemadmodũ Apostolus Ephesijs ait. In quo habuimus redemptionem per sanguinẽ eius, remissionem peccatorum. Et rursus eisdem. Vos (inquit) qui aliquando eratis longè, facti estis iuxta, in sanguine Christi. Et iterum, Inimicitias in carne sua, Legem præceptorum decretis euacuans. Et in omni autem Epistola manifestè testatur Apostolus, quoniam per carnẽ Domini nostri, & sanguinẽ eius nos saluati sumus. Si igitur caro & sanguis sunt, quę faciunt nobis vitam, non propriè de carne dictũ est & sanguine,

Genes. 4. 10.

Genes. 9. 5. & 6.

Matth. 23. 35.

Genes. 2. 7.

Luc. 19. 10.

Coloss. 1. 22. 23.

1. Pet. 2. 22.

Ephes. 1. 7.

Ephes. 2. 13.

Non

Non posse ea possidere regnum Dei: sed de prædictis carnalibus actibus, qui ad peccatum transuertentes hominem, [priuant] eum vita. Et propterea in Epistola ad Romanos ait. Non ergo regnet peccatum in corpore mortali vestro ad obediendum ei: neque exhibeatis membra vestra arma iniustitiæ peccato: sed exhibete vosmetipsos Deo, velut à mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo. Quibus igitur membris seruiebamus peccato, & fructificabamus morti, ijsdem ipsis membris seruire nos vult iustitiæ, vt fructificemus vitæ. Memor igitur, Dilectissime, quoniam carne Domini [nostri] redemptus es, & sanguine eius [redhibitus,] & tenens caput, ex quo vniuersum corpus Ecclesiæ compaginatum augescit, hoc est, carnalem aduentum Filij Dei, & Deum confitens & hominem * eum firmiter excipiens, vtens etiam his ostensionibus quæ sunt ex Scripturis, facilè euertis, quemadmodum demonstrauimus, omnes eas quæ postea affictæ sunt hæreticorum sententias.

Rom. 6.21.

A

*eius,

ANNOTATIONES.

1. Quoniam autem] *Confirmat resurrectionem & salutem carnis, eò quod veram naturalemq; Filius Dei sibi vnierit, quemadmodum Paulus vbique agnoscit. Isdem viribus præcipites agit, & perditos prosternit Marcionem, Basilidem, Valentinum & Apellem Tertullianus, certus carnem summo præiudicio resurrectionis instructam esse, si iam à Christo adsumpta in illo resurrexerit.*

Li. de resurrect. carn.

Quando verò Ireneus paulò post subijcit: Si non haberet caro saluari, nequaquam Verbū Dei caro factum esset, &c. *videtur in ea esse sententia, quod Filius Dei non venisset in carnem, si Adam lapsus non esset: quod & postea Athanasius Serm. 3. contra Arianos, Augustinus Serm. 8. de Verbis Apostol. Leo Papa Serm. 3. de Pentecoste, denique beatus Thomas Aquinas, atque sequaces eius, si Catharinum, Viguerium, & Naclantum exceperis, vniuersi persuasissimum habuerunt.*

Contrarium tamen Albertus magnus B. Thomæ præceptor sensit & docuit in tertio, dist. 10. art. 4. eidemq; æqualis Alexander Hallensis, postmodum Ioannes Scotus, & qui doctrinam eius sunt vsq; in hanc diem amplexati: quam & scripturis & rationibus non aspernandis corroborat Petrus Galatinus libro tertio cap. 4. & lib. 7. cap. 13. Nec desunt istis priscorum Theologorum multa & firma testimonia, vtpote Ruperti lib. 3. de gloria & honore Filij hominis: & lib. 13. de gloria sanctiss. Trinitatis, cap. 20. cuius authoritas, ne vt scriptoris recētioris contemnatur, adiungo Cyrillum Alexand. libr. 5. Thesauri, cap. 8. qui sic ratiocinantur: Christus Deus homo primus est & caput omnium prædestinatorum & electorum; adeoque omnium Diuinorum mysteriorum ac operum finis. At numerus ille nulla vnquam ratione dissoluetur, nunquam mutilus erit: Diuinaque opera & consilia ab vnius hominculi Adami delicto non pendent. Igitur etiam si hic non deliquisset, Verbum nihilominus verus homo fuisset. Ratiocinationem istam ex Augustin. lib. de natura & gratia cap. 25. & lib. 14. de ciuit. cap. 23. Rupertus sic confirmat. Si, teste Augustino, absurdum esset dicere, Adam non peccante, generationes hominum futuras non esse, ac si propterea homines nascerentur, quod peccatum præcessisset: multo magis de isto capite (CHRISTO) & Rege omnium electorum tam angelorum quàm hominum sentire absonum erit. Et iure certè testis & approbator huius sententiæ laudatur Augustinus, quandoquidem lib. de nuptijs & concupiscentia, cap. 21. docet Matrimonium in statu innocentiæ etiam Christi cum Ecclesia futurum, idemq; bonum habiturum, si status ille perdurasset. Ergo & verus homo, & vt sic, verum ac legitimum caput Ecclesiæ, & sponsæ lectissimus sponsus erat futurus, tametsi non essent lapsi primi parentes. Idemq; rursus scribens: Non fuisset caro Christi in similitudinem carnis peccati, nisi caro fuisset ista peccati; *Omnino vemiss. c. 36. præsupponit eandem stante primo homine, futuram, tametsi non talem, id est, nec patibilem, nec mortalem: quod ab illis & ab istis libenter admittitur. Cyrillus item lib. 5. Thesauri, cap. 3. non modò absurdum, sed & Arianicum furorem reputat, dicere, Filium Dei propter nos factum, & non propter seipsum. Deceret enim illum nobis peccantibus agere gratias, qui pro nobis esset Christus, aliàs non futurus. Omisera m penè beatum Anselmum, asserentem; Nullam in cælo esse animam, quæ Libr. 1. cur Deus homo sibi persuadeat, sine peccato alterius se non fuisse gloria- fi uturam. Ergo non peccante Adamo, & Christi futura, cap. 18. & beata futura erat in proprio corpore: sicq; Filius Dei verus homo. Ad id etiam pertinere putatur, quod supra scripsit Ireneus, Deum futurā circa Filium suum humani generis dispositionem in semetipso disponentem, prædestinasse animalem hominem, id est, Adamum, vt à spiritali, id est, Christo, saluaretur, vti non vacuum esset saluans. Ergo Christus in primis destinatus est saluator, homines deinde saluandi, ne frustra destinatus putaretur.* Lib. 3. cap. 18.

B

C

Ergo in tanti mysterij explicatione secum dissident veteres & recentes Theologi? Minimè gentium. Adamo etenim stante, non erat futurus Christus mortalis, esuriens, sitiens, lacrymans, obediens vsque ad mortem crucis, vt prioris sententiæ adfirmant Patres: futurus autem Ecclesiæ prædilecta dilectissimus sponsus, caput pretiosissimum, & summus glorificator erat: quod sententia secundæ assertionibus ostenditur.

2. E limo factæ] *Vetus codex:* facta est successio. *Legendum mihi videtur* factæ, est successio. *Et paulò post pro,* ex altera substantiæ parte, *vetus codex legit,* ex altera substantia partes operatus fuisset.

D

3. Et inimici cogitationes eius] *Vetus codex* Cogitationi: *Græcè est* Τῇ διανοίᾳ, *id est mente seu cogitatione. Hieronymus contra Io. Hiero. legit,* inimici *seu hostes sensus eius.*

4. Castos & sine crimine] *Græca Pauli:* ἀμώμους *quod Tertullianus vertit* inuituperabiles, ἀνεγκλήτους *incriminabiles: aut, vt communis habet editio,* irreprehensibiles.

5. Quoniam illa quidem non peccauit] *Eadem Tertullianus lib. de carne Christi.* Vt euacuatam non possumus dicere carnem Christi, ita nec peccatricem, nec euacuatam, in qua dolus non fuit. Defendimus autem non carnem peccati euacuatam esse in Christo, sed peccatum carnis;

A carnis; non substantiam, sed culpam. *Et libr. de præscript.* Soli Dei Filio seruabatur, sine delicto permanere.

6. Et sanguine eius redhibitus] *Hanc vocem addimus ex vetere nostro codice. Est autem Iureconsultis,* Redhibere, *facere vt rursus habeat venditor, quod ante habuerat. Inde Festus:* Redhiberi id dicitur, quod redditum est. *Homo porrò morti, dæmoni, inferis q; seipsum vendiderat: at Christus sua passione & morte illum vitæ, Deo, cœlis q; restituit.*

Ex toto autem hoc capite, & alijs plurimis locis, expendat pius lector, quàm sanctè, quam grauiter, quàm frequenter, docteq; vrgeat iste vir Apostolicus summam efficacitatem & vtilitatem carnis patientis, & sanguinis Christi quondam pro nostra omniumque salute effusi. Factus est, *inquit,* Verbum Dei caro

B & sanguis, vt saluaret in semetipso quod perierat in Adam. *Et:* Iusta caro reconciliauit eam carnem, quæ in peccato detinebatur, & in amicitiam adduxit Deo. *Item:* Reconciliauit nos sibi per corpus carnis suæ, & sanguine suo redimens nos, vt Apostolus ait. *Itemque:* In omni Epistola testatur Apostolus, quoniam per carnem Domini nostri, & sanguinem eius nos saluati sumus, &c.

Hæc enim coarguunt, damnantque manifestissimè horrendas Caluinianorum blasphemias, dicentium: Nihil humanę salutis actum fuisse, si corporea tantùm morte defunctus esset Christus. In corporea morte Christi nihil reperiri, quo fides nostra se erigat vel sustentet. In illius spectaculo nihil esse, quàm extremæ desperationis materia. *Rursum totum pretium redemptionis humanæ pedibus ijdem conculcantes vociferationibus suis ad miserum populum prædicant, & scriptis publicis consignant:* Sanguinem Christi pro nobis fusum, dudum dissipatum esse, nec iam Verbo inseparabiliter vnitum. Sanguinem IESV CHRISTI pro nostris peccatis effusum in terram ante annos 1500. computruisse, nec amplius esse in rerum natura. *Hæc enim sunt verba Ioan. Curæi, & Thomæ Erasti Caluini discipulorum: huius in* Fundamentali sua declaratione de Cœna, *pag. 29. illius in* Spongia, *folio 229. Hoc idem ex Bortusia quoq; nunc scribunt, & pro viribus suggerit & amplificant Fridericus Aulakius in sua Confessione, pag. 42. Andreas Osiander libel. aduersus Morlinum: & alij passim Caluinianæ impietatis sectatores, vt patet ex 2. Indice errorum, quos fingunt, Gregorij de Valentia, Geneuę excuso. Et miramur multos horum prodita, abiecta q; tandem omni Christiana religione, Alcoranum Mahometis profiteri? Cum Syluano, & Neusserо Caluinianis ministris ad Turcas desciscere? Horum satellites & legatos immanes copias Turcarum & Tartarorum ad deuastandas Christianissimi reliquias solicitare, incitare, perducere?*

At enim si Christi sanguis iam computruit, inanis est fides nostra: inanis est prædicatio Apostolorum: inueniuntur falsi testes Dei, quoniam testimonium dixerunt aduersus Deum; quod non daret Sanctum suum videre corruptionem. Quod non corruptibilibus redempti sumus de vana nostra conuersatione: sed pretioso sanguine agni immaculati & incontaminati Christi: Quod Christus lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Quod sanguis IESV CHRISTI emundat nos ab omni peccato. Emundat conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti. Qui eramus longè, facti sumus prope in sanguine eius. Iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Quod denique verè resurrexit à mortuis, iam non moriturus; & quod semper viuat ad interpellandum pro nobis: *quandoquidem sanguinem effusum in terram, qui ad integritatem veri corporis humani omnino pertinet, non resumpserit: sed ita dissipari ac computrescere fuerit, vt amplius non sit in rerum natura. Increpet in his organis suis Satanam loquentem Dominus: & increpet Dominus in eos, qui elegit sponsam suam Ecclesiam,* quam lauit in sanguine suo. *&c. De his alibi patebit amplior dicendi locus.*

1.Cor.15. Act.2.31. Psalm.15.10. Actor. 13.35. 1.Pet.1.19. Apoc.1.5. 1.Ioan.1.7. Hebræ.9.14. Ephes.2.13. Rom.5.9. Rom.6.9. Hebr.7.25.

TESTIMONIIS ISAIÆ ET EZECHIELIS probat resurrectionem: eundemque Deum nos resuscitaturum esse, qui creauit.

CAPVT XV.

QVoniam autem is qui ab initio condidit hominem, post resolutionem eius in terram, promisit ei secundam generationem. Esaias quidem sic ait. Resurgent mortui, & surgent qui in monumentis sunt, & lætabuntur qui sunt in terra. [1] Ros enim [qui] à te est, sanitas est [eis.] Et iterū. Ego vos aduocabo, & in Hierusalem aduocabimini, & videbitis, & gratulabitur cor vestrum, & ossa vestra quasi herba orientur, & cognoscetur manus Domini his qui colunt eum. [2] Et Ezechiel autem ait sic. Et facta est super me manus Domini, & duxit me in spiritu Dominus, & posuit me in medio campi, & hic erat plenus ossibus, & circunduxit me super ea [3] in circuitum in gyro] & ecce, multa super faciē campi arida valde: & dixit ad me. Fili hominis, si viuunt ossa hæc? Et dixi: Domine tu scis, qui fecisti hæc: & dixit ad me: Prophetare super ossa hæc, & dices eis. Ossa arida, audite sermonem Domini. Hæc dicit Dominus ossibus his. Ecce, ego superduco super vos spiritum vitæ, & dabo super vos [4] neruos, & reduco super vos carnem, & extendam super vos cutem,] & dabo Spiritum meū in vos, & viuetis, & cognoscetis quia ego sum Dominus. Et prophetaui sicut præcepit mihi Dominus. Et factum est cùm prophetarem, & ecce terræmotus, & adducebātur ossa vnumquodq; ad compaginem suam: & vidi, & ecce super ea nerui, & carnes nascebantur, & ascendebant super ea cutes de-

Isaiæ 26.19. Isaiæ.66.14. Ezech. 37.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

super,& spiritus non erat in eis: & dixit ad me. Ad spiritum propheta fili hominis, & A
dic spiritui. Hæc dicit Dominus. A quatuor spiritibus[5] veni,& insufla] in mortuos
istos,& viuant. Et prophetaui quemadmodum præcepit mihi Dominus, & intrauit
in[eos]spiritus: & vixerunt, & steterunt supra pedes suos collectio multa valde. Et
rursus[ipse]ait.Hæc dicit Dominus:Ecce,ego aperiam monumenta vestra, & educã
vos de monumentis vestris,& inducam vos in terram Israël, & cognoscetis quia ego
sum Dominus,cùm aperiam ego sepulchra vestra , & reducam de sepulchris popu-
lum meũ,& dabo Spiritum meũ in vos,& viuetis,& ponã vos in terram vestrã,& cog
noscetis quia ego Dominus locutus sum,& faciam,dixit Dominus . Demiurgo itaq;
& hic viuificãte corpora vestra mortua,quemadmodum videre adest, & resurrectio-
nem eis repromittente,& de sepulchris &monumentis suscitationem & incorrupte
Isaiæ 65.22. lam donante.Secundùm enim lignum vitæ,ait,dies ipsorum erunt. Hic solus Deus
Ioan. 14. v. 9.&10. ostenditur,qui hæc facit,& ipse bonus Pater benignè vitam donans his, qui ex se nõ
habebãt vitam.Et propter hoc manifestissimè Dominus[6] ostendit se, & Patrem qui-
dem suis discipulis,ne scilicet quæreret alterum Deum, præter eum qui plasmauerit B
hominem,& afflatum vitæ donauerit ei:neq; in tantam insaniam procederent, vti
super Demiurgum alterum affingerent patrem.Et ideo reliquos quidem omnes qui-
busq; propter transgressionem eorum eueniebant languores,curabat sermone:
Ioan. 5.14. quibus & dicebat.Ecce,sanus factus es,iam noli peccare,ne quid tibi deterius fiat;ma-
nifestans quoniam propter inobedientiæ peccatum, subsequuti sunt languores ho-
minibus.Ei autem qui cęcus fuerat à natiuitate,iam non per sermonem,sed per ope-
rationem præstitit visum,non vanè,neq; prout euenit hoc faciens;sed vt ostenderet
manum Dei,eam quæ ab initio plasmauit hominem. Et propterea interrogantibus
eum discipulis,qua ex causa cæcus natus esset,vtrùm ne sua an parentum culpa? ait:
Ioan.9.2. Nec hic peccauit,neq; parentes eius,sed vt [manifestentur] opera Dei in ipso. Opera
Genes.2.7. autem Dei plasmatio est hominis.Hanc enim operationem fecit, quemadmodum
Scriptura ait.Et sumpsit Dominus limum de terra, & plasmauit hominem:quapro-
Ioan. 9.7. pter Dominus expuit in terram,& fecit lutum,& superliniuit illud oculis, ostendẽs
antiquam plasmationem quemadmodum facta est,& manum Dei ostendens his qui
intelligere* possunt,per quã è limo plasmatus est homo.Quod enim[7] in veteri plas- *possint.
mate prætermisit artifex,Verbum hoc manifestè adimpleuit: vti manifestarẽtur o- C
pera Dei in ipso,nec iam alteram requireremus manum,per quam plasmatus est ho-
mo,neq; alterum patrem:scientes quoniam quæ plasmauit nos initio,& plasmat in
Iob.10.8. ventre manus Dei, hæc in nouissimis temporibus perditos exquisiuit nos, suam lu-
Luc.15.5. crifaciens,& super humeros assumẽs ouem perditam, & cum gratulatione in cohor-
Ierem.1.5. tem restituens vitæ.Qui autem in ventre plasmat nos Verbũ Dei,ait Hieremię.Priusq; *antequã
quam plasmarem te in vtero,noui te,& *priusquam progredereris de vulua,sanctifi- exires
Galat.1.15. caui te,& Prophetam in gentibus dedi te.Sed & Paulus similiter ait. Quando autem
complacuit ei,qui me segregauit ex vtero matris meæ,vti euãgelizarem eum in gen-
tibus.Cùm ergo in ventre à Verbo plasmemur,idipsum Verbum ei, qui à natiuitate
cęcus fuerat,formauit visionẽ:eum qui in abscondito plasmator noster est *manife- *in manifesto
stè ostendẽs quoniã ipsum Verbum manifestũ hominibus factum fuerat; & antiquã
plasmationem Adę differens,& quomodo factus est,[&]per quam plasmatus est ma-
num,ex parte totum ostendens.Qui enim visionem formauit Dominus, hic est qui
vniuersum hominem plasmauit,voluntati Patris deseruiens. Et quoniã in illa plas- *Adã fuit.
matione,quę secundùm *hominem est,[8] in transgressione factus est homo,indigebat
Tit.3.5. lauacro regenerationis,postquam liniuit lutum super oculos eius, dixit ei . Vade in D
Ioan.9.7. Siloam,& lauare;simul & plasmationem,& eam quæ est per lauacrum regeneratio-
nem restituens ei.Et propter hoc lotus venit videns,vt [&] suum cognosceret plas-
matorem,& discereth omo eum qui donauit ei vitam. Excidunt itaq; & hi qui à Va-
lentino sunt,dicentes, non ex hac terra plasmatum esse hominem,sed à fluida mate-
ria & effusa. Ex qua enim terra Deus ei formauit oculos,ex hac manifestum est quo-
niam & ab initio plasmatus est homo. Non enim consequens erat, aliunde quidem
oculos,aliunde autem reliquum corpus plasmatum esse: quemadmodum nec con-
sequens est,alterum quidem corpus,alterum verò plasmasse oculos. Sed idem ipse
Genes.1.26. qui ab initio plasmauit Adam,cum quo & loquebatur Pater , Faciamus hominem
secundùm imaginem & similitudinem nostram,in nouissimis temporibus semetip-
sum manifestans hominibus,ei qui ab Adam cæcus *fuerat, formauit visionem. Et *erat.
propter hoc scriptura significans quod futurum erat, ait, abscondito Adam propter
inobedientiam,Dominum venisse vespere ad eum,[9] & euocasse eum,] & dixisse[ei.]
Vbi es?

A Vbi es?Hoc est,quoniã in nouissimis temporibus[10] idipsum] venit Verbũ Dei aduo-
care hominem,recõmemorans in eo opera sua,in quibus degens absconditus fuerat
Domino." Quemadmodum enim tunc ad Adã]vespere locutus est exquirens illum Genes.3.9.
Deus,sic & in nouissimis temporibus per eandẽ vocem visitauit exquirẽs genus eius.

ANNOTATIONES.

1. Ros enim]*Ex veteri codice pro* quod, *reposuimus* qui: *& pro* eius,eis. *Sententiam prophetæ ita legit Septuaginta:* ἡ γὰρ δρόσος σου, ἡ παρά σου, ἰάμα αὐτῖς ἐστι μ. Ros qui à te,sanitas ipsis est. *Communis editio:* Ros lucis,ros tuus.

2. Et Ezechiel]*Ex hac Ezechielis visione Resurrectionem mortuorum confirmant quoque cum Irenæo Clemens Rom.lib.5.constit.cap.8.Tertull.lib.de Resurrectione carnis.*

3. In circuitum in gyro] *Ita vetus codex,* B
cui conformis est lectio Septuagintæ, κυκλόθεν κύκλῳ.

4. Neruos]*Vndecim has voces ex vet.cod. restituimus,consentiente textu Bibliorum.*

5. Veni,& insufla]*Ita vetus codex: Excusi,* veniet insufflatio. *Septuagintæ:* ἔλθε πρὸς τὰ πνεύματα.

6. Ostendit se & Patrem quidem]*Vetus codex,* ostendit seesse Patrẽ, qui & discipulis,&c.

7. In veteri plasmate]*Vetus codex:* in ventre plasmare: *Vt de cæco,quemiam ex vtero matris oculis priuauerat Deus,fiat sermo.*

8. In transgressione factus est.]*Vetus codex verbũ,* est, *ignorat.Cæterum, ablutionem cæci in Siloa, sacrum Baptisma adumbrasse cum Irenæo sentiunt Tertullianus lib.de Baptismo,Gregorius Nyssenus li. de Baptismo,Ambrosius li.3.de sacramentis cap. 2. Augustinus tractatu 44.in Io.& alij Patres.Versus aliquot non inelegantes hac de re Sedulij presbyteri addam.*

Cæca sumus proles miseræ de fœtibus Euæ,
Portantes longo natas errore tenebras.
Sed dignante Deo mortalem sumere formã,
Tegminis humani,facta est de Virgine nobis
Terra salutaris, quæ fontibus abluta sacris,
Clara renascentis referat spiramina lucis.

9. Et euocasse eum] *Tres has voces ex veteri codice restituimus.Vt mox vocem alteram,* ei.

10. Idipsum]*Codices excusi* ad ipsum.

11. Quemadmodum etenim]*Quatuor voculas addidimus ex veteri codice.Cæterum,beatus Gregorius lib.28.Moralium,ca.2.obseruans cum Irenæo,Deũ venisse post meridiem ad Adamum,docet hoc etiam adumbrasse, quod lux feruentior veritatis abscesserat, & peccatricem animam culpæ frigora constringebant: & per declinationem Solis,cognoscere debuisse hominem, quod ad tenebras propinquaret. Eadem rursum perstringit lib.33.Moral.cap.3.*

Quinetiam illo vespere, id est, eadem die qua conditus fuerat & peccauerat ,ejectum fuisse de felicitate Paradisi in hanc lacrymarum vallem inter Græcos Cyrillus, Epiphanius, & Diodorus Tarsensis. Bar-Capha lib.de Paradiso citat Philoxenum, Ephrem, Iacobum Sabugensem,& alios Syros, qui in eadem quoq; secum opinione fuerunt: tametsi alij non pauci contrarium doceant.

C

CVM IN TERRAM CORPORA NOSTRA reuertantur, sequitur ea inde substantiam habere: item Verbi aduentu clarius in nobis imago Dei apparuit.

CAPVT XVI.

ET quoniam ex hac quæ secundùm nos est terra, plasmatio fuit Adæ, Scriptura dicit dixisse Deum[1] ei:In]sudore vultus tui manducabis panem Genes.3.19.
tuum,quoadusque conuertaris in terram, ex qua sumptus es. Si igitur in
aliquam alteram terram reuertuntur post mortem corpora nostra, con-
sequens est ea inde & substantiam habere.Si verò in hanc ipsam , manife-
stum est quoniam[&]ex hac plasmatio ei facta est;quomodo &Dominus fecit mani- Ioan.9.7.
festum ex[hac]eadem oculos[ei]formans. Et manu itaq; reliqua[verè aliquando]o-
stensa Dei,per quam plasmatus est quidẽ Adam,plasmati aũt sumus & nos;& cùm sit
D vnus& idem Pater,cuius vox ab initio vsq; ad finem adest plasmati suo,& substantiã
lium matis nostri per Euangelium ostendens manifestè,iam non oportet quærere a-
plasspatrem[præter]hunc;neque aliam substantiã plasmationis nostræ,præter prędi-
ctam & ostensam à Domino:neque alteram manum Dei præter hanc, quæ ab initio
vsque ad finem conformat nos , & coaptat [in] vitam , & adest plasmati suo,
& perficit illud secundùm imaginem , & similitudinem[2] suam Dei . Tunc au-
tem hoc Verbum ostensum est,quando homo Verbum Dei factum est, semetipsum Ioan.1.14.
homini,& hominem sibimetipsi assimilans, vt per eam quæ est ad Filium similitu-
dinem,preciosus homo fiat Patri.[3] In præteritis enim temporibus,dicebatur quidem
secundùm imaginem Dei factum esse hominem,non autem ostendebatur. Adhuc
enim inuisibile erat Verbum,cuius secundùm imaginem homo[factus]fuerat,pro-
pter hoc autem, & similitudinem facilè amisit. Quando autem caro Verbum Dei
factum est,vtraq;confirmauit:& imaginẽ enim ostendit veram,ipse hoc fiens,quod
erat imago eius, & similitudinem firmans restituit, consimilem faciens hominem,
inuisibili Patri per visibile Verbum.Et non solùm autem per ea quæ prędicta sunt,&

Universidad de Deusto
Biblioteca

Patrem,& semetipsum manifestauit Dominus,sed etiam per ipsam passionem. Dissoluens enim eam quæ ab initio in ligno facta fuerat,hominis inobedientiam, obediens factus est vsq; ad mortem,mortem autem crucis, eam quæ in ligno [facta] fuerat inobedientiam,[4] per eam quæ in ligno fuerat obedientiam] sanans. Non autem per eandem venisset exoluere eam, quæ fuerat erga plasmatorem nostrum inobedientiam,si alterum annunciabat Patrem:quoniam autem per hæc,per quæ[5] non obediuimus Deo,& nō credidimus eius verbo, per hæc eadem obedientiam introduxit, & eam quæ esset erga Verbum eius * ostensionem,* per quę manifestè ipsum ostendit Deum:[6] quem in primo quidem Adam offendimus,non facientes eius præceptum, in secundo autem Adam reconciliati sumus,obedientes vsque [ad] mortem facti. Neq; enim alteri cuidam eramus debitores,sed illi cuius præceptum transgressi fueramus à principio. A

* assensionem, * per quem

ANNOTATIONES.

1. Dixisse Deum ei,in sudore] *Ita vet. cod. excusi* dixisse Deum,Et in sudore.

2. Suam Dei] *Vocem* suam,*vet.cod. non habet.*

3. In præteritis enim temporibus] *Hanc sententiam ex Irenæo nominatim laudat in Parallelis Damascenus:cuius Græca verba cùm assequi non potuerimus ab his apud quos detineri credebamus,Latina ex interp.D.Iacobi Billij subijcienus:* Superioribus tēporibus dicebamus, hominem factum esse ad imaginem Dei, sed non demonstrabatur. Si enim inuisibile erat Verbum,cuius secundùm imaginem homo existebat,ob id certè & similitudinem facilè abiecit.*Hactenus ille.*

4. Per eam quæ in ligno] *Septem has voces ex vet.cod.addidimus.Quæ hic tradit Irenæus, Sedulius presbyter his versibus canit:*

Aspera mors populis ligno deducta cucurrit,
Aufertur ligno aspera mors populis.

5. Non obediuimus Deo]*Vet.cod.* audiuimus Deum.

6. Quem in primo quidem]*Hæc rursum ex Irenæo suis inserit Parallelis Damascenus, his ex interprete verbis:* In primo enim Adam offendimus, cùm non fecimus eius(Dei) præceptum:in secundo autem Adam reconciliati sumus. B

DEVS ET DOMINVS PATER ET CREATOR vniuersorum, vnicus & solus est, qui nos in Christo dilexit, præcepta dedit,& remisit nobis peccata:cuius Filium & Verbum sese Christus probauit, cùm peccata condonaret. C

CAPVT XVII.

EST autem hic Demiurgus,qui secundùm dilectionem quidem,pater est: secundùm autem virtutem, Dominus:secundùm autem sapientiam, factor & plasmator noster,cuius & præceptum transgredientes, inimici facti sumus eius.Et propter hoc in nouissimis temporibus,in amicitiam[2] reintulit nos Dominus per suam incarnationē, mediator Dei & hominū factus, propitians quidem pro nobis Patrem,in quem peccaueramus: & nostram inobedientiam [3] per suam obedientiam]consolatus : nobis autem donans eam quæ est ad factorem nostrum cōuersationem,& subiectionem.Quapropter[&]in oratione dicere nos docuit.Et [4] remitte nobis debita nostra, vtiq; quoniā hic est Pater noster, cuius eramus debitores,trāsgressi eius præceptum.Quis autem est hic?Vtrúmne incognitus aliquis, [5] & nulli nunquam præceptum dans Pater? An verò qui à Scripturis prędicatur Deus, cui & debitores eramus,transgressi eius præceptum?Datum est autem præceptum homini per Verbum. Audiuit enim Adam(ait)vocem Domini Dei. Bene igitur Verbū eius ad hominem dicit:Remittuntur tibi peccata,idem ille in quem peccaueramus in initio,remissionem peccatorum in fine donans.Aut si alterius quidem transgressi sumus præceptum,alius[autem]erat qui dicit,Remittuntur tibi peccata tua,neq; bonus,neq; verax,neq; iustus est huiusmodi.Quomodo enim bonus, qui nō ex suis donat? Aut quomodo iustus,qui aliena rapit?Quomodo autem * rectè remissa sunt peccata, nisi ille ipse in quem peccauimus,donauit remissionem, per viscera misericordiæ Dei[nostri,]in quibus visitauit nos per Filium suum?Quapropter & curato paralytico:Videntes(inquit)populi,clarificauerunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.Quem igitur Deum clarificauerunt circumstantes populi? Nunquidnā ab hæreticis inuentum, incognitum patrem? Et quomodo eum qui [6] in totum non cognoscebatur ab eis,glorificabant?Manifestum est ergo quoniam eum,qui [7] in Lege à Prophetis prædicatus est Deus,glorificabant Israelitæ, qui & est Pater Domini nostri:& propter hoc docebat homines in sensu per ea signa quæ faciebat,dare gloriam Deo.

1.Tim.2.5.

Matth.6.12.

Genes.3.10.

Luc.5.20. Matt.9.2.

* vere

Luc.1.78. Matt.9.8.

D

Deo.Si autem ab altero quidem patre ipse venisset,alterum autem patrem glorificabant homines videntes eius virtutes, ingratos eos in eum Patrem qui miserat curationem,efficiebat.Sed quoniam [8] ab eo qui est,] à quo Deus vnigenitus Filius venerat ad salutem hominum,& incredulos per eas quas faciebat virtutes, prouocabat dare gloriam Patri, & non recipientibus aduentum Filij eius. Et propter hoc non credentibus,quæ ab eo [9] fiebat remissioni]Pharisæis,dicebat.Vt sciatis quoniam potestatem habet Filius hominis remittere peccata:& hoc cùm dixisset,iussit paralyticum hominem tollere grabbatum super quem iacebat, & ire in domum suam: propter hoc quidem efficit,confundens incredulos, & significans quoniam ipse est vox Dei,per quam accepit homo præcepta,quæ supergressus est, & factus est peccator : ex peccatis enim paralysis subsequuta est. Peccata igitur remittens, hominem quidem curauit,semetipsum autem manifestè ostendit quis esset . Si enim nemo potest remittere peccata, nisi solus Deus; remittebat autem hæc Dominus, & curabat homines; manifestum est,quoniam ipse erat Verbum Dei, Filius hominis factus, à Patre potestatem [remissionis peccatorum] accipiens,quomodo homo, [10] & quomodo Deus:& quomodo homo compassus est nobis, tanquam Deus misereatur nostri, & remittat nobis debita nostra,quæ factori nostro debemus Deo. Et propter hoc Dauid prædixit. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus homo, cui non imputauit Dominus peccatum, eam quæ per aduentum eius est, remissionem præmonstrans,per quam deleuit chirographum,[11] debita nostra,& affixit illud cruci:vti quemadmodum per lignum facti sumus debitores Deo, per lignum accipiamus nostri debiti remissionem. Hoc & per alios quidem multos, iam autem & per Heliseum Propheram significanter ostensum est. Cùm enim qui cum illo erant,conciderent ligna ad fabricationem tabernaculi, & ferrum excussum de securi,cecidisset in Iordanem,& non inueniretur ab ipsis,veniens Heliseus ad ipsum locum, cùm didicisset quid esset factum,lignum in aquam misit:hoc autem cùm fecisset,supernatauit ferrum securis,& de superficie aquæ sunt pserunt illud,qui antè amiserant:[12] per operationem ostendente Propheta,quòd firmum verbum Dei,quod per lignum negligenter amiseramus, nec inueniebamus, recepturi essemus iterùm per ligni dispositionem. Quoniam autem securis similis est verbo Dei, Ioannes Baptista ait de eo. Iam autem securis ad radicem arborum posita est. Et Hieremias [autem] similiter ait. Verbum Domini, quemadmodum [13] bipennis cædens petram. [14] Hoc ergo Verbum absconditum à nobis per lignum, manifestauit,quemadmodum prædiximus,ligni dispositio.Quoniam [enim] per lignum [amisimus illud, per lignum] iterùm manifestum omnibus factum est,ostendens altitudinem, & longitūdinem,& latitudinem in se:[15] &(quemadmodum dixit quidam de Senioribus)per extensionem manuum, duos populos ad vnum Deum congregans. Duæ quidem manus,quia & duo populi dispersi in fines terrę:vnum autem medium caput,quoniam & vnus Deus super omnes,[& per omnes,]& in omnibus nobis. A

Matth.9.6.

B

Psal.31.1.&2.

Coloss.2.14.

4.Reg.6.6.

C

Matth.3.10. Iere.23.29.

ANNOTATIONES.

1. Est autem hic Demiurgus] *Demonstrat eundem Deum esse huius mundi Creatorem ac Dominum,qui præcepta dedit,& peccata per Christi Filij sui aduentum condonauit:qui & ipse naturaſe Deum omnipotentem esse manifestauit , peccata excellenti potestate remittendo;& verum hominem,per crucis suæ mysterium hunc mundum seruando.* D

Cæterum,hoc capite multa sunt quæ Catholicam de peccato Originali doctrinam , aduersus Pelagianos in Hugnosticis hodie renascentes,comprobant. Scribens enim vir Apostolicus : Nos primi illius præcepti transgressione inimicos Dei factos esse: Christum sua obedientia nostram inobedientiam soluisse,vt quemadmodum per lignum debitores facti fueramus , per lignum debitorum acciperemus remissionem : & id quod per lignum amisimus , nos recepisse per ligni dispositionem. &c.*satis dilucidè & constanter asseuerat, nos omnes in Adamo peccauisse , nec nisi gratia Christi singulari per Baptismum hac labe mundari atq; saluari.Vbi ergo sanctificatio paruulorum ex veteris matrum, quam tantopere iactant Caluinus, Beza , Marloratus? Qua fronte audet Beza in Creophagia scribere;* Fidelium pueros ex fœderis formula, ab vtero coram Deo sanctos esse? *Et ibidem iterum:* Infantes natos ex fidelibus parentibus, vel etiam ex altero duntaxat fideli parente,esse sanctificatos,etiam ante vsum Baptismi? *Item contra Hesshusium:* Paruulos fidelium ad Christum pertinere,priusquam baptizentur:neque gratiam adoptionis à Baptismo inchoari sed tantùm obsignari?

Enimuerò ex diuinis literis constat , Dauidem fideli virо natum , iniquitatibus tamen & peccatis conceptum : Paulum quoque naturа filium iræ fuisse sicut & cæteri, qui etiam per Baptismum iubetur abluere peccata sua.Is quoque postea confidenter docuit , Nos in Christo IESV baptizari: Nos in baptismo Christum induere:Baptismum esse lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti : Christum mundare & sanctificare Ecclesiam suam(id est,& parentes,& liberos fidelium)lauacro aquæ in verbo vitæ,vt exhibeant eam sibi

Psal.50. Ephes.2.3. Acto.22.16. Rom.6.3. Galat.3.27. Tit.3.5. Ephes.5.26. & 27.

Rom.in 1.ep. Cor.cap.7. & Nicæn.Concil.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sibi sine macula aut ruga. Prorsus ergo certũ ac indubitatũ est, vniuersos Adæ filios naturæ ex veteris matrum, coram Deo reos & maculatos esse, non sanctos; donec sacro lauacro tincti & purgati fuerint. Tutius igitur sanctissimo Antistiti Augustino dicenti: Nec paruuli de quibuslibet sanctis iustisque procreati originalis peccati reatu absoluũtur, nisi in Christo fuerint baptizati; & hanc doctrinam superioribus diuinis verbis asserenti, credẽdum & adhærendum, quàm impurissimo ganeoni Bedæ contraria blateranti.

Li.2. de pecat. mer. & remiss. cap.12 Epi.89. &c.

2. Restituit] *Codices excusi*, constituit.

3. Per suam obedientiam] *Tres istas voces ex veteri cod. restituimus.*

4. Remitte] *Græcè ἄφες: Cyprianus Sermone de Natiuitate Domini, & libr. 3. ad Quirinum, cap. 22. & Chromatius in cap. 6. Matth. post Irenæum*, remitte conuerterunt.

5. Et nulli nunquam] *Græcorum more duplicem negationem, vt magis inficietur, adhibet: forte est οὐδενὶ οὐδέν, &c.*

6. In totum] *Vetus codex*, initio tamen: *quod non video qui conueniat, nisi aliqua alia adhuc desint, quæ ex veteri codice restituere non potuimus.*

7. In lege à Prophetis] *Vet. cod.* à lege, & à Prophetis.

8. Abeo qui est, à quo] *Vet. cod.* à quo *non habet, sed* qui est: *vtrumque seruauimus.*

9. Fiebat remissioni] *Sic habet vetus codex, excusi* fiat remissionem.

10. Et quomodo Deus] *Vet. cod.* quoniam Deus, *id est, in quantum. Eadem, quæ hic scribit Irenæus; grauiter pertractat Tert. lib. 4. contra Marc. num. 13. & 14.*

11. Debita nostra] *Vet. cod.* debiti nostri. A *Græcus Pauli contextus τῆς δόγματιν, quod August. Epist. 59.* in decretis: *Hilar. lib. 9. de Trin.* in sententijs *reddidit.*

12. Per operationem ostendente Prophetam] *Paulò apertius Tert. lib. contra Iud.* Heliseus accepto ligno, & misso in eum locum, vbi submersum fuerat ferrum, statim supernatauit. Quid manifestius huius ligni sacro, quod duritia huius sæculi mersa in profundo erroris, & à ligno Christi, id est, passionis eius in Baptismo liberatur, vt quod perierat olim per lignum in Adam, id restitueretur per lignum Christi? *Hunc imitantur August. Serm. 210. de Tempore, & Eucherius Lugdunensis in 4. lib. Reg.*

13. Bipennis] *Vox Hebræa apud Ierem. significat* malleum, *atque ita cum vulgata editione, vertit Sanctes: Septuaginta, quos sequitur Irenæus habent* πέλεκυς, *quod securim, siue bipennem significat.* B

14. Hoc ergo verbum] *Vet. cod.* Hic erit verbum. *Deinde non habet* per lignum, *nec enim necesse videtur. Paulò post ex vet. cod. quinque voces adiecimus.*

15. Et quemadmodum dixit] *Elegans, & pia admodum est hæc mystica figuræ dominicæ crucis explicatio, quam à Senore, Polycarpum puto, vel Papiam accepit. Qui pluribus animum oblectare concupierit, & similibus, consulat Iustini martyris Apologiam posteriorem. Lactantij lib. 4. cap. 26. & 27. Rufinũ in expo. Symboli. Ambros. Serm. 55. Athanasium lib. de incarnatione Verbi. Naz. ianz. enum prima Orat. apolog. Chrysostomum tribus homil. de cruce, Sedulium lib. 5. carminum. Damascenum libro 4. cap. 12. &c.*

CREATVRAS VNIVERSAS, QVIBVS DEVS C
Pater & eius Verbum vtuntur, sua propria virtute & sapientia condiderunt; non ex labe, aut ignorantia: aliàs nunquam carnem assumpsisset Dei Filius, qui omnem à Patre potestatem accepit.

CAPVT XVIII.

ET talem vel tantam dispositionem non per alienas, sed per [illegible] facta sunt, sed per ea quæ ex ignorantia. Neque enim iniquus, vt aliena concupiscat; neq; indigens, vt non per sua propria suis proprijs efficiat vitam, sua vtens cõditione ad hominis salutem. Neq; enim portasset illum conditio, [3] si ignorantiæ & Labis esset emissio. Quoniam enim ipsum Verbum Dei incarnatum suspensum est super lignum, per multa ostendimus: & ipsi autem hæretici crucifixum confitentur. Quomodo igitur ignorantiæ, & Labis emissio, eum qui * contineat vniuersorũ agnitionẽ, & sit verus, & perfectus, portare potuit? Aut quomodo ea quæ absonsa est à Patre, & multum separata conditio, portauit eius Verbũ? Si aũt ab Angelis hæc facta est, siue ignorantib. eum, qui super omnia est Deus, siue scientibus, cũ dixerit Dominus. Quoniam ego in Patre, & Pater in me est; quomodo Patrem, & Filium simul fabricatio Angelorũ portare sustinuit? Quomodo autẽ ea, quæ extra pleroma est conditio, cẽpit eũ, qui continet vniuersum pleroma? Cũ igitur hæc omnia impossibilia sint, & * cõprobationem non habeant, illud solum verum est Ecclesiæ præconium; quoniã propria conditio, quæ ex virtute, & arte, & sapientia Dei subsistit, * portauit [Ecclesiam:] quæ qudem secundũ inuisibilitatem à Patre portatur, secundũ [visibilitatem] autẽ è contrario portat eius Verbum: & hoc est verum. Pater enim conditionẽ simul, & Verbũ suum portans, &

Ioan. 14. 11.

*contineat

*probationem

A rans, & Verbũ portatum à Patre, præstat Spiritũ omnibus, quemadmodũ vult Pater. Quibusdam quidem secundùm conditionem, [5] quod est conditionis, quod est factũ: quibusdam autem secundùm adoptionẽ, quod est ex Deo, quod est generatio; & sic vnus Deus Pater ostenditur, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus. Super omnia quidem Pater, & ipse est caput Christi: per omnia autem Verbum, & ipse est caput Ecclesiæ: in omnibus autem nobis Spiritus, & ipse est aqua viua, quam præstat Dominus in se rectè credentibus, & diligentibus se, & scientibus, quia vnus Pater, qui est super omnia [& per omnia,] & in omnibus nobis. Testimonium perhibet his, & Ioannes Domini discipulus, in Euangelio, dicens. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Deinde de ipso Verbo dixit. [6] In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. [7] In B sua propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius. Et iterum significans eius secundùm hominem dispensationem, dixit. Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et iterùm intulit. Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratia, & veritate. Manifestè ostendens audire volentibus, id est, aures habentibus, quoniam vnus Deus Pater super omnes, & vnum Verbum Dei, per quod omnes, per quem omnia facta sunt: & quoniam hic mundus proprius ipsius, & per ipsum factus est voluntate Patris, & non per Angelos, neque per apostasiam, & defectionem, & ignorantiam, neque per virtutem aliquam Prunici, quam & Matrem appellãt quidam, neque per alium quendam mundi factorem, ignorantem patrem. Mundi enim factor verè Verbum Dei est: hic autem est Dominus noster, qui in nouissimis temporibus homo factus est, in hoc mundo existens, & secundùm inuisibilitatem cõtinet quæ facta sunt omnia, & [in] vniuersa conditione infixus, quoniam Verbum Dei gubernans, & disponens omnia, & propter hoc in sua inuisibiliter [venit.] Et caro factum est Verbum, & pependit super lignum, vti vniuersa in semetipsum recapitularetur. Et sui proprij illum non receperunt homines, quemadmodum [8] Moyses hoc ipsum] manifestauit in populo. Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & non credes vitæ tuæ. Qui igitur non receperunt illum, non acceperunt vitam. Quotquot autem receperunt illum, dedit illis potestatem filios Dei fieri. Ipse est enim qui * vniuersam potestatem habet à Patre, * quoniam Verbum Dei, & homo verus, inuisibilibus quidem principans, rationabiliter & sensibiliter legem statuens, vniuersa quæque in suo perseuerare ordine. Super visibilia autẽ, & humana regnans manifestè, & omnibus dignum superducens iustum iudicium. Quemadmodum & Dauid manifestè significans, ait. Deus noster manifestè veniet, & non tacebit. Deinde & quod ab eo superinducitur iudicium, manifestauit, dicens. Ignis in conspectu [eius] ardebit, & in circuitu eius tempestas valida. [9] Aduocauit cælum desursum, & terram discernere populum suum.

Rom. 11. 36.

Ioan. 4. 10.

Ioan. 1. 1.

Ibidem vers. 10. & 11.

Ioan. 1. 14.

Deut. 28. 66.

C *vniuersorum

*quomodo

Ioan. 1. 12.

Psalm. 49. 3.

D

ANNOTATIONES.

1. Conditiones] *Id est creaturas, à seipso, propriaq; virtute productas, quæ nutibus Creatoris perpetuo subseruiũt: eo enim sensu hãc vocem frequẽter vsurpat Aug. lib. 2. de Tri. cap. 6. 11. 15. & lib. 3. cap. 10. de his conquisitis rationibus & scripturis, & subtiliter & largè differit.*

2. Neque enim iniquus] *Tertull. proculdubio ad hunc Irenæi locum alludit libr. 1. contra Marc.* Ille, *ait, loquens de Deo conficto à Marcione*, vsque nunc, nec aquam reprobauit Creatoris, qua suos abluit; nec oleum, quo suos vngit; nec lactis & mellis societatem, qua suos infantat, &c. *rursus lib. 4. contra eundem.*

3. Si ignorantiæ & Labis] *Vet. cod.* Si quod ignorantiæ & labis erat, emisit.

4. Portauit Ecclesiam] *Ita reposuimus ex vet. cod. excusi*, eum: *Mox quoque pro* visibile, *restituimus* visibilitatem. *Puto ex vet. cod. aliqua adhuc deesse, quæ non potuimus restituere.*

5. Quod est conditionis] *Tres has dictiones vetus codex desiderat.*

6. In mundo erat] *Vet. cod.* In hoc mundo erat.

7. In sua propria] *Ita frequenter legit August. vt aliàs obseruauimus.*

8. Moyses hoc ipsum] *Ita vet. cod. Expunximus*, vti vniuersa: *& paulò supra* venit, *ponit, restituimus. Hoc porrò Mosis testimonium mysterium Dominicæ passionis & in crucem affixionis prædictum fuisse, quamuis admodum tectè & obscurè cum Irenæo piè ac doctè contendunt Tertullianus lib. aduers. Iudæos, cap. 11. Cyprianus libro 2. testimon. cap. 20. Lactantius libro 4. cap. 18. Augustinus libro 16. contra Faustum cap. 22. & alij, quorum meminimus in cap. 23. libri quarti.*

9. Aduocauit] *Vetus codex per futurum legit*, aduocabit, *atque ita ex Hebræo transtulit Sanctes.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

CVM EVA INOBEDIENTE ET PRÆVARIcatrice comparatur B. Virgo Maria, illius aduocata, referunturq; variæ & dissidentes hæreses.

CAPVT XIX.

MAnifestè itaque in sua propria [1] veniente Domino, & sua propria eum baiulante conditione, quæ baiulatur ab ipso, & recapitulationem eius, quæ in ligno fuit inobedientiæ, per eam quæ in ligno est obedientiam faciente, & seductione illa soluta, qua seducta est malè illa, quæ iam viro destinata erat virgo Eua; per veritatem Euangelizata est bene ab Angelo iam sub viro Virgo Maria. Quemadmodum enim illa per* Angelicum sermonem seducta est, vt effugeret Deum præuaricata verbum eius, ita & hæc per Angelicum sermonem euangelizata est, vt portaret Deum, obediens eius verbo. [2] Et sicut illa seducta est, vt effugeret Deum, sic hæc suasa est obedire Deo, [3] vti Virginis Euæ, virgo Maria fieret aduocata. [4] Et quemadmodum astrictum est morti genus humanum per Virginem, [5] soluatur per Virginem: æqua lance disposita virginalis [6] inobedientia, per virginalem obedientiam. Adhuc enim protoplasti [7] peccatum per correptionem primogeniti emendationem [8] accipiens, [9] & serpentis prudentia deuicta [10] in columbæ simplicitate, [11] vinculis autem illis resolutis, per quæ alligati eramus morti. Indocti omnes hæretici, & ignorantes dispositiones Dei, & inscij eius quæ est secùndùm hominem dispensationis, quippe cæcutientes circa veritatem, ipsi suæ contradicunt saluti. Alij quidem alterum introducentes, præter Demiurgum, patrem. Alij autem ab Angelis quibusdam dicentes factum esse mundum, & substantiam eius. Alij quidem, porrò [12] & longè separatum ab eo, qui est secundùm ipsos, patre à semetipso fuisse, & esse ex se natum. Alij autem in his quæ continentur à Patre, de Labe & ignorantia substantiam habuisse. Alij autem manifestum aduentum Domini contemnunt, & incarnationem eius non recipientes. Alij autem rursus ignorantes Virginis dispensationem, ex Ioseph dicunt eum generatum. Et quidam quidem neque [13] animam suam, neque corpus recipere posse dicunt æternam vitam, sed tantùm hominem interiorem. Esse autem hunc eum qui in eis sit sensus, volunt, quem & solum ascendere ad perfectum decernunt. Alij autem anima saluata, non participari corpus ipsorum eam quæ est à Deo salutem, quemadmodum in primo diximus libro. In quo & argumenta eorum omnium enarrauimus, & inualidum ipsorum, & inconstabile in secundo ostendimus.

B. Virgo Maria, Euę, & aliorum peccantiũ aduocata est.

ANNOTATIONES.

1. Veniente Domino] *Omnes dictiones, quæ hìc leguntur in ablatiuis absolutis, [illegible] per accusatiuos, nimirum,* venientem Dominum, baiulantem, facientem, & seductionem illam solutam.

2. Et sicut illa seducta est] *Vetus codex,* Etsi eum obaudierat Deo, sed hæc à sua est obedire.

3. Vti virginis Euæ, Virgo Maria fieret aduocata] *Hinc euidentissimum est, priscos Patres, & Martyres proximè ab ipsis Apostolorũ temporibus, Deiparam Virginem inuocasse, cæterisq; vt implorarent, authores fuisse: qua in re profectò Apostolos, quorum auditores fuerant, Doctores habuerunt. Tam apertum huius rei Irenæi testimonium, cum non potuissent corrumpere Magdeburgenses, censuerunt incommodum dictum esse. Gallasius illis impudentior vociferatur, magnam inde Christo conciliari & inferri iniuriam. Fingit postea bonus ille vir, se stupescere, & mente ferè alienari, dum admiratur ad tantam Satanæ efficaciam, Serpentisq; paulatim subrepentis calliditatem.*

At hic illustratur Christi gloria, Vigilantij fatelles, & non obscuratur, qui sibi ipsi fieri pronunciauit, quicquid membris suis fecerimus: qui non solùm se sanctos suos, quos amicos, fratres, membra, cohæredes, [illegible] sed & Patrem suum in cælis honorare erudiuit; quando in[illegible] torum partes sub Christo ipsis tribuimus, quos iudicaturos tribus Israëlis, imò & Angelos ex sacris literis didicimus. Virginem itaque piissimus Martyr & doctissimus hic Antistes, decenter aduocatam Euæ, aliorumq; proinde peccatorum rectissimè nominat: cui magno consensu subscripserunt, quotquot de pietate Christiana ab eius ætate sanctè pureq; senserunt: quorum aliquot testimonia huc producenda sunt.

Atque vt præteream, quæ impensè Virgini deuoti suadent Bernardus homilijs super Missus est, Sermonibus in festo Assumptionis, & Natiuitatis: & Anselmus libro de excellentia Virginis: à Fulgentio, qui multis seculis vtrumq; præcessit, inciptam. Is eleganti sermone de laudibus Mariæ, ipsam vocat fenestram cæli, scalatis cælestem, restaurationem fœminarum, ad eamq; virgines, concipientes, parturientes, matres, lactantes, inuenculas, confugere cohortatur.

Narses exercitus Romani Imperator sub Iustiniano, nunquam in aciem copias eduxit, nisi beata Maria Virgine, quam piè sanctèq; colebat & inuocabat, prius reuelante, sicuti docet Nicephorus lib. 17. hist. cap. 13.

Theodorum

Theodorum Heraclij imperatoris fratrem, Barbarorum exercitum paruamanu concidisse, Deo per intercessiones beatæ Mariæ Virginis opitulante, tradit Paulus Diaconus, lib. 18. hist.

Quo his authoritate & ætate superior fuit Augustinus, Sermone 2. de Annuntiatione, Ecclesiastica ista prece Virginem alloquitur sub finem concionis. Sancta Maria succurre miseris, iuua pusillanimes, refoue flebiles, &c. *Et quoniam hunc insignem Theologum & Patrem præ cæteris mirari se atq; doctrinam eius suscipere aiunt Sectarij, paulò copiosius in citandis eius testimonijs inhæremus. In postremis Meditationibus sic orationem vnam claudit:* Pie & misericordissime Domine, ne efficiaris mihi inexorabilis propter peccata mea, sed propter bonitatem tuam suscipe preces serui tui, & da mihi effectũ petitionis meæ, intercedente, & orante, & impetrante gloriosa Virgine genitrice tua Maria, domina mea, cum omnibus Sanctis tuis. Amen. *Sequentem quoque orationem his verbis terminat:* Suscipe Domine preces serui tui, & da mihi effectum petitionis meæ, & desiderij mei, precibus & meritis gloriosæ Virginis Mariæ dominæ meæ, & omnium Sanctorum. Amen. *Ad eãdem postea supplicationem istam dirigit.* Sancta & immaculata Virgo Dei genitrix Maria & Mater Domini nostri Iesu Christi, interuenire pro me digneris apud illum, cuius meruisti effici templum. *&c. Reliquos beatissimæ Virgini addictos persequamur.*

Tomo nono Lib. Medit. cap. 35.

cap. 36.

cap. 40.

Eximius Dei seruus Hieronymus Epistola ad Paulam, & Eustochium, illam suis nos iuuare meritis, & precibus auxiliari firmiter credit.

Chrysostomus in Liturgia, se, suósque obsecrationibus sanctissimæ Deiparæ seruari, atq; sine condemnatione immaculatum Christi corpus accipere, magna animi affectione quærit.

Basilius magnus, sanctæ, & intemeratæ benedictæ dominatricis nostræ, Deigenitricis, & semper Virginis Mariæ postulationibus à Deo visitari rogat.

Nazianzenus cognomento Theologus Iustinã virginem Satanæ tentationes, & magorum artes, B. Mariæ intercessionibus vicisse recitat. Orat. in D. Cyprianum.

Isti s omnibus omnino par & æqualis Effrem Syrus, ipsam appellat spem desperantium, peccantium adiutricem, portum procella vexatorum, solatium mundi, orphanorum susceptricem, spem mundanorum, Virginum decus, patrum præconium, piorum gloriam, martyrum pulchritudinem, solitariorum hymnũ, Angelorum ornamentum, orbis terræ miraculum, vallum fidelium, refugium peccatorum, ad frugem redeuntium refugium. Virorum, mulierumq; reginam, & tutelam, mundi mediatricem, portam cælorum. Hanc sibi auxiliatricem in supremo vitæ articulo, abigendi q; tenebrosos dæmonum aspectus exoptat: hanc conciliatricem, & aduocatam in hora judicij supplex implorat. Orat. de laudibus Mariæ & in Threno.

Superior ætate, nec doctrina inferior Athanasius ad eam ita exclamat: Recordare nostri sanctissima Virgo, intercede hera, & domina, & regina, & mater Dei pro nobis. *In Euang. de Deipara.*

Et qui hos omnes, Irenæumq; annis superat, Iacobus frater Domini, ab Apostolis Ierosolymorum Episcopus creatus, in Liturgia, commemorationem iubet fieri sanctissimæ, immaculatæ, gloriosissimæ, benedictæ Dominæ nostræ, matris Dei, & semper Virginis Mariæ, ac omnium Sanctorum; vt supplicationibus ac intercessionibus eorum, omnes misericordiam consequamur.

Quis non tantorum virorum vestigijs inhærere potius eligeret, si salutis suæ cura tangitur, quàm Manichæi, Vigilantij, Eunomij, Aerij, Lutheri, & Calumi; quos totus orbis Christianus iusto anathemate afflixit, & diris meritò deuouit? Sed hæc sufficiant ad compescendos Gallasij clamores: ampliora annotauimus in cap. 33. libri 3.

4. Et quemadmodum astrictum est morti] *Hunc locum vsq; ad id,* indocti omnes hæretici, &c *Aug. libr. 1. contra Iul. Pel. ex Irenæo adducit, quem antiquum hominem Dei vocat, qui non longè à temporibus Apostolorum fuerit.*

5. Soluatur] *Vet. cod.* saluatur: *Aug.* soluatur *legit.*

6. Inobedientia] *Ita vet. cod. cui consentit Aug. excusi* inobedientiæ.

7. Peccatum] *Augustì.* peccato.

8. Accipiens] *Augustì.* accipiente.

9. Et serpentis] *& non habet Augustì.*

10. In columbæ simplicitate] *Augustì.* per simplicitatem columbæ.

11. Vinculo autem illis resolutis] *Augustì.* vinculis illis resoluti sumus.

12. Et longè separatum] *Veteris codicis lectio, quam meliorem existimo, diuersa est, hoc pacto:* Longè separatam ab eo qui est secundùm ipsos patre, à semetipsa floruisse, & esse ex se natam.

13. Animam suam] *Vocem* suam, *non habet vetus codex.*

AVDIENDI SVNT PASTORES, QVIBVS Apostoli commiserunt Ecclesias, vnam & eandem salutis doctrinam habentes: fugiendi autem hæretici, & in fidei mysterijs sobriè sapiendum.

CAPVT XX.

[1] OMnes enim ij valdè posteriores sunt, quàm Episcopi, quibus Apostoli tradiderunt Ecclesias, & hoc in tertio libro cum omni diligentia manifestauimus. [2] Necessitatem ergo habent prædicti hæretici, quoniam sint cæci ad veritatem, alteram & alteram ambulare exorbitantes viam: & propter hoc inconsonanter, & inconsequenter dispersa sunt vestigia doctrinæ ipsorum. Eorum autem qui ab Ecclesia sunt, semita, circumiens mundum vniuer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vniuersum,quippe firmam habens ab Apostolis traditionē,& videre nobis donans omnium vnam,& eandem esse fidem,[3] omnibus vnum & eundem Deum Patrem recipientibus,[& eandem dispositionem incarnationis Filij Dei credentibus]& eandem donationem Spiritus scientibus,& eadem meditantibus præcepta, & eandem figuram[eius,]quæ est erga Ecclesiam ordinationis custodientibus,& eundem expectantibus aduentum Domini,& eandem salutem totius hominis,id est,animę & corporis sustinentibus. Et Ecclesiæ quidem prædicatio vera & firma, apud quam vna & eadem salutis via in vniuerso mundo ostenditur. Huic enim creditum est lumē Dei, & propter hoc sapientia Dei,[4] per quam saluat[omnes]homines,in exitu canitur. In plateis autem fiducialiter agit, in summis muris prædicatur, in portis autem ciuitatis constanter loquitur. Vbique enim Ecclesia prędicat veritatem,[5] & hæc est ἑπτάμυξος lucerna, Christi baiulans lumen. Qui ergo relinquunt præconium Ecclesiæ,imperitiam sanctorum Presbyterorum arguunt,[6] non contemplantes, quanto pluris sit idiota religiosus,à blasphemo,& * impudente Sophista. Tales sunt autem omnes hæretici,& qui se plus aliquid præter veritatem inuenire putant, sequentes ea quæ prædicta sunt variè,[7] & [multiforme] & imbecille facientes iter, de ijsdem non semper easdem sententias habentes,velut cæci à cæcis circumducuntur,iustè cadent in sublatentem ignorantiæ foueam,semper quærentes,& nunquam verum inuenientes. Fugere igitur oportet sententias ipsorū,& intentius obseruare,[8] vti ne vexemur] ab ipsis:confugere autem ad Ecclesiam,& in eius sinu educari, & dominicis Scripturis enutriri.[9] Plantata est enim Ecclesiæ Paradisus in hoc mundo.[10] Ab omni ergo ligno Paradisi escas * manducabis,ait Spiritus Dei,id est,ab omni Scriptura Dominica manducate:super elato autem sensu,ne manducaueritis, neq; tetigeritis vniuersam hæreticam dissensionem. [11] Ipsi enim confitentur semetipsos agnitionem habere boni & mali:& super Deum qui fecit eos,iaculantur sensus suos impios. Suprà igitur sentiunt,quàm est mensura sensationis. Quapropter & Apostolus ait. Non plus sapere,[12] quàm oportet sapere,]sed sapere ad prudentiam, vt non illorum manducantes agnitionem,eam quæ plus quàm oportet,sapit; proijciamur de Paradiso vitæ: in quē Dominus inducit eos qui * obediunt præconio eius,recapitulans in se omnia quæ in cælis,& quæ in terra sunt: & quæ in cælis spiritualia sunt,quæ aūt in terris secundùm hominem est dispositio. Hæc igitur in semetipso recapitulatus est, adunans hominem spiritui, & spiritum collocans in homine, ipse caput spiritus factus est, & spiritum dans esse hominis caput: per illum enim * videmus, & audimus, & loquimur.

Prou.1.20.

Exod. 25. & 31.& 32.

2.Tim.3.7.

Genes.2,16.

Rom.12.3.

Ephes.1.10.

A

B

C

*impudente

*manducabis,

*ob audiũt præceptionem

*vidimus, & audiuimus,

ANNOTATIONES.

1. Omnes enim valde] *Valentinus, Marcus, Carpocrates, Marcion, & similes hæresiarchæ multis annis ætatem Apostolorum sunt sequuti: ergo veræ fidei doctrina prius per orbem longè lateq; prædicata & admissa fuerat: & Ecclesiæ Catholicæ formare cœpit ab illis & discipulis eorum constituta & seruata. Et cùm in hac sola vera ac integra seruarentur Apostolicæ traditiones & institutiones: nihil mirū si desertores eius & transfugæ per varia diuersaque errorum præcipitia velut amentes ferrentur atque perirent.*

2. Necessitatem] *Vetus codex*, necesse ergo habent.

3. Omnibus vnum & eundem Deum Patrem recipientibus.] *Vet.codex*,præcipientibus. *Deinde addit septem dictiones virgulis inclusas. Eleganter autem iuxta ac piè disserit de vnitate Catholicæ Ecclesiæ, quam variis hæresẽ dissectionibus opponit: quandoquidem bellum hæreticorum,vt ait Hilarius, sit pax Ecclesiæ,cuius fidem, dum sibi aduersantur, confirmant. Cùm enim alterninouis rebus studeant, & inter se conflictantur, instar maritimorum fluctuum, alij in alios insurgentes,addit Nicephorus, subinde atque decidentes,in varias abeunt formas, & postremò euanescunt. Contrà, veritatis ipsius causa incrementa capit, magisque in dies integrascit, & accessionem quandam, & robur certum ex hæreticorum insultu sibi comparat.*

Lib.7.de Trinit.

Lib. 4. Hist. cap.5.

4. Per quem saluat] *Vocem* omnes *ex vet. cod.adiecimus. Alludit autem ad caput primum Prouerbiorum, quo Sapientia dicitur clamare in plateis, &c.Ex quibus duo licet colligere. Primum,vniuersos, qui in vnitate Ecclesiæ Catholicæ ad finem vsque permanserint, tandem aliquando pro certo saluandos esse. Secundum, hanc Ecclesiam semper fuisse visibilem cœtum,& aspectabilem hominum credentium in terris congregationem, velut est splendor lucernæ super candelabrum positæ, atque ciuitas super montem ædificata. Matth.5.*

5. Et hæc est ἑπτάμυξος] *Alludit ad candelabrum tabernaculi Mosaici, quod lucernas septem habebat,vnam in summitate hastilis, & sex in summitatibus calamorum, quibus accensis collustrabatur tabernaculum. Exod. 25. Illud verò Ecclesiam, quæ fidei & veritatis Euangelicæ lumen vniuerso orbi profundit, adumbrasse contendit: quod probant Gregorius homil. 6. in Ezechielem,Rupertus & Beda in Exodum, atque Thomas 1.2.quæstion.102.artic.4.ad 6. Dicitur autem ἑπτάμυξος, quòd septem ellychnia ferret.*

Martialis:

Illustrem cùm tota meis conuiuia flammis,
Totq; geram mixos,vna lucerna vocor.

6. Non

6. Non contemplantes] *Eadem dixit libr.2. cap.45.vide locum.*

7. Et multiforme] *Deleuimus* multiformiter *author.vet.cod. Vult autem veterum hæreticorum viam esse variam, multiplicem, ac proinde periculosam & exitialem,propter pugnantia secum dogmata. Notorum verò quàm diuersa, quàm aduersa, quàm peruersa,quàm absurda,quàm secum & à veritate dissidentia sint etiam in summis fidei Christianæ capitibus proposita, nec vtriusque exercitus eorum antesignani dissentiunt. Nam Conradus Schlusselburgius diœcesis Raceburgensis Superintendens, & Megapolensium Ecclesiarum generalis inspector Lutheranus scribit:* Nos certamus cum blasphemis & incredulis Caluinistis, de veritate verborum Christi, de omnipotentia æterni Dei, de veritate humanæ naturæ in Christo, de maiestate carnis Iesu Christi, de testamento condito à Filio Dei, de ascensione Christi in cælum, de præsentia Iesu Christi in Ecclesia,& sacra Synaxi, de sessione Christi ad dexteram Patris. *Hæcertè controuersiæ non sunt parui momenti: imò ipsimet Sacramentarij, vertiginis & cæcitatis spiritu percussi, interdum fateri coguntur, hanc disputationem pertinere ad fundamentum. Sic enim Cureus in Exegesi sacramentaria, pagina nonagesima prima scribit:* Verè cõtrouersia est de fundamento, videlicet, de duobus articulis fidei, primò de articulo, qui docet in Christo vnitas esse duas naturas: secundò de articulo, Ascendit in cælum. *Hactenus ille: cui Ioannes Pappus his verbis succinit:* Agitur inter nos & Caluinistas de omnipotentia Dei, de vnione personali duarum naturarum in Christo, de communicatione idiomatum, de corpore Christi glorioso, de discrimine Sacramentorum veteris & noui Testamenti, de vi & efficacia Baptismi, de prærogatiua infantium natorum ex fidelibus parentibus, de cœna Domini, de prædestinatione, &c. *Quinetiam supra nominatus Schlusselburgius scribit in vno, quem edit de Theologia Caluinistarum opere,* se ex ipsorum libris bis centum & 20. ipsorum blasphemias, errores, mendacia, antilogias, & calumnias transcribere & refutare. *Præfationis pro defensione libri concordiæ folio vndecimo pagina prima.*

Præfat. in lib. de Theologia Caluinistica.

Contra Sturmium fol.72 pag.160.

Quid ad hæc Sacramentarij? Num & ipsi fatentur se cum Lutheranis de præcipuis plurimisque fidei Christianæ capitibus pugnare? Id certè paulò supra confitentem Curæum attiuimus. Tigurini profectò id palam agnoscunt, his in Præfatione apologetica orthodoxi consensus, ad reformatas Ecclesias Germanicas verbis: Nec de sola Domini Cœna, sed de Christi seruatoris nostri persona, de diuinæ & humanæ naturæ vnione, & distinctione, de corporis eius omnipræsentia, & eiusdem corporali ore, tam pijs quàm impijs communi manducatione, & eius in cælos ascensione, & sessione ad dexteram Patris tanto disputationis feruore (inter Sacram. & Lutheran.) contenditur, vt non paucæ veterū hæreses, quæ olim damnatæ & extinctæ fuerunt, quasi ex inferis reuocatæ, caput prorsus attollant. *Sed & Iezlerus in libro Belli Eucharistici recitat quinque grauissima bella, quibus non à gregarijs & leuis armaturæ militibus, sed ab antesignanis & ducibus (inquit) præstantissimis, inter suos, & Lutheranos acerrimè pugnatum est. Bez.a lib. contra Brentium, fol.622. tantum ait, inter eos esse dissidium, vt eo durante, Ecclesiæ quæ tam diuersa sentiunt, simul stare non possint. Anno denique 1502. prodijt Anonymi cuiusdam Caluiniani sub hoc nomine libellus:* Conquestio seria ac pia, delata ad iustissimum iudicem Christum super controuersia de sacrosancta Cœna Domini: *quo satis significant, vt etiam Schlusselburgius & Sturmius diserte confitentur, se in concordiam nunquam redituros; sed eadem contentione dogmatum & animorum seipsos vexaturos, laceraturos, & perdituros, donec magnus Domini dies aduenerit, &c. Et adhuc tamen non pudet Bez.am, VVitakerum, Geneuenses in sua Harmonia, Tigurinos Præfatione in Orthodoxum consensum, Polonos Præfatione in Sendomirienſem cõsensum, Anglos Caluinianos in sua Apologia, scribere, & vt miseræ imponant plebeculæ, magno impudentique mendacio coram toto mundo profiteri:* Zuinglianos & Lutheranos inter se amicos & fratres esse, & non de principijs aut fundamentis religionis nostrę dissidere? *Quid dabitur aut apponetur ad linguas tam dolosas? Sed ad Irenæum nostrum iam redeundum.*

Pag.1.& 25.

8. Vti ne vexemur] *Ita vetus codex: excusi habebant*,ne coniurgemur.

9. Plantata est enim Ecclesiæ] *Vetus codex* Ecclesia, *sensus idem. Vult enim Ecclesiam designari per Paradisum illum plantatum ab initio, quod Ambrosius Epist.42.& lib.de Paradiso. August.lib.13.de Ciuit. cap.21 & libr.11.de Genes.cap.25.& libr.12.cap.28.& 34.& lib.4.de Baptismo,cap.1. Et Cyprian.epist. ad Iubaianum,simili allegoria amplexantur & tuentur.*

10. Ab omni ergo ligno] *Hinc post Irenæum colligit D.Thomas 1.p.q.97.art.3.& Opusc. 3.cap. 188. ita præceptum fuisse Adamo, vt accedente esurie de cunctis fructibus Paradisi comederet: sicut è contrario prohibitum eidem ne de fructu ligni scientiæ boni & mali vllo modo vesceretur: tametsi alij quidam illud ad indulgentiam tantùm referant.*

11. Ipsi enim confitentur] *Gnosticos serpenti comparat, quippe qui omnem boni & mali scientiam sibi arrogantes,& alijs repromittentes, omnem cæcitatem inducunt. De hoc & Præfat.in lib.4.*

12. Quàm oportet sapere] *Ita ex vet.cod.restituimus: excusi*, quàm oporteat. *Quòd autem mox vertit,ad prudentiam, Græcè est,* εἰς τὸ σωφρονεῖν. *Hieronymus lib.1.contra Iouinian.reddidit ad pudicitiam: Origenis interpres, temperantiam. Ambrosius cum vulgata editione,ad sobrietatem: omnes ad vnguem exquirenti probè.*

CAPVT

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT OMNIVM QVÆ PRÆDICTA sunt, Christus est: quem hominem assumere, à Patre vniuersorum creatore mitti, & à Satana tentari oportuit, vt promissiones adimpleret, & gloriosam consummatamq; victoriam reportaret.

CAPVT XXI.

OMnia ergo [1] recapitulans recapitulatus est, & aduersum inimicum nostrum bellum prouocans, & elidens eum, qui initio in Adã captiuos duxerat nos, & calcans eius caput, quemadmodum [habes] in Genesi dixisse serpenti Deum: Et inimicitiam ponam inter te, & mulierem, & inter semen tuũ, & semen eius: ipse tuum [2] obseruabit caput, & tu obseruabis eius calcaneum. Ex eo enim qui ex muliere Virgine habebat nasci [3] secundùm similitudinem] Adam præconabatur, obseruans caput Serpentis, id est semen, de quo ait Apostolus in Epistola ad Galatas: Legem factorum positã, donec veniret semen cui promissum est. Manifestius autem adhuc in eadem ostẽdit Epistola [sic] dicens. Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suũ, factum de muliere. Neq; enim iustè victus fuisset inimicus, nisi ex muliere homo esset, qui vicit eum. Per mulierem enim homini dominatus est ab initio, semetipsum contrarium statuens homini. Propter hoc & Dominus semetipsum Filium hominis confitetur, principalem hominem illum, ex quo ea quæ secundùm mulierem est plasmatio facta, in semetipso recapitulans: [4] vti quemadmodum per hominem victum descendit in mortem genus nostrum, sic iterùm per hominem victorem ascendamus in vitam. Et quemadmodum accepit palmam mors per hominem aduersus nos, sic iterùm nos aduersus mortem per hominem accipiamus palmam. Nõ autem Dominus antiquam illam, & primam aduersus Serpentem inimicitiam in semetipso recapitulatus fuisset, adimplens promissionem Demiurgi, & perficiens præceptum eius, si ab alio venisset patre: sed quoniã vnus, & idem est, qui ab initio plasmauit nos, & in fine Filium suũ misit, præceptum eius perfecit Dominus, factus ex muliere, & destruens aduersarium nostrum, & perficiens hominem secundùm imaginem, & similitudinem * suam. Et propter hoc non aliunde eum destruxit, nisi ex dictionibus Legis, & Patris præcepto adiutore [vsus] ad destructionem, & traductionem apostatæ Angeli. Primò quidem diebus XL. ieiunans, similiter vt Moyses & Helias, postea esurijt, vt hominem eum verum, & firmum intelligamus: propriũ enim est hominis ieiunantis esurire. [5] Deinde autem, vt haberet aduersarius vbi congrederetur. Quoniam enim in principio per escam, non esurientem hominem seduxit transgredi præceptum Dei, in fine esurientem, non potuit dissuadere eam quæ à Deo esset, sustinere escam. Tentante enim eo, & dicente: Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Dominus autem per præceptum Legis repulit eum, dicens. Scriptum est, [6] Non in pane tantùm * viuet homo. Ad illud quidem quod ait, Si filius Dei es, tacuit. [7] Excæcauit autem eum hominis confessione, & per paternam ditionem, primùm [eius] impetum euacuauit. Quæ ergo fuit in Paradiso repletio hominis per duplicem gustationem, dissoluta est per eam, quæ fuit in hoc mundo indigentiam.

Illeautem legaliter explosus, tentabat & ipse per mendacium rursus, legitimè facere congressionem: in altissimum enim templi pinnaculum ducens eum, dixit. Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim. Quoniam Angelis suis Deus mandauit de te, & in manibus tollẽt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum: [8] mendacium abscondens per Scripturam, quod faciunt omnes hæretici. Illud enim quod Angelis suis mandauit de eo, scriptum erat: Mitte te [autem] deorsum, de eo nulla dicebat Scriptura, sed à semetipso hãc suasionem Diabolus afferebat. Dominus itaque legitimè confutauit eum, dicens. Item scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. Per eam vocem quæ est in Lege ostendens, id quidem quod est secundùm hominem, quoniam non debet homo tentare Deum. Quantum autem ad illum, quoniam in eo homine qui videbatur, non tentaret Dominum Deum suum. Elatio itaque sensus quæ fuit in serpente, dissoluta est per eam quæ fuit in homine humilitatem:

Genes. 2.15.
Galat. 3.19.
Galat. 4.4.
* Dei.
Matth. 4.2. 9. Reg. 19.8.
Matth. 4.3. Deut. 8.3.
* viuit
Dent. 6.16.

A tem: & bis iam victus erat de Scriptura Diabolus, cùm est traductus, contraria præcepto Dei suadens, & secundùm sententiam suam Dei hostis ostensus. Qui [& magnè confutatus, & quasi semetipsum colligens, vniuersam quam habebat virtutem * in mendacium ordinans, tertiò, ostendit ei sæculi regna omnia, & gloriam ipsorum, dicens, quemadmodum meminit Lucas. Hæc omnia tibi dabo, quoniam mihi tradita sunt, & cui volo, do ea, si procidens adoraueris me. Dominus itaque traducens eum qui esset, Vade (inquit) Satana, scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Denudans eum per hoc nomen, & se ostendens qui erat. [9] Satana enim verbum, Hebraicè Apostatam significat. Et tertiò itaque vincens eum, * in reliquum repulit à semetipso, quasi legitimè victum, & soluta est ea quæ fuerat in Adam præcepti Dei præuaricatio, per præceptum legis, quod seruauit Filius hominis, non transgrediens præceptum Dei.

Quis ergo Dominus Deus, cui testimonium perhibet; quẽ nemo [tentabit,] & quem omnes adorare oportet, & ipsi soli seruire? Omnimodo ille est sine dubio, qui & Legem dedit Deus. Hæc enim in Lege prædicta fuerant, & per Legis sententiam ostendit Dominus, quoniam Lex quidem à Patre Verbum * Deum annunciat: apostata autem Dei Angelus, * per illam destruitur vocem traductus qui sit, & victus à Filio hominis seruante Dei præceptum. Quoniam enim initio homini suasit transgredi præceptum factoris, & ideo eum habuit in sua potestate; potestas autem est transgressio, & apostasia, & his colligauit hominem; per hominem ipsum iterùm oportebat victum eum contrariò colligari ijsdem vinculis, quibus alligauit hominem, vt homo solutus reuertatur ad suum Dominum, [10] illa vincula relinquens, per quæ ipse fuerat alligatus, id est transgressionem. Illius enim colligatio, solutio facta est hominis, quoniam non potest aliquis intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi primùm ipsum fortem alligauerit. * Contrario ergo in sermone eius, qui omnia fecit Dei, traducens eum Dominus, & subijciens per præceptum, præceptum autem Dei, Lex: fugitiuum eum, & Legis transgressorem, & apostatam Dei ostendens, postea iam per Verbum constanter eum colligauit, quasi suum fugitiuum, & diripuit eius vasa, id est, eos qui ab eo detinebantur homines, quibus ipse iniustè vtebatur. Et captiuus quidem ductus est iustè, is qui hominem iniustè captiuum duxerat: qui autem antè captiuus ductus fuerat homo, extractus est à possessoris potestate, secundùm misericordiam Dei Patris: qui miseratus est plasmati suo, & dedit salutem ei per Verbum, id est per Christum, redintegrans: vt experimento discat homo, quoniam non à semetipso, sed donatione Dei accepit incorruptelam.

Mendacium
*Domini
*per illius
B
C
*Cõtraria.
Matt. 12. 29.
D

ANNOTATIONES.

1. Recapitulans] *Alludit ad illud Pauli, quo docet, Patrem per Filium omnia ἀνακεφαλαιώσασθαι, id est, instaurare, vt communis habet editio, vnà cum Ambrosio & Primasio: vel recapitulare, vt Irenæo & Hieronymo placet, id est, Christum vnum caput Angelorum, & hominum constituere, hominumque naturam incorruptione beata donare, omni sublato mortis aculeo. Docet autem hic Irenæus Christum B. Mariæ Virginis, & Demiurgi, id est, Dei huius mundi Creatoris Filium, caput serpentis ideo contriuisse, vt & hominis antea victi iustè censeretur victoria, & mundi rector agnosceretur.*

2. Obseruabit caput] *Septuaginta τηρήσει κεφαλήν, quorum lectionem cum Ireneo sequuntur Cyprianus lib. 2. aduersus Iud. cap. 9. Ambrosius lib. de fuga seculi, cap. 7. August. lib. 2. de Genes. contra Manicheos, cap. 18.*

3. Secundùm similitudinem] *Ita vet. cod. excusi, secundùm multitudinem.*

4. vti quemadmodum] *Et hoc etiam loco multis descriptum habes peccatum originale, quo omnes in vtero inficimur: quandoquidem per illud præsertim victum in mortem descendit omne genus humanum. De eodem quoque supra scripsit, Nos per priorem generationem mortem hæreditasse: & per animalem hominem nos omnes mortuos esse, & cæt. Tantùm abest ab eorum deliratione, qui parvulos fidelium ex vteris sanctificatos, sine Baptismo seruari dicunt.*

5. Deinde autem vt haberet] *Istis non dissimilia copiosè & eleganter tractat Ignatius martyr, Epistola ad Philippenses.*

6. Non in pane tantùm viuet] *Vet. cod.* viuit, *sicut editio vulgata: sed tam Græcè, quàm Hebraicè, per futurum tempus legitur* viuet, *vt habent Irenæi codices excusi.*

7. Excæcauit autem eum hominis confessione] *Quinque has voces non habet vetus codex, sed,* Vsus est hac quæ excæcauit eum per hominis confessionem: *deinde vbi excusi codices,* per paternam ditionem, *vetus habet* per paternam dictionem.

8. Mendacium abscondens per Scripturam] *Appositè hæreticorum dolos, cum Satanæ astutia comparat. Nam omnis hæreticus in eo quod Deum defendere nititur, veritati eius aduersatur: veluti scribit Gregorius præfatione in librum Moralium.*

9. Satana enim verbum Hebraicum] שטן *propriè Hebræis significat aduersari, detrahere, calumniari: vnde διάβολον Græci ipsum vocarunt. Quod si magis Irenæi interpretatio adrideat, deducendum erit à* שטה *quod deficere, & diuertere significat. Iustinus in Dialogo,* Satan Iudæorum, Syrorumque lin-

gua, desertorem significat: hæc autem vox Nas, serpentem, & ita ex vtroque vnum vocabulum componitur Satanas.

10. Illa vincula relinquens, per quæ] *vet. cod.* illi vincula relinquens, per quem, *&c. vt de demone sermo habeatur.*

11. Iam per verbum] *Vetus codex,* postea iam verbum.

DOMINVS VERVS, ET DEVS VNVS, A LEGE declaratur, & in Euangelio per Christum eius Filium, manifestatur: quem solum adorare, & ab illo omnia bona expectare oportet, non à Satana.

CAPVT XXII.

SIC igitur manifestè ostendente Domino, quoniam Dominus verus, & vnus Deus, qui à Lege declaratus fuerat: quem enim Lex præconauerat Deum,[2] hunc Spiritus ostendit Patrem, cui & seruire soli oportet discipulos Christi: & per eas quæ sunt in Lege sententias aduersarium nostrum

Deut. 6. 13. euacuante, Lex autem Demiurgum laudare Deum, & ipsi soli seruire iubet nobis: iam non oportet quærere alium patrem, præter hunc, aut super hunc: quoniam vnus

Rom. 3. 30. Deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Si enim alius quis erat super hunc, perfectus pater, nequaquam per huius sermones & præcepta destruxisset Satanam. Nec enim ignorantia per alteram potest dissolui ignorãtiam, quemadmodum neque per labem, labes euacuari. Si igitur Lex ex ignorantia & labe est, quomodo sententiæ quæ in ea sunt,[3] diabolicã ignorantiam absoluere poterant, & fortẽ vincere? Neq; enim à minori, neq; ab æquali fortis vinci potest: sed ab eo qui plus potest. Plus autem potest super omnia Verbũ Dei, qui in lege quidem vociferatur: Audi Israël, Dominus Deus tuus. Deus vnus est: &, Diliges Dominum Deum tu-

Deut. 6. 4. *Deut. 6. 5.* um ex tota anima tua, &, hunc adorabis, &, huic [soli] seruies. In Euangelio autem per has eadem sententias destruens apostasiam, & Patris voce deuicit fortem, & Le-

Matth. 4. 7. gis * præceptum suas sententias confitetur, dicens. Non tentabis Dominum Deum tuum. Nec enim per alienam, sed per propriam Patris sui sententiam destruxit aduersarium, & fortem vicit. Nos autem solutos per ipsum præceptum docuit, esurientes quidem sustinere eam, quæ à Deo datur escam, in sublimitate autem positos vniuersi * charismatis,]vel [in] operibus iustitiæ confidentes, vel ministrationis supereminentia adornatos, nequaquam extolli, neque tentare Deum, sed humilia sentire [in omnibus,] & præ manu habere: Non tentabis Dominum Deum tuum:

Rom. 11. 26. quemadmodum & Apostolus docuit. Non alta [dicens,] sentientes, sed humilibus consentientes: nec diuitijs, nec gloria * mundi, neque præsenti phantasia capi. Scire autem quoniam Dominum Deum tuum adorare oportet, & ipsi soli seruire, & non

Matth. 4. 10. credere ei qui falsò promisit ea quæ non sunt sua, dicens. Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me. Ipse enim confitetur quoniam adorare eum, & voluntatem eius facere, cadere est à gloria Dei. Et quid aut suaue, aut bonum participare potest qui cecidit? Aut quid aliud sperare & expectare potest, qui talis est, nisi mortem? Et enim qui cecidit, proxima mors est. Deinde nec illa quæ promisit præstabit. Quomodo enim præstabit ei, qui cecidit? Deinde quoniam dominatur hominibus, & ei ipsi

Matth. 10. 29 Deus, & nolente Patre nostro qui est in cælis, neque passer cadet in terram. Illud igitur quod ait, Hæc [omnia] mihi tradita sunt, & cui volo do ea, vt in superbiam elatus ait. Neque enim conditio sub eius potestate est: quandoquidem & ipse vnus de creaturis est. Neque ipse hominum regnum attribuet hominibus, sed secundùm ordinationem Dei Patris, & cætera quæque, & quæ sunt erga homines, disponuntur.

Ioan. 8. 44. Dominus autem ait. Quoniam Diabolus mendax est ab initio, & in veritate non stetit. Si itaque mendax est, & non stans in veritate, videlicet non verum dicebat: Quoniam hæc omnia mihi tradita sunt, & cui volo, do ea; sed mendacium loquens.

ANNOTATIONES.

1. Sic igitur] *Legis veteris ac Euangelij author vnus est verus Deus ac Dominus, supra quem alius non quærendus: & is per Filium suum omnipotentem vicit hostem nostrum, & ab eius tyrannide liberos nos fecit. Ideoq; cum omni demissione, & sui mundiq; contemptu eum adorare & inuocare decet: nihil autem à Satana mendacij parente exquirendum aut sperandum.*

2. Hunc Spiritus ostendit Patrem] *Vocem* Spiritus, *ignorat vetus codex, vt de Christo, vel legementio fiat, non de Spiritu sancto.*

3. Diabo-

3. Diabolicam ignorantiam absoluere] *Vetus codex,* Diabolica ignorantia soluere.

4. Charismatis] *Deleuimus* chrismatis. *Est autem* χάρισμα, *donum aliquod gratuitum siue in gratiam propriam, siue aliorum ab illo, cui confertur: quale est prophetiæ, miraculorum aut linguarum donum.*

DIABOLVS ASSVETVS EST MENDACIIS, quibus seductus Adam, sexto creationis die peccauit, quo tandem per Christum reparatus fuit.

CAPVT XXIII.

ASSuetus enim erat iã ad seductionem hominum mẽtiri aduersus Deum. Ab initio enim homini escam multam cùm Deus dedisset, ex vna autem tantùm arbore præcepisset ne manducaret, quemadmodum Scriptura dicit dixisse Deum ad Adam. Ab omni ligno quod est in paradiso escam *Gene. 2. vers. 16. & 17.* manducabitis, à ligno autem cognoscendi bonum & malum,[2] non manducabitis: qua autem die manducaueritis, morte moriemini. Ille autem mentiens aduersus Deum, tentauit hominem, quemadmodum Scriptura dicit dixisse serpentem mulieri. Quid * itaque dixit Deus; Ne manducaueritis ab omni ligno paradisi? *Genes. 3.*

*atque

*manducabimus:

[3] Et cùm illa traduxisset mendacium, & simpliciter retulisset præceptum, in eo quod diceret, Ab omni ligno paradisi * manducabitis: à fructu autem ligni quod est in medio paradiso, dixit Deus. Ex eo non manducabitis, neque tetigeritis, ne moriamini: cùm didicisset à muliere præceptum Dei, astutia vsus decepit eam denuò per falsiloquium, dicens. Non morte moriemini. Sciebat enim Deus quoniam qua die manducaueritis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Primò quidem in Dei paradiso * disputabat]de Deo, quasi absente eo. [5] Magnitudinem enim ignorabat Dei. Pòst deinde ab ipsa discens dixisse Dominum, morituros eos si gustassent de prædicto ligno, [6] tertiò mendacium loquẽs dixit. Non morte moriemini. Sed quoniam Deus verax est, mendax autem serpens, de effectu ostensum est, morte subsecuta eos qui manducauerunt: simul enim cum esca & mortem [adsciuerunt,]quoniam inobedientes manducabant. Inobedientia autem Dei mortem infert: propter hoc ex eo traditi sunt ei, debitores mortis effecti. [7] In ipsa itaque die mortui sunt, in qua & manducauerunt, & debitores facti sunt mortis, quoniam conditionis dies vnus. [Factum]est enim (inquit) vespere & mane dies vnus. In ipsa *Genes. 1. 31.* autem hac die manducauerunt, in ipsa autem, & mortui sunt. Secundùm autem cir- *Genes. 2. & 3.* culum, & cursum dierum, secundùm quem alia quidem prima, alia autem secunda, & alia tertia vocatur, si quis velit diligenter discere, qua die ex septem [diebus] mortuus est Adam, inueniet ex Domini dispositione. Recapitulans enim vniuersum hominem in se ab initio vsque ad finem, recapitulatus est & mortem eius. Manifestum est itaque, quoniam [8] in illa die mortem sustinuit Dominus, obediens Patri, in qua mortuus est Adam inobediens Deo. In qua autem mortuus est, in ipsa & manducauit. Dixit enim Deus, In qua die manducabitis ex eo, morte moriemini. Hunc *Genes. 2. 17.* itaque diem recapitulans in semetipsum Dominus, venit ad passionem pridie ante sabbatum, quæ est sexta conditionis dies, in qua homo plasmatus est, secundam plasmationem [9] eam quæ est à morte, per suam passionem donans. Quidam autem

*vitæ

rursus in millesimum annum reuocant mortem Adæ. Quoniam enim dies Domi- *Psalm. 98.* ni, sicut mille anni, non superposuit autem mille annos, sed intra eos mortuus est, transgressionis adimplens sententiam. Siue ergo secundùm inobedientiam, quæ est mors, siue quòd exinde traditi sint, & facti * sunt debitores mortis, siue secundùm vnum & eundem diem, in quo manducauerunt, & mortui sunt, quoniam [vna] conditionis dies: siue secundùm hunc circulum dierum, quia in ipsa mortui [sunt,] in qua & manducauerunt, hoc est Paraseue, quæ dicitur cœna pura, id est, sexta feria, quam & Dominus ostendit passus in ea: siue secundùm quòd non sit supergressus mille annos, sed in ipsis mortuus sit: secundùm omnia ergo quæ significantur,

Deus quidem verax: mortui enim sunt qui gustauerunt de ligno: serpens *Rom. 3. 4.* autem mendax ostensus est, & homicida, sicut Dominus ait de eo. Quoniam ab initio homicida est, & in *Ioan. 8. 44.* veritate non stetit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

1. Assuetus enim erat] *De prauis diaboli suggestionibus, quidqúe per eas primis parentibus nostris contigerit: de Adami lapsu, morte, & reparatione.*

2. Non manducabitis] *Vetus codex addit*, ab eo, *mox quoque*, qua hora mãducaueritis ab eo, *quæ particulæ ex Septuaginta sumptæ sunt: eas etiam conseruant Cyrillus, & Procopius sacram Genesim explicantes.*

3. Et cùm illa traduxisset mendacium] *Primò mentita est dicens, Deum prohibuisse ne tangerent lignum illud: prohibitio verò tantùm facta fuerat de esu, non de tactu. Hoc ergo addidit, exaggerans prohibitionem velut nimis grauem & morosam. Inde Ambrosius libr. de paradiso, cap. 12. ait*: Mulier addidit, ne tangeremus ex eo. Lapsus incipit esse initium. Secundò, mentiendo inuertit, imminuitque diuinam comminationem, addens de suo, Ne fortè moriamur. Deus enim magna asseueratione dixerat, Morte morieris: mulier autem sub dubitatione refert, Ne fortè, &c. Tertiò, mentita est, dicens; Ex ligno, quod est in medio paradisi, & cæt. Nam & lignum vitæ erat in medio paradisi, quod Dominus non interdixerat. *Sicque tribus modis, vt post Irenæum obseruat Rupertus, Eua mentiendo peccauit, Diuinis verbis addendo, eademque immmuendo, & immutando.*

4. Disputabat] *Vet. cod. auth. expunximus* disputat, *vt postea* adsciuerunt *pro* ascierunt *reposuimus.*

5. Magnitudinem enim ignorabat Dei] *Crassam ignorantiam tribuit cacodæmoni, videlicet quod nescierit Deum sua immensitate vbique præsentem. Et reuera non est ambigendum Diabolos peccato suo in horrendas mentis tenebras incidisse: quandoquidem & diuinitus sibi ante lapsum infusam fidem, vnà cum propriæ salutis spe funditus amiserunt; & diuinis mysteriis, quibus collustrantur iugiter beati Angeli, omnino frustrantur. De his copiosè disputat Augustinus lib. 9. de ciuit. cap. 21.*

6. Tertiò mendaciũ loquens] *Plurima non solum mendacia, sed & in Deum impia & blasphema in Serpentis oratione comprehenduntur. Primum, Deũ esse mendacem, d. Non est verum quod dixit vobis,* Morte moriemini: *ac proinde non est ei credendum. Secundum, Deum esse inuidum, quod noluisset eos esse sicut dij sapientes, quod tamen facili negotio poterant fieri. Tertium, illi arbori tantam vim insitam, vt eos immortales, & summa æqualiq; cum Deo sapientia præditos efficere posset. Quartum, deorum pluralitatem esse in rerum natura posibilem. Quintum, hominem de vilissimo terræ limo fictum, posse industria propria ad summi Dei æqualitatem pertingere, &c. Oportet ergo, vt rectè notat Augustinus, lib. 11. de Genes. ad lit. cap. 30. menti Euæ tam insuisse quendam propriæ excellentiæ & ambitus amorem, & superbam de se præsumptionem, quando tam facilè leuiterq; Serpenti fidem dedit.*

7. In ipsa itaque die mortui sunt] *Quomodo in illa ipsa die, cum Adam postea nongentis & triginta annis, Eua nongentis & quadraginta dicantur vixisse? Respondeo, primò mortui sunt morte spirituali, quando amissa iustitia originali & gratia, per quam homo viuit Deo, mortui sunt. Secundò, mortui sunt, quando tunc ineuitabilem mortu corporeæ necessitatem incurrerunt, quum antea possent non mori.* Cùm enim primùm, *inquit Theodoretus*, Dei sententia obnoxij fuerunt supplicio mortis, in singulos dies & horas velut rei mortis ipsam mortem expectabant. *Consentit Augustinus his verbis*: Eo quippe die mutata in deterius vitiataque natura, mortis etiam corporalis in eis necessitas facta est, cum qua nos necessitate nati sumus. Propter quod Apostolus non ait, Corpus quidem moriturum est propter peccatum: sed ait, Corpus mortuum est: mortuum appellans, quia iam moriendi necessitate constrictum est. *Tertiò denique Iustini martyris in Dialogo, & Irenei præsenti sententia, mortui sunt primi parentes illa ipsa die qua peccauerunt, si dies computetur more Dei, apud quem mille anni tanquam dies vna quæ præterijt, vt Dauid & Petrus commemorant: non autem illa ipsa die, quæ more humano viginti, & quatuor horis conficitur. Nam vterque illorum infra millesimum annum vitam istam cum morte commutauit.*

8. In illa die]*Gaudentius Brixianus tractatu in Exodum*: Sexta feria qua hominem Deus fecerat, pro eodem passus est: & die Dominica, in qua sumpserat mundus exordium, resurrexit, *&c.*

9. Eam quæ est à morte]*Vet. cod.* & eam quę est ad mortem.

DE DIABOLI PERPETVO MENDACIO, Potestatibus, quibus nos parere oportet, atq; imperijs terrenis, quatenus à Deo, non autem à Diabolo constituantur.

CAPVT XXIV.

SIC VT ergo in principio mentitus est, ita & in fine mentiebatur, dicens: [2] Hæc omnia mihi tradita sunt, & cui volo, do ea.] Non enim ipse determinauit huius seculi regna, sed Deus. Regis enim cor, in manu Dei. Et per Salomonem autem ait Verbum. Per me Reges regnant, & * potestates tenent iustitiam. [2] Per me principes exaltantur, & tyranni terræ. Et Paulus Apostolus hoc ipsum ait. [3] Omnibus potestatibus sublimioribus subiecti estote: non est enim potestas, nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo dispositæ sunt. Et iterum de ipsis ait. Non enim sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malè operatur. Quoniam hæc autem non de Angelicis potestatibus, nec de inuisibilibus

Matth. 4. 9. Luc. 4. 6. Prouer. 21. 1. Prouer. 8, 16. Rom. 13. 1. *potentes

bilibus principibus dixit, quomodo quidam audent exponere: sed de his quæ sunt secundùm * homines potestates, ait. Propter * hæc enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. * Hoc autem & Dominus confirmauit, non faciens quidem quod à Diabolo suadebatur: tributorum autem exactoribus, iubens pro se, & pro Petro * dare tributum. Quoniam ministri Dei sunt, in hoc ipsum deseruientes. Quoniam enim absistens à Deo homo, in tantum efferauit, vt etiam consanguineum, hostem sibi putaret, & in omni inquietudine, & homicidio, & auaritia sine timore versaretur; imposuit illi Deus humanum timorem, (non enim cognoscebant timorem Domini) vt potestati hominum subiecti, & lege eorum astricti, aliquid assequantur iustitiæ, & moderentur adinuicem [in] manifesto * positum gladium timentes, sicut Apostolus ait. Non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malè operatur. Et propter * hoc & ipsi magistratus indumentum iustitiæ leges habentes; quæcunque iustè & legitimè fecerint, de his non interrogabuntur, neque pœnas dabunt. Quæcunque autem ad euersionem iusti, iniquè & impiè contra legem, & more tyrannico [exercuerint,] in his & peribunt iusto iudicio Dei, ad omnes æqualiter perueniente, & in nullo deficiente. Ad vtilitatem ergo Gentilium, terrenum regnum positum est à Deo: sed non à Diabolo, qui nunquam omnino quietus est, imò qui nec ipsas quidem Gentes vult in tranquillo agere, vt timentes regnum humanum, non se alterutrum homines vice piscium consumant, sed per legum positiones repercutiant multiplicem Gentilium iniustitiam. Et secundùm hoc ministri Dei sunt, qui tributa exigunt à nobis, in hoc ipsum seruientes, quæ sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Manifestum est quoniã mentitur Diabolus, dicens: Mihi tradita sunt, & cui volo, do ea. [5] Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu & Reges constituuntur, apti his qui in illo tempore ab ipsis [regantur.] Quidam enim illorum ad * correctionem & vtilitatem subiectorum dantur, & conseruationem iustitiæ: quidam autem ad timorem, & pœnam, & increpationem: quidam autem ad illusionem, & contumeliam, & superbiam, quemadmodum & digni sunt: Dei iusto iudicio, sicut prædiximus, in omnibus æqualiter superueniente. Diabolus autem, quippe Apostata existens Angelus, hoc tantùm potest, quod * egit in principio, seducere, & abstrahere mentem hominis, ad transgredienda præcepta Dei, & paulatim [6] obcæcare] corda eorum [qui conarentur] seruire ei, & ad obliuiscendum quidem verum Deum: ipsum autem quasi Deum adorare. Quemadmodum autem si quis Apostata regionem aliquam hostiliter capiens, perturbet eos qui in ea sunt, vt Regis gloriam sibi vindicet, apud ignorantes, quòd Apostata, & latro sit: sic etiam Diabolus, cùm sit vnus ex Angelis his, qui super spiritum aëris præpositi sunt, quemadmodum Paulus Apostolus in ea quæ est ad Ephesios, manifestauit, [7] inuidens homini, Apostata à diuina factus est Lege. Inuidia enim aliena est à Deo. Et quoniam per hominem traducta est Apostasia eius, & examinatio sententiæ eius, homo factus est, * adhuc magis magisq; semetipsum contrarium constituit homini, inuidens vitæ eius, & in sua potestate apostatica volens concludere eũ. Omnium autem artifex Verbum Dei, per hominem vincens eum, & Apostatam ostendens, è contrario subiecit eum homini. Ecce, dicens, do vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, vt quemadmodum dominatus est homini per apostasiam, sic iterum per hominem recurrentem ad Deum, euacuetur apostasia eius.

Rom. 13. 4. Matth. 4. 9. Luc. 10. 19. Ephes. 6. 12.

*dati *propositum *hæc *correctionem *detegit *ad hoc,

ANNOTATIONES.

1. Hæc omnia] *Decem has voces, quæ apertè desiderabantur, ex vet. cod. restituimus.*

2. Per me principes] *Vet. cod.* Per me principes excitabuntur, & tyranni per me regnãt terram.

3. Omnibus potestatibus sublimioribus subiecti estote] *Ita locum hunc Apostoli exprimit in commentarijs Ambrosius. Communis editio*, Omnis anima potestatibus.

4. Hoc autem & Dominus confirmauit] *Principibus sæculi obedientiam tributaque præstanda Christus approbauit, natus tempore census, soluens didrachma, iubens reddere Cæsari quæ sunt Cæsaris, & Pilato potestatem desuper datam agnoscens. Vnde & Paulus*: Cui tributum *debetur*, tributũ *soluatur. Et Iustinus martyr in Apologia refert, ad illa Cæsaribus præstanda Christianos sua tempestate omnium primos & promptissimos fuisse. De his nuper latius egimus Cõ. nostris in Esther.*

5. Cuius enim iussu] *Hinc liquet quanta pietate, veneratione, fide, & obedientia Imperatores, Reges, & Magistratus politicos exceperint primæuj religionis nostræ Christianæ Antistites: etiamsi illius pietatis illi ignari essent; imò & acerrimos oppugnatores eos haberent: quos vtinam vel in hac saltem parte imitarentur nostræ ætatis Gnostici. Porrò qualis illorum disciplina de Magistratu ciuili fuerit, cum Irenæo pluribus enarrant Iustinus, Athenagoras, Tertullianus in Apo-*

logijs, Theophilus Antiochenus libr.1. & 2.ad Autolycum, Origenes homil.4.in Iudicum.

6 Obcæcare corda eorum qui conarentur] *Ita restituimus ex vetere codice: excusi omnes*, obserare corda eorum conatur, &c.

7. Inuidens homini] *Basilius, Inuidia ad bellum internecinum aduersus hominem, impulsum daemonem scribit, quippe qui doleat ob praeclara dona à Deo homini concessa. Idem quoque hom.in aliquot scripturae locos, diffusè & ornatè ostendit ipsum & proprium diaboli vitium esse: ea de re illum* μισάνθρωπον *appellat.*

ANTICHRISTI FRAVS, SVPERBIA, ET Tyrannicum regnum, prout à Daniele & Paulo descripta sunt.

CAPVT XXV.

ET non tantùm [1] per ea quę dicta sunt, sed & per ea quæ erunt sub Antichristo ostenditur, quoniam existens apostata & latro, quasi Deus vult adorari: & cùm sit seruus, regem [se] vult præconari. Ille enim [2] omnem suscipiens diaboli virtutem, veniet non quasi rex iustus, nec quasi in subiectione Dei legitimus: sed impius, & iniustus, & sine Lege quasi apostata, & iniquus, & homicida quasi latro, diabolicam apostasiam in se recapitulans, & [3] idola quidem seponens, ad suadendum quòd ipse sit Deus, se autem extollens vnum idolum, habens [in semetipso] reliquorum idolorum varium errorem: vt hi qui per multas * abominationes] adorāt Diabolum, hi per hoc vnum idolum seruiant ipsi, de quo Apostolus in epistola, quæ est ad Thessal. 2. ait sic. Quoniam nisi venerit abscessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollit se super omne quod dicitur Deus, aut colitur: ita vt in templo Dei sedeat, ostendens semetipsum tanquam sit Deus. Manifestè igitur Apostolus ostendit * aduentum eius, & quoniam extollitur super omne quod dicitur deus, vel quod colitur, [hoc est, super omne idolum. Hi enim sunt qui dicuntur quidem ab hominibus, nō sunt autem dij. [5] Et quoniam ipse se tyrannico more conabitur ostendere Deum: super hæc autem manifestauit & illud, quod à nobis per multa ostensum est, quoniam Hierosolymis templum per dispositionem veri Dei factum est. Ipse enim Apostolus ex sua persona diffinitiuè templum illud dixit Dei. Ostendimus autem & in 3. libro nullum ab Apostolis ex sua persona Deum appellari, nisi eum qui verè sit Deus, Patrem Domini nostri, cuius iussu hoc quod est in Hierosolymis factum est templum, ob eas causas quæ à nobis dictę sunt: [6] in quo aduersarius sedebit, tentans semetipsum [7] Christum ostendere, sicut & Dominus ait. Cùm autem videritis abominationem desolationis, quæ dicta est [8] per Danielem Prophetam, stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes, & qui in tecto est, non descendat tollere quicquam de domo. Erit enim tunc pressura magna, qualis non est facta ab initio sæculi vsque nunc, sed neque fiet. Daniel autem nouissimi regni finem respiciens, id est, nouissimos decem reges, in [quos] * diuideretur regnum illorum, super quos filius perditionis veniet, cornua dicit decem nasci bestiæ; & alterum cornu pusillum nasci in medio ipsorum, & tria cornua de prioribus [9] eradicari] à facie eius. Et ecce, (inquit) oculi quasi oculi hominis in cornu hoc, & os loquens magna, & aspectus eius maior reliquis videbatur, & cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & valebat aduersus eos, quoadusque venit vetustus dierum, & iudicium [10] dedit sanctis] altissimi Dei, & [11] tempus [peruenit,] & regnum obtinuerunt sancti. Postea in exolutione visionum dictum est ei: Bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod eminebit super reliqua regna, & manducabit omnem terram, & conculcabit eam, & concidet: [12] de decem cornibus eius, decem reges exurgent: & post eos surget alius, qui [13] superabit alios omnes, qui ante eum fuerunt, & reges tres [14] deminorabit, & verba aduersus altissimum Deum loquetur, & sanctos altissimi Dei conteret, & cogitabit [15] demutare tempora & legem: & dabitur in manu eius, vsque ad tempus temporum & dimidium tempus, hoc est triennium & sex menses, in quibus veniens regnabit super terram. De quo iterum & Apostolus Paulus in 2. ad Thessalonicenses, simul & causam aduentus eius annuncians sic ait. Et tunc reuelabitur iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui, cuius est aduentus secundùm operationem satanæ, in omni virtute, & signis, & portentis mendaciorum, & omni seductione malitiæ pereuntibus, pro eo quod dilectionem veri-

2 Thessal. 2. 3. & 4.

Marc.13.14. Dan.9.25.

Matt.24.17.

in. 7 8 9. &c.

*diuidi-tur

Dan.7.20. 21.&c.

Dan.7.23. &c.

2.Thes. 2.8.

A veritatis non receperunt, vt salui fierent. Et ideo mittit eis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Et Dominus autem hoc * idem non credentibus sibi dicebat, Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me: [16] cùm autem alius venerit in nomine suo, illum recipietis, alium dicens Antichristum, quoniam alienus est à Domino: & ipse est iniquus iudex, qui à Domino dictus est, * quoniam Deum non timebat, neque hominem reuerebatur, ad quem fugit vidua oblita Dei, id est, terrena Hierusalem, ad vlciscendum de inimico. Quod & faciet in tempore regni sui: [17] transferet regnum in eam, & in templo Dei sedebit, seducens eos qui adorant eum, quasi ipse sit Christus: Quapropter ait Daniel iterum. Et sanctum desolabitur: [18] & datum est in sacrificium * peccatum, & proiecta est in terra iustitia, & fecit, & prosperè cessit. [Et] Gabriel Angelus exoluens eius * visionem, hoc ipso dicebat. Et in nouissimo regni ipsorum exurget rex improbus facie valde, & intelligens quæstiones, & valida virtus eius, & admirabilis, [19] & [corrumpet, & diriget,] & faciet, & exterminabit fortes, & populum sanctū, & iugum torquis eius. Dirigetur dolus in manu eius, in corde suo exaltabitur, & dolo disperdet multos, & ad perditionem * multorum stabit, [20] & quomodo vna manu conteret. Deinde & tempus tyrannidis eius significat, in quo tempore fugabuntur sancti, [21] qui purum sacrificium offerunt Deo. Et in dimidio hebdomadis (ait) tolletur sacrificium [22] & libatio,] & in templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem temporis consummatio dabitur super desolationem. Dimidium autem hebdomadis, tres sunt anni & menses sex: ex quibus omnibus non tantùm quæ sunt apostasiæ manifestantur; & quæ sunt eius, qui in se recapitulatur omnem diabolicum errorem: sed & quoniam vnus & idem Pater Deus, qui à Prophetis annunciatus est, à Christo autem manifestatus. Si enim * à Daniele Propheta sunt dicta de fine, Dominus comprobauit: Cùm videritis, dicens, abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam: Danieli autem Angelus Gabriel exsolutionem visionum fecit. Hic autē est Archangelus. Demiurgi, & idem Mariæ euangelizauit manifestum aduentum, & incarnationem Christi. Vnus & idem Deus manifestissimè ostenditur, qui Prophetas misit, & Filium præmisit, & nos vocauit in agnitionem suam.

B

C

D

*item

*qui

*peccatium,

*visiones,

*ipsorum

*in

Dan.9.27.

Matt.24.15. Dan.9.25.

Luc.1.26.

ANNOTATIONES.

1. Per ea quæ dicta sunt] *Multa & notatu digna differit hoc loco & infra de Antichristo Irenaeus: ex quibus hoc imprimis obseruandum occurrit, quod verum & singularem hominem fore illum docet, cùm tribum, ex qua nasceturus, nomina, quibus fortassis appellabitur, tempus durationis regni eius, tyrannidem, astutiam, dolósq; tam diligenter & sigillatim testimonio & authoritate sacræ paginæ persequitur: insicientur licet Magdeburgenses, & quotquot ferè hoc sæculo ab Ecclesia Romana defecerunt. Horum hæresim quia satis superq; ex sacris literis & Patrum interpretationibus, refellit vir perdoctus Nicolaus Sanderus libr.8. de visibili monarchia Ecclesiæ, obiectionibusq; contradicentium satisfacit, ob id, huic negotio supersedemus, ne actum agere videamur.*

2. Omnem suscipiens Diaboli virtutem.] *Caue ne diabolum ipsum phantastico & laruato corpore humano contectum Antichristum ipsum cum Hippolyto martyre interpreteris: quandoquidem Apostolus nominet illum hominem peccati, Spiritu oris Christi interficiendum. Ea autem ratione omnem diaboli virtutem suscipere dicitur, quòd omnino ad voluntatem Satanæ se suasq; vires & artes accommodaturus sit. Quin & in conceptione ipsius, ait author Tractatus de Antichrist. apud Augustin.* Diabolus simul in matris eius vterum intrabit, & ipsam replebit, circumdabit, obumbrabit, interius exteriusque possidebit. *Cōtra opinionem Hippolyti disputant Hieronymus in 7. cap. Danielis. Damascenus libr. 4. cap. 28. Theophylactus & Oecumenius in 2. ca. 2. ad Thessalon.*

3. Idola quidē seponens] *Hippolytus martyr post Irenaeū, oratione de consummatione sæculi,* In primordijs suis clemēs erit, factus ad dilectionē, quietus, religiosus, pacificus, qui odio prosequatur iniusticiam, detestetur munera, idola non admittat, amet scripturas, &c. *Quorū in sententiam conueniunt Cyrillus Ierosolymitanus catech. 15. Ephrem serm. de Antichristo, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus in 2. c. 2. ad Thes. Hier. quæst. 11. ad Algasiam. Damascenus lib. 4. c. 28. qui arbitrantur omnes, id confirmari ex Danielis cap. 8. & 11. & 2. Thessalon. 2.* Istud verò faciet fraudulēto & simulato consilio, *inst Hippolytus*, vt circumueniat omnes, vt se regem creent, quod facilè obtinebit à Iudæis.

4. Abominationes] *Ita ex veteri codice reposuimus: excusi*, dominationes.

5. Et quoniam ipse se tyrannico more.] *Hippolytus martyr:* Elatus corde incipiet exaltare seipsum & glorificare tanquam Deum, persecutione sanctos, & blasphemia Christum incessens. Dicet autem. Quis princeps tam potens atque ego? quis Deus magnus præter me? &c. *Diabolicam hanc elationem Antichristo quoq; tribuunt, Theodoretus in 11. & Hieronymus in 7. cap. Danielis: Author Tractatus de Antichristo, Damascenus libro quarto, cap. 28. Hugonis Aetheriani verba subijciam:* Idolis nullum obsequium præstabit: non enim idololatra erit, sed Deo nostro per omnia contrarius: omnes deos Gentium vt muta simulachra confringet: nullius penitus imagini cultum exhibebit, quia se solum pro

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deo iubebit adorari, &c. *Lib. de regressu animarum cap. 23.*

6. In quo aduersarius sedebit] *Apostolus 2. ad Thessa. 2. docet filium perditionis in templo Dei sessurũ esse, quod de Ierosolymitano illo olim extructo à Solomone, toties solo æquato & instaurato, intelligi volunt Hieronymus quæstione 11. ad Algasiam. Augustinus 20. de ciuit. Dei cap. 19. & Tractatu de Antichristo. Chrysostomus in 2. ad Thessalon. 2. Hippolytus martyr Ireneo consentiens ait.* Christus ostendit carnem suam tanquam templum, ac suscitauit tertia die: sic iste Hierosolymis suscitabit templum lapideum. *Et postea:* Templum construet Hierosolymis, quod confestim excitatum tradet Iudæis. *Consentiunt Damascenus lib. 4. cap. 28. Methodius in reuelationibus. Anselmus in 2. Thes. 2. Ambrosius in 21. Lucæ. Alij templi nomine, Ecclesias cœtusque omnes credentium designari coniciunt, quibus varijs artibus illudens imperabit.*

7. Christum ostendere] *Vetus codex vocem* Christum, *non habet: Cæterum, impietatem filij perditionis Antichristi recitat, qua loco & nomine Christi Saluatoris, seipsum tentabit supponere & venditare, dicens: Ego sum Christus. Iudæos autem præcipuè mente iam alienatos seducet, Christo præmonente, Si alius venerit, illum recipietis. Horrendum hoc facinus Hippolytus latius explicans nouem articulos enumerat, in quibus seductor ille Christum imitari conabitur. Augustinus,* filium Dei omnipotentis se esse mẽtietur. Et postea Hierosolymam veniens circumcidet se dicens. Ego sum Christus vobis repromissus, qui ad salutem vestram veni. *Ambrosius in 21. Lucæ,* Antichristus ex scripturis disputabit se esse Christum. *Theodoretus in 2. cap. ad Thessal.* Seipsum Christum nominabit. *Cyrillus Ierosolym. Catech. 15.* Satanas inducet quendam hominem falsò seipsum Christum appellantem, ac per hanc appellationem Iudæos decipientem &c. *Cùm itaque tam ex diuinis scripturis, quàm Patribus manifestum sit, Antichristum pro Messia & Saluatore mundi se venditaturum, istudq; nullus vnquam Pontificum Romanorum de seipso prædicauerit, toto cælo aberrant huius temporis hæretici, cùm hoc probrum Apostolicæ sedi tribuunt.*

8. Per Danielem] *Sic Græcus Matthæi contextus,* διὰ Δανιὴλ: *communis editio,* à Daniele, *sed idem.*

9. Eradicari] *Deleuimus* eradicare *aut. vet. codic.*

10. Dedit sanctis] *Codices excusi,* dedit sanctus.

11. Tempus præuenit] *Ita legunt codices excusi, quibus concors est Græca Danielis lectio,* καὶ ὁ καιρὸς ἔφθασε. *Hieronymus,* Tẽpus aduenit. *Vetus codex,* peruenit: *quod commune editioni melius quadrat.*

12. De decem cornibus] *Vetus codex,* & decem cornua. *Consentiunt Hebraica & Græca lectio, communis q; Latina editio.*

13. Superabit alios] *Septuaginta,* ὃς ὑπερισχύει κακοὺς πάντας, *qui superabit malos omnes. Sanctes,* Et ipse maior erit prioribus. *Vatablus,* differens à prioribus. *Communis editio,* potẽtior prioribus *Vetus codex,* subruet malos *legit; non malè. Alioqui, omnibus malis præstabit, superior erit.*

14. Deminorabit] *Vetus codex,* dehonorabit. *Septuaginta* ταπεινώσει. *Sanctes & communis editio,* humiliabit. *Vatablus,* opprimet.

15. Demutare] *Vetus codex,* se mutare.

16. Cùm autem alius venerit] *Ex hoc testimonio veteres rectè colligunt nouissimum Antichristum singularem fore hominem, quisi Christo directè oppositurum. Deinde, Iudæos initio, contentioso studio eidem adhæsuros tanquam suo, totq; seculis desiderato Messiæ. Atq; hoc post Irenæum ita colligunt Hieronymus quæst. 11. ad Algasiam, Augustinus tractatu 29. in Ioannem, Ambrosius in cap. 2. secundæ ad Thess. Theodoretus Epitome diuinorum decretorum. Non est aut erit itaque nouissimus Antichristus aliquod regnum aut imperium, non Ecclesia aliqua, non successio longa pontificum: vt imperitè iuxta ac impiè contendunt nouissimi hæretici.*

17. Transferet regnum in eam] *Metropolim ac sedem ipsam regni Antichristi, Ierusalem fore cum Ireneo sentit Hippolytus, quando regnum templumque Iudæorum suscitaturum, & gentem eam præ cæteris charam habiturũ esse tradit. Author tractatus de Antichristo:* Hierosolymam veniens, suam sedem in templo sancto ponet.

18. Et datum est in sacrificium peccatum] *Vetus codex:* peccantium. *Septuaginta,* καὶ δοθήσεται τὴν θυσίαν ἁμαρτίαν, *datum est aduersus hostiam peccatum. Sanctes;* Tempus dabitur contrà iuge sacrificium propter præuaricationem.

19. Et corrumpet] *Ita vetus codex: excusi,* & corrumpit & dirigit.

20. Et quomodo vna manu] *Vetus codex:* oua manuum. *Septuaginta:* καὶ ὡς ἐὰν συναγάγῃ χεὶρ ἐπὶ τὴν νοσσιὰν, quasi oua manu conteret. *Sanctes, Vatablus, & communis editio:* sine manibus conteretur.

21. Qui purum sacrificium] *Hippolytus martyr & Effrem Syrus hoc ipsum de sanctissimo Eucharistiæ sacrificio interpretantur: quod tum Antichristi & ministrorum eius tyrannide, vel penitus intermitteretur, vel in abditis & occultis locis duntaxat celebraretur. Viderint ergo Lutherani, Caluinistæ, Anabaptistæ, & alij huius ætatis sectarij, quàm latam ei viam parent & communiant.*

22. Et libatio] *Ita vetus codex. Septuaginta,* σπονδὴ, *id est,* libamen. *Sanctes & Vatablus,* oblatio. *Communis editio,* sacrificium. *Itaque deleuimus* leuatio.

QVIA

QVIA IOANNES ET DANIEL PRÆDIXERunt Imperij Romani dissolutionem & desolationem, quæ finem mundi & regnum Christi æternum præcedet: refelluntur aliud à Demiurgo patrem confingentes Gnostici, Satanæ organa, quorum opera nunc Deum apertè blasphemat.

CAPVT XXVI.

MAnifestius adhuc etiam de nouissimo tempore, & de his qui sunt in eo decem regibus, in quos diuidetur quod nunc regnat imperium, significauit Ioannes Domini discipulus in Apocalypsi, edisserens quæ fuerint decem cornua, quæ à Daniele visa sunt, dicens sic dictum esse sibi. Decem cornua quæ vidisti, decem reges sunt, qui regnum [nondum] acceperunt, sed potestatem quasi reges, vna hora accipient cum bestia. Hi vnam sententiam habent, & virtutem & potestatem suam bestiæ dant. Hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet eos, quoniam Dominus dominorum est, & Rex regum. Manifestum est itaque quoniam ex his [2] tres interficiet ille qui venturus est, & [3] reliqui subijcientur ei, & ipse octauus in eis, & vastabunt Babylonem, & comburent eam igni, & dabunt regnum suum bestiæ, & effugabunt Ecclesiam: pòst deinde ab aduentu Domini nostri destruentur. Quoniam enim oportet diuidi regnum, & sic deperire, sicut Dominus ait. Omne regnum diuisum in se, desolabitur: & omnis ciuitas vel domus diuisa in se, non stabit. Diuidi igitur & regnum, & ciuitatem, & domum oportet in decem, & propterea iam partitionem & diuisionem præfigurauit, & diligenter Daniel finem quarti regni digitos ait pedum esse [eius] imaginis, quæ à Nabuchodonosor visa est, in quos venit lapis sine manibus præcisus, & quemadmodum ipse ait: Pedis pars quidem aliqua ferrea, & pars aliqua fictilis, quoadusque abscisus est lapis sine manibus, & percussit imaginem in pedes ferreos & fictiles, & [4] comminuit] eos vsq; ad finem. Pòst deinde in exolutione ait. Et quoniam vidisti pedes & digitos, partem quidem fictilem, partem autem ferream, regnũ diuisum erit, & radix ferrea erit in eo, quemadmodum vidisti ferrum commixtum testæ: & digiti pedum pars quidem aliqua ferrea, pars autem aliqua fictilis. Ergo decem digiti pedum, hi sunt decem reges, in quibus [diuidetur] regnum: ex quibus quidam quidem fortes & agiles, siue efficaces; alij autem pigri & inutiles erunt, & non consentient quemadmodum Daniel ait. Pars regni erit fortis, & ab ipsa parte erit minuta, quoniam vidisti ferrum commixtum testæ, commixtiones erunt in semine hominum, & non erunt adiuncti inuicem, quemadmodum ferrum non commiscetur cum testa. Et quoniam finis fiet, inquit: Et in diebus regum illorum excitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non corrumpetur, & regnum eius alteri populo non relinquetur. Comminuet & vẽtilabit omnia regna, & ipsum exaltabitur in æternum. Quemadmodum vidisti quoniã de monte præcisus est lapis sine manibus, & comminuit testam, ferrum & æramentum & argentum & aurum. Deus magnus significauit regi quæ futura sunt post hæc, & verum est somnium, & fidelis interpretatio eius. [Sic] ergo Deus magnus significauit per Danielem futura, & per Filium confirmauit, & Christus est lapis, qui præcisus est sine manibus, qui destruet temporalia regna, & æternum [inducet] quæ est iustorum resurrectio. Resuscitabit (ait) Deus cæli regnum, quod in æternum nunquam corrumpetur.

Matth. 12. 25.

Dan. 2. 33.

Dan. 2. 39. 40

Dan. 2. 44.

Confutati resipiscant qui Demiurgum respuunt, & non consentiunt ab eo Patre præmissos Prophetas, à quo & Dominus venit: sed asseuerant ex differentibus virtutibus factas esse Prophetias. Quæ enim à Demiurgo prædicta sunt similiter per omnes Prophetas, hæc Christus in fine perficit, ministrans Patris sui voluntati, & adimplens secundùm humanum genus dispositiones. Qui ergo blasphemant Demiurgum, vel ipsis verbis & manifestè, quemadmodum qui à Marcione sunt; vel secundùm euersionem sententiæ, [quemadmodũ] qui à Valentino sunt; & omnes qui falsò dicuntur esse Gnostici, organa Satanę ab [*] omnibus Deum colentibus cognoscantur esse, per quos Satanas nunc & non antè, [*] ausus est maledicere Deo, qui ignẽ æternum præparauit omni apostasiæ. Nam ipse per semetipsum nudè [*] non audebat blasphemare suum Dominum, quemadmodũ & initio per serpentem seduxit hominẽ, quasi latens Deum. Bene Iustinus dixit, quoniam ante Domini aduentũ, nunquam ausus

[*] hominibus
[*] visus
[*] non audet

Universidad de Deusto
Biblioteca

ausus est Satanas blasphemare Deum, quippe nondum sciens suam damnationem: quoniam & in parabolis, & allegorijs, & prophetis de eo sic dictum est.

Eusebius lib.4.Histor.cap.17.hæc citat.

Καλῶς ὁ ΕἰρηναῖΘ- ἔφη, ὅτι ἀρὸ μὲν τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας οὐδέποτε ἐτόλμησεν ὁ σατανᾶς βλασφημῆσαι τὸν θεὸν, ἄτε μηδέπω εἰδὼς ἀυτοῦ τὴν κατάκρισιν.

Ioan. Christophorsono Interprete.

Præclarè dixit Iustinus, quod ante Domini aduentum, Satanas nunquam probra in Deum & contumelias iacere audebat: quippe nondum suam ipsius condemnationem pro certo nouerat.

Post autem aduentum Domini ex sermonibus Christi & Apostolorum eius discens manifestè, quoniam ignis æternus ei præparatus est, ex sua voluntate abscedenti à Deo, & omnibus, qui sine pœnitentia perseuerant in apostasia: per huiusmodi homines blasphemat eum Deum, qui iudicium [6] importat, quasi iam] condemnatus, & peccatum suæ apostasiæ Conditori suo imputat, & non suæ voluntati & sententiæ: quemadmodum & qui supergrediuntur leges, & postea pœnas dant, queruntur de legislatoribus, sed non de semetipsis. Sic autem & [hi] Diabolico spiritu pleni, innumeras accusationes inferunt factori nostro, [qui] & Spiritum vitæ nobis donauerit, & legem omnibus aptam posuerit, & nolunt iustum esse iudicium Dei. Quapropter & alterum quendam excogitant patrem, neque curantem, neque prouidentem eorum, quæ sunt erga nos, [aut] etiam consentientem omnibus peccatis. Si enim non iudicat pater; aut non pertinet ad eum, aut consentit his quæ fiunt omnibus: & si non iudicat, omnes in æquo erunt. Si in eodem dinumerabuntur statu, superuacuus ergo erit aduentus Christi, & contrarius, in eo quod non iudicet.

Matt.25.41.

ANNOTATIONES.

1. Decem reges sunt] *Dissipationem vnius imperij Romani, in decem Regna, per decem articulos pedum statuæ, decemq; cornua bestiæ significata, aduentum Christi præuenturam, post Irenæum, ex Daniele & Apocalypsi colligit Theodoretus: & vt Hieronymus fatetur, omnes scriptores Ecclesiastici. Quæ sint autem illa, haud difficile deprehendent, qui Historias Romanorũ à temporibus Arcadij, Honorij & Theodosij, ad hanc vsque ætatem percurrerint. Ab illis enim sæculis competrient, in Europa Hispanos, Gallos, Anglos, et Germanos: in Africa, Carthaginenses, Numidas, Aegyptios: in Asia Syros, Armenos, alios q; multos, varijs licet modis, Romani imperij iugũ excussisse. Atq; etiam nũc in sola Europa cõspicimus Poloniam, Suetiam, Norvvegiam, Daciam, Britanniam, Galliam, Hispaniam, Italiam, Siciliam, Hungariam, decem clarissima & potentissima regna ab imperij Romani obedientia ita sese subduxisse, imò & illud attriuisse; vt vix quoddam illius inane superfit simulacrum.*

Comment. in Danielem.

2. Tres interficiet ille qui venturus est] *Hippolytus tria cornua, quæ ab eo radicitus euellentur, trẽs reges putat, AEgypti, Libyæ, AEthiopum, quos deleturus est conserta manu. Hieronymus & Theodoretus in 7. & 11. Danielis consentiunt, cùm apertè præsagiat propheta,* Mittet manum suam in terras, & terra AEgypti non effugiet. Per Libyas quoque & AEthiopias transibit: *& aduersus cauillos Porphyrij confirmant hæc de solo Antichristo, non autem de Antiocho posse intelligi.*

Orat de cons. sæculi.

3. Reliqui subijcientur ei] *Qui Mahometicam impietatem & Turcicam tyrannidem Antichristi nomine intelligunt, manifestè percipiunt, eam nunc AEgyptijs, Arabibus, Libyis, & AEthiopibus longè lateq; imperare: sciunt etiam reliquas regna, id est, Syriam, Armeniam, Asiam minorem, Thraciam, Bulgariam, Macedoniam, Achaiam, Peloponesum bestijs illis in ditionem venisse. Et nostro hoc sæculo cælestem iram prouocantibus, & aduersum nos dimicantibus peccatis nostris, accepimus Georgiam, Mesopotamiam, Mediam; & in Europa Vngariam, Negropontem, Rhodum, Cyprumque belluis istis manus dedisse. Legimus præterea inter Germanos Lutherum suis conciombus & scriptis tanquam classico, Antichristum euocasse, his verbis:* Turcis non esse resistendum, nec tributa pendenda, nec collectas faciendas ad inferendum Turcis bellum; Præliari aduersus Turcas est repugnare Deo *Vidimus & legimus Gnosticos, & eiusmodi apostatas, tyrannum illum & eius emissarios atque satellites Tartaros, Scythas, Mauros, Numidasque, vt prouincijs Christianorum bellum inferrent, concitasse. An non hoc est reliquos reges, de quibus hic Irenæus, Antichristo subijcere?*

4. Comminuit] *Sic vetus codex reponendum docuit, pro* comminuet: *vt postea* diuidetur *pro* diuiditur: Sic ergo, *pro* Si ergo: *&* inducet *pro* inducit.

5. Bene Iustinus dixit] *Hunc locum ex vtroque citat Eusebius libro quarto hist. cap 17. inde eliciens quàm magno æstimata fuerint à veteribus, quámque probata Iustini martyris scripta. Porrò sententiam istam quamuis singularem esse lubens agnoscam, damnatam tamen vel à concilio, vel à quoquam veterum, me legisse non memini. Quin potius illam nominatim citat & probat Oecumenius explanans vltimum ca. prioris canonicæ B. Petri. Neque parum roboris ei adferunt verba B. Andreæ Apostoli, quibus Dæmones relegatos in loca arida & infructuosa, donec accipiant debitum sibi ignis æterni supplicium, referente Abdia Babylonio libro tertio: quasi necdum plane accepissent. Quinetiam eximius omnium errorum inuestigator & expugnator Epiphanius, eandem sententiam confirmans ait:* Ante Christi aduentum nusquam ausus est (*diabolus*) in Dominum suum blasphemum aliquod verbum loqui, aut contra elationem cogitare.

Contra haref. 39.

A cogitare Expectauit enim Christi aduentum, audiens semper Prophetas eum annunciantes Redemptorem futurum eorum, qui peccauerunt, & per Christum pœnitentiam agunt, putauitque se misericordiam aliquam assequuturum esse, *& cat. Sed & longe ante Epiphanium Clemens Alexandr. scripserat: Diabolum posse duci pœnitentia, quia liberum habeat arbitrium. Quam veluti præceptoris doctrinam non modò sequutus est, verùm etiam vsque ad fanaticas opiniones amplificauit Origenes, Libro primo & tertio περὶ ἀρχῶν. De hac sententia nihil aduersus tot Patres audemus pronunciare: quæ verò nobis de lapsu dæmonum videntur, latissimè prosequimur Com. in Epistolam beati Iudæ Apostoli.*

Eli. Strom.

6. Importat quasi iam] *Ita vetus codex: excusi,* importet, qua sententia.

DE FVTVRO IVDICIO PER CHRISTVM, communione & separatione diuina, atque infidelium pœnis æternis.

B

CAPVT XXVII.

VENIT enim diuidere hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem, & nurum aduersus socrum: [1] & duabus molentibus in mola, alteram assumere, & alteram relinquere: & cùm duo sint in eodem lecto, vnum assumere, & alterum relinquere: ad finem iubere messoribus colligere primùm zizania, & fasciculos alligare, & comburere igni inextinguibili, triticum autem colligere in horreum: & agnos quidem vocare in præparatum regnum, hœdos autem in æternum ignem mittere, qui præparatus est à Patre eius Diabolo & angelis eius. Et quid enim? Verbum venit in ruinam & in resurrectionem multorum? In ruinam quidem non credentium ei, quibus & maiorem damnationem, quàm Sodomorum & Gomorrhæ in iudicio comminatus est.] In resurrectionem autem credentium, & facientium voluntatem Patris eius qui est in cælis. Si ergo aduentus Filij super omnes quidem similiter aduenit, iudicialis est [2] autem, & discretor credentium, & non credentium, quoniam ex sua sententia credentes faciunt eius voluntatem; & ex sua sententia [3] inobedientes] non accedunt ad eius doctrinam, manifestum quoniam & Pater eius omnes quidẽ similiter fecit, propriam sententiam vnumquemq; habentem, [4] & sensum liberum,] respicit autem omnia, & prouidet omnibus, Solem suum oriri faciens super bonos & malos, & pluens super iustos & iniustos. Et quicunque erga eum custodiunt dilectionem suam, his præstat communionem. Communio autem Dei, vita, & lumen, & fruitio eorum quæ sunt apud eum bonorum. Quicunque autem absistunt secundùm sententiam suam ab eo, [5] his eam quæ electa est ab ipsis, separationem inducit. Separatio autem Dei, mors; & separatio lucis, tenebræ; & separatio Dei, amissio omnium quæ sunt apud Deum bonorum. Qui ergo per apostasiam amiserunt quæ prædicta sunt, quippe desolati ab omnibus bonis, in omni pœna conuersantur, Deo quidem principaliter non à semetipso eos puniente, prosequente autem eos pœna, quoniam * sunt desolati ab * omni bono. AEterna autem, & sine fine sunt à Deo bona: & propter hoc, & amissio eorum æterna, & sine fine est. Quemadmodum in immenso lumine, qui excæcauerunt semetipsos, vel ab alijs excæcati sunt, semper priuati sunt iucunditate luminis: non quòd lumen pœnam eis inferat cæcitatis; sed quòd ipsa cæcitas superinducat eis calamitatem. Et propter hoc Dominus dicebat. Qui credit in me, non iudicatur, id est, non separatur à Deo: adunitus est enim per fidem Deo. Qui autem non credit (ait) iam iudicatus est, quoniam non crediderit in nomine vnigeniti Filij Dei, id est separauit semetipsum à Deo [8] voluntaria sententia. Hoc est enim iudicium, quoniam lumen venit in hunc mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem. Omnis enim qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lumen, ne traducantur opera eius. Qui autem facit voluntatem, venit ad lumen, vt manifestentur opera eius, quoniam in Deo est operatus.

Luc.12.52. Matth.3.12. Matt.13.30. Matth.25.33. Luc 2.34. Matth.11.5. Libertas arbitrij. Matth.5.45. Ioan 5.24. Ioan.3.18.

ANNO

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

1. Et duabus] *Iſtas decem voces ex veter. codice addidimus.*

2. Inobediente:] *Codices excuſi, indicto audientes.*

3. Et ſenſum liberum] *Codices excuſi, ſenſum ſimiliter. Vult autem homines impios propria libertate à Deo deficere, ſicut & pridem Dæmones, quod abundantius oſtendit lib. 4. &c. Paulò poſt, idem etiam declarat aſſumpto ſimili ex ijs, qui ſibi ipſis oculos eruunt in coruſco lumine.*

4. His eam quæ electa eſt] *Vetus codex, his autem quæ lecta eſt.*

5. Voluntaria ſententia] *Diſceſſionis à Deo, execationis mentis, damnationis quoque impiorum cauſam libertati propriæ, non autem bonitati diuinæ adſcribit: ringantur, licet, veteres recentiores ſq; Gnoſtici.*

DE PIORVM, ET IMPIORVM DISCRIMINE, Apoſtaſia futura ſub Antichriſto, atque mundi conſummatione.

CAPVT XXVIII.

QVoniam igitur in hoc mundo quidam quidem accurrunt lumini, & perfidem vniunt ſe Deo, alij autem abſiſtunt à lumine, & ſeparant ſeipſos à Deo: venit Verbum Dei omnibus aptam habitationem inferens; his quidem qui in lumine ſunt, vt fruantur eo, & his quæ in eo ſunt bonis: his autem qui in tenebris ſunt; [1] vt participetur eis calamitas quæ in eis eſt. Et propter hoc
Matt. 25. 34. ait: Hos quidem qui ſunt ad dexteram vocari in regnum Patris; illos autem qui ſunt à [a] ſiniſtra, in æternum ignem miſſurum. Semetipſos enim omnibus priuauerunt bonis: & ideò Apoſtolus ait, [2] Pro eo quòd dilectionē Dei non receperunt, vt ſalui fierent, & ideò [3] mittet eis Deus operationem erroris, vt credant mēdacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati. [4] Illo enim veniente, & ſua ſententia apoſtaſiam recapitulante in ſemetipſum: & ſua voluntate & arbitrio operante quæcunque operabitur: & in templo Dei ſedente, vt ſicut Chriſtum adorent illum qui ſeducuntur ab illo, quapropter & iuſtè in ſtagnum [*] proijcientur ignis. Deo autem ſecundùm ſuā prouidentiam præſciente omnia, & apto tempore eum qui talis futurus erat immittente vt credant falſo, & iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati. [5] Cuius aduentum Ioa-
Apoc. 13. 2. nes in Apocalypſi ſignificauit ita. Et beſtia quam videram, ſimilis erat pardo, & pedes eius quaſi vrſi, [&] os eius quaſi os leonis, & dedit ei draco virtutem ſuam, & thronum ſuum, & poteſtatem magnam, [6] & vnū ex capitibus eius quaſi occiſum in mortem, & plaga mortis eius curata eſt, & admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiam, & adorauerunt draconem quoniam dedit poteſtatem beſtiæ, & adorauerunt beſtiam, dicentes. Quis ſimilis [eſt] beſtiæ illi, & quis poteſt pugnare cum ipſa? Et datum eſt ei os loquens magna, & blaſphemiam, & data eſt ei poteſtas menſibus XL. & duobus, & aperuit os ſuum blaſphemum aduerſus Deum blaſphemare nomen eius, & tabernaculum eius, [7] & eos qui in cælo habitant, & data eſt ei poteſtas ſuper omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem, & adorauerunt eam omnes qui habitant ſuper terram, cuius non eſt ſcriptum nomen in libro vitæ Agni occiſi à conſtitutione mūdi. Si quis habet aures, audiat. Si quis in captiuitatē duxerit, & in captiuitatem ibit. Si quis gladio occiderit, oportet eum in gladio occidi. Hîc eſt ſuſtinentia & fides ſanctorum. [8] Poſt deinde & de armigero eius, quem & pſeudoprophetam vocat, Loquebatur (inquit) quaſi draco, & poteſtatem primæ beſtiæ omnem faciebat in conſpectu eius: & facit terram, & qui habitant in ea, vt [*] adorent beſtiam primam, cuius & curata eſt plaga mortis eius, [9] vt faciat ſigna magna, & vt ignem faciat de cælo deſcendere [in terram] in conſpectu hominum, & [*] ſeducit in habitantes ſuper terram. [10] Hæc ne quis eum diuina virtute putet facere, ſed magica operatione. Et non eſt mirandum ſi dæmonijs & apoſtaticis ſpiritibus miniſtrātibus ei, per eos faciat ſigna, in quibus ſeducat habitantes ſuper terram. [11] Et imaginem (ait) iubebit fieri beſtiæ, & ſpiritum dabit imagini, vti & loquatur imago, & eos qui non adorauerint eam, faciet occidi. [12] Et characterē autem, [ait,] in fronte, & in manu dextra faciet dari, [*] ne poſſit aliquis emere vel vendere, niſi qui habet characterem nominis beſtiæ, vel numerum nominis eius, & eſſe numerum ſexcentos ſexaginta ſex, quod eſt, ſexies centeni, & deni ſexies, & ſingulares ſex. In recapitulationem vniuerſæ apoſtaſiæ eius, quæ facta eſt in ſex millibus annorum. [13] Quotquot enim diebus hic factus eſt mundus, tot & millenis

annis conſummatur. Et propter hoc ait Scriptura geneſeos. Et conſummata Gen. 1. 31.
ſunt cęlum & terra & omnis ornatus eorum. Et conſummauit Deus in die ſexto omnia opera ſua quæ fecit, & requieuit in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis quæ fecit. Hoc autem eſt & antefactorum narratio, quemadmodū facta ſunt, & futurorum
[14] Prophetia [eſt. Si] enim dies Domini quaſi mille anni: in ſex autem diebus conſum- Pſal. 89. 4.
mata ſunt quæ facta ſunt: manifeſtum eſt quoniam conſummatio ipſorum ſextus milleſimus annus eſt. Et propter hoc in omni tempore plaſmatus in initio homo per manus Dei, id eſt Filij & Spiritus, [15] fit] ſecundū imaginem & ſimilitudinem Dei, paleis quidem abiectis, quæ ſunt apoſtaſia, frumento autem in horreum aſſum- Matt. 13. 30.
pto, quod eſt, hi qui ad Deum fide fructificant: & propterea tribulatio neceſſaria eſt his qui ſaluantur, vt quodammodo contriti, [& attenuati, & conſparſi per patientiam Verbo Dei, vt igniti apti ſint ad conuiuium regis. [16] Quemadmodum quidam de noſtris dixit, propter martyrium in Deum adiudicatus ad beſtias: Quoniam frumentum ſum Chriſti, & per dentes beſtiarum molor, vt mundus panis Dei inueniar.

Euſebius libr. 3. Hiſtor. cap. 36. hæc citat.

ὡς εἰπὲ ἰὸς τῶν ἡμετέρων, διὰ τὴν πρὸς θεὸν μαρτυρίαν κατακριθεὶς πρὸς θηρία, Ὁ δι σῖτ Θ εἰμι θεοῦ, καὶ διὰ ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτ Θ εὑρεθῶ.

Interp. Ioanne Chriſtophorſono.

Quidam è noſtris cùm propter teſtimonium, quod Deo perhibuerat, eſſet ad beſtias condemnatus, hic loquutus eſt: Dei frumentum ſum, & dentibus beſtiarum molor, vt purus & ſyncerus panis inueniar.

ANNOTATIONES.

1. Vt participetur eis calamitas] *Vetus cod.* vt participentur eas calamitates, quæ in eis ſunt.

2. Pro eo quod dilectionem Dei] *Græca Pauli habent: Τὴν ἀγάπω τῆς ἀληθείας, dilectionem veritatis, atque ità legit Ambroſius. Quibus verbis Theophylactus Chriſtum Dominum, & Deum noſtrum ſignificari arbitratur, qui charitas & veritas eſt. Cyprianus epiſt. ad Cornelium, & lib. de lapſis legit,* Dilectum veritatis.

3. Mittet eis] *Vetus codex:* Mittet eos Deus in operationem erroris *Cyrillus Ieroſ. Catec. 15.* Mittet autem dicit, pro permittet fieri. Non vt excuſentur, ſed vt condemnentur.

4. Illo enim veniente] *Sermonem inſtitutum de Antichriſto repetit, edocetq; illum liberaſponteaq; voluntate operaturum mala: reſiſtagentur ſeruti arbitrij defenſores.*

5. Cuius aduentum Ioannes in Apo.] *Antichriſtum illum inſignem, ſiue Turcicum regnum, ſiue aliud quidpiā nobis adhuc ignotū, hac beſtia ſignificari, cum Irenæo æſtimarunt Hippolytus orat. de conſ. ſæculi. Gregorius 33. Moralium cap. 26. Primaſius, Haymo & Rupertus in comm. Vnus tantùm B. Ambroſij verba, quibus ſingulæ viſionis partes exponuntur, addere viſum eſt.* Per pardum, *ait,* qui fertur diuerſos colores habere, hypocriſis Antichriſti deſignatur. Virtutem verò ſuam diabolus Antichriſto dabit: quia in illo habitabit: & per eū quicquid nequitia diaboli excogitare poteſt, operabitur, *&c.*

6. Et vnum ex capitibus quaſi occiſum] *Ambroſius per hoc caput quaſi occiſum, intelligit hæreſes, quibus primis temporibus fanatici homines Eccleſiæ fidem labefactare conati ſunt: quas ſancti Patres ſcriptis, ſermonibus, & diſputationibus extirparunt. Hoc caput, ad tempus quaſi occiſum, per Antichriſtum reſuſcitabitur; qui omnes blaſphematores, ſuis blaſphemijs anteceder.*

7. Et eos qui in cœlo habitant] *Ambroſius:* Blaſphemabit nomen Dei, dicens Chriſtum non eſſe Deum: blaſphemabit & eos, qui in cælo habitant, id eſt, martyres, & cæteros ſanctos, dicens nihil prodeſſe eos poſſe cuiquam, falſumq; eſſe quicquid de eis à fidelibus aſſeritur.

Id attendant obſecro, poſteriores Gnoſtici: quibus poſt Caluinum ſanctiſſimus pater fidei noſtræ Abraham eſt Com. in Gen. & li. Moſis.
idololatra; *beatiſſ. Sara,* viri ſui lena, domū ſuā lupanar cōſtituens: *ſeruus Dei Iacob,* inceſtus tertioq; adulter, *Rebecca,* fraudulēta; *Sāſon,* ſcortator & ſanguinarius; *Moyſes & Aaron,* arrogātes, ſuperbi, & impij in Deū; *Elias,* nimis ſæuus & crudelis; *Machabæus,* ſuperſtitioſus, & legis prę uaricator; *omnes Prophetæ,* grauiſſimi peccatores. *Quid vltrà? Nec à tetris calūnijs & probris in ſanctiſſimos quondā fratres & amicos Chriſti Domini noſtri, nunc in cælis conſortes & comegnantes, iſti Antichriſti præcurſores abſtinent. Apoſtolos intelligo, quando illorum iudicio, Petrus eſt* ſchiſmaticus & liber- Mælorat. in Act. 4. epiſt. & Apoc.
tatis Chriſtianæ oppreſſor; *Ioannes* idololatra & apoſtata; *Paulus* Dei contemptor ac epicureus *&c. Horret animus reliqua eorū in omnes Sāctos cali cines, & diuini tabernaculi habitatores conuitia, & Antichriſtianas blaſphemias perſequi. Et adeò excæcatus eſt mundus, vt hos tanquā Euangelicæ veritatis præcones ſuſpicatur, & inſtaurata defecateq; religionis authores admittat et foueat? Superi meliora velint.*

8. Poſt deinde & de armigero eius] *Ambroſius:* Hæc beſtia aut vnum ex diſcipulis Antichriſti deſignat, deteriorem cæteris; aut multos, qui eum prædicaturi ſunt. *Auguſtinus Homilia 11. in Apocal.* Hæc eſt hæretica Eccleſia, quæ ſub nomine Chriſtiano agnū præfert, vt draconis venena latenter infundat.

9. Vt faciat ſigna] *Vetus codex,* & faciet, *Græcè* ϗ ποιεῖ, *Vulgata editio, Ambroſius, Primaſius,* & fecit. *Addit Ambroſius:* Quod in libro Iob legimus Diabolum ex permiſſione Dei, ignem feciſſe de cælo deſcendere per ſemetipſum: hoc per Antichri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tichristum & sequaces eius, extremo tempore faciet.

10 Hoc ne quis eũ] *Consentit Ireneo Andreas Cappadox his verbis.* Intuentium oculos fascinando hæc faciet Antichristi præcursor, vt existimetur Antichristus esse Christus, vt qui à tali miraculorum patratore, testimonium accipiat.

Sed & Paulus verbis nequaquã ambiguis scribit, Aduentũ Antichristi futurum secundũ operationẽ Satanę insignis & prodigijs mendacibus: *quibus ommem miraculorum veram efficacitatem & rationem illi adimit. Enimuerò mendacia erunt signa illius omni ex parte. Primò, ratione finis: quoniam iuxta Ambrosium & Chrysostomum, ad mendacium inducent, nimirum vt impostor ille probet se Deum & Christum esse, sicut Christus noster veris miraculis Diuinitatem suam patefecit. Secundò, ratione efficientis, nempe, Satanæ patris mendacij, qui in eo, per eum, perq; ministros eius sic operabitur: vt etiam (doctore B. Gregorio) tortores sanctorum Martyrum tunc signa & prodigia istiusmodi sint facturi. Tertiò, mendacia erunt ratione subiecti seu materiæ, quandoquidẽ duntaxat illusiones, ac præstigiæ humanos sensus perstringentes: nõ reipsa erunt miracula. Magnificè quidẽ videbitur mortuos suscitare, ait Cyrillus, cæcos illuminare, & claudos sanare: cũ tamẽ reuera non fiat sanatio. Quartò deniq;, mendacia erunt ratione formæ, quoniam non in nomine Patris, aut Filij, aut Spiritus sancti edent illa, sed in nomine impostoris illius: qui vt venturus est in nomine suo, ita & signa illa patraturus. &c.*

11. Et imaginem] *Augustinus seu Ticonius, per simulachrum bestiæ intelligit diaboli inuentionem, quam instar Dei suscipient fascinati homines: aut simulationes eorum, qui non veraci effigie, sed fallaci imagine Christiani iudicantur. Rupertus, simulachrum quoddã, quale fecisse Nabuchodonosor legimus; quod vt in eo adoretur filius perditionis, constituet in locis sacris, de quibus signum crucis Christi deijciet.*

12. Et characterem] *Ambrosius.* Potest fieri vt sicut nos habemus characterem Christi, id est, crucẽ qua signamur, ita habeat Antichristus proprium characterem, quo signentur ij qui in eum crediderint. *In eadem quoque est sententia Hippolytus martyr scribens, Characterem illius bestiæ futurum, non vti signo Crucis: sed illud potius exerari & abolere, &c. Quamrem viam et quantum possum diligenter parant atque muniunt Hugnostici, cum suo Beza proclamantes,* se omnem Crucis atque imaginis Crucifixi memoriam adeò detestari, vt eam ferre non possint. *Colloq. Mompelgart. pag. 418. Cæterum, pro* aut, *reposuimus,* ait, *ex vetere codice.*

13. Quotquot enim diebus] *Hæc Irenæi sententia de mundi permansione, tot tantosque habet vindices & confirmatores, ac plausibiles persuasiones, modò diuinæ potestati nihil temerè præscribatur, vt in eam lubens descenderem. Primò enim Ethnicorum omnium clarissimos & antiquissimos scriptores Hydaspen Medorum regem, Mercurium Trismegistum, ac Sybillas hoc præcinuisse & firmasse testis est Lactantius.* Lib. 7. cap. 15. & 18.

Hebræos idem sequi, testimonio est oraculum, quod Heliæ nomine circumferunt Thalmudistæ, libro Sanhedrin, capite Helec: & libro Hauoda Zara cap. Iphne edehen: cuius verba recitantur, nec refelluntur à doctis & catholicis authoribus Galatino lib. 4. cap. 20. Pico Mirandulano lib. 7. Heptapli cap. 4. & Francisco Veneto libro de Harmonia mundi cant. 3. tono 7. cap. 7. Oraculum hoc declarant, ac coniecturis multis & non spernendis confirmant insignes Rabbini Selomo & Isaac.

Ex Latinis Ecclesiasticis Patribus, sententiam hanc amplectuntur & tuentur Lactantius lib. 7. cap. 14. Hilarius in ca. 17. Matth. Hieronymus epistola ad Cyprianũ; & Comment. in cap. 4. Micheæ: Gaudentius Brixianus Tractatu 10. de lectione Euangelica. Refert eandem & Augustinus lib. 20. de Ciuit. Dei cap. 7. vt verisimilem, licet alibi illam impugnauerit. Glossa etiam, quæ ordinaria vocatur, idem constanter affirmat, in 5. cap. Genes.

Inter Græcos verò placuit hæc opinio Iustino martyri, seu cuiuis alteri authori Quæstionum ad Ortho. quæst. 71. Sex istis millibus, quingentos annos addere visum est Hippolyto, Cyrillo, & Chrysostomo, vt author est Germanus Constantinopolitanus libro de Theoria rerum Eccles.

Perspectum mihi est hanc sententiam oppugnari ab Augustino, Com. in Psal. 6. & 89. atque Epist. 89. insuper à Beda in Psal. 89. an verò illam expugnent, videmint docti & acuti eorum lectores. Hæc autem ni fallor, aliquod emolumentum adferent, ad eorum reprimendos clamores, qui temerè nullaque ratione B. Martyri hac de re vehementius insultant, & lapsus, quos putant Patrum, aliquantò contumeliosius insectantur.

14. Prophetia est. Si enim] *Coniunctionem si adiecimus, & sententia periodum immutauimus author. vet. codicis.*

15. Fit secundùm imaginem] *Expunximus scit.*

16. Quemadmodum quidam de nostris] *Euseb. lib. 3. Histo. cap. 30. hanc sententiam B. Ignatij Antiochem Ep. & martyris, ad verbum ex Irenæo transcribit: inde demonstrans illius Epistolas, & martyrium priscos magni existimasse. Verba enim Ignatij sunt in Epistola ad Romanos.*

Porrò cùm alij etiam Ignatij Epistolarum frequenter meminerint magni nominis proceres, vt Dionysius Areopag. cap. 4. libri de Diuinis no. Athanasius lib. de Synodis: Theodoretus in tribus Dialogis: Nicephorus lib. 2. Historiæ cap. 39. & lib. 3. cap. 19. Antonius Melissa lib. 1. Ser. 14. & lib. 2. Ser. 19. 23. 43. 67. 84. & 89. Maximus Abbas & martyr Sermone 43. Hieronymus contra Eluidium, & in Catalogo: Gelasius aduersus Eutychen, & complures alij, oportet Caluinum & Magdeburgenses omnium profligatissimos & perditissimos esse, qui illas subsannant, latent, et reijciunt.

VNI-

VNIVERSA AD VTILITATEM HOMINUM facta esse: & de Antichristi dolis, nequitia, via apostatica, à diluuio & deinceps in Ananiæ, Azariæ, & Misaelis persequutione præfigurata.

CAPVT XXIX.

CAVSAS autem reddidimus in his qui sunt ante hunc libris, propter quas passus [est] Deus hæc ita fieri: ostendimusque quoniam omnia quæ sunt talia, pro eo qui saluatur homine facta sunt, illud quod est sui arbitrij, & suæ potestatis maturans ad immortalitatem, & aptabiliorem eum ad æternam subiectionem Deo præparans. Et propter hoc [2] conditio insumitur homini: non enim homo propter illam, sed conditio facta est propter hominem. Gentes autem [quæ] & ipsæ non alleuauerunt oculos ad cælum, neque gratias egerunt factori suo, neque lumen veritatis videre voluerunt, sed sicut mures cæci abscondiți in profundo insipientiæ, iustè] sermo vt stillicidium de cado, & sicut momentum stateræ, & sicut nihil deputauit; in tantum vtiles & aptibiles iustis, quantũ vtilitatis præstat stipula ad tritici augmentum; [4] & palea] eius in vtionem, ad operationem auri. Et propterea cùm in fine repetè hinc Ecclesia [assumetur,] Erit (inquit) tribulatio qualis non est facta [ab initio,] neque fiet. Nouissimus enim agon iustorum in quo vincentes coronantur incorruptela. Et propter hoc in bestia veniente recapitulatio fit vniuersæ iniquitatis, & omnis doli; vt in ea confluens & conclusa omnis virtus apostatica, in caminum mittatur ignis. Congruenter autem & nomen eius habebit numerum, Sexcentos sexaginta sex, recapitulans in semetipso omnem quæ fuit ante diluuium, malitiæ commixtionem, [5] quæ facta est [ex] angelica apostasia. Noe enim fuit annorum sexcentorum, & diluuium aduenit terræ, delens in resurrectionem terræ [6] propter nequissimam generationem quæ fuit temporibus Noe. Recapitulans autem & omnem [7] qui fuit à diluuio errorem commentatorem idolorũ, & Prophetarum interfectionem, & succensionem iustorum. Illa enim quæ fuit à Nabuchodonosor instituta imago, altitudinem quidem habuit cubitorum sexaginta, latitudinem autem [cubitorum] sex: propter [a] quæ & Ananias, & Azarias, & Misael non adorantes eam, in caminum missi sunt ignis: per id quod eis euenit prophetantes eam, quæ in finem futura est iustorum succensio. Vniuersa enim imago illa præfiguratio fuit huius aduentus, ab omnibus omnino hominibus ipsum solum decernens adorari. Sexcenti itaque anni Noe, sub quo fuit diluuium, propter apostasiam; & numerus cubitorum imaginis, propter quam iusti in caminum ignis missi sunt, [b] numerum nominis significat illius, in quam recapitulabitur sex miliũ annorum omnis apostasia, & iniustitia, & nequitia, & pseudoprophetia, & dolus; [c] propter quæ [&] diluuium superueniet ignis.

[a] quam

[b] numeros

[c] propter quæ

Dan. 3. 1. Dan. 3. 20. & 21.

ANNOTATIONES.

1. Illud quod est sui arbitrij] *Confirmat rursus libertatem arbitrij humani: quapropter Magdeburgenses rubore suffundi deberent, qui Patres antiquos hac in re sibi non constare, scripserunt: nisi homines essent, quos infamiæ suæ neque pudeat neque pigeat.*

2. Conditio insumitur homini] *Id est, vniuersa ad vsum hominis condita fuerunt: id quod latius tractant & interpretantur Philo, li. de opificio mundi, Basilius & Ambrosius in Hexame.*

3. In profundo insipientiæ, iustè] *Sic legit vetus codex: excussi insipientia eius te, &c.*

4. Et palea] *Authoritate vet. cod. expunximus paleas: & mox pro assumitur, assumetur reposuimus.*

5. Quæ facta est ex angelica apostasia] *Certum est apostatas & prauaricatores angelos non solum horrenda ea omnia flagitia, in quibus ante diluuium omnis caro luxuriosè perditeq; degerat; sed & futura quæque hominibus persuasisse. Origenes enim ea verba exponens, quibus Satanam Dominus conuenit apud Iob, Vnde venis? scribit:* Vnde venis? Ab homicidijs, à sanguinibus, ab adulterijs, à furtis, à mẽdacijs, horum autor & inuentor existens super terram. Vnde venis tu? Ab internecione Abel: à Gigantum impudicitia, à turre contumaciæ, ab Esau auiditate, à Pharaonis pertinacia, *&c.*

6. Propter nequissimam generationem] *Præter ea, quæ sacra Geneseos commemorat, de sceleribus hominum, Berosus Armanus addit, impietatem Gigantum eò peruenisse, vt aborsus procurarent, quos in edulia sibi pararent: matribus, sororibus, filiabus, masculis;*

Com in 2. Thess. 2.

Li. 32. Mora. cap. 12.

Catech. 15.

Ioan. 5.

Daniel. 3.

Orat. de consumm. seculi, & Antich.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& brutis commiscerentur, nihilq; sceleris esse, quod non commiserint, cælestium ira & vltione illos perurgente pro impietate atque sceleribus.

7. Qui fuit à diluuio] Idololatriæ ortum, progressum, & incrementa ab aquarum inundatione accepisse, ante Irenæum scripto reliquit Clemens Rom. lib.1. Recog. nempe à sceleratâ Cham progenie. Iustinus in oratione ad Græcos, & Athenagoras in Legatione, Orpheũ florentem tempore Gedeonis Hebræi, vti refert Eusebius, πολυθεοκλεῖ, id est multiplicium deorum falsorum conditorem atque magistrum appellant. Epiphanius initio Panarij, & eiusdem Anacephalæosi, atate Saueth abaui patriarchæ Abrahæ, profectam idololatriam dicit; cui subscribunt Augustinus 18. de ciuita. cap. 12. & Cyrillus Alex. 1. & 3. contra Iulianum Isidorus suspicatur Prometheum, quem temporibus Iosephi Patriarchæ
Eusebius in Chronico. vixisse scribit Eusebius, primum omnium simulachra hominum de luto finxisse. Galatinus libr. 4. cap. 20. Idolorum cultum ad Nembrothum Assyriorum tyrannum refert: quippe qui homines igni sacra facere, & colere coegerit.

Hæc autem de crassa illa & externa idolorum inuentione, cultuque per cruentas siue hominum, siue brutorum victimas, intelligenda modò censerem. Quandoquidem peccatum Angelorum, & primorum parentum idololatriam spiritualem & internam nominant Ambrosius in 6. cap. ad Rom. & Augustin. Quæst. 83. ex nouo Testamento. Quin etiam Iustinus martyr primos parentes nostros, Paradiso eiectos dicit, quòd deos crederet, qui non essent, deorumque nomen posteris tradidisse. Ambrosius lib. de paradiso cap. 13. Serpentem vocat originem idololatriæ. Obseruant quoque Clemens 2. Recognit. Theophylus Antiochenus 2. ad Auto. & Iustinus Orat. pare. serpentem primum omnium Deos multitudinis numero nominasse, vt tetrum errorem sensim inter homines introduceret. Opinantur in magna Genesi Hebræi, Caini improbam progeniem inualuisse, Deumque & eius de Messia promissiones nihili duxisse: Enochum verò, veri Dei inuocationem renouasse; cæteris ad idololatriam proclinioribus: quorum iudicium approbat & laudat Oleaster Lusitanus Comment. in Genes.

8. Propter quæ & diluuium superuenit ignis] *Ignem postremæ mundi conflagrationis intelligit, qui Theologorum sententia & mediam, & infimam aëris regionem, adeoque vniuersam terram, & ipsum etiã mare ardoribus suis corripiet atq; perpurgabit. De hoc à Propheta dictum volunt;* Ignis in conspectu eius exardescet &c. Ignis ante ipsum præcedet &c. *Et à B. Petro:* Elementa calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. *1. Pet. 3. 10. Vide sermones tractatusq; B. Ephrem Syri de Resurrectione & futuro iudicio: & Patres Scholasticos ad finem lib. 4. Sent.*

Psal. 49. Psal. 96.

CERTVS QVIDEM EST NVMERVS NOMINIS Antichristi. sed de hoc nihil temerè affirmandum, quum multis nominibus is aptari queat: & cur apertè à S.S. explicatum non fuerit, ac de regno morteque illius.

CAPVT XXX.

HIS autem sic se habentibus, & in omnibus antiquis & probatissimis & veteribus scripturis numero hoc posito, & testimonium perhibentibus his, [2] qui [faciem Ioannis] viderunt, & ratione [docente nos,] quoniam numerus nominis bestiæ secundùm Græcorum cõputationem per literas, quæ in eo sunt, sexcentos habebit, & sexaginta, & sex; hoc est, decadas æquales [3] hexacontasin, & hecatontadas æquales monasin.

Eusebius lib. 5. cap. 8. hæc citat.

Τὰ γὰρ δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ ἐν πᾶσι δὲ τοῖς σπουδαίοις καὶ ἀρχαίοις ἀκριβέσι τῆ ἀριθμῷ τούτου κειμένου, καὶ μαρτυρούντων, αὐτῷ ἐκείνων τῷ κατ' ὄψιν τὸν Ἰωάννην ἑωρακότων, καὶ τῷ λόγου διδάσκοντος ἡμᾶς ὅτι ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὀνόματος τοῦ θηρίου κατὰ τὴν τῶν ἑλλήνων ψῆφον διὰ τούτων ἐν αὐτῷ τῶν γραμμάτων ἐμφαίνεται.

Interp. Io. Christophorsono.

Cùm hæc ita se habeant, & in omnibus emendatis atque antiquis exemplaribus Apocalypseos numerus ita positus sit, & hi qui Ioannem coram viderint, testimonio suo comprobent, & ratio nos idem doceat, numerus certè nominis bestiæ secundùm Græcorum supputationem, per literas quæ in eo sunt, continebit sexcenta sexaginta sex.

Apoc. 13. Numerus enim qui [digitus,] (sex) similiter custoditus, recapitulationes ostendit vniuersæ apostasiæ eius quæ initio, & quæ [in] medijs temporibus, & quæ in fine erit. Ignoro quomodo errauerunt quidam sequentes idiotismum, & medium frustrantes numerum nominis, 50. numeros deducentes, pro sex decadis, vnam decadem volentes esse. Hoc autem arbitror scriptorum peccatum fuisse, vt solet fieri, quoniã & per literas numeri ponuntur, facilè literam Græcam, [4] quæ [60. enuntiat] numerum, in iota Græcorum literam expensam, pòst deinde quidã sine exquisitione hoc acce-

hoc acceperunt. Alij quidem simpliciter & idioticè vsurpauerunt denarium numerum: quidam autem & per ignorantiam ausi sunt & nomina exquirere, habentia falsum erroris numerum. Sed his quidem qui simpliciter, & sine malitia hoc fecerunt, arbitramur veniam dari à Deo. [5] Quotquot autem secundùm inanem gloriam statuunt nomina continentia falsum numerum, & quod à se fuerit adinuentum nomen, definierunt esse illius qui venturus est; non sine damno tales exient, quippe qui & semetipsos, & credentes sibi seduxerunt. Et primùm quidem damnum est excidere à veritate, & quod non sit, [quasi] arbitrari: pòst deinde, apponenti, vel auferenti de Scriptura, pœnam non modicam fore, in quam incidere necesse est eum qui sit talis. *Apoc. 22. 9. 18. & 19.*

[6] Subsequetur autem & aliud non quodlibet periculum [eos,] qui falsò præsumunt scire nomen eius. Si enim aliud quidem hi putant, aliud autem ille habens aduenit: facilè seducentur ab eo, quasi necdum adsit ille, quem *caueri conuenit. Oportet itaque tales discere, & ad verum recurrere nominis numerum; vt non in pseudoprophetarum loco deputentur. Sed scientes firmum numerum qui à Scriptura annuntiatus est, id est, sexcentorum sexaginta sex, sustineant primùm quidem diuisionem regni in decem: pòst deinde illis regnantibus, & incipientibus corrigere sua negotia, & augere suum regnum; qui de improuiso aduenerit regnum sibi vindicans, & terrebit prædictos, habens nomen continens prædictum numerum, hunc verè cognoscere esse abominationẽ desolationis. Hoc & Apost. ait. Cũ dixerint, Pax [7] & munitio, tũc subitaneus illis superueniet interitus. Hierem. autẽ non solùm subitaneum eius aduentum, [8] sed & tribum ex qua veniet, manifestauit dicens. [9] Ex Dan [audiemus] vocem velocitatis equorum eius, à voce hinnitus decursionis equorum eius commouebitur tota terra: & veniet, & manducabit terram, & plenitudinem eius; & ciuitatem, & qui inhabitant in ea: & propter hoc, non annumeratur tribus hæc in Apocalypsi cum his quæ saluantur. Certius ergo & sine periculo est, sustinere adimpletionem prophetiæ; quàm suspicari & diuinare nomina quælibet: quando multa nomina inueniri possunt habentia prædictum numerum. Et nihilominus quidem erit hæc eadem quæstio. Si enim multa sunt, quæ inueniuntur nomina, habentia numerum hunc; quod ex ipsis portabit qui veniet, quæritur. [10] Quoniam autem non propter inopiam nominum habentium numerum nominis eius dicimus hæc, sed propter timorem erga Deum, & zelum veritatis: [ΕΥΑΝΘΑΣ] enim nomen, habet numerum de quo quæritur: sed nihil de eo affirmamus. Sed & [LATEINOS] nomen [habet] sexcentorum sexaginta sex numerum: & valde verisimile est; quoniã [11] nouissimũ] regnum hoc habet vocabulũ. Latini enim sunt qui nũc regnant: sed non in hoc nos gloriabimur. Sed & [TEITAN] prima syllaba per duas Græcas vocales ε & ι scripta, omnium nominũ quæ apud nos inueniuntur, magis fide dignum est. Etenim prædictum numerum habet in se, & literarum [est] sex, singulis syllabis ex ternis literis constantibus & vetus & semotum: neque [enim] eorum regum qui secundùm nos sunt, aliquis vocatus est Titan. [12] Nanque eorum quæ publicè adorantur idolorum apud Græcos & barbaros habet vocabulum [hoc:] & diuinum putatur apud multos esse hoc nomen, vt etiam sol Titan vocetur ab his qui nunc tenent, [13] & ostentationem quandam continet vltionis, & vindictam inferentis: quòd ille simulat se malè tractatos vindicare. Tale autem & antiquum, & fide dignum, & regale, magis autem & tyrannicum nomen. [14] Cùm igitur tantum suasionum habeat hoc nomen Titan, tantam habet verisimilitudinem, vt ex multis colligamus nefortè Titan vocetur, qui veniet. [15] Nos tamen non periclitabimur in eo, nec asseuerantes pronuntiabimus, hoc eum nomen habiturum: scientes, quoniam si oporteret manifestè præsenti tempore præconari nomen eius, per ipsum vtique editum fuisset, qui & Apocalypsim viderat. [16] Neque enim ante multum temporis visum est, sed penè sub nostro seculo, ad finem Domitiani imperij.

Eusebius libr. 5. Histor. capit. 8. hæc citat.

ἡμεῖς οὖν οὐκ ἀποκινδυνεύομεν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀντιχρίστου ἀποφαινόμενοι βεβαίως. εἰ γὰρ ἔδει ἀναφανδὸν τῷ νῦν καιρῷ κηρύττεσθαι τοὔνομα αὐτοῦ, δι' ἐκείνου ἂν ἐῤῥέθη τοῦ καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἑωρακότος. οὐδὲ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἑωράθη, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς, πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς.

Interp. Ioan. Christophorsono.

Nos de nomine Antichristi quicquam constanter ac pro certo affirmandi periculum subire nolumus. Nam si isto temporis momento nomen illius palam esset diuulgatum, non dubium est, quin ab eo, qui illam vidisset reuelationem, fuisset euidenter explicatum. Non enim longinquo abhinc temporis spatio, sed nostra prope memoria sub finem imperij Domitiani visa est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hunc autem numerum nominis ostēdit, vt caueamus illum venientē, scientes quis est: nomen aūt eius tacuit, quoniam dignum non est prędconari à Spiritu sancto. Si. n. prædconatum ab eo fuisset, fortassis & in multum permaneret: nunc autem quoniam fuit, & non est,[17] & [ascēdet ab abysso] & in perditionē vadit, quasi qui non sit; sic nec nomen eius prędconatum est: eius enim ꝙ non est, nomen non prędconatur. Cùm aūt vastauerit Antichristus hic omnia in hoc mundo, *regnans[18] annis tribus & mensibus sex,[19] & federit in templo Hierosolymis; tunc veniet Dominus de cælis in nubibus, in gloria Patris, illum quidem & obedientes ei, in stagnum ignis mittēs: adducens autem iustis regni tempora, hoc est requietionem septimam diem sanctificatam; & restituens Abrahæ promissionem hæreditatis: in quo regno ait Dominus, multos ab Oriente & Occidente venientes, recumbere cum Abrahā, Isaac, & Iacob.

Apoc. 17. 8.

*regnabit

Matth. 8. 11.

ANNOTATIONES.

1. His autem sic se habentibus] *Eusebius lib. 5. Hist. cap. 8. hunc locum citat nominatum, vsque ad illud,* Hoc est decadas æquales: *ex quo & vetere codice, pro* facie ad faciem Ioannem viderunt, *reposuimus* faciem Ioannis viderunt, *& pro* docentibus, *restituimus* docente nos.

2. Qui faciem Ioannis viderunt] *Hi erant Polycrates, Ignatius, Polycarpus, Aristion, Ioannes iunior Ephesinus, Clemēs, Dionysius, quos Irenæus partim præceptores habuerat, partim cum eis sacris de rebus colloquijs conuenire potuerat. Enimuerò cùm ille ad secundum vsque annum imperij Traiani, Christi autem centesimum primum, in Asia constituens ac regens Ecclesias permanserit; Polycarpus autem, cuius auditor fuit Irenæus, iam ferè nonagenarius, anno septimo Marci Aurelij, Christi verò 169. martyrio affectus fuerit: dubium esse non potest, quin superiores, & alios plurimos beati Ioannis discipulos Irenæus coram audire & videre potuerit.*

3. Hexacontasin] Hexacontasin & monasin *datiui sunt Græcorum, pro eo quod Latinè diceretur,* sexcentis & vnitatibus, *vel* hexacontadibus & monadibus. *Significat autem pares notas in centenarijs, denarijs, & vnitatibus significandis adhiberi, nempe senarij numeri, quiter repetitus efficit 666. Cæterum, paulò post,* digitus *reposuimus pro* digitos, *author. vet. cod.*

4. Quæ sexagesimum enuntiat] *Sic ex vet. cod. legimus, pro,* sexaginta nuntiat. *Litera porrò Græcorum suputatione hunc numerum designans est ξ, quam ex ι, decimum faciente, scriptorum vitio extendi potuisse scribit Irenæus.*

5. Quotquot autem secundùm inanem gloriam] *Temeritatem illorum impugnat & iuste damnat, qui non minus audacter quàm indoctè proprium Antichristi nomen sese inuenisse, & in medium protulisse videri cupiebant, & in Apocalypsim inferebant, euellentes quod insitum erat.*

6. Subsequetur autem] *Vetus codex:* Subsequitur & aliud.

7. Et munitio] *Græcè* ἀσφάλεια, *id est, cùm res tuta, & nihil immineat periculi. Oecumenij interpres,* Pax & tuta omnia, *Ambrosius vertit* firmitas, *communis editio,* securitas.

8. Sed & tribum, ex qua veniet] *Ex tribu Dan nasciturum illum insignem filium perditionis, persuasissimum fuisse Irenæo hinc patet. Consentiunt ei ex Græcis scriptoribus Hippolytus martyr lib. de Consummatione sæculi: Sybilla Tiburtina: Theodoretus Quæst. 109. in Genesim: Ex Latinis Grego. 31. Mor. cap. 18. Augustin. Tract. de Antichristo: Ambrosius lib. de benedictionibus patriarcharum c. 7. Prosper, Haymo, Rupertus, & recentiores.*

9. Ex Dan audiemus] *Ita vetus codex, cui consonat lectio 70.* ἀκουσόμεθα: *Codices excusi* audiuimus.

10. Quoniam autem non propter inopiam nominum] *Cùm omnia quæ dicuntur in Apocalypsi de aduentu, nomine, numero nominis, & charactere Antichristi prophetica sint, non mirum si, iuxta canonem Irenæi, ante euentum, exploratam & certam non consequuta declarationem; ænigmatica & ambigua maneant adhuc hominibus. Præstat ergo, quod ad præsentem locum attinet, eiusdem Irenæi amplecti consilium, vt certius & sine periculo sequi complementum prophetiæ huius sustinendo: quàm inconsultè ac temerè aliquid asserere. Verùm, quæ exempli & exercitij gratia, Irenæi imitati reliqui scriptores, ex numeris istis 666. nomina collegerūt, illa hoc loco proponere non intempestiuè fortasse fuerit. Primum nomen, quod hic ab Irenæo ponitur, est* EYAN, *in excusis codicibus: at numerus 666. desiciens, & vetus codex palam arguunt mendum subesse. Ideoque ex fide veteris codicis, & Græcis characteribus restituimus* EYANΘAΣ, *cuius elementa sigillatim sumpta, numerum ab Irenæo quæsitum faciunt. Secundum, quod cum Irenæo agnoscit & Arethas Cappadox, est* AATEINOΣ, *siquidem* λ, 30: α, 1: τ, 300: ε, 5: ι, 10: ν, 50: ο, 70: σ, 200: *collatis numeris è literis efficiunt 666. Tertium Arethæ Cappadoci sicut Irenæo placet, nempe* TEITAN. *Nam* τ, 300: ε, 5: ι, 10: τ, 300: α, 1: ν, 50: α: *eadem enumeratione reddunt summam 666. Quartum constituit post Hippolytum martyrem, Primasius:* APNOYMAI: *nego: siquidem* α, 1: ρ, 90: ν, 50: ο, 70: ῠ, 400: μ, 40: α, 1: ι, 10: *summa 666. Quintum tradit Arethas Cappadox,* ΛAMΠETIΣ: *Λ etenim* 30: α, 1: μ, 40: π, 80: ε, 5: τ, 300: ι, 10: σ, 200: *reddunt summam 666. Sextum eodem Aretha authore, esse poterit* ONIKHTHΣ: *id est, Victor: quando quidem,* ο, 70: ν, 50: ι, 10: κ, 20: η, 7: τ, 300: η, 7: σ, 200: *summa 666. Septimum apud eundem Arethā est* KAKOΣ OAHΓOΣ: *malus dux. Nā* κ, 20: α, 1: κ, 20: δ, 70: σ, 200: ο, 70: δ, 4: η, 7: γ, 5: ο, 70: σ, 200: *summa 666. Octauum eodem authore* AAHΘHΣ BAABEPOΣ, *verè nocens, equidem* α, 1: λ, 30: η, 7: δ, 8: η, 7: σ, 200: β, 2: λ, 30: α, 1: β, 2: ε, 5: ρ, 90: ο, 70: σ, 200: *cōplent summā 666. Nonum idem subijcit,* ΠAΛAI BAΣKANOΣ, *iam olim inuidus: Nam* π, 80: α, 1: λ, 30: α, 1: ι, 10: β, 2: α, 1: σ, 200: κ, 20: α, 1: ν, 50: ο, 70: σ, 200: *reddūt summā 666. Decimū postremò addit,* AMNOΣ AΔIKOΣ, *agnꝰ nocēs: certè* α, 1: μ, 40: ν, 50: ο, 70: σ, 200: α, 1: δ, 4: ι, 10: κ, 20: ο, 70: σ, 200: *faciēt summam 666. Vndecimum habet Primasius ex Ticonio,* ANTEMOΣ, α, 1: ν, 50: τ, 300: ε, 5: μ, 40: ο, 70: σ, 200: *efficiunt 666. Duodecimum enumerat Rupertus* ΓENΣHPIKOΣ. γ, 3: ε, 5: ν, 50: σ, 200: η, 7: β, 90: ι, 10: κ, 20: ο, 70: σ, 200.

ε	5
υ	400
ι	1
σ	70
α	1
ν	50
β	1
α	200
	666.

Comm. in Apoc. C

Addo præterea id quod docti quidam & acerrimi iudicij nostræ ætatis homines nequaquam omiserunt fu- D *nestas clades illatas omnibus Christianis multiplici & horrendo schismate, ortum ducente à Martino Luthero* 1517.

Io. Offhusius D. Lindanus Dial. 3. Dabi. tan.

1517. altamente reuoluentes: item quàm concinnè sectus, quæ ex illo dimanarunt, conueniant omnes conditiones bestiæ illius Apocalypseos, quæ os suum aperuit in calum & habitantes in eo, cuiq; robur permittitur aduersus æternum sacrificium, nimirum nempe hæresiarchæ illius adaptari posse hunc numerum 666. Nam initio vocabatur Martin Lauter; *cuius nominis literas, si Pythagoricè & ratione subducas, & more Hebræorum & Græcorum alphabeti Latini crescat numerus, primo monadum, deinde decadum, hinc centuriarum, numerum nominis bestiæ, id est, 666. tandem perfectum comperies, hoc pacto.*

M, 30.	L, 20.
A, 1.	A, 1.
R, 80.	V, 200.
T, 100.	T, 100.
I, 9.	E, 5.
N, 40.	R, 80.

Certissimum est hæreticos omnes, qui aduersus Christi Ecclesiam eriguntur, quales fuerunt proinde Gnostici, & eorum proles, Antichristos vocari: proinde Lutherij, nomen Antichristi effugere non posse. Verum hæc nō impediant, quin alicui venturo insigniori filio perditionis, cui tanto studio viam muniunt, vaticinatum iam nomē quadret.

His omnibus interiectis, mihi sententia doctorum & Catholicorum virorum Ioannis Annij, Ioannis Henenij, Iodoci Clichtouei, ac D. Genebrardi Theologi Parisien. Hebraicarum literarum professoris regij, valde grata est: qui Maometem impurum pseudoprophetam, vna cum eius prosligatam ac perditam sectam acriter tuentibus, vel ipsum definitè & verè Antichristum, vel illius regni saltem maximum & studiosissimum conditorem esse existimarunt: quando omnes bestiæ huius Apocalypseos conditiones, & singulæ quæ à priscis de Antichristo scripta stant, in illo vel maiori ex parte iampridem completa, vel in dies compleri, nullus est qui non videat. Comecturas eorum, meas q; subijcio.

1. Conuenit in primis illius appellationi, numerus Græcarum literarum nominis Bestiæ à Ioanne designatus: siquidem octo literæ nominis huius MAOMETIS, *siue* MOAMETIS, *vti scribunt Euthymius, Zonaras & Cedrenus, conficiunt numerum 666.*

2. Signis & prodigijs mendacibus, qualia Paulus filio perditionis tribuit, instructus fuit Maometes: nam et liber Generationis suæ, & reliqui Commentarij Saracenorum Chronicōn, Genealogiam ipsius vsque ad Seth & Adam, monstrosis & blasphemis fabulis contexunt; dehinc, quod sine vllo matris dolore ex vtero prodierit, & circumcisus & hilaris: in eius natali omnia orbis idola corruerint: Lucifer arreptus ab angelis, immersus fuerit profundo maris Alcazum: venti & aues et nubes de educatione eius decertarint: asina voce humana vocarit illum Prophetarum sigillum: atra nubes calo quantumuis sereno, supra caput ipsius semper conspecta sit: Lunā bipertito diuisam comunxerit & compegerit: à Gabriele sublatus in cælum, ibi sua mysteria didicerit. Paulus Diaconus & Zonaras referunt eum dum comitiali morbo seu epilepsia tentaretur, excitatum post alijs persuasisse, sese tum cum Archangelo Gabriele fabulari.

3. In Babylonia nascituru Antichristū; & in Bethsaida, Capernaum, ac Chorasin educari debere, Hieronymi, Methody martyris, Augustini, & Glossam 2. ad Thessalonic. & plurium aliorum sententia fuit: quod eatenus Maometi conuenire iudicauit Ioannes Henetius, quatenus sectam illius cum primis earum ciuitatū

Hier. in Dan. 11. Method. Tract. de Antichr.

Alcor. Azo 4. 67. 27. 63

Iust. 18. hist. 3. 3. Annal.

Beat. in Apocal. Præfat. in 1. librum Expos. Comment. in 4. D. Damasc. in Chronogr

Apoc. 13. Tert. 2. panop. adu. Iud. Iren. 5. Annal.

incolæ, magno studio, et animi feruore receperint, defenderint, & propagare in hunc vsq; diem contenderint.

4. Adhæc, eum exoriturum ex gente Iudæorum, atque de tribu Dan, omnes ferè Ecclesiastici literarum monumenta reliquerunt. Maometem Arabem esse, nihil obstat: siquidem mater eius Emina, alias Hennia, Iudæa erat, & fortasis ex tribu Dan. Præterea Arabes, Agareni, & Ismaelitæ ex sancto Patriarcha Abrahā per Ismael & Esau, vt & Iudæi, descenderant: atque tunc inter hos & illos nuptiarum fœdera sæpenumerò sanciebantur. Quid item prohibet dicere matrem impurum scortū, ex viro tribuli suo, hoc semen adulterinum suscepisse, maximè cùm doceant patres illum, ex salacissima muliere proditurum: sicut è contrario, Christum ex immaculatissima et beatissima Virgine? Locus Geneseos, quem ad propositum confirmandum vsurpant, forsan melius de Samsone, quàm de Antichristo exponeretur, B *quemadmodum nec dissentiunt Hippolytus, Procopius Gazæus, plures q; alij. Vel spiritali conuenientius quàm literali sensu, de illa tribu venturus sic intelligeretur: quoniam sicut Dan nō ex Rachele, nec Lia liberis vxoribus, sed ex ancilla Balanatus est, sic Antichristus Maometes, neque ex veris Iudæis, neque ex Christianis, qui soli vera religionis pietate Deo deuoti & consecrati fuerunt, ortus est: sed ex impuris Arabibus & Agarenis.*

Hip. lib. de consum. mund. Meib. in rel. uel. Aug. tract. de Antichr.

5. Iudæos excepturos illum in suum Regem & Messiam affirmant Augustinus, Hieron. Ephrem, Hippolytus, &c. Ad Maometē initiò Iudæos caterratim confluxisse, eūq; pro Christo & liberatore suo, ingenti gaudio, rectis ac sedibus suis receptisse, scribit Paulus Diaconus: qui & tributa atq; vectigalia illi vltro polliciti soluerunt, atq; in perniciem Christianorum ad hoc tempus, Maometanis omnem operam, & studium nauant & elargiuntur, veluti fidem faciunt, & recentes, & veteres historiæ.

Lib. 18. hist.

6. At Antichristus, ait Apostolus, efferet se supra id omne quod dicitur Deus, aut colitur, ita vt sedem domicilium q; suum in templo Dei sit collocaturus. Maometes, dicet aliquis, nūquam se Deum, sed perpetuò hominem, Prophetam, & Dei nuncium prædicat in Alchorano: neque quam nunquam obsedit, is Ierosolymam expugnauit: neque in templo illius pro Deo habitus fuit. Is hoc respondeat ferat. Dijs omnibus Ethnicorum, Patriarchis, Mosi, cæteris q; Prophetis, imò Christo Deo verè & Domino nostro, ac eius sacro Euangelio, Maometem se, prophanumque suum Alchoranum, ex Philosophorum, Ethnicorum, Iudæorum, Arianorum, Sabellianorum, & Manichæorum opinionibus, erroribus, fabulis, blasphemijs, & furoribus, vt detestandum et monstrosum chaos conflatum ac compositum, tanquam è summo calo delapsum omnino præferendum statuisse, nec id solum, sed & sanciisse. Alchoram contemptoribus pœnas æternas minatur, Azoara 12. 13. 27. 41. 44. 71. Omnis falsitatis expertem proponit, & obstrmatè contendit, Azoara 20. 22. 42. Veluti diuinitus acceptum, Azoara 2. & 56. Christianos à Christo salutem nunquam obtenturos, nisi beneficio & deprecatore Maomete. In colloquio cum Iudæis. Suis sectatoribus remissionem peccatorum, & multiplicem paradisum audax pollicetur, Azoara 2. & 5. Mecha ab omnibus suæ superstitionis amatoribus, quasi Deus, nostro tempore colitur. Complures notarunt manus & pedes Maometis, in templo Ierosolymis ab Haumar ædificato, à Maometanis celebrari. Sedet etiam nunc, proh dolor, in templo Dei, quando insignes Ecclesias Africæ, Syriæ, Arabiæ, Armeniæ, C

2. Thess. 2.

Petrum Cluniac. epist. ad D. Bernard.

Chro. Sarac. Ant. Floret. lib. 13. cap. 5. Aedituus in Chron. Ioan. de Opp. Gyæa. Sabel. Enead. 8. lib. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Perfidis, Asia, Thraciæ, Achaiæ, Macedoniæ, &c. Christi fide & cultu priuatas & spoliatas, perdita illius secta occupat: indeque iuge ac Christianorum sacrificium, aris deiectis, disturbat & impedit.

7. Antichristus resuet idola, aiunt cum Daniele Patres Orthodoxi. Et idololatras debellat Maometes ratiocinationibus ex potentia & operibus Dei decerptis, Azoara 23.56.62. Vnitatem Dei plerumque & eximiè comprobat, Azoara 2.3.4.5.6.12 13.14.16. &c. Picturas & effigiatas rerum omnium imagines, plurimum auersantur, qui eius superstitioni nomen dederunt.

Dan. 7. *8. Exprimuntur à Daniele Antichristi doli, furores, blasphemiæ, bella, per paruum cornu subrescens inter decem cornua quartæ bestiæ, & tria ex prioribus cornibus excidens, oculos habens hominis, os eloquens grandia, cuique datur bellum facere in sanctos, & eos ad tempus vincere. Quis non videt in Maomete, & secta eius propugnatoribus, hæc compleri?*

9. Collabebatur & miserè dissipabatur imperium Romanum, quod decem aut plus eo regnis, vti Africa, Aegypto, Syria, Asia, Gracia, Germania, Italia, Gallia, Anglia, Hispania, &c. quasi fortissimis cornibus antea gloriabatur, cum puncto temporis paruum cornu, id est, Azoara 17. *Maometes, filius terræ, & initio vilissimus abiectissimúsque nebulo, ex camelorum & asinorum pastore, qui nec scribere, nec legere quidem nouerat, inter Arabes concionatur Chosroen Persarum Imperatorem, & familiam eius iustè deletam, ob cultum idolorum. Christianorum & Iudæorum religionem multis errorib. contaminatam, & sectis vicissim repugnantibus breui conficiendam, & se diuinæ voluntatis interpretem, atque veræ religionis authorem & assertorem vnicum, hominibus datum fuisse. Arabes nouis rebus studentes, facilè seducit, tandem contractis copijs, vi rem gerit: quos suis artibus non valet, armis, & armis, suæ legis iugum subire cogit. Postea collecto exercitu Sarracenorum & Arabum, qui* Azoara 38. & 56. et 63. *ob denegatum stipendium à Romanis defecerant, cum ijs qui domi remanserant, furore commoti, Aegyptum adoriuntur & peruagantur, Phœniciam, Palæstinam, Syriam, Mesopotamiam, & omnia ad Euphratem vsque populantur, diripiunt, cædunt, ad deditionem compellunt, Romanis cum his infeliciter pugnantibus. Hinc aduersus Persas, quibus paulò antè seruierant, irruunt: nec prius vastandi & diripiendi finem faciunt, quàm Sarracenorum legem & imperium ferant. Christianorum Ecclesias vndique oppugnant, quas possunt dilacerant, & euertunt: dogma contumelioſum in Filium Dei, & Prophetis, Apostolisque contrarium, recipiendum obtrudunt: & nomen Christi summis viribus delere conatur. Christianos perinde atque oues magno cum agmine tru* D *cidant, sicuti tradunt Paulus Diaconus lib. 18. hist. Sumoneta lib. 1. epist. 4. Sophronius epist. ad Sergium in synodo sexta Constantinop. actione 11. Vincentius Bellouacensis lib. 23. Zonaras tomo tertio Annalium.*

10. Verùm, nos Eliam & Enoch olim venturos expectamus, qui Iudæos ad Ecclesiam Christi conuocabunt, & pietatem (ait B. Ephrem) humanogeneri deserent, veri Dei scientiam omnibus palàm prædicabunt, Serm. de Antichrist. *admonebuntque mortales ne timoris causa credant & obtemperent falsitati: quin et Antichristũ ipsum, quemadmodum author est Tertullianus, sanguine suo tandem extinguent. Quid? si locus Apocalypseos, de duobus testibus quandoque venturis, non de Elia et Enoch in propria persona, sed de Ecclesia vniuersa, quæ duobus testamentis seu duobus candelabris, & luminaribus fulta & collustrata, contra Antichristi tenebras perpetuò dimicat: aut de duobus martyrij generibus, reipsa animirum* Li. de anime. *& habitu, cum Primasio & Ticonio intelligamus? Quid rursus, si duos ordines piorum hominum; aut in vniuersum, sanctos pastores omnes, qui ob paucitatem binarium numerum quodammodo repræsentant, quique pietate & doctrina pro gloria Christi, aduersus Antichristum, ad extremum vitæ spiritum defudant atque laborant, significatos demùm post Rupertum & Ioachimum Abb. obstrmemus? Sed Enoch & Elias propriè intelligantur, qui profectò venient, & Maometicam impietatem totũ ferè orbem iamiam obtinentem, execrabuntur & damnabunt: in quos tamen sectatores Maometis, Antichristi organa, supplicia edent, & miris modis excruciatos necabunt.*

Li. 1 in Apoc. Ho. 8. in Apoc.

11. At tempus tyrannidis Antichristianæ, quæ cum Gog & Magog maximis & fortissimis exercitibus orbem terrebit, & ciuitatem Sanctorum immani feritate vastabit, ad nouissimos extremosque fines seculorum extenditur; arceturque à Daniele, ad tempus, & tempora, & dimidium temporis, id est, vt Ioannes in Apocalypsi interpretatur, menses quadraginta duos, & postea magis articulatè, dies mille ducentos sexaginta: quæ minus consona Maometi apparent, præsertim cum abhinc nongentis annis conciderit, imperatoris officio functus, spatio decem annorum. His satisfacit Ioannes Hentenius dicens, tempus illud non esse referendum ad B *personam Antichristi, Maometis; sed ad postremum illud teterrimum, tristissimum, & funestissimũ bellum, quod Turcæ, Tartari, Scythæ, Persæ, Arabes, qui omnes Maometis nomen & fidem profitentur, Christianorum fortunis, focis, & aris inferent: in quo hostes Christiani nominis, sola virtute cælesti, non autem armis humanis temporis momento delebuntur: idque per metaphoram affirmari de capite impiorum Antichristo, quod in sectatoribus & membris implebitur: quæ certè figura in sacris literis vsitatissima est. Adhæc, tempus omne, quod à morte Domini nostri ad aduentum eius vsq; interijcitur, in sacris nouissimum, nouissima hora, dies vnus, finis seculorum appellatur: in eo autem, id est anno Domini 632. iuxta Sigebertum, Heraclij imperatoris 21. Seuerini septuagesimi Papæ pontificatus 2. secundùm Palmerium: ætatis suæ 63. aut, vt alij volunt, 40. Maometes scelus ipsum, manu Dei vltrice incidit in morbum epilepticum, mente priuatus, iam interiore ventre intumescente, (coniecturam quis capiat, hydropisi cõtracta,) die à morbo quartadecima, miserrimam animam efflauit.* Chron. Sacr. Prefat. in Apoc. Archiepisc. Com. in Apoc. In Chron.

12. Viuit tamen adhuc heu pestifer ille, viuit vegetus, dum in dies regnum Turcarum, Maurorum, Persarum, Tartarorum, &c. in Christianos adaugetur: quod vtinam atque vtinam gloriosissimo Domini nostri aduentu citò euertatur, & è medio tollatur, atque sancta Ecclesia catholicæ ciuitas iamdudum ætatem & solatium cõtinenter exposcens, cælesti suo sponso sine ruga & macula tandem aliquando tradatur. Hæc quibus nunc grata videbuntur, liberum stet iudicium: nemini præscribimus: neque à nobis ita disputantur, quin meliorem sententiam semper probandam, et sequendam omnibus adsentiamur, dictaque confestim reuocemus, si sanctæ matris Ecclesiæ, cui nos & nostra omnia sponte consecramus, visum fuerit.

Cum has porrò duodecim coniecturas iam ante viginti annos, tanta animi moderatione & submissione edidimus, putabamus nunquam in alicuius viri docti & catholici reprehensionem propter illas incidere: sed spe nostra longe frustratos nos tandem comperimus, quando anno 1593. mense Septembri, Louanio transeuntes, illic ab amicis audiuimus, & in dictatis operæ quorundam

dam studiosorum ex ore publici Lectoris, viri certè perdocti, & quem nos multis nominibus & obseruamus & colimus, excerptis collectisque censuram istam legimus. Hanc FEV-ARDENTII sententiam non modò falsam esse, sed & periculosam: & authores quos citat, nihil vnquam huiusmodi sensisse vel scripsisse.

Bona venia tua, vir optime, dictum sit, immeritò me in crimen falsi adducis: & velut authorem falsæ & periculosæ opinionis iniuria traducis. Nam vt à nouissimo author, id est, Genebrardo nostro, nunc Arelatensi Archiepiscopo dignissimo, exordiar, ille multo clarioribus verbis sententiam istam extulit, quàm ego ausus fuerim, scribens in Chronographia de Maomete. Hunc facilè crediderim esse Antichristum, aut saltem regni Antichristi conditorẽ. Nã Μαομέθης reddit numerum bestię 666. de quo Apocalypsis 13. formæ παρὰ παρὰ δ'. Deinde, martius, sanguinarius, legionarius rex, suam legem non prædicatione sed vi & armis firmandam statuit. *Et commemoratis eius aduersus Deum, Trinitatem, Christum, Christianosq; tetris facinoribus, hac vehementi assirmantiq; interrogatione concludit.* Quid contra Christum hostilius potest suscipi? Quid magis esse Antichristianum, siue Christo magis contrarium? *Et eiusdem Chronographiæ pa. 490. & 491. ad annum Christi 657. superior a corroborans, & nouos Gnosticos refellens, quod Antichristianum regnum Romanæ sedi impiè affingant, tandem subijcit:* Numerus 666. in Apocalypsi notatus, numerus est Maometis veri Antichristi, vel certè regni eius fundatoris, qui sic Græcè scriptus Μαομέθης, præfinitè summã hanc absoluit. *Hæc ille vir diuinarum & humanarum rerũ callentissimus: quibus & FEV-ARDENTIVS crimine falsi absoluitur, & coniecturæ illius non parum roboris accipiunt.*

Ad annum Christi 560. Peg. vltimæ editionis Par. 476.

Ad secundum testem à me laudatũ accedo, nimirum, Ioannem Hentenium Mechlimiensem, religiosissimum & peritissimũ Theologũ Louaniensem. Is præfatione in cõmentarios Aretæ super Apoc. à se Latio donatos scribit. Non admodũ videtur absurdũ id quod sentit Ioannes Annius Viterbiensis in quæstionibus super Apocalypsim, quas misit ac dedicauit Põtifici Sixto quarto, Regibusq; Christianis: quod bestia, quam interpretantur communiter Antichristum, de qua Apoc. 13. sit pseudoprophetaMahumetes. Qui quanquam ante plurimos annos mortuus sit, eius tamen secta (heu!) viuit etiamnũ, nimiumq; grassatur aduersus Dei populum. *Et aliquanto posteà:* Signa ac prodigia mendacia Antichristi in his qui pereunt, sunt variæ ac multiformes eius technæ ad seducẽdos Dei seruos. Cumq; se ac suã sectã Christianismo, cęteriscq; legibus omnibus præponat, an non se extollit supra omnem qui dicitur Deus? In prodigijs autẽ mendacibus venit, quia volens occultare morbũ suum caducum, dicebat se cadere ex illustratione Angeli de cælo ad se descendentis. Dedit etiam spiritum imagini bestiæ, quando legem sectæ suæ omnibus magno cum horrore promulgauit, dicens se missum in gladio, iubens omnes trucidari, qui suam non susceperint sectam. Nec obstat, quod vulgo dicuntur Enoch & Elias venturi, vt sese illi opponant, &c. Non enim oportet quod aduersus eius personã pugnent: sed satis est, quod aduersus eius sectam. *Cætera prolixiora sunt, quàm vt isto loco commodè inseri possent. Mihi sat est, quod hic ita senserit & scripserit, vt eo citaueram, fide faciat Animum (qui mihi nùc nõ est in prõptu) ita docuisse, & scripta de his sua summo Ecclesiæ Pontifici dicasse & obtulisse: deniq;, nihil in ea re absurdum vel periculosum dixisse.*

In ca. 27. & 28. noniss. edit. Paris. fol. 345.

Tertiò, Iodoci Clichtouei in librum quartũ Damasceni Commentarios signaueram, nec falso, quemadmodũ ex his eius verbis etiinco. Nonnulli viri eruditissimi sentiunt Mahumetem illum spurcissimum, & abominabilis execrandæque legis authorem, esse verum in persona Antichristum, à sacris literis prænunciatum: quia videt ferè omnia quę Scripturę de Antichristò prædicunt. in eo esse completa: ipsiúque potissimum rationem nominis Antichristi competere. Quis enim magis vnquam Christo contrarius in lege & moribus? Christi siquidẽ lex repugnat carni & sanguini, monetq; animam nostram odio habendam, vt in vitam ęternã custodiamuseã. Mahumetes aũt vt propensum ad libidinem genus humanum hisce illecebris inescaret, inuitaretq; ad suę legis susceptionẽ, laxauit habenas voluptatib⁹, & spurcitijs, vxorum pluralitatem admisit, earum repudium & pro arbitrio reconciliationem, & demum paradisum voluptatibus & delitijs mundi refertissimum, suis cultoribus repromisit. cum Cerintho hæretico & sectatoribus eius. &c. *Et posteà aliquà:* Mahumetes in suo Alcorano futilia multa, deliramenta, nænias, fabulas aniles, & mendacia confingit, vt ex ipsa legis suæ nefariæ inspectione protinus innotescat aut eum esse Antichristũ, aut præcipuum & proximum Antichristi præcursorem. Sed neq; sine Scripturę testimonio & authoritate mouentur isti ad idipsum de Mahumete asserendum, quod verus sit in persona Antichristus. Nam Apoc. ça 13. describit bestiam ascendentem de terra, & habentẽ duo cornua similia agni, venturam sub septima tuba: per quam quidem bestiam omnium concordi sententia designatur Antichristus. At qui per bestiam illam procul dubio ad literam intelligitur Mahumetes, ob bestialem & fœdissimam vitam, legemque turpissimam, &c.

Hactenus verba eorum fideliter retuli, ex quibus iam perspicuè, vir ornatissime, me nequaquã falsò illos citasse: deinde non solos eos, sed & alios viros eruditissimos fuisse in hac opinione: quæ etiam Scripturæ, atq; nec paucis nec infirmis rationibus innititur: & à summis Pontificibus non damnatur, sed permittitur: tantùm abest, vt ab eis falsa vel periculosa hactenus iudicata fuerit. Meas igitur coniecturas & plurimas, & valdè certè probabiles, tantorum virorum sententijs, cum omni moderatione & submissione connectens, non debui profectò ate in publico celeberrimarum Scholarũ auditorio verbis & scriptis in hunc modum traducere: aut traductus huic iustissimæ defensioni ac expurgationi meæ aliquãdo deesse. Quod cum facio, non arbitreris quæso, me aliquid petuæ obseruationis & dilectionis meæ erga te remisisse: tantũ postulo, vt ne dimissis cõmunibus fidei aduersarijs, Theologus aliũ Theologũ, Catholicus Catholicũ ac atero vellicet aut mordeat: sed contra, iungant scriptiones, quos iungit sacerdotij; & nihil vnquam diuidat, quos Christi nectit amor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

11. Nouissimum] *Deleuimus* verissimum *auth. vet. cod. Docuerunt enim Patres imperium Romanum extremum atque vltimum orbis huius regnorum fore, quo funditus euerso, ac de medio mundo sublato, mundus ipse penitus destruatur. Tertull. lib. ad Scapulam, & cap. 32. Apolog. Danielem quartæ & postremæ bestiæ pugnantis nomine, item pedum, ferri, terræq; statuæ illius similitudine, istud significare voluisse, visum est pleriſq; omnibus doctis interpretibus.*

12. Namque eorum quæ] *Vetus codex*, Neque eorum qui, *ex quibus prima fortasis dictio fuisset reponenda.*

13. Et ostentationem quandam continet vltionis] *Titan seu Titanum fuisse dicunt Saturni fratrem, ortum ex Titanibus, quos Terra contra deos irata, in suam contra eos vltionem creauerit. Vnde & Titanes dicti sunt ἀπὸ τῆς τίσεως, id est, ab vltione: ad quam ethnicorum narrationem hic alludit Irenæus.*

14. Cùm igitur tantùm] *vet. cod.* Cùm igitur tacitam, &c.

15. Nos tamen non periclitabimur] *Euseb. li. 3. hist. cap. 8. hæc transcripsit, vsq; ad illud,* Hunc autem numerum. *Ad ea quoque respicit B. Andreas Cappadox. comment. in 13. Apoc. cuius verba eò lubentiùs addam, quòd præsentis loci vsum commodè aperiant. Ait enim,* Exactam numeri notitiam quemadmodum & cętera, quæ de Antichristo scripta sunt, tempus & experientia reuelabunt, ijs qui vigilauerint. Nam si expediret, vt volunt nonnulli doctores, huiusmodi apertè cognosci nomen, is vtique, qui ipsum vidit, reuelasset: sed non placuit diuinæ gratiæ, vt nomen pestiferi hominis in diuino libro referretur in ordinem, &c.

16. Neque enim] *Supra libr. 4. cap. 37. sacram Apocalypsin apertè tribuit Ioanni discipulo Domini; quod & repetit e usdem libri capit. quinquagesimo ac huius libri cap. 28. infra denique capite 34. & trigesimo quinto: eandem ei vt vero authori adscribit. Mirum ergo videtur, quomodo Alogiani & Theodotiani veteres hæretici, de quibus scripserunt Epiphanius, Philastrius, & Augustinus, ausi sunt huic Apostolico viro cõtradicere; & librum illum Cerintho per ditissimo nebuloni impudenter assignare. Sed longè magis obstupescendum, quod hoc nouissimo sæculo Erasmus eidem authori, ac libro non timuerit pro viribus detrahere; Lutherus priore in nouum Testamentum Præfatione scripserit, se librum illum neque pro prophetico, neque pro Apostolico recipere; Caluinus eum semper suspectum habuerit; Brentius & Chemnitius eundem incertæ authoritatis esse censuerint; denique Bodinus & Anabaptistæ propemodum eundem ipsum è choro Christianorum exsibilent ac explodant.*

Sed bene habet, quod grauissimus Theologus Tertullianus istorum errorem ante mille & trecentos annos damnauerit in Marcione & Cerdone, quorum impietatem hos non pudet ab orco reuocare. Lib. Præscript. cap. 51. & lib. 4. adu. Marcionem, cap. 5. Deinde, quod etiam Caluiniani ac Lutherani non pauci Librum hunc vt verè Apostolicum fœtum ac scriptum, suis commentarijs explicare conantur: eiusdemque potissimum authoritate nitantur aduersus sedem Ecclesiamque Romanam, id nunquam de apocrypho aut incertæ authoritatis volumine facturi.

Verùm firmioribus præsidijs illius authoritatem cõmuniamus. Sub ipsis Apostolorum temporibus Dionysius Areopagit. hanc Scripturæ partem appellauit Arcanam & mysticam omnino visionem dilecti Discipuli: Diuinamque Domini IESV & altissimam Theologiam. Iustinus martyr non admodum posteà, eam Ioanni Apostolo ex duodecim vno nuncupauit: & sua propemodum ætate ab illo 7. cap. 25. scriptam esse docuit: quinetiam luculentissima (ait Eusebius & Hieronymus) expositione prosequutus est Theophilus Antiochenus, Melito Sardensis, Dionysius Alexandrinus, Dionysius Corinthius, (eodem teste Eusebio) eiusdem testimonijs, vt diuinis & Apostolicis, fidei nostræ dogmata aduersus hæreses comprobauerunt.

Tertullianus & ipse vir Apostolicorum temporum, plusquam triginta locis eam laudat; ex quibus aliquot subijcimus. Cerdon Apostoli Pauli neque omnes, neque totas Epistolas sumit. Acta Apostolorum & Apocalypsim quasi falsa reijcit. Ergo Cerdonianos & Marcionitas, id est, hæreticos omnũ deterrimos, habet hostes illius libri. Et ille tua sum: Nã & Apostolus Ioannes in Apocalypsi ensem describit ex ore Dei prodeuntem. Rursumque scribit: Nam & si Apocalypsim Marcion respuit, ordo tamen Episcoporum ad originem recensus, in Ioannem stabit auctorem. *Et alio loco:* Ioannes vt pro fratribus animas ponamus hortatur, negans timorem esse in dilectione. Quod si pro fratribus, quanto magis pro Domino docet, satis de Apocalypsi quoque sua instructus hæc suadere? *Et vt compendio absoluam, idem libr. 4. poëmatum aduersus Marcionem, cap. 6. & Libro de fuga in persecutione, cap. 10. eidem Ioãni Christi discipulo Euangelium, Epistolam primam, & Apocalypsim adscribens, ijsdem pro Christiano dogmate aduersus hostes illius dimicat.*

Idem posteà non segniter præstant Origenes hom. 7. in Iosue: Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi: Athanasius in Synopsi: Epiphanius contra hæresim 51. & 76. Chrysostomus in Psal. 91. & Damascenus lib. 4. de fide orthodoxa.

Vnius tantùm Hieronymi aliorum Latinorum patrum vice sententiam addo: Quartodecimo anno, inquit, secundam post Neronem, persequutionem mouente Domitiano, Ioannes in Pathmon relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretantur Iustinus Martyr & Irenæus. *Et in Epist. ad Paulin.* Apocalypsis Ioannis tot habet sacramenta, quot verba. Parum dixi. Pro merito voluminis laus omnis inferior est: in verbis singulis multiplices latent intelligentiæ *Nemo autem dubitare potest, quin loquatur de Ioanne Apostolo ac Euangelista: haudquaquam verò de Cerintho impurissimo nebulone, aut alio aliquo obscuri nominis viro.*

Neque huic Catholicæ assertioni desunt antiquissimorum Conciliorũ firmissima decreta & iudicia, quando Ancyranum sub Diocletiano celebratum Apocalypsis Ioan. Apostoli sententijs vtitur ad dogmata sua comprobanda. Concilium tertium Carthaginense, probatum à sexta Synodo, canone 7. Concilium Romanum sub Gelasio: Toletanum 4. cap. 16. denique Florentinum & Tridentinum, Ioannis Apocalypsim, vt diuinæ & canonicæ authoritatis librum proferant: & contradicentes hæreticos anathematibus feriant. Aduersariorum obiectiones aduersus hanc sententiam primus quod sciam, dissoluit noster Franc. Titelmannus secundo libro de authoritate Apocalypsis ad Desiderium Erasmum: deinde, noster quoque Michael Medina libr. de recta in Deũ fide: Tertio, Xistus Senensis Dominicanus libr. vltimo Bibliot.

Dialog. cum Tryphone. Euseb. hist. Lib. 4. c. 22. & 26. & li. 7. cap. 25.

Catal. Script. Ecclesiast.

In Scripturã sacr. Conspect. cap. 12.

Cap. Solitæ

In Annot.

De Eccl. Hier. c. 3.

Bibliotheca: denique Robertus Bellarminus è societate IESV Theologus acutissimus, lib. 1. controuersiarum.

17. Et ascendet ab abysso] *Ita vetus codex. Vulgata quoq; editio,* ascensura est de abysso. *Expunximus ergo,* ascendit abysso.

18. Annis tribus & mensibus sex] *Cum Ireneo sentiunt Hippolytus, Ephrem, Hieronymus, Augustinus, Cyrill. Ierosol. Theodoretus, Arethas, Ansbertus, Primasius, Rupertus. Oportet igitur Gallasium exhausto rubore, imò & sceleratum hominem esse, qui hic tam apertis verbis Danielis, & Apocalypseos, atq; tantorum virorum interpretationi sese opponere ausus sit.*

19. Et sederit in tẽplo Hierosolymis] *Cùm nascaturus sit ex tribu Dan, & pro Messia recipiendus à Iudæis, non ambigendum quin Ierosolymis, & in ipsorũ templo sessurus sit, ac ciuitatem illam primariam imperij sui constituturus. Accedit quod Ioannes in Apocal. ait, duos testes diuinos, nempe Enoch & Eliam ab Antichristo necandos in ea ciuitate, in qua Christus crucifixus est. His consentit Cyrill. Ierosol. scribens:* In tẽplo quod reliquum est Iudæorum sedebit. *Astipulantur Hilarius canone 25. in Matthæum: Sedulius in secundum caput 2. ad Thessal. Damascenus libro quarto de fide, capite vigesimo octauo: & alij, quos supra signauimus, not. 6. in cap. 25. Ergo nec sedebit, nec vnquam sedit Romæ, vt noui Gnostici garriunt.* *Cateb. 15.*

B CONFIRMATVR RESVRRECTIO CORPORVM NOSTRORVM MORTE, RESURRECTIONE, & ASCENSIONE CHRISTI: ANIMÆ SANCTORVM INTEREA TEMPVS ILLVD EXPECTANT, VT PERFECTAM, CONSVMMATAMQVE GLORIAM PERCIPIANT.

CAPVT XXXI.

C Voniam autem quidam ex his qui putantur rectè credidisse, supergrediuntur ordinem promotionis iustorum, & *modos meditationis ad incorruptelam ignorant, hæreticos sensus in se habentes. Hæretici enim despicientes plasmationem Dei, & non suscipientes salutem carnis suæ, contemnentes autem & repromissionem Dei, & totum supergredientes Deum sensu, simulatque mortui fuerint, dicunt se supergredi [cœlos,] & Demiurgum, & ire ad matrem, vel ad eũ qui ab ipsis affingitur, patrem. Qui ergo vniuersam reprobant resurrectionem, & quantum in ipsis est, auferunt eam de medio; quid mirum est, si nec ordinem resurrectionis sciunt, nolentes intelligere quoniam si hęc ita essent, quemadmodum dicunt, ipse vtiq; Dominus, in quẽ se dicunt credere, non in tertia die fecisset resurrectionẽ: sed super crucẽ expirãs, confestim vtiq; abiisset sursum, relinquens corpus terræ? Nunc autem tribus diebus conuersatus est vbi erant mortui, quemadmodum * prophetia ait de eo. Commemoratus est Dominus sanctorum mortuorum suorum, eorũ qui antè dormierunt in terram * stipulationis, & descendit ad eos, extrahere eos, & saluare eos. Et ipse autem Dominus, * Quemadmodum (ait) Ionas in ventre ceti tres dies, & tres noctes mãsit, sic erit Filius hominis in corde terræ. Sed & Apostolus ait. Ascendit autem, quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ? Hoc & Dauid in eũ prophetans dixit. Et eripuisti animam meam ex inferno inferiori. Resurgens autẽ tertia die, & Mariæ quæ se prima vidit, & adorauit, dicebat. Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: sed vade ad discipulos, & dices eis. Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum. Si ergo Dominus legem mortuorũ seruauit, vt fieret primogenitus à mortuis, & cõmoratus vsque ad tertiam diem in inferioribus terræ, post deinde surgens in carne, vt etiam figuras clauorum ostenderet discipulis, sic ascendit ad Patrem; quomodo non confundentur, qui dicunt inferos quidem esse hunc mundum, qui sit secũdùm nos: interiorem autem hominem ipsorum derelinquentem hîc corpus, in supercælestem ascendere locum? Cùm enim Dominus in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorum erant, post deinde corporaliter resurrexit, & post resurrectionem assumptus est: manifestum est quia & discipulorum eius, propter quos & hæc operatus est Dominus, animæ abibunt in inuisibilem locum, definitum eis à Deo, & ibi vsque ad resurrectionem commorabuntur, sustinentes resurrectionem: post recipientes corpora, & perfectè resurgentes, hoc est corporaliter, quemadmodum & Dominus resurrexit, sic venient ad conspectũ Dei. Nemo enim est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, sicut magister eius. Quomodo ergo magister noster non statim euolans abiit, sed sustinens definitum à Patre resurrectionis suæ tempus (quod & per Ionam [manifestatum] est) post triduum resurgens assumptus est: * Sic & nos sustinere debemus definitum à Deo resurrectionis nostræ tempus, prænunciatum à Prophetis, & sic resurgentes assumi, quotquot Dominus [ad] hoc dignos habuerit.*

*motus

*Prophetia

*repetitio

Ionæ 2.
Matt. 12. 40.
Ephes. 4. 9.
Psal. 86. 13.
Ioan. 20. 17.
Luc. 24. 39.
Psal. 22. 4.
Actor. 1. 3.
Matt. 10. 24.
Luc. 6. 40.
Ion 3. 11.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

1. Dicunt se supergredi cælos] *Impudentem istam veterum Gnosticorum iactantiam retulit libro 1. cap. 9. & 18. Nec minor nunc est temeritas Hugnosticorum æternam in cælis felicitatem mox vt hinc emigrarint, tam certo & indubitate sibi repromittentium, vt omnino sit impossibile aliter fieri, nefariumq; putent de hoc vllo pacto ambigere. Sed hanc præsumptionem toties damnat Scriptura, quoties suadet vt timeamus Dominum, & ad terribilia eiusdē iudicia trepidemus, qui potest corpus & animā mittere in gehennam. Damnat speciatim Paulus dicens:* Tu fide stas: Noli altum sapere, sed time. *Damnat & Petrus iubens, vt per bona opera nostra certam vocationem & electionem nostram faciamus.*

2. Nunc autem tribus diebus] *Disertè docet, id, quod firmiter credidit & catholicè tradidit Catholica Ecclesia de descensu Christi ad Inferos, nempe animam ipsius seiunctam à corpore, non tantum operatione quadam, sed propria præsentia (vt in scholis loquimur) inferiores partes terræ penetrasse; & ad locum, quo sanctorum spiritus tenebantur, peruenisse; & cum ipsis ad momentum resurrectionis vsq; mansisse; vnde vna secum eduxit quotquot erant regno Dei apti & idonei. Hoc verò dogma inter eos fidei articulos, de quibus ambigere nefas, annumeratum semper fuisse ex scriptis vtriusq; testamenti, & Patrum vniuersorum libris facilè colligitur. Nam consimilibus Irenæi sententijs, aliisq; permultis idem profitentur quotquot de hac re scribunt authores, tum Græci tum Latini. Atq; vt scripta prophetarum et conciones Apostolorum omittam, id docet vnus Thaddæus ex 70. discipulis, apud Euseb. l. 1. hist. c. vlt. Dio. Areopag. de cæl. hier. ca. 4. Ignat. ep. ad Trallia. Abdias li. 9. Nicode. in Euang. Cle. Alex. 2. & 6. strom. Orig. in 5. ca. ad Rom. Bas. in Ps. 48. Naz. ora. de Pasch. Epi. contra hær. 77. & 69. & in Anch. Et ex Africanis patribus Tert. li. de Anima, & li. 4. contra Marc. Arnob. in Psal. 85. & 137. Cypr. li. 2. aduersus Iud. ca. 24. & 25. ser. de Cœna Dom. serm. de Passione Christi. Lactant. carmine de Resurrectione. D. Augustinum, Fulgentium, & Primasium omitto, sicut & Hieronymum, Ambros. Leonem, & alios Latinos, qui idem eadem side & pietate credunt & prædicant. His efficitur, ne mihi satis probetur Ruffinus, qui hunc articulum Ecclesiam Romanam sua ætate symbolo additum non habuisse scribat, ac nec Orientis quidē Ecclesias. Porrò nunquam satis mirari possim, Erasmi tantæ lectionis viri præposterum iudicium, qui Symbolo Apostolorū à D. Thoma Aquinate connexū fuisse hunc articulū quodammodo dubitet. Gnosticorum posteriorū impias interpretationes super hoc articulo missas facio.*

3. Commemoratus est Dominus] *Monumus superius verba hæc in sacris Bibliys nunc non inueniri, quæ quondam sacrilegio Iudæorum erasa fuisse in odium Christianorum, impensè dolet Iustinus Martyr.*

4. Quemadmodum] *De veritate ac circumstantijs huius prophetiæ copiosè disserimus Commentarijs nostris in Ionam.*

5. Et Mariæ, quæ se prima vidit.] *Magdalenam intelligit, cui, quantum ex Scripturis videlicet expressis apparet; & de his quos ad publicè de resurrectione Christi testificandum electi erant, idem Christus rediuiuus apparuit. Non inficiatur tamen Irenæus eundem sanctissimæ matri suæ virgini Mariæ prius & priuatim manifestum se fecisse: cum id ex veterum traditione sequentium sæculorum Patribus perstabilissimum fuerit, vt & ante nos Hylaretus noster, (cuius spiritus sit in sorte iustorum) in concionibus Paschalibus obseruauit. De hoc enim scripsit Ambrosius:* Vidit Maria (Virgo) resurrectionem Domini, & prima vidit, & credidit. *Sedulius quoq; versibus suis cecinit, lib. 5. carminum.* Lib. 3. de Virginibus.

Huius se visibus astans
Luce palam Dominus, prius obtulit, &c.

Eandem sententiam religiosissimè complectuntur & prædicant Anselmus libr. de excellentia Virginis, cap. 6. Rupertus libr. 7. de Diuinis officijs, capit. 25. Bonaventura denique Meditationum vitæ Christi, cap. 87.

6. Ad Patrem meum] *Pronomen* meum, *non habet vet. co. qui & postea legit,* dic eis, *non* dices eis, *vt excusi.*

7. Figuras clauorum] *Vet. cod.* fixuras, *Græcus, Euangelij contextus τύπους, id est, figuras. Augustinus enarrans Epistolam Ioannis, vertit* cicatrices. *Apertè autem docet Christum cum figuris et characteribus vulnerum ascendisse ad Patrem: vnde euidenter consequitur eum eisdem notis signatum & ornatum venturum esse ad postremum iudicium; adfirmantibus beatis angelis:* Sic veniet, quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum. *Hoc ipsum comprobat totus veterum Patrum chorus, vt in Appendice dudum, & in Dialogis nuper laudauimus.*

8. Qui dicunt inferos esse quidem] *Hinc apertum est veteres Gnosticos etiam aduersus ea, quæ Christianis ad credendum proponuntur de inferni loco ac tormentis ibidem æternis, plurimum aberrasse, dicentes,* Infernum esse hunc mundum, *ac proinde supplicia reprobis debita & decreta non esse sempiterna. Virus istud fortasse ex lacunis quorundam ethnicorum philosophorum hauserant, qui referente Lactantio, dixerunt animas in hunc mundum & humana corpora transmitti, vt superiorum delictorum eluant pœnas. Scribunt quidam, Albanenses, & quosdam alios hæreticos superioris aui simpliciter & absolutè infernum negasse: qui error à multis Anabaptistis hoc quoque tempore instauratur.* Lib. de ami. cap. 35.

Istud procul dubio in scholis Sacramentariorū, ex quibus prodierunt, eos didicisse non est dubitandum: quandoquidem isti Purgatorio, Limbo, & vero Christi ad inferos descensui magno contradicendi studio, vocem Inferi *toties per sepulchrum reddunt & depravant, quoties in sacris Bibliys occurrit: quasi nullus alius Inferorū locus sit in rerum natura, ab illo quo corpora defunctorum deponuntur & reconduntur in hoc mundo. Denique Bucerus, qui cum Lutheranis diu collusit, ab ijsdem sæpiùs accusetur, quod nullum infernum esse crediderit & docuerit. Nam citatis eius in Matthæum & Ioannem aliquot locis, Conradus Schlusselburgius Superintendens Racenburgensis, subijcit:* Hic videmus, legimus, & audimus, Cinglianorum patronum Bucerum audacter negare esse infernum. Idē *quoque non ita multum postea scribit:* Vocat etiam Catechismus Heidelbergensium in dubium, an vllus sit reuera infernus, & locus destinatus, in quo impij & damnati post hanc vitam cum malis spiritibus æternis pœnis affici debent. *Præterea, Cinglius lib. 3 Epist 3. pagina 1226. Oecolampadius libro primo Epist. pag. 4. super Epistolam priorem B. Petri asserunt per descensum Christi ad inferna, tantùm mortem eius intelligendam esse. Calvinus inferorum nomine, quasdam spirituales angustias, anxietates animi, desperationesq;, intelligendas censet. Beza demū* Lib. 2. Christ. cal. art. 17. Institu.

denique in Confessione fidei suæ protestatur, se pro anilibus fabulis reputare, & ex animo detestari, quicquid hucusque de Inferorum locis & tormentis commenti sunt Papistæ. Quibus cunctis manifestum est, miserrimos Anabaptistas, Libertinos, & Atheos nihil contra Christianam & catholicam de inferorum locis & supplicijs doctrinam mussitare in lustris suis, quod non ab impijs Sacramentarijs didicerint.

Verùm enimuerò maximo damno suo ac vel inuiti tandem experientur, discentque, licet serò, post hanc vitam, & in altero sæculo verum esse locum Inferorum, veram esse gehennam, verum esse ignem æternum, veras tenebras exteriores, vbi est fletus & stridor dentium: quibus omnium infidelium hæreticorum, et reproborum scelera Deus iustus iudex vlciscitur & punit cum diabolo & angelis eius. Veraque esse flammas, quibus cruciātur diuites epulones, pijs interea in regno cælorum cum Abraham, Isaac, & Iacob in perpetua lætitia recumbentibus. Verum esse puteum abyssi plenum ignis ardentis & sulphuris: in quem iam Core, Dathan, & Abiron cum schismaticorum suorum cohorte viuentes descenderāt: Veram in centro terræ horribilemque voraginem adeò tenebrosam & omnis mortis, horroris q; opertam caligine, vt & ipsi diaboli eandem exhorrescentes à Christo petierint, ne eos mitteret in eam abyssum. Verum esse infernum inferiorem, ex quo nunquam eruentur reproborum animæ: quandoquidem ab eo nulla est redemptio. &c.

Sin verò virorum Apostolicorum aliorum ab Irenæo de inferorum loco & supplicijs testimonia requiratur, præsto est Tertullianus Apologetici cap. 47. Gehennam definiens esse ignis arcani subterraneum ad pœnam thesaurum: & contra ethnicorum cachinnos id confirmans, ex horum sapientibus Minois, Aeaci, & Rhadamanti iudicium in inferis tribunalia constituentibus; & Pyriphlegetontis, id est, ignei fluminis ardores flammasque sceleratis repositas prædicantibus. Eandem sententiam alibi quoque sic confirmat, & quid qualisque Infernus à primis Christianis sit existimatus his verbis describit: Nobis inferi, non nuda cauositas, nec subdinalis aliqua mundi sentina creduntur, (id est, in superficie terræ eos consistere:) sed in fossa terræ, & in alto vastitas, & in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas. *Id autem post Irenæum nostrum, continuò sic ex Scripturis vindicat.* Siquidē Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id est, in recessu intimo & interno, & in ipsa terra operto, & intra ipsam cauato, & inferioribus adhuc abyssis superstructo, vt illic Patriarchas & Prophetas compotes sui faceret. *Atque hic vnus pro mille nunc sufficiat.*

9. Animæ abibunt in inuisibilem locū] *Vetus codex*, habebunt inuisibilem locum. *Ob hunc locum obscurum, & cognitioni minus obuium fateor, multi existimauerunt Irenæum cum ijs sentire, qui negant animas Sanctorum facie ad faciem (vt dicitur) Deum videre ante diē resurrectionis & iudicij: id quod dissimulandum potius, quam nimium petulanter exagitandum erat: præcipuè quoniam hac de re nondum sententiam Ecclesia tulisset, vti postea fecit contra errorem Armenorum in vniuersali Concilio Florentino.*

Mihi autem non facilè in animum induxerim Irenæū hoc sensisse, nec satis etiam apparet vnde id colligatur. Præterea sibi non constaret, sed pugnantia scriberet. Nā lib. 2. cap. 63. ex narratione de Lazaro & Diuite, concludit animas defunctorum dignam habitationem nancisci etiam ante iudicium, quod & notatiunculis ibidem sparsimus, item lib. 1. cap. 2. & lib. 4. cap. 43.

Deinde non decet nos ei esse iniquiores iudices, quàm Augustino, quem nullus ad hoc tempus, quod sciam, hac macula fœdauit, qui tamen animas Sanctorum nunc abditis receptaculis contineri tempore quod inter hominis mortem & vltimam resurrectione interpositum est; nunc nondum esse vbi erunt, quando eis dictum fuerit, Venite benedicti, *&c. mox secretis receptaculis sedibúsq; ad tempus requiescere; mox non sic videre incommutabile bonum, vt sancti Angeli vident; alibi eas adhuc expectare redemptionem corporis sui; literis sepenumerò commendauit: quoniam apud eundem alia inueniuntur testimonia, quæ comprobant easdem Sanctorum animas ante resurrectionem, mercedem bonorum æternorum, & gaudium cælestis patriæ percipere, stareq; ante thronum Dei, & in conspectu agni, atque nulla ex tali contemplatione eius gloriæ posse separari.* In Euchir. cap. 108. In Psalm 35. l. lib 12. de ciuit cap. 9. Lib. 12. de Gen cap. 35. Lib 1. Retract. cap. 14. Serm. 4. in Sol. Sanct.

Vult igitur Irenæus, prout captus est meus, & piè assequi possum, beatorum animas nondū potiri regni illius perfecta summaq; felicitate, sed quasi imminuta, & dimidiata; loco à nostris sensibus nostraq; experientia remotissimo; cum longè ampliora imposterum recipienda supersint præmia in aduētu Domini: in quo corpora, quorū maximo desiderio tenentur, & afficiuntur; immortalitatiam reddita, subtilia, perlucida, & nunquā patibilia secum in conspectu Dei asportabunt: sicq; duplici stola & corona induti ac coronati cum Christo sempiternè regnabunt.

10. Sic & nos sustinere debemus.] *Cùm per exemplum Christi resurgentis colligit sanctis expectandum esse tempus resurrectionis, vt perfectè completoq; sint in cælis beatitudo illud euidentius explicat, quod paulo supra dixerat obscurius de animarum absoluta beatitate.*

Interim verò hic monendi sunt pij Lectores, vt diligenter sibi caueant à fermento Caluinianorum, quod est perniciosissima hypocrisis. Etenim cum Caluino suo sentiunt, solum Christum adhuc ingressum esse sanctuarium cæli, reliquos verò omnes residere in atrio: animas Sanctorum adhuc fide nobis coniunctas esse: gloriam atq; coronas eorum vsq; ad aduentum Christi differri: & fruitionem promissæ gloriæ adhuc expectare. &c. Interea verò Beza in Epistolis vociferatur, magnam illis iniuriam fieri cum de hoc errore coarguuntur: & Caluinum rectè pieq; docere, fidelium hinc emigrantes animas cælos rectà petere, ibidemq; frui diuino conspectu. Quod autem alicubi (inquit) obscurius dixit, per alia dilucidiora & apertiora interpretanda esse. Videlicet, vt sint apocalypses super apocalypsim; & veterator ac planus ille improbissimus non in cunctis ferè dogmatibus & secum & cum veritate pugnaret, vt more hæresiarcharum, etiam proprio iudicio condemnaretur atque periret. Inst lib. 3. ca. 20. §. 20. & 24 & c. 25. §. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

F. FR. FEV. ARDENTIVS AD LECTOREM.

POsteriora quinque capita, nunquam antea typis excusa, ex veteri nostro codice venerandæ fidei subijcimus: quæ Irenæi germana & vera esse, tum ipsa scribendi dicendiq; ratio; tum Eusebius, Nicephorus, & Anastasius Nicanus eadem Irenæi nomine aliquot in locis citantes, prout locis suis indicabimus, citra vllam controuersiam probant & demonstrant. Praterea, Hieron. in vita Papiæ, Proêm. in li. 18. cõ. in Isaiam: Comm. in 36. Ezech. B. Irenæum vnà cũ Papia, Tertulliano, Victorino, Lactantio, Seuero, Apollinari, quibus addo Iustinum Martyrem, notat insequutum Iudæorum δευτερώσεις, regnum Christi, & electorum eius, post resurrectionẽ, extinctum Antichristum, & vniuersorum iudicium, in terris, terrenáq; Ierusalem restituta, per mille annos futurum dixisse, iuxta literalem sensum exprimentem omnia quæ in Prophetis & Apocalypsi his de rebus leguntur: aduersus quẽ vir eloquentissimus Dionysius Alexandrinus elegantem librum scripsit, deridendo mille annorum fabulam, & auream atque gemmatam in terris Ierusalẽ, ocium Sabbathi, cunctarum Gentium seruitutem, &c. Hæc cùm nemo ex libris Irenæi hactenus editis, colligere posit: ex his tamen fragmentis, quæ modò in lucẽ edimus, perspicuum est ad Irenæum pertinere. Sublata porrò candidè suspicor, ne vel huiusmodi opinio ab Ecclesia improbata, huius tanti Episcopi & Martyris authoritatem eleuaret, vel famã obscuraret apud posteros, vel denique ne argumentis illius illecti quidam, sententiã iam explosã amplecterentur. Verùm nec id tutum, nec probabile mihi videtur, his præsertim artibus, periculis acceptis mederi: alioquin bona pars scriptorum Patrũ orthodoxorum euanesceret, ac periret. Medendũ porro erat præmonitione, & locorum detortorũ fideli expositione, non litura: calamo, non scalpello. Nihilo secius enim lapsus tanti Martyris, authoritatem eius derogat, quàm peccata Mosis, Dauidis, Solomonis, Ionæ, Petri, Matthæi, & Pauli scriptorum suorũ maiestatem lædunt aut imminuunt. Itaque pio lectori satis erit, talem opinionem, quã hîc percurret ab Irenæo induci, doctissimo ac beatissimo homini, tamen excidisse: secumq; repetere, Christum Dominum in duobus filijs Zebedæi, deinde in duobus discipulis Emaunta peregrinantibus, postremò in Apostolis suis, ipso die Ascensionis suæ in cælum, illam coarguisse. Eã postea scriptis editis confutatã ac reiectam à Dionysio Areopagita lib. de Ecclesiast. hierar. parte 1. cap. 7. Gaio & Dionysio Alex. antiquis, & magni nominis scriptoribus: Euseb. lib. 3. hist. cap. 22. & 33. Augustino 20. de Ciu. cap. 7. 8. & 9. Theodoreto lib. 3. hæreticarum fabularum: Epipha-

A *Epiphanio lib. 3. contra hæreses, tomo 1. Deniq; secum animaduertet, sententiam diu ab Ecclesia dissimulatã & toleratam fuisse: nec prius tanquam hæresim damnatam & explosam, quàm quidam Nepos Aegyptius Episcopus, deinde Coracion, postremò Apollinaris Laodicenus eandem scriptis & concionibus suis nimis pugnaciter & pertinaciter defenderint & inuexerint: vt patet ex Eusebio, lib. 7. hist. cap. 19. & 20. & Hieronymo, lib. 8. in Isaiam, & alibi passim. Ab Irenæo itaque, hac in re summa cũ reuerentia, & animi modestia sic discedet, vt illius existimationem retineat; nec quicquam ex ea diminuat, vel eo maximè nomine, quod primus hanc nequaquam inuexerit, neque pertinaci aut factioso spiritu defenderit: sed à Papia, & à quibusdam alijs, qui Iudæorum traditiones nondum penitus deposuerant, exceptam, falsus animi refricarit.*

B

IN EA CARNE, QVA SANCTI MVLTAS hîc ærumnas pertulerunt, laborum suorum fructus percipient; maximè cùm id omnis creatura expectet; ac Deus Abrahæ, & semini eius promittat.

CAPVT XXXII.

C QVoniam igitur transferuntur quorundam sententiæ ab hæreticis sermõnibus, & sunt ignorantes dispositiones Dei, & mysterium iustorum resurrectionis & regni, quod est principium incorruptelæ, per quod regnũ qui digni fuerint, paulatim assuescunt capere Deum: necessarium est autẽ dicere de illis, quoniam oportet iustos primos in conditione hac, quæ renouatur, ad apparitionem Dei resurgentes recipere promissionem hæreditatis, quam Deus promisit patribus, & regnare in ea: post deinde fieri iudicium. In qua enim conditione laborauerunt, siue afflicti sunt, omnibus modis probati per sufferentiam: iustum est in ipsa recipere eos fructus sufferẽtiæ. Et quà cõditione interfecti sunt propter Dei dilectionem, in ipsa viuificari. Et in quà conditione seruitutem sustinuerunt, in ipsa regnare eos. Dies enim in omnibus Deus, & omnia sunt eius. [1] Oportet ergo & ipsam conditionem reintegratam ad pristinum, sine prohibitione seruire iustis: & hoc Apostolus fecit manifestum in ea quæ est ad Romanos, sic dicens. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum, qui subiecit in spe: quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptelæ, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Sic ergo & promissio Dei, quam promisit Abrahæ, firma perseuerat. Dixit enim: Respice sursum oculis, & vide à loco hoc vbi nunc tu es, [2] ad Aquilonem, & Africam, & Orientem, & mare, quoniam omnem terram quã tu vides, tibi dabo & semini tuo vsq; in sempiternũ. Et iterum ait: Surgens ingredere terram in longitudinẽ eius, & in latitudinem, quoniam tibi dabo eam: & non accepit in illa hereditatem, nec vestigium pedis, sed semper peregrinus & aduena in ea fuit. Et quando mortua est Sara vxor eius, volentibus Ethæis gratuitò locum dare ei, vt sepeliret eam, noluit accipere, [3] sed emit monumentum [quadringentas] dans didragmas argenti, [4] ab Effron filio [Seor] Ethæo, sustinẽs promissionem Dei, & nolens videre accipere ab hominibus, quod ei promiserat dare Deus, dicens ei iterum, sic: Semini tuo dabo terram hanc, à [5] flumine AEgypti, vsque ad flumen magnum Euphratem. Sic ergo huic promisit Deus hæreditatem terræ, nõ accepit autem in omni suo incolatu, [6] oportet eum accipere cum semine suo, hoc est, qui timent Deum, & credunt in eum, in resurrectione iustorum. Semen autem

Rom. 8. 19. 20. & 21.

D

Gen. 13. 15. 16.

Actor. 7. 17. Gen. 23. 16. 17. 18. Genes. 23. 9.

Gen. 15. et 18. 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius Ecclesia per Domini adoptionem, quæ est ad Deum, accipiens, sicut dicebat Ioannes Baptista: Quoniam potens est Deus de lapidibus suscitare filios Abrahæ. Sed & Apostolus ait, in ea quæ est ad Galatas: Vos autem fratres, secundùm Isaac repromissionis filij estis. Et iterùm manifestè in eadem ait. Eos qui in Christo crediderunt percipere Christum, Abrahæ promissionem, sic dicens: Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Et non dicit, & seminibus, quasi de multis, sed quasi de vno, & semini tuo, quod est Christus. Et iterùm confirmans quæ dicta sunt, ait: Quemadmodum Abraham credidit Deo, & deputatum est ei ad iustitiam. Cognoscitis ergo, quoniam quidem qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ. Prouidens autem Scriptura, quia ex fide iustificat Gentes Deus, prænuntiauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes Gentes. Itaque qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. Sic ergo qui sunt ex fide, benedicentur cum fideli Abraham, & hi sunt filij Abraham. Repromisit autem Deus hæreditatem terræ Abrahæ, & semini eius: & neque Abraham, neque semen eius, hoc est, qui ex fide iustificantur, nunc sumunt in ea hæreditatem: [7] accipient autem eam in resurrectione iustorum. Verus enim & firmus Deus, & propter hoc beatos dicebat mites, [8] quoniam ipsi hæreditabunt terram.

Matth.3.10. Galat.3.16. Galat.3.6.7. & 8. Matth.5.4.

ANNOTATIONES.

1. Oportet ergo] *Intelligit de mirabili illa rerum vniuersarum renouatione, quæ aduentum Christi & iudicium subsequetur. Nam omnes orbis species vnius hominis, cuius gratia conditæ fuere, per Prosopopeiam dicuntur ingemiscere, & desatigari, id est, in graui negotio versari, & vsque ad expletam & perfectam eius beatitatem, quam certò expectant, molestijs defatigari. Terra siquidem nascentes nos excipit, natos alit, semel editos sustinet semper, nouissimè complexa gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè vt mater operit: monumenta ac titulos gerit, nomenq; prorogat nostrum, & memoriam extendit contrà breuitatem ætatis. Ea nostri causa maledictioni subijcitur, fructus caducos subinde reparat, horrendasque concussiones, & vastitates subire cogitur. Aquæ subeunt imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes. Aer densatur in nubibus, furit procellis, modò riget frigoribus, modò succenditur astibus, modò tonitruorum fragoribus mugit. Animantium greges pascunt, vt nos pascant; exuuntur, vt nos induant; nobis laborant. Orbes cælestes assiduè concitantur, occidunt, oriuntur, patiuntur deliquia; & vt summatim dicam, omnis creatura impiorum, iuxta ac piorum vsibus & abusibus seruire compellitur: atque ob id à Paulo & Irenæo dicitur eam vanitati obnoxiam ingemiscere ac dolere: nec id solùm, verùm etiam à seruitute corruptionis liberandam sub aduentum Domini, quando filij Dei in libertatem asserentur.*

Rom.8. Plin libr.2. cap.63. Genes.3.

2. Ad Aquilonem & Africam] *Sanctes & vulgata editio*, ad Aquilonem & Meridiem, *Septuagintà quoque*, πρὸς βορρᾶν καὶ λίβα. *fortasse*, ad Aquilonem & Africum, *vt Iosue 18.14. Psalm.77. 26. Isaiæ 21.1. Ezechielis 20.48. &c.*

3. Sed emit monumentum quadringentas dans &c. *Expunximus* quadraginta, *& quadringentas reposuimus. Vulgata enim editio Latina habet, quadringentos siclos argenti. Et Septuaginta, quos sequitur auctor,* τετρακόσια ἑδράγμα ἀργυρίου; *quadringentas didrachmas argenti, &c.* Genes.23.

4. Ab Effron filio Seor Ethæo] *Quia Græcè in Biblijs legitur* Εφρὼν τὼ τῦ Σααρ, *& in communi editione Latina. Ephron filium Seor, hic ita legendum censuimus. Vetus codex,* filio Yphæi.

5. A flumine Aegypti] *Hieronymus Epistola ad Dardanum, putat hoc flumen esse torrentem, qui Rhinocorura vocatur, idemq; confirmat Comment. in 27. Isaiæ, & 47. Ezechielis.*

6. Oportet eum accipere] *Augustinus lib. 16. de Ciuit. cap. 21. Solam terram Chanaan hic à Domino significari & promitti docet, quam populus Israel semen Abrahæ secundùm carnem accepit, qui etsi expulsus aliquoties fuerit à Ierosolymis, mansit tamen in alijs ciuitatibus terræ. Eadem repetit & probat in Quæstionibus super Genesim. Mysticam & arcanis plenam expositionem persequitur Hier. Epist. ad Dardanum.*

7. Accipient autem eam] *Si de bonis illis spiritalibus intelligeret Irenæus, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, sententia suæ fautorem asciscret Hieronymum, Epi. ad Dardan. & cæteros orthodoxos interpretes.*

8. Quoniam ipsi possidebunt terram] *Huius terræ possessio, ait Hieronymus, non est mansuetorum atque mitium, qui sæpenumerò etiam à parentibus derelicta perdunt propter mansuetudinem: sed virorum fortium & violentorum, qui sunt ad bella promptissimi. At terra viuentium repromittitur à Deo, in qua sanctis viris atque mansuetis eius bona præparantur.*

PRO-

PROPOSITVM CONFIRMAT PROMISSIONIBUS ijs, quibus Christus se de generatione vitis in regno Patris bibiturum esse recepit; simul & mercedem centuplam, & prandia promisit: quod & longè anteà benedictio Iacob præsignarat, vti Papias, & Seniores sunt interpretati.

CAPVT XXXIII.

PRopter hoc autem ad passionem veniens, vt Euangelizaret Abrahæ, & ijs qui cum eo, apertionem hæreditatis, cùm gratias egisset, tenens calicem, [1] & bibisset ab eo, & dedisset discipulis, dicebat eis: Bibite ex eo omnes. Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem vobis à modo non bibam de generatione vitis huius, vsque in diem illum, [2] quando illum bibam vobiscum nouum in regno Patris mei. Vtique hæreditatem terræ ipse nouabit & reintegrabit mysterium glorię filiorum, quemadmodum Dauid ait: Qui renouauit faciem terræ. Promisit bibere de generatione vitis cum suis discipulis, vtrumque ostendens, & hæreditatem terræ, in qua bibitur noua generatio vitis, & carnalem resurrectionem discipulorum eius. Quæ enim noua resurgit, caro ipsa est; quæ & nouum percepit poculum. Neq; autem sursum in supercælesti loco constitutus cum suis, potest intelligi bibens vitis generationem: neque rursus sine carne sunt, qui bibunt illud. Carnis enim proprium est, & non spiritus, qui ex vite accipitur potus. Et propter hoc dicebat Dominus: Cùm facis prandium, vel cœnam, noli vocare diuites, neque amicos, & vicinos, & cognatos, ne & ipsi inuicem vocent te, & fiat retributio ab eis: sed voca claudos, cæcos, mendicos, & beatus eris, quoniam non habent retribuere tibi, retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum. Et iterum ait: Quicunque dimiserit agros, aut domos, aut parentes, aut fratres, aut filios propter me, centuplum accipiet in hoc sæculo, & in futuro vitam æternam hæreditabit. [3] Quæ enim sunt in hoc sæculo centupla, & prandia exhibita pauperibus, [4] & cœnæ quæ redduntur? Hæc sunt in regni temporibus, hoc est in septima die, quæ est sanctificata, in qua requieuit Deus ab omnibus operibus quæ fecit, quæ est verum iustorum sabbathum, in qua non facient omne terrenum opus: sed adiacentem habebunt paratam mensam à Deo, pascentem eos epulis omnibus. Quemadmodum & Isaac continet benedictio, qua benedixit filium minorem Iacob. Ecce, dicens, odor filij mei, quasi odor agri pleni, quem benedixit Deus. Ager autē mundus est, & propterea addidit. Det tibi Deus de rore cæli, & à fertilitate terræ multitudinem tritici, & vini, & seruiant tibi Gentes, & adorent te Principes, & esto Dominus fratris tui, & adorabunt te filij patris tui. Qui maledicet te, maledictus erit, & qui benedicet te, benedictus erit. [5] Hæc ergo, si non quis accipiat ad præfinita regni, in grandem contradictionē & contrarietatem incidet, quemadmodum Iudæi [6] in omni aporia constituuntur. Non solùm enim in hac vita, huic Iacob non seruierunt Gentes, sed & post benedictionem ipse profectus seruiuit auunculo suo Laban Syro, annos viginti: & non tantùm non est factus dominus fratris sui, sed & ipse, Esau adorauit fratrem suum, quando reuersus est à Mesopotamia ad patrem, & munera multa obtulit ei. Multitudinem autem tritici & vini [7] quomodo hæreditauit hic, qui propter famem factam in terra, in qua habitabat, in AEgyptum transmigrauit, subiectus Pharaoni, qui tunc regnabat in AEgypto? Prædicta itaque benedictio ad tempora regni sine contradictione pertinet, quando regnabunt iusti surgentes à mortuis: quando & creatura renouata & liberata, multitudinem fructificabit vniuersæ escæ, ex rore cæli, & ex fertilitate terræ: [8] quemadmodum Presbyteri meminerunt, qui Ioannem discipulum Domini viderunt, audisse se ab eo, quemadmodum de temporibus illis docebat Dominus, & dicebat: Venient dies, in quibus vineæ nascentur singulæ decem millia palmitum habentes, & in vna palmite dena millia brachiorum, & in vno verò palmite, dena millia flagellorum, & in vnoquoq; flagello dena millia botruum, & in vnoquoque botro dena millia acinorum, & vnumquodque acinum expressum dabit vigintiquinque metretas vini. Et cùm eorum apprehenderit aliquis sanctorum botrum, alius clamabit: Botrus ego melior

Matth.26.26. Luc.22.18. Marc.14.25. Psal.103.30. Luc.14.26. Matth.19.29. Genes.1.31. Sabbathū iustorum. Gene.27.27. & 28. Genes.29. & 33.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sim,me sume,per me Dominum benedic.Similiter & granum tritici decem millia A
spicarum generaturum,& vnamquamque spicam, habituram decem millia grano-
rum,& vnumquodque granum quinque bilibres similæ claræ mundæ: & reliqua au-
tem poma,& semina,& herbam secundùm congruentiam ijs consequentem. Et om-
nia animalia ijs cibis vtentia, quæ à terra accipiuntur, pacifica, & consentanea inui-
cem fieri,subiecta hominibus cum omni subiectione.[9] Hæc autem & Papias Ioannis
auditor,Polycarpi autem contubernalis,vetus homo,per Scripturam testimonium
perhibet,in quarto librorum suorum,sunt enim illi quinque libri conscripti.

Eusebius lib.3.Hist. Latin.cap. 33.Græc. 39. hæc citat.

Ταῦτα δὲ καὶ Παπίας Ἰωάννου μὲν ἀκουστὴς, Πολυ-
κάρπου δὲ ἑταῖρος γεγονὼς, ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως
ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν αὐτοῦ βιβλίων. ἔστι γὰρ
αὐτῷ πέντε βιβλία συντεταγμένα.

Interpret.Ioann.Christophorsono.

Ista Papias Ioannis auditor, Polycarpi familiaris,vir antiquus,in quarto libro operis sui testata reliquit. Sunt enim quinque ab eo libri confecti. B

Et adiecit,dicens:Hęc autem credibilia sunt credentibus.Et Iuda, inquit,proditore
non credēte,& interrogante: Quomodo ergo tales genituræ à Domino perficientur?
dixisse Dominum.Videbunt qui venient in illa. Hæc ergo tempora prophetās Isaias
Isa.11.6.7. ait:[10] Et compascetur lupus cum agno,& pardus conquiescet cum hœdo, & vitulus,
& taurus,& leo simul pascētur,& puer pusillus ducet eos,& bos,& vrsus simul pascen
Isa 11.8.et 9. tur,& simul infantes eorum erunt:& leo,& bos,manducabunt paleas.Et puer infans
in cauernam aspidum , & in cubile filiorum aspidum manum mittet, & non malè
facient,nec poterunt perdere aliquem in monte sancto meo.Et iterum recapitulans
Isa.65.25. ait.Tunc lupi & agni pascentur simul,& leo quasi bos vescetur paleis, serpens autem
terram quasi panem: & non nocebunt,neque vexabunt in monte sancto meo , dicit
Dominus.Non ignoro autem,quoniam quidam '' hæc inter nos]& ex diuersis Gen-
tibus,& varijs operibus credentes , & cùm crediderint consentientes iustis, tentent
transferre.Sed & si nunc hoc sit in quibusdam hominibus,ex varijs Gentibus in vnā
sententiam fidei venientibus, nihilominus in resurrectione iustorum super ijs ani-
malibus , quemadmodum dictum est : Dines enim in omnibus Deus. Et oportet C
conditione reuocata,obedire,& subiecta esse omnia animalia homini:& ad primam
Genes.1.28. Genes.2.19. & 20. à Deo datam reuerti escam:quemadmodum autem inobedientia subiecta erāt Adæ
fructum terræ.Aliās autem & non est nunc ostendere leonem paleis vesci. Hoc autē
significabat,magnitudinem & pinguedinem fructuum. Si enim leo animal paleis
vescitur;quale ipsum triticum erit,cuius palea ad escam congrua erit leonum?

ANNOTATIONES.

1. Et bibisset ab eo] *Diserte & constanter docet Christum prius ex Calice sanguinis sui bibisse,quàm Apostolis suis propinaret ; quod & Hieronymus posteà comprobauit,dicens, Dominum IESVM esse nostrum cōuiuam & conuiuium,comedentem & qui comeditur.* Ad quæst. 2. Hedibiæ. hom.83.in Matth. *Chrysostomus quoq; scripsit:* Ne turbarentur Apostoli primùm ipse suum sanguinem bibit. *Hoc ipsum suis argumentis & rationibus confirmant Patres Scholastici , in librum quartum sententiarum.*

Quod autem Abrahæ Christus Euangelizasse dicitur,adimpletum est , cùm posteris eius in Iudæa prædicauit.Nam & Zacchæus dicitur filius Abrahæ: & mulier prius annis 18.incuruata,sed à Christo sanata vocatur filia Abrahæ. Tum quoque idem Christus propriè euangelizauit Abrahæ , cùm descendens secundùm animam ad inferos , Abrahæ & aliis Patriarchis , reipsa nunciauit humanæ redemptionis mysterium peractum esse. Etenim Spiritibus qui in carcere erant, *inquit B.Petrus,* veniens prædicauit. Nam & mortuis euangelizatum est *1.Pet.cap.3.& 4.*

2. Quando illū bibam] *Hæc Christi verba nullo modo fauent,neq; faciunt pro Chiliastis, quia loquitur, vel de regno quod à resurrectione sua,statim cœpit illucescere,in quo cum Apostolis bibit,idque corporaliter,vt Petrus profitetur. Actor. 10.ad probandam certam, solidam perspicuamq; corporis sui resurrectionem : ita exponunt Chrysostomus,Theophylactus, Euthymius . Vel de regno Dei, quòd vita futura, beata, & cælestis appellatur : in quo vini noui nomine, diuinam illam lætitiam , hilaritatem, iucunditatem, & consolationem sempiternam significatam curauit: quemadmodum explicant Augustinus & Hieron.*

3. Quæ enim sunt in hoc sæculo centupla] *Hier.comment. in 19. Matth. præsentem explicationem,nomine Irenæi tacito,ex hoc loco ita insectatur. Ex occasione huius sententiæ, quidam introducunt mille annos post resurrectionem,dicentes tunc nobis centuplum omnium rerum, quas dimisimus, & vitam æternam reddendam: non intelligentes quòd si in cæteris digna sit repromissio , in vxoribus appareat turpitudo, vt qui vnam pro Domino dimiserit, centum recipiat in futuro. Sensus ergo iste est. Qui carnalia pro Saluatore dimiserit, spiritualia recipiet , quæ comparatione & merito sui ita erunt , quasi si paruo numero centenarius numerus comparetur. Vnde dicit Apostolus , qui vnam tantùm domum,& vnius prouinciæ paruos agros dimiserat: Quasi nihil habentes,& omnia possidentes. Hieronymo concordes sunt in hoc Augustinus.lib.20.de Ciuit.Dei, & de verbis Domini , Chrysostom. Theophylact. Euthymius,&c.* 2.cor.6

4. Et cœ-

4. Et cœnæ quæ redduntur] *Verba Christi Domini Luc.14.Retribuetur tibi in resurrectione iustorum , quibus immittur Irenæus,docent nos nihil debere commoueri,si in hoc sæculo ob beneficia in pauperes,nullam remunerationem receperimus: quia largior obtinget in resurrectione iustorū:id est,eo die,quo omnes homines à mortuis resuscitati , ad Dei tribunal conuocati sistent,quando ad iustos conuersus iudex pronunciabit:* Matt.25. *Venite in regnum Patris mei , &c. qua in sententia est Cyprianus lib.3.ad Quirinum cap.1.* A

5. Hæc ergo si quis non accipiat] *Benedictiones istiusmodi sacræ preces & publicæ erant,quæs& Deus rata habebat.Exoptat autem hic Isaac secundum literam , filio suo Iacob,opulentiam ex cælo,terra, frumento & musto , ad quæ omne diuitiarum genus reducitur.Deinde dominij singularis & obseruantiæ ab alijs exhibendæ prærogatiuam : caque omnia à Deo omnium bonorum auctore & largitore. Hæc autem Iacob ipse consequutus est partim dum viueret ; sed multò cumulatiora & optabiliora in Iuda,Ioseph,Dauide,Salomone,& alijs præclaris filijs suis. Spiritualis autem ac secretorum Dei referte benedictionis bona adipiscimur in Christo, & iustis per eum diuina laudatione in vnum quotidie congregandis, vt scitè narrat Hieronymus tomo 5.quæst. 3. ad Damasum: Augustinus.16.de ciuit.cap.37. Prosper Aquitanicus lib.de promissionibus cap. 21. Gregorius homil. 6. in Ezechielem : Rupertus & Glossa in 27.Genes.* B

Nihil igitur hic locus facit pro Chiliastis.

6. In omni aporia] *Id est, defectione, hæsitantia, consilij magna inopia, vt sint carituri quò se vertant.*

7. Quomodo hæreditauit hic] *Hoc Moses detegit disputans quomodo in tanta peregrinatione eidem Iacob nihil vnquam defuerit , cuique visione scalæ etiam iter patuerit ad cælum , & cælestia bona ; Deum patrem suum , Angelos perinde ac fratres , amicos , & comites sibi præsto esse , ac responso cælitus acceperit, terram Chananæorum reseruari suæ posteritati , quæ more arenarum deinceps amplificaretur , & Messias tempore suo ex ea mundo tandem nasceretur. Libenter & benignè excipitur à Laban , qui & filias suas maxima cum dote illi in matrimonium dedit : atque qui cum baculo & pera pauperculus Iordanem traiecit, cum ingenti ouium grege, camelorum, seruorum , filiorum, ac omnium bonorum copia diffluens, & ditissimus factus,inde reuersus est.* C

8. Quemadmodum Presbyteri] *Hinc apparet opinionem de regno temporali per mille annos, Irenæum nec primò excogitasse , nec vt sibi propriam obstinatè tutatum:sed maculam quandam,& quasi næuum,à quibusdam Patribus contraxisse. Coniecturam fecerim Papiam , aut alios quosdam inglorios , Irenæo familiares,subaudiri.* D

Quinetiam hunc errorem dimanasse à quadam vetusta , praua tamen, Iudæorum præcedente traditione, quis haudquaquam vanè (forsan)suspicaretur ; qua repromissam regi Messiæ felicitatem & gloriam omnem, terrenam,temporalemq; futuram sibi pollicebantur: & non à Papia primùm exortum,sub vltimis temporibus Traiani Imp.vt est Baronij sententia.Cōstat enim ex Euangelio,matrem filiorū Zebedæi cum filijs,longè prius hoc eodem errore detentam fuisse , cùm à Christo petiuit,vt vnus illorum sederet ad dexteram , alius ad sinistram eius,cùm venisset in regnum suum. Insuper , Apostolos de huiusmodi regno cogitasse , quando petierunt ab eo , si in ipso tempore resurrectionis suæ restitueret regnum Israeli . Nec verum esset dicere , de fidelium ac Christianorum temporibus istud intelligendum: quāquidem omnino constet duos superiores discipulos vnà cum matre fideles iam fuisse , & Apostolos in die Ascensionis Dominicæ Christianissimos & fidelissimos. Matth.20. Act.1.

9. Hæc autem & Papias] *Nicephorus Calixtus lib.3.histor. cap. 20. & longè eum antecedens Eusebius,lib.3.cap. 33.huius Irenæi & Papiæ loci commeminerunt : vnde in aliquo numero & pretio est veteris nostri codicis fides. Verba sunt Eusebij ex interprete :* Papiæ libros numero quinque esse aiunt, qui, Expositio sermonum inscribitur: Quorum tanquam ab eo solùm scriptorum Irenæus sic mentionem facit . *Græca , noua tralatione facta inferi curauimus . Et quia illa quæ ibidem subijcit Eusebius , ad hunc totum Irenæi locum maximè faciunt,ea apponi vtile fuerit.Multis enim interpositis,de Papia sic scribit:* Regnum Christi post vniuersæ carnis à mortuis resurrectionem,asserit,mille annos humano & corporeo more in terra hac continuatum, & stabilitum fore. Quæ quidem dogmata credo eum propterea excepisse, quod Apostolicas interpretationes , quæ ab illis essent arcanis figuris, & parabolis sub obscuris expositę,malè intellexisset.Nam homo erat (sicut ex eius scriptis facilè licet coniecturam capere) ingenij pertenuis. *Posteà de Irenæo subiungit idem Eusebius.* Cæterùm,plerisq; Ecclesiasticis viris,qui hominis antiquitatem pro suarum partium defensione citabāt, persimilis erroris auctor extitit : vt Irenæo, & si quisquam alius eadem cum illo sentire videatur.*Hæc Eusebius,quæ nobis sanè longiores annotationes hic præcidunt.*

10. Et compascetur lupus] *Hieronymus Commentar. in 11.Isaiæ,reprehendit Iudæos,& Christianos Iudaizantes (ita enim frequenter vocat Millenarios) quòd iuxta literam , ista futura contendant , vt omnes bestiæ redigantur in mansuetudinem , & pristina feritate depositā , lupus & agnus pascantur simul : additq; eos grauissimo somno sternere ; atque parum distare à fabulis Poëtarum,qui aureum quoddam Saturni sæculum sunt cōmentati.Subijcit autem quomodo secundùm viuificantem spiritum , mystico & spirituali sensu intelligenda sint.Locum consulat qui velit.*

11. Hæc inter nos] *Coniectura ducti ita legendum præbemus: vetus noster codex habet,* hæc inseros.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SENTENTIAM SVAM DE TEMPORALI & terreno Sanctorum regno à resurrectione, claudit varijs Isaiæ, Ezechielis, Hieremiæ, & Danielis testimonijs, atque parabola vigilantium seruorum, quibus se ministraturum Dominus pollicetur.

CAPVT XXXIV.

Isaiæ 26. 19 Ezech. 37. 12. IPSE autem Isaias manifestè annunciauit tale gaudium in resurrectione iustorum futurum sic, dicens: [1] Resurgent mortui, & surgent qui in monumentis sunt, & lætabuntur qui sunt in terra. Ros enim qui à te, sanitas est eis. Hoc idem & Ezechiel ait. Ecce, ego aperiam monumenta vestra, & educam vos de monumentis vestris, & educam vos de sepulchris populum meum, & dabo Spiritum in vobis, & viuetis, & ponam vos super terram vestram, & cognoscetis quoniam ego sum Dominus. Et iterum idem sic ait. Ezech. 20. 41 & 28. 25. & 26. Hæc dicit Dominus: Colligam Israel ab omnibus gentibus, vbi dispersi sunt illic, & sanctificabor in eis in conspectu filiorum gẽtium: & habitabunt super terram suam quam dedi seruo meo Iacob, & inhabitabunt super eam in spe, & ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & inhabitabunt in spe, quando faciam iudicium in omnibus, qui inhonorauerunt eos, in ijs qui in circuitu sunt eorum, & cognoscent quoniam ego sum Dominus & Deus Patrum ipsorum. Ostendimus autem paulò ante, quoniam Ecclesia est semen Abrahæ; & propter hoc, vt sciamus quoniam in nouo Testamento à Veteri, qui ex omnibus Gentibus colliget eos qui saluabuntur, ex lapidibus suscitans filios Abrahæ, Ieremias ait: Ecce dies veniunt dicit Dominus, & non dicent adhuc: Viuit Dominus qui eduxit filios Israel ab Aquilone, & ab omni regione quo expulsi fuerant, restituet illos in terram ipsorum quam dedit patribus ipsorum. Quoniam creatura omnis secundùm voluntatem ad incrementum & augmentum erit, vt tales afferat & nutriat fructus, Isaias ait: [2] Et erit super omnem montem altum, & super omnem collem editum aqua pertransiens in die illa, quando perient multi, quando concident muri, & erit lumen Lunæ, quasi lumen Solis septuplum diei, quando sanabit contritionem populi sui, & dolorem plagæ suæ sanabit. Dolor autem plagæ est per quem percussus est homo initio in Adam, inobediens, hoc est, mors, quam sanabit Deus resuscitans nos à mortuis, & restituens in patrum hæreditatem: quemadmodum iterum Isaias ait: Et eris fidens in Domino, & faciet te ingredi supra omnem terram, [3] & cibabit te hæreditate Iacob patris tui. Hoc est quod & à Domino dictum est: Beati serui illi, quos veniens Dominus inuenit vigilantes. Amen dico vobis quoniam præcingetur, & recumbere eos faciet, & transiens ministrabit eis. Et si venerit vespertina vigilia, & inuenerit sic, beati sunt, quoniam recumbere eos faciet & ministrabit eis, licet secunda, & licet tertia, beati sunt. Hoc autem idem & Ioannes in Apocalypsi ait: Beatus & sanctus, qui habet partem [4] in resurrectione prima. Et tempus autem annunciauit Isaias in quo hæc erunt. Et dixi, inquit: Vsquequo Domine? Quoadusque desolentur ciuitates ad non inhabitandum, & domus vt non sint homines, & terra derelinquetur deserta. Et post hæc: longè nos facies Deus homines, & qui remanserint multiplicabuntur super terram. Sed & Daniel hoc ipsum ait: Et regnum & potestas & magnitudo eorum, quæ sub cœlo sunt, datum est sanctis altissimi Dei, & regnum eius sempiternum, & omnes principatus seruient ei & obedient. Et ne ad hoc tempus putetur dicta repromissio, dictum est prophetæ: Et tu veni, & sta in sorte tua in consummatione dierum.

Ecclesia semen est Abrahæ. Matth. 3. 9. Ierem. 16. 15. Ierem. 23. 8. Isa. 30. 25. & 26. Isaiæ 58 14. Lucæ 12. 37. & 38. Apoc. 20. 6. Isaiæ 6. 11. Dan 7. 27. Dan. 12. 13.

Quoniam autem repromissiones non solùm prophetis & patribus; sed Ecclesijs ex Gentibus coadunatis annunciabantur, quas & insulas nuncupat Spiritus, & quod in medio turbulæ sint constitutæ, & tempestatem blasphemiarum sufferant, & salutaris portus periclitantibus existant, & refugium sunt eorum, qui altitudinem amẽt: & Bythum, id est, profundum erroris conantur effugere, Ieremias ita ait: [5] Audite verbum Domini Gentes, & annunciate insulis quæ longè sunt, dicite, quia ventilabit Deus Israël, cõgregabit eum, & custodiet eum, sicut pascens gregem ouium suarum, quoniam

Ierem 31. 10 & 11.

A quoniam redemit Dominus Iacob, & eripuit eum de manu fortioris eius, & venient, & lætabuntur in monte Sion, & venient ad bona, & in terram tritici, & vini, & fructuum, & animalium, & ouium, & erit anima eorum, sicut lignum fructiferum, & non esurient adhuc. Et tunc gaudebunt virgines in congregatione iuuenum, & seniores gaudebunt, & conuertam luctum eorum in gaudium, & faciam eos in exultatione, & magnificabo, & inebriabo animam Sacerdotum filiorum Leui, & populus meus bonis meis adimplebitur. [6] Ostendimus autem in superiori libro quoniam Leuitæ, & Sacerdotes sunt discipuli omnes Domini: qui & sabbathum in templo profanabant, & sine culpa sunt. Tales itaque promissiones manifestissimè in regno iustorum istius creaturæ [7] epulationem significant, quam Deus repromittit ministraturum se. Adhuc de Hierusalẽ, & de regnante in ea, Isaias ait: Hæc dicit Dominus: [8] Beatus qui habet in Sion semen, & domesticos in Hierusalem. Ecce rex iustus regnabit, & principes cum iudicio principabunt. Et de præparatione, in qua reædificabitur ait: [9] Ecce ego præparabo tibi carbunculum lapidem, & fundamenta tua saphirum, & ponam propugnacula tua iaspin, & portas tuas lapidem crystallum, & circum vallum tuum lapides electos, & omnes filios tuos docibiles Dei, & in multa pace filios tuos, & in iustitia ædificaberis. Et iterùm idem ipse ait: [10] Ecce ego facio Hierusalem exultationem & plebem meam, etiam non audietur in ea vox fletus, neque vox clamoris, etiam non fiet ibi immaturus, & senior qui nõ impleat tempus suum. [11] Erit enim iuuenis annorum centum: moriens autẽ peccator centum annorum, & maledictus erit. Et ædificabunt domus, & ipsi inhabitabunt, & plantabunt vineas, & ipsi manducabunt fructus earum & vinum bibent; & non ipsi ædificabunt, & alij inhabitabunt: neque ipsi pastinabunt, & alij comedent: secundùm enim dies ligni vitæ, erunt dies plebis in te. Opera enim laborum tuorum veterascent.

Isaiæ 31. & 32. v. 9. & 1. Isaiæ 54. 12. & 13. Isaiæ 65. v. 18. 19. 20.

B

C

D

ANNOTATIONES.

1. Resurgent mortui] *Verba sunt Isaiæ, quæ secundùm editionem LXX. supra quoque integrè laudauit lib. 5. cap. 15. hic ex memoria recitare videtur.*

2. Et erit super omnem montem] *Hic quoque Hieronymus in commentarijs redarguit Iudaicam, carnalem, & literalem interpretationem, simulque eos qui recipiunt mille annorum fabulam, & terrenum Saluatoris imperium errore Iudaico commentum & fictum, non intelligentes Apocalypsim Ioannis in superficie literæ, medullata Ecclesiæ sacramenta subtexere.*

3. Et cibabit te] *Hieronymus in commentar. rursus improbat eos, qui hinc mille annorum fabulam sibi finxerunt: in qua rursum nuptiæ, & cibi, & terrenæ vitæ congressus est: quandoquidem, Christo auctore, filij resurrectionis non nubent neque nubentur: sed Angelorum similes erunt.*

4. In resurrectione prima] *Verba ista Apocalypseos, sua obscuritate Irenæo & alijs multis magnis q; virtis, magnam errandi fenestram patefecerunt. Rati enim sunt duas fore carnis resurrectiones, primam bonorum, secundam malorum post mille annos: Christum autem à prima ad secundam vsq; manfurũ in terris, ibiq; cum sanctis & electis regnaturum, incredibili omnium bonorum terrestrium fœlicitate. Verùm, obseruandum resurrectionem, quæ hic prima vocatur à Ioanne, nõ propriè ad corpora, sed ad animas pertinere: quæ tum resuscitari dicuntur, cum transeunt à peccati morte, ad vitam gratiæ; & à vita gratiæ, ad vitam illius gloriæ, qua corporibus nondum adsumptis, interim in cælo ad diem iudicij vsque potiuntur, & cum Christo regnant. Hoc autem tempus mille annorum numero, qui frequenter in sacris literis pro indefinita numeri multitudine vsurpatur, significatum & præscriptum est. Resurrectio secunda generalis illa bonorum & malorum è tumulis excitatio dicitur, in qua piorum animæ cum corporibus, geminato suæ beatitatis gaudio in æternum perfruentur: atque ita declaratur locus ab Augustino seu Tyconio homil. 17. in Apocalypsin; Ambrosio; Primasio; Andrea, & Aretha Cappadocibus; Ansberto; Ruperto; Liranо commentarijs in vigesimum caput Apocalypseos. Ergo pro Millenariorum sententia nihil facit.*

5. Audite verbum Domini] *Hieronymus in 31. Hieremiæ, illos omnino delirare indicat, qui ob hæc, aureã & gemmatam suspirant Ierusalem, suam auaritiam in mysterio verbis Domini consecrantes: siquidem hic promissa bona, non in frugibus & cibis mundanæ carnis sed in varietate virtutum percipiantur & sentiantur.*

6. Ostendimus autem in superiori libro] *Libro quarto capite 20. scribit Apostolos & omnes discipulos Domini, qui Deo & altari seruiunt, sacerdotes esse: & cap. 32. 33. 34. munus eorum tradit esse Eucharistiam, id est, corpus & sanguinem Christi, Deo Patri offerre: indeq; præter alia multa, colligitur, hæc fragmenta ab Irenæo abscissa & detruncata quondam fuisse.*

7. Epulationem significant] *Ita aliorum iudicio reseruato, legendum proponimus: codex vetus habet* epulatione significant

8. Beatus qui habet in Sion semen] *Septuaginta interpretum verba sequitur, nam veritas Hebraica, & vulgata Latina editio, secus legũt, quod & Hieronymus illic notat: vultque hunc sermonem diuinum, Iudæos fugientes in Ægyptũ reuocare in Ierusalem, ibique filios procreare, quibus tanta securitas & felicitas promittitur, vt Domini defendantur & regantur auxilio.*

9. Ecce ego tibi præparabo carbunculum] *Hieronym. Commentar. in hunc locum ostendit, Septuaginta lectionem nonnihil ab Hebraica variantem, quam tamen Irenæus passim sequitur, atque de natura & proprietatibus horum lapidum anxiè inquirentes,*

ablegat

Universidad de Deusto
Biblioteca

ablegat ad Epiphanij volumen, inscriptum περὶ λίθων: & ad 37. naturalis historiæ Plinij. Acriter etiã inuehitur in Iudæos, & semi-Iudæos (ita vocat Chiliastas) qui occidentis literæ amatores, pro mille annis, lautos & exquisitos cibos gulæ prouident, & post secundũ Saluatoris aduentum sperant nuptias, & paruulos centum annorum, & Circuncisionis iniuriam, & victimarum sanguinem, &c. cùm verbum Spiritus sancti donis constructam, & virtutum, meritorum, præmiorumq; splendoribus lucentem, in cælis quærere debuissent.

10. Ecce, ego facio Hierusalem.] Rursus Iudæos, & regni terreni mille annorum approbatores vellicat Hieronymus, vultq; de cælesti Ierusalem, quæ sursũ est, & varijs mansionibus pro variorum laborum compensatione, apud Patrem Diuinum reposita hæc intelligi.

11. Erit ibi iuuenis annorum centum] Hieron. proœmio comment. in 18. cap. Isaiæ, hunc Irenæi locum subindicans, eum refert Dionysium Alexandrinæ Ecclesiæ Pontificem, virum eloquentissimum eleganti libro impugnasse, insuper mille annorum fabulam irrisisse, & auream atque gemmatam in terris Ierusalem, instaurationem templi, hostiarum sanguinem, otium sabbathi, circuncisionis iniuriam, nuptias, partus, liberorum educationem, epularum delitias, cunctarum Gentium seruitutem, rursusque bella, exercitus ac triumphos, & superatorum neces, mortemque centenarij peccatoris. Subijcit idem Hiero. Apollinarium duobus voluminibus Dionysio respondisse pro Irenæo, eiusque opinione, atque cum vtroque in hac parte, plurimam catholicorum multitudinem sensisse. Augustinus lib. 20. de Ciuit. Dei, ca. 7. eandem opinionem dicit vtcunque tolerabilem esse, si delitiæ aliquæ spirituales, in illo sabbatho mille annorum per Dominj præsentiam affuturæ credantur: seq; hoc aliquando opinatum.

CONTENDIT SVPERIORA TESTIMONIA non posse per Allegoriam de bonis tantùm cælestibus intelligi, sed implenda esse post aduentum Antichristi, & resurrectionem in terrena Ierusalem; prioribusque prophetijs, ex Isaia, Hieremia, & Ioannis Apocalypsi alias subiungit.

CAPVT XXXV.

SI autem quidã tentauerint allegorizare hæc quæ eiusmodi sunt, neq; in omnibus poterũt consonãtes sibimetipsis inueniri, & cõincentur ab ipsis dictionibus differentibus, quoniam cùm desolatę fuerint ciuitates Gentium, & quod non inhabitentur, & domus, eò quòd non sint homines, & derelinquetur terra deserta. Ecce enim Isaias ait: [1] Dies Domini insanabilis venit, furore & ira plenus, ponere vrbẽ terrę desertã, & peccatores perdere ex ea. Et iterum ait. Tollatur vt non videat gloriam Domini, & cùm hæc facta fuerint, elongabit, inquit, Deus homines, & derelicti multiplicabuntur in terra. [2] Et ædificabunt domus, & ipsi inhabitabunt, & pastinabunt vineas, & ipsi manducabũt. Hæc enim alia vniuersa in resurrectione iustorum sine controuersia dicta sunt, quæ fit post aduentum Antichristi, & perditionem omnium Gentium sub eo existentiũ, in qua regnabunt iusti in terra, crescentes ex visione Domini, & per ipsum assuescent capere gloriam Dei Patris, & cum sanctis Angelis conuersationem, & communionem, & vnitatem spiritalium in regno capient. [3] Et illos quos Dominus in carne inueniet expectantes eum de cælis, & perpessos tribulationẽ, qui & effugerint iniqui manus. Ipsi autem sunt, de quibus ait Propheta: Et derelicti multiplicabuntur in terra. Et quotquot ex credentibus ad hoc præparauit Deus, ad derelictos multiplicandos in terra, & sub regno Sanctorum fieri, & ministrare huic Hierusalem, & regnum in ea significauit [4] Ieremias Propheta: Circunspice, dicens, ad Orientem Hierusalem, & vide lætitiam quæ aduentat tibi ab ipso Deo. Ecce venient filij tui quos semisti, venient collecti ab Oriente vsque ad Occidentem, verbo illius sancti gaudentes ea quæ à Deo tuo est claritate. Exuere Hierusalem habitum luctus, & afflictionis tuæ, & induere decorem eius, quæ à Deo tuo est claritatis in æternum, circundare amictũ duplicem eius quæ à Deo tuo est iustitiæ, impone mitram super caput tuũ gloriæ æternæ. Deus enim demonstrabit ei, quæ sub cælo est vniuersæ, tuum fulgorẽ, [5] vocabitur namq; nomen tuũ ab ipso Deo in æternũ, pax iustitiæ & gloriæ colẽti Deo. Surge Hierusalem, & sta in excelso, & circũspice ad Orientẽ, & vide collectos filios tuos à Solis ortu vsq; ad Occidentẽ, verbo illi [6] sancti gaudẽtes ipsã Dei recreationẽ, profecti sũt enim à te pedites, dũ adducerentur ab inimicis. Introducet illos Deus ad te portat[7] eũ gloria tanquã thronus regni. [8] Decreuit .n. Deus vt humilietur omnis mõs excels[9], & congeries æternæ, & vt valles impleantur, ad redigendam planiciem terræ, vt ambulet Israël tutè Dei gloria. Vmbracula autem intexuerunt syluæ, & omne lignum boni odoris ipsi Israël præcepto Dei. Prębibit enim Deus cum lętitia, lumine claritatis suę, cum misericordia & iustitia, quę ab ipso est. Hęc autem talia vniuersa non in supercælestibus possunt intelligi. Deus enim ait, Demonstrabit ei quę sub cęlo est vniuersę, tuum fulgorem. Sed in regni temporibus reuocata terra à Christo, & reędificatà Hierusalem, secundùm characterem quę sursum est Hierusalem, de qua ait prophetа Isaias. Ecce in manibus meis depinxi muros tuos, & in conspectu meo es semper. Et Apostolus autẽ scribens ad Galat. similiter ait: Illa autem quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater omnium nostrũm. Non ex cogitatione erratici Aeonis, dicens hoc, neq; de virtute aliqua, quæ abscessit pleromate & prunico, sed de Hierusalem quæ in manibus descripta est, & ipsam descendentem in Apocalypsi vidit Ioannes super terram, nouam. Post enim regni tempora vidi, inquit, thronum album magnũ, & sedentẽ in eo, cuius à facie fugit terra & cęlum, & locus non est eis. Et illa q̃ sunt generalis resurrectionis & iudicij exponit vidisse, dicens: mortuos magnos & minores. Dedit, inquit, mare mortuos, quos in se habuit, & mors & inferi dederunt mortuos, quos apud se habuerunt: & libri adaperti sunt, sed & vitæ ait, apertus est liber, & iudicati sunt mortui, ex ijs quæ scripta erant in libris, secundùm opera sua, & mors, & inferi missi sunt in stagnum ignis, secundam mortem. [7] Hoc autem est quod vocatur Gehenna, quod Dominus dixit ignem æternum. Et si quis, inquit, non est inuentus in libro vitę scriptus, missus est in stagnum ignis. Et post hęc ait: [8] Vidi cęlum nouum, & terram nouam. Primum enim cęlum & terra abierunt, etiam mare non est. Ciuitatem sanctam Hierusalem nouam vidi descendentem de cælo, præparatam vt sponsam ornatam viro suo: & audiui, inquit, vocem magnã de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis, erit eorum Deus. Et delebit omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors non erit amplius, non luctus, nõ clamor, neq; dolor vlterius erit, quia prima abierunt. Et Isaias hoc ipsum ait: Erit enim cælum nouum & terra noua, & non erunt memores priorum, neq; obueniet eis in cor: sed lętitiam & exultationẽ inuenient in ea. Hoc autem est quod ab Apostolo dictum est: Præterit enim habitus huius mundi. Similiter autem & Dominus ait: Terra & cęlum transiet. His itaq; prętereuntibus super terram, nouam superiorem Hierusalem ait Domini discipulus Ioannes descendere, quemadmodum sponsam ornatam viro suo, & hoc esse tabernaculum Dei, in quo inhabitabit Deus cum hominibus. Huius Hierusalem imago illa, quæ in prioriterra Hierusalem, in qua iusti prędestinantur incorruptelam, & parantur in salutem[1]. Et huius tabernaculi typum accepit Moyses in monte, & nihil allegorizari potest, sed omnia firma, & vera, & substantiam habentia, ad fruitionem hominum iustorum à Deo facta. Quomodo enim verè Deus est, qui resuscitat hominem, sic & verè resurgit homo à mortuis, & non allegoricè, quemadmodũ per tanta ostendimus. Et sicut verè resurgit, sic & verè prędestinabitur incorruptelã, & augebitur, & vigebit in regni temporibus, vt fiat capax gloriæ Patris. Deinde omnibus renouatis verè in ciuitate habitabit Dei. Dixit enim, inquit, sedens super thronum: Ecce noua facio omnia. Et dicit Dominus: Omnia scribe, quomodo ij sermones fideles, & veri sunt. Et dixit mihi, Facta sunt, & secundùm rationem.

Isaiæ 13.9. Isaiæ 26.10. Isaiæ 65.21. Isaiæ 66. Baruc. 4. et 5

Gal. 4.26. Isaiæ 49.16. Gal. 4.26. Apoc. 21.2. Apoc. 20.2. Ibidem 12. 13. & 14. Mat. 25.46. Apo. 21.2. Ibid. 3 & 4. Isa. 65.17. Isa. 66.22. 1. Cor. 7. 31. Mat. 24.35. Exod. 25. & 26. Apoc. 21. & 5.

ANNOTATIONES.

1. Dies Domini insanabilis] *Septuaginta translationem sequitur. Porrò me fugit qui faciat locus iste pro millenarijs. Siquidem iuxta literæ sensum, quem tantopere hìc examinat Irenæus, deuastationem Babylonis eius, quam Semiramis condiderat, alij deinceps Chaldæorum & Assyriorum potentissimi imperatores munierant; huius inquam, excidium per exercitus Persarum & Medorum Impp. Cyro & Dario, miserabile, iustum tamen, vnà cum alijs Prophetis, Isaias hoc oraculo tanquam tuba præcinebat.*

2. Et ædificabunt domus] *Hier. hunc locum explanat de ijs domibus, quas sermo Propheticus pollicetur, dicens,* Deus saluum faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ: *non carnaliter cum Iudæis sibi persuadentibus Ierusalem, vrbesque Iudeæ in pristinũ statum restituendas esse: quod si eis dederimus, (subiungit) audiant non solùm hoc Ierusalem. sed & Sodomæ repromitti, dicente Ezechiele: Restituetur Sodoma in antiquum.*

3. Et illos quos Dominus in carne inueniet] *Pace & reuerentia tanti Martyris dixerim, non remanebunt in terra iusti, quos Domini aduentus viuentes deprehendet, sed rapientur in nubibus, obuiam Christo in aëra procedentes, sicut scripsit Apostol. & sic cum Domino semper erunt.*

4. Ieremias Propheta] *Quæ hìc laudantur nomine Ieremiæ, extant Baruch quarto & quinto capite, ex quibus manifestum est priscos illos Patres Baruch prophetæ librum, sub appellatione aliquando Ieremiæ, cuius auditor & scriba fuerat, inter canonicas scripturas ad-*

1 65. Isaiæ. Psal. 68.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ras adnumeraſſe. Quia verò poſteriores Gnoſticos hoſtes hac in re, vt compluribus alijs inſenſiſſimos, & veritatis oppugnatores acerrimos noſtra ætas tulit, & nos nacti ſumus: iccirco Patrum orthodoxorum Græcæ & Latinæ Eccleſiæ copias inſtructiſſimas eis confidenter opponamus: atq, in primis Auguſtinum, quem vnicè ſe ſuſpicere, & ſequi videri volunt. Is libro 18. de Ciuitate cap. 33. de aduentu Chriſti, & Gentium vocatione diſſerens Baruch teſtimonij loco vtitur, licet illud Ieremiæ ab alijs attributum recognoſcat. Idem rurſus libro quæſtionum veteris & noui Teſtamenti, quæſt. 102. Caſſiodorus in Pſal. 81. Ruffinus expoſitione in Symbolum: Ambroſius lib. 1. de pœnitentia cap. 8. 2: lib. 3. Hexameron cap. 14. & lib. 1. de fide cap. 2: Cyprianus lib. 1. contra Iudæos cap. 6. & vt Latinis Græcos iungamus, Heſychius Ieroſolymitanus Homilia 1. de ſancta Maria Deipara: Cyrillus Alexandrinus lib. 3. comm. in Geneſim: Libro de recta fide ad Theodoſium: & Proœmio in Euangel. Ioannis: Sexta ſynodus ſeſſione octaua: Chryſoſtomus homilia de Trinitate, & lib. aduerſus gentes, Quod Chriſtus ſit Deus: Baſilius lib. 4. contra Eunomium: Clemens Alexandrinus lib. Pædagogi cap. 10. multa ſub Ieremiæ Prophetæ nomine ex libro Baruch transferunt, & ſuis inſerunt. Athanaſius Oratione 2. & 3. contra Arianos, libro Quod Nicena ſynodus, &c. Epiſtola ad Serapionem contra eos qui dicunt Spiritum ſanctum creaturã eſſe, ſemel atque iterum, item Quæſt. 36. ad Antiochum, teſtimonijs ex illo etiam proprio nomine decerptis, tanquam ab authore canonico fidenter decertat; & noſtra, id eſt, catholica aſſeuerat. Idem rurſum libro de ſalutari aduentu Chriſti aduerſus Apollinarium; Epiphanius contra hæreſim 30: Chryſoſtomus in Pſalm. 46. & homilia 26. ad Romanos verba illius nomine Prophetæ commodè citant. Theodoretus commentarijs librum eius integrum exponens, inter ſacros prophetas ipſum agnoſcit. His alios connectas, legendo licet: ſimul valere iubeas veneficos iſtos imperita & temeraria plebeculæ præſtigiatores.

Cæterum, huic Millenariorũ interpretationi, Theodoreti & Orthodoxorum iuxta literam explicatio eſt opponenda: qui Iudæorum captiuorum reditum hic vaticinatum volunt. Illos enim Deus dedit in miſericordias in conſpectu omnium qui ceperant eos, vt eſſet in Pſalmis, quando contriuit portas æreas, vectes ferreos confregit, vincula eorum diſrupit, eduxit eos de tenebris & vmbra mortis, de regionibus congregauit à ſolis ortu & occaſu, ab Aquilone & mari. Redeuntibus autem illis qui erant in Babylone, tanquam pace genti præſtita, ait Theodoretus, reuerſi etiam ſunt illi, qui aufugerant tempore belli, & perrexerant ad partes auſtrales & occidentales, ideoq, meminit etiam redeuntium ab occidente.

5. Vocabitur namque nomen tuum] Theodoretus: Vocabitur enim à Deo nomen tuum in ſæculum, Pax iuſtitia, & Gloria pietatis. Hæc autem omnia nunc habet Eccleſia: propterea concurrunt ad eam cuncti. Saluatoris enim paſſio reddidit illam ſplendidam & illuſtrem.

6. Decreuit enim Deus.] Theodoretus: Diſſoluit Dominus Babylonios qui videbantur eſſe ſimiles montibus excelſis: eos autem qui ſub iugo illorum tenebantur, & humilibus vallibus ſimiles erant, ſurſum oculos erigere fecit. Syluas deinde figurate vocat gentes intericantes, quæ non ferebant Deo fructum pietatis, Iſraëlem tamen redeuntem, cum omni obſequio honorifico proſequuti ſunt. Cùm hæc igitur in terrena Ieruſalem etiam ſecundũ ſenſum literæ admpleta fuerint, non eſt quod à reſurrectione & iudicio admplenda fingamus.

7. Hoc autem eſt quod vocatur Gehenna] De huius vocis etymo & ſignificatione ſatis loquitur Hieronymus Cõmentarijs in 7. Ieremiæ, & quæſt. Hebr. in Paralypomenon.

8. Vidi cælum nouum] Primaſius docet figuram huius mundi tunc periturã ignium mundanorum conflagratione, ſicut factum eſt aquarum inundatione diluuium, vt cælo & terra in melius commutatis, vt incorruptione & immortalitate ſanctorum corpora congrua vtriuſque mutatione qualitatis conueniat.

HOMINES VERE SVSCITABVNTVR, mundus q̃ non penitus exterminabitur: erunt autem variæ Sanctorum manſiones pro cuiuſque dignitate, & omnia ſubijcientur Deo Patri, ſicque erit omnia in omnibus.

CAPVT XXXVI.

CVM ſint enim veri homines, veram eſſe oportet & plantationem ipſorum: ſed non excedere in ea, quæ non ſunt; ſed in ijs quæ ſunt proficere. 1. Cor. 7. 31. [1] Non enim ſubſtantia, neque materia conditionis exterminatur (verus enim & firmus qui conſtituit illam:) ſed figura tranſit mundi huius, hoc eſt, in quibus tranſgreſſio facta eſt: quoniam veteratus eſt homo in ipſis, & propter hoc figura hæc temporalis facta eſt, præſciente omnia Deo, quemadmodum oſtendimus in eo libro, qui ante hunc eſt, & cauſam temporalium mundi fabricationis ſecundùm quod potuit, oſtendimus. Prætereunte autem figura hac, & renouato homine, & vigente ad incorruptelam, vt non poſſit iam veteraſcere: erit cælum nouum & terra noua, in quibus nouus perſeuerabit homo, ſemper noua confabulans Deo. Et quoniam hæc ſemper perſeuerabunt [2] ſine fine, Iſaias ait ſic: Quemadmodum enim cælum nouum, & terra noua, quæ ego facio perſeuerant in conſpectu meo, (dicit Dominus) ſic ſtabit ſemen veſtrum & nomen veſtrum. [3] Et quemadmodum Presbyteri dicunt, tunc qui digni fuerint cælorum conuerſatione, illuc tranſibunt, id

Lib. 4. c. 6. 7. & 9. Iſa. 66. 22.

bunt, id eſt in cælos: alij tutè Paradiſi delitijs vtentur: alij autem ſpecioſitatem ciuitatis poſſidebunt, vbique autem Deus videbitur: & quemadmodum digni erunt videntes eum. Eſſe autem diſtantiam hanc habitationis eorum, [4] qui centum fructificauerunt, & eorum qui quadraginta, & eorum qui triginta, quorum quidã in cælum aſſumentur: alij in paradiſo conuerſabuntur: alij in ciuitate inhabitabunt: & propter hoc dixiſſe Dominum: multas eſſe apud Patrem manſiones. Omnia enim Dei ſunt, qui omnibus aptam habitationem præſtat. Matth. 13. 8. Ioan. 14. 2.

Hæc citat Anaſtaſius Nicænus li. quæſt. in Scripturam q. 88.

Φησὶ γὰρ Ησαΐας· Ὁμοίως ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ ἡ γῆ καινή, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μένει ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος, οὕτως στήσεται τὸ σπέρμα ὑμῶν, καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν. Καὶ Ιωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησὶν Εἶδον οὐρανὸν καινὸν, καὶ γῆν καινὴν, καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν Ιερουσαλὴμ καινὴν εἶδον καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἡτοιμασμένην, ὡς νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς· καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης λεγούσης, Ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν ἔσται, καὶ ἐξαλείψει πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον· Καὶ εἶδον τὴν πόλιν Ιερουσαλὴμ ἔχουσαν τὴν δόξαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους αὐτῆς λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι, καὶ ἡ πλατεῖα χρυσὸν καθαρὸν, ὡς ὕαλος διαυγὴς, καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ· ὅτι Κύριος ναὸς αὐτῆς ἐστι, καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινὸν καὶ ποιοῦν βδέλυγμα καὶ ψεῦδος, εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν βιβλίῳ τῆς ζωῆς. Καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου, οὐδὲ τῆς σελήνης, ἵνα φαίνωσιν αὐτῇ, ὅτι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτὴν, καὶ νὺξ οὐκ ἔσται ἐκεῖ, ὅτι ὁ γὰρ Κύριος φωτιεῖ ἐπ' αὐτούς, καὶ βασιλεύσουσιν εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Τότε γὰρ οἱ μὲν κατ' ἀξιωθέντες τῆς ἐν οὐρανῷ διαζήσῃς, ἐκεῖσε χωρήσουσιν, οἱ δὲ παραδείσου τρυφῆς ἀπολαύσουσιν, οἱ δὲ τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς πόλεως καθέξουσιν, συμπᾶσι τοῖς περὶ αὐτὴν ἀγαθοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ ὑπαρχούσης ἀπολαύοντες. Πανταχοῦ γὰρ ὁ Σωτὴρ ὀφθήσεται, καθὼς ἄξιοι ἔσονται οἱ ὁρῶντες αὐτόν. Εἶναι δὲ τὴν διαφορὰν ταύτην οἰκήσεως τὰ ἑκάστου καρποφορήσαντα, καὶ τὰ ἑξήκοντα καὶ τὰ τριάκοντα, ὧν οἱ μὲν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναληφθήσονται, οἱ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ διαζήσουσιν, οἱ δὲ τὴν πόλιν κατοικήσουσιν, καὶ διὰ τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Κύριον, ἐν τοῖς τοῦ Πατρός μου μονὰς εἶναι πολλὰς· τὰ πάντα γὰρ τοῦ Θεοῦ, ὃς τοῖς πᾶσι τὴν ἁρμόζουσαν οἴκησιν παρέχει.

Interp. Gentiano Herueto Can. Rhemenſi.

Dicit enim Eſaias: Quomodo cælum nouum & terra noua, quæ ego facio, manent coram me, dicit Dominus; ita ſtabit ſemen veſtrum & nomen veſtrum. Et Ioannes dicit in Apoc. Vidi cælum nouum, & terram nouam. & ciuitatem ſanctam Hieruſalem nouam vidi deſcendentem è cælo, à Deo paratam tanquam ſponſam ornatam viro ſuo. Et audiui vocem magnam dicentem. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & delebit omnem lacrymam ab oculis eorũ, & mors non erit amplius, quoniam priora abierunt. Et vidi ciuitatem magnam Hieruſalem habentem gloriam à Deo, & fundamenta parietum eius lapide pretioſo ornata, & platea aurum purum ſicut vitrum pellucidum: & tẽplum non vidi in ea, quoniam Dominus templum eius eſt, & non ingredietur in ea omne commune, & omnis qui facit abominationẽ & mendacium, præter quàm qui ſcripti ſunt in libro vitę. Et ciuitas non habet opus Solenec Luna, vt appareant ei: quia gloria Domini illuminabit eam. Et nox non erit illic amplius; Dominus enim illuceſcet ſuper eos, & regnabũt in ſæculum ſęculi. Tunc n. qui digni quidẽ fuerint habiti, vt in cęlo verſentur, illuc procedent. Alij autem fruentur delitijs paradiſi. Alij verò tenebunt ſanctam terram, & ſplendorem ciuitatis, cum omnibus quæ in ea ſuppeditantur à Deo. Vbiq; videbitur ſeruator, ſicut digni erunt qui eum vident. Eſſe autem differentiam hanc habitationis, quod alij quidem centeſimum fructum ferant, alij ſexageſimum, & alij triceſimum: quoniam alij quidem aſſumentur in cælos, alij verò verſabuntur in paradiſo, alij autem habitabunt ciuitatem, & ideo dixiſſe Dominum: In ædibus Patris mei manſiones multæ ſunt. Dei enim ſunt omnia, qui præbet omnibus habitationẽ conuenientem.

Quemadmodum Verbum eius ait: Omnibus diuiſum eſſe à Patre, ſecundùm quod quis eſt dignus, aut erit. Et hoc eſt triclinium in quo recumbent ij, qui epulantur vocati ad nuptias: hanc eſſe ad ordinationem & diſpoſitionem eorum qui ſaluãtur dicunt Preſbyteri Apoſtolorum diſcipuli, & per huiuſmodi gradus proficere, & per Spiritum quidem Filium, per Filium autem aſcendere ad Patrem. Filio deinceps cedente Patri opus ſuum, quemadmodum & ab Apoſtolo dictum eſt: Quoniam oportet regnare eum quoadu ſq; ponat inimicos ſub pedibus eius. Nouiſſima inimica deſtruetur mors. In temporibus enim regni, iuſtus homo ſuper terram exiſtens, obliuiſcetur mori iam. Quando autem dixerit, inquit, omnia ſubiecta ſunt, ſcilicet abſque eo qui ſubiecit omnia. Cùm autẽ ei fuerint ſubdita omnia, [5] tunc ipſe Filius ſubiectus erit ei, qui ſibi ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus. Diligenter ergo Ioannes præuidit primam iuſtorum reſurrectionem, & in regno terræ hæreditatẽ: conſonanter autem & prophetæ prophetauerunt de ea. Hæc enim & Dominus docuit,

Matt. 20. 23. Matt. 22. 10. 1 Cor. 15. 25. Ibid. 28.

Matt.26.29. Rom.8.21. cuit, mixtionem calicis nouam in regno cum discipulis habiturum se pollicitus. Et Apostolus autem[6] liberam futuram creaturam à seruitute corruptelæ, in libertatem gloriæ filiorum Dei, confessus est: & in omnibus ijs & per omnia idem Deus Pater ostenditur, qui plasmauit hominem, & hæreditatem terræ promisit patribus, qui eduxit illam in resurrectione iustorum, & promissiones adimplet in Filij sui regnũ: postea præstans illa paternaliter, quæ neque oculus vidit, neq; auris audiuit, neque in cor hominis ascendit. Etenim vnus Filius, qui voluntatem Patris perfecit; & vnum genus humanum, in quo perficiuntur mysteria Dei, quem concupiscunt Angeli videre, & non prævalent inuestigare sapientiam Dei, per quem plasma eius conformatum & cõcorporatum Filio perficitur: vt progenies eius primogenitus Verbum, descendat in facturam, hoc est, in plasma, & capiatur ab eo; & factura iterum capiat Verbum,[7] & ascendat ad eum supergrediens Angelos, & fiet secundùm imaginem & similitudinem Dei.

Isa.64.4. 1.Cor.2.9. 1.Pet.1.12.

ANNOTATIONES.

1. Non enim substantia] *Hieronymus in ca.65. Isaiæ docet transitum, nouitatem q; cæli & terræ istis oraculis prædictam, nequaquam abolitionem in nihilum, sed cõmutationem sonare in quid melius: cuius in sententia sunt Ambrosius, Primasius, Rupertus comment. in Apocalyp. sin: Dydimus & Oecumenius in 3. ca. primæ beati Petri: Chrysostomus hom. 10. ad pop. Ant. August. 20. de Ciuit. Dei cap. 24.*

2. Isaias ait sic] *Totum hunc locum ex Irenæo paucis admodum immutatis, transcripsit Anastasius Nicanus Patriarcha, lib. quæst. & responsionum in sacrã Scripturam, quæst. 88. qui locus magnam fidem facit veteri nostro exemplari. Et quoniam in lucem nunquam venit, iccirco typis commisimus, beneficio cuiusdam fragmenti nobis à D. Ioanne Curterio crediti, cuius viri & docti, & pij, quondamque amici, anima sit in sorte iustorum.*

3. Et quemadmodum Presbyteri dicunt] *Papiam, vt mea est opinio, intelligit; aut fortasis Aristionem, & Ioannem quendam seniorem, quorum auditor fuerat. Horum autem opinationes à Catholica Ecclesia iampridem explosas & eiectas supra annotauimus: quas nihilominus noster Alphonsus à Castro in medium iterum prolatas, multiplici sacrarum literarum testimonio reuincit & supprimit, lib. 3. aduersus hæreses.*

4. Qui centum fructificauerunt] *Alij aliter*

Li. de discip. & hab. Virg. *hunc Euangelij locum exponunt: nam Cyprianus fructũ centesimum Martyribus, sexagesimum Virginibus, tricesimum coniugatis assignat: quem sequitur August. libr. 1. quæst. Euang. quæst. 9. & lib. de sancta virgin. ca. 45. Hieronymus centesimum Virginibus, sexagesimum viduis et continentibus, tricesimum casto matrimonio deputat, li. 1. cont. Iouin. & Comment. in 13. cap. Matthæi. Sunt qui malint magnam differentiam eorum qui suscepto verbi diuini semine fructus ferunt, simpliciter significari: veluti semen pro solutione aliud alio citius & felicius prouenit. Sed quorsum hæc ad Chiliastas?*

5. Tunc ipse Filius subiectus erit ei] *Hilarius lib. 8. de Trin. scribit Arianos hanc Apostoli sententiam detorsisse vt per conditionem subiectionis, Deum naturæ esse Christum Dominum inficiarentur. Quibus*

Com. in 15. ca. 1. Cor. *respondet Hieronymus, seu Sedulius, subiectionem non semper ad diminutionem honoris pertinere, sed etiã ad charitatis officium, maximè cum spiritus prophetarum prophetis dicatur esse subiectus: & ipse Dominus, Ioseph ac Mariæ describatur fuisse subiectus. Tandem concludit hoc de natura, quam ex Virgine induit, dictum esse, in qua semper minor est Patre, ac perpetuò diuinitati subijcitur: in qua sententia stant quoque Aug. lib. octoginta trium quæst. q. 69. & lib. cont. Sermonem Arianorum cap. 37. Ambrosius lib. 5. de fide ca. 6. & 7. Gregorius Nyssenus Oratione in illud, Quando sibi subiecerit omnia: Cyrillus Alex. lib. 10. Thesauri cap. 8. Basilius libr. 4. adu. Eunomium, & c. Planè itaque & Arianizat & Iudaizat Caluinus, qui testimonium illud ad Filij Diuinitatem refert.*

6. Liberam futuram creaturã] *Id est, quemadmodum propter nos facta est omnis creatura à varijs mutationibus & passionibus obnoxia: ita magna puritate & pace gaudebit, cùm ad supremam felicitatem ex his miserijs eductifuerimus, quorum gratia creata fuit. Sed hæc caussa millenariorum nullo modo suffragantur.*

7. Et ascendat ad eum supergrediens angelos] *De Christi redemptoris nostri humana natura hic primò loquitur, quam super omnem principatum & potestatem secum extulit in cælum, in quod subactis omnibus suis hostibus extremo iudicio reuertetur. Deinceps præclaros cœtus electorum intelligit, quibus dicet: Venite Benedicti in regnum Patris, & c. Horum enim quosdã vt Beatissimã virginem, & Baptistam (fortasis) ac Ieremiam, qui ab vtero matrum in lucem venerunt sanctiam effecti, super choros angelorum exaltabit. De cæteris credendum est parem angelis futuram esse societatẽ & gloriam: qui nos conciues suos nuncupant, conseruos se profitentur, super pœnitentibus lætantur, imò & spiritus administros se præbent ijs, qui hæreditatem salutis secum excepturi sunt: id est supremam, sempiternamque felicitatem illam, in qua nullum erit malum, & nullum deerit bonum: quoniam ipse ibi præmium virtutis erit, qui virtutem dedit, & qui seipsum quo nihil melius & maius potest esse, promisit. Ipse finis erit desideriorum nostrorum qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Ipso pleni erimus qui omnia erit in omnibus. Ibi vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Nec anxiè disputo an in actione intellectus præcipuè consistat illa beatitudo, an voluntatis potius; quandoquidẽ erunt omnia gaudij plena, non solùm voluntas & intellectus, sed & oculi, aures, manus, totũ corpus, tota mens & animus denique. Ad quæ Deum opt. max. oro & obsecro, vt peractis omnibus, quæ salutem æternam vnicuique pro certo pariunt, omne genus hominum, vitæ spatio naturaliter excurso, tandem perducatur, & mente diuina sempiternè perfruatur. fiat, fiat.*

Expliciunt Libri beati Irenæi Episcopi Lugdunensis, & Martyris, numero quinque: & Annotationes in eosdem.

IN ALI-

IN ALIORVM OPERVM DIVI

IRENAEI EPISCOPI LVGDVNENSIS, ET MARTYRIS,

SVBIECTA FRAGMENTA, F. FR. FEV-ARDENTII BREVIS PRAEFATIO.

QVONIAM ex priscorum monumentis, ac certissimis Ecclesiasticæ historiæ testimonijs compertum est, hunc eximium Ecclesiæ Lugdunensis Antistitem & doctorem, nõ solùm quinq; superiores aduersus Valentini, & similium Gnosticorũ hæreses, sub Episcopatu B. Eleutherij, Libros edidisse; verùm & alios plurimos, qui vel iniuria temporũ, vel hæreticorum fraudibus perierunt, vel deniq; adhuc alicubi cum blattis & tineis certantes latent: quædam illorum fragmenta, quanta potui fide & diligentia hinc inde collecta, Græcè & Latinè pijs Lectoribus hoc saltem postremo loco proponenda & exhibenda curauimus, vt quantum fieri potuit, integrum Beatissimi viri lucubrationum corpus simul exiret in lucem. Illa porrò in primis sunt duarum epistolarum eius ad Blastum & Florinũ Ecclesiæ Rom. non ita pridem Presbyteros: sed tunc à sanctissimo Eleutherio Papa, propter Valentinianas impietates, & alias quasdam illis additas fanaticas opiniones, quibus & alios inficere, & schismate suo Ecclesiæ membra diuellere conabantur, gradu moti pulsi q. fuerant.

Enimuerò verisimile est illas secundo & tertiò post præfatos libros quinque, loco ab Irenæo scriptas fuisse, vt victo at q. contrito venenatæ illius sectæ præcipuo imperatore & duce, patantes disiectos q. postea milites & Satellites à conceptis animi furoribus pro virili ad Ecclesiæ matris gremium reuocaret. His adde, quod & priore post illos libros ordine, & sub Eleutherij pontificatu Eusebius illarum meminit: quem tamen ordinem Hieronymus neglexit, quod Catalogum tantùm scriptorum, non autem historiam, contexeret. Blastus itaq; vt est apud Tertullianum, Iudaismum latenter volens introducere, dicens q. Pascha non aliter custodiendum esse, nisi secundum legem Moysi 14. mensis. Quis autem nesciat *(insit)* quoniam Euangelica gratia euacuatur, si ad Legem Christum redigit? *Initium schismati Quartodecimanorum hũc*

Li. Præf. c. 53

præstitisse non est difficile colligere ex Philastrio, Epiphanio, Augustino, Theodoreto, & Damasceno. Propterea ergo Epistolam ad eum scriptam & destinatam Irenæus appellauit, de schismate: *eo quod in ea disserat quantũ conjcio, quid sit schisma, quã graue ac pernicioſum crimẽ, quã q. grauiterolim in Core vindicatũ; vt is ab illo ad Ecclesiæ vnitatẽ rediret, & abstractos secũ reduceret. Ad Florinum verò datam Epistolam nuncupauit,* De monarchia, *siue,* Quod vnicus sit Deus: & ille nequaquam sit author malorum, *id est, peccatorum. Nam Florinus, ait Eusebius, contrariam sententiam videbatur acriter propugnare.*

Lib. de hær.

Li. 5. hist. c. 15

Huius etiam causa, quandoquidem in errore Valentinianorum lapsus erat, Irenæus librum De Ogdoade *conscripsit: in quo satis apertè declarat, se Apostolorum temporibus proximè successisse.*

Cum q. etiam in primo aduersus hæreses libro, cap. 29. receperat se opus singulare aduersus Marcionem, præstante Deo, editurum; & ex eius scriptis, sermonibus q. Domini & Apostolorum eius ab eodem admissis, hæreseon illius euersurum molimina, quod Eusebius quoque

Li. 5. hist. c. 8.

obseruauit: facile mihi persuaserim Scriptum illud non diutius distulisse. At verò, nihil huius à Patribus citatum repert.

Et vt eos omnes, quos hæreticorũ impetus ac fraudes in vera fide & religione vel nutare fecerat, vel deiecerat, sacris exhortationibus confirmaret vel erigeret, librum scripsit ad Marcianum fratrem, quem vocauit, De Apostolica prædicatione. *Rursum q. alium,* variorum tractatuum: *quibus tam Scripturis, quàm maximè veris germanisq; Apostolorum traditionibus, quas ab eorum auditoribus diligenter perceperat, multorum animos in syncera sanctaq; pietate confortauit & recreauit. Horum quidem meminerunt Eusebius, Hieronymus, & Nicephorus: sed nulla suppeditauerunt fragmenta.*

Gentilium quoque furores partim sedans, partim calumnias, erroresq; refellens, vt eos suauissimo Christi iugo tandem aliquando subijceret, edidit librum De scientia *inscriptum, compendioſum quidem illum, ait Eusebius, sed summopere necessarium. Iustinum Martyrem, Quadratum, Aristidem, & Athenagoram forsan imitatus est: qui & ipsi luculentis simulq; acutis scriptionibus Ethnicorum animos à Deastrorum vanitate, ad vnius & veri viuentisq; Dei agnitionem & cultum traducere studuerant: philosophiamq; Christianam solã veram & humanò generi salutarem esse plurimis & firmissimis argumentis demonstrauerant. Huius quoq; libri nihil superesse comperio.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Recrudescente tum maximè dissidio de die celebrandi Paschatis; ac etiamnum opera Blasti, deinde Montani hæresiarchæ, in apertam hæresim & schisma cum multiplici turba, dissensione, & animarum pernicie, palam erumpente Irenæus nominis sui correspondens etymo, quod est, pacis studiosus, Victore Romanæ Ecclesiæ iam quinto anno præsidente, (decem etenim Ecclesiæ præfuit) ad hunc, ex persona fratrum, quibus in Gallijs præerat, literas direxit, quibus hortatur, rogat, obsecrat, ne propter externum ritum, totius Asiæ plurimas certè & antiquissimas à communi vnitate fidelium Ecclesias amputet. Atq; ista alia q. eis congruentia, inquit Eusebius, non ad Victorem solum, sed etiam ad alios plerosq; & diuersos Ecclesiarum Præsides, de ista controuersia conscripsit. Epistolæ ad Victorem non aspernandum fragmentum subijcimus: de alijs altum silentium.

Edidit denique Librum de Pascha, *cuius ante Hieronymum ac Eusebium meminit, simulq; particulam quandam assignat Author quæstionum & Responsionum ad Orthodoxos, apud Iustinum Martyrem. Illam quoq; adijciemus: grauiferentes animo quod plura proferre in communem studiosorum vtilitatem ex tam sancto, vetusto, eruditoq; Patre non possimus. Cùm itaq; nihil ex Epistola seu Commentario ad Blastum Schismaticum simul & hæreticum, præter titulum, relictum sit fragmentum quod ex* Libro de Ogdoade *extremo Eusebius verè elegantissimum esse censet, & historiæ suæ lib. 5. cap. 19. inserit, subijciamus. Ait ergo ad illius libri lectorem & exscriptorem Irenæus.*

Euseb. lib. 5. Hist. cap. 19. hæc citat.

Ὁ ΟΡΚΙΣΩ σε τὸν μεταγράψαντα τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ, ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἵνα ἀντιβάλλῃς ὃ μελετήσας, καὶ κατορθώσῃς πρὸς τὸ ἀντίγραφον ὃ τι, ὅθεν μετεγράψατο, διορθωσάμενος καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψῃς, καὶ θήσῃς ἐν τῷ ἀντιγράφῳ.

Interpret. Ioann. Christophorsono.

Te qui hunc librum trãscripseris, per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, & per gloriosum aduentum illius, cùm sit ad viuos & mortuos iudicandos venturus, adiuro, vt studiosè conferas quod transcripseris, & accuratè ad exemplar vnde transcripseris, emendes; & Sacramẽtum istud, quo te obligauerim, similiter descriptum in exemplar inscribas.

ANNOTATIONES.

Lib. 5 hist. cap. 19.

Ex tam graui sanctoque Martyris exorcismo seu obtestatione, Eusebius obseruat, veteres illos & verè pios viros, accuratissimè in describendis libris diligentiæ, nobis ad imitandũ exemplar proposuisse. Istud verò quorsum, nisi quod ab hæreticis incredibili fraude & malitia variys detractionibus, additionibus, inuersionibus, glossematibus tam Apostolorum quàm sanctorum Patrum scripta frequenter corrumpebantur; vt sub horum titulis errores suos callidius spargerent atq; serperent? Constat etenim non solum Marcionem, sed & alios passim hæreseon architectos, sacris Euangelijs, omnibusq; Pauli scriptis sacrilegas manus iniecisse, vt ex libro Irenæi primo, Tertulliano, ac Epiphanio peruium est. Sed omnium illustrissimum est B. Petri de huiusmodi hæresiarcharũ in Pauli, & aliorum Sanctorum scripta sacrilegio testimonium: Quæ indocti (*ait*) & instabiles deprauant, sicut & cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. *Ac vt prætermittam quomodo Clementis Romani epistolæ, ac Recognitionum libri; deinde vniuersa Origenis opera ab hæreticis deprauata fuere, vnius tantum Dionysij Alexandrini de librorum suorum corruptoribus querelam subnecto.* Epistolas quorundam fratrum rogatu conscripsi. Atq; eas ministri diaboli zizanijs referserunt. Nam quædam pro suo arbitratu exemerunt, alia adiecerunt: quibus planè, vę in extremum iudicium repolitum est. Nec mirum certè, si quidam Dominicas scripturas dedita opera deprauare aggressi sunt, cùm has meas, quæ non sunt eius generis, adulterare studuerint, &c.

2. Pet. 3. 16.

Apud Euseb. l. 4. hist. c. 22

Etsi cunctis hæreticis hoc commune sit, Caluinianis & alijs Sacramentarijs tamen præ omnibus vulgare esse, plurimis argumentis palam ostendimus nostris Com. in Epist. B. Pauli ad Philemonem: & rursum ex his quæ Schlusselburgius Lutheranorum Superintendens libri secundi de Caluinistica Theologia, Articulo sexto, ex scriptis eorum collegit contractioribus verbis aliquanto copiosius hic demonstrandum putauimus: Ioannes Caluinus plurima sacræ Scripturæ testimonia pessimè depra- *Gen. 1.*
uauit, ait ille. Primam promissionem: Inimicitias ponam, &c. *simpliciter interpretatur de hostili dissidio hominum cum serpentibus, quale hodie etiamnum cernitur. Marloratus in Genesin simpliciter id approbat. Apostoli verò vnà cum Prophetis hoc dictum simpliciter de Christo, & antiquo serpente Diabolo intellexerunt: Isaiæ septimo & nono: 1. Ioan. 3: Heb. 2: Rom. 6. & 16. Galat. 3. Apocalypsis duodecimo]: Paulus verò nobis pluris est, quàm mille Sacramentariorum glossemata.*

Non recedet sceptrum de Iuda &c. *Caluinus & Marloratus dicunt illos subsannandi ansam præbere Iudæis, qui hæc verba de Christo exponunt. Verum Ecclesia Dei Catholica credit & demonstrat Iacob Patriarcham hæc dicendo ad personam Christi se conuertisse.* *Gen. 49*

Locum Numer. 24. Orietur stella ex Iacob. Item Deut. 18. Prophetam suscitabo eis, &c. negat Caluinus propriè de Christo exponi debere. Petrus verò Actor. 3. & Stephanus Acto. 7. de Christo simpliciter exponunt.

Isaiæ

Isaię 43. Me seruire fecisti in peccatis tuis, &c. *hunc locum negat Caluinus de Christo intelligi debere. Sed Apostoli 2. Cor. 5. Apoc. 21. hoc Caput 43. de Christo intelligunt.*

Isaiæ 61. Spiritus Domini super me, &c. *Caluinus asserit hunc locum propriè de vocatione & officio Isaiæ loqui, nec de Christo solo intelligendum esse: licet Christus verba Isaiæ, Lucæ 4. de semetipso exponat.*

Ieremiæ 11. Ego quasi agnus mansuetus, &c *ait Caluinus secundum puerilem abusum, à veteribus ad Christi corpus translata esse.* Et Ieremię 31. Fœmina circundabit virum, &c. *Caluinus asserit Christianos à Iudæis meritò rideri, eò quod has prophetias de Christo & Maria virgine intelligant. Certum est autem ex 2. cap. Matthæi, 2. Cor. 6. Heb. 8. & 10. de* IESV CHRISTO, *& eius regno, necessariò intelligi debere.*

Daniel. 2. Lapis reuulsus est absque manibus, &c. Daniel 7. Ecce veniebat in nubibus cęli quasi filius hominis, &c. *Caluinus scribit hæc verba prorsus absurdè de Filij Dei natiuitate ex Maria virgine: aut de æterna potestate ei iuxta humanam naturam data, intelligi. Doctores verò Ecclesiæ Dei vnanimiter concludunt, mysterium incarnationis Christi ibidem notari: & Ioannes Euang. Apoc. 5. de summa potestate Filio Dei, iuxta humanitatẽ eius data, intelligit. Paulus etiam hunc locum sic exponit, Philip. 2. 1. Cor. 15. imò etiam Christus ad se applicat, Matth. 28.*

Oseæ 13. De manu mortis liberabo eos, &c. *Caluinus pag. 165. impudenter & blasphemè asserit, Apost. Paulum obiter, & non rectè hanc prophetiam de Christo intelligere.*

Micheę 5 Ex te egredietur qui sit Dominator in Israel, &c *Caluinus pag. 418. non vult hunc locum præcisè & propriè de Diuinitate Christi exponendum esse. sed Ecclesia Dei iuxta Matthæi explicationem, de Christi duplici natura in vna persona intelligit. Eius expositio cum primo cap. Ioan.* In principio erat Verbum, &c. *congruit. Item dictis Pauli, Rom. 9. Galat. 4.*

Zacharię 9 Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, &c. *Caluinus pag. 675. blasphemè scribit, hæc verba nugatoriè, seu mendaci modo de Christo, & eius ingressu in Ierosolymã exponi ab interpretibus, & planè corrumpi. Quibus interpretationem ipsius Spiritus sancti in Matth. cap. 21. & in Ioan. cap. 12. blasphemè irridet & exagitat.*

Zachariæ 12. Respicient ad me, quem confixerunt, &c *Caluinus & Marloratus super 10. pag. 597. aiunt nimis violenter hunc locum iuxta literam torqueri: quod glossema diserte cum Apostoli ac Euangelistæ Ioannis sententia pugnat, qui simpliciter de latere Christi lancea perforato intelligit.*

Psalm 8. Domine Deus noster, quàm admirabile est nomen tuum, &c. *Caluin. ait pa. 27. Apostolos à recta & natiua huius Psalmi sententia declinãtes, de Christo exposuisse. Ergo Paulus 1. Cor. 15. Ephes. 1. Hebr. 2. peccauit: imò & Christus perperam egit, eundem de se intelligens Matt. 21.*

Ps. 22. Diuiserunt sibi vestimenta mea, &c. *Caluinus in cap. 19. Ioa. dicit hunc locum intempestiuè ab Euangelistis ad Christi personam translatum esse: eosdemq; à vera sententia Dauidis in huius dicti explicatione recessisse: quæ in Spiritũ, qui per hos locutus est, planè sunt blasphema.*

Beza in colloquio Mompel. pag. 544. asserit dictum Christi, Io. 3. Sic Deus dilexit mundum &c. *non de omnibus hominibus, sed tantum de electis intelligi: & in promissis vniuersalibus Euangelij, particulam* omnes, *non secundum literam de omnibus hominibus, sed de quibusdam tantum accipi debere. Sed hæc Bezæ blasphemia pugnat cum dicto Domini, quo duplici iuramento asserit, se nolle mortem peccatoris, Ezech. 33. Ioa. item 1. Epist. 2. hanc Bezæ expositionem condemnat.*

Dictum Christi Io. 6. Caro non prodest quicquam, *ita Caluinista in præfatione Orthodoxi consensus exponũt, vt peracto in cruce Redẽptionis mysterio & dicto* Consũmatũ est, *carnis Christi in terris præsentia minimè necessaria fuerit. Et Bullinger. li. de Origine erroris, pag. 103. dixerit, Corporis illius nullum posthac fuisse vsum. Nullum est dubium ipsum etiam diabolum ab hac blasphemia abhorrere. Cur enim aliquandiu in cruce suspensus mansisset? Cur sepultus? Cur per 40. dies conuersatus cum Apostolis? Cur Thomæ dictum,* Infer digitum huc? *Cur carnis & sanguinis institutus, ab eo sacramẽti vsus donec veniat? Cur in eadem carne rediturus est, si nullus est eius vsus? Ita Sacramentarij ex vna blasphemia, in alios prolabuntur.*

Ioannis 8. Abraham vidit diem meum, & gauisus est *Ex his Bezæ conatur probare, omnes Patriarchas Christum præsentem habuisse, nõ minus quàm nos, colloquio Mompelg. pag. 67. Corpus Christi etiam tempore Abrahæ extitisse, p. 77. Cur igitur Christus ait, Multos reges & prophetas voluisse videre & audire,* Luc. 10. *& non sint hæc assecuti? Cur angelus ait:* Natus est vobis hodie? Luc. 2. *Cur Paulus, veniente plenitudine temporis, Christum ex muliere natum esse?* Gal. 4.

Gualterus in lib. de incarn. Filij Dei fol. 61. dicit a Christi, Relinquo mundum Non sum in mundo. Ioan. 16. 17. Vbi duo aut tres congr. &c. Ecce ego sum vobiscum, &c Mat. 18. 28. *negat secundum literam accipienda esse, &c. Ad hæc autem responsum est, deinceps Christum nõ amplius visibiliter & sensibiliter nobiscum versari in terris.*

Cinglius lib. de vera & falsa relig. pag. 262. textum Euangelij ita corrũpit: Sic habet Lucas, Christus accepto pane gratias egit, fregit, & dedit, dicens: Hoc significat corpus meum, quod pro vobis datur *Hæc deprauatio verborum Filij Dei, vel sola, omnes pios à Caluinistarũ consortio & impietate deterrere debebat. Non potest hoc scelus Cinglij vllo colore excusari. Prodite increduli & Deo ei Caluinistæ, & defendite hunc vestrum falsarium.*

Caluinistæ in Cacodoxo cõsensu, pag. 18. 123. 196. scribunt, in his verbis Euangelistæ, Verbum caro factũ est, *necessariò ad tropum recurrendum esse, &c. Ergo & ista tantum tropica sunt,* Hic est Filius meus dilectus Hic est Iesus à Nazareth propheta. Ego sum, nolite timere. Ioan. 1.

Sicq; nihil firmum, nihil vnquam propriè dictũ, quod hæresibus aduersetur, &c. Atq; hæc sufficiant ad manifestandam Caluinianorũ in peruertendis, deprauandis, adulterandisque sacris Scripturis, sanaq; corrumpenda intelligentia, diabolicã planè audaciam & impudentiam, vt vel ipsi tandem ab ea resipiscant; vel saltem qui nondum ab his sunt fascinati, diligenter ab impostura illorum sibi caueant. Quod si tãnefaria in expressum Dei verbum admittunt, quomodo abstinebunt à sanctorum Patrum scriptis, quos tam diserte constanterque suis erroribus repugnare haudquaquam ignorare possunt? Sed de his alibi. Nunc ad Sancti Irenæi fragmenta redeamus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIVI IRENÆI EPISCOPI LVGDVNENSIS, ET MARTYRIS EPISTOLAE AD FLORINVM FRAGMENTVM.

Citat Eusebius lib. 5. Hist. cap. 19.

Ταῦτα τὰ δόγματα, Φλωρῖνε, ἵνα πεπεισμένως ἄπῃ, οὐκ ἔστιν ὑγιοῦς γνώμης· ταῦτα τὰ δόγματα ἀσύμφωνά ἐστι τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς τὴν μεγίστην ἀσέβειαν περιβάλλοντα τοὺς πειθομένους αὐτοῖς. ταῦτα τὰ δόγματα οὐδὲ εἷς ἔξω τῆς ἐκκλησίας αἱρετικοὶ ἐτόλμησαν ἀποφήνασθαί ποτε· ταῦτα τὰ δόγματα, οἱ πρὸ ἐμοῦ πρεσβύτεροι, οἱ καὶ τοῖς ἀποστόλοις συμφοιτήσαντες, οὐ παρέδωκάν σοι. ἔτι γὰρ σε παῖς ὢν ἤλα, ἐν τῇ κάτω Ἀσίᾳ παρὰ τῷ Πολυκάρπῳ λαμπρῶς πράττοντα ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ, καὶ πειρώμενον εὐδοκιμεῖν παρ' αὐτῷ. μᾶλλον γὰρ τὰ τότε διαμνημονεύω, τῶν ἐναγχος διαγινομένων. οὐ γὰρ ἐκ παίδων μαθήσεις σύναυξουσα τῇ ψυχῇ, ἑνοῦνταί αὐτῇ, ὥστε με δύνασθαι εἰπεῖν καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ καθεζόμενος ὁ μακάριος Πολύκαρπος καὶ τὰς παρόδους αὐτοῦ καὶ τὰς εἰσόδους, καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ βίου, καὶ τὴν τοῦ σώματος ἰδέαν, καὶ τὰς διαλέξεις ἃς ἐποιεῖτο πρὸς τὸ πλῆθος, καὶ τὴν μετὰ Ἰωάννου συναναστροφήν ὡς ἀπήγγελλε, καὶ τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ἑωρακότων τὸν Κύριον, καὶ ὡς ἀπεμνημόνευε τοὺς λόγους αὐτῶν, καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἅπερ ἦν ἀπ' ἐκείνων ἀκηκόει, καὶ περὶ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας, ὡς παρὰ τῶν αὐτοπτῶν τῆς ζωῆς τοῦ λόγου παρειληφὼς ὁ Πολύκαρπος, ἀπήγγελλε πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς. ταῦτα καὶ τότε διὰ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ τὸ ἐπ' ἐμοὶ γεγονὸς σπουδαίως ἤκουον, ὑπομνηματίζόμενος αὐτὰ οὐκ ἐν χάρτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ, καὶ ἀεὶ διὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ γνησίως αὐτὰ ἀναμαρυκώμενος, καὶ δύναμαι διαμαρτύρασθαι ἐμπροσθεν τοῦ θεοῦ ὅτι εἴ τι τοιοῦτον ἀκηκόει ἐκεῖνος ὁ μακάριος καὶ ἀποστολικὸς πρεσβύτερος, ἀνακράξας ἂν καὶ ἐμφράξας τὰ ὦτα αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ σύνηθες εἰπὼν, Ὦ καλὲ θεέ, εἰς οἵους με καιροὺς τετήρηκας, ἵνα τοῦτων ἀνέχωμαι; περιύγοι ἂν καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ καθεζόμενος ἢ ἑστὼς, τῶν τοιούτων ἀκηκόει λόγων. καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν ἃς αὐτὸς ἔγραψεν ἤτοι τοῖς γειτνιώσαις ἐκκλησίαις, ἐπιστηρίζων αὐτὰς, ἢ τοῖς ἀδελφοῖς τισι, νουθετῶν αὐτοὺς καὶ προτρεπόμενος, δύναται φανερωθῆναι.

Interpret. Ioann. Christophorsono.

[1]IST A dogmata, Florine, vt tecum agam humanius, sanæ doctrinæ & sententiæ non sunt. Ista dogmata [2] sunt Ecclesiæ repugnantia, vtpotè quæ eos qui illis obsequuntur, in maximam impietatem deijciant. [3] Ista dogmata ne hæretici quidē, qui erant ab Ecclesia exturbati, vnquam affirmare audebant. Ista dogmata Presbyteri, qui ante nos fuerunt, quiq; erant ipsorum Apostolorum discipuli minimè tibi tradiderunt. [4] Vidi enim te, cū adhuc puer essem, in inferiore Asia apud Polycarpum, cū & in aula Imperatoris splendidè laureq; vitam degebas, & sedulò te Polycarpo probare nitebaris. Nam ea quæ tum gerebantur (cognitio enim quā à pueris combibimus, vnà cum ætate accrescit simul, & quasi vinculo cum ipso animo penitus copulatur) multo firmius in memoria insident, quā quæ nuper præterierunt: adeò vt & locum, in quo assidebat B. Polycarpus, cùm dissereret: illius eò aduentum & introitum, formam & modum vitæ, corporis effigiē, disceptationes ac sermones quos apud multitudinem habebat, & vt necessitudinē ac vitæ vsum cum Ioanne, & reliquis, qui ipsum Dominum vidissent, se habuisse narraret, & quo pacto memoraret eorum sermones, quinetiā quænam ab illis de Domino audiuisset: quomodo de miraculis eius, ac virtutibus, & de doctrina deniq;, sicut ab illis qui fuissent suis oculis Verbum vitæ conspicati, Scripturis verè consentientia narraret, videor mihi posse ritè percensere. Hæc eo tempore per Dei misericordiam, quam erga me ostendebat, studiosè & attentè audiebā: atq; non chartæ & literis, sed interiori mentis cogitationi mandabā. Et perpetuò Dei iuuāte gratia, ingenuè & exquisitè recordatione renouo. Atq; corā certè iam Deū contestari possum, illum beatum & Apostolicum Presbyterum Polycarpum, si eiusmodi dogmata fortè audiuisset, continuò exclamaturū, & aures obturaturum, ac de more suo dicturum fuisse: O bone Deus, in quę me tempora reseruasti, vt ista patiar? [5] Atque ex eo loco, quo vel sedens, vel stans ea audiuisset, extemplò planè aufugiturum. Itemque ex epistolis, quas cùm ad vicinas Ecclesias, quò eos confirmaret; tum ad quosdam fratres, quò eos tum admoneret, tum cohortaretur, misit, ista ita se habere, manifestò cognosci poterit.

ANNOTATIONES.

1. Ista dogmata] *Ex his obseruat Eusebius Irenæum cum beato & Apostolico viro Polycarpo, magna familiaritate coniunctum fuisse: quod illi non solum honori fuit; sed & virtutis, & pietatis, & veræ religionis atque purioris doctrinæ accessionem plurimam attulit.*

2. Sunt Ecclesiæ repugnantia] *Si tam absurdum & impium censet aliquid sentire aut docere, aduersus ea quæ iam per ducentos annos tenuerat Ecclesia; quid*

facturus esset, si post mille & quingentos audisset Lutherum vociferantem: Non curo si mille Augustini, mille Cypriani, mille Ecclesiæ cōtra me starent?

3. Ista dogmata ne hæretici quidem,] *Certè Carpocrates & Marcion maluerunt plures deos comminisci, quàm vni & vero Deo ascribere causam efficientiamq; peccatorum: à qua tamen impietate nunc non abhorrent Caluiniani, quemadmodum in Dialogis ostendimus & confutauimus. Quod ne pro cōsuetā impudentia negare audeāt, ecce rursum alia Petri Vermilij eorum symmistæ contra summā Dei bonitatē & sanctitatem pronunciata. In lib. Iudicum pa. 52.* Deus quoquomodo est causa peccati. *Item.* Deus quoquomodo vult peccatū. *Idem in librū 1. Samuelis pag. 21.* Deus nō tantùm permittit, sed etiā certo quodam modo vult peccatum. *Et commentariis in Epist. ad Rom. pag. 403.* Deus incitat Diabolum ad mentiendū. *pagina 406.* Deus est aliquo modo causa peccati. *pag. 38* Deus vult inclinare & impellere voluntates impiorum ad grauia peccata *pagina 40.* Dei voluntas aliquo modo ad peccatum producendum concurrit. *Pag. 74.* Deus vult impiorum peccata. *Bez. a quoque cum eo aduersus summam Dei nostri* Summa Christianismi. Pag. 171. & 178. *stitiam, & puritatem dilatans os suū vociferat:* Quæ mala sunt, ac proinde detestanda, non fieri à quoquam seu homine seu diabolo, sine decreto Dei: *Et rursum:* Lapsum primorum parentū sine voluntate & ordinatione Dei euenire non potuisse. *Et in libro contra Heshusium:* Iudam decreto Dei, & iccirco necessariò Dominū prodidisse. *Item,* Herodem & Pilatum necessariò Christum condemnasse. *O si huiusmodi portenta Polycarpus audisset, quoties suspirans ingeminasset illud suum;* O bone Deus, in quæ me reseruasti tempora? *Nouerat enim hos errores esse in Deum horribiliter contumeliosos, & generi humano perniciosissimos. Nam secundum hoc quintum Euangelium, non Diabolus, sed Deus erit verus pater mendacij, seductor, authorque totius mundi scelerum. Et hæc Prophetarum oracula falsa erunt;* Non Deus volens iniquitatem tu es. Nolo mortem peccatoris. Dei perfecta sunt opera. Cuncta quæ facit sunt valdè bona. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem &c.

4. Vidi enim te] *Hinc facilè colligitur quàm vicinus Apostolorum temporibus fuerit Irenæus. Nam Ioannes Apostolus ac Euangelista anno à natiuitate Christi 101. ex Asia minore migrauit in cælum, Polycarpus nonagenarius discipulus eius anno 168. illustrissimo martyrio hinc ad Christum excessit. Irenæus porrò huius auditor & comitator extitit.*

5. Atque ex eo loco] *Didicerat quippe verbis & exemplis sanctissimi Apostoli præceptoris sui Ioannis, hæreticos velut manifestos Dei hostes nec esse in ædibus admittendos, nec salutatione Christiana coueniendos. Viderint nunc plurimi Ecclesiarum Præsules, qui in Gallys illos in pretio, in familitio, in consilio, in mensa, in intima familiaritate retinent, quomodo beatissimorum Episcoporum Polycarpi, Ignatij, Irenæi relicta sibi exempla stocci pendant.*

Quoniam verò ex libro Irenæi nostri aduersus Marcionem, Libro quoque ad Marcianum fratrem, alioq; Variorum tractatuum, Libro deniq; aduersus Gentiles, De scientia nuncupato, nulla pro certo fragmenta reperio: Subiecta quædam partim à Demetrio Diacopo Viennensi, mihi à D. N. Fabro, insignis pietatis & eruditionis viro, liberaliter concessa: partim à Damasceno in Parallelis suis inserta & collecta, quæ ad supra nominatos libros forsitan pertinent, subnectam.

EX SANCTI IRENÆI EPISCOPI LVGDVNENSIS operibus, Demetrij Diacopi à Vienna, Sermone de igne.

Interprete N. Fabro.

[2]IMmensus cùm sit Deus, & mundi opifex, atque omnipotens, immensa & mundi opifice atque omnipotenti voluntate & effectu nouo, potenter & efficaciter fecit, vt omnis plenitudo eorum quæ nata sunt, in ortum venirent, cùm antea non essent, quicquid scilicet sub aspectum non cadit, & quicquid oculis subijcitur. Atque adeò continet singula, & ad proprium perducit exitum, ob quem excitata sunt & nata, nullo modo in aliud quàm prius natura fuerat, transmutatum. Nam proprium hoc est operationis Dei, non in infinitatem sensus tantùm progredi: aut mentem etiam transgredi, rationem, & orationem, tempus & locum, & omne æuum; verùm etiam omnem excedere substantiam & plenitudinem, seu perfectionem.

Eiusdem ex eodem Tractatu.

VOluntas & operatio Dei effectrix est & prouidens causa omnis temporis, loci, & sæculi, itemque naturæ omnis. Voluntas animi intellectualis est ratio in nobis sita: [3] quippe cùm sit potestas eius libera & sui arbitrij. Voluntas est mens appetendi vi prædita, & appetitus intelligentia comprehensus, qui ad id quod sub voluntatem cadit, inclinat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

1. Demetrij Diacopi] *Quis fuerit, & quando vixerit iste Diacopus necdum planè noui: fragmentum enim nudum mihi concessum fuit. Sed Græcũ, ac munere Ecclesiastico Viennæ Galliarũ functũ esse, vel solus Titulus indicat. Conijcio ex Asia, cum primus illis sanctissimis Ecclesiarum pastoribus & doctoribus, qui Lugdunensem Galliam sua doctrina & pietate illustrarunt, missum fuisse; aut eisdem successisse. Constat enim tam ex Epistola Ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis ad Ecclesias Asiaticas, quam recitat Eusebius; quàm ex Photino, Irenæo, Benigno, Andochio, Tyrso, Felice, alijs q̃, plurimis à beato Polycarpo ex Asia in Gallias missis pietatis Christianæ doctoribus, eximiam inter Gallos & Asiaticos Christianos tum coaluisse amoris & consuetudinis coniunctionem.*

2. Immensus cùm sit Deus] *Quæ hic prædicantur de diuina immensitate, potestate, atq; prouidentia, vel aduersus Gnesticorum deliriones, vel Gentilium de mundi ortu, & casa fortuna, quam Deam fingebant, cæcitatem diriguntur.*

3. Quippe cùm sit potestas libera] *Ex plurimis libri tertij, quarti, & quinti locis apparet, Irenæum fuisse eximium liberi arbitrij nostri propugnatorem: idq; per commodè, vt Simonis magi idem negantis; & Florini, peccatorum causam Deo, non libero hominum arbitrio tribuentis, impietates refelleret.*

Duo subiecta fragmenta ex libro tertio Parallelorum Damasceni collegi, quorum cùm Græcum exemplar obtinere non potui, Latina ex versione doctissimi Billij subnecto: quæ & ad superiores Irenæi libros suspicor attinere.

DAMASCENVS lib. 3. Parallel. cap. 14. hæc citat ex IRENAEO.

BEnedicentes semper ijs qui digni sunt, indignis autem nunquam maledicentes, ita demum nos quoque Dei gloriam & regnum consequemur.

Idem eiusdem libri cap. 21. hæc quoque ex eodem laudat.

Psal. 129. DEO proprium reuera & congruens est, propitium se præbere ac misereri: operibusq; suis salutem afferre,[2] etiamsi ad interitus periculum ferantur. Apud eum enim, inquit ille, est propitiatio.

ANNOTATIONES.

1. Benedicentes] *Ecquid ab hoc Apostolico viro prodiret, quàm quod Apostolorum pectus, pietatẽq; spiraret? Hæc enim quæ à Damasceno citantur verba referunt Pauli dicentis:*
Rom. 12. *Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere. Et semetipsum in exemplum proponens ait rursum:*
1. Cor. 4. *Maledicimur, & benedicimus. Et princeps Apostolorum Petrus similiter iubet, non reddere maledictum pro maledicto: sed è contrario, benedicere. Sic etenim Christus*
1. Pet. 2. & 3. *caput nostrum, cùm malediceretur, non maledicebat &c. An verò aliquando pijs viris liceat, iustis de causis alicui maledicere; id est, probra & conuitia in eũ proferre, latè satis discussimus Comm. in Epist. B. Iudæ Apostoli, v. 9.*

2. Etiam si ad interitus periculum] *Imò verò tum maximè Deus suis adest, cùm abesse putatur: & ex summis periculis eripit, cùm actum de illis videtur. Testes sunt Israelitæ in exitu de Aegypto, Dauid, Ionas, Susanna, & alij absq; numero. Hinc præclara Philonis Iudæi, ad suos contribules oratio:* Bono animo esse oportet, viri Iudæi, quia tum adest Diuinum, cùm humanum deest auxilium *Lib. de legatione ad Caium, & apud Euseb. lib. 2. hist.*

DIVI IRENÆI EPISCOPI LVGDVNENSIS, ET MARTYRIS, EPISTOLAE AD VICTOREM PAPAM FRAGMENTVM.

Eusebius lib. 5. Hist. cap. 24. hæc citat. — *Interpret. Ioann. Christophorsono.*

OὐδὲGAR μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. οἱ μὲν GAR οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τοῦ φυλάττειν οὐ νῦν ἐφ' ἡμῖν γεγονυῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν τῶν παρὰ τὸ ἀκριβὲς, ὡς εἰκὸς, κρατούντων τὴν καθ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα παροικησάντων. καὶ οὐδὲν ἧττον πάντες οὗτοι εἰρήνευσαν, καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι.

[Τούτοις καὶ ἱστορίαν προσπλάσιμι, ἣν οἰκείως παραδήσομαι, τοῦτον ἔχουσαν τὸν τρόπον.]

Ἐμοῖς καὶ οἱ πρὸ Σωτῆρος πρεσβύτεροι οἱ προσάντες τῆς ἐκκλησίας ἧς νῦν ἄρχεις, Ἀνίκητον λέγομεν καὶ Πῖον, Ὑγῖνόν τε καὶ Τελεσφόρον καὶ Ξύστον, οὔτε αὐτοὶ ἐτήρησαν, οὔτε τοῖς μετ' αὐτοὺς ἐπέτρεπον, καὶ οὐδὲν ἧττον αὐτοὶ μὴ τηροῦντες, εἰρήνευον τοῖς ἀπὸ τῆς παροικίας ὧν ἂν ἐτηρεῖτο, ἐρχομένοις πρὸς αὐτούς, καίτοι μᾶλλον ὢν ἄνισον ἦν τὸ τηρεῖν τοῖς μὴ τηροῦσι, καὶ οὐδέποτε διὰ τοῦτο ἀπεβλήθησάν τινες· καὶ αὐτοὶ μὴ τηροῦντες οἱ πρὸ σοῦ πρεσβύτεροι τοῖς ἀπὸ τῆς παροικίας τηροῦσιν ἔπεμπον εὐχαριστίαν, καὶ τοῦ μακαρίου Πολυκάρπου ἐπιδημήσαντος ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνικήτου, καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν μικρὰ σχόντες πρὸς ἀλλήλους, εὐθὺς εἰρήνευσαν, περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου μὴ φιλερισήσαντες πρὸς ἑαυτούς· οὔτε GAR Ἀνίκητος τὸν Πολύκαρπον πεῖσαι ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ἅτε μετὰ Ἰωάννου τοῦ μαθητοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων οἷς συνδιέτριψεν, ἀεὶ τετηρηκότα· οὔτε μὴν ὁ Πολύκαρπος τὸν Ἀνίκητον ἔπεισε τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτοῦ πρεσβυτέρων ὀφείλειν κατέχειν. καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐκοινώνησαν ἑαυτοῖς, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησε τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ, καὶ ἐνδόξως δηλονότι, καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν, πάσης τῆς ἐκκλησίας εἰρήνην ἐχόντων τῶν τηροῦντων καὶ μὴ τηροῦντων.

te cœpta est, verùm etiam longè ante apud maiores nostros: qui (vt coniectura assequi licet) non accuratè consuetudinem eorum, qui vel simplicitate quadam, vel priuata authoritate aliquid in posterum tempus statuissent, obseruarunt. Atque nihilominus cùm isti inter se pacem tranquillam retinuerunt, tum nos etiam inter nos retinemus: sicque varia & discrepans ieiunij ratio concordiam fidei plurimùm commendat.

[*His verò historiam quandam adiungit, quam hoc loco opportunè explicabo. Sic autem se habet.*]

[3] Presbyteri ante Soterem, qui Ecclesiæ, cui tu iam præes, præficiebantur, Anicetum dico, Pium, Hyginum, Thelesphorum, Sixtum, licet neque ipsi hoc festum eo die quo Episcopi Asiæ obseruarent, neque alijs post se ita obseruare permitterent: nihilominus tamen cum Episcopis illarum Ecclesiarum, in quibus ita obseruabatur, ad se accedentibus (ac quid quæso, magis repugnat, quàm vt hi hoc, illi illo modo obseruent?) pacem inter se & concordiam perpetuò retinuerunt: ac nunquam propter istum varium illius festi obseruandi modum fuêre vlli aliquando ab Ecclesia electi. Sed Presbyteri illi, qui te anteiuerunt ætate, tametsi minimè illud ita obseruabant; his tamen Episcopis, qui in alijs Ecclesijs idem sic obseruabant, [4] Eucharistiam miserunt. Atque cùm beatus Polycarpus, Aniceto Episcopatum administrante, [5] Romam aduentaret, cumque ille & Anicetus de alijs rebus, de quibus inter se discrepabant, pauca contulissent, confestim pax fuit inter eos conciliata: quin pro hoc festo obseruando, quod controuersiæ caput videbatur, charitatis vincula neutiquam ruperunt. Neque tamen Anicetus Polycarpo poterat persuadere, vt suum obseruandi morem, (quippe qui cum Ioanne Discipulo Domini nostri, & cum reliquis Apostolis, quibuscum multum versatus fuisset, eũdem semper ad illum modum obseruasset) deponeret: neque contra Polycarpus Aniceto persuasit, vt consuetudinem Asiaticam (quippe qui morem Presbyterorum, qui illum erant antegressi, debere sedulò retinere assereret) vllo modo obseruaret. Quæ cùm ita essent constituta, communicabant inter se mutuo: & in Ecclesia Anicetus ritus, qui in Eucharistia peragi solent, Polycarpo ob reuerentiam videlicet, quã erga illum habebat, obeundi potestatem concessit: atque tandem cum pace alter discessit ab altero, & omnes Ecclesiæ, tum eorum qui decimo quarto die festum Paschatis obseruabant, tum eorum qui secus, placida pace & tranquilla inter ipsas fruebantur.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIONES.

Euseb.lib.5. hist.c.22.23. 24.

1. Non enim] Festũ Paschatis ab omnibus Christianis celebrandum, ac multa cum pietate obseruandũ esse, nullus (quod sciam) adhuc negauit: sed quo mense ac die, varie & grauiter etiam ab ipso nascentis Ecclesiæ exordio disputatum fuit. Asiani namque ex traditione Ioannis Euangelistæ, qui inter eos consenuerat, luna quartadecima post æquinoctium vernum, quocunque die incideret, celebrandum illud omnino volebant: idq; acerrimè propugnantibus Polycarpo, Thrasea, Sagari, Melitone, & alijs eiusdem B. Ioannis auditoribus, quos Epistola sua ad Victorem Papam beatus Polycrates Ephesiorum Episcopus commemorat. Et sanè verisimillimum est, illud ipsum Ioannem Christianis ex Iudaismo recens conuersis, Asiam incolentibus indulsisse, parti ratione, qua Iacobus Ierosolymitanis suis adhuc in plurimis Iudaizare permittebat: cùm tamen ipse Dominicũ diem, velut sacræ synaxi, & beatissimæ resurrectionis Christi memoriæ dicatum commendet. Quorsum enim aliàs Dominicus appellaretur? Deinde, Ignatius Antiochenæ Ecclesiæ ab Apostolis præfectus; qui nihil aliud seruauit & docuit, nisi quod ab illis didicerat; constanter docebat Christianos non quolibet quartodecimo lunæ die, sed Dominico solummodo, Pascha celebrandum: ne moris Iudæorum participes, communicarent cum eis, qui Dominum & Apostolos eius occiderant. Ad hæc, qui Romam, & alias partes Occidentis incolebant, aut Socrates lib. 5. hist. cap. 21. Petrum & Paulum Apostolos consuetudinem, quam illi tenent, Paschà die Dominico post 14. lunam celebrantes, ipsis reliquisse constanter affirmabant & retinebant. Quinetiam Beatum Marcum eundem ritum, ab Apostolis acceptum suis Alexandrinis ac Aegyptijs tradidisse, scribit S. Prosperius Epist. Alexand. Epist. ad S. Leonem Rom. Pontificem, quemadmodum testificatur Beda, lib. de ratione temporum, cap. 42. Itaq; ne propter diuersos hos ritus scinderetur Ecclesia, Pius Romanus Pontifex, quem antecessoribus sibiq; à Diuo Petro traditum relictumq; esse Paschatis die Dominico celebrandi ritum probè nouerat, eundem vbiq; seruandum Decreto sanciuit; cui omnes Occidentis ac Meridiei Ecclesiæ paruerunt, ac et iam totius Orientis; Asiaticis paucis exceptis, quæ vsque ad Concilij Niceni generalem de hac re constitutionem in suis ritibus contentiosè perseuerauerunt.

Actor. 21.

Apoc. 1.

Epist. ad Magnesianos: & ad Philip.

2. Quidam namq;] Hanc tam diuersam ieiuniorum obseruantiam, paulò post diserte tribuit quorũdam simplicitati, quiq; nulla aliquid publicè de his cõstituendi præditi essent potestate vel authoritate. Nihil ergo Hugnosticorum contra ieuniorũ Quadragesimæ, quartæ et sextæ feriarum, aut etiam sabbathorũ rationem, errores & contradictiones hic locus iuuare potest: præsertim cùm ex Euangelijs, Actis, & Epistolis Apostolorum, & Discipulorum ac successorum eorundem sacris dogmatibus ac decretis omnino constet, illa diuina censura præscripta esse. De his copiosissimè diximus superiore anno Comm. in librum Esther: deinde, in Librum Ionæ Prophetæ.

3. Presbyteri ante Soterem] Cùm Presbyteros appellat Romanos Pontifices, non negat illos verè Episcopos, adeóque omnium aliorum Episcoporum & Christianorum Episcopos & Antistites fuisse, vt ex libri tertij cap. 3. manifestè apparet, & nos illic obseruauimus: sed tantum indicat omnes quidem Episcopos esse Presbyteros, sed non è contrario. Cõstat nãq; ex diuinis literis, & Conciliorũ sanctionibus Episcopos simplicibus Presbyteris superiores esse, tũ ordinis potestate, tum etiã iurisdictione: contrarium autem sentire, hæresim esse Aerianorum & VValdensium, quam hoc sæculo Lutherani & Calumani ab orco reuocare nituntur.

4. Eucharistiam miserunt] Ex hoc illustri sanè ac memorabili loco, primùm obserua, priscum adeoq; Apostolicum Ecclesiæ Romanæ morem, quo Pontifex ad Coepiscopos, qui ab eius communione non defecissent, Eucharistiam transmitteret: alijs non item, vtpotè à mystico eiusdè Christi corpore alienis. Deinde iã ab ipsis Apostolorũ temporibus Eucharistiã loco aliquo honesto certè & mundo, seruari solitam, tum ad cultum intrantibus in templa, tum infirmorum communionem, tum denig; ad Coepiscopos aduentantes mittendi gratia. Id enim non modò euincit iste locus, verum & Apostolica, quæ à S. Clemente refertur, ista constitutio: Postquã omnes communicauerint, inferant Diaconi reliquias, quæ supersunt, in pastophorion. Id verò locus erat sacer & honestus, in quo res ad sacra mysteria seruientes asseruabantur. Accedit & hic apertissimus Tertulliani locus: Accepto corpore Domini, & reseruato, vtrumq; saluum est, & participatio sacrificij, & executio officij. Qui & lib. 2. ad vxorem cap. 5. satis indicat etiam in domos fidelium delatam & seruatam fuisse, vt ex ea ante omnem cibum gustarent: quod & Cyprianus martyr in Serm. de lapsis; & historia Spiridionis apud Eusebium tam manifestum & certum efficiunt, vt insanorum sit de hac re dubitare. Sed & Ambrosius fratrem suum Satyrum laudans, testatur eum etiam dum nauigaturus esset, Eucharistiam secum in Orario seruasse: & Hieronymus Exuperio Episcopo laudi ponit, quod cæteris in vsum pauperum & captiuorum absumptis, illam in vase vimineo retineret.

Lib. 8. const. Apost.

Lib. de orat. ad finem.

Euseb. lib. 6. hist. cap. 30.

Inde rursum apertè consequitur, Apostolicis temporibus etiam sub altera tantùm specie frequentissimè cõmunicatum fuisse: denique, sanctissimum corpus & sanguinem Christi, in esse permanenti (vt in scholis loquimur) sub speciebus Eucharistiæ reuera contineri & adesse: & non solùm in vsu, quemadmodum Lutherus à Bucero tandem deceptus, sine vllo expresso verbo Dei, quod tantopere ab alijs postulat, imò contra ipsum fascinatis à se miseris turbis nimis facilè persuasit.

5. Romam aduentaret] Sed quid necesse fuit Polycarpum Ioannis Euangelistæ sedulum auditorem et optimum discipulum, ex Asia, relicta ibidẽ ad tempus curæ suæ commissa Christi Ecclesia, Romam properare, & vrbis illius Præsulem de rebus sacris cõsulere? Haud dubiè, quod Paulum post annos quatuor decim à Gal. 2. vocatione sua impulit Ierosolymam secundum reuelationem ascendere, & conferre cum Petro, Ioanne, & Iacobo columnis Ecclesiæ, Euangelium quod prædicabat in Gentibus, ne fortè in vacuum curreret, Palam etenim in Asia docuerat idem Polycarpus, quod & discipulus eius Irenæus scripto mandat, oportere ad Ecclesiam Romanam, omnem Ecclesiam conuenire propter potentiorem principatum &c. Nouerat fidem eius, Paulo testante, iamdudum annunciari in vniuerso mundo: ac eidem mandatum esse à Domino, vt in eadem fide fratres suos, id est, per vniuersum orbem constitutos confirmaret Christianos. Enimuerò huic Ecclesiæ totam doctrinam Apostoli cum sanguine profuderunt. Hæc est radix & matrix Ecclesiæ Catholicæ, ad quam accessum habere non potest vlla perfidia: hæc mater & caput omnium

Lib. 3. ca. 3.

Rom. 1.

Luc. 22.

Tertul. Cypr. Athan.

Hier. Augustin. Theodor. Bernard. Lanfranc.

Ecclesiarum, quæ incorruptæ Patrum doctrinæ semper tenax fuit: vbi semper Apostolicæ cathedræ viguit principatus. Hæc hæretici fœtoris permanet expers, & Apostolicam gratiam inuiolatam custodit. Hæc cuius fides non potest sentire defectum: & à cuius fidei doctrina quisquis discordat, verè dicitur, vt et reipsa est, hæreticus, &c. Vide notas in cap. 3. libri tertij.

Sequitur vltimum, quod inuenire potuimus ex lib. Irenæi fragmentum.

Iustinus martyr Respons. ad quæst. 115. Orthodoxorum hæc citat.

Τὸ δὲ ἐν τῇ κυριακῇ μὴ κλίνειν γόνυ, τύμβολόν ἐστι τῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, τῶν τε ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν τεθανατωμένου θανάτου ἠλευθερώθημεν ἐκ τοῦ ἀποστολικῶν δὲ χρόνων, ἡ τοιαύτη συνήθεια ἐλαβε τὴν ἀρχήν, καθώς φησιν ὁ μακάριος Εἰρηναῖος ὁ μάρτυς καὶ ἐπίσκοπος Λουγδούνου, ἐν τῷ περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ ἐν ᾧ μέμνηται καὶ περὶ τῆς πεντηκοστῆς, ἐν ᾗ οὐ κλίνομεν γόνυ ἐπειδὴ ἰσοδυναμεῖ τὴν ἡμέρα τῆς κυριακῆς, κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν περὶ αὐτῆς αἰτίαν.

Interp. Ioachimo Periomio.

[1]Non flectere autem genu Dominico die, resurrectionis nostræ est significatio, qua Christi benignitate & à peccatis, & à morte, quæ ab illo interfecta est, liberati sumus. Hæc autem consuetudo ab Apostolorum temporibus cœpit, quemadmodũ ait beatus Irenæus martyr, & Lugdunensis Pontifex, in libro de Pascha: [2] in quo mentionem etiam Pentecostes facit, [3] in qua genu nõ flectimus, quòd eodem loco habenda sit quo Dominicus dies, ob eam causam quam de eo diximus.

ANNOTATIONES.

Lib. de coron. milit. ca. 4.

1. Non flectere autem genu] Huius quoque ritus paulo pòst Irenæum & Iustinum, ita Tertullianus memmit: Die Dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten vsque gaudemus. Quæ ijsdem ferè verbis exprimit etiam Hieronymus Dial. adu. Luciferianos: insuper Augustinus Epistol. 119. cap. 15. & 17. & Maximus Taurinensis homil. 1. de Pentecoste.

Prolegom. in Epi. ad Eph.

2. In quo mentionem etiam Pentecostes facit.] Huius diei obseruatio, & si nullibi expressis literis noui Testamenti præcipiatur, verè tamen Apostolica est, quoniam huiusmodi sacra diæ missus est in Apostolos & primos Christianos cum miris ac ineffabilibus charismatibus suis Spiritus sanctus, qui nascentis Ecclesiæ matrimo nostræ sanctificaret exordium. Deinde, vt in Actis legitur, Paulus ex Europa traiecit in Asiam, vt festum Pentecostes Ierosolymis cum B. Iacobo & fratribus celebraret. Ac iure certè de Pentecoste Christianorum hoc intelligendum docet Epiphanius cont. hæres. 75. Quid enim illi tunc cum vmbris ac figuris Iudæorum, quarum tantus erat expugnator? Huius quoque festi vt Apostolicæ traditionis ante Iustinum ac Irenæum meminerunt Clemens Rom. lib. 5. Constit. cap. 21. & Ignatius ad Philippenses: & postea, vt nunc dicebamus, Tertullianus lib. de corona militis: denique Augustinus Epist. 118.

Actor. 20. 1. Cor. 16.

Li. ad Scapu. cap. 4.

3. In qua genu non flectimus] Rationem assignans Hieronymus scribit: Pentecosten esse tempus lætitiæ atque victoriæ, quo non genua flectuntur, nec curuamur: sed cum Domino ad cælorum alta sustollimur. Quibus subscribit Augustinus Epist. 119. cap. 15. item omnes qui postea Diuinorum officiorum & rituum designauerunt rationes. Alijs verò temporibus non solùm in orationibus manus aliquando in cælos expandebãt Christiani, verùm & eas aliquoties complicantes, & tundentes pectora, cum omni demissione animi in genua, in faciem quæ coram Deo procumbentes Deo supplicabant. Quãdo non geniculationibus nostris, inquit Tertullianus, etiam siccitates sunt depulsæ? Et libro aduersus Iudæos, cap. 10. In rebus attonitis, genibus vtique positis, & manibus cædentibus pectus, & facie humi volutata, orationem commendare debemus. Rursumque pijssimas inter orandum ceremonias recensens & explicans ait: In cælum fuspicientes, manibus expansis, quia innocuis; capite nudo, quia non erubescimus; denique, sine monitore, quia de pectore oramus, &c.

Apol. ca. 30.

Notat demum Eusebius lib. 5. hist. cap. 25. Irenæum in Libro de variarum rerum disquisitione, tum Epistolæ ad Hebræos, tum libri Sapientiæ Salomonis mentionem facere, certaq; testimonia ex eisdem deprompta citare: quæ ad illorum librorum confirmandam contra nouatores authoritatem, non parum faciunt.

DIVI IRENAEI EPISCOPI LVGDVNENSIS, ET MARTYRIS, quæ nunc extant, operum; & ANNOTATIONVM in eadem FINIS.

LAVS DEO OMNIPOTENTI, qui pro bona voluntate sua dedit velle & perficere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

CONFLICTVS

ARNOBII CATHOLICI ET SERAPIONIS, DE DEO TRINO ET VNO; DVABVS IN CHRISTO SVBSTANTIIS IN VNITATE PERSONAE; GRATIAE & liberi Arbitrij concordia, in duos libros distributus.

CANDIDO LECTORI, F. FR. FEV-ARDENTIVS.

B

CVM Anno Domini M. D. XCIII. incommodæ valetudini consulturus, ex Gallia secedens, Spadanorum acidos fontes per Leodium amplißimam Belgij ciuitatem peterem, à veteri discipulo, sodalitijque Franciscani ibidem Lectore in monasterium D. Jacobi memoriæ sacrum perductus, veteremque Bibliothecam perquirens, in manuscriptum codicem incidi, cuius titulus erat. Incipit Conflictus Arnobij Catholici cum Serapione Ægyptio,&c. *Quædam eius euoluo, deprehendo Conflictum de re omnium inter Christianos maxima institutum, & nunquam antea typis euulgatum. Rogo venerandæ pietatis Priorem, vt*

C *per aliquem fratrum nostrorum posset exscribi, admittit, exscriptum Spadium ad me transmittunt, ibi attentius perlego; placet breuitas, acre Authoris ingenium, opus dignum luce videtur. Hæc tantùm morabantur, quod nescirem quis ille, aut quando vixisset atque scripsisset.*

In primis enim certißimum, non fuisse eum Arnobium, qui Diocletiano Imp. septem libros aduersus Gentes edidit, quoniam forma dicendi omnino diuersa: & quod maius, reprehensi Ariani, Photiniani, Nestoriani; laudati verò Augustini, Ambrosij, Cyrilli Alexandr. Damasi, & Leones, alium Authorem produnt. Itaque si de re obscu-

D *ra & dubia iudicare, cognoscere, & statuere possum, is est, qui breues in Psalmos Commentarios reliquit, quoniam eadem breuitas, acies animi, stylus neglectus, loca eodẽ sensu ac penè verbis reddita, eademq; confutatæ hæreses, temporis denique ratio conuenientißima, nimirum Leonis summi Pontificis ætas, qua initum fuisse non difficilè deprehenditur. Accedit Alcuini Caroli magni præceptoris huiusmodi testimonium:* ARNOBIVS in Conflictu, quem habuit cum Serapione, rubum posuit masculini generis,&c. *quæ hîc ad verbum reperiuntur. Et idem rursus libro sexto, contra Felicem Vrgelitanum, nostri huius ARNOBII ita meminit:* Epistol. ad Flauium Merium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARNOBIV S vir acris ingenij, in Conflictu quem cum Serapione habuit, &c. *Quin & ante Alcuinum idem à nonnullis ita aduersus Arianos citatur Diui Augustini nomine:* Augustinus in Altercatione ARNOBII & Serapionis, &c. *Quibus manifestum est ad illud quod diximus sæculum pertinere.*

Multa in hoc adhuc hiulca, & mutila comperies, quæ non nisi emendatioribus exemplaribus poterunt sanari: quædam puriorıs Latij Patribus minus visitata, Authori condonanda: omnia verò pia, Orthodoxa; & aduersus nouos Arianos, Nestorianos, Pelagianos commodissima. Opus per particulas distribuimus, vt Notis nostris quarundam emendationum, & illustrationum indicaremus rationes: FRENÆI operibus Conflictum adiunximus, quod etiam iste plurimas contra Deum hæreses refellat: & quod illius edendi tum commodior esset ratio. Hoc itaq; bene fruere, & nostris pro Christiana pietate studijs & laboribus Christiano animo faue.

Coloniæ Agrippinæ 1595. Septembris XVI.

'CON-

'CONFLICTVS

ARNOBII CATHOLICI, ET SERAPIONIS, DE DEO TRINO ET VNO; DVABVS IN CHRISTO SVBSTANTIIS IN VNITATE PERSONÆ; GRATIAE ET LIBERI ARBITRII CONCORDIA: ADIECTIS

F. FR. FEV-ARDENTII *Sacræ Theologiæ Doctoris notis.*

SVPERVENIENTES AEgyptij, qui, vt ostenderent se antiquorum prouinciæ suæ magistrorum discipulos, Iannes videlicet & Mambres, quos memorat Apostolus famulo Dei Moseo quibusdam præstigijs restitisse: ita & hi veritati resistentes, cùm hanc nobis calumniam imponere niterentur, quod fides nostra de Incarnatione Dominica à recti itineris tramite deuiaret; hoc ab eis tandem impetrauimus, vt cessante seditione verborum, singulis ex vtraque parte altercantibus, cæteri Cognitorum loco sedentes, singulos tantùm esse Iudices permitterent, quibus liceret pro merito conclusionum dare sententiam. factumque est vt Arnobius à parte Sedis Apostolicæ defensor fieret, & Serapion à Synedrio Aegyptiorum altercator existeret: iudices verò essent à parte Catholica Deius Constantius, & à parte Aegyptiorum Ammonius. *Exod.7. 11. 2. Tim.3 8.*

NOTAE.

1. CONFLICTVS] *Infra, secundæ congressionis initio, libellus iste vocatur* ALTERCATIO, *quo nomine & à quibusdam citatur: sed cùm ante plurima sæcula* CONFLICTVM *Alcuinus nuncupauerit; eundemque titulum Author libro suo præfixeris; insuper, sic frequenter postea nominetur, hanc appellationem retinuimus. Addidimus porrò, De Deo trino & vno, &c. quod his tribus præsertim capitibus in eo disseratur. Primum contrarijs licet hæresibus, conuellere nitebantur Sabelliani & Ariani; secundum Eutychiani & Nestoriani; postremum Manichæi & Pelagiani: quorum assectæ etiamnum Leonis magni, R. P. tempore, quo initum fuisse hunc Conflictum existimamus, doctrinæ Catholicæ obstrepebant. Certè constat hunc Leonem primum cùm adhuc esset Diaconus, quendam Iulianum Pelagianæ hæresis fatorem repressisse: constitutum quoque in Pontificatu Manichæos expugnasse: Eutychem verò per doctis scriptis confutasse atque damnasse, vt ex Epistolis eius ad eundem Eutychem, Flauianum, & Cõstantinopolitanos, &c. peruium est.* *Euag. Lib. 2. 3. & 4.* *Annotat. in Irenæ. & Præfat. in Psellum.* *Prosper ad annum 16. & 20. Theodos.*

2. Superuenientes Aegyptij] *Exordio summam totius Conflictus rationem exponit, id est, qua de re, à quibus, quibusq; iudicibus, initus ac terminatus fuerit. Manifestum est autẽ ex historia illius sæculi, & actis secũdæ ac infamis Ephesinæ synodi, non modò Dioscorum Alexandriæ, quæ caput fuit Aegypti, Episcopum; sed & multos eius prouinciæ Episcopos; ac trecentos etiam monachos Eutychiana hæresi deprauatos; et ea de causa concilij Chalcedonensis sententia sacrorum communione priuatos fuisse; adeò etiam inter AEgyptios illa pestis inualuerat. Appositè verò non hi tantum, sed & cæteri omnes hæretici cum magis comparantur: quandoquidem & diuinæ veritati suas præstigias & strophas impudenter opponant, & cum dæmonibus maleficijs, hominibus magnam habeant consensionem. Hoc de Simone mago, Menandro, Marco, Carpocrate, Cerdone, aliisque priorum sæculorum hæresiarchis testificantur Ireneus, Tertullianus, Eusebius, ac Epiphanius: nos idem de nouissimis non vno semel loco notum fecimus. Nemo etiam inficiari potest magicas artes in Galliam, Germaniam, Poloniam, Liuoniam, Suetiam, Daciam, & Angliam, ex admisso Caluinismo plus à quinquaginta annis inualuisse, quam à mille & quingentis antea inualuerat.*

HOC autem ordine cœptum est negotium. SERAPION dixit: Antequam ad hoc veniamus, quod vos Homuntionates arguamus, dicentes, duas naturas esse in Christo, duasque substantias, cupio scire, quis sis? ARNOBIVS dixit: Sum planè seruus Christi, & tã Catholicæ fidei, quã veritatis assertor. SERAPION dixit: Ipsa fides tua quid credat, edicito. ARNOBIVS dixit: Deum omnipotentem, omnium creatorem, vnum credo. SERAPION dixit: Hunc Deum, quem vnum credis, vnde nosti quod omnipotens, omniumque creator sit? ARNOBIVS dixit: Quia ipse virtutibus magnis se manifestare dignatus est generi humano. SERAPION dixit: Quibus virtutibus? ARNOBIVS dixit: Vt antiquiora præteream, prouinciæ tuæ terra testatur, quòd decem plagis percussa Regem suum perdidit cum suo exercitu, irascentibus penè omnibus elementis, quod in Deum creatorem omnium rebellis exisseret. Populum autem, quem de gladio eius in manu forti & brachio excelso eripuit, per famulum suum Moysem fecit, quòd ipse sit Deus, & non sit alius præter ipsum. *Exod. 6 & 7 Deut. 5. 15. Psal. 135. 12.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsum. Si contrauenire disponis edicito. SERAPION dixit: De his locis, in quibus concordat fides nostra, transeamus. CONSTANTIVS & AMMONIVS iudices electi dixerunt. Constat Arnobium satisfeciſſe de vno omnipotenti Deo, & assertioni eius Serapionem consensisse: aut si non est ita, Serapion edicat. SERAPION dixit: Ego Arnobium scire studeo, vtrumnam in alijs non erret fides eius, ne fortè si alia præter ista, de quibus quæstio est, quę possint iure refelli, & occasionem huius temporis omittentes, [4] ne hîc aliquid egisse videamur. COGNITORES dixerunt: Dicat Arnobius, vtrum permittat hunc alia quærere, præter ea, de quibus orta videtur esse contentio. ARNOBIVS dixit: Non abnuo inquiri ab eo de quibuscunque voluerit, ne locum mihi inquirendi ab eo quæcunque voluero, videar amputare.

A

NOTAE.

1. Quod vos Homuntionates] *Homoüsianorum cognomen Catholicis impositum per Arianos, adhuc illo sæculo perseuerasse, multis in locis ostendit Victor Vticensis libris de persecutione Vandalica. Notandum tamen Homuncionitas à Prudentio non Catholicos; sed Ebionitas, Samosatenianos, alios q; hæreticos vocari & confutari, eò quod Christum purum hominem esse, nihilque diuinæ essentiæ ac virtutis habere contenderent.*

2. Hunc Deum, quem] *Attende in Serapione hæreticorum disceptantium mores, de quibus Apostolus ait:* Semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes. *Et Tertullianus:* Núquam ordinariè quæstiones tractant, &c. *Reipsa compertum est, eos in statu quæstionis propositæ nunquam consistere: sed pro vertiginis spiritu, quo semper agitantur, aliam, aliamque, subinde & quartam quintamque cumulare importunissimè, vt ordine disputandi turbato, velut colubri glisscentes elabantur; seu sepiarum more, quæ atramentum habent pro sanguine, offusa veritatis luce in tenebris effugiant, & victi non videantur. Cæterùm,* vbi vera fides est, *ait Chrysostomus,* nulla quæstionum necessitas est: quæstio nempe fidem tollit. Qui enim quærit, nondum inuenit: qui nondum inuenit, nondum credit. Fides autem animum cogitationemque facit conquiescere.

2. Tim. 3. 7. Li. Præscrip.

Hom. 1. in 1. Epi. ad Tim.

B

3. Quod decem plagis] *Quid si legerimus, quæ decem plagis?*

4. Ne hîc aliquid] *Lubens legerem,* nihil hîc egisse.

IVDICES memorati dixerunt: Dicat Serapion quæ sint, quæ ab eo velit addiscere. SERAP. dixit: Istum vnum Deum liberatorem Hebræorum, solum dices esse Deum, an fortè alterum? ARNOB. dixit: Deus Hebræorũ Deus vnus est. Quando audis, Deus vnus est, alterum Deum omnino nõ quęras. SERAP. dixit: [1] Ergo Iudaica est tenenda assertio, qua solus & vnus Deus Hebræorum Deus prædicatur & creditur? ARNOB. dixit: Deum Iudęi sic prędicant solum, vt negent Filium eius; negent simul cum eo vnum esse, qui natus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine. SERAP. dixit: Iste qui natus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, ipse vnus, an est alius? ARNO. dixit: In Deitate vnus, [2] in generatione verò sic est alius, vt Deus vnus esse non cesset Pater & Filius. Deus enim tunc verè vnus creditur, & integra in eo Diuinitas non negatur. SERAPION dixit: Et quomodo integra in eo Diuinitas credenda est? ARNOBIVS dixit: Tunc integra in eo Diuinitas non negatur, si Pater cũ Filio & Spiritu sancto Deus vnus penitus non negatur. SERA. dixit: Eliciẽs me de Synagogæ synedrio, [3] in Sabellij me insaniam induxisti: qui vnum Deum Patrem & Filium & Spiritum sanctum confitetur. ARNOB. dixit: Si verè vnum Deum diceret Sabellius, Filiũ eius & Spiritum sanctum non negaret. Negat enim verum Patrem, qui verum Filium nõ dicit: negat Spiritum sanctũ, qui integra Trinitate Deum integrum esse non credit. SERAP. dixit: Ego tibi Sabellium lego anathema dicentem his, qui Patrem, & Filiũ, & Spiritum sanctum ausi sunt denegare ad conuincendam Trinitatem. ARNOB. dixit: [4] Sed ipsum se Patrem, ipsum se Filium, ipsum se Spiritum sanctum impijssima defensione contendit. Nos autem Patrem dicimus & credimus qui genuit Filium: & est Pater vnici Filij sui ante tempora geniti.

C

Deut. 6. 4. 1. Cor. 5. 4. Ephes. 4. 5. 1. Tim. 2. 5.

Matth. 1. 20. Luc. 1. 35.

Ioan. 5. 23. 1. Ioan. 2. 22.

D

NOTAE.

1. Ergo Iudaica] *Iudæi sexcentis Prophetarum testimonijs conuicti, Deum quidem Patrem esse fatentur; sed huius mundi ac cunctorum hominum creatione: nunquam verò coæterni atque consubstantialis Filij generatione. Quimmò istud adscribunt blasphemiæ, Christum lapidibus petentes, quod seipsum affirmaret esse Filium Dei: sicque personarum pluralitatem cum Deitatis vnitate docentes ferre non possunt.*

Ioan. 10. 36.

2. In generatione verò] *De æterna loquitur, qua sic verè à Patre ingenito, & à Spiritu ab vtroque procedente alia est persona, vt tamen vnicus & verus Deus esse cum eisdem non desinat.*

3. In Sabellij me insaniam] *Sabellius noluit Iudæis omnino subscribere, Trinitatem in Deo fatebatur; sed nominum, officiorum, ac proprietatum solummodò, non autem propriè dictarum personarum, veluti de eo*

A *de eo & sectatoribus testificantur Dionysius Alex. andr. Epiphanius, Hilarius, atque Theodoretus, &c. Viderint Caluiniani personæ veram finitionem cum suo Caluino peruertentes, quam turpiter ad Sabellianos deficiant.*

4. Sed ipsum se Patrem] *Codex vetus, nominis Arnobij oblitus, istud Serapioni tribuit. Deinde, tertiò repetit, si Patrem, si Filium, si Spiritũ; nos se reposuimus. Postremò, cõtendit, pro* contẽdis *scripsimus.*

SERAPION dixit: Nolo me in altum ducas; & de hoc iam agas, quod ante tempora genuit. Hinc me prius egredi facito, quia te tres deos dicere intelligo. ARNOBIVS dixit: Intellectus tuus errorem patitur. [1] Nam debes me meminisse dixisse, te verè vnum Deum integrum confiteri, cùm Patrem & Filium & Spiritum sanctum vnum Deum ita credideris, vt nisi putatiuè dicas Patrem, sed verum Patrem, qui genuit verum Filium. SERAPION dixit: Ergo & alius, & alius, & alius est. ARNOBIVS dixit: Alius, & alius est; & tamen vnus Deus est. SERAPION dixit: Hoc stare non potest, vt alius sit Pater, qui genuit; & alius sit Filius, qui genitus est: ita vt non sit ipse Pater, qui est Filius, & tamen vnus Deus sit. ARNOBIVS
B dixit: Ego in teipso assignabo tibi duas personas habere vnam substantiam. SERAPION dixit: [2] Cesset ars dialectica. ARNOBIVS dixit: Ars dialectica in rebus obscuris ingreditur, vt videatur esse verum quod verum est. Ego autem promitto me in teipso ostensurum personas duas vnam habere substantiam: in te, inquam, quia *dialexeos me agere, & non simpliciter autumas. SERAPION dixit: Doce ergo simpliciter aliquas in me duas personas vnam habere substantiam. ARNOBIVS dixit: Ecce in vno capite tuo duo sunt oculi, sed est substantia eorum vnus aspectus: duæ nares, sed vnus odoratus est: duæ aures, sed vnus auditus est. Quod si vnius substãtiæ in te ista bina continent vnitatem, non vis in Deo Patre & Filio verè duas personas [3] vnam habere substantiam? SERAP. dixit: Incongrua comparatio esse dignoscitur, vt de incorporeo corporea membra in exemplum assumas. IVDICES dixerunt: Frustra quæris de corporeis membris ab Arnobio sumptum exemplum. Si enim corporea membra oculorum, narium, & aurium in suis formis diuisa, & à se inuicem quasi in suis cubiculis manentia, hanc obtinent vnitatem substantiæ, vt vno lumine, vno odoratu, vno fruantur auditu: quanto magis Deus, qui incorpõreus esse fatendus est, vnam cum Filio suo substantiam habens, vnam etiam cum eo ob-
C tineat omnipotentiæ maiestatem? SERAPION dixit: Acquiesco quidem rationi corporeæ: sed nisi incorporea fuerint exempla, ad incorporeum illa duci non patior. ARNOBIVS dixit: Deprecor Iudices, vt indulgenter feratis vestram renuentem sententiam. Non enim expaueſco illa incorporea exempla quærentem, cùm verum Patrem, verum Filium, verum Spiritum sanctum, verè tres, verè vnum confiteor omnipotentem & credam. Compellatur sanè Serapion de hac interrogatione profiteri silentium, cùm sicut de corporeis, ita & de incorporeis exempla protulero, quibus astruam tres personas in vna esse substantia. IVDICES dixerunt: [4] Edicat Serapion ad huius rei probationem hoc solum deesse, vt ab Arnobio incorporea proferantur exempla. SERAPION dixit: Satisfactum fatebor sanè cùm incorporea exempla ita fuerint sicut corporea euidenter expressa. ARNOBIVS dixit: Nũquid possumus in vno homine aliquo perfectam dicere sapientiam esse, in quo minimè sit memoria, aut ingenium, aut intellectus? SERAPION respondit: Quomodo perfecta potest sapientia credi, cui vnum de his tribus deesse potuerit? ARNOB. dixit: Ergo si ita est, imò quia ita est; sicut in vna sapientia tres istæ incorporeæ personæ subsistunt, id est, memoria, & ingenium, & intellectus; & cùm tres sint, non tres fa-
D ciunt, sed vnam sapientiam perfectam, si tota tria perfecta fuerint; ita vna Deitas perfecta erit in fide nostra, cùm perfectum Deum credamus Patrem & Filium & Spiritũ sanctum vnam Deitatis omnipotentiam obtinere. Et sicut non est integra sapientia, vbi quidpiam de ingenio, aut de memoria, aut de intelligentia defuerit; sic nec est integra fides in homine eo, qui in Patre quidpiam, aut in Filio, aut in Spiritu sancto, quantum potest vnius puncti mensura esse, offenderit. Oculorum enim interiorum lumen est fides: & sicut si acu tenera aliquam partem pungas in oculo, totum lumen conturbas atque debilitas; ita etiam [5] cùm erratum fuerit in hac sancta Trinitate in aliqua parte quantum concedetur atomo, vel momento, vel puncto, totum serenum lumen fidei conuertit in nubilum: & semel iam animus vulneratus, nil præter tenebras videt. IVDICES dixerunt: Serapion, qui ideo non acquieuit corporeis exemplis assumptis, quia videbantur ei incorporeis aptari non posse; cedat incorporeis necesse est prolatis exemplis, vt verè vnam Deitatem veris tribus personis fateatur rationabiliter esse assignatam.

*forte διαλεκτικὰς

Universidad de Deusto
Biblioteca

NOTAE.

1. Nam debes me] *Vetus codex*; Nam debes me meminisse dixisse te verè vnum Deum integrum confiteris, eum Patrem, &c. *nos* confiteri, cùm Patrem *legendum iudicauimus.*

2. Cesset ars dialectica] *Cùm hæretici paralogismis & meris fallaciis tantùm suos errores stabilire conentur: non mirum si à Dialectica, quæ sophismata detegere & refellere docet, vt plurimum abhorreant. Hinc enim Donatistæ cum Augustino congredi nolebant, quod hac disserendi arte peritus & munitus esset. Et nouorum Vbiquistarum alter antistes Smidelinus, in colloquio Badensi, iussus (secundum pacta) in modo & figura syllogismos nectere, & secundum Dialecticorum regulas disputare; cùm id præstare non posset, in hanc præclaram disciplinam inuectus, cum fanaticis opinionibus suis theatro exsibilatus & pulsus, paulo post mœrore confectus animam exhalauit.*

3. Vnam habere substantiam] *Vocem* vnam *adiecimus.*

4. Edicat Serapion] *Vetus codex.* Edicat Serapion ab huius reprobationem hoc non solùm deesse, &c. *Et paulò post*: Satisfactum fateor: *pro quo nos* fatebor *collocauimus.*

5. Cùm erratum fuerit in hac sancta Trinitate] *Ita & magnus Antistes Augustinus de eodem mysterio scribit*: Nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quæritur, nec fructuosius inuenitur. *Lib. de Trin.*

A

B SERAPION dixit: Permittite me IVDICES, ab eo inquirere, quæ sequuntur. IVDICES dixerunt: Sicut non permitteris ea quæ iustè finita sunt iterare; ità non prohiberis, quæ non sunt intimata proponere. SERAP. dixit: Patrem & Filium ad comparationem primò corpoream, secundò incorpoream ducens, vnam Deitatem in his duobus, id est, in Patre & Filio docuisti: modò Spiritum sanctum nosse volo, quid esse commemores: quoniam sentio quod Patrem duos filios habere credas. ARNOBIVS dixit: Nisi te ad rationem humanam duxero, non potes pertingere ad Diuinam. SERAP. dixit: Duc quocunque volueris, tantùm vt me facias ad rationem peruenire Spiritus sancti. ARNOBIVS dixit: Interrogo te vt dicas mihi, cùm dixerit Rex, Aedificetur forum, aut palatium, vel aliquid huiusmodi, hic sermo qui ex ore Regis egressus est, ego puto quod ipse fecit fieri quod non erat. SERAPION respondit: Constat quod hic sermo ex ore Regis egressus, facit fieri quod non erat. ARNOBIVS dixit: Ergo sermo Patris ex ore procedens, virtute plenus facit omnes visibiles creaturas. SERAPION dixit: Iterum me ad Patrem & Filium reuocasti, cùm ego Spiritum sanctum à te, nascentem inquiram. ARNOBIVS dixit: Non potes inuenire nascentem Spiritum sanctum, sed procedentem. SERAP. dixit: Ipsam iam processionem ostende. ARNOB. dixit: Non tibi dixi, quoniam impatienter audis ea, quæ te potuerunt perducere ad indaginem veritatis. SERAP. dixit; Patienter audiam, sequar quò volueris, iam mihi Spiritum sanctum ostende quid sentias. ARNOB. dixit: [1] Prius est vt fatearis de Filio suo dixisse Patrem: Eructauit cor meum verbũ bonum. SERAP. dixit: Etiã si negare voluerim, præsentes me omnes qui audiunt, confutabunt. ARNOB. dixit: Sermo cùm ex ore Patris nasceretur, qui omnia visibilia & inuisibilia sua virtute creauit, nunquam potuit Sermo sine sancti Spiritus flatu procedere. SERAPION dixit: Ergo duo sunt filij, qui ex ore Patris egressi sũt, Sermo scilicet, & Spiritus. ARNO. dixit: Erras in auditu. Excidit enim tibi, quia duxi te prius ad exemplum Regis, qui imperauit fora fieri, aut palatia, aut thermas; & adieci: Sermo imperij eius tantam virtutem obtinuit, vt fierent quæ nunquam fuerant. Hæc tu coram hominibus confirmasti. Responde nunc iterum, si ita est? SERAP. dixit: Ita est. ARNOBIVS dixit: Ergo si ita est, imò quia ita est: respondemihi: Vtrum Sermonem hunc natum ex ore imperantis, iusta ratione confirmetur? SERAP. dixit: Iusta ratione natũ Sermonem assentior. ARNOB. dixit: Nunquid cũ nasceretur sermo iubentis, qui egressus ex ore, quæ non erant faceret? Nunquid & flatus, qui procedebat ex eo, qui verbũ emisit, natus potius quàm procedens, poterit aliqua ratione monstrari? Quod si id in homine non potest fieri imperante, quãto magis hoc in Deo? Verbum ex ore generante cadere non potest vt ipse flatus Spiritu sancto plenus Filius dicatur. Sed est Pater qui eructauit Verbum; & Spiritus sanctus, qui à Patre non cessat procedere, habens hanc virtutem quam Filius. Nam Verbo Patris cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Si ita recordaris scriptum, edicito. SERAP. dixit: [2] Ita scriptum esse in libro Psalmorum primo nemo est qui nesciat. IVDICES dixerunt: De sancto Spiritu satisfactum tibi, euidens est assertio, quam tuus probat assensus: nunc ad ea, quæ nondum dicta sunt, accedamus.

Psalm. 44.1.

Psalm 32.6.

C

D

NOTAE.

1. Prius est vt fatearis] *Hunc quoq; Psalmum de Christo intelligendum esse non modò Patres Latini & Græci consentiunt; sed & Paraphrastes Chaldæus de rege Messia; & quod omnium maximum est, Paulus Apostolus de Domino IESV æterno Filio Dei interpretatur. Iustinus martyr contra Iudæos scribens, ait*: Certè in 44. Psalmo Christus prædicatur sic: Eructauit cor meum verbum bonum. *Athanasius verò*: Quis *Heb. 1. 8. Dialog.*

A Quis hominum auditis his Dei Patris verbis, Eructauit cor meũ verbum bonũ, ausit dicere, Verbum quod ex corde Dei progressum est, ex non entibus existere? *Et idem rursum*: Si Pater est & Filius, necessum est Filium naturalem & verum esse, hoc est, coessentialẽ Patri. De operibus quidem ait sermo diuinus, Ipse dixit & facta sunt: de Filio autem: Eructauit cor meũ Verbum bonum. *Alios interpretes prætermitto.* *Epist. de sententia Dion. Alexand. Compendio de Spiritu sancto.*

2. Ita scriptum est in libro Psalmorum primo] *Epiphanius obseruauit Hebræos Psalterium in quinque libros partiri. A primo enim Psalmo vsq; ad 40. vnũ librum faciũt. A quadragesimo primo vsque ad 71. secundum librum. A septuagesimo secundo vsque ad 88. tertium. Ab octogesimo nono vsq; ad 105. quartum librum. A centesimo sexto vsque ad centesimum quinquagesimum, quintum librum numerant. Cæterum etiam hunc versum Psalm. 32.* Verbo Domini cæli firmati sunt, *&c. etiam ad Filium & Spiritum sanctum, qui eadem cum Patre voluntate & potentia cælos condiderunt, pertinere, non modò hic Arnobius, sed & magnus Athanasius Serm. 4. contra Arianos, Damasus Papa in symbolo, Epiphanius primo libro, tom. 2. Philastrius, Eulgentius, & alij Orthodoxi constanter docuerunt.* *Lib. de mens. & ponder.*

B SERAPION dixit: Ecce sicut in vna sapientia, quæ perfecta est, memoriam, ingenium, & intelligentiam consentio; sic & Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum in vna Deitate esse confiteor. Sed quæro abs te: Si verè genuit Pater? ARNOB. dixit: [1] Nihil in Deo factum inuenies, quàm quod est. Hoc est: Pater enim Pater verus est, verus genitor Filij: verus Filius, verus vnigenitus Patris. SERAP. dixit: [2] Antequam generaret Filium, tantummodò Deus fuit; non tamen Pater? ARNOBIVS dixit: Erras in interrogatione: semper enim & Deus & Pater fuit. SERAP. respondit: Ergo non verè genuit. ARNOBIVS dixit: Verè genuit. SERAPION respondit: Si verè genuit, antequam generaret Deus, Deus fuit: non tamen & Pater simul esse potuit antequam generaret iste, qui genuit. ARNOB. dixit: Ideo errorẽ pateris, quia humanę fragilitatis comparationem omnipotẽtiæ Diuinæ impingis. Homo enim antequam filium habeat, tantummodo homo est: postea verò quàm filium habere cęperit, & homo est, quod fuit; & pater esse incipit, quod antequam filium generaret esse non potuit. Hãc iniuriam Deo ne feceris. Deus est immutabilis & permanens, nihil in se recipit nouum: semper enim fuit & Deus & Pater, nec illi hoc nomẽ paternitatis accessit: quoniam omne quod accidens est, recedere potest; & quod recedere potest, etiam deficere potest. Diuinitas autem, quæ immutabilis perseuerat, nihil in se ex accidenti aliquid recipit. Hoc enim est hodie, quod semper fuit. Nihil enim sicut tibi, ô homo, deficiet ex præterito, nihilque ei de futuro excrescet: nec sic ei tempora dominantur

C vt tibi, qui fuisti prius infantulus, postea puerulus, deinde iuuenis, postea senex, post senectutem tibi finis occurrit. Hoc penitus in Deum si putaueris venire, & stultus ostenderis, & blasphemus execrabilis comprobaris. SERAP. respondit: Auertat hanc blasphemiam Deus, quæ nunc stultitia nata in ridiculo blasphemantem arguit. ARNOB. dixit: Ergo Deus immutabilis est, an mutatur in aliquo? SERAP. respondit: Immutabilis est Deus: sed tamen te astruente quod genuit Filium, mutabilis ostenditur. ARNOB. dixit: Reuerti habemus ad comparationes aliquas, per quas ostẽdamus sic nasci, vt inter generantem & generatum nulla possit temporum esse diuisio.

NOTAE.

1. Nihil in Deo factum inuenies] *Lubens legerem* fictum, *vt huic interrogationi,* Si verè genuit Pater? *corresponderet.*

2. Antequam generaret] *Huiusmodi fuisse Arianorum delirationem testatur Alexander Ecclesiæ Alexandrinæ Patriarcha, velut ex eius ad omnes Catholicos Epistola refert Socrates et Nicephorus. Athanasius his verbis eã effert*: Deus inquit Arius, potẽtiaquidẽ semper, sed effectu non semper Pater fuit: & antequam generaret, non erat Pater, sed erat omnipotens Deus. *Sed huic infamiæ sic idem Athanasius occurrit*: Verum Patrem sempiternum verus declarat Filius sempiternus, qui de eo natus est: & verum Filium sempiternum verus Pater demonstrat sempiternus. Ideo nunquam Pater sine Filio, quia semper Filius fuit cum Patre. *Augustinus verò ait*: Nulla ibi tempora cogitentur, quæ habent prius & posterius: quia omnino nulla ibi sunt. *Et iterum*: In illa summa Trinitate quæ Deus est, interualla temporum nulla sunt, per quæ possit ostendi, aut requiri, vtrum prius de Patre natus sit Filius, & postea de ambobus processerit Spiritus sanctus, &c. *Libr. 15. de Trinit. c. 26.*

D *Libr. 1. histo. cap. 6. Libr. 1. cap. 8. Libr. de vnitate sanctiss. Trinit.*

SERAPION dixit: Nouam rem audio, vt inter generantem & generatum nullum medium possit tempus ostendi. ARNOBIVS dixit: Ideo Cognitores habemus & Iudices, vt vereamur nos dicere ostensuros quod ostendere non valemus. SERAP. dixit: Caue ne iterum corporea mihi aliqua exempla adferas, quibus nitaris incorporea coaptare. ARNOB. dixit: Iam timeo prudentiam tuam in hac parte offendere. SERAP. dixit: Non meam prudentiam, sed omnium cognitorum & iudicum. ARNOB. dixit: Audi ergo incorpoream generationem de corporeo homine. SERAPION dixit: In dialecticum sophisma prorumpis. ARNOBIVS dixit: Dialecticum sophisma duas facies recipit: & vt verum probetur quod astruitur, & non

Universidad de Deusto
Biblioteca

verum ex aliqua parte arguatur. Nunc autem quod dixero, cùm veritatem solùm ostendam, & ex nulla parte fallaciæ notam incurrat, quomodo poterit dialecticum quod ingero, argui? Nunquidnam si dixero, vox hominis incorporea est, mentior? SERAPION dixit: Quis enim vocem vnquam corpoream dixerit aliquando? ARNOBIVS dixit: Non dixit hoc vllus, tamen ego hoc volo dicere, quod vox hominis incorporea sit. SERAPION dixit: Hoc dicis quod nullus ignorat. ARNOBIVS dixit: Ex voce verbum nascitur, an vox ex verbo? SERAPION dixit: Ex voce verbum. ARNOBIVS dixit: Verbum quod ex incorporea voce natum est, corporeum, an incorporeum est? SERAPION dixit: Incorporeum. ARNOBIVS dixit: Ecce ex incorporea voce sermo natus incorporeus filius vocis est. ' An possit posterior inueniri? Quod si tempus nullum inter verbum & vocem inuenire præuales, quomodo inter Patrem & Filium Deum immutabilem medium aliquod tempus inuenire poteris? In hac autem ipsa indagine, etiam sancti Spiritus non est intermittenda tertia persona. Quia cùm ex voce nascitur sermo, flatus non nascendo, sed procedendo egreditur, per quem vocis verbi integritas custoditur: ita & Spiritus sanctus procedens ex Patre, per quem integra & perfecta Trinitas in Catholicis definitionibus custoditur, patefacit non fuisse vnquam sine Filio Patrem. IVDICES dati dixerunt: Probabiliter Arnobij assertio sanctum quoque Spiritum cum Patre & Filio euidenter exposuit: si sunt alia quæ nondum dicta sunt, proferantur. SERAPION dixit: Quæ me mouent, si non protulero, cassabuntur in animo meo ea quæ explanata sunt, per ea quæ minimè prolata ad explicationē pertingere potuerunt. IVDICES dati dixerunt: Videbimur & nos vano labore fatigari audiendo, & vos sine causa laborare dicendo, si ea repetantur quæ finita noscuntur. Vnde cauendum tibi est omnimodis & studendum, ne semel exposita & finita, quasi amens reuoces ad luctamenta verborum.

NOTAE.

1. An possit] *Codex vetus*: Filius vocis est, possit posterior inueniri. *Cùm ex his nullum possemus sensum elicere, addidimus*, An possit. *De Filij porrò æterna generatione scribit Nazianzenus*: Dei generatio, silentio est colenda. Et quod sanè generatus sit Filius didicisse te magnum quiddam esse concessero: verùm quomodo generatus sit nosse, ne Angelis quidem datum esse concessero. *Et Ambrosius*: Scire licet quod natus sit; quomodo, discutere non licet. *Ephrem Syrus elegantem librum edidit aduersus eos, qui naturam Filij Dei scrutari volunt.*

Libr. 3. de Theolog.

Lib. de fide Grat.

SERAPION dixit: Iam quæ ad consensum meum pertingere exposita potuerunt, nulla potero ratione iterare: ea tamen quæ ex eis si quæ finita sunt oriuntur, necesse est vt proponam. Et adiecit: Dic mihi Catholice, qui Filium non negas ex Patre genitum, Voluntate eum genuit Pater, an necessitate? ARNOBIVS dixit: Nec voluntate, nec necessitate. IVDICES dixerunt: Aperi quod dixeris, quia clausum est. ARNOBIVS dixit: Omnis homo qui vult aliquid, aut non vult, si sapientiam ante non habeat, non potest aliquid iustum velle vel nolle. Ergo perprius est vt sapientiam habeat, quàm virtutem, qua possit aliquid vel velle, vel non velle: & ita demum incipiat iam sapere & velle, cùm per sapientiam didicerit se habere posse. Quærit ergo à me Serapion: Si Pater necessitate genuit Filium, an voluntate? Breuiter respondebo de vno. Necessitatem qui patitur, Deus omnino nec dici debet, nec credi. Quum ergo de vna re absoluta sit quæstio, altera quæ superest hoc ordine terminanda est, vt interrogem interrogantem me: Vtrum sit prius sapere rationabiliter, quàm rationabiliter velle? IVDICES dati dixerunt: Respondeat Serapion his, quæ sciscitatur Arnobius. SERAPION dixit: Quis est qui ignoret, quin prius sit rationabiliter sapere, quàm rationabiliter velle? ARNOBIVS dixit: Si prior est sapientia quàm voluntas, præcessit Filius voluntatem, & ante est genitus, quàm genitor aliquid veller aut nollet: quia quando voluntas cœpit, iam sapientia, quam ipse confessus es, erat anterior. Et licet ratio à me data tuo iam sit formata consensu, cùm diceres, quis est qui nesciat quod prius sit rationabiliter sapere quàm rationabiliter velle: hæc ratio à me data tamen Apostoli eam Pauli authoritate firmabo, qua dicit de Dei Filio, quia ipse sit virtus & Dei sapientia. IVDICES dati dixerunt: [2] Constat Arnobium rectè dixisse, nec voluntate, nec necessitate Patrem Filium genuisse, quia Deus necessitatem non habet: voluntatem anteriorem sapientia esse non posse, & humana ratione edocuit, & Apostoli authoritate firmauit. Si sunt alia à Serapione proferenda, pandantur.

1. Cor. 1. 24.

NOTAE.

NOTAE.

1. Quam virtutem] *Codex vetus*, & non virtutem.

2. Constat Arnobiū] *Non modò à priscis Patribus, sed etiā à Lombardo accuratè discussa fuit hæc quæstio*, An volens, an nolens: *& quod in idem recidit*, An libertate, an necessitate Pater genuerit Filium? *quæ hìc inter Arnobiū & Serapionem vertitur.*

Lib. 1. sent. dist. 6.

Tom. 4. Aug. Dial. qua. 7. *De hac Orosius scribit ad Augustum.* Voluntate genuit Pater Filiū, vel necessitate: sed nec voluntate, nec necessitate, quia necessitas in Deo non est: præire autem voluntas sapientiā non potuit.

Lib. 15. de Trin. cap. 10. *Idemq; Augustinus refert hæreticū versutissimè quendā Catholicum interrogasse*: Vtrum Deus Filium volens vel nolens genuerit: *vt si diceret, nolens, absurdissima Dei miseria sequeretur: si autem, volens, continuò quod intendebat concluderet, scilicet, non naturæ esse Filium, sed voluntatis. Catholicus verò vigilantissimè quæsiuit vicissim ab illo*; Vtrum Deus Pater volens aut nolens sit Deus: *vt si responderet, nolens, sequeretur grandis absurditas & miseria, quam de Deo credere magna est insania. Si autem diceret volens, responderetur ei, ergo & ipse voluntate sua Deus est, non natura. Scribit rursum idem Augustinus Eunomium cū no potuisset intelligere, aut credere, noluisset vnigenitum Dei Filium, Verbum Dei esse natura, id est, substantia Patris genitum non naturæ vel substantiæ Filium esse dixisse, sed volūtatis: vt hinc assereret, accessisse Deo voluntatem, quæ illum gigneret; sicut nos aliquando aliquid volumus, quod ante nolebamus. Athanasius quoq; testatur Valentinianos & Arianos contendisse, Edium quadam excogitatione præcedente, voluntate paterna genitum, vt illum adæquarent creaturis, quæ non ex diuina substantia, sed beneplacito liberaq; Dei voluntate prodierunt.*

Lib. 15. de Trin. ca. 20.

Ser. 4. contr. Arian.

Epiph. contr. hæres 69.

Quid porrò ad hæc patres Scholastici? Nodum facilè soluunt, docentes Filiū non esse genitum voluntate aut præcedente, aut accedente, aut elicìte, aut producente, vt contendebant hæretici: sed bene voluntate cooperante, concomitante ac bene complacente. Primam solutionis partem confirmant ex his magni Athanasij verbis: Apostolus non voluntatis, sed ipsius paternæ substantiæ proprium splendorem & sigillum Filium prædicat dicens, qui cùm esset splendor gloriæ, & forma substantiæ eius. Quod si ex voluntate paterna substantia non existit; clarum quoque est, Filium ex voluntate ortum non habere. Certè ipse Pater non dixit. Iste est Filius voluntate genitus; neque, quem ex placito obtinui: sed simpliciter: Hic est Filius meus, &c. *Secundam verò ex eo quod Pater simul est bonus, potens, volens, & generans, cùm bonitas, potentia, & volūtas sint eius substantia: itaq; si bonus & potens gignit Filium, volens quoque producit. Huc pertinent ista Iustini martyris verba:* Pater voluntate sua Filium genuit. *Et Hilarij censuræ grauissimæ.* Eos qui dicunt de non extātibus esse Filium Dei: similiter qui dicunt, quod neque consilio, neque voluntate Pater genuerit Filium, anathematizat sancta Ecclesia. Si quis nolente Patre dicat natum Filium, anathema sit. Non enim nolente Patre coactus Pater vel naturali necessitate ductus, cùm nolet, genuit Filium: sed mox vt voluit sine tempore ex se vnigenitum demonstrauit. *Sed de his iam satis.*

Ser. 4. contr. Arian. Hebr. 2. Matth. 17. Dialog. Lib. de Synod.

SERAPION dixit: Tres personas memorort te dixisse, Patrem genitorem Filij, Filium genitum Patris, Spiritum sanctum ' procedentem ex Patre, tres istas personas habere Deitatem suam, & integerrimam memorasti. ARNOBIVS dixit: Ita est. SERAPION dixit: Pater ergo Filius non est, nec ipse Filius qui Pater, nec Spiritus sanctus ipse qui Pater & Filius: sed vnusquisq; in sua persona perfectus est Deus. ARNOB. dixit: Ita est. SERAP. dixit: Quid ergo nunc ais ad interrogationem meam, cū te interrogem; & dicas mihi Pater perfectus est Deus, Filius perfectus Deus, Spiritus sanctus perfectus Deus. Ita dicis? ARNOB. dixit: Ita dico. SERAP. dixit: Et si ita dicis, [2] quomodo tres deos esse non credis? ARNOBIVS dixit: Et si obliuio tui dominatur, non dominatur in vniuersis Cognitoribus & Iudicibus attributis. Sciunt enim me & duorū oculorum, vnum aspectum; duarum aurium, vnum auditum; & duarū manuum, vnum adtactum; & duorum pedum, vnum gressum; & duorum labiorum atque vnius linguæ, vnum memorasse sermonem: & memoriæ, atque intelligentiæ, & ingenij, * his tribus vnam sapientiam; & tot membris corporeis vnius vitæ substantiam; & in quinque sensibus vnum intellectum; qui per oculos videndo, per aures audiendo, per os degustando, per nares odorādo intelligat. Cùm ergo ista omnia disputatio nostra tractasset, & sit de vnitate finitum; quæ ratio nos iterum ad ea reuocat, quæ sint & mutuo consensu, & iudicū lata inter partes sententia iam finita? Cùm dixissem, sicut memoria, & ingenium, & intellectus, vnum sapientiæ obtineant munus, ita Pater cum Filio & cum Spiritu sancto vnum omnipotentiæ suæ permanet regnum. SERAPION dixit: De vniuscuiusque perfectione Deitatis nec ego interrogaui, nec tu inde dixisti. Aio nunc enim: Pater perfectus Deus, Filius perfectus Deus, Spiritus sanctus perfectus Deus, tres faciunt deos. [3] Aut enim tertiam partem vnus Deus habet, vt per quaternas vncias tantùm tres vnam Deitatem habeant: aut tres dij sint, si vnusquisque in sua Deitate perfectus est. ARNOBIVS dixit: Breuitati studenti mihi, laciniosa disputatione occurris: sed quantum tu in prolixum ire vis, tantum te ego in breui concludam. [4] Pone tres pretiosissimas margaritas incomparabiles, vnius tamen meriti, in obscuro loco, aut in

aut in cœca nocte repositas. Cùm tamen venerit lumẽ dici & solis splendor, quanto amplior fuerit serenitas luminis, tanto erit amplior oculis attendentibus horum trium lapidum pretiosorum splendor. Interrogo nunc. Isti tres lapides incomparabiles antequam manifestarentur à lumine, in sua pretiositate manebant, & pulchritudo eorum in ipsis erat, oculis tamen hominum non parebant? SERAP. dixit: Ita est. ARNOBIVS dixit: Lux quæ eos manifestauit totos tres lapides, vna est, an duæ, an tres luces sunt dicì? SERAPION dixit: Quis negat quod vna lux eos manifestare potest, etiam si mille sint? ARNOBIVS dixit: Ego quidem tres dixi, tu mille concedis. Si ergo mille lapides pretiosi vno diei lumine [5] ornatum sui splendoris ostendunt, quomodo non Pater & Filius & Spiritus, sanctus vnius Diuinitatis suæ omnipotentiam vno pandunt lumine, Deitatem nõ oculis corporeis, sed oculis cordis, si fuerit fidei Catholicę fenestra adaperta, vt intret per eam sol iustitiæ, & suo lumine radiantur? Verè itaque tres lapides pretiosos vnius meriti, vnius maiestatis, vnius pulchritudinis, vnius diadematis, vnius quoque & regni euidenter ostendat, non vt vnum bonũ, alterum meliorem putes: vt sic vnum magnifices, vt ad iniuriam alteri[9] alterum magnificentiorem existimes. Vnusquisque enim lapis verus ita est, vt nihil [6] de habeat quo possit alius verior æstimari: tantùm & fides aperiat fenestras animorum, quas sine credulitate nostra nec Deus ipse aliquando patefecit. Non enim saluabitur nisi qui credulitatem suam fidei rectæ subdiderint, & ipsa aperuerit fenestras intelligentiæ, vt videat istas tres pulcherrimas gemmas in vno regno constructas, vnum diadema facere, & vnũ maiestatis imperium obtinere. SERAPION dixit: Isti tres lapides licet vnius pretiositatis, vniusq; sint pulchritudinis, tamẽ à se diuisi sunt. ARNOBIVS dixit: Tu diuisionem vidisti trium, sed vnum regnum vnius diadematis non vides. SERAPION dixit: Vnum diadema video, sed in ipso diademate [7] cataclyzomatis arte sunt gemmæ constructæ. ARNOBIVS dixit: Sicut tibi cataclyzomatis arte sunt gemmæ constructæ, ita hic naturaliter in vno omnipotentiæ thesauro positæ, illis tantùm manifestantur, quorum credulitas egerit, vt fides integra aperiat ianuam thesauri huius perpetui, ac patefaciat & istam Trinitatis vnitatem perfectam, & ipsius vnitatis integerrimam vnitatem: verum Patrem, qui semper fuerit Pater: & verum Filium, cuius semper fuerit Pater. [8] Non enim sicut ante Filius si non fuerit Patris sui, non potest effici Pater Filij sui. Nihil enim mutatur in eo qui verus Deus est; sed immutabilis idem semper est, & quo semper fuit Deus, qui verè vnus & trinus est, nõ potest Deus credi qui incipit esse quod nõ fuit. [9] Ex quo enim est quod Deus est (si tamen dici debet) ex quo est hoc quo Deus est, (quod inopia humani sermonis dici permittit) non ipsa ratio maiestatis: ex eo enim quod Deus est, ex eo & Pater, ex eo & Filius eius, ex quo & Deus & Pater est. Nihil enim in se per substantiam habere cœpit, quod ante non habuit. Semper enim cum virtute fuit, quæ est Filius: semper cum flatu suo, qui est Spiritus sanctus. SERAPION dixit: Ad omnia quiesco, & semper fuisse totam Trinitatem confiteor. Sed maiorem Patrem quare non credam, cùm non nascitur Pater de Filio, sed Filius nascatur ex Patre? ARNOBIVS dixit: Iam diximus ex voce nasci sermonem, nec ideo vox maior est quod ex ipso nascitur sermo: vno eodemque momento & vox sermoque simul oriuntur & flatus. Cessat amplitudo, & diminutio, quod tempus nullum interpolat inter vocem & sermonem & flatum. Nam Sermonem esse Filium approbat Pater, sacra Scriptura testante; Eructauit cor meum verbum bonum. Et quid tam bonum quàm Filius, à quo omnis bonitas? Verbum autem eructuantis ex corde, sine Spiritu eructuantis & flatu nasci nõ potuit. Flatus est enim qui procedit, quãdo nascitur verbũ. Vnde & paulò ante iam dixi, Verbo Domini cæli firmati esse à Prophetis dicuntur, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. IVDICES dati dixerunt: Ex abundanti de inuisibili maiestate Trinitatis dictum sit ab Arnobio, quod repetitis intentionibus Serapionis ex integro satis cognouimus factum. Si est aliud quod Serapion intimet, pandat.

Psalm 44 1.

Psalm. 32. 6.

NOTAE.

1. Procedentem ex Patre] *Non hic tantùm Serapion, sed & supra Arnobius tradit Spiritum sanctũ procedere à Patre, nulla Filij facta mentione: quod veteribus licuit, antequam aduersus errorem Græcorum sententiam suam Ecclesia manifestius explicasset atque definiuisset. Non quòd eum à Filio quoque procedere negarent: sed quod expressis in scriptura verbis contenti, id per amplius explicare tunc non esset necesse. Sic enim Theodoretus ait:* Spiritum sanctum ex Deo & Patre substantiam habere didicimus. Cyrillus quo- *Epitome de vn. decret.*

Lib. 2. in Io. cap. 40. Libr. 2. ad Monimm.

villus quoque: Spiritum sanctum ex substantia Dei Patris esse docemus. *Et ne Latini desint, Fulgentius etiam ait:* Vnus est Patris & Filij Spiritus, totus de Patre procedens, totus in vtroq; consistens.

2. Quomodo tres deos] *Non defuerunt priscis temporibus hæretici Tritheistæ, qui ex tribus personis tres deos architectarentur, vt ex Nicephoro alijsque colligitur: qui & nunc, (ô tempora!) in Transsyluania, Hungaria, & Polonia ex illis velut scarabei ex stercore renascuntur. Nos horum confutauimus insaniam, vbi Bez. am diuinam Essentiam in tribus personis realiter distinguentem; & Barthasium eandem triplicantem, & in Deo triplicem spiritum confingentem confutauimus.*

Dialogo primo.

3. Aut enim tertiam partem] *Augustinus aduersus hanc Arianorum dementiam & blasphemiam his verbis fulminat:* Maledictus qui indiuisam Deitatem Patris & Filij & Spiritus sancti non confitetur. Maledictus qui propria nomina personarum, tres deos, aut tres dominos, aut tres spiritus confitetur. *Et alibi rursum:* Si quis non dixerit Patris & Filij & Spiritus sancti vnam Diuinitatem, parem maiestatem & potentiam, vnam gloriam & dominationem, vnum regnum atque vnam voluntatem, anathema sit, &c.

Serm. 6. de temp.

Ser. 129. de temp.

4. Pone tres pretiosissimas margaritas] *Huic exemplo appositè conuenit quod Gregorius Turonensis & Sigebertus referunt: nimirum,* irrumpente in Gallias Arianismo, cùm Episcopus Vasatensis sacrum publicum faceret, è supernis descendisse super altare tres aquæ guttas, quas cùm vellet colligere, illæ in tres firmissimas & pellucidas gemmas conuersæ, denique in vnicam ita coaluerunt, vt non iam tres, sed vnica, eaque mirifica palam euaserit.

5. Ornatum] *Codex vetus* inornatum.

6. Dehabeat] *Nouè dictum, pro, careat, destituatur, priuetur, &c.*

7. Cataclyzomatis arte] *Fortè, quoddam artificium gemmas disponendi, iungendi, sculpendi, vel pingendi, hac voce significat: nisi malis,* catachrysomatis arte *legendum.*

8. Non enim sicut ante] *Obscurus locus, & qui codice indiget emendatiore. Puto tamen eum velle: Vt nullus ante alius dici potest, quàm patrem habeat: ita nec pater censeri nisi filius sit. Sunt enim correlata, quæ posita se ponunt, & perempta perimunt: itaque insanum ac impium est imaginari Deum Patrem Filium præexistisse: aut Filium Patre posteriorem esse.*

9. Ex quo enim est] *Arbitror hunc sensum esse: Deus Pater non fuit aliquo instanti seu momento prius Deus, quàm Pater: sed ab omni æternitate & Deus simul & Pater: cùm Filius ei consubstantialis & coæternus semper coexstiterit. Hoc palam prædicat & aduersus omnes hæreses asserit Irenæus martyr, nimirum, Verbũ ante omnes creaturas semper cum Patre extitisse. Athanasius quoque alicubi laudat Dionysium Alexandrinum scribentem:* Nunquam fuit quando Deus non erat Pater, quòd Filius eius Verbum, sapientia, & virtus nunquam non fuerit. *Et paulò post, ita de eodem dicit:* Iam quia splendor est æternæ lucis, omnibus quoque modis ipse quoque æternus est: luce enim semper existente & splendor semper existit. *Et Aug.* Sicut Pater nunquã fuit non Deus, ita nunquam fuit non Pater.

Lib. 2. ca. 43. & lib. 4. cap. 57.

De Epistola Dionysij Alexandr.

De Eccles. dogmat.

SERAPION dixit: Non sit incongruũ hoc quod animi impulsu inquiro, vt exprimas in hac sancta Trinitate, quis est qui primum obtinet locum? ARNOBIVS respondit: Pater primum obtinet locum. SERAPION dixit: De Filio quid dicis? ARNOBIVS dixit: [1] Et ipse primum. SERAPION dixit: Quid etiam de Spiritu sancto? ARNOBIVS dixit: Et ipse primum obtinet locum. SERAPION dixit: Ergo non est Trinitas. ARNOBIVS dixit: Trinitas ita est, vt non dicamus, primus, secundus, tertius: sed vnum, duo, tres. SERAPION dixit: Pater primus est, & Filius primus est, & Spiritus sanctus primus est: tres primi, tres dij sunt. ARNOBIVS dixit: [2] Pone tres Imperatores in vno regno, in vna concordia, in vna sede, in vna suauitate, in vno amoris affectu, in vna potestate: & quære in ipsis, qui primum locum potestatis obtineat? Sine dubio qui toti tres Augusti sunt, toti tres primi sunt: secundum verò locum, & tertium potestatis ab Augustis ordinatæ habebunt. SERAPION dixit: Ergo primus in his Imperatoribus non est, qui inter istos primum cœpit habere imperium? ARNOBIVS dixit: Inter homines quidem ipse est prior Augustus, qui prior cœpit regnare solus; & postea istos aut generando, aut eligendo constituit: in Diuino autem imperio nunquam inuenies ex his tribus vnum regnare sine alio. SERAPION dixit: Et quare trium Imperatorum, in quo dicere possumus, primus, secundus, tertius, exemplum nobis in medium protulisti? ARNOB. dixit: Vt ostenderem tibi fragilitatem humanam tantam habere gratiam in regno, vt cùm pro certo doceatur primus, secundus, tertius, hic ordo per concordiam imperij exclusus, numerum tantummodo teneat; ordinem verò penitus nõ admittat. Omnes enim hi tres vnum regnum, vnum imperium, vnum Augustæ dignitatis fastigium possidentes, hunc habent secundum, qui primus non fuerit, sicut ipsi sunt primi. SERAP. dixit: Tibi nunquid videtur integrum esse, vt Diuinæ & cælesti maiestati, tẽporale hoc regnum aptetur? ARNOB. dixit: Et si temporale imperiũ hoc mortale, tantã in se cõtinet concordiam pacis, [3] vt qui aliis ætate sit maior nascendo, & imperando prius: hic minor, qui post multos annos ac hodie sumpsit imperiũ; ab ea tamen hora qua est Augustus effectus, minor eo qui prior generatione cępit, esse non possit: quãto magis in hac sanctę Trinitatis Diuina cõcordia, in qua vnus

Universidad de Deusto
Biblioteca

A nus nunquam cœpit cælestis æterniq́ue solij tenere imperium; tanta est vnitas, vt numero tres computati, vnum vniusq́ue potestatis habentes imperium, vnus Deus & vnus Dominus nuncupentur? In nullo enim à se distat Diuina natura. Et si ordinem, quem in hominibus prior ætas admisit, æqualitas potestatis excludit; quanto magis Diuina omnipotentia, vbi in Trinitate nullus anterior, [4] nullus est omnino posterior; ita vnitas, ita indiuisa maiestas, vt cùm verè trium numerum teneant, verè vnus Deus, origo pacis, quietis & tranquillitatis existat? IVDICES dati dixerunt: Aut Serapion si valet, contra hæc proferat aliquid, aut Arnobius huius assertionis suę breuiter colligat summam. Cumq́ue diuturno Serapion vteretur silentio, ARNOBIVS dixit: Deus noster vnus est: nam cùm sit Pater & Filius & Spiritus sanctus, nemo autem Christianus tres deos vel dicere auder vel credere; quoniam (vt dixi) in nullo à se Diuina distat natura: primum enim & secundum vel tertium ordinem, quem inchoatio prima vel secunda vel tertia in hominibus per interualla temporum facit, in Deo, quæ ante tempora est æqualis inchoatio, in tantum non admittit, vt nec inchoatio dici possit, quod ante tempora extitit. Cùm ergo gradus B fieri ex passibus omnis non possit, qui subdi non potest, numerum seruat Trinitatis, ordinem verò vnum æqualitatis assignat. Et ideo, vt dixi superius, [5] quia non habet * secundum, qui primus est; nec tertium, qui secundus de* primo nõ nascitur. Tolle distantiam, & quod in Trinitate credideris, primum inuenies, vt nullum secundum, vel tertium, sed vnum Deum habere gratuleris.

NOTAE.

Athan. in illud, Omnia mihi tradita.

1. Et ipse primum] *Notum est tam ex hoc loco, quàm ex Athanasio, Hilario, ac Epiphanio, Arianos tantam inæqualitatem inter Diuinas personas constituisse, vt Patri solummodò tribuerent primum honoris & potestatis locum, Filio vix secundum, Spiritui tertium relinquerent: quam hæresim nunc instaurare Caluiniani conantur, quando cum suo Authore contendunt, Nomen Dei & Creatoris per antonomasiam soli Patri conuenire, Filio impropriè: Filium etiam secundum Diuinam naturam futurum Patri subditum: Patrem esse primam causam rerum omnium, Filium secundam, Spiritum tertiam: Christum vt Dei vicarium, secundum vel proximum à Patre honoris ac imperij gradum occupare, &c. Contra verò Scriptura diuina clamat:* Hi tres vnum sunt. *Et Dei Filius sanctissimè & grauissimè contestatur,* Ego & Pater vnum sumus. Ad eum (*pium hominem*) veniemus, & mansionem apud eum faciemus. *Hinc Cyrillus ait:* Vna Deitas Trinitatis est, vna glorificatio, eademq́ue dominatio. *Et rursum:* Abraham in tribus viris ab ipso conspectis Trinitatem consubstantialem cognouit & adorauit. *Assentit & Leo magnus his verbis:* Non alia sunt Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti: sed omnia quæcunque habet Pater, habet & Filius, habet & Spiritus sanctus: nec vnquam in illa Trinitate defuit ista communio. Nulla ibi tempora, nulli gradus, nullę differentiæ cogitentur, &c. *Item:* Ideo beatam Trinitatem vnum confitemur Deum, quia in his tribus personis nec substantiæ, nec potentiæ, nec voluntatis, nec operationis est vlla diuersitas, &c.

Vide Dialo. 1. contra hæres. 12.

Lib. 1 thes. cap. 5.

Libr. 1 cont. Iulian.

2. Pone tres Imperatores] *Huiusmodi fuerunt pro tempore Augustus, Antonius, & Lepidus, à quibus Triumuiratus. Simul etiam imperauerunt tres filij Constantini magni: & postea Honorius, Arcadius, Gratianus: tametsi non tanta consensione animorum quanta decuisset.*

3. Vt qui alijs ætate] *Codex vetus:* Vt cùm alijs & à te sit maior, &c.

4. Nullus est omnino posterior] *Confirmatur istud symbolo Athanasij, quo dicitur:* In hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, &c. *Et Martialis Epistola ad Burdegalenses docet tres personas diuinas esse vnius æternitatis, vnius voluntatis, vnius essentiæ, &c.* C

capno.

5. Quia non habet secundum] *Vult in Diuinis primum non dici relatiuè ad secundum, aut tertium: quandoquidem numerus ille qui ad genus quantitatis rationem attinet, ibidem nullus sit: sed duntaxat transcendens ac infinitus, qui ab ipsis tribus personis non distinguitur. Quod his verbis docet Boëtius:* Deus à Deo nullis vel accidentalibus, vel substantialibus differẽtijs in subiecto positis distat. Vbi verò nulla est differentia, nulla est omnino pluralitas: quare nec numerus, igitur vnitas tantùm. Nam cùm tertiò repetitur Deus, cùm Pater & Filius & Spiritus sanctus nuncupatur, tres vnitates non faciunt pluralitatem numeri, &c. Non igitur si de Patre, Filio, & Spiritu sancto tertiò prædicatur Deus, idcirco trina numeratio numerum facit. *Et Augustinus:* Est aliquid in Trinitate ineffabile, vt & numerus sit, & numerus non sit. Pater & Filius & Spiritus sanctus Trinitas. Si tres, quid tres? deficit numerus. Ita Deus nec recedit à numero, nec capitur numero. Quid sunt isti tres, Pater & Filius & Spiritus sanctus? Non tres dij? Non. Non tres omnipotentes? Non. Non tres mundi creatores? Non. Hoc ergo solùm numero insinuant, quod ad inuicem sunt, non quod ad se sunt.

Lib. de Trin. & vnit. Deit.

D

Tract. 39. in Ioan.

SERAPION dixit: Fateor mihi de vniuersis quæ opposui satisfactum rationabiliter: sed supersunt mihi multa interrogationum capitula, & præcipuè de Incarnationis Dominicæ sacramentis, [1] quæ si insuper non habetis, me interrogare præcipite: quoniam sicut fateor satisfactum mihi ab Arnobio, ita nostis Cognitorum electi, nihil

A nihil me legali authoritate gessisse. Video enim tam veteris Testamenti quàm noui, hunc Deum Patrem ingenitum, ita genito præponi, vt secundum post Patrem locum obtineat. ARNOBIVS dixit: Profer ergo Legis diuinæ testimonia, quibus Patrem maiorem Filio ostendas. SERAPION dixit: [2] Ipsum Filium Dei considera Salomonis ore testantem: Dominus creauit me initio viarum suarum in opera, ante sæcula creauit me. Ipse autem Deus Pater de Filio per Esaiam prophetam dicit: [3] Ecce ponam in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: & omnis qui crediderit in eo, non confunderur. Ita Dauid de eo canit: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes & cæt. Vnde & Esaias dixit. [4] Hæc dicit Dominus Christo meo Domino. Vnde ipse Pater iubet Filio dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, &c. Vnde & Stephanus de Filio dicit: Video IESVM à dextris Dei: Dei vtique Patris, qui est (testimonio Pauli Apostoli) caput Christi, Christus autem viri, vir autem caput est mulieris. Hic est Pater qui dicit Filio: [5] Ante luciferum genui te. Vnde & Christo dicitur, Quia angelis suis mandauit de te. Est ergo amplior qui man- B dat, & de quo mandatur minor est. Vnde ad Apostolos suos ipse Dominus dicit: Si diligeretis me, gauderetis, quia vado ad Patrem: [6] quia Pater maior me est. Et iterum: Pater qui dedit mihi, maior me est. Item dicit ipse Filius Dei ad Patrem: Hæc est vita æterna vt cognoscant te vnum & verum Dominum, & quem misisti IESVM Christum. Filius ergo secunda persona est post Patrem, quia Filius est, non eripiens Pãtri illud, quo vnus est Deus. Si enim innatus fuisset, comparatus ei qui innatus est, par æquatio in vtroq́ue ostensa duos faceret innatos: & ideo duos ostenderet deos si Filius sicut Pater esse sine origine potuisset, & sicut Pater inuisibilis & incomprehensibilis extitisset. Nunc autem quicquid est Filius, non ex se est, qui nec innatus est: sed est ex Patre, & Patri suo originem suam debet, quam sumpsit oriundus ex eo qui originem nõ habet. Vnus est enim omnium Deus sine principio, de quo dicit Filius qui principium habet: Pater maior me est. Quod vt probaret, adiecit: Non potest Filius à seipso facere quicquam, nisi quæ viderit Patrem facientem. Et ipse iterum ait: Non à meipso veni, sed ille me misit. Et iterum dicit: Opera quę ego facio testificantur de me, quia Pater me misit. Item dicit: Qui à semet- C ipso loquitur, propriam gloriam quærit: qui autem quærit gloriam eius qui misit eum, hic verax est. Inde est quod ipse ait, A seipso nihil: sed imperijs paternis & præceptis obtemperat in omnibus, vt quem probet illum natiuitas Filium, tamen morigera subiectio asserat illum paternæ voluntati subiectum. Vnde ait: A me non sum loquutus; sed qui misit me Pater, ipse mandatum dedit mihi quid dicam, & quid loquar. Ecce qualiter ipse Patri obtemperat, & subditum esse demonstrat: per quod ostenditur quod subiectione sua minister sit, cæterorum verò Dominus approbetur, vt meritò Deus Pater omnipotens Deus sit, Filius autem cæterorum omnium Deus sit, omnem creaturam subiectam sibi habens; Patri, qui illi subdidit omnia, cum omni creatura subiectus. Propter quod Deus est creaturis omnibus constitutus, dicens: Ego autem constitutus sum Rex ab eo &c.

Prou. 8. 22.

Isaiæ 8. 14.

Psal. 117. 22.

Isaiæ 45. 1.

Psal. 109. 1.

Act. 7. 56.

1. Cor. 11. 3.

Psalm. 109. 3

Psal. 90. 11.

Ioan. 14. 28.

Ioan. 10. 29.

Ioan. 17. 3.

Ioan. 14. 28.

Ioan. 5. 19.

Ioan. 7. 28.

Ioan. 10. 25.

Ioan. 7. 18.

Ioan. 8. 28.

Ioan. 12. 49.

1. Cor. 15. 26.

Psalm. 2. 6.

NOTAE.

D

1. Quæ si insuper non habetis] *Lubens adderem, molestum aut ingratum, &c. vt oratio integra esset.*

2. Ipsum Filium Dei considera] *Hic plurima congeruntur Scripturæ testimonia, quibus veteres Samosateniani, Ariani, Photiniani, cæteriq́; Diuinitatis Christi aduersarij eum in ordinem creaturarum cogere nitebantur, vt ex scriptis Athanasij, Hilarij, Epiphanij, Augustini, Fulgentij, & Vigilij facilè est deprehendere. De germano sensu illorum suis locis dicemus: hic tantùm de diuersa quorundam lectione aliquid obseruabimus. Ac primùm de hoc Prouerbiorum loco,* Dominus creauit me, *&c. in quo Ariani sententiæ suæ proram & puppim constituebant; rectè Basilius ac Epiphanius iudicauerunt, ex Aquilæ interpretatione,* ἔκτησέμε; *& verbis Hebraicis,* ADONAI CANANI, *legendum esse,* Dominus possedit me, *seu,* instar pulli excluſit ac possedit me, *vt & nunc legit vniuersa Ecclesia Latina: non autem* ἔκτισε

Lib. 2. adu. Eunom. & aduers. hæres. 69.

apud Nicep. Lib 9 cap. 13. & Socr.

με, creauit me, *vt Ariani contendebant. Et sanè perfacilè fuit his Scripturarum corruptoribus ex aoristo* ἔκτησε, *descendente à verbo* κτάω, *quod est, possideo; efficere aoristum* ἔκτισε, *procedentem à verbo* κτίζω, *quod creare, condere, & fabricare significat, non difficili η in ι transformatione. Accedit Eusebius Cæsariensis consilij ac hæreseos Arianæ ante Concilij Nicæni decretum particeps, qui libro tertio ad Marcellum emixissimè contendit, eo loco non esse legendum;* Creauit me, *sed,* constituit, aut ordinauit me: *vt est apud Socratem & Nicephorum.*

3. Ecce ponam in Sion] *Locus est ab Apostolo Roman. 9. 23. contextus ex Isaiæ 8. 14. & 28. 16. secundum editionem LXX. qui quomodo faceret pro Arianorum sententia non satis video.*

4. Hæc dicit Dominus Christo meo Domino] *Apud LXX. legitur* τῷ χριστῷ μου κύριῳ, Christo meo Cyro. *Arnobius igitur legit* κυρίῳ, *pro* κύριε,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quomodo & Eusebius præparationis Euangel. libro 6. cap. 9. Tertullianus aduersus Iudæos: Cyprianus aduersus Iudæos, libro primo capite vigesimo primo: Lactantius libr. 4. cap. 12. Augustinus Orat. de quinque hæresibus: Cyrillus, & alij.

5. Ante luciferum genui te] *Athanasius Orat. contra Arianos, & Fulgentius referunt Arianos hoc de corporali natiuitate Christi interpretando, Catholicis obiecisse. Respondent porrò, de diuina æternaque generatione dictum: & nomine veteri, per antropopathiam, diuinæ naturæ fœcunditatem intelligendam esse: quod & synodus Hispalensis, Act. 13. postea confirmauit.*

6. Quia Pater maior me est] *Arianos istud aduersus Catholicos importunissimè vrsisse testantur omnes. Alexander Alex. Epistola quæ est apud Socratem, aliique Græci hoc tantùm referunt ad id quod Pater solus ingenitus sit, ac Filij principium productium: Filius autem genitus & productus à Patre. Augustinus verò & Latini omnes censent propter susceptam humanam carnem dictum esse.* In quantum Deus est, (*ait Augustinus*) ipse & Pater vnum sunt; in quantum autem homo, Pater maior est illo. *Quod autem versu proximo citatur, ex Ioan. cap. 10. vers. 29.* maior me est, *nec apud Latinos, nec apud Græcos, quod meminerim, sic legitur: sed tantùm,* maior omnibus, vel maius omnibus est. *De aliis suo loco postea dicemus.*

(··)

Libr. 1. ad Thrasim. & Libel. ad 10. Arianorum obiect.

Lib. 1. cap. 6

Enchirid. cap 35.

ARNOBIVS dixit: Si verè studium tuum ad hoc tenderet, vt aut disceres, aut doceres, non omnia ista testimonia ex diuinis libris desecans, quasi vnum fascem tuæ interpretationis tortuosissimis nodis ligatum in conspectu Cognitorum & Iudicum ita obijceres. Quapropter ad vos mihi sermo est, ô Cognitores & Iudices, præcipite quæso, cœptæ disputationis ordinem non mutari, & singulatim capitula Scripturarum ea, quæ dixi, vel alia, quæ nondum dixi à Serapione in conspectu vestro proponi, nec licear ei simul alterum & alterum proferre in medium, nisi vnum quod prius proposuerit explicetur. IVDICES dixerunt: Quæ iustè petuntur ab Arnobio, necesse est vt sortiantur effectum. Vnde exsoluere maturabit Serapion ista testimonia, quæ in vnum obtulit sua interpretatione constricta, vt de singulis quibusque testimonijs possit Arnobius dare responsum. SERAPION dixit: Testimonij mei obiectio prima est, quam ex libro Prouerbiorum Salomonis vo-

Prouer. 8. 22. cem Filij Dei esse cognoscis: Dominus creauit me initium viarum suarum. Vnde ostenditur Pater maior esse qui creauit, quàm Filius qui creatus est à Patre. ARNOBIVS dixit: Ergo credis verè Filium ex Patris substantia genitum; nec tam genitum, quàm creatum? SERAPION dixit: Ego Filium Dei non nego. ARNOBIVS dixit: Si non negas verum Filium Dei ex Patris substantia genitum, hoc testimonium ad quam partem protulisti? SERAPION dixit: [1] Vt ostenderem Filium minorem Patre. ARNOBIVS dixit: [2] Nec tu minorem Filium Patre conaris ostendere: sed creaturam Dei moliris Filium demonstrare. SERAPION dixit: Ergo * plenam authoritatem [3] diuinæ potentiæ vnum è duobus, aut non esse in authoritate hoc testimonium astrue; aut quare sit dictum ostende. ARNOBIVS dixit: Adhuc modò redisti ad ordinem, vt possit vniuscuiusque testimonij explanatio, donante Deo, nobis concedi. SERAPION dixit: Cuius ergo vis hanc vocem intelligi, Dominus creauit me initium viarum suarum? ARNOBIVS dixit: Vox est sapientiæ Dei. SERAPION dixit: Sapientia ipsius quæ est, nisi Filius ipsius? ARNOBIVS dixit: Cùm opus fuerit loco suo dicetur, quomodo sapientia hæc Filius ipsius sit. Nunc interim sapientia Dei loquitur per sapientissimum virum Salomonem dicens: Dominus creauit me initium viarum suarum. SERAPION dixit: Quid tã euidens, quàm vt diceret, creauit me? ARN. dixit: Hoc quod dixit, creauit me, quod moliris ostẽde. SERAP. dixit: Quomodo initiũ creaturæ sortitus Filius à Patre, hoc meruit vt principatũ vniuersæ obtineat creaturæ. ARNO. dixit: [4] Omnis certè creatura antequam crearetur, non fuit? SERAP. dixit: Vtique non fuit. ARNOB. dixit: Tunc ergo cœpit sapientia quando creata est? SERAPION respondit: Tunc cœpit quando creata est. ARNOBIVS dixit: Ergo qui illam creauit, insipientem illum blasphemas? SERAPION dixit: Auertat à me Deus hanc blasphemiam. ARNOBIVS dixit: Ergo ignoranter blasphemas. SERAPION dixit: Ego non blasphemo: sed magis [5] laudo creatorem sapientiæ. ARNOBIVS dixit: Compelleris vnum astruere è duobus, vt aut habuisse sapientiam dicas istum qui creauit sapientiam hanc: aut non habuisse cùm crearet. SERAPION dixit: Nunquam Pater sine sapientia fuit. ARNOBIVS dixit: Ergo non creauit sapien-

Rom. 11. 20. tiam. SERAPION dixit: Noli altum sapere, sed time. ARNOBIVS dixit: Quis altum sapit, qui blasphemat Deum, an qui blasphemiam defendit? SERAPION dixit: Tu defendis Deum? ARNOBIVS dixit: Tempore quo audio blasphe-

blasphemiam, os blasphemantis obiurgo, sicut tuum os increpo, & doceo te Deum Patrem insipientem dicere. Cùm enim diceres, Antequam crearetur sapientia, non fuit, & ipsam sapientiam, quæ est creata Dei esse confirmas: ostendis non habuisse sapientiam eum, qui illam condidit, & tunc cœpisse habere postquam creauit. IVDICES dixerunt: Acerrimæ blasphemiæ locus est. Et quid moramur? Et nostræ aures obtunduntur, & vestra ora grádiuntur? Vnde par est, vt Arnobius qui detexit blasphemiam, testimonium iam à Serapione prolatum exponat.

ARNOBIVS dixit: Semper fuit sapientia in corde Patris interius reposita, quomodo in corde Oratoris ars Rhetorica, & in corde Grammatici ars Grãmatica. Dicitur autẽ creasse librum artis Rhetoricæ Orator, & Grammaticus librum artium condidisse, non quod ex eo cœperit Rhetorica & Grammatica, ex quo hominibus ad legendum est tradita. Illis namque qui eam scripserunt, ex eo tempore quo docti sunt, semper in corde fuit. Nobis autem tunc creata est, quando nostra eruditio sumpsit exordium. Inde est quod ante paululum dixi oportunè, Filium Dei esse sa-

B pientiam [6] antequam fieret. Ergo Deus, qui fecit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, sic creauit sapientiam sicut (dixi) Orator creat librum artis Rhetoricæ proferens de corde suo, quod ex quo didicit, semper habuit. Creauit autem nobis, vt quod in corde eius erat per aures nostras audiendo, & per oculos videndo, etiam in corde nostro initium daretur. Ita & Deus, qui à nullo didicit, sine initio habens sapientiam, cùm vellet facere cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, primò omnium sapientiæ suæ virtutem iecit, vt ipsam domum quam fabricare voluit.

* Pater primus cùm aërem faceret, antequam solum fortissimum solidaret: hoc est * prius facere cælum, & ita demum terram cum montibus solidaret. Sed de creaturis suo tempore dicendum est: nunc de creatore dicamus. Ergo dicit ipsa sapientia: Dominus creauit me initium viarum suarum: architectus plenus sapientia, imò *Prou. 8. 22.* fons ipse sapientiæ, protulit ex se ipsam sapientiam. Quin audi quid sapientia *Proverb. 3. 19.* dicat: [7] Ego sapientia fundaui terram, parauit cælos prudentia. Cùm ergo temporà non oriuntur nisi de diebus, dies autem de lumine, lux autem nisi de cælo, cælum autem non sit ortum nisi de sapientia: ante cælum tempus penitus non fuit.

C Constat ergo semper fuisse sapientiam, & sic creatam sicut diximus creari librum sapientissimo Oratori. Verbi gratia. Salomon librum sapientiæ condidit: nunquid non antequam conderet hunc librum, ante non fuit sapientia? Potes quidem dicere, ante non fuit, sed in Salomone antequam à Deo illam acciperet: postea verò semper fuit. Si ergo in homine misero ad comparationem Dei, & perquàm exiguo, intus in corde semel posita non recedit, & quicquid vtiliter crediderit, creditur sapientia prædicari siue in literis, siue in ædificijs fabrefactis, atque picturis ipsa cernitur, & in cunctis artibus ipsa laudatur: quanto magis in Deo, qui totus sapientia est, qui eam à nullo accepit? Hanc inquam, quam semper habuit; tunc creauit, cùm illa de corde suo per fabricam cæli terræq; [8] producere curauit, vt cælum fieret simul, & omnia quæ in eo sunt quæ non erãt, non vt ipse inciperet sapiens esse, quod semper extiterat. Creauit autem terram, & omnia quæ in eã sunt quæ non erant, non vt ipse inciperet sapere, quod ante non sapuerat.

Tu autem Serapion, qui capitulum loci integrum non protulisti, audi totum caput huius loci, vt credas illud meę explanationi concordare. Dominus creauit me initium viarum suarum in opera sua, ante sæculum fundauit me, priusquam terram

D faceret, priusquã poneret abyssos, priusquam produceret fontes aquarum, priusquam stabiliret montes, ante colles genuit me. Præscius ergo Deus quia hoc quod dictum fuerat, creauit me, potuisse ad periculum blasphemiæ peruenire, adiecit: Ante om- *Prouer. 8. 25.* nes colles genuit me. Hoc sermone quod dixit, me, illud interpretata est ipsa sapientia quod dixerat, creauit me. Vnde & sequitur. Cùm parabat cælum, simul cum illo *Prouer. 8. 27.* eram: & [9] cùm segi egabat sedem suam; quando super ventos fortes faciebat in summo nubes, & [10] cùm certos ponebat fontes sub cælo; & cùm fortia faciebat fundamenta terræ, cum ipso eram cuncta componens, [11] ad quam gaudebat in faciem meam, cùm lętaretur orbe perfecto.

Et adiecit: Dicant nunc IVDICES obiectori huius sententiæ quam protulit ad hoc vt doceret Dei Filium non esse Filium, sed creaturam eius, dicat si eo ordine quo persecutus sum, textum integræ sententiæ percurri, & hoc quod dixerat ipsa sapientia, Dominus creauit me; [12] ipsa subiunxit, Genuit me: [13] & aut credat semper fuisse in Patre sapientiam, aut doceat sine sapientia fuisse Deum antequam condidisset eam. SERAPION dixit: Fateor & integrè vt est scriptum à Salomone

Universidad de Deusto
Biblioteca

prosequutum,& ante omnes colles genuit me,propterea vtil iter subiunxisse, vt hoc quod dixit,Creauit me,genuit me , euidenter ostenderet. ARNOBIVS dixit: Nempe priori conflictu dixisse te recoles , cur incorporea me protulisse exempla, quare nunc initium viarum Dei per montes & colles, & fabricas visibiles docentem contentus es, nisi quod mysticum diuinæ scripturæ sensum in solam historiam videns,& initium viarum inquirens , vias ipsas non quæsisti , creatorem verò Deum esse non solum literarum iudicio , verùm etiam ipsius nostræ naturalis considerationis doceamus instinctu. Viæ autem Domini istæ sunt,prima fides, secunda spes, tertia charitas,quarta perseuerantia, quinta bonitas, sexta timor Domini , septima constantia,octaua patientia,nona lenitas,decima quies, vndecima pax, duodecima obedientia, tertiadecima longanimitas, quartadecima solitudo sancta, quinta decima contemptus ventris , decima sexta studium mentis , decima septima castitas, decima octaua benignitas, decima nona misericordia , vigesima iustitia, vigesima prima liberalitas , vigesima secunda studium scientiæ legis Dei , vigesima tertia amor optimarum rerum , vigesima quarta contemptus temporalis gloriæ, vigesima quinta affectio gloriæ sempiternæ. Hæ omnes viæ Dei sunt , in quibus ipse Pater quotidie deambulabat sicut per Prophetam dicit : Viuo ego dicit Dominus, quia ego ambulabo in eis,& ero illorum Pater , & ipsi erunt mihi in filios & filias dicit Dominus omnipotens . In his ergo omnibus vijs Domini prior creata est sapientia,quo qui sapientiam Dei prior habere cœpit, nec vnam de vijs istis incedere poterit.[14] Sunt ergo istæ viæ viginti quatuor, viginti quatuor seniorum numerum assignantes,qui libras singulas,& integerrimè noui & veteris testamenti in vnam libram duodecim Apostolorum assignãt,vt treſ istæ libræ per tria genera populorum offerantur Trinitatis auctori,id est,virginitatis, atque viduitatis coniugij. Totæ autem tres istæ libræ integerrimæ per vias suas ambulantes,vna fide, vna spe, vna charitate, vno consecratæ baptismate subsistunt: quæ penitus per vias istas ambulare non poterunt, nisi in ipso initio viarum Dominus creauerit in mentibus eorum sapientiam. Vnde Psalmista cùm diceret; Vias tuas Domine, notas fac mihi , quia sciebat non posse ambulare vias istas, nisi Dominus sapientiam creasset ei in corde, orat Deum dicens: Cor mundum crea in me Deus: quia in sordidam animam non intrat sapientia,nec habitare potest in corpore subdito peccatis.

Lenit 26.12. 2.Cor.6.
Apoc.4.4. 5.8.
Psalm.24.4.
Psalm 50.12. Sap.1.24.

IVDICES dixerunt : Plusquam perfectè satisfecit Arnobius de testimonio sapientiæ, & quod in Deo semper fuerit, & quod creata in mentibus sit à Deo, qui vias cupiunt ambulare virtutum. Si quid est quod Serapion interroget, audiamus.

NOTAE.

1. Vt ostenderem Filium minorem Patre.] *Ex scriptis Athanasij,Hilarij, Epiphanij, Ambrosij, Augustini & Fulgentij aduersus Arianos manifestum est , illos non vno modo sanctissimæ Trinitatis vnitatem lacerasse , Filiúque æternæ Diuinitati detraxisse. Aiebant enim , Patrem solum inuisibilem Deum, in natura Deitatis parem seu æqualem non habere , non semper fuisse Patrem solum colendum & adorandum. De Filio verò inquiebant , cum non esse de substantia Patris genitum , sed ex non existentibus creatum ; non natura , sed gratia tantùm & adoptione Dei Filium, non semper fuisse cum Patre seu apud Patrem , non coæternum , aut coomnipotentem , &c. quarum hæreseon magna pars pendet ab his Serapionis hypothesibus ;* Filius est creatura , Filius est Patre minor.

Ath. in disp. Hil lib.11.de Trinitat. Epiph contra hæres.69. Ambros. lib. de fide. Augu.contr. Maxim. & Felician.

2. Nec tu minorem] *Lubens adiycerem* , tantùm,sed & &c.

3. Diuinæ potentiæ] *Quid si adderetur*,laudans ac proponens,pro to à te,&c.

4. Omnis certè creatura] *Serapionem cogit ad has angustias , vt vel fateatur Patrem aliquandiu fuisse insipientem : vel admittat Filium non esse creatum,quod tamen omnino contendebat.*

5. Laudo creatorem] *Vetus codex* , creaturam.

6. Antequam fieret.] *Nimirum,nobis per externa opera manifestus.*

7. Ego sapientia] *Latina editio in tertia persona sic effert*: Dominus sapientia fundauit terram,stabiliuit cælos prudentia.

8. Producere curauit.] *Vetus codex* , creauit.

9. Cùm segregabat sedem suã] *In vulgatis Bibliis legimus,* τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἐπ' ἀνέμων, cùm secerneret sedem suam super ventos,& cùm validas faceret desuper nubes. *Verùm apud Cyprianum,vt habet hic Arnobius* ; Et cùm secerneret suã sedem : cùm super ventos validas faceret desuper nubes. *Apud Hilarium eodem modo : Itaque vox fortes, referenda est ad* nubes , *non ad* ventos: Γραικὸ ἰσχυρὰ νέφη, *Tertullianus:* Fortia nubila. *Pagninus:* quando firmabat cælos desuper.

Libr. 2. ad. Ludæos c. 6.

10. Cùm certos,&c.] *Vetus codex*, cùm certus: *Quoniam Græcè est* ἀσφαλῶς πηγὰς. *Cyprianus:* Et cùm confirmatos ponebat fontes sub cælo. *Ter. adu. Hermogenem:* Et cũ firmos ponebat fontes eius quæ sub cælo est. *Hic ad verbum transfert verba LXX. Irenæi autem interpres verba Aquilæ & Theodotionis, qui ἐδραίωσεν verterunt loco* τὰς ὑπ' οὐρανόν.

11. Ad quam gaudebat] *Vetus codex* , ad quem gaudebat in faciem meam *Nam LXX. habent,* ἐγὼ ἤμην προσέχαιρεν. *Irenæus* : Ego eram cui adgaudebat. Quotidie autem iocundabar in facie eius, in omni tempore , cùm lætaretur. *Tertull. aduers. Hermogenem:* Ego eram ad quam gaudebat: quotidie autem oblectabar in persona eius, quando oblectabatur cùm perfecisset orbem.

Lib. 4. ca. 37.

12. Ipsa subiunxit, Genuit me] *Hieronymus explicans illud Isaiæ,* Generationem eius quis enarrabit? *ait :* Istud de diuinitate Filij accipiendum est, quòd impossibile sit Diuinæ natiuitatis nosse mysteria. De qua ipse loquitur in Prouerbijs : Ante omnes colles generauit me.

Isaiæ 53.

13. Et aut credat] *Sic correximus pro* credam, *quod erat in vet. cod.*

14. Sunt ergo viæ istæ] *Hanc allegoriam fateor mihi perobscuram : arbitror quæ aliquot menda esse , quæ non nisi melioris codicis auxilio corrigi possunt.*

A

SERAPION dixit: Si prior Deus cor mundat,& sapientiam non creat; non habent culpam si in vijs Dei nõ ambulauerint. ARNOB. dixit: Saluus sit status disputationis nostræ: de Deo enim agere cœpimus Patre,& Filio, & Spiritu sancto,& assumptum est ad hoc testimonium, vt ostenderes Dei Filium creaturam. Hactenus ostendimus sapientiam in Deo fuisse semper, iustumque est vt de Deitate & Trinitate nostra currat intentio: tamen transitoriè etiam hîc damus responsum. Deus sicut personarum acceptor penitus non est, sic considerat mentes,& studia, & cogitationes filiorum Adæ,& nouit optimè quid debeat de thesauro suo proferre: [1] & sicut exigit eius æquitas, sic donare. Et ideo, sicut dicit Apostolus: Non est personarum acceptio apud Deum; sic ipse dicit: Nunquid omnes Apostoli ? Nunquid omnes Prophetæ? Sicut ergo certum geris, quod personarum acceptor non sit; sic certum gere, quod etiam distributor non sit iniustus : quicquid circa humanum genus fecerit , penitus [2] nulla potest ratione reprehensibile inueniri. Sanè cor mundum creari in se Dauid fletibus & gemitibus postulauit. Imitare Dauid in pœnitendo , & in accipiendo particeps factus cordis mundi,& sapientiam in te creatorem [3] Deum gratulaberis. Nunc autem ad testimonia à te posita reuertamur.

B

Rom.2.11. Act.10.34. Ephes 6.9. Colos.3.25. 1.Cor.12.29. Ephes.4.11. Psal.50.12.

SERAPION dixit: Memoraui lapidem quem reprobauerunt ædificantes, eò quod factus sit in caput anguli:[4] hoc à Domino factum est mirabile in oculis nostris.

Psal 117.22. Matt. 21.42.

C

ARNOBIVS dixit: Tria in hoc loco quærenda sunt: qui sunt ædificantes : quid ædificantes: & qui reprobantes lapidem . Aedificantes namque Iudæi super fundamentum Prophetarum, Dominum nostrum IESVM Christum de numero huius ædificationis non solùm reprobauerunt, verùm & crucifixerunt. Hic ab incredulis reprobatus, sed à Deo in caput anguli factus est , vt duos conderet in semetipso : & fieret ex lege & Prophetis, quæ à Moyse cœperat perfecta fabrica in Christo, de quo noui Testamenti apices suum parietem habentes hoc angulari lapide vnam Ecclesiã ex vtrisque apicibus dedicaret ille, qui dixit Petro : Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt ei.

Act.4.11. Ephes.2.15. Matt.16.18.

D

SERAPION dixit: Dic nobis, quæ sint portæ inferi? ARNOBIVS dixit: Adhuc de petra dicenda est expositio , quæ dum finita fuerit, tunc de portis inferni respondebimus. SERAPION dixit: Vt breuiter de portis inferni dicas exigit integritas dictæ sententiæ. ARNOBIVS dixit: Portas inferni illas dicimus, quas principes huius mundi diuitijs & passionibus, impietatibus & criminibus in introitum perpetuæ mortis posuerunt: per quas ingrediuntur idololatræ dæmonum templa , verum Deum non timentes, metuentes autem figmenta vanissima . Habent & alias portas, per quas ingrediuntur Synagogæ synedrium, Christum Dominum Deum denegantes. Habent & alias portas, per quas ingrediũtur ad doctrinam hæreticorum,& schismaticorum sectas. Habent & alias portas, per quas stupratores , adulteri, fornicatores, plagiatores, fures, blasphemi, omnium que rei criminum ingrediuntur. His principibus in aduentu Domini nostri IESV Christi clamatum est à Spiritu sancto, Tollite portas &c. Illi enim verè temporales non sunt , in quibus immortalitas ita regnat, vt portæ inferi non præualeant aduersus eam : per ipsas enim introiuit Rex gloriæ cum omnibus suis.

Psal.23.7 9.

Si inquiris, quis iste Rex gloriæ? Audies ipsum dicentem Spiritum sanctum , Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Sunt enim portæ iustitiæ in auribus hominum positæ, ad quas sermo fidei Catholicæ clamat dicens , Aperite mihi portas iustitiæ,& ingressus in eas confitebor Domino . Ipse autem sermo posteaquàm introierit per aures in ciuitatem animæ, ostendit ei portam vitæ æternæ: & dicit. Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam . Angustum sanè introitum in isto

Psalm 117.19

mundo habere à Domino nostro IESV Christo ostenditur, sed per viam eius angustissimam & arctam ad latissimum vitæ æternæ introitum asseritur qui ambulat peruenire. Si quidem ipsius ore Domini affirmatur hortantis atque dicentis: Intrate per angustam portam. Angusta enim porta est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui intrant per eam. Lata enim & spatiosa via est quę ducit ad mortem, & multi sunt qui intrant per eam. IVDICES dixerunt: Arnobius de portis inferni interrogatus, & infernorum nobis & cælorum aperuit: si alia sunt parata à Serapione, proferantur. A

Matth. 7. 13.

NOTAE.

1. Et sicut exigit] *Vetus codex:* & sic exigit.

2. Nulla potest ratione reprehensibile] *Vetus codex,* reprehensione.

3. Deum gratulaberis] *Vetus codex,* gratulaueris.

4. Hoc à Domino factum est mirabile] *Ex hoc loco apparet, quàm verè scripserit Tertullianus, hæreticos esse captatores vocabulorum. Siquidem Ariani omnes locos tam veteris quàm noui testamenti, quibus vel propriè, vel allegoricè Christus dicitur factus, venabãtur, colligebãt, vrgebant importunissimè, vt inde illum creatum esse, & non consubstantialem Patri æterno aduersus fidem Catholicam concluderent. Huiusmodi sunt hi loci;* Factus est in caput anguli Factus ex semine Dauid secundùm carnem. Qui post me venit, ante me factus est. Tanto melior angelis effectus. Fidelis est ei, qui fecit illum. Pontifex factus in æternum, & cæt. *Respondet verò magnus Athanasius hæc referenda esse ad humanæ carnis assumptionem, qua verè creatus & factus est & homo, & frater, & minister, & Pontifex noster: non autem ad Deitatem, qua verè est conditor vniuersorum, quandoquidem* omnia per ipsum facta sunt. *Qui & rursum ait:* Ioannes de Filio Theologicans, agnoscens- que vocum discrimina, non dixit, In principio factus est, aut conditus est: sed, In principio erat Verbum, vt per geniti naturam hæc vox (erat) subaudiretur: id cauens, ne quis interuallum temporis intercessisse cogitaret, sed semper & æternaliter Filium existere crederet. *Inde tam in Nicæni concilij, quàm Athanasij symbolo profiteri iubemur, Filium genitum esse, sed non factum, &c.*

Ad illud porrò, Ante me factus est, *respondent Ambrosius & Chrysostomus, id tantundem valere, atque mihi præfectus & antepositus est: quia inquit idem,* prior me erat quatenus Deus est. *Et illud,* Tanto melior angelis effectus, *Chrysostomi & Theophylacti sententia, idem est quod declaratus & patefactus.*

Epiph. contr. hæres. 69.

Serm. 3. cont. Arian.

Ambr. l. 4. de fide cap. 5. In Ioan.

Serm. 2. cont. Arianos.

B

SERAPION dixit: Ad promissam expositionem tetraham: ad locum vnde deuiauimus reuertamur. ARNOBIVS dixit: Dominicæ incarnationis exempla panduntur, quando lapis, quando mons, quando virga, quando angelus, quando homo, quando sacerdos, quando etiam testimonium; sed & multæ aliæ effigies, quæ sensus Catholicus per vias lucidas, & Spiritus sancti splendore radians, ambulans, orando potius, quàm discutiendo reperiat. Nam petram, per quam è periculo sitis positus Dei populus in deserto liberatus est, Christum esse beatus Apostolus Paulus asseruit dicens: Patres nostri idem spirituale poculum biberunt, bibebant de spiri- tuali consequenti eos petra: petra autem erat Christus. Et in cantico Moysi dicitur: Fluxit eis mel de petra, & oleum de solida petra. Et in Psalmo octuagesimo: De petra melle saturauit eos. Item in Psalmo septuagesimo septimo: Eduxit aquam de petra, & deduxit tanquam flumina aquas. Item in Psalmo vigesimo sexto, Ecclesia de Christo dicit: In petra exaltasti me. Et in trigesimo nono ipse dicit: Statuit supra petram pedes meos: & in Psalmo sexagesimo: In petra exaltasti me: & in Psalmo centesimo decimo tertio: Conuertit solidam petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum: & in Psalmo centesimo quarto: Percussit petram, & fluxerunt aquæ. Et in Cantico Salomonis Spiritus sanctus inuitans ad se Ecclesiam, dicit: Veni ad me proxima mea, sponsa mea, formosa mea, & in velamento petræ continuatæ muro. Et in Esaia vox Filij Dei, Posui, ait, faciem meam petram firmissimam. Item in Ezechiele propheta dicit Dominus: Super adamantem & petram firmaui faciem tuam. Et in Euangelio, Dominus sapientem virum fabricantem domum super petram dicit. Quam autem petram nisi illam, de qua dicit Apostolus: Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est IESVS Christus? Sunt & alia multa quæ memorare longum est, quæ & doceant petram pro immutabilitate & pro constantissima voluntate Domini nostri IESV Christi, quam in carne sua exercuit, tentatus à Diabolo, traditus à discipulo, fixus in patibulo, cibatus felle, potatus aceto, perforatus lancea, humiliatus vsque ad mortem, mortem autem crucis. Et cùm omnia hæc homo perfectus sustinuerit, nihil tamen de impatientia hominis imitatus, ostendit Deum per hominem hominibus præstitisse victoriam, sicut in prima Corinthiorum Epistola asserit Apostolus dicens: Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum IESVM Christum.

C

D

1 Pet. 10. 4.

Deut. 32. 13.

Psal. 80. 17.

Psal. 77. 16.

Psam 26 5.

Psalm 39. 3.

Psalm 60 3.

Psalm. 113 8.

Psal. 104. 41

Cant. 2. 14.

Isaiæ 50. 7.

Ezech. 3 9.

Matth 7. 24.

1. Cor. 3. 11.

Philip. 2. 8.

1. Cor. 15. 57.

SERA-

A SERAPION dixit:[2] Sollicitum reddit me explanatio tua, qua de incarnatione Domini nostri ita interpretari studes, vt hominem & nõ Deum memorare videris. Vnde quia octo effigies ad tropologiam Domini pertinentes, ex quibus vnam hanc, quam in petram memoraueras, euidentibus diuinorum voluminum testimonijs exsoluisti: his reliquis septem exemplis expletis, vna mihi explanatio Dominicæ incarnationis supererit. Propter istam enim solam istum putamus inijsse conflictum. Vnde etiam te non puto effectum memorem quod inter initia hoc dixerim, iustum esse vt tecum agerem quasi vnus ex Arrianis, aut Eunomianis, aut Sabellianis, aut Macedonianis, & fauere salua fide mea, illorum assertionibus. Idcirco, vt dixi, tecum me inijsse conflictum, vt si inuenissem te in aliquem incurrisse errorem, non tecum hac definitione agerem, de qua tu à me, & ego à te dissentio. Nihil mihi nunc superest, nisi vt istas octo quas memorasti similitudines in Christo ita comptè & irreprehensibiliter expedias, vt integram Diuinitatem in Christo expedias, aperiens ne etiam hoc mihi afferas non totum quod extitit diuinum ostendas.

B Ostẽde itaque nunc,[3] quare tantùm octo cõmemorasti, cùm sint aliæ multæ in Christo effigies, quæ dici poterant, vt ipse dixisti. ARNOBIVS dixit: Consideraui multa sacramentorum genera in isto numero contineri, primo quomodo in veteri testamento, cùm sit prima dies, in qua dixit, Fiat lux: etiam in nono ipsa meruit per resurrectionem Christi & prima effici & octaua. Nam sicut ipsa die aperti sunt cæli, vt funderetur manna, Dauid quoque octauus est filius qui per defensionem ouium ferarum interfector effectus est; & per defensionẽ populi, interfector gygantis. Primò cùm adhuc esset paruulus, à Deo omnipotente effectus est Christus. Sed & in Euangelio, ore Domini nostri IESV Christi octo beatitudines memoratæ sunt, cùm vtiq; essent & aliæ virtutes multæ, quæ meritum beatitudinis habere potuerint. Hoc itaq; exemplo visum est mihi vt salua multitudine similitudinum, has tantùm octo tropologias proferre in medium, certus quod ex his quæ prolatæ sunt, cæteræ quæ non sunt prolatæ, inquiri possint, & intelligi inuentæ, & oris ratione vtiliter explanari.

Genes. 1. 3.

Exod. 16 14. & 15.

1. Reg. 16. 11.

1. Reg. 17. 49 & 50.

Matth. 5.

NOTAE.

C

1. Petræ continuatę muro] *Ita correximus R. P. Frontonis Ducæi Societatis IESV perdocti Theologi & amici commonitione, pro eo quod vetus Codex habebat,* continui te muro.

2. Solicitum reddit] *Vetus codex,* reddet.

3. Quare tantùm octo] *Epiphanius paucis hæc plurima Christi cognomina colligit.* Christus vocatus est & ianua, & ostium, & via, & columna, & nubes, & petra, & agnus, & manna, & caper, & vitulus, & leo, & fons, & sapientia, & verbum, & filius, & angelus, & Christus, & saluator, & Dominus, & homo, & filius hominis, & lapis angularis, & sol, & propheta, & panis, & rex, & ædificator, & agricola, & pastor, & vitis, *& quæcunque talia &c. quæ contendit per tropologiam illi conuenire, sicut & vox creatura, quam minus pertinaciter ex Prouerbijs & Ecclesiastico vrgebant Ariani.*

Contra hæres. 69.

SERAPION dixit: Primò per occasionem obiectionũ mearum lapidem exposuisti: cùm ergo subsequutus essem capitula Euãgelica, in quibus dicit Dominus, Pater maior me est, vnde alia protulisti. Vnde ne videaris ista exempla ideo attulisse, vt illa testimonia declinares, expositis his quæ protulisti, de illis mihi dabis responsũ: & ita demum accedemus ad nostrum specialem conflictum. ARNOBIVS dixit:

D Oportuerat nos de hoc solo sensu tractare, de quo verè dissentis, id est, de hoc quod non vis Catholicæ fidei vtiliter credere, in Christo Deo nostro duas esse veras perfectasque substantias: & sicut verum Dei Filium, ita verum hominem filium hominis confiteri. Sed quomodo te præuides iure & legibus rationabiliter superandum, ne te solum doleas victum, qui plurimorum in te hæreticorum sumpsisti personas, vt cũ ciues tui te superatum increpauerint, tu dicas per nostram, imò non nostram, sed Christi victoriam à tali te superatum, qui potuerit plurimorum in te hæreticorum prius acumina, per miram atque potentissimam fidei Catholicæ ianuam aperire. SERAPION dixit: Sapiens tunc vincit perfidiam, cùm eam de suis visceribus pellit: & qui vincit, bis victor est, quia & de assertione sua fidei coronam accipit, & de lucro hominum consequitur palmam. ARNOBIVS dixit: Hoc totum misericordiæ Dei applicandum est: nihil enim nostris nisibus possumus, sed totum de Dei gratia & misericordia quod quærimus, inuenimus. Aggrediar nunc reliquas septem quas proposui similitudinum formas: dehinc duas quæstiones, quas ex Euangelijs protulisti, ipso Domino dante, exponam. Tu tamen sagaci memoria easdem figuras

Ioan. 14. 28.

recolens,incipe ſigillatim reuocare in medium, vt per ſingula doceam de ſacris voluminibus me iſta exemplaria protuliſſe. SERAPION dixit: Prius de petra te explicuiſſe ſatis conſtat: ſecundò quòd mons prædictus ſit Dominus ex ſcripturis,vt oſtendere te promiſiſti,oſtende.

Exod.3.11. ARNOBIVS dixit:In Exodo legimus: Dixit autem Dominus ad Moyſem.Hoc tibi ſignum ſit, quoniam ego te mittam vt eijcias populum meum ex AEgypto, & ſeruietis mihi in monte hoc. SERAPION dixit: De monte Sina hoc dictum eſt.ARNOB.dixit: Si hiſtoriam quæras ſolam, Synagogam ingredere: nos autem hiſtoriam ideo accipimus, vt quæ ſunt intra hiſtoriam ſpiritaliter explicemus, ſequentes Apoſtolum Paulum magiſtrum Eccleſiæ gentium à Domino attributum, qui(vt dixi)eo vſque ſenſus noſtros prouocauit & corda,vt petra quæ pro certo petra *1.Cor.10.5.* eſt,vnde aqua producta eſt,[2] Chriſtum eſſe euidenter aſſereret dicens: Petra autem erat Chriſtus.Ita & montem,in quo apparuit claritas Dei,in quo ignis illuminans, & *Exod.33.11.* non conburens,in quo Deus cum homine facie ad faciem loquens, in quo Maieſtas ipſa digito ſuo in duabus tabulis lapideis ſuæ legis voluntatem in decem præceptis B ſcripſit: in quo Deuteronomij,id eſt,ſecundæ,vel iteratæ Legis ſcriptus eſt liber: mõtem vbi Deus homini notum fecit,quod in principio Deus feciſſet cælum & terram, *Geneſ.1.1.* & omnia quæ in eis ſunt, & multa alia ſanctitatis indicia, quæ dicere longum eſſet: *Pſalm 67. 16 & 17.* de quo Pſalmiſta dicit:Mons Dei,mons pinguis,mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. Etenim Dominus habitabit in finem. Vt oſtenderet de quo diceret *Pſalm. 14. 1. & 2.* in Pſalmo quartodecimo ait;Quis requieſcet in monte ſancto tuo? & adiecit:Qui ingreditur ſine macula &c. Et quis alius ſine macula,niſi ſolus Dominus IESVS Chri- *1.Pet 2 22.* ſtus,qui peccatum non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius? Nam in vigeſimo ter- *Pſalm. 23. 3. & 4.* rio Pſalmo; Quis(ait)aſcendet in montem Domini? Et reſpõdit. Innocens manibus *Pſalm 47 3* & &c. Et item Dauid canit: Magnus Dominus & laudabilis nimis,&c. Et ſubiungit: *Iſaiæ 2. 2.* Mons Sion latera aquilonis &c. Et vnde Eſaias ait: In nouiſſimis diebus manifeſtus erit mons Domini,& venient ad eum omnes gentes. Dicit & in alio loco Dauid. Qui *Pſalm 124. 1* *Pſal 67.17.* confidit in Domino,ſicut mons Sion &c.Vnde & in alio Pſalmo: Mons Sion,in quo *Pſal. 77. 54* habitas in eo. Dicit & de ipſo monte: Hunc quem acquiſiuit dextera eius. Acquiſiuit *Pſal.117. 16.* hominem dextera eius perfectum,dextera Domini qui fecit virtutem:dextera enim Patris ab operatione dicitur & probatur.Ipſe enim inuiſibilis Filius hanc virtutem C *Ioan.14. 9. & 10.* per omnipotentiam ſuam operatus eſt, vt per hominis aſſumptionem ita viſibilis fieret,vt diceret: Qui me videt, videt & Patrem, quia ego in Patre, & Pater in me eſt. SERAP.dixit: Ergo Iudæi qui eũ viderunt,viderunt & Patrem. ARNOBIVS reſpon- *Iſaiæ 5 9.* *Actо.28.26.* dit: Iudæi eum ſic viderunt, ſicut Spiritus ſanctus ad Eſaiam dicit: Vade, dic populo huic,Videntes non videbitis,& audientes non intelligetis. Vnde & ipſe Dominus ad *Ioan.8.19.* eos dicit: Neque me noſtis, neque Patrem meum. Suis autem diſcipulis: Beati oculi *Matth.13 16.* qui vident quæ vos videtis, & audiunt quæ vos auditis. Quapropter ſi videtur de monte datum eſſe reſponſum,commemora loco tertio à me dictum exemplum.

NOTAE.

1. Qui potuerit] *Clarum eſt hanc ſententiam mutilam eſſe & ex meliore codice reſarciendam.*

2. Chriſtum eſſe euidenter aſſereret] *Vetus codex,* aſſerere.

D SERAPION dixit:Primò lapidem,ſecundò montem,tertiò turrem,in ſimilitudine commemoraſti. ARNOBIVS dixit: Bene commemoras, ſi & bene recipias *Pſalm.60.4.* veritatem. Ipſe eſt enim,de quo in Pſalmo ſexageſimo canitur, quod ſit turris fortitudinis à facie inimici. Hæc eſt turris,de qua dicit Spiritus ſanctus per Eſaiam: AEdificaui turrim in medio vineæ,quam plantaui. Vineam hanc ipſe interpretatur Spiri- *Iſaiæ 5.2.* *Pſal.74 16.* tus ſanctus,dicens: Vinea enim Domini Sabaoth,domus Iſraëlis eſt. Turrim verò,de qua dicit ſe ædificaſſe in medio, vt ſcripturâ ſancta dicit, Filius eſt hominis, quem *Prouerb.9.1.* confirmauit ſibi. De quo Salomon dicit:Sapientia ædificauit ſibi domum. Ipſe enim qui eſt ſapiẽtia Patris,ædificauit ſibi in vtero Virginis perfectum hominem IESVM, *Rom.1.4.* qui prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute ſecundùm ſpiritum ſanctificationis, non ſecundùm coniugium pollutionis. SERAPION dixit: Noli dicere coniugij pollutionem: nam coniugium pollutionem non habet,ſed fornicatio pollutio nuncupanda eſt. ARNOB. dixit: Coniugium pollutionem habet, & crimen non habet: fornicatio autem & pollutionem habere probatur, & crimen. Sed permitte me pro- *Matth.21.33.* bare turris indiculum. Ipſe autem Dominus in Euangelio ſic ait:Pater familias plantauit

A tauit vineam,& ſepſit eam,& ædificauit in ea turrim, & locauit eam agricolis, qui miſſos ad ſe ſeruos à Patre familias plagis affligere non metuerunt:poſtremò ab ipſo patre familias miſſum filium occiderunt. Hoc dicto, interrogantur à Domino. Cũ venerit Dominus vineę,quid faciet colonis illis? Et reſpondentes Iudæi dixerunt: Malos malè perdet,& vineam ſuam alijs locabit agricolis. Et Dominus ad eos: Amen dico,inquit, vobis, Auferetur à vobis regnũ Dei,& dabitur genti facienti fructus eius.

SERAPION dixit: Quarto nunc loco quærendus ſermo Dominum per virgam præfiguratum oſtendens,vt promiſſio tua ſuo ordine explicetur. ARNOBIVS dixit: Loquitur in Exodo ad Moyſem Dominus: Ego ſtabo in cacumine collis, & *Exod.4 17.* virga hæc,quæ in manu tua eſt,in ipſa faciam omnia ſigna virtutum. Dicit & Dauid in ſpiritu: Virga æquitatis,virga regni tui. Virga tua & baculus tuus, &c. Et Dauid in- *Pſal. 44 7.* terpellat Dominum dicens: Memento congregationis tuæ,&c. Liberaſti virgam hæ- *Pſalm.73 2.* reditatis tuæ. Item dicit: Virgam virtutis tuæ,&c. Euidentius autem de Domino di- *Pſal. 109. 2.* citur: Exurget virga de radice Ieſſe, & cæt. Quæ omnia adimpleta ſunt in eo, qui fa- *Iſaiæ 11. 1.* B ctus eſt ex ſemine Dauid ſecundùm carnem. SERAPION dixit: Serua diſputa- *Rom.1.3.* tionem carnis, de qua nobis erit verus apertuſque Conflictus: nunc quæ propoſita ſunt à te,explicare ſtude exempla. Nam quarto loco virgam cur poſueris iam dixiſti: quinto nunc loco, Angelum qua ratione dixeris,pande.

ARNOBIVS dixit: Audi ad Moyſem loquẽtem Dominum: Ecce ego mitto An- *Exod.23 20.* gelum meum ante te,ad cuſtodiendum te in omni itinere tuo: obſerua eum,& obaudi ei, nomen enim meum in eo eſt. Malachias autem dicit. Labia ſacerdotis erunt in *Malach.2. 7.* eo,quia Angelus Domini eſt. Vnde etiam de populo ſanctorum omnium,qui in iſto mũdo cauſa nominis ſancti afflicti probãtur & paſſi dicuntur: Iſte pauper clamauit, *Pſalm. 33. 7.* & Dominus exaudiuit eum,id eſt,populum ſanctũ,& ex omnibus anguſtijs eripiet eũ. *& 8.* Miſit Angelum Dominus in circuitu timentiũ eum,hoc eſt, timentium Dominũ,& eripiet eos,eundem populum iuſtorum. Item Daniel Angelũ commemorat de cælo deſcendiſſe in medium flammarum, vt tres pueros de incendio liberaret,cùm Nabuchodonoſor de eo dixiſſet: Quartus quẽ video ſimilis eſt Filio Dei: non eſt mendaciũ *Dan 3 49.* teſtimoniũ eius. Dauid quoq; in ſuo proprio Pſalmo ſic dicit de Deo: Ipſe miſit Ange- *Pſal 77 70* lum ſuum, & tulit me de ouibus patris mei, & vnxit me vnctione miſericordiæ ſuæ.

C SERAP.dixit: Propera ad ſextum,in ſimilitudinem hominis Filiũ Dei ante viſum: quia ſufficit de quinto quod dictum eſt. ARNOBIVS dixit:[1] Legimus in libro Ieſu Naue,quod illo tempore cùm Hiericho continuum iniret prælium,vidit homi- *Ioſue 5.13.* nem ſtantem contra ſe,& gladius in manu eius: cumq; acceſſiſſet ad eum,dixit ei: No- *& 14.* ſter es,an aduerſariorum? Qui reſpondens ait: Ego ſum dux fortitudinis Dei. Item Eſaias Propheta dicit: Clamabit populus ad Deum ſuum in anguſtijs ſuis,& mittet il- *Iſaiæ 19.20.* lis Dominus hominẽ qui liberet eos. Item dicit Daniel:[2] Vidi in nubibus cęli venien- *Dan.7. 13.* tem Filiũ hominis ad veterem dierum,& data eſt ei poteſtas regni. Item ipſe Daniel *Dan.8.16.* ait: Stetit contra me quaſi viſio hominis,& vocauit Gabrielem Archangelũ, & dixit *Dan.10. 5.* ei, vt doceret viſionem quam videbã. Item ipſe Daniel: Eleuaui,inquit, oculos meos, & vidi,& ecce homo qui indutus erat byſſo, & lumbi eius accincti erant auro. Item *Ezech.1. 26.* chiel dicit: Vidi ſuper thronum quaſi figuram hominis. Item ipſe: Vidi aſcen- *Ezech.10. 2.* dentem deſuper Cherubim vocantem ad ſe hominem, qui indutus erat podere, qui cinctus erat ſuper lumbos ſuos zona aurea.

D SERAPION dixit: Ex abundanti teſtimonia de eo reddenda ſunt,quod in dubium venit: nunc verò breuitati ſtudens,perge ad ſeptimum ſacerdotij à te ſimilitudinem memoratam. ARNOBIVS dixit: In Regum libro primo ad Samuelem lo- *1.Reg. 2. 35.* quitur Deus dicens: Suſcitabo mihi ſacerdotem fidelem,qui omnia ex corde meo faciet. Et Dauid dicit: Iurauit Dominus Dauid,& non pœnitebit eum,&c. *Pſalm.109.4*

SERAPION dixit: Euidentia ſunt iſta duo teſtimonia à te prolata de ſeptima ſimilitudine: explica nunc octauam,quod teſtamẽtum Dei,Filius Dei poſſit intelligi. ARNOB.dixit: Liber Geneſeos loquitur & dixerit Dominus ad Noë,& ad filios eius; *Geneſ 9. 10.* Ecce ego excito teſtamentum meum vobis, & ſemini veſtro poſt vos,& omni animæ quę viuit vobiſcum. Item poſt alia dicit Deus ad Noë,& ad filios eius: Memor ero teſtamenti mei quod eſt inter me & vos,& omnem animam viuam. Item vox Dei ad *Geneſ. 9. 15.* Noe,& ad filios eius dicit. Ponã arcum meũ in nubibus cæli,& recordabor teſtamenti mei,quod eſt inter me & vos.[3] Item per Eſaiã dicit Dominus: Teſtamẽtum meũ erit *Malach.2. 5.* cũ vita & pace,lex & veritas erit in ore eius,& iniquitas non inuenietur in labijs eius. In pace dirigens habitabit vobiſcũ,& multos cõuertet ab iniquitate ſua. Itẽ per Eſaiã dicit Dominus: Ego Dominus vocaui te,& dedi te teſtamentũ gentium,aperire oculos cæco- *Iſaiæ 42.7.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Isaiæ 55.3. los cæcorum. Item per Esaiam Dominus dicit: Audite me, & manducabitis bona, am A
bulate in vijs eius, & saluabitur anima vestra, & disponam vobis testamentum æternum. Item per Esaiam Dominus dicit [1]: Faciam vobis cum pace, cum fide, & disponam vobis testamentum æternum: quæ omnia vnum Dei Filium præfigurant. Sunt etiam alia multa genera figurarum, quæ si exegerit ratio vt proferantur in medium, sanctarum scripturarum authoritate[4] assignabo. IVDICES dixerunt: Tam rationabili manifestatione, quàm legali authoritate ab Arnobio quæ sunt defensa, firmata sunt, ita vt Serapion, qui è diuerso est, nobis tacentibus, ita vniuersa esse vt ab eo defensa sunt suo sit ore testatus. Et quomodo auroresc ente die inchoatam altercationem vespertinum tempus inuenit, nocturnæ quietis transacto silentio, die nobis à Deo salubriter restituto, permissa nobis vtriusque partis confessio orietur.

SERAPION dixit: Peto vt sermoni nostro in eo hodie finis occurrat, vt scire me faciat Arnobius, pro qua causa præfigurationes has Domini nostri in medium proferre voluerit. ARNOBIVS dixit: [5] Quomodo sunt quædam quæ inter istas B
præfigurationes, etiam ipsum, pro quo figuratæ sunt, Dei Filium æstiment computandũ, cùm omnibus illis imago sit veritatis in isto hõmine, quẽ Virgo peperit ipsa sit veritas: & sicut verus Dei Filius Deus, sic verus filius hominis homo, non ita mixtus, vt vtriusq; rei permutatio facta sit, sed in veritate Deitatis & omnipotentia sua permanens, inuisibilis Filius Dei societatem suam cum homine habens, & verum Deum Dei Filium nostræ liberationi exhibuisse credatur. Aliter enim Deus carneis
1. Ioan. 2.22 & 4.3. oculis videri non potuit. Quicunque ergo negat Deum esse in Christo, id est, in homine, hic Antichristus est. Qui autem negat aliquid de his similitudinibus, potest aut reprehensibilis, aut fortè nec reprehensibilis inueniri. Negat enim petram, negat virgam, negat montem, & quicquid illud potest dici Christo posse competere. Virum autem perfectum, & perfectum Deum qui negauerit, ab æterna damnatione non potest liberari. [6] Similiter qui duos filios Dei ausus fuerit cogitare, vel credere vnum qui ante tempora ex Patre genitus est sine matre, & alium qui natus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, æterno anathemate ferietur. Nostrę autem, id est, Apostolicæ sedis beati Petri, quæ ab ipso Apostolo cœpit, [7] fidei confessio hæc est: Vnum C
Dei Filium ex duabus substantijs perfectis & integerrimis credentes, ex visibili & inuisibili, ex corporeo & incorporeo, ex comprehensibili & incomprehensibili, ex passibili & impassibili, ex mortali & immortali, & vero Deo & vero homine fateamur, dicentes & credentes Deum in Christo, & Christum IESVM in gloria Patris ita vnam Deitatẽ habere, sicut in duobus oculis vnus aspectus est, in duabus auribus vnus auditus, in geminis naribus vnus odoratus est: ita & in his duabus substantijs Dei & hominis vnus Filius est Dei. Sanè quomodo noui solicitum auditorem memorem esse me ad vnam Patris & Filij substantiam, in duobus oculis vnum aspectum, in duabusque auribus vnum auditum, & vnum memorasse in geminis naribus odoratum: nunc tibi, non vna substantia, sed vna in duabus substantijs [8] esse credenda persona, non videatur incongruum. Nisus enim sum ostendere hoc, vt sicut in tribus personis vnam credimus esse substantiam, ita in duabus substantijs Dei & hominis vnam Filij Dei credamus esse personam.

NOTAE. D

Dialogo. 1. Legimus in libro Iesu Naue] *Iustinus martyr multis sæculis ante Arnobium ex hoc loco contendit, Filium Dei olim carnem sumpturum, sese consp iciendum Iosue obtulisse & apparuisse: præsertim quod hic eum adorarit, ille verò dixerit se Ducem militiæ Domini. Clemens, Tertullianus, Eusebius, Nicephorus in eadem quoque fuerunt sententia.*

2. Vide in nubibus cæli] *Iustinus martyr hoc testimonio quoque nixus, sic Filium Dei hominem futurum probat:* Cùm Daniel tanquam Filium hominis dicit assumentem regnum æternum, nonne hoc ipsum] subindicat? Nam cùm ait, quasi filium hominis, narrat natum & visum hominem, sed non ex humano semine, &c.

3. Item per Esaiam] *Sequentia Isaiæ testimonia citantur secundùm editionem LXX. ideo in vulgata editione Latina eodem quidem sensu, sed non ijsdem verbis comperiuntur.*

4. Assignabo.] *Vetus codex,* assignam.

5. Quomodo sunt quædã] *Hic locus sua obscuritate designat aliqua deesse.*

6. Similiter qui duos filios] *Hæc fuit hæresis Nestorij dicentis, vt est apud Socratem, Euagrium, & Liberatum, duos esse Christos, Deum vnum, hominem alterum, duas videlicet naturas duas arbitratus est esse personas: cui se se constanter opposuerũt Eusebius Doryl æus, Ioannes Antiochenus, Cyrillus Alexandrinus, Cel estinus, Leo, & Gelasius Romani Pontifices, Patresque Concilij Ephesini, & Chalcedonensis, vt postea fusius dicetur.* Lib. 7. ca. 35. Lib 1. cap. 20. In breuiat.

7. Fidei confessio hæc est] *Duas priores voces addidimus, aliàs nullus sensus apparebat.*

8. Esse credenda] *Ita etiam esse,* pro est, *reponendum iudicauimus.*

Explicit liber primus Arnobij.

ALTER-

A

ALTERCATIONIS ARNOBII ET SERAPIONIS LIBER SECVNDVS.

B

IOSTER A die, inter initia diei, eorum representato conuentu, residentibus Constantio & Ammonio, ARNOBIVS dixit: Si Serapioni aliqua supersunt de hesterno Conflictu, si voluntas est, pandat. SERAPION dixit: Vna quæstio Euangelica noscitur remansisse, illa scilicet, quam Arius videtur [1] habere palmarem, cùm dicit: Me quid culpant dicentem, Pater maior me est, cùm ipse Filius de seipso testetur dicens: Pater qui misit me, maior me est? Ioan. 14. 28.
ARNOB. dixit: In ea forma, in qua Filius Patris est sine matre, ipse & Pater vnum sunt: in ea verò forma, in qua Filius matris est sine Patre, Patre minor est. Naturam enim seruilem assumpsit, in qua non solùm Deo Patre minor esset; sed & matre tantum minor esset, quantum matris virginis anhositas extitisset. SERAP. dixit: Nouum hodie mihi dedisti responsum, in quo matrem Domini, vt gentiles delirant, Mariam esse genitricem sine patre eius. Dic cuius Pater Deus genitor sine matre extiterit? ARNOBIVS dixit: Ergo heri non tota ventilatione verborum nostrorum atque sermonum hoc ventilatum est, vt Patrem genitorem Filij sui maiorem Filio non esse doceremus? SERAPION dixit: Vtique humana narratione docuisti, quod authoritate Euangelica stare non prævalet. ARNOBIVS dixit: Tamen humana rationabilitate firmatum est, nihil in Patre maius, nihil in Filio minus, nihil quod non æquale sit in Spiritu sancto reperiri. SERAPION dixit: Et si hoc ego denegem, tam ludices, quàm omnes hi qui astant poterunt approbare.

ARNOB. dixit: Quid ergo supereſt? SERAP. dixit: Hoc quod rationis tuæ expo-
C sitionem sacratissima Christi impugnat assertio, qua dicit, Pater maior me est. ARN. Ioan. 14. 28.
dixit: Quicquid dicit Paulus Apostolus de Christo, putas verũ dicit, an fallit? SERAP. dixit: Si Paulus fallit, quis verum dicit? ARNO. dixit: Memor es dixisse cũ de Domino IESV Christo, [2] Qui cùm esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Dixit hoc Paulus, an non? SERAPION respondit: Dixit quidem, sed integram sententiam non protulisti. ARNOBIVS dixit: Ergo scis quia Apostoli sermo conscriptus est in Epistola. SERAPION dixit: Scio. ARNOBIVS dixit: Ipsum comma integræ sententiæ dic mihi quod dixi. SERAPION dixit: Dixisti: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. ARNOBIVS dixit: De quo hoc dixit? SERAP. dixit: De Filio. ARNOB. dixit: Et de quo hoc dicit, Esse se æqualem? SERA. respondit: De Patre. ARNOB. dixit: Collige formam Dei, si potes. SERA. respondit: Forma Dei est hoc quod immensus est, & cælos & terrã repler, & transcendit mensura eius cęlos sursum, & terram, & maria, & abyssos deorsũ.
Sic quidem legitur in Prophetis, quod palma eius totius cæli mensura sit, & pugillo Isaiæ 40. 12.
D comprehendat omnem terram, & omnes aquæ mensura manuum eius sunt. ARN. dixit: Oris tui testimoniũ verum de Deo amplector, & prędico, & ita esse cõfiteor. Ergo si ita est, imò quia ita est: explicuisti sermone formã Dei hanc esse, quod sit immẽsus, & incomprehensibilis, inæstimabilis, inuisibilis. Ita est, an non? SERA. respõdit: Ita est. ARNOB. dixit: Iam modò integram Apostoli sententiam proferam de Filio Dei. Qui cùm in forma Dei esset, hoc est, inuisibilis, incomprehensibilis, inæstimabi- Philip. 2. 6.
lis, & esset æqualis, non minor; sed ea forma, & in ea æqualitate qua est Pater, exinaniuit semetipsum. SERAPION dixit: [3] Quomodo exinaniuit se? Nunquid vt cessaret esse Deus? ARNOBIVS dixit: Ne fortè hoc blasphemiæ scelus nostræ æstimationi subreperet, interpretatus est istum sermonem dicens, In quo exinaniuit seipsum, id est, quia cùm esset Dominus formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu repertus vt homo, humiliauit seipsum factus obediens vsque ad mortem, & cæt. Hic ergo qui est Filius Patris sine initio natus ex eo Patre, qui Paternitatis suæ initium non habet, hic dicit, Ego & Pater vnum Ioan. 10. 30.
sumus. Hic autem natus ex matre sine Patre carnali, hic dicit, Pater maior me Ioan. 14. 28.
est.

SERAPION dixit: Ergo duo sunt Filij Dei, & vnus de Patre sine matre, & alius de matre

Universidad de Deusto
Biblioteca

matre sine patre est. ARNOBIVS dixit: Puto te non esse immemorem ostendisse me quidem duos oculos, sed vnum aspectum: duas aures, sed vnum auditum: duas nares, sed vnum odoratum. SERAPION dixit: Duo ista quomodo vis in vnum esse? vt sicut Dealitas Patris & Filij & Spiritus sancti vna est substantia, ita & substantia Dei cum filio hominis vna sit substantia? ARNOBIVS dixit: Non est ita. Homo enim per Deum, qui eum assumpsit, factus est Deus: [4] non Deus per hominem, quem assumpsit, factus est homo. SERAPION dixit: At per hoc duo sunt filij Dei, cùm dicis, Deus, Deus est; & homo, homo est: Deus verus, verusque homo duo sunt. ARNOBIVS dixit: Duæ sunt substantiæ in vno Filio Dei. Hic enim vnus Filius Patris, qui fecit primum hominem [5] de limo terræ virginis. Cum timore Dei & interrogare te, & audire oportet. SERAPION dixit: Quare hoc dicis? ARNOBIVS dixit: Quia quasi plausibilem fuisse te existimas, cùm dicis, duos filios Dei esse, vnum de Patre sine matre, & alium de matre sine Patre. Cùm ego tibi dixerim, Deum per omnipotentiam suam formam serui assumpsisse in vtero Virginis, & cum eo sumpsisse temporalem originem. Non habet hunc Filium Dei, qui penitus temporalem non habet. SERAP. dixit: Tu dixisti alterum Virginis Filium præter Christum. ARNOBIVS dixit: Non dixi alterum Virginis filium præter Christum: sed dixi; Hic qui de limo terræ virginis primum hominem fecit, ipse in vtero Virginis sanctæ hominem, in quo ipse habitaret, sua incomprehensibili omnipotentia fabricauit, secundùm quod legimus: Sapientia ædificauit sibi domum. SERAPION dixit: Quis est, qui fabricauit sibi in vtero Virginis hominem? ARNOBIVS dixit: Filius Dei Patris inuisibilis fabricauit sibi hominem, in quo quasi in domo incomparabili manens, ipse fieret visibilis sanctis. SERAPION dixit: Ergo visibilis factus est? ARNOBIVS dixit: Non dixi, [6] visibilis factus est tantùm: sed dixi, visibilis factus sanctis, hoc est credentibus, vt per fidem videretur, non per speciem, secundùm hoc quod legimus. Vidimus eum, & non habebat speciem. Carnis enim aspectus ita incredulis patuit, vt expoliatus vestimentis, totus per singula membra corporis videretur ab his, qui eũ expoliauerunt, & irriserunt, & flagellauerunt, & in crucis patibulo eum posuerunt: sed quia fidei oculos non habebant, hominem purum, non illum qui in ipso erat homine videre potuerunt.

Sap. 9. 1.

2. Cor. 5. 7. Isaiæ 53. 2.

Matth. 27. Ioan. 19.

SERAPION dixit: Quasi anguis lubricus, quò plus constringeris, plus de stringentibus pugnis euadis. Hominem vis esse Filium Dei, an Deum? ARNO. dixit: Verum Deum & verum hominem. SERAP. dixit: Ergo, vt dixi, duo filij Dei sunt, vnus carnalis, & alius spiritualis. ARNOBIVS dixit: Cum timore Dei loquere: blasphemum est enim duos Filios Dei dicere. SERAP. dixit: Ergo tu blasphemas, qui duos Filios Dei dicis. ARNOB. dixit: Et tu blasphemas, & mihi calumniam blasphemantis impingis. Ego enim dico, vnum Dei Filium, [7] quasi ignem, in massam auri cãdentis. Nihil in eo vides nisi ignem dum ignitum fuerit, & simul aurum purum putaueris, manus ipsa tangendo flammatur. Ita & dum in isto homine miseris manum infidelitatis tuæ, vt solum hominem æstimes, incendio æterno consumeris. Item si aurum negaueris, ignem verò qui in eo venit vt esset visibilis, cùm sit inuisibilis, denegaueris. Nunc interrogo te, respondemihi; Cur non dimittis manum ad candentem massam auri? SERAPION dixit: Quoniam manus, quæ eam contigerit, ardescit.

ARNOBIVS dixit: Iste ignis visibilis est, an inuisibilis? SERAP. dixit: Visibilis. ARNOBIVS dixit: Vnde probas visibilem esse ignem? Per seipsum, an per alteram materiam? SERAPION respondit: Per alteram. ARNOBIVS dixit: Ergo non est visibilis ignis. SERAP. respondit: Quomodo non est visibilis ignis, qui videtur & tangitur? ARNOBIVS dixit: Non videtur, nec tangitur, nec calefaciet, nec comburet per suam substantiam, si non fuerit alteri cuicunque commixtus. SERAPION dixit: Ergo ignis per se nihil est. ARNOBIVS dixit: Non solùm non dico, nihil est: sed dico, magna vis, fortissimaque substantia: sed tamen nisi mixtus alteri fuerit substantiæ, inuisibilis & incorporeus perseuerat. SERAPION dixit: Ergo ignis Deus est. ARNOBIVS dixit: Hoc tibi dixi, quia erras. Nunquid totum quod inuisibile nobis & incorporeum est, hoc etiam Deo & inuisibile & incorporeum est? SERAPION dixit: Ergo Deo visibilis est ignis & corporeus. ARNOBIVS dixit: Omnia quæcunque inuisibilia & incorporea sunt, Deo soli secundùm hoc quod ab eo creata sunt, visibilia & corporea sunt. SERAPION dixit: [8] Ergo animæ, & spiritus, & angeli corporei sunt. ARNOBIVS dixit: Nolo me per anfractus tuos à Deo tollas; & ad angelos, & ad animas, & spiritus trahas. Tamen ne pures me fu-

me fugere interrogationem tuam, audi. Quicquid mensuram habet, corpus est, non humanis, sed Diuinis oculis patens: immensus autem & incorporeus Deus solus est. Omnes enim Angeli à Deo facti initiũ habent: & quæ initium habent, & vltimũ habent, non nostris oculis seruiens, sicut sol, & luna, & stellæ, sed solis Diuinis oculis patescit. SERAP. dixit: [9] Ergo & anima hominis corporea est. ARNO. dixit: Quicquid tangit & tangitur, & in loco aliquo continetur, corpus esse non dubiũ est. Cùm ergo & intrare animã corpus, & habitare in corpore, & exire è corpore doceatur, quomodo non corporea esse, dignoscitur? Sed interim, si de hac re longiorem vis disputationem fieri, tibi etiam alio tempore proponere licebit. Nunc verò aienti mihi ignem incorporeum esse, sicut animam & spiritum, nobis dico ignem incorporeũ esse. Asserenti mihi, si qua prænuales ratione, obsiste. SERAP. dixit: Nouam rem audio. Quotidie inter manus nos ignem habere video: sed noua stropha verborum ignem mihi vult inuisibilem comprobare. IVDICES dixerunt: Nos Arnobium audiuimus non ita dicentem ignem inuisibilem, vt negare videatur esse visibilem per alteram speciem cuicunque fuerit mixtus, siue ligno, siue ferro, aut æramento, aut argento, aut auro: sed cur hoc dicat, inquire.

Ioan. 4.

NOTAE.

1. Habere palmarem] *Aliquot Arij Epistolas, & librum, quem Thaleiam appellauit, citant Athanasius ac Epiphanius: sed verba subiecta ibidem non leguntur. Constat nihilominus eum hunc præsertim locum vrsisse aduersus Filij consubstantialem æqualitatem, ex eo quod Patres magno studio ad eum respondent. Eo namque respiciens Athanasius scripsit in symbolo suo:* Aequalis Patri secundùm Diuinitatem, minor Patre secundùm humanitatẽ, *Et Faustinus presbyter libro suo ad Flacillam, seu Placillam Augustam, de fide contra Arianos, ait:* Hoc à Filio dictum est, de officio ministrantis, non de Deitate *Et rursum:* Quod dixit, Pater maior me est, non impugnat æqualitatis Maiestatem, sed sacramentum susceptæ humilitatis designat. *Et Augustinus in Enchiridio scribit:* Filius in quantum Deus est, ipse & Pater vnum sunt: in quantum autem homo est, Pater maior est illo.

Ep. 2. & 4.

Ep. 35.

2. Qui cùm esset in forma Dei.] *Et hoc testimonio Patres tam Graci quàm Latini magna consensione atque constantia confirmant Filium Patri omninò æqualem & consubstantialem esse. Vnius tantùm Athanasij ad Arium verba subijcio:* Quid coruscum Pauli Apostoli eloquium renuis dicentis de Filio, Dum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo? &c.

3. Quomodo exinaniuit se?] *Hanc Gregorij Nyssenj etiam, à Cyrillo laudatam explicationem hoc loco præterire non potui:* Qui rex regnantium, & Dominus dominantium erat, serui forma induitur, & subditur potestatẽ gerentibus. Dominus creaturæ in speluncam diuertit. Qui vniuersum palmo concludit, non inuenit locum in diuersorio: sed in præsepio reclinatur. Mundus & immaculatus humanæ naturæ suscipit sordes: & omni paupertate nostra perfunctus, vsque ad mortis finem peruenit, &c.

In Apologetico.

4. Non Deus per hominem quem assumpsit factus est homo.] *Sanè intelligendus hic locus. Ninurum sic: Deus assumptione non est factus humanum suppositum, seu persona humana, sicut homo assumptus est in suppositro vel persona diuina: quandoquidem suppositi aut personæ ratio in Christo tantùm Dei est, non hominis.*

5. De limo terræ virginis.] *Istud sic explicatur apud Tertullianum:* Virgo adhuc erat terra, nondum opere compressa, nondum sementi subacta: ex ea hominem factum accepimus à Deo in animam viuam. Igitur si primus Adã ita traditur, meritò sequens vel nouissimus Adam de terra, id est, carne nondum generationi resignata in spiritum viuificantem à Deo est prolatus.

Lib. de carne Christi.

6. Visibilis factus est tantùm] *Vetus codex, pro* tantùm, *habet* tacui: *itaque scribendum fuit* tantùm, *aut addendum,* & tacui.

7. Quasi ignem in massam auri candentis.] *Damascenus libro de duabus voluntatibus, & operationibus in Christo, & in lib. de fide orthodoxa, pari similitudine suadet in Christo verè duas esse substantias, vnica verò hypostasis.*

8. Ergo animæ] *Vetus est disputatio: An Angeli verè corporei sint, an verò substantiæ ita spirituales, vt omnino expertes sint materiæ. Plato imprimis & Platonici omnes tã prophanã quàm sacri affirmãtem partem amplexi sunt, vt patet ex Apuleio, Iamblicho, Porphyrio, & aliis: item ex Origene, Augustino, &c. act. Tametsi hic & aliis in locis videatur dubitare. Addo et Ioãnem Thessalonicensem id quoque affirmãtem, actione quinta septimi concilij generalis, quod est secundum Nicænum. Tertullianus etiam scripsit, Angelos esse corporis alicuius: et Ioannes Cassianus, habere corpus quo subsistunt. Nec prætereundum est Iustinum martyrem, Athenagoram, Irenæum, ex Latinis verò Tertullianum, Lactantium, addo etiam Augustinum, ex capite sexto Geneseos, vbi scriptum est, Filios Dei accepisse in vxores filias hominum, ex eisque Gigantes genuisse, aliquando opinatos esse, Angelos tãquam corporeos id effecisse: quod tamen de filijs Seth longè melius Athanasius, Nazianzenus, Hieronymus, Chrysostomus, & alij interpretandum censuerunt. Constat enim Apostolum de malis angelis loquentem, negare illos componi ex carne & sanguine: & omnes passim in Scripturis appellari spiritus, qui carnẽ & ossa non habent. Ergo cũ hic ab Arnobio, aut alibi à Patribus dicuntur corporei, id propriè, & absolutè non est definitum: sed sola ad Diuinam puritatem & simplicitatem facta comparatione, vt hoc loco apertè indicatur, cùm solum Deum esse in corpore um dicit.*

Aug. lib. 8 de ciuit. cap. 14. 15. 16. Lib. 2. Peri. Ench. cap. 59. & lib. 21. de ciuit. cap. 10. Lib. de carnẽ Christi. Collat. 7.

9. Ergo & anima hominis corporea est.] *Scholastici paucis & acutis hanc difficultatẽ expediunt, dicentes, eam corpoream esse assumptione & informatione; non autem natura, propriaue ratione. Item, quod quorũdam animæ, vt Mosis, Eliæ, Omiæ, Ieremiæ, in quibuscunq; corporibus aliquando apparuerunt. Sed hic Arnobius asserit, non dubium esse, quin corporea sit. Insuper, Tertullianus li. de anima, totus in eo est, vt probet*

Ephes. 6. Luc. 24. Matth. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eam corpore constare. Ac certè omnes qui eam ex tradu-
ce parentum educi putauerunt, hi autem plurimi &
grauissimi fuerunt, eadem opera ex materia & corpo-
rum substantia compactam esse non obscurè sunt pro-
fessi. Verùm, cùm passim in sacris literis appelletur spiri-
tus, pro vt etiam spiritus opponitur corpori, spiritus au-
tem carnem & ossa non habeat: deinde sanctissimi Pa-
tres Ambrosius lib. de Noe & arca, c. 25. Hieronymus e-
pist. ad Augustinum, idem Augustinus epist. 28. & 157.

Eccles. 7. Luc. 23. Rom. 8. Luc. 24.

deniq; Gregorius Magnus lib. 21. Moralium, cap. 2. eam-
dem constanter credant & doceant esse incorpoream:
Ecclesia deniq; definitionibus eadem statuatur esse spi-
ritualis & incorporea; nefarium puto aliter credere
aut docere. Itaq; cùm Arnobius vel alij eam vocant cor-
poream, id non simpliciter ac propriè intelligendum
est: sed aquinocè, ac comparatione quadam facta cùm
ineffabili atque incomparabili simplicitate Dei no-
stri.

Sext. Synod. Act. 11. & 15. Concil. Later. ter. c. Firmit.

A ARNOBIVS dixit: Gratias prudentissimis Cognitoribus refero, qui sensum verborum meorum eo quo est à me dictum per ordinem ostendentes, quasi lucem in tenebris effulserunt. Dic ergo Serapion, quod verum est: Hanc ignis substantiam nūquid sine ligno, aut quocunq; metallo videre potes, aut contingere præuales? SERAP. dixit: Cùm de Dei Filio loquimur, ad imaginem me & metalla trahis. ARNOB. dixit: Non audisti Apostolum dicentē de Deo, quomodo inuisibilia eius, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius & Diuinitas? Ergo si tu vestigas, siue vt tu de me dixisti, tortuosus anguis stringente mihi te conaris euadere, medijs iustissimis Cognitoribus penitus non euadis. Dic ergo, cùm ignem in ligno, aut quocumq; metallo videris, vnam in eo substantiam, an duas attendis? SERAP. dixit: Vnam. ARNOB. dixit: Non est ergo ibi nec lignum, nec ferrum, nec vllius prorsus materiæ genus, per quod virtus eius & inuisibilitas agnoscatur. SERAP. dixit: Est quidem per quam cognoscatur virtus & inuisibilitas, tamen ignis sola patet esse substantia. ARNOB. dixit: Ista ignis sola substantia in aëre cognoscitur intra thermarum calorem, sed ni lignis admixtus intra fornacem, excitauerit flammas, nec teporem exhibet thermis, nec calorem. SERAP. dixit: Bene facis docere homines quod nullus ignorat. ARNOB. dixit: Si tecum Hebraico loqui sermone poteram, nunquid non superfluus, an consideratus arguerer? SERAPION dixit: Ita est. ARNOBIVS dixit: Ita si tecum loquar quod omnes ignorant, & non tecum hoc loquar quod nullus ignorat, vincere te qua ratione potero? Dic ergo, ignem cernis, duas substantias an vnam? SERAP. dixit: Vnam video ignis scilicet. ARNOB. dixit: Obsecro ludices, iam date sententiā, & vter nostrum quod fallat ostendat. IVDICES dixerunt: Sine causa reprobauit interrogationem tuam: & cur timeat Serapion duas substantias dicere in igne dū cernitur, ignoramus. Vnde quia subterfugit, nos non solùm ludices, sed & testes te habere confidens, perge quò tua tendit oratio.

Rom. 1. 20.

B

C

ARNOBIVS dixit: Ignis iste inuisibilis aliquam aliam materiam ingressus, visibilis per istam efficitur, habens in se vnum quod exurit, alterum quod illuminat: ita Filius de sinu Patris egressus, Virginea integritas ita illum suscepit, vt potest massa auri ignem suscipere: & ex ipsa massa produxit hominem perfectum ex semine Dauid secundùm carnem, in quo toto quasi aureo metallo ipse ignis incomprehensibilis, comprehensibilis fieret; impassibilis, passibilis fieret; impalpabilis, palpabilis fieret; vt dixi, prius vnum quod exurit incredulos, aliud quod omnes credentes illustrat. Itaq; per duas istas substantias, auri, quod corpus est; & ignis, quod corpus non est; vna persona, quam cernimus aut ferri, aut æris, aut argenti, aut auri, vna subsistit species, habens duas substantias auri veri, & ignis veri. IVDICES dixerunt: Vt quid declinat Serapion tam euidentissimæ rationi responsum dare, nescimus: vnde, vt diximus, perge quò tua tendit oratio.

Rom. 1. 9.

D

ARNOB. dixit: Calumniam, quam in me ingessit confirmare dum studet, fecit rē consultam homo sapiens, vt taceret; ne suo se ore confutando conuinceret. Dixit enim me, quod Deum duos filios habere per visibilem & inuisibilem substantiā credendo assererem; cùm vnum Dei Filium in duabus substantijs credam: sicut vnum auri metallum, cùm ignitum fuerit in duabus substantijs probabiliter asseram. Inuisibilis enim Filius Dei visibili [3] filio hominis mixtus vnum Filium Dei fecit, vt in ipso esset visibilis, sicut ignis, qui inuisibilis fuit, in massa auri aut cuiuscunq; metalli factus visibilis, non amisit quomodo solus ignis sine materia alterius rei, quæ illū visibilem & sensibilem faciat, nec videri potest ab oculis, nec à corporibus omnino sentiri. SERAP. dixit: Intelligo te ad hoc peruenire, vt dicas Filium Dei deseruisse filium hominis, nec simul crucifixum in ligno. ARNOB. dixit: Ego hoc nunquam nec corde concepi, nec ore protuli: quinimò cum Propheta dico, quod non solū non deseruit eum in cruce positum: verùm etiam non eum dereliquit euntem in infernum, & non dedit sanctum suum videre corruptionem. SERAP. dixit: Ex quo tempore Dealitas in hominem quem assumpsit, aduenit? ARNOB. dixit: Ex qua hora

Psal. 15. 10. Luc. 1.

Gabriel

A Gabriel angelus verbum eiecit, & illa credendo concepit. SERAPION dixit: Ergo simul conceptus est. ARNO. dixit: Dum conciperetur verbo homo in vtero, qui eū fabricauerat, & adhuc fabricabat, vt in eo maneret, & ibi erat is qui initium nunquā habuit, in eo qui initium essentiæ suæ in vtero Virginis assumebat. SERAP. dixit: Ergo Deus & patrem & matrem habet. ARNOBIVS dixit: Patrem habet Filius Dei, qui eum genuit ante tempora sine matre: & matrem habet Virginem, quæ illum cōcepit & peperit sine homine patre. SERAPION dixit: Ergo mater Dei est. ARNO. dixit: Mater Christi & Dei. SERAP. dixit: Quid est Christi & Dei? ARNOB. dixit: Dei, qui cùm initium nō haberet, tamen nascendo initium assumpsit cum Christo. Christus enim sine Deo [4] similis est Christis alijs, qui ante eum fuerunt. Christus autē Deus noster similem per naturam penitus non habet; præter ipsum enim nullus est Christus & Deus. SERA. dixit: Quid ergo in partu Mariæ natum credis? ARNO. dixit: Hominē, qui nunquam fuit, cū Deo qui semper fuit. SERA. respondit: Marię ergo mater hominis, & non Dei est. ARNOB. dixit: Per hominem de Spiritu sancto conceptū

B & natum meruit etiam eius mater fieri, qui ita fuit semper, vt & non fuerit tempus, quando non fuit. SER. dixit: Ergo Nestorij sectam sequeris. ARNOB. dixit: Nestorius' Θεοτόκον negauit, quam & χριστοτόκον credo. SERA. respondit: Si illum creauit ex se, qui ante non fuit, illum sine dubio non creauit qui semper fuit. ARN. dixit: Si ad rationes humanas vadis, & fidem tecū nō ducas: vadis, vacuus redis, & semper vacuus permanebis. SER. dixit: Si scis quia non possum & ego tecū iniuriosè loqui, loquere iniuriosè. ARN. dixit: Iniuria esset, si non vt vides, causa exigeret vt hoc tibi dicerem. SERAP. dixit: Quæ causa hoc exigit sciamus. ARNOB. dixit: Quomodo totū quod circa Mariam gestum est rationem hanc habet primā, vt credas: si verò rationem habeas, & fidē non habeas, vacua erit ratio tua. SER. dixit: Aut ratio, ratio: aut fides, fides erit. ARNO. dixit: Non potest fides sine ratione in hac parte, nec ratio sine fide subsistere. SERAP. dixit: Et quę ratio poterit me docere, quod Virgo concepit, Virgo peperit, Virgo post partum permansit? ARNOBIVS dixit: [6] Hæc ratio est Deus omnipotēs. SERAP. dixit: Ego tecum de puella ago. ARNOB. dixit: Ego tecum de omnipotente ago. Dicas mihi. Qui fecit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, Omnipotens

C ipse est, an nō omnipotens? SERAP. dixit: Semper aliud proponis, vt aliud tibi agere liceat, & non ad interrogata respondeas. ARNOB. dixit: Ego interrogationi tuæ studens respondere, interrogo te; Dic mihi, Deus est omnipotens, an non? SERAP. dixit: Qui hoc negat, nihil illo stultius est. Scriptū est; Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. ARNOB. dixit: Filius ergo Dei per omnipotentiam suam hoc facere voluit, vt efficeretur filius hominis. SERAP. dixit: Cuius hominis? ARNOB. dixit: Mariæ. SERAP. dixit: Ergo hoc voluit quasi putatiuè, & non veraciter. ARNOB. dixit: In Deo nihil putatitium, nihil fantasticum, nihil mendacij existit. SERA. dixit: Vnū è duob. stare non potest, quia Maria aut θεοτόκος erit eadem genitrix; aut χριστοτόκος eadem genitrix Christi. ARNOB. dixit: Et θεοτόκος est, & χριστοτόκος. SERAP. dixit: [7] Ergo duorum est mater filiorum. ARN. dixit: Vnius filij mater est. SER. dixit: Qua ratione hoc poteris docere, cū Filius Dei, Dei Filius sit; qui ex Deo Patre ante sęcula est genitus Deus: & iste nunc ex tempore sit genitus filius hominis? ARNOB. dixit: Filius Dei omnipotens omnipotentis Patris per omnipotentiam suam hoc voluit, vt vnus cum eo fieret Filius Dei iste filius hominis. SERA. dixit: Ergo mixta est Diuinitas & humanitas.

D ARNO. dixit: Quid est hoc quod vis dicere, Mixta est? SERAP. dixit: Deum hominē, qui mixtū carnis & Verbi vnū corpus effecit. ARN. dixit: Blasphemū est ita credere, vt quasi conflantib. opere duas naturas in vnā credamus redactā esse substantiā. Euidens est enim vtriusq; partis corruptio: nā qui capax, non capabilis; penetrans, nō penetrabilis est; implens, non implebilis est; qui vbiq; diffusus, & vbiq; totus est, simul per omnipotentiā ita se naturæ infudit humanę, [8] vt caro perficeretur in Verbo, non Verbū in carne perficeretur. Non enim dicit Euangelista, Verbum cū carne natum est, [9] sed Verbū caro factum est, & homo nasci non iudicauit indignū. SERAP. dixit: Si Verbū caro factum est, Verbū esse cessauit. ARN. dixit: Non homo perfectus in virginali vtero conceptus est & natus? SER. dixit: Homo ergo cum Deo natus est. ARN. dixit: Si piè hoc diceres, finita erat contentio: nunc autem quā impiè dicas hinc detegeris. Dicis enim, Homo cū Deo natus est, vt videatur nunc ipsa Diuinitas Filij Dei sumpsisse initiū. Dico aūt & ego, Ita homo cū Deo natus est, vt Deus qui semper est & sine initio, volūtate sua qua potest omnia quæ vult facere in cælo & in terra, in mari & in abyssis, hoc illi placuit vt salua & integra Deitate sua fieret filius hominis.

Dic mihi Serapion, potuit hoc facere, & noluit: an voluit, & non potuit? Inuisibilis

Psalm. 13. 1.

Ioan. 1. 14.

Universidad de Deusto
Biblioteca

huic homini, quem assumpsit, vt vnum illum secum esset, salua sua substantia Diui A
na, salua eius substantia humana fieret? Si voluit, & nō potuit, cesset esse omnipotēs,
qui suam impiere non potuit voluntatem. SERAP. dixit: Hanc reuerentiā Deo da-
re debemus, vt seorsum quæ Dei sunt, soli Deo demus: & seorsum quę sunt hominis,
soli homini reputemus. ARNOB. dixit: Impia est ista credulitas,[10] quæ quartā admit-
tit in Diuina Trinitate personā. Duo enim Christi duo erūt filij: aut certè vnus Chri-
stus erit, non tamen Filius Dei. Et vbi est quod Symbolo vniuersalis Ecclesię nos cre
dere confitemur, Christum IESVM Filium eius vnicum Dominū nostrum, qui na-
tus est de Spiritu sancto ex Maria virgine? Qui sicut ante sæcula natus est ex Patre,
nobis ex Maria Virgine semper confitemur, totum accipiendo quod Dei est, ho-
mo, totum suscipiendo Deus quod est hominis, aliud quàm Deus est esse non pos-
set. Pars enim vna omnipotentia plena partem illam in se suscipiens, quę omnipo-
tentiam non habebat, tanta in illa se suauitate infudit, vt salua vtriusque partis sub-
stantia, vnus nobis Dei Filius nasceretur ex Virgine. SERAP. dixit:[11] Facta est ergo hu B
manæ substantiæ transmigratio in Deum. ARNOB. dixit: Non vis dicere, Humanæ
substantiæ corruptio? Istam enim transmigrationē substantiæ si tibi concessero, cor-
ruptionem probabis: & videbitur Deus per infusionem suam à statu suo quasi inclu
sum exclusisse substantiam. SERAP. dixit: Non tibi inclusum per quam humillimā
suam substantiam à statu suo excluſit, vt homo reuerteretur in Deum, non Deus
verteretur in hominem? ARNOBIVS dixit: Non solùm à statu suo non est ex-
clusa humana substantia, sed in statu suo magis est roborata. Nam sicut status virgi-
nitatis Mariæ, homine concepto, & parto, non est ex sua integritate deiectus, sed ma-
gis est integrior factus: ita status humanæ substantiæ in infusione Diuina, ita inquā,
est fortior factus, vt quicquid per præuaricationem Adæ fragilitatis incurrerat, per
assumptionem Dei penitus non haberet, & firmius suæ integritate substantiæ possi-
deret, quàm ipse Adam ante suam præuaricationem possedit.

NOTAE.

1. Qui sensum verborum meorum] *Vetus codex paulò aliter, nimirum,* qui sensum meum, eo quo est à me dictum, ordinem ostendentes, quasi lux in tenebris effulserunt.

2. Sed ni lignis admixtus] *In veteri cod. erat:* sed in lignis.

3. Filio hominis mixtus] *Mixtionis voce nullam substantiarum confusionem inducit, quod est Eutychetis commentū: sed perfectā hominis cum Verbo vnionem. & proprietatum ex ea promanantem communicationem duntaxat intelligit. Illā etenim hoc nomine explicare nihil addubitarunt Irenæus, Tertull. Cyprian. Augustl. Vigilius, vt ad cap. 21. lib. 3. Irenei patefecimus.*

4. Similis est Christis alijs] *Prophetas, Sacerdotes, & Reges Hebræorum intelligit, qui in sacris literis passim appellantur Christi, tum quod ad publicū munus capessendum inuncti essent, tum quod maximum illum futurum CHRISTVM nostrum adumbrarent: qui eis vel in hoc præsertim excelluit, q Deus omnipotens sit.*

5. Θεοτόκον negauit] *Socrates ac Euagrius testantur quendam Anastasium Ecclesiæ Constantinopolitanæ sub Nestorio Episcopo presbyterum, hanc primam hæresim euulgasse, Nemo Mariam Deiparā vocet. Fuit enim homo Maria, ex homine autem Deum nasci est impossibile. Cùm hanc, vt impiam & blasphemā opinionem cogeret Leo magnus Rom. Ecclesiæ Pontifex, Nestorius contra, eandem & crassius extulit, & magis adhuc blasphemis adiectionibus auxit & propagauit; in synodo Ephesina blasphemans; Ego bimestrē aut trimestrē factum Deū (sic enim Christum Dominū appellabat) nequaquam nominabo vel colam. Atq; idcirco hæresis ista magis sub nomine Nestorij, quàm Anastasij inualuit. Negans porrò Mariam* Θεοτόκον, *id est, Dei genitricem & matrem, venerandum & magnum (vt loquitur Cyrillus) incarnationis Dominicæ mysteriū fundituus euertebat. Deitatem Verbi ab assumpti hominis substantia separās; duosq; Christos confingens, Deum vnū, hominem alterum. Eandem verò* χριστοτόκον, *id est, matrem Christi admittens, Christi nomine hominem purū solumq; intelligebat, qui ex ea natus, postea munere adoptionis & gratiæ Deus vocatus fuisset; & à Filio Dei ad ostentationem suæ Deitatis circunductus; vt solo habitu, non autem vera personalique vnitione, inuemretur vt homo. Orthodoxi autem, vt hoc loco Arnobius, eandem* Θεοτόκον & χριστοτόκον, *hoc est, & Dei, & Christi, qui simul Deus et homo est, veram matrem confitebantur.* C

Lib. 7. histo. cap. 32. & 34. Lib. 1. cap. 2.

Leo Epist. ad Fulcher. Cyrillum in Apolog. 1.

6. Hæc ratio est Deus omnipotens] *Eodem pacto tam doctè quàm eleganter scripsit Augustinus:* Si rationem postulas, non erit mirabile: si exemplum requiris, nō erit singulare: tota ergo ratio facti est potentia facientis.

Cyrill. interpret. Symbol. & in Apolog. Euthym. in Panoplia. Epist. 3.

7. Ergo duorum] *Eandem fuisse Nestorij sententiam, patet ex ista Vincentij Lirinensis ad eum responsione:* Vnum Christum IESVM, non duos; eundemq; Deum pariter atq; hominem Ecclesia Catholica confitetur: vnā quidem in eo persona, sed duas substantias: quia mutabile non est Verbum Dei, vt ipsum verteretur in carnē; vnam personam, ne duos profitendo filios, quaternitatem videatur colere, non Trinitatem. *Et beatus Leo ait:* Euangelica autoritas ita Verbum prædicat carnem factū, vt non duos Christos, nec duos filios: sed in vno Domino IESV Christo, & Dei & hominis nobis insinuet veritatē: & vtriusq; substantiæ, id est, saluantis atq; saluatæ, nec proprietates possint confundi, nec personę geminari. D

Libr. aduers. prosa. Nouat. Epist. ad Episc. Gallicanum.

8. Vt caro perficeretur] *Vetus codex,* vt caro perficeret in Verbum, non Verbum in carne perficeret. *Puto autem sensum esse, Carnem in Verbo & ex Verbo perfectam hypostaseos ac personæ rationem accepisse: non autem Verbum in carne vel ex carne quam assumpsit. Nam* quod fuit permansit: quod *autem* non erat assumpsit.

9. Sed

Epist. ad Trallianos.

9. Sed Verbum caro factum est] *Prætermittere nequeo verè aureā beati martyris & Apostolici viri Ignatij in hunc Diui Ioannis locum verba:* Verè, inquit, peperit Maria corpus, Deo in eo inhabitante; & verè natus est Deus Verbum ex Virgine, corpus simile nobis, passibile, sine peccato, induens: verè conceptus est in vtero, & factus est in vtero, formans & faciens sibi corpus ex Virgine, sine semine viri: portansque in vtero, sicut & nos tempore portati sumus, &cæt.

Paul. Diac. Pomp. Læt. Blondus, lib. 3. Decadis 1.

10. Quæ quartam admittit.] *Nestoriani duas in Christo personas confingentes, deinde Patris ac Spiritus sancti alias duas confitentes, & adorantes; quartam in Trinitate admittebant & colebant personam. Ab his fascinatus Anastasius imperator præcepit Quaternitatem adorari, non Trinitatem: propter quod facinus cælesti fulmine percussus, miseram animam exhalauit, vti Pomponius Lætus in vita eius, & alij memoriæ prodiderunt.* B

11. Facta est ergo humanæ substantiæ, &c.] *Hæc fuit Eutychis & asseclarum eius impietas, qua vt aduersus Nestorium vnam in Christo personam contentiosius cōstitueret, imprudenter simul & impudenter in eo sic confudit substantias, vt humanam affirmarit sic absorptam à Diuina, imò ita in eandem mutatā & trāsfusam, vt penitus esse desierit. Huius impietatis acerrimus propugnator Dioscorus Alexandrinus erat;* Christum ex duabus naturis suscipio, duas naturas non suscipio *Damnatos porrò à concilio Chalcedonensi, defendendos sibi sumpserunt Acephali, Gnapheani, Philoponiani, Monophysitæ, ac Monothelitæ: adeoq; inualuerunt, vt totum fere Orientem, & Africæ non exiguam partem infecerint, velut ex Paulo Diacono, Nicephoro, Euthymio, & Niceta facilè colligitur. Aduersus has hæreses ita scribit beatus Gelasius Papa:* Nec duas personas in Christo intelligimus, per id quod dicimus duas naturas: vt dū nationis diuisionē facere videamur, & sit (quod absit) quaternitas, nō trinitas, sicut Nestorius sentit insanus. Nec confundimus easdem vnitas naturas, cū vnam personam confitemur, vt impius Eutyches credit. Et in Symbolo Athanasij dicitur Christus esse vnus, non cōfusione substantiæ: sed vnitate personæ.

Theodor. lib. 4. hæret. fab. Euthym. in Panopl. p. 2.

Concil. Chalcedon.

Libr. Contra Nestor. & Eut.

SERAP. dixit: Omnis substantia cùm subsistit, aut magna est, & parua non est: aut regalis est, & priuata non est: aut immortalis, & mortalis non est: aut diues est, & paupercula non est: aut Diuina est, & humana non est. Tu autem confundens omnia, vnum è duobus stare dum denegas; nec Deum nobis verum, nec hominem verum præuales edocere. ARNOBIVS dixit: Audi quid dixisti; Omnis substantia aut magna est, & parua non est. Singulatim tibi expono, si nescis: In vnico Filio Dei duas esse substantias profiteor & assigno. Habet per humanitatem, vt verè minor Patre sit: habet vnde initium verè sumpsit ex tempore: habet vnde verè sit impassibilis, habet & vnde passibilis extitit: habet vnde verè immortalis sit, habet vnde verè sit mortuus & sepultus: habet vnde nunquam cessauit viuere, & vitam omnibus qui viuunt suo arbitrio dispensare; habuit etiam vnde inter animas defunctorum animam corporis sui defuncti ire ad inferos permitteret, & redire. [1] Habuit vnde mortis imperium subiugatum teneret; habuit vnde mortis subiaceret imperio. Habuit vnde ploraret defunctum, & in eo erat vnde iuberet ipsum quem plorabat mortuum suscitari. Et hæc ratio Diuinitatis eius, vt cùm duas istas integerrimas substantias habeat, vnum tantùm in his duabus Filium Dei credas. SERAPION dixit: Ergo conuersionem aliquam in semetipso vnde inciperet esse quod non erat, habuit. ARNOBIVS dixit: Non ita est: sed Sermo Patris nunquam à Patre discedens homo quippe fieri dignatus est secreto suo mysterio, quod ipse nouit, qui quoniam totum suscipiens quod est hominis, homo est; totum accipiens quod Dei est, alius quàm Deus esse non potest. SERAP. dixit: Et si incarnatus est, vt asseris, immixtus, quomodo non est facta diminutio Diuinæ substantiæ? ARNOB. dixit: Est ne aliquid quod aut non possit Deus, aut nesciat? SERAP. dixit: Nihil est quod non possit Deus, nihil est quod nesciat. ARNOBIVS dixit: Ergo si scit, & potest [3] sine sui corruptione misceri, sicut potuit hominem suscipere, ità vt nihil ei augmenti de susceptione accederet: sciuit, & potuit vt totū se infunderet, & nihil acciperet detrimenti. C D

Ioan 14. 28.

Psalm 15.

Heb. 2. 14. Ioan. 11. 35. & 44.

SERAP. dixit: Quæ ratio te compellit, vt quotiescunque de Filio Dei, [3] qui est Deus natus ex Maria, loqueris, non solùm dicis vt sit Maria Θεοτόκος: sed semper hoc nominas, quod Filius hominis est, vt sit Maria χριστοτόκος? ARNOBIVS dixit: Sicut ego nunquam χριστοτόκον sine Θεοτόκον dico, & tu ita confitendo cōfirmas fidem tuam, & finis huius nostræ altercationis occurrit. SERAPION dixit: Vnde tibi hæc authoritas huius definitionis aduenit? ARNOBIVS dixit: Apostoli Pauli non vis recipere hoc quod dixit testimonium: Factus est primus homo in animam viuentem, nouissimus homo in spiritum viuificantem? SERAPION dixit: Dic mihi quo ordine tu istum sensum accipias? ARNOBIVS dixit: Ipse Apostolus suis verbis hoc quod dixi explanauit, dicens: Quomodo per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo [4] omnes viuificantur. SERAPION dixit; Video quod moliris astruere, vt quia in isto loco

1. Cor. 15. 45.

1. Cor. 15. 21. & 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nominat Apostolus hominem solum,non etiam Deum,docuisse videatur resurrectionis nostræ gloriam celebrare. ARNOBIVS dixit: Christum quando audis,& non audis sanctæ Mariæ Virginis filium,scias te[5] vnum ex rebus Iudæorum audire: & ideo hominem hunc solum esse iusta ratione firmamus. Virginis autem filium Deum & Christum esse Catholica fidelitate hoc ordine confitemur, vt gloriam quam humanum genus per primum hominem amiserat,per istum filium Virginis, qui Deus & homo, in centuplum melius recuperaret. Nam paradisi regio per primum hominem legitur fuisse sublata,per secundum verò hominem & regio paradisi restituitur, & [6] omnium indulgentia confertur. SERAPION dixit: Ergo hæc tanta beneficia homo nobis præstitit,non Filius Dei Deus. ARNOBIVS dixit: Calumniam vis ex ea nasci, ex qua natus est qui nos ex omni liberaret,& ab omni peccato:& inde vis me vinctum tenere,vnde à vinculis soluimur:& inde vis mihi libertatem auferre,vnde libertas seruo mundo & captiuo ingenuitas generatur. SERAP. dixit:Vnde ista tam bona tamq; præclara nascuntur? ARNOB.dixit:Ex ista confessione vt dicam,Dei Filium in carne venisse,dicente Apostolo; Qui negat Iesum Christū in carne venisse, hic Antichristus est. Est ergo caro, hoc est,perfectus homo est:& qui venit in carne, hic est Filius Dei inuisibilis, hic est perfectus Deus, Filius Dei, creator hominis,& vt cum quo dignatus fieri filius hominis. SERA.respōdit:Ergo Deus, suus creator est. ARNOB.dixit:Vbi non est commixtio viri,quî creator extitit nati?

1. Ioan. 2. 22.

SERAPION dixit: Multum me suspectum reddis,cùm & creaturam,& carnem, & hominem, & filium repetis: tamen Filium Dei filium fuisse Mariæ non fateris. ARNOBIVS dixit:Si non esset filius hominis Filius Dei factus, Maria mater Dei esse non poterat. Per filium ergo suum facta est mater Filij Dei: per formam serui quam assumpsit Dominus, facta est mater Domini: nec poterat esse θεοτόκος, nisi χριστοτόκος fieri meruisset. Audi quid habebat concipere in vtero, aut quid habebat parere, aut quid habebat pannis inuoluere, & in præsepio ponere, aut quid habebat lactare,aut quid habebat tollere & fugere in Aegyptum, aut quid habebat crescere ætate & sapientia,aut quid octaua die circuncidi, aut quid habebat baptizari à Ioanne, nisi esset homo perfectus,in quo esset perfectus Deus, qui ipsum sicuti hominem in vtero fabricauit. SERAPION dixit:Nestorij est ista doctrina. ARNO.dixit:[7] Nestorius quæ asserit præ manibus habeo:si iubent ludices recitabo. IVDICES dixerunt: Legatur quod ab Arnobio offertur, vt possit Serapionis,si vera est obiectio,demōstrari. Cumq; accepta esset homilia, ad locum lecta est ita. Nō peperit sanctissima Maria Deitatem: nam quod natum est de carne,caro est. Non peperit creatura creatorem: sed peperit hominem [8] Deitatis ministrum. Non ædificauit Deum Verbū Spiritus sanctus:quod enim ex ipsa natum est,ait,de Spiritu sancto est: Deo itaque Verbo templum ex Virgine ædificauit. Et paulò post:[9] Per se qui natus est Deus in vtero, Deus est. Et paulò post:θεοτόκος formam in Deo honoremus. Item in alia prædicatione,cuius initiū hoc est:Sæpè mecum fructus vitæ versans,& terrestrium rerum multiplicem mutabilitatem:sparsasq; per vitam insidias cogitans,hæsitans exclamaui. Quis poterit liberari? Et post paululum ait: Spiritum diuina separat natura, qui humanitatem eius creauit. Quicquid ex Maria natum est,de Spiritu sancto est,qui & secundùm iustitiam repleuit quod creatum est. Hoc quod manifestatum est in carne,iustificatum est in spiritu. Itē ait. Qui fecit eum metuendū dæmonibus,de quo dicit ipse Dominus, Ego in Spiritu Dei eijcio dæmonia, ipse carnem eius fecit templum. Vnde dicit Baptista: Vidi Spiritum sanctum descendētem de cælo,& manentem in eo. Item paulò post:Qui dedit ei eleuationem in cælum,ait,dedit mandata Apostolis quos elegit per Spiritum sanctum,& postea eleuatus est in cælum. Hunc itaq; qui Christo tantam donauit dispensationem,qui natum putant carneum,separāt à Diuina natura. Item in alia prędicatione,cuius initium hoc est, Nulla deterior ægritudo humanis animis, quàm ignorantia. Et paulò post:[10] Ista autem faciunt Deum secundum post beatam Mariā, cùm matrem temporalem creatricem temporū Deitatem assignant: imò nec matrē Christi eam esse permittunt,quæ & χριστοτόκος est. Nam sicut illi aiunt,nō humana natura,sed Deus Verbū ab illa natus est,& ea quæ peperit non est mater nati. Quomodo enim mater esse potest alieni à sua natura? Si autem mater est,vt ab ipsis vocatur;humanitas est quod natum est,& non Deitas. Proprium est enim parere matri essentiæ suæ similem:aut enim non erit mater,si essentię suę similem non pepererit:aut si mater est,essentiæ suæ similem peperit. Item post alia: Deus enim mensium & creator est,& non mensium partus est: fabricator sanctæ Mariæ,non postea ex Spiritu in ipsa fabricatus. Sed sine mea doctrina audi Angelum ad ipsum Ioseph dicentem: Accipe

Luc. 1.
Matth. 2. 13. Luc. 2.
Ioan. 3. 6. Matth. 1. 20.
1. Tim. 3. 16. Luc. 11. 20. Matth. 3. 16.
Act. 1.

puerum

puerum & matrem eius.[11] Igitur pueri dixit, non Deitatis: Item post hæc: Vis tibi addi secundum testimonium? Cōpleti sunt itaq; dies vt pareret,& peperit filium suū primogenitum. Ecce habes cuius mater fuit χριστοτόκος,id est, pueri mater,quē peperit Maria,non Deitatis,quæ omnia circunstringit. Audi & aliud testimonium. Videntem Magi stellam,gauisi sunt gaudio magno valde, & intrantes domum inuenerūt puerum cum Maria matre eius. Vbiq; pueri mater,non Deitatis, Virgo prædicatur. [12] Quid igitur ordinas carnem matrē Deitatis? Et paulò post: Virgini χριστοτόκῳ contigit parere humanitatem, Dei verbo Deitatis ministerium. Et cùm legeret hęc, IVDICES dixerunt: Hactenus Nestorij dicta sufficiant: quid ad hæc sentiat Serapion, pandat.

Matth. 2. 13. Luc. 2. 6.
Matth. 2. 11.

NOTAE.

1. Habuit vnde mortis] *His penitus similia scribit Gregorius Pontifex Maximus Lib. 18. Moral. ca. 27. aduersus eundem, licet suppresso nomine, Nestorium.*

2. Sine sui corruptione misceri] *Iam admonuimus Veteres non abhorruisse à verbis miscere, commiscere, ac componi, quando intimam Verbi cum carne vnitionem, simulque consequentem proprietatum communicationem explicare voluerunt.*

3. Qui est Deus natus ex Maria] *Vetus codex etiam hic valde mutilus est: habet enim:* Qui natus est ex Maria, vt sit Maria θεοτόκος, *sed sem per hoc nominas quod filius hominis est, &c. Cætera nos addidimus.*

4. Omnes viuificantur] *Communis editio Latina,* viuificabuntur. *Sed cum Arnobio faciunt Rufinus in expositione symboli, & Tertullianus lib. 4. aduersus Marcionem.*

5. Vnum ex rebus Iudæorum.] *Quid si legeremus,* vnum ex Rabbinis?

6. Omnium indulgentia] *Non malè forsan,* omnis, *vel* omnibus.

7. Nestorius quæ asserit] *Nestorium certè polygraphum fuisse non ex his duntaxat ab Arnobio citatis locis apparet; verum etiam ex Nicephori libro 14. cap. 56. Socratis libro 7. cap. 32. & actis magni concilij Ephesini: vbi scripta eius commemorantur: quæ laudabili veterum studio, diuinaq; prouidentia, vt & aliorum hæresiarcharum monumenta perierunt.*

8. Deitatis ministrum] *Vetus codex,* ministerium. *Ibidem pro,* non condificauit, *legimus,* Non ædificauit.

9. Per se qui natus] *In actis concilij Ephesini legitur:* Non per se, & secundùm se, Deus est, quod in vtero formatum est. Non per se,& secundùm se, Deus est, quod Spiritus sancti opera effectum est. Non per se, & secundùm se Deus est, quod in monumento conditum est. *&c. Ex quibus locum hunc Arnobij in nostro vetere codice corruptum emendare non est difficile: vt nimirum ita legatur,* Qui in vtero natus est, per se Deus non erat, &c.

Tom. 2. c. 7. nouæ edit.

10. Ista autem] *Fortasse Isti melius legeretur. Inuehitur enim in Patres orthodoxos, eisdemque multa imponit, vt ex eiusdem concilij Ephesini actis perspicitur. Ita forsan, & commodius paulò post legeretur,* cùm matrem temporalem Creatori temporum & Deitati assignant.

11. Igitur pueri dixit] *Hæc paulò fusius citantur in conc. Ephesino, ex Nestorij quaternione 21. sic:* Angelorum vox est: Surge, & accipe puerum, & matrem eius. Atqui certum est Archāgelos natiuitatis mysterium re longè exactius perspexisse: neque hi tamen dicunt, Surge & accipe Deum, & matrem eius; sed surge, & accipe puerum, & matrem eius.

12. Quid igitur ordinas carnem matrem Deitatis?] *Commodius fortè legeretur,* Quid igitur carnalem matrem affingitis Deitati? *Et paulò post, non malè legeretur,* Deitatis ministrum, vel ministram. *Nestorius namq; Christum hominem censebat tantum esse Deitatis adscitium ministrū, aut cooperariū, vt ex eiusdem verbis in concilio citatis apparet.*

Tom. 2. ca. 8.

SERAP. respōdit: Si ita non sentit, nec credit Arnobius, quare frequentat χριστοτόκον & θεοτόκον? ARNO. dixit: Si χριστοτόκον dico, & nego θεοτόκον, [1] rectè arguis me Nestorianū, vel per leue accusationis tuæ vestigium forsitan accusaris. Nunc verò totus defensionis meæ cursus impugnat negantem θεοτόκον Mariam; & tu mecum Nestoriū damnas, cùm me tecum execretur Nestorius. SERAP. dixit: Pro qua re me tecum execratur Nestorius? ARNO. dixit: Pro eo quod tecum sanctam Mariam θεοτόκον non nego. SERAP. dixit: Sermone argumentando θεοτόκον qui confiteris, χριστοτόκον illam asserendo impugnas. ARNOB. dixit: Tu negas Christum Filium Dei esse? SERAP. dixit: Non nego Christum Filium Dei: sed te increpo qui Christum hominem asseris, & non Filium Dei. ARNOB. dixit: Antequam nasceretur ex Maria, Filius Dei ante fuit? SERAP. dixit: Quis hæc [2] præter Photinum, dixerit? ARNOBIVS dixit: Ergo semper fuit. SERAP. dixit: Semper fuit. ARNOB. dixit: Quis est iste, qui natus est? SERAP. dixit: Ipse qui semper fuit. ARNOBIVS dixit: Qui semper fuit purus natus est, aut cum homine, aut extra hominem, aut per hominem? SERAPION dixit: Non tibi dixi, quia hominem vis ostendere. ARNOB. dixit: Si hominem dicerem, & non simul Deum, sine diminutione Dealitatis suæ simul natum negarem, rectè ista opponeres. SERAPION respondit: Erubescis Deum natum, Deum tentatum, Deum crucifixum, mortuum, & sepultum dicere, cùm & Paulus dicat: Non erubesco Euangelium: virtus enim Dei in salutē est omni credenti? Tu ergo cū erubescis hoc credere Dominum, quem Deum impassibilē volens ostendere liberatorē nostrū solū hominē assignas. Vnde necesse est mihi interrogare te: Quis est q pro nobis passus est, De[3] an ho-

Rom. 1. 16.

Universidad de Deusto
Biblioteca

an homo? ARNOBIVS dixit: Et homo natus est Deus, & homo passus est. SERAPION dixit: Et quomodo impassibilem Deum Dei Filium à passione humanitatis extraneum reddis? ARNOBIVS dixit: Sicut natus est ex tempore, cùm sit ante tempora genitus, & tamen filius hominis est, ita & cùm sit verè impassibilis, verè passus est: & cùm sit verè immortalis, verè mortuus est cum passibili suo. Mortuus est enim
2. Cor. 13. 4. ex infirmitate nostra, sed viuit ex virtute Dei. Humana enim passibilitas ab eo qui impassibilis permanet, ita suscepta est, vt cum ipso esset quando conceptus, quando natus, quando baptizatus, quando tentatus, quando venundatus, quando traditus, quando irrisus, quando colaphizatus, quando spinis coronatus, quando felle cibatus, & aceto potatus, quando crucifixus est, & mortuus, & sepultus. Non enim
Psal. 15. 10. dereliquit eum in inferno, nec dedit sanctum suum videre corruptionem. Cum ipso etiam tertia die resurrexit à mortuis, cum ipso ascendit in cælos, cum ipso sedet
Actor. 1. 11. ad dexteram Patris, cum eo venturus est iudex. Siquidem Apostolis angeli in hora ascensionis dixerunt: Hic IESVS, qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet, &cæt.

A

B

NOTAE.

1. Rectè arguis me Nestorianum] *Vet. cod. hic mutilus est, habens:* Rectè argueris & Nestorianum vel per leue accusationis vestigium forsitan accusaris. *Nos pro viribus expressimus.*

2. Præter Photinum] *Hunc tradunt in minori Galatia ortum, Græcis & Latinis literis eruditum, episcopatum Syrmiensem administrasse, & cum alijs orthodoxis in Nicæna synodo Arianam impietatem damnasse. Sed communi omnibus hæresiarchis morbo, id est, superbia, vanaque gloriæ appetentia, tandem in Ebionis, Sabellij, ac Samosateni hæresim incidisse, adeò vt assereret, Deum singulum esse & solitarium: & more Iudaico consitendum esse non tres personas, sed vnam duntaxat, licet tria nomina eidem tribuerentur. Christum porrò nudum esse hominem, & ex humanæ generationis natura initium habere, neque esse ante sæcula genitum. Hæresibus autem eius constantissimè sese obiecerunt Athanasius, Ambrosius, Hieronymus, Epiphanius, Prudentius, Victorinus, Nazianzenus, & alij passim præstantes viri. Socrates libr. 1. capit. 20. refert Eusebium Cæsariensem confutasse librum cuiusdam Marcelli, Photini præceptoris, tribus integris voluminibus; quos aliquando Græcos vidi inter manus Ioannis Curterij, cuius anima pace fruatur.*

Socr. li. 2. ca. 8. et l. 7. c. 32. Sozom. li. 4. ca. 6. Theod. lib. 5. cap. 11. Hier. in Cat.

C

SERAP. dixit: In eo magis Nestorianum reiustissima existimo ratione, quòd libros Nestorij circunferens, [1] sancti Cyrilli Episcopi, qui contra Nestorium plurima Catholico sermone scripsit, nihil memoraueris. ARNOBIVS dixit: Gratias tibi ago omnipotens Deus, quod ex ore Serapionis victoriam protulisti. IVDICES dixerunt: In quo sermone tibi autumas victoriam prolatam esse? ARNOBIVS dixit: In quo ait sancti Cyrilli episcopi, qui contra Nestorium multa Catholico sermone scripsit. Constat ergo apud Serapionem sancti Cyrilli sanam Apostolicamq; esse doctrinam. IVDICES dixerũt: Si hoc negauerit Serapion, non solùm à nobis, sed etiam à sancta Alexandrina, & ab vniuersali, quæ in toto mundo est Ecclesia Catholica reprobatus abscedat. ARNOB. dixit: Apostolicæ recordationis vir sanctus Cyrillus Ecclesiæ Alexandrinæ Episcopus, cùm cognouisset Nestorianum dogma contrarium fidei pullulare, scripsit per totam Aegyptum, [2] & ad sanctum Cælestinum Apostolicę recordationis antistitem misit, dicens ad laudem suam pertinere, si ab eo qui Pontificatus arcem tenebat, fuisset aliquid emendatum. [3] Sanctus verò Cælestinus ita ἐγκωμιάζεις eius extitit, vt in Nestorij damnationis dictasset sententiam: laudem verò Cyrilli & in conspectu Dei & omnium prædicasset, asserens sensum eius præclarorum nostræ prouinciæ Episcoporum prædicatione roborari: & Damasi, Ambrosij, Hilarij hunc fuisse sensum euidenter exposuit. [4] Ait enim in ipso Concilio: Recordor beatæ memoriæ Ambrosium in die natalis Domini nostri IESV Christi, omnẽ fecisse populum vna voce Deo canere: Veni Redemptor gentium, ostende partum Virginis, miretur omne sæculum, talis decet partus Deum. Nunquid talis partus decet hominem? Et adiecit: Ergo sensus fratris nostri Cyrilli in hoc quod dicit θεοτόκον Mariam, valde concordat, talis decet partus Deum. Deum partu suo Virgo effudit, ipso potente qui omnipotentia plenus est. [5] Hilarius quoque vir acris ingenij scribens in Constantium Imperatorem, de incarnatione Domini sic ait: Filius Dei factus homo Deus. Et præposterans repetit: Deus filius hominis factus est Deus, non Deus factus est homo, & filius hominis factus est Filius Dei. Superauit enim magnitudo Domini paruitatem seruilis formæ, ita vt ipsa forma seruilis, quam assumpsit, cessaret esse seruilis, per eum Dominum qui eam assumpsit. Si enim qui naturâ non filij Dei, per ipsum efficiuntur filij Dei: quanto magis ipse, qui natura Filius Dei est, hunc

D

A est, hunc cum quo voluntate sua aluo Virginali conceptus & natus est, ita sublimauit in Deum, vt in nomine eius omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum? [6] Item præcessor meus Damasus scribens ad Paulinum Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum, inter cætera ait: Anathematizamus eos, qui duos filios Dei asserunt: alterum qui ex Patre est genitus, & alterum qui ex assumptione carnis natus est ex Virgine. Item ipse Apostolicæ memoriæ vir Damasus in altera Epistola ad Paulinũ: Anathematizamus eos qui duos in Saluatore filios cõfitentur: vnum ante incarnationẽ, & aliũ post assumptam carnem ex Virgine, & non eundem Dei Filium, & antea & postea ipsum esse Christum verum Dei Filium, qui natus est ex Virgine confitentur. Philip. 2. 10.

Et cùm persequeretur hæc Arnobius, SERAP. dixit: Non hæc abs te quæsiui; sed volui videre studium pro Catholica defensione contra Nestorianum dogma ita instructum, sicut Nestorianæ assertionis eruditus es. ARNO. dixit: Ego & Nestorij errorem declinandum didici, & Cyrilli defendẽdam esse doctrinã agnoui. SERAP. dixit: Profer ergo aliqua, per quæ in vno Dei Filio Cyrillum duas doceas asseruisse substãtias,
B humanam scilicet & Diuinam. Protulit illicò Arnobius codicem epistolarũ Cyrilli, qui in capite hanc habebat Epistolã. [7] CYRILLVS vniuersis Episcopis, & Presbyteris, & Diaconibus, Patribus monachorum, & his qui vobiscum vitam solitariam habent, & in fide Dei confirmati sunt, dilectis & carissimis, & regionis Alexandriæ, in Deo salutem. Nuper quidam ex vobis Alexandriã more solito aduenerunt. Percunctanti verò mihi, & discere admodum cupienti, si modestè Patrum vestigia vos quoque sectantes, fidem quoque rectam & immaculatam enitescere contendatis: [8] conuersatione autem egregia decorati religiosæ vitæ sanctis laboribus voluntatem veram existimantes pro nouo labore nouiter tolerare. Et post pauca ait: [9] Sempiternæ memoriæ Pater noster Athanasius, qui Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopatum annis quadraginta & sex coronauit, qui prophanis hæreticorũ argutijs inexpugnabilem, & Apostolicã obtinebat sapientiã, & quasi odoratissimo vnguento suis scriptis lætificat orbem terrarum, cuius fidem rectam & veram dogmatum scientiam cunctorũ testimonia cõprobant, cùm de sacrosancta Trinitate, & vnius substãtiæ, quod Græcè dicitur ὁμοούσιον, opus componeret, in libro tertio identidem sanctam Virginẽ θεοτόκον
C appellat. Vtar autem necessariò vocibus & dictionibus illius, quæ se ita habẽt. [10] Hæc, inquit, sententia est & character sanctæ Scripturæ, quod sæpe diximus, duplicem esse in ea de Saluatore significationem. Hæc cùm recitarentur, SERA. respondit: Nescio si Athanasius dixit, duplicem de Saluatore significationem. IVDICES dixerunt: Nulla potest ratione quispiam mentiri, quæ in archiuis retinentur Alexandrinæ Ecclesiæ. Vnde permitte recitari cum omni silentio. Certi enim sumus de scripturis sanctæ memoriæ Cyrilli Episcopi, neque Arnobium, neq; aliquem posse aliqua ratione mentiri. Et recitata sunt scripta sancti Cyrilli Episcopi de Athanasio. ARNO. dixit: Sanctæ scripturæ duplicem habent de Saluatore significationem, quod Deus semper fuit, & est Filius, & Verbum, & lumen, & sapiẽtia Patris: & qui postea propter nos carnem sumpsit ex Maria Virgine θεοτόκῳ, & homo factus est. Item post alia: " Multi autem sancti fuerunt, & mundi à peccato: Ieremias ab vtero sanctificatus est, & Ioannes cùm esset in vtero exultauit gaudio ad vocem Mariæ θεοτόκῳ, Deum portantis. Hæc Athanasius dixit, vir summæ authoritatis, & cui debet credi, & nunquã dixit ea quę sanctis literis non conueniũt: neq; poterat fieri, vt verũ præclarus vir & memoratissimus
D ignoraret, quẽ etiam in sancta Synodo, quæ tunc tẽporis Niceę conuocata est, [11] ante alios admirati sunt. Nondũ quidem in sedẽ Episcopatus ascenderat, sed adhuc adnumerabatur clericis. Cæterũ sagacitatis & modestiæ causa, & propter subtilẽ, incõparabilemq; scientiã adscitus à patre nostro beatissimæ memoriæ Alexãdro Episcopo, aderat semper, & quasi filius [12] gubernans patrẽ in agendis rebus consiliũ eius, viamq; vtilẽ subministrabat. [13] Sed quoniã fieri potest, vt aliqui existiment, etiã à venerabili & Diuina Scriptura oportere nos huiusmodi laborare tractatũ, adijciant etiam sanctam & maximã Synodon, neq; θεοτόκον dixisse Domini matrem: nec omnino super hoc aliquid statuisse: age modò quantum verum est dispensationisq; de Christo intelligitur, ostẽdamus, quonã nobis modo diuina Scriptura prædicata sit. Quod autẽ & ipsi Patres loquuti sint cùm fidẽ sanctam & [14] inuiolabilẽ detinerent, inspirante eis veritatem Spiritu sancto, neq; enim ipsi loquebantur, secundùm vocem Saluatoris, sed Spiritus Dei & Patris loquebatur in ipsis. Et paulò post ait: Sancta & maxima Synodus ex substantia Dei & Patris ait: [16] ipsum genitum Vnigenitum, per quem omnia, propter nos homines, & propter nostram salutem descendisse de cælis, incarnatum esse & hominem factum, passum esse & resurrexisse, & in tempore venturum iudicem. Et post pauca, ait: Apprehẽdit igitur semen Abrahæ, & communicauit carni & sanguini

Matth. 10.
Ioan. 1.
Hebr. 2. 14. & 16.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sanguini Dei Verbum faciens corpus ex muliere, vt non solùm Deus, sed etiam homo factus secundùm nos propter coadunationem intelligatur. Ergo ex duabus rebus simul euidenter ex Deitate & humanitate Emmanuel est, vnus tamen Dominus IESVS Christus, vnus verè Filius, & [17] Deus, & non homo deificatus, id est Theopetis, sicut alij per gratiam: Deus autem magis verus in humana forma apparuit. Itē paulò post: Cùm sit igitur manifestū, quod nō dicitur Christus extra carnem, & separatum Dei Verbum, deceat autem eū magis sic nominari, postquam homo factus est, probamus autem sacris literis fidem facientes quod sit naturaliter Deus, & in coadunatione sua cum carne conuenerit. Item paulò post ait: Sicut enim in Adam morimur, ita [18] in Christo omnes viuificamur. Nam si non est passus humano more pro nobis, ergo neque diuino more nostræ salutis habuit rationem. Dicitur prius [19] tanquam homo esse mortuus; resurrexisse verò postea, quia erat naturaliter Deus. Ergo si non est passus carnaliter, nec mortuus secundùm Scripturas, nec viuificatus spiritu; nec idem omnino reuixit. Et si hoc verum est, inanis est fides nostra, & adhuc sumus in peccatis nostris. Item post paululum ait: Audio eundem Dominum nostrum IESVM CHRISTVM euidenter dicentem de sua anima: Nemo tollet eam à me, sed ego ponam eam ex me: potestatem habeo ponendi eam, rursum potestatem habeo sumendi eam. Descendit enim in mortem per carnem suam, qui mortem ignorauit, vt nos resurgamus cum eo in vitam. Reuixit enim cùm spoliasset inferna, non tanquam homo iuxta nos: [20] sed vt Deus in carne nobiscum & supra nos. Consequebatur enim natura in ipso primo immortalitatem, & contundebatur mors, quæ vitæ corpus more hostis inuaserat: quemadmodum vicit Adam, sic in Christo denicta est. Itaque ascendenti & propter nos & pro nobis ad cælestem Patrem & Dominum, vt terrenis hominibus [21] peruium & ascensibile faceret cælum, triumphales cantus referebat diuinus modulator: Ascendit Deus in iubilo. Vnde & Paulus ait: Qui descendit, ipse est & qui ascendit super cælos, vt adimpleret omnia. Item iuxta finem huius Epistolæ ait: Non ignoramus eius gloriam, qui & factus homo iuxta nos, mansit tamen idem qui fuerat Deus.

Rom. 5. 1. Cor. 15. 22.
1. Pet 3. 18. 1. Cor. 15. 14.
Ioan. 10. 18.
Psal. 46 & Ephes. 4. 9.

IVDICES dixerunt: Ex abundanti satisfecit Arnobius, & ratione humana, & authoritate legis diuinæ, & assertionibus priorum Episcoporum magnorum atque sanctorum [22] Ambrosij, Hilarij, Gregorij, sed & Athanasij, & ipsius Cyrilli, doctrinamque eorum hanc fuisse euidenter ostendit, quæ duas astruat substantias in vno Filio Dei existere, Deitatis scilicet & humanitatis: per quas duas substantias in tantum duos filios esse non credit; vt etiam ita credere volentes, legerit Damasi, & Hilarij, & Ambrosij execratione damnatos. Superfluè itaque moramur palmam dare vincenti: cùm etiam sancti Cyrilli Episcopi plurima protulerit, quibus & à sancto Athanasio legitur in vno Dei Filio Deū hominemq; adunatum, non vt Verbum quod semper in principio fuit, & in sua Dealitate manet, hoc quod semper fuit, per assumptionem hominis Deus esse cessauit: sed vt homo inciperet esse Deus, quod ante non fuerat, in vtero conceptus est Emmanuel, & ideo θεοτόκος Maria, quia homo qui conceptus est & natus à tempore conceptionis Deus cœpit esse in vtero, & Deus natus est in partu. Hic sensus Cyrilli, hic sensus Athanasij, Damasi, Ambrosij, Gregorij, Hilarij, hic Arnobij comprobatus est. Aut dexteram Serapion concordiæ iungat; aut confutatus abscedat.

NOTAE.

Theodoret. lib. 5. histor. cap 25. — 1. Sancti Cyrilli Episcopi] *Cyrillus Alexandriæ frater Theophili Episcopi natus, vir fuit ingenio excellentissimo, in omni doctrinarum genere à patruo educatus, tertia post obitum eiusdem die electus & ordinatus est Alexādrinæ Ecclesiæ Archiepiscopus. Hostem porrò acerrimum & vigilantissimum Nestorij ac errorum eius fuisse, non modò ex actis Ephesini concilij, cui nomine Cælestini Papæ præsedit; verùm etiam ex eius Epistolis, Duodecim capitulis, Apologia, Dialogis, Thesauro, aliisque perdoctis monumentis apertius est, quàm dicere sit necesse. Prosper Aquitan. vocat eum, gloriosiss. Catholicæ fidei defensorem.*

Nicepho. lib. 14. ca. 14. & 33. Act concil. Chalcedon.

Lib. de grat. Dei cōt. Col. — 2. Et ad sanctum Cælestinum] *Manifestum est ex historijs Ecclesiasticis Cælestinum summum Ecclesiæ Pontificem à Cyrillo certiorem factum de Nestorij impietate, eiusdem Cyrilli pietatem simul et studiū plurimum laudasse; ipsumque Nestorium literis dehortatum, vt ab impietate desisteret: quod ni faceret intra decem dies fore, vt non modò à communione piorum ipse reijceretur: sed etiam ex catalogo sacerdotum penitus eximeretur. Insuper, is etiam ad Ioannem Antiochenum, Iuuenalem Ierosolymitanum, Rufinum Thessalonicensem, Flauianum Philippensem, & alios verè Apostolicis missis Epistolis, excitatum à Nestorio aduersus pietatem bellum ipsidem exposuit, & ad commune certamen pro eadem retinenda pro sua authoritate excitauit. Demq; cum pro alio Nestorij loco substituendo contenderetur, eisdem Ioanni Antioch. Rufso, Flauiano, & Proclo scripsit: Nihil obstare quo minus qui alterius vrbis aut iam sit Episcopus, aut saltem delectus, Constantinopolim transferatur, qui id instauret quod impius Nestorius labefactauerat.*

Niceph libr. 14. cap. 33 & 34. — 3. Sāctus verò Cælestinus ἐγκωμιάστης eius extitit] *Tam malè acceptæ fuerat vox Græca per veteris codicis scriptorē, vt nobis de illa diutius diuinādū fuerit: Postremò tamen auxilio perdocti Patris Frontonis fulti, eā integritati suæ restituimus. Constat porrò ex aliquot epistolis beati Cælestini tomo primo, capite 17. Concilij Ephesini inserti, eum maximi fecisse S. Cyrillii labores & studia, quando eum passim appellat, dilectum fratrem, in vera fide tuenda fortissimum antagonistam, fratrem & sanctum coëpiscopum, strenuum Catholicæ fidei vindicem; cuius doctrina potens erat ad retundendam falsitatem, & vnitatem constituendam.*

Euagr. lib. 1. cap 3. Liberat. in Breuiar. Nicepho. lib. 14. cap. 37.

4. Ait enim in ipso Concilio] *De quodam concilio Romæ à Cælestino congregato, cuius Epistola concilij Ephesini ad Nestorium, semel & iterum meminit: itemque synodus Alex. Epistola ad Nestorium, Cyrillusque Epistola ad Ioannem Antiochenum; arbitror Arnobium loqui: quandoquidem Ephesino non interfuit, Romano autem præfuisse compertum est. Nisi tandem volueris interfuisse Ephesinæ synodi per literas, quibus & partes suas Cyrillo Alexandrino commendauit, simulque Nestorium ob hæresim abdicauit, sicut Nicephorus recitat lib. 14. cap. 34.* Literæ referuntur tomo 2. concilij Ephesini, cap. 14.

5. Hilarius quoq:] *Hæc adornantes, Hilarij tres libros in Constantium diligenter percurrimus, in quibus nihil horum legimus: quapropter oportet hos mutilos esse; Cælestinum verò & Arnobium integros habuisse. Rectè tamen libro nono de Trinitate docet, Christum ex vnitis in idipsum naturis, naturæ vtriusq; rem eādem esse: ita tamen vt neutro careat in vtroq;, ne fortè Deus esse homo nascendo desineret, & homo rursum Deus manendo non esset.*

6. Item præcessor meus Damasus] *Inter Damasum & hunc Cælestinum interponuntur Syricius, Anastasius, Innocentius, Zosimus, & Bonifacius: Habetur autem tomo primo conciliorum eiusdem Damasi ad Paulinum Thessalonicensem Epistola, in qua leguntur ista:* Anathematizamus eos, qui duos filios asserunt, vnum ante sæcula, & alterum post assumptionem carnis ex Virgine.

7. Cyrillus vniuersis Episcopis] *Titulus huius Epistolæ ita nunc in noua Concilij Ephesini editione redditur:* Cyrillus, Presbyteris, Diaconis, Patribus, Monachis, cæterisque solitariam vitam vobiscum exercentibus, & in fide Dei constanter perseuerantibus, dilectis & desideratissimis fratribus in Domino salutem, &c. *Deleumus,* partibus monachorum.

Tom. 1. cap 1.

8. Voluntatem veram] *Noua editio continet:* Nec non exercitationis labores in præcipuis voluptatibus haberetis, *&c. Quibus apparet hic legendum esse,* voluptatem veram.

9. Sempiternæ memoriæ, &c.] *Hunc locum in vetere codice valde mutilum, ex subiecta noua tralatione Peltani Epistolæ Cyrilli restituere licebit: Habet enim:* Percelebris memoriæ Pater noster Athanasius, qui totos quadraginta sex annos Alexandrinæ Eccles. Pontificatum egregia cum laude gessit; loquacibusque impurorum hæreticorum commentis inuicta, planeque Apostolica sapientia restitit; quique scriptis suis veluti fragrantissimo quodam vnguento totum hunc orbem mirificè recreauit, & ob dogmatum absolutam integritatem, fideiq; rectitudinem, magna apud omnes existimatione & autoritate fuit, &c. *Ergo pro* coronauit, *quod est in veteri codice, legendum* ornauit: *& pro* obtinebat sapientiam, *fortè legendum,* objiciebat sapientiam.

10. Hæc, inquit, sententia] *Acta concilij Ephesini:* Diuinæ scripturæ scopus ac character.

11. Multi autem sancti fuerunt] *Hæc sunt in Oratione quarta contra Arianos, referuntur etiam tomo primo concilij Ephesini, cap. primo: & tomo secundo, capite septimo.*

12. Ante alios admirati sunt] *Cyrillus ex tralatione Peltani:* In omniū admiratione habitus est.

13. Gubernās] *In actis concilij Ephesini legitur:* Versabatur cum sene tanquam filius cum patre, ad quiduis vtiliter conficiendum se se ducem præbens: necnon in omnibus quę obeunda forent, commodum iter ostendens.

14. Sed quoniam fieri potest] *Cyrillus in actis synodi interprete Peltano, lōgè apertius:* Verùm quia verisimile est nō defuturos hîc quosdam, qui ex sacra diuinaq; scriptura ea quę hoc loco asserta sunt, corroboranda esse existimabunt: dicturos præterea sanctam illam magnamq; synodum, neque Domini matrem θεοτόκον vsquam appellasse, neque quicquam omnino super ea re decreuisse, age, quonam pacto arcanum illud œconomiæ Christi mysterium per diuinas quoq; literas prædicatum sit, pro virili parte planum faciamus. *Itaque verbis illis Arnobij,* quantū verum est, *addendum,* mysteriū,

15. Inuiolabilem detinerent] *Peltanus reddidit:* Sinceræ inculpatæque fidei canonem ediderunt. *Igitur hic legendum* definirent, *pro detinerent.*

16. Ipsum genitum vnigenitum] *Cùm Græcè sit apud Cyrillum γεγεννημένον μονογένη,* natus est vnigenitus: *& sanctissima Synodus apertè profiteatur eum esse,* genitum, non factum: *ex vetere Arnobij codice delemus,* ipsum factum vnigenitum.

17. Deus & non homo deificatus, id est, Theopetis] *Cùm vetus codex haberet affirmando,* & homo deificatus, *negationem addidimus,* & non homo deificatus: *quoniam nunc apud Cyrillum legitur:* qui simul Deus & homo est; nō homo deificatus, par illis, qui per gratiam Diuinę naturæ participes efficiuntur. *Quibus consentit Euthymius parte 14. Panoplia.*

18. In Christo omnes viuificamur] *Sic Tertullianus lib. 5. aduersus Marc. & Rufinus exponens Symbolum, præsenti tempore legunt,* mortificamur & viuificamur.

19. Tanquam homo esse mortuus] *Vocem* mortuus *ignorat vetus codex: addidimus ergo ex hac Peltani tralatione:* Traditur namque mortem primò quidem oppetijsse, vt homo: mox verò per id quòd sua natura est Deus, in vitam denuò redijsse. Si igitur mortem secundū scripturas corpore non pertulisset: neque spiritu viuificatus reuixisset quoque.

20. Sed vt Deus in carne nobiscum] *Peltanus elegantius:* Reuixit enim despoliatis inferis, nō vt nostræ conditionis homo, sed vt Deus, nostri causa nobis similis effectus. Obtinuit autē natura in ipso tāquā in capite incorruptionē.

21. Peruium & ascensibile] *Peltanus:* Nobis terræ huius inquilinis viam ad cælū muniuit.

22. Ambrosij] Huius, & plurimorum aliorum Patrum sententiæ recitantur tomo secundo concilij Ephesini, cap. 7.

SERA-

Universidad de Deusto
Biblioteca

SERAPION respondit: Si non omne quod consideratione concœpit animus, fuerit elimatum, nõ erit lucida veritatis ostensio. Vnde vt euidentius possim assertionibus Arnobij præbere consensum, integrum opusculum Cyrilli tradat in vestro recitandum auditu, ne fortè castratis sententijs commoda potius[1] secundùm arbitratum secuerit, vt defensioni suæ probaret Cyrilli concordare doctrinam. ARNOBIVS dixit: Licet infinita sint volumina quæ doceant Cyrillum ita de Domino IESV sensisse & credidisse, vt in vno Dei Filio Deus verus & verus homo esse credendus sit & colendus, & ita esse Mariam θεοτόκον, sicut χριστοτόκον; tamen ecce Liber ex integro si iubetis, recitandus offertur. IVDICES dixerunt: Semel animus contentione attonitus etiam cùm integer lectus fuerit, non debebit quod ingerat, & superfluo molimine occupet morarum spatia: tamen quia est præ manibus Liber sancti Cyrilli, recitetur. Cumque fuisset codex apertus, recitatus est[2] Titulus sic. &c.

A

B

NOTAE.

1. Secundùm arbitrium secuerit] *Addidimus* secundùm: *Deinde pro* sæuierit, *posuimus* secuerit, *vt melius* castratis sententijs *responderet.*

2. Titulus sic &c.] *Si res agatur de superius citata Epistola, titulus est:* Cyrillus presbyteris, diaconis, *&c. Initium verò:* Ex his qui vnà vobiscũ ætatem degunt *&c. Scripsit idem Epistolam ad Nestorium, cuius initium est:* Aduenerant Alexandriam viri *&c. Scripsit & ad Theodosium Imper. librum de recta in Deum fide: rursumq; ad Eudociam & Pulcheriam Imperatrices, eiusdem nominis alterum librũ: & secundum ad easdem de recta in IESVM Christum Dominum nostrum fide: aliasque ad diuersos epistolas: quibus grauissimis plurimisque argumentis Catholicæ fidei dogmata propugnat, hæreses verò Arij, Photini, præsertim verò Nestorij coarguit. Quæ omnia tam in editis eius operibus, quàm tomo 1. & 2. Actorum concilij Ephesini reperire ac legere cuiuis obuium est.*

Post hanc epistolam publicè perlectam, IVDICES Præfati dixerunt: Ecce ex integro liber lectus est sancti Cyrilli, quem Arnobius fidei suæ concordem noscitur protulisse: si quid Serapioni remansit quod ingerat, pandat. SERAPION dixit: Ego amore fidei ducor, & vinci me magis gloriari potero, quàm confundi. Non enim de sua victoria seruus agere debet, qui de honore Domini, vel exhonoratione eius cũ conseruo contendit; [1] & vt vult ostendere suum Dominum in honorare in suis sermonibus. Beatissimum correptionis genus est, in quo non agitur de censu pecuniæ, nec de rebus his, quarum post depositionem corporis, nõ egemus: sed agitur de his, quæ ad perpetuum gaudium pertinent, vel irrogant æternum incendium. Hæc ideo ingero, vt si adhuc aliqua protulero contra Arnobium, non amore contentionis existimer protulisse, vt de mea contentione coner mihi generare victoriam: sed vt victoriam ipsam veritatis elimatam per omnia membra sua & splendidam Arnobius proferat, vt nihil mihi quod nunc egerim agendi hoc tempore remansisse contestetur. IVDICES dati dixerunt: Dic ergo si quid tibi superesse cognoscis.

C

SERAPION dixit: Iste liber qui lectus est sancti Cyrilli, non docet in Filio Dei duas substantias: sed vnam conatur ostendere. ARNOBIVS dixit: Ipsam vnam, quam conatur ostendere pande. SERAP. dixit: Deitatis tantùm, non humanitatis: vt Dei mater dicatur Maria, non tamen & hominis. Nam θεοτόκον vult eam vocari, non χριστοτόκον: aut si aliò consentit, & χριστοτόκον pande. ARNOB. dixit: Sanctus Cyrillus contra eos qui sanctam Mariam θεοτόκον negant, sequutus priores suos Episcopos Theophylum, siue Athanasium, ostendit illam θεοτόκον extitisse, ne fortè parem habere putaretur, cùm χριστοτόκῳ dicitur: [2] fuerunt enim & aliæ Christotocæ, nulla tamen ita χριστοτόκῳ & θεοτόκῳ, & Virgo effecta fœta est sicut Maria. Memorans ergo hoc ꝙ maius est θεοτόκῳ, ꝙ minus est χριστοτόκῳ siluit. Modò qui ante dixit, Maria patrem & matrem habuit, & homo fuit, nũquid eam negasse hominem esse putandus est? Impressit igitur hunc locum, de quo erat contentio. [3] Nestorius enim nullo modo passus est debere θεοτόκον credi, & ideo frequenti assertione id egit, vt eũ, hoc quod negauit θεοτόκῳ edoceret. SERAPION dixit: Doce ergo sensum Cyrilli talem extitisse, vt ipsum qui ex Maria natus est, Deum illum & hominem memoraret. ARNOBIVS dixit: Et nos assumus, & liber qui lectus est; accipe ex eo quæ lecta sunt ità. Non ideo factus est homo vnigenitum Dei Verbum, vt Deus esse cessaret: sed vt in assumptione etiam carnis propriæ maiestatis gloriam intueremur. Hæc primò dixisse si non sufficit, quæ in secundis dixit, ausculta. In carne positus audiebat Patrem dicentem, Sede ad dexteram meam. Audi etiam quid dixerit tertiò, Diuinam scripturam, Dei Verbum [4] cum conditione copulantes, humanam & mortalem, Diuinam-

Psal.109.1.

D

A uinamque naturam in vnum aliquid conferentes, ita tamen vt simpliciter non homo Theoferus intelligatur: sed Deus incarnatus, qui per dispensationem copulationis (nota quid dicat) corpus sibi ex Virgine sancta adscribit. Hoc enim modo, nec aliter intelligitur Christus. Ausculta etiam quarto loco quid astruat. In Christo asserimus quod coierunt quadam arcana ineffabiliq; ratione in vnum Deitas & humana conditio, vt in eodem simul & homo intelligatur iuxta nos, & Deus supra nos. Quinto etiam loco audi quid dixerit de Filio Dei. Sicut ipsius Verbi quod est ex Deo Patre, propria fuit caro illa pura atque venerabilis, quæ ex sancta Virgine procreata est, ita omnia quæ carni conueniunt absque solo peccato, subire debuit, [5] & omnia vt nasceretur ex matre.

Audisti quid dixit? SERAP. respondit. Audiui. ARNOB. dixit: Explana mihi quod dixit. SERAP. respondit: Caro pura atque honorabilis, quæ ex sancta Maria procreata est, omnino vt nasceretur ex matre. ARNOB. dixit: Quicquid intelligis in hoc loco, fac me scire. SERAP. dixit: Hoc puto illum dixisse, quod carnis sanctæ
B mater sit Virgo ista quæ peperit. ARNOB. dixit: Vis videre quia bene intellexisti? Considera quid isti sermoni subiunxit. Si, inquit, extra carnem intelligatur Deitas, ipsa per se erit sine matre: & rectè quidem. SERAP. dixit: Peto vt planum mihi facias, quid conetur astruere. ARNOB. dixit: Luce clarius est, quod Dei Matrem Mariam esse per carnem, quam solam creauit, exponat. Deitas enim, ait, sola matrem nõ habet, vt subaudiatur, quia Deus & homo vnus Dei Filius est iste qui natus est. Vnde sexto loco subiungens, ait: Si voluerimus rectè calcare, non Deitatem nudã, sed inter carnem & natum permixtum Dei Patris Verbum sanctam Virginem creasse, quæ electa est, ad puerperium venerandum, vt carnaliter eum pareret, qui carnem dignatus est induere. SERAP. dixit: Clausis auribus mentis totum librum istum audiui; & ideo non vidi istas duas personas in vno Dei Filio Cyrilli assertione expressas. Nã quomodo non duæ docerentur personæ Virgineo partu editæ, cùm dicat Deum carnaliter natum, qui dignatus est assumere, &c. ARNOB. dixit: Vtique carnem simul cum assumptore carnis. Assumptor enim carnis Deus est, caro autem integer homo est: integer autem homo est, qui carnem & animam habet. Nam Apollinaris ideo
C damnatus est, quia pro anima Deum posuit incarnatum. Et ideo res in synodo Nicæna damnatas nec meminisse debemus. Audi ergo sanctum Cyrillum dicentem in libello eius qui lectus est. Si rectè, inquit, sapere voluerimus, & semitam sine errore calcare, non Deitatem permixtam Dei Patris Verbum sanctam Virginem creauisse, quæ electa est ad puerperium venerandum, vt carnaliter eum pareret, qui carnem est dignatus assumere.

IVDICES dixerunt: Liquet defensionem Arnobij Cyrilli assertionibus conuenire, iniusta ergo ratio est, quæ cunctatur deferre victoriam ei, qui post altercationis exitum palmam meretur.

NOTAE.

1. Et vt vult ostendere.] *Fortasse legendum,* & vt velit seipsum inuictum ostendere, &c. *Paulò post,* de his quæ ad perpetuum gaudium, *adiecimus,* pertinent.

D

2. Fuerunt & aliæ Christotocæ.] *Cùm nomen Christi communiter sumptum ab vnctione deducatur; vnctiq; legantur veteres sacerdotes, Pontifices, reges, & Prophetæ priusquam publica obirent munera; ipsi certè etiam Christi, & matres eorum Christipara appellari possunt. Nam de his scriptum est:* Nolite tangere Christos meos: *De hoc dixerunt Iustinus in Dialogo, Tertull. in Apologetico, & Eusebius initio historiæ Eccl.*

1. Paral. 16. 2. Psal. 104.15.

3. Nestorius enim.] *Vincentius Lirinensis apertè testatur Nestorium Mariam virginem Deiparam* θεοτόκον *negasse: sed* χριστοτόκον *tantùm nominari voluisse. Extat eiusdẽ Nestorij epistola ad Cyrillum, in tomo primo concilij Ephes. in qua continentur hæc verba:* Si rẽ diligentius consideremus, sacra Virgo non Deipara, sed Christipara appellanda erit.

Lib. adu. pro fan. nou. cap. 13.

4. Cum conditione.] *Id est, humanitate nostra in Virginis vtero virtute Altissimi condita & formata. Sic enim etiam Tertullianus loquutus est.* Addicta conditione, *pro,* orbe condito: *&,* cõditionem colentes aduersus conditorem, *id est,* creaturam. *Et paulò post:* non Theoferus intelligatur. *Extat hoc in superius citata Cyrilli epistola:* Aduerte quo pacto Esaias Dominum non hominem deiferum, aut numine afflatum, instrumenti Diuinitatis tantùm loco assumptum & vsurpatum, pronunciet: sed Deum verè incarnatum. *Idem rursum Scholio de Vnigeniti incarnatione, cap. 23. illud ipsum refellit. Quinetiam anathematismo quinto ait:* Si quis dicere audet, Christum hominem tantùm Deiferum, non verum quoq; Deum, vnicumque ac naturalem Dei Filium esse, anathema sit.

Lib. de resur. carn. Isaiæ 15.

5. Et omnia vt nasceretur ex matre.] *Docet communicationem idiomatum in Christo factam esse, etiam à primo instanti atq; momento conceptionis eius in vtero virginis.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

A SERAPION dixit: Per iustitiam vestram obsecro, vti quomodo primo loco, & secundo, & tertio, quod de ea re, de qua agitur, dixerit Cyrillus, ita per ordinem commemorauit Arnobius, vt veniret ad sextum: nunc ne fortè sumpserit alia capitula eiusdem libri euidentiora, quæ hoc ipsum ostendere valeant, meæ petitioni concedite. IVDICES dixerunt: Ad quam partem velis eum facere dicito. SERAP. dixit: Ego quidem probatissimum iam apud me retineo, & totis ex visceribus credo ita esse vt defendit Arnobius. Sympolitæ & Sympatriotæ in hoc errore positi, in quo ego fui, nulla poterunt ratione ab hoc errore vocari, nisi hac sola, vt dicatur illis & probetur ita sanctum Cyrillum tenuisse. ARNOB. dixit: Deprecor & ego æquitatem vestram vt per ordinem loca ostendentem sancti Cyrilli libri, patienter expectare dignemini, quousque finem eius attingam. IVDICES dixerunt: Licet expectationis nulla sit causa, tamen vestrę petitioni annuendum esse credentes, patimur ex abunda-
ti loca libelli ostendi ab Arnobio, quò possint & auditores nostri, & huius actionis
nostræ lectores aut non errare; aut si errauerint, ab erroris itinere reuocari. Erit Dei
B nostri parata clementia electis his, vt redeant ad Christũ, ad pacem, ad cõcordiam fi-
dei Catholicę, qui vnum Dei Filium in duas partes diuisum existimantes tenere Ro
manam Ecclesiam, seipsos miserabiliter occiderunt, dicente ipso Domino nostro
Matth. 5. 23. IESV Christo: Omnis qui irascitur fratri suo [2] sine causa, reus erit concilio. Ecce causa nulla est, [3] & interfectio facta est populorum, vadit furor cœcus in vniuerso popu-
lo Christiano, per Episcopos, per Presbyteros, per Diaconos, per Archimandritas, per
omnes penè monachorum, & innumerabilium turbas. Sic tota Aegyptus, sic tota est
Palestina turbata, vt effusio sanguinis humani terrã ipsam inebriauerit: & causa sola
rumoris est, nullius prorsus erroris. Nam cùm omnib. Aegyptijs & Syris prædicatio
sancti Cyrilli placeat, quæ tanta dementia est, quæ in suos fratres desæuit, & spumat
ira, cùm eiusdem fidei sit tota fraternitas populorũ? SER. dixit: Fateor errorẽ meum
non aliunde sumpsisse exordium, nisi hinc, quòd duos filios Dei astruere asserant hi,
qui duas substantias in vno Dei Filio asserunt, easque perfectas. Nam si verè Dei Fi-
lius ex Patre genitus ante sæcula creditur, qui per omnipotẽtiam suã voluit angustũ
virginei ventris intrare hospitiũ: vnde qui semel natus fuerat ex Patre ante tempora
solus, vt iterum non solus cũ homine nasceretur, cõstat duas esse substantias in vno
C Domino IESV, sicut prædicatio sancti Cyrilli posuit in ferri massa, quã ignis inflam-
mat: vt si ferrum in sua substantia, & ignis in sua natura, sed vtrunq; in vnam socie-
tatem connexa, & ita in vna coadunatione subsistunt, vt non ferrum possit, sed solus
ignis sensibus manifestari humanis, sensibus, inquam, videndi atq; tangendi, quibus
ratio nostra colligitur, & ad id, quod verum est, peruenitur. Prosequatur itaq; cœpta
Arnobius, vt tandem erubescant hi, qui fratres suos persequuntur iniustè.

NOTAE.

1. Sympolitæ & Sympatriotæ.] *Quanti passim fieret pietas ac eruditio diui Cyrilli per vniuersam Asiam & Africam ex his satis apparet.*

2. Sine causa] *Notat Desiderius in quibusdam Græcorum codicibus adscriptum esse Euangelico textui, εἰκῆ, id est* te mere, aut sine causa. *Deinde, sequentibus adiectum:* Qui dixerit Racha sine causa: qui dixerit fatue, sine causa: *insuper Chrysostomum hom. 16. in Matth. innuere hoc ipsum legendum esse, tametsi in vulgatæ editione Latina non extet. Quibus addo antiquissimum martyrem Irenæum lib. 4. cap. 27.*

3. Et interfectio facta est populorum] *Nestorium in primis hominem fuisse seditiosum atque cru-*
Tom. 1. conc. Ephes. ca. 28. *delem patet ex libello Basilij archimandritæ, quo apud Theodosium & Valentinianum Imp. grauiter conqueritur de illius barbarie in pios monachos & clericos, nolentes eius hæresibus subscribere:* Mandat (inquit) decurionibus, vt nos cædant. Cæsi ad tribunal Ecclesiasticum abducimur, ibidemque velut scelerati denudamur, vapulamus, iactamur, calcibusque impetimur. Diu multumque in Episcopali consistorio diuexati, inde fame tabescentes, ad supplicum erqastulum deducimur. Hinc ciuitatis Præfecto tradi nos curauit. Per hunc ergo ferro onusti, ad publicum reorum carcerem abstrahimur, &c. *Ibidem & de pio Constantinopolis populo, publicè aliquando contra Nestorium acclamante;* Regulum habemus, Episcopum non habemus, *idem Basilius scribit:* Pars illius ipso temporis articulo comprehensa, & ad tribunal abstracta, tali immanitate diuerberata exceptaque est, qualis ne apud D barbaras quidem nationes quandoque visitata fuit. *Et de Nestorianis satellitibus idem ait:* Quos semel sententię suæ adiunxit, illos ita inflammat, vt verbera quibus lubitum fuerit, publicè inferre audeant, palamq; persecutionis speciem excitare non dubitent, &c. Et quemadmodum Iudæi in Stephanũ, ita & isti in Christianos Cathol. dentibus frendent, omnemq; furorem suum in illos explere laborant. *Atque hæc de Nestorianorum crudelitatibus Constantinopoli. Quàm cruentas quoque in Oriente turbas excitarint, libet etiam ex fragmento epistolæ Ibæ Edessęni Episcopi, quod in decima Chalcedonensis concilij actione insertũ est, hoc loco commemorare:* Episcopi (inquit) contra Episcopos contentionibus insurgunt, populi aduersũ populos, &c. *Et Socrates de his quoq; ait:*

A Non paruam turbam orbi vniuerso ineptiæ Nestorij peperêre. *Cassiodorus etiam refert, propter Nestorium, circa Miletum & Sardos facta seditione, multos occubuisse, Libr. 12. histor. trip. cap. 4. Et de his actum: alibi enim de hæreticorum crudelitate copiosius differimus.*

ARNOBIVS dixit: Nunc vsque sexti capituli causa tractata est; quid in septimo factum sit recitabo. Carnaliter eum peperit, qui propter nos homo factus est & infans. Erat enim non iuxta nos, hoc est, non in sola nostri similitudine constitutus: sed erat in humana conditione propter carnem: Diuinus autẽ & cælestis super nos. SERAPION dixit: De quo dixit, Homo factus est? ARNO. dixit: De Filio Dei ante tempora & ex Patre genito, de quo superius dixit: Non cessauit Deus esse, cùm carnem assumpsit. SERAP. dixit: Hic qui assumpsit hominem Deus, ipsum hominem per suam omnipotentiam Deum fecit? Constat ex assumente & assumpto vnum Dei Filium Cyrillum docuisse. ARNOBIVS dixit: Ecce octauo loco prosequutus.
B Ratio Deitatis nuda, ac si sine carne existimetur, ipsa per se nostri sermonis non egebit auxilio. SERAPION dixit: Explanationem huius, quæso, pande sententiæ. ARNOB. dixit: Ratio Deitatis si nuda, id est, sine carne existimetur, hoc est, si sine homine diuinitus, humanioris ratione non egebit. Quid enim sermo in inuisibili Deo dicere prævalet? Et ideo in vno capitulo hunc intellectum aperiens ait: Sed quomodo vnigenitus Dei Sermo factus est caro, & habitauit in nobis? Ideo ad ipsum referuntur.

Sequamur nunc, & quod in nono capitulo dixerit, recitemus. Prophetissam sanctam Virginem vocat. Christo enim prægnans prophetæ impleuit officium. Item in decimo capitulo: Natus enim (ait ille) infans diuinus, & omni mundo excellentior, erat quidem in cunabulo gremioque Genitricis propter morem conditionis humanæ: sed qui erat etiam Deus. SERAP. dixit: Cùm dicit, iste infans qui natus est, Luca 2. 7. erat etiam Deus, duas personas euidenter expressit. ARNOBIVS dixit: Cœpisti aures animæ tuæ aperire. Vtiq; qui cùm dixit, erat etiam ostendere voluit natum quidem infantem, qui non solùm infans esset, sed etiam Deus.

C Duodecimo etiam loco, quando his pressius insistat, qui negant duas substantias in vnico Dei Filio conuenisse. Ait enim: Sed dicit aliquis: Quomodo fieri potest vt hominis natura maiestatem caperet Deitatis, præsertim cùm Deus ipse dixerit manifestissimè beato Moysi, Quomodo nemo videbit faciem meam & viuit? Et si igitur Exod. 33. 20. intolerabilis Deitas inaccessibilem habet attactum, quomodo credibile videbitur, Deum & hominem in vnum conuenisse? Ego verò aduersus huiusmodi quæstionem dixerim quidem, super omnem modum & genus miraculi, & super mentis nostræ cogitationem & sensus dispensationis esse huius rationem. Sed tamen agebatur sapienter Deo suam naturam imbecillitati nostræ tolerabilem facientem. SERAP. dixit: Nullus tam euidenter Diuinam humanamq; naturam in vno Christo distinxit, vt diceret, obiurgantur contra eum qui negant Deum in vnum & hominem conuenisse. Et adderet dicens, Ego aduersus huiusmodi quæstionem dixerim, & cæt. ARNOBIVS dixit: Bene considerasti solum illum Apostolicè docuisse, Deum esse in Christo mundum reconciliantem sibi; verùm etiam contra eos suscepisti, qui dicunt hominem in Dei substantiam conuenire minimè potuisse.

D Transeamus duodecimum, & ad quartumdecimum veniamus. Ait enim in sequentibus. Quantum spectat ad rationes & sensus humanos, nequaquam possent inter se conuenire Deitas & humana conditio: conueniunt tamen in Christum, & vnus ex ambobus Emmanuel. Qui verò separat & hominem seorsum, & Filium Dei, & alium æstimat, is mihi videtur veritatem non intelligere, & videre non posse. Itẽ de quartodecimo dicemus. Vt ostenderet duas in vno Dei Filio inesse substantias, ait: Quemadmodũ ferri materies cùm in medio fornacis æstu conflatur, ignis instar ardescit, & in eius speciem vertitur ad calorem, & candorem ipsius imitatur flammæ victricis: ita carnis natura, cùm æterno atque incorruptibili Dei Filio est coniuncta, destitit esse, quod fuerat. SERAP. dixit: Quid est, destitit esse quod fuerat? ARNOB. dixit: Sequens versiculus indicat, quare dixerit, desijt esse quod fuerat. Ait enim in sequenti sermone. Nec vlterius remansit in ..... SERAP. dixit: Aperi mihi vt quid dicat videam. ARNOB. dixit: Omnis natura generis humani fragilitatem habet affectuum & sensuum: hic autem in hanc pestem nunquam incurrit, nec aliquando aliquid sine sua passus est voluntate: sed sicut scriptum est, Omnia quæcunq; voluit Dominus fecit in cælo, & in terra, in mari, & in abyssis. IVDICES dixerunt: Quomodo vidimus Serapionem manus tuæ dedisse victoriæ, ipsius pace dictum sit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

pacis fidei tuæ nobis verbo tenus lineam tende: vt memoranda non tegantur silentio.

NOTAE.

1. Remansit.] *Adeò corruptus & depravatus est in veteri exemplari locus iste, vt eũ legere non potuerimus.*

ARNOBIVS seruus IESV Christi dixit: Dum in Vnigenito duas confitemur naturas, duasq; substantias, obijcitur quod alterum dicamus Dei Filium, alterum filium hominis. Nos autẽ authoritate Apostoli dicimus:[1] Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Si enim mundum reconciliauit, ita vt credentes in se faceret
2. Cor. 5. 18. filios Dei;[2] homines vtiq; natura seruos, non Dei filios; actu etiam reos, & per præuaricationem primi hominis inimico generis humani obnoxios, tamen per suam gra-
Rom. 5. 10. tiam hos Dei filios fecit. Qui ergo alios Dei filios fecit, quomodo ipse non est Filius
Rom. 6. 17 18. Dei, adunatus cum Verbo, quod caro factum legitur? Verbum quod erat antequam
Ioan. 1. 12. mundus esset;[3] Verbum quod non est à principio, sed in ipso principio semper fuit;
Ioan. 1. 14. B Verbum quod caret initio, sed ipsum est initium; Verbum quod non subiacet tem-
Ioan. 1. 5. pori, vel momento, vel atomo, vel puncto; sed est omnium creator. Hoc Verbum nõ amittendo intemporalitatem suam, sed assumendo temporalem hominem perfe-
Luc. 1. 35. ctum, perfectus Deus, hominem natum de Spiritu sancto ex Maria virgine per omni-
Matt. 1. 20. potentiam,[4] quia omnipotens Deus sic Pater & Spiritus sanctus. Per hanc ergo omnipotentiam suam voluit hunc hominem, quem assumpsit, hoc facere assumendo ex tempore, quod ipse semper fuit sine tempore: vt non possit iam dici duo filij alius ante tempora genitus, & alius natus ex tempore: sed vnus Dei Filius Dominus IE-
2. Cor. 5. 16. SVS Christus. Inde est quod dictum est ab Apostolo: Et si cognouimus Dominum IESVM secundùm carnem,[1] sed nunc iam non nouimus. Quasi quis dicat. Et si cognouimus lanam priusquam ad mixtionem conchilij fieret purpura: sed iam non nouimus lanam, sed purpuram, qua inter homines omnes nullus vti possit, nisi Augusti fuerit præditus dignitate.

Impingitur hoc loco: Ergo vilis lana fuit prius IESVS, & Dealitas superueniens
Luc. 1. 35. 36. fecit eum purpuram? Non ita dicimus: sed antequam Spiritus veniret super Mariam, C & virtus Altissimi obumbraret eam, & hoc conciperet quod sanctum vocaretur Filius Dei, ante hoc ipse vterus Mariæ, quamuis mundus esset à peccato & sanctus; tamen vilitate humanitatis erat vt lana optima & incomparabilis vniuersis quæ erant sub cælo virginibus: eratque talis ac tanta, quæ decenter & in se Dealitatem Filij Dei, sicut conchilij lana sanguinem susceperit, & ipsa lana esse cessaret lana, sed vera purpura per sanguinem fieret memoratum.[6] Non enim lana, sed pretiosa est huius sanguinis capax. Quod si sanguis hic lanam tanta maiestate sublimat per suam admixtionem, vt nulli hac liceat vti, nisi huic, qui regia fuerit præditus dignitate; quã-
Rom. 1. 3. to magis quando Spiritus sanctus venit in Mariam, & virtus Altissimi obumbrauit eã, hoc[7] quod natum est ex ea de semine Dauid secundùm carnem, secum fecit Filium Dei, vt sic esset Maria θεοτόκος, sicut χριστοτόκος? Quia ante Mariam[8] fuerunt aliæ christotocæ, sed non virgines, nec ex Spiritu sancto, nec virtute Altissimi obumbrante. Hæc autem & χριστοτόκος est sola, & θεοτόκος, sola virgo, ex Spiritu sancto & virtute Altissimi concipiens.

NOTAE. D

1. Deus erat in Christo.] *Hoc Pauli testimonium à Cyrillo aliisq; Ephesini concilij Patribus non semel producitur, ad confirmandam vnicam Christi in duabus substantijs personam, aduersus Nestorium.*

2. Homines vtique.] *Vetus codex*, hominis.

3. Verbum, quod non est à principio.] *Temporis nimirum aut durationis, quemadmodũ Angeli cæteraq; creata ex nihilo, quæ acceperunt esse post non esse. Sed bene est à principio producente & generante Patre scilicet diuino: quoniam solus Pater à seipso est, Filius autem à Patre, non factus, aut creatus; sed genitus.*

4. Quia omnipotens Deus.] *quid si addere-mus ad expletionem sensus*, sic voluit, & fecit?

5. Sed nunc iam non nouimus.] *Addidimus aduerbium* nunc, *ex ipso textu Apostoli: item ex Cy-*
Lib. 2. de recta fide ad Reginas. *rillo, ita ex eo aduersus Nestorianos differente:* Quid est obsecro, quod Paulus hîc ait? Nunquid Christũ post resurrectionem inficiatur? Nonne illum secundùm carnem resuscitatũ, cumque eadem in cælum profectum; ac olim inde venturum sciebat: Quomodo igitur Filium secundùm carnem se nosse negat? Quoniam simul atq; ex mortuis reuixerat, satius erat ex Diuina eminentia illum & nosse & profiteri, quàm ex carnis infirmitate. Vnus itaque est Christus & Filius & Dominus.

6. Non enim lana.] *Vel addendum*, tantummodo vilis & abiecta est Maria, sed &c. *aut certè mutila est sententia.*

7. Quod natũ est ex ea de semine Dauid.] *Nomen* Dauid *non est in vet. cod. Cæterùm, Augustinus lib. 11. cont. Faustum, c. 4. testatur in aliquot codicibus Latinis fuisse*, natũ ex semine, *vt hic legit Arnobius: non*, factum, *vt habet vulgata editio nostra.*

8. Fuerunt

A 8. Fuerunt aliæ christotocæ] *Et hoc à Cyrillo desumptum est, ad Aegypti monachos scribente:* Ab eo quod inuncti sumus, christi appellamur. Vnctionem habetis à sancto. Ipsa vnctio
1. Ioan. 2. docet vos. Ergo nihil faceret absurdi, qui promiscuè quorumlibet vnctorum matres θεοτόκους, Christiparas, appellare animum induceret. &c. Sola autem inter omnes, sacra Virgo Christipara simul ac Deipara appellatur, & esse dignoscitur.

OBIICITVR nunc de tentationibus & passionibus eius: Vtrum ipsa Dealitas simul[1] interpretatione Diabolica, simul fuerit in passione Iudaica? Ad hæc audi pro-
Psal. 36. 28. pheram canentem; Quomodo Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos. Addo aliud: Si non deserti sunt tres pueri in camino ignis, sed ipse qui semper
Dan. 3. 92. fuit Filius Dei, ibi[2] inter tres quartus apparuit: quanto magis nõ dereliquit Sanctum suum, cùm cœpit in vulua Virginis concipi, & cum nascente nasci, cum lactante lactari, cum crescente crescere? Ipse vtique[3] cum tentato tentatus est, & cum crucifixo crucifixus est.

Obijcitur: Quomodo ergo Deum impassibilem asseritis, qui dicitis, simul concepB tus, simul natus, simul est & tentatus, & passus, & prorsus Sanctum suum nunquam deseruit? Respondebo. Memor esse debes exempli lanæ & sanguinis conchilij. Cùm ergo facta fuerit hæc lana per admixtionem sanguinis purpura, cùm netur, aut filatur, aut torquetur, lana vtique recipit maiestatem. Nunquid nam quæ torquetur, à purpureo colore deseritur? Addo & aliud exemplum: Verbi gratia dicamus; Securis ictu arborem cùm verberaueris, & splendorem solis, si eum simul percusseris, arbori quidem infligis vulnus, Solem verò & splendorem simul percutis, & calorem impassibilem derelinquis. Quod si arborem ad ictum percutientis Sol non deserit, quanto magis sanctum suum nequaquam Dei Filius, quod est Verbum, in passione deseruit?[4] Et sicut verè rubus flammam habuit, sic verè passus est filius hominis: & sicut verè non incensus est, sic verè non passus est Filius Dei.

NOTAE.

C 1. Interpretatione Diabolica] *Lubentius legerem*, in tentatione: *præsertim cum paulò post scribatur*, cum tentato tentatus est.

2. Inter tres, quartus apparuit.] *Nabuchodonozor namq; exclamasse refertur:* Ecce video quatuor viros solutos, & ambulantes in medio
Lib. 4. ca. 37. ignis, & species quarti similis Filio Dei. *Sic & Irenæus martyr iudicauit scribens*: Patris Verbum nõ in vna figura olim videbatur, sicut in Daniele scriptum est, assistẽs tribus pueris in fornace ignis, & liberans eos. *Et Tertullianus*: Hic erat visus Babylonico regi in fornace cum martyribus suis quartus, &c. *Libr. 4. aduers. Marcionem.*

3. Cum tentato] *Deleuimus* cum tentante, *quod habet vet. cod.*

4. Et sicut verè rubus] *Flaccus Albinus, qui & Alcuinus dicitur, Caroli Magni quondam præceptor, ante octingentos annos, huius loci etiam sub Arnobij nomine ita meminit:* Arnobius in Conflictu, quem *Epist. ad Flauium Merin.* habuit cum Serapione, rubum posuit masculini generis, dicens: Et sicut verè rubus flammam habuit, & cæt.

OBIICITVR iterum: Duos facis, filium hominis, & Filium Dei. Respondetur; Non duos ad diuisionem facio:[1] sed in vna Dealitate duas substantias distinguo, vnam, quæ natiuitatem temporalem habuit, alteram quæ penitus tempori subiacere
Lucæ 2. 7. nõ potuit. Vnam, qua infans in præsepe positus, pannis obuolutus, creuit ætate & sa-
Lucæ 2. 52. D pientia: alteram, qua ipse creat nascentes, & dat eis vt viuant, & crescant ætate & sapientia. Vnam, qua baptizatur à famulo, quasi sanctificationem accipiens: aliam, qua
Matth. 3. 15. ipse sanctificat & aquam pariter & Baptistam. Vnam, qua dormit in naui, & excitatur
Marc. 4. 38. à discipulis: aliam, qua ipse excitat vt excitent Dominum. Vnam, quæ subsit ventis,
Matth. 8. 24. flatibus, & tempestati: aliam, qua ventis imperat, & tempestatibus iubet. Vnam, qua plorat hominem mortuum: aliam, qua imperat morti, vt relinquat mortuum & se-
Ioan. 11. 35. & 44. pultum. Vnam, qua venditur à discipulo: aliam, qua totum redimit mũdum. Vnam,
Matth. 26. qua felle cibatur, & potatur aceto: aliam, qua pane vitæ æternæ cibat, & propinat po-
Ioan. 19. culum gaudij sempiterni. Vnã, qua tristatur vsq; ad mortem: aliam, qua à tristitia li-
Matth. 26. berat, atque dat gaudium vitæ. Vnam, qua moritur & sepelitur: aliam, qua sepulcra
Matth. 27. aperiat, &c. Vnam, qua videntibus Apostolis eleuatus est in cælos, & sedet ad dexterã
Act. 1. Patris: alteram, qua[2] de sinu Patris non abscessit: sed semper in Patre, & cum Patre fuit, & esse non desinit.

Obijcitur ergo: Et quando in vulua Virginis Verbum caro fiebat, & quando in præsepe pannis obuolutus erat infans, & crescebat ætate & sapientia, & cætera exercebat, quæ tota vita fecisse scimus; de sinu Patris nunquam ne discessit? respondetur: Cùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

quidam interrogator cuidam diceret erudito; Dic mihi, in quo loco nunc Deus est? Fertur tale dedisse responsum. Dic vbi non sit, & inquire vbi sit. At verò cùm prophe- A
Psal.138.6. Ierc.23.24. ta clamet: Si ascendero in cælum, &c. Et ipse dicat: Cælum & terram repleo, quomodo poterat fieri, vt qui vnus est cum Patre & Spiritu sancto, deesset Patri & Spiritui sancto, cùm esset in vulua Virginis, cùm nasceretur, lactaretur, &c. tamen de sinu Patris nunquam discessit. Et cùm hæc dixisset, IVDICES & omnes auditores dixerunt: Satis subtile quod asseris, & videri à nobis non potest, nisi aliquibus hoc fuerit comparationibus declaratum.

Dicite mihi, dixit ARNOBIVS: Vnde fons nascitur? Qui respondentes dixerunt: De vena terræ. ARNOB. dixit: Vena hæc vnde nascitur fons, Patris locum opportunè in vestra mente depingat, vt sit Pater vena, Filius fons, qui natus est de vena: de vena verò & fonte nõ nascitur flluuius, sed procedit. [1] Aliud est nasci, aliud est procedere. Quicquid ad viuificandum pertinet, & ad medendum, & ad lauandum vnius eiusdémque substantiæ est: sed tripartitæ personæ, vt sit vena Pater generans Filium, quẽ diximus fontẽ: ex vena verò & fonte nõ nascens, sed procedẽs fluuius sit Spiritus B
sanctus. Sitque secum connexa pergens, vt vnum sint tres, & sic verè tres, vt verè vnũ sint. [2] Filius ergo idem fons vitæ simul cum fluuio eodem Spiritu sancto procedente ex Patre & Filio, circuit vniuersa orbis terræ spatia, sitientes potans, ariditates infundens, terras rigans, sordes diluens, fabricans, solidans, omniumque hominum, auium, pecudum, repentium, piscium genera viuificando sustentans: nec est omnino cuiquam vita, nisi his, quibus fons & fluuius ex vena fontis ex ipsius gremio procedens circumeundo sordes lauet, ariditates infundat, sitientes potet, æstuantes refrigeret, angustiatos recreet: hominum, auium, pecudum, reptilium & piscium generationes vniuersas suo haustu sustentet. Vena autem nunquam patitur fontis ex se ante nascentis, fluuij ex se & fonte procedentis absentiam. [3] Quod si elementum aquæ seruituti nostræ subiectum hanc probant habere potentiam, vt vadens cursu rapidissimo per montes, per colles, per cuniculos aquæductorum, & fistulas, tamen de sinu venæ non discedendo circumfluit, sed ibidem [6] permanendo discurrit: quanto magis Filius & Spiritus sanctus de illo gremio maiestatis nunquam penitus abscedentes, inseparabili & integra Trinitate perdurant in vnitate substantiæ, in Trinitate personæ? C

Volentibus autem huius Sanctæ Trinitatis inquirere maiestatem & originem, occurrit vena fontis: fodi quantum potes, nunquam poteris ad eius initium peruenire. Occurrit tibi affluentior vena, quicquid pulsando quæsieris, & eo magis plus prohiberis inquirere, quanto plus quærendo potius quàm credendo peruenire. Et si venæ huius subditæ pedibus tuis initium inuenire non præuales, quomodo poteris Patris initium reperire? Patris verò si inueneris initium, inuenies & Filij. Si enim inueneris quãdo cœpit vena manare, inuenies & quando ex ipsa vena natus sit fons: inuenies etiam quando ex vena fontis fluuius procedere cœperit. Sed sicut non præuales ad venæ peruenire principium, quomodo in principio iam erat vena, in qua erat fons, & fons erat apud venam, & vena erat Pater eius, qui erat in principio apud Deũ.
Toan 1.1. Psalm.35.10. Verbum quippe Patris est fons, qui est venæ filius, fons vitæ, quomodo Psalmista canit ad venam dicens: [7] Quoniam apud te est fons vitæ. Fluuius autem ex fonte procedens, & vena tunc cœpit procedere, quando vena eructabat fontem. Sic enim legitur
Psalm.44.1. Patrem dixisse: Eructauit cor meum Verbum bonum. Sed sicut non inuenies venæ initium, ita quoque nec fontis: & sicut non inuenies initium venę nec fontis, ita nec D
inuenies fluminis. Vt simul ergo vena emanans, & fons, fluuiusque; ita simul Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: & quantum dignitas Creatoris à creatura, tantùm distat comparatio creaturæ à Creatore. Quantum verò potueris aliquid melius sentire & dicere, eo amplius remanebit, vbi melius possit & verius Diuinitas credi. Bene, vt dictum est, non dictum melius excludit, sed ornat: malè autem dictum à bene dicto eliminatur & pellitur: Ideo meliora dicentibus aures semper patere, & mentibus Sa-
Proverb.2.2. pientia imperat dicens: Aperi aurem tuam verbo veritatis, & firma cor tuum in sermonibus iustis.

NOTAE.

1. Sed in vna Dealitate] *Id est, in vnica Filij Dei persona diuina humanam diuinamq; substantiam profiteor. Certissima & clarissima est hæc fidei Christiana ex Athanasij symbolo desumpta confessio.* Sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus.

2. De

2. De sinu Patris non abscessit] *Vetus codex affirmat, abscessit: nos exigente sententia sensuq; negationem adiecimus.*

3. Aliud est nasci, aliud est procedere] *Certissimum & clarissimum est ex Scripturis fideiq; Catholicæ symbolis Filium Dei à Patre genitum, vnigenitum, & ab æterno ex eadem substantia seu Deitate natum & dici & esse. Scriptum est enim.* Ego hodie genui te. Ante luciferum genui te. Vnigenitus, qui est in sinu Patris, &c. Sic Deus dilexit mundũ, vt Filium suum vnigenitum daret Filium suũ vnigenitum misit Deus in mundum. *Passimq; Deus Pater de cælo contestatur Christum IESVM esse prædilectum sibi Filium, haud quaquam adoptiuum: & vicissim IESVS patrem confidenterq; illum Patrem suum appellat: Apostolos denique istud fidei Christianæ caput toto orbe docuisse, inculcasse, & innumeris miraculis, supplicijsq; fortiter exemplatis in animis innumerabilium hominum confirmasse. Rursum similiter apertum & indubitatum est, Spiritum sanctum ex eiusdem Patris ac etiam Filij substantia Deitateq; ab æterno procedere, quoniam scribitur:* Spiritus qui à Patre procedit. Ille de meo accipiet. Spiritus Patris mei loquetur in vobis. Mittet Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, *etc. Et cum Athanasio profitemur omnes:* Spiritus sanctus à Patre & Filio nõ factus, nec creatus, nec genitus: sed procedens. *Hæc inquam duo capita adeò ex scripturis & symbolis dilucida & certa sunt, vt nemo Christianorum de his addubitet. Sed quare Spiritus sanctus non possit dici amborum Filius, cum ex horum substantia naturaq; verè sit: quare non equè dicatur genitus atque procedens: & quantum interfit inter nasci & procedere, non ita definitum aut clarum est. Arnobius certè hic orthodoxè scribit,* aliud esse nasci & aliud procedere: *& continuò post: Spiritum sanctum tanquam fluuium, ex Patre & Filio tanquam ex vena fonteq; procedere, non nasci: verum quantum distet ista processio à natiuitate non explicat.*

Libr.15.de Trin.cap.27. *Patres Scholastici aliquid ex Augustino adferunt, nimirum, propterea Spiritum sanctum non esse Filium neque genitum, quia Filius non solet procedere à duobus, nisi eorum alter sit Pater, & alter mater: quo modo certum est Spiritum S. non procedere; atq; idcirco non nasci. Iterumq; ex eodem Augustin. tradunt, Spiritum sanctum non esse natum, quia non est Filius: neque ingenitum, quia non est Pater; neque factum, quia non est ex nihilo: sed ex Deo Patre & Deo Filio Deus procedens. Colligunt rursum ex eodem doctore, Filij generationem esse per modum intellectus Patris fœcundi, ideoq;*

Lib de Eccl. dogmat.ca.1.

propriè naturalem natiuitatem dici: Spiritus verò processionem per modum voluntatis et amoris, acidcirco spirationem & processionem propriè appellari. Ait namq; Augustt. Spiritus sanctus procedit à Patre, non quomodo natus, sed quomodo datus, vel donum. Filius autem procedit nascendo, exit vt genitus. *Adijciunt denique, confusionem futuram in sanctissima personarum Trinitate, si duo filij dicerẽtur, & non vnigenitus solusq; Filius: Spiritum itaque non oportuisse gigni, sed spirari atque procedere.* Li.5. de Trl. cap.4.

Hæc illi piè quidem ac eruditè: verùm omnium sapientissimè, quantum iudico, Athanasius Magnus Epistola ad Serapionem, & Ambrosius libro primo de fide, capite quinto, alijq; veteres Theologi ingenuè profesi sunt, se huiusmodi emanationum distantiam rationemq; nec planè capere, nec alijs dicendo explicare posse: sicq; huius mysterij, vt & multorum aliorum, perfectam notitiam tantisper expectandam esse, donec in alio seculo videamus Deum facie facie sicuti est. Ex quibus Damascenus rectè concludit: Quoniam quidem est differentia generationis & processionis didicimus: quis verò sit modus huius differentię, nequaquam. Quamuis autem ista intelligere non possumus: tamen ita esse veraciter confitemur & credimus. *Et Augustinus de re non absimili.* Qui potest capere capiat: qui autem non potest, credat & oret, vt quod credit, intelligat.

Lib. 1. ortho. f. cap. 2.

Lib. 3. contra Maxim. Ar. cap. 10.

4. Filius ergo idem fons vitæ] *Sicut hic Arnobius comparatione venæ, fontis, & fluuij, quibus eadem inest aquæ substantia, Trinitatis mysterium adumbrat; sic & ante eum Augustinus Solis, splendoris, & caloris; deinde ignis, lucis, & feruoris similitudinibus idem fecerat. Athanasius quoque Sermone quarto aduersus Arianos docet Filium procedere à Patre, simulq; in eo manere, veluti ex lumine proradiationem, & fluuium ex fonte.*

Lib. 1. contra Maximin. & Ser. 1. de verbis Apost.

5. Quod si elementum aquæ] *In vet. co. erat* atque.

6. Permanendo discurrit.] *Maluimus legere,* discurrit *quàm* discurunt, *cum vetere codice.*

7. Quoniam apud te est fons vitæ] *A seipso, non dissentit Arnobius, hunc quoque Psalmi locum in Commentarijs de Christo exponens. Et de proximè citato Psalmo, etiam ait:* Eructauit cor Patris Verbum bonum, omnia per ipsum facta sunt, &c. *Persequitur disputationem suam* ARNOBIVS.

(∴)

CAVENDVM est sanè [1] ne scelerati Sabellij sensum incurrens, Patrem & Filium, & Spiritum sanctum sic vnum Deum credas, vt non putes Patrem verum Filij genitorem, & vnigenitum verum Patris Filium: procedentem ex Patre & Filio non credas Spiritum sanctum: sicut vnus Deus secundùm sacram scripturam credẽdus est, quæ dicit: Dominus Deus tuus Deus vnus est. Ita ipse vnus Deus Pater verus, Filius verus, Spiritus sanctus vnus & verus credẽdus Deus est. Deus enim indiuisę substantiæ nomen est, accipienti conferens torum, & nihil minuens conferenti: non ita vt Filius habeatur, qui Pater est: neque Pater credatur, qui Filius est: nec Spiritus sanctus, qui est Pater æstimetur. [2] Pater enim est, qui dicit Filio: Ante Lu-
Deut.6. Psal.109.4. Pron.8.25. Io.15.26. ciferum genui te. Filius qui dicit; Ante omnes colles generauit me: & antequam quicquam faceret, ego eram cum eo. Ipsum autem Spiritum sanctum qui procedit ex Patre & Filio, sicut de fonte & de vena fontis procedens fluuius, [3] contra doctrinam Macedoni, D E V M esse, Paulus Apostolus euidenter ostendit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Isa.6.v.9. cum ipsum, quem Esaias propheta dicit; Vidi Dominum sedentem in thronum excelsum, qui dixit mihi: Vade, dic populo huic: Videntes videbitis, & non videbitis. Spiritū sanctum hunc Paulus hoc ordine patefecit, dicens ad Iudæos: Bene de vobis Act.28.26. Spiritus Sanctus dicit per Esaiam: Vade, dic populo huic, Videntes, &c. Hoc autem, vt dixi, sectam Macedonij superat, quæ dicit: Nusquā legitur in Scripturis sanctis, Deus Spiritus sanctus: diximus Apostolum Paulum hunc dixisse Spiritum sanctum, quē Esaias dicit: Vidi Dominum Deum omnipotentem sabbaoth sedentem super thronum, & dicentem mihi, &c. Nunc etiam Beatum Petrum ostendam Dominum dixisse Spiritum sanctum, & sufficit: quia quasi in capite corporis duo oculi, ita in capite Ecclesiæ Petrus & Paulus sunt. Dicit ergo Petrus Apostolus ad Ananiam mentien- Act.5.3.et 4. tem: Quid vtique conuenit tibi & vxori tuæ mentiri Spiritui sancto? Non estis hominibus mentiti, sed Deo. Alia plura poneremus, si non sufficerent horum duorum testimonia Apostolica authoritate firmata. Sanè quomodo iam diximus & probauimus, quod qui descendit de cælis pro assumptione hominis nunquam dimiserit Ierem.23. cælos, quia scriptum est, Cælos & terrā ego replebo: & qui cùm ab his ad cælos ascen- B dit, nos nunquam dereliquit. Sic enim ipse promisit dicens: Ecce ego vobiscum sum Matth.28. omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi. Cùm ergo constat descensum eius ad carnem, sic teneamus, vt in ipso Dei Filio duas natiuitates, sicut duas substantias fateamur, ante tempora inuisibiliter ex Patre, ex tempore visibiliter ex matre: ante tempora Deus verus de Deo vero; ex tempore Deus verus & homo verus ex Maria semper virgine Spiritu sancto obumbrante: natus autem verus Deus inuisibilis cum vero homine visibili; verus Deus incomprehensibilis, cum vero homine mortali. Natus, inquam, non aereus, sed corporeus: non in phantasia, sed carnem, ossa, sanguinem, sensum & animam gestans: vnus idemque homo verus & Deus verus, adimplens legem & Prophetas, passus crucem secundùm Scripturas, verè mortuus est, verè sepultus, verè à mortuis tertia die resurrexit. Hoc tamen in eo est mortuum, quod mori potuit. Homo enim mortalis est à Deo immortali susceptus: resurrexit autem Act.1. non Deus in hominem, sed homo in Deum. Postea per quadraginta dies in terris visus est, ac sic assumptus in cælum, sedet ad dexteram Patris, venturus ad iudicandum viuos & mortuos.

C

NOTAE.

Lib.7. hist. cap.6. Lib. de fabu. haret.

1. Ne scelerati Sabellij] *Dionysius Alexandr. apud Eusebium, ac post eum Theodoretus prodiderunt Sabellium origine Afrum & Pentapolitanum fuisse: Augustinus autem libro de hæresibus, eundem impij Noeti, qui primus sanctissimæ Trinitatis personas cōfudit, discipulum à quibus dā perhiberi tradidit: Epiphanius verò similem saltem vtriusq; sectam fuisse confirmat. Hic errores non tantum Noeti, sed & Praxeæ ac Hermogenis, quos Tertullianus profligauerat, ab inferis reuocans, prædicabat Patrem & Filium & Spiritum sanctum vnicam esse personam, quæ his tribus nominibus vocaretur: Hanc q; in veteri testamento, Patris nomine legem tulisse: in nouo autem, Filij titulo hominem factam esse: Spiritus sancti verò appellatione, ad Apostolos venisse. Tertullianus libris aduersus Praxeam & Hermogenem hanc hæresim solidè refellit, sequentium deinde sæculorum Patres eandem coarguerunt & damnarunt, vt & hoc loco noster Arnobius.*

Hil lib.4. de Trin. Athanas. Orat. aduerſ. Sabellij gregales.

2. Pater enim est qui dicit Filio: Ante Lucife- rum, &c.] *Similis sibi Arnobius ita ad hunc locum cō. in Psalm. scribit:* Non ergo sicut damnabilis Fotinus credit, Dominus ex Maria virgine sumpsit exordium: sed ante Luciferum est ex Patris ore progenitus.

Sozom. lib.3. cap.9. & lib. 4. cap.7. Lib.2.cap.16 Niceph. libr. 12.cap.30.

3. Contra doctrinam Macedonij] *Hic cum sub Constantio Imp. vir aulicus & Arianus esset, Constantinopolitanum Episcopatum factione Arianorum, & eiusdem Constantij fauore, renitente Catholicorum populo, tanta violentia occupauit, vt circiter ter mille homines centum & quinquaginta (vt Socrates tradidit) cum Ecclesiam intrarent, conculcati & occisi fuerint. Hic Spiritum sanctum creaturam esse palam prædicans, idcirco πνευματομάχος primus dictus est, vt Basilius in expositione fidei Nicænæ testatur. Ad hanc hæresim refellendam & compescendam coactum fuit concilium œcumenicum Constantinopol. sub Theodosio. Tuncque additum symbolo Nicæno:* Et in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem. Qui cum Patre & Filio simul adoratur, &c.

D

ET cùm hæc diceret, VNIVERSI dixerunt: Dic nobis, quomodo iudicabuntur viui & mortui? ARNOBIVS dixit: Viuos, credentes, Catholicam fidem habētes: mortuos, Gentiles, Iudæos, & hæreticos, qui non habent vitam secundùm sermo- Ioan.3.18. nem Domini: Qui non credit in me, non habet vitam in se. Et verum dicit: Qui cre- Ioan.6.35. dit in me, si mortuus fuerit, viuet. Ergo, vt dixi, sequamur. Venturus est vt iudicet viuos & mortuos, iustos & iniustos, fideles & incredulos. Mors enim eius pretiosas Psalm.115.15 facit omnes mortes credentium atque sanctorum, in tantùm, vt in eadem carne, qua natus, & passus, & mortuus resurrexit, & pro qualitate operū, omnes vel ad æternam coronam

A coronam gloriæ, vel ad supplicia æterna, Deo iudicante, pertingant.

Credendum namque est, animam nostram à Deo factam: & licet sit perpetua in alterutram conditionem aut boni aut mali futuram, [1] sine initio tamen non esse animam: quia hoc solius Dei est peculiare, ac per hoc creaturam Dei esse animam siue facturam. Scriptum est enim quia figurauit flatum omnium hominum, ipse scit omnia. Et rursum: Viuit Dominus, qui fecit nobis animam. Et iterum: [2] Spiritus à me prodiet, & omnem animam ego feci. Carnem quoq; nostram ex limo per Deum factam, & vt idcirco vtramque hominis substantiam vnius Dei esse auctoris: atque ideo omnia quæ facta sunt nobis subdita, quia illa iussu Dei sunt formata. Igitur non opere. De homine autem dixisse Deum legimus: Faciamus hominem ad imaginem Gen.1.23. & similitudinem nostram: & ideo hominem nobilissimam Dei fabricam non solū ex anima & corpore, sed & spiritu constare, & esse triplicem Apostolus probat dicens: [4] Vt integer spiritus vester, & caro, & anima in aduentu Dei seruetur. Sanè spi- 1.Thess.5.23. ritum dico, qui accidens est, non naturalem, nec eundem esse in omnibus. Sic enim B Apostolus dicit: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus: sed spiritum, qui 1.Cor.2.12. ex Deo est. Istum autem quem credentes accipimus, gratiæ diuinæ est: alterum verò spiritum intentionis diabolicæ. Quia diabolus non sine initio est creatus, vt Marcion delirat, sed à Deo bono angelus factus est: & omne malum ex ipso initium sumpsit.

[5] Malum autem esse quod prohibet fieri bonus & benignus Deus, etiā si id bonum sit, malum iudicabitur per prohibitionem Legislatoris Dei: Iam quid tam bonum, quàm sacrificium Deo offerre? Sed quomodo expectare sanctum Samuelem Rex 1.Reg.13.10. Saul noluit, ipse autem sacrificium morante Samuele, incendit, vltra Spiritus sanctus in eo esse non potuit. Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, [6] atque vtinam recedente Spirita sancto, alio spiritu non ludificaretur, vel etiam vexaretur. Sap.1.5. Ad qualitatem igitur facti si respiciamus, bonam rem facit: sed non respiciendum est ad qualitatem facti, sed ad superbiam contemptoris. Nam & communio sacramenti sancta est, sed pernicioſum opus perficitur huic, si nondum fuerit sacratissima vnda perfusus. Sunt multa his similia, quæ cùm bona sint opera, perniciem pariunt cū non eo ordine, quo sunt constituta, peraguntur. Ideo Angelus iste, qui est diabolus, C de præsumptione incurrit culpam, & primus omnium angelorum in suo corde peccauit. Sic enim dicitur in Propheta à Domino. Tu dixisti in corde tuo: Ascendam su- Isaiæ 14.13. per cæli sydera, &c. Primus ergo in suo corde peccauit: ex quo pullulare omniū præsumptionum genera tunc cœperunt, cùm nullius exemplum sequutus, à se dedit peccandi exordium. Natura autem bonus est, sicut effractor est [7] homo aliena rapiens habenti, & liberalis est homo propria conferens indigenti. Vterq; homo est, sed vnus bonus alijs, in alijs non natura malus, propter Creatoris iniuriam, sed prauæ voluntatis studio: bonus autem, & natura bonus; & bonæ studio voluntatis. Vnde & angelorum canores his sermonibus resonabant, vt Deo gloria in excelsis caneretur, Luc.2.14. & 15. & pacem Dei super terram cum hominibus bonæ essent voluntatis. Malæ ergo voluntatis arbitrio Angelus bonus cùm esset, declinauit ad malum: hunc sequutus est homo, qui Diuinæ legis institutа contempsit. Creator autem præscius con- Gen.3. temptores fore & angelos & homines, iustitiæ suæ subditos fecit, ita vt absolu- Ioan.8. tè eos suæ esse permitteret voluntatis: [8] quia nec aliter gratiæ retributio iusta esse D posset.

Initium autem hominis & præuaricationis eius euidens Geneseos Liber inter sui initia loquitur. Angeli autē initium testatur Propheta dicens: [9] Tu eras consignatio Ezech.28.12. similitudinis, & corona decoris, in delitijs Paradisi Dei fuisti. Omnem lapidem optimum habens in te sardium, & topaziū, & smaragdum, & carbunculum, & saphyrū, & iaspidem, & ligurium, & achaten, & amethystum, & chrysolitum, & berillum, & onychinū, & auro implesti thesauros tuos, & apothecas tuas in te. Nā ex qua die creatus es tu, [10] cum Cherubin posui te in monte sancto Dei, & factus es in medio lapidum igneorum: & abisti sine macula in diebus tuis, ex qua die creatus es tu, donec inuenirētur iniquitates tuæ in te, [11] à multitudine cogitationis tuæ. Implesti enim Prōptuaria tua iniquitate, [12] & peccasti, & vulneratus es à monte Dei: & eduxit te de Cherubin, de medio lapidum igneorum. Exaltatum enim est cor tuum in decore tuo: ideo in terrā proieci te in conspectu Regum, & dedi te in traductionem propter multitudinē peccatorum tuorum, & iniquitatem negotiationis tuæ, [13] quia contaminasti sancta tua. Et producam ignem de medio tui, & ipse ignis deuorabit te, & dabo te in cinerem super terrā in conspectu omnium videntiū te, & omnes qui te nouerunt inter nationes contrista-

Universidad de Deusto
Biblioteca

contristabuntur super te.[14] Vt prodigium enim factus es,& non eris amplius in æternum. A

Mundum quoque ipsum credere debemus à Deo factum ex nihilo,sicut legitur in Machabæis:[15] Aspicite filij in cælum & terram:& aspectis omnibus,quæ in eis sunt, intelligite quomodo ex nihilo fecit ea Deus. Ergo sicut ex nihilo factus est mundus, ita ad nihilum redigendus erit in finem,quia scriptum est: Terram tu Domine fundasti,& opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem in æternum manes. Cælum autem nouum,& terram nouam fideliter Dei eloquia repromittunt, in quibus perpetuum hoc sanctis suis inhabitet:quæ cuiusmodi sint futura, ipse solus nouit,qui facturus est; quia nec oculus vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascenderunt,quæ præparauit Deus diligentibus se.

2. Mach. 7. 28. Psal. 101. 26. Heb. 1. 10. Esaiæ 65. 17. Esaiæ 66. 22. Apocal. 1. 1. 2. Pet. 3. 13. Isaiæ 64. 4. 1. Cor. 2. 9.

Obtemperaui petitioni,imò iussioni vestræ;& qualiter credam,exposui: superest vt vestris orationibus mihi donetur amor timoris Domini, vt possim habere vel initium sapiētiæ,& sit in me intellectus bonus,rectis operibus manifestus,quo à prohibitis abstinens,iussis insistam. B

Psal. 110. 10.

NOTAE.

1. Viuos credentes, &c.] *Iustinus martyr respōsione ad quæst. 109. orthodoxorum, viuentium iudicandorum nomine eos interpretatur, qui tum adhuc superstites erunt, cùm Christus ad iudicium veniet: de quibus iuxta Græcorum lectionem, scribitur:* Non omnes obdormiemus. *Horum personam induens Paulus ait:* Nos qui viui mus, qui residui sumus in aduentu Domini, &c. *Augustinus vtrang; interpretationem amplectitur, scribens:* Venturus est iudicare viuos & mortuos. Viuos qui superfuerint: mortuos qui præcesserunt. Potest & sic intelligi, viuos iustos: mortuos iniustos. *Lib. 1. de symbolo ad catechumenos, cap. 4.*

2. Sine initio tamen non esse animam] *Hæc dicta videntur aduersus Manichæos & Origenistas, quos animas Deo coæternas finxisse veteres tradiderunt.*

3. Spiritus à me prodiet] *Tertullianus lib. de anima, capite cui titulus assingitur,* Vnum esse animam & spiritum, *huius Isaiæ loci ita meminit:* Satis declarātur differentiæ Spiritus & animæ, ipso Deo pronuntiante: Spiritus ex me prodiuit, & flatum omnem ego feci. Et anima enim flatus factus ex spiritu. *Et rursus:* Qui dedit flatum populo super terram,& spiritum calcantibus eam, &c. *Augustinus libro primo de anima & eius origine, ca. 14.* Spiritus à me exiet, & omnem flatum ego feci.

Isaiæ 42.

4. Vt integer spiritus vester] *Tertullianus lib. de res. car. sic hunc Pauli locum reddit:* Et integrū corpus vestrum, & anima, & spiritus sine querela conseruentur, &c. *Cæterum, Irenæus lib. 5. cap. 9. Lactantius libro septimo capit. 12. & libro de opificio Dei cap. 18. & 19. Augustinus quoque libro de spiritu & anima fusè disputant, quid inter hæc tria intersit: & nos de hac re quoque differemus Annot. in prædictum Irenæi locum.*

5. Malum autē esse] *Theologi rectè docent quædam esse intrinsecè mala & quæ nunquam bona esse possunt, vt blasphemia, contemptus Dei, idololatria, adulteria, & cæt. alia verò mala tantùm esse, quia prohibita sunt, vt esus immundorum sub lege, & quod hic notat Arnobius de sacrificijs, & communione Eucharistiæ.*

6. Atque vtinam] *Vetus codex,* vtilem.

7. Homo aliena rapiens] *Ita legendum censuimus, pro* aliena sapiens, *quod est in veteri codice. Cæterum, de primo angeli mali peccato copiosè tractauimus Commentarijs nostris in Epistolam beati Iudæ Apost. Paulò post:* non natura malus] *Nostro iudicio adiecimus vocem* malus. *Nā ad iniuriam Creatoris referretur, si quid natura malum condidisset.*

8. Quia nec aliter] *Ita & Iustinus martyr Apostolicorum temporum vir:* Angeli *(inquit)* homines; quoniam initio cùm crearentur acceperunt à Deo liberum arbitrium, iustè pœnam peccatorum luent in æternis ignibus. Nulla enim laude quicquam esset dignum, nisi esset ad vtrumlibet flexile. &c. *Hæc, & cætera plurima, quæ vetus Ecclesia tam aduersus Simonianos, Marcionitas, & Manichæos liberi arbitrij primos hostes; quam aduersus Pelagianos eiusdem nimios præcones, sanctè sanctè decreuit, vtinam serio secum meditarentur Lutherani & Caluiniani: desinerent profectò hac inre salem nobis Catholicis esse molesti.* Apolog. 1.

C

9. Tu eras conlignatio] *Nomina sabiē. arum gemmarū ita legenda proponimus ex Hieronymi interpretatione LXX. Nonnihil enim corrupta fuisse in veteri nostro exemplari. Ruffinus Iosephi interpres* Liguri*us, scribit, melius quam Gelenius* Lincurius: *quomodo etiam legitur apud Hieronymum epist. 54. Nam Græcè est λιγύριον: & in vulgata Exod. 28. 19.* Ligurius. *Tertullianus lib. 2. aduers. Marc.* Lapidem optimum indutus est, sardium, topazium, smaragdum, carbunculum, saphirum, iaspin, Ligurium, achaten, amethystum, Chrysolitum, berillum, onychium &c.

10. Cum Cherubim posui te] *Ita locum Prophetæ legunt ac interpretantur Tertull. l. 2. aduersus Marcionem, Origenes li. 1. de principijs cap. 5. Hieronymus in cap. 54. Isaiæ, Augustinus lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 25.* D

11. A multitudine cogitationis.] *Septuaginta,* ἀπὸ πλήθους τῆς ἐμπορίας. *Hinc Tertullianus:* de multitudine negociationis tuæ. *Et vulgata editio Latina:* In multitudine negotiationis tuæ. *Ex quibus omnino apparet, legendum esse apud Arnobiū,* negociationis, *non cogitationis.*

12. Et peccasti] *Vetus codex,* & peccatis *Tertullianus:* Promas tuas replesti, & deliquisti. *Vulgata editio Latina:* peccasti.

13. Quia contaminasti sancta tua.] *Sanctes Pagninus ex Heb.* Polluisti sanctificationem tuam.

14. Vt prodigium enim factus es.] *Vulgata editio*

A *editio Latina,* Nihili factus es, & non eris in perpetuum. *Ruffinus Origenis interpres,* Perditio effectus es. *Septuaginta,* ἀποβλεπτα ἐγένου. *Melius itaque hoc Arnobij loco legeretur,* Vt perditio factus es, &cæt.

15. Aspicite filij] *Verba sunt Salomæ matris septem fratrum, ad nouissimū eorum, quæ singulari numero in sacris Biblijs referuntur,* Aspice filij, &c. *Sed verisimile est eandem viraginem eadem exhortatione frequenter vniuersos illos ad martyrium animasse, dum adhuc superessent. Cæterum, tam ex his, quàm ex sexcentis alijs Patrum veterum testimonijs, videmus libri secundi Machabæorum sacrosanctam & canonicam fuisse authoritatem. Tantùm hic adūcio, Augustinum* Lib. 18. ciuit. *ante mille & ducentos annos asseruisse Ecclesiam Catholicam vtrumque librum Machabæorum in canonem sacrorum voluminum recepisse. Insuper, Iosephum genere Hebræum, & dignitate sacerdotem abhinc mille & quingentis annis constanter affirmasse, Eleazari, & septem fratrum historiam, quæ secundo libro refertur, etiam apud suos Hebræos inter sacras literas censeri. Viderint qua fronte & conscientia illos reijciant nouissimæ huius ætatis hæretici.* Libr. de Machab. ad finem.

(··)

SERAPION dixit: Hanc rem cùm orationibus impetrare debes, siue tuis, siue quorumcunque sanctorum, quam non habes per arbitrij libertatem concessam.
B ARNOB. dixit: Et quam rem habeo per arbitrij libertatem concessam? SERAP. respondit:[1] Vt à prohibitis abstineas,& iussis insistas. ARNOB. dixit: Qui à prohibitis abstinet,& sine peccato efficitur: qui verò etiam iussis insistit non solùm à peccati reprehensione alienus est, verùm etiam laude dignus est. SERAP. dixit: Ita est. ARNO. dixit: Si ita est,[2] ergo potest per liberum arbitrium sine peccato effici, & laudem adipisci diuinam. SERAP. respondit: Ita est. ARNOB. dixit: Contra dico. SERAPION dixit: Ergo non est liberum arbitrium. ARNOBIVS dixit: Liberum arbitrium & defendo & teneo: sed intra metas suas clausum, & finibus suis limitibusq; distinctum. SERAPION dixit: Deus hominem liberi arbitrij idcirco esse voluit, vt iustè viruperentur mali, quia potuerunt esse boni: iustè etiam laudentur boni, quia potuerunt esse mali. Tolle enim vtriusque rei possibilitatem,& non inueniet pœna quem feriat, nec inueniet in remuneratione quem coronet. ARNOBIVS dixit: Dic ergo mihi, si tui libertas arbitrij ad hoc te perducere valeat, vt possis ita à prohibitis abstinere, vt sine peccato sis: aut ita præcepta perficere, vt peruenias ad coronam? SERAPION respondit: Et si non potest homo sine peccato esse, peccatum ipsum non ei imputa-
C bitur à Deo. ARNOBIVS dixit: Hoc quod illum à peccato facere liberum potuit, [3] in primi hominis præuaricatione perijt: vnde creaturam suam Creator ad hanc recuperationem præuenire potuit, vt quia iam suis viribus liberari à peccato non poterat, Dei gratia liberaretur. Vnde etiam infirmitates nostræ, Saluatoris Domini nomen imposuerunt: captiuitas nostra, Redemptorem: miserię nostræ, Misericordem: seruitus, Liberatorem. Matth. 1. 21.

Nunc te volo Serapionem interrogare. Cupis vt tui misereatur Deus, an non? SERAPION dixit: Et quis est qui non vult, vt eius misereatur Deus? ARNOBIVS dixit: Ego quod interrogo, sicut te interrogo, ad ea volo mihi respondeas. Vnde dic mihi, Petis vt tui misereatur Deus? SERAPION dixit: Planè, quia hoc quotidie Deū precor & obsecro. ARNOBIVS dixit: Ergo miserum te confitere, vt misericordiam consequaris: ad quam rem audi clamantem Apostolum: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per IESVM Christum Dominum nostrum. Collige ergo rationem & vide, quia si potes sine peccato esse, miserum te esse confiteri non poteris: & cùm miserum te non confiteris, à misericordia Dei te suspendis. Et aut potes teipsum à peccato ita suspendere, vt à prohibitis possis viribus
D tuis abstinere,& miser non sis. Si verò miserum te scis,& non possis simpliciter confiteri, rectè à Deo misericordiam consequi poteris. Nam & si habere te aliquid fortè existimare valeas,& docere, clamat ad te Apostolus: Quid enim habes, quod non accepisti? Aut si accepisti, quid gloriaris quasi non accepisses? Deinde, quomodo potes Saluatorem tuum Dominum credere, nisi te infirmum agnoscas? Aut quomodo potes adiutorium Dei & adminiculum postulare, nisi te non posse sine eius adiutorio bonum implere credas quod cupias, & malum declinare quod fugias? Vnde vnum è duobus est, permitte te dare responsum: vt aut miserum te fatearis, aut fortem; aut infirmum aut sanum, vt audias vocem Domini dicentis: Non indigent qui sunt sani medico. Vnde & Propheta clamat: Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me: sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui. Vnum è duobus, aut potes te abstinere ab omni peccato, aut non potes? 1. Cor 4. 7. Luc. 5. 31. Psalm. 43. 7. & 8.

Si potes

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si potes, adiutorio non indiges: Potes enim. Si non potes, rectè auxilium quæris. Testimonium autem Dei adiutorium tale ferre Psalmista dicit: [4] Qui habitat in adiutorio Altissimi, &c. Videamus nunc, qui ita credit, & qui ita dicit, quid ei eueniat. Scapulis suis obumbrabit tibi, &c. SERAP. dixit: Quid ergo habebit libertas arbitrij? ARNOB. dixit: [5] Vt si non vis ita credere, non ita credas, & auxilio te diuino suspendas. Si vis verò credere, ita ab his quæ tibi imminent, faciente Dei auxilio, libereris & misericordia. A

Psalm. 90. 1.

NOTAE.

1. Vt à prohibitis abstineas,] *Iam nunc Pelagianorum personam induit Serapion, sicut Sabellianorum, Arianorum, & Nestorianorum superioribus disputationibus non impigrè gessit. Nam sola vi liberi arbitrij, sine gratia salutaris auxilio, cunctas peccatorum tentationes vincere, & præceptis diuinis morem gerere posse hominem viatorem, error fuit Pelagianorum, damnatus à concilio Milenitano, & ab Augustino lib. de hæresibus, c. 88. Quin etiam plurimis & grauissimis scriptis Pelagianos insectatur, vt tribus libris de libero arbitrio, tribus libris de peccatorum meritis & remissione, Lib. de baptismo paruulorum, lib. de natura & gratia, lib. de gratia noui testamenti, libris quatuor contra duas epist. Pelagianorum, sex libris contra Iulianum, totidemq; hypognosticon contra Pelagianos, & passim alibi: Scripsit etiam Hieronymus Dialogos aduersus Pelagianos. Denique Innocentius, Zosimus, & Cælestinus summi Ecclesiæ Pontifices tam scriptis quàm conciliorum decretis illorum furores constanter & sapienter represserunt, vt idem testatur August. libro primo de gratia Christi, capite secundo: cui Prosper subscribit sub anno Domini 432.*

2. Ergo potest per liberum arbitrium, &c.] *Contra istam Pelagianorum sententiam admissam à Serapione, ita Hieronymus inuehitur:* Rogo, quæ ista est argumentatio: Posse esse quod nunquam fuerit? Posse fieri, quod nullum fecisse testeris? Id cuilibet tribuere, qui an futurus sit ignores? Et dare nescio cui, quod in Patriarchis, Prophetis, & Apostolis fuisse nequeas approbare? *Et Aug. lib. ad Quod vult deum:* Si hoc certum esset, frustra Dominus dixisse videretur: Sine me nihil potestis facere.

Epistol. ad Ctesiphontem.

3. In primi hominis præuaricatione.] *Dictè & rectè de hac re scripsit August.* Peccato Adæ liberum arbitrium de hominum natura perijsse non dicimus: sed ad peccandum valere in hominibus subditis diabolo. Ad bene autè pieque viuendum non valere, nisi ipsa voluntas hominis Dei gratia fuerit liberata, & ad omne bonum actionis, sermonis, cogitationis adiuta. B

Lib. 2. contr. duas epi. Pelag. cap. 5.

4. Qui habitat in adiutorio Altissimi.] *Per omnia sibi consentiens Arnobius, commentarijs in hunc Psalmũ etiam Pelagianorum errorẽ his refellit:* Multi putant libertatem arbitrij eousque posse sibi sufficere, vt sese per ipsam libertatem ab hostibus inuisibilibus eruere posse cõfidant. Libertatem autem arbitrij & negare periculum est, & nudare peccatum. Si enim negaueris, omnibus fræna laxasti: si nudaueris, decepisti, &cæt.

5. Vt si non vis ita credere.] *Ad fidem contiendam & retinendam liberum hominis arbitrium sua consensione cooperari, his verbis asserit Augustinus:* Quid est enim credere, nisi consentire verum esse quod dicitur? Consensio autem voluntatis est: profectò fides in voluntate est. *Et paulò post:* Cùm ergo fides in potestate sit: quoniam cùm vult, quisque credit: & cùm credit, volens credit. *Et idem rursum alibi:* Intrare quisquã Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere Sacramentum potest nolens, credere non potest nisi volens. C

Lib. de spiritu & lit. cap. 32.

Tract. 26 in Ioan.

SERAPION dixit: Non ita docentem Augustinum audiui. ARNOB. dixit: In qua parte non ita audisti eum docentem? SERAP. dixit: Non imperium legis implere omnia volumina tractatuum & librorum eius testantur scripta. ARNOB. dixit: Tangit me ita sicut sunt mira eius verba, in medium proferre & probare quantũ legis imperio, quantum liberọ concedatur arbitrio. SERAP. dixit: Testor Deum, quia solicitudini meæ vniuersa ambiguitate eliminas, si de his eius mihi diffinita proferas, & de omnibus quæ transacta sunt euidentia eius adferas, documenta. Fateor enim me eius assertiones ita probatas habere, vt seipsum ore suo hæreticum detegat, qui Augustinum putauerit in aliquo reprehendendum eloquio. ARN. dixit: Meo sensu loquutus es: nam ea quæ eius nunc profero, ac si sacratissima Apostolorum scripta sic credo, & teneo, & defendo. Ait enim: Inquirens in diuinis Scripturis quid sit gratia, vtrum liberũ arbitrium esset gratia, siue gratiam esse peccatorum, siue gratiam esse legis præcepta, & nihil eorum cognoui, quæ per administrationem Spiritus sancti pertineat ad concupiscentias tentationesque vincendas, quam ditissimè effundet super nos qui ascendit in cælum, & captiuans captiuitatem dedit dona hominibus. Hinc & oramus, vt peccatorum tentationes superare possimus, & Spiritus Dei, vnde pignus accepimus, adiuuet infirmitatem nostram. Qui autem orat & dicit: Ne nos induci patiaris in tentationem, non vtique id orat, vt homo sit, quod est natura; neque id orat, vt habeat liberum arbitrium, quod iam accepit cùm crearetur ipsa natura: neque orat peccatorum remissionem, quia hoc superius dicitur; Dimitte D

A mitte nobis debita nostra: neque orat, vt accipiat mandatum: sed orat planè, vt faciat mandatum. Orat vt non peccet, hoc est, ne quid faciat mali: quod pro Corinthijs orat Apostolus dicens: Oramus autem ad Deum, ne quid faciatis mali. Vnde satis apparet, quia ad non peccandum, id est, ad non malefaciendum: quamuis esse nõ dubitetur liberum arbitriũ voluntatis, tamen eius potestas non sufficiat, nisi adiuuetur infirmitas. Ipsa igitur oratio est clarissima gratię testificatio. Hęc ille confiteatur qui denegat, & eum gaudemus siue rectum siue correctum. Distinguenda ergo lex est & gratia. Lex iuuaret nisi esset voluntas, nec gratia iuuaret nisi esset infirmitas. Iubetur vt habeam intellectum, vbi dicitur, Nolite fieri equus & mulus, & cæt. & tamen oramus vt habeamus intellectum, vbi dicitur: Da mihi intellectum vt discã mandata tua. Iubetur vt habeamus sapientiam, vbi dicitur: Stulti, aliquando sapite: & tamen oramus vt habeamus sapientiam, vbi dicitur: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Iubemur habere continentiam, vbi dicitur: Contine teipsum: & tamen oratur, vt habeamus continentiam, vbi dicitur: Cùm scirem quia nemo potest continens esse B nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientis scire, cuius esset hoc donum, & accessi ad Dominum, & deprecatus sum eum. Postremò, ne nimium longum sit cuncta percurrere, iubemur vt non faciamus mala, vbi dicitur: Declina à malo, & fac bonum: & tamen oratur, vt non faciamus malum, vbi dicit Apostolus: Oramus autem ad Dominum, ne quid mali faciatis. Iubemur vt non faciamus malum, & faciamus bonum, vbi dicitur, Declina à malo & fac bonum: & tamen oratur, vt faciamus bonũ, vbi dicitur: Non cessamus pro vobis orantes, vt ambuletis dignè Deo, in omnibus beneplacentes Deo, & in omni opere bono. Si ergo agnoscimus voluntatem, cui hęc præcipiuntur: sic debemus agnoscere gratiam, quomodo sine Dei gratia quæ implere cupimus nullum sortiuntur effectum. SERAP. dixit: Quomodo magna hæc assertio sancti viri tanta est æquitate subnixa, vt contra hæc mentis homo venire non possit: nosse cupio, si etiam de his quæ anteriori tempore egimus, tali ab eo fuerint sensu vel sermone definita. ARNOB. dixit: Multa sunt de quibus disputatio nostra per altercationem peruenit ad finem: de quo nunc titulo sancti Augustini vis roborari sermone? SERAP. dixit: De natiuitate IESV Christi, in qua Deus & homo nobis per duas substantias declaratus est, in quibus sanctam Mariã & χριστότοκον & θεοτόκον C extitisse, te astruente & probante cognoui. ARNOB. dixit: Si verba eius per commata incisa proponere voluero, suspitionem potius quàm satisfactionem exhibuisse videbor. Vnde congruum censeo, vt integrum tibi eius tractatum adsignem, quo euidenter agnoscas, eum duas natiuitates, duasque substantias in vnico Dei Filio prædicasse.

SERMO S. AVGVSTINI EPISCOPI
DE NATIVITATE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.

D SALVATOR noster natus de Patre sine die, per quem factus est omnis dies, voluit in terra habere natalem hunc diem, quem hodie celebramus. Quisquis hunc diem miraris, æternum mirare potius ante omnem diem permanentem, omnem diem creantem, in die nascentem, à malitia diei liberantem. Adhuc mirare: Quæ peperit, mater & Virgo est. Quem peperit, infans, & Verbum est. Meritò cæli loquuti sunt, angeli gratulati, pastores lætati, Magi inuitati, reges turbati, paruuli coronati. Lacta mater cibum nostrum, lacta panem de cælo venientem, & in præsepio positum velut piorum cibaria iumentorum. Illic enim cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: circuncisio scilicet & præputium, cohærendo lapidi angulari, quorum primitiæ fuerunt pastores & Magi. Lacta eum, qui talem fecit in te, vt ipse fieret in te, qui tibi & munus fœcunditatis attulit conceptus, & decus virginitatis non abstulit natus: qui sibi priusquam nasceretur, & diem qua nasceretur elegit. Et ipse condidit quod elegit, vt ille hinc procederet vt sponsus de thalamo suo, quo mortalibus oculis posset videri, & augmento lucis annuæ selucem mundi venisse testari. Prophetæ cecinerunt conditorem cæli ac terræ in terra cum hominibus futurum, angelus nunciauit Creatorem car-

Serm. 1. in festo Natiuit. Saluatoris nostri Iesu Christi.
Ioan. 1. 1.
Luc. 1. 10.
Matth. 2. 1.
Ioan. 6.
Luc. 2.
Isaiæ 1. 3.
Ephes 2. 21.
Psalm. 18. 5.
Ioan. 9. 6.
Baruc. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Luc.1.&2. Ioan.11. Matth.2. Ioan.19. Marc.16. Isaiæ 9. Ioan.7.

A ris & Spiritus in carne venturum. Salutauit Ioannes ex vtero in vtero Saluatorem: Simeon senex Deum agnouit infantem: Anna vidua Virginem matrem. Hæc sunt testimonia natiuitatis tuæ Domine IESV, antequam tibi fluctus sternerentur calcanti, cederent imperanti; antequam ventus te iubente siluisset, mortuus te vocante vixisset, sol te moriente palluisset, terra te resurgente tremuisset, cælum te ascendente patuisset; antequam ista & alia mirabilia iam iuuenilis tui corporis ætate fecisses. Adhuc portabaris in manibus matris, & iam Dominus orbis agnoscebaris: ipse puer paruulus ex semine Israël, & ipse nobiscum Deus Emmanuel.

Quæ & qualis est illa generatio Saluatoris, qua gignenti Patri coæternus est Filius? Quando hanc generationem ex Virgine mundus expauit, quam pia fides excepit & tenuit, infidelitas autem irrisit, superbia timuit superata? Quænã est illa generatio, qua in principio erat Verbum apud Deum, & Deus erat Verbum? Quod est hoc Verbum, quod dicturus antea non silebat, quo dicto non siluit qui dicebatur? Hoc est Verbum sine tempore, per quod facta sunt tempora. Verbum quod labia nullius aperuit cœptum, clausitue finitum. Verbum quod initium non habet ex ore loquentium: & aperit ora mutorum. Verbum quod linguis gentium disertis non fit, & linguas infantium disertas facit. Quænam est illa generatio, cui Pater moriendo non credit, quia non eum viuendo præcedit? Segregata ab omnibus locorum interuallis, temporumque spatijs, quam vel in diebus, vel in corporibus sentire consueuimus? Leuemus ad eum, quantum ipso adiuuante possumus, animam nostram, si quo modo capere valeamus & natum non præuenientem qui gignit, & gignentem non subsequentem qui gignitur, Patrem & Filium: nec Pater pariter nec Filius pariter, & pariter æternus. Non vtrunque generantem, non vtrunque nascentem, sed alterum sine altero non viuentem, & Patrem sempiternè genuisse, & Filium sempiternè natum esse cogitemus, si valemus: si nõ valemus, credamus. Non est hic quod dicere volumus: sed tamen non est longè positum ab vnoquoque nostrum. In illo enim viuimus, mouemur, & sumus. Transcendamus carnem nostram, in qua parentes ante filios viuunt, quia vt filios possent generare creuerunt, & filijs crescentibus iam senescunt. Nondum natis filijs parentes vixerunt, quia & parentibus mortuis filij victuri sunt.

Ioan.1.1.

Act.17.

Transcendamus & animas nostras, pariunt enim & ipsæ: aliquid cogitando, quod secum habent sciendo: sed possunt amittere obliuiscendo, quia non habebant antea nascendo. Cuncta corpora, & temporalia, & mutabilia transcendamus, vt videamus super omnia, per quem facta sunt omnia. Ascensus noster in corde est, quia & illud quo ascendimus prope est: longè autem ab eo sumus, in quantum dissimiles sumus. Ascendit ergo ad eum sua similitudo quam in nobis fecit, & refecit: quia perspecta palpitat animi infirmus aspectus, & ineffabilem candorem lucis æternæ non potest intueri. Cuius ergo fulgorem mentis acies nondum capit: generationem eius quis enarrabit? Sed Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

C

Isaiæ 53. Ioan.1.

Hanc ergo generationem, cuius hodiernum celebramus diem; hanc, in qua dignatus est venire per Israel, & fieri Emmanuel, nobiscum Deus, in carnis infirmitate, non nobiscum in cordis iniquitate: accedens ad nos per id quod assumpsit ex nostro, & liberans nos per id quod mansit in suo: (visitauit quippe Dominus seruos suos per mortalem infirmitatem, vt eos liberos faceret per incommutabilem veritatem) hanc ergo generationem, cuius vtrunque capax est humana fragilitas; non illam, quæ sine tempore manet, sine matre super omnia: sed istam, quæ in tempore facta est sine Patre inter omnia. Hunc Virginis Filium, & Virginum sponsum, de incorrupta matre nascentem, & incorruptibili veritate fœtantem, laudemus, amemus, adoremus, vt in eius misericordia fisi de astutia diaboli victa triumphemus. Diabolus ad nos decipiendos corrupta fœminea mente subrepsit, Christus ad nos liberandos incorrupta fœminea etiam carne processit, qui est benedictus cum Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

D

NOTAE.

1. SALVATOR noster natus de Patre] *Arnobij scriptum cum Augustini sermone impresso Lutetiæ 1571. cum reliquis eiusdem operibus, diligenter conferentes, multa emendãda, varias quoq; lectiones in vtroq; comperimus: quæ hic breuibus & ordine cõsignabimus. Arnob. habet:* quisquis inde miraris: *August.* quisquis hunc diẽ miraris. *Arnob.* Magi inuitati: *August.* magi imitati. *Arnob.* qui tibi vnius fœcunditatis: *August.* qui tibi munus fœcunditatis: *Arnobius,* vt illic procederet: *August.* vt illo hinc

A hinc procederet. *Arneb.* venit se testari: *August.* veniisse. *Idem Augustinus,* Quando hanc generationem: *Arnobius caret aduerbio,* Quando. *Augustinus,* quam pia fides agnouit & tenuit. *Arnobius,* quia fides excepit. *Augustinus,* non siluit qui dicebat: *Arnobius,* qui dicebatur. *Deinde Arnobio deerant sex dictiones istæ, quas ex Augustino restituimus:* quia nõ eum viuendo præcedit. Segregata. *Carebat rursum his quatuor Arnobius, quæ sunt in Augustino:* quia & filios possent. *Augustinus,* Trãscendamus & animas nostras: *Arnobius,* omnes cogitationes nostras. *Augustinus,* quam nondum perfectè palpitat infirmus aspectus: *Arnobius,* quia perspecta palpitat animo infirmus aspectus. *Rursum, desunt apud Arnobium hæ voces octo,* per Israel, & fieri Emmanuel, nobiscum Deus in carnis infirmitate: *quas ex Augustino reposuimus. Aberant & hæ duæ,* super omnia: *Augustinus verò scribit,* sine matre super omnia. *Denique, vbi idem Augustinus habet,* vt in eius misericordia de astutia diaboli fisi triumphemus: *in veteri Arnobij nostri exemplari legitur,* vt eius misericordia astutia diaboli victa, triumphemus, &c. *Ex his autem perspiciet benevolus Lector, quos locos restituerimus, simulque expendet quantum in alijs multis huiusmodi depravatis locis emendandis nobis laborandum fuerit.*

B SERAPION dixit: Satisfactum esse desiderio meo fateor. Verè enim & duas naturas, & duas substantias euidenter asseruit. Nunc vt radicitus mihi euellatur omnis cunctatio, probari apud me cupio, [1] Si Dominus meus vir Apostolicus Leo Papa venerabilis priores suos in hac parte sequutus est, vt alloqueretur Orientales suarum Epistolarum scriptis. ARNOB. dixit: Accipe quod Apostolicæ recordationis vir Papa venerabilis Damasus ad sanctum virum Paulinum sanctæ memoriæ [2] Antiochenæ vrbis Antistitem scripserit: vt cognoscas antiquo vsu sanctum & eruditissimum virum Papam Leonem ad reuocandas ab errore Ecclesias, ad Orientales literas destinasse. Cumque hæc dixisset Arnobius, protulit codicem, ex quo recitatum est sic.

Dilectissimo fratri Paulino, Damasus. Per ipsum filium meũ Vitalem ad te rescripta direxeram, quæ tuæ voluntati & iudicio omnia derelinquens, [3] & per Petronium Presbyterum breuiter indicaueram me in articulo iam profectionis eius aliqua ex parte commotum. Vnde ne aut tibi scrupulus resideret, & volentes forsitan Ecclesię copulari tua cautio probanda differret, fidem nostram misimus, non tam tibi,

C qui eiusdem fidei communione sociaris, quàm his, qui in ea subscribentes, tibi, id est, nobis per te voluerint sociari, [4] dilectissime frater. Quia post concilium Nicænum, [5] & quod vrbe Roma concilium congregatum est à Catholicis Episcopis, is error inoleuit, vt quidam [6] ore sacrilego auderent dicere, Spiritum sanctum factum esse per Filium, Anathematizamus eos, qui non tota libertate proclamant, Spiritum sanctum cum Patre & Filio vnius potestatis esse atque substantiæ. Anathematizamus quoq; eos qui Sabellij sequuntur errorem, eundem dicentes Patrem esse quem & Filium. Anathematizamus Arium atque Eunomium, qui pari impietate (licet sermone dissimili) Filium & Spiritum sanctum asserunt esse creaturas. Anathematizamus Macedonianos, qui de Arij stirpe venientes, non perfidiam mutauêre, sed nomen. Anathematizamus Photinum, qui Hebionis hæresim instaurans, Dominũ IESVM Christum tantùm ex Maria Virgine confitetur. Anathematizamus eos, qui duos filios asserunt, vnum ante sæcula, & alterum post assumptionem carnis ex Virgine. Anathematizamus eos, qui pro hominis anima rationabili & intelligibili dicunt Dei verbum in humana carne versatũ, cùm ipse Filius sit Verbũ Dei, & non pro anima rationali & intelligibili in suo corpore fuerit: sed nostram, id est, rationabilẽ

D & intelligibilem sine peccato animam susceperit, atque saluauerit. [7] Anathematizamus eos, qui Verbum Dei Filium extensione, aut collectione, & à Patre separatum, insubstantiuum, & finem habiturum esse contendunt. Eos autem qui ab Ecclesijs ad Ecclesias migrauerũt, tandiu à communione nostra habemus alienos, donec ad eas redierint ciuitates, in quibus sint primùm constituti. Quod si quis alius, alio trãsmigrante, [8] in locum viuentis ordinatus est, tandiu vacet sacerdotij dignitate qui suam deseruit ciuitatem, quandiu successor eius quiescat in Domino. Si quis non dixerit semper Patrem, semper Filium, semper Spiritũ sanctum fuisse & esse, anathema sit. Si quis non dixerit, Filium natũ de Patre, id est, de substãtia Diuina ipsius, anathema sit. [9] Si quis nõ dixerit Verbum Domini Filium Dei, Deum verum sicut Patrem eius, & omnia posse, & omnia nosse, anathema sit. Si quis dixerit, quod in carne constitutus Filius Dei cùm esset in terra, in cælis cum Patre non erat, anathema sit. Si quis dixerit, quod in passione crucis dolorem sustinebat Filius Dei, [10] & non caro cum anima, quam induerat in forma serui, quam sibi acceperat, sicut ait Scriptura, anathema sit. [11] Si quis non dixerit, quod in carne quam assumpsit, sedet ad dexteram Patris, in

Philip.2.

qua venturus est iudicare viuos & mortuos, anathema sit. Si quis non dixerit, Spiritum Sanctum de Patre esse verè ac propriè sicut & Filium de Diuina substantia & Deum verum, anathema sit. [12] Si quis non dixerit Spiritum sanctum, omnia posse, omnia nosse, & vbiq; esse sicut Patrem & Filium, anathema sit. Si quis dixerit, Spiritum sanctum facturam esse, aut per Filium factum, anathema sit. Si quis non dixerit, [13] omnia per Filium postea incarnatum, & Spiritum sanctum Patrem fecisse, anathema sit. Si quis non dixerit Patris & Filij & Spiritus sancti vnam diuinitatem, potestatem, maiestatem, potentiam, vnam gloriam, dominationem, vnum regnum, atque vnam voluntatem, ac veritatem, anathema sit. Si quis tres personas non dixerit veras, Patrem & Filium & Spiritum sanctum, æquales, semper viuentes, omnia continentes visibilia & inuisibilia, omnia potentes, omnia iudicantes, omnia viuificantes, omnia facientes, omnia quæ sunt saluanda saluantes, anathema sit. Si quis non dixerit Spiritum sanctum adorandum ab omni creatura, sicut Filium & Patrem, anathema sit. Si quis de Patre & Filio bene senserit, de Spiritu autem sancto non rectè habuerit, hæreticus est: [14] quia omnes hæretici de Filio Dei & Spiritu sancto malè sentientes, in Iudæorum atque Gentilium perfidia inueniuntur. [15] Quod si quis partiatur, Deum Patrem dicens, & Deum Filium eius, & Deum Spiritum sanctum, tres Deos dici, [15] & non Deum propter vnam Diuinitatem & potentiam, quam credimus & scimus Patris & Filij & Spiritus sancti, Deum verum; subtrahens autem Filium & Spiritum sanctum, ita solum existimet Deum Patrem dici aut credi vnum Deum, anathema sit. Nomen namque Deorum, & Angelis, & Sanctis omnibus à Deo est impositum & donatum. De Patre autem & Filio & Spiritu sancto propter vnam & æqualem Diuinitatem, non nomen deorum, sed Dei nobis ostenditur atque indicatur, vt credamus, quia in Patre & Filio & Spiritu sancto solùm baptizamur; non in Archangelorum nominibus aut Angelorum, [16] quomodo hæretici, aut Iudæi, aut etiam gentiles dementes faciunt. Hæc est ergo salus Christianorum, vt credentes Trinitati, id est, Patri & Filio & Spiritui sancto, & in eam baptizati, veram solamque vnam diuinitatem, potentiam, maiestatem, & substantiam eiusdem sine dubio credamus.

NOTAE.

1. Si Dominus meus vir Apostolicus Leo Papa] *Ex his nō malè mihi colligere videor, Conflictum istum Arnobij & Serapionis vel initum, vel saltem scriptum fuisse temporibus eiusdem sanctissimi & doctissimi Leonis Papæ. Superiorum enim eius, vt Damasi, & Celestini meminit, vltra Leonis ætatem non progreditur, præterea eiusdem opera & sæculo Nestorij labes magna ex parte deleta, peneque extincta fuit, denique nullum aliud tempus occurrit huic disputationi magis aptum & commodum. Paulò post, vbi legitur,* vt alloqueremur Orientales, *non male forsan legeretur,* vt alloqueretur. *Scripsit enim ad Flauianum Constantinopolitanum celeberrimam Epistolam aduersus Eutychis errores, quæ à cunctis orthodoxis in concilio Chalcedonensi laudata & probata fuit: deinde, rursum & ad alios Orientales, videlicet, ad ipsum Eutychen, ad Anastasium Thessalonicensem, ad Anatolium Constantinop. ad Maximum Antiochenum Episc. ad ipsos etiam Orientis imper. Theodosium, Marcianum, Leonem & Pulcheriam: denique & ad concilium Ephesinum & Chalcedonense in Oriente celebrata plurimas & doctissimas aduersus hæreses emergentes per Orientē, Epistolas misit, quæ inter cætera scripta eius impressa referuntur.*

2. Antiochenæ vrbis Antistitem] *Cùm temporibus Damasi summi Pontificis alter Paulinus fuerit Antiochenæ, alter eiusdem quoque nominis Thessalonicensis Ecclesiæ Episcopus; & ad vtrumque Damasus Epistolas scripserit; addubitarunt nonnulli, ad quem horum directa fuerit, quæ hic citatur eius epistola. Verum, tam ex hoc Arnobij testimonio, quàm ex Theodoreto, patet ad Antiochenum scriptam fuisse: tametsi Nicephorus diserte scribat illam missam fuisse ad Paulinum in Macedonia Episcopum, qui etiam Thessalonicæ fuerat, lib. 12. ca. 18. In nouissima Conciliorum editione Venetijs 1585. prior Epistolæ pars dirigitur Antiocheno; posterior, cuius initium est,* Quia post concilium Nicænum, *Thessalonicensi.*

Lib. 5. ca. 10. 11. & 15.

3. Et per Petronium Presbyterum] *Itaestituimus ex Damaso, delemusque ex veteri Arnobij codice,* & te Petrum.

4. Dilectissime frater] *Hic multa prætermittit Arnobius, quæ in eadem Damasi Epistola continentur, referunturq; tomo 1. conciliorum generalium. Et quoniam ad fidei nostræ confirmationem plurimum conferunt, non ingratum erit pijs ac studiosis lectoribus, si ea subiecerimus. Sequitur ergo:* Quapropter si supradictus filius meus Vitalis, & qui cum eo sunt, tibi voluerint aggregari, primùm debent in ea expositione fidei subscribere, quę apud Nicæam pia patrum voluntate firmata est. Deinde, quoniam nemo potest futuris vulneribus adhibere medicinam, ea hæresis eradicanda est, quæ postea in Oriente dicitur pullulasse: id est, confitendus ipsa sapientia, ipse sermo, Filius Dei humanum suscepisse corpus, animam, sensum, id est, integrum Adam, & (vt expressius dicam) totum veterem nostrum sine peccato hominem. Sicuti enim confitentes eum humanum corpus suscepisse, non statim ei & humanas vitiorum adiungimus passiones: ita & dicentes eum suscepisse & hominis animam & sensum, non statim dicimus & cogitationum eum humanarum subiacuisse peccato. Si quis autem dixerit: Verbum pro humano sensu in Domini carne versatum, hunc Catholica Ecclesia anathematizat: nec non & eos, qui in Saluatore filios confitentur, id est, alium ante incarnationem, & alium post assumptionem carnis ex Virgine: & non eundem Dei Filium & ante & postea confitentur. Quicunque huic Epistolę subscribere voluerit, ita tamen vt in Ecclesiasticos canones, quos optimè nosti, & in Nicænam fidem ante subscripserit, hunc habebis absque aliqua ambiguitate suscipere. Non quod hæc ipsa, quæ nos scribimus, non potueris conuertentium susceptioni proponere: sed quo tibi consensus noster liberum in suscipiendo tribuat exemplū. *Hactenus Damasus, Epistola ad Paulinum Antiochenum. Sequitur ibidem.*

PROFESSIO Catholicæ fidei, quam scripsit Damasus Paulino Episcopo Thessalonicæ in Macedonia.

Quia post concilium Nicænum, *& cætera, quæ hic referuntur ab Arnobio: insuper & à Theodoreto lib. 5. cap. 15. & Nicephoro lib. 12. cap. 18. ex quibus signatos aliquot locos emendauimus.*

5. Et quod vrbe Roma] *Hoc totum incisum, vsque ad illud,* is error inoleuit, *additum videtur ab Arnobio, quoniam neque apud Theodoretum, neque apud Nicephorum, neque in Epistola Damasi, quæ est in tomo primo concil. legitur. Cæterum, à concilij Nicæni tempore ad Damasum vsque plurima concilia Romæ coacta fuerunt: Primum sub Syluestro, præsente Constantino Augusto, in quo à 275. Episcopis confirmatum fuit quicquid Patres Nicæni definierant. Secundum sub eodem, conuenientibus 67. aut vt alij volūt, 84. Patribus, & Sabellium, Arium, Photinum damnantibus. Tertium iterum sub eodem, 284. Episcopis, in Thermis Domitianis congregatis. Quartum sub Iulio, trecentorum sexdecim Episcoporum, qui omnes eos, qui cum Ario sentiebant rursum damnarunt: Athanasium verò innumeris calumnijs vexatum, ab ijs absolutum in communionem receperunt. Quintum sub Damaso nonaginta Episcoporum, qui Ariminensis conuentus symbolum damnauerunt, rursumque decreta Nicæna comprobauerunt. Sextum sub eodem Damaso, in quo Apollinarij & Timothei hæreses publicis decretis fuerunt damnatæ. De quo autem horum conciliorum hic scribat Arnobius, studioso lectori inquirendum relinquo.*

Sozom. lib. 6. cap 23. Theodoret. lib. 2. cap. 22.

6. Ore sacrilego] *Arnobij exemplar vetus,* more sacrilego.

7. Anathematizamus eos qui Verbum] *Nicephori interpres.* Qui dicunt Verbum Dei à Patre extensione & contractione segregatum esse, & subsistere id non posse: aut qui finem id suum habiturum esse blasphemant. Lib. 12. c. 18.

8. In locum viuentis] *ita ex Theodoreto, Nicephoro, & tomo 1. conciliorum legimus. Exemplar Arnobij,* inuentus est ordinatus.

9. Si quis non dixerit Verbum Domini] *Nicephorus.* Si quis non verum Deum esse Dei Filium, sicuti verum Deum Patrem, eius &c.

10. Et non caro cum anima] *Nicephorus.* Vnà cum anima *Theodoretus.* Et non in carne solùm & anima. *Arnobius,* aut anima.

11. Si quis non dixerit] *Hic locus in Arnobij exemplari planè mutilus, potest ex tomo primo conciliorum, Theodoreto, & Nicephoro sic instaurari:* Si quis non dixerit Dei Verbum carne passum, carne crucifixum, & carne mortem gustasse, primogenitum factum ex mortuis, pro eo atque vita est & viuificans, quippe Deus, anathema sit. Si quis non dicat, eum in carne, quam assumpsit, ad dexteram Patris sedere, &c.

12. Si quis non dixerit] *Hunc anathematismum reliquit Nicephorus, aut eius interpres: seruat porrò tomus primus Conciliorum cum Arnobio.*

13. Omnia per Filium] *Nicephorus, & tomus primus conciliorum adiyciunt,* visibilia & inuisibilia: *carent autem quod paulò post sequitur in Arnobio,* quæ sunt saluanda.

14. Quia omnes hæretici] *Vocem* quia *ex tomo primo concil. & Nicephoro, addidimus.*

15. Quod si quis partiatur] *Arnobius:* Quomodo si quis partiatur Patrem dicens & Filium, &c. *Nicephorus sic clarius effert:* Si quis diuinitatem diuidat, singillatim Deum Patrem dicens, &c.

16. Quomodo hæretici] *Notare videtur veteres Gnosticos, qui traditam à Christo baptizandi formulam æquè impiè ac impudenter corrumpebant & immutabant, vt ex Irenæo patet, & nos obseruauimus in eius libri caput decimum octauum.*

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX SENTENTIARVM, SEV AVTHORITATVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE A D. IRENAEO SPARSIM CITANTVR VEL EXPLICANTVR: *librorum, capitum, & versuum ordine seruato.*

EX GENESI.

Gene.1. 1. In principio fecit Deus cælum & terram 99.c.148.a
3. Dixit Deꝰ: Fiat lux, & facta est lux. 394.a
26. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. 305.b.318.c.369.d. 433.c.438.d
27. Et plasmauit Deus hominem ad imaginem 369.d.434.b
28. Crescite, & multiplicamini 341.b
31. Factum est vespere & mane dies vnus 471.c
Gene.2. 1. Et consummata sunt cælum & terra, & omnis ornatus eorum 481.a
2. Et consummauit Deus in die sexto omnia opera sua quæ fecit, & requieuit in die septimo ab omnibus operibus suis quæ fecit 481.a. 497.c
7. Sumpsit Deus limum de terra, & plasmauit hominem 437.c.455.c.458.b
7. Insufflauit in faciem eius flatum vitæ 369.d.443.d
7. Factus est in animam viuam 224.a.433.c. 443.d
8. Plantauit Deus paradisum in Eden contra Orientem, & posuit ibi hominem, quem plasmauit 439.d
16. Ab omni ligno quod est in paradiso escam manducabitis 466.b.471.a
17. A ligno autem cognoscendi bonum & malum, non manducabitis: qua autẽ die mãducaueritis, morte moriemini 471.b
23. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea 241.a
24. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ibid.
25. Erant nudi, & non confundebãtur 301.b
Gene.3. 7. Folijs ficulneis se contegerunt 307.c.
8 Audiuit Adam vocẽ Domini Dei 460.d
13. Serpens seduxit me, & manducaui 307.c
14. Et dixit Deus serpenti: Quoniam fecisti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnibus bestijs terræ 360.b
15. Inimicitiam ponam inter te, & mulierem: & inter semen tuum & semen eius: ipse tuum obseruabit caput, & tu obseruabis eius calcaneum 309.a.425.c.468.b
16. In dolore paries filios 306.a
17. Maledicta terra in opere tuo ibid.
19. In sudore vultus tui manducabis panem tuum, quoadusq; conuertaris in terram, ex qua sumptus es 459.c
Ger.4. 6. Quare iratus es, & cur concidit facies tua 306.d
7. Nonne si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti? quiesce 362.c
7. Ad te conuersio eius, & tu dominaberis eius 362.d
9. Nescio. Nunquid custos fratris mei sum ego? 306.d
10. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. 455.b
Gene.5. 24. Enoch placens Deo translatus est 439.c
Gene.6. 18. Ingredieris arcam tu & filij tui 101.b
Gene.7. 6. Noë fuit annorum sexcentorum, & diluuium aduenit terræ 483.c
Gene.9. 5. Sanguinem animarum vestrarum, exquiram illum de manu omnium bestiarum 455.b
6. Qui effundet sanguinem hominis, sanguis pro sanguine eius effundetur 455.b
27. Dilatet Iaphet, constituens eum in domo Sem 245.d
Gen.12. 1. Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam demonstrabo tibi 266.c
Gen.13. 14. Respice sursum oculis, & vide à loco hoc, vbi nunc tu es, ad Aquilonem, & Africam, & Orientem, & mare, 495.d
15 Quoniam omnem terram, quam tu vides, tibi dabo, & semini tuo vsq; in sempiternum 495.d
17. Surgens ingredere terram in longitudinem eius, & in latitudinem, quoniam tibi dabo eam 495.d
Gen.15. 6. Credidit Abraham Deo, & deputatum est ei ad iustitiam 328.d.329.c
18. Semini tuo dabo terram hanc, à flumine AEgypti, vsque ad flumen magnum Euphratem 495.d
Gen.16. 3. Tulit Agar Aegyptiam ancillam suã post annos decem 101.b
Gen.17. 11. Circuncidetur omne masculinũ vestrũ, & circuncidetis carnem præputij vestri, & erit in signum testamenti inter me & vos 350.c
Gen.18. 18. Benedicentur in eo omnes gentes 376.b
Gen.19. 24. Et pluit Dominus super Sodomam & Gomorrham ignem & sulphur à Domino de cælo 246.c.412.d
31. Pater noster senior est, & nemo est super terram qui intret ad nos, vt oportet omni terræ. 392.c
32. Veni potionemus patrem nostrum vino, & dormiamus cum eo, vt suscitemus de patre nostro semen 392.c
33. Et intrauit maior nata, & dormiuit cum patre suo nocte illa: & nõ sciuit Lot cùm dormiret nocte illa, & cũ surgeret 392.b
35. Et non sciuit cùm dormisset secum, nec cùm surrexisset 392.b
Gen.22. 17. Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli 333.b.
18. In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ 263.d.376.b
Gen.24. 22. Protulit armillas totidem pondo siclorum decem 101.b
Gen.25. 23. Duo populi in vtero tuo, & duæ Gentes in ventre tuo, & populus populum superabit, & maior seruiet minori 376.b
26. Apprehendit calcaneum fratris, & Iacob vocatus est 376.c
32. Quid mihi proderũt primogenita? 376.c
Gen.27. 27. Ecce odor filij mei, quasi odor agri pleni, quem benedixit Deus 497.c
28. Det tibi Deus de rore cæli, & à fertilitate terræ multitudinem tritici, & vini 497.c

29. Et ser-

29. Et seruiant tibi Gentes, & adorent te Principes, & esto Dominus fratris tui, & adorabunt te filij patris tui. Qui maledicet te, maledictus erit, & qui benedicet te, benedictus erit 497.c
Gen.38. 28. Alter eorum prior protulit manum, in qua obstetrix coccinum alligauit. 380.c

EX EXODO.

Exod.3. 6. Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob 214.b.328.a
7. Videns vidi vexationem populi mei in Aegypto 334.a.344.c
8. Descendi liberare eos 246.d.334.a.344.c
14. Ego sum, qui sum 246.d
15. Sic dices filijs Israel: Qui est, misit me ad vos 246.d
Exo.10. 1. Indurauí cor Pharaonis, & famulorum eius 388.d
Exod.12.6. Immolabis pascha vespere ad occasum solis 339.d
Exod.13.2. Omne masculinum aperiens vuluã 17.b
Exo.20. 3. Deos alienos non sectabimini 247.a
4. Non facies tibi omnem similitudinem in Deum, quæcunque in cælo sursum, & quæcunq; in terra deorsum, & quæcunq; in aquis, vel sub terra 247.c
Exod.23.7. Innocentem & iustum nõ occides 382.d
Exo.24. 17. Erat species gloriæ Domini quasi ignis ardens 372.a
Exod.25.17. Longitudo eius cubitis duobus & dimidio, latitudo eius vno cubito & dimidio 195.a
23. Duobus cubitis longitudo, & vnius cubiti latitudo, altitudo eius vnius cubiti & dimidij 195.a
31. Candelabrum septem habens calamiscos, lucernas autem septem 195.b
40. Quoniam facies omnia iuxta typum eorum quæ vidisti in monte 348.a
Exo.26. 1. Facies decem cortinas de byssо retorta &cæt. 101.a
Exo.28. 8. Textura erit ex auro & hyacintho, &c. ibid.
Exo.30. 7. Incensum de stacte, & vngula, & galbano, & hedyosmo, & thure 195.b
Exod.31.13. Et sabbata mea obseruabitis: erit in signum apud me vobis in generationes vestras 350.d
Exod.32.1. Fac nobis Deos, qui nos antecedãt 348.d
6. Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere 365.c
Exod.33.2. Emittam ante te Angelum meum 349.a
3. Non enim ascendam tecum, quoniam populus duræ ceruicis est 349.a
20. Nemo videbit Deum, & viuet 103.d.370.d.372.b.373.b

EX LEVITICO.

Leu.10. 1. Arreptisque Nadab & Abiu filij Aaron thuribulis, imposuerũt ignem &c. 382.a
Leu.11. 3. Omne quod habet diuisam vngulam & ruminat 445.c.

EX NVMERIS.

Num.12.3. Ore ad os loquor ei, quemadmodum si quis loquatur ad amicum suum. 372.b
Num.15.32. Cùm inuenissent hominem colligẽtem arida ligna, &c. 316.c
Num.16.15. Non cõcupiscens alicuius illorum quid accepi, neq; male feci alicui eorum 383.a
33. Descenderuntq; viui in infernum 382.a
Num.18.20. Hæreditas non erit eis: Dominus enim ipse hæreditas ipiorum 336.c
Num.24.17. Orietur stella ex Iacob, & surget dux in Israel 251.d.

EX DEVTERONOMIO

Deut.4. 19. Ne quando respiciens in cælum, & videns Solem, & Lunam, & stellas, & omne ornamentum cæli, errans adores ea, & seruias eis 247.c.
Deut.5. 2. Dominus Deus tuus testamentum disposuit in Oreb 351.a
3. Et non patribus vestris disposuit Dominus Testamentum hoc, sed ad vos ibid.
22. Hi sermones omnes, quos loquutus est Dominus ad omnem synagogam filiorũ Israel in monte, & nihil adiecit, & scripsit ea in duabus tabulis lapideis: & dedit mihi; propter hoc vt custodirẽt præcepta, hi qui velint sequi eum 348.a.353.b
24. In die ista videbimus, quoniam loquetur Deus ad hominem, & viuet 371.b
Deut.6. 4. Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est 320.c.470.b
5. Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, &c. 470.b
13. Hũc adorabis, & huic soli seruies 470.b
16. Non tentabis Dominum Deum tuum, 468.d
Deut.8. 3. Et cibauit te manna, quod non sciebant patres tui: vti cognoscas quoniam nõ in pane solo viuit homo: sed & in omni verbo Dei, quod procedit de ore eius, viuit homo 351.b.468.c
Deut.10.12. Et nũc Israel, quid Dominus Deus tuus postulat à te, nisi timere Dominum Deũ tuum, ambulare in omnibus vijs eius, & diligere eum, & seruire Domino Deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. 353.b
16. Circuncidite duritiã cordis vestri 350.d
Deu.16.5. Non poteris immolare pascha in vlla alia ciuitatum tuarum, quam Dominus Deus tuus dat tibi 339.d
6. Nisi in eo loco, quẽ delegerit Dominus Deus tuus inuocari nomẽ suum ibi. Immolabis pascha vespere ad occasum solis 339.d
17. Non apparebis vacuus ante conspectum Domini Dei tui 362.b
Deu.18. 1. Nõ erit sacerdotib. Leuitis in tota tribu Leui pars, neque substantia cum Israel. 316.c
Deu.21. 23. Maledictus omnis qui pendet in ligno 282.d
Deu.28. 66. Et erit vita tua pendẽs ante oculos tuos, & non credes vitæ tuæ. 340.a.463.b
Deu.30. 19. Elige vitam, vt viuas tu, & semen tuum 353.b
20. Diligere Dominum Deum tuum, & audire vocem eius, & apprehendere eum: quoniam hæc est vita tua, & longitudo dierum tuorum 353.b
Deu.32. 1. Attende cælum, & loquar: & audiat terra verba ex ore meo 320.b
4. Deus vera opera eius 285.a
6. Sic populus fatuus, & non sapiens, hæc Domino retribuisti? 339.d
6. Nonne hic ipse Pater tuus possedit te, & fecit te, & creauit te? 340.a 392.c
8. Quando diuisit Altissimus gẽtes, quemadmodum dispersit filios Adam, statuit terminos gentium secundùm numerum Angelorum Dei 266.b
9. Facta est portio Domini populus eius, Iacob funiculum hæreditatis eius Israel 266.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deut.33.9. Qui dicit patri suo, & matri suæ, Non noui te,& fratres suos non agnouit,& filios suos abdicauit: custodiuit præcepta tua,& testamentum tuum seruauit.336.b

EX I. REGVM.

1.Reg.12.2. Ego conuersatus sum in conspectu vestro,à prima ætate mea,vsq; nunc 383.a
3. Respondete mihi in conspectu Dei, & in conspectu Christi eius, cuius vestrũ vitulum accepi, aut asinum, aut super quem potentatus sum, aut quem oppressi,aut si de alicuius manu accepi propitiationem,vel calceamentum,dicite adversus me,& reddam vobis 383.a
4. Neque potentatus es, neque oppressisti nos, neq; accepisti de manu cuiusquam aliquid 383.a
5. Testis est Dominus, & testis Christus eius in die hac, quoniam non inuenistis in manu mea nihil. Et dixerunt ei: Testis 383.b
1.Reg.15.22. Non vult Deus holocausta & sacrificia, sed vult exaudiri vocem suam. Ecce auditus bonus super sacrificium,& auditus super adipem arietum 354.b
1.Reg.21.6. Dedit ei sacerdos sanctificatum panem, &c.336.b.

EX II. REGVM.

2.Reg.11.27. Nequam autem visus est sermo quem fecit Dauid in oculis Domini 384.b
2.Reg.12.1. Misit Dominus Nathan ad Dauid,& dixit ei: Duo viri fuerunt in ciuitate vna, vnus diues,& vnus pauper 384.b
2. Diuiti erant greges ouium & boum multi valde 384.b
3. Pauperi nihil aliud nisi ouicula vna,quã habebat,& nutriebat, & fuerat cum eo, & cum filijs eius pariter, & de pane suo manducabat, & calicem bibebat, & erat quasi filia 384.b
4. Et venit hospes homini diuiti,& pepercit accipere de grege ouicularum suarũ, & de gregibus boum suorum, & facere hospiti conuiuium,& accepit ouiculam viri pauperis,& apposuit viro, qui venerat ad eum.384.c
5. Iratus est autem Dauid super hominem illum valde, & dixit ad Nathan: Viuit Dominus,quoniam filius mortis est homo ille qui fecit hoc.ibid.
6. Et ouiculam reddet quadruplum pro eo quod fecit factum hoc,& pro eo quod nõ pepercit pauperi ibid.
7. Et ait ad eum Nathan: Tu es vir qui fecisti hoc 384.c
13. Peccaui Domino ibid.

EX III. REGVM.

3.Reg.4.32. Locutus tria millia parabolarũ,& quinque millia canticorum 384.c
33. Sapientiam Dei exposuit physiologicè ex omni ligno, & de omni herba, & de volatilibus omnibus, & de quadrupedibus, & de piscibus 384.d
34. Et omnes eum admirabantur, & omnes reges terræ quærebant faciem eius, vt audirent sapientiam eius quam dederat illi Deus 384.d
3.Reg.8.27. Si verè Deus,quem cœli non capiunt,super terram habitabit cum hominibus 384.d
3.Reg.10.1. Et regina Austri à finibus terræ venit ad eum,sapientiam,quæ in eo erat scitura. 384.d
3.Reg.11.1. Et rex Salomon erat amator mulierum, & accepit sibi mulieres alienigenas. 384.d
4. Et factum est in tempore senectutis Salomonis, non erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo. Et diuerterunt mulieres alienigenæ cor eius post deos alienos 385.a
6. Et fecit Salomon malignum in conspectu Domini:non enim abijt post Dominum, quemadmodum Dauid pater eius 385.a
9. Et iratus est Dominus in Salomoné 385.a
31. Tolle tibi decem scissuras,&c.101.b
3.Reg.18.21. Quousq; claudicabitis vos in ambabus suffraginibus? Si vnus est Dominus Deus, venite post eum 247.a
24. Vos inuocabitis in nomine deorum vestrorum,& ego inuocabo in nomine Domini Dei mei; & Deus qui exaudiet hodie,ipse est Deus 247.a
36. Domine Deus Abrahã,Deus Isaac, Deus Iacob 247.b
37. Exaudi me hodie,& intelligat omnis populus hic,quoniam tu es Deus Israel ibi.
3.Reg.19.11. Exies cras,& stabis in conspectu Domini,& ecce,Dominus transiet,& ecce spiritus magnus,& fortis,qui dissoluet mõtes,& conteret petras in conspectu Domini,& non in spiritu Dominus:& post spiritum terræmotus 372.c
12. Et non in terræmotu Dominus: & post terræmotum ignis, & non igne Dominus:& post ignem vox auræ tenuis 372.c

EX IV. REGVM.

4.Reg.2.11. Ecce currus igneus,& equi ignei diuiserunt vtrunque 439.c.d
4.Reg.6.5. Accidit autem, vt cùm vnus materiam succidisset,caderet ferrum securis in aquam,&c.461.b

EX PSALTERIO.

Psalm.1.2. Eloquia Dei meditabitur die ac nocte 445.c
Psalm.2.1. Quare fremuerunt gentes,& populi meditati sunt inania? 264.b
2. Astiterunt reges terræ, & principes congregati sunt in vnum, aduersus Dominum,& aduersus Christum eius 264.b
8. Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam,& possessionem tuam terminos terræ 246.c.376.d
9. Pasces eos in virga ferrea 373.c
Psalm.3.6. Ego obdormiui,& somnum cœpi 392.d 403.c
Psalm.8.3. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem 83.d.341.d
Psal.12. 6. Anima mea exultabit in Domino, iucundabitur in salutari eius 341.c
Psal.13. 2. Non est intelligens, aut requirens Deũ 103.d
3. Omnes declinauerunt,simul inutiles facti sunt ibid.
Psal.15. 8. Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris mei est ne mouear 263.a
9. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe 263.a
10. Quoniam non derelinques animam meã in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem 263.b
Psal.17. 46. Filij alieni mentiti sunt mihi 426.c
Psal.18. 1. Cæli enarrant gloriam Dei 83.d
7. A summo

7. A summo cælo egressio eius,& occursus eius vsq; ad summum cæli,& non est qui se abscondat à calore eius 403.c
Psal.20.5. Vitam petijt à te,& tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum sæculi 224.a
Psal.21.19. Partiti sunt vestimenta mea, & super vestimentum meum miserunt sortem 403.b
31. Et anima mea illi viuet 443.d
Psal.22.4. Nam etsi abiero in medio vmbræ mortis 491.d
Psal.23.1. Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & omnes qui habitant in ea 414.a
9. Aperite portas æternas, & introibit rex gloriæ 403.c.
Psal.31.1. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata 461.b
2. Beatus homo, cui non imputauit Dominus peccatum ibid.
Psal.32.6. Verbo Domini cœli firmati sunt,& spiritu oris eius omnis virtus eorum.114.c 250.b
9. Quoniam ipse dixit & facta sunt: ipse præcepit & creata sunt 148. a. 250. b. 425.c
Psal.33.13. Quis est homo, qui vult vitam, & amat videre dies bonos?355.c
14. Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum ibid. & 412.a
15. Declina à malo, & fac bonum:inquire pacem,& sequere eam 355.c.412.b
17. Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam ipsorum 387.c
Psal.39.7. Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi 354.b
8. Holocausta pro delicto non postulasti 354.b
Psal.43.22. Propter te morte afficimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis 190.d
Psal.44.3. Speciosus forma præ filijs hominum 402.d
4. Accingere gladium tuum, potentissimè circa femur tuum 402.d
5. Specie tua, & pulchritudine tua, intende prosperè, procede,& regna, propter veritatem,& mansuetudinem,& iustitiam 402.d
7. Sedes tua Deus in æternum, virga directionis, virga regni tui 246.c
8. Dilexisti iustitiam,& odisti iniquitatẽ, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. 246. c. 402.d
17. Pro patribus tuis facti sunt tibi filij tui 301.c.328.b
Psal.48.13. Homo cùm in honore esset assimilatus est iumentis 427.a.445.b
21. Homo cùm in honore esset, non intellexit,comparatus est iumentis insipientibus,& similis factus est illis 326.b
Psal.49.1. Deus deorum Dominus loquutus est, & vocauit terram 246.d
3. Deus manifestè veniet: Deus noster,& non silebit 246.d.463.c
9. Non accipiam de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos 354.b
10. Quoniam meæ sunt omnes bestiæ terræ, iumenta in montibus & boues 354.c
11. Cognoui omnia volatilia cæli, & species agri mecum est ibid.
12. Si esuriero non dicam tibi: meus est orbis terræ,& plenitudo eius ibid.
13. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? ibid.
14. Immola Deo sacrificium laudis: & redde Altissimo vota tua.ibid.
15. Et inuoca me in die tribulationis tuæ,& eripiam te,& glorificabis me ibid.
Psal.50.14. Et spiritu principali confirma me 280.b
18. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique: holocaustis non delectaberis 354.b
19. Sacrificium Deo Spiritus contribulatus; cor contritum,& humiliatum Deus non despicies ibid.
Psal.57. 4. Alienati sunt peccatores ab vtero, errauerunt à ventre 255.a.426.d
Psal.67.19. Ascendisti in altitudinem,captiuam duxisti captiuitatem,dedisti dona hominibus 188.b
Psal.68. 27. Et super dolorem vulnerum meorum appoluerunt 300.a
Psal.75.2. Notus in Iudæa Deus 251.c.254.a.403.a
3. Et factus est in pace locus eius,& habitaculum eius in Sion ibid.
Psal.77.5. Et legem posuit in Israel 276.c
6. Vt cognoscat generatio altera, filij qui nascentur ex his,& ipsi exurgentes enarrabunt filijs suis.ibid.
7. Vt ponant in Deum spem suam, & præcepta eius exquirant ibid.
Psal.79.2. Qui sedes super Cherubim, appare 259.a
Psal.81.1. Deus stetit in Synagoga Deorum,in medio autem deos discernit 246.c.319.b
6. Ego dixi,Dij estis,& filij Altissimi omnes 246.d.286.d.421.c
Psal.84.12. Veritas de terra orta est 245.a
Psal.85.13. Et eripuisti animam meam ex inferno inferiori 491.c
Psal.90.11. Quoniam Angelis suis Deus mandauit de te 468.a
12. In manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum ibid.
13. Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem 309.a
Psal.94.4. In manu eius omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt 256.b
5. Quoniam ipsius est mare,& ipse fecit illud, & aridam manus eius formauerunt ibid.
6. Venite adoremus, & procidamus ante eum, ploremus in conspectu Domini qui fecit nos,quia ipse est Dominus Deus noster 256.b
Psal.95.1. Cantate Domino canticum nouum 337.c
Psal.97.2. Notum fecit Deus salutare suum in conspectu gentium 255.d
Psal.98.1. Dominus regnauit, irascantur populi, qui sedes super Cherubim, commoueatur terra 403.d
Psal.101.26. Initio terram tu fundasti Domine, & opera manuum tuarum sunt cæli 323.c
27. Ipsi peribunt,tu autem perseuerabis: & omnes sicut vestimentum veterascent: & sicut cooperimentum mutabis eos, & mutabuntur ibid.
28. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient ibid.& 341.b
29. Filij seruorum tuorum habitabunt, & semen eorum in æternum dirigetur ibid.
Psal.103.4. Qui facis Angelos tuos spiritus, & cæt. 210.c
30. Renouabis faciem terræ 327.c. 197.b

Psal.108.8. Et Episcopatum eius accipiat alius 188. a
Psal.109.1. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum. 206.d.246.c.257.a.263.b
Psal.110.10. Initium intelligentiæ timor Domini 307.b
Psal.113.3. Deus autem noster in cælis sursum, & in terra, omnia quæcunq; voluit fecit 250.b
Psal.115. 11. Omnis homo mendax 414.d.
Psal.117. 22. Lapidem reprobatum ab ædificantibus, hic factus est in caput anguli 264.a.411.d
Psal.123.8. Adiutorium nostrum à Domino, qui fecit cælum & terram 256.b.320.b
Psal.129.4. Apud te propitiatio est 512.b
Psal.131.10. Non auertas faciem Christi tui 251.c
11. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & nõ dispernet eum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. 251. c. 256. a. 263.b.276.a.c.296.b.298.b
Psal.145.6. Qui fecit cęlum, & terram, & omnia quę in eis sunt 3.a.51.b.144.d.266.b
Psal.148.5. Quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt 148.a.223.d.250.b.425.c
6. Statuit ea in sæculum, & in sæculum sæculi 223.d

EX PROVERBIIS.

Proue.1.20. In plateis autem fiducialiter agit 466.a
21. In summis muris prædicatur, in portis autem ciuitatis cõstanter loquitur 466.a
Prou.3. 19. Deus sapientia fundauit terram, parauit autem cælum prudentia 370.b
20. Sereno eius abyssi eruperunt, nubes autem manauerunt ros 370.b
Prou.5. 22. Restibus peccatorum suorum vnusquisque constringitur 254.b
Prou.8. 15. Per me Reges regnant, & potestates tenent iustitiam 472.d
16. Per me principes exaltantur, & tyranni terræ ibid.
22. Dominus creauit me principium viarũ suarum, in opera sua ante sæculum 370.b
23. Fundauit me in initio, antequam terram faceret ibid.
22. Priusquam procederẽt fontes aquarum ibid.
25. Antequam montes confirmarentur. Ante omnes autem colles genuit me ibid.
27. Cùm pararet cælum, eram cum illo, & cùm firmos faceret fontes abyssi ibid.c
29. Quando fortia faciebat fundamenta terræ, ibid.
30. Eram apud eum aptans. Ego eram cui adgaudebat, quotidie autem delectabar ante faciem eius in omni tempore ibid.
31. Cùm lætaretur orbe perfecto, & iocundaretur in filijs hominum ibid.
Prou.19.17. Qui miseretur pauperi, fœneratur Deo 363.b
Prou.21.1. Cor Regis in manu Dei 472.d

EX ISAIA.

Isaiæ 1. 2. Audi cælum, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est 320.b
2. Filios genui, & exaltaui, ipsi autem me spreuerunt 426.b
3. Israel me autem non cognouit, & populus me non intellexit 103.d
8. Derelinquetur filia Sion sicut casa in vinea, & velut custodiarium in cucumerario 325.b
10. Principes Sodomorum, & populus Gomorrhæ 427.a
11. Quò mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus? Plenus sum 354.c
15. Manus vestræ sanguine plenæ sunt 363.a
16. Lauamini, mundi estote, auferte nequitias à cordibus vestris, ab oculis meis, desinite à malitijs vestris, discite bonum facere 354.c.412.a.427.a
17. Exquirite iudicium, eruite eum qui iniuriam patitur, iudicate pupillo, & iustificate viduam ibid.
18. Et venite disputemus, dicit Dominus 354.c
22. Caupones tui miscent vinum aqua 342.c
23. Principes tui indicto audientes sunt, socij furum, diligentes munera, sectantes retributionem, pupillis non iudicantes, & iudicium viduarum non attendentes 322.c
Isaiæ 2. 3. Ex Sion procedet Lex, & verbum Domini de Ierusalem 405.d
4. Et arguet populum multum, & concident gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & iam non discent pugnare ibid. & 406.c
Isaiæ 5. 6. Et nubibus mandabo ne pluant super eam 280.a
12. Cum citharis, & tympanis, & psalterijs, & tibijs vinum bibunt: opera autem Dei non intuentur, & opera manuum eius nõ considerant 321.c.
Isaiæ 6. 5. Regem Dominum Sabaoth vidi oculis meis 372.a
10. Incrassa cor populi huius, & aures eorũ obtura, & oculos eorum obcæca 388.d
11. Et dixi: Vsquequo Domine? Quoadusq; desolentur ciuitates ad non inhabitandum, & domus, vt non sint homines, & terra derelinquetur deserta 500.d
12. Longè nos facies Deus homines, & qui remanserint multiplicabũtur super terram ibid. & 502.c
Isaiæ 7. 10. Et adiecit Dominus loqui ad Achas 295.b
11. Pete tibi signum à Domino Deo tuo in profundum inferni, aut in excelsum supra 287.d.295.b.296.c.397.d
12. Et dixit Achas: Non petam, & non tentabo Dominum 295.b
13. Audite domus Dauid 296.a
13. Et dixit. Num pusillum vobis agonem præbere hominibus, & quemadmodum Dominus præstat agonem? 295.c
14. Propter hoc Dominus ipse donabit vobis signum. Ecce, Virgo in ventre accipiet, & pariet filiũ, & vocabis nomẽ eius Emmanuel 251.c.276.a.291.b.295.c.378.d
15. Butyrum & mel manducabit, priusquam cognoscat, aut eligat mala, communicabit bonum 287.d.295.c
16. Quoniam priusquam cognoscat infans bonum vel malum, non consentiet nequitiæ, vti eligat bonum 295.c
Isaiæ 8. 3. Veni ad prophetam, & peperit filium 403.a
3. Voca nomen eius, Velociter spolia, celeriter dispartire 276.d
4. Priusquam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariæ, contra regem Assyriorum 277.a
Isaiæ 9. 6. Vocabitur nomen eius admirabilis, cõsiliarius, Deus fortis 403.a
Isaiæ 11.1. Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet 254.a

2. Et requiesceret super eum spiritus Dei, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientię & pietatis, & implebit eum spiritus timoris Domini 254.a.280.a
3. Non secundùm gloriam iudicabit, neq; secundùm loquelam arguet 254.a
4. Sed iudicabit humili iudiciũ, & arguet glorioſos terræ ibid.
6. Et compascetur lupus cum agno, & pardus conquiescet cum hædo, & vitulus, & taurus, & leo simul pascentur, & puer pusillus ducet eos 498.b
7. Et bos, & vrsus simul pascentur, & simul infantes eorum erunt: & leo, & bos manducabunt paleas ibid.
8. Et puer infans in cauernã aspidum, & in cubile filiorum aspidũ manũ mittet ibi.
9. Et non malè facient, nec poterunt perdere aliquẽ in monte sancto meo 498.a
Isaiæ 12.2. Ecce Deus meus, saluator meus, fidens ero in eum 255.d
Isaiæ 13.9. Ecce dies Domini insanabilis venit furore & ira plenus, ponere vrbem terræ desertam, & peccatores perdere ex ea 502.c
Isaiæ 25.8. Deuorauit mors potens, Deus abstulit omnem lachrymam ab omni facie 450.c
9. Et dicẽt in illa die. Ecce, Dominus Deus noster in quem sperauimus, & exultauimus in salute nostra 338.b
Isaię 26.10 Tollatur vt non videat gloriam Domini 502.c
19. Resurgẽt mortui, & surgent qui in monumentis sunt, & lętabuntur qui sunt in in terra. Ros enim qui à te, sanitas est eis 457.c.500.a
Isaiæ 27.6. Filij Iacob germinabunt, & florebit Israel, & fructu ventris eius adimplebitur vniuersa terra 324.c.
Isaiæ 28.16. Sic dicit Dominus: Ecce, ego mitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum, angularem, honorificum 297.b
Isaiæ 29.13. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Frustra autem colunt me, docentes doctrinas & præcepta hominum 344.b
Isaiæ 30.1. Feciſtis consilium, non per me, & testamenta non per spiritum meum 362.d
25. Et erit super omnem montem altum, & super omnem collem editum aqua pertransiens in die illa, quando perient multi, quando concident muri. 500.c
26. Et erit lumen Lunæ, quasi lumen Solis septuplum diei, quando sanabit contritionem populi sui, & dolorem plagæ suæ sanabit ibid.
Isaiæ 31.9. Hæc dicit Dominus: Beatus qui habet in Sion semen, & domesticos in Hierusalẽ 501.a
Isaiæ 32.1. Ecce rex iustus regnabit, & principes cũ iudicio principabunt ibid.
Isaiæ 35.3. Confortamini manus resolutę, & genua debilia 289.d. & seq.
4. Adhortamini pusillanimes sensu: confortamini, ne timeatis: ecce, Deus noster iudicium retribuit, & retributurus est: ipse veniet, & saluabit nos 290.a
5. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient 403.b
6. Quemadmodum ceruus claudus saliet, & plana erit lingua mutorum ibid.
Isaiæ 40.3. Vox clamantis in deserto: parate viam Domino, rectas facite semitas Dei nostri 251.b.256.d
4. Omnis vallis implebitur, & omnis mõs & collis humiliabitur, & erunt tortuosa in directa, & aspera in vias planas 251.b
5. Et videbit omnis caro salutare Dei nostri ibid.
12. Quis mensus est cælos in palmos 368.d
15. Gentes vt stillicidium de cado, & sicut momentum stateræ deputauit 483.b
22. Qui velut in manu tenet gyrum terræ, ad quem inhabitantes eam velut locustæ sunt deputati 210.c
Isaiæ 42.1. Ponam Spiritum meum super eum, & iudicium Gentibus annunciabit 258.c
2. Non cõtendet, neq; clamabit, neq; quisquam audiet vocem eius in plateis 258.c
3. Calamum quassatum non confringet, & linum fumigans non extinguet, &c. 258, c.372.c
5. Dominus Deus, qui fecit cœlum, & affixit illud; qui confirmauit terrã, & quę in ea sunt, & qui dat afflatum populo, qui est super eam, & spiritum his, qui calcant eam 320.b.450.c
10. Cantate Domino hymnum nouum. Initium eius glorificatur, & nomen eius à summo terræ, virtutes eius in insulis annunciant 337.c
17. Confundantur omnes qui blasphemant Deum, & sculpunt inutilia, &c. 247.a
Isaiæ 43.5. Ab Oriente attraham semen tuum, & ab occasu colligam te 347.c
6. Et dicam Aquiloni, Adduc: & Austro, Noli prohibere: attrahe filios meos de longinquo, & filias meas à summitatibus terræ ibid.
7. Omnes enim quotquot vocati estis in nomine meo: in gloria enim mea præparaui, & formaui, & feci eum. ibid.
10. Ego testis, dicit Dominus Deus, & puer quem elegi, vt cognoscatis, & credatis, & intelligatis, quoniam ego sum, & ante me non fuit alius Deus, & post me non erit 246.d.327.c
11. Ego sum Deus, & ante me non est Saluator 327.d
12. Annunciaui, & saluaui ibid.
18. Antiqua nolite reputare 404.a
19. Ecce facio noua, quæ nunc orientur, & scietis: & faciam in deserto viam ibid.
20. Et in terra inaquosa flumina ad potandum genus electum populum meum, ibid.
21. Quem acquisiui, vt virtutes meas enarret ibid.
23. Non obtulisti mihi oues holocaustomatis tui, nec in sacrificijs tuis clarificasti me: non seruisti mihi in sacrificijs, nec aliquid laboriosè fecisti in thure. 355.a
24. Nec mercatus es mihi argento incensum, nec adipem sacrificiorum tuorum concupiui; sed in peccatis tuis, & in iniquitatibus tuis ante me stetisti ibid.
Isaię 45.5. Ego sum Deus, & præter me non est alius Deus 158.d
7. Ego Deus zelans, faciens pacem, & condens mala 423.d
Isaię 48.12. Ego sum Deus primus, & super ventura ego sum 327.d
22. Non est gaudere impijs dicit Dominus 95.a

Universidad de Deusto
Biblioteca

Isaiæ 49.16. Ecce in manibus meis depinxi muros tuos, & in cõspectu meo es semper 501.a
Isaiæ 51.6. Alleuate oculos vestros in cælum, & attendite in terram deorsum, quoniam cælum sicut fumus confirmatum est, terra autem sicut vestimentum veterascet, qui autem inhabitant in eis, quemadmodum hæc morientur. Salutare autem meum in æternum erit, iustitia autẽ mea non deficiet 323.c.403.d
Isaiæ 52.7. Quàm specioſi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem 270.b
Isaiæ 53.4. Infirmitates nostras accepit, & lãguores portauit 403.b
7. Tanquam ouis ad occisionem ductus est, quemadmodum agnus ante tõdentem se sine voce, sic non aperuit os suum 265. d. 378. d. 396.a
8. In humilitate iudicium eius ablatum est 378.d
8. Natiuitatem eius quis enarrabit? 205. c. 265.d.287.b
Isaiæ 54.11. Ecce ego præparabo tibi, carbunculum lapidem, & fundamenta tua saphirum 501.b
12. Et ponam propugnacula tua iaspbin, & portas tuas lapidem crystallum, & circum vallum tuum lapides electos ibid.
13. Et omnes filios tuos docibiles Dei, & in multa pace filios tuos ibid.
14. Et in iustitia ædificaberis ibid.
Isaiæ 55.8. Non sic cogitationes eius, quomodo cogitationes hominum 166.c
Isaiæ 57.1. Vide quomodo iustus perit, & nemo intuetur, & viri iusti tolluntur, & nemo excipit corde 406.a
16. Spiritus enim à me exiet, & flatum omnem ego feci 450.d
Isaiæ 58.6. Hoc est ieiunium quod ego elegi, dicit Dominus. Solue omnem nodum iniustitiæ, dissolue connexus violentorum commerciorum, dimitte quassatos in requiem, & omnem conscriptionem iniustam conscinde 355.b
7. Frange esurienti panem tuum ex animo, & peregrinum sine tecto induc in domũ tuam. Si videris nudum cooperi eum, & domesticos seminis tui ne despicias ibi.
8. Tunc erumpet matutinum lumen tuum, & sanitates tibi citò orientur, & præcedet ante te iustitia, & gloria Dei circundabit te: ibid.
9. Et adhuc te loquente dicam, Ecce adsum ibid.
14. Et eris fidens in Domino, & faciet te ingredi supra omnem terram, & cibabit te hæreditate Iacob patris tui 500. c
Isaiæ 60.17. Et dabo Principes tuos in pace, & Episcopos tuos in iustitia 383.b
Isaiæ 61.1. Spiritus Dei super me, quapropter vnxit me, euangelizare humilibus misit me, curare comminutos corde, prçonare captiuis remissionem, & cæcis visionem 254.a.280.a.283.b.378.b
2. Vocare annum Domini acceptabilem, & diem retributionis, consolari omnes lugentes 190.c.254.a
Isaiæ 65.1. Palam apparui his, qui me non quærunt 246.d
17. Erit cælum nouum, & terra noua, & non erunt memores priorum, neque obueniet eis in cor: 503.b
18. Sed lætitiam & exultationem inueni ent in ea ibid.
19. Ecce ego facio Hierusalem exultationem & plebem meam, etiam non audietur in ea vox fletus, neque vox clamoris 501.b
20. Etiam non fiet ibi immaturus, & senior, qui non impleat tempus suum. Erit enim iuuenis annorum centum: moriens autem peccator centum annorum, & maledictus erit ibid.
21. Et ædificabunt domus, & ipsi inhabitabunt: & plantabunt vineas, & ipsi manducabunt fructus earum ibid. & 502.c
22. Et non ipsi ædificabunt, & alij inhabitabunt: neque ipsi pastinabunt, & alij comedent: secundùm enim dies ligni vitæ, erunt dies plebis in te. Opera enim laborum tuorum veterascẽt 458. a. 501.b
25. Tunc lupi & agni pascentur simul, & leo quasi bos vescetur paleis, serpens autem terram quasi panem: & non nocebunt, neque vexabunt in monte sancto meo, dicit Dominus 498.b
Isaiæ 66.1. Cælum mihi sedes est, terra suppedaneum pedum meorum 322.b
2. Super quem aspiciam, nisi in humilem & quietum, & trementem sermones meos? 355.b
3. Qui occidit mihi vitulum, quasi occidat canem 362.d
13. Ego vos aduocabo, & in Hierusalem aduocabimini 457.d
14. Et videbitis, & gratulabitur cor vestrũ, & ossa vestra quasi herba orientur, & cognoscetur manus Domini his qui colunt eum 457.d
22. Quemadmodum cælum nouum, & terra noua, quæ ego facio, perseuerant in conspectu meo (dicit Dominus) sic stabit semen vestrum & nomen vestrum 504.d
24. Vermis ipsorum non morietur, & ignis non extinguetur 216.c

EX IEREMIA.

Ierem. 1.5. Priusquam plasmarem te in vtero, noui te, & priusquam progredereris de vulua, sanctificaui te, & Propheram in gentibus dedi te. 458.c
Iere. 2. 13. Effoderunt sibi lacus detritos 310.c
Iere. 4. 22. Qui præsunt populo meo, me nesciebant, filij enim insensati & imprudentes sunt, sapientes sunt in malefaciendo, bene autem facere non cognouerunt 322.c
Iere. 5. 8. Equi furentes circa fœminas facti sunt, vnusquisq; ad vxorem proximi sui hinniebat 427.a.445.b
Ierem. 6.17. Constitui super vos exploratores, dicentes: Audite vocem tubæ: & dixerunt: Non audiemus 412. b
20. Quò mihi thus de Saba affertis, & cinnamomum de terra longinqua? holocaustomata & sacrificia vestra non delectauerunt me 354.d
Iere. 7. 2. Audite sermonem Domini omnis Iuda 354.d
3. Hæc dicit Dominus Deus Israel. Dirigite vias vestras, & studia vestra, & constituam vos in loco isto ibid.
4. Nec confisi fueritis vobismet in sermonibus mendacibus: quoniam in totum non proderunt vobis dicentes: Templũ Domini, Templum Domini, Templum Domini est ibid.
21. Hæc

21. Hæc dicit Dominus: Holocaustomata vestra colligite cum sacrificijs vestris, & manducate carnes 355.a
22. Quoniam non sum locutus ad Patres vestros, nec de holocaustomatibus & sacrificijs præcepi eis, qua die eduxi eos de Aegypto ibid.
23. Sed sermonem hunc præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero Deꝰ vester, & vos eritis populus meus: & ambulate in omnibus vijs meis, quascunq; præcepero vobis, vt bene sit vobis ibid.
24. Et non obaudierunt, nec intenderunt: sed ambulauerunt in cogitationibus cordis malitiæ suæ, & facti sunt retrorsus, & non ad priora ibid.
25. Et misi ad vos omnes seruos meos Prophetas inter diem & ante lucem 413.c
26. Et non obedierunt mihi, neq; intenderunt aures ipsorum ibid.
28. Et dices eis hunc sermonem: Hoc genus, quod non obediuit voci Domini, neq; recepit disciplinam, defecit fides ex ore ipsorum ibid.
29. Reprobauit Dominus, & abiecit gẽtem facientem hæc: 412.b
30. Quoniam fecerunt filij Iuda malignum in conspectu meo, dicit Dominus 412.b
Ierem. 9.2. Quis dabit mihi in deserto habitationẽ nouissimam? 380.d
24. Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, intelligere & scire quoniam ego sum Dominus, qui facio misericordiam & iustitiam, & iudicium in terra: quoniam in his voluntas mea est, dicit Dominus 355.a
Iere. 10. 11. Dij qui non fecerunt cœlum & terram pereant de terra, quæ est sub cœlo 247.a
Ierem. 15.9. Exinanita est quæ parit, tæduit anima eius, occidit sol ei, cùm adhuc medius dies esset: confusa est, & improperium passa est, reliquos eorum in gladium dabo, in conspectu inimicorum eorum 403.c
Iere. 16. 14. Ecce dies veniunt dicit Dominus, & non dicent adhuc: 500.b
15. Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel ab Aquilone, & ab omni regione, quo expulsi fuerant, restituet illos in terram ipsorum, quam dedit patribus ipsorum 500.c
Iere. 18.11. Auertimini vnusquisq; à via nequissima, & meliora facite opera vestra: 413.c
Iere. 22. 17. Non sunt oculi tui, nec cor tuum bonũ; sed in cupiditate tua, & ad sanguinem iustum vt effundas eum, & ad iniustitiã, ad homicidium, vt facias. 362.d
24. Viuo ego, dicit Dominus, si factus fuerit Iechonias filius Ioacim, rex Iuda, signaculum in manu dextera mea, inde abstraham eum 293.a
25. Et tradam eum in manu quærentium animam eius ibid.
28. Inhonoratus est Iechonias, quemadmodum vas quod non est opus, quoniam proiectus est in terram, quam non sciebat 298.a
29. Terra audi sermonem Domini ibid.
30. Scribe virum hunc abdicatum hominẽ, quoniam non augebit de semine eius sedens super thronum Dauid, princeps in Iuda ibid.
Ierem. 23.7. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicent adhuc: 500.b
8. Viuit Dominus, qui eduxit &c. ibid.c
20. In nouissimis diebus intelligent ea 381.c
23. Deus appropinquans ego sum, & non Deus de longinquo 369.a
24. Si absconditur homo in absconsis, & ego eum non videbo? ibid.
29 Verbum Domini, quemadmodum bipennis cædens petram 461.c
Iere. 31.10. Audite verbum Domini Gentes, & annunciate insulis, quæ longè sunt, dicite, quia ventilabit Deus Israel, congregabit eum & custodiet eum, sicut pascens gregem ouium suarum 500.d
11. Quoniam redemit Dominus Iacob, & eripuit eum de manu fortioris eius 250. a. 501.a
12. Et venient, & lætabuntur in monte Sion, & venient ad bona, & in terram tritici, & vini, & fructuum, & animalium, & ouium, & erit anima eorum sicut lignum fructiferum, & non esurient adhuc 501.a
13. Et tunc gaudebunt virgines in congregatione iuuenum, & seniores gaudebunt, & conuertam luctum eorum in gaudium, & faciam eos in exultatione, & magnificabo ibid.
14. Et inebriabo animam sacerdotum filiorum Leui, & populus meus bonis meis adimplebitur. ibid.
31. Ecce disponam testamentum nouum 337. c.403.d
32. Non quemadmodum disposui patribus vestris in monte Oreb ibid.
Iere. 36.30. Propter hoc, sic dicit Dominus super Ioacim patrem eius regem Iudææ. Non enim erit ex eo sedens super thronum Dauid, & mortificatum eius erit proiectum in æstu diei, & in glacie noctis. 298.b
31. Et respiciam super eum, & super filios eius, & inferam super eos, & super inhabitantes Hierusalem, super terram Iuda, omnia mala, quæ loquutus sum super eos ibid.

EX THRENIS.

Thre. 4.20. Spiritus faciei nostræ Christus Dominus 255.d

EX BARVCH.

Baruc. 4.36. Circunspice ad Orientem Hierusalem, & vide lætitiam, quæ aduentat tibi ab ipso Deo 502.d
37. Ecce venient filij tui, quos emisisti, venient collecti ab Oriente vsq; ad Occidentem, verbo illius sancti gaudentes ea quæ à Deo tuo est claritate. ibid.
Baruch 5.1. Exuere Hierusalem habitum luctus &c. *totum caput vide ibid.*

EX EZECHIELE.

Ezech. 1.10. Similitudo vultus eorum facies hominis &c. 259.a
Ezechi. 2.1. Hæc visio similitudinis gloriæ Domini 372.d
Ezec. 20.12. Et sabbata mea dedi eis, vt sint in signo inter me & ipsos, vt sciant quoniam ego sum Dominus, qui sanctifico vos 350.d
24. Et post concupiscentiam cordis sui erant oculi eorum. 348.d

Universidad de Deusto
Biblioteca

25. Et ego dedi eis præcepta non bona, & iustificationes, in quibus non viuent in eis ibid.
Ezec.28.25. Hæc dicit Dominus: Colligam Israel ab omnibus gentibus, vbi dispersi sunt illic, & sanctificabor in eis in conspectu filiorum gentium: & habitabunt super terram suam, quam dedi seruo meo Iacob 500.b
26. Et inhabitabunt super eam in spe, & ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & inhabitabunt in spe, quando faciã iudiciũ in omnibus, qui inhonorauerunt eos, in ijs qui in circuitu sunt eorum, & cognoscent quoniam ego sum Dominus, & Deus Patrum ipsorum ibid.
Ezec.36.26. Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum 403.d
Ezech.37.1. Et facta est super me manus Domini, & & duxit me in spiritu Dominus &c. *vide ibi vsque ad num.11.457.d.& seq.*
12. Hæc dicit Dominus: Ecce ego aperiam monumenta vestra, & educam vos de monumentis vestris, & inducam vos in terram Israel 458.a.500.b
13. Et cognoscetis quia ego sum Dominus, cùm aperiam ego sepulchra vestra, & reducam de sepulchris populum meum 458.a
14. Et dabo Spiritum meum in vos, & viuetis, & ponam vos in terram vestram, & cognoscetis, quia ego Dominus locutus sum, & faciam, dixit Dominus 458.a. 500.b

EX DANIELE.

Danie.2.33. Pedis pars quidem aliqua ferrea, & pars aliqua fictilis 477.b
34. Quoadusque abscissus est lapis sine manibus, & percussit imaginem in pedes ferreos & fictiles, & comminuit eos 297. a.373.a.477.b
41. Et quoniam vidisti pedes & digitos, partem quidem fictilem, partem autem ferream, regnum diuisum erit, & radix ferrea erit in eo, quemadmodum vidisti ferrum commixtum testæ 477.c
42. Et digiti pedum pars quidem aliqua ferrea, pars autem aliqua fictilis. Pars regni erit fortis, & ab ipsa parte erit minuta ibid.
43. Quoniam vidisti ferrum commixtum testæ, commixtiones erunt in semine hominum, & non erunt adiuncti inuicem, quemadmodum ferrum non commiscetur cum testa ibid.
44. Et in diebus regum illorum excitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non corrumpetur, & regnum eius alteri populo non relinquetur. Comminuet & ventilabit omnia regna, & ipsum exaltabitur in æternum ibid.
45. Quemadmodum vidisti quoniam de monte præcisus est lapis sine manibus &c.ibid.
Daniel.3.1. Nabuchodonosor rex fecit statuam auream altitudine cubitorum sexaginta 483.c
91. Nonne tres viros misimus in caminum? 440.a
92. Ecce, ego video quatuor deambulantes in medio ignis, & quartus similis est Filio Dei 373.a.440.a
Daniel.7.10. Dena millia denum millium assistunt ei, & multa millia millium ministrant ei 155.c
14. Et potestas eius potestas æterna, & regnum eius non interibit 373.a
20. Et ecce oculi quasi oculi hominis in cornu hoc, & os loquens magna, & aspectus eius maior reliquis videbatur 474.c
21. Et cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & valebat aduersus eos 474.d
22. Quoadusque venit vetustus dierum, & iudicium dedit sanctis altissimi Dei, & tempus peruenit, & regnum obtinuerũt sancti ibid.
23. Bestia quarta regnum quartum erit in terra, &c. *vsque ad num.26.ibid.*
27. Et regnum, & potestas, & magnitudo eorum, quę sub cælo sunt, datum est sanctis altissimi Dei, & regnum eius sempiternum, & omnes principatus seruient ei, & obedient 500.d
Daniel.8.11. Et sanctum desolabitur 475.a
12. Et datum est in sacrificium peccatum, & proiecta est in terra iustitia, & fecit, & prosperè cessit ibid.
23. Et in nouissimo regni ipsorum exurget rex improbus facie valde, &c. *vsque ad nu. 26.ibid.*
Dan.9. 27. Et in dimidio hebdomadis tolletur sacrificium & libatio, &c.475.b
Dan.12.3. Intelligentes fulgebunt quemadmodum claritas firmamenti, & à multis iustis sicut stellæ in sæcula 216.b.381.d
4. Muni sermones, & signa librum, vsq; ad tempus consummationis, quoadusque discant multi, & adimpleatur agnitio 381.c
7. Cùm perficietur dispersio cognoscent omnia hæc ibid.
13. Et tu veni, & sta in sorte tua, in consummatione dierum 500.d
Dani.13.42. Qui es absconsorum cognitor, qui scis omnia antequam fiant 376.c
52. Inueterate dierum malorum, nunc aduenerunt peccata tua quę faciebas antea, 382.d
53. Iudicans iudicia iniusta, & innocentes quidem damnabas, dimittebas verò nõcentes, dicente Domino: Innocentem & iustum non occides ibid.
56. Semen Chanaan, & non Iuda, species seduxit te, & concupiscentia euertit cor tuum ibid.
Dan.14.3. Quare non adoras Bel? 328.b
4. Quoniam non colo idola manufacta, sed viuum Deum, qui constituit cælum & terram, & habet omnis carnis dominationem ibid.
24. Dominum Deum meum adorabo, quoniam hic est Deus viuus ibid.

EX OSEA.

Osee 2. 24. Qui non erat populus, populus; & non dilecta, dilecta 57.b.251.b.373.c
Osee 4.1. Non est in eis veritas, neque agnitio Dei 103.d
Osee 6. 6. Misericordiam volo plus quàm sacrificium, & agnitionem Dei super holocaustomata 355.c
Osee 12.10. Ego visiones impleui, & in manibus Prophetarum assimilatus sum 267.c. 371.c
Osee 13.14. Absorpta est mors in victoria. Vbi est morsus aculeus tuus? Vbi est mors victoria tua? 452.d

EX IOELE

EX IOELE.

Ioel.2. 28. Erit in nouissimis diebus, effundam de spiritu meo in omnem carnem, & prophetabunt 263.a. 450.d

EX AMOS.

Amos 1. 2. Dominus ex Sion loquutus est, & ex Hierusalem dedit vocem suam 290.c
Amos 5. 25. Nunquid sacrificia & oblationes obtulistis mihi annis quadraginta in eremo domus Israel? 349.a
26. Et accepistis tabernaculum Moloch, & stellam Dei Rempham, figuras quas fecistis adorare eas ibid.
Amos 8.9. In illa die dicit Dominus: Occidet sol meridie, & erunt tenebræ super terram in die lucis 403.c
10. Et conuertam dies festos vestros in luctum, & vniuersa cantica vestra in lamentationem ibid.
Amos 9. 11. Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & disturbata eius ædificabo, & erigam illud 268.a
12. Vt requirant reliqui hominum Dominum, & omnes Gentes, in quibus inuocatum est nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc ibid.

EX IONA.

Ionæ 1. 9. Seruus Domini ego sum, & Dominum Deum cæli ego colo, qui fecit mare, & aridam .289.b
Ionæ 2. 1. Ionas in ventre ceti tres dies & tres noctes mansit 289.a.491.c
3. Clamaui ad Dominum meum in tribulatione mea, & exaudiuit me de ventre inferni 289.b
Ionæ 3. 8. Et reuersi sunt vnusquisq; à via sua mala, & iniustitia, quæ erat in manibus eorum ibid.
9. Quis scit si conuertatur Deus, & auertat iram suam à nobis, & non peribimus? ibid.

EX MICHAEA.

Mich. 7.19. Ipse conuertetur, & miserebitur nostri, dissoluet iniustitias nostras, & proijciet in altitudinẽ maris peccata nostra 290.c

EX HABACVC.

Habac.2.4. Iustus ex fide viuet 405.b.
Habac.3.2. In eo cùm appropinquarint anni, cognoscẽris, in aduentu temporis ostendẽris, in eo quod turbetur anima mea in ira, misericordiæ tuæ memoraberis 277. d.& seq.

EX ZACHARIA.

Zach.7. 9. Hæc dicit Dominus omnipotens: Iudicium iustum iudicate, pietatem & misericordiam facite vnusquisq; ad fratrem suum 355.b.412.a
10. Viduam, & orphanum, & proselytum, & pauperem nolite opprimere, & vnusquisq; malitiæ fratris sui non reminiscatur in corde suo ibid.
Zach.8.16. Hi sunt sermones, quos facietis; Loquimini veritatem vnusquisque ad proximum suum, & iudicium pacificum iudicate in portis vestris 355.c
17. Et vnusquisq; malitiam fratris sui non recogitet in corde suo, & iurationem falsam ne dilexeritis. Quoniam hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens. ibid.
Zach.9. 9. Sedens super pullum asinæ 403.b
Zach.12.10. Videbunt in quem compunxerunt 402.c

EX MALACHIA.

Malac.2.10. Nonne vnus Deus, qui constituit nos? Nõne Pater vnus est omnium nostrum?
Malach.3.1. Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuã, qui præparabit viã tuam 256.d. 258.a
Malac.4.1. Dies Domini quasi clibanus ardens, & erunt stipula omnes peccatores, qui faciunt iniusta, & comburet eos dies veniens 325.b

EX MATTHAEO.

Matth.1.1. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham 259.b.276.a
18. Christi autem generatio sic erat. Cùm esset desponsata mater eius Ioseph, priusquam conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. 276.a.295.b
20. Ne timeas assumere Mariam coniugem tuam, quod enim habet in ventre, ex Spiritu sancto est 276.a.378.b
21. Pariet autem Filium, & vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluabit populum suum à peccatis eorum ibid.
22. Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est à Domino, per Prophetam dicentem: ibid.
23. Ecce, Virgo in vtero accipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod interpretatum est, Nobiscum Deus ibid.
Matth.2.1. Vidimus enim stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum. 253.d
13. Angelus Domini apparuit Ioseph in somnis 251.c
15. Vt adimpleatur quod dictum est à Domino per Prophetam; Ex Aegypto vocaui filium meum 251.c
Matth.3.7. Progenies viperarum, quis vobis monstrauit fugere ab ira ventura 251.b
8. Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ ibid.
9. Et nolite dicere in vobis ipsis: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus, ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ 251.b.333.b. 496.a.500.b
10. Iam securis ad radicem arborum posita est 461.c
10. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, abscindetur, & in ignem mittetur 336.c
12. Ventilabrum in manu eius, &cæt. 19.a. 396.a
12. Colliget triticum in horrea, paleas autem comburet igni inextinguibili 402.d. 479.b
16. Aperti sunt ei cœli, & vidit Spiritum Dei, quasi columbam venientem super eum. Et ecce vox de cælo, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui 254.a.280.a
Matth.4.2. Cũ ieiunasset quadraginta diebus, postea esurijt 468.c
3. Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant 331.b.468.c
4. Non in pane solo viuit homo: sed & in omni verbo Dei, quod procedit de ore eius 351.b.468.b
6. Si filius Dei es mitte te deorsum &cæt. 468.d
7. Item scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. ibid. & 470.b
9. Hæc omnia mihi tradita sunt, & cui volo, do ea. 472.d.473.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

9. Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me 470.c
10 Vade Sathana, scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies 469.a
Matt.5.4. Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram 300.a.447.b.496.b
8. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt 338.b.370.d
10. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam 400.d
12. Sic enim persecuti sunt Prophetas ibid.
15. Vos estis lumen mundi 333.c
17. Luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant bona facta vestra, & glorificét Patrẽ vestrũ, qui in cælis est 417.d
18. Ne putetis quoniam veni soluere Legẽ aut Prophetas: non veni soluere, sed adimplere 405.b
19. Amen enim dico vobis, donec pertranseat cœlum & terra, iota vnum, aut vnus apex non transiet à Lege & Prophetis, quoadusq; omnia fiant ibid.
22. Non occides &c. 315.c.d
23. Qui irascitur fine causa fratri suo 216.a. 353.c
24. Cùm igitur offers munus tuum ad altare, & recordatus fueris, quoniam frater tuus habet aliquid aduersum te, 362.a
25. Dimitte munus tuum ante altare, & vade primùm reconciliari fratri tuo, & tunc reuersus offeres munus tuum ibid.
26. Cùm es cum aduersario tuo in via, da operam vt liberaris ab eo &c.122.c
28. Dictum est antiquis: Non mœchaberis 345.b.d
29. Ego autem dico vobis, quoniam omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo ibid. & 313.c
31. Ne iuraueritis in totum 322.b
35. Neq; in cœlũ; quoniam thronus est Dei: neq; in terram; quoniam scabellum est pedum eius: neq; per Hierusalem; quoniam ciuitas est magni regis ibi. & 323.b
40. Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium 345.d
44. Diligite inimicos vestros, & orate pro eis qui vos oderunt 284.a
45. Qui solem suum oriri facit super malos, & bonos; & pluit super iustos & iniustos 190.c.414.b.434.c.419.c
Matth.6.3. Cùm facis eleemosynam, non sciat sinistra tua quid faciat dextra tua 390.d
12. Et remitte nobis debita nostra 460.c
19. Non possidentes thesauros in terra 350.d
24. Nõ potestis duob⁹ dominis seruire 249.d
Matth.7.1. Nolite iudicare, ne iudicemini: 350.c
2. In quo enim iudicio iudicabitis, iudicabitur de vobis ibid.
5. Hypocrita, exime prius trabem de oculo tuo, & tunc perspicies auferre festucam de oculo fratris tui ibid.
7. Quærite & inuenietis 169.c.181.c.211.a
25. Qui ædificauit domum suam in petra firma & valida 202.b.310.c
Matth.8.11. Multi ab Oriente & Occasu venient & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorum: 335.a.415.a.486.a
12. Filij autem regni ibunt in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium 415.a
13. Secundum fidem tuam fiat tibi 418.b
20. Non habet filius hominis vbi caput reclinet 35.a
22. Sinite mortuos sepelire mortuos suos 446.d
Matth.9.2. Remittuntur tibi peccata tua 460.d
6. Vt sciatis quoniam potestatem habet Filius hominis remittere peccata 461.a
8. Videntes populi clarificauerunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus 460.d
16. Nemo immittit cõmissuram vestimenti noui in vestimentum vetus. 407.c
17. Nec mittunt vinum nouum in vtres veteres 404.a.407.c
Matth.10.6. Ite ad oues quæ perierunt domus Israel 322.c
8. Gratis accepistis, gratis & ministrate 21.a.218.c
15. Tolerabilius Sodomis & Gomorræ erit in iudicio, quàm ciuitati illi 387.d.479.b
16. Ante duces & reges stabitis propter me 283.d
20. Non enim vos estis qui loquimini &c. 280.a
24. Nemo est discipulus super magistrum 491.d
26. Nihil est opertum, quod non manifestabitur. 5.a
28. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: timete autem magis eum qui habet potestatem & corpus & animam mittere in gehennam 283.d
29. Nonne duo passeres asse væneunt, & vnus ex his non cadet super terram sine Patris vestri voluntate? 200.d.470.c
30. Capilli capitis vestri omnes numerati sunt 200.d
32. Omnis qui confitebitur me coram hominibus &c. 283.d
34. Non veni mittere pacem, sed gladiũ 19.a
38. Qui non tollit crucem suam &c. 17.c
39. Quicunq; saluauerit animam suam, perdet eam; & qui perdiderit, inueniet eam 283.d
Matt.11.11. Nemo in natis mulierum maior est Ioanne Baptista 255.a
12. Et qui vim faciunt, diripiunt illud 418.d
19. Venit Filius hominis manducans & bibens 392.d
19. Iustificata est sapientia à filijs eius 37.a
23. Et tu Caphernaum nunquid vsq; ad cœlum exaltaberis? Vsq; ad inferos descendes. Quoniam si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, mãsissent vsq; in hodiernum diem 412.d
24. Veruntamen dico vobis, tolerabilius erit Sodomis in die iudicij quã vobis ibi.
25. Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ 320.b
27. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo 370.a
27. Nemo cognoscit Patrem, nisi Filius; neque Filiũ, nisi Pater; & quibus Filius reuelauerit 152.c.172.b.214.b.287.b.330.a.d. 334.b
28. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis 105.c
Matth.12.3. Non hoc legistis, quod fecit Dauid, cùm esuriisset 336.b
4. Quemadmodum introiuit in domum Dei, & panes propositionis manducauit, & dedit eis qui cum eo erant, quos non licebat manducare, nisi solis Sacerdotibus? ibid.

6. Plus est templo hic. 338.a
7. Si enim cognouissetis quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes 315.c
18. Ecce puer meus &c. Ponam Spiritum meum super eum, & iudicium Gẽtibus annunciabit, &c. *vsque ad num.* 22. 253.c
25. Omne regnum diuisum in se, desolabitur, &c. 477.b
29. Quomodo quis potest diripere vasa fortis, si non prius ipsum alliget fortem, & tunc domum eius diripiet 250.a.469.b
36. Omnem sermonem otiosum, quem locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die iudicij 184.b.353.c
40. Quemadmodum Ionas in ventre ceti tres dies & tres noctes mansit, sic erit Filius hominis in corde terræ 491.c
42. Regina Austri in iudicio resurrectura est cum eorum natione &c. 384.d
Matt.13.10. Quare in parabolis loqueris eis? 388.d
11. Respondit Dominus: Quoniam vobis est datum cognoscere mysterium regni cælorum ibid.
13. Illis autem in parabolis loquor, vt videntes non videant, & audientes non audiant, intelligentes non intelligant ibid. & 389.a
14. Vt adimpleretur apud eos prophetia Esaiæ dicens: ibid.
15. Incrassa cor populi huius, & aures eorũ obtura, & oculos eorum obcæca 388.d
16. Vestri autem beati oculi &c. ibid.
17. Multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & nõ viderunt: & audire quæ auditis, & non audierũt. 341.a. 377.d
25. Cùm dormirent homines inseminauit inimicus materiam zizaniæ 425.b.448.c
30. Triticum congregate in horreum 325.b 425.b.479.b.481.a
38. Ager autem sæculum est 425.b
40. Quemadmodum colliguntur zizania, & in ignem mittuntur &c. *vsque ad num.* 44. 425.b
43. Iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum 216.b
44. Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro 381.c
52. Similis patrifamiliãs, qui de thesauro suo profert noua & vetera 381.d
Matt.15.3. Quare vos transgredimini præceptum Dei propter traditionem vestram 338.d. 342.c
4. Deus enim dixit: Honora patrem & matrem &c. 338.d.
24. Ad oues, quæ perierant domus Israel. 270.b.379.a
Matt.16.6. Attendite à fermento Pharisæorum, & Saducæorum, 427.a
13. Quem me homines dicunt esse Filium hominis? 283.b
16. Tu es Christus Filius Dei viui. 283.c. 287.b
17. Quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi 270.c.283.c
24. Si quis vult post me venire, abneget se, & tollat crucem suam, & sequatur me 283.c
25. Qui enim voluerit animam suam saluã facere, perdet illam, &c. 283.c
Matt.17.3. Ecce apparuerũt Moyses & Helias cum eo loquentes 372.b
5. Ecce Filius meus dilectissimus, in quo bene sensi 258.c
27. Illum sumens da illis pro me & te 473.a
Matt.19.5. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem 241.a
7. Quare ergo Moyses præcepit dare libellum repudij, & remittere vxorẽ? 349.a
8. Hæc vobis propter duritiam cordis vestri permisit, ab initio autem non ita factum est 349.a
17. Magister bone &c. Quid me dicis bonum? vnus est bonus pater in cælis 105.c
17. Si vis in vitam introire, custodi præcepta 344.c.
18. Non mœchaberis, non occides, non furaberis &c. ibid.
19. Honora patrem & matrem &c. ibid.
20. Omnia feci ibid.
21. Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & diuide pauperibus, & veni & sequere me ibid.
26. Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum 161.d
29. Quicunque dimiserit agros, aut domos, aut parentes, &c. centuplum accipiet in hoc sæculo &c. 497.c
Matt.20.1. Simile est regnum cælorum homini patrifamiliãs &c. 11.c.17.a.414.c.
16. Multi vocati, pauci electi 386.d.349.b
23. Calicem meum bibetis 241.b
Matt.21.9. Osanna fili Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis 341.d
13. Scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronum 322.b
16. Audis quid isti dicunt? ait Dominus: Nũquam legistis: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? 341.d
23. In qua virtute hoc facis? 105.c
28. Homo quidam habebat duos filios &c. 414.d.
31. Publicani & meretrices præcedunt vos in regno cœlorum. 374.a
33. Homo erat quidam paterfamiliãs, & plantauit vineam, & sepem circundedit ei &c. 411.c
Matt.22.2. Simile est regnum cælorũ regi nuptias facienti filio suo &c. *vsque ad num.* 15. 413.a b.c.d.
7. Mittens exercitus suos perdidit interfectores illos, & ciuitatem illorum incendit 414.a
21. Redde Cæsari quæ Cæsaris sunt, & quæ Dei Deo 249.d
29. Erratis, nescientes Scripturas, neq; virtutem Dei 327.d.328.a
30. In resurrectione cessabunt generare & generari, ducere vxorẽ, & nubere 222.b
31. De resurrrectione mortuorum non legistis quod dictum est à Deo dicẽte. 328.a
32. Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac &c. ibid.
40. Ex his duobus præceptis tota lex pendet, & Prophetæ 342.d
Matt.23.2. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi 344.b
3. Omnia itaq; quæcunq; dixerint vobis; custodite, & facite; secundùm autem opera eorum nolite facere. dicunt enim, & non faciunt ibid.
4. Alligant enim sarcinas graues &c. ibid.
9. Vnus est Pater, qui est in cœlis. 319.b
24. Liquantes culicem, & camelum transglutientes 399.b
26. Pharisæe cæce, emunda quod est intus calicis;

Universidad de Deusto
Biblioteca

calicis, vt fiat & quod foris est, mundum 362.d
27. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam similes estis monumentis dealbatis &c. ibid.c
28. Sic & vos à foris quidem apparetis hominibus quasi iusti &c. ibid
33. Progenies viperarum 426.d.
34. Ecce, mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & doctores, & ex his interficietis & crucifigetis &c. 283.d.337.b 402.a
35. Exquiretur omnis sanguis iustus, qui effunditur super terram &c. 455.b
36. Etiam dico vobis, venient omnia ista super generationem istam ibid.
37. Hierusalem, Hierusalem, quæ interficis Prophetas &c. 414.d.418.b.
38. Ecce, relinquetur vobis domus vestra deserta ibid.
Matt. 24. 15. Cùm videritis abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam 475.b.485.b
16. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes 474.c
17. Et qui in tecto est, non descendat tollere quicquam de domo ibid.
21. Erit enim tunc pressura magna, qualis non est facta ab initio sæculi, vsq; nunc, sed neq; fiet 403.d.474.c.483.b
30. Videbunt filium hominis venientem super nubes 402. c
35. Terra & cælum transiet 503.c
37. Quomodo factum est in diebus Noe, manducabant & bibebant, &c. 412.c
45. Quis erit fidelis actor, bonus & sapiens, quem præponit Dominus super familiã suam, ad danda eis cibaria in tempore? 383.b
46. Beatus ille seruus, quem veniens Dominus inuenerit sic facientem ibid.
48. Si autem dicat seruus in corde suo: Tardat Dominus meus &c. *vsque ad finem cap.* 417.d
Matt. 25. 2. Sapientes virgines quinq;, & stultæ similiter quinq; 197.b
21. Euge serue bone, & fidelis, quia in modico fidelis fuisti, supra multa te constituam, intra in gaudiũ Domini tui 341.c
34. Venite benedicti Patris mei, percipite præparatum vobis regnum 363. c. 388.a. 425.a
35. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare; sitiui, & potastis me: hospes fui, & collegistis me: 363.c.390.d
36. Nudus, & cooperuistis me, &c. ibid.
41. Abite maledicti in ignem perpetuum, quem præparauit Pater meus Diabolo & angelis eius 155.c.306.b.388.a.402.d.425.a.479.b
Matt. 26. 24. Væ homini, per quem filius hominis tradetur 189. a
24. Expediebat ei, si non esset natus 387.d
26. Hoc est Corpus meum 355.c
27. Bibite ex eo omnes 497.b
28. Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum ibid.
29. Dico autem vobis, à modo non bibam de generatione vitis huius &c. ibid.
38. Tristis est anima mea 35.a.300.a
39. Pater, si possibile est, transeat à me calix iste 35.a
41. Spiritus quidem promptus, caro infirma 446.d
43. Venit iterum, & inuenit eos dormientes 377.c
Matt. 27. 46. Deus meus, Deus meus vt quid me dereliquisti? 35.a
Matt. 28. 19. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris &c. 280.b

EX MARCO.

Marc. 1. 1. Initium Euangelij Iesu Christi Filij Dei 256.d.259.b.276.c
2. Quemadmodum scriptum est in Prophetis: Ecce, mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam 256.d
3. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas ante Deũ nostrum ibid.
24. Scio te qui es: Sanctus Dei 331.b
Marc. 8. 27. Quem me homines dicunt esse Filium hominis? 283.b
31. Oportet filium hominis multa pati, & reprobari, & crucifigi, & die tertio resurgere. 277.b
34. Tollens crucem, sequere me 17.c
Marc. 9. 23. Omnia possibilia sunt credenti 418.b
44. Vermis ipsorum non morietur, & ignis non extinguetur 216.c
Marc. 10. 38. Potestis baptismo baptizari, quo ego debeo baptizari? 107.d
Marc. 13. 14. Cùm autem videritis abominationem desolationis &c. 474.c
32. De die autem illa, & hora nemo scit, neq; Filius, nisi Pater solus 205.c
Marc. 14. 24. Hic est sanguis meus noui Testamenti, &c. 497.b
37. Et venit, & inuenit eos dormientes. 377.c
Marc. 16. 18. Super serpentes & scorpiones calcabunt 188.b
19. Et quidem Dominus Iesus, postquam loquutus est eis, receptus est in cælos, & sedet ad dexteram Dei 257.a

EX LVCA.

Lucæ 1. 6. Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustitijs Domini sine querela 254.d
8. Factum est autem cùm sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum 254.d.255.a
9. Secundùm consuetudinem sacerdotij, sorte exiuit vt incensum poneret, & venit, vti sacrificaret, intrans in templum Domini ibid.
15. Erit magnus in conspectu Domini 255.a
16. Et multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum ibid.
17. Et ipse præcedet in conspectu eius, in spiritu & virtute Heliæ, præparare Domino plebem perfectam 255.a.257.a
30. Noli timere Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum 255.b
32. Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit ei Dominus Deus thronum Dauid patris sui ibid. & 276.c
33. Et regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis 255.b
35. Spiritus sanctus adueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit te, quapropter quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei 295.b.433.b
38. Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum 301.b
42. Bene-

42. Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui 296.c
46. Magnificat anima mea Dominum 255.b. 332.d
47. Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo ibid.
68. Benedictus Dominus Deus Israël, &c. *vsque ad num.* 78. 255.c.d.
75. In sanctitate & iustitia omnes dies nostros 370.d
78. In qua conspexit nos Oriens ex alto 255.c.460.d
79. Et apparuit his, qui in tenebris & vmbra mortis sedebant, & direxit pedes nostros in viam pacis 255.c
Lucæ 2. 11. Quoniam generatus est in domo Dauid Saluator, qui est Christus Dominus 156.a
13. Multitudo exercitus cælestis laudantiũ Deum & dicentium ibid.
14. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis ibid.a.c
20. Pastores reuertebantur, glorificantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant, quemadmodum & narratum est ad eos 256.c
22. Cùm impleti essent dies purgationis, im posuerunt eum in Hierusalem, astare eum Domino, ibid.
23. Quemadmodum scriptum est in lege Domini: Quoniam omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur 17.b.256.c
24. Et vt darent sacrificium, secũdùm quod scriptum est in Lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbinos. 256.d
29. Nunc remittis seruum tuum Domine, in pace 35.c.256.332.d
30. Quoniam viderunt oculi mei salutare tuum &c. *vsque ad num.* 33. 256.d.332.d
34. In ruinam & in resurrectionem multorum 479.b
36. Anna Prophetissa &c. 35.c.256.d
38. Clarificabat Deum, & loquebatur de eo omnibus, qui expectabant redemptionẽ Hierusalem 256.d
46. Inuenerunt sedentem in medio doctorum 17.a
49. Non scitis quoniam in his quæ Patris mei sunt oportet me esse? 105.c
Lucæ 3. 4. Vox clamantis in deserto; Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri 251.b.257.a
8. Potens est enim Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. 333. b. 380. b. 422.d
9. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur 413.a
11. Qui habet duas tunicas, det ei qui non habet: & qui habet escam, similiter faciat 390.c.
16. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni 326.a
17. Palam habens in manu eius ad emundandam aream suam, & fructum congregabit in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili 19. a. 326. a. 396.a.
23. Iesus autem erat quasi incipiẽs triginta annorum, &c. 192.a
Lucæ 4. 6. Hæc omnia tibi dabo, quoniam mihi tradita sunt, & cui volo, do ea 469.a. 472.d
7. Si procidens adoraueris me 469.a
18. Spiritus Dei super me, propter quod vnxit me, euangelizare humilibus misit me, curare comminutos corde 254. a. 283.b
19. Præconare captiuis remissionem, & cæcis visionem 254.a
19. Vocare annum Domini acceptabilem, & diem retributionis 190.b.254.a
21. Hodie impleta est scriptura hæc in auribus vestris 378.d
34. Scio te qui es, sanctus Dei 331.b
Lucæ 5. 20. Remittuntur tibi peccata tua 460.d
31. Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus 245.c
32. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam ibid.
Lucæ 6. 24. Væ vobis diuites, quoniam percipitis consolationem vestram 272.a
25. Væ vobis qui satiati estis, quoniam esurietis, & qui ridetis nunc, quia plorabitis. ibid.
26. Væ vobis cùm benedixerint vos homines omnes ibid.
40. Nemo est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, sicut magister eius 391.d.491.d
46. Quid mihi dicitis Domine, Domine, & non facitis quæ dico vobis? 417. d. 445.d
Lucæ 7. 15. Iuuenis, tibi dico, surge: & sedit mortuus, & dedit eum matri suæ 452.b
37. Et ecce mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix &c. 272.b
47. Cui plus dimittitur, plus diligit. 289.c
Lucæ 8. 10. Vobis est datum cognoscere mysterium regni cælorum, illis autem in parabolis &c. 388.d
17. Nihil est opertum, quod non manifestabitur &c. 5.a
42. Filia ferè annorum duodecim 33.b.
45. Quis me tetigit? 17.b.287.d.193.b
51. Nullum permisit intrare, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & patrem, & matrem puellæ 197.b
Lucæ 9. 22. Quoniam oportet filium hominis multa pati à sacerdotibus, & reprobari &c. 283.c
60. Remitte mortuos sepelire mortuos suos 35.a
61. Permitte mihi ire, & renunciare domesticis ibid.
62. Nemo super aratrum manum imponens &c. ibid.
Lucæ 10. 7. Dignus operarius esca sua 336.c
16. Qui vos audit, me audit: & qui vos contemnit, me contemnit, & eum, qui me misit 228.d.229.c
18. Videbam Sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem 280.c
19. Ecce do vobis potestatem calcãdi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici 473.c
21. Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ, quoniam abscondisti ea à sapientibus &c. 105.d.320.b
22. Nemo cognoscit Patrem nisi Filius; neq; Filium, nisi Pater; & quibus Filius reuelauerit 152.c.330.a.d
24. Multi Prophetæ & iusti cupierunt videre, quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt 341.a
27. Diliges Dominum Deum tuum &c. 342. d.344.a

Universidad de Deusto
Biblioteca

30. Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho,&c.280.d.
Lucæ 11.26. Assumit alios spiritus septem nequiores semetipso 95.b
Lucæ 12.2. Nihil est opertum,quod non manifestabitur,&c.5.a
20. In hac nocte exposcent animam tuã à te,quæ autem præparasti, cuius erunt? 272.b
35. Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris 412.c. 417.d.
36. Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum quãdo reuertatur à nuptijs,vt cùm venerit,& pulsauerit, aperiant ei ibid.
37. Beati serui illi,quos veniẽs Dominus inuenier vigilantes 417.d.500.c
37. Amen dico vobis quoniam præcingetur, & recumbere eos faciet, & ministrabit eis 500.c.
38. Et si venerit vespertina vigilia, & inuenerit sic, beati sunt ibid.
43. Beatus seruus ille,quem cùm venerit Dominus eius,inuenerit ita facientẽ 417. d.
45. Si autem dixerit malus seruus in corde suo, Tardat Dominus meus, & incipiat cædere seruos & ancillas, & manducare, & bibere,& inebriari 382.d.417.d
46. Veniet Dominus serui illius in die qua nescit,& hora qua non sperat, & diuidet eum,& partem eius cum infidelibus ponet 383.a 407.d
47. Seruus qui scit voluntatem Domini sui, & non facit, vapulabit multis 417.d
50. Aliud baptisma habeo baptizari, & valde propero ad illud 107.d
53. Venit diuidere hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem, &c.479.b
Lucæ 13.7. Ecce iam triennium venio,quærens fructum in hac arbore fici 414.d
15. Hypocritæ, vnusquisque vestrûm die sabbatorum bouem suum, vel asinum nõ soluit, & ducit,& adaquat? 335.c
16. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas decem & octo annis, non oportebat solui in die Sabbati 193.c.335.c
21. Fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria 35.b.
28. Cùm videritis Abraham,& Isaac,& Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei: vos autem proijci foras 335.a
32. Dicite vulpi huic 427.a
34. Hierusalem, Hierusalem, quæ interficis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te,quoties volui colligere filios tuos sicut gallina pullos suos sub alas, & noluisti? 414.d
35. Ecce, relinquetur vobis domus vestra deserta ibid.
Lucæ 14.12. Cùm facis prandium, vel cœnam, noli vocare diuites, neque amicos, & vicinos,& cognatos, ne & ipsi inuicem vocent, & fiat retributio ab eis 241.c. 272.a.297.b
13. Sed voca claudos, cæcos, mendicos ibid.
14. Et beatus eris, quoniam non habent retribuere tibi, retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum 497.b
Lucæ 16.9. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis,vt hi,quando fugati fueritis,recipiant vos in æterna tabernacula 390.d
10. Si in modico fideles non fuistis, quod magnum est quis dabit vobis? 224.a
16. Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem 325. b
19. Erat diues, qui vestiebatur purpura & byssо, & delectabatur epulis splendidis 321.c
23. Eleuans oculos vidit Abraham,& Lazarum in sinu eius 222.b
31. Si Moysi & Prophetis non obediunt,nec si quis à mortuis resurgens ad illos eat, credent ei 321.a
Lucæ 17.5. Adijce nobis fidem 272.b
25. Oportet Filiũ hominis multa pati, &c. 277.b
26. Quomodo factum est in diebus Noe &c. *vsque ad num.*31.412.c.d
Lucæ 18.2. Iudex,qui Deum non timebat, neq; hominem reuerebatur 475.a
7. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum, quicunque clamant ad eum die & nocte? 387.b
8. Etiam dico vobis,faciet vindictam eorũ citò ibid.
8. Putas,cùm Filius hominis venerit, inueniet fidem super terram? 402.c.
27. Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum 440.a
Lucæ 19.5. Properans descende, quoniam hodie in domo tua oportet me manere 35.a
8. Ecce, dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si cuius quid defraudaui, reddo quadruplum 344.d
42. Si cognouisses & tu, hodie quæ sunt ad pacem,abscõdita autẽ sunt à te,&c.105.c
Lucæ 20.9. Homo erat quidam pater familias, &c. *vsque ad num.*18.411.c.d.
38. Non est Deus mortuorum, sed viuentium 328.a
Lucæ 21.34. Attendite vobis, & vigilate semper in omni tempore,ne quãdo grauentur corda vestra in crapula & ebrietate,& cogitationibus sæcularibus, & repente adsistat super vos dies illa 412.c. 417.d
35. Superueniet enim quasi laqueus super omnes sedentes super faciem terræ 412.c
Lucę 22.18. Dico autem vobis à modo non bibam de generatione vitis huius &c. 497.b
Lucæ 23.34. Pater dimitte eis, non enim sciunt quid faciunt 279.a.284.a
Lucæ 24.25. O insensati, & tardi corde ad credendũ in omnibus, quæ locuti sunt Prophetæ! 277.a
26. Nonne hæc oportebat pati Christum, & ita introire claritatem suã? ibid.& 381.d
39. Spiritus enim neque ossa, neque carnes habet 434.d
44. Hi sunt sermones, quos locutus sum ad vos &c. *vsque ad num.*48.277.a

EX IOANNE.

Ioan.1. 1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbũ 37.a. 257.b. 259.a.463.a
2. Hoc erat in principio apud Deum 257.b.463.a
3. Omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil,quod factum est 37.b.39.b.114.c.148.a.250.b.257.c.259.b.298.d.394.a.463.a
4. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum 37.b.257.c
5. Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt 37.c.257. c
6. Fuit homo missus à Deo, erat ei nomen Ioannes 258.a
7. Hic venit in testimonium vt testaretur de lumine ibid.

10. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit 257.c.463.a
11. In sua propria venit, & sui eum non receperunt ibid.
12. Quotquot autem receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius 463.a
13. Non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri 276.b.287.b.433.c
14. Verbum caro factum est,& habitauit in nobis;& vidimus gloriam eius,&c.39 a. 57. b.255.d.257.d.258.a.278.b.289.d. 370. b. 463.b
18. Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus Filius Dei,qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. 158.c.371.c.372.d
29. Ecce agnus Dei,qui aufert peccatũ mundi 255.d
30. Post me venit vir,qui ante me factus est, quoniam prior me erat,&c.ibid.
47. Verus Israëlita, in quo dolus non est 258.c
49. Rabbi tu es Filius Dei, tu es Rex Israel ibid.
50. Maiora horum videbitis 338.b
Ioan.2. 4. Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea.277.d.
19. Soluite hoc templum, & in tribus diebus excitabo illud 442.c
21. Hoc autem dicebat de corpore suo.ibid.
23. Multi crediderunt in eum, videntes signa quæ faciebat 191.b
25. Non opus erat illi, vt quis testimonium diceret de homine,cùm ipse sciret quid esset in homine 254.b
Ioan.3. 18. Qui credit in eum non iudicatur, &cæt. *vsque ad num.*22.479.d
36. Qui credit Filio, habet vitam æternam: qui autem non credit Filio, non habet vitam æternam, sed ira Dei manebit super ipsum 418.b
Ioan.4. 6. Iesus autem fatigatus in itinere sedebat 300.a
35. Ecce dico vobis: Attollite oculos vestros &c. *vsque ad num.*39.378.c
37. In hoc enim sermo est verus, quoniam alter quidem est qui seminat, alter qui metet 380.d
41. Et multo plures crediderunt propter sermones eius 321.c
42. Et mulieri dicebant: Iam non propter tuam loquelam credimus,&c.ibid.
50. Vade,filius tuus viuit 191.b
Ioan.5. 2. Natatoria piscina, quinq; habens porticus 197.c.
14. Ecce,sanus factus es: iam noli peccare,ne quid deterius tibi fiat 414.a.458.b
28. Veniet hora, in qua omnes mortui, qui in monumentis sunt, audient vocem Filij hominis 452.c
29. Et exient qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: & qui mala operati sunt, in resurrectionem iudicij ibid.
39. Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere: illæ sunt quæ testimonium perhibent de me 339.c
40. Et non vultis venire ad me, vt vitam habeatis ibid.
46. Si credidissetis Moysi, credidissetis & mihi: de me enim ille scripsit 321.a.339.c
47. Si autem illius literis non creditis, neq; meis sermonibus credetis 321.a
Ioan.6. 9. Est puer vnus hic, qui habet quinque panes,&c.197.b
Ioan.7. 30. Nemo misit manus ei: nondum enim venerat hora apprehensionis eius.277.d.
Ioan.8.34. Qui facit peccatum seruus est peccati 249.d
36. Si Filius vos manumiserit, verè liberi eritis 286.d
44. Quoniam ab initio homicida est, & in veritate non stetit 470.d.471.d.
56. Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum,& vidit,& gauisus est 328.d.329.c.332.c.d
58. Antequam Abraham esset, ego sum 346.c
Ioan.9. 3. Nec hic peccauit, neque parentes eius, sed vt manifestentur opera Dei in ipso 458.b
6. Expuit in terram, & fecit lutum, & superliniuit illud oculis.458.b
7. Vade in Siloam,& lauare 458.d
Ioan.10.8. Reliqui fures sunt & latrones 242.b
Ioan.11.25. Ego sum resurrectio & vita 328.b
43. Lazare, veni foras 452.b
44. Et exiuit mortuus, colligatus pedes & manus institis ibid.
45. Soluite illum, & dimittite eum abire ibid.
Ioan.12.32. Exaltatus à terra omnia traham ad me 322.d
40. Incrassa cor populi huius, & aures eorũ obtura,&c.388.d
Ioan.13. 5. Cœpit lauare pedes discipulorum. 377.c
23. Qui supra pectus Iesu recumbebat 229.b
Ioan.14. 2. Multæ mansiones apud Patrem 287. d. 505.a
6. Ego sum via, veritas, & vita. Et nemo venit ad Patrem nisi per me 245.a.333.c
7. Si cognouissetis me, & Patrem meum cognouissetis, & amodo cognoustis eũ, & vidistis eum 333.c
9. Tanto tempore vobiscum sum,& me nõ cognouistis? Philippe qui videt me, videt & Patrem meum,&c.270.b
11. Quoniam ego in Patre, & Pater in me est 462.d
28. Pater maior me est 207.a.
Ioan.15.15. Iam non dico vos seruos: quia seruus nescit quid eius Dominus faciat, & cæt. 346.b
16. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos 347.c.
Ioan.17.4. Opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam 241.d
5. Pater,clarifica me claritate, quam habui apud te priusquam mundus fieret 347.b.
24. Volo vt vbi ego sum,ibi & hi sint,vt videant claritatem meam 347.c
Ioan.19.11. Nullam haberes potestatem in me, nisi data tibi fuisset desuper 362.d
15. Non habemus regem, nisi Cæsarem 376.c
34. Continuò exiuit sanguis & aqua 300. a. 396.c
Ioan.20.17. Noli me tangere,nondum enim ascendi ad Patrem meũ: sed vade ad discipulos, & dices eis: Ascendo ad Patrem, & cæt. 491.c
25. Nisi videro fixuram clauorum, & cæt. 443.c
31. Hæc autem scripta sunt vt credatis quoniam Iesus est Christus Filius Dei, &c. 277.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

EX APOSTOLORVM ACTIS.

Act.1. 7. Quæ Pater posuit in sua potestate 301.c
8. Induti superuenietis Spiritus sancti virtutem ex alto 219.b
16. Viri fratres, oportebat impleri Scripturam hanc, quam prædixit Spiritus sanctus ore Dauid de Iuda, qui factus est dux his qui apprehenderunt Iesum 262.d
17. Qui annumeratus fuit inter nos ibid.
20. Fiat habitatio eius deserta, & non sit qui inhabitet in ea 263.a
20. Et Episcopatum eius accipiat alter 188.a. 263.a
Act.2. 15. Nó hi ebrij sunt, cùm sit hora tertia diei 263.a
16. Sed hoc est quod dictum est per Prophetam ibid.
17. Erit in nouissimis diebus (dicit Dominus) effundam de Spiritu meo in omnem carnem, & prophetabunt ibid.
22. Viri Israëlitæ, audite sermones meos, &c. *vsque ad num.* 28. 263.a.b
29. Liceat fiducialiter dicere de Patriarcha Dauid, &c. *vsque ad num.* 39. 263.b
41. Baptizati sunt hominũ tria millia 379.a
Actor.3.6. Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula 263.b
7. Et statim eius confirmati sunt gressus & plantæ ibid.
8. Et ambulabat, & introiuit cum ipsis in templum, ambulans & saliens & glorificans Deum ibid.
12. Viri Israëlitæ quid miramini in hoc &c. *vsque ad finem cap.* 263.c.d
Actor.4.8. Principes populi & seniores Israëlitæ, &c. *vsque ad num.* 13. 264.a
14. Audientes tota Ecclesia, vnanimes extulerunt vocem ad Deum, &c. *vsque ad num.* 29. 264.b
31. Commotus est locus, in quo erant collecti, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia omni volenti credere 264.c
32. Vnam animam habens & vnum cor 53.b
33. Virtute magna reddebant testimonium Apostoli resurrectionis Domini Iesu 264.c
Actor.5.30. Deus Patrum nostrorum excitauit Iesum, &c. *vsque ad num.* 33. ibid.
42. Omni die in templo, & in domo non cessabant docentes & euangelizantes Christum Iesum Filium Dei ibid.
Actor.7.2. Deus gloriæ visus est patri nostro Abrahæ, &c. *vsque ad num.* 9. 266.c
5. Et non accepit in illa hæreditatem, nec vestigium pedis 495.d
38. Ille accepit præceptra Dei viui dare vobis &c. *vsque ad num.* 44. 348.d
56. Ecce video cælos apertos, & Filium hominis stantem à dexteris Dei 267.c
60. Domine, ne statuas illis hoc peccatũ ibi.
Actor.8.9. Vir quidam nomine Simon, qui ante erat in ciuitate magicam exercens artem 115.c
17. Imponebant Apostoli manus, & accipiebant Spiritum sanctum 420.d
20. Pecunia tua tecum sit in perditionẽ, &c. 115.c.
32. Tanquam ouis ad occisionem ductus est, quemadmodum agnus ante tondentem se sine voce, sic non aperuit os suum 265. d.378.d
33. In humilitate iudicium eius ablatum est 378.d
33. Nativitatem eius quis enarrabit? quoniam tolletur à terra vita eius 265.d
37. Credo Filium Dei esse Iesum ibid.
Actor.9.4. Saule, Saule quid me persequeris? 273.a
5. Ego sum Iesus Christus, quem tu persequeris ibid.
15. Vade, quoniam vas electionis mihi est iste, vt portet nomẽ meum in Gentibus, & regibus, & filijs Israël ibid.
16. Ego enim demonstrabo ei ex ipso, quanta oporteat eũ pati propter nomẽ meum ibid.
20. In synagogis in Damasco prædicabat cũ omni fiducia Iesum, quoniã hic est Christus Filius Dei 265.d
Act.10. 2. Erat Cornelius hic religiosus, & timens Deum, &c. *vsque ad num.* 4. 265.a
4. Eleemosynæ tuæ ascenderunt in recommemorationem in conspectu Dei ibid.
5. Propter quod mitte ad Simonem, qui vocatur Petrus ibid.
15. Quod Deus emundauit, tu ne commune dixeris ibid.
28. Ipsi scitis quoniam non est fas viro Iudæo coniungi aut conuenire cum allophylo: mihi autem Deus ostendit, neminem communem aut immundum dicere hominem: quapropter sine contradictione veni 268.b
34. In veritate comperi, quoniam non est personarum acceptor Deus 265.b.384.b
35. Sed in omni gẽte, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptabilis ei est 265.b
37. Vos scitis quod factum est verbum &c. *vsque ad num.* 44. 265.b
Act.14. 14. Nos similes vobis sumus homines, euangelizãtes vobis, &c. *vsque ad num.* 17. 266.b
14. Qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt 51.b
Act.15. 7. Viri fratres, vos scitis quoniam à diebus antiquis, &c. *vsque ad num.* 12. 267.d
13. Viri fratres, &c. *vsque ad num.* 21. ibi. & seq.
23. Apostoli & Presbyteri fratres, his qui sunt in Antiochia, & cæt. *vsque ad num.* 30. 268.a.b
Act.16. 9. Veniens in Macedoniam, opitulare nobis Paule, &c. *vsque ad num.* 12. 271.a
13. Sedentes loquuti sumus mulieribus, quę conuenerant 271.b
Act.17. 24. Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, &c. *vsque ad num.* 32. 266.a.b
27. Qui est cum vnoquoque nostrum 369.a
Act.20. 6. Nos autem nauigauimus post dies azymorum à Philippis, & venimus Troadem, vbi & commorati sumus diebus septem 271.b.
25. Scio quoniam iam non videbitis faciem meam, &c. *vsque ad num.* 31. 271.c.d

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Rom.1. 1. Paulus Apostolus Iesu Christi, &c. *vsque ad num.* 5. 276.b
3. De Filio eius, qui factus est ex semine Dauid, &c. *vsque ad num.* 5 300.a
17. Nunc autem sine Lege iustitia Dei manifestata est, testificata à Lege & Prophetis. Iustus enim ex fide viuet 405.b
18. Reuelabitur ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam eorum hominum, qui veritatem in iniustitia detinent 387.b
20. Ipsa conditio ostendit eum qui condidit eam, & ipsa factura suggerit eum, qui eam fecit; & mundus manifestat eum, qui se disposuit 158.c.202.a
25. Seruierunt creaturæ magis quàm Creatori 395.a
28. Et quemadmodũ non probauerũt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, facere quæ non conueniunt 389.a
Rom.2. 4. An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis. &c. *vsque ad num.* 6. 416.b
10. Gloria autem & honor omni operanti bonum ibid.
Rom.3. 4. Deus quidem verax 471.d
23. Omnes egent gloria Dei 385.a
30. Vnus Deus, qui iustificat circũcisionem ex fide, & præputium per fidem 255.c.377 d.470.b
Rom.4.3. Credidit Abraham Deo, & deputatum est ei ad iustitiam 328.d.335.a
12. Pater eorum qui ex circumcisione, & eorum qui ex præputio fideles sunt 380.b
Rom.5. 6. Vt quid enim Christus cùm adhuc essemus infirmi secundùm tempus pro impijs mortuus est? 278.d
8. Commendat autem suam dilectionem Deus in nobis, &c. *vsque ad num.* 11. 278.d
14. Regnauit mors ab Adam vsque ad Moysem, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem transgressionis Adæ 284.d
17. Multo magis hi qui abundantiam gratiæ & iustitiæ accipiunt in vitam, regnabũt per vnum Iesum Christum 278.c
19. Quemadmodum per inobedientiam vnius hominis, introitum peccatum habuit, &c. 285.a.298.d.433.c
20. Vbi abundauit peccatum, superabundauit gratia 309.d
Rom.6.3. An ignoratis quia quotquot baptizati sumus in Christo Iesu, in morte eius baptizati sumus? 278.c
4. Vt quemadmodum resurrexit Christus à mortuis, sic & nos in nouitate vitæ ambulemus ibid. & 447.a
9. Scientes quoniam Christus resurgens à mortuis iam non moritur 278.d.385.b
12. Non ergo regnet peccatum in corpore mortali vestro, & cæt. *vsque ad num.* 14. 456.a
Rom.7. 18. Scio enim quoniam non habitat in carne mea bonum 289.d
18. Velle quidem in promptu adiacet, non inuenio autem perficere 414.d
24. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? 289.d
25. Gratia I E S V Christi Domini nostri 289.d
Rom.8. 8. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt 448.d
9. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis 444.d.448.d
10. Corpus quidem mortuum propter peccatum, Spiritus autem vita propter iustitiam 449.a
11. Si autem Spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis; qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra 278.d.443.c. 444.a
13. Si enim secundùm carnem viuitis, incipietis mori: Si autem Spiritu opera carnis mortificaueritis, viuetis ibid.
14. Quicunque enim ducuntur Spiritu Dei, hi sunt filij Dei ibid.
15. In quo clamamus Abba Pater 338.b. 346. d. 445.a
19. Nam expectatio creaturę reuelationem filiorum Dei expectat, &c. *vsq; ad num.* 22. 495.c.d
21. Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptelæ in libertatem gloriæ filiorum Dei 506.a
34. Simul autem Christus mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est in dextera Dei 278.d
36. Sicut scriptum est: Propter te morte afficimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis 190.d.350.d
Rom.9.5. Quorum patres, & ex quibus Christus secundùm carnem, qui est Deus super omnes benedictus in sæcula 148.d. 274.b
10. Sed & Rebecca ex vno concubitu habẽs Isaac Patris nostri 376.b
13. Iacob dilexi, Esau autem odio habui 376.c
25. Fiat qui non populus, populus: & ea quæ non est misericordiam consecuta, misericordiam consecuta 57.b.251.b.373.d
26. Et in loco eliberata, in quo vocabatur non populus, ibi vocabuntur filij Dei viui 373.d.
Rom.10.3. Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam iustitiam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti 344.b
4. Finis enim Legis Christus ad iustitiam omni credenti ibid. c
6. Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? hoc est Christum deducere 282.c
7. Aut, quis descendit in abyssum? hoc est Christum à mortuis eliberare. ibid.
9. Quoniam si confiteris in ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quoniam Deus illum excitauit à mortuis, saluus eris ibid.
15. Quàm speciosi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem 270.b
Rom.11.16. Et si delibatio sancta, & massa 35.b
24. Tu oleaster cùm esses, insertus es in bonam oliuam 448.b
26. Et sic omnis Israel saluabitur 312.d
32. Conclusit Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur 57.b.289.c
33. O altitudo diuitiarum sapientiæ & agnitionis Dei 57.b
36. Omnia in ipsum, & ex ipso omnia 17. c. 463.a
Rom.12.3. Non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad prudentiam 466.b
16. Non alta sentientes, sed humilibus consentientes 470.c
Rom.13.1. Omnibus potestatibus sublimioribus subiecti estote 472.d
1. Non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt 414. a. 472.d
2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, & cæt. *vsque ad num.* 7. 414.b
4. Non enim sine causa gladium portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malè operatur 372.d.473.a
6. Quoniam ministri Dei sunt, in hoc ipsum deseruientes 473. a.
10. Adimpletio Legis dilectio 342.d

Universidad de Deusto
Biblioteca

13. Honestè ambulate, non in comessationibus & ebrietatibus: non in cubilibus, & in libidinibus: non in ira, & zelo 418.a
Rom.14.9. In hoc enim Christus & vixit, & mortuus est, & resurrexit, vt viuorum & mortuorum dominetur 282.c

EX EPISTOLA PRIORE AD CORINT.

1.Cor.1.18. Verbum crucis ijs qui pereunt stultitia est, &c.19.a
23. Nos autem annunciamus Christum Iesum crucifixum 282.c
26. Videte vocationem vestrã fratres, quoniam non multi sapientes apud vos, nec nobiles, neque fortes 186.d
27. Sed quæ fuerunt contemptibilia mundi, elegit Deus ibid.
29. Vt non glorietur in conspectu Domini omnis caro 287.b
2.Cor.2.5. Sapientiam loquimur inter perfectos 37.a.230.c.441.d
6. Sapientiam non mundi huius 230.c Neq; oculus vidit, neque auris audiuit, &c.506.a
10 Spiritus omnia scrutatur, & altitudines Dei 206.d
14. Animalis nó percipit q̃ sunt spiritus 35.b
15. Spiritalis iudicat omnes, ipse autem à nemine iudicatur 35.b.394.d
16. Quis cognouit sensum Domini? 432.a
3.Cor.3.2. Lac vobis potum dedi, non escam 420.d
3. Vbi enim sunt zel⁹ & discordia in vobis, & dissentiones, nõne carnales estis, & secundùm hominem ambulatis 420.d
7. Alter qui plãtat, alter qui adaquat, vnus autem qui dat incrementum Deus 380.d
16. Nescitis quoniam templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? &c. *vsque ad num.*18.442.c.
17. Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus 336.c.442.c
5.Cor 5.6. Modicum fermentum totã massam corrumpit 387.a
11. Si quis frater nominatur fornicator, aut auarus, aut idololatra, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere ibid.
6.Cor.6.9. An ignoratis quoniam iniusti regnum Dei non hæreditabunt? &c. *vsque ad num.* 12.387.a.449.d
12. Omnia licent, sed non omnia expediunt 418.a
13. Corpus autem non fornicationi, sed Domino: & Dominus corpori 442.d.
14. Deus autem, qui & Dominũ suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam 442. d.443.c
15. Nescitis quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciã membra meretricis? 442.c
20. Glorificate Deũ in corpore vestro 453.a
7.Cor.7.5. Ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram 349.b
6. Hoc autem dico secundùm indulgentiã, non secundùm præceptum ibid.
12. Ego dico, non Dominus 349.b
14. Sanctificata est mulier infidelis in viro fideli 373.c
25. De virginibus autem præceptum Domini nõ habeo, cõsiliũ autem do, &c.349.b
31. Præterit enim habitus huius mundi 323. b.503.b.504.d
8.Cor.8.1. Scientia inflat, charitas ædificat 200.c.
4. Scimus autem quoniam nihil est idolũ, & quoniam nemo Deus, nisi vnus 247.c
11. Et periet infirmus in tua scientia frater, propter quẽ Christus mortuus est? 283.b
9.Cor.9.24. Non scitis, quoniam hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? &c. *vsque ad finem cap.* 418.d
10.Cor.10.1. Non enim volo vos ignorare fratres, &c. *vsque ad num.*13.385.c.d
4. Bibebant enim de spiritali sequenti petra: petra autem erat Christus 348.a
11. Omnia autem hæc in figura veniebant illis, &c.348.a
16. Calix benedictionis, quẽ benedicimus, nonne cõmunicatio sanguinis est Christi? 282.d.434.c
11.Cor.11.10. Oportet mulierem velamen habere in capite propter Angelos 33.c
12.Cor.12.4. Diuisiones autem charismatum sunt, idẽ autem Spiritus 206.d.218.b.371.c
5. Et diuisiones ministeriorum sunt, &c. *vsque ad num.*8.371.c
13.Cor.13.9. Ex parte cognoscimus, & ex parte propheramus 199.c.206.d.207.b.338.b.444.a
12. Videmus nunc per speculum, & per ænigmata 338.c
12. Tunc autem facie ad faciem 414.a
13. Reliquis partibus destructis, perseuerãt fides, spes, & charitas 203.c.342.d
15.Cor.15.3. Tradidi enim vobis in primis, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundùm Scripturas 282. d
4. Et quoniã sepultus est, & resurrexit tertia die secundùm Scripturas ibid.
8. Nouissimè tanquam abortiuo visus est & mihi 33.c
10. Plus eis omnibus laboraui 379.c
11. Siue autem ego, siue illi, sic annũciamus, & sic credidistis 270.b
13. Si enim mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit, &c. *vsque ad num.* 22. 453 b.c
21. Quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum 282.d
25. Quoniam oportet regnare eum quoadusque ponat inimicos sub pedibus eius &c. *vsque ad num.*29.505.d
31. Quotidie morior 241.b
32. Si secundùm hominem cũ bestijs Ephesi pugnaui, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt 453.b
36. Tu quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur 441.a
41. Stella à stella in claritate differt 178.d
42. Sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptionem, &c. *vsque ad num.*45.444.a.
45. Primus Adam factus est à Domino in animam viuentem, secũdus autem in spiritum viuificantem 450.d
46. Non primò quidẽ quod spiritale est, sed primò quidem animale est, &c. ibid.
48. Qualis choicus, tales & choici 35.b.447.a
49. Sicut portauimus imaginem eius qui de terra est, ita portemus & imaginem eius qui de cælis est 447.a 449.d.& seq.
50. Hoc enim dico fratres, quoniam caro & sanguis regnũ Dei possidere non possunt 446.c.447.c.448.c.d.450.a.453.c
52. In nouissima tuba 452.c
53. Oportet mortale istud induere immortalitatem; & corruptibile hoc induere incorruptelam 421.c.434.d.448.d.452.d. 453.c
54. Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria 57.b.186.a.309.b.452.d
55. Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus? 309.b.452.d

EX ALTERA AD CORINTH.

2.Cor.2.15. Quoniam Christi suauis odor sumus Deo in his qui saluantur, & in his qui pereunt 388.b
16. Quibusdam quidem odor mortis in mortem, quibusdam odor vitæ in vitam ibid.
17. Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur 383.b
2.Cor.3.3. Quoniã estis epistola Christi, ministrata a nobis, inscripta non atramento, sed Spiritu Dei viui, nó in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus 453.b
2.Cor.4.4. In quibus Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, vti non fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Christi 248. c.389.a
10. Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt vita Iesu Christi in corpore nostro manifestetur 413.a.c
11. Semper enim qui viuimus, in mortem tradimur per Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in carne mortali nostra 453.a
2.Cor.5.4. Nolumus expoliari, sed super indui, vti absorbeatur mortale ab immortalitate 413.d.421.c.453.a
5. Qui autem perficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus 413.a
2.Cor.6.14. Non communicant tenebræ luci 245.b
2.Cor.12.2. Siue in corpore, siue extra corpus, Deus scit 213.d
4. Asportatus in Paradysum audiuit sermones inenarrabiles 439.d
7. Et vt sublimitate reuelationum non superextollar, datus est mihi stimulus carnis &c. *vsque ad num.*10.437.b
9. Virtus in infirmitate perficitur 435.a. 437.d

EX EPISTOLA AD GALATAS.

Galat.1.1. Paulus Apostolus non ab hominibus, neq; per hominem, &c.270.c
15. Cùm autem placuit Deo, qui me ex vtero matris meæ segregauit, & vocauit per gratiam suam, 451.c.458.c
16. Reuelare filium suum in me, vt euangelizarem eum in Gentibus ibid.
Galat.2.1. Deinde post quatuordecim annos ascendi in Hierosolymam cum Barnaba, assumens & Titum 270.c
2. Ascendi autem secundùm reuelationem, & contuli cum eis Euangelium, quod prædico inter Gentes ibid.
5. Ad horam cessimus subiectioni, vti veritas Euangelij perseueret apud vos ibid.
8. Qui operatus est Petro in Apostolatu Circuncisionis, & mihi in Gentes ibid.a
Galat.3.5. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis, &c. *vsque ad num.*10.376.a
6. Quemadmodum Abraham credidit Deo &c. *vsque ad num.*10.496.a

13. Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum: quoniam scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno 282.d
16. Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius &c.496.a
19. Quid ergo? Lex factorum posita est vsque quò veniat semen cui promissum est, dispositа per Angelos in manu Mediatoris 248.d.463.b
Galat.4.4. Cùm autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere, factum sub lege 276.b.278.a.300.a. 468.b
5. Vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem percipiamus 276.b
8. Si enim his qui non erant dij seruistis 247.b
9. Nunc cognoscentes Deum, imò cogniti à Deo ibid.
26. Illa autem quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater omnium nostrum 503.a
27. Plures filij eius quæ deserta est, magis quàm eius quæ habet virum 57.b
28. Vos autem fratres, secundùm Isaac repromissionis filij estis 496.a
Galat.5.19. Manifesta autem sunt opera carnis &cæ. *vsque ad num.*24.449.c.d
21. Qui faciunt ea, regnum Dei non hæreditabunt.27.c
Galat.6.14. Mihi non eueniat in vllo gloriari, nisi in Christi cruce &c. 19.a

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

Ephes.1.7. In quo habuimus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum 455.d
10. Recapitulare in se omnia quæ in cœlis, & quæ in terra sunt 51.c.466.b
13. In quo & vos audito verbo veritatis Euangelio salutis vestræ, in quo credentes signati estis Spiritu promissionis sancto 434.d
14. Qui est pignus hæreditatis vestræ ibid.
21. Super omne initium, & potestatem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur 369.a
Ephes.2.7. Vt ostenderet sæculis superuenientibus inenarrabiles diuitias benignitatis suæ 317.c
13. Nunc autem in Christo, vos qui aliquando fuistis longè, facti estis proximi in sanguine Christi 282.d.455.d
14. Inimicitias in carne sua 455.d
15. Legem præceptorum decretis euacuans ibid.
16. Vniuit eos qui longè & eos qui propè 245.d
Ephes.3.6. Gentes cohæredes, & concorporatas, & participes Sanctorum fecit Deus 57.b
21. In vniuersas generationes sæculi sæculorum 17.a
Ephes.4.5. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma 394.a
6. Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnes & per omnia, & in omnibus nobis ibid.& 370.a
8. Ascendens in altitudinem, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus 188.b
9. Ascendit autem quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ 377.d.491.c

Universidad de Deusto
Biblioteca

11. Posuit in Ecclesia Apostolos, Prophetas, Doctores, &c. 310.c.384.a
16. Ex quo totum corpus compactum & cõnexum per omnem iuncturam, & cæt. 394.a
25. Loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo 418.a
29. Omnis sermo malus de ore vestro non exeat ibid.

Ephes.5.4. Aut turpitudo, aut vaniloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, sed magis gratiarum actio 418.a
6. Nemo vos seducat inanibus verbis, propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ 387.a
7. Nolite ergo fieri participes eorum ibid.
8. Eratis enim aliquando tenebræ, nũc autem lumen in Domino, &c. 418.a
13. Omne quod manifestatur, lumen est 37.b
30. Quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius 434.d.
32. Hoc mysterium magnum est, &c. 37.a

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Philip.1.22. Fructus autem operis Spiritus, est carnis salus 451.b

Philip.2.8. Subiectus factus est vsque ad mortem, mortem autem crucis 266.a.379.d
10. Vt Christo omne genu curuetur cælestium, &c. 51.c
15. Quemadmodum luminaria in mundo 328.d

Philip.3.10. Conformis morti eius 453.b
11. Si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est à mortuis ibid.
12. Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim 338 b
20. Nostra autem conuersatio in cælis est: &c. *vsque ad finem cap.* 452.d

Philip.4.17. Non inquiro datum, sed inquiro fructum 336.c
18. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ à vobis missa sunt, odorem suauitatis, hostiam acceptabilem, placentem Deo 363.a

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Colos.1.14. In quo habemus redemptionem, per sanguinem eius, & remissionem peccatorum 434.c
16. Siue visibilia, siue inuisibilia, siue sensibilia, &c. 114.c
18. Primogenitus mortuorum, &c. 191.d.321.c.370.b
21. Et vos cùm essetis aliquando alienati, &c. *vsque ad num.* 23.

Colos.2.11. Nos circuncisi sumus circuncisione non manufacta 350.d
14. Delens chirographum, & affigens illud cruci 461.b

Colos.3.5. Mortificate itaque membra vestra quæ sunt super terram 451.a
9. Expoliantes vos veterem hominem cum operibus eius 451.a.b
10. Et induentes nouum hominem, eum qui renouatur in agnitionem secũdum imaginem eius qui creauit eum ibid.b

Colo.4.14. Salutat vos Lucas medicus dilectus 271.c

EX EPISTOLA I. AD THESSALONICENSES.

1.Thes.5.3. Cùm dixerint, Pax & munitio, tunc subitaneus illis superueniet interitus 485.b
23. Deus autem pacis sanctificet vos perfectos, vt integer vester spiritus, & anima, & corpus sine querela in aduentum Domini Iesu Christi seruetur 442.b

EX EPISTOLA II. AD THESSALONICENSES.

2.Thes.1.6. Siquidem iustum est apud Deum retribuere retributionem his qui tribulant vos, &c. *vsque ad num.* 11.387.b.402.c
9. Qui pœnas dabunt interitus æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius 402.d
10. Cùm venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri his qui credunt in eum ibid.

2.Thes.2.3. Quoniam nisi venerit abscessio, & cæt. *vsque ad num.* 5.474.b
4. Qui aduersatur & extollit se super omne quod dicitur Deus, vel quod colitur 247.b
8. Et tunc reuelabitur iniquus, &c. *vsque ad num.* 13.249.a.474.d.& seq.
11. Et ideo mittet Deus operationem erroris, vti credant mendacio 389.a
12. Vti iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati ibid.

EX EPISTOLA I. AD TIMOTH.

1.Tim.1.4. Genealogijs infinitis, quæ quæstionem magis præstant, quàm ædificationem Dei, &c. 3.a
9. Quia lex non est posita iustis 351.a

1.Tim.2.5. Mediator Dei & hominum 284. b. 460.c
1.Tim.6.4. Aegrotans circa quæstiones 266.d
20. O Timothee depositum custodi 242.a

EX EPISTOLA II. AD TIMOTH.

2.Tim.1.14. Bonum depositum custodi, &c. 242.b
2.Tim.2.18. Quorundam fidem euerterunt 275.c
2.Tim.3.7. Semper quærentes, & nunquam verum inuenientes 466.b
2.Tim.4.10. Demas me dereliquit, & abijt Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam 271.c
11. Lucas est mecum solus ibid.

EX EPISTOLA AD TITVM.

Tit.3. 10. Hæreticum hominem post vnam correptionem deuita 95.a.233.c.242.b
11. Sciens quoniam peruersus est, qui est talis, & à semetipso damnatus ibid.& 229.c

EX EPISTOLA AD HEBRAEOS.

Hebr.1.1. Apparuit Prophetis non in vna forma 57.b.
3. Faciens omnia verbo virtutis suæ 214.a

Hebr.3.5. Fidelis Moyses, famulus & seruus Dei 247.c

Hebr.6.4. Non facile est ab errore apprehensam resipiscere animam 230.d

Hebr.8.8. Ecce disponam Testamentum nouum 337.c
9. Non quemadmodum dispositi patribus vestris, &c. ibid.

Heb.10.16. Sine charta & atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem 242.b

Hebr.11.5. Enoch translatus est 439.c
31. Raab fornicaria 373.d

EX EPI-

EX EPISTOLA IACOBI.

Iacob.1.18. Facti initium facturæ 432.b
22. Estote factores sermonum eius 432.b
Iacob.2.23. Deputatum est ei ad iustitiam 329.c

EX EPISTOLA I. PETRI.

1.Petri 1.8. Quem non videntes diligitis, in quem nunc non videntes credidistis, gaudebitis gaudio inenarrabili 338.c.444.b
12. In quem cupiunt Angeli prospicere 179.d.405.b.506.a

1.Petr.2.16. Non velamentum malitiæ habentes libertatem 313.d
22. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius 370.b.455.d
23. Cùm pateretur, non est minatus 279.a

EX EPISTOLA I. IOANNIS.

1.Ioã.2.18. Filioli, nouissima hora est &c. *vsque ad num.* 23 277.b
27. Mendacium in eo non est 245.a

1.Ioan.3.2. Similes nos ei efficiet 445.a

1.Ioan.4.1. Multi pseudoprophetæ exierunt de sæculo 278.b
2. In hoc cognoscite Spiritum Dei. Omnis Spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est ibid.
3. Et omnis spiritus, qui soluit Iesum Christum, non est ex Deo, sed ex Antichristo est ibid.

EX EPISTOLA II. IOANNIS.

2.Ioan. 7. Multi seductores exierunt in hunc mundum, qui non confitentur Iesum Christum in carne venisse. Hic est seductor & Antichristus 278.b
10. Neq; Aue eis dixeritis 95.a
11. Qui enim dicit eis Aue, communicat operibus ipsorum nequissimis ibid.

EX APOCALYPSI.

Apoca.1.7. Qui eum pupugerunt 388.a
1. Conuersus sum videre vocem, quæ loquebatur mecum &c. *vsque ad nu.* 17.373.a
17. Et cecidi ad pedes eius quasi mortuus 373.b
17. Ego sum primus & nouissimus ibid.
18. Et qui viuo, & fui mortuus, & ecce viuo in sæcula sæculorũ, & habeo claues mortis & inferorum ibid.

Apoca.2.6. Hoc habes quod odisti opera Nicolaitarum, quæ vt ego odi 128.a
23. Scrutans renes & corda 369.a

Apoca.3.7. Habens clauem Dauid: aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit 370.a

Apoca.4.7. Animal primum simile Leoni &c. 259.a

Apoca.5.3. Nemo enim alius poterat nec in cœlo, nec in terra, nec sub terra aperire librum, nec videre eum 370.a
6. Vidi in medio throni & quatuor animalium, & in medio presbyterorum agnum stantem quasi occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei, dimissi in vniuersam terram 373.b
8. Quæ sunt orationes Sanctorum 361.c

Apoca.6.2. Et exiuit vincens, vt vinceret 376.c

Apo. 11.19. Et apertum est templum Dei, & tabernaculum 363.c

Apoc.13.2. Et bestia, quam videram, similis erat pardo, &c. *vsq; ad num.* 11.480.c
11. Loquebatur quasi draco &c. *vsque ad num.* 18.ibid.d

Apoc.14.2. Et vox eius quasi vox aquarum multarum 347.d
7. Qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt 3.a.51.b.144.d.266.c

Apoc.17.8. Fuit, & non est, & ascendet ab abysso, & in perditionem vadit 486.a
12. Decem cornua, quæ vidisti, decem reges sunt, &c. *vsque ad num.* 15 477.b

Apoc.19.11. Et ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur fidelis & c. *vsque ad num.* 17.373.b.c

Apoc.20.6. Beatus & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima. 500.d
11. Vidi thronum album magnum, & sedentem in eo, cuius à facie fugit terra & cœlum, & locus non est eis 503.a
12. Vidi mortuos magnos & minores ibid.
12. Et libri adaperti sunt, sed & vitæ apertus est liber, & iudicati sunt mortui, ex ijs quæ scripta erant in libris secundùm opera sua ibid.b
13. Dedit mare mortuos suos, quos in se habuit, & mors & inferi dederunt mortuos, quos apud se habuerunt ibid.
14. Et mors & inferi missi sunt in stagnum ignis, secundam mortem ibid.
15. Et si quis non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis ibid.

Apoc.21.1. Vidi cœlum nouum, & terram nouam &c. *vsque ad nu.* 5.503.b
3. Ecce tabernaculum Dei, in quo habitabit cum hominibus 363.c
5. Dixit sedens super thronum: Ecce nouã facio omnia. Et dicit Dominus: Omnia scribe, quomodo ij sermones fideles, & veri sunt 503.c
6. Et dixit mihi: Facta sunt ibid.

Apo.22.18. Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto 485.a
19. Et si quis diminuerit, &c. ibid.

Finis Sententiarum Sacræ Scripturæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM, QVAE IN TOTO HOC VOLVMINE INSVNT.

A.

Aaron in eremo sacerdos electus 197.c
Abacuc Gnosticis propheta Ialdabothi 136.c
Abagari Edessenorum Principis ad Christum epistola 332.a.ei Christus suam imaginem misit 125.a
Abailardus hæreticus 184.c
Abdias Apost. Historiæ Scriptor 219.b
Abdiæ Propheræ vaticinium de Euangelio 54.b
Abel cur à Cain occisus 306.d.falcem figurat 406.a. eius mors passionis Christi typus 380.c.381.a.406.b.sacrificium 159.a. cur Deo acceptum 362.b.eum damnatum volebant Gnostici 129.b.140.b
Abiron qui similes 382.a
Abiud sacerdos in eremo electus 197. c. ei hæretici similes 382.a
Abracadabra Arathita magorum vocabula 112.c
Abraham Patriarcha Chanaan terram sibi promissam quomodo accepit 496.c. Christum quomodo viderit 328.d 329.c.334.b.fidei typus 376.a. b. fidelium pater ibid.Propheta qualis ibid.Testamenti vtriusque figura 380. b. à Verbo quomodo doctus 332. c. eius amicitiam quomodo Deus assumpserit 346. c. fides eadem cum nostra 319. b. filij duo cuius rei typus 381.b.semen Ecclesia est 335.b. 496.a.vitæ descriptio 329. a. ei à Deo promissa, quomodo Christus perfecit 333. b. eum damnatum voluerunt Gnostici 129. b. salutem consecutum esse 335.a.b
Abraxas Dei nomen Basilidi 120.a.121.c
Abstentus Theologis & Iurisperitis quis 45.a
Abstinentia Christianorum veterum 48.b.c.Manichæorum ab Ecclesia damnata 119.a
Accidentarij Lutheranorum secta 170.b
S.Achacius Martyr sub Hadriano 391.b
Achamoth Valentinianorum 21.c.23.a.c.25.a.c.26.b. 29.b.31.32.c.46.d.146.c.161.174.b
Actorum Apostolorum libri summa 263.& seq.
Adam cur à Deo creatus 347.a.433. c. an per peccatũ Dei imaginem amiserit 185. b. c. formatus ex terra virgine 298. d. 299. c. ex omni limo terræ 196.a. Hebraicarum literarum inuentor 196. b.ligno nos perdidit 462.a.non fuit maledictus 306.a. b.morti cur adiudicatus 307. d. paradiso cur expulsus 306.a.eodem die quo peccauerat expulsus 459.a. b. quibus pellibus nuditatem velarit 47.c. primus Deo sacrificauit 159.a.vbi sepultus 305. d. eius ætatis anni 472.a.corpus quale Gnosticis 136. a.imagines in primitiua Ecclesia 125.c. lapsus 471. pœnitentia 131.d.saluti contradicere hæresis 305.b. 319.d.verba ad Christum cùm liberaretur ex lymbo 310.a.ei cur arbor scientiæ boni & mali vetita 308. c. eum cur primò saluari necesse fuit 305. b. duas vxores habuisse Iudæorum figmentum 6.b.
Adonai quid 225.b.d.226.c
Adoneus quid 138.a.b
Adoptionis voce, quo sensu vtatur D. Irenæus 288. a.b
AEgyptij Euangelicæ lucis participes tempore Tertulliani 504.c
AEones triginta Gnosticorum 8. 9. refelluntur 178. b.190 b
Aërius hæreticus 140.b.eius hæresis 514.a
AEtates hominis quot 192.c
AEthiopiæ Apostoli 55.a
Africæ Ecclesiæ, Romanæ primatum agnoscunt 236. eius Apostoli qui 54.c.d
Aia quid Hebræis 225.d
Albanensium hæresis 492.c
Albingenses hæretici 129.c.140.b
Alexander I. Papa 233.a.b.391.b
Alexandrina Ecclesia Romanæ primatum agnouit 237.c.d.à quibus fidem recepit 54.c.d
Alogiani hæretici 490.c
Alphonsus à Castro 506.c
Altarium in Ecclesia vsus 337.a.356
Ambitio hæresis mater 309.d
S.Ambrosius 6.d. eius sententia de præsentia corporis Christi in Eucharistia 360. c. de B. Maria Virgine 303.b.ei omnis hæreticus Antichristus 68.d
Amen quid significet 83.c
Ammonitarum idololatria 349.d
Amsdorfius Lutheranus 244.a
Anabaptistæ hæretici 129.c.192.b. Antichristo viam parant 476.d.Apocalypsim reijciunt 490.d.à Caluinistis condemnantur 243.b.c.infernum negant 492.c.luxuriæ dediti 132 c.quando orti 243. a. eorum dogmata 262. c. hæresis de animarum cum corpore interitu 233.c.d. de infantium baptismate 192.b
Anacletus Papa 232.b.239.d
Anastasius Nicænus Patriarcha 505.a.506.b
Anaxagoras Philosophus 171. a. eius dogmata 173. b.c.d
Anaxilaus 68.d.69.b.c
Anaximandri dogmata 171.a.173.b
Andochius Martyr D.Polycarpi discipulus 240.b
Andreas Apostolus Missam fecit 361. a. quibus prædicauit 54.b
Angelorum nouẽ Chori 212. d.213.a. 214.c. 250.b. inuocatio licita 219.c.munia 506.c.Angelos creaturam esse 162.c.animalium, hominis & mundi creatores qui senserint 118.b. 148. c. refelluntur 145. d.147.a.162. cælorum fabricatores Basilidi 119.b. 120.b.corporeos qui dixerint 290.d.vitijs præesse volunt Gnostici 140.b
Anicetus Papa 233.a.b.c.240.a.242.c.d.243.a.513.b
Anima quid sit 443. d. corpori dominatur 221. c. d. hominis pars 442.b. anima & spiritus vtrũ differant 447.d.animę facultates 210.c.origo 185.a.animam omni homini inesse propriam 222. eiusdem esse substantiæ cum Deo hæresis 184.d.185.a.b.animæ immortales & incorruptibiles 222. d. & seq. 224.443.d.444.c. recordantur eorum quæ in corporibus nouerunt 222. c. propter naturam non saluantur 209 animarum metempsichosis auctores 123.a.220.a.refellitur 219.d.& seq.
Antichristus qualis, & quæ facturus 475. & seq. Christum se dicet 476.b.c. Deum & Sanctos blasphemabit 481. b. Hierosolymitanum templum reædificabit 476.a. homo verus & singularis 475. c.476.b.idolis aduersabitur 488.a.Missę sacrificiũ abolebit 476.d.vbi nasciturus 487. d. Romanum Imperium dissoluet 478. c. eius aduentus qualis 249.a.ambitio 475.d.487.c.d. character 482.c. genus 486.d.miracula 482. a. b. 487.a. c. nequitia & doli 474. 475. c. 483. nomen incognitum 484. & seq. 486.& seq.nomina varia 486.regni sedes 476. b.491.a.eum Iudæi suscipient 476. b. 487. b Mahometem fuisse 487.& seq.
Antinomi Lutheranorum secta 170.a
Antiochena Ecclesia Romanæ primatum agnouit 238.d.ei quot annis præfuit Petrus Apostolus 118.d
Antiochenæ Synodi constitutio de imaginibus 124.c
Antiochiæ nomine quot vrbes nominatæ 118.d
Antiphanes Poeta 170.d.173.b.c

Antoni-

Antoninus Pius Imp. 44.a.244.a
Antoninus Verus Imp. 240.d
S.Antonius Heremita 159.d
Antropomorphitarum hæresis 184.c.442.d
Anysius Thessalonicensis Episcopus 238.c
Apelles hæreticus 6.a.48.c.124.b
Apocalypsis est Ioannis Apostoli, & Canonica 373. a. 375. b. 391. c. 392. a. 490. eam reijcit Lutherus 231.d
Apocryphum quid 106.b
Apollinarius Laodicenus Chiliasta 495.a
Apollinis responsa ad Imp. Romanorum de Christo 332.a
Apollonium Tianeum Christo adęquare conatus est Hierocles 74.c
Apostata quis 319.a
Apostoli Aeonum typi non sunt 189.b.amici à Christo vocantur 346.b. hæreticos quantum abhorruerint 231. c. 234. a. Omnes sunt veritatis professores 270. cur passi 267. c. Sabbato vellentes spicas non faciunt contra legem 336.b.sunt sacerdotes ibid. Scribæ & Doctores 337. b. d.eorum constitutio de imaginibus 124. c. duodenarius numerus quid Gnosticis 101.c.duodenarij numeri typi 103. b.377.a. pedum ablutio quid designet 377. c.d. 378. a.eos baptizatos esse Apostolica traditio est 235.b. Missam celebrasse 360.d.361.a.b
Aquæ lustralis miracula 69. c.aquam vino miscere, in consecratione Eucharistiæ, Apostolica est traditio 234.d.396.c
Aquenses quando Christiani facti 54.c
Aquila Ponticus Translator Græcus Bibliorum 291.b 292.b
Arabiæ Ecclesiæ, Romanæ primatũ agnouerũt 237.b
Arcadius Imp. 238.c
Archimimi qui 51.a
Archonticorum hæresis 113.a.scripta 49.d
Arelatensium Apostolus quis 54.d
Aristides scriptor Christianus 507.d
Aristion Papiæ præceptor 506.b
Aristoteles subtilis Philosophus 174. b. Dei prouidentiam asserit 311. d.quid ab eo mutuati Gnostici 171.d
Arius hæreticus 124. b. 170. b.quomodo Constantinum Imp. decipere voluerit 273. d.Arianorum inter se discordia 55.b.hæresis 44.d.52.a. 39.a.146. b.149. b. 184. c.208.b.247.262.b.d.506.d.miracula 216.c
Armenorum error condemnatus in Florentino Concilio 493
Aschlepa Gazæ Episcopus 238.b
Ascodrugorum hæresis 113.a
Ascodrupitæ hæretici ibid.b
Asiæ Ecclesiæ multum D. Polycarpo deferunt 233.b. Romanæ Ecclesiæ primatum agnouerunt 54.c
Astapheus quid 138.c
D. Athanasius Nicæno Concilio non præfuit 262.b. Ecclesiæ Rom.primatum agnouit 237.a.b.eius de B.Maria Virgine sententia 304.c
Athenagoras scriptor Christianus 507.b
Atomos rerum principium qui voluerunt 171.b
Atria decem tabernaculi Mosaici quid Gnosticis 101.b
Atticus Pseudoepiscopus 238.c
Auaritiæ malum 46.c
Audeani hæretici 129.d
Augustana Confessio noua 243.d
D. Augustini orationes ad B.Mariam virginem 465. a. b. sententia de Episcoporum & Prælatorum Ecclesię statu 6.c.de imaginibus 125.c. de B.Maria Virgine 302. b. c. de Romanæ Ecclesiæ primatu 236. d.& seq. de Traditionibus Apostolicis 235. a. b.c.de eius scriptis Lutheri iudicium 140.d
Augustus Imp. nomẽ Domini vsurpare noluit 45.a
Aurelianus in Gallia missam celebrauit 361.b
Aurum Christo à Magis oblatum quid 253.d.254.b
Azazel spiritus Marco hæretico familiaris 89.c.91.d

B.

Babylon vrbs 503.d
Baiocenses quando & à quibus fidem receperint 54.a
Balaam Magorum in Oriente auctor 253.c
Balsamum 196.b.balsami vsus in Baptismo 112.b.
Baptismus Circuncisioni successit 352. ab Euangelicis eneruatur 112. d. & seq.paruulorum 191.d.192. b.461.d.& seq.eius ceremoniæ 96. a.97. a. 112.b.c. d.113.c.d.235.c. forma seruanda 111.d.& seq. Ioannis & Christi differentia ibid. miracula 69.c.necessitas 461. d.& seq.
Barbeliotæ hæretici 134.b
D. Barnabæ tumulus 229.d
Barneth quid 196.d
Bartholomæus Apostolus formam offerendi Eucharistiam in Oriente docuit 361.a
Baruch quid 196. d. Baruch liber Canonicus 503. & seq.
Basilides hæreticus 6.b.133.d.176.c.eius hæresis 44.a. 119.120.121.129.d.176.c.d.refellitur 224.c.d
Basilidiani polygamiam probabãt 132. Valentinianos damnabant 177.
Basilien sis librorum Irenæi editio suspecta 321.d
Basilius Magnus 6. d. eius sententia de imaginibus 126.b.de B.Maria Virgine 304.c
Beatorum gloria 506.d.diuersa erit 346.d
Bellouacos qui fidem docuerint 54.a
Benedictiones Patriarcharum quales 499.b
Benignus Martyr B.Polycarpi discipulus 240.b
Berengarius hæresim à Diabolo doctus 357.d.& seq.
Beza Baptismi formam contemnit 182. d.Caluinum laudat 243. b. 262. b.corrigit 262.c.à Caluino dissentit 170. b. crucis signum ferre nequit 482. d. Christum pro electis solum passum vult 509. a.in Christo duas personas statuit 127.b. Dei omnipotentiæ detrahit. 441. b. Deum auctorem peccati facit 140. c. 511. b. Deum necessitatis sibi loco esse docet 153. c. de imaginibus sibi contrarius 124.a. 126. b. fidelium infantes ante Baptismum sanctificatos vult 461. d. Infernum negat 493.a.polygamiam docuit 132.c.qualis Lutheranis 160.a. Tatianorum hæresim instaurat 132.a.eius iudicium de Heshusio 62.d.159.b
Bituręum Apostolus quis 54.d
Blastus hęreticus Quartodecimanorum auctor 507. c.508.a
Bogomili hæretici 129.d
Borborianorum hæresis 134.b
Brentius arguitur 333.a. Baptismi formam contemnit 112. d. Christo ignorantiam tribuit 208. c. Lutheri discipulus 159. b. eius in B. Mariam virginem blasphemiæ 302.c
Bucerus notatur 236.a.ex monacho tertiò maritꝰ 132 c.infernum negat 492.c.d.eius blasphemiæ in D. Virginem 302.c
Bucoldius Anabaptista polygamus 132.c
Budnei Anabaptistę de animarum cum corpore interitu sententia 223.c.
Bullingeri de Brentio iudicium 159.b.
Burdegalenses quando, & à quo, ad Christum conuersi 54.d

C.

Cadmus 196.c
Cadurcenses quando & à quo Christum edocti 54.d
Cælum an interiturum 323. d. & seq. empyreum 176.d
Caiani hæretici 6.b.139.b.c.& seq.140.a.219.335.b
Calamiscus 196.b
Calicum sacrorum vsus in Ecclesia 125.d.360.a

Universidad de Deusto
Biblioteca

Calmana Adæ Protoplasti filia 138.d
Caluinistæ Anabaptistas condemnant 243. c. Antichristo viam muniunt 476. d. Augustanæ confessionis se esse dicunt 62. c. Baptismum Ioannis & Christi æquant 111.b. Christo ignorantiam tribuunt 208. c. Christum in cruce desperasse docent 49.c.d.183.a.sua passione nõ satisfeciſſe pro peccatis 457.a.b.c. Dei omnipotentiæ detrahunt 441. a. b.c. Deum auctorem peccati faciunt 115. b. 140. c. 511. Deum necessitatis sibi loco esse garriunt 153.c. inter se discordes sunt 170. a. b. Epicuræi 223.b. Ethnicis peiores 159.c.d. idololatræ 91. Iudaizant 340.a.à Lutheranis dissident 62. c.d. 467. paruulis fidelium sine Baptismate salutem pollicentur 113. b.461.d. quales Lutheranis 159.c.d. & seq. Sanctos in cælo ante extremum iudicium esse negant 493. d. sacras Scripturas corrumpunt 509. quas reijciant 231. Turcizant 340. a. Caluinistarum hæresis doctor diabolus 358. c. d. & seq. iudicium de Lutheranis 62.c.d.159. c. præsumptio de certitudine salutis consequendæ 492.a. rapinę 46.d. in Sanctos conuitia 481.c.d
Caluinus 248.a.254.c. Arianizat 340.a. 506. b. Baptismi materiam non magni facit 112. d. Christum corrigit 231.d.261.d. in Christo duas personas statuit 127.b. Iudaizat 340. d. 506.b. SS. Patres carpit 340.c. sacræ Scripturæ corruptor 508.509. eius blasphemiæ in B. Virginem Mariam 302.b.c. cum diabolo commercium 75.b. genium 359. b. hæresis de Eucharistia 436.d. de se, suisque iudicium 160.b.c. de Lutheranis 62.c.159.a. mendacium de imaginibus 125.c. miraculum 217. a. sententia de Romanæ Ecclesiæ primatu 236.a.d
Candacis reginæ Eunuchus à Philippo baptizatus, AEthiopiæ Apostolus 55.a
Candelabrum Tabernaculi Mosayci Ecclesię typus 466.d
Carcerius Martyr sub Hadriano Imp. 391.a
Carmelus mons 247.a
Carnotenses à quibus, & quo tempore fidem edocti 54.d.
Carolstadius Sacramentariorum parens 243. a. eius commercium cum diabolo 75.b. 358. d. in sua hæresi inconstantia 244.b. ignorantia 262. b. c. mors 359.a
Carpocrates hæreticus 6.b.219.a.511.a. sectæ Gnosticæ auctor 123.a. eius hæresis 121.d.& se. 162. c. 252.c
Carpocratiani libidini dediti 48.c.122. a. 123. magicis artibus 122. a. 123. c. 229. c. cauterio notabant suos discipulos, & quare 123.d
Carthaginensis Ecclesia Romanæ primatum agnouit 236.a
Castitatem & continentiam impossibilem dicunt hæretici 48.c.d
Castor Agrippa captiones Basilidis hæretici patefecit 120.b
Caulaucau Basilidi Saluator 120.a. quid Hebræis 121. a.b
Celtæ populi 5.a.7.d.54.c
Cenomanorum Apostolus 54.d
Ceræ benedictæ agni figura compactæ vsus miraculis confirmatus 69.d
cerdoniani Aesopi cani conferuntur 162.d
Cerdonis hæreses 128.c.d. inconstantia ibid. & 242. c.d.244.a
Cerinthiani quas sacras Scripturas reijciebãt 127.b
Cerinthus 257.a.233.c.261.490.c. eius hæresis 126.c.d. & seq.252.c. eius mors 240.b
Cham Noe filius necromantiæ inuentor 196.c
Charitati iustificatio attributa 200.c.201.c
Chiliastarum error de Christi temporali & terreno regno à resurrectione 495. & seqq. 500. 501. 506. quis auctor 499.
Chrismatis vsus in Baptismo 112.b
Christiani nominis origo 118.d.267.d
Christus quando Abrahę euangelizauit 498.d. Deus, Patri consubstantialis 45.b.199.d. 207. c. d.247.d. 248.a.c.250.d.252.319.b.d.328.c. 330. 331. 334. 348.c. fabrilem artẽ cum Iosepho exercuit 45. b. homo verus 303.432. an incarnatus si Adam non peccasset 456. non ex Ioseph generatus 287. Legis finis 344. Legem non soluit 345, matri Mariæ à resurrectione primò apparuit 492. d. verè passus 284. quoto ętatis anno passus controuersum est 46.b.c. 187.d.188.c.192.b.c. Patri quomodo subiectus 506. b. sanguinem proprium in vltima Cœna bibit 498. c. veteris Testamenti patribus apparuit 328. & seq. 337. c. vulnerum characteres seruat in corpore glorioso 492.b. Christi duplex aduentus 395. d. descensus ad inferos 385.a.492.b.c. diuinitatem qui negant 67. d. 214. diuinitatem pati posse qui voluerunt 180.b. æterna generatio potius adoranda, quàm curiosius scrutanda 206.a. humanitas super Angelos exaltata 506.c. imagines in primitiua Ecclesia 124.b.c.& seq. nominis etymon 68.a.69.a passionis efficacitas & fructus 188.a.c. 457. a. b. c. regnum sempiternum 477.c. regni gloria 402. d. christo ignorantiam qui tribuant 107.a. b. 208.c. Christum in cruce nõ desperasse 49. c.d. quatuor clauis cruci confixum 198. d. passione & morte non satisfeciſſe pro peccatis volunt Caluinistæ 457. in Christo duas personas qui statuunt 127. b. 129.d.c.
S. Chrysostomus 6.d. de eius scriptis Lutheri censura 140. c. 286. d. sententia de imaginibus 126.b. de Beata Maria Virgine 304. a. b. de spheris cæli 176.d
Ciborum delectus ex traditione Apostolica 48.b.c
Cicero arguitur 394.c. Deum mentem puram appellat 180.c. eius error de Dei potentia 162.a
Cinamomum 196.a
Circuncisio cur instituta 350.c eius efficacia 351. c. d & seq. ei Baptismus succesſit 353.
Cirola pseudoepiscopus Arianus 216.c
Clementis Alexandrini de libero arbitrio sententia 326.d
Clemens I. Papa 192.c.232.c.d.239.b.c. 240. a. eius literæ ad Corinthios 232.c.240.a
Cletus Papa 239.b
Climata quæ 99.a
Cœna pura sexta dies, qua Christus passus 83.b.c
Colarbasij in quibus discrepant à Valentinianis 65. 68.69. eorum hæreses 82.b.c
Colonia Agrippina 198.c
Communio sub vna tantùm specie etiam in primitiua Ecclesia vsitata 514.c
Confessio peccatorum 75.c.& seq.453.d.& seq.
Confessionistæ vide Lutherani
Confirmatio Sacramentum 69.c.113.d.& seq.
Constantinus Magnus Imp. 126.b.194.b.196.b. cultor imaginum 126.c
Constantius Imp. Antichristus Patribus 68.c.
Continentium hæreticorum auctores 130.
Cornelius Papa 236.b.c
Corpus honestè tractandum 443.b
Crates Philosophus 174.a
Crescens Viennæ in Gallia à Paulo Apostolo relictus 54.d
Crucis Christi quinque extremitates seu fines 196. c.d. mystica explicatio 461. c. 462. b. imagines in primitiua Ecclesia 124. b. 125. signũ Christi character 482.c. signi vsus inter christianos 124. b. 125. 197.c. signo miracula edita 69.c.125. b. titulus Hebraicè quomodo scriptus 196.b
Cynici Philosophi vnde sic dicti 174. a. ab ijs quid mutuati Gnostici 171.c
Cypriani de B. Maria Virgine sententia 303.a. de clauis, quibus Christus cruci confixus 198.d. de primatu

matu Romanæ Ecclesiæ 236.b. de eo Lutheri iudicium 286.b
Cyrilli Ierosolymitani de Romanæ Ecclesiæ primatu sententia 237.d

D.

Dædalus 91.b
Dæmones mendaces 471.472.c.d. & seq. homini auctores scelerum 483.d. Dæmonum electio donum Ecclesiæ 219.a.b. ignorantia 472. c. cum fœminis concubitus 352.b. Dæmones ante Christi incarnationem se damnatos pro certo non nouisse 478. a. d.& seq. Christum Deum agnouisse 332. a. b. incorporeos esse 290.d
Damasus Papa 237.b. eius de imaginib. sententia 125.a
Danielis Prophetæ prophetiam mutilant Euangelici 231.b. Susannæ & Belis historiæ Canonicæ 328. b.383.c.d. imaginem Constantinopoli erexit Constantinus Magnus Imp. 126.c
Dauid Regem octauum esse inter fratres quid Gnosticis 101.b
Decimæ sacerdotibus persoluendæ 364.a.b
pro Defunctis sacrificia 234.c.235.c.356.b.d
Delbora Adę Protoplasti filia 138.d
Demetrius Diacopus 512.a
Demetrius Phalereus Philadelphi regis bibliothecæ præfectus 294.c
Demetrius Pisinuntis Episcopus 238.c
Democritus Philosophus 157.d.171.b. eius dogmata 174.a. quid ab eo mutuati Gnostici 157.d
Deus ex creaturis cognoscitur 158.c. 159. b.c. 331. b. 332.a. ante mundi exordium quid fecit 204. d.& seq. immutabilis est 224.c. nullius indiget 147. d. 148. b. inuisibilis 148. d. & seq. 152.c. & seq. liber 152. b. mens pura 180. c. mundi conditor 147. b. & seq. 149. 150. 155. 158. c. necessitati non subiectus 153.c. omnia in se continet 145. a. 146. b. omnipotens 67.a.b. 148.d.441. simplex 166.d.167.a.b. 105. c.d. trinus 248. a. 252. & seq. vnus 114. c. 144. d.& seq. 146. b.d. 147. a. 202. c. 203. a. 246. & seq. 255. 319. & seq. 322. 332. a. 339. a.b. 470. Dei misericordia & patientia 289. 290. a. nomẽ à multis gẽtibus quatuor literis scribitur 44. b. varia nomina 225. 226. prouidentia 152. c. 153. c. 201. b. c. 511. d. 512. a. Deo hominis affectus non competunt 167. a. 169. ignorantiam qui tribuunt 184. a. c. 185. Deum materiam primam primò formasse 162. a. auctorem peccati qui volunt 140. c. 269. b. 511. de Deo quid pijs sentiendum 166.d
Deuteronomium typus Euangelicę legis 320.c
Diaconis vxorem ducere an liceat 75.a
Dij maiorum gentium duodecim 174.d. & seq.
Diodorus Siculus Iehouæ vocem non intellexit 46.a
Diogenis Cynici Philosophi dogmata 174.a
Dionysius Alexandrinus 126.d.502.a.508.d. eius sententia de Ecclesiæ Romanæ primatu 237.d
Dionysius Areopagita 192. Parisiensium Apostolus 54.a. eius de signo crucis sententia 125. b. de Dei prouidentia 201.b. de Traditionibus Apostolicis 234.d. de eo & eius scriptis Lutheri censura 140.c 286.b.
Domanowski Anabaptistæ de animarum interitu hæresis 223.c
Dominico die non ieiunandum 515.b. Pascha celebrandum 513.514.
Donatistæ hæretici 46.d.124.b

E.

Ebionitarum Euangelium 230.a. hæresis 127.c.d.231. a.252.c.262.c.273 320.a.325.a.331.d.
Ebion hæreticus 6.a.240.b.261.a. eius nominis etymon 127.c
Ecclesia Catholica est 50.d.53.c.d.& seq.242.b. 243.c. columna & firmamentum veritatis 431. d. miraculis confirmata 69. visibilis est 51.c.d. 466.d. vna 50.d.52.d.& seq.55. 466.a.d. eius auctoritas in rebus fidei 343.d.510
Ecclesiasticus liber reijcitur ab Euangelicis 231.a
de Ecclesiaste libro Lutheri iudicium 231.b
B. Effrem D. Basilij discipulus 304.d
Eleazarus Iudæorum summus Pontifex 294.d
Eleemosynarum encomia 344.d & seq.
Eleutherius Papa 7.b.238.a.b
Elipandi Toletani Episc. hæresis de Christo 188.a.b
Elleborum 212.a
Eloæ, Eloi, Eloth quid 225.d.& seq.
Elias Propheta veniet tempore Antichristi 488.d
Elibertinum Concilium 54.c
Elymas Magus 130.a
Emmanuelis nominis etymon 296.a
Empedoclis Philosophi dogma 220.c
Encratitarum Euangelium 230.a. hæresis 130. & seq. scripta 49.d
Enoch Patriarcha in Paradysum translatus 352.c. 353.a.439.c.440. c. d. 441. a. veniet tempore Antichristi 488.d. eius legatio ad Angelos 351.a.352.a.b. Prophetia scripta 196.b.
Enthymesis quid 167.a
Ephesinæ Synodi de Traditionibus Apostolicis iudicium 234.d.de Romanæ Ecclesię primatu 238.b
Epicureorum dogma de animarum interitu 220.a
Epicurus Philosophus 157.d.171.b. eius scripta 173.d
Epiphanes Valentinianus hæreticus 59. d. eius impudicitia 63.a.b
Epiphanij de Septuaginta Bibliorum Interpretibus censura 294.d.
Episcopatum inuiti susceperunt Sancti, illumque fugerunt 6.c.d.
Episcopi presbyteris superiores 514. d. Episcoporũ successio Ecclesiæ nota 232. 239. d. Episcopos creare cuius est 239.c
Erasmus Roterodamus notatur 6.d.231.c.260.b.279. b. 490. c. 492. c. eius iudicium de Luthero 159. b. locus de miraculis Euangelicorum 212.a. annotatio in Irenæum 288.a.b
Errores vnde nascantur 6.c
Esau cuius typus 377.b
Esdras post captiuitatem Babylonicam Legem Moysis restaurauit 295.a
Esseni Iudæorum secta 343.a
Estheris historia mutilatur ab Euangelicis 231. a. de ea Lutheri iudicium 231.b
Euæ ætatis anni 472. a. mendacia tria 472. b. peccatum maius Adami 306.b.c. superbia 471.a
Euangelia solùm quatuor 229. b. 230. a. b. 254. d. & seqq. 259. 261. c. apocrypha variorum auctorum 230.a
Euangelici inter se discordes 170. a. b. dissensiones suas summo studio dissimulant 62.c. Ethnicis peiores 159.& seq. hæreses suas Euangelij titulo exornant 262. b. c. hæreticos veteres beatos vocant 140.c.d. idololatræ 91. a. b. indocti & rudes. 261.b. c.& seq. libidini & impudicitiæ dediti 132. mulieribus etiam sacerdotium attribuunt 74. b. c. speciosis titulis se & suos ornant 62.c. 183.c. d. eorum doctrina noua 243. inconstantia in doctrina 244. probra & conuitia in SS. Patres 140. c. d. superbia 183.c.d
Euangelistæ quo ordine & tempore Euangelia scripserint 229. b. 230. a. Euangelistarum figuræ 259. a. 261.d
Euaristus Papa 233.a. 236.a. 240.b
Eucharistia sub vna specie conseruata 514. Eucharistiæ Sacramentum 114.a. Consecratio 365. a. 436.c. noui Testamenti sacrificium 315. c. 356. 357. illud abolendum hæretici à diabolo edocti 357. c. d. & seqq. in Eucharistia Christi præsentia 365. b. c. 434.& seq. 436. circa Eucharistiam miracula 69.c

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX

Eucherius Treuerenſium Apoſtolus 54.a
Euchyta hæretici 129.d
Eudocia Theodoſij Iunioris Imp. vxor 51.a
Eugenius Toletanus Antiſtes 288.b
Euilmerodach Aſſyriorum Rex 298.b
Eunomiani hæretici 115. b. eorum hæreſis 117. b. 184.c
Eunuchus Candacis Reginæ Martyr,& vbi Euangelium prædicauit 269.c.d
S.Euodius Antiochenus Patriarcha 118. d. 192.c
Euripides Philoſophus 173.c
Euryſtheus Steneli Mycenarum Regis filius 51.a. Herculem ad Cerberum ex inferis deducendum miſit 41.b
Euſebij Cæſarienſis de primatu Romanæ Eccleſiæ iudicium 237.d
Euſtachius Martyr ſub Hadriano Imp. 391.b
Eutyches hæreticus 170.b
Excæcare quomodo dicitur Deus 389.a
Exodus Hebræorum cuius rei typus 391.c
Exomologeſis quid 75.c
Exorciſmi 69.c.117.c.154.a.b.235.c
Exuperius Normanniæ Apoſtolus 54.a
Ezechias Iudæ Rex 296.d
Ezechiel Propheta Adonai Gnoſticis 136.c.eius ſententia de mortuorum reſurrectione 457. d. & ſeq.

F.

Farellus Caluini anteceſſor 243.a.436.a.reſurrectionem negauit 436.a
Fatum qui conſtituerunt 174.c
Fauni 415.d
Felix Martyr B.Polycarpi diſcipulus 240.b
Feſti dies ex traditione Apoſtolorum 235.b.eos reijciebant Manichæi 116.c
Ficulneo folio anguem tenere prouerb. 308.b
Fides ſola non iuſtificat 117. b. 218. d. 329. d. 343. d. 346.c.vera non quærit ſtrophas 7.d.Fidei neceſſitas 327.d.veritas vnde petenda 242. 243. a. Fidem innouare nemini licet 6.a.d. in futuro ſæculo etiam permanere 203.c.204.c
Filij Prodigi parabola 414.b
Filium hominis cur ſe Chriſtus vocet Gnoſticis 67.c
Flacciani Lutheranorum ſecta 170.a
Flauianus Antiochenæ Eccleſiæ Antiſtes 238.c.d
Floriani hæretici 48.c
Florini hæreſes 49.c.507.c.510.512.a
Franciſcus Suarez 304.b.c.d.
Franciſcus Venetus 156.d
Franciſcus Vilierius 236.a
Francofordienſis Synodus 288.b
Frankentalenſe colloquium 243.b
Fredericus Aulakius Caluiniſta 457
Fructus centeſimus, ſexageſimus, & triceſimus 506.c
Fulbertus Carnotenſis Epiſcopus 358.a
Fulgentius Ruſpenſis 237. c. eius ſententia, hominem Redemptionis officium implere non potuiſſe 288.b
Funccius Caluiniſta notatur 293.b
Fungorum varia genera 154.b

G.

Galbanum quid 196.d
Galilæi Iudæorum ſecta 343.a
Gallaſius notatur 4.b.c.27.d.29.d.43.a. b. 49. c. 57. d. 73.d.81.d.101.d.110.d.124.d.239.b.261. c. 281. d. 305. a.320.d.337.d.350.a.464.d.491.a
Gallia quo ardore Euangelium amplexa 54.c. à Caluiniſtis vaſtata 46. d. à D. Paulo Apoſtolo ad fidem adducta 54.b
Gallorum Apoſtoli qui 54.a
Garumna flu. 54.c
Gaudium verum quod 444.a
Gaudia cæli 506.d
Gedeonis Iſraëlitarum ducis vellus cuius typus 280.c.281.d
Gehenna quid 503 b
Genealogiam Chriſti cur B.Lucas ceperit tam altè 301.
Geneuenſium leuitas in diſſoluendo matrimonio 132.c.diſcordia cum Anglicanis Caluiniſtis 170.b
Gentes promiſſionis Abrahæ participes 59.a. quomodo iudicabuntur 395.a
Gentiliani hæretici 149.b
Geometria in quibus verſetur 217.d
Georgius Maior Lutheranus arguitur 360.c
Georgij Richen Roſtochiēſis miniſtri iudicium de Sacramentarijs 160.a
Germanorum Apoſtoli 54.a
Gigantum ante diluuium ſcelera 483. d. nefaria libido 352.a.b.eos fuiſſe 211.c.d
Gloria in excelſis Deo:cantici qui auctores 260.b
Gnaphæi hæreſis 50.a
Gnoſtici Catharos ſe appellabant 48. b. Chriſtum Deum negabant 44.d.45. b. 67. d. in quatuor perſonas diſtrahunt 39.b.50.a.272.c.Deum poeticum finxerunt 65.a.66.a 151.c.& ſeq. Diabolo familiares 71.b. c. Diabolum coſmocratorem dicebant 47.a.dogmata propria ipſi non intelligebant 44. b.Ethnicis peiores 45 a.hæreſes ſuas ſtudioſè occultabant 6.b.7.b.c.46.b.impudicitiæ & libidini addicti 25.c.27.c.29.a.49.a.71.b.75.d.118.d. magiæ dediti 70.71.72. Matrimonium Satanæ opus vocitabant 118. d. mulierculis ſacerdotium tribuebant 74.d.peccantes dicebant ſe Angelorum opera facere 139. c. ſacras Scripturas corrumpunt 19. a.in ſectas diuiſi 111.b. c. vxores ſuas alijs concedunt 123.d.eorum ambitio 61.b.auaritia 21.a.46.c inter ſe diſcordia 65. & ſeq. 407. & ſeq.vide Valentiniani.
Græcarum literarum inuentores 91.a
Granata ciuitas 54.c
Gratiani ſententia de primatu Romanæ Eccleſiæ 236.b
Gratiarum actiones quę obſeruantur in celebratione Euchariſtiæ ab Apoſtolis traditæ 46.a
Gregorius Magnus qualis Luthero 288.a
Gregorius Nazianzenus qualis eidem 140. d. 286. b. inuocat B.Mariam Virginem 304.b
Gregorius Niſſenus imaginum cultor 126.b

H.

Haalmach quid Hebræis 292.a
Hadrianus Imp. 292.a.294.c
Hæreſiarchæ noſtri temporis peiores alijs 47.d
Hæreſis idololatria eſt 91.c.d.115.b.noua eſt 243.a. b. vnde naſcatur 3.a.6.c.d. 172. d. ridenda 65.a.eam prodidiſſe ſuperaſſe eſt 5.c
Hæretici definitio 116. d. Hæretici Antichriſti appellantur à SS. Patribus 68. c. d. Antichriſti præcurſores ibid. auaritiæ addicti 46.c. d. Chriſtiani & Catholici dici nequeunt 117. b. c. conueniunt inter ſe vt Herodes & Pilatus 62.c.diabolo familiares 74.b.& ſeq.216.a.217. b. c.Eccleſię ſcandalū Gentibus 123.d.fugiendi 510. c. 511. b. gulæ dediti 27.c.hęreſes ſuas ſtudioſè occultant 7.c.d.273 274. 275.c.idololatræ ſunt 91.indocti & rudes 261. b. c. & ſeq.libros apocryphos à ſe conſcriptos pro S. Scriptura obtrudunt 49.a.d. 107. a. luxuriæ addicti 27.c.29.a.46.c.d.48.c.d.lupi rapaces ſub veſtimentis ouium 7.a.b.magiæ dediti 74.b.c.an vera miracula edere poſſint 69.b. 216. c. d. omnes quò tendant 114.c.d.in ſectas diuiſi 55.b.c.62. ſerpenti comparantur 318.b.319.a. S. Scripturis non obſequuntur 230. c.d. & ſeq. Scripturas corrumpunt 508. 509. Simonis Magi diſcipuli 130. b. frigidè & molliter

molliter non ſunt tractandi 7. b. Traditiones Apoſtolicas reijciunt 230. c. d. & ſeq. ſpecioſis titulis ſe & ſuos cœtus ornant 62.b. c. eorum inter ſe diſcordia 111. c. 466. & ſeq. diſcordia ſunt Eccleſiæ trophæa 170.b. Baptiſma non reiterandum 235. b. libri à quibus legendi 318. d. ſuperbia 183.d
Hebræorum Euangelium 230.a.ad Hebræos D.Pauli epiſtola reijcitur à Luthero 231.c
Hebraicarum literarum inuentores 196.b.352.b
Hedyoſmus quid 196.d
Hegeſippi de Iotepho hiſtorico ſententia 332.b
Heidelbergenſes Caluiniſtæ diſſentiunt à Sabaudis 170.a
Helceſaitæ hæretici librum è cælis delapſum ſe habere dicebant 68.b
Helena Simonis Magi ſcortum 6.b.115.d.116.d.124.c
Heliades Martyr ſub Hadriano Imp. 391.b
Helias Propheta in Paradyſum terreſtrem tranſlatus 439.c.440.c.d.441.a
Heluidij de B.Mariæ virginitate hæreſis 295.d
Hemorrhoiſſa à Chriſto ſanata ei imaginem erexit 124.c
Henricus VIII. Angliæ Rex 132.b
Heracleon hæreticus 151.a
Heracliti de Deo opinio 153.d.172.d
Hermannus Hamelmannus refutatur 228.d
Hermes libri Paſtoris auctor 231.c
Hermes Triſmegiſtus Philoſophus 190.a
Hermiani hæretici 47.d.162.a
Hermogenes hæreticus 48.d.eius libido 132.b.hæreſis de materia prima 161.d.174.b
Herodiani Iudæorum ſecta 343.a
Heshuſij de Beza iudicium 160.a
Heſiodus Poeta 43. d. eius de rerum principio ſententia 151.a.173.c.figmentum de Pandora 174.d
Heſperia vnde dicta 54.b
Hetzerus Anabaptiſta polygamus 132.c
S.Hieronymus hoſtis hæreticorum 7. b. qualis Luthero 140.c.286.b.c. encomiaſtes B. Mariæ Virginis 303.c eius ſententia de primatu Romanæ Eccleſiæ 236.c. 237. b.
Hieruſalem ciuitas ab Ebionitis adorata 325. a. eius varia nomina ibid.c
S.Hilarionis abſtinentia 48.c
S.Hilarius crucis imaginem fecit 125.a
Hildephonſus Toletanus Antiſtes 288. b. 295. d. encomiaſtes B.Mariæ Virginis 303.d
Hiparchiæ impudicitia 174.a
Hiſpani dicti Hyberi 54.a
Hiſpanorum Apoſtoli qui 54.a.b
Hoffmanni conuitia in Bezam 160.a
Homeri imago à Gnoſticis culta 124. c. de patria ſeptem vrbes Græciæ inter ſe certant 173.a
Homo cur à Deo creatus 347.348.b.eius partes 447.d ætates quot 192. c. in eius vſum vniuerſa condita 483.d.496.b.c.d.hominem purum Redemptionis humanæ officium adimplere non potuiſſe 288.a
Hora quid ſit,& quibus conſtet partibus 97.c
Huſſitæ hæretici 140.b
Hydra Lernæa 139.a.b
Hydroparaſtarum hęreſis 357.a.varia & diuerſa nomina 131.a.origo 131.c
Hyenæ aſtutia 274.a
Hyginus Papa 44.b.128.c.244.a.513.b
Hypgrbaton quid 249.c
Hypocritarum conditio 382.a
Hypponenſis Eccleſia, vt omnes aliæ, Romanæ obediuit 236.d
Hyſtera quid 139.c

I.

Iacobi Billij ſcripta 144.b.c
Iacobus Faber 197.a
Iacobus Maior Hiſpanorum Apoſtolus 54.b
Iacobus Minor Miſſam celebrauit 197.a.360.d
Iacobi Patriarchæ filij in Aegyptum pro frumento miſſi quid declarent Gnoſticis 101. b. oues variæ quid 376.d
Ialdabaoth quid 138.
Iao quid 46.a
Iaoth quid lingua Hebraica 215.b.226.b
Iconoclaſtæ 124.c
Ideas qui defenderint,& oppugnarint 156. c. d. earū refutatio 154.& ſeq.
Idiota quo anno floruit 303.b.encomiaſtes B.M.Virginis ibid.
Idololatriæ origo 138.d.484.a
ab Idolothytis ſibi cauerunt Chriſtiani quandiu gentiliſmus ſterit 48.b
Iechonias Iudæ Rex an ſine liberis obierit 298. b.c
Iehouæ vocem non intellexit Diodorus Siculus 46. a.48.b.
Ieiunia Chriſtianorum 48.b.c
Ieiuniorum diebus,quibus cibis vtendum 48.b
Ienenſes molles Lutherani ſunt 170.a
Ieremias Propheta Adonai Gnoſticis 136.c
Ieſu nomen venerandum 361.c.d.eius etymon 194.a 195.d
Iezlerus Caluiniſta quid de Lutheranis 159.c
S.Ignatius Antiochenus Patriarcha 6.d.118.d.357.514 b.D.Polycarpo familiaris 240.c.eius epiſtolæ cuius valoris 482.c.eas Caluinus & Magdeburgēſes reijciūt ibid.de æterna Filij Dei generatione ſententia 168.b.de Chriſti vitæ annis 192.c.ad beſtias condemnati vox pia 481.a
Illyricani rigidi Lutherani 170.a
Illyricus notatur 239.b
Imagines Gnoſticorum cur reprobauerit Irenæus 124.d
Imaginum vſus ſemper in Eccleſia 124.125.126.
Infantium recens natorum vagitus vnde 84.b.85.b
Infernum eſſe 493.c.qui negant 492.c.d.& ſeq.
SS.Innocentes Martyres quot fuerunt 279.a
Innocentius Papa 237.a.b.238.b
Inuidia diaboli vitium 474.a
Ioacim Iudæ rex 298.b.c
Ioannes Antiochenus Patriarcha 238.b
Ioannes Apoſtolus vbi,& quando Euangelium ſcripſit 229.b.230.a.b.eius ætatis anni 101. 486. b. 511.b. Apocalypſis reijcitur à Luthero 231.d. eam Ioannis eſſe,& canonicam 373.a.375.b.391.c.392.a. 490. de epiſtolis duabus poſterioribus eiuſdem Luthe ri iudicium 231.d.
Ioannes Auentinus 54.a
Ioannes Aurifaber Colloquiorum Lutheri auctor 231.b.243.c.
Ioannes Baptiſta Propheta & Apoſtolus 258. b. qualem pœnitentiam prædicarit 251.b
Ioannes Chryſoſtomus vide Chryſoſtomus.
Ioannes Curterius 204.c.506.b
Ioannes Piſcerus Roffenſis Epiſcopus Martyr 369.c
Ioannes Preſbyter 506.b
Ioannis Schutz de Sacramentariſmo iudicium 160.b
Ioel Propheta Sabaoth Gnoſticis 136.c
Ionas Propheta quid Niniuitis prædicauerit 289. a. 290.b
Ionathan Vſielis fil.Chaldæus paraphraſtes 292.b
Ioſephi Hiſtorici de Chriſto locus 332. b. de Iudæorum exorciſmis 154.a
Ioſeph quomodo Chriſtum educauit 378.d.379.b
Ioſephi Patriarchæ in Aegyptios benignitas 390.a
Ioſue Dux Iſraelitarum quinque Reges Amorrhæorum occidit 197. d. eius duodecim lapides quid Gnoſticis 101.c
Irenæus quàm vicinus Apoſtolis 486.b.511.b. D. Polycarpo familiaris 510.quo anno hos libros ſcripſit 7.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sit 7. c. septem Sacramenta agnouit 113. c. & seq. eius nævus de Christi vitæ annis 192. b. c. de Christi temporali regno à resurrectione 500. præceptores 486. b. scripta 507. & seq. testimonia de S. Trinitate & Christi Deitate 252. 253.
Iris 196. a
Isaac Patriarcha typus fidei 376. b. ligna ferens quid significat 329.
Italica vidua quomodo ab Augustino consolata 122. c
Ithamar in eremo sacerdos electus 197. c
Iudæi corruptores sacræ Scripturæ 291. a. 292. c
Iudæorum Apostoli 55. b. c. exorcismi 154. a. b. error de animarum metempsichosi 220. a. b. fabulæ de Messia 6. a. variæ sectæ 343. a. traditiones, quæ à Christo reiectæ ibid. ijs Lex Mosayca cur data 349. d. vxoris repudium cur permissum 349. c
Iudæ Apostoli epistola reijcitur à Luthero 231. d
Iudæ proditoris Euangelium 140. b
Iudicium extremum 479. b
Iudith historia ex canone Diuinorum Librorum reijcitur ab Euangelicis 231. a
Iulianus Apostata Imp. 124. c. 126. a
Iulianus Toletanus Antistes 288. b
Iulius Papa 238. b
Iuonis Carnotensis de Romanæ Ecclesiæ primatu iudicium 236. c
Iustinus Imp. 126. a
Iustinus Martyr 507. d. vidit cellulas Septuaginta Interpretum 295. a. eius scripta cuius valoris 478. d. sententia de signo crucis 125. b. de mundi creatione 148. c. de æterna Dei Filij generatione 168. b. de Septuaginta Bibliorum Interpretibus 294. d
Iustitia originalis in quo consistit 443. a. b
Iustitia quæ sit maior quàm Pharisæorum 345. Christiana in quibus consistit ibid.
Iusti ante Abraham quomodo iustificati 351. a
Iustos damnatos, impios autem saluos volebat Marcion 130. a
Iustus Ionas Lutheranus 231. c
Iuuenilis ætas quæ 192. a

L.

Lacasan Candaces, Baazenæ Regis filia AEthiopum regina 269. c
Lactantij locus de crucis imagine 125. c. de Dei potentia 162. a
Lacte gypsum miscetur prouerb. 281. b. 282. a
Lasci iudicium de Lutheranis 159. b
Lazari & Epulonis vera historia 321. c. & seq.
Lazarus à Christo suscitatus, discipulis ad soluendum oblatus quid denotet 453. d. & seq.
Leo Constantinopolitanus Lector 125. a
Leo Papa 238. a
Leontij Neapolis Episcopi de imaginibus sententia 126. a
Lernæa hydra 139. a. b
Lethale mulsum prouerb. 281. b. 282. a
Letheus fluuius 220. c
Leucippi philosophi dogmata 174. a
Lex Mosayca cur Iudæis data 349. d
Lia Iacobi Patriarchæ vxor cuius typus 377. b
Liberius Papa 237. a
Liberum arbitrium 209. c. 326. & seq. 349. & seq. 354. a. 480. a. 481. c. 483. a. d. 512. a.
Lindanus doctus & Catholicus scriptor 50. a
Linus Papa 236. a. quot annis præfuit 239. b
Lipsenses molles Lutherani sunt 170. a
Literarum Græcarum inuentores 91. a. Hebraicarũ 196. b. 352. b
Liturgia D. Basilij Magni 46. a. 304. c. S. Chrysostomi ibid. a. S. Iacobi Apostoli ibid. d. & 306. d
Longo longius fugere prouerb. 242. c
Loth Patriarcha fide saluatus 351. a. eius cum filiabus concubitus 392. 393. vxor Ecclesiæ typus 392. d
Lucas Euangelista B. Virginis Mariæ, & Petri & Pauli Apostolorum imagines depinxit 125. a. quo tempore Euangelium suum conscripsit 230. b. D. Pauli indiuiduus comes & cooperator 271. 272.
Lucilla Donatista 124. b
Lucius Adrianopolis Episcopus 238. b
Lucius Cyrenensis D. Pauli consobrinus 54. a
Ludi & spectacula Ethnicorum à SS. Patribus damnata 48
Lunæ crescentis & decrescentis caussa hominibus non certa 203. b
Lutherani Antichristi præcursores 476. d. à Caluinistis dissident 467. ethnicis peiores 159. idololatræ 91. libidini addicti 48. d. mulierculis sacerdotium concedunt 74. b. in sectas diuisi 55. b. c. 170. a. b. quos libros S. Scripturæ ex canone reijciant 231. a. eorum de Caluinistis iudicium 62. a. 159. c. d. discordia inter se 170. a. b. superbia 183. d
Lutherus Baptismum eneruat 113. a. castitatem & continentiam impossibilem putat 132. c. liberum arbitrium negat 326. c. 350. a. Missæ sacrificium abrogandum à diabolo edoctus 358. Nestorianus est 50. a. Patrispassianus 180. c. à suis sectatoribus quibus titulis ornatur 183. d. Symboli fidei auctores Apostolos agnoscit 51. d. Turcis non resistendum docuit 478. c. eius familiaritas cum diabolo 74. c. d. 75. a. 358. iudiciũ de Sacramentarijs 91. 159. d. 162. c. de SS. Patribus 140. 286. de aliquot S. Scripturæ libris 231. de suis V Vittenbergensibus 160. c. matrimonij miseriæ 75. b. c. de iustitia originali hæresis 443. b. impudicitia & libido 132. b. c. d. superbia 183. d. miracula 216. d. ei nominis Antichristi numerus conuenit 487. a
Luxuriæ malum 46. c
Lybiæ Ecclesiæ Traditiones habent pares cæteris 53. c. 54. c.

M.

Macedoniani hæretici 115. b
Machabæorum libri reijciuntur ab Euangelicis 231. a
Magdeburgenses notantur 115. b. 327. b. 332. b. 333. a. 346. d. 350. b. 364. c. 446. a. 464. d. 482. d. 483. d. sibi contraria 356. c. impudenter damnarunt ritus & ceremoniæ baptismi 112. d. eorum blasphemiæ in B. Mariam Virginem 302. c
Magiæ vis & efficacia 112
Magister perfectus quis 191. c. d
Magistri ætatẽ perfectam habuit Christus cùm prædicare incepit ibid.
Magistratui obediendum 473. d. & seq.
Magi horrendis vocabulis vsi sunt in suis pręstigijs 112. abutuntur nominibus spirituum 138. c
Magorum in Oriente auctor quis 253. c
SS. Magorum trium munera Christo oblata quæ & qualia, & quid significent 253. d. 254. b
Maior vide Georgius Maior.
Maioristæ Lutheranorum secta 170. a
Malachias Propheta 361. a. eius vaticinium de sacrificio Missæ ibid.
Malaleel Patriarcha quot annis vixerit 440. b
Mammona quid 250. d
Mancipium quid 283. c
Manes Persarum Regis filium sanare nequit 216. c
Manichæi hæresiarchæ ambitio 183. d
Manichæi hæretici 62. c. 126. a. 185. a. 231. a. Testamentum vetus reijciunt 343. b. eorum ambitio l. 6. c. scripta 49. a
Manssfeldenses rigidi Lutherani sunt 170. a
Manumissus quis 288. c
Maometem Antichristum fuisse 478. d. 487. 488. & seq. eius gesta ibid. Maometani in sectas diuisi 55. b. c
Marcellina Gnostica 124. c. Romam quando venit 122. d

Marcellus Ancyræ Episcopus 238. b
Marcion hæreticus 6. a. b. 124. b. eius libido 48. d. hæreses 129. 130. 146. c. scripta 49. d
Marcionitæ diabolum mundi conditorem constituebant 149. c. sacræ Scripturæ mutilatores 229. d eorum hæresis 184. c. 335. a. b. 435. b
Marcosij hæretici 95. c
Marcus Euangelista quando Euangelium conscripsit 229. b. 230. a. b Alexandriæ Apostolus 54. c
Marcus hæreticus Valentinianus 68. 69. 73. d. Dei Vnigenitum se mentiebatur 82. d. magiæ deditus 71. a. 74. a. b
Maria Virgo Deipara dicenda 234. d. 303. d. super Angelos exaltata 506. c. Inuocanda 464. & seq. Virgo 235. a eius encomia ex Patribus 464. & seqq.
Martialis Christi discipuli de sacrificio Missæ sententia 357. a
Martianus Arelatensis Episcop. Nouatianus 236. b. d
Martianus Imperator 302. d
Matrimonium Sacramentum est 49. a. 114. a. 119. a. qui negant 132. a
Matthæus Apostolus Euangelium Hebraicè scripsit 229. d. quo tempore 230. a. Missam fecit 361. a. eum in recensenda Christi genealogia errasse volunt Anabaptistæ 298. c
Matthiæ Apostoli Euangelium 230. a
Matthias Flaccius Illyricus Arianizat 67. d
Melanchthon Schluffelburgio Arianus 207. c. d. eius fraus in citando Irenęo 366. c. sententia de duabus vxoribus simul ducendis 132. c
Melchiades Papa 237. a
B. Meletij imagines à Christianis cultæ 126. b
Menander Comicus quis & qualis, eiusque scripta 182. b
Menandri Simonis Magi discipuli gesta 117. d. & seq.
Mendacium varium & multiplex 67. c
Mercurij Trismegisti de animarum metempsichosi dogma 220. d
Michael Archangelus magiæ cultoribus cui planetæ præest 138. c
Michaelis Rossimanni filiam à diabolo obsessam, frustra liberare tentant Lutherani 217. a
Mileuitanum concilium 237. b
Mimus quis 51. a
Miracula vera solùm in Ecclesia Cathol. 69. b. c. d
Missa Ecclesiæ sacrificium 355. c. d. 356. 357. & seq. 360. 362. & seq. 364. a. d. eius Præfatio 367. a
Molinæus Caluinista notatur 239. b
Moloch idolum 349. d
Montanus hæreticus 124. b. 513. a. eius ambitio 62. c. 183. c. libido 48. d
Mulieres in rebus Ecclesiasticis nihil iuris habent 74. d. inter hæreticos Sacerdotes ibid. hęreses pro pagarunt 124. a. b
Mundus ex materia prima conditus 162. a. 174. b quot annos perdurabit 480. d. 482. a. b. an interiturus 310. d. 323. d. & seq. igne interiturus 484. b
Munsterus D. Matthæi Hebraicum Euangelium edi curauit 230. a
Muntzerus Anabaptistarum parens 243. a

N.

Naasini hæretici 134. b
Narses dux B. Mariam Virginem inuocauit 468. d
Nathanael Biturigum Apostolus 54. d
Nazaræorum Euangelium 230. a
Necromantiæ inuentor quis 196. c
Nectarius Constantinopolitanus Patriarcha 238. c
Nero Imperator 6. b
Nestorianorum hæresis 127. b
Nestorius hæresiarcha 50. a. 170. b. 238. b
Neusserus Caluinista ad Turcas defecit 457. a
Nicenę Synodi sententia de Christi diuinitate 199. d. 234. d. de Romanæ Ecclesiæ primatu 238. c
Nicasius Normanniæ Apostolus 54. a
Nicodemus Christi discipulus 310. a. eius crucis Christi imago 124. b. de crucis signo sententia 125. b
Nicolaitæ hæretici 6. b. 48. c. 128. a. b
Nicolaus Antiochenus Nicolaitarum author 124. b. 261. a. eius impudicitia 128. b
Nicolaus Storck Anabaptistarum parens 243. a
Nilus fluuius 204. d. de eius incrementis variæ opiniones ibid.
Noë Patriarchæ benedictio 246. a
Noëtus se Mosem appellabat 62. c.
Norea Adæ protoplasti filia 138. d
Normannorum Apostoli 54. a
Nouatiani hæretici 7. a. se Catharos dicebant 62. c. 183. d. eorum hæresis 184. c
Nynensis diues Euangelicus dictus 322. a

O.

Oceani fluxus & refluxus caussa ignota 204. b
Ochinus Polygamiam asseruit 132. c
Oecolampadius Sacramentariorũ coryphæus 243. b. 365. c. Deum malorum auctorem facit 424. a. arguitur 435. 436. dubius & inconstans in sua hæresi 244. c. eius hæresis circa virginitatem B. Mariæ Virginis 291. d. mors 75. b
Oedipus seipsum excæcauit 454. a. b
Oleo miracula facta 69. d
Opera bona ad salutem necessaria 47. d. & seq. 52. a. 117. b. 209. c. 228. d. 367. b. c. 449. a
Ophitæ hæretici 6. b. eorum hęresis 137. c. 138. d
Optatus Mileuitanus 237. c
Orandi ritus & ceremonię 515. orandum pro hęreticis 314. a. b
Ordinis Sacramentum 114. a. b
Orientalis Ecclesię Apostoli qui 54. a. b
Origenes an Valentinianus fuerit 168. b. eius error de diabolo 479. a. opera ab hęreticis deprauata 180 b. 508. d. sententia de Traditionibus Apostolicis 234. c. de spheris cęli 176. d
Originale peccatum 323. a. 461. d. 469. d
Orphei de rerum principio sententia 151. a. 173. c
Osiandri hæresis de Christo 208. c. de Lutheranorũ dissidijs sententia 170. b. de eo Sturmij iudicium 159. b
Osiandrini Lutheranorum secta 170. a

P.

Palladius Helenæpoleos Episcopus 238. c
Pamphyli Martyris bibliotheca 229. d. pro Origene apologia 168. b
Pandora Hesiodi 174. d
Pantomimi qui 51. a
Papæ auctoritas 240. Primatus 232. b. & seq. 235. & seqq. 240. a. 514. d. 515. a. Papam non esse Antichristum 476. c. Paparum interrupta succession 239. d
Papias Aristionis & Ioannis Presbyteri discipulus 192. c. 219. b. 234. c. 498. a. 506. d. eius iudicium de traditionibus Apostolicis 234. c. de eo Eusebij iudicium 499. b. c.
Paradisus vbi sit 47. c. d
de Paralipomenon libris Lutheri iudicium 231. c
Parisienses quando, & à quibus fidem edocti 54. a
Paschatis celebratio 512. d. 513. 514. nominis etymon 340. c
de Pastoris libro Patrum iudicium 370. a. 374.
SS. Patres Hæreticorum hostes 7. b. 63. b. c. diligenter legendi 49. d. cur legerint scripta Hæreticorum 318. d. à Poëtarum lectione non abhorruerunt 454. a. b. veritati magis quàm eloquentiæ studuerunt 7. c
Patrispassiani hæretici 180. b
Paula Romana crucem adorauit 125. b
Pauliciani hæretici 113. b
Paulinꝰ Antiochenæ Ecclesiæ Patriarcha 238. d. eius de imaginibus sententia 125. d. 126. b
Pauli Heremitæ abstinentia 48. c

Paulus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Paulus Apostolus Epicureismi accusatur à Caluinistis 269. c. leonibus Ephesi obiectus 454. d. eius imagines in primitiua Ecclesia 124. b. eius laudes 380. a. eum Hispanis prædicasse 54. b. Missam celebrasse 360. d. qui eum reijciant 273
Pauli Heremitæ abstinentia 48. c
Pelagianorum hæresis 449. 461. d
Pelops Tantali Phrygiæ regis filius 189. d. 190. c
Pentecostis festum Ecclesiæ 515. c
Pepo quid 63. b
Pepusiani hæretici 74. d.
Pertinax Martyr sub Hadriano Imp. 391. b
Petrus Apostolus traducitur à Caluinistis 269. c. eius abstinentia 48. c. Euangelium 230. a. imagines in primitiua Ecclesia 124. b. Passio 6. b. ei in Papatu quis successit 239. b. eum Marci Euangelium approbasse 230. a. Romæ fuisse 239. b. c. Missam celebrasse 361. a
Petrus Chrysologus quo tempore floruit 302. d
Pharan mons 291. a
Pharisæi Iudæorum secta 343. d
Phemionitarum hæresis 134. b
Philippus Diaconus 265. d. 269. c
Philosophi hæreticorum Patriarchæ 148. b. 172. d
Philosophia non reijcitur à SS. Patribus 173. a. b
Philtris vsi Gnostici 75. d
Phosphorus Rhetor 63. c
Photinianorum hæresis 127. d
Phrygæ hæretici 74
Photinus Martyr 54. d
Pignus quid 446. a
Pilati epistola de Christo ad Cæsarem 332. a
Pindarus lyricus Poeta 189. d
Pius I. Papa 233. a. b. 242. c. d. 374. d. 513. b. 514. c
Plato hæreticorum condimentarium 83. b. hæreticis religiosior 313. b. c. an Biblia legerit ibid. eius annus magnus 83. b. ideæ 156. b. & seq. 172. d. sententia de Angelis 184. b. de animarum metempsichosi 220. de Deo 313. b. c. de mundi creatione 174. a. 313. d. & seq. de rerum initijs 171. b
Pleroma Gnosticorum 155. b
Pœnitentiæ Sacramentum 114. b. eius effectus, fructus & vtilitas 51. c. 307. c. 427. a. partes 75. c. & seq. 308. a. b. d. 345. a. Pœnitentia publica primitiuæ Ecclesiæ vsitata 77. a. b
Politici 77. b
D. Polycarpus 192. c. 219. b. Marcionem vocabat Primogenitũ Satanæ 63. b. 129. c. 233. c. Martyr est 233. b. 240. c. d. quo anno martyrium subijt 240. d. 486. b. 511. b. Romam cur iuit 233. b. 240. a. 513. c. 514. c. Smyrnensis Episcopus 233. b. eius discipuli 240. b. Epistola ad Philippenses 233. c. d. 240. c. exclamatio 223. a. 286. a. 510. c. Responsionum fragmenta 241. reuelationes & visiones 219. b. scripta 240. c. d
Polychronius hæreticus 216. c
Polygamiam qui approbarunt 132. 174. a
Porphyrius Apostata 332. a. eius error de Angelis 148. b
Primitiæ Iudæorum 353. d
Principibus tributa soluenda 473. d
Prisca Montani hæretici socia 124. b
Priscillianistarum hæresis 185. a. scripta 107. b
Priscillianus hæreticus 124. b
Proba Falconia 51. b
Processus Martyr sub Nerone 391. b
Proclianitarum hæresis 148. c
Prophetæ definitio 374. d. Prophetæ quomodo à Gnosticis distribuantur 136. c
Prophetia quid 370. d. Prophetiæ donum in primitiua Ecclesia 219. b
Protherius Alexandrinus Episcopus 514. c
Prouerbia: Aesopi canis 162. b. in arenam ædificare 311. a. arenam numerare ibid. & 201. a. de arena resticulas nectere 49. a. sine fuco 273. c. 274. c. calculos terræ numerare 311. a. & heri, & ante 89. a. gypsum lacte malè miscent 281. b. 282. a. lethale mulsum ibid. longo longius fugere 242. c. mare vniuersum ebibere 186. b. neque in cælo, nec in terra esse 273. c. 274. a. neque intus, neque foris existens 77. b. ne in somnijs quidem 192. d. 194. a. tanti vitrum, quanti margaritum? 5. a
Psalmus exomologeseos 384. c
Ptolemæus hæreticus Valentini sectator 3. c. 7. a. 150. b. 151. a. 192. d. eius epistola 151. a
Ptolemæus Philadelphus AEgypti Rex 292. d. 293. a. b. 294. b. eius bibliotheca 292. d. 294. c
Ptolemaitæ 343. b
Pulcheria Imperatrix 125. b
Purgatorium 53. a
Pythagoræ dogmata 44. a. 171. d. 174. b. 220. a. c

Q.

Quadragesimæ ieiunium 514. d
Quadratus Athenienſis Propheta Christianus 219. b
Quæstiones obscuræ Deo commendandæ 203. b. vanis non studendum 202. d. in Quæstionibus fidei quò recurrendum 242.
Quartodecimani Schismatici 513. a. eorum auctor quis 507. c
Quaternarij numeri dignitas 44. a. b
Quinarius numer. frequens in Scripturis 197. b. & seq.
Quintiliani hæretici. 74. d

R.

Rabbini Iudæorum notantur 6. a. 296. d. 334. c. 340. d
Rachel Iacobi Patriarchæ vxor Ecclesiæ typus 376. d. 377. b
Rebeccæ partus cuius rei typus 376. b. 377. a
Redhibere quid Iureconsultis 457. a
Rempham adorarunt Iudæi 349. a
Resurrectio carnis probatur 491. ex Christi miraculis 451. d. 452. & seq. ex Christi resurrectione 443. c. & seq. ex Enoch & Heliæ assumptione 439. c. & seq. ab Eucharistiæ sacramento 363. b. 365. c. d. & seq. 434. c. 435. b. c. d. ex Ezechiele 457. d. & seq. ab hominis creatione 437. ex lógæua vita priscorum 439. c. & se, qualis futura 287. c. eam qui negarunt 119. d. 120. c. 172. d. 435. c.
Rhinocorura fluuius 496. c
Rodolphi Gualteri Caluinistæ hæresis de Christo 208. c
Romanæ Ecclesiæ primatus 232. b. & seq. 235. & seqq. 240. a. 514. d. 515. a. Episcoporũ perpetua successio 239. d. eam Petrus & Paulus Apostoli fundarunt 229. b
Romanum Imperium vltimum huius orbis regnorum 490. a. eius dissipatio quando futura 477. 478
Rothomagenses, quando & à quibus eruditi in fide 54. a
Ruffinus arguitur 492. c

S.

Sabaoth Dei nomen 226. d. quid significet 138. c. 225. b. d
Sabbathum quomodo sanctificãdum 335. d. Apostoli spicas legendo non profanarunt 336. nec Christus malè habentes sanando 335. c. d. nec sacerdotes Iudæorum 336. c. Sabbathum quid significet 252. d
Sabellius hæreticus 170. b. eius hæresis 513. c
Sacerdotes sacra mysteria peragentes Christi personam sustinent 356. c. 361. d. eorum officia 356. b. d. potestas remittendi peccata 453. & seqq.
Sacerdotium externum in Ecclesia 336. d. & seq. 356. 364. c. mulieribus non committendum 74. spirituale & omnibus commune 336. b
Sacramentarij Dei omnipotentiæ detrahunt 67. a. 184. c. idololatræ 91. S. Scripturã deprauant 513. c. & seq.

& seq. callidè hæreses suas occultant 7. c. 274. a. 275. c. Missæ sacrificium abrogandum docti à Diabolo 358. d. & seq. eorum doctrina noua est 243. a. iudicium de Lutheranis 91. a. vide Caluinistæ.
Sacrificium soli Deo competit 360. b. incruentum & externum in Ecclesia 356. & seqq. 362. d. Iudæorum typica fuerunt 362. b. cur instituta 347. d. 354. cur Deo non accepta 354. b.
Saddai quid Hebræis 225. d
Sadducæi Iudæorum secta 343. a. b. negant resurrectionem 328. b
Salathiel Iechoniæ filius 298. c
Salomonis regis gesta 384. c. & seq. exorcismi 154. a. idololatria 349. d. 386. b. quædam scripta non extant 386. a. c. templum typus Christi ibid.
Saluator Gnosticorum Pandora Hesiodi 189. c. τὸ πᾶν dictus 17. b. 189. d. eius & Achamotæ coniugatio 29. b. ortus 23. a. de eo variæ Gnosticorum opiniones 67. b. c
Samael spiritus nequam 138. c
Samaritæ Simonem Magum pro Deo colunt 116. c eorum facinus in Christi eiusque matris imaginem 126. a. lingua 249. d
Samosateniani hæretici 127. d. 149. b. 262. d. 275. a. 328. c
Sancti inuocandi 464. & seq. Sanctorum animæ an in cælo cum Deo viuãt 213. 493. Orationes incensum 361. c. imagines licitæ 124. & seq. præmia in cælo varia 346. d. 419. a. eos vituperant & contemnunt hæretici 284. a. 286. 481. c. d. Deum lingua & articulatis vocibus laudaturos in cælo 446. a. b
Sara Abrahami vxor cuius typus 381. b
Sataras quid significet 469. a. d
Sataneani hæretici 129. d
Satisfactio Pœnitentiæ pars 308. a. b. d. 345. a
Saturnini hæresis 118. 129. d. 300. c
Schisma quàm graue crimen 399. 507. c
Scripturæ sacræ cur difficiles 204. in Græcam linguam quando & à quibus trãslatæ 292. d. & seq. an solæ sint fidei regula 242. b. 243. c. earum interpretatio vnde petenda 384. 394. a. b. 400. a. mala interpretatio hæresis mater 6. c. vtilitas 202. c. 204. sibi aduersas hæretici contemnunt 230. c. d. & seq. adulterinas pro veris obtrudunt 105. b. 106. b. ijs abuntur 19. a. 99. in ijs an nihil obscurum 202. c. 203. 204. b. c.
Secundus Valentinianus præceptori contradicit 59. c. 62. d
Sedulij Presbyteri sententia de B. Maria Virgine 303. c.
Seleucianorum hæresis 47. c. 148. c. 162. a
Senonenses quando & à quibus fidem edocti 54. d
Septuaginta Interpretes 292. d. 294. 295. a
Seruetus hæreticus 67. d. 127. d. 149. b. 253. a. 320. c. 348. b.
Sethiani hæretici 49. 137. c
Seuerus hæreticus 174. b
Sibylla Cumana 194. b
Sibyllæ Erythreæ oraculum de Christo 194. b
Simeon Cleophæ filius Ierosolymitanus Episcopus 55. c
Simeon, qui Christum in vlnis gestauit, cuius dignitatis inter Iudæos 333. a
Simonis Stylitis imagines à Christianis cultæ [illegible] d
Simonem Cyrenæum pro Christo passum vult Basilides 120. b
Simon Leprosus Cenomanorum Apostolus 54. d
Simon Magus 124. a. 129. d. 216. c. 219 c. 300. c. 334. c. hæreticorum pater 6. b. 130. b. pro Deo cultus 6. b. 116. b. 124. c. eius ambitio 6. b. 62. c. 115. d. 116. 183. d. auaritia 116. hæresis de animarum metempsichosi 220. a. de sola fide iustificante 47. d. 52. a. 117. b. libido 117. a. magia 74. c. 116. c. 219. c. miracula an vera 116. c. 216. c. d. statua Romæ 6. b. 116. c. tituli, quibus seipsum adornabat 6. b. 62. c
Simoniani dediti libidini 117. a. magiæ 219. c. idololatræ 124. c
Sixtus I. Papa 233. a. b. 513. b
Sixtus Senensis 293. b. 343. c
Smidelinus notatur 235. d
Smyrna quid 196. a
Socrates Philosophus 153. d
Sodomitarum infantes à gehenna liberat Augustinus 387. c. Sodomitas saluatos voluit Marcio 129. b. qui eos venerantur 139 b
Soter Papa 233. a. b
Spangenbergij de suis Lutheranis iudicium 160. a
Sphæræ cælestes quot 176. d
Spiritus Sancti diuinitas 114. c, 115. b. 146. b. 203. 204. c. 252. 320. c. 331. d. 332. b. 370. b. 374. b. 442. d. 445. b. 446. a. 450. b. quatuor charismata in primitiua Ecclesia 219. b. c
Stacte quid 196. b
Stancarus hæreticus 67. d
Staphylus 216. d. 217. a
Stesichorus Lyricus poeta 116. a. 117. a
Stoici Philosophi 171. c. 172. d. eorum dogmata 174. c. 220. a.
Stratiotici hæretici 134. b
Substantiarij Lutheranorum secta 170. b
Suessionensium Apostoli 54. d
Suffragines quid 248. b
Sursum corda: Habemus ad Dominum: verba sunt ab Apostolis accepta 46. a. 367. a
Syluanectenses quando & à quibus Christiani 54. a
Syluanus Caluinista ad Turcas defecit 457. a
Symbolum Fidei regula veritatis 50. d. 114. c. in sacrificio Missæ semper decantatum 51. d. eius auctores Apostoli 50. d. & seq.
Symmachus ex Samaritano proselytus 291. d

T.

Tabernaculum Mosaicum Ecclesiæ typus 364. d. quid Gnosticis 101. a
Tantali fabula 190. a
Tatianus quis, & qualis, eiusque hæreses 131. 305. b. c. 309. d
Taurinus Normannorum Apostolus 54. a
Terram non perituram, sed innouandam 504. d. 506. b
Tertullianus qualis Luthero 286. b. in Marcionē inuehitur 129. d. & seq. Matrimonium Sacramentum agnouit 119. a. liberum arbitrium 326. b. c. d. Traditiones Apostolicas 234. c
Testamenti vtriusque vnus auctor 337. b. idem Deus 470. 475. b. diuersitas 58. a. 269. a. nouum Christus instituit 405. d. maiorem obedientiam à nobis requirit 387. d. à Prophetis prædicatum 337. b. 338. c. veteri præstantius 338. b. vetus non ociosum, & cur datum 394. b
Thales Milesius Philosophus 171. a. 172. d. eius dogmata 173. d
Thamar Iudæ Patriarchæ nurus, cuius typus 380. c. 381. a
Theatra & spectacula Ethnicorum omniũ vitiorum fomenta 48
Theleſphorus Papa 44. a. 244. a. 260. b. Martyr est 233. a. b. 240. c. 513. b
Theodorus Martyr sub Hadriano Imp. 391. b
Theodosius I. Imp. publicam pœnitentiam egit 77. a
Theodotiani hæretici 490. c
Theodotion Ephesius Iudæus reprehenditur 291. b. & seq. eius hæresis 292. a
Thetis Deorum mater Homero 171. a
Tholosates quando & à quo conuersi ad fidem 54. b
Thomas Apostolus vbi, & quibus prædicauit 51. b in Ori-

Universidad de Deusto
Biblioteca

in Oriente formam offerendi Eucharistiam docuit 361.a.absens, cùm manifestaretur Dominus Apostolis,quid Gnosticis 101.b.eius Euangelium 230.a
Thomas Muntzerus,vide Muntzerus.
Thuris vsus in Sacris ex Apostolorum traditione 397.a.Christo à Magis oblati mystica interpretatio 254.a.c
Tiberius Imperator,330.b.332.b.c.Tigurinorum de Lutheranorum dissidijs sententia 170.a.b. hæresis de Ethnicorum salute 395.c
Tintinabulorum duodecim in vestimentis sacerdotum veteris Testamenti dependentium SS. Patrum allegoriæ 103.a.b 377.a
Tobias Gnosticis Eloi Propheta 136.c
Tonitrui ratio certa hominibus ignota 203.b
Traditiones Apostolicę quę 231.a.æquales S.Scripturæ,& quàm necessariæ 6.b.49.c.d.138.c.159.b.231.b.c.232.233.& seqq.242.a.b. quæ à Christo reprehenduntur 343.ijs non obsequuntur hæretici 230.c.d.& seqq.
Trebellius Martyr sub Hadriano Imp. 391.b
Trinitarij hæretici 52.a.262.d
SS.Trinitas Diuinarum Personarum 51.b.c.252.369.d.374.a.de ea disputare periculosum 206.a.b
Trismegistus Hermes Philosophus 190.a. eius insania de Deorum fœtu 45.b
Tritici & zizaniorum parabola 425.b
Trophimus Arelatensium Apostolus 54.c
Trypho Archisynagogus 154.a. eius error de Messia 6.a.hæresis circa virginitatem Deiparæ 291.d
Tubingenses rigidi Lutherani 170.a
Turcicum Imperium quousque dilatatum 478.d
Tyrsus Martyr B.Polycarpi discipulus 240.b
Tyrus Phœniciæ ciuitas 115.d

V.

Vacuum quale Gnosticis 150.b.158.171.b
Vagitus primus infantium quid portendat 84.b. 85.b
Valens Imperator 216.c
Valentiniani Christo Angelos congeneres fingebant 45.c. Christum in quatuor personas distrahunt 39.b.50.a Deum poeticum finxerunt 151.c.& seq.Deos plurimos 149.a.b.dogmata propria ipsi non intelligebant 44.b.Ethnicis peiores 45.a.figmenta occultabant 6.b. c. 46. b. Gnosticos sese vocabant, & quare 59. c. 62. b. luxuriæ dediti 25.c. 27. c. 29. a. scortis & pharmacopolis similes 49.b.c. eorũ auaritia 21.a. 46.c. inter se discordia 65.& seq.407.& seq. origo 244. a. vide Gnostici.
Valentinus variarum sectarum parens 134. b. quando Romam venit 242.c.d.eius vitæ descriptio 43.d.& seq.hæresis 47.d. 52. a. 117. b. 300. c. Pleroma triginta Aeonum 8.9.scripta 7.d. 49.a. d. ab eo in quibus discrepent eius discipuli 59
Valentinus Gentilis 51.d.115.b.214.c.248.a. c. Deum Patrem solum Deum esse docet 251.d.320.c
Vascones quando,& à quo fidem edocti 54.d
Vbiquitarij Lutheranorum secta 170.b
Ventorum generatio hominibus incerta 203.b
Vento vbi concipiant equæ 165.d
Verbum Dei vide sacra Scriptura
Verbum Vide Christus
Veritas simplex est 273.c.274.c.vbi quærenda 310.b. 384.a.400.a.ab ipsius inimicis probari potest 332.b.omnium testimonium perquirit 331.b. veritatis & falsitatis discrimen 273. c. veritatis regula 41.c.114.c
Vermilius Caluinista à Beza dissentit 170.b.omnipotentiæ Dei detrahit 408.c.Deum auctorem peccati facit 511.a.b
Vestales virgines 112.a
Vestis nuptialis 413.b.Summi Iudæorum sacerdotis quid Gnosticis 101.a
Victor Capuanus Episcopus 240.d.quo tempore vixit 241.d
Victor 1.Papa 512.d.quot annos sedit 508.a
Victoria belli,cur regi semper adscribatur 147.c
Viennæ in Gallia quis primus fidem plantauit 54.c
Vigilantius hæreticus 464.d.465.a
Vigilij Martyris de origine errorum sententia 6.c
Vincentius Bellouacensis historicus 357.d
Vireti blasphemiæ in B. Mariam Virginem 302.d. expositio verborum: *Hoc est corpus meum* 411.b
Virginitas Sanctimonialium 112.a
Visionum tria genera 375.a. visionibus etiam Prophetæ prophetabant 372.a
Vita hominis vnde 224.a. visio Dei est 371.d. vitæ & mortis discrimen 450.c. vitæ præsentis & futuræ 438.a.vitam longissimam qui traduxerint 440.b
Vitis & corporis Christi collatio 434.d
Vlysses 397.b
Vmbra Pleromatis Gnosticorum refutatur 150.d. 157.158.a.b
Vnctio extrema Sacramentum, & eius effectus 113.b.c.d.114.b. Vnctio triplex in Baptismo 112.b.c. Vnctio Christianorum post mortem 113.
Vngula quid 196.c
Vocales ridiculè à Gnosticis interpretantur 83.a
Volucrum quarundam abitus & reditus causa certa reddi nequit 203.b.204.a
Vsus quarundam rerum Christianis & Ethnicis similis,finis diuersus 112.a
Vtenhouij de corporis Christi in Eucharistia præsentia blasphemia 409.c
Waldensium hæresis 514.a
Waltzerrima Frederici Saxoniæ Ducis concubina 132.b
wigandus Lutheranus 395.b
Witakeri mendacium 467.b
witebergenses molles Lutherani 170.a. quales Luthero 160.b.c
Vultures fœminæ sine mare pariunt 45.a.165.c
Vxores quibus communes 29.a.plures simul habere qui concedunt 132.b.c.vxorum repudium cur Iudæis permissum 349.c.d

Z.

Zacharias Gnosticis Propheta Sabaoth 136.c
Zamael malignus spiritus 138.c
Zanchus Christum tricorporem fingit 410.b
Zeno Patricius Martyr sub Hadriano Imp. 391.b
Zeno Philosophus Stoicorum parens 174.c
Zodiacus circulus 99.b
Zoroastris dogma de animarũ metempsichosi 210.d
Zorobabel 298.c
Zuinglianorum de Lutheranis iudicium 62.c.d
Zuinglius Sacramentariorum auctor 243.a. Nestorianus 50. a. Lutherum arguit ignorantiæ 261. d. omnipotẽtiã Dei negat 408.c.441.b.sibi cõtrarius ibid. & 409.c. d. Carolstadio 411. a. Sacram Scripturam corrumpit 509. c. de suo dogmate dubius 244. c. eius familiaritas cum diabolo 75.a.b.c Ethnicorum salute hæresis 395. mors,& de eius Lutheri iudicium 359. a. 401. c. ei descensus Christi ad inferna quid 492. d. eum hæresim de Eucharistia diabolus docuit 359.

FINIS.

HAEC FRAGMENTA SERIVS NOBIS A' R. P. FRONTONE MISSA, SVIS LOCIS INSERENDA SVNT.

Locus Irenæi libr.5.cap.30. ab Andrea Cappadoce citatus, sic habet apud Aretam in Apocalypsim.

Τὴν μὲν ἀκρίβειαν τῆς ψήφου καὶ τὰ λοιπὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα ὁ χρόνος ἀποκαλύψει καὶ ἡ πεῖρα τοῖς νῦν φησιν· οὐ γὰρ ἔδει, καθώς φασι τινες τῶν διδασκάλων σαφῶς γνωσθῆναι τὸ τοιοῦτον ὄνομα, ὁ τεθεκμένος αὐτὸ ἂν ἀπεκάλυψεν· ἀλλ' οὐκ ἠυδόκησεν ἡ θεία χάρις ἐν θεία βίβλῳ τὸ τοῦ λυμεῶνος ταυτηνὶ ὄνομα.

Accuratam calculi notitiam, vt reliqua itidem, quæ de Antichristo scripta exstant,tempus & experientia viris prudentibus & sobrijs manifestabit. Nam si in exquisita nominis huius cognitione magnum aliquod operæ precium situm esset,illi vtique,qui visionem impressit,vt veteres rectè admonent, Euangelistæ illud patefecisset.Verùm diuinæ gratiæ aliud, quàm corruptoris perditique hominis nomen, Diuino huic libro inserere visum fuit.

Lib.5.Cap.36.pag.504.d. Nonenim substantia,neque materia.

Andreas Cæsariensis Episcopus Comment. in cap. 6. Apocalyp. cap. 18. serm. 6. sic habet in M.S. Vaticano.

Καὶ ἕτερόν τι σημαίνεται τὸ μὴ ἀφανισμὸν τὸν οὐρανὸν ὑφίστασθαι. ἀλλ' οἷον εἰλιγμόν τινα καὶ ἀλλαγὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον· ὡς φησὶν Εἰρηναῖος· ὧν ἐλέγχω τὸν ἔλεγχον τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἐπὶ λέξεως. Οὐ γὰρ ἡ ὑπόστασις οὐδὲ ἡ οὐσία τῆς κτίσεως ἐξαφανίζεται· ἀληθὴς γὰρ καὶ βέβαιος ὁ συστησάμενος αὐτήν. ἀλλὰ τὸ σχῆμα παράγεται τοῦ κόσμου τούτου· ἐν οἷς ἡ παράβασις γέγονεν· ὡς οἱ πρεσβύτεροι λέγουσιν. καὶ ταῦτα μὲν ὁ μέγας Εἰρηναῖος.

Quin aliud quoque per hoc significatur, nempe Cœlum non subiturum aliquem interitum aut abolitionem,sed tantùm quandam inuolutionem, & ad meliorem statum mutationem. Qua de re Irenæus libro quinto reprehensionum falsi nominis scientiæ ad verbum ferè ita scribit: Neque enim Cœli,aut creaturæ essentia abolebitur. Siquidem qui hanc coaugmentauit verus & stabilis est; sed mundi figura,in quo præuaricatio accidit, in statum primo venustiorem, vt veteres asserunt,transitura est. Hæc magnus Irenæus.

Idem cap. 63. serm. 22.

Ὁ μὲν μακάριος Εἰρηναῖος λέγει· Οὐχ ἡ ὑπόστασις, οὐδὲ ἡ οὐσία τῆς κτίσεως ἐξαφανίζεται· ἀληθὴς γὰρ καὶ βέβαιος ὁ συστησάμενος αὐτήν. ἀλλὰ τὸ σχῆμα παράγεται τοῦ κόσμου τούτου· ἐν ᾧ ἡ παράβασις γέγονεν. διὰ τοῦτο τὸ σχῆμα τοῦτο προσκαιρον ἐγένετο προηδότος τὰ πάντα τοῦ θεοῦ.

Verba B.Irenæi ita sonant: Creaturæ substantia & quidditas neutiquam interitura est; Verus est namque & stabilis, qui illam formauit & condidit; sed species, & pars illa mundi,in qua transgressio accidit,& homo inueteratus est,transibit. Enimuerò cùm DEVS humani lapsus præscius esset, voluit partem illam vniuersitatis, quæ humanis vsibus ad tempus seruiret, temporariam, & omnino eiusmodi esse, quæ in meliorem, & stabiliorem statum mutari aliquando posset.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca